POETAE LATINI VETERES AD FIDEM OPTIMARUM EDITIONUM...

Digitized by Google

11.2.121

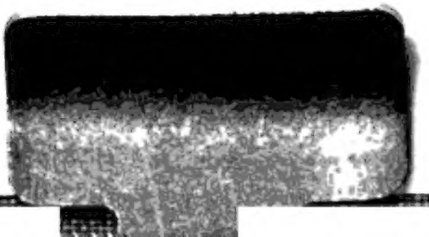

Digitized by Google

1. 2. 21

POETAE

LATINI VETERES

Digitized by Google

Quæ, in nostra editione, uncinis [hunc in morem] *inclusa leguntur, ea vel plane adulterina aut insiticia sunt — vel, propter scripturæ varietatem, pro incertis habenda — vel, licet reipsa fortasse germana, criticorum tamen dissensione in dubium vocata.*

Digitized by Google

POETAE

LATINI VETERES

AD FIDEM

OPTIMARUM EDITIONUM

EXPRESSI

FLORENTIAE

TYPIS IOSEPHI MOLINI

ad signum Dantis

M DCCC XXIX

Digitized by Google

Digitized by Google

LECTORI BENEVOLO

Typographus

Veterum latinorum Poetarum a Plauto usque ad Claudianum uno collecta volumine, omnia, ut vides, optime Lector (pauca si excipias fragmenta, et aliquorum ex minoribus, et Christianorum carmina, quibus nimium crevisset volumen) per me impressa prodeunt Poemata. Nec sumptui, nec labori me pepercisse, ut quantum in me esset, perfectum opus conficeretur, pro certo habeto. Sed cum et eximiæ tenuitatis chartas, et illa *breviandi* signa q̃ pro *que*; et literarum *m* elisionem, ac alia huiusmodi, ut aliquantulum spatii lucrarer, sæpe adhibere coactus sim, hanc ob rem non dubito fore plerosque, qui suis questubus et censuris materiem hoc in labore repperiant; quorum querela, ut spero, evanescet, si considerent non aliter faciendi me potestatem habuisse, ut voluminis brevitati, tuoque commodo, quod erat in huius operis instituto, consulerem.

Quod autem ad correctionem attinet, præter illam, quam Typographi in paginis nondum impressis solent curare, quatuor viri latinis literis eruditi, ne ullus error irreperet, sedulam omnino operam dedere.

Quæ vero de cuiuscumque Poetæ vita suis carminibus præposui, solerti amici nostri cura fuerunt concinnata.

Quærenti quibus iam editis libris, quasi quodam exemplari, hoc in opere usus fuerim, notum sit illam recentem collectionem ad usum Regentis factam Londini Davison 1815-24 meos operarios viros in paginas componendo fere semper sub oculos habuisse. Has vero iam impressas cum illa clarissima latinorum Auctorum collectione contuli, quam Londini Valpius in 8.° confecit, hunc in fronte deferente titulum " *The Delphin Classics with the variorum notes* ". Catalogus autem postera pagina appositus, quibus libris usus sim cum vel Auctores in Collectione illa nondum prodivissent, vel cum *textu* librorum variante, dubius hærerem, te docebit. Quapropter, si quam ex variantibus probavi *Lectionem*, reiciendam potius fueris arbitratus; in illis libris, si velis, eam reperturus, noli omnino Editoris ignorantiam accusare.

Nullo tandem negante humanos labores aliena egere misericordia, hic quidem tuam indulgentiam præ aliis expetit, atque requirit. Quamvis enim omnes curas diligentissime adhibuerim, quamplures errores præterlapsos esse certissimum habeo. Da tamen quæso veniam; et hoc tantum memineris, uno hoc in volumine tot Poemata haberi, quæ, alia editione, forte quamplurima volumina requirerent. Si hoc animadvertas, quin libentius ignoscas, optime Lector, non dubito.

Digitized by Google

Catullus, a Frid. Guil. Doering. Lips. 1788 Vol. 1 in 8.°
— Idem ut supra. Lond. 1820 Vol. 1 in 8.°
Lucretius, ad exemplar Gilb. Wakefield. Glasguæ 1813 Vol. 4 in 8.°
Virgilius, a Chr. G. Heyne. Lips. 1800 Vol. 6 in 8.°
— Idem ut supra. Lond. 1821 Vol. 4 in 8.°
Tibullus, ab eodem. Lips. 1798 Vol. 2 in 8.°
Propertius, a Chr. Th. Kuinoel. Lips. 1805. Vol. 2 in 8.°
Horatius, a Baxtero cum obs. Zeunii. Glasguæ 1796 Vol. 1 in 4.°
— Idem, editio accuratior. Lips. 1815 Vol. 1 in 8.°
— Cum notulis e Wakefield. Lond. 1794 Vol. 2 in 8.°
Ovidius, e textu Burmanni c. n. Bentleii et var. Oxon. 1826 Vol. 5 in 8.°
Manilius, C. N. Rich. Bentleii. Lond. 1739 Vol. 1 in 4.°
— Cura Eliæ Stœber. Argent. 1767 Vol. 1. in 8.°
Phædrus, cum comm. Schwabe. Brunsvigæ 1806 Vol. 2 in 8.°
Lucanus, cum comm. Schrevelii. Lug. Bat. 1658 Vol. 1 in 8.°
— Cum comm. P. Burmanni. Leidæ 1740 Vol. 1 in 4.°
Silius Italicus, a G. A. Ruperti. Gottingæ 1795 Vol. 2 in 8.°
— Et Londini, Faulder, 1792 Vol. 2 in 12.°
Statius, Biponti 1785 Vol. 1. in 8.°
— Cum not. Var. a Io. Veenhusen. Lug. Bat. 1671 Vol. 1 in 8.°
Valerius Flaccus, cum not. var. a Th. Chr. Harles. Altenburgi 1781 Vol. 1 in 8.°
— Et cum not. var. cur. P. Burmanno. Leidæ 1724 Vol. 1 in 4.°
Iuvenalis, a G. Alex. Ruperti. Lips. 1801 Vol. 2 in 8.°
Martialis, Biponti 1784 Vol. 2 in 8.°
Ausonius, Biponti 1785 Vol. 1 in 8.°
Claudianus, cum not. var. a P. Burmanno II. Amst. 1760 Vol. 1 in 4.°
Plautus, cum not. var. et Gronovii. Lug. Bat. 1669 Vol. 2 in 8.°
— Et a Vulpiis fratribus. Patav. Comin. 1764 Vol. 2 in 8.°
Terentius, ex edit. Lindenbrogii c. not. var. Lond. 1820 Vol. 2 in 8.°
Seneca, cum not. Gronovii et var. a Schroedero. Delphis 1728 Vol. 1 in 4.°
Gratius Faliscus — Olympius Nemesianus — T. Calpurnius — C. Rutilius — et Pedo Albinovanus. Pœtæ Latini Minores c. n. var. cur. P. Burmanno. Leidæ 1731 Vol. 2 in 4.°
— Idem cur. Io. Chr. Wernsdorf. Altenburgi 1780 Vol. 10 in 8.°
Avianus, cum not. var. ab Henr. Cannegietero. Amst. 1731 Vol. 10 in 8.°
— Cum var. lect. etc. cur. Io. Ad. Nodell. Amst. 1787 Vol. 1 in 8.°

Digitized by Google

INDEX

AUCTORUM ET POEMATUM

C. Val. Catullus

Carminum Liber . . . . . Pag. 1

T. Lucretius Carus

De Rerum Natura Lib. VI 21

P. Virgilius Maro

Bucolicon Liber 76
Georgicorum Lib. IV 82
Æneidos Lib. XII 98
Culex 1531
Ciris 1534
Catalecta 1538
Copa 1540
Moretum 1540

A. Tibullus

Carminum Lib. IV 171

Sex. A. Propertius

Carminum Lib. IV 186

Q. Horatius Flaccus

Odarum Lib. IV 217
Epodon 240
Carmen Sæculare 245
Satirarum Lib. II 246
Epistolarum Lib. II 261
De Arte Poetica Liber 273

P. Ovidius Naso

Heroides 277
Amorum Lib. III 306
Artis Amatoriæ Lib. III 315
Remedia amoris 342
Medicamina faciei 347
Halieuticon 348
Nux 353
Metamorphoseon Lib. XV 357
Fastorum Lib. VI 444
Tristium Lib. IV 480
Epist. ex Ponto Lib. IV 506
Ibis 530

Aulus Sabinus

Epistolae III, tribus Ovidii epistolis respondentes 354

Marcus Manilius

Astronomicon Lib. V 536

Phædrus

Fabularum Lib. V 567

A. Persius Flaccus

Satiræ VI 583

M. An. Lucanus

Pharsaliæ Lib. X 588

C. Silicus Italicus

Punicorum Lib. XVII 647

P. Papinius Statius

Sylvarum Lib. V 737
Thebaidos Lib. XII 767
Achilleidos Lib. II 838

C. Valerius Flaccus

Argonauticon Lib. VIII 846

D. Iun. Iuvenalis

Satiræ XVI 887

Sulpicia

Satira 915

M. Valerius Martialis

De Spectaculis, Libellus 916
Epigrammatum Lib. XIV 918

D. Magnus Ausonius

Epigrammata 999
Parentalia 1008
Commem. Professorum Burdigalensium 1012
Epitaphia Heroum 1016
De XII Cæsaribus 1017
Tetrasticha 1018
Ordo nobilium urbium 1019
Ludus VII Sapientum 1020
Edyllia 1022
Eclogarium 1037
Epistolæ 1039
Gratiarum actio pro consulatu . . . 1048
Periochæ in Iliadem et Odysseam . . . 1053

Claudius Claudianus

In Probini et Olybrii Consulatum . . 1059
In Rufinum Lib. II 1061
De III. et IV. Consulatu Honorii . . . 1068
Epithalamium Honorii et Mariæ . . 1074
In nuptias eorumd. Fescennina . . . 1077
De bello Gildonico, Liber 1078
De Consulatu Fl. Mallii. 1082
In Eutropium Lib. II 1085
De I. et II. Consulatu Stilichonis . . 1093
De bello Getico, Liber 1102
De VI. Consulatu Honorii 1107
Laus Serenæ reginæ 1112
Epithal. Palladii et Celerinæ 1114
De Raptu Proserpinæ Lib. III 1115
Gigantomachia 1124
Epistolæ 1125

Digitized by Google

Eidyllia 1126
Epigrammata 1129

M. Accius Plautus

Amphitruo 1134
Asinaria 1148
Aulularia 1158
Bacchides 1168
Capteivei 1181
Casina 1192
Cistellaria 1201
Curculio 1206
Epidicus 1213
Menæchmei 1222
Mercator 1234
Miles gloriosus. 1244
Mostellaria 1260
Persa 1272
Pœnulus 1281
Pseudolus 1295
Rudens 1309
Stichus 1323
Trinummus 1331
Truculentus 1344

P. Terentius Afer

Andria 1355
Eunuchus 1366
Heautontimorumenos 1378
Hecyra 1389
Adelphi 1399
Phormio 1409

L. An. Seneca

Hercules furens. 1421
Thyestes 1431
Thebais, vel Phœnissæ 1439
Hippolytus 1444
Œdipus 1454
Troades 1462
Medea 1470
Agamemnon 1478
Hercules Œtæus 1486
Octavia 1500

Gratius Faliscus

Cynegeticon 1508

M. A. Olympius Nemesianus

Cynegeticon 1512
Bucolicon 1514
Laudes Herculis 1517

T. Calpurnius Siculus

Bucolicon 1518

Cl. Rutilius Numatianus

Iter 1524

C. Pedo Albinovanus

Consolatio ad Liviam Augustam . . . 349
In obitum Mæcenatis 1529
Suprema Mæcenatis verba 1530
De navigatione Germanici 1531

Flavius Avianus

Fabulæ XLII 1541

Incerti Auctoris

Pervigilium Veneris 1547

Digitized by Google

Poetae Latini veteres

C. VALERIUS CATULLUS

C. Valerius Catullus, Valerii filius Veronensis, honesti ordinis vir, a Manlio Romam deductus, Latinis Græcisque literis eruditus, Ipsitillæ concivis suæ, et Clodiæ, quam Lesbiam appellat, amator, tanta carminum venustate excelluit, ut novum poeseos genus, elegantissimum ob veneres lepores que suavissimos, prompsisse videatur. Rei domesticæ, ignotis casibus fere deperditæ, consulturus, C. Memmium, nimium cupidum atque oscitantem Prætorem, in Bithyniam secutus ne tenuissimum quidem lucellum, ut ipse testatur, recepit. Romam redux amatissimi fratris cineribus, in itinere comitis, et in Troade supremo fato perfuncti, piissimis versibus fraterne parentavit; ipse autem, mari feliciter remenso, phaselum Castori Pollucique sacravit. Amicos Corn. Nepotem, M. Tullium, Asinium Pollionem, aliosque viros ingenio præstantissimos, versibus celebravit; C. Cæsaris sinistram liberalitatem, aliaque vitia redarguit; et Mamurram, Gellium, Vatinium, aliosque quos oderat amarissimis salibus perstrinxit. Cætera de eo latent. Fertur obiisse 43 annos natus, anno ante Jesum Christum 44.

C. V. Catulli Carmina, ex editione Doering

CARMEN I. *Ad Cornelium Nepotem.*

Quoi dono lepidum novum libellum,
Arida modo pumice expolitum?
Corneli, tibi: namque tu solebas
Meas esse aliquid putare nugas,
Iam tum, cum ausus es unus Italorum
Omne ævum tribus explicare chartis,
Doctis, Iuppiter! et laboriosis.
Quare habe tibi, quidquid hoc libelli est,
Qualecunque; quod, o patrona Virgo,
Plus uno maneat perenne seclo.

II. *Ad Passerem Lesbiæ.*

Passer, deliciæ meæ puellæ,
Quicum ludere, quem in sinu tenere,
Cui primum digitum dare adpetenti,
Et acris solet incitare morsus;
Cum desiderio meo nitenti
Carum nescio quid libet iocari,
(Ut solatiolum sui doloris:
Credo, ut tum gravis acquiescat ardor)
Tecum ludere, sicut ipsa, possem,
Et tristis animi levare curas;
Tam gratum mihi, quam ferunt puellæ
Pernici aureolum fuisse malum,
Quod zonam soluit diu ligatam.

III. *Luctus in morte Passeris.*

Lugete, o Veneres, Cupidinesque,
Et quantum est hominum venustiorum.
Passer mortuus est meæ puellæ,
Passer, deliciæ meæ puellæ,
Quem plus illa oculis suis amabat:
Nam mellitus erat, suamque norat
Ipsam tam bene, quam puella matrem:
Nec sese a gremio illius movebat;
Sed circumsiliens modo huc, modo illuc,
Ad solam dominam usque pipilabat.
Qui nunc it per iter tenebricosum,
Illuc, unde negant redire quemquam:
At vobis male sit, malæ tenebræ
Orci, quæ omnia bella devoratis:
Tam bellum mihi passerem abstulistis.
O factum male! O miselle passer,
Tua nunc opera meæ puellæ
Flendo turgiduli rubent ocelli.

IV. *Dedicatio Phaseli.*

Phaselus ille, quem videtis, hospites,
Ait fuisse navium celerrimus,
Neque ullius natantis impetum trabis
Nequisse præterire, sive palmulis
Opus foret volare, sive linteo.
Et hoc negat minacis Adriatici
Negare litus, insulasve Cycladas,
Rhodumve nobilem, horridamve Thraciam,
Propontida, trucemve Ponticum sinum;
Ubi iste, post Phaselus, antea fuit
Comata silva: nam Cytorio in iugo
Loquente sæpe sibilum edidit coma.
Amastri Pontica, et Cytore buxifer,
Tibi hæc fuisse et esse cognitissima
Ait Phaselus; ultima ex origine
Tuo stetisse dicit in cacumine,
Tuo imbuisse palmulas in æquore,
Et inde tot per impotentia freta
Herum tulisse; læva, sive dextera
Vocaret aura, sive utrumque Iuppiter
Simul secundus incidisset in pedem;
Neque ulla vota litoralibus Diis
Sibi esse facta, cum veniret a mare
Novissimo hunc ad usque limpidum lacum.
Sed hæc prius fuere: nunc recondita
Senet quiete, seque dedicat tibi,
Gemelle Castor, et gemelle Castoris.

V. *Ad Lesbiam.*

Vivamus, mea Lesbia, atque amemus,
Rumoresque senum severiorum
Omnes unius æstimemus assis.
Soles occidere et redire possunt:
Nobis, cum semel occidit brevis lux,
Nox est perpetua una dormienda.
Da mi basia mille, deinde centum,
Dein mille altera, dein secunda centum,
Dein usque altera mille, deinde centum:
Dein, cum millia multa fecerimus,

Conturbabimus illa, ne sciamus,
Aut ne quis malus invidere possit,
Cum tantum sciat esse basiorum.

VI. *Ad Flavium.*

Flavi, delicias tuas Catullo,
Ni sint illepidæ atque inelegantes
Velles dicere, nec tacere posses.
Verum nescio quid febriculosi
Scorti diligis: hoc pudet fateri.
Nam, te non viduas iacere noctes
Nequidquam tacitum cubile clamat,
Sertis ac Syrio fragrans olivo,
Pulvinusque peræque et hic et illic
Attritus, tremulique quassa lecti
Argutatio, inambulatioque.
Nam mi prævalet ista nil tacere.
Cur nunc tam latera exfututa pandas
Ni tu quid facias ineptiarum?
Quare, quidquid habes boni malique,
Dic nobis. Volo te ac tuos amores
Ad cœlum lepido vocare versu.

VII. *Ad Lesbiam.*

Quæris, quot mihi basiationes
Tuæ, Lesbia, sint satis superque?
Quam magnus numerus Libyssæ arenæ
Laserpiciferis iacet Cyrenis,
Oraclum Iovis inter æstuosi,
Et Batti veteris sacrum sepulcrum:
Aut quam sidera multa, cum tacet nox,
Furtivos hominum vident amores:
Tam te basia multa basiare,
Vesano satis et super Catullo est,
Quæ nec pernumerare curiosi
Possint, nec mala fascinare lingua.

VIII. *Ad Seipsum.*

Miser Catulle, desinas ineptire,
Et, quod vides perisse, perditum ducas.
Fulsere quondam candidi tibi soles,
Cum ventitabas, quo puella ducebat
Amata nobis, quantum amabitur nulla.
Ibi illa multa tam iocosa fiebant,
Quæ tu volebas, nec puella nolebat.
Fulsere vere candidi tibi soles.
Nunc iam illa non vult: tu quoque impotens noli,
Nec quæ fugit sectare; nec miser vive:
Sed obstinata mente perfer, obdura.
Vale, puella: iam Catullus obdurat:
Nec te requiret, nec rogabit invitam.
At tu dolebis, cum rogaberis nulla,
Scelesta, nocte. Quæ tibi manet vita?
Quis nunc te adibit? quoi videberis bella?
Quem nunc amabis? quoius esse diceris?
Quem basiabis? quoi labella mordebis?
At tu, Catulle, destinatus obdura.

IX. *Ad Verannium.*

Veranni, omnibus e meis amicis
Antistans mihi millibus trecentis,
Venistine domum ad tuos Penates,
Fratresque unanimos, anumque matrem?
Venisti. O mihi nuntii beati!
Visam te incolumem, audiamque Hiberum
Narrantem loca, facta, nationes,
Ut mos est tuus; applicansque collum,
Iucundum os oculosque suaviabor.
O quantum est hominum beatiorum,
Quid me lætius est beatiusve?

X. *De Varri Scorto.*

Varrus me meus ad suos amores
Visum duxerat e foro otiosum:
Scortillum, ut mihi tum repente visum est,
Non sane illepidum, nec invenustum.
Huc ut venimus, incidere nobis
Sermones varii: in quibus, quid esset
Iam Bithynia, quomodo se haberet,
Et quonam mihi profuisset ære?
Respondi, id quod erat: nihil neque ipsis
Nec prætoribus esse, nec cohorti,
Cur quisquam caput unctius referret:
Præsertim quibus esset inrumator
Prætor, nec faceret pili cohortem.
At certe tamen, inquiunt, quod illic
Natum dicitur esse, comparasti
Ad lecticam homines. Ego, ut puellæ
Unum me facerem beatiorem,
Non, inquam, mihi tam fuit maligne,
Ut, provincia quod mala incidisset,
Non possem octo homines parare rectos.
At mi nullus erat neque hic neque illic,
Fractum qui veteris pedem grabati
In collo sibi collocare posset.
Hic illa, ut decuit cinædiorem,
Quæso, inquit, mihi, mi Catulle, paulum
Istos commoda, nam volo ad Serapin
Deferri. Mane, inquii puellæ:
Istud, quod modo dixeram me habere,
Fugit me ratio. Meus sodalis
Cinnaest Caius: is sibi paravit.
Verum, utrum illius, an mei, quid ad me?
Utor tam bene, quam mihi pararim.
Sed tu insulsa male, et molesta vivis,
Per quam non licet esse negligentem.

XI. *Ad Furium et Aurelium.*

Furi et Aureli, comites Catulli,
Sive in extremos penetrabit Indos,
Litus ut longe resonante Eoa
Tunditur unda;
Sive in Hircanos, Arabasque molles,
Seu Sacas, sagittiferosque Parthos,
Sive quæ septemgeminus colorat
Æquora Nilus;
Sive trans altas gradietur Alpes,
Cæsaris visens monumenta magni,
Gallicum Rhenum, horribilesque ultimosque Britannos:
Omnia hæc, quæcumque feret voluntas
Cœlitum, tentare simul parati,
Pauca nuncupate meæ puellæ
Non bona dicta:
Cum suis vivat valeatque mœchis,
Quos simul complexa tenet trecentos,
Nullum amans vere, sed identidem omnium
Ilia rumpens.
Nec meum respectet, ut ante, amorem,
Qui illius culpa cecidit; velut prati
Ultimi flos, prætereunte postquam
Tactus aratro est.

XII. *Ad Asinium.*

Marrucine Asini, manu sinistra
Non belle uteris in ioco atque vino:
Tollis lintea negligentiorum.

Hoc salsum esse putas? fugit te, inepte;
Quamvis sordida res et invenusta est.
Non credis mihi? Crede Pollioni
Fratri, qui tua furta vel talento
Mutari velit: est enim leporum
Disertus puer, ac facetiarum.
Quare aut hendecasyllabos trecentos
Exspecta, aut mihi linteum remitte,
Quod me non movet æstimatione,
Verum est mnemosynon mei sodalis.
Nam sudaria Sætaba ex Hiberis
Miserunt mihi muneri Fabullus
Et Veranius. Hæc amem necesse est
Ut Veraniolum meum et Fabullum.

XIII. *Ad Fabullum.*

Cœnabis bene, mi Fabulle, apud me
Paucis, si tibi Dii favent, diebus,
Si tecum attuleris bonam atque magnam
Cœnam, non sine candida puella,
Et vino, et sale, et omnibus cachinnis.
Hæc si, inquam, attuleris, venuste noster,
Cœnabis bene: nam tui Catulli
Plenus sacculus est aranearum.
Sed contra accipies meros amores,
Seu quid suavius elegantiusve est:
Nam unguentum dabo, quod meæ puellæ
Donarunt Veneres Cupidinesque;
Quod tu cum olfacies, Deos rogabis
Totum ut te faciant, Fabulle, nasum.

XIV. *Ad Calvum Licinium.*

Ni te plus oculis meis amarem,
Iucundissime Calve, munere isto
Odissem te odio Vatiniano.
Nam quid feci ego, quidve sum locutus,
Cur me tot male perderes poetis?
Isti Dii mala multa dent clienti,
Qui tantum tibi misit impiorum.
Quod si, ut suspicor, hoc novum ac repertum
Munus dat tibi Sulla literator;
Non est mi male, sed bene ac beate,
Quod non dispereunt tui labores.
Dii magni, horribilem et sacrum libellum!
Quem tu scilicet ad tuum Catullum
Misti, continuo ut die periret,
Saturnalibus, optimo dierum.
Non, non hoc tibi, salse, sic abibit;
Nam, si luxerit, ad librariorum
Curram scrinia: Cæsios, Aquinios,
Suffenum, omnia colligam venena,
Ac te his suppliciis remunerabor.
Vos hinc interea valete, abite
Illuc, unde malum pedem tulistis,
Seeli incommoda, pessimi poetæ.
* * * * *
Si qui forte mearum ineptiarum
Lectores eritis, manusque vestras
Non horrebitis admovere nobis;
Pædicabo ego vos, et irrumabo.

XV. *Ad Aurelium.*

Commendo tibi me ac meos amores,
Aureli. Veniam peto pudentem,
Ut, si quidquam animo tuo cupisti,
Quod castum expeteres, et integellum,
Conserves puerum mihi pudice:
Non dico a populo; nihil veremur
Istos, qui in platea modo huc, modo illuc,
In re præterennt sua occupati:
Verum a te metuo, tuoque pene,
Infesto pueris bonis malisque.
Quem tu, qua lubet, ut lubet, moveto
Quantum vis, ubi erit foris paratum.
Hunc unum excipio, ut puto pudenter.
Quod si te mala mens, furorque vecors
In tantam impulerit, sceleste, culpam,
Ut nostrum insidiis caput lacessas:
Ah! tum te miserum, malique fati,
Quem attractis pedibus, patente porta,
Percurrent raphanique, mugilesque.

XVI. *Ad Aurelium et Furium.*

Pædicabo ego vos, et irrumabo,
Aureli pathice, et cinæde Furi,
Qui me ex versiculis meis putatis,
Quod sint molliculi, parum pudicum.
Nam castum esse decet pium poetam
Ipsum: versiculos nihil necesse est;
Qui tum denique habent salem ac leporem,
Si sunt molliculi ac parum pudici,
Et, quod pruriat, incitare possunt,
Non dico pueris, sed his pilosis
Qui duros nequeunt movere lumbos.
Vos, quod milia multa basiorum
Legistis, male me marem putatis:
Pædicabo ego vos, et irrumabo.

XVII *Ad Coloniam.*

O Colonia, quæ cupis ponte ludere longo,
Et salire paratum habes; sed vereris inepta
Crura ponticuli adsultantis, irredivivus
Ne supinus eat, cavaque in palude recumbat?
Sic tibi bonus ex tua pons libidine fiat,
In quo vel Salisubsulis sacra suscipiantur:
Munus hoc mihi maximi da, Colonia, risus.
Quemdam municipem meum de tuo volo ponte
Ire præcipitem in lutum, per caputque pedesque:
Verum totius ut lacus, putidæque paludis
Lividissima, maximeque est profunda vorago.
Insulsissimus est homo, nec sapit pueri instar
Bimuli, tremula patris dormientis in ulna.
Quoi cum sit viridissimo nupta flore puella,
Et puella tenellulo delicatior hædo,
Asservanda nigerrimis diligentius uvis:
Ludere hanc sinit, ut lubet, nec pili facit uni,
Nec se sublevat ex sua parte, sed velut alnus
In fossa Ligurî iacet suppernata securi (quam:
Tantumdem omnia sentiens, quam si nulla sit us-
Talis iste meus stupor nil videt, nihil audit.
Ipse qui sit, utrum sit, an non sit, id quoque nescit.
Nunc eum volo de tuo ponte mittere pronum,
Si pote stolidum repente excitare veternum,
Et supinum animum in gravi derelinquere cœno,
Ferream ut soleam tenaci in voragine mula.

XVIII. *Ad Hortorum Deum.*

Hunc lucum tibi dedico, consecroque, Priape,
Qua domus tua Lampsaci est, quaque silva, Priape.
Nam te præcipue in suis urbibus colit ora
Hellespontia, celeris ostreosior oris.

XIX. *Hortorum Deus.*

Hunc ego, iuvenes, locum, villulamque palustrem
Tectam vimine iunceo, caricisque manipIis,
Quercus ar ida, rustica conformata securi
Nutrivi, magis et magis ut beata quotannis.
Huius nam domini colunt me, Deumque salutant,

Pauperis tugurii pater, filiusque * * *
Alter, assidua colens diligentia, ut herba
Dumosa asperaque a meo sit remota sacello:
Alter, parva ferens manu semper munera larga.
Florido mihi ponitur picta vere corolla
Primitu', et tenera virens spica mollis arista:
Luteæ violæ mihi, luteumque papaver,
Pallentesque cucurbitæ, et suave olentia mala;
Uva pampinea rubens educata sub umbra.
Sanguine hanc etiam mihi (sed tacebitis) aram
Barbatus linit hirculus, cornipesque capella;
Pro queis omnia honoribus hæc necesse Priapo
Præstare, et domini hortulum vineamque tueri.
Quare hinc, o pueri, malas abstinete rapinas.
Vicinus prope dives est, negligensque Priapus.
Inde sumite: semita hæc deinde vos feret ipsa.

XX. *Hortorum Deus.*

Ego hæc, ego arte fabricata rustica,
Ego arida, o viator, ecce populus
Agellulum hunc, sinistra, tute quem vides,
Herique villulam hortulumque pauperis
Tuor, malasque furis arceo manus.
Mihi corolla picta vere ponitur:
Mihi rubens arista sole fervido:
Mihi virente dulcis uva pampino:
Mihique glauca duro oliva frigore.
Meis capella delicata pascuis
In urbem adulta lacte portat ubera:
Meisque pinguis agnus ex ovilibus
Gravem domum remittit ære dexteram:
Tenerque, matre mugiente, vaccula
Deûm profundit ante templa sanguinem.
Proin' viator hunc Deum vereberis,
Manumque sorsum habebis. Hoc tibi expedit:
Parata namque crux, sine arte mentula.
Velim pol, inquis: at pol ecce, villicus
Venit: valente cui revulsa brachio
Fit ista mentula, apta clava dexteræ.

XXI. *Ad Aurelium.*

Aureli, pater esuritionum,
Non harum modo, sed quot aut fuerunt,
Aut sunt, aut aliis erunt in annis,
Pædicare cupis meos amores;
Nec clam: nam simul es, iocaris una,
Hæres ad latus, omnia experiris.
Frustra: nam insidias mihi instruentem
Tangam te prior inrumatione.
Atqui, si id faceres satur, tacerem.
Nunc ipsum id doleo, quod esurire
Ah! meus puer, et sitire discet.
Quare desine, dum licet pudico:
Ne finem facias, sed inrumatus.

XXII. *Ad Varrum.*

Suffenus iste, Varre, quem probe nosti,
Homo est venustus, et dicax et urbanus,
Idemque longe plurimos facit versus.
Puto esse ego illi millia aut decem, aut plura
Perscripta: nec sic, ut fit, in palimpsesto
Relata; chartæ regiæ, novi libri,
Novi umbilici, lora rubra, membrana
Directa plumbo, et pumice omnia æquata.
Hæc cum legas, tum bellus ille et urbanus
Suffenus, unus caprimulgus, aut fossor
Rursus videtur: tantum abhorret ac mutat.
Hoc quid putemus esse? qui modo scurra,
Aut si quid hac re tritius videbatur,
Idem insiceto est insicetior rure,
Simul poemata attigit: neque idem unquam
Æque est beatus, ac poema cum scribit:
Tam gaudet in se, tamque se ipse miratur.
Nimirum idem omnes fallimur; neque est quis-
Quem non in aliqua re videre Suffenum (quam,
Possis. Suus quoique attributus est error:
Sed non videmus manticæ quod in tergo est.

XXIII. *Ad Furium.*

Furi, quoi neque servus est, neque arca,
Nec cimex, neque araneus, neque ignis;
Verum est et pater et novercа, quorum
Dentes vel silicem comesse possunt:
Est pulchre tibi cum tuo parente,
Et cum coniuge liguea parentis.
Nec mirum: bene nam valetis omnes:
Pulchre concoquitis, nihil timetis;
Non incendia, non graves ruinas,
Non facta impia, non dolos veneni,
Non casus alios periculorum.
Atqui corpora sicciora cornu,
Aut, siquid magis aridum est, habetis,
Sole et frigore et esuritione.
Quare non tibi sit bene ac beate?
A te sudor abest, abest saliva,
Mucusque, et mala pituita nasi.
Hanc ad munditiem adde mundiorem,
Quod culus tibi purior salillo est;
Nec toto decies cacas in anno:
Atque id durius est faba et lapillis:
Quod tu si manibus teras fricesque,
Non unquam digitum inquinare possis.
Hæc tu commoda tam beata, Furi,
Noli spernere, nec putare parvi:
Et sestertia, quæ soles, precari
Centum desine; nam sat es beatus.

XXIV. *Ad Iuventium puerum.*

O qui flosculus es Iuventiorum,
Non horum modo, sed quot aut fuerunt,
Aut posthac aliis erunt in annis:
Mallem divitias mihi dedisses
Isti, quoi neque servus est, neque arca;
Quam sic te sineres ab illo amari.
Qui? non est homo bellus? inquies. Est:
Sed bello huic neque servus est, neque arca.
Hæc tu, quam lubet, abiice, elevaque:
Nec servum tamen ille habet, neque arcam.

XXV. *Ad Thallum.*

Cinede Thalle, mollior cuniculi capillo,
Vel anseris medullula, vel inula oricilla,
Vel pene languido senis, situque araneoso:
Idemque Thalle, turbida rapacior procella,
Cum de via mulier aves ostendit oscitantes:
Remitte pallium mihi meum, quod involasti,
Sudariumque Setabum, catagraphosque Thynos,
Inepte, quæ palam soles habere, tanquam avita.
Quæ nunc tuis ab unguibus reglutina et remitte,
Ne laneum latusculum, natesque mollicellas,
Inusta turpiter tibi flagella conscribillent,
Et insolenter æstues, velut minuta magno
Deprensa navis in mari, vesaniente vento.

XXVI. *Ad Furium.*

Furi, villula nostra non ad Austri
Flatus opposita est, nec ad Favoni,
Nec sævi Boreæ, aut Apeliotæ,

Verum ad millia quindecim et ducentos.
O ventum horribilem atque pestilentem!

XXVII. *Ad Pocillatorem puerum.*

Minister vetuli, puer, Falerni,
Inger mî calices amariores,
Ut lex Posthumiæ iubet magistræ,
Ebriosa acina ebriosioris.
At vos, quo lubet, hinc abite lymphæ,
Vini pernicies, et ad severos
Migrate: hic merus est Thyonianus.

XXVIII. *Ad Verannium et Fabullum.*

Pisonis comites, cohors inanis,
Aptis sarcinulis et expeditis,
Verannni optime, tuque, mi Fabulle,
Quid rerum geritis? satisne cum isto
Vappa, frigoraque et famem tulistis?
Ecquidnam in tabulis patet lucelli
Expensum? ut mihi, qui meum secutus
Prætorem, refero datum lucello:
O Memmi, bene me, ac diu supinum
Tota ista trabe lentus inrumasti.
Sed, quantum video, pari fuistis
Casu: nam nihilo minore verpa
Farti estis. Pete nobiles amicos.
At vobis mala multa Dii Deæque
Dent, opprobria Romuli Remique.

XXIX. *In Cæsarem.*

Quis hoc potest videre, quis potest pati,
Nisi impudicus et vorax et aleo,
Mamurram habere, quod Comata Gallia
Habebat uncti, et ultima Britannia?
Cinæde Romule, hæc videbis et feres?
Es impudicus et vorax et aleo.
Et ille nunc superbus et superfluens
Perambulabit omnium cubilia,
Ut albulus columbus, aut Adoneus?
Cinæde Romule, hæc videbis et feres?
Es impudicus et vorax et aleo.
Eone nomine, Imperator unice,
Fuisti in ultima Occidentis insula,
Ut ista vostra diffututa mentula
Ducenties comesset, aut trecenties?
Quid est? ait sinistra liberalitas,
Parum expatravit: an parum helluatus est?
Paterna prima lancinata sunt bona:
Secunda præda Pontica: inde tertia
Hibera, quam scit amnis aurifer Tagus.
Hunc, Gallîæ, timetis, et Britanniæ?
Quid hunc, malum, fovetis? aut quid hic potest,
Nisi uncta devorare patrimonia?
Eone nomine, Imperator unice,
Socer generque perdidistis omnia?

XXX. *Ad Alphenum.*

Alphene immemor atque unanimis false sodalibus,
Iam te nil miseret, dure, tui dulcis amiculi:
Iam me prodere, iam non dubitas fallere, perfide.
Nec facta impia fallacum hominum cœlicolis placent;
Quæ tu negligis, ac me miserum deseris in malis.
Eheu! quid faciant dehinc homines, quoive habeant fidem?
Certe tute iubebas animam tradere, inique, me
Inducens in amorem, quasi tuta omnia mî forent.
Idem nunc retrahis te, ac tua dicta omnia factaque
Ventos inrita ferre, et nebulas aërias sinis.
Si tu oblitus es, at Dii meminerunt, meminit Fides:
Quæ, te ut pœniteat postmodo facti, faciet, tui.

XXXI. *Ad Sirmionem peninsulam.*

Peninsularum, Sirmio, insularumque
Ocelle, quascumque in liquentibus stagnis,
Marique vasto fert uterque Neptunus:
Quam te libenter, quamque lætus inviso!
Vix mî ipse credens Thyniam atque Bithynos
Liquisse campos, et videre te in tuto.
O quid solutis est beatius curis?
Cum mens onus reponit, ac peregrino
Labore fessi venimus larem ad nostrum,
Desideratoque acquiescimus lecto.
Hoc est, quod unum est pro laboribus tantis.
Salve, o venusta Sirmio, atque hero gaude:
Gaudete vosque Lydiæ lacus undæ:
Ridete quidquid est domi cachinnorum.

XXXII. *Ad Ipsithillam.*

Amabo mea dulcis Ipsithilla,
Meæ deliciæ, mei lepores,
Iube ad te veniam meridiatum.
Quod si iusseris, illud adiuvato,
Ne quis liminis obserat tabellam,
Neu tibi lubeat foras abire:
Sed domi maneas, paresque nobis
Novem continuas fututiones.
Verum, si quid ages, statim iubeto,
Nam pransus iaceo, et satur supinus
Pertundo tunicamque, palliumque.

XXXIII. *In Vibennios.*

O furum optime balneariorum,
Vibenni pater, et cinæde fili:
Nam dextra pater inquinatiore,
Culo filius est voraciore:
Cur non exilium malasque in oras
Itis? quandoquidem patris rapinæ
Notæ sunt populo; et nates pilosas,
Fili, non potes asse venditare.

XXXIV. *Ad Dianam.*

Dianae sumus in fide
Puellae, et pueri integri:
Dianam pueri integri,
Puellæque, canamus.
O Latonia, maximi
Magna progenies Iovis,
Quam mater prope Deliam
Deposivit olivam;
Montium domina ut fores,
Silvarumque virentium,
Saltuumque reconditorum,
Amniumque sonantum.
Tu Lucina dolentibus
Iuno dicta puerperis:
Tu potens Trivia, et notho es
Dicta lumine Luna.
Tu, cursu, Dea, menstruo
Metiens iter annuum,
Rustica agricolæ bonis
Tecta frugibus exples.
Sis quocumque placet tibi
Sancta nomine, Romulique
Antiquam, ut solita es, bona
Sospites ope gentem.

XXXV. *Cæcilium invitat.*

Poetæ tenero, meo sodali,
Velim Cæcilio, papyre, dicas,
Veronam veniat, Novi relinquens
Comi mœnia, Lariumque litus:
Nam quasdam volo cogitationes
Amici accipiat sui, meique.
Quare, si sapiet, viam vorabit,
Quamvis candida millies puella
Euntem revocet, manusque collo
Ambas iniiciens, roget morari:
Quæ nunc, si mihi vera nuntiantur,
Illum deperit impotente amore.
Nam, quo tempore legit inchoatam
Dindymi dominam, ex eo misellæ
Ignes interiorem edunt medullam.
Ignosco tibi, Sapphica, puella,
Musa doctior: est enim venuste
Magna Cæcilio inchoata mater.

XXXVI. *In Annales Volusii.*

Annales Volusi, cacata charta,
Votum solvite pro mea puella:
Nam sanctæ Veneri Cupidinique
Vovit, si sibi restitutus essem,
Desissemque truces vibrare iambos,
Electissima pessimi poetæ
Scripta tardipedi Deo daturam
Infelicibus ustulanda lignis:
Et hæc pessima se puella vidit
Iocose et lepide vovere Divis.
Nunc, o cæruleo creata ponto,
Quæ sanctum Idalium Syrosque apertos,
Quæque Ancona, Cnidumque arundinosam
Colis, quæque Amathunta, quæque Golgos,
Quæque Durrhachium Adriæ tabernam:
Acceptum face, redditumque votum,
Si non inlepidum, neque invenustum est.
At vos interea venite in ignem,
Pleni ruris et inficetiarum,
Annales Volusi, cacata charta.

XXXVII. *Ad Contubernales.*

Salax taberna, vosque contubernales,
A pileatis nona fratribus pila,
Solis putatis esse mentulas vobis?
Solis licere, quidquid est puellarum
Confutuere, et putare ceteros hircos?
An, continenter quod sedetis insulsi
Centum, aut ducenti, non putatis ausurum
Me una ducentos inrumare sessores?
Atqui putate: namque totius vobis
Frontem tabernæ scipionibus scribam.
Puella nam mea, quæ meo sinu fugit,
Amata tantum, quantum amabitur nulla,
Pro qua mihi sunt magna bella pugnata,
Consedit istic. Hanc boni beatique
Omnes amatis; et quidem, quod indignum est,
Omnes pusilli et semitarii mœchi;
Tu præter omnes une de capillatis
Cuniculosæ Celtiberiæ fili,
Egnati, opaca quem bonum facit barba,
Et dens Hibera defricatus urina.

XXXVIII. *Ad Cornificium.*

Male est, Cornifici, tuo Catullo:
Male est, mehercule, et laboriose,
Et magis magis in dies et horas:
Quem tu, quod minimum facillimumque est
Qua solatus es adlocutione?
Irascor tibi. Sic meos amores?
Paulum quid lubet adlocutionis,
Mœstius lacrimis Simonideis.

XXXIX. *In Egnatium.*

Egnatius, quod candidos habet dentes,
Renidet usquequaque: seu ad rei ventum est
Subsellium, cum orator excitat fletum,
Renidet ille: seu pii ad rogum filii
Lugetur, orba cum flet unicum mater,
Renidet ille: quidquid est, ubicumque est,
Quodcumque agit, renidet. Hunc habet morbum,
Neque elegantem, ut arbitror, neque urbanum.
Quare monendus es mihi, bone Egnati:
Si urbanus esses, aut Sabinus, aut Tiburs,
Aut pastus Umber, aut obesus Etruscus,
Aut Lanuvinus ater atque dentatus,
Aut Transpadanus, ut meos quoque attingam,
Aut quilibet, qui puriter lavit dentes;
Tamen renidere usquequaque te nollem:
Nam risu inepto res ineptior nulla est.
Nunc Celtiber es: Celtiberia in terra,
Quod quisque minxit, hoc solet sibi mane
Dentem atque russam defricare gingivam;
Ut quo iste vester expolitior dens est,
Hoc te amplius bibisse prædicet loti.

XL. *Ad Ravidum.*

Quænam te mala mens, miselle Ravide,
Agit præcipitem in meos iambos?
Quis Deus tibi non bene advocatus
Vecordem parat excitare rixam?
Anne ut pervenias in ora volgi?
Quid vis? qua lubet esse notus optas?
Eris; quandoquidem meos amores
Cum longa voluisti amare pœna.

XLI. *In Amicam Formiani.*

Ameana puella defututa
Tota? millia me decem poposcit;
Ista turpiculo puella naso,
Decoctoris amica Formiani.
Propinqui, quibus est puella curæ,
Amicos medicosque convocate:
Non est sana puella; nec rogate
Qualis sit solet hæc imaginosum.

XLII. *In Quandam.*

Adeste, hendecasyllabi, quot estis
Omnes undique, quotquot estis omnes.
Iocum me putat esse moecha turpis,
Et negat mihi vostra reddituram
Pugillaria, si pati potestis.
Persequamur eam, et reflagitemus.
Quæ sit, quæritis? illa, quam videtis
Turpe incedere, mimice ac moleste
Ridentem catuli ore Gallicani.
Circumsistite eam et reflagitate:
Moecha putida, redde codicillos;
Redde, putida moecha, codicillos.
Non assis facis? O lutum, lupanar,
Aut si perditius potest quid esse.
Sed non est tamen hoc satis putandum.
Quod si non aliud pote est, ruborem
Ferreo canis exprimamus ore.

Conclamate iterum altiore voce:
Mœcha putida, redde codicillos,
Redde, putida mœcha, codicillos.
Sed nil proficimus, nihil movetur.
Mutanda est ratio modusque vobis,
Si quid proficere amplius potestis.
Pudica et proba, redde codicillos.

XLIII. *In Amicam Formiani.*

Salve, nec minimo puella naso,
Nec bello pede, nec nigris ocellis,
Nec longis digitis, nec ore sicco,
Nec sane nimis elegante lingua,
Decoctoris amica Formiani.
Ten' provincia narrat esse bellam?
Tecum Lesbia nostra comparatur?
O seclum insipiens et infacetum!

XLIV. *Ad Fundum.*

O funde noster, seu Sabine, seu Tiburs,
Nam te esse Tiburtem autumant, quibus non est
Cordi Catullum lædere; at, quibus cordi est,
Quovis Sabinum pignore esse contendunt.
Sed, seu Sabine, sive verius Tiburs,
Fui libenter in tua suburbana
Villa, malamque pectore expuli tussim,
Non immerenti quam mihi meus venter,
Dum sumtuosas appeto, dedit, cœnas.
Nam, Sextianus dum volo esse conviva,
Orationem in Antium petitorem
Plenam veneni et pestilentiæ legit.
Hic me gravedo frigida, et frequens tussis
Quassavit, usquedum in tuum sinum fugi,
Et me recuravi otioque et urtica.
Quare refectus maximas tibi grates
Ago, meum quod non es ulta peccatum.
Nec deprecor iam, si nefaria scripta
Sexti recepso, quin gravedinem et tussim
Non mî, sed ipsi Sextio ferat frigus,
Qui tunc vocat me, cum malum legit librum.

XLV. *De Acme et Septimio.*

Acmen Septimius, suos amores,
Tenens in gremio, Mea, inquit, Acme,
Ni te perdite amo, atque amare porro
Omnes sum assidue paratus annos,
Quantum qui pote plurimum perire;
Solus in Lybia, Indiave tosta,
Cæsio veniam obvius leoni.
Hoc ut dixit, Amor, sinistram ut ante,
Dextram sternuit approbationem.
At Acme leviter caput reflectens,
Et dulcis pueri ebrios ocellos
Illo purpureo ore suaviata,
Sic, inquit, mea vita, Septimille,
Huic uno domino usque serviamus,
Ut multo mihi maior acriorque
Ignis mollibus ardet in medullis.
Hoc ut dixit, Amor, sinistram ut ante,
Dextram sternuit approbationem.
Nunc ab auspicio bono profecti,
Mutuis animis amant, amantur.
Unam Septimius misellus Acmen
Mavolt, quam Syrias Britanniasque:
Uno in Septimio fidelis Acme
Facit delicias, libidinesque.
Quis hullos homines beatiores
Vidit? quis Venerem auspicatiorem?

XLVI. *Ad se ipsum, de adventu Veris.*

Iam ver egelidos refert tepores,
Iam cœli furor æquinoctialis
Iucundis Zephyri silescit auris.
Linquantur Phrygii, Catulle, campi,
Nicææque ager uber æstuosæ.
Ad claras Asiæ volemus urbes.
Iam mens prætrepidans avet vagari;
Iam læti studio pedes vigescunt.
O dulces comitum valete cœtus,
Longe quos simul a domo profectos
Diverse variæ viæ reportant.

XLVII. *Ad Porcium et Socrationem.*

Porci et Socration, duæ sinistræ
Pisonis, scabies famesque Memmî,
Vos Veranniolo meo et Fabullo
Verpus præposuit Priapus ille?
Vos convivia lauta sumtuose
De die facitis; mei sodales
Quærunt in triviis vocationes?

XLVIII. *Ad Iuventium.*

Mellitos oculos tuos, Iuventi,
Siquis me sinat usque basiare,
Usque ad millia basiem trecenta,
Nec unquam saturum inde cor futurum est:
Non si densior aridis aristis
Sit nostræ seges osculationis.

XLIX. *Ad M. T. Ciceronem.*

Disertissime Romuli nepotum,
Quot sunt, quotque fuere, Marce Tulli,
Quotque post aliis erunt in annis;
Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium poeta:
Tanto pessimus omnium poeta,
Quanto tu optimus omnium patronus.

L. *Ad Licinium.*

Hesterno, Licini, die otiosi
Multum lusimus in meis tabellis,
Ut convenerat esse; delicatos
Scribens versiculos uterque nostrum
Ludebat numero modo hoc, modo illoc,
Reddens mutua per iocum atque vinum.
Atque illinc abii, tuo lepore
Incensus, Licini, facetiisque,
Ut nec me miserum cibus iuvaret,
Nec somnus tegeret quiete ocellos,
Sed toto indomitus furore lecto
Versarer, cupiens videre lucem,
Ut tecum loquerer, simulque ut essem.
At defessa labore membra postquam
Semimortua lectulo iacebant,
Hoc, iucunde, tibi poema feci,
Ex quo perspiceres meum dolorem.
Nunc audax, cave, sis; precesque nostras,
Oramus, cave despuas, ocelle,
Ne pœnas Nemesis reposcat a te:
Est vehemens Dea; lædere hanc cavelo.

LI. *Ad Lesbiam.*

Ille mihi par esse Deo videtur,
Ille, si fas est, superare Divos,
Qui sedens adversus identidem te
Spectat et audit

Dulce ridentem, misero quod omnes
Eripit sensus mihi: nam simul te,
Lesbia, adspexi, nihil est super mi
* * * * * * * * * * * * *
Lingua sed torpet: tenuis sub artus
Flamma dimanat: sonitu suopte
Tintinant aures: gemina teguntur
Lumina nocte.
Otium, Catulle, tibi molestum est;
Otio exultas, nimiumque gestis:
Otium et reges prius, et beatas
Perdidit urbes.

LII. *Ad seipsum, de Struma et Vatinio.*

Quid est, Catulle, quid moraris emori?
Sella in curuli Struma Nonius sedet:
Per consulatum peierat Vatinius.
Quid est, Catulle, quid moraris emori?

LIII. *De quodam, et Calvo.*

Risi nescio quem modo in corona,
Qui, cum mirifice Vatiniana
Meus crimina Calvus explicasset,
Admirans ait haec, manusque tollens:
Dii magni, salapu tium disertum!

LIV. *Ad Cæsarem.*

Othonis caput oppido pusillum,
Vetti, rustice, semilauta crura,
Subtile et leve peditum Libonis;
Si non omnia displicere vellem
Tibi, et Fuffitio seni recocto.
Irascere iterum meis iambis
Immerentibus, unice Imperator.

LV. *Ad Camerium.*

Oramus, si forte non molestum est,
Demonstres ubi sint tuæ tenebræ.
Te quæsivimus in minore campo,
Te in circo, te in omnibus libellis,
Te in templo superi Iovis sacrato,
In Magni simul ambulatione:
Femellas omnes, amice, prendi,
Quas voltu vidi tamen sereno;
Has vel te sic ipse flagitabam:
Camerium mihi, pessimæ puellæ.
Quædam inquit, nudum sinum reducens:
En hic in roseis latet papillis.
Sed te iam ferre Herculei labos est:
Tanto te in fastu negas, amice.
Dic nobis, ubi sis futurus: ede,
Audacter committe, crede luci.
Num te lacteolæ tenent puellæ?
Si linguam clauso tenes in ore,
Fructus proiicies amoris omnes:
Verbosa gaudet Venus loquela.
Vel, si vis, licet obseres palatum,
Dum vostri sim particeps amoris:
Non custos si fingar ille Cretum,
Non si Pegaseo ferar volatu,
Non Ladas si ego, pennipesve Perseus,
Non Rhesi niveæ citæque bigæ;
Adde huc plumipedes volatilesque,
Ventorumque simul require cursum,
Quos iunctos, Cameri, mihi dicares;
Defessus tamen omnibus medullis,
Et multis languoribus peresus
Essem, te, mi amice, quæritando.

LVI. *Ad Catonem.*

O rem ridiculam, Cato, et iocosam,
Dignamque auribus, et tuo cachinno.
Ride, quidquid amas, Cato, Catullum:
Res est ridicula et nimis iocosa.
Deprendi modo pupulum puellæ
Trusantem. Hunc ego, si placet Dionæ,
Pro telo rigida mea cecidi.

LVII. *Ad Mamurram et Cæsarem.*

Pulchre convenit improbis cinædis
Mamurræ pathicoque, Cæsarique.
Nec mirum: maculæ pares utrisque,
Urbana altera, et illa Formiana,
Impressæ resident, nec eluentur.
Morbosi pariter, gemelli utrique:
Uno in lectulo, erudituli ambo:
Non hic, quam ille, magis vorax adulter,
Rivales socii puellularum.
Pulchre convenit improbis cinædis.

LVIII. *Ad Cælium, de Lesbia.*

Cœli, Lesbia nostra, Lesbia illa,
Illa Lesbia, quam Catullus unam
Plus quam se, atque suos amavit omnes,
Nunc in quadriviis et angiportis
Glubit magnanimos Remi nepotes.

LIX. *De Rufa et Rufulo.*

Bononiensis Rufa Rufulum fellat,
Uxor Menenî, sæpe quam in sepulcretis
Vidistis ipso rapere de rogo cœnam,
Cum devolutum ex igne prosequens panem
Ab semiraso tunderetur ustore.

LX.

Num te leæna montibus Libyssinis,
Aut Scylla latrans infima inguinum parte,
Tam mente dura procreavit ac tetra,
Ut supplicis vocem in novissimo casu
Contemtam haberes? O nimis fero corde!

LXI. *In Nuptias Iuliæ et Manlii.*

Collis o Heliconei
Cultor, Uraniæ genus,
Qui rapis teneram ad virum
Virginem, o Hymenæe Hymen!
Hymen o Hymenæe:
Cinge tempora floribus
Suaveolentis amaraci.
Flammeum cape: lætus huc
Huc veni, niveo gerens
Luteum pede soccum:
Excitusque hilari die,
Nuptialia concinens
Voce carmina tinnula,
Pelle humum pedibus, manu
Pineam quate tædam.
Namque Iulia Manlio,
Qualis Idalium coleus
Venit ad Phrygium Venus
Iudicem, bona cum bona
Nubit alite virgo;
Floridis velut enitens
Myrtus Asia ramulis,
Quos Hamadryades Deæ
Ludicrum sibi roscido

Nutriunt humore.
Quare age, huc aditum ferens,
Perge linquere Thespiæ
Rupis Aonios specus,
Lympha quos super irrigat
Frigerans Aganippe:
Ac domum dominam voca,
Coniugis cupidam novi,
Mentem amore revinciens,
Ut tenax hedera huc et huc
Arborem implicat errans.
Vos item simul integræ
Virgines, quibus advenit
Par dies, agite in modum
Dicite: O Hymenæe Hymen!
Hymen o Hymenæe!
Ut lubentius, audiens
Se citarier ad suum
Munus, huc aditum ferat
Dux bonæ Veneris, boni
Coniugator amoris.
Quis Deus magis ab magis
Est petendus amantibus?
Quem colent homines magis
Cœlitum? O Hymenæe Hymen,
Hymen o Hymenæe!
Te suis tremulus parens
Invocat: tibi virgines
Zonula solvunt sinus:
Te timens cupida novus
Captat aure maritus.
Tu fero iuveni in manus
Floridam ipse puellulam
Matris e gremio suæ
Dedis, o Hymenæe Hymen,
Hymen o Hymenæe.
Nil potest sine te Venus,
Fama quod bona comprobet,
Commodi capere: at potest,
Te volente. Quis huic Deo
Compararier ausit?
Nulla quit sine te domus
Liberos dare, nec parens
Stirpe iungier: at potest,
Te volente. Quis huic Deo
Compararier ausit?
Quæ tuis careat sacris,
Non queat dare præsides
Terra finibus: at queat,
Te volente. Quis huic Deo
Compararier ausit?
Claustra pandite ianuæ,
Virgo adest. Viden' ut faces
Splendidas quatiunt comas?
Sed moraris, abit dies:
Prodeas, nova nupta.
Tardat ingenuus pudor,
Quæ tamen magis audiens
Flet, quod ire necesse sit.
Sed moraris, abit dies:
Prodeas, nova nupta.
Flere desine. Non tibi,
Aurunculeia, periculum est,
Ne qua femina pulchrior
Clarum ab Oceano diem
Viderit venientem.
Talis in vario solet
Divitis domini hortulo
Stare flos hyacinthinus.
Sed moraris, abit dies:
Prodeas, nova nupta.
Prodeas, nova nupta, sis;
Iam videtur, et audias
Nostra verba. Viden'? faces
Aureas quatiunt comas:
Prodeas, nova nupta.
Non tuus levis in mala
Deditus vir adultera,
Probra turpia persequens,
A tuis teneris volet
Secubare papillis;
Lenta qui velut assitas
Vitis implicat arbores,
Implicabitur in tuum
Complexum. Sed abit dies:
Prodeas, nova nupta.
* * *
* * *
* * *
O cubile, quot (o nimis
Candido pede lecti)
Quæ tuo veniunt hero,
Quanta gaudia, quæ vaga
Nocte, quæ media die
Gaudeat. Sed abit dies:
Prodeas, nova nupta.
Tollite, o pueri, faces:
Flammeum video venire.
Ite, concinite in modum,
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Neu diu taceat procax
Fescennina locutio;
Neu nuces pueris neget
Desertum domini audiens
Concubinus amorem.
Da nuces pueris, iners
Concubine. Satis diu
Lusisti nucibus. Lubet
Iam servire Thalassio.
Concubine, nuces da.
Sordebant tibi villuli
Concubine, hodie atque heri:
Nunc tuum cinerarius
Tondet os. Miser, ah miser
Concubine, nuces da.
Diceris male te a tuis
Unguentate glabris marite
Abstinere: sed abstine.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Scimus hæc tibi, quæ licent,
Sola cognita: sed marito
Ista non eadem licent.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Nupta tu quoque, quæ tuus
Vir petet, cave ne neges;
Ne petitum aliunde eat.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
En tibi domus ut potens
Et beata viri tui,
Quo tibicine serviat,
(Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.)
Usque dum tremulum movens
Cana tempus anilitas

Omnia omnibus annuit.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes,
Rasilemque subi forem.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Adspice, intus ut accubans
Vir tuus Tyrio in toro,
Totus immineat tibi.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Illi, non minus ac tibi,
Pectore uritur intimo
Flamma, sed penite magis.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Mitte brachiolum teres,
Prætextate, puellulæ;
Iam cubile adeant viri.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Vos bonæ, senibus viris
Cognitæ bene feminæ,
Collocate puellulam.
Io Hymen Hymenæe io,
Io Hymen Hymenæe.
Iam licet venias, marite:
Uxor in thalamo est tibi
Ore floridulo nitens;
Alba parthenice velut,
Luteumve papaver.
At marite (ita me iuvent
Cœlites) nihilominus
Pulcher es, neque te Venus
Negligit. Sed abit dies:
Perge, ne remorare.
Non diu remoratus es:
Iam venis. Bona te Venus
Iuverit: quoniam palam,
Quod cupis, capis, et bonum
Non abscondis amorem.
Ille pulvis Erythrei,
Siderumque micantium
Subducat numerum prius,
Qui vestri numerare volt
Multa millia ludi.
Ludite, ut lubet, et brevi
Liberos date. Non decet
Tam vetus sine liberis
Nomen esse: sed indidem
Semper ingenerari.
Torquatus, volo, parvolus
Matris e gremio suæ
Porrigens teneras manus,
Dulce rideat ad patrem,
Semihiante labello.
Sit suo similis patri
Manlio, et facile insciis
Noscitetur ab omnibus,
Et pudicitiam suæ
Matris indicet ore.
Talis illius a bona
Matre laus genus approbet,
Qualis unica ab optima
Matre Telemachio manet
Fama Penelopeo.
Claudite ostia, virgines:
Lusimus satis. At, boni
Coniuges, bene vivite, et
Munere assiduo valentem
Exercete iuventam.

LXII. *Carmen Nuptiale.*

IUVENES

Vesper adest, iuvenes, consurgite: vesper Olympo
Exspectata diu vix tandem lumina tollit.
Surgere iam tempus, iam pingues linquere mensas:
Iam veniet virgo; iam dicetur Hymenæus.
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe.

PUELLÆ

Cernitis, innuptæ, iuvenes? consurgite contra:
Nimirum Oetæos ostendit noctifer ignes.
Sic certe, viden' ut perniciter exsiluere?
Non temere exsiluere: canent, quod visere par est.
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe.

IUVENES

Non facilis nobis, æquales, palma parata est.
Adspicite, innuptæ secum ut meditata requirunt.
Non frustra meditantur: habent memorabile quod sit:
Nec mirum; tota penitus quæ mente laborent.
Nos alio mentes, alio divisimus aures.
Iure igitur vincemur. Amat victoria curam.
Quare nunc animos saltem committite vestros:
Dicere iam incipient, iam respondere decebit:
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe.

PUELLÆ

Hespere, qui cœlo fertur crudelior ignis?
Qui natam possis complexu avellere matris,
Complexu matris retinentem avellere natam,
Et iuveni ardenti castam donare puellam?
Quid faciant hostes capta crudelius urbe?
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe.

IUVENES

Hespere, qui cœlo lucet iucundior ignis?
Qui despousa tua firmes connubia flamma,
Quod pepigere viri, pepigerunt ante parentes,
Nec iunxere prius, quam se tuus extulit ardor.
Quid datur a Divis felici optatius hora?
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe!

PUELLÆ

Hesperus e nobis, æquales, abstulit unam.
* * * * *
Namque tuo adventu vigilat custodia semper.
Nocte latent fures, quos idem sæpe revertens,
Hespere, mutato comprendis nomine eosdem.

IUVENES

* * * * *
At lubet innuptis ficto te carpere questu. (runt?
Quid tum si carpunt, tacita quem mente requi-
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe.

PUELLÆ

Ut flos in septis secretus nascitur hortis,
Ignotus pecori, nullo contusus aratro,
Quem mulcent auræ, firmat sol, educat imber:
Multi illum pueri, multæ optavere puellæ:
Idem cum tenui carptus defloruit ungui,
Nulli illum pueri, nullæ optavere puellæ:
Sic virgo dum intacta manet, dum cara suis est.
Cum castum amisit polluto corpore florem,
Nec pueris iucunda manet, nec cara puellis.
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe!

IUVENES

Ut vidua in nudo vitis quæ nascitur arvo, (vam;
Nunquam se extollit, nunquam mitem educat u-
Sed tenerum prono delectens pondere corpus,

Iam iam contingit summum radice flagellum:
Hanc nulli agricolæ, nulli accoluere iuvenci:
At si forte eadem est ulmo coniuncta marito,
Multi illam agricolæ, multi accoluere iuvenci:
Sic virgo, dum intacta manet, dum inculta senescit:
Cum par connubium maturo tempore adepta est,
Cara viro magis, et minus est invisa parenti.
At tu ne pugna cum tali coniuge, virgo.
Non æquum est pugnare, pater quoi tradidit ipse,
Ipse pater cum matre, quibus parere necesse est:
Virginitas non tota tua est: ex parte parentum est:
Tertia pars patri data, pars data tertia matri,
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.
Hymen o Hymenæe, Hymen ades o Hymenæe.

LXIII. *de Atys.*

Super alta vectus Atys celeri rate maria,
Phrygium nemus citato cupide pede tetigit,
Adiitque opaca silvis redimita loca Deæ:
Stimulatus ubi furenti rabie, vagus animi,
Devolvit illa acuta sibi pondera silice.
Itaque ut relicta sensit sibi membra sine viro,
Et iam recente terræ sola sanguine maculans,
Niveis citata cepit manibus leve tympanum,
Tympanum, tubam, Cybelle, tua, mater, initia:
Quatiensque terga tauri teneris cava digitis,
Canere hæc suis adorta est tremebunda comitibus.
Agite, ite ad alta, Gallæ, Cybeles nemora simul,
Simul ite, Dindymenæ dominæ vaga pecora,
Alienæ quæ petentes, velut exsules, loca,
Sectam meam exsecutæ, duce me, mihi comites
Rapidum salum tulistis, truculentaque pelagi,
Et corpus evirastis Veneris nimio odio.
Hilarate herae citatis erroribus animum.
Mora tarda mente cedat: simul ite, sequimini
Phrygiam ad domum Cybelles, Phrygia ad nemora Deæ,
Ubi cymbalùm sonat vox, ubi tympana reboant,
Tibicen ubi canit Phryx curvo grave calamo,
Ubi capita Mænades vi iaciunt hederigeræ,
Ubi sacra sancta acutis ululatibus agitant,
Ubi suevit illa Divæ volitare vaga cohors:
Quo nos decet citatis celerare tripudiis.
Simul hæc comitibus Atys cecinit notha mulier,
Thiasus repente linguis trepidantibus ululat,
Leve tympanum remugit, cava cymbala recrepant.
Viridem citus adit Idam properante pede chorus.
Furibunda simul, anhelans, vaga vadit, animi egens,
Comitata tympano Atys, per opaca nemora dux,
Veluti iuvenca vitans onus indomita iugi.
Rapidæ ducem sequuntur Gallæ pede propero.
Itaque, ut domum Cybelles tetigere, lassulæ
Nimio e labore somnum capiunt sine Cerere.
Piger his labantes languore oculos sopor operit.
Abit in quiete molli rabidus furor animi.
Sed ubi oris aurei Sol radiantibus oculis
Lustravit æthera album, sola dura, mare ferum,
Pepulitque noctis umbras vegetis sonipedibus;
Ibi Somnus excitum Atyn fugiens citus abiit:
Trepidantem eum recepit Dea Pasithea sinu.
Ita de quiete molli rabida sine rabie
Simul ipsa pectore Atys sua facta recoluit,
Liquidaque mente vidit sine quis, ubique foret;
Animo æstuante rursum reditum ad vada tetulit:
Ibi maria vasta visens lacrimantibus oculis,
Patriam adlocuta voce est ita mœsta miseriter:
Patria o mea creatrix, patria o mea genitrix,
Ego quam miser relinquens, dominos ut herifugæ
Famuli solent, ad Idæ tetuli nemora pedem:
Ut apud nivem et ferarum gelida stabula forem,
Et earum omnia adirem furibunda latibula:
Ubinam, aut quibus locis te positam, patria, ream?
Cupit ipsa pupula ad te sibi dirigere aciem,
Rabie fera carens dum breve tempus animus est.
Egone a mea remota hæc ferar in nemora domo?
Patria, bonis, amicis, genitoribus abero?
Abero foro, palæstra, stadio et gymnasiis?
Miser, ah miser, querendum est etiam atque etiam, anime.
Quod enim genus figuræ est, ego non quod habuerim?
Ego puber, ego adolescens, ego ephebus, ego puer,
Ego gymnasii fui flos, ego eram decus olei.
Mihi ianuæ frequentes, mihi limina tepida,
Mihi floridis corollis redimita domus erat,
Linquendum ubi esset orto mihi sole cubiculum.
Egone Deum ministra, et Cybeleæ famula ferar?
Ego Mænas, ego mei pars, ego vir sterilis ero?
Ego viridis algida Idæ nive amicta loca colam?
Ego vitam agam sub altis Phrygiæ columinibus,
Ubi cerva silvicultrix, ubi aper nemorivagus?
Iam iam dolet quod egi, iam iamque pœnitet.
Roseis ut huic labellis palans somitus abiit,
Geminas Deorum ad aures nova nuntia referens,
Ibi iuncta iuga resolvens Cybele leonibus,
Lævumque pecoris hostem stimulans, ita loquitur:
Agedum, inquit, age ferox, i: face ut hinc furoribus,
Face ut hinc furoris ictu reditum in nemora ferat,
Mea libere nimis qui fugere imperia cupit.
Age, cæde terga cauda: tua verbera patere:
Face cuncta mugienti fremitu loca retonent:
Rutilam ferox torosa cervice quate iubam.
Ait hæc minax Cybele, religatque iuga manu.
Ferus ipse sese adhortans rapidum incitat animum:
Vadit, fremit, refringit virgulta pede vago.
At ubi ultima albicantis loca littoris adiit,
Tenerumque vidit Atyn prope marmora pelagi:
Facit impetum. Ille demens fugit in nemora fera.
Ibi semper omne vitæ spatium famula fuit.
Dea, magna Dea, Cybelle, Dydimi Dea domina,
Procul a mea tuus sit furor omnis, hera, domo:
Alios age incitatos, alios age rabidos.

LXIV. *Epithalamium Pelei et Thetidos.*

Peliaco quondam prognatæ vertice pinus
Dicuntur liquidas Neptuni nasse per undas
Phasidos ad fluctus, et fines Æetæos;
Cum lecti iuvenes, Argivæ robora pubis,
Auratam optantes Colchis avertere pellem,
Ausi sunt vada salsa cita decurrere puppi,
Cærula verrentes abiegnis æquora palmis:
Diva quibus, retinens in summis urbibus arces,
Ipsa levi fecit volitantem flamine currum;
Pinea coniungens inflexæ texta carinæ.
Illa rudem cursu prima imbuit Amphitriten.
Quæ simul ac rostro ventosum proscidit æquor,
Tortaque remigio spumis incanuit unda;
Emersere feri candenti e gurgite vultus
Æquoreæ monstrum Nereides admirantes;
Illaque haudquæ alia viderunt luce marinas
Mortales oculi nudato corpore Nymphas,
Nutricum tenus exstantes e gurgite cano.
Tum Thetidis Peleus incensus fertur amore,
Tum Thetis humanos non despexit hymenæos,
Tum Thetidi pater ipse iugandum Pelea sensit.

O nimis optato sæclorum tempore nati
Heroes, salvete, Deum genus! o bona mater!
Vos ego sæpe meo vos carmine compellabo.
Teque adeo eximie tædis felicibus aucte
Thessaliæ columen Peleu, quoi Iuppiter ipse,
Ipse suos Divum genitor concessit amores.
Tene Thetis tenuit pulcherrima Nereine?
Tene suam Tethys concessit ducere neptem,
Oceanusque, mari totum qui amplectitur orbem?
Quæ simul optatæ finito tempore luces
Advenere, domum conventu tota frequentat
Thessalia: oppletur lætanti regia cœtu:
Dona ferunt: præ se declarant gaudia vultu.
Deseritur Scyros: linquunt Phthiotica Tempe,
Crannonisque domos, ac mœnia Larissæa:
Pharsaliam coeunt, Pharsalia tecta frequentant.
Rura colit nemo: mollescunt colla iuvencis:
Non humilis curvis purgatur vinea rastris:
Non glebam prono convellit vomere taurus:
Non falx attenuat frondatorum arboris umbram:
Squalida desertis robigo infertur aratris.
Ipsius at sedes, quacunque opulenta recessit
Regia, fulgenti splendent auro atque argento.
Candet ebur soliis; collucent pocula mensis:
Tota domus gaudet regali splendida gaza.
Pulvinar vero Divæ geniale locatur
Sedibus in mediis, Indo quod dente politum
Tincta tegit roseo conchyli purpura fuco.
Hæc vestis, priscis hominum variata figuris,
Heroum mira virtutes indicat arte.
Namque fluentisono prospectans litore Diæ
Thesea cedentem celeri cum classe tuetur
Indomitos in corde gerens Ariadna furores:
Necdum etiam sese, quæ visit, visere credit;
Utpote fallaci quæ tum primum excita somno
Desertam in sola miseram se cernit arena.
Immemor at iuvenis fugiens pellit vada remis,
Irrita ventosæ linquens promissa procellæ:
Quem procul ex alga mœstis Minois ocellis,
Saxea ut effigies bacchantis prospicit Evoe:
Prospicit, et magnis curarum fluctuat undis,
Non flavo retinens subtilem vertice mitram,
Non contecta levi velatum pectus amictu,
Non teneri strophio lactantes vincta papillas;
Omnia quæ toto delapsa e corpore passim
Ipsius ante pedes fluctus salis alludebant.
Sed neque tum mitræ, neque tum fluitantis amictus
Illa vicem curans, toto ex te pectore, Theseu,
Toto animo, tota pendebat perdita mente.
Ah misera, assiduis quam luctibus externavit
Spinosas Erycina serens in pectore curas
Illa tempestate, ferox quo tempore Theseus
Egressus curvis e litoribus Piræi
Attigit iniusti regis Gortynia tecta.
Nam perhibent olim crudeli peste coactam
Androgeoneæ pœnas exsolvere cædis,
Electos iuvenes simul et decus innuptarum
Cecropiam solitam esse dapem dare Minotauro:
Quis angusta malis cum mœnia vexarentur,
Ipse suum Theseus pro caris corpus Athenis
Proiicere optavit potius, quam talia Cretam
Funera Cecropiæ ne-funera portarentur.
Atque ita nave levi nitens ac lenibus auris
Magnanimum ad Minoa venit, sedesque superbas.
Hunc simul ac cupido conspexit lumine virgo
Regia, quam suaves exspirans castus odores
Lectulus in molli complexu matris alebat:
Qualis Eurotæ progignunt flumina myrtos,
Aurave distinctos educit verna colores:
Non prius ex illo flagrantia declinavit
Lumina, quam cuncto concepit pectore flammam
Funditus, atque imis exarsit tota medullis.
Heu! misere exagitans immiti corde furores,
Sancte puer, curis hominum qui gaudia misces,
Quæque regis Golgos, quæque Idalium frondosum,
Qualibus incensam iactastis mente puellam
Fluctibus, in flavo sæpe hospite suspirantem!
Quantos illa tulit languenti corde timores!
Quantum sæpe magis fulgore expalluit auri!
Cum sævum cupiens contra contendere monstrum,
Aut mortem oppeteret Theseus, aut præmia laudis,
Non ingrata, tamen frustra, munuscula Divis
Promittens, tacito suspendit vota labello.
Nam velut in summo quatientem brachia Tauro
Quercum, aut conigeram sudanti corpore pinum,
Indomitus turbo contorquens flamine roLur
Eruit: illa procul radicibus exturbata
Prona cadit, lateque et comminus obvia frangens:
Sic domito sævum prostravit corpore Theseus
Nequidquam vanis iactantem cornua ventis.
Inde pedem sospes multa cum laude reflexit,
Errabunda regens tenui vestigia filo;
Ne labyrintheis e flexibus egredientem
Tecti frustraretur inobservabilis error.
Sed quid ego, a primo digressus carmine, plura
Commemorem? ut linquens genitoris filia vultum,
Ut consanguineæ complexum, ut denique matris,
(Quæ misera in gnata flevit deperdita) læta
Omnibus his Thesei dulcem præoptarit amorem?
Aut ut vecta ratis spumosa ad littora Diæ?
Aut ut eam tristi devinctam lumina somno
Liquerit immemori discedens pectore coniux?
Sæpe illam perhibent ardenti corde furentem
Clarisonas imo fudisse e pectore voces,
Ac tum præruptos tristem conscendere montes,
Unde aciem in pelagi vastos protenderet æstus:
Tum tremuli salis adversas procurrere in undas
Mollia nudatæ tollentem tegmina suræ:
Atque hæc extremis mœstam dixisse querelis,
Frigidulos udo singultus ore cientem:
Siccine me patriis avectam, perfide, ab oris,
Perfide, deserto liquisti in littore, Theseu?
Siccine discedens, neglecto numine Divûm,
Immemor ah! devota domum periuria portas?
Nullane res potuit crudelis flectere mentis
Consilium? tibi nulla fuit clementia præsto,
Immite ut nostri vellet mitescere pectus?
At non hæc quondam nobis promissa dedisti
Voce: mihi non hoc miseræ sperare iubebas;
Sed connubia læta, sed optatos hymenæos:
Quæ cuncta aërii discerpunt irrita venti.
Iam iam nulla viro iuranti femina credat,
Nulla viri speret sermones esse fideles:
Qui, dum aliquid cupiens animus prægestit apisci,
Nil metuunt iurare, nihil promittere parcunt:
Sed simul ac cupidæ mentis satiata libido est,
Dicta nihil metuere, nihil periuria curant.
Certe ego te in medio versantem turbine leti
Eripui, et potius germanum amittere crevi,
Quam tibi fallaci supremo in tempore deessem.
Pro quo dilaceranda feris dabor alitibusque
Præda, neque iniecta tumulabor mortua terra.
Quænam te genuit sola sub rupe lacæna?
Quod mare conceptum spumantibus exspuit undis?
Quæ Syrtis, quæ Scylla vorax, quæ vasta Cha-
Talia qui reddis pro dulci præmia vita? (rybdis,
Si tibi non cordi fuerant connubia nostra,
Sæva quod horrebas prisci præcepta parentis,

Attamen in vestras potuisti ducere sedes,
Quæ tibi iucundo famularer serva labore,
Candida permulcens liquidis vestigia lymphis,
Purpureave tuum consternens veste cubile.
Sed quid ego ignaris nequidquam conqueror auris,
Externata malo? quæ nullis sensibus auctæ
Nec missas audire queunt, nec reddere voces.
Ille autem prope iam mediis versatur in undis,
Nec quisquam apparet vacua mortalis in alga.
Sic nimis insultans extremo tempore sæva
Fors etiam nostris invidit questibus aures.
Iuppiter omnipotens, utinam ne tempore primo
Gnosia Cecropiæ tetigissent littora puppes;
Indomito nec dira ferens stipendia tauro
Perfidus in Cretam religasset navita funem;
Nec malus hic, celans dulci crudelia forma
Consilia, in nostris requiesset sedibus hospes!
Nam quo me referam? quali spe perdita nitar?
Idomeniosne petam montes? at gurgite lato
Discernens ponti truculentum dividit æquor.
An patris auxilium sperem, quemne ipsa reliqui,
Respersum iuvenem fraterna cæde secuta?
Coniugis an fido consoler memet amore,
Quine fugit lentos incurvans gurgite remos?
Præterea litus, nullo sola insula tecto:
Nec patet egressus, pelagi cingentibus undis.
Nulla fugæ ratio, nulla spes: omnia muta,
Omnia sunt deserta: ostentant omnia letum.
Non tamen ante mihi languescent lumina morte,
Nec prius a fesso secedent corpore sensus,
Quam iustam a Divis exposcam prodita multam,
Cœlestumque fidem postrema comprecer hora.
Quare facta virûm multantes vindice pœna,
Eumenides, quibus anguineo redimita capillo
Frons exspirantes præportat pectoris iras,
Huc huc adventate, meas audite querelas,
Quas ego, væ miseræ! extremis proferre medullis
Cogor, inops, ardens, amenti cæca furore.
Quæ quoniam vere nascuntur pectore ab imo,
Vos nolite pati nostrum vanescere luctum:
Sed quali solam Theseus me mente reliquit,
Tali mente, Deæ, funestet seque suosque.
Has postquam mœsto profudit pectore voces,
Supplicium sævis exposcens anxia factis.
Annuit invicto cœlestum numine rector,
Quo tunc et tellus, atque horrida contremuerunt
Æquora, concussitque micantia sidera mundus.
Ipse autem cæca mentem caligine Theseus
Consitus, oblito dimisit pectore cuncta,
Quæ mandata prius constanti mente tenebat:
Dulcia nec mœsto sustollens signa parenti,
Sospitem et ereptum se ostendit visere portum.
Namque ferunt, olim classi cum mœnia Divæ
Linquentem natum ventis concredere Ægeus,
Talia complexum iuveni mandata dedisse:
Gnate, mihi longa iucundior unice vita,
Gnate, ego quem in dubios cogor dimittere casus,
Reddite in extremæ nuper mihi fine senectæ,
Quandoquidem fortuna mea, ac tua fervida virtus
Eripit invito mihi te, quoi languida nondum
Lumina sunt gnati cara saturata figura:
Non ego te gaudens lætanti pectore mittam,
Nec te ferre sinam Fortunæ signa secundæ:
Sed primum multas expromam mente querelas,
Canitiem terra atque infuso pulvere fœdans:
Inde infecta vago suspendam linteа malo,
Nostros ut luctus, nostræque incendia mentis,
Carbasus obscura dicat ferrugine Hibera.
Quod tibi si sancti concesserit incola Itoni,
(Quæ nostrum genus ac sedes defendere fretis
Annuit) ut tauri respergas sanguine dextram;
Tum vero facito, ut memori tibi condita corde
Hæc vigeant mandata, nec ulla obliteret ætas:
Ut, simulac nostros invisent lumina colles,
Funestam antemnæ deponant undique vestem,
Candidaque intorti sustollant vela rudentes,
Lucida qua splendent summi carchesia mali:
Quamprimum cernens ut læta gaudia mente
Agnoscam, cum te reducem ætas prospera sistet.
Hæc mandata prius constanti mente tenentem
Thesea, ceu pulsæ ventorum flamine nubes
Aerium nivei montis, liquere, cacumen.
At pater, ut summa prospectum ex arce petebat,
Anxia in assiduos absumens lumina fletus,
Cum primum inflati conspexit linteа veli,
Præcipitem sese scopulorum e vertice iecit,
Amissum credens immiti Thesea fato.
Sic funesta domus ingressus tecta paterna
Morte ferox Theseus, qualem Minoidi luctum
Obtulerat mente immemori, talem ipse recepit.
Quæ tum prospectans cedentem mœsta carinam,
Multiplices animo volvebat saucia curas.
At parte ex alia florens volitabat Iacchus,
Cum thiaso Satyrorum, et Nysigenis Silenis,
Te quærens, Ariadna, tuoque incensus amore:
Qui tum alacres passim lymphata mente furebant,
Evoe bacchantes, evoe, capita inflectentes.
Horum pars tecta quatiebant cuspide thyrsos;
Pars e divulso raptabant membra iuvenco;
Pars sese tortis serpentibus incingebant;
Pars obscura cavis celebrabant orgia cistis,
Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani:
Plangebant alii proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant.
Multis raucisonos efflabant cornua bombos,
Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.
Talibus amplifice vestis decorata figuris
Pulvinar complexa suo velabat amictu.
Quæ postquam cupide spectando Thessala pubes
Expleta est, sanctis cæpit decedere Divis.
Hic qualis flatu placidum mare matutino
Horrificans Zephyrus proclivas incitat undas,
Aurora exoriente, vagi sub lumina solis;
Quæ tarde primum clementi flamine pulsæ
Procedunt, leni resonant plangore cachinni:
Post, vento crescente, magis magis increbrescunt,
Purpureaque procul nantes a luce refulgent:
Sic tum vestibuli linquentes regia tecta,
Ad se quisque vago passim pede discedebant.
Quorum post abitum, princeps e vertice Pelii
Advenit Chiron portans silvestria dona. (magnis
Nam quotcunque ferunt campi, quos Thessala
Montibus ora creat, quos propter fluminis undas
Aurea parit flores tepidi fœcunda Favoni,
Hos indistinctis plexos tulit ipse corollis,
Quels permulsa domus iucundo risit odore.
Confestim Penens adest, viridantia Tempe,
Tempe, quæ silvæ cingunt superimpendentes,
Muemonidum, linquens, doctis celebranda choreis,
Non vacuus: namque ille tulit radicitus altas
Fagos, ac recto proceras stipite laurus,
Non sine nutanti platano, lentaque sorore
Flammati Phaethontis, et aeria cupressu:
Hæc circum sedes late contexta locavit,
Vestibulum ut molli velatum fronde vireret.
Post hunc consequitur sollerti corde Promethues,
Extenuata gerens veteris vestigia pœnæ,

Quam quondam silici restrictus membra catena
Persolvit, pendens e verticibus præruptis.
Inde pater Divûm, sancta cum coniuge, natisque
Advenit cœlo, te solum, Phœbe, relinquens,
Unigenamque simul cultricem montibus Idri:
Pelea nam tecum pariter soror aspernata est,
Nec Thetidis tædas voluit celebrare iugales.
Qui postquam niveos flexerunt sedibus artus,
Large multiplici constructæ sunt dape mensæ;
Cum interea infirmo quatientes corpora motu,
Veridicos Parcæ cœperunt edere cantus.
His corpus tremulum complectens undique quercus
Candida purpurea quam Tyro incinxerat ora:
At roseo niveæ residebant vertice vittæ,
Æternumque manus carpebant rite laborem.
Læva colum molli lana retinebat amictum:
Dextera tum leviter deducens fila supinis
Formabat digitis; tum prono in pollice torquens
Libratum tereti versabat turbine fusum:
Atque ita decerpens æquabat semper opus dens,
Laneaque aridulis hærebant morsa labellis,
Quæ prius in levi fuerant exstantia filo.
Ante pedes autem candentis mollia lanæ
Vellera virgati custodibant calathisci.
Hæ tum clarisona pellentes vellera voce,
Talia divino fuderunt carmine fata,
Carmine, perfidiæ quod post nulla arguet ætas:
O decus eximium magnis virtutibus augens,
Emathiæ tutamen opis, clarissime nato;
Accipe, quod læta tibi pandunt luce sorores,
Veridicum oraclum: sed vos, quæ fata sequuntur,
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Adveniet tibi iam portans optata maritis
Hesperus: adveniet fausto cum sidere coniux,
Quæ tibi flexanimo mentem perfundat amore,
Languidulosque paret tecum coniungere somnos,
Levia substernens robusto brachia collo.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Nulla domus tales unquam contexit amores:
Nullus amor tali coniunxit fœdere amantes:
Qualis adest Thetidi, qualis concordia Peleo.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Nascetur vobis expers terroris Achilles,
Hostibus haud tergo, sed forti pectore notus:
Qui, persæpe vago victor certamine cursus,
Flammea prævertet celeris vestigia cervæ.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Non illi quisquam bello se conferet heros,
Cum Phrygii Teucro manabunt sanguine rivi;
Troicaque obsidens longinquo mœnia bello
Periuri Pelopis vastabit tertius hæres.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Illius egregias virtutes claraque facta
Sæpe fatebuntur gnatorum in funere matres:
Quum in cinerem canos solvent a vertice crines,
Putridaque infirmis variabunt pectora palmis.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Namque, velut densas prosternens cultor aristas
Sole sub ardenti flaventia demetit arva,
Troiugenum infesto prosternet corpora ferro.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Testis erit magnis virtutibus unda Scamandri,
Quæ passim rapido diffunditur Hellesponto:
Quoius iter cæsis augustans corporum acervis,
Alta tepefaciet permixta flumina cæde.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Denique testis erit morti quoque dedita præda:
Cum teres excelso coacervatum aggere bustum
Excipiet niveos perculsæ virginis artus.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Nam, simulac fessis dederit fors copiam Achivis
Urbis Dardaniæ Neptunia solvere vincla:
Alta Polyxenia madefient cæde sepulcra;
Quæ, velut ancipiti succumbens victima ferro,
Proiiciet truncum submisso poplite corpus.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Quare agite, optatos animi coniungite amores,
Accipiat coniux felici fœdere Divam:
Dedatur cupido iamdudum nupta marito:
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Non illam nutrix orienti luce revisens,
Hesterno collum poterit circumdare filo.
Currite, ducentes subtemina, currite fusi.
Anxia nec mater, discordis mœsta puellæ
Secubitu, caros mittet sperare nepotes.
Currite, ducentes subtemina, currite, fusi.
Talia profantes quondam, felicia Pelei
Carmina divino cecinerunt omine Parcæ.
Præsentes namque ante domos invisere castas
Sæpius, et sese mortali ostendere cœtu
Cœlicolæ, nondum spreta pietate, solebant.
Sæpe pater Divum templo in fulgente reviseus
Annua cum festis venissent sacra diebus,
Conspexit terra centum procurrere currus.
Sæpe vagus Liber Parnassi vertice summo
Thyadas effusis evantes crinibus egit:
Cum Delphi tota certatim ex urbe ruentes
Acciperent læti Divum fumantibus aris.
Sæpe in letifero belli certamine Mavors,
Aut rapidi Tritonis hera, aut Rhamnusia virgo
Armatas hominum est præsens hortata catervas.
Sed postquam tellus scelere est imbuta nefando,
Iustitiamque omnes cupida de mente fugarunt:
Perfudere manus fraterno sanguine fratres:
Destitit extinctos gnatus lugere parentes:
Optavit genitor primævi funera gnati,
Liber ut innuptæ potiretur flore novercæ;
Ignaro mater substernens se impia gnato,
Impia non verita est Divos scelerare penates:
Omnia fanda, nefanda, malo permixta furore
Iustificam nobis mentem avertere Deorum.
Quare nec tales dignantur visere cœtus,
Nec se contingi patiuntur lumine claro.

LXV. *Ad Hortalum.*

Etsi me assiduo confectum cura dolore
Sevocat a doctis, Hortale, virginibus:
Nec potis est dulces Musarum expromere fœtus
Mens animi: tantis fluctuat ipsa malis:
Namque mei nuper Lethæo gurgite fratris
Pallidulum manus adluit unda pedem;
Troia Rhœteo quem subter littore tellus
Ereptum nostris obterit ex oculis.
Alloquar? audierone unquam tua facta loquentem?
Nunquam ego te, vita frater amabilior,
Adspiciam posthac? at certe semper amabo,
Semper mœsta tua carmina morte canam:
Qualia sub densis ramorum concinit umbris
Daulias, absumti fata gemens Ityli.
Sed tamen in tantis mœroribus, Hortale, mitto
Hæc expressa tibi carmina Battiadæ;
Ne tua dicta vagis nequidquam credita ventis
Effluxisse meo forte putes animo:
Ut missum sponsi furtivo munere malum
Procurrit casto virginis e gremio,
Quod miseræ oblitæ molli sub veste locatum,
Dum adventu matris prosilit, excutitur,

Atque illud prono præceps agitur decursu:
Huic manat tristi conscius ore rubor.

LXVI. *De Coma Berenices.*

Omnia qui magni dispexit lumina mundi,
Qui stellarum ortus comperit atque obitus:
Flammeus ut rapidi solis nitor obscuretur,
Ut cedant certis sidera temporibus,
Ut Triviam furtim sub Latmia saxa relegans,
Dulcis amor gyro devocet aerio:
Idem me ille Conon cœlesti lumine vidit
E Berenicea vertice cæsariem
Fulgentem clare: quam multis illa Deorum,
Levia protendens brachia, pollicita est;
Qua rex tempestate, novo auctus hymenæo,
Vastatum fines iverat Assyrios,
Dulcia nocturnæ portans vestigia rixæ,
Quam de virgineis gesserat exuviis.
Estne novis nuptis odio Venus? anne parentum
Frustrantur falsis gaudia lacrimulis,
Ubertim thalami quas intra limina fundunt?
Non, ita me Divi, vera gemunt, iuerint.
Id nega me multis docuit regina querelis,
Invisente novo prœlia torva viro.
At tu non orbum luxti deserta cubile,
Et fratris cari flebile discidium.
Quum penitus mœstas exedit cura medullas:
Ut tibi nunc toto pectore sollicitæ
Sensibus ereptis mens excidit! Atqui ego certe
Cognoram a parva virgine magnanimam.
Anne bonum oblita es facinus, quo regium adepta es
Coniugium, quod non fortior ausit alis? (es!
Sed tum, mœsta virum mittens, quæ verba locuta
Iuppiter, ut tristi lumina sæpe manu!
Quis te mutavit tantus Deus? an quod amantes
Non longe a caro corpore abesse volunt?
Atque ibi me cunctis pro dulci coniuge Divis
Non sine taurino sanguine pollicita es,
Si reditum tetulisset is haud in tempore longo, et
Captam Asiam Ægypti finibus adiiceret?
Queis ego pro factis cœlesti reddita cœtu,
Pristina vota novo munere dissoluo.
Invita, o regina, tuo de vertice cessi,
Invita: adiuro teque tuumque caput:
Digna ferat, quod siquis inaniter adiurarit.
Sed qui se ferro postulet esse parem? (oris
Ille quoque eversus mons est, quem maximum in
Progenies Thiæ clara supervehitur;
Cum Medi peperere novum mare, cumque iuventus
Per medium classi barbara navit Athon.
Quid facient crines, cum ferro talia cedant?
Iuppiter, ut Chalybon omne genus pereat:
Et qui principio sub terra quærere venas
Instituit, ac ferri fingere duritiem!
Abiunctæ paulo ante comæ mea fata sorores
Lugebant, cum se Memnonis Æthiopis
Unigena impellens nutantibus aera pennis
Obtulit Arsinoes Chloridos ales equus.
Isque per ætherias me tollens advolat auras,
Et Veneris casto conlocat in gremio.
Ipsa suum Zephyritis eo famulum legarat,
Grata Canopæis in loca litoribus.
Scilicet in vario ne solum limite cœli
Ex Ariadneis aurea temporibus
Fixa corona foret; sed nos quoque fulgeremus
Devotæ flavi verticis exuviæ.
Uvidulam a fletu, cedentem ad templa Deûm, me
Sidus in antiquis Diva novum posuit.
Virginis et sævi contingens namque Leonis
Lumina Callisto iuncta Lycaoniæ
Vertor in occasum, tardum dux ante Booten,
Qui vix sero alto mergitur Oceano.
Sed quamquam me nocte premunt vestigia Divûm,
Luce autem caræ Tethyi restituor:
(Pace tua fari hæc liceat, Rhamnusia virgo:
Namque ego non ullo vera timore tegam:
Non, si me infestis discerpant sidera dictis,
Condita quin veri pectoris evoluam:)
Non his tam lætor rebus, quam me abfore semper,
Abfore me a dominæ vertice discrucior:
Qui cum ego, dum virgo quondam fui, omnibus
Unguentis, una millia multa bibi. (expers
Nunc vos, optato quas iunxit lumine tæda,
Non prius unanimis corpora coniugibus
Tradite, nudantes reiecta veste papillas,
Quam iucunda mihi munera libet onyx:
Vester onyx, casto petitis quæ jura cubili.
Sed quæ se impuro dedit adulterio,
Illius, ah! mala dona levis bibat irrita pulvis:
Namque ego ab indignis præmia nulla peto.
Sic magis, o nuptæ, semper concordia vestras
Semper amor sedes incolat assiduus.
Tu vero, regina, tuens cum sidera Divam
Placabis festis luminibus Venerem
Sanguinis expertem, non volis esse tuam me,
Sed potius largis effice muneribus.
Sidera cur retinent? utinam coma regia fiam:
Proximus Hydrochoi fulgeret Oarion.

LXVII. *Ad Ianuam Mœchæ cuiusdam.*

CATULLUS

O dulci iucunda viro, iucunda parenti,
Salve, teque bona Iuppiter auctet ope,
Ianua, quam fertur domino servisse benigne
Olim, quum sedes ipse senex tenuit:
Quamque ferunt rursus voto servisse maligno,
Postquam est porrecto facta marita sene.
Dic agedum nobis, quare mutata feraris
In dominum veterem deseruisse fidem.

IANUA

Non, ita Cæcilio placeam, cui tradita nunc sum,
Culpa mea est, quamquam dicitur esse mea.
Nec peccatum a me quisquam potest dicere quid-
Verum isti populo ianua quidque facit: (quam:
Qui, quacumque aliquid reperitur non bene factum,
Ad me omnes clamant: Ianua, culpa tua est.

CATULLUS

Non istuc satis est uno te dicere verbo;
Sed facere, ut quivis sentiat et videat.

IANUA

Qui possum? nemo quærit, nec scire laborat.

CATULLUS

Nos volumus: nobis dicere ne dubita.

IANUA

Primum igitur, virgo quod fertur tradita nobis,
Falsum est. Non illam vir prior attigerat,
Languidior tenera cui pendens sicula beta,
Nunquam se mediam sustulit ad tunicam:
Sed pater illius nati violasse cubile
Dicitur, et miseram conscelerasse domum;
Sive quod impia mens cæco flagrabat amore,
Seu quod iners sterili semine natus erat.
Et quærendum unde unde foret nervosius illud,
Quod posset zonam solvere virginem.

CATULLUS

Egregium narras mira pietate parentem,
Qui ipse sui gnati minuerit in gremium.

IANUA

Atqui non solum hoc se dicit cognitum habere
Brixia, Cycnææ supposita speculæ,
Flavus quam molli percurrit flumine Mela,
Brixia, Veronæ mater amata meæ:
Sed de Posthumio, et Corneli narrat amore,
Cum quibus illa malum fecit adulterium.
Dixerit hic aliquis: Qui tu isthæc, Ianua, nosti,
Quoi nunquam domini limine adesse licet,
Nec populum auscultare; sed huic sublixa tigillo
Tantum operire soles, aut aperire domum?
Sæpe illam audivi furtiva voce loquentem
Solam cum ancillis hæc sua flagitia,
Nomine dicentem, quos diximus; utpote quæ mi
Speraret nec linguam esse, nec auriculam.
Præterea addebat quemdam, quem dicere nolo
Nomine, ne tollat rubra supercilia.
Longus homo est, magnas quoi lites intulit olim
Falsum mendaci ventre puerperium.

LXVIII. *Ad Manlium.*

Quod mihi fortuna, casuque oppressus acerbo,
Conscriptum hoc lacrimis mittis epistolium,
Naufragum ut eiectum spumantibus æquoris undis
Sublevem, et a mortis limine restituam;
Quem neque sancta Venus molli requiescere somno
Desertum in lecto cœlibe perpetitur;
Nec veterum dulci scriptorum carmine Musæ
Oblectant, cum mens anxia pervigilat:
Id gratum est mihi, me quoniam tibi ducis amicum,
Muneraque et Musarum hinc petis et Veneris.
Sed tibi ne mea sint ignota incommoda, Manli,
Neu me odisse putes hospitis officium:
Accipe, queis merser fortunæ fluctibus ipse,
Ne amplius a misero dona beata petas.
Tempore quo primum vestis mihi tradita pura est,
Iucundum quum ætas florida ver ageret,
Multa satis lusi: non est Dea nescia nostri,
Quæ dulcem curis miscet amaritiem.
Sed totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
Abstulit. O miser frater adempte mihi,
Tu mea, tu moriens fregisti commoda, frater:
Tecum una tota est nostra sepulta domus:
Omnia tecum una perierunt gaudia nostra,
Quæ tuus in vita dulcis alebat amor.
Quoius ego interitu tota de mente fugavi
Hæc studia, atque omnes delicias animi.
Quare, quod scribis: "Veronæ turpe Catullo
Esse, quod hic quisquis de meliore nota
Frigida deserto tepefecit membra cubili: „
Id, Manli, non est turpe; magis miserum est.
Ignosces igitur, si, quæ mihi luctus ademit,
Hæc tibi non tribuo munera, quum nequeo.
Nam quod scriptorum non magna est copia apud
Hoc fit, quod Romæ vivimus: illa domus;
Illa mihi sedes, illic mea carpitur ætas:
Huc una ex multis capsula me sequitur.
Quod cum ita sit, nolim statuas, nos mente mali-
Id facere, aut animo non satis ingenuo;
Quod tibi non utriusque petiti copia facta est:
Ultro ego deferrem, copia si qua foret.
Non possum reticere, Deæ, qua Manlius in re
Iuverit, aut quantis iuverit officiis;
Ne fugiens sæclis obliviscentibus ætas
Illius hoc cæca nocte tegat studium.
Sed dicam vobis: vos porro dicite multis
Millibus, et facite hæc charta loquatur anus.
* * * * *
Notescatque magis mortuus, atque magis:
Ne tenuem texens sublimis aranea telam,
Deserto in Manli nomine opus faciat.
Nam, mihi quam dederit duplex Amathusia cu-
Scitis, et in quo me corruerit genere:
Cum tantum arderem, quantum Trinacria rupes,
Lymphaque in Oetæis Malia Thermopylis;
Mœsta neque assiduo tabescere lumina fletu
Cessarent, tristique imbre madere genæ.
Qualis in aerii pellucens vertice montis
Rivus muscoso prosilit e lapide:
Qui cum de prona præceps est valle volutus,
Per medium densi transit iter populi,
Dulce viatori lasso in sudore levamen,
Cum gravis exustos æstus hiulcat agros:
Ac veluti nigro iactatis turbine nautis
Lenius adspirans aura secunda venit,
Iam prece Pollucis, iam Castoris implorata:
Tale fuit nobis Manlius auxilium.
Is clausum lato patefecit limite campum,
Isque domum nobis, isque dedit dominam:
Ad quam communes exerceremus amores,
Quo mea se molli candida Diva pede
Intulit, et trito fulgentem in limine plantam
Innixa, arguta constitit in solea:
Coniugis ut quondam flagrans advenit amore,
Protesilaëam Laodamia domum
Inceptam frustra, nondum cum sanguine sacro
Hostia cœlestes pacificasset heros.
Nil mihi tam valde placeat, Rhamnusia virgo,
Quod temere invitis suscipiatur heris.
Quam ieiuna pium desideret ara cruorem,
Docta est amisso Laodamia viro;
Coniugis ante coacta novi dimittere collum,
Quam veniens una atque altera rursus hiems
Noctibus in longis avidum saturasset amorem,
Posset ut abrupto vivere coniugio.
Quod scibant Parcæ non longo tempore abesse,
Si miles muros isset ad Iliacos.
Nam tum Helenæ raptu primores Argivorum
Cœperat ad sese Troia ciere viros:
Troia nefas, commune sepulcrum Europæ Asiæ-
Troia virûm et virtutum omnium acerba cinis;
Quæ nempe et nostro letum miserabile fratri
Attulit: hei misero frater adempte mihi!
Hei misero fratri iucundum lumen ademtum:
Tecum una tota est nostra sepulta domus;
Omnia tecum una perierunt gaudia nostra,
Quæ tuus in vita dulcis alebat amor.
Quem nunc tam longe non inter nota sepulcra,
Nec prope cognatos compositum cineres,
Sed Troia obscena, Troia infelice sepultum
Detinet extremo terra aliena solo.
Ad quam tum properans fertur simul undique pu-
Græca penetrales deseruisse focos:
Ne Paris abducta gavisus libera mœcha
Otia pacato degeret in thalamo.
Quo tibi tum casu, pulcherrima Laodamia,
Ereptum est vita dulcius atque anima
Coniugium; tanto te absorbens vortice amoris
Æstus in abruptum detulerat barathrum;
Quale ferunt Graii Pisaeum prope Cylleneum
Siccare emulsa pingue palude solum;
Quod quondam cæsis montis fodisse medullis
Audit falsiparens Amphitryoniades:
Tempore quo certa Stymphalia monstra sagitta
Perculit, imperio deterioris heri:
Pluribus ut cœli tereretur ianua Divis,
Hebe nec longa virginitate foret.
Sed tuus altus amor barathro fuit altior illo,

Qui tunc indomitam ferre iugum docuit.
Nam neque tam carum confecto ætate parenti
Una caput seri guata nepotis alit:
Qui, cum divitiis vix tandem inventus avitis
Nomen testatas intulit in tabulas,
Impia derisi gentilis gaudia tollens,
Suscitat a cano vulturium capite.
Nec tantum niveo gavisa est ulla columbo
Compar: quæ multo dicitur improbius
Oscula mordenti semper decerpere rostro;
Quamquam præcipue multivola est mulier.
Sed tu horum magnos vicisti sola furores,
Ut semel es flavo conciliata viro:
Aut nihil, aut paulo quoi tum concedere digna,
Lux mea se nostrum contulit in gremium.
Quam circumcursans hinc illinc sæpe Cupido
Fulgebat crocina candidus in tunica.
Quæ tamen etsi uno non est contenta Catullo,
Rara verecundæ furta feremus heræ:
Ne nimium simus stultorum more molesti.
Sæpe etiam Iuno, maxima Cœlicolûm,
Coniugis in culpa flagravit quotidiana,
Noscens omnivoli plurima furta Iovis.
Atqui nec Divis homines componier æquum est:
Ingratum tremuli tolle parentis onus.
Nec tamen illa mihi dextra deducta paterna
Fragrantem Assyrio venit odore domum:
Sed furtiva dedit mira munuscula nocte,
Ipsius ex ipso demta viri gremio.
Quare illud satis est, si nobis is datur unus,
Quem lapide illa diem candidiore notat.
Hoc tibi, quod potui, confectum carmine munus
Pro multis, Mauli, redditur officiis:
Ne vostrum scabra tangat robigine nomen
Hæc atque illa dies, atque alia, atque alia.
Huc addent Divi quam plurima, quæ Themis olim
Antiquis solita est munera ferre piis.
Sitis felices et tu simul et tua vita,
Et domus ipsa, in qua lusimus, et domina:
Et qui principio nobis te tradidit, a quo
Sunt primo nobis omnia nata bona:
Et longe ante omnes mihi quæ me carior ipso est,
Lux mea; qua viva vivere dulce mihi est.

LXIX. *Ad Rufum.*

Noli admirari quare tibi femina nulla,
Rufe, velit teneram supposuisse femur:
Non ullam rarae labefactes munere vestis,
Aut pelluciduli deliciis lapidis.
Lædit te quædam mala fabula, qua tibi fertur
Valle sub alarum trux habitare caper. (de est
Hunc metuunt omnes, neque mirum; nam mala val-
Bestia, nec quicum bella puella cubet.
Quare aut crudelem nasorum interfice pestem,
Aut admirari desine, cur fugiunt.

LXX. *De inconstantia feminei amoris.*

Nulli se dicit mulier mea nubere malle,
Quam mihi: non si se Iuppiter ipse petat.
Dicit; sed mulier cupido quod dicit amanti,
In vento, et rapida scribere oportet aqua.

LXXI. *Ad Virronem.*

Si quoi, Virro, bono sacer alarum obstitit hircus,
Aut si quem merito tarda podagra secat:
Æmulus iste tuus, qui vostrum exercet amorem,
Mirifice est a te nactus utrumque malum.
Nam quoties futuit, toties ulciscitur ambos:
Illam affligit odore, ipse perit podagra.

LXXII. *Ad Lesbiam.*

Dicebas quondam, solum te nosse Catullum,
Lesbia; nec præ me velle tenere Iovem.
Dilexi tum te, non tantum ut volgus amicam,
Sed pater ut gnatos diligit et generos.
Nunc te cognovi. Quare, etsi impensius uror,
Multo mi tamen es vilior et levior.
Qui potis est? inquis. Quod amantem iniuria talis
Cogit amare magis, sed bene velle minus.

LXXIII. *In Ingratum.*

Desine de quoquam quidquam bene velle mereri,
Aut aliquem fieri posse putare pium.
Omnia sunt ingrata: nihil fecisse benigne est:
Immo etiam tædet, tædet obestque magis:
Ut mihi, quem nemo gravius nec acerbius urget,
Quam modo qui me unum atque unicum amicum habuit.

LXXIV. *In Gellium.*

Gellius audierat, patruum obiurgare solere,
Si quis delicias diceret, aut faceret.
Hoc ne ipsi accideret, patrui perdepsuit ipsam
Uxorem, et patruum reddidit Harpocratem.
Quod voluit, fecit: nam, quamvis irumet ipsum
Nunc patruum, verbum non faciet patruus.

LXXV. *Ad Lesbiam.*

Nulla potest mulier tantum se dicere amatam
Vere, quantum a me, Lesbia, amata, mea, es.
Nulla fides ullo fuit unquam fœdere tanta,
Quanta in amore tuo ex parte reperta mea est.
Nunc est mens adducta tua, mea Lesbia, culpa,
Atque ita se officio perdidit ipsa pio:
Ut iam nec bene velle queam tibi, si optima fias,
Nec desistere amare, omnia si facias.

LXXVI. *Ad Seipsum.*

Si qua recordanti benefacta priora voluptas
Est homini, quum se cogitat esse pium,
Nec sanctam violasse fidem, nec fœdere in ullo
Divum ad fallendos numine abusum homines;
Multa parata manent in longa ætate, Catulle,
Ex hoc ingrato gaudia amore tibi. (re possunt,
Nam quæcumque homines bene quoiquam aut dice-
Aut facere, hæc a te dictaque factaque sunt;
Omnia quæ ingratæ perierunt credita menti.
Quare iam te cur amplius excrucies?
Quin te animo obfirmas, teque istinc usque reducis,
Et, Dis invitis, desinis esse miser?
Difficile est longum subito deponere amorem:
Difficile est: verum hoc qualubet efficias.
Una salus hæc est, hoc est tibi pervincendum.
Hoc facies, sive id non pote, sive pote.
O Di, si vestrum est misereri, aut si quibus unquam
Extrema iam ipsa in morte tulistis opem;
Me miserum adspicite, et si vitam puriter egi,
Eripite hanc pestem perniciemque mihi,
Quæ mihi subrepens imos, ut torpor, in artus,
Expulit ex omni pectore lætitias.
Non iam illud quæro, contra ut me diligat illa,
Aut, quod non potis est, esse pudica velit:
Ipse valere opto, et taetrum hunc deponere morbum.
O Di, reddite mi hoc pro pietate mea.

LXXVII. *Ad Rufum.*

Rufe, mihi frustra ac nequidquam credite amice,
Frustra? immo magno cum pretio atque malo:

Siccine subrepsti mî, atque, intestina perurens,
Mî misero eripuisti omnia nostra bona?
Eripuisti. Heu, heu, nostræ crudele venenum
Vitæ, heu, heu, nostræ pestis amicitiæ!

LXXVIII. *De Gallo.*

Gallus habet fratres, quorum est lepidissima coniux
Alterius. lepidus filius alterius.
Gallus homo est bellus: nam dulces iungit amores,
Cum puero ut bello bella puella cubet.
Gallus homo est stultus, nec se videt esse maritum,
Qui patruus patrui monstret adulterium.
Sed nunc id doleo, quod puræ impura puellæ
Suavia coniunxit spurca saliva tua.
Verum id non impune feres: nam te omnia secla
Noscent, et, qui sis, fama loquetur anus.

LXXIX. *In Lesbium.*

Lesbius est pulcher: quidni? quem Lesbia malit,
Quam te cum tota gente, Catulle, tua.
Sed tamen hic pulcher vendat cum gente Catullum,
Si tria notorum suavia repererit.

LXXX *Ad Gellium.*

Quid dicam, Gelli, quare rosea ista labella
Hiberna fiant candidiora nive,
Mane domo cum exis, et cum te octava quiete
E molli longo suscitat hora die?
Nescio quid certe est. An vere fama susurrat,
Grandia te medii tenta vorare viri?
Sic certe clamant Virronis rupta miselli
Ilia, et emulso labra notata sero.

LXXXI. *Ad Iuventium.*

Nemone in tanto potuit populo esse, Iuventi,
Bellus homo, quem tu diligere incipieres:
Præterquam iste tuus moribunda a sede Pisauri
Hospes, inaurata pallidior statua?
Qui tibi nunc cordi est, quem tu præponere nobis
Audes. Ah! nescis, quod facimus facias.

LXXXII. *Ad Quintium.*

Quinti, si tibi vis oculos debere Catullum,
Aut aliud, si quid carius est oculis;
Eripere ei noli, multo quod carius illi
Est oculis, si quid carius est oculis.

LXXXIII. *In maritum Lesbiæ.*

Lesbia mî, præsente viro, mala plurima dicit:
Hoc illi fatuo maxima lætitia est.
Mule, nihil sentis. Si nostri oblita taceret,
Sana esset: quod nunc gannit et obloquitur,
Non solum meminit; sed, quæ multo acrior est res,
Irata est: hoc est, uritur, et loquitur.

LXXXIV. *De Arrio.*

Chommoda dicebat, si quando commoda vellet
Dicere, et hinsidias Arrius insidias:
Et tum mirifice sperabat se esse locutum,
Cum, quantum poterat, dixerat hinsidias.
Credo sic mater, sic Liber avunculus eius,
Sic maternus avus dixerit, atque avia.
Hoc misso in Syriam, requierant omnibus aures,
Audibant eadem hæc leniter et leviter.
Nec sibi postilla metuebant talia verba,
Cum subito adfertur nuntius horribilis,
Ionios fluctus, postquam illuc Arrius isset,
Iam non Ionios esse, sed Hionios.

LXXXV. *De amore suo.*

Odi et amo. Quare id faciam, fortasse requiris.
Nescio: sed fieri sentio, et excrucior.

LXXXVI. *De Quintia et Lesbia.*

Quintia formosa est multis: mihi candida, longa,
Recta est. Hoc ego: sic singula confiteor.
Totum illud, formosa, nego; nam nulla venustas,
Nulla in tam magno est corpore mica salis.
Lesbia formosa est: quæ cum pulcherrima tota est,
Tum omnibus una omnes surripuit Veneres.

LXXXVII.

In Epigrammatis LXXV prima sede quatuor illos versiculos (*Nulla potest mulier etc.*) censuit Scaliger reponendos, quod cum posterioribus maxime conspirarent; quamvis in vetustissimis libris, hoc LXXXVII Carmen, ab aliis divisum, exiberent: atque illi viro doctissimo plerique recentiorum, Vulpius in primis, consenserunt.

LXXXVIII. *In Gellium.*

Quid facit is, Gelli, qui cum matre atque sorore
Prurit, et abiectis pervigilat tunicis?
Quid facit is, patruum qui non sinit esse maritum?
Ecquid scis, quantum suscipiat sceleris?
Suscipit, o Gelli, quantum non ultima Tethys,
Non genitor Nympharum abluit Oceanus.
Nam nihil est quidquam sceleris, quo prodeat ultra:
Non si demisso se ipse voret capite.

LXXXIX. *De Gellio.*

Gellius est tenuis: quidni? quoi tam bona mater
Tamque valens vivat, tamque venusta soror,
Tamque bonus patruus, tamque omnia plena puellis
Cognatis: quare is desinat esse macer?
Qui ut nihil attingat, nisi quod fas tangere non est,
Quantumvis quare sit macer, invenies.

XC. *In Gellium.*

Nascatur Magus ex Gelli matrisque nefando
Coniugio, et discat Persicum haruspicium.
Nam Magus ex matre et gnato gignatur oportet,
Si vera est Persarum impia religio;
Gnatus ut accepto veneretur carmine Divos,
Omentum in flamma pingue liquefaciens.

XCI. *In Gellium.*

Non ideo, Gelli, sperabam te mihi fidum
In misero hoc nostro, hoc perdito amore fore:
Quod te cognossem bene, constantemve putarem,
Aut posse a turpi mentem inhibere probro:
Sed quod nec matrem, nec germanam esse videbam
Hanc tibi, quoius me magnus edebat amor.
Et quamvis tecum multo coniungerer usu,
Non satis id causæ credideram esse tibi.
Tu satis id duxti: tantum tibi gaudium in omni
Culpa est, in quacumque est aliquid sceleris.

XCII. *De Lesbia.*

Lesbia mî dicit semper male, nec tacet unquam
De me: Lesbia me, dispeream, nisi amat.
Quo signo? quasi non totidem mox deprecor illi
Assidue: verum dispeream, nisi amo-

XCIII. *In Cæsarem.*

Nil nimium studeo, Cæsar, tibi velle placere,
Nec scire, utrum sis albus, an ater homo.

XCIV. *In Mentulam.*

Mentula mœchatur: mœchatur mentula certe.
Hoc est, quod dicunt: Ipsa olera olla legit.

XCV. *De Smyrna Cinnæ poetæ.*

"Smyrna" mei Cinnæ nonam post denique messem,
Quam cœpta est, nonamque edita post hiemem:
Millia cum interea quingenta Hortensius uno
* * * * *
Smyrna cavas Atacis penitus mittetur ad undas,
Smyrnam incana diu secula pervolient.
At Volusi annales * * *
Et laxas scombris sæpe dabunt tunicas.
Parva mei mihi sunt cordi monumenta * *
At populus tumido gaudeat Antimacho.

XCVI. *Ad Calvum, de Quintilia.*

Si quidquam mutis gratum acceptumque sepulcris
Accidere a nostro, Calve, dolore potest,
Quo desiderio veteres renovamus amores,
Atque olim amissas flemus amicitias:
Certe non tanto mors immatura dolori est
Quintiliæ, quantum gaudet amore tuo.

XCVII. *In Æmilium.*

Non, ita me Dii ament, quidquam referre putavi,
Utrumne os an culum olfacerem Æmilio.
Nil immundius hoc, nihiloque immundius illud:
Verum etiam culus mundior et melior;
Nam sine dentibus est. Hoc dentes sesquipedales,
Gingivas vero ploxemi habet veteris:
Præterea rictum, qualem diffissus in æstu
Meientis mulæ cunnus habere solet.
Hic futuit multas, et se facit esse venustum;
Et non pistrino traditur atque asino?
Quem si qua attingit, non illam posse putemus
Ægroti culum lingere carnificis?

XCVIII. *Ad Vettium.*

In te, si in quemquam, dici pote, pute Vetti,
Id quod verbosis dicitur et fatuis:
Ista cum lingua, si usus veniat tibi, possis
Culos et crepidas lingere carbatinas.
Si nos omnino vis omnes perdere, Vetti,
Dicas: omnino, quod cupis, efficies.

XCIX. *Ad Juventium.*

Surripui tibi dum ludis, mellite Juventi,
Suaviolum dulci dulcius ambrosia.
Verum id non impune tuli: namque amplius horam
Suffixum in summa me memini esse cruce;
Dum tibi me purgo, nec possum fletibus ullis
Tantillum vostræ demere sævitiæ.
Nam simul id factum est, multis diluta labella
Guttis abstersisti omnibus articulis:
Ne quidquam nostro contractum ex ore maneret,
Tamquam commictæ spurca saliva lupæ.
Præterea infesto miserum me tradere amori
Non cessasti, omnique excruciare modo:
Ut mi ex ambrosio mutatum iam foret illud
Suaviolum tristi tristius helleboro.
Quam quoniam pœnam misero proponis amori,
Non unquam posthac basia surripiam.

C. *De Cœlio et Quintio.*

Cœlius Aufilenum, et Quintius Aufilenam,
Flos Veronensium depereunt iuvenum; (lud
Hic fratrem, ille sororem. Hoc est, quod dicitur, il-
Fraternum vere dulce sodalitium.
Quoi faveam potius? Cœli, tibi: nam tua nobis
Perspecta exigit hoc unica amicitia,
Cum vesana meas torreret flamma medullas.
Sis felix, Cœli, sis in amore potens.

CI. *Inferiæ ad Fratris Tumulum.*

Multas per gentes et multa per æquora vectus
Advenio has miseras, frater, ad inferias,
Ut te postremo donarem munere mortis,
Et mutum nequidquam alloquerer cinerem:
Quandoquidem fortuna mihi tete abstulit ipsum:
Heu miser indigne frater ademte mihi.
Nunc tamen interea prisco quæ more parentum
Tradita sunt tristes munera ad inferias,
Accipe, fraterno multum manantia fletu:
Atque in perpetuum, frater, have atque vale.

CII. *Ad Cornelium.*

Si quidquam tacito commissum est fido ab amico,
Quoius sit penitus nota fides animi;
Me unum esse invenies illorum iure sacratum,
Corneli, et factum me esse puta Harpocratem.

CIII. *Ad Silonem.*

Aut, soles, mihi redde decem sestertia, Silo,
Deinde esto quamvis sævus et indomitus:
Aut, si te nummi delectant, desine, quæso,
Leno esse, atque idem sævus et indomitus.

CIV. *Ad Quendam de Lesbia.*

Credis me potuisse meæ maledicere vitæ,
Ambobus mihi quæ carior est oculis?
Nec potui; nec, si possem, tam perdite amarem:
Sed tu cum Tappone omnia monstra facis.

CV. *In Mentulam.*

Mentula conatur Pimplæum scandere montem:
Musæ furcillis præcipitem eiiciunt.

CVI. *De Puero et Præcone.*

Cum puerò bello præconem qui videt esse,
Quid credat, nisi se vendere discupere?

CVII. *Ad Lesbiam.*

Si quidquam cupido optantique obtigit unquam, et
Insperanti, hoc est gratum, animo proprie:
Quare hoc est gratum, nobis quoque carius auro,
Quoi te restituis, Lesbia, mi cupido.
Restituis cupido, atque insperanti ipsa refers te
Nobis. O lucem candidiore nota!
Quis me uno vivit felicior, aut magis hac quid
Optandum vita, dicere quis poterit?

CVIII. *In Cominium.*

Si, Comini, populi arbitrio tua cana senectus
Spurcata impuris moribus intereat: (rum
Non equidem dubito, quin primum inimica bono-
Lingua exsecta avido sit data volturio:
Effossos oculos voret atro gutture corvus,
Intestina canes, cetera membra lupi.

CIX. *Ad Lesbiam.*

Iucundum, mea vita, mihi proponis amorem

Hunc nostrum inter nos, perpetuumque fore.
Di magni, facite, ut vere promittere possit;
Atque id sincere dicat et ex animo,
Ut liceat nobis tota producere vita
Æternum hoc sanctæ fœdus amicitiæ.

CX. *Ad Aufilenam.*

Aufilena, bonæ semper laudantur amicæ:
Accipiunt pretium, quæ facere instituunt.
Tu quod promisti mihi, quod mentita, inimica es,
Quod nec das, et fers sæpe, facis facinus.
Aut facere ingenuæ est, aut non promisse pudicæ,
Aufilena, fuit: sed data corripere
Fraudando, efficitur plus quam meretricis avaræ,
Quæ sese toto corpore prostituit.

CXI. *Ad Aufilenam.*

Aufilena, viro contentas vivere solo,
Nuptarum laus e laudibus eximiis.
Sed quoivis quamvis potius succumbere fas est,
Quam matrem fratres efficere ex patruo.

CXII. *In Nasonem.*

Multus homo es, Naso; nam tecum, multus homo est, qui
Descendit: Naso, multus es et pathicus.

CXIII. *Ad Cinnam.*

Consule Pompeio primum duo, Cinna, solebant
Mœchi: illo facto consule nunc iterum,
Manserunt duo: sed creverunt millia in unum
Singula: fœcundum semen adulterio.

CXIV. *In Mentulam.*

Formiano saltu non falso mentula dives
Fertur; qui quot res in se habet egregias!
Aucupia omne genus, pisces, prata, arva ferasque.
Nequidquam: fluctus sumtibus exsuperat.
Quare concedo sit dives, dum omnia desint.
Saltum laudemus, dum modo ipse egeat.

CXV. *In Mentulam.*

Mentula habet instar triginta iugera prati,
Quadraginta arvi: cetera sunt maria.
Cur non divitiis Crœsum superare potis sit?
Uno qui in saltu tot bona possideat;
Prata, arva, ingentes silvas, saltusque, paludesque,
Usque ad Hyperboreos et mare ad Oceanum?
Omnia magna hæc sunt: tamen ipse est maximus ul-
Non homo, sed vere mentula magna minax. (tor,

CXVI. *Ad Gellium.*

Sæpe tibi studioso animo venanda requirens
Carmina uti possem mittere Battiadæ,
Queis te lenirem nobis, neu conarere
Infestum telis icere, musca, caput:
Hunc video mihi nunc frustra sumtum esse laborem,
Gelli, nec nostras hinc valuisse preces.
Contra nos tela ista tua evitamus amictu:
At fixus nostris tu dabi' supplicium.

T. LUCRETIUS CARUS

Titus Lucretius Carus, de quo pauca et obscura supersunt, ex equestri Lucretiorum familia anno 196 ante Christum natum Romæ ortus est. Athenis auditor Zenonem Epicureorum coryphæum adiit, cuius dehinc, doctis otiis magis quam reipublicæ vacans, sententias Romanis novas, plerumque difficiles, gravissimo et magniloquo carmine eleganter expressit. Ex amatorio poculo quod Lucilia sua illi præbuit, fertur dementia fuisse perculsus, quam interdum abesse sentiens hoc temporis in poemate de Rerum Natura conficiendo insumebat. Sed laudem, vel ob patriæ calamitates, vel ob Memmium amicum, invidia expulsum; vel ob reconditi morbi vim vehementiorem maiori furore correptus, ætatis paulo post annum 43, ut plerique narrant, sibi mortem conscivit.

De Rerum Natura, ex edit. Wakefield

LIBER PRIMUS

Æneadûm genetrix, hominum Divômque voluptas,
Alma Venus! cœli subter labentia signa
Quæ mare navigerum, quæ terras frugiferenteis,
Concelebras; per te quoniam genus omne animantum
Concipitur, visitque exortum lumina solis:
Te, Dea, te fugiunt ventei; te nubila cœli,
Adventumque tuum: tibi suaveis dædala tellus
Submittit flores; tibi rident æquora ponti;
Placatumque nitet diffuso lumine cœlum.
Nam, simul ac species patefacta est verna diei,
Et reserata viget genitabilis aura Favonii;
Aëriæ primum volucres te, Diva, tuumque
Significant initum, perculsæ corda tua vi.
Inde feræ pecudes persaltant pabula læta,
Et rapidos tranant amneis: ita, capta lepore,
[Inlecebrisque tuis, omnis natura animantum]
Te sequitur cupide, quo quamque inducere pergis.
Denique, per maria, ac monteis, fluviosque rapaceis,
Frondiferasque domos avium, camposque virenteis,
Omnibus incutiens blandum per pectora amorem,
Efficis, ut cupide generatim secla propagent.
Quæ quoniam rerum naturam sola gubernas,
Nec sine te quidquam dias in luminis oras
Exoritur, neque fit lætum neque amabile quidquam;
Te sociam studeo scribundis versibus esse,
Quos ego de *Rerum Natura* pangere conor
Memmiadæ nostro; quem tu, Dea, tempore in omni
Omnibus ornatum voluisti excellere rebus:
Quo magis æternum da dictis, Diva, leporem.
Efficе, ut interea fera mœnera militiaï,
Per maria ac terras omneis sopita, quiescant.
Nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
Mortaleis: quoniam belli fera mœnera Mavors
Armipotens regit, in gremium qui sæpe tuum se
Reiicit, æterno devictus volnere amoris:
Atque ita, suspiciens tereti cervice reposta,
Pascit amore avidos, inhians in te, Dea, visus;
Eque tuo pendet resupini spiritus ore.
Hunc tu, Diva, tuo recubantem corpore sancto
Circumfusa super, suaveis ex ore loquelas
Funde, petens placidam Romanis, incluta, pacem.
Nam neque nos agere hoc patriaï tempore iniquo
Possumus æquo animo; nec Memmii clara propago
Talibus in rebus communi deesse saluti.
Quod super est, vacuas aureis mihi, Memmius,
Semotum a curis, adhibe veram ad rationem:
Ne mea dona, tibi studio disposta fideli,
Intellecta prius quam sint, contempta relinquas.
Nam tibi de summa cœli ratione Deûmque
Disserere incipiam, et rerum primordia pandam;
Unde omneis natura creet res, auctet, alatque;
Quoque eadem rursum natura perempta resolvat:
Quæ nos materiem et genitalia corpora rebus,
Reddunda in ratione, vocare, et semina rerum
Appellare suëmus, et hæc eadem usurpare
Corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.
[Omnis enim per se Divûm natura, necesse est,
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota ab nostris rebus, seiunctaque longe;
Nam privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, nec tangitur ira].
Humana ante oculos fœde quom vita iaceret
In terris, obpressa gravi sub Religione;
Quæ caput a cœli regionibus obtendebat,
Horribili super aspectu mortalibus instans;
Primum Graius homo mortaleis tollere contra
Est oculos ausus, primusque obsistere contra:
Quem neque fama Deûm, nec fulmina, nec minitanti
Murmure compressit cœlum; sed eo magis acrem
Inritât animi virtutem, effringere ut arta
Naturæ primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit, et extra
Processit longe flammantia mœnia mundi;
Atque omne immensum peragravit mente animoque:
Unde refert nobis victor, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens.
Quare Religio, pedibus subiecta, vicissim
Obteritur; nos exæquat victoria cœlo.
Illud in hiis rebus vereor, ne forte rearis
Impia te rationis inire elementa, viamque
Indugredi sceleris; quod contra sæpius illa
Religio peperit scelerosa atque impia facta.
Aulide quo pacto Triviaï virginis aram
Iphianassaï turparunt sanguine fœde
Ductores Danaûm delecti, prima virorum:
Quoi simul infula, virgineos circumdata comptus,
Ex utraque pari malarum parte profusa est;
Et mœstum simul ante aras adstare parentem
Sensit, et hunc propter ferrum celare ministros,
Aspectuque suo lacrumas effundere civeis;
Muta metu, terram, genibus submissa, petebat:
Nec miseræ prodesse in tali tempore quibat,
Quod patrio princeps donarat nomine regem:
Nam, sublata virûm manibus, tremebundaque, ad (aras
Deducta est; non ut, solemni more sacrorum
Perfecto, posset claro comitari hymenæo:
Sed, casta inceste, nubendi tempore in ipso,
Hostia concideret mactatu mœsta parentis,
Exitus ut classi felix faustusque daretur.
Tantum Religio potuit suadere malorum!
Tutemet a nobis iam quovis tempore, vatum
Terriloquis victus dictis, desciscere quæres.
Quippe et enim quam multa tibi iam fingere possum
Somnia, quæ vitæ rationes vertere possint,

Fortunasque tuas omneis turbare timore:
Et merito: nam, si certam finem esse viderent
Ærumnarum homines, aliqua ratione valerent
Religionibus atque minis obsistere vatum:
Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas;
Æternas quoniam pœnas in morte timendum.
Ignoratur enim, quæ sit natura animaï;
Nata sit, an contra nascentibus insinuetur;
Et simul intereat nobis cum; morte dirempta,
An tenebras Orci visat, vastasque lacunas;
An pecudes alias divinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit, qui primus amœno
Detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
Per gentеis Italas hominum quæ clara clueret.
Et si præterea tamen esse Acherusia templa
Ennius æternis exponit versibus edens:
Quo neque permanent animæ, neque corpora nostra;
Sed quædam simulacra, modis pallentia miris:
Unde, sibi exortam, semper florentis Homeri
Commemorat speciem lacrumas effundere salsas
Cœpisse, et rerum naturam expandere dictis.
Quapropter, bene quom superis de rebus habenda
Nobis est ratio; solis lunæque meatus
Qua fiant ratione, et qua vi quæque gerantur
In terris; tunc, cum primis, ratione sagaci,
Unde anima atque animi constet natura, videndum:
Et quæ res, nobis vigilantibus obvia, menteis
Terrificet, morbo adfectis, somnoque sepultis;
Cernere uti videamur eos, audireque coram,
Morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Nec me animi fallit, Graiorum obscura reperta
Difficile inlustrare Latinis versibus esse;
Multa novis verbis præsertim quom sit agundum,
Propter egestatem linguæ, et rerum novitatem:
Sed tua me virtus tamen, et sperata voluptas
Suavis amicitiæ, quemvis efferre laborem
Suadet, et inducit noctеis vigilare serenas,
Quærentem, dictis quibus, et quo carmine, demum
Clara tuæ possim præpandere lumina menti,
Res quibus occultas penitus convisere possis.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque, necesse
Non radiеi solis neque lucida tela diei (est,
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque.
Quoius principium hinc nobis exordia sumet;
Nullam rem e nihilo gigni divinitus umquam.
Quippe ita formido mortaleis continet omneis,
Quod multa in terris fieri cœloque tuentur,
Quorum operum caussas nulla ratione videre
Possunt; ac fieri divino numine rentur.
Quas ob res, ubi viderimus nihil posse creari
De nihilo, tum, quod sequimur, iam rectius inde
Perspiciemus; et unde queat res quæque creari,
Et quo quæque modo fiant, opera sine Divûm.
Nam, si de nihilo fierent, ex omnibus rebus
Omne genus nasci posset: nihil semine egeret.
E mare primum homines, e terra posset oriri
Squamigerum genus, et volucres: erumpere cœlo
Armenta: atque aliæ pecudes, genus omne ferarum,
Incerto partu, culta ac deserta tenerent:
Nec fructus iidem arboribus constare solerent,
Sed mutarentur; ferre omnes omnia possent.
Quippe, ubi non essent genitalia corpora quoique,
Qui posset mater rebus consistere certa?
At nunc, seminibus quia certis quæque creantur,
Inde enascitur, atque oras in luminis exit,
Materies ubi inest quoiusque, et corpora prima:
Atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
Quod certis in rebus inest secreta facultas.
Præterea, quur vere rosam, frumenta calore,
Viteis auctumno fundi suadente videmus;
Si non, certa suo quia tempore semina rerum
Quom confluxerunt, patefit quodcunique creatur,
Dum tempestates adsunt, et vivida tellus
Tuto res teneras efert in luminis oras?
Quod, si de nihilo fierent, subito exorerentur
Incerto spatio, atque alienis partibus anni:
Quippe ubi nulla forent primordia, quæ genitali
Concilio possent arceri tempore iniquo.
Nec porro augendis rebus spatio foret usus
Seminis ad coitum, e nihilo si crescere possent.
Nam fierent iuvenes subito ex infantibus parvis,
E terraque, exorta repente, arbusta salirent:
Quorum nihil fieri manifestum est, omnia quando
Paullatim crescunt, ut par est, semine certo;
Crescentesque genus servant: ut noscere possis
Quidque sua de materia grandescere, alique.
Huc accedit, utei, sine certis imbribus anni,
Lætificos nequeat fetus submittere tellus;
Nec porro, secreta cibo, natura animantum
Propagare genus possit, vitamque tueri:
Ut potius multis communia corpora rebus
Multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
Quam sine principiis ullam rem existere posse.
Denique, quur homines tantos natura parare
Non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
Transire, et magnos manibus divellere monteis,
Multaque vivendo vitalia vincere secla;
Si non, materies quia rebus reddita certa est
Gignundis, e qua constat quid possit oriri?
Nihil igitur fieri de nihilo posse, fatendum est;
Semine quando opus est rebus, quo quæque creatæ
Aeris in teneras possent proferrier auras:
Postremo, quoniam incultis præstare videmus
Culta loca, et manibus meliores reddere fetus,
Esse videlicet in terris primordia rerum;
Quæ nos, fecundas vortentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus.
Quod, si nulla forent, nostro sine quæque labore,
Sponte sua, multo fieri meliora videres.
Huc accedit utei quidque in sua corpora rursum
Dissolvat natura, neque ad nihilum interimat res.
Nam, si quid mortale e cunctis partibus esset,
Ex oculis res quæque repente erepta periret:
Nulla vi foret usus enim, quæ partibus eius
Discidium parere, et nexus exsolvere, posset.
Quod nunc, æterno quia constant semine quæque,
Donec vis obiit, quæ res diverberet ictu,
Aut intus penetret per inania, dissoluatque,
Nullius exitium patitur Natura videri.
Præterea, quæquomque vetustate amovet ætas,
Si penitus perimit consumens materiem omnem,
Unde animale genus generatim in lumina vitæ
Reducit Venus; et reductum dædala tellus
Unde alit, atque auget, generatim pabula præbens?
Unde mare, ingenuei fontes, æternaque longe
Flumina, subpeditant? unde æther sidera pascit?
Omnia enim debet, mortali corpore quæ sunt,
Infinita ætas consumpse ante acta, diesque.
Quod, si in eo spatio atque ante acta ætate fuere,
E quibus hæc rerum consistit summa refecta;
Immortali sunt natura prædita certe:
Haud igitur possunt ad nihilum quæque revorti.
Denique, res omneis eadem vis caussaque volgo
Conficeret, nisi materies æterna teneret
Inter se nexu, minus aut magis indupedita;
Tactus enim leti satis esset caussa profecto;
Quippe, ubi nulla forent æterno corpore; quorum
Contextum vis deberet dissolvere quæque.

At nunc, inter se quia nexus principiorum
Dissimiles constant, æternaque materies est,
Incolomi remanent res corpore, dum satis acris
Vis obeat, pro textura quousque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla; sed omnes
Discidio redeunt in corpore materiai.
Postremo, pereunt imbres, ubi eos pater Æther
In gremium matris Terraï præcipitavit:
At nitidæ surgunt fruges, ramique virescunt
Arboribus; crescunt ipsæ, fetuque gravantur.
Hinc alitur porro nostrum genus, atque ferarum:
Hinc lætas urbeis pueròm florere videmus,
Frondiferasque novis avibus canere undique sylvas:
Hinc, fessæ pecudes, pingues per pabula læta,
Corpora deponunt; et candens lacteus humor
Uberibus manat distentis: hinc nova proles
Artubus infirmis teneras lasciva per herbas
Ludit, lacte mero mentis perculsa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quæquomque viden-(tur;
Quando alid ex alio reficit Natura, nec ullam
Rem gigni patitur, nisi morte adiuta alienâ.
Nunc age sis, quoniam docui nihil posse creari
De nihilo, neque item genita ad nihilum revocari;
Ne qua forte tamen cœptes diffidere dictis,
Quod nequeunt oculis rerum primordia cerni;
Adcipe præterea, quæ corpora tute, necesse est,
Confiteare esse in rebus, nec posse videri.
Principio, venti vis verberat incita pontum,
Ingenteisque ruit naveis, et nubila differt;
Interdum, rapido percurrens turbine, campos
Arboribus magnis sternit, montesque supremos
Sylvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
Cum fremitu, sævitque minaci murmure, pontus.
Sunt igitur venti nimirum corpora cæca,
Quæ mare, quæ terras, quæ denique nubila cœli,
Verrunt, ac subito vexantia turbine raptant.
Nec ratione fluunt alia, stragemque propagant,
Ac quom mollis aquæ fertur natura repente
Flumine abundanti; quem largis imbribus auget
Montibus ex altis magnus decursus aquaï,
Fragmina coniiciens sylvarum, arbustaque tota:
Nec validei possunt pontes venientis aquaï
Vim subitam tolerare; ita, magno turbidus imbri,
Molibus incurrit, validis cum viribus, amnis;
Dat sonitu magno stragem; volvitque sub undis
Grandia saxa; ruit, qua quidquam fluctibus obstat.
Sic igitur debent venti quoque flamina ferri:
Quæ, velutei validum quom flumen procubuere
Quam libet in partem, trudunt res ante, ruuntque
Impetibus crebris; interdum vortice torto
Conripiunt, rapideique rotanti turbine portant.
Qua re etiam atque etiam sunt venti corpora cæca;
Quandoquidem, factis et moribus, æmula magnis
Amnibus inveniuntur, aperto corpore quei sunt.
Tum porro varios rerum sentimus odores;
Nec tamen ad nareis venientis cernimus umquam;
Nec validos æstus tuimur, nec frigora quimus
Usurpare oculis; nec voces cernere suemus:
Quæ tamen omnia corporea constare, necesse est,
Natura; quoniam sensus impellere possunt:
Tangere enim, aut tangi, nisi corpus, nulla potest (res.
Denique, fluctifrago subpensæ in litore, vestes
Uvescunt; eædem, dispessæ in sole, serescunt:
At neque, quo pacto persederit humor aquaï,
Visum est, nec rursum quo pacto fugerit æstu.
In parvas igitur parteis dispargitur humor,
Quos oculei nulla possunt ratione videre.
Quin etiam, multis solis redeuntibus annis,
Annulus in digito subter tenuatur habendo:
Stillicidii casus lapidem cavat: uncus aratri
Ferreus obculte decrescit vomer in arvis:
Strataque iam volgi pedibus detrita viarum
Saxea conspicimus: tum, portas propter, ahena
Signa manus dextras obtendunt adtenuari
Sæpe salutantum tactu, præterque meantum.
Hæc igitur minui, quom sint detrita, videmus;
Sed, quæ corpora decedant in tempore quoque,
Invida præclusit speciem natura videndi.
Postremo, quæquomque dies naturaque rebus
Paullatim tribuit, moderatim crescere cogens,
Nulla potest oculorum acies contenta tueri;
Nec porro quæquomque ævo macieque senescunt:
Nec, mare quæ impendent, vesco sale saxa peresa,
Quid quoque amittant in tempore, cernere possis.
Corporibus cæcis igitur natura gerit res.
Nec tamen undique corporea stipata tenentur
Omnia natura; namque est in rebus inane:
Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus;
Nec sinet errantem dubitare, et quærere semper
De summa rerum, et nostris diffidere dictis.
[Quapropter locus est intactus inane, vacausque.]
Quod, si non esset, nulla ratione moveri
Res possent; namque, obficium quod corporis exstat,
Officere atque obstare, id in omni tempore adesset,
Omnibus: haud igitur quidquam procedere possent,
Principium quoniam cedendi nulla daret res.
At nunc per maria, ac terras, sublimaque cœli,
Multa modis multis varia ratione moveri
Cernimus ante oculos: quæ, si non esset inane,
Non tam solicito motu privata carerent,
Quam genita omnino nulla ratione fuissent:
Undique materies quoniam stipata quiesset.
Præterea, quamvis solidæ res esse putentur,
Hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.
In saxis, ac speluncis, permanat aquarum
Liquidus humor, et uberibus flent omnia guttis:
Dissupat in corpus sese cibus omne animantum:
Crescunt arbusta, et fetus in tempore fundunt:
Quod cibus in totas, usque ab radicibus imis,
Per truncos ac per ramos diffunditur omneis:
Inter sæpta meant voces, et clusa domorum
Transvolitant: rigidum permanat frigus ad ossa.
Quod, nisi inania sint, qua possent corpora quæque
Transire, haud ulla fieri ratione videres.
Denique, quur alias aliis præstare videmus
Pondere res rebus, nihilo maiore figura?
Nam, si tantundem est in lanæ glomere, quantum
Corporis in plumbo est, tantundem pendere par est:
Corporis officium est quoniam premere omnia deor-(sum:
Contra autem natura manet sine pondere inanis.
Ergo, quod magnum est æque, leviusque videtur,
Nimirum plus esse sibi declarat inanis;
Ut contra gravius plus in se corporis esse
Dedicat, et multo vacuum minus intus habere.
Est igitur nimirum id, quod ratione sagaci
Quærimus admixtum rebus; quod inane vocamus.
Illud, in hiis rebus ne te deducere vero
Possit, quod quibdam fingunt, præcurrere cogor.
Cedere squamigeris latices nitentibus aiunt,
Et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
Linquant, quo possint cedentes confluere undæ:
Sic alias quoque res inter se posse moveri,
Et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
Scilicet id falsa totum ratione receptum est.
Nam, quo squamigeri poterunt procedere tandem,
Ni spatium dederint latices? Concedere porro
Quo poterunt undæ, quom pisces ire nequibunt?

Aut igitur motu privandum est corpora quæque,
Aut esse admixtum dicundum est rebus inane;
Unde initum primum capiat res quæque movendi.
Postremo, duo de concurso corpora lata
Si cita dissiliant, nempe aër omne, necesse est,
Inter corpora quod fiat, possidat inane.
Is porro quamvis, circum celerantibus auris,
Confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
Compleri spatium: nam primum quemque necesse est
Obcupet ille locum, deinde omnia possideantur.
Quod, si forte aliquis, quom corpora dissiluere,
Tum putat id fieri, quia se condenseat aër,
Errat: nam vacuum tum fit, quod non fuit ante;
Et repletur item, vacuum quod constitit ante;
Nec tali ratione potest denserier aër:
Nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
Ipse in se trahere, et parteis conducere in unum.
Quapropter, quamvis caussando multa moreris,
Esse in rebus inane tamen fateare necesse est.
Multaque præterea tibi possunt commemorando
Argumenta fidem dictis conradere nostris:
Verum animo satis hæc vestigia parva sagaci
Sunt, per quæ possis cognoscere cætera tute.
Namque, canes ut montivagæ persæpe ferai
Naribus inveniunt, iniectis frunde, quietes,
Quom semel institerunt vestigia certa viai;
Sic alid ex alio per te tute ipse videre
Talibus in rebus poteris, cæcasque latebras
Insinuare omneis, et verum protrahere inde.
Quod, si pigraris, paullumve recesseris abs re,
Hoc tibi de plano possum promittere, Memmi;
Usque adeo largos haustus de fontibus amnis
Lingua meo suavis diti de pectore fundet,
Ut verear, ne tarda prius per membra senectus
Serpat, et in nobis vitai claustra resolvat,
Quam tibi de qua vis una re versibus omnis
Argumentorum sit copia missa per aureis.
Sed nunc, ut repetam cœptum pertexere dictis.
Omnis, ut est, igitur, per se, natura duabus
Constitit in rebus: nam corpora sunt, et inane;
Hæc in quo sita sunt, et qua divorsa moventur.
Corpus enim per se communis dedicat esse
Sensus: quoi nisi prima fides fundata valebit,
Haud erit, obcultis de rebus quo referentes
Confirmare animos quidquam ratione queamus.
Tum porro locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Si nullum foret, haudquàquam sita corpora possent
Esse, neque omnino quoquam divorsa uecare:
Id, quod iam supra tibi paullo obtendimus ante.
Præterea, nihil est, quod possis dicere ab omni
Corpore seiunctum, secretumque esse ab inani;
Quod quasi tertia sit numero natura reperta.
Nam, quodquomque erit, esse aliquid debebit id ipsum;
Augmine vel grandi, vel parvo denique, dum sit;
Quoi si tactus erit quam vis levis, exiguusque,
Corporis augebit numerum, summamque sequetur:
Sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
Rem prohibere queat per se transire meantem;
Scilicet hocc' id erit vacuum, quod inane vocamus.
Præterea, per se quodquomque erit, aut faciet quid,
Aut aliis fungi debebit agentibus ipsum,
Aut erit, ut possint in eo res esse, gerique:
At facere, et fungi, sine corpore nulla potest res;
Nec præbere locum porro, nisi inane vacausque.
Ergo præter inane, et corpora, tertia per se
Nulla potest rerum in numero natura relinqui;
Nec, quæ sub sensus cadat ullo tempore nostros,
Nec ratione animi quam quisquam possit apisci.
Nam, quæquomque cluent, aut hiis coniuncta duabus
Rebus ea invenies, aut horum eventa videbis.
Coniunctum est id, quod numquam sine perniciali
Discidio potis est seiungi, æque gregari:
Pondus utei saxi est, calor ignis, liquor aquaï,
Tactus corporibus cunctis, intactus inani.
Servitium contra, paupertas, divitiæque,
Libertas, bellum, concordia, cætera, quorum
Adventu manet incolomis natura, abituque;
Hæc solitei sumus, ut par est, eventa vocare.
Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
Consequitur sensus, transactum quid sit in ævo;
Tum, quæ res instet, quid porro deinde sequatur:
Nec per se quemquam tempus sentire fatendum est
Semotum ab rerum motu, placidâque quiete.
Denique, Tyndaridem raptam, belloque subactas
Troiugenas genteis quom dicunt *esse*, videndum est,
Ne forte hæc per se cogant nos *esse* fateri;
Quando ea secla hominum, quorum hæc eventa fuerunt,
Irrevocabilis abstulerit iam præterita ætas.
Namque aliud terris, aliud legionibus ipsis,
Eventum dici poterit, quodquomque erit actum.
Denique, materies si rerum nulla fuisset,
Nec locus, ac spatium, res in quo quæque geruntur;
Numquam, Tyndaridis formæ conflatus amore,
Ignis, Alexandri Phrygio sub pectore gliscens,
Clara accendisset sævi certamina belli;
Nec clam durateus Troianis Pergama partu
Inflammasset equus nocturno Graiugenarum:
Perspicere ut possis, res gestas funditus omneis
Non ita, utei corpus, per se constare, neque esse:
Nec ratione cluere eâdem, quâ constat inane:
Sed magis ut merito possis eventa vocare
Corporis, atque loci, res in quo quæque gerantur.
Corpora sunt porro partim primordia rerum,
Partim concilio quæ constant principiorum.
Sed, quæ sunt rerum primordia, nulla potest vis
Stringuere; nam solido vincunt ea corpore demum;
Et si difficile esse videtur credere quidquam
In rebus solido reperiri corpore posse:
Transit enim fulmen cœli per sæpta domorum,
Clamor ut, ac voces: ferrum candescit in igni;
Dissiliuntque fere ferventi saxa vapore:
Conlabefactatus rigor auri solvitur æstu:
Tum glacies æris, flamma devicta, liquescit:
Permanat calor argentum, penetraleque frigus;
Quando utrumque manu, retinentes pocula rite,
Sensimus, infuso lympharum rore superne:
Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.
Sed, quia vera tamen ratio, naturaque rerum,
Cogit, ades, paucis dum versibus expediamus,
Esse ea, quæ solido atque æterno corpore constent;
Semina quæ rerum, primordiaque, esse docemus:
Unde omnis rerum nunc constet summa creata.
Principio, quoniam duplex natura duarum
Dissimilis rerum longe constare reperta est,
Corporis, atque loci, res in quo quæque geruntur;
Esse utramque sibi per se, puramque, necesse est.
Nam, quaquomque vacat spatium, quod inane vocamus,
Corpus eâ non est: quâ porro quomque tenet se
Corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
Sunt igitur solida, ac sine inani, corpora prima.
Præterea, quoniam genitis in rebus inane est,
Materiem circum solidam constare necesse est:
Nec res ulla potest vera ratione probari
Corpore inane suo celare, atque intus habere,
Si non, quod cohibet, solidum constare relinquas.
Id porro nihil esse potest, nisi materiai
Concilium, quod inane queat tectum cohibere.

Materies igitur, solidò quæ corpore constat,
Esse æterna potest, quom cætera dissoluantur.
Tum porro, si nihil esset, quod inane vacaret,
Omne foret solidum: nisi, contra, corpora certa
Essent, quæ loca complerent, quæquomque tenerent;
Omne, quod est, spatium, vacuum constaret inane.
Alternis igitur nimirum corpus inani
Distinctum; quoniam nec plenum gnaviter exstat,
Nec porro vacuum: sunt ergo corpora certa,
Quæ spatium pleno possint distinguere inane.
Hæc neque dissolvi plagis, extrinsecus icta,
Possunt; nec porro, penitus penetrata, retexi;
Nec ratione queunt alia tentata labare:
Id, quod iam supra tibi paullo obtendimus ante.
Nam neque conlædi sine inani posse videtur
Quidquam, nec frangi, nec fundi in bina secando:
Nec capere humorem, neque item manabile frigus,
Nec penetralem ignem; quibus omnia confaciuntur.
Et, quo quæque magis cohibet res intus inane,
Tam magis hiis rebus penitus tentata labascit.
Ergo, si solida, ac sine inani, corpora prima
Sunt, ita utei docui, sint hæc æterna necesse est.
Præterea, nisi materies æterna fuisset,
Antehac ad nihilum penitus res quæque redissent;
De nihiloque renata forent, quæquomque videmus.
At, quoniam supra docui, nihil posse creari
De nihilo, neque, quod genitum est, ad nihil revocari;
Esse immortali primordia corpore debent,
Dissolvi quo quæque supremo tempore possint,
Materies ut subpeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solidâ primordia simplicitate,
Nec ratione queunt alia, servata per ævom,
Ex infinito iam tempore res reparare.
Denique, si nullam finem natura parasset
Frangundis rebus, iam corpora materiaï
Usque redacta forent, ævo frangente priore,
Ut nihil ex illis a certo tempore posset,
Conceptum, summum ætatis pervadere finem;
Nam quid vis citius dissolvi posse videmus,
Quam rursus reflci: quapropter longa diei
Infinita ætas ante acti temporis omnis,
Quod fregisset adhuc, disturbans dissoluensque,
Numquam id reliquo reparari tempore posset:
At nunc nimirum frangundi reddita finis
Certa manet, quoniam refici rem quamque videmus,
Et finita situl generatim tempora rebus
Stare, quibus possint ævi contingere florem.
Huc adcedit, utei solidissima materiaï
Corpora quom constant, possint tamen omnia reddi
Mollia, quæ fiunt; aër, aqua, terra, vapores,
Quo pacto fiant, et quâ vi quomque gerantur:
Admixtum quoniam semel est in rebus inane.
At contra, si mollia sint primordia rerum,
Unde queant validei silices ferrumque creari,
Non poterit ratio reddi: nam funditus omnis
Principio fundamenti natura carebit.
Sunt igitur solida pollentia simplicitate;
Quorum condenso magis omnia conciliatu
Artari possunt, validasque obtendere vireis.
Porro, si nulla est frangundis reddita finis
Corporibus, tamen ex æterno tempore quæque
Nunc etiam superare necesse est corpora rebus,
Quæ non dum clueant ullo tentata periclo.
At, quoniam fragili natura prædita constant,
Discrepat, æternum tempus potuisse manere
Innumerabilibus plagis vexata per ævom.
Denique, iam, quoniam generatim reddita finis
Crescundis rebus constat, vitamque tenendi;
Et quid quæque queant, per fœdera naturaï,
Quid porro nequeant, sancitum quandoquidem exstat;
Nec commutatur quidquam; quin omnia constant
Usque adeo, variæ volucres ut, in ordine cunctæ,
Obtendant maculas generaleis corpore inesse;
Immutabile materiæ quoque corpus habere
Debent nimirum: nam, si primordia rerum
Commutari aliqua possent ratione revicta,
Incertum quoque iam constet, quid possit oriri,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Quanam sit ratione, atque alte terminus hærens:
Nec totiens possent generatim secla referre
Naturam, motus, victum, moresque, parentum.
Tum porro, quoniam est extremum quoique cacumen
Corporis illius, quod nostri cernere sensus
Iam nequeunt; id nimirum sine partibus exstat,
Et minuma constat natura: nec fuit unquam
Per se secretum, neque posthac esse valebit;
Alterius quoniam est ipsum pars primaque, et ima:
Inde aliæ, atque aliæ, similes ex ordine partes
Agmine condenso naturam corporis explent.
Quæ, quoniam per se nequeunt constare, necesse est
Hærere; unde queant nulla ratione revelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
Quæ minumis stipata cohærent partibus arte;
Non ex illorum conventu conciliata,
Sed magis æterna pollentia simplicitate:
Unde neque avelli quidquam, nec diminui iam,
Concedit natura, reservans semina rebus.
Præterea, nisi erit minumum, parvissima quæque
Corpora constabunt ex partibus infinitis:
Quippe, ubi dimidiæ partis pars semper habebit
Dimidiam partem; nec res præliniet ulla.
Ergo rerum inter summam, minumamque, quid ecfit?
Nihil erit, ut distet: nam, quam vis funditus omnis
Summa sit infinita, tamen, parvissima que sunt,
Ex infinitis constabunt partibus æque.
Quod, quoniam ratio reclamat vera, negatque
Credere posse animum, victus fateare necesse est,
Esse ea, quæ nullis iam prædita partibus exstent,
Et minuma constent natura: quæ quoniam sunt,
Illa quoque esse tibi solida, atque æterna, fatendum.
Denique, ni minumas in parteis cuncta resolvi
Cogere consuesset rerum natura creatrix,
Iam nihil ex illis eadem reparare valeret:
Propterea, quia, quæ nullis sunt partibus aucta,
Non possunt ea quæ debet genitalis habere
Materies, varios connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, per quos res quæque geruntur.
Quapropter, quei materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere solo,
Magno opere a vera labsei ratione videntur.
Heraclitus init quorum dux prælia primus,
Clarus ob obscuram linguam magis inter inanes,
Quamde graveis inter, Graios, quei vera requirunt.
Omnia enim stolidei magis admirantur, amantque,
Inversis quæ sub verbis latitantia cernunt;
Veraque constituunt, quæ belle tangere possunt
Aureis, et lepido quæ sunt fucata sonore.
Nam, quur tam variæ res possent esse, requiro,
Ex uno si sunt igni, puroque, creatæ.
Nihil prodesset enim calidum denserier ignem,
Nec rarefieri, si partes ignis eamdem
Naturam, quam totus habet super ignis, haberent.
Acrior ardor enim conductis partibus esset:
Languidior porro disiectis, disque supatis.
Amplius hoc fieri nihil est quod posse rearis
Talibus in caussis; ne dum variantia rerum
Tanta queat densis, rarisque, ex ignibus esse.

Id quoque, si faciant admixtum rebus inane,
Denseri poterunt ignes, rarique relinqui:
Sed, quia multa sibi cernunt contraria inesse,
Et fugitant in rebus inane relinquere purum;
Ardua dum metuunt, amittunt vera, viaï:
Nec rursum cernunt exemptum rebus inane,
Omnia denseri, fierique ex omnibus unum
Corpus, nihil ab se quod possit mittere raptim,
Æstifer ignis utei lumen iacit, atque vaporem;
Ut videas non e stipatis partibus esse.
Quod, si forte ulla credunt ratione potesse
Igneis in cœtus stingui, mutareque corpus;
Scilicet ex nulla facere id si parte reparcent,
Obcidet ad nihilum nimirum funditus ardor
Omnis, et ex nihilo fient quæquomque creantur.
Nam quodquomque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante:
Proinde aliquid superare necesse est incolome ollis,
Ne tibi res redeant ad nihilum funditus omnes,
De nihiloque renata virescat copia rerum.

Nunc igitur, quoniam certissima corpora quædam
Sunt, quæ conservant naturam semper eandem,
Quorum abitu, aut aditu, mutatoque ordine, mutant
Naturam res, et convortunt corpora sese;
Scire licet, non esse hæc ignea corpora rerum.
Nihil referret enim, quædam decedere, abire,
Atque alio adtribui, mutarique ordine, quædam,
Si tamen ardoris naturam cuncta tenerent:
Ignis enim foret omnimodis, quodquomque crearet.
Verum, ut opinor, ita est: sunt quædam corpora, quo-
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ, (rum
Efficiunt igneis, mutatoque ordine mutant
Naturam: neque sunt igni similata, neque ullæ
Præterea rei, quæ corpora mittere possit
Sensibus, et nostros adiectu tangere tactus.

Dicere porro ignem res omneis esse, neque ullam
Rem veram in numero rerum constare, nisi ignem,
Quod facit hicc' idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat,
Et labefactat eos, unde omnia credita pendent;
Unde hic cognitus est ipsi, quem nominat ignem.
Credit enim sensus ignem cognoscere vere;
Cætera non credit, quæ nihilo clara minus sunt:
Quod mihi quom vanum, tum delirum, esse videtur.
Quo referemus enim? quid nobis certius ipsis
Sensibus esse potest? qui vera, ac falsa, notemus?

Præterea, quâ re quisquam magis omnia tollat,
Et velit ardoris naturam linquere solam, .(quat?
Quam neget esse igneis, summam tamen esse relin-
Æqua videtur enim dementia dicere utrumque.
Quapropter, quei materiem rerum esse putarunt
Ignem, atque ex igni summam consistere posse;
Et quei principium gignundis aëra rebus
Constituere; aut humorem queiquomque putarunt
Fingere res ipsum per se; terramve creare
Omnia, et in rerum naturas vortier omneis;
Magno opere a vero longei deerrasse videntur.

Adde etiam, quei conduplicent primordia rerum,
Aëra iungentes igni, terramque liquori;
Et quei quatuor ex rebus posse omnia rentur,
Ex igni, terra, atque anima, procrescere, et imbri;
Quorum Agragantinus cum primis Empedocles est:
Insula quem triquetris terrarum gessit in oris;
Quam fluitans circum magnis amfractibus, æquor
Ionium glaucis adspargit virus ab undis,
Angustoque fretu rapidum, mare dividit undis
Æoliæ terrarum oras a finibus eius.
Hoic est vasta Charybdis, et hoic Ætnæa minantur
Murmura, flammarum rursum se conligere iras,
Faucibus eruptos iterum ut vis evomat igneis,
Ad cœlumque ferat flammaï fulgura rursum.
Quæ, quom magna modis multis miranda videtur
Gentibus humanis regio, visundaque fertur,
Rebus opima bonis, multâ munita virûm vi;
Nihil tamen hoc habuisse viro præclarius in se,
Nec sanctum magis, et mirum, carumque, videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris eius
Vociferantur, et exponunt præclara reperta;
Ut vix humana videatur stirpe creatus)
Hic tamen, et, supra quos diximus, inferiores
Partibus egregie multis, multoque minores;
Quamquam, multa bene ac divinitus invenientes,
Ex adyto tamquam cordis, responsa dedere
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode ex Phoebi lauroque profatur;
Principiis tamen in rerum fecere ruinas,
Et graviter magnei magno cecidere ibi casu:
Primum, quod motus, exemplo rebus inani,
Constituunt, et res molleis rarasque relinquunt,
Aëra, solem, ignem, terras, animalia, fruges;
Nec tamen admiscent in eorum corpus inane:
Deinde, quod omnino finem non esse secandis
Corporibus faciunt, neque pausam stare fragori:
Nec prorsum in rebus minumum consistere quid-
quam:
Quom videamus id extremum quoiusque cacumen
Esse, quod ad sensus nostros minumum esse videtur;
Coniicere ut possis ex hoc, quod cernere non quis,
Extremum quod habent, minumum consistere rebus.

Huc adcedit item, quonian. primordia rerum
Mollia constituunt, quæ nos nativa videmus
Esse, et mortali cum corpore funditus: atqui
Debeat ad nihilum iam rerum summa revorti,
De nihiloque renata vigescere copia rerum:
Quorum utrumque quid a vero iam distet, habebas.
Deinde, inimica modis multis sunt, atque venena
Ipsa, sibi inter se; quâ re, aut congressa peribunt,
Aut ita diffugient, ut, tempestate coacta,
Fulmina diffugere, atque imbreis, ventosque, vide-
Denique, quatuor ex rebus si cuncta creantur,
Atque in eas rursum res omnia dissoluuntur;
Qui magis illa queunt rerum primordia dici,
Quam contra res illorum, retroque putari?
Alternis gignuntur enim, mutantque colorem,
Et totam inter se naturam, tempore ab omni.
Sin ita forte putas ignis terræque coire
Corpus, et aerias auras, roremque liquorum,
Nihil in concilio naturam ut mutet eorum;
Nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
Non animans, non exanimo cum corpore, ut arbos:
Quippe suam quidque in cœtu variantis acervi
Naturam obtendet, mixtusque videbitur aër
Cum terra simul, et quodam cum rore, manere:
At primordia gignundis in rebus oportet
Naturam claudestinam, cæcamque, adhibere;
Emineat ne quid, quod contra pugnet, et obstet,
Quo minus esse queat proprie, quodquomque creatur.

Quin etiam repetunt a cœlo, atque ignibus eius;
Et primum faciunt ignem se vortere in auras
Aëris: hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri; retroque a terra cuncta revorti,
Humorem primum, post aëra, deinde calorem:
Nec cessare hæc inter se mutare, meare
A cœlo ad terram, de terra ad sidera mundi:
Quod facere haud ullo debent primordia facto.
Inmutabile enim quiddam superare necesse est;
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam, quodquomque suis mutatum finibus exit,

Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante,
Quapropter, quoniam quæ paullo diximus ante,
In commutatum veniunt, constare necesse est
Ex aliis ea, quæ nequeant convortier usquam:
Ne tibi res redeant ad nihilum funditus omnes.
Quin potius, tali natura prædita, quædam
Corpora constituas; ignem si forte crearint,
Posse eadem, demptis paucis, paucisque tributis,
Ordine mutato, et motu, facere aëris auram:
Sic alias aliis rebus mutarier omneis.
At manifesta palam res indicat, inquis, in auram
Aëris e terra res omneis crescere, alique:
Et nisi tempestas indulget tempore fausto
Imbribus, et tabe nimborum arbusta vacillant;
Solque suo pro parte fovet, tribuitque calorem;
Crescere non possint fruges, arbusta, animantes.
Scilicet; et, nisi nos cibus aridus, et tenuer humor,
Adiuvat, amisso iam corpore, vita quoque omnis
Omnibus e nervis atque ossibus exsoluatur.
Adiutamur enim dubio procul, atque alimur, nos
Certis ab rebus, certis aliæ atque aliæ res:
Nimirum, quia multimodis communia multis
Multarum rerum in rebus primordia multa
Sunt; ideo variis variæ res rebus aluntur.
Atque eadem magni refert primordia sæpe
Cum quibus, et quali positura, contineantur;
Et quos inter se dent motus, adcipiantque.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina solem,
Constituunt; eadem fruges, arbusta, animanteis:
Verum, aliis alioque modo commixta, moventur.
Quin etiam passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides, multis communia verbis;
Quom tamen inter se versus, ac verba, necesse est
Confiteare, et re, et sonitu distare sonanti:
Tantum elementa queunt, permutato ordine solo!
At, rerum quæ sunt primordia, plura adhibere
Possunt, unde queant variæ res quæque creari.
Nunc et Anaxagoræ scrutemur ὁμοιομερειαν,
Quam Graii memorant, nec nostra dicere lingua
Concedit nobis patrii sermonis egestas:
Sed tamen ipsam rem facile est exponere verbis,
Principium rerum, quam dicit ὁμοιομερειαν.
Ossa videlicet e pauxillis atque minutis
Ossibus, sic et de pauxillis atque minutis
Visceribus viscus, gigni; sanguenque creari
Sanguinis inter se multis coëuntibus guttis:
Ex auræque putat micis consistere posse
Auram, et de terris terram concrescere parvis;
Ignibus ex igneis, humorem humoribus, esse.
Cætera consimili fingit ratione, putatque;
Nec tamen esse ulla parte idem in rebus inane
Concedit, neque corporibus finem esse secandis.
Quâ re in utraque mihi pariter ratione videtur
Errare; atque illis iuxta, quos diximus ante.
Adde, quod imbecilla nimis primordia fingit;
Si primordia sunt, simili quæ prædita constant
Natura atque ipsæ res sunt; æqueque laborant,
Et pereunt; neque ab exitio res ulla refrænat.
Nam quid in obpressu valido durabit eorum,
Ut mortem ecfugiat, leti sub dentibus ipsis?
Ignis? an humor? an aura? quid horum? sanguis an?
anne os?
Nihil, ut opinor; ubi ex æquo res funditus omnis
Tam mortalis erit, quam quæ manifesta videmus
Ex oculis nostris, aliqua vi functa, perire.
At neque recidere ad nihilum res posse, neque autem
Crescere de nihilo, testor res ante probatas.
Præterea, quoniam cibus auget corpus, alitque;
Scire licet, nobis venas, et sanguen, et ossa,
Et nervos, alienigenis ex partibus esse:
Sive cibos omneis commixto corpore dicent
Esse, et habere in se nervorum corpora parva,
Ossaque, et omnino venas, parteisque cruoris:
Fiet, utei cibus omnis et aridus et liquor ipse
Ex alienigenis rebus constare putentur,
Ossibus, et nervis, venisque, et sanguine, mixta.
Præterea, quæquomque e terra corpora crescunt,
Si sunt in terris, terram constare necesse est
Ex alienigenis, quæ terris exoriuntur.
Transfer item, totidem verbis utare licebit:
In lignis si flamma latet, fumusque, cinisque,
Ex alienigenis consistant ligna, necesse est;
Ex alienigenis, quæ lignis exoriuntur.
Linquitur heic quædam latitandi copia tenuis,
Id, quod Anaxagoras sibi sumit; ut omnibus omneis
Res putet immixtas rebus latitare, sed illud
Adparere unum, quoius sint plurima mixta,
Et magis in promptu, primâque in fronte, locata:
Quod tamen a verâ longe ratione repulsum est.
Conveniebat enim fruges quoque sæpe, minaci
Robore quom in saxi franguntur, mittere signum
Sanguinis, aut aliquid, nostro quæ corpore aluntur:
Quom lapidem in lapidem terimus, manare cruorem:
Consimili ratione herbis quoque, sæpe decebat
Et laticis dulceis guttas, similique sapore
Mittere, lanigeræ quales sunt ubere lactis:
Scilicet; et glebis terrarum sæpe friatis
Herbarum genera, et fruges frondeisque videri,
Dispartita, ac in terram latitare minute:
Postremo, in lignis cinerem fumumque videri,
Quom præfracta forent, igneisque latere minutos.
Quorum nihil fieri quoniam manifesta docet res,
Scire licet, non esse in rebus res ita mixtas;
Verum semina multimodis immixta latere
Multarum rerum in rebus communia debent.
At, sæpe in magnis sit montibus, inquis, ut altis
Arboribus vicina cacumina summa terantur
Inter se, validis facere id cogentibus austris;
Donec flammai fulserunt flore coorto:
Scilicet; et non est lignis tamen insitus ignis:
Verum semina sunt ardoris multa, terendo
Quæ quom confluxere, creant incendia sylvis.
Quod, si facta foret sylvis abscondita flamma,
Non possent ullum tempus celarier igues:
Confacerent volgo sylvas, arbusta cremarent.
Iamne vides igitur, paullo quod diximus ante,
Permagni referre, eadem primordia sæpe
Cum quibus, et quali positura, contingantur;
Et quos inter se dent motus, adcipiantque?
Atque eadem, paullo inter se mutata, creare
Igneis e lignis? quo pacto verba quoque ipsa
Inter se paullo mutatis sunt elementis,
Quom ligna atque igneis distincta voce notemus.
Denique, iam quæquomque in rebus cernis apertis,
Si fieri non posse putas, quin materiai
Corpora consimili natura prædita fingas,
Hac ratione tibi pereunt primordia rerum:
Fiet, utei risu tremulo concussa cachinnent,
Et lacrumis salsis humectent ora, genusque.
Nunc age, quod super est, cognosce, et clarius audi:
Nec me animi fallit, quam sint obscura; sed acri
Percussit thyrso laudis spes magna meum cor,
Et simul incussit suavem mi in pectus amorem
Musarum: quo nunc instinctus, mente vigenti
Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo: iuvat integros accedere fonteis,
Atque haurire; iuvatque novos decerpere flores,
Insignemque meo capiti petere inde coronam,

Digitized by Google

Unde prius nulli velarint tempora Musæ.
Primum, quod magnis doceo de rebus, et artis
Religionum animum nodis exsolvere pergo:
Deinde, quod obscura de re tam lucida pango
Carmina, Musæo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur;
Sed velutei pueris absinthia tetra medentes
Quom dare conantur, prius oras, pocula circum,
Contingunt mellis dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius, tali facto recreata, valescat:
Sic ego nunc; quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac; volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
Naturam rerum, quâ constet compta figurâ.
Sed, quoniam docui, solidissima materiaï
Corpora perpetuo volitare, invicta per ævom:
Nunc, age, summaï quædam sit finis eorum, (est,
Necne sit, evolvamus: item, quod inane repertum
Seu locus, ac spatium, res in quo quæque gerantur,
Pervideamus, utrum finitum funditus omne
Constet, an immensum pateat, vasteque profundum.
Omne quod est, igitur, nulla regione viarum
Finitum est; namque extremum debebat habere:
Extremum porro nullius posse videtur
Esse, nisi ultra sit quod finiat; ut videatur,
Quo non longius hæc sensûs natura sequatur.
Nunc, extra summam quoniam nihil esse fatendum,
Non habet extremum; caret ergo fine, modoque:
Nec refert, quibus adsistas regionibus eius:
Usque adeo, quem quisque locum possedit, in omneis
Tantumdem parteis infinitum omne relinquit.
Præterea, si iam finitum constituatur
Omne, quod est, spatium, si quis procurrat ad oras
Ultimus extremas, iaciatque volatile telum,
Id validis utrum contortum viribus ire,
Quo fuerit missum, mavis, longeque volare;
An prohibere aliquid censes, obstareque, posse?
Alterutrum fateare enim, sumasque, necesse est:
Quorum utrumque tibi ecfugium præcludit, et omne
Cogit ut exempta concedas fine patere.
Nam, sive est aliquid, quod prohibeat, ecficiatque,
Quo minus, quo missum est, veniat, finique locet se;
Sive foras fertur, non est a fine profectum.
Hoc pacto sequar; atque, oras ubiquomque locaris
Extremas, quæram quid telo denique fiat.
Fiet, utei nusquam possit consistere finis;
Ecfugiumque fugæ prolatet copia semper.
Præterea, spatium summaï totius omne
Undique si inclusum certis consisteret oris,
Finitumque foret; iam copia materiaï
Undique ponderibus solidis confluxet ad imum;
Nec res ulla geri sub cœli tegmine posset;
Nec foret omnino cœlum, neque lumina solis.
Quippe, ubi materies omnis cumulata iaceret
Ex infinito iam tempore, subsidendo.
At nunc nimirum requies data principiorum
Corporibus nulla est; quia nihil est funditus imum,
Quo quasi confluere, et sedes ubi ponere, possint:
Semper in adsiduo motu res quæque geruntur
Partibus in cunctis, infernaque subpeditantur,
Ex infinito cita, corpora materiaï.
Postremo, ante oculos res rem finire videtur:
Aër dissæpit collis, atque aëra montes;
Terra mare, et contra mare terras terminat omneis:
Omne quidem vero nihil est quod finiat extra.
Est igitur natura loci, spatiumque profundi,
Quod neque clara suo percurrere flumina cursu
Perpetuo possint ævi labentia tractu;
Nec prorsum facere, ut restet minus ire, meando:
Usque adeo passim patet ingens copia rebus,
Finibus exemptis, in cunctas undique parteis.
Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
Ne possit, natura tenet: quia corpus inani,
Et, quod inane autem est, finiri corpore cogit;
Ut sic alternis infinita omnia reddat,
Aut etiam, alterutrum nisi terminet alterum eorum
Simplice naturâ, ut pateat tamen immoderatum;
Nec mare, nec tellus, neque cœli lucida templa,
Nec mortale genus, nec Divûm corpora sancta,
Exiguum possent horaï sistere tempus.
Nam, dispulsa suo de cœtu, materiaï
Copia ferretur magnum per inane, soluta;
Sive adeo potius numquam concreta creasset
Ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se suo quæque sagaci mente locarunt,
Et, quos quæque darent motus, pepigere profecto:
Sed quia multa, modis multis, mutata, per omne,
Ex infinito, nexantur percita plagis;
Omne genus motus, et cœtus, experiundo,
Tandem deveniunt in taleis disposituras,
Qualibus hæc rerum consistit summa creata:
Et, multos etiam magnos servata per annos,
Ut semel in motus conjecta est convenienteis,
Ecficit, ut largis avidum mare fluminis undis
Integrent amnes, et solis terra vapore
Fota novet fetus; summa quoque gens animantum
Floreat, et vivant labentes ætheris ignes:
Quod nullo facerent pacto, nisi materiaï
Ex infinito suboriri copia posset,
Unde amissa solent reparare in tempore quoque.
Nam, velutei, privata cibo, natura animantum
Diffluit, amittens corpus; sic omnia debent
Dissolvi, simul ac defecit subpeditare
Materies, aliquâ ratione aversa viaï.
Nec plagæ possunt extrinsecus undique summam
Conservare omnem, quæquomque est conciliata:
Cudere enim crebro possunt, partemque morari,
Dum veniant aliæ, ac subpleri summa queatur;
Interdum resilire tamen coguntur, et unâ
Principiis rerum spatium tempusque fugaï
Largiri, ut possint a cœtu libera ferri.
Quâ re etiam atque etiam suboriri multa necesse est:
Et tamen, ut plagæ quoque possint subpetere ipsæ,
Infinita opus est vis undique materiaï.
Illud in hiis rebus longe fuge credere, Memmi,
In medium summæ, quod dicunt, omnia niti;
Atque ideo mundi naturam stare sine ullis
Ictibus externis, neque quoquam posse resolvi
Summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa:
Ipsum si quidquam posse in se sistere credis;
Et, quæ ponderа sunt sub terris, omnia sursum
Nitier, in terràque retro requiescere posta;
Ut per aquas quæ nunc rerum simulacra videmus:
Et simili ratione animalia suppa vagari
Contendunt, neque posse a terris in loca cœli
Recidere inferiora magis, quam corpora nostra
Sponte sua possint in cœli templa volare:
Illei quom videant solem, nos sidera noctis
Cernere; et alternis nobiscum tempora cœli
Dividere; et nocteis parileis agitare diebus.

Sed vanus stolidis hæc omnia finxerit error,
Amplexei quod habent perverse prima viaï.
Nam medium nihil esse potest, ubi inane locusque
Infinita: neque omnino, si iam medium sit,
Possit ibei quidquam hac potius consistere caussa,
Quam qua vis alia longe regione manere.
Omnis enim locus, ac spatium, quod inane vocamus,
Per medium, per non medium, concedat oportet
Æquis ponderibus, motus quaquomque feruntur.
Nec quisquam locus est, quo corpora quom venere,
Ponderis amissa vi, possint stare in inani:
Nec, quod inane autem est, ulli subsistere debet,
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat:
Haud igitur possunt tali ratione teneri
Res in concilium, medii cupidine victæ.
Præterea, quoniam non omnia corpora fingunt
In medium niti; sed terrarum, atque liquores,
Humorem ponti, magnasque e montibus undas,
Et quasi terreno quæ corpore contineantur:
At contra tenueis exponunt aëris auras,
Et calidos simul a medio differrier igneis;
Atque ideo totum circum tremere æthera signis,
Et solis flammam per cœli cærula pasci,
Quod calor, a medio fugiens, ibi conligat omnis:
[Quippe etiam vesci e terra mortalia secla;]
Nec prorsum arboribus summos frondescere ramos
Posse, nisi a terris paullatim quoique cibatum
Terra det: at supra circum tegere omnia cœlum;
Ne, volucri ritu flammarum, mœnia mundi
Diffugiant subito magnum per inane, soluta;
Et, ne cætera consimili ratione sequantur:
Neve ruant cœli tonitralia templa superne,
Terraque se pedibus raptim subducat; et omnes
Inter permixtas rerum cœlique ruinas,
Corpora solventes, abeant per inane profundum
Temporis ut puncto nihil exstet reliquiarum,
Desertum præter spatium, et primordia cæca.
Nam, quâquomque prius de parti corpora deesse
Constitues, hæc rebus erit pars ianua leti:
Hac se turba foras dabit omnis materiaï.
Hæc si pernosces, parvâ perductus opellâ;
Namque alid ex alio clarescet; nec tibi cæca
Nox iter eripiet, quin ultima naturaï
Pervideas: ita res adcendent lumina rebus.

LIBER SECUNDUS

Suave, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terrâ magnum alterius spectare laborem;
Non, quia vexari quemquam est iocunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.
Per campos instructa, tuâ sine parte pericli,
Suave etiam belli certamina magna tueri:
Sed nihil dulcius est, bene quam munita tenere,
Edita doctrinâ sapientum, templa serena;
Despicere unde queas alios, passimque videre
Errare, atque viam palanteis quærere vitæ;
Certare ingenio, contendere nobilitate,
Nocteis atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes, rerumque potiri.
O miseras hominum menteis! o pectora cæca!
Qualibus in tenebris vitæ, quantisque periclis,
Degitur hocc' ævi, quodquomque est! Nonne videre
Nihil aliud sibi naturam latrare, nisi ut, quoi
Corpore seiunctus dolor absit, mente fruatur
Iocundo sensu, curâ semota, metuque?
Ergo corpoream ad naturam pauca videmus
Esse opus omnino, quæ demant quomque dolorem;
Delicias quoque uti multas substernere possint:
Gratius interdum neque Natura ipsa requirit:
Si non aurea sunt iuvenum simulacra per ædeis,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut subpeditentur;
Nec domus argento fulget, auroque renidet,
Nec citharæ reboant laquearia aurataque templa;
Quom tamen inter se, prostratei in gramine molli,
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iucunde corpora curant:
Præsertim, quom tempestas adridet, et anni
Tempora conspargunt viridanteis floribus herbas:
Nec calidæ citius decedunt corpore febres,
Textilibus si in picturis, ostroque rubenti,
Iacteris, quam si plebeia in veste cubandum est.
Quapropter, quoniam nihil nostro in corpore gazæ
Proficiunt, neque nobilitas, nec gloria regni; (dumc
Quod super est, animo quoque nihil prodesse putan-
Si non, forte tuas legiones per loca campi
Fervere quom videas, belli simulacra cieteis;
Fervere quom videas classem, lateque vagari;
Hiis tibi cum rebus, timefactæ, Religiones
Effugiunt animo pavidæ, mortisque timores;
Tum vacuum tempus linquunt, curaque solutum:
Quod, si ridicula hæc, ludibriaque, esse videmus;
Re veraque Metus hominum, Curæque sequaces,
Nec metuunt sonitus armorum, nec fera tela;
Audacterque inter reges rerumque potenteis
Versantur, neque fulgorem reverentur ab auro,
Nec clarum vestis splendorem purpureaï:
Quid dubitas, quin omnis sit hæc rationis potestas?
Omnis quom in tenebris præsertim vita laboret.
Nam, velutei pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ puerei in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque, necesse
Non radiei solis, neque lucida tela diei,
Discutiant; sed Naturæ species, Ratioque.
Nunc age, quo motu genitalia materiaï
Corpora res varias gignant, genitasque resolvant;
Et, quâ vi facere id cogantur, quæque sit ollis
Rel.lita mobilitas magnum per inane meandi,
Expediam: tu te dictis præbere memento.
Nam certe non inter se stipata cohæret
Materies; quoniam minui rem quamque videmus,
Et quasi longinquo fluere omnia cernimus ævo,
Ex oculisque vetustatem subducere nostris;
Quom tamen incolomis videatur summa manere;
Propterea, quia, quæ decedunt corpora quoique,
Unde abeunt, minuunt; quo venere, augmine donant:
Illa senescere, at hæc contra florescere, cogunt.
Nec remorantur ibei: sic rerum summa novatur
Semper, et inter se mortales mutua vivunt:
Augescunt aliæ gentes, aliæ minuuntur;
Inque brevi spatio mutantur secla animantum,
Et, quasi cursores, vitaï lampada tradunt.
Si cessare putas rerum primordia posse,
Cessandoque novos rerum progignere motus;
Avius a vera longe ratione vagaris.
Nam, quoniam per inane vagantur, cuncta necesse est
Aut gravitate sua ferri primordia rerum,
Aut ictu forte alterius: nam, concita, sæpe,
Obvia quom flixere, fit, ut divorsa repente
Dissiliant: neque enim mirum, durissima quæ sint,
Ponderibus solidis, neque quidquam a tergo ibus
Et, quo iactari magis omnia materiaï (obstet.
Corpora pervideas, reminiscere, totius imum
Nihil esse in summa; neque habere, ubi corpora
prima

Consistant: quoniam spatium sine fine modoque est,
Inmensumque patere in cunctas undique parteis
Pluribus obtendit; certâ et ratione probatum est.
Quod quoniam constat, nimirum nulla quies est
Reddita corporibus primis per inane profundum;
Sed magis, adsiduo varioque exercita motu,
Partim intervallis magnis conflicta resultant,
Pars etiam brevibus spatiis nexantur ab ictu.
Et, quæquomque, magis condenso conciliatu,
Exiguis intervallis, convecta resultant,
Indupedita suis perplexis ipsa figuris;
Hæc validas saxi radices, et fera ferri
Corpora constituunt, et cætera de genere horum
Paucula: quæ porro magnum per inane vagantur,
Cætera dissiliunt longe, longeque recursant,
In magnis intervallis; hæc aëra rarum
Subficiunt nobis, et splendida lumina solis.
Multaque præterea magnum per inane vagantur,
Conciliis rerum quæ sunt reiecta, nec usquam
Consociare etiam coitus potuere recepta:
Quoius, utei memoro, rei simulacrum, et imago,
Ante oculos semper nobis vorsatur, et instat.
Contemplator enim, quom solis lumina quomque
Insertei fundunt radiei per opaca domorum:
Multa minuta, modis multis, per inane videbis
Corpora misceri, radiorum lumine in ipso;
Et, velut æterno certamine, prælia pugnasque
Edere, turmatim certantia; nec dare pausam,
Conciliis et discidiis exercita crebris:
Coniicere ut possis ex hoc, primordia rerum,
Quale sit, in magno iactari semper inani;
Dum taxat rerum magnarum parva potest res
Exemplare dare, et vestigia notitiai.
Hoc etiam magis hæc animum te advortere par est
Corpora, quæ in solis radiis turbare videntur;
Quod tales turbæ motus quoque materiai
Significant clandestinos cæcosque subesse.
Multa videbis enim plagis ibi percita cæcis
Conmutare viam, retroque repulsa revorti,
Nunc huc, nunc illuc, in cunctas undique parteis.
Scilicet hicc' a principiis est omnibus error:
Prima moventur enim per se primordia rerum;
Inde ea, quæ parvo sunt corpora conciliatu,
Et quasi proxima sunt ad vireis principiorum,
Ictibus illorum cæcis impulsa, cientur;
Ipsaque, quæ porro paullo maiora, lacessunt.
Sic a principiis adscendit motus, et exit
Paullatim nostros ad sensus; ut moveantur
Illa quoque, in solis quæ lumine cernere quimus;
Nec quibus id faciant plagis adparet aperte.
Nunc, quæ mobilitas sit reddita materiai
Corporibus, paucis licet hinc cognoscere, Memmi.
Primum, Aurora novo quom spargit lumine terras,
Et variæ volucres, nemora avia pervolitantes
Aera per tenerum, liquidis loca vocibus obplent;
Quom subito soleat sol ortus tempore tali
Convestire sua perfundens omnia luce,
Omnibus in promptu manifestumque esse videmus.
At vapor is, quem sol mittit, lumenque serenum,
Non per inane meat vacuum; quo tardius ire
Cogitur, aërias quod sic diverberet undas:
Nec singillatim corpuscula quæque, vapores,
Sed conplexa, meant inter se, conque globata:
Quapropter simul inter se retrahuntur; et extra
Obficiuntur, utei cogantur tardius ire.
At, quæ sunt solida primordia simplicitate,
Quom per inane meant vacuum, nec res remoræ fit
Ulla foris, atque ipsa, suis e partibus unum,
Unum, in quem cœpere, locum connixa feruntur;
Debent nimirum præcellere mobilitate,
Et multo citius ferri, quam lumina solis;
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant fulgura cœlum:
Nam neque consilio debent tardata morari,
Nec persectari primordia singula quæque,
Ut videant, qua quidque geratur cum ratione.
At queidam contra hæc, ignarei, materiai
Naturam non posse, Deûm sine numine, reddi
Tanto opere humanis rationibus admoderate;
Tempora mutare annorum, frugesque creare;
Et iam cætera, mortaleis quæ suadet adire,
Ipsaque deducit, dux vitæ, dia Voluptas,
Ut res per Veneris blanditim secla propagent,
Ne genus obcidat humanum: quorum omnia caussa
Constituisse Deos quom fingunt omnibus rebus,
Magno opere a vera labsei ratione videntur.
Nam, quam vis rerum ignorem primordia, quæ sint,
Hoc tamen ex ipsis cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis,
Nequaquam nobis divinitus esse creatam
Naturam mundi: quamquam hæc sint prædita culpa;
Quæ tibi posterius, Memmi, faciemus aperta:
Nunc id, quod super est, de motibus expediemus.
Nunc locus est, ut opinor, in hiis illud quoque re-
Confirmare tibi; nullam rem posse suâ vi (bus
Corpoream sursum ferri, sursumque meare.
Nec tibi dent in eo flammarum corpora fraudem;
Sursus enim vorsus gignuntur, et augmina sumunt:
Et sursum nitidæ fruges, arbustaque, crescunt:
Pondera, quantum in se est, quom deorsum cuncta
ferantur.
Nec, quom subsiliunt ignes ad tecta domorum,
Et celeri flamma degustant tigna, trabeisque,
Sponte sua facere id sine vi subicente putandum est:
Quod genus, e nostro quom missus corpore sanguis
Emicat, exsultans alte, spargitque cruorem.
Nonne vides etiam, quanta vi tigna, trabeisque,
Respuat humor aquæ? Non, quo magis ursimus altum
Directa, et magna vi multei pressimus ægre,
Tam cupide sursum revomit magis, atque remittit;
Plus ut parte foras emergant, exsiliantque? (nor,
Nec tamen hæc, quantum est in se, dubitamus, opi-
Quin vacuum per inane deorsum cuncta ferantur.
Sic igitur debent flammæ quoque posse per auras
Aeris, expressæ sursum, subcedere, quamquam
Pondera, quantum in se est, deorsum deducere pu-
Nocturnasque facis, cœli sublime volanteis, (gnent.
Nonne vides longos flammarum ducere tractus,
In quasquomque dedit parteis natura meatum?
Non cadere in terra stellas, et sidera, cernis?
Sol etiam summo de vortice dissupat omneis
Ardorem in parteis, et lumine conserit arva:
In terras igitur quoque solis vergitur ardor.
Transvorsosque volare per imbreis fulmina cernis:
Nunc heic, nunc illic, abruptei nubibus, ignes
Concursant; cadit in terras vis flammea volgo.
Illud in hiis quoque te rebus cognoscere avemus:
Corpora, quom deorsum rectum, per inane, feruntur,
Ponderibus propriis incerto tempore ferme,
Incertisque locis, spatio depellere paullum:
Tantum, quod minumum mutatum dicere possis.
Quod, nisi declinare solerent, omnia deorsum,
Imbris utei guttæ, caderent per inane profundum;
Nec foret obfensus natus, nec plaga creata
Principiis; ita nihil umquam natura creasset.
Quod, si forte aliquis credit graviora potesse
Corpora, quo citius rectum per inane feruntur,
Incidere ex supero levioribus, atque ita plagas

Gignere, quæ possint genitaleis reddere motus;
Avius a vera longe ratione recedit.
Nam per aquas quæquomque cadunt atque aera deor-(sum,
Hæc pro ponderibus casus celerare necesse est:
Propterea, quia corpus aquæ naturaque tenuis
Aeris haud possunt æque rem quamque morari;
Sed citius cedunt, gravioribus exsuperata.
At contra nulli, de nullâ parte, neque ullo
Tempore, inane potest vacuum subsistere rei;
Quin, sua quod natura petit, concedere pergat.
Omnia quapropter debent per inane quietum
Æque, ponderibus non æquis, concita ferri.
Haud igitur poterunt levioribus incidere unquam
Ex supero graviora, neque ictus gignere per se,
Quei varient motus, per quos natura gerat res. (est
Quâ re etiam atque etiam paullum inclinare necesse
Corpora, nec plus quam minumum; ne fingere motus
Obliquos videamur, et id res vera refutet.
Namque hoc' in promptu, manifestumque, esse videmus;
Pondera, quantum in se est, non posse obliqua meare,
Ex supero quom præcipitant, quod cernere possis,
Sed nihilo omnino rectâ regione viaï
Declinare, quis est, qui possit cernere, sese
Denique, si semper motus connectitur omnis,
Et veteri exoritur semper novus ordine certo;
Nec declinando faciunt primordia motûs
Principium quoddam, quod fati fœdera rumpat,
Ex infinito ne caussam caussa sequatur:
Libera per terras unde hæc animantibus exstat,
Unde est hæc, inquam, fatis avolsa, voluntas,
Per quam progredimur, quo ducit quemque voluptas;
Declinamus item motus, nec tempore certo,
Nec regione loci certa, sed uti ipsa tulit mens?
Nam, dubio procul, his rebus sua quoique voluntas
Principium dat; et hinc motus per membra rigantur.
Nonne vides etiam, patefactis tempore puncto
Carceribus, non posse tamen prorumpere equorum
Vim cupidam tam de subito, quam mens avet ipsa?
Omnis enim totum per corpus materiaï
Copia conquiri debet, concita per artus
Omneis, ut studium mentis connexa sequatur:
Ut videas initum motûs a corde creari,
Ex animique voluntate id procedere primum;
Inde dari porro per totum corpus, et artus.
Nec simile est, ut quom, impulsei, procedimus ictu,
Viribus alterius magnis, magnoque coactu;
Nam tum materiem totius corporis omnem
Perspicuum est nobis invitis ire, rapique,
Donec eam refrenavit per membra voluntas.
Iamne vides igitur, quamquam vis extera multos
Pellat, et invitos cogat procedere sæpe,
Præcipitesque rapi; tamen esse in pectore nostro
Quiddam, quod contra pugnare, obstareque, possit:
Quoius ad arbitrium quoque copia materiaï
Cogitur interdum flecti per membra, per artus;
Et proiecta refrenatur, retroque residit?
Quâ re, in seminibusquoque idem fateare, necesse est;
Esse aliam, præter plagas et pondera, caussam
Motibus, unde hæc est ollis innata potestas:
De nihilo quoniam fieri nihil posse videmus.
Pondus enim prohibet, ne plagis omnia fiant,
Externa quasi vi: sed, ne mens ipsa necessum
Intestinum habeat cunctis in rebus agundis,
Et, devicta quasi, cogatur ferre, patique;
Id facit exiguum clinamen principiorum,
Nec regione loci certa, nec tempore certo.
Nec stipata magis fuit umquam materiaï
Copia, nec porro maioribus intervallis:
Nam neque adaugescit quidquam, neque deperit inde.
Quapropter, quo nunc in motu principiorum
Corpora sunt, in eodem ante acta ætate fuere,
Et posthac semper simili ratione ferentur:
Et, quæ consuerint gigni, gignentur eadem
Conditione; et erunt, et crescent, inque valebunt,
Quantum quoique datum est per fœdera naturaï:
Nec rerum summam commutare ulla potest vis.
Nam neque, quo possit genus ullum materiaï
Ecfugere ex omni, quidquam est; neque, rursus, in
omne
Unde coorta queat nova vis inrumpere, et omnem
Naturam rerum mutare, et vortere motus.
Illud in his rebus non est mirabile, quâ re,
Omnia quom rerum primordia sint in motu,
Summa tamen summa videatur stare quiete;
Præter quam si quid proprio dat corpore motus.
Omnis enim longe nostris ab sensibus infra
Primorum natura iacet: quapropter, ubi ipsam
Cernere iam nequeas, motus quoque surpere debent:
Præsertim, quom, quæ possimus cernere, celent
Sæpe tamen motus, spatio diducta locorum.
Nam sæpe in colli, tondentes pabula læta,
Lanigeræ reptant pecudes, quo quamque vocantes
Invitant herbæ, gemmantes rore recenti;
Et satiatei agnei ludunt, blandeque coruscant:
Omnia quæ nobis longe confusa videntur,
Et veluti in viridi candor consistere colli.
Præterea, magnæ legiones quom loca cursu
Camporum complent, belli simulacra cientes;
Fulgur ubi ad cœlum se tollit, totaque circum
Ære renidescit tellus; subterque, virûm vi,
Excitur pedibus sonitus, clamoreque montes
Ictei reiectant voces ad sidera mundi;
Et circum volitant equites, mediosque repente
Transmittunt, valido quatientes impete, campos:
Et tamen est quidam locus altis montibus, unde
Stare videntur; et in campis consistere fulgur.
Nunc age, iam deinceps cunctarum exordia rerum,
Qualia sint, et quam longe distantia formis,
Percipe; multigenis quam sint variata figuris:
Non quo multa parum simili sint prædita formâ,
Sed quia non volgo paria omnibus omnia constant.
Nec mirum: nam, quom sit eorum copia tanta,
Ut neque finis, utei docui, neque summa sit ulla;
Debent nimirum non omnibus omnia prorsum
Esse pari filo, similique adfecta figurâ.
Præterea, genus humanum, mutæque natantes
Squamigerûm pecudes, et læta armenta, feræque,
Et variæ volucres, lætantia quæ loca aquarum
Concelebrant, circum ripas fontisque, lacusque,
Et, quæ pervolgant nemora avia pervolitantes:
Quorum unum quod vis generatim sumere perge;
Invenies tamen inter se differre figuris.
Nec ratione alia proles cognoscere matrem,
Nec mater posset prolem: quod posse videmus;
Nec minus, atque homines, inter se nota cluere.
Nam sæpe ante Deûm vitulus delubra decora
Turicremas propter mactatus concidit aras,
Sanguinis exspirans calidum de pectore flumen:
At mater, virideis saltus orbata peragrans,
Linquit humi pedibus vestigia pressa bisulcis;
Omnia convisens oculis loca, si queat usquam
Conspicere amissum fetum: completque querelis
Frondiferum nemus, adsistens; et crebra revisit
Ad stabulum, desiderio perfixa iuvenci.
Nec teneræ salices, atque herbæ, rore vigentes,
Fluminaque illa queunt, summis labentia ripis,
Oblectare animum, subitamque avortere curam:

Nec vitulorum aliæ species per pabula læta
Derivare queunt animum, curamque levare:
Usque adeo quiddam proprium, notumque requirit.
Præterea, tenerei tremulis cum vocibus hædei
Cornigeras norunt matres; agnique petulci
Balatum pecudes: ita, quod natura reposcit,
Ad sua quisque, feri decurrunt ubera lactis.
Postremo, quod vis frumentum; non tamen omne,
Quidque suo genere, inter se simile esse videbis,
Quin intercurrat quædam distantia formis:
Concharumque genus parili ratione videmus
Pingere telluris gremium, qua mollibus undis
Litoris incurvi bibulam pavit æquor arenam.
Quâ re etiam atque etiam simili ratione necesse est,
Natura quoniam constant, neque facta manu sunt
Unius ad certam formam primordia rerum,
Dissimili inter se quadam volitare figurâ.
Perfacile est animi ratione exsolvere nobis,
Quâ re fulmineus multo penetralior ignis
Quam noster, fluat, e tædis terrestribus ortus.
Dicere enim possis cœlestem fulminis ignem,
Subtilem magis, e parvis constare figuris;
Atque ideo transire foramina, quæ nequit ignis
Noster hic, e lignis ortus, tedâque creatus.
Præterea, lumen per cornum transit; at imber,
Respuitur. Quâ re? nisi luminis illa minora (rum.
Corpora sunt, quam de quibus est liquor almus aqua-
Et, quam vis subito, per colum vina videmus
Perfluere; at contra tardum contatur olivom:
Aut, quia nimirum maioribus est elementis,
Aut magis hamatis inter se, perque plicatis;
Atque ideo fit, utei non tam diducta repente
Inter se possint primordia singula quæque
Singula per quoiusque foramina permanare.
Huc adcedit, utei mellis lactisque liquores,
Iocundo sensu linguæ, tractentur in ore;
At contra tetra absinthii natura ferique
Centaurii fedo pertorquent ora sapore;
Ut facile adgnoscas e lævibus atque rotundis
Esse ea, quæ sensus iocunde tangere possunt: (tur,
At contra, quæ amara, atque aspera, quomque viden-
Hæc magis hamatis inter se nexa teneri;
Proptereaque solere vias rescindere nostris
Sensibus, introituque suo perrumpere corpus.
Omnia postremo bona sensibus, et mala tactu,
Dissimili inter se pugnant perfecta figura:
Ne tu forte putes, serræ stridentis acerbum
Horrorem constare elementis lævibus æque,
Ac Musæa mele, per chordas organicei quæ
Mobilibus digitis expergefacta figurant:
Neu simili penetrare putes primordia forma
In nareis hominum, quom tetra cadavera torrent,
Et quom scena croco Cilici perfusa recens est,
Araque Panchæos exhalat propter odores:
Neve bonos rerum simili constare colores
Semine constituas, oculos quei pascere possunt,
Et quei compungunt aciem, lacrumareque cogunt,
Aut fedâ specie tetrei, turpesque, videntur.
Omnis enim, sensus quæ mulcet quomque videntum,
Haud sine principiali aliquo lævore creata est:
At contra, quæquomque molesta atque aspera con-
Non aliquo sine materiæ squalore reperta est. (stat,
Sunt etiam, quæ iam nec lævia iure putantur
Esse, neque omnino flexis mucronibus unca;
Sed magis angellis paullum prostantibus, ac quæ
Titillare magis sensus, quam lædere, possint:
Fæcula iam quo de genere est, inulæque sapores.
Denique, iam calidos igneis, gelidamque pruinam,
Dissimili dentata modo, compungere sensus
Corporis, indicio nobis est tactus uterque.
Tactus enim, tactus, pro Divûm numina sancta!
Corporis est sensus, vel quom res extera sese
Insinuat, vel quom lædit, quæ in corpore nata est,
Aut iuvat egredieus genitaleis per Veneris res:
Aut, ex obfensu quom turbant corpore in ipso
Semina, confundunt inter se concita sensum:
Ut, si forte manu quam vis iam corporis ipse
Tute tibi partem ferias, atque experiare.
Quapropter longe formas distare necesse est
Principiis, varios quæ possint edere sensus.
Denique, quæ nobis durata ac spissa videntur,
Hæc magis hamatis inter se esse necesse est,
Et quasi ramosis alte conpacta teneri.
In quo iam genere in primis adamantina saxa
Prima acie constant, ictus contemnere sueta;
Et validei silices, ac duri robora ferri,
Æraque, quæ claustris restantia vociferantur.
Illa quidem debent ex lævibus atque rotundis
Esse magis, fluido quæ corpore liquida constant;
Namque papaveris haustus item est facilis quod a-
quarum:
Nec retinentur enim inter se glomeramina quæque,
Et procursus item proclive volubilis exstat.
Omnia postremo, quæ puncto tempore cernis
Diffugere, ut fumum, nebulas, flammasque, necesse
Si minus omnia sunt e lævibus atque rotundis, (est,
At non esse tamen perplexis indupedita;
Pungere utei possint corpus, penetrareque saxa,
Nec tamen hærere inter se; quod quisque videmus
Sentibus esse datum: facile ut cognoscere possis,
Non e perplexis, sed acutis, esse elementis. (stant,
Sed, quod amara vides eadem, quæ fluvida con-
Sudor utei maris est, minume mirabile quoiquam.
Nam, quod fluvidum est, e lævibus atque rotundis
Est; et lævibus atque rotundis mixta doloris
Corpora: nec tamen hæc retineri hamata necessum:
Scilicet; esse globosa tamen, quom squalida constent,
Provolvi simul, ut possint conlædere sensus.
Et, quod mixta putes magis aspera lævibus esse
Principiis, unde est Neptuni corpus acerbum;
Est ratio secernundi, seorsumque videndi.
Humor dulcis, ubei per terras crebrius idem
Percolatur, ut in foveam fluat, ac mansuescat.
Liquit enim supra tetri primordia viri;
Aspera, quo magis in terris hærescere possint.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ,
Ex hoc apta, fidem ducat: primordia rerum
Finitâ variare figurarum ratione.
Quod, si non ita sit, rursum iam semina quædam
Esse infinito debebunt corporis auctu.
Nam, quod eadem una quoius vis in brevitate
Corporis inter se multum variare figuræ
Non possunt: face enim minumis e partibus esse
Corpora prima; tribus, vel paullo pluribus, auge:
Nempe, ubi eas parteis unius corporis omneis, (vis,
Summa atque ima, locans, transmutans dextera læ-
Omninodis expertus eris, quam quisque del ordo
Formarum speciem totius corporis eius;
Quod super est, si forte voles variare figuras,
Addendum parteis alias erit: inde sequetur,
Adsimili ratione, alias ut postulet ordo,
Si tu forte voles etiam variare figuras.
Ergo formarum novitatem corporis augmen
Subsequitur: quâ re non est ut credere possis,
Esse infinitis distantia semina formis;
Ne quædam cogas inmani maxumitate
Esse: supra quod iam docui non esse probare.
Iam tibi barbaricæ vestes, Melibœaque fulgens

Purpura, Thessalico conchārum tincta colore;
Aurea, pavonum ridenti inbuta lepore,
Pepla, novo rerum superata colore, iacerent;
Contemptus sudos smyrnæ, mellisque sapores;
Et cycnea mele, Phœbeaque, dædala chordis,
Carmina, consimili ratione obpressa silerent:
Namque aliis aliud præstantius exoreretur.
Cedere item retro possent in deteriores
Omnia sic parteis, ut diximus in meliores:
Namque aliis aliud retro quoque tetrius esset
Naribus, auribus, atque oculis, orisque sapori.
Quæ quoniam non sunt, quin rebus reddita certa
Finis utrimque tenet summam; fateare necesse est,
Materiam quoque finitis differre figuris.
Denique, ab ignibus ad gelidas hiemisque pruinas
Finitum est, retroque pari ratione remensum est.
Omnis enim, calor ac frigus: medieique tepores
Inter utrasque iacent, explentes ordine summam.
Ergo finita distant ratione creata:
Ancipiti quoniam mucroni utrimque notantur;
Hinc flammis, illinc rigidis insessa pruinis.
Quod quoniam docui, pergam connectere rem, quæ,
Ex hoc apta, fidem ducat: primordia rerum
Inter se simili quæ sunt perfecta figura,
Infinita cluere: et enim, distantia quom sit
Formarum finita, necesse est, quæ similes sint,
Esse infinitas; aut summam materiaï
Finitam constare: id, quod non esse probavi.
Quod quoniam docui, nunc suaviloquis ego paucis
Versibus obtendam, corpuscula materiaï
Ex infinito summam rerum usque tenere,
Undique protelo plagarum continuato.
Nam, quod rara vides magis esse animalia quædam,
Fecundamque magis naturam cernis in illis;
At regione, locoque alio, terrisque remotis,
Multa licet genere esse in eo; numerumque repleri:
Sic, uti quadrupedum cum primis esse videmus
In genere anguimanos elephantos; India quorum
Milibus e multis vallo munitur eburno,
Ut penitus nequeat penetrari: tanta ferarum
Vis est; quarum nos perpauca exempla videmus.
Sed tamen, id quoque utei concedam, quam lubet esto
Unica res quædam nativo corpore sola,
Quoi similis toto terrarum non sit in orbi;
Infinita tamen nisi erit vis materiaï,
Unde ea progigni possit concepta; creari
Non poterit: neque, quod superest, procrescere, adi-
Quippe et enim sumant oculei, finita per omne
Corpora iactari unius genitalia rei;
Unde, ubi, qua vi, et quo pacto, congressa coibunt,
Materiæ tanto in pelago, turbāque alienā?
Non, ut opinor, habent rationem conciliandi:
Sed, quasi, naufragiis magnis multisque coortis,
Disiectare solet magnum mare transtra, cavernas,
Antemnas, proram, malos, tonsasque, natanteis;
Per terrarum omneis oras fluitantia aplustra
Ut videantur, et indicium mortalibus edant,
Infidi maris insidias, vireisque, dolumque,
Ut vitare velint, neve ullo tempore credant,
Subdola quom ridet placidi pellacia ponti:
Sic tibi, si finita semel primordia quædam
Constitues, ævom debebunt sparsa per omnem
Disiectare æstus divorsei materiaï:
Nunquam in concilium ut possint compulsa coire;
Nec remorari in concilio, nec crescere adaucta:
Quorum, utrumque palam fieri manifesta docet res;
Et res progigni, et genitas procrescere posse.
Esse igitur genere in quo vis primordia rerum
Infinita palam est, unde omnia subpeditantur.

Nec superare queunt motus itaque exitiales
Perpetuo, neque in æternum sepelire salutem:
Nec porro rerum genitales, auctificeique,
Motus perpetuo possunt servare creata.
Sic æquo geritur certamine principiorum,
Ex infinito contractum tempore, bellum.
Nunc heic, nunc illic, superant vitalia rerum;
Et superantur item: miscetur funere vagor,
Quem puerei tollunt, visentes luminis oras:
Nec nox ulla diem, neque noctem aurora, sequuta est,
Quæ non audierit, mixtos vagitibus, ægros
Ploratus, Mortis comites, et Funeris atri.
Illud in hiis obsignatum quoque rebus habere
Convenit, et memori mandatum mente tenere;
Nihil esse, in promptu quorum natura videtur,
Quod genere ex uno consistat principiorum:
Nec quidquam, quod non permixto semine constet.
Et, quæquomque magis vis multas possidet in se,
Atque potestates, ita plurima principiorum
In sese genera, ac varias docet esse figuras.
Principio, tellus habet in se corpora prima,
Unde mare immensum, volventes frigora, fontes
Adsidue renovent; habet, ignes unde oriantur:
Nam multis subcensa locis ardent sola terræ;
Eximiis vero furit ignibus impetus Ætnæ.
Tum porro nitidas fruges, arbustaque læta,
Gentibus humanis habet unde extollere possit:
Unde etiam fluidas, frondeis, et pabula læta,
Montivago generi possit præbere ferarum;
Qua re magna Deûm Mater, materque ferarum,
Et nostri genetrix hæc dicta est corporis una.
Hanc veteres Graiûm doctei cecinere poetæ
Sedibus in curru biiugos agitare leones:
Aeris in spatio magnam pendere docentes
Tellurem, neque posse in terra sistere terram.
Adiunxere feras; quod, quam vis cefera, proles
Obliciis debet molliri victa parentum:
Muralique caput summum cinxere corona,
Eximiis munita locis quod subtinet urbeis:
Quo nunc insigni per magnas prædita terras
Horrifice fertur divinæ Matris imago.
Hanc variæ gentes, antiquo more sacrorum,
Idæam vocitant Matrem; Phrygiasque catervas
Dant comites, quia primum ex illis finibus edunt
Per terrarum orbeis fruges cœpisse creari.
Gallos adtribuunt; quia, numen quei violarint
Matris, et ingratei genitoribus inventei sint,
Significare volunt, indignos esse putandos,
Vivam progeniem quei in oras luminis edant.
Tympana tenta tonant palmis; et cymbala circum
Concava, raucisonoque minantur cornua cantu,
Et Phrygio stimulat numero cava tibia menteis:
Telaque præportant, violenti signa furoris;
Ingratos animos, atque impia pectora, volgi
Conterrere metu quæ possint numine Divæ.
Ergo, quom primum, magnas invecta per urbeis,
Munificat tacitā mortaleis muta salute:
Ære atque argento sternunt iter omne viarum,
Largifica stipe ditantes; ninguntque rosarum
Floribus, umbrantes Matrem, comitumque cater-
Heic armata manus, Curetas nomine Græcei
Quos memorant Phrygios, inter se sorte catervis
Ludunt, in numerumque exsultant, sanguine fletei:
Terrificas capitum quatientes numine cristas,
Dictæos referunt Curetas, quei Iovis illum
Vagitum in Creta quondam obcultasse feruntur;
Quom puerei circum puerum pernice chorea,
Armatei, in numerum pulsarent æribus æra,
Ne Saturnus eum malis mandaret adeptus,

Æternumque daret matri sub pectore volnus.
Propterea, magnam armatei Matrem comitantur:
Aut, quia significant Divam prædicere, ut armis,
Ac virtute, velint patriam defendere terram;
Præsidioque parent, decorique, parentibus esse.
Quæ, bene et eximie quam vis disposta ferantur,
Longe sunt tamen a vera ratione repulsa.
Omnis enim per se Divôm natura, necesse est,
Immortali ævo summa cum pace fruatur,
Semota a nostris rebus, seiunctaque, longe.
Nam, privata dolore omni, privata periclis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
Nec bene promeritis capitur, neque tangitur ira.
Terra quidem vero caret omni tempore sensu;
Sed, quia multarum potitur primordia rerum,
Multa, modis multis, ecfert in lumina solis.
Hcic, si quis mare Neptunum, Cereremque vocare
Constituet fruges, et Bacchi numine abuti
Mavolt, quam laticis proprium proferre vocamen;
Concedamus, ut hic terrarum dictitet orbem
Esse Deûm Matrem, dum vera re tamen ipse.
Sæpe itaque, ex uno tondentes gramina campo,
Lanigeræ pecudes, et equorum duellica proles,
Buceriæque greges, eodem sub tegmine cœli,
Ex unoque sitim sedantes flumine aquaï,
Dissimili vivunt specie, retinente parentem
Naturam; et mores generatim quæ imitantur:
Tanta est, in quo vis genere herbæ, materiaï
Dissimilis ratio; tanta est in flumine quoque.
Hinc porro, quem vis animantem ex omnibus una
Ossa, cruor, venæ, color, humor, viscera, nervei,
Constituunt; quæ sunt porro, distantia longe,
Dissimili perfecta figura principiorum.
Tum porro, quæquomque igni flammata cremantur,
Si nihil præterea, tamen hæc in corpore aluntur,
Unde ignem iacere, et lumen submittere, possint;
Scintillasque agere, ac late differre favillam.
Cætera, consimili mentis ratione peragrans,
Invenies igitur multarum semina rerum
Corpore celare, et varias cohibere figuras.
Denique, multa vides, quibus et color et sapor
Religione animum turpi quom tangere pacto,
Reddita sunt cum odore; in primis pleraque dona:
Hæc igitur variis debent constare figuris:
Nidor enim penetrat, qua sucus non it in artus:
Sucus item seorsum, et seorsum sapor, insinuatur
Sensibus; ut noscas primis differre figuris.
Dissimiles igitur formæ glomeramen in unum
Conveniunt; et res permixto semine constant.
Quin etiam, passim nostris in versibus ipsis
Multa elementa vides multis communia verbis;
Quom tamen inter se versus ac verba, necesse est,
Confiteare alia ex aliis constare elementis.
Non, quo multa, parum communis, litera currat,
Aut nulla inter se duo sint ex omnibus eidem;
Sed, quia non volgo paria omnibus omnia constant:
Sic aliis in rebus item communia multa,
Multarum rerum quom sint primordia, rerum
Dissimili tamen inter se consistere summa
Possunt: ut merito ex aliis constare feratur
Humanum genus, et fruges, arbustaque læta.
Nec tamen omnimodis connecti posse putandum
Omnia: nam volgo fieri portenta videres;
Semiferas hominum species exsistere, et altos
Interdum ramos e gigni corpore vivo;
Multaque connecti terrestria membra marinis:
Tum, flammam tetro spirantеis ore, Chimæras
Pascere naturam per terras omniparentеis:
Quorum nihil fieri manifestum est; omnia quando,
Seminibus certis certa genetrice creata,
Conservare genus crescentia posse videmus.
Scilicet id certa fieri ratione necesse est:
Nam, sua quoique, cibis ex omnibus intus in artus
Corpora discedunt; connexaque, convenientеis
Ecficiunt motus: at contra aliena videmus
Reticere in terras naturam; multaque cæcis
Corporibus fugiunt e corpore, percita plagis;
Quæ neque connecti quoquam potuere, neque inter
Vitaleis motus consentire, atque initari.
Sed, ne forte putes animalia sola teneri
Legibus hiis, quædam ratio disterminat omneis.
Nam, velutei tota natura dissimiles sunt
Inter se genitæ res quæque, ita quomque necesse est
Dissimili constare figura principiorum:
Non, quo multa parum simili sint prædita forma;
Sed, quod non volgo paria omnibus omnia constent.
Semina quom porro distent, differre necesse est
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus; quæ non animalia solum
Corpora seiungunt, sed terras ac mare totum
Secernunt, cœlumque a terris omne retentant.
Nunc age, dicta, meo dulci quæsita labore,
Percipe: ne forte hæc albis ex alba rearis
Principiis esse, ante oculos quæ candida cernis;
Aut ea, quæ nigrant, nigro de semine nata:
Neve alium quem vis quæ sunt inbuta colorem,
Propterea gerere hunc credas, quod materiaï
Corpora consimili sint eius tincta colore.
Nullus enim color est omnino materiaï
Corporibus, neque par rebus, neque denique dispar:
In quæ corpora si nullus tibi forte videtur
Posse animi iniectus fieri, procul avius erras.
Nam, quom cæcigenei, solis quei numina numquam
Despexere, tamen cognoscant corpora tactu,
Ex ineunte ævo nullo coniuncta colore;
Scire licet, nostræ quoque menti corpora posse
Vorti in notitiam, nullo circumlita fuco.
Denique, nos ipsei, cæcis quæquomque tenebris
Tangimus, haud ullo sentimus tincta colore.
Quod, quoniam vinco fieri, nunc esse docebo.
Omnis enim color omnino mutatur in omneis;
Quod facere haud ullo debent primordia pacto:
Immutabile enim quiddam superare necesse est,
Ne res ad nihilum redigantur funditus omnes.
Nam, quodquomque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Proinde, colore cave contingas semina rerum,
Ne tibi res redeant ad nihilum funditus omnes.
Præterea, si nulla coloris principiis est
Reddita natura, et variis sunt prædita formis,
Et quibus omnigenos gignunt, variantque, colores:
Præterea, magni quod refert, semina quæque
Cum quibus, et quali positura, contineantur,
Et quos inter se dent motus, accipiantque;
Perfacile ex templo rationem reddere possis,
Quur ea, quæ nigro fuerint paullo ante colore,
Marmoreo fieri possint candore repente:
Ut mare, quom magnei conmorunt aequora ventei,
Vortitur in canos candenti marmore fluctus.
Dicere enim possis nigrum, quod sæpe videmus,
Materies ubi permixta est illius, et ordo
Principiis mutatus, et addita demptaque quædam;
Continuo id fieri ut candens videatur, et album.
Quod, si cæruleis constarent aequora ponti
Seminibus, nullo possent albescere pacto:
Nam, quoquomque modo perturbes, cærula quæ sint,
Numquam in marmoreum possint migrare colorem.
Sin alio atque alio sunt semina tincta colore,

Quæ maris efficiunt unum purumque nitorem;
Ut sæpe ex aliis formis, variisque figuris,
Efficitur quiddam quadratum, unâque figurâ;
Convenichat, uti in quadrato cernimus esse
Dissimileis formas, ita cernere in æquore ponti,
Aut alio in quo vis uno puroque nitore,
Dissimileis longe inter se variosque colores.
Præterea, nihil obficiunt, obstantque, figuræ
Dissimiles, quo quadratum minus omne sit extra:
At varici rerum impediunt prohibentque colores,
Quo minus esse uno possit res tota nitore.
Tum porro, quæ ducit et inlicit, ut tribuamus
Principiis rerum non numquam, caussa, colores,
Obcidit; ex albis quoniam non alba creantur,
Nec, quæ nigra cluent, de nigris; sed variis de.
Quippe et enim multo proclivius exorientur
Candida, de nullo, quam nigro, nata colore;
Aut alio quo vis, qui contra pugnet, et obstet.
Præterea, quoniam nequeunt sine luce colores
Esse, neque in lucem exsistunt primordia rerum;
Scire licet, quam sint nullo velata colore.
Qualis enim cæcis poterit color esse tenebris,
Lumine qui in ipso mutatur, propterea quod,
Recta aut obliqua percussus luce, refulget?
Pluma columbarum quo pacto in sole videtur,
Quæ sita cervices circum collumque coronat.
Namque alia fit, utei claro sit rubra pyropo;
Interdum quodam sensu fit, utei videatur
Inter curalium virideis miscere smaragdos.
Caudaque pavonis, larga quom luce repleta est,
Consimili mutat ratione obvorsa colores:
Quei quoniam quodam gignuntur luminis ictu,
Scire licet, sine eo fieri non posse putandum.
Et, quoniam plagæ quoddam genus excipit in se
Pupula, quom sentire colorem dicitur album;
Atque aliud porro, nigrum quom, et cætera, sentit;
Nec refert, ea, quæ tangis; quo forte colore
Prædita sunt, verum quali magis apta figura;
Scire licet, nihil principiis opus esse colores,
Sed variis formis varianteis edere tactus.
Præterea, quoniam non certis certa figuris
Est natura coloris, et omnia principiorum
Formamenta queunt in quo vis esse nitore:
Quur ea, quæ constant ex illis, non pariter sunt
Omnigenis perfusa coloribus in genere omni?
Convenichat enim corvos quoque sæpe volanteis
Ex albis album pennis iactare colorem;
Et nigros fieri nigro de semine cycnos,
Aut alio quo vis uno, varioque colore.
Quin etiam, quanto in parteis res quæque minutas
Distrahitur magis, hoc magis est, ut cernere possis
Evanescere paullatim, stinguique, colorem:
Ut fit, ubi in parvas parteis discerpitur aurum,
Purpura, pœniceusque color clarissimus multo,
Filatim quom detractus est, disperditur omnis:
Noscere ut hinc possis, prius omnem cellare colorem
Particulas, quam discedant ad semina rerum.
Postremo, quoniam non omnia corpora vocem
Mittere concedis, neque odorem; propterea fit,
Ut non omnibus adtribuas sonitus, et odores:
Sic, oculis quoniam non omnia cernere quimus,
Scire licet, quædam tam constare orba colore,
Quam sine odore ullo quædam, sonituque remota:
Nec minus hæc animum cognoscere posse sagacem,
Quam quæ sunt aliis rebus privata notarum.
Sed, ne forte putes, solo spoliata colore
Corpora prima manere; etiam secreta teporis
Sunt, ac frigoris omnino, calidique vaporis;
Et sonitu sterila, et suco iciuna, feruntur;
Nec iaciunt ullum proprium de corpore odorem.
Sic ut amaracini blandum stactæque liquorem,
Et nardi florem, nectar qui naribus halat,
Quom facere instituas; cum primis quærere par est,
Quoad licet, ac possis reperire inolentis olivi
Naturam, nullam quæ mittat naribus auram:
Quam minume ut possit mixtos in corpore odores,
Concoctosque, suo contactos perdere viro.
Propterea, eadem debent primordia rerum
Non adhibere suum gignundis rebus odorem,
Nec sonitum; quoniam nihil ab se mittere possunt
Nec simili ratione saporem denique quemquam,
Nec frigus, neque item calidum tepidumque vaporem.
Cætera, quæ quom ita sunt tamen, ut mortalia con-
Molli lenta, fragosa putri, cava corpore raro, (stent,
Omnia sint a principiis seiuncta, necesse est;
Inmortalia si volumus subiungere rebus
Fundamenta, quibus nitatur summa salutis:
Ne tibi res relcant ad nihilum funditus omnes. (est,
Nunc ea, quæ sentire videmus quomque, necesse
Ex insensilibus tamen omnia confiteare
Principiis constare: neque id manifesta refutant,
Nec contra pugnant, in promptu cognita quæ sunt;
Sed magis ipsa manu ducunt, et credere cogunt,
Ex insensilibus, quod dico, animalia gigni.
Quippe videre licet, vivos exsistere vermeis
Stercore de tetro, putorem quom sibi nacta est,
Intempestivis ex imbribus humida, tellus.
Præterea, cunctas itidem res vortere sese:
Vortunt se fluviei in frundeis, et pabula læta
In pecudes; vortunt pecudes in corpora nostra
Naturam; et nostro de corpore sæpe ferarum
Augescunt vires, et corpora pennipotentum.
Ergo omneis natura cibos in corpora viva
Vortit, et hinc sensus animantum procreat omneis:
Non alia longe ratione, atque arida ligna
Explicat in flammas, et in igneis omnia vorsat.
Iamne vides igitur, magni primordia rerum
Referre in quali sint ordine quæque locata,
Et commixta quibus dent motus, adcipiantque?
Tum porro, quid id est, animum quod percutit ip-
Quod movet, et varios sensus expromere cogit; (sum,
Ex insensilibus ni credas sensile gigni?
Nimirum, lapides, et ligna, et terra, quod unâ
Mixta tamen nequeunt vitalem reddere sensum;
Illud in hiis igitur fœdus meminisse decebit,
Non ex omnibus omnino, quæquomque creant res,
Sensile, et ex templo me gigni dicere sensus:
Sed magni referre, ea primum quantula constent,
Sensile quæ faciunt, et qua sint prædita forma;
Motibus, ordinibus, posituris denique, quæ sint;
Quarum nihil rerum in lignis, glebisque, videmus:
Et tamen hæc, quom sunt quasi putefacta per im-
Vermiculos pariunt; quia corpora materiai, (brem,
Antiquis ex ordinibus permota nova re,
Conciliantur ita, ut debent animalia gigni.
Deinde, ex sensilibus quom sensile posse creari
Constituunt, porro, ex aliis sentire sueti,
Mollia confaciunt: nam sensus iungitur omnis
Visceribus, nervis, venis, quæquomque videmus
Mollia mortali consistere corpore creta.
Sed tamen esto iam, posse hæc æterna manere:
Nempe tamen debent aut sensum partis habere,
Aut simileis totis animalibus esse putari.
At, nequeant per se partes sentire, necesse est;
Namque alios sensus membrorum respuit omnis
Nec manus a nobis potis est secreta, neque ulla
Corporis omnino sensum pars sola tenere.

Linquitur, ut totis animalibus adsimilentur;
Vitali ut possint consentire undique sensu.
Quî poterunt igitur rerum primordia dici,
Et leti vitare vias, animalia quom sint,
Atque, animalibus in mortalibus, una eademque?
Quod tamen ut possint, ab cœtu concilioque
Nihil facient præter volgum turbamque animantum;
Scilicet, ut nequeant homines, armenta, feræque,
Inter sese ullam rem gignere conveniundo.
Sic itidem, qua sentimus, sentire necesse est.
Quod, si forte suum dimittunt corpore sensum,
Atque alium capiunt; quid opus fuit adtribui id,
Detrahitur? Tum præterea, quo fugimus ante, (quod
Quâ tenus in pullos animaleis vortier ova
Cerninus alituum, vermeisque ecfervere, terram
Intempestivos quom putor cepit ob imbreis;
Scire licet gigni posse ex non sensibus sensus.
Quod, si forte aliquis dicet, dum taxat oriri
Posse a non sensu sensus, mutabilitate,
Ante, aliquo tamquam partu, quam proditur extra;
Huic satis illud erit, planum facere, atque probare,
Non fieri partum, nisi concilio ante coacto;
Nec quidquam commutari sine conciliatu
Principiôm; nequeunt ullius corporis esse
Sensus ante ipsam genitam naturam animantis:
Nimirum, quia materies disiecta tenetur
Aere, fluminibus, terris, terraque creatis;
Nec, congressa modo, vitaleis convenienteis
Contulit inter se motus, quibus omne tuentes
Adcensei sensus animantum quamque tuentur.
Præterea, quam vis animantem grandior ictus,
Quam patitur natura, repente adfligit, et omneis
Corporis atque animi pergit confundere sensus:
Dissoluuntur enim posituræ principiorum,
Et penitus motus vitales impediuntur;
Donec materies, omneis concussa per artus,
Vitaleis animæ nodos e corpore solvit,
Disparsamque foras per caulas ëicit omneis.
Nam quid præterea facere ictum posse reamur
Oblatum, nisi discutere, ac dissolvere, quæque?
Fit quoque, utei soleant, minus oblato acriter ictu,
Reliquiæ motûs vitalis vincere sæpe;
Vincere, et ingenteis plagæ sedare tumultus,
Inque suos quidquid rursus revocare meatus;
Et quasi iam leti dominantem in corpore motum
Discutere, ac pene amissos adcendere sensus.
Nam, qua re potius leti iam limine ab ipso
Ad vitam possint, conjecta mente, revorti;
Quam, quo decursum prope iam siet, ire et abire?
Præterea, quoniam dolor est, ubi materiaï
Corpora, vi quadam per viscera viva, per artus,
Solicitata, suis trepidant in sedibus intus;
Inque locum quando remigrant, fit blanda voluptas;
Scire licet, nullo primordia posse dolore
Tentari; nullamque voluptatem capere ex se:
Quandoquidem non sunt ex illis principiorum
Corporibus, quorum motus novitate laborent,
Aut aliquem fructum capiant dulcedinis almæ:
Haud igitur debent esse ullo prædita sensu.
Denique, utei possint sentire animalia quæque,
Principiis si iam est sensus tribuendus eorum;
Quid? genus humanum propritim de quibus auctum
Scilicet et risu tremulo concussa cachinnant, (est,
Et lacrumis spargunt rorantibus ora, genasque;
Multaque de rerum mixtura dicere callent,
Et, sibi proporro quæ sint primordia, quærunt:
Quandoquidem totis mortalibus adsimilata,
Ipsa quoque ex aliis debent constare elementis;
Inde alia ex aliis, nusquam consistere ut ausis.
Quippe sequar, quodquomque loqui ridereque dices,
Et sapere, ex aliis eadem hæc facientibus, ut sit.
Quod, si delira hæc furiosaque cernimus esse,
Et ridere potest non ex ridentibus auctus,
Et sapere, et doctis rationem reddere dictis,
Non ex seminibus sapientibus, atque disertis:
Quî minus esse queant ea, quæ sentire videmus,
Seminibus permixta carentibus undique sensu?
Denique, cœlesti sumus omnes semine oriundi;
Omnibus ille idem pater est; unde alma liqueteis
Humoris guttas mater quom Terra recepit,
Feta parit nitidas fruges, arbustaque læta,
Et genus humanum; parit omnia secla ferarum;
Pabula quom præbet, quibus omnes corpora pascunt,
Et dulcem ducunt vitam, prolemque propagant:
Quapropter merito maternum nomen adepta est.
Cedit item retro, de terra quod fuit ante,
In terras; et, quod missum est ex ætheris oris,
Id rursum cœli relatum templa receptant:
Nec sic interimit mors res, ut materiaï
Corpora confaciat, sed cœtum dissupat ollis:
Inde aliis aliud coniungit; et efficit, omnes
Res ita convortant formas, mutentque colores,
Et capiant sensus, et puncto tempore reddant;
Ut noscas referre, eadem primordia rerum,
Cum quibus, et quali positura, contineantur,
Et quos inter se dent motus, adcipiantque:
Neve putes æterna parum residere potesse
Corpora prima, quod in summis fluitare videmus
Rebus, et interdum nasci, subitoque perire.
Quin etiam refert, nostris in versibus ipsis,
Cum quibus, et quali sint ordine quæque locata.
Namque eadem cœlum, mare, terras, flumina, solem,
Significant; eadem fruges, arbusta, animanteis.
Si non omnia sint, at multo maxuma pars est
Consimilis; verum positurâ discrepitant res:
Sic ipsis in rebus item iam materiaï
Intervalla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concursus, motus, ordo, positura, figuræ
Quom permutantur, mutari res quoque debent.
Nunc animum nobis adhibe veram ad rationem:
Nam tibi vehementer nova res molitur ad aureis
Adcidere, et nova se species obtendere rerum.
Sed neque tam facilis res ulla est, quin ea primum
Difficilis magis ad credundum constet; itemque
Nihil adeo magnum, neque tam mirabile quidquam,
Quod non paullatim minuant mirarier omnes.
Principio, cœli clarum purumque colorem,
Quemque in se cohibent palantia sidera passim,
Lunamque, et solis præclara luce nitorem:
Omnia quæ nunc si primum mortalibus essent,
Ex improviso si sint obiecta repente;
Quid magis hiis rebus poterat mirabile dici,
Aut minus ante quod auderent fore credere gentes?
Nihil ut opinor; ita hæc species miranda fuisset:
Quam, tibi iam nemo, fessus satiate videndi,
Subspicere in cœli dignatur lucida templa.
Desine quapropter, novitate exterritus ipsa,
Exspuere ex animo rationem; sed magis acri
Iudicio perpende: et, si tibi vera videntur,
Dede manus; aut, si falsum est, adcingere contra.
Quærit enim rationem animus, quom summa loci sit
Infinita foris, hæc extra mœnia mundi,
Quid sit ibei porro, quo prospicere usque valet mens;
Atque animi iactus liber sit, quo velit ipse.
Principio, nobis in cunctas undique parteis,
Et latere ex utroque, infraque, superque, per omne
Nulla est finis, utei docui, res ipsaque per se

Vociferatur, et elucet natura profundi.
Nullo iam pacto veri simile esse putandum est,
Undique quom vorsum spatium vacet infinitum,
Seminaque immumero numero, summâque profundâ,
Multimodis volitent, æterno percita motu;
Hunc unum terrarum orbem, cœlumque, creatum.
Nihil agere illa foris tot corpora materiai;
Quom præsertim hic sit natura factus, et ipsa,
Sponte sua, forte obfensando semina rerum
Multimodis, temere, in cassum, frustraque, coacta,
Tandem coaluerint ea, quæ, conlecta repente,
Magnarum rerum fierent exordia semper,
Terrai, maris, et cœli, generisque animantum.
Qua re etiam atque etiam taleis fateare necesse est
Esse alios alibei congressus materiai,
Qualis hic est; avido complexu quem tenet æther.
Præterea, quom materies est multa parata,
Quom locus est præsto, nec res, nec caussa moratur
Ulla; geri debent nimirum, et conficri, res.
Nunc et seminibus si tanta est copia, quantam
Enumerare ætas animantum non queat omnis;
Visque eadem, et natura, manet, quæ semina rerum
Conicere in loca quæque queat, simili ratione
Atque hæc sunt conlecta; necesse est, confiteare
Esse alios aliis terrarum in partibus orbeis,
Et varias hominum genteis, et secla ferarum.
Huc accedit, uti in summa res nulla sit una,
Unica quæ gignatur, et unica solaque crescat;
Quin aliquoius sieî secli, permultaque eodem
Sint genere: in primis animalibus indice mente
Invenies sic montivagum genus esse ferarum,
Sic hominum geminam prolem, sic denique mutas
Squamigerûm pecudes, et corpora cuncta volantum.
Quapropter, cœlum simili ratione, fatendum est,
Terramque, et solem, lunam, mare, cætera quæ sunt,
Non esse unica, sed numero magis innumerali;
Quandoquidem vitæ depactus terminus alte
Tam manet hæc, et tam nativo corpore constant,
Quam genus omne, quod hiis generatim rebus abundans.
Quæ bene cognita si teneas, Natura videtur
Libera continuo, dominis privata superbis,
Ipsa sua per se sponte omnia Diis agere expers.
Nam, pro sancta Deûm tranquilla pectora pace
Quæ placidum degunt ævom, multumque serenum!
Quis regere immensi summam, quis habere profundi
Indu manu validas pot.s est moderanter habenas?
Quis pariter cœlos omneis convortere, et omneis
Ignibus ætheriis terras subfire feraceis;
Omnibus inve locis esse omni tempore præsto,
Nubibus ut tenebras faciat, cœlique serena
Concutiat sonitu? tum fulmina mittat, et ædeis
Ipse suas disturbet; et, in deserta recedens
Sæviat, exercens telum; quod sæpe nocenteis
Præterit, exanimatque indignos, inque merenteis?
Multaque, post mundi tempus genitale, diemque
Primigenum maris, et terræ, solisque, coortum,
Addita corpora sunt extrinsecus, addita circum
Semina, quæ magnum iaculando contulit Omne:
Unde mare et terræ possent augescere; et unde
Adpareret spatium cœli domus, altaque tecta
Tolleret a terris procul; et consurgeret aer.
Nam, sua quoique, locis ex omnibus, omnia plagis
Corpora distribuuntur, et ad sua secla recedunt:
Humor ad humorem, terreno corpore terra,
Crescit; et ignem ignes proculunt, ætheraque æther:
Denique, ad extremum crescundi perfica finem
Omnia perduxit rerum Natura creatrix:
Ut fit, ubei nihilo iam plus est, quod datur intra
Vitaleis venas, quam quod fluit, atque recedit.
Omnibus hiis ætas debet consistere rebus;
Hcic, Natura suis refrenat viribus auctum.
Nam, quæquomque vides hilare grandescere ad auc-
Paullatimque gradus ætatis scandere adultæ,
Plura sibi adsumunt, quam de se corpora mittunt;
Dum facile in venas cibus omneis inditur, et dum
Non ita sunt late disparsa, ut multa remittant,
Et plus dispendii faciant, quam vescitur ætas.
Nam certe fluere atque recedere corpora rebus
Multa, manus dandum est; sed plura adcedere debent,
Donec alescendi summum tetigere cacumen.
Inde minutatim vireis et robur adultum
Frangit, et in partem peiorem liquitur, ætas.
Quippe et enim, quanto est res amplior, augmine a-
Et, quo latior est, in cunctas undique parteis (demto,
Plura modo dispargit, et a se corpora mittit;
Nec facile in venas cibus omnis diditur ei;
Nec satis est, pro quam largos exæstuat æstus,
Unde queant tantum suboriri, ac subpeditare.
Iure igitur pereunt, quom rarefacta fluundo
Sunt; et, quom externis subcumbunt omnia plagis:
Quandoquidem grandi cibus ævo denique dent;
Nec tuditantia rem cessant extrinsecus ullam
Corpora confacere, et plagis infesta domare.
Sic igitur magni quoque circum mœnia mundi
Expugnata dabunt labem, putreisque ruinas.
Omnia debet enim cibus integrare novando,
Et fulcire cibus; cibus omnia sublentare.
Nequidquam; quoniam nec venæ perpetiuntur
Quod satis est, neque, quantum opus est, natura ministrat.
Iamque adeo fracta est ætas; effetaque tellus
Vix animalia parva creat, quæ cuncta creavit
Secla, deditque ferarum ingentia corpora partu.
Haud, ut opinor, enim mortalia secla superne
Aurea de cœlo demisit funis in arva;
Nec mare, nec fluctus, plangentes saxa, crearunt;
Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex se.
Præterea, nitidas fruges, vinetaque læta:
Sponte sua primum mortalibus ipsa creavit;
Ipsa dedit dulceis fetus per pabula læta,
Quæ nunc vix nostro grandescunt aucta labore;
Conterimusque boves, et vireis agricolarum
Confacimus, seris vix arvis subpeditatei:
Usque adeo pereunt fetus, augentque labore!
Iamque, caput quassans, grandis suspirat arator
Crebrius in cassum magnum cecidisse labores:
Et, quom tempora temporibus præsentia confert
Præteritis, laudat fortunas sæpe parentis.
Tristis item vetulæ vitis sator, [acta peragrans]
Temporis, incusat numen, cœlumque fatigat;
Et crepat, antiquum genus ut, pietate repletum,
Perfacile angustis tolerarit finibus ævom,
Quom minor esset agri multo modus ante viritim:
Nec tenet, omnia paullatim tabescere, et ire
Ad capulum, spatio ætatis defessa vetusto.

LIBER TERTIUS

O! tenebris tantis tam clarum extollere lumen
Qui primus potuisti, inlustrans commoda vitæ,
Te sequor, o Graiæ gentis decus! inque tuis nunc
Ficta pedum pono pressis vestigia signis;
Non ita certandi cupidus, quam propter amorem,
Quod te imitari aveo. Quid enim contendat hirondo
Cycnis? aut quid nam tremulis facere artubus hædei
Consimile in cursu possint, et fortis equi vis?
Tu, Pater! es rerum inventor; tu patria nobis

Subpeditas præcepta: tuis ex, inclute, chartis,
Floriferis ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta;
Aurea, perpetua semper dignissima vita.
Nam, simul ac ratio tua cœpit vociferari
Naturam rerum, divina mente coortam,
Diffugiunt animi terrores; mœnia mundi
Discedunt, totum video per inane geri res:
Adparet Divûm numen, sedesque quietæ;
Quas neque concutiunt ventei, nec nubila nimbis
Adspargunt; neque nix, acri concreta pruina,
Cana cadens, violat: semper sine nubibus æther
Integer, et large diffuso lumine, ridit.
Omnia subpeditat porro natura, neque ulla
Res animi pacem delibat tempore in ullo.
At contra nusquam adparent Acherusia templa;
Nec tellus obstat, quin omnia despiciantur,
Sub pedibus quæquomque infra per inane geruntur.
His ibi me rebus quædam divina voluptas
Percipit, atque horror; quod sic natura tua vi
Tam manifesta patens, ex omni parte retecta est.
Et, quoniam docui, cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam, variis distantia formis,
Sponte sua volitent, æterno percita motu;
Quoque modo possint res ex his quæque creari:
Hasce secundum res animi natura videtur,
Atque animæ, claranda meis iam versibus esse;
Et metus ille foras præceps Acheruntis agundus,
Funditus humanam qui vitam turbat ab imo,
Omnia subfuscans mortis nigrore; neque ullam
Esse voluptatem liquidam, puramque, relinquit.
Nam, quod sæpe homines morbos magis esse timendos
Infamemque ferunt vitam, quam Tartara leti;
Et se scire animæ naturam, sanguinis esse,
Aut etiam venti, si fert ita forte voluntas,
Nec prorsum quidquam nostræ rationis egere;
Hinc licet advortas animum, magis omnia laudis
Iactari caussam, quam quod res ipsa probetur:
Extorres itidem patria, longeque fugatei
Conspectu ex hominum, fedatei crimine turpi,
Omnibus ærumnis adfectei denique, vivunt;
Et quoquomque tamen miserei venere, parentant,
Et nigras mactant pecudes, et Manibus divis
Inferias mittunt; multoque in rebus acerbis
Acrius advortunt animos ad religionem.
Quo magis in dubiis hominem spectare periclis
Convenit, advorsisque in rebus noscere, quid sit:
Nam veræ voces tum demum pectore ab imo
Eliciuntur; et eripitur persona, manet res.
Denique, avarities, et honorum cæca cupido,
Qæ miseros homines cogunt transcendere fineis
Iuris; et interdum, socios scelerum atque ministros,
Nocteis atque dies niti præstante labore
Ad summas emergere opes: hæc vulnera vitæ
Non minumam partem mortis formidine aluntur.
Turpis enim ferme contemptus, et acris egestas,
Semota ab dulci vita, stabulique, videtur;
Et quasi iam leti portas contarier ante.
Unde homines, dum se, falso terrore coactei,
Ecfugisse volunt longe, longeque remosse;
Sanguine civili rem conflant, divitiasque
Conduplicant avidei, cædem cæde adcumulantes:
Crudeles gaudent in tristi funere fratris;
Et consanguineûm mensas odere, timentque.
Consimili ratione, ab eodem sæpe timore
Macerat invidia: ante oculos illum esse potentem,
Illum adspectari, claro qui incedit honore;
Ipsei se in tenebris volvi, cœnoque, queruntur.
Intereunt partim statuarum, et nominis, ergo;
Et sæpe usque adeo, mortis formidine, vitæ
Percipit humanos odium, lucisque videndæ,
Ut sibi consciscant mœrenti pectore letum;
Oblitei fontem curarum, hunc esse timorem;
Hunc, vexare pudorem, hunc, vincula amicitiaï
Rumpere; et, in summa, pietatem evortere suadet:
Nam iam sæpe homines patriam, carosque parenteis,
Prodiderunt, vitare Acherusia templa petentes.
Nam, velutei puerei trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ puerei in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque, necesse est,
Non radiei solis, neque lucida tela diei,
Discutiant; sed Naturæ species, Ratioque.
Primum, animum dico, mentem quem sæpe vocamus,
In quo consilium vitæ, regimenque, locatum est,
Esse hominis partem nihilo minus, ac manus, et pes,
Atque oculei, partes animantis totius exstant.
Quam vis multa quidem sapientum turba putarunt
Sensum animi certa non esse in parte locatum;
Verum habitum quemdam vitalem corporis esse,
Ἁρμονίαν Graiei quam dicunt; qui faciat nos
Vivere cum sensu, nulla quom in parte siet mens:
Ut bona sæpe valetudo quom dicitur esse
Corporis, et non est tamen hæc pars ulla valentis;
Sic animi sensum non certa parte reponunt:
Magno opere in quo mi divorsei errare videntur.
Sæpe itaque in promptu corpus, quod cernitur, æ-
Quom tamen ex alia lætamur parte latenti: (grum;
Et retro fit, ubei contra sit sæpe vicissim,
Quom, miser ex animo, lætatur corpore toto:
Non alio pacto, quam si, pes quom dolet ægri,
In nullo caput interea sit forte dolore.
Præterea, molli quom somno dedita membra,
Ecfusumque iacet sine sensu corpus onustum;
Est aliud tamen in nobis, quod tempore in illo
Multimodis agitatur, et omneis adcipit in se
Lætitiæ motus, ac curas cordis inaneis. (possis
Nunc animam quoque ut in membris cognoscere
Esse, neque harmonia corpus retinere solere;
Principio, fit utei, detracto corpore multo,
Sæpe tamen nobis in membris vita moretur;
Atque eadem rursum, quom corpora pauca caloris
Diffugere, forasque per os est editus aer,
Deserit ex templo venas, atque ossa relinquit;
Noscere ut hinc possis, non æquas omnia parteis
Corpora habere, neque ex æquo fulcire salutem:
Sed magis hæc, venti quæ sunt calidique vaporis
Semina, curare in membris ut vita moretur.
Est igitur calor, ac ventus vitalis, in ipso
Corpore, qui nobis moribundos deserit artus.
Quapropter, quoniam est animi natura reperta,
Atque animæ, quasi pars hominis; redde harmoniaï
Nomen ad organicos saltu delatum Heliconis;
Sive aliunde ipsei porro traxere, et in illam
Transtulerunt, proprio quæ tum res nomine egebat:
Quidquid id est, habeant; tu cætera percipe dicta.
Nunc animum atque animam dico coniuncta tene-
Inter se, atque unam naturam confacere ex se; (ri
Sed caput esse quasi, et dominari in corpore toto,
Consilium, quod nos animum, mentemque, vocamus:
Idque situm media regione in pectoris hæret.
Heic exsultat enim pavor, ac metus; hæc loca circum,
Lætitiæ mulcent: heic ergo mens, animusque, est.
Cætera pars animæ, per totum dissita corpus,
Paret; et ad numen mentis, momenque, movetur:
Idque sibi solum per se sapit, et sibi gaudet,

Quom neque res animam, neque corpus, conmovet una.
Et, quasi quom caput, aut oculus, tentante dolore,
Læditur in nobis, non omni concruciamur
Corpore; sic animus non numquam læditur ipse,
Lætitiaque viget, quom cætera pars animai
Per membra atque artus nulla novitate cietur.
Verum, ubi vehementi magis est commota metu mens,
Cosentire animam totam per membra videmus:
Sudoresque ita, palloremque, exsistere toto
Corpore, et infringi linguam, vocemque aboriri,
Caligare oculos, sonere aureis, subcidere artus.
Denique, concidere ex animi terrore videmus
Sæpe homines: facile ut qui vis hinc noscere possit,
Esse animam cum animo coniunctam; quæ, quom a-
Percussa est, exin corpus propellit, et icit. (nimi vi
Hæc eadem ratio naturam animi, atque animai,
Corpoream docet esse: ubi enim propellere membra,
Conripere ex somno corpus, mutareque voltum,
Atque hominem totum regere, ac vorsare, videtur;
Quorum nihil fieri sine tactu posse videmus,
Nec tactum porro sine corpore; nonne fatendum est,
Corporea natura animum constare, animamque?
Præterea, pariter fungi cum corpore, et una
Consentire animum nobis in corpore cernis.
Si minus obfendit vitam vis horrida teli,
Ossibus ac nervis disclusis, intus adacta;
At tamen insequitur languor, terræque petitus
Suavis, et in terra mentis qui gignitur æstus;
Interdumque quasi exsurgendi incerta voluntas.
Ergo corpoream naturam animi esse, necesse est;
Corporeis quoniam telis, ictuque, laborat.
Is tibi nunc animus quali sit corpore, et unde
Constiterit, pergam rationem reddere dictis.
Principio, esse aio persubtilem, atque minutis
Perquam corporibus factum constare: id ita esse,
Hinc, licet advortas animum, ut pernoscere possis.
Nihil adeo fieri celeri ratione videtur,
Quam sibi mens fieri proponit, et inchoat ipsa.
Ocyus ergo animus, quam res se perciet ulla,
Ante oculos quorum in promptu natura videtur.
At, quod mobile tanto opere est, constare rotundis
Perquam seminibus debet, perquamque minutis:
Momine utei parvo possint impulsa moveri.
Namque movetur aqua, et tantillo momine fluctat;
Quippe volubilibus, parvisque, creata figuris.
At contra mellis constantior est natura,
Et pigrei latices magis, et contantior actus:
Hæret enim inter se magis omnis materiai
Copia; nimirum, quia non tam lævibus exstat
Corporibus, neque tam subtilibus, atque rotundis:
Namque papaveris, aura potest suppensa levisque
Cogere, ut ab summo tibi diffluat altus acervus;
At contra lapidum coniectum, spicarumque,
Nemo potest: igitur, parvissima corpora pro quam
Et lævissima sunt, ita mobilitate fruuntur.
At contra, quæquomque magis cum pondere magno
Asperaque inveniuntur, eo stabilita magis sunt.
Nunc igitur, quoniam est animi natura reperta
Mobilis egregie, perquam constare necesse est
Corporibus parvis, et lævibus, atque rotundis:
Quæ tibi cognita res in multis, o bone! rebus
Utilis invenietur, et obportuna cluebit.
Hæc quoque res etiam naturam dedicat eius,
Quam tenui constet textura; quamque loco se
Contineat parvo, si possit conglomerari.
Quod simul atque hominem leti secura quies est
Indepta, atque animi natura, animæque, recessit;
Nihil ibi libatum de toto corpore cernas
Ad speciem, nihil ad pondus; mors omnia præstat,
Vitalem præter ventum, calidumque vaporem.
Ergo animam totam perparvis esse necesse est
Seminibus, nexam per venas, viscera, nervos:
Qua tenus, omnis ubi e toto iam corpore cessit,
Extima membrorum circumcæsura tamen se
Incolomem præstat; nec defit ponderis hilum:
Quod genus est, Bacchi quom flos evanuit, aut quom
Spiritus unguenti suavis diffugit in auras;
Aut aliquo quom iam sucus de corpore cessit:
Nihil oculis tamen esse minor res ipsa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quidquam.
Nimirum, quia multa minutaque semina sucos
Efficiunt, et odorem, in toto corpore rerum. (que
Qua re etiam atque etiam mentis naturam, animæ-
Scire licet perquam pauxillis esse creatam
Seminibus; quoniam fugiens nihil ponderis aufert.
Nec tamen hæc simplex nobis natura putanda est:
Tenuis enim quædam moribundos deserit aura,
Mixta vapore; vapos porro trahit aera secum:
Nec calor est quisquam, quoi non sit mixtus et aer.
Rara quod eius enim constat natura, necesse est
Aeris inter eum primordia multa moveri.
Iam triplex animi est igitur natura reperta:
Nec tamen hæc sat sunt ad sensum cuncta creandum;
Nihil horum quoniam recipit mens posse creare
Sensiferos motus, quædam quei mente volutant.
Quarta quoque hiis igitur quædam natura necesse est
Adtribuatur: ea est omnino nominis expers:
Qua neque mobilius quidquam, neque tenuius, exstat,
Nec magis est parvis et lævibus ex elementis;
Sensiferos motus quæ didit prima per artus:
Prima cietur enim, parvis perfecta figuris;
Inde calor motus, et venti cæca potestas,
Adcipit; inde aer, inde omnia mobilitantur:
Concutitur sanguis, tum viscera persentiscunt
Omnia; postremis datur ossibus, atque medullis,
Sive voluptas est, sive est contrarius ardor. (acre
Nec temere huc dolor usque potest penetrare, neque
Permanere malum, quin omnia perturbentur;
Utque adeo vitæ desit locus, atque animai
Diffugiant partes per caulas corporis omneis.
Sed plerumque fit, in summo quasi corpore, finis
Motibus: hanc ob rem vitam retinere valemus.
Nunc, ea quo pacto inter sese mixta, quibusque
Compta modis, vigeant; rationem reddere aventem
Abstrahit invitum patrii sermonis egestas:
Sed tamen, ut potero summatim adtingere, tangam.
Inter enim cursant primordia, principiorum
Motibus inter se, nihil ut secernier unum
Possit, nec spatio fieri divisa potestas;
Sed quasi multæ vis unius corporis exstant.
Quod genus, in quo vis animantum visere volgo,
Est odor, et quidam calor, et sapor; et tamen ex hiis
Omnibus est unum perfectum corporis augmen.
Sic calor atque aer et venti cæca potestas
Mixta creant unam naturam, et mobilis illa
Vis, initum motûs ab se quæ dividit ollis;
Sensifer unde oritur primum per viscera motus.
Nam penitus prorsum latet hæc natura, subestque;
Nec magis hac infra quidquam est in corpore nostro;
Atque anima est animæ proporro totius ipsa:
Quod genus, in nostris membris et corpore toto
Mixta latens animi vis est, animæque potestas;
Corporibus quia de parvis, paucisque, creata est.
Sic tibi nominis hæc expers vis, facta minutis
Corporibus, latet; atque animæ quasi totius ipsa
Proporro est anima, et dominatur corpore toto.

Consimili ratione necesse est, ventus et aer
Et calor inter se vigeant commixta per artus;
Atque aliis aliud subsit magis, emineatque;
Ut quiddam fieri videatur ab omnibus unum:
Nec calor, ac ventus seorsum, seorsumque potestas
Aeris, interimant sensum, diductaque solvant.
Est etiam calor ille animo, quem sumit in ira,
Quom fervescit; et ex oculis micat acribus ardor.
Est et frigida multa, comes Formidinis, aura;
Qua ciet horrorem membris, et concutit artus.
Est etiam quoque pacati status aeris ille,
Pectore tranquillo fit qui, voltuque sereno.
Sed calidi plus est illis, quibus acria corda,
Iracundaque mens facile efervescit in ira:
Quo genere in primis vis est violenta leonum,
Pectora quei fremitu rumpunt plerumque gementes;
Nec capere irarum fluctus in pectore possunt.
At ventosa magis cervorum frigida mens est,
Et gelidas citius per viscera concitat auras;
Quæ tremulum faciunt membris exsistere motum.
At natura boum placido magis aere vivit;
Nec minus, iraï fax numquam subdita percit
Fumida, subfundens cæcæ caliginis umbram;
Nec gelidis torpet telis perfixa vaporis:
Inter utrasque sita est, cervos sævosque leones.
Sic hominum genus est; quam vis doctrina politos
Constituat pariter quosdam, tamen illa relinquit
Natura quoinsque animi vestigia prima:
Nec radicitus evelli mala posse putandum est,
Quin proclivius hicc' iras decurrat ad acreis;
Ille metu citius paullo tentetur; at ille
Tertius adcipiat quædam clementius æquo.
Inque aliis rebus multis differre necesse est
Naturas hominum varias, moresque sequaceis;
Quorum ego nunc nequeo cæcas exponere caussas,
Nec reperire figurarum tot nomina, quot sunt
Principiis, unde hæc oritur variantia rerum.
Illud in hiis rebus videor formare potesse;
Usque adeo naturarum vestigia linqui
Parvola, quæ nequeat ratio depellere dictis;
Ut nihil impediat dignam Diis degere vitam.
Hæc igitur natura tenetur corpore ab omni:
Ipsaque corporis est custos, et caussa salutis:
Nam communibus inter se radicibus hærent,
Nec sine pernicie divelli posse videntur.
Quod genus, e turis glebis evellere odorem
Haud facile est, quin intereat natura quoque eius.
Sic animi atque animæ naturam corpore toto
Extrahere haud facile est, quin omnia dissoluantur;
Inplexis ita principiis ab origine prima
Inter se fiunt consorti prædita vita:
Nec sibi quæque, sine alterius vi, posse videtur
Corporis, atque animi, seorsum constare potestas:
Sed communibus inter eos conflatur utrimque
Motibus, adcensus nobis per viscera, sensus.
Præterea, corpus per se nec gignitur umquam,
Nec crescit, neque post mortem durare videtur.
Non enim, ut humor aquæ, dimittit sæpe vaporem
Qui datus est, neque ea caussa convellitur ipse,
Sed manet incolomis: non, inquam, sic animaï
Discidium possunt artus perferre relictei;
Sed penitus pereunt convolsei, conque putrescunt.
Ex incunte ævo sic corporis atque animaï
Mutua vitaleis discunt contagia motus,
Maternis etiam membris, alvoque reposto;
Discidium ut nequeat fieri sine peste, maloque:
Ut videas, quoniam coniuncta est caussa salutis,
Coniunctam quoque naturam consistere eorum.
Quod super est, si quis corpus sentire refutat,
Atque animam credit, permixtam corpore toto,
Subscipere hunc motum, quem sensum nominitamus;
Vel manifestas res contra, verasque, repugnat.
Quid sit enim corpus sentire quis adferet umquam,
Si non ipsa palam quod res dedit, ac docuit nos?
At, dimissa anima, corpus caret undique sensu;
Perdit enim, quod non proprium fuit eius in ævo;
Multaque præterea perdit, quom expellitur ævo.
Dicere porro oculos nullam rem cernere posse,
Sed per eos animum ut foribus spectare reclusis,
Difficile est, contra quom sensus ducat eorum;
Sensus enim trahit, atque acies detrudit ad ipsas:
Fulgida præsertim quom cernere sæpe nequimus,
Lumina luminibus quia nobis præpediuntur;
Quod foribus non fit: neque enim, qua cernimus ipsa,
Ostia subscipiunt ullum reclusa laborem.
Præterea, si pro foribus sunt lumina nostra,
Iam magis exemptis oculis debere videtur
Cernere res animus, sublatis postibus ipsis.
Illud in hiis rebus nequaquam sumere possis,
Democriti quod sancta viri sententia ponit;
Corporis atque animi primordia singula, privis
Adposita, alternis variare, ac nectere, membra.
Nam, quom multo sunt animaï elementa minora,
Quam quibus et corpus nobis, et viscera constant;
Tum numero quoque concedunt, et rara per artus
Dissita sunt; dum taxat ut hoc promittere possis,
Quantula prima queant, nobis iniecta, ciere
Corpora sensiferos motus in corpore, tanta
Intervalla tenere exordia primo animaï.
Nam neque polveris interdum sentimus adhæsum
Corpore, nec membris incussam sidere cretam;
Nec nebulam noctu, neque aranei tenuia fila
Obvia, sentimus, quando obretimur euntes;
Nec supera caput eiusdem cecidisse vietam
Vestem; nec plumas avium, papposque volanteis,
Quei nimia levitate cadunt plerumque gravatim:
Nec repentis itum quoius vis quomque animantis
Sentimus; nec priva pedum vestigia quæque,
Corpore quæ in nostro culices, et cætera, ponunt.
Usque adeo prius est in nobis multa ciendum,
Quam primordia sentiscant concussa animaï,
Semina, corporibus nostris inmixta per artus;
Et quam, intervallis tantis tuditantia, possint
Concursare, coire, et dissultare vicissim.
Et magis est animus vitaï claustra coërcens,
Et dominantior ad vitam, quam vis animaï.
Nam sine mente, animoque, nequit residere per artus
Temporis exiguam partem pars ulla animaï.
Sed comes insequitur facul, et discedit in auras,
Et gelidos artus in leti frigore linquit.
At manet in vita, quoi mens, animusque, remansit,
Quam vis est, curtum cæsis, lacer undique membris:
Truncus, adempta anima, circum, membrisque revulsis,
Vivit, et ætherias vitaleis subscipit auras;
Si non omnimodis, ut magna parte, animaï.
Privatus, tamen in vita contatur, et hæret.
Ut, lacerato oculo circum, si pupula mansit
Incolomis, stat cernundi vivata potestas;
Dum modo ne totum conrumpas luminis orbem,
Et circumcædas aciem, solamque relinquas;
Id quoque enim sine pernicie non fiet eorum:
At, si tantula pars oculi media illa peresa est,
Obcidit ex templo lumen, tenebræque sequuntur;
Incolomis quam vis alioquin splendidus orbis.
Hoc anima atque animus iunctei sunt fœdere semper.
Nunc age, nativos animantibus et mortaleis
Esse animos, animasque leveis, ut noscere possis;
Conquisita diu, dulcique reperta labore,

Digna tua pergam disponere carmina vita.
Tu face utrumque uno subiungas nomine eorum;
Atque animam, verbi caussa, quom dicere pergam,
Mortalem esse docens, animum quoque dicere credas;
Qua tenus est unum inter se, coniunctaque res est.
Principio, quoniam tenuem constare minutis
Corporibus docui, multoque minoribus esse
Principiis factam, quam liquidus humor aquaï,
Aut nebula, aut fumus: nam longe mobilitate
Præstat, et a tenui caussa magis, icta, movetur;
(Quippe ubi imaginibus fumi, nebulæque, moventur)
Quod genus, in somnis sopitei, ubi cernimus alta
Exhalare vapore altaria, ferreque fumum:
Nam procul hæc dubio nobis simulacra gemuntur:
Nunc igitur, quoniam, quassatis undique vasis,
Diffluere humorem, et laticem discedere, cernis;
Et nebula, ac fumus, quoniam discedit in auras;
Crede animam quoque diffundi, multoque perire
Ocyus, ac citius dissolvi in corpora prima;
Quom semel ex hominis membris, ablata, recessit.
Quippe et enim, corpus, quod vas quasi constitit eius,
Quam cohibere nequit, conquassatum ex aliqua re,
Ac rarefactum, detracto sanguine venis,
Aere qui credis posse hanc cohiberier ullo?
Corpore qui nostro rarus magis incohibessit?
Præterea, gigni pariter cum corpore, ut una
Crescere sentimus, pariterque senescere, mentem.
Nam, velut infirmo puerei, teneroque, vagantur
Corpore, sic animi sequitur sententia tennis:
Inde, ubi robustis adolevit viribus ætas,
Consilium quoque maius, et auctior est animi vis:
Post, ubi iam validis quassatum est viribus ævi
Corpus, et obtusis ceciderunt viribus artus;
Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque:
Omnia deficiunt, atque uno tempore desunt.
Ergo dissolvi quoque convenit omnem animaï
Naturam, ceu fumus in altas aeris auras:
Quandoquidem gigni pariter, pariterque videmus
Crescere; et, ut docui, simul, ævo fessa, fatisci.
Huc accedit, utei videamus, corpus ut ipsum
Subscipere immaneis morbos, durumque laborem;
Sic animum curas acreis, luctumque, metumque:
Qua re participem leti quoque convenit esse.
Quin etiam, morbis in corporis avius errat
Sæpe animus; dementit enim deliraque fatur:
Interdumque gravi letharго fertur in altum
Æternumque soporem, oculis, nutuque cadenti:
Unde neque exaudit voces, nec noscere voltus
Illorum potis est, ad vitam quei revocantes
Circumstant, lacrumis rorantes ora, genasque.
Qua re animum quoque dissolvi fateare, necesse est;
Quandoquidem penetrant in eum contagia morbi.
Nam, dolor ac morbus, leti fabricator uterque est:
Multorum exitio perdoctei quod sumus ante.
Denique, cor hominum quom vini vis penetravit
Acris, et in venas discessit diditus ardor;
Consequitur gravitas membrorum, præpediuntur
Crura vacillanti, tardescit lingua, madet mens,
Nant oculei; clamor, singultus, iurgia, gliscunt; (tur:
Et iam cætera de genere hoc, quæquomque sequun-
Quur ea sunt, nisi quod vehemens violentia vini
Conturbare animam consuevit corpore in ipso?
At, quæquomque queunt conturbari, inque pediri,
Significant, paullo si durior insinuarit
Caussa, fore ut pereant, ævo privata futuro.
Quin etiam, subito, vi morbi sæpe coactus,
Ante oculos aliquis nostros, ut fulminis ictu,
Concidit, et spumas agit; ingemit, et tremit artus;
Desipit, extentat nervos, torquetur, anhelat
Inconstanter, et in iactando membra fatigat.
Nimirum, qua vis morbi, distracta per artus,
Turbat agens animam, spumantis in æquore salso
Ventorum validis fervescunt viribus undæ.
Exprimitur porro gemitus, quia membra dolore
Adficiuntur; et omnino quod semina vocis
Eliciuntur, et ore foras glomerata feruntur,
Qua quasi consuerunt, et sunt munita viaï.
Desipientia fit, qua vis animi, atque animaï,
Conturbatur, et, ut docui, divisa, seorsum
Disiectatur, eodem illo distracta veneno.
Inde, ubi iam morbi reflexit caussa, reditque
In latebras acer conrupti corporis humor;
Tum, quasi vacillans, primum consurgit, et omneis
Paullatim redit in sensus, animamque receptat.
Hæc igitur tantis ubi morbis corpore in ipso
Iactentur, miserisque modis, distracta, laborent;
Quur eadem credis, sine corpore, in aere aperto,
Cum validis ventis ætatem degere posse?
Et, quoniam mentem sanari, corpus ut ægrum,
Cernimus, et flecti medicina posse videmus;
Id quoque præsagit mortalem vivere mentem.
Addere enim parteis, aut ordine traiicere, æquum est,
Aut aliquid prorsum de summa detrahere hilum,
Commutare animum quiquomque adoritur, et infit;
Aut aliam quam vis naturam flectere quærit.
At neque transferri sibi parteis, nec tribui, volt,
Immortale quod est, quidquam; neque defluere hilum.
Nam, quodquomque suis mutatum finibus exit,
Continuo hoc mors est illius, quod fuit ante.
Ergo animus, sive ægrescit, mortalia signa
Mittit, ut edocui; seu flectitur a medicina:
Usque adeo falsæ rationis vera videtur
Res obcurrere, et effugium præcludere cunti;
Ancipitique refutatu convincere falsum.
Denique, sæpe hominem paullatim cernimus ire,
Et membratim vitalem deperdere sensum.
In pedibus primum digitos livescere, et ungueis;
Inde pedes, et crura, mori: post inde per artus
Ire alios tractim gelidi vestigia leti.
Scinditur atque animo hæc quoniam natura, nec uno
Tempore sincera exsistit, mortalis habenda est.
Quod, si forte putas ipsam se posse per artus
Introrsum trahere, et parteis conducere in unum,
Atque ideo cunctis sensum deducere membris;
At locus ille tamen, quo copia tanta animaï
Cogitur, in sensu debet maiore videri:
Qui quoniam nusquam est, nimirum, ut diximus an-
Dilaniata, foras dispargitur. Interit ergo. (te,
Quin etiam, si iam lubeat concedere falsum,
Et dare, posse animam glomerari in corpore eorum,
Lumina quei linquunt moribundei particulatim:
Mortalem tamen esse animam fateare, necesse est:
Nec refert, utrum pereat disparsa per auras,
An, contracta suis e partibus, obbrutescat; (sensus
Quando hominem totum magis, ac magis, undique
Deficit; et vitæ minus, et minus, undique restat.
Et, quoniam mens est hominis pars una, locoque
Fixa manet certo; velut aures atque oculei sunt,
Atque aliei sensus, quei vitam quomque gubernant:
Et, velutei manus, atque oculus, naresve, seorsum,
Secreta ab nobis, nequeunt sentire, neque esse;
Secta etenim in parvo liquuntur tempore tabi:
Sic animus per se non quit sine corpore, et ipso
Esse homine, illius quasi quod vas esse videtur,
Sive aliud quid vis potius connexius ei
Fingere; quandoquidem connexu corpus adhæret.
Denique, corporis, atque animi, vivata potestas,

Inter se coniuncta, valent; vitaque fruuntur.
Nec sine corpore enim vitalcis edere motus
Sola potest animi per se natura; nec autem,
Cassum anima, corpus durare, et sensibus uti.
Scilicet, avolsus radicibus ut nequit ullam
Dispicere ipse oculus rem seorsum corpore toto;
Sic anima, atque animus, per se nihil posse videtur:
Nimirum, quia per venas et viscera mixtim,
Per nervos atque ossa, tenentur corpore ab omni:
Nec magnis intervallis primordia possunt
Libera dissultare; ideo conclusa moventur
Sensiferos motus; quos, extra corpus, in auras
Aeris, haud possunt post mortem, eiecta, movere:
Propterea, quia non simili ratione tenentur.
Corpus enim atque animam serit aer, si cohibere
Sese anima, atque in eas poterit concludere motus,
Quos ante in nervis, et in ipso corpore, agebat.
Qua re, etiam atque etiam, resoluto corporis omni
Tegmine, et eiectis extra vitalibus auris,
Dissolvi sensus animi fateare, necesse est,
Atque animam; quoniam coniuncta est caussa duobus.
Denique, quom corpus nequeat perferre animai
Discidium, quin in tetro tabescat odore;
Quid dubitas, quin, ex imo penitusque coorta,
Emanarit, utei fumus, diffusa animae vis?
Atque ideo tanta mutatum putre ruina
Conciderit corpus penitus, quia mota loco sunt
Fundamenta; foras anima emanante per artus,
Perque viarum omneis flexus, in corpore quei sunt,
Atque foramina? multimodis ut noscere possis
Dispartitam animae naturam exisse per artus;
Et prius esse sibi distractam corpore in ipso,
Quam, prolabsa foras, cluaret in aeris auras?
Quin etiam, finem dum vitae vortitur intra,
Saepe aliqua tamen e caussa labefacta videtur
Ire anima, ac toto membratim corpore solvi;
Et quasi supremo languescere tempore voltus,
Molliaque exsangui cadere omnia corpore membra.
Quod genus est, animo male factum quom perhibetur,
Aut animam liquisse; ubi iam trepidatur, et omnes
Extremum cupiunt vitae reprehendere vinclum.
Conquassatur enim tum mens, animaeque potestas
Omnis; et haec ipso cum corpore conlabefiunt:
Ut gravior paullo possit dissolvere caussa.
Quid dubitas tandem, quin, extra prodita corpus,
Imbecilla, foras, in aperto, tegmine dempto,
Non modo non omnem possit durare per aevom,
Sed minumum quod vis nequeat consistere tempus?
Nec sibi enim quisquam moriens sentire videtur
Ire foras animam incolomem de corpore toto;
Nec prius ad iugulum, et superas subcedere fauces:
Verum deficere in certa regione locatam,
Ut sensus alios in parti quemque sua scit
Dissolvi: quod, si immortalis nostra foret mens,
Non tam se moriens dissolvi conquereretur;
Sed magis ire foras, vestemque relinquere, ut anguis,
[Gauderet, praelonga senex aut cornua cervus.]
Denique, quur animi numquam mens, consilium-
que,
Gignitur in capite, aut pedibus, manibusve; sed unis
Sedibus, ac certis regionibus, omnibus haeret;
Si non certa loca ad nascendum reddita quoique
Sunt, et ubei quidquid possit durare creatum;
Atque ita, multimodis, pro totis artubus, esse:
Membrorum ut nusquam exsistat praeposterus ordo?
Usque adeo sequitur res rem, neque flamma creari
Fluminibus solita est, neque in igni gignier algor.
Praeterea, si immortalis natura animai est,
Et sentire potest, secreta a corpore nostro;
Quinque, ut opinor, eam faciundum est sensibus au-
Nec ratione alia nosmet proponere nobis (ctam:
Possumus infernas animas Acherunte vagare.
Pictores itaque, et scriptorum secla priora,
Sic animas introduxerunt sensibus auctas.
At neque seorsum oculei, neque nares, nec manus ipsa
Esse potest anima, neque seorsum lingua; neque aures
Auditum per se possunt sentire, neque esse.
Et, quoniam toto sentimus corpore inesse
Vitalem sensum, et totum esse animale videmus;
Si subito medium celeri praeciderit ictu
Vis aliqua, ut seorsum partem secernat utramque,
Dispartita procul dubio quoque vis animai,
Et discissa simul cum corpore, disicietur.
At, quod scinditur, et parteis discedit in ullas,
Scilicet aeternam sibi naturam abnuit esse.
Falciferos memorant currus abscidere membra
Saepe ita de subito, permixta caede calenteis,
Ut tremere in terra videatur ab artubus id quod
Decidit abscisum; quom mens tamen, atque hominis
Mobilitate mali non quit sentire dolorem: (vis,
Et, simul in pugnae studio quia delita mens est,
Corpore cum reliquo pugnam, caedeisque, petessit;
Nec tenet, amissam laevam cum tegmine saepe
Inter equos abstraxe rotas, falcesque rapaceis:
Nec cecidisse alius dextram, quom scandit, et instat.
Inde alius conatur adempto surgere crure,
Quom digitos agitat propter moribundus humi pes:
Et caput, abscisum calido viventeque trunco,
Servat humi voltum vitalem, oculosque patenteis:
Donec reliquias animai reddidit omneis.
Quin etiam, tibi si, lingua vibrante, minanti
Serpentis cauda, et procero corpore, utrumque
Sit lubitum in multas parteis discidere ferro;
Omnia iam seorsum cernes, amcisa recenti
Volnere, tortari, et terram conspargere tabo;
Ipsam seque retro partem petere ore priorem,
Volneris ardenti, ut morsu premat, icta dolore.
Omnibus esse igitur totas dicemus in illis
Particulis animas? at ea ratione sequetur,
Unam animantem animas habuisse in corpore mul-
Ergo divisa est ea, quae fuit una simul cum (tas.
Corpore: quapropter mortale utrumque putandum
In multas quoniam parteis disciditur aeque. (est;
Praeterea, si immortalis natura animai
Constat, et in corpus nascentibus insinuatur;
Cur super ante actam aetatem meminisse nequimus,
Nec vestigia gestarum rerum ulla tenemus?
Nam, si tanto opere est animi mutata potestas,
Omnium ut actarum exciderit retinentia rerum;
Non, ut opinor, id ab leto iam longiter errat.
Quapropter fateare necesse est, quae fuit ante,
Interiisse; et, quae nunc est, nunc esse creatam.
Praeterea, si, iam perfecto corpore, nobis
Inferri solita est animi vivata potestas,
Tum, quom gignimur, et vitae quom limen inimus;
Haud ita conveniebat, utei cum corpore, et una
Cum membris, videatur in ipso sanguine cresse:
Sed, velut in cavea, per se sibi vivere solam
Convenit, ut sensu corpus tamen adfluat omne.
Qua re, etiam atque etiam neque originis esse putan-
Experteis animas, nec leti lege solutas: (dum est
Nam neque tanto opere adnecti potuisse putandum
Corporibus nostris, extrinsecus insinuatas: (est
(Quod fieri totum contra manifesta docet res:
Namque ita connexa est per venas, viscera, nervos,
Ossaque, utei dentes quoque sensu participentur;
Morbus ut indicat, et gelidai stringor aquai,
Et lapis obpressus subitis e frugibus asper)

Nec, tam contextæ quom sint, exire videntur
Incolomes posse, et salvas exsolvere sese
Omnibus e nervis, atque ossibus, articulisque.
Quod, si forte putas, extrinsecus insinuatam,
Permanare animam nobis per membra solere;
Tanto quoique magis, cum corpore fusa, peribit.
Quod permanat enim, dissolvitur: interit ergo.
Dispartita ergo per caulas corporis omneis,
(Ut cibus, in membra atque artus quom ducitur om-
Disperit, atque aliam naturam sublicit ex se)
Sic anima atque animus, quam vis integra receus in
Corpus eunt, tamen in manando dissoluuntur,
Dum, quasi per caulas, omneis diduntur in artus
Particulæ, quibus hæc animi natura creatur;
Quæ nunc in nostro dominatur corpore, nata
Ex illa, quæ tunc perität, partita per artus.
Quapropter, neque natali privata videtur
Esse die natura animæ, nec funeris expers.
Semina præterea linquuntur, necne, animaï
Corpore in exanimo? Quod, si linquuntur, et insunt,
Haud erit, ut merito inmortalis possit haberi;
Partibus amissis quoniam libata recessit.
Sin ita, sinceris membris ablata, profugit,
Et nullas parteis in corpore liquerit ex se;
Unde cadavera rancenti iam viscere vermeis
Exspirant? atque unde animantum copia tanta,
Exos et exsanguis, tumidos perfluctuat artus?
Quod, si forte animas extrinsecus insinuari
Vermibus, et privo si corpore posse venire,
Credis; nec reputas, quur milia multa animarum
Conveniant, unde una recesserit: hoc tamen est, ut
Quærundum videatur, et in discrimen agundum;
Utrum tandem animæ venentur semina quæque
Vermiculorum, ipsæque sibi fabricentur, ubei sunt:
An quasi corporibus perfectis insinuentur.
At neque, quur faciant ipsæ, qua reve laborent,
Dicere subpetitat; neque enim, sine corpore quom
Solicitæ volitant morbis, alguque, fameque: (sunt,
Corpus enim magis hiis vitiis, et fine, laborat;
Et mala cuncta animus contagi fungitur eius.
Sed tamen hiis esto quam vis facere utile corpus,
Quod subeant; at, qua possint, via nulla videtur
Haud igitur faciunt animæ sibi corpora, et artus.
Nec tamen est, quî cum perfectis insinuentur
Corporibus: neque enim poterunt subtiliter esse
Connexæ; neque consensu contagia fient.
Denique, quur acris violentia triste leonum
Seminium sequitur, volpeis dolus; et fuga cervis
A patribus datur, et patrius pavor incitat artus?
Et iam cætera de genere hoc, quur omnia membris
Ex ineunte ævo generascunt, ingenioque;
Si non, certa suo quia semine, seminioque,
Vis animi pariter crescit cum corpore quoque?
Quod, si inmortalis foret, et mutare soleret
Corpora, permixtis animantes moribus essent:
Ecfugeret canis Hyrcano de semine sæpe
Cornigeri incursum cervi; tremeretque, per auras
Aeris, adcipiter, fugiens, veniente columba:
Desiperent homines, saperent fera secla ferarum.
Illud enim falsa fertur ratione, quod aiunt
Inmortalem animam mutato corpore flecti;
Quod mutatur enim, dissolvitur: interit ergo:
Traiiciuntur enim partes, atque ordine migrant;
Qua re dissolvi quoque debent posse per artus,
Denique ut intereant, una cum corpore, cunctæ.
Sin animas hominum dicent in corpora semper
Ire humana, tamen quæram, quur e sapienti
Stulta queat fieri, nec prudens sit puer ullus:
Nec tam doctus equæ pullus, quam fortis equi vis?
Si non, certa suo quia semine, seminioque,
Vis animi pariter crescit cum corpore quoque.
Scilicet in tenero tenerascere corpore mentem
Confugient: quod si iam fit, fateare necesse est
Mortalem esse animam; quoniam, mutata per artus
Tanto opere, amittit vitam, sensumque priorem.
Quove modo poterit, pariter cum corpore quoque
Confirmata, cupitum ætatis tangere florem
Vis animi, nisi erit consors in origine prima?
Quidve foras sibi volt membris exire senectis?
An metuit conclusa manere in corpore putri?
An, domus ætatis spatio ne fessa vetusto
Obruat? At non sunt iam inmortali ulla pericla.
Denique, connubia ad Veneris, partusque fera-
Esse animas præsto, deridiculum esse videtur; (rum,
Exspectare inmortaleis mortalia membra
Innumero numero, certareque præproperanter
Inter se, quæ prima, potissimaque, insinuetur:
Si non forte ita sunt animarum fœdera pacta,
Ut, quæ prima volans advenerit, insinuetur
Prima, neque inter se contendant viribus hilum.
Denique, in æthere non arbor, non æquore in alto
Nubes esse queunt, nec pisces vivere in arvis,
Nec cruor in lignis, neque saxis sucus, inesse: (insit:
Certum ac dispositum est, ubi quidquid crescat, et
Sic animi natura nequit sine corpore oriri
Sola, neque a nervis et sanguine longius esse.
Quod si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus, esse
Posset, et innasci qua vis in parte soleret; (nere.
Quamde in eodem homine atque in eodem vase ma-
Quod quoniam nostro quoque constat corpore cer-
tum;
Dispositumque videtur, ubi esse, et crescere, possit
Seorsum anima, atque animus; tanto magis infician-
Totum posse extra corpus durare, genique, (dum,
Qua re, corpus ubi interiit, periisse, necesse est,
Confiteare animam, distractam in corpore toto.
Quippe et enim mortalem æterno iungere, et una
Consentire putare, et fungi mutua, posse,
Desipere est: quid enim divorsius esse putandum est,
Aut magis inter se disiunctum, discrepitansque,
Quam, mortale quod est, inmortali atque perenni
Iunctum, in concilio sævas tolerare procellas? (est,
Præterea, quæquemque manent æterna, necesse
Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam quod queat artas
Dissociare intus parteis; ut materiaï
Corpora sunt, quorum naturam obstendimus ante;
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia, sic ut inane est; (lum:
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hi-
Aut etiam quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissoluique;
Sic uti summarum summa est æterna, neque extra
Quis locus est, quo diffugiant; neque corpora sunt,
Possint incidere, et valida dissolvere plaga: (quæ
At neque, utei docui, solido cum corpore mentis
Natura est, quoniam admixtum est in rebus inane:
Nec tamen est ut inane; neque autem corpora desunt,
Ex infinito quæ possint forte coorta
Prorvere hanc mentis violento turbine molem,
Aut aliam quam vis cladem inportare pericli:
Nec porro natura loci, spatiumque profundi,
Deficit, exspargi quo possit vis animaï,
Aut alia qua vis possit vi pulsa perire:
Haud igitur leti præclusa est ianua menti.
Quod, si forte ideo magis inmortalis habenda est,
Quod vitalibus ab rebus, munita, tenetur;

Aut quia, non veniunt omnino aliena salutis;
Aut quia, quæ veniunt, aliqua ratione recedunt
Pulsa prius, quam, quid noceant, sentire queamus;
[Scilicet a vera longe ratione remotum est.]
Præter enim, quam quod morbis tum corporis ægrit,
Advenit id, quod eam de rebus sæpe futuris
Maceret, inque metu male habet, curisque fatigat;
Præteritisque male admissis peccata remordent.
Adde furorem animi proprium, atque oblivia rerum;
Adde, quod in nigras lethargi mergitur undas.
Nihil igitur mors est, ad nos neque pertinet hilum,
Quandoquidem natura animi mortalis habetur.
Et, velut ante acto nihil tempore sensimus ægri,
Ad confligendum venientibus undique Pœnis;
Omnia quom, belli trepido concussa tumultu,
Horrida, contremuere sub altis æthera auris;
In dubioque fuere, utrorum ad regna cadundum
Omnibus humanis esset, terraque, marique:
Sic, ubi non erimus, quom corporis atque animai
Discidium fuerit, quibus e sumus uniter aptei;
Scilicet haud nobis quidquam, quei non erimus tum,
Adcidere omnino poterit, sensumque movere:
Non, si terra mari miscebitur, et mare cœlo.
Et, si iam nostro sentit de corpore, post quam
Detracta est animi natura, animæque potestas;
Nihil tamen est ad nos, quei comptu coniugioque
Corporis atque animæ consistimus uniter aptei.
Nec, si materiam nostram conlegerit ætas
Post obitum, rursumque redegerit, ut sita nunc est;
Atque iterum nobis fuerint data lumina vitæ;
Pertineat quidquam tamen ad nos id quoque factum,
Interrupta semel quom sit repetentia nostris;
Et nunc nihil ad nos de nobis adtinet, ante
Quei fuimus: nec iam de illis nos adficit angor,
Quos de materia nostra nova proferet ætas.
Nam, quom respicias inmensi temporis omne
Præteritum spatium; tum motus materiai
Multimodei quam sint; facile hocc' adcredere possis,
Semina sæpe in eodem, ut nunc sunt, ordine posta:
Nec memori tamen id quimus reprehendere mente;
Inter enim iacta est vitai pausa, vageque
Decerrarunt passim motus ab sensibus omnes.
Debet enim, misere est quoi forte ægreque futuram,
Ipse quoque esse in eo tum tempore, quoi male possit
Adcidere: id quoniam mors eximit, esseque prohibet
Illum, quoi possint incommoda conciliari
Hæc eadem, quibus e nunc nos sumus, ante fuisse;
Scire licet nobis nihil esse in morte timendum:
Nec miserum fieri, qui non est, posse; neque hilum
Differre, a nullo fuerit iam tempore natus;
Mortalem vitam mors quom immortalis ademit.
Proinde, ubi se videas hominem indignarier ipsum,
Post mortem fore, ut aut putescat corpore posto,
Aut flammis interfiat, malisve ferarum;
Scire licet, non sincerum sonere, atque subesse
Cæcum aliquem cordi stimulum; quam vis neget ipse
Credere se quemquam sibi sensum in morte futurum.
Non, ut opinor, enim dat, quod promittit et unde,
Nec radicitus e vita se tollit, et eicit;
Sed facit esse sui quiddam super inscius ipse.
Unus enim sibi quom proponit quisque, futurum
Corpus utei volucres lacerent in morte, feræque;
Ipse sui miseret: neque enim se dividit hilum,
Nec removet satis, a proiecto corpore; et illud
Se fingit, sensuque suo contaminat adstans.
Hinc indignatur se mortalem esse creatum;
Nec videt, in vera nullum fore morte alium se,
Qui possit vivus sibi se lugere peremptum,
Stansque iacentem se lacerari, urive, dolere.
Nam, si in morte malum est, malis morsuque ferarum
Tractari; non invenio, qui non sit acerbum,
Ignibus impositum, calidis torrescere flammis;
Aut in melle situm subfocari, atque rigere
Frigore, quom summo gelidi cubat æquore saxi;
Urguerive, superne obtritum, pondere terræ.
« Nam iam non domus adcipiet te læta, neque uxor
» Optuma, nec dulces obcurrent oscula natei
» Præripere, et tacita pectus dulcedine tangent.
» Non poteris factis florentibus esse; tuisque
» Præsidium: misero misere, » aiunt, « omnia ademit
» Una dies infesta tibi tot præmia vitæ. »
Illud in hiis rebus non addunt: « Nec tibi earum
» Iam desiderium rerum insidet insuper unâ. »
Quod bene si videant animo, dictisque sequantur,
Dissolvant animi magno se angore, metuque.
Tu quidem, ut es, lecto sopitus, sic eris, ævi
Quod super est, cunctis privatus doloribus ægris:
At nos horrifico cinefactum de prope busto
Insatiabiliter deflebimus; æternumque
Nulla dies nobis mœrorem e pectore demet.
Illud ab hoc igitur quærendum est, quid sit amari
Tanto opere, ad somnum si res redit, atque quietem,
Cuur quisquam æterno possit tabescere luctu?
Hocc' etiam faciunt, ubi discubuere tenentque
Pocula sæpe homines, et inumbrant ora coronis;
Ex animo ut dicant, « Brevis hicc' est fructus homullis:
» Iam fuerit; neque post umquam revocare licebit! »
Tamquam in morte mali cum primis hoc sit eorum,
Quod sitis exurat miseros atque arida torreat,
Aut aliæ quoius desiderium insideat rei.
Nec sibi enim quisquam tum se vitamque requiret,
Quom pariter mens et corpus, sopita, quiescunt;
Nam licet æternum per nos sic esse soporem:
Nec desiderium nostri nos adtigit ullum:
Et tamen haud quaquam nostros tunc illa per artus
Longe ab sensiferis primordia motibus errant:
Quom conreptus homo ex somno se conligit ipse. (est:
Multo igitur mortem minus ad nos esse putandum
Si minus esse potest, quam quod nihil esse videmus.
Maior enim turbæ disiectus materiai
Consequitur leto; nec quisquam expergitus exstat,
Frigida quem semel est vitai pausa sequuta.
Denique, si vocem rerum Natura repente
Mittat, et hocc' aliquoi nostrum sic increpet ipsa:
« Quid tibi tanto opere est, Mortalis, quod nimis ægris
» Luctibus indulges? Quid mortem congemis, ac lles?
» Nam, gratum fuerit tibi vita ante acta, priorque,
» Et non omnia, pertusum congesta quasi in vas,
» Commoda perfluxere, atque ingrata interiere;
» Cuur non, ut, plenus vitæ, conviva, recedis,
» Æquo animoque capis securam, stulte, quietem?
» Sin ea, quæ fructus quomque es, periere profusa;
» Vitaque in obfenso est; cuur amplius addere quæris,
» Rursum quod pereat, mali, et ingratum obcidat o-
» Non potius vitæ finem iacis, atque laboris? (mne?
» Nam, tibi præterea quod machiner inveniamque,
» Quod placeat, nihil est: eadem sunt omnia semper.
» Si tibi non annis corpus iam marcet, et artus
» Confectei languent; eadem tamen omnia restant,
» Omnia si perges vivendo vincere secla;
» Atque etiam potius, si numquam sis moriturus:» —
Quid respondemus, nisi iustam intendere litem
Naturam, et veram verbis exponere caussam?

At, qui obitum lamentetur miser amplius æquo,
Non merito inclâmet magis, et voce increpet acri?
« Aufer, ab hinc, lacrumas, Barathre, et compesce querelas. »
Grandior hoic vero si iam, seniorque, queratur:
« Omnia perfunctus vitaï præmia, marces;
» Sed, quia semper aves, quod abest, præsentia tem-
» Inpe: fecta tibi elabsa est, ingrataque, vita;
» Et nec opinanti mors ad caput adstitit ante,
» Quam satur, ac plenus, possis discedere, rerum.
» Nunc aliena tuâ tamen ætate omnia mitte,
» Æquo animoque, age dum, magnis concede; necesse est: »
Iure, ut opinor, agat; iure increpet, inciletque.
Cedit enim, rerum novitate extrusa, vetustas
Semper, et ex aliis aliud reparare necesse est:
Nec quisquam in barathrum, nec Tartara deditur a-
Materies opus est, ut crescant postera secla:
Quæ tamen omnia te, vita perfuncta, sequentur:
Nec minus ergo ante hæc, quam tu, cecidere cadent-
Sic alid ex alio numquam desistet oriri:
Vitaque mancipio nulli datur, omnibus usu.
Respice item, quam nihil ad nos ante acta vetustas
Temporis æterni fuerit, quam nascimur, ante.
Hocc' igitur speculum nobis Natura futuri
Temporis exponit post mortem denique nostram.
Num quid ibi horribile adparet? Num triste videtur
Quidquam? Non omni somno securius exstat?
Atqui animarum etiam, quæquomque Acherunte profundo
Prodita sunt esse, in vita sunt omnia nobis:
Nec miser impendens magnum timet, aere, saxum
Tantalus, ut fama est, cassa formidine torpens;
Sed magis in vita Divòm metus urguet inanis
Mortaleis; casumque timent, quem quoique ferat
Nec Tityon volucres inuint, Acheruntе iacentem;
Nec, quid sub magno scrutentur pectore, quidquam
Perpetuam ætatem possunt reperire profecto,
Quam lubet immani proiectu corporis exstet:
Qui non sola novem dispersis iugera membris
Obtineat, sed qui terraï totius orbem,
Non tamen æternum poterit perferre dolorem;
Nec præbere cibum proprio de corpore semper.
Sed Tityos nobis hicc' est, in amore iacentem
Quem volucres lacerant, atque exest anxius angor:
Aut aliâ quâ vis scindunt turpedine curæ.
Sisyphus in vita quoque nobis ante oculos est,
Qui petere a populo fasces, sævasque secures,
Inbibit; et semper victus, tristisque, recedit.
Nam petere imperium, quod inane est, nec datur umAtque in eo semper durum subferre laborem;
Hocc' est, advorso nixantem trudere monte
Saxum: quod tamen a summo iam vertice rursum
Volvitur, et plani raptim petit æquora cămpi.
Deinde, animi ingratam naturam pascere semper,
Atque explere bonis rebus, satiareque, numquam;
Quod faciunt nobis annorum tempora, circum
Quom redeunt, fetusque ferunt, variosque lepores;
Nec tamen explemur vitaï fructibus umquam:
Hocc', ut opinor, id est, ævo florente puellas,
Quod memorant, laticem pertusum congerere in vas;
Quod tamen expleri nulla ratione potestur.
Cerberus, et Furiæ, iam vero, et lucis egestas,
Tartarus, horriferos eructans faucibus æstus;
Quei neque sunt usquam, nec possunt esse, profecto:
Sed metus in vita pœnarum pro male factis
Est insignibus insignis; scelerisque lurla
Carcer, et horribilis de saxo iactus eorum,
Verbera, carnufices, robur, pix, lamina, tædæ:
Quæ tamen et si absunt, at mens, sibi conscia factis,
Præmetuens, adhibet stimulos, torretque flagellis:
Nec videt interea, qui terminus esse malorum
Possit, quive siet pœnarum denique finis:
Atque eadem metuit magis, hæc ne in morte graves-
Hinc Acherusia fit stultorum denique vita. (cant.
Hocc' etiam tibi tute interdum dicere possis:
« Lumina sis oculis etiam bonus Anchus reliquit; »
Qui melior multis, quam tu, fuit, inprobe! rebus.
Inde alii multei reges, rerumque potentes,
Obciderunt, magnis quei gentibus imperitarunt.
Ille quoque ipse, viam qui quondam per mare magnum
Stravit, iterque dedit legionibus ire per altum,
Ac pedibus salsas docuit superare lacunas,
Et contempsit equis, insultans, murmura ponti;
Lumine adempto, animam moribundo corpore fudit.
Scipiades, belli fulmen, Carthaginis horror,
Ossa dedit terræ, proinde ac famul infimus esset.
Adde repertores doctrinarum, atque leporum:
Adde Heliconiadum comites; quorum unus Homerus,
Sceptra potitus, eadem aliis sopitus quiete est.
Denique, Democritum, post quam matura vetustas
Admonuit memores motus languescere mentis,
Sponte sua leto caput obvius obtulit ipse.
Ipse Epicurus obiit, decurso lumine vitæ;
Qui genus humanum ingenio superavit, et omneis
Restinxit, stellas exortus uti aetius sol.
Tu vero dubitabis, et indignabere, obire,
Mortua quoi vita est prope iam vivo, atque videnti?
Qui somno partem maiorem conteris ævi;
Et vigilans stertis, nec somnia cernere cessas,
Solicitamque geris cassa formidine mentem;
Nec reperire potes, quid sit tibi sæpe mâli, quom
Ebrius urgueris multis miser undique curis,
Atque, animo incerto fluitans, errore vagaris?
Si possent homines, proinde ac sentire videntur
Pondus inesse animo, quod se gravitate fatiget,
E quibus id fiat caussis quoque noscere, et unde
Tanta mali tamquam moles in pectore constet;
Haud ita vitam agerent, ut nunc plerumque videmus:
Quid sibi quisque velit, nescire, et quærere semper;
Commutare locum, quasi onus deponere possit.
Exit sæpe foras magnis ex ædibus ille,
Esse domi quem pertæsum est, subitoque revertit;
Quippe foris nihilo melius qui sentiat esse.
Currit, agens mannos, ad villam præcipitanter,
Auxilium tectis quasi ferre ardentibus instans;
Oscitat ex templo, tetigit quom limina villæ;
Aut abit in somnum gravis, atque oblivia quærit:
Aut etiam properans urbem petit, atque revisit.
Hoc se quisque modo fugit: at, quem scilicet, ut fit,
Ecfugere haud potis est, ingratiis hæret et obit;
Propterea, morbi quia caussam non tenet æger:
Quam bene si videat, iam rebus quisque relictis
Naturam primum studeat cognoscere rerum;
Temporis æterni quoniam, non unius horæ,
Ambigitur status, in quo sit mortalibus omnis
Ætas post mortem, quæ restat quomque, manendo.
Denique, tanto opere in dubiis tu: epidare periclis
Quæ mala nos subigit vitaï tanta cupido?
Certe equidem finis vitæ mortalibus adstat,
Nec devitari letum pote, quin obeamus.
Præterea, versamur ibeidem, atque insumus, usNec nova vivendo procuditur ulla voluptas:
Sed, dum abest, quod avemus, id exsuperare videtur
Cætera; post aliud, quom contigit illud, avemus;
Et sitis æqua tenet vitaï, semper hianteis:
Posteraque, in dubio est, fortunam quam vehat ætas;

Quidve ferat nobis casus, quive exitus instet.
Nec prorsum, vitam ducendo, demimus hilum
Tempore de mortis; nec delibrare valemus,
Quo minus esse diu possimus morte perempti.
Proinde, licet quot vis vivendo condere secla,
Mors æterna tamen nihilo minus illa manebit:
Nec minus ille diu iam non erit, ex hodierno
Lumine qui finem vitaï fecit, et ille,
Mensibus atque annis qui multis obcidit ante.

LIBER QUARTUS

Avia Pieridum peragro loca, nullius ante
Trita solo: iuvat integros adcedere fonteis
Atque haurire; iuvatque novos decerpere flores,
Insignemque meu capiti petere inde coronam,
Unde prius nulli velarint tempora Musæ.
Primum, quod magnis doceo de rebus, et artis
Religionum animum nodis exsolvere pergo:
Deinde, quod obscurâ de re tam lucida pando
Carmina, Musæo contingens cuncta lepore:
Id quoque enim non ab nulla ratione videtur;
Nam, velutei pueris absinthia tetra medentes
Quom dare conantur, prius oras, pocula circum,
Contingunt mellîs dulci flavoque liquore,
Ut puerorum ætas improvida ludificetur
Labrorum tenus; interea perpotet amarum
Absinthii laticem, deceptaque non capiatur,
Sed potius, tali a tactu recreata, valescat:
Sic ego nunc, quoniam hæc ratio plerumque videtur
Tristior esse, quibus non est tractata, retroque
Volgus abhorret ab hac; volui tibi suaviloquenti
Carmine Pierio rationem exponere nostram,
Et quasi Musæo dulci contingere melle;
Si tibi forte animum tali ratione tenere
Versibus in nostris possem, dum percipis omnem
Naturam rerum, ac persentis utilitatem.
Sed, quoniam docui cunctarum exordia rerum
Qualia sint, et quam, variis distantia formis,
Sponte sua volitent, æterno percita motu;
Quoque modo possint res ex iis quæque creari:
Atque, animi quoniam docui natura quid esset,
Et quibus e rebus cum corpore compta vigeret,
Quove modo distracta rediret in ordia prima: (res
Nunc agere incipiam tibi, quod vehementer ad has
Adtinet, esse ea, quæ rerum simulacra vocamus;
Quæ, quasi membranæ summo de corpore rerum
Dereptæ, volitant ultro, citroque, per auras;
Atque eadem, nobis vigilantibus obvia, menteis
Terrificant, atque in somnis, quom sæpe figuras
Contuimur miras, simulacraque luce carentum;
Quæ nos horrifice, languenteis sæpe sopore,
Excierunt: ne forte animas Acherunte reamur
Ecfugere, aut umbras inter vivos volitare;
Neve aliquid nostri post mortem posse relinqui,
Quom corpus simul atque animi natura, perempta,
In sua discessum dederint primordia quæque.
Dico igitur, rerum ecfigias tenueisque figuras
Mittier ab rebus, summo de corpore, eorum
Quæ quasi membranæ, vel cortex nominitanda est,
Quod speciem ac formam similem gerit eius imago,
Quoiusquomque cluet de corpore fusa vagari.
Id licet hinc quam vis hebeti cognoscere corde;
Principio, quoniam mittunt in rebus apertis
Corpora res multæ, partim diffusa solutæ,
Robora ceu fumum mittunt, igneaque vaporem;
Et partim contexta magis, condensaque, ut olim
Quom teretes ponunt tunicas æstate cicadæ,
Et vitulei, quom membranas de corpore summo
Nascentes mittunt; et item quom lubrica serpens
Exuit in spinis vestem; nam sæpe videmus
Illorum spoliis vepreis volitantibus auctas.
Quæ quoniam fiunt, tenuis quoque debet imago
Ab rebus mitti, summo de corpore rerum.
Nam, quur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
Quam quæ tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas;
Præsertim, quom sint in summis corpora rebus
Multa minuta, iaci quæ possint ordine eorum,
Quo fuerint, et formaï servare figuram;
Et multo citius quanto minus indupediri
Panca queunt, et sunt in prima fronte locata.
Nam certe iacere, ac perciri, nulla videmus;
Non solum ex alto penitusque, ut diximus ante,
Verum de summis ipsum quoque sæpe colorem:
Et volgo faciunt id lutea russaque vela,
Et ferrugina, quom, magnis intenta theatris,
Per malos volgata trabesque, trementia fluctant.
Namque ibi consessum caveaï subter, et omnem
Scenalem speciem, patrum, matrumque, Deorumque,
Inficiunt, coguntque suo fluitare colore:
Et, quanto circum mage sunt inclusa theatri
Mœnia, tam magis hæc intus, perfusa lepore,
Omnia conrident, conrepta luce diei.
Ergo lintea, de summo quom corpore fucum
Mittunt, ecfigias quoque debent mittere tenueis
Res quæque; ex summo quoniam iaculantur utræque.
Sunt igitur iam formarum vestigia certa,
Quæ volgo volitant, subtili prædita filo,
Nec singillatim possunt secreta videri.
Præterea, omnis odos, fumus, vapor, atque aliæ res
Consimiles, ideo diffusæ rebus abundant,
Ex alto, quia, dum veniunt extrinsecus, ortæ,
Sciduntur per iter flexum; nec recta viarum
Ostia sunt, qua contendunt exire coorta.
At contra, tenuis summi membrana coloris
Quom iacitur, nihil est, quod eam discerpere possit;
In promptu quoniam est, in prima fronte locata.
Postremo, speculis, in aqua, splendoreque in omni,
Quæquomque adparent nobis simulacra, necesse est,
Quandoquidem simili specie sunt prædita rerum,
Esse in imaginibus missis consistere eorum.
Nam, quur illa cadant magis, ab rebusque recedant,
Corpora, res multæ quæ mittunt corpore aperto,
Quam quæ tenuia sunt, hiscendi est nulla potestas.
Sunt igitur tenues formarum, dissimilesque,
Ecfigies, singillatim quas cernere nemo
Quom possit, tamen, adsiduo crebroque repulsu
Reiectæ, reddunt speculorum ex æquore visum:
Nec ratione alia servari posse videntur
Tanto opere, ut similes reddantur quoique figuræ.
Nunc age, quam tenui natura constet imago,
Percipe; et in primis, quoniam primordia tantum
Sunt infra nostros sensus, tantoque minora,
Quam quæ primum oculei cœptant non posse tueri.
Nunc tamen, id quoque utei conformem, exordia rerum
Cunctarum quam sint subtilia, percipe paucis.
Primum, animalia sunt iam partim tantula, ut horum
Tertia pars nulla possit ratione videri.
Horum intestinum quod vis quale esse putandum est?
Quid cordis globus, aut oculi? quid membra? quid artus?
Quantula sunt? quid præterea, primordia quæque,
Unde animâ, atque animi constet natura necessum est,
Nonne vides, quam sint subtilia, quamque minuta?
Præterea, quæquomque suo de corpore odorem
Exspirant acrem, panaces, absinthia tetra,

Abrotonique graves, et tristia centaurea:
Quorum unum quid vis leviter si forte movebis,
Quin potius noscas rerum simulacra vagare
Multa modis multis, nulla vi, cassaque sensu:
[Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.]
Sed, ne forte putes ea demum sola vagari,
Quæquomque ab rebus rerum simulacra recedunt;
Sunt etiam, quæ sponte sua gignuntur, et ipsa
Constituuntur in hoc cœlo, qui dicitur aer.
Ut nubes facere interdum, quom crescere in altum
Cernimus, et mundi speciem violare serenam;
(Quæ, multis formata modis, sublime feruntur,
Nec speciem mutare suam liquentia cessant)
Et quoiusque modi formarum vortere in oras,
Aera mulcentes motu: nam sæpe gigantum
Ora volare videntur, et umbram ducere late:
Interdum magnei montes, avolsaque saxa,
Montibus anteire, et solem subcedere propter:
Inde alios trahere, atque inducere, bellua nimbos.
Nunc ea, quam facili et celeri ratione gerantur,
Perpetuoque fluant ab rebus, labsaque cedant.
Semper enim summum quidquid de rebus abundat,
Quod iaculentur; et hocc' alias, quom pervenit in res,
Transit, ut in primis vestem: sed, ubi aspera saxa,
Aut in materiam ligni, pervenit; ibei iam
Scinditur, ut nullum simulacrum reddere possit.
At quom, splendida quæ constant, obposta fuerunt,
Densaque, ut in primis speculum est; nihil adcidit horum:
Nam neque, utei vestem, possunt transire, neque ante
Sciudi, quam meminit lævor præstare salutem.
Quapropter fit, ut hinc nobis simulacra redundent:
Et, quam vis subito, quo vis in tempore, quamque
Rem contra speculum ponas, adparet imago:
Perpetuo fluere ut noscas e corpore summo
Texturas rerum tenueis, tenueisque figuras.
Ergo multa brevi spatio simulacra geruntur,
Ut merito celer hiis rebus dicatur origo.
Et, quasi multa brevi spatio submittere debet
Lumina sol, ut perpetuo sint omnia plena:
Sic ab rebus item simili ratione, necesse est,
Temporis in puncto rerum simulacra ferantur
Multa modis multis in cunctas undique parteis:
Quandoquidem, speculum quoquomque obvortimus
Res ibi respondent simili forma, atque colore. (oris,
Præterea, modo quom fuerit liquidissima cœli
Tempestas, per quam subito fit turbida fede
Undique, utei tenebras omneis Acherunta rearis
Liquisse, et magnas cœli complesse cavernas.
Usque adeo, tetra nimborum nocte coorta,
Impendent atræ Formidinis ora superne:
Quorum quantula pars sit imago, dicere nemo est
Qui possit, neque eam rationem reddere dictis.
Nunc age, quam celeri motu simulacra ferantur,
Et quæ mobilitas ollis, tranantibus auras,
Reddita sit, longo spatio ut brevis hora teratur,
In quem quæque locum divorso numine tendit,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam:
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis disparsus nubibus austri.
Principio, persæpe leveis res, atque minutis
Corporibus stanteis, celereis licet esse videre.
In quo iam genere est solis lux, et vapor eius;
Propterea, quia sunt e primis facta minutis:
Quæ quasi cudantur, perque aeris intervallum
Non dubitant transire, sequenti concita plaga:
Subpeditatur enim confestim lumine lumen,
Et quasi protelo stimulatur fulgure fulgur.
Quapropter simulacra pari ratione necesse est
Innumerabile per spatium transcurrere posse
Temporis in puncto: primum, quod parvola caussa
Est procul a tergo, quæ provehat, atque propellat:
Deinde, quod usque adeo textura prædita rara
Mittuntur, facile ut quas vis penetrare queant res,
Et quasi permanare per aeris intervallum.
Præterea, si, quæ penitus corpuscula rerum
Ex altoque foras mittuntur, solis utei lux
Ac vapor, hæc puncto cernuntur labsa diei
Per totum cœli spatium diffundere sese;
Perque volare mare ac terras, cœlumque rigare;
Quod super est, ubi tam volucri levitate feruntur,
Quid, quæ sunt igitur iam prima fronte, parata,
Quom iaciuntur, et emissum res nulla moratur,
Quone vides citius debere, et longius, ire;
Multiplexque loci spatium transcurrere eodem
Tempore, quo solis pervolgant lumina cœlum?
Hocc' etiam in primis specimen verum esse videtur,
Quam celeri motu rerum simulacra ferantur:
Quod, simul ac primum sub diu splendor aquaï
Ponitur, ex templo, cœlo stellante sereno,
Sidera respondent in aqua radiantia mundi.
Iamne vides igitur, quam puncto tempore imago
Ætheris ex oris in terrarum adcidit oras?
Qua re etiam atque etiam mira fateare necesse est
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant,
Perpetuoque fluant certis ab rebus oborta;
Frigus ut a fluviis, calor ab sole, æstus ab undis
Æquoris, exesor mœrorum litora circum:
Nec variæ cessant voces volitare per auras:
Denique, in os salsi venit humor sæpe saporis,
Quom mare vorsamur propter; dilutaque contra
Quom tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis.
Nec mora, nec requies, interdatur ulla fluundi;
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, odorari, licet, et sentire sonare.
Præterea, quoniam manibus tractata figura
In tenebris quædam cognoscitur esse eadem, quæ
Cernitur in luce, et claro candore; necesse est
Consimili caussa tactum, visumque, moveri.
Nunc igitur, si quadratum tentamus, et id nos
Commovet in tenebris; in luci quæ poterit res
Adcidere ad speciem, quadrata nisi eius imago?
Esse in imaginibus quapropter caussa videtur
Cernundi, neque posse sine hiis res ulla videri.
Nunc ea, quæ dico, rerum simulacra ferantur
Undique, et in cunctas iaciuntur dicta parteis:
Verum, nos oculis quia solis cernere quimus,
Propterea fit, utei, speciem quo vortimus, omnes
Res ibi eam contra feriant, forma atque colore.
Et, quantum quæque ab nobis res absit, imago
Eclicit, ut videamus, et internoscere curat.
Nam, quom mittitur, ex templo procudit agitque
Aera, qui inter se quomque est oculosque locatus;
Isque ita per nostras acies perlabitur omnis,
Et quasi pertergit pupillas, atque ita transit.
Propterea fit, utei videamus quom procul absit
Res quæque; et quanto plus aeris ante agitatur,
Et nostros oculos perterget longior aura,
Tam procul esse magis res quæque remota videtur.
Scilicet hæc summe celeri ratione geruntur,
Quale sit, ut videamus; et una, quam procul absit.
Illud in hiis rebus minume mirabile habendum
Quur ea, quæ feriant oculos simulacra, videri
Singula quom nequeant, res ipsæ perspiciantur.

Ventus enim quoque paullatim quam verberat, et quom
Acre fluit frigus, non primum quemque solemus
Particulam venti sentire, et frigoris eius,
Sed magis unvorsum: fierique perinde videmus
Corpore tum plagas in nostro, tamquam aliquæ res
Verberet, atque sui det sensum corporis extra.
Præterea, lapidem digito quom tundimus, ipsum
Tangimus extremum saxi, summumque colorem:
Nec sentimus eum tactu, verum magis ipsam
Duritiem penitus saxi sentimus in alto.
Nunc age, quur ultra speculum videatur imago,
Percipe; nam certe penitus remota videtur;
Quod genus illa, foris quæ vere transspiciuntur,
Iamna quom per se transspectum præbet apertum,
Multa facitque foris ex ædibus ut videantur:
Is quoque enim duplici geminoque fit aere visus.
Primus enim citra posteis concernitur aer;
Inde fores ipsæ dextra, lævaque, sequuntur:
Post extraria lux oculos pertinget, et aer
Alter, et illa, foris quæ vere transspiciuntur.
Sic, ubi se primum speculi proiecit imago,
Dum venit ad nostras acies, procudit agitque
Aera, qui inter se quomque est oculosque locatus:
Et facit, ut prius hunc omnem sentire queamus,
Quam speculum: sed, ubi in speculum quoque sensimus ipsum,
Continuo, a nobis in eum, quæ fertur, imago
Pervenit, ac nostros oculos reiecta revisit:
Atque alium præ se propellens aera volvit,
Et facit, ut prius hunc, quam se, videamus: eoque
Distare a speculo tantum semota videtur.
Qua re etiam atque etiam minume mirarier est par
Illis, quæ reddunt speculorum ex æquore visum
Aeribus binis; quoniam res confit utraque.
Nunc ea, quæ nobis membrorum dextera pars est,
In speculis fit, utei læva videatur; eo quod
Planitiem ad speculi veniens quom obfendit imago,
Non convortitur incolomis; sed recta retrorsum
Sic eliditur, ut si quis, prius arida quam sit
Cretea persona, adfidat pilæve, trabive:
Atque ea continuo, rectam si fronte figuram
Servet, et elisam retro sese exprimat ipsa,
Fiet, et ante oculos fuerit qui dexter, ut idem
Nunc sit lævus, et e lævo sit mutua dexter.
Fit quoque, de speculo in speculum ut tradatur imago:
Quinque, etiam sex, ut fieri simulacra suërint.
Nam, quæquomque retro, parte interiore, latebit,
Inde tamen, quam vis torte penitusque remota,
Omnia, per flexos aditus educta, licebit
Pluribus hæc speculis videantur in ædibus esse:
Usque adeo e speculo in speculum transluceat imago;
Et, quom læva data est, fit rursum ut dextera fiat:
Inde retro rursum redit, et convortit eodem.
Quin etiam, quæquomque latuscula sunt speculo-
Adsimili lateris flexura prædita nostri; (rum
Dextera ea propter nobis simulacra remittunt:
Aut quia de speculo in speculum transfertur imago,
Inde ad nos, elisa bis, advolat; aut etiam quod
Circum agitur, quom venit imago: propterea quod
Flexa figura docet speculi convortier ad nos.
Indugredi porro pariter simulacra, pedemque
Ponere, nobiscum credas, gestumque imitari;
Propterea, quia, de speculi qua parte recedas,
Continuo nequeant illinc simulacra revorti:
Omnia quandoquidem cogit natura referri,
Ac resilire ab rebus, ad æquos recklita flexus.
Splendida porro oculei fugitant, vitantque tueri;
Sol etiam cæcat, contra si tendere pergas:
Propterea, quia vis magna est ipsius, et alte
Area per purum graviter simulacra feruntur,
Et feriunt oculos, turbantia composituras.
Præterea, splendor, quiquomque est acer, adurit
Sæpe oculos; ideo, quod semina possidet ignis
Multa, dolorem oculis quæ gignunt insinuando.
Lurida præterea fiunt, quæquomque tuentur
Arquatei; quia luroris de corpore eorum
Semina multa fluunt, simulacris obvia rerum;
Multaque sunt oculis in eorum denique mixta,
Quæ contage sua palloribus omnia pingunt.
E tenebris autem, quæ sunt in luce, tuemur,
Propterea, quia, quom propior caliginis aer
Ater iniit oculos prior, et possedit apertos;
Insequitur caudens confestim lucidus aer,
Qui quasi purgat eos, ac nigras discutit umbras
Aeris illius: nam multis partibus hicc' est
Mobilior, multisque minutior, et mage pollens.
Qui simul atque vias oculorum luce replevit,
Atque patefecit, quas ante obsederat ater;
Continuo rerum simulacra adaperta sequuntur,
Quæ sita sunt in luce, lacessuntque, ut videamus.
Quod contra facere in tenebris e luce nequimus;
Propterea, quia posterior caliginis aer
Crassior insequitur, qui cuncta foramina conplet,
Obsiditque vias oculorum, ne simulacra
Possint ullarum rerum, contecta, moveri.
Quadratasque procul turreis quom cernimus urbis,
Propterea fit, utei videantur sæpe rotundæ,
Angulus obtusus quia longe cernitur omnis;
Sive etiam potius non cernitur, ac perit eius
Plaga, nec ad nostras acies perlabitur ictus;
Aera per multum quia dum simulacra feruntur,
Cogit hebescere eum crebris obfensibus aer.
Hoc, ubi subfugit sensum simul angulus omnis,
Fit, quasi ut ad tornum saxorum structa tuantur:
Non tamen, ut coram quæ sunt, vereque rotunda;
Sed quasi adumbratim paullum similata videntur.
Umbra videtur item nobis in sole moveri,
Et vestigia nostra sequi, gestumque imitari;
Aera si credis, privatum lumine, posse
Indugredi, motus hominum, gestumque, sequentem:
Nam nihil esse potest aliud, nisi lumine cassus
Aer, id, quod nos umbram perhibere suëmus.
Nimirum, quia terra locis ex ordine certis
Lumine privatur solis, quaquomque meantes
Obficimus: repletur item, quod liquimus eius.
Propterea fit, utei videatur, quæ fuit umbra
Corporis, e regione eadem nos usque sequuta:
Semper enim nova se radiorum lumina fundunt,
Primaque dispereunt, quasi in iguem lana trahatur.
Propterea, facile et spoliatur lumine terra,
Et repletur item, nigrasque sibi abluit umbras.
Nec tamen heic oculos falli concedimus hilum:
Nam, quoquomque loco sit lux, atque umbra, tueri
Illorum est: eadem vero sint lumina, necne,
Umbraque, quæ fuit heic, eadem nunc transeat illuc;
An potius fiat, paullo quod diximus ante;
Hocc' animi demum ratio discernere debet,
Nec possunt oculei naturam noscere rerum.
Proinde, animi vitium hocc' oculis adfingere noli.
Qua vehimur navi, fertur, quom stare videtur;
Quæ manet in statione, ea præter creditur ire:
Et fugere ad puppim colles; campeique, videntur,
Quos agimus præter navem, velisque volamus.
Sidera cessare, ætheriis adfixa cavernis,
Cuncta videntur; et adsiduo sunt omnia motu;
Quandoquidem longos obitus exorta revisunt,
Quom permensa suo sunt cœlum corpore claro:

Solque pari ratione manere, et luna, videtur
In statione; ea, quæ ferri res indicat ipsa.
Exstantesque procul medio de gurgite montes,
Classibus inter quos liber patet exitus; ingens
Insula coniunctis tamen ex hiis una videtur.
Atria vorsari, et circumcursare columnæ
Usque adeo fit utei pueris videantur, ubi ipsei
Desierunt vorti, vix ut iam credere possint,
Non supra sese ruere omnia tecta minari. (alte
Iamque rubrum tremulis iubar ignibus erigere
Quom cœptat Natura, supraque extollere monteis;
Quos tibi tum supra sol monteis esse videtur,
Conminus ipse suo contingens fervidus igni,
Vix absunt nobis missus bis mile sagittæ;
Vix etiam cursus quingentos sæpe veruti.
Inter eos solemque iacent immania ponti
Æquora, substrata ætheriis ingentibus oris:
Interiectaque sunt terrarum milia multa,
Quæ variæ retinent gentes et secla ferarum.
At coniectus aquæ, digitum non altior unum,
Qui lapides inter sistit per strata viarum,
Despectum præbet sub terras inpete tanto,
A terris quantum cœli patet altus hiatus;
Nubila despicere, et cœlum: ut videare videre
Corpora mirande sub terras, abdita cœlo.
Denique, ubi in medio nobis equus acer oblæsit
Flumine, et in rapidas amnis dispeximus undas;
Stantis equi corpus transvorsum ferre videtur
Vis, et in advorsum flumen contrudere raptim:
Et, quoquomque oculos traiecimus, omnia ferri,
Et fluere, adsimili nobis ratione videntur.
Porticus æquali quam vis est denique ductu,
Stansque in perpetuum paribus subfulta columnis;
Longa, tamen parte ab summa quom tota videtur,
Paullatim trahit angusti fastigia coni,
Tecta solo iungens, atque omnia dextera lævis;
Donec in obscurum coni conduxit acumen.
In pelago nautis, ex undis ortus, in undis
Sol fit utei videatur obire, et condere lumen;
Quippe ubi nihil aliud nisi aquam cœlumque tuen-
Ne leviter credas labefactari undique sensus. (tur:
At maris ignaris in portu clauda videntur
Navigia aplustris, fractas obnitier undas:
Nam quæquomque supra rorem salis edita pars est
Remorum, recta est; et recta superne guberna:
Quæ demersa liquore obeunt, refracta, videntur.
Omnia convorti, sursumque supina revorti;
Et reflexa prope in summo fluitare liquore.
Raraque per cœlum tum ventei nubila portant
Tempore nocturno, quom splendida signa videntur
Labier advorsum nimbos, atque ire superne
Longe aliam in partem, ac qua, ratione, feruntur.
At, si forte oculo manus uni subdita subter
Pressit eum, quodam sensu fit, utei videantur
Omnia, quæ tuimur, fieri tum bina tumdo;
Bina lucernarum florentia lumina flammis,
Binaque per totas ædeis geminare supellex;
Et duplices hominum facies et corpora bina.
Denique, quom suavi devinxit membra sopore
Somnus, et in summa corpus iacet omne quiete;
Tum vigilare tamen nobis, ac membra movere
Nostra videntur; et in noctis caligine cæca
Cernere censemus solem, lumenque diurnum:
Conclusoque loco cœlum, mare, flumina, monteis,
Mutare, et campos pedibus transire, videmur;
Et sonitus audire, severa silentia noctis
Undique quom constent; et reddere dicta tacentes.
Cætera de genere hoc mirande multa videmus,
Quæ violare fidem quasi sensibus omnia quærunt:
Nequidquam; quoniam pars horum maxima fallit
Propter opinatus animi, quos addimus ipsei,
Pro visis ut sint, quæ non sunt sensibus visa.
Nam nihil ægrius est, quam res secernere apertas
Ab dubiis, animus quas ab se protinus abdit.
Denique, nihil sciri si quis putat, id quoque ne-
An sciri possit; quoniam nihil scire fatetur. (scit,
Hunc igitur contra mittam contendere caussam,
Qui capite ipse suo instituit vestigia sese. (sum
Et tamen hoc quoque utei concedam scire, at id ip-
Quæram, quom in rebus veri nihil viderit ante,
Unde sciat, quid sit scire, et nescire vicissim:
Notitiam veri quæ res, falsique crearit;
Et dubium certo quæ res, differre probarit.
Invenies primis ab sensibus esse creatam
Notitiam veri, neque sensus posse refelli:
Nam maiore fide debet reperirier illud,
Sponte sua veris quod possit vincere falsa.
Quid maiore fide porro, quam sensus, haberi
Debet? an ab sensu falso ratio orta valebit
Dicere eos contra, quæ tota ab sensibus orta est?
Quei nisi sunt verei, ratio quoque falsa fit omnis.
An poterunt oculos aureis reprehendere? an aureis
Tactus? an hunc porro tactum sapor arguet oris;
An confutabunt nares, oculeive revincent? (stas
Non, ut opinor, ita est: nam seorsum quoique pote-
Divisa est; sua vis quoique est: ideoque necesse est,
Et, quod molle sit, et gelidum, fervensve, videri;
Et seorsum varios rerum sentire colores,
Et, quæquomque coloribus sint coniuncta, necesse est.
Seorsus item sapor oris habet vim, seorsus odores
Nascuntur, seorsum sonitus; ideoque necesse est,
Non possint alios alici convincere sensus.
Nec porro poterunt ipsei reprehendere sese;
Æqua fides quoniam debebit semper haberi: (rum est.
Proinde, quod in quoque est huis visum tempore, ve-
Et, si non poterit ratio dissolvere caussam,
Quur ea, quæ fuerint iuxtim quadrata, procul sint
Visa rotunda; tamen præstat rationis egentem
Reddere mendose caussas utriusque figuræ,
Quam manibus manifesta suis emittere quoquam;
Et violare fidem primam, et convellere tota
Fundamenta, quibus nixatur vita, salusque.
Non modo enim ratio ruat omnis, vita quoque ipsa
Concidat ex templo, nisi credere sensibus ausis,
Precipitesque locos vitare, et cætera, quæ sint
In genere hoc fugiunda; sequi, contraria quæ sint.
Illa tibi est igitur verborum copia cassa
Omnis, quæ, contra sensus instructa, parata est.
Denique, ut in fabrica, si prava est regula prima,
Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua si ex parti claudicat hilum;
Omnia mendose fieri, atque obstipa, necessum est,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona tecta;
Iam ruere ut quædam videantur velle, ruantque
Prodita iudiciis fallacibus omnia primis:
Sic igitur ratio tibi rerum prava, necesse est, (est.
Falsaque sit, falsis quæquomque ab sensibus orta
Nunc aliei sensus, quo pacto quisque suam rem
Sentiat, haud quaquam ratio scrupulosa relicta est.
Principio, auditur sonus, et vox omnis, in aureis
Insinuata suo pepulere ubi corpore sensum. (est
Corpoream quoque enim vocem constare fatendum
Et sonitum; quoniam possunt inpellere sensus.
Propterea radit vox fauces sæpe; facitque
Asperiora foras gradiens arteria clamor.
Quippe, per angustum, turba maiore coorta,
Ire foras ubi cœpernut primordia vocum,
Scilicet, expletis quoque ianua redditur oris

Rauca viis; et iter lædit qua vox it in auras.
Haud igitur dubium, quin voces, verbaque, constent
Corporeis e principiis, ut lædere possint.
Nec te fallit item, quid corporis auferat, et quid
Detrahat ex hominum nervis, ac viribus ipsis,
Perpetuus sermo, nigrai noctis ad umbram
Aurorae perductus ab exoriente nitore;
Præsertim si cum summo est clamore profusus.
Ergo corpoream vocem constare necesse est,
Multa loquens quoniam amittit de corpore partem.
Nec simili penetrant aureis primordia forma,
Quom tuba depresso graviter sub murmure mugit,
Et revocat raucum retro cita barbara bombum;
Et valli cycnis, nece tortis, ex Heliconis
Quom liquidam tollunt lugubri voce querelam.
Hasce igitur penitus voces, quom corpore nostro
Exprimimus, rectoque foras emittimus ore,
Mobilis articulat, verborum dædala, lingua,
Formaturaque labrorum pro parte figurat.
Asperitas autem vocis fit ab asperitate
Principiorum, et item lævor lævore creatur.
Hoc ubi, non longum spatium est, unde una profecta
Perveniat vox quæque, necesse est verba quoque ipsa
Plane exaudiri, discernique articulatim:
Servat enim formaturam, servatque figuram.
At, si interpositum spatium sit longius æquo,
Aëra per multum confundi verba necesse est,
Et conturbari vocem, dum transvolat auras.
Ergo fit, sonitum ut possis sentire, neque illam
Internoscere, verborum sententia quæ sit;
Usque adeo confusa venit vox, inque pedita.
Præterea, verbum sæpe unum perciet aureis
Omnibus, in populo missum præconis ab ore.
In multas igitur voces vox una repente
Diffugit, in privas quoniam se dividit aureis,
Obsignans formam verbis, clarumque sonorem.
At, quæ pars vocum non aureis incidit ipsas,
Præterlata perit frustra, diffusa per auras:
Pars, solidis adlisa, lapis reiecta, sonorem
Reddit; et interdum frustratur imagine verbi.
Quæ, bone! quom videas, rationem reddere possis
Tute tibi, atque aliis, quo pacto, per loca sola,
Saxa pareis formas verborum ex ordine reddant,
Palanteis comites quom, monteis inter opacos,
Quærimus, et magna dispersos voce ciemus.
Sex etiam, aut septem, loca vidi reddere voces,
Unam quom iaceres: ita colles collibus ipsei
Verba repulsantes iterabant dicta referri.
Hæc loca capripedes Satyros, Nymphasque, tenere
Finitumei fingunt; et Faunos esse loquuntur,
Quorum noctivago strepitu, ludoque iocanti,
Adfirmant volgo taciturna silentia rumpi;
Chordarumque sonus fieri, dulceisque querelas,
Tibia quas fundit digitis, pulsata canentum;
Et genus agricolùm late sentiscere, quom Pan,
Pinea semiferi capitis vallamina quassans,
Unco sæpe labro calamos percurrit hianteis,
Fistula sylvestrem ne cesset fundere musam.
Cætera de genere hoc monstra ac portenta loquuntur,
Ne loca, deserta ab Divis quoque, forte putentur
Sola tenere; ideo iactant miracula dictis:
Aut aliqua ratione alia ducuntur; ut omne
Humanum genus est avidum nimis auricularum.
Quod super est, non est mirandum, qua ratione
Per loca, qua nequeunt oculei res cernere apertas,
Hæc loca per voces veniant, aureisque lacessant:
Conloquium clusis foribus quoque sæpe videmus.
Nimirum, quia vox per flexa foramina rerum
Incolonuis transire potest, simulacra renutant;
Perscinduntur enim, nisi recta foramina tenant:
Qualia sunt vitri, species quæ transvolat omnis.
Præterea, parteis in cunctas dividitur vox,
Ex alteis aliæ quoniam gignuntur; ubei nam
Dissiluit semel, in multas, exorta quasi iguis
Sæpe solet scintilla suos se spargere in igneis:
Ergo replentur loca vocibus, abdita retro
Omnia quæ circum fuerunt, sonituque cientur.
At simulacra viis de rectis omnia tendunt,
Ut sunt missa semel: quapropter cernere nemo
Sæpta supra potis est, at voces adcipere extra.
Et tamen ipsa quoque hæc, dum transit clusa viarum,
Vox obtunditur, atque aureis confusa penetrat;
Et sonitum potius, quam verba, audire videmur.
Hoc, qui sentimus sucum, lingua atque palatum,
Plusculum habent in se rationis, plus operai.
Principio, sucum sentimus in ore, cibum quom
Mandendo exprimimus: ceu pleuam spongiam aquai
Si quis forte manu premere, ac siccare cœpit.
Inde, quod exprimimus, per caulas omne palati
Diditur, et rarae per plexa foramina linguae.
Hoc, ubi lævia sunt manantes corpora suci,
Suaviter adtingunt, et suaviter omnia tractant,
Humida linguai circum sudantia templa:
At contra pungunt sensum, lacerantque, coorta,
Quanto quæque magis sunt asperitate repleta.
Deinde, voluptas est e suco, fine palati;
Quom vero deorsum per fauces præcipitavit,
Nulla voluptas est, dum diditur omnis in artus.
Nec refert quidquam, quo victu corpus alatur,
Dum modo, quod capias, concoctum didere possis
Artubus, et stomachi humectum servare tenorem.
Nunc aliis alius qui sit cibus, ut videamus,
Expediam; qua reve, aliis quod triste et amarum est,
Hoc tamen esse aliis possit perdulce videri.
Tantaque in hiis rebus distantia differitasque est,
Ut, quod aliis cibus est, aliis fuat acre venenum.
Est itaque, ut serpens, hominis quæ tacta salivis,
Disperit, ac sese mandendo conficit ipsa.
Præterea, nobis veratrum est acre venenum;
At capris adipes, et coturnicibus, auget.
Id quibus ut fiat rebus cognoscere possis,
Principio meminisse decet, quæ diximus ante,
Semina multimodis in rebus mixta teneri.
Porro omnes, quæquomque cibum capiunt, animantes,
Ut sunt dissimiles extrinsecus, et generatim
Extima membrorum circumcæsura coercet;
Proinde et seminibus constant, variantque figura.
Semina quom porro distent, differre necesse est
Intervalla, viasque, foramina quæ perhibemus,
Omnibus in membris et in ore, ipsoque palato.
Esse minora igitur quædam, maioraque, debent;
Esse triquetra aliis, aliis quadrata necesse est:
Multa rotunda, modis multis multangula quædam.
Namque figurarum ratio ut motusque reposcunt,
Proinde foraminibus debent differre figuræ,
Et variare viæ, proinde ac textura coercet.
Hoc, ubi quod suave est aliis, aliis fit amarum,
Illi, quoi suave est, lævissima corpore debent
Contractabiliter caulas intrare palati:
At contra, quibus est eadem res intus acerba,
Aspera nimirum penetrant, hamataque, fauces.
Nunc facile est ex hiis rebus cognoscere quæque.
Quippe, ubi quoi febris, bili superante, coorta est,
Aut alia ratione aliqua est vis excita morbi;
Perturbatur ibei iam totum corpus, et omnes
Commutantur ibei positurae principiorum:
Fit, prius ad sensum quæ corpora conveniebant,
Nunc non conveniant, et cætera sint magis apta,

Quæ penetrata queunt sensum progignere acerbum.
Utraque enim sunt in mellis commixta sapore;
Id, quod iam superà tibi sæpe obstendimus ante.
Nunc age, quo pacto nareis adiectus odoris
Tangat, agam. Primum res multas esse necesse est,
Unde fluens volvat varius se fluctus odorum;
Et fluere, et mitti volgo, spargique, putandum est.
Verum aliis alius magis est animantibus aptus,
Dissimileis propter formas; ideoque per auras
Mellis apes, quam vis longe, ducuntur odore;
Volturiique cadaveribus: tum, fissa ferarum
Ungula quo tulerit gressum, permissa canum vis
Ducit; et humanum longe præsentit odorem,
Romulidarum nareis servator, candidus anser.
Sic aliis alius nidor datus ad sua quemque
Pabula ducit, et a tetro resilire veneno
Cogit; eoque modo servantur secla ferarum.
Hicc' odor ipse igitur, nareis quicquomque lacessit,
Est alio ut possit permitti longius alter:
Sód tamen haud quisquam tam longe fertur eorum,
Quam sonitus, quam vox; mitto iam dicere, quam res
Quæ feriunt oculorum acies, visumque lacessunt:
Errabundus enim tarde venit, ac perit ante
Paullátim, facileis distractus in aeris auras.
Ex alto primum quia vix emittitur ex re:
Nam penitus fluere atque recedere rebus odores
Significat, quód fracta magis redolere videntur
Omnia, quod contrita, quod igni conlabefacta.
Deinde, videre licet maioribus esse creatum
Principiis, quam vox; quoniam per saxea sæpta
Non penetrat, qua vox volgo sonitusque feruntur.
Qua re etiam quod olet, non tam facile esse videbis
Investigare, in qua sit regione locatum:
Refrigescit enim contundo plaga per auras;
Nec calida ad sensum decurrunt, nuntia rerum.
Errant sæpe canes itaque, et vestigia quærunt.
Nec tamen hoc solis in odoribus, atque saporum
In genere, est: sed item species rerum, atque colores
Non ita conveniunt ad sensus omnibus omnes,
Ut non sint aliis quædam magis acria visis.
Quin etiam gallum, noctem explodentibus alis,
Auroram clara consuetum voce vocare,
Nemo queunt rapidei contra constare leones,
Inque tueri? ita continuo meminere fugai.
Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quædam
Semina, quæ, quom sunt oculos immissa leonum,
Pupillas interfodiunt, acremque dolorem
Præbent, ut nequeant contra durare ferocos:
Quom tamen hæc nostras acies nihil lædere possint:
Aut quia non penetrant, aut quod penetrantibus illis
Exitus ex oculis liber datur, in remorando
Lædere ne possint ex ulla lumina parte.
Nunc age, quæ moveant animum res, adcipe; et un-
Quæ veniunt, veniant in mentem, percipe paucis.
Principio hoc dico, rerum simulacra vagari
Multa, modis multis in cunctas undique parteis,
Tenuia; quæ facile inter se iunguntur in auris,
Obvia quom veniunt; ut aranea, bracteaque auri.
Quippe et enim multo magis hæc sunt tenuia textu,
Quam quæ percipiunt oculos, visumque lacessunt:
Corporis hæc quoniam penetrant per rara, cientque,
Tenuem animi naturam intus, sensumque lacessunt.
Centauros itaque, et Scyllarum membra, videmus,
Cerbereasque canum fauces; simulacraque eorum,
Quorum, morte obita, tellus amplectitur ossa.
Omne genus, quoniam passim simulacra feruntur;
Partim sponte sua quæ fiunt acre in ipso,
Partim quæ variis ab rebus quomque recedunt;
Et quæ confaciunt ex horum facta figuris.
Nam certe ex vivo Centauri non fit imago;
Nulla fuit quoniam talis natura animai:
Verum, ubi equi atque hominis casu convenit imago,
Hærescit facile ex templo, quod diximus ante,
Propter subtilem naturam et tenuia texta.
Cætera de genere hoc eadem ratione creantur:
Quæ quom mobiliter summa levitate feruntur,
Ut prius obstendi, facile uno commovet ictu
Quæ libet una animum nobis subtilis imago:
Tenuis enim mens est, et mire mobilis, ipsa.
Hæc fieri, ut memoro, facile hinc cognoscere pos-
Qua tenus hoc simile est illi, quod mente videmus,
Atque oculis, simili fieri ratione necesse est.
Nunc igitur, docui quoniam me forte leonum
Cernere per simulacra, oculos quæquomque lacess-
Scire licet, mentem simili ratione moveri,
Per simulacra leonum, et cætera, quæ videt æque,
Nec minus, atque oculei: nisi quod mage tenuia cernit.
Nec ratione alia, quom somnus membra profudit,
Mens animi vigilat, nisi qua simulacra lacessunt
Hæc eadem nostros animos, quæ quom vigilamus:
Usque adeo, certe ut videamur cernere eum, quem,
Reddita vita, iam mors, et terra, potita est.
Hocc' ideo fieri cogit natura, quod omnes
Corporis obfectei sensus per membra quiescunt,
Nec possunt falsam veris convincere rebus.
Præterea, meminisse iacet, languetque reporo;
Nec dissentit, eum mortis letique potitum
Iam pridem, quem mens vivum se cernere credit.
Quod super est, non est mirum, simulacra moveri,
Brachiaque in numerum iactare, et cætera membra:
Nam fit, ut in somnis facere hoc videatur imago.
Hoc, ubi prima periit, alioque est altera nata
Inde statu, prior huic gestum mutasse videtur.
Scilicet id fieri celeri ratione putandum est:
Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta,
Tantaque sensibili quo vis est tempore in uno
Copia particularum, ut possit subpeditare.
Multaque in hiis rebus quæruntur, multaque nobis
Clarandum est, plane si res exponere avemus.
Quæritur in primis, qua re, quod quicque lubido
Venerit, ex templo mens cogitet eius id ipsum.
Anne voluntatem nostram simulacra tuentur;
Et, simul ac volumus, nobis obcurrit imago?
Si mare, si terram, coeli est, si denique cœlum,
Conventus hominum, pompam, convivia, pugnas;
Omnia sub verbone creat Natura, paratque?
Quom præsertim aliis, eadem in regione, locoque,
Longe dissimileis animus res cogitet omneis?
Quid porro, in numerum procedere quom simula-
Cernimus in somnis, et mollia membra movere;
Mollia mobiliter, quom alternis brachia mittunt,
Et repetunt oculis gestum pede convenienti?
Scilicet arte madent simulacra, et docta vagantur,
Nocturno facere ut possint in tempore ludos?
An magis illud erit verum, quia tempore in uno,
Consentimus id, ut quom vox emittitur una,
Tempora multa latent, ratio quæ comperit esse?
Propterea fit, utei quo vis in tempore quæque
Præsto sint simulacra, locos in quosque, parata:
Tanta est mobilitas, et rerum copia tanta:
Hoc, ubi prima periit, alioque est altera nata
Inde statu, prior huic gestum mutasse videtur.
Et, quia tenuia sunt, nisi quæ contendit, acute
Cernere non potis est animus; proinde omnia, quæ sunt
Præterea, pereunt, nisi quæ ex sese ipse paravit.

Ipse parat sese porro, speratque futuram,
Ut videat, quod consequitur, rem quamque: fit ergo.
Nonne vides, oculos etiam, quom, tenuia quæ sunt,
Cernere coperunt, contendere se, atque parare;
Nec sine eo fieri posse, ut cernamus acute?
Et tamen in rebus quoque apertis noscere possis,
Si non advortas animum, proinde esse, quasi omni
Tempore semotum fuerit, longeque remotum.
Quur igitur mirum est, animus si cætera perdit,
Præter quam quibus est in rebus delitus ipse?
Deinde adopinamur de signis maxuma parvis,
Ac nos in fraudem induimus frustraminis ipsei.
Fit quoque, ut interdum non subpeditetur imago
Eiusdem generis; sed femina, quæ fuit ante
In manibus, vir utei factus videatur adesse:
Aut alia ex alia facies, ætasque, sequatur:
Quod ne miremur, sopor atque oblivia curant.
Illud in his rebus vitium vehementer inesse
Ecfugere errorem vitareque præmetuenter,
Lumina ne facias oculorum clara creata,
Prospicere ut possimus; et, ut proferre viai
Procerus passus; ideo fastigia posse
Surarum ac feminum, pedibus fundata, plicari:
Brachia tum porro validis ex apta lacertis,
Esse manusque datas, utraque a parte ministras,
Ut facere ad vitam possemus quæ foret usus.
Cætera de genere hoc, inter quæquomque petantur,
Omnia pervorsa præpostera sunt ratione:
Nihil ideo quoniam natum est in corpore, ut uti
Possemus; sed, quod natum est, id procreat usum.
Nec fuit ante videre oculorum lumina nata;
Nec dictis orare prius, quam lingua creata est:
Sed potius longe linguæ præcessit origo
Sermonem; multoque creatæ sunt prius aures,
Quam sonus est auditus; et omnia denique membra
Ante fuere, ut opinor, eorum quam foret usus:
Haud igitur potuere utundi crescere caussa.
At contra conferre manu certamina pugnæ,
Et lacerare artus, fedareque membra cruore,
Ante fuit multo, quam lucida tela volarent:
Et volnus vitare prius natura coegit,
Quam daret obiectum parmai læva per artem.
Scilicet et fessum corpus mandare quieti
Multo antiquius est, quam lecti mollia strata:
Et sedare sitim prius est, quam pocula, natum.
Hæc igitur possunt utundi cognita caussa
Credier, ex usu quæ sunt, vitaque, reperta:
Illa quidem seorsum sunt omnia quæ prius ipsa
Nata, dedere suæ post utilitiam utilitatis:
Quo genere in primis sensus, et membra, videmus.
Qua re etiam atque etiam procul est, ut credere possis,
Utilitatis ob obsicium potuisse creari.
Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Quod natura cibum quærit quoiusque animantis.
Quippe et enim fluere, atque recedere, corpora rebus
Multa modis multis docui: sed plurima debent
Ex animalibus; hæc quia sunt exercita motu:
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur;
Multa per os exhalantur, quom languida anhelant.
Hiis igitur rebus rarescit corpus, et omnis
Subruitur natura: dolor quam consequitur rem.
Propterea, capitur cibus, ut subfulciat artus,
Et recreet vireis inter datus; atque, patentem
Per membra ac venas, ut amorem obturet edundi.
Humor item discedit in omnia, quæ loca quomque
Poscunt humorem: glomerataque multa vaporis
Corpora, quæ stomacho præbent incendia nostro,
Dissupat advenions liquor, ac restinguit, ut ignem;
Urere ne possit calor amplius aridus artus.
Sic igitur tibi anhela sitis de corpore nostro
Abluitur; sic expletur ieiuna cupido.
Nunc, qui fiat, utei passus proferre queamus,
Quom volumus, vareque datum sit membra movere;
Et, quæ res tantum hocc' oneris protrudere nostri
Corporis insuerit, dicam: tu percipe dicta.
Dico, animo nostro primum simulacra meandi
Adcidere, atque animum pulsare, ut diximus ante:
Inde voluntas fit: neque enim facere incipit ullam
Rem quisquam, quam mens providit, quid velit, antId, quod provident, illius rei constat imago.
Ergo, animus quom sese ita commovet, ut velit ire,
Inque gredi; ferit ex templo, quæ in corpore toto
Per membra, atque artus, animai dissita vis est:
Et facile est factum, quoniam coniuncta tenetur.
Inde ea proporro corpus petit; atque ita tota
Paullatim moles protruditur, atque movetur.
Præterea, tum rarescit quoque corpus; et aer
Scilicet, ut debet, qui semper mobilis exstat,
Per patefacta venit, penetratque foramina, largus;
Et dispargitur ad parteis ita quisque minutas
Corporis: heic igitur rebus fit utrimque duabus,
Corpus ut, ac navis velis ventoque, feratur.
Nec tamen illud in his rebus mirabile constat,
Tantula quod tantum corpus corpuscula possunt
Contorquere, et onus totum convortere nostrum.
Quippe etenim ventus subtili corpore tenuis,
Trudit agens magnam magno molimine navem;
Et manus una regit quanto vis impete euntem;
Atque gubernaclum conturquet, quo lubet, unum,
Multaque per trochleas, et tympana, pondere magno
Commovet atque levi substollit machina nixu.
Nunc, quibus ille modis Somnus per membra quietem
Inriget, atque animi curas e pectore solvat,
Suavidicis potius, quam multis, versibus edam;
Parvus ut est cycni melior canor, ille gruum quam
Clamor, in ætheriis disparsus nubibus austri.
Tu mihi da tenueis aureis, animumque sagacem:
Ne fieri negites, quæ dicam, posse: retroque
Vera repulsanti discedas pectore dicta:
Tutemet in culpa quom sis, neque cernere possis.
Principio, somnus fit, ubi est distracta per artus
Vis animæ; partimque foras eiecta recessit,
Et partim contrusa magis concessit in altum:
Dissolvuntur enim tum demum membra, fluuntque.
Nam dubium non est, animai quin opera sit
Sensus hic in nobis; quem quom sopor impedit esse,
Tum nobis animam perturbatam esse putandum est,
Eiectamque foras: non omnem; namque iaceret
Æterno corpus perfusum frigore leti,
Quippe ubi nulla latens animai pars remaneret
In membris, cinere ut multa latet obrutus ignis;
Unde reconflari sensus per membra repente
Possit, et ex igni cæco consurgere flamma.
Sed, quibus hæc rebus novitas conflatur; et unde
Perturbari anima, et corpus languescere, possit;
Expediam: tu fac, ne ventis verba profundam.
Principio, externa corpus de parte necessum est,
Aeriis quoniam vicinum tangitur auris,
Tundier, atque eius crebro pulsarier ictu:
Proptereaque, fere res omnes aut corio sunt,
Aut etiam conchis, aut callo, aut cortice, tectæ.
Interiorem etiam partem spirantibus aër
Verberat hicc' idem, quom ducitur, atque refiatur.
Qua re utrimque secus quom corpus vapulet, et quom
Perveniant plagæ per parva foramina nobis
Corporis ad primas partes, elementaque prima;
Fit quasi paullatim nobis per membra ruina:

Conturbantur enim positurae principiorum
Corporis atque animi; sic, ut pars inde animai
Eliciatur, et introrsum pars abdita cedat;
Pars etiam, distracta per artus, non queat esse
Coniuncta inter se, neque motu mutua fungi:
Inter enim saepit coetus natura, viasque;
Ergo sensus abit, mutatis motibus, alte.
Et, quoniam non est, quasi quod subfulciat artus,
Debile fit corpus, languescuntque omnia membra;
Brachia, palpebraeque, cadunt; poplitesque cubanti
Saepe tama submittuntur, viresque resolvunt.
Deinde, cibum sequitur somnus, quia, quae facit aer,
Haec eadem cibus, in venas dum diditur omneis,
Eclicit: et multo sopor ille gravissimus exstat,
Quem satur, aut lassus, capias; quia plurima tum se
Corpora conturbant, magno contusa labore.
Fit ratione eadem coniectus parte animai
Altior, atque foras eiectus largior eius;
Et divisior inter se, ac distractior, intus.
Et, quo quisque fere studio defunctus adhaeret;
Aut quibus in rebus multum sumus ante moratei,
Atque in ea ratione fuit contenta magis mens;
In somnis eadem plerumque videmur obire:
Caussidicei caussas agere, et componere leges;
Induperatores pugnare, ac praelia obire;
Nautae contractum cum ventis degere bellum;
Nos agere haec' autem, et naturam quaerere rerum
Semper, et inventam patriis exponere chartis.
Caetera sic studia, atque artes, plerumque videntur
In somnis animos hominum frustrata tenere:
Et queiquomque, dies multos, ex ordine ludis
Adsiduas dederint operas, plerumque videmus,
Quom iam destiterunt ea sensibus usurpare,
Reliquas tamen esse vias in mente patenteis,
Qua possint eadem rebus simulacra venire.
Per multos itaque illa dies eadem obversantur
Ante oculos, etiam vigilantes ut videantur
Cernere saltanteis, et mollia membra moventeis;
Et citharae liquidum carmen, chordasque loquenteis,
Auribus adcipere; et consessum cernere eumdem,
Scenaique simul varios splendere decores.
Usque adeo magni refert studium, atque voluntas;
Et quibus in rebus consuerint esse operatei
Non homines solum, sed vero animalia cuncta.
Quippe videbis equos forteis, quom membra iacent
In somnis, sudare tamen, spirareque, semper;
Et quasi de palma summas contendere vireis.
[Aut quasi carceribus patefactis saepe quiete.]
Venantumque canes in molli saepe quiete
Lactant crura tamen subito, vocesque repente
Mittunt, et crebro reducunt naribus auras,
Ut vestigia si teneant inventa ferarum;
Expergefacteique sequuntur inania saepe
Cervorum simulacra, fugae quasi dedita cernant;
Donec discussis redeant erroribus ad se.
At, consueta domu, catulorum blanda propago
Discutere et corpus de terra conripere instant;
Proinde, quasi ignotas facies atque ora tuantur.
Et, quo quaeque magis sunt aspera seminiorum,
Tam magis in somnis eadem saevire necessum est.
At variae fugiunt volucres, pinnisque repente
Solicitant Divûm nocturno tempore lucos,
Adcipitres somno in leni si praelia pugnasque
Edere sunt, persectantes, visaeque volantes.
Porro, hominum mentes, magnis quae motibus edunt,
Magna itidem saepe in somnis faciuntque, geruntque.
Reges expugnant, capiuntur, praelia miscent;
Tollunt clamorem, quasi si iugulentur ibeidem.
Multei depugnant, gemitusque doloribus edunt;
Et, quasi pantherae morsu, saevive leonis,
Mandantur, magnis clamoribus omnia complent.
Multei de magnis per somnum rebus loquuntur:
Indicioque sui facti persaepe fuere.
Multei mortem obeunt: multei, de montibus altis
Ut quei praecipitent ad terram, corpore toto
Exterruntur; et ex somno, quasi mentibus captei,
Vix ad se redeunt, permotei corporis aestu.
Flumen item, sitiens, aut funtem propter amoenum
Adsidet, et totum prope faucibus obcupat amnem.
Purei saepe, lacum propter, seu dolia curta,
Somno devinctei, credunt se extollere vestem:
Totius humorem saccatum corporis fundunt;
Quom Babylonica, magnifico splendore, rigantur.
Tum, quibus aetatis freta primitus insinuantur,
Semen ubi ipsa dies membris natura creavit,
Conveniunt simulacra foris e corpore quoque,
Nuntia praeclari voltûs, pulcrique coloris,
Qui ciet inritans loca turgida semine multo;
Ut, quasi transactis saepe omnibus rebus, profundant
Fluminis ingenteis fluctus, vestemque cruentent.
Solicitatur id in nobis, quod diximus ante,
Semen; adulta aetas quom primum roborat artus.
Namque alias aliud res commovet, atque lacessit;
Ex homine humanum semen ciet una hominis vis:
Quod simul atque suis eiectum sedibus exit,
Per membra atque artus decedit corpore toto,
In loca conveniens nervorum certa; cietque
Continuo parteis genitaleis corporis ipsas:
Inritata tument loca semine, fitque voluntas
Eicere id, quo se contendit dira lubido:
Idque petit corpus mens, unde est saucia amore.
Namque omnes plerumque cadunt in volnus; et illi-
Emicat in partem sanguis, unde icimur ictu: (lam
Et, si comminus est, hostem ruber obcupat humor.
Sic igitur, Veneris qui telis adcipit ictus,
Sive puer membris muliebribus huuc iaculatur,
Seu mulier, toto iactans e corpore amorem;
Unde feritur, eo tendit, gestitque coire,
Et iacere humorem in corpus de corpore ductum:
Namque voluptatem praesagit multa cupido.
Haec Venus est nobis; hinc ductum est nomen Amoris:
Hinc illa et primum Veneris dulcedinis in cor
Stillavit gutta, et subcessit frigida cura. (sunt
Nam, si abest, quod ames, praesto simulacra tamen
Illius, et nomen dulce obversatur ad aureis.
Sed fugitare decet simulacra, et, pabula amoris,
Absterrere sibi; atque alio convortere mentem;
Et iacere humorem, coniectum, in corpora quaeque,
Nec retinere, semel conversum unius amore,
Et servare sibi curam, certumque dolorem.
Ulcus enim vivescit et inveterascit alundo,
Inque dies gliscit furor, atque aerumna gravescit,
Si non prima novis conturbes volnera plagis,
Volgivagaque vagus Venere ante recentia cures,
Aut alio possis animi traducere motus.
Nec Veneris fructu caret is, qui vitat amorem;
Sed potius, quae sunt sine poena, commoda sumit.
Nam certe pura est sanis magis inde voluptas,
Quam miseris; et enim potiundi tempore in ipso
Fluctuat incertis erroribus ardor amantum:
Nec constat, quid primum oculis manibusque fruantur.
Quod petiere, premunt arte; faciuntque dolorem
Corporis, et denteis inlidunt saepe labellis,
Osculaque adfligunt, quia non est pura voluptas:

Et stimulei subsunt, quei instigant lædere id ipsum,
Quodquomque est, rabies unde illæc germina turguent.
Sed leviter pœnas frangit Venus inter amorem,
Blandaque refrenat morsus admixta voluptas.
Namque in eo spes est, unde est ardoris origo,
Restingui quoque posse ab eodem corpore flammam:
Quod fieri contra totum natura repugnat;
Unaque res hæc est, quoius quo plurima habemus,
Tam magis ardescit dira cupedine pectus.
Nam cibus, atque humor, membris adsumitur intus:
Quæ quoniam certas possunt obsidere parteis,
Hoc facile expletur laticum frugumque cupido;
Ex hominis vero facie, pulchroque colore,
Nihil datur in corpus præter simulacra fruundum
Tenuia; quæ vento spes rapta est sæpe misella.
Ut bibere in somnis sitiens quom quærit, et humor
Non datur, ardorem qui membris stinguere possit;
Sed laticum simulacra petit, frustraque laborat,
In medioque sitit torrenti flumine potans:
Sic in amore Venus simulacris ludit amanteis,
Nec satiare queunt spectando corpora coram;
Nec manibus quidquam teneris abradere membris
Possunt, errantes incerti corpore toto.
Denique, quom, membris conlatis, flore fruuntur
Ætatis; iam quom præsagit gaudia corpus,
Atque in eo est Venus, ut muliebria conserat arva;
Adfigunt avide corpus, iunguntque salivas
Oris, et inspirant, pressantes dentibus ora,
Nequidquam; quoniam nihil inde abradere possunt,
Nec penetrare, et abire, in corpus corpore toto:
Nam facere interdum velle, et certare, videntur;
Usque adeo cupide in Veneris conpagibus hærent,
Membra voluptatis dum vi labefacta liquescunt.
Tandem, ubi se erupit nervis conjecta cupido,
Parva fit ardoris violenti pausa parumper;
Inde redit rabies eadem, et furor ille revisit,
Quom sibi, quod cupiant ipsei, contingere quærunt;
Nec reperire, malum id possunt quæ machina vincat:
Usque adeo incerti tabescunt volnere cæco.
Adde, quod absumunt nervos, pereuntque labore:
Adde, quod alterius sub nutu degitur ætas.
Labitur interea res, et vadimonia fiunt;
Languent officia, atque ægrotat fama vacillans:
Unguenta, et pulchra in pedibus Sicyonia, rident
Scilicet; et grandes viridi cum luce smaragdei
Auro includuntur, teriturque thalassina vestis
Adsidue, et Veneris sudorem exercita potat:
Et bene parta patrum fiunt anademata, mitræ:
Interdum in pallam, atque Alidensia, Chiaque, vor-
Eximia veste et victu convivia, ludei, (tunt.
Pocula crebra, unguenta, coronæ, serta, parantur;
Nequidquam; quoniam medio de fonte leporum
Surgit amari aliquid, quod in ipsis floribus angat:
Aut quom conscius ipse animus se forte remordet,
Desidiose agere ætatem, lustrisque perire;
Aut quod in ambiguo verbum iaculata reliquit;
Quod, cupido adfixum cordi, vivescit, ut ignis;
Aut nimium iactare oculos, aliumve tueri,
Quod putat; in voltuque videt vestigia risûs.
Atque in amore male hæc proprio, summeque secundo,
Inveniuntur: in advorso vero atque inopi sunt,
Prehendere quæ possis, oculorum lumine operto,
Innumerabilia: ut melius vigilare sit, ante
Qua docui ratione, caverque, ne inliniaris.
Nam vitare, plagas in Amoris ne iaciamur,
Non ita difficile est, quam captum retibus ipsis
Exire, et validos Veneris perrumpere nodos.
Et tamen implicitus quoque possis, inque peditus,
Effugere infestum, nisi tute tibi obvius obstes,
Et prætermittas animi vitia omnia primum,
Ut quæ corporis sunt eius, quam perpetis, ac vis.
Nam faciunt homines plerumque, cupidine cæci,
Et tribuunt, ea quæ non sunt iis commoda vere.
Multimodis igitur pravas, turpeisque, videmus
Esse in deliciis; summoque in honore vigere.
Atque alios alibi inrident, Veneremque suadent
Ut placent, quoniam fædo adflictentur amore;
Nec sua respiciunt miserei mala maxuma sæpe.
Nigra μελιχροος est; immunda ac fetida, ακοσμος.
Cæsia, Παλλαδιον· nervosa et lignea, Δορκας·
Parvola pumilio, Χαριτων μια, tota merum sal;
Magna atque immanis, καταπληξις, plenaque honoris;
Balba, loqui non quit? τραυλιζει· muta, pudens est;
At flagrans, odiosa, loquacula, Λαμπαδιον fit:
Ισχνον ερωμενιον tum fit, quom vivere non quit
Præ macie; ραδινη vero est, iam mortua tussi:
At gemina et mammosa, Ceres est ipsa ab lacchо:
Simula, Σιληνη ac Σατυρα est; labrosa, φιλημα:
Cætera de genere hoc, longum est, si dicere coner.
Sed tamen esto iam quanto vis oris honore,
Quoi Veneris membris vis omnibus exoriatur;
« Nempe, aliæ quoque sunt: nempe, hac sine vixi-
mus ante:
» Nempe, eadem facit, et scimus facere omnia tui-
» Et miseram tetris se subfit odoribus ipsa: » (peis;
Quam famulæ longe fugitant, furtimque cachinnant.
At lacrumans exclusus amator limina sæpe
Floribus et sertis operit, postesque superbos
Unguit amaracino, et foribus miser oscula figit.
Quem si, iam inmissum, veniens obfenderit aura
Una modo, caussas abeundi quærat honestas;
Et meditata diu cadat, alte sumpta, querela:
Stultitiaque ibi se damnet, tribuisse quod illi
Plus videat, quam mortali concedere par est.
Nec Veneres nostras hoc fallit; quo magis ipsæ
Omnia summo opere hos vitæ postscenia celant,
Quos retinere volunt, adscriptosque esse in amore;
Nequidquam: quoniam tu animo tamen omnia posses
Protrahere in lucem, atque omneis inquirere risus:
Et, si bello animo est et non odiosa vicissim,
Prætermittere humanis concedere rebus.
Nec mulier semper ficto subspirat amore;
Quæ complexa viri corpus cum corpore iungit,
Et tenet adsuctis humectans oscula labris.
Nam facit ex animo sæpe; et, communia quærens
Gaudia, solicitat spatium decurrere amoris.
Nec ratione alia volucres, armenta, feræque,
Et pecudes, et equæ, maribus subsidere possent,
Si non, ipsa quod illorum subat, ardet abundans
Natura, et venerem salientum læta retractant.
Nonne vides, Memmi! quos mutua sæpe voluptas
Vinxit, ut in vinclis communibus excrucientur?
In triviis quom sæpe canes, discedere aventes,
Divorsei, cupide summis ex viribus tendunt;
Quom interea validis Veneris conpagibus hærent?
Quod facerent numquam, nisi mutua gaudia nossent;
Quæ iacere in fraudem possent, vinctosque tenere.
Qua re etiam atque etiam, ut dico, est communis voluptas.
Et commiscendo quom semine forte virili
Femina vim vicit subita vi, conripuitque;
Tum similes matrum materno semine fiunt:
Ut patribus patrio: sed, quos utriusque figuræ

Esse vides iuxtim, miscenteis volta parentum,
Corpore de patrio ac materno sanguine crescunt,
Semina quom, Veneris stimulis excita per artus,
Obvia conflixit conspirans mutuus ardor;
Et neque utrum superavit eorum, nec superatum est.
Fit quoque, ut interdum similes exsistere avorum
Possint, et referant proavorum sæpe figuras;
Propterea, quia multa modis primordia multis
Mixta suo celant in corpore sæpe parentes,
Quæ patribus patres tradunt a stirpe profecta.
Inde Venus varia producit sorte figuras;
Maiorumque refert voltus, vocesque, comasque:
Quandoquidem nihilo minus hæc de semine certo
Fiunt, quam facies, et corpora, membraque, nobis.
Et muliebre oritur patrio de semine seclum;
Maternoque mares exsistunt corpore cretei.
Semper enim partus duplici de semine constat: (tur,
Atque, utri simile est magis id, quodquomque crea-
Eius habet plus parte æqua, quod cernere possis,
Sive virûm suboles, sive est muliebris origo.
Nec divina satum genitalem numina quoiquam
Absterrent, pater a gnatis ne dulcibus umquam
Adpelletur, et ut sterili Venere exigat ævom;
Quod plerumque putant, et multo sanguine mœstei
Conspargunt aras; adolentque altaria donis,
Ut gravidas reddant uxores semine largo.
Nequidquam Divûm numen, sorteisque, fatigant:
Nam steriles nimium crasso sunt semine partim,
Et liquido præter iustum, tenuique vicissim.
Tenue, locis quia non potis est adfigere adhæsum,
Liquitur ex templo, et revocatum cedit abortu.
Crassius heic porro, quoniam concretius æquo
Mittitur, aut non tam prolixo provolat ictu,
Aut penetrare locos æque nequit, aut penetratum
Ægre admiscetur muliebri semine semen:
Nam multum harmoniæ Veneris differre videntur;
Atque alias aliei conplent, magis, ex oliisque
Subscipiunt aliæ pondus magis, inque gravescunt:
Quom multæ steriles Hymenæis ante fuerunt
Pluribus, et nactæ post sunt tamen, unde puellos
Subscipere, et partu possent ditescere dulci;
Et, quibus ante domi fecundæ sæpe nequissent
Uxores parere, inventa est illis quoque conpar
Natura, ut possent gnatis munire senectam.
Usque adeo magni refert, ut semina possint
Seminibus commisceri genitaliter apta,
Crassaque conveniant liquidis, et liquida crassis.
Atque in eo refert, quo victu vita colatur:
Namque aliis rebus concrescunt semina membris,
Atque aliis extenuantur, tabentque, vicissim.
Et quibus ipsa modis tractetur blanda voluptas,
Id quoque permagni refert; nam more ferarum,
Quadrupedumque magis ritu, plerumque putantur
Concipere uxores, quia sic loca sumere possunt,
Pectoribus positis, sublatis semina lumbis.
Nec molles opus sunt motus uxoribus hilum:
Nam mulier prohibet se concipere, atque repugnat,
Clunibus ipsa viri Venerem si læta retractet;
Atque exossato ciet omni pectore fluctus:
Eicit enim sulcum recta regione viaque
Vomeris, atque locis avortit seminis ictum:
Idque, sua caussa consuêrunt scorta moveri,
Ne conplerentur crebro, gravidæque iacerent;
Et simul ipsa viris Venus ut concinnior esset:
Coniugibus quod nihil nostris opus esse videtur.
Nec divinitus interdum, Venerisque sagittis,
Deteriore fit ut forma muliercula ametur:
Nam facit ipsa suis interdum femina factis,
Morigerisque modis, et mundo corpore culta,
Ut facile insuescat secum vir degere vitam.
Quod super est, consuetudo concinnat amorem:
Nam, leviter quam vis, quod crebro tunditur ictu,
Vincitur id longo spatio tamen, atque labascit.
Nonne vides, etiam guttas, in saxa cadenteis,
Humoris longo in spatio pertundere saxa?

LIBER QUINTUS

Quis potis est dignum pollenti pectore carmen
Condere, pro rerum maiestate, hiisque repertis?
Quisve valet verbis tantum, qui fingere laudes
Pro meritis eius possit, qui talia nobis,
Pectore parta suo quæsitaque, præmia liquit?
Nemo, ut opinor, erit, mortali corpore cretus.
Nam, si, ut ipsa petit maiestas cognita rerum,
Dicundum est, Deus ille fuit, Deus, inclute Memmi!
Qui princeps vitæ rationem invenit eam, quæ
Nunc adpellatur Sapientia; quique per artem
Fluctibus e tantis vitam, tantisque tenebris,
In tam tranquillo, et tam clara luce, locavit.
Conferenim divina aliorum antiqua reperta:
Namque Ceres fertur fruges, Liberque liquoris
Vitigeni laticem, mortalibus instituisse;
Quom tamen hiis posset sine rebus vita manere;
Ut fama est, aliquas etiam nunc vivere genteis:
At bene non poterat sine puro pectore vivi.
Quo magis hic merito nobis Deus esse videtur:
Ex quo nunc etiam, per magnas didita genteis,
Dulcia permulcent animos solatia vitæ.
Herculis antistare autem si facta putabis,
Longius a vera multo ratione ferere.
Quid Nemeæus enim nobis nunc magnus hiatus
Ille leonis obesset, et horrens Arcadius sus?
Denique, quid Cretæ taurus, Lernæaque pestis,
Hydra, venenatis posset vallata colubris?
Quidve tripectora tergemini vis Geryonai,
Et Diomedis equei, spirantes naribus ignem,
Thracia, Bistoniasque plagas, atque Ismara propter?
Tanto opere officerent nobis [unci]sque timendæ
Unguibus, Arcadiæ volucres,] Stymphala colentes?
Aureaque Hesperidum servans fulgentia mala,
Asper, acerba tuens, immani corpore, serpens,
Arboris amplexus stirpem, quid denique obesset,
Propter Atlanteum litus, pelagique severa,
Quo neque noster adit quisquam, nec barbarus audet?
Cætera de genere hoc quæ sunt portenta perempta,
Si non victa forent, quid tandem viva nocerent?
Nihil, ut opinor; ita ad satiatem terra ferarum
Nunc etiam scatit, et trepido terrore repleta est,
Per nemora, ac montes magnos, sylvasque profundas:
Quæ loca vitandi plerumque est nostra potestas.
At, nisi purgatum est pectus, quæ prælia nobis,
Atque pericula, sunt ingratiis insinuandum?
Quantæ tum scindunt hominem cupedinis acres
Solicitum curæ? quanteique perinde timores?
Quidve superbia, spurcitia, ac petulantia, quantas
Ecficiunt clades? quid luxus, desidiæque?
Hæc igitur qui cuncta subegerit, ex animoque
Expulerit dictis, non armis, nonne decebit,
Hunc hominem numero Divûm dignarier esse?
Quom bene præsertim multa, ac divinitus, ipsis
Iam mortalibus, e Divis, dare dicta suerit,
Atque omnem rerum naturam pandere dictis.
Quoius ego ingressus vestigia, dum rationes
Persequor; ac doceo dictis, quo quæque creata
Fœdere sint, in eo quam sit durare necessum;
Nec validas valeant ævi rescindere leges.
Quo genere in primis animi natura reperta est,

Nativo primum consistere corpore creta;
Nec posse incolomem magnum durare per ævom:
Sed simulacra solere in somnis fallere mentem,
Cernere quom videamur eum, quem vita reliquit.
Quod super est, nunc huc rationis detulit ordo,
Ut mihi mortali consistere corpore mundum,
Nativumque simul, ratio reddunda sit, esse:
Et, quibus ille modis congressus materiaï
Fundârit terram, cœlum, mare, sidera, solem,
Lunaïque globum: tum, quæ tellure animantes
Exstiterint; et, quæ nullo sint tempore natæ:
Quove modo genus humanum variante loquela
Cœperit inter se vesci per nomina rerum:
Et, quibus ille modis Divôm metus insinuarit
Pectora, terrarum qui in orbi sancta tuetur
Fana, lacus, lucos, aras, simulacraque, Divôm.
Præterea, solis cursus lunæque meatus,
Expediam, qua vi flectat Natura gubernans:
Ne forte hæc inter cœlum, terramque, reamur
Libera sponte sua cursus lustrare perennes,
Morigera ad fruges augendas, atque animantes:
Neve aliqua Divôm volvi ratione putemus.
Nam, bene quei didicere Deos securum agere ævom,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris;
Rursus in antiquas referuntur religiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miserei credunt: ignarei, quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Qua nam sit ratione, atque alte terminus hærens.
Quod super est, ne te in promissis plura moremur;
Principio, maria, ac terras, cœlumque, tuere:
Quorum naturam triplicem, tria corpora, Memmi!
Treis species tam dissimileis, tria talia texta,
Una dies dabit exitio; multosque per annos
Substentata, ruet moles, et machina, mundi.
Nec me animi fallit, quam res nova miraque menti
Adcidit, exitium cœli terræque futurum:
Et, quam difficile id mihi sit pervincere dictis:
Ut sit, ubi insolitam rem adportes auribus ante,
Nec tamen hanc possis oculorum subdere visu,
Nec iacere indu manus, via qua munita fidei
Proxuma fert humanum in pectus, templaque mentis.
Sed tamen effabor: dictis dabit ipsa fidem res
Forsitan; et graviter terrarum, motibus ortis,
Omnia conquassari in parvo tempore cernes:
Quod procul a nobis flectat Fortuna gubernans;
Et ratio potius quam res persuadeat ipsa,
Subcidere horrisono posse omnia victa fragore.
Qua prius adgrediar quam de re fundere fata
Sanctius, et multo certa ratione magis, quam
Pythia, quæ tripode a Phœbi, lauroque, profatur;
Multa tibi expediam doctis solatia dictis:
Religione refrenatus ne forte rearis,
Terras, et solem, et cœlum, mare, sidera, lunam,
Corpore divino, debere æterna meare:
Propterea que putes, ritu par esse Gigantum
Pendere eos pœnas inmani pro scelere omneis,
Quei ratione sua disturbent mœnia mundi,
Præclarumque velint cœli restinguere solem,
Immortalia mortali sermone notantes:
Quæ procul usque adeo divino a numine distent,
Inque Deûm numero quæ sint indigna videri;
Notitiam potius præbere ut posse putentur,
Quid sit vitali motu, sensuque, remotum.
Quippe et enim non est, cum quo vis corpore ut esse
Posse animi natura putetur, consiliumque:
Sic, ut in æthere non arbor, non æquore salso
Nubes esse queunt, neque pisces vivere in arvis;
Nec cruor in lignis, neque saxis sucus, inesse:
Certum, ac dispositum est, ubi quidquid crescat, et
Sic animi natura nequit sine corpore oriri. (insit:
Sola, neque a nervis et sanguine longius esse.
Quod si posset enim, multo prius ipsa animi vis
In capite, aut humeris, aut imis calcibus, esse
Posset, et innasci qua vis in parte soleret. (nere.
Quamde in eodem homine atque in eodem vase ma-
Quod quoniam nostro quoque constat corpore certum;
Dispositumque videtur, ubi esse, et crescere, possit
Seorsum anima, atque animus; tanto magis inficiandum,
Totum posse extra corpus, formamque animalem,
Putribus in glebis terrarum, aut solis in igni,
Aut in aqua durare, aut altis ætheris oris.
Haud igitur constant divino prædita sensu,
Quandoquidem nequeunt vitaliter esse animata.
Illud item non est ut possis credere, sedes
Esse Deûm sanctas in mundi partibus ullis:
Tenuis enim natura Deûm, longeque remota
Sensibus ab nostris, animi vix mente videtur.
Quæ quoniam manuum tactum subfugit et ictum,
Tactile nihil nobis quod sit, contingere debet;
Tangere enim non quit, si tangi non licet ipsum.
Qua re etiam sedes quoque nostris sedibus esse
Dissimiles debent; tenues, de corpore eorum.
Quæ tibi posterius largo sermone probabo.
Dicere porro, hominum caussa voluisse parare
Præclaram mundi naturam, propterea que
Adlaudabile opus Divôm laudare decere,
Æternumque putare atque immortale futurum;
Nec fas esse, Deûm quod sit ratione vetusta
Gentibus humanis fundatum perpetuo ævo,
Solicitare suis ulla vi ex sedibus umquam,
Nec verbis vexare, et ab imo evortere summa:
Cætera de genere hoc adfingere et addere, Memmi!
Desipere est; quid enim immortalibus, atque beatis,
Gratia nostra queat largirier emolumenti,
Ut nostra quidquam caussa gerere adgredientur?
Quidve novi potuit tanto post, ante quietos,
Inlicere, ut cuperent vitam mutare priorem?
Nam gaudere novis rebus debere videtur,
Quoi veteres obsunt: sed, quoi nihil adcidit ægri
Tempore in ante acto, quom pulchre degeret ævom,
Quid potuit novitatis amorem adcendere tali?
An, credo, in tenebris vita ac mœrore iacebat,
Donec diluxit rerum genitalis origo?
Quidve mali fuerat nobis non esse creatis?
Natus enim debet quicquomque est, velle manere
In vita, donec retinebit blanda voluptas:
Qui numquam vero vitæ gustavit amorem,
Nec fuit in numero; quid obest non esse creatum?
Exemplum porro gignundis rebus, et ipsa
Notities hominum Diis unde est insita primum,
Quid vellent facere, ut scirent, animoque viderent?
Quove modo est umquam vis cognita principiorum,
Quidque inter sese permutato ordine possent,
Si non ipsa dedit specimen Natura creandi?
Namque ita, multimodis, multis primordia rerum
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæquomque inter se possint congressa creare;
Ut non sit mirum si in taleis disposituras
Deciderunt quoque, et in taleis venere meatus,
Qualibus hæc rerum geritur nunc summa novando.
Quod, si iam rerum ignorem primordia quæ sint,

Hoc tamen ex ipsis cœli rationibus ausim
Confirmare, aliisque ex rebus reddere multis;
Nequaquam nobis divinitus esse paratam
Naturam rerum; tanta stat prædita culpa.
Principio, quantum cœli tegit impetus ingens,
Inde avidam partem montes, sylvæque ferarum,
Possedere; tenent rupes, vastæque paludes,
Et mare, quod late terrarum distinet oras.
Inde duas porro prope parteis fervidus ardor,
Adsiduusque geli casus, mortalibus aufert.
Quod super est arvi, tamen id natura sua vi
Sentibus obducat, ni vis humana resistat,
Vitaï caussa, valido consueta bidenti
Ingemere, et terram pressis proscindere aratris:
Si non, fecundas vortentes vomere glebas,
Terraïque solum subigentes, cimus ad ortus;
Sponte sua nequeant liquidas exsistere in auras.
Et tamen, interdum magno quæsita labore,
Quom iam per terras frundent atque omnia florent;
Aut nimiis torret fervoribus ætherius sol,
Aut subitei perimunt imbres, gelidæque pruinæ,
Flabraque ventorum violento turbine vexant.
Præterea, genus horriferum Natura ferarum,
Humanæ genti infestum, terraque marique,
Quur alit, atque auget? quur anni tempora morbos
Adportant? qua re Mors immatura vagatur?
Tum porro puer, ut sævis proiectus ab undis
Navita, nudus, humi iacet, infans, indigus omni
Vitali auxilio; quom primum in luminis oras
Nixibus ex alvo matris Natura profudit:
Vagituque locum lugubri conplet, ut æquum est,
Quoi tantum in vita restet transire malorum.
At variæ crescunt pecudes, armenta, feræque:
Nec crepitacillis opus est, nec quoiquam adhibenda
Almæ nutricis blanda, atque infracta, loquela;
Nec varias quæruut vesteis pro tempore cœli:
Denique, non armis opus est, non mœnibus altis,
Quei sua tutentur; quando omnibus omnia large
Tellus ipsa parit, Naturaque dædala rerum.
Principio, quoniam terraï corpus, et humor,
Aurarumque leves animæ, calideique vapores,
Equibus hæc rerum consistere summa videtur,
Omnia nativo ac mortali corpore constant;
Debet eadem omnis mundi natura putari.
Quippe et enim, quorum parteis et membra videmus,
Corpore nativo, in mortalibus esse figuris,
Hæc eadem ferme mortalia cernimus esse,
Et nativa simul: quapropter maxuma mundi
Quom videam membra, ac parteis, consumpta, regi-
Scire licet, cœli quoque item terræque fuisse
Principiale aliquod tempus, clademque futuram.
Illud in hiis rebus ne conripuisse rearis,
Memmi! quod terram, atque ignem, mortalia sumpsi
Esse; neque humorem dubitavi, aurasque, perire;
Atque eadem gigni, rursusque augescere, dixi:
Principio, pars terraï non nulla, perusta
Solibus adsiduis, multa pulsata pedum vi,
Polveris exhalat nebulam, nubesque volanteis,
Quas validei toto dispargunt aere ventei:
Pars etiam glebarum ad diluviem revocatur
Imbribus, et ripas radentia flumina rodunt.
Præterea, pro parte sua, quodquomque alid auget,
Redditur; et, quoniam dubio procul esse videtur
Omniparens eadem rerum commune sepulcrum,
Ergo terra tibi libatur, et aucta recrescit.
Quod super est, humore novo mare, flumina, fun-
Semper abundare, et latices manare perennei,
Nihil opus est verbis, magnus decursus aquarum
Undique declarat: sed primum, quidquid aquaï
Tollitur; in summaque fit, ut nihil humor abundet;
Partim, quod validei, verrentes æquora, ventei
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol;
Partim, quod subter per terras diditur omneis,
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Convenit: inde super terras fluit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
Aera nunc igitur dicam, quid corpore toto
Innumerabiliter privas mutatur in horas:
Semper enim, quodquomque fluit de rebus, id omne
Aeris in magnum fertur mare; qui nisi contra
Corpora retribuat rebus, recreetque fluenteis,
Omnia iam resoluta forent, et in aera versa.
Haud igitur cessat gigni de rebus, et in res
Recidere, adsidue: quoniam fluere omnia constat.
Largus item liquidi fons luminis, ætherius sol,
Inrigat adsidue cœlum candore recenti,
Subpeditatque novo confestim lumine lumen.
Nam, primum quidquid fulgoris disperit ei,
Quoquomque adcidit: id licet hinc cognoscere pos-
Quod, simul ac primum nubes subcedere soli (sis;
Cœpere, et radios inter quasi rumpere lucis;
Ex templo inferior pars horum disperit omnis,
Terraque inumbratur, qua nimbei quomque feran-
Ut noscas splendore novo res semper egere, (tur;
Et primum iactum fulgoris quemque perire:
Nec ratione alia res posse in sole videri,
Perpetuo ni subpeditet lucis caput ipsum.
Quin etiam nocturna tibi, terrestria quæ sunt,
Lumina, pendentes lychnei, claraeque coruscis
Fulguribus, pingues multa fuligine, telæ,
Consimili properant ratione, ardore ministro
Subpeditare novum lumen, tremere ignibus instant;
Instant, nec loca lux, inter quasi rupta, relinquit:
Usque adeo properanter ab omnibus ignibus ei
Exitium celeri celeratur origine flammæ.
Sic igitur solem, lunam, stellasque, putandum
Ex alio atque alio lucem iactare subortu,
Et primum quidquid flammarum perdere semper;
Inviolabilia hæc ne credas forte vigere.
Denique, non lapides quoque vinci cernis ab ævo?
Non altas turreis ruere, et putrescere saxa?
Non delubra Deûm, simulacraque, fessa fatisci?
Nec sanctum numen fati protollere fineis
Posse, neque advorsus naturæ fœdera niti?
Denique, non monimenta virûm dilabsa videmus?
Quærere, proporro, sibi quomque senescere credas.
Non ruere avolsos silices a montibus altis;
Nec validas ævi vireis perferre, patique,
Finiti? neque enim caderent avolsa repente,
Ex infinito quæ tempore pertolerassent
Omnia tormenta ætatis, privata fragore.
Denique, iam tuere hoc, circum superaque, quod
Continet amplexu terrarum; procreat ex se
Omnia, quod queidam memorant, recipitque pe-
Totum nativum mortali corpore constat. (rempta:
Nam, quodquomque alias ex se res auget, alitque,
Deminui debet; recreari quom recipit res.
Præterea, si nulla fuit genitalis origo
Terrarum et cœli, semperque æterna fuere;
Cur supra bellum Thebanum, et funera Troiæ,
Non alias aliei quoque res cecinere poetæ?
Quo tot facta virûm toties cecidere; neque usquam,
Æternis famæ monimentis insita, florent?
Verum, ut opinor, habet novitatem summa, re-
censque
Natura mundi est; neque pridem exordia cepit.
Qua re etiam quædam nunc artes expoliuntur;

Nunc etiam augescunt: nunc addita navigiis sunt
Multa; modo organicei melicos peperere sonores:
Denique, natura hæc rerum, ratioque, reperta est
Nuper; et hanc, primus cum primis ipse repertus
Nunc ego sum, in patrias qui possim vortere voces.
Quod, si forte fuisse antehac eadem omnia credis,
Sed periisse hominum torrenti secla vapore,
Aut cecidisse urbeis magno vexamine mundi,
Aut ex imbribus adsiduis exisse rapaceis,
Per terras, amneis, ac oppida cooperuisse;
Tanto quique magis, victus, fateare necesse est,
Exitium quoque terrarum, cœlique, futurum.
Nam, quom res tantis morbis, tantisque periclis
Tentarentur, ibei si tristior incubuisset
Caussa, darent late cladem, magnasque ruinas.
Nec ratione alia mortales esse videmur
Inter nos, nisi quod morbis ægrescimus iidem,
Atque illei, quos a vitâ natura removit.
Præterea, quæquomque manent æterna, necessum
Aut, quia sunt solido cum corpore, respuere ictus,
Nec penetrare pati sibi quidquam, quod queat artas
Dissociare intus parteis; ut materiaï
Corpora sunt, quorum naturam obstendimus ante:
Aut ideo durare ætatem posse per omnem,
Plagarum quia sunt expertia sic ut inane est,
Quod manet intactum, neque ab ictu fungitur hilum:
Aut etiam, quia nulla loci sit copia circum,
Quo quasi res possint discedere, dissoluique;
Sic ut summarum summa est æterna, neque extra
Qui locus est, quo dissiliat: neque corpora sint, quæ
Possint incidere, et valida dissolvere plaga.
At neque, utei docui, solido cum corpore mundi
Natura est, quoniam admixtum est in rebus inane;
Nec tamen est ut inane; neque autem corpora desunt,
Ex infinito quæ possint forte coorta
Conruere hanc rerum violento turbine summam,
Aut aliam quam vis cladem importare pericli:
Nec porro natura loci, spatiumque profundi,
Deficit, exspargi quo possint mœnia mundi;
Aut alia qua vis possunt vi pulsa perire.
Haud igitur leti præclusa est ianua cœlo,
Nec soli, terræque, neque altis æquoris undis;
Sed patet inmani, et vasto respectat, hiatu.
Qua re etiam nativa necessum est confiteare
Hæc eadem: neque enim, mortali corpore quæ sunt,
Ex infinito iam tempore adhuc potuissent
Inmensi validas ævi contemnere vireis.
Denique, tanto opere inter se quom maxuma mun-
Pugnent membra, pio nequaquam concita bello;
Nonne vides aliquam longi certaminis ollis
Posse dari finem? vel, quom sol et vapor omnis,
Omnibus epotis humoribus, exsuperarint;
Quod facere intendunt, neque adhuc conata patrantur:
Tantum subpeditant amnes, ultroque minantur
Omnia diluviare ex alto gurgite pouti;
Nequidquam: quoniam, verrentes æquora, ventei
Deminuunt, radiisque retexens ætherius sol;
Et siccare prius confidunt omnia posse,
Quam liquor incepti possit contingere finem.
Tantum spirantes æquo certamine bellum,
Magnis de rebus inter se cernere certant;
Quom semel interea fuerit superantior ignis,
Et semel, ut fama est, humor regnarit in arvis.
Ignis enim superavit, et ambens multa perussit,
Avia quom Phaethonta rapax vis solis equorum
Æthere raptavit toto, terrasque per omneis.
At pater omnipotens, irâ cum percitus acri,
Magnanimum Phaethonta repenti fulminis ictu
Deturbavit equis in terram; solque, cadenti
Obvius, æternam subscepit lampada mundi:
Disiectosque redegit equos, iunxitque trementeis:
Inde suum per iter, recreavit cuncta, gubernans;
Scilicet, ut veteres Graiûm cecinere poetæ:
Quod procul a vera nimis est ratione repulsum.
Ignis enim superare potest, ubi materiaï
Ex infinito sunt corpora plura coorta:
Inde cadunt vires, aliqua ratione revictæ;
Aut pereunt res, exustæ torrentibus auris.
Humor item quondam cœpit superare coortus,
Ut fama est, hominum multos quando obruit undis.
Inde, ubi vis, aliqua ratione avorsa, recessit,
Ex infinito fuerat quæquomque coorta,
Constiterunt imbres, et flumina vim minuerunt.
Sed, quibus ille modis coniectus materiaï
Fundarit terram, et cœlum, pontique profunda;
Solis, lunaï, cursus; ex ordine ponam.
Nam certe neque consilio primordia rerum
Ordine se suo quæque sagaci mente locarunt;
Nec, quos quæque darent motus, pepigere profecto:
Sed, quia multa, modis multis, primordia rerum,
Ex infinito iam tempore percita plagis,
Ponderibusque suis consuerunt concita ferri,
Omnimodisque coire, atque omnia pertentare,
Quæquomque inter se possent congressa creare;
Propterea fit, utei, magnum volgata per ævom,
Omnigenos cœtus, et motus, experiundo,
Tandem conveniant ea, quæ, conventa, repente
Magnarum rerum fiunt exordia sæpe,
Terraï, maris, et cœli, generisque animantum.
Heic neque tum solis rota cerni, lumine largo,
Altivolans, poterat; nec magni sidera mundi,
Nec mare, nec cœlum, nec denique terra, nec aer,
Nec similis nostris rebus res ulla videri:
Sed nova tempestas quædam, molesque, coorta.
Diffugere inde loci partes cœpere, paresque
Cum paribus iungi res, et discludere mundum,
Membraque dividere, et magnas disponere parteis
Omnigenis e principiis; discordia, quorum
Intervalla, vias, connexus, pondera, plagas,
Concursus, motus, conturbât, prælia misceus,
Propter dissimileis formas, variasque figuras;
Quod non omnia sic poterant coniuncta manere,
Nec motus inter sese dare convenienteis.
Hocc' est a terris altum secernere cœlum,
Et seorsum mare utei secretum, humorque, pateret;
Seorsus item purei, secreteique, æteris ignes.
Quippe et enim primum terraï corpora quæque,
Propterea quod erant gravia, et perplexa, coibant
In medio, atque imas capiebant omnia sedes:
Quæ, quanto magis inter se perplexa coibant,
Tam magis expressere ea, quæ mare, sidera, solem,
Lunamque, efficerent; et magni mœnia mundi.
Omnia enim magis hæc e lævibus atque rotundis
Seminibus, multoque minoribus sunt elementis,
Quam tellus: ideo per rara foramina terræ,
Partubus erumpens, primus se substulit æther
Ignifer, et multos secum levis abstulit igneis:
Non aliâ longe ratione, ac sæpe videmus,
Aurea quom primum, gemmanteis rore, per herbas
Matutina rubent radiati lumina solis;
Exhalantque lacus nebulam, fluvieique perennes:
Ipsaque et interdum tellus fumare videtur:
Omnia quæ, sursum quom conciliantur in alto,
Corpore concreto, subtexunt nubila cœlum:
Sic igitur tum se levis ac diffusilis æther,
Corpore concreto circumdatus undique, sæpsit;
Et, late diffusus in omneis undique parteis,

Omnia sic avido complexu cætera sæpsit.
Hunc exordia sunt solis, lunæque, sequuta; et
Inter utrasque globei quorum vertuntur in auris;
Quæ neque terra sibi adscivit, nec maximus æther;
Quod neque tam fuerint gravia, ut depressa sederent,
Nec levia, ut possent per summas labier oras;
Et tamen inter utrasque ita sunt, ut corpora viva
Versent, et partes ut mundi totius exstent:
Quod genus, in nobis quædam licet in statione
Membra manere, tamen quoin sint ea, quæ moveantur.
Hiis igitur rebus retractis, terra repente,
Maxima qua nunc se ponti plaga cærula tendit,
Subcidit, et salso subfodit gurgite fossas:
Inque dies quanto circum magis ætheris æstus,
Et radici solis, cogebant undique terram
Verberibus crebris, extrema ad lumina apertam,
In medio ut, propulsa, suo condensa coiret;
Tam magis expressus salsus de corpore sudor
Augebat mare manando, camposque natanteis:
Et tanto magis illa, foras elabsa, volabant
Corpora multa vaporis, et aeris; altaque cœli
Densabant procul a terris fulgentia templa:
Sidebant campei, crescebant montibus altis
Adscensus; neque enim poterant subsidere saxa,
Nec pariter tantumdem omnes subcumbere partes.
Sic igitur terræ, concreto corpore, pondus
Constitit; atque omnis mundi quasi limus in imum
Confluxit gravis, et subsedit funditus, ut fæx.
Inde mare, inde aer, inde æther igniferipse,
Corporibus liquidis, sunt omnia pura relicta;
Et leviora aliis alia; et liquidissimus æther,
Atque levissimus, aërias super influit auras;
Nec liquidum corpus turbantibus aeris auras
Commisci: sinit hæc violentis omnia vorti
Turbinibus, sinit incertis turbare procellis,
Ipse suos igneis certo fert impete labens;
(Nam modice fluere atque uno posse æthera nixu
Significat Ponto mare, certo quod fluit æstu)
Unum labundi conservans usque tenorem.
Motibus astrorum nunc quæ sit caussa canamus.
Principio, magnus cœli si vortitur orbis,
Ex utraque polum parti premere aëra, nobis
Dicundum est; extraque tenere, et cludere utrimque:
Inde alium supera fluere, atque intendere eodem,
Quo volvunda micant externi sidera mundi:
Ast alium subter, contra qui subvehat orbem;
Ut fluvios vorsare rotas, atque haustra, videmus.
Est etiam quoque, utei possit cœlum omne manere
In statione, tamen quom lucida signa feruntur:
Sive, quod inclusei rapidi sunt ætheris æstus,
Quærentesque viam circumvorsantur, et ignes
Passim per cœli volvunt inmania templa;
Sive, aliunde fluens aliquunde extrinsecus, aer
Vorsat agens igneis; sive ipsei serpere possunt,
Quo quoiusque cibus vocat, atque invitat, cuntes,
Flammea per cœlum pascenteis corpora passim.
Nam quid in hoc mundo sit eorum ponere certum
Difficile est: sed, quid possit fiatque per omne
In variis mundis, varia ratione creatis,
Id doceo; plureisque sequor disponere caussas
Motibus astrorum, quæ possint esse per omne:
E quibus una tamen sit et hæc quoque caussa necesse est,
Quæ vegeat motum signis; sed, quæ sit earum, (tis.
Præcipere haud quaquam est pedetentim progredien-
Terraque ut in media mundi regione quiescat,
Evanescere paullatim, et decrescere, pondus
Convenit; atque aliam naturam subter habere,
Ex ineunte ævo coniunctam atque uniter aptam
Partibus aeriis mundi, quibus insita vivit.
Propterea, non est oneri, neque deprimit auras;
Ut sua quoique homini nullo sunt pondere membra,
Nec caput est oneri collo, nec denique totum
Corporis in pedibus pondus sentimus inesse.
At, quæquomque foris veniunt, impostaque nobis
Pondera sunt, lædunt per multo sæpe minora:
Usque adeo magni refert, quid quæque queat res.
Sic igitur tellus non est aliena repente
Adlata, atque auris aliunde obiecta alienis;
Sed pariter prima concepta ab origine mundi,
Certaque pars eius; quasi nobis membra videntur.
Præterea, grandi tonitru concussa, repente
Terra, supra se quæ sunt, concutit omnia motu;
Quod facere haud ulla posset ratione, nisi esset
Partibus aeriis mundi, cœloque, revincta:
Nam communibus inter se radicibus hærent,
Ex ineunte ævo coniuncta, atque uniter aucta.
Nonne vides etiam, quam magno pondere nobis
Substineat corpus tenuissima vis animai; (est?
Propterea, quia tam coniuncta, atque uniter apta,
Denique, iam saltu pernici tollere corpus
Quis potis est, nisi vis animæ, quæ membra guberlamne vides quantum tenuis natura valere (nat?
Possit, ubi est coniuncta gravi cum corpore; ut aer
Coniunctus terris, et nobis est animi vis?
Nec nimio solis maior rota, nec minor ardor,
Esse potest, nostris quam sensibus esse videtur. (sunt
Nam, quibus e spatiis quomque ignes lumina pos-
Adlicere, et calidum membris adflare vaporem;
Nihil ipsa intervalla in sis de corpore librant
Flammarum, nihil ad speciem est contractior ignis.
Proinde, calor quoniam solis lumenque profusum
Perveniunt nostros ad sensus, et loca fulgent;
Forma quoque hinc solis debet filumque videri,
Nihil adeo ut possis plus, aut minus, addere vere.
Lunaque, sive notho fertur loca lumine lustrans,
Sive suo proprio iactat de corpore lucem;
Quidquid id est, nihilo fertur maiore figura,
Quam nostris oculis, qua cernimus, esse videtur.
Nam prius omnia, quæ longe semota tuemur
Aera per multum, specie confusa videntur,
Quam minuti filum: quapropter luna necesse est,
Quandoquidem claram speciem certamque figuram
Præbet, ut est oris extremis quoinque notata, (to.
Quanta quoque est, quanta, hinc nobis videatur in al-
Postremo, quosquonique vides hic ætheris igneis,
Quandoquidem, quosquomque in terris cernimus igneis,
Dum tremor est clarus, dum cernitur ardor eorum,
Perparvum quiddam interdum mutare videtur
Alteram utram in partem filum, quo longius absit;
Scire licet, perquam pauxillo posse minores
Esse, vel exigua maiores parte, brevique.
Illud item non est mirandum, qua ratione
Tantulus ille queat tantum sol mittere lumen,
Quod maria, ac terras omneis, cœlumque, rigando
Compleat, et calido perfundat cuncta vapore.
Nam licet hinc mundi patefactum totius unum
Largifluum fontem scatere, atque erumpere lumen;
Ex omni mundo qua, sic elementa vapore
Undique conveniunt, et sic coniectus eorum
Confluit, ex uno capite hicc' ut profluat ardor.
Nonne vides etiam, quam late parvus aquai
Prata riget fons interdum, campisque redundet?
Est etiam quoque, utei non magno solis ab igni
Aera percipiat calidis fervoribus ardor;
Oportunus ita est si forte et idoneus aer,

Ut queat adcendi, parvis ardoribus ictus:
Quod genus, interdum segetes stipulamque videmus
Adcidere ex una scintilla incendia passim.
Forsitan et rosea sol alte lampade lucens
Possideat multum cæcis fervoribus ignem
Circum se; nullo qui sit fulgore notatus,
Æstifer in tantum radiorum exaugeat ictum.
Nec ratio solis simplex aut recta patescit,
Quo pacto, æstivis e partibus, Ægocerotis
Brumaleis adent flexus; atque, inde revortens,
Canceris ut vortat metas ad solstitialeis:
Lunaque mensibus id spatium videatur obire,
Annua sol in quo consumit tempora cursu:
Non, inquam, simplex hiis rebus reddita caussa est.
Nam fieri, vel cum primis, id posse videtur,
Democriti quod sancta viri sententia ponit:
Quanto quæque magis sint terram sidera propter,
Tanto posse minus cum cœli turbine ferri:
Evanescere enim rapidas illius, et acreis
Inminui subter, vireis; ideoque relinqui
Paullatim solem cum posterioribus signis,
Inferior multum quod sit, quam fervida signa:
Et magis hoc lunam; quanto demissior eius
Cursus abest procul a cœlo, terrisque propinquat,
Tanto posse minus cum signis tendere cursum.
Flaccidiore etiam quanto iam turbine fertur,
Inferior quam sol, tanto magis omnia signa
Hanc adipiscuntur circum, prætergue feruntur.
Propterea fit, ut hæc ad signum quodque revorti
Mobilius videatur, ad hanc quia signa revisunt.
Fit quoque, ut e mundi transversis partibus aër,
Alternis, certo fluere alter tempore possit,
Qui queat æstivis lunam detrudere signis
Brumaleis usque ad flexus, gelidumque rigorem:
Et qui reiiciat gelidis ab frigoris umbris
Æstiferas usque in parteis, et fervida signa.
Et ratione pari solem stellasque putandum est,
Quæ volvunt magnos in magnis orbibus annos,
Aeribus posse, alternis, e partibus ire.
Nonne vides etiam divorsis nubila ventis
Divorsas ire in parteis, infera supernis?
Qui minus illa queant per magnos ætheris orbeis
Æstibus, inter se divorsis, sidera ferri?
At nox obruit ingenti caligine terras,
Aut, ubi de longo cursu sol ultima cœli
Impulit, atque suos eeflavit languidus igneis,
Concussos itere, et labefactos aere multo;
Aut quia sub terras cursum convortere cogit
Vis eadem, supera quæ terras pertulit, orbem.
Tempore item certo roseam Matuta per oras
Ætheris auroram defert, et lumina pandit;
Aut, quia sol idem sub terras ille, revortens,
Anticipat cœlum, radiis adcendere tentans;
Aut, quia conveniunt ignes, et semina multa
Confluere ardoris consuerunt tempore certo,
Quæ faciunt solis nova semper lumina gigni.
Quod genus, Idæis fama est e montibus altis
Dispersos igneis orienti lumine cerni;
Inde coire globum quasi in unum, et confacere orbem.
Nec tamen illud in hiis rebus mirabile debet
Esse, quod hæc ignis tam certo tempore possint
Semina confluere, et solis reparare nitorem.
Multa videmus enim, certo quæ tempore fiunt
Omnibus in rebus: florescunt tempore certo
Arbusta, et certo dimittunt tempore florem:
Nec minus in certo denteis cadere inperat ætas
Tempore, et inpubem molli pubescere veste,
Et pariter mollem malis demittere barbam.
Fulmina postremo, nix, imbres, nubila, ventei,
Non nimis incertis fiunt in partibus anni.
Namque, ubi sic fuerunt caussarum exordia prima,
Atque ita res mundi cecidere ab origine prima,
Consequiæ quodque est iam rerum ex ordine certo.
Crescere itemque dies licet, et talescere nocteis,
Et minui luces, quom sumant augmina noctes;
Aut, quia sol idem, sub terras atque superne,
Inparibus currens amfractibus, ætheris oras
Partit, et in parteis non æquas dividit orbem;
Et, quod ab alterutra detraxit parte, reponit
Eius in advorsa tanto plus parte, relatus;
Donec ad id signum cœli pervenit, ubi anni
Nodus nocturnas exæquat lucibus umbras:
(Nam medio cursu flatus Aquilonis, et Austri,
Distinet æquato cœlum discrimine metas,
Propter siguiferi posituram totius orbis,
Annua sol in quo contundit tempora serpens,
Obliquo terras, et cœlum, lumine lustrans;
Ut ratio declarat eorum, qui loca cœli
Omnia, dispositis signis ornata, notarunt)
Aut, quia crassior est certis in partibus aër,
Sub terris ideo tremulum iubar hæsitat igni,
Nec penetrare potest facile, atque emergere ad ortus;
Propterea, noctes hiberno tempore longæ
Cessant, dum veniat radiatum insigne diei:
Aut etiam, quia sic alternis partibus anni
Tardius, et citius, consuerunt confluere ignes;
Quei faciunt solem certa desurgere parte.
Luna potest, solis radiis percussa, nitere;
Inque dies maius lumen convortere nobis
Ad speciem, quantum solis secedit ab orbe,
Donec cum contra pleno bene lumine fulsit,
Atque oriens obitus eius super edita vidit:
Inde minutatim retro quasi condere lumen
Debet item, quanto propius iam solis ad ignem
Labitur ex alia signorum parte per orbem:
Ut faciunt, lunam quei fingunt esse pilaï
Consimilem, cursusque viam sub sole tenere:
Propterea fit, utei videantur dicere verum.
Est etiam qua re proprio cum lumine possit
Volvier, et varias splendoris reddere formas.
Corpus enim licet esse aliud, quod fertur, et una
Labitur, omnimodis obcursans obficiensque;
Nec potis est cerni, quia cassum lumine fertur.
Vorsarique potest, globus ut, si forte, pilaï,
Dimidia ex parti candenti lumine tinctus;
Vorsandoque globum varianteis edere formas.
Denique, eam partem, quæquomque est ignibus aucta,
Ad speciem vortit nobis, oculosque patenteis:
Inde minutatim retro contorquet, et aufert,
Luciferam partem glomeraminis atque pilaï;
Ut Babylonica Chaldæûm doctrina, refutans
Astrologorum artem, contra convincere tendit:
Proinde, quasi id fieri nequeat, quod pugnat utergue;
Aut minus hocc' illo sit quur amplectier ausis.
Denique, quur nequeat semper nova luna creari,
Ordine formarum certo, certisque figuris,
Inque dies privos aborisci quæque creata,
Atque alia illius reparari in parte, locoque;
Difficile est ratione docere, et vincere verbis:
Ordine quom videas tam certo multa creari.
It Ver, et Venus; et, Veris prænuncius, ante
Pennatus graditur Zephyrus, vestigia propter
Flora quibus mater præspergens ante viaï
Cuncta coloribus egregiis, et odoribus, oblet:
Inde loci sequitur Calor aridus, et comes una
Polverulenta Ceres, et Etesia flabra Aquilonum.
Inde Auctumnus adit, graditur simul Euius Euan:
Inde aliæ Tempestates, Venteique, sequuntur;

Altitonans Volturnus, et Auster fulmine pollens.
Tandem Bruma niveis adfert, pigrumque rigorem
Reddit; Hyems sequitur, crepitans ac dentibus Algu.
Quo minus est mirum, si certo tempore luna
Gignitur, et certo deletur tempore rursus;
Quom fieri possint tam certo tempore multa.
Solis item quoque defectus, lunæque latebras,
Pluribus e caussis fieri tibi posse putandum est.
Nam, quur luna queat terram secludere, poscis,
Lumine, et a terris altum caput obstruere ei,
Obiiciens cæcum radiis ardentibus orbem;
Tempore eodem aliud facere id non posse putetur
Corpus, quod cassum labatur lumine semper?
Solque suos etiam dimittere languidus igneis
Tempore quur certo nequeat, recreareque lumen,
Quom loca præteriit, flammis infesta, per auras;
Quæ faciunt igneis interstingui, atque pariri?
Et, quur terra queat lunam spoliare vicissim
Lumine, et obpressum solem, super ipsa, tenere,
Menstrua dum rigidas coni perlabitur umbras;
Tempore eodem aliud nequeat subcurrere lunæ
Corpus, vel supra solis perlabier orbem,
Quod radios interrumpat, lumenque profusum?
Et tamen, ipsa suo si fulget luna nitore,
Quur nequeat certa mundi languescere parte,
Dum loca, luminibus propriis inimica, per exit?
Quod super est, quoniam, magni per cærula mundi
Qua fieri quidquid posset ratione, resolvi;
Solis utei varios cursus, lunæque, meatus,
Nosceremus, quæ vis, et caussa, cieret:
Quove modo soleant obfecto lumine obire,
Et neque opinanteis tenebris obducere terras;
Quom quasi connivent, et aperto lumine rursum
Omnia convisunt clara loca candida luce:
Nunc redeo ad mundi novitatem, et mollia terræ
Arva; novo fetu quid primum in luminis oras
Tollere, et incertis creduut committere ventis.
Principio, genus herbarum, viridemque nitorem,
Terra dedit circum colleis; camposque per omneis
Florida fulserunt viridanti prata colore:
Arboribusque datum est variis exinde per auras
Crescundi magnum inmissis certamen habenis.
Ut pluma atque pili primum, setæque, creantur
Quadrupedum membris, et corpore pennipotentum;
Sic nova tum tellus herbas, virgultaque, primum
Substulit; inde loci mortalia corda creavit
Multa, modis multis, varia ratione, coorta.
Nam neque de cœlo cecidisse animalia possunt,
Nec terrestria de salsis exisse lacunis.
Liuquitur, ut merito maternum nomen adepta
Terra sit, e terra quoniam sunt cuncta creata.
Multaque nunc etiam exsistunt animalia terris,
Imbribus et calido solis concreta vapore.
Quo minus est mirum, si tum sunt plura coorta
Et maiora; nova tellure, atque æthere adulta.
Principio, genus alituum, variæque volucres
Ova relinquebant, exclusæ tempore verno:
Folliculos ut nunc tereteis æstate cicadæ
Liuquunt sponte suâ, victum vitamque petentes.
Tum tibi terra dedit primum mortalia secla;
Multus enim calor, atque humor, superabat in arvis.
Hoc, ubi quæque loci regio opportuna dabatur,
Crescebant uterei terrâ, radicibus aptei:
Quos ubi tempore maturo patefecerat ætas
Infantum, fugiens humorem, aurasque petisseus,
Convortebat ibei Natura foramina terræ,
Et sucum venis cogebat fundere apertis,
Consimilem lactis; sic, ut nunc femina quæque,
Quom peperit, dulci repletur lacte, quod omnis
Inpetus in mammas convortitur ille alimenti.
Terra cibum pueris, vestem vapor, herba cubile,
Præbebat, multa et molli lanugine abundans.
At novitas mundi nec frigora dura ciebat,
Nec nimios æstus, neque magnis viribus auras:
Omnia enim pariter crescunt, et robora sumunt.
Qua re, etiam atque etiam, maternum nomen adepta
Terra tenet merito, quoniam genus ipsa creavit
Humanum, atque animans prope certo tempore fudit
Omne, quod in magnis bacchatur montibus passim:
Aeriæque simul volucres variantibus formis.
Sed, quia finem aliquam pariundi debet habere,
Destitit: ut mulier, spatio defessa vetusto.
Mutat enim mundi naturam totius ætas,
Ex alioque alius status excipere omnia debet,
Nec manet ulla sui similis res; omnia migrant:
Omnia commutat Natura, et vortere cogit.
Namque aliud putrescit, et, ævo debile, languet;
Porro aliud concrescit, et e contemptibus exit.
Sic igitur mundi naturam totius ætas
Mutat, et ex alio terram status excipit alter:
Quod potuit, nequeat; possit, quod non tulit ante.
Multaque tum tellus etiam portenta creare
Conata est, mira facie membrisque coorta:
Androgynem, inter utras, nec utramque, utrimque remotum:
Orba pedum partim, manuum viduata vicissim;
Muta, sine ore, etiam; sine voltu, caca, reperta;
Vinctaque membrorum per totum corpus adhæsu,
Nec facere ut possent quidquam, nec cedere quoquam,
Nec vitare malum, nec sumere quod volet usus.
Cætera de genere hoc monstra, ac portenta, creabat:
Nequidquam; quoniam Natura absterruit auctum;
Nec potuere cupitum ætatis tangere florem,
Nec reperire cibum, nec iungi per Veneris res.
Multa, videmus, enim rebus concurrere debent,
Ut propagando possint procudere secla:
Pabula primum ut sint, genitalia deinde per artus
Semina, quæ possint membris manare remissis:
Feminaque ut maribus coniungi posset, habere
Mutua, quî meterent inter se gaudia uterque.
Multaque tum interiisse animantum secla necesse (est,
Nec potuisse propagando procudere prolem.
Nam, quæquomque vides vesci vitalibus auris,
Aut dolus, aut virtus, aut denique mobilitas, est
Ex ineunte ævo, genus id tutata, reservans:
Multaque sunt, nobis ex utilitate sua quæ
Conmendata manent, tutelæ tradita nostræ.
Principio, genus acre leonum, sævaque secla,
Tutata est virtus, volpeis dolus; ut fuga cervos.
At levisomna canum fido cum pectore corda,
Et genus omne, quod est veterino semine partum,
Lanigeræque simul pecudes, et bucera secla,
Omnia sunt hominum tutelæ tradita, Memmi!
Nam cupide fugere feras, pacemque sequutæ
Sunt, et larga suo sine pabula parta labore:
Quæ damus utilitatis eorum præmia caussa.
At, queis nihil horum tribuit Natura, neque ipsa
Sponte sua possent ut vivere, nec dare nobis
Utilitatem aliquam, qua re pateremur eorum
Præsidio nostro pasci genus, esseque tutum;
Scilicet hæc aliis prædæ, lucroque, iacebant
Indupedita suis fatalibus omnia vinclis,
Donec ad interitum genus id Natura redegit.
Sed neque Centaurei fuerant, nec tempore in ullo
Esse queunt; duplici natura et corpore bino
Ex alienigenis membris conpacta potestas,

Hinc illinc par vis ut non sic esse potissit:
Id licet hinc quam vis hebeti cognoscere corde.
Principio, circum tribus actis inpiger annis
Floret equus; puer haud ita quaquam: sæpe etiam nunc
Ubera mammarum insomnis lactantia quærit.
Post, ubi equum validæ vires, ætate senecta,
Membraque deficiunt, fugienti languida vitâ;
Tum demum, puerili ævo florente, iuventas
Obicit, et molli vestit lanugine malas:
Ne forte ex homine, et veterino semine equorum,
Confieri credas Centauros posse, neque esse:
Aut, rabidis canibus subcinctas, semimarinis
Corporibus Scyllas; et cætera de genere horum,
Inter se quorum discordia membra videmus:
Quæ neque florescunt pariter, nec robora sumunt
Corporibus, neque perficiunt ætate senecta;
Nec simili Venere ardescunt, nec moribus unis
Conveniunt; neque sunt eadem iocunda per artus:
Quippe videre licet pinguescere sæpe cicuta
Barbigeras pecudes; homini quæ est acre venenum.
Flamma quidem vero quom corpora fulva leonum
Tam soleat torrere atque urere, quam genus omne
Visceris, in terris quodquomque, et sanguinis, exstet:
Qui fieri potuit, triplici cum corpore et una,
Prima leo, postrema draco, medio ipsa chimæra,
Ore ferox acrem flaret de corpore flammam?
Qua re, etiam tellure nova, cœloque recenti,
Talia qui fingit potuisse animalia gigni,
Nixus in hoc uno, novitatis nomine inani;
Multa licet, simili ratione, refutet ore.
Aurea tum dicat per terras flumina volgo
Fluxisse, et gemmis florere arbusta suësse:
Aut hominem tanto membrorum esse inpete natum,
Trans maria alta pelum nixus ut pandere posset,
Et manibus totum circum se vortere cœlum.
Nam, quod multa fuere in terris semina rerum,
Tempore quo primum tellus animalia fudit;
Nihil tamen est signi, mixtas potuisse creari
Inter se pecudes, compactaque membra animantum:
Propterea, quia, quæ de terris nunc quoque abundant,
Herbarum genera, ac fruges, arbustaque læta,
Non tamen inter se possunt complexa creari.
Sed, si quæque suo ritu procedit, et omnes,
Fœdere naturæ certo, discrimina servant.
Et genus humanum multo fuit illud in arvis
Durius, ut decuit, tellus quod dura creasset;
Et maioribus, et solidis magis, ossibus intus
Fundatum; validis aptum per viscera nervis:
Nec facile ex æstu, nec frigore, quod caperetur;
Nec novitate cibi, neque labi corporis ullâ.
Multaque per cœlum solis volventia lustra
Volgivago vitam tractabant more ferarum.
Nec robustus erat curvi moderator aratri;
Quisquam nec scibat ferro molirier arva,
Nec nova defodere in terram virgulta, neque altis
Arboribus veteres decidere falcibus ramos.
Quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
Sponte sua, satis id placabat pectora donum.
Glandiferas inter curabant corpora quercus
Plerumque; et, quæ nunc hyberno tempore cernis
Arbuta puniceo fieri matura colore,
Plurima tum tellus, etiam maiora, ferebat:
Multaque præterea novitas tum florida mundi
Pabula dira tulit, miseris mortalibus ampla.
At sedare sitim fluvici, fontesque, vocabant;
Ut nunc montibus e magnis decursus aquai
Claricitat late sitientia secla ferarum.
Denique, nota vagis, sylvestria templa tenebant
Nymphārum; quibus excibant humore fluenta
Lubrica, proluvie largâ lavere humida saxa,
Humida saxa, super viridi stillantia musco;
Et partim plano scatere, atque erumpere, campo.
Nec dum res igni scibant tractare, neque uti
Pellibus, et spoliis corpus vestire ferarum:
Sed nemora, atque cavos montes, sylvasque, colebant;
Et frutices inter condebant squalida membra,
Verbera ventorum vitare, imbresque, coacti.
Nec commune bonum poterant spectare, neque ullis
Moribus inter se scierant, nec legibus, uti.
Quod quoique obtulerat prædæ fortuna, ferebat;
Sponte sua sibi quisque valere, et vivere, doctus.
Et Venus in sylvis iungebat corpora amantum;
Conciliabat enim vel mutua quamque cupido,
Vel violenta viri vis, atque inpensa lubido;
Vel pretium, glandes, atque arbuta, vel pira, lecta.
Et, manuum mira freti virtute, pedumque,
Conflictabantur sylvestria secla ferarum
Missilibus saxis, et magno pondere clavæ;
Multaque vincebant, vitabant pauca latebris:
Setigerisque pares subus sylvestribus, membra
Nudabant terræ, nocturno tempore capti,
Circum se foliis, ac frondibus, involuentes.
Nec plangore diem magno, solemque, per agros
Quærebant, pavidei palantes noctis in umbris:
Sed tacitei respectabant, somnoque sepultei,
Dum rosea face sol inferret lumina cœlo.
A parvis quod enim consuerant cernere semper,
Alterno tenebras, et lucem, tempore gigni,
Non erat, ut fieri posset mirarier umquam,
Nec diffidere, ne terras æterna teneret
Nox, in perpetuum detracto lumine solis:
Sed magis illud erat curæ, quod secla ferarum
Infestam miseris faciebant sæpe quietem;
Eiecteique domo, fugiebant saxea tecta
Spumigeri suis adventu, validique leonis;
Atque intempesta cedebant nocte, paventes,
Hospitibus sævis instrata cubilia fronde.
Nec nimio tum plus, quam nunc, mortalia secla
Dulcia linquebant lamentis lumina vitæ.
Unus enim tum quisque magis deprensus eorum
Pabula viva feris præbebat, dentibus haustus:
Et nemora ac montes gemitu, sylvasque, replebat,
Viva videns vivo sepeliri viscera busto:
At, quos effugium servarat, corpore adeso,
Posterius, tremulas super ulcera tetra tenentes
Palmas, horriferis adcibant vocibus Orcum:
Denique, eos vita privarant vermina sæva,
Experteis opis; ignaros, quid volnera vellent:
At non multa virûm sub signis milia ducta
Una dies dabat exitio; nec turbida ponti
Æquora lædebant naveis ad saxa, virosque:
Nec, temere, in cassum frustra, mare, sæpe coortum,
Sævibat; leviterque minas ponebat inanes.
Nec poterat quemquam placidi pellacia ponti
Subdola perlicere in fraudem ridentibus undis:
Improba navigii ratio tum cæca iacebat.
Tum penuria deinde cibi languentia leto
Membra dabat; contra nunc rerum copia mersat.
Illei inprudentes ipsei sibi sæpe venenum
Vergebant; nunc dant aliis solertius ipsei.
Inde casas postquam, ac pelleis, ignemque, paravit,
Et mulier, coniuncta viro, concessit in unum,
Castaque privatæ Veneris connubia læta
Cognita sunt, prolemque ex se videre creatam;
Tum genus humanum primum mollescere cœpit.
Ignis enim curavit, ut alsia corpora frigus
Non ita iam possent cœli sub tegmine ferre;

Et Venus iuminuit vireis; puereique parentum
Blanditiis facile ingenium fingere superbum.
Tunc et amicitiem cœperunt iungere habentes
Finitumei inter se, nec lædere, nec violare;
Et pueros commendarunt, muliebreque seclum,
Vocibus, et gestu; quom balbe significarent,
Imbecillorum esse æquum misererier omni.
Non tamen omnimodis poterat concordia gigni:
Sed bona magnaque pars servabat fœdera, casteï;
Aut genus humanum iam tum foret omne perempNec potuisset adhuc perducere secla propago. (tum,
At varios linguæ sonitus natura subegit
Mittere, et utilitas expressit nomina rerum:
Non alia longe ratione atque ipsa videtur
Protrahere ad gestum pueros infantia linguæ;
Quom facit, ut digito, quæ sint præsentia, monstret:
Sentit enim vim quisque suam quod possit abuti.
Cornua nata prius vitulo quam frontibus exstent,
Illis iratus petit, atque infestus inurguet:
At catulei pantherarum, scymneique leonum,
Unguibus ac pedibus iam tum morsuque repugnant,
Vix etiam quom sunt dentes unguesque createi.
Alitum proporro genus alis omne videmus
Fidere, et a pennis tremulum petere auxiliatum.
Proinde, putare aliquem tum nomina distribuisse
Rebus, et inde homines didicisse vocabula prima,
Desipere est: nam quur hic posset cuncta notare
Vocibus, et varios sonitus emittere linguæ,
Tempore eodem alicï facere id non quisse putentur?
Præterea, si non alicï quoque vocibus usei
Inter se fuerant, unde insita notities est?
Utilitas etiam, unde data est huic prima potestas,
Quid vellet facere, ut sciret, animoque videret?
Cogere item plureis unus, victosque domare,
Non poterat, rerum ut perdiscere nomina vellent:
Nec ratione docere ulla, suadereque surdis,
Quid sit opus facto; faciles neque enim paterentur.
Nec ratione ulla sibi ferrent amplius aureis
Vocis inauditos sonitus obtupdere frustra.
Postremo, quid in hac mirabile tanto opere est re,
Si genus humanum, cui vox, et lingua, vigeret,
Pro vario sensu varias res voce notaret;
Quom pecudes mutæ, quom denique secla ferarum,
Dissimileis soleant voces variasque ciere, (scunt?
Quom metus, aut dolor, est; et quom iam gaudia gliQuippeet enim licet in rebus cognoscere apertis.
Inritata canum quom primum magna Molossûm
Mollia ricta fremunt, duros nudantia denteis,
Longe alio sonitu rabies districta minatur,
Et quom iam latrant, et vocibus omnia complent.
At catulos blande quom lingua lambere tentant,
Aut ubi eos lactant pedibus, morsuque potentes,
Subspensis teneros imitantur dentibus haustus,
Longe alio pacto gannitu vocis adulant,
Et quom desertei baubantur in ædibus, ut quom
Plorantes fugiunt, submisso corpore, plagas.
Denique, non hinnitus item differre videtur,
Inter equas ubi equus florenti ætate iuvencus
Pinnigeri sævit calcaribus ictus Amoris;
Et quom sic alias, concussis artubus, hinnit,
Et fremitum patulis sub naribus edit ad arma?
Postremo, genus alitum, variæque volucres,
Adcipitres, atque ossifragæ mergeique, mariuis
Fluctibus, in salso victum vitamque petentes,
Longe alias alio iaciunt in tempore voces,
Et quom de victu certant, prædaque repugnant.
Et partim mutant cum tempestatibus una
Raucisonos cantus; cornicum secla vetusta, (breis,
Corvorumque greges; ubi aquam dicuntur, et imPoscere, et interdum ventos, aurasque, vocare.
Ergo, si variei sensus animalia cogunt,
Muta tamen quom sint, varias emittere voces;
Quanto mortaleis magis æquum est tum potuisse
Dissimileis alia, atque alia, res voce notare?
Illud in hiis rebus tacitus ne forte requiras,
Fulmen detulit in terram mortalibus ignem
Primitus; inde omnis flammarum diditur ardor:
Multa videmus enim, cœlestibus insita flammis,
Fulgere, quom cœli donavit plaga vapores.
Et ramosa tamen quom, ventis pulsa, vacillans
Æstuat, in ramos incumbens arboris, arbor,
Exprimitur, validis extritus viribus, ignis:
Emicat interdum flammaï fervidus ardor,
Mutua dum inter se rameï, stirpesque, teruntur:
Quorum utrumque dedisse potest mortalibus ignem.
Inde cibum coquere, ac flammæ mollire vapore,
Sol docuit; quoniam mitescere multa videbant,
Verberibus radiorum atque æstu victa, per agros.
Inque dies magis in victum vitamque priorem
Commutare novis monstrabant rebus et igni,
Ingenio queï præstabant, et corde vigebant.
Condere cœperunt urbeis, arcemque locare
Præsidium reges ipseï sibi, perfugiumque:
Et pecudes, et agros divisere, atque dedere,
Pro facie quoiusque, et viribus, ingenioque.
Nam facies multum valuit, viresque vigebant:
Posterius res inventa est, aurumque repertum,
Quod facile et validis, et pulcheis, dempsit honorem.
Divitioris enim sectam plerumque sequuntur
Quam lubet et fortes, et pulcro corpore creteï.
Quod, si quis vera vitam ratione gubernat,
Divitiæ grandes homini sunt, vivere parce
Æquo animo; neque enim est umquam penuria parvi.
At claros homines voluerunt se, atque potenteis,
Ut fundamento stabili fortuna maneret,
Et placidam possent opulenteï degere vitam: (rem
Nequidquam; quoniam, ad summum subcedere honoCertantes, iter infestum fecere viaï:
Et tamen e summo, quasi fulmen, deiicit ictos
Invidia interdum contemptim in Tartara tetra:
Ut satius multo iam sit parere quietum,
Quam regere imperio res velle, et regna tenere.
Proinde, sine, in cassum defessei, sanguine sudent,
Angustum per iter luctantes ambitionis:
Invidia quoniam, ceu fulmine, summa vaporant
Plerumque, et quæ sunt altis magis edita quomque)
Quandoquidem sapiunt alieno ex ore; petuntque
Res ex auditis potius, quam sensibus ipsis: (te.
Nec magis id nunc est, neque erit mox, quam fuit anErgo, regibus obcisis, subvorsa iacebat
Pristina maiestas soliorum, et sceptra superba;
Et capitis summi præclarum insigne cruentum
Sub pedibus volgi magnum lugebat honorem:
Nam cupide conculcatur nimis ante metutum.
Res itaque ad summam faecem, turbasque, residit;
Imperium sibi quom, ac summatum, quisque petebat.
Inde magistratum partim docuere creare;
Iuraque constituere, ut vellent legibus uti.
Nam genus humanum, defessum vi colere ævom,
Ex inimicitiis languebat: quo magis ipsum
Sponte sua cecidit sub leges, artaque iura.
Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Ulcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines pertæsum vi colere ævom.
Inde metus maculat pœnarum præmia vitæ:
Circumretit enim vis, atque iniuria, quemque;
Atque, unde exorta est, ad eum plerumque revortit:
Nec facile est placidam, ac pacatam, degere vitam,

Qui violat factis communia fœdera pacis.
Et si fallit enim Divûm genus humanûmque,
Perpetuo tamen id fore clam diffidere debet:
Quippe ubi se multei, per somnia sæpe loquentes,
Aut morbo delirantes, protraxe ferantur;
Et, celata diu, in medium peccata dedisse.
Nunc, quæ caussa Deûm per maguas numina gen-
Pervolgarit, et ararum compleverit urbeis,
Subscipiendaque curarit solemnia sacra,
Quæ nunc in magnis florent sacra rebus, locisque;
Unde etiam nunc est mortalibus insitus horror,
Qui delubra Deûm nova toto subscitat orbi
Terrarum, et festis cogit celebrare diebus;
Non ita difficile est rationem reddere verbis.
Quippe et enim iam tum Divûm mortalia secla
Egregias animo facies vigilante videbant;
Et magis in somnis, mirando corporis auctu.
Hiis igitur sensum tribuebant propterea, quod
Membra movere videbantur, vocesque superbas
Mittere pro facie præclara, et viribus amplis.
Æternamque dabant vitam, quia semper eorum
Subpeditabatur facies, et forma manebat:
Et tamen omnino, quod tantis viribus auctos
Non temere ulla vi convinci posse putabant:
Fortunisque ideo longe præstare putabant,
Quod mortis timor haud quemquam vexaret eorum;
Et simul in somnis quia multa et mira videbant
Ecficere, et nullum capere ipsos inde laborem.
Præterea, cœli rationes ordine certo
Et varia annorum cernebant tempora vorti;
Nec poterant quibus id fieret cognoscere caussis.
Ergo perfugium sibi habebant omnia Divis
Tradere, et illorum nutu facere omnia flecti.
In cœloque Deûm sedes et templa locarunt,
Per cœlum volvi quia nox, et luna, videtur;
Luna, dies, et nox, et noctis signa severa,
Noctivagæque faces cœli, flammæque volantes,
Nubila, sol, imbres, nix, ventei, fulmina, grando,
Et rapidei fremitus, et murmura magna minarum.
O genus infelix humanum! talia Divis
Quom tribuit facta, atque iras adiunxit acerbas.
Quantos tum gemitus ipsei sibi, quantaque nobis
Volnera, quas lacrumas peperere minoribus nostris!
Nec pietas ulla est velatum sæpe videri
Vortier ad lapidem, atque omneis adcedere ad aras:
Nec procumbere humi prostratum, et pandere palmas
Ante Deûm delubra, neque aras sanguine multo
Spargere quadrupedum, nec votis nectere vota;
Sed mage placata posse omnia mente tueri.
Nam quom subspicimus magni cœlestia mundi
Templa super, stellisque micantibus æthera fixum;
Et venit in mentem solis, lunæque, viarum;
Tunc, aliis obpressa malis, in pectora cura
Illa quoque expergefactum caput erigere infit:
Ne quæ forte Deûm nobis immensa potestas
Sit, vario motu quæ candida sidera vorset.
Tentat enim dubiam mentem rationis egestas:
Et quænam fuerit mundi genitalis origo?
Et simul, et quæ sit finis, quoad mœnia mundi
Et taciti motûs hunc possint ferre laborem?
An, divinitus æterna donata salute,
Perpetuo possint ævi labentia tractu,
Immensi validas ævi contemnere vireis.
Præterea, quoi non animus formidine Divûm
Contrahitur? quoi non conrepunt membra pavore,
Fulminis horribili quom plagâ torrida tellus
Contremit, et magnum percurrunt murmura cœlum?
Non populei, gentesque, tremunt? regesque superbei
Conripiunt Divûm perculsei membra timore,
Ne quod ob admissum fede, dictumve superbe,
Pœnarum grave sit solvundi tempus ad auctum?
Summe etiam quom vis violenti per mare venti
Induperatorem classis super æquora verrit,
Cum validis pariter legionibus, atque elephantis;
Non Divûm pacem votis adit, ac prece quæsit
Ventorum pavidus paces, animasque secundas?
Nequidquam: quoniam, violento turbine sæpe
Conreptus, nihilo fertur minus ad vada leti.
Usque adeo res humanas vis abdita quædam
Obterit; et pulcros fasces, sævasque secures,
Proculcare, ac ludibrio sibi habere, videtur.
Denique, sub pedibus tellus quom tota vacillat,
Concussæque cadunt urbes, dubiæque minantur;
Quid mirum, si se temnunt mortalia secla,
Atque potestates magnas mirasque relinquunt
In rebus vireis Divûm, quæ cuncta gubernent?
Quod super est, æs atque aurum ferrumque repertum est,
Et simul argenti pondus, plumbique potestas,
Ignis ubi ingenteis sylvas ardore cremarat
Montibus in magnis; seu cœli fulmine misso:
Sive quod, inter se bellum sylvestre gerentes,
Hostibus intulerant ignem, formidinis ergo;
Sive quod, inductei terræ bonitate, volebant
Pandere agros pingueis, et pascua reddere rura;
Sive feras interficere, et ditescere præda:
Nam fovea, atque igni, prius est venarier ortum,
Quam sæpire plagis saltum, canibusque ciere.
Quidquid id est, quaquomque ex caussa flammeus ardor
Horribili sonitu sylvas exederat altis
Ab radicibus, et terram percoxerat igni,
Manabat venis ferventibus, in loca terræ
Concava conveniens, argenti rivus, et auri;
Æris item, et plumbi: quæ, quom concreta videbant
Posterius claro in terras splendere colore,
Tollebant, nitido captei lævique lepore;
Et simili formata videbant esse figura,
Atque lacunarum fuerant vestigia quoique:
Tum penetrabat eos, posse hæc, liquefacta vapore,
Quam lubet in formam et faciem decurrere rerum;
Et prorsum quam vis in acuta ac tenuia posse
Mucronum duci fastigia procudendo,
Ut sibi tela parent; sylvasque et cædere possint,
Materiemque dolare, levare ac radere tigna,
Et terebrare etiam, ac pertundere, perque forare.
Nec minus argento facere hæc auroque parabant,
Quam validi primum violentis viribus æris:
Nequidquam; quoniam cedebat victa potestas,
Nec poterant pariter durum subferre laborem.
Nam fuit in pretio magis æs, aurumque jacebat
Propter inutilitatem, hebeti mucrone retusum;
Nunc iacet æs, aurum insummum subcessit honorem.
Sic volvunda ætas commutat tempora rerum:
Quod fuit in pretio, fit nullo denique honore;
Porro aliud subcedit, et e contemptibus exit,
Inque dies magis adpetitur, floretque repertum
Laudibus, et miro mortaleis inter honore est.
Nunc tibi, quo pacto ferri natura reperta
Sit, facile est ipsi per te cognoscere, Memmi!
Arma antiqua, manus, ungues dentesque fuerunt;
Et lapides, et item, sylvarum fragmina, rami;
Et, flamma atque igues post quam sunt cognita primum,
Posterius ferri vis est, ærisque, reperta.
Et prior æris erat, quam ferri, cognitus usus;
Quo facilis magis est natura, et copia maior.
Ære solum terræ tractabant, æreque belli
Miscebant fluctus, et volnera vasta serebant,
Et pecus atque agros adimebant; nam facile ollis

Omnia cedebant armatis nuda, et inerma.
Inde minutatim processit ferreus ensis,
Vorsaque in obscenum species est falcis ahenæ,
Et ferro cœpere solum proscindere terræ;
Exæquataque sunt creperi certamina belli.
Et prius est armatum in equi conscendere costas,
Et moderarier hunc frenis, dextraque vigere,
Quam biiugo curru belli tentare pericla.
Et biiugom prius est, quam bis coniungere binos,
Et quam falciferos armatum adscendere currus.
Inde boves Lucas, turrito corpore, tetros,
Anguimanos, belli docuerunt volnera Pœnei
Subferre, et magnas Martis turbare catervas.
Sic alid ex alio peperit discordia tristis,
Horribile humanis quod gentibus esset in armis;
Inque dies belli terroribus addidit augmen.
Tentarunt etiam tauros in munere belli,
Experteique sues sævos sunt mittere in hosteis;
Et validos Parthei præ se misere leones,
Cum doctoribus armatis, sævisque magistris,
Quei moderarier hiis possent, vinclisque tenere:
Nequidquam; quoniam, permixta cæde calentes,
Turbabant sævei nullo discrimine turmas,
Terrificas capitum quatientes undique cristas:
Nec poterant equites, fremitu perterrita, equorum
Pectora mulcere, et frenis convortere in hosteis.
Inritata leæ iaciebant corpora saltu
Undique, et advorsum venientibus ora petebant;
Et nec opinanteis a tergo diripiebant,
Deplexæque dabant in terram volnere victos,
Morsibus adfixæ validis, atque unguibus uncis.
Jactabantque suos taurei, pedibusque terebant;
Et latera, ac ventres, haurilant subter equorum
Cornibus, et terram minitanti mente ruebant.
Et validis socios cædebant dentibus aprei,
Tela infracta suo tinguentes sanguine sævei;
[In se fracta suo tinguentes sanguine tela]
Permixtasque dabant equitum, peditumque, ruinas.
Nam transvorsa feros exibant dentis ad actus
Jumenta, aut pedibus ventos erecta petebant:
Nequidquam; quoniam ab nervis subcisa videres
Concidere, atque gravi terram consternere casu.
Si quos ante domi domitos satis esse putabant,
Ecfervescere cernebant in rebus agundis,
Volneribus, clamore, fuga, terrore, tumultu:
Nec poterant ullam partem reducere eorum;
Diffugiebat enim varium genus omne ferarum,
Ut nunc sæpe boves Lucæ, ferro male mactæ,
Diffugiunt, fera facta suis quom multa dedere.
Si fuit, ut facerent: sed vix adducor, ut ante
Non quierint animo præsentire, atque videre,
Quam commune malum fieret fedumque, futurum:
Et magis id possis factum contendere in omni,
In variis mundis, varia ratione creatis,
Quam certo atque uno terrarum quo lubet orbi.
Sed facere id non tam vincundi spe voluerunt,
Quam dare quod gemerent hostes, ipseique perire,
Quei numero diffidebant, armisque vacabant.
Nexilis ante fuit vestis, quam textile tegmen:
Textile post ferrum est; quia ferro tela paratur:
Nec ratione alia possunt tam lævia gigni,
Insilia, ac fusei, radiei, scapeique, sonantes.
Et facere ante viros lanam natura coëgit,
Quam muliebre genus; nam longe præstat in arte,
Et solertius est multo, genus omne virile:
Agricolæ donec vitio vortere severei;
Ut muliebribus id manibus concedere vellent,
Atque ipsei pariter durum subferre laborem,
Atque opere in duro durarent membra, manusque.

At specimen sationis, et insitionis origo,
Ipsa fuit rerum primum Natura creatrix:
Arboribus quoniam baccæ glandesque caducæ
Tempestiva dabant pullorum examina subter.
Unde etiam lubitum est stirpeis committere ramis,
Et nova defodere in terram virgulta per agros.
Inde aliam atque aliam culturam dulcis agelli
Tentabant; fructusque feros mansuescere terra
Cernebant indulgendo, blandeque colundo:
Inque dies magis in montem subcedere Sylvas
Cogebant, infraque situm concedere cultis:
Prata, lacus, rivos, segetes, vinetaque læta,
Collibus et campis ut haberent; atque olearum
Cærula distinguens inter plaga currere posset,
Per tumulos, et convalleis, camposque, profusa.
Ut nunc esse vides vario distincta lepore
Omnia; quæ, pomis intersita dulcibus, ornant,
Arbustisque tenent felicibus obsita circum.
At liquidas avium voces imitarier ore
Ante fuit multo, quam lævia carmina cantu
Concelebrare homines possent, aureisque iuvare.
Et Zephyri, cava per calamorum, sibila primum
Agresteis docuere cavas inflare cicutas.
Inde minutatim dulceis didicere querelas,
Tibia quas fundit, digitis pulsata canentum,
Avia per nemora ac sylvas saltusque reperta,
Per loca pastorum deserta, atque otia dia.
Sic unum quidquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis eruit oras.
Hæc animos ollis mulcebant, atque iuvabant,
Cum satiate cibi; nam tum sunt otia cordi.
Sæpe itaque inter se, prostratei in gramine molli,
Propter aquæ rivum, sub ramis arboris altæ,
Non magnis opibus iocunde corpora habebant:
Præsertim, quom tempestas ridebat, et anni
Tempora pingebant viridanteis floribus herbas.
Tum ioca, tum sermo, tum dulces esse cachinnei
Consuerant: agrestis enim tum musa vigebat.
Tum caput, atque humeros, plexis redimire coronis,
Floribus, et foliis lascivia læta monebat:
Atque extra numerum procedere, membra moventeis
Duriter; et duro terram pede pellere matrem:
Unde oriebantur risus, dulcesque cachinnei;
Omnia quod nova tum magis hæc, et mira, vigebant.
Et vigilantibus hinc aderant solatia somno,
Ducere multimodis voces, et flectere cantus;
Et supera calamos unco percurrere labro:
Unde, etiam vigiles, nunc hæc adcepta tuentur,
Et numeris servare genus didicere; neque hilo
Maiore interea capiunt dulcedine fructum,
Quam sylvestre genus capiebat terrigenarum.
Nam, quod adest præsto, nisi quid cognovimus an-
Suavius, in primis placet, et pollere videtur; (te
Posteriorque fere melior res illa reperta
Perdit, et immutat, sensus ad pristina quæque.
Sic odium cepit glandis; sic illa relicta
Strata cubilia sunt herbis, et frondibus aucta.
Pellis item cecidit, vestis contempta ferina;
Quam reor invidia tali nunc esse repertam,
Ut letum insidiis, qui gessit primus, obiret:
Et tamen inter eos distractam, sanguine multo,
Disperiisse; neque in fructum convortere quisse.
Tunc igitur pelles, nunc aurum et purpura, curis
Exercent hominum vitam, belloque fatigant:
Quo magis in nobis, ut opinor, culpa resedit:
Frigus enim nudos sine pellibus excruciabat
Terrigenas; at nos nihil lædit veste carere
Purpurea, atque auro signisque rigentibus apta;
Dum plebeia tamen sit, quæ defendere possit.

Ergo hominum genus in cassum, frustraque, laborat
Semper, et in curis consumit inanibus ævom:
Nimirum, quia non cognovit, quæ sit habendi
Finis, et omnino quoad crescat vera voluptas:
Idque minutatim vitam provexit in altum,
Et belli magnos commovit funditus æstus.
At vigiles mundi magnum versatile templum
Sol et luna suo lustrantes lumine circum
Perdocuere homines annorum tempora verti;
Et certa ratione geri rem, atque ordine certo.
Iam validis sæptei degebant turribus ævom;
Et divisa colebatur, discretaque, tellus.
Tum mare velivolis florebat propter odores:
Auxilia, ac socios, iam pacto fœdere, habebant:
Carminibus quom res gestas cœpere poetæ
Tradere; nec multo prius sunt elementa reperta.
Proptera, quid sit prius actum, respicere ætas
Nostra nequit, nisi quâ ratio vestigia monstrat.
Navigia, atque agri culturas, mœnia, leges,
Arma, vias, vestcis, et cætera de genere horum
Præmia, delicias quoque vitæ funditus omneis,
Carmina, picturas, ac dædala signa, politus
Usus, et inpigræ simul experientia mentis,
Paullatim docuit pedetentim progredienteis.
Sic unum quidquid paullatim protrahit ætas
In medium, ratioque in luminis erigit oras.
Namque alid ex alio clarescere corde videbant
Artibus ad summum donec venere cacumen.

LIBER SEXTUS

Primæ frugiparos fetus mortalibus ægris
Dididerunt quondam, præclaro nomine, Athenæ;
Et recreaverunt vitam, legesque rogarunt;
Et primæ dederunt solatia dulcia vitæ,
Quom genuere virum, tali cum corde repertum,
Omnia veridico qui quondam ex ore profudit:
Quoius et exstincti, propter divina reperta,
Divolgata vetus iam ad cœlum gloria fertur.
Nam, quom vidit hic, ad victum quæ flagitat usus,
Omnia iam ferme mortalibus esse parata,
Et pro quo possent vitam consistere tutam;
Divitias homines, et honore et laude potenteis,
Adfluere, atque bona gnatorum extollere fama;
Nec minus esse domi quoiquam tamen anxia cordi,
Atque animi ingratis vitam vexare querelis;
Caussam, quæ infestis cogit sævire querelis,
Intelligit ibei; vitium vas efficere ipsum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ con læta foris, et commoda, quomque venirent:
Partim, quod fluxum pertusumque esse videbat,
Ut nulla posset ratione explerier unquam;
Partim, quod tetro quasi conspurcare sapore
Omnia cernebat, quæquomque receperat intus.
Veridicis igitur purgavit pectora dictis,
Et finem statuit turpedinis atque timoris;
Exposuitque, bonum summum, quo tendimus omnes,
Quid foret; atque viam monstravit tramite parvo,
Qua possemus ad id recto contendere cursu:
Quidve mali foret in rebus mortalibus passim;
Quod flueret naturali, varieque volaret,
Seu casu, seu vi, quod sic Natura parasset;
Et quibus e portis obcurri quoique deceret:
Et genus humanum frustra plerumque probavit
Volvere curarum tristeis in pectore fluctus.
Nam, velutei pueri trepidant, atque omnia cæcis
In tenebris metuunt, sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuunda magis, quam
Quæ puerei in tenebris pavitant, finguntque futura.
Hunc igitur terrorem animi, tenebrasque, necesse
Non radiei solis, nec lucida tela diei,
Discutiant, sed Naturæ species, Ratioque:
Quo magis inceptum pergam pertexere dictis.
Et, quoniam docui, mundi mortalia templa
Esse, et nativo consistere corpore cœluni;
Et, quæquomque in eo fiunt, fierique necesse est,
Pleraque dissolvi; quæ restant, percipe, porro:
Quandoquidem semel insignem conscendere currum
Ventorum excierat pacator, et omnia rursum,
Quæ furerent, sunt placato convorsa favore.
Cætera, quæ fieri in terris cœloque tuentur
Mortales, pavidis quom pendent mentibus, sæpe,
Et faciunt animos humileis formidine Divûm,
Depressosque premunt ad terram; propterea quod
Ignorantia caussarum conferre Deorum
Cogit ad imperium res, et concedere regnum;
Quorum operum caussas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Nam, bene quei didicere Deos securum agere ævom,
Si tamen interea mirantur, qua ratione
Quæque geri possint, præsertim rebus in illis,
Quæ supera caput ætheriis cernuntur in oris,
Rursus in antiquas referuntur religiones,
Et dominos acreis adsciscunt, omnia posse
Quos miseris credunt; ignarei, quid queat esse,
Quid nequeat; finita potestas denique quoique
Qua nam sit ratione, atque alte terminus hærens:
Quo magis errantes cæca ratione feruntur.
Quæ nisi respuis ex animo, longeque remittis
Diis indigna putare, alienaque pacis eorum;
Delibata Deûm per te tibi numina sancta
Sæpe oberunt: non, quo violari summa Deûm vis
Possit, ut ex ira pœnas petere inbibat acreis;
Sed, quia tute tibi, placida cum pace quietus,
Constitues magnos irarum volvere fluctus;
Nec delubra Deûm placido cum pectore adibis:
Nec, de corpore quæ sancto simulacra fuerunt,
In menteis hominum divinæ nuntia formæ,
Subs- pere hæc animi tranquilla pace valebis.
Inde videre licet, qualis iam vita sequntur;
Quam quidem ut a nobis ratio verissima longe
Reiiciat, quamquam sunt a me multa profecta,
Multa tamen restant, et sunt ornanda politis
Versibus; et ratio Superûm, cœlique, tenenda;
Sunt tempestates, et fulmina clara canenda;
Quid faciant, et qua de caussa quomque feruntur;
Ne trepides, cœli divisis partibus amens,
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Vorterit hinc partim; quo pacto per loca sæpta
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se.
Quorum operum caussas nulla ratione videre
Possunt, ac fieri divino numine rentur.
Tu mihi, supremæ præscripta ad candida callis
Currenti, spatium præmonstra, callida Musa,
Calliope! requies hominum, Divûmque voluptas:
Te duce, ut insigni capiam cum laude coronam.
Principio, tonitru quatiuntur cærula cœli,
Propterea, quia concurrunt, sublime volantes,
Ætheriæ nubes, contra pugnantibus ventis.
Nec fit enim sonitus cœli de parte serena;
Verum, ubiquomque magis denso sunt agmine nubes,
Tam magis hinc magno fremitus fit murmure sæpe.
Præterea, neque tam condenso corpore nubes (tem
Esse queunt, quam sunt lapides, ac tigna; neque au-
Tam tenues, quam sunt nebulæ, fumique, volantes.
Nam cadere aut bruto deberent pondere pressæ,
Ut lapides; aut, ut fumus, constare nequirent,
Nec cohibere niveis gelidas, et grandinis imbreis.

Dant etiam sonitum patuli super æquora mundi,
Carbasus ut quondam, magnis intenta theatris,
Dat crepitum, malos inter iactata, trabesque.
Interdum, perscissa furit petulantibus auris,
Et fragilis sonitus chartarum commeditatur;
Id quoque enim genus in tonitru cognoscere possis:
Aut, ubi subspensam vestem, chartasque volantis,
Verberibus ventei vorsant, planguntque per auras.
Fit quoque enim interdum, non tam concurrere nubes
Frontibus advorsis possint, quam de latere ire,
Divorso motu radentes corpora tractim;
Aridus unde aureis terget sonus ille, diuque
Ducitur, exieruut donec regionibus artis.
Hoc etiam pacto, tonitru concussa videntur
Omnia sæpe gravi tremere, et divolsa repente
Maxuma dissiluisse capacis mœnia mundi;
Quom subito validi venti conlecta procella
Nubibus intorsit sese, conclusaque ibeidem,
Turbine vorsante magis ac magis undique nubem,
Cogit, utei fiat spisso cava corpore circum.
Post, ubi conmovit vis eius, et inpetus acer,
Tum perterricrepo sonitu dat missa fragorem.
Nec mirum, quom, plena animæ, vesicula parva
Sæpe ita dat magnum sonitum, displosa repente.
Est etiam ratio, quom ventei nubila perflant,
Ut sonitus faciant; et enim ramosa videmus
Nubila sæpe modis multis, atque aspera, ferri.
Scilicet ut crebram sylvam quom flamina Cauri
Perflant, dant sonitum frundes, rameique fragorem.
Fit quoque, ut interdum validi vis incita venti
Perscindat nubem, perfringens inpete recto.
Nam, quid possit ibei flatus, manifesta docet res
Heic, ubi lenior est, in terra, quom tamen alta
Arbusta evolvens radicibus haurit ab imis.
Sunt etiam fluctus per nubila, quei quasi murmur
Dant in frangundo graviter; quod item fit in altis
Fluminibus, magnoque mari, quom frangitur æstu.
Fit quoque, ubi e nube in nubem vis incidit ardens
Fulminis: hæc, multo si forte humore recepit
Ignem, continuo magno clamore trucidat:
Ut calidis candens ferrum e fornacibus olim
Stridit, ubi in gelidum propter demersimus imbrem.
Aridior porro si nubes adcipit ignem,
Uritur ingenti sonitu, subcensa repente:
Lauricomos ut si per monteis flamma vagetur,
Turbine ventorum, comburens, inpete maguo.
Nec res ulla magis, quam Phœbi Delphica laurus
Terribili sonitu, flamma crepitante, crematur.
Denique, sæpe geli multus fragor, atque ruina
Grandinis, in magnis sonitum dat nubibus alte:
Ventus enim quom confercit, franguntur, in artum
Concretei, montes nimborum et grandine mixta.
Fulgit item, nubes ignis quom semina multa
Excussere suo concursu; ceu lapidem si
Percutiat lapis, aut ferrum: nam tum quoque lumen
Exsilit, et claras scintillas dissupat ignis.
Sed tonitrum fit utei post auribus adcipiamus,
Fulgere quam cernant oculei, quia semper ad aureis
Tardius advenium, quam visum, quæ moveant, res.
Id licet hinc etiam cognoscere: cædere si quem
Ancipiti videas ferro procul arboris auctum,
Ante fit ut cernas ictum, quam plaga per auras
Det sonitum; sic fulgorem quoque cernimus ante,
Quam tonitrum adcipimus, pariter qui mittitur igni
E simili caussa, concursu natus eodem.
Hoc etiam pacto, volucri loca lumine tinguunt
Nubes, et tremulo tempestas inpete fulgit:
Ventus ubi invasit nubem, et vorsatus ibeidem
Fecit, ut ante, cavam, docui, spissescere nubem;
Mobilitate sua fervescit, ut omnia motu
Perealefacta vides ardescere: plumbea vero
Glans etiam longo cursu volvunda liquescit:
Ergo fervidus hic, nubem quom perscidit atram,
Dissupat ardoris, quasi per vim expressa, repente
Semina, quæ faciunt nictantia fulgura flammæ:
Inde sonus sequitur; qui tardius adlicit aureis,
Quam quæ perveniunt oculorum ad limina nostra.
Scilicet hoc densis fit nubibus, et simul alte
Exstructis aliis alias super inpete miro.
Ne tibi sit fraudi, quod nos inferne videmus
Quam sint lata magis, quam sursum exstructa quid exstent.
Contemplator enim, quom, montibus adsimilata,
Nubila portabunt ventei transvorsa per auras;
Aut ubi per magnos monteis cumulata videbis
Insuper esse aliis alia, atque urguere superna
In statione locata, sepultis undique ventis:
Tum poteris magnas moleis cognoscere eorum,
Speluncasque velut, saxis pendentibus structas,
Cernere; quas ventei quom tempestate coorta
Conplerunt, magno indignantur murmure clusei
Nubibus, in caveisque ferarum more minantur:
Nunc hinc, nunc illinc, fremitus per nubila mittunt;
Quærentesque vitam, circumvorsantur, et ignis
Semina convolvunt e nubibus; atque ita cogunt
Multa, rotantque cavis flammam fornacibus intus,
Donec divolsa fulserunt nube corusci.
Hac etiam fit utei de caussa mobilis ille
Devolet in terram liquidi color aureus ignis;
Semina quod nubeis ipsas permulta necesse est
Ignis habere: et enim, quom sunt humore sine ullo,
Flammeus est plerumque colos, et splendidus, ollis.
Quippe et enim solis de lumine multa necesse est
Concipere, ut merito rubeant, igneisque profundant.
Hasce igitur quom ventus agens conlusit in unum
Conpressitque locum, cogens, expressa profundunt
Semina, quæ faciunt flammæ fulgere colores.
Fulgit item, quom rarescunt quoque nubila cœli.
Nam, quom ventus eas leviter diducit euntis,
Dissolvitque, cadant ingratiis illa necesse est
Semina, quæ faciunt fulgorem: tum sine tetro
Terrore et sonitis fulgit, nulloque tumultu.
Quod super est, quali natura prædita constent
Fulmina, declarant ictu subinusta vaporis
Signa, notæque, graveis halantes sulfuris auras.
Ignis enim sunt hæc, non venti, signa, neque imbris.
Præterea, sæpe adcendunt quoque tecta domorum,
Et celeri flamma dominantur in ædibus ipsis.
Hunc tibi subtilem, cum primis ignibus, ignem
Constituit natura, minutis motibus atque
Corporibus; quoi nihil omnino obsistere possit:
Transit enim validum fulmen per sæpta domorum,
Clamor uti, ac voces; transit per saxa, per æra;
Et liquidum puncto facit æs in tempore, et aurum.
Curat item, vasis integris vina repente
Diffugiant: quia, nimirum, facile omnia circum
Conlaxat, rareque facit lateramina vasi,
Adveniens calor eius; ut, insinuatus in ipsum,
Mobiliter solvens differt primordia vini:
Quod solis vapor ætatem non posse videtur
Eclicere, usque adeo cellens fervore corusco:
Tanto mobilior vis, et dominantior, hæc est.
Nunc, ea quo pacto gignantur, et inpete tanto
Fiant, ut possint ictu discludere turreis,
Disturbare domos, avellere ligna trabesque,
Et monimenta virûm conmoliri atque ciere,

Exanimare homines, pecudes prosternere passim;
Cætera de genere hoc qua vi facere omnia possunt,
Expediam, neque te in promissis plura morabor.
Fulmina gigni de crassis, alteque, putandum est,
Nubibus exstructis: nam cœlo nulla sereno,
Nec leviter densis mittuntur nubibus umquam.
Nam dubio procul hoc fieri manifesta docet res;
Quod tunc per totum concrescunt aera nubes
Undique, utei tenebras omneis Acherunta reamur
Liquisse, et magnas cœli complesse cavernas:
Usque adeo, tetra nimborum nocte coorta,
Inpendent atræ Formidinis ora superne,
Quom conmoliri tempestas fulmina cœpiat.
Præterea, persæpe niger quoque per mare nimbus,
Ut picis e cœlo demissum flumen, in undas
Sic cadit, et fertur tenebris procul; et trahit atram,
Fulminibus gravidam, tempestatem, atque procellis;
Ignibus, ac ventis, cum primis ipse repletus:
In terra quoque ut horrescant, ac tecta requirant.
Sic igitur supera nostrum caput esse putandum est
Tempestatem altam: neque enim caligine tanta
Obruerent terras, nisi inædificata superne
Multa forent multis exempto nubila sole:
Nec tanto possent venientes obprimere imbri,
Flumina abundare ut facerent, camposque natare,
Si non exstructis foret alte nubibus æther.
Heic igitur ventis, atque ignibus, omnia plena
Sunt: ideo passim fremitus, et fulgura, fiunt.
Quippe et enim supera docui, permulta vaporis
Semina habere cavas nubeis; et multa necesse est
Concipere ex solis radiis, ardoreque eorum.
Heic, ubi ventus, eas idem qui cogit in unum
Forte locum quem vis, expressit multa vaporis
Semina, seque simul cum eo commiscuit igni;
Insinuatus ibei vortex vorsatur in alto,
Et calidis acuit fulmen fornacibus intus.
Nam duplici ratione adcenditur: ipse sua cum
Mobilitate calescit, et e contagibus ignis.
Inde, ubi percaluit gravius ventosus, et ignis
Inpetus incessit; maturum tum quasi fulmen
Perscindit subito nubem, ferturque, coruscis
Omnia luminibus lustrans loca, percitus ardor:
Quem gravis insequitur sonitus, displosa repente
Obprimere ut cœli videantur templa superne.
Inde tremor terras graviter pertentat, et altum
Murmura percurrunt cœlum; nam tota fere tum
Tempestas concussa tremit, fremitusque moventur:
Quo de concussu sequitur gravis imber, et uber,
Omnis utei videatur in imbrem vortier æther,
Atque ita præcipitans ad diluviem revocare:
Tantus, discidio nubis, ventique procella,
Mittitur, ardenti sonitus quom provolat ictu.
Est etiam, quom vis extrinsecus incita venti
Incidit in validam maturo a culmine nubem:
Quam quom perscidit, ex templo cadit igneus ille
Vortex, quem patrio vocitamus nomine fulmen.
Hoc fit idem in parteis alias, quoquomque tulit vis.
Fit quoque, ut interdum venti vis, missa sine igni,
Igniscat tamen in spatio, longoque meatu,
Dum venit; amittens in cursu corpora quædam
Grandia, quæ nequeunt pariter penetrare per auras:
Atque alia ex ipso conradens aere portat
Parvola, quæ faciunt ignem, conmixta, volando:
Non alia longe ratione, ac plumbea sæpe
Fervida fit glans in cursu, quom, multa rigoris
Corpora dimittens, ignem concepit in auris.
Fit quoque, ut ipsius plagæ vis excitet ignem,
Frigida quom venti pepulit vis, missa sine igni;
Nimirum, quia quom vehementi perculit ictu,
Confluere ex ipso possunt elementa vaporis:
Et simul ex illa, quæ tum res excipit ictum:
Ut, lapidem ferro quom cædimus, evolat ignis;
Nec, quod frigida vis ferri est, hoc secius illa
Semina concurrunt calidi fulgoris ad ictum.
Sic igitur quoque res adcendi fulmine debet,
Oportuna fuit si forte, et idonea, flammis.
Nec temere omnino plane vis frigida venti
Esse potest, ex quo tanta vi missa superne est;
Quin prius, in cursu si non adcenditur igni,
At tepefacta tamen veniat, conmixta calore.
Mobilitas autem fit fulminis, et gravis ictus,
Ac celeri ferme pergunt tibi fulmina lapsu,
Nubibus ipsa quod omnino prius incita se vis
Conligit, et magnum conamen sumit eundi.
Inde, ubi non potuit nubes capere inpetis auctum,
Exprimitur vis; atque ideo volat inpete miro,
Ut validis quæ de tormentis missa feruntur.
Adde, quod e parvis, et lævibus, est elementis;
Nec facile est tali naturæ obsistere quidquam:
Inter enim fugit, ac penetrat, per rara viarum.
Non igitur multis offensibus in remorando
Hæsitat: hanc ob rem celeri volat inpete labens.
Deinde, quod omnino naturâ pondera deorsum
Omnia nituntur: quom plaga sit addita vero,
Mobilitas duplicatur, et inpetus ille gravescit:
Ut vehementius, et citius, quæquomque morantur,
Obvia discutiat plagis, itinerque sequatur.
Denique, quod longo venit inpete, sumere debet
Mobilitatem, etiam atque etiam quæ crescit eundo,
Et validas auget vireis, et roborat ictum.
Nam facit, ut, quæ sint illius semina quomque,
E regione locum quasi in unum cuncta ferantur,
Omnia coniciens in eum volventia cursum.
Forsitan ex ipso veniens trahat aere quædam
Corpora, quæ plagis incendunt mobilitatem:
Incolomeisque venit per res, atque integra transit
Multa, foraminibus liquidus quia transviat ignis.
Multaque perfregit, quom corpora fulminis ipsa
Corporibus rerum inciderint, qua texta tenentur.
Dissolvit porro facile æs, aurumque repente
Confervefacit; e parvis quia facta minute
Corporibus vis est, et lævibus ex elementis,
Quæ facile insinuantur; et, insinuata, repente
Dissolvunt nodos omneis, et vincla relaxant.
Auctumnoque magis, stellis fulgentibus apta,
Concutitur cœli domus undique, totaque tellus;
Et, quom tempora se veris florentia pandunt:
Frigore enim desunt ignes, venteique calore
Deliciunt, neque sunt tam denso corpore nubes.
Inter utrasque igitur quom cœli tempora constant,
Tum variæ caussæ concurrunt fulminis omnes.
Nam fretus ipse anni permiscet frigus, et æstum;
Quorum utrumque opus est fabricanda ad fulmina nobis,
Ut discordia sit rerum, magnoque tumultu
Ignibus et ventis furibundus fluctuet aer.
Prima caloris enim pars, et postrema rigoris,
Tempus id est vernum: qua re pugnare necesse est
Dissimileis inter sese, turbareque, mixtas.
Et calor extremus primo cum frigore mixtus
Volvitur, auctumni quod fertur nomine tempus:
Heic quoque confligunt hyemes æstatibus acres.
Propterea, sunt hæc bella anni nominitanda;
Nec mirum est, in eo si tempore plurima fiunt
Fulmina, tempestasque cietur turbida cœlo,
Ancipiti quoniam bello turbatur utrimque,
Hinc flammis, illinc ventis, humoreque mixto.
Hoc est igniferi naturam fulminis ipsam

Perspicere, et, qua vi faciat rem quamque, videre:
Non, Tyrrhena retro volventem carmina frustra,
Indicia obscultæ Divûm perquirere menti;
Unde volans ignis pervenerit, aut in utram se
Vorterit hic partem, quo pacto per loca sæpta
Insinuarit, et hinc dominatus ut extulerit se;
Quidve nocere queat de cœlo fulminis ictus.
Quod, si Iupiter, atque alii fulgentia Divei
Terrifico quatiunt sonitu cœlestia templa,
Et iaciunt ignem, qua quoique est quomque volun-
Quur, quibus incautum scelus avorsabile quomque
Non faciunt, ictei flammas ut fulguris halent
Pectore perfixo, documen mortalibus acre?
Et potius, nulla sibi turpi conscius in re,
Volvitur in flammis innoxius, inque peditur,
Turbine cœlesti subito conreptus, et igni?
Quur etiam loca sola petunt, frustraque laborant?
An tum brachia consuescunt, firmantque lacertos?
In terraque Patris quur telum peripetiuntur
Obtundi? quur ipse sinit, neque pareit in hosteis?
Denique, quur numquam cœlo iacit undique puro
Iupiter in terras fulmen, sonitusque profundit?
An, simul ac nubes subcessere, ipsus in æstum
Descendit, prope ut hinc teli determinet ictus?
In mare qua porro mittit ratione? Quid undas
Arguit, et liquidam molem, camposque natanteis?
Præterea, si volt caveamus fulminis ictum,
Quur dubitat facere, ut possimus cernere missum?
Si nec opinanteis autem volt obprimere igni,
Quur tonat ex illa parte, ut vitare queamus?
Quur tenebras ante, et fremitus, et murmura, concit?
Et simul in multas parteis qui credere possis
Mittere? An hocc' ausis numquam contendere fac-
Ut fierent ictus uno sub tempore plures? (tum,
At sæpe est numero factum, fierique necesse est,
Ut pluere in multis regionibus, et cadere imbreis,
Fulmina sic uno fieri sub tempore multa.
Postremo, quur sancta Deûm delubra, suasque
Discutit infesto præclaras fulmine sedes;
Et bene facta Deûm frangit simulacra, suisque
Demit imaginibus violento volnere honorem?
Altaque quur plerumque petit loca; plurima quo plus
Montibus in summis vestigia cernimus ignis?
Quod super est, facul est ex hiis cognoscere rebus,
Πρηστηρας Graiei quos ab re nominitarunt,
In mare qua missei veniant ratione superne.
Nam fit, ut interdum, tamquam demissa columna,
In mare de cœlo descendant; quam freta circum
Fervescunt, graviter spirantibus incita flabris:
Et, quæquomque in eo tum sunt deprensa tumultu,
Navigia in summum veniunt vexata periclum.
Hoc fit, ubi interdum non quit vis incita venti
Rumpere, quam cepit, nubem; sed deprimit, ut sit
In mare de cœlo tamquam demissa columna
Paullatim; quasi quid pugno brachiique superne
Coniectu trudatur, et extendatur in undas:
Quam quom discidit, hinc prorumpitur in mare ven-
Vis, et fervorem mirum concinnat in undis. (ti
Vorsabundus enim turbo descendit, et illam
Deducit pariter lento cum corpore nubem:
Quam simul ac gravidam detrudit ad æquora ponti,
Ille in aquam subito totum se inmittit, et omne
Excitat ingenti sonitu mare, fervere cogens.
Fit quoque, ut involvat venti se nubibus ipse
Vortex, conradens ex aere semina nubis;
Et quasi demissum cœlo prestera imitetur.
Heic, ubi se in terras demisit dissoluitque,
Turbinis inmanem vim provomit, atque procellat.
Sed, quia fit raro omnino, monteisque necesse est
Obsicere in terris; adparet crebrius idem
Prospectu maris in magno, cœloque patenti.
Nubila concrescunt, ubi corpora multa volando,
Hoc super in cœli spatio, coiere repente
Asperiora; modis quæ possint indupedita
Exiguis tamen inter se compressa teneri.
Hæc faciunt primum parvas consistere nubeis:
Inde ea comprendunt inter se, conque gregantur,
Et coniungendo crescunt, ventisque feruntur
Usque adeo, donec tempestas sæva coorta est.
Fit, quoque, utei montis vicina cacumina cœlo
Quam sint quoique magis, tanto magis edita fument
Adsidue fulvæ nubis caligine crassa:
Propterea, quia, quom consistunt nubila primum,
Ante videre oculei quam possint tenuia, ventei
Portantes cogunt ad summa cacumina montis.
Heic demum fit, utei, turba maiore coorta,
Et condensa atque arta adparere, et simul ipso
Vortice de montis videatur surgere in æthram.
Nam loca declarat sursum ventosa patere (tos.
Res ipsa, et sensum, monteis quom adscendimus al-
Præterea, permulta mari quoque tollere toto
Corpora naturam, declarant litore vestes
Subspensæ, quom concipiunt humoris adhæsum.
Quod magis, ad nubeis augendas, multa videntur
Posse quoque e salso consurgere momine ponti:
Nam ratio consanguinea est humoribus omnis.
Præterea, fluviis ex omnibus, et simul ipsa
Surgere de terra nebulas, æstumque, videmus; (tur,
Quæ, velut halitus, hinc ita sursum exspressa feru-
Subfunduntque sua cœlum caligine, et altas
Subficiunt nubeis paullatim conveniundo:
Urguet enim quoque significri super ætheris æstus,
Et, quasi densendo, subtexit cærula nimbis. (illi
Fit quoque, ut hunc veniant in cœtum extrinsecus
Corpora, quæ faciunt nubeis, nimbosque volanteis,
Innumerabilem enim numerum, summamque profun-
Esse infinitam docui; quantaque volarent (di
Corpora mobilitate, obsteudi, quamque repente
Innumerabile per spatium transire solerent:
Haud igitur mirum est, si parvo tempore sæpe
Tam magnos monteis tempestas atque tenebræ
Cooperiant maria, ac terras, inpensa superne:
Undique quandoquidem, per caulas ætheris omneis,
Et quasi per magni circum spiracula mundi,
Exitus introitusque elementis redditus exstat.
Nunc age, quo pacto pluvius concrescat in altis
Nubibus humor, et in terras dimissus, ut imber,
Decidat, expediam. Primum, iam semina aquaï
Multa simul vincam consurgere nubibus ipsis
Omnibus ex rebus; pariterque ita crescere utrumque,
Et nubeis, et aquam, quæquomque in nubibus exstat,
Ut pariter nobis corpus cum sanguine crescit,
Sudor item, atque humor quiquomque est denique
membris.
Concipiunt etiam multum quoque sæpe marinum
Humorem, velutei pendentia vellera lanæ,
Quom supera magnum mare ventei nubila portant.
Consimili ratione ex omnibus amnibus humor
Tollitur in nubeis: quo quom bene semina aquarum
Multa modis multis convenere, undique adaucta,
Confertæ nubes humecti mittere certant
Dupliciter: nam vis venti contrudit, et ipsa
Copia nimborum, turba maiore coacta,
Urguens ex supero premit, ac facit ecfluere imbreis.
Præterea, quom rarescunt quoque nubila ventis,
Aut dissolvuntur solis super icta calore,
Mittunt humorem pluvium; stillante, quasi igui
Tela super calido, tabescens multa, liquescat.

Sed vehemens imber fit, ubei vehementer utraque
Nubila vi, cumulata, premuntur, et impete venti.
At retinere diu pluviæ, longumque morari,
Consuerunt, ubi multa fluenter semina aquarum,
Atque aliis aliæ nubes, nimbeique rigantes,
Insuper, atque omni volgo de parte, feruntur;
Terraque quom fumans humorem tota redhalat.
Heic, ubi sol radiis, tempestatem inter opacam,
Advorsa fulsit nimborum adspargine contra;
Tum color in nigris exsistit nubibus arqui.
Cætera, quæ sursum crescunt, sursumque creantur;
Et, quæ concrescunt in nubibus omnia, prorsum
Omnia, nix, ventei, grando, gelidæque pruinæ,
Et vis magna geli, magnum duramen aquarum,
Et mora, quæ fluvios passim refrenat, aventeis
Perfacile est tamen hæc reperire, animoque videre,
Omnia quo pacto fiant, qua reve creantur,
Quom bene cognoris, elementis reddita quæ sint.
Nunc age, quæ ratio terraï motibus exstet,
Percipe: et in primis terram face ut esse rearis
Subter item, ut supera, ventosis undique plenam
Speluncis; multosque lacus, multasque lacunas,
In gremio gerere, et rupeis, diruptaque saxa:
Multaque sub tergo terraï flumina tecta
Volvere vi fluctus, submerso capite putandum est:
Undique enim similem esse sui, res postulat ipsa.
Hiis igitur rebus subiunctis, subpositisque,
Terra superne tremit, magnis concussa ruinis
Subter, ubi ingenteis speluncas subruit ætas;
Quippe cadunt totei montes, magnoque repente
Concussu late disserpunt inde tremores:
Et merito; quoniam, plostris concussa, tremiscunt
Tecta, viam propter, non magno pondere, tota:
Nec minus exsultant ædes, ubiquomque equitum vis
Ferratos utrimque rotarum subcutit orbeis.
Fit quoque, ubei magnas in aquæ vastasque lacunas
Gleba vetustate ex terra provolvitur ingens,
Ut iactetur aquæ fluctu quoque terra vacillans;
Ut vas interea non quit constare, nisi humor
Destitit in dubio fluctu iactarier intus.
Præterea, ventus quom, per loca subcava terræ
Conlectus, parte ex una procumbit, et urguet
Obnixus magnis speluncas viribus altas;
Incumbit tellus, quo venti prona premit vis:
Tum, supera terram quæ sunt exstructa domorum,
Ad cœlumque magis quanto sunt edita quæque,
In clinata minent in eamdem, prodita, partem;
Protractæque trabes inpendent, ire paratæ.
Et metuunt magni naturam credere mundi
Exitiale aliquod tempus clademque manere,
Quom videant tantam terrarum incumbere molem?
Quod, nisi respirent ventei, vis nulla refrenet
Res, neque ab exitio possit reprehendere eunteis:
Nunc, quia respirant alternis, inque gravescunt,
Et, quasi conlectei, redeunt, coëuntque repulsei;
Sæpius hanc ob rem minitatur terra ruinas,
Quam facit; inclinatur enim, retroque recellit;
Et recipit prolabsa suas in pondere sedes.
Hac igitur ratione vacillant omnia tecta,
Summa magis mediis, media imis, ima perhilum.
Est hæc eiusdem quoque magni caussa tremoris;
Ventus ubi, atque animæ subito vis maxuma quædam,
Aut extrinsecus aut ipsa tellure coorta,
In loca se cava terraï coniecit, ibeique
Speluncas inter magnas fremit ante tumultu;
Vorsabundaque portatur: post, incita quom vis,
Exagitata foras erumpitur; et simul, altam
Diffindens terram, magnum concinnat hiatum.
In Syria Sidone quod adcidit et fuit Ægii
In Peloponneso: quas exitus hicc' animaï
Disturbat urbeis, et terræ motus obortus!
Multaque præterea ceciderunt mœnia, magnis
Motibus, in terris; et multæ per mare pessum
Subsedere suis pariter cum civibus urbes.
Quod, nisi prorumpit, tamen impetus ipse animaï,
Et fera vis venti, per crebra foramina terræ
Dispartitur, ut horror; et incutit inde tremorem:
Frigus utei, nostros penitus quom venit in artus,
Concutit, invitos cogens tremere, atque movere.
Ancipiti trepidant igitur terrore per urbeis;
Tecta superne timent, metuunt inferne cavernas
Terraï ne dissolvat Natura repente;
Neu distracta suum late dispandat hiatum,
Idque suis confusa velit conplere ruinis.
Proinde, licet quam vis, cœlum terramque reantur
Inconrupta fore, æternæ mandata Saluti:
Et tamen interdum præsens vis ipsa pericli
Subdidat hunc stimulum, quadam de parte, timoris;
Ne pedibus raptim tellus substracta feratur
In barathrum, rerumque sequatur prodita summa
Funditus, et fiat mundi confusa ruina.
Nunc ratio redduuda, augmen quur nesciat æquor.
Principio, mare mirantur non reddere maius
Naturam, quo sit tantus decursus aquarum,
Omnia quo veniant ex omni flumina parte.
Adde vagos imbreis, tempestatesque volanteis;
Omnia que maria, ac terras, sparguntque rigantque:
Adde suos fonteis: tamen ad maris omnia summam
Guttaï vix instar erunt unius ad augmen;
Quo minus est mirum, mare non augescere magnum.
Præterea, magnam sol partem detrahit æstu:
Quippe videmus enim vesteis, humore madenteis,
Exsiccare suis radiis ardentibus solem.
At pelage multa, et late substrata, videmus.
Proinde, licet quam vis ex uno quoque loco sol
Humoris parvam delibet ab æquore partem,
Largiter in tanto spatio tamen auferet undis.
Tum porro, ventei quoque magnam tollere partem
Humoris possunt, verrentes æquora ventei:
Una nocte vias quoniam persæpe videmus
Siccari, mollisque luti concrescere crustas.
Præterea, docui multum quoque tollere nubeis
Humorem, magno conceptum ex æquore ponti;
Et passim toto terrarum spargere in orbi,
Quom pluit in terris, et ventei nubila portant.
Postremo, quoniam raro cum corpore tellus
Est, et coniuncta est, oras maris undique cingens;
Delet, ut in mare de terris venit humor aquaï,
In terras itidem manare ex æquore salsos
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, et ad caput amnibus omnis
Confluit; inde super terras redit agmine dulci,
Qua via secta semel liquido pede detulit undas.
Nunc, ratio quæ sit, per fauces montis ut Ætnæ
Exspirent ignes interdum turbine tanto,
Expediam: neque enim mediocri clade coorta
Flammæ tempestas, Siculûm dominata per agros,
Finitumis ad se convortit gentibus ora;
Fumida quom cœli scintillare omnia templa
Cernentes, pavida conplebant pectora cura,
Quid moliretur rerum Natura novarum.
Hiisce tibi in rebus late est alteque videndum,
Et longe cunctas in parteis despiciundum,
Ut reminiscaris, summam rerum esse profundam,
Et videas, cœlum summaï totius unum
Quam sit parvola pars, et quam multesima constet:
Nec tota pars, homo terraï quota totius unus.
Quod bene propositum si plane contueare,

Ac videas plane, mirari multa relinquas.
Num quis enim nostrûm miratur, si quis in artus
Adcepit calido febrim fervore coortam,
Aut alium quem vis morbi per membra dolorem?
Obturgescit enim subito pes, adripit acer
Sæpe dolor denteis, oculos iuvadit in ipsos;
Exsistit sacer ignis, et urit, corpore serpens,
Quamquomque adripuit, partem, repitque per artus;
Nimirum, quia sunt multarum semina rerum;
Et satis hæc tellus morbi, cœlumque, mali fert,
Unde queat vis inmensi procrescere morbi.
Sic igitur toti cœlo, terræque, putandum est
Ex infinito satis omnia subpeditare,
Unde repente queat tellus concussa moveri,
Perque mare, ac terras, rapidus percurrere turbo,
Ignis abundare Ætnæus, flammescere cœlum;
Id quoque enim fit, et ardescunt cœlestia templa.
Et tempestates pluviæ graviore coortu
Sunt, ubi forte ita se tetulerunt semina aquarum.
At nimis est ingens incendii turbidus ardor!
Scilicet, et fluvius, qui visus, maximus ei,
Qui non ante aliquem maiorem vidit: et ingens
Arbor, homoque, videtur; et omnia, de genere omni,
Maxuma quæ vidit quisque, hæc ingentia fingit:
Quom tamen omnia cum cœlo, terraque, marique,
Nihil sint ad summam summaï totius omnem.
Nunc tamen, illa modis quibus, inritata repente,
Flamma foras vastis Ætnæ fornacibus efflet,
Expediam. Primum, totius subcava montis
Est natura, fere silicum subfultâ cavernis.
Omnibus est porro in speluncis ventus, et aer;
Ventus enim fit, ubi est agitando percitus aer.
Hicc' ubi percaluit, calefecitque omnia circum
Saxa furens, qua contingit, terramque; et ab ollis
Excussit calidum flammis velocibus iguem;
Tollit se, ac rectis ita faucibus eicit alte,
Vortitque ardorem longe, longeque favillam
Differt, et crassa volvit caligine fumum;
Extruditque simul mirando pondere saxa.
Ne dubites, quin hæc animaï turbida sit vis.
Præterea, magna ex parte mare montis ad eius
Radices frangit fluctus, æstumque resolvit.
Ex hoc usque mare speluncæ montis ad altas
Perveniunt subter fauces: hac ire, fatendum est,
Et penetrare, mari, penitus res cogit, aperto,
Atque efflare foras; ideoque extollere flammas,
Saxaque subiectare, et arenæ tollere nimbos.
In summo sunt vertice enim crateres, ut ipsei
Nominitant; nos quod fauces perhibemus, et ora.
Sunt aliquot quoque res, quarum unam dicere caussam
Non satis est, verum plureis; unde una tamen sit.
Corpus ut exanimum si quod procul ipse iacere
Conspicias hominis, fit ut omneis dicere caussas
Conveniat leti, dicatur ut illius una.
Nam neque eum ferro, nec frigore, vincere possis
Interisse, neque a morbo, neque forte veneno;
Verum aliquid, genere esse ex hoc, quod conscius dicet,
Scimus: item in multis hoc rebus dicere habemus.
Nilus in æstatem crescit, campisque redundat,
Unicus in terris, Ægypti totius amnis:
Is rigat Ægyptum medium per sæpe calorem;
Aut, quia sunt æstate Aquilones ostia contra,
Anni tempore eo, qui Etesiæ esse feruntur;
Et, contra fluvium flantes, remorantur; et, undas
Cogentes sursus, replent, coguntque mauere.
Nam, dubio procul, hæc advorso flabra feruntur
Flumine, quæ gelidis ab stellis axis aguntur:
Ille ex æstifera parte venit amnis, ab Austro
Inter nigra virûm percocto secla colore,
Exoriens penitus media ab regione diei.
Est quoque, utei possit magnus congestus arenæ
Fluctibus advorsis obpilare ostia contra,
Quom mare, permotum ventis, ruit intus arenam;
Quo fit utei pacto liber minus exitus amnis,
Et proclivis item fiat minus inpetus undis.
Fit quoque, utei pluviæ forsan magis ad caput eius
Tempore eo fiant, quo Etesia flabra Aquilonum
Nubila coniiciunt in eas tunc omnia parteis.
Scilicet ad mediam regionem eiecta diei
Quom convenerunt, ibi ad altos denique monteis
Contrusæ nubes coguntur, vique premuntur.
Forsit an Æthiopum penitus de montibus altis
Crescat, ubi in campos albas descendere ningues
Tabificis subigit radiis sol, omnia lustrans. (cusque,
Nunc age, Averna tibi quæ sint loca quoque la-
Expediam; quali natura prædita constent.
Principio, quod Averna vocantur nomine, id ab re
Inpositum est, quia sunt avibus contraria cunctis,
E regione ea quod loca quom venere volantes,
Remigiom oblitæ, pennarum vela remittunt,
Præcipitesque cadunt, molli cervice profusæ,
In terram, si forte ita fert natura locorum;
Aut in aquam, si forte lacus substratus Averni.
Is locus est Cumas apud; acri sulfure montes
Obpleteï calidis ubi fumant fontibus auctei.
Est et Athenæis in mœnibus, arcis in ipso
Vertice, Palladis ad templum Tritonidis almæ,
Quo numquam pennis adpellunt corpora raucæ
Cornices; non, quom fumant altaria donis.
Usque adeo fugitant, non iras Palladis acreis,
Pervigilii caussa, Graiûm ut cecinere poetæ;
Sed natura loci opus efficit ipsa suapte.
In Syria quoque fertur item locus esse, videri,
Quadrupedes quoque quo, simul ac vestigia primum
Intulerint, graviter vis cogat concidere ipsa,
Manibus ut si sint Divis mactata, repente.
Omnia quæ naturali ratione geruntur;
Et, quibus e fiant caussis, adparet origo:
Ianua ne posita hiis Orci regionibus esse
Credatur; post hinc animas Acheruntis in oras
Ducere forte Deos Manceis inferne reamur:
Naribus alipedes ut cervei sæpe putantur
Ducere de latebris serpentia secla ferarum.
Quod procul a vera quam sit ratione repulsum,
Percipe: namque ipsa de re tibi dicere conor.
Principio, hoc dico, quod dixi sæpe quoque ante,
In terra quoiusque modi rerum esse figuras:
Multa cibo quæ sunt vitalia; multaque morbos
Incutere et mortem quæ possint adcelerare:
Et magis esse aliis alias animantibus aptas
Res ad vitaï rationem, obstendimus ante,
Propter dissimilem naturam dissimileisque
Texturas inter sese, primasque figuras:
Multa meant inimica per aureis, multa per ipsas
Insinuant nareis, infesta, atque aspera tactu:
Nec sunt multa parum tactu vitanda, neque autem
Adspectu fugiunda, saporeque tristia quæ sint.
Deinde, videre licet, quam multæ sint homini res
Acriter infesto sensu, spurcæque, gravesque.
Arboribus primum certis gravis umbra tributa;
Usque adeo capitis faciant ut sæpe dolores,
Si quis eas subter iacuit, prostratus, in herbis.
Est etiam magnis Heliconis montibus arbos,
Floris odore hominem tetro consueta necare.
Scilicet hæc ideo terris ex omnia surgunt,
Multa modis multis multarum semina rerum

Quod permixta gerit tellus, discretaque tradit.
Nocturnumque recens exstinctum lumen, ubi a-
Nidor subfundit nareis, tum cogit ibeidem (cris,
Concidere; ut pronos qui morbus mittere suevit.
Castoreoque gravi mulier sopita recumbit,
Et manibus nitidum teneris opus effluit ei,
Tempore eo si odorata est, quo menstrua solvit.
Multaque præterea languentia membra per artus
Solvunt, atque animam labefactant sedibus intus.
Denique, si calidis etiam contere lavabris
Plenior, et fueris solio ferventis aquaï;
Quam facile in medio fit utei des sæpe ruinas?
Carbonumque gravis vis, atque odor, insinuatur
Quam facile in cerebrum, nisi aquam præcepimus ante?
At, quom membra domûs percepit fervida, nervis
Tum fit odor vini plagæ mactabilis instar.
Nonne vides etiam terra quoque sulfur in ipsa
Gignier, et tetro concrescere odore bitumen?
Denique, ubi argenti venas aurique sequuntur,
Terraï penitus scrutantes abdita ferro;
Qualeis exspiret scaptensula subter odores?
Quidve mali fit, ut exhalent aurata metalla?
Quas hominum reddunt facies, qualeisque colores?
Nonne vides, audisve, perire in tempore parvo
Quam soleant; et quam vitaï copia desit,
Quos opere in tali cohibet vis magna, necesse est?
Hos igitur tellus omneis exæstuat æstus;
Exspiratque foras in aperta, promptaque, cœli.
Sic et Averna loca alitibus submittere debent
Mortiferam vim, de terra quæ surgit in auras,
Ut spatium cœli quadam de parte venenet;
Quo simul ac primum pennis delata sit ales,
Impediatur ibei, cæco correpta veneno,
Ut cadat e regione loci, qua dirigit æstus:
Quo quom conruit hæc eadem vis illius æstus,
Reliquias vitæ membris ex omnibus aufert.
Quippe et enim, primo quasi quendam conciet æs-
Posterius fit, utei, quom iam cecidere veneni (tus;
In funteis ipsos, ibi sit quoque vita vonunda,
Propterea quod magna mali sit copia circum.
Fit quoque, ut interdum vis hæc atque æstus Averni
Aera, qui inter aveis quomque est terramque locatus,
Discutiat, prope utei locus hinc linquatur inanis:
Quoius ubi e regione loci venere volantes,
Claudicat ex templo pennarum nixus inanis,
Et conamen utrimque alarum proditur omne.
Heic, ubi nictari nequeunt, insistereque alis,
Scilicet in terram delabi pondere cogit
Natura; et, vacuum prope iam per inane iacentes,
Dispargunt animas per caulas corporis omneis.
Frigidior porro in puteis æstate fit humor,
Rarescit quia terra calore, et semina si qua
Forte vaporis habet, propere dimittit in auras:
Quo magis est igitur tellus ecfeta calore,
Fit quoque frigidior, qui in terra est abditus, humor.
Frigore quom premitur porro omnis terra, coitque,
Et quasi concrescit; fit scilicet in cocundo,
Exprimat in puteos, si quem gerit ipsa, calorem.
Esse apud Hammonis fanum fons luce diurna
Frigidus, et calidus nocturno tempore, fertur.
Hunc homines funtem nimis admirantur, et acri
Sole putant subter terras fervescere partim,
Nox ubi terribili terram caligine texit:
Quod nimis a vera est longe ratione remotum.
Quippe, ubi sol, nudum contractans corpus aquaï,
Non quierit calidum supera de reddere parte,
Quom superum lumen tanto fervore fruatur:
Qui queat hic, subter tam crasso corpore terram,
Percoquere humorem, et calido sociare vapore?
Præsertim, quom vix possit per sæpta domorum
Insinuare suum radiis ardentibus æstum?
Quæ ratio est igitur? Nimirum, terra magis quod
Rara tenet circum funtem, quam cætera tellus;
Multaque sunt ignis prope semina corpus aquaï.
Hoc, ubi roriferis terram nox obruit umbris,
Ex templo subtus frigescit terra, coitque:
Hac ratione fit, ut, tamquam conpressa manu sit,
Exprimat in funtem, quæ semina quomque habet ignis;
Quæ calidum faciunt laticis tactum, atque vaporem.
Inde, ubi sol radiis terram dimovit obortis,
Et rarefecit, calido miscente vapore;
Rursus in antiquas redeunt primordia sedes
Ignis, et in terram cedit calor omnis aquaï:
Frigidus hanc ob rem fit fons in luce diurna.
Præterea, solis radiis iactatur aquaï
Humor, et in lucem tremulo rarescit ab æstu:
Propterea fit, utei, quæ semina quomque habet ignis,
Dimittat; quasi sæpe gelum, quod continet in se,
Mittit; et exsolvit glaciem, nodosque relaxat.
Frigidus est etiam fons, supra quem sita sæpe
Stuppa iacit flammam, concepto protinus igni;
Tedaque consimili ratione, adcensa per undas,
Conlucet, quoquomque natans inpellitur auris:
Nimirum, quia sunt in aqua permulta vaporis
Semina; de terraque necesse est funditus ipsa
Ignis corpora per totum consurgere funtem,
Et simul exspirare foras, exireque in auras;
Non tam viva tamen, calidus queat ut fieri fons.
Præterea, disparsa foras, erumpere cogit
Vis per aquam subito, sursumque ea conciliare:
Quod genus, indu mari est Aradio fons, dulcis a-
Qui scatit, et salsas circum se dimovet undas. (quaï,
Et multis aliis præbet regionibus æquor
Utilitatem obportunam sitientibus nautis,
Quod dulceis, inter salsas, intervomit undas.
Sic igitur per eum possunt erumpere funtem,
Et scatere, illa foras in stuppam semina: quæ quom
Conveniunt, aut in tedaï corpore adhærent,
Ardescunt facile ex templo; quod multa quoque in se
Semina habent ignis stuppæ, tedæque, teuentes.
Nonne vides etiam, nocturna ad lumina linum
Nuper ubi exstinctum admoveas, adcendier ante,
Quam tetigit flammam; tedamque pari ratione?
Multaque præterea, prius ipso tacta vapore
Eminus ardescunt, quam conminus inbuat ignis.
Hoc igitur fieri quoque in illo funte putandum est.
Quod super est, agere incipiam quo fœdere fiat
Naturæ, lapis hicc' ut ferrum ducere possit,
Quem Magneta vocant patrio de nomine Graici,
Magnetum quia sit patriis in finibus ortus.
Hunc homines lapidem mirantur: quippe catenam
Sæpe ex annellis reddit pendentibus ex se.
Quinque et enim licet interdum, pluresque, videre,
Ordine demisso, levibus iactarier auris,
Unus ubi ex uno dependet, subter adhærens;
Ex alioque alius lapidis vim, vinclaque, uoscit:
Usque adeo permananter vis pervalet eius.
Hoc genus in rebus firmandum est multa prius,
Ipsius rei rationem reddere possis; (quam,
Et uimium longis ambagibus est adeundum:
Quo magis adtentas aureis, animumque, reposco.
Principio, omnibus a rebus, quasquomque videmus,
Perpetuo fluere, ac mitti spargique, necesse est
Corpora, quæ feriant oculos, visumque lacessant;
Perpetuoque fluunt certis ab rebus odores:

Frigus ut a fluviis, calor a sole, æstus ab undis
Æquoris, exesor mœrorum litora propter:
Nec variei cessant sonitus manare per auras.
Denique, in os salsi venit humor sæpe saporis,
Quom mare vorsamur propter; dilutaque contra
Quom tuimur misceri absinthia, tangit amaror.
Usque adeo omnibus ab rebus res quæque fluenter
Fertur, et in cunctas dimittitur undique parteis.
Nec mora, nec requies, inter datur ulla fluundi;
Perpetuo quoniam sentimus, et omnia semper
Cernere, odorari, licet, et sentire sonare.
Nunc omnes repetam quam raro corpore sint res
Commemorare, quod in primo quoque carmine claret.
Quippe et enim, quamquam multas hoc pertinet ad res
Noscere, cum primis hanc ad rem protinus ipsam,
Qua de disserere adgredior, firmare necesse est;
Nihil esse in promptu, nisi corpus mixtum in inani.
Principio, fit, ut in speluncis saxa superna
Sudent humore, et guttis manantibus stillent:
Manat item nobis e toto corpore sudor;
Crescit barba, pileique per omnia membra, per artus:
Diditur in venas cibus omneis; auget, alitque,
Corporis extremas quoque parteis, unguiculosque.
Frigus item transire per æs, calidumque vaporem,
Sentimus; sentimus item transire per aurum,
Atque per argentum, quom pocula plena tenemus.
Denique, per dissæpta domorum saxea voces
Pervolitant, permanat odos, frigusque, vaposque
Ignis: qui ferri quoque vim penetrare suëvit
Denique, qua circum colli lorica coercet.
Morbida visque simul, quom extrinsecus insinuatur:
Et tempestatem, terra cœloque coortam,
In cœlum terramque remote iure facessunt:
Quandoquidem nihil est, nisi raro corpore nexum.
Huc adcedit, utei non omnia, quæ iaciuntur
Corpora quomque ab rebus, eodem prædita sensu
Atque eodem pacto rebus sint omnibus apta.
Principio, terram sol excoquit, et facit are;
At glaciem dissolvit, et altis montibus altas
Exstructas ningues radiis tabescere cogit.
Denique, cera liquefit in eius posta vapore.
Ignis item liquidum facit æs, aurumque resolvit;
At coria et carnem trahit, et conducit in unum.
Humor aquæ porro ferrum condurat ab igni;
At coria et carnem mollit, durata calore.
Barbigeras oleaster eo iuvat usque capellas,
Ecfluat ambrosia quasi vero, et nectare, tinctus:
Qua nihil est homini quod amarius frundeat estu.
Denique, amaracinum fugitat sus, et timet omne
Unguentum; nam setigeris subus acre venenum est,
Quod nos interdum tamquam recreare videtur.
At contra nobis cœnum teterrima quom sit
Spurcities, eadem suibus hæc munda videtur,
Insatiabiliter ut volvantur ibeidem.
Hocc' etiam super est, ipsa quam dicere de re
Adgredior, quod dicundum prius esse videtur.
Multa foramina quom variis sint reddita rebus,
Dissimili inter se natura prædita debent
Esse, et habere suam naturam quæque, viasque.
Quippe et enim variei sensus animantibus insunt,
Quorum quisque suam proprie rem percipit in se.
Nam penetrare alio sonitus, alioque saporem
Cernimus e sucis, alio nidoris odores.
Præterea, manare aliud per saxa videtur,
Atque aliud lignis: aliud transire per aurum;
Argentoque foras aliud, vitroque, meare;
(Nam fluere hac species, illac calor ire, videtur)
Atque aliis aliud citius transmittere eadem.
Scilicet id fieri cogit natura viarum,
Multimodis varians, ut paullo obstendimus ante,
Propter dissimilem naturam, textaque, rerum.
Quapropter, bene ubi hæc, confirmata atque locata,
Omnia constiterint, nobis præposta, parata;
Quod super est, facile hinc ratio reddetur, et omnis
Caussa patefiet, quæ ferri perficeat vim.
Principio, fluere e lapide hoc permulta necesse est
Semina, sive æstum, qui discutit aera plagis,
Inter qui lapidem ferrumque est quomque locatus.
Hoc ubi inanitur spatium, multusque vacefit
In medio locus; ex templo primordia ferri
In vanum prolabsa cadunt coniuncta, fit utque
Annulus ipse sequatur, eatque ita corpore toto.
Nec res ulla magis, primoribus ex elementis
Indupedita suis, arte connexa cohæret,
Quam validi ferri naturæ frigidus horror:
Quo minus est mirum, quod dicitur; ex elementis
Corpora si nequeunt, de ferro plura coorta,
In vacuum ferri, quin annulus ipse sequatur:
Quod facit; et sequitur, donec pervenit ad ipsum
Iam lapidem, cæcisque in eo compagibus hæsit.
Hoc fit idem cunctas in parteis; unde vacefit
Quomque locus, sive ex transvorso, sive superne,
Corpora continuo in vacuum vicina feruntur:
Quippe agitantur enim plagis aliunde, nec ipsa
Sponte sua sursum possunt consurgere in auras.
Huc adcedit item, qua re queat id magis esse:
Quod simul a fronte est annelli rarior aer
Factus, inanitusque locus magis, ac vacuatus;
Continuo fit, utei, qui post est quomque locatus
Aer, a tergo quasi provehat, atque propellat.
Semper enim circum positus res verberat aer;
Sed tali fit utei propellat tempore ferrum,
Parte quod ex una spatium vacat, et capit in se.
Hic tibi, quem memoro, per crebra foramina ferri
Parvas ad parteis subtiliter insinuatus,
Trudit, et impellit: quasi naves velaque ventis,
Hæc quoque res adiumento, motuque, iuvatur.
Denique, res omnes debent in corpore habere
Aëra, quandoquidem raro sunt corpore, et aer
Omnibus est rebus circumdatus adpositusque.
Hicc' igitur, penitus qui in ferro est abditus, aer
Solicito motu semper iactatur, eoque
Verberat annellum, dubio procul; et ciet intus
Scilicet: atque eodem fertur, quo præcipitavit
Iam semel, et vacuam partem in conamina sumpsit.
Fit quoque, ut a lapide hoc ferri natura recedat
Interdum: fugere, atque sequi, consueta vicissim.
Exsultare etiam Samothracia ferrea vidi;
Ac ramenta simul ferri furere intus ahenis
In scaphiis, lapis hic Magnes quom subditus esset:
Usque adeo fugere a saxo gestire videtur
Ære interposito; discordia tanta creatur:
Propterea, quia nimirum prius æstus ubi æris
Præcepit, ferrique vias possedit apertas;
Posterior lapidis venit æstus, et omnia plena
Invenit in ferro; neque habet qua tranet, ut ante:
Cogitur offensare igitur, pulsareque fluctu
Ferrea texta suo: quo pacto respuit ab se,
Atque per æs agitat, sine eo quod sæpe resorbet.
Illud in hiis rebus mirari mitte, quod æstus
Non valet e lapide hoc alias impellere item res.
Pondere enim fretæ partim stant; quod genus, aurum:
Ac partim, raro quia sunt cum corpore, ut æstus
Pervolet intactus, nequeunt impellier usquam:
Lignea materies in quo genere esse videtur.
Inter utrasque igitur ferri natura locata,

Æris ubi adcepit quædam corpuscula, tum fit,
Impellant ut eam Magnesia flumina saxi.
Nec tamen hæc ita sunt aliarum rerum aliena,
Ut mihi multa parum genere ex hoc subpeditentur,
Quæ memorare queam inter se singulariter aptæ.
Saxa vides primum sola cocl icere calce:
Glutine materies taurino iungitur unâ,
Ut vitio venæ tabularum sæpius hiscant,
Quam laxare queant compages taurea vincla.
Vitigenei latices in aquai fuutibus audent
Misceri quom pix nequeat gravis, et leve olivum.
Purpureusque colos conchylii iungitur uno
Corpore cum lanæ, dirimi qui non queat usquam;
Non, si Neptuni fluctu renovare operam des;
Non, Mare si totum velit eluere omnibus undis.
Denique, et auro res aurum concopulat una,
Ærique æs plumbo fit utei iungatur ab albo.
Cætera iam quam multa licet reperire? Quid ergo?
Nec tibi tam longis opus est ambagibus usquam,
Nec me tam multam heic operam consumere par est;
Sed breviter paucis præstat conprendere multa.
Quorum ita texturæ ceciderunt mutua contra,
Ut cava conveniant plenis hæc illius, illa
Huiusque; inter se iunctura hæc optuma constat.
Est etiam, quasi ut annellis hamisque plicata,
Inter se quædam possint cop' lata teneri:
Quod magis in lapide hoc fieri, ferroque, videtur.
Nunc, ratio quæ sit morbis, aut, unde repente
Mortiferam possit cladem conflare coorta
Morbida vis hominum generi, pecudumque catervis,
Expediam. Primum, multarum semina rerum
Esse supra docui, quæ sint vitalia nobis;
Et contra, quæ sint morbo, mortique necesse est
Multa volare; ea quom casu sunt forte coorta,
Et perturbarunt cœlum, fit morbidus aer.
Atque ea vis omnis morborum, pestilitasque,
Aut intrinsecus, ut nubes nebulæque, superne
Per cœlum veniunt; aut ipsa sæpe coorta
De terra surgunt, ubi putorem humida nacta est,
Intempestivis pluviisque, et solibus, icta.
Nonne vides etiam cœli novitate, et aquarum,
Tentari, procul a patria quemquomque, domoque,
Adveniunt? ideo quia longe discrepitant res.
Nam quid Britannis cœlum differre putamus,
Et quod in Ægypto est, qua mundi claudicat saxis?
Quidve quod in Ponto est, differre, et Gadibus, atque
Usque ad nigra virûm percocto secla calore?
Quæ quom quatuor, inter se divorsa, videmus
Quatuor a ventis, et cœli partibus, esse;
Tum color et facies hominum distare videntur
Largiter, et morbei generatim secla tenere.
Est elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea usquam.
Atthide tentantur gressus, oculeique in Achæis
Finibus: inde aliis alius locus est inimicus
Partibus, ac membris; varius concinnat id aer.
Proinde, ubi se cœlum, quod nobis forte vene-
Conmovet, atque aer inimicus serpere cœpit; (num,
Ut nebula ac nubes, paullatim repit, et omne,
Qua graditur, conturbat et inmutare coactat. (lum,
Fit quoque, ut in nostrum quom venit denique cœ-
Conrumpat, reddatque sui simile, atque alienum.
Hæc igitur subito clades nova, pestilitasque,
Aut in aquas cadit, aut fruges persidit in ipsas,
Aut alios hominum pastus, pecudumque cibatus;
Aut etiam subspensa manet vis aere in ipso:
Et, quom spirantes mixtas hinc ducimus auras,
Illa quoque in corpus pariter sorbere necesse est.
Consimili ratione venit bubus quoque sæpe
Pestilitas; etiam pigris balantibus ægros.
Nec refert, utrum nos in loca deveniamus
Nobis advorsa, et cœli mutemus amictum;
An cœlum nobis ultro natum corruptum
Deferat, aut aliquid, quod non consuevimus usi;
Quod nos adventu possit tentare recenti.
Hæc ratio quondam morborum et mortiferæ vis
Finibus in Cecropiis funestos reddidit agros,
Vastavitque vias; exhausit civibus urbem.
Nam penitus, veniens Ægypti finibus, ortus,
Aëra permensus multum, camposque natanteis,
Incubuit tandem populum Pandionis omnem:
Inde catervatim morbo, mortique, dabantur.
Principio, caput incensum fervore gerebant;
Et dupliceis oculos subfusa luce rubenteis.
Sudabant etiam fauces, intrinsecus atræ,
Sanguine; et ulceribus vocis via sæpta coibat:
Atque, animi interpres, manabat lingua cruore,
Debilitata malis, motu gravis, aspera tactu.
Inde, ubi per fauces pectus complerat, et ipsum
Morbida vis in cor mœstum confluxerat ægris;
Omnia tum vero vitai claustra lababant.
Spiritus ore foras tetrum volvebat odorem,
Rancida quo perolent proiecta cadavera ritu:
Atque animi prorsum vireis totius, et omne
Languebat corpus, leti iam limine in ipso:
Intolerabilibusque malis erat anxius angor
Adsidue comes, et gemitu conmixta querela:
Singultusque frequens noctem per sæpe, diemque,
Conripere adsidue nervos et membra coactans,
Dissolvebat eos, defessos ante fatigans.
Nec nimio quoiquam posses ardore tueri
Corporis in summo summam fervescere partem;
Sed potius tepidum manibus proponere tactum,
Et simul, ulceribus quasi inustis, omne rubere
Corpus, ut est, per membra sacer quom diditur ignis.
Intima pars hominum vero flagrabat ad ossa;
Flagrabat stomacho flamma, ut fornacibus, intus:
Nihil adeo posses quoiquam leve tenuæque membris
Vortere in utilitatem: ad ventum et frigora semper,
In fluvios partim gelidos, ardentia morbo
Membra dabant, nudum iacientes corpus in undas.
Multei præcipites nymphis putealibus alte
Inciderunt, ipso venientes ore patente:
Insedabiliter sitis arida, corpora mersans,
Æquabat multum parvis humoribus imbrem.
Nec requies erat ulla mali: defessa iacebant
Corpora; mussabat tacito Medicina timore:
Quippe patentia quom totiens, ardentia morbis,
Lumina vorsarent oculorum, expertia somno;
Multaque præterea mortis tum signa dabantur.
Perturbata animi mens, in mœrore, metuque;
Triste supercilium, furiosus voltus, et acer;
Solicitæ porro, plenæque sonoribus, aures:
Creber spiritus, aut ingens, raroque coortus;
Sudorisque madens per collum splendidus humos:
Tenuia sputa, minuta, croci contacta colore,
Salsaque, per fauces rauca vix edita tusse.
In manibus vero nervei trahere, et tremere artus;
A pedibusque minutatim subcedere frigus
Non dubitabat: item, ad supremum denique tempus,
Compressæ nares, nasi primoris acumen
Tenue, cavatei oculei, cava tempora: frigida pellis,
Duraque, inhorrebat tactum, frons tenta mealat:
Nec nimio rigidâ post artus morte iacebat;
Octavoque fere candenti lumine solis,
Aut etiam nona reddebant lampade vitam.
Quorum si quis, ut est, vitarat funera leti,
Visceribus tetris, et nigra proluvie alvi;

Posterius tamen hunc tabes, letumque, manebat:
Aut etiam multus capitis cum sæpe dolore
Conruptus sanguis expletis naribus ibat;
Huc hominis totæ vires, corpusque fluebat.
Profluvium porro qui tetri sanguinis acre
Exierat, tamen in nervos huic morbus et artus
Ibat, et in partes genitaleis corporis ipsas:
Et graviter partim metuentes limina leti
Vivebant, ferro privatei parte virili;
Et manibus sine non nullei, pedibusque, manebant,
In vita tamen, et perdebant lumina partim:
Usque adeo mortis metus hiis incusserat acer.
Atque etiam quosdam cepere oblivia rerum
Cunctarum, neque se possent cognoscere ut ipsei.
Multaque humi quom inhumata iacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus, atque ferarum,
Aut procul absiliebat, ut acrem exiret odorem,
Aut, ubi gustarat, languebat morte propinqua.
Nec tamen omnino temere illis solibus ulla
Comparebat avis, neque noxia secla ferarum
Exibant sylvis; languebant pleraque morbo,
Et moriebantur: cum primis fida canum vis
Strata viis animam ponebat in omnibus ægre:
Extorquebat enim vitam vis morbida membris.
Incomitata rapi certabant funera vasta.
Nec ratio remedii communis certa dabatur:
Nam, quod alii dederat vitaleis aeris auras
Volvere in ore licere, et cœli templa tueri,
Hoc' aliis erat exitio, letumque parabat.
Illud in hiis rebus miserandum magno opere unum
Ærumnabile erat; quod, ubei se quisque videbat
Implicitum morbo, morti damnatus ut esset,
Deficiens animo, mœsto quom corde iacebat,
Funera respectans; animam immittebat ibeidem.
Quippe et enim nullo cessabant tempore apisci
Ex aliis alios avidi contagia morbi;
Lanigeras tamquam pecudes, et bucera secla:
Idque vel in primis cumulabat funere funus.
Nam, queiquomque suos fugitabant visere ad ægros,
Vitaï nimium cupidos mortisque timenteis
Pœnibat paullo post turpi morte malâque,
Desertos, opis experteis, incuria mactans.
Quei fuerant autem præsto, contagibus ibant,
Atque labore, pudor quem tum cogebat obire,
Blandaque lassorum vox, mixta voce querelæ:
Optumus hoc leti genus ergo quisque subibat.
Inque aliis alium, populum sepelire suorum
Certantes, lacrumis lassei luctuque redibant.
Inde, bonam partem, in lectum mœrore dabantur:
Nec poterat quisquam reperiri, quem neque morbus,
Nec mors, nec luctus, tentaret tempore tali.
Præterea iam pastor, et armentarius omnis,
Et robustus item curvi moderator aratri,
Languebat; penitusque casa contrusa iacebant
Corpora, paupertate et morbo dedita morti.
Exanimis pueris super exanimata parentum
Corpora non numquam posses retroque videre
Matribus et patribus gnatos super edere vitam.
Nec minumam partem ex agris mœros is in urbem
Confluxit; languens quem contulit agricolarum
Copia: conveniens ex omni morbida parte,
Omnia condebant loca, tectaque; quod magis æstûs
Conferto situ acervatim Mors adcumulabat.
Multa, siti prostrata, viam per, proque voluta,
Corpora, silanos ad aquarum structa, iacebant,
Interclusa anima nimia ab dulcedine aquarum:
Multaque per populi passim loca prompta, viasque,
Languida semianimo cum corpore membra videres,
Horrida pædore, et pannis cooperta, perire
Corporis inluvie: pellis super ossibus una,
Visceribus tetris prope iam, sordique, sepulta.
Omnia, denique, sancta Deûm delubra replerat
Corporibus Mors exanimis, oneratague passim
Cuncta cadaveribus cœlestum templa manebant;
Hospitibus loca quæ conplerant ædituentes.
Nec iam religio Divôm, neque numina, magni
Pendebantur enim: præsens dolor exsuperabat.
Nec mos ille sepulturæ remanebat in urbe,
Quo pius hic populus semper consuerat humari:
Perturbatus enim totus repedabat, et unus
Quisque suum pro re consortem mœstus humabat.
Multaque vi subita paupertas horrida suasit:
Namque suos consanguineos aliena rogorum
Insuper exstructa ingenti clamore locabant,
Subdebantque faces; multo cum sanguine sæpe
Rixantes potius, quam corpora desererentur.

P. VIRGILIUS MARO

P. Virgilius Maro Andibus in Mantuano agro rustico ex genere anno LXX. ante I. C. optimis natus auspiciis, Neapoli literis imbutus, et arte medica, ac mathematica, primum Romæ veterinariam scientiam callens innotuit, et Augusti Cæsaris promeruit beneficia. Cum, motu temporum, bonorum civium opes in Mantuano agro a veteranis Augusti essent direptæ, Pollione auxiliante, suas Virgilius recepit; quamobrem Pollionem, et Augustum humili sed suavissimo bucolico cantu celebravit. Bucolicis triennio perfectis, Georgico carmine rusticanos expressit labores, quod opus, septennio ad unguem expolitum, quantum esset auctoris ingenium declarat. Interea, ad Romanam originem celebrandam, Æneidem est aggressus; cuius primis libris pene expolitis, Athenas petens, in itinere languore correptus, Brundusii, aut Tarenti, ætatis anno 52, diem clausit supremum. Huius viri, quem ob verecundos, suavissimosque mores, et ob fere in omni disciplina præstantiam, omnes sui temporis viri clarissimi amaverunt, ossa Neapolim, ut erat in eius votis, delata via Puteolana composta pace quiescunt.

P. Virgilii Maronis Opera ex edit. Heyne

BUCOLICON LIBER

Ecloga I. *Melibœus. Tityrus.*

M. Tityre, tu patulæ, recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui musam meditaris avena:
Nos patriæ fines et dulcia linquimus arva;
Nos patriam fugimus: tu, Tityre, lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida silvas.
T. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit:
Namque erit ille mihi semper Deus; illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boves, ut cernis, et ipsum
Ludere, quæ vellem, calamo permisit agresti.
M. Non equidem invideo; miror magis: undique totis
Usque adeo turbatur agris. En ipse capellas
Protenus æger ago; hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter densas corylos modo namque gemellos,
Spem gregis, ah! silice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, si mens non læva fuisset,
De cœlo tactas memini prædicere quercus.
[Sæpe sinistra cava prædixit ab ilice cornix.]
Sed tamen, iste Deus qui sit, da, Tityre, nobis.
T. Urbem quam dicunt Romam, Melibœe, putavi
Stultus ego huic nostræ similem, quo sæpe solemus
Pastores ovium teneros depellere fetus.
Sic canibus catulos similes, sic matribus hædos
Noram; sic parvis componere magna solebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit urbes,
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.
M. Et quæ tanta fuit Romam tibi caussa videndi?
T. Libertas: quæ, sera, tamen respexit inertem,
Candidior postquam tondenti barba cadebat;
Respexit tamen, et longo post tempore venit,
Postquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque, fatebor enim, dum me Galatea tenebat,
Nec spes libertatis erat, nec cura peculi.
Quamvis multa meis exiret victima septis,
Pinguis et ingratæ premeretur caseus urbi,
Non unquam gravis ære domum mihi dextra redibat.
M. Mirabar quid mœsta Deos, Amarylli, vocares;
Cui pendere sua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. Ipsæ te, Tityre, pinus,
Ipsi te fontes, ipsa hæc arbusta, vocabant.
T. Quid facerem? neque servitio me exire licebat,
Nec tam præsentes alibi cognoscere Divos.
Hic illum vidi iuvenem, Melibœe, quotannis
Bis senos cui nostra dies altaria fumant.
Hic mihi responsum primus dedit ille petenti:
Pascite, ut ante, boves, pueri; submittite tauros.
M. Fortunate senex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna satis; quamvis lapis omnia nudus
Limosoque palus obducat pascua iunco.
Non insueta graves tentabunt pabula fetas;
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate senex, hic inter flumina nota
Et fontes sacros frigus captabis opacum.
Hinc tibi quæ semper vicino ab limite sepes
Hyblæis apibus florem depasta salicti,
Sæpe levi somnum suadebit inire susurro.
Hinc alta sub rupe canet frondator ad auras;
Nec tamen interea raucæ, tua cura, palumbes,
Nec gemere aeria cessabit turtur ab ulmo.
T. Ante leves ergo pascentur in æthere cervi,
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Ante, pererratis amborum finibus, exsul
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim;
Quam nostro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alii sitientes ibimus Afros;
Pars Scythiam, et rapidum Cretæ veniemus Oaxem,
Et penitus toto divisos orbe Britannos.
En unquam patrios longo post tempore fines,
Pauperis et tugurî congestum cæspite culmen,
Post aliquot, mea regna videns, mirabor aristas?
Impius hæc tam culta novalia miles habebit?
Barbarus has segetes? en quo discordia cives
Produxit miseros! en queis consevimus agros!
Insere nunc, Melibœe, piros, pone ordine vites.
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ.
Non ego vos posthac, viridi proiectus in antro,
Dumosa pendere procul de rupe videbo;
Carmina nulla canam; non, me pascente, capellæ,
Florentem cytisum et salices carpetis amaras.
T. Hic tamen hanc mecum poteras requiescere noctem
Fronde super viridi. Sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, et pressi copia lactis;
Et iam summa procul villarum culmina fumant,
Maioresque cadunt altis de montibus umbræ.

Ecloga II. *Alexis.*

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini; nec, quid speraret, habebat.
Tantum inter densas, umbrosa cacumina, fagos
Assidue veniebat; ibi hæc incondita solus
Montibus et silvis studio iactabat inani:

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas?
Nil nostri miserere? mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes umbras et frigora captant;
Nunc virides etiam occultant spineta lacertos;
Thestylis et rapido fessis messoribus æstu
Allia serpyllumque herbas contundit olentes:
At mecum raucis, tua dum vestigia lustro,
Sole sub ardenti resonant arbusta cicadis.
Nonne fuit satius, tristes Amaryllidis iras
Atque superba pati fastidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus esses.
O formose puer, nimium ne crede colori.
Alba ligustra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Despectus tibi sum, nec, qui sim, quæris, Alexi;
Quam dives pecoris, nivei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æstate novum, non frigore defit.
Canto, quæ solitus, si quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec sum adeo informis: nuper me in litore vidi,
Cum placidum ventis staret mare; non ego Daphnin,
Iudice te, metuam, si nunquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi sordida rura
Atque humiles habitare casas, et figere cervos,
Hædorumque gregem viridi compellere hibisco!
Mecum una in silvis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere plures
Instituit; Pan curat oves oviumque magistros.
Nec te pœniteat calamo trivisse labellum:
Hæc eadem ut sciret, quid non faciebat Amyntas?
Est mihi disparibus septem compacta cicutis
Fistula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens: Te nunc habet ista secundum:
Dixit Damœtas; invidit stultus Amyntas.
Præterea duo, nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, sparsis etiam nunc pellibus albo,
Bina die siccant ovis ubera; quos tibi servo.
Iam pridem a me illos abducere Thestylis orat;
Et faciet; quoniam sordent tibi munera nostra.
Huc ades, o formose puer; tibi lilia plenis
Ecce ferunt Nymphæ calathis; tibi candida Naïs,
Pallentes violas et summa papavera carpens,
Narcissum et florem iungit bene olentis anethi;
Tum, casia atque aliis intexens suavibus herbis,
Mollia luteolâ pingit vaccinia calthâ.
Ipse ego cana legam tenera lanugine mala,
Castaneasque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna; honos erit huic quoque pomo;
Et vos, o lauri, carpam, et te, proxima myrte;
Sic positæ quoniam suaves miscetis odores.
Rusticus es, Corydon; nec munera curat Alexis;
Nec, si muneribus certes, concedat Iollas.
Heu! heu! quid volui misero mihi? floribus Austrum,
Perditus, et liquidis immisi fontibus apros.
Quem fugis, ah demens? habitârunt Dî quoque sylvas,
Dardaniusque Paris. Pallas, quas condidit arces
Ipsa colat: nobis placeant ante omnia sylvæ.
Torva leæna lupum sequitur; lupus ipse capellam;
Florentem cytisum sequitur lasciva capella;
Te Corydon, o Alexi: trahit sua quemque voluptas.
Adspice, aratra iugo referunt suspensa iuvenci,
Et sol crescentes decedens duplicat umbras:
Me tamen urit amor; quis enim modus adsit amori?
Ah Corydon! Corydon! quæ te dementia cepit?
Semiputata tibi frondosa vitis in ulmo est.
Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus mollique paras detexere iunco?
Invenies alium, si te hic fastidit, Alexin.

ECLOGA III. *Palæmon.*

MENALCAS. DAMŒTAS. PALÆMON.

M. Dic mihi, Damœta, cuium pecus? an Meliboei?
D. Non; verum Ægonis: nuper mihi tradidit Ægon.
M. Infelix o semper, oves, pecus! ipse Neæram
Dum fovet, ac, ne me sibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oves custos bis mulget in hora:
Et succus pecori, et lac subducitur agnis.
D. Parcius ista viris tamen obiicienda memento.
Novimus et qui te, transversa tuentibus hircis, ...
Et quo, sed faciles Nymphæ risere, sacello.
M. Tum, credo, cum me arbustum videre Myconis
Atque mala vites incidere falce novellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregisti et calamos: quæ tu, perverse Menalca,
Et, cum vidisti puero donata, dolebas;
Et, si non aliquâ nocuisses, mortuus esses.
M. Quid domini faciant, audent cum talia fures?
Non ego te vidi Damonis, pessime, caprum
Excipere insidiis, multum latrante Lyciscâ?
Et, cum clamarem, Quo nunc se proripit ille?
Tityre, coge pecus; tu post carecta latebas.
D. An mihi, cantando victus, non redderet ille,
Quem mea carminibus meruisset fistula, caprum?
Si nescis, meus ille caper fuit; et mihi Damon
Ipse fatebatur; sed reddere posse negabat.
M. Cantando tu illum? aut unquam tibi fistula cera
Iuncta fuit? non tu in triviis, indocte, solebas
Stridenti miserum stipula disperdere carmen?
D. Vis ergo, inter nos, quid possit uterque, vicissim
Experiamur? ego hanc vitulam (ne forte recuses,
Bis venit ad mulctram, binos alit ubere fetus)
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non ausim quidquam deponere tecum:
Est mihi namque domi pater, est iniusta noverca;
Bisque die numerant ambo pecus, alter et hædos.
Verum, id quod multo tute ipse fatebere maius,
(Insanire libet quoniam tibi) pocula ponam
Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili superaddita vitis
Diffusos hederâ vestit pallente corymbos.
In medio duo signa: Conon, et, quis fuit alter,
Descripsit radio totum qui gentibus orbem;
Tempora quæ messor, quæ curvus arator haberet?
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit,
Et molli circum est ansas amplexus acantho;
Orpheaque in medio posuit, sylvasque sequentes.
Necdum illis labra admovi, sed condita servo.
Si ad vitulam spectas, nihil est quod pocula laudes.
M. Nunquam hodie effugies; veniam quocumque vocaris.
Audiat hæc tantum, vel qui venit, ecce, Palæmon.
Efficiam, posthac ne quemquam voce lacessas.
D. Quin age, siquid habes; in me mora non erit ulla;
Nec quemquam fugio: tantum, vicine Palæmon,
Sensibus hæc imis, res est non parva, reponas.
P. Dicite: quandoquidem in molli consedimus herba;
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos,
Nunc frondent sylvæ, nunc formosissimus annus.
Incipe, Damœta; tu deinde sequere, Menalca.
Alternis dicetis; amant alterna Camœnæ.
D. Ab Iove principium Musæ: Iovis omnia plena.
Ille colit terras; illi mea carmina curæ.
M. Et me Phœbus amat: Phœbo sua semper apud me
Munera sunt, lauri, et suave rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit, lasciva puella;
Et fugit ad salices, et se cupit ante videri.

M. At mihi sese offert ultro, meus ignis, Amyntas;
Notior ut iam sit canibus non Delia nostris.
D. Parta meæ Veneri sunt munera: namque notavi
Ipse locum, aeriæ quo congessere palumbes.
M. Quod potui, puero silvestri ex arbore lecta
Aurea mala decem misi; cras altera mittam.
D. O quoties, et quæ nobis Galatea locuta est!
Partem aliquam, venti, Divûm referatis ad aures.
M. Quid prodest, quod me ipse animo non spernis, Amynta,
Si, dum tu sectaris apros, ego retia servo?
D. Phyllida mitte mihi; meus est natalis, Iolla:
Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.
M. Phyllida amo ante alias: nam me discedere flevit;
Et, Longum formose, vale, vale, inquit, Iolla.
D. Triste lupus stabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
M. Dulce satis humor, depulsis arbutus hædis,
Lenta salix feto pecori, mihi solus Amyntas.
D. Pollio amat nostram, quamvis est rustica, musam:
Pierides, vitulam lectori pascite vestro.
M. Pollio et ipse facit nova carmina: pascite taurum,
Iam cornu petat, et pedibus qui spargat arenam.
D. Qui te, Pollio, amat, veniat, quo te quoque gaudet.
Mella fluant illi, ferat et rubus asper amomum.
M. Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Mævi;
Atque idem iungat vulpes, et mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores et humi nascentia fraga,
Frigidus, o pueri, fugite hinc, latet anguis in herba.
M. Parcite, oves, nimium procedere, non bene ripæ
Creditur: ipse aries etiam nunc vellera siccat.
D. Tityre, pascentes a flumine reice capellas;
Ipse, ubi tempus erit, omnes in fonte lavabo.
M. Cogite oves, pueri; si lac præceperit æstus,
Ut nuper, frustra pressabimus ubera palmis.
D. Heu! heu! quam pingui macer est mihi taurus in ervo!
Idem amor exitium pecori, pecorisque magistro.
M. His certe neque amor causa est; vix ossibus hærent.
Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.
D. Dic, quibus in terris, et eris mihi magnus Apollo,
Tres pateat cœli spatium non amplius ulnas.
M. Dic, quibus in terris inscripti nomina regum
Nascantur flores; et Phyllida solus habeto.
P. Non nostrum inter vos tantas componere lites:
[Et vitula tu dignus, et hic: et quisquis amores
Aut metuet dulces, aut experietur amaros.]
Claudite iam rivos, pueri: sat prata biberunt.

Ecloga IV. *Pollio.*

Sicelides Musæ, paulo maiora canamus;
Non omnes arbusta iuvant humilesque myricæ:
Si canimus silvas, silvæ sint consule dignæ.
Ultima Cumæi venit iam carminis ætas;
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo.
Iam redit et Virgo, redeunt Saturnia regna;
Iam nova progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo nascenti puero, quo ferrea primum
Desinet, ac toto surget gens aurea mundo,
Casta fave Lucina; tuus iam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc ævi, te consule, inibit,
Pollio; et incipient magni procedere menses.
Te duce, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua solvent formidine terras.
Ille Deûm vitam accipiet, Divisque videbit
Permixtos heroas, et ipse videbitur illis;
Pacatumque regel patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuscula cultu,
Errantes hederas passim cum baccare, tellus,
Mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.
Ipsæ lacte domum referent distenta capellæ
Ubera; nec magnos metuent armenta leones.
Ipsa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet et serpens, et fallax herba veneni
Occidet; Assyrium vulgo nascetur amomum.
At simul heroum laudes et facta parentis
Iam legere, et quæ sit poteris cognoscere virtus;
Molli paulatim flavescet campus arista,
Incultisque rubens pendebit sentibus uva;
Et duræ quercus sudabunt roscida mella.
Pauca tamen suberunt priscæ vestigia fraudis,
Quæ tentare Thetim ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere sulcos.
Alter erit tum Tiphys, et altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella;
Atque iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc, ubi iam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet et ipse mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non rastros patietur humus, non vinea falcem;
Robustus quoque iam tauris iuga solvet arator.
Nec varios discet mentiri lana colores:
Ipse sed in pratis aries iam suave rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto;
Sponte sua sandyx pascentes vestiet agnos.
Talia sæcla, suis dixerunt, currite, fusis
Concordes stabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere o magnos (aderit iam tempus) honores,
Cara Deûm soboles, magnum Iovis incrementum!
Adspice convexo nutantem pondere mundum,
Terrasque tractusque maris cœlumque profundum;
Adspice, venturo lætantur ut omnia sæclo.
O mihi tam longæ maneat pars ultima vitæ,
Spiritus et, quantum sat erit tua dicere facta!
Non me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus; huic mater quamvis, atque huic pater adsit;
Orphei Calliopea, Lino formosus Apollo.
Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat se iudice victum.
Incipe, parve puer, risu cognoscere matrem;
Matri longa decem tulerunt fastidia menses.
Incipe, parve puer; cui non risere parentes,
Nec Deus hunc mensa, Dea nec dignata cubili est.

Ecloga V. *Daphnis.*

MENALCAS. MOPSUS.

Me. Cur non, Mopse, boni quoniam conveuimus ambo,
Tu calamos inflare leves, ego dicere versus,
Hic corylis mixtas inter considimus ulmos?
Mo. Tu maior; tibi me est æquum parere, Menalca;
Sive sub incertas Zephyris mutantibus umbras,
Sive antro potius succedimus. Adspice, ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.
Me. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
Mo. Quid, si idem certet Phœbum superare canendo?
Me. Incipe, Mopse, prior: si quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.
Incipe; pascentes servabit Tityrus hædos.
Mo. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina descripsi, et modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.
Me. Lenta salix quantum pallenti cedit olivæ,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis;
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Mo. Sed tu desine plura, puer; successimus antro.
Extinctum Nymphæ crudeli funere Daphnin
Flebant: vos coryli testes et flumina Nymphis;
Cum, complexa sui corpus miserabile nati,
Atque Deos atque astra vocat crudelia mater.
Non ulli pastos illis egere diebus (nem
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque am-
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni, tuum Pœnos etiam ingemuisse leones
Interitum, montesque feri sylvæque loquuntur.
Daphnis et Armenias curru subiungere tigres
Instituit; Daphnis thiasos inducere Bacchi,
Et foliis lentas intexere mollibus hastas.
Vitis ut arboribus decori est, ut vitibus uvæ,
Ut gregibus tauri, segetes ut pinguibus arvis;
Tu decus omne tuis: postquam te fata tulerunt,
Ipsa Pales agros, atque ipse reliquit Apollo.
Grandia sæpe quibus mandavimus hordea sulcis,
Infelix lolium et steriles nascuntur avenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narcisso,
Carduus et spinis surgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus umbras,
Pastores: mandat fieri sibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, et tumulo superaddite carmen:
Daphnis ego in silvis, hinc usque ad sidera notus,
Formosi pecoris custos, formosior ipse.
Me. Tale tuum carmen nobis, divine poeta,
Quale sopor fessis in gramine; quale per æstum,
Dulcis aquæ saliente sitim restinguere rivo.
Nec calamis solum æquiparas, sed voce, magistrum:
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen hæc quocumque modo tibi nostra vicissim
Dicemus; Daphninque tuum tollemus ad astra;
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.
Mo. An quidquam nobis tali sit munere maius?
Et puer ipse fuit cantari dignus; et ista
Iam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.
Me. Candidus insuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibusque videt nubes et sidera Daphnis.
Ergo alacris silvas et cætera rura voluptas
Panaque pastoresque tenet Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi lætitiâ voces ad sidera iactant
Intonsi montes; ipsæ iam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: Deus, Deus ille, Menalca!
Sis bonus, o felixque tuis! en quatuor aras;
Ecce duas tibi, Daphni, duas altaria Phœbo.
Pocula bina novo spumantia lacte quotannis
Craterasque duo statuam tibi pinguis olivi.
Et multo in primis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, si frigus erit, si messis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Ariusia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas et Lyctius Ægon;
Saltantes Satyros imitabitur Alphesibœus.
Hæc tibi semper erunt, et cum sollennia vota
Reddemus Nymphis, et cum lustrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluvios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.
Ut Baccho Cererique, tibi sic vota quotannis
Agricolæ facient; damnabis tu quoque votis.
Mo. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis sibilus Austri,
Nec percussa iuvant fluctu tam litora, nec quæ
Saxosas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta;
Hæc nos, « Formosum Corydon ardebat Alexin; »
Hæc eadem docuit, « Cuium pecus? an Meliboei? »
Mo. At tu sume pelum, quod, me cum sæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, (et erat tum dignus amari,)
Formosum paribus nodis atque ære, Menalca.

ECLOGA VI. *Silenus.*

Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, neque erubuit sylvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges et prœlia, Cynthius aurem
Vellit, et admonuit: Pastorem, Tityre, pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, et tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine musam.
Non iniussa cano. Si quis tamen hæc quoque, si quis
Captus amore leget; te nostræ, Vare, myricæ,
Te nemus omne canet; nec Phœbo gratior ulla est,
Quam sibi quæ Vari præscripsit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis et Mnasylos in antro
Silenum pueri somno videre iacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho:
Serta procul tantum capiti delapsa iacebant;
Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.
Aggressi (nam sæpe senex spe carminis ambo
Luserat) iniiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque supervenit, Ægle;
Ægle, Naiadum pulcherrima; iamque videnti
Sanguineis frontem moris et tempora pingit.
Ille dolum ridens, Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me, pueri; satis est potuisse videri.
Carmina, quæ vultis, cognoscite; carmina vobis,
Huic aliud mercedis erit. Simul incipit ipse.
Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnassia rupes;
Nec tantum Rhodope mirantur et Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque animæque marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis; ut his exordia primis
Omnia, et ipse tener mundi concreverit orbis;
Tum durare solum, et discludere Nerea ponto
Cœperit, et rerum paulatim sumere formas;
Iamque novum terræ stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant submotis nubibus imbres;
Incipiant sylvæ cum primum surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montes.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna.
Caucasasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adiungit, Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamassent, ut litus, Hyla, Hyla, omne sonaret;
Et, fortunatam si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaen nivei solatur amore iuvenci.
Ah, virgo infelix! quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
Et sæpe in lævi quæsisset cornua fronte.
Ah, virgo infelix! tu nunc in montibus erras;
Ille, latus niveum molli fultus hyacinto,
Ilice sub nigra pallentes ruminat herbas,
Aut aliquam in magno sequitur grege. Claudite, Nympæ,
Dictææ Nymphæ, nemorum iam claudite saltus;
Si qua forte ferant oculis sese obvia nostris
Errabunda bovis vestigia; forsitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta secutum,
Perducant aliquæ stabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Hesperidum miratam mala puellam.
Tum Phaethontiadas musco circumdat amaræ

Corticis, atque solo proceras erigit alnos.
Tum canit, errantem Permessi ad flumina Gallum
Aonas in montes ut duxerit una sororum;
Utque viro Phœbi chorus assurrexerit omnis;
Ut Linus hæc illi divino carmine pastor,
Floribus atque apio crines ornatus amaro,
Dixerit: Hos tibi dant calamos, en accipe, Musæ,
Ascræo quos ante seni; quibus ille solebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynei nemoris dicatur origo:
Ne quis sit lucus, quo se plus iactet Apollo.
Quid loquar, ut Scyllam Nisi, (quam fama secuta est,
Candida succinctam latrantibus inguina monstris,
Dulichias vexásse rates, et gurgite in alto,
Ah! timidos nautas canibus lacerasse marinis)
Aut ut mutatos Terei narraverit artus;
Quas illi Philomela dapes, quæ dona parárit,
Quo cursu deserta petiverit, et quibus ante
Infelix sua tecta supervolitaverit alis?
Omnia, quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, iussitque ediscere lauros,
Ille canit, pulsæ referunt ad sidera valles:
Cogere donec oves stabulis, numerumque referre
Iussit, et invito processit Vesper Olympo.

ECLOGA VII. *Melibœus.*

MELIBŒUS. CORYDON. THYRSIS.

M. Forte sub arguta consederat ilice Daphnis,
Compulerantque greges Corydon et Thyrsis in unum;
Thyrsis oves, Corydon distentas lacte capellas;
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, et respondere parati.
Huc mihi, dum teneras defendo a frigore myrtos,
Vir gregis ipse caper deerraverat; atque ego Daphnin
Adspicio; ille ubi me contra videt, Ocyus, inquit,
Huc ades, o Meliboee; caper tibi salvus, et hædi;
Et, si quid cessare potes, requiesce sub umbra.
Huc ipsi potum venient per prata iuvenci;
Hic virides tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque sacra resonant examina quercu.
Quid facerem? neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulsos a lacte domi quæ clauderet agnos;
Et certamen erat, Corydon cum Thyrside, magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere versibus ambo
Cœpere: alternos Musæ meminisse volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thyrsis.
C. Nymphæ, noster amor, Libethrides, aut mihi carmen,
Quale meo Codro, concedite; proxima Phœbi
Versibus ille facit; aut, si non possumus omnes,
Hic arguta sacra pendebit fistula pinu.
T. Pastores, edera crescentem ornate poetam,
Arcades, invidia rumpantur ut ilia Codro;
Aut, si ultra placitum laudárit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Setosi caput hoc apri tibi, Delia, parvus
Et ramosa Micon vivacis cornua cervi.
Si proprium hoc fuerit, levi de marmore tota
Puniceo stabis suras evincta cothurno.
T. Sinum lactis, et hæc te liba, Priape, quotannis
Exspectare sat est: custos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus; at tu,
Si fetura gregem suppleverit, aureus esto.
C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, hedera formosior alba;
Cum primum pasti repetent præsepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior rusco, proiecta vilior alga;
Si mihi non hæc lux toto iam longior anno est.
Ite domum pasti, si quis pudor, ite iuvenci.
C. Muscosi fontes, et somno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus umbra,
Solstitium pecori defendite; iam venit æstas
Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.
T. Hic focus, et tædæ pingues, hic plurimus ignis
Semper, et assidua postes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant et iuniperi, et castaneæ hirsutæ;
Strata iacent passim sua quaque sub arbore poma;
Omnia nunc rident: at, si formosus Alexis
Montibus his abeat, videas et flumina sicca.
T. Aret ager; vitio moriens sitit aeris herba;
Liber pampineas invidit collibus umbras.
Phyllidis adventu nostræ nemus omne virebit;
Iupiter et læto descendet plurimus imbri.
C. Populus Alcidæ gratissima, vitis Iaccho,
Formosæ myrtus Veneri, sua laurea Phœbo:
Phyllis amat corylos; illas dum Phyllis amabit,
Nec myrtus vincet corylos, nec laurea Phœbi.
T. Fraxinus in silvis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluviis, abies in montibus altis:
Sæpius at si me, Lycida formose, revisas,
Fraxinus in silvis cedat tibi, pinus in hortis.
M. Hæc memini, et victum frustra contendere Thyrsin.
[Ex illo Corydon, Corydon est tempore nobis.]

ECLOGA VIII. *Pharmaceutria.*

DAMON. ALPHESIBŒUS.

Pastorum musam Damonis et Alphesiboei,
Immemor herbarum quos est mirata iuvenca
Certantes, quorum stupefactæ carmine lynces,
Et mutata suos requiérunt flumina cursus;
Damonis Musam dicemus et Alphesiboei.
Tu mihi seu magni superas iam saxa Timavi,
Sive oram Illyrici legis æquoris; en erit unquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, ut liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno?
A te principium; tibi desinet; accipe iussis
Carmina cœpta tuis, atque hanc sine tempora circum
Inter victrices hederam tibi serpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis decesserat umbra,
Cum ros in tenera pecori gratissimus herba:
Incumbens tereti Damon sic cœpit olivæ:
D. Nascere, præque diem veniens age, Lucifer, almum;
Coniugis indigno Nisæ deceptus amore
Dum queror, et Divos, quamquam nil testibus illis
Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mænalus argutumque nemus pinosque loquentes
Semper habet; semper pastorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non passus inertes.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Mopso Nisa datur: quid non speremus amantes?
Iungentur iam gryphes equis; ævoque sequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopse, novas incide faces: tibi ducitur uxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deserit Hesperus Œtam.

Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
O digne coniuncta viro! dum despicis omnes,
Dumque tibi est odio mea fistula, dumque capellæ,
Hirsutumque supercilium, promissaque barba;
Nec curare deùm credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Sepibus in nostris parvam te roscida mala
(Dux ego vester eram) vidi cum matre legentem;
Alter ab undecimo tum me iam ceperat annus;
Iam fragiles poteram a terra contingere ramos.
Ut vidi, ut perii, ut me malus abstulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc scio, quid sit Amor: duris in cotibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamantes,
Nec generis nostri puerum nec sanguinis, edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Sævus Amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus: crudelis tu quoque, mater;
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque, mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Nunc et oves ultro fugiat lupus; aurea duræ
Mala ferant quercus; narcisso floreat alnus;
Pinguia corticibus sudent electra myricæ;
Certent et cycnis ululæ; sit Tityrus Orpheus;
Orpheus in silvis, inter delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, versus.
Omnia vel medium fiant mare. Vivite, silvæ!
Præceps aerii specula de montis in undas
Deferar; extremum hoc munus morientis habeto.
Desine Mænalios, iam desine, tibia, versus.
Hæc Damon: vos, quæ responderit Alphesibœus,
Dicite, Pierides; non omnia possumus omnes.
A. Effer aquam, et molli cinge hæc altaria vitta;
Verbenasque adole pingues, et mascula thura;
Coniugis ut magicis sanos avertere sacris
Experiar sensus; nihil hic nisi carmina desunt.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Da-
Carmina vel cœlo possunt deducere Lunam; (phnin.
Carminibus Circe socios mutavit Ulyssei;
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis. (phnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Da-
Terna tibi hæc primum triplici diversa colore
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco; numero deus impare gaudet. (phnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Da-
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores;
Necte, Amarylli, modo; et, Veneris, dic, vincula necto. (phnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Da-
Limus ut hic durescit, et hæc ut cera liquescit
Uno eodemque igni; sic nostro Daphnis amore.
Sparge molam, et fragiles incende bitumine lauros.
Daphnis me malus urit; ego hanc in Daphnide laurum. (phnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Da-
Talis amor Daphnin, qualis, cum fessa iuvencum
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos,
Propter aquæ rivum, viridi procumbit in ulva,
Perdita, nec seræ meminit decedere nocti;
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has olim exuvias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara sui; quæ nunc ego limine in ipso,
Terra, tibi mando: debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Has herbas, atque hæc Ponto mihi lecta venena,
Ipse dedit Mœris: nascuntur plurima Ponto:
His ego sæpe lupum fieri, et se condere silvis
Mœrin, sæpe animas imis excire sepulcris,
Atque satas alio vidi traducere messes.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Da-
Fer cineres, Amarylli, foras, rivoque fluenti (phnin.
Transque caput iace; nec respexeris: his ego Daphnin
Aggrediar; nihil ille deos, nil carmina curat.
Ducite ab urbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Adspice: corripuit tremulis altaria flammis
Sponte sua, dum ferre moror, cinis ipse. Bonum sit!
Nescio quid certe est; et Hylax in limine latrat.
Credimus? an, qui amant, ipsi sibi somnia fingunt?
Parcite, ab urbe venit, iam parcite, carmina, Daphnis.

ECLOGA IX. *Mœris.*

LYCIDAS. MŒRIS.

L. Quo te, Mœri, pedes? an, quo via ducit, in urbem?
M. O Lycida, vivi pervenimus, advena nostri
(Quod nunquam veriti sumus,) ut possessor agelli
Diceret, Hæc mea sunt: veteres migrate coloni.
Nunc victi, tristes, quoniam Fors omnia versat,
Hos illi (quod nec bene vertat) mittimus hædos.
L. Certe equidem audieram, qua se subducere colles
Incipiunt, mollique iugum demittere clivo,
Usque ad aquam, et veteres, iam fracta cacumina, fagos,
Omnia carminibus vestrum servasse Menalcan.
M. Audieras; et fama fuit: sed carmina tantum
Nostra valent, Lycida, tela inter Martia, quantum
Chaonias dicunt, aquila veniente, columbas.
Quod nisi me quacumque novas incidere lites
Ante sinistra cava monuisset ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris, nec viveret ipse Menalcas.
L. Heu! cadit in quemquam tantum scelus? heu! tua nobis
Pæne simul tecum solatia rapta, Menalca!
Quis caneret Nymphas? quis humum florentibus herbis
Spargeret? aut viridi fontes induceret umbra?
Vel quæ sublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida nostras?
« Tityre, dum redeo, brevis est via, pasce capellas;
Et potum pastas age, Tityre; et inter agendum
Occursare capro (cornu ferit ille) caveto. »
M. Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat:
« Vare, tuum nomen (superet modo Mantua nobis,
Mantua væ miseræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes sublime ferent ad sidera cycni. »
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos;
Sic cytiso pastæ distendant ubera vaccæ.
Incipe, si quid habes. Et me fecere poetam
Pierides; sunt et mihi carmina; me quoque dicunt
Vatem pastores: sed non ego credulus illis.
Nam neque adhuc Vario videor, nec dicere Cinna
Digna, sed argutos inter strepere anser olores.
M. Id quidem ago, et tacitus, Lycida, mecum ipse voluto,
Si valeam meminisse; neque est ignobile carmen.
« Huc ades, o Galatea; quis est nam ludus in undis?
Hic ver purpureum; varios hic flumina circum
Fundit humus flores; hic candida populus antro
Imminet, et lentæ texunt umbracula vites.
Huc ades: insani feriant sine litora fluctus. »
L. Quid, quæ te pura solum sub nocte canentem
Audieram? numeros memini, si verba tenerem.
M. « Daphni, quid antiquos signorum suspicis ortus?
Ecce Dionæi processit Cæsaris astrum;
Astrum, quo segetes gauderent frugibus, et quo

Duceret apricis in collibus uva colorem.
Insere, Daphni, piros; carpent tua poma nepotes. »
Omnia fert ætas, animum quoque; sæpe ego longos
Cantando puerum memini me condere soles:
Nunc oblita mihi tot carmina; vox quoque Mœrin
Iam fugit ipsa: lupi Mœrin videre priores.
Sed tamen ista satis referet tibi sæpe Menalcas.
L. Causando nostros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi stratum silet æquor; et omnes,
Adspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media est nobis via; namque sepulcrum
Incipit apparere Bianoris: hic, ubi densas
Agricolæ stringunt frondes, hic, Mœri, canamus;
Hic hædos depone; tamen veniemus in urbem.
Aut, si, nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet usque (minus via lædat) eamus;
Cantantes ut eamus, ego hoc te fasce levabo.
M. Desine plura, puer; et, quod nunc instat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipse, canemus.

Ecloga X. *Gallus.*

Extremum hunc, Arethusa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, sed, quæ legat ipsa Lycoris,
Carmina sunt dicenda: neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus subterlabere Sicanos,
Doris amara suam non intermisceat undam.
Incipe; sollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent simæ virgulta capellæ.
Non canimus surdis: respondent omnia silvæ.
Quæ nemora, aut qui vos saltus habuere, puellæ
Naïdes, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnassi vobis iuga, nam neque Pindi
Ulla moram fecere, neque Aonie Aganippe.
Illum et iam lauri, et iam flevere myricæ;
Pinifer illum et iam sola sub rupe iacentem
Mænalus, et gelidi fleverunt saxa Lycæi.
Stant et oves circum; (nostri nec pœnitet illas;
Nec te pœniteat pecoris, divine poeta:
Et formosus oves ad flumina pavit Adonis)
Venit et upilio; tardi venere bubulci;
Uvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes: Unde amor iste, rogant, tibi? Venit Apollo:
Galle, quid insanis? inquit: tua cura Lycoris
Perque nives alium perque horrida castra secuta est.
Venit et agresti capitis Silvanus honore
Florentes ferulas et grandia lilia quassans.
Pan deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipsi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. Amor non talia curat.
Nec lacrymis crudelis Amor, nec gramina rivis,
Nec cytiso saturantur apes, nec fronde capellæ.
Tristis at ille: Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc vestris; soli cantare periti
Arcades. O mihi tum quam molliter ossa quiescant,
Vestra meos olim si fistula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, vestrique fuissem
Aut custos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe, sive mihi Phyllis, sive esset Amyntas,
Seu quicumque furor, (quid tum, si fuscus Amyntas?
Et nigræ violæ sunt, et vaccinia nigra)
Mecum inter salices lenta sub vite iaceret;
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes; hic mollia prata, Lycori;
Hic nemus; hic ipso tecum consumerer ævo.
Nunc insanus amor duri te Martis in armis
Tela inter media atque adversos detinet hostes.
Tu procul a patria (nec sit mihi credere tantum!)
Alpinas, ah dura! nives et frigora Rheni
Me sine sola vides. Ah! te ne frigora lædant!
Ah! tibi ne teneras glacies secet aspera plantas!
Ibo, et, Chalcidico quæ sunt mihi condita versu
Carmina, pastoris Siculi modulabor avena.
Certum est in silvis, inter spelæa ferarum,
Malle pati, tenerisque meos incidere amores
Arboribus: crescent illæ; crescetis, amores.
Interea mixtis lustrabo Mænala Nymphis;
Aut acres venabor apros: non me ulla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare saltus.
Iam mihi per rupes videor lucosque sonantes
Ire; libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula; tamquam hæc sint nostri medicina furoris,
Aut deus ille malis hominum mitescere discat.
Iam neque Hamadryades rursum, nec carmina nobis
Ipsa placent; ipsæ rursum concedite sylvæ.
Non illum nostri possunt mutare labores;
Nec, si frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniasque nives hiemis subeamus aquosæ;
Nec si, cum moriens alta liber aret in ulmo,
Æthiopum versemus oves sub sidere Cancri.
Omnia vincit Amor; et nos cedamus Amori.
Hæc sat erit, divæ, vestrum cecinisse poetam,
Dum sedet, et gracili fiscellam texit hibisco,
Pierides; vos hæc facietis maxima Gallo;
Gallo, cuius amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum vere novo viridis se subiicit alnus.
Surgamus: solet esse gravis cantantibus umbra;
Iuniperi gravis umbra; nocent et frugibus umbræ.
Ite domum saturæ, venit Hesperus, ite, capellæ.

GEORGICON

Liber primus

Ad C. Cilnium Mæcenatem.

Quid faciat lætas segetes, quo sidere terram
Vertere, Mæcenas, ulmisque adiungere vites
Conveniat; quæ cura boûm, qui cultus habendo
Sit pecori; apibus quanta experientia parcis;
Hinc canere incipiam. Vos, o clarissima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber, et alma Ceres: vestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutavit arista,
Poculaque inventis Acheloïa miscuit uvis;
Et vos, agrestum præsentia numina, Fauni,
Ferte simul Faunique pedem, Dryadesque puellæ:
Munera vestra cano. Tuque o, cui prima frementem
Fudit equum, magno tellus percussa tridenti,
Neptune; et cultor nemorum, cui pinguia Cææ
Ter centum nivei tondent dumeta iuvenci;
Ipse, nemus linquens patrium saltusque Lycæi,
Pan, ovium custos, tua si tibi Mænala curæ,
Adsis, o Tegeæe, favens; oleæque Minerva
Inventrix; uncique puer monstrator aratri;
Et teneram ab radice ferens, Silvane, cupressum;
Dique deæque omnes, studium quibus arva tueri;
Quique novas alitis non ullo semine fruges;
Quique satis largum cœlo demittitis imbrem;
Tuque adeo, quem mox quæ sint habitura deorum
Concilia, incertum est; urbesne invisere, Cæsar,
Terrarumque velis curam, et te maximus orbis
Auctorem frugum tempestatumque potentem

Accipiat, cingens materna tempora myrto;
An deus immensi venias maris, ac tua nautæ
Numina sola colant, tibi serviat ultima Thule,
Teque sibi generum Tethys omat omnibus undis;
Anne novum tardis sidus te mensibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelasque sequentes
Panditur: ipse tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpios, et cœli iusta plus parte reliquit:
Quidquid eris, (nam te nec sperent Tartara regem,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido;
Quamvis Elysios miretur Græcia campos,
Nec repetita sequi curet Proserpina matrem)
Da facilem cursum, atque audacibus annue cœptis,
Ignarosque viæ mecum miseratus agrestes,
Ingredere, et votis iam nunc assuesce vocari.
  Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, et Zephyro putris se gleba resolvit,
Depresso incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, et sulco attritus splendescere vomer.
Illa seges demum votis respondet avari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit;
Illius immensæ ruperunt horrea messes.
  At prius, ignotum ferro quam scindimus æquor,
Ventos et varium cœli prædiscere morem
Cura sit, ac patrios cultusque habitusque locorum;
Et quid quæque ferat regio, et quid quæque recuset.
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ;
Arborei fetus alibi, atque iniussa virescunt
Gramina. Nonne vides, croceos ut Tmolus odores,
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi;
At Chalybes nudi ferrum, virosaque Pontus
Castorea, Eliadum palmas Epiros equarum?
Continuo has leges æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactavit in orbem;
Unde homines nati, durum genus. Ergo age, terræ
Pingue solum primis extemplo a mensibus anni
Fortes invertant tauri, glebasque iacentes
Pulverulenta coquat maturis solibus æstas.
At, si non fuerit tellus fecunda, sub ipsum
Arcturum tenui sat erit suspendere sulco;
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ;
Hic, sterilem exiguus ne deserat humor arenam.
  Alternis idem tonsas cessare novales,
Et segnem patiere situ durescere campum.
Aut ibi flava seres, mutato sidere, farra,
Unde prius lætum siliqua quassante legumen,
Aut tennis fetus viciæ, tristisque lupini
Sustuleris fragiles calamos silvamque sonantem.
Urit enim lini campum seges, urit avenæ;
Urunt Lethæo perfusa papavera somno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne saturare fimo pingui pudeat sola, neve
Effetos cinerem immundum iactare per agros.
Sic quoque mutatis requiescunt fetibus arva:
Nec nulla interea est inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam steriles incendere profuit agros,
Atque levem stipulam crepitantibus urere flammis;
Sive inde occultas vires et pabula terræ
Pinguia concipiunt; sive illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exsudat inutilis humor;
Seu plures calor ille vias et cæca relaxat
Spiramenta, novas veniat qua succus in herbas;
Seu durat magis, et venas adstringit hiantes:
Ne tenues pluviæ, rapidive potentia solis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, rastris glebas qui frangit inertes,
Vimineasque trahit crates, iuvat arva; neque illum
Flava Ceres alto nequidquam spectat Olympo;
Et qui, proscisso quæ suscitat æquore terga,
Rursus in obliquum verso perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atque imperat arvis.
  Humida solstitia atque hiemes orate serenas,
Agricolæ; hiberno lætissima pulvere farra,
Lætus ager; nullo tantum se Mysia cultu
Iactat, et ipsa suas mirantur Gargara messes.
Quid dicam, iacto qui semine comminus arva
Insequitur, cumulosque ruit male pinguis arenæ;
Deinde satis fluvium inducit rivosque sequentes;
Et, cum exustus ager morientibus æstuat herbis,
Ecce supercilio clivosi tramitis undam
Elicit? illa cadens raucum per levia murmur
Saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.
Quid, qui, ne gravidis procumbat culmus aristis,
Luxuriem segetum tenera depascit in herba,
Cum primum sulcos æquant sata? quique paludis
Collectum humorem bibulâ deducit arenâ?
Præsertim incertis si mensibus amnis abundans
Exit, et obducto late tenet omnia limo;
Unde cavæ tepido sudant humore lacunæ.
  Nec tamen, hæc cum sint hominumque boûmque labores
Versando terram experti, nihil improbus anser,
Strymoniæque grues, et amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet. Pater ipse colendi
Haud facilem esse viam voluit; primusque per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda;
Nec torpere gravi passus sua regna veterno.
Ante Iovem nulli subigebant arva coloni:
Nec signare quidem aut partiri limite campum
Fas erat: in medium quærebant; ipsaque tellus
Omnia liberius, nullo poscente, ferebat.
Ille malum virus serpentibus addidit atris,
Prædarique lupos iussit, pontumque moveri;
Mellaque decussit foliis, ignemque removit,
Et passim rivis currentia vina repressit;
Ut varias usus meditando extunderet artes
Paulatim, et sulcis frumenti quæreret herbam;
Ut silicis venis abstrusum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas;
Navita tum stellis numeros et nomina fecit,
Pleiadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton;
Tum laqueis captare feras, et fallere visco,
Inventum, et magnos canibus circumdare saltus.
Atque alius latum funda iam verberat amnem;
Alta petens, pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina serræ,
(Nam primi cuneis scindebant fissile lignum,)
Tum variæ venere artes: labor omnia vicit
Improbus, et duris urgens in rebus egestas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Instituit; cum iam glandes atque arbuta sacræ
Deficerent silvæ, et victum Dodona negaret.
Mox et frumentis labor additus; ut mala culmos
Esset robigo, segnisque horreret in arvis
Carduus: intercunt segetes; subit aspera silva,
Lappæque tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium et steriles dominantur avenæ.
Quod nisi et assiduis terram insectabere rastris,
Et sonitu terrebis aves, et ruris opaci
Falce premes umbras, votisque vocaveris imbrem,
Heu! magnum alterius frustra spectabis acervum,
Concussaque famem in silvis solabere quercu.
  Dicendum et, quæ sint duris agrestibus arma,
Queis sine nec potuere seri, nec surgere, messes:
Vomis, et inflexi primum grave robur aratri,
Tardaque Eleusinæ matris volventia plaustra,
Tribulaque, traheæque, et iniquo pondere rastri;

Virgea præterea Celei vilisque supellex,
Arbuteæ crates, et mystica vannus Iacchi:
Omnia quæ multo ante memor provisa repones,
Si te digna manet divini gloria ruris.
Continuo in silvis magna vi flexa domatur
In burim, et curvi formam accipit ulmus aratri:
Huic a stirpe pedes temo protentus in octo;
Binæ aures, duplici aptantur dentalia dorso.
Cæditur et tilia ante iugo levis, altaque fagus,
Stivaque, quæ currus a tergo torqueat imos;
Et suspensa focis explorat robora fumus.
Possum multa tibi veterum præcepta referre,
Ni refugis, tenuesque piget cognoscere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu, et creta solidanda tenaci;
Ne subeant herbæ, neu pulvere victa fatiscat;
Tum variæ illudant pestes: sæpe exiguus mus
Sub terris posuitque domos, atque horrea fecit;
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ;
Inventusque cavis bufo, et quæ plurima terræ
Monstra ferunt; populatque ingentem farris acervum
Curculio, atque inopi metuens formica senectæ.
Contemplator item, cum se nux plurima silvis
Induet in florem, et ramos curvabit olentes:
Si superant fetus, pariter frumenta sequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore;
At si luxuria foliorum exuberat umbra,
Nequidquam pingues palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare serentes,
Et nitro prius et nigra perfundere amurca,
Grandior ut fetus siliquis fallacibus esset;
Et, quamvis igni exiguo, properata maderent.
Vidi lecta diu, et multo spectata labore,
Degenerare tamen, ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret; sic omnia fatis
In peius ruere, ac retro sublapsa referri;
Non aliter, quam qui adverso vix flumine lembum
Remigiis subigit; si brachia forte remisit,
Atque illum in præceps prono rapit alveus amni.
Præterea tam sunt Arcturi sidera nobis
Hædorumque dies servandi et lucidus Anguis,
Quam quibus, in patriam ventosa per æquora vectis,
Pontus et ostriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die somnique pares ubi fecerit horas,
Et medium luci atque umbris iam dividit orbem;
Exercete, viri, tauros; serite hordea campis,
Usque sub extremum brumæ intractabilis imbrem;
Nec non et lini segetem et Cerealia papaver
Tempus humo tegere, et iamdudum incumbere aratris,
Dum sicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis satio; tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt sulci, et milio venit annua cura;
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, et adverso cedens Canis occidit astro.
At si triticeam in messem robustaque farra
Exercebis humum, solisque instabis aristis;
Ante tibi Eoæ Atlantides abscondantur,
Gnossiaque ardentis decedat stella Coronæ,
Debita quam sulcis committas semina, quamque
Invitæ properes anni spem credere terræ.
Multi ante occasum Maiæ cœpere; sed illos
Exspectata seges vanis eludit aristis.
Si vero viciamque seres vilemque faselum,
Nec Pelusiacæ curam adspernabere lentis;
Haud obscura cadens mittet tibi signa Bootes.
Incipe, et ad medias sementem extende pruinas.
Idcirco certis dimensum partibus orbem
Per duodena regit mundi Sol aureus astra.
Quinque tenent cœlum zonæ; quarum una corusco
Semper sole rubens, et torrida semper ab igni;
Quam circum extremæ dextra lævaque trahuntur,
Cærulea glacie concretæ atque imbribus atris.
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ divûm; via secta per ambas,
Obliquus qua se signorum verteret ordo.
Mundus ut ad Scythiam Rhipæasque arduus arces
Consurgit; premitur Libyæ devexus in Austros.
Hic vertex nobis semper sublimis; at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Manesque profundi.
Maximus hic flexu sinuoso elabitur Anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentes æquore tingi.
Illic, ut perhibent, aut intempesta silet nox,
Semper, et obtenta densantur nocte tenebræ;
Aut redit a nobis Aurora, diemque reducit;
Nosque ubi primus equis Oriens afflavit anhelis,
Illic sera rubens accendit lumina Vesper.
Hinc tempestates dubio prædiscere cœlo
Possumus, hinc messisque diem tempusque serendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conveniat; quando armatas deducere classes;
Aut tempestivam silvis evertere pinum.
Nec frustra signorum obitus speculamur et ortus,
Temporibusque parem diversis quatuor annum.
Frigidus agricolam si quando continet imber,
Multa, forent quæ mox cœlo properanda sereno,
Maturare datur: durum procudit arator
Vomeris obtusi dentem; cavat arbore lintres;
Aut pecori signum aut numeros impressit acervis.
Exacuunt alii vallos furcasque bicornes,
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiscina virga;
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo.
Quippe etiam festis quædam exercere diebus
Fas et iura sinunt: rivos deducere nulla
Religio vetuit, segeti prætendere sepem,
Insidias avibus moliri, incendere vepres,
Balantûmque gregem fluvio mersare salubri.
Sæpe olco tardi costas agitator aselli
Vilibus aut onerat pomis; lapidemque revertens
Incusum, aut atræ massam picis, urbe reportat.
Ipsa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum: quintam fuge; pallidus Orcus,
Eumenidesque satæ; tum partu Terra nefando
Cœumque Iapetumque creat, sævumque Typhoea,
Et conjuratos cœlum rescindere fratres.
Ter sunt conati imponere Pelio Ossam
Scilicet, atque Ossæ frondosum involvere Olympum:
Ter pater exstructos disiecit fulmine montes.
Septima post decimam felix, et ponere vitem,
Et prensos domitare boves, et licia telæ
Addere; nona fugæ melior, contraria furtis.
Multa adeo gelida melius se nocte dedere,
Aut cum sole novo terras irrorat Eous.
Nocte leves melius stipulæ, nocte arida prata
Tondentur; noctes lentus non deficit humor.
Et quidam seros hiberni ad luminis ignes
Pervigilat, ferroque faces inspicat acuto:
Interea, longum cantu solata laborem,
Arguto coniux percurrit pectine telas;
Aut dulcis musti Vulcano decoquit humorem,
Et foliis undam trepidi despumat aheni.
At rubicunda Ceres medio succiditur æstu;
Et medio tostas æstu terit area fruges.
Nudus ara, sere nudus: hiems ignava colono.
Frigoribus parto agricolæ plerumque fruuntur,
Mutuaque inter se læti convivia curant.
Invitat genialis hiems, curasque resolvit;

Ceu, pressæ cum iam portum tetigere carinæ,
Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.
Sed tamen et quernas glandes tum stringere tempus,
Et lauri baccas, oleamque, cruentaque myrta;
Tum gruibus pedicas et tendere retia cervis,
Auritosque sequi lepores; tum figere damas,
Stuppea torquentem Balearis verbera fundæ;
Cum nix alta iacet, glaciem cum flumina trudunt.
Quid tempestates autumni et sidera dicam?
Atque, ubi iam breviorque dies et mollior æstas,
Quæ vigilanda viris? vel cum ruit imbriferum ver,
Spicea iam campis cum messis inhorruit, et cum
Frumenta in viridi stipula lactentia turgent?
Sæpe ego, cum flavis messorem induceret arvis
Agricola, et fragili iam stringeret hordea culmo,
Omnia ventorum concurrere prœlia vidi;
Quæ gravidam late segetem ab radicibus imis
Sublime expulsam eruerent; ita turbine nigro
Ferret hiems culmumque levem stipulasque volantes.
Sæpe etiam immensum cœlo venit agmen aquarum,
Et fœdam glomerant tempestatem imbribus atris
Collectæ ex alto nubes; ruit arduus æther,
Et pluvia ingenti sata læta boùmque labores
Diluit; implentur fossæ, et cava flumina crescunt
Cum sonitu; fervetque fretis spirantibus æquor.
Ipse Pater, media nimborum in nocte, corusca
Fulmina molitur dextra; quo maxima motu
Terra tremit; fugere feræ; et mortalia corda
Per gentes humilis stravit pavor: ille flagranti
Aut Atho, aut Rhodopen, aut alta Ceraunia telo
Deiicit; ingeminant Austri, et densissimus imber;
Nunc nemora ingenti vento, nunc litora plangunt.
Hoc metuens, cœli menses et sidera serva;
Frigida Saturni sese quo stella receptet;
Quos ignis cœli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis,
Extremæ sub casum hiemis, iam vere sereno.
Tunc pingues agni, et tunc mollissima vina;
Tunc somni dulces, densæque in montibus umbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret;
Cui tu lacte favos et miti dilue Baccho,
Terque novas circum felix eat hostia fruges;
Omnis quam chorus et socii comitentur ovantes,
Et Cererem clamore vocent in tecta; neque ante
Falcem maturis quisquam supponat aristis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompositos, et carmina dicat.
Atque hæc ut certis possimus discere signis,
Æstusque, pluviasque, et agentes frigora ventos:
Ipse Pater statuit, quid menstrua luna moneret;
Quo signo caderent Austri; quid sæpe videntes
Agricolæ propius stabulis armenta tenerent.
Continuo, ventis surgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumescere, et aridus altis
Montibus audiri fragor; aut resonantia longe
Litora misceri, et nemorum increbrescere murmur.
Iam sibi tum curvis male temperat unda carinis,
Cum medio celeres revolant ex æquore mergi,
Clamorenque ferunt ad litora; cumque marinæ
In sicco ludunt fulicæ; notasque paludes
Deserit, atque altam supra volat ardea nubem.
Sæpe etiam stellas, vento impendente, videbis
Præcipites cœlo labi, noctisque per umbram
Flammarum longos a tergo albescere tractus;
Sæpe levem paleam et frondes volitare caducas,
Aut summa nantes in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, et cum
Eurique Zephyrique tonat domus, omnia plenis
Rura natant fossis, atque omnis navita ponto
Humida vela legit. Numquam imprudentibus imber
Obfuit: aut illum surgentem vallibus imis
Aeriæ fugere grues; aut bucula cœlum
Suspiciens patulis captavit naribus auras;
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo;
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius et tectis penetralibus extulit ova
Angustum formica terens iter, et bibit ingens
Arcus; et e pastu decedens agmine magno
Corvorum increpuit densis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, et quæ Asia circum
Dulcibus in stagnis rimantur prata Caystri,
Certatim largos humeris infundere rores,
Nunc caput obiectare fretis, nunc currere in undas,
Et studio incassum videas gestire lavandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce,
Et sola in sicca secum spatiatur arena.
Ne nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nescivere hiemem, testa cum ardente viderent
Scintillare oleum, et putres concrescere fungos.
Nec minus ex imbri soles et aperta serena
Prospicere, et certis poteris cognoscere signis.
Nam neque tum stellis acies obtusa videtur;
Nec fratris radiis obnoxia surgere Luna;
Tenuia nec lanæ per cœlum vellera ferri;
Non tepidum ad solem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi alcyones; non ore solutos
Immundi meminere sues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoque recumbunt;
Solis et occasum servans de culmine summo
Nequidquam seros exercet noctua cantus.
Apparet liquido sublimis in aere Nisus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo:
Quacumque illa levem fugiens secat æthera pennis,
Ecce inimicus, atrox, magno stridore per auras,
Insequitur Nisus: qua se fert Nisus ad auras,
Illa levem fugiens raptim secat æthera pennis.
Tum liquidas corvi presso ter gutture voces
Aut quater ingeminant; et sæpe cubilibus altis,
Nescio qua præter solitum dulcedine læti,
Inter se foliis strepitant; iuvat imbribus actis
Progeniem parvam dulcesque revisere nidos;
Haud equidem, credo, quia sit divinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior:
Verum, ubi tempestas et cœli mobilis humor
Mutavere vias, et Iupiter uvidus Austris
Denset, erant quæ rara modo, et, quæ densa, relaxat;
Vertuntur species animorum, et pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt: hinc ille avium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, et ovantes gutture corvi.
Si vero solem ad rapidum lunasque, sequentes
Ordine, respicies, numquam te crastina fallet
Hora, neque insidiis noctis capiere serenæ.
Luna revertentes cum primum colligit ignes,
Si nigrum obscuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, si virgineum suffuderit ore ruborem,
Ventus erit; vento semper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu quarto (namque is certissimus auctor)
Pura, neque obtusis per cœlum cornibus ibit,
Totus et ille dies, et qui nascentur ab illo
Exactum ad mensem, pluvia ventisque carebunt;
Votaque servati solvent in litore nautæ
Glauco et Panopeæ et Inoo Melicertæ.
Sol quoque et exoriens, et cum se condet in undas,
Signa dabit; solem certissima signa sequuntur.
Et quæ mane refert, et quæ surgentibus astris.

Ille ubi nascentem maculis variaverit ortum,
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe,
Suspecti tibi sint imbres; namque urget ab alto
Arboribusque satisque Notus pecorique sinister.
Aut ubi sub lucem densa inter nubila sese
Diversi rumpent radii, aut ubi pallida surget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu! male tum mites defendet pampinus uvas;
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando.
Hoc etiam, emenso cum iam decedet Olympo,
Profuerit meminisse magis; nam sæpe videmus
Ipsius in vultu varios errare colores;
Cæruleus pluviam denuntiat, igneus Eurus.
Sin maculæ incipient rutilo immiscerier igni,
Omnia tunc pariter vento nimbisque videbis
Fervere: non illa quisquam me nocte per altum
Ire, neque a terra moneat convellere funem.
At si, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, frustra terrebere nimbis,
Et claro silvas cernes Aquilone moveri.
Denique, quid vesper serus vehat, unde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster,
Sol tibi signa dabit: Solem quis dicere falsum
Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus
Sæpe monet, fraudemque et operta tumescere bella.
Ille etiam exstincto miseratus Cæsare Romam,
Cum caput obscura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt sæcula noctem:
Tempore quamquam illo tellus quoque, et æquora
Obscœnique canes, importunæque volucres, (ponti,
Signa dabant. Quoties Cyclopum effervere in agros
Vidimus undantem ruptis fornacibus Ætnam,
Flammarumque globos liquefactaque volvere saxa!
Armorum sonitum toto Germania cœlo
Audiit; insolitis tremuerunt motibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita silentes
Ingens; et simulacra modis pallentia miris
Visa sub obscurum noctis; pecudesque locutæ,
Infandum! sistunt amnes, terræque dehiscunt;
Et mœstum illacrymat templis ebur, æraque sudant.
Proluit insano contorquens vortice silvas
Fluviorum rex Eridanus, camposque per omnes
Cum stabulis armenta tulit. Nec tempore eodem
Tristibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor cessavit; et altæ
Per noctem resonare, lupis ululantibus, urbes.
Non alias cœlo ceciderunt plura sereno
Fulgura; nec diri toties arsere cometæ.
Ergo inter sese paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi;
Nec fuit indignum superis, bis sanguine nostro
Emathiam et latos Hæmi pinguescere campos.
Scilicet et tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila,
Aut gravibus rastris galeas pulsabit inanes,
Grandiaque effossis mirabitur ossa sepulcris.
Di patrii Indigetes, et Romule, Vestaque mater,
Quæ Tuscum Tiberim et Romana Palatia servas,
Hunc saltem everso iuvenem succurrere sæclo
Ne prohibete! Satis iam pridem sanguine nostro
Laomedonteæ luimus perfidia Troiæ.
Iam pridem nobis cœli te regia, Cæsar,
Invidet, atque hominum queritur curare triumphos;
Quippe ubi fas versum atque nefas; tot bella per orbem,
Tam multæ scelerum facies; non ullus aratro
Dignus honos; squalent abductis arva colonis,
Et curvæ rigidum falces conflantur in ensem;
Hinc movet Euphrates, illinc Germania bellum;
Vicinæ ruptis inter se legibus urbes
Arma ferunt; sævit toto Mars impius orbe:
Ut, cum carceribus sese effudere, quadrigæ
Addunt in spatia, et, frustra retinacula tendens,
Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Liber secundus

Hactenus arvorum cultus et sidera cœli;
Nunc te, Bacche, canam, nec non silvestria tecum
Virgulta, et prolem tarde crescentis olivæ.
Huc, pater o Lenæe; tuis hic omnia plena
Muneribus; tibi pampineo gravidus autumno
Floret ager, spumat plenis vindemia labris;
Huc, pater o Lenæe, veni; nudataque musto
Tinge novo mecum dereptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia est natura creandis:
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipsæ
Sponte sua veniunt, camposque et flumina late
Curva tenent: ut molle siler, lentæque genestæ,
Populus, et glauca canentia fronde salicta.
Pars autem posito surgunt de semine: ut altæ
Castaneæ, nemorumque Iovi quæ maxima frondet
Æsculus, atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis densissima silva:
Ut cerasis ulmisque; etiam Parnassia laurus
Parva sub ingenti matris se subiicit umbra.
Hos Natura modos primum dedit; his genus omne
Silvarum fruticumque viret nemorumque sacrorum.
Sunt alii, quos ipse via sibi reperit usus.
Hic plantas tenero abscindens de corpore matrum
Deposuit sulcis; hic stirpes obruit arvo,
Quadrifidasque sudes et acuto robore vallos;
Silvarumque aliæ pressos propaginis arcus
Exspectant, et viva sua plantaria terra;
Nil radicis egent aliæ; summumque putator
Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin et caudicibus sectis (mirabile dictu)
Truditur e sicco radix oleagina ligno.
Et sæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque insita mala
Ferre pirum, et prunis lapidosa rubescere corna.
Quare agite o, proprios generatim discite cultus,
Agricolæ, fructusque feros mollite colendo;
Neu segnes iaceant terræ. Iuvat Ismara Baccho
Conserere, atque olea magnum vestire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque una decurre laborem,
O decus, o famæ meritо pars maxima nostræ,
Mæcenas, pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti versibus opto;
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox: ades, et primi lege litoris oram;
In manibus terræ; non hic te carmine ficto,
Atque per ambages et longa exorsa, tenebo.
Sponte sua quæ se tollunt in luminis oras,
Infecunda quidem, sed læta et fortia surgunt; (quis
Quippe solo natura subest. Tamen hæc quoque, si
Inserat, aut scrobibus mandet mutata subactis,
Exuerint silvestrem animum, cultuque frequenti
In quascumque voces artes haud tarda sequentur.
Nec non et sterilis, quæ stirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos si sit digesta per agros:
Nunc altæ frondes et rami matris opacant,
Crescentique adimunt fetus, uruntque ferentem.
Iam, quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
Tarda venit, seris factura nepotibus umbram;
Pomaque degenerant succos oblita priores;
Et turpes avibus prædam fert uva racemos.

Scilicet omnibus est labor impendendus; et omnes
Cogendæ in sulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites
Respondent, solido Paphiæ de robore myrtus;
Plantis et duræ coryli nascuntur, et ingens
Fraxinus, Herculeæque arbos umbrosa coronæ,
Chaoniique patris glandes; etiam ardua palma
Nascitur, et casus abies visura marinos.
Inseritur vero et fetu nucis arbutus horrida;
Et steriles platani malos gessere valentes;
Castaneæ fagus, ornusque incanuit albo
Flore piri, glandemque sues fregere sub ulmis.
Nec modus inserere atque oculos imponere simplex.
Nam, qua se medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenues rumpunt tunicas, angustus in ipso
Fit nodo sinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, udoque docent inolescere libro.
Aut rursum enodes trunci resecantur, et alte
Finditur in solidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur: nec longum tempus, et ingens
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque, novas frondes, et non sua poma.
Præterea genus haud unum, nec fortibus ulmis,
Nec salici, lotoque, neque Idæis cyparissis.
Nec pingues unam in faciem nascuntur olivæ,
Orchades, et radii, et amara pausia bacca,
Pomaque, et Alcinoi silvæ; nec surculus idem
Crustumiis Syriisque piris, gravibusque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia nostris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thasiæ vites; sunt et Mareotides albæ;
Pinguibus hæ terris habiles, levioribus illæ;
Et passo Psithia utilior; tenuisque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam;
Purpureæ, preciæque; et quo te carmine dicam,
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt et Aminææ vites, firmissima vina;
Tmolus et assurgit quibus, et rex ipse Phanæus;
Argitisque minor, cui non certaverit ulla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, dîs et mensis accepta secundis,
Transierim, Rhodia, et tumidis, Bumaste, racemis.
Sed neque, quam multæ species, nec, nomina quæ sint,
Est numerus, neque enim numero comprendere refert;
Quem qui scire velit, Libyci velit æquoris idem
Discere quam multæ Zephyro turbentur arenæ,
Aut, ubi navigiis violentior incidit Eurus,
Nôsse, quot Ionii veniant ad litora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt.
Fluminibus salices, crassisque paludibus alni,
Nascuntur; steriles saxosis montibus orni;
Litora myrtetis lætissima; denique apertos
Bacchus amat colles, Aquilonem et frigora taxi.
Adspice et extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domos Arabum, pictosque Gelonos.
Divisæ arboribus patriæ: sola India nigrum
Fert ebenum; solis est thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam sudantia ligno
Balsamaque, et baccas semper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum, molli canentia lana?
Velleraque ut foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi sinus orbis; ubi aera vincere summum
Arboris haud ullæ iactu potuere sagittæ?
Et genus illa quidem sumtis non tarda pharetris.
Media fert tristes succos tardumque saporem
Felicis mali; quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sævæ infecere novercæ,
* Miscueruntque herbas, et non innoxia verba *
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipsa ingens arbos faciemque simillima lauro;
Et, si non alium late iactaret odorem,
Laurus erat: folia haud ullis labentia ventis;
Flos ad prima tenax: animas et olentia Medi
Ora fovent illo, et senibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum, silvæ ditissima, terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus,
Laudibus Italiæ certent; non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaia pinguis arenis.
Hæc loca non tauri spirantes naribus ignem
Invertere, satis immanis dentibus hydri;
Nec galeis densisque virûm seges horruit hastis:
Sed gravidæ fruges et Bacchi Massicus humor
Implevere; tenent oleæ, armentaque læta.
Hinc bellator equus campo sese arduus infert;
Hinc albi, Clitumne, greges, et maxima taurus
Victima, sæpe tuo perfusi flumine sacro,
Romanos ad templa deûm duxere triumphos.
Hic ver assiduum, atque alienis mensibus æstas;
Bis gravidæ pecudes, bis pomis utilis arbor.
At rabidæ tigres absunt, et sæva leonum
Semina; nec miseros fallunt aconita legentes;
Nec rapit immensos orbes per humum, neque tanto
Squameus in spiram tractu se colligit anguis.
Adde tot egregias urbes, operumque laborem,
Tot congesta manu præruptis oppida saxis,
Fluminaque antiquos subterlabentia muros.
An mare, quod supra, memorem, quodque alluit infra?
Anne lacus tantos? te, Lari maxime, teque,
Fluctibus et fremitu assurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita claustra,
Atque indignatum magnis stridoribus æquor,
Iulia qua ponto longe sonat unda refuso,
Tyrrhenusque fretis immittitur æstus Avernis?
Hæc eadem argenti rivos ærisque metalla
Ostendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virûm, Marsos, pubemque Sabellam,
Assuetumque malo Ligurem, Volscosque verutos,
Extulit; hæc Decios, Marios, magnosque Camillos,
Scipiadas duros bello, et te, maxime Cæsar,
Qui nunc extremis Asiæ iam victor in oris
Imbellem avertis Romanis arcibus Indum.
Salve, magna parens frugum, Saturnia tellus,
Magna virûm! tibi res antiquæ laudis et artis
Ingredior, sanctos ausus recludere fontes;
Ascræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus arvorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color, et quæ sit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, collesque maligni,
Tenuis ubi argilla et dumosis calculus arvis,
Palladia gaudent silva vivacis olivæ.
Indicio est, tractu surgens oleaster eodem
Plurimus, et strati baccis silvestribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique uligine læta,
Quique frequens herbis et fertilis ubere campus;
Qualem sæpe cava montis convalle solemus
Dispicere (huc summis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum) quique editus Austro,
Et filicem curvis invisam pascit aratris;
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vites; hic fertilis uvæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus et auro,
Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus et pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis studium vitulosque tueri,
Aut fetus ovium, aut urentes culta capellas,
Saltus, et saturi petito longinqua Tarenti,

Et qualem infelix amisit Mantua campum,
Pascentem niveos herboso flumine cycnos.
Non liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt;
Et, quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere et presso pinguis sub vomere terra,
Et cui putre solum (namque hoc imitamur arando),
Optima frumentis: non ullo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plaustra juvencis;
Aut, unde iratus silvam devexit arator,
Et nemora evertit multos ignava per annos,
Antiquasque domos avium cum stirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis;
At rudis enituit impulso vomere campus.
Nam jejuna quidem clivosi glarea ruris
Vix humiles apibus casias roremque ministrat;
Et tophus scaber, et nigris exesa chelydris
Creta, negant alios æque serpentibus agros
Dulcem ferre cibum, et curvas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam fumosque volucres,
Et bibit humorem, et, cum vult, ex se ipsa remittit;
Quæque suo viridi semper se gramine vestit,
Nec scabie et salsa lædit rubigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus ulmos;
Illa ferax oleo est; illam experiere colendo
Et facilem pecori, et patientem vomeris unci.
Talem dives arat Capua, et vicina Vesevo
Ora jugo, et vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nunc, quo quamque modo possis cognoscere, dicam:
Rara sit, an supra morem si densa, requiras:
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho;
Densa magis Cereri; rarissima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, alteque jubebis
In solido puteum demitti, omnemque repones
Rursus humum, et pedibus summas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum, pecorique et vitibus almis
Aptius, uber erit: sin in sua posse negabunt
Ire loca, et scrobibus superabit terra repletis,
Spissus ager; glebas cunctantes crassaque terga
Exspecta, et validis terram proscinde juvencis.
Salsa autem tellus, et quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec mansuescit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis sua nomina servat),
Tale dabit specimen: tu spisso vimine qualos,
Colaque prælorum fumosis deripe tectis;
Huc ager ille malus, dulcesque a fontibus undæ,
Ad plenum calcentur: aqua eluctabitur omnis
Scilicet, et grandes ibunt per vimina guttæ;
At sapor indicium faciet manifestus, et ora
Tristia tentantum sensu torquebit amaror.
Pinguis item quæ sit tellus, hoc denique pacto
Discimus: haud unquam manibus jactata fatiscit,
Sed picis in morem ad digitos lentescit habendo.
Humida majores herbas alit, ipsaque justo
Lætior: ah! nimium ne sit mihi fertilis illa,
Neu se prævalidam primis ostendat aristis!
Quæ gravis est, ipso tacitam se pondere prodit,
Quæque levis. Promtum est oculis prædiscere nigram,
Et quis cui color. At sceleratum exquirere frigus
Difficile est: piceæ tantum taxique nocentes
Interdum, aut hederæ pandunt vestigia nigræ.
His animadversis, terram multo ante memento
Excoquere, et magnos scrobibus concidere montes;
Ante supinatas Aquiloni ostendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus: optima putri
Arva solo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta movens robustus jugera fossor.
At, si quos haud ulla viros vigilantia fugit,
Ante locum similem exquirunt, ubi prima paretur
Arboribus seges, et quo mox digesta feratur,
Mutatam ignorent subito ne semina matrem.
Quin et jam cœli regionem in cortice signant;
Ut, quo quæque modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quam terga obverterit axi,
Restituant; adeo in teneris consuescere multum est.
Collibus, an plano melius sit ponere vitem,
Quære prius. Si pinguis agros metabere campi,
Densa sere; in denso non segnior ubere Bacchus.
Sin tumulis accline solum collesque supinos,
Indulge ordinibus: nec secius omnis in unguem
Arboribus positis secto via limite quadret.
Ut sæpe, ingenti bello cum longa cohortes
Explicuit legio, et campo stetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Ære renidenti tellus, nec dum horrida miscent
Prælia, sed dubius mediis Mars errat in armis:
Omnia sint paribus numeris dimensa viarum;
Non animum modo uti pascat prospectus inanem;
Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuum poterunt se extendere rami.
Forsitan et, scrobibus quæ sint fastigia, quæras.
Ausim vel tenui vitem committere sulco:
Altior ac penitus terræ defigitur arbor;
Æsculus in primis, quæ, quantum vertice ad auras
Ætherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Convellunt; immota manet, multosque nepotes,
Multa virûm volvens durando sæcula, vincit;
Tùm fortes late ramos et brachia tendens
Huc illuc, media ipsa ingentem sustinet umbram.
Neve tibi ad solem vergant vineta cadentem;
Neve inter vites corylum sere: Neve flagella
Summa pete, aut summa destringe ex arbore plantas;
Tantus amor terræ: Neu ferro læde retuso
Semina: Neve oleæ silvestres insere truncos:
Nam sæpe incautis pastoribus excidit ignis,
Qui, furtim pingui primum sub cortice tectus,
Robora comprendit, frondesque elapsus in altas
Ingentem cœlo sonitum dedit, inde secutus
Per ramos victor perque alta cacumina regnat,
Et totum involvit flammis nemus, et ruit atram
Ad cœlum picea crassus caligine nubem;
Præsertim si tempestas a vertice silvis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc ubi; non a stirpe valent, cæsæque reverti
Possunt, atque ima similes revirescere terra:
Infelix superat foliis oleaster amaris.
Nec tibi tam prudens quisquam persuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam spirante moveri.
Rura gelu tum claudit hiems; nec semine jacto
Concretam patitur radicem affigere terræ.
Optima vinetis satio, cum vere rubenti
Candida venit avis, longis invisa colubris;
Prima vel autumni sub frigora, cum rapidus Sol
Non dum hiemem contingit equis, jam præterit æstas.
Ver adeo frondi nemorum, ver utile silvis;
Vere tument terræ, et genitalia semina poscunt.
Tum pater omnipotens fecundis imbribus Æther
Conjugis in gremium lætæ descendit, et omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fetus.
Avia tum resonant avibus virgulta canoris,
Et Venerem certis repetunt armenta diebus.
Parturit almus ager; Zephyrique tepentibus auris
Laxant arva sinus; superat tener omnibus humor;
Inque novos soles audent se germina tuto
Credere; nec metuit surgentes pampinus Austros,
Aut actum cœlo magnis Aquilonibus imbrem;
Sed trudit gemmas, et frondes explicat omnes.

Non alios prima crescentis origine mundi
Illuxisse dies, aliumve habuisse tenorem
Crediderim: ver illud erat; ver magnus agebat
Orbis, et hibernis parcebant flatibus Euri;
Cum primæ lucem pecudes hausere, virûmque
Ferrea progenies duris caput extulit arvis,
Immissæque feræ silvis, et sidera cœlo.
Nec res hunc teneræ possent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, et exciperet cœli indulgentia terras.
Quod superest, quæcumque premes virgulta per agros,
Sparge fimo pingui, et multa memor occule terra;
Aut lapidem bibulum, aut squalentes infode conchas:
Inter enim labentur aquæ, tenuisque subibit
Halitus, atque animos tollent sata. Iamque reperti,
Qui saxo super, atque ingentis pondere testæ,
Urgerent: hoc effusos munimen ad imbres;
Hoc, ubi hiulca siti findit Canis æstifer arva.
Seminibus positis, superest deducere terram
Sæpius ad capita, et duros iactare bidentes;
Aut presso exercere solum sub vomere, et ipsa
Flectere luctantes inter vineta iuvencos.
Tum leves calamos et rasæ hastilia virgæ
Fraxineasque aptare sudes, furcasque bicornes;
Viribus eniti quarum, et contemnere ventos
Assuescant, summasque sequi tabulata per ulmos.
Ac, dum prima novis adolescit frondibus ætas,
Parcendum teneris; et, dum se lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immissus habenis,
Ipsa acie nondum falcis tentanda; sed uncis
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ.
Inde, ubi iam validis amplexæ stirpibus ulmos
Exierint, tum stringe comas, tum brachia tonde:
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, et ramos compesce fluentes.
Texendæ sepes etiam, et pecus omne tenendum,
Præcipue dum frons tenera imprudensque laborum;
Cui, super indignas hiemes solemque potentem,
Silvestres uri assidue capreæque sequaces
Illudunt, pascuntur oves avidæque iuvencæ.
Frigora nec tantum cana concreta pruina,
Aut gravis incumbens scopulis arentibus æstas,
Quantum illi nocuere greges, durique venenum
Dentis, et admorso signata in stirpe cicatrix.
Non aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
Cæditur, et veteres ineunt proscenia ludi,
Præmiaque ingeniis pagos et compita circum
Thesidæ posuere; atque inter pocula læti
Mollibus in pratis unctos saluere per utres.
Nec non Ausonii, Troia gens missa, coloni
Versibus incomtis ludunt risuque soluto;
Oraque corticibus sumunt horrenda cavatis;
Et te, Bacche, vocant per carmina læta, tibique
Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.
Hinc omnis largo pubescit vinea fetu;
Complentur vallesque cavæ saltusque profundi,
Et quocumque deus circum caput egit honestum.
Ergo rite suum Baccho dicemus honorem
Carminibus patriis, lancesque et liba feremus;
Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,
Pinguiaque in verubus torrebimus exta colurnis.
Est etiam ille labor curandis vitibus alter, (tannis
Cui nunquam exhausti satis est: nanque omne quo-
Terque quaterque solum scindendum, glebaque ver-
Æternum frangenda bidentibus; omne levandum (sis
Fronde nemus; redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Ac iam olim, seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus et silvis Aquilo decussit honorem;
Iam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, et curvo Saturni dente relictam
Per-equitur vitem attondens, fingitque putando.
Primus humum fodito, primus devecta cremato
Sarmenta, et vallos primus sub tecta referto;
Postremus metito: bis vitibus ingruit umbra;
Bis segetem densis obducunt sentibus herbæ.
Durus uterque labor. Laudato ingentia rura;
Exiguum colito. Nec non etiam aspera rusci
Vimina per silvam, et ripis fluvialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura salicti.
Iam vinctæ vites; iam falcem arbusta reponunt;
Iam canit extremos effetus vinitor antes:
Sollicitanda tamen tellus, pulvisque movendus;
Et iam maturis metuendus Iupiter uvis.
Contra, non ulla est oleis cultura: neque illæ
Procurvam exspectant falcem rastrosque tenaces,
Cum semel hæserunt arvis, aurasque tulerunt.
Ipsa satis tellus, cum dente recluditur unco,
Sufficit humorem, et gravidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem et placitam Paci nutritor olivam.
Poma quoque, ut primum truncos sensere valentes,
Et vires habuere suas, ad sidera raptim
Vi propria nituntur, opisque haud indiga nostræ.
Nec minus interea fetu nemus omne gravescit,
Sanguineisque inculta rubent aviaria baccis:
Tondentur cytisi, tædas silva alta ministrat,
Pascunturque ignes nocturni, et lumina fundunt.
Et dubitant homines serere, atque impendere curam?
Quid maiora sequar? salices humilesque genistæ,
Aut illæ pecori frondem, aut pastoribus umbras
Sufficiunt; sepemque satis, et pabula melli.
Et iuvat undantem buxo spectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos; iuvat arva videre
Non rastris, hominum non ulli obnoxia curæ.
Ipsæ Caucaseo steriles in vertice silvæ,
Quas animosi Euri assidue frauguntque feruntque,
Dant alios aliæ fetus; dant utile lignum
Navigiis pinos, domibus cedrumque cupressosque.
Hinc radios trivere rotis, hinc tympana plaustris
Agricolæ, et pandas ratibus posuere carinas.
Viminibus salices fecundæ, frondibus ulmi:
At myrtus validis hastilibus, et bona bello
Cornus; Ituræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leves aut torno rasile buxum
Non formam accipiunt, ferroque cavantur acuto.
Nec non et torrentem undam levis innatat alnus,
Missa Pado; nec non et apes examina condunt
Corticibusque cavis vitiosæque ilicis alveo.
Quid memorandum æque Baccheïa dona tulerunt?
Bacchus et ad culpam causas dedit: ille furentes
Centauros leto domuit, Rhœtumque Pholumque,
Et magno Hylæum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, sua si bona nôrint,
Agricolas! quibus ipsa, procul discordibus armis,
Fundit humo facilem victum iustissima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantûm totis vomit ædibus undam;
Nec varios inhiant pulchra testudine postes,
Illusasque auro vestes, Ephyreïaque æra;
Alba neque Assyrio fucatur lana veneno,
Nec casia liquidi corrumpitur usus olivi;
At secura quies, et nescia fallere vita,
Dives opum variarum; at latis otia fundis,
Speluncæ, vivique lacus; at frigida Tempe,
Mugitusque boûm, mollesque sub arbore somni,
Non absunt; illic saltus ac lustra ferarum,
Et patiens operum, exiguoque assueta, iuventus;
Sacra deûm, sanctique patres: extrema per illos

Iustitia excedens terris vestigia fecit.
Me vero primum dulces ante omnia Musæ,
Quarum sacra fero ingenti percussus amore,
Accipiant; cœlique vias et sidera monstrent;
Defectus solis varios, lunæque labores;
Unde tremor terris; qua vi maria alta tumescant
Obicibus ruptis, rursusque in se ipsa residant;
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Sin, has ne possim naturæ accedere partes,
Frigidus obstiterit circum præcordia sanguis;
Rura mihi et rigui placeant in vallibus amnes;
Flumina amem silvasque inglorius. O! ubi campi,
Sperchеosque, et virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! o, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Sistat, et ingenti ramorum protegat umbra!
Felix, qui potuit rerum cognoscere causas;
Atque metus omnes et inexorabile fatum
Subiecit pedibus, strepitumque Acherontis avari!
Fortunatus et ille, deos qui novit agrestes,
Panaque Silvanumque senem Nymphasque sorores!
Illum non populi fasces, non purpura regum
Flexit, et infidos agitans discordia fratres,
Aut coniurato descendens Dacus ab Istro;
Non res Romanæ, perituraque regna; neque ille
Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.
Quos rami fructus, quos ipsa volentia rura,
Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea iura,
Insanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta cæca; ruuntque
In ferrum; penetrant aulas et limina regum;
Hic petit exscidiis urbem miserosque Penates,
Ut gemma bibat, et Sarrano dormiat ostro;
Condit opes alius, defossoque inculat auro.
Hic stupet attonitus Rostris; hunc plausus hiantem
Per cuneos geminatus enim plebisque patrumque
Corripuit. Gaudent perfusi sanguine fratrum,
Exsilioque domos et dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt sub sole iacentem.
Agricola incurvo terram dimovit aratro:
Hinc anni labor; hinc patriam parvosque nepotes
Sustinet; hinc armenta boûm, meritosque iuvencos;
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fetu pecorum, aut Cerealis mergite culmi,
Proventuque onoret sulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems: teritur Sicyonia bacca trapetis;
Glande sues læti redeunt; dant arbuta silvæ;
Et varios ponit fetus autumnus; et alte
Mitis in apricis coquitur vindemia saxis.
Interea dulces pendent circum oscula nati;
Casta pudicitiam servat domus; ubera vaccæ
Lactea demittunt; pinguesque in gramine læto
Inter se adversis luctantur cornibus hædi.
Ipse dies agitat festos: fususque per herbam,
Ignis ubi in medio, et socii cratera coronant,
Te, Libans, Lenæe, vocat; pecorisque magistris
Velocis iaculi certamina ponit in ulmo;
Corporaque agresti nudant prædura palæstra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus et frater: sic fortis Etruria crevit;
Scilicet et rerum facta est pulcherrima Roma,
Septemque una sibi muro circumdedit arces.
Ante etiam sceptrum Dictæi regis, et ante
Impia quam cæsis gens est epulata iuvencis,
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari classica, necdum
Impositos duris crepitare incudibus enses.
Sed nos immensum spatiis confecimus æquor;
Et iam tempus equûm fumantia solvere colla.

Liber tertius

Te quoque, magna Pales, et te memorande canemus
Pastor ab Amphryso; vos, silvæ amnesque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuissent carmine mentes,
Omnia iam vulgata. Quis aut Eurysthea durum,
Aut illaudati nescit Busiridis aras?
Cui non dictus Hylas puer? et Latonia Delos?
Hippodamenque, humeroque Pelops insignis eburno,
Acer equis? Tentanda via est, qua me quoque possim
Tollere humo, victorque virûm volitare per ora.
Primus ego in patriam mecum, modo vita supersit,
Aonio rediens deducam vertice Musas;
Primus Idumæas referam tibi, Mantua, palmas;
Et viridi in campo templum de marmore ponam
Propter aquam, tardis ingens ubi flexibus errat
Mincius, et tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæsar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, et Tyrio conspectus in ostro,
Centum quadriiugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheum linquens lucosque Molorchi,
Cursibus et crudo decernet Græcia cæstu.
Ipse, caput tonsæ foliis ornatus olivæ,
Dona feram. Iam nunc sollennes ducere pompas
Ad delubra iuvat, cæsosque videre iuvencos:
Vel scena ut versis discedat frontibus, utque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro solidoque elephanto
Gangaridum faciam, victorisque arma Quirini;
Atque hic undantem bello magnumque fluentem
Nilum, ac navali surgentes ære columnas.
Addam urbes Asiæ domitas, pulsumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum versisque sagittis,
Et duo rapta manu diverso ex hoste tropæa,
Bisque triumphatas utroque ab litore gentes.
Stabunt et Parii lapides, spirantia signa,
Assaraci proles, demissæque ab Iove gentis
Nomina, Trosque parens, et Troiæ Cynthius auctor.
Invidia infelix Furias amnemque severum
Cocyti metuet, tortosque Ixionis angues,
Immanemque rotam, et non exsuperabile saxum.
Interea Dryadum silvas saltusque sequamur
Intactos, tua, Mæcenas, haud mollia iussa.
Te sine nil altum mens inchoat. En, age, segnes
Rumpe moras; vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixque Epidaurus equorum;
Et vox assensu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentes accingar dicere pugnas
Cæsaris, et nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abest ab origine Cæsar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Pascit equos, seu quis fortes ad aratra iuvencos
Corpora præcipue matrum legat. Optima torvæ
Forma bovis, cui turpe caput, cui plurima cervix,
Et crurum tenus a mento palearia pendent;
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna,
Pes etiam; et camuris hirtæ sub cornibus aures.
Nec mihi displiceat maculis insignis et albo,
Aut iuga detrectans; interdumque aspera cornu,
Et faciem tauro propior; quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit vestigia cauda.
Ætas Lucinam iustosque pati hymenæos
Desinit ante decem, post quatuor incipit annos:
Cætera nec feturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea, superat gregibus dum læta iuventas,
Solve mares; mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando suffice prolem.
Optima quæque dies miseris mortalibus ævi

Prima fugit; subeunt morbi, tristisque senectus;
Et labor et duræ rapit inclementia mortis.
Semper eruut, quarum mutari corpora malis:
Semper enim refice; ac, ne post amissa requiras,
Anteveni, et sobolem armento sortire quotannis.
Nec non et pecori est idem delectus equino.
Tu modo, quos in spem statues submittere gentis,
Præcipuum iam inde a teneris impende laborem.
Continuo pecoris generosi pullus in arvis
Altius ingreditur, et mollia crura reponit.
Primus et ire viam, et fluvios tentare minaces
Audet, et ignoto sese committere ponti;
Nec vanos horret strepitus. Illi ardua cervix,
Argutumque caput, brevis alvus, obesaque terga;
Luxuriatque toris animosum pectus. Honesti
Spadices, glaucique; color deterrimus albis,
Et gilvo. Tum, si qua sonum procul arma dedere,
Stare loco nescit; micat auribus, et tremit artus;
Collectumque premens volvit sub naribus ignem.
Densa iuba, et dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos spina; cavatque
Tellurem, et solido graviter sonat ungula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, et, quorum Graii meminere poetæ,
Martis equi bijuges, et magni currus Achillei.
Talis et ipse iubam cervice effudit equina
Coniugis adventu pernix Saturnus, et altum
Pelion hinnitu fugiens implevit acuto.
Hunc quoque, ubi aut morbo gravis, aut iam segnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignosce senectæ.
Frigidus in Venerem senior, frustraque laborem
Ingratum trahit; et, si quando ad prœlia ventum est,
Ut quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,
Incassum furit. Ergo animos ævumque notabis
Præcipue; hinc alias artes, prolemque parentûm,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Cum spes arrectæ iuvenum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans: illi instant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis;
Iamque humiles, iamque elati sublime videntur
Aera per vacuum ferri, atque assurgere in auras:
Nec mora, nec requies; at fulvæ nimbus arenæ
Tollitur; humescunt spumis flatuque sequentûm:
Tantus amor laudum, tantæ est victoria curæ.
Primus Erichthonius currus et quatuor ausus
Iungere equos, rapidusque rotis insistere victor.
Frena Pelethronii Lapithæ gyrosque dedere
Impositi dorso, atque equitem docuere sub armis
Insultare solo, et gressus glomerare superbos.
Æquus uterque labor; æque iuvenemque magistri
Exquirunt, calidumque animis, et cursibus acrem;
Quamvis sæpe fuga versos ille egerit hostes,
Et patriam Epirum referat, fortesque Mycenas,
Neptunique ipsa deducat origine gentem.
His animadversis, instant sub tempus, et omnes
Impendunt curas denso distendere pingui,
Quem legere ducem, et pecori dixere maritum;
Pubentesque secant herbas, fluviosque ministrant,
Farraque; ne blando nequeat superesse labori;
Iuvalidique patrum referant ieiunia nati.
Ipsa autem macie tenuant armenta volentes;
Atque, ubi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondesque negant, et fontibus arcent.
Sæpe etiam cursu quatiunt, et sole fatigant,
Cum graviter tunsis gemit area frugibus, et cum
Surgentem ad Zephyrum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus
Sit genitali arvo, et sulcos oblimet inertes;
Sed rapiat sitiens Venerem, interiusque recondat.
Rursus cura patrum cadere, et succedere matrum
Incipit. Exactis gravidæ cum mensibus errant,
Non illas gravibus quisquam iuga ducere plaustris,
Non saltu superare viam sit passus, et acri
Carpere prata fuga, fluviosque innare rapaces.
Saltibus in vacuis pascant, et plena secundum
Flumina; muscus ubi, et viridissima graminе ripa,
Speluncæque tegant, et saxea procubet umbra.
Est lucos Silari circa ilicibusque virentem
Plurimus Alburnum volitans, (cui nomen asilo
Romanum est, œstrum Graii vertere vocantes)
Asper, acerba sonans; quo tota exterrita silvis
Diffugiunt armenta; furit mugitibus æther
Concussus, silvæque et sicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monstro horribiles exercuit iras
Inachiæ Iuno pestem meditata iuvencæ.
Hunc quoque, nam mediis fervoribus acrior instat,
Arcebis gravido pecori, armentaque pasces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus astris.
Post partum cura in vitulos traducitur omnis;
Continuoque notas et nomina gentis inurunt,
Et, quos aut pecori malint submittere habendo,
Aut aris servare sacros, aut scindere terram,
Et campum horrentem fractis invertere glebis.
Cætera pascuntur virides armenta per herbas:
Tu quos ad studium atque usum formabis agrestem,
Iam vitulos hortare, viamque insiste domandi,
Dum faciles animi iuvenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos
Cervici subnecte; dehinc, ubi libera colla
Servitio assuêrint, ipsis e torquibus aptos
Iunge pares, et coge gradum conferre iuvencos;
Atque illis iam sæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, et summo vestigia pulvere signent:
Post valido nitens sub pondere fagineus axis
Instrepat, et iunctos temo trahat æreus orbes.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec vescas salicum frondes, ulvamque palustrem,
Sed frumenta manu carpes sata. Nec tibi fetæ,
More patrum, nivea implebunt mulctraria vaccæ;
Sed tota in dulces consument ubera natos.
Sin ad bella magis studium turmasque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Pisæ,
Et Iovis in luco currus agitare volantes;
Primus equi labor est, animos atque arma videre
Bellantûm, lituosque pati; tractuque gementem
Ferre rotam, et stabulo frenos audire sonantes;
Tum magis atque magis blandis gaudere magistri
Laudibus, et plausæ sonitum cervicis amare.
Atque hæc iam primo depulsus ab ubere matris
Audeat, inque vicem det mollibus ora capistris
Invalidus, etiamque tremens, etiam inscius ævi.
At tribus exactis ubi quarta accesserit æstas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibusque sonare
Compositis, sinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti similis; tum cursibus auras,
Tum vocet, ac per aperta volans, ceu liber habenis,
Æquora, vix summa vestigia ponat arena:
Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythiæque hiemes atque arida differt
Nubila: tum segetes altæ campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summæque sonorem
Dant silvæ longique urgent ad litora fluctus:
Ille volat, simul arva fuga, simul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas et maxima campi
Sudabit spatia, et spumas agel ore cruentas;

Belgica vel molli melius feret esseda collo.
Tum demum crassa magnum farragine corpus
Crescere iam domitis sinito; namque ante domandum
Ingentes tollent animos, prensique negabunt (dum
Verbera lenta pati, et duris parere lupatis.
Sed non ulla magis vires industria firmat,
Quam Venerem et cæci stimulos avertere amoris,
Sive bovûm, sive est cui gratior usus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in gramine longa
Pascua, post montem oppositum, et trans flumina lata;
Aut intus clausos satura ad præsepia servant.
Carpit enim vires paulatim, uritque videndo
Femina; nec nemorum patitur meminisse, nec herbæ.
Dulcibus illa quidem illecebris et sæpe superbos
Cornibus inter se subigit decernere amantes.
Pascitur in magna silva formosa iuvenca:
Illi alternantes multa vi prœlia miscent
Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis;
Versaque in obnixos urgentur cornua vasto
Cum gemitu; reboant silvæque et longus Olympus.
Nec mos bellantes una stabulare: sed alter
Victus abit, longeque ignotis exsulat oris;
Multa gemens ignominiam plagasque superbi
Victoris, tum, quos amisit inultus, amores;
Et stabula adspectans regnis excessit avitis.
Ergo omni cura vires exercet, et inter
Dura iacet pernox instrato saxa cubili,
Frondibus hirsutis et carice pastus acuta;
Et tentat sese, atque irasci in cornua discit,
Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
Post, ubi collectum robur viresque refectæ,
Signa movet, præcepsque oblitum fertur in hostem:
Fluctus uti, medio cœpit cum albescere ponto,
Longius ex altoque sinum trahit; utque, volutus
Ad terras, immane sonat per saxa, neque ipso
Monte minor procumbit; at ima exæstuat unda
Vorticibus, nigramque alte subiectat arenam. (que,
Omne adeo genus in terris hominumque ferarum-
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt: amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sævior erravit campis; nec funera vulgo
Tam multa informes ursi stragemque dedere
Per silvas; tum sævus aper, tum pessima tigris.
Heu! male tum Libyæ solis erratur in agris.
Nonne vides, ut tota tremor pertentet equorum
Corpora, si tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos iam frena virûm, neque verbera sæva,
Non scopuli rupesque cavæ, atque obiecta retardant
Flumina, correptos undâ torquentia montes.
Ipse ruit dentesque Sabellicus exacuit sus,
Et pede prosubigit terram, fricat arbore costas,
Atque hinc atque illinc humeros ad vulnera durat.
Quid iuvenis, magnum cui versat in ossibus ignem
Durus amor? Nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca serus freta; quem super ingens
Porta tonat cœli, et scopulis illisa reclamant
Æquora; nec miseri possunt revocare parentes,
Nec moritura super crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, et genus acre luporum
Atque canum? quid, quæ imbelles dant prœlia cervi?
Scilicet ante omnes furor est insignis equarum;
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumsere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, transque sonantem
Ascanium; superant montes, et flumina tranant.
Continuoque, avidis ubi subdita flamma medullis,
Vere magis, quia vere calor redit ossibus, illæ
Ore omnes versæ in Zephyrum stant rupibus altis,
Exceptantque leves auras; et sæpissime ullis
Coniugiis, vento gravidæ (mirabile dictu)
Saxa per et scopulos et depressas convalles
Diffugiunt; non, Eure, tuos, neque Solis ad ortus;
In Boream Caurumque, aut unde nigerrimus Auster
Nascitur, et pluvio contristat frigore cœlum.
Hic demum, hippomanes vero quod nomine dicunt
Pastores, lentum destillat ab inguine virus;
Hippomanes, quod sæpe malæ legere novercæ,
Miscueruntque herbas et non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumvectamur amore.
Hoc satis armentis. Superat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtasque capellas.
Hic labor; hinc laudem fortes sperate coloni.
Nec sum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem.
Sed me Parnassi deserta per arvlua dulcis
Raptat amor. Iuvat ire iugis, qua nulla priorum
Castaliam molli devertitur orbita clivo. (dum.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore sonan-
Incipiens, stabulis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas;
Et multa duram stipula filicumque maniplis
Sternere subter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, scabiemque ferat turpesque podagras.
Post hinc digressus iubeo frondentia capris
Arbuta sufficere, et fluvios præbere recentes;
Et stabula a ventis hiberno opponere soli
Ad medium conversa diem, cum frigidus olim
Iam cadit, extremoque irrorat Aquarius anno.
Hæ quoque non cura nobis leviore tuendæ;
Nec minor usus erit; quamvis Milesia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Densior hinc soboles; hinc largi copia lactis.
Quam magis exhausto spumaverit ubere mulctra,
Læta magis pressis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, setasque comantes,
Usum in castrorum, et miseris velamina nautis.
Pascuntur vero silvas, et summa Lycæi,
Horrentesque rubos, et amantes arvlua dumos;
Atque ipsæ memores redeunt in tecta, suosque
Ducunt, et gravido superant vix ubere limen.
Ergo omni studio glaciem ventosque nivales,
Quo minus est illis curæ mortalis egestas,
Avertes; victumque feres et virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero, Zephyris cum læta vocantibus æstas
In saltus utrumque gregem atque in pascua mittet;
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba.
Inde, ubi quarta sitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbusta cicadæ,
Ad puteos aut alta greges ad stagna iubeto
Currentem iliguis potare canalibus undam;
Æstibus at mediis umbrosam exquirere vallem,
Sicubi magna Iovis antiquo robore quercus
Ingentes tendat ramos, aut sicubi nigrum
Ilicibus crebris sacra nemus accubet umbra;
Tum tenues dare rursus aquas, et pascere rursus
Solis ad occasum, cum frigidus aera Vesper
Temperat, et saltus reficit iam roscida luna,
Litoraque alcyonen resonant, acalanthida dumi.
Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Prosequar, et raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque, et totum ex ordine mensem,

Pascitur, itque pecus longa in deserta sine ullis
Hospitiis: tantum campi iacet. Omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Cressamque pharetram:
Non secus ac patriis acer Romanus in armis
Iniusto sub fasce viam cum carpit, et hosti
Ante exspectatum positis stat in agmine castris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæotiaque unda,
Turbidus et torquens flaventes Ister arenas,
Quaque redit medium Rhodope porrecta sub axem.
Illic clausa tenent stabulis armenta; neque ullæ
Aut herbæ campo apparent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niveis informis et alto
Terra gelu late, septemque assurgit in ulnas.
Semper hiems, semper spirantes frigora Cauri.
Tum Sol pallentes haud umquam discutit umbras;
Nec cum invectus equis altum petit æthera; nec cum
Præcipitem Oceani rubro lavit æquore currum.
Concrescunt subitæ currenti in flumine crustæ,
Undaque iam tergo ferratos sustinet orbes,
Puppibus illa prius, patulis nunc hospita plaustris.
Æraque dissiliunt vulgo, vestesque rigescunt
Indutæ, cæduntque securibus humida vina;
Et totæ solidam in glaciem vertere lacunæ;
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non secius aere ningit:
Intereunt pecudes, stant circumfusa pruinis
Corpora magna boûm; confertoque agmine cervi
Torpent mole nova, et summis vix cornibus exstant.
Hos non immissis canibus, non cassibus ullis,
Puniceæve agitant pavidos formidine pennæ:
Sed frustra oppositum trudentes pectore montem
Comminus obtruncant ferro, graviterque rudentes
Cædunt, et magno læti clamore reportant.
Ipsi in defossis specubus secura sub alta
Otia agunt terra, congestaque robora totasque
Advolvere focis ulmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, et pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea sorbis.
Talis Hyperboreo Septem subiecta trioni
Gens effrena virûm Rhipæo tunditur Euro,
Et pecudum fulvis velatur corpora setis.
Si tibi lanitium curæ; primum aspera silva,
Lappæque tribulique absint; fuge pabula læta;
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem, quamvis aries sit candidus ipse,
Nigra subest udo tantum cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum; plenoque alium circumspice campo.
Munere sic niveo lanæ, si credere dignum est,
Pan deus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit,
In nemora alta vocans; nec tu adspernata vocantem.
At, cui lactis amor, cytisum lotosque frequentes
Ipse manu salsasque ferat præsepibus herbas.
Hinc et amant fluvios magis, ac magis ubera tendunt,
Et salis occultum referunt in lacte saporem.
Multi iam excretos prohibent a matribus hædos,
Primaque ferratis præligunt ora capistris.
Quod surgente die mulsere horisque diurnis,
Nocte premunt; quod iam tenebris et sole cadente,
Sub lucem exportans calathis adit oppida pastor;
Aut parco sale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit postrema: sed una
Veloces Spartæ catulos acremque Molossum
Pasce sero pingui. Numquam, custodibus illis,
Nocturnum stabulis furem, incursusque luporum,
Aut impacatos a tergo horrebis Iberos.
Sæpe etiam cursu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulsos silvestribus apros
Latratu turbabis agens, montesque per altos
Ingentem clamore premes ad retia cervum.
Disce et odoratam stabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare graves nidore chelydros.
Sæpe sub immotis præsepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit;
Aut tecto assuetus coluber succedere et umbræ,
Pestis acerba boûm, pecorique adspergere virus,
Fovit humum. Cape saxa manu, cape robora, pastor,
Tollentemque minas et sibila colla tumentem
Deiice; iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medii nexus extremæque agmina caudæ
Solvuntur, tardosque trahit sinus ultimus orbes.
Est etiam ille malus Calabris in saltibus anguis,
Squamea convolvens sublato pectore terga,
Atque notis longam maculosus grandibus alvum;
Qui, dum amnes ulli rumpuntur fontibus, et dum
Vere madent udo terræ ac pluvialibus Austris,
Stagna colit; ripisque habitans, hic piscibus atram
Improbus ingluviem ranisque loquacibus explet.
Postquam exusta palus, terræque ardore dehiscunt,
Exsilit in siccum, et flammantia lumina torquens
Sævit agris, asperque siti atque exterritus æstu.
Ne mihi tum molles sub divo carpere somnos,
Neu dorso nemoris libeat iacuisse per herbas,
Cum positis novus exuviis nitidusque iuventa
Volvitur, aut, catulos tectis aut ova relinquens,
Arduus ad solem et linguis micat ora trisulcis.
Morborum quoque te causas et signa docebo.
Turpis oves tentat scabies, ubi frigidus imber
Altius ad vivum persedit, et horrida cano
Bruma gelu; vel cum tonsis illotus adhæsit
Sudor, et hirsuti secuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluviis pecus omne magistri
Perfundunt, udisque aries in gurgite villis
Mersatur, missusque secundo defluit amni;
Aut tonsum tristi contingunt corpus amurca,
Et spumas miscent argenti, vivaque sulfura,
Idæasque pices, et pingues unguine ceras,
Scillamque, helleborosque graves, nigrumque bitumen.
Non tamen ulla magis præsens fortuna laborum est,
Quam si quis ferro potuit rescindere summum
Ulceris os. Alitur vitium, vivitque tegendo;
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora Deos sedet omina poscens.
Quin etiam, ima dolor balantum lapsus ad ossa
Cum furit, atque artus depascitur arida febris,
Profuit incensos æstus avertere, et inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam;
Bisaltæ quo more solent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deserta Getarum,
Et lac concretum cum sanguine potat equino.
Quam procul aut molli succedere sæpius umbræ
Videris, aut summas carpentem ignavius herbas,
Extremamque sequi, aut medio procumbere campo
Pascentem, et seræ solam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compesce, prius quam
Dira per incautum serpant contagia vulgus.
Non tam creber, agens hiemem, ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum pestes. Nec singula morbi
Corpora corripiunt; sed tota æstiva repente,
Spemque gregemque simul, cunctamque ab origine gentem.
Tum sciat, aerias Alpes et Norica si quis
Castella in tumulis, et Iapydis arva Timavi,
Nunc quoque post tanto videat, desertaque regna
Pastorum, et longe saltus lateque vacantes.
Hic quondam morbo cœli miseranda coorta est
Tempestas, totoque autumni incanduit æstu,

Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum;
Corrupitque lacus; infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat simplex; sed ubi ignea venis
Omnibus acta sitis miserum adduxerat artus,
Rursus abundabat fluidus liquor, omniaque in se
Ossa minutatim morbo collapsa trahebat.
Sæpe in honore Deûm medio stans hostia ad aram,
Lanea dum nivea circumdatur infula vitta,
Inter cunctantes cecidit moribunda ministros.
Aut si quam ferro mactaverat ante sacerdos,
Inde neque impositis ardent altaria fibris;
Nec responsa potest consultus reddere vates;
Ac vix suppositi tinguntur sanguine cultri,
Summaque ieiuna sanie infuscatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulces animas plena ad præsepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, et quatit ægros
Tussis anhela sues, ac faucibus angit obesis.
Labitur infelix, studiorum atque immemor herbæ,
Victor equus, fontesque avertitur, et pede terram
Crebra ferit; demissæ aures; incertus ibidem
Sudor; et ille quidem morituris frigidus; aret
Pellis, et ad tactum tractanti dura resistit.
Hæc ante exitium primis dant signa diebus.
Sin in processu cœpit crudescere morbus;
Tum vero ardentes oculi, atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu gravis; imaque longo
Ilia singultu tendunt; it naribus ater
Sanguis, et obsessas fauces premit aspera lingua.
Profuit inserto latices infundere cornu
Lenæos; ea visa salus morientibus una.
Mox erat hoc ipsum exitio, furiisque refecti
Ardebant, ipsique suos, iam morte sub ægra,
(Di meliora piis, erroremque hostibus illum!)
Discissos nudis laniabant dentibus artus.
Ecce autem duro fumans sub vomere taurus
Concidit, et mixtum spumis vomit ore cruorem,
Extremosque ciet gemitus. It tristis arator,
Mœrentem abiungens fraterna morte iuvencum;
Atque opere in medio defixa reliquit aratra.
Non umbræ altorum nemorum, non mollia possunt
Prata movere animum, non, qui per saxa volutus
Purior electro campum petit amnis: at ima
Solvuntur latera, atque oculos stupor urget inertes,
Ad terramque fluit devexo pondere cervix.
Quid labor aut benefacta iuvant? quid vomere terras
Invertisse graves? atqui non Massica Bacchi
Munera, non illis epulæ nocuere repostæ:
Frondibus et victu pascuntur simplicis herbæ;
Pocula sunt fontes liquidi, atque exercita cursu
Flumina, nec somnos abrumpit cura salubres.
Tempore non alio dicunt regionibus illis
Quæsitas ad sacra boves Iunonis, et uris
Imparibus ductos alta ad donaria currus.
Ergo ægre rastris terram rimantur, et ipsis
Unguibus infodiunt fruges, montesque per altos
Contenta cervice trahunt stridentia plaustra.
Non lupus insidias explorat ovilia circum,
Nec gregibus nocturnus obambulat; acrior illum
Cura domat. Timidi damæ cervique fugaces
Nunc interque canes et circum tecta vagantur.
Iam maris immensi prolem, et genus omne natantum,
Litore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
Proluit; insolitæ fugiunt in flumina phocæ.
Interit et curvis frustra defensa latebris
Vipera, et attoniti squamis adstantibus hydri.
Ipsis est aer avibus non æquus, et illæ
Præcipites alta vitam sub nube relinquunt.
Præterea iam nec mutari pabula refert,
Quæsitæque nocent artes; cessere magistri,
Phillyrides Chiron Amythaoniusque Melampus.
Sævit, et, in lucem Stygiis emissa tenebris,
Pallida Tisiphone Morbos agit ante Metumque,
Inque dies avidum surgens caput altius effert.
Balatu pecorum et crebris mugitibus amnes
Arentesque sonant ripæ collesque supini.
Iamque catervatim dat stragem, atque aggerat ipsis
In stabulis turpi dilapsa cadavera tabo;
Donec humo tegere, ac foveis abscondere discunt.
Nam neque erat coriis usus; nec viscera quisquam
Aut undis abolere potest, aut vincere flamma;
Nec tondere quidem morbo illuvieque peresa
Vellera, nec telas possunt attingere putres.
Verum etiam, invisos si quis tentarat amictus,
Ardentes papulæ, atque immundus olentia sudor
Membra sequebatur; nec longo deinde moranti
Tempore contactos artus sacer ignis edebat.

Liber quartus

Protenus aerii mellis cœlestia dona
Exsequar. Hanc etiam, Mæcenas, adspice partem.
Admiranda tibi levium spectacula rerum,
Magnanimosque duces, totiusque ordine gentis
Mores, et studia, et populos, et prœlia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria; si quem
Numina læva sinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio sedes apibus statioque petenda,
Quo neque sit ventis aditus (nam pabula venti
Ferre domum prohibent), neque oves hædique petulci
Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, et surgentes atterat herbas.
Absint et picti squalentia terga lacerti
Pinguibus a stabulis, meropesque, aliæque volucres;
Et manibus Procne pectus signata cruentis.
Omnia nam late vastant, ipsasque volantes
Ore ferunt dulcem nidis immitibus escam.
At liquidi fontes et stagna virentia musco
Adsint, et tenuis, fugiens per gramina, rivus;
Palmaque vestibulum aut ingens oleaster inumbret;
Ut, cum prima novi ducent examina reges
Vere suo, ludetque favis emissa iuventus,
Vicina invitet decedere ripa calori;
Obviaque hospitiis teneat frondentibus arbos.
In medium, seu stabit iners, seu profluet humor,
Transversas salices et grandia coniice saxa;
Pontibus ut crebris possint consistere, et alas
Pandere ad æstivum solem, si forte morantes
Sparserit, aut præceps Neptuno immerserit Eurus.
Hæc circum casiæ virides, et olentia late
Serpylla, et graviter spirantis copia thymbræ
Floreat, irriguumque bibant violaria fontem.
Ipsa autem, seu corticibus tibi suta cavatis,
Seu lento fuerint alvearia vimine texta,
Angustos habeant aditus: nam frigore mella
Cogit hiems, eademque calor liquefacta remittit.
Utraque vis apibus pariter metuenda; neque illæ
Nequidquam in tectis certatim tenuia cera
Spiramenta linunt, fucoque et floribus oras
Explent, collectumque hæc ipsa ad munera gluten
Et visco et Phrygiæ servant pice lentius Idæ.
Sæpe etiam effossis, si vera est fama, latebris
Sub terra fovere larem, penitusque reperta
Punicibusque cavis exesæque arboris antro.
Tu tamen e levi rimosa cubilia limo
Unge fovens circum, et raras super inice frondes.
Seu propius tectis taxum sine, neve rubentes

Ure foco caueros; altæ neu crede jaludi,
Aut ubi odor cœni gravis, aut ubi concava pulsu
Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.
Quod superest, ubi pulsam hiemem sol aureus egit
Sub terras, cœlumque æstiva luce reclusit;
Illæ continuo saltus silvasque peragrant,
Purpureosque metunt flores, et flumina libant
Summa leves. Hinc nescio qua dulcedine lætæ
Progeniem nidosque fovent; hinc arte recentes
Excudunt ceras, et mella tenacia fingunt.
Hinc, ubi iam emissum caveis ad sidera cœli
Nare per æstatem liquidam suspexeris agmen,
Obscuramque trahi vento mirabere nubem,
Contemplator; aquas dulces, et frondea semper
Tecta petunt. Hue tu iussos adsperge sapores,
Trita melisphylla, et cerinthæ ignobile gramen;
Tinnitusque cie, et Matris quatè cymbala circum:
Ipsæ consident medicatis sedibus; ipsæ
Intima more suo sese in cunabula condent.
Sin autem ad pugnam exierint; (nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu,
Continuoque animos vulgi et trepidantia bello
Corda licet longe præsciscere: namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, et vox
Auditur fractos sonitus imitata tubarum;
Tum trepidæ inter se coeunt, pennisque coruscant,
Spiculaque exacuunt rostris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipsa ad prætoria densæ
Miscentur, magnisque vocant clamoribus hostem.)
Ergo, ubi ver nactæ sudum camposque patentes
Erumpunt portis, concurritur; æthere in alto
Fit sonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbem,
Præcipitesque cadunt. Non densior aere grando,
Nec de concussa tantum pluit ilice glandis.
Ipsi per medias acies, insignibus alis,
Ingentes animos angusto in pectore versant,
Usque adeo obnixi non cedere, dum gravis aut hos,
Aut hos versa fuga victor dare terga subegit.
Hi motus animorum, atque hæc certamina tanta,
Pulveris exigui iactu compressa quiescent.
Verum, ubi ductores acie revocaveris ambo,
Deterior qui visus, eum, ne prodigus obsit,
Dede neci; melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens;
Nam duo sunt genera; hic melior, insignis et ore,
Et rutilis clarus squamis; ille horridus alter
Desidia, latamque trahens inglorius alvum.
Ut binæ regum facies, ita corpora plebis:
Namque aliæ turpes horrent; ceu, pulvere ab alto
Cum venit, et sicco terram spuit ore viator
Aridus; elucent aliæ, et fulgore coruscant,
Ardentes auro, et paribus lita corpora guttis.
Hæc potior soboles; hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes; nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, et durum Bacchi domitura saporem.
At cum incerta volant, cœloque examina ludunt,
Contemnuntque favos, et frigida tecta relinquunt,
Instabiles animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. Tu regibus alas
Eripe. Non illis quisquam cunctantibus altum
Ire iter, aut castris audebit vellere signa.
Invitent croceis halantes floribus horti,
Et custos furum atque avium cum falce saligna
Hellespontiaci servet tutela Priapi.
Ipse thymum pinosque ferens de montibus altis
Tecta serat late circum, cui talia curæ;
Ipse labore manum duro terat; ipse feraces
Figat humo plantas, et amicos irriget imbres.
Atque equidem (extremo ni iam sub fine laborum
Vela traham, et terris festinem advertere proram)
Forsitan et, pingues hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique rosaria Pæsti;
Quoque modo potis gauderent intuba rivis,
Et virides apio ripæ; tortusque per herbam
Cresceret in ventrem cucumis; nec sera comantem
Narcissum, aut flexi tacuissem vimen acanthi,
Pallentesque hederas, et amantes litora myrtos.
Namque sub Œbaliæ memini me turribus arcis,
Qua niger humectat flaventia culta Galæsus,
Corycium vidisse senem, cui pauca relicti
Iugera ruris erant: nec fertilis illa iuvencis,
Nec pecori opportuna seges, nec commoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenasque premens vescumque papaver,
Regum æquabat opes animis; seraque revertens
Nocte domum, dapibus mensas onerabat inemtis.
Primus vere rosam atque autumno carpere poma,
Et cum tristis hiems etiamnum frigore saxa
Rumperet, et glacie cursus frenaret aquarum,
Ille comam mollis iam tondebat hyacinthi,
Æstatem increpitans seram Zephyrosque morantes.
Ergo apibus fetis idem atque exantlare multo
Primus abundare, et spumantia cogere pressis
Mella favis; illi tiliæ, atque uberrima pinus;
Quotque in flore novo pomis se fertilis arbos
Induerat, totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam seras in versum distulit ulmos,
Eduramque pirum, et spinos iam pruna ferentes,
Iamque ministrantem platanum potantibus umbras.
Verum hæc ipse equidem spatiis exclusus iniquis
Prætereo, atque aliis post me memoranda relinquo.
Nunc age, naturas apibus quas Iupiter ipse
Addidit, expediam, pro tanta mercede, canoros
Curetum sonitus crepitantiaque æra secutæ,
Dictæo cœli Regem pavere sub antro.
Solæ communes natos, consortia tecta
Urbis habent, magnisque agitant sub legibus ævum;
Et patriam solæ et certos novere penates;
Venturæque hiemis memores æstate laborem
Experiuntur, et in medium quæsita reponunt.
Namque aliæ victu invigilant, et fœdere pacto
Exercentur agris; pars intra septa domorum
Narcissi lacrymam, et lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras; aliæ, spem gentis, adultos
Educunt fetus; aliæ purissima mella
Stipant, et liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti;
Inque vicem speculantur aquas et nubila cœli;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos, pecus a præsepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina massis
Cum properant, alii taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alii stridentia tingunt
Æra lacu; gemit impositis incudibus Ætna;
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe ferrum:
Non aliter, si parva licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor urget habendi,
Munere quamque suo. Grandævis oppida curæ,
Et munire favos, et dædala fingere tecta:
At fessæ multa referunt se nocte minores,
Crura thymo plenæ; pascuntur et arbuta passim,
Et glaucas salices, casiamque, crocumque rubentem,
Et pinguem tiliam, et ferrugineos hyacinthos.
Omnibus una quies operum, labor omnibus unus.
Mane ruunt portis; nulla est mora: rursus easdem

Digitized by Google

Vesper ubi e pastu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant;
Fit sonitus, mussantque oras et limina circum.
Post, ubi iam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosque sopor suus occupat artus.
Nec vero a stabulis pluvia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo adventantibus Eurис;
Sed circum tutæ sub mœnibus urbis aquantur,
Excursusque breves tentant, et sæpe lapillos,
Ut cymbæ instabiles fluctu iactante saburram,
Tollunt: his sese per inania nubila librant.
Illum adeo placuisse apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem solvunt, aut fetus nixibus edunt:
Verum ipsæ e foliis natos et suavibus herbis
Ore legunt; ipsæ regem parvosque Quirites
Sufficiunt, aulasque et cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attrivere, ultroque animam sub fasce dedere:
Tantus amor florum, et generandi gloria mellis.
Ergo ipsas quamvis angusti terminus ævi
Excipiat; neque enim plus septima ducitur æstas;
At genus immortale manet, multosque per annos
Stat fortuna domus, et avi numerantur avorum.
Præterea regem non sic Ægyptus et ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes,
Observant. Rege incolumi, mens omnibus una est;
Amisso rupere fidem, constructaque mella
Diripuere ipsæ, et cratis solvere favorum.
Ille operum custos; illum admirantur, et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes;
Et sæpe attollunt humeris, et corpora bello
Obiectant, pulchrumque petunt per vulnera mortem.
His quidam signis, atque hæc exempla secuti,
Esse apibus partem divinæ mentis et haustus
Æthereos dixere; Deum namque ire per omnes
Terrasque, tractusque maris, cœlumque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas;
Scilicet huc reddi deinde ac resoluta referri
Omnia; nec morti esse locum; sed viva volare
Sideris in numerum, atque alto succedere cœlo.
Si quando sedem angustam servataque mella
Thesauris relines, prius haustu sparsus aquarum
Ora fove, fumosque manu prætende sequaces.
Bis gravidos cogunt fetus, duo tempora messis,
Taygete simul os terris ostendit honestum
Pliias, et Oceani spretos pede reppulit amnes;
Aut eadem sidus fugiens ubi Piscis aquosi
Tristior hibernas cœlo descendit in undas.
Illis ira modum supra est, læsæque venenum
Morsibus inspirant, et spicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animasque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hiemem, parcesque futuro,
Contusosque animos et res miserabere fractas;
At suffire thymo, cerasque recidere inanes,
Quis dubitet? nam sæpe favos ignotus adedit
Stellio; et lucifugis congesta cubilia blattis;
Immunisque sedens aliena ad pabula fucus,
Aut asper crabro imparibus se immiscuit armis;
Aut dirum, tineæ, genus; aut invisa Minervæ
Laxos in foribus suspendit aranea casses.
Quo magis exhaustæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapsi sarcire ruinas,
Complebuntque foros, et floribus horrea texent.
Si vero, quoniam casus apibus quoque nostros
Vita tulit, tristi languebunt corpora morbo;
Quod iam non dubiis poteris cognoscere signis;
Continuo est ægris alius color horrida vultum
Deformat macies; tum corpora luce carentum
Exportant tectis, et tristia funera ducunt;
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clausis cunctantur in ædibus, omnes
Ignavæque fame, et contracto frigore pigræ.
Tum sonus auditur gravior, tractimque susurrant;
Frigidus ut quondam silvis immurmurat Auster;
Ut mare sollicitum stridit refluentibus undis;
Æstuat ut clausis rapidus fornacibus ignis.
Hic iam galbaneos suadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, ultro
Hortantem, et fessas ad pabula nota vocantem.
Proderit et tunsum galli admiscere saporem,
Arentesque rosas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel psithia passos de vite racemos,
Cecropiumque thymum, et grave olentia centaurea.
Est etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ, facilis quærentibus herba;
Namque uno ingentem tollit de cæspite silvam,
Aureus ipse; sed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ sublucet purpura nigræ;
Sæpe deûm nexis ornatæ torquibus aræ;
Asper in ore sapor; tonsis in vallibus illum
Pastores et curva legunt prope flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone canistris.
Sed, si quem proles subito defecerit omnis,
Nec, genus unde novæ stirpis revocetur, habebit;
Tempus et Arcadii memoranda inventa magistri
Pandere, quoque modo cæsis iam sæpe iuvencis
Insincerus apes tulerit cruor. Altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuso stagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur sua rura faselis;
Quaque pharetratæ vicinia Persidis urget,
[Et viridem Ægyptum nigra fecundat arena,
Et diversa ruens septem discurrit in ora]
Usque coloratis amnis devexus ab Indis;
Omnis in hac certam regio iacit arte salutem.
Exiguus primum, atque ipso contractus ad usus,
Eligitur locus: hunc angustique imbrice tecti
Parietibusque premunt artis, et quatuor addunt,
Quatuor a ventis, obliqua luce fenestras.
Tum vitulus, bima curvans iam cornua fronte,
Quæritur: huic geminæ nares et spiritus oris
Multa reluctanti obsuitur, plagisque perempto
Tunsa per integram solvuntur viscera pellem.
Sic positum in clauso linquunt, et ramea costis
Subiiciunt fragmenta, thymum, casiasque recentes.
Hoc geritur, Zephyris primum impellentibus undas,
Ante novis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum suspendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in ossibus humor
Æstuat; et visenda modis animalia miris,
Trunca pedum primo, mox et stridentia pennis
Miscentur, tenuemque magis magis aera carpunt;
Donec, ut æstivis effusus nubibus imber,
Erupere; aut ut, nervo pulsante sagittæ,
Prima leves ineunt si quando prælia Parthi.
Quis Deus hanc, Musæ, quis nobis extudit artem?
Unde nova ingressus hominum experientia cepit?
Pastor Aristæus, fugiens Peneia Tempe,
Amissis, ut fama, apibus morboque fameque,
Tristis ad extremi sacrum caput adstitit amnis,
Multa querens, atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
Intra tenes, quid me præclara stirpe deorum,
Si modo, quem perhibes, pater est Thymbræus Apol-

Invisum fatis genuisti? aut quo tibi nostri
Pulsus amor? quid me cœlum sperare iubebas?
En etiam hunc ipsum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum et pecudum custodia sollers
Omnia tentanti extuderat, te matre, reliquo.
Quin age, et ipsa manu felices erue silvas;
Fer stabulis inimicum ignem, atque interfice messes;
Ure sata, et validam in vites molire bipennem;
Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.
At mater sonitum thalamo sub fluminis alti
Sensit; eam circum Milesia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali saturo fucata colore;
Drymoque, Xanthoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæsariem effusæ nitidam per candida colla;
[Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque],
Cydippeque, et flava Lycorias; altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores;
Clioque et Beroë soror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ;
Atque Ephyre, atque Opis, et Asia Deïopea;
Et tandem positis velox Arethusa sagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Vulcani, Martisque dolos et dulcia furta;
Aque Chao densos divûm numerabat amores.
Carmine quo captæ dum fusis mollia pensa
Devolvunt, iterum maternas impulit aures
Luctus Aristæi, vitreisque sedilibus omnes
Obstupuere; sed ante alias Arethusa sorores
Prospiciens, summa flavum caput extulit unda;
Et procul: O gemitu non frustra exterrita tanto,
Cyrene soror, ipse tibi, tua maxima cura,
Tristis Aristæus Penei genitoris ad undam
Stat lacrymans, et te crudelem nomine dicit.
Huic percussa nova mentem formidine mater,
Duc, age, duc ad nos; fas illi limina divûm
Tangere, ait; simul alta iubet discedere late
Flumina, qua iuvenis gressus inferret. At illum
Curvata in montis faciem circumstetit unda,
Accepitque sinu vasto, misitque sub amnem.
Iamque domum mirans genitricis, et humida regna,
Speluncisque lacus clausos, lucosque sonantes,
Ibat, et, ingenti motu stupefactus aquarum,
Omnia sub magna labentia flumina terra
Spectabat diversa locis, Phasimque, Lycumque,
Et caput, unde altus primum se erumpit Enipeus,
Unde pater Tiberinus, et unde Aniena fluenta,
Saxosumque sonans Hypanis, Mysusque Caicus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus; quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Postquam est in thalami pendentia pumice tecta
Perventum, et nati fletus cognovit inanes
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontes
Germanæ, tonsisque ferunt mantilia villis:
Pars epulis onerant mensas, et plena reponunt
Pocula; Panchæis adolescunt ignibus aræ;
Et mater, Cape Mæonii carchesia Bacchi;
Oceano libemus, ait. Simul ipsa precatur
Oceanumque patrem rerum, Nymphasque sorores,
Centum quæ silvas, centum quæ flumina servant;
Ter liquido ardentem perfudit nectare Vestam:
Ter flamma ad summum tecti subiecta reluxit;
Omine quo firmans animum, sic incipit ipsa:
Est in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cœruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque revisit
Pallenen; hunc et Nymphæ veneramur, et ipse
Grandævus Nereus; novit namque omnia vates,
Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno visum est; immania cuius
Armenta et turpes pascit sub gurgite phocas.
Hic tibi, nate, prius vinclis capiendus, ut omnem
Expediat morbi causam, eventusque secundet.
Nam sine vi non ulla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes; vim duram et vincula capto
Tende; doli circum hæc demum frangentur inanes.
Ipsa ego te, medios cum sol accenderit æstus,
Cum sitiunt herbæ, et pecori iam gratior umbra est,
In secreta senis ducam, quo fessus ab undis
Se recipit; facile ut somno aggrediare iacentem.
Verum, ubi correptum manibus vinclisque tenebis,
Tum variæ eludent species atque ora ferarum:
Fiet enim subito sus horridus, atraque tigris,
Squamosusque draco, et fulva cervice leæna;
Aut acrem flammæ sonitum dabit, atque ita vinclis
Excidet, aut in aquas tenues dilapsus abibit.
Sed, quanto ille magis formas se vertet in omnes,
Tanto, nate, magis contende tenacia vincla;
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris, incepto tegeret cum lumina somno.
Hæc ait, et liquidum ambrosiæ diffundit odorem,
Quo totum nati corpus perduxit; at illi
Dulcis compositis spiravit crinibus aura,
Atque habilis membris venit vigor. Est specus ingens
Exesi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque sinus scindit sese unda reductos;
Deprensis olim statio tutissima nautis:
Intus se vasti Proteus tegit obiice saxi.
Hic iuvenem in latebris aversum a lumine Nympha
Collocat: ipsa procul nebulis obscura resistit.
Iam rapidus torrens sitientes Sirius Indos
Ardebat; cœlo et medium sol igneus orbem
Hauserat; arebant herbæ, et cava flumina siccis
Faucibus ad limum radii tepefacta coquebant;
Cum Proteus consueta petens e fluctibus antra
Ibat; cum vasti circum gens humida ponti
Exsultans rorem late dispersit amarum.
Sternunt se somno diversæ in litore phocæ.
Ipse, velut stabuli custos in montibus olim,
Vesper ubi e pastu vitulos ad tecta reducit,
Auditisque lupos acuunt balatibus agni,
Considit scopulo medius, numerumque recenset.
Cuius Aristæo quoniam est oblata facultas;
Vix defessa senem passus componere membra,
Cum clamore ruit magno, manicisque iacentem
Occupat. Ille, suæ contra non immemor artis,
Omnia transformat sese in miracula rerum,
Igneumque, horribilemque feram, fluviumque liquen-
Verum, ubi nulla fugam reperit pellacia, victus
In sese redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, iuvenum confidentissime, nostras
Iussit adire domus? quidve hinc petis? inquit. At ille:
Scis, Proteu, scis ipse; neque est te fallere quidquam;
Sed tu desine velle. Deûm præcepta secuti
Venimus, hinc lapsis quæsitum oracula rebus.
Tantum effatus. Ad hæc vates vi denique multa
Ardentes oculos intorsit lumine glauco,
Et, graviter frendens, sic fatis ora resolvit:
Non te nullius exercent numinis iræ.
Magna luis commissa: tibi has miserabilis Orpheus
Haud quaquam ob meritum pœnas, ni Fata resistant,
Suscitat; et rapta graviter pro coniuge sævit.
Illa quidem, dum te fugeret per flumina præceps,
Immanem ante pedes hydrum moritura puella
Servantem ripas alta non vidit in herba.
At chorus æqualis Dryadum clamore supremos
Implerunt montes; flerunt Rhodopeiæ arces,

Altaque Pangæa, et Rhesi Mavortia tellus,
Atque Getæ, atque Hebrus, et Actias Orithyia.
Ipse, cava solans ægrum testudine amorem,
Te, dulcis coniux, te solo in litore secum,
Te veniente die, te decedente canebat.
Tænarias etiam fauces, alta ostia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingressus, Manesque adiit, Regemque tremendum,
Nesciaque humanis precibus mansuescere corda.
At cantu commotæ Erebi de sedibus imis
Umbræ ibant tenues, simulacraque luce carentum;
Quam multa in foliis avium se millia condunt,
Vesper ubi aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impositique rogis iuvenes ante ora parentum;
Quos circum limus niger et deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis unda
Alligat, et novies Styx interfusa coercet.
Quin ipsæ stupuere domus atque intima Leti
Tartara, cæruleosque implexæ crinibus angues
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionii vento rota constitit orbis.
Iamque pedem referens casus evaserat omnes,
Redditaque Eurydice superas veniebat ad auras,
Pone sequens; namque hanc dederat Proserpina le-
Cum subita incautum dementia cepit amantem, (gem;
Ignoscenda quidem, scirent si ignoscere Manes;
Restitit, Eurydicenque suam iam luce sub ipsa
Immemor, heu! victusque animi respexit. Ibi omnis
Effusus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor stagnis auditus Avernis.
Illa, Quis et me, inquit, miseram, et te perdidit, Or-
Quis tantus furor? En iterum crudelia retro (pheu,
Fata vocant, conditque natantia lumina somnus.
Iamque vale. Feror ingenti circumdata nocte,
Invalidasque tibi tendens, heu! non tua, palmas.
Dixit, et ex oculis subito, ceu fumus in auras
Commixtus tenues, fugit diversa; neque illum,
Prensantem nequidquam umbras, et multa volentem
Dicere, præterea vidit; nec portitor Orci
Amplius obiectam passus transire paludem.
Quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu Manes, qua Numina voce moveret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menses,
Rupe sub aeria, deserti ad Strymonis undam,
Flevisse, et gelidis hæc evolvisse sub antris,
Mulcentem tigres, et agentem carmine quercus:
Qualis populea mœrens Philomela sub umbra
Amissos queritur fetus; quos durus arator
Observans nido implumes detraxit; at illa
Flet noctem, ramoque sedens miserabile carmen
Integrat, et mœstis late loca questibus implet.
Nulla Venus, non ulli animum flexere Hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies Tanaimque nivalem,
Arvaque Rhipæis numquam viduata pruinis,
Lustrabat, raptam Eurydicen atque irrita Ditis
Dona querens: spretæ Ciconum quo munere matres,
Inter sacra deûm nocturnique orgia Bacchi,
Discerptum latos iuvenem sparsere per agros.
Tum quoque, marmorea caput a cervice revulsum
Gurgite cum medio portans Œagrius Hebrus
Volveret, Eurydicen vox ipsa et frigida lingua,
Ah miseram Eurydicen! anima fugiente vocabat;
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus; et se iactu dedit æquor in altum;
Quaque dedit, spumantem undam sub vortice torsit.
At non Cyrene: namque ultro affata timentem:
Nate, licet tristes animo deponere curas.
Hæc omnis morbi causa; hinc miserabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium misere apibus. Tu munera supplex
Tende petens pacem, et faciles venerare Napæas:
Namque dabunt veniam votis, irasque remittent.
Sed, modus orandi qui sit, prius ordine dicam.
Quatuor eximios præstanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depascunt summa Lycæi,
Delige, et intacta totidem cervice iuvencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Constitue, et sacrum iugulis demitte cruorem,
Corporaque ipsa boum frondoso desere luco.
Post, ubi nona suos Aurora ostenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papavera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæsa,
Et nigram mactabis ovem, lucumque revises.
Haud mora: continuo matris præcepta facessit.
Ad delubra venit; monstratas excitat aras;
Quatuor eximios præstanti corpore tauros
Ducit, et intacta totidem cervice iuvencas.
Post, ubi nona suos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque revisit.
Hic vero subitum ac dictu mirabile monstrum
Adspiciunt, liquefacta boum per viscera toto
Stridere apes utero, et ruptis effervere costis;
Immensasque trahi nubes; iamque arbore summa
Confluere, et lentis uvam demittere ramis.

Hæc super arvorum cultu pecorumque canebam,
Et super arboribus; Cæsar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentes
Per populos dat iura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, studiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui lusi pastorum, audaxque iuventa,
Tityre, te patulæ cecini sub tegmine fagi.

AENEIDOS

Liber primus

Ille ego, qui quondam, gracili modulatus avena
Carmen, et, egressus silvis, vicina coegi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis

Arma, virumque cano, Troiæ qui primus ab oris
Italiam, fato profugus, Lavinia venit
Litora; multum ille et terris iactatus et alto,
Vi Superûm, sævæ memorem Iunonis ob iram:
Multa quoque et bello passus, dum conderet urbem,
Inferretque deos Latio; genus unde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Musa, mihi causas memora, quo numine læso,
Quidve dolens, regina deûm tot volvere casus
Insignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit: tantæne animis cœlestibus iræ?
Urbs antiqua fuit; Tyrii tenuere coloni;
Carthago, Italiam contra Tiberinaque longe
Ostia, dives opum, studiisque asperrima belli;
Quam Iuno fertur terris magis omnibus unam

Posthabita coluisse Samo: hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus esse,
Si qua fata sinant, iam tum tenditque fovetque.
Progeniem sed enim Troiano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces:
Hinc populum, late regem, belloque superbum,
Venturum excidio Libyæ: sic volvere Parcas.
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris gesserat Argis:
Nec dum etiam causæ irarum sævique dolores
Exciderant animo; manet alta mente repostum
Iudicium Paridis, spretæque iniuria formæ,
Et genus invisum, et rapti Ganymedis honores:
His accensa super, iactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achillei,
Arcebat longe Latio; multosque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conspectu Siculæ telluris in altûm
Vela dabant læti, et spumas salis ære ruebant;
Cum Iuno, æternum servans sub pectore vulnus,
Hæc secum: Mene incepto desistere victam,
Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis! Pallasne exurere classem
Argivûm, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam et furias Aiacis Oïlei?
Ipsa, Jovis rapidum iaculata e nubibus ignem,
Disiecitque rates, evertitque æquora ventis;
Illum, exspirantem transfixo pectore flammas,
Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
Ast ego, quæ divûm incedo regina, Iovisque
Et soror et coniux, una cum gente tot annos
Bella gero. Et quisquam numen Iunonis adoret
Præterea, aut supplex aris imponat honorem?
Talia flammato secum dea corde volutans,
Nimborum in patriam, loca feta furentibus Austris,
Æoliam venit. Hic vasto rex Æolus antro
Luctantes ventos tempestatesque sonoras
Imperio premit, ac vinclis et carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum claustra fremunt. Celsa sedet Æolus arce
Sceptra tenens, mollitque animos, et temperat iras:
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi secum, verrantque per auras.
Sed Pater omnipotens speluncis abdidit atris,
Hoc metuens; molemque et montes insuper altos
Imposuit; regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, et laxas sciret dare iussus habenas.
Ad quem tum Iuno supplex his vocibus usa est:
Æole, namque tibi divûm pater atque hominum
Et mulcere dedit fluctus et tollere vento,
Gens inimica mihi Tyrrhenum navigat æquor,
Ilium in Italiam portans, victosque Penates:
Incute vim ventis, submersasque obrue puppes;
Aut age diversos; et disiice corpora ponto.
Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeam
Connubio iungam stabili propriamque dicabo;
Omnes ut tecum meritis pro talibus annos
Exigat, et pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, o regina, quid optes,
Explorare labor; mihi iussa capessere fas est.
Tu mihi, quodcumque hoc regni, tu sceptra Jovemque
Concilias; tu das epulis accumbere divûm,
Nimborumque facis tempestatumque potentem.
Hæc ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
Impulit in latus; ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, et terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque a sedibus imis
Una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
Insequitur clamorque virûm stridorque rudentûm.
Eripiunt subito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, et crebris micat ignibus æther;
Præsentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ solvuntur frigore membra.
Ingemit, et, duplices tendens ad sidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Troiæ sub mœnibus altis
Contigit oppetere! o Danaûm fortissime gentis
Tydide, mene Iliacis occumbere campis
Non potuisse, tuaque animam hanc effundere dextra?
Sævus ubi Æacidæ telo iacet Hector, ubi ingens
Sarpedon; ubi tot Simois correpta sub undis
Scuta virûm galeasque et fortia corpora volvit.
Talia iactanti stridens Aquilone procella
Velum adversa ferit, fluctusque ad sidera tollit.
Franguntur remi; tum prora avertit, et undis
Dat latus; insequitur cumulo præruptus aquæ mons.
Hi summo in fluctu pendent: his unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit; furit æstus arenis.
Tres Notus abreptas in saxa latentia torquet:
[Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus Aras:]
Dorsum immane mari summo. Tres Eurus ab alto
In brevia et syrtes urget, miserabile visu,
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Unam, quæ Lycios fidumque vehebat Oronten,
Ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
In puppim ferit: excutitur, pronusque magister
Volvitur in caput; ast illam ter fluctus ibidem
Torquet agens circum, et rapidus vorat æquore vortex.
Apparent rari nantes in gurgite vasto;
Arma virûm, tabulæque, et Troia gaza per undas.
Iam validam Ilioneï navem, iam fortis Achatæ,
Et qua vectus Abas, et qua grandævus Alethes,
Vicit hiems; laxis laterum compagibus omnes
Accipiunt inimicum imbrem, rimisque fatiscunt.
Interea magno misceri murmure pontum,
Emissamque hiemem sensit Neptunus, et imis
Stagna refusa vadis, graviter commotus; et alto
Prospiciens, summa placidum caput extulit unda.
Disiectam Æneæ toto videt æquore classem;
Fluctibus oppressos Troas cœlique ruina.
Nec latuere doli fratrem Iunonis et iræ.
Eurum ad se Zephyrumque vocat; dehinc talia fatur:
Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?
Iam cœlum terramque, meo sine numine, Venti,
Miscere, et tantas audetis tollere moles?
Quos ego .... Sed motos præstat componere fluctus.
Post mihi non simili pœna commissa luetis.
Maturate fugam, regique hæc dicite vestro:
Non illi imperium pelagi sævumque tridentem,
Sed mihi, sorte datum. Tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos: illa se iactet in aula
Æolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Sic ait, et dicto citius tumida æquora placat;
Collectasque fugat nubes, solemque reducit.
Cymothoe, simul et Triton adnixus, acuto
Detrudunt naves scopulo; levat ipse tridenti;
Et vastas aperit syrtes, et temperat æquor;
Atque rotis summas levibus perlabitur undas.
Ac, veluti magno in populo cum sæpe coorta est
Seditio, sævitque animis ignobile vulgus;
Iamque faces et saxa volant; furor arma ministrat:
Tum, pietate gravem ac meritis si forte virum quem
Conspexere, silent; arrectisque auribus adstant;
Iste regit dictis animos, et pectora mulcet;

Sic cunctus pelagi cecidit fragor, æquora postquam
Prospiciens genitor, cœloque invectus aperto,
Flectit equos, curruque volans dat lora secundo.
Defessi Æneadæ, quæ proxima litora, cursu
Contendunt petere, et Libyæ vertuntur ad oras.
Est in secessu longo locus: insula portum
Efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
Frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
Hinc atque hinc vastæ rupes geminique minantur
In cœlum scopuli, quorum sub vertice late
Æquora tuta silent; tum silvis scena coruscis
Desuper, horrentique atrum nemus imminet umbra.
Fronte sub adversa scopulis pendentibus antrum;
Intus aquæ dulces, vivoque sedilia saxo;
Nympharum domus. Hic fessas non vincula naves
Ulla tenent; unco non alligat ancora morsu.
Huc septem Æneas collectis navibus omni
Ex numero subit: ac, magno telluris amore
Egressi, optata potiuntur Troes arena,
Et sale tabentes artus in litore ponunt.
Ac primum silici scintillam excudit Achates,
Suscepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam undis Cerealiaque arma
Expediunt fessi rerum; frugesque receptas
Et torrere parant flammis, et frangere saxo.
Æneas scopulum interea conscendit, et omnem
Prospectum late pelago petit; Anthea si quem
Iactatum vento videat, Phrygiasque biremes,
Aut Capyn, aut celsis in puppibus arma Caici.
Navem in conspectu nullam; tres litore cervos
Prospicit errantes; hos tota armenta sequuntur
A tergo, et longum per valles pascitur agmen.
Constitit hic, arcumque manu celeresque sagittas
Corripuit; fidus quæ tela gerebat Achates:
Ductoresque ipsos primum, capita alta ferentes
Cornibus arboreis, sternit; tum vulgus; et omnem
Miscet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius absistit, quam septem ingentia victor
Corpora fundat humi, et numerum cum navibus æ-
Hinc portum petit, et socios partitur in omnes. (quet.
Vina bonus quæ deinde cadis onerarat Acestes
Litore Trinacrio dederatque abeuntibus heros,
Dividit, et dictis mœrentia pectora mulcet:
O socii! (neque enim ignari sumus ante malorum)
O passi graviora! dabit Deus his quoque finem.
Vos et Scyllæam rabiem penitusque sonantes
Accêstis scopulos: vos et Cyclopia saxa
Experti. Revocate animos, mœstumque timorem
Mittite. Forsan et hæc olim meminisse iuvabit.
Per varios casus, per tot discrimina rerum,
Tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas
Ostendunt: illic fas regna resurgere Troiæ.
Durate, et vosmet rebus servate secundis.
Talia voce refert; curisque ingentibus æger
Spem vultu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se prædæ accingunt dapibusque futuris:
Tergora deripiunt costis, et viscera nudant;
Pars in frusta secant, veribusque trementia figunt:
Litore aena locant alii, flammasque ministrant;
Tum victu revocant vires; fusique per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguisque ferinæ.
Postquam exempta fames epulis, mensæque remotæ,
Amissos longo socios sermone requirunt;
Spemque metumque inter dubii, seu vivere credant,
Sive extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Orontei,
Nunc Amyci casum gemit, et crudelia secum
Fata Lyci, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.

Et iam finis erat; cum Iupiter, æthere summo
Despiciens mare velivolum, terrasque iacentes,
Litoraque, et latos populos, sic vertice cœli
Constitit, et Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum tales iactantem pectore curas
Tristior, et lacrymis oculos suffusa nitentes,
Alloquitur Venus: O qui res hominumque deûmque
Æternis regis imperiis, et fulmine terres!
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troes potuere? quibus, tot funera passis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim, volventibus annis,
Hinc fore ductores, revocato a sanguine Teucri,
Qui mare, qui terras, omni ditione tenerent,
Pollicitus. Quæ te, Genitor, sententia vertit?
Hoc equidem occasum Troiæ tristesque ruinas
Solabar, fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot casibus actos
Insequitur. Quem das finem, Rex magne, laborum?
Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi;
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti;
Hic tamen ille urbem Patavi, sedesque locavit
Teucrorum, et genti nomen dedit, armaque fixit
Troia; nunc placida compostus pace quiescit.
Nos, tua progenies, cœli quibus annuis arcem,
Navibus (infandum) amissis, unius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disiungimur oris.
Hic pietatis honos? sic nos in sceptra reponis?
Olli subridens hominum sator atque deorum
Vultu, quo cœlum tempestatesque serenat,
Oscula libavit natæ; dehinc talia fatur:
Parce metu, Cytherea; manent immota tuorum
Fata tibi; cernes urbem et promissa Lavini
Mœnia, sublimemque feres ad sidera cœli
Magnanimum Æneam; neque me sententia vertit.
Hic (tibi fabor enim, quando hæc te cura remordet,
Longius et volvens fatorum arcana movebo)
Bellum ingens geret Italia, populosque feroces
Contundet; moresque viris et mœnia ponet;
Tertia dum Latio regnantem viderit æstas,
Ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
At puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
[Additur, (Ilus erat, dum res stetit Ilia regno)]
Triginta magnos volvendis mensibus orbes
Imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
Transferet, et Longam multa vi muniet Albam.
Hic iam ter centum totos regnabitur annos
Gente sub Hectorea; donec regina sacerdos,
Marte gravis, geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fulvo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, et Mavortia condet
Mœnia, Romanosque suo de nomine dicet.
His ego nec metas rerum nec tempora pono;
Imperium sine fine dedi. Quin aspera Iuno,
Quæ mare nunc terrasque metu cœlumque fatigat,
Consilia in melius referet, mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. Veniet lustris labentibus ætas,
Cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
Servitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Nascetur pulchra Troianus origine Cæsar,
Imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo:
Hunc tu olim cœlo, spoliis Orientis onustum,
Accipies secura; vocabitur hic quoque votis.
Aspera tum positis mitescent sæcula bellis.

Cana Fides, et Vesta, Remo cum fratre Quirinus,
Iura dabunt; diræ ferro et compagibus arctis
Claudentur Belli portæ; Furor impius intus,
Sæva sedens super arma, et centum vinctus aenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: et Maia genitum demittit ab alto;
Ut terræ, utque novæ pateant Carthaginis arces
Hospitio Teucris; ne fati nescia Dido
Finibus arceret. Volat ille per aera magnum
Remigio alarum; ac Libyæ citus adstitit oris.
Et iam iussa facit; ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente Deo. In primis regina quietum
Accipit in Teucros animum mentemque benignam.
At pius Æneas, per noctem plurima volvens,
Ut primum lux alma data est, exire, locosque
Explorare novos; quas vento accesserit oras,
Qui teneant (nam inculta videt) hominesne ferænе,
Quærere constituit, sociisque exacta referre.
Classem in convexo nemorum, sub rupe cavata,
Arboribus clausam circum atque horrentibus umbris
Occulit: ipse uno graditur comitatus Achate,
Bina manu lato crispans hastilia ferro.
Cui mater mediâ sese tulit obvia silva,
Virginis os habitumque gerens, et virginis arma
Spartanæ; vel qualis equos Threïssa fatigat
Harpalyce, volucremque fuga prævertitur Eurum.
Namque humeris de more habilem suspenderat arcum
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis;
Nuda genu, nodoque sinus collecta fluentes.
Ac prior, Heus, inquit, iuvenes, monstrate, mearum
Vidistis si quam hic errantem forte sororum,
Succinctam pharetra et maculosæ tegmine lyncis,
Aut spumantis apri cursum clamore prementem.
Sic Venus; et Veneris contra sic filius orsus:
Nulla tuarum audita mihi neque visa sororum,
O, quam te memorem? virgo; namque haud tibi vul-
Mortalis, nec vox hominem sonat; o, Dea certe; (tus
An Phœbi soror? an Nympharum sanguinis una?
Sis felix, nostrumque leves, quæcumque, laborem:
Et, quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas. Ignari hominumque locorumque
Erramus, vento huc et vastis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.
Tum Venus: Haud equidem tali me dignor honore;
Virginibus Tyriis mos est gestare pharetram,
Purpureoque alte suras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, et Agenoris urbem:
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit urbe profecta,
Germanum fugiens. Longa est iniuria, longæ
Ambages; sed summa sequar fastigia rerum.
Huic coniux Sychæus erat, ditissimus agri
Phœnicum, et magno miseræ dilectus amore;
Cui pater intactam dederat, primisque iugarat
Ominibus. Sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes:
Quos inter medius venit furor. Ille Sychæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanæ; factumque diu celavit, et ægram,
Multa malus simulans, vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Coniugis; ora modis attollens pallida miris,
Crudelis aras traiectaque pectora ferro
Nudavit; cæcumque domus scelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere suadet;
Auxiliumque viæ, veteres tellure recludit
Thesauros, ignotum argenti pondus et auri.
His commota fugam Dido sociosque parabat.
Conveniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: naves, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro. Portantur avari
Pygmalionis opes pelago; dux femina facti.
Devenere locos, ubi nunc ingentia cernes
Mœnia, surgentemque novæ Carthaginis arcem;
Mercatique solum, facti de nomine Byrsam,
Taurino quantum possent circumdare tergo.
Sed vos qui tandem, quibus aut venistis ab oris,
Quove tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suspirans, imoque trahens a pectore vocem:
O dea! si prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annales nostrorum audire laborum;
Ante diem clauso componet vesper Olympo.
Nos Troia antiqua, si vestras forte per aures
Troiæ nomen iit, diversa per æquora vectos
Forte sua Libycis tempestas appulit oris.
Sum pius Æneas, raptos qui ex hoste Penates
Classe veho mecum, fama super æthera notus.
Italiam quaero patriam, genus ab Iove summo.
Bis denis Phrygium conscendi navibus æquor,
Matre dea monstrante viam, data fata secutus.
Vix septem convulsæ undis Euroque supersunt.
Ipse ignotus, egens, Libyæ deserta peragro,
Europa atque Asia pulsus. Nec plura querentem
Passa Venus medio sic interfata dolore est:
Quisquis es, haud (credo) invisus cœlestibus auras
Vitales carpis, Tyriam qui adveneris urbem.
Perge modo, atque hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces socios classemque relatam
Nuntio, et in tutum versis Aquilonibus actam;
Ni frustra augurium vani docuere parentes.
Aspice bis senos lætantes agmine cycnos,
Æthereа quos lapsa plaga Iovis ales aperto
Turbabat cœlo; nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam despectare videntur.
Ut reduces illi ludunt strepentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantusque dedere;
Haud aliter puppesque tuæ pubesque tuorum
Aut portum tenet, aut pleno subit ostia velo.
Perge modo, et, qua te ducit via, dirige gressum.
Dixit, et avertens rosea cervice refulsit,
Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem
Spiravere; pedes vestis defluxit ad imos,
Et vera incessu patuit dea. Ille, ubi matrem
Agnovit, tali fugientem est voce secutus:
Quid natum toties crudelis tu quoque falsis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur, ac veras audire et reddere voces?
Talibus incusat, gressumque ad mœnia tendit.
At Venus obscuro gradientes aere sæpsit,
Et multo nebulæ circum Dea fudit amictu,
Cernere ne quis eos, neu quis contingere posset,
Molirive moram, aut veniendi poscere causas.
Ipsa Paphum sublimis abit, sedesque revisit
Læta suas: ubi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, sertisque recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua semita monstrat;
Iamque adscendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, adversasque adspectat desuper arces.
Miratur molem Æneas, magalia quondam;
Miratur portas, strepitumque, et strata viarum.
Instant ardentes Tyrii: pars ducere muros,
Molirique arcem, et manibus subvolvere saxa;
Pars optare locum tecto, et concludere sulco.
[Iura magistratusque legunt, sanctumque senatum.]
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii, immanesque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.

Qualis apes æstate nova per florea rura
Exercet sub sole labor; cum gentis adultos
Educunt fetus, aut cum liquentia mella
Stipant, et dulci distendunt nectare cellas;
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum, fucos, pecus a præsepibus arcent;
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.
O fortunati, quorum iam mœnia surgunt!
Æneas ait, et fastigia suspicit urbis.
Infert se septus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miscetque viris; neque cernitur ulli.
Lucus in urbe fuit media, lætissimus umbræ,
Quo primum, iactati undis et turbine, Pœni
Effodere loco signum, quod regia Iuno
Monstrarat, caput acris equi; sic nam fore bello
Egregiam, et facilem victu per sæcula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum et numine Divæ,
Ærea cui gradibus surgebant limina, nexæque
Ære trabes; foribus cardo stridebat aenis.
Hoc primum in luco nova res oblata timorem
Leniit; hic primum Æneas sperare salutem
Ausus, et afflictis melius confidere rebus.
Namque, sub ingenti lustrat dum singula templo,
Reginam opperiens, dum, quæ fortuna sit urbi,
Artificumque manus inter se, operumque laborem,
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem,
Atridas, Priamumque, et sævum ambobus Achillem.
Constitit; et lacrymans, Quis iam locus, inquit, Achate,
Quæ regio in terris nostri non plena laboris?
En Priamus. Sunt hic etiam sua præmia laudi;
Sunt lacrymæ rerum; et mentem mortalia tangunt.
Solve metus; feret hæc aliquam tibi fama salutem.
Sic ait, atque animum pictura pascit inani,
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum.
Namque videbat, uti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graii, premeret Troiana iuventus;
Hac Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
Nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
Agnoscit lacrymans; primo quæ prodita somno
Tydides multa vastabat cæde cruentus;
Ardentesque avertit equos in castra, prius quam
Pabula gustassent Troiæ, Xanthumque bibissent.
Parte alia fugiens amissis Troilus armis,
Infelix puer, atque impar congressus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret resupinus inani,
Lora tenens tamen: huic cervixque comæque trahun-
Per terram, et versa pulvis inscribitur hasta. (tur
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades passis, peplumque ferebant
Suppliciter tristes, et tunsæ pectora palmis:
Diva solo fixos oculos aversa tenebat.
Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici,
Tendentemque manus Priamum conspexit inermes.
Se quoque principibus permixtum agnovit Achivis,
Eoasque acies, et nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Penthesilea furens, mediisque in millibus ardet,
Aurea subnectens exsertæ cingula mammæ,
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur;
Dum stupet, obtutuque hæret defixus in uno;
Regina ad templum, forma pulcherrima, Dido
Incessit, magna iuvenum stipante caterva.
Qualis in Eurotæ ripis, aut per iuga Cynthi,
Exercet Diana choros; quam mille secutæ (tram
Hinc atque hinc glomerantur Oreades; illa phare-
Fert humero, gradiensque deas supereminet omnes;
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus:
Talis erat Dido, talem se læta ferebat
Per medios, instans operi regnisque futuris.
Tum foribus divæ, media testudine templi,
Septa armis, solioque alte subnixa, resedit.
Iura dabat legesque viris; operumque laborem
Partibus æquabat iustis, aut sorte trahebat:
Cum subito Æneas concursu accedere magno
Anthea Sergestumque videt fortemque Cloanthum,
Teucrorumque alios; ater quos æquore turbo
Dispulerat, penitusque alias avexerat oras.
Obstupuit simul ipse, simul percussus Achates
Lætitiaque metuque; avidi coniungere dextras
Ardebant: sed res animos incognita turbat.
Dissimulant, et nube cava speculantur amicti,
Quæ fortuna viris; classem quo litore linquant;
Quid veniant: cunctis nam lecti navibus ibant,
Orantes veniam, et templum clamore petebant.
Postquam introgressi, et coram data copia fandi,
Maximus Ilioneus placido sic pectore cœpit:
O regina, novam cui condere Iupiter urbem,
Iustitiaque dedit gentes frenare superbas,
Troes te miseri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos a navibus ignes;
Parce pio generi, et propius res adspice nostras.
Non nos aut ferro Libycos populare penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas:
Non ea vis animo, nec tanta superbia victis.
Est locus, Hesperiam Graii cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ.
Œnotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem.
Hic cursus fuit:
Cum subito assurgens fluctu nimbosus Orion
In vada cæca tulit, penitusque procacibus Austris.
Perque undas, superante salo, perque invia saxa
Dispulit; huc pauci vestris adnavimus oris. (morem
Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ!
Bella cient, primaque vetant consistere terra.
Si genus humanum et mortalia temnitis arma;
At sperate Deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Æneas nobis, quo iustior alter,
Nec pietate fuit nec bello maior et armis:
Quem si fata virum servant, si vescitur aura
Ætherea, neque adhuc crudelibus occubat umbris,
Non metus, officio ne te certasse priorem
Pœniteat. Sunt et Siculis regionibus urbes,
Arvaque, Troianoque a sanguine clarus Acestes.
Quassatam ventis liceat subducere classem,
Et silvis aptare trabes, et stringere remos.
Si datur Italiam, sociis et rege recepto,
Tendere, ut Italiam læti Latiumque petamus.
Sin absumta salus, et te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyæ, nec spes iam restat Iuli;
At freta Sicaniæ saltem, sedesque paratas,
Unde huc advecti, regemque petamus Acesten.
Talibus Ilioneus: cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breviter Dido, vultum demissa, profatur:
Solvite corde metum, Teucri; secludite curas.
Res dura, et regni novitas, me talia cogunt
Moliri, et late fines custode tueri.
Quis genus Æneadum, quis Troiæ nesciat urbem,
Virtutesque virosque, aut tanti incendia belli?
Non obtusa adeo gestamus pectora Pœni;

Nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
Seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva,
Sive Erycis fines regemque optatis Acesten;
Auxilio tutos dimittam, opibusque iuvabo.
Vultis et hic mecum pariter considere regnis?
Urbem quam statuo, vestra est; subducite naves;
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
Atque utinam rex ipse, Noto compulsus eodem,
Afforet Æneas! equidem per litora certos
Dimittam, et Libyæ lustrare extrema iubebo;
Si quibus eiectus silvis aut urbibus errat.
His animum arrecti dictis, et fortis Achates
Et pater Æneas, iamdudum erumpere nubem
Ardebant. Prior Æneam compellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo sententia surgit?
Omnia tuta vides; classem, sociosque receptos.
Unus abest, medio in fluctu quem vidimus ipsi
Submersum; dictis respondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfusa repente
Scindit se nubes, et in æthera purgat apertum.
Restitit Æneas, claraque in luce refulsit,
Os humerosque deo similis: namque ipsa decoram
Cæsariem nato genitrix, lumenque iuventæ
Purpureum, et lætos oculis afflarat honores;
Quale manus addunt ebori decus, aut ubi flavo
Argentum Pariusve lapis circumdatur auro.
Tum sic reginam alloquitur, cunctisque repente
Improvisus ait: Coram, quem quæritis, adsum
Troius Æneas, Libycis ereptus ab undis.
O sola infandos Troiæ miserata labores,
Quæ nos, reliquias Danaûm, terræque marisque
Omnibus exhaustos iam casibus, omnium egenos,
Urbe, domo, socias! grates persolvere dignas
Non opis est nostræ, Dido, nec quidquid ubique est
Gentis Dardaniæ, magnum quæ sparsa per orbem.
Di tibi, si qua pios respectant numina, si quid
Usquam iustitia est et mens sibi conscia recti,
Præmia digna ferant. Quæ te tam læta tulerunt
Sæcula? qui tanti talem genuere parentes?
In freta dum fluvii current, dum montibus umbræ
Lustrabunt convexa, polus dum sidera pascet;
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt;
Quæ me cunique vocant terræ. Sic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, lævaque Serestum;
Post alios, fortemque Gyan, fortemque Cloanthum.
Obstupuit primo adspectu Sidonia Dido;
Casu deinde viri tanto; et sic ore locuta est:
Quis te, nate dea, per tanta pericula casus
Insequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Æneas, quem Dardanio Anchisæ
Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undam?
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulsum patriis, nova regna petentem
Auxilio Beli: genitor tum Belus opimam
Vastabat Cyprum, et victor ditione tenebat.
Tempore iam ex illo casus mihi cognitus urbis
Troianæ, nomenque tuum, regesque Pelasgi.
Ipse hostis Teucros insigni laude ferebat,
Seque ortum antiqua Teucrorum ab stirpe volebat.
Quare agite, o tectis, iuvenes, succedite nostris.
Me quoque per multos similis fortuna labores
Iactatam hac demum voluit consistere terra.
Non ignara mali, miseris succurrere disco.
Sic memorat: simul Æneam in regia ducit
Tecta; simul divûm templis indicit honorem.
Nec minus interea sociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga suum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera lætitiamque dii.

At domus interior regali splendida luxu
Instruitur, mediisque parant convivia tectis.
Arte laboratæ vestes, ostroque superbo;
Ingens argentum mensis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros antiqua ab origine gentis.
Æneas (neque enim patrius consistere mentem
Passus amor) rapidum ad naves præmittit Achaten,
Ascanio ferat hæc, ipsumque ad mœnia ducat.
Omnis in Ascanio cari stat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre iubet; pallam signis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argivæ Helenæ; quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret inconcessosque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea sceptrum, Ilione quod gesserat olim,
Maxima natarum Priami, colloque monile
Baccatum, et duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad naves tendebat Achates.
At Cytherea novas artes, nova pectore versat
Consilia; ut faciem mutatus et ora Cupido
Pro dulci Ascanio veniat, donisque furentem
Incendat reginam, atque ossibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyriosque bilinguis;
Urit atrox Iuno, et sub noctem cura recursat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia, solus,
Nate, patris summi qui tela Typhoïa temnis;
Ad te confugio, et supplex tua numina posco.
Frater ut Æneas pelago tuus omnia circum
Litora iactetur, odiis Iunonis iniquæ,
Nota tibi; et nostro doluisti sæpe dolore.
Hunc Phœnissa tenet Dido, blandisque moratur
Vocibus; et vereor, quo se Iunonia vertant
Hospitia: haud tanto cessabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis et cingere flamma
Reginam meditor; ne quo se numine mutet,
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id possis, nostram nunc accipe mentem:
Regius accitu cari genitoris ad urbem
Sidoniam puer ire parat, mea maxima cura,
Dona ferens, pelago et flammis restantia Troiæ:
Hunc ego sopitum somno, super alta Cythera,
Aut super Idalium, sacrata sede recondam;
Ne qua scire dolos, mediusve occurrere possit.
Tu faciem illius noctem non amplius unam
Falle dolo, et notos pueri puer induc vultus;
Ut, cum te gremio accipiet lætissima Dido,
Regales inter mensas laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus atque oscula dulcia figet,
Occultum inspires ignem, fallasque veneno.
Paret Amor dictis caræ genitricis, et alas
Exuit, et gressu gaudens incedit Iuli.
At Venus Ascanio placidam per membra quietem
Irrigat, et fotum gremio Dea tollit in altos
Idaliæ lucos; ubi mollis amaracus illum
Floribus et dulci adspirans complectitur umbra.
Iamque ibat, dicto parens, et dona Cupido
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediamque locavit.
Iam pater Æneas, et iam Troiana iuventus,
Conveniunt, stratoque super discumbitur ostro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque canistris
Expediunt, tonsisque ferunt mantelia villis.
Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, et flammis adolere Penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate ministri,

Qui dapibus mensas onerant, et pocula ponunt.
Nec non et Tyrii per limina læta frequentes
Convenere, toris jussi discumbere pictis.
Mirantur dona Æneæ, mirantur Iulum,
Flagrantesque Dei vultus, simulataque verba,
Pallamque, et pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix, pesti devota futuræ,
Expleri mentem nequit, ardescitque tuendo
Phœnissa, et pariter puero donisque movetur.
Ille, ubi complexu Æneæ colloque pependit,
Et magnum falsi implevit genitoris amorem,
Reginam petit. Hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret; et interdum gremio fovet, inscia Dido,
Insidat quantus miseræ Deus! At memor ille
Matris Acidaliæ, paulatim abolere Sychæum
Incipit, et vivo tentat prævertere amore
Iampridem resides animos desuetaque corda.
Postquam prima quies epulis, mensæque remotæ,
Crateras magnos statuunt, et vina coronant.
Fit strepitus tectis, vocemque per ampla volutant
Atria; dependent lychni laquearibus aureis
Incensi, et noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina gravem gemmis auroque poposcit
Implevitque mero pateram, quam Belus, et omnes
A Belo soliti. Tum facta silentia tectis:
Iuppiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur,
Hunc lætum Tyriisque diem Troiaque profectis
Esse velis, nostrosque huius meminisse minores.
Adsit lætitiæ Bacchus dator, et bona Iuno.
Et vos, o, cœtum, Tyrii, celebrate faventes.
Dixit, et in mensam laticum libavit honorem,
Primaque, libato, summo tenus attigit ore.
Tum Bitiæ dedit increpitans. Ille impiger hausit
Spumantem pateram, et pleno se proluit auro.
Post alii proceres. Cithara crinitus Iopas
Personat aurata, docuit quæ maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, solisque labores; (gnes;
Unde hominum genus, et pecudes; unde imber, et i-
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones;
Quid tantum Oceano properent se tingere soles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obstet.
Ingeminant plausu Tyrii, Troesque sequuntur.
Nec non et vario noctem sermone trahebat
Infelix Dido, longumque bibebat amorem;
Multa super Priamo rogitans, super Hectore multa;
Nunc, quibus Auroræ venisset filius armis;
Nunc, quales Diomedis equi; nunc, quantus Achil-
Immo age, et a prima, dic, hospes, origine nobis (les.
Insidias, inquit, Danaûm, casusque tuorum,
Erroresque tuos; nam te iam septima portat
Omnibus errantem terris et fluctibus æstas.

Liber secundus

Conticuere omnes, intentique ora tenebant;
Inde toro pater Æneas sic orsus ab alto:
Infandum, regina, iubes renovare dolorem;
Troianas ut opes et lamentabile regnum
Eruerint Danai; quæque ipse miserrima vidi,
Et quorum pars magna fui. Quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Ulyssei,
Temperet a lacrymis? et iam nox humida cœlo
Præcipitat, suadentque cadentia sidera somnos.
Sed, si tantus amor casus cognoscere nostros,
Et breviter Troiæ supremum audire laborem; (git,
Quamquam animus meminisse horret, luctuque refu-
Incipiam. Fracti bello, fatisque repulsi,
Ductores Danaûm, tot iam labentibus annis,
Instar montis equum divina Palladis arte
Ædificant, sectaque intexunt abiete costas;
Votum pro reditu simulant: ea fama vagatur.
Huc delecta virûm sortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penitusque cavernas
Ingentes uterumque armato milite complent.
Est in conspectu Tenedos, notissima fama
Insula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum sinus, et statio male fida carinis.
Huc se provecti deserto in litore condunt.
Nos abiisse rati, et vento petiisse Mycenas.
Ergo omnis longo solvit se Teucria luctu.
Panduntur portæ; iuvat ire, et Dorica castra
Desertosque videre locos, litusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic sævus tendebat Achilles;
Classibus hic locus; hic acie certare solebant.
Pars stupet innuptæ donum exitiale Minervæ,
Et molem mirantur equi; primusque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, et arce locari;
Sive dolo, seu iam Troiæ sic fata ferebant.
At Capys, et quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaûm insidias suspectaque dona
Præcipitare iubent, subiectisve urere flammis;
Aut terebrare cavas uteri et tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterva,
Laocoon ardens summa decurrit ab arce;
Et procul: O miseri, quæ tanta insania, cives?
Creditis avectos hostes? aut ulla putatis
Dona carere dolis Danaûm? sic notus Ulysses?
Aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
Aut hæc in nostros fabricata est machina muros,
Inspectura domos, venturaque desuper urbi,
Aut aliquis latet error. Equo ne credite, Teucri.
Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes.
Sic fatus, validis ingentem viribus hastam
In latus, inque feri curvam compagibus alvum,
Contorsit. Stetit illa tremens, uteroque recusso
Insonuere cavæ gemitumque dedere cavernæ.
Et, si fata deûm, si mens non læva fuisset,
Impulerat, ferro Argolicas fœdare latebras;
Troiaque nunc stares, Priamique arx alta maneres.
Ecce, manus iuvenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trahebant
Dardanidæ; qui se ignotum venientibus ultro,
Hoc ipsum ut strueret, Troiamque aperiret Achivis,
Obtulerat, fidens animi, atque in utrumque paratus,
Seu versare dolos, seu certæ occumbere morti.
Undique visendi studio Troiana iuventus
Circumfusa ruit, certantque illudere capto.
Accipe nunc Danaûm insidias, et crimine ab uno
Disce omnes.
Namque, ut conspectu in medio turbatus, inermis,
Constitit, atque oculis Phrygia agmina circumspe-
xit;
Heu! quæ nunc tellus, inquit, quæ me æquora possunt
Accipere? aut quid iam misero mihi denique restat?
Cui neque apud Danaos usquam locus; et super ipsi
Dardanidæ infensi pœnas cum sanguine poscunt.
Quo gemitu conversi animi, compressus et omnis
Impetus. Hortamur fari, quo sanguine cretus,
Quidve ferat; memoret, quæ sit fiducia capto.
Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
Cuncta equidem tibi, rex, fuerit quodcumque, fa-
Vera, inquit; neque me Argolica de gente negabo:
Hoc primum; nec, si miserum Fortuna Sinonem
Finxit, vanum etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod si forte tuas pervenit ad aures
Belidæ nomen Palamedis, et inclyta famâ

Gloria: quem falsa sub proditione Pelasgi
Insontem, infando iudicio, quia bella vetabat,
Demisere neci; nunc cassum lumine lugent;
Illi ne comitem, et consanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc misit ab annis.
Dum stabat regno incolumis, regumque vigebat
Conciliis, et nos aliquod nomenque decusque
Gessimus. Invidia postquam pellacis Ulyssei
(Haud ignota loquor) superis concessit ab oris,
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et casum insontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens; et me, fors si qua tulisset,
Si patrios unquam remeassem victor ad Argos,
Promisi ultorem; et verbis odia aspera movi.
Hinc mihi prima mali labes; hinc semper Ulysses
Criminibus terrere novis; hinc spargere voces
In vulgum ambiguas, et quærere conscius arma.
Nec requievit enim, donec, Calchante ministro,.....
Sed quid ego hæc autem nequidquam ingrata revolvo?
Quidve moror? si omnes uno ordine habetis Achivos,
Idque audire sat est, iamdudum sumite pœnas:
Hoc Ithacus velit, et magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus scitari et quærere causas,
Ignari scelerum tantorum artisque Pelasgæ.
Prosequitur pavitans, et ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danai Troia cupiere relicta
Moliri, et longo fessi discedere bello.
Fecissentque utinam! sæpe illos aspera ponti
Interclusit hiems, et terruit Auster euntes.
Præcipue, cum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto sonuerunt æthere nimbi.
Suspensi Eurypylum scitatum oracula Phœbi
Mittimus; isque adytis hæc tristia dicta reportat:
Sanguine placastis ventos et virgine cæsa,
Cum primum Iliacas Danai venistis ad oras:
Sanguine quærendi reditus, animaque litandum
Argolica. Vulgi quæ vox ut venit ad aures,
Obstupuere animis, gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor; cui fata parent, quem poscat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios; quæ sint ea numina divûm,
Flagitat. Et mihi iam multi crudele canebant
Artificis scelus, et taciti ventura videbant.
Bis quinos silet ille dies, tectusque recusat
Prodere voce sua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Composito rumpit vocem, et me destinat aræ.
Assensere omnes; et, quæ sibi quisque timebat,
Unius in miseri exitium conversa tulere.
Iamque dies infanda aderat: mihi sacra parari,
Et salsæ fruges, et circum tempora vittæ:
Eripui, fateor, leto me, et vincula rupi;
Limosoque lacu per noctem obscurus in ulva
Delitui, dum vela darent [si forte dedissent.]
Nec mihi iam patriam antiquam spes ulla videndi,
Nec dulces natos exoptatumque parentem;
Quos illi fors ad pœnas ob nostra reposcent
Effugia, et culpam hanc miserorum morte piabunt.
Quod te, per superos, et conscia numina veri,
Per, si qua est, quæ restet adhuc mortalibus usquam
Intemerata fides, oro, miserere laborum
Tantorum; miserere animi non digna ferentis.
His lacrymis vitam damus, et miserescimus ultro.
Ipse viro primus manicas atque arcta levari
Vincla iubet Priamus; dictisque ita fatur amicis:
Quisquis es, amissos hinc iam obliviscere Graios;
Noster eris; mihique hæc edissere vera roganti.
Quo molem hanc immanis equi statuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?
Dixerat. Ille dolis instructus et arte Pelasga,
Sustulit exutas vinclis ad sidera palmas:
Vos, æterni ignes, et non violabile vestrum
Testor numen, ait; vos, aræ, ensesque nefandi,
Quos fugi, vittæque deûm, quas hostia gessi:
Fas mihi Graiorum sacrata resolvere iura,
Fas odisse viros, atque omnia ferre sub auras,
Si qua tegunt; teneor patriæ nec legibus ullis.
Tu modo promissis maneas, servataque serves
Troia fidem, si vera feram, si magna rependam.
Omnis spes Danaûm, et cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis semper stetit. Impius ex quo
Tydides sed enim, scelerumque inventor Ulysses,
Fatale aggressi sacrato avellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Corripuere sacram effigiem, manibusque cruentis
Virgineas ausi divæ contingere vittas;
Ex illo fluere ac retro sublapsa referri
Spes Danaûm, fractæ vires, aversa deæ mens.
Nec dubiis ea signa dedit Tritonia monstris.
Vix positum castris simulacrum; arsere coruscæ
Luminibus flammæ arrectis, salsusque per artus
Sudor iit; terque ipsa solo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens hastamque trementem.
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas;
Nec posse Argolicis exscindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago et curvis secum avexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma Deosque parant comites; pelagoque remenso,
Improvisi aderunt. Ita digerit omina Calchas.
Hanc pro Palladio, moniti, pro numine læso
Effigiem statuere; nefas quæ triste piaret.
Hanc tamen immensam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere, iussit,
Ne recipi portis, aut duci in mœnia possit,
Neu populum antiqua sub religione tueri.
Nam si vestra manus violasset dona Minervæ,
Tum magnum exitium (quod dî prius omen in ipsum
Convertant!) Priami imperio Phrygibusque futurum:
Sin manibus vestris vestram adscendisset in urbem,
Ultro Asiam magno Pelopea ad mœnia bello
Venturam, et nostros ea fata manere nepotes.
Talibus insidiis periurique arte Sinonis
Credita res; captique dolis lacrymisque coactis,
Quos neque Tydides, nec Larissæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud maius miseris multoque tremendum
Obiicitur magis, atque improvida pectora turbat.
Laocoon, ductus Neptuno sorte sacerdos,
Sollennes taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt;
Pectora quorum inter fluctus arrecta, iubæque
Sanguineæ exsuperant undas; pars cætera pontum
Pone legit, sinuantque immensa volumine terga.
Fit sonitus, spumante salo: iamque arva tenebant;
Ardentesque oculos suffecti sanguine et igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exsangues. Illi agmine certo
Laocoonta petunt. Et primum parva duorum
Corpora natorum serpens amplexus uterque
Implicat, et miseros morsu depascitur artus;
Post ipsum, auxilio subeuntem ac tela ferentem,
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus; et iam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite et cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nodos,

Perfusus sanie vittas atroque veneno;
Clamores simul horrendos ad sidera tollit;
Quales mugitus, fugit cum saucius aram
Taurus, et incertam excussit cervice securim.
At gemini lapsu delubra ad summa dracones
Effugiunt, sævæque petunt Tritonidis arcem;
Sub pedibusque deæ clypeique sub orbe teguntur.
Tum vero tremefacta novus per pectora cunctis
Insinuat pavor; et scelus expendisse merentem
Laocoonta ferunt, sacrum qui cuspide robur
Læserit, et tergo sceleratam intorserit hastam.
Ducendum ad sedes simulacrum, orandaque divæ
Numina conclamant.
Dividimus muros, et mœnia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subiiciunt lapsus, et stuppea vincula collo
Intendunt. Scandit fatalis machina muros,
Feta armis. Pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit, mediæque minans illabitur urbi.
O patria! o divûm domus Ilium, et inclyta bello
Mœnia Dardanidûm! quater ipso in limine portæ
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores cæcique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora, dei iussu non unquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miseri, quibus ultimus esset
Ille dies, festa velamus fronde per urbem.
Vertitur interea cœlum, et ruit Oceano Nox,
Involvens umbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos: fusi per mœnia Teucri
Conticuere; sopor fessos complectitur artus.
Et iam Argiva phalanx instructis navibus ibat
A Tenedo, tacitæ per amica silentia lunæ,
Litora nota petens; flammas cum regia puppis
Extulerat; fatisque deûm defensus iniquis,
Inclusos utero Danaos et pinea furtim
Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus; lætique cavo se robore promunt
Thessandrus Sthenelusque duces, et dirus Ulysses,
Demissum lapsi per funem, Acamasque, Thoasque,
Pelidesque Neoptolemus, primusque Machaon,
Et Menelaus, et ipse doli fabricator Epeos.
Invadunt urbem somno vinoque sepultam;
Cæduntur vigiles, portisque patentibus omnes
Accipiunt socios, atque agmina conscia iungunt.
Tempus erat, quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, et dono divûm gratissima serpit.
In somnis, ecce, ante oculos mœstissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus;
Raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes traiectus lora tumentes.
Hei mihi! qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillei,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam, et concretos sanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quæ circum plurima muros
Accepit patrios. Ultro flens ipse videbar
Compellare virum, et mœstas expromere voces:
O lux Dardaniæ, spes o fidissima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ? quibus Hector ab oris
Exspectate venis? ut te, post multa tuorum
Funera, post varios hominumque urbisque labores,
Defessi adspicimus! quæ causa indigna serenos
Fœdavit vultus? aut cur hæc vulnera cerno?
Ille nihil; nec me quærentem vana moratur;
Sed graviter gemitus imo de pectore ducens,
Heu! fugo, nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hostis habet muros; ruit alto a culmine Troia.
Sat patriæ Priamoque datum. Si Pergama dextra
Defendi possent: etiam hac defensa fuissent.
Sacra suosque tibi commendat Troia Penates:
Hos cape fatorum comites; his mœnia quære,
Magna pererrato statues quæ denique ponto.
Sic ait; et manibus vittas, Vestamque potentem,
Æternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diverso interea miscentur mœnia luctu;
Et magis atque magis, quamquam secreta parentis
Anchisæ domus arboribusque obtecta recessit,
Clarescunt sonitus, armorumque ingruit horror.
Excutior somno, et summi fastigia tecti
Adscensu supero, atque arrectis auribus adsto:
In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata læta, boumque labores,
Præcipitesque trahit silvas; stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.
Tum vero manifesta fides, Danaûmque patescunt
Insidiæ. Iam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Vulcano superante, domus; iam proximus ardet
Ucalegon; Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, et concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi. Furor iraque mentem
Præcipitant; pulchrumque mori succurrit in armis.
Ecce autem telis Panthus elapsus Achivûm,
Panthus Othryades, arcis Phœbique sacerdos,
Sacra manu, victosque deos, parvumque nepotem
Ipse trahit, cursuque amens ad limina tendit.
Quo res summa loco, Panthu? quam prendimus arcem?
Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniæ. Fuimus Troes; fuit Ilium, et ingens
Gloria Teucrorum. Ferus omnia Iupiter Argos
Transtulit. Incensa Danai dominantur in urbe.
Arduus armatos mediis in mœnibus adstans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miscet,
Insultans. Portis alii bipatentibus adsunt,
Millia quot magnis unquam venere Mycenis.
Obsedere alii telis angusta viarum
Oppositi; stat ferri acies mucrone corusco
Stricta, parata neci; vix primi prælia tentant
Portarum vigiles, et cæco Marte resistunt.
Talibus Othryadæ dictis et numine divûm
In flammas et in arma feror, quo tristis Erinnys,
Quo fremitus vocat, et sublatus ad æthera clamor.
Addunt se socios Rhipeus, et maximus armis
Epytus; oblati per lunam Hypanisque Dymasque,
Et lateri agglomerant nostro; iuvenisque Corœbus
Mygdonides. Illis ad Troiam forte diebus
Venerat, insano Cassandræ incensus amore;
Et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat;
Infelix, qui non sponsæ præcepta furentis
Audierit!
Quos ubi confertos audere in prælia vidi,
Incipio super his: Iuvenes, fortissima frustra
Pectora, si vobis audentem extrema cupido
Certa sequi; quæ sit rebus fortuna videtis:
Excessere omnes adytis arisque relictis
Di, quibus imperium hoc steterat; succurritis urbi
Incensæ: moriamur, et in media arma ruamus.
Una salus victis, nullam sperare salutem.
Sic animis iuvenum furor additus. Inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catulique relicti
Faucibus exspectant siccis; per tela, per hostes,

Vadimus haud dubiam in mortem, mediæque tene-
Urbis iter. Nox atra cava circumvolat umbra. (mus
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet, aut possit lacrymis æquare labores?
Urbs antiqua ruit, multos dominata per annos;
Plurima perque vias sternuntur inertia passim
Corpora, perque domos, et relligiosa deorum
Limina. Nec soli pœnas dant sanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus;
Victoresque cadunt Danai. Crudelis ubique
Luctus, ubique pavor, et plurima mortis imago.
Primus se, Danaùm magna comitante caterva,
Androgeus offert nobis, socia agmina credens
Inscius; atque ultro verbis compellat amicis:
Festinate, viri, nam quæ tam sera moratur
Segnities? alii rapiunt incensa feruntque
Pergama: vos celsis nunc primum a navibus itis?
Dixit; et extemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios delapsus in hostes.
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
Attollentem iras, et cœrula colla tumentem;
Haud secus Androgeus visu tremefactus abibat.
Irruimus, densis et circumfundimur armis;
Ignarosque loci passim et formidine captos
Sternimus. Adspirat primo Fortuna labori.
Atque hic successu exsultans animisque Coræbus,
O socii, qua prima, inquit, fortuna salutis
Monstrat iter, quaque ostendit se dextra, sequamur.
Mutemus clypeos, Danaùmque insignia nobis
Aptemus. Dolus, an virtus, quis in hoste requirat?
Arma dabunt ipsi. Sic fatus, deinde comantem
Androgei galeam clypeique insigne decorum
Induitur, lateriqué Argivum accommodat ensem.
Hoc Rhipeus, hoc ipse Dymas, omnisque iuventus
Læta facit; spoliis se quisque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais haud numine nostro;
Multaque per cæcam congressi prœlia noctem
Conserimus; multos Danaùm demittimus Orco.
Diffugiunt alii ad naves, et litora cursu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scandunt rursus equum, et nota conduntur in alvo.
Heu! nihil invitis fas quemquam fidere divis!
Ecce, trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra adytisque Minervæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina frustra;
Lumina; nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc speciem furiata mente Coræbus,
Et sese medium iniecit periturus in agmen.
Consequimur cuncti, et densis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Nostrorum obruimur, oriturque miserrima cædes,
Armorum facie et Graiarum errore iubarum.
Tum Danai, gemitu atque ereptæ virginis ira,
Undique collecti invadunt; acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis:
Adversi rupto ceu quondam turbine venti
Confligunt, Zephyrusque, Notusque, et lætus Eois
Eurus equis: stridunt silvæ, sævitque tridenti
Spumeus atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
Fudimus insidiis, totaque agitavimus urbe,
Apparent; primi clypeos mentitaque tela
Agnoscunt, atque ora sono discordia signant.
Illicet obruimur numero. Primusque Coræbus
Penelei dextra, divæ armipotentis ad aram,
Procumbit; cadit et Rhipeus, iustissimus unus
Qui fuit in Teucris, et servantissimus æqui:
Dis aliter visum: pereunt Hypanisque Dymasque,
Confixi a sociis; nec te tua plurima, Panthu,
Labentem pietas, nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres, et flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro nec tela nec ullas
Vitavisse vices Danaùm; et, si fata fuissent,
Ut caderem, meruisse manu. Divellimur inde
Iphitus et Pelias mecum; quorum Iphitus ævo
Iam gravior, Pelias et vulnere tardus Ulyssei;
Protinus ad sedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam, ceu cætera nusquam
Bella forent, nulli tota morerentur in urbe;
Sic Martem indomitum, Danaosque ad tecta ruentes
Cernimus, obsessumque acta testudine limen.
Hærent parietibus scalæ, postesque sub ipsos
Nituntur gradibus, clypeosque ad tela sinistris
Protecti obiiciunt: prensant fastigia dextris.
Dardanidæ contra turres ac tecta domorum
Culmina convellunt: his se, quando ultima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis;
Auratasque trabes, veterum decora alta parentum,
Devolvunt; alii strictis mucronibus imas
Obsedere fores: has servant agmine denso.
Instaurati animi, regis succurrere tectis,
Auxilioque levare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, et pervius usus
Tectorum inter se Priami, postesque relicti
A tergo; infelix qua se, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata solebat
Ad soceros, et avo puerum Astyanacta trahebat.
Evado ad summi fastigia culminis; unde
Tela manu miseri iactabant irrita Teucri.
Turrim, in præcipiti stantem, summisque sub astra
Eductam tectis, unde omnis Troia videri,
Et Danaùm solitæ naves, et Achaïa castra,
Aggressi ferro circum, qua summa labantes
Iuncturas tabulata dabant, convellimus altis
Sedibus, impulimusque. Ea lapsa, repente ruinam
Cum sonitu trahit, et Danaùm super agmina late
Incidit. Ast alii subeunt: nec saxa, nec ullum
Telorum interea cessat genus.
Vestibulum ante ipsum primoque in limine Pyrrus
Exsultat, telis et luce coruscus aena:
Qualis, ubi in lucem coluber, mala gramina pastus,
Frigida sub terra tumidum quem bruma tegebat;
Nunc, positis novus exuviis nitidusque iuventa,
Lubrica convolvit sublato pectore terga,
Arduus ad solem, et linguis micat ore trisulcis.
Una ingens Periphas, et equorum agitator Achillis
Armiger Automedon, una omnis Scyria pubes,
Succedunt tecto, et flammas ad culmina iactant.
Ipse inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, postesque a cardine vellit
Æratos; iamque excisa trabe firma cavavit
Robora, et ingentem lato dedit ore fenestram.
Apparet domus intus, et atria longa patescunt:
Apparent Priami et veterum penetralia regum;
Armatosque vident stantes in limine primo.
At domus interior gemitu miseroque tumultu
Miscetur; penitusque cavæ plangoribus ædes
Femineis ululant; ferit aurea sidera clamor.
Tum pavidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent postes, atque oscula figunt.
Instat vi patria Pyrrhus; nec claustra, neque ipsi
Custodes sufferre valent. Labat ariete crebro
Ianua, et emoti procumbunt cardine postes.
Fit via vi: rumpunt aditus, primosque trucidant
Immissi Danai, et late loca milite complent.
Non sic, aggeribus ruptis, cum spumeus amnis

Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit. Vidi ipse furentem
Cæde Neoptolemum, geminosque in limine Atridas.
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per
Sanguine fœdantem, quos ipse sacraverat, ignes. (aras
Quinquaginta illi thalami, spes tanta nepotum,
Barbarico postes auro spoliisque superbi,
Procubuere. Tenent Danai, qua deficit ignis.
Forsitan et Priami fuerint quæ fata requiras.
Urbis uti captæ casum, convulsaque vidit
Limina tectorum, et medium in penetralibus hostem;
Arma diu senior desueta trementibus ævo
Circumdat nequidquam humeris, et inutile ferrum
Cingitur, ac densos fertur moriturus in hostes.
Ædibus in mediis, nudoque sub ætheris axe,
Ingens ara fuit; iuxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque umbra complexa Penates.
Hic Hecuba et natæ nequidquam altaria circum,
Præcipites atra ceu tempestate columbæ,
Condensæ, et divûm amplexæ simulacra sedebant.
Ipsum autem sumtis Priamum iuvenilibus armis
Ut vidit; Quæ mens tam dira, miserrime coniux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis? inquit.
Non tali auxilio, nec defensoribus istis,
Tempus eget; non, si ipse meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnes;
Aut moriere simul. Sic ore effata, recepit
Ad sese, et sacra longævum in sede locavit.
Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostes,
Porticibus longis fugit, et vacua atria lustrat
Saucius. Illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, iam iamque manu tenet, et premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit et ora parentûm,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.
Hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi, pro scelere, exclamat, pro talibus ausis,
Di, si qua est cœlo pietas, quæ talia curet,
Persolvant grates dignas, et præmia reddant
Debita; qui nati coram me cernere letum
Fecisti, et patrios fœdasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo; sed iura fidemque
Supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior, telumque imbelle sine ictu
Coniecit; rauco quod protinus ære repulsum,
Et summo clypei nequidquam umbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, et nuntius ibis
Pelidæ genitori. Illi mea tristia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, et in multo lapsantem sanguine nati;
Implicuitque comam læva; dextraque coruscum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama; tot quondam populis terrisque superbum
Regnatorem Asiæ. Iacet ingens litore truncus,
Avulsumque humeris caput, et sine nomine corpus.
At me tum primum sævus circumstetit horror.
Obstupui; subiit cari genitoris imago,
Ut regem æquævum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem; subiit deserta Creusa,
Et direpta domus, et parvi casus Iuli.
Respicio, et quæ sit me circum copia lustro.
Deseruere omnes defessi, et corpora saltu
Ad terram misere, aut ignibus ægra dedere.
[Iamque adeo super unus eram; cum limina Vestæ
Servantem et tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida adspicio; dant clara incendia lucem
Erranti, passimque oculos per cuncta ferenti.
Illa sibi infestos eversa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaûm, et deserti coniugis iras,
Præmetuens, Troiæ et patriæ communis Erinnys,
Abdiderat sese, atque aris invisa sedebat.
Exarsere ignes animo; subit ira cadentem
Ulcisci patriam, et sceleratas sumere pœnas.
Scilicet hæc Spartam incolumis patriasque Mycenas
Adspiciet, partoque ibit regina triumpho?
Coniugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
Iliadum turba et Phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troia arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine litus?
Non ita. Namque, etsi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna est, nec habet victoria laudem;
Exstinxisse nefas tamen, et sumsisse merentis
Laudabor pœnas; animumque explesse iuvabit
Ultricis flammæ, et cineres satiasse meorum.
Talia iactabam, et furiata mente ferebar;]
Cum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pura per noctem in luce refulsit
Alma parens, confessa deam, qualisque videri
Cœlicolis et quanta solet; dextraque prehensum
Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantus dolor excitat iras?
Quid furis? aut quonam nostri tibi cura recessit?
Non prius adspicies, ubi fessum ætate parentem
Liqueris Anchisen? superet coniuxne Creusa,
Ascaniusque puer? quos omnes undique Graiæ
Circumerrant acies, et, ni mea cura resistat,
Iam flammæ tulerint, inimicus et hauserit ensis.
Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacænæ,
Culpatusve Paris; divûm inclementia, divûm,
Has evertit opes, sternitque a culmine Troiam.
Adspice: namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortales hebetat visus tibi, et humida circum
Caligat, nubem eripiam. Tu ne qua parentis
Iussa time, neu præceptis parere recusa.
Hic, ubi disiectas moles avulsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum,
Neptunus muros magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque a sedibus urbem
Eruit. Hic Iuno Scæas sævissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat.
Iam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens et Gorgone sæva.
Ipse Pater Danais animos viresque secundas
Sufficit; ipse deos in Dardana suscitat arma.
Eripe, nate, fugam, finemque impone labori.
Nusquam abero, et tutum patrio te limine sistam.
Dixerat: et spissis noctis se condidit umbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Troiæ
Numina magna deûm.
Tum vero omne mihi visum considere in ignes
Ilium, et ex imo verti Neptunia Troia;
Ac veluti, summis antiquam in montibus ornum
Cum ferro accisam crebrisque bipennibus instant
Eruere agricolæ certatim; illa usque minatur,
Et tremefacta comam concusso vertice nutat;
Vulneribus donec paulatim evicta supremum
Congemuit, traxitque iugis avulsa ruinam.
Descendo, ac, ducente Deo, flammam inter et hostes
Expedior; dant tela locum, flammæque recedunt.
Atque, ubi iam patriæ perventum ad limina sedis

Antiquasque domos, genitor, quem tollere in altos
Optabam primum montes, primumque petebam, 636
Abnegat excisa vitam producere Troia,
Exiliumque pati. Vos o, quibus integer ævi
Sanguis, ait, solidæque suo stant robore vires,
Vos agitate fugam. 640
Me si cœlicolæ voluissent ducere vitam,
Has mihi servassent sedes. Satis una superque
Vidimus excidia, et captæ superavimus urbi.
Sic o, sic positum affati discedite corpus.
Ipse manu mortem inveniam. Miserebitur hostis,
Exuviasque petet. Facilis iactura sepulcri. 646
Iampridem invisus divis, et inutilis, annos (rex
Demoror: ex quo me divûm Pater atque hominum
Fulminis afflavit ventis, et contigit igni.
Talia perstabat memorans, fixusque manebat. 650
Nos contra, effusi lacrymis, coniuxque Creusa,
Ascaniusque, omnisque domus, ne vertere secum
Cuncta pater, fatoque urgenti incumbere vellet.
Abnegat, inceptoque et sedibus hæret in isdem. 654
Rursus in arma feror, mortemque miserrimus opto:
Nam quod consilium aut quæ iam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem, genitor, te posse relicto
Sperasti? tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet urbe relinqui,
Et sedet hoc animo, perituræque addere Troiæ 660
Teque tuosque iuvat; patet isti ianua leto;
Iamque aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus,
Natum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per ignes,
Eripis, ut mediis hostem in penetralibus, utque 665
Ascanium, patremque meum, iuxtaque Creusam,
Alterum in alterius mactatos sanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
Reddite me Danais; sinite instaurata revisam 669
Prœlia. Numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hinc ferro accingor rursus, clypeoque sinistram
Insertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, parvumque patri tendebat Iulum:
Si perituris abis, et nos rape in omnia tecum; 675
Sin aliquam expertus sumtis spem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. Cui parvus Iulus,
Cui pater, et coniux quondam tua dicta relinquor?
Talia vociferans gemitu tectum omne replebat;
Cum subitum dictuque oritur mirabile monstrum.
Namque manus inter, mœstorumque ora parentum,
Ecce, levis summo de vertice visus Iuli 682
Fundere lumen apex, tactuque innoxia mollis
Lambere flamma comas, et circum tempora pasci.
Nos pavidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, et sanctos restinguere fontibus ignes. 686
At pater Anchises oculos ad sidera lætus
Extulit, et cœlo palmas cum voce tetendit:
Iupiter omnipotens, precibus si flecteris ullis, 689
Adspice nos; hoc tantum; et, si pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque hæc omina firma.
Vix ea fatus erat senior: subitoque fragore
Intonuit lævum, et de cœlo lapsa per umbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, summa super labentem culmina tecti, 695
Cernimus Idæa claram se condere silva,
Signantemque vias; tum longo limite sulcus
Dat lucem, et late circum loca sulfure fumant.
Hic vero victus genitor se tollit ad auras,
Affaturque deos, et sanctum sidus adorat. 700
Iam iam nulla mora est. Sequor, et qua ducitis adsum.
Di patrii, servate domum, servate nepotem! (est.
Vestrum hoc augurium, vestroque in numine Troia
Cedo equidem, nec, nate, tibi comes ire recuso.
Dixerat ille; et iam per mœnia clarior ignis 705
Auditur, propiusque æstus incendia volvunt.
Ergo age, care pater, cervici imponere nostræ:
Ipse subibo humeris, nec me labor iste gravabit:
Quo res cumque cadent, unum et commune periclum,
Una salus ambobus erit. Mihi parvus Iulus 710
Sit comes; et longe servet vestigia coniux.
Vos, famuli, quæ dicam, animis advertite vestris.
Est urbe egressis tumulus, templumque vetustum
Desertæ Cereris, iuxtaque antiqua cupressus,
Religione patrum multos servata per annos: 715
Hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
Tu, genitor, cape sacra manu, patriosque Penates.
Me, bello e tanto digressum et cæde recenti,
Attrectare nefas, donec me flumine vivo
Abluero. 720
Hæc fatus latos humeros subiectaque colla
Veste super fulvique insternor pelle leonis,
Succedoque oneri. Dextræ se parvus Iulus
Implicuit, sequiturque patrem non passibus requis.
Pone subit coniux. Ferimur per opaca locorum: 725
Et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
Tela, neque adverso glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ, sonus excitat omnis;
Suspensum, et pariter comitique onerique timentem.
Iamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evasisse viam; subito cum creber ad aures 731
Visus adesse pedum sonitus; genitorque per umbram
Prospiciens: nate, exclamat, fuge, nate; propinquant;
Ardentes clypeos atque æra micantia cerno.
Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem. Namque, avia cursu 736
Dum sequor, et nota excedo regione viarum,
Heu! misero coniux, fatone erepta, Creusa
Substitit, erravitne via, seu lassa resedit,
Incertum; nec post oculis est reddita nostris. 740
Nec prius amissam respexi, animumve reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris sedemque sacratam
Venimus: hic demum collectis omnibus, una
Defuit; et comites, natumque, virumque fefellit.
Quem non incusavi amens hominumque deorumque?
Aut quid in eversa vidi crudelius urbe? 746
Ascanium, Anchisenque patrem, Teucrosque Penates
Commendo sociis, et curva valle recondo;
Ipse urbem repeto, et cingor fulgentibus armis.
Stat casus renovare omnes, omnemque reverti 750
Per Troiam, et rursus caput obiectare periclis.
Principio muros obscuraque limina portæ,
Qua gressum extuleram, repeto; et vestigia retro
Observata sequor per noctem, et lumine lustro.
Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.
Inde domum, si forte pedem, si forte tulisset, 756
Me refero. Irruerant Danai, et tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
Volvitur; exsuperant flammæ; furit æstus ad auras.
Procedo, et Priami sedes arcemque reviso. 760
Et iam porticibus vacuis Iunonis asylo
Custodes lecti, Phœnix et dirus Ulysses,
Prædam asservabant. Huc undique Troia gaza
Incensis erepta adytis, mensæque deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis 765
Congeritur. Pueri et pavidæ longo ordine matres
Stant circum.
Ausus quin etiam voces iactare per umbram,
Implevi clamore vias, mœstusque Creusam (vi.
Nequidquam ingeminans iterumque iterumque voca-
Quærenti, et tectis urbis sine fine furenti, 771
Infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusæ

Visa mihi ante oculos, et nota maior imago.
Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
Tum sic affari, et curas his demere dictis:
Quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
O duleis coniux? non hæc sine numine divûm
Eveniunt. Nec te hinc comitem asportare Creusam
Fas, aut ille sinit superi regnator Olympi.
Longa tibi exsilia, et vastum maris æquor arandum;
Et terram Hesperiam venies; ubi Lydius, arva
Inter opima virûm, leni fluit agmine Thybris.
Illic res lætæ, regnumque, et regia coniux
Parta tibi; lacrymas dilectæ pelle Creusæ.
Non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas
Adspiciam, aut Graiis servitum matribus ibo,
Dardanis, et divæ Veneris nurus:
Sed me magna deûm Genitrix his detinet oris.
Iamque vale, et nati serva communis amorem
Hæc ubi dicta dedit, lacrymantem, et multa volentem
Dicere, deseruit, tenuesque recessit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Sic demum socios consumta nocte reviso.
Atque hic ingentem comitum affluxisse novorum
Invenio admiraus numerum; matresque virosque,
Collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
Undique convenere, animis opibusque parati,
In quascumque velim pelago deducere terras.
Iamque iugis summæ surgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem; Danaique obsessa tenebant
Limina portarum; nec spes opis ulla dabatur.
Cessi, et sublato montem genitore petivi.

Liber tertius

Postquam res Asiæ Priamique evertere gentem
Immeritam visum Superis, ceciditque superbum
Ilium, et omnis humo fumat Neptunia Troia;
Diversa exsilia et desertas quærere terras
Auguriis agimur divûm, classemque sub ipsa
Antandro et Phrygiæ molimur montibus Idæ;
Incerti quo fata ferant, ubi sistere detur;
Contrahimusque viros. Vix prima inceperat æstas;
Et pater Anchises dare fatis vela iubebat;
Litora cum patriæ lacrymans portusque relinquo,
Et campos ubi Troia fuit. Feror exsul in altum
Cum sociis, natoque, Penatibus et magnis dis.
Terra procul vastis colitur Mavortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo;
Hospitium antiquum Troiæ, sociique Penates,
Dum fortuna fuit. Feror huc, et litore curvo
Mœnia prima loco, fatis ingressus iniquis;
Æneadasque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri divisque ferebam
Auspicibus cœptorum operum; superoque nitentem
Cœlicolûm Regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea summo
Virgulta, et densis hastilibus horrida myrtus.
Accessi; viridemque ab humo convellere silvam
Conatus, ramis tegerem ut frondentibus aras,
Horrendum et dictu video mirabile monstrum:
Nam, quæ prima solo ruptis radicibus arbor
Vellitur, huic atro liquuntur sanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. Mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis.
Rursus et alterius lentum convellere vimen
Insequor, et causas penitus tentare latentes:
Ater et alterius sequitur de cortice sanguis.
Multa movens animo, Nymphas venerabar agrestes,
Gradivumque patrem, Geticis qui præsidet arvis;
Rite secundarent visus, omenque levarent.
Tertia sed postquam maiore hastilia nisu
Aggredior, genibusque adversæ obluctor arenæ;
(Eloquar, an sileam?) gemitus lacrymabilis imo
Auditur tumulo, et vox reddita fertur ad aures:
Quid miserum, Ænea, laceras? iam parce sepulto;
Parce pias scelerare manus. Non me tibi Troia
Externum tulit, aut cruor hic de stipite manat.
Heu! fuge crudeles terras, fuge litus avarum:
Nam Polydorus ego. Hic confixum ferrea texit
Telorum seges, et iaculis increvit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.
Hunc Polydorum auri quondam cum pondere ma-
Infelix Priamus furtim mandarat alendum (gno
Threicio regi; cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingique urbem obsidione videret.
Ille, ut opes fractæ Teucrûm, et Fortuna recessit,
Res Agamemnonias victriciaque arma secutus,
Fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat, et auro
Vi potitur. Quid non mortalia pectora cogis,
Auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem,
Monstra deûm refero, et, quæ sit sententia, posco.
Omnibus idem animus scelerata excedere terra;
Linqui pollutum hospitium, et dare classibus Austros.
Ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
Aggeritur tumulo tellus; stant Manibus aræ,
Cæruleis mœstæ vittis atraque cupresso;
Et circum Iliades crinem de more solutæ.
Inferimus tepido spumantia cymbia lacte,
Sanguinis et sacri pateras; animamque sepulcro
Condimus, et magna supremum voce ciemus.
Inde, ubi prima fides pelago, placataque venti
Dant maria, et lenis crepitans vocat Auster in altum,
Deducunt socii naves, et litora complent.
Provehimur portu; terræque urbesque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratissima tellus
Nereidum matri et Neptuno Ægæo;
Quam pius Arcitenens, oras et litora circum
Errantem, Gyaro celsa Myconoque revinxit,
Immotamque coli dedit, et contemnere ventos.
Huc feror; hæc fessos tuto placidissima portu
Accipit. Egressi veneramur Apollinis urbem.
Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos,
Vittis et sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit; veterem Anchisen agnoscit amicum.
Iunginus hospitio dextras, et tecta subimus.
Templa dei saxo venerabar structa vetusto.
Da propriam, Thymbræe, domum! da mœnia fessis,
Et genus, et mansuram urbem! Serva altera Troiæ
Pergama, reliquias Danaûm atque immitis Achillei!
Quem sequimur? quove ire iubes? ubi ponere sedes?
Da, pater, augurium; atque animis illabere nostris.
Vix ea fatus eram; tremere omnia visa repente,
Liminaque, laurusque dei; totusque moveri
Mons circum, et mugire adytis cortina reclusis.
Submissi petimus terram, et vox fertur ad aures:
Dardanidæ duri, quæ vos a stirpe parentum
Prima tulit tellus, eadem vos ubere læto
Accipiet reduces. Antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.
Hæc Phœbus: mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia; et cuncti, quæ sint ea mœnia, quærunt;
Quo Phœbus vocet errantes, iubeatque reverti.
Tum genitor, veterum volvens monimenta virorum,

Audite, o proceres, ait, et spes discite vestras.
Creta Iovis magni medio iacet insula ponto;
Mons Idæus ubi, et gentis cunabula nostræ.
Centum urbes habitant magnas, uberrima regna;
Maximus unde pater, si rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum est advectus ad oras,
Optavitque locum regno. Nondum Ilium et arces
Pergameæ steterant: habitabant vallibus imis.
Hinc Mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus; hinc fida silentia sacris,
Et iuncti currum dominæ subiere leones.
Ergo agite, et, divûm ducunt qua iussa, sequamur:
Placemus ventos, et Gnossia regna petamus.
Nec longo distant cursu; modo Iupiter adsit,
Tertia lux classem Cretæis sistet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactavit honores;
Taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo;
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulsum regnis cessisse paternis
Idomenea ducem, desertaque litora Cretæ;
Hoste vacare domos, sedesque adstare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus;
Bacchatamque iugis Naxon, viridemque Donusam,
Olearon, niveamque Paron, sparsasque per æquor
Cycladas, et crebris legimus freta consita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor;
Hortantur socii, Cretam proavosque petamus.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes;
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo avidus muros optatæ molior urbis;
Pergameamque voco, et lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Iamque fere sicco subductæ litore puppes;
Connubiis arvisque novis operata iuventus;
Iura domosque dabam; subito cum tabida membris,
Corrupto cœli tractu, miserandaque venit,
Arboribusque satisque lues, et letifer annus.
Linquebant dulces animas, aut ægra trahebant
Corpora; tum steriles exurere Sirius agros;
Arebant herbæ, et victum seges ægra negabat.
Rursus ad oraclum Ortygiæ Phœbumque remenso
Hortatur pater ire mari, veniamque precari;
Quam fessis finem rebus ferat; unde laborum
Tentare auxilium iubeat; quo vertere cursus.
Nox erat, et terris animalia somnus habebat.
Effigies sacræ divûm Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troia mediisque ex ignibus urbis
Extuleram, visi ante oculos adstare iacentis
Insomnis, multo manifesti lumine, qua se
Plena per insertas fundebat luna fenestras:
Tum sic affari, et curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo est,
Hic canit; et tua nos en ultro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incensa, tuaque arma secuti;
Nos, tumidum sub te permensi classibus æquor,
Idem venturos tollemus in astra nepotes,
Imperiumque urbi dabimus. Tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ sedes. Non hæc tibi litora suasit
Delius, aut Cretæ iussit considere, Apollo.
Est locus, (Hesperiam Graii cognomine dicunt)
Terra antiqua, potens armis, atque ubere glebæ;
Œnotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixisse, ducis de nomine, gentem:
Hæ nobis propriæ sedes; hinc Dardanus ortus,
Iasiusque pater, genus a quo principe nostrum.
Surge age, et hæc lætus longævo dicta parenti
Haud dubitanda refer; Corythum, terrasque requirat
Ausonias. Dictæa negat tibi Iupiter arva.
Talibus attonitus visis, ac voce deorum,
(Nec sopor illud erat; sed coram agnoscere vultus,
Velatasque comas, præsentiaque ora videbar;
Tum gelidus toto manabat corpore sudor)
Corripio e stratis corpus, tendoque supinas
Ad cœlum cum voce manus, et munera libo
Intemerata focis. Perfecto lætus honore
Anchisen facio certum, remque ordine pando.
Agnovit prolem ambiguam, geminosque parentes;
Seque novo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Nate, Iliacis exercite fatis,
Sola mihi tales casus Cassandra canebat.
Nunc repeto, hæc generi portendere debita nostro;
Et sæpe Hesperiam, sæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Hesperiæ venturos litora Teucros
Crederet? aut quem tum vates Cassandra moveret?
Cedamus Phœbo, et moniti meliora sequamur.
Sic ait: et cuncti dicto paremus ovantes.
Hanc quoque deserimus sedem; paucisque relictis,
Vela damus, vastumque cava trabe currimus æquor.
Postquam altum tenuere rates, nec iam amplius ullæ
Apparent terræ, cœlum undique et undique pontus;
Tum mihi cæruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
Continuo venti volvunt mare, magnaque surgunt
Æquora; dispersi iactamur gurgite vasto.
Involvere diem nimbi, et nox humida cœlum
Abstulit; ingeminant abruptis nubibus ignes.
Excutimur cursu, et cæcis erramus in undis.
Ipse diem noctemque negat discernere cœlo,
Nec meminisse viæ media Palinurus in unda.
Tres adeo incertos cæca caligine soles
Erramus pelago; totidem sine sidere noctes.
Quarto terra die primum se attollere tandem
Visa, aperire procul montes, ac volvere fumum.
Vela cadunt; remis insurgimus; haud mora, nautæ
Adnixi torquent spumas, et cærula verruut.
Servatum ex undis Strophadum me litora primum
Accipiunt: Strophades Graio stant nomine dictæ,
Insulæ Ionio in magno; quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ, Phineia postquam
Clausa domus, mensasque metu liquere priores.
Tristius haud illis monstrum, nec sævior ulla
Pestis et ira deûm Stygiis sese extulit undis.
Virginei volucrum vultus, fœdissima ventris
Proluvies, uncæque manus, et pallida semper
Ora fame.
Huc ubi delati portus intravimus, ecce,
Lætа boum passim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus, nullo custode, per herbas.
Irruimus ferro, et divos ipsumque vocamus
In partem prædamque Iovem. Tum litore curvo
Exstruimusque toros, dapibusque epulamur opimis.
At subitæ horrifico lapsu de montibus adsunt
Harpyiæ, et magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes, contactuque omnia fœdant
Immundo; tum vox tetrum dira inter odorem.
Rursum in secessu longo sub rupe cavata,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.
Rursum ex diverso cœli cæcisque latebris
Turba sonans prædam pedibus circumvolat uncis;
Polluit ore dapes. Sociis tunc, arma capessant,
Edico, et dira bellum cum gente gerendum.
Haud secus ac iussi faciunt, tectosque per herbam
Disponunt enses, et scuta latentia condunt.
Ergo ubi delapsæ sonitum per curva dedere

Litora, dat signum specula Misenus ab alta
Ære cavo. Invadunt socii, et nova prœlia tentant,
Obscœnas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis ullam, nec vulnera tergo
Accipiunt; celerique fuga sub sidera lapsæ
Semesam prædam et vestigia fœda relinquunt.
Una in præcelsa consedit rupe Celæno,
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum stratisque iuvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias insontes pellere regno?
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo Pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam cursu petitis; ventisque vocatis,
Ibitis Italiam, portusque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus urbem,
Quam vos dira fames nostræque iniuria cædis
Ambesas subigat malis absumere mensas.
Dixit; et in silvam pennis ablata refugit.
At sociis subita gelidus formidine sanguis
Deriguit; cecidere animi: nec iam amplius armis,
Sed votis precibusque iubent exposcere pacem,
Sive deæ, seu sint diræ obscœnæque volucres.
Et pater Anchises, passis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritosque indicit honores:
Di, prohibete minas! di, talem avertite casum,
Et placidi servate pios! Tum litore funem
Deripere, excussosque iubet laxare rudentes.
Tenduit vela Noti: ferimur spumantibus undis,
Qua cursum ventusque gubernatorque vocabant.
Iam medio apparet fluctu nemorosa Zacynthos,
Dulichiumque, Sameque, et Neritos ardua saxis.
Effugimus scopulos Ithacæ, Laertia regna,
Et terram altricem sævi exsecramur Ulyssei.
Mox et Leucatæ nimbosa cacumina montis,
Et formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus fessi, et parvæ succedimus urbi.
Ancora de prora iacitur; stant litore puppes.
Ergo insperata tandem tellure potiti,
Lustramurque Iovi, votisque incendimus aras;
Actiaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socii. Iuvat evasisse tot urbes
Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes.
Interea magnum sol circumvolvitur annum,
Et glacialis hiems Aquilonibus asperat undas.
Ære cavo clypeum, magni gestamen Abantis,
Postibus adversis figo, et rem carmine signo:
« Æneas hæc de Danais victoribus arma. »
Linquere tum portus iubeo, et considere transtris.
Certatim socii feriunt mare, et æquora verrunt.
Protenus aerias Phæacum abscondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque subimus
Chaonio, et celsam Buthroti accedimus urbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat aures,
Priamiden Helenum Graias regnare per urbes,
Coniugio Æacidæ Pyrrhi sceptrisque potitum;
Et patrio Andromachen iterum cessisse marito.
Obstupui; miroque incensum pectus amore,
Compellare virum, et casus cognoscere tantos.
Progredior portu, classes et litora linquens.
Sollennes tum forte dapes, et tristia dona,
Ante urbem in luco, falsi Simoentis ad undam,
Libabat cineri Andromache, Manesque vocabat
Hectoreum ad tumulum; viridi quem cæspite inani-
Et geminas, causam lacrymis, sacraverat aras. (nem,
Ut me conspexit venientem, et Troia circum
Arma amens vidit, magnis exterrita monstris
Deriguit visu in medio; calor ossa reliquit.
Labitur, et longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuntius affers,
Nate Dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? Dixit; lacrymasque effudit, et omnem
Implevit clamore locum. Vix pauca furenti
Subiicio, et raris turbatus vocibus hisco:
Vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco.
Ne dubita: nam vera vides.
Heu! quis te casus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna satis fortuna revisit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia servas?
Deiecit vultum, et demissa voce locuta est:
O felix una ante alias Priameia virgo,
Hostilem ad tumulum Troiæ sub mœnibus altis
Iussa mori, quæ sortitus non pertulit ullos,
Nec victoris heri tetigit captiva cubile!
Nos, patria incensa, diversa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ fastus, iuvenemque superbum,
Servitio enixæ; tulimus; qui deinde, secutus
Lædæam Hermionen Lacedæmoniosque Hymenæos,
Me famulo famulamque Heleno transmisit habendam.
Ast illum, ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, et scelerum furiis agitatus, Orestes
Excipit incautum, patriasque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita cessit
Pars Heleno; qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Troiano a Chaone dixit,
Pergamaque Iliacamque iugis hanc addidit arcem.
Sed tibi qui cursum venti, quæ fata dedere?
Aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
Quid puer Ascanius? superatne, et vescitur aura?
Quem tibi iam Troia .....
Ecqua tamen puero est amissæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem animosque viriles
Et pater Æneas et avunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrymans, longosque ciebat
Incassum fletus; cum sese a mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoscitque suos, lætusque ad limina ducit,
Et multum lacrymas verba inter singula fundit.
Procedo, et parvam Troiam, simulataque magnis
Pergama, et arentem Xanthi cognomine rivum
Agnosco, Scææque amplector limina portæ.
Necnon et Teucri socia simul urbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulai in medio libabant pocula Bacchi,
Impositis auro dapibus, paterasque tenebant.
Iamque dies, alterque dies processit; et auræ
Vela vocant tumidoque inflatur carbasus Austro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæso
Troiugena, interpres divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarii lauros, qui sidera sentis,
Et volucrum linguas, et præpetis omina pennæ,
Fare age (namque omnem cursum mihi prospera dixit
Religio, et cuncti suaserunt numine divi
Italiam petere, et terras tentare repostas;
Sola novum dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, et tristes denuntiat iras,
Obscenamque famem) quæ prima pericula vito?
Quidve sequens tantos possim superare labores?
Hic Helenus, cæsis primum de more iuvencis,
Exorat pacem divûm, vittasque resolvit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
Ipse manu multo suspensum numine ducit;
Atque hæc deinde canit divino ex ore sacerdos:
Nate dea, (nam te maioribus ire per altum
Auspiciis manifesta fides: sic fata deûm rex
Sortitur, volvitque vices; is vertitur ordo)

Pauca tibi e multis, quo tutior hospita lustres
Æquora, et Ausonio possis considere portu,
Expediam dictis; prohibent nam cætera Parcæ
Scire, Helenum farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinosque, ignare, paras invadere portus,
Longa procul longis via dividit invia terris.
Ante et Trinacria lentandus remus in unda,
Et salis Ausonii lustrandum navibus æquor,
Infernique lacus, Æææque insula Circæ,
Quam tuta possis urbem componere terra.
Signa tibi dicam: tu condita mente teneto.
Cum tibi sollicito secreti ad fluminis undam
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa, iacebit,
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati;
Is locus urbis erit; requies ea certa laborum.
Nec tu mensarum morsus horresce futuros:
Fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ nostri perfunditur æquoris æstu,
Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic et Narycii posuerunt mœnia Locri,
Et Sallentinos obsedit milite campos
Lyctius Idomeneus; hic illa ducis Meliboei
Parva Philoctetæ subnixa Petelia muro.
Quin, ubi transmissæ steterint trans æquora classes,
Et positis aris iam vota in litore solves,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter sanctos ignes in honore deorum
Hostilis facies occurrat, et omina turbet.
Hunc socii morem sacrorum, hunc ipse teneto;
Hac casti maneant in religione nepotes.
Ast, ubi digressum Siculæ te admoverit oræ
Ventus, et angusti rarescent claustra Pelori,
Læva tibi tellus, et longo læva petantur
Æquora circuitu; dextrum fuge litus et undas.
Hæc loca vi quondam, et vasta convulsa ruina,
(Tantum ævi longinqua valet mutare vetustas!)
Dissiluisse ferunt, cum protenus utraque tellus
Una foret; venit medio vi pontus, et undis
Hesperium Siculo latus abscidit, arvaque et urbes
Litore diductas angusto interluit æstu.
Dextrum Scylla latus, lævum implacata Charybdis
Obsidet, atque imo barathri ter gurgite vastos
Sorbet in abruptum fluctus, rursusque sub auras
Erigit alternos, et sidera verberat unda.
At Scyllam cæcis cohibet spelunca latebris,
Ora exsertantem, et naves in saxa trahentem.
Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus; postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.
Præstat Trinacrii metas lustrare Pachyni
Cessantem, longos et circum flectere cursus,
Quam semel informem vasto vidisse sub antro
Scyllam, et cæruleis canibus resonantia saxa.
Præterea, si qua est Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum si veris implet Apollo,
Unum illud tibi, nate dea, præque omnibus unum
Prædicam, et repetens iterumque iterumque monebo:
Iunonis magnæ primum prece numen adora;
Iunoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus supera donis: sic denique victor
Trinacria fines Italos mittere relicta.
Huc ubi delatus Cumæam accesseris urbem,
Divinosque lacus, et Averna sonantia silvis,
Insanam vatem aspicies; quæ rupe sub ima
Fata canit, foliisque notas et nomina mandat.
Quæcumque in foliis descripsit carmina virgo,
Digerit in numerum, atque antro seclusa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedunt.
Verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
Impulit, et teneras turbavit ianua frondes,
Nunquam deinde cavo volitantia prendere saxo
Nec revocare situs, aut iungere carmina curat.
Inconsulti abeunt, sedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint dispendia tanti,
(Quamvis increpitent socii, et vi cursus in altum
Vela vocet, possisque sinus implere secundos)
Quin adeas vatem, precibusque oracula poscas
Ipsa canat, vocemque volens atque ora resolvat.
Illa tibi Italiæ populos, venturaque bella,
Et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem,
Expediet; cursusque dabit venerata secundos.
Hæc sunt, quæ nostra liceat te voce moneri.
Vade age, et ingentem factis fer ad æthera Troiam.
Quæ postquam vates sic ore effatus amico est,
Dona dehinc auro gravia sectoque elephanto
Imperat ad naves ferri, stipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæosque lebetas,
Loricam consertam hamis auroque trilicem,
Et conum insignis galeæ, cristasque comantes,
Arma Neoptolemi. Sunt et sua dona parenti.
Addit equos, additque duces; remigium supplet; socios simul instruit armis.
Interea classem velis aptare iubebat
Anchises, fieret vento mora ne qua ferenti.
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio, Anchisa, Veneris dignate superbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Ausoniæ tellus: hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare necesse est;
Ausoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, o felix nati pietate! quid ultra
Provehor, et fando surgentes demoror Austros?
Nec minus Andromache, digressu mœsta supremo,
Fert picturatas auri subtemine vestes,
Et Phrygiam Ascanio chlamydem; nec cedit honori;
Textilibusque onerat donis, ac talia fatur:
Accipe et hæc, manuum tibi quæ monimenta mearum
Sint, puer, et longum Andromachæ testentur amorem,
Coniugis Hectoreæ. Cape dona extrema tuorum,
O mihi sola mei super Astyanactis imago!
Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat;
Et nunc æquali tecum pubesceret ævo.
Hos ego digrediens lacrymis affabar obortis:
Vivite felices, quibus est fortuna peracta
Iam sua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum;
Arva neque Ausoniæ, semper cedentia retro,
Quærenda. Effigiem Xanthi Troianique videtis,
Quam vestræ fecere manus; melioribus, opto,
Auspiciis, et quæ fuerit minus obvia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arva
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatas urbes olim, populosque propinquos,
Epiro, Hesperia, (quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem casus) unam faciemus utramque
Troiam animis. Maneat nostros ea cura nepotes.
Provehimur pelago vicina Ceraunia iuxta;
Unde iter Italiam, cursusque brevissimus undis.
Sol ruit interea, et montes umbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad undam,
Sortiti remos, passimque in litore sicco
Corpora curamus: fessos sopor irrigat artus.
Necdum orbem medium Nox horis acta subibat:
Haud segnis strato surgit Palinurus, et omnes
Explorat ventos, atque auribus aera captat;

Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum, pluviasque Hyadas, geminosque Triones,
Armatumque auro circumspicit Oriona.
Postquam cuncta videt cœlo constare sereno,
Dat clarum e puppi signum; nos castra movemus,
Tentamusque viam, et velorum pandimus alas.
Iamque rubescebat stellis Aurora fugatis;
Cum procul obscuros colles humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates;
Italiam læto socii clamore salutant.
Tum pater Anchises magnum cratera corona
Induit, implevitque mero; divosque vocavit
Stans celsa in puppi:
Di, maris et terræ tempestatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, et spirate secundi.
Crebrescunt optatæ auræ, portusque patescit
Iam propior, templumque apparet in arce Minervæ.
Vela legunt socii, et proras ad litora torquent.
Portus ab Euroo fluctu curvatus in arcum;
Obiectæ salsa spumant adspergine cautes:
Ipse latet; gemino demittunt brachia muro
Turriti scopuli, refugitque ab litore templum.
Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late, candore nivali:
Et pater Anchises: Bellum, o terra hospita, portas;
Bello armantur equi; bellum hæc armenta minantur.
Sed tamen idem olim curru succedere sueti
Quadrupedes, et frena iugo concordia ferre:
Spes et pacis, ait. Tum numina sancta precamur
Palladis armisonæ, quæ prima accepit ovantes;
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu;
Præceptisque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Iunoni Argivæ iussos adolemus honores.
Haud mora; continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obvertimus antennarum,
Graiugenumque domos suspectaque linquimus arva.
Hinc sinus Herculei, si vera est fama, Tarenti
Cernitur. Attollit se diva Lacinia contra,
Caulonisque arces, et navifragum Scylaceum.
Tum procul e fluctu Trinacria cernitur Ætna;
Et gemitum ingentem pelagi, pulsataque saxa
Audimus longe, fractasque ad litora voces;
Exsultantque vada, atque æstu miscentur arenæ.
Et pater Anchises: Nimirum hæc illa Charybdis;
Hos Helenus scopulos, hæc saxa horrenda canebat.
Eripite, o socii; pariterque insurgite remis.
Haud minus ac iussi faciunt: primusque rudentem
Contorsit lævas proram Palinurus ad undas;
Lævam cuncta cohors remis ventisque petivit.
Tollimur in cælum curvato gurgite, et idem
Subducta ad Manes imos desidimus unda.
Ter scopuli clamorem inter cava saxa dedere:
Ter spumam elisam et rorantia vidimus astra.
Interea fessos ventus cum sole reliquit;
Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab accessu ventorum immotus, et ingens
Ipse; sed horrificis iuxta tonat Ætna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo et candente favilla;
Attollitque globos flammarum, et sidera lambit:
Interdum scopulos avulsaque viscera montis
Erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæstuat imo.
Fama est, Enceladi semiustum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque insuper Ætnam
Impositam ruptis flammam expirare camiuis;
Et, fessum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, et cœlum subtexere fumo.
Noctem illam tecti silvis immania monstra
Perferimus; nec, quæ sonitum det causa, videmus.
Nam neque erant astrorum ignes, nec lucidus æthra
Sidereo polus; obscuro sed nubila cœlo;
Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat.
Postera iamque dies primo surgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum subito e silvis, macie confecta suprema,
Ignoti nova forma viri, miserandaque cultu,
Procedit, supplexque manus ad litora tendit.
Respicimus. Dira illuvies, immissaque barba,
Consertum tegimen spinis: at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Troiam missus in armis.
Isque ubi Dardanios habitus et Troïa vidit
Arma procul, paulum adspectu conterritus hæsit,
Continuitque gradum; mox sese ad litora præceps
Cum fletu precibusque tulit. Per sidera testor,
Per Superos, atque hoc cœli spirabile lumen;
Tollite me, Teucri; quascumque abducite terras;
Hoc sat erit. Scio me Danais e classibus unum,
Et bello Iliacos fateor petiisse penates;
Pro quo, si sceleris tanta est iniuria nostri,
Spargite me in fluctus, vastoque immergite ponto.
Si pereo, hominum manibus periisse iuvabit.
Dixerat; et genua amplexus, genibusque volutans
Hærebat. Qui sit, fari, quo sanguine cretus,
Hortamur; quæ deinde agitet fortuna, fateri.
Ipse pater dextram Anchises, haud multa moratus,
Dat iuveni; atque animum præsenti pignore firmat.
Ille hæc, deposita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Ulyssei,
Nomen Achemenides, Troiam, genitore Adamasto
Paupere (mansissetque utinam fortuna!) profectus.
Hic me, dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores socii vasto Cyclopis in antro
Deseruere. Domus sanie dapibusque cruentis,
Intus opaca, ingens. Ipse arduus, altaque pulsat
Sidera, (di, talem terris avertite pestem!)
Nec visu facilis, nec dictu affabilis ulli.
Visceribus miserorum et sanguine vescitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora nostro
Prensa manu magna medio resupinus in antro
Frangeret ad saxum, sanieque exspersa natarent
Limina; vidi atro cum membra fluentia tabo
Manderet, et tepidi tremerent sub dentibus artus;
Haud impune quidem: nec talia passus Ulysses,
Oblitusve sui est Ithacus discrimine tanto.
Nam simul, expletus dapibus, vinoque sepultus,
Cervicem inflexam posuit, iacuitque per antrum
Immensus, saniem eructans ac frusta cruento
Per somnum commixta mero; nos, magna precati
Numina, sortitique vices, una undique circum
Fundimur, et telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torva solum sub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis instar;
Et tandem læti sociorum ulciscimur umbras.
Sed fugite, o miseri! fugite, atque ab litore funem
Rumpite:
Nam, qualis quantusque cavo Polyphemus in antro
Lanigeras claudit pecudes, atque ubera pressat,
Centum alii curva hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, et altis montibus errant.
Tertia iam lunæ se cornua lumine compleut,
Cum vitam in silvis, inter deserta ferarum
Lustra domosque, traho, vastosque ab rupe Cyclopas
Prospicio, sonitumque pedum vocemque tremisco.
Victum infelicem, baccas lapidosaque corna,
Dant rami, et vulsis pascunt radicibus herbæ.
Omnia collustrans, hanc primum ad litora classem
Conspexi venientem. Huic me, quæcumque fuisset,

Addixi: satis est gentem effugisse nefandam.
Vos animam hanc potius quocumque absumite leto.
Vix ea fatus erat; summo cum monte videmus
Ipsum inter pecudes vasta se mole moventem
Pastorem Polyphemum, et litora nota petentem;
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum.
Truncа manu pinus regit, et vestigia firmat.
Lanigeræ comitantur oves: ea sola voluptas,
Solamenque mali.
Postquam altos tetigit fluctus, et ad æquora venit,
Luminis effossi fluidum lavit inde cruorem,
Dentibus infrendens gemitu; graditurque per æquor
Iam medium; necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice, sic merito; tacitique incidere funem;
Verrimus et proni certantibus æquora remis.
Sensit, et ad sonitum vocis vestigia torsit.
Verum ubi nulla datur dextra affectare potestas,
Nec potis Ionios fluctus æquare sequendo,
Clamorem immensum tollit, quo pontus, et omnes
Intremuere undæ, penitusque exterrita tellus
Italiæ, curvisque immugiit Ætna cavernis.
At genus e silvis Cyclopum et montibus altis
Excitum ruit ad portus, et litora complent.
Cernimus adstantes nequidquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentes,
Concilium horrendum; quales cum vertice celso
Aeriæ quercus, aut coniferæ cyparissi
Constiterunt, silva alta Iovis, lucusve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocumque rudentes
Excutere, et ventis intendere vela secundis.
[Contra iussa monent Heleni, Scyllam atque Cha- Inter utramque viam, leti discrimine parvo, (rybdim
Ni teneant cursus: certum est dare lintea retro.]
Ecce autem Boreas angusta ab sede Pelori
Missus adest. Vivo prætervehor ostia saxo
Pantagiæ, Megarosque sinus, Thapsumque iacentem.
Talia monstrabat relegens errata retrorsum
Litora Achemenides, comes infelicis Ulyssei.
Sicanio prætenta sinu iacet insula contra
Plemmyrium undosum: nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama est huc Elidis amnem
Occultas egisse vias subter mare; qui nunc
Ore, Arethusa, tuo Siculis confunditur undis.
Iussi numina magna loci veneramur; et inde
Exsupero præpingue solum stagnantis Helori.
Hinc altas cautes proiectaque saxa Pachyni
Radimus; et fatis nunquam concessa moveri
Apparet Camarina procul, campique Geloi,
Immanisque Gela, fluvii cognomine dicta.
Arduus inde Acragas ostentat maxima longe
Mœnia, magnanimum quondam generator equorum.
Teque datis linquo ventis, palmosa Selinus;
Et vada dura lego saxis Lilybeia cæcis.
Hinc Drepani me portus et illætabilis ora
Accipit. Hic, pelagi tot tempestatibus actus,
Heu! genitorem, omnis curæ casusque levamen,
Amitto Anchisen. Hic me, pater optime, fessum
Deseris, heu, tantis nequidquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digressum vestris deus appulit oris.
Sic pater Æneas, intentis omnibus, unus
Fata renarrabat divûm, cursusque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quievit.

Liber quartus

At regina gravi iamdudum saucia cura
Vulnus alit venis, et cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multusque recursat
Gentis honos; hærent infixi pectore vultus,
Verbaque; nec placidam membris dat cura quietem.
Postera Phœbea lustrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimoverat umbram;
Cum sic unanimam alloquitur male sana sororem:
Anna soror, quæ me suspensam insomnia terrent!
Quis novus hic nostris successit sedibus hospes!
Quem sese ore ferens! quam forti pectore, et armis!
Credo equidem, nec vana fides, genus esse deorum.
Degeneres animos timor arguit. Heu! quibus ille
Iactatus fatis! quæ bella exhausta canebat!
Si mihi non animo fixum immotumque sederet,
Ne cui me vinclo vellem sociare iugali,
Postquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæsum thalami tædæque fuisset;
Huic uni forsan potui succumbere culpæ.
Anna, (fatebor enim) miseri post fata Sychæi
Coniugis, et sparsos fraterna cæde Penates,
Solus hic inflexit sensus, animumque labantem
Impulit. Agnosco veteris vestigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optem prius ima dehiscat,
Vel Pater omnipotens adigat me fulmine ad umbras,
Pallentes umbras Erebi, noctemque profundam,
Ante, Pudor, quam te violo, aut tua iura resolvo.
Ille meos, primus qui me sibi iunxit, amores
Abstulit: ille habeat secum servetque sepulcro.
Sic effata sinum lacrymis implevit obortis.
Anna refert, O luce magis dilecta sorori!
Solane perpetua mœrens carpere iuventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem aut Manes credis curare sepultos?
Esto: ægram nulli quondam flexere mariti;
Non Libyæ, non ante Tyro; despectus Iarbas,
Ductoresque alii, quos Africa terra triumphis
Dives alit: placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum consederis arvis?
Hinc Gætulæ urbes, genus insuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, et inhospita Syrtis:
Hinc deserta siti regio, lateque furentes
Barcæi. Quid bella Tyro surgentia dicam,
Germanique minas?
Dis equidem auspicibus reor et Iunone secunda
Hunc cursum Iliacas vento tenuisse carinas.
Quam tu urbem, soror, hanc cernes! quæ surgere re- (gna
Coniugio tali! Teucrùm comitantibus armis,
Punica se quantis attollet gloria rebus!
Tu modo posce deos veniam, sacrisque litatis
Indulge hospitio, causasque innecte morandi,
Dum pelago desævit hiems, et aquosus Orion,
Quassataeque rates, dum non tractabile cœlum.
His dictis incensum animum inflammavit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, solvitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt; mactant lectas de more bidentes
Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo;
Iunoni ante omnes, cui vincla iugalia curæ.
Ipsa, tenens dextra pateram, pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit;
Aut ante ora deûm pingues spatiatur ad aras,
Instauratque diem donis, pecudumque reclusis
Pectoribus inhians spirantia consulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra iuvant? Est mollis flamma medullas

Interea, et tacitum vivit sub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens; qualis conjecta cerva sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius; illa fuga silvas saltusque peragrat
Dictæos; hæret lateri letalis arundo.
Nunc media Æneam secum per mœnia ducit,
Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam;
Incipit effari, mediaque in voce resistit.
Nunc eadem, labente die, convivia quærit,
Iliacosque iterum demens audire labores
Exposcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Post, ubi digressi, lumenque obscura vicissim
Luna premit, suadentque cadentia sidera somnos,
Sola domo mœret vacua, stratisque relictis
Incubat. Illum absens absentem auditque videtque.
Aut gremio Ascanium, genitoris imagine capta,
Detinet, infandum si fallere possit amorem.
Non cœptæ assurgunt turres; non arma juventus
Exercet; portusve aut propugnacula bello
Tuta parant: pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam simul ac tali persensit peste teneri
Cara Jovis conjux, nec famam obstare furori,
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem et spolia ampla refertis
Tuque puerque tuus; magnum et memorabile numen,
Una dolo divûm si femina victa duorum est.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia nostra,
Suspectas habuisse domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus? aut quo nunc certamina tanta?
Quin potius pacem æternam pactosque Hymenæos
Exercemus? habes, tota quod mente petisti:
Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribusque regamus
Auspiciis; liceat Phrygio servire marito,
Dotalesque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (sensit enim simulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas averteret oras)
Sic contra est ingressa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello?
Si modo, quod memoras, factum fortuna sequatur.
Sed fatis incerta feror, si Jupiter unam
Esse velit Tyriis urbem Troiaque profectis,
Miscerive probet populos, aut fœdera jungi.
Tu conjux; tibi fas animum tentare precando.
Perge; sequar. Tum sic excepit regia Juno: (stat,
Mecum erit iste labor. Nunc, qua ratione, quod in-
Confieri possit, paucis, adverte, docebo.
Venatum Æneas unaque miserrima Dido
In nemus ire parant, ubi primos crastinus ortus
Extulerit Titan, radiisque retexerit orbem.
His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, saltusque indagine cingunt,
Desuper infundam, et tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, et nocte tegentur opaca;
Speluncam Dido dux et Troianus eamdem
Devenient. Adero, et, tua si mihi certa voluntas,
Connubio jungam stabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. Non adversata petenti
Annuit, atque dolis risit Cytherea repertis.
Oceanum interea surgens Aurora relinquit.
It portis jubare exorto delecta juventus.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Massylique ruunt equites, et odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exspectant; ostroque insignis et auro
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur, magna stipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo;
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream subnectit fibula vestem.
Necnon et Phrygii comites, et lætus Iulus,
Incedunt. Ipse ante alios pulcherrimus omnes
Infert se socium Æneas, atque agmina jungit:
Qualis, ubi hibernam Lyciam Xanthique fluenta
Deserit, ac Delum maternam invisit Apollo,
Instauratque choros, mixtique altaria circum
Cretesque Dryopesque fremunt pictique Agathyrsi;
Ipse jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinem fingens, atque implicat auro;
Tela sonant humeris. Haud illo segnior ibat
Æneas; tantum egregio decus enitet ore.
Postquam altos ventum in montes, atque invia lustra,
Ecce feræ, saxi dejectæ vertice, capræ
Decurrere jugis; alia de parte patentes
Transmittunt cursu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.
At puer Ascanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo; jamque hos cursu, jam præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum descendere monte leonem.
Interea magno misceri murmure cœlum
Incipit. Insequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrii comites passim, et Troiana juventus,
Dardaniusque nepos Veneris, diversa per agros
Tecta metu petiere. Ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux et Troianus eamdem
Deveniunt. Prima et Tellus et pronuba Juno
Dant signum: fulsere ignes, et conscius æther
Connubiis; summoque ululârunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus leti primusque malorum
Causa fuit. Neque enim specie famave movetur,
Nec jam furtivum Dido meditatur amorem:
Conjugium vocat; hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it Fama per urbes;
Fama malum, quo non aliud velocius ullum;
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo;
Parva metu primo; mox sese attollit in auras,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata deorum,
Extremam, ut perhibent, Cœo Enceladoque sororem
Progenuit, pedibus celerem et pernicibus alis;
Monstrum horrendum, ingens; cui, quot sunt corpore (plumæ,
Tot vigiles oculi subter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora sonant, tot subrigit aures.
Nocte volat cœli medio terræque, per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, et magnas territat urbes;
Tam ficti pravique tenax, quam nuntia veri.
Hæc tum multiplici populos sermone replebat
Gaudens, et pariter facta atque infecta canebat:
Venisse Æneam, Troiano a sanguine cretum,
Cui se pulchra viro dignetur jungere Dido:
Nunc hiemem inter se luxu, quam longa, fovere
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc passim dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem cursus detorquet Iarban,
Incenditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Hammone satus, rapta Garamantide nympha,
Templa Jovi centum latis immania regnis,
Centum aras posuit; vigilemque sacraverat ignem,
Excubias divûm æternas; pecudumque cruore
Pingue solum, et variis florentia limina sertis.
Isque amens animi, et rumore accensus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina divûm,

Multa Iovem manibus supplex orasse supinis:
Iupiter omnipotens, cui nunc Maurusia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
Adspicis hæc? An te, genitor, cum fulmina torques,
Nequidquam horremus? cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, et inania murmura miscent?
Femina, quæ nostris errans in finibus urbem
Exiguam pretio posuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia nostra
Reppulit, ac dominum Æneam in regna recepit.
Et nunc ille Paris, cum semiviro comitatu,
Mæonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur: nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fovemus inanem.
Talibus orantem dictis, arasque tenentem,
Audiit Omnipotens, oculosque ad mœnia torsit
Regia, et oblitos famæ melioris amantes.
Tum sic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, et labere pennis;
Dardanumque ducem, Tyria Carthagine qui nunc
Exspectat, fatisque datas non respicit urbes,
Alloquere, et celeres defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genitrix pulcherrima talem
Promisit, Grainumque ideo bis vindicat armis:
Sed fore, qui gravidam imperiis belloque frementem
Italiam regeret, genus alto a sanguine Teucri
Proderet, ac totum sub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec super ipse sua molitur laude laborem;
Ascanione pater Romanas invidet arces?
Quid struit? aut qua spe inimica in gente moratur?
Nec prolem Ausoniam et Lavinia respicit arva?
Naviget. Hæc summa est; hic nostri nuntius esto.
Dixerat. Ille Patris magni parere parabat
Imperio: et primum pedibus talaria nectit
Aurea, quæ sublimem alis, sive æquora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit: hac animas ille evocat Orco
Pallentes; alias sub Tartara tristia mittit;
Dat somnos adimitque, et lumina morte resignat.
Illa fretus agit ventos, et turbida transit
Nubila. Iamque volans apicem et latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum assidue cui nubibus atris
Piniferum caput et vento pulsatur et imbri;
Nix humeros infusa tegit; tum flumina mento
Præcipitant senis, et glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Constitit: hinc toto præceps se corpore ad undas
Misit; avi similis, quæ circum litora, circum
Piscosos scopulos, humilis volat æquora iuxta.
[Haud aliter terras inter cœlumque volabat;
Litus arenosum Libyæ ventosque secabat,
Materno veniens ab avo, Cyllenia proles.]
Ut primum alatis tetigit magalia plantis,
Æneam fundantem arces ac tecta novantem
Conspicit; atque illi stellatus iaspide fulva
Ensis erat, Tyrioque ardebat murice laena,
Demissa ex humeris; dives quæ munera Dido
Fecerat, et tenui telas discreverat auro.
Continuo invadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas, pulchramque uxorius urbem
Exstruis? heu regni rerumque oblite tuarum!
Ipse deûm tibi me claro demittit Olympo
Regnator, cœlum et terras qui numine torquet;
Ipse hæc ferre iubet celeres mandata per auras:
Quid struis? aut qua spe Libycis teris otia terris?
Si te nulla movet tantarum gloria rerum,
Nec super ipse tua moliris laude laborem,
Ascanium surgentem, et spes hæredis Iuli,
Respice, cui regnum Italiæ Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus
Mortales visus medio sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
At vero Æneas aspectu obmutuit amens,
Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
Ardet abire fuga, dulcesque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu! quid agat? quo nunc reginam ambire furentem
Audeat affatu? quæ prima exordia sumat?
[Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat.]
Hæc alternanti potior sententia visa est:
Mnesthea Sergestumque vocat, fortemque Cloanthum;
Classem aptent taciti, socios ad litora cogant;
Arma parent, et, quæ sit rebus causa novandis,
Dissimulent; sese interea, quando optima Dido
Nesciat, et tantos rumpi non speret amores,
Tentaturum aditus, et quæ mollissima fandi
Tempora, quis rebus dexter modus. Ocyus omnes
Imperio læti parent, ac iussa facessunt.
At regina dolos (quis fallere possit amantem?)
Præsensit, motusque excepit prima futuros;
Omnia tuta timens. Eadem impia Fama furenti
Detulit armari classem, cursumque parari.
Sævit inops animi, totamque incensa per urbem
Bacchatur; qualis commotis excita sacris
Thyas, ubi audito stimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnusque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Æneam compellat vocibus ultro:
Dissimulare etiam sperasti, perfide, tantum
Posse nefas? tacitusque mea decedere terra?
Nec te noster amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?
Quin etiam hiberno moliris sidere classem,
Et mediis properas Aquilonibus ire per altum,
Crudelis? Quid? si non arva aliena domosque
Ignotas peteres, et Troia antiqua maneret,
Troia per undosum peteretur classibus æquor?
Mene fugis? Per ego has lacrymas, dextramque tuam
(Quando aliud mihi iam miseræ mihi ipsa reliqui)
Per connubia nostra, per inceptos Hymenæos;
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quidquam
Dulce meum; miserere domus labentis, et istam,
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.
Te propter Libycæ gentes Nomadumque tyranni
Odere; infensi Tyrii; te propter eundem
Extinctus pudor, et, qua sola sidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deseris, hospes?
Hoc solum nomen quoniam de coniuge restat.
Quid moror? an mea Pygmalion dum mœnia frater
Destruat, aut captam ducat Gætulus Iarbas?
Saltem si qua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles; si quis mihi parvulus aula
Luderet Æneas, qui te tamen ore referret;
Non equidem omnino capta ac deserta viderer.
Dixerat. Ille Iovis monitis immota tenebat
Lumina, et obnixus curam sub corde premebat.
Tandem pauca refert: Ego te, quæ plurima fando
Enumerare vales, numquam, regina, negabo
Promeritam; nec me meminisse pigebit Elissæ,
Dum memor ipse mei, dum spiritus hos regit artus.
Pro re pauca loquar. Neque ego hanc abscondere furto
Speravi, ne finge, fugam; nec coniugis unquam
Prætendi tædas, aut hæc in fœdera veni.
Me si fata meis paterentur ducere vitam
Auspiciis, et sponte mea componere curas,
Urbem Troianam primum dulcesque meorum

Relliquias colerem; Priami tecta alta manerent;
Et recidiva manu posnissem Pergama victis.
Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo,
Italiam Lyciæ iussere capessere sortes.
Hic amor, hæc patria est. Si te Carthaginis arces
Phœnissam, Libycæque adspectus detinet urbis;
Quæ tandem, Ausonia Teucros considere terra,
Invidia est? Et nos fas extera quærere regna.
Me patris Anchisæ, quoties humentibus umbris
Nox operit terras, quoties astra ignea surgunt,
Admonet in somnis et turbida terret imago:
Me puer Ascanius, capitisque iniuria cari,
Quem regno Hesperiæ fraudo et fatalibus arvis.
Nunc etiam Interpres divûm, Iove missus ab ipso,
(Testor utrumque caput) celeres mandata per auras
Detulit. Ipse Deum manifesto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hausi.
Desine meque tuis incendere teque querelis;
Italiam non sponte sequor.
Talia dicentem iamdudum aversa tuetur,
Huc illuc volvens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, et sic accensa profatur:
Nec tibi diva parens, generis nec Dardanus auctor,
Perfide; sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admôrunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quæ me ad maiora reservo?
Num fletu ingemuit nostro? num lumina flexit? (est?
Num lacrymas victus dedit, aut miseratus amantem
Quæ quibus anteferam? Iam, iam, nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis Pater adspicit æquis.
Nusquam tuta fides. Eiectum litore, egentem
Excepi, et regni demens in parte locavi;
Amissam classem, socios, a morte reduxi.
Heu! furiis incensa feror! nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ sortes, nunc et Iove missus ab ipso
Interpres divûm fert horrida iussa per auras.
Scilicet is Superis labor est! ea cura quietos
Sollicitat! Neque te teneo, neque dicta refello.
I, sequere Italiam ventis; pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis, et nomine Dido
Sæpe vocaturum. Sequar atris ignibus absens;
Et, cum frigida Mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero. Dabis, improbe, pœnas.
Audiam; et hæc Manes veniet mihi fama sub imos.
His medium dictis sermonem abrumpit, et auras
Ægra fugit, seque ex oculis avertit et aufert;
Linquens multa metu cunctantem, et multa parantem
Dicere. Suscipiunt famulæ, collapsaque membra
Marmoreo referunt thalamo, stratisque reponunt.
At pius Æneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, et dictis avertere curas;
Multa gemens, magnoque animum labefactus amore;
Iussa tamen divûm exsequitur, classemque revisit.
Tum vero Teucri incumbunt, et litore celsas
Deducunt toto naves. Natat uncta carina;
Frondentesque ferunt remos, et robora silvis
Infabricata, fugæ studio.
Migrantes cernas, totaque ex urbe ruentes;
Ac, veluti ingentem formicæ farris acervum
Cum populant, hiemis memores, tectoque reponunt;
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Convectant calle angusto; pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris; pars agmina cogunt,
Castigantque moras: opere omnis semita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia sensus!
Quosve dabas gemitus, cum litora fervere late
Prospiceres arce ex summa, totumque videres
Misceri ante oculos tantis clamoribus æquor!
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis?
Ire iterum in lacrymas, iterum tentare precando
Cogitur, et supplex animos submittere amori,
Ne quid inexpertum frustra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore; circum
Undique convenere; vocat iam carbasus auras;
Puppibus et læti nautæ imposuere coronas.
Hunc ego si potui tantum sperare dolorem,
Et perferre, soror, potero. Miseræ hoc tamen unum
Exsequere, Anna, mihi; solam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere sensus;
Sola viri molles aditus et tempora noras.
I, soror, atque hostem supplex affare superbum:
Non ego cum Danais Troianam exscindere gentem
Aulide iuravi, classemve ad Pergama misi;
Nec patris Anchisæ cinerem Manesve revelli:
Cur mea dicta negat duras demittere in aures?
Quo ruit? extremum hoc miserre det munus amanti:
Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentes.
Non iam coniugium antiquum, quod prodidit, oro;
Nec pulchro ut Latio careat, regnumque relinquat:
Tempus inane peto, requiem spatiumque furori;
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam (miserere sororis);
Quam mihi cum dederis, cumulatam morte remit-
Talibus orabat, talesque miserrima fletus (tam.
Fertque refertque soror. Sed nullis ille movetur
Fletibus, aut voces ullas tractabilis audit;
Fata obstant, placidasque viri deus obstruit aures.
Ac velut, annoso validam cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor; et alte
Consternunt terram concusso stipite frondes;
Ipsa hæret scopulis; et, quantum vertice ad auras
Æthereas, tantum radice in Tartara tendit:
Haud secus assiduis hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, et magno persentit pectore curas.
Mens immota manet; lacrymæ volvuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat; tædet cœli convexa tueri.
Quo magis inceptum peragat, lucemque relinquat,
Vidit, turicremis cum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigrescere sacros,
Fusaque in obscœnum se vertere vina cruorem.
Hoc visum nulli, non ipsi effata sorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niveis et festa fronde revinctum:
Hinc exaudiri voces et verba vocantis
Visa viri, nox cum terras obscura teneret;
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, et longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta piorum
Terribili monitu horrificant. Agit ipse furentem
In somnis ferus Æneas: semperque relinqui
Sola sibi, semper longam incomitata videtur
Ire viam, et Tyrios deserta quærere terra:
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus,
Et solem geminum, et duplices se ostendere Thebas;
Aut Agamemnonius scenis agitatus Orestes,
Armatam facibus matrem et serpentibus atris
Cum fugit, ultricesque sedent in limine Diræ.
Ergo, ubi concepit furias evicta dolore,
Decrevitque mori, tempus secum ipsa modumque
Exigit, et, mœstam dictis aggressa sororem,
Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:
Inveni, germana, viam (gratare sorori),
Quæ mihi reddat eum, vel eo me solvat amantem.
Oceani finem iuxta, solemque cadentem,

Ultimus Æthiopum locus est, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum:
Hinc mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos,
Hesperidum templi custos, epulasque draconi
Quæ dabat, et sacros servabat in arbore ramos,
Spargens humida mella soporiferumque papaver.
Hæc se carminibus promittit solvere mentes,
Quas velit; ast aliis duras immittere curas;
Sistere aquam fluviis, et vertere sidera retro;
Nocturnosque ciet Manes; mugire videbis
Sub pedibus terram, et descendere montibus ornos.
Testor, cara, deos, et te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas invitam accingier artes.
Tu secreta pyram tecto interiore sub auras
Erige, et arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuviasque omnes, lectumque iugalem,
Quo perii, superimponas. Abolere nefandi
Cuncta viri monimenta iubet monstratque sacerdos.
Hæc effata silet; pallor simul occupat ora.
Non tamen Anna novis prætexere funera sacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut graviora timet, quam morte Sychæi.
Ergo iussa parat.
At regina, pyra penetrali in sede sub auras
Erecta ingenti tædis atque ilice secta,
Intenditque locum sertis, et fronde coronat
Funerea; super, exuvias, ensemque relictum,
Effigiemque toro locat, haud ignara futuri.
Stant aræ circum, et crines effusa sacerdos
Ter centum tonat ore deos, Erebumque, Chaosque,
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparserat et latices simulatos fontis Averni;
Falcibus et messæ ad lunam quæruntur aenis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni;
Quæritur et nascentis equi de fronte revulsus,
Et matri præreptus, amor.
Ipsa, mola manibusque piis, altaria iuxta,
Unum exuta pedem vinclis, in veste recincta,
Testatur moritura deos, et conscia fati
Sidera; tum, si quod non æquo fœdere amantes
Curæ numen habet iustumque memorque, precatur.
Nox erat, et placidam carpebant fessa soporem
Corpora per terras, silvæque et sæva quierant
Æquora; cum medio volvuntur sidera lapsu,
Cum tacet omnis ager, pecudes, pictæque volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aspera dumis
Rura tenent, somno positæ sub nocte silenti
[Lenibant curas, et corda oblita laborum].
At non infelix animi Phœnissa; neque unquam
Solvitur in somnos, oculisve aut pectore noctem
Accipit: ingeminant curæ; rursusque resurgens
Sævit amor, magnoque irarum fluctuat æstu.
Sic adeo insistit, secumque ita corde volutat:
En, quid ago? rursusne procos irrisa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia supplex,
Quos ego sim toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur classes, atque ultima Teucrûm
Iussa, sequar? quianc auxilio iuvat ante levatos,
Aut bene apud memores veteris stat gratia facti?
Quis me autem, fac velle, sinet? ratibusve superbis
Invisam accipiet? nescis, heu! perdita, necdum
Laomedonteæ sentis periuria gentis?
Quid tum? sola fuga nautas comitabor ovantes?
An, Tyriis omnique manu stipata meorum,
Inferar? et, quos Sidonia vix urbe revelli,
Rursus agam pelago, et ventis dare vela iubebo?
Quin morere, ut merita es; ferroque averte dolorem.
Tu, lacrymis evicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque obiicis hosti.
Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere, more feræ, tales nec tangere curas!
Non servata fides, cineri promissa Sychæo!
Tantos illa suo rumpebat pectore questus.
Æneas celsa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat somnos, rebus iam rite paratis.
Huic se forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in somnis, rursusque ita visa monere est;
Omnia Mercurio similis, vocemque, coloremque,
Et crines flavos, et membra decora iuventæ:
Nate dea, potes hoc sub casu ducere somnos?
Nec, quæ te circum stent deinde pericula, cernis?
Demens! nec Zephyros audis spirare secundos?
Illa dolos dirumque nefas in pectore versat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æstu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare potestas?
Iam mare turbari trabibus, sævasque videbis
Collucere faces, iam fervere litora flammis,
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras. Varium et mutabile semper
Femina. Sic fatus, nocti se immiscuit atræ.
Tum vero Æneas, subitis exterritus umbris,
Corripit e somno corpus, sociosque fatigat:
Præcipites vigilate, viri, et considite transtris;
Solvite vela citi. Deus, æthere missus ab alto,
Festinare fugam, tortosque incidere funes,
Ecce iterum stimulat. Sequimur te, sancte deorum,
Quisquis es, imperioque iterum paremus ovantes.
Adsis, o! placidusque iuves, et sidera cœlo
Dextra feras. Dixit; vaginaque eripit ensem
Fulmineum, strictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnes simul ardor habet; rapiuntque ruuntque:
Litora deseruere: latet sub classibus æquor;
Adnixi torquent spumas, et cærula verrunt.
Et iam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina, e speculis ut primum albescere lucem
Vidit, et æquatis classem procedere velis,
Litoraque et vacuos sensit sine remige portus;
Terque quaterque manu pectus percussa decorum,
Flaventesque abscissa comas, Pro Iupiter! ibit
Hic, ait, et nostris illuserit advena regnis?
Non arma expedient, totaque ex urbe sequentur,
Deripientque rates alii navalibus? Ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.—
Quid loquor? aut ubi sum? Quæ mentem insania mu-
Infelix Dido! nunc te facta impia tangunt? (tat?—
Tum decuit, cum sceptra dabas.—En dextra fidesque!
Quem secum patrios aiunt portare Penates!
Quem subiisse humeris confectum ætate parentem!—
Non potui abreptum divellere corpus, et undis
Spargere? non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium, patriisque epulandum ponere mensis?—
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna. Fuisset;
Quem metui moritura? Faces in castra tulissem,
Implessemque foros flammis, natumque patremque
Cum genere exstinxem, memet super ipsa dedissem.—
Sol, qui terrarum flammis opera omnia lustras,
Tuque harum interpres curarum et conscia Iuno,
Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
Et Diræ ultrices, et di morientis Elissæ,
Accipite hæc, meritumque malis advertite numen,
Et nostras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare necesse est;
Et sic fata Iovis poscunt; hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus et armis,
Finibus extorris, complexu avulsus Iuli,
Auxilium imploret, videatque indigna suorum
Funera; nec, cum se sub leges pacis iniquæ

Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor; hanc vocem extremam cum sanguine fun-
Tum vos, o Tyrii, stirpem et genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique hæc mittite nostro
Munera. Nullus amor populis, nec fœdera sunto.
Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque sequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt se tempore vires.
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis; pugnent ipsique nepotesque.
Hæc ait, et partes animum versabat in omnes;
Invisam quærens quamprimum abrumpere lucem.
Tum breviter Barcen nutricem affata Sychæi;
Namque suam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem;
Dic, corpus properet fluviali spargere lympha,
Et pecudes secum et monstrata piacula ducat.
Sic veniat; tuque ipsa pia tege tempora vitta.
Sacra Iovi Stygio, quæ rite incepta paravi,
Perficere est animus, finemque imponere curis;
Dardanii que rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. Illa gradum studio celerabat anili.
At trepida et cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam volvens aciem, maculisque tremantes
Interlusa genas, et pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, et altos
Conscendit furibunda rogos, ensemque recludit
Dardanium, non hos quæsitum munus in usus.
Hic, postquam Iliacas vestes notumque cubile
Conspexit, paulum lacrymis et mente morata,
Incubuitque toro, dixitque novissima verba:
Dulces exuviæ, dum fata deusque sinebant,
Accipite hanc animam, meque his exsolvite curis.
Vixi, et, quem dederat cursum Fortuna, peregi;
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.
Urbem præclaram statui; mea mœnia vidi;
Ulta virum, pœnas inimico a fratre recepi:
Felix, heu! nimium felix, si litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigissent nostra carinæ!
Dixit; et, os impressa toro, Moriemur inultæ!
Sed moriamur, ait. Sic, sic iuvat ire sub umbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus, et nostræ secum ferat omina mortis.
Dixerat. Atque illam media inter talia ferro
Collapsam adspiciunt comites, ensemque cruore
Spumantem, sparsasque manus. It clamor ad alta
Atria; concussam bacchatur Fama per urbem.
Lamentis, gemituque, et femineo ululatu,
Tecta fremunt; resonat magnis plangoribus æther:
Non aliter, quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago, aut antiqua Tyros; flammæque furentes
Culmina perque hominum volvantur, perque deorum.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita cursu,
Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis,
Per medios ruit, ac morientem nomine clamat:
Hoc illud, germana, fuit? me fraude petebas?
Hoc rogus iste mihi, hoc ignes aræque parabant?
Quid primum deserta querar? comitemne sororem
Sprevisti moriens? Eadem me ad fata vocasses:
Idem ambas ferro dolor, atque eadem hora tulisset.
His etiam struxi manibus patriosque vocavi
Voce deos, sic te ut posita crudelis abesscm?
Exstinxti me teque, soror, populumque, patresque
Sidonios, urbemque tuam. Date vulnera lymphis
Abluam, et, extremus si quis super halitus errat,
Ore legam. Sic fata, gradus evaserat altos,
Semianimemque sinu germanam amplexa fovebat
Cum gemitu, atque atros siccabat veste cruores.
Illa, graves oculos conata attollere, rursus
Deficit. Infixum stridit sub pectore vulnus.
Ter sese attollens cubitoque adnixa levavit;
Ter revoluta toro est, oculisque errantibus alto
Quæsivit cœlo lucem, ingemuitque reperta.
Tum Iuno omnipotens, longum miserata dolorem
Difficilesque obitus, Irim demisit Olympo,
Quæ luctantem animam nexosque resolveret artus.
Nam, quia nec fato, merita nec morte peribat,
Sed misera ante diem, subitoque accensa furore,
Nondum illi flavum Proserpina vertice crinem
Abstulerat, Stygioque caput damnaverat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roscida pennis,
Mille trahens varios adverso sole colores,
Devolat, et supra caput adstitit: Hunc ego Diti
Sacrum iussa fero, teque isto corpore solvo.
Sic ait, et dextra crinem secat. Omnis et una
Dilapsus calor, atque in ventos vita recessit.

Liber quintus

Interea medium Æneas iam classe tenebat
Certus iter, fluctusque atros Aquilone secabat,
Mœnia respiciens, quæ iam infelicis Elissæ
Collucent flammis. Quæ tantum accenderit ignem,
Causa latet: duri magno sed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid femina possit,
Triste per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Ut pelagus tenuere rates, nec iam amplius ulla
Occurrit tellus; maria undique, et undique cœlum;
Olli cœruleus supra caput adstitit imber,
Noctem hiememque ferens; et inhorruit unda tenebris.
Ipse gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quianam tanti cinxerunt æthera nimbi?
Quidve, pater Neptune, paras? Sic deinde locutus
Colligere arma iubet, validisque incumbere remis;
Obliquatque sinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Ænea, non, si mihi Iupiter auctor
Spondeat, hoc sperem Italiam contingere cœlo.
Mutati transversa fremunt, et vespere ab atro
Consurgunt venti atque in nubem cogitur aer.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. Superat quoniam Fortuna, sequamur;
Quoque vocat, vertamus iter. Nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portusque Sicanos;
Si modo rite memor servata remetior astra.
Tum pius Æneas: Equidem sic poscere ventos
Iamdudum, et frustra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. An sit mihi gratior ulla,
Quove magis fessas optem demittere naves,
Quam quæ Dardanium tellus mihi servat Acesten,
Et patris Anchisæ gremio complectitur ossa?
Hæc ubi dicta, petunt portus, et vela secundi
Intendunt Zephyri; fertur cita gurgite classis;
Et tandem læti notæ advertuntur arenæ.
At procul excelso miratus vertice montis
Adventum sociasque rates, occurrit Acestes,
Horridus, in iaculis et pelle Libystidis ursæ;
Troia Crimiso conceptum flumine mater
Quem genuit. Veterum non immemor ille parentum,
Gratatur reduces, et gaza lætus agresti
Excipit, ac fessos opibus solatur amicis.
Postera cum primo stellas Oriente fugarat
Clara dies, socios in cœtum litore ab omni
Advocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto a sanguine divûm,
Annuus exactis completur mensibus orbis,
Ex quo reliquias divinique ossa parentis

Condidimus terra, mœstasque sacravimus aras.
Iamque dies, ni fallor, adest, quem semper acerbum,
Semper honoratum (sic, dî, voluistis) habebo.
Hunc ego, Gætulis agerem si Syrtibus exsul,
Argolicove mari deprensus, et urbe Mycenæ;
Annua vota tamen sollennesque ordine pompas
Exsequerar, strueremque suis altaria donis.
Nunc ultro ad cineres ipsius et ossa parentis,
Haud equidem sine mente, reor, sine numine divûm,
Adsumus, et portus delati intramus amicos.
Ergo agite, et lætum cuncti celebremus honorem;
Poscamus ventos; atque hæc me sacra quotannis
Urbe velit posita templis sibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Acestes
Dat numero capita in naves: adhibete Penates
Et patrios epulis, et quos colit hospes Acestes.
Præterea, si nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiisque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina classis:
Quique pedum cursu valet, et qui viribus audax
Aut iaculo incedit melior levibusque sagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere cæstu;
Cuncti adsint, meritæque exspectent præmia palmæ.
Ore favete omnes, et tempora cingite ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc ævi maturus Acestes,
Hoc puer Ascanius; sequitur quos cætera pubes.
Ille e concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterva.
Hic duo rite mero libans carchesia Bacchho
Fundit humi, duo lacte novo, duo sanguine sacro;
Purpureosque iacit flores, ac talia fatur:
Salve, sancte parens, iterum; salvete, recepti
Nequidquam cineres, animæque umbræque paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arva, (brim.
Nec tecum Ausonium, quicumque est, quærere Thy-
Dixerat hæc; adytis cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina, traxit,
Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras;
Cæruleæ cui terga notæ, maculosus et auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille iacit varios adverso sole colores.
Obstupuit visu Æneas. Ille, agmine longo
Tandem inter pateras et levia pocula serpens,
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
Successit tumulo, et depasta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori instaurat honores,
Incertus, Geniumne loci, Famulumne parentis
Esse putet; cædit binas de more bidentes,
Totque sues, totidem nigrantes terga iuvencos;
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchisæ magni, Manesque Acherunte remissos.
Necnon et socii, quæ cuique est copia, læti
Dona ferunt; onerant aras, mactantque iuvencos.
Ordine aëna locant alii, fusique per herbam
Subiiciunt veribus prunas, et viscera torrent.
Exspectata dies aderat, nonamque serena
Auroram Phaethontis equi iam luce vehebant;
Famaque finitimos et clari nomen Acestæ
Excierat: læto complerant litora cœtu
Visuri Æneadas; pars et certare parati.
Munera principio ante oculos circoque locantur
In medio; sacri tripodes, viridesque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus, armaque, et ostro
Perfusæ vestes, argenti aurique talenta;
Et tuba commissos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt gravibus certamina remis
Quatuor, ex omni delectæ classe, carinæ.
Velocem Mnestheus agit acri remige Pristin;
Mox Italus Mnestheus, genus a quo nomine Memmî;
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Urbis opus, triplici pubes quam Dardana versu
Impellunt; terno consurgunt ordine remi;
Sergestusque, domus tenet a quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna; Scyllaque Cloanthus
Cærulea, genus unde tibi, Romane Cluenti.
Est procul in pelago saxum spumantia contra
Litora, quod tumidis submersum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt ubi sidera Cori;
Tranquillo silet, immotaque attollitur unda
Campus, et apricis statio gratissima mergis.
Hic viridem Æneas frondenti ex ilice metam
Constituit signum nautis pater; unde reverti
Scirent, et longos ubi circumflectere cursus.
Tum loca sorte legunt, ipsique in puppibus auro
Ductores longe effulgent ostroque decori;
Cætera populea velatur fronde iuventus,
Nudatosque humeros oleo perfusa nitescit.
Considunt transtris; intentaque brachia remis;
Intenti exspectant signum, exsultantiaque haurit
Corda pavor pulsans, laudumque arrecta cupido.
Inde, ubi clara dedit sonitum tuba, finibus omnes,
Haud mora, prosiluere suis: ferit æthera clamor
Nauticus; adductis spumant freta versa lacertis.
Infindunt pariter sulcos, totumque dehiscit
Convulsum remis rostrisque tridentibus æquor.
Non tam præcipites biiugo certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Nec sic immissis aurigæ undantia lora
Concussere iugis, pronique in verbera pendent.
Tum plausu fremituque virûm studiisque faventum
Consonat omne nemus, vocemque inclusa volutant
Litora; pulsati colles clamore resultant.
Effugit ante alios, primisque elabitur undis (anthus
Turbam inter fremitumque Gyas; quem deinde Clo-
Consequitur, melior remis; sed pondere pinus
Tarda tenet. Post hos æquo discrimine Pristis
Centaurusque locum tendunt superare priorem;
Et nunc Pristis habet, nunc victam præterit ingens
Centaurus; nunc una ambæ iunctisque feruntur
Frontibus, et longa sulcant vada salsa carina.
Iamque propinquabant scopulo, metamque tenebant;
Cum princeps medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem navis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis? huc dirige gressum;
Litus ama, et lævas stringat, sine, palmula cautes;
Altum alii teneant. Dixit. Sed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad undas.
Quo diversus abis? iterum: pete saxa, Menœte,
Cum clamore Gyas revocabat; et ecce Cloanthum
Respicit instantem tergo, et propiora tenentem.
Ille inter navemque Gyæ scopulosque sonantes
Radit iter lævum interior, subitoque priorem
Præterit, et metis tenet æquora tuta relictis.
Tum vero exarsit iuveni dolor ossibus ingens;
Nec lacrymis caruere genæ; segnemque Menœten,
Oblitus decorisque sui sociumque salutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta:
Ipse gubernaclo rector subit, ipse magister,
Hortaturque viros, clavumque ad litora torquet.
At gravis ut fundo vix tandem redditus imo est,
Iam senior, madidaque fluens in veste, Menœtes,
Summa petit scopuli, siccaque in rupe resedit.
Illum et labentem Teucri, et risere natantem,
[Et salsos rident revomentem pectore fluctus.]
Hic læta extremis spes est accensa duobus,
Sergesto Mnestheique, Gyan superare morantem.
Sergestus capit ante locum, scopuloque propinquat:

Nec tota tamen ille prior præcunte carina;
Parte prior; partim rostro premit æmula Pristis.
At media socios incedens nave per ipsos
Hortatur Mnestheus: Nunc, nunc insurgite remis,
Hectorei socii, Troiæ quos sorte suprema
Delegi comites; nunc illas promite vires,
Nunc animos, quibus in Gætulis Syrtibus usi,
Ioniosque mari, Maleæque sequacibus undis.
Non iam prima peto Mnestheus, neque vincere certo;
Quamquam o! sed superent, quibus hoc, Neptune, de-
Extremos pudeat rediisse: hoc vincite, cives, (disti;
Et prohibete nefas. Olli certamine summo
Procumbunt: vastis tremit ictibus ærea puppis,
Subtrahiturque solum; tum creber anhelitus artus
Aridaque ora quatit; sudor fluit undique rivis.
Attulit ipse viris optatum casus honorem:
Namque, furens animi, dum proram ad saxa suburget
Interior, spatioque subit Sergestus iniquo,
Infelix saxis in procurrentibus hæsit.
Concussæ cautes, et acuto in murice remi
Obnixi crepuere, illisaque prora pependit.
Consurgunt nautæ, et magno clamore morantur;
Ferratasque trudes et acuta cuspide contos
Expediunt, fractosque legunt in gurgite remos.
At lætus Mnestheus, successuque acrior ipso,
Agmine remorum celeri, ventisque vocatis,
Prona petit maria, et pelago decurrit aperto.
Qualis speluuca subito commota columba,
Cui domus et dulces latebroso in pumice nidi,
Fertur in arva volans, plausumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aere lapsa quieto
Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas:
Sic Mnestheus, sic ipsa fuga secat ultima Pristis
Æquora; sic illam fert impetus ipse volantem.
Et primum in scopulo luctantem deserit alto
Sergestum brevibusque vadis, frustraque vocantem
Auxilia, et fractis discentem currere remis.
Inde Gyan ipsamque ingenti mole Chimæram
Consequitur: cedit, quoniam spoliata magistro est.
Solus iamque ipso superest in fine Cloanthus;
Quem petit, et summis adnixus viribus urget.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique sequentem
Instigant studiis, resonatque fragoribus æther. (rem
Hi, proprium decus et partum, indignantur, hono-
Ni teneant; vitamque volunt pro laude pacisci.
Hos successus alit; possunt, quia posse videntur.
Et fors æquatis cepissent præmia rostris,
Ni, palmas ponto tendens utrasque, Cloanthus
Fudissetque preces, divosque in vota vocasset: (ro,
Di, quibus imperium est pelagi, quorum æquora cur-
Vobis lætus ego hoc candentem in litore taurum
Constituam ante aras, voti reus, extaque salsos
Porriciam in fluctus, et vina liquentia fundam.
Dixit; eumque imis sub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipse manu magna Portunus euntem
Impulit. Illa Noto citius volucrique sagitta
Ad terram fugit, et portu se condidit alto.
Tum satus Anchisa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique advelat tempora lauro;
Muneraque in naves ternos optare iuvencos
Vinaque, et argenti magnum dat ferre talentum.
Ipsis præcipuos ductoribus addit honores;
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura mæandro duplici Melibœa cucurrit;
Intextusque puer frondosa regius Ida
Veloces iaculo cervos cursuque fatigat
Acer, anhelanti similis, quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis.
Longævi palmas nequidquam ad sidera tendunt
Custodes; sævitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute secundum,
Levibus huic hamis consertam auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
Victor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto,
Donat habere viro, decus et tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagarisque ferebant
Multiplicem, connixi humeris: indutus at olim
Demoleos cursu palantes Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas;
Cymbiaque argento perfecta atque aspera signis.
Iamque adeo donati omnes, opibusque superbi,
Puniceis ibant evincti tempora tæniis;
Cum sævo e scopulo multa vix arte revulsus,
Amissis remis, atque ordine debilis uno,
Irrisam sine honore ratem Sergestus agebat.
Qualis sæpe viæ deprensus in aggere serpens,
Ærea quem obliquum rota transiit; aut gravis ictu
Seminecem liquit saxo lacerumque viator;
Nequidquam longos fugiens dat corpore tortus,
Parte ferox, ardensque oculis, et sibila colla
Arduus attollens; pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, seque in sua membra plicantem:
Tali remigio navis se tarda movebat;
Vela facit tamen, et velis subit ostia plenis.
Sergestum Æneas promisso munere donat,
Servatam ob navem lætus sociosque reductos.
Olli serva datur, operum haud ignara Minervæ,
Cressa genus Pholoe, geminique sub ubere nati.
Hoc pius Æneas misso certamine tendit (vis
Gramineum in campum, quem collibus undique cur-
Cingebant silvæ; mediaque in valle theatri
Circus erat, quo se multis cum millibus heros
Consessu medium tulit exstructoque resedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere cursu,
Invitat pretiis animos, et præmia ponit.
Undique conveniunt Teucri, mixtique Sicani;
Nisus et Euryalus primi:
Euryalus forma insignis viridique iuventa,
Nisus amore pio pueri; quos deinde secutus
Regius egregia Priami de stirpe Diores,
Hunc Salius, simul et Patron; quorum alter Acarnan,
Alter ab Arcadio Tegeæo sanguine gentis;
Tum duo Trinacrii iuvenes, Helymus Panopesque,
Assueti silvis, comites senioris Acestæ;
Multi præterea, quos fama obscura recondit.
Æneas quibus in mediis sic deinde locutus;
Accipite hæc animis, lætasque advertite mentes.
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnossia bina dabo levato lucida ferro
Spicula cælatamque argento ferre bipennem:
Omnibus hic erit unus honos. Tres præmia primi
Accipient, flavaque caput nectentur oliva:
Primus equum phaleris insignem victor habeto;
Alter Amazoniam pharetram plenamque sagittis
Threiciis, lato quam circumplectitur auro
Balteus, et tereti subnectit fibula gemma;
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc ubi dicta, locum capiunt, signoque repente
Corripiunt spatia audito, limenque relinquunt,
Effusi nimbo similes: simul ultima signant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Nisus
Emicat, et ventis et fulminis ocyor alis.
Proximus huic, longo sed proximus intervallo,
Insequitur Salius: spatio post deinde relicto
Tertius Euryalus.
Euryalumque Helymus sequitur; quo deinde sub ipso

Ecce volat, calcemque terit iam calce Diores,
Incumbens humero: spatia et si plura supersint,
Transeat elapsus prior, ambiguumve relinquat.
Iamque fere spatio extremo, fessique, sub ipsam
Finem adventabant; levi cum sanguine Nisus
Labitur infelix, cæsis ut forte iuvencis
Fusus humum viridesque super madefecerat herbas.
Hic iuvenis, iam victor ovans, vestigia presso
Haud tenuit titubata solo; sed pronus in ipso
Concidit immundoque fimo sacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam sese opposuit Salio per lubrica surgens;
Ille autem spissa iacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, et munere victor amici
Prima tenet, plausuque volat fremituque secundo.
Post Helymus subit, et nunc tertia palma Diores.
Hic totum caveæ consessum ingentis, et ora
Prima patrum, magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi sibi poscit honorem.
Tutatur favor Euryalum, lacrymæque decoræ,
Gratior et pulchro veniens in corpore virtus.
Adiuvat, et magna proclamat voce Diores;
Qui subiit palmæ, frustraque ad præmia venit
Ultima, si primi Salio redduntur honores.
Tum pater Æneas: vestra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri; et palmam movet ordine nemo:
Me liceat casus miserari insontis amici.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque unguibus aureis.
Hic Nisus: si tanta, inquit, sunt præmia victis,
Et te lapsorum miseret; quæ munera Niso
Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
Ni me, quæ Salium, fortuna inimica tulisset.
Et simul his dictis faciem ostentabat, et udo
Turpia membra fimo. Risit pater optimus olli,
Et clypeum efferri iussit, Didymaonis artes,
Neptuni sacro Danais de poste refixum.
Hoc iuvenem egregium præstanti munere donat.
Post, ubi confecti cursus, et dona peregit:
Nunc, si cui virtus, animusque in pectore præsens,
Adsit, et evinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, et geminum pugnæ proponit honorem;
Victori velatum auro vittisque iuvencum;
Ensem, atque insignem galeam, solatia victo.
Nec mora; continuo vastis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm se murmure tollit;
Solus qui Paridem solitus contendere contra;
Idemque ad tumulum, quo maximus occubat Hector,
Victorem Buten immani corpore, qui se
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, et fulva moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prœlia tollit,
Ostenditque humeros latos, alternaque iactat
Brachia protendens, et verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius; nec quisquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibusque inducere cæstus.
Ergo alacris, cunctosque putans excedere palma,
Æneæ stetit ante pedes; nec plura moratus,
Tum læva taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, si nemo audet se credere pugnæ,
Quæ finis standi? quo me decet usque teneri?
Ducere dona iube. Cuncti simul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promissa iubebant.
Hic gravis Entellum dictis castigat Acestes,
Proximus ut viridante toro consederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortissime frustra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona sines? ubi nunc nobis deus ille, magister
Nequidquam memoratus, Eryx? ubi fama per omnem
Trinacriam, et spolia illa tuis pendentia tectis?
Ille sub hæc: Non laudis amor, nec gloria cessit
Pulsa metu; sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigentque effetæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbus iste
Exsultat fidens, si nunc foret illa iuventas,
Haud equidem pretio inductus pulchroque iuvenco
Venissem; nec dona moror. Sic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæstus
Proiecit; quibus acer Eryx in prœlia suetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obstupuere animi: tantorum ingentia septem
Terga boum plumbo insuto ferroque rigebant.
Ante omnes stupet ipse Dares, longeque recusat;
Magnanimusque Anchisiades et pondus et ipsa
Huc illuc vinclorum immensa volumina versat.
Tum senior tales referebat pectore voces:
Quid, si quis cæstus ipsius et Herculis arma
Vidisset, tristemque hoc ipso in litore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc fractoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra stetit; his ego suetus,
Dum melior vires sanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat sparsa senectus.
Sed, si nostra Dares hæc Troius arma recusat,
Idque pio sedet Æneæ, probat auctor Acestes;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto;
Solve metus; et tu Troianos exue cæstus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna ossa lacertosque,
Exuit, atque ingens media consistit arena.
Tum satus Anchisa cæstus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
Brachiaque ad superas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu;
Immiscentque manus manibus, pugnamque lacessunt;
Ille pedum melior motu, fretusque iuventa;
Hic membris et mole valens; sed tarda trementi
Genua labant, vastos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequidquam inter se vulnera iactant,
Multa cavo lateri ingeminant, et pectore vastos
Dant sonitus; erratque aures et tempora circum
Crebra manus; duro crepitant sub vulnere malæ.
Stat gravis Entellus, nisuque immotus eodem
Corpore tela modo atque oculis vigilantibus exit.
Ille, velut celsam oppugnat qui molibus urbem,
Aut montana sedet circum castella sub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum; et variis assultibus irritus urget.
Ostendit dextram insurgens Entellus, et alte
Extulit: ille ictum venientem a vertice velox
Prævidit, celerique elapsus corpore cessit.
Entellus vires in ventum effudit; et ultro,
Ipse gravis, graviterque, ad terram pondere vasto
Concidit; ut quondam cava concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Consurgunt studiis Teucri et Trinacria pubes;
It clamor cœlo, primusque accurrit Acestes,
Æquævumque ab humo miserans attollit amicum.
At, non tardatus casu neque territus, heros
Acrior ad pugnam redit, ac vim suscitat ira;
Tum pudor incendit vires, et conscia virtus;
Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille sinistra.
Nec mora, nec requies. Quam multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; sic densis ictibus heros
Creber utraque manu pulsat versatque Dareta.
Tum pater Æneas procedere longius iras,

Et sævire animis Entellum haud passus acerbis;
Sed finem imposuit pugnæ, fessumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis; ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conversaque numina sentis?
Cede Deo. Dixitque, et prœlia voce diremit.
At illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Iactantemque utroque caput, crassumque cruorem
Ore eiectantem, mixtosque in sanguine dentes,
Ducunt ad naves; galeamque ensemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumque relinquunt.
Hic victor, superans animis, tauroque superbus:
Nate dea, vosque hæc, inquit, cognoscite, Teucri,
Et mihi quæ fuerint iuvenili in corpore vires,
Et qua servetis revocatum a morte Dareta.
Dixit, et adversi contra stetit ora iuvenci,
Qui donum adstabat pugnæ; durosque reducta
Libravit dextra media inter cornua cæstus
Arduus, effractoque illisit in ossa cerebro.
Sternitur, exanimisque tremens procumbit humi bos.
Ille super tales effundit pectore voces:
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Daretis
Persolvo: hic victor cæstus artemque repono.
Protinus Æneas celeri certare sagitta
Invitat, qui forte velint, et præmia ponit;
Ingentique manu malum de nave Seresti
Erigit; et volucrem traiecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.
Convenere viri, deiectamque ærea sortem
Accepit galea; et primus clamore secundo
Hyrtacidæ ante omnes exit locus Hippocoontis;
Quem modo navali Mnestheus certamine victor
Consequitur, viridi Mnestheus evinctus oliva.
Tertius Eurytion, tuus, o clarissime, frater,
Pandare, qui quondam, iussus confundere fœdus,
In medios telum torsisti primus Achivos.
Extremus galeaque ima subsidit Acestes;
Ausus et ipse manu iuvenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro se quisque viri, et depromunt tela pharetris.
Primaque per cœlum nervo stridente sagitta
Hyrtacidæ iuvenis volucres diverberat auras;
Et venit, adversique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, et ingenti sonuerunt omnia plausu.
Post acer Mnestheus adducto constitit arcu,
Alta petens, pariterque oculos telumque tetendit.
Ast ipsam miserandus avem contingere ferro
Non valuit; nodos et vincula linea rupit,
Queis innexa pedem malo pendebat ab alto:
Illa Notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus iamdudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem Eurytion in vota vocavit,
Iam vacuo lætam cœlo speculatus; et alis
Plaudentem nigra figit sub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in astris
Æthereis, fixamque refert delapsa sagittam.
Amissa solus palma superabat Acestes;
Qui tamen aerias telum contendit in auras,
Ostentans artemque pater arcumque sonantem.
Hic oculis subitum obicitur magnoque futurum
Augurio monstrum: docuit post exitus ingens;
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arsit arundo,
Signavitque viam flammis, tenuesque recessit
Consumta in ventos; cœlo ceu sæpe refixa
Transcurrunt crinemque volantia sidera ducunt.
Attonitis hæsere animis, superosque precati
Trinacrii Teucrique viri: nec maximus omen

Abnuit Æneas; sed lætum amplexus Acesten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auspiciis exsortem ducere honores.
Ipsius Anchisæ longævi hoc munus habebis,
Cratera impressum signis, quem Thracius olim
Anchisæ genitori in magno munere Cisseus
Ferre sui dederat monimentum et pignus amoris.
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro,
Et primum ante omnes victorem appellat Acesten.
Nec bonus Eurytion prælato invidit honori;
Quamvis solus avem cœlo deiecit ab alto.
Proximus ingreditur donis, qui vincula rupit;
Extremus, volucri qui fixit arundine malum.
At pater Æneas, nondum certamine misso,
Custodem ad sese comitemque impubis Iuli
Epytiden vocat, et fidam sic fatur ad aurem:
Vade age, et Ascanio, si iam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis,
Dic, ait. Ipse omnem longo decedere circo
Infusum populum, et campos iubet esse patentes.
Incedunt pueri, pariterque ante ora parentum
Frenatis lucent in equis, quos omnis euntes
Trinacriæ mirata fremit Troiæque iuventus.
Omnibus in morem tonsa coma pressa corona.
Cornea bina ferunt præfixo hastilia ferro;
Pars leves humero pharetras; it pectore summo
Flexilis obtorti per collum circulus auri.
Tres equitum numero turmæ, ternique vagantur
Ductores; pueri bis seni quemque secuti
Agmine partito fulgent, paribusque magistris.
Una acies iuvenum, ducit quam parvus ovantem
Nomen avi referens Priamus, tua clara, Polite,
Progenies, auctura Italos; quem Thracius albis
Portat equus bicolor maculis, vestigia primi
Alba pedis frontemque ostentans arduus albam.
Alter Atys, genus unde Atii duxere Latini;
Parvus Atys, pueroque puer dilectus Iulo.
Extremus, formaque ante omnes pulcher, Iulus
Sidonio est invectus equo, quem candida Dido
Esse sui dederat monimentum et pignus amoris.
Cætera Trinacriis pubes senioris Acestæ
Fertur equis.
Excipiunt plausu pavidos, gaudentque tuentes
Dardanidæ; veterumque agnoscunt ora parentum.
Postquam omnem læti consessum oculosque suorum
Lustravere in equis, signum clamore paratis
Epytides longe dedit, insonuitque flagello.
Olli discurrere pares, atque agmina terni
Diducti solvere choris; rursusque vocati
Convertere vias, infestaque tela tulere.
Inde alios ineunt cursus aliosque recursus
Adversis spatiis, alternisque orbibus orbes
Impediunt, pugnæque cient simulacra sub armis;
Et nunc terga fuga nudant; nunc spicula vertunt
Infensi; facta pariter nunc pace feruntur.
Ut quondam Creta fertur labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indeprensus et irremeabilis error:
Haud alio Teucrum nati vestigia cursu
Impediunt, texuntque fugas et prœlia ludo,
Delphinum similes, qui per maria humida nando
Carpathium Libycumque secant, {ludunt que per undas:}
Hunc morem, hos cursus, atque hæc certamina primus
Ascanius, Longam muris cum cingeret Albam,
Rettulit, et priscos docuit celebrare Latinos,

Quo puer ipse modo, secum quo Troïd pubes.
Albani docuere suos; hinc maxima porro
Accepit Roma, et patrium servavit honorem;
Troiaque nunc, pueri Troianum dicitur agmen.
Hæc celebrata tenus sancto certamina patri.
Hic primum Fortuna fidem mutata novavit.
Dum variis tumulo referunt sollemnia ludis,
Iam de cœlo misit Saturnia Iuno
Iliacam ad classem, ventosque adspirat euntì,
Multa movens, necdum antiquum saturata dolorem.
Illa, viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli visa, cito decurrit tramite virgo.
Conspicit ingentem concursum, et litora lustrat,
Desertosque videt portus classemque relictam;
At procul in sola secretæ Troades acta
Amissum Anchisen flebant, cunctæque profundum
Pontum adspectabant flentes. Heu! tot vada fessis,
Et tantum superesse maris! vox omnibus una.
Urbem orant; tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias sese, haud ignara nocendi,
Conìicit, et faciemque deæ vestemque reponit:
Fit Beroe, Tmarii coniux longæva Doryclì;
Cui genus, et quondam nomen, natique fuissent;
Ac sic Dardanidum mediam se matribus infert:
O miseræ, quas non manus, inquit, Achaica bello
Traxerit ad letum patriæ sub mœnibus! o gens
Infelix! cui te exitio Fortuna reservat?
Septima post Troiæ excidium iam vertitur æstas,
Cum freta, cum terras omnes, tot inhospita saxa
Sideraque emensæ ferimur; dum per mare magnum
Italiam sequimur fugientem, et volvimur undis.
Hic Erycis fines fraterni, atque hospes Acestes:
Quid prohibet muros iacere, et dare civibus urbem?
O patria, et rapti nequidquam ex hoste Penates!
Nullane iam Troiæ dicentur mœnia? nusquam
Hectoreos amnes, Xanthum et Simoenta, videbo?
Quin agite, et mecum infaustas exurite puppes:
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces. Hic quærite Troiam;
Hic domus est, inquit, vobis. Iam tempus, agi res;
Nec tantis mora prodigiis. En quatuor aræ
Neptuno. Deus ipse faces animumque ministrat.
Hæc memorans, prima infensum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruscat,
Et iacit. Arrectæ mentes, stupefactaque corda
Iliadum. Hic una e multis, quæ maxima natu,
Pyrgo, tot Priami natorum regia nutrix:
Non Beroe vobis, non hæc Rhœteia, matres,
Est Doryclì coniux. Divini signa decoris,
Ardentesque notate oculos; qui spiritus illi,
Qui vultus, vocisve sonus, vel gressus euntì.
Ipsa egomet dudum Beroen digressa reliqui
Ægram, indignantem, tali quod sola careret
Munere, nec meritos Anchisæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres, primo ancipites, oculisque malignis
Ambiguæ, spectare rates, miserum inter amorem
Præsentis terræ, fatisque vocantia regna;
Cum Dea se paribus per cœlum sustulit alis,
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monstris, actæque furore,
Conclamant, rapiuntque focis penetralibus ignem;
Pars spoliant aras, frondem ac virgulta facesque
Conìiciunt. Furit immissis Vulcanus habenis
Transtra per et remos et pictas abiete puppes.
Nuntius Anchisæ ad tumulum cuneosque theatri
Incensas perfert naves Eumelus; et ipsi
Respiciunt atram in nimbo volitare favillam.
Primus et Ascanius, cursus ut lætus equestres
Ducebat, sic acer equo turbata petivit
Castra; nec exanimes possunt retinere magistri.
Quis furor iste novus? quo nunc, quo tenditis, inquit,
Heu miseræ cives? non hostem, inimicaque castra
Argivûm; vestras spes uritis. En, ego vester
Ascanius. Galeam ante pedes proiecit inanem,
Qua ludo indutus belli simulacra ciebat.
Accelerat simul Æneas, simul agmina Teucrûm.
Ast illæ diversa metu per litora passim
Diffugiunt; silvasque, et sicubi concava furtim
Saxa, petunt. Piget incepti, lucisque; suosque
Mutatæ agnoscunt, excussaque pectore Iuno est.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas posuere: udo sub robore vivit
Stuppa vomens tardum fumum, lentusque carinas
Est vapor, et toto descendit corpore pestis;
Nec vires heroum infusaque flumina prosunt.
Tum pius Æneas humeris abscindere vestem,
Auxilioque vocare deos, et tendere palmas:
Iupiter omnipotens, si nondum exosus ad unum
Troianos, si quid pietas antiqua labores
Respicit humanos, da flammam evadere classi
Nunc, Pater, et tenues Teucrûm res eripe leto.
Vel tu, quod superest, infesto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effusis imbribus atra
Tempestas sine more furit, tonitruque tremiscunt
Ardua terrarum et campi; ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, densisque nigerrimus Austris;
Implenturque super puppes: semiusta madescunt
Robora: restinctus donec vapor omnis; et omnes,
Quatuor amissis, servatæ a peste carinæ.
At pater Æneas, casu concussus acerbo,
Nunc huc ingentes, nunc illuc pectore curas
Mutabat versans; Siculisne resideret arvis,
Oblitus fatorum, Italasne capesseret oras.
Tum senior Nautes, unum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque insignem reddidit arte,
Hæc responsa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deûm, vel quæ fatorum posceret ordo.
Isque his Æneam solatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque, sequamur.
Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est.
Est tibi Dardanius divinæ stirpis Acestes:
Hunc cape consiliis socium, et coniunge volentem;
Huic trade, amissis superant qui navibus, et quos
Pertæsum magni iucepti rerumque tuarum est;
Longævosque senes, ac fessas æquore matres,
Et quidquid tecum invalidum metuensque periclì est,
Delige; et his habeant terris, sine, mœnia fessi:
Urbem appellabunt permisso nomine Acestam.
Talibus incensus dictis senioris amici.
Tum vero in curas animum diducitur omnes:
Et Nox atra polum bigis subvecta tenebat.
Visa dehinc cœlo facies delapsa parentis
Anchisæ subito tales effundere voces:
Nate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; nate, Iliacis exercite fatis;
Imperio Iovis huc venio; qui classibus ignem
Depulit, et cœlo tandem miseratus ab alto est.
Consiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat senior: lectos iuvenes, fortissima corda,
Defer in Italiam. Gens dura atque aspera cultu
Debellanda tibi Latio est. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, et Averna per alta
Congressus pete, nate, meos. Non me impia namque
Tartara habent, tristes umbræ; sed amœna piorum
Concilia Elysiumque colo. Huc casta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te sanguine ducet.

Tum genus omne tuum, et, quæ deuntur mœnia, disces.
Iamque vale. Torquet medios Nox humida cursus;
Et me sævus equis Oriens afflavit anhelis.
Dixerat: et tenues fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit:
Quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet?
Hæc memorans cinerem et sopitos suscitat ignes;
Pergameumque Larem, et canæ penetralia Vestæ,
Farre pio et plena supplex veneratur acerra.
Extemplo socios primumque arcessit Acesten,
Et Iovis imperium et cari præcepta parentis
Edocet, et quæ nunc animo sententia constet.
Haud mora consiliis; nec iussa recusat Acestes.
Transcribunt urbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipsi transtra novant, flammisque ambesa reponunt
Robora navigiis; aptant remosque rudentesque;
Exigui numero, sed bello vivida virtus.
Interea Æneas urbem designat aratro,
Sortitusque domos, hoc Ilium, et hæc loca Troiam
Esse iubet. Gaudet regno Troianus Acestes,
Indicitque forum, et patribus dat iura vocatis.
Tum vicina astris Erycino in vertice sedes
Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque sacerdos
Ac lucus late sacer additur Anchiseo.
Iamque dies epulata novem gens omnis, et aris
Factus honos: placidi straverunt æquora venti,
Creber et adspirans rursus vocat Auster in altum.
Exoritur procurva ingens per litora fletus;
Complexi inter se noctemque diemque morantur.
Ipsæ iam matres, ipsi, quibus aspera quondam
Visa maris facies, et non tolerabile nomen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem:
Quos bonus Æneas dictis solatur amicis,
Et consanguineo lacrymans commendat Acestæ.
Tres Eryci vitulos, et Tempestatibus agnam,
Cædere deinde iubet, solvique ex ordine funem.
Ipse, caput tonsæ foliis evinctus olivæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque salsos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Prosequitur surgens a puppi ventus euntes.
Certatim socii feriunt mare, et æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, talesque effundit pectore questus:
Iunonis gravis ira, nec exsaturabile pectus,
Cogunt me, Neptune, preces descendere in omnes;
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla;
Nec Iovis imperio fatisve infracta quiescit.
Non media de gente Phrygum exedisse nefandis
Urbem odiis satis est, nec pœnam traxe per omnem
Reliquias: Troiæ cineres atque ossa peremtæ
Insequitur. Causas tanti sciat illa furoris.
Ipse mihi nuper Libycis tu testis in undis,
Quam molem subito excierit. Maria omnia cœlo
Miscuit, Æoliis nequidquam freta procellis,
In regnis hoc ausa tuis.
Per scelus ecce etiam Troianis matribus actis
Exussit fœde puppes; et classe subegit
Amissa socios ignotæ linquere terræ.
Quod superest; oro, liceat dare tuta per undas
Vela tibi: liceat Laurentem attingere Thybrim;
Si concessa peto, si dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Unde genus ducis. Merui quoque; sæpe furores
Compressi et rabiem tantam cœlique marisque.
Nec minor in terris, Xanthum Simoentaque testor,
Æneæ mihi cura tui. Cum Troia Achilles
Exanimata sequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret leto, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque evolvere posset
In mare se Xanthus; Pelidæ tunc ego forti
Congressum Æneam, nec dis nec viribus æquis,
Nube cava rapui, cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus periuræ mœnia Troiæ.
Nunc quoque mens eadem perstat mihi: pelle timorem.
Tutus, quos optas, portus accedet Averni.
Unus erit tantum, amissum quem gurgite quæret;
Unum pro multis dabitur caput.
Ilis ubi læta Dea permulsit pectora dictis,
Iungit equos auro genitor, spumantiaque addit
Frena feris, manibusque omnes effundit habenas.
Cæruleo per summa levis volat æquora curru:
Subsidunt undæ, tumidumque sub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiunt vasto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies; immania cete,
Et senior Glauci chorus, Inousque Palæmon,
Tritonesque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis, et Melite, Panopeaque virgo,
Nesæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ suspensam blanda vicissim
Gaudia pertentant mentem: iubet ocyus omnes
Attolli malos, intendi brachia velis.
Una omnes fecere pedem; paritérque sinistrós,
Nunc dextros solvere sinus; una ardua torquent
Cornua, detorquentque. Ferunt sua flamina classem.
Princeps ante omnes densum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alii cursum contendere iussi.
Iamque fere mediam cœli Nox humida metam
Contigerat; placida laxarant membra quiete
Sub remis fusi per dura sedilia nautæ;
Cum levis æthereis delapsus Somnus ab astris
Aera dimovit tenebrosum, et dispulit umbras,
Te, Palinure, petens, tibi somnia tristia portans
Insonti; puppique deus consedit in alta,
Phorbanti similis; funditque has ore loquelas:
Iaside Palinure, ferunt ipsa æquora classem;
Æquatæ spirant auræ; datur hora quieti:
Pone caput, fessosque oculos furare labori.
Ipse ego paulisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene salis placidi vultum fluctusque quietos
Ignorare iubes? mene huic confidere monstro?
Æneam credam quid enim fallacibus Austris,
Et cœli toties deceptus fraude sereni?
Talia dicta dabat, clavumque adfixus et hærens
Nusquam amittebat, oculosque sub astra tenebat.
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique soporatum Stygia, super utraque quassat
Tempora; cunctantique natantia lumina solvit.
Vix primos inopina quies laxaverat artus;
Et super incumbens, cum puppis parte revulsa,
Cumque gubernaclo, liquidas proiecit in undas
Præcipitem, ac socios nequidquam sæpe vocantem.
Ipse volans tenues se sustulit ales ad auras.
Currit iter tutum non secius æquore classis,
Promissisque patris Neptuni interrita fertur.
Iamque adeo scopulos Sirenum advecta subibat,
Difficiles quondam, multorumque ossibus albos;
Tum rauca assiduo longe sale saxa sonabant;
Cum pater amisso fluitantem errare magistro
Sensit, et ipse ratem nocturnis rexit in undis,
Multa gemens, casuque animum concussus amici.
O nimium cœlo et pelago confise sereno,
Nudus in ignota, Palinure, iacebis arena!

Liber sextus

Sic fatur lacrymans, classique immittit habenas,

Et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris.
Obvertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat naves, et litora curvæ
Prætexunt puppes; iuvenum manus emicat ardens
Litus in Hesperium; quærit pars semina flammæ
Abstrusa in venis silicis; pars densa ferarum
Tecta rapit, silvas; inventaque flumina monstrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præsidet, horrendæque procul secreta Sibyllæ,
Antrum immane, petit; magnam cui mentem animumque
Delius inspirat vates; aperitque futura.
Iam subeunt Triviæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus, ut fama est, fugiens Minoia regna,
Præpetibus pennis ausus se credere cœlo,
Insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem super adstitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, sacravit
Remigium alarum, posuitque immania templa.
In foribus letum Androgei: tum pendere pœnas
Cecropidæ iussi, (miserum!) septena quotannis
Corpora natorum, stat ductis sortibus urna.
Contra elata mari respondet Gnossia tellus:
Hic crudelis amor tauri, suppostaque furto
Pasiphae, mixtumque genus, proleque biformis,
Minotaurus inest, Veneris monimenta nefandæ;
Hic labor ille domus, et inextricabilis error;
Magnum reginæ sed enim miseratus amorem
Dædalus, ipse dolos tecti ambagesque resolvit,
Cæca regens filo vestigia. Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat casus effingere in auro:
Bis patriæ cecidere manus. Quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni iam præmissus Achates
Adforet, atque una Phœbi Triviæque sacerdos,
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit:
Nunc grege de intacto septem mactare iuvencos
Præstiterit, totidem lectas de more bidentes.
Talibus affata Æneam (nec sacra morantur
Iussa viri) Teucros vocat alta in templa sacerdos;
Excisum Euboicæ latus ingens rupis in antrum,
Quo lati ducunt aditus centum, ostia centum;
Unde ruunt totidem voces, responsa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo: poscere fata
Tempus, ait: deus, ecce, deus. Cui, talia fanti
Ante fores, subito non vultus, non color unus,
Non comtæ mansere comæ; sed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tument; maiorque videri,
Nec mortale sonans; afflata est numine quando
Iam propiore dei. Cessas in vota precesque,
Tros, ait, Ænea? cessas? neque enim ante dehiscent
Attonitæ magna ora domus. Et talia fata
Conticuit. Gelidus Teucris per dura cucurrit
Ossa tremor, funditque preces rex pectore ab imo:
Phœbe, graves Troiæ semper miserate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manusque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi, duce te, penitusque repostas
Massylûm gentes, prætentaque Syrtibus arva;
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit fortuna secuta.
Vos quoque Pergameæ iam fas est parcere genti,
Dique deæque omnes, quibus obstitit Ilium et ingens
Gloria Dardaniæ. Tuque, o sanctissima vates,
Præscia venturi, da, (non indebita posco
Regna meis fatis) Latio considere Teucros,
Errantesque deos, agitataque numina Troiæ.
Tum Phœbo et Triviæ solido de marmore templum
Instituam, festosque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia nostris:
Hic ego namque tuas sortes, arcanaque fata,
Dicta meæ genti, ponam, lectosque sacrabo,
Alma, viros. Foliis tantum ne carmina manda,
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipsa canas, oro. Finem dedit ore loquendi.
At, Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur vates, magnum si pectore possit
Excussisse deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo.
Ostia iamque domus patuere ingentia centum
Sponte sua, vatisque ferunt responsa per auras:
O tandem magnis pelagi defuncte periclis!
Sed terra graviora manent. In regna Lavini
Dardanidæ venient; mitte hanc de pectore curam;
Sed non et venisse volent. Bella, horrida bella,
Et Thybrim multo spumantem sanguine cerno.
Non Simois tibi, nec Xanthus, nec Dorica castra
Defuerint. Alius Latio iam partus Achilles,
Natus et ipse dea. Nec Teucris addita Iuno
Usquam aberit: cum tu supplex in rebus egenis
Quas gentes Italûm, aut quas non oraveris urbes!
Causa mali tanti coniux iterum, hospita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: sed contra audentior ito,
Qua tua te fortuna sinet. Via prima salutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab urbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obscuris vera involvens: ea frena furenti
Concutit, et stimulos sub pectore vertit Apollo.
Ut primum cessit furor, et rabida ora quierunt,
Incipit Æneas heros: Non ulla laborum,
O virgo, nova mi facies inopinave surgit.
Omnia præcepi, atque animo mecum ante peregi.
Unum oro; quando hic inferni ianua Regis
Dicitur, et tenebrosa palus Acheronte refuso;
Ire ad conspectum cari genitoris et ora
Contingat; doceas iter, et sacra ostia pandas.
Illum ego per flammas, et mille sequentia tela,
Eripui his humeris, medioque ex hoste recepi;
Ille, meum comitatus iter, maria omnia mecum
Atque omnes pelagique minas cœlique ferebat
Invalidus, vires ultra sortemque senectæ.
Quin, ut te supplex peterem, et tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat. Natique patrisque,
Alma, precor, miserere; potes namque omnia; nec te
Nequidquam lucis Hecate præfecit Avernis;
Si potuit Manes arcessere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara fidibusque canoris;
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties: quid Thesea, magnum
Quid memorem Alciden? Et mi genus ab Iove summo.
Talibus orabat dictis, arasque tenebat;
Cum sic orsa loqui vates: Sate sanguine divûm,
Tros Anchisiada, facilis descensus Averno;
Noctes atque dies patet atri ianua Ditis:
Sed revocare gradum, superasque evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est. Pauci, quos æquus amavit
Iupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus,
Dis geniti potuere. Tenent media omnia silvæ,
Cocytusque sinu labens circumvenit atro.
Quod si tantus amor menti, si tanta cupido est,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara, et insano iuvat indulgere labori,
Accipe, quæ peragenda prius. Latet arbore opaca
Aureus et foliis et lento vimine ramus,
Iunoni infernæ dictus sacer: hunc tegit omnis
Lucus, et obscuris claudunt convallibus umbræ.

Sed non ante datur telluris operta subire,
Auricomos quam quis decerpserit arbore fetus.
Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
Instituit. Primo avulso, non deficit alter
Aureus; et simili frondescit virga metallo.
Ergo alte vestiga oculis, et rite repertum
Carpe manu. Namque ipse volens facilisque sequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus ullis
Vincere, nec duro poteris convellere ferro.
Præterea iacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu! nescis) totamque incestat funere classem;
Dum consulta petis, nostroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante suis, et conde sepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula sunto.
Sic demum lucos Stygios, regna invia vivis,
Adspicies. Dixit, pressoque obmutuit ore.
Æneas mœsto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum; cæcosque volutat
Eventus animo secum: cui fidus Achates
It comes, et paribus curis vestigia figit.
Multa inter sese vario sermone serebant;
Quem socium exanimem vates, quod corpus humari
Diceret. Atque illi Misenum in litore sicco, (dum
Ut venere, vident indigna morte peremtum;
Misenum Æoliden; quo non præstantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes; Hectora circum
Et lituo pugnas insignis obibat et hasta:
Postquam illum vita victor spoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ sese fortissimus heros
Addiderat socium, non inferiora secutus.
Sed tum, forte cava dum personat æquora concha,
Demens, et cantu vocat in certamina divos,
Æmulus exceptum Triton (si credere dignum est)
Inter saxa virum spumosa immerserat unda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Præcipue pius Æneas. Tum iussa Sibyllæ,
Haud mora, festinant flentes, aramque sepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam silvam, stabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ; sonat icta securibus ilex;
Fraxineæque trabes cuneis et fissile robur
Scinditur; advolvunt ingentes montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur socios, paribusque accingitur armis;
Atque hæc ipse suo tristi cum corde volutat,
Adspectans silvam immensam, et sic voce precatur:
Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto! quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Misene, locuta est.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipsa sub ora viri cœlo venere volantes,
Et viridi sedere solo. Tum maximus heros
Maternas agnoscit aves, lætusque precatur:
Este duces, o, si qua via est, cursumque per auras
Dirigite in lucos, ubi pinguem dives opacat
Ramus humum. Tuque, o, dubiis ne defice rebus,
Diva parens. Sic effatus vestigia pressit;
Observans quæ signa ferant, quo tendere pergant.
Pascentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie possent oculi servare sequentum.
Inde, ubi venere ad fauces graveolentis Averni,
Tollunt se celeres; liquidumque per aera lapsæ
Sedibus optatis, geminæ super arbore sidunt;
Discolor unde auri per ramos aura refulsit.
Quale solet silvis brumali frigore viscum
Fronde virere nova, quod non sua seminat arbos,
Et croceo fetu teretes circumdare truncos:
Talis erat species auri frondentis opaca
Ilice; sic leni crepitabat bractea vento.
Corripit Æneas extemplo, avidusque refringit
Cunctantem, et vatis portat sub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Misenum in litore Teucri
Flebant, et cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pinguem tædis et robore secto
Ingentem struxere pyram; cui frondibus atris
Intexunt latera, et ferales ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
Pars calidos latices et aena undantia flammis
Expediunt, corpusque lavant frigentis et ungunt.
Fit gemitus. Tum membra toro defleta reponunt,
Purpureasque super vestes, velamina nota,
Coniiciunt; pars ingenti subiere feretro,
Triste ministerium, et subiectam more parentum
Aversi tenuere facem. Congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres olivo.
Postquam collapsi cineres, et flamma quievit,
Reliquias vino et bibulam lavere favillam;
Ossaque lecta cado texit Corynæus aeno.
Idem ter socios pura circumtulit unda,
Spargens rore levi et ramo felicis olivæ;
Lustravitque viros, dixitque novissima verba.
At pius Æneas ingenti mole sepulcrum
Imponit, suaque arma viro, remumque, tubamque,
Monte sub aerio; qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per sæcula nomen.
His actis propere exsequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vastoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris;
Quam super haud ullæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis sese halitus atris
Faucibus effundens supera ad convexa ferebat:
[Unde locum Graii dixerunt nomine Aornon.]
Quatuor hic primum nigrantes terga iuvencos
Constituit, frontique invergit vina sacerdos;
Et, summas carpens media inter cornua setas,
Ignibus imponit sacris, libamina prima,
Voce vocans Hecaten, Cœloque Ereboque potentem.
Supponunt alii cultros, tepidumque cruorem
Suscipiunt pateris. Ipse atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque sorori
Ense ferit, sterilemque tibi, Proserpina, vaccam.
Tum Stygio Regi nocturnas inchoat aras,
Et solida imponit taurorum viscera flammis,
Pingue super oleum infundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi sub lumina solis et ortus,
Sub pedibus mugire solum, et iuga cœpta moveri
Silvarum, visæque canes ululare per umbram,
Adventante Dea. Procul, o, procul este, profani,
Conclamat vates, totoque absistite luco:
Tuque invade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro se immisit aperto:
Ille ducem haud timidis vadentem passibus æquat.
Di, quibus imperium est animarum, Umbræque silentes,
Et Chaos, et Phlegethon, loca nocte tacentia late,
Sit mihi fas audita loqui; sit, numine vestro,
Pandere res alta terra et caligine mersa.
Ibant obscuri sola sub nocte per umbram,
Perque domos Ditis vacuas, et inania regna:
Quale per incertam lunam sub luce maligna
Est iter in silvis, ubi cœlum condidit umbra
Iupiter, et rebus nox abstulit atra colorem.
Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci
Luctus et ultrices posuere cubilia Curæ;
Pallentesque habitant Morbi, tristisque Senectus,
Et Metus, et malesuada Fames, ac turpis Egestas;

Terribiles visu formæ; Letumque, Labosque;
Tum consanguineus Leti Sopor; et mala mentis
Gaudia; mortiferumque adverso in limine Bellum,
Ferreique Eumenidum thalami, et Discordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annosaque brachia pandit
Ulmus opaca, ingens; quam sedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monstra ferarum,
Centauri in foribus stabulant, Scyllæque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum strideus, flammisque armata Chimæra,
Gorgones, Harpyiæque, et forma tricorporis umbræ.
Corripit hic subita trepidus formidine ferrum
Æneas, strictamque aciem venientibus offert;
Et, ni docta comes tenues sine corpore vitas
Admoneat volitare cava sub imagine formæ,
Irruat, et frustra ferro diverberet umbras.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad undas.
Turbidus hic cœno vastaque voragine gurges
Æstuat, atque omnem Cocyto eructat arenam.
Portitor has horrendus aquas et flumina servat
Terribili squalore Charon; cui plurima mento
Canities inculta iacet; stant lumina flamma;
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipse ratem conto subigit, velisque ministrat,
Et ferruginea subvectat corpora cymba,
Iam senior; sed cruda deo viridisque senectus.
Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat;
Matres atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impositique rogis iuvenes ante ora parentum:
Quam multa in silvis autumni frigore primo
Lapsa cadunt folia; aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aves, ubi frigidus annus
Trans pontum fugat, et terris immittit apricis.
Stabant orantes primi transmittere cursum,
Tendebantque manus ripæ ulterioris amore:
Navita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos;
Ast alios longe submotos arcet arena.
Æneas, miratus enim, motusque tumultu,
Dic, ait, o virgo, quid vult concursus ad amnem?
Quidve petunt animæ? vel quo discrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada livida verrunt?
Olli sic breviter fata est longæva sacerdos:
Anchisa generate, deûm certissima proles,
Cocyti stagna alta vides, Stygiamque paludem,
Di cuius iurare timent et fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba est;
Portitor ille, Charon; hi, quos vehit unda, sepulti.
Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
Transportare prius, quam sedibus ossa quierunt.
Centum errant annos, volitantque hæc litora circum:
Tum demum admissi stagna exoptata revisunt.
Constitit Anchisa satus, et vestigia pressit;
Multa putans, sortemque animo miseratus iniquam.
Cernit ibi mœstos, et mortis honore carentes,
Leucaspim, et Lyciæ ductorem classis Oronten;
Quos, simul a Troia ventosa per æquora vectos,
Obruit Auster, aqua involvens navemque virosque.
Ecce gubernator sese Palinurus agebat;
Qui Libyco nuper cursu, dum sidera servat,
Exciderat puppi mediis effusus in undis.
Hunc ubi vix multa mœstum cognovit in umbra,
Sic prior alloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque sub æquore mersit?
Dic age: namque mihi, fallax haud ante repertus,
Hoc uno responso animum delusit Apollo,
Qui fore te ponto incolumem, finesque canebat
Venturum Ausonios. En hæc promissa fides est?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchisiada, nec me deus æquore mersit.
Namque gubernaculum multa vi forte revulsum,
Cui datus hærebam custos, cursusque regebam,
Præcipitans traxi mecum. Maria aspera iuro,
Non ullum pro me tantum cepisse timorem,
Quam tua ne, spoliata armis, excussa magistro,
Deficeret tantis navis surgentibus undis.
Tres Notus hibernas immensa per æquora noctes
Vexit me violentus aqua: vix lumine quarto
Prospexi Italiam, summa sublimis ab unda.
Paulatim adnabam terræ; iam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veste gravatum,
Prensantemque uncis manibus capita aspera montis,
Ferro invasisset, prædamque ignara putasset.
Nunc me fluctus habet, versantque in litore venti.
Quod te per cœli iucundum lumen, et auras,
Per genitorem oro, per spes surgentis Iuli;
Eripe me his, invicte, malis: aut tu mihi terram
Inice, namque potes, portusque require Velinos;
Aut tu, si qua via est, si quam tibi diva creatrix
Ostendit, (neque enim, credo, sine numine divûm
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram misero, et tecum me tolle per undas,
Sedibus ut saltem placidis in morte quiescam.
Talia fatus erat, cepit cum talia vates:
Unde hæc, o Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque severum
Eumenidum adspicies, ripamve iniussus adibis?
Desine fata deûm flecti sperare precando:
Sed cape dicta memor, duri solatia casus.
Nam tua finitimi, longe lateque per urbes
Prodigiis acti cœlestibus, ossa piabunt;
Et statuent tumulum, et tumulo sollennia mittent;
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulsusque parumper
Corde dolor tristi: gaudet cognomine terra. (quant.
Ergo iter inceptum peragunt, fluviosque propin-
Navita quos iam inde ut Stygia prospexit ab unda
Per tacitum nemus ire, pedemque advertere ripæ;
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat ultro:
Quisquis es, armatus qui nostra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias; iam istinc et comprime gressum.
Umbrarum hic locus est, Somni Noctisque soporæ;
Corpora viva nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me sum lætatus euntem
Accepisse lacu, nec Thesea Pirithoumque,
Dis quamquam geniti, atque invicti viribus essent.
Tartareum ille manu custodem in vincla petivit,
Ipsius a solio regis traxitque trementem;
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breviter fata est Amphrysia vates:
Nullæ hic insidiæ tales; absiste moveri:
Nec vim tela ferunt; licet ingens ianitor antro
Æternum latrans exsangues terreat umbras;
Casta licet patrui servet Proserpina limen.
Troius Æneas, pietate insignis et armis,
Ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras.
Si te nulla movet tantæ pietatis imago,
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex ira tum corda residunt.
Nec plura his. Ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo post tempore visum,
Cæruleam advertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa sedebant,
Deturbat, laxatque foros; simul accipit alveo
Ingentem Æneân. Gemuit sub pondere cymba
Sutilis, et multam accepit rimosa paludem.

Tandem trans fluvium incolumes vatemque virumque
Informi limo glaucaque exponit in ulva.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Personat, adverso recubans immanis in antro;
Cui vates, horrere videns iam colla colubris,
Melle soporatam et medicatis frugibus offam
Obiicit. Ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atque immania terga resolvit
Fusus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum custode sepulto,
Evaditque celer ripam irremeabilis undæ.
Continuo auditæ voces, vagitus et ingens,
Infantumque animæ flentes, in limine primo;
Quos dulcis vitæ exsortes, et ab ubere raptos,
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
Hos iuxta falso damnati crimine mortis.
Nec vero hæ sine sorte datæ, sine iudice, sedes.
Quæsitor Minos urnam movet; ille silentum
Conciliumque vocat, vitasque et crimina discit.
Proxima deinde tenent mœsti loca, qui sibi letum
Insontes peperere manu, lucemque perosi
Proiecere animas. Quam vellent æthere in alto
Nunc et pauperiem et duros perferre labores!
Fas obstat, tristique palus inamabilis unda
Alligat, et novies Styx interfusa coercet.
Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem
Lugentes campi: sic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, et myrtea circum
Silva tegit; curæ non ipsa in morte relinquunt.
His Phædram Procrinque locis, mœstamque Eri-
Crudelis nati monstrantem vulnera cernit, (phylen,
Evadnenque, et Pasiphaen; his Laodamia
It comes, et iuvenis quondam, nunc femina, Cænis,
Rursus et in veterem fato revoluta figuram.
Inter quas Phœnissa recens a vulnere Dido
Errabat silva in magna; quam Troius heros
Ut primum iuxta stetit, agnovitque per umbras
Obscuram, qualem primo qui surgere mense
Aut videt, aut vidisse putat per nubila lunam,
Demisit lacrymas, dulcique affatus amore est:
Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
Venerat, exstinctam, ferroque extrema secutam;
Funeris heu tibi causa fui? Per sidera iuro,
Per Superos, et si qua fides tellure sub ima est:
Invitus, regina, tuo de litore cessi.
Sed me iussa deûm, quæ nunc has ire per umbras,
Per loca senta situ cogunt noctemque profundam,
Imperiis egere suis; nec credere quivi
Hunc tantum tibi me discessu ferre dolorem.
Siste gradum, teque adspectu ne subtrahe nostro.
Quem fugis? extremum fato, quod te alloquor, hoc est.
Talibus Æneas ardentem et torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.
Illa solo fixos oculos aversa tenebat;
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
Tandem corripuit sese, atque inimica refugit
emus umbriferum; coniux ubi pristinus illi
udet curis, æquatque Sychæus amorem.
,minus Æneas, casu percussus iniquo,
sequitur lacrimans longe, et miseratur euntem.
nde datum molitur iter. Iamque arva tenebant
ima, quæ bello clari secreta frequentant.
e illi occurrit Tydeus, hic inclytus armis
rthenopæus, et Adrasti pallentis imago.
multum fleti ad superos, belloque caduci,
idæ; quos ille omnes longo ordine cernens (que,
Glaucumque, Medontaque, Thersilochum-
Tres Antenoridas, Cererique sacrum Polyphœten,
Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumstant animæ dextra lævaque frequentes.
Nec vidisse semel satis est: iuvat usque morari,
Et conferre gradum, et veniendi discere causas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæque phalanges,
Ut videre virum, fulgentiaque arma per umbras,
Ingenti trepidare metu; pars vertere terga,
Ceu quondam petiere rates; pars tollere vocem
Exiguam: inceptus clamor frustratur hiantes.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit, lacerum crudeliter ora,
Ora manusque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, et truncas inhonesto vulnere nares.
Vix adeo agnovit pavitantem, et dira tegentem
Supplicia; et notis compellat vocibus ultro:
Deiphobe armipotens, genus alto a sanguine Teucri,
Quis tam crudeles optavit sumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? Mihi fama suprema
Nocte tulit, fessum vasta te cæde Pelasgûm
Procubuisse super confusæ stragis acervum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in litore inanem
Constitui, et magna Manes ter voce vocavi.
Nomen et arma locum servant; te, amice, nequivi
Conspicere, et patria decedens ponere terra.
Ad quæ Priamides: nihil o tibi, amice, relictum;
Omnia Deiphobo solvisti et funeris umbris.
Sed me fata mea et scelus exitiale Lacænæ
His mersere malis; illa hæc monimenta reliquit.
Namque, ut supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus, nosti; et nimium meminisse necesse est:
Cum fatalis equus saltu super ardua venit
Pergama, et armatum peditem gravis attulit alvo,
Illa, chorum simulans, evantes orgia circum
Ducebat Phrygias; flammam media ipsa tenebat
Ingentem, et summa Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis somnoque gravatum,
Infelix habuit thalamus, pressitque iacentem
Dulcis et alta quies, placidæque simillima morti.
Egregia interea coniux arma omnia tectis
Emovet, et fidum capiti subduxerat ensem:
Intra tecta vocat Menelaum, et limina pandit;
Scilicet id magnum sperans fore munus amanti,
Et famam exstingui veterum sic posse malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo; comes additus una
Hortator scelerum Æolides. Di, talia Graiis
Instaurate; pio si pœnas ore reposco.
Sed te qui vivum casus, age fare vicissim,
Attulerint. Pelagine venis erroribus actus,
An monitu divûm? an, quæ te fortuna fatigat,
Ut tristes sine sole domos, loca turbida, adires?
Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis
Iam medium æthereo cursu traiecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus;
Sed comes admonuit, breviterque affata Sibylla est:
Nox ruit, Ænea; nos flendo ducimus horas.
Hic locus est, partes ubi se via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni sub mœnia tendit;
Hac iter Elysium nobis; at læva malorum
Exercet pœnas, et ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne sævi, magna sacerdos;
Discedam; explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, nostrum; melioribus utere fatis.
Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit.
Respicit Æneas subito, et sub rupe sinistra
Mœnia lato videt, triplici circumdata muro;
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque sonantia saxa.
Porta adversa, ingens, solidoque adamante columnæ;

Vis ut nulla virûm, non ipsi exscindere ferro
Cœlicolæ valeant. Stat ferrea turris ad auras;
Tisiphoneque sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum exsomnis servat noctesque diesque.
Hinc exaudiri gemitus, et sæva sonare
Verbera: tum stridor ferri, tractæque catenæ.
Constitit Æneas, strepitumque exterritus hausit.
Quæ scelerum facies? o virgo, effare; quibusve
Urgentur pœnis? qui tantus plangor ad auras?
Tum vates sic orsa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas casto sceleratum insistere limen;
Sed me cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipsa deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnossius hæc Rhadamanthus habet durissima regna,
Castigatque, auditque dolos; subigitque fateri,
Quæ quis apud superos, furto lætatus inani,
Distulit in seram commissa piacula mortem.
Continuo sontes ultrix, accincta flagello,
Tisiphone quatit insultans, torvosque sinistra
Intentans angues, vocat agmina sæva sororum.
Tum demum horrisono stridentes cardine sacræ
Panduntur portæ. Cernis, custodia qualis
Vestibulo sedeat? facies quæ limina servet?
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sævior intus habet sedem. Tum Tartarus ipse
Bis patet in præceps tantum, tenditque sub umbras,
Quantus ad æthereum cœli suspectus Olympum.
Hic genus antiquum Terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo volvuntur in imo.
Hic et Aloidas geminos, immania vidi
Corpora; qui manibus magnum rescindere cœlum
Aggressi, superisque Iovem detrudere regnis.
Vidi et crudelis dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iovis et sonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic invectus equis, et lampada quassans,
Per Graiûm populos mediæque per Elidis urbem
Ibat ovans, divûmque sibi poscebat honorem,
Demens! qui nimbos et non imitabile fulmen
Ære et cornipedum pulsu simularat equorum.
At Pater omnipotens densa inter nubila telum
Contorsit; non ille faces, nec fumea tædis
Lumina; præcipitemque immani turbine adegit.
Necnon et Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat; per tota novem cui iugera corpus
Porrigitur; rostroque immanis vultur obunco
Immortale iecur tondens, fecundaque pœnis
Viscera, rimaturque epulis, habitatque sub alto
Pectore; nec fibris requies datur ulla renatis.
Quid memorem Lapithas, Ixiona, Pirithoumque?
Quos super atra silex iam iam lapsura, cadentique
Imminet assimilis; lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu; Furiarum maxima iuxta
Accubat, et manibus prohibet contingere mensas;
Exsurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus invisi fratres, dum vita manebat,
Pulsatusve parens, et fraus innexa clienti;
Aut qui divitiis soli incubuere repertis,
Nec partem posuere suis: quæ maxima turba est:
Quique ob adulterium cæsi; quique arma secuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras;
Inclusi pœnam expectant. Ne quære doceri,
Quam pœnam; aut quæ forma viros fortunave mersit.
Saxum ingens volvunt alii, radiisve rotarum
Districti pendent; sedet æternumque sedebit,
Infelix Theseus; Phlegyasque miserrimus omnes
Admonet, et magna testatur voce per umbras:
« Discite iustitiam moniti, et non temnere divos. »
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Imposuit, fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum invasit natæ, vetitosque hymenæos.
Ausi omnes immane nefas, ausoque potiti.
Non, mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox, omnes scelerum comprendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.
Hæc ubi dicta dedit Phœbi longæva sacerdos;
Sed iam age, carpe viam, et susceptum perfice munus;
Acceleremus, ait: Cyclopum educta caminis
Mœnia conspicio, atque adverso fornice portas,
Hæc ubi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat, et, pariter gressi per opaca viarum,
Corripiunt spatium medium, foribusque propinquant
Occupat Æneas aditum, corpusque recenti
Spargit aqua, ramumque adverso in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere divæ,
Devenere locos lætos, amœna vireta
Fortunatorum nemorum, sedesque beatas.
Largior hic campos æther et lumine vestit
Purpureo; solemque suum, sua sidera norunt.
Pars in gramineis exercent membra palæstris:
Contendunt ludo, et fulva luctantur arena;
Pars pedibus plaudunt choreas, et carmina dicunt.
Necnon Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum;
Iamque eadem digitis, iam pectine pulsat eburno.
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroes, nati melioribus annis,
Ilusque, Assaracusque, et Troiæ Dardanus auctor.
Arma procul currusque virum miratur inanes.
Stant terra defixæ hastæ, passimque soluti
Per campos pascuntur equi. Quæ gratia currûm
Armorumque fuit vivis, quæ cura nitentes
Pascere equos, eadem sequitur tellure repostos.
Conspicit, ecce, alios dextra lævaque per herbam
Vescentes, lætumque choro Pæana canentes,
Inter odoratum lauri nemus, unde superne
Plurimus Eridani per silvam volvitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera passi,
Quique sacerdotes casti, dum vita manebat,
Quique pii vates, et Phœbo digna locuti,
Inventas aut qui vitam excoluere per artes,
Quique sui memores alios fecere merendo:
Omnibus his nivea cinguntur tempora vitta.
Quos circum fusos sic est affata Sibylla;
Musæum ante omnes; medium nam plurima turba
Hunc habet, atque humeris exstantem suspicit altis:
Dicite, felices animæ, tuque, optime vates;
Quæ regio Anchisen, quis habet locus? illius ergo
Venimus, et magnos Erebi tranavimus amnes.
Atque huic responsum paucis ita reddidit heros:
Nulli certa domus. Lucis habitamus opacis,
Riparumque toros et prata recentia rivis
Incolimus. Sed vos, si fert ita corde voluntas,
Hoc superate iugum; et facili iam tramite sistam.
Dixit, et ante tulit gressum, camposque nitentes
Desuper ostentat; dehinc summa cacumina linquunt.
At pater Anchises penitus convalle virenti
Inclusas animas, superumque ad lumen ituras,
Lustrabat studio recolens, omnemque suorum
Forte recensebat numerum, carosque nepotes,
Fataque, fortunasque virûm, moresque, manusque.
Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas utrasque tetendit;
Effusæque genis lacrymæ; et vox excidit ore:
Venisti tandem, tuaque spectata parenti
Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
Nate, tua; et notas audire et reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,

Tempora dinumerans; nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, et quanta per æquora vectum
Accipio! quantis iactatum, nate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua tristis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant sale Tyrrheno classes. Da iungere dextram,
Da, genitor; teque amplexu ne subtrahe nostro.
Sic memorans largo fletu simul ora rigabat.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum;
Ter frustra comprensa manus effugit imago,
Par levibus ventis, volucrique simillima somno.
Interea videt Æneas in valle reducta
Secluſum nemus, et virgulta sonantia silvis,
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnem:
Hunc circum innumeræ gentes populique volabant;
Ac, veluti in pratis, ubi apes æstate serena
Floribus insidunt variis, et candida circum
Lilia funduntur; strepit omnis murmure campus.
Horrescit visu subito, causasque requirit
Inscius Æneas, quæ sint ea flumina porro,
Quive viri tanto complerint agmine ripas.
Tum pater Anchises: Animæ, quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis undam
Securos latices et longa oblivia potant.
Has equidem memorare tibi atque ostendere coram,
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorum,
Quo magis Italia mecum lætere reperta. (est
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
Sublimes animas, iterumque in tarda reverti
Corpora? quæ lucis miseris tam dira cupido?
Dicam equidem; nec te suspensum, nate, tenebo;
Suscipit Anchises, atque ordine singula pandit.
Principio cœlum ac terras, camposque liquentes,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque astra,
Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.
Inde hominum pecudumque genus, vitæque volantum,
Et quæ marmoreo fert monstra sub æquore pontus.
Igneus est ollis vigor et cœlestis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra.
Hinc metuunt, cupiuntque; dolent, gaudentque; ne-
Dispiciunt clausæ tenebrisel carcere cæco. (que auras
Quin et supremo cum lumine vita reliquit,
Non tamen omne malum miseris, nec funditus omnes
Corporeæ excedunt pestes; penitusque necesse est
Multa diu concreta modis inolescere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. Aliæ panduntur inanes
Suspensæ ad ventos: aliis sub gurgite vasto
Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni;
Quisque suos patimur Manes; exinde per amplum
Mittimur Elysium, et pauci læta arva tenemus;
Donec longa dies, perfecto temporis orbe,
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Æthereum sensum, atque aurai simplicis ignem.
Has omnes, ubi mille rotam volvere per annos,
Lethæum ad fluvium deus evocat agmine magno;
Scilicet immemores supera ut convexa revisant,
Rursus et incipiant in corpora velle reverti.
Dixerat Anchises; natumque unaque Sibyllam
Conventus trahit in medios, turbamque sonantem;
Et tumulum capit, unde omnes longo ordine possit
Adversos legere, et venientum discere vultus.
Nunc age, Dardaniam prolem quæ deinde sequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illustres animas, nostrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, et te tua fata docebo.
Ille, vides, pura iuvenis qui nititur hasta,
Proxima sorte tenet lucis loca; primus ad auras
Æthereas Italo commixtus sanguine surget
Silvius, Albanum nomen, tua postuma proles;
Quem tibi longævo serum Lavinia coniux
Educet silvis regem, regumque parentem;
Unde genus Longa nostrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,
Et Capys, et Numitor, et qui te nomine reddet
Silvius Æneas, pariter pietate vel armis
Egregius, si unquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuvenes quantas ostentant, adspice, vires!
At qui umbrata gerunt civili tempora quercu,
Hi tibi Nomentum, et Gabios, urbemque Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
[Laude pudicitiæ celebres, addentque superbos]
Pometios, Castrumque Inui, Bolamque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc sunt sine nomine terræ.
Quin et avo comitem sese Mavortius addet
Romulus: Assaraci quem sanguinis Ilia mater
Educet. Viden' ut geminæ stant vertice cristæ,
Et pater ipse suo Superûm iam signat honore?
En, huius, nate, auspiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque una sibi muro circumdabit arces,
Felix prole virûm; qualis Berecyntia Mater
Invehitur curru Phrygias turrita per urbes,
Læta deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnes cœlicolas, omnes supera alta tenentes.
Huc geminas nunc flecte acies; hanc adspice gentem,
Romanosque tuos. Hic Cæsar, et omnis Iuli
Progenies, magnum cœli ventura sub axem.
Hic vir, hic est, tibi quem promitti sæpius audis,
Augustus Cæsar, Divi genus; aurea condet
Sæcula qui rursus Latio, regnata per arva
Saturno quondam; super et Garamantas et Indos
Proferet imperium. Iacet extra sidera tellus,
Extra anni Solisque vias, ubi cœlifer Atlas
Axem humero torquet stellis ardentibus aptum.
Huius in adventum iam nunc et Caspia regna
Responsis horrent divûm, et Mœotia tellus,
Et septemgemini turbant trepida ostia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obivit;
Fixerit æripedem cervam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, et Lernam tremefecerit arcu.
Nec, qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber, agens celso Nysæ de vertice tigres.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Ausonia prohibet consistere terra?
Quis procul ille autem ramis insignis olivæ
Sacra ferens? nosco crines incanaque menta
Regis Romani; primus qui legibus urbem
Fundabit, Curibus parvis et paupere terra
Missus in imperium magnum. Cui deinde subibit,
Otia qui rumpet patriæ, residesque movebit
Tullus in arma viros, et iam desueta triumphis
Agmina: quem iuxta sequitur iactantior Ancus,
Nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.
Vis et Tarquinios reges, animamque superbam
Ultoris Bruti, fascesque videre receptos?
Consulis imperium hic primus sævasque secures
Accipiet: natosque pater, nova bella moventes,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit,
Infelix! Utcumque ferent ea facta minores,
Vincet amor patriæ, laudumque immensa cupido.
Quin Decios, Drusosque procul, sævumque securi
Adspice Torquatum, et referentem signa Camillum.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc, et dum nocte prementur,

Heu! quantum inter se bellum, si lumina vitæ
Attigerint, quantas acies stragemque ciebunt!
Aggeribus socer Alpinis atque arce Monaci
Descendens; gener adversis instructus Eois.
Ne, pueri, ne tanta animis assuescite bella;
Neu patriæ validas in viscera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo;
Proiice tela manu, sanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæsis insignis Achivis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniasque Mycenas,
Ipsumque Æaciden, genus armipotentis Achillei;
Ultus avos Troiæ, templa et temerata Minervæ.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Cosse, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos, duo fulmina belli,
Scipiadas, cladem Libyæ, parvoque potentem
Fabricium, vel te sulco, Serrane, serentem?
Quo lassum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
Unus qui nobis cunctando restituis rem.
Excudent alii spirantia mollius æra,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vultus;
Orabunt causas melius, cœlique meatus
Describent radio, et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento;
Hæ tibi erunt artes; pacisque imponere morem,
Parcere subiectis, et debellare superbos.
Sic pater Anchises, atque hæc mirantibus addit:
Adspice, ut insignis spoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros supereminet omnes!
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Sistet, eques sternet Pœnos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri suspendet capta Quirino.
Atque hic Æneas, (una namque ire videbat
Egregium forma iuvenem et fulgentibus armis;
Sed frons læta parum, et deiecto lumina vultu)
Quis, pater, ille, virum qui sic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de stirpe nepotum?
Qui strepitus circa comitum! quantum instar in ipso
Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra. (est!
Tum pater Anchises, lacrymis ingressus obortis:
O nate! ingentem luctum ne quære tuorum:
Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent. Nimium vobis Romana propago
Visa potens, Superi, propria hæc si dona fuissent.
Quantos ille virûm magnam Mavortis ad urbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos
In tantum spe tollet avos: nec Romula quondam
Ullo se tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas! heu prisca fides! invictaque bello
Dextera! non illi se quisquam impune tulisset
Obvius armato, seu cum pedes iret in hostem,
Seu spumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miserande puer! si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris. Manibus date lilia plenis:
Purpureos spargam flores, animamque nepotis
His saltem accumulem donis, et fungar inani
Munere. Sic tota passim regione vagantur
Aeris in campis latis, atque omnia lustrant.
Quæ postquam Anchises natum per singula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore;
Exin bella viro memorat quæ deinde gerenda,
Laurentesque docet populos, urbemque Latini;
Et quoquerunque modo fugiatque feratque laborem.
Sunt geminæ Somni portæ; quarum altera fertur
Cornea, qua veris facilis datur exitus Umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto;
Sed falsa ad cœlum mittunt insomnia Manes.
His ubi tum natum Anchises unaque Sibyllam
Prosequitur dictis, portaque emittit eburna;
Ille viam secat ad naves, sociosque revisit;
Tum se ad Caietæ recto fert limite portum.
Ancora de prora iacitur; stant litore puppes.

Liber septimus

Tu quoque litoribus nostris, Æneia nutrix,
Æternam moriens famam, Caieta, dedisti;
Et nunc servat honos sedem tuus, ossaque nomen
Hesperia in magna, si qua est ea gloria, signat.
At pius exsequiis Æneas rite solutis,
Aggere composito tumuli, postquam alta quierunt
Æquora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adspirant auræ in noctem, nec candida cursus
Luna negat; splendet tremulo sub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ;
Dives inaccessos ubi Solis filia lucos
Assiduo resonat cantu, tectisque superbis
Urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenues percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus iræque leonum,
Vincla recusantum, et sera sub nocte rudentum;
Setigerique sues, atque in præsepibus ursi
Sævire, ac formæ magnorum ululare luporum;
Quos hominum ex facie dea sæva potentibus herbis
Induerat Circe in vultus ac terga ferarum.
Quæ ne monstra pii paterentur talia Troes
Delati in portus, neu litora dira subirent,
Neptunus ventis implevit vela secundis,
Atque fugam dedit, et præter vada fervida vexit.
Iamque rubescebat radiis mare, et æthere ab alto
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis;
Cum venti posuere, omnisque repente resedit
Flatus, et in lento luctantur marmore tonsæ.
Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Prospicit. Hunc inter fluvio Tiberinus amœno,
Vorticibus rapidis, et multa flavus arena,
In mare prorumpit. Variæ circumque supraque
Assuetæ ripis volucres et fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter sociis, terræque advertere proras,
Imperat, et lætus fluvio succedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit status, advena classem
Cum primum Ausoniis exercitus appulit oris,
Expediam, et primæ revocabo exordia pugnæ;
Tu vatem, tu, diva, mone. Dicam horrida bella;
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam. Maior rerum mihi nascitur ordo;
Maius opus moveo. Rex arva Latinus et urbes
Iam senior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno et nympha genitum Laurente Marica
Accipimus; Fauno Picus pater; isque parentem
Te, Saturne, refert; tu sanguinis ultimus auctor.
Filius huic, fato divûm, prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta iuventa est.
Sola domum et tantas servabat filia sedes,
Iam matura viro, iam plenis nubilis annis.
Multi illam magno e Latio totaque petebant
Ausonia; petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus, avis atavisque potens; quem regia coniux
Adiungi genero miro properabat amore;
Sed variis portenta deûm terroribus obstant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multosque metu servata per annos;

Quam pater inventam, primas cum conderet arces,
Ipse ferebatur Phœbo sacrasse Latinus,
Laurentesque ab ea nomen posuisse colonis.
Huius apes summum densæ (mirabile dictu),
Stridore ingenti, liquidum trans æthera vectæ,
Obsedere apicem; et, pedibus per mutua nexis,
Examen subitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Adventare virum, et partes petere agmen easdem
Partibus ex isdem, et summa dominarier arce.
Præterea, castis adolet dum altaria tædis,
Ut iuxta genitorem adstat Lavinia virgo,
Visa (nefas!) longis comprendere crinibus ignem,
Atque omnem ornatum flamma crepitante cremari,
Regalesque accensa comas, accensa coronam,
Insignem gemmis; tum fumida lumine fulvo
Involvi, ac totis Vulcanum spargere tectis.
Id vero horrendum ac visu mirabile ferri:
Namque fore illustrem fama fatisque canebant
Ipsam; sed populo magnum portendere bellum.
At rex, sollicitus monstris, oracula Fauni,
Fatidici genitoris, adit, lucosque sub alta
Consulit Albunea; nemorum quæ maxima sacro
Fonte sonat, sævamque exhalat opaca mephitim.
Hinc Italæ gentes, omnisque Œnotria tellus,
In dubiis responsa petunt. Huc dona sacerdos
Cum tulit, et cæsarum ovium sub nocte silenti
Pellibus incubuit stratis, somnosque petivit;
Multa modis simulacra videt volitantia miris,
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Avernis.
Hic et tum pater ipse, petens responsa, Latinus
Centum lanigeras mactabat rite bidentes,
Atque harum effultus tergo stratisque iacebat
Vellcribus. Subita ex alto vox reddita luco est:
Ne pete connubiis natam sociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis;
Externi veniunt generi, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant, quorumque ab stirpe nepotes
Omnia sub pedibus, qua Sol utrumque recurrens
Adspicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc responsa patris Fauni, monitusque silenti
Nocte datos, non ipse suo premit ore Latinus;
Sed circum late volitans iam Fama per urbes
Ausonias tulerat, cum Laomedontia pubes
Graminea ripæ religavit ab aggere classem.
Æneas, primique duces, et pulcher Iulus,
Corpora sub ramis deponunt arboris altæ;
Instituuntque dapes, et adorea liba per herbam
Subiiciunt epulis (sic Iupiter ille monebat),
Et Cereale solum pomis agrestibus augent.
Consumtis hic forte aliis, ut vertere morsus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu malisque audacibus orbem
Fatalis crusti, patulis nec parcere quadris;
Heus! etiam mensas consumimus? inquit Iulus;
Nec plura alludens. Ea vox audita laborum
Prima tulit finem; primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac stupefactus numine pressit.
Continuo, Salve, fatis mihi debita tellus,
Vosque, ait, o fidi Troiæ salvete Penates.
Hic domus, hæc patria est. Genitor mihi talia (nam-
Nunc repeto) Anchises fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Accisis coget dapibus consumere mensas,
Tum sperare domos defessus, ibique memento
Prima locare manu molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames: hæc nos suprema manebat,
Exitiis positura modum:
Quare agite, et primo læti cum lumine solis,
Quæ loca, quive habeant homines, ubi mœnia gentis,
Vestigemus, et a portu diversa petamus.
Nunc pateras libate Iovi, precibusque vocate
Anchisen genitorem, et vina reponite mensis.
Sic deinde effatus frondenti tempora ramo
Implicat, et Geniumque loci, primamque deorum
Tellurem, Nymphasque, et adhuc ignota precatur
Flumina; tum Noctem, Noctisque orientia signa,
Idæumque Iovem, Phrygiamque ex ordine Matrem,
Invocat, et duplices Cœloque Erebоque parentes.
Hic Pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit; radiisque ardentem lucis et auro
Ipse manu quatiens ostendit ab æthere nubem.
Diditur hic subito Troiana per agmina rumor,
Advenisse diem, quo debita mœnia condant.
Certatim instaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti statuunt, et vina coronant.
Postera cum prima lustrabat lampade terras
Orta dies, urbem, et fines, et litora gentis
Diversi explorant; hæc fontis stagna Numici,
Hunc Thybrim fluvium, hic fortes habitare Latinos.
Tum satus Anchisa delectos ordine ab omni
Centum oratores angusta ad mœnia regis
Ire iubet, ramis velatos Palladis omnes,
Donaque ferre viro, pacemque exposcere Teucris.
Haud mora; festinant iussi, rapidisque feruntur
Passibus. Ipse humili designat mœnia fossa,
Moliturque locum; primasque in litore sedes,
Castrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Iamque iter emensi, turres ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuvenes, muroque subibant:
Ante urbem pueri, et primævo flore iuventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus;
Aut acres tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, cursuque ictuque lacessunt;
Cum prævectus equo longævi regis ad aures
Nuntius ingentes ignota in veste reportat
Advenisse viros. Ille intra tecta vocari
Imperat, et solio medius consedit avito.
Tectum augustum, ingens, centum sublime columnis,
Urbe fuit summa, Laurentis regia Pici,
Horrendum silvis et religione parentum.
Hic sceptra accipere, et primos attollere fasces,
Regibus omen erat; hoc illis curia templum,
Hæ sacris sedes epulis; hic ariete cæso
Perpetuis soliti patres considere mensis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum
Antiqua e cedro, Italusque, paterque Sabinus
Vitisator, curvam servans sub imagine falcem,
Saturnusque senex, Ianique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant; aliique ab origine reges,
Martiaque ob patriam pugnando vulnera passi.
Multaque præterea sacris in postibus arma,
Captivi pendent currus, curvæque secures,
Et cristæ capitum, et portarum ingentia claustra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque rostra carinis.
Ipse Quirinali lituo, parvaque sedebat
Succinctus trabea, lævaque ancile gerebat
Picus, equum domitor; quem capta cupidine coniux
Aurea percussum virga, versumque veneno,
Fecit avem Circe, sparsitque coloribus alas.
Tali intus templo divûm patriaque Latinus
Sede sedens Teucros ad se in tecta vocavit;
Atque hæc ingressis placido prior edidit ore:
Dicite, Dardanidæ, neque enim nescimus et urbem,
Et genus, auditique advertitis æquore cursum,
Quid petitis? quæ causa rates, aut cuius egentes,
Litus ad Ausonium tot per vada cærula vexit?

Sive errore viæ, seu tempestatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intrastis ripas, portuque sedetis;
Ne fugite hospitium, neve ignorate Latinos,
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte sua veterisque dei se more tenentem.
Atque equidem memini (fama est obscurior annis)
Aurunços ita ferre senes, his ortus ut agris
Dardanus Idæas Phrygiæ penetrarit ad urbes,
Threiciamque Samum, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab sede profectum
Aurea nunc solio stellantis regia cœli
Accipit, et numerum divorum altaribus addit.
Dixerat. Et dicta Ilioneus sic voce secutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra subegit hiems vestris succedere terris,
Nec sidus regione viæ litusve fefellit;
Consilio hanc omnes animisque volentibus urbem
Afferimur, pulsi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol adspiciebat Olympo.
Ab Iove principium generis; Iove Dardana pubes
Gaudet avo; rex ipse Iovis de gente suprema
Troius Æneas tua nos ad limina misit.
Quanta per Idæos, sævis effusa Mycenis,
Tempestas ierit campos; quibus actus uterque
Europæ atque Asiæ fatis concurrerit orbis;
Audiit, et si quem tellus extrema refuso
Submovet Oceano, et si quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga Solis iniqui.
Diluvio ex illo tot vasta per æquora vecti
Dis sedem exiguam patriis litusque rogamus
Innocuum, et cunctis undamque auramque patentem.
Non erimus regno indecores; nec vestra feretur
Fama levis, tantive abolescet gratia facti;
Nec Troiam Ausonios gremio excepisse pigebit.
Fata per Æneæ iuro, dextramque potentem,
Sive fide, seu quis bello est expertus et armis:
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod ultro
Præferimus manibus vittas ac verba precantia)
Et petiere sibi et voluere adiungere gentes.
Sed nos fata deûm vestras exquirere terras
Imperiis egere suis. Hinc Dardanus ortus
Huc repetit, iussisque ingentibus urget Apollo
Tyrrhenum ad Thybrim, et fontis vada sacra Numici.
Dat tibi præterea fortunæ parva prioris
Munera, reliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchises auro libabat ad aras;
Hoc Priami gestamen erat, cum iura vocatis
More daret populis; sceptrumque, sacerque tiaras,
Iliadumque labor, vestes.
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, soloque immobilis hæret,
Intentos volvens oculos. Nec purpura regem
Picta movet, nec sceptra movent Priameia tantum,
Quantum in connubio natæ thalamoque moratur;
Et veteris Fauni volvit sub pectore sortem:
Hunc illum fatis externa ab sede profectum
Portendi generum, paribusque in regna vocari
Auspiciis; huic progeniem virtute futuram
Egregiam, et totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Di nostra incepta secundent,
Auguriumque suum! Dabitur, Troiane, quod optas:
Munera nec sperno. Non vobis, rege Latino,
Divitis uber agri Troiæve opulentia deerit.
Ipse modo Æneas, nostri si tanta cupido est,
Si iungi hospitio properat, sociusque vocari,
Adveniat; vultus neve exhorrescat amicos.
Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte.
Est mihi nata, viro gentis quam iungere nostræ
Non patrio ex adyto sortes, non plurima cœlo
Monstra sinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio restare canunt, qui sanguine nostrum
Nomen in astra ferant. Hunc illum poscere fata
Et reor, et, si quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in præsepibus altis:
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Instratos ostro alipedes pictisque tapetis.
Aurea pectoribus demissa monilia pendent.
Tecti auro, fulvum mandunt sub dentibus aurum.
Absenti Æneæ currum geminosque iugales,
Semine ab æthereo, spirantes naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos dædala Circe
Supposita de matre nothos furata creavit.
Talibus Æneadæ donis dictisque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis sese referebat ab Argis
Sæva Iovis coniux, aurasque invecta tenebat;
Et lætum Æneam classemque ex æthere longo
Dardaniam Siculo prospexit ab usque Pachyno.
Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ;
Deseruisse rates. Stetit acri fixa dolore:
Tum quassans caput, hæc effundit pectore dicta:
Heu stirpem invisam, et fatis contraria nostris
Fata Phrygum! num Sigeis occumbere campis,
Num capti potuere capi? num incensa cremavit
Troia viros? medias acies, mediosque per ignes
Invenere viam. At, credo, mea numina tandem
Fessa iacent, odiis aut exsaturata quievi!—
Quin etiam patria excussos infesta per undas
Ausa sequi, et profugis toto me opponere ponto.
Absumtæ in Teucres vires cœlique marisque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vasta Charybdis
Profuit? optato conduntur Thybridis alveo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit; concessit in iras
Ipse deûm antiquam genitor Calydona Dianæ;
Quod scelus aut Lapithas tantum, aut Calydona merentem?
Ast ego magna Iovis coniux nil linquere inausum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Ænea. Quod si mea numina non sunt
Magna satis, dubitem haud equidem implorare quod usquam est.
Flectere si nequeo Superos, Acheronta movebo.
Non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lavinia coniux:
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus;
At licet amborum populos exscindere regum.
Hac gener atque socer coeant mercede suorum.
Sanguine Troiano et Rutulo dotabere, virgo;
Et Bellona manet te pronuba. Nec face tantum
Cisseis prægnans ignes enixa iugales;
Quin idem Veneri partus suus, et Paris alter,
Funestæque iterum recidiva in Pergama tædæ.
Hæc ubi dicta dedit, terras horrenda petivit.
Luctificam Alecto dirarum ab sede sororum
Infernisque ciet tenebris; cui tristia bella,
Iræque, insidiæque, et crimina noxia cordi.
Odit et ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum: tot sese vertit in ora,
Tam sævæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam luno his acuit verbis, ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo sata Nocte, laborem,
Hanc operam, ne noster honos infractave cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ possint, Italosve obsidere fines.

Tu potes unanimos armare in prœlia fratres,
Atque odiis versare domos; tu verbera tectis
Funereasque inferre faces; tibi nomina mille,
Mille nocendi artes. Fecundum concute pectus:
Disice compositam pacem, sere crimina belli;
Arma velit, poscatque simul, rapiatque iuventus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium et Laurentis tecta tyranni
Celsa petit, tacitumque obsedit limen Amatæ;
Quam super adventu Teucrûm Turnique hymenæis
Femineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic dea cæruleis unum de crinibus anguem
Conicit, inque sinum præcordia ad intima subdit;
Quo furibunda domum monstro permisceat omnem.
Ille, inter vestes et levia pectora lapsus,
Volvitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inspirans animam; fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, et membris lubricus errat.
Ac dum prima lues udo sublapsa veneno
Pertentat sensus, atque ossibus implicat ignem;
Necdum animus toto percepit pectore flammam;
Mollius, et solito matrum de more, locuta est,
Multa super nata lacrymans Phrygiisque hymenæis:
Exsulibusne datur ducenda Lavinia Teucris,
O genitor? nec te miseret natæque tuique?
Nec matris miseret, quam primo Aquilone relinquet
Perfidus, alta petens abducta virgine, prædo?
At non sic Phrygius penetrat Lacedæmona pastor,
Ledæamque Helenam Troianas vexit ad urbes.
Quid tua sancta fides? quid cura antiqua tuorum,
Et consanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Idque sedet, Faunique premunt te iussa parentis;
Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor, et sic dicere divos.
Et Turno, si prima domus repetatur origo,
Inachus Acrisiusque patres, mediæque Mycenæ.
His ubi nequidquam dictis experta, Latinum
Contra stare videt, penitusque in viscera lapsum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat;
Tum vero infelix, ingentibus excita monstris,
Immensam sine more furit lymphata per urbem.
Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent; ille actus habena
Curvatis fertur spatiis; stupet inscia supra
Impubesque manus, mirata volubile buxum;
Dant animos plagæ: non cursu segnior illo
Per medias urbes agitur populosque feroces.
Quin etiam in silvas, simulato numine Bacchi,
Maius adorta nefas, maioremque orsa furorem,
Evolat, et natam frondosis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, tædasque moretur:
Evœ Bacche, fremens, solum te virgine dignum,
Vociferans; etenim molles tibi sumere thyrsos,
Te lustrare choro, sacrum tibi pascere crinem.
Fama volat; furiisque accensas pectore matres
Idem omnes simul ardor agit, nova quærere tecta.
Deseruere domos: ventis dant colla comasque.
At aliæ tremulis ululatibus æthera complent,
Pampineasque gerunt incinctæ pellibus hastas.
Ipsa inter medias flagrantem fervida pinum
Sustinet, ac natæ Turnique canit hymenæos,
Sanguineam torquens aciem; torvumque repente
Clamat: Io matres, audite, ubi quæque, Latinæ;
Si qua pias animis manet infelicis Amatæ
Gratia, si iuris materni cura remordet;
Solvite crinales vittas, capite orgia mecum.
Talem inter silvas, inter deserta ferarum,
Reginam Alecto stimulis agit undique Bacchi.
Postquam visa satis primos acuisse furores,
Consiliumque omnemque domum vertisse Latini,
Protinus hinc fuscis tristis dea tollitur alis
Audacis Rutuli ad muros; quam dicitur urbem
Acrisioneis Danae fundasse colonis,
Præcipiti delata Noto. Locus Ardea quondam
Dictus avis; et nunc magnum manet Ardea nomen;
Sed fortuna fuit. Tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto torvam faciem et furialia membra
Exuit: in vultus sese transformat anilis,
Et frontem obscœnam rugis arat; induit albos
Cum vitta crines; tum ramum innectit olivæ;
Fit Calybe, Iunonis anus templique sacerdos;
Et iuveni ante oculos his se cum vocibus offert:
Turne, tot incassum fusos patiere labores,
Et tua Dardaniis transcribi sceptra colonis?
Rex tibi coniugium et quæsitas sanguine dotes
Abnegat, externusque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irrise, periclis;
Tyrrhenas, i, sterne acies; tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte iacerem,
Ipsa palam fari omnipotens Saturnia iussit.
Quare age, et armari pubem portisque moveri
Lætus in arma para, et Phrygios, qui flumine pulchro
Consedere, duces, pictasque exure carinas.
Cœlestum vis magna iubet. Rex ipse Latinus,
Ni dare coniugium et dicto parere fatetur,
Sentiat, et tauden Turnum experiatur in armis.
Hic iuvenis, vatem irridens, sic orsa vicissim
Ore refert: Classes invectas Thybridis alveo,
Non (ut rere) meas effugit nuntius aures:
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Iuno
Immemor est nostri.
Sed te victa situ verique effeta senectus,
O mater, curis nequidquam exercet, et arma
Regum inter falsa vatem formidine ludit.
Cura tibi, divûm effigies et templa tueri:
Bella viri pacemque gerent, [quęis bella gerenda].
Talibus Alecto dictis exarsit in iras.
At iuveni oranti subitus tremor occupat artus;
Deriguere oculi; tot Erinnys sibilat hydris,
Tantaque se facies aperit. Tum, flammea torquens
Lumina, cunctantem et quærentem dicere plura
Reppulit, et geminos erexit crinibus angues,
Verberaque insonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En, ego victa situ, quam veri effeta senectus
Arma inter regum, falsa formidine ludit!
Respice ad hæc: adsum dirarum ab sede sororum;
Bella manu letumque gero.
Sic effata facem iuveni coniecit, et atro
Lumine fumantes fixit sub pectore tædas.
Olli somnum ingens rumpit pavor, ossaque et artus
Perfundit toto proruptus corpore sudor.
Arma amens fremit; arma toro tectisque requirit.
Sævit amor ferri, et scelerata insania belli:
Ira super; magno veluti cum flamma sonore
Virgea suggeritur costis undantis aeni,
Exsultantque æstu latices; furit intus aquai
Fumidus, atque alte spumis exuberat, amnis;
Nec iam se capit unda; volat vapor ater ad auras.
Ergo iter ad regem, polluta pace, Latinum
Indicit primis iuvenum, et iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hostem:
Se satis ambobus Teucrisque venire Latinisque.
Hæc ubi dicta dedit, divosque in vota vocavit,
Certatim sese Rutuli exhortantur in arma.

Hunc decus egregium formæ movet atque iuventæ;
Hunc atavi reges; hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis se concitat alis;
Arte nova; speculata locum, quo litore pulcher
Insidiis cursuque feras agitabat Iulus;
Hic subitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obiicit, et noto nares contingit odore,
Ut cervum ardentes agerent; quæ prima laborum
Causa fuit, belloque animos accendit agrestes.
Cervus erat forma præstanti et cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri quem matris ab ubere raptum
Nutribant, Tyrrheusque pater, cui regia parent
Armenta, et late custodia credita campi.
Assuetum imperiis soror omni Silvia cura
Mollibus intexens ornabat cornua sertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lavabat.
Ille, manum patiens, mensæque assuetus herili,
Errabat silvis; rursusque ad limina nota
Ipse domum sera quamvis se nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commovere canes, fluvio cum forte secundo
Deflueret, ripaque æstus viridante levaret.
Ipse etiam, eximiæ laudis succensus amore,
Ascanius curvo direxit spicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abfuit; actaque multo
Perque uterum sonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Successitque gemens stabulis; questuque, cruentus
Atque imploranti similis, tectum omne replebat.
Silvia prima soror, palmis percussa lacertos,
Auxilium vocat, et duros conclamat agrestes.
Olli (pestis enim tacitis latet aspera silvis)
Improvisi adsunt: hic torre armatus obusto,
Stipitis hic gravidi nodis; quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. Vocat agmina Tyrrheus,
Quadrifidam quercum cuneis ut forte coactis
Scindebat, rapta spirans immane securi.
At sæva e speculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit stabuli; et de culmine summo
Pastorale canit signum, cornuque recurvo
Tartaream intendit vocem; qua protinus omne
Contremuit nemus, et silvæ intonuere profundæ.
Audiit et Triviæ longe lacus; audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fontesque Velini;
Et trepidæ matres pressere ad pectora natos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina signum
Dira dedit, raptis concurrunt undique telis
Indomiti agricolæ; necnon et Troia pubes
Ascanio auxilium castris effundit apertis.
Direxere acies. Non iam certamine agresti,
Stipitibus duris agitur sudibusve præustis;
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horrescit strictis seges ensibus, æraque fulgent
Sole lacessita, et lucem sub nubila iactant;
Fluctus uti primo cœpit cum albescere vento,
Paulatim sese tollit mare, et altius undas
Erigit, inde imo consurgit ad æthera fundo.
Hic iuvenis primam ante aciem stridente sagitta,
Natorum Tyrrhei fuerat qui maximus, Almo
Sternitur; hæsit enim sub gutture vulnus, et udæ
Vocis iter tenuemque inclusit sanguine vitam.
Corpora multa virum circa, seniorque Galæsus,
Dum paci medium se offert; iustissimus unus
Qui fuit, Ausoniisque olim ditissimus arvis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, et terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promissi dea facta potens, ubi sanguine bellum
Imbuit, et primæ commisit funera pugnæ,
Deserit Hesperiam, et, cœli convexa, per auras
Iunonem victrix affatur voce superba:
En, perfecta tibi bello discordia tristi;
Dic, in amicitiam coeant, et fœdera iungant;
Quandoquidem Ausonio respersi sanguine Teucros:
Hoc etiam his addam, tua si mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus urbes,
Accendamque animos insani Martis amore,
Undique ut auxilio veniant; spargam arma per agros.
Tum contra Iuno: Terrorum et fraudis abunde est.
Stant belli causæ; pugnatur comminus armis;
Quæ fors prima dedit, sanguis novus imbuit arma.
Talia connubia, et tales celebrent hymenæos
Egregium Veneris genus et rex ipse Latinus.
Te super æthereas errare licentius auras
Haud Pater ille velit, summi regnator Olympi.
Cede locis. Ego, si qua super fortuna laborum est,
Ipsa regam. Tales dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit strid entes anguibus alas,
Cocytique petit sedem, supera ardua linquens.
Est locus Italiæ medio sub montibus altis
Nobilis, et fama multis memoratus in oris,
Amsancti valles: densis hunc frondibus atrum
Urget utrimque latus nemoris, medioque fragosus
Dat sonitum saxis et torto vortice torrens:
Hic specus horrendum, sævi spiracula Ditis,
Monstratur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Pestiferas aperit fauces; queis condita Erinnys,
Invisum numen, terras cœlumque levabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. Ruit omnis in urbem
Pastorum ex acie numerus, cæsosque reportant
Almonem puerum fœdatique ora Galæsi;
Implorantque deos, obtestanturque Latinum.
Turnus adest, medioque in crimine cædis et ignis
Terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari;
Stirpem admisceri Phrygiam; se limine pelli.
Tum, quorum attonitæ Baccho nemora avia matres
Insultant thiasis, (neque enim leve nomen Amatæ)
Undique collecti coeunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deûm, perverso numine poscunt;
Certatim regis circumstant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, resistit:
[Ut pelagi rupes, magno veniente fragore,]
Quæ sese, multis circum latrantibus undis,
Mole tenet; scopuli nequidquam et spumea circum
Saxa fremunt, laterique illisa refunditur alga.
Verum, ubi nulla datur cæcum exsuperare potestas
Consilium, et sævæ nutu Iunonis eunt res,
Multa deos aurasque pater testatus inanes,
Frangimur heu fatis, inquit, ferimurque procella!
Ipsi has sacrilego pendetis sanguine pœnas,
O miseri! Te, Turne, nefas, te triste manebit
Supplicium; votisque deos venerabere seris.
Nam mihi parta quies, omnisque in limine portus;
Funere felici spolior. Nec plura locutus,
Sepsit se tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Hesperio in Latio, quem protinus urbes
Albanæ coluere sacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima movent in prœlia Martem,
Sive Getis inferre manu lacrymabile bellum,
Hyrcanisve Arabisve parant, seu tendere ad Indos,
Auroramque sequi, Parthosque reposcere signa.
Sunt geminæ Belli portæ, (sic nomine dicunt)
Religione sacræ et sævi formidine Martis:
Centum ærei claudunt vectes, æternaque ferri
Robora; nec custos absistit limine Ianus.

Has, ubi certa sedet patribus sententia pugnæ,
Ipse, Quirinali trabea cinctuque Gabino
Insignis, reserat stridentia limina consul;
Ipse vocat pugnas, sequitur tum cætera pubes,
Æreaque assensu conspirant cornua rauco.
Hoc et tum Æneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, tristesque recludere portas.
Abstinuit tactu pater, aversusque refugit
Fœda ministeria, et cæcis se condidit umbris.
Tum Regina deûm cœlo delapsa morantes
Impulit ipsa manu portas, et cardine verso
Belli ferratos rupit Saturnia postes.
Ardet inexcita Ausonia atque immobilis ante;
Pars pedes ire parat campis; pars arduus altis
Pulverulentus equis furit; omnes arma requirunt.
Pars leves clypeos et spicula lucida tergunt
Arvina pingui, subiguntque in cote secures;
Signaque ferre iuvat, sonitusque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ positis incudibus urbes
Tela novant, Atina potens, Tiburque superbum,
Ardea, Crustumerique, et turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cavant capitum, flectuntque saliguas
Umbonum crates; alii thoracas aenos,
Aut leves ocreas lento ducunt argento;
Vomeris huc et falcis honos, huc omnis aratri
Cessit amor; recoquunt patrios fornacibus enses.
Classica iamque sonant; it bello tessera signum.
Hic galeam tectis trepidus rapit; ille frementes
Ad iuga cogit equos; clypeumque auroque trilicem
Loricam induitur, fidoque accingitur ense.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantusque movete,
Qui bello exciti reges, quæ quemque secutæ
Complerint campos acies; quibus Itala iam tum
Florucrit terra alma viris, quibus arserit armis.
Et meministis enim, divæ, et memorare potestis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris
Contemtor divûm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic iuxta Lausus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lausus equum domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequidquam ex urbe secutos
Mille viros; dignus, patriis qui lætior esset
Imperiis, et cui pater haud Mezentius esset.
Post hos insignem palma per gramina currum,
Victoresque ostentat equos, satus Hercule pulchro
Pulcher Aventinus; clypeoque insigne paternum
Centum angues cinctamque gerit serpentibus Hy-
Collis Aventini silva quem Rhea sacerdos (dram;
Furtivum partu sub luminis edidit oras,
Mixta deo mulier, postquam Laurentia victor,
Geryone exstincto, Tirynthius attigit arva,
Tyrrhenoque boves in flumine lavit Iberas.
Pila manu sævosque gerunt in bella dolones;
Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.
Ipse pedes, tegimen torquens immane leonis,
Terribili impexum seta, cum dentibus albis,
Indutus capiti, sic regia tecta subibat
Horridus, Herculeoque humerus innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catillusque acerque Coras, Argiva iuventus;
Et primam ante aciem densa inter tela feruntur:
Ceu, duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Descendunt Centauri, Homolenque Othrymque nivalem
Linquentes cursu rapido; dat euntibus ingens
Silva locum, et magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit urbis,
Vulcano genitum pecora inter agrestia regem,
Inventumque focis, omnis quem credidit ætas,
Cæculus. Hunc legio late comitatur agrestis;
Quique altum Prænestе viri, quique arva Gabinæ
Iunonis, gelidumque Anienem, et roscida rivis
Hernica saxa colunt; quos, dives Anagnia, pascis,
Quos, Amasene pater. Non illis omnibus arma,
Nec clypei currusve sonant: pars maxima glandes
Liventis plumbi spargit; pars spicula gestat
Bina manu; fulvosque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: vestigia nuda sinistri
Instituere pedis; crudus tegit altera pero.
At Messapus, equum domitor, Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam nec sternere ferro,
Iampridem resides populos, desuetaque bello
Agmina, in arma vocat subito, ferrumque retractat.
Hi Fescenninas acies Æquosque Faliscos,
Hi Soractis habent arces Flaviniaque arva,
Et Cimini cum monte lacum, lucosque Capenos.
Ibant æquati numero, regemque canebant;
Ceu quondam nivei liquida inter nubila cycni,
Cum sese e pastu referunt, et longa canoros
Dant per colla modos; sonat amnis, et Asia longe
Pulsa palus.
Nec quisquam æratas acies ex agmine tanto
Misceri putet; aeriam sed gurgite ab alto
Urgeri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce, Sabinorum prisco de sanguine, magnum
Agmen agens Clausus, magnique ipse agminis instar,
Claudia nunc a quo diffunditur et tribus et gens
Per Latium, postquam in partem data Roma Sabinis.
Una ingens Amiterna cohors, priscique Quirites,
Ereti manus omnis, oliviferæque Mutuscæ;
Qui Nomentum urbem, qui Rosea rura Velini,
Qui Tetricæ horrentes rupes, montemque Severum,
Casperiamque colunt, Forulosque, et flumen Himellæ;
Qui Thybrim Fabarimque bibunt, quos frigida misit
Nursia, et Hortinæ classes, populique Latini;
Quosque secans infaustum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco volvuntur marmore fluctus,
Sævus ubi Orion hibernis conditur undis,
Vel cum sole novo densæ torrentur aristæ,
Aut Hermi campo, aut Lyciæ flaventibus arvis.
Scuta sonant, pulsuque pedum conterrita tellus.
Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hostis,
Curru iungit Halesus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos; vertunt felicia Baccho
Massica qui rastris; et quos de collibus altis
Aurunci misere patres, Sidicinaque iuxta
Æquora; quique Cales linquunt; amnisque vadosi
Accola Vulturni, pariterque Saticulus asper,
Oscorumque manus. Teretes sunt aclydes illis
Tela: sed hæc lento mos est aptare flagello.
Lævas cetra tegit; falcati comminus enses.
Nec tu carminibus nostris indictus abibis,
Œbale, quem generasse Telon Sebethide nympha
Fertur, Teleboûm Capreas cum regna teneret
Iam senior; patriis sed non et filius arvis
Contentus, late iam tum ditione premebat
Sarrastes populos, et quæ rigat æquora Sarnus,
Quique Rufras Batulumque tenent atque arva Celen-
Et quos maliferæ despectant mœnia Abellæ;
Teutonico ritu soliti torquere cateias;
Tegmina queis capitum raptus de subere cortex;
Æratæque micant peltæ, micat æreus ensis.
Et te montosæ misere in prœlia Nersæ,
Ufens, insignem fama et felicibus armis;
Horrida præcipue cui gens, assuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicula glebis.
Armati terram exercent, semperque recentes

Convectare iuvat prædas, et vivere rapto.
Quin et Marrubia venit de gente sacerdos,
Fronde super galeam et felici comtus oliva,
Archippi regis missu, fortissimus Umbro;
Vipereo generi et graviter spirantibus hydris
Spargere qui somnos cantuque manuque solebat,
Mulcebatque iras, et morsus arte levabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuspidis ictum
Evaluit; neque eum iuvere in vulnera cantus
Somnifori, et Marsis quæsitæ montibus herbæ.
Te nemus Anguitiæ, vitrea te Fucinus unda,
Te liquidi flevere lacus.
Ibat et Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius; insignem quem mater Aricia misit,
Eductum Egeriæ lucis, humentia circum
Litora, pinguis ubi et placabilis ara Dianæ. (vercæ
Namque ferunt fama Hippolytum, postquam arte no-
Occiderit, patriasque explerit sanguine pœnas
Turbatis distractus equis, ad sidera rursus
Æthereа et superas cœli venisse sub auras,
Pæonis revocatum herbis et amore Dianæ. (bris
Tum Pater omnipotens, aliquem indignatus ab um-
Mortalem infernis ad lumina surgere vitæ,
Ipse repertorem medicinæ talis et artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detrusit in undas.
At Trivia Hippolytum secretis alma recondit
Sedibus, et nymphæ Egeriæ nemorique relegat;
Solus ubi in silvis Italis ignobilis ævum
Exigeret, versoque ubi nomine Virbius esset:
Unde etiam templo Triviæ lucisque sacratis
Cornipedes arcentur equi, quod litore currum
Et iuvenem monstris pavidi effudere marinis.
Filius ardentes haud secius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipse inter primos præstanti corpore Turnus
Vertitur, arma tenens, et toto vertice supra est;
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Sustinet, Ætnæos efflantem faucibus ignes:
Tam magis illa fremens, et tristibus effera flammis,
Quam magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.
At levem clypeum sublatis cornibus Io
Auro insignibat, iam setis obsita, iam bos,
Argumentum ingens, et custos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens pater Inachus urna.
Insequitur nimbus peditum, clypeataque totis
Agmina densentur campis, Argivaque pubes;
Auruncæque manus, Rutuli, veteresque Sicani,
Et Sacranæ acies, et picti scuta Labici;
Qui saltus, Tiberine, tuos, sacrumque Numici
Litus arant, Rutulosque exercent vomere colles,
Circæumque iugum; queis Iupiter Anxurus arvis
Præsidet, et viridi gaudens Feronia luco;
Qua Saturæ iacet atra palus, gelidusque per imas
Quærit iter valles atque in mare conditur Ufens.
Hos super advenit Volsca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentes ære catervas,
Bellatrix: non illa colo calathisve Minervæ
Femineas assueta manus; sed prœlia virgo
Dura pati, cursuque pedum prævertere ventos.
Illa vel intactæ segetis per summa volaret
Gramina, nec teneras cursu læsisset aristas;
Vel mare per medium, fluctu suspensa tumenti,
Ferret iter, celeres nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agrisque effusa iuventus
Turbaque miratur matrum, et prospectat euntem,
Attonitis inhians animis: ut regius ostro
Velet honos leves humeros; ut fibula crinem
Auro internectat; Lyciam ut gerat ipsa pharetram,
Et pastoralem præfixa cuspide myrtum.

Liber octavus

Ut belli signum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, et rauco strepuerunt cornua cantu;
Utque acres concussit equos, utque impulit arma;
Extemplo turbati animi; simul omne tumultu
Coniurat trepido Latium, sævitque iuventus
Effera. Ductores primi Messapus et Ufens,
Contemtorque deûm Mezentius, undique coguut
Auxilia, et latos vastant cultoribus agros.
Mittitur et magni Venulus Diomedis ad urbem,
Qui petat auxilium, et, Latio consistere Teucros,
Advectum Æneau classi, victosque Penates
Inferre, et fatis regem se dicere posci,
Edoceat, multasque viro se adiungere gentes
Dardanio, et late Latio increbrescere nomen.
Quid struat his cœptis, quem, si Fortuna sequatur,
Eventum pugnæ cupiat, manifestius ipsi,
Quam Turno regi, aut regi apparere Latino.
Talia per Latium; quæ Laomedontius heros
Cuncta videns, magno curarum fluctuat æstu;
Atque animum nunc huc celerem, nunc dividit illuc,
In partesque rapit varias, perque omnia versat:
Sicut aquæ tremulum labris ubi lumen aenis
Sole repercussum, aut radiantis imagine Lunæ,
Omnia pervolitat late loca, iamque sub auras
Erigitur, summique ferit laquearia tecti.
Nox erat; et terras animalia fessa per omnes,
Alituum pecudumque genus, sopor altus habebat;
Cum pater in ripa gelidique sub ætheris axe
Æneas, tristi turbatus pectora bello,
Procubuit, seramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipse loci fluvio Tiberinus amœno
Populeas inter senior se attollere frondes
Visus; eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus, et crines umbrosa tegebat arundo;
Tum sic affari, et curas his demere dictis:
O sate gente deûm, Troianum ex hostibus urbem
Qui revehis nobis, æternaque Pergama servas,
Exspectate solo Laurenti arvisque Latinis,
Hic tibi certa domus; certi, ne absiste, Penates;
Neu belli terrere minis. Tumor omnis et iræ
Concessere deûm.
Iamque tibi, ne vana putes hæc fingere somnum,
Litoreis ingens inventa sub ilicibus sus,
Triginta capitum fetus enixa, iacebit;
Alba, solo recubans, albi circum ubera nati.
Hic locus urbis erit, requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis urbem redeuntibus annis
Ascanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. Nunc qua ratione, quod instat,
Expedias victor, paucis, adverte, docebo.
Arcades his oris, genus a Pallante profectum,
Qui regem Evandrum comites, qui signa secuti,
Delegere locum, et posuere in montibus urbem,
Pallantis proavi de nomine Pallanteum:
Hi bellum assidue ducunt cum gente Latina:
Hos castris adhibe socios, et fœdera iunge.
Ipse ego te ripis et recto flumine ducam,
Adversum remis superes subvectus ut amnem.
Surge age, nate dea; primisque cadentibus astris,
Iunoni fer rite preces, iramque minasque
Supplicibus supera votis. Mihi victor honorem
Persolves. Ego sum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, et pinguia culta secantem,
Cæruleus Thybris, cœlo gratissimus amnis.
Hic mihi magna domus, celsis caput urbibus, exit.
Dixit, deinde lacu Fluvius se condidit alto,

Ima petens. Nox Æneam somnusque reliquit.
Surgit, et, ætherei spectans orientia Solis
Lumina, rite cavis undam de flumine palmis
Sustulit, ac tales effundit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus unde
Tuque, o Thybri, tuo genitor cum flumine sancto,
Accipite Æneam, et tandem arcete periclis.
Quo te cumque lacus, miserantem incommoda nostra,
Fonte tenet, quocumque solo pulcherrimus exis;
Semper honore meo, semper celebrabere donis,
Corniger Hesperidum fluvius regnator aquarum.
Adsis o tantum, et propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminasque legit de classe biremes,
Remigioque aptat; socios simul instruit armis.
Ecce autem, subitum atque oculis mirabile mon-
Candida per silvam cum fetu concolor albo (strum,
Procubuit, viridique in litore conspicitur sus;
Quam pius Æneas tibi enim, tibi, maxima Iuno,
Mactat, sacra ferens, et cum grege sistit ad aram.
Thybris ea fluvium, quam longa est, nocte tumentem
Leniit, et tacita refluens ita substitit unda,
Mitis ut in morem stagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo ut luctamen abesset.
Ergo iter inceptum celerant; rumore secundo
Labitur uncta vadis abies: mirantur et undæ;
Miratur nemus insuetum fulgentia longe
Scuta virum fluvio pictasque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos superant flexus, variisque teguntur
Arboribus, viridesque secant placido æquore silvas.
Sol medium cœli conscenderat igneus orbem,
Cum muros arcemque procul ac rara domorum
Tecta vident; quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquavit: tum res inopes Evandrus habebat.
Ocyus advertunt proras, urbique propinquant.
Forte die solennem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno divisque ferebat
Ante urbem in luco. Pallas huic filius una,
Una omnes iuvenum primi, pauperque senatus,
Thura dabant; tepidusque cruor fumabat ad aras.
Ut celsas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, et tacitis incumbere remis,
Terrentur visu subito, cunctique relictis
Consurgunt mensis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obvius ipse;
Et procul e tumulo, Iuvenes, quæ causa subegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui genus? unde domo? pacemne huc fertis, an arma?
Tum pater Æneas puppi sic fatur ab alta;
Paciferæque manu ramum prætendit olivæ:
Troiugenas ac tela vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egere superbo.
Evandrum petimus. Ferte hæc, et dicite lectos
Dardaniæ venisse duces, socia arma rogantes.
Obstupuit tanto percussus nomine Pallas:
Egredere o, quicumque es, ait, coramque parentem
Alloquere, ac nostris succede penatibus hospes.
Excepitque manu, dextramque amplexus inhæsit.
Progressi subeunt luco, fluviumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Graiugenûm, cui me Fortuna precari,
Et vitta comtos voluit prætendere ramos;
Non equidem extimui, Danaûm quod ductor, et Ar-
Quodque ab stirpe fores geminis coniunctus Atridis; (cas,
Sed mea me virtus, et sancta oracula divûm,
Cognatique patres, tua terris dicta fama,
Coniunxere tibi, et fatis egere volentem.
Dardanus, Hinc primus pater urbis et auctor,
Electra, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
Advehitur Teucros; Electram maximus Atlas
Edidit, æthereos humero qui sustinet orbes.
Vobis Mercurius pater est, quem candida Maia
Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit;
At Maiam, auditis si quidquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cœli qui sidera tollit.
Sic genus amborum scindit se sanguine ab uno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: me, me ipse, meumque
Obieci caput, et supplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Insequitur; nos si pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Hesperiam penitus sua subiuga mittant,
Et mare, quod supra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe, daque fidem. Sunt nobis fortia bello
Pectora, sunt animi, et rebus spectata iuventus.
Dixerat Æneas. Ille os, oculosque loquentis
Iamdudum, et totum lustrabat lumine corpus.
Tum sic pauca refert: Ut te, fortissime Teucrûm,
Accipio agnoscoque libens! ut verba parentis,
Et vocem Anchisæ magni vultumque recordor!
Nam memini Hesionæ visentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum, Salamina petentem,
Protenus Arcadiæ gelidos invisere fines.
Tum mihi prima genas vestibat flore iuventa;
Mirabarque duces Teucros, mirabar et ipsum
Laomedontiaden: sed cunctis altior ibat
Anchises. Mihi mens iuvenali ardebat amore
Compellare virum, et dextræ coniungere dextram.
Accessi, et cupidus Phenei sub mœnia duxi.
Ille mihi insignem pharetram Lyciasque sagittas,
Discedens, chlamydemque auro dedit intertextam,
Frenaque bina, meus quæ nunc habet aurea Pallas.
Ergo et, quam petitis, iuncta est mihi fœdere dextra;
Et, lux cum primum terris se crastina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibusque iuvabo.
Interea sacra hæc, quando huc venistis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrate faventes
Nobiscum, et iam nunc sociorum assuescite mensis.
Hæc ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipse sedili;
Præcipuumque toro et villosi pelle leonis
Accipit Æneam, solioque invitat acerno.
Tum lecti iuvenes certatim aræque sacerdos
Viscera tosta ferunt taurorum, onerantque canistris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque ministrant.
Vescitur Æneas, simul et Troiana iuventus,
Perpetui tergo bovis et lustralibus extis.
Postquam exempta fames, et amor compressus edendi,
Rex Evandrus ait: Non hæc sollennia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram,
Vana superstitio veterumque ignara deorum
Imposuit: sævis, hospes Troiane, periclis
Servati facimus, meritosque novamus honores.
Iam primum saxis suspensam hanc adspice rupem;
Disiectæ procul ut moles, desertaque montis
Stat domus, et scopuli ingentem traxere ruinam.
Hic spelunca fuit, vasto submota recessu;
Semihominis Caci facies quam dira tenebat,
Solis inaccessam radiis; semperque recenti
Cæde tepebat humus; foribusque affixa superbis
Ora virum tristi pendebant pallida tabo.
Huic monstro Vulcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignes, magna se mole ferebat.
Attulit et nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium adventumque dei. Nam maximus ultor,
Tergemini nece Geryonæ spoliisque superbus,
Alcides aderat, taurosque hac victor agebat
Ingentes; vallemque boves amnemque tenebant.

At furiis Caci mens effera, ne quid inausum
Aut intractatum scelerisve dolive fuisset,
Quatuor a stabulis præstanti corpore tauros
Avertit, totidem forma superante iuvencas.
Atque hos, ne qua forent pedibus vestigia rectis,
Cauda in speluncam tractos, versisque viarum
Indiciis raptos, saxo occultabat opaco.
Quærenti nulla ad speluncam signa ferebant.
Interea, cum iam stabulis saturata moveret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
Discessu mugire boves, atque omne querelis
Impleri nemus, et colles clamore relinqui.
Reddidit una boum vocem, vastoque sub antro
Mugiit, et Caci spem custodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarserat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodisque gravatum
Robur; et ætherei cursu petit ardua montis.
Tum primum nostri Cacum videre timentem
Turbatumque oculis. Fugit ilicet ocyor Euro,
Speluncamque petit; pedibus timor addidit alas.
Ut sese inclusit, ruptisque immane catenis
Dejecit saxum, ferro quod et arte paterna
Pendebat, fultosque emuniit obiice postes;
Ecce furens animis aderat Tirynthius; omnemque
Accessum lustrans huc ora ferebat et illuc,
Dentibus infrendens. Ter totum fervidus ira
Lustrat Aventini montem; ter saxea tentat
Limina nequidquam; ter fessus valle resedit.
Stabat acuta silex, præcisis undique saxis,
Speluncæ dorso insurgens, altissima visu;
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, ut prona iugo lævum incumbebat ad amnem,
Dexter in adversum nitens concussit, et imis
Avulsam solvit radicibus; inde repente
Impulit; impulsu quo maximus insonat æther;
Dissultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At specus et Caci detecta apparuit ingens
Regia, et umbrosæ penitus patuere cavernæ;
Non secus, ac si qua penitus vi terra dehiscens
Infernas reseret sedes, et regna recludat
Pallida, dis invisa; superque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immisso lumine Manes.
Ergo insperata deprensum in luce repente,
Inclusumque cavo saxo, atque insueta rudentem,
Desuper Alcides telis premit, omniaque arma
Advocat, et ramis vastisque molaribus instat.
Ille autem, neque enim fuga iam super ulla pericli,
Faucibus ingentem fumum, mirabile dictu,
Evomit, involvitque domum caligine cæca,
Prospectum eripiens oculis; glomeratque sub antro
Fumiferam noctem commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, seque ipse per ignem
Præcipiti iniecit saltu, qua plurimus undam
Fumus agit, nebulaque ingens specus æstuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, et angit inhærens
Elisos oculos, et siccum sanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revulsis;
Abstractæque boves abiuratæque rapinæ
Cœlo ostenduntur, pedibusque informe cadaver
Protrahitur. Nequeunt expleri corda tuendo
Terribiles oculos, vultum, villosaque setis
Pectora semiferi, atque exstinctos faucibus ignes.
Ex illo celebratus honos, lætique minores
Servavere diem, primusque Potitius auctor,
Et domus Herculei custos Pinaria sacri
[Hanc aram luco statuit, quæ Maxima semper
Dicetur nobis, et erit quæ maxima semper.]
Quare agite, o iuvenes, tantarum in munere laudum
Cingite fronde comas, et pocula porgite dextris,
Communemque vocate deum, et date vina volentes.
Dixerat; Herculea bicolor cum populus umbra
Velavitque comas, foliisque innexa pependit;
Et sacer implevit dextram scyphus. Ocyus omnes
In mensam læti libant, divosque precantur.
Devexo interea propior fit Vesper Olympo:
Iamque sacerdotes primusque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammasque ferebant.
[Instaurant epulas, et mensæ grata secundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.]
Tum Salii ad cantus, incensa altaria circum,
Populeis adsunt evincti tempora ramis;
Hic iuvenum chorus, ille senum; qui carmine laudes
Herculeas et facta ferunt; ut prima novercæ
Monstra manu geminosque premens eliserit angues;
Ut bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamque CEchaliamque; ut duros mille labores
Rege sub Eurystheo, fatis Iunonis iniquæ,
Pertulerit. Tu nubigenas, invicte, bimembres
Hylæumque Pholumque manu, tu Cressia mactas
Prodigia, et vastum Nemea sub rupe leonem.
Te Stygii tremuere lacus, te ianitor Orci,
Ossa super recubans antro semesa cruento;
Nec te ullæ facies, non terruit ipse Typhœus
Arduus, arma tenens; non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumstetit anguis.
Salve, vera Iovis proles, decus addite divis,
Et nos et tua dexter adi pede sacra secundo.
Talia carminibus celebrant; super omnia Caci
Speluncam adiiciunt, spirantemque ignibus ipsum.
Consonat omne nemus strepitu, collesque resultant.
Exin se cuncti divinis rebus ad urbem
Perfectis referunt. Ibat rex obsitus ævo,
Et comitem Æneam iuxta natumque tenebat
Ingrediens, varioque viam sermone levabat.
Miratur, facilesque oculos fert omnia circum,
Æneas, capiturque locis; et singula lætus
Exquiritque auditque virûm monimenta priorum.
Tum rex Evandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,
Gensque virum truncis et duro robore nata;
Quibus neque mos neque cultus erat; nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iovis fugiens, et regnis exsul ademtis.
Is genus indocile ac dispersum montibus altis
Composuit, legesque dedit, Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.
Aurea quæ perhibent, illo sub rege fuerunt
Sæcula: sic placida populos in pace regebat:
Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, et amor successit habendi.
Tum manus Ausonia et gentes venere Sicanæ;
Sæpius et nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges, asperque immani corpore Thybris;
A quo post Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus; amisit verum vetus Albula nomen.
Me pulsum patria, pelagique extrema sequentem,
Fortuna omnipotens et ineluctabile fatum
His posuere locis, matrisque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita, et deus auctor Apollo.
Vix ea dicta; dehinc progressus monstrat et aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam (norem
Quam memorant, Nymphæ priscum Carmentis ho-
Vatis fatidicæ, cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, et nobile Pallanteum.
Hinc lucum ingentem, quem Romulus acer Asylum

Rettulit, et gelida monstrat sub rupe Lupercal,
Parrhasio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon et sacri monstrat nemus Argileti,
Testaturque locum, et letum docet hospitis Argi.
Hinc ad Tarpeiam sedem et Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim silvestribus orrida dumis.
Iam tum religio pavidos terrebat agrestes
Dira loci; iam tum silvam saxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoso vertice collem,
Quis deus, incertum est, habitat deus; Arcades ipsum
Credunt se vidisse Iovem, cum sæpe nigrantem
Ægida conciteret, dextra nimbosque cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
Reliquias veterumque vides monimenta virorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem:
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter se dictis ad tecta subibant
Pauperis Evandri, passimque armenta videbant
Romanoque Foro et lautis mugire Carinis.
Ut ventum ad sedes, Hæc, inquit, limina victor
Alcides subiit; hæc illum regia cepit.
Aude, hospes, contemnere opes, et te quoque dignum
Finge deo; rebusque veni non asper egenis.
Dixit, et angusti subter fastigia tecti
Ingentem Æneam duxit, stratisque locavit
Effultum foliis et pelle Libystidis ursæ.
Nox ruit, et fuscis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequidquam exterrita mater,
Laurentumque minis et duro mota tumultu,
Vulcanum alloquitur, thalamoque hæc coniugis aureo
Incipit, et dictis divinum adspirat amorem:
Dum bello Argolici vastabant Pergama reges
Debita, casurasque inimicis ignibus arces,
Non ullum auxilium miseris, non arma rogavi
Artis opisque tuæ; nec te, carissime coniux,
Incassumve tuos volui exercere labores;
Quamvis et Priami deberem plurima natis,
Et durum Æneæ flevissem sæpe laborem.
Nunc Iovis imperiis Rutulorum constitit oris:
Ergo eadem supplex venio, et sanctum mihi numen
Arma rogo, genitrix nato. Te filia Nerei,
Te potuit lacrymis Tithonia flectere coniux.
Adspice, qui coeant populi, quæ mœnia clausis
Ferrum acuant portis in me excidiumque meorum.
Dixerat; et niveis hinc atque hinc diva lacertis
Cunctantem amplexu molli fovet. Ille repente
Accepit solitam flammam; notusque medullas
Intravit calor, et labefacta per ossa cucurrit;
Non secus atque olim, tonitru cum rupta corusco
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Sensit læta dolis et formæ conscia coniux.
Tum pater æterno fatur devinctus amore:
Quid causas petis ex alto? fiducia cessit
Quo tibi, diva, mei? similis si cura fuisset,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuisset;
Nec Pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemque alios Priamum superesse per annos.
Et nunc, si bellare paras, atque hæc tibi mens est,
Quidquid in arte mea possum promittere curæ,
Quod fieri ferro liquidove potest electro,
Quantum ignes animæque valent; absiste precando
Viribus indubitare tuis. Ea verba locutus,
Optatos dedit amplexus, placidumque petivit
Coniugis infusus gremio per membra soporem.
Inde, ubi prima quies medio iam noctis abactæ
Curriculo expulerat somnum; cum femina primum,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerva
Impositum, cinerem et sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi; famulasque ad lumina longo
Exercet penso, castum ut servare cubile
Coniugis, et possit parvos educere natos:
Haud secus Ignipotens, nec tempore segnior illo,
Mollibus e stratis opera ad fabrilia surgit.
Insula Sicanium iuxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua saxis;
Quam subter specus et Cyclopum exesa caminis
Antra Ætnæa tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, strideuntque cavernis
Stricturæ Chalybum, et fornacibus ignis anhelat;
Vulcani domus, et Vulcania nomine tellus.
Huc tunc Ignipotens cœlo descendit ab alto.
Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,
Brontesque, Steropesque, et nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cœlo
Deiicit in terras; pars imperfecta manebat.
Tres imbris torti radios, tres nubis aquosæ
Addiderant, rutili tres ignis et alitis austri.
Fulgores nunc horrificos, sonitumque, metumque,
Miscebant operi, flammisque sequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotasque volucres
Instabant; quibus ille viros, quibus excitat urbes;
Ægidaque horriferam, turbatæ Palladis arma,
Certatim squamis serpentum auroque polibant,
Connexosque angues, ipsamque in pectore divæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.
Tollite cuncta, inquit, cœptosque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes, et huc advertite mentem:
Arma acri facienda viro. Nunc viribus usus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra.
Præcipitate moras. Nec plura effatus: et illi
Ocyus incubuere omnes, pariterque laborem
Sortiti: fluit æs rivis, aurique metallum;
Vulnificusque chalybs vasta fornace liquescit.
Ingentem clypeum informant, unum omnia contra
Tela Latinorum; septenosque orbibus orbes
Impediunt. Alii ventosis follibus auras
Accipiunt redduntque: alii stridentia tingunt
Æra lacu. Gemit impositis incudibus antrum.
Illi inter sese multa vi brachia tollunt
In numerum, versantque tenaci forcipe massam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Evandrum ex humili tecto lux suscitat alma,
Et matutini volucrum sub culmine cantus.
Consurgit senior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis;
Tum lateri atque humeris Tegeæum subligat ensem,
Demissa ab læva pantheræ terga retorquens.
Necnon et gemini custodes limine ab alto
Præcedunt, gressumque canes comitantur herilem.
Hospitis Æneæ sedem et secreta petebat,
Sermonum memor et promissi muneris, heros.
Nec minus Æneas se matutinus agebat.
Filius huic Pallas, illi comes ibat Achates.
Congressi iungunt dextras, mediisque residunt
Ædibus, et licito tandem sermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum ductor, quo sospite nunquam
Rex equidem Troiæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires. Hinc Tusco claudimur amni;
Hinc Rutulus premit, et murum circumsonat armis.
Sed tibi ego ingentes populos opulentaque reguis
Iungere castra paro; quam fors inopina salutem
Ostentat. Fatis huc te poscentibus affers.
Haud procul hinc saxo incolitur fundata vetusto
Urbis Agyllinæ sedes; ubi Lydia quondam
Gens, bello præclara, iugis insedit Etruscis.

Hanc multos florentem annos rex deinde superbo
Imperio et sævis tenuit Mezentius armis.
Quid memorem infandas cædes? quid facta tyranni
Effera? Dî capiti ipsius generique reservent!
Mortua quin etiam iungebat corpora vivis,
Componens manibusque manus, atque oribus ora
(Tormenti genus); et sanie taboque fluentes
Complexu in misero longa sic morte necabat.
At fessi tandem cives infanda furentem
Armati circumsistunt ipsumque domumque;
Obtruncant socios, ignem ad fastigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapsus in agros
Confugere, et Turni defendier hospitis armis.
Ergo omnis furiis surrexit Etruria iustis;
Regem ad supplicium præsenti Marte reposcunt.
His ego te, Ænea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condensæ litore puppes;
Signaque ferre iubent; retinet longævus haruspex
Fata canens: O Mæoniæ delecta iuventus,
Flos veterum virtusque virum, quos iustus in hostem
Fert dolor, et merita accendit Mezentius ira;
Nulli fas Italo tantam subiungere gentem;
Externos optate duces. Tum Etrusca resedit
Hoc acies campo, monitis exterrita divûm.
Ipse oratores ad me regnique coronam
Cum sceptro misit, mandatque insignia Tarcho,
Succedam castris, Tyrrhenaque regna capessam.
Sed mihi tarda gelu sæclisque effeta senectus
Invidet imperium, seræque ad fortia vires.
Natum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret. Tu, cuius et annis
Et generi fata indulgent, quem numina poscunt,
Ingredere, o Teucrûm atque Italûm fortissime ductor.
Hunc tibi præterea, spes et solatia nostri,
Pallanta adiungam: sub te tolerare magistro
Militiam et grave Martis opus, tua cernere facta
Assuescat, primis et te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum, robora pubis
Lecta, dabo; totidemque suo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat; defixique ora tenebant
Æneas Anchisiades et fidus Achates,
Multaque dura suo tristi cum corde putabant;
Ni signum cœlo Cytherea dedisset aperto.
Namque improviso vibratus ab æthere fulgor
Cum sonitu venit, et ruere omnia visa repente,
Tyrrhenusque tubæ mugire per æthera clangor.
Suspiciunt; iterum atque iterum fragor increpat in-
Arma inter nubem, cœli in regione serena, (gens.
Per sudum rutilare vident, et pulsa tonare.
Obstupuere animis alii; sed Troius heros
Agnovit sonitum, et divæ promissa parentis.
Tum memorat: Ne vero, hospes, ne quære profecto,
Quem casum portenta ferant; ego poscor Olympo.
Hoc signum cecinit missuram diva creatrix,
Si bellum ingrueret; Vulcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu! quantæ miseris cædes Laurentibus instant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa subundas
Scuta virûm galeasque et fortia corpora volves,
Thybri Pater! Poscant acies, et fœdera rumpant.
Hæc ubi dicta dedit, solio se tollit ab alto;
Et primum Herculeis sopitas ignibus aras
Excitat, hesternumque Larem parvosque Penates
Lætus adit; mactant lectas de more bidentes,
Evandrus pariter, pariter Troiâna iuventus.
Post hinc ad naves graditur, sociosque revisit;
Quorum de numero, qui sese in bella sequantur,
Præstantes virtute legit; pars cætera prona
Fertur aqua, segnisque secundo defluit amni,
Nuntia ventura Ascanio rerumque patrisque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arva;
Ducunt exsortem Æneæ; quem fulva leonis
Pellis obit totum, præfulgens unguibus aureis.
Fama volat parvam subitò vulgata per urbem,
Ocyus ire equites Tyrrheni ad limina regis.
Vota metu duplicant matres, propiusque periclo
It timor, et maior Martis iam apparet imago.
Tum pater Evandrus, dextram complexus euntis,
Hæret, inexpletum lacrymans, ac talia fatur:
O! mihi præteritos referat si Iupiter annos,
Qualis eram, cum primam aciem Præneste sub ipsa
Stravi, scutorumque incendi victor acervos;
Et regem hac Herilum dextra sub Tartara misi;
Nascenti cui tres animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma movenda;
Ter leto sternendus erat; cui tunc tamen omnes
Abstulit hæc animas dextra, et totidem exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu divellerer usquam,
Nate, tuo; neque finitimus Mezentius usquam,
Huic capiti insultans, tot ferro sæva dedisset
Funera, tam multis viduasset civibus urbem.
At vos, o Superi, et divûm tu maxime rector
Iupiter! Arcadii, quæso, miserescite regis,
Et patrias audite preces: Si numina vestra
Incolumem Pallanta mihi, si fata reservant,
Si visurus eum vivo, et venturus in unum;
Vitam oro; patiar quemvis durare laborem.
Sin aliquem infandum casum, Fortuna, minaris;
Nunc, o nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum spes incerta futuri,
Dum te, care puer, mea sera et sola voluptas,
Complexu teneo; gravior ne nuntius aures
Vulneret. Hæc genitor digressu dicta supremo
Fundebat: famuli collapsum in tecta ferebant.
Iamque adeo exierat portis equitatus apertis;
Æneas inter primos et fidus Achates;
Inde alii Troiæ proceres; ipse agmine Pallas
In medio, chlamyde et pictis conspectus in armis;
Qualis, ubi Oceani perfusus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
Extulit os sacrum cœlo, tenebrasque resolvit.
Stant pavidæ in muris matres, oculisque sequuntur
Pulverem nubem, et fulgentes ære catervas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. It clamor, et, agmine facto,
Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum.
Est ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem,
Religione patrum late sacer; undique colles
Inclusere cavi, et nigra nemus abiete cingunt.
Silvano fama est veteres sacrasse Pelasgos,
Arvorum pecorisque deo, lucumque diemque,
Qui primi fines aliquando habuere Latinos.
Haud procul hinc Tarcho et Tyrrheni tuta tenebant
Castra locis, celsoque omnis de colle videri
Iam poterat legio, et latis tendebat in arvis.
Huc pater Æneas et bello lecta iuventus
Succedunt, fessique et equos et corpora curant.
At Venus æthereos inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat; natumque in valle reducta
Ut procul egelido secretum flumine vidit,
Talibus affata est dictis, seque obtulit ultro:
En, perfecta mei promissa coniugis arte
Munera; ne mox aut Laurentes, nate, superbos,
Aut acrem dubites in prœlia poscere Turnum.
Dixit, et amplexus nati Cytherea petivit;
Arma sub adversa posuit radiantia quercu.
Ille deæ donis et tanto lætus honore
Expleri nequit, atque oculos per singula volvit,

Miraturque, interque manus et brachia versat
Terribilem cristis galeam flammasque vomentem,
Fatiferumque ensem, loricam ex ære rigentem,
Sanguineam, ingentem, qualis, cum cærula nubes
Solis inardescit radiis, longeque refulget;
Tum leves ocreas electro auroque recocto,
Hastamque, et clypei non enarrabile textum.
Illic res Italas Romanorumque triumphos,
Haud vatum ignarus venturique inscius ævi,
Fecerat Ignipotens; illic genus omne futuræ
Stirpis ab Ascanio, pugnataque in ordine bella.
Fecerat et viridi fetam Mavortis in antro
Procubuisse lupam: geminos huic ubera circum
Ludere pendentes pueros, et lambere matrem
Impavidos; illam tereti cervice reflexam
Mulcere alternos, et corpora fingere lingua.
Nec procul hinc Romam, et raptas sine more Sabinas
Consessu caveæ, magnis Circensibus actis,
Addiderat, subitoque novum consurgere bellum
Romulidis, Tatioque seni, Curibusque severis.
Post idem, inter se posito certamine, reges
Armati Iovis ante aram, paterasque tenentes,
Stabant, et cæsa iungebant fœdera porca.
Haud procul inde, citæ Metum in diversa quadrigæ
Distulerant (at tu dictis, Albane, maneres!)
Raptabatque viri mendacis viscera Tullus
Per silvam, et sparsi rorabant sanguine vepres.
Necnon Tarquinium ejectum Porsenna iubebat
Accipere, ingentique urbem obsidione premebat;
Æneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti similem, similemque minanti,
Adspiceres; pontem auderet quod vellere Cocles,
Et fluvium vinclis innaret Cloelia ruptis.
In summo custos Tarpeiæ Manlius arcis
Stabat pro templo, et Capitolia celsa tenebat,
[Romuleoque recens horrebat regia culmo.]
Atque hic auratis volitans argenteus anser
Porticibus, Gallos in limine adesse canebat:
Galli per dumos aderant, arcemque tenebant,
Defensi tenebris et dono noctis opacæ;
Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis;
Virgatis lucent sagulis; tum lactea colla
Auro innectuntur; duo quisque Alpina coruscant
Gæsa manu, scutis protecti corpora longis.
Hic exsultantes Salios, nudosque Lupercos,
Lanigerosque apices, et lapsa ancilia cœlo
Extuderat; castæ ducebant sacra per urbem
Pilentis matres in mollibus. Hinc procul addit
Tartareas etiam sedes, alta ostia Ditis;
Et scelerum pœnas, et te, Catilina, minaci
Pendentem scopulo, Furiarumque ora trementem;
Secretosque pios; his dantem iura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea; sed fluctu spumabant cærula cano;
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æstumque secabant.
In medio classes æratas, Actia bella,
Cernere erat; totumque instructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Augustus agens Italos in prœlia Cæsar
Cum patribus, populoque, Penatibus et magnis dis,
Stans celsa in puppi; geminas cui tempora flammas
Læta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.
Parte alia ventis et dis Agrippa secundis
Arduus agmen agens; cui, belli insigne superbum,
Tempora navali fulgent rostrata corona.
Hinc ope barbarica, variisque Antonius armis,
Victor ab Auroræ populis et litore Rubro,
Ægyptum viresque Orientis et ultima secum
Bactra vehit; sequiturque (nefas!) Ægyptia coniux.
Una omnes ruere, ac totum spumare, reductis
Convulsum remis rostrisque tridentibus, æquor.
Alta petunt: pelago credas innare revulsas
Cycladas, aut montes concurrere montibus altos;
Tanta mole viri turritis puppibus instant.
Stuppea flamma manu telisque volatile ferrum
Spargitur; arva nova Neptunia cæde rubescunt.
Regina in mediis patrio vocat agmina sistro;
Necdum etiam geminos a tergo respicit angues.
Omnigenumque deûm monstra, et latrator Anubis,
Contra Neptunum et Venerem, contraque Minervam,
Tela tenent. Sævit medio in certamine Mavors
Cælatus ferro, tristesque ex æthere Diræ;
Et scissa gaudens vadit Discordia palla;
Quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello.
Actius hæc cernens arcum intendebat Apollo
Desuper: omnis eo terrore Ægyptus, et Indi,
Omnis Arabs, omnes vertebant terga Sabæi.
Ipsa videbatur ventis regina vocatis
Vela dare, et laxos iam iamque immittere funes.
Illam inter cædes pallentem morte futura
Fecerat Ignipotens undis et lapyge ferri;
Contra autem magno mœrentem corpore Nilum,
Pandentemque sinus, et tota veste vocantem
Cæruleum in gremium, latebrosaque flumina, victos.
At Cæsar, triplici invectus Romana triumpho
Mœnia, dis Italis votum immortale sacrabat,
Maxima ter centum totam delubra per Urbem.
Lætitia ludisque viæ plausuque fremebant:
Omnibus in templis matrum chorus, omnibus aræ;
Ante aras terram cæsi stravere iuvenci.
Ipse, sedens niveo candentis limine Phœbi,
Dona recognoscit populorum, aptatque superbis
Postibus; incendunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam vestis et armis.
Hic Nomadum genus et discinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas Carasque sagittiferosque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat iam mollior undis,
Extremique hominum Morini, Rhenusque bicornis;
Indomitique Dahæ, et pontem indignatus Araxes.
Talia, per clypeum Vulcani, dona parentis,
Miratur, rerumque ignarus imagine gaudet,
Attollens humero famamque et fata nepotum.

Liber nonus

Atque ea diversa penitus dum parte geruntur,
Iris de cœlo misit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum. Luco tum forte parentis
Pilumni Turnus, sacrata valle, sedebat.
Ad quem sic roseo Thaumantias ore locuta est:
Turne, quod optanti divûm promittere nemo
Auderet, volvenda dies, en, attulit ultro.
Æneas, urbe, et sociis, et classe relicta,
Sceptra Palatini sedemque petit Evandri.
Nec satis: extremas Corythi penetravit ad urbes;
Lydorumque manum, collectos armat agrestes.
Quid dubitas? nunc tempus equos, nunc poscere curRumpe moras omnes, et turbata arripe castra. (rus.
Dixit, et in cœlum paribus se sustulit alis;
Ingentemque fuga secuit sub nubibus arcum.
Agnovit iuvenis, duplicesque ad sidera palmas
Sustulit, et tali fugientem est voce secutus:
Iri, decus cœli, quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras? unde hæc tam clara repente
Tempestas? medium video discedere cœlum,
Palantesque polo stellas. Sequor omina tanta,

Quisquis in arma vocas. Et sic effatus ad undam
Processit, summoque hausit de gurgite lymphas,
Multa deos orans; oneravitque æthera votis.
Jamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Dives equum, dives pictai vestis et auri.
Messapus primas acies, postrema coercent
Tyrrhidæ iuvenes: medio dux agmine Turnus
[Vertitur arma tenens, et toto vertice supra est:]
Ceu septem surgens sedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges, aut pingui flumine Nilus,
Cum relluit campis, et iam se condidit alveo.
Hic subitam nigro glomerari pulvere nubem
Prospiciunt Teucri, ac tenebras insurgere campis.
Primus ab adversa conclamat mole Caicus:
Quis globus, o cives, caligine volvitur atra?
Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros:
Hostis adest, eia. Iugenti clamore per omnes
Condunt se Teucri portas, et mœnia complent.
Namque ita discedens præceperat optimus armis
Æneas: si qua interea fortuna fuisset,
Neu struere auderent aciem, neu credere campo;
Castra modo et tutos servarent aggere muros.
Ergo, etsi conferre manum pudor iraque monstrat,
Obiiciunt portas tamen, et præcepta facessunt,
Armatique cavis exspectant turribus hostem.
Turnus, ut ante volans tardum præcesserat agmen,
Viginti lectis equitum comitatus et urbi
Improvisus adest; maculis quem Thracius albis
Portat equus, cristaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecum, iuvenes? qui primus in hostem?
En, ait. Et iaculum attorquens emittit in auras,
Principium pugnæ, et campo sese arduus infert.
Clamore excipiunt socii, fremituque sequuntur
Horrisono; Teucrùm mirantur inertia corda;
Non æquo dare se campo, non obvia ferre
Arma viros, sed castra fovere. Huc turbidus atque huc
Lustrat equo muros, aditumque per avia quærit.
Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili,
Cum fremit ad caulas, ventos perpessus et imbres,
Nocte super media; tuti sub matribus agni
Balatum exercent: ille asper et improbus ira
Sævit in absentes: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, et siccæ sanguine fauces:
Haud aliter Rutulo, muros et castra tuenti,
Ignescunt iræ; duris dolor ossibus ardet;
Qua tentet ratione aditus, et quæ via clausos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Classem, quæ lateri castrorum adiuncta latebat,
Aggeribus septam circum et fluvialibus undis,
Invadit; sociosque incendia poscit ovantes;
Atque manum pinu flagranti fervidus implet.
Tum vero incumbunt; urget præsentia Turni;
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuere focos; piceum fert fumida lumen
Tæda, et commixtam Vulcanus ad astra favillam.
Quis deus, o Musæ, tam sæva incendia Teucris
Avertit? tantos ratibus quis depulit ignes?
Dicite. Prisca fides facto, sed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas classem, et pelagi petere alta parabat,
Ipsa deûm fertur Genitrix Berecyntia magnum
Vocibus his affata Iovem: Da, nate, petenti,
Quod tua cara parens domito et poscit Olympo.
Pinea silva mihi, multos dilecta per annos,
[Lucus in arce fuit summa, quo sacra ferebant,
Nigranti picea trabibusque obscurus acernis:]
Has ego Dardanio inveni, cum classis egeret,
Læta dedi: nunc sollicitam timor anxius urget.
Solve metus, atque hoc precibus sine posse parentem,
Nec cursu quassatæ ullo, neu turbine venti
Vincantur; prosit nostris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui sidera mundi:
O genitrix, quo fata vocas? aut quid petis istis?
Mortalineve manu factæ immortale carinæ
Fas habeant? certusque incerta pericula lustret
Æneas? cui tanta deo permissa potestas?
Immo ubi defunctæ finem portusque tenebunt
Ausonios, olim quæcumque evaserit undis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arva,
Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
Æquoris esse deas; qualis Nereia Doto
Et Galatea secant spumantem pectore pontum.
Dixerat; idque ratum Stygii per flumina fratris,
Per pice torrentes atraque voragine ripas,
Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promissa dies, et tempora Parcæ
Debita compleram, cum Turni iniuria Matrem
Admonuit, ratibus sacris depellere tædas.
Hic primum nova lux oculis offulsit, et ingens
Visus ab Aurora cœlum transcurrere nimbus,
Idæique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, et Troum Rutulorumque agmina complet:
Ne trepidate meas, Teucri, defendere naves,
Neve armate manus; maria ante exurere Turno,
Quam sacras dabitur pinus. Vos ite solutæ,
Ite, deæ pelagi; Genitrix iubet. Et, sua quæque,
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demersis æquora rostris
Ima petunt. Hinc virgineæ, mirabile monstrum,
[Quot prius æratæ steterant ad litora proræ]
Reddunt se totidem facies, pontoque feruntur.
Obstupuere animis Rutuli; conterritus ipse
Turbatis Messapus equis; cunctatur et amnis
Rauca sonans, revocatque pedem Tiberinus ab alto.
At non audaci cessit fiducia Turno;
Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro:
Troianos hæc monstra petunt; his Iupiter ipse
Auxillum solitum eripuit; non tela, nec ignes
Exspectant Rutulos. Ergo maria invia Teucris,
Nec spes ulla fugæ; rerum pars altera adempta est.
Terra autem in nostris manibus; tot millia, gentes
Arma ferunt Italæ. Nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ se iactant, responsa deorum.
Sat fatis Veneri que datum, tetigere quod arva
Fertilis Ausoniæ Troes. Sunt et mea contra
Fata mihi, ferro sceleratam exscindere gentem,
Coniuge prærepta; nec solos tangit Atridas
Iste dolor, solisque licet capere arma Mycenis.
Sed periisse semel satis est. Peccare fuisset
Ante satis, penitus modo non genus omne perosos
Femineum. Quibus hæc medii fiducia valli,
Fossarumque moræ, leti discrimina parva,
Dant animos. At non viderunt mœnia Troiæ
Neptuni fabricata manu considere in ignes?
Sed vos, o lecti, ferro quis scindere vallum
Apparat, et mecum invadit trepidantia castra?
Non armis mihi Vulcani, non mille carinis
Est opus in Teucros. Addant se protinus omnes
Etrusci socios. Tenebras et inertia furta
[Palladii, cæsis summæ custodibus arcis]
Ne timeant; nec equi cæca condemur in alvo:
Luce, palam, certum est igni circumdare muros.
Haud sibi cum Danais rem, faxo, et pube Pelasga
Esse putent, decimum quos distulit Hector in annum.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod superest, læti bene gestis corpora rebus
Procurate, viri; et pugnam sperate parati.
Interea vigilum excubiis obsidere portas

Cura datur Messapo, et mœnia cingere flammis.
Bis septem, Rutulo muros qui milite servent,
Delecti: ast illos centeni quemque sequuntur
Purpurei cristis iuvenes auroque corusci.
Discurrunt, variantque vices, fusique per herbam
Indulgent vino, et vertunt crateras aënos.
Collucent ignes: noctem custodia ducit
Insomnem ludo.
Hæc super e vallo prospectant Troes, et armis
Alta tenent; necnon trepidi formidine portas
Explorant, pontesque et propugnacula iungunt;
Tela gerunt. Instant Mnestheus acerque Serestus;
Quos pater Æneas, si quando adversa vocarent,
Rectores iuvenum et rerum dedit esse magistros.
Omnis per muros legio, sortita periclum,
Excubat, exercetque vices, quod cuique tuendum est.
Nisus erat portæ custos, acerrimus armis,
Hyrtacides, comitem Æneæ quem miserat Ida
Venatrix, iaculo celerem levibusque sagittis;
Et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Æneadûm, Troiana neque induit arma;
Ora puer prima signans intonsa iuventa.
His amor unus erat, pariterque in bella ruebant;
Tum quoque communi portam statione tenebant.
Nisus ait, Dine hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an sua cuique deus fit dira cupido? (unum
Aut pugnam, aut aliquid iamdudum invadere ma-
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete est.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant; somno vinoque sepulti
Procubuere; silent late loca. Percipe porro,
Quid dubitem, et quæ nunc animo sententia surgat.
Æneam acciri omnes, populusque patresque,
Exposcunt; mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ posco, promittunt (nam mihi facti
Fama sat est) tumulo videor reperire sub illo
Posse viam ad muros et mœnia Pallantea.
Obstupuit magno laudum percussus amore
Euryalus; simul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur socium summis adiungere rebus,
Nise, fugis? solum te in tanta pericula mittam?
Non ita me genitor, bellis assuetus, Opheltes
Argolicum terrorem inter Troiæque labores
Sublatum erudiit; nec tecum talia gessi,
Magnanimum Æneam, et fata extrema secutus.
Est hic, est animus lucis contemtor, et istum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem.
Nisus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar;
Nec fas; non. Ita me referat tibi magnus ovantem
Iupiter, aut quicumque oculis hæc adspicit æquis.
Sed, si quis (quæ multa vides discrimine tali,)
Si quis in adversum rapiat, casusve, deusve,
Te superesse velim; tua vita dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugna, pretiove redemtum,
Mandet humo solita; aut, si qua id fortuna vetabit,
Absenti ferat inferias, decoretque sepulcro.
Neu matri miseræ tanti sim causa doloris;
Quæ te, sola, puer, multis e matribus ausa,
Persequitur, magni nec mœnia curat Acestæ.
Ille autem: Causas nequidquam nectis inanes;
Nec mea iam mutata loco sententia cedit.
Acceleremus, ait. Vigiles simul excitat. Illi
Succedunt, servantque vices: statione relicta,
Ipse comes Niso graditur, regemque requirunt.
Cætera per terras omnes animalia somno
Laxabant curas et corda oblita laborum:
Ductores Teucrûm primi, delecta iuventus,
Consilium summis regni de rebus habebant,
Quid facerent, quisve Æneæ iam nuntius esset;
Stant longis adnixi hastis, et scuta tenentes,
Castrorum et campi medio. Tum Nisus et una
Euryalus confestim alacres admitti er orant;
Rem magnam, pretiumque moræ fore. Primus Iulus
Accepit trepidos, ac Nisum dicere iussit.
Tum sic Hyrtacides: Audite o mentibus æquis,
Æneadæ; neve hæc nostris spectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli somno vinoque soluti
Procubuere; locum insidiis conspeximus ipsi,
Qui patet in bivio portæ, quæ proxima ponto;
Interrupti ignes, aterque ad sidera fumus
Erigitur; si fortuna permittitis uti,
Quæsitum Æneam ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum spoliis, ingenti cæde peracta,
Affore cernetis. Nec nos via fallit euntes:
Vidimus obscuris primam sub vallibus urbem,
Venatu assiduo et totum cognovimus amnem.
Hic annis gravis atque animi maturus Aletes:
Di patrii, quorum semper sub numine Troia est,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum tales animos iuvenum, et tam certa tulistis
Pectora. Sic memorans, humeros dextrasque tenebat
Amborum, et vultum lacrymis atque ora rigabat:
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus istis,
Præmia posse rear solvi? pulcherrima primum
Di moresque dabunt vestri; tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer ævi
Ascanius, meriti tanti non immemor unquam.
Immo ego vos, cui sola salus genitore reducto,
Excipit Ascanius, per magnos, Nise, Penates,
Assaracique Larem, et canæ penetralia Vestæ,
Obtestor (quæcumque mihi fortuna fidesque est,
In vestris pono gremiis); revocate parentem;
Reddite conspectum; nihil illo triste recepto.
Bina dabo argento perfecta atque aspera signis
Pocula, devicta genitor quæ cepit Arisba;
Et tripodas geminos; auri duo magna talenta;
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, sceptrisque potiri
Contigerit victori; et prædæ ducere sortem:
Vidisti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus: ipsum illum, clypeum cristasque rubentes,
Excipiam sorti, iam nunc tua præmia, Nise.
Præterea bis sex genitor lectissima matrum
Corpora, captivosque dabit, suaque omnibus arma;
Insuper his, campi quod rex habet ipse Latinus.
Te vero, mea quem spatiis propioribus ætas
Insequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, et comitem casus complector in omnes.
Nulla meis sine te quæretur gloria rebus;
Seu pacem seu bella geram: tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus ausis
Dissimilem arguerit; tantum: Fortuna secunda
Aut adversa cadat. Sed te super omnia dona
Unum oro: genitrix Priami de gente vetusta
Est mihi, quam miseram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Acestæ.
Hanc ego nunc ignaram huius quodcumque pericli est
Inque salutatam linquo; Nox, et tua testis
Dextera, quod nequeam lacrymas perferre parentis.
At tu, oro, solare inopem, et succurre relictæ.
Hanc sine me spem ferre tui: audentior ibo
In casus omnes. Percussa mente dederunt
Dardanidæ lacrymas; ante omnes pulcher Iulus;
Atque animum patriæ strinxit pietatis imago.
Tum sic effatur:
Spondeo digna tuis ingentibus omnia cœptis;
Namque erit ista mihi genitrix, nomenque Creusæ

Solum defuerit, nec partum gratia talem
Parva manet. Casus factum quicumque sequentur:
Per caput hoc iuro, per quod pater ante solebat:
Quæ tibi polliceor reduci, rebusque secundis,
Hæc eadem matrique tuæ genericque manebunt.
Sic ait illacrymans; humero simul exuit ensem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnossius, atque habilem vagina aptarat eburna;
Dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis
Exuvias; galeam fidus permutat Aletes.
Protinus armati incedunt; quos omnis euntes
Primorum manus ad portas iuvenumque senumque
Prosequitur votis. Nec non et pulcher Iulus,
Ante annos animumque gerens curamque virilem,
Multa patri portanda dabat mandata: sed auræ
Omnia discerpunt, et nubibus irrita donant.
Egressi superant fossas, noctisque per umbram
Castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. Passim somno vinoque per herbam
Corpora fusa vident, arrectos litore currus,
Inter lora rotasque viros, simul arma, iacere,
Vina simul. Prior Hyrtacides sic ore locutus:
Euryale, audendum dextra. Nunc ipsa vocat res.
Hac iter est. Tu, ne qua manus se attollere nobis
A tergo possit, custodi, et consule longe.
Hæc ego vasta dabo, et lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; simul ense superbum
Rhamnetem aggreditur, qui forte tapetibus altis
Exstructus toto proflabat pectore somnum;
Rex idem, et regi Turno gratissimus augur:
Sed non augurio potuit depellere pestem.
Tres iuxta famulos temere inter tela iacentes,
Armigerumque Remi premit, aurigamque sub ipsis
Nactus equis; ferroque secat pendentia colla;
Tum caput ipsi aufert domino, truncumque relinquit
Sanguine singultantem; atro tepefacta cruore
Terra torique madent. Necnon Lamyrumque Lamumque,
Et iuvenem Sarranum, illa qui plurima nocte
Luserat, insignis facie, multoque iacebat
Membra deo victus; felix, si protenus illum
Æquasset nocti ludum, in lucemque tulisset.
Impastus ceu plena leo per ovilia turbans
(Suadet enim vesana fames) manditque trahitque
Molle pecus mutumque metu; fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incensus et ipse
Perfurit; ac multam in medio sine nomine plebem,
Fadumque, Herbesumque subit, Rhœtumque, Abarimque,
Ignaros; Rhœtum vigilantem, et cuncta videntem;
Sed magnum metuens se post cratera tegebat;
Pectore in adverso totum cui comminus ensem
Condidit assurgenti, et multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, et cum sanguine mixta
Vina refert moriens. Hic furto fervidus instat,
Iamque ad Messapi socios tendebat; ubi ignem
Deficere extremum, et religatos rite videbat
Carpere gramen equos; breviter cum talia Nisus
(Sensit enim nimia cædo atque cupidine ferri),
Absistamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhaustum satis est; via facta per hostes.
Multa virûm solido argento perfecta relinquunt
Armaque, craterasque simul, pulchrosque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis et aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditissimus olim
Quæ mittit dona, hospitio cum iungeret absens,
Cædicus; ille suo moriens dat habere nepoti;
Post mortem bello Rutuli pugnaque potiti;
Hæc rapit, atque humeris nequidquam fortibus aptat.
Tum galeam Messapi habilem cristisque decoram
Induit. Excedunt castris, et tuta capessunt.
Interea præmissi equites ex urbe Latina,
Cætera dum legio campis instructa moratur,
Ibant, et Turno regis responsa ferebant,
Tercentum, scutati omnes, Volscente magistro.
Iamque propinquabant castris, murosque subibant,
Cum procul hos lævo flectentes limite cernunt;
Et galea Euryalum sublustri noctis in umbra
Prodidit immemorem, radiisque adversa refulsit.
Haud temere est visum. Conclamat ab agmine Volscens;
State, viri; quæ causa viæ? quivé estis in armis?
Quove tenetis iter? Nihil illi tendere contra;
Sed celerare fugam in silvas, et fidere nocti.
Obiiciunt equites sese ad divortia nota
Hinc atque hinc, omnemque abitum custode coronant.
Silva fuit, late dumis atque ilice nigra
Horrida, quam densi complerant undique sentes;
Rara per occultos lucebat semita calles.
Euryalum tenebræ ramorum onerosaque præda
Impediunt, fallitque timor regione viarum.
Nisus abit: iamque imprudens evaserat hostes,
Atque lacûs, qui post Albæ de nomine dicti
Albani; tum rex stabula alta Latinus habebat.
Ut stetit, et frustra absentem rexpexit amicum:
Euryale, infelix qua te regione reliqui?
Quave sequar? Rursus perplexum iter omne revolvens
Fallacis silvæ, simul et vestigia retro
Observata legit, dumisque silentibus errat.
Audit equos, audit strepitus et signa sequentum.
Nec longum in medio tempus; cum clamor ad aures
Pervenit, ac videt Euryalum; quem iam manus omnis
Fraude loci et noctis, subito turbante tumultu,
Oppressum rapit, et conantem plurima frustra.
Quid faciat? qua vi iuvenem, quibus audeat armis
Eripere? an sese medios moriturus in enses
Inferat, et pulchram properet per vulnera mortem?
Ocyus adducto torquens hastile lacerto,
Suspiciens altam Lunam, sic voce precatur:
Tu, dea, tu præsens nostro succurre labori,
Astrorum decus, et nemorum Latonia custos;
Si qua tuis unquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, si qua ipse meis venatibus auxi,
Suspendive tholo, aut sacra ad fastigia fixi;
Hunc sine me turbare globum, et rege tela per auras.
Dixerat; et toto connixus corpore ferrum
Coniicit. Hasta volans noctis diverberat umbras,
Et venit aversi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fisso transit præcordia ligno.
Volvitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, et longis singultibus ilia pulsat.
Diversi circumspiciunt. Hoc acrior idem
Ecce aliud summa telum librabat ab aure;
Dum trepidant, iit hasta Tago per tempus utrumque
Stridens, traiectoque hæsit tepefacta cerebro.
Sævit atrox Volscens, nec teli conspicit usquam
Auctorem, nec quo se ardens immittere possit.
Tu tamen interea calido mihi sanguine pœnas
Persolves amborum, inquit; simul ense recluso
Ibat in Euryalum. Tu vero exterritus, amens
Conclamat Nisus; nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me (adsum, qui feci), in me convertite ferrum,
O Rutuli! mea fraus omnis; nihil iste nec ausus,
Nec potuit: cœlum hoc et conscia sidera testor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat; sed viribus ensis adactus
Transabiit costas, et candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus leto, pulchrosque per artus

It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit;
Purpureus veluti cum flos, succisus aratro,
Languescit moriens; lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
At Nisus ruit in medios, solumque per omnes
Volscentem petit; in solo Volscente moratur: (hinc
Quem circum glomerati hostes hinc comminus atque
Proturbant. Instat non secius, ac rotat ensem
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit adverso, et moriens animam abstulit hosti.
Tum super exanimem sese proiecit amicum
Confossus, placidaque ibi demum morte quievit.
Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet ævo,
Dum domus Æneæ Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli spoliisque potiti,
Volscentem exanimum flentes in castra ferebant.
Nec minor in castris luctus, Rhamnete reperto
Exsangui, et primis una tot cæde peremtis,
Sarranoque Numaque. Iugens concursus ad ipsa
Corpora, seminecesque viros, tepidaque recentem
Cæde locum, et plenos spumanti sanguine rivos.
Agnoscunt spolia inter se, galeamque nitentem
Messapi, et multo phaleras sudore receptas.
Et iam prima novo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Iam sole infuso, iam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipse,
Suscitat; æratasque acies in prœlia cogit
Quisque suos, variisque acuunt rumoribus iras.
Quin ipsa arrectis (visu miserabile) in hastis
Præfigunt capita, et multo clamore sequuntur,
Euryali et Nisi.
Æneadæ duri murorum in parte sinistra
Opposuere aciem (nam dextera cingitur amni),
Ingentesque tenent fossas, et turribus altis
Stant mœsti: simul ora virum præfixa movebant,
Nota nimis miseris, atroque fluentia tabo.
Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuntia Fama ruit, matrisque allabitur aures
Euryali. At subitus miseræ calor ossa reliquit:
Excussi manibus radii, revolutaque pensa.
Evolat infelix, et, femineo ululatu,
Scissa comam, muros amens atque agmina cursu
Prima petit; non illa virum, non illa pericli,
Teloromque memor; cœlum dehinc questibus implet:
Hunc ego te, Euryale, adspicio? tune, illa senectæ
Sera meæ requies, potuisti linquere solam,
Crudelis? nec te, sub tanta pericula missum,
Affari extremum miseræ data copia matri?
Heu! terra ignota canibus date præda Latinis
Alitibusque iaces! nec te tua funera mater
Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
Veste tegens; tibi quam nocles festina diesque
Urgebam, et telas curas solabar aniles.
Quo sequar? aut quæ nunc artus, avulsaque membra,
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Nate, refers? hoc sum terraque marique secuta?
Figite me, si qua est pietas; in me omnia tela
Coniicite, o Rutuli; me primam absumite ferro:
Aut tu, magne Pater divûm, miserere, tuoque
Invisum hoc detrude caput sub Tartara telo;
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.
Hoc fletu concussi animi, mœstusque per omnes
It gemitus; torpent infractæ ad prœlia vires.
Illam incendentem luctus Idæus et Actor,
Ilioneï monitu et multum lacrymantis Iuli,
Corripiunt, interque manus sub tecta reponunt.

At tuba terribilem sonitum procul ære canoro
Increpuit. Sequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter testudine Volsci;
Et fossas implere parant, ac vellere vallum.
Quærunt pars aditum, et scalis adscendere muros,
Qua rara est acies, interluetque corona
Non tam spissa viris. Telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Assueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infesto volvebant pondere, si qua
Possent tectam aciem perrumpere; cum tamen omnes
Ferre iuvat subter densa testudine casus.
Nec iam sufficiunt. Nam, qua globus imminet ingens,
Immanem Teucri molem volvuntque ruuntque;
Quæ stravit Rutulos late, armorumque resolvit
Tegmina. Nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, sed pellere vallo
Missilibus certant.
Parte alia horrendus visu quassabat Et ruscam
Pinum, et fumiferos infert Mezentius ignes;
At Messapus equum domitor, Neptunia proles,
Rescindit vallum, et scalas in mœnia poscit.
Vos, o Calliope, precor, adspirate canenti;
Quas ibi tunc ferro strages, quæ funera Turnus
Ediderit, quem quisque virum demiserit Orco;
Et mecum ingentes oras evolvite belli.
[Et meminisse enim, divæ, et memorare potestis.]
Turris erat vasto suspectu, et pontibus altis,
Opportuna loco; summis quam viribus omnes
Expugnare Itali, summaque evertere opum vi
Certabant; Troes contra defendere saxis,
Perque cavas densi tela intorquere fenestras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri; quæ plurima vento
Corripuit tabulas, et postibus hæsit adesis.
Turbati trepidare intus, frustraque malorum
Velle fugam. Dum se glomerant, retroque residunt
In partem, quæ peste caret; tum pondere turris
Procubuit subito, et cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole secuta,
Confixique suis telis, et pectora duro
Transfossi ligno, veniunt. Vix unus Helenor
Et Lycus elapsi; quorum primævus Helenor,
Mæonio regi quem serva Licymnia furtim
Sustulerat, vetitisque ad Troiam miserat armis;
Ense levis nudo, parmaque inglorius alba.
Iamque ubi se Turni media inter millia vidit,
Hinc acies, atque hinc acies adstare Latinas;
Ut fera, quæ, densa venantum septa corona,
Contra tela furit, seseque haud nescia morti
Iniicit, et saltu supra venabula fertur;
Haud aliter iuvenis medios moriturus in hostes
Irruit, et, qua tela videt densissima, tendit.
At pedibus longe melior Lycus, inter et hostes,
Inter et arma, fuga muros tenet, altaque certat
Prendere tecta manu, sociumque attingere dextras:
Quem Turnus, pariter cursu teloque secutus,
Increpat his victor: Nostrasne evadere, demens,
Sperasti te posse manus? simul arripit ipsum
Pendentem, et magna muri cum parte revellit;
Qualis, ubi aut leporem, aut candenti corpore cycnum,
Sustulit, alta petens, pedibus Iovis armiger uncis;
Quæsitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus. Undique clamor
Tollitur. Invaduut, et fossas aggere complent;
Ardentes tædas alii ad fastigia iactant.
Ilioneus saxo atque ingenti fragmine montis
Lucetium, portæ subeuntem, ignesque ferentem;
Emathionæ Liger, Corynæum sternit Asylas;

Hic iaculo bonus, hic longe fallente sagitta;
Ortygium Cæneus, victorem Cænea Turnus;
Turnus Ityn, Clonioumque, Dioxippum, Promolum-(que,
Et Sagarim, et summis stantem pro turribus Idan;
Privernum Capys. Hunc primo levis hasta Temillæ
Strinxerat; ille manum proiecto tegmine demens
Ad vulnus tulit: ergo alis allapsa sagitta,
Et lævo affixa est lateri manus, abditaque intus
Spiramenta animæ letali vulnere rumpit.
Stabat in egregiis Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, et ferrugine clarus Ibera,
Insignis facies; genitor quem miserat Arcens,
Eductum matris luco, Symæthia circum
Flumina, pinguis ubi et placabilis ara Palici.
Stridentem fundam, positis Mezentius hastis,
Ipse ter adducta circum caput egit habena;
Et media adversi liquefacto tempora plumbo
Diffidit, ac multa porrectum extendit arena.
Tum primum bello celerem intendisse sagittam
Dicitur, ante feras solitus terrere fugaces,
Ascanius, fortemque manu fudisse Numanum;
Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanam nuper thalamo sociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumidusque novo præcordia regno
Ibat, et ingentem sese clamore ferebat:
Non pudet obsidione iterum vallove teneri,
Bis capti Phryges, et Marti prætendere muros?
En, qui nostra sibi bello connubia poscunt!
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Ulysses.
Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primum
Deferimus, sævoque gelu duramus et undis;
Venatu invigilant pueri, silvasque fatigant;
Flectere ludus equos, et spicula tendere cornu.
At patiens operum parvoque assueta iuventus
Aut rastris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne ævum ferro teritur, versaque iuvencum
Terga fatigamus hasta; nec tarda senectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; semperque recentes
Comportare iuvat prædas, et vivere rapto.
Vobis picta croco, et fulgenti murice, vestis;
Desidiæ cordi; iuvat indulgere choreis;
Et tunicæ manicas, et habent redimicula mitræ.
O vere Phrygiæ, neque enim Phryges! ite per alta
Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum:
Tympana vos buxusque vocant Berecyntia matris
Idææ. Sinite arma viris, et cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem,
Non tulit Ascanius; nervoque obversus equino
Intendit telum, diversaque brachia ducens
Constitit, ante Iovem supplex per vota precatus:
Iupiter omnipotens, audacibus annue cœptis.
Ipse tibi ad tua templa feram sollennia dona,
Et statuam ante aras aurata fronte iuvencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentem,
Iam cornu petat et pedibus qui spargat arenam.
Audiit et cœli Genitor de parte serena
Intonuit lævum: sonat una fatifer arcus.
Effugit, horrendum strideus, adducta sagitta;
Perque caput Remuli venit, et cava tempora ferro
Traficit. I, verbis virtutem illude superbis.
Bis capti Phryges hæc Rutulis responsa remittunt.
Hoc tantum Ascanius. Teucri clamore sequuntur,
Lætitiaque fremunt, animosque ad sidera tollunt.
Ætherea tum forte plaga crinitus Apollo
Desuper Ausonias acies urbemque videbat,
Nube sedens, atque his victorem affatur Iulum:
Macte nova virtute, puer; sic itur ad astra,
Dis genite, et geniture deos. Iure omnia bella
Gente sub Assaraci fato ventura resident.
Nec te Troia capit. Simul hæc effatus, ab alto
Æthere se mittit, spirantes dimovet auras,
Ascaniumque petit. Formam tum vertitur oris
Antiquum in Buten. Hic Dardanio Anchisæ
Armiger ante fuit, fidusque ad limina custos;
Tum comitem Ascanio pater addidit. Ibat Apollo
Omnia longævo similis, vocemque, coloremque,
Et crines albos, et sæva sonoribus arma;
Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
Sit satis, Æneada, telis impune Numanum
Oppetiisse tuis; primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, et paribus non invidet armis;
Cætera parce, puer, bello. Sic orsus Apollo
Mortales medio adspectus sermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis evanuit auram.
Agnovere deum proceres divinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga sensere sonantem.
Ergo avidum pugnæ, dictis ac numine Phœbi,
Ascanium prohibent; ipsi in certamina rursus
Succedunt, animasque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris;
Intendunt acres arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne solum telis; tum scuta cavæque
Dant sonitum flictu galeæ; pugna aspera surgit;
Quantus, ab occasu veniens, pluvialibus Hædis,
Verberat imber humum; quam multa grandine nimbi
In vada præcipitant, cum Iupiter horridus Austris
Torquet aquosam hiemem, et cœlo cava nubila rum-
Pandarus et Bitias, Idæo Alcanore creti, (pit.
Quos Iovis eduxit luco silvestris Iæra,
Abietibus iuvenes patriis et montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commissa, recludunt
Freti armis, ultroque invitant mœnibus hostem.
Ipsi intus dextra ac læva pro turribus adstant
Armati ferro, et cristis capita alta corusci;
Quales aeriæ liquentia flumina circum,
Sive Padi ripis, Athesim seu propter amœnum,
Consurgunt geminæ quercus, intonsaque cœlo
Attollunt capita, et sublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli ut videre patentes.
Continuo Quercens, et pulcher Aquicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, et Mavortius Hæmon,
Agminibus totis aut versi terga dedere,
Aut ipso portæ posuere in limine vitam.
Tum magis increscunt animis discordibus iræ;
Et iam collecti Troes glomerantur eodem,
Et conferre manum et procurrere longius audent.
Ductori Turno, diversa in parte furenti,
Turbanti que viros, perfertur nuntius, hostem
Fervere cæde nova, et portas præbere patentes.
Deserit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam fratresque superbos;
Et primum Antiphaten, is enim se primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Conjecto sternit iaculo: volat Itala cornus
Aera per tenerum, stomachoque infixa sub altum
Pectus abit; reddit specus atri vulneris undam
Spumantem, et fixo ferrum in pulmone tepescit.
Tum Meropem atque Erymanta manu, tum sternit
Aphidnum; (
Tum Bitian ardentem oculis, animisque frementem,
Non iaculo; neque enim iaculo vitam ille dedisset:
Sed magnum stridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo; quam nec duo taurea terga,
Nec duplici squama lorica fidelis et auro
Sustinuit: collapsa ruunt immania membra.

Dat tellus gemitum, et clypeum super intonat ingens:
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam
Saxea pila cadit; magnis quam molibus ante
Constructam ponto iecium: sic illa ruinam
Prona trahit, penitusque vadis illisa recumbit;
Miscent se maria, et nigræ attolluntur arenæ;
Tum sonitu Prochyta alta tremit, durumque cubile
Inarime Iovis imperiis imposta Typhoeo.
Hic Mars armipotens animum viresque Latinis
Addidit, et stimulos acres sub pectore vertit;
Immisitque Fugam Teucris atrumque Timorem.
Undique conveniunt; quoniam data copia pugnæ;
Bellatorque animos deus incidit.
Pandarus, ut fuso germanum corpore cernit,
Et quo sit fortuna loco, qui casus agat res,
Portam vi multa converso cardine torquet,
Obnixus latis humeris, multosque suorum
Mœnibus exclusos duro in certamine linquit;
Ast alios secum includit recipitque ruentes,
Demens! qui Rutulum in medio non agmine regem
Viderit irruentem, ultroque incluserit urbi,
Immanem, veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo nova lux oculis offulsit, et arma
Horrendum sonuere: tremunt in vertice cristæ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulmina mittunt.
Agnoscunt faciem invisani atque immania membra
Turbati subito Æneadæ. Tum Pandarus ingens
Emicat, et mortis fraternæ fervidus ira
Effatur: Non hæc dotalis regia Amatæ;
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Castra inimica vides: nulla hinc exire potestas.
Olli subridens sedato pectore Turnus:
Incipe, si qua animo virtus, et consere dextram;
Hic etiam inventum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. Ille rudem nodis et cortice crudo
Intorquet, summis adnixus viribus, hastam.
Excepere auræ vulnus; Saturnia Iuno
Detorsit veniens; portæque infigitur hasta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera versat,
Effugies; neque enim is teli nec vulneris auctor.
Sic ait, et sublatum alte consurgit in ensem,
Et medium ferro gemina inter tempora frontem
Dividit, inque hostis immani vulnere malas.
Fit sonus: ingenti concussa est pondere tellus.
Collapsos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens; atque illi partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex utroque pependit.
Diffugiunt versi trepida formidine Troes;
Et, si continuo victorem ea cura subisset,
Rumpere claustra manu sociosque immittere portis,
Ultimus ille dies bello gentique fuisset.
Sed furor ardentem cædisque insana cupido
Egit in adversos.
Principio Phalerim et, succiso poplite, Gygen
Excipit; hinc raptas fugientibus ingerit hastas
In tergus: Iuno vires animumque ministrat.
Addit Halym comitem, et confixa Phegea parma;
Ignaros deinde in muris Martemque cientes
Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanim-
Lyncea tendentem contra, sociosque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat: hunc uno deiectum comminus ictu
Cum galea longe iacuit caput. Inde ferarum
Vastatorem Amycum, quo non felicior alter
Ungere tela manu, ferrumque armare veneno;
Et Clytium Æoliden, et amicum Crethea Musis;
Crethea Musarum comitem, cui carmina semper
Et citharæ cordi, numerosque intendere nervis;
Semper equos, atque arma virum, pugnasque canebat.

Tandem ductores, audita cæde suorum,
Conveniunt Teucri, Mnestheus acerque Serestus;
Palantesque vident socios, hostemque receptum.
Et Mnestheus: quo deinde fugam, quo tenditis? inquit.
Quos alios muros, quæ iam ultra mœnia habetis?
Unus homo, et vestris, o cives, undique septus
Aggeribus, tantas strages impune per urbem
Ediderit? iuvenum primos tot miserit Orco?
Non infelicis patriæ, veterumque deorum,
Et magni Æneæ segnes miseretque pudetque?
Talibus accensi firmantur, et agmine denso
Consistunt. Turnus paulatim excedere pugna,
Et fluvium petere, ac partem quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ceu sævum turba leonem
Cum telis premit infensis; at territus ille,
Asper, acerba tuens, retro redit; et neque terga
Ira dare aut virtus patitur; nec tendere contra,
Ille quidem hoc cupiens, potis est per tela virosque.
Haud aliter retro dubius vestigia Turnus
Improperata refert, et mens exæstuat ira.
Quin etiam bis tum medios invaserat hostes;
Bis confusa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus e castris propere coit omnis in unum.
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere; aeriam cœlo nam Iupiter Irim
Demisit, germanæ haud mollia iussa ferentem,
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo iuvenis subsistere tantum,
Nec dextra valet: iniectis sic undique telis
Obruitur. Strepit assiduo cava tempora circum
Tinnitu galea, et saxis solida æra fatiscunt;
Discussæque iubæ capiti; nec sufficit umbo
Ictibus; ingeminant hastis et Troes et ipse
Fulmineus Mnestheus. Tum toto corpore sudor
Liquitur, et piceum (nec respirare potestas)
Flumen agit; fessos quatit acer anhelitus artus.
Tum demum præceps saltu sese omnibus armis
In fluvium dedit. Ille suo cum gurgite flavo
Accepit venientem, ac mollibus extulit undis;
Et lætum sociis abluta cæde remisit.

Liber decimus

Panditur interea domus omnipotentis Olympi,
Conciliumque vocat divûm pater atque hominum rex
Sideream in sedem; terras unde arduus omnes,
Castraque Dardanidûm adspectat, populosque Latinos.
Considunt tectis bipatentibus. Incipit ipse:
Cœlicolæ magni, quianam sententia vobis
Versa retro, tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quæ contra vetitum discordia? quis metus aut hos
Aut hos arma sequi, ferrumque lacessere suasit?
Adveniet iustum pugnæ (ne arcessite) tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.
Nunc sinite, et placitum læti componite fœdus.
Iupiter hæc paucis; at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O Pater, o hominum divûmque æterna potestas!
(Namque aliud quid sit, quod iam implorare queas?)
Cernis ut insultent Rutuli, Turnusque feratur
Per medios insignis equis, tumidusque secundo
Marte ruat? Non clausa tegunt iam mœnia Teucros;
Quin intra portas atque ipsis prœlia miscent
Aggeribus murorum, et inundant sanguine fossæ.

Æneas ignarus abest. Nunquamne levati
Obsidione sines? Muris iterum imminet hostis
Nascentis Troiæ; necnon exercitus alter,
Atque iterum in Teucros Ætolis surgit ab Arpis
Tydides. Equidem, credo, mea vulnera restant;
Et, tua progenies, mortalia demoror arma!
Si sine pace tua, atque invito numine, Troes
Italiam petiere, luant peccata; neque illos
Iuveris auxilio. Sin tot responsa secuti,
Quæ Superi Manesque dabant, cur nunc tua quisquam
Vertere iussa potest, aut cur nova condere fata?
Quid repetam exustas Erycino in litore classes?
Quid tempestatum regem, ventosque furentes
Æolia excitos, aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manes (hæc intentata manebat
Sors rerum) movet; et superis immissa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per urbes.
Nil super imperio moveor: speravimus ista,
Dum fortuna fuit: vincant, quos vincere mavis.
Si nulla est regio, Teucris quam det tua coniux
Dura; per eversæ, genitor, lumantia Troiæ
Excidia obtestor; liceat dimittere ab armis
Incolumem Ascanium, liceat superesse nepotem.
Æneas sane ignotis iactetur in undis:
Et, quamcumque viam dederit Fortuna, sequatur:
Hunc tegere, et diræ valeam subducere pugnæ.
Est Amathus, est celsa mihi Paphus, atque Cythera,
Idaliæque domus: positis inglorius armis
Exigat hic ævum. Magna ditione iubeto
Carthago premat Ausoniam: nihil urbibus inde
Obstabit Tyriis. Quid pestem evadere belli
Iuvit, et Argolicos medium fugisse per ignes,
Totque maris vastæque exhausta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidivaque Pergama quærunt?
Non satius, cineres patriæ insedisse supremos,
Atque solum, quo Troia fuit? Xanthum et Simoenta
Redde, oro, miseris; iterumque revolvere casus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Iuno
Acta furore gravi: Quid me alta silentia cogis
Rumpere, et obductum verbis vulgare dolorem?
Æneam hominum quisquam divûmque subegit
Bella sequi, aut hostem regi se inferre Latino?
Italiam fatis petiit auctoribus; esto;
Cassandræ impulsus furiis. Num linquere castra
Hortati sumus, aut vitam committere ventis?
Num puero summam belli, num credere muros,
Thyrrhenamve fidem aut gentes agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia nostri,
Egit? Ubi hic Iuno, demissave nubibus Iris?
Indignum est, Italos Troiam circumdare flammis
Nascentem, et patria Turnum consistere terra,
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater:
Quid, face Troianos atra vim ferre Latinis?
Arva aliena iugo premere, atque avertere prædas?
Quid, soceros legere, et gremiis abducere pactas?
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma?
Tu potes Æneam manibus subducere Graiûm,
Proque viro nebulam et ventos obtendere inanes;
Et potes in totidem classem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra iuvisse, nefandum est?
Æneas ignarus abest: ignarus et absit.
Est Paphus, Idaliumque tibi, sunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis urbem et corda aspera tentas?
Nosne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur? nos? an miseros qui Troas Achivis
Obiecit? quæ causa fuit, consurgere in arma
Europamque Asiamque, et fœdera solvere furto?
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter?
Aut ego tela dedi, fovive cupidine bella?
Tum decuit metuisse tuis: nunc sera querelis
Haud iustis assurgis, et irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno: cunctique fremebant
Cœlicolæ assensu vario: ceu flamina prima
Cum deprensa fremunt silvis, et cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum Pater omnipotens, rerum cui summa potestas,
Iuffit. Eo dicente, deûm domus alta silescit,
Et tremefacta solo tellus; silet arduus æther;
Tum Zephyri posuere; premit placida æquora pontus.
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Ausonios coniungi fœdere Teucris
Haud licitum, nec vestra capit discordia finem;
Quæ cuique est fortuna hodie, quam quisque secat spem,
Tros Rutulusve fuat, nullo discrimine habebo:
Seu fatis Italûm castra obsidione tenentur,
Sive erroro malo Troiæ monitisque sinistris.
Nec Rutulos solvo. Sua cuique exorsa laborem
Fortunamque ferent. Rex Iupiter omnibus idem.
Fata viam invenient. Stygii per flumina fratris,
Per picea torrentes atraque voragine ripas,
Annuit, et totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. Solio tum Iupiter aureo
Surgit, cœlicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus instant
Sternere cæde viros, et mœnia cingere flammis.
At legio Æneadûm vallis obsessa tenetur;
Nec spes ulla fugæ: Miseri stant turribus altis
Nequidquam, et cava muros cinxere corona;
Asius Imbrasides, Hicetaoniusque Thymœtes,
Assaracique duo, et senior cum Castore Thymbris,
Prima acies: hos germani Sarpedonis ambo,
Et Clarus et Themon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore saxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrnessius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Menestheo.
Hi iaculis, illi certant defendere saxis,
Molirique ignem, nervoque aptare sagittas.
Ipse inter medios, Veneris iustissima cura,
Dardanius caput, ecce, puer detectus honestum,
Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,
Aut collo decus, aut capiti; vel quale per artem
Inclusum buxo, aut Oricia terebintho,
Lucet ebur; fusos cervix cui lactea crines
Accipit, et molli subnectens circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Ismare, gentes
Vulnera dirigere, et calamos armare veneno,
Mæonia generose domo; ubi pinguia culta
Exercentque viri, Pactolosque irrigat auro.
Adfuit et Mnestheus, quem pulsi pristina Turni
Aggere murorum sublimem gloria tollit;
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur urbi.
Illi inter sese duri certamina belli
Contulerant: media Æneas freta nocte secabat.
Namque ut, ab Evandro castris ingressus Etruscis,
Regem adit, et regi memorat nomenque genusque;
Quidve petat, quidve ipse ferat; Mezentius arma
Quæ sibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edocet; humanis quæ sit fiducia rebus
Admonet, immiscetque preces. Haud fit mora; Tarchon
Iungit opes, fœdusque ferit; tum libera fati
Classem conscendit iussis gens Lydia divûm,
Externo commissa duci. Æneia puppis
Prima tenet, rostro Phrygios subiuncta leones:
Imminet Ida super, profugis gratissima Teucris.
Hic magnus sedet Æneas, secumque volutat
Eventus belli varios; Pallasque sinistro
Affixus lateri iam quærit sidera, opacæ

Noctis iter, iam quæ passus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantusque movete;
Quæ manus interea Tuscis comitetur ab oris
Æneam, armetque rates, pelagoque vehatur.
Massicus ærata princeps secat æquora Tigri;
Sub quo mille manus iuvenum, qui mœnia Clusi,
Quique urbem liquere Cosas; queis tela, sagittæ
Corytique leves humeris et letifer arcus.
Una torvus Abas: huic totum insignibus armis
Agmen, et aurato fulgebat Apolline puppis.
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuvenes: at Ilva trecentos
Insula, inexhaustis Chalybum generosa metallis.
Tertius, ille hominum divûmque interpres Asylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui sidera parent,
Et linguæ volucrum, et præsagi fulminis ignes,
Mille rapit densos acie atque horrentibus hastis:
Hos parere iubent Alpheæ ab origine Pisæ,
Urbs Etrusca solo. Sequitur pulcherrimus Astur,
Astur equo fidens et versicoloribus armis.
Tercentum adiiciunt (mens omnibus una sequendi)
Qui Cæretе domo, qui sunt Minionis in arvis,
Et Pyrgi veteres, intemptæque Graviscæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortissime bello,
Transierim, Cinyra, et paucis comitate Cupavo,
Cuius olorinæ surgunt de vertice pennæ;
[Crimen amor vestrum, formæque insigne paternæ.]
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaethontis amati,
Populeas inter frondes umbramque sororum
Dum canit, et mœstum Musa solatur amorem,
Canentem molli pluma duxisse senectam,
Linquentem terras, et sidera voce sequentem.
Filius, æquales comitatus classe catervas,
Ingentem remis Centaurum promovet: ille
Instat aquæ, saxumque undis immane minatur
Arduus, et longa sulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus et Tusci filius amnis,
Qui muros matrisque dedit tibi, Mantua, nomen;
Mantua dives avis: sed non genus omnibus unum;
Gens illi triplex, populi sub gente quaterni:
Ipsa caput populis; Tusco de sanguine vires.
Hinc quoque quingentos in se Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infesta ducebat in æquora pinu.
It gravis Aulestes, centenaque arbore fluctus
Verberat assurgens: spumant vada marmore verso.
Hunc vehit immanis Triton, et cærula concha
Exterreus freta; cui laterum tenus hispida nanti
Frons hominem præfert, in pristin desinit alvus;
Spumea semifero sub pectore murmurat unda.
Tot lecti proceres ter denis navibus ibant
Subsidio Troiæ, et campos salis ære secabant.
Iamque dies cœlo concesserat, almaque curru
Noctivago Phœbe medium pulsabat Olympum:
Æneas (neque enim membris dat cura quietem)
Ipse sedens clavumque regit, velisque ministrat.
Atque illi medio in spatio chorus, ecce, suarum
Occurrit comitum: Nymphæ, quas alma Cybelle
Numen habere maris, Nymphasque e navibus esse,
Iusserat, innabant pariter, fluctusque secabant,
Quot prius æratæ steterant ad litora proræ:
Agnoscunt longe regem, lustrantque choreis:
Quarum quæ fandi doctissima, Cymodocea,
Pone sequens, dextra puppim tenet, ipsaque dorso
Eminet, ac læva tacitis subremigat undis.
Tum sic ignarum alloquitur. Vigilasne, deûm gens,
Æneа? vigila, et velis immitte rudentes.
Nos sumus Idææ sacro de vertice pinus,
Nunc pelagi Nymphæ, classis tua. Perfidus ut nos
Præcipites ferro Rutulus flammaque premebat,
Rupimus invitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. Hanc Genitrix faciem miserata refecit,
Et dedit esse deas, ævumque agitare sub undis.
At puer Ascanius muro fossisque tenetur,
Tela inter media atque horrentes Marte Latinos.
Iam loca iussa tenent forti permixtus Etrusco
Arcas eques. Medias illis opponere turmas,
Ne castris iungant, certa est sententia Turno.
Surge age, et Aurora socios veniente vocari
Primus in arma iube, et clypeum cape, quem dedit ipse
Invictum Ignipotens, atque oras ambiit auro.
Crastina lux, mea si non irrita dicta putaris,
Ingentes Rutulæ spectabit cædis acervos.
Dixerat: et dextra discedens impulit altam,
Haud ignara modi, puppim. Fugit illa per undas,
Ocyor et iaculo et ventos æquante sagitta.
Inde aliæ celerant cursus. Stupet inscius ipse
Tros Anchisiades; animos tamen omine tollit.
Tum breviter supera adspectans convexa precatur;
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque urbes, biiugique ad frena leones;
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibusque adsis pede, diva, secundo.
Tantum effatus; et interea revoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemque fugarat.
Principio sociis edicit, signa sequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent se.
Iamque in conspectu Teucros habet et sua castra,
Stans celsa in puppi; clypeum cum deinde sinistra
Extulit ardentem. Clamorem ad sidera tollunt
Dardanidæ e muris. Spes addita suscitat iras.
Tela manu iaciunt: quales sub nubibus atris
Strymoniæ dant signa grues, atque æthera tranant
Cum sonitu, fugiuntque Notos clamore secundo.
At Rutulo regi ducibusque ea mira videri
Ausoniis; donec versas ad litora puppes
Respiciunt, totumque allabi classibus æquor.
Ardet apex capiti, cristisque a vertice flamma
Funditur, et vastos umbo vomit aureus ignes:
Non secus, ac liquida si quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
Ille sitim morbosque ferens mortalibus ægris
Nascitur, et lævo contristat lumine cœlum.
Haud tamen audaci Turno fiducia cessit
Litora præcipere, et venientes pellere terra.
[Ultro animos tollit dictis, atque increpat ultro.]
Quod votis optastis, adest, perfringere dextra.
In manibus Mars ipse, viri. Nunc coniugis esto
Quisque suæ tectique memor; nunc magna referto
Facta patrum, laudes. Ultro occurramus ad undam,
Dum trepidi, egressique labant vestigia prima.
Audentes Fortuna iuvat.
Hæc ait, et secum versat, quos ducere contra,
Vel quibus obsessos possit concredere muros.
Interea Æneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit. Multi servare recursus
Languentis pelagi, et brevibus se credere saltu;
Per remos alii. Speculatus litora Tarchon,
Qua vada non spirant, nec fracta remurmurat unda,
Sed mare inoffensum crescenti allabitur æstu,
Advertit subito proras, sociosque precatur:
Nunc, o lecta manus, validis incumbite remis:
Tollite, ferte rates; inimicam findite rostris
Hanc terram, sulcumque sibi premat ipsa carina.
Frangere nec tali puppim statione recuso,
Arrepta tellure semel. Quæ talia postquam
Effatus Tarchon, socii consurgere tonsis,

Spumantesque rates arvis inferre Latinis,
Donec rostra tenent siccum, et sedere carinæ
Omnes innocuæ: sed non puppis tua, Tarcho;
Namque, inflicta vadis, dorso dum pendet iniquo,
Anceps sustentata diu, fluctusque fatigat,
Solvitur, atque viros mediis exponit in undis;
Fragmina remorum quos et fluitantia transtra
Impediunt, retrahitque pedem simul unda relabens.
Nec Turnum segnis retinet mora; sed rapit acer
Totam aciem in Teucros, et contra in litore sistit.
Signa canunt. Primus turmas invasit agrestes
Æneas, omen pugnæ, stravitque Latinos,
Occiso Therone, virum qui maximus ultro
Æncan petit: huic gladio perque ærea suta,
Per tunicam squalentem auro, latus haurit apertum.
Inde Lichan ferit, exsectum iam matre peremta,
Et tibi, Phœbe, sacrum, casus evadere ferri
Quod licuit parvo. Nec longe, Cissea dorum,
Immanemque Gyan, sternentes agmina clava,
Deiecit leto: nihil illos Herculis arma,
Nec validæ iuvere manus, genitorque Melampus,
Alcidæ comes, usque graves cum terra labores
Præbuit. Ecce Pharo, voces dum iactat inertes,
Intorquens iaculum clamanti sistit in ore.
Tu quoque, flaventem prima lanugine malas
Dum sequeris Clytium infelix, nova gaudia, Cydon,
Dardania stratus dextra, securus amorum,
Qui iuvenum tibi semper erant, miserande, iaceres,
Ni fratrum stipata cohors foret obvia, Phorci
Progenies; septem numero, septenaque tela
Coniiciunt; partim galea clypeoque resultant
Irrita; deflexit partim stringentia corpus
Alma Venus. Fidum Æneas affatur Achaten:
Suggere tela mihi (non ullum dextera frustra
Torserit in Rutulos) steterunt quæ in corpore Graiùm
Iliacis campis. Tum magnam corripit hastam,
Et iacit. Illa volans clypei transverberat æra
Mæonis, et thoraca simul cum pectore rumpit.
Huic frater subit Alcanor, fratremque ruentem
Sustentat dextra: traiecto missa lacerto
Protinus hasta fugit, servatque cruenta tenorem;
Dexteraque ex humero nervis moribunda pependit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Æneam petiit; sed non et figere contra
Est licitum, magnique femur perstrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primævo corpore, Clausus
Advenit, et rigida Dryopem ferit eminus hasta
Sub mentum, graviter pressa, pariterque loquentis
Vocem animumque rapit, traiecto gutture; at ille
Fronte ferit terram, et crassum vomit ore cruorem.
Tres quoque Threicios Borcæ de gente suprema,
Et tres, quos Idas pater et patria Ismara mittit,
Per varios sternit casus. Accurrit Halesus,
Auruncæque manus; subit et Neptunia proles,
Insignis Messapus equis. Expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi; certatur limine in ipso
Ausoniæ: magno discordes æthere venti
Prœlia ceu tollunt, animis et viribus æquis;
Non ipsi inter se, non nubila, non mare, cedunt;
Anceps pugna diu; stant obnixi; omnia contra:
Haud aliter Troianæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, densusque viro vir.
At parte ex alia, qua saxa rotantia late
Impulerat torrens arbustaque diruta ripis,
Arcadas, insuetos acies inferre pedestres,
Ut vidit Pallas Latio dare terga sequaci;
Aspera queis natura loci dimittere quando
Suasit equos; unum quod rebus restat egenis,
Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis, socii? per vos et fortia facta,
Per ducis Evandri nomen, devictaque bella,
Spemque meam, patriæ quæ nunc subit æmula laudi,
Fidite ne pedibus. Ferro rumpenda per hostes
Est via. Qua globus ille virum densissimus urget,
Hac vos et Pallanta ducem patria alta reposcit.
Numina nulla premunt: mortali urgemur ab hoste
Mortales; totidem nobis animæque manusque.
Ecce, maris magna claudit nos obiice pontus;
Deest iam terra fugæ: pelagus Troiamne petemus?
Hæc ait, et medius densos prorumpit in hostes.
Obvius huic primum, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere saxum,
Intorto figit telo, discrimina costis
Per medium qua spina dabat; hastamque receptat
Ossibus hærentem. Quem non super occupat Hisbo,
Ille quidem hoc sperans; nam Pallas ante ruentem,
Dum furit, incautum crudeli morte sodalis,
Excipit, atque ensem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, et Rhœti de gente vetusta
Anchemolum, thalamos ausum incestare novercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidistis in arvis,
Daucia, Laride Thymberque, simillima proles,
Indiscreta suis gratusque parentibus error;
At nunc dura dedit vobis discrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Evandrius abstulit ensis;
Te decisa suum, Laride, dextera quærit;
Semianimesque micant digiti, ferrumque retractant.
Arcadas accensos monitu, et præclara tuentes
Facta viri, mixtus dolor et pudor armat in hostes.
Tum Pallas bijugis fugientem Rhœtea præter
Traiicit. Hoc spatium, tantumque moræ fuit Ilo;
Ilo namque procul validam direxerat hastam;
Quam medius Rhœteus intercepit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren; curruque volutus
Cædit semianimis Rutulorum calcibus arva.
Ac velut, optato ventis æstate coortis,
Dispersa immittit silvis incendia pastor;
Correptis subito mediis, extenditur una
Horrida per latos acies Vulcania campos;
Ille sedens victor flammas despectat ovantes:
Non aliter socium virtus coit omnis in unum,
Teque iuvat, Palla. Sed bellis acer Halesus
Tendit in adversos, sequo in sua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque;
Strymonio dextram fulgenti deripit ense
Elatam in iugulum; saxo ferit ora Thoantis,
Ossaque dispersit cerebro permixta cruento.
Fata canens silvis genitor celarat Halesum:
Ut senior leto canentia lumina solvit,
Iniecere manum Parcæ, telisque sacrarunt
Evandri. Quem sic Pallas petit ante precatus:
Da nunc, Thybri pater, ferro, quod missile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Halesi.
Hæc arma exuviasque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus: dum texit Imaona Halesus,
Arcadio infelix telo dat pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lausus,
Pars ingens belli, sinit agmina: primus Abantem
Oppositum interimit, pugnæ nodumque moramque.
Sternitur Arcadiæ proles; sternuntur Etrusci;
Et vos, o Graiis imperdita corpora, Teucri.
Agmina concurrunt ducibusque et viribus æquis.
Extremi addensent acies; nec turba moveri
Tela manusque sinit. Hinc Pallas instat et urget,
Hinc contra Lausus (nec multum discrepat ætas)
Egregii formæ; sed queis Fortuna negarat
In patriam reditus. Ipsos concurrere passus
Haud tamen inter se magni regnator Olympi;

Mox illos sua fatâ manent maiore sub hoste.
Interea soror alma monet succurrere Lauso
Turnum, qui volucri curru medium secat agmen.
Ut vidit socios: Tempus desistere pugnæ;
Solus ego in Pallanta feror; soli mihi Pallas
Debetur; cuperem ipse parens spectator adesset.
Hæc ait, et socii cesserunt æquore iusso.
At, Rutulûm abscessu, iuvenis tum, iussa superba
Miratus, stupet in Turno, corpusque per ingens
Lumina volvit, obitque truci procul omnia visu.
Talibus et dictis it contra dicta tyranni:
Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis,
Aut leto insigni. Sorti pater æquus utrique est.
Tolle minas. Fatus, medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia sanguis.
Desiluit Turnus biiugis; pedes apparat ire
Comminus. Utque leo, specula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem prœlia taurum,
Advolat; haud alia est Turni venientis imago.
Hunc ubi contiguum missæ fore credidit hastæ,
Ire prior Pallas, si qua fors adiuvet ausum
Viribus imparibus; magnumque ita ad æthera fatur:
Per patris hospitium, et mensas, quas advena adisti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adsis;
Cernat semineci sibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides iuvenem, magnumque sub imo
Corde premit gemitum, lacrymasque effudit inanes.
Tum Genitor natum dictis affatur amicis:
Stat sua cuique dies; breve et irreparabile tempus
Omnibus est vitæ: sed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Troiæ sub mœnibus altis
Tot nati cecidere deûm; quin occidit una
Sarpedon, tua progenies. Et iam sua Turnum
Fata vocant, metasque dati pervenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulos, ni reiicit arvis.
At Pallas magnis emittit viribus hastam,
[Vaginaque cava fulgentem deripit ensem.]
Illa volans, humeris surgunt qua tegmina summa,
Incidit, atque, viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno striuxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur aculo
In Pallanta diu librans iacit, atque ita fatur:
Adspice, num mage sit nostrum penetrabile telum.
Dixerat; at clypeum, tot ferri terga, tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti medium cuspis transverberat ictu,
Loricæque moras et pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum frustra de vulnere telum;
Una eademque via sanguis animusque sequuntur.
Corruit in vulnus; sonitum super arma dedere;
Et terram hostilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus super assistens,
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Evandro: qualem meruit, Pallanta remitto.
Quisquis honos tumuli, quidquid solamen humandi
Largiôr. Haud illi stabunt Æneia parvo (est,
Hospitia. Et lævo pressit pede, talia fatus,
Exanimem, rapiens immania pondera baltei,
Impressumque nefas: una sub nocte iugali
Cæsa manus iuvenum fœde, thalamique cruenti;
Quæ Clonus Eurytides multo cælaverat auro;
Quo nunc Turnus ovat spolio gaudetque potitus.
Nescia mens hominum fati sortisque futuræ,
Et servare modum, rebus sublata secundis.
Turno tempus erit, magno cum optaverit emtum
Intactum Pallanta, et cum spolia ista diemque
Oderit. At socii multo gemitu lacrymisque
Impositum scuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture parenti!
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cum tamen ingentes Rutulorum linquis acervos.
Nec iam fama mali tanti, sed certior auctor
Advolat Æneæ, tenui discrimine leti
Esse suos; tempus versis succurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumque per agmen
Ardens limitem agit ferro; te, Turne, superbum
Cæde nova, quærens, Pallas, Evander, in ipsis
Omnia sunt oculis; mensæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic iuvenes; totidem, quos educat Ufens,
Viventes rapit, inferias quos immolet umbris,
Captivoque rogi perfundat sanguine flammas.
Inde Mago procul infensam contenderat hastam:
Ille astu subit; at tremebunda supervolat hasta;
Et genua amplectens effatur talia supplex:
Per patrios Manes, per spes surgentis Iuli,
Te precor, hanc animam serves natoque patrique.
Est domus alta; iacent penitus defossa talenta
Cælati argenti; sunt auri pondera facti
Infectique mihi. Non hic victoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Natis parce tuis. Belli commercia Turnus
Sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.
Hoc patris Anchisæ manes, hoc sentit Iulus.
Sic fatus, galeam læva tenet, atque reflexa
Cervice oranti capulo tenus applicat ensem.
Nec procul Hæmonides, Phœbi Triviæque sacerdos,
Infula cui sacra redimibat tempora vitta,
Totus colluceus veste atque insignibus armis;
Quem congressus agit campo, lapsumque superstans
Immolat, ingentique umbra tegit; arma Serestus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradive, tropæum.
Instaurant acies, Vulcani stirpe creatus
Cæculus, et veniens Marsorum montibus Umbro.
Dardanides contra furit. Anxuris ense sinistram
Et totum clypei ferro deiecerat orbem;
Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortasse ferebat,
Canitiemque sibi et longos promiserat annos.
Tarquitus exsultans contra fulgentibus armis,
Silvicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obvius ardenti sese obtulit. Ille reducta
Loricam clypeique ingens onus impedit hasta.
Tum caput orantis nequidquam, et multa parantis
Dicere, deturbat terræ; truncumque tepentem
Provolvens, super hæc inimico pectore fatur:
Istic nunc, metuende, iace. Non te optima mater
Condet humi, patriove onerabit membra sepulcro;
Alitibus linquere feris; aut gurgite mersum
Unda feret, piscesque impasti vulnera lambent.
Protenus Antæum et Lucam, prima agmina Turni,
Persequitur, fortemque Numam, fulvumque Camer-
Magnanimo Volscente satum, ditissimus agri (tem,
Qui fuit Ausonidûm, et tacitis regnavit Amyclis.
Ægæon qualis, centum cui brachia dicunt,
Centenasque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribusque arsisse, Iovis cum fulmina contra
Tot paribus streperet clypeis, tot stringeret enses;
Sic toto Æneas desævit in æquore victor,
Ut semel intepuit mucro. Quin ecce Niphæi
Quadriiuges in equos adversaque pectora tendit;
Atque illi, longe gradientem et dira frementem
Ut videre, metu versi, retroque ruentes
Effunduntque ducem, rapiuntque ad litora currus.
Interea biiugis infert se Lucagus albis

In medios, fraterque Liger; sed frater habenis
Flectit equos: strictum rotat acer Lucagus ensem.
Haud tulit Æneas tanto fervore furentes:
Irruit, adversaque ingens apparuit hasta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, nec currus cernis Achillei,
Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis et ævi
His dabitur terris. Vesano talia late
Dicta volant Ligeri; sed non et Troius heros
Dicta parat contra; iaculum nam torquet in hostem.
Lucagus ut pronus pendens in verbera telo
Admonuit biiugos; proiecto dum pede lævo
Aptat se pugnæ; subit oras hasta per imas
Fulgentis clypei, tum lævum perforat inguen;
Excussus curru moribundus volvitur arvis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga segnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertere ex hostibus umbræ;
Ipse rotis saliens iuga deseris. Hæc ita fatus
Arripuit biiugos. Frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapsus eodem:
Per te, per qui te talem genuere parentes, (tis,
Vir Troiane, sine hanc animam, et miserere precan-
Pluribus orauit Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas: morere, et fratrem ne desere frater.
Tum latebras animæ, pectus, mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens. Tandem erumpunt, et castra relinquunt,
Ascanius puer et nequidquam obsessa iuventus.
Iunonem interea compellat Iupiter ultro:
O germana mihi atque eadem gratissima coniux,
Ut rebare, Venus (nec te sententia fallit)
Troianas sustentat opes; non vivida bello
Dextra viris, animusque ferox, patiensque pericli.
Cui Iuno submissa: Quid, o pulcherrime coniux,
Sollicitas ægram, et tua tristia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamque esse decebat,
Vis in amore foret; non hoc mihi namque negares,
Omnipotens, quin et pugnæ subducere Turnum,
Et Dauno possem incolumem servare parenti.
Nunc pereat, Teucrisque pio det sanguine pœnas.
Ille tamen nostra deducit origine nomen,
Pilumnusque illi quartus pater; et tua larga
Sæpe manu multisque oneravit limina donis.
Cui rex æthereï breviter sic fatur Olympi:
Si mora præsentis leti tempusque caduco
Oratur iuveni, neque hoc ita ponere sentis;
Tolle fuga Turnum, atque instantibus eripe fatis.
Hactenus indulsisse vacat. Sin altior istis
Sub precibus venia ulla latet, totumque moveri
Mutarive putas bellum; spes pascis inanes.
Et Iuno adlacrymans: Quid si, quod voce gravaris,
Mente dares, atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet insontem gravis exitus; aut ego veri
Vana feror. Quod ut o potius formidine falsa
Ludar, et in melius tua, qui potes, orsa reflectas!
Hæc ubi dicta dedit, cœlo se protinus alto
Misit, agens hiemem nimbo succincta per auras;
Iliacamque aciem et Laurentia castra petivit.
Tum dea nube cava tenuem sine viribus umbram
In faciem Æneæ (visu mirabile monstrum)
Dardaniis ornat telis; clypeumque iubasque
Divini assimulat capitis; dat inania verba;
Dat sine mente sonum, gressusque effingit euntis:
Morte obita quales fama est volitare figuras,
Aut quæ sopitos deludunt somnia sensus.
At primas læta ante acies exsultat imago,
Irritatque virum telis, et voce lacessit.
Iustat cui Turnus, strideutemque emisit hastam
Coniicit; illa dato vertit vestigia tergo.
Tum vero Æneam aversum ut cedere Turnus
Credidit, atque animo spem turbidus hausit inanem;
Quo fugis, Ænea? thalamos ne desere pactos:
Hac dabitur dextra tellus quæsita per undas.
Talia vociferans sequitur, strictumque coruscat
Mucronem; nec ferre videt sua gaudia ventos.
Forte ratis celsi coniuncta crepidine saxi
Expositis stabat scalis, et ponte parato;
Qua rex Clusinis advectus Osinius oris.
Huc sese trepida Æneæ fugientis imago
Coniicit in latebras: nec Turnus segnior instat;
Exsuperatque moras, et pontes transilit altos.
Vix proram attigerat; rumpit Saturnia funem,
Avulsamque rapit revoluta per æquora navem.
Illum autem Æneas absentem in prœlia poscit;
Obvia multa virûm demittit corpora morti.
Tum levis haud ultra latebras iam quærit imago,
Sed sublime volans nubi se immiscuit atræ;
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Respicit ignarus rerum, ingratusque salutis,
Et duplices cum voce manus ad sidera tendit:
Omnipotens Genitor, tantom me crimine dignum
Duxisti, et tales voluisti expendere pœnas?
Quo feror? unde abii? quæ me fuga, quemve reducet?
Laurentesne iterum muros aut castra videbo?
Quid manus illa virûm, qui me meaque arma secuti?
Quosque (nefas) omnes infanda in morte reliqui;
Et nunc palantes video, gemitumque cadentum
Accipio. Quid ago? aut quæ iam satis ima dehiscat
Terra mihi? vos potius miserescite, venti,
In rupes, in saxa (volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem, saevisque vadis immittite Syrtis,
Quo neque me Rutuli, nec consoia fama sequatur.
Hæc memorans, animo nunc huc, nunc fluctuat illuc;
An sese mucrone ob tantum dedecus amens
Induat, et crudum per costas exigat ensem;
Fluctibus an iacint medius, et litora nando
Curva petat, Teucrûmque iterum se reddat in arma.
Ter conatus utramque viam: ter maxima Iuno
Continuit; iuvenemque animi miserata repressit.
Labitur alta secans fluctuque aestuque secundo:
Et patris antiquam Daunî defertur ad urbem.
At Iovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ, Teucrosque invadit ovantes.
Concurrunt Tyrrhenæ acies, atque omnibus uni,
Uni odiisque viro telisque frequentibus instant.
Ille (velut rupes, vastum quæ prodit in æquor,
Obvia ventorum furiis, expostaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœlique marisque,
Ipsa immota manens) prolem Dolichaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum, Palmumque fuga-
cem:
Sed Latagum saxo atque ingenti fragmine montis
Occupat os faciemque adversam: poplite Palmum
Succiso volvi segnem sinit; armaque Lauso
Donat habere humeris, et vertice figere cristas.
Necnon Evanthen Phrygium, Paridisque Mimanta
Æqualem comitemque; una quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit, et face præguans
Cisseis regina Parin: Paris urbe paterna
Occubat; ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper, multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosve palus Laurentia, silva
Pastus arundinea, postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, et inhorruit armos;
Nec cuiquam irasci propiusve accedere virtus;

Sed iaculis tutisque procul clamoribus instant:
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes,
Dentibus infrendens, et tergo decutit hastas:
Haud aliter, iustæ quibus est Mezentius iræ,
Non ulli est animus stricto concurrere ferro;
Missilibus longe et vasto clamore lacessunt.
Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
Graius homo, infectos linquens profugus hymenæos:
Hunc ubi miscentem longe media agmina vidit,
Purpureum pennis et pactæ coniugis ostro;
Impastus stabula alta leo ceu sæpe peragrans,
(Suadet enim vesana fames) si forte fugacem
Conspexit capream, aut surgentem in cornua cervum,
Gaudet, hians immane, comasque arrexit, et hæret
Visceribus super incumbens; lavit improba teter
Ora cruor.
Sic ruit in densos acer Mezentius hostes.
Sternitur infelix Acron, et calcibus atram
Tundit humum exspirans, infractaque tela cruentat.
Atque idem fugientem haud est dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuspide vulnus:
Obvius adversoque occurrit, seque viro vir
Contulit, haud furto melior, sed fortibus armis.
Tum super abiectum posito pede nixus et hasta:
Pars belli haud temnenda, viri, iacet altus Orodes.
Conclamant socii lætum pæana secuti.
Ille autem exspirans: Non me, quicumque es, inulto,
Victor, nec longum lætabere; te quoque fata
Prospectant paria, atque eadem mox arva tenebis.
Ad quem subridens mixta Mezentius ira:
Nunc morere. Ast de me divum Pater atque hominum
Viderit. Hoc dicens eluxit corpore telum. (rex
Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.
Cædicus Alcathoum obtruncat, Sacrator Hydaspen;
Partheniumque Rapo et prædurum viribus Orsen;
Messapus Clonium Lycaoniumque Ericeten;
Illum infrenis equi lapsu tellure iacentem,
Hunc peditem pedes. Et Lycius processerat Agis;
Quem tamen haud expers Valerus virtutis avitæ
Deiicit; at Thronium Salius, Saliumque Nealces,
Insignis iaculo et longe fallente sagitta.
Iam gravis æqualat luctus et mutua Mavors
Funera; cædebant pariter pariterque ruebant
Victores victique; neque his fuga nota, neque illis.
Di Iovis in tectis iram miserantur inanem
Amborum, et tantos mortalibus esse labores;
Hinc Venus, hinc contra spectat Saturnia Iuno:
Pallida Tisiphone media inter millia sævit.
At vero ingentem quatiens Mezentius hastam
Turbidus ingreditur campo. Quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medii per maxima Nerei
Stagna viam scindens, humero supereminet undas;
Aut, summis referens annosam montibus ornum,
Ingrediturque solo, et caput inter nubila condit;
Talis se vastis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, speculatus in agmine longo,
Obvius ire parat. Manet imperterritus ille,
Hostem magnanimum opperiens, et mole sua stat;
Atque oculis spatium emensus, quantum satis hastæ;
Dextra, mihi deus, et telum, quod missile libro,
Nunc adsint: voveo prædonis corpore rapti
Indutum spoliis ipsum te, Lause, trophæum
Æneæ. Dixit; stridentemque eminus hastam
Iniicit: illa volans clypeo est excussa, proculque
Egregium Antorem latus inter et ilia figit;
Herculis Antorem comitem, qui missus ab Argis,
Hæserat Evandro, atque Itala consederat urbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque,
Adspicit, et dulces moriens reminiscitur Argos.
Tum pius Æneas hastam iacit: illa per orbem
Æris cavum triplici, per linea terga, tribusque
Transiit intextum tauris opus, imaque sedit
Inguine; sed vires haud pertulit. Ocyus ensem
Æneas, viso Tyrrheni sanguine lætus,
Eripit a femore, et trepidanti fervidus instat.
Ingemuit cari graviter genitoris amore,
Ut vidit, Lausus; lacrymæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ casum, tuaque optima facta,
Si qua fidem tanto est operi latura vetustas,
Non equidem, nec te, iuvenis memorande, silebo.
Ille pedem referens, et inutilis, inque ligatus,
Cedebat, clypeoque inimicum hastile trahebat.
Prorupit iuvenis, seseque immiscuit armis;
Iamque assurgentis dextra plagamque ferentis
Æneæ subit mucronem, ipsumque morando
Sustinuit; socii magno clamore sequuntur:
Dum genitor nati parma protectus abiret;
Telaque coniiciunt, proturbantque eminus hostem
Missilibus. Furit Æneas, tectusque tenet se.
Ac velut, effusa si quando grandine nimbi
Præcipitant, omnis campis diffugit arator,
Omnis et agricola; et tuta latet arce viator,
Aut amnis ripis, aut alti fornice saxi,
Dum pluit in terris; ut possint, sole reducto,
Exercere diem: sic obrutus undique telis
Æneas nubem belli, dum detonet, omnem
Sustinet, et Lausum increpitat, Lausoque minatur:
Quo, moriture, ruis, maioraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exsultat demens: sævæ iamque altius iræ
Dardanio surgunt ductori, extremaque Lauso
Parcæ fila legunt: validum namque exigit ensem
Per medium Æneas iuvenem, totumque recondit.
Transiit et parmam mucro, levia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neverat auru;
Implevitque sinum sanguis: tum vita per auras
Concessit mœsta ad Manes, corpusque reliquit.
At vero ut vultum vidit morientis et ora,
Ora modis Anchisiades pallentia miris,
Ingemuit miserans graviter, dextramque tetendit;
Et mentem patriæ strinxit pietatis imago.
Quid tibi nunc, miserande puer, pro laudibus istis,
Quid pius Æneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua; teque parentum
Manibus et cineri, si qua est ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miseram solabere mortem;
Æneæ magni dextra cadis. Increpat ultro
Cunctantes socios, et terra subleval ipsum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis undam
Vulnera siccabat lymphis, corpusque levabat,
Arboris acclinis trunco. Procul ærea ramis
Dependet galea, et prato gravia arma quiescunt.
Stant lecti circum iuvenes; ipse æger, anhelans,
Colla fovet, fusus propexam in pectore barbam.
Multa super Lauso rogitat, multumque remittit,
Qui revocent, mœstique ferant mandata parentis.
At Lausum socii exanimem super arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnovit longe gemitum præsaga mali mens.
Canitiem multo deformat pulvere, et ambas
Ad cœlum tendit palmas, et corpore inhæret.
Tantane me tenuit vivendi, nate, voluptas,
Ut pro me hostili paterer succedere dextræ,
Quem genui? Tuane hæc genitor per vulnera servor,
Morte tua vivens? Heu! nunc misero mihi demum
Exsilium infelix! nunc alte vulnus adactum!

Idem ego, nate, tuum maculavi crimine nomen,
Pulsus ob invidiam solio sceptrisque paternis.
Debueram patriæ pœnas odiisque meorum:
Omnes per mortes animam sontem ipse dedissem!
Nunc vivo! neque adhuc homines lucemque relinquo!
Sed linquam. Simul hoc dicens attollit in ægrum
Se femur; et quamquam vis alto vulnere tardat,
Haud dejectus, equum duci iubet. Hoc decus illi,
Hoc solamen erat; bellis hoc victor abibat
Omnibus. Alloquitur mœrentem, et talibus infit:
Rhœbe, diu (res si qua diu mortalibus ulla est)
Viximus. Aut hodie victor spolia illa cruenta
Et caput Æneæ referes, Lausique dolorum
Ultor eris mecum; aut, aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter. Neque enim, fortissime, credo,
Iussa aliena pati et dominos dignabere Teucros.
Dixit, et exceptus tergo consueta locavit
Membra, manusque ambas iaculis oneravit acutis;
Ære caput fulgens, cristaque hirsutus equina:
Sic cursum in medios rapidus dedit. Æstuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,
[Et furiis agitatus amor, et conscia virtus:]
Atque hic Æneam magna ter voce vocavit.
Æneas agnovit enim, lætusque precatur:
Sic Pater ille deûm faciat, sic altus Apollo,
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, et infesta subit obvius hasta.
Ille autem: Quid me, erepto, sævissime, nato,
Terres? hæc via sola fuit, qua perdere posses.
Nec mortem horremus, nec divûm parcimus ulli.
Desine. Iam venio moriturus, et hæc tibi porto
Dona prius. Dixit, telumque intorsit in hostem;
Inde aliud super atque aliud figitque, volatque
Ingenti gyro: sed sustinet aureus umbo.
Ter circum adstantem lævos equitavit in orbes,
Tela manu iaciens; ter secum Troius heros
Immanem ærato circumfert tegmine silvam.
Inde ubi tot traxisse moras, tot spicula tædet
Vellere, et urgetur pugna congressus iniqua;
Multa movens animo, iam tandem erumpit, et inter
Bellatoris equi cava tempora conicit hastam.
Tollit se arrectum quadrupes, et calcibus auras
Verberat, effusumque equitem super ipse secutus
Implicat, eiectoque incumbit cernuus armo.
Clamore incendunt cœlum Troesque Latinique.
Advolat Æneas, vaginaque eripit ensem,
Et super hæc: Ubi nunc Mezentius acer, et illa
Effera vis animi? Contra Tyrrhenus, ut auras
Suspiciens hausit cœlum, mentemque recepit;
Hostis amare, quid increpitas, mortemque minaris?
Nullum in cæde nefas; nec sic ad prœlia veni;
Nec tecum meus hæc pepigit mihi fœdera Lausus.
Unum hoc, per, si qua est victis venia hostibus, oro;
Corpus humo patiare tegi. Scio acerba meorum
Circumstare odia: hunc, oro, defende furorem;
Et me consortem nati concede sepulcro.
Hæc loquitur, iugulo que haud inscius accipit ensem,
Undantique animam diffundit in arma cruore.

Liber undecimus

Oceanum interea surgens Aurora reliquit.
Æneas, quamquam et sociis dare tempus humandis
Præcipitant curæ, turbataque funere mens est,
Vota deûm primo victor solvebat Eoo.
Ingentem quercum decisis undique ramis
Constituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuvias; tibi, magne, tropæum,
Bellipotens; aptat rorantes sanguine cristas,
Telaque trunca viri, et bis sex thoraca petitum
Perfossumque locis clypeumque ex ære sinistræ
Subligat, atque ensem collo suspendit eburnum.
Tum socius, (namque omnis eum stipata tegebat
Turba ducum) sic incipiens, hortatur ovantes;
Maxima res effecta, viri, timor omnis abesto,
Quod superest; hæc sunt spolia, et de rege superbo
Primitiæ; manibusque meis Mezentius hic est.
Nunc iter ad regem nobis murosque Latinos.
Arma parate, animis et spe præsumite bellum;
Ne qua mora ignaros, ubi primum vellere signa
Annuerint superi, pubemque educere castris,
Impediat, segnesve metu sententia tardet.
Interea socios inhumataque corpora terræ
Mandemus; qui solus honos Acheronte sub imo est.
Ite, ait; egregias animas, quæ sanguine nobis
Hanc patriam peperere suo, decorate supremis
Muneribus; mœstamque Evandri primus ad urbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abstulit atra dies, et funere mersit acerbo.
Sic ait illacrymans, recipitque ad limina gressum;
Corpus ubi exanimi positum Pallantis Acœtes
Servabat senior, qui Parrhasio Evandro
Armiger ante fuit; sed non felicibus æque
Tum comes auspiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulumque manus Troianaque turba,
Et mœstum Iliades crinem de more solutæ.
Ut vero Æneas foribus sese intulit altis,
Ingentem gemitum tunsis ad sidera tollunt
Pectoribus, mœstoque immugit regia luctu.
Ipse, caput nivei fultum Pallantis et ora
Ut vidit, levique patens in pectore vulnus
Cuspidis Ausoniæ, lacrymis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miserande puer, cum læta veniret,
Invidit Fortuna mihi, ne regna videres
Nostra, neque ad sedes victor veherere paternas?
Non hæc Evandro de te promissa parenti
Discedens dederam, cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuensque moneret
Acres esse viros, cum dura prœlia gente.
Et nunc ille quidem, spe multum captus inani,
Fors et vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos iuvenem exanimum, et nil iam cœlestibus ullis
Debentem, vano mœsti comitamur honore.
Infelix, nati funus crudele videbis!
Hi nostri reditus, exspectatique triumphi?
Hæc mea magna fides? At non, Evandre, pudendis
Vulneribus pulsum adspicies: nec sospite dirum
Optabis nato funus pater. Hei mihi! quantum
Præsidium Ausonia, et quantum tu perdis, Iule!
Hæc ubi deflevit, tolli miserabile corpus
Imperat, et toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui supremum comitentur honorem,
Intersintque patris lacrymis; solatia luctus
Exigua ingentis, misero sed debita patri.
Haud segnes alii crates et molle feretrum
Arbuteis texunt virgis et vimine querno,
Exstructosque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuvenem agresti sublimem stramine ponunt;
Qualem virgineo demessum pollice florem,
Seu mollis violæ, seu languentis hyacinthi;
Cui neque fulgor adhuc, nec dum sua forma, recessit;
Non iam mater alit tellus, viresque ministrat.
Tunc geminas vestes, auroque ostroque rigentes,
Extulit Æneas; quas illi læta laborum,
Ipsa suis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, et tenui telas discreverat auro:
Harum unam iuveni supremum mœstus honorem
Induit, arsurasque comas obnubit amictu;

Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, et longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos, et tela, quibus spoliaverat hostem:
Vinxerat et post terga manus, quos mitteret umbris
Inferias, cæso sparsuros sanguine flammam;
Indutosque iubet truncos hostilibus armis
Ipsos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix ævo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis, nunc unguibus ora;
Sternitur et toto proiectus corpore terræ.
Ducunt et Rutulo perfusos sanguine currus.
Post bellator equus, positis insignibus, Æthon
It lacrymans, guttisque humectat grandibus ora.
Hastam alii galeamque ferunt; nam cætera Turnus
Victor habet. Tum mœsta phalanx, Teucrique sequuntur,
Tyrrhenique duces, et versis Arcades armis.
Postquam omnis longe comitum processerat ordo,
Substitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrymas eadem horrida belli
Fata vocant. Salve æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. Nec plura effatus, ad altos
Tendebat muros, gressumque in castra ferebat.
Iamque oratores aderant ex urbe Latina,
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fusa iacebant,
Redderet, ac tumulo sineret succedere terræ;
Nullum cum victis certamen et æthere cassis;
Parceret hospitibus quondam socerisque vocatis.
Quos bonus Æneas, haud adspernanda precantes,
Prosequitur venia, et verbis hæc insuper addit:
Quænam vos tanto fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis et Martis sorte peremtis
Oratis? equidem et vivis concedere vellem.
Nec veni, nisi fata locum sedemque dedissent;
Nec bellum cum gente gero: rex nostra reliquit
Hospitia, et Turni potius se credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat se opponere morti.
Si bellum finire manu, si pellere Teucros
Apparat, his mecum decuit concurrere telis;
Vixet, cui vitam deus aut sua dextra dedisset.
Nunc ite, et miseris supponite civibus ignem.
Dixerat Æneas. Olli obstupuere silentes;
Conversique oculos inter se atque ora tenebant.
Tum senior, semperque odiis et crimine Drances
Infensus iuveni Turno, sic ore vicissim
Orsa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane! quibus cœlo te laudibus æquem?
Iustitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad urbem:
Et te, si qua viam dederit fortuna, Latino
Iungemus regi. Quærat sibi fœdera Turnus.
Quin et fatales murorum attollere moles,
Saxaque subvectare humeris Troiana iuvabit.
Dixerat hæc, unoque omnes eadem ore fremebant.
Bis senos pepigere dies, et, pace sequestra,
Per silvas Teucri, mixtique impune Latini,
Erravere iugis. Ferro sonat icta bipenni
Fraxinus; evertunt actas ad sidera pinus;
Robora nec cuneis et olentem scindere cedrum,
Nec plaustris cessant vectare gementibus ornos.
Et iam Fama volans, tanti prænuntia luctus,
Evandrum Evandrique domos et mœnia complet,
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere; et de more vetusto
Funereas rapuere faces: lucet via longo
Ordine flammarum, et late discriminat agros:
Contra turba Phrygum veniens plangentia iungunt
Agmina: quæ postquam matres succedere tectis
Viderunt, mœstam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis est vis ulla tenere;
Sed venit in medios. Feretro Pallanta reposto (que,
Procubuit super, atque hæret lacrymansque gemens-
Et vix tandem voci laxata dolore est:
Non hæc, o Palla, dederas promissa parenti.
Cautius ut sævo velles te credere Marti!
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine posset.
Primitiæ iuvenis miseræ! bellique propinqui
Dura rudimenta! et nulli exaudita deorum
Vota precesque meæ! tuque, o sanctissima coniux,
Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
Obruerent Rutuli telis! animam ipse dedissem;
Atque hæc pompa domum me, non Pallanta, referret!
Nec vos arguerim, Teucri, nec fœdera, nec, quas
Iunximus hospitio, dextras: sors ista senectæ
Debita erat nostræ. Quod si immatura manebat
Mors natum, cæsis Volscorum millibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidisse iuvabit.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, et quam magni Phryges, et quam
Tyrrhenique duces, Tyrrhenum exercitus omnis.
Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera leto.
Tu quoque nunc stares immanis truncus in armis,
Esset par ætas, et idem si robur ab annis,
Turne. Sed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, et hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror invisam, Pallante perempto,
Dextera causa tua est; Turnum natoque patrique
Quam debere vides. Meritis vacat hic tibi solus
Fortunæque locus. Non vitæ gaudia quæro;
Nec fas; sed nato Manes perferre sub imos.
Aurora interea miseris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Iam pater Æneas, iam curvo in litore Tarcho,
Constituere pyras. Huc corpora quisque suorum
More tulere patrum; subiectisque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accensos, cincti fulgentibus armis,
Decurrere rogos; ter mœstum funeris ignem
Lustravere in equis; ululatusque ore dedere.
Spargitur et tellus lacrymis, sparguntur et arma.
It cœlo clamorque virûm clangorque tubarum.
Hinc alii spolia occisis derepta Latinis
Coniiciunt igni; galeas, ensesque decoros,
Frenaque, ferventesque rotas; pars munera nota,
Ipsorum clypeos, et non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora Morti;
Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. Tum litore toto
Ardentes spectant socios, semiustaque servant
Busta; neque avelli possunt, nox humida donec
Invertit cœlum stellis fulgentibus aptum.
Nec minus et miseri diversa in parte Latini
Innumeras struxere pyras, et corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, avectaque partim
Finitimos tollunt in agros, urbique remittunt;
Cætera, confusæque ingentem cædis acervum,
Nec numero nec honore, crémant; tunc undique vasti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimoverat umbram:
Mœrentes altum cinerem et confusa ruebant
Ossa focis, lepidoque onerabant aggere terræ.
Iam vero in tectis, prædivitis urbe Latini,
Præcipuus fragor, et longi pars maxima luctus.
Hic matres, miseræque nurus, hic cara sororum

Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
Dirum exsecrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipsum armis, ipsumque iubent decernere ferro,
Qui regnum Italiæ et primos sibi poscat honores.
Ingravat hæc sævus Drances, solumque vocari
Testatur, solum posci in certamina Turnum.
Multa simul contra variis sententia dictis
Pro Turno; et magnum reginæ nomen obumbrat;
Multa virum meritis sustentat fama tropæis.
Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce, super mœsti magna Diomedis ab urbe
Legati responsa ferunt; nihil omnibus actum
Tantorum impensis operum; nil dona, neque aurum,
Nec magnas valuisse preces; alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petendam.
Deficit ingenti luctu rex ipse Latinus.
Fatalem Æneam manifesto numine ferri,
Admonet ira deûm, tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primosque suorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit.
Olli convenere, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis. Sedet in mediis et maximus ævo,
Et primus sceptris, haud læta fronte, Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex urbe remissos,
Quæ referant, fari iubet, et responsa reposcit
Ordine cuncta suo. Tum facta silentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit:
Vidimus, o cives, Diomede Argivaque castra;
Atque iter emensi casus superavimus omnes;
Contigimusque manum, qua concidit Ilia tellus.
Ille urbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis arvis.
Postquam introgressi, et coram data copia fandi,
Munera præferimus, nomen patriamque docemus;
Qui bellum intulerint, quæ causa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido sic reddidit ore:
O fortunatæ gentes, Saturnia regna,
Antiqui Ausonii, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, suadetque ignota lacessere bella?
Quicunque Iliacos ferro violavimus agros,
(Mitto ea, quæ muris bellando exhausta sub altis,
Quos Simois premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia et scelerum pœnas expendimus omnes,
Vel Priamo miseranda manus: scit triste Minervæ
Sidus, et Euboicæ cautes, ultorque Caphereus.
Militia ex illa diversum ad litus adacti,
Atrides Protei Menelaus ad usque columnas
Exsulat; Ætnæos vidit Cyclopas Ulysses.
Regna Neoptolemi referam, versosque penates
Idomenei, Libycone habitantes litore Locros?
Ipse Mycenæus magnorum ductor Achivum
Coniugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit; devictam Asiam subsedit adulter.
Invidisse deos, patriis ut redditus aris
Coniugium optatum et pulchram Calydona viderem!
Nunc etiam horribili visu portenta sequuntur;
Et socii amissi petierunt æthera pennis,
Fluminibusque vagantur aves (heu dira meorum
Supplicia!) et scopulos lacrymosis vocibus implent.
Hæc adeo ex illo mihi iam speranda fuerunt
Tempore, cum ferro cœlestia corpora demens
Appetii, et Veneris violavi vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad tales impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris ullum post eruta bellum
Pergama; nec veterum memini lætorve malorum.
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad Æneam. Stetimus tela aspera contra,
Contulimusque manus: experto credite, quantus
In clypeum assurgat, quo tu bine torqueat hastam.
Si duo præterea tales Idæa tulisset
Terra viros, ultro Inachias venisset ad urbes
Dardanus, et versis lugeret Græcia fatis.
Quidquid apud duræ cessatum est mœnia Troiæ,
Hectoris Æneæque manu victoria Graiûm
Hæsit, et in decimum vestigia retulit annum.
Ambo animis, ambo insignes præstantibus armis;
Hic pietate prior. Coeant in fœdera dextræ,
Qua datur: ast, armis concurrant arma, cavete.
Et responsa simul quæ sint, rex optime, regis
Audisti, et quæ sit magno sententia bello.
Vix ea legati; varinsque per ora cucurrit
Ausonidûm turbata fremor; ceu, saxa morantur
Cum rapidos amnes, fit clauso gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus undis.
Ut primum placati animi, et trepida ora quierunt,
Præfatus divos solio rex infit ab alto:
Ante equidem summa de re statuisse, Latini,
Et vellem, et fuerat melius; non tempore tali
Cogere concilium, cum muros assidet hostis.
Bellum importunum, cives, cum gente deorum
Invictisque viris gerimus, quos nulla fatigant
Prœlia, nec victi possunt absistere ferro.
Spem, si quam adscitis Ætolûm habuistis in armis,
Ponite; spes sibi quisque. Sed, hæc quam angusta, vi-
Cætera qua rerum iaceant perculsa ruina, (detis.
Ante oculos interque manus sunt omnia vestras.
Nec quemquam incuso. Potuit quæ plurima virtus
Esse, fuit. Toto certatum est corpore regni.
Nunc adeo, quæ sit dubiæ sententia menti,
Expediam, et paucis (animos adhibete) docebo.
Est antiquus ager Tusco mihi proximus amni,
Longus, in occasum, fines super usque Sicanos;
Aurunci Rutulique serunt, et vomere duros
Exercent colles, atque horum asperrima pascunt.
Hæc omnis regio, et celsi plaga pinea montis,
Cedat amicitiæ Teucrorum; et fœderis æquas
Dicamus leges, sociosque in regna vocemus;
Considant, si tantus amor, et mœnia condant.
Sin alios fines aliamque capessere gentem
Est animus, possuntque solo decedere nostro,
Bis denas Italo texamus robore naves,
Seu plures complere valent: iacet omnis ad undam
Materies: ipsi numerumque modumque carinis
Præcipiant; nos æra, manus, navalia demus.
Præterea, qui dicta ferant, et fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet, pacisque manu prætendere ramos;
Munera portantes aurique eborisque talenta,
Et sellam regni trabeamque insignia nostri.
Consulite in medium, et rebus succurrite fessis.
Tum Drances idem infensus, quem gloria Turni
Obliqua invidia stimulisque agitabat amaris,
Largus opum, et lingua melior, sed frigida bello
Dextera, consiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens; genus huic materna superbum
Nobilitas dabat, incertum de patre ferebat;
Surgit, et his onerat dictis atque aggerat iras:
Rem nulli obscuram, nostræ nec vocis egentem,
Consulis, o bone rex. Cuncti se scire fatentur,
Quid fortuna ferat populi; sed dicere mussant.
Det libertatem fandi, flatusque remittat,
Cuius ob auspicium infaustum moresque sinistros
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidisse ducum, totamque videmus
Consedisse urbem luctu, dum Troia tentat
Castra, fugæ fidens, et cœlum territat armis.
Unum etiam donis istis, quæ plurima mitti

Dardanidis dicique iubes, unum, optime regum,
Adiicias; nec te ullius violentia vincat,
Quin natam egregio genero dignisque hymenæis
Des, pater, et pacem hanc æterno fœdere iungas.
Quod si tantus habet mentes et pectora terror,
Ipsum obtestemur, veniamque oremus ab ipso;
Cedat, ius proprium regi patriæque remittat.
Quid miseros toties in aperta pericula cives
Proiicis, o Latio caput horum et causa malorum?
Nulla salus bello: pacem te poscimus omnes,
Turne; simul pacis solum inviolabile pignus.
Primus ego, invisum quem tu tibi fingis, et esse
Nil moror, en, supplex venio. Miserere tuorum,
Pone animos, et pulsus abi. Sat funera fusi
Vidimus, ingentes et desolavimus agros.
Aut, si fama movet, si tantum pectore robur
Concipis, et si adeo dotalis regia cordi est,
Aude, atque adversum fidens fer pectus in hostem.
Scilicet, ut Turno contingat regia coniux,
Nos, animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis! Et iam tu, si qua tibi vis,
Si patrii quid Martis habes, illum adspice contra,
Qui vocat.

Talibus exarsit dictis violentia Turni;
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces:
Larga quidem, Drance, semper tibi copia fandi
Tum, cum bella manus poscunt; patribusque vocatis
Primus ades. Sed non replenda est curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum distinet hostem
Agger murorum, nec inundant sanguine fossæ.
Proinde tona eloquio, solitum tibi; meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot stragis acervos
Teucrorum tua dextra dedit, passimque tropæis
Insignis agros. Possit quid vivida virtus,
Experiare licet; nec longe scilicet hostes
Quærendi nobis; circumstant undique muros.
Imus in adversos? quid cessas? an tibi Mavors
Ventosa in lingua pedibusque fugacibus istis
Semper erit?
Pulsus ego? aut quisquam merito, fœdissime, pulsum
Arguet, Haco tumidum qui crescere Thybrim
Sanguine, et Evandri totam cum stirpe videbit
Procubuisse domum, atque exutos Arcadas armis?
Haud ita me experti Bitias et Pandarus ingens,
Et quos mille die victor sub Tartara misi,
Inclusus muris, hostilique aggere septus.
Nulla salus bello! Capiti cane talia demens
Dardanio, rebusque tuis. Proinde omnia magno
Ne cessa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ; contra premere arma Latini.
Nunc et Myrmidonum proceres Phrygia arma tremiscunt,
Nunc et Tydides, et Larissæus Achilles;
Amnis et Hadriacas retro fugit Aufidus undas.
Vel cum se pavidum contra mea iurgia fingit
Artificis scelus, et formidine crimen acerbat.
Numquam animam talem dextra hac (absiste moveri)
Amittes; habitet tecum, et sit pectore in isto.
Nunc ad te, et tua magna, pater, consulta revertor.
Si nullam nostris ultra spem ponis in armis;
Si tam deserti sumus, et semel agmine verso
Funditus occidimus, neque habet fortuna regressum;
Oremus pacem, et dextras tendamus inertes;
Quamquam, o! si solitæ quidquam virtutis adesset,
Ille mihi ante alios fortunatusque laborum,
Egregiusque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, et humum semel ore momordit.
Sin et opes nobis, et adhuc intacta iuventus,
Auxilioque urbes Italæ populique supersunt;
Sin et Troianis cum multo gloria venit
Sanguine; sunt illis sua funera, parque per omnes
Tempestas; cur indecores in limine primo
Deficimus? cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variique labor mutabilis ævi
Rettulit in melius; multos alterna revisens
Lusit, et in solido rursus Fortuna locavit.
Non erit auxilio nobis Ætolus et Arpi:
At Messapus erit, felixque Tolumnius, et quos
Tot populi misere duces; nec tarda sequetur
Gloria delectos Latio et Laurentibus agris.
Est et Volscorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, et florentes ære catervas.
Quod si me solum Teucri in certamina poscunt,
Idque placet, tantumque bonis communibus obsto,
Non adeo has exosa manus Victoria fugit,
Ut tanta quidquam pro spe tentare recusem.
Ibo animis contra; vel magnum præstet Achillem,
Factaque Vulcani manibus paria induat arma
Ille licet. Vobis animam hanc soceroque Latino
Turnus ego, haud ulli veterum virtute secundus,
Devovi. Solum Æneas vocat. Et, vocet, oro.
Nec Drances potius, sive est hæc ira deorum,
Morte luat; sive est virtus et gloria, tollat.

Illi hæc inter se dubiis de rebus agebant
Certantes; castra Æneas aciemque movebat.
Nuntius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magnisque urbem terroribus implet:
Instructos acie Tiberino a flumine Teucros,
Tyrrhenamque manum, totis descendere campis.
Extemplo turbati animi, concussaque vulgi
Pectora, et arrectæ stimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poscunt; fremit arma iuventus;
Flent mœsti mussantque patres. Hic undique clamor
Dissensu vario magnus se tollit in auras;
Haud secus, atque alto in luco cum forte catervæ
Consedere avium, piscosove amne Padusæ
Dant sonitum rauci per stagna loquacia cycni.
Immo, ait, o cives, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, et pacem laudate sedentes:
Illi armis in regna ruunt. Nec plura locutus
Corripuit sese, et tectis citus extulit altis.
Tu, Voluse, armari Volscorum edice maniplis;
Duc, ait, et Rutulos. Equitem, Messapus, in armis,
Et cum fratre Coras, latis diffundite campis.
Pars aditus urbis firment, turresque capessant:
Cætera, qua iusso, mecum manus inferat arma.
Ilicet in muros tota discurritur urbe.
Concilium ipse pater et magna incepta Latinus
Deserit, ac tristi turbatus tempore differt;
Multaque se incusat, qui non acceperit ultro
Dardanium Æneam, generumque adsciverit urbi.
Præfodiunt alii portas, aut saxa sudesque
Subvectant. Bello dat signum rauca cruentum
Buccina. Tum muros varia cinxere corona
Matronæ puerique; vocat labor ultimus omnes.
Necnon ad templum summasque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterva,
Dona ferens; iuxtaque comes Lavinia virgo,
Causa mali tanti, oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, et templum thure vaporant;
Et mœstas alto fundunt de limine voces:
Armipotens, præses belli, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygii prædonis, et ipsum
Pronum sterne solo, portisque effunde sub altis.

Cingitur ipse furens certatim in prœlia Turnus.
Iamque adeo Rutulum thoraca indutus aenis
Horrebat squamis, surasque incluserat auro,
Tempora nudus adhuc; lateriique accinxerat ensem;
Fulgebatque alta decurrens aureus arce;

Exsultatque animis, et spe iam præcipit hostem:
Qualis, ubi abruptis fugit præsepia vinclis,
Tandem liber, equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in pastus armentaque tendit equarum,
Aut, assuetus aquæ perfundi flumine noto,
Emicat, arrectisque fremit cervicibus alte
Luxurians; ludunt que iubæ per colla, per armos.
Obvia cui, Volscorum acie comitante, Camilla
Occurrit, portisque ab equo regina sub ipsis
Desiluit; quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis; tum talia fatur:
Turne, sui merito si qua est fiducia forti,
Audeo, et Æneadûm promitto occurrere turmæ,
Solaque Tirrhenos equites ire obvia contra.
Me sine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros subsiste, et mœnia serva.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ, virgo! quæ dicere grates,
Quasve referre parem? sed nunc, est omnia quando
Iste animus supra, mecum partire laborem.
Æneas, ut fama fidem missique reportant
Exploratores, equitum levia improbus arma
Præmisit, quaterent campos: ipse ardua montis
Per deserta iugo superans adventat ad urbem.
Furta paro belli convexo in tramite silvæ,
Ut bivias armato obsidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe signis;
Tecum acer Messapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburnique manus: ducis et tu concipe curam.
Sic ait, et paribus Messapum in prœlia dictis
Hortatur, sociosque duces; et pergit in hostem.
Est curvo anfractu valles, accommoda fraudi
Armorumque dolis; quam densis frondibus atrum
Urget utrimque latus; tenuis quo semita ducit,
Angustæque ferunt fauces aditusque maligni.
Hanc super, in speculis summoque in vertice montis,
Planities iguota iacet, tutique receptus;
Seu dextra lævaque velis occurrere pugnæ,
Sive instare iugis, et grandia volvere saxa.
Huc iuvenis nota fertur regione viarum;
Arripuitque locum, et silvis insedit iniquis.
Velocem interea superis in sedibus Opim,
Unam ex virginibus sociis sacraque caterva,
Compellabat, et has tristes Latonia voces
Ore dabat: Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, et nostris nequidquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias: neque enim novus iste Dianæ
Venit amor, subitaque animum dulcedine movit.
Pulsus ob invidiam regno viresque superbas
Priverno antiqua Metabus cum excederet urbe,
Infantem, fugiens media inter prœlia belli,
Sustulit exsilio comitem, matrisque vocavit
Nomine Casmillæ, mutata parte, Camillam.
Ipse, sinu præ se portans, iuga longa petebat
Solorum nemorum; tela undique sæva premebant,
Et circumfuso volitabant milite Volsci.
Ecce, fugæ medio, summis Amasenus abundans
Spumabat ripis; tantus se nubibus imber
Ruperat. Ille, innare paraus, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. Omnia secum
Versanti subito vix hæc sententia sedit:
Telum immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, solidum nodis et robore cocto;
Huic natam, libro et silvestri subere clausam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat hastæ;
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:
Alma, tibi hanc, nemorum cultrix, Latonia virgo,
Ipse pater famulam voveo; tua prima per auras
Tela tenens supplex hostem fugit. Accipe, testor,
Diva, tuam, quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, et adducto contortum hastile lacerto
Immittit: sonuere undæ; rapidum super amnem
Infelix fugit in iaculo stridente Camilla.
At Metabus, magna propius iam urgente caterva,
Dat sese fluvio, atque hastam cum virgine victor
Gramineo, donum Triviæ, de cæspite vellit.
Non illum tectis ullæ, non mœnibus, urbes
Accepere, neque ipse manus feritate dedisset:
Pastorum et solis exegit montibus ævum.
Hic natam, in dumis interque horrentia lustra,
Armentalis equæ mammis et lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens ubera labris.
Utque pedum primis infans vestigia plantis
Institerat, iaculo palmas oneravit acuto;
Spiculaque ex humero parvæ suspendit et arcum.
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuviæ per dorsum a vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torsit,
Et fundam tereti circum caput egit habena;
Strymoniamque gruem, aut album deiecit olorem.
Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optavere nurum. Sola contenta Diana,
Æternum telorum et virginitatis amorem
Intemerata colit. Vellem haud correpta fuisset
Militia tali, conata lacessere Teucros:
Cara mihi, comitumque foret nunc una mearum.
Verum age, quandoquidem fatis urgetur acerbis,
Labere, Nympha, polo, finesque invise Latinos,
Tristis ubi infausto committitur omine pugna.
Hæc cape, et ultricem pharetra deprome sagittam:
Hac, quicumque sacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italusve, mihi pariter det sanguine pœnas.
Post ego nube cava miserandæ corpus et arma
Inspoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leves cœli delapsa per auras
Insonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Troiana propinquat,
Etruscique duces, equitumque exercitus omnis;
Compositi numero in turmas. Fremit æquore toto
Insultans sonipes, et pressis pugnat habenis
Huc obversus et huc; tum late ferreus hastis
Horret ager, campique armis sublimibus ardent.
Necnon Messapus contra, celeresque Latini,
Et cum fratre Coras, et virginis ala Camillæ,
Adversi campo apparent, hastasque reductis
Protendunt longe dextris, et spicula vibrant;
Adventusque virûm fremitusque ardescit equorum.
Iamque intra iactum teli progressus uterque
Substiterat; subito erumpunt clamore, frementesque
Exhortantur equos; fundunt simul undique tela
Crebra nivis ritu, cœlumque obtexitur umbra.
Continuo adversis Tyrrhenus et acer Aconteus
Connixi incurrunt hastis, primique ruinam
Dant sonitu ingenti, perfractaque quadrupedantum
Pectora pectoribus rumpunt. Excussus Aconteus,
Fulminis in morem, aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, et vitam dispergit in auras.
Extemplo turbatæ acies, versique Latini
Reiiciunt parmas, et equos ad mœnia vertunt.
Troes agunt; princeps turmas inducit Asylas.
Iamque propinquabant portis, rursusque Latini
Clamorem tollunt, et mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penitusque datis referuntur habenis:
Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, scopulosque superiacit undam
Spumeus, extremamque sinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æstu revoluta resorbens,
Saxa, fugit, litusque vado labente relinquit.

Bis Tusci Rutulos egere ad mœnia versos;
Bis reiecti armis respectant terga tegentes.
Tertia sed postquam congressi in prœlia, totas
Implicuere inter se acies, legitque virum vir;
Tum vero et gemitus morientum, et sanguine in alto
Armaque, corporaque, et permixti cæde virorum
Semianimes volvuntur equi; pugna aspera surgit.
Orsilochus Remuli, quando ipsum horrebat adire,
Hastam intorsit equo, ferrumque sub aure reliquit;
Quo sonipes ictu furit arduus, altaque iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura:
Volvitur ille excussus humi. Catillus Iolan,
Ingentemque animis, ingentem corpore et armis
Deiicit Herminium; nudo cui vertice fulva
Cæsaries, nudique humeri; nec vulnera terrent;
Tantus in arma patet. Latos huic hasta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.
Funditur ater ubique cruor: dant funera ferro
Certantes, pulchramque petunt per vulnera mortem.
At medias inter cædes exsultat Amazon,
Unum exserta latus pugnæ, pharetrata Camilla;
Et nunc lenta manu spargens hastilia densat;
Nunc validam dextra rapit indefessa bipennem.
Aureus ex humero sonat arcus, et arma Dianæ.
Illa etiam, si quando in tergum pulsa recessit,
Spicula converso fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque, et æratam quatiens Tarpeia securim,
Italides; quas ipsa decus sibi dia Camilla
Delegit, pacisque bonas bellique ministras:
Quales Threiciæ cum flumina Thermodontis
Pulsant, et pictis bellantur Amazones armis;
Seu circum Hippolyten, seu cum se Martia curru
Pentesilea refert, magnoque ululante tumultu
Femineæ exsultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem postremum, aspera virgo,
Deiicis? aut quot humi morientia corpora fundis?
Eunæum Clytio primum patre; cuius apertum
Adversi longa transverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens rivos cadit, atque cruentam
Mandit humum, moriensque suo se in vulnere versat.
Tum Lirim, Pagasumque super, quorum alter habenas
Suffosso revolutus equo dum colligit, alter
Dum subit, ac dextram labenti tendit inermem,
Præcipites pariterque ruunt. His addit Amastrum
Hippotaden; sequiturque incumbens cominus hasta
Tereaque, Harpalycumque, et Demophoonta, Chromimque;
Quotque emissa manu contorsit spicula virgo,
Tot Phrygii cecidere viri. Procul Ornytus armis
Ignotis, et equo venator lapyge fertur;
Cui pellis latos humeros erecta iuvenco
Pugnatori operit; caput ingens oris hiatus
Et malæ texere lupi cum dentibus albis,
Agrestisque manus armat sparus. Ipse catervis
Vertitur in mediis, et toto vertice supra est.
Hunc illa exceptum (neque enim labor, agmine verso)
Traiicit, et super hæc inimico pectore fatur:
Silvis te, Tyrrhene, feras agitare putasti?
Advenit, qui vestra dies muliebribus armis
Verba redarguerit. Nomen tamen haud leve patrum
Manibus hoc referes, telo cecidisse Camillæ.
Protenus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrûm
Corpora: sed Buten, aversum cuspide fixit
Loricam galeamque inter, qua colla sedentis
Lucent, et lævo dependet parma lacerto;
Orsilochum, fugiens magnumque agitata per orbem,
Eludit gyro interior, sequiturque sequentem;
Tum validam perque arma viro perque ossa securim,
Altior exsurgens, oranti et multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit hunc, subitoque adspectu territus hæsit,
Apenninicolæ bellator filius Anni,
Haud Ligurum extremus, dum fallere fata sinebant.
Isque, ubi se nullo iam cursu evadere pugnæ
Posse, neque instantem reginam avertere, cernit,
Consilio versare dolos ingressus et astu,
Incipit hæc: Quid tam egregium, si femina forti
Fidis equo? dimitte fugam, et te comminus æquo
Mecum crede solo, pugnæque accinge pedestri:
Iam nosces, ventosa ferat cui gloria laudem.
Dixit. At illa furens, acrique accensa dolore,
Tradit equum comiti, paribusque resistit in armis,
Ense pedes nudo, paraque interrita parma.
At iuvenis, vicisse dolo ratus, avolat ipse,
(Haud mora) conversisque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, frustraque animis elate superbis,
Nequiquam patrias tentasti lubricus artes;
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, et pernicibus ignea plantis
Transit equum cursu, frenisque adversa prehensis
Congreditur, pœnasque inimico ex sanguine sumit:
Quam facile accipiter saxo sacer ales ab alto
Consequitur pennis sublimem in nube columbam,
Comprensamque tenet, pedibusque evisceral uncis;
Tum cruor et vulsæ labuntur ab æthere plumæ.
At non hæc nullis hominum sator atque deorum
Observans oculis summo sedet altus Olympo.
Tyrrhenum genitor Tarchonem in prœlia sæva
Suscitat, et stimulis haud mollibus iniicit iras.
Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarcho
Fertur equo, variisque instigat vocibus alas,
Nomine quemque vocans; reficitque in prœlia pulsos.
Quis metus, o nunquam dolituri, o semper inertes
Tyrrheni, quæ tanta animis ignavia venit?
Femina palantes agit, atque hæc agmina vertit?
Quo ferrum, quidve hæc gerimus tela irrita dextris?
At non in Venerem segnes, nocturnaque bella,
Aut, ubi curva choros indixit tibia Bacchi,
Exspectare dapes, et plenæ pocula mensæ;
Hic amor, hoc studium; dum sacra secundus haruspex
Nuntiet, ac lucos vocet hostia pinguis in altos.
Hæc effatus, equum in medios, moriturus et ipse,
Concitat, et Venulo adversum se turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra complectitur hostem,
Et gremium ante suum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor; cunctique Latini
Convertere oculos. Volat igneus æquore Tarcho,
Arma virumque ferens; tum summa ipsius ab hasta
Defringit ferrum, et partes rimatur apertas,
Qua vulnus letale ferat: contra ille repugnans
Sustinet a iugulo dextram, et vim viribus exit.
Utque volans alte raptum cum fulva draconem
Fert aquila, implicuitque pedes, atque unguibus hæsit:
Saucius at serpens sinuosa volumina versat,
Arrectisque horret squamis, et sibilat ore,
Arduus insurgens: illa haud minus urget obunco
Luctantem rostro; simul æthera verberat alis:
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarcho
Portat ovans. Ducis exemplum eventumque secuti
Mæonidæ incurrunt. Tum fatis debitus Arruns
Velocem iaculo et multa prior arte Camillam
Circuit, et, quæ sit fortuna facillima, tentat.
Qua se cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Arruns subit, et tacitus vestigia lustrat;
Qua victrix redit illa, pedemque ex hoste reportat,
Hac iuvenis furtim celeres detorquet habenas.

Hos aditus, iamque hos aditus, omnemque pererrat
Undique circuitum; et certam quatit improbus hastam.
Forte sacer Cybelæ Chloreus, olimque sacerdos,
Insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum, quem pellis, aenis
In plumam squamis, auro conserta tegebat.
Ipse, peregrina ferrugine clarus et ostro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu;
Aureus ex humeris sonat arcus, et aurea vati
Cassida; tum croceam chlamydemque sinusque crepantes
Carbaseos fulvo in nodum collegerat auro,
Pictus acu tunicas, et barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, sive ut templis præfigeret arma
Troia, captivo sive ut se ferret in auro
Venatrix, unum ex omni certamine pugnæ
Cæca sequebatur; totumque incauta per agmen
Femineo prædæ et spoliorum ardebat amore;
Telum ex insidiis cum tandem tempore capto
Concitat, et superos Arruns sic voce precatur:
Summe deûm, sancti custos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor acervo
Pascitur; et medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus vestigia pruna;
Da, Pater, hoc nostris aboleri dedecus armis,
Omnipotens. Non exuvias, pulsæve tropæum
Virginis, aut spolia ulla peto. Mihi cætera laudem
Facta ferent. Hæc dira meo dum vulnere pestis
Pulsa cadat, patrias remeabo inglorius urbes.
Audiit, et voti Phœbus succedere partem
Mente dedit; partem volucres dispersit in auras.
Sterneret ut subita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti: reducem ut patria alta videret,
Non dedit; inque Notos vocem vertere procellæ.
Ergo, ut missa manu sonitum dedit hasta per auras,
Convertere animos acres, oculosque tulere,
Cuncti ad reginam Volsci. Nihil ipsa neque auræ
Nec sonitus memor, aut venientis ab æthere teli;
Hasta sub exsertam donec perlata papillam
Hæsit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamque ruentem
Suscipiunt. Fugit ante omnes exterritus Arruns,
Lætitia mixtoque metu; nec iam amplius hastæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica sequantur,
Continuo in montes se se avius abdidit altos,
Occiso pastore, lupus, magnove iuvenco,
Conscius audacis facti, caudamque remulcens
Subiecit pavitantem utero, silvasque petivit:
Haud secus ex oculis se turbidus abstulit Arruns,
Contentusque fuga mediis se immiscuit armis.
Illa manu moriens telum trahit: ossa sed inter
Ferreus ad costas alto stat vulnere mucro.
Labitur exsanguis; labuntur frigida leto
Lumina; purpureus quondam color ora reliquit.
Tum sic exspirans Accam, ex æqualibus unam,
Alloquitur; fida ante alias quæ sola Camillæ;
Quicum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca soror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, et tenebris nigrescunt omnia circum.
Effuge, et hæc Turno mandata novissima perfer:
Succedat pugnæ, Troianosque arceat urbe.
Iamque vale. Simul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non sponte fluens. Tum frigida toto
Paulatim exsolvit se corpore, lentaque colla,
Et captum leto posuit caput, arma relinquens;
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.
Tum vero immensus surgens ferit aurea clamor
Sidera; deiecta crudescit pugna Camilla;
Incurrunt densi simul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenique duces, Evandrique Arcades alæ.
At Triviæ custos iamdudum in montibus Opis
Alta sedet summis, spectatque interrita pugnas.
Utque procul medio iuvenum in clamore furentum
Prospexit tristi multatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu! nimium, virgo, nimium crudele luisti
Supplicium, Teucros conata lacessere bello;
Nec tibi desertæ in dumis coluisse Dianam
Profuit, aut nostras humero gessisse pharetras.
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema iam in morte; neque hoc sine nomine letum
Per gentes erit, aut famam patieris inultæ:
Nam quicumque tuum violavit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte sub alto
Regis Dercenni terreno ex aggere bustum
Antiqui Laurentis, opacaque ilice tectum;
Hic Dea se primum rapido pulcherrima nisu
Sistit, et Arruntem tumulo speculatur ab alto.
Ut vidit fulgentem armis, ac vana tumentem,
Cur, inquit, diversus abis? huc dirige gressum,
Huc perniture veni; capias ut digna Camillæ
Præmia. Tune etiam telis morieris Dianæ?
Dixit, et aurata volucrem Threissa sagittam
Depromsit pharetra, cornuque infensa tetendit,
Et duxit longe, donec curvata coirent
Inter se capita, et manibus iam tangeret æquis,
Læva aciem ferri, dextra nervoque papillam.
Extemplo teli stridorem aurasque sonantes
Audiit una Arruns, hæsitque in corpore ferrum.
Illum exspirantem socii atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in pulvere linquunt;
Opis ad æthereum pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amissa, levis ala Camillæ:
Turbati fugiunt Rutuli; fugit acer Atinas;
Disiectique duces desolatique manipli
Tuta petunt, et equis aversi ad mœnia tendunt.
Nec quisquam instantes Teucros letumque ferentes
Sustentare valet telis, aut sistere contra:
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus;
Quadrupedumque putrem cursu quatit ungula campum.
Volvitur ad muros caligine turbidus atra
Pulvis, et e speculis percussæ pectora matres
Femineum clamorem ad cœli sidera tollunt.
Qui cursu portas primi irrupere patentes,
Hos inimica super mixto premit agmine turba;
Nec miseram effugiunt mortem, sed limine in ipso,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum,
Confixi exspirant animas. Pars claudere portas;
Nec sociis aperire viam, nec mœnibus audent
Accipere orantes; oriturque miserrima cædes
Defendentum armis aditus, inque arma ruentum.
Exclusi, ante oculos lacrymantumque ora parentum,
Pars in præcipites fossas, urgente ruina,
Volvitur; immissis pars cæca et concita frenis
Arietat in portas et duros obiice postes.
Ipsæ de muris summo certamine matres
(Monstrat amor verus patriæ), ut videre Camillam,
Tela manu trepidæ iaciunt; ac robore duro
Stipitibus ferrum sudibusque imitantur obustis
Præcipites; primæque mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in silvis sævissimus implet
Nuntius, et iuveni ingentem fert Acca tumultum:
Deletas Volscorum acies, cecidisse Camillam,
Ingruere infensos hostes, et Marte secundo
Omnia corripuisse; metum iam ad mœnia ferri.
Ille furens (et sæva Iovis sic numina poscunt)
Deserit obsessos colles, nemora aspera linquit.
Vix e conspectu exierat, campumque tenebat,

Cum pater Æneas, saltus ingressus apertos,
Exsuperatque iugum, silvaque evadit opaca.
Sic ambo ad muros rapidi totoque feruntur
Agmine, nec longis inter se passibus absunt:
Ac simul Æneas fumantes pulvere campos
Prospexit longe, Laurentiaque agmina vidit;
Et sævum Æneam agnovit Turnus in armis,
Adventumque pedum flatusque audivit equorum.
Continuoque ineant pugnas et prœlia tentent,
Ni roseus fessos iam gurgite Phœbus Ibero
Tingat equos, noctemque die labente reducat.
Considunt castris ante urbem, et mœnia vallant.

Liber duodecimus

Turnus ut infractos adverso Marte Latinos
Defecisse videt, sua nunc promissa reposci,
Se signari oculis; ultrò implacabilis ardet,
Attolitque animos. Pœnorum qualis in arvis,
Saucius ille gravi venantum vulnere pectus,
Tum demum movet arma leo, gaudetque comantes
Excutiens cervicæ toros, fixumque latronis
Impavidus frangit telum, et fremit ore cruento:
Haud secus accenso gliscit violentia Turno.
Tum sic affatur regem, atque ita turbidus infit:
Nulla mora in Turno; nihil est quod dicta retractent
Ignavi Æneadæ; nec, quæ pepigere, recusent.
Congredior. Fer sacra, pater, et concipe fœdus.
Aut hac Dardanium dextra sub Tartara mittam,
Desertorem Asiæ (sedeant spectentque Latini),
Et solus ferro crimen commune refellam:
Aut habeat victos; cedat Lavinia coniux.
Olli sedato respondit corde Latinus:
O præstans animi iuvenis, quantum ipse feroci
Virtute exsuperas, tanto me impensius æquum est
Consulere, atque omnes metuentem expendere casus.
Sunt tibi regna patris Dauni, sunt oppida capta
Multa manu; necnon aurumque animusque Latino est;
Sunt aliæ inviptæ Latio et Laurentibus agris,
Nec genus indecores. Sine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis; simul hoc animo hauri.
Me natam nulli veterum sociare procorum
Fas erat; idque omnes divique hominesque canebant
Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Coniugis et mœstæ lacrymis, vincla omnia rupi:
Promissam eripui genero; arma impia sumsi.
Ex illo qui me casus, quæ, Turne, sequantur
Bella, vides; quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna vix urbe tuemur
Spes Italas; recalent nostro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc, campique ingentes ossibus albent.
Quo referor toties? quæ mentem insania mutat?
Si Turno exstincto socios sum adscire paratus,
Cur non incolumi potius certamina tollo?
Quid consanguinei Rutuli, quid cætera dicet
Italia, ad mortem si te (fors dicta refutet!)
Prodiderim, natam et connubia nostra petentem?
Respice res bello varias; miserere parentis
Longævi, quem nunc mœstum patria Ardea longe
Dividit. Haudquaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exsuperat magis, ægrescitque medendo.
Ut primum fari potuit, sic instituit ore:
Quam pro me curam geris, hanc precor, optime, pro
Deponas, letumque sinas pro laude pacisci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, et nostro sequitur de vulnere sanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Feminea tegat, et vanis sese occulat umbris.
At regina, nova pugnæ conterrita sorte,
Flebat; et ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrymas, per si quis Amatæ
Tangit honos animum (spes tu nunc una, senectæ
Tu requies miseræ; decus imperiumque Latini
Te penes; in te omnis domus inclinata recumbit);
Unum oro: desiste manum committere Teucris.
Qui te cumque manent isto certamine casus,
Et me, Turne, manent. Simul hæc invisa relinquam
Lumina, nec generum Æneam captiva videbo.
Accepit vocem lacrymis Lavinia matris
Flagrantes perfusa genas; cui plurimus ignem
Subiecit rubor, et calefacta per ora cucurrit.
Indum sanguineo veluti violaverit ostro
Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multa
Alba rosa; tales virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus;
Ardet in arma magis, paucisque affatur Amatam:
Ne, quæso, ne me lacrymis, neve omine tanto
Prosequere in duri certamina Martis euntem,
O mater! neque enim Turno mora libera mortis.
Nuntius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno
Haud placitura refer: Cum primum crastina cœlo
Puniceis invecta rotis Aurora rubescit,
Non Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quiescant
Et Rutulûm: nostro dirimamus sanguine bellum.
Illo quæratur coniux Lavinia campo.
Hæc ubi dicta dedit, rapidusque in tecta recessit,
Poscit equos, gaudetque tuens ante ora frementes,
Pilumno quos ipsa decus dedit Orithyia;
Qui candore nives anteirent, cursibus auras.
Circumstant properi aurigæ, manibusque lacessunt
Pectora plausa cavis, et colla comantia pectunt.
Ipse dehinc auro squalentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris; simul aptat habendo
Ensemque clypeumque et rubræ cornua cristæ;
Ensem, quem Dauno Ignipotens deus ipse parenti
Fecerat, et Stygia candentem tinxerat unda.
Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
Ædibus adstabat, validam vi corripit hastam,
Actoris Aurunci spolium; quassatque trementem,
Vociferans: Nunc, o nunquam frustrata vocatus
Hasta meos! nunc tempus adest; te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. Da sternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulsam
Semiviri Phrygis, et fœdare in pulvere crines
Vibratos calido ferro myrrhaque madentes.
His agitur furiis; totoque ardentis ab ore
Scintillæ absistunt: oculis micat acribus ignis
Mugitus veluti cum prima in prœlia taurus
Terrificos ciet, atque irasci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventosque lacessit
Ictibus, et sparsa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis sævus in armis
Æneas acuit Martem, et se suscitat ira,
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum socios mœstique metum solatur Iuli,
Fata docens; regique iubet responsa Latino
Certa referre viros, et pacis dicere leges.
Postera vix summos spargebat lumine montes
Orta dies; cum primum alto se gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
Campum ad certamen magnæ sub mœnibus urbis
Dimensi Rutulique viri Teucrique parabant;
In medioque focos et dîs communibus aras
Gramineas. Alii fontemque ignemque ferebant,
Velati lino, et verbena tempora vincti.
Procedit legio Ausonidûm, pilataque plenis
Agmina se fundunt portis. Hinc Troius omnis,

Tyrrhenusque, ruit variis exercitus armis;
Haud secus instructi ferro, quam si aspera Martis
Pugna vocet. Nec non mediis in millibus ipsi
Ductores auro volitant ostroque decori,
Et genus Assaraci Mnestheus, et fortis Asylas,
Et Messapus equûm domitor, Neptunia proles.
Utque dato signo spatia in sua quisque recessit,
Defigunt tellure hastas, et scuta reclinant.
Tum studio effusæ matres, et vulgus inermum,
Invalidique senes, turres et tecta domorum
Obsedere: alii portis sublimibus adstant.
At Iuno, e summo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neque nomen erat, nec honos aut gloria monti)
Prospiciens tumulo, campum adspectabat, et ambas,
Laurentûm Troumque, acies, urbemque Latini.
Extemplo Turni sic est affata sororem,
Diva deam, stagnis quæ fluminibusque sonoris
Præsidet; hunc illi rex ætheris altus honorem
Iupiter erepta pro virginitate sacravit:
Nympha, decus fluviorum, animo gratissima nostro,
Scis, ut te cunctis unam, quæcumque Latinæ
Magnanimi Iovis ingratum adscendere cubile,
Prætulerim, cœlique lubens in parte locarim:
Disce tuum, ne me incuses, Iuturna, dolorem.
Qua visa est Fortuna pati, Parcæque sinebant
Cedere res Latio, Turnum et tua mœnia texi:
Nunc iuvenem imparibus video concurrere fatis;
Parcarumque dies et vis inimica propinquat.
Non pugnam adspicere hanc oculis, non fœdera pos-
Tu, pro germano si quid præsentius audes, (sum.
Perge; decet. Forsan miseros meliora sequentur.
Vix ea; cum lacrymas oculis Iuturna profudit,
Terque quaterque manu pectus percussit honestum.
Non lacrymis hoc tempus, ait Saturnia Iuno:
Accelera, et fratrem, si quis modus, eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus.
Auctor ego audendi. Sic exhortata reliquit
Incertam, et tristi turbatam vulnere mentis.
Interea reges, ingenti mole Latinus
Quadriiugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen; bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato crispans hastilia ferro:
Hinc pater Æneas, Romanæ stirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo et cœlestibus armis,
Et iuxta Ascanius, magnæ spes altera Romæ,
Procedunt castris; puraque in veste sacerdos
Setigeri fetum suis, intonsamque bidentem,
Attulit, admovitque pecus flagrantibus aris.
Illi, ad surgentem conversi lumina solem,
Dant fruges manibus salsas, et tempora ferro
Summa notant pecudum, paterisque altaria libant.
Tum pius Æneas stricto sic ense precatur;
Esto nunc Sol testis et hæc mihi Terra vocanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et Pater omnipotens, et tu Saturnia Iuno,
Iam melior, iam, diva, precor, tuque inclyte Mavors,
Cuncta tuo qui bella, pater, sub numine torques;
Fontesque, Fluviosque voco, quæque Ætheris alti
Religio, et quæ cæruleo sunt numina ponto.
Cesserit Ausonio si fors victoria Turno,
Convenit Evandri victos discedere ad urbem;
Cedet Iulus agris; nec post arma ulla rebelles
Æneadæ referent, ferrove hæc regna lacessent.
Sin nostrum annuerit nobis Victoria Martem,
(Ut potius reor, et potius dî numine firment)
Non ego nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto; paribus se legibus ambæ
Invictæ gentes æterna in fœdera mittant.
Sacra deosque dabo: socer arma Latinus habeto;
Imperium sollenne socer: mihi mœnia Teucri
Constituent, urbique dabit Lavinia nomen.
Sic prior Æneas; sequitur sic deinde Latinus,
Suspiciens cœlum, tenditque ad sidera dextram:
Hæc eadem, Ænea, Terram, Mare, Sidera, iuro,
Latonæque genus duplex, Ianumque bifrontem,
Vimque deûm infernam et duri sacraria Ditis;
Audiat hæc Genitor, qui fœdera fulmine sancit;
Tango aras; medios ignes et numina testor:
Nulla dies pacem hanc Italis, nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent; nec me vis ulla volentem
Avertet; non, si tellurem effundat in undas,
Diluvio miscens, cœlumque in Tartara solvat:
Ut sceptrum hoc (dextra sceptrum nam forte gerebat)
Nunquam fronde levi fundet virgulta, neque umbras,
Cum semel in silvis, imo de stirpe recisum,
Matre caret, posuitque comas et brachia ferro;
Olim arbos; nunc artificis manus ære decoro
Inclusit, patribusque dedit gestare Latinis.
Talibus inter se firmabant fœdera dictis,
Conspectu in medio procerum. Tum rite sacratas
In flammam iugulant pecudes, et viscera vivis
Eripiunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, et vario misceri pectora motu;
Tum magis, ut propius cernunt, non viribus æquis.
Adiuvat, incessu tacito progressus, et arani
Suppliciter venerans demisso lumine, Turnus,
Tabentesque genæ, et iuvenali in corpore pallor.
Quem simul ac Iuturna soror crebrescere vidit
Sermonem, et vulgi variare labantia corda;
In medias acies, formam assimulata Camerti,
(Cui genus a proavis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis, et ipse acerrimus armis)
In medias dat sese acies, haud nescia rerum,
Rumoresque serit varios, ac talia fatur:
Non pudet, o Rutuli, pro cunctis talibus unam
Obiectare animam? numerone, an viribus æqui
Non sumus? En, omnes et Troës, et Arcades hi sunt,
[Fatalisque manus, infensa Etruria Turno.]
Vix hostem, alterni si congrediamur, habemus.
Ille quidem ad superos, quorum se devovet aris,
Succedet fama, vivusque per ora feretur:
Nos, patria amissa, dominis parere superbis
Cogemur, qui nunc lenti consedimus arvis.
Talibus incensa est iuvenum sententia dictis,
Iam magis atque magis; serpitque per agmina murmur.
Ipsi Laurentes mutati, ipsique Latini.
Qui sibi iam requiem pugnæ, rebusque salutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœdusque precantur
Infectum, et Turni sortem miserantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit, et alto
Dat signum cœlo; quo non præsentius ullum
Turbavit mentes Italas, monstroque fefellit.
Namque volans rubra fulvus Iovis ales in æthra
Litoreas agitabat aves, turbamque sonantem
Agminis aligeri; subito cum lapsus ad undas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus uncis.
Arrexere animos Itali; cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam; mirabile visu;
Ætheraque obscurant pennis, hostemque per auras
Facta nube premunt; donec vi victus, et ipso
Pondere defecit, prædamque ex unguibus ales
Proiecit fluvio, penitusque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore salutant,
Expediuntque manus; primusque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc, votis, inquit, quod sæpe petivi;
Accipio, agnoscoque deos; me, me duce, ferrum

Corripite, o miseri! quos improbus advena bello
Territat, invalidas ut aves, et litora vestra
Vi populat. Petet ille fugam, penitusque profundo
Vela dabit. Vos unanimi densate catervas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, et adversos telum contorsit in hostes
Procurrens; sonitum dat stridula cornus, et auras
Certa secat. Simul hoc, simul ingens clamor, et omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Hasta volans, ut forte novem pulcherrima fratrum
Corpora constiterant contra, quos fida crearat
Una tot Arcadio coniux Tyrrhena Gylippo;
Horum unum, ad medium, teritur qua sutilis alvo
Balteus, et laterum iuncturas fibula mordet,
Egregium forma iuvenem, et fulgentibus armis,
Transadigit costas, fulvaque effundit arena.
At fratres, animosa phalanx, accensaque luctu,
Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrum
Corripiunt, cæcique ruunt; quos agmina contra
Procurrunt Laurentûm; hinc densi rursus inundant
Troes, Agyllinique, et pictis Arcades armis.
Sic omnes amor unus habet decernere ferro.
Diripuere aras; it toto turbida cœlo
Tempestas telorum, ac ferreus ingruit imber;
Craterasque focosque ferunt. Fugit ipse Latinus,
Pulsatos referens infecto fœdere divos.
Infrenant alii currus, aut corpora saltu
Subiiciunt in equos, et strictis ensibus adsunt.
Messapus regem, regisque insigne gerentem,
Tyrrhenum Aulesten, avidus confundere fœdus,
Adverso proterret equo: ruit ille recedens,
Et miser oppositis a tergo involvitur aris
In caput inque humeros. At fervidus advolat hasta
Messapus, teloque orantem multa trabali
Desuper altus equo graviter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet; hæc melior magnis data victima divis.
Concurrunt Itali, spoliantque calentia membra.
Obvius ambustum torrem Corynæus ab ara
Corripit, et venienti Ebuso plagamque ferenti
Occupat os flammis. Olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambusta dedit. Super ipse secutus
Cæsariem læva turbati corripit hostis,
Impressoque genu nitens terræ applicat ipsum;
Sic rigido latus ense ferit. Podalirius Alsum
Pastorem, primaque acie per tela ruentem,
Ense sequens nudo superimminet: ille securi
Adversi frontem mediam mentumque reducta
Disiicit, et sparso late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos et ferreus urget
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem.
At pius Æneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque suos clamore vocabat:
Quo ruitis? quæve ista repens discordia surgit?
O cohibete iras! ictum iam fœdus, et omnes
Compositæ leges; mihi ius concurrere soli;
Me sinite, atque auferte metus. Ego fœdera faxo
Firma manu; Turnum iam debent hæc mihi sacra.
Has inter voces, media inter talia verba,
Ecce, viro stridens alis allapsa sagitta est;
Incertum, qua pulsa manu, quo turbine adacta;
Quis tantam Rutulis laudem, casusne, deusne,
Attulerit. Pressa est insignis gloria facti;
Nec sese Æneæ iactavit vulnere quisquam.
Turnus, ut Æneam cedentem ex agmine vidit,
Turbatosque duces, subita spe fervidus ardet:
Poscit equos, atque arma simul, saltuque superbus
Emicat in currum, et manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora leto:
Semineces volvit multos, aut agmina curru
Proterit, aut raptas fugientibus ingerit hastas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mavors clypeo increpat, atque furentes
Bella movens immittit equos: illi æquore aperto
Ante Notos Zephyrumque volant: gemit ultima pulsu
Thraca pedum, circumque atræ Formidinis ora,
Iræque, Insidiæque, dei comitatus, aguntur:
Talis equos alacer media inter prœlia Turnus
Fumantes sudore quatit, miserabile cæsis
Hostibus insultans; spargit rapida ungula rores
Sanguineos, mixtaque cruor calcatur arena.
Iamque neci Sthenelumque dedit, Thamyrimque,
Pholumque,
Hunc congressus, et hunc; illum eminus; eminus ambo
Imbrasidas, Glaucumque Laden, quos Imbrasus ipse
Nutrierat Lycia, paribusque ornaverat armis;
Vel conferre manum, vel equo prævertere ventos.
Parte alia media Eumedes in prœlia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis;
Nomine avum referens, animo manibusque parentem,
Qui quondam, castra ut Danaûm speculator adiret,
Ausus Pelidæ pretium sibi poscere currus:
Illum Tydides alio pro talibus ausis
Affecit pretio; nec equis adspirat Achillis.
Hunc procul ut campo Turnus prospexit aperto,
Ante levi iaculo longum per inane secutus,
Sistit equos biiuges, et curru desilit, atque
Semianimi lapsoque supervenit, et, pede collo
Impresso, dextræ mucronem extorquet, et alto
Fulgentem tingit iugulo; atque hæc insuper addit;
En, agros, et, quam bello, Troiane, petisti,
Hesperiam metire iacens: hæc præmia, qui me
Ferro ausi tentare, ferunt; sic mœnia condunt.
Huic comitem Asbuten coniecta cuspide mittit;
Chloreaque, Sybarimque, Daretaque, Thersilochum-
Et sternacis equi lapsum cervice Thymœten. (que;
Ac velut Edoni Boreæ cum spiritus alto
Insonat Ægæo, sequiturque ad litora fluctus,
Qua venti incubuere; fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno, quacumque viam secat, agmina cedunt,
Conversæque ruunt acies; fert impetus ipsum,
Et cristam adverso curru quatit aura volantem.
Non tulit instantem Phegeus animisque frementem:
Obiecit sese ad currum, et spumantia frenis
Ora citatorum dextra detorsit equorum.
Dum trahitur, pendetque iugis, hunc lata retectum
Lancea consequitur, rumpitque infixa bilicem
Loricam, et summum degustat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo obiecto conversus in hostem
Ibat, et auxilium ducto mucrone petebat;
Cum rota præcipitem, et procursu concitus axis
Impulit, effuditque solo; Turnusque secutus,
Imam inter galeam, summi thoracis et oras,
Abstulit ense caput, truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Æneam Mnestheus et fidus Achates,
Ascaniusque comes, castris statuere cruentum,
Alternos longa nitentem cuspide gressus.
Sævit, et infracta luctatur arundine telum
Eripere, auxilioque viam, quæ proxima, poscit;
Ense secent lato vulnus, telique latebram
Rescindant penitus, seseque in bella remittant.
Iamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapis
Iasides, acri quondam cui captus amore
Ipse suas artes, sua munera, lætus Apollo
Augurium citharamque dabat celeresque sagittas.
Ille, ut depositi proferret fata parentis,
Scire potestates herbarum usumque medendi
Maluit, et mutas agitare inglorius artes.

Stabat acerba fremens, ingentem nixus in hastam,
Æneas, magno iuvenum et mœrentis Iuli
Concursu, lacrymis immobilis. Ille retorto
Pæonium in morem senior succinctus amictu,
Multa manu medica Phœbique potentibus herbis
Nequidquam trepidat, nequidquam spicula dextra
Sollicitat, prensatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam fortuna regit; nihil auctor Apollo
Subvenit; et sævus campis magis ac magis horror
Crebrescit, propiusque malum est. Iam pulvere cœlum
Stare vident; subeuntque equites, et spicula castris
Densa cadunt mediis. It tristis ad æthera clamor
Bellantum iuvenum, et duro sub Marte cadentum.
Hic Venus, indigno nati concussa dolore,
Dictamnum genitrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis et flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæsere sagittæ.
Hos Venus, obscuro faciem circumdata nimbo,
Detulit; hoc fusum labris splendentibus amnem
Inficit, occulte medicans; spargitque salubres
Ambrosiæ succos, et odoriferam panaceam.
Fovit ea vulnus lympha longævus Iapis
Ignoraus; subitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor; omnis stetit imo vulnere sanguis.
Iamque secuta manum, nullo cogente, sagitta
Excidit, atque novæ rediere in pristina vires.
Arma citi properate viro! Quid statis? Iapis
Conclamat, primusque animos accendit in hostem.
Non hæc humanis opibus, non arte magistra,
Proveniunt. Neque te, Ænea, mea dextera servat;
Maior agit deus, atque opera ad maiora remittit.
Ille avidus pugnæ suras incluserat auro
Hinc atque hinc, oditque moras, hastamque coruscat.
Postquam habilis lateri clypeus loricaque tergo est,
Ascanium fusis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oscula fatur:
Disce, puer, virtutem ex me, verumque laborem;
Fortunam ex aliis. Nunc te mea dextera bello
Defensum dabit, et magna inter præmia ducet.
Tu facito, mox cum matura adoleverit ætas,
Sis memor; et te, animo repetentem exempla tuorum,
Et pater Æneas, et avunculus excitet Hector.
Hæc ubi dicta dedit, portis sese extulit ingens,
Telum immane manu quatiens: simul agmine denso
Antheusque Mnestheusque ruunt; omnisque relictis
Turba fluit castris. Tum cæco pulvere campus
Miscetur, pulsuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab adverso venientes aggere Turnus;
Videre Ausonii: gelidusque per ima cucurrit
Ossa tremor. Prima ante omnes Iuturna Latinos
Audiit, agnovitque sonum, et tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis, ubi ad terras abrupto sidere nimbus
It mare per medium; miseris, heu! prænscia longe
Horrescunt corda agricolis; dabit ille ruinas
Arboribus, stragemque satis; ruet omnia late;
Ante volant, sonitumque ferunt ad litora venti:
Talis in adversos ductor Rhœteius hostes
Agmen agit; densi cuneis se quisque coactis
Agglomerant. Ferit ense gravem Thymbræus Osirim,
Archetium Mnestheus, Epulonem obtruncat Achates,
Ufentemque Gyas; cadit ipse Tolumnius augur,
Primus in adversos telum qui torserat hostes.
Tollitur in cœlum clamor, versique vicissim
Pulverulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipse neque aversos dignatur sternere morti;
Nec pede congressos æquo, nec tela ferentes
Insequitur; solum densa in caligine Turnum
Vestigat lustrans, solum in certamina poscit.
Hoc concussa metu mentem Iuturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiscum
Excutit, et longe lapsum temone relinquit;
Ipsa subit, manibusque undantes flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemque et corpus et arma Metisci.
Nigra velut magnas domini cum divitis ædes
Pervolat, et pennis alta atria lustrat hirundo,
Pabula parva legens, nidisque loquacibus escas;
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna sonat: similis medios Iuturna per hostes
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru;
Iamque hic germanum, iamque hic ostentat ovantem;
Nec conferre manum patitur; volat avia longe.
Haud minus Æneas tortos legit obvius orbes,
Vestigatque virum, et disiecta per agmina magna
Voce vocat. Quoties oculos coniecit in hostem,
Alipedumque fugam cursu tentavit equorum;
Aversos toties currus Iuturna retorsit.
Heu! quid agat, vario nequidquam fluctuat æstu;
Diversæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Messapus, uti læva duo forte gerebat
Lenta, levis cursu, præfixa hastilia ferro,
Horum unum certo contorquens dirigit ictu.
Substitit Æneas, et se collegit in arma,
Poplite subsidens: apicem tamen incita summum
Hasta tulit, summasque excussit vertice cristas.
Tum vero assurgunt iræ; insidiisque subactus,
Diversos ubi sensit equos currumque referri,
Multa Iovem et læsi testatur fœderis aras;
Iam tandem invadit medios, et Marte secundo
Terribilis, sævam nullo discrimine cædem
Suscitat; irarumque omnes effundit habenas.
Quis mihi nunc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diversas, obitumque ducum, quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agit, nunc Troius heros,
Expediat? tantan' placuit concurrere motu,
Iupiter, æterna gentes in pace futuras?
Æneas Rutulum Sucronem (ea prima ruentes
Pugna loco statuit Teucros), haud multa moratus,
Excipit in latus, et, qua fata celerrima, crudum
Transadigit costas et crates pectoris ensem.
Turnus equo deiectum Amycum, fratremque Diorem,
Congressus pedes: hunc venientem cuspide longa,
Hunc mucrone ferit; curruque abscisa duorum
Suspendit capita, et rorantia sanguine portat.
Ille Talon Tanaimque neci fortemque Cethegum,
Tres uno congressu, et mœstum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matrisque genus Peridiæ;
Hic fratres Lycia missos et Apollinis agris,
Et iuvenem exosum nequidquam bella Menœten
Arcada; piscosæ cui circum flumina Lernæ
Ara fuerat, pauperque domus; nec nota potentum
Limina; conductaque pater tellure serebat.
Ac velut immissi diversis partibus ignes
Arentem in silvam et virgulta sonantia lauro;
Aut ubi decursu rapido de montibus altis
Dant sonitum spumosi amnes, et in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter: non segnius ambo
Æneas Turnusque ruunt per prœlia; nunc, nunc
Fluctuat ira intus; rumpuntur nescia vinci
Pectora; nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic, atavos et avorum antiqua sonantem
Nomina, per regesque actum genus omne Latinos,
Præcipitem scopulo atque ingentis turbine saxi
Excutit, effunditque solo; hunc lora et iuga subter
Provolvere rotæ: crebro super ungula pulsu
Incita, nec domini memorum, proculcat equorum:
Ille ruenti Hyllo, animisque immane frementi,

Occurrit, telumque aurata ad tempora torquet:
Olli per galeam fixo stetit hasta cerebro.
Dextera nec tua te, Graiûm fortissime, Creteu,
Eripuit Turno: nec dî texere Cupencum,
Ænea veniente, sui; dedit obvia ferro
Pectora; nec misero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes viderunt, Æole, campi
Oppetere, et late terram consternere tergo;
Occidis, Argivæ quem non potuere phalanges
Sternere, nec Priami regnorum eversor Achilles;
Hic tibi mortis erant metæ: domus alta sub Ida;
Lyrnessi domus alta, solo Laurente sepulcrum.
Totæ adeo conversæ acies, omnesque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mnestheus, acerque Serestus,
Et Messapus equum domitor, et fortis Asylas,
Tuscorumque phalanx, Evandrique Arcades alæ.
Pro se quisque, viri summa nituntur opum vi:
Nec mora, nec requies; vasto certamine tendunt.
Hic mentem Æneæ genitrix pulcherrima misit,
Iret ut ad muros, urbique adverteret agmen
Ocyus, et subita turbaret clade Latinos.
Ille, ut, vestigans diversa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit, adspicit urbem
Immunem tanti belli, atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit maioris imago:
Mnesthea Sergestumque vocat fortemque Serestum,
Ductores, tumulumque capit; quo cætera Teucrûm
Concurrit legio; nec scuta aut spicula densi
Deponunt. Celso medius stans aggere fatur:
Ne qua meis esto dictis mora. Iupiter hac stat.
Neu quis ob inceptum subitum mihi segnior ito.
Urbem hodie, causam belli, regna ipsa Latini,
Ni frenum accipere et victi parere fatentur,
Eruam, et æqua solo fumantia culmina ponam.
Scilicet exspectem, libeat dum prœlia Turno
Nostra pati; rursusque velit concurrere victus?
Hoc caput, o cives, hæc belli summa nefandi.
Ferte faces propere, fœdusque reposcite flammis.
Dixerat, atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum; densaque ad muros mole feruntur.
Scalæ improviso, subitusque apparuit ignis.
Discurrunt alii ad portas, primosque trucidant;
Ferrum alii torquent, et obumbrant æthera telis.
Ipse inter primos dextram sub mœnia tendit
Æneas, magnaque incusat voce Latinum;
Testaturque deos, iterum se ad prœlia cogi;
Bis iam Italos hostes; hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter discordia cives:
Urbem alii reserare iubent, et pandere portas
Dardanidis, ipsumque trahunt in mœnia regem;
Arma ferunt alii, et pergunt defendere muros:
Inclusas ut cum latebroso in pumice pastor
Vestigavit apes, fumoque implevit amaro;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea castra
Discurrunt, magnisque acuunt stridoribus iras;
Volvitur ater odor tectis; tum murmure cæco
Intus saxa sonant; vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc fessis etiam fortuna Latinis,
Quæ totam luctu concussit funditus urbem.
Regina ut tectis venientem prospicit hostem,
Incessi muros, ignes ad tecta volare;
Nusquam acies contra Rutulas, nulla agmina Turni;
Infelix pugnæ iuvenem in certamine credit
Exstinctum; et, subito mentem turbata dolore,
Se causam clamat, crimenque, caputque malorum;
Multaque per mœstum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu discindit amictus,
Et nodum informis leti trabe nectit ab alta.
Quam cladem miseræ postquam accepere Latinæ,
Filia prima manu flavos Lavinia crines
Et roseas laniata genas, tum cætera circum
Turba, furit; resonant late plangoribus ædes.
Hinc totam infelix vulgatur fama per urbem.
Demittunt mentes; et scissa veste Latinus,
Coniugis attonitus fatis, urbisque ruina,
Canitiem immundo perfusam pulvere turpans:
[Multaque se incusat, qui non acceperit ante
Dardanium Æneam, generumque adsciverit ultro].
Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantes sequitur paucos, iam segnior, atque
Iam minus atque minus successu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectasque impulit aures
Confusæ sonus urbis, et illætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quisve ruit tantus diversa clamor ab urbe?
Sic ait, adductisque amens subsistit habenis.
Atque huic, in faciem soror ut conversa Metisci
Aurigæ, cui rumique et equos et lora regebat,
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, sequamur
Troiugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alii, qui tecta manu defendere possint.
Ingruit Æneas Italis, et prœlia miscet:
Et nos sæva manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore, recedes.
Turnus ad hæc:
O soror, et dudum agnovi, cum prima per artem
Fœdera turbasti, teque hæc in bella dedisti;
Et nunc nequidquam fallis Dea; sed quis Olympo
Demissam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miseri letum ut crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ iam spondet Fortuna salutem?
Vidi oculos ante ipse meos, me voce vocantem,
Murranum, quo non superat mihi carior alter,
Oppetere, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Occidit infelix, ne nostrum dedecus Ufens
Adspiceret; Teucri potiuntur corpore et armis.
Exscindine domos (id rebus defuit unum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? et Turnum fugientem hæc terra videbit?
Usque adeone mori miserum est? vos o mihi, Manes,
Este boni, quoniam Superis aversa voluntas.
Sancta ad vos anima, atque istius inscia culpæ,
Descendam, magnorum haud unquam indignus avorum.
Vix ea fatus erat; medios volat, ecce, per hostes.
Vectus equo spumante Saces, adversa sagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te suprema salus; miserere tuorum.
Fulminat Æneas armis, summasque minatur
Deiecturum arces Italûm, excidioque daturum;
Iamque faces ad tecta volant. In te ora Latini,
In te oculos referunt; mussat rex ipse Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ sese ad fœdera flectat.
Præterea regina, tui fidissima, dextra
Occidit ipsa sua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Messapus et acer Atinas
Sustentant aciem. Circum hos utrimque phalanges
Stant densæ, strictisque seges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deserto in gramine versas.
Obstupuit varia confusus imagine rerum
Turnus, et obtutu tacito stetit. Æstuat ingens
Uno in corde pudor, mixtoque insania luctu,
Et furiis agitatus amor, et conscia virtus.
Ut primum discussæ umbræ, et lux reddita menti,
Ardentes oculorum orbes ad mœnia torsit
Turbidus, eque rotis magnam respexit ad urbem.
Ecce autem, flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum undabat vortex, turrimque tenebat;

Turrim, compactis trabibus quam eduxerat ipse,
Subdideratque rotas, pontesque instraverat altos.
Iam iam fata, soror, superant; absiste morari;
Quo deus, et quo dura vocat Fortuna, sequamur.
Stat conferre manum Æneæ; stat, quidquid acerbi est,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius. Hunc, oro, sine me furere ante furorem.
Dixit, et e curru saltum dedit ocyus arvis;
Perque hostes, per tela ruit; mœstamque sororem
Deserit, ac rapido cursu media agmina rumpit.
Ac veluti, montis saxum de vertice præceps
Cum ruit, avulsum vento, seu turbidus imber
Proluit, aut annis solvit sublapsa vetustas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exsultatque solo; silvas, armenta, virosque,
Involvens secum: disiecta per agmina Turnus
Sic urbis ruit ad muros, ubi plurima fuso
Sanguine terra madet, striduntque hastilibus auræ;
Significatque manu, et magno simul incipit ore:
Parcite iam, Rutuli; et vos tela inhibete, Latini;
Quæcumque est fortuna, mea est; me verius unum
Pro vobis fœdus luere, et decernere ferro.
Discessere omnes medii, spatiumque dedere.
At pater Æneas, audito nomine Turni,
Deserit et muros, et summas deserit arces;
Præcipitatque moras omnes, opera omnia rumpit,
Lætitia exsultans, horrendumque intonat armis:
Quantus Athos, aut quantus Eryx, aut ipse, coruscis
Cum fremit ilicibus, quantus, gaudetque nivali
Vertice se attollens pater Apenninus ad auras.
Iam vero et Rutuli certatim, et Troes, et omnes
Convertere oculos Itali, quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulsabant ariete muros;
Armaque deposuere humeris. Stupet ipse Latinus,
Ingentes, genitos diversis partibus orbis,
Inter se coisse viros, et cernere ferro.
Atque illi, ut vacuo patuerunt æquore campi,
Procursu rapido, coniectis eminus hastis,
Invadunt Martem clypeis atque ære sonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros ensibus ictus
Congeminant. Fors et virtus miscentur in unum.
Ac velut ingenti Sila, summove Taburno,
Cum duo conversis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt, pavidi cessere magistri;
Stat pecus omne metu mutum, mussantque iuvencæ,
Quis nemori imperitet, quem tota armenta sequantur;
Illi inter sese multa vi vulnera miscent,
Cornuaque obnixi infigunt, et sanguine largo
Colla armosque lavant; gemitu nemus omne remugit;
Haud aliter Tros Æneas et Daunius heros
Concurrunt clypeis. Ingens fragor æthera complet.
Iupiter ipse duas æquato examine lances
Sustinet, et fata imponit diversa duorum;
Quem damnet labor, et quo vergat pondere letum.
Emicat hic, impune putans, et corpore toto
Alte sublatum consurgit Turnus in ensem,
Et ferit. Exclamant Troes trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies. At perfidus ensis
Frangitur, in medioque ardentem deserit ictu;
Ni fuga subsidio subeat. Fugit ocyor Euro,
Ut capulum ignotum dextramque adspexit inermem.
Fama est, præcipitem, cum prima in prœlia iunctos
Conscendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuisse Metisci;
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Sufficit; postquam arma dei ad Vulcania ventum,
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu
Dissiluit; fulva resplendent fragmina arena.
Ergo amens diversa fuga petit æquora Turnus;
Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbes:
Undique enim densa Teucri inclusere corona;
Atque hinc vasta palus, hinc ardua mœnia cingunt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata sagitta
Interdum genua impediunt, cursumque recusant,
Insequitur, trepidique pedem pede fervidus urget:
Inclusum veluti si quando flumine nactus
Cervum, aut puniceæ saltum formidine pennæ,
Venator cursu canis et latratibus instat;
Ille autem, insidiis et ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at vividus Umber
Hæret hians, iam iamque tenet, similisque tenenti
Increpuit malis, morsuque elusus inani est.
Tum vero exoritur clamor; ripæque lacusque
Responsant circa, et cœlum tonat omne tumultu.
Ille simul fugiens, Rutulos simul increpat omnes,
Nomine quemque vocans, notumque efflagitat ensem.
Æneas mortem contra, præsensque minatur
Exitium, si quisquam adeat; terretque trementes,
Excisurum urbem minitans, et saucius instat.
Quinque orbes explent cursu, totidemque retexunt
Huc illuc. Neque enim levia aut ludicra petuntur
Præmia; sed Turni de vita et sanguine certant.
Forte sacer Fauno foliis oleaster amaris
Hic steterat, nautis olim venerabile lignum;
Servati ex undis ubi figere dona solebant
Laurenti divo, et votas suspendere vestes.
Sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
Sustulerant, puro ut possent concurrere campo.
Hic hasta Æneæ stabat: huc impetus illam
Detulerat, fixam et lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu convellere ferrum
Dardanides, teloque sequi, quem prendere cursu
Non poterat. Tum vero amens formidine Turnus,
Faune, precor, miserere, inquit; tuque optima ferrum
Terra tene; colui vestros si semper honores,
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.
Dixit, opemque dei non cassa in vota vocavit.
Namque diu luctans, lentoque in stirpe moratus,
Viribus haud ullis valuit discludere morsus
Roboris Æneas. Dum nititur acer et instat,
Rursus in aurigæ faciem mutata Metisci
Procurrit, fratrique ensem dea Daunia reddit;
Quod Venus audaci Nymphæ indignata licere,
Accessit, telumque alta ab radice revellit.
Olli sublimes, armis animisque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer et arduus hasta,
Assistunt contra certamine Martis anheli.
Iunonem interea Rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulva pugnas de nube tuentem:
Quæ iam finis erit, coniux? quid denique restat?
Indigetem Æneam scis ipsa, et scire fateris,
Deberi cœlo, fatisque ad sidera tolli.
Quid struis? aut qua spe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divum?
Aut ensem (quid enim sine te Iuturna valeret?)
Eruptum reddi Turno, et vim crescere victis?
Desine iam tandem, precibusque inflectere nostris:
Nec te tantus edat tacitam dolor; et mihi curæ
Sæpe tuo dulci tristes ex ore recursent.
Ventum ad supremum est. Terris agitare, vel undis,
Troianos potuisti; infandum accendere bellum,
Deformare domum, et luctu miscere hymenæos;
Ulterius tentare veto. Sic Iupiter orsus;
Sic dea submisso contra Saturnia vultu:
Ista quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Iupiter, et Turnum et terras invita reliqui.
Nec tu me aeria solam nunc sede videres
Digna indigna pati; sed flammis cincta sub ipsam
Starem aciem, traheremque inimica in prœlia Teucros.
Iuturnam misero, fateor, succurrere fratri

Suasi, et pro vita maiora audere probavi;
Non ut tela tamen, non ut contenderet arcum;
Adiuro Stygii caput implacabile fontis;
Una superstitio superis quæ reddita divis.
Et nunc cedo equidem, pugnasque exosa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obtestor, pro maiestate tuorum:
Cum iam connubiis pacem felicibus, esto,
Component, cum iam leges et fœdera iungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas, Teucrosque vocari;
Aut vocem mutare viros, aut vertere vestes.
Sit Latium; sint Albani per sæcula reges;
Sit Romana potens Itala virtute propago;
Occidit, occideritque sinas cum nomine Troia.
Olli subridens hominum rerumque repertor:
Et germana Iovis, Saturnique altera proles,
Irarum tantos volvis sub pectore fluctus?
Verum age, et inceptum frustra submitte furorem.
Do, quod vis; et me victusque volensque remitto.
Sermonem Ausonii patrium moresque tenebunt;
Utque est, nomen erit; commixti corpore tantum
Subsident Teucri. Morem ritusque sacrorum
Adiiciam, faciamque omnes uno ore Latinos.
Hinc genus, Ausonio mixtum quod sanguine surget,
Supra homines, supra ire deos pietate videbis;
Nec gens ulla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno, et mentem lætata retorsit.
Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud Genitor secum ipse volutat:
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ pestes cognomine Diræ,
Quas et Tartarea Nox intempesta Megæram
Uno eodemque tulit partu, paribusque revinxit
Serpentum spiris, ventosasque addidit alas.
Hæc Iovis ad solium, sævique in limine regis,
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris,
Si quando letum horrificum morbosque deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat urbes.
Harum unam celerem demisit ab æthere summo
Iupiter, inque omen Iuturnæ occurrere iussit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur;
Non secus, ac nervo per nubem impulsa sagitta
(Armatam sævi Parthus quam felle veneni,
Parthus, sive Cydon, telum immedicabile, torsit)
Stridens et celeres incognita transilit umbras:
Talis se sata Nocte tulit, terrasque petivit.
Postquam acies videt Iliacas atque agmina Turni;
Alitis in parvæ subitam collecta figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis,
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras;
Hanc versa in faciem, Turni se pestis ob ora
Fertque refertque sonans, clypeumque everberat alis.
Illi membra novus solvit formidine torpor;
Arrectæque horrore comæ, et vox faucibus hæsit.
At, procul ut Diræ stridorem agnovit et alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos,
Unguibus ora soror fœdans, et pectora pugnis;
Quid nunc te tua, Turne, potest germana iuvare?
Aut quid iam duræ superat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' possum me opponere monstro?
Iam iam linquo acies. Ne me terrete timentem,
Obscœnæ volucres; alarum verbera nosco,
Letalemque sonum; nec fallunt iussa superba
Magnanimi Iovis. Hæc pro virginitate repouit!
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta est
Conditio? possem tantos finire dolores
Nunc certe, et misero fratri comes ire per umbras.
Immortalis ego? aut quidquam mihi dulce meorum,
Te sine, frater, erit? O! quæ satis alta dehiscat
Terra mihi, Manesque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu,
Multa gemens, et se fluvio dea condidit alto.
Æneas instat contra, telumque coruscat
Ingens arboreum, et sævo sic pectore fatur: (tractas?
Quæ nunc deinde mora est? aut quid iam, Turne, re-
Non cursu, sævis certandum est comminus armis.
Verte omnes tete in facies; et contrahe, quidquid
Sive animis, sive arte vales; opta ardua pennis
Astra sequi, clausumve cava et condere terra.
Ille, caput quassans, Non me tua fervida terrent
Dicta, ferox; dî me terrent, et Iupiter hostis.
Nec plura effatus, saxum circumspicit ingens,
Saxum antiquum, ingens, campo quod forte iacebat,
Limes agro positus, litem ut discerneret arvis;
Vix illud lecti bis sex cervice subirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus;
Ille manu raptum trepida torquebat in hostem,
Altior insurgens, et cursu concitus, heros.
Sed neque currentem se, nec cognoscit euntem,
Tollentemve manu saxumque immane moventem;
Genua labant, gelidus concrevit frigore sanguis.
Tum lapis ipse viri, vacuum per inane volutus,
Nec spatium evasit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in somnis, oculos ubi languida pressit
Nocte quies, nequidquam avidos extendere cursus
Velle videmur, et in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox aut verba sequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petivit,
Successum dea dira negat. Tum pectore sensus
Vertuntur varii. Rutulos adspectat, et urbem,
Cunctaturque metu, telumque instare tremiscit;
Nec, quo se eripiat, nec, qua vi tendat in hostem,
Nec currus usquam videt, aurigamve sororem.
Cunctanti telum Æneas fatale coruscat,
Sortitus fortunam oculis; e corpore toto
Eminus intorquet. Murali concita nunquam
Tormento sic saxa fremunt, nec fulmine tanti
Dissultant crepitus. Volat atri turbinis instar
Exitium dirum hasta ferens, orasque recludit
Loricæ, et clypei extremos septemplicis orbes;
Per medium stridens transit femur. Incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Consurgunt gemitu Rutuli, totusque remugit
Mons circum, et vocem late nemora alta remittunt.
Ille humilis supplexque oculos dextramque precantem
Protendens, Equidem merui, nec deprecor, inquit:
Utere sorte tua. Miseri te si qua parentis
Tangere cura potest; oro (fuit et tibi talis
Anchises genitor), Dauni miserere senectæ;
Et me, seu corpus spoliatum lumine mavis,
Redde meis. Vicisti; et victum tendere palmas
Ausonii videre; tua est Lavinia coniux:
Ulterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Æneas, volvens oculos, dextramque repressit;
Et iam iamque magis cunctantem flectere sermo
Cœperat; infelix humero cum apparuit alto
Balteus, et notis fulserunt cingula bullis
Pallantis pueri; victum quem vulnere Turnus
Straverat, atque humeris inimicum insigne gerebat.
Ille, oculis postquam sævi monimenta doloris
Exuviasque hausit, furiis accensus, et ira
Terribilis, Tune hinc spoliis indute meorum
Eripiare mihi? Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat, et pœnam scelerato ex sanguine sumit.
Hoc dicens, ferrum adverso sub pectore condit
Fervidus. Ast illi solvuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata sub umbras.

FINIS

ALBIUS TIBULLUS

Albius Tibullus ex equestri ordine, Iccio et Pansa coss. vitam inivit. Facilitate ingenii et egregiis formis maxime spectabilis, sibi multos Romanos conciliavit, præcipue Messalam, quem ipse sui studiosum vocat. Horatium, Ovidium, Macrum aliosque doctos viros amicos excoluit. Multos et varios fovit amores, nam Deliam, Sulpiciam, Neæram, Nemesim aliasque puellas dilexit, et candido carmine suaviter celebravit. Celebravit et Messalam eius non ingratus beneficiis, et illum contubernalis in varias provincias est comitatus. Adhuc pene iuvenis anno 19 ante I. C. e vita excessit et eius mortem deflevit Ovidius.

Albii Tibulli Carmina, ex edit. Heyne

LIBER I. Elegia I.

Divitias alius fulvo sibi congerat auro,
Et teneat culti iugera multa soli,
Quem labor assiduus vicino terreat hoste,
Martia cui somnos classica pulsa fugent:
Me mea paupertas vitæ traducat inerti,
Dum meus assiduo luceat igne focus.
Ipse seram teneras maturo tempore vites
Rusticus, et facili grandia poma manu.
Nec Spes destituat, sed frugum semper acervos
Præbeat, et pleno pinguia musta lacu.
Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,
Seu vetus in trivio florea serta lapis:
Et quodcumque mihi pomum novus educat annus,
Libatum agricolæ ponitur ante deo.
Flava Ceres, tibi sit nostro de rure corona
Spicea, quæ templi pendeat ante fores;
Pomosisque ruber custos ponatur in hortis,
Terreat ut sæva falce, Priapus, aves.
Vos quoque, felicis quondam, nunc pauperis agri
Custodes, fertis munera vestra, Lares.
Tunc vitula innumeros lustrabat cæsa iuvencos:
Nunc agna exigui est hostia magna soli.
Agna cadet vobis, quam circum rustica pubes
Clamet: Io! messes et bona vina date.
Iam modo non possum contentus vivere parvo,
Nec semper longæ deditus esse viæ;
Sed Canis æstivos ortus vitare sub umbra
Arboris, ad rivos prætereuntis aquæ.
Nec tamen interdum pudeat tenuisse bidentem,
Aut stimulo tardos increpuisse boves.
Non agnamve sinu pigeat, fetumve capellæ
Desertum, oblita matre, referre domum.
At vos exiguo pecori, furesque, lupique,
Parcite; de magno est præda petenda grege.

* * * * * * * *

Hic ego pastoremque meum lustrare quotannis,
Et placidam soleo spargere lacte Palem.
Adsitis, divi; neu vos de paupere mensa
Dona, nec e puris spernite fictilibus.
Fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis
Pocula, de facili composuitque luto.
Non ego divitias patrum, fructusque requiro,
Quos tulit antiquo condita messis avo:
Parva seges satis est; satis est, requiescere lecto
Si licet, et solito membra levare toro.
Quam iuvat immites ventos audire cubantem,
Et dominam tenero detinuisse sinu!
Aut, gelidas hibernus aquas cum fuderit Auster,
Securum somnos, imbre iuvante, sequi!
Hoc mihi contingat: sit dives iure, furorem
Qui maris et tristes ferre potest pluvias.
O quantum est auri potius pereatque smaragdi,
Quam fleat ob nostras ulla puella vias.

Te bellare decet terra, Messala, marique,
Ut domus hostiles præferat exuviis.
Me retinent vinctum formosæ vincla puellæ,
Et sedeo duras ianitor ante fores.
Non ego laudari curo, mea Delia: tecum
Dummodo sim, quæso, segnis inersque vocer.
Te spectem, suprema mihi cum venerit hora;
Te teneam moriens deficiente manu.
Flebis et arsuro positum me, Delia, lecto,
Tristibus et lacrymis oscula mixta dabis.
Flebis; non tua sunt duro præcordia ferro
Vincta, nec in tenero stat tibi corde silex.
Illo non iuvenis poterit de funere quisquam
Lumina, non virgo, sicca referre domum.
Tu manes ne læde meos: sed parce solutis
Crinibus, et teneris, Delia, parce genis.
Interea, dum fata sinunt, iungamus amores;
Iam veniet tenebris Mors adoperta caput.
Iam subrepet inersmetas; nec amare decebit,
Dicere nec cano blanditias capite.
Nunc levis est tractanda Venus, dum frangere postes
Non pudet, et rixas inseruisse iuvat.
Hic ego dux, milesque bonus; vos, signa tubæque,
Ite procul; cupidis vulnera ferte viris;
Ferte et opes: ego composito securus acervo
Despiciam dites, despiciamque famem.

Elegia II.

Adde merum, vinoque novos compesce dolores,
Occupet ut fessi lumina victa sopor;
Neu quisquam multo perfusum tempora Baccho
Excitet, infelix dum requiescit amor.
Nam posita est nostræ custodia sæva puellæ;
Clauditur et dura ianua fulta sera.
Ianua difficilis domini, te verberet imber;
Te Iovis imperio fulmina missa petant.
Ianua, iam pateas uni mihi, victa querelis;
Neu furtim verso cardine aperta sones.
Et, mala si qua tibi dixit dementia nostra,
Ignoscas; capiti sint, precor, illa meo.
Te meminisse decet, quæ plurima voce peregi
Supplice, cum posti florea serta darem.
Tu quoque ne timide custodes, Delia, falle:
Audendum est: fortes adiuvat ipsa Venus.
Illa favet, seu quis iuvenis nova limina tentat,
Seu reserat fixo dente puella fores.
Illa docet furtim molli descendere lecto,
Illa pedem nullo ponere posse sono;
Illa viro coram nutus conferre loquaces,
Blandaque compositis abdere verba notis.
Nec docet hoc omnes, sed quos nec inertia tardat,
Nec vetat obscura surgere nocte timor.
Nec sinit, occurrat quisquam, qui corpora ferro

Vulneret, aut rapta præmia veste petat.
Quisquis amore tenetur, eat tutusque sacerque
Qualibet: insidias non timuisse decet.
Non mihi pigra nocent hibernæ frigora noctis,
Non mihi, cum multa decidit imber aqua.
Non labor hic lædit: reseret modo Delia postes,
Et vocet ad digiti me taciturna sonum.
Parcite luminibus, seu vir, seu femina fias
Obvia; celari vult sua furta Venus.
Neu strepitu terrete pedum, neu quærite nomen,
Neu prope fulgenti lumina ferte face.
Siquis et imprudens adspexerit, occulat ille,
Perque deos omnes se meminisse neget.
Nam fuerit quicunque loquax, is sanguine natam,
Is Venerem e rapido sentiet esse mari.
Nec tamen huic credet coniux tuus; ut mihi verax
Pollicita est magico saga ministerio.
Hanc ego de cœlo ducentem sidera vidi:
Fluminis hæc rapidi carmine vertit iter:
Hæc cantu finditque solum, manesque sepulcris
Elicit, et tepido devocat ossa rogo.
Iam tenet infernas magico stridore catervas,
Iam iubet adspersas lacte referre pedem.
Cum libet, hæc tristi depellit nubila cœlo:
Cum libet, æstivo convocat orbe nives.
Sola tenere malas Medeæ dicitur herbas,
Sola feros Hecatæ perdomuisse canes.
Hæc mihi composuit cantus, quis fallere posses.
Ter cane; ter dictis despue carminibus.
Ille nihil poterit de nobis credere cuiquam,
Non sibi, si in molli viderit ipse toro.
Tu tamen abstineas aliis; nam cætera cernet
Omnia: de me uno sentiet ipse nihil.
Quid credam? nempe hæc eadem se dixit amores
Cantibus aut herbis solvere posse meos;
Et me lustravit tædis; et nocte serena
Concidit ad magicos hostia pulla deos.
Non ego, totus abesset amor, sed mutuus esset,
Orabam; nec te posse carere velim.

* * * * *

Ferreus ille fuit, qui, te cum posset habere,
Maluerit prædas stultus et arma sequi:
Ille licet Cilicum victas agat ante catervas,
Ponat et in capto Martia castra solo;
Totus et argento contextus, totus et auro,
Insideat celeri conspiciendus equo.
Ipse boves, mea, sim tecum modo, Delia, possim
Iungere, et in solo pascere monte pecus;
Et, te dum liceat teneris retinere lacertis,
Mollis et inculta sit mihi somnus humo.
Quid Tyrio recubare toro sine amore secundo
Prodest, cum fletu nox vigilanda venit?
Nam neque tum plumæ, nec stragula picta soporem,
Nec sonitus placidæ ducere possit aquæ.

* * * * * *

Num Veneris magnæ violavi numina verbo,
Et mea nunc pœnas impia lingua luit?
Num feror incestus sedes adiisse deorum,
Sertaque de sanctis deripuisse focis?
Non ego, si merui, dubitem procumbere templis,
Et dare sacratis oscula liminibus;
Non ego tellurem genibus perrepere supplex,
Et miserum sancto tundere poste caput.
At tu, qui lætus rides mala nostra, caveto
Mox tibi; non unus sæviet usque deus.
Vidi ego, qui iuvenum miseros lusisset amores,
Post Veneris vinclis subdere colla senem;
Et sibi blanditias tremula componere voce,
Et manibus canas fingere velle comas;
Stare nec ante fores puduit, caræve puellæ
Ancillam medio detinuisse foro.
Hunc puer, hunc iuvenis turba circumterit arcta;
Despuit in molles et sibi quisque sinus.
At mihi parce, Venus: semper tibi dedita servit
Mens mea: quid messes uris acerba tuas?

ELEGIA III.

Ibitis Ægæas sine me, Messala, per undas,
O utinam memores, ipse comesque, mei!
Me tenet ignotis ægrum Phæacia terris.
Abstineas avidas, Mors, precor, atra, manus!
Abstineas, Mors atra, precor; non hic mihi mater,
Quæ legat in mœstos ossa perusta sinus;
Non soror, Assyrios cineri quæ dedat odores,
Et fleat effusis ante sepulcra comis;
Delia non usquam est; quæ, me quam mitteret urbe,
Dicitur ante omnes consuluisse deos.
Illa sacras pueri sortes ter sustulit: illi
Rettulit e triviis omina certa puer.
Cuncta dabant reditus: tamen est deterrita nunquam,
Quin fleret, nostras respiceretque vias.
Ipse ego solator, cum iam mandata dedissem,
Quærebam tardas anxius usque moras.
Aut ego sum causatus aves, aut omina dira,
Saturni aut sacrum me tenuisse diem.
O! quoties, ingressus iter, mihi tristia dixi
Offensum in porta signa dedisse pedem!
Audeat invito nequis discedere Amore;
Aut sciat egressum se prohibente deo.
Quid tua nunc Isis mihi, Delia? quid mihi prosunt
Illa tua toties ære repulsa manu?
Quidve, pie dum sacra colis, pureque lavari
Te (memini) et puro secubuisse toro?
Nunc, dea, nunc succurre mihi: nam posse mederi
Picta docet templis multa tabella tuis:
Ut mea votivas persolvens Delia voces
Ante sacras, lino tecta, fores sedeat;
Bisque die, resoluta comas, tibi dicere laudes
Insignis turba debeat in Pharia.
At mihi contingat patrios celebrare penates,
Reddereque antiquo menstrua thura Lari.
Quam bene Saturno vivebant rege, prius quam
Tellus in longas est patefacta vias!
Nondum cæruleas pinus contemserat undas,
Effusum ventis præbueratque sinum;
Nec vagus, ignotis repetens compendia terris,
Presserat externa navita merce ratem.
Illo non validus subiit iuga tempore taurus;
Non domito frenos ore momordit equus;
Non domus ulla fores habuit; non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arva, lapis.
Ipsæ mella dabant quercus; ultroque ferebant
Obvia securis ubera lactis oves.
Non acies, non ira fuit, non bella; nec ensem
Immiti sævus duxerat arte faber.
Nunc Iove sub domino cædes, nunc vulnera semper;
Nunc mare; nunc leti mille repente viæ.
Parce, pater! timidum non me periuria terrent,
Non dicta in sanctos impia verba deos.
Quod si fatales iam nunc explevimus annos,
Fac lapis his scriptus stet super ossa notis:
« Hic iacet immiti consumtus morte Tibullus,
Messalam terra dum sequiturque mari. »
Sed me, quod facilis tenero sum semper Amori,
Ipsa Venus campos ducet ad Elysios.
Hic choreæ cantusque vigent; passimque vagantes
Dulce sonant tenui gutture carmen aves.
Fert casiam non culta seges; totosque per agros

Floret odoratis terra benigna rosis.
Hic iuvenum series teneris immixta puellis
Ludit, et assidue prælia miscet Amor.
Illic est, cuicunque rapax mors venit amanti,
Et gerit insigni myrtea serta coma.
At scelerata iacet sedes in nocte profunda
Abdita, quam circum flumina nigra sonant.
Tisiphoneque, impexa feros pro crinibus angues,
Sævit; et huc illuc impia turba fugit.
Tum niger in porta serpentum Cerberus ore
Stridit, et æratas excubat ante fores.
Illic Ixionem tentare Ixionis ausi
Versantur celeri noxia membra rota;
Porrectusque novem Tityus per iugera terræ
Assiduas atro viscere pascit aves.
Tantalus est illic, et circum stagna; sed acrem
Iamiam poturi deserit unda sitim.
Et Danai proles, Veneris quæ numina læsit,
In cava Lethæas dolia portat aquas.
Illic sit, quicumque meos violavit amores,
Optavit lentas et mihi militias.
At tu casta, precor, maneas; sanctique pudoris
Assideat custos sedula semper anus.
Hæc tibi fabellas referat; positaque lucerna,
Deducat plena stamina longa colo.
Ac circa gravibus pensis affixa puella
Paulatim somno fessa remittat opus.
Tunc veniam subito, nec quisquam nuntiet ante;
Sed videar cœlo missus adesse tibi.
Tunc mihi, qualis eris, longos turbata capillos,
Obvia nudato, Delia, curre pede.
Hoc precor: hunc illum nobis Aurora nitentem
Luciferum roseis candida portet equis.

ELEGIA IV.

Sic umbrosa tibi contingant tecta, Priape,
Ne capiti soles, ne nocentque nives:
Quæ tua formosos cepit sollertia? certe
Non tibi barba nitet, non tibi culta coma est;
Nudus et hibernæ producis frigora brumæ,
Nudus et æstivi tempora sicca Canis.
Sic ego. Tum Bacchi respondet rustica proles,
Armatus curva, sic mihi, falce deus:
O fuge te teneræ puerorum credere turbæ;
Nam causam insti semper amoris habent.
Hic placet, angustis quod equum compescit habenis;
Hic placidam niveo pectore pellit aquam.
Hic, quia fortis adest audacia, cepit; at illi
Virgineus teneras stat pudor ante genas.
Sed te ne capiant, primo si forte negarit,
Tædia; paulatim sub iuga colla dabit.
Longa dies homini docuit parere leones;
Longa dies molli saxa perédit aqua.
Annus in apricis maturat collibus uvas;
Annus agit certa lucida signa vice.
Nec iurare time: Veneris periuria venti
Irrita per terras et freta summa ferunt.
Gratia magna Iovi; vetuit pater ipse valere,
Iurasset cupide quidquid ineptus amor.
Perque suas impune sinit Dictynna sagittas
Affirmes, crines perque Minerva suos.
At si tardus eris, errabis; transiit ætas
Quam cito! non segnis stat remeatve dies.
Quam cito purpureos deperdit terra colores!
Quam cito formosas populus alba comas!
Quam iacet, infirmæ venere ubi fata senectæ,
Qui prior Eleo est carcere missus equus!
Vidi ego iam iuvenem, premeret cum serior ætas,
Mœrentem stultos præteriisse dies.
Crudeles divi! serpens novus exuit annos;
Formæ non ullam fata dolere moram.
Solis æterna est Phœbo Bacchoque iuventas;
Nam decet intonsus crinis utrumque deum.
Tu, puero quodcumque tuo tentare libebit,
Cedas. Obsequio plurima vincit amor.
Neu comes ire neges, quamvis via longa paretur,
Et Canis arenti torreat arva siti;
Quamvis, prætexens picea ferrugine cœlum,
Venturam admittat imbrifer arcus aquam.
Vel, si cæruleas puppi volet ire per undas,
Ipse levem remo per freta pelle ratem.
Nec te pœniteat duros subiisse labores,
Aut operi insuetas attetuisse manus;
Nec, velit insidiis altas si claudere valles,
Dum placeas, humeri retia ferre negent.
Si volet arma, levi tentabis ludere dextra;
Sæpe dabis nudum, vincat ut ille, latus.
Tunc tibi mitis erit; rapias tum cara licebit
Oscula; pugnabit; sed tamen apta dabit.
Rapta dabit primo; mox offeret ipse roganti;
Post etiam collo se implicuisse volet.
Heu! male nunc artes miseras hæc sæcula tractant.
Iam tener adsuevit munera velle puer.
At tibi, qui Venerem docuisti vendere primus,
Quisquis es, infelix urgeat ossa lapis.
Pieridas, pueri, doctos et amate poetas;
Aurea nec superent munera Pieridas.
Carmine purpurea est Nisi coma; carmina ni sint,
Ex humero Pelopis non nituisset chur.
Quam referent Musæ, vivet, dum robora tellus,
Dum cœlum stellas, dum vehet amnis aquas.
At qui non audit Musas, qui vendit amorem,
Idææ currus ille sequatur Opis;
Et tercentenas erroribus expleat urbes,
Et secet ad Phrygios vilia membra modos.
Blanditiis vult esse locum Venus ipsa; querelis
Supplicibus, miseris fletibus illa favet.
Hæc mihi, quæ canerem Titio, deus edidit ore;
Sed Titium coniux hæc meminisse vetat.
Pareat ille suæ: vos me celebrate magistrum,
Quos male habet multa callidus arte puer.
Gloria cuique sua est: me, qui spernentur, amantes
Consultent; cunctis ianua nostra patet.
Tempus erit, cum me Veneris præcepta ferentem
Deducat iuvenum sedula turba senem.
Heu! heu! quam lento Marathus me torquet amore!
Deficiunt artes, deficiuntque doli.
Parce, puer, quæso, ne turpis fabula fiam,
Cum mea ridebunt vana magisteria.

ELEGIA V.

Asper eram, et bene discidium me ferre loquebar;
At mihi nunc longe gloria fortis abest.
Namque agor, ut per plana citus sola verbere turbo,
Quem celer assueta versat ab arte puer.
Ure ferum et torque: libeat ne dicere quidquam
Magnificum posthac, horrida verba doma.
Parce tamen, per te furtivi fœdera lecti,
Per Venerem, quæso, compositumque caput.
Ille ego, cum tristi morbo defessa iaceres,
Te dicor votis eripuisse meis.
Ipseque ter circum lustravi sulfure puro,
Carmine cum magico præcinuisset anus.
Ipse procuravi, ne possent sæva nocere
Somnia, ter sancta deveneranda mola.
Ipse ego, velatus filo, tunicisque solutis,
Vota novem Triviæ nocte silente dedi.
Omnia persolvi: fruitur nunc alter amore,

Et precibus felix utitur ille meis.
At mihi felicem vitam, si salva fuisses,
Fingebam demens, sed renuente deo.
Rura colam; frugumque aderit mea Delia custos,
Area dum messes sole calente teret.
Aut mihi servabit plenis in lintribus uvas,
Pressaque veloci candida musta pede.
Consuescet numerare pecus; consuescet amantis
Garrulus in dominæ ludere verna sinu.
Illa deo sciet agricolæ pro vitibus uvam,
Pro segete spicas, progrege ferre dapem.
Illa regat cunctos; illi sint omnia curæ;
Et iuvet in tota me nihil esse domo.
Huc veniet Messala meus, cui dulcia poma
Delia selectis detrahet arboribus.
[Et, tantum venerata virum, hunc sedula curet;
Huic paret atque epulas ipsa ministra gerat.]
Hæc mihi fingebam; quæ nunc Eurusque Notusque
Iactat odoratos vota per Armenios.

* * * * * * * *

Sæpe ego tentavi curas depellere vino;
At dolor in lacrymas verterat omne merum.
Sæpe aliam tenui; sed iam cum gaudia adirem,
Admonuit dominæ, deseruitque, Venus.
Tunc me devotum descendens femina dixit,
Et (pudet, heu!) narrat scire nefanda mea.
Non facit hoc verbis; facie teneroque lacertis
Devovet, et flavis nostra puella comis.
Talis ad Hæmonium Nereis Pelea quondam
Vecta est frenato cærula pisce Thetis.
Hæc nocuere mihi: quod adest huic dives amator;
Venit in exitium callida lena meum.
Sanguineas edat illa dapes, atque ore cruento
Tristia cum multo pocula felle bibat.
Hanc volitent animæ circum sua fata querentes
Semper; et e tectis strix violenta canat.
Ipsa, fame stimulante furens, herbasque sepulcris
Quærat, et a sævis ossa relicta lupis;
Currat et inguinibus nudis, ululetque per urbes;
Post agat e triviis aspera turba canum.
Evenient: dat signa deus; sunt numina amanti,
Sævit et iniusta lege relicta Venus.
At tu, quam primum sagæ præcepta rapacis
Desere; nam donis vincitur omnis amor.
Pauper erit præsto tibi; præsto pauper adibit
Primus, et in tenero fixus erit latere.
Pauper in angusto fidus comes agmine turbæ
Subiicietque manus, efficietque viam.
Pauper ad occultos furtim deducit amicos,
Vinclaque de niveo detrahit ipse pede.
Heu! canimus frustra; nec verbis victa fatiscit
Ianua; sed plena est percutienda manu.

* * * * * * * * *

At tu, qui potior nunc es, mea fata timeto:
Versatur celeri Fors levis orbe rotæ.
Non frustra quidam iam nunc in limine perstat
Sedulus, ac crebro prospicit, ac refugit;
Et simulat transire domum, mox deinde recurrit,
Solus; et ante ipsas exscreat usque fores.
Nescio quid furtivus amor parat: utere, quæso,
Dum licet; in liquida nat tibi linter aqua.

ELEGIA VI.

Semper, ut inducar, blandos offers mihi vultus;
Post tamen es misero tristis et asper, Amor.
Quid tibi, sæve puer, mecum est? an gloria magna,
Insidias homini composuisse deum?
Iam mihi tenduntur casses; iam Delia furtim
Nescio quem tacita callida nocte fovet.
Illa quidem tam multa negat: sed credere durum est;
Sic etiam de me pernegat usque viro.
Ipse miser docui, quo posset ludere pacto
Custodes: heu! heu! nunc premor arte mea.
Fingere tunc didicit causas, cur sola cubaret;
Cardine tunc tacito vertere posse fores.
Tum succos herbasque dedi, quis livor abiret,
Quem facit impresso mutua dente Venus.
At tu, fallacis coniux incaute puellæ,
Me quoque servato, peccet ut illa minus.
Neu iuvenes celebret multo sermone, caveto;
Neve cubet laxo pectus aperta sinu.
Neu te decipiat nutu, digitoque liquorem
Ne trahat, et mensæ ducat in orbe notas.
Exibit quam sæpe, time; seu visere dicet
Sacra Bonæ, maribus non adeunda, Deæ.
At mihi si credas, illam sequar unus ad aras.
Tunc mihi non oculis sit timuisse meis.
Sæpe, velut gemmas eius signumve probarem,
Per causam memini me tetigisse manum.
Sæpe mero somnum peperi tibi; at ipse bibebam
Sobria supposita pocula victor aqua.
Non ego te læsi prudens: ignosce fatenti:
Iussit Amor: contra quis ferat arma deos?
Ille ego sum (nec me iam dicere vera pudebit)
Instabat tota cui tua nocte canis.
Quid teneræ tibi coninge opus? tua si bona nescis
Servare, ah! frustra clavis inest foribus.
Te tenet; absentes alios suspirat amores,
Et simulat subito condoluisse caput.
At mihi servandam credas; non sæva recuso
Verbera; detrecto non ego vincla pedum.
Tunc procul absitis, quisquis colis arte capillos,
Effluit effuso cui toga laxa sinu.
Quisquis et occurret, ne possit crimen habere,
Stet procul, aut alia stet procul ante via.
Sic fieri iubet ipse deus; sic magna sacerdos
Est mihi divino vaticinata sono.
Hæc, ubi Bellonæ motu est agitata, nec acrem
Flammam, non ameus verbera torta timet.
Ipse bipenne suos cædit violenta lacertos,
Sanguineque effuso spargit inulta deam.
Statque latus præfixa veru; stat saucia pectus;
Et canit eventus, quos dea magna monet:
Parcite, quam custodit Amor, violare puellam,
Ne pigeat magno post didicisse malo.
Attigeris; labentur opes, ut vulnere nostro
Sanguis, ut hic ventis diripiturque cinis.
Et tibi nescio quas dixit, mea Delia, pœnas;
Si tamen admittas, sit, precor, illa levis!
Non ego te propter parco tibi: sed tua mater
Me movet, atque iras aurea vincit anus.
Hæc mihi te adducit tenebris, multoque timore
Coniungit nostras clam taciturna manus.
Hæc foribusque manet noctu me affixa; proculque
Cognoscit strepitus, me veniente, pedum.
Vive diu mihi, dulcis anus: proprios ego tecum,
Sit modo fas, annos contribuisse velim!
Te semper, natamque tuam te propter, amabo.
Quidquid agat, sanguis est tamen illa tuus.
Sit modo casta, doce; quamvis non vitta ligatos
Impediat crines, nec stola longa pedes.
Et mihi sint duræ leges; laudare nec ullam
Possim ego, quin oculos appetat illa meos.
Et, siquid peccasse puter, ducique capillis
Immerito, pronas propiarque vias;
Non ego te pulsare velim: sed, venerit iste
Si furor, optatum non habuisse manus.
Nec sævo sis casta metu; sed mente fideli

Mutuus absenti te mihi servet amor.
At, quæ fida fuit nulli, post, victa senecta,
Ducit inops tremula stamina torta manu,
Firmaque conductis adnectit licia telis,
Tractaque de niveo vellere ducta putat.
Hanc animo gaudente vident, iuvenumque catervæ
Commemorant merito tot mala ferre senem.
Hanc Venus ex alto flentem sublimis Olimpo
Spectat, et, infidis quam sit acerba, monet.
Hæc aliis maledicta cadant: nos, Delia, amoris
Exemplum cana stemus uterque coma.

ELEGIA VII.

Hunc cecinere diem Parcæ fatalia nentes
Stamina, non ulli dissoluenda Deo;
Hunc fore, Aquitanas posset qui fundere gentes,
Quem tremeret forti milite victus Atur.
Evenere; novos pubes Romana triumphos
Vidit, et evinctos brachia capta duces.
At te victrices lauros, Messala, gerentem
Portabat niveis currus eburnus equis.
Non sine me est tibi partus honos. Tarbella Pyrene
Testis, et Oceani litora Santonici.
Testis Arar, Rhodanusque celer, magnusque Garu-
Carnuti et flavi cærula lympha Liger. (mna,
An te, Cydne, canam, tacitis qui leniter undis
Cæruleis placidus per vada serpis aquis?
Quantus et, ætherio contingens vertice nubes,
Frigidus intonsos Taurus arat Cilicas?
Quid referam, ut volitet crebras intacta per urbes
Alba Palæstino sancta columba Syro?
Utque maris vastum prospectet turribus æquor,
Prima ratem ventis credere docta, Tyros?
Qualis et, arentes cum findit Sirius agros,
Fertilis æstiva Nilus abundet aqua?
Nile pater, quanam possum te dicere causa,
Aut quibus in terris, occuluisse caput?
Te propter nullos tellus tua postulat imbres;
Arida nec Pluvio supplicat herba Iovi.
Te canit, atque suum pubes miratur Osirim
Barbara, Memphiten plangere docta bovem.
Primus aratra manu sollerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitavit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaque non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem;
Hic viridem dura cædere falce comam.
Illi iucundos primum matura sapores
Expressa incultis uva dedit pedibus:
Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Movit et ad certos nescia membra modos.
Bacchus et agricolæ magno confecta labore
Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.
Bacchus et afflictis requiem mortalibus affert,
Crura licet dura compede pulsa sonent.
Non tibi sunt tristes curæ, nec luctus, Osiri,
Sed chorus, et cantus, et levis aptus amor;
Sed varii flores, et frons redimita corymbis;
Fusa sed ad teneros lutea palla pedes;
Et Tyriæ vestes, et dulcis tibia cantu,
Et levis occultis conscia cista sacris.
Huc ades, et centum ludis Geniumque choreis
Concelebra, et multo tempora funde mero.
Illius e nitido stillent unguenta capillo;
Et capiti et collo mollia serta gerat.
Sic venias hodierne: tibi dum thuris honores,
Liba et Mopsopio dulcia melle, feram.
At tibi succrescat proles, quæ facta parentis
Augeat, et circa stet veneranda senem.
Nec taceat monumenta viæ, quem Tuscula tellus,
Candida quem antiquo detinet Alba lare.
Nanque opibus congesta tuis hic glarea dura
Sternitur; hic apta iungitur arte silex.
Te canet agricola, e magna cum venerit urbe
Serus, inoffensum rettuleritque pedem.
At tu, natalis, multos celebrande per annos,
Candidior semper candidiorque veni.

ELEGIA VIII.

Non ego celari possim, qui nutus amantis,
Quidve ferant miti lenia verba sono.
Nec mihi sunt sortes, nec conscia fibra deorum;
Præcinit eventus nec mihi cantus avis:
Ipsa Venus magico religatum brachia nodo
Perdocuit, multis non sine verberibus.
Desine dissimulare; deus crudelius urit,
Quos videt invitos succubuisse sibi.
Quid tibi nunc molles prodest coluisse capillos,
Sæpeque mutatas disposuisse comas?
Quid succo splendente genas onerasse? quid ungues
Artificis docta subsecuisse manu?
Frustra iam vestes, frustra mutantur amictus,
Ansaque compressos colligit arcta pedes.
Ipsa placet, quamvis inculto venerit ore,
Nec nitidum tarda comserit arte caput.
Num te carminibus, num te pollentibus herbis
Devovit tacito tempore noctis anus?
Cantus vicinis fruges traducit ab agris;
Cantus et iratæ detinet anguis iter:
Cantus et e curru Lunam deducere tentat;
Et faceret, si non æra repulsa sonent. (mas?)
Quid queror, heu, misero carmen nocuisse? quid her-
Forma nihil magicis utitur auxiliis.
Sed corpus tetigisse nocet, sed longa dedisse
Oscula, sed femori conseruisse femur.
Nec tu difficilis puero tamen esse memento;
Persequitur pœnis tristia facta Venus.
Munera ne poscas: det munera canus amator,
Ut foveas molli frigida membra sinu.
Carior est auro iuvenis, cui lævia fulgent
Ora, nec amplexus aspera barba terit.
Huic tu candentes humero suppone lacertos,
Et regum magnæ despiciantur opes.
At Venus inveniet puero succumbere furtim,
Dum tumet, et teneros conserit usque sinus,
Et dare anhelanti pugnantibus humida linguis
Oscula, et in collo figere dente notas.
Non lapis hanc gemmæque iuvent, quæ frigore sola
Dormiat; et nulli sit cupienda viro.
Heu! sero revocatur amor, seroque iuventas,
Cum vetus infecit cana senecta caput.
Tum studium formæ; coma tum mutatur, ut annos
Dissimulet viridi cortice tincta nucis.
Tollere tunc cura est albos a stirpe capillos,
Et faciem demta pelle referre novam.
At tu, dum primi floret tibi temporis ætas,
Utere; non tardo labitur illa pede.
Neu Marathum torque; puero quæ gloria victo?
In veteres esto dura, puella, senes.
Parce, precor, tenero; non illi sontica causa est;
Sed nimius luto corpora tingit amor.
Vel miser absenti mœstas quam sæpe querelas
Coniicit, et lacrimis omnia plena madent.
Quid me spernit? ait: poterat custodia vinci:
Ipse dedit cupidis fallere posse deus.
Nota Venus furtiva mihi est; ut lenis agatur
Spiritus, ut nec dent oscula rapta sonum.
Et possim media quamvis obrepere nocte,

Et strepitu nullo clam reserare fores.
Quid prosunt artes, miserum si spernit amantem,
Et fugit ex ipso sæva puella toro?
Vel cum promittit, subito sed perfida fallit;
Est mihi nox multis evigilanda modis.
Dum mihi venturam lingo, quodcumque movetur,
Illius credo tunc sonuisse pedem.
Desistas lacrymare, puer: non frangitur illa;
Et tua iam fletu lumina fessa tument.
Oderunt, Pholoe, moneo, fastidia divi;
Nec prodest sanctis thura dedisse focis.
Hic Marathus quondam miseros ludebat amantes,
Nescius ultorem post caput esse deum.
Sæpe etiam lacrymas fertur risisse dolentis,
Et cupidum ficta detinuisse mora.
Nunc omnes odit fastus; nunc displicet illi,
Quæcumque apposita est ianua dura sera.
At te pœna manet, ni desinis esse superba.
Quam cupies votis hunc revocare diem!

Elegia IX.

Quid mihi, si fueras miseros læsurus amores,
Fœdera per divos, clam violauda, dabas?
Ah miser! etsi quis primo periuria celat,
Sera tamen tacitis Pœna venit pedibus.
Parcite, cœlestes! æquum est impune licere
Numina formosis lædere vestra semel.
Lucra potens, habili tauros adiungit aratro,
Et durum terræ rusticus urget opus.
Lucra petituras, freta per parentia ventis,
Ducunt instabiles sidera certa rates.
Muneribus meus est captus puer; at deus illa
In cinerem et liquidas munera vertat aquas.
Iam mihi persolvet pœnas; pulvisque decorem
Detrahet, et ventis horrida facta coma.
Uretur facies, urentur sole capilli;
Deteret invalidos et via longa pedes.
Admonui quoties: Auro ne pollue formam;
Sæpe solent auro multa subesse mala.
Divitiis captus si quis violavit amorem,
Asperaque est illi difficilisque Venus.
Ure meum potius flamma caput, et pete ferro
Corpus, et intorto verbere terga seca.
Nec tibi celandi spes sit peccare paranti.
Est deus, occultos qui vetat esse dolos.
Ipse deus tacito permisit lena ministro,
Ederet ut multo libera verba mero.
Ipse deus somno domitos emittere vocem
Iussit, et invitos facta tegenda loqui.
Hæc ego dicebam; nunc me flevisse loquentem,
Nunc pudet ad teneros procubuisse pedes.
Tunc mihi iurabas, nullo te divitis auri
Pondere, non gemmis vendere velle fidem;
Non, tibi si pretium Campania terra daretur,
Non, tibi si Bacchi cura, Falernus ager.
Illis eriperes verbis mihi, sidera cœlo
Lucere, et puras fulminis esse vias.
Quin etiam flebas: at, non ego fallere doctus,
Tergebam humentes credulus usque genas.
Quid faceres, nisi et ipse fores in amore puellæ?
Sit, precor, exemplo sit levis illa tuo!
O quoties, verbis ne quisquam conscius esset,
Ipse comes multa lumina nocte tuli?
Sæpe insperanti venit tibi munere nostro,
Et latuit clausas post adoperta fores.
Tum miser interii stulte confisus amari:
Nam poteram ad laqueos cautior esse tuos.
Quin etiam attonita laudes tibi mente canebam.
At me nunc nostri Pieridumque pudet.

Illa velim rapida Vulcanus carmina flamma
Torreat, et liquida deleat amnis aqua.
Tu procul hinc absis, cui formam vendere cura est,
Et pretium plena grande referre manu.
At te, qui puerum donis corrumpere es ausus,
Rideat assiduis uxor inulta dolis;
Et, cum furtivo iuvenem lassaverit usu,
Tecum interposita languida veste cubet,
Semper sint externa tuo vestigia lecto;
Et pateat cupidis semper aperta domus;
Nec lasciva soror dicatur plura bibisse
Pocula, vel plures emeruisse viros.
Illam sæpe ferunt convivia ducere Baccho,
Dum rota Luciferi provocet orta diem.
Illa nulla queat melius consumere noctem,
Aut operum varias disposuisse vices.
At tua perdidicit; nec tu, stultissime, sentis,
Cum tibi non solita corpus ab arte movet.
Tunc putas illam pro te disponere crines,
Aut tenues denso pectere dente comas?
Ista hæc persuadet facies, auroque lacertos
Vinciat, et Tyrio prodeat apta sinu.
Non tibi, sed iuveni cuidam vult bella videri,
Devoveat pro quo remque domumque tuam.
Nec facit hoc vitio; sed corpora fœda podagra
Et senis amplexus culta puella fugit.
Huic tamen accubuit noster puer; hunc ego credam
Cum trucibus Venerem iungere posse feris.
Blanditiasne meas aliis tu vendere es ausus?
Tune aliis demens oscula ferre mea?
Tunc flebis, cum me vinctum puer alter habebit,
Et geret in gremio regna superba tuo.
At tua tum me pœna iuvet; Venerique merenti
Fixa notet casus aurea palma meos:
« Hanc tibi fallaci resolutus amore Tibullus
Dedicat, et grata sis, dea, mente, rogat. »

Elegia X.

Quis fuit, horrendos primus qui protulit enses?
Quam ferus, et vere ferreus, ille fuit!
Tunc cædes hominum generi, tunc prælia nata;
Tunc brevior diræ mortis aperta via est.
At nihil ille miser meruit: nos ad mala nostra
Vertimus, in sævas quod dedit ille feras.
Divitis hoc vitium est auri; nec bella fuerunt,
Faginus adstabat cum scyphus ante dapes;
Non arces, non vallus erat; somnumque petebat
Securus varias dux gregis inter oves.
Tunc mihi vita foret, vulgi nec tristia nossem
Arma, nec audissem corde micante tubam!
Nunc ad bella trahor; et iam quis forsitan hostis
Hæsura in nostro tela gerit latere.
Sed patrii servate Lares; aluistis et idem,
Cursarem vestros cum tener ante pedes.
Neu pudeat prisco vos esse e stipite factos;
Sic veteris sedes incoluistis avi.
Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu
Stabat in exigua ligneus æde deus.
Hic placatus erat, seu quis libaverat uvam,
Seu dederat sanctæ spicea serta comæ.
Atque aliquis voti compos liba ipse ferebat,
Postque comes purum filia parva favum.
At nobis ærata, Lares, depellite tela:
Hostia erit plena rustica porcus hara;
Hanc pura cum veste sequar, myrtoque canistra
Vincta geram, myrto vinctus et ipse caput.
Sic placeam vobis: alius sit fortis in armis,
Sternat et adversos, Marte favente, duces;
Ut mihi potanti possit sua dicere facta

Miles, et in mensa pingere castra mero.
Quis furor est atram bellis arcessere Mortem?
Imminet, et tacito clam venit illa pede.
Non seges est infra, non vinea culta; sed audax
Cerberus, et Stygiæ navita turpis aquæ.
Illic, exesique genis ustoque capillo,
Errat ad obscuros pallida turba lacus.
Quam potius laudandus hic est, quem prole parata
Occupat in parva pigra senecta casa!
Ipse suas sectatur oves, at filius agnos;
Et calidam fesso comparat uxor aquam.
Sic ego sim; liceatque caput candescere canis,
Temporis et prisci facta referre senem.
Interea Pax arva colat. Pax candida primum
Duxit araturos sub iuga curva boves.
Pax aluit vites, et succos condidit uvæ,
Funderet ut nato testa paterna merum.
Pace bidens vomerque vigent: at tristia duri
Militis in tenebris occupat arma situs.
Rusticus e lucoque vehit, male sobrius ipse,
Uxorem plaustro, progeniemque, domum.
Sed Veneris tunc bella calent; scissosque capillos
Femina, perfractas conqueriturque fores.
Flet teneras subtusa genas; sed victor et ipse
Flet, sibi dementes tam valuisse manus.
At lascivus Amor rixæ mala verba ministrat,
Inter et iratum lentus utrumque sedet.
Ah lapis est ferrumque, suam quicumque puellam
Verberat; e cœlo deripit ille deos.
Sit satis, e membris tenuem rescindere vestem;
Sit satis, ornatus dissoluisse comæ:
Sit lacrymas movisse satis; quater ille beatus,
Quo tenera irato flere puella potest.
Sed manibus qui sævus erit, scutumque sudemque
Is gerat, et miti sit procul a Venere.
At nobis, Pax alma, veni, spicamque tenento;
Perpluat et pomis candidus ante sinus.

Liber secundus

ELEGIA I.

Quisquis ades, faveas; fruges lustramus et agros,
Ritus ut a prisco traditus exstat avo.
Bacche, veni; dulcisque tuis e cornibus uva
Pendeat; et spicis tempora cinge, Ceres.
Luce sacra requiescat humus, requiescat arator;
Et grave suspenso vomere cesset opus.
Solvite vincla iugis; nunc ad præsepia debent
Plena coronato stare boves capite.
Omnia sint operata deo; non audeat ulla
Lanificam pensis imposuisse manum.
Vos quoque abesse procul iubeo, discedite ab aris,
Quis tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis: pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.
Cernite, fulgentes ut eat sacer agnus ad aras,
Vinctaque post olea candida turba comas.
Di patrii, purgamus agros, purgamus agrestes:
Vos mala de nostris pellite limitibus.
Neu seges eludat messem fallacibus herbis,
Neu tineat celeres tardior agna lupos.
Tunc nitidus plenis confisus rusticus agris
Ingeret ardenti grandia ligna foco;
Turbaque vernarum, saturi bona signa coloni,
Ludet, et ex virgis exstruet ante casas.
Eventura precor. Viden' ut felicibus extis
Significet placidos nuntia silva deos?
Nunc mihi fumosos veteris proferte Falernos
Consulis, et Chio solvite vincla cado.
Vina diem celebrent; non festa luce madere
Est rubor, errantes et male ferre pedes.
Sed, « Bene Messalam, » sua quisque ad pocula dicat;
Nomen et absentis singula verba sonent.
Gentis Aquitanæ celeber Messala triumphis,
Et magna intonsis gloria victor avis,
Huc ades, adspiraque mihi, dum carmine nostro
Redditur agricolis gratia cœlitibus.
Rura cano, rurisque deos; his vita magistris
Desuevit querna pellere glande famem.
Illi compositis primum docuere tigillis
Exiguam viridi fronde operire domum.
Illi etiam tauros primum docuisse feruntur
Servitium, et plaustro supposuisse rotam.
Tunc victus abiere feri; tunc consita pomus;
Tunc bibit irriguas fertilis hortus aquas.
Aurea tunc pressos pedibus dedit uva liquores,
Mixtaque securo est sobria lympha mero.
Rura ferunt messes, calidi cum sideris æstu
Deponit flavas annua terra comas.
Rure levis verno flores apis ingerit alveo,
Compleat ut dulci sedula melle favos.
Agricola assiduo primum satiatus aratro
Cantavit certo rustica verba pede;
Et satur arenti primum est modulatus avena
Carmen, ut ornatos diceret ante deos.
Agricola et minio suffusus, Bacche, rubenti
Primus inexperta duxit ab arte choros.
Huic datus a pleno, memorabile munus, ovili
[Dux pecoris hircus: duxerat hircus oves.]
Rure puer verno primum de flore coronam
Fecit, et antiquis imposuit Laribus.
Rure etiam, teneris curam exhibitura puellis,
Molle gerit tergo lucida vellus ovis;
Hinc et femineus labor est; hinc pensa colusque;
Fusus et opposito pollice versat opus:
Atque aliqua assiduæ textis operata Minervæ
Cantat; et applauso tela sonat latere.
Ipse interque greges interque armenta Cupido
Natus et indomitas dicitur inter equas.
Illic indocto primum se exercuit arcu.
Hei mihi! quam doctas nunc habet ille manus!
Nec pecudes, velut ante, petit; fixisse puellas
Gestit, et audaces perdomuisse viros.
Hic iuveni detraxit opes; hic dicere iussit
Limen ad iratæ verba pudenda senem.
Hoc duce, custodes furtim transgressa iacentes,
Ad iuvenem tenebris sola puella venit;
Et pedibus prætentat iter, suspensa timore;
Explorat cæcas cui manus ante vias.
Ah miseri, quos hic graviter deus urget! at ille
Felix, cui placidus leniter afflat Amor!
Sancte, veni dapibus festis: sed pone sagittas;
Et procul ardentes, hinc procul, abde faces.
Vos celebrem cantate deum, pecorique vocate;
Voce palam pecori, clam sibi quisque vocet;
At etiam sibi quisque palam: nam turba iocosa
Obstrepit, et Phrygio tibia curva sono.
Ludite: iam Nox iungit equos, currumque sequuntur
Matris lascivo sidera fulva choro.
Postque venit tacitus fuscis circumdatus alis
Somnus, et incerto Somnia nigra pede.

ELEGIA II.

Dicamus bona verba, venit Natalis, ad aras:
Quisquis ades, lingua, vir mulierque, fave.
Urantur pia thura focis, urantur odores,
Quos tener e terra divite mittit Arabs.
Ipse suos Genius adsit visurus honores,

Cui decorent sanctas mollia serta comas;
Illius puro destillent tempora nardo;
Atque satur libo sit, madeatque mero.
Annuat et, Cerinthe, tibi, quodcumque rogabis.
En age, quid cessas? annuet ille; roga.
Auguror, uxoris fidos optabis amores;
Iam reor hoc ipsos edidicisse deos.
Nec tibi malueris, totum quæcumque per orbem
Fortis arat valido rusticus arva bove;
Nec tibi, gemmarum quidquid felicibus Indis
Nascitur, Eoi qua maris unda rubet.
Vota cadunt. Viden' ut trepidantibus advolet alis,
Flavaque coniugio vincula portet Amor?
Vincula, quæ maneant semper, dum tarda senectus
Inducat rugas, inficiatque comas.
Hac venias, Natalis, avi, prolemque ministres:
Ludat et ante tuos turba novella pedes.

ELEGIA III.

Rura meam, Cerinthe, tenent villæque puellam.
Ferreus est, heu! quisquis in urbe manet.
Ipsa Venus lætos iam nunc migravit in agros;
Verbaque aratoris rustica discit Amor.
Ego, cum dominam adspicerem, quam fortiter illic
Versarem valido pingue bidente solum,
Agricolæque modo curvum sectarer aratrum,
Dum subigunt steriles arva serenda boves.
Nec quererer, quod sol graciles exureret artus,
Læderet aut teneras pustula rupta manus.
Pavit et Admeti tauros formosus Apollo;
Nec cithara, intonsæ profuerunt ve comæ.
Nec potuit curas sanare salubribus herbis:
Quidquid erat medicæ, vicerat, artis, amor.
Tunc fiscella levi detexta est vimine iunci,
Raraque per nexus est via facta sero.
O quoties, illo vitulum gestante per agros,
Dicitur occurrens erubuisse soror.
O quoties ausæ, caneret dum valle sub alta,
Rumpere mugitu carmina docta boves.
Sæpe duces trepidis petiere oracula rebus,
Venit et e templis irrita turba domum.
Sæpe horrere sacros doluit Latona capillos,
Quos admirata est ipsa noverca prius.
Quisquis inornatumque caput, crinesque solutos
Adspiceret, Phœbi quæreret ille comam.
Delos ubi nunc, Phœbe, tua est? ubi Delphica Pytho?
Nempe amor in parva te iubet esse casa.
Felices olim, Veneri cum fertur aperto
Servire æternos non puduisse deos.
Fabula nunc ille est: sed cui sua cura puella est,
Fabula sit, mavult, quam sine amore deus.
* * * * * * * *
At tu, quisquis is es, cui tristi fronte Cupido
Imperitat, nostra sint tua castra domo.
Ferrea non Venerem, sed prædam, sæcula laudant;
Præda tamen multis est operata malis.
Præda feras acies cinxit discordibus armis;
Hinc cruor, hinc cædes, mors propiorque venit.
Præda vago fussit geminare pericula ponto,
Bellica cum dubiis rostra dedit ratibus.
Prædator cupit immensos obsidere campos,
Ut multo innumeram iugere pascat ovem;
Cui lapis externus curæ est; urbique tumultus,
Portatur validis mille columna iugis;
Claudit et indomitum moles mare, lentus ut intra
Negligat hibernas piscis adesse minas.
At tibi læta trahant Samiæ convivia testæ,
Fictaque Cumana lubrica terra rota.
Heu heu divitibus video gaudere puellas;
Iam veniant prædæ, si Venus optat opes;
Ut mea luxuria Nemesis fluat, utque per urbem
Incedat donis conspicienda meis.
Illa gerat vestes tenues, quas femina Coa
Texuit, auratas disposuitque vias.
Illi sint comites fusci, quos India torret,
Solis et admotis inficit ignis equis.
Illi selectos certent præbere colores,
Africa puniceum, purpureumque Tyros.
Nota loquor; regnum ipse tenet, quem sæpe coegit
Barbara gypsatos ferre catasta pedes.
* * * * *
At tibi, dura Ceres, Nemesim quæ abducis ab urbe,
Persolvat nulla semina terra fide.
Et tu, Bacche tener, iucundæ consitor uvæ,
Tu quoque devotos, Bacche, relinque lacus.
Haud impune licet formosas tristibus agris
Abdere; non tanti sunt tua musta, pater.
O valeant fruges, ne sint modo rure puellæ;
Glans alat, et prisco more bibantur aquæ.
Glans aluit veteres; et passim semper amarunt;
Quid nocuit sulcos non habuisse satos?
Tum, quibus adspirabat Amor, præbebat aperte
Mitis in umbrosa gaudia valle Venus.
Nullus erat custos, nulla exclusura dolentes
Ianua: si fas est, mos, precor, ille redi.
* * * * *
Horrida villosa corpora veste tegant.
Nunc si clausa mea est, si copia rara videndi,
Heu miserum, in laxa quid iuvat esse toga?
Ducite: ad imperium dominæ sulcabimus agros:
Non ego me vinclis verberibusque nego.

ELEGIA IV.

Hic mihi servitium video, dominamque paratam.
Iam mihi, libertas illa paterna, vale.
Servitium sed triste datur; teneorque catenis;
Et nunquam misero vincla remittit Amor.
Et, seu quid merui, seu quid peccavimus, urit:
Uror: io, remove, sæva puella, faces.
O! ego ne possim tales sentire dolores,
Quam mallem in gelidis montibus esse lapis;
Stare vel insanis cautes obnoxia ventis,
Naufraga quam vasti tunderet unda maris!
Nunc et amara dies, et noctis amarior umbra est;
Omnia iam tristi tempora felle madent.
Nec prosunt elegi, nec carminis auctor, Apollo;
Illa cava pretium flagitat usque manu.
Ite procul, Musæ, si nil prodestis amanti:
Non ego vos, ut sint bella canenda, colo:
Nec refero solisque vias, et qualis, ubi orbem
Complevit, versis luna recurrat equis
Ad dominam faciles aditus per carmina quæro.
Ite procul, Musæ, si nihil ista valent.
At mihi per cædem et facinus sunt dona parauda,
Ne iaceam clausam flebilis ante domum;
Aut rapiam suspensa sacris insignia fanis:
Sed Venus ante alios est violanda mihi.
Illa malum facinus suadet, dominamque rapacem
Dat mihi: sacrilegas sentiat illa manus.
O pereat, quicumque legit viridesque smaragdos,
Et niveam Tyrio murice tingit ovem!
Hic dat avaritiæ causas, et Coa, puellis,
Vestis, et a rubro lucida concha mari.
Hæc fecere malas; hinc clavem ianua sensit,
Et cœpit custos liminis esse canis.
Sed, pretium si grande feras, custodia victa est;
Nec prohibent claves; et canis ipse tacet.
Heu! quicumque dedit formam cœlestis avaræ,

Quale bonum multis addidit ille malis!
Hinc fletus rixæque sonant; hæc denique causa
Fecit, ut infamis hic deus esset Amor.
At tibi, quæ pretio victos excludis amantes,
Diripiant partas ventus et ignis opes.
Quin tua tunc iuvenes spectent incendia læti;
Nec quisquam flammæ sedulus addat aquam.
Seu veniet tibi mors; neque erit, qui lugeat, ullus,
Nec qui det mœstas munus in exsequias.
At bona, quæ nec avara, fuit, centum licet annos
Vixerit, ardentem flebitur ante rogum.
Atque aliquis senior, veteres veneratus amores,
Anima constructo serta dabit tumulo,
Et, « Bene, » discedens dicet, « placideque quiescas;
Terraque securæ sit super ossa levis! »
Vera quidem moneo; sed prosunt quid mihi vera?
Illius est nobis lege colendus amor.
Quin etiam sedes iubeat si vendere avitas,
Ite sub imperium, sub titulumque, Lares.

* * * * *

Quidquid habet Circe, quidquid Medea veneni,
Quidquid et herbarum Thessala terra gerit,
Et quod, ubi indomitis gregibus Venus afflat amores,
Hippomanes cupidæ stillat ab inguine equæ,
Si modo me placido videat Nemesis mea vultu,
Mille alias herbas misceat illa, bibam.

ELEGIA V.

Phœbe, fave: novus ingreditur tua templa sacerdos:
Huc, age, cum cithara carminibusque veni.
Nunc te vocales impellere pollice chordas,
Nunc precor ad laudes flectere verba meas.
Ipse, triumphali devinctus tempora lauro,
Dum cumulant aras, ad tua sacra veni:
Sed nitidus pulcherque veni: nunc indue vestem
Sepositam; longas nunc bene pecte comas:
Qualem te memorant, Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuisse Iovi.
Tu procul eventura vides; tibi debitus augur
Scit bene, quid fati provida cantet avis;
Tuque regis sortes; per te præsentit aruspex,
Lubrica signavit cum deus exta notis;
Te duce, Romanos nunquam frustrata Sibylla est,
Abdita quæ senis fatu canit pedibus.
Phœbe, sacras Messalinum sine tangere chartas
Vatis; et ipse, precor, quid canat illa, doce.
Hæc dedit Æneæ sortes, postquam ille parentem
Dicitur et raptos sustinuisse Lares,
Nec fore credebat Romam, cum mœstus ab alto
Ilion, ardentes respiceretque deos:
(Romulus Æternæ nondum formaverat Urbis
Mœnia, consorti non habitanda Remo:
Sed tunc pascebant herbosa Palatia vaccæ,
Et stabant humiles in Iovis arce casæ.
Lacte madens illic suberat Pan ilicis umbræ,
Et facta agresti lignea falce Pales;
Pendebatque vagi pastoris in arbore votum,
Garrula silvestri fistula sacra deo;
Fistula, cui semper decrescit arundinis ordo;
Nam calamus cera iungitur usque minor.
At, qua Velabri regio patet, ire solebat
Exiguus pulsa per vada linter aqua.
Illa sæpe, gregis ditis placitura magistro,
Ad iuvenem festa est vecta puella die:
Cum qua fecundi redierunt munera ruris,
Caseus, et niveæ candidus agnus ovis.)
Impiger Ænea, volitantis frater Amoris,
Troia qui profugis sacra vehis ratibus,
Iam tibi Laurentes assignat Iupiter agros;
Iam vocat errantes hospita terra Lares.
Illic sanctus eris, cum te veneranda Numici
Unda Deum cœlo miserit indigetem.
Ecce super fessas volitat Victoria puppes;
Tandem ad Troianos diva superba venit.
Ecce mihi lucent Rutulis incendia castris.
Iam tibi prædico, barbare Turne, necem.
Ante oculos Laureus castrum, murusque Lavini est,
Albaque ab Ascanio condita Longa duce.
Te quoque iam video, Marti placitura sacerdos,
Ilia, Vestales deseruisse focos;
Concubitusque tuos furtim, vittasque iacentes,
Et cupidi ad ripas arma relicta dei.
Carpite nunc, tauri, de septem montibus herbas,
Dum licet; hic magnæ iam locus urbis erit.
Roma, tuum nomen terris fatale regendis,
Qua sua de cœlo prospicit arva Ceres,
Quaque patent ortus, et qua fluit antibus undis
Solis anhelantes abluit amnis equos.
Troia quidem tum se mirabitur, et sibi dicet
Vos bene tam longa consuluisse via.
Vera cano; sic usque sacras innoxia laurus
Vescar, et æternum sit mihi virginitas.
Hæc cecinit vates, et te sibi, Phœbe, vocavit;
Iactavit fusas et caput ante comas.

* * * * * * * *

Quidquid Amalthea, quidquid Mermessia dixit;
Herophile Phœbo grataque quod monuit;
Quasque Albuna sacras Tiberis per flumina sortes
Portarit, sicco pertuleritque sinu,
Hæ fore dixerunt, belli mala signa, cometen,
Multus ut in terras deplueretque lapis.
Atque tubas, atque arma ferunt crepitantia cœlo
Audita, et lucos præcinuisse fugam.
Ipsum etiam solem defectum lumine vidit
Iungere pallentes nubilus annus equos,
Et simulacra deûm lacrimas fudisse tepentes,
Fataque vocales præmonuisse boves.
Hæc fuerint olim. Sed tu iam mitis, Apollo,
Prodigia indomitis merge sub æquoribus;
Et succensa sacris crepitet bene laurea flammis;
Omine quo felix et sacer annus erit.
Laurus, io, bona signa dedit: gaudete, coloni;
Distendet spicis horrea plena Ceres.
Oblitus et musto feriet pede rusticus uvas,
Dolia dum, magni deliciantque lacus.
At madidus Baccho sua festa Palilia pastor
Concinet; a stabulis tunc procul este, lupi.
Ille levis stipulæ sollemnes potus acervos
Accendet, flammas transilietque sacras;
Et fetus matrona dabit; natusque parenti
Oscula, comprensis auribus, eripiet.
Nec tædebit avum parvo advigilare nepoti,
Balbaque cum puero dicere verba senem.
Tunc operata deo pubes discumbet in herba,
Arboris antiquæ qua levis umbra cadit;
Aut e veste sua tendent umbracula sertis
Vincta: coronatus stabit et ante calix.
At sibi quisque dapes et festas exstruet alte
Cespitibus mensas, cespitibusque torum,
Ingeret hic potus iuvenis maledicta puellæ,
Postmodo quæ votis irrita facta velit.
Nam ferus ille suæ plorabit sobrius idem,
Et se iurabit mente fuisse mala.
Pace tua, pereantque arcus, pereantque sagittæ,
Phœbe, modo in terris erret inermis Amor.
Ars bona: sed, postquam sumsit sibi tela Cupido,
Heu, heu, quam multis ars dedit illa malum!
Et mihi præcipue, iaceo cum saucius annum,

Et faveo morbo; tam iuvat ipse dolor;
Vixque cano Nemesim, sine qua versus mihi nullus
Verba potest, iustos aut reperire pedes
At tu, (nam divùm servat tutela poetas)
Præmoneo, vati parce, puella, sacro;
Ut Messalinum celebrem, cum, præmia belli,
Ante suos currus oppida victa feret.
Ipse, gerens laurus, lauro devinctus agresti,
Miles, « Io, » magna voce, « Triumphe, » canet.
Tunc Messala meus pia det spectacula turbæ;
Et plaudat, curru prætereunte, pater.
Annue; sic tibi sint intonsi, Phœbe, capilli;
Sic tua perpetuo sit tibi casta soror.

Elegia VI.

Castra Macer sequitur: teneroquid fiet Amori?
Sit comes? et collo fortiter arma gerat?
Et, seu longa virum terræ via, seu vaga ducent
Æquora, cum telis ad latus ire volet?
Ure, puer, quæso, tua qui ferus otia liquit,
Atque iterum erronem sub tua signa voca.
Quod si militibus parces, erit hic quoque miles,
Ipse levem galea qui sibi portet aquam.
Castra peto: valeatque Venus, valeantque puellæ:
Et mihi sunt vires, et mihi facta tuba est.
Magna loquor; sed magnifice mihi magna loquto
Excutiunt clausæ fortia verba fores.
Iuravi quoties, rediturum ad limina nunquam!
Cum bene iuravi, pes tamen ipse redit.
Acer Amor, fractas utinam, tua tela, sagittas
Ilicet, exstinctas adspiciamque faces!
Tu miserum torques; tu me mihi dira precari
Cogis, et insana mente nefanda loqui.
Iam mala finissem leto; sed credula vitam
Spes fovet, et fore cras semper ait melius.
Spes alit agricolas; spes sulcis credit aratis
Semina, quæ magno fœnore reddat ager.
Hæc laqueo volucres, hæc captat arundine pisces,
Cum tenues hamos abdidit ante cibus.
Spes etiam valida solatur compede vinctum:
Cura sonant ferro; sed canit inter opus.
Spes facilem Nemesim spondet mihi; sed negat illa.
Hei mihi, ne vincas, dura puella, deam!
Parce, per immatura tuæ precor ossa sororis;
Sic bene sub tenera parva quiescat humo.
Illa mihi sancta est; illius dona sepulcro
Et madefacta meis serta feram lacrymis;
Illius ad tumulum fugiam, supplexque sedebo;
Et mea cum muto fata querar cinere.
Non feret usque suum te propter flere clientem;
Illius ut verbis, sis mihi lenta, veto;
Ne tibi neglecti mittant mala somnia Manes,
Mœstaque sopitæ stet soror ante torum,
Qualis, ab excelsa præceps delapsa fenestra,
Venit ad infernos sangui nolenta lacus.
Desino, ne dominæ luctus renoventur acerbi:
Non ego sum tanti, ploret ut illa semel.
Nec lacrymis oculos digna est fœdare loquaces.
Lena nocet nobis; ipsa puella bona est.
Lena necat miserum Phryne, furtimque tabellas
Occulto portans itque reditque sinu.
Sæpe, ego cum dominæ dulces a limine duro
Aguosco voces, hæc negat esse domi.
Sæpe, ubi nox promissa mihi est, languere puellam
Nuntiat, aut aliquas extimuisse minas.
Tunc morior curis; tunc meus mihi perdita fingit,
Quisve meam teneat, quot teneatve modis.
Tunc tibi, lena, precor diras; satis anxia vivas,
Moverit e votis pars quotacumque deos.

Liber tertius

Elegia I.

Martis Romani festæ venere Kalendæ;
(Exoriens nostris hinc fuit annus avis)
Et vaga nunc certa discurrunt undique pompa
Perque vias urbis munera, perque domos.
Dicite, Pierides, quonam donetur honore
Seu mea, seu fallor, cara Neæra tamen.
Carmine formosæ, pretio capiuntur avaræ.
Gaudeat, ut digna est, versibus illa meis.
Lutea sed niveum involvat membrana libellum,
Pumex et canas tondeat ante comas;
Summaque prætexat tenuis fastigia chartæ,
Indicet ut nomen, litera facta, meum:
Atque inter geminas pingantur cornua frontes;
Sic etenim comtum mittere oportet opus.
Per vos, auctores huius mihi carminis, oro,
Castaliamque umbram Pieriosque lacus,
Ite domum, cultumque illi donate libellum,
Sicut erit; nullus defluat inde color.
Illa mihi referat, si nostri mutua cura est,
An minor, an toto pectore deciderim.
Sed primum nympham longa donate salute,
Atque hæc submisso dicite verba sono:
« Hæc tibi vir quondam, nunc frater, casta Neæra,
Mittit, et, accipias munera parva, rogat;
Teque suis iurat caram magis esse medullis:
Sive sibi coniux, sive futura soror;
Sed potius coniux: huius spem nominis illi
Auferet exstincto pallida Ditis aqua. »

Elegia II.

Qui primus caram iuveni, carumque puellæ
Eripuit iuvenem, ferreus ille fuit.
Durus et ille fuit, qui tantum ferre dolorem,
Vivere et erepta coniuge qui potuit.
Non ego firmus in hoc; non hæc patientia nostro
Ingenio; frangit fortia corda dolor.
Nec mihi vera loqui pudor est, vitæque fateri
Tot mala perpessæ tædia nata meæ.
Ergo, cum tenuem fuero mutatus in umbram,
Candidaque ossa super nigra favilla tegel;
Ante meum veniat, longos incomta capillos,
Et fleat ante meum mœsta Neæra rogum.
Sed veniat caræ matris comitata dolore;
Mœreat hæc genero, mœreat illa viro.
Præfatæ ante meos manes, animamque precatæ,
Perfusæque pias ante liquore manus,
Pars quæ sola mei superabit corporis, ossa
Incinctæ nigra candida veste legant;
Et primum annoso spargant collecta Lyæo,
Mox etiam niveo fundere lacte parent;
Post hæc carbaseis humorem tollere velis,
Atque in marmorea ponere sicca domo.
Illuc, quas mittit dives Panchaia merces,
Eoique Arabes, pinguis et Assyria,
Et nostri memores lacrymæ fundantur eodem:
Sic ego componi, versus in ossa, velim.
Sed tristem mortis demonstret litera causam,
Atque hæc in celebri carmina fronte notet:
« Lygdamus hic situs est; dolor huic, et cura Neæræ,
Coniugis ereptæ, caussa perire fuit. »

Elegia III.

Quid prodest cœlum votis implesse, Neæra,
Blandaque cum multa thura dedisse prece;
Non, ut marmorei prodirem e limine tecti,

Insignis clara conspicuusque domo;
Aut ut multa mei renovarent iugera tauri,
Et magnas messes terra benigna daret;
Sed tecum ut longæ sociarem gaudia vitæ,
Inque tuo caderet nostra senecta sinu;
Tunc cum, præmensæ defunctus tempora lucis,
Nudus Lethæa cogerer ire rate?
Nam grave quid prodest pondus mihi divitis auri?
Arvaque si findant pinguia mille boves?
Quidve domus prodest Phrygiis innixa columnis,
Tænare, sive tuis, sive, Caryste, tuis?
Et nemora in domibus sacros imitantia lucos?
Auratæque trabes, marmoreumque solum?
Quidve, in Erythræo legitur quæ litore concha,
Tinctaque Sidonio murice lana iuvat?
Et quæ præterea populus miratur? in illis
Invidia est; falso plurima vulgus amat.
Non opibus mentes hominum curæque levantur;
Nam Fortuna sua tempora lege regit.
Sit mihi paupertas tecum iucunda, Neæra;
At sine te regum munera nulla volo.
O niveam, quæ te poterit mihi reddere, lucem!
O mihi felicem terque quaterque diem!
At si, pro dulci reditu quæcumque voventur,
Audiat aversa non meus aure deus;
Nec me regna iuvent, nec Lydius aurifer amnis,
Nec, quas terrarum sustinet orbis opes.
Hæc alii cupiant; liceat mihi, paupere cultu,
Securo cara coniuge posse frui.
Adsis, et timidis faveas, Saturnia, votis;
Et faveas, concha, Cypria, vecta tua.
Aut, si Fata negant reditum, tristesque Sorores,
Stamina quæ ducunt, quæque futura canunt;
Me vocet in vastos amnes nigramque paludem
Dives in iguava luridus Orcus aqua.

ELEGIA IV.

Di meliora ferant, nec sint insomnia vera,
Quæ tulit extrema pessima nocte quies.
[Ite procul. Vanum falsumque avertite visum;
Desinite in vobis quærere velle fidem.]
Divi vera monent; venturæ nuntia sortis,
Vera monent Tuscis exta probata viris:
Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pavidas mentes falsa timere iubent.
At natum in curas hominum genus omina noctis
Farre pio placant et saliente sale.
Et tamen, utcumque est, sive illi vera monenti,
Mendaci somno credere sive volent;
Efficiat vanos noctis Lucina timores,
Et frustra immeritum prætimuisse velit:
Si mea nec turpi mens est obnoxia facto,
Nec læsit magnos impia lingua deos.
Iam Nox, ætherium nigris emensa quadrigis
Mundum, cæruleo laverat amne rotas:
Nec me sopierat, menti deus utilis ægræ,
Somnus; sollicitas delicit ante domos.
Tandem, cum summo Phœbus prospexit ab ortu,
Pressit languentis lumina sera quies.
Hic iuvenis, casta redimitus tempora lauru,
Est visus nostra ponere sede pedem.
[Non illo quidquam formosius ulla priorum
Ætas, humanum nec videt illud opus.]
Intonsi crines longa cervice fluebant;
Stillabat Syrio myrtea rore coma.
Candor erat, qualem præfert Latonia Luna,
Et color in niveo corpore purpureus;
Ut iuveni primum virgo deducta marito
Inficitur teneras, ore rubente, genas;
Ut, cum contexunt amarantis alba puellæ
Lilia; ut autumno candida mala rubent.
Ima videbatur talis illudere palla;
Namque hæc in nitido corpore vestis erat.
Artis opus raræ, fulgens testudine et auro,
Pendebat læva garrula parte lyra.
Hanc primum veniens plectro modulatus eburno,
Felices cantus ore sonante dedit.
Sed, postquam fuerant digiti cum voce locuti,
Edidit hæc dulci tristia verba modo:
« Salve, cura deûm; casto nam rite poetæ
Phœbusque et Bacchus Pieridesque favent.
Sed, proles Semelæ, Bacchus, doctæque Sorores
Dicere non norunt, quid ferat hora sequens:
At mihi fatorum leges, ævique futuri
Eventura, pater posse videre dedit.
Quare, ego quæ dico non fallax, accipe, vates,
Quodque deus vero Cynthius ore ferat.
Tantum cara tibi, quantum nec filia matri,
Quantum nec cupido bella puella viro;
Pro qua sollicitas cœlestia numina votis;
Quæ tibi securos non sinit ire dies;
Et, cum te fusco Somnus velavit amictu,
Vanum nocturnis fallit imaginibus;
Carminibus celebrata tuis, formosa Neæra
Alterius mavult esse puella viri:
Diversasque tuis agitat mens impia curas;
Nec gaudet casta nupta Neæra domo.
Ah crudele genus, nec fidum femina nomen!
Ah pereat, didicit fallere siqua virum!
Sed flecti poterit: meus est mutabilis illis.
Tu modo cum multa brachia tende prece.
Sævus Amor docuit validos tentare labores;
Sævus Amor docuit verbera posse pati.
Me quondam Admeti niveos pavisse iuvencos,
Non est in vanum fabula ficta iocum.
Tunc ego nec cithara poteram gaudere sonora,
Nec similes chordis reddere voce sonos;
Sed perlucenti cantus meditabar avena,
Ille ego Latonæ filius atque Iovis.
Nescis, quid sit amor, iuvenis, si ferre recusas
Immitem dominam, coniugiumque ferum.
Ergo ne dubita blandas adhibere querelas.
Vincuntur molli pectora dura prece.
Quod si vera canunt sacris oracula templis,
Hæc illi nostro nomine dicta refer:
Hoc tibi coniugium promittit Delius ipse.
Felix hoc, alium desine velle virum. »
Dixit, et ignavus defluxit pectore somnus.
Ah! ego ne possim tanta videre mala!
Nec tibi crediderim votis contraria vota,
Nec tantum crimen pectore inesse tuo.
Nam te nec vasti genuerunt æquora ponti,
Nec flammam volvens ore Chimæra fero,
Nec canis anguinea redimitus terga caterva,
Cui tres sunt linguæ, tergeminumque caput,
Scyllave virgineam canibus succincta figuram;
Nec te conceptam sæva læna tulit,
Barbara nec Scythiæ tellus, horrendave Syrtis;
Sed culta, et duris non habitanda, domus,
Et longe ante alias omnes mitissima mater,
Isque pater, quo non alter amabilior.
Hæc deus in melius crudelia somnia vertat,
Et iubeat tepidos irrita ferre Notos.

ELEGIA V.

Vos tenet, Etruscis manat quo fontibus unda,
Unda sub æstivum non adeunda Canem.
Nunc autem sacris Baiarum maxima lymphis;

Cum se purpureo vere remittit humus.
At mihi Persephone nigram denuntiat horam:
Immerito iuveni parce nocere, dea.
Non ego tentavi, nulli temeranda virorum,
Audax laudandæ sacra docere deæ.
Nec mea mortiferis infecit pocula succis
Dextera, nec cuiquam tetra venena dedit;
Nec nos sacrilegos templis admovimus ignes;
Nec cor sollicitant facta nefanda meum;
Nec nos, insanæ meditantes iurgia linguæ,
Impia in adversos solvimus ora deos.
Et nondum cani nigros læsere capillos;
Nec venit tardo curva senecta pede.
[Natalem nostri primum videre parentes,
Cum cecidit fato consul uterque pari.]
Quid fraudare iuvat vitem crescentibus uvis?
Et modo nata mala vellere poma manu?
Parcite, pallentes undas quicumque tenetis,
Duraque sortiti tertia regna dei.
Elysios olim liceat cognoscere campos,
Lethæumque ratem, Cimmeriosque lacus;
Cum mea rugosa pallebunt ora senecta,
Et referam pueris tempora prisca senex.
Atque utinam vano necquidquam terrear æstu!
Languent ter quinos sed mea membra dies.
At vobis Tuscæ celebrantur numina lymphæ,
Et facilis lenta pellitur unda manu.
Vivite felices, memores et vivite nostri,
Sive erimus, seu nos Fata fuisse volent.
Interea nigras pecudes promittite Diti,
Et nivei lactis pocula mixta mero.

Elegia VI.

Candide Liber, ades; sic sit tibi mystica vitis
Semper, sic hedera tempora vincta geras.
[Aufer et ipse meum pariter medicande dolorem:]
Sæpe tuo cecidit munere victus amor.
Care puer, madeant generoso pocula Baccho;
I, nobis prona funde Falerna manu.
Ite procul, durum, curæ, genus, ite labores:
Fulserit hic niveis Delius altibus.
Vos modo proposito, dulces, faveatis, amici;
Neve neget quisquam, me duce, se comitem.
Aut siquis vini certamen mite recusat,
Fallat eum tecto cara puella dolo.
Ille facit dites animos deus: ille ferocem
Contudit, et dominæ misit in arbitrium.
Armenias tigres et fulvas ille leænas
Vicit, et indomitis mollia corda dedit.
Hæc Amor, et maiora valet; sed poscite Bacchi
Munera; quem vestrum pocula sicca iuvant?
Convenit ex æquo, nec torvus Liber in illis,
Qui se, quique una vina iocosa colunt.
Iam venit iratus nimium nimiumque severis;
Qui timet irati numina magna, bibat.
Quales his pœnas qualis quantusque minetur,
Cadmeæ matris præda cruenta docet.
Sed procul a nobis hic sit timor; illaque, siqua est,
Quid valeat læsi, sentiat, ira dei.
Quid precor, ah, demens? venti temeraria vota
Aeriæ et nubes diripienda ferant!
Quamvis nulla mei superest tibi cura, Neæra,
Sis felix, et sint candida fata tua.
At nos securæ reddamus tempora mensæ.
Venit post multos una serena dies.
Hei mihi! difficile est imitari gaudia falsa;
Difficile est tristi fingere mente iocum;
Nec bene mendaci risus componitur ore;
Nec bene sollicitis ebria verba sonant.
Quid queror infelix? turpes discedite curæ.
Odit Lenæus tristia verba pater.
Gnosia, Theseæ quondam periuria linguæ
Flevisti, ignoto sola relicta mari.
Sic cecinit pro te doctus, Minoi, Catullus,
Ingrati referens impia facta viri.
Vos ego nunc moneo: felix, quicumque dolore
Alterius disces posse carere tuo.
Nec vos aut capiant pendentia brachia collo,
Aut fallat blanda sordida lingua prece.
Etsi perque suos fallax iurarit ocellos,
Iunonemque suam, perque suam Venerem;
Nulla fides merit; periuria ridet amantum
Iupiter, et ventos irrita ferre iubet.
Ergo quid toties fallacis verba puellæ
Conqueror? Ite a me, seria verba, procul.
Quam vellem longas tecum requiescere noctes,
Et tecum longos pervigilare dies!
Perfida, nec merito nobis, nec amica merenti!
Perfida, sed, quamvis perfida, cara tamen.
Naida Bacchus amat; cessas, o lente minister?
Temperet annosum Marcia lympha merum.
Non ego, si fugiat nostræ convivia mensæ
Ignotum cupiens vana puella torum,
Sollicitus repetam tota suspiria nocte.
Tu, puer, i, liquidum fortius adde merum.
Iam dudum, Syrio madefactus tempora nardo,
Debueram sertis implicuisse comas.

Liber quartus

Carmen I.

Te, Messala, canam. Quamquam me cognita virtus
Terret, ut infirmæ nequeant subsistere vires;
Incipiam tamen. At meritas si carmina laudes
Deficiant, humilis tantis sim conditor actis,
Nec tua, præter te, chartis intexere quisquam
Facta queat, dictis ut non maiora supersint;
Est nobis voluisse satis. Nec munera parva
Respueris. Etiam Phœbo gratissima dona
Cres tulit; et cunctis Baccho iucundior hospes
Icarus; ut puro testantur sidera cœlo,
Erigoneque Canisque, neget ne longior ætas.
Quin etiam Alcides, deus adscensurus Olympum,
Læta Molorcheis posuit vestigia tectis.
Parvaque cœlestes placavit mica; nec illis
Semper inaurato taurus cadit hostia cornu.
Hic quoque sit gratus parvus labor, ut tibi possim
Inde alios aliosque memor componere versus.
Ater dicat opus magni mirabile mundi:
Qualis in immenso desederit aere tellus;
Qualis et in curvum pontus confluxerit orbem,
Et vagus a terris qua surgere nititur aer;
Huic ut contextus passim fluat igneus æther,
Pendentique super claudantur ut omnia cœlo.
At, quodcumque meæ poterunt audere Camœnæ,
Seu tibi poterunt, sed quod spes abnuit ultro,
Sive minus, certeque canent minus, omne vovemus
Hoc tibi; nec tanto careat mihi nomine charta.
Nam, quamquam antiquæ gentis superant tibi laudes,
Non tua maiorum contenta est gloria fama,
Nec quæris, quid quaque index sub imagine dicat;
Sed generis priscos contendis vincere honores,
Quam tibi maiores, maius decus ipse futuris.
At tua non titulus capiet sub stemmate facta;
Æterno sed erunt tibi magna volumina versu,
Convenientque tuas cupidi componere laudes
Undique, quique canent vincto pede, quique soluto.
Quis potior, certamen erit; sim victor in illis,

Ut nostrum tantis inscribam nomen in actis.
Nam quis te maiora gerit castrisve, forove?
Nec tamen hinc, aut hinc, tibi laus maiorve, minorve;
Iusta pari premitur veluti cum pondere libra,
Prona nec hac plus parte sedet, nec surgit ab illa:
Qualis, inæquatum si quando onus urget utrimque,
Instabilis natat, alterno depressior orbe.
Nam seu diversi fremat inconstantia vulgi,
Non alius sedare queat; seu iudicis ira
Sit placanda, tuis poterit mitescere verbis.
Non Pylos aut Ithace tantos genuisse feruntur
Nestora, vel parvæ magnum decus urbis Ulyssen;
Vixerit ille senex quamvis, dum terna per orbem
Sæcula fertilibus Titan decurrerit horis;
Ille per ignotas audax erraverit urbes,
Qua maris extremis tellus excluditur undis;
Nam Ciconumque manus adversis reppulit armis;
Nec valuit lotos cœptos avertere cursus;
Cessit et Ætnææ Neptunius incola rupis,
Victa Maroneo fœdatus lumina Baccho;
Vexit et Æolios placidum per Nerea ventos;
Incultos adiit Læstrygonas, Antiphatenque,
Nobilis Artacie gelida quos irrigat unda;
Solum nec doctæ verterunt pocula Circes,
Quamvis illa foret Solis genus, apta vel herbis,
Aptaque vel cantu, veteres mutare figuras.
Cimmeriorum etiam obscuras accessit ad arces,
Quis nunquam candente dies apparuit ortu,
Sive supra terras Phœbus, seu curreret infra.
Vidit, ut inferno Plutonis subdita regno
Magna deûm proles levibus discurreret umbris.
Præteriitque cita Sirenum littora puppi.
Illum, inter geminæ nantem confinia mortis,
Nec Scyllæ sævo conterruit impetus ore,
Cum canibus rabidas inter freta serperet undas;
Nec violenta suo consumsit more Charybdis;
Vel si sublimis fluctu consurgeret imo,
Vel si interrupto nudaret gurgite pontum.
Non violata vagi sileantur pascua Solis,
Non amor, et fecunda Atlantidos arva Calypsus,
Finis et errorum misero, Phæacia tellus.
Atque hæc seu nostras inter sunt cognita terras,
Fabula sive novum dedit his erroribus orbem,
Sit labor illius, tua dum facundia maior.
Iam te non alius belli tenet aptius artes:
Qua deceat tutam castris præducere fossam;
Qualiter adversos hosti deligere cervos;
Quemve locum ducto melius sit claudere vallo;
Fontibus ut dulces erumpat terra liquores,
Ut facilisque tuis aditus sit, et arduus hosti;
Laudis et assiduo vigeat certamine miles:
Quis tardamve sudem melius, celeremve sagittam
Iacerit, aut lento perfregerit obvia pilo;
Aut quis equum celerem arctato compescere freno
Possit, et effusas tardo permittere habenas;
Inque vicem modo directo contendere cursu;
Seu libeat curvo brevius compellere gyro;
Quis, parma seu dextra velit seu læva tueri,
Sive hac sive illac veniat gravis impetus hastæ,
Amplior, aut signata cita loca tangere funda.
Iam, simul audacis veniunt certamina Martis,
Adversisque parant acies concurrere signis,
Tunc tibi non desit faciem componere pugnæ;
Seu sit opus, quadratum acies consistat in agmen,
Rectus ut æquatis decurrat frontibus ordo;
Seu libeat duplici seiunctim cernere Marte,
Dexter uti lævum teneat, dextrumque sinister
Miles; sitque duplex geminis victoria castris.
At non per dubias errant mea carmina laudes;
Nam bellis experta cano. Testis mihi victæ
Fortis Iapydiæ miles; testis quoque fallax
Pannonius, gelidas passim disiectus in Alpes;
Testis Arupinas et pauper natus in armis;
Quem siquis videat vetus ut non fregerit ætas,
Terna minus Pyliæ miretur sæcula famæ.
Centum fecundos Titan renovaverit annos;
Ipse tamen velox celerem super edere corpus
Audet equum, validisque sedet moderator habenis.
Te duce, non alias conversus terga, domator
Libera Romanæ subiecit colla catenæ.
Nec tamen his contentus eris; maiora peractis
Instant; compertum est veracibus ut mihi signis,
Quis Amythaonius nequeat certare Melampus.
Nam modo fulgentem Tyrio sublemine vestem
Indueras, oriente die duce fertilis anni;
Splendidior liquidis cum Sol caput extulit undis,
Et fera discordes tenuerunt flamina venti,
Curva nec assuetos egerunt flumina cursus;
Quin rapidum placidis etiam mare constitit undis,
Nulla nec aerias volucris perlabitur auras,
Nec quadrupes densas depascitur aspera silvas;
Quin largita tuis sunt muta silentia votis.
Iupiter ipse levi vectus per inania curru
Adfuit, et cœlo vicinum liquit Olympum,
Intentaque tuis precibus se præbuit aure;
Cunctaque veraci capite annuit. Additus aris
Lætior eluxit structos super ignis acervos.
Quin, hortante deo, magnis insistere rebus
Incipe; non idem tibi sint aliisque triumphi.
Non te vicino remorabitur obvia Marte
Gallia, nec latis audax Hispania terris;
Nec fera Thræo tellus obsessa colono;
Nec qua vel Nilus, vel regia lympha Choaspes
Profluit, aut rapidus, Cyri dementia, Gyndes
Radit Arectæos haud una per ostia campos;
Nec qua regna vago Tomyris finivit Araxe;
Impia nec sævis celebrans convivia mensis
Ultima vicinus Phœbo tenet arva Padæus;
Quaque Istrus Tanaisque Getas rigat atque Mosynos.
Quid moror? Oceanus ponto qua continet orbem,
Nulla tibi adversis regio sese offeret armis.
Te manet invictus Romano Marte Britannus,
Teque interiecto mundi pars altera sole.
Nam circumfuso consedit in aere tellus,
Et quinque in partes toto disponitur orbe;
Atque duæ gelido vastantur frigore semper.
Illic et densa tellus absconditur umbra,
Et nulla incepto perlabitur unda liquore;
Sed durata riget densam in glaciemque nivemque;
Quippe ubi non unquam Titan superingerit ortus.
At media est Phœbi semper subiecta calori,
Seu propior terris æstivum fertur in orbem,
Seu celer hibernas properat decurrere luces.
Non ergo presso tellus consurgit aratro,
Nec frugem segetes præbent, nec pabula terræ.
Non illic colit arva deus Bacchusve, Ceresve,
Nulla nec exustas habitant animalia partes.
Fertilis hanc inter posita est, interque rigentes,
Nostraque, et huic adversa solo pars altera nostro;
Quas uti imque tenens similis vicinia cœli
Temperat; alter et alterius vires necat aer.
Hinc placidus nobis per tempora vertitur annus.
Hinc et colla iugo didicit submittere taurus,
Et lenta excelsos vitis conscendere ramos;
Tondet utrque seges maturos annua partus;
Et ferro tellus, pontus confinditur ære.
Quin etiam structis exsurgunt oppida muris.
Ergo, ubi per claros ierint tua facta triumphos,

Solus utroque idem diceris magnus in orbe.
Non ego sum satis ad tantæ præconia laudis,
Ipse mihi non si præscribat carmina Phœbus.
Est tibi, qui possit magnis se accingere rebus,
Valgius; æterno propior non alter Homero.
Languida non noster peragit labor otia, quamvis
Fortuna, ut mos est illi, me adversa fatiget.
Nam, mihi cum magnis opibus domus alta niteret,
Cui fuerant flavi ditantes ordine sulci
Horrea, fecundas ad deficientia messes,
Cuique pecus denso pascebant agmine colles,
Et domino satis, et nimium furique lupoque;
Nunc desiderium superest: nam cura novatur,
Cum memor anteactos semper dolor admovet annos.
Sed licet asperiora cadant, spolierque relictis,
Non te deficient nostræ memorare Camœnæ.
Nec solum tibi Pierii tribuentur honores:
Pro te vel rapidas ausim maris ire per undas,
Adversis hiberna licet tumeant freta ventis;
Pro te vel solus densis subsistere turmis,
Vel parvum Ætnææ corpus committere flammæ.
Sum quodcumque, tuum est: nostri sit parvula cura:
Sit tibi, quanta libet; si sit modo: non mihi regna
Lydia, non magni potior sit fama Gylippi;
Posse Meleteas nec mallem mittere chartas.
Quod tibi si versus noster totusve, minusve,
Vel bene sit notus, summo vel inerret in ore;
Nulla mihi statuent finem te fata canendi.
Quin etiam mea cum tumulus contexerit ossa,
Seu matura dies celerem properat mihi mortem,
Longa manet seu vita; tamen, mutata figura
Seu me finget equum rigidos percurrere campos
Doctum; seu tardi pecoris sim gloria taurus;
Sive ego per liquidum volucri vehar aera penna;
Quandocumque hominem me longa receperit ætas,
Inceptis de te subtexam carmina chartis.

Sulpiciæ et aliorum Elegidia.

CARMEN II.

Sulpicia est tibi culta tuis, Mars magne, Kalendis.
Spectatum e cœlo, si sapis, ipse veni.
Hoc Venus ignoscet: at tu, violente, caveto,
Ne tibi miranti turpiter arma cadant.
Illius ex oculis, cum vult exurere divos,
Accendit geminas lampadas acer Amor.
Illam, quidquid agit, quoquo vestigia movit,
Componit furtim subsequiturque Decor.
Seu solvit crines, fusis decet esse capillis;
Seu comsit, comtis est veneranda comis.
Urit, seu Tyria voluit procedere palla;
Urit, seu nivea candida veste venit.
Talis in æterno felix Vertumnus Olympo
Mille habet ornatus, mille decenter habet.
Sola puellarum digna est, cui mollia caris
Vellera det succis bis madefacta Tyros,
Possideatque, metit quidquid bene olentibus arvis
Cultor odoratæ dives Arabs segetis,
Et quascumque niger rubro de litore conchas
Proximus Eois colligit Indos equis.
Hanc vos, Pierides, festis cantate Kalendis,
Et testudinea Phœbe superbe lyra.
Hoc sollenne sacrum multos celebretur in annos.
Dignior est vestro nulla puella choro.

CARMEN III.

Parce meo iuveni, seu quis bona pascua campi,
Seu colis umbrosi devia montis, aper:
Nec tibi sit duros acuisse in prœlia dentes:
Incolumem custos hunc mihi servet Amor.
Sed procul abducit venandi Delia cura.
O pereant silvæ, deficiantque canes!
Quis furor est, quæ meus, densos indagine colles
Claudentem, teneras lædere velle manus?
Quidve iuvat furtim latebras intrare ferarum?
Candidaque hamatis crura notare rubis?
Sed tamen, ut tecum liceat, Cerinthe, vagari,
Ipsa ego per montes retia torta feram.
Ipsa ego velocis quæram vestigia cervæ,
Et demam celeri ferrea vincla cani.
Tunc mihi, tunc placeant silvæ; sic, lux mea, tecum
Arguar ante ipsas concubuisse plagas.
Tunc veniat licet ad casses, illæsus abibit,
Ne Veneris cupidæ gaudia turbet, aper.
Nunc sine me sit nulla Venus; sed lege Dianæ,
Caste puer, casta retia tende manu;
Et quæcumque meo furtim subrepet amori,
Incidat in sævas diripienda feras.
At tu venandi studium concede parenti;
Et celer in nostros ipse recurre sinus.

CARMEN IV.

Huc ades, et teneræ morbos expelle puellæ;
Huc ades, intonsa Phœbe superbe coma.
Crede mihi, propera; nec te iam, Phœbe, pigebit
Formosæ medicas applicuisse manus.
Effice, ne macies pallentes occupet artus,
Neu notet informis candida membra color;
Et quodcumque mali est, et quidquid triste timemus,
In pelagus rapidis devehat amnis aquis.
Sancte, veni, tecumque feras, quicumque sopores,
Quicumque et cantus corpora fessa levant.
Neu iuvenem torque, metuit qui fata puellæ,
Votaque pro domina vix numeranda facit;
Interdum vovet, interdum, quod laugueat illa,
Dicit in æternos aspera verba deos.
Pone metum, Cerinthe; deus non lædit amantes,
Tu modo semper ama: salva puella tibi est.
Nil opus est fletu; lacrymis erit aptius uti,
Si quando fuerit tristior illa tibi.
At nunc tota tua est; te solum candida secum
Cogitat; et frustra credula turba sedet.
Phœbe, fave: laus magna tibi tribuetur, in uno
Corpore servato restituisse duos.
Iam celeber, iam lætus eris, cum debita reddet
Certatim sanctis lætus uterque focis.
Tunc te felicem dicet pia turba deorum;
Optabunt artes et sibi quisque tuas.

CARMEN V.

Qui mihi te, Cerinthe, dies dedit, hic mihi sanctus,
Atque inter festos semper habendus erit.
Te nascente, novum Parcæ cecinere puellis
Servitium, et dederunt regna superba tibi.
Uror ego ante alias: iuvat hoc, Cerinthe, quod uror,
Si tibi de nobis mutuus ignis adest.
Mutuus adsit amor, per te dulcissima furta,
Perque tuos oculos, per Geniumque, rogo.
Magne Geni, cape dona libens, votisque faveto;
Si modo, cum de me cogitat, ille calet.
Quod si forte alios iam nunc suspirat amores,
Tu, precor, infidos, sancte, relinque focos.
Nec tu sis iniusta, Venus; vel serviat æque
Vinctus uterque tibi, vel mea vincla leva:
Sed potius valida teneamur uterque catena,
Nulla queat posthac quam soluisse dies.
Optat idem iuvenis, quod nos; sed tectius optat;
Nam pudet hæc illum dicere verba palam.

At tu, Natalis, quoniam deus omnia sentis,
Annue: quid refert, clamve palamve rogel?

CARMEN VI.

Natalis Iuno, sanctos cape thuris honores,
Quos tibi dat tenera docta puella manu.
Tota tibi est hodie; tibi se lætissima comsit,
Staret ut ante tuos conspicienda focos.
Illa quidem ornandi causas tibi, diva, relegat;
Est tamen, occulte cui placuisse velit.
At tu, sancta, fave, ne nox divellat amantes;
Sed iuveni, quæso, mutua vincla para.
Sic bene compones; ulli non ille puellæ
Servire, aut cuiquam dignior illa viro.
Nec possit cupidos vigilans deprendere custos;
Fallendique vias mille ministret Amor.
Annue, purpureaque veni perlucida palla.
Ter tibi fit libo, ter, dea casta, mero.
Præcipit en natæ mater studiosa, quid optet;
Illa aliud tacita clam sibi mente rogat.
Uritur, ut celeres urunt altaria flammæ;
Nec, liceat quamvis, sana fuisse velit.
Sic iuveni gratis, veniet cum proximus annus,
Hic idem votis iam vetus adsit amor.

CARMEN VII.

Tandem venit amor, qualem texisse pudore,
Quam nudasse alicui, sit mihi fama minor:
Exorata meis illum Cytherea Camœnis
Attulit, in nostrum deposuitque sinum.
Exsolvit promissa Venus; mea gaudia narret,
Dicetur siquis non habuisse suam.
Non ego signatis quidquam mandare tabellis,
Ne legat id nemo, quam meus, ante, velim:
Sed peccasse iuvat; vultus componere famæ
Tædet; cum digno digna fuisse ferar.

CARMEN VIII.

Invisus natalis adest, qui rure molesto,
Et sine Cerintho, tristis agendus erit.
Dulcius urbe quid est? an villa sit apta puellæ?
Atque Eretino frigidus annus agro?
Iam, nimium Messala mei studiose, quiescas,
Non tempestivæ sæpe propinque viæ.
Hic animum sensusque meos abducta relinquo,
Arbitrii quoniam non sinis esse mei.

CARMEN IX.

Scis, iter ex animo sublatum triste puellæ:
Natali Romæ nunc sinit esse suo.
Omnibus ille dies nobis natalis agatur,
Qui nec opinanti iam tibi forte venit.

CARMEN X.

Gratum est, securus multum quod iam tibi de me
Promittis, subito ne male inepta cadam.
Si tibi cura toga est potior, pressumque quasillo
Scortum, quam Servî filia Sulpicia;
Solliciti sunt pro nobis, quibus illa dolori est,
Ne cedam iguoto, maxima cura, toro.

CARMEN XI.

Estne tibi, Cerinthe, tuæ pia cura puellæ,
Dum mea nunc vexat corpora fessa calor?
Ah! ego non aliter tristes evincere morbos
Optarim, quam tesi quoque velle putem.
Nam mihi quid prosit, morbos evincere, ubi tu
Nostra potes lento pectore ferre mala?

CARMEN XII.

Ne tibi sim, mea lux, æque iam fervida cura,
Ac videor paucos ante fuisse dies,
Si quidquam tota commisi stulta iuventa,
Cuius me fatear pœnituisse magis,
Hesterna quam te solum quod nocte reliqui,
Ardorem cupiens dissimulare meum.

CARMEN XIII.

Nulla tuum nobis sublucet femina lectum.
Hoc primum iuncta est fœdere nostra Venus.
Tu mihi sola places; nec iam, te præter, in urbe
Formosa est oculis ulla puella meis.
Atque utinam possis uni mihi bella videri,
Displiceas aliis! sic ego tutus ero.
Nil opus invidia est; procul absit gloria vulgi:
Qui sapit, in tacito gaudeat ille sinu.
Sic ego secretis possim bene vivere silvis,
Qua nulla humano sit via trita pede.
Tu mihi curarum requies, tu nocte vel atra
Lumen, et in solis tu mihi turba locis.
Nunc licet e cœlo mittatur amica Tibullo,
Mittetur frustra, deficietque Venus.
Hæc tibi sancta tuæ Iunonis numina iuro,
Quæ sola ante alios est mihi magna deos.
Quid facio demens? heu heu mea pignora cedo.
Iuravi stulte; proderat iste timor.
Nunc tu fortis eris; nunc tu me audacius ures.
Hoc peperit misero garrula lingua malum.
Iam faciam, quodcumque voles; tuus usque manebo;
Nec fugiam notæ servitium dominæ:
Sed Veneris sanctæ considam vinctus ad aras.
Hæc notat iniustos, supplicibusque favet.

CARMEN XIV.

Rumor ait, crebro nostram peccare puellam.
Nunc ego me surdis auribus esse velim.
Crimina non hæc sunt nostro sine iacta dolore.
Quid miserum torques, rumor acerbe? tace.

CARMEN XV. *Domitii Marsi.*

Te quoque Virgilio comitem non æqua, Tibulle,
Mors iuvenem campos misit ad Elysios,
Ne foret, aut elegis molles qui fleret amores,
Aut caneret forti regia bella pede.

SEX. A. PROPERTIUS

Sextus Aurelius Propertius, in Umbria natus, Romam adivit, qua in urbe famam et favorem sibi conciliavit, et elegis scriptis, eruditione, elegantia et magniloquentia refertis, illustris fuit. Mortuus est circa an. 12 ante I. C.

Sex. Aurelii Propertii Carmina ex. edit. Kuinoel

ELEGIARUM LIBER PRIMUS

Elegia I. *Ad Tullum.*

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis,
Contactum nullis ante cupidinibus.
Tum mihi constantis deiecit lumina fastus,
Et caput impositis pressit Amor pedibus;
Donec me docuit castas odisse puellas
Improbus, et nullo vivere consilio.
Et mihi iam toto furor hic non deficit anno:
Cum tamen adversos cogor habere deos.
Milanion nullos fugiendo, Tulle, labores
Sævitiam duræ contudit lasidos.
Nam modo Partheniis amens errabat in antris,
Ibat et hirsutas ille videre feras.
Ille etiam, Hylæi percussus vulnere rami,
Saucius Arcadiis rupibus ingemuit.
Ergo velocem potuit domuisse puellam:
Tantum in amore preces et benefacta valent.
In me tardus Amor non ullas cogitat artes;
Nec meminit notas, ut prius, ire vias.
At vos, deductæ quibus est fallacia Lunæ,
Et labor in magicis sacra piare focis;
En agedum dominæ mentem convertite nostræ,
Et facite illa meo palleat ore magis.
Tunc ego crediderim vobis, et sidera et amnes
Posse Cytæeis ducere carminibus.
Aut vos, qui sero lapsum revocatis, amici,
Quærite non sani pectoris auxilia.
Fortiter et ferrum, sævos patiemur et ignes;
Sit modo libertas, quæ velit ira, loqui.
Ferte per extremas gentes, et ferte per undas,
Qua non ulla meum femina norit iter.
Vos remanete, quibus facili deus annuit aure;
Sitis et in tuto semper amore pares.
In me nostra Venus noctes exercet amaras;
Et nullo vacuus tempore defit Amor.
Hoc, moneo, vitate malum; sua quemque moretur
Cura; neque assueto mutet amore locum.
Quod siquis monitis tardas adverterit aures,
Heu! referet quanto verba dolore mea!

Elegia II. *Ad Cynthiam.*

Quid iuvat ornato procedere, vita, capillo,
Et tenues Coa veste movere sinus?
Aut quid Orontea crines perfundere myrrha,
Teque peregrinis vendere muneribus?
Naturæque decus mercato perdere cultu,
Nec sinere in propriis membra nitere bonis?
Crede mihi, non ulla tuæ est medicina figuræ.
Nudus Amor formam non amat artificem.
Adspice quos submittat humus formosa colores,
Ut veniant hederæ sponte sua melius;
Surgat et in solis formosior arbutus antris,
Et sciat indociles currere lympha vias;
Litora nativos per se dent picta lapillos,
Et volucres nulla dulcius arte canant.
Non sic Leucippis succendit Castora Phœbe,
Pollucem cultu non Hilaira soror.
Non Idæ et cupido quondam discordia Phœbo,
Eveni patriis filia litoribus.
Nec Phrygium falso traxit candore maritum
Avecta externis Hippodamia rotis:
Sed facies aderat nullis obnoxia gemmis;
Qualis Apelleis est color in tabulis.
Non illis studium vulgo conquirere amantes.
Illis ampla satis forma, pudicitia.
Non ego nunc vereor, ne sis mihi vilior istis.
Uni si qua placet, culta puella sat est.
Cum tibi præsertim Phœbus sua carmina donet,
Aoniamque libens Calliopea lyram;
Unica nec desit iucundis gratia verbis,
Omnia quæque Venus, quæque Minerva probat.
His tu semper eris nostræ gratissima vitæ,
Tædia dum miseræ sint tibi luxuriæ.

Elegia III. *Ad Cynthiam.*

Qualis Thesea iacuit cedente carina
Languida desertis Gnosia litoribus;
Qualis et accubuit primo Cepheia somno,
Libera iam duris cautibus, Andromede;
Nec minus assiduis Edonis fessa choreis
Qualis in herboso concidit Apidano;
Talis visa mihi mollem spirare quietem
Cynthia, non certis nixa caput manibus;
Ebria cum multo traherem vestigia Baccho,
Et quaterent sera nocte facem pueri.
Hanc ego, nondum etiam sensus deperditus omnes,
Molliter impresso conor adire toro;
Et, quamvis duplici correptum ardore iuberent
Hac Amor, hac Liber, durus uterque deus,
Subiecto leviter positam tentare lacerto,
Osculaque admota sumere ad ora manu;
Non tamen ausus eram dominæ turbare quietem,
Expertæ metuens verbera sævitiæ:
Sed sic intentis hærebam fixus ocellis,
Argus ut ignotis cornibus Inachidos.
Et modo solvebam nostra de fronte corollas,
Ponebamque tuis, Cynthia, temporibus;
Et modo gaudebam lapsos formare capillos:
Nunc furtiva cavis poma dabam manibus.
Omniaque ingrato largibar munera somno,
Munera de prono sæpe voluta sinu.
Et quoties raro ductu suspiria motu,
Obstupui vano credulus auspicio,
Nequa tibi insolitos portarent visa timores,
Neve quis invitam cogeret esse suam;
Donec diversas percurreus Luna fenestras,
Luna moraturis sedula luminibus,
Compositos levibus radiis patefecit ocellos.
Sic ait, in molli fixa toro cubitum:
Tandem te nostro referens iniuria lecto,
Alterius clausis expulit e foribus.
Iamque ubi longa meæ consumsti tempora noctis,
Languidus exactis, heu mihi, sideribus?

O utinam tales producas, improbe, noctes,
Me miseram quales semper habere iubes!
Nam modo purpureo fallebam stamine somnum,
Rursus et Orpheæ carmine fessa lyræ:
Interdum mecum graviter deserta querebar
Externo longas sæpe in amore moras;
Dum me iucundis lapsam sopor impulit alis,
Illa fuit lacrymis ultima cura meis.

ELEGIA IV. *Ad Bassum.*

Quid, mihi tam multas laudando, Basse, puellas,
Mutatum domina cogis abire mea?
Quid me non pateris, vitæ quodcumque sequetur,
Hoc magis assueto ducere servitio?
Tu licet Antiopæ formam Nycteidos, et tu
Spartanam referas laudibus Hermionen,
Et quascumque tulit formosi temporis ætas,
Cynthia non illas nomen habere sinet;
Nedum, si levibus fuerit collata figuris,
Inferior duro iudice turpis eat.
Hæc sed forma mei pars est extrema furoris:
Sunt maiora, quibus, Basse, perire iuvat:
Ingenuus color, et multis decus artibus, et quæ
Gaudia sub tacita ducere veste libet.
Quo magis et nostros contendis solvere amores,
Hoc magis accepta fallit uterque fide.
Non impune feres: sciet hoc insana puella;
Et tibi non tacitis vocibus hostis erit.
Nec tibi me post hæc committet Cynthia, nec te
Quæret: erit tanti criminis illa memor.
Et te circum omnes alias irata puellas
Differet: heu nullo limine carus eris.
Nullas illa suis contemnet fletibus aras,
Et quicumque sacer, qualis ubique, lapis.
Non ullo gravius tentatur Cynthia damno,
Quam sibi cum rapto cessat amore deus,
Præcipue nostri. Maneat sic semper, adoro:
Nec quidquam ex illa, quod querar, inveniam.

ELEGIA V. *Ad æmulum suum Gallum.*

Invide, tu tandem voces compesce molestas,
Et sine nos cursu, quo sumus, ire pares.
Quid tibi vis, insane? meos sentire furores?
Infelix! properas ultima nosse mala,
Et miser ignotos vestigia ferre per ignes,
Et bibere e tota toxica Thessalia.
Non est illa vagis similis collata puellis:
Molliter irasci non sciet illa tibi.
Quod si forte tuis non est contraria votis,
At tibi curarum millia quanta dabit?
Non tibi iam somnos, non illa relinquet ocellos.
Illa feros animis alligat una viros.
Ah mea contemtus quoties ad limina curres,
Cum tibi singultu fortia verba cadent,
Et tremulus mœstis orietur fletibus horror,
Et timor informem ducet in ore notam,
Et, quæcumque voles, fugient tibi verba querenti,
Nec poteris, qui sis, aut ubi, nosse miser.
Tum grave servitium nostræ cogere puellæ
Discere, et exclusum quid sit abire domum.
Nec iam pallorem toties mirabere nostrum;
Aut cur sim toto corpore nullus ego.
Nec tibi nobilitas poterit succurrere amanti:
Nescit amor priscis cedere imaginibus.
Quod si parva tuæ dederis vestigia culpæ,
Quam cito de tanto nomine rumor eris!
Non egó tum potero solatia ferre roganti,
Cum mihi nulla mei sit medicina mali.
Sed pariter miseri socio cogemur amore,
Alter in alterius mutua flere sinu.
Quare, quid possit mea Cynthia, desine, Galle,
Quærere: non impune illa rogata venit.

ELEGIA VI. *Ad Tullum.*

Non ego nunc Adriæ vereor mare noscere tecum,
Tulle, neque Ægæo ducere vela salo;
Cum quo Rhipæos possim conscendere montes,
Ulteriusque domos vadere Memnonias.
Sed me complexæ remorantur verba puellæ,
Mutatoque graves sæpe colore preces.
Illa mihi totis argutat noctibus ignes,
Et queritur nullos esse relicta deos.
Illa meam mihi se iam denegat: illa minatur,
Quæ solet ingrato tristis amica viro.
His ego non horam possum durare querelis.
Ah pereat, siquis lentus amare potest.
An mihi sit tanti doctas cognoscere Athenas,
Atque Asiæ veteres cernere divitias,
Ut mihi deducta faciat convicia puppi
Cynthia, et insanis ora notet manibus?
Osculaque opposito dicat sibi debita vento,
Et nihil infido durius esse viro?
Tu patrui meritas conare anteire secures,
Et vetera oblitis iura refer sociis.
Nam tua non ætas unquam cessavit Amori;
Semper at armatæ cura fuit patriæ:
Et tibi non unquam nostros puer iste labores
Afferat, et lacrymis omnia nota meis.
Me sine, quem semper voluit fortuna iacere,
Hanc animam extremæ reddere nequitiæ.
Multi longinquo periere in amore libenter,
In quorum numero me quoque terra tegat.
Non ego sum laudi, non natus idoneus armis:
Hanc me militiam fata subire volunt.
At tu, seu mollis qua tendit Ionia, seu qua
Lydia Pactoli tingit arata liquor;
Seu pedibus terras, seu pontum carpere remis
Ibis, et accepti pars eris imperii:
Tum tibi siqua mei veniet non immemor hora,
Vivere me duro sidere certus eris.

ELEGIA VII. *Ad Ponticum Poetam.*

Dum tibi Cadmeæ dicuntur, Pontice, Thebæ,
Armaque fraternæ tristia militiæ;
Atque (ita sim felix) primo contendis Homero,
Sint modo fata tuis mollia carminibus;
Nos, ut consuemus, nostros agitamus amores,
Atque aliquid duram quærimus in dominam.
Nec tantum ingenio, quantum servire dolori
Cogor, et ætatis tempora dura queri.
Hic mihi conteritur vitæ modus; hæc mea fama est:
Hinc cupio nomen carminis ire mei.
Me laudent doctæ solum placuisse puellæ,
Pontice, et iniustas sæpe tulisse minas.
Me legat assidue post hæc neglectus amator;
Et prosint illi cognita nostra mala.
Te quoque si certo puer hic concusserit arcu,
Quod nolim nostros evoluisse deos:
Longe castra tibi, longe miser agmina septem
Flebis in æterno surda iacere situ:
Et frustra cupies mollem componere versum;
Nec tibi subiiciet carmina serus Amor.
Tunc me non humilem mirabere sæpe poetam;
Tunc ego Romanis præferar ingeniis:
Nec poterunt iuvenes nostro reticere sepulcro,
« Ardoris nostri magne poeta, iacæ. »
Tu cave nostra tuo contemnas carmina fastu:
Sæpe venit magno fœnere tardus Amor.

ELEGIA VIII. *Ad Cynthiam.*

Tune igitur demens? nec te mea cura moratur?
An tibi sum gelida vilior Illyria?
Et tibi iam tanti, quicumque est iste, videtur,
Ut sine me vento quolibet ire velis?
Tune audire potes vesani murmura ponti?
Fortis et in dura nave iacere potes?
Tu pedibus teneris positas fulcire pruinas?
Tu potes insolitas, Cynthia, ferre nives?
O utinam hibernæ duplicentur tempora brumæ,
Et sit iners tardis navita Vergiliis;
Nec tibi Tyrrhena solvatur funis in ora,
Neve inimica meas elevet aura preces:
Atque ego non videam tales subsidere ventos,
Cum tibi provectas auferet unda rates;
Ut me defixum vacua patiaris arena
Crudelem infesta sæpe vocare manu.
Sed quocumque modo de me periura mereris,
Sit Galatea tuæ non aliena viæ:
Ut te, felici prævecta Ceraunia remo,
Accipiat placidis Oricos æquoribus.
Nam me non ullæ poterunt corrumpere tædæ,
Quin ego, vita, tuo limine vera querar.
Nec me deficiet, nautas rogitare citatos:
Dicite, quo portu clausa puella mea est?
Et dicam, licet Atraciis considat in oris,
Et licet Eleis, illa futura mea est.

* * * * * * * *

Hic erit; hic iurata manet: rumpantur iniqui:
Vicimus; assiduas non tulit illa preces.
Falsa licet cupidus deponat gaudia livor:
Destitit ire novas Cynthia nostra vias.
Illi carus ego: et per me carissima Roma
Dicitur: et sine me dulcia regna negat.
Illa vel augusto mecum requiescere lecto,
Et quocumque modo maluit esse mea,
Quam sibi dotatæ regnum vetus Hippodamiæ,
Et quas Elis opes ante pararat equis.
Quamvis magna daret, quamvis maiora daturus,
Non tamen illa meos fugit avara sinus.
Hanc ego non auro, non Indis flectere conchis,
Sed potui blandi carminis obsequio.
Sunt igitur Musæ, neque amanti tardus Apollo:
Quis ego fretus amo. Cynthia rara mea est.
Nunc mihi summa licet contingere sidera plantis:
Sive dies, seu nox venerit, illa mea est.
Nec mihi rivalis certos subducit amores.
Ista meam norit gloria canitiem.

ELEGIA IX. *Ad Ponticum suum.*

Dicebam tibi venturos, irrisor, amores,
Nec tibi perpetuo libera verba fore.
Ecce iaces, supplexque venis ad iura puellæ;
Et tibi nunc quovis imperat emta modo.
Non me Chaoniæ vincant in amore columbæ
Dicere, quos iuvenes quæque puella domet.
Me dolor et lacrymæ merito fecere peritum;
Atque utinam posito dicar amore rudis!
Quid tibi nunc misero prodest grave dicere carmen?
Aut Amphioniæ mœnia flere lyræ?
Plus in amore valet Mimnermi versus Homero;
Carmina mansuetus lenia quærit Amor.
I, quæso, et tristes istos compone libellos;
Et cane, quod quævis nosse puella velit.
Quid si non esset facilis tibi copia? nunc tu
Insanus medio flumine quæris aquam.
Necdum etiam palles, vero nec tangeris igni.
Hæc est venturi prima favilla mali.
Tunc magis Armenias cupies accedere tigres,
Et magis infernæ vincula nosse rotæ,
Quam pueri toties arcum sentire medullis,
Et nihil iratæ posse negare tuæ.
Nullus amor cuiquam faciles ita præbuit alas,
Ut non alterna presserit ille manu.
Nec te decipiat, quod sit satis illa parata.
Acrius illa subit, Pontice, siqua tua est.
Quippe ubi non liceat vacuos seducere ocellos,
Nec vigilare alio nomine, cedat Amor?
Qui non ante patet, donec manus attigit ossa.
Quisquis es, assiduas, ah! fuge blanditias.
Illis et silices, et possunt cedere quercus,
Nedum tu possis, spiritus iste levis.
Quare, si pudor est, quam primum errata fatere.
Dicere quo pereas, sæpe in amore levat.

ELEGIA X. *Ad Gallum.*

O iucunda quies, primo cum testis amori
Affueram vestris conscius in lacrymis!
O noctem meminisse mihi iucunda voluptas!
O quoties votis illa vocanda meis!
Cum te complexa morientem, Galle, puella
Vidimus, et longa ducere verba mora.
Quamvis labentes premeret mihi somnus ocellos,
Et mediis cœlo Luna ruberet equis;
Non tamen a vestro potui secedere lusu:
Tantus in alternis vocibus ardor erat.
Sed quoniam non es veritus concredere nobis,
Accipe commissæ munera lætitiæ.
Non solum vestros didici reticere dolores;
Est quiddam in nobis maius, amice, fide.
Possum ego diversos iterum coniungere amantes;
Et dominæ tardas possum aperire fores:
Et possum alterius curas sanare recentes;
Nec levis in verbis est medicina meis.
Cynthia me docuit semper quæcumque petenda,
Quæque cavenda forent: non nihil egit Amor.
Tu cave, ne tristi cupias pugnare puellæ,
Neve superba loqui, neve tacere diu:
Neu, siquid petiit, ingrata fronte negaris;
Neu tibi pro vano verba benigna cadant.
Irritata venit, quando contemnitur illa;
Nec meminit iustas ponere læsa minas.
At quo sis humilis magis, et subiectus Amori,
Hoc magis effectu sæpe fruare bono.
Is poterit felix una remanere puella,
Qui nunquam vacuo pectore liber erit.

ELEGIA XI. *Ad Cynthiam.*

Ecquid te mediis cessantem, Cynthia, Baiis,
Qua iacet Herculeis semita litoribus,
Et modo Thesproti mirantem subdita regno,
Et modo Misenis æquora nobilibus,
Nostri cura subit memores, ah, ducere noctes?
Ecquis in externo restat amore locus?
An te nescio quis simulatis ignibus hostis
Sestulit e nostris, Cynthia, carminibus?
Atque utinam mage te remis confisa minutis
Parvula Lucrina cymba moretur aqua;
Aut teneat clausam tenui Teuthrantis in unda
Alternæ facilis cedere lympha manu;
Quam vacet alterius blandos audire susurros
Molliter in tacito litore compositam;
Ut solet amoto labi custode puella
Perfida, communes nec meminisse deos.
Non quia perspecta non es mihi cognita fama;
Sed quod in hac omnis parte timetur amor.
Ignosces igitur, si quid tibi triste libelli

Attulerint nostri; culpa timoris erit.
An mihi sit maior carae custodia matris,
Aut sine te vitae cura sit ulla meae?
Tu mihi sola domus, tu, Cynthia, sola parentes,
Omnia tu nostrae tempora laetitiae.
Seu tristis veniam, seu contra laetus amicis;
Quidquid ero, dicam, Cynthia causa fuit.
Tu modo quam primum corruptas desere Baias:
Multis ista dabunt litora discidium;
Litora, quae fuerant castis inimica puellis:
Ah pereant Baiae, crimen amoris, aquae!

ELEGIA XII. *Ad Amicum.*

Quid mihi desidiae non cessas fingere crimen,
Quod faciat nobis conscia Roma moram?
Tam multa ille meo divisa est millia lecto,
Quanta Hypanis Veneto dissidet Eridano.
Nec mihi consuetos amplexu nutrit amores
Cynthia, nec nostra dulcis in aure sonat.
Olim gratus eram: non illo tempore cuiquam
Contigit, ut simili posset amare fide.
Invidiae fuimus? num me deus obruit? an quae
Lecta Prometheis dividit herba iugis?
Non sum ego, qui fueram: mutat via longa puellas.
Quantus in exiguo tempore fugit amor!
Nunc primum longas solus cognoscere noctes
Cogor, et ipse meis auribus esse gravis.
Felix qui potuit praesenti flere puellae!
Nonnihil adspersis gaudet Amor lacrymis.
Aut si despectus potuit mutare calores,
Sunt quoque translato gaudia servitio.
Mi neque amare aliam, neque ab hac discedere fas est:
Cynthia prima fuit; Cynthia finis erit.

ELEGIA XIII. *Ad Gallum.*

Tu, quod saepe soles, nostro laetabere casu,
Galle, quod abrepto solus amore vacem.
At non ipse tuas imitabor, perfide, voces:
Fallere te nunquam, Galle, puella velit.
Dum tibi deceptis augetur fama puellis,
Certus et in nullo quaeris amore moram;
Perditus in quadam tardis pallescere curis
Incipis, et primo lapsus abire gradu.
Haec erit illarum contempti poena doloris:
Multarum miseras exiget una vices.
Haec tibi vulgares istos compescet amores;
Nec nova quaerendo semper amicus eris.
Haec ego non rumore malo, non augure doctus;
Vidi ego: me, quaeso, teste, negare potes?
Vidi ego te toto vinctum langescere collo,
Et flere iniectis, Galle, diu manibus,
Et cupere optatis animam deponere labris,
Et quae deinde meus celat, amice, pudor.
Non ego complexus potui diducere vestros:
Tantus erat demens inter utrosque furor.
Non sic Aemonio Salmonida nixtus Enipeo
Taenarius facili pressit amore deus;
Nec sic caelestem flagrans amor Herculis Heben
Sensit ab Oetaeis gaudia prima iugis.
Una dies omnes potuit praecurrere amantes:
Nam tibi non tepidas subdidit illa faces.
Nec tibi praeteritos passa est succedere fastus:
Nec sinet abduci: te tuus ardor aget.
Nec mirum, cum sit Iove digna, et proxima Ledae,
Et Ledae partu, gratior una tribus;
Illa sit Inachiis et blandior heroinis:
Illa suis verbis cogat amare Iovem.
Tu vero, quoniam semel es periturus amore,
Utere: non alio limine dignus eras.
Quae tibi sit felix, quoniam novus incidit error:
Et quotcumque voles, una sit ista tibi.

ELEGIA XIV. *Ad Tullum.*

Tu licet abiectus Tiberina molliter unda
Lesbia Mentoreo vina bibas opere;
Et modo tam celeres mireris currere lintres,
Et modo tam tardas funibus ire rates,
Et nemus omne satas intendat vertice silvas,
Urgetur quantis Caucasus arboribus;
Non tamen ista meo valeant contendere amori.
Nescit amor magnis cedere divitiis.
Nam sive optatam mecum trahit illa quietem,
Seu facili totum ducit amore diem,
Tunc mihi Pactoli veniunt sub tecta liquores,
Et legitur rubris gemma sub aequoribus.
Tum mihi cessuros spondent mea gaudia reges,
Quae maneant, dum me fata perire volent.
Nam quis divitiis adverso gaudet Amore?
Nulla mihi tristi praemia sint Venere!
Illa potest magnas heroum infringere vires,
Illa etiam duris mentibus esse dolor.
Illa neque Arabium metuit transcendere limen,
Nec timet ostrino, Tulle, subire toro,
Et miserum toto iuvenem versare cubili.
Quid relevant variis serica textilibus?
Quae mihi dum placata aderit, non ulla verebor
Regna, nec Alcinoi munera, despicere.

ELEGIA XV. *Ad Cynthiam.*

Saepe ego multa tuae levitatis dura timebam,
Hac tamen excepta, Cynthia, perfidia.
Adspice, me quanto rapiat Fortuna periclo:
Tu tamen in nostro lenta timore venis.
Et potes hesternos manibus componere crines,
Et longa faciem quaerere desidia;
Nec minus Eois pectus variare lapillis,
Ut formosa novo quae parat ire viro.
At non sic Ithaci digressu mota Calypso
Desertis olim fleverat aequoribus.
Multos illa dies incomtis maesta capillis
Sederat, iniusto multa locuta salo:
Et, quamvis nunquam posthac visura, dolebat
Illa tamen longae conscia laetitiae.
Alphesiboea suos ulta est pro coniuge fratres,
Sanguinis et cari vincula rupit amor.
Nec sic Aesoniden rapientibus anxia ventis
Hypsipyle vacuo constitit in thalamo.
Hypsipyle nullos post illos sensit amores,
Ut semel Aemonio tabuit hospitio.
Coniugis Evadne miseros elata per ignes
Occidit, Argivae fama pudicitiae.
Quarum nulla tuos potuit convertere mores,
Tu quoque uti fieres nobilis historia.
Desine iam revocare tuis periuria verbis,
Cynthia, et oblitos parce movere deos.
Audax, ah nimium, nostro dolitura periclo,
Siquid forte tibi durius inciderit.
Muta prius vasto labantur flumina ponto,
Annus et inversas duxerit ante vices,
Quam tua sub nostro mutetur pectore cura,
Sis quodcumque voles, non aliena tamen;
Quamve mihi viles isti videantur ocelli,
Per quos saepe mihi credita perfidia est.
Hos tu iurabas, siquid mentita fuisses,
Ut tibi suppositis excideren manibus.
Et contra magnum potes hos attollere solem?
Nec tremis admissae conscia nequitiae?
Quis te cogebat multos pallere colores,

Et fletum invitis ducere luminibus?
Quis ego nunc pereo, similes moniturus amantes.
O nullis tutum credere blanditiis!

ELEGIA XVI. *Verba Ianuæ conquerentis.*

Quæ fueram magnis olim patefacta triumphis,
Ianua Tarpeiæ nota pudicitiæ,
Cuius inaurati celebrarunt limina currus,
Captorum lacrymis humida supplicibus;
Nunc ego nocturnis potorum saucia rixis,
Pulsata indignis sæpe queror manibus.
Et mihi non desunt turpes pendere corollæ
Semper, et exclusi signa iacere faces.
Nec possum infamis dominæ defendere noctes,
Nobilis obscœnis tradita carminibus.
Nec tamen illa suæ revocatur parcere famæ,
Turpior et sæcli vivere luxuria.
Hæc inter gravibus cogor dellere querelis
Supplicis, ah! longas tristior excubias.
Ille meos nunquam patitur requiescere postes,
Arguta referens carmina blanditia:
« Ianua, vel domina penitus crudelior ipsa,
Quid mihi tam duris clausa taces foribus?
Cur nunquam reserata meos admittis amores,
Nescia furtivas reddere nota preces?
Nullane finis erit nostro concessa dolori?
Tristis et in tepido limine somnus erit?
Me mediæ noctes, me sidera prona iacentem,
Frigidaque Eoo me dolet aura gelu.
Tu, sola humanos nunquam miserata labores,
Respondes tacitis mutua cardinibus.
O utinam traiecta cava mea vocula rima,
Percussas dominæ vertat in auriculas!
Sit licet et saxo patientior illa Sicano,
Sit licet et ferro durior et chalybe;
Non tamen illa suos poterit compescere ocellos:
Surget et invitis spiritus in lacrymis.
Nunc iacet alterius felicis nixa lacerto;
At mea nocturno verba cadunt Zephyro.
Sed tu sola mei, tu maxima causa doloris,
Victa meis nunquam, Ianua, muneribus.
Te non ulla meæ læsit petulantia linguæ,
(Quæ solet ingrato dicere turba ioco)
Ut me tam longa raucum patiare querela
Sollicitas trivio pervigilare moras.
At tibi sæpe novo deduxi carmina versu,
Osculaque impressis nixa dedi gradibus.
Ante tuas quoties verti me, perfida, postes,
Debitaque occultis vota tuli manibus? »
Hæc ille, et si quæ miseri novistis amantes,
En! matutinis obstrepit alitibus:
Sic ego nunc dominæ vitiis, et semper amantis
Fletibus, æterna differor invidia.

ELEGIA XVII. *Ad Cynthiam, de maris tempestate.*

Et merito, quoniam potui fugisse puellam,
Nunc ego desertas alloquor alcyonas.
Nec mihi Cassiope solito visura carinam;
Omniaque ingrato litore vota cadunt.
Quin etiam absenti prosunt tibi, Cynthia, venti.
Adspice quam sævas increpat aura minas.
Nullane placatæ veniet Fortuna procellæ?
Hæccine parva meum funus arena tegel?
Tu tamen in melius sævas converte querelas:
Sat tibi sit pœnæ nox et iniqua vada.
An poteris siccis mea fata reponere ocellis?
Ossaque nulla tuo nostra tenere sinu?
Ah! pereat quicumque rates et vela paravit
Primus, et invito gurgite fecit iter!
Nonne fuit levius dominæ pervincere mores,
(Quamvis dura, tamen rara puella fuit)
Quam sic ignotis circumdata litora silvis
Cernere, et optatos quærere Tyndaridas?
Illic si qua meum sepellissent fata dolorem,
Ultimus et posito staret amore lapis;
Illa meo caros donasset funere crines,
Molliter et tenera poneret ossa rosa:
Illa meum extremo clamasset pulvere nomen,
Ut mihi non ullo pondere terra foret.
At vos, æquoreæ formosa Doride natæ,
Candida felici solvite vela choro.
Si quando vestras labens Amor attigit undas,
Mansuetis socio parcite litoribus.

ELEGIA XVIII. *Lamentatur solus.*

Hæc certe deserta loca, et taciturna querenti,
Hoc vacuum Zephyri possidet aura nemus.
Hic licet occultos proferre impune dolores,
Si modo sola queant saxa tenere fidem.
Unde tuos primum repetam, mea Cynthia, fastus?
Quod mihi das flendi, Cynthia, principium?
Qui modo felices inter numerabar amantes,
Nunc in amore tuo cogor habere notam.
Quid tantum merui? quæ te mihi crimina mutant?
An nova tristitiæ causa puella tuæ?
Sic mihi te referas levis, ut non altera nostro
Limine formosos intulit ulla pedes.
Quamvis multa tibi dolor hic meus aspera debet;
Non ita sæva tamen venerit ira mea,
Ut tibi sim merito semper furor, et tua flendo
Lumina deiectis turpia sint lacrymis.
An quia parva damus mutato signa colore;
Et non ulla meo clamat in ore fides?
Vos eritis testes, si quos habet arbor amores,
Fagus, et Arcadio pinus amica deo.
Ah, quoties teneras resonant mea verba sub umbras,
Scribitur et vestris *Cynthia* corticibus!
Ah, tua quot peperit nobis iniuria curas!
Quæ solum tacitis cognita sunt foribus.
Omnia consuevi timidus perferre superbæ
Iussa, neque arguto ficta dolore queri.
Pro quo, devexi fontes, et frigida rupes,
Et datur inculto tramite dura quies:
Et quodcumque meæ possunt narrare querelæ,
Cogor ad argutas dicere solus aves.
Sed qualiscumque es, resonant mihi *Cynthia* silvæ;
Nec deserta tuo nomine saxa vacent.

ELEGIA XIX. *Ad Cynthiam.*

Non ego nunc tristes vereor, mea Cynthia, manes;
Nec moror extremo debita fata rogo.
Sed ne forte tuo careat mihi funus amore,
Hic timor est ipsis durior exsequiis.
Non adeo leviter nostris puer hæsit ocellis,
Ut meus oblito pulvis amore vacet.
Illic Phylacides iucundæ coniugis heros
Non potuit cæcis immemor esse locis;
Sed cupidus falsis attingere gaudia palmis,
Thessalis antiquam venerat umbra domum.
Illic quidquid ero, semper tua dicar imago;
Traiicit et fati litora magnus amor.
Illic formosæ veniant chorus heroinæ,
Quas dedit Argivis Dardana præda viris;
Quarum nulla tua fuerit mihi, Cynthia, forma
Gratior: et Venus hoc, si dea iusta, sinat.
Quamvis te longæ remorentur fata senectæ,
Cara tamen lacrymis ossa futura tuis;
Quas si, vita, mea possim sentire favilla,

Tum mihi non ullo mors sit amara loco.
Quam vereor, ne te, contemto, Cynthia, busto,
Abstrahat a nostro pulvere iniquus Amor;
Cogat et invitam lacrymas siccare cadentes!
Flectitur assiduis certa puella minis.
Quare, dum licet, inter nos lætemur amantes.
Non satis est ullo tempore longus amor.

ELEGIA XX. *Ad Gallum.*

Hoc pro continuo te, Galle, monemus amore,
Id tibi ne vacuo defluat ex animo:
Sæpe imprudenti fortuna occurrit amanti.
Crudelis Minyis dixerit Ascanius.
Est tibi non infra speciem, non nomine dispar,
Thiodamanteo proximus ardor Hylæ.
Huic tu, sive leges umbrosæ flumina silvæ,
Sive Aniena tuos tinxerit unda pedes,
Sive Gigantea spatiabere littoris ora,
Sive ubicumque vago fluminis hospitio;
Nympharum semper cupidas defende rapinas.
Non minor Ausoniis est amor, ah! Dryasin.
Ne tibi sit duros montes et frigida saxa,
Galle, neque expertos semper adire lacus:
Quæ miser ignotis error perpessus in oris
Herculis, indomito fleverat Ascanio!
Namque ferunt olim Pagasæ navalibus Argo
Egressam longe Phasidos isse viam;
Et iam præteritis labentem Athamantidos undis
Mysorum scopulis applicuisse ratem.
Hic manus heroum placitis ut constitit oris,
Mollia composita littora fronde tegit.
At comes invicti iuvenis processerat ultra,
Raram sepositi quærere fontis aquam.
Hunc duo sectati fratres, Aquilonia proles,
Hunc super et Zethes, hunc super et Calais,
Oscula suspensis instabant carpere palmis,
Oscula et alterna ferre supina fuga.
Ille sub extrema pendens secluditur ala,
Et volucres ramo submovet insidias.
Iam Pandioniæ cessat genus Orithyiæ:
Ah dolor ibat Hylas, ibat Hamadryasin.
Hic erat Arganthi Pege sub vertice montis
Grata domus Nymphis humida Thyniasin;
Quam supra nullæ pendebant debita curæ
Roscida desertis poma sub arboribus;
Et circum irriguo surgebant lilia prato
Candida purpureis mixta papaveribus;
Quæ modo decerpens tenero pueriliter ungui,
Proposito florem prætulit officio.
Et modo formosis incumbens nescius undis,
Errorem blandis tardat imaginibus.
Tandem haurire parat demissis flumina palmis,
Innixus dextro plena trahens humero.
Cuius at accensæ Dryades candore puellæ,
Miratæ solitos destituere choros,
Prolapsum leviter facili traxere liquore;
Tum sonitum rapto corpore fecit Hylas.
Cui procul Alcides iterat responsa; sed illi
Nomen ab extremis fontibus aura refert.
His, o Galle, tuos monitis servabis amores,
Formosum Nymphis credere tutus Hylan.

ELEGIA XXI. *Gallus loquitur.*

Tu, qui consortem properas evadere casum,
Miles ab Etruscis saucius aggeribus,
Quid nostro gemitu turgentia lumina torques?
Pars ego sum vestræ proxima militiæ.
Sic, te servato, possint gaudere parentes,
Hæc soror Acca tuis sentiat e lacrymis,
Gallum, per medios ereptum Cæsaris enses,
Effugere ignotas non potuisse manus:
Ut quæcumque super dispersa invenerit ossa
Montibus Etruscis, hæc sciat esse mea.

ELEGIA XXII. *Ad Tullum, de patria sua.*

Qualis et unde genus, qui sint mihi, Tulle, penates,
Quæris pro nostra semper amicitia.
Si Perusina tibi patriæ sunt nota sepultæ
Italiæ duris funera temporibus,
Cum Romana suos egit discordia cives:
(Sis mihi præcipue, pulvis Etrusca, dolor:
Tu proiecta mei perpessa es membra propinqui:
Tu nullo miseri contegis ossa solo.)
Proxima supposito contingens Umbria campo
Me genuit, terris fertilis uberibus.

Liber secundus

ELEGIA I. *Ad Mæcenatem.*

Quæritis unde mihi toties scribantur amores?
Unde meus veniat mollis in ora liber?
Non hæc Calliope, non hæc mihi dictat Apollo.
Ingenium nobis ipsa puella facit.
Sive illam Cois fulgentem incedere vidi,
Hoc totum e Coa veste volumen erit;
Seu vidi ad frontem sparsos errare capillos,
Gaudet laudatis ire superba comis;
Sive lyræ carmen digitis percussit eburnis,
Miramur, faciles ut premat arte manus;
Seu cum poscentes somnus declinat ocellos,
Invenio causas mille poeta novas:
Seu nuda erepto mecum luctatur amictu,
Tunc vero longas condimus Iliadas;
Seu quidquid fecit, sive est quodcumque locuta,
Maxima de nihilo nascitur historia.
Quod mihi si tantum, Mæcenas, fata dedissent,
Ut possem heroas ducere in arma manus;
Non ego Titanas canerem, non Ossan Olympo
Impositum, ut cœlo Pelion esset iter;
Non veteres Thebas, nec Pergama nomen Homeri,
Xerxis et imperio bina coisse vada;
Regnave prima Remi, aut animos Carthaginis altæ,
Cimbrorumque minas, et benefacta Mari.
Bellaque resque tui memorarem Cæsaris; et tu
Cæsare sub magno cura secunda fores.
Nam quoties Mutinam, aut civilia busta Philippos,
Aut canerem Siculæ classica bella fugæ;
Eversosque focos antiquæ gentis Etruscæ,
Et Ptolemæeæ littora capta Phari;
Aut canerem Ægyptum, et Nilum, cum tractus in urbem
Septem captivis debilis ibat aquis;
Aut regum auratis circumdata colla catenis,
Actiaque in Sacra currere rostra via;
Te mea Musa illis semper contexeret armis,
Et sumta et posita pace fidele caput.
Theseus infernis, superis testatur Achilles,
Hic Ixioniden, ille Menœtiaden.
Sed neque Phlegræos Iovis Enceladique tumultus
Intonet angusto pectore Callimachus;
Nec mea conveniunt duro præcordia versu
Cæsaris in Phrygios condere nomen avos.
Navita de ventis, de tauris narrat arator;
Enumerat miles vulnera, pastor oves.
Nos contra angusto versamus prælia lecto.
Qua pote quisque, in ea conterat arte diem.
Laus in amore mori: laus altera, si datur uno
Posse frui: fruar, o solus amore meo.
Si memini, solet illa leves culpare puellas,

Si dolor abfuerit, crede, redibit amor.
Non ita Carpathiæ variant Aquilonibus undæ,
Nec dubio nubes vertitur atra Noto;
Quam facile irati verbo mutantur amantes.
Dum licet, iniusto subtrahe colla iugo.
Nec tu non aliquid, sed prima nocte, dolebis:
Omne in amore malum, si patiare, leve est.
At tu, per dominæ lumonis dulcia iura,
Parce tuis animis, vita, nocere tibi.
Non solum taurus ferit unicis cornibus hostem,
Verum etiam instanti læsa repugnat ovis.
Nec tibi periuro scindam de corpore vestem,
Nec mea præclusas fregerit ira fores:
Nec tibi connexos iratus carpere crines,
Nec duris ausim lædere pollicibus.
Rusticus hæc aliquis tam turpia prœlia quærat,
Cuius non hederæ circuiere caput.
Scilicet igitur, quod non unquam tua deleat ætas,
Cynthia forma potens, Cynthia forma levis.
Crede mihi, quamvis contemnis murmura famæ,
Hic tibi pallori, Cynthia, versus erit.

ELEGIA VI. *Ad Cynthiam.*

Non ita complebant Ephyreæ Laidos ædes,
Ad cuius iacuit Græcia tota fores;
Turba Menandreæ fuerat nec Thaidos olim
Tanta, in qua populus lusit Erichthonius;
Nec, quæ deletas potuit componere Thebas,
Phryne tam multis facta beata viris.
Quin etiam falsos fingis tibi sæpe propinquos,
Oscula, ne desint, qui tibi iure ferant.
Me iuvenum facies pictæ, me numina lædunt,
Me tener in cunis, et sine voce puer.
Me lædit, si multa tibi dedit oscula, mater.
Me soror, et, cum qua dormit, amica simul.
Omnia me lædunt: (timidus sum: ignosce timori)
Et miser in tunica suspicor esse virum.
His olim, ut fama est, vitiis ad prœlia ventum est;
His Troiana vides funera principiis.
Aspera Centauros eadem dementia iussit
Frangere in adversum pocula Pirithoum.
Cur exempla petam Graiùm? tu criminis auctor
Nutritus duro, Romule, lacte lupæ.
Tu rapere intactas docuisti impune Sabinas;
Per te nunc Romæ quidlibet audet Amor.
Felix Admeti coniux, et lectus Ulyssis,
Et quæcumque viri femina linea amat.
Templa Pudicitiæ quid opus statuisse puellis,
Si cuivis nuptæ quidlibet esse licet?
Quæ manus obscœnas depinxit prima tabellas,
Et posuit casta turpia visa domo,
Illa puellarum ingenuos corrupit ocellos,
Nequitiæque suæ noluit esse rudes.
Ah! gemat in terris, ista qui protulit arte
Iurgia sub tacita condita lætitia.
Non istis olim variabant tecta figuris.
Tum paries nullo crimine pictus erat.
Sed non immerito velavit aranea fanum,
Et mala desertos occupat herba deos.
Quos igitur tibi custodes, quæ limina ponam,
Quæ nunquam supra pes inimicus eat?
Nam nihil invitæ tristis custodia prodest:
Quam peccare pudet, Cinthia, tuta sat est.
Uxor me nunquam, nunquam me ducet amica:
Semper amica mihi, semper et uxor eris.

ELEGIA VII. *Ad eamdem.*

Gavisa es certe sublatam Cynthia legem,
Qua quondam edicta flemus uterque diu,
Ni nos divideret; quamvis diducere amantes
Non queat invitos Iupiter ipse duos.
At magnus Cæsar-Sed magnus Cæsar in armis.
Devictæ gentes nil in amore valent.
Nam citius paterer caput hoc discedere collo,
Quam possem nuptæ perdere amore faces;
Aut ego transirem tua limina clausa maritus,
Respiciens udis prodita luminibus.
Ah mea tum quales faceret tibi tibia cantus,
Tibia funesta tristior illa tuba!
Unde mihi patriis natos præbere triumphis?
Nullus de nostro sanguine miles erit.
Quod si Romanæ comitarent castra puellæ,
Non mihi sat magnus Castoris iret equus.
Hinc etenim tantum meruit mea gloria nomen,
Gloria ad hibernos lata Borysthenidas.
Tu mihi sola places: placeam tibi, Cynthia, solus:
Hic erit et patrio sanguine pluris amor.

ELEGIA VIII. *Ad Amicum.*

Eripitur nobis iam pridem cara puella;
Et tu me lacrymas fundere, amice, vetas?
Nullæ sunt inimicitiæ, nisi amoris, acerbæ:
Ipsum me iugula; lenior hostis eris.
Possum ego in alterius positam spectare lacerto?
Nec mea dicetur, quæ modo dicta mea est?
Omnia vertuntur; certe vertuntur amores.
Vincaris, aut vincis; hæc in amore rota est.
Magni sæpe duces, magni cecidere tyranni.
Et Thebæ steterunt, altaque Troia fuit.
Munera quanta dedi, vel qualia carmina feci!
Illa tamen nunquam ferrea dixit, Amo.
Ergo tam multos nimium temerarius annos,
Improba, qui tulerim teque tuamque domum,
Ecquandone tibi liber sum visus? an usque
In nostrum iacies verba superba caput?
Sic igitur prima moriere ætate, Properti?
Sed morere: interitu gaudeat illa tuo
Exagitet nostros manes, sectetur et umbras,
Insultetque rogis, calcet et ossa mea.
Quid? non Antigonæ tumulo Bœotius Hæmon
Corruit, ipse suo saucius ense latus,
Et sua cum miseræ permiscuit ossa puellæ,
Qua sine Thebanam noluit ire domum?
Sed non effugies: mecum moriaris oportet;
Hoc eodem ferro stillet uterque cruor.
Quamvis ista mihi mors est inhonesta futura;
Mors inhonesta quidem: tu moriere tamen.
Ille etiam abrepta desertus coniuge Achilles
Cessare in Teucros pertulit arma sua.
Viderat ille fugas, fractos in litore Achivos,
Fervere et Hectorea Dorica castra face;
Viderat informem multa Patroclon arena
Porrectum, et sparsas cæde iacere comas;
Omnia formosam propter Briseida passus:
Tantus in erepto sævit amore dolor.
At postquam sera captiva est reddita pœna,
Fortem illum Æmoniis Hectora traxit equis.
Inferior multo cum sim vel matre, vel armis,
Mirum, si de me iure triumphat Amor?

ELEGIA IX. *Ad Amicam, de rivali.*

Iste quod est, ego sæpe fui: sed fors et in hora,
Hoc ipso iecto, carior alter erit.
Penelope poterat bis denos sola per annos,
Vivere, tam multis femina digna procis.
Coniugium falsa poterat differre Minerva,
Nocturno solvens texta diurna dolo.
Visura et quamvis nunquam speraret Ulyssen,

Illum exspectando facta remansit anus.
Nec non examinum amplectens Briseis Achillem,
Candida vesana verberat ora manu.
Et dominum lavit mœrens captiva cruentum,
Appositum flavis in Simoenta vadis;
Fœdavitque comas; et tanti corpus Achillei,
Maximaque in parva sustulit ossa manu;
Cum tibi nec Peleus aderat, nec cœrula mater,
Scyria nec viduo Deidamia toro.
Tunc igitur veris gaudebat Græcia natis:
Tunc etiam felix inter et arma pudor.
At tu non una potuisti nocte vacare,
Impia, non unum sola manere diem.
Quin etiam multo duxisti pocula risu;
Forsitan et de me verba fuere mala.
Hic etiam petitur, qui te prius ipse reliquit.
Di faciant, isto capta fruare viro!
Quæ mihi vota tuam propter suscepta salutem,
Cum capite hoc Stygiæ iam poterentur aquæ,
Et lectum flentes circumstaremus amici!
Hic ubi tum, prodi, perfida, quisve fuit?
Quid si longinquos retinerer miles ad Indos?
Aut mea si staret navis in Oceano?
Sed vobis facile est verba et componere fraudes:
Hoc unum didicit femina semper opus.
Non sic incerto mutantur flamine Syrtes,
Nec folia hiberno tam tremefacta Noto;
Quam cito femineæ non constat fœdus in ira,
Sive ea causa gravis, sive ea causa levis.
Nunc quoniam ista tibi placuit sententia, cedam.
Tela, precor, pueri, promite acuta magis;
Figite certantes, atque hanc mihi solvite vitam:
Sanguis erit vobis maxima palma meus.
Sidera sunt testes, et matutina pruina,
Et furtim misero ianua aperta mihi,
Te nihil in vita nobis acceptius unquam:
Nunc quoque eris, quamvis sis inimica mihi.
Nec domina ulla meo ponet vestigia lecto.
Solus ero, quoniam non licet esse tuo.
Atque utinam, si forte pios eduximus annos,
Ille vir in medio fiat amore lapis!
Non ob regna magis diris cecidere sub armis
Thebani, media non sine matre, duces;
Quam, mihi si media liceat pugnare puella,
Mortem ego non fugiam morte subire tua.

Elegia X. *Ad Musam.*

Iam tempus lustrare aliis Helicona choreis,
Et campum Æmonio iam dare tempus equo.
Iam libet et fortes memorare ad proelia turmas,
Et Romana mei dicere castra ducis.
Quod si deficiant vires, audacia certe
Laus erit: in magnis et voluisse, sat est.
Ætas prima canat Veneres, extrema tumultus.
Bella canam, quando scripta puella mea est.
Nunc volo subducto gravior procedere vultu:
Nunc aliam citharam me mea Musa docet.
Surge, anime, ex humili iam carmine. Sumite vires,
Pierides: magni nunc erit oris opus.
Iam negat Euphrates equitem post terga tueri
Parthorum, et Crassos se demisisse dolet.
India quin, Auguste, tuo dat colla triumpho;
Et domus intactæ te tremit Arabiæ.
Et, siqua extremis tellus se subtrahit oris,
Sentiet illa tuas postmodo capta manus.
Hæc ego castra sequar: vates tua castra canendo
Magnus ero: servent hunc mihi fata diem.
Ut caput in magnis ubi non est tangere signis,
Ponitur hic imos ante corona pedes;
Sic nos, nunc inopes laudis conscendere carmen,
Pauperibus sacris vilia thura damus.
Nondum etiam Aeræos norunt mea carmina fontes,
Sed modo Permessi flumine lavit Amor.

Elegia XI. *Ad Cynthiam.*

Scribant de te alii, vel sis ignota, licebit;
Laudet, qui sterili semina ponit humo.
Omnia, crede mihi, secum uno munera lecto
Auferet extremi funeris atra dies;
Et tua transibit contemnens ossa viator,
Nec dicet, Cinis hic, docta puella fuit.

Elegia XII. *De Amore.*

Quicumque ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,
Nonne putas miras hunc habuisse manus?
Hic primum vidit, sine sensu vivere amantes,
Et levibus curis magna perire bona.
Idem non frustra ventosas addidit alas,
Fecit et humano corde volare deum;
Scilicet alterna quoniam iactamur in unda,
Nostraque non ullis permanet aura locis.
Et merito hamatis manus est armata sagittis,
Et pharetra ex humero Gnosia utroque iacet;
Ante ferit quoniam, tuti quam cernimus hostem,
Nec quisquam ex illo vulnere sanus abit.
In me tela manent, manet et puerilis imago;
Sed certe pennas perdidit ille suas;
Evolat, heu, nostro quoniam de pectore nunquam,
Assiduusque meo sanguine bella gerit.
Quid tibi iucundum siccis habitare medullis?
Si pudor est, alio traiice tela tua.
Intactos isto satius tentare veneno:
Non ego, sed tenuis vapulat umbra mei:
Quam si perdideris, quis erit, qui talia cantet?
Haec mea Musa levis gloria magna tua est;
Quæ caput, et digitos, et lumina nigra puellæ,
Et canit, ut soleant molliter ire pedes.

Elegia XIII. *Ad Cynthiam.*

Non tot Achæmeniis armantur Susa sagittis,
Spicula quot nostro pectore fixit Amor.
Hic me tam graciles vetuit contemnere Musas;
Iussit et Ascræum sic habitare nemus;
Non ut Pieriæ quercus mea verba sequantur,
Aut possim Ismaria ducere valle feras;
Sed magis ut nostro stupefiat Cynthia versu:
Tunc ego sim Inachio notior arte Lino.
Non ego sum formæ tantum mirator honestæ,
Nec siqua illustres femina iactat avos:
Me iuvat in gremio doctæ legisse puellæ,
Auribus et puris scripta probasse mea.
Hæc ubi contigerint, populi confusa valeto
Fabula; nam domina iudice tutus ero;
Quæ si forte bonas ad pacem verterit aures,
Possum inimicitias tunc ego ferre Iovis.
* * * * * * * *
Quandocumque igitur nostros nox claudet ocellos,
Accipe, quæ serves funeris acta mei.
Nec mea tunc longa spatietur imagine pompa,
Nec tuba sit fati vana querela mei;
Nec mihi tum fulvo sternatur lectus eburno,
Nec sit in Attalico mors mea nixa toro.
Desit odoriferis ordo mihi lancibus; adsint
Plebeii parvæ funeris exsequiæ.
Sat mea, sat magna est, si tres sint pompa libelli,
Quos ego Persephonæ maxima dona feram.
Tu vero nudum pectus lacerata sequeris;
Nec fueris nomen lassa vocare meum.

Osculaque in gelidis ponas suprema labellis,
Cum dabitur Syrio munere plenus onyx.
Deinde, ubi suppositus cinerem me fecerit ardor,
Accipiat manes parvula testa meos:
Et sit in exiguo laurus superaddita busto,
Quæ tegat: exstincti funeris umbra locum.
Et duo sint versus: Qui nunc iacet horrida pulvis,
Unius hic quondam servus Amoris erat.
Nec minus hæc nostri notescet fama sepulcri,
Quam fuerant Phthii busta cruenta viri
Tu quoque, si quando venies ad fata, (memento
Hoc iter!) ad lapides, cara, veni memores.
Interea cave, sis nos adspernata sepultos.
Nonnihil ad verum conscia terra sapit.

* * * * * * * *

Atque utinam primis animam me ponere cunis
Iussisset quævis de tribus una soror.
Nam quo tam dubiæ servetur spiritus horæ?
Nestoris est visus post tria sæcla cinis.
Si tam longævæ minuisset fata senectæ
Gallicus Iliacis miles in aggeribus,
Non ille Antilochi vidisset corpus humati,
Diceret aut, O mors! cur mihi sera venis?
Tum tamen amisso nonnunquam flebis amico:
Fas est præteritos semper amare viros.
Testis, quem niveum quondam percussit, Adonis,
Venantem Idalio vertice durus aper.
Illic formosum flevisse paludibus, illuc
Diceris effusa tu, Venus, isse coma.
Sed frustra mutos revocabis, Cynthia, manes;
Nam mea quid poterunt ossa minuta loqui?

ELEGIA XIV. *Lætatur potitus Amica.*

Non ita Dardanio gavisus Atrida triumpho est,
Cum caderent magnæ Laomedontis opes;
Nec sic errore exacto lætatus Ulysses,
Cum tetigit caræ litora Dulichiæ;
Nec sic Electra, salvum cum adspexit Oresten,
Cuius falsa tenens fleverat ossa soror;
Nec sic incolumem Minois Thesea vidit,
Dædaleum lino cum duce rexit iter;
Quanta ego prælerita collegi gaudia nocte.
Immortalis ero, si altera talis erit.
At, dum demissis supplex cervicibus ibam,
Dicebar sicco vilior esse lacu.
Nec mihi iam fastus opponere quærit iniquus,
Nec mihi ploranti lenta sedere potest.
Atque utinam non tam sero mihi nota fuisset
Conditio: cineri nunc medicina datur.
Ante pedes cæcis lucebat semita nobis.
Scilicet insano nemo in amore videt.
Hoc sensi prodesse magis. Contemnite, amantes:
Sic hodie veniet, sicqua negavit heri.
Pulsabant alii frustra; dominamque vocabant:
Mecum habuit positum lenta puella caput.
Hæc mihi devictis potior victoria Parthis:
Hæc spolia, hæc reges, hæc mihi currus erunt.
Magna ego dona tua figam, Cytherea, columna,
Taleque sub nostro nomine carmen erit:
« Has pono ante tuam tibi, diva, Propertius ædem
Exuvias, tota nocte receptus amans. »
Nunc a te, mea lux, veniat mea litore navis
Servata, an mediis sidat onusta vadis.
Quod si forte aliqua nobis mutabere culpa,
Vestibulum iaceam mortuus ante tuum.

ELEGIA XV. *Narrat voluptates suas.*

O me felicem! O nox mihi candida! et o tu
Lectule deliciis facte beate meis!
Quam multa apposita narramus verba lucerna!
Quantaque sublato lumine rixa fuit!
Nam modo nudatis mecum est luctata papillis:
Interdum tunica duxit operta moram.
Illa meos somno lapsos patefecit ocellos
Ore suo, et dixit: Siccine lente iaces?
Quam vario amplexu mutamus brachia! quantum
Oscula sunt labris nostra morata tuis!
Non iuvat in cæco Venerem corrumpere motu.
Si nescis, oculi sunt in amore duces.
Ipse Paris nuda fertur periisse Lacæna,
Cum Menelaeo surgeret e thalamo.
Nudus et Endymion Phœbi cepisse sororem
Dicitur, et nudæ concubuisse Deæ.
Quod si pertendens animo vestita cubaris,
Scissa veste meas experiere manus.
Quin etiam, si me ulterius provexerit ira,
Ostendes matri brachia læsa tuæ.
Necdum inclinatæ prohibent te ludere mammæ.
Viderit hoc, siquam iam peperisse pudet.
Dum nos fata sinunt, oculos satiemus amore:
Nox tibi longa venit, nec reditura dies.
Atque utinam hærentes sic nos vincire catena
Vellent, ut nunquam solveret ulla dies.
Exemplo iunctæ tibi sint in amore columbæ,
Masculus et totum femina contagium.
Errat, qui finem vesani quærit amoris:
Verus amor nullum novit habere modum.
Terra prius falso parto deludet arantes,
Et citius nigros Sol agitabit equos;
Fluminaque ad caput incipient revocare liquores,
Aridus et sicco gurgite piscis erit;
Quam possim nostros alio transferre calores.
Huius ero vivus, mortuus huius ero.
Quod mihi si secum tales concedere noctes
Illa velit, vitæ longus et annus erit:
Si dabit hæc multas, fiam immortalis in illis.
Nocte una quivis vel deus esse potest.
Qualem si cuncti vellent decurrere vitam,
Et pressi multo membra iacere mero;
Non ferrum crudele, neque esset bellica navis,
Nec nostra Actiacum verreret ossa mare;
Nec, toties propriis circum oppugnata triumphis,
Lassa foret crines solvere Roma suos.
Me certe merito poterunt laudare minores:
Læserunt nullas pocula nostra deos.
Tu modo, dum licet, hunc fructum ne desere vitæ.
Omnia si deleris oscula, pauca dabis.
Ac veluti folia arentes liquere corollas,
Quæ passim calathis strata natare vides;
Sic nobis, qui nunc magnum spiramus amantes,
Forsitan includet crastina fata dies.

ELEGIA XVI. *Ad Cynthiam.*

Prætor ab Illyricis venit modo, Cynthia, terris,
Maxima præda tibi, maxima cura mihi.
Non potuit saxo vitam posuisse Cerauno?
Ah, Neptune! tibi qualia dona darem!
Nunc, sine me, plena fiunt convivia mensa:
Nunc, sine me, tota ianua nocte patet.
Quare, si sapis, oblatus ne desere messes;
Et stolidum pleno vellere carpe pecus.
Deinde, ubi consumto restabit munere pauper,
Dic, alias iterum naviget Illyrias.
Cynthia non sequitur fasces, non curat honores:
Semper amatorum ponderat illa sinus.
At tu nunc nostro, Venus, o, succurre dolori,
Rumpat ut assiduis membra libidinibus.
Ergo muneribus quivis mercatur amorem?

Iupiter! indigna merce puella perit.
Semper in Oceanum mittit me quærere gemmas,
Et iubet ex ipsa tollere dona Tyro.
Atque utinam Romæ nemo esset dives; et ipse
Straminea posset dux habitare casa.
Nunquam venales essent ad munus amicæ,
Atque una fieret cana puella domo.
Non quia septenas noctes seiuncta cubaris,
Candida tam fœdo brachia fusa viro;
Non quia peccaris, testor te; sed quia vulgo
Formosis levitas semper amica fuit.
Barbarus excussis agitat vestigia lumbis,
Et subito felix nunc mea regna tenet.
Adspice quid donis Eriphyla invenit amaris,
Arserit et quantis nupta Creusa malis.
Nullane sedabit nostros iniuria fletus?
An dolor hic vitiis nescit abesse suis?
Tot iam abiere dies, cum me nec cura theatri,
Nec tetigit campi, nec mea Musa iuvat.
Ah pudeat, certe pudeat; nisi forte (quod aiunt)
Turpis amor surdis auribus esse solet.
Cerne ducem, modo qui fremitu complevit inani
Actia damnatis æquora militibus.
Hunc infamis amor versis dare terga carinis
Iussit, et extremo quærere in orbe fugam.
Cæsaris hæc virtus, et gloria Cæsaris hæc est:
Illa, qua vicit, condidit arma manu.
Sed quascumque tibi vestes, quoscumque smaragdos
Quosve dedit flavo lumine chrysolithos;
Hæc videam rapidas in vanum ferre procellas;
Quæ tibi terra, velim, quæ tibi fiat aqua.
Non semper placidus periuros ridet amantes
Iupiter, et surda negligit aure preces.
Vidistin' toto sonitus percurrere cœlo,
Fulminaque ætherea desiluisse domo?
Non hæc Pleiades faciunt, neque aquosus Orion;
Nec sic de nihilo fulminis ira cadit.
Periuras tunc ille solet punire puellas:
Deceptus quoniam flevit et ipse deus.
Quare ne tibi sit tanti Sidonia vestis,
Ut timeas, quoties nubilus Auster erit.

Elegia XVII. *De exclusione.*

Mentiri noctem, promissis ducere amantem,
Hoc erit infectas sanguine habere manus.
Horum ego sum vates, quoties desertus amaras
Explevi noctes fractus utroque toro.
Vel tu Tantalea moveare ad flumina sorte,
Ut liquor arenti fallat ab ore sitim;
Vel tu Sisyphios licet admirere labores,
Difficile ut toto monte volutet onus;
Durius in terris nihil est, quod vivat, amante,
Nec, modo si sapias, quod minus esse velis.
Quem modo felicem, invidia admirante, ferebant,
Nunc decimo admittor vix ego quoque die.
Nunc iacere e duro corpus iuvat, impia, saxo,
Sumere et in nostras tetra venena manus;
Nunc licet in triviis sicca requiescere luna,
Aut per rimosas mittere verba fores.
Quod quamvis ita sit, dominam mutare cavebo.
Tum flebit, cum in me senserit esse fidem.

Elegia XVIII. *Ad Cynthiam.*

Assiduæ multis odium peperere querelæ:
Frangitur in tacito femina sæpe viro.
Siquid vidisti, semper vidisse negato:
Aut siquid doluit forte, dolere nega.
Quid, mea si canis ætas canesceret annis,
Et faceret scissas languida ruga genas?
At non Tithoni spernens Aurora senectam
Desertum Eoa passa iacere domo est.
Illum sæpe suis decedens fovit in ulnis,
Quam prius abiunctos sedula lavit equos.
Illum ad vicinos cum amplexa quiesceret Indos,
Maturos iterum est questa redire dies.
Illa deos, currum conscendens, dixit iniquos;
Invitum et terris præstitit officium;
Cui maiora senis Tithoni gaudia vivi,
Quam gravis amisso Memnone luctus erat.
Cum seue non puduit talem dormire puellam,
Et canæ toties oscula ferre comæ.
At tu etiam iuvenem odisti me, perfida, cum sis
Ipsa anus haud longa curva futura die.
Quin ego deminuo curam, quod sæpe Cupido
Huic malus esse solet, cui bonus ante fuit.
Nunc etiam infectos deueus imitare Britannos,
Ludis et externo tincta nitore caput.
Ut natura dedit, sic omnis recta figura:
Turpis Romano Belgicus ore color.
Illi sub terris fiant mala multa puellæ,
Quæ mentita suas vertit inepta comas.
De me, ni certe poteris formosa videri;
Mi formosa sat es, si modo sæpe venis.
An si cœrules quædam sua tempora fuco
Tinxerit, ideirco cœrula forma bona est?
Cum tibi nec frater, nec sit tibi filius ullus,
Frater ego, et tibi sim filius unus ego.
Ipse tuus semper tibi sit custodia lectus;
Nec nimis ornata fronte sedere velis.
Credam ego narranti (noli committere) famæ:
Et terram rumor transilit, et maria.

Elegia XIX. *Ad eamdem.*

Etsi, me invito, discedis, Cynthia, Roma,
Lætor, quod sine me devia rura colis.
Nullus erit castis iuvenis corruptor in agris,
Qui te blanditiis non sinat esse probam.
Nulla neque ante tuas orietur rixa fenestras;
Nec tibi clamatæ somnus amarus erit.
Sola eris, et solos spectabis, Cynthia, montes,
Et pecus, et fines pauperis agricolæ.
Illic te nulli poterunt corrumpere ludi;
Fanaque, peccatis plurima causa tuis.
Illic assidue tauros spectabis arantes,
Et vitem docta ponere falce comas.
Atque ibi rara feres inculto thura sacello,
Hædus ubi agrestes corruet ante focos.
Protinus et nuda choreas imitabere sura;
Omnia ab externo sint modo tuta viro.
Ipse ego venabor: iam nunc me sacra Dianæ
Suscipere, et Veneri ponere vota iuvat.
Incipiam captare feras, et reddere pennis
Cornua, et audaces ipse monere canes;
Non tamen, ut vastos ausim tentare leones,
Aut celer agrestes comminus ire sues.
Hæc igitur mihi sit lepores audacia molles
Excipere, et stricto figere avem calamo,
Qua formosa suo Clitumnus flumina luco
Integit, et niveos abluit unda boves.
Tu, quoties aliquid conabere, vita, memento
Venturum paucis me tibi luciferis.
Sic me nec solæ poterunt avertere silvæ,
Nec vaga muscosis flumina fusa iugis;
Quin ego in assidua mutem tua nomina lingua,
Absenti nemo ne nocuisse velit.

Elegia XX. *Ad eamdem.*

Quid fles abducta gravius Briseide? quid fles

Anxia captiva tristius Andromacha?
Quidve mea de fraude deos, insana, fatigas?
Quid quereris nostram sic cecidisse fidem?
Non tam nocturna volucris funesta querela
Attica Cecropiis obstrepit in foliis;
Nec tantum Niobe bis sex ad busta superba
Sollicito lacrymas depluit e Sipylo.
Me licet æratis adstringant brachia nodis,
Sint mea vel Danaes condita membra domo,
In te ego et æratas rumpam, mea vita, catenas,
Ferratam Danaes transiliamque domum.
De te quodcunque, ad surdas mihi dicitur aures:
Tu modo ne dubita de gravitate mea.
Ossa tibi iuro per matris, et ossa parentis,
(Si fallo, cinis, heu! sit mihi uterque gravis)
Me tibi ad extremas mansurum, vita, tenebras.
Ambos una fides auferet, una dies.
Quod si nec nomen, nec me tua forma teneret,
Posset servitium mite tenere tuum.
Septima iam plenæ deducitur orbita lunæ,
Cum de me, et de te, compita nulla tacent.
Interea nobis non nunquam ianua mollis,
Non nunquam lecti copia facta tui;
Nec mihi muneribus nox ulla est empta beatis:
Quidquid eram, hoc animi gratia magna tui.
Cum te tam multi peterent, tu me una petisti.
Possum ego naturæ non meminisse tuæ?
Tunc me vel tragicæ vexetis Erinnyes, et me
Inferno damnes, Æace, iudicio;
Atque inter Tityi volucres mea pœna vagetur;
Tunque ego Sisyphio saxa labore geram.
Nec tu supplicibus me sis venerata tabellis.
Ultima talis erit, quæ mea prima fides.
Hoc mihi perpetuo ius est, quod solus amator
Nec cito desisto, nec temere incipio.

Elegia XXI. *Ad Cynthiam, de Pantho.*

At quantum de me Panthi tibi pagina finxit,
Tantum illi Pantho ne sit amica Venus.
Sed tibi iam videor Dodona verior augur?
Uxorem ille tuus pulcher amator habet.
Tot noctes periere: nihil pudet? adspice, cantat
Liber: tu, nimium credula, sola iaces.
Et nunc inter eos tu sermo es: te ille superbus
Dicit se invito sæpe fuisse domi.
Dispeream, si quidquam aliud, quam gloria, de te
Quæritur: has laudes ille maritus habet.
Colchida sic hospes quondam decepit Iason:
Electa tenuit namque Creusa domum.
Sic a Dulichio iuvene et delusa Calypso
Vidit amatorem pandere vela suum.
Ah nimium faciles aurem præbere puellæ,
Discite desertæ non temere esse bonæ.
Nunc quoque, qui restet, iampridem quæritur alter.
Experta in primo stulta cavere potes.
Nos quocunque loco, nos omni tempore tecum,
Sive ægra pariter, sive valente, sumus.

Elegia XXII. *Ad Demophoontem.*

Scis here mî multas pariter placuisse puellas;
Scis mihi, Demophoon, multa venire mala.
Nulla meis frustra lustrantur compita plantis;
Omnia in exitium nata theatra meum;
Sive aliquis molli deducit candida gestu
Brachia, seu varios incinit ore modos.
Interea nostri quærunt sibi vulnus ocelli,
Candida non tecto pectore siqua sedet;
Sive vagi crines puris in frontibus errant,
Indica quos medio vertice gemma tenet;
Quæ si forte aliquid vultu mihi dura negarat,
Frigida de tota fronte cadebat aqua.
Quæris, Demophoon, cur sim tam mollis in omnes?
Quod quæris, quare non habet ullus amor?
Cur aliquis sacris laniat sua brachia cultris,
Et Phrygis insanos cæditur ad numeros?
Unicuique dedit vitium natura creato.
Mî natura aliquid semper amare dedit.
Me licet et Thamyræ cantoris fata sequantur,
Nunquam ad formosas, invide, cæcus ero.
Sed, tibi si exiles videor tenuatus in artus,
Falleris; haud unquam est culta labore Venus.
Percontare licet; sæpe est experta puella
Officium tota nocte valere meum.
Iupiter Alcmenæ geminas requieverat Arctos,
Et cœlum noctu bis sine rege fuit.
Nec tamen idcirco languens ad fulmina venit.
Nullus amor vires eripit ipse suas.
Quid? cum e complexu Briseidos iret Achilles,
Num fugere minus Thessala tela Phryges?
Quid? ferus Andromachæ lecto cum surgeret Hector,
Bella Mycenææ non timuere rates?
Ille, vel hic, classes poterat, vel perdere muros.
Hic ego Pelides, hic ferus Hector ego.
Adspice uti cœlo modo sol, modo luna ministret:
Sic etiam nobis una puella parum est.
Altera me cupidis teneat foveatque lacertis,
Altera siquando non sinit esse locum;
Aut si forte irata meo sit facta ministro,
Ut sciat esse aliam, quæ velit esse mea.
Nam melius duo defendunt retinacula navem;
Tutius et geminos anxia mater alit.
Aut si es dura, nega: sin es non dura, venito.
Quid iuvat in nullo pondere verba loqui?
Hic unus dolor est ex omnibus acer amanti,
Speranti subito siqua venire negat.
Quanta illum toto versant suspiria lecto,
Cum recipi, quem non noverit ille, putat?
Et rursum puerum quærendo audita fatigat;
Quem, quæ scire timet, dicere plura iubet.

Elegia XXIII. *De Amoris servitute.*

Cui fuit indocto fugienda hæc semita vulgi,
Ipsa petita lacu nunc mihi dulcis aqua est.
Ingenuus quisquam alterius dat munera servo,
Ut commissa suæ verba ferat dominæ?
Et quærit toties, Quænam nunc porticus illam
Integit? et, Campo quo movet illa pedes?
Deinde ubi pertuleris, quos dicit fama labores
Herculis, ut scribat, Muneris ecquid habes?
Cernere uti possis vultum custodis avari,
Captus et immunda sæpe latere casa.
Quam care semel in toto nox venditur anno:
Ah pereant, siquos ianua clausa iuvat.
Contra reiecto quæ libera vadit amictu,
Custodum et nullo septa tumore, placet;
Cui sæpe immundo Sacra conteritur via sorco,
Nec sinit esse moram, siquis adire velit.
Differet hæc nunquam, nec poscet garrula, quæ te
Adstrictus ploret sæpe dedisse pater.
Nec dicet, Timeo: propera iam surgere, quæso:
Infelix, hodie vir mihi rure venit.
Et quas Euphrates, et quas mihi misit Orontes,
Me capiant: nolim furta pudica tori.
Libertas quoniam nulli iam restat amanti,
Nullus liber erit, siquis amare volet.

Elegia XXIV. *De Cynthia, in æmulum.*

Tu loqueris, cum sis iam noto fabula libro,

Et tua sit toto Cynthia lecta foro?
Cui non his verbis adspergat tempora surdo
Aut pudor ingenuus, aut reticendus amor?
Quod si tam facilis spiraret Cynthia nobis,
Non ego nequitiæ dicerer esse caput,
Nec sic per totam infamis traducerer urbem:
Ureret et quamvis, nomine verba darem.
Quare ne tibi sit mirum, me quærere viles:
Parcius infamant: num tibi causa levis?
Et modo pavonis caudæ flabella superbæ,
Et manibus dura frigus habere pila;
Et cupit iratum talos me poscere eburnos,
Quæque nitent Sacra vilia dona via.
Ah peream, si me ista movent dispendia: verum
Fallaci dominæ iam pudet esse locum.

* * * * *

Hoc erat in primis quod me gaudere iubebas?
Tam te formosam non pudet esse levem?
Una aut altera nox nondum est in amore peracta,
Et dicor lecto iam gravis esse tuo.
Me modo laudabas, et carmina nostra legebas.
Ille tuus pennas tam cito vertit amor?
Contendat mecum ingenio, contendat et arte;
In primis una discat amare domo:
Si libitum tibi erit, Lernæas pugnet ad hydras,
Et tibi ab Hesperio mala draconе ferat:
Tetra venena libens, et naufragus ebibat undas,
Et nunquam pro te deneget esse miser:
(Quos utinam in nobis, vita, experiare labores)
Iam tibi de timidis iste protervus erit,
Qui nunc se in tumidum iactando venit honorem.
Dissidium vobis proximus annus erit.
At me non ætas mutabit tota Sibyllæ,
Non labor Alcidæ, non niger ille dies.
Tu mea compones, et dices: Ossa, Properti,
Hæc tua sunt: heu heu, tu mihi certus eras.
Certus eras, heu, heu, quamvis nec sanguine avito
Nobilis, et quamvis non ita dives eras.
Nil ego non patiar: nunquam me iniuria mutat:
Ferre ego formosam nullum onus esse puto.
Credo ego, non paucos ista periisse figura:
Credo ego, sed multos non habuisse fidem.
Parvo dilexit spatio Minoida Theseus,
Phyllida Demophoon; hospes uterque malus.
Iam tibi Iasonia nota est Medea carina,
Et modo servato sola relicta viro.
Dura est, quæ multis simulatum fingit amorem,
Et se plus uni siqua parare potest.
Noli nobilibus, noli conferre beatis.
Vix venit, extremo qui legat ossa die.
Ii tibi nos erimus: sed, tu potius, precor, ut me
Demissis plangas pectore nuda comis.

Elegia XXV. *Ad Cynthiam.*

Unica nata meo pulcherrima cura dolori,
Excludi quoniam sors mea sæpe, venis.
Ista meis fiet notissima forma libellis,
Calve, tua venia, pace, Catulle, tua.
Miles depositis annosus secubat armis;
Grandævique negant ducere aratra boves;
Putris et in vacua requiescit navis arena;
Et vetus in templo bellica parma vacat:
At me ab amore tuo deducet nulla senectus,
Sive ego Tithonus, sive ego Nestor ero.
Nonne fuit satius duro servire tyranno,
Et gemere in tauro, sæve Perille, tuo?
Gorgonis et satius fuit obdurescere vultu?
Caucasias etiam si paterentur aves?
Sed tamen obsistam: teritur robigine mucro
Ferreus, et parvo sæpe liquore silex.
At nullo dominæ teritur sub limine amor, qui
Restat, et immerita sustinet aure minas.
Ultro contemtus rogat, et peccasse fatetur
Læsus, et invitis ipse redit pedibus.
Tu quoque, qui pleno fastus assumis amore,
Credule, nulla diu femina pondus habet.
An quisquam in mediis persolvit vota procellis,
Cum sæpe in portu fracta carina natet?
Aut prius infecto deposcit præmia cursu,
Septima quam metam triverit ante rota?
Mendaces ludunt flatus in amore secundo.
Siqua venit sero, magna ruina venit.
Tu tamen interea, quamvis te diligat illa,
In tacito cohibe gaudia clausa sinu:
Namque, in amore suo, semper sua maxima cuique
Nescio quo pacto verba nocere solent.
Quamvis te persæpe vocet, semel ire memento
Invidiam quod habet, non solet esse diu.
At si sæcla forent antiquis grata puellis,
Essem ego, quod nunc tu: tempore vincor ego.
Non tamen ista meos mutabunt sæcula mores.
Unusquisque sua noverit ire via.
At vos, qui officia in multos revocatis amores,
Quantum sic cruciat lumina vestra dolor?
Vidistis pleno teneram candore puellam;
Vidistis fusco: ducit uterque color.
Vidistis quondam Argiva prodire figura;
Vidistis nostras: utraque forma rapit.
Illaque plebeio, vel sit sandicis amictu;
Hæc atque illa mali vulneris una via est.
Cum satis una tuis insomnia portet ocellis,
Una sit et cuivis femina multa mala.

Elegia XXVI. *Ad Cynthiam, de insomnio naufragii.*

Vidi te in somnis fracta, mea vita, carina
Ionio lassas ducere rore manus,
Et, quæcumque in me fueras mentita, fateri,
Nec iam humore graves tollere posse comas;
Qualem purpureis agitatam fluctibus Helleu,
Aurea quam molli tergore vexit ovis.
Quam timui, ne forte tuum mare nomen haberet,
Atque tua labens navita fleret aqua!
Quæ tum ego Neptuno, quæ tum cum Castore fratri,
Quæque tibi excepi tum, dea Leucothee?
At tu, vix primas extollens gurgite palmas,
Sæpe meum nomen iam peritura vocas.
Quod si forte tuos vidisset Glaucus ocellos,
Esses Ionii facta puella maris.
Et tibi præ invidia Nereides increpitarent,
Candida Nesæe, cærula Cymothoe.
Sed tibi subsidio delphinum currere vidi,
Qui, puto, Arioniam vexerat ante lyram.
Iamque ego conabar summo me mittere saxo,
Cum mihi discussit talia visa metus.

* * * * *

Nunc admirentur, quod tam mihi pulchra puella
Serviat, et tota dicar in urbe puteus.
Non, si Cambysæ redeant, et flumina Crœsi,
Dicat: De nostro surge, poeta, toro.
Nam mea cum recitat, dicit se odisse beatos.
Carmina tam sancte nulla puella colit.
Multum in amore fides, multum constantia prodest.
(Qui dare multa potest, multa et amare potest.)
Seu mare per longum mea cogitet ire puella,
Hanc sequar, et fidos una aget aura duos.
Unum litus erit sopitis, unaque tecto
Arbor; et ex una sæpe bibemus aqua.
Et tabula una duos poterit componere amantes,

Prora cubile mihi, seu mihi puppis erit.
Omnia perpetiar, sævus licet urgeat Eurus,
Velaque in incertum frigidus Auster agat.
Quicunque et venti miserum vexastis Ulyssen,
Et Danaûm Euboico litore mille rates;
Et qui movistis duo litora, cum rudis Argus
Dux erat ignoto missa columba mari.
Illa meis tantum non usquam desit ocellis,
Incendat navem Iupiter ipse licet.
Certe isdem nudi pariter iactabimur oris.
Me licet unda ferat, te modo terra tegat.
Sed non Neptunus tanto crudelis amori,
Neptunus fratri par in amore Iovi.
Testis Amymone, latices cum ferret, in Argis
Compressa, et Lerne pulsa tridente palus.
Iam deus amplexu votum persolvit; at illi
Aurea divinas urna profudit aquas.
Crudelem et Boream rapta Orithyia negabit.
Hic deus et terras et maria alta domat.
Crede mihi, nobis mitescet Scylla; nec unquam
Alternas revomet vasta Charybdis aquas.
Ipsaque sidera erunt nullis obscura tenebris:
Purus et Orion, purus et Hædus erit.
Quod mihi si ponenda tuo sit corpore vita,
Exitus hic nobis non inhonestus erit.

ELEGIA XXVII. *Quod incerta hora mortis.*

At vos incertam, mortales, funeris horam
Quæritis, et qua sit Mors aditura via;
Quæritis et cœlo Phœnicum inventa sereno,
Quæ sit stella homini commoda, quæque mala.
Seu pedibus Parthos sequimur, seu classe Britannos,
Et maris et terræ cæca pericla viæ.
Rursus et obiectum fletis capiti esse tumultum,
Cum Mavors dubias miscet utrimque manus:
Præterea domibus flammam, domibusque ruinam,
Neu subeant labris pocula nigra tuis.
Solus amans novit quando perituras, et a qua
Morte: neque hic Boreæ flabra, neque arma timet
Iam licet et Stygia sedeat sub arundine remex,
Cernat et infernæ tristia vela ratis;
Si modo clamantis revocaverit aura puellæ,
Concessum nulla lege redibit iter.

ELEGIA XXVIII. *Ad Iovem, pro amica ægrotante.*

Iupiter! affectæ tandem miserere puellæ:
Tam formosa tuum mortua crimen erit.
Venit enim tempus, quo torridus æstuat aer,
Incipit et sicco fervere terra Cane.
Sed non tam ardoris culpa est, neque crimina cœli,
Quam toties sanctos non habuisse deos.
Hoc perdit miseras, hoc perdidit ante, puellas.
Quidquid iurarunt, ventus et unda rapit.
Num sibi collatam doluit Venus? illa peræque
Præ se formosis invidiosa dea est.
An contemta tibi Iunonis templa Pelasgæ?
Palladis aut oculos ausa negare bonos?
Semper, formosæ, non nostis parcere verbis:
Hoc tibi lingua nocens, hoc tibi forma dedit.
Sed tibi, vexatæ per multa pericula vitæ
Extremo veniet mollior hora die.
Io versa caput primos mugiverat annos:
Nunc dea, quæ Nili flumina vacca bibit.
Ino etiam prima terras ætate vagata est:
Hanc miser implorat navita Leucothoen.
Andromede monstris fuerat devota marinis:
Hæc eadem Persei nobilis uxor erat.
Callisto Arcadios erraverat ursa per agros:
Hæc nocturna suo sidere vela regit.
Quod si forte tibi properarint fata quietem,
Illa sepulturæ fata beata tuæ;
Narrabis Semelæ, quo sis formosa periclo,
Credet et illa suo docta puella malo.
Et tibi, Mæonias inter Heroidas omnes,
Primus erit, nulla non tribuente, locus.
Nunc, utcunque potes, fato gere saucia morem.
Et deus, et durus vertitur ipse dies.
Hoc tibi vel poterit coniux ignoscere Iuno:
Frangitur et Iuno, siqua puella perit.
Deficiunt magico torti sub carmine rhombi;
Et tacet exstincto laurus adusta foco:
Et iam Luna negat toties descendere cœlo;
Nigraque funestum concinit omen avis.
Una rate fati nostros portabit amores
Cærula, ad infernos velificata lacus.
Si non ulcius, quæso miserere duorum:
Vivam, si vivet: si cadet illa, cadam.
Pro quibus optatis sacro me carmine damno;
Scribam ego: Per magnum salva puella Iovem.
Ante tuosque pedes illa ipsa adoperta sedebit,
Narrabitque sedens longa pericla sua.
Hæc tua, Persephone, maneat clementia; nec tu,
Persephones coniux, sævior esse velis.
Sunt apud infernos tot millia formosarum:
Pulchra sit in superis, si licet, una locis.
Vobiscum est Iole, vobiscum candida Tyro,
Vobiscum Europe, nec proles Pasiphaë;
Et quot Iona tulit, vetus et quot Achaia formas,
Et Thebæ, et Priami diruta regna senis.
Et quæcumque erat in numero Romana puella,
Occidit. Has omnes ignis avarus habet.
Nec forma æternum, aut cuiquam est fortuna perennis.
Longius, aut propius, mors sua quemque manet.
Tu quoniam es, mea lux, magno demissa periclo,
Munera Dianæ debita redde choros.
Redde etiam excubias divæ nunc, ante iuvencæ:
Votivas noctes et mihi solve decem.

ELEGIA XXIX. *Ad Cynthiam.*

Hesterna, mea lux, cum potus nocte vagarer,
Nec me servorum duceret ulla manus,
Obvia, nescio quot pueri, mihi turba minuta
Venerat; (hos vetuit me numerare timor)
Quorum alii faculas, alii retinere sagittas,
Pars etiam visa est vincla parare mihi.
Sed nudi fuerant: quorum lascivior unus.
Arripite hunc, inquit: nam bene nostis eum.
Hic erat; hunc mulier nobis irata locavit.
Dixit, et in collo iam mihi nodus erat.
Hic alter iubet in medium propellere; et alter,
Intereat, qui nos non putat esse deos.
Hæc te non meritum totas exspectat in horas;
At tu nescio quas quæris, inepte, fores.
Quæ cum Sidoniæ nocturna ligamina mitræ
Solverit, atque oculos moverit illa graves;
Afflabunt tibi non Arabum de gramine odores,
Sed quos ipse suis fecit Amor manibus.
Parcite iam, fratres: iam certos spondet amores:
Et iam ad mandatam venimus ecce domum.
Atque ita mî iniecto dixerunt rursus amictu:
I nunc, et noctes disce manere domi.
Mane erat, et volui, si sola quiesceret illa,
Visere: at in lecto Cynthia sola fuit.
Obstupui: non illa mihi formosior unquam
Visa, neque ostrina cum fuit in tunica.
Ibat et hinc castæ narratum somnia Vestæ,
Neu sibi, neve mihi quæ nocitura forent.
Talis visa mihi somno demissa recenti.

Digitized by Google

Heu! quantum per se candida forma valet!
Quo tu matutinus, ait, speculator amicæ?
Me similem vestris moribus esse putas?
Non ego tam facilis; sat erit mihi cognitus unus,
Vel tu, vel siquis verior esse potest.
Apparent non ulla toro vestigia presso,
Signa voluptatis: nec iacuisse duos.
Adspice, ut in toto nullus mihi corpore surgat
Spiritus, admisso notus adulterio.
Dixit, et opposita propellens suavia dextra,
Prosilit in laxa uixa pedem solea.
Sic ego tam sancti custos excludor amoris.
Ex illo felix nox mihi nulla fuit.

Elegia XXX. *Ad Cynthiam.*

Quo fugis, ah demens? nulla est fuga: tu licet usque
Ad Tanaim fugias, usque sequetur Amor.
Non, si Pegaseo vecteris in aere dorso;
Nec, tibi si Persei moverit ala pedes.
Vel, si te sectæ rapiant talaribus auræ,
Nil tibi Mercurii proderit alta via.
Instat semper Amor supra caput: instat amanti;
Et gravis ipse super libera colla sedet.
Excubat ille acer custos, et tollere nusquam
Te patietur humo lumina capta semel.
Et iam si pecces, deus exorabilis ille est,
Si modo præsentes viderit esse preces.
Ista senes licet accusent convivia duri,
Nos modo propositum, vita, teramus iter.
Illorum antiquis olerentur legibus aures:
Hic locus est, in quo, tibia docta, sones,
Quæ non iure vado Mæandri iacta natasti,
Turpia cum faceret Palladis ora tumor.
Num iam, dura, paras Phrygias nunc ire per undas,
Et petere Hyrcani litora nota maris?
Spargereque alterna communes cæde penates,
Et ferre ad patrios præmia dira lares?
Una contentum pudeat me vivere amica?
Hoc si crimen erit, crimen amoris erit.
Mi nemo obiiciat: libeat tibi, Cynthia, mecum
Roscida muscosis antra tenere iugis.
Illic adspicias scopulis hærere sorores,
Et canere antiqui dulcia furta Iovis;
Ut Semela est combustus, ut est deperditus Io;
Denique ut ad Troiæ tecta volarit avis.
Quod si nemo exstat, qui vicerit alitis arma,
Communis culpæ cur reus unus agor?
Nec tu Virginibus reverentia moveris ora:
Hic quoque non nescit, quid sit amare, chorus;
Si tamen Œagri quædam compressa figura
Bistoniis olim rupibus accubuit.
Hic ubi me prima statuent in parte choreæ,
Et medius tecta cuspide Bacchus erit,
Tum capiti sacros patiar pendere corymbos;
Nam sine te nostrum non valet ingenium.

Elegia XXXI. *Ad eamdem.*

Quæris, cur veniam tibi tardior? Aurea Phœbi
Porticus a magno Cæsare aperta fuit.
Tota erat in speciem Pœnis digesta columnis;
Inter quas Danai femina turba senis.
Hic equidem Phœbo visus mihi pulchrior ipso
Marmoreus tacita carmen hiare lyra.
Atque aram circum steterant armenta Myronis,
Quatuor artifices, vivida signa, boves.
Tum medium Clario surgebat marmore templum,
Et patria Phœbo carius Orlygia.
Auro Solis erat supra fastigia currus;
Et valvæ (Libyci nobile dentis opus)
Altera deiectos Parnassi vertice Gallos,
Altera mœrebat funera Tantalidos.
Deinde inter matrem deus ipse, interque sororem,
Pythius in longa carmina veste sonat.

Elegia XXXII. *Ad eamdem.*

Qui videt, is peccat: qui non te viderit, ergo
Non cupiet: facti crimina lumen habet.
Nam quid Prænestis dubias, o Cynthia, sortes?
Quid petis Æaei mœnia Telegoni?
Curve te in Herculeum deportant esseda Tibur?
Appia cur toties te via ducit anum?
Hoc utinam spatiere loco, quodcumque vocabis,
Cynthia! sed tibi me credere turba vetat,
Cum videt accensis devotam currere tædis
In nemus, et Triviæ lumina ferre deæ.
Scilicet umbrosis sordet Pompeia columnis
Porticus, aulæis nobilis Attalicis;
Et creber platanis pariter surgentibus ordo,
Flumina sopito quæque Marone cadunt;
Et leviter Nymphis tota crepitantibus urbe,
Cum subito Triton ore recondit aquam.
Falleris, ista tui furtum via monstrat amoris.
Non urbem, demens, lumina nostra, fugis.
Nil agis: insidias in me componis inanes:
Tendis iners docto retia nota mihi.
Sed de me minus est: famæ iactura pudicæ
Tanta tibi miseræ, quanta mereris, erit.
Nuper enim de te nostras me lædit ad aures
Rumor, et in tota non bonus urbe fuit.
Sed tu non debes inimicæ credere linguæ;
Semper formosis fabula pœna fuit.
Non tua deprenso damnata est fama veneno.
Testis eris puras, Phœbe, videre manus.
Sin autem longo nox una aut altera lusu
Consumta est, non me crimina parva movent.
Tyndaris externo patriam mutavit amore,
Et sine decreto viva reducta domum est.
Ipsa Venus, quamvis corrupta libidine Martis,
Nec minus in cœlo semper honesta fuit.
Quamvis Ida Parim pastorem dicat amasse,
Atque inter pecudes accubuisse deam:
Hoc et Hamadryadum spectavit turba sororum,
Silenique senes, et pater ipse chori;
Cum quibus Idæo legisti poma sub antro,
Supposita excipiens, Nai, caduca manu.
An quisquam in tanto stuprorum examine quærit,
Cur hæc tam dives? quis dedit? unde dedit?
O nimium nostro felicem tempore Romam,
Si contra mores una puella facit!
Hæc eadem ante illam impune et Lesbia fecit.
Quæ sequitur, certe est invidiosa minus.
Qui quærit Tatios veteres, durasque Sabinas,
Hic posuit nostra nuper in urbe pedem.
Tu prius et fluctus poteris siccare marinos,
Altaque mortali deligere astra manu,
Quam facere, ut nostræ nolint peccare puellæ.
Hic mos Saturno regna tenente fuit,
Et cum Deucalionis aquæ fluxere per orbem,
Et post antiquas Deucalionis aquas.
Dic mihi, quis potuit lectum servare pudicum?
Quæ dea cum solo vivere sola deo?
Uxorem quondam magni Minois, ut aiunt,
Corrupit torvi candida forma bovis.
Nec minus ærato Danae circumdata muro,
Non potuit magno casta negare Iovi.
Quod seu tu Graias, seu sis imitata Latinas,
Semper vive meo libera iudicio.

ELEGIA XXXIII. *Ad Cynthiam.*

Tristia iam redeunt iterum sollennia nobis:
Cynthia iam noctes est operata decem.
Atque utinam Nilo perrat quæ sacra tepente
Misit matronis Inachis Ausoniis.
Quæ dea tam cupidos toties divisit amantes,
Quæcunque illa fuit, semper amara fuit.
Tu certe Iovis occultis in amoribus, Io,
Sensisti, multas quid sit inire vias,
Cum te iussit habere puellam cornua Iuno,
Et pecoris duro perdere verba sono.
Ah quoties quernis læsisti frondibus ora;
Mansisti stabulis abdita pasta tuis.
An, quoniam agrestem detraxit ab ore figuram
Iupiter, idcirco facta superba dea es?
An tibi non satis est fuscis Ægyptus alumnis?
Cur tibi tam longa Roma petita via?
Quidve tibi prodest, viduas dormire puellas?
Sed tibi, crede mihi, cornua rursus erunt:
Aut nos e nostra te, sæva, fugabimus urbe:
Cum Tiberi Nilo gratia nulla fuit.
At tu, quæ nostro nimium placata dolore es,
Noctibus his vacui ter faciamus iter.
Non audis, et verba sinis mea ludere; cum iam
Flectant Icarii sidera tarda boves.
Lenta bibis: mediæ nequeunt te frangere noctes.
An nondum est talos mittere lassa manus?
Ah pereat quicumque meracas repperit uvas,
Corrupitque bonas nectare primus aquas.
Icare, Cecropiis merito iugulate colonis,
Pampineus, nosti, quam sit amarus odor.
Tu quoque, o Eurytion, vino, Centaure, peristi;
Nec non Ismario tu, Polypheme, mero.
Vino forma perit; vino corrumpitur ætas;
Vino sæpe suum nescit amica virum.
Me miserum, ut multo nihil est mutata Lyæo!
Iam bibe; formosa es: nil tibi vina nocent.
Cum tua præpendent demissæ in pocula sertæ,
Et mea deducta carmina voce legis,
Largius effuso madeat tibi mensa Falerno;
Spumet et aurato mollius in calice.
Nulla tamen lecto recipit se sola libenter.
Est quiddam, quod vos quærere cogat Amor.
Semper in absentes felicior æstus amantes.
Elevat assiduos copia longa viros.

ELEGIA XXXIV. *Ad Lynceum poetam.*

Cur quisquam faciem dominæ iam credat Amori?
Sic erepta mihi pæne puella mea est.
Expertus dico: nemo est in amore fidelis.
Formosam raro non sibi quisque petit.
Polluit ille deus cognatos, solvit amicos,
Et bene concordes tristia ad arma vocat.
Hospes in hospitium Menelao venit adulter:
Colchis et ignotum nonne secuta virum est?
Lynceu, tunc meam potuisti tangere curam?
Perfide, nonne tuæ tunc cecidere manus?
Quid, si non constans illa et tam certa fuisset?
Posses in tanto vivere flagitio?
Tu mihi vel ferro pectus, vel perde veneno:
A domina tantum te modo tolle mea.
Te socium vitæ, te corporis, esse licebit;
Te dominum admitto rebus, amice, meis.
Lecto te solum, lecto te deprecor uno:
Rivalem possum non ego ferre Iovem.
Ipse meas solus, quod nil est, æmulor umbras,
Stultus, quod stulto sæpe timore tremo.
Una tamen causa est, qua crimina tanta remitto,
Errabant multo quod tua verba mero.
Sed nunquam vitæ fallet me ruga severæ.
Omnes iam norunt, quam sit amare bonum.
Lynceus ipse meus seros insanit amores.
Solum te nostros lætor adire deos.
Quid tua Socraticis tibi nunc sapientia libris
Proderit? aut rerum dicere posse vias?
Aut quid Cretæi tibi prosunt carmina lecta?
Nil iuvat in magno vester amore senex.
Tu satius Musis meliorem imitere Philetam,
Et non inflati somnia Callimachi.
Non cursus licet Ætoli referas Acheloi,
Luxerit ut magno fractus amore liquor;
Atque etiam ut Phrygio fallax Mæandria campo
Errat, et ipsa suas decipit unda vias;
Qualis et Adrasti fuerit vocalis Arion,
Tristia ad Archemori funera victor equus.
Amphiaraeæ nil prosunt fata quadrigæ,
Aut Capanei magno grata ruina Iovi.
Desine et Æschyleo componere verba cothurno;
Desine, et ad molles membra resolve choros.
Incipe iam augusto versus includere torno;
Inque tuos ignes, dure poeta, veni.
Tu non Antimacho, non tutior ibis Homero.
Despicit et magnos recta puella deos.
Sed non ante gravi taurus succumbit aratro,
Cornua quam validis hæserit in laqueis.
Nec tu tam duros per te patieris amores:
Trux tamen a nobis arte domandus eris.
Harum nulla solet rationem quærere mundi,
Nec cur fraternis Luna laboret equis;
Nec si post Stygias aliquid restaverit undas,
Nec si consulto fulmina missa tonent.
Adspice me, cui parva domi fortuna relicta est,
Nullus et antiquo Marte triumphus avi:
Ut regnem mixtas inter conviva puellas
Hoc, ego quo tibi nunc elevor, ingenio.
Me iuvet hesternis positum languere corollis,
Quem tetigit iactu certus ad ossa deus;
Actia Virgilium custodis litora Phœbi,
Cæsaris et fortes dicere posse rates;
Qui nunc Æneæ Troiani suscitat arma,
Iactaque Lavinis mœnia litoribus.
Cedite Romani scriptores; cedite Graii.
Nescio quid maius nascitur Iliade.
Tu canes umbrosi subter pineta Galesi
Thyrsin, et attritis Daphnin arundinibus;
Utque decem possint corrumpere mala puellam,
Missus et impressis hædus ab uberibus.
Felix, qui viles pomis mercaris amores:
Huic licet ingratæ Tityrus ipse canat.
Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamvis ille suam lassus requiescat avenam,
Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Aseræi veteris præcepta poetæ,
Quo seges in campo, quo viret uva iugo.
Tale facis carmen docta testudine, quale
Cynthius impositis temperat articulis.
Non tamen hæc ulli venient ingrata legenti,
Sive in amore rudis, sive peritus erit.
Nec minor his animus, nec se minor ore canorus
Auseris indocto carmine cessit olor.
Hæc quoque perfecto ludebat Iasone Varro,
Varro Leucadiæ maxima flamma suæ.
Hæc quoque lascivi cantarunt scripta Catulli,
Lesbia quis ipsa notior est Helena.
Hæc etiam docti confessa est pagina Calvi,
Cum caneret miseræ funera Quintiliæ.

Et modo formosa qui multa Lycoride Gallus
Mortuus infema vulnera lavit aqua.
Cynthia quin etiam versu laudata Propertii,
Hos inter si me ponere Fama volet.

Liber tertius

ELEGIA I.

Callimachi manes, et Coi sacra Philetæ,
In vestrum, quæso, me sinite ire nemus.
Primus ego ingredior puro de fonte sacerdos
Itala per Graios orgia ferre choros.
Dicite quo pariter carmen tenuastis in antro,
Quove pede ingressi, quamve bibistis aquam?
Ah valeat, Phœbum quicumque moratur in armis.
Exactus tenui pumice versus eat,
Quo me Fama levat terra sublimis, et a me
Nata coronatis Musa triumphat equis;
Et mecum in curru parvi vectantur Amores;
Scriptorumque meas turba secuta rotas.
Quid frustra missis in me certatis habenis?
Non datur ad Musas currere lata via.
Multi, Roma, tuas laudes annalibus addent,
Qui finem imperii Bactra futura cauent.
Sed, quod pace legas, opus hoc de monte sororum
Detulit intacta pagina nostra via.
Mollia, Pegasides, vestro date serta poetæ;
Non faciet capiti dura corona meo.
At mihi, quod vivo detraxerit invida turba,
Post obitum duplici fœnore reddet honos.
Omnia post obitum fingit maiora vetustas:
Maius ab exsequiis nomen in ora venit.
Nam quis equo pulsas abiegno nosceret arces?
Fluminaque Æmonio cominus isse viro?
Idæum Simoenta Iovis cunabula parvi?
Hectora ter campos, ter maculasse rotas? [armis?
Deiphobumque, Helenumque, et Polydamanta sine
Qualemcumque Parin vix sua nosset humus.
Exiguo sermone fores nunc, Ilion, et tu
Troia, bis Œtæi numine capta dei.
Nec non ille tui casus memorator, Homerus,
Posteritate suum crescere sentit opus.
Meque inter seros laudabit Roma nepotes.
Illum post cineres auguror ipse diem.
Ne mea contemto lapis indicet ossa sepulcro,
Provisum est, Lycio vota probante deo.
Carminis interea nostri redeamus in orbem,
Gaudeat ut solito tacta puella sono.

ELEGIA II. *Poemata solum vacare morte.*

Orpheu, te lenisse feras, et concita dicunt
Flumina Threicia sustinuisse lyra.
Saxa Cithæronis, Thebas agitata per artem,
Sponte sua in muri membra coisse ferunt.
Quin etiam, Polypheme, fera Galatea sub Ætna
Ad tua rorantes carmina flexit equos.
Miremur, nobis et Baccho et Apolline dextro,
Turba puellarum si mea verba colit?
Quod non Tænariis domus est mihi fulta columnis,
Nec camera auratas inter eburna trabes;
Nec mea Phæacas æquant pomaria silvas;
Non operosa rigat Marcius antra liquor:
At Musæ comites, et carmina cara legenti,
Et defessa choris Calliopea meis.
Fortunata, meo siqua es celebrata libello;
Carmina erunt formæ tot monumenta tuæ.
Nam neque Pyramidum sumtus ad sidera ducti,
Nec Iovis Elei cœlum imitata domus,
Nec Mausolei dives fortuna sepulcri,
Mortis ab extrema conditione vacant:
Aut illis flamma aut imber subducet honores;
Annorum aut ictu pondera victa ruent.
At non ingenio quæsitum nomen ab ævo
Excidet: ingenio stat sine morte decus.

ELEGIA III. *Propertii somnium.*

Visus eram molli recubans Heliconis in umbra,
Bellerophontei qua fluit humor equi,
Reges, Alba, tuos, et regum facta tuorum,
Tantum operis nervis hiscere posse meis;
Parvaque tam magnis admoram fontibus ora,
Unde pater sitiens Ennius ante bibit,
Et cecinit Curios fratres, et Horatia pila,
Regiaque Æmilia vecta tropæa rate;
Victricesque moras Fabii, pugnamque sinistram
Cannensem, et versos ad pia vota deos;
Hannibalemque Lares Romana sede fugantes;
Anseris et tutum voce fuisse Iovem.
Cum me Castalia speculans ex arbore Phœbus
Sic ait, aurata nixus ad antra lyra:
Quid tibi cum tali, demens, est flumine? quis te
Carminis heroi tangere iussit opus?
Non hinc ulla tibi speranda est fama, Properti.
Mollia sunt parvis prata terenda rotis,
Ut tuus in scamno iactetur sæpe libellus,
Quem legat exspectans sola puella virum.
Cur tua præscriptos evecta est pagina gyros?
Non est ingenii cymba gravanda tui.
Alter remus aquas, alter tibi radat arenas:
Tutus eris: medio maxima turba mari est.
Dixerat, et plectro sedem mihi monstrat eburno,
Qua nova muscoso semita facta solo est.
Hic erat affixis viridis spelunca lapillis;
Pendebantque cavis tympana pumicibus.
Ergo Musarum, et Sileni patris imago
Fictilis, et calami, Pan Tegeæe, tui:
Et Veneris dominæ volucres mea turba columbæ
Tingunt Gorgoneo punica rostra lacu:
Et diversa novem sortitæ rura puellæ
Exercent teneras in sua dona manus.
Hæc hederas legit in thyrsos; hæc carmina nervis
Aptat; at illa manu texit utraque rosam.
E quarum numero me contigit una sororum:
Ut reor a facie, Calliopea fuit.
Contentus niveis semper vectabere cycnis;
Nec te fortis equi ducet ad arma sonus.
Ni tibi sit rauco prætoria classica cornu
Flare, nec Aonium cingere Marte nemus;
Aut quibus in campis Mariano prœlia signo
Stent, et Teutonicas Roma refringat opes;
Barbarus aut Suevo perfusus sanguine Rhenus
Saucia mœrenti corpora vectet aqua.
Quippe coronatos alienum ad limen amantes,
Nocturnæque canes ebria signa fugæ,
Ut per te clausas sciat excantare puellas,
Qui volet austeros arte ferire viros.
Talia Calliope, lymphisque a fonte petitis,
Ora Philetæa nostra rigavit aqua.

ELEGIA IV. *Descriptio triumphi.*

Arma deus Cæsar dites meditatur ad Indos,
Et freta gemmiferi findere classe maris.
Magna viæ merces; parat ultima terra triumphos:
Tigris et Euphrates sub tua iura fluent;
Seres et Ausoniis venient provincia virgis:
Assuescent Latio Partha tropæa Iovi.
Ite, agite, expertæ bello date lintea proræ;
Et solitum armigeri ducite munus equi.

Omina fausta cano: Crassos cladesque piate;
Ite, et Romanæ consulite historiæ.
Mars pater, et sacræ fatalia lumina Vestæ,
Ante meos obitus sit, precor, illa dies;
Qua videam, spoliis onerato Cæsaris axe,
Ad vulgi plausus sæpe resistere equos.
Inque sinu caræ nixus spectare puellæ
Incipiam (et titulis oppida capta legam)
Tela fugacis equi, et braccati militis arcus,
Et subter captos arma sedere duces.
Ipsa tuam serva prolem, Venus: hoc sit in ævum,
Cernis ab Æneæ quod superesse caput.
Præda sit hæc illis, quorum meruere labores:
Mî sat erit, Sacra plaudere posse via.

ELEGIA V. *Ad amicam iratam.*

Pacis Amor deus est: pacem veneramur amantes.
Stant mihi cum domina prælia dura mea.
Non tamen invîso pectus mihi carpitur auro,
Nec bibit e gemma divite nostra sitis;
Nec mihi mille iugis Campania pinguis aratur;
Nec miser æra paro classe, Corinthe, tua.
O prima infelix fingenti terra Prometheo!
Ille parum cauti pectoris egit opus:
Corpora disponens, mentem non vidit in arte:
Recta animi primum debuit esse via.
Nunc maris in tantum vento iactamur, et hostem
Quærimus, atque armis nectimus arma nova.
Haud ullas portabis opes Acherontis ad undas;
Nudus ab înferna, stulte, vehere rate.
Victor cum victis pariter miscebimur Indis;
Consule cum Mario, capte Iugurtha, sedes.
Lydus Dulichio non distat Crœsus ab Iro.
Optima mors, parca quæ venit apta die.
Me iuvat in prima coluisse Helicona iuventa,
Musarumque choris implicuisse manus:
Me iuvat et multo mentem vincire Lyæo,
Et caput in verna semper habere rosa.
Atque ubi iam Venerem gravis interceperit ætas,
Sparserit et nigras alba senecta comas;
Tum mihi naturæ libeat perdiscere mores:
Quis deus hanc mundi temperet arte domum;
Qua venit Exoriens, qua deficit; unde coactis
Cornibus in plenum menstrua Luna redit;
Unde salo superant venti; quid flamina captet
Eurus; et in nubes unde perennis aqua;
Si ventura dies, mundi quæ subruat arces;
Purpureus pluvias cur bibat arcus aquas;
Aut cur Perrhæbi tremuere cacumina Pindi,
Solis et atratis luxerit ora equis;
Cur serus versare boves et plaustra Bootes;
Pleiadum spisso cur cogat imbre chorus;
Curve suos fines altum non exeat æquor,
Plenus et in partes quatuor annus eat;
Sub terris si iura deûm, et tormenta Gigantum;
Tisiphones atro si furit angue caput;
Aut Alcmæoniæ furiæ, aut ieiunia Phinei;
Num rota, num scopuli, num sitis inter aquas;
Num tribus infernum custodit faucibus antrum
Cerberus, et Tityo iugera pauca novem;
An licta in miseras descendit fabula gentes,
Et timor haud ultra, quam rogus, esse potest.
Exitus hic vitæ superet mihi: vos, quibus arma
Grata magis, Crassi signa referte domum.

ELEGIA VI. *Ad Lygdamum.*

Propertius

Dic mihi de nostra, quæ sentis vera, puella:
Sic tibi sint dominæ, Lygdame, demta iuga.
Num me lætitia tumefactum fallis inani,
Hæc referens, quæ me credere velle putas?
Omnis enim debet sine vano nuntius esse,
Maioremque metu servus habere fidem.
Nunc mihi, siqua tenes, ab origine dicere prima
Incipe: suspensis auribus ista bibam.
Siccine eam incomtis vidisti flere capillis?
Illius ex oculis multa cadebat aqua?
Nec speculum strato vidisti, Lygdame, lecto?
Ornabat niveas nullane gemma manus?
Ac mœstam teneris vestem pendere lacertis?
Scriniaque ad lecti clausa iacere pedes?
Tristis erat domus? et tristes sua pensa ministræ
Carpebant? medio nebat et ipsa loco?
Humidaque impressa siccabat lumina lana?
Rettulit et querulo iurgia nostra sono?

Lygdamus

Hæc, te teste, mihi promissa est, Lygdame, merces?
Est pœnæ servo rumpere teste fidem.
Ille potest nullo miseram me linquere facto?
Æqualem nulla dicere habere domo?
Gaudet me vacuo solam tabescere lecto?
Si placet, insultet, Lygdame, morte mea.
Non me moribus illa, sed hei mihi, improba vicit.
Staminea rhombi ducitur ille rota.
Illum turgentis ranæ portenta rubetæ,
Et lecta exsectis anguibus ossa, trahunt,
Et strigis inventæ per busta iacentia plumæ,
Cinctaque funesto lanea vitta toro.
Si non vana canunt mea, Lygdame, somnia, tester,
Pœna erit ante meos sera, sed ampla, pedes.
Putris et in vacuo texetur aranea lecto:
Noctibus illorum dormiet ipsa Venus.

Propertius

Quæ tibi si veris animis est questa puella,
Hac eadem rursus, Lygdame, curre via;
Et mea cum multis lacrymis mandata reporta,
Iram, non fraudes, esse in amore meo.
Me quoque consimili impositum torquerier igni;
Iurabo et bis sex integer esse dies.
Quod mihi si tanto felix concordia bello
Exstiterit, per me, Lygdame, liber eris.

ELEGIA VII. *De Morte Peti ob avaritiam.*

Ergo sollicitæ tu causa, pecunia, vitæ es.
Per te immaturum mortis adimus iter.
Tu vitiis hominum crudelia pabula præbes;
Semina curarum de capite orta tuo.
Tu Pætum ad Pharios tendentem lintea portus
Obruis insano terque quaterque mari.
Nam, dum te sequitur, primo miser excidit ævo,
Et nova longinquis piscibus esca natat.
Et mater non iusta piæ dare debita terræ,
Nec pote cognatos inter humare rogos.
Sed tua nunc volucres adstant super ossa marinæ:
Nunc tibi pro tumulo Carpathium omne mare.
Infelix Aquilo, raptæ timor Orithyiæ,
Quæ spolia ex illo tanta fuere tibi?
Aut quidnam fracta gaudes, Neptune, carina?
Portabat sanctos alveus ille viros.
Pæte, quid ætatem numeras? quid cara natanti
Mater in ore tibi est? non habet unda deos.
Nam tibi nocturnis ad saxa ligata procellis
Omnia detrito vincula lino cadunt.
Sunt Agamemnonias testantia litora curas,
Qua natat Argynni pœna minantis aquæ.
Hoc iuvene amisso, classem non solvit Atrides;
Pro qua mactata est Iphigenia mora.
Reddite corpus humo; positaque in gurgite vita,

Pætum sponte tua, vilis arena, tegas;
Ut, quoties Pæti transibit nauta sepulcrum,
Dicat: Et audaci tu timor esse potes.
Ite, rates curvasque leti texite causas:
Ista per humanas mors venit acta manus.
Terra parum fuerat: fatis adiecimus undas:
Naturæ miseras auximus arte vias.
Anchora te teneat, quem non tenuere penates?
Quid meritum dicas, cui sua terra parum est?
Ventorum est quodcunque paras: haud ulla carina
Consenuit: fallit portus et ipse fidem.
Fortuna insidias pontum substravit avaris.
Ut tibi succedat, vix semel esse potest.
Saxa triumphales fregere Capharea puppes,
Naufraga cum vasto Græcia tracta salo est.
Palantum socium iacturam flevit Ulysses,
In mare cui soliti non valuere doli.
Quod si contentus patrio bove verteret agros,
Verbaque duxisset pondus habere mea;
Viveret ante suos dulcis conviva penates,
Pauper, at in terra, nil ubi flere potest.
Non tulit hic Pætus stridorem audire procellæ,
Nec duro teneras lædere fune manus:
Sed thyiæ thalamo, aut Oriciæ terebinthi,
Effultum pluma versicolore caput.
Huic fluctus vivos radicitus abstulit ungues;
Et niger invitam traxit hiatus aquam.
Hunc parvo ferri vidit nox improba ligno.
Pætus ut occideret, tot coiere mala.
Flens tamen extremis dedit hæc mandata querelis,
Cum moribunda niger clauderet ora liquor:
Di maris, Ægæi quos sunt penes æquora, venti,
Et quæcumque meum degravat unda caput!
Quo rapitis miseros primæ lanuginis annos?
Attulimus longas in freta vestra manus.
Ah miser! alcyonum scopulis affligar acutis;
In me cæruleo fuscina sumta deo est.
At saltem Italiæ regionibus evehat æstus.
Hoc de me satis erit, si modo matris erit.
Subtrahit hæc fantem torta vertigine fluctus;
Ultima quæ Pæto voxque diesque fuit.
O centum æquoreæ Nereo genitore puellæ,
Et tu materno tacta dolore Theti,
Vos decuit lasso supponere brachia nento.
Non poterat vestras ille gravare manus.
At tu, sæve Aquilo, nunquam mea vela videbis:
Ante fores dominæ condar oportet iners.

ELEGIA VIII. *Ad Cynthiam.*

Dulcis ad extremas fuerat mihi rixa lucernas,
Vocis et insanæ tot maledicta tuæ,
Dum furibunda mero mensam propellis, et in me
Proiicis insana cymbia plena manu.
Tu vero nostros audax invade capillos,
Et mea formosis unguibus ora nota.
Tu minitare oculos subiecta exurere flamma:
Fac mea rescisso pectora nuda sinu:
Nimirum veri dantur mihi signa caloris;
Nam sine amore gravi femina nulla dolet.
Quæ mulier rabida iactat convicia lingua,
Et Veneris magnæ volvitur ante pedes;
Custodum gregibus seu cum se stipat euntem,
Seu sequitur medias, Mænas ut icta, vias;
Seu timidam crebro dementia somnia terrent,
Seu miseram in tabula picta puella movet:
His ego tormentis animi sum verus aruspex:
Has certas didici sæpe in amore notas.
Non est certa fides, quam non iniuria versat.
Hostibus eveniat lenta puella meis.
Immorso æquales viderint mea vulnera collo:
Me doceat livor mecum habuisse meam.
Aut in amore dolere volo, aut audire dolentem;
Sive meas lacrymas, sive videre tuas;
Tecta superciliis siquando verba remittis,
Aut tua cum digitis scripta silenda notas.
Odi ego, quos nunquam pungunt suspiria, somnos.
Semper in irata pallidus esse velim.
Dulcior ignis erat Paridi, cum Graia per arma
Tyndaridi poterat gaudia ferre suæ.
Dum vincunt Danai, dum restat barbarus Hector,
Ille Helenæ in gremio maxima bella gerit.
Aut tecum, aut pro te mihi cum rivalibus, arma
Semper erunt: in te pax mihi nulla placet.
Gaude, quod nulla est æque formosa: doleres,
Siqua foret; nunc, sis iure superba, licet.
At tibi, qui nostro nexisti retia lecto,
Sit socer æternum, nec sine matre domus.
Cui nunc siqua data est furandæ copia noctis.
Offensa illa mihi, non tibi amica, dedit.

ELEGIA IX. *Ad Mæcenatem.*

Mæcenas, eques Etrusco de sanguine regum,
Intra fortunam qui cupis esse tuam;
Quid me scribendi tam vastum mittis in æquor?
Non sunt apta meæ grandia vela rati.
Turpe est, quod nequeas, capiti committere pondus,
Et pressum inflexo mox dare terga genu.
Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta;
Fama nec ex æquo ducitur una iugo.
Gloria Lysippo est animosa effingere signa:
Exactis Calamis se mihi iactat equis.
In Veneris tabula summam sibi ponit Apelles;
Parrhasius parva vindicat arte locum.
Argumenta magis sunt Mentoris addita formæ:
At Myos exiguum flectit acanthus iter.
Phidiacus signo se Iupiter ornat eburno;
Praxitelem Paria vindicat urbe lapis.
Est quibus Elææ concurrit palma quadrigæ;
Est quibus in celeres gloria nata pedes.
Hic satus ad pacem; hic castrensibus utilis armis.
Naturæ sequitur semina quisque suæ.
At tua, Mæcenas, vitæ præcepta recepi;
Cogor et exemplis te superare tuis.
Cum tibi Romano dominas in honore secures,
Et liceat medio ponere iura foro;
Vel tibi Medorum pugnaces ire per hostes,
Atque onerare tuam fixa per arma domum;
Et tibi ad effectum vires det Cæsar, et omni
Tempore tam faciles insinuentur opes;
Parcis, et in tenues humilem te colligis umbras;
Velorum plenos subtrahis ipse sinus.
Crede mihi, magnos æquabunt ista Camillos
Iudicia, et venies tu quoque in ora virum.
Cæsaris et famæ vestigia iuncta tenebis.
Mæcenatis erunt vera tropæa fides.
Non ego velifera tumidum mare findo carina:
Tuta sub exiguo flumine nostra mora est.
Non flebo in cineres arcem sidisse paternos
Cadmi, nec semper prœlia clade pari:
Nec referam Scæas et Pergama, Apollinis artes,
Et Danaum undecimo vere redisse rates,
Mœnia cum Graio Neptunia pressit aratro
Victor Palladiæ ligneus arcis equus.
Inter Callimachi sat erit placuisse libellos,
Et cecinisse modis, Dore poeta, tuis.
Hæc pueri curent, hæc curent scripta puellæ;
Meque deum clament, et mihi sacra ferant.
Te duce, vel Iovis arma canam, cœloque minantem

Cœum, et Phlegræis Oromedonta iugis;
Celsaque Romanis decerpta Palatia tauris
Ordiar, et cæso mœnia firma Remo;
Eductosque pares silvestri ex ubere reges:
Crescet et ingenium sub tua iussa meum.
Prosequar et currus utroque ab litore ovantes;
Parthorum astutæ tela remissa fugæ;
Claustraque Pelusi Romano subruta ferro,
Antoniique graves in sua fata manus.
Mollia tu cœptæ fautor cape lora iuventæ,
Dexteraque immissis da mihi signa rotis.
Hoc mihi, Mæcenas, laudis concelis; et a te est,
Quod ferar in partes ipse fuisse tuas.

ELEGIA X. *De natali amicæ suæ.*

Mirabar, quidnam misissent mane Camœnæ,
Ante meum stantes, sole rubente, torum.
Natalis nostræ signum misere puellæ,
Et manibus faustos ter crepuere sonos.
Transeat hic sine nube dies; stent aere venti;
Ponat et in sicco molliter unda minas.
Adspiciam nullos hodierna luce dolentes;
Et Niobæ lacrymas supprimat ipse lapis.
Alcyonum positis requiescant ora querelis;
Increpet absumtum nec sua mater Ityn.
Tuque, o cara mihi, felicibus edita pennis,
Surge, et poscentes iusta precare deos.
Ac primum pura somnum tibi discute lympha,
Et nitidas presso pollice finge comas.
Dein, qua pridem oculos cepisti veste Propertî,
Induc; nec vacuum flore relinque caput:
Et pete, qua polles, ut sit tibi forma perennis,
Inque meum semper stent tua regna caput.
Inde coronatas ubi thure piaveris aras,
Luxerit et tota flamma secunda domo;
Sit mensæ ratio; noxque inter pocula currat;
Et crocino nares murrheus ungat onyx.
Tibia nocturnis succumbat rauca choreis;
Et sint nequitiæ libera verba tuæ.
Dulciaque ingratos adimant convivia somnos;
Publica vicinæ perstrepat aura viæ.
Sit sors et nobis talorum interprete iactu,
Quem gravibus pennis verberet ille puer.
Cum fuerit multis exacta trientibus hora,
Noctis et instituet sacra ministra Venus;
Annua solvamus thalamo sollennia nostro,
Natalisque tui sic peragamus iter.

ELEGIA XI. *Feminas imperare amantibus.*

Quid mirare, meam si versat femina vitam,
Et trahit addictum sub sua iura virum?
Criminaque iguavi capitis mihi turpia fingis,
Quod nequeam fracto rumpere vincla iugo?
Venturam melius præsagit navita noctem:
Vulneribus didicit miles habere metum.
Ista ego præterita iactavi verba iuventa:
Tu nunc exemplo disce timere meo.
Colchis flagrantes adamantina sub iuga tauros
Egit, et armigera prœlia sevit humo;
Custodisque feros clausit serpentis hiatus,
Iret ut Æsonias aurea lana domos.
Ausa ferox ab equo contra oppugnare sagittis
Mœdis Danaîm Penthesilea rates:
Aurea cui postquam nudavit cassida frontem,
Vicit victorem candida forma virum.
Omphale et in tantum formæ processit honorem,
Lydia Gygæo tincta puella lacu,
Ut, qui pacato statuisset in orbe columnas,
Tam dura traheret mollia pensa manu.
Persarum statuit Babylona Semiramis urbem,
Ut solidum cocto tolleret aggere opus;
Et duo in adversum misit per mœnia currus,
Ne possent tacto stringere ab axe latus;
Duxit et Euphratem medium, qua condidit arces,
Iussit et imperio surgere Bactra caput.
Nam quid ego heroas, quid raptem in crimina divos?
Iupiter infamat sequo, suamque domum.

Quid? modo quæ nostris opprobria vexerat armis,
Et famulos inter femina trita suos,
Coniugii obscœni pretium Romana poposcit
Mœnia, et addictos in sua regna patres.
Noxia Alexandrea, dolis aptissima tellus,
Et toties nostro Memphi cruenta malo!
Tres ubi Pompeio detraxit arena triumphos.
Tollet nulla dies hanc tibi, Roma, notam.
Issent Phlegræo melius tibi funera campo;
Vel tua si socero colla daturus eras.
Scilicet incesti meretrix regina Canopi
(Una Philippeo sanguine iusta nota)
Ausa Iovi nostro latrantem opponere Anubim,
Et Tiberim Nili cogere ferre minas;
Romanamque tubam crepitanti pellere sistro,
Baridos et coutis rostra Liburna sequi;
Fœdaque Tarpeio conopia tendere saxo,
Iura dare et statuas inter, et arma Mari.
Quid nunc Tarquinii fractas iuvat esse secures,
Nomine quem simili vita superba notat,
Si mulier patienda fuit? Cape, Roma, triumphum,
Et longam Augusto salva precare diem.
Fugisti tamen in timidi vaga flumina Nili:
Accepere tuæ Romula vincla manus.
Brachia spectavi sacris admorsa colubris,
Et trahere occultum membra soporis iter.
Non hæc, Roma, fuit tanto tibi cive verenda,
Nec ducis assiduo lingua sepulta mero.
Septem urbs alta iugis, totoque præsidet orbi,
Femineas timuit territa Marte minas.
Nunc ubi Scipiadæ classes? ubi signa Camilli,
Et modo Pompeia Bospora capta manu?
Hannibalis spolia, et victi monumenta Syphacis,
Et Pyrrhi ad nostros gloria fracta pedes?
Curtius expletis statuit monumenta lacunis:
Admisso Decius prælia rupit equo.
Coclitis abscissos testatur semita pontes.
Est cui cognomen corvus habere dedit.
Hæc dî condiderunt, hæc dî quoque mœnia servant.
Vix timeat, salvo Cæsare, Roma Iovem.
Leucadius versas acies memorabit Apollo:
Tantum operis belli sustulit una dies.
At tu, sive petes portus, seu, navita, linques,
Cæsaris in toto sis memor Ionio.

ELEGIA XII. *Ad Postumum, de Galla.*

Postume, plorantem potuisti linquere Gallam,
Miles et Augusti fortia signa sequi?
Tantine ulla fuit spoliati gloria Parthi,
Ne faceres Galla multa rogante tua?
Si fas est, omnes pariter perealis, avari;
Et quisquis fido prætulit arma toro.
Tu tamen, iniecta tectus, vesane, lacerna,
Potabis galea fessus Araxis aquam.
Illa quidem interea fama tabescet inani,
Hæc tua ne virtus fiat amara tibi.
Neve tua Medæ lætentur cæde sagittæ,
Ferreus aurato neu cataphractus equo.
Neve aliquid de te flendum referatur in urna.
Sic redeunt, illis qui cecidere locis.

Ter quater in casta felix, o Postume, Galla,
Moribus his alia coniuge dignus eras.
Quid faciet nullo munita puella timore,
Cum sit luxuriæ Roma magistra suæ?
Sed securus eas. Gallam non munera vincent;
Duritiæque tuæ non erit illa memor.
Nam quocumque die salvum te fata remittent,
Pendebit collo Galla pudica tuo.
Postumus alter erit miranda coniuge Ulysses;
Non illi longæ tot nocuere moræ: (capta,
Castra decem annorum, et Ciconum manus, Ismara
Exustaque tuæ mox, Polypheme, genæ;
Et Circæ fraudes, lotosque, herbæque tenaces,
Scyllaque, et alternas scissa Charybdis aquas;
Lampeties Ithacis verubus mugisse iuvencos,
(Paverat hos Phœbo filia Lampetie)
Et thalamum Æææ flentis fugisse puellæ;
Totque hiemis noctes, totque natasse dies;
Nigrantesque domos animarum intrasse silentum;
Sirenum surdo remige adisse lacus;
Et veteres arcus leto renovasse procorum;
Erroris que sui sic statuisse modum:
Nec frustra; quia casta domi persederat uxor.
Vincet Penelopes Ælia Galla fidem.

ELEGIA XIII. *De avaritia puellarum.*

Quæritis, unde avidis nox sit pretiosa puellis,
Et Venere exhaustæ damna querantur opes?
Certa quidem tantis causa et manifesta ruinis:
Luxuriæ nimium libera facta via est.
Inda cavis aurum mittit formica metallis,
Et venit e rubro concha Erycina salo;
Et Tyros ostrinos præbet Cadmea colores,
Cinnamon et multi pastor odoris Arabs.
Hæc etiam clausas expugnant arma pudicas,
Quæque terunt fastus, Icarioti, tuos.
Matrona incedit census induta nepotum,
Et spolia opprobrii nostra per ora trahit.
Nulla est poscendi, nulla est reverentia dandi;
Aut, siqua est, pretio tollitur ista mora.
Felix Eois lex funeris una maritis,
Quos Aurora suis rubra colorat equis:
Namque, ubi mortifero iacta est fax ultima lecto,
Uxorum positis stat pia turba comis:
Et certamen habent leti, quæ viva sequatur
Coniugium: pudor est, non licuisse mori.
Ardent victrices, et flammæ pectora præbent;
Imponuntque suis ora perusta viris.
Hic genus infidum nuptarum: hic nulla puella
Nec fida Evadne, nec pia Penelope.
Felix agrestum quondam pacata iuventus,
Divitiæ quorum messis et arbor erant.
Illis pompa fuit decussa Cydonia ramo,
Et dare puniceis plena canistra rubis;
Nunc violas tondere manu, nunc mixta referre
Lilia, vimineos lucida per calathos;
Et portare suis vestitas frondibus uvas,
Aut variam plumæ versicoloris avem.
His tum blanditiis furtiva per antra puellæ
Oscula silvicolis emta dedere viris.
Hinnulei pellis totos operibat amantes,
Altaque nativo creverat herba toro.
Pinus et incumbens latas circumdabat umbras;
Nec fuerat nudas pœna videre deas.
Corniger Idæi vacuam pastoris in aulam
Dux aries saturas ipse reduxit oves:
Dique deæque omnes, quibus est tutela per agros,
Præbebant vestris verba secunda focis.
Et leporem, quicumque venis, venaberis, hospes;
Et si forte meo tramite quæris avem:
Et me Pana tibi comitem de rupe vocato,
Sive petas calamo præmia, sive cane.
At nunc desertis cessant sacraria lucis:
Aurum omnes, victa iam pietate, colunt.
Auro pulsa fides; auro venalia iura;
Aurum lex sequitur, mox sine lege pudor.
Torrida sacrilegum testantur limina Brennum,
Dum petit intonsi Pythia regna dei.
At mons laurigero concussus vertice diras
Gallica Parnassus sparsit in ora nives.
Te scelus accepto Thracis Polymestoris auro
Nutrit in hospitio non, Polydore, pio.
Tu quoque ut auratos gereres, Eriphyla, lacertos,
Dilapsis nusquam est Amphiaraus equis.
Proloquar, atque utinam patriæ sim vanus aruspex!
Frangitur ipsa suis Roma superba bonis.
Certa loquor; sed nulla fides; neque enim Ilia quondam
Verax Pergameis mœnas habenda malis.
Sola Parin Phrygiæ fatum componere, sola
Fallacem patriæ serpere dixit equum.
Ille furor patriæ fuit utilis, ille parenti.
Experta est veros irrita lingua deos.

ELEGIA XIV. *Ad Spurten, de ludis Laconicis.*

Multa tuæ, Sparte, miramur iura palæstræ,
Sed mage virgineï tot bona gymnasii:
Quod non infames exercet corpore ludos
Inter luctantes nuda puella viros;
Cum pila veloci fallit per brachia ictu,
Increpat et versi clavis adunca trochi;
Pulverulentaque ad extremas stat femina metas,
Et patitur duro vulnera pancratio;
Nunc ligat ad cæstum gaudentia brachia loris;
Missile nunc disci pondus in orbe rotat;
Gyrum pulsat equis; niveum latus ense revincit,
Virgineumque cavo protegit ære caput;
Et modo Taygeti, crines adspersa pruina,
Sectatur patrios per iuga longa canes:
Qualis Amazonidum nudatis bellica mammis
Thermodonteis turma vagatur agris;
Qualis et Eurotæ Pollux et Castor arenis,
Hic victor pugnis, ille futurus equis:
Inter quos Helene nudis capere arma papillis
Fertur, nec fratres erubuisse deos.
Lex igitur Spartana vetat secedere amantes;
Et licet in triviis ad latus esse suæ.
Nec timor, aut ulla est clausæ tutela puellæ,
Nec gravis austeri pœna cavenda viri.
Nullo præmisso, de rebus tute loquaris
Ipse tuis; longæ nulla repulsa moræ.
Non Tyriæ vestes errantia lumina fallunt;
Est neque odoratæ cura molesta comæ.
At nostra ingenti vadit circumdata turba;
Nec digitum angusta est inseruisse via.
Nec, quæ sint facies, nec quæ sint verba rogandi,
Invenias: cæcum versat amator iter.
Quod si iura fores pugnasque imitata Laconum,
Carior hoc esses tu mihi, Roma, bono.

ELEGIA XV. *Ad Cynthiam, de Lycinna.*

Sic ego non ullus iam norim in amore tumultus,
Nec veniat sine te nox vigilanda mihi;
Ut mihi prætextæ pudor est elatus amictu,
Et data libertas noscere amoris iter.
Illa rudes animos, per noctes conscia primas
Imbuit, heu! nullis capta Lycinna datis.
Tertius, haud multo minus est, cum ducitur annus;
Vix memini nobis verba coisse decem.

Cuncta tuus sepelivit amor; nec femina post te
Ulla dedit collo dulcia vincla meo.
At tu non meritam parcas vexare Lycinnam.
Nescit vestra tuens ira referre pedem.
Testis erit Dirce, tam vero crimine sæva,
Nycteos Antiopen accubuisse Lyco.
Ah quoties pulchros vulsit regina capillos,
Molliaque immites fixit in ora manus!
Ah quoties famulam pensis oneravit iniquis,
Et caput in dura ponere iussit humo!
Sæpe illam immundis passa est habitare tenebris:
Vilem ieiunæ sæpe negavit aquam.
Iupiter, Antiopæ nusquam succurris habenti
Tot mala? corrumpit dura catena manus.
Si deus es, tibi turpe, tuam servire puellam.
Invocet Antiope quem, nisi vincta, Iovem?
Sola tamen, quæcunque aderant in corpore vires,
Regales manicas rupit utraque manu.
Inde Cithæronis timido pede currit in arces:
Nox erat, et sparso triste cubile gelu.
Sæpe, vago Asopi sonitu permota fluentis,
Credebat dominæ pone venire pedes.
Et durum Zethum, et lacrymis Amphiona mollem,
Experta est stabulis mater abacta suis.
Ac veluti magnos cum ponunt æquora motus,
Eurus in adversos desinit ire Notos,
Litore si tacito sonitus rarescit arenæ:
Sic cadit inflexo lapsa puella genu.
Sera tamen pietas; natis est cognitus error:
Digne Iovis natos qui tueare, senex.
Tu reddis pueris matrem; puerique trahendam
Vinxerunt Dircen sub trucis ora bovis.
Antiope, cognosce Iovem: tibi gloria Dirce
Ducitur, in multis mortem habitura locis.
Prata cruentantur Zethi; victorque canebat
Pæana Amphion rupe, Aracynthe, tua.
Fabula nulla tuas de nobis concitet aures:
Te solam, et lignis funeris ustus, amem.

ELEGIA XVI. *De Laperia Amicæ.*

Nox media, et dominæ mihi venit epistola nostræ:
Tibure me missa iussit adesse mora.
Candida qua gemmas ostendunt culmina turres,
Et cadit in patulos Nympha Aniena lacus.
Quid faciam? Obductis committam mene tenebris,
Ut timeam audaces in mea membra manus?
At, si hæc distulero nostro mandata timore,
Nocturno fletus sævior hoste mihi.
Peccaram semel, et totum sum pulsus in annum.
In me mansuetas non habet illa manus.
Nec tamen est quisquam, sacros qui lædat amantes.
Scironis media sic licet ire via.
Quisquis amator erit, Scythicis licet ambulet oris,
Nemo adeo, ut noceat, barbarus esse volet.
Luna ministrat equis: demonstrant astra salebras
Ipse Amor accensas præcutit ante faces.
Sæva canum rabies morsus avertit hiantes.
Huic generi quovis tempore tuta via est.
Sanguine tam parvo quis enim spargatur amantis
Improbus? exclusis fit comes ipsa Venus:
Quod si certa meos sequerentur funera casus,
Talis mors pretio vel sit emenda mihi.
Afferet huc unguenta mihi, sertisque sepulcrum
Ornabit, custos ad mea busta sedens.
Di faciant, mea ne terra locet ossa frequenti,
Qua facit assiduo tramite vulgus iter.
Post mortem tumuli sic infamantur amantum.
Me tegat arborea devia terra coma.
Aut humet ignotæ cumulus vallatus arenæ.
Non iuvat in media nomen habere via.

ELEGIA XVII. *Ad Bacchum.*

Nunc, o Bacche, tuis humiles advolvimur aris;
Da mihi pacato vela secunda, pater.
Tu potes insanæ Veneris compescere fastus;
Curarumque tuo fit medicina mero.
Per te iunguntur, per te solvuntur amantes.
Tu vitium ex animo dilue, Bacche, meo.
Te quoque enim non esse rudem, testatur in astris
Lincybus in cœlum vecta Ariadna tuis.
Hoc mihi, quod veteres custodit in ossibus ignes,
Funera sanabunt, vel tua vina, malum.
Semper enim vacuos nox sobria torquet amantes;
Spesque, timorque animum versat utroque meum.
Quod si, Bacche, tuis per fervida tempora donis,
Arcessitus erit somnus in ossa mea,
Ipse seram vites, pangamque ex ordine colles,
Quos carpant nullæ, me vigilante, feræ.
Dummodo purpureo spument mihi dolia musto,
Et nova pressantes inquinet uva pedes;
Quod superest vitæ, per te et tua cornua vivam;
Virtutisque tuæ, Bacche, poeta ferar.
Dicam ego maternos Ætnæo fulmine partus,
Indica Nysæis arma fugata choris;
Vesanumque nova nec quidquam in vite Lycurgum;
Pentheos in triplices funera grata greges;
Curvaque Tyrrhenos delphinum corpora nautas
In vada pampinea desiluisse rate.
Et tibi per mediam bene olenti flumine Naxon,
(Unde tuum potant Naxia turba merum)
Candida laxatis onerato colla corymbis
Cinget Bassaricas Lydia mitra comas.
Lævis odorato cervix manabit olivo;
Et feries nudos veste fluente pedes.
Mollia Dircææ pulsabunt tympana Thebæ:
Capripedes calamo Panes hiante canent.
Vertice turrigero iuxta dea magna Cybelle
Tundet ad Idæos cymbala rauca choros.
Ante fores templi crater antistitis auro
Libatum fundens in tua sacra merum.
Hæc ego non humili referam memoranda cothurno,
Qualis Pindarico spiritus ore tonat.
Tu modo servitio vacuum ne siste superbo,
Atque hoc sollicitum vince sopire caput.

ELEGIA XVIII. *Defletur mors Marcelli.*

Clausus ab umbroso qua ludit pontus Averno,
Fumida Baiarum stagna tepentis aquæ,
Qua iacet et Troiæ tubicen Misenus arena,
Et sonat Herculeo structa labore via;
Hic ubi, mortalis dextra quum quæreret urbes,
Cymbala Thebano concrepuere deo;
At nunc invisæ magno cum crimine Baiæ,
Quis deus in vestra constitit hostis aqua?
His pressus Stygius vultum demersit in undas;
Errat et in vestro spiritus ille lacu.
Quid genus, aut virtus, aut optima profuit illi
Mater, et amplexo Cæsaris esse focos?
Aut modo tam pleno fluitantia vela theatro,
Et per maternas omnia gesta manus?
Occidit, et misero steterat vigesimus annus.
Tot bona tam parvo clausit in orbe dies.
I nunc, tolle animos, et tecum finge triumphos,
Stantiaque in plausum tota theatra invent.
Attalicas supera vestes, atque omnia magnis
Gemmea sint ludis: ignibus usta dabis.
Sed tamen huc omnis: huc primus et ultimus ordo:
Est mala, sed cunctis ista tereuda via.

Exoranda canis tria sunt latrantia colla:
Scandenda est torvi publica cymba senis.
Ille licet ferro cautus se condat et ære,
Mors tamen inclusum protrahit inde caput.
Nirea non facies, non vis exemit Achillem,
Crœsum aut, Pactoli quas parit humor, opes.
Sic olim ignaros luctus populavit Achivos,
Atridæ magno cum stetit alter amor.
At tibi, nauta, pias hominum qui traiicis umbras,
Hunc animæ portes corpus inane suæ,
Qua Siculæ victor telluris Claudius, et qua
Cæsar ab humana cessit in astra via.

ELEGIA XIX. *De incontinentia mulierum.*

Obiicitur toties a te mihi nostra libido:
Crede mihi, vobis imperat ista magis.
Vos, ubi contenti rupistis frena pudoris,
Nescitis captæ mentis habere modum.
Flamma per incensas citius sedaret aristas,
Fluminaque ad fontis sint reditura caput;
Et placidum Syrtes portum, et bona litora nautis
Præbeat hospitio sæva Malea suo;
Quam possit vestros quisquam reprehendere cursus,
Et rabidæ stimulos frangere nequitiæ.
Testis, Cretæi fastus quæ passa iuvenci,
Induit abiegnæ cornua falsa bovis;
Testis Thessalico flagrans Salmonis Enipeo,
Quæ voluit liquido tota subire deo.
Crimen et illa fuit, patria succensa senecta,
Arboris in frondes condita Myrrha novæ.
Nam quid Medeæ referam, quo tempore matris
Iram natorum cæde piavit amor?
Quidve Clytæmnestræ, propter quam tota Mycenis
Infamis stupro stat Pelopea domus?
Tuque o Minoa venumdata, Scylla, figura,
Tondens purpurea regna paterna coma.
Hanc igitur dotem virgo desponderat hosti!
Nisi, tuas portas fraude reclusit Amor.
At vos, innuptæ, felicius urite tædas;
Pendet Cretæa tracta puella rate.
Non tamen immerito Minos sedet arbiter Orci:
Victor erat quamvis, æquus in hoste fuit.

ELEGIA XX. *Ad Amicam.*

Credis eum iam posse tuæ meminisse figuræ,
Vidisti a lecto quem dare vela tuo;
Durus qui lucro potuit mutare puellam?
Tantine, ut lacrymes, Africa tota fuit?
At tu, stulta, deos tu fingis, inania verba;
Forsitan ille alio pectus amore terit.
Est tibi forma potens, sunt castæ Palladis artes,
Splendidaque a docto fama refulget avo.
Fortunata domus, modo sit tibi fidus amicus.
Fidus ero; in nostros curre, puella, sinus.
Tu quoque, qui æstivos spatiosius exigis ignes,
Phœbe, moraturæ contrahe lucis iter.
Nox mihi prima venit; primæ data tempora noctis
Longius in primo, Luna, morare toro.
Fœdera sunt ponenda prius, signandaque iura,
Et scribenda mihi lex in amore novo,
(Hæc Amor ipse suo constringet pignora signo:
Testes sidereæ tota corona deæ)
Quam multæ ante meis cedant sermonibus horæ,
Dulcia quam nobis concitet arma Venus.
Namque ubi non certo vincitur fœdere lectus,
Non habet ultores nox vigilanda deos.
Et quibus imposuit, solvit mox vincla libido.
Continuant nobis omina prima fidem.
Ergo, qui tactas in fœdera ruperit aras,
Polluerit que novo sacra marita toro,
Illi sint, quicumque solent in amore dolores;
Et caput argutæ præbeat historiæ.
Nec flenti dominæ pateliant nocte fenestræ.
Semper amet, fructu semper amoris egens.

ELEGIA XXI. *Ad Cynthiam.*

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas,
Ut me longa gravi solvat amore via:
Crescit enim assidue spectando cura puellæ:
Inde alimenta sibi maxima præbet amor.
Omnia sunt tentata mihi, quacumque fugari
Possit; at ex omni me premit ille deus.
Vix tamen aut semel admittit, cum sæpe negavit;
Seu venit, extremo dormit amicta toro.
Unum erit auxilium: mutatis, Cynthia, terris,
Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.
Nunc agite, o socii, propellite in æquora navem,
Remorumque pares ducite sorte vices;
Iungite que extremo felicia lintea malo:
Iam liquidum nautis aura secundat iter.
Romanæ turres, et vos valeatis, amici;
Qualiscumque mihi, tuque, puella, vale.
Ergo ego nunc rudis Adriaci vehar æquoris hospes,
Cogar et undisonos nunc prece adire deos.
Deinde per Ionium vectus, cum fessa Lechæo
Sederit placida vela phaselus aqua;
Quod superest, sufferte, pedes; properate laborem,
Isthmos qua terris arcet utrumque mare.
Inde ubi Piræi capient me litora portus,
Scandam ego Theseæ brachia longa viæ.
Illic vel spatiis animum emendare Platonis
Incipiam, aut hortis, docte Epicure, tuis;
Persequar aut studium linguæ, Demosthenis arma,
Librorumque tuos, munde Menandre, sales;
Aut certe tabulæ capient mea lumina pictæ,
Sive chore exactæ, seu magis ære manus.
Aut spatia annorum, aut longa intervalla profundi,
Lenibunt tacito vulnera nostra situ.
Seu moriar, fato, non turpi fractus amore:
Atque erit illa mihi mortis honesta dies.

ELEGIA XXII. *Ad Tullum.*

Frigida tam multos placuit tibi Cyzicus annos,
Tulle, Propontiaca qua fluit Isthmos aqua,
Dindymus, et sacræ fabricata iuvenca Cybellæ:
Raptorisque tulit qua via Ditis equos.
Si te forte iuvant Helles Athamantidos urbes,
Nec desiderio, Tulle, movere meo;
Tu licet adspicias cœlum omne Atlanta gerentem,
Sectaque Persea Phorcidos ora manu,
Geryonæ stabula, et luctantum in pulvere signa
Herculis Antæique, Hesperidumque choros;
Tuque tuo Colchon propellas remige Phasim,
Peliacæque trabis totum iter ipse legas,
Qua rudis Argoa natat inter saxa columba
In faciem proræ pinus adacta novæ;
Et qua Gygæi visenda est ora Caystri,
Et qua septenas temperat unda vias;
Omnia Romanæ cedent miracula terræ.
Natura hic posuit, quidquid ubique fuit.
Armis apta magis tellus, quam commoda noxæ,
Famam, Roma, tuæ non pudet historiæ:
Nam quantum ferro, tantum pietate potentes
Stamus: victrices temperat illa manus.
Hic, Anio Tiburne, fluis, Clitumnus ab Umbro
Tramite, et æternum Marcius humor opus;
Albanusque lacus socii Nemorensis ab unda,
Potaque Pollucis nympha salubris equo.

At non squamoso labuntur ventre cerastæ;
Itala portentis nec furit unda novis.
Non hic Andromedæ resonant pro matre catenæ;
Nec tremis Ausonias, Phœbe fugate, dapes.
Nec cuiquam absentes arserunt in caput ignes,
Exitium nato matre movente suo.
Penthea non sævæ venantur in arbore Bacchæ;
Nec solvit Danaas subdita cerva rates;
Cornua nec valuit curvare in pellice Iuno,
Aut faciem turpi dedecorare bove;
Arboreasque cruces Sinis, et non hospita Graiis
Saxa, et curvatas in sua fata trabes.
Hæc tibi, Tulle, parens, hæc est pulcherrima sedes.
Hic tibi pro digna gente petendus honos.
Hic tibi ad eloquium cives; hic ampla nepotum
Spes, et venturæ coniugis aptus amor.

ELEGIA XXIII. *De tabulis perditis.*

Ergo tam doctæ nobis periere tabellæ,
Scripta quibus pariter tot periere bona!
Has quondam nostris manibus detriverat usus,
Qui non signatas iussit habere fidem.
Illæ iam sine me norant placare puellam,
Et quædam sine me verba diserta loqui.
Non illas fixum caras effecerat aurum;
Vulgari buxo sordida cera fuit.
Qualescumque mihi semper mansere fideles,
Semper et effectus promeruere bonos.
Forsitan hæc illis fuerant mandata tabellis:
« Irascor, quoniam es, lente, moratus heri.
An tibi nescio quæ visa est formosior? an tu
Non bene de nobis crimina ficta iacis? »
Aut dixit; « Venias hodie, cessabimus una:
Hospitium tota nocte paravit Amor. »
Et quæcumque volens reperit non stulta puella,
Garrula cum blandis ducitur hora iocis.
Me miserum! his aliquis rationem scribit avarus,
Et ponit duras inter ephemeridas.
Quas siquis mihi retulerit, donabitur auro.
Quis, pro divitiis, ligna retenta velit?
I, puer, et citus hæc aliqua propone columna;
Et dominum Esquiliis scribe habitare tuum.

ELEGIA XXIV. *Ad Cynthiam superbientem.*

Falsa est ista tuæ, mulier, fiducia formæ,
Olim oculis nimium facta superba meis.
Noster amor tales tribuit tibi, Cynthia, laudes:
Versibus insignem te pudet esse meis.
Mixtam te varia laudavi sæpe figura,
Ut, quod non esses, esse putaret amor;
Et color est toties roseo collatus Eoo,
Cum tibi quæsitus candor in ore foret.
Quod mihi non patrii poterant avertere amici,
Eluere aut vasto Thessala saga mari;
Hæc ego non ferro, non igne coactus, et ipsa
Naufragus Ægæa vera fatebar aqua.
Correptus sævo Veneris torrebar æno;
Vinctus eram versas in mea terga manus.
Ecce coronatæ portum tetigere carinæ;
Traiectæ Syrtes, ancora iacta mihi est.
Nunc demum vasto fessi resipiscimus æstu,
Vulneraque ad sanum nunc coiere mea.
Mens Bona, siqua dea es, tua me in sacraria condo.
Exciderint surdo tot mea vota Iovi.

ELEGIA XXV. *Ad Cynthiam.*

Risus eram positis inter convivia mensis;
Et de me poterat quilibet esse loquax.
Quinque tibi potui servire fideliter annos:
Ungue meam morso sæpe querere fidem.
Nil moveor lacrymis; ista suum captus ab arte.
Semper ab insidiis, Cynthia, flere soles.
Flebo ego discedens; sed fletum iniuria vincit:
Tu bene conveniens non sinis ire iugum.
Limina iam nostris valeant lacrymantia verbis,
Nec tamen irata ianua fracta manu.
At te celatis ætas gravis urgeat annis;
Et veniat formæ ruga sinistra tuæ.
Vellere tum cupies albos a stirpe capillos,
At speculo rugas increpitante tibi.
Exclusa inque vicem fastus patiere superbos;
Et, quæ fecisti, facta quereris anus.
Has tibi fatales cecinit mea pagina diras.
Eventum formæ disce timere tuæ.

Liber quartus

ELEGIA I. *De urbe Roma.*

Hoc, quodcunque vides, hospes, qua maxima Roma
Ante Phrygem Æneam, collis et herba fuit. (est,
Atque ubi Navali stant sacra Palatia Phœbo,
Evandri profugæ concubuere boves.
Fictilibus crevere deis hæc aurea templa;
Nec fuit opprobrio facta sine arte casa.
Tarpeiusque pater nuda de rupe tonabat;
Et Tiberis nostris advena bubus erat.
Qua gradibus domus ista Remi se sustulit olim,
Unus erat fratrum maxima regna focus.
Curia, prætexto quæ nunc nitet alta senatu,
Pellitos habuit rustica corda patres.
Buccina cogebat priscos ad verba Quirites.
Centum illi in prato sæpe atus erant.
Nec sinuosa cavo pendebant vela theatro;
Pulpita sollemnes non oluere crocos.
Nulli cura fuit externos quærere divos,
Cum tremeret patrio pendula turba sacro.
Annuaque accenso celebrare Palilia fœno,
Qualia nunc curvo lustra novantur equo.
Vesta coronatis pauper gaudebat asellis:
Ducebant macræ vilia sacra boves.
Parva saginati lustrabant compita porci;
Pastor et ad calamos exta litabat ovis.
Verbera pellitus setosa movebat arator;
Unde licens Fabius sacra Lupercus habet.
Nec rudis infestis miles radiabat in armis;
Miscebant usta prœlia nuda sude.
Prima galeritus posuit prætoria Lucmo;
Magnaque pars Tatio rerum erat inter oves.
Hinc Tities, Ramnesque viri, Luceresque coloni:
Quatuor hinc albos Romulus egit equos.
Quippe suburbanæ parva minus urbe Bovillæ;
Et, qui nunc nulli, maxima turba Gabi;
Et stetit Alba potens, albæ suis omine nata,
Hac, ubi Fidenas longe erat ire, via.
Nil patrium, nisi nomen, habet Romanus alumnus;
Sanguinis altricem nunc pudet esse lupam.
Huc melius profugos misisti, Troia, penates.
Heu quali vecta est Dardana puppis ave!
Iam bene spondebant tunc omina, quod nihil illam
Læserat abiegni venter apertus equi;
Cum pater in nati trepidus cervice pependit,
Et verita est humeros urere flamma pios.
Tunc animi venere Deci, Brutique secures;
Vexit et ipsa sui Cæsaris arma Venus.
Arma resurgentis portans victricia Troiæ,
Felix terra tuos cepit, Iule, deos.
Si modo Avernalis tremulæ cortina Sibyllæ
Dixit Aventino rura pianda Remo;

Aut si Pergameæ sero rata carmina vatis
Longævum ad Priami vera fuere caput:
« Vertite equum, Danai: male vincitis. Ilia tellus
Vivet; et huic cineri Iupiter arma dabit. »
Optima nutricum nostris Lupa Martia rebus,
Qualia creverunt mœnia lacte tuo!
Mœnia namque pio conor disponere versu.
Heu mihi, quod nostro parvus in ore sonus.
Sed tamen exiguo quodcumque in pectore rivi
Fluxerit, hoc patriæ serviat omne meæ.
Ennius hirsuta cingat sua dicta corona:
Mî folia ex hedera porrige, Bacche, tua,
Ut nostris tumefacta superbiat Umbria libris,
Umbria Romani patria Callimachi.
Scandentes si quis cernet de vallibus arces,
Ingenio muros æstimet ille meo.
Roma, fave: tibi surgit opus: date candida, cives,
Omina; et inceptis dextera cantet avis.
Sacra, diesque canam, et cognomina prisca locorum:
Has meus ad metas sudet oportet equus.
Dicam, Troia cades, et Troia Roma resurges;
Et maris et terræ longa sepulcra canam.
Quo ruis imprudens vaga dicere facta, Properti?
Non sunt, ah! dextra condita fila colu.
Aversis Charisin cantas: aversus Apollo
Poscitur invita verba pigenda lyra.
Certa feram certis auctoribus; aut ego vates
Nescius ærata signa movere pila.
Me creat Archytæ soboles Babylonius Horos,
Horos, et a proavo ducta Conone domus.
Dî mihi sunt testes, non degenerasse propinquos,
Inque meis libris nil prius esse fide.
Nunc pretium fecere deos, et fallitur auro
Iupiter: obliquæ signa iterata rotæ.
Felicesque Iovis stellas, Martisque rapacis,
Et grave Saturni sidus in omne caput.
Quid moveant Pisces, animosaque signa Leonis,
Lætus et Hesperia quid Capricornus aqua.
Dixi ego, cum geminos produceret Arria natos,
(Illa dabat natis arma vetante deo)
Non posse ad patrios sua pila referre penates.
Nempe meam firmant nunc duo busta fidem.
Quippe Lupercus eques, dum saucia protegit ora,
Heu sibi prolapso non bene cavit equo.
Gallus at in castris dum credita signa tuetur,
Concidit ante aquilæ rostra cruenta suæ.
Fatales pueri; duo funera matris avaræ!
Vera, sed invito, contigit ista fides.
Idem ego, cum Cinaræ traheret Lucina dolores,
Et facerent uteri pondera lenta moram,
Iunoni votum facite impetrabile, dixi.
Illa parit: libris est data palma meis.
Hoc neque arenosum Libyæ Iovis explicat antrum,
Aut sibi commissos fibra locuta deos;
Aut siquis motas cornicis senserit alas;
Umbra neque hæc magicis mortua prodit aquis:
Adspicienda via est cœli, versusque per astra
Trames, et ab zonis quinque petenda fides.
Exemplum grave erit Calchas: namque Aulide solvit
Ille bene hærentes ad pia saxa rates.
Idem Agamemnoniæ ferrum cervice puellæ
Tinxit; et Atrides vela cruenta dedit.
Nec rediere tamen Danai. Tu diruta fletum
Supprime, et Euboicos respice, Troia, sinus.
Nauplius ultores sub noctem porrigit ignes,
Et natat exuviis Græcia pressa tuis.
Victor Oilide, rape nunc, et dilige vatem,
Quam vetat avelli veste Minerva sua.
Hactenus historiæ: nunc ad tua devehor astra.
Incipe tu lacrymis æquus adesse novis.
Umbria te notis antiqua penatibus edit.
Mentior? an patriæ tangitur ora tuæ?
Qua nebulosa cavo rorat Mevania campo,
Et lacus æstivis intepet Umber aquis,
Scandentisque arcis consurgit vertice murus,
Murus ab ingenio notior ille tuo.
Ossaque legisti, non illa ætate legenda,
Patris; et in tenues cogeris ipse lares.
Nam tua cum multi versarent rura iuvenci,
Abstulit exultas pertica tristis opes.
Mox, ubi bulla rudi dimissa est aurea collo,
Matris et ante deos libera sumta toga,
Tum tibi pauca suo de carmine dictat Apollo,
Et vetat insano verba tonare foro.
At tu finge elegos, fallax opus: hæc tua castra:
Scribat ut exemplo cætera turba tuo.
Militiam Veneris blandis patiere sub armis,
Et Veneris pueris utilis hostis eris.
Nam tibi victrices, quæcumque labore parasti,
Eludet palmas una puella tuas.
Et bene cum fixum mento decusseris uncum,
Nil erit hoc; rostro te premet ansa suo.
Illius arbitrio noctem, lucemque videbis;
Gutta quoque ex oculis non nisi iussa cadet.
Nec mille excubiæ, nec te signata iuvabunt
Limina: persuasæ fallere rima sat est.
Nunc tua vel mediis puppis luctetur in undis,
Vel licet armatis hostis inermis eas,
Vel tremefacta cavo tellus diducat hiatu:
Octipedis Cancri tergà sinistra cave.

ELEGIA II. *Vertumnus.*

Quid mirare meas tot in uno corpore formas?
Accipe Vertumni signa paterna dei.
Tuscus ego, et Tuscis orior: nec pœnitet inter
Prœlia Volsinios deseruisse focos.
Hæc me turba iuvat; nec templo lætor eburno:
Romanum satis est posse videre forum.
Hac quondam Tiberinus iter faciebat, et aiunt
Remorum auditos per vada pulsa sonos.
At postquam ille suis tantum concessit alumnis,
Vertumnus verso dicor ab amne deus.
Seu quia vertentis fructum præcepimus anni,
Vertumni rursus creditur esse sacrum.
Prima mihi variat liventibus uva racemis,
Et coma lactenti spicea fruge tumet.
Hic dulces cerasos, hic auctumnalia prunа
Cernis, et æstivo mora rubere die.
Insitor hic solvit pomosa vota corona,
Cum pirus invito stipite mala tulit.
Mendax fama, noces: alius mihi nominis index:
De se narranti tu modo crede deo.
Opportuna mea est cunctis natura figuris.
In quamcumque voles, verte; decorus ero.
Induc me Cois; fiam non dura puella:
Meque virum sumta quis neget esse toga?
Da falcem, et torto frontem mihi comprime fœno;
Iurabis nostra gramina secta manu.
Arma tuli quondam, et (memini) laudabar in illis:
Corbis in imposito pondere messor eram.
Sobrius ad lites; at cum est imposta corona,
Clamabis capiti vina subisse meo.
Cinge caput mitra, speciem furabor lacchi:
Furabor Phœbi, si modo plectra dabis.
Cassibus impositis venor; sed, arundine sumta,
Faunus plumoso sum deus aucupio.
Est etiam auriga species Vertumnus, et eius,
Traiicit alterno qui leve pondus equo.

Suppetat; hoc pisces calamo prædabor; et ibo
Mundus demissis institor in tunicis.
Pastor me ad baculum possum curvare, vel idem
Sirpiculis medio pulvere ferre rosam.
Nam quid ego adiiciam, de quo mihi maxima cura est,
Hortorum in manibus dona probata meis?
Cæruleus cucumis, tumidoque cucurbita ventre,
Me notat, et iunco brassica vincta levi.
Nec flos ullus hiat pratis, quin ille decenter
Impositus fronti langueat ante meæ.
At mihi, quod formas unus vertebar in omnes,
Nomen ab eventu patria lingua dedit.
Et tu, Roma, meis tribuisti præmia Tuscis,
Unde hodie vicus nomina Tuscus habet.
Tempore quo sociis venit Lucumonius armis,
Atque Sabina feri contudit arma Tati.
Vidi ego labentes acies, et tela caduca,
Atque hostes turpi terga dedisse fugæ.
Sed facias, divùm sator, ut Romana per ævum
Transeat ante meos turba togata pedes.
Sex superant versus, te, qui ad vadimonia curris,
Non moror: hæc spatiis ultima meta meis.
Stipes acernus eram, properanti falce dolatus,
Ante Numam grata pauper in urbe deus.
At tibi, Mamuri, formæ cælator aenæ,
Tellus artifices ne terat Osca manus,
Qui me tam dociles potuisti fundere in usus.
Unum opus est; operi non datur unus homo.

ELEGIA III. *Epistola Arethusæ ad Lycotam.*

Hæc Arethusa suo mittit mandata Lycotæ,
Cum toties absis, si potes esse meus.
Siqua tamen tibi lecturo pars oblita decrit,
Hæc erit e lacrymis facta litura meis.
Aut si qua incerto fallet te littera tractu,
Signa meæ dextræ iam morientis erunt.
Te modo viderunt iteratos Bactra per ortus,
Te modo munito Sericus hostis equo;
Hibernique Getæ, pictoque Britannia curru,
Ustus et Eoo decolor Indus equo.
Hæcne marita fides? hæ pactæ sunt mihi noctes,
Cum rudis urgenti brachia victa dedi?
Quæ mihi deductæ fax omen prætulit, illa
Traxit ab everso lumina nigra rogo.
Et Stygio sum sparsa lacu; nec recta capillis
Vitta data est: nupsi non comitante deo.
Omnibus heu portis pendent mea noxia vota:
Texitur hæc castris quarta lacerna tuis.
Occidat, immerita qui carpsit ab arbore vallum,
Et struxit querulas ranca per ossa tubas;
Dignior obliquo funem qui torqueat Ocno,
Æternusque tuam pascat, aselle, famem.
Dic mihi, num teneros urit lorica lacertos?
Num gravis imbelles atterit hasta manus?
Hæc noceant potius, quam dentibus ulla puella
Det, mihi plorandas, per tua colla notas.
Diceris et macie vultum tenuasse: sed opto
E desiderio sit color ille meo.
At mihi cum noctes induxit Vesper amaras,
Siqua relicta iacent, osculer arma tua.
Tum queror, in toto non sidere pallia lecto,
Lucis et auctores non dare carmen aves.
Noctibus hibernis castrensia pensa laboro,
Et Tyria in radios vellera lecta suos.
Et disco, qua parte fluat vincendus Araxes,
Quot sine aqua Parthus millia curret eques.
Cogor et e tabula pictos ediscere mundos,
Qualis et hæc docti sit positura dei;
Quæ tellus sit lenta gelu, quæ putris ab æstu;
Ventus in Italiam qui bene vela ferat.
Assidet una soror; curis et pallida nutrix
Dejerat hiberni temporis esse moras.
Felix Hippolyte! nuda tulit arma papilla,
Et texit galea barbara molle caput.
Romanis utinam patuissent castra puellis;
Essem militiæ sarcina fida tuæ;
Nec me tardarent Scythiæ iuga, cum pater altas
Africus in glaciem frigore nectit aquas.
Omnis amor magnus; deserta in coniuge maior.
Hanc Venus, ut vivat, ventilat ipsa facem.
Nam mihi quo, Pœnis si purpura fulgeat ostris,
Crystallusque meas ornet aquosa manus?
Omnia surda tacent: lanis assueta colendis
Vix aperit clausos una puella lares.
Glaucidos et catulæ vox est mihi grata querentis:
Illa tui partem vindicat una tori.
Flore sacella tego, verbenis compita velo,
Et crepat ad veteres herba Sabina focos.
Sive in finitimo gemuit stans noctua tigno,
Seu voluit tangi parca lucerna mero;
Illa dies hornis cædem denuntiat agnis;
Succinctique calent ad nova lucra popæ.
Ne, precor, adscensis tanti sit gloria Bactris,
Baptave odorato carbasa lina duci,
Plumbea cum tortæ sparguntur pondera fundæ,
Subdolus et versis increpat arcus equis.
Sed (tua sic, domitis Parthæ telluris alumnis,
Pura triumphantes hasta sequatur equos)
Incorrupta mei conserva fœdera lecti.
Hac ego te sola lege redisse velim.
Armaque cum tulero portæ votiva Capenæ,
Subscribam, Salvo grata puella viro.

ELEGIA IV. *Fabula Tarpeiæ.*

Tarpeium nemus, et Tarpeiæ turpe sepulcrum
Fabor, et antiqui limina capta Iovis.
Lucus erat felix hederoso consitus antro,
Multaque nativis obstrepit arbor aquis;
Silvani ramosa domus, quo dulcis ab æstu
Fistula poturas ire iubebat oves.
Hunc Tatius fontem vallo præcingit acerno;
Fidaque suggesta castra coronat humo.
Quid tum Roma fuit, tubicen vicina Curetis
Cum quateret lento murmure saxa Iovis?
Atque ubi nunc terris dicuntur iura subactis,
Stabant Romano pila Sabina foro.
Murus erant montes: ubi nunc est curia septa,
Bellicus ex illo fonte bibebat equus.
Hinc Tarpeia deæ fontem libavit: at illi
Urgebat medium fictilis urna caput.
Et satis una malæ potuit mors esse puellæ,
Quæ voluit flammas fallere, Vesta, tuas?
Vidit arenosis Tatium proludere campis,
Pictaque per flavas arma levare iubas.
Obstupuit regis facie et regalibus armis;
Interque oblitas excidit urna manus.
Sæpe illa immeritæ causata est omina Lunæ,
Et sibi tingendas finxit in amne comas.
Sæpe tulit blandis argentea lilia Nymphis,
Romula ne faciem læderet hasta Tati.
Dumque subit primo Capitolia nubila fumo,
Rettulit hirsutis brachia secta rubis;
Et sua Tarpeia residens ita flevit ab arce
Vulnera, vicino non patienda Iovi:
Ignes castrorum, et Tatiæ prætoria turmæ,
Et formosa oculis arma Sabina meis,
O utinam ad vestros sedeam captiva penates,
Dum captiva mei conspicer ora Tati.

Digitized by Google

Romani montes, et montibus addita Roma,
Et valeat probro Vesta pudenda meo.
Ille equus, ille meos in castra reponet amores,
Cui Tatius dextras collocat ipse iubas.
Quid mirum in patrios Scyllam sævisse capillos,
Candidaque in sævos inguina versa canes?
Prodita quid mirum fraterni cornua monstri,
Cum patuit lecto stamine torta via?
Quantum ego sum Ausoniis crimen factura puellis,
Improba virgineo lecta ministra foco!
Pallados exstinctos si quis mirabitur ignes,
Ignoscat: lacrymis spargitur ara meis.
Cras, ut rumor ait, tota pugnabitur urbe:
Tu cave spinosi rorida terga iugi.
Lubrica tota via est, et perfida: quippe tacentes
Fallaci celat limite semper aquas.
O utinam magicæ nossem cantamina Musæ!
Hæc quoque formoso lingua tulisset opem.
Te toga picta decet; non quem, sine matris honore,
Nutrit inhumanæ dura papilla lupæ.
Sic, hospes, pariamne tua regina sub aula,
Dos tibi non humilis prodita Roma venit:
Sin minus; at raptæ ne sint impune Sabinæ,
Me rape, et alterna lege repende vices.
Commissas acies ego possum solvere: nuptæ,
Vos medium palla fœdus inite mea.
Adde, Hymenæe, modos: tubicen, fera murmura con-
Credite, vestra meus molliet arma torus. (de;
Et iam quarta canit venturam buccina lucem;
Ipsaque in Oceanum sidera lapsa cadunt.
Experiar somnum: de te mihi somnia quæram;
Fac venias oculis umbra benigna meis.
Dixit, et incerto permisit brachia somno,
Nescia se furiis accubuisse novis.
Nam Vesta, Iliacæ felix tutela favillæ,
Culpam alit et plures condit in ossa faces.
Illa ruit, qualis celerem prope Thermodonta
Strymonis abscisso fertur aperta sinu.
Urbi festus erat; dixere Palilia patres;
Hic primus cœpit mœnibus esse dies.
Annua pastorum convivia, lusus in urbe,
Cum pagana madent fercula deliciis,
Cumque super raros fœni flammantis acervos
Traiicit immundos ebria turba pedes.
Romulus excubias decrevit in otia solvi,
Atque intermissa castra silere tuba.
Hoc Tarpeia suum tempus rata, convenit hostem:
Pacta ligat, pactis ipsa futura comes.
Mons erat adscensu dubius, festoque remissus.
Nec mora, vocales occupat ense canes.
Omnia præbebant somnos. Sed Iupiter unus
Decrevit pœnis invigilare suis.
Prodiderat portæque fidem, patriamque iacentem;
Nubendique petit, quem velit ipse, diem.
At Tatius (neque enim sceleri dedit hostis honorem)
Nube, ait, et regni scande cubile mei.
Dixit, et ingestis comitum superobruit armis.
Hæc, virgo, officiis dos erat apta tuis.
A duce Tarpeio mons est cognomen adeptus.
O vigil, iniustæ præmia sortis habes.

ELEGIA V. *In Lenam.*

Terra tuum spinis obducat, Lena, sepulcrum;
Et tua, quod non vis, sentiat umbra sitim;
Nec sedeant cineri manes; at Cerberus ultor
Turpia ieiuno terreat ossa sono;
Docta vel Hippolytum Veneri mollire negantem,
Concordique toro pessima semper avis.
Penelopen quoque, neglecto rumore mariti,
Nubere lascivo cogeret Antinoo.
Illa velit, poterit magnes non ducere ferrum,
Et volucris nidis esse noverca suis.
Quippe et Collinas ad fossam moverit herbas,
Stagnaque currenti diluerentur aqua.
Audax cantatæ leges imponere Lunæ,
Et sua nocturno fallere terga lupo.
Possit ut intentos astu cæcare maritos,
Cornicum immeritas eruit ungue genas.
Consuluitque striges nostro de sanguine, et in me
Hipponanes fetæ semina legit equæ.
Exornabat opus verbis, ceu blanda pererret,
Saxosamque terat sedula lympha viam;
Si te Eoa, Doroxanium, iuvat aurea ripa,
Et quæ sub Tyria concha superbit aqua:
Eurypylisque placet Coæ textura Minervæ,
Sectaque ab Attalicis patria signa toris;
Seu quæ palmiferæ mittunt venalia Thebæ,
Murrheaque in Parthis pocula cocta focis;
Sperne fidem; provolve deos; mendacia vincant;
Frange et damnosso iura pudicitiæ.
Et simulare virum pretium facit: utere causis:
Maior, dilata nocte, recurret amor.
Si tibi forte comas vexaverit utilis ira,
Post modo mercata pace premendus erit.
Denique, ubi amplexu Venerem promiseris emto,
Fac simules puros Isidis esse dies.
Ingerat Apriles Iole tibi; tundat Amycle,
Natalem Maiis idibus esse tuum.
Supplex ille sedet: posita tu scribe cathedra
Quidlibet. Has artes si pavet ille, tenes.
Semper habe morsus circa tua colla recentes,
Litibus altemis quos putet esse datos.
Nec te Medeæ delectent probra sequacis:
Nempe tulit fastus ausa rogare prior.
Sed potius mundi Thais pretiosa Menandri,
Cum ferit astutos comica mœcha Getas.
In mores te verte viri: si cantica iactat,
Comes, et voces ebria iunge tuas.
Ianitor ad dantes vigilet: si pulset inanis,
Surdus in obductam somniet usque seram.
Nec tibi displiceat miles non factus amori,
Nauta nec, attrita si ferat æra manu;
Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cretati medio cum saluere foro.
Aurum spectato, non quæ manus afferat aurum.
Versibus auditis, quid, nisi verba, feres?
Qui versus, Coæ dederit nec munera vestis,
Istius tibi sit surda sine arte lyra.
Dum vernat sanguis, dum rugis integer annus,
Utere, ne quid cras libet abore dies.
Vidi ego odorati victura rosaria Pæsti
Sub matutino cocta iacere Noto.
His animum nostræ dum versat Acanthis amicæ,
* * * * *
Sed cape torquatæ, Venus o regina, columbæ
Ob meritum ante tuos guttura secta focos.
Vidi ego rugoso tussim concrescere collo,
Sputaque per dentes ire cruenta cavos:
Atque animam in tegetes putrem exspirare paternas.
Horruit algenti tegula curta foco.
Exsequiæ fuerunt rari furtiva capilli
Vincula, et immundo pallida mitra situ,
Et canis in nostros nimis experrecta dolores,
Cum fallenda meo pollice clatra forent.
Sit tumulus Lenæ curto vetus amphora collo:
Urgeat hanc supra vis, caprifice, tua.
Quisquis amas, scabris hoc bustum cædite saxis,
Mixtaque cum saxis addite verba mala.

ELEGIA VI. *De pugna Actiaca navali.*

Sacra facit vates; sint ora faventia sacris,
Et cadat ante meos icta iuvenca focos.
Serta Philetæis certent Romana corymbis;
Et Cyrenæas urna ministret aquas.
Costum molle date, et blandi mihi thuris honores;
Terque focum circa laneus orbis eat.
Spargite me lymphis; carmenque recentibus aris
Tibia Mygdoniis libet eburna Cadis.
Ite procul, fraudes: alio sint aere noxæ;
Pura novum vati laurea mollit iter.
Musa, Palatini reseramus Apollinis ædem:
Res est, Calliope, digna favore tuo.
Cæsaris in nomen ducuntur carmina: Cæsar
Dum canitur, quæso, Iupiter ipse, vaces.
Est Phœbi fugiens Athamana ad litora portus,
Qua sinus Ioniæ murmura condit aquæ,
Actia Iulææ pelagus monumenta carinæ,
Nautarum votis non operosa via.
Huc mundi coiere manus: stetit æquore moles
Pinea; nec remis æqua favebat avis.
Altera classis erat teucro damnata Quirino,
Pilaque feminea turpiter acta manu.
Hinc Augusta ratis plenis Iovis omine velis,
Signaque iam patriæ vincere docta suæ.
Tandem acies geminos Nereus lunarat in arcus:
Armorum radiis icta tremebat aqua.
Cum Phœbus, linquens stantem se vindice Delon,
(Nam tulit iratos mobilis ante Notos)
Adstitit Augusti puppem super; et nova flamma
Luxit in obliquam ter sinuata facem.
Non ille attulerat crines in colla solutos,
Aut testudineæ carmen inerme lyræ;
Sed quali adspexit Pelopeum Agamemnona vultu,
Egessitque avidis Dorica castra rogis;
Aut qualis flexos solvit Pythona per orbes
Serpentem, imbelles quem timuere lyræ.
Mox ait: o longa mundi servator ab Alba
Auguste, Hectoreis cognite maior avis:
Vince mari, iam terra tua est; tibi militat arcus,
Et favet ex humeris hoc onus omne meis.
Solve metu patriam, quæ nunc te vindice freta,
Imposuit proræ publica vota tuæ.
Quam nisi defendes, murorum Romulus auctor
Ire Palatinas non bene vidit aves.
Eu! nimium remis audent! proh turpe, Latinos,
Principe te, fluctus regia vela pati.
Nec te, quod classis centenis remigat alis,
Terreat: invito labitur illa mari.
Quodque vehunt proræ Centauros saxa minantes;
Tigna cava, et pictos experiere metus.
Frangit, et attollit, vires in milite causa;
Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor.
Tempus adest: committe rates: ego temporis auctor
Ducam laurigera Iulia rostra manu.
Dixerat, et pharetræ pondus consumit in arcus:
Proxima post arcus Cæsaris hasta fuit.
Vincit Roma, fide Phœbi; dat femina pœnas;
Sceptra per Ionias fracta veluntur aquas.
At pater Idalio miratus Cæsar ab astro,
Sum deus; en nostri sanguinis ista fides.
Prosequitur cantu Triton; omnesque marinæ
Plauserunt circa libera signa deæ.
Illa petit Nilum cymba male nixa fugaci,
Hoc unum, iusso non moritura die.
Di melius: quantus mulier foret una triumphus,
Ductus erat per quas ante Iugurtha vias!
Actius hinc traxit Phœbus monumenta, quod eius
Una decem vicit missa sagitta rates.
Bella satis cecini: citharam iam poscit Apollo
Victor, et ad placidos exuit arma choros.
Candida nunc molli subeant convivia ludo;
Blanditiæque fluant per mea colla rosæ;
Vinaque fundantur prelis elisa Falernis;
Terque lavet nostras spica Cilissa comas.
Ingenium potis irritat Musa poetis.
Bacche, soles Phœbo fertilis esse tuo.
Ille paludosos memoret servire Sygambros;
Cepheam hic Meroen, fuscaque regna canat;
Hic referat sero confectum fœdere Parthum:
Reddat signa Remi; mox dabit ipse sua.
Sive aliquid pharetris Augustus parcet Eois,
Differat in pueros ista tropæa suos.
Gaude, Crasse, nigras siquid sapis inter arenas;
Ire per Euphraten ad tua busta licet.
Sic noctem patera, sic ducam carmine, donec
Iniiciat radios in mea vina dies.

ELEGIA VII. *De Cynthia.*

Sunt aliquid Manes; letum non omnia finit;
Luridaque evictos effugit umbra rogos.
Cynthia namque meo visa est incumbere fulcro,
Murmur ad extremæ nuper humata viæ;
Cum mihi somnus ab exsequiis penderet amaris,
Et quererer lecti frigida regna mei.
Eosdem habuit secum, quibus est elata, capillos;
Eosdem oculos: lateri vestis adusta fuit.
Et solitam digito beryllon adederat ignis;
Summaque Lethæus triverat ora liquor.
Spirantisque animos, et vocem misit: at illi
Pollicibus fragiles increpuere manus:
Perfide, nec cuiquam melior sperande puellæ,
In te iam vires somnus habere potest?
Iamne tibi exciderunt vigilacis furta Suburæ,
Et mea nocturnis trita fenestra dolis?
Per quam demisso quoties tibi fune pependi,
Alterna veniens in tua colla manu!
Sæpe Venus trivio commissa, et pectore mixto
Fecerunt tepidas pallia nostra vias.
Fureris heu taciti! cuius fallacia verba
Non audituri diripuere Noti.
At mihi non oculos quisquam inclinavit euntes:
Unum impetrassem te revocante diem.
Nec crepuit fissa me propter arundine custos;
Læsit et obiectum tegula curta caput.
Denique quis nostro curvum te funere vidit?
Atram quis lacrymis incaluisse togam?
Si piguit portas ultra procedere, at illuc
Iussisses lectum lentius ire meum.
Cur ventos non ipse rogis, ingrate, petisti?
Cur nardo flammæ non oluere meæ?
Hoc etiam grave erat, nulla mercede hyacinthos
Iniicere, et fracto busta piare cado?
Lygdamus uratur, candescat lamina vernæ.
(Sensi ego, cum insidiis pallida vina bibi.)
Aut Nomas arcanas tollat versuta salivas:
Dicet damnatas igniea testa manus.
Quæ modo per vilces inspecta est publica noctes,
Hæc nunc aurata cyclade signat humum:
Et graviora rependit iniquis pensa quasillis,
Garrula de facie si qua loquta mea est.
Nostraque quod Petale tulit ad monumenta coronas,
Codicis immundi vincula sentit anus.
Cæditur et Lalage tortis suspensa capillis,
Per nomen quoniam est ausa rogare meum.
Te patiente, meæ conflavit imaginis aurum,
Ardenti nostro dotem habitura rogo.

Non tamen insector, quamvis mereare, Properti:
Longa mea in libris regna fuere tuis.
Iuro ego fatorum nulli revocabile carmen,
(Tergeminusque canis sic mihi molle sonet)
Me servasse fidem: si fallo, vipera nostris
Sibilet in tumulis, et super ossa cubet.
Nam genitina est sedes turpem sortita per amnem,
Turbaque diversa remigat omnis aqua.
Una Clytæmnestræ stuprum vehit, unaque Cressæ
Portat mentitæ lignea monstra bovis.
Ecce coronato pars altera vecta phaselo,
Mulcet ubi Elysias aura beata rosas:
Qua numerosa fides, quaque æra rotunda Cybelles,
Mitratisque sonant Lydia plectra choris.
Andromedeque et Hypermnestre, sine fraude maritæ,
Narrant historias corpora nota suas.
Hæc sua maternis queritur livere catenis
Brachia, nec meritas frigida saxa manus.
Narrat Hypermnestre magnum ausas esse sorores;
In scelus hoc animum non valuisse suum.
Sic ortis lacrymis vitæ sanamus amara.
Celo ego perfidiæ crimina multa tuæ.
Sed tibi nunc mandata damus, si forte moveris,
Si te non totum Doridos herba tenet:
Nutrix in tremulis nequid desideret annis
Partheniæ: paruit, nec tibi avara fuit.
Deliciæque meæ Latris, cui nomen ab usu,
Ne speculum dominæ porrigat illa novæ.
Et quoscumque meo fecisti nomine versus,
Ure mihi: laudes desine habere meas.
Pelle hederam tumulo, mihi quæ pugnante corymbo
Mollia contortis alligat ossa comis.
Pomosis Anio qua spumifer incubat arvis,
Et nunquam Herculeo numine pallet ebur,
Hoc carmen media dignum me scribe columna,
Sed breve, quod currens vector ab urbe legat:
« Hic Tiburtina iacet aurea Cynthia terra:
Accessit ripæ laus, Anione, tuæ. »
Nec tu sperne piis venientia somnia portis.
Cum pia venerunt somnia, pondus habent.
Nocte vagæ ferimur: nox clausas liberat umbras;
Errat et abiecta Cerberus ipse sera.
Luce iubent leges Lethæa ad stagna reverti:
Nos vehimur: vectum nauta recenset onus.
Nunc te possideant aliæ: mox sola tenebo.
Mecum eris, et mixtis ossibus ossa teram.
Hæc postquam querula mecum sub lite peregit,
Inter complexus excidit umbra meos.

ELEGIA VIII. *De Cynthia.*

Disce, quid Esquilias hac nocte fugarit aquosas,
Cum vicina novis turba cucurrit agris.
Lanuvium annosi vetus est tutela draconis,
Hic, ubi tam raræ non perit hora moræ,
Qua sacer abripitur cæco descensus hiatu,
Qua penetral, (virgo, tale iter omne cave!)
Ieiuni serpentis honos, cum pabula poscit
Annua, et ex ima sibila torquet humo.
Talia demissæ pallent ad sacra puellæ,
Cum tenera anguino creditur ore manus.
Ille sibi admotas a virgine corripit escas:
Virginis in palmis ipsa canistra tremunt.
Si fuerint castæ, redeunt in colla parentum;
Clamantque agricolæ, Fertilis annus erit.
Huc mea detonsis advecta est Cynthia mannis:
Causa fuit luno, sed magis causa Venus.
Appia, dic, quæso, quantum te teste triumphum
Egerit, effusis per tua saxa rotis;
Turpis in arcana sonuit cum rixa taberna,
Si sine me, famæ non sine labe meæ.
Spectaculum ipsa sedens primo temone pependit,
Ausa per impuros frena movere locos.
Serica nam taceo volsi carpenta nepotis,
Atque armillatos colla Molossa canes;
Qui dabit immundæ venalia fata saginæ,
Vincet ubi erasas barba pudenda genas.
Cum fieret nostro toties iniuria lecto,
Mutato volui castra movere toro.
Phyllis Aventinæ quædam est vicina Dianæ,
Sobria grata parum; cum bibit, omne decet.
Altera Tarpeios est inter Teia lucos,
Candida; sed potæ non satis unus erit.
His ego constitui noctem lenire vocatis,
Et Venere ignota furta novare mea.
Unus erat tribus in secreta lectulus umbra.
Quæris concubitus? inter utramque fui.
Lygdamus ad cyathos, vitrique æstiva supellex,
Et Methymnæi Graia saliva meri.
Nilotes tibicen erat, crotalistria Phyllis,
Et facilis spargi munda sine arte rosa.
Nanus et ipse suos breviter concretus in artus
Iactabat truncas ad cava buxa manus.
Sed neque suppletis constabat flamma lucernis;
Recidit inque suos mensa supina pedes.
Me quoque per talos Venerem quærente secundos,
Semper damnosi subsiluere canes.
Cantabant surdo; nudabant pectora cæco.
Lanuvii ad portas (heu mihi!) solus eram;
Cum subito rauci sonuerunt cardine postes,
Et levia ad primos murmura facta lares:
Nec mora, cum totas resupinat Cynthia valvas,
Non operosa comis, sed furibunda, decens.
Pocula ut digitos inter cecidere remissos;
Palluerantque ipso labra soluta mero.
Fulminat illa oculis, et, quantum femina, sævit;
Spectaculum capta nec minus urbe fuit.
Phyllidos iratos in vultum coniicit ignes:
Territa vicinas Teia clamat aquas.
Lumina sopitos turbant elata Quirites;
Omnis et insana semita voce tonat.
Illas direptisque comis, tunicisque solutis,
Excipit obscuræ prima taberna viæ.
Cynthia gaudet in exuviis, victrixque recurrit,
Et mea perverza saucia ora manu:
Imponitque notam collo, morsuque cruentat;
Præcipuaque oculos, qui meruere, ferit.
Atque, ubi iam nostris lassavit brachia plagis,
Lygdamus ad plutei fulcra sinistra latens
Exuitur, geniumque meum prostratus adorat.
Lygdame, nil potui; tecum ego captus eram.
Supplicibus palmis tum demum ad fœdera veni,
Cum vix tangendos præbuit illa pedes,
Atque ait: Admissæ si vis me ignoscere culpæ,
Accipe, quæ nostræ formula legis erit.
Tu neque Pompeia spatiabere cultus in umbra,
Nec cum lascivum sternet arena forum.
Colla cave inflectas ad summum obliqua theatrum,
Aut lectica tuæ sidat aperta moræ.
Lygdamus in primis, omnis mihi causa querelæ,
Veneat, et pedibus vincula bina trahat.
Indixit leges: respondi ego, legibus utar.
Riserat imperio facta superba dato.
Dein quemcumque locum externæ teligere puellæ,
Sufflit, et puras limina tergit aqua:
Imperat et totas iterum mutare lacernas;
Terque meum tetigit sulfuris igne caput.
Atque ita, mutato per singula pallia lecto
Et spondis, toto movimus arma toro.

ELEGIA IX. *De Hercule, et Morte Caci.*

Amphitryoniades qua tempestate iuvencos
Egerat a stabulis, o Erythia, tuis,
Venit ad invictos, pecorosa Palatia, montes,
Et statuit fessos fessus et ipse boves,
Qua Velabra suo stagnabant flumine, quaque
Nauta per urbanas velificabat aquas.
Sed non infido manserunt hospite Caco
Incolumes: furto polluit ille lovem.
Accola Cacus erat, metuendo raptor ab antro,
Per tria partitos qui dabat ora focos.
Hic, ne certa forent manifestæ signa rapinæ,
Aversos cauda traxit in antra boves,
Nec sine teste deo: furem sonnere iuvenci:
Furis at implacidas diruit ira fores.
Mænalio iacuit pulsus tria tempora ramo
Cacus; et Alcides sic ait: Ite boves,
Herculis ite boves, nostræ labor ultime clavæ,
Bis mihi quæsitæ, bis mea præda boves.
Arvaque mugitu sancite boaria longo.
Nobile erunt Romæ pascua vestra forum.
Dixerat, et sicco torquet sitis ora palato:
Terraque non ullas feta ministrat aquas.
Sed procul inclusas audit ridere puellas.
Lucus ab umbroso fecerat orbe nemus,
Femineæ loca clausa deæ, fontesque piandos,
Impune et nullis sacra retecta viris.
Devia puniceæ velabant limina vittæ;
Putris odorato luxerat igne casa:
Populus et longis ornabat frondibus ædem;
Multaque cantantes umbra tegebat aves.
Huc ruit, in siccam congesto pulvere lurbam,
Et iacit ante fores verba minora deo:
Vos, precor, o luci sacro quæ luditis antro,
Paudite defessis hospita fana viris.
Fontis egens erro, circaque sonantia lymphis:
Et cava suscepto flumine palma sat est.
Audistisne aliquem, tergo qui sustulit orbem?
Ille ego sum: Alciden terra recepta vocat.
Quis facta Herculeæ non audit fortia clavæ?
Et nunquam ad notas irrita tela ferus?
Atque uni Stygias hominum luxisse tenebras?
* * * * * * * * *
Quod si Iunoni sacrum faceretis amaræ,
Non clausisset aquas ipsa noverca suas.
Sin aliquam vultusque meus, setæque leonis
Terrent, et Libyco sole perusta coma;
Idem ego Sidonia feci servilia palla
Officia, et Lyda pensa diurna colu.
Mollis et hirsutum cepit mihi fascia pectus,
Et manibus duris apta puella fui.
Talibus Alcides: at talibus alma sacerdos
Puniceo canas stamine vincta comas:
Parce oculis, hospes; lucoque abscede verendo:
Cede agedum, et tuta limina linque fuga.
Interdicta viris metuenda lege piatur,
Quæ se submota vindicat ara casa.
Magno Tiresias adspexit Pallada vates,
Fortia dum, posita Gorgone, membra lavat.
Dî tibi dent alios fontes: hæc lympha puellis
Avia secreti limitis una fluit.
Sic anus: ille humeris postes concussit opacos;
Nec tulit iratam ianua clausa sitim.
At postquam exhausto iam flumine vicerat æstum,
Ponit vix siccis tristia iura labris:
Angulus hic mundi nunc me mea fata trahentem
Accipit: hæc fesso vix mihi terra patet.
Maxima quæ gregibus devota est Ara repertis,
Ara per has, inquit, Maxima facta manus,
Hæc nullis unquam pateat veneranda puellis,
Herculis exinii ne sit inulta sitis.
Sancte pater, salve, cui iam favet aspera Iuno:
Sancte, velis libro dexter adesse meo.
Hunc, quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,
Sic Sancum Tatiæ composuere Cures.

ELEGIA X. *Quare Iupiter Feretrius dictus.*

Nunc Iovis incipiam causas aperire Feretri,
Armaque de ducibus trina recepta tribus.
Magnum iter adscendo; sed dat mihi gloria vires.
Non iuvat ex facili lecta corona iugo.
Imbuis exemplum primæ tu, Romule, palmæ
Huius, et exuviis plenus ab hoste redis,
Tempore quo portas Cæninum Acronta petentem
Victor in eversum cuspide fundis equum.
Acron Herculeus Cænina ductor ab arce,
Roma, tuis quondam finibus horror erat.
Hic, spolia ex humeris ausus sperare Quirinis,
Ipse dedit, sed non sanguine sicca suo.
Hunc videt ante cavas vibrantem spicula turres
Romulus, et votis occupat ante ratis:
Iupiter, hæc hodie tibi victima corruet Acron.
Voverat, et spolium corruit ille Iovi.
Urbis, virtutumque parens sic vincere suevit,
Qui tulit aprico frigida castra lare.
Idem eques et frenis, idem fuit aptus aratris,
Et galea hirsuta comta lupina iuba.
Picta nec inducto fulgebat parma pyropo:
Præbebant cæsi balteа lenta boves.
Cossus at insequitur Veientis cæde Tolumni,
Vincere cum Veios posse laboris erat.
Nec dum ultra Tiberim belli sonus; ultima præda
Nomentum, et captæ iugera terna Coræ.
Et Veii veteres et vos tum regna fuistis,
Et vestro posita est aurea sella foro.
Nunc intra muros pastoris buccina lenti
Cantat, et in vestris ossibus arva metunt.
Forte super portæ dux Veius adstitit arcem;
Colloquiumque sua fretus ab urbe dedit.
Dumque aries murum cornu pulsabat aeno,
Vineaque inductum longo tegebat opus,
Cossus ait: Forti melius concurrere campo.
Nec mora fit; plano sistit uterque gradum.
Dî Latias iuvere manus: descta Tolumni
Cervix Romanos sanguine lavit equos.
Claudius Eridanum traiectos arcuit hostes,
Belgica cui vasti palma relata ducis
Virdumari: genus hic Rheno iactabat ab ipso,
Nobilis e tectis fundere gæsa rotis.
Illi virgatis iaculantis ab agmine braccis
Torquis ab incisa decidit unca gula.
Nunc spolia in templo tria condita. Causa Feretri,
Omine quod certo dux ferit case ducem;
Seu quia victa suis humeris hue arma ferebant,
Hinc Feretri dicta est ara superba Iovis.

ELEGIA XI. *Ad Paulum.*

Desine, Paule, meum lacrymis urgere sepulcrum.
Panditur ad nullas ianua nigra preces.
Cum semel infernas intrarunt funera leges,
Non exorato stant adamante viæ.
Te licet orantem fuscæ deus audiat aulæ,
Nempe tuas lacrymas litora surda bibent.
Vota movent superos: ubi portitor æra recepit,
Obserat umbrosos lurida porta rogos.
Sic mœstæ cecinere tubæ, cum subdita nostram
Detraheret lecto fax inimica caput.

Quid mihi coniugium Pauli, quid currus avorum
Profuit, aut famæ pignora tanta meæ?
Num minus immites habui Cornelia Parcas?
En sum, quod digitis quinque levatur onus.
Damnatæ noctes, et vos vada lenta paludes,
Et quæcumque meos implicat unda pedes,
Immatura licet, tamen huc non noxia veni:
Det pater hic umbræ mollia iura meæ.
Aut siquis posita iudex sedet Æacus urna,
In mea sortita vindicet ossa pila.
Assideat frater, iuxta et Minoia sella, et
Eumenidum intento turba severa foro.
Sisyphe, mole vaces: taceant Ixionis orbes:
Fallax Tantaleo corripiare liquor.
Cerberus et nullas hodie petat improbus umbras,
Sed iaceat tacita lapsa catena sera.
Ipsa loquar pro me: si fallo, pœna sororum
Infelix humeros urgeat urna meos.
Si cui fama fuit per avita tropæa decori,
Afra Numantinos regna loquuntur avos.
Altera maternos exæquat turba Libones;
Et domus est titulis utraque fulta suis.
Mox ubi iam facibus cessit prætexta maritis,
Vinxit et adspersas altera vitta comas;
Iungor, Paule, tuo, sic discessura, cubili.
In lapide huic uni nupta fuisse legar.
Testor maiorum cineres tibi, Roma, verendos,
Sub quorum titulis Africa tonsa iacet;
Qui Persen proavi simulantem pectus Achillis,
Et tumidas proavo fregit Achille domos;
Me neque censuræ legem mollisse, nec ulla
Labe mea nostros erubuisse focos.
Non fuit exuviis tantis Cornelia damnum:
Quin et eram magnæ pars imitanda domus.
Nec mea mutata est ætas: sine crimine tota est:
Viximus insignes inter utramque facem.
Mi natura dedit leges a sanguine ductas;
Ne possim melior iudicis esse metu.
Quamlibet austeras de me ferat urna tabellas;
Turpior assessu non erit ulla meo.
Vel tu, quæ tardam movisti fune Cybellen,
Claudia, turritæ rara ministra deæ;
Vel cui, commissos cum Vesta reposceret ignes,
Exhibuit vivos carbasus alba focos.
Nec te, dulce caput, mater Scribonia, læsi.
In me mutatum quid, nisi fata, velis?
Maternis laudor lacrymis; urbisque querelis;
Defensa et gemitu Cæsaris ossa mea.
Ille sua nata dignam vixisse sororem
Increpat; et lacrymas vidimus ire deo.
Et tamen emerui generosos vestis honores;
Nec mea de sterili facta rapina domo.
Tu, Lepide, et tu, Paule, meum post fata levamen,
Condita sunt vestro lumina nostra sinu.
Vidimus et fratrem sellam geminasse curulem;
Consule quo facto, tempore rapta soror.
Filia, tu specimen censuræ nata paternæ,
Fac teneas unum, nos imitata, virum.
Et serie fulcite genus. Mihi cymba volenti
Solvitur, ancturis non mea fata malis.
Hæc est feminei merces extrema triumphi,
Laudat ubi emeritum libera fama rogum.
Nunc tibi commendo, communia pignora, natos:
Hæc cura et cineri spirat inusta meo.
Fungere maternis vicibus, pater: illa meorum
Omnis erit collo turba ferenda tuo.
Oscula cum dederis tua flentibus, adiice matris.
Tota domus cœpit nunc onus esse tuum.
Et siquid doliturus eris sine testibus illis,
Cum venient, siccis oscula falle genis.
Sat tibi sint noctes, quas de me, Paule, fatiges;
Somniaque in faciem credita sæpe meam.
Atque ubi secreto nostra ad simulacra loqueris,
Ut responsuræ singula verba iace.
Seu tamen adversum mutarit ianua lectum,
Sederit et nostro cauta noverca toro;
Coniugium, pueri, laudate et ferte paternum.
Capta dabit vestris moribus illa manus.
Nec matrem laudate nimis: collata priori
Vertet in offensas libera verba suas.
Seu memor ille mea contentus manserit umbra,
Et tanti cineres duxerit esse meos;
Discite venturam iam nunc lenire senectam;
Cœlibis ad curas nec vacet ulla via.
Quod mihi detractum est, vestros accedat ad annos;
Prole mea Paulum sic iuvet esse senem.
Et bene habet: nunquam mater lugubria sumsi:
Venit in exsequias tota caterva meas.
Causa perorata est! flentes me surgite testes,
Dum pretium vitæ grata rependit humus!
Moribus et cœlum patuit: sim digna merendo,
Cuius honoratis ossa vehantur avis.

Q. HORATIUS FLACCUS

Q. Horatius Flaccus VI Id. Decemb. An. U. C. 689 ante I. C. 65, libertino patre Venusii in Apulia natus, et cum parente in Sabinos commigravit; quem quum pater puerum Romam misisset in ludum litterarium, angustias patris vicit ingenio, coluitque adolescens Brutum, sub quo Tribunus militum civili bello militavit: captusque a Cæsare post multum tempus beneficio Mæcenatis non solum servatus, sed etiam in amicitiam receptus est. Scripsit autem Carminum lib. 4, Epodon, Carmen Sæculare, Sermonum lib. 2, Epistolarum 2, de Arte poetica 1. Decessit V. Kal. Dec. anno ætatis suæ 57, hærede Augusto palam nuncupato, et extremis Exquiliis est conditus, iusta Mæcenatis tumulum.

Q. Horatii Flacci opera ex editione F. C. Zeunii

ODARUM LIBER PRIMUS

Ode I. *Ad Mæcenatem.*

Mæcenas atavis edite regibus,
O et præsidium, et dulce decus meum!
Sunt, quos curriculo pulverem Olympicum
Collegisse iuvat; metaque fervidis
Evitata rotis, palmaque nobilis,
Terrarum dominos evehit ad deos:
Hunc, si mobilium turba Quiritium
Certat tergeminis tollere honoribus;
Illum, si proprio condidit horreo
Quidquid de Libycis verritur areis:
Gaudentem patrios findere sarculo
Agros, Attalicis conditionibus
Numquam dimoveas, ut trabe Cypria
Myrtoum pavidus nauta secet mare.
Luctantem Icariis fluctibus Africum
Mercator metuens, otium et oppidi
Laudat rura sui: mox reficit rates
Quassas, indocilis pauperiem pati.
Est, qui nec veteris pocula Massici,
Nec partem solido demere de die
Spernit, nunc viridi membra sub arbuto
Stratus, nunc ad aquæ lene caput sacræ.
Multos castra iuvant, et lituo tubæ
Permixtus sonitus, bellaque matribus
Detestata. Manet sub Iove frigido
Venator, teneræ coniugis immemor;
Seu visa est catulis cerva fidelibus,
Seu rupit teretes Marsus aper plagas.
[Me] doctarum hederæ præmia frontium
Dis miscent Superis: me gelidum nemus,
Nympharumque leves cum Satyris chori
Secernunt populo; si neque tibias
Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
Lesboum refugit tendere barbitos.
Quod si me lyricis vatibus inseris,
Sublimi feriam sidera vertice.

Ode II. *Ad Augustum Cæsarem.*

Iam satis terris nivis atque diræ
Grandinis misit Pater, et, rubente
Dextera sacras iaculatus arces,
Terruit urbem:
Terruit gentes, grave ne rediret
Sæculum Pyrrhæ, nova monstra questæ;
Omne cum Proteus pecus egit altos
Visere montes;
Piscium et summa genus hæsit ulmo,
Nota quæ sedes fuerat columbis;
Et superiecto pavidæ natarunt
Æquore damæ.
Vidimus flavum Tiberim, retortis
Litore Etrusco violenter undis,
Ire deiectum monimenta regis,
Templaque Vestæ;
Iliæ dum se nimium querenti
Iactat ultorem; vagus et sinistra
Labitur ripa (Iove non probante) uxorius amnis.
Audiet cives acuisse ferrum,
Quo graves Persæ melius perirent:
Audiet pugnas, vitio parentum
Rara, iuventus.
Quem vocet divûm populus ruentis
Imperi rebus? prece qua fatigent
Virgines sanctæ minus audientem
Carmina Vestam?
Cui dabit partes scelus expiandi
Iupiter? tandem venias, precamur,
Nube candentes humeros amictus,
Augur Apollo:
Sive tu mavis, Erycina ridens,
Quam Iocus circumvolat, et Cupido;
Sive neglectum genus et nepotes
Respicis, auctor,
Heu nimis longo satiate ludo;
Quem iuvat clamor, galeæque leves,
Acer et [Mauri] peditis cruentum
Vultus in hostem:
Sive mutata iuvenem figura,
Ales, in terris imitaris, almæ
Filius Maiæ, patiens vocari
Cæsaris ultor;
Serus in cœlum redeas, diuque
Lætus intersis populo Quirini:
Neve te, nostris vitiis iniquum,
Ocyor aura
Tollat. Hic magnos potius triumphos,
Hic ames dici Pater atque Princeps:
Neu sinas Medos equitare inultos,
Te duce, Cæsar.

Ode III. *Ad navem qua vehebatur Virgilius, Athenas proficiscens.*

Sic te diva potens Cypri,
Sic fratres Helenæ, lucida sidera,
Ventorumque regat pater,
Obstrictis aliis, præter Iapyga:
Navis, quæ tibi creditum
Debes Virgilium, finibus Atticis
Reddas incolumem, precor,
Et serves animæ dimidium meæ.
Illi robur et æs triplex
Circa pectus erat, qui fragilem truci
Commisit pelago ratem

Primus, nec timuit præcipitem Africum
Decertantem Aquilonibus,
Nec tristes Hyadas, nec rabiem Noti;
Quo non arbiter Adriæ
Maior, tollere seu ponere vult freta.
Quem mortis timuit gradum,
Qui siccis oculis monstra natantia,
Qui vidit mare [turbidum,] et
Infames scopulos, Acroceraunia?
Nequidquam deus abscidit
Prudens Oceano dissociabili
Terras, si tamen impiæ
Non tangenda rates transiliunt vada.
Audax omnia perpeti
Gens humana ruit per vetitum nefas.
Audax Iapeti genus
Ignem fraude mala gentibus intulit:
Post ignem ætherea domo
Subductum, macies et nova febrium
Terris incubuit cohors;
Semotique prius tarda necessitas
Leti corripuit gradum.
Expertus vacuum Dædalus aera
Pennis non homini datis.
Perrupit Acheronta Herculeus labor.
Nil mortalibus arduum est:
Cœlum ipsum petimus stultitia; neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Iovem ponere fulmina.

Ode IV. *Ad L. Sextium, consularem.*

Solvitur acris hiems grata vice veris et Favoni,
Trahuntque siccas machinæ carinas;
Ac neque iam stabulis gaudet pecus, aut arator igni;
Nec prata canis albicant pruinis.
Iam Cytherea choros ducit Venus, imminente luna,
Iunctæque Nymphis Gratiæ decentes
Alterno terram quatiunt pede; dum graves Cyclopum
Vulcanus ardens urit officinas.
Nunc decet aut viridi nitidum caput impedire myrto,
Aut flore, terræ quem ferunt solutæ.
Nunc et in umbrosis Fauno decet immolare lucis,
Seu poscat agna, sive malit hædo.
Pallida Mors æquo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turres. O beate Sexti,
Vitæ summa brevis spem nos vetat inchoare longam.
Iam te premet nox, fabulæque manes,
Et domus exilis Plutonia; quo simul mearis,
Nec regna vini sortiere talis;
Nec tenerum Lycidan mirabere, quo calet iuventus
Nunc omnis, et mox virgines tepebunt.

Ode V. *Ad Pyrrham.*

Quis multa gracilis te puer in rosa
Perfusus liquidis urget odoribus
Grato, Pyrrha, sub antro?
Cui flavam religas comam
Simplex munditiis? Heu quoties fidem
Mutatosque deos flebit, et aspera
Nigris æquora ventis
Emirabitur insolens,
Qui nunc te fruitur credulus aurea;
Qui semper vacuam, semper amabilem
Sperat, nescius auræ
Fallacis! Miseri, quibus
Intentata nites. Me tabula sacer
Votiva paries indicat uvida
Suspendisse potenti
Vestimenta maris deo.

Ode VI. *Ad Agrippam.*

Scriberis Vario fortis, et hostium
Victor, Maconii carminis aliti,
Quam rem cumque ferox navibus aut equis
Miles, te duce, gesserit.
Nos, Agrippa, neque hæc dicere, nec gravem
Pelcidæ stomachum, cedere nescii,
Nec cursus duplicis per mare Ulyssei,
Nec sævam Pelopis domum,
Conamur, tenues grandia; dum pudor,
Imbellisque lyræ musa potens vetat
Laudes egregii Cæsaris et tuas
Culpa deterere ingeni.
Quis Martem tunica tectum adamantina
Digne scripserit? aut pulvere Troico
Nigrum Merionen? aut ope Palladis
Tydiden superis parem?
Nos convivia, nos prœlia virginum,
Sectis in iuvenes unguibus acrium,
Cantamus vacui, sive quid urimur,
Non præter solitum leves.

Ode VII. *Ad Munatium Plancum, consularem.*

Laudabunt alii claram Rhodon, aut Mitylenen,
Aut Ephesum, bimarisve Corinthi
Mœnia, vel Baccho Thebas vel Apolline Delphos
Insignes, aut Thessala Tempe:
Sunt, quibus unum opus est, intactæ Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare, et
Undique decerptam fronti præponere olivam:
Plurimus, in Iunonis honorem,
Aptum dicet equis Argos, ditesque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedæmon,
Nec tam Larissæ percussit campus opimæ,
Quam domus Albuneæ resonantis,
Et præceps Anio, ac Tiburni lucus, et uda
Mobilibus pomaria rivis.
Albus ut obscuro deterget nubila cœlo
Sæpe Notus, neque parturit imbres
Perpetuos; sic tu sapiens finire memento
Tristitiam vitæque labores
Molli, Plance, mero; seu te fulgentia signis
Castra tenent, seu densa tenebit
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyæo
Tempora populea fertur vinxisse corona,
Sic tristes affatus amicos:
Quo nos cumque feret melior fortuna parente,
Ibimus, o socii comitesque!
Nil desperandum Teucro duce, et auspice Teucro;
Certus enim promisit Apollo
Ambiguam tellure nova Salamina futuram.
O fortes, peioraque passi
Mecum sæpe viri! nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus æquor.

Ode VIII. *Ad Lydiam.*

Lydia, dic, per omnes
Te Deos oro, Sybarin cur properas amando
Perdere? cur apricum
Oderit Campum, patiens pulveris atque solis?
Cur neque militaris
Inter æquales equitat, Gallica nec lupatis
Temperat ora frænis?
Cur timet flavum Tiberim tangere? cur olivum
Sanguine viperino
Cautius vitat? neque iam livida gestat armis
Brachia, sæpe disco,

Sæpe trans finem iaculo nobilis expedito?
Quid latet, ut marinæ
Filium dicunt Thetidis sub lacrymosa Troiæ
Funera, ne virilis
Cultus in cædem et Lycias proriperet catervas?

ODE IX. *Ad Thaliarchum.*

Vides, ut alta stet nive candidum
Soracte, nec iam sustineant onus
Silvæ laborantes, geluque
Flumina constiterint acuto?
Dissolve frigus, ligna super foco
Large reponens; atque benignius
Deprome quadrimum Sabina,
O Thaliarche, merum diota.
Permitte divis cætera; qui simul
Stravere ventos æquore fervido
Deprœliantes; nec cupressi,
Nec veteres agitantur orni.
Quid sit futurum cras, fuge quærere; et
Quem sors dierum cumque dabit, lucro
Appone; nec dulces amores
Sperne puer, neque tu choreas,
Donec virenti canities abest
Morosa. Nunc et campus, et areæ,
Lenesque sub noctem susurri
Composita repetantur hora:
Nunc et latentis proditor intimo
Gratus puellæ risus ab angulo,
Pignusque dereptum lacertis,
Aut digito male pertinaci.

ODE X. *Ad Mercurium.*

Mercuri, facunde nepos Atlantis,
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formasti catus, et decoræ
More palæstræ;
Te canam, magni Iovis et deorum
Nuntium, curvæque lyræ parentem,
Callidum, quidquid placuit iocoso
Condere furto.
Te, boves olim nisi reddidisses
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra
Risit Apollo.
Quin et Atridas, duce te, superbos,
Ilio dives Priamus relicto,
Thessalosque ignes et iniqua Troiæ
Castra fefellit.
Tu pias lætis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coerces
Aurea turbam, superis deorum
Gratus et imis.

ODE XI. *Ad Leuconoen.*

Tu ne quæsieris, (scire nefas) quem mihi, quem tibi
Finem dî dederint, Leuconoe; nec Babylonios
Tentaris numeros. Ut melius, quidquid erit, pati!
Seu plures hiemes, seu tribuit Iupiter ultimam,
Quæ nunc oppositis debilitat pumicibus mare
Tyrrhenum. Sapias, vina liques, et spatio brevi
Spem longam reseces. Dum loquimur, fugerit invida
Ætas; carpe diem, quam minimum credula postero.

ODE XII. *Ad Augustum.*

Quem virum aut heroa lyra vel acri
Tibia sumis celebrare, Clio?
Quem deum? cuius recinet iocosa
Nomen imago,
Aut in umbrosis Heliconis oris,
Aut super Pindo, gelidove in Hæmo?
Unde vocalem temere insecutæ
Orphea silvæ,
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapsus, celeresque ventos;
Blandum et auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam solitis parentis
Laudibus? qui res hominum ac deorum,
Qui mare et terras, variisque mundum
Temperat horis:
Unde nil maius generatur ipso,
Nec viget quidquam simile, aut secundum:
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.
Prœliis audax, neque te silebo,
Liber; et sævis inimica virgo
Belluis; nec te, metuende certa
Phœbe sagitta.
Dicam et Alciden, puerosque Ledæ;
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit,
Defluit saxis agitatus humor;
Concidunt venti, fugiuntque nubes,
Et minax (quod sic voluere) ponto
Unda recumbit.
Romulum post hos prius, an quietum
Pompili regnum memorem, an superbos
Tarquini fasces, dubito, an Catonis
Nobile letum.
Regulum, et Scauros, animæque magnæ
Prodigum, Pœno superante, Paulum,
Gratus insigni referam Camena,
Fabriciumque.
Hunc, et incomtis Curium capillis,
Utilem bello tulit, et Camillum,
Sæva paupertas, et avitus apto
Cum lare fundus.
Crescit, occulto velut arbor ævo,
Fama Marcelli: micat inter omnes
Iulium sidus, velut inter ignes
Luna minores.
Gentis humanæ pater atque custos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Cæsaris fatis data: tu secundo
Cæsare regnes.
Ille, seu Parthos Latio imminentes
Egerit iusto domitos triumpho,
Sive subiectos Orientis oræ
Seras et Indos,
Te minor latum reget æquus orbem:
Tu gravi curru quaties Olympum;
Tu parum castis inimica mittes
Fulmina lucis.

ODE XIII. *Ad Lydiam.*

Cum tu, Lydia, Telephi
Cervicem roseam, cerea Telephi
Laudas brachia; væ! meum
Fervens difficili bile tumet iecur.
Tunc nec mens mihi, nec color
Certa sede manet: humor et in genas
Furtim labitur, arguens
Quam lentis penitus macerer ignibus.
Uror, seu tibi candidos
Turparunt humeros immodicæ mero
Rixæ; sive puer furens

Impressit memorem dente labris notam.
Non, si me satis audias,
Speres perpetuum, dulcia barbare
Lædentem oscula, quæ Venus
Quinta parte sui nectaris imbuit.
Felices ter et amplius,
Quos irrupta tenet copula, nec, malis
Divulsus querimoniis,
Suprema citius solvet amor, die.

Ode XIV. *In S. Pompeium civile bellum renovantem.*

O navis! referent in mare te novi
Fluctus? o! quid agis? fortiter occupa
Portum. Nonne vides, ut
Nudum remigio latus,
Et malus celeri saucius Africo,
Antennæque gemant? ac sine funibus
Vix durare carinæ
Possint imperiosius
Æquor? non tibi sunt integra lintea,
Non dî, quos iterum pressa voces malo.
Quamvis Pontica pinus,
Silvæ filia nobilis,
Iactes et genus et nomen inutile;
Nil pictis timidus navita puppibus
Fidit: tu, nisi ventis
Debes ludibrium, cave.
Nuper sollicitum quæ mihi tædium,
Nunc desiderium curaque non levis,
Interfusa nitentes
Vites æquora Cycladas.

Ode XV. *In M. Antonium et Cleopatram.*

Pastor cum traheret per freta navibus
Idæis Helenam perfidus hospitam,
Ingrato celeres obruit otio
Ventos, ut caneret fera
Nereus fata. Mala ducis avi domum,
Quam multo repetet Græcia milite,
Coniurata tuas rumpere nuptias,
Et regnum Priami vetus.
Eheu! quantus equis, quantus adest viris
Sudor! quanta moves funera Dardanæ
Genti! iam galeam Pallas et ægida,
Currusque et rabiem, parat.
Nequicquam, Veneris præsidio ferox,
Pectes cæsariem, grataque feminis
Imbelli cithara carmina divides;
Nequicquam thalamo graves
Hastas, et calami spicula Gnossii,
Vitabis, strepitumque, et celerem sequi
Aiacem. Tamen, heu! serus adulteros
Crines pulvere collines.
Non Laertiaden, exitium tuæ
Gentis, non Pylium Nestora respicis?
Urgent impavidi te Salaminius
Teucer, te Sthenelus sciens
Pugnæ, sive opus est imperitare equis,
Non auriga piger. Merionen quoque
Nosces: ecce furit te reperire atrox
Tydides, melior patre;
Quem tu, cervus uti vallis in altera
Visum parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu,
Non hoc pollicitus tuæ.
Iracunda diem proferet Ilio,
Matronisque Phrygum, classis Achillei.
Post certas hiemes, uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

Ode XVI. *Palinodia ad Tyndaridem.*

O matre pulchra filia pulchrior!
Quem criminosis cunque voles modum
Pones iambis; sive flamma,
Sive mari libet Adriano.
Non Dindymene, non adytis quatit
Mentem sacerdotum incola Pythius,
Non Liber æque, non acuta
Sic geminant Corybantes æra,
Tristes ut iræ: quas neque Noricus
Deterret ensis, nec mare naufragum,
Nec sævus ignis, nec tremendo
Iupiter ipse ruens tumultu.
Fertur Prometheus addere principi
Limo coactus particulam undique
Desectam, et insani leonis
Vim stomacho apposuisse nostro.
Iræ Thyesten exitio gravi
Stravere, et altis urbibus ultimæ
Stetere causæ, cur perirent
Funditus, imprimeretque muris
Hostile aratrum exercitus insolens.
Compesce mentem; me quoque pectoris
Tentavit in dulci iuventa
Fervor, et in celeres iambos
Misit furentem: nunc ego mitibus
Mutare quæro tristia; dum mihi
Fias recantatis amica
Opprobriis, animumque reddas.

Ode XVII. *Ad Tyndaridem.*

Velox amœnum sæpe Lucretilem
Mutat Lycæo Faunus, et igneam
Defendit æstatem capellis
Usque meis pluviosque ventos.
Impune tutum per nemus arbutos
Quærunt latentes et thyma deviæ
Olentis uxores mariti;
Nec virides metuunt colubras,
Nec martiales hædulæ lupos;
Utcunque dulci, Tyndari, fistula
Valles, et Usticæ cubantis
Levia personuere saxa.
Dî me tuentur; dîs pietas mea
Et musa cordi est. Hic tibi copia
Manabit ad plenum benigno
Ruris honorum opulenta cornu.
Hic in reducta valle caniculæ
Vitabis æstus, et fide Teia
Dices laborantes in uno
Penelopen vitreamque Circen.
Hic innocentis pocula Lesbii
Duces sub umbra; nec Semeleius
Cum Marte confundet Thyoneus
Prœlia; nec metues protervum
Suspecta Cyrum, ne male dispari
Incontinentes iniiciat manus,
Et scindat hærentem coronam
Crinibus, immeritamque vestem.

Ode XVIII. *Ad Varum.*

Nullam, Vare, sacra vite prius severis arborem
Circa mite solum Tiburis, et mœnia Catili.
Siccis omnia nam dura Deus proposuit; neque 3
Mordaces aliter diffugiunt sollicitudines. (pat?
Quis, post vina, gravem militiam aut pauperiem cre-
Quis non te potius, Bacche pater, teque, decens Ve-
At, ne quis modici transiliat munera Liberi, (nus?

Centaurea monet cum Lapithis rixa super mero
Debellata; monet Sithoniis non levis Evius;
Cum fas atque nefas exiguo fine libidinum
Discernunt avidi. Non ego te, candide Bassareu,
Invitum quatiam; nec variis obsita frondibus
Sub divum rapiam: sæva tene cum Berecyntio
Cornu tympana, quæ subsequitur cæcus Amor sui,
Et tollens vacuum plus nimio Gloria verticem,
Arcanique Fides prodiga, perlucidior vitro.

Ode XIX. *Ad Glyceram.*

Mater sæva Cupidinum,
Thebanæque iubet me Semeles puer,
Et lasciva licentia,
Finitis animum reddere amoribus.
Urit me Glyceræ nitor
Splendentis Pario marmore purius;
Urit grata protervitas,
Et vultus nimium lubricus adspici.
In me tota ruens, Venus
Cyprum deseruit; nec patitur Scythas,
Et versis animosum equis
Parthum dicere, nec quæ nihil attinent.
Hic vivum mihi cæspitem, hic
Verbenas, pueri, ponite, thuraque,
Bimi cum patera meri:
Mactata veniet lenior hostia.

Ode XX. *Ad Mæcenatem.*

Vile potabis modicis Sabinum
Cantharis, Græca quod ego ipse testa
Conditum levi, datus in theatro
Cum tibi plausus,
Care Mæcenas eques; ut paterni
Fluminis ripæ, simul et iocosa
Redderet laudes tibi Vaticani
Montis imago.
Cæcubum, et prælo domitam Caleno
Tu bibes uvam: mea nec Falernæ
Temperant vites, neque Formiani
Pocula colles.

Ode XXI.

Dianam teneræ dicite virgines;
Intonsum, pueri, dicite Cynthium,
Latonamque supremo
Dilectam penitus Iovi.
Vos lætam fluviis et nemorum coma,
Quæcumque aut gelido prominet Algido,
Nigris aut Erymanthi
Silvis, aut viridis Cragi:
Vos Tempe totidem tollite laudibus,
Natalemque, mares, Delon Apollinis,
Insigneque pharetra
Fraternaque humerum lyra.
Hic bellum lacrymosum, hic miseram famem
Pestemque, a populo et principe Cæsare, in
Persas atque Britannos,
Vestra motus aget prece.

Ode XXII. *Ad Aristium Fuscum.*

Integer vitæ scelerisque purus
Non eget Mauris iaculis neque arcu,
Nec venenatis gravida sagittis,
Fusce, pharetra;
Sive per Syrtes iter æstuosas,
Sive facturus per inhospitalem
Caucasum, vel quæ loca fabulosus
Lambit Hydaspes.
Namque me silva lupus in Sabina,
Dum meam canto Lalagen, et ultra
Terminum curis vagor [expeditis,]
Fugit inermem:
Quale portentum neque militaris
Daunias latis alit æsculetis,
Nec Iubæ tellus generat, leonum
Arida nutrix.
Pone me, pigris ubi nulla campis
Arbor æstiva recreatur aura,
Quod latus mundi nebulæ malusque
Iupiter urget;
Pone sub curru nimium propinqui
Solis, in terra domibus negata;
Dulce ridentem Lalagen amabo,
Dulce loquentem.

Ode XXIII. *Ad Chloen.*

Vitas hinnuleo me similis, Chloe,
Quærenti pavidam montibus aviis
Matrem, non sine vano
Aurarum et siluæ metu.
Nam, seu mobilibus [veris inhorruit
Adventus] foliis, seu virides rubum
Dimovere lacertæ,
Et corde et genibus tremit.
Atqui non ego te, tigris ut aspera
Gætulusve leo, frangere persequor:
Tandem desine matrem
Tempestiva sequi viro.

Ode XXIV. *Ad Virgilium.*

Quis desiderio sit pudor aut modus
Tam cari capitis? Præcipe lugubres
Cantus, Melpomene, cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit.
Ergo Quintilium perpetuus sopor
Urget! cui Pudor, et Iustitiæ soror
Incorrupta Fides, nudaque Veritas
Quando ullum inveniet parem?
Multis ille bonis flebilis occidit;
Nulli flebilior quam tibi, Virgili.
Tu frustra pius, heu! non ita creditum
Poscis Quintilium deos.
Quod si Threicio blandius Orpheo
Auditam moderere arboribus fidem;
Non vanæ redeat sanguis imagini,
Quam virga semel horrida,
Non lenis precibus fata recludere,
Nigro compulerit Mercurius gregi.
Durum! sed levius fit patientia,
Quidquid corrigere est nefas.

Ode XXV. *Ad Lydiam.*

Parcius iunctas quatiunt fenestras
Ictibus crebris iuvenes protervi,
Nec tibi somnos adimunt; amatque
Ianua limen,
Quæ prius multum facilis movebat
Cardines: audis minus et minus iam,
« Me tuo longas pereunte noctes,
Lydia, dormis? »
Invicem moechos anus arrogantes
Flebis in solo levis angiportu,
Threicio bacchante magis sub inter-
lunia vento;
Cum tibi flagrans amor, et libido
Quæ solet matres furiare equorum,
Sæviet circa iecur ulcerosum;

Non sine questu,
Læta quod pubes hedera virenti
Gaudeat pulla magis atque myrto;
Aridas frondes Hiemis sodali
Dedicet Euro.

Ode XXVI. *Ad Ælium Lamiam.*

Musis amicus, tristitiam et metus
Tradam protervis in mare Creticum
Portare ventis, queis sub Arcto
Rex gelidæ metuatur oræ,
Quid Tiridaten terreat, unice
Securus. O quæ fontibus integris
Gaudes, apricos necte flores,
Necte meo Lamiæ coronam,
Pimplea dulcis: nil, sine te, mei
Prosunt honores: hunc fidibus novis,
Hunc Lesbio sacrare plectro
Teque tuasque decet sorores.

Ode XXVII. *Ad Sodales.*

Natis in usum lætitiæ scyphis
Pugnare, Thracum est: tollite barbarum
Morem, verecundumque Bacchum
Sanguineis prohibete rixis.
Vino et lucernis Medus acinaces
Immane quantum discrepat! Impium
Lenite clamorem, sodales,
Et cubito remanete presso.
Vultis severi me quoque sumere
Partem Falerni? dicat Opuntiæ
Frater Megillæ, quo beatus
Vulnere, qua pereat sagitta.
Cessat voluntas? non alia bibam
Mercede. Quæ te cunque domat Venus,
Non erubescendis adurit
Ignibus; ingenuoque semper
Amore peccas: quidquid habes, age,
Depone tutis auribus.—Ha! miser,
Quanta laborabas Charybdi,
Digne puer meliore flamma!
Quæ saga, quis te solvere Thessalis
Magus venenis, quis poterit deus?
Vix illigatum te triformi
Pegasus expediet Chimæra.

Ode XXVIII. *Nauta.*

Te, maris et terræ numeroque carentis arenæ
Mensorem, cohibent, Archyta,
Pulveris exigui prope litus parva Matinum
Munera: nec quidquam tibi prodest
Aerias tentasse domos, animoque rotundum
Percurrisse polum, morituro!
Occidit et Pelopis genitor, conviva deorum;
Tithonusque remotus in auras,
Et Iovis arcanis Minos admissus: habentque
Tartara Panthoiden, iterum Orco
Demissum; quamvis clypeo Troiana refixo
Tempora testatus, nihil ultra
Nervos atque cutem, morti concesserat atræ;
Iudice te, non sordidus auctor
Naturæ verique. Sed omnes una manet nox,
Et calcanda semel via leti.
Dant alios Furiæ torvo spectacula Marti:
Exitio est avidum mare nautis.
Mixta senum ac iuvenum densentur funera: nullum
Sæva caput Proserpina fugit.
Me quoque, devexi rapidus comes Orionis,
Illyricis Notus obruit undis.
At tu, nauta, vagæ ne parce malignus arenæ
Ossibus et capiti inhumato
Particulam dare: sic, quodcumque minabitur Eurus
Fluctibus Hesperiis, Venusinæ
Plectantur silvæ, te sospite; multaque merces,
Unde potest, tibi defluat æquo
Ab Iove, Neptunoque sacri custode Tarenti.
Negligis, immeritis nocituram
Postmodo te natis, fraudem committere? Fors et
Debita iura vicesque superbæ
Te manent ipsum: precibus non linquar inultis;
Teque piacula nulla resolvent.
Quamquam festinas, (non est mora longa) licebit,
Iniecto ter pulvere, curras.

Ode XXIX. *Ad Iccium.*

Icci, beatis nunc Arabum invides
Gazis; et acrem militiam paras
Non ante devictis Sabææ
Regibus; horribilique Medo
Nectis catenas. Quæ tibi virginum,
Sponso necato, barbara serviet?
Puer quis ex aula capillis
Ad cyathum statuetur unctis,
Doctus sagittas tendere Sericas
Arcu paterno? Quis neget arduis
Pronos relabi posse rivos
Montibus, et Tiberim reverti;
Cum tu coemtos undique nobiles
Libros Panætî, Socraticam et domum,
Mutare loricis Iberis,
Pollicitus meliora, tendis?

Ode XXX. *Ad Venerem.*

O Venus, regina Gnidi Paphique,
Sperne dilectam Cypron, et vocantis
Thure te multo Glyceræ decoram
Transfer in aedem.
Fervidus tecum Puer, et solutis
Gratiæ zonis, properentque Nymphæ,
Et parum comis sine te Iuventas,
Mercuriusque.

Ode XXXI. *Ad Apollinem.*

Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates? quid orat, de patera novum
Fundens liquorem? Non opimas
Sardiniæ segetes feracis;
Non æstuosæ grata Calabriæ
Armenta; non aurum, aut ebur Indicum;
Non rura, quæ Liris quieta
Mordet aqua, taciturnus amnis.
Premant Calena falce, quibus dedit
Fortuna, vitem; dives et aureis
Mercator exsiccet culullis
Vina Syra reparata merce,
Dis carus ipsis; quippe ter et quater
Anno revisens æquor Atlanticum
Impune. Me pascant olivæ,
Me cichorea levesque malvæ.
Frui paratis et valido mihi,
Latoe, dones, et, precor, integra
Cum mente; nec turpem senectam
Degere, nec cithara carentem.

Ode XXXII. *Ad Lyram.*

Poscimur. Si quid vacui sub umbra
Lusimus tecum, quod et hunc in annum
Vivat et plures; age, dic Latinum,

Barbite, carmen,
Lesbio primum modulate civi;
Qui, ferox bello, tamen inter arma,
Sive iactatam religarat udo
Litore navim,
Liberum et Musas, Veneremque, et illi
Semper hærentem Puerum canebat,
Et Lycum nigris oculis nigroque
Crine decorum.
O decus Phœbi, et dapibus supremi
Grata testudo Iovis, o laborum
Dulce lenimen, mihi cumque salve
Rite vocanti.

Ode XXXIII. *Ad Albium Tibullum.*

Albi, ne doleas plus nimio, memor
Immitis Glyceræ; neu miserabiles
Decantes elegos, cur tibi iunior
Læsa præniteat fide.
Insignem tenui fronte Lycorida
Cyri torret amor; Cyrus in asperam
Declinat Pholoen: sed prius Apulis
Iungentur capreæ lupis,
Quam turpi Pholoe peccet adultero.
Sic visum Veneri; cui placet impares
Formas atque animos sub iuga aenea
Sævo mittere cum ioco.
Ipsum me melior cum peteret Venus,
Grata detinuit compede Myrtale
Libertina, fretis acrior Adriæ
Curvantis Calabros sinus.

Ode XXXIV.

Parcus deorum cultor et infrequens,
Insanientis dum sapientiæ
Consultus erro, nunc retrorsum
Vela dare, atque iterare cursus
Cogor relictos: namque Diespiter,
Igni corusco nubila dividens
Plerumque, per purum tonantes
Egit equos volucremque currum;
Quo bruta tellus, et vaga flumina,
Quo Styx, et invisi horrida Tænari
Sedes, Atlanteusque finis
Concutitur. Valet ima summis
Mutare, et insignem attenuat deus,
Obscura promens: hinc apicem rapax
Fortuna cum stridore acuto
Sustulit; hic posuisse gaudet.

Ode XXXV. *Ad Fortunam.*

O diva, gratum quæ regis Antium,
Præsens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel superbos
Vertere funeribus triumphos:
Te pauper ambit sollicita prece
Ruris colonus; te, dominam æquoris,
Quicumque Bithyna lacessit
Carpathium pelagus carina.
Te Dacus asper, te profugi Scythæ,
Urbesque, gentesque, et Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, et
Purpurei metuunt tyranni,
Iniurioso ne pede proruas
Stantem columnam, neu populus frequens
Ad arma cessantes, ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te semper anteit serva Necessitas,
Clavos trabales et cuneos manu
Gestans aena; nec severus
Uncus abest, liquidumque plumbum.
Te Spes, et albo rara Fides colit
Velata panno; nec comitem abnegat,
Utcumque mutata potentes
Veste domos inimica linquis.
At vulgus infidum, et meretrix retro
Periura cedit: diffugiunt cadis
Cum fæce siccatis amici,
Ferre iugum pariter dolosi.
Serves iturum Cæsarem in ultimos
Orbis Britannos, et iuvenum recens
Examen Eois timendum
Partibus, Oceanoque rubro.
Eheu! cicatricum et sceleris pudet,
Fratrumque. Quid nos dura refugimus
Ætas? quid intactum nefasti
Liquimus? unde manum iuventus
Metu deorum continuit? quibus
Pepercit aris? O utinam nova
Incude diffingas retusum, in
Massagetas Arabasque, ferrum.

Ode XXXVI.

Et thure et fidibus iuvat
Placare, et vituli sanguine debito,
Custodes Numidæ deos;
Qui nunc, Hesperia sospes ab ultima,
Caris multa sodalibus,
Nulli plura tamen dividit oscula,
Quam dulci Lamiæ, memor
Actæ non alio rege puertiæ,
Mutataque simul togæ.
Cressa ne careat pulchra dies nota;
Neu promtæ modus amphoræ,
Neu morem in Salium sit requies pedum;
Neu multi Damalis meri
Bassum Threicia vincat amystide;
Neu desint epulis rosæ,
Neu vivax apium, neu breve lilium.
Omnes in Damalin putres
Deponent oculos; nec Damalis novo
Divelletur adultero,
Lascivis hederis ambitiosior.

Ode XXXVII.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus; nunc Saliaribus
Ornare pulvinar deorum
Tempus erat dapibus, sodales.
Antehac nefas depromere Cæcubum
Cellis avitis, dum Capitolio
Regina dementes ruinas,
Funus et imperio parabat,
Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum, quidlibet impotens
Sperare, fortunaque dulci
Ebria. Sed minuit furorem
Vix una sospes navis ab ignibus;
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Cæsar, ab Italia volantem
Remis adurgens (accipiter velut
Molles columbas, aut leporem citus
Venator in campis nivalis
Æmoniæ), daret ut catenis
Fatale monstrum, quæ, generosius
Perire quærens, nec muliebriter
Expavit ensem, nec latentes

Classe cita [reparavit] oras:
Ausa et iacentem visere regiam
Vultu sereno, fortis et asperas
Tractare serpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum;
Deliberata morte ferocior;
Sævis Liburnis scilicet invidens,
Privata deduci superbo
Non humilis mulier triumpho.

Ode XXXVIII. *Ad Ministrum.*

Persicos odi, puer, apparatus;
Displicent nexæ philyra coronæ:
Mitte sectari, rosa quo locorum
Sera moretur.
Simplici myrto nihil allabores
Sedulus, curo: neque te ministrum
Dedecet myrtus, neque me sub arcta
Vite bibentem.

Liber secundus

Ode I. *Ad C. Asinium Pollionem.*

Motum ex Metello consule civicum,
Bellique causas, et vitia, et modos,
Ludumque Fortunæ, gravesque
Principum amicitias, et arma
Nondum expiatis uncta cruoribus,
Periculosæ plenum opus aleæ,
Tractas; et incedis per ignes
Suppositos cineri doloso.
Paulum severæ Musa Tragœdiæ
Desit theatris; mox, ubi publicas
Res ordinaris, grande munus
Cecropio repetes cothurno,
Insigne mœstis præsidium reis,
Et consulenti, Pollio, curiæ;
Cui laurus æternos honores
Dalmatico peperit triumpho.
Iam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures; iam litui strepunt;
Iam fulgor armorum fugaces
Terret equos equitumque vultus.
Audire magnos iam videor duces
Non indecoro pulvere sordidos;
Et cuncta terrarum subacta,
Præter atrocem animum Catonis.
Iuno, et deorum quisquis amicior
Afris inulta cesserat impotens
Tellure, victorum nepotes
Rettulit inferias Iugurthæ.
Quis non, Latino sanguine pinguior,
Campus sepulcris impia prælia
Testatur, auditumque Medis
Hesperiæ sonitum ruinæ?
Qui gurges, aut quæ flumina lugubris
Ignara belli? quod mare Dauniæ
Non decoloravere cædes?
Quæ caret ora cruore nostro?
Sed ne, relictis, Musa procax, iocis,
Ceæ retractes munera neniæ;
Mecum, Dionæo sub antro,
Quære modos leviore plectro.

Ode II. *Ad C. Sallustium Crispum.*

Nullus argento color est avaris
Abdito terris, inimice lamnæ
Crispe Sallusti, nisi temperato
Splendeat usu.
Vivet extento Proculeius ævo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget penna metuente solvi
Fama superstes.
Latius regnes avidum domando
Spiritum, quam si Libyam remotis
Gadibus iungas, et uterque Pœnus
Serviat uni.
Crescit indulgens sibi dirus hydrops,
Nec sitim pellit, nisi causa morbi
Fugerit venis, et aquosus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri solio Phraaten,
Dissidens plebi, numero beatorum eximit Virtus, populumque falsis
Dedocet uti
Vocibus; regnum et diadema tutum
Deferens uni, propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

Ode III. *Ad Q. Dellium.*

Æquam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Lætitia, moriture Delli,
Seu mœstus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni;
Qua pinus ingens albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, et obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.
Huc vina et unguenta et nimium breves
Flores amœnæ ferre iube rosæ,
Dum res et ætas et sororum
Fila trium patiuntur atra.
Cedes coemtis saltibus, et domo,
Villaque, flavus quam Tiberis lavit:
Cedes; et exstructis in altum
Divitiis potietur hæres.
Divesne, prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper, et infima
De gente sub divo moreris,
Victima nil miserantis Orci.
Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urna serius ocyus
Sors exitura, et nos in æternum
Exsilium impositura cymbæ.

Ode IV. *Ad Xanthiam Phoceum.*

Ne sit ancillæ tibi amor pudori,
Xanthia Phoceu: prius insolentem
Serva Briseis niveo colore
Movit Achillem;
Movit Aiacem Telamone natum
Forma captivæ dominum Tecmessæ:
Arsit Atrides medio in triumpho
Virgine rapta,
Barbaræ postquam cecidere turmæ
Thessalo victore, et ademtus Hector
Tradidit fessis leviora tolli
Pergama Graiis.
Nescias an te generum beati
Phyllidis flavæ decorent parentes:
Regium certe genus et penates
Mœret iniquos.
Crede, non illam tibi de scelesta

Plebe dilectam; neque sic fidelem,
Sic lucro aversam, potuisse nasci
Matre pudenda.
Brachia et vultum teretesque suras
Integer laudo; fuge suspicari,
Cuius octavum trepidavit ætas
Claudere lustrum.

Ode V.

Nondum subacta ferre iugum valet
Cervice, nondum munia comparis
Æquare, nec tauri ruentis
In Venerem tolerare pondus:
Circa virentes est animus tuæ
Campos iuvencæ, nunc fluviis gravem
Solantis æstum, nunc in udo
Ludere cum vitulis salicto
Prægestientis. Tolle cupidinem
Immitis uvæ; iam tibi lividos
Distinguet Autumnus racemos
Purpureo varius colore.
Iam te sequetur; (currit enim ferox
Ætas; et illi, quos tibi demserit,
Apponet annos) iam proterva
Fronte petet Lalage maritum;
Dilecta quantum non Pholoe fugax,
Non Chloris: albo sic humero niteus,
Ut pura nocturno renidet
Luna mari, Gnidiusve Gyges:
Quem si puellarum insereres choro,
Mire sagaces falleret hospites
Discrimen obscurum, solutis
Crinibus, ambiguoque vultu.

Ode VI. *Ad Septimium.*

Septimi, Gades aditure mecum, et
Cantabrum indoctum iuga ferre nostra, et
Barbaras Syrtes, ubi Maura semper
Æstuat unda;
Tibur, Argeo positum colono,
Sit meæ sedes utinam senectæ;
Sit modus lasso maris et viarum
Militiæque:
Unde si Parcæ prohibent iniquæ,
Dulce pellitis ovibus Galesi
Flumen et regnata petam Laconi
Rura Phalanto.
Ille terrarum mihi, præter omnes,
Angulus ridet, ubi non Hymetto
Mella decedunt, viridique certat
Bacca Venafro:
Ver ubi longum tepidasque præbet
Iupiter brumas, et amicus Aulon
Fertili Baccho minimum Falernis
Invidet uvis.
Ille te mecum locus et beatæ
Postulant arces; ibi tu calentem
Debita sparges lacryma favillam
Vatis amici.

Ode VII. *Ad Pompeium Varum.*

O sæpe mecum tempus in ultimum
Deducte Bruto militiæ duce,
Quis te redonavit Quiritem
Dis patriis, Italoque cœlo,
Pompei, meorum prime sodalium?
Cum quo morantem sæpe diem mero
Fregi, coronatus nitentes
Malobathro Syrio capillos.
Tecum Philippos et celerem fugam
Sensi, relicta non bene parmula;
Cum fracta virtus, et minaces
Turpe solum tetigere mento.
Sed me per hostes Mercurius celer
Denso paventem sustulit aere:
Te rursus in bellum resorbens
Unda fretis tulit æstuosis.
Ergo obligatam redde Iovi dapem,
Longaque fessum militia latus
Depone sub lauru mea; nec
Parce cadis tibi destinatis.
Oblivioso levia Massico
Ciboria exple; funde capacibus
Unguenta de conchis. Quis udo
Deproperare apio coronas
Curatve myrto? quem Venus arbitrum
Dicet bibendi? Non ego sanius
Bacchabor Edonis: recepto
Dulce mihi furere est amico.

Ode VIII. *In Barinen.*

Ulla si iuris tibi peierati
Pœna, Barine, nocuisset unquam;
Dente si nigro fieres, vel uno
Turpior ungui,
Crederem: sed tu, simul obligasti
Perfidum votis caput, enitescis
Pulchrior multo, iuvenumque prodis
Publica cura.
Expedit matris cineres opertos
Fallere, et toto taciturna noctis
Signa cum cœlo, gelidaque divos
Morte carentes.
Ridet hoc (inquam) Venus ipsa; rident
Simplices Nymphæ, ferus et Cupido,
Semper ardentes acuens sagittas
Cote cruenta.
Adde, quod pubes tibi crescit omnis,
Servitus crescit nova; nec priores
Impiæ tectum dominæ relinquunt,
Sæpe minati.
Te suis matres metuunt iuvencis,
Te senes parci, miseræque nuper
Virgines nuptæ, tua ne retardet
Aura maritos.

Ode IX. *Ad Valgium.*

Non semper imbres nubibus hispidos
Manant in agros; aut mare Caspium
Vexant inæquales procellæ
Usque; nec Armeniis in oris,
Amice Valgi, stat glacies iners
Menses per omnes; aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur orni.
Tu semper urges flebilibus modis
Mysten ademtum; nec tibi Vespero
Surgente decedunt amores,
Nec rapidum fugiente Solem.
At non ter ævo functus amabilem
Ploravit omnes Antilochum senex
Annos; nec impubem parentes
Troilon, aut Phrygiæ sorores
Flevere semper. Desine mollium
Tandem querelarum; et potius nova
Cantemus Augusti tropæa
Cæsaris, et rigidum Niphaten,
Medumque flumen, gentibus additum

15

Victis, minores volvere vortices,
Intraque præscriptum Gelonos
Exiguis equitare campis.

Ode X. *Ad Licinium.*

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo; neque, dum procellas
Cautus horrescis, nimium premendo
Litus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obsoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula.
Sæpius ventis agitatur ingens
Pinus; et celsæ graviore casu
Decidunt turres; feriuntque summos
[Fulgura] montes.
Sperat infestis, metuit secundis,
Alteram sortem bene præparatum
Pectus. Informes hiemes reducit
Iupiter, idem
Summovet. Non, si male nunc et olim,
Sic erit. Quondam cithara tacentem
Suscitat Musam, neque semper arcum
Tendit Apollo.
Rebus angustis animosus atque
Fortis appare; sapienter idem
Contrahes vento nimium secundo
Turgida vela.

Ode XI. *Ad Q. Hirpinum.*

Quid bellicosus Cantaber, et Scythes,
Hirpine Quinti, cogitet, Adria
Divisus obiecto, remittas
Quærere; nec trepides in usum
Poscentis ævi pauca. Fugit retro
Levis Iuventas et Decor, arida
Pellente lascivos amores
Canitie, facilemque somnum.
Non semper idem floribus est honor
Vernis, neque uno luna rubens nitet
Vultu: quid æternis minorem
Consiliis animum fatigas?
Cur non sub alta vel platano vel hac
Pinu iacentes sic temere, et rosa
Canos odorati capillos,
Dum licet, Assyriaque nardo
Potamus uncti? dissipat Evius
Curas edaces. Quis puer ocyus
Restinguet ardentis Falerni
Pocula prætereunte lympha?
Quis devium scortum eliciet domo
Lyden? Eburna, dic age, cum lyra
Maturet, in comtum Lacænæ
More comam religata nodum.

Ode XII. *Ad Mæcenatem.*

Nolis longa feræ bella Numantiæ,
Nec durum Hannibalem, nec Siculum mare
Pœno purpureum sanguine, mollibus
Aptari citharæ modis;
Nec sævos Lapithas, et nimium mero
Hylæum, domitosque Herculea manu
Telluris iuvenes, unde periculum
Fulgens contremuit domus
Saturni veteris. Tuque pedestribus
Dices historiis prœlia Cæsaris,
Mæcenas, melius, ductaque per vias
Regum colla minantium.
Me dulces dominæ Musa Lycimniæ
Cantus, me voluit dicere lucidum
Fulgentes oculos, et bene mutuis
Fidum pectus amoribus;
Quam nec ferre pedem dedecuit choris,
Nec certare ioco, nec dare brachia
Ludentem nitidis virginibus, sacro
Dianæ celebris die.
Num tu, quæ tenuit dives Achæmenes,
Aut pinguis Phrygiæ Mygdonias opes,
Permutare velis crine Lycimniæ,
Plenas aut Arabum domos?
Dum flagrantia detorquet ad oscula
Cervicem, aut facili sævitia negat,
Quæ poscente magis gaudeat eripi;
Interdum rapere occupet.

Ode XIII. *In arborem, cui is casu in agro Sabino oppressus est.*

Ille et nefasto te posuit die,
Quicumque primum, et sacrilega manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi.
Illum et parentis crediderim sui
Fregisse cervicem, et penetralia
Sparsisse nocturno cruore
Hospitis. Ille venena Colcha,
Et quidquid usquam concipitur nefas,
Tractavit, agro qui statuit meo
Te triste lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est, in horas: navita Bosporum
Pœnus perhorrescit, neque ultra
Cæca timet aliunde fata:
Miles sagittas et celerem fugam
Parthi; catenas Parthus et Italum
Robur; sed improvisa leti
Vis rapuit rapietque gentes.
Quam pæne furvæ regna Proserpinæ,
Et iudicantem vidimus Æacum,
Sedesque discretas piorum, et
Æoliis fidibus querentem
Sappho puellis de popularibus,
Et te sonantem plenius aureo,
Alcæe, plectro dura navis,
Dura fugæ mala, dura belli!
Utrumque sacro digna silentio
Mirantur Umbræ dicere: sed magis
Pugnas et exactos tyrannos
Densum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum? ubi, illis carminibus stupens,
Demittit atras bellua centiceps
Aures, et intorti capillis
Eumenidum recreantur angues.
Quin et Prometheus et Pelopis parens
Dulci laborum decipitur sono:
Nec curat Orion leones
Aut timidos agitare lyncas.

Ode XIV. *Ad Postumum.*

Eheu! fugaces, Postume, Postume,
Labuntur anni; nec pietas moram
Rugis et instanti senectæ
Afferet, indomitæque morti.
Non, si trecenis, quotquot eunt dies,
Amice, places illacrymabilem
Plutona tauris; qui ter amplum
Geryonen Tityonque tristi

Compescit unda, scilicet omnibus,
Quicumque terræ munere vescimur,
Enaviganda, sive reges,
Sive inopes erimus coloni.
Frustra cruento Marte carebimus,
Fractisque rauci fluctibus Adriæ;
Frustra per autumnos nocentem
Corporibus metuemus Austrum:
Visendus ater flumine languido
Cocytos errans, et Danai genus
Infame, damnatusque longi
Sisyphus Æolides laboris.
Linquenda tellus, et domus, et placens
Uxor; neque harum, quas colis, arborum
Te, præter invisas cupressos,
Ulla brevem dominum sequetur.
Absumet hæres Cæcuba dignior
Servata centum clavibus; et mero
Tinget pavimentum superbo,
Pontificum potiore cœnis.

Ode XV.

Iam pauca aratro iugera regiæ
Moles relinquent; undique latius
Extenta visentur Lucrino
Stagna lacu; platanusque cœlebs
Evincet ulmos: tum violaria, et
Myrtus, et omnis copia narium,
Spargent olivetis odorem,
Fertilibus domino priori:
Tum spissa ramis laurea fervidos
Excludet ictus. Non ita Romuli
Præscriptum et intonsi Catonis
Auspiciis, veterumque norma.
Privatus illis census erat brevis.
Commune magnum: nulla decempedis
Metata privatis opacam
Porticus excipiebat Arcton;
Nec fortuitum spernere cespitem
Leges sinebant, oppida publico
Sumtu iubentes et deorum
Templa novo decorare saxo.

Ode XVI. *Ad Grosphum.*

Otium divos rogat in patenti
Prensus Ægæo, simul atra nubes
Condidit lunam, neque certa fulgent
Sidera nautis;
Otium bello furiosa Thrace,
Otium Medi pharetra decori,
Grosphe, non gemmis neque purpura venale nec auro.
Non enim gazæ neque consularis
Summovet lictor miseros tumultus
Mentis, et curas laqueata circum
Tecta volantes.
Vivitur parvo bene, cui paternum
Splendet in mensa tenui salinum;
Nec leves somnos timor aut cupido
Sordidus aufert.
Quid brevi fortes iaculamur ævo
Multa? quid terras alio calentes
Sole mutamus? patriæ quis exsul
Se quoque fugit?
Scandit æratas vitiosa naves
Cura; nec turmas equitum relinquit,
Ocyor cervis, et agente nimbos
Ocyor Euro.
Lætus in præsens animus, quod ultra est,
Oderit curare, et amara lento
Temperet risu. Nihil est ab omni
Parte beatum.
Abstulit clarum cita mors Achillem;
Longa Tithonum minuit senectus;
Et mihi forsan, tibi quod negarit,
Porriget hora.
Te greges centum Siculæque circum
Mugiunt vaccæ; tibi tollit hinnitum
Apta quadrigis equa; te bis Afro
Murice tinctæ
Vestiunt lanæ: mihi parva rura, et
Spiritum Graiæ tenuem Camœnæ,
Parca non mendax dedit, et malignum
Spernere vulgus.

Ode XVII. *Ad Mæcenatem.*

Cur me querelis exanimas tuis?
Nec dîs amicum est, nec mihi, te prius
Obire, Mæcenas, mearum
Grande decus columenque rerum.
Ah! te meæ si partem animæ rapit
Maturior vis, quid moror altera,
Nec carus æque, nec superstes
Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam: non ego perfidum
Dixi sacramentum: ibimus, ibimus,
Utcumque præcedes, supremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimæræ spiritus igneæ,
Nec, si resurgat centimanus Gyges,
Divellet unquam: sic potenti
Iustitiæ placitumque Parcis.
Seu Libra, seu me Scorpius adspicit
Formidolosus, pars violentior
Natalis horæ, seu tyrannus
Hesperiæ Capricornus undæ;
Utrumque nostrum incredibili modo
Consentit astrum; te Iovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque Fati
Tardavit alas, cum populus frequens
Lætum theatris ter crepuit sonum:
Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat nisi Faunus ictum
Dextra levasset, Mercurialium
Custos virorum. Reddere victimas
Ædemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

Ode XVIII.

Non cbur neque aureum
Mea renidet in domo lacunar;
Non trabes Hymettiæ
Premunt columnas ultima recisas
Africa; neque Attali,
Ignotus hæres, regiam occupavi;
Nec Laconicas mihi
Trahunt honestæ purpuras clientæ.
At fides et ingeni
Benigna vena est; pauperemque dives
Me petit: nihil supra
Deos lacesso; nec potentem amicum
Largiora flagito,
Satis beatus unicis Sabinis.
Truditur dies die,
Novæque pergunt interire lunæ.
Tu secanda marmora
Locas sub ipsum funus; et, sepulcri

Immemor, struis domos;
Marisque Baiis obstrepentis urges
Submovere litora,
Parum locuples continente ripa.
Quid, quod usque proximos
Revellis agri terminos, et ultra
Limites clientium
Salis avarus? pellitur, paternos
In sinu ferens deos,
Et uxor, et vir, sordidosque natos.
Nulla certior tamen,
Rapacis Orci fine, destinata
Aula divitem manet
Herum. Quid ultra tendis? Æqua tellus
Pauperi recluditur,
Regumque pueris; nec satelles Orci
Callidum Promethea
Revexit auro captus: hic superbum
Tantalum, atque Tantali
Genus, coercet: hic levare functum
Pauperem laboribus,
Vocatus atque non vocatus audit.

Ode XIX. *In Bacchum.*

Bacchum in remotis carmina rupibus
Vidi docentem, (credite, posteri)
Nymphasque discentes, et aures
Capripedum Satyrorum acutas.
Evœ! recenti mens trepidat metu,
Plenoque Bacchi pectore, turbidum
Lætatur. Evœ! parce, Liber,
Parce, gravi metuende thyrso!
Fas pervicaces est mihi Thyiades,
Vinique fontem, lactis et uberes
Cantare rivos, atque truncis
Lapsa cavis iterare mella:
Fas et beatæ coniugis additum
Stellis honorem, tectaque Penthei
Disiecta non levi ruina,
Thracis et exitium Lycurgi.
Tu flectis amnes, tu mare barbarum:
Tu separatis uvidus in iugis
Nodo coerces viperino
Bistonidum sine fraude crines:
Tu, cum parentis regna per arduum
Cohors Gigantum scanderet impia,
Rhœtum retorsisti leonis
Unguibus horribilique mala;
Quamquam, choreis aptior et iocis
Ludoque dictus, non sat idoneus
Pugnæ ferebaris; sed idem
Pacis eras mediusque belli.
Te vidit insons Cerberus aureo
Cornu decorum, leniter atterens
Caudam; et recedentis trilingui
Ore pedes tetigitque crura.

Ode XX. *Ad Mæcenatem.*

Non usitata nec tenui ferar
Penna biformis per liquidum æthera
Vates; neque in terris morabor
Longius; invidiaque maior
Urbes relinquam. Non ego, pauperum
Sanguis parentum, non ego, quem vocas,
Dilecte Mæcenas, obibo;
Nec Stygia cohibebor unda.
Iam iam residunt cruribus asperæ
Pelles; et albus mutor in alitem
[Superna;] nascunturque leves
Per digitos humerosque plumæ:
Iam Dædaleo ocyor Icaro
Visam gementis litora Bospori,
Syrtesque Gætulas, canorus
Ales, Hyperboreosque campos.
Me Colchus, et, qui dissimulat metum
Marsæ cohortis, Dacus, et ultimi
Noscent Geloni; me peritus
Discet Iber, Rhodanique potor.
Absint inani funere næniæ,
Luctusque turpes et querimoniæ:
Compesce clamorem, ac sepulcri
Mitte supervacuos honores.

Liber tertius

Ode I.

Odi profanum vulgus, et arceo:
Favete linguis; carmina non prius
Audita, Musarum sacerdos,
Virginibus puerisque canto.
Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iovis,
Clari Giganteo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
Est ut viro vir latius ordinet
Arbusta sulcis; hic generosior
Descendat in Campum petitor;
Moribus hic meliorque fama
Contendat; illi turba clientium
Sit maior: æqua lege Necessitas
Sortitur insignes et imos;
Omne capax movet urna nomen.
Destrictus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculæ dapes
Dulcem elaborabunt saporem;
Non avium citharæque cantus
Somnum reducent: somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, umbrosamque ripam,
Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem quod satis est, neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec sævus Arcturi cadentis
Impetus, aut orientis Hædi;
Non verberatæ grandine vineæ,
Fundusque mendax; arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hiemes iniquas.
Contracta pisces æquora sentiunt,
Iactis in altum molibus; huc frequens
Caementa demittit redemtor
Cum famulis, dominusque terræ
Fastidiosus: sed Timor et Minæ
Scandunt eodem quo dominus; neque
Decedit æratā triremi, et
Post equitem sedet atra Cura.
Quod si dolentem nec Phrygius lapis,
Nec purpurarum sidere clarior
Delinit usus, nec Falerna
Vitis, Achæmeniumque costum;
Cur invidendis postibus et novo
Sublime ritu moliar atrium?
Cur valle permutem Sabina
Divitias operosiores?

Ode II.

Angustam amice pauperiem pati
Robustus acri militia puer

Digitized by Google

Condiscat; et Parthos feroces
Vexet eques metuendus hasta:
Vitamque sub divo, et trepidis agat
In rebus: illum ex mœnibus hosticis
Matrona bellantis tyranni
Prospiciens, et adulta virgo,
Suspiret: Eheu! ne rudis agminum
Sponsus lacessat regius asperum
Tactu leonem, quem cruenta
Per medias rapit ira cædes.
Dulce et decorum est pro patria mori:
Mors et fugacem persequitur virum;
Nec parcit imbellis iuventæ
Poplitibus timidove tergo.
Virtus, repulsæ nescia sordidæ,
Intaminatis fulget honoribus:
Nec sumit aut ponit secures
Arbitrio popularis auræ.
Virtus, recludens immeritis mori
Cœlum, negata tentat iter via;
Cœtusque vulgares et udam
Spernit humum fugiente penna.
Est et fideli tuta silentio
Merces: vetabo, qui Cereris sacrum
Vulgarit arcanæ, sub isdem
Sit trabibus, fragilemve mecum
Solvat phaselon. Sæpe Diespiter
Neglectus incesto addidit integrum.
Raro antecedentem scelestum
Deseruit pede Pœna claudo.

Ode III.

Iustum et tenacem propositi virum
Non civium ardor prava iubentium,
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida, neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriæ,
Nec fulminantis magna Iovis manus:
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinæ.
Hac arte Pollux, et vagus Hercules,
Enisus, arces attigit igneas;
Quos inter Augustus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater, tuæ
Vexere tigres, indocili iugum
Collo trahentes: hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit;
Gratum elocuta consiliantibus
Iunone divis: Ilion, Ilion
Fatalis incestusque iudex,
Et mulier peregrina vertit
In pulverem, ex quo destituit deos
Mercede pacta Laomedon, mihi
Castæque damnatum Minervæ,
Cum populo et duce fraudulento.
Iam nec Lacænæ splendet adulteræ
Famosus hospes, nec Priami domus
Periura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit;
Nostrisque ductum seditionibus
Bellum resedit; protinus et graves
Iras, et invisum nepotem,
Troica quem peperit sacerdos,
Marti redonabo. Illum ego lucidas
Inire sedes, ducere nectaris
Succos, et adscribi quietis
Ordinibus patiar deorum.
Dum longus inter sæviat Ilion
Romamque pontus, qualibet exsules
In parte regnanto beati:
Dum Priami Paridisque busto
Insultet armentum, et catulos feræ
Celent inultæ, stet Capitolium
Fulgens; triumphatisque possit
Roma ferox dare iura Medis.
Horrenda late nomen in ultimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus;
Aurum irrepertum, et sic melius situm,
Cum terra celat, spernere fortior,
Quam cogere humanos in usus,
Omne sacrum rapiente dextra.
Quicumque mundo terminus obstitit,
Hunc tangat armis, visere gestiens
Qua parte debacchentur ignes,
Qua nebulæ pluviique rores.
Sed bellicosis fata Quiritibus
Hac lege dico, ne, nimium pii,
Rebusque fidentes, avitæ
Tecta velint reparare Troiæ.
Troiæ renascens alite lugubri
Fortuna tristi clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Coniuge me Iovis et sorore.
Ter si resurgat murus aeneus
Auctore Phœbo, ter pereat meis
Excisus Argivis; ter uxor
Capta virum puerosque ploret.
Non hæc iocosæ conveniunt lyræ:
Quo, Musa, tendis? desine pervicax
Referre sermones deorum, et
Magna modis tenuare parvis.

Ode IV.

Descende cœlo, et dic age tibia
Regina longum Calliope melos,
Seu voce nunc mavis acuta,
Seu fidibus citharave Phœbi.
Auditis? an me ludit amabilis
Insania? audire et videor pios
Errare per lucos, amœnæ
Quos et aquæ subeunt et auræ.
Me fabulosæ Vulture in Appulo,
Nutricis extra limen Apuliæ,
Ludo fatigatumque somno
Fronde nova puerum palumbes
Texere; mirum quod foret omnibus,
Quicumque celsæ nidum Acherontiæ,
Saltusque Bantinos, et arvum
Pingue tenent humilis Ferenti,
Ut tuto ab atris corpore viperis
Dormirem et ursis; et premerer sacra
Lauroque collataque myrto,
Non sine dis animosus infans.
Vester, Camœnæ, vester in arduos
Tollor Sabinos; seu mihi frigidum
Præneste, seu Tibur supinum,
Seu liquidæ placuere Baiæ.
Vestris amicum fontibus et choris,
Non me Philippis versa acies retro,
Devota non exstinxit arbor,
Nec Sicula Palinurus unda.
Utcumque mecum vos eritis, libens
Insanientem navita Bosporum
Tentabo, et arentes arenas
Litoris Assyrii viator

Visam Britannos hospitibus feros,
Et lætum equino sanguine Concanum:
Visam pharetratos Gelonos,
Et Scythicum inviolatus amnem.
Vos Cæsarem altum, militia simul
Fessas cohortes abdidit oppidis,
Finire quærentem labores,
Pierio recreatis antro:
Vos lene consilium et datis, et dato
Gaudetis, almæ. Scimus ut impios
Titanas immanemque turmam
Fulmine sustulerit caduco,
Qui terram inertem, qui mare temperat
Ventosum, et [urbes,] regnaque tristia;
Divosque mortalesque turbas
Imperio regit unus æquo.
Magnum illa terrorem intulerat Iovi
Fidens iuventus horrida brachiis,
Fratresque tendentes opaco
Pelion imposuisse Olympo.
Sed quid Typhœus, et validus Mimas,
Aut quid minaci Porphyrion statu,
Quid Rhœtus, evulsisque truncis
Enceladus iaculator audax,
Contra sonantem Palladis ægida
Possent ruentes? Hinc avidus stetit
Vulcanus; hinc matrona Iuno; et
Nunquam humeris positurus arcum,
Qui rore puro Castaliæ lavit
Crines solutos, qui Lyciæ tenet
Dumeta natalemque silvam,
Delius et Patareus Apollo.
Vis consilî expers mole ruit sua;
Vim temperatam dî quoque provehunt
In maius; idem odere vires
Omne nefas animo moventes.
Testis mearum centimanus Gyges
Sententiarum, notus et integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virgineæ domitus sagittâ.
Iniecta monstris Terra dolet suis,
Mœretque partus fulmine luridum
Missos ad Orcum; nec peredit
Impositam celer ignis Ætnam:
Incontinentis nec Tityi iecur
Relinquit ales, nequitiæ additus
Custos: amatorem trecentæ
Pirithoum cohibent catenæ.

Ode V.

Cœlo tonantem credidimus Iovem
Regnare: præsens divus habebitur
Augustus, adiectis Britannis
Imperio, gravibusque Persis.
Milesne Crassi, coniuge barbara,
Turpis maritus vixit? et hostium
(Pro curia, inversique mores!)
Consenuit socerorum in armis,
Sub rege Medo, Marsus et Appulus,
Anciliorum et nominis et togæ
Oblitus, æternæque Vestæ,
Incolumi Iove et urbe Roma?
Hoc caverat mens provida Reguli,
Dissentientis conditionibus
Fœdis, et exemplo trahenti
Perniciem veniens in ævum;
Si non periret immiserabilis
Captiva pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris, et armâ
Militibus sine cæde, dixit,
Derepta vidi; vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portasque non clausas, et arva
Marte coli populata nostro.
Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit: flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco:
Nec vera virtus, cum semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis, erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus;
Et Marte Pœnos proteret altero,
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.
Hic, unde vitam sumeret, inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago, probrosis
Altior Italiæ ruinis!
Fertur pudicæ coniugis osculum,
Parvosque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, et virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio Patres
Firmaret auctor numquam alias dato,
Interque mœrentes amicos
Egregius properaret exsul.
Atqui sciebat, quæ sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimovit obstantes propinquos,
Et populum reditus morantem,
Quam si clientum longa negotia
Diiudicata lite relinqueret,
Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedæmonium Tarentum.

Ode VI. *Ad Romanos.*

Delicta maiorum immeritus lues,
Romane, donec templa refeceris,
Ædesque labentes deorum, et
Fœda nigro simulacra fumo.
Dis te minorem quod geris, imperas:
Hinc omne principium, huc refer exitum.
Dî multa neglecti dederunt
Hesperiæ mala luctuosæ.
Iam bis Monæses et Pacori manus
Non auspicatos contudit impetus
Nostros, et adiecisse prædam
Torquibus exiguis renidet.
Pæne, occupatam seditionibus,
Delevit urbem Dacus et Æthiops;
Hic classe formidatus, ille
Missilibus melior sagittis.
Fecunda culpæ sæcula nuptias
Primum inquinavere, et genus, et domos;
Hoc fonte derivata clades,
In patriam populumque fluxit.
Motus doceri gaudet Ionicos
Matura virgo; et fingitur artubus
Iam nunc, et incestos amores
De tenero meditatur ungui;
Mox iuniores quærit adulteros
Inter mariti vina; neque eligit,
Cui donet impermissa raptim
Gaudia, luminibus remotis:
Sed, iussa coram, non sine conscio
Surgit marito; seu vocat institor,

Seu navis Hispanæ magister,
Dedecorum pretiosus emtor.
Non his iuventus orta parentibus
Infecit æquor sanguine Punico,
Pyrrhumque et ingentem cecidit
Antiochum, Hannibalemque dirum;
Sed rusticorum mascula militum
Proles, Sabellis docta ligonibus
Versare glebas, et severæ
Matris ad arbitrium recisos
Portare fustes; sol ubi montium
Mutaret umbras, et iuga demeret
Bobus fatigatis, amicum
Tempus agens abeunte curru.
Damnosa quid non imminuit dies?
Ætas parentum, peior avis, tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitiosiorem.

Ode VII. *Ad Asterien.*

Quid fles, Asterie, quem tibi candidi
Primo restituent vere Favonii,
Thyna merce beatum,
Constantis iuvenem fide
Gygen? Ille, Notis actus ad Oricum
Post insana Capræ sidera, frigidas
Noctes non sine multis
Insomnis lacrymis agit.
Atqui sollicitæ nuntius hospitæ,
Suspirare Chloen, et miseram tuis
Dicens ignibus uri,
Tentat mille vafer modis:
Ut Prœtum mulier perfida credulum
Falsis impulerit criminibus, nimis
Casto Bellerophonti
Maturare necem, refert.
Narrat pæne datum Pelea Tartaro,
Magnessam Hippolyten dum fugit abstinens;
Et peccare docentes
Fallax historias movet,
Frustra: nam, scopulis surdior Icarî,
Voces audit adhuc integer. At, tibi
Ne vicinus Eupeus
Plus iusto placeat, cave;
Quamvis non alius flectere equum sciens
Æque conspicitur gramine Martio,
Nec quisquam citus æque
Tusco denatat alveo.
Prima nocte domum claude; neque in vias
Sub cantu querulæ despice tibiæ;
Et, te sæpe vocanti
Duram, difficilis mane.

Ode VIII. *Ad Mæcenatem.*

Martiis cœlebs quid agam Calendis,
Quid velint flores et acerra thuris
Plena, miraris, positusque carbo in
Cespite vivo,
Docte sermones utriusque linguæ.
Voveram dulces epulas et album
Libero caprum, prope funeratus
Arboris ictu.
Hic dies, anno redeunte festus,
Corticem adstrictum pice dimovebit
Amphoræ fumum bibere institutæ
Consule Tullo.
Sume, Mæcenas, cyathos amici
Sospitis centum; et vigiles lucernas
Perfer in lucem: procul omnis esto
Clamor et ira.
Mitte civiles super Urbe curas:
Occidit Daci Cotisonis agmen:
Medus [infestus sibi luctuosis]
Dissidet armis:
Servit Hispanæ vetus hostis oræ
Cantaber, sera domitus catena:
Iam Scythæ laxo meditantur arcu
Cedere campis.
Negligens, ne qua populus laboret,
Parce privatus nimium cavere; et
Dona præsentis cape lætus horæ, ac
Linque severa.

Ode IX. *Ad Lydiam.*

Hor. Donec gratus eram tibi,
Nec quisquam potior brachia candidæ
Cervici iuvenis dabat,
Persarum vigui rege beatior.
Lyd. Donec non alia magis
Arsisti, neque erat Lydia post Chloen;
Multi Lydia nominis
Romana vigui clarior Ilia.
Hor. Me nunc Thressa Chloe regit,
Dulces docta modos, et citharæ sciens;
Pro qua non metuam mori,
Si parcent animæ fata superstiti.
Lyd. Me torret face mutua
Thurini Calais filius Ornyti;
Pro quo bis patiar mori,
Si parcent puero fata superstiti.
Hor. Quid, si prisca redit Venus,
Diductosque iugo cogit aeneo?
Si flava excutitur Chloe,
Reiectæque patet ianua Lydiæ?
Lyd. Quamquam sidere pulchrior
Ille est, tu levior cortice, et improbo
Iracundior Adria;
Tecum vivere amem, tecum obeam libens.

Ode X. *In Lycen.*

Extremum Tanain si biberes, Lyce,
Sævo nupta viro; me tamen, asperas
Porrectum ante fores, obiicere incolis
Plorares Aquilonibus.
Audis, quo strepitu ianua, quo nemus
Inter pulchra satum tecta remugiat
Ventis, et positas ut glaciet nives
Puro numine Iupiter?
Ingratam Veneri pone superbiam;
Ne currente rota funis eat retro.
Non te Penelopen difficilem procis
Tyrrhenus genuit parens.
O, quamvis neque te munera, nec preces,
Nec tinctus viola pallor amantium,
Nec vir Pieria pellice saucius
Curvat; supplicibus tuis
Parcas, nec rigida mollior esculo,
Nec Mauris animum mitior anguibus.
Non hoc semper erit liminis aut aquæ
Cœlestis patiens latus.

Ode XI. *Ad Mercurium.*

Mercuri, (nam te docilis magistro
Movit Amphion lapides canendo)
Tuque, Testudo, resonare septem
Callida nervis,
(Nec loquax olim neque grata, nunc et
Divitum mensis et amica templis)

Dic modos, Lyde quibus obstinatas
Applicet aures:
Quæ, velut latis equa trima campis,
Ludit exsultim, metuitque tangi,
Nuptiarum expers, et adhuc proterva
Cruda marito.
Tu potes tigres comitesque silvas
Ducere, et rivos celeres morari:
Cessit immanis tibi blandienti
Ianitor aulæ
Cerberus; quamvis furiale centum
Muniant angues caput eius, atque
Spiritus teter saniesque manet
Ore trilingui.
Quin et Ixion Tityosque vultu
Risit invito: stetit urna paulum
Sicca, dum grato Danai puellas
Carmine mulces.
Audiat Lyde scelus atque notas
Virginum pœnas, et inane lymphæ
Dolium fundo pereuntis imo,
Seraque fata,
Quæ manent culpas etiam sub Orco:
Impiæ (nam quid potuere maius?)
Impiæ sponsos potuere duro
Perdere ferro.
Una de multis, face nuptiali
Digna, periurum fuit in parentem
Splendide mendax, et in omne virgo
Nobilis ævum;
Surge, quæ dixit iuveni marito,
Surge, ne longus tibi somnus, unde
Non times, detur; socerum et scelestas
Falle sorores;
Quæ, velut nactæ vitulos leænæ,
Singulos, eheu! lacerant: ego, illis
Mollior, nec te feriam, neque intra
Claustra tenebo.
Me pater sævis oneret catenis,
Quod viro clemens misero peperci:
Me vel extremos Numidarum in agros
Classe releget.
I, pedes quo te rapiunt et auræ,
Dum favet nox et Venus: i secundo
Omine; et nostri memorem sepulcro
Scalpe querelam.

Ode XII. *Ad Neobulen.*

Miserarum est neque Amori dare ludum, neque dulci
Mala vino lavere; aut exanimari, metuentes
Patruæ verbera linguæ. Tibi qualum Cytheræ
Puer ales, tibi telas, operosæque Minervæ
Studium aufert, Neobule, Liparæi nitor Hebri;
Simul unctos Tiberinis humeros lavit in undis,
Eques ipso melior Bellerophonte, neque pugno
Neque segni pede victus; catus idem per apertum
Fugientes agitato grege cervos iaculari, et
Celer alto latitantem fruticeto excipere aprum.

Ode XIII. *Ad Fontem Bandusium.*

O Fons Bandusiæ, splendidior vitro,
Dulci digne mero, non sine floribus,
Cras donaberis hædo,
Cui frons turgida cornibus
Primis et Venerem et prœlia destinat,
Frustra; nam gelidos inficiet tibi
Rubro sanguine rivos
Lascivi soboles gregis.
Te flagrantis atrox hora Caniculæ
Nescit tangere: tu frigus amabile
Fessis vomere tauris
Præbes, et pecori vago.
Fies nobilium tu quoque fontium,
Me dicente cavis impositam ilicem
Saxis; unde loquaces
Lymphæ desiliunt tuæ.

Ode XIV.

Herculis ritu, modo dictus, o plebs,
Morte venalem petiisse laurum,
Cæsar Hispana repetit penates
Victor ab ora.
Unico gaudens mulier marito
Prodeat, iustis operata divis;
Et soror clari ducis, et decoræ
Supplice vitta
Virginum matres, iuvenumque nuper
Sospitum. Vos, o pueri, et puellæ
Iam virum expertæ, male ominatis
Parcite verbis.
Hic dies vere mihi festus atras
Eximet curas: ego nec tumultum,
Nec mori per vim metuam, tenente
Cæsare terras.
I, pete unguentum, puer, et coronas,
Et cadum Marsi memorem duelli,
Spartacum si qua potuit vagantem
Fallere testa.
Dic et argutæ properet Neæræ,
Myrrheum nodo cohibere crinem:
Si per invisum mora ianitorem
Fiet, abito.
Lenit albescens animos capillus
Litium et rixæ cupidos protervæ:
Non ego hoc ferrem, calidus iuventa,
Consule Planco.

Ode XV. *In Chlorim.*

Uxor pauperis Ibyci,
Tandem nequitiæ fige modum tuæ,
Famosisque laboribus:
Maturo propior desine funeri
Inter ludere virgines,
Et stellis nebulam spargere candidis.
Non, si quid Pholoen, satis
Et te, Chlori, decet: filia rectius
Expugnat iuvenum domos,
Pulso Thyas uti concita tympano.
Illam cogit amor Nothi
Lascivæ similem ludere capreæ:
Te lanæ prope nobilem
Tonsæ Luceriam, non citharæ, decent,
Nec flos purpureus rosæ,
Nec poti, vetulam, fæce tenus cadi.

Ode XVI. *Ad Mæcenatem.*

Inclusam Danaen turris aenea,
Robustæque fores, et vigilum canum
Tristes excubiæ, munierant satis
Nocturnis ab adulteris;
Si non Acrisium, virginis abditæ
Custodem pavidum, Iupiter et Venus
Risissent: fore enim tutum iter et patens,
Converso in pretium deo.
Aurum per medios ire satellites,
Et perrumpere amat saxa, potentius
Ictu fulmineo. Concidit auguris
Argivi domus, ob lucrum

Demersa exitio: diffidit urbium
Portas vir Macedo, et subruit æmulos
Reges muneribus: munera navium
Sævos illaqueant duces.
Crescentem sequitur cura pecuniam,
Maiorumque fames: iure perhorrui
Late conspicuum tollere verticem,
Mæcenas, equitum decus.
Quanto quisque sibi plura negaverit,
A dîs plura feret. Nil cupientium
Nudus castra peto; et transfuga divitum
Partes linquere gestio;
Contemtæ dominus splendidior rei,
Quam si, quidquid arat impiger Appulus,
Occultare meis dicerer horreis,
Magnas inter opes inops.
Puræ rivus aquæ, silvaque iugerum
Paucorum, et segetis certa fides meæ,
Fulgentem imperio fertilis Africæ
Fallit sorte beatior.
Quamquam nec Calabræ mella ferunt apes,
Nec Læstrygonia Bacchus in amphora
Languescit mihi, nec pinguia Gallicis
Crescunt vellera pascuis;
Importuna tamen pauperies abest;
Nec, si plura velim, tu dare deneges.
Contracto melius parva cupidine
Vectigalia porrigam,
Quam si Mygdoniis regnum Alyattei
Campis continuem. Multa petentibus
Desunt multa. Bene est, cui deus obtulit
Parca, quod satis est, manu.

Ode XVII. *Ad Ælium Lamiam.*

Æli, vetusto nobilis ab Lamo,
(Quando et priores hinc Lamias ferunt
Denominatos; et nepotum
Per memores genus omne fastos
Auctore ab illo ducit originem,
Qui Formiarum mœnia dicitur
Princeps, et innantem Maricæ
Litoribus tenuisse Lirim,
Late tyrannus) cras foliis nemus
Multis et alga litus inutili
Demissa tempestas ab Euro
Sternet, aquæ nisi fallit augur
Annosa cornix. Dum potis, aridum
Compone lignum: cras genium mero
Curabis et porco bimestri
Cum famulis operum solutis.

Ode XVIII. *Ad Faunum.*

Faune, Nympharum fugientum amator,
Per meos fines et aprica rura
Lenis incedas, abeasque parvis
Æquus alumnis;
Si tener pleno cadit hædus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali
Vina crateræ, vetus ara multo
Fumat odore:
Ludit herboso pecus omne campo,
Cum tibi Nonæ redeunt Decembres:
Festus in pratis vacat otioso
Cum bove pagus:
Inter audaces lupus errat agnos:
Spargit agrestes tibi silva frondes:
Gaudet invisam pepulisse fossor
Ter pede terram.

Ode XIX. *Ad Telephum.*

Quantum distet ab Inacho
Codrus, pro patria non timidus mori,
Narras, et genus Æaci,
Et pugnata sacro bella sub Ilio:
Quo Chium pretio cadum
Mercemur, quis aquam temperet ignibus,
Quo præbente domum, et quota,
Pelignis caream frigoribus, taces.
Da Lunæ propere novæ,
Da Noctis mediæ, da, puer, auguris
Murenæ; tribus aut novem
Miscentur cyathis pocula commodis.
Qui Musas amat impares,
Ternos ter cyathos attonitus petet
Vates: tres prohibet supra
Rixarum metuens tangere Gratia,
Nudis iuncta sororibus.
Insanire iuvat: cur Berecyntiæ
Cessant flamina tibiæ?
Cur pendet tacita fistula cum lyra?
Parcentes ego dexteras
Odi: sparge rosas; audiat invidus
Dementem strepitum Lycus,
Et vicina seni non habilis Lyco.
Spissa te nitidum coma,
Puro te similem, Telephe, Vespero,
Tempestiva petit Rhode:
Me lentus Glyceræ torret amor meæ.

Ode XX. *Ad Pyrrhum.*

Non vides quanto moveas periclo,
Pyrre, Gætulæ catulos leænæ?
Dura post paulo fugies inaudax
Proelia raptor;
Cum per obstantes iuvenum catervas
Ibit, insignem repetens Nearchum:
(Grande certamen, tibi præda cedat
Maior, an illi.)
Interim, dum tu celeres sagittas
Promis, hæc dentes acuit timendos;
Arbiter pugnæ posuisse nudo
Sub pede palmam
Fertur, et leni recreare vento
Sparsum odoratis humerum capillis,
Qualis aut Nireus fuit, aut aquosa
Raptus ab Ida.

Ode XXI. *Ad Amphoram.*

O nata mecum consule Manlio,
Seu tu querelas, sive geris iocos,
Seu rixam et insanos amores,
Seu facilem, pia testa, somnum;
Quocumque lectum nomine Massicum
Servas, moveri digna bono die,
Descende, Corvino iubente
Promere languidiora vina.
Non ille, quamquam Socraticis madet
Sermonibus, te negliget horridus:
Narratur et prisci Catonis
Sæpe mero caluisse virtus.
Tu lene tormentum ingenio admoves
Plerumque duro. tu sapientium
Curas et arcanum iocoso
Consilium retegis Lyæo:
Tu spem reducis mentibus anxiis,
Viresque; et addis cornua pauperi,
Post te neque iratos trementi

Regum apices, neque militum arma.
Te Liber, et, si læta aderit, Venus,
Segnesque nodum solvere Gratiæ,
Vivæque producent lucernæ,
Dum rediens fugat astra Phœbus.

Ode XXII. *In Dianam.*

Montium custos nemorumque, Virgo,
Quæ laborantes utero puellas,
Ter vocata, audis, adimisque leto,
Diva triformis;
Imminens villæ tua pinus esto,
Quam per exactos ego lætus annos
Verris obliquum meditantis ictum
Sanguine donem.

Ode XXIII. *Ad Phidylen.*

Cœlo supinas si tuleris manus,
Nascente Luna, rustica Phidyle;
Si thure placaris et horna
Fruge Lares, avidaque porca;
Nec pestilentem sentiet Africum
Fecunda vitis, nec sterilem seges
Rubiginem, aut dulces alumni
Pomifero grave tempus anno.
Nam, quæ nivali pascitur Algido
Devota quercus inter et ilices,
Aut crescit Albanis in herbis
Victima, pontificum secures
Cervice tinget. Te nihil attinet
Tentare multa cæde bidentium
Parvos coronantem marino
Rore deos fragilique myrto.
Immunis aram si tetigit manus,
Non sumptuosa blandior hostia
Mollivit aversos Penates
Farre pio et saliente mica.

Ode XXIV.

Intactis opulentior
Thesauris Arabum et divitis Indiæ,
Cæmentis licet occupes
Tyrrhenum omne tuis et mare Apulicum,
Si figit adamantinos
Summis verticibus dira Necessitas
Clavos, non animum metu,
Non mortis laqueis expedies caput.
Campestres melius Scythæ
(Quorum plaustra vagas rite trahunt domos)
Vivunt, et rigidi Getæ,
Immetata quibus iugera liberas
Fruges et Cererem ferunt,
Nec cultura placet longior annua;
Defunctumque laboribus
Æquali recreat sorte vicarius.
Illic matre carentibus
Privignis mulier temperat innocens:
Nec dotata regit virum
Coniux, nec nitido fidit adultero.
Dos est magna parentium
Virtus, et metuens alterius viri
Certo fœdere castitas,
Et peccare nefas, aut pretium emori.
O quisquis volet impias
Cædes et rabiem tollere civicam;
Si quæret PATER URBIUM
Subscribi statuis, indomitam audeat
Refrenare licentiam,
Clarus postgenitis; quatenus (heu nefas!)
Virtutem incolumem odimus,
Sublatam ex oculis quærimus, invidi.
Quid tristes querimoniæ,
Si non supplicio culpa recidetur?
Quid leges, sine moribus
Vanæ, proficiunt, si neque fervidis
Pars inclusa caloribus
Mundi, nec Boreæ finitimum latus,
Duratæque solo nives,
Mercatorem abigunt? horrida callidi
Vincunt æquora navitæ?
Magnum pauperies opprobrium iubet
Quidvis et facere et pati;
Virtutisque viam deserit arduæ.
Vel nos in Capitolium,
Quo clamor vocat et turba faventium,
Vel nos in mare proximum
Gemmas, et lapides, aurum et inutile,
Summi materiem mali,
Mittamus, scelerum si bene pœnitet.
Eradenda cupidinis
Pravi sunt elementa; et teneræ nimis
Mentes asperioribus
Formandæ studiis. Nescit equo rudis
Hærere ingenuus puer,
Venarique timet; ludere doctior,
Seu Græco iubeas trochо,
Seu malis vetita legibus alea;
Cum periura patris fides
Consortem socium fallat et hospitem,
Indignoque pecuniam
Hæredi properet. Scilicet improbæ
Crescunt divitiæ; tamen
Curtæ nescio quid semper abest rei.

Ode XXV. *Ad Bacchum.*

Quo me, Bacche, rapis tui
Plenum? quæ nemora aut quos agor in specus,
Velox mente nova? quibus
Antris, egregii Cæsaris audiar
Æternum meditans decus
Stellis inserere et concilio Iovis?
Dicam insigne, recens, adhuc
Indictum ore alio. Non secus in iugis
Exsomnis stupet Evias,
Hebrum prospiciens, et nive candidam
Thracen, ac pede barbaro
Lustratam Rhodopen. Ut mihi devio
Ripas et vacuum nemus
Mirari libet! O Naiadum potens,
Baccharumque valentium
Proceras manibus vertere fraxinos!
Nil parvum aut humili modo,
Nil mortale loquar. Dulce periculum est
(O Lenæe!) sequi deum
Cingentem viridi tempora pampino.

Ode XXVI. *Ad Venerem.*

Vixi puellis nuper idoneus,
Et militavi non sine gloria;
Nunc arma defunctumque bello
Barbiton hic paries habebit,
Lævum marinæ qui Veneris latus
Custodit. Hic, hic ponite lucida
Funalia, et vectes et arcus
Oppositis foribus minaces.
O! quæ beatam, diva, tenes Cyprum, et
Memphin carentem Sithonia nive,
Regina, sublimi flagello

Tange Chloen semel arrogantem.

Ode XXVII. *Ad Galateam.*

Impios parræ recinentis omen
Ducat, et prægnans canis, aut ab agro
Rava decurrens lupa Lanuvino,
Fetaque vulpes;
Rumpat et serpens iter institutum,
Si per obliquum, similis sagittæ,
Terruit mannos: ego, cui timebo,
Providus auspex,
Antequam stantes repetat paludes
Imbrium divina avis imminentum,
Oscinem corvum prece suscitabo
Solis ab ortu.
Sis licet felix, ubicumque mavis,
Et memor nostri, Galatea, vivas:
Teque nec lævus [vetat] ire picus,
Nec vaga cornix.
Sed vides, quanto trepidet tumultu
Pronus Orion: ego, quid sit ater
Adriæ, novi, sinus, et quid albus
Peccet Iapyx.
Hostium uxores puerique cæcos
Sentiant motus orientis Austri, et
Æquoris nigri fremitum, et trementes
Verbere ripas.
Sic et Europe niveum doloso
Credidit tauro latus, et scatentem
Belluis pontum mediasque fraudes
Palluit audax.
Nuper in pratis studiosa florum, et
Debitæ Nymphis opifex coronæ,
Nocte sublustri nihil, astra præter,
Vidit, et undas:
Quæ simul centum tetigit potentem
Oppidis Creten, Pater, o relictum
Filiæ nomen, pietasque (dixit)
Victa furore!
Unde? quo veni? levis una mors est
Virginum culpæ. Vigilansne ploro
Turpe commissum? an vitiis carentem
Ludit imago
Vana, quæ porta fugiens eburna,
Somnium ducit? meliusne fluctus
Ire per longos fuit, an recentes
Carpere flores?
Si quis infamem mihi nunc iuvencum
Dedat iratæ; lacerare ferro et
Frangere enitar modo multum amati
Cornua monstri.
Impudens liqui patrios penates;
Impudens Orcum moror. O! deorum
Si quis hæc audis, utinam inter errem
Nuda leones!
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, teneræque succus
Defluat prædæ, speciosa quæro
Pascere tigres.
Vilis Europe! pater urget absens:
Quid mori cessas? potes hac ab orno
Pendulum zona bene te secuta e-
lidere collum.
Sive te rupes et acuta leto
Saxa delectant; age, te procellæ
Crede veloci; nisi herile mavis
Carpere pensum,
Regius sanguis, dominæque tradi
Barbaræ pellex. Aderat querenti
Perfidum ridens Venus, et remisso
Filius arcu.
Mox, ubi lusit satis, Abstinetо,
Dixit, irarum calidæque rixæ,
Cum tibi invisus laceranda reddet
Cornua taurus.
Uxor invicti Iovis esse nescis:
Mitte singultus; bene ferre magnam
Disce fortunam: tua sectus orbis
Nomina ducet.

Ode XXVIII. *Ad Lyden.*

Festo quid potius die
Neptuni faciam? Prome reconditum,
Lyde, strenua Cæcubum,
Munitæque adhibe vim sapientiæ.
Inclinare meridiem
Sentis; ac, veluti stet volucris dies,
Parcis deripere horreo
Cessantem Bibuli consulis amphoram.
Nos cantabimus invicem
Neptunum, et viridis Nereidum comas:
Tu curva recines lyra
Latonam, et celeris spicula Cynthiæ;
Summo carmine, quæ Cnidon
Fulgentesque tenet Cycladas, et Paphon
Iunctis visit oloribus:
Dicetur merita Nox quoque nænia.

Ode XXIX. *Ad Mæcenatem.*

Tyrrhena regum progenies, tibi
Non ante verso lene merum cado,
Cum flore, Mæcenas, rosarum, et
Pressa tuis balanus capillis
Iamdudum apud me est. Eripe te moræ;
Ne semper udum Tibur et Æsulæ
Declive contempleris arvum, et
Telegoni iuga parricidæ.
Fastidiosam desere copiam, et
Molem propinquam nubibus arduis:
Omitte mirari beatæ
Fumum et opes strepitumque Romæ.
Plerumque gratæ divitibus vices;
Mundæque parvo sub lare pauperum
Cœnæ, sine aulæis et ostro,
Sollicitam explicuere frontem.
Iam clarus occultum Andromedæ pater
Ostendit ignem; iam Procyon furit,
Et stella vesani Leonis,
Sole dies referente siccos.
Iam pastor umbras, cum grege languido,
Rivumque fessus quærit, et horridi
Dumeta Silvani; caretque
Ripa vagis taciturna ventis.
Tu, civitatem quis deceat status,
Curas; et, urbi sollicitus, times,
Quid Seres et regnata Cyro
Bactra parent, Tanaisque discors.
Prudens futuri temporis exitum
Caliginosa nocte premit deus;
Ridetque, si mortalis ultra
Fas trepidat. Quod adest, memento
Componere æquus: cætera fluminis
Ritu feruntur, nunc medio alveo
Cum pace delabentis Etruscum
In mare; nunc lapides adesos,
Stirpesque raptas, et pecus, et domos,
Volventis una, non sine montium
Clamore vicinæque silvæ,

Digitized by Google

Cum fera diluvies quietos
Irritat amnes. Ille potens sui
Lætusque deget, cui licet in diem
Dixisse, Vixi: cras vel atra
Nube polum Pater occupato,
Vel sole puro: non tamen irritum,
Quodcumque retro est, efficiet; neque
Diffinget infectumque reddet,
Quod fugiens semel hora vexit.
Fortuna sævo læta negotio, et
Ludum insolentem ludere pertinax,
Transmutat incertos honores,
Nunc mihi, nunc alii benigna.
Laudo manentem: si celeres quatit
Pennas, resigno quæ dedit, et mea
Virtute me involvo, probamque
Pauperiem sine dote quæro.
Non est meum, si mugiat Africis
Malus procellis, ad miseras preces
Decurrere, et votis pacisci,
Ne Cypriæ Tyriæque merces
Addant avaro divitias mari:
Tunc me, biremis præsidio scaphæ
Tutum, per Ægæos tumultus
Aura feret, geminusque Pollux.

Ode XXX.

Exegi monimentum ære perennius,
Regalique situ pyramidum altius;
Quod non imber edax, non Aquilo impotens
Possit diruere, aut innumerabilis
Annorum series, et fuga temporum.
Non omnis moriar; multaque pars mei
Vitabit Libitinam. Usque ego postera
Crescam laude recens, dum Capitolium
Scandet cum tacita virgine pontifex.
Dicar, qua violens obstrepit Aufidus,
Et qua pauper aquæ Daunus agrestium
Regnavit populorum, ex humili potens,
Princeps Æolium carmen ad Italos
Deduxisse modos. Sume superbiam
Quæsitam meritis, et mihi Delphica
Lauro cinge volens, Melpomene, comam.

Liber quartus

Ode I. *Ad Venerem.*

Intermissa, Venus, diu,
Rursus bella moves? Parce, precor, precor.
Non sum qualis eram bonæ
Sub regno Cinaræ. Desine, dulcium
Mater sæva Cupidinum,
Circa lustra decem flectere mollibus
Iam durum imperiis. Abi,
Quo blandæ iuvenum te revocant preces.
Tempestivius in [domum]
Pauli, purpureis ales oloribus,
Comissabere Maximi,
Si torrere iecur quæris idoneum.
Namque et nobilis et decens,
Et pro sollicitis non tacitus reis,
Et centum puer artium,
Late signa feret militiæ tuæ:
Et, quandoque potentior
Largis muneribus riserit æmuli,
Albanos prope te lacus
Ponet marmoream, sub trabe Cypria.
Illic plurima naribus
Duces thura, lyræque et Berecyntiæ
Delectabere tibiæ
Mixtis carminibus, non sine fistula.
Illic bis pueri die
Numen, cum teneris virginibus, tuum
Laudantes, pede candido
In morem Salium ter quatient humum.
Me nec femina, nec puer
Iam, nec spes animi credula mutui,
Nec certare iuvat mero,
Nec vincire novis tempora floribus.
Sed cur, heu! Ligurine, cur
Manat rara meas lacryma per genas?
Cur facunda parum decoro
Inter verba cadit lingua silentio?
Nocturnis ego somniis
Iam captum teneo; iam volucrem sequor
Te per gramina Martii
Campi; te per aquas, dure, volubiles.

Ode II. *Ad Antonium Iulum.*

Pindarum quisquis studet æmulari, Iule, ceratis ope Dædalea
Nititur pennis, vitreo daturus
Nomina ponto.
Monte decurrens velut amnis, imbres
Quem super notas aluere ripas,
Fervet, immensusque ruit profundo
Pindarus ore,
Laurea donandus Apollinari,
Seu per audaces nova dithyrambos
Verba devolvit, numerisque fertur
Lege solutis;
Seu deos, regesve canit, deorum
Sanguinem, per quos cecidere iusta
Morte Centauri, cecidit tremendæ
Flamma Chimæræ;
Sive, quos Elea domum reducit
Palma cœlestes, pugilemve equumve
Dicit, et centum potiore signis
Munere donat;
Flebili sponsæ iuvenemve raptum
Plorat; et vires animumque mores-
que aureos educit in astra, nigro-
que invidet Orco.
Multa Dircæum levat aura cycnum,
Tendit, Antoni, quoties in altos
Nubium tractus: ego, apis Matinæ
More modoque
Grata carpentis thyma per laborem
Plurimum, circa nemus uvidique
Tiburis ripas operosa parvus
Carmina fingo.
Concines maiore poeta plectro
Cæsarem, quandoque trahet feroces
Per Sacrum clivum, merita decorus
Fronde, Sicambros;
Quo nihil maius meliusve terris
Fata donavere bonique divi,
Nec dabunt, quamvis redeant in aurum
Tempora priscum.
Concines lætosque dies, et urbis
Publicum ludum, super impetrato
Fortis Augusti reditu, forumque
Litibus orbum.
Tum meæ (si quid loquar audiendum)
Vocis accedet bona pars; et, o Sol
Pulcher! o laudande! canam, recepto
Cæsare felix.
Tuque dum procedis, *Io Triumphe!*

Non semel dicemus, *Io Triumphe!*
Civitas omnis; dabimusque divis
Thura benignis.
To decem tauri totidemque vaccæ,
Me tener solvet vitulus, relicta
Matre, qui largis iuvenescit herbis
In mea vota,
Fronte curvatos imitatus ignes
Tertium lunæ referentis ortum,
Qua notam duxit, niveus videri,
Cætera fulvus.

Ode III. *Ad Melpomenen.*

Quem tu, Melpomene, semel
Nascentem placido lumine videris,
Illum non labor Isthmius
Clarabit pugilem, non equus impiger
Curru ducet Achaico
Victorem; neque res bellica Deliis
Ornatum foliis ducem,
Quod regum tumidas contuderit minas,
Ostendet Capitolio:
Sed quæ Tibur aquæ fertile præfluunt,
Et spissæ nemorum comæ,
Fingent Æolio carmine nobilem.
Romæ, principis urbium,
Dignatur soboles inter amabiles
Vatum ponere me choros;
Et iam dente minus mordeor invido.
O, testudinis aureæ
Dulcem quæ strepitum, Pieri, temperas!
O mutis quoque piscibus
Donatura cycni, si libeat, sonum!
Totum muneris hoc tui est,
Quod monstror digito prætereuntium
Romanæ fidicen lyræ:
Quod spiro et placeo, (si placeo) tuum est.

Ode IV.

Qualem ministrum fulminis alitem
(Cui rex deorum regnum in aves vagas
Permisit, expertus fidelem
Iupiter in Ganymede flavo)
Olim iuventas et patrius vigor
Nido laborum propulit inscium,
Vernique, iam nimbis remotis,
Insolitos docuere nisus
Venti paventem; mox in ovilia
Demisit hostem vividus impetus;
Nunc in reluctantes dracones
Egit amor dapis atque pugnæ:
Qualemve lætis caprea pascuis
Intenta, fulvæ matris ab ubere
Iam lacte depulsum leonem,
Dente novo peritura, vidit:
Videre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem Vindelici; quibus
Mos unde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarmet, quærere distuli
(Nec scire fas est omnia): sed diu
Lateque victrices, catervæ,
Consiliis iuvenis revictæ,
Sensere, quid mens rite, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posset, quid Augusti paternus
In pueros animus Nerones.
Fortes creantur fortibus et bonis:
Est in iuvencis, est in equis, patrum
Virtus; nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam:
Doctrina sed vim promovet insitam,
Rectique cultus pectora roborant:
Utcumque defecere mores,
Indecorant bene nata culpæ.
Quid debeas, o Roma, Neronibus,
Testis Metaurum flumen et Asdrubal
Devictus, et pulcher fugatis
Ille dies Latio tenebris,
Qui primus alma risit adorea,
Dirus per urbes Afer ut Italas,
Ceu flamma per tædas, vel Eurus
Per Siculas equitavit undas.
Post hoc, secundis usque laboribus
Romana pubes crevit; et impio
Vastata Pœnorum tumultu,
Fana deos habuere rectos:
Dixitque tandem perfidus Hannibal:
Cervi, luporum præda rapacium,
Sectamur ultro, quos opimus
Fallere et effugere est triumphus.
Gens, quæ, cremato fortis ab Ilio,
Iactata Tuscis æquoribus sacra,
Natosque maturosque patres,
Pertulit Ausonias ad urbes,
Duris ut ilex tonsa bipennibus
Nigræ feraci frondis in Algido
Per damna, per cædes, ab ipso
Ducit opes animumque ferro.
Non Hydra secto corpore firmior
Vinci dolentem crevit in Herculem;
Monstrumve submisere Colchi
Maius, Echioniæve Thebæ.
Merses profundo, pulchrior evenit:
Luctere, multa proruet integrum
Cum laude victorem, geretque
Prœlia coniugibus loquenda.
Carthagini iam non ego nuntios
Mittam superbos: occidit, occidit
Spes omnis, et fortuna nostri
Nominis, Asdrubale interemto.
Nil Claudiæ non perficient manus,
Quas et benigno numine Iupiter
Defendit, et curæ sagaces
Expediunt per acuta belli.

Ode V. *Ad Augustum.*

Divis orte bonis, optime Romulæ
Custos gentis, abes iam nimium diu:
Maturum reditum pollicitus Patrum
Sancto concilio, redi.
Lucem redde tuæ, dux bone, patriæ;
Instar veris enim vultus ubi tuus
Affulsit, populo gratior it dies,
Et soles melius nitent.
Ut mater iuvenem, quem Notus invido
Flatu, Carpathii trans maris æquora
Cunctantem spatio longius annuo,
Dulci distinet a domo,
Votis ominibusque et precibus vocat,
Curvo nec faciem litore dimovet;
Sic desideriis icta fidelibus
Quærit patria Cæsarem.
Tutus bos etenim rura perambulat;
Nutrit rura Ceres, almaque Faustitas;
Pacatum volitant per mare navitæ;
Culpari metuit Fides;
Nullis polluitur casta domus stupris;

Mos et lex maculosum edomuit nefas;
Laudantur simili prole puerperæ;
Culpam Pœna premit comes.
Quis Parthum paveat? quis gelidum Scythen?
Quis, Germania quos horrida parturit
Fetus, incolumi Cæsare? quis feræ
Bellum curet Iberiæ?
Condit quisque diem collibus in suis,
Et vitem viduas ducit ad arbores;
Hinc ad vina redit lætus, et alteris
Te mensis adhibet deum:
Te multa prece, te prosequitur mero
Defuso pateris; et Laribus tuum
Miscet numen, uti Græcia Castoris
Et magni memor Herculis.
Longas o utinam, dux bone, ferias
Præstes Hesperiæ, dicimus integro
Sicci mane die, dicimus uvidi,
Cum sol Oceano subest.

Ode VI. *Ad Apollinem.*

Dive, quem proles Niobea magnæ
Vindicem linguæ, Tityosque raptor
Sensit, et Troiæ prope victor altæ
Phthius Achilles,
Cæteris maior, tibi miles impar;
Filius quamquam Thetidos marinæ
Dardanas turres quateret tremenda
Cuspide pugnax.
Ille, mordaci velut icta ferro
Pinus, aut impulsa cupressus Euro,
Procidit late, posuitque collum in
Pulvere Teucro.
Ille non, inclusus equo Minervæ
Sacra mentito, male feriatos
Troas et lætam Priami choreis
Falleret aulam;
Sed palam captis gravis (heu nefas! heu!)
Nescios fari pueros Achivis
Ureret flammis, etiam [latentem]
Matris in alvo:
Ni tuis victus Venerisque gratæ
Vocibus, divûm Pater annuisset
Rebus Æneæ potiore ductos
Alite muros.
Doctor argutæ fidicen Thaliæ,
Phœbe, qui Xantho lavis amne crines,
Dauniæ defende decus Camœnæ,
Levis Agyieu.
Spiritum Phœbus mihi, Phœbus artem
Carminis nomenque dedit poetæ.
Virginum primæ, puerique claris
Patribus orti,
Deliæ tutela deæ, fugaces
Lyncas et cervos cohibentis arcu,
Lesbium servate pedem, meique
Pollicis ictum;
Rite Latonæ puerum canentes,
Rite crescentem face Noctilucam
Prosperam frugum, celeremque pronos
Volvere menses.
Nupta iam dices, Ego dîs amicum,
Sæculo festas referente luces,
Reddidi carmen, docilis modorum
Vatis Horatî.

Ode VII. *Ad Torquatum.*

Diffugere nives; redeunt iam gramina campis,
Arboribusque comæ:
Mutat terra vices, et decrescentia ripas
Flumina prætereunt:
Gratia cum Nymphis geminisque sororibus audet
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet annus, et almum
Quæ rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: ver proterit æstas,
Interitura, simul
Pomifer auctumnus fruges effuderit; et mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant cœlestia lunæ:
Nos, ubi decidimus
Quo pius Æneas, quo dives Tullus et Ancus,
Pulvis et umbra sumus.
Quis scit, an adiiciant hodiernæ crastina summæ
Tempora dî superi?
Cuncta manus avidas fugient hæredis, amico
Quæ dederis animo.
Cum semel occideris, et de te splendida Minos
Fecerit arbitria;
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas:
Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum;
Nec Lethæa valet Theseus abrumpere caro
Vincula Pirithoo.

Ode VIII. *Ad C. Marcium Censorinum.*

Donarem pateras grataque commodus,
Censorine, meis æra sodalibus;
Donarem tripodas, præmia fortium
Graiorum; neque tu pessima munerum
Ferres, divite me scilicet artium
Quas aut Parrhasius protulit, aut Scopas;
Hic saxo, liquidis ille coloribus,
Sollers nunc hominem ponere, nunc deum.
Sed non hæc mihi vis; nec tibi talium
Res est aut animus deliciarum egens.
Gaudes carminibus: carmina possumus
Donare, et pretium dicere [muneri.]
Non incisa notis marmora publicis,
Per quæ spiritus et vita redit bonis
Post mortem ducibus; non celeres fugæ,
Reiectæque retrorsum Hannibalis minæ;
Non incendia Carthaginis impiæ,
Eius, qui domita nomen ab Africa
Lucratus rediit, clarius indicant
Laudes, quam Calabræ Pierides: neque,
Si chartæ sileant quod bene feceris,
Mercedem tuleris. Quid foret Iliæ
Mavortisque puer, si taciturnitas
Obstaret meritis invida Romuli?
Ereptum Stygiis fluctibus Æacum
Virtus et favor et lingua potentium
Vatum divitibus consecrat insulis.
Dignum laude virum Musa vetat mori;
Cœlo Musa beat. Sic Iovis interest
Optatis epulis impiger Hercules:
Clarum, Tyndaridæ, sidus, ab infimis
Quassas eripiunt æquoribus rates:
Ornatus viridi tempora pampino,
Liber vota bonos ducit ad exitus.

Ode IX. *Ad Lollium.*

Ne forte credas interitura, quæ
Longe sonantem natus ad Aufidum,
Non ante vulgatas per artes,
Verba loquor socianda chordis:
Non, si priores Mæonius tenet

Sedes Homerus, Pindaricæ latent,
Ceæque et Alcæi minaces,
Stesichorique graves Camœnæ:
Nec, si quid olim lusit Anacreon,
Delevit ætas: spirat adhuc amor,
Vivuntque commissi calores
Æoliæ fidibus puellæ.
Non sola comtos arsit adulteri
Crines, et aurum vestibus illitum
Mirata, regalesque cultus,
Et comites, Helene Lacæna;
Primusve Teucer tela Cydonio
Direxit arcu: non semel Ilios
Vexata: non pugnavit ingens
Idomeneus Sthenelusve solus
Dicenda Musis prœlia; non ferox
Hector, vel acer Deiphobus, graves
Excepit ictus pro pudicis
Coniugibus puerisque primus.
Vixere fortes ante Agamemnona
Multi; sed omnes illacrymabiles
Urgentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.
Paulum sepultæ distat inertiæ
Celata virtus. Non ego te meis
Chartis inornatum silebo,
Totve tuos patiar labores
Impune, Lolli, carpere lividas
Obliviones. Est animus tibi
Rerumque prudens, et secundis
Temporibus dubiisque rectus;
Vindex avaræ fraudis, et abstinens
Ducentis ad se cuncta pecuniæ;
Consulque non unius anni,
Sed quoties bonus atque fidus
Iudex honestum prætulit utili, et
Reiecit alto dona nocentium
Vultu, et per obstantes catervas
Explicuit sua victor arma.
Non possidentem multa vocaveris
Recte beatum; rectius occupat
Nomen beati, qui deorum
Muneribus sapienter uti,
Duramque callet pauperiem pati;
Peiusque leto flagitium timet;
Non ille pro caris amicis
Aut patria timidus perire.

Ode X. *Ad Ligurinum.*

O crudelis adhuc, et Veneris muneribus potens,
Insperata tuæ cum veniet pluma superbiæ,
Et, quæ nunc humeris involitant, deciderint comæ,
Nunc et qui color est puniceæ flore prior rosæ,
Mutatus Ligurinum in faciem verterit hispidam;
Dices, Heu! (quoties te in speculo videris alterum)
Quæ mens est hodie, cur eadem non puero fuit?
Vel cur his animis incolumes non redeunt genæ?

Ode XI. *Ad Phillidem.*

Est mihi nonum superantis annum
Plenus Albani cadus; est in horto,
Phylli, nectendis apium coronis;
Est hederæ vis
Multa, qua crines religata fulges:
Ridet argento domus: ara castis
Vincta verbenis avet immolato
Spargier agno:
Cuncta festinat manus: huc et illuc
Cursitant mixtæ pueris puellæ:
Sordidum flammæ trepidant rotantes
Vertice fumum.
Ut tamen noris quibus advoceris
Gaudiis; Idus tibi sunt agendæ,
Qui dies mensem Veneris marinæ
Findit Aprilem;
Iure sollemnis mihi, sanctiorque
Pæne natali proprio; quod ex hac
Luce Mæcenas meus affluentes
Ordinat annos.
Telephum, quem tu petis, occupavit
(Non tuæ sortis iuvenem) puella
Dives et lasciva, tenetque grata
Compede vinctum.
Terret ambustus Phaethon avaras
Spes; et exemplum grave prælabilis
Pegasus, terrenum equitem gravatus
Bellerophonten;
Semper ut te digna sequare, et, ultra
Quam licet, sperare nefas putando,
Disparem vites. Age iam, meorum
Finis amorum,
(Non enim posthac alia calebo
Femina) condisce modos, amanda
Voce quos reddas: minuentur atræ
Carmine curæ.

Ode XII. *Ad Virgilium.*

Iam veris comites, quæ mare temperant,
Impellunt animæ lintea Thraciæ:
Iam nec prata rigent, nec fluvii strepunt
Hiberna nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
Infelix avis, et Cecropiæ domus
Æternum opprobrium, quod male barbaras
Regum est ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Custodes ovium carmina fistula,
Delectantque deum, cui pecus et nigri
Colles Arcadiæ placent.
Adduxere sitim tempora, Virgili:
Sed pressum Calibus ducere Liberum
Si gestis, iuvenum nobilium cliens,
Nardo vina merebere.
Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpiciis accubat horreis,
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax;
Ad quæ si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni: non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis,
Plena dives ut in domo.
Verum pone moras, et studium lucri;
Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem:
Dulce est desipere in loco.

Ode XIII. *In Lycen.*

Audivere, Lyce, di mea vota, di
Audivere, Lyce: fis anus, et tamen
Vis formosa videri,
Ludisque et bibis impudens,
Et cantu tremulo pota Cupidinem
Lentum solicitas. Ille virentis et
Doctæ psallere Chiæ
Pulchris excubat in genis.
Importunus enim transvolat aridas
Quercus, et refugit te, quia luridi
Dentes te, quia rugæ

Turpent, et capitis nives;
Nec Coæ referunt iam tibi purpuræ,
Nec clari lapides tempora, quæ semel
Notis condita fastis
Inclusit volucris dies.
Quo fugit Venus? heu! quove color, dicens
Quo motus? quid habes illius, illius,
Quæ spirabat amores,
Quæ me surpuerat mihi?
Felix post Cinaram, notaque et artium
Gratarum, facies? sed Cinaræ breves
Annos fata dederunt,
Servatura diu parem
Cornicis vetulæ temporibus Lycen;
Possent ut iuvenes visere fervidi,
Multo non sine risu,
Dilapsam in cineres facem.

Ode XIV. *Ad Augustum.*

Quæ cura Patrum, quæve Quiritium,
Plenis honorum muneribus tuas,
Auguste, virtutes in ævum
Per titulos memoresque fastos
Æternet? O, qua sol habitabiles
Illustrat oras, maxime principum;
Quem legis expertes Latinæ
Vindelici didicere nuper,
Quid Marte posses: milite nam tuo
Drusus Genaunos, implacidum genus,
Brencosque veloces, et arces
Alpibus impositas tremendis
Deiecit acer plus vice simplici.
Maior Neronum mox grave prœlium
Commisit, immanesque Rhætos
Auspiciis pepulit secundis;
Spectandus in certamine Martio,
Devota morti pectora liberæ
Quantis fatigaret ruinis;
Indomitas prope qualis undas
Exercet Auster, Pleiadum choro
Scindente nubes, impiger hostium
Vexare turmas, et frementem
Mittere equum medios per ignes.
Sic tauriformis volvitur Aufidus,
Qui regna Dauni præluit Appuli,
Cum sævit, horrendamque cultis
Diluviem meditatur agris;
Ut barbarorum Claudius agmina
Ferrata vasto diruit impetu,
Primosque et extremos metendo,
Stravit humum, sine clade victor;
Te copias, te consilium et tuos
Præbente divos; nam tibi, quo die
Portus Alexandrea supplex
Et vacuam patefecit aulam,
Fortuna, lustro prospera tertio,
Belli secundos reddidit exitus,
Laudemque et optatum peractis
Imperiis decus arrogavit.
Te Cantaber non ante domabilis,
Medusque, et Indus, te profugus Scythes
Miratur, o tutela præsens
Italiæ dominæque Romæ!
Te, fontium qui celat origines,
Nilusque, et Ister, te rapidus Tigris,
Te belluosus qui remotis
Obstrepit Oceanus Britannis,
Te non paventis funera Galliæ
Duræque tellus audit Iberiæ:
Te cæde gaudentes Sicambri
Compositis venerantur armis.

Ode XV. *Augusti Laudes.*

Phœbus volentem prœlia me loqui,
Victas et urbes, increpuit lyra,
Ne parva Tyrrhenum per æquor
Vela darem. Tua, Cæsar, ætas
Fruges et agris rettulit uberes,
Et signa nostro restituit Iovi,
Derepta Parthorum superbis
Postibus, et vacuum duellis
Ianum Quirini clausit, et, ordinem
Rectum evaganti, frœna licentiæ
Iniecit, emovitque culpas,
Et veteres revocavit artes;
Per quas Latinum nomen et Italæ
Crevere vires, famaque et imperi
Porrecta maiestas ad ortum
Solis ab Hesperio cubili.
Custode rerum Cæsare, non furor
Civilis aut vis eximet otium;
Non ira, quæ procudit enses,
Et miseras inimicat urbes.
Non, qui profundum Danubium bibunt,
Edicta rumpent Iulia, non Getæ,
Non Seres, infidive Persæ,
Non Tanain prope flumen orti.
Nosque et profestis lucibus et sacris,
Inter iocosi munera Liberi,
Cum prole matronisque nostris,
Rite deos prius apprecati,
Virtute functos, more patrum, duces,
Lydis remixto carmine tibiis,
Troiamque et Anchisen et almæ
Progeniem Veneris canemus.

Epodon Liber

Ode I. *Ad Mæcenatem.*

Ibis Liburnis inter alta navium,
Amice, propugnacula,
Paratus omne Cæsaris periculum
Subire, Mæcenas, tuo.
Quid nos, quibus te vita si superstite
Iucunda; si contra, gravis?
Utrumne iussi persequemur otium,
Non dulce, ni tecum simul?
An hunc laborem mente laturi, decet
Qua ferre non molles viros?
Feremus; et te vel per Alpium iuga,
Inhospitalem et Caucasum,
Vel Occidentis usque ad ultimum sinum,
Forti sequemur pectore.
Roges, tuum labore quid iuvem meo,
Imbellis ac firmus parum?
Comes minore sum futurus in metu,
Qui maior absentes habet:
Ut assidens implumibus pullis avis
Serpentium allapsus timet
Magis relictis; non, ut adsit, auxilii
Latura plus præsentibus.
Libenter hoc et omne militabitur
Bellum in tuæ spem gratiæ;
Non ut iuvencis illigata pluribus
Aratra nitantur meis,
Pecusve Calabris ante sidus fervidum,
Lucana mutet pascua;
Nec ut superni villa candens Tusculi

Circum tangat mœnia.
Satis superque me benignitas tua
Ditavit: haud paravero,
Quod aut, avarus ut Chremes, terra premam,
Discinctus aut perdam ut nepos.

ODE II.

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bubus exercet suis,
Solutus omni fœnore;
Neque excitatur classico miles truci;
Neque horret iratum mare;
Forumque vitat, et superba civium
Potentiorum limina.
Ergo aut adulta vitium propagine
Altas maritat populos,
Inutilesque falce ramos amputans,
Feliciores inserit;
Aut in reducta valle mugientium
Prospectat errantes greges;
Aut pressa puris mella condit amphoris;
Aut tondet infirmas oves;
Vel, cum decorum mitibus pomis caput
Autumnus arvis extulit,
Ut gaudet insitiva decerpens pira,
Certantem et uvam purpurae;
Qua muneretur te, Priape, et te, pater
Silvane, tutor finium!
Libet iacere modo sub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine.
Labuntur altis interim ripis aquæ;
Queruntur in silvis aves;
Fontesque lymphis obstrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.
At, cum tonantis annus hibernus Iovis
Imbres nivesque comparat;
Aut trudit acres hinc et hinc multa cane
Apros in obstantes plagas;
Aut amite levi rara tendit retia,
Turdis edacibus dolos;
Pavidumque leporem, et advenam laqueo gruem,
Iucunda captat praemia.
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Haec inter obliviscitur?
Quod si pudica mulier in partem iuvet
Domum atque dulces liberos,
(Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli)
Sacrum et vetustis exstruat lignis focum
Lassi sub adventum viri;
Claudensque textis cratibus laetum pecus,
Distenta siccet ubera;
Et horna dulci vina promens dolio,
Dapes inemtas apparet;
Non me Lucrina iuverint conchylia,
Magisve rhombus, aut scari,
Si quos Eois intonata fluctibus
Hiems ad hoc vertat mare:
Non Afra avis descendat in ventrem meum,
Non attagen Ionicus
Iucundior, quam lecta de pinguissimis
Oliva ramis arborum,
Aut herba lapathi prata amantis, et gravi
Malvae salubres corpori,
Vel agna festis caesa Terminalibus,
Vel haedus ereptus lupo.
Has inter epulas, ut iuvat pastas oves
Videre properantes domum!
Videre fessos vomerem inversum boves,
Collo trahentes languido!
Positosque vernas, ditis examen domus,
Circum renidentes Lares!
Haec ubi locutus fœnerator Alfius,
Iamiam futurus rusticus,
Omnem redegit Idibus pecuniam;
Quaerit Calendis ponere.

ODE III. *Ad Maecenatem.*

Parentis olim si quis impia manu
Senile guttur fregerit,
Edit cicutis allium nocentius.
O dura messorum ilia!
Quid hoc veneni saevit in praecordiis?
Num viperinus his cruor
Incoctus herbis me fefellit? an malas
Canidia tractavit dapes?
Ut Argonautas praeter omnes candidum
Medea mirata est ducem,
Ignota tauris illigaturum iuga,
Perunxit hoc Iasonem:
Hoc delibutis ulta donis pellicem,
Serpente fugit alite.
Nec tantus unquam siderum insedit vapor
Siticulosae Apuliae;
Nec munus humeris efficacis Herculis
Inarsit aestuosius.
At, si quid unquam tale concupiveris,
Iocose Maecenas, precor,
Manum puella savio opponat tuo,
Extrema et in sponda cubet.

ODE IV. *In Menam.*

Lupis et agnis quanta sortito obtigit,
Tecum mihi discordia est,
Hibericis peruste funibus latus,
Et crura dura compede.
Licet superbus ambules pecunia,
Fortuna non mutat genus.
Videsne, Sacram metiente te viam
Cum bis ter ulnarum toga,
Ut ora vertat huc et huc euntium
Liberrima indignatio?
Sectus flagellis hic triumviralibus,
Praeconis ad fastidium,
Arat Falerni mille fundi iugera,
Et Appiam mannis terit?
Sedilibusque magnus in primis eques,
Othone contemto, sedet?
Quid attinet tot ora navium gravi
Rostrata duci pondere
Contra latrones atque servilem manum,
Hoc, hoc tribuno militum?

ODE V. *In Canidiam Veneficam.*

At, o deorum quidquid in caelo [regit]
Terras et humanum genus!
Quid iste fert tumultus? et quid omnium
Vultus in unum me truces?
Per liberos te (si vocata partubus
Lucina veris adfuit),
Per hoc inane purpurae decus, precor,
Per improbaturum haec Iovem,
Quid, ut noverca, me intueris, aut uti
Petita ferro belua?
Ut haec trementi questus ore constitit
Insignibus raptis puer,
Impubi corpus, quale posset impia

Mollire Thracum pectora;
Canidia, brevibus implicata viperis
Crines et incomtum caput,
Iubet sepulcris caprificos erutas,
Iubet cupressus funebres,
Et uncta turpis ova ranæ sanguine,
Plumamque nocturnæ strigis,
Herbasque, quas Iolcos atque Iberia
Mittit venenorum ferax,
Et ossa ab ore rapta ieiunæ canis,
Flammis aduri Colchicis.
At expedita Sagana, per totam domum
Spargens Avernales aquas,
Horret capillis, ut marinus, asperis,
Echinus, aut currens aper.
Abacta nulla Veia conscientia,
Ligonibus duris humum
Exhauriebat, ingemens laboribus;
Quo posset infossus puer
Longo die bis terque mutatæ dapis
Inemori spectaculo;
Cum prominerent ore, quantum exstant aqua
Suspensa mento corpora:
[Exusta] uti medulla, et aridum iecur
Amoris esset poculum;
Interminato cum semel fixæ cibo
Intabuissent pupulæ.
Non defuisse masculæ libidinis
Ariminensem Foliam,
Et otiosa credidit Neapolis,
Et omne vicinum oppidum;
Quæ sidera excantata voce Thessala,
Lunamque, cœlo deripit.
Hic irresectum sæva dente livido
Canidia rodens pollicem,
Quid dixit? aut quid tacuit? O rebus meis
Non infideles arbitræ,
Nox, et Diana quæ silentium regis,
Arcana cum fiunt sacra:
Nunc, nunc adeste: nunc in hostiles domos
Iram atque numen vertite:
Formidolosæ dum latent silvis feræ,
Dulci sopore languidæ,
Senem (quod omnes rideant) adulterum
Latrent Suburanæ canes,
Nardo perunctum, quale non perfectius
Meæ laborarint manus.
Quid accidit? cur dira barbaræ minus
Venena Medeæ valent,
Quibus superbam fugit ulta pellicem,
Magni Creontis filiam,
Cum palla, tabo munus imbutum, novam
Incendio nuptam abstulit?
Atqui nec herba, nec latens in asperis
Radix fefellit me locis.
Indormit unctis omnium cubilibus
Oblivione pellicum.
Ah! ah! solutus ambulat veneficæ
Scientioris carmine.
Non usitatis, Vare, potionibus,
(O multa fleturum caput!)
Ad me recurres; nec vocata mens tua
Marsis redibit vocibus:
Maius parabo, maius infundam tibi
Fastidienti poculum.
Priusque cœlum sidet inferius mari,
Tellure porrecta super,
Quam non amore sic meo flagres, uti
Bitumen atris ignibus.
Sub hæc puer, iam non, ut ante, mollibus
Lenire verbis impias;
Sed, dubius unde rumperet silentium,
Misit Thyesteas preces:
Venena magnum fas nefasque, non valent
Convertere humanam vicem.
Diris agam vos; dira detestatio
Nulla expiatur victima.
Quin, ubi perire iussus exspiravero,
Nocturnus occurram Furor,
Petamque vultus umbra curvis unguibus,
(Quæ vis Deorum est Manium)
Et, inquietis assidens præcordiis,
Pavore somnos auferam.
Vos turba vicatim hinc et hinc saxis petens
Contundet obscœnas anus;
Post, insepulta membra different lupi,
Et Esquilinæ alites:
Neque hoc parentes (heu! mihi superstites)
Effugerit spectaculum.

Ode VI. *In Cassium Severum.*

Quid immerentes hospites vexas, canis,
Ignavus adversum lupos?
Quin huc inanes, si potes, vertis minas,
Et me remorsum petis?
Nam, qualis aut Molossus, aut fulvus Lacon,
(Amica vis pastoribus)
Agam per altas aure sublata nives,
Quæcumque præcedet fera.
Tu, cum timenda voce complesti nemus,
Proiectum odoraris cibum.
Cave, cave; namque in malos asperrimus
Parata tollo cornua;
Qualis Lycambæ spretus infido gener,
Aut acer hostis Bupalo.
An, si quis atro dente me petiverit,
Inultus ut flebo puer?

Ode VII. *Ad populum romanum.*

Quo, quo scelesti ruitis? aut cur dexteris
Aptantur enses conditi?
Parumne campis atque Neptuno super
Fusum est Latini sanguinis?
Non ut superbas invidæ Carthaginis
Romanus arces ureret;
Intactus aut Britannus ut descenderet
Sacra catenatus via;
Sed ut, secundum vota Parthorum, sua
Urbs hæc periret dextera.
Neque hic lupis mos, nec fuit leonibus,
Nunquam nisi in dispar feris.
Furorne cæcus, an rapit vis acrior,
An culpa? responsum date.
Tacent; et ora pallor albus inficit;
Mentesque perculsæ stupent.
Sic est; acerba fata Romanos agunt,
Scelusque fraternæ necis;
Ut immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Ode VIII. *In Anum libidinosam.*

Rogare longo putidam te seculo,
Vires quid enervet meas!
Cum sit tibi dens ater, et rugis vetus
Frontem senectus exaret;
Hietque turpis inter aridas nates
Podex, velut crudæ bovis.
Sed incitat me pectus, et mammæ putres,

Equina quales ubera;
Venterque mollis, et femur tumentibus
Exile suris additum.
Esto beata; funus atque imagines
Ducant triumphales tuum;
Nec sit marita, quæ rotundioribus
Onusta baccis ambulet.
Quid, quod libelli Stoici inter sericos
lacere pulvillos amant?
Illiterati num minus nervi rigent?
Minusve languet fascinum?
Quod ut superbo provoces ab inguine,
Ore allaborandum est tibi.

Ode IX. *Ad Mæcenatem.*

Quando repostum Cæcubum ad festas dapes,
Victore lætus Cæsare,
Tecum sub alta (sic Iovi gratum) domo,
Beate Mæcenas, bibam,
Sonante mixtum tibiis carmen lyra,
Hac Dorium, illis Barbarum?
Ut nuper, actus cum freto Neptunius
Dux fugit, ustis navibus,
Minatus Urbi vincla, quæ detraxerat
Servis amicus perfidis.
Romanus, eheu! (posteri negabitis)
Emancipatus feminæ,
Fert vallum et arma miles, et spadonibus
Servire rugosis potest:
Interque signa turpe militaria
Sol adspicit conopium.
Ad hoc frementes, verterunt bis mille equos
Galli, canentes Cæsarem;
Hostiliumque navium portu latent
Puppes sinistrorsum citæ.
Io triumphe! tu moraris aureos
Currus, et intactas boves?
Io triumphe! nec Iugurthino parem
Bello reportasti ducem,
Neque Africano, cui super Carthaginem
Virtus sepulcrum condidit.
Terra marique victus, hostis punico
Lugubre mutavit sagum:
Aut ille centum nobilem Cretam urbibus,
(Ventis iturus non suis)
Exercitatas aut petit Syrtes Noto;
Aut fertur incerto mari.
Capaciores affer huc, puer, scyphos,
Et Chia vina, aut Lesbia;
Vel, quod fluentem nauseam coerceat,
Metire nobis Cæcubum.
Curam metumque Cæsaris rerum iuvat
Dulci Lyæo solvere.

Ode X. *In Mævium poetam.*

Mala soluta navis exit alite,
Ferens olentem Mævium.
Ut horridis utrumque verberes latus,
Auster, memento fluctibus;
Niger rudentes Eurus, inverso mari,
Fractosque remos, differat;
Insurgat Aquilo, quantus altis montibus
Frangit trementes ilices;
Nec sidus atra nocte amicum appareat,
Qua tristis Orion cadit;
Quietiore nec feratur æquore,
Quam Graia victorum manus,
Cum Pallas usto vertit iram ab Ilio
In impiam Aiacis ratem.
O quantus instat navitis sudor tuis,
Tibique pallor luteus,
Et illa non virilis eiulatio,
Preces et aversum ad Iovem;
Ionius udo cum remugiens sinus
Noto carinam ruperit!
Opima quod si præda curvo litore
Porrecta mergos iuveris;
Libidinosus immolabitur caper,
Et agna, Tempestatibus.

Ode XI. *Ad Pectium.*

Pecti, nihil me, sicut antea, iuvat
Scribere versiculos amore perculsum gravi;
Amore, qui me, præter omnes, expetit
Mollibus in pueris aut in puellis urere.
Hic tertius December, ex quo destiti
Inachia furere, silvis honorem decutit.
Heu me! per Urbem (nam pudet tanti mali)
Fabula quanta fui! conviviorum et pœnitet,
In queis amantem et languor et silentium
Arguit, et latere petitus imo spiritus.
Contrane lucrum nil valere candidum
Pauperis ingenium? querebar applorans tibi;
Simul calentis inverecundus deus
Fervidiora mero arcana promorat loco.
Quod si meis inæstuat præcordiis
Libera bilis, ut hæc ingrata ventis dividat
Fomenta, vulnus nil malum levantia;
Desinet imparibus certare submotus pudor.
Ubi hæc severus, te palam, laudaveram,
Iussus abire domum, ferebar incerto pede
Ad non amicos (heu!) mihi postes, et (heu!)
Limina dura, quibus lumbos et infregi latus.
Nunc, gloriantis quamlibet mulierculam
Vincere mollitia, amor Lycisci me tenet;
Unde expedire non amicorum queant
Libera consilia, nec contumeliæ graves;
Sed alius ardor aut puellæ candidæ,
Aut teretis pueri, longam renodantis comam.

Ode XII. *In Anum libidinosam.*

Quid tibi vis, mulier nigris dignissima barris?
Munera cur mihi, quidve tabellas
Mittis, nec firmo iuveni, neque naris obesæ?
Namque sagacius unus odoror,
Polypus, an gravis hirsutis cubet hircus in alis,
Quam canis acer, ubi lateat sus.
Quis sudor victis, et quam malus undique membris
Crescit odor! cum pene soluto
Indomitam properat rabiem sedare; nec illi
Iam manet humida creta, colorque
Stercore fucatus crocodili; iamque subando
Tenta cubilia, tectaque rumpit;
Vel mea cum sævis agitat fastidia verbis;
Inachia langues minus, ac me:
Inachiam ter nocte potes, mihi semper ad unum
Mollis opus: pereat male, quæ te
Lesbia, quærenti taurum, monstravit inertem;
Cum mihi Cous adesset Amyntas,
Cuius in indomito constantior inguine nervus,
Quam nova collibus arbor inhæret.
Muricibus Tyriis iteratæ vellera lanæ
Cui properabantur? Tibi: nempe
Ne foret æquales inter conviva, magis quem
Diligeret mulier sua, quam te.
O ego infelix, quam tu fugis, ut pavet acres
Agna lupos, capreæque leones.

Ode XIII. *Ad Amicos.*

Horrida tempestas cœlum contraxit, et imbres
Nivesque deducunt Iovem; nunc mare, nunc silvæ,
Threicio Aquilone sonant: rapiamus, amici,
Occasionem de die; dumque virent genua,
Et decet, obducta solvatur fronte senectus.
Tu vina Torquato move consule pressa meo.
Cætera mitte loqui: deus hæc fortasse benigna
Reducet in sedem vice. Nunc et Achæmenio
Perfundi nardo iuvat, et fide Cyllenea
Levare diris pectora sollicitudinibus;
Nobilis ut grandi cecinit Centaurus alumno;
Invicte mortalis, dea nate puer Thetide,
Te manet Assaraci tellus, quam frigida parvi
Findunt Scamandri flumina, lubricus et Simois;
Unde tibi reditum certo subtemine Parcæ
Rupere; nec mater domum cærula te revehet.
Illic omne malum vino cantuque levato,
Deformis ægrimoniæ dulcibus alloquiis.

Ode XIV. *Ad Mæcenatem.*

Mollis inertia cur tantam diffuderit imis
Oblivionem sensibus,
Pocula Lethæos ut si ducentia somnos
Arente fauce traxerim,
Candide Mæcenas, occidis sæpe rogando:
Deus, deus nam me vetat
Inceptos, olim promissum carmen, iambos
Ad umbilicum adducere.
Non aliter Samio dicunt arsisse Bathyllo
Anacreonta Teium;
Qui persæpe cava testudine flevit amorem,
Non elaboratum ad pedem.
Ureris ipse miser; quod si non pulchrior ignis
Accendit obsessam Ilion,
Gaude sorte tua; me libertina, nec uno
Contenta, Phryne macerat.

Ode XV. *Ad Neæram, amicam.*

Nox erat, et cœlo fulgebat luna sereno
Inter minora sidera,
Cum tu, magnorum numen læsura deorum,
In verba iurabas mea,
Arctius atque hedera procera adstringitur ilex,
Lentis adhærens brachiis;
Dum pecori lupus, et nautis infestus Orion
Turbaret hibernum mare,
Intonsosque agitaret Apollinis aura capillos,
Fore hunc amorem mutuum.
O dolitura mea multum virtute, Neæra!
Nam, si quid in Flacco viri est,
Non feret assiduas potiori te dare noctes,
Et quæret iratus parem;
Nec semel offensæ cedet constantia formæ,
Si certus intrarit dolor.
At tu, quicumque es felicior, atque meo nunc
Superbus incedis malo,
Sis pecore et multa dives tellure licebit,
Tibique Pactolus fluat,
Nec te Pythagoræ fallant arcana renati,
Formaque vincas Nirea;
Eheu! translatos alio mœrebis amores:
Ast ego vicissim risero.

Ode XVI. *Ad Populum Romanum.*

Altera iam teritur bellis civilibus ætas,
Suis et ipsa Roma viribus ruit.
Quam neque finitimi valuerunt perdere Marsi,
Minacis aut Etrusca Porsenæ manus,
Æmula nec virtus Capuæ, nec Spartacus acer,
Novisque rebus infidelis Allobrox;
Nec fera cærulea domuit Germania pube,
Parentibusque abominatus Hannibal;
Impia perdemus devoti sanguinis ætas;
Ferisque rursus occupabitur solum.
Barbarus, heu! cineres insistet victor, et Urbem
Eques sonante verberabit ungula;
Quæque carent ventis et solibus ossa Quirini,
(Nefas videre) dissipabit insolens!
Forte, quid expediat, communiter, aut melior pars,
Malis carere quæritis laboribus.
Nulla sit hac potior sententia: Phocæorum
Velut profugit exsecrata civitas,
Agros atque lares patrios, habitandaque fana
Apris reliquit et rapacibus lupis;
Ire, pedes quocumque ferent, quocumque per undas
Notus vocabit, aut protervus Africus.
Sic placet? an melius quis habet suadere? secunda
Ratem occupare quid moramur alite?
Sed iuremus in hæc: Simul imis saxa renarint
Vadis levata, ne redire sit nefas;
Neu conversa domum pigeat dare lintea, quando
Padus Matina laverit cacumina,
Aut mare seu celsus procurrerit Apeninus,
Novaque monstra iunxerit libidine
Mirus amor: iuvet ut tigres subsidere cervis,
Adulteretur et columba miluo;
Credula nec ravos timeant armenta leones;
Ametque salsa levis hircus æquora.
Hæc, et quæ poterunt reditus abscindere dulces,
Eamus omnis exsecrata civitas,
Aut pars indocili melior grege; mollis et exspes
Inominata perprimat cubilia.
Vos, quibus est virtus, muliebrem tollite luctum,
Etrusca præter et volate litora.
Nos manet Oceanus circumvagus: arva, beata
Petamus arva, divites et insulas;
Reddit ubi Cererem tellus inarata quotannis,
Et imputata floret usque vinea,
Germinat et unquam fallentis termes olivæ,
Suamque pulla ficus ornat arborem;
Mella cava manant ex ilice; montibus altis
Levis crepante lympha desilit pede.
Illic iniussæ veniunt ad mulctra capellæ,
Refertque tenta grex amicus ubera;
Nec vespertinus circumgemit ursus ovile,
Nec intumescit alta viperis humus:
Pluraque felices mirabimur; ut neque largis
Aquosus Eurus arva radat imbribus,
Pinguia nec siccis urantur semina glebis;
Utrumque rege temperante Cœlitum.
Non huc Argoo contendit remige pinus,
Neque impudica Colchis intulit pedem;
Non huc Sidonii torserunt cornua nautæ,
Laboriosa nec cohors Ulyssei;
[Nulla nocent pecori contagia; nullius astri
Gregem æstuosa torret impotentia.]
Iupiter illa piæ secrevit litora genti,
Ut inquinavit ære tempus aureum:
Ære, dehinc ferro duravit sæcula; quorum
Piis secunda, vate me, datur fuga.

Ode XVII. *Ad Canidiam.*

Horatius

Iam iam efficaci do manus scientiæ
Supplex, et oro, regna per Proserpinæ,
Per et Dianæ non movenda numina,

Per atque libros carminum valentium
Defixa cœlo devocare sidera,
Canidia, parce vocibus tandem sacris,
Citumque retro solve, solve, turbinem.
Movit nepotem Telephus Nereium,
In quem superbus ordinarat agmina
Mysorum, et in quem tela acuta torserat.
Uxere matres Iliæ addictum feris
Alitibus atque canibus homicidam Hectorem,
Postquam, relictis mœnibus, rex procidit
(Heu!) pervicacis ad pedes Achillei.
Setosa duris exuere pellibus
Laboriosi remiges Ulyssei,
Volente Circa, membra; tunc mens, et sonus
Relapsus, atque notus in vultus honor.
Dedi satis superque pœnarum tibi,
Amata nautis multum et institoribus.
Fugit iuventas, et verecundus color
Reliquit ossa pelle amicta lurida;
Tuis capillus albus est odoribus;
Nullum a labore me reclinat otium:
Urget diem nox, et dies noctem; neque est
Levare tenta spiritu præcordia.
Ergo negatum vincor ut credam miser,
Sabella pectus increpare carmina,
Caputque Marsa dissilire nænia.
Quid amplius vis? O mare et terra! ardeo,
Quantum neque atro delibutus Hercules
Nessi cruore, nec Sicana fervida
Urens in Ætna flamma. Tu, donec cinis
Iniuriosis aridus ventis ferar,
Cales venenis officina Colchicis.
Quæ finis? aut quod me manet stipendium?
Effare: iussas cum fide pœnas luam,
Paratus expiare, seu poposceris
Centum iuvencos, sive mendaci lyra
Voles sonari: tu pudica, tu proba,
Perambulabis astra sidus aureum.
Infamis Helenæ Castor offensus vice,
Fraterque magni Castoris, victi prece,
Adempta vati reddidere lumina.
Et tu (potes nam) solve me dementia,
O nec paternis obsoleta sordibus,
Nec in sepulcris pauperum prudens anus
Novendiales dissipare pulveres.
Tibi hospitale pectus, et puræ manus;
Tuusque venter Pactumeius; et tuo
Cruore rubros obstetrix pannos lavit,
Utcumque fortis exsilis puerpera.

Canidia

Quid obseratis auribus fundis preces?
Non saxa nudis surdiora navitis
Neptunus alto tundit hibernus salo.
Inultus ut tu riseris Cotyttia
Vulgata, sacrum liberi Cupidinis?
Et, Esquilini pontifex venefici,
Impune ut Urbem nomine impleris meo?
Quid proderat ditasse Peligna anus,
Velociusve miscuisse toxicum?
Sed tardiora fata te votis manent.
Ingrata misero vita ducenda est, in hoc,
Novis ut usque suppetas doloribus.
Optat quietem Pelopis infidus pater,
Egens benignæ Tantalus semper dapis;
Optat Prometheus obligatus aliti:
Optat supremo collocare Sisyphus
In monte saxum; sed vetant leges Iovis.
Voles modo altis desilire turribus,
Modo ense pectus Norico recludere;
Frustraque vincla gutturi nectes tuo,
Fastidiosa tristis ægrimonia.
Vectabor humeris tunc ego inimicis eques;
Meæque terra cedet insolentiæ.
An, quæ movere cereas imagines
(Ut ipse nosti curiosus), et polo
Deripere lunam, vocibus possim meis,
Possim crematos excitare mortuos,
Desiderique temperare poculum;
Plorem artis in te nil habentis exitum?

Carmen Saeculare
Pro incolumitate Imperii

Phœbe, silvarumque potens Diana,
Lucidum cœli decus, o colendi
Semper et culti, date quæ precamur
Tempore [prisco;]
Quo Sibyllini monuere versus
Virgines lectas puerosque castos
Dis, quibus septem placuere colles,
Dicere carmen.
Alme Sol, curru nitido diem qui
Promis et celas, aliusque et idem
Nasceris, possis nihil urbe Roma
Visere maius.
Rite maturos aperire partus
Lenis Ilithyia, tuere matres;
Sive tu Lucina probas vocari,
Seu Genitalis.
Diva, producas sobolem, Patrumque
Prosperes decreta super iugandis
Feminis, prolisque novæ feraci
Lege marita;
Certus undenos decies per annos
Orbis ut cantus referatque ludos,
Ter die claro, totiesque grata
Nocte frequentes.
Vosque veraces cecinisse, Parcæ,
Quod semel dictum est, stabilisque rerum
Terminus servet; bona iam peractis
Iungite fata.
Fertilis frugum pecorisque tellus
Spicea donet Cererem corona:
Nutriant fetus et aquæ salubres,
Et Iovis auræ.
Condito mitis placidusque telo
Supplices audi pueros, Apollo;
Siderum regina bicornis, audi,
Luna, puellas.
Roma si vestrum est opus, Iliæque
Litus Etruscum tenuere turmæ,
Iussa pars mutare lares et urbem
Sospite cursu;
Cui per ardentem sine fraude Troiam
Castus Æneas, patriæ superstes,
Liberum munivit iter, daturus
Plura relictis;
Di, probos mores docili iuventæ,
Di, senectuti placidæ quietem,
Romulæ genti date remque prolemque, et decus omne.
Quique vos bubus veneratur albis,
Clarus Anchisæ Venerisque sanguis,
Imperet, bellante prior, iacentem
Lenis in hostem.
Iam mari terraque manus potentes
Medus Albanasque timet secures:

Iam Scythæ responsa petunt, superbi
Nuper, et Indi.
Iam Fides, et Pax, et Honos, Pudorque
Priscus, et neglecta redire Virtus
Audet; apparetque beata pleno
Copia cornu.
Augur et fulgente decorus arcu
Phœbus, acceptusque novem Camœnis,
Qui salutari levat arte fessos
Corporis artus,
Si Palatinas videt æquus [aras;]
Remque Romanam, Latiumque felix,
Alterum in lustrum, meliusque semper,
Proroget ævum.
Quæque Aventinum tenet Algidumque,
Quindecim Diana preces virorum
Curet, et votis puerorum amicas
Applicet aures.
Hæc Iovem sentire, deosque cunctos,
Spem bonam certamque domum reporto,
Doctus et Phœbi chorus et Dianæ
Dicere laudes.

Satirarum liber primus

SATIRA I. *In Avaros.*

Qui fit, Mæcenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu Ratio dederit, seu Fors obiecerit, illa
Contentus vivat? laudet diversa sequentes?
O fortunati mercatores! gravis annis
Miles ait, multo iam fractus membra labore.
Contra mercator, navim iactantibus Austris,
Militia est potior: quid enim? concurritur: horæ
Momento cita mors venit, aut victoria læta.
Agricolam laudat iuris legumque peritus,
Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat.
Ille, datis vadibus qui rure extractus in urbem est,
Solos felices viventes clamat in urbe.
Cætera de genere hoc (adeo sunt multa) loquacem
Delassare valent Fabium: ne te morer, audi,
Quo rem deducam. Si quis deus, En ego, dicat,
Iam faciam, quod vultis: eris tu, qui modo miles,
Mercator tu, consultus modo, rusticus: hinc vos,
Vos hinc, mutatis discedite partibus. Eia,
Quid statis? Nolint. Atqui licet esse beatis.
Quid causæ est, merito quin illis Iupiter ambas
Iratus buccas inflet? neque se fore posthac
Tam facilem dicat, votis ut præbeat aurem?
Præterea, ne sic, ut qui iocularia, rideus
Percurram; (quamquam ridentem dicere verum
Quid vetat? ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa velint ut discere prima)
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.
Ille, gravem duro terram qui vertit aratro,
Perfidus hic caupo, miles, nautæque per omne
Audaces mare qui currunt, hac mente laborem
Sese ferre, senes ut in otia tuta recedant,
Aiunt, cum sibi sint congesta cibaria: sicut
Parvula (nam exemplo est) magni formica laboris
Ore trahit, quodcumque potest, atque addit acervo,
Quem struit, haud ignara ac non incauta futuri:
Quæ, simul inversum contristat Aquarius annum,
Non usquam prorepit, et illis utitur ante
Quæsitis sapiens; cum te neque fervidus æstus
Dimoveat lucro, neque hiems, ignis, mare, ferrum;
Nil obstet tibi, dum ne sit te ditior alter.
Quid iuvat immensum te argenti pondus et auri
Furtim defossa timidum deponere terra?

¶ Quod si comminuas, vilem redigatur ad assem.
¶ At, ni id fit, quid habet pulchri constructus acervus?
Millia frumenti tua triverit area centum;
Non tuus hoc capiet venter plus quam meus: ut, si
Reticulum panis, venales inter, onusto
Forte vehas humero, nihilo plus accipias, quam
Qui nil portarit. Vel dic, quid referat, intra
Naturæ fines viventi, iugera centum an
Mille aret? ¶ At suave est ex magno tollere acervo.
¶ Dum ex parvo nobis tantumdem haurire relinquas,
Cur tua plus laudes cumeris granaria nostris?
Ut, tibi si sit opus liquidi non amplius urna,
Vel cyatho, et dicas, Magno de flumine mallem,
Quam ex hoc fonticulo tantumdem sumere. Eo fit,
Plenior ut si quos delectet copia iusto,
Cum ripa simul avulsos ferat Aufidus acer:
At, qui tantuli eget quanto est opus, is neque limo
Turbatam haurit aquam, neque vitam amittit in un-
At bona pars hominum, decepta cupidine falso, (dis.
Nil satis est, inquit; quia tanti, quantum habeas, sis.
Quid facias illi? iubeas mi erum esse, libenter
Quatenus id facit; ut quidam memoratur Athenis
Sordidus ac dives, populi contemnere voces
Sic solitus: Populus me sibilat; at mihi plaudo
Ipse domi, simul ac nummos contemplor in arca.
Tantalus a labris sitiens fugientia captat
Flumina. Quid rides? mutato nomine, de te
Fabula narratur. Congestis undique saccis
Indormis inhians, et tamquam parcere sacris
Cogeris, aut pictis tamquam gaudere tabellis.
Nescis quo valeat nummus? quem præbeat usum?
Panis ematur, olus, vini sextarius: adde,
Queis humana sibi doleat natura negatis.
An vigilare metu exanimem, noctesque diesque
Formidare malos fures, incendia, servos,
Ne te compilent fugientes; hoc iuvat? horum
Semper ego optarim pauperrimus esse bonorum.
At, si condoluit temptatum frigore corpus,
Aut alius casus lecto te adfixit; habes qui
Assideat, fomenta paret, medicum roget, ut te
Suscitet, ac reddat natis carisque propinquis.
Non uxor salvum te vult, non filius; omnes
Vicini oderunt, noti, pueri atque puellæ.
Miraris, cum tu argento post omnia ponas,
Si nemo præstet, quem non mercearis amorem?
An, si cognatos, nullo natura labore
Quos tibi dat, retinere velis servareque amicos;
Infelix operam perdas; ut si quis asellum
In campo doceat parentem currere frenis?
Denique sit finis quærendi; quoque habeas plus,
Pauperiem metuas minus; et finire laborem
Incipias, parto quod avebas; ne facias, quod
Ummidius quidam, (non longa est fabula) dives,
Ut metiretur nummos; ita sordidus, ut se
Non umquam servo melius vestiret; ad usque
Supremum tempus, ne se penuria victus
Opprimeret, metuebat. At hunc liberta securi
Divisit medium, fortissima Tyndaridarum.
¶ Quid mi igitur suades? ut vivam Nævius? aut sic
Ut Nomentanus? Pergis pugnantia secum
Frontibus adversis componere? Non ego, avarum
Cum veto te fieri, vappam iubeo ac nebulonem.
Est inter Tanain quiddam socerumque Viselli.
Est modus in rebus; sunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit consistere rectum.
Illuc, unde abii, redeo; nemon' ut avarus
Se probet? at potius laudet diversa sequentes?
Quodque aliena capella gerat distentius uber,
Tabescat? neque se maiori pauperiorum

Turkæ comparet? hunc atque hunc superare laborel?
Sic festinanti semper locupletior obstat:
Ut, cum carceribus missos rapit ungula currus,
Instat equis auriga suos vincentibus, illum
Præteritum temnens extremos inter euntem.
Inde fit, ut raro, qui se vixisse beatum
Dicat, et, exacto contentus tempore vitæ,
Cedat, uti conviva satur, reperire queamus.
Iam satis est: ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius addam.

SATIRA II. *In Mœchos.*

Ambubaiarum collegia, pharmacopolæ,
Mendici, mimæ, balatrones, hoc genus omne
Mœstum ac sollicitum est cautoris morte Tigelli;
Quippe benignus erat. Contra hic, ne prodigus esse
Dicatur, metuens, inopi dare nolit amico,
Frigus quo duramque famem depellere possit.
Hunc si perconteris, avi cur atque parentis
Præclaram ingrata stringat malus ingluvie rem,
Omnia conductis coemens opsonia nummis;
Sordidus atque animi quod parvi nolit haberi,
Respondet. Laudatur ab his, culpatur ab illis.
Fulfidius vappæ famam timet ac nebulonis,
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Quinas hic capiti mercedes exsecat; atque
Quanto perditior quisque est, tanto acrius urget:
Nomina sectatur, modo sumta veste virili,
Sub patribus duris, tironum. Maxime, quis non,
Iupiter, exclamat, simul atque audivit? ¶ At *in se*
Pro quæstu sumtum facit hic. ¶ Vix credere possis,
Quam sibi non sit amicus: ita ut pater ille, Terenti
Fabula quem miserum nato vixisse fugato
Inducit, non se peius cruciaverit, atque hic.
Si quis nunc quærat, Quo res hæc pertinet? Illuc:
Dum vitant stulti vitia, in contraria currunt.
Matthinus tunicis demissis ambulat, est, qui
Inguen ad obscœnum subductis usque facetus:
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum:
Nil medium est. Sunt, qui nolint tetigisse, nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste:
Contra alius nullam, nisi olente in fornice stantem.
Quidam notus homo cum exiret fornice; Macte
Virtute esto, inquit sententia dia Catonis:
Nam, simul ac venas inflavit tetra libido,
Huc iuvenes æquum est descendere, non alienas
Permolere uxores. Nolim laudarier, inquit,
Sic me, mirator cunni Cupiennius albi.
Audire est operæ pretium, procedere recte
Qui mœchis non vultis, ut omni parte laborent;
Utque illis multo corrupta dolore voluptas,
Atque hæc rara cadat, dura inter sæpe pericla.
Hic se præcipitem tecto dedit; ille flagellis
Ad mortem cæsus; fugiens hic decidit acrem
Prædonum in turbam; dedit hic pro corpore nummos;
Hunc perminxerunt calones: quin etiam illud
Accidit, ut cuidam testes caudamque salacem
Demeteret ferrum. Iure, omnes. Galba negabat.
Tutior at quanto merx est in classe secunda!
Libertinarum dico, Sallustius in quas
Non minus insanit, quam qui mœchatur: at hic, si,
Qua res, qua ratio suaderet, quaque modeste
Munifico esse licet, vellet bonus atque benignus
Esse; daret quantum satis esset, nec sibi damno
Dedecorique foret: verum hoc se amplectitur uno:
Hoc amat, hoc laudat: Matronam nullam ego tango;
Ut quondam Marsæus, amator Originis, ille,
Qui patrium mimæ donat fundumque laremque,
Nil fuerit mi, inquit, cum uxoribus unquam alienis.
Verum est cum mimis, est cum meretricibus; unde
Fama malum gravius, quam res, trahit. An tibi abunde
Personam satis est, non illud, quidquid ubique
Officit, evitare? Bonam dependere famam,
Rem patris oblimare, malum est ubicunque. Quid
est, in matrona, ancilla, peccesve togata?
Villius in Fausta Sullæ gener, hoc miser uno
Nomine deceptus, pœnas dedit usque superque
Quam satis est; pugnis cæsus, ferroque petitus;
Exclusus fore, cum Longarenus foret intus.
Huic si, mutatis verbis mala tanta videntis,
Diceret hæc animus; Quid vis tibi? numquid ego a te
Magno prognatum deposco consule cunnum,
Velatumque stola, mea cum conferbuit ira?
Quid responderet? Magno patre nata puella est.
At quanto meliora monet, pugnantiaque istis,
Dives opis natura suæ, si tu modo recte
Dispensare velis, ac non fugienda petendis
Immiscere! Tuo vitio, rerumne, labores,
Nil referre putas? Quare, ne pœniteat te,
Desine matronas sectarier, unde laboris
Plus haurire mali est, quam ex re decerpere fructus.
Nec magis huic, inter niveos viridesque lapillos
Sit licet, hoc, Cerinthe, tuo teneram est femur, aut
Rectius; atque etiam melius persæpe togatæ.
Adde huc, quod mercem sine fucis gestat; aperte,
Quod venale habet, ostendit; nec, si quid honesti est,
Iactat habetque palam, quærit quo tutior celet.
Regibus hic mos est, ubi equos mercantur; opertos
Inspiciunt; ne, si facies (ut sæpe) decora
Molli subtilis pede est, emtorem inducat hiantem;
Quod pulchræ clunes, breve quod caput, ardua cervix.
Hoc illi recte: ne corporis optima Lynceis
Contemplere oculis, Hypsæa cæcior, illa,
Quæ mala sunt, spectes. ¶ O crus! O brachia! ¶ Verum
Depygis, nasuta, brevi latere ac pede longo est.
Matronæ, præter faciem, nil cernere possis,
Cætera, ni Catia est, demissa veste tegentis.
Si interdicta petes, vallo circumdata, (nam te
Hoc facit insanum) multæ tibi tum officient res;
Custodes, lectica, cinillones, parasitæ;
Ad talos stola demissa, et circumdata palla;
Plurima, quæ invideant pure apparere tibi rem.
Altera, nil obstat: Cois tibi paene videre est,
Ut nudam; ne crure malo, ne sit pede turpi;
Metiri possis oculo latus. An tibi mavis
Insidias fieri, pretiumque avellier, ante
Quam mercem ostenti? ¶ *Leporem venator ut alta*
In nive sectetur, positum sic tangere nolit,
Cantat; et apponit, *Meus est amor huic similis: nam*
Transvolat in medio posita, et fugientia captat.
¶ Hiscine versiculis speras tibi posse dolores,
Atque æstus curasque graves, e pectore pelli?
Nonne cupidinibus statuit natura modum, quem,
Quid latura, sibi quid sit dolitura negatum,
Quærere plus prodest, et inane abscindere soldo?
Num, tibi cum fauces urit sitis, aurea quæris
Pocula? num euriens fastidis omnia præter
Pavonem rhombumque? tument tibi cum inguina,
Ancilla aut verna est præsto puer, impetus in quem
Continuo fiat, malis tentigine rumpi?
Non ego; namque parabilem amo Venerem, facilem.
¶ Illam, *Post paulo; Sed pluris; Si exierit vir;*
Gallis: hanc, Philodemus ait, sibi, quæ neque magno
Stet pretio, neque cunctetur, cum est iussa, venire:
Candida rectaque sit; munda hactenus, ut neque lenga
Nec magis alba velit, quam det natura, videri.
Hæc, ubi supposuit dextro corpus mihi lævum,

Ilia et Ægeria est: do nomen quodlibet illi.
Nec vereor, ne, dum futuo, vir rure recurrat,
Ianua frangatur, latret canis, undique magno
Pulsa domus strepitu resonet, vepallida lecto
Desiliat mulier, miseram se conscia clamet;
Cruribus hæc metuat, doti deprensa, egomet mi.
Discincta tunica fugiendum est, ac pede nudo,
Ne nummi pereant, aut pygo, aut denique fama.
Deprendi miserum est: Fabio vel iudice vincam.

SATIRA III. *In Obtrectatores, et Supercilium Stoicum.*

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati;
Iniussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Cæsar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quidquam proficeret: si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret, Io Bacche! modo summa
Voce, modo hac, resonat quæ chordis quatuor ima.
Nil æquale homini fuit illi: sæpe, velut qui
Currebat fugiens hostem; persæpe, velut qui
Iunonis sacra ferret; habebat sæpe ducentos,
Sæpe decem servos: modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna, loquens; modo, Sit mihi mensa tripes, et
Concha salis puri, et toga, quæ defendere frigus,
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis: noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat; nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi, Quid tu?
Nullane habes vitia? Immo alia, et fortasse minora.
Mænius absentem Novium cum carperet; Heus tu!
Quidam ait, ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mi ignosco, Mænius inquit.
Stultus et improbus hic amor est, dignusque notari.
Cum tua pervideas oculis [mala] lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut serpens Epidaurius? At tibi conVenit, inquirant vitia ut tua rursus et illi. (tra
Iracundior est paulo? minus aptus acutis
Naribus horum hominum? rideri possit, eo quod
Rusticius tonso toga defluit, et male laxus
In pede calceus hæret? At est bonus, ut melior vir
Non alius quisquam: at tibi amicus: at ingenium inInculto latet hoc sub corpore. Denique te ipsum (gens
Concute, num qua tibi vitiorum inseverit olim
Natura, aut etiam consuetudo mala; namque
Neglectis urenda filix innascitur agris.
Illuc prævertamur; amatorem quod amicæ
Turpia decipiunt cæcum vitia, aut etiam ipsa hæc
Delectant; veluti Balbinum polypus Hagnæ.
Vellem in amicitia sic erraremus, et isti
Errori nomen virtus posuisset honestum.
At, pater ut nati, sic nos debemus, amici
Si quod sit vitium, non fastidire: strabonem
Appellat Pætum pater; et Pullum, male parvus
Si cui filius est, ut abortivus fuit olim
Sisyphus: hunc Varum, distortis cruribus; illum
Balbutit Scaurum, pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit? frugi dicatur. Ineptus
Et iactantior hic paulo est? concinnus amicis
Postulat ut videatur. At est truculentior, atque
Plus æquo liber? simplex fortisque habeatur.
Caldior est? acres inter numeretur. Opinor,
Hæc res et iungit, iunctos et servat amicos.
At nos virtutes ipsas invertimus, atque
Sincerum cupimus vas incrustare. Probus quis
Nobiscum vivit? multum est demissus homo: illi
Tardo, cognomen pingui damus. Hic fugit omnes
Insidias, nullique malo latus obdit apertum?
(Cum genus hoc inter vitæ versetur, ubi acris
Invidia, atque vigent ubi crimina) pro bene sano
Ac non incauto, fictum astutumque vocamus.
Simplicior quis, et est, (qualem me sæpe libenter
Obtulerim tibi, Mæcenas) ut forte legentem
Aut tacitum impellat quovis sermone? molestus!
Communi sensu plane caret, inquimus. Eheu!
Quam temere in nosmet legem sancimus iniquam!
Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut æquum est,
Cum mea compenset vitiis bona, pluribus hisce
(Si modo plura mihi bona sunt) inclinet: amari
Si volet hac lege, in trutina ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Postulat, ignoscet verrucis illius. Æquum est,
Peccatis veniam poscentem reddere rursus.
Denique, quatenus excidi penitus vitium iræ,
Cætera item nequeunt stultis hærentia; cur non
Ponderibus modulisque suis ratio utitur? ac, res
Ut quæque est, ita suppliciis delicta coercet?
Si quis eum servum, patinam qui tollere iussus
Semesos pisces tepidumque ligurrierit ius,
In cruce suffigat, Labeone insanior inter
Sanos dicatur. Quanto hoc furiosius atque
Maius peccatum est! Paulum deliquit amicus;
(Quod nisi concedas, habeare insuavis, acerbus)
Odisti et fugis, ut Rusonem debitor æris;
Qui, nisi, cum tristes misero venere Calendæ,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto iugulo historias, captivus ut, audit.
Comminxit lectum potus, mensave catillum
Evandri manibus tritum deiecit; ob hanc rem,
Aut positum ante mea quia pullum in parte catini
Sustulit esuriens, minus hoc iucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, si furtum fecerit? aut si
Prodiderit commissa fide, sponsumve negarit?
Queis paria esse fere placuit peccata, laborant,
Cum ventum ad verum est: sensus moresque repuguant,
Atque ipsa utilitas, iusti prope mater et æqui.
Cum prorepserunt primis animalia terris,
Mutum et turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus et pugnis, dein fustibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quæ post fabricaverat usus;
Donec verba, quibus voces sensusque notarent,
Nominaque, invenere: dehinc absistere bello,
Oppida cœperunt munire, et ponere leges,
Ne quis fur esset, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam cunnus teterrima belli
Causa: sed ignotis perierunt mortibus illi,
Quos, Venerem incertam rapientes more ferarum,
Viribus editior cædebat, ut in grege taurus.
Iura inventa metu iniusti, fateare necesse est,
Tempora si fastosque velis evolvere mundi.
Nec natura potest iusto secernere iniquum,
Dividit ut bona diversis, fugienda petendis.
Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus divûm sacra legerit. Adsit
Regula, peccatis quæ pœnas irroget æquas;
Ne scutica dignum horribili sectere flagello:
Nam, ut ferula cædas meritum maiora subire
Verbera, non vereor; cum dicas esse pares res
Furta latrociniis, et magnis parva mineris
Falce recisurum simili te, si tibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui sapiens est,

Et sutor bonus, et solus formosus, et est rex;
Cur optas, quod habes? ¶ Nonnosti, quid pater, inquit,
Chrysippus dicat: sapiens crepidas sibi nunquam
Nec soleas fecit; sutor tamen est sapiens. ¶ Quo?
¶ Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus est modulator; ut Alfenus vafer, omni
Abiecto instrumento artis, clausaque taberna,
Sutor erat; sapiens operis sic optimus omnis
Est opifex solus; sic rex. ¶ Vellunt tibi barbam
Lascivi pueri: quos tu nisi fuste coerces,
Urgeris turba circum te stante, miserque
Rumperis, et latras, magnorum maxime regum.
Ne longum faciam; dum tu quadrante lavatum
Rex ibis, neque te quisquam stipator, ineptum
Præter Crispinum, sectabitur; et mihi dulces
Ignoscent, si quid peccaro stultus, amici;
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

SATIRA IV. *In Obtrectatores suos.*

Eupolis, atque Cratinus, Aristophanesque, poetæ,
Atque alii, quorum comœdia prisca virorum est,
Si quis erat dignus describi, quod malus, aut fur,
Quod mœchus foret, aut sicarius, aut alioqui
Famosus; multa cum libertate notabant.
Hinc omnis pendet Lucilius, hosce secutus,
Mutatis tantum pedibus numerisque; facetus,
Emunctæ naris, durus componere versus,
Nam fuit hoc vitiosus; in hora sæpe ducentos,
Ut magnum, versus dictabat stans pede in uno:
Cum flueret lutulentus, erat quod tollere velles
Garrulus, atque piger scribendi ferre laborem;
Scribendi recte: nam, ut multum, nil moror. Ecce,
Crispinus minimo me provocat. ¶ Accipe, si vis,
Accipiam tabulas; detur nobis locus, hora,
Custodes; videamus, uter plus scribere possit.
¶ Di bene fecerunt, inopis me quodque pusilli
Finxerunt animi, raro et perpauca loquentis:
At tu conclusas hircinis follibus auras,
Usque laborantes dum ferrum molliat ignis,
Ut mavis, imitare. Beatus Fannius, ultro
Delatis capsis et imagine; cum mea nemo
Scripta legat, vulgo recitare timentis, ob hanc rem,
Quod sunt, quos genus hoc minime iuvat, utpote plu-
Culpari dignos. Quemvis media elige turba; (res
Aut ob avaritiam, aut misera ambitione laborat.
Hic nuptarum insanit amoribus, hic puerorum;
Hunc capit argenti splendor; stupet Albius ære;
Hic mutat merces surgente a sole, ad eum quo
Vespertina tepet regio; quin per mala præceps
Fertur, uti pulvis collectus turbine, ne quid
Summa deperdat, metuens, aut ampliet ut rem.
Omnes hi metuunt versus, odere poetas.
¶ Fœnum habet in cornu; longe fuge: dummodo risum
Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et, quodcumque semel chartis illeverit, omnes
Gestiet a furno redeuntes scire lacuque,
Et pueros et anus. ¶ Agedum, pauca accipe contra:
Primum ego me illorum, dederim quibus esse poetas,
Excerpam numero: neque enim concludere versum
Dixeris esse satis; neque, si quis scribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc esse poetam.
Ingenium cui sit, cui mens divinior, atque os
Magna sonaturum, des nominis huius honorem.
Idcirco quidam, comœdia necne poema
Esset, quæsivere; quod acer spiritus ac vis
Nec verbis nec rebus inest; nisi quod pede certo
Differt sermoni, sermo merus. ¶ At pater ardens
Sævit, quod meretrice nepos insanus amica
Filius, uxorem grandi cum dote recuset,
Ebrius et (magnum quod dedecus) ambulet ante
Noctem cum facibus. ¶ Numquid Pomponius istis
Audiret leviora, pater si viveret? Ergo
Non satis est puris versum perscribere verbis;
Quem si dissolvas, quivis stomachetur eodem
Quo personatus pacto pater. His, ego quæ nunc,
Olim quæ scripsit Lucilius, eripias si (bum est,
Tempora certa modosque, et, quod prius ordine ver-
Posterius facias, præponens ultima primis;
Non, ut, si solvas, « Postquam discordia tetra
« Belli ferratos postes, portasque refregit: »
Invenias etiam disiecti membra poetæ.
Hactenus hæc: alias, iustum sit necne poema:
Nunc illud tantum quæram; meritone tibi sit
Suspectum genus hoc scribendi. Sulcius acer
Ambulat et Caprius, rauci male, cumque libellis;
Magnus uterque timor latronibus: at, bene si quis
Et vivat puris manibus, contemnat utrumque.
Ut sis tu similis Cœli Birrique, latronum,
Non ego sim Capri, neque Sulci; cur metuas me?
Nulla taberna meos habeat neque pila libellos,
Queis manus insudet vulgi Hermogenisque Tigelli;
Nec recitem quidquam, nisi amicis, idque coactus;
Non ubivis, coramve quibuslibet. ¶ In medio qui
Scripta foro recitent, sunt multi, quique lavantes:
Suave locus voci resonat conclusus. ¶ Inanes
Hoc iuvat, haud illud quærentes, num sine sensu,
Tempore num faciant alieno. ¶ Lædere gaudes,
Inquis; et hoc studio pravus facis. ¶ Unde petitum
Hoc in me iacis? est auctor quis denique eorum,
Vixi cum quibus? Absentem qui rodit amicum;
Qui non defendit, alio culpante; solutos
Qui captat risus hominum, famamque dicacis;
Fingere qui non visa potest; commissa tacere
Qui nequit; hic niger est; hunc tu, Romane, cavelo.
Sæpe tribus lectis videas cœnare quaternos;
E quibus unus avet quavis aspergere cunctos, (tus
Præter eum qui præbet aquam: post, hunc quoque po-
Condita cum verax aperit præcordia Liber.
Hic tibi comis, et urbanus, liberque videtur,
Infesto nigris: ego si risi, quod ineptus
Pastillos Rufillus olet, Gorgonius hircum,
Lividus et mordax videor tibi? Mentio si qua
De Capitolini furtis iniecta Petilli
Te coram fuerit; defendas, ut tuus est mos:
¶ Me Capitolinus convictore usus amico-
que a puero est, causaque mea permulta rogatus
Fecit; et incolumis lætor quod vivit in Urbe:
Sed tamen admiror, quo pacto iudicium illud
Fugerit. ¶ Hic nigræ succus loliginis; hæc est
Ærugo mera; quod vitium procul afore chartis,
Atque animo prius, ut si quid promittere de me
Possum aliud vere, promitto. Liberius si
Dixero quid, si forte iocosius; hoc mihi iuris
Cum venia dabis: insuevit pater optimus hoc me;
Ut fugerem, exemplis vitiorum quæque notando.
Cum me hortaretur, parce, frugaliter, atque
Viverem uti contentus eo, quod mi ipse parasset;
Nonne vides, Albi ut male vivat filius? utque
Barrus inops? magnum documentum; ne patriam rem
Perdere quis velit. A turpi meretricis amore
Cum deterreret, Sectani dissimilis sis.
Ne sequerer mœchas, concessa cum Venere uti
Possem; Deprensi non bella est fama Trebonî,
Aiebat: sapiens, vitatu quidque petitu
Sit melius, causas reddet tibi: mi satis est, si
Traditum ab antiquis morem servare, tuamque,
Dum custodis eges, vitam famamque tueri

Incolumem possum: simul ac duraverit ætas
Membra animumque tuum, nabis sine cortice. Sic me
Formabat puerum dictis: et, sive iubebat
Ut facerem quid, Habes auctorem, quo facias hoc;
Unum ex iudicibus selectis obiiciebat:
Sive vetabat, An hoc inhonestum et inutile factu
Necne sit, addubites, flagret rumore malo cum
Hic atque ille? Avidos vicinum funus ut ægros
Exanimat, mortisque metu sibi parcere cogit;
Sic teneros animos aliena opprobria sæpe
Absterrent vitiis. Ex hoc ego sanus ab illis,
Perniciem quaecumque ferunt; mediocribus, et quis
Ignoscas, vitiis teneor; fortassis et istinc
Largiter abstulerit longa ætas, liber amicus,
Consilium proprium: neque enim, cum lectulus aut
Porticus excepit, desum mihi: Rectius hoc est; (me
Hoc faciens, vivam melius; sic dulcis amicis
Occurram: hoc quidam non belle; num quid ego illi
Imprudens olim faciam simile? Hæc ego mecum
Compressis agito labris: ubi quid datur oti,
Illudo chartis: hoc est mediocribus illis
Ex vitiis unum; cui si concedere nolis,
Multa poetarum veniat manus, auxilioque
Sit mihi (nam multo plures sumus), ac veluti te
Iudæi cogemus in hanc concedere turbam.

SATIRA V. *Iter Brundisinum.*

Egressum magna me excepit Aricia Roma
Hospitio modico; rhetor comes Heliodorus,
Græcorum linguæ doctissimus: inde Forum Appi,
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
Præcinctis unum: minus est gravis Appia tardis.
Hic ego, propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum, cœnantes haud animo æquo
Exspectans comites. Iam nox inducere terris
Umbras, et cœlo diffundere signa parabat:
Tum pueri nautis, pueris convicia nautæ,
Ingerere. ¶ Huc appelle. ¶ Trecentos inseris; ohe!
Iam satis est. ¶ Dum æs exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora: mali culices, ranæque palustres,
Avertunt somnos; absentem ut cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta, atque viator
Certatim: tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missæ pastum retinacula mulæ
Nauta piger saxo religat, stertitque supinus.
Iamque dies aderat, cum nil procedere lintrem
Sentimus: donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulæ nautæque caput lumbosque saligno
Fuste dolat: quarta vix demum exponimur hora.
Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
Millia tum pransi tria repimus, atque subimus
Impositum saxis late candentibus Anxur.
Hic venturus erat Mæcenas, optimus atque
Cocceius; missi magnis de rebus uterque
Legati, aversos soliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Interea Mæcenas advenit, atque
Coccejus, Capitoque simul Fonteius, ad unguem
Factus homo, Antoni, non ut magis alter, amicus.
Fundos, Aufidio Lusco praetore, libenter
Linquimus, insani ridentes praemia scribae,
Praetextam, et latum clavum, prunaque vatillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Murena praebente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius et Varius Sinuessae Virgiliusque
Occurrunt; animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque quas me sit devinctior alter.
O qui complexus! et gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim iucundo sanus amico.
Proxima Campano ponti quae villula, tectum
Praebuit; et parochi, quae debent ligna salemque.
Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
Lusum it Mæcenas, dormitum ego Virgiliusque:
Namque pila lippis inimicum et ludere crudis.
Hinc nos Coccei recipit plenissima villa,
Quae super est Caudi cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti scurrae pugnam Messique Cicirri,
Musa, velim memores; et quo patre natus uterque
Contulerit lites. Messi clarum genus, Osci;
Sarmenti domina exstat. Ab his maioribus orti
Ad pugnam venere: prior Sarmentus, Equi te
Esse feri similem dico. Ridemus: et ipse
Messius, Accipio; caput et movet. O, tua cornu
Ni foret exsecto frons, inquit, quid faceres, cum
Sic mutilus minitaris? At illi foeda cicatrix
Setosam laevi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem, permulta iocatus,
Pastorem saltaret uti Cyclopa, rogabat;
Nil illi larva aut tragicis opus esse cothurnis.
Multa Cicirrus ad haec: Donasset iamne catenam
Ex voto Laribus? quaerebat: scriba quod esset,
Nilo deterius dominae ius esse. Rogabat
Denique, cur unquam fugisset; cui satis una
Farris libra foret, gracili sic, tamque pusillo?
Prorsus iucunde coenam produximus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum; ubi sedulus hospes
Paene, macros, arsit, turdos dum versat in igne:
Nam vaga per veterem dilapso flamma culinam
Vulcano, summum properabat lambere tectum.
Convivas avidos coenam servosque timentes
Tum rapere, atque omnes restinguere velle, videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Ostentare mihi, quos torret Atabulus; et quos
Numquam erepsemus, nisi nos vicina Trivici
Villa recepisset, lacrymoso non sine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Hic ego mendacem stultissimus usque puellam
Ad mediam noctem exspecto: somnus tamen aufert
Intentum Veneri; tum immundo somnia visu
Nocturnam vestem maculant, ventremque supinum.
Quatuor hinc rapimur viginti et millia rhedis,
Mansuri oppidulo, quod versu dicere non est,
Signis perfacile est: venit vilissima rerum
Hic aqua; sed panis longe pulcherrimus, ultra
Callidus ut soleat humeris portare viator:
Nam Canusi lapidosus; aquae non ditior urna:
Qui locus a forti Diomede est conditus olim.
Flentibus hic Varius discedit maestus amicis.
Inde Rubos fessi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter, et factum corruptius imbri.
Postera tempestas melior; via peior adusque
Bari moenia piscosi. Dein Gnatia, lymphis
Iratis exstructa, dedit risusque iocosque;
Dum, flamma sine, thura liquescere limine sacro
Persuadere cupit. Credat Iudaeus Apella,
Non ego: namque deos didici securum agere aevum;
Nec, si quid miri faciat natura, deos id
Tristes ex alto coeli demittere tecto.
Brundisium longae finis chartaeque viaeque.

SATIRA VI. *In derisores natalium suorum.*

Non, quia, Mæcenas, Lydorum quidquid Etruscos
Incoluit fines, nemo generosior est te;
Nec, quod avus tibi maternus fuit atque paternus,
Olim qui magnis legionibus imperitarent;
Ut plerique solent, naso suspendis adunco

Ignotos, ut me libertino patre natum;
Cum referre negas, quali sit quisque parente
Natus, dum ingenuus. Persuades hoc tibi vere,
Ante potestatem Tulli atque ignobile regnum,
Multos sæpe viros, nullis maioribus ortos,
Et vixisse probos, amplis et honoribus auctos:
Contra, Lævinum, Valeri genus, (unde Superbus
Tarquinius regno pulsus fuit) unius assis
Non unquam pretio pluris licuisse, notante
Iudice, quo nosti, populo; qui stultus honores
Sæpe dat indignis, et famæ servit ineptus;
Qui stupet in titulis et imaginibus. Quid oportet
Nos facere, a vulgo longe longeque remotos?
Namque esto, populus Lævino mallet honorem
Quam Decio mandare novo: censorque moveret
Appius, ingenuo si non essem patre natus,
Vel merito, quoniam in propria non pelle quiessem.
¶ Sed fulgente trahit constrictos gloria curru
Non minus ignotos generosis. ¶ Quo tibi, Tulli,
Sumere depositum clavum, fierique tribuno?
Invidia accrevit, privato quæ minor esset.
Nam, ut quisque insanus nigris medium impedit
Pellibus, et latum demisit pectore clavum;
Audit continuo, Quis homo hic? et, Quo patre natus?
Ut, si qui ægrotet quo morbo Barrus, haberi
Ut cupiat formosus; eat quacumque, puellis
Iniiciat curam quærendi singula, quali
Sit facie, sura quali, pede, dente, capillo:
Sic, qui promittit, cives, Urbem sibi curæ,
Imperium fore, et Italiam, et delubra deorum;
Quo patre sit natus, num ignota matre inhonestus,
Omnes mortales curare et quærere cogit.
¶ Tune Syri, Damæ, aut Dionysi filius, audes
Deiicere e saxo cives, aut tradere Cadmo?
At Novius collega gradu post me sedet uno;
Namque est ille, pater quod erat meus. ¶ Hoc tibi Paulus
Et Messala videris? At hic, si plaustra ducenta
Concurrantque foro tria funera, magna sonabit,
Cornua quod vincatque tubas: saltem tenet hoc nos.
¶ Nunc ad me redeo, libertino patre natum;
Quem rodunt omnes libertino patre natum;
Nunc, quia, Mæcenas, tibi sum convictor; at olim,
Quod mihi pareret legio Romana tribuno.
Dissimile hoc illi est; quia non, ut forsit honorem
Iure mihi invideat quivis, ita te quoque amicum;
Præsertim cautum dignos assumere, prava
Ambitione procul. Felicem dicere non hoc
Me possum, casu quod te sortitus amicum:
Nulla etenim mihi te fors obtulit: optimus olim
Virgilius, post hunc Varius, dixere quid essem.
Ut veni coram; singultim pauca locutus,
(Infans namque pudor prohibebat plura profari)
Non ego me claro natum patre, non ego circum
Me Satureiano vectari rura caballo,
Sed, quod eram, narro: respondes, ut tuus est mos,
Pauca: abeo; et revocas nono post mense, iubesque
Esse in amicorum numero. Magnum hoc ego duco,
Quod placui tibi, qui turpi secernis honestum,
Non patre præclaro, sed vita et pectore puro.
Atqui, si vitiis mediocribus ac mea paucis
Mendosa est natura, alioqui recta; (velut si
Egregio inspersos reprendas corpore nævos)
Si neque avaritiam, neque sordes, aut mala lustra,
Obiiciet vere quisquam mihi; purus et insons
(Ut me collaudem), si et vivo carus amicis;
Causa fuit pater his; qui, macro pauper agello,
Noluit in Flavi ludum me mittere, magni
Quo pueri magnis e centurionibus orti,
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto,
Ibant, octonis referentes idibus æra:
Sed puerum est ausus Romam portare, docendum
Artes, quas doceat quivis eques atque senator
Semet prognatos. Vestem servosque sequentes
In magno ut populo si quis vidisset, avita
Ex re præberi sumptus mihi crederet illos.
Ipse mihi, custos incorruptissimus, omnes
Circum doctores aderat. Quid multa? pudicum
(Qui primus virtutis honos) servavit ab omni
Non solum facto, verum opprobrio quoque turpi:
Nec timuit, sibi ne vitio quis verteret, olim
Si præco parvas, aut (ut fuit ipse) coactor,
Mercedes sequerer; neque ego essem questus. At hoc
Laus illi debetur, et a me gratia maior. (nunc
Nil me pœniteat sanum patris huius: eoque
Non, ut magna dolo factum negat esse suo pars,
Quod non ingenuos habeat clarosque parentes,
Sic me defendam. Longe mea discrepat istis
Et vox et ratio: nam, si natura iuberet
A certis annis ævum remeare peractum,
Atque alios legere ad fastum, quoscumque parentes
Optaret sibi quisque; meis contentus, honestos
Fascibus et sellis nolim mihi sumere; demens
Iudicio vulgi, sanus fortasse tuo, quod
Nollem onus (haud unquam solitus) portare molestum.
Nam mihi continuo maior quærenda foret res,
Atque salutandi plures; ducendus et unus
Et comes alter, uti ne solus rusve peregreve exirem; plures calones atque caballi
Pascendi; ducenda pecorrita. Nunc mihi curto
Ire licet mulo, vel, si libet, usque Tarentum,
Mantica cui lumbos onere ulceret, atque eques armos.
Obiiciet nemo sordes mihi, quas tibi, Tulli,
Cum, Tiburte via, prætorem quinque sequuntur
Te pueri, lasanum portantes œnophorumque.
Hoc ego commodius quam tu, præclare senator,
Millibus atque aliis, vivo; quacumque libido est,
Incedo solus; percontor, quanti olus ac far;
Fallacem circum, vespertinumque pererro
Sæpe forum; assisto divinis; inde domum me
Ad porri et ciceris refero laganique catinum:
Cena ministratur pueris tribus; et lapis albus
Pocula cum cyatho duo sustinet; adstat echino
Vilis cum patera guttus, Campana supellex.
Deinde eo dormitum, non sollicitus, mihi quod crastina
Surgendum sit mane; obeundus Marsya, qui se
Vultum ferre negat Noviorum posse minoris.
Ad quartam iaceo; post hanc vagor; aut ego (lecto
Aut scripto, quod me tacitum iuvet) ungor olivo,
Non quo fraudatis immundus Nacca lucernis.
Ast, ubi me fessum sol acrior ire lavatum
Admonuit, fugio Campum lusumque trigonem.
Pransus, non avide, quantum interpellet inani
Ventre diem durare, domesticus otior. Hæc est
Vita solutorum misera ambitione gravique:
His me consolor, victurum suavius, ac si
Quæstor avus, pater atque meus, patruusque fuisset.

SATIRA VII.

Proscripti Regis Rupilî pus atque venenum
Hybrida quo pacto sit Persius ultus, opinor
Omnibus et lippis notum et tonsoribus esse.
Persius hic permagna negotia dives habebat
Clazomenis, etiam lites cum Rege molestas;
Durus homo, atque odio qui posset vincere Regem;
Confidens, tumidusque; adeo sermonis amari,
Si semmas, Barros, ut equis præcurreret albis.
Ad Regem redeo: postquam nihil inter utrumque
Convenit; (hoc etenim sunt omnes iure molesti,

Digitized by Google

Quo fortes, quibus adversum bellum incidit. Inter
Hectora Priamiden, animosum atque inter Achillem
Ira fuit capitalis, ut ultima divideret mors;
Non aliam ob causam, nisi quod virtus in utroque
Summa fuit. Duo si discordia vexet inertes;
Aut si disparibus bellum incidat, ut Diomedi
Cum Lycio Glauco; discedet pigrior, ultro
Muneribus missis) Bruto prætore tenente
Ditem Asiam, Rupilt et Persi par pugnat, uti non
[Compositum] melius cum Bitho Bacchius: in ius
Acres procurrunt, magnum spectaculum uterque.
Persius exponit causam: ridetur ab omni
Conventu; laudat Brutum, laudatque cohortem;
Solem Asiæ Brutum appellat; stellasque salubres
Appellat comites, excepto Rege; canem illum,
Invisum agricolis sidus, venisse: ruebat,
Flumen ut hibernum, fertur quo rara securis.
Tum Prænestinus, salso multoque fluenti
Expressa arbusto, regerit convicia, durus
Vindemiator, et invictus; cui sæpe viator
Cessisset, magna compellans voce cucullum.
At Græcus, postquam est Italo perfusus aceto,
Persius exclamat, Per magnos, Brute, deos, te
Oro, qui reges consueris tollere, cur non (rum est.
Hunc Regem iugulas? operum hoc, mihi crede, tuo-

SATIRA VIII. *In Superstitiosos et Veneficas.*

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum;
Cum faber, incertus scamnum faceretne Priapum,
Maluit esse deum. Deus inde ego, furum aviumque
Maxima formido; nam fures dextra coercet,
Obscœnoque ruber porrectus ab inguine palus;
Ast importunas volucres in vertice arundo
Terret fixa, vetatque novis considere in hortis.
Huc prius angustis ejecta cadavera cellis
Conservus vili portanda locabat in arca.
Hoc miseræ plebi stabat commune sepulcrum,
Pantolabo scurræ, Nomentanoque nepoti.
Mille pedes in fronte, trecentos cippus in agrum
Hic dabat; hæredes monimentum ne sequeretur.
Nunc licet Esquiliis habitare salubribus, atque
Aggere in aprico spatiari, quo modo tristes
Albis informem spectabant ossibus agrum:
Cum mihi non tantum furesque feræque, suetæ
Hunc vexare locum, curæ sunt atque labori,
Quantum, carminibus quæ versant atque venenis
Humanos animos: has nullo perdere possum
Nec prohibere modo, simul ac vaga luna decorum
Protulit os, quin ossa legant, herbasque nocentes.
Vidi egomet nigra succinctam vadere palla
Canidiam, pedibus nudis, passoque capillo,
Cum Sagana maiore ululantem: pallor utrasque
Fecerat horrendas adspectu. Scalpere terram
Unguibus, et pullam divellere mordicus agnam,
Cœperunt; cruor in fossam confusus, utinde
Manes elicerent, animas responsa daturas.
Lanea et effigies erat, altera cerea; maior
Lanea, quæ pœnis compesceret inferiorem.
Cerea suppliciter stabat, servilibus, utque
Iam peritura, modis. Hecaten vocat altera, sævam
Altera Tisiphonen: serpentes atque videres
Infernas errare canes; lunamque rubentem,
Ne foret his testis, post magna latere sepulcra.
Mentior at si quid, merdis caput inquiner albis
Corvorum; atque in me veniat mictum atque cacatum
Iulius, et fragilis Pediatia, furque Voranus.
Singula quid memorem? quo pacto, alterna loquentes,
Umbræ cum Sagana resonarint triste et acutum;
Utque lupi barbam, variæ cum dente colubræ,
Abdiderint furtim terris; et imagine cerea
Largior arserit ignis; et ut non testis inultus
Horruerim voces Furiarum et facta duarum.
Nam, displosa sonat quantum vesica, pepedi
Diffissa nate ficus: at illæ currere in urbem:
Canidiæ dentes, altum Saganæ caliendrum,
Excidere, atque herbas, atque incantata lacertis
Vincula, cum magno risuque iocoque videres.

SATIRA IX. *In impudentes et ineptos Parasitastros.*

Ibam forte Via Sacra, sicut meus est mos,
Nescio quid meditans nugarum, et totus in illis:
Accurrit quidam notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu, ¶ Quid agis, dulcissime rerum?
¶ Suaviter, ut nunc est, inquam; et cupio omnia
quæ vis.
Cum assectaretur, Numquid vis? occupo. At ille,
Noris nos, inquit; docti sumus. Hic ego, Pluris
Hoc, inquam, mihi eris: misere discedere quæreus,
Ire modo ocyus, interdum consistere, in aurem
Dicere nescio quid puero; cum sudor ad imos
Manaret talos, O te, Bolane, cerebri
Felicem! aiebam tacitus, cum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret. Ut illi
Nil respondebam, Misere cupis, inquit, abire;
Iamdudum video: sed nil agis: usque tenebo:
Persequar. Hinc quo nunc iter est tibi? ¶ Nil opus est
Circumagi; quemdam volo visere, non tibi notum;
Trans Tiberim longe cubat is, prope Cæsaris hortos.
Nil habeo quod agam, et non sum piger: usque se-
Demitto auriculas, ut iniquæ mentis asellus, (quar te.
Cum gravius dorso subiit onus. Incipit ille:
Si bene me novi, non Viscum pluris amicum,
Non Varium, facies: nam quis me scribere plures
Aut citius possit versus? quis membra movere
Mollius? invideat quod et Hermogenes, ego canto.
Interpellandi locus hic erat; ¶ Est tibi mater?
Cognati, queis te salvo est opus? ¶ Haud mihi quis-
Omnes composui. ¶ Felices! nunc ego resto: quam:)
Confice; namque instat fatum mihi triste, Sabella
Quod puero cecinit, divina mota anus urna;
« Hunc neque dira venena, nec hosticus auferet ensis;
Nec laterum dolor, aut tussis, nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando consumet cumque: loquaces,
Si sapiat, vitet, simulatque adoleverit ætas. »
Ventum erat ad Vestæ, quarta iam parte diei
Præterita: et casu tunc respondere vadato
Debebat; quod ni fecisset, perdere litem.
Si me ames, inquit, paulum hic ades. ¶ Inteream, si
Aut valeo stare, aut novi civilia iura; (quit;
Et propero, quo scis. ¶ Dubius sum quid faciam, in-
Tene relinquam, an rem. ¶ Me, sodes. ¶ Non faciam,
ille;
Et præcedere cæpit. Ego (ut contendere durum est
Cum victore) sequor. ¶ Mæcenas quomodo tecum?
Hinc repetit. ¶ Paucorum hominum, et mentis bene
Nemo dexterius fortuna est usus. ¶ Haberes (sanæ:
Magnum adiutorem, posset qui ferre secundas,
Hunc hominem velles si tradere: dispeream ni
Summosses omnes. ¶ Non isto vivimus illic,
Quo tu rere, modo: domus hac nec purior ulla est,
Nec magis his aliena malis: nil mi officit unquam,
Ditior hic, aut est quia doctior; est locus uni-
cuique suus. ¶ Magnum narras, vix credibile. ¶ Atqui
Sic habet. ¶ Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus esse. ¶ Velis tantummodo, quæ tua virtus
Expugnabis; et est qui vinci possit; eoque
Difficiles aditus primos habet. ¶ Haud mihi deero:
Muneribus servos corrumpam; non, hodie si

Exclusus fuero, desistam; tempora quæram;
Occurram in triviis; deducam. Nil sine magno
Vita labore dedit mortalibus. ¶ Hæc dum agit, ecce,
Fuscus Aristius occurrit, mihi carus, et illum
Qui pulchre nosset: consistimus: Unde venis? et,
Quo tendis? rogat, et respondet. Vellere cœpi,
Et prensare manu lentissima brachia, nutans,
Distorquens oculos, ut me eriperet. Male salsus
Ridens dissimulare: meum iecur urere bilis.
Certe nescio quid secreto velle loqui te
Aiebas mecum. Memini, bene; sed meliori
Tempore dicam: hodie tricesima sabbata: vin' tu
Curtis Iudæis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio est. At mi: sum paulo infirmior, unus
Multorum; ignosces: alias loquar. Huncine solem
Tam nigrum surrexe mihi! fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Casu venit obvius illi
Adversarius: et, Quo tu, turpissime? magna
Exclamat voce, et, Licet antestari? Ego vero
Oppono auriculam: rapit in ius; clamor utrimque:
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

SATIRA X. *In ineptos Lucilii fautores.*

Nempe incomposito dixi pede currere versus
Lucili: quis tam Lucili fautor inepte est,
Ut non hoc fateatur? At idem, quod sale multo
Urbem defricuit, charta laudatur eadem. (nam sic
Nec tamen hoc tribuens, dederim quoque cætera:
Et Laberi mimos, ut pulchra poemata, mirer.
Ergo non satis est risu diducere rictum
Auditoris: et est quædam tamen hic quoque virtus:
Est brevitate opus, ut currat sententia, neu se
Impediat verbis lassas onerantibus aures:
Et sermone opus est modo tristi, sæpe iocoso;
Defendente vicem modo rhetoris atque poetæ,
Interdum urbani, parcentis viribus, atque
Extenuantis eas consulto. Ridiculum acri
Fortius et melius magnas plerumque secat res.
Illi, scripta quibus comœdia prisca viris est,
Hoc stabant, hoc sunt imitandi; quos neque pulcher
Hermogenes unquam legit, neque simius iste,
Nil præter Calvum et doctus cantare Catullum.
¶ At magnum fecit, quod verbis Græca Latinis
Miscuit. ¶ O seri studiorum! quine putetis
Difficile et mirum, Rhodio quod Pitholeonti
Contigit? ¶ At sermo lingua concinnus utraque
Suavior, ut Chio nota si commixta Falerni est.
¶ Cum versus facias; te ipsum percontor, an et cum
Dura tibi peragenda rei sit causa Petilli,
Scilicet oblitus patriæque patrisque Latini,
Cum Pedius causas exsudet Publicola, atque
Corvinus, patriis intermiscere petita
Verba foris malis, Canusini more bilinguis?
Atque ego cum Græcos facerem, natus mare citra,
Versiculos; vetuit me tali voce Quirinus,
Post mediam noctem visus, cum somnia vera:
In silvam non ligna feras insanius, ac si
Magnas Græcorum malis implere catervas.
Turgidus Alpinus iugulat dum Memnona, dumque
Diffingit Rheni luteum caput; hæc ego ludo,
Quæ nec in Æde sonent certantia iudice Tarpa,
Nec redeant iterum atque iterum spectanda theatris.
Arguta meretrice potes, Davoque Chremeta
Eludente senem, comis garrire libellos,
Unus vivorum, Fundani: Pollio regum
Facta canit, pede ter percusso: forte epos acer,
Ut nemo, Varius ducit: molle atque facetum
Virgilio annuerunt gaudentes rure Camœnæ.
Hoc erat, experto frustra Varrone Atacino,
Atque quibusdam aliis, melius quod scribere possem,
Inventore minor: neque ego illi detrahere ausim
Hærentem capiti multa cum laude coronam.
At dixi fluere hunc lutulentum, sæpe ferentem
Plura quidem tollenda relinquendis. Age, quæso,
Tu nihil in magno doctus reprendis Homero?
Nil comis tragici mutat Lucilius Acci?
Non ridet versus Enni gravitate minores,
Cum de se loquitur, non ut maiore reprensis?
Quid vetat et nosmet, Lucili scripta legentes,
Quærere, num illius, num rerum dura negarit
Versiculos natura magis factos et euntes
Mollius, ac si quis, pedibus quid claudere senis,
Hoc tantum, contentus, amet scripsisse ducentos
Ante cibum versus, totidem cœnatus? Etrusci
Quale fuit Cassi rapido ferventius amni
Ingenium, capsis quem fama est esse librisque
Ambustum propriis. Fuerit Lucilius, inquam,
Comis et urbanus; fuerit limatior idem,
Quam rudis et Græcis intacti carminis auctor,
Quamque poetarum seniorum turba; sed ille,
Si foret hoc nostrum fato dilatus in ævum,
Detereret sibi multa; recideret omne quod ultra
Perfectum traheretur; et in versu faciendo,
Sæpe caput scaberet, vivos et roderet ungues.
Sæpe stilum vertas, iterum quæ digna legi sint,
Scripturus; neque, te ut miretur turba, labores,
Contentus paucis lectoribus. An tua demens
Vilibus in ludis dictari carmina malis?
Non ego; nam satis est equitem mihi plaudere; ut
Contentis aliis, explosa Arbuscula dixit. (audax,
Men' moveat cimex Pantilius; aut cruciet, quod
Vellicet absentem Demetrius? aut quod ineptus
Fannius Hermogenis lædat conviva Tigelli?
Plotius, et Varius, Mæcenas, Virgiliusque,
Valgius, et probet hæc Octavius optimus, atque
Fuscus; et hæc utinam Viscorum laudet uterque:
Ambitione relegata, te dicere possum,
Pollio, te, Messala, tuo cum fratre; simulque
Vos Bibule et Servi; simul his te, candide Furni;
Complures alios, doctos ego quos et amicos
Prudens prætereo, quibus hæc, sint qualiacumque,
Arridere velim; doliturus, si placeant spe
Deterius nostra. Demetri, teque, Tigelli,
Discipularum inter iubeo plorare cathedras.
I puer, atque meo citus hæc subscribe libello.

Liber secundus

SATIRA I.

Sunt, quibus in satira videor nimis acer, et ultra
Legem tendere opus; sine nervis altera, quidquid
Composui, pars esse putat, similesque meorum
Mille die versus deduci posse. Trebati, (quis,
Quid faciam præscribe. ¶ Quiescas. ¶ Ne faciam, in-
Omnino versus? ¶ Aio. ¶ Peream male, si non
Optimum erat: verum nequeo dormire. ¶ Ter uncti
Transnanto Tiberim, somno quibus est opus alto,
Irriguumque mero sub noctem corpus habento.
Aut, si tantus amor scribendi te rapit, aude
Cæsaris invicti res dicere, multa laborum
Præmia laturus. ¶ Cupidum, pater optime, vires
Deficiunt: neque enim quivis horrentia pilis
Agmina, nec fracta pereuntes cuspide Gallos,
Aut labentis equo describat vulnera Parthi.
¶ Attamen et iustum poteras et scribere fortem,
Scipiadam ut sapiens Lucilius. ¶ Haud mihi deero,
Cum res ipsa feret; nisi dextro tempore, Flacci
Verba per attentam non ibunt Cæsaris aurem;

Cui male si palpere, recalcitrat undique tutus.
¶ Quanto rectius hoc, quam tristi lædere versu
Pantolabum scurram, Nomentanumque nepotem!
Cum sibi quisque timet, quamquam est intactus, et
¶ Quid faciam? Saltat Milonius, ut semel icto (odit.
Accessit fervor capiti, numerusque lucernis.
Castor gaudet equis; ovo prognatus eodem,
Pugnis: quot capitum vivunt, totidem studiorum
Millia: me pedibus delectat claudere verba,
Lucilî ritu, nostrum melioris utroque.
Ille velut fidis arcana sodalibus olim
Credebat libris; neque, si male gesserat, usquam
Decurrens alio, neque si bene; quo fit, ut omnis
Votiva pateat veluti descripta tabella
Vita senis. Sequor hunc, Lucanus an Apulus, anceps:
Nam Venusinus arat finem sub utrumque colonus,
Missus ad hoc, pulsis (vetus est ut fama) Sabellis,
Quo ne per vacuum Romano incurreret hostis;
Sive quod Appula gens, seu quod Lucania bellum
Incuteret violenta. Sed hic stilus haud petet ultro
Quemquam animantem; et me veluti custodiet ensis
Vagina tectus; quem cur destringere coner,
Tutus ab infestis latronibus? O pater et rex
Iupiter! ut pereat positum rubigine telum,
Nec quisquam noceat cupido mihi pacis! at ille,
Qui me commorit, (Melius non tangere! clamo)
Flebit, et insignis tota cantabitur urbe.
Cervius iratus leges minitatur et urnam:
Canidia Albuci, quibus est inimica, venenum:
Grande malum Turius, si quid se iudice certes.
Ut, quo quisque valet, suspectos terreat, utque
Imperet hoc natura potens, sic collige mecum:
Dente lupus, cornu taurus petit; unde, nisi intus
Monstratum? Scævæ vivacem crede nepoti
Matrem: Nil faciet sceleris pia dextera (mirum?
Ut neque calce lupus quemquam, neque dente petit
bos),
Sed mala tollet anum vitiato melle cicuta.
Ne longum faciam; seu me tranquilla senectus
Exspectat, seu Mors atris circumvolat alis;
Dives, inops, Romæ, seu fors ita iusserit, exsul;
Quisquis erit vitæ, scribam, color. ¶ O puer! ut sis
Vitalis, metuo; et maiorum ne quis amicus
Frigore te feriat. ¶ Quid? cum est Lucilius ausus
Primus in hunc operis componere carmina morem,
Detrahere et pellem, nitidus qua quisque per ora
Cederet, introrsum turpis; num Lælius, et qui
Duxit ab oppressa meritum Carthagine nomen,
Ingenio offensi? aut læso doluere Metello,
Famosisque Lupo cooperto versibus? Atqui
Primores populi arripuit, populumque tributim;
Scilicet uni æquus virtuti atque eius amicis.
Quin, ubi se a vulgo et scena in secreta remorant
Virtus Scipiadæ et mitis sapientia Lælî;
Nugari cum illo, et discincti ludere, donec (vis
Decoqueretur olus, soliti. Quidquid sum ego, quam-
Infra Lucilî censum ingeniumque, tamen me
Cum magnis vixisse invita fatebitur usque
Invidia, et fragili quærens illidere dentem,
Offendet solido: nisi quid tu, docte Trebati,
Dissentis. ¶ Equidem nihil hinc defringere possum.
Sed tamen, ut monitus caveas, ne forte negotî
Incutiat tibi quid sanctarum inscitia legum;
Si mala condiderit in quem quis carmina, ius est
Iudiciumque. ¶ Esto, si quis mala, sed bona si quis
Iudice condiderit laudatus Cæsare? si quis
Opprobriis dignum latraverit, integer ipse?
¶ Solventur risu tabulæ; tu missus abibis.

SATIRA II.

Quæ virtus et quanta, boni, sit vivere parvo,
(Nec meus hic sermo est, sed quæ præcepit Ofellus,
Rusticus, abnormis sapiens, crassaque Minerva)
Discite, non inter lances mensasque nitentes,
Cum stupet insanis acies fulgoribus, et cum
Acclinis falsis animus meliora recusat;
Verum hic impransi mecum disquirite. ¶ Cur hoc?
¶ Dicam, si potero. Male verum examinat omnis
Corruptus iudex. Leporem sectatus, equove
Lassus ab indomito, vel (si Romana fatigat
Militia assuetum græcari) seu pila velox,
Molliter austerum studio fallente laborem,
Seu te discus agit, (pete cedentem aera disco)
Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis,
Sperne cibum vilem; nisi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta. Foris est promus, et atrum,
Defendens pisces hiemat mare; cum sale panis
Latrantem stomachum bene leniet. Unde putas, aut
Qui partum? Non in caro nidore voluptas
Summa, sed in te ipso est. Tu pulmentaria quære
Sudando: pinguem vitiis, albumque, neque ostrea,
Nec scarus, aut poterit peregrina iuvare lagois.
Vix tamen eripiam, posito pavone, velis quin
Hoc potius, quam gallina, tergere palatum,
Corruptus vanis rerum; quia veneat auro
Rara avis, et picta pandat spectacula cauda: (ista,
Tamquam ad rem attineat quidquam. Num vesceris
Quam laudas, pluma? cocto num adest honor idem?
Carne tamen quamvis distat nihil hac magis illa,
Imparibus formis deceptum te patet: esto,
Unde datum sentis, lupus hic Tiberinus, an alto
Captus hiet, pontesne inter iactatus, an amnis
Ostia sub Tusci? Laudas, insane, trilibrem (est.
Mullum, in singula quem minuas pulmenta necesse
Ducit te species, video: quo pertinet ergo
Proceros odisse lupos? quia scilicet illis
Maiorem natura modum dedit, his breve pondus.
[Ieiunus raro stomachus vulgaria temnit.]
Porrectum magno magnum spectare catino
Vellem, ait Harpyiis gula digna rapacibus. At vos,
Præsentes Austri, coquite horum opsonia! quamvis
Putet aper rhombusque recens, mala copia quando
Ægrum sollicitat stomachum; cum rapula plenus
Atque acidas mavult inulas. Necdum omnis abacta
Pauperies epulis regum: nam vilibus ovis,
Nigrisque est oleis hodie locus. Haud ita pridem
Gallonî præconis erat acipensere mensa
Infamis: quid? tum rhombos minus æquora alebant?
Tutus erat rhombus, tutoque ciconia nido,
Donec vos auctor docuit prætorius. Ergo
Si quis nunc mergos suaves edixerit assos,
Parebit, pravi docilis, Romana iuventus.
Sordidus a tenui victu distabit, Ofello
Iudice: nam frustra vitium vitaveris illud,
Si te alio pravum detorseris. Avidienus,
Cui Canis ex vero ductum cognomen adhæret,
Quinquennes oleas est, et silvestria corna;
Ac, nisi mutatum, parcit defundere vinum; et
Cuius odorem olei nequeas perferre, (licebit
Ille repotia, natales, aliosve dierum
Festos, albatus celebret) cornu ipse bilibri
Caulibus instillat, veteris non parcus aceti.
Quali igitur victu sapiens utetur? et horum
Utrum imitabitur? Hac urget lupus, hac canis, aiunt.
Mundus erit, qui non offendat sordidus, atque
In neutram partem cultus miser: hic neque servis,
Albuci senis exemplo, dum munia didit,

Sævus erit; neque, sic ut simplex Nævius, unctam
Convivis præbebit aquam: vitium hoc quoque magnum.
Accipe nunc, victus tenuis quæ quantaque secum
Afferat. In primis valeas bene; nam variæ res
Ut noceant homini, credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit: at, simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis;
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides, ut pallidus omnis
Cœna desurgat dubia? Quin corpus onustum
Hesternis vitiis animum quoque prægravat una,
Atque affligit humo divinæ particulam auræ.
Alter, ubi dicto citius curata sopori
Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.
Hic tamen ad melius poterit transcurrere quondam;
Sive diem festum rediens adduxerit annus,
Seu recreare volet tenuatum corpus; ubique
Accedent anni, et tractari mollius ætas
Imbecilla volet. Tibi quidnam accedet ad istam,
Quam puer et validus præsumis, mollitiem; seu
Dura valetudo inciderit, seu tarda senectus?
Rancidum aprum antiqui laudabant, non quia nasus
Illis nullus erat, sed, credo, hac mente, quod hospes
Tardius adveniens vitiatum commodius, quam
Integrum edax dominus consumeret. Hos utinam in-
Heroas natum tellus me prima tulisset! (ter
Das aliquid famæ, quæ carmine gratior aurem
Occupat humanam? grandes rhombi patinæque
Grande ferunt una cum damno dedecus: adde
Iratum patruum, vicinos, te tibi iniquum,
Et frustra mortis cupidum, cum deerit egenti
As, laquei pretium. Iure, inquit, Trausius istis
Iurgatur verbis: ego vectigalia magna,
Divitiasque habeo tribus amplas regibus. Ergo,
Quod superat, non est melius quo insumere possis?
Cur eget indignus quisquam, te divite? quare
Templa ruunt antiqua deûm? cur, improbe, caræ
Non aliquid patriæ tanto emetiris acervo?
Uni nimirum tibi recte semper erunt res?
O magnus posthac inimicis risus! Uterne
Ad casus dubios fidet sibi certius? hic, qui
Pluribus assuerit mentem corpusque superbum;
An qui, contentus parvo metuensque futuri,
In pace, ut sapiens, aptarit idonea bello?
¶ Quo magis his credas; puer hunc ego parvus Ofellum
Integris opibus novi non latius usum,
Quam nunc accisis. Videas, metato in agello,
Cum pecore et natis, fortem mercede colonum,
¶ Non ego, narrantem, temere edi luce profesta
Quidquam præter olus, fumosæ cum pede pernæ:
Ac mihi, seu longum post tempus venerat hospes,
Sive operum vacuo gratus conviva per imbrem
Vicinus, bene erat, non piscibus urbe petitis,
Sed pullo atque hædo: tum pensilis uva secundas
Et nux ornabat mensas, cum duplice ficu:
Post hoc ludus erat culpa potare magistra;
Ac venerata Ceres, ita culmo surgeret alto,
Explicuit vino contractæ seria frontis.
Sæviat, atque novos moveat Fortuna tumultus;
Quantum hinc immiuuet? quanto aut ego parcius, aut
O pueri, nituistis, ut huc novus incola venit? (vos
Nam propriæ telluris herum natura neque illum,
Nec me, nec quemquam, statuit. Nos expulit ille;
Illum aut nequities, aut vafri inscitia iuris,
Postremo expellet certe vivacior hæres.
Nunc ager Umbreni sub nomine, nuper Ofelli
Dictus, [erit] nulli proprius; sed [cedet] in usum
Nunc mihi, nunc alii: quocirca vivite fortes,
Fortiaque adversis opponite pectora rebus.

SATIRA III.

Sic raro scribis, ut toto non quater anno
Membranam poscas, scriptorum quæque retexens,
Iratus tibi, quod vini sommique benignus
Nil dignum sermone canas. Quid fiet? at ipsis
Saturnalibus hinc fugisti; sobrius ergo
Dic aliquid dignum promissis: incipe. Nil est:
Culpantur frustra calami, inmeritusque laborat
Iratis natus paries dis atque poetis.
Atqui vultus erat multa et præclara minantis,
Si vacuum tepido cepisset villula tecto.
Quorsum pertinuit stipare Platona Menandro?
Eupolin, Archilochum, comites educere tantos?
Invidiam placare paras, virtute relicta?
Contemnere miser: vitanda est improba Siren
Desidia: aut, quidquid vita meliore parasti,
Ponendum æquo animo. ¶ Di te, Damasippe, deæque,
Verum ob consilium, donent tonsore. Sed unde
Tam bene me nosti? ¶ Postquam omnis res mea Ianum
Ad medium fracta est, aliena negotia curo,
Excussus propriis: olim nam quærere amabam,
Quo vafer ille pedes lavisset Sisyphus ære,
Quid scalptum infabre, quid fusum durius esset:
Callidus huic signo ponebam milia centum:
Hortos egregiasque domos mercarier unus
Cum lucro noram; unde frequentia Mercuriale
Imposuere mihi cognomen compita. ¶ Novi:
Et morbi miror purgatum te illius. ¶ Atqui
Emovit veterem mire novus; ut solet, in cor
Traiecto lateris miseri capitisque dolore:
Ut lethargicus hic, cum fit pugil, et medicum urget.
¶ Dum ne quid simile huic, esto ut libet. ¶ O bone, ne
Frustrere; insanis et tu, stultique prope omnes, (te
Si quid Stertinius veri crepat; unde ego mira
Descripsi docilis præcepta hæc, tempore quo me
Solatus iussit sapientem pascere barbam,
Atque a Fabricio non tristem ponte reverti.
Nam, male re gesta, cum vellem mittere operto
Me capite in flumen, dexter stetit, et, Cave faxis (git,
Te quidquam indignum: pudor, inquit, te malus an-
Insanos qui inter vereare insanus haberi.
Primum nam inquiram, quid sit furere; hoc si erit
Solo, nil verbi, pereas quin fortiter, addam. (in te
Quem mala stultitia, et quemcunque inscitia veri
Cæcum agit, insanum Chrysippi porticus et grex
Autumat. Hæc populos, hæc magnos formula reges,
Excepto sapiente, tenet. Nunc accipe, quare
Desipiant omnes æque ac tu, qui tibi nomen
Insano posuere. Velut silvis, ubi passim
Palantes error certo de tramite pellit,
Ille sinistrorsum, hic dextrorsum abit; unus utrique
Error, sed variis illudit partibus: hoc te
Crede modo insanum; nihilo ut sapientior ille,
Qui te deridet, caudam trahat. Est genus unum
Stultitiæ nihilum metuenda timentis; ut ignes,
Ut rupes fluviosque, in campo obstare queratur:
Alterum, et huic [varum] et nihilo sapientius, ignes
Per medios fluviosque ruentis: clamet amica
Mater, honesta soror, cum cognatis, pater, uxor;
Hic fossa est ingens! hic rupes maxima! serva!
Non magis audierit, quam Fufius ebrius olim,
Cum Ilionam edormit; Catienis mille ducentis,
Mater, te appello, clamantibus. Huic ego vulgum
Errori similem cunctum insanire docebo.
Insanit veteres statuas Damasippus emendo:
Integer est mentis Damasippi creditor? esto;
Accipe, quod nunquam reddas mihi, si tibi dicam,
Tunc insanus eris, si acceperis? an magis excors,

Digitized by Google

Reiecta præda, quam præsens Mercurius fert?
Scribe decem a Nerio: non est satis; adde Cicutæ
Nodosi tabulas centum, mille adde catenas:
Effugiet tamen hæc sceleratus vincula Proteus.
Cum rapies in ius malis ridentem alienis, (bor.
Fiet aper, modo avis, modo saxum, et cum volet, ar-
Si male rem gerere insani est; contra bene, sani;
Putidius multo cerebrum est, mihi crede, Perilli
Dictantis, quod tu nunquam rescribere possis.
Audire, atque togam iubeo componere, quisquis
Ambitione mala aut argenti pallet amore,
Quisquis luxuria tristive superstitione,
Aut alio mentis morbo calet; huc propius me;
Dum doceo insanire omnes, vos ordine adite.
Danda est hellebori multo pars maxima avaris:
Nescio an Anticyram ratio illis destinet omnem.
Hæredes Staberi summam incidere sepulcro;
Ni sic fecissent, gladiatorum dare centum
Damnati populo patria, atque epulum, arbitrio Arri;
Frumenti quantum metit Africa. ¶ Sive ego prave,
Seu recte, hoc volui; ne sis patruus mihi. ¶ Credo
Hoc Staberi prudentem animum vidisse. ¶ Quid ergo
Sensit, cum summam patrimoni insculpere saxo
Hæredes voluit? ¶ Quoad vixit, credidit ingens
Pauperiem vitium, et cavit nihil acrius; ut, si
Forte minus locuples uno quadrante perisset,
Ipse videretur sibi nequior: omnis enim res,
Virtus, fama, decus, divina humanaque, pulchris
Divitiis parent; quas qui construxerit, ille (rex,
Clarus erit, fortis, iustus. ¶ Sapiensne? ¶ Etiam! et
Et quidquid volet. Hoc, veluti virtute paratum,
Speravit magnæ laudi fore. Quid simile isti
Græcus Aristippus, qui servos proiicere aurum
In media iussit Libya, quia tardius irent,
Propter onus segnes? uter est insanior horum?
¶ Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit.
¶ Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharæ nec Musæ deditus ulli;
Si scalpra et formas, non sutor; nautica vela,
Aversus mercaturis; delirus et amens
Undique dicatur merito. Qui discrepat istis,
Qui nummos aurumque recondit, nescius uti
Compositis, metuensque velut contingere sacrum?
Si quis ad ingentem frumenti semper acervum
Porrectus vigilet cum longo fuste; neque illinc
Audeat esuriens dominus contingere granum,
Ac potius foliis parcus vescatur amaris:
Si, positis intus Chii veterisque Falerni
Mille cadis nihil est, tercentum millibus, acre
Potet acetum: age, si et stramentis incubet unde-
octoginta annos natus, cui stragula vestis,
Blattarum ac tinearum epulæ, putrescat in arca;
Nimirum insanus paucis videatur, eo quod
Maxima pars hominum morbo iactatur eodem.
Filius aut etiam hæc libertus ut exhibeat hæres,
Dis inimice senex, custodis? ne tibi desit?
Quantulum enim summæ curtabit quisque dierum,
Ungere si caules oleo meliore, caputque
Cœperis impexa fœdum porrigine? Quare,
Si quidvis satis est, periuras, surripis, aufers
Undique? tun', sanus? Populum si cædere saxis
Incipias, servosve tuo quos ære pararis,
Insanum te omnes pueri clamentque puellæ:
Cum laqueo uxorem interimis, matremque veneno,
Incolumi capite es? Quid enim? Neque tu hoc facis
Argis,
Nec ferro ut demens genitricem occidis Orestes.
An tu reris eum occisa insanisse parente?
Ac non ante malis dementem actum Furiis, quam
In matris iugulo ferrum tepefecit acutum?
Quin, ex quo est habitus male tutæ mentis Orestes,
Nil sane fecit quod tu reprendere possis:
Non Pyladen ferro violare aususve sororem
Electram; tantum maledicit utrique, vocando
Hanc, Furiam; hunc, aliud, iussit quod splendida bilis.
Pauper Opimius argenti positi intus et auri,
Qui Veientanum festis potare diebus
Campana solitus trulla, vappamque profestis,
Quondam lethargo grandi est oppressus, ut hæres
Iam circum loculos et claves lætus ovansque
Curreret. Hunc medicus, multum celer atque fidelis,
Excitat hoc pacto; mensam poni iubet, atque
Effundi saccos nummorum, accedere plures
Ad numerandum; hominem sic erigit: addit et illud,
Ni tua custodis, avidus iam hæc auferet hæres.
¶ Meu' vivo? ¶ Ut vivas igitur, vigila: hoc age. ¶ Quid
¶ Deficient inopem vena te, ni cibus atque (vis?
Ingens accedat stomacho fultura ruenti.
Tu cessas? agedum; sume hoc ptisanarium oryzæ.
¶ Quanti emtæ? ¶ Parvo. ¶ Quanti ergo? ¶ Octussibus.
¶ Eheu!
Quid refert, morbo, an furtis, pereamve rapinis?
Quisnam igitur sanus? Qui non stultus. Quid ava-
Stultus et insanus. Quid? si quis non sit avarus; (rus?
Continuo sanus? Minime. Cur, Stoice? Dicam.
Non est cardiacus, Craterum dixisse putato,
Hic æger. Recte est igitur, surgetque? negabit;
Quod latus aut renes morbo tententur acuto.
Non est periurus, neque sordidus; immolet æquis
Hic porcum Laribus: verum ambitiosus et audax.
Naviget Anticyram: quid enim differt, barathrone
Dones quidquid habes, an nunquam utare paratis?
Servius Oppidius Canusi duo prædia, dives
Antiquo censu, natis divisse duobus
Fertur, et hæc moriens pueris dixisse vocatis
Ad lectum: Postquam te talos, Aule, nucesque
Ferre sinu laxo, donare, et ludere vidi;
Te, Tiberi, numerare, cavis abscondere tristem;
Extimui, ne vos ageret vesania discors;
Tu Nomentanum, tu ne sequerere Cicutam.
Quare, per divos oratus uterque Penates,
Tu cave ne minuas; tu, ne maius facias id
Quod satis esse putat pater, et natura coercet.
Præterea, ne vos titillet gloria, iure-
iurando obstringam ambo: uter ædilis fueritve
Vestrum prætor, is intestabilis et sacer esto.
Is cicere atque faba bona tu perdasque lupinis,
Latus ut in Circo spatiere, aut æneus ut stes,
Nudus agris, nudus nummis, insane, paternis?
Scilicet ut plausus, quos fert Agrippa, feras tu,
Astuta ingenuum vulpes imitata leonem?
Ne quis humasse velit Aiacem, Atrida, vetas cur?
¶ Rex sum. ¶ Nil ultra quæro plebeius. ¶ Et æquam
Rem imperito; at si cui videor non iustus, inulto
Dicere, quod sentis, permitto. ¶ Maxime regum,
Di tibi dent capta classem reducere Troia!
Ergo consulere, et mox respondere licebit?
¶ Consule. ¶ Cur Aiax, heros ab Achille secundus
Putescit, toties servatis clarus Achivis?
Gaudeat ut populus Priami Priamusque inhumato,
Per quem tot iuvenes patrio caruere sepulcro?
¶ Mille ovium insanus morti dedit; inclytum Ulyssem
Et Menelaum una mecum se occidere clamans.
¶ Tu cum pro vitula statuis dulcem Aulide natam
Ante aras, spargisque mola caput, improbe, salsa,
Rectum animi servas? ¶ Quorsum? ¶ Insanus quid
enim Aiax
Fecit, cum stravit ferro pecus? abstinuit vim

Uxore et gnato: mala multa precatus Atridis,
Non ille aut Teucrum, aut ipsum violavit Ulyssem.
¶ Verum ego, ut hærentes adverso litore naves
Eriperem, prudens placavi sanguine divos.
¶ Nempe tuo, furiose. ¶ Meo; sed non furiosus.
¶ Qui species alias veri, scelerisque tumultu
Permixtas capiet, commotus habebitur; atque,
Stultitiane erret, nihilum distabit, an ira.
Aiax cum inmeritos occidit, desipit, agnos?
Cum prudens scelus ob titulos admittis inanes,
Stas animo? et purum est, vitio tibi cum tumidum est
Si quis lectica nitidam gestare amet aguam, (cur?
Huic vestem, ut natæ, paret ancillas, paret aurum;
Rufam et Rufillam appellet, fortique marito
Destinet uxorem; interdicto huic omne adimat ius
Prætor, et ad sanos abeat tutela propinquos.
Quid? si quis gnatam pro muta devovet agna,
Integer est animi? ne dixeris. Ergo, ubi prava
Stultitia, hic est summa insania: qui sceleratus,
Et furiosus erit: quem cepit vitrea fama,
Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.
Nunc, age, luxuriam et Nomentanum arripe mecum;
Vincet enim stultos ratio insanire nepotes.
Hic simul accepit patrimoni mille talenta,
Edicit, piscator uti, pomarius, auceps,
Unguentarius, ac Tusci turba impia vici,
Cum scurris fartor, cum Velabro omne Macellum,
Mane domum veniant. Quid tum? Venere frequentes:
Verba facit leno, Quidquid mihi, quidquid et horum
Cuique domi est, id crede tuum: et vel nunc pete, vel
Accipe, quid contrà iuvenis responderit æquus: (cras.
Tu nive Lucana dormis cœnatus, ut aprum
Cœnem ego; tu pisces hiberno ex æquore vellis;
Segnis ego, indignus qui tantum possideam: aufer;
Sume tibi decies: tibi tantumdem; tibi triplex,
Unde uxor media currit de nocte citata.
Filius Æsopi detractam ex aure Metellæ,
Scilicet ut decies solidum exsorberet, aceto
Diluit insignem baccam; qui sanior, ac si
Illud idem in rapidum flumen iaceretve cloacam?
Quinti progenies Arri, par nobile fratrum,
Nequitia et nugis, pravorum et amore gemellum,
Luscinias soliti impenso prandere coemtas;
Quorsum abeant? [sani] ut creta, an carbone notandi?
Ædificare casas, plostello adimgere mures,
Ludere par impar, equitare in arundine longa,
Si quem delectet barbatum, amentia verset.
Si puerilius his, ratio esse evincet, amare;
Nec quidquam differre, utrumne in pulvere, trimus
Quale prius, ludas opus, an meretricis amore
Sollicitus plores; quæro, faciasne, quod olim
Mutatus Polemon? ponas insignia morbi,
Fasciolas, cubital, focalia, potus ut ille
Dicitur ex collo furtim carpsisse coronas,
Postquam est impransi correptus voce magistri?
Porrigis irato puero cum poma, recusat:
Sume, Catelle; negat: si non des, optat. Amator
Exclusus qui distat, agit ubi secum, eat, an non,
Quo rediturus erat non arcessitus, et hæret
Invisis foribus? Ne nunc, cum me vocat ultro,
Accedam? an potius meditor finire dolores?
Exclusit, revocat. redeam? non, si obsecret. Ecce
Servus, non paulo sapientior; O here, quæ res
Nec modum habet neque consilium, ratione modoque
Tractari non vult. In amore hæc sunt mala; bellum,
Pax rursum; hæc si quis, tempestatis prope ritu
Mobilia, et cæca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa sibi, nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoque.
Quid? cum, Picenis excerpens semina pomis,
Gaudes, si caneram percussi forte, penes te es?
Quid? cum balba feris annoso verba palato,
Ædificante casas qui sanior? Adde cruorem
Stultitiæ, atque iguem gladio scrutare: modo, in-
Hellade percussa, Marius cum præcipitat se, (quam,
Cerritus fuit? an commotæ crimine mentis
Absolves hominem, et sceleris damnabis eumdem,
Ex more imponens cognata vocabula rebus?
Libertinus erat, qui circum compita siccus
Lautis mane senex manibus curriebat; et, Unum
(Quiddam magnum addens) unum me surpite morti,
Dis etenim facile est, orabat; sanus utrisque
Auribus atque oculis; mentem, nisi litigiosus,
Exciperet dominus, cum venderet. Hoc quoque vulgus
Chrysippus ponit fecunda in gente Menent.
Iupiter, ingentes qui das adimisque dolores,
Mater ait pueri menses iam quinque cubantis,
Frigida si puerum quartana reliquerit, illo
Mane die; quo tu indicis ieiunia, nudus
In Tiberi stabit. Casus medicusve levarit
Ægrum ex præcipiti, mater delira necabit
In gelida fixum ripa, febrimque reducet:
Quone malo mentem concussa? timore deorum.
Hæc mihi Stertinius, sapientum octavus, amico
Arma dedit, posthac ne compellarer inultus.
Dixerit insanum qui me, totidem audiet; atque
Respicere ignoto discet pendentia tergo.
¶ Stoice, post damnum sic vendas omnia pluris:
Qua me stultitia (quoniam non est genus unum)
Insanire putas? ego nam videor mihi sanus.
¶ Quid, caput abscissum demens cum portat Agave
Nati infelicis, sibi tum furiosa videtur?
¶ Stultum me fateor, (liceat concedere veris)
Atque etiam insanum; tantum hoc edissere, quo me
Ægrotare putes animi vitio? ¶ Accipe: primum
Ædificas; hoc est, longos imitaris, ab imo
Ad summum totus moduli bipedalis; et idem
Corpore maiorem rides Turbonis in armis
Spiritum et incessum; qui ridiculus minus illo?
An, quodcumque facit Mæcenas, te quoque verum est,
Tanto dissimilem, et tanto certare minorem?
Absentis ranæ pullis vituli pede pressis,
Unus ubi effugit, matri denarrat, ut ingens
Belua cognatos eliserit. Illa rogare,
Quantane? num [tantum, sufflans se,] magna fuisset?
¶ Maior dimidio. ¶ Num tanto? ¶ Cum magis atque
Se magis inflaret; Non, si te ruperis, inquit,
Par eris. Hæc a te non multum abludit imago.
Adde poemata nunc; hoc est, oleum adde camino;
Quæ si quis sanus fecit, sanus facis et tu.
Non dico horrendam rabiem. ¶ Iam desino. ¶ Cultum
Maiorem censu. ¶ Teneas, Damasippe, tuis te.
¶ Mille puellarum, puerorum mille furores.
¶ O maior, tandem parcas, insane, minori.

SATIRA IV.

Unde, et quo Catius? ¶ Non est mihi tempus aventi
Ponere signa novis præceptis, qualia vincunt
Pythagoran, Anytique reum, doctumque Platona.
¶ Peccatum fateor, cum te sic tempore lævo
Interpellarim: sed des veniam bonus, oro.
Quod si intercideris tibi nunc aliquid, repetes mox;
Sive est naturæ hoc, sive artis; mirus utroque.
¶ Quin id erat curæ, quo pacto cuncta tenerem;
Utpote res tenues, tenui sermone peractas.
¶ Edc hominis nomen; simul et, Romanus an hospes.
¶ Ipsa memor præcepta canam; celabitur auctor.
Longa quibus facies ovis erit, illa memento,

Ut succi melioris, et ut magis alma rotundis,
Ponere; unumque marem cohibent callosa vitellum.
Caule suburbano, qui siccis crevit in agris,
Dulcior; irriguo nihil est elutius horto.
Si vespertinus subito te oppresserit hospes,
Ne gallina malum responset dura palato,
Doctus eris vivam mixto mersare Falerno;
Hoc teneram faciet. Pratensibus optima fungis
Natura est: aliis male creditur. Ille salubres
Æstates peraget, qui nigris prandia moris
Finiet, ante gravem quæ legerit arbore solem.
Ausidius forti miscebat mella Falerno,
Mendose; quoniam vacuis committere venis
Nil nisi lene decet: leni præcordia mulso
Prolueris melius. Si dura morabitur alvus,
Mytilus et viles pellent obstantia conchæ,
Et lapathi brevis herba, sed albo non sine Coo.
Lubrica nascentes implent conchylia lunæ.
Sed non omne mare est generosæ fertile testæ.
Murice Baiano melior Lucrina peloris:
Ostrea Circeiis, Miseno oriuntur echini;
Pectinibus patulis iactat se molle Tarentum.
Nec sibi cœnarum quivis temere arroget artem,
Non prius exacta tenui ratione saporum.
Nec satis est cara pisces averrere mensa,
Ignarum quibus est ius aptius, et quibus assis
Languidus in cubitum iam se conviva reponet.
Umber, et iligna nutritus glande, rotundas
Curvet aper lances carnem vitantis inertem:
Nam Laurens malus est, ulvis et arundine pinguis.
Vinea submittit capreas non semper edules.
Fecundæ leporis sapiens sectabitur armos.
Piscibus atque avibus quæ natura et foret ætas,
Ante meum nulli patuit quæsita palatum. (mit.
Sunt quorum ingenium nova tantum crustula pro-
Nequaquam satis in re una consumere curam;
Ut si quis solum hoc, mala ne sint vina, laboret,
Quali perfundat pisces securus olivo.
Massica si cœlo supponas vina sereno,
Nocturna, si quid crassi est, tenuabitur aura,
Et decedet odor nervis inimicus; at illa
Integrum perdunt lino vitiata saporem.
Surrentina vafer qui miscet fæce Falerna
Vina, columbino limum bene colligit ovo;
Quatenus ima petit volvens aliena vitellus.
Tostis marcentem squillis recreabis et Afra
Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
Post vinum stomacho: perna magis ac magis billis
Flagitat in morsus refici: quin omnia malit
Quæcumque immundis fervent illata propinis.
Est operæ pretium duplicis pernoscere iuris
Naturam: simplex e dulci constat olivo,
Quod pingui miscere mero muriaque decebit,
Non alia quam qua Byzantia putuit orca.
Hoc ubi confusum sectis inferbuit herbis,
Corycioque croco sparsum stetit; insuper addes
Pressa Venafranæ quod bacca remisit olivæ.
Picenis cedunt pomis Tiburtia succo;
Nam facie præstant. Venucula convenit ollis;
Rectius Albanam fumo duraveris uvam.
Hanc ego cum malis, ego fæcem primus et halec,
Primus et invenior piper album, cum sale nigro
Incretum, puris circumposuisse catillis.
Immane est vitium, dare millia terna macello,
Augustoque vagos pisces urgere catino.
Magna movet stomacho fastidia, seu puer unctis
Tractavit calicem manibus, dum furta ligurrit;
Sive gravis veteri crateræ limus adhæsit.
Vilibus in scopis, in mappis, in scobe, quantus
Consistit sumtus? neglectis, flagitium ingens.
Ten' lapides varios lutulenta radere palma,
Et Tyrias dare circum illota toralia vestes;
Oblitum, quanto curam sumtumque minorem
Hæc habeant, tanto reprendi iustius illis,
Quæ nisi divitibus nequeant contingere mensis.
¶ Docte Cati, per amicitiam divosque rogatus,
Ducere me auditum, perges quocumque, memento.
Nam quamvis referas memori mihi pectore cuncta,
Non tamen interpres tantumdem iuveris: adde
Vultum habitumque hominis; quem tu vidisse, bea-
Non magni pendis, quia contigit: at mihi cura (tus,
Non mediocris inest, fontes ut adire remotos,
Atque haurire queam vitæ præcepta beatæ.

SATIRA V. *In Captatores et Hæredipetas.*

Hoc quoque, Tiresia, præter narrata, petenti
Responde, quibus amissas reparare queam res
Artibus atque modis. Quid rides? ¶ Iamne doloso
Non satis est Ithacam revehi, patriosque penates
Adspicere? ¶ O nulli quidquam mentite, vides ut
Nudus inopsque domum redeam, te vate; neque illic
Aut apotheca procis intacta est, aut pecus: atqui
Et genus et virtus, nisi cum re, vilior alga est.
¶ Quando pauperiem, missis ambagibus, horres;
Accipe, qua ratione queas ditescere. Turdus,
Sive aliud privum, dabitur tibi; devolet illuc
Res ubi magna nitet, domino sene; dulcia poma,
Et quoscumque feret cultus tibi fundus honores,
Ante Larem, gustet venerabilior Lare dives;
Qui quamvis periurus erit, sine gente, cruentus
Sanguine fraterno, fugitivus; ne tamen illi
Tu comes exterior, si postulet, ire recuses.
¶ Utne tegam spurco Damæ latus? haud ita Troiæ
Me gessi, certans semper melioribus. ¶ Ergo
Pauper eris. ¶ Fortem hoc animum tolerare iubebo:
Et quondam maiora tuli. Tu protinus, unde
Divitias ærisque ruam, dic, augur, acervos.
¶ Dixi equidem, et dico. Captes astutus ubique
Testamenta senum: neu, si vafer unus et alter
Insidiatorem præroso fugerit hamo,
Aut spem deponas, aut artem illusus omittas.
Magna minorve foro si res certabitur olim,
Vivet uter locuples sine natis, improbus ultro
Qui meliorem audax vocet in ius, illius esto
Defensor: fama civem causaque priorem
Sperne, domi si natus erit, fecundave coniux,
Quinte, puta, aut Publi, (gaudent prænomine molles
Auriculæ) tibi me virtus tua fecit amicum:
Ius anceps novi, causas defendere possum:
Eripiet quivis oculos citius mihi, quam te
Contemtum cassa nuce pauperet: hæc mea cura est,
Ne quid tu perdas, neu sis locus. Ire domum atque
Pelliculam curare, iube; fi cognitor ipse.
Persta, atque obdura, seu rubra Canicula findet
Infantes statuas, seu pingui tentus omaso,
Furius hibernas cana nive conspuet Alpes.
Nonne vides (aliquis, cubito stantem prope tangens,
Inquiet) ut patiens, ut amicis aptus, ut acer?
Plures annabunt thynni, et cetaria crescent.
Si cui præterea validus male filius in re
Præclara sublatus aletur; ne manifestum
Cœlibis obsequium nudet te, leniter in spem
Arrepe officiosus, ut et scribare secundus
Hæres, et si quis casus puerum egerit Orco,
In vacuum venias: perraro hæc alea fallit.
Qui testamentum tradet tibi cumque legendum,
Abnuere, et tabulas a te removere, memento;
Sic tamen, ut limis rapias, quid prima secundo

era velit versu; solus, multisne cohæres,
eloci percurre oculo. Plerumque recoctus
Scriba ex quinqueviro corvum deludet hiantem;
Captatorque dabit risus Nasica Corano.
¶ Num furis? an prudens ludis me, obscura canendo?
¶ O Laertiade, quidquid dicam, aut erit, aut non:
Divinare etenim magnus mihi donat Apollo.
¶ Quid tamen ista velit sibi fabula, si licet, ede.
¶ Tempore quo iuvenis Parthis horrendus, ab alto
Demissum genus Æneæ, tellure marique
Magnus erit, forti nubet procera Corano
Filia Nasicæ, metuentis reddere soldum.
Tum gener hoc faciet; tabulas socero dabit, atque,
Ut legat, orabit: multum Nasica negatas
Accipiet tandem, et tacitus leget; invenietque
Nil sibi legatum, præter plorare, suisque.
Illud ad hæc iubeo; mulier si forte dolosa
Libertusve senem delirum temperet, illis
Accedas socius: laudes, lauderis ut absens:
Adiuvat hoc quoque; sed vincit longe prius ipsum
Expugnare caput: scribet mala carmina vecors?
Laudato: scortator erit? cave te roget: ultro
Penelopen facilis potiori trade. ¶ Putasne,
Perduci poterit tam frugi tamque pudica,
Quam nequiere proci recto depellere cursu?
¶ Venit enim magnum donandi parca iuventus,
Nec tantum Veneris quantum studiosa culinæ:
Sic tibi Penelope frugi est, quæ, si semel uno
De sene gustarit, tecum partita lucellum,
Ut canis, a corio nunquam absterrebitur uncto. (bis
Me sene, quod dicam, factum est; anus improba The-
Ex testamento sic est elata; cadaver
Unctum oleo largo nudis humeris tulit hæres;
Scilicet elabi si posset mortua: credo,
Quod nimium institerat viventi. Cautus adito:
Neu desis operæ, neve immoderatus abundes.
Difficilem et morosum offendet garrulus: ultra
Non etiam sileas. Davus sis comicus, atque
Stes capite obstipo, multum similis metuenti.
Obsequio grassare: mone, si increbruit aura,
Cautus uti velet carum caput: extrahe turba,
Oppositis humeris: aurem substringe loquaci.
Importunus amat laudari? donec, Ohe! iam,
Ad cœlum manibus sublatis, dixerit, urge; et
Crescentem tumidis infla sermonibus utrem.
Cum te servitio longo curaque levârit;
Et certum vigilans, Quartæ esto partis Ulysses,
Audieris, hæres: Ergo nunc Dama sodalis
Nusquam est? unde mihi tam fortem, tamque fidelem?
Sparge subinde: et, si paulum potes, illacrymare: Est
Gaudia prodentem vultum celare. Sepulcrum,
Permissum arbitrio, sine sordibus exstrue: funus
Egregie factum laudet vicinia. Si quis
Forte cohæredum senior male tussiet, huic tu
Dic, ex parte tua, seu fundi sive domus sit
Emtor, gaudentem nummo te adlicere. Sed me
Imperiosa trahit Proserpina: vive, valeque.

SATIRA VI. *Horatii votum.*

Hoc erat in votis; modus agri non ita magnus,
Hortus ubi, et tecto vicinus iugis aquæ fons,
Et paulum silvæ super his foret. Auctius atque
Dî melius fecere: bene est: nil amplius oro,
Maia nate, nisi ut propria hæc mihi munera faxis.
Si neque maiorem feci ratione mala rem,
Nec sum facturus vitio culpave minorem;
Si veneror stultus nihil horum; O si angulus ille
Proximus accedat, qui nunc denormat agellum!
O si urnam argenti fors quæ mihi monstret! ut illi,
Thesauro invento, qui mercenarius agrum
Illum ipsum mercatus aravit, dives amico (oro,
Hercule; si, quod adest, gratum iuvat; hac prece te-
Pingue pecus domino facias, et cætera, præter
Ingenium; utque soles, custos mihi maximus adsis.
Ergo ubi me in montes et in arcem ex urbe removi,
(Quid prius illustrem satiris musaque pedestri?)
Nec mala me ambitio perdit, nec plumbeus Auster,
Auctumnusque gravis, Libitinæ quæstus acerbæ.
Matutine pater, seu Iane libentius audis,
Unde homines operum primos vitæque labores
Instituunt, (sic dîs placitum) tu carminis esto
Principium: Romæ sponsorem me rapis. ¶ Eia,
Ne prior officio quisquam respondeat, urge:
Sive Aquilo radit terras, seu bruma nivalem
Interiore diem gyro trahit, ire necesse est.
¶ Post modo, quod mihi obsit, clare certumque loquto,
Luctandum in turba; facienda iniuria tardis.
¶ Quid vis, insane? et quas res agis improbus? urget
Iratis precibus; tu pulses omne quod obstat,
Ad Mæcenatem memori si mente recurras.
¶ Hoc iuvat, et melli est; non mentiar. At simul atras
Ventum est Esquilias, aliena negotia centum
Per caput et circa saliunt latus. Ante secundum
Roscius orabat sibi adesses ad Puteal cras.
De re communi scribæ magna atque nova te
Orabant, hodie meminisses, Quinte, reverti.
Imprimat his cura Mæcenas signa tabellis.
Dixeris, Experiar: Si vis, potes, addit, et instat.
Septimus octavo propior iam fugerit annus,
Ex quo Mæcenas me cœpit habere suorum
In numero, duntaxat ad hoc, quem tollere rheda
Vellet, iter faciens, et cui concredere nugas (par?
Hoc genus; Hora quota est? Threx est Gallina Syro
Matutina parum cautos iam frigora mordent;
Et quæ rimosa bene deponuntur in aure.
Per totum hoc tempus subiectior in diem et horam
Invidiæ. Noster ludos spectaverat una;
Luserat in campo; Fortunæ filius; omnes.
Frigidus a Rostris manat per compita rumor:
Quicumque obvius est, me consulit; ¶ O bone! (nam
Scire, deos quoniam propius contingis, oportet) (te
Num quid de Dacis audisti? ¶ Nil equidem. ¶ Ut tu
Semper eris derisor! ¶ At omnes dî exagitent me,
Si quicquam ¶ Quid? militibus promissa Triquetra
Prædia Cæsar, an est Itala, tellure daturus?
Iurantem me scire nihil mirantur, ut unum
Scilicet egregii mortalem altique silenti,
Perditur hæc inter misero lux, non sine votis:
O rus! quando ego te adspiciam? quandoque licebit,
Nunc veterum libris, nunc somno et inertibus horis,
Ducere sollicitæ iucunda oblivia vitæ?
O quando faba Pythagoræ cognata, simulque
Uncta satis pingui ponentur oluscula lardo?
O noctes cœnæque deûm! quibus ipse, meique,
Ante larem proprium vescor, vernasque procaces
Pasco libatis dapibus. Prout cuique libido est,
Siccat inæquales calices conviva, solutus
Legibus insanis; seu quis capit acria fortis
Pocula, seu modicis uvescit lætius. Ergo
Sermo oritur, non de villis domibusve alienis,
Nec, male necne Lepos saltet; sed, quod magis ad nos
Pertinet, et nescire malum est, agitamus; utrumne
Divitiis homines, an sint virtute beati?
Quidve ad amicitias, usus rectumne, trahat nos?
Et quæ sit natura boni? summumque quid eius?
Cervius, hæc inter, vicinus garrit aniles
Ex re fabellas. Si quis nam laudet Arelli
Sollicitas ignarus opes, sic incipit: ¶ Olim

Rusticus urbanum murem mus paupere fertur
Accepisse cavo, veterem vetus hospes amicum;
Asper, et attentus quæsitis, ut tamen arctum
Solveret hospitiis animum. Quid multa? neque ille
Sepositi ciceris, nec longæ invidit avenæ:
Aridum et ore ferens acinum, semesaque lardi
Frusta dedit, cupiens varia fastidia cœna
Vincere tangentis male singula dente superbo;
Cum pater ipse domus, palea porrectus in horna,
Esset ador loliumque, dapis meliora relinquens. (ce,
Tandem urbanus ad hunc, Quid te iuvat, inquit, ami-
Prærupti nemoris patientem vivere dorso?
Vis tu homines urbemque feris præponere silvis?
Carpe viam (mihi crede) comes, terrestria quando
Mortales animas vivunt sortita, neque ulla est
Aut magno aut parvo leti fuga: quo, bone, circa,
Dum licet, in rebus iucundis vive beatus;
Vive memor quam sis ævi brevis. Hæc ubi dicta
Agrestem pepulere, domo levis exsilit: inde
Ambo propositum peragunt iter, urbis aventes
Mœnia nocturni subrepere. Iamque tenebat
Nox medium cœli spatium, cum ponit uterque
In locuplete domo vestigia; rubro ubi cocco
Tincta super lectos canderet vestis eburnos,
Multaque de magna superesset fercula cœna,
Quæ procul exstructis inerant hesterna canistris.
Ergo ubi purpurea porrectum in veste locavit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatque dapes; nec non vernaliter ipsis
Fungitur officiis, prælambens omne quod affert.
Ille cubans gaudet mutata sorte, bonisque
Rebus agit lætum convivam; cum subito ingens
Valvarum strepitus lectis excussit utrumque.
Currere per totum pavidi conclave; magisque
Exanimes trepidare, simul domus alta Molossis
Personuit canibus. Tum rusticus, Haud mihi vita
Est opus hac, ait; et valeas: me silva, cavusque
Tutus ab insidiis, tenui solabitur ervo.

SATIRA VII.

Iamdudum ausculto; et, cupiens tibi dicere servus
Pauca, reformido. ¶ Davusne? ¶ Ita, Davus, amicum
Mancipium domino, et frugi, quod sit satis; hoc est,
Ut vitale putes. ¶ Age, libertate Decembri
(Quando ita maiores voluerunt) utere; narra.
¶ Pars hominum vitiis gaudet constanter, et urget
Propositum; pars multa natat, modo recta capessens,
Interdum pravis obnoxia. Sæpe notatus
Cum tribus anellis, modo læva Priscus inani,
Vixit inæqualis, clavum ut mutaret in horas;
Ædibus ex magnis subito se conderet, unde
Mundior exiret vix libertinus honeste:
Iam mœchus Romæ, iam mallet [doctor] Athenis
Vivere, Vertumnis, quotquot sunt, natus iniquis.
Scurra Volanerius, postquam illi iusta cheragra
Contudit articulos, qui pro se tolleret atque
Mitteret in phimum talos, mercede diurna
Conductum pavit; quanto constantior idem
In vitiis, tanto levius miser ac prior illo,
Qui iam contento, iam laxo, fune laborat.
¶ Non dices hodie, quorsum hæc tam putida tendant,
Furcifer? ¶ Ad te, inquam. ¶ Quo pacto, pessime?
¶ Laudas
Fortunam et mores antiquæ plebis; et idem,
Si quis ad illa deus subito te agat, usque recuses;
Aut quia non sentis, quod clamas, rectius esse,
Aut quia non firmus rectum defendis, et hæres,
Nequidquam cœno cupiens evellere plantam.
Romæ rus optas; absentem rusticus urbem
Tollis ad astra levis. Si nusquam es forte vocatus
Ad cœnam, laudas securum olus: ac, velut usquam
Vinctus eas, ita te felicem dicis, amasque,
Quod nusquam tibi sit potandum. Iusserit ad se
Mæcenas serum sub lumina prima venire
Convivam; Nemon' oleum fert ocius? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, furisque.
Milvius et scurræ, tibi non referenda precati,
Discedunt. Etenim fateor me, dixerit ille,
Duci ventre levem; nasum nidore supinor;
Imbecillus, iners, si quid vis, adde, popino.
Tu, cum sis quod ego, et fortassis nequior, ultro
Insectere, velut melior? verbisque decoris
Obvolvas vitium? Quid, si me stultior ipso,
Quingentis emto drachmis, deprenderis? Auser
Me vultu terrere; manum stomachumque teneto,
Dum, quæ Crispini docuit me ianitor, edo.
Te coniux aliena capit, meretricula Davum:
Peccat uter nostrum cruce dignius? Acris ubi me
Natura incendit, sub clara nuda lucerna
Quæcumque excepit turgentis verbera caudæ,
Clunibus aut agitavit equum lasciva supinum,
Dimittit neque famosum, neque sollicitum, ne
Ditior aut formæ melioris meiat eodem.
Tu, cum proiectis insignibus, annulo equestri,
Romanoque habitu, prodis ex iudice Dama
Turpis, odoratum caput obscurante lacerna,
Non es quod simulas? Metuens induceris; atque
Altercante libidinibus tremis ossa pavore.
Quid refert, uri virgis, ferroque necari,
Auctoratus eas; an, turpi clausus in arca,
Quo te demisit peccati conscia herilis
Contractum, genibus tangas caput? Estne marito
Matronæ peccantis in ambo iusta potestas?
In corruptorem vel iustior: illa tamen se
Non habitu mutatve loco, peccatve superne,
Cum te formidet mulier, neque credat amanti.
Ibis sub furcam prudens, dominoque furenti
Committes rem omnem, et vitam, et cum corpore fa-
Evâsti? credo, metues, doctusque cavebis. (mam.
Quæres quando iterum paveas, iterumque perire
Possis. O toties servus! quæ bellua ruptis,
Cum semel effugit, reddit se prava catenis?
Non sum mœchus, ais: neque ego, hercule, fur, ubi
Prætereo sapiens argentea: tolle periclum, (vasa
Iam vaga prosiliet frænis natura remotis.
Tunc mihi dominus, rerum imperiis hominumque
Tot tantisque minor? quem ter vindicta quaterque
Imposita haud unquam misera formidine privet?
Adde super, dictis quod non levius valeat; nam
Sive vicarius est, qui servo paret (uti mos
Vester ait), seu conservus; tibi quid sum ego? nempe
Tu, mihi qui imperitas, aliis servis miser, atque
Duceris, ut nervis alienis mobile lignum.
Quisnam igitur liber? Sapiens, sibi qui imperiosus;
Quem neque pauperies, neque mors, neque vincula
terrent;
Responsare cupidinibus, contemnere honores
Fortis; et in se ipso totus, teres atque rotundus,
Externi ne quid valeat per leve morari;
In quem manca ruit semper Fortuna. Potesne
Ex his, ut proprium, quid noscere? Quinque talenta
Poscit te mulier; vexat, foribusque repulsum
Perfundit gelida: rursus vocat: eripe turpi
Colla iugo: Liber, liber sum, dic age. Non quis;
Urget enim dominus mentem non levis, et acres
Subiectat lasso stimulos, versatque negantem.
Vel, cum Pausiaca torpes, insane, tabella,
Qui pecces minus atque ego, cum Fulvi Rutulæque,

Aut Placideiani contento poplite miror
Prœlia, rubrica picta aut carbone; velut si
Re vera pugnent, feriant, vitentque moventes
Arma viri? Nequam et cessator Davus; at ipse
Subtilis veterum iudex et callidus audis.
Nil ego, si ducor libo fumante; tibi ingens
Virtus atque animus cœnis responsat opimis?
Obsequium ventris mihi perniciosius est: cur?
Tergo plector enim; qui tu impunitior illa,
Quæ parvo sumi nequeunt, opsonia captas?
Nempe inanuarescunt epulæ sine fine petitæ,
Illusique pedes vitiosum ferre recusant
Corpus. An hic peccat, sub noctem qui puer uvam
Furtiva mutat strigili? qui prædia vendit,
Nil servile, gulæ parens, habet? Adde, quod idem
Non horam tecum esse potes; non otia recte
Ponere; teque ipsum vitas, fugitivus ut erro,
Iam vino quærens, iam somno, fallere curam;
Frustra: nam comes atra premit, sequiturque fugacem.
¶ Unde mihi lapidem? ¶ Quorsum est opus? ¶ Unde sagittas?
¶ Aut insanit homo, aut versus facit. ¶ Ocius hinc te
Ni rapis, accedes opera agro nona Sabino.

SATIRA VIII.

Ut te Nasidieni iuvit cœna beati?
Nam mihi, quæreuti convivam, dictus here illic
De medio potare die. ¶ Sic, ut mihi nunquam
In vita fuerit melius. ¶ Da, si, grave non est,
Quæ prima iratum ventrem placaverit esca.
¶ In primis Lucanus aper: leni fuit Austro
Captus, ut aiebat cœnæ pater; acria circum
Rapula, lactucæ, radices, qualia lassum
Pervellunt stomachum, siser, halec, fœcula Coa.
His ubi sublatis puer alte cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, et alter
Sublegit quodcumque iaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere; ut Attica virgo
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Cæcuba vina ferens; Alcon, Chium maris expers.
Hic herus; Albanum, Mæcenas, sive Falernum,
Te magis appositis delectat; habemus utrumque.
¶ Divitias miseras! sed queis cœnantibus una,
Fundani, pulchre fuerit tibi, nosse laboro.
¶ Summus ego, et prope me Viscus Thurinus, et infra,
Si memini, Varius; cum Servilio Balatrone
Vibidius, quos Mæcenas adduxerat umbras.
Nomentanus erat super ipsum, Porcius infra,
Ridiculus totas simul obsorbere placentas.
Nomentanus ad hoc, qui, si quid forte lateret,
Indice monstraret digito: nam cætera turba,
Nos, inquam, cœnamus aves, conchylia, pisces,
Longe dissimilem noto celantia succum;
Ut vel continuo patuit, cum passeris atque
Ingustata mihi porrexerat ilia rhombi.
Post hoc me docuit, melimela rubere minorem
Ad lunam delecta: quid hoc intersit, ab ipso
Audieris melius. Tum Vibidius Balatroni:
Nos, nisi damnose bibimus, moriemur inulti:
Et calices poscit maiores. Vertere pallor
Tum parochi faciem, nil sic metuentis ut acres
Potores; vel quod maledicunt liberius, vel
Fervida quod subtile exsurdant vina palatum.
Invertunt Allifanis vinaria tota
Vibidius Balatroque, secutis omnibus: imi
Convivæ lecti nihilum nocuere lagenis.
Affertur squillas inter muræna natantes
In patina porrecta. Sub hoc herus, Hæc gravida, incapta est, deterior post partum carne futura. His mixtum ius est; oleo, quod prima Venafri
Pressit cella; garo de succis piscis Iberi;
Vino quinquennis, verum citra mare nato,
Dum coquitur (cocto Chium sic convenit, ut non
Hoc magis ullum aliud); pipere albo, non sine aceto,
Quod Methymnæam vitio mutaverit uvam.
Ericas virides, mulas ego primus amaras
Monstravi incoquere; illutos Curtillus echinos,
Ut melius, muria, quam testa marina remittit.
Interea suspensa graves aulæa ruinas
In patinam fecere, trabentia, pulveris atri
Quantum non Aquilo Campanis excitat agris.
Nos, maius veriti, postquam nihil esse pericli
Sensimus, erigimur. Rufus, posito capite, ut si
Filius immaturus obisset, flere. Quis esset
Finis? ni sapiens sic Nomentanus amicum
Tolleret: Heu, Fortuna! quis est crudelior in nos
Te deus? ut semper gaudes illudere rebus
Humanis! Varius mappa compescere risum
Vix poterat. Balatro, suspendens omnia naso,
Hæc est conditio vivendi, aiebat; eoque
Responsura tuo nunquam est par fama labori.
Tene, ut ego accipiar laute, torquerier omni
Sollicitudine districtum, ne panis adustus,
Ne male conditum ius apponatur, ut omnes
Præcincti recte pueri comtique ministrent?
Adde hos præterea casus; aulæa ruant si,
Ut modo; si patinam pede lapsus frangat agaso.
Sed convivatoris, uti ducis, ingenium res
Adversæ nudare solent, celare secundæ.
Nasidienus ad hæc: Tibi di, quæcumque precaris,
Commoda dent; ita vir bonus es, convivaque comis.
Et soleas poscit. Tum in lecto quoque videres
Stridere secreta divisos aure susurros.
¶ Nullos his mallem ludos spectasse: sed illa
Redde, age, quæ deinceps risisti. ¶ Vibidius dum
Querit de pueris, num sit quoque fracta lagena,
Quod sibi poscenti non dentur pocula; dumque
Ridetur fictis rerum, Balatrone secundo;
Nasidiene, redis mutatæ frontis, ut arte
Emendaturus fortunam. Deinde secuti
Mazonomo pueri magno discerpta ferentes
Membra gruis, sparsi sale multo, non sine farre;
Pinguibus et ficis pastum iecur auseris albi;
Et leporum avulsos, ut multo suavius, armos,
Quam si cum lumbis quis edit: tum pectore adusto
Vidimus et merulas pomi, et sine clune palumbes;
Suaves res, si non causas narraret earum et
Naturas dominus; quem nos sic fugimus ulti,
Ut nihil omnino gustaremus, velut illis
Canidia afflasset peior serpentibus Afris.

Epistolarum Liber primus

EPISTOLA I. *Ad Mæcenatem.*

Prima dicte mihi, summa dicende Camœna,
Spectatum satis, et donatum iam rude, quæris,
Mæcenas, iterum antiquo me includere ludo.
Non eadem est ætas, non mens. Veianius, armis
Herculis ad postem fixis, latet abditus agro,
Ne populum extrema toties exoret arena.
Est mihi purgatam crebro qui personet aurem;
Solve senescentem mature sanus equum, ne
Peccet ad extremum ridendus, et ilia ducat.
Nunc itaque et versus et cætera ludicra pono:
Quid verum atque decens, curo et rogo, et omnis in hoc sum:
Condo et compono quæ mox depromere possim.
Ac, ne forte roges, quo me duce, quo lare tuter:

Nullius addictus iurare in verba magistri;
Quo me cumque rapit tempestas, deferor hospes.
Nunc agilis fio, et mersor civilibus undis,
Virtutis veræ custos, rigidusque satelles:
Nunc in Aristippi furtim præcepta relabor,
Et mihi res, non me rebus, subiungere conor.
Ut nox longa, quibus mentitur amica, diesque
Longa videtur opus debentibus; ut piger annus
Pupillis, quos dura premit custodia matrum;
Sic mihi tarda fluunt ingrataque tempora, quæ spem
Consiliumque morantur agendi gnaviter id quod
Æque pauperibus prodest, locupletibus æque;
Æque neglectum pueris senibusque nocebit.
Restat, ut his ego me ipse regam solerque elementis:
Non possis oculo quantum contendere Lynceus,
Non tamen idcirco contemnas lippus inungui;
Nec, quia desperes invicti membra Glyconis,
Nodosa corpus nolis prohibere cheragra.
Est quadam prodire tenus, si non datur ultra.
Fervet avaritia miseroque cupidine pectus?
Sunt verba et voces, quibus hunc lenire dolorem
Possis, et magnam morbi deponere partem.
Laudis amore tumes? sunt certa piacula, quæ te
Ter pure lecto poterunt recreare libello.
Invidus, iracundus, iners, vinosus, amator;
Nemo adeo ferus est, ut non mitescere possit,
Si modo culturæ patientem commodet aurem.
Virtus est vitium fugere, et sapientia prima
Stultitia caruisse. Vides, quæ maxima credis
Esse mala, exiguum censum, turpemque repulsam,
Quanto devites animi capitisque labore.
Impiger extremos curris mercator ad Indos,
Per mare pauperiem fugiens, per saxa, per ignes:
Ne cures ea quæ stulte miraris et optas,
Discere et audire et meliori credere non vis?
Quis, circum pagos et circum compita pugnax,
Magna coronari contemnat Olympia, cui spes,
Cui sit conditio, dulcis sine pulvere palmæ?
Vilius argentum est auro, virtutibus aurum.
O cives, cives, quærenda pecunia primum est;
Virtus post nummos: hæc Ianus summus ab imo
Prodocet; hæc recinunt iuvenes dictata senesque,
Lævo suspensi loculos tabulamque lacerto.
Est animus tibi, sunt mores, est lingua fidesque:
Sed quadringentis sex, septem, millia desint;
Plebs eris. At pueri ludentes, Rex eris, aiunt,
Si recte facies. Hic murus aeneus esto,
Nil conscire sibi, nulla pallescere culpa.
Roscia, dic sodes, melior lex, an puerorum est
Nænia, quæ regnum recte facientibus offert,
Et maribus Curiis et decantata Camillis?
Isne tibi melius suadet, qui, rem facias; rem
Si possis recte; si non, quocumque modo rem;
Ut propius spectes lacrymosa poemata Pupi;
An qui, fortunæ te responsare superbæ
Liberum et erectum, præsens hortatur et aptat?
Quod si me populus Romanus forte roget, cur
Non, ut porticibus, sic iudiciis fruar isdem;
Nec sequar aut fugiam, quæ diligit ipse vel odit;
Olim quod vulpes ægroto cauta leoni
Respondit, referam. Quia me vestigia terrent
Omnia te adversum spectantia, nulla retrorsum.
Bellua multorum es capitum: nam quid sequar? aut quem?
Pars hominum gestit conducere publica: sunt qui
Crustis et pomis viduas venentur avaras,
Excipiantque senes, quos in vivaria mittant:
Multis occulto crescit res fenore. Verum
Esto, aliis alios rebus studiisque teneri;
Idem eadem possunt horam durare prolantes?
Nullus in orbe sinus Baiis prælucet amœnis,
Si dixit dives, lacus et mare sentit amorem
Festinantis heri; cui si vitiosa libido
Fecerit auspicium, cras ferramenta Teanum
Tolletis, fabri. Lectus genialis in aula est?
Nil ait esse prius, melius nil, cœlibe vita;
Si non est, iurat bene solis esse maritis.
Quo teneam vultus mutantem Protea nodo?
Quid pauper? ride: mutat cœnacula, lectos,
Balnea, tonsores; conducto navigio æque
Nauseat ac locuples, quem ducit priva triremis.
Si curtatus inæquali tonsore capillos
Occurri, rides: si forte subucula pexæ
Trita subest tunicæ, vel si toga dissidet impar,
Rides: quid, mea cum pugnat sententia secum?
Quod petiit, spernit; repetit, quod nuper omisit?
Æstuat, et vitæ disconvenit ordine toto?
Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis?
Insanire putas sollennia me, neque rides,
Nec medici credis, nec curatoris egere
A prætore dati; rerum tutela mearum
Cum sis, et prave sectum stomacheris ob unguem
De te pendentis, te respicientis amici.
Ad summam, sapiens uno minor est Iove, dives,
Liber, honoratus, pulcher, rex denique regum;
Præcipue sanus, nisi cum pituita molesta est.

EPISTOLA II. *Ad Lollium.*

Troiani belli scriptorem, maxime Lolli,
Dum tu declamas Romæ, Præneste relegi; (non,
Qui, quid sit pulchrum, quid turpe, quid utile, quid
Plenius ac melius Chrysippo et Crantore dicit.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
Fabula, qua Paridis propter narratur amorem
Græcia Barbariæ lento collisa duello,
Stultorum regum et populorum continet æstus.
Antenor censet belli præcidere causam:
Quid Paris? ut salvus regnet, vivatque beatus,
Cogi posse negat. Nestor componere lites
Inter Peliden festinat et inter Atriden:
Hunc amor, ira quidem communiter urit utrumque.
Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi.
Seditione, dolis, scelere, atque libidine, et ira,
Iliacos intra muros peccatur, et extra.
Rursus, quid virtus et quid sapientia possit,
Utile proposuit nobis exemplar, Ulysses;
Qui, domitor Troiæ, multorum providus urbes
Et mores hominum inspexit; latumque per æquor,
Dum sibi, dum sociis reditum parat, aspera multa
Pertulit, adversis rerum immersabilis undis.
Sirenum voces et Circæ pocula nosti;
Quæ si cum sociis stultus cupidusque bibisset,
Sub domina meretrice fuisset turpis et excors;
Vixisset canis immundus, vel amica luto sus.
Nos numerus sumus, et fruges consumere nati,
Sponsi Penelopæ, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æquo operata iuventus;
Cui pulchrum fuit in medios dormire dies, et
Ad strepitum citharæ cessatum ducere curam.
Ut iugulent hominem, surgunt de nocte latrones;
Ut te ipsum serves, non expergisceris? atqui
Si noles sanus, curres hydropicus: et, ni
Posces ante diem librum cum lumine, si non
Intendes animum studiis et rebus honestis,
Invidia vel amore vigil torquebere. Nam cur,
Quæ lædunt oculum, festinas demere; si quid
Est animum, differs curandi tempus in annum?
Dimidium facti, qui cœpit, habet: sapere aude;

Incipe. Qui recte vivendi prorogat horam,
Rusticus exspectat dum defluat amnis; at ille
Labitur, et labetur in omne volubilis ævum.
Quæritur argentum, puerisque beata creandis
Uxor; et incultæ pacantur vomere silvæ.
Quod satis est, cui contigit, hic nihil amplius optet.
Non domus et fundus, non æris acervus et auri,
Ægroto domini deduxit corpore febres,
Non animo curas. Valeat possessor, oportet,
Si comportatis rebus bene cogitat uti.
Qui cupit aut metuit, iuvat illum sic domus et res,
Ut lippum pictæ tabulæ, fomenta podagram,
Auriculas citharæ collecta sorde dolentes.
Sincerum est nisi vas, quodcumque infundis, acescit.
Sperne voluptates: nocet emta dolore voluptas.
Semper avarus eget: certum voto pete finem.
Invidus alterius macrescit rebus opimis:
Invidia Siculi non invenere tyranni
Maius tormentum. Qui non moderabitur iræ,
Infectum volet esse, dolor quod suaserit et mens,
Dum pœnas odio per vim festinat inulto.
Ira furor brevis est: animum rege; qui, nisi paret,
Imperat: hunc frenis, hunc tu compesce catena.
Fingit equum tenera docilem cervice magister
Ire viam qua monstret eques. Venaticus, ex quo
Tempore cervinam pellem latravit in aula,
Militat in silvis catulus. Nunc adbibe puro
Pectore verba puer; nunc te melioribus offer.
Quo semel est imbuta recens, servabit odorem
Testa diu. Quod si cessas, aut strenuus anteis;
Nec tardum opperior, nec præcedentibus iusto.

EPISTOLA III. *Ad Iul. Florum.*

Iuli Flore, quibus terrarum militet oris
Claudius Augusti privignus, scire laboro.
Thracaue vos, Hebrusque nivali compede vinctus,
An freta vicinas inter currentia turres,
An pingues Asiæ campi collesque morantur?
Quid studiosa cohors operum struit? Hæc quoque cu-
Quis sibi res gestas Augusti scribere sumit? (ra;
Bella quis et paces longum diffundit in ævum?
Quid Titius, Romana brevi venturus in ora,
Pindarici fontis qui non expalluit haustus,
Fastidire lacus et rivos ausus apertos?
Ut valet? ut meminit nostri? fidibusne Latinis
Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?
An tragica desævit et ampullatur in arte?
Quid mihi Celsus agit? monitus multumque monen-
Privatas ut quærat opes, et tangere vitet (dus,
Scripta, Palatinus quæcumque recepit Apollo;
Ne, si forte suas repetitum venerit olim
Grex avium plumas, moveat cornicula risum,
Furtivis nudata coloribus. Ipse quid audes?
Quæ circumvolitas agilis thyma? non tibi parvum
Ingenium, non incultum est, nec turpiter hirtum.
Seu linguam causis acuis, seu civica iura
Respondere paras, seu condis amabile carmen;
Prima feres hederæ victricis præmia: quod si
Frigida curarum fomenta relinquere posses,
Quo te cœlestis sapientia duceret, ires.
Hoc opus, hoc studium, parvi properemus et ampli,
Si patriæ volumus, si nobis vivere cari.
Debes hoc etiam rescribere, si tibi curæ,
Quantæ conveniat, Munatius; an male sarta
Gratia nequidquam coit, et rescinditur? At, vos
Seu calidus sanguis, seu rerum inscitia vexat,
Indomita cervice feros, ubicumque locorum
Vivitis, indigni fraternum rumpere fœdus,
Pascitur in vestrum reditum votiva iuvenca.

EPISTOLA IV. *Ad Alb. Tibullum.*

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere, quod Cassi Parmensis opuscula vincat?
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore. Di tibi formam,
Di tibi divitias [dederunt], artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,
Qui sapere et fari possit quæ sentiat, et cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde,
Et mundus victus, non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras,
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
Grata superveniet, quæ non sperabitur hora.
Me pinguem et nitidum bene curata cute vises,
Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

EPISTOLA V. *Ad Torquatum.*

Si potes Archiacis conviva recumbere lectis,
Nec modica cœnare times olus omne patella;
Supremo te sole domi, Torquate, manebo.
Vina bibes, iterum Tauro diffusa, palustres
Inter Minturnas Sinuessanumque Petrinum.
Sin melius quid habes, arcesse, vel imperium fer.
Ianududum splendet focus, et tibi munda supellex.
Mitte leves spes, et certamina divitiarum,
Et Moschi causam: cras, nato Cæsare, festus
Dat veniam somnumque dies; impune licebit
Æstivam sermone benigno tendere noctem.
Quo mihi fortunam, si non conceditur uti?
Parcus ob hæredis curam, nimiumque severus,
Assidet insano. Potare et spargere flores
Incipiam, patiarque vel inconsultus haberi.
Quid non ebrietas designat? operta recludit;
Spes iubet esse ratas; in prœlia trudit inertem;
Sollicitis animis onus eximit: addocet artes:
Fecundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?
Hæc ego procurare et idoneus imperor, et non
Invitus; ne turpe toral, ne sordida mappa
Corruget nares; ne non et cantharus et lanx
Ostendat tibi te; ne, fidos inter amicos,
Sit, qui dicta foras eliminet; ut coeat par
Iungaturque pari. Butram tibi, Septicumque,
Et, nisi cœna prior potiorque puella Sabinum
Detinet, assumam. Locus est et pluribus umbris:
Sed nimis arcta premunt olidæ convivia capræ.
Tu, quotus esse velis, rescribe; et, rebus omissis,
Atria servantem postico falle clientem.

EPISTOLA VI. *Ad Numicium.*

Nil admirari prope res est una, Numici,
Solaque, quæ possit facere et servare beatum.
Hunc solem, et stellas, et decedentia certis
Tempora momentis, sunt qui formidine nulla
Imbuti spectent. Quid censes munera terræ?
Quid maris extremos Arabas ditantis et Indos?
Ludicra quid, plausus et amici dona Quiritis?
Quo spectanda modo, quo sensu credis et ore?
Qui timet his adversa, fere miratur eodem
Quo cupiens pacto: pavor est utrobique molestus;
Improvisa simul species exterret ut unque:
Gaudeat, an doleat; cupiat, metuatve, quid ad rem.
Si, quidquid vidit melius peiusve sua spe,
Defixis oculis, animoque et corpore torpet?
Insani sapiens nomen ferat, æquus iniqui,
Ultra quam satis est virtutem si petat ipsam.

I nunc, argentum et marmor vetus, æraque et artes
Suspice; cum gemmis Tyrios mirare colores:
Gaude, quod spectant oculi te mille loquentem:
Gnavus mane forum, et vespertinus pete tectum;
Ne plus frumenti dotalibus emetat agris
Mutus, et (indignum, quod sit peioribus ortus)
Hic tibi sit potius, quam tu mirabilis illi.
Quidquid sub terra est, in apricum proferet ætas;
Defodiet condetque nitentia. Cum bene notum
Porticus Agrippæ et via te conspexerit Appi,
Ire tamen restat, Numa quo devenit et Ancus.
Si latus aut renes morbo tentantur acuto,
Quære fugam morbi. Vis recte vivere? quis non?
Si virtus hoc una potest dare, fortis omissis
Hoc age deliciis. Virtutem verba putes, ut
Lucum ligna? cave ne portus occupet alter:
Ne Cibyratica, ne Bithyna negotia perdas.
Mille talenta rotundentur, totidem altera, porro et
Tertia succedant, et quæ pars quadret acervum.
Scilicet uxorem cum dote, fidemque, et amicos,
Et genus, et formam, regina pecunia donat;
Ac bene nummatum decorat Suadela Venusque.
Mancipiis locuples, eget aeris Cappadocum rex:
Ne fueris hic tu. Chlamydes Lucullus, ut aiunt,
Si posset centum scenæ præbere, rogatus, (bebo,
Qui possum tot? ait: tamen et quæram, et, quot ha-
Mittam: post paulo scribit, sibi millia quinque
Esse domi chlamydum; partem, vel tolleret omnes.
Exilis domus est, ubi non et multa supersunt,
Et dominum fallunt, et prosunt furibus. Ergo
Si res sola potest facere et servare beatum,
Hoc primus repetas opus, hoc postremus omittas.
Si fortunatum species et gratia præstat,
Mercemur servum, qui dictet nomina, lævum
Qui fodicet latus, et cogat trans pondera dextram
Porrigere: Hic multum in Fabia valet, ille Velina;
Cui libet, is fasces dabit; eripietque curule,
Cui volet, importunus ebur. Frater, Pater, adde;
Ut cuique est ætas, ita quemque facetus adopta.
Si, bene qui cœnat, bene vivit; lucet, eamus,
Quo ducit gula: piscemur, venemur; ut olim
Gargilius, qui mane plagas, venabula, servos,
Differtum transire forum populumque iubebat,
Unus ut e multis, populo spectante, referret
Emtum nullus aprum. Crudi tumidique lavemur,
Quid deceat, quid non, obliti, Cærite cera
Digni, remigium vitiosum Ithacensis Ulyssei,
Cui potior patria fuit interdicta voluptas.
Si, Mimnermus uti censet, sine amore iocisque,
Nil est iucundum; vivas in amore iocisque.
Vive, vale: si quid novisti rectius istis,
Candidus imperti; si non, his utere mecum.

EPISTOLA VII. *Ad Mæcenatem.*

Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum,
Sextilem totum mendax desideror. Atqui
Si me vivere vis, recteque videre valentem;
Quam mihi das ægro, dabis ægrotare timenti,
Mæcenas, veniam; dum ficus prima calorque
Designatorem decorat lictoribus atris;
Dum pueris omnis pater et matercula pallet;
Officiosaque sedulitas, et opella forensis
Adduxit febres, et testamenta resignat.
Quod si bruma nives Albanis illinet agris,
Ad mare descendet vates tuus, et sibi parcet,
Contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
Cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,
Tu me lecticati locupletem: ¶ Vescere, sodes.
¶ Iam satis est. ¶ At tu quantumvis tolle. ¶ Benigne.
¶ Non invisa feres pueris munuscula parvis.
¶ Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.
¶ Ut libet: hæc porcis hodie comedenda relinquis.
¶ Prodigus et stultus donat quæ spernit et odit.
Hæc seges ingratos tulit, et feret omnibus annis.
Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus;
Nec tamen ignorat quid distent æra lupinis.
Dignum præstabo me etiam pro laude merentis.
Quod si me noles usquam discedere, reddes
Forte latus, nigros angusta fronte capillos;
Reddes dulce loqui; reddes ridere decorum, et
Inter vina fugam Cinaræ mœrere protervæ.
Forte per angustam tenuis nitedula rimam
Repserat in cumeram frumenti; pastaque, rursus
Ire foras pleno tendebat corpore frustra:
Cui mustela procul, Si vis, ait, effugere istinc,
Macra cavum repetes arctum, quem macra subisti.
Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno:
Nec somnum plebis laudo, satur altilium, nec
Otia divitiis Arabum liberrima muto.
Sæpe verecundum laudasti; Rexque Paterque
Audisti coram; nec verbo parcius absens:
Inspice, si possum donata reponere lætus.
Haud male Telemachus, proles patientis Ulyssei:
Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis
Porrectus spatiis, neque multæ prodigus herbæ:
Atride, magis apta tibi tua dona relinquam.
Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,
Sed vacuum Tibur placet, aut imbelle Tarentum.
Strenuus et fortis, causisque Philippus agendis
Clarus, ab officiis octavam circiter horam
Dum redit, atque Foro nimium distare Carinas,
Iam grandis natu queritur; conspexit, ut aiunt,
Adrasum quendam vacua tonsoris in umbra
Cultello proprios purgantem leniter ungues.
Demetri, (puer hic non læve iussa Philippi
Accipiebat) abi, quære, et refer, unde domo; quis;
Cuius fortunæ; quo sit patre, quove patrono.
It, redit, et narrat, Vulteium nomine Menam,
Præconem, tenui censu, sine crimine notum,
Et properare loco et cessare, et quærere, et uti,
Gaudentem parvisque sodalibus, et lare certo,
Et ludis, et, post decisa negotia, Campo.
Scitari libet ex ipso quæcumque refers: dic,
Ad cœnam veniat. Non sane credere Mena:
Mirari secum tacitus. Quid multa? Benigne,
Respondet. ¶ Neget ille mihi? ¶ Negat improbus, et te
Negligit aut horret. ¶ Vulteium mane Philippus
Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat, et salvere iubet prior. Ille Philippo
Excusare laborem et mercenaria vincla,
Quod non mane domum venisset; denique quod non
Providisset eum. ¶ Sic ignovisse putato
Me tibi, si cœnas hodie mecum. ¶ Ut libet. ¶ Ergo
Post nonam venies: nunc i, rem strenuus auge.
¶ Ut ventum ad cœnam est; dicenda tacenda locutus,
Tandem dormitum dimittitur. Hic, ubi sæpe
Occultum visus decurrere piscis ad hamum,
Mane cliens et iam certus conviva, iubetur
Rura suburbana indictis comes ire Latinis.
Impositus mannis, arvum cœlumque Sabinum
Non cessat laudare. Videt ridetque Philippus:
Et, sibi dum requiem, dum risus undique quærit,
Dum septem donat sestertia, mutua septem
Promittit, persuadet uti mercetur agellum.
Mercatur. Ne te longis ambagibus, ultra
Quam satis est morer; ex nitido fit rusticus, atque
Sulcos et vineta crepat mera, præparat ulmos,

Immoritur studiis, et amore senescit habendi.
Verum, ubi oves furto, morbo periere capellæ,
Spem mentita seges, bos est enectus arando;
Offensus damnis, media de nocte caballum
Arripit, iratusque Philippi tendit ad ædes. (pus,
Quem simul adspexit scabrum intonsumque Philip-
Durus, ait, Vultei, nimis attentusque videris
Esse mihi. Pol, me miserum, patrone, vocares,
Si velles, inquit, verum mihi ponere nomen.
Quod te, per Genium dextramque deosque Penates,
Obsecro et obtestor, vitæ me redde priori.
¶ Qui semel adspexit quantum dimissa petitis
Præstent, mature redeat, repetatque relicta.
Metiri se quemque suo modulo ac pede, verum est.

EPISTOLA VIII. *Ad Celsum Albinovanum.*

Celso gaudere et bene rem gerere Albinovano,
Musa, rogata refer, comiti scribæque Neronis. (tem,
Si quæret quid agam; dic, multa et pulchra minan-
Vivere nec recte, nec suaviter; haud quia grando
Contuderit vites, oleamve nomorderit æstus,
Nec quia longinquis armentum ægrotet in agris;
Sed quia, mente minus validus quam corpore toto,
Nil audire velim, nil discere, quod levet ægrum;
Fidis offendar medicis, irascar amicis,
Cur me funesto properent arcere veterno?
Quæ nocuere sequar; fugiam quæ profore credam;
Romæ Tibur amem ventosus, Tibure Romam.
Post hæc, ut valeat, quo pacto rem gerat, et se;
Ut placeat iuveni, percontare, utque cohorti.
Si dicet, Recte; primum gaudere; subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento;
Ut tu fortunam, sic nos te, Celse, feremus.

EPISTOLA IX. *Ad Claudium Neronem.*

Septimius, Claudi, nimirum intelligit unus,
Quanti me facias: nam, cum rogat, et prece cogit,
Scilicet ut tibi se laudare et tradere coner,
Dignum mente domoque legentis honesta Neronis;
Munere cum fungi propioris censet amici;
Quid possim, videt ac novit me validius ipso.
Multa quidem dixi, cur excusatus abirem:
Sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
Dissimulator opis propriæ, mihi commodus uni.
Sic ego, maioris fugiens opprobria culpæ,
Frontis ad urbanæ descendi præmia. Quod si
Depositum laudas ob amici iussa pudorem,
Scribe tui gregis hunc, et fortem crede bonumque.

EPISTOLA X. *Ad Fuscum Aristium.*

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
Ruris amatores, hac in re scilicet una
Multum dissimiles, at cætera pene gemelli,
Fraternis animis; quidquid negat alter, et alter;
Annuimus pariter, vetuli notique columbi.
Tu nidum servas; ego laudo ruris amœni
Rivos, et musco circumlita saxa, nemusque.
Quid quæris? vivo et regno, simul ista reliqui,
Quæ vos ad cœlum effertis rumore secundo:
Utque sacerdotis fugitivus, liba recuso;
Pane egeo, iam mellitis potiore placentis.
Vivere naturæ si convenienter oportet,
Ponendæque domo quærenda est area primum,
Novistine locum potiorem rure beato?
Est, ubi plus tepeant hiemes? ubi gratior aura
Leniat et rabiem Canis, et momenta Leonis,
Cum semel accepit solem furibundus acutum?
Est, ubi divellat somnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quæ per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur silva columnas,
Laudaturque domus longos quæ prospicit agros.
Naturam [expellas] furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim fastidia victrix.
Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
Nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero distinguere falsum.
Quem res plus nimio delectavere secundæ,
Mutatæ quatient: si quid mirabere, pones
Invitus: fuge magna: licet, sub paupere tecto,
Reges et regum vita præcurrere amicos.
Cervus equum pugna melior communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit:
Sed postquam victor violens discessit ab hoste,
Non equitem dorso, non frenum depulit ore.
Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet æternum, quia parvo nesciet uti.
Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
Si pede maior erit, subvertet; si minor, uret.
Lætus sorte tua vives sapienter, Aristi,
Nec me dimittes incastigatum, ubi plura
Cogere quam satis est, ac non cessare, videbor.
Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
Tortum digna sequi potius, quam ducere, funem.
Hæc tibi dictabam post fanum putre Vacunæ,
Excepto quod non simul esses, cætera lætus.

EPISTOLA XI. *Ad Bullatium.*

Quid tibi visa Chios, Bullati, notaque Lesbos?
Quid concinna Samos? quid Crœsi regia Sardis?
Smyrna quid, et Colophon? maiora minorave fama?
Cunctane, præ Campo et Tiberino flumine, sordent?
An venit in votum Attalicis ex urbibus una?
An Lebedum laudas, odio maris atque viarum?
Scis, Lebedus quid sit; Gabiis desertior atque
Fidenis vicus; tamen illic vivere vellem;
Oblitusque meorum, obliviscendus et illis,
Neptunum procul e terra spectare furentem.
Sed neque, qui Capua Romam petit, imbre lutoque
Adspersus, volet in caupona vivere; nec qui
Frigus collegit, furnos et balnea laudat,
Ut fortunatam plene præstantia vitam;
Nec, si te validus iactaverit Auster in alto,
Idcirco navem trans Ægæum mare vendas.
Incolumi Rhodos et Mitylene pulchra facit, quod
Pænula solstitio, campestre nivalibus auris,
Per brumam Tiberis, Sextili mense caminus.
Dum licet, ac vultum servat Fortuna benignum,
Romæ laudetur Samos, et Chios, et Rhodos absens.
Tu, quamcumque deus tibi fortunaverit horam,
Grata sume manu; neu dulcia differ in annum;
Ut, quocumque loco fueris, vixisse libenter
Te dicas: nam, si ratio et prudentia curas,
Non locus effusi late maris arbiter, aufert;
Cœlum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.
Strenua nos exercet inertia: navibus atque
Quadrigis petimus bene vivere. Quod petis, hic est;
Est Ulubris, animus si te non deficit æquus.

EPISTOLA XII. *Ad Iccium.*

Fructibus Agrippæ Siculis, quos colligis, Icci,
Si recte frueris, non est ut copia maior
Ab Iove donari possit tibi: tolle querelas;
Pauper enim non est, cui rerum suppetit usus.

Si ventri bene, si lateri est pedibusque tuis, nil
Divitiæ poterunt regales addere maius.
Si forte, in medio positorum abstemius, herbis
Vivis et urtica, sic vives protenus, ut te
Confestim liquidus fortunæ rivus inauret;
Vel quia naturam mutare pecunia nescit;
Vel quia cuncta putas una virtute minora.
Miramur, si Democriti pecus edit agellos
Cultaque, dum peregre est animus sine corpore velox;
Cum tu, inter scabiem tantam, et contagia lucri,
Nil parvum sapias, et adhuc sublimia cures:
Quæ mare compescant causæ; quid temperet annum;
Stellæ sponte sua, iussæne, vagentur et errent,
Quid premat obscurum Lunæ, quid proferat, orbem;
Quid velit et possit rerum concordia discors;
Empedocles, an Stertinium deliret acumen.
Verum, seu pisces, seu porrum et cæpe trucidas,
Utere Pompeio Grospho; et si quid petet, ultro
Defer: nil Grosphus nisi verum orabit et æquum.
Vilis amicorum est annona, bonis ubi quid deest.
Ne tamen ignores, quo sit Romana loco res;
Cantaber Agrippæ, Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit: ius imperiumque Phraates
Cæsaris accepit genibus minor: aurea fruges
Italiæ pleno defudit Copia cornu.

EPISTOLA XIII. *Ad Vinium Asellam.*

Ut proficiscentem docui te sæpe diuque,
Augusto reddes signata volumina, Vini,
Si validus, si lætus erit, si denique poscet;
Ne studio nostri pecces, odiumque libellis
Sedulus importes, opera vehemente minister.
Si te forte meæ gravis uret sarcina chartæ,
Abiicito potius, quam quo perferre iuberis,
Clitellas ferus impingas, Asinæque paternum
Cognomen vertas in risum, et fabula fias.
Viribus uteris per clivos, flumina, lamas:
Victor propositi simili ac pervenieris illuc,
Sic positum servabis onus, ne forte sub ala
Fasciculum portes librorum, ut rusticus agnum;
Ut vinosa glomos furtivæ Pyrrhia lanæ;
Ut cum pileolo solcas conviva tribulis.
Ne vulgo narres te sudavisse ferendo
Carmina, quæ possint oculos auresque morari
Cæsaris: oratus multa prece, nitere porro.
Vade; vale; cave ne titubes, mandataque frangas.

EPISTOLA XIV. *Ad Villicum suum.*

Villice silvarum et mihi me reddentis agelli,
Quem tu fastidis, habitatum quinque focis, et
Quinque bonos solitum Variam dimittere patres;
Certemus, spinas animone ego fortius, an tu
Evellas agro; et melior sit Horatius, an res.
Me quamvis Lamiæ pietas et cura moratur,
Fratrem mœrentis, rapto de fratre dolentis
Insolabiliter; tamen istuc mens animusque
Fert, et amat spatiis obstantia rumpere claustra.
Rure ego viventem, tu dicis in urbe, beatum:
Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.
Stultus uterque locum immeritum causatur inique;
In culpa est animus, qui se non effugit unquam.
Tu mediastinus tacita prece rura petebas;
Nunc urbem et ludos et balnea villicus optas.
Me constare mihi scis, et discedere tristem,
Quandocumque trahunt invisa negotia Romam.
Non eadem miramur; eo disconvenit inter
Meque et te: nam, quæ deserta et inhospita tesqua
Credis, amœna vocat mecum qui sentit; et odit,
Quæ tu pulchra putas. Fornix tibi et uncta popina
Incutiunt urbis desiderium, video; et quod
Angulus iste feret piper et thus ocyus uva;
Nec vicina subest, vinum præbere taberna
Quæ possit tibi; nec meretrix tibicina, cuius
Ad strepitum salias terræ gravis: et tamen urges
Iampridem non tacta ligonibus arva, bovemque
Disiunctum curas, et strictis frondibus exples:
Addit opus pigro rivus, si decidit imber,
Multa mole docendus aprico parcere prato.
Nunc, age, quid nostrum concentum dividat, audi.
Quem tenues decuere togæ nitidique capilli,
Quem scis immunem Cinaræ placuisse rapaci,
Quem bibulum liquidi media de luce Falerni,
Cœna brevis iuvat, et prope rivum somnus in herba;
Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum.
Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat; non odio obscuro morsuque venenat:
Rident vicini glebas et saxa moventem.
Cum servis urbana diaria rodere mavis;
Horum tu in numerum voto ruis: invidet usum
Lignorum et pecoris tibi calo argutus et horti.
Optat ephippia bos piger; optat arare caballus.
Quam scit uterque, libens, censebo, exerceat artem.

EPISTOLA XV. *Ad Numonium Valam.*

Quæ sit hiems Veliæ, quod cœlum, Vala, Salerni,
Quorum hominum regio, et qualis via; (nam mihi
Musa supervacuas Antonius, et tamen illis (Baias
Me facit invisum, gelida cum perluor unda
Per medium frigus. Sane Murteta relinqui,
Dictaque cessantem nervis elidere morbum
Sulfura contemni, vicus gemit, invidus ægris,
Qui caput et stomachum supponere fontibus audent
Clusinis, Gabiosque petunt et frigida rura.
Mutandus locus est, et diversoria nota
Præteragendus equus: Quo tendis? non mihi Cumas
Est iter aut Baias, leva stomachosus habena
Dicet eques: sed equi frenato est auris in ore.)
Maior utrum populum frumenti copia pascat;
Collectosne bibant imbres, puteosne perennes
Iugis aquæ; (nam vina nihil moror illius oræ:
Rure meo possum quidvis perferre patique;
Ad mare cum veni, generosum et lene requiro,
Quod curas abigat, quod cum spe divite manet
In venas animumque meum, quod verba ministret,
Quod me Lucanæ iuvenem commendet amicæ)
Tractus uter plures lepores, uter educet apros;
Utra magis pisces et echinos æquora celent;
Pinguis ut inde domum possim Phæaxque reverti;
Scribere te nobis, tibi nos accredere, par est.
Mænius, ut rebus maternis atque paternis
Fortiter absumtis, urbanus cœpit haberi,
Scurra vagus, non qui certum præsepe teneret,
Impransus non qui civem dignosceret hoste;
Quælibet in quemvis opprobria fingere sævus;
Pernicies et tempestas barathrumque macelli,
Quidquid quæsierat, ventri donabat avaro.
Hic, ubi nequitiæ fautoribus et timidis nil
Aut paulum abstulerat, patinas cœnabat omasi,
Vilis et agninæ, tribus ursis quod satis esset;
Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos corrector Bestius. Idem
Quidquid erat nactus prædæ maioris, ubi omne
Verterat in fumum et cinerem, Non hercule miror
Aiebat, si qui comedunt bona; cum sit obeso
Nil melius turdo, nil vulva pulchrius ampla.
Nimirum hic ego sum; nam tuta et parvula laudo,
Cum res deficiunt, satis inter vilia fortis:
Verum, ubi quid melius contingit et uctius, idem

Vos sapere et solos aio bene vivere, quorum
Conspicitur nitidis fundata pecunia villis.

EPISTOLA XVI. *Ad Quintium.*

Ne perconteris, fundus meus, optime Quinti,
Arvo pascat herum, an baccis opulentet olivæ,
Pomisne, an pratis, an amicta vitibus ulmo;
Scribetur tibi forma loquaciter, et situs agri.
Continui montes, nisi dissocientur opaca
Valle; sed ut veniens dextrum latus adspiciat Sol,
Lævum decedens curru fugiente vaporet.
Temperiem laudes. Quid, si rubicunda benigne
Corna vepres et pruna ferunt? si quercus et ilex
Multa fruge pecus, multa dominum iuvat umbra?
Dicas adductum propius frondere Tarentum.
Fons etiam, rivo dare nomen idoneus, ut nec
Frigidior Thracam nec purior ambiat Hebrus;
Infirmo capiti fluit utilis, utilis alvo.
Hæ latebræ dulces, et iam, si credis, amœnæ,
Incolumem tibi me præstant Septembribus horis.
Tu recte vivis, si curas esse, quod audis:
Iactamus iampridem omnis te Roma beatum:
Sed vereor, ne cui de te plus quam tibi credas,
Neve putes alium sapiente bonoque beatum;
Neu, si te populus sanum recteque valentem
Dictitet, occultam febrim sub tempus edendi
Dissimules, donec manibus tremor incidat unctis.
Stultorum incurata pudor malus ulcera celat.
Si quis bella tibi terra pugnata marique
Dicat, et his verbis vacuas permulceat aures;
« Tene magis salvum populus velit, an populum tu,
» Servet in ambiguo, qui consulit et tibi et urbi,
» Iupiter; » Augusti laudes agnoscere possis.
Cum pateris sapiens emendatusque vocari,
Respondesne tuo, dic sodes, nomine? ¶ Nempe
Vir bonus et prudens dici delector ego ac tu.
¶ Qui dedit hoc hodie, cras, si volet, auferet; ut si
Detulerit fasces indigno, detrahet idem.
Pone, meum est, inquit: pono, tristisque recedo.
Idem si clamet furem, neget esse pudicum,
Contendat laqueo collum pressisse paternum,
Mordear opprobriis falsis mutemque colores?
Falsus honor iuvat, et mendax infamia terret,
Quem, nisi mendosum et medicandum? Vir bonus
est quis?
Qui consulta patrum, qui leges iuraque, servat;
Quo multæ magnæque secantur iudice lites;
Quo res sponsore, et quo causæ teste tenentur.
Sed videt hunc omnis domus et vicinia tota
Introrsus turpem, speciosum pelle decora.
Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat
Servus; Habes pretium; loris non ureris, aio.
¶ Non hominem occidi. ¶ Non pasces in cruce corvos.
¶ Sum bonus, et frugi. ¶ Renuit negitatque Sabellus:
Cautus enim metuit foveam lupus, accipiterque
Suspectos laqueos, et opertum miluus hamum.
Oderunt peccare boni, virtutis amore;
Tu nihil admittes in te, formidine pœnæ:
Sit spes fallendi, miscebis sacra profanis:
Nam, de mille fabæ modiis cum surripis unum,
Damnum est, non facinus, mihi pacto lenius isto.
Vir bonus, omne forum quem spectat et omne tribu-
Quandocumque deos vel porco vel bove placat, (nal,
Iane pater, clare, clare cum dixit, Apollo,
Labra movet, metuens audiri: Pulchra Laverna,
Da mihi fallere, da iusto sanctoque videri;
Noctem peccatis, et fraudibus obiice nubem.
Qui melior servo, qui liberior sit avarus,
In triviis fixum cum se demittit ob assem,
Non video: nam, qui cupiet, metuet quoque; porro
Qui metuens vivet, liber mihi non erit unquam.
Perdidit arma, locum virtutis deseruit, qui
Semper in augenda festinat et obruitur re.
Vendere cum possis captivum, occidere noli:
Serviet utiliter: sine, pascat durus aretque;
Naviget, ac mediis hiemet mercator in undis;
Annonæ prosit; portet frumenta penusque.
Vir bonus et sapiens audebit dicere; Pentheu,
Rector Thebarum, quid me perferre patique (rem,
Indignum coges? ¶ Adimam bona. ¶ Nempe pecus,
Lectos, argentum: tollas licet. ¶ In manicis et
Compedibus sævo te sub custode tenebo.
¶ Ipse deus, simul atque volam, me solvet. ¶ Opinor,
Hoc sentit: Moriar; mors ultima linea rerum est.

EPISTOLA XVII. *Ad Scævam.*

Quamvis, Scæva, satis per te tibi consulis, et scis
Quo tandem pacto deceat maioribus uti;
Disce, docendus adhuc, quæ censet amiculus; ut si
Cæcus iter monstrare velit, tamen adspice, si quid
Et nos, quod cures proprium fecisse, loquamur.
Si te grata quies et primam somnus in horam
Delectat; si te pulvis strepitusque rotarum,
Si lædit caupona; Ferentinum ire iubebo.
Nam neque divitibus contingunt gaudia solis;
Nec vixit male, qui natus moriensque fefellit.
Si prodesse tuis, pauloque benignius ipsum
Te tractare voles, accedes siccus ad unctum.
¶ Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Aristippus. ¶ Si sciret regibus uti,
Fastidiret olus, qui me notat. ¶ Utrius horum
Verba probes et facta, doce; vel iunior audi,
Cur sit Aristippi potior sententia: namque
Mordacem Cynicum sic eludebat, ut aiunt:
¶ Scurror ego ipse mihi, populo tu: rectius hoc et
Splendidius multo est. Equus ut me portet, alat rex,
Officium facio: tu poscis vilia rerum,
Dante minor, quamvis fers te nullius egentem.
¶ Omnis Aristippum decuit color et status et res,
Tentantem maiora, fere præsentibus æquum;
Contra, quem duplici panno patientia velat,
Mirabor, vitæ via si conversa decebit.
Alter purpureum non exspectabit amictum;
Quidlibet indutus celeberrima per loca vadet,
Personamque feret non inconcinnus utramque:
Alter Mileti textam cane peius et angui
Vitabit chlamydem; morietur frigore, si non
Rettuleris pannum: refer, et sine vivat ineptus.
Res gerere, et captos ostendere civibus hostes,
Attingit solium Iovis, et cœlestia tentat.
Principibus placuisse viris, non ultima laus est.
Non cuivis homini contingit adire Corinthum.
Sedit, qui timuit ne non succederet: esto:
Quid? qui pervenit, fecitne viriliter? Atqui, (ret,
Hic est, aut nusquam, quod quærimus: hic onus hor-
Ut parvis animis et parvo corpore maius;
Hic subit, et perfert. Aut virtus nomen inane est,
Aut decus et pretium recte petit experiens vir.
Coram rege sua de paupertate tacentes
Plus poscente ferent. Distat sumasne pudenter,
Au rapias. Atqui rerum caput hoc erat, hic fons.
« Indotata mihi soror est, paupercula mater,
Et fundus nec vendibilis nec pascere firmus, »
Qui dicit, clamat, « Victum date. » Succinit alter,
« Et mihi dividuo finietur munere quadra. »
Sed, tacitus pasci si posset corvus, haberet
Plus dapis, et rixæ multo minus invidiæque.
Brundisium comes aut Surrentum ductus amœnum,

Qui queritur salebras et acerbum frigus et imbres,
Aut cistam effractam aut subducta viatica plorat;
Nota refert meretricis acumina, sæpe catellam,
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis; uti mox
Nulla fides damnis verisque doloribus adsit.
Nec, semel irrisus, triviis attollere curat
Fracto crure planum; licet illi plurima manet
Lacryma; per sanctum iuratus dicat Osirin,
Credite, non ludo; crudeles, tollite claudum:
Quære peregrinum, vicinia rauca reclamat.

EPISTOLA XVIII. *Ad Lollium.*

Si bene te novi, metues, liberrime Lolli,
Scurrantis speciem præbere, professus amicum.
Ut matrona meretrici dispar erit atque
Discolor, infido scurræ distabit amicus.
Est huic diversum vitio vitium prope maius,
Asperitas agrestis et inconcinna gravisque,
Quæ se commendat tonsa cute, dentibus atris;
Dum vult libertas dici mera, veraque virtus.
Virtus est medium vitiorum, et utrimque reducta.
Alter in obsequium plus æquo pronus, et imi
Derisor lecti, sic nutum divitis horret,
Sic iterat voces, et verba cadentia tollit,
Ut puerum sævo credas dictata magistro
Reddere, vel partes mimum tractare secundas:
Alter rixatur de lana sæpe caprina,
Propugnat nugis armatus; scilicet, ut non
Sit mihi prima fides, et, vere quod placet, ut non
Acriter elatrem, pretium ætas altera sordet.
Ambigitur quid enim? Castor sciat an Dolichos plus:
Brundisium Minuci melius via ducat, an Appi.
Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat,
Gloria quem supra vires et vestit et ungit,
Quem tenet argenti sitis importuna famesque,
Quem paupertatis pudor et fuga, dives amicus,
Sæpe decem vitiis instructior, odit et horret:
Aut, si non odit, regit: ac, veluti pia mater,
Plus quam se sapere, et virtutibus esse priorem,
Vult: et ait prope vera; Meæ (contendere noli)
Stultitiam patiuntur opes; tibi parvula res est:
Arcta decet sanum comitem toga; desine mecum
Certare. Eutrapelus, cuicumque nocere volebat,
Vestimenta dabat pretiosa: beatus enim iam
Cum pulchris tunicis sumet nova consilia et spes:
Dormiet in lucem; scorto postponet honestum
Officium; nummos alienos pascet; ad imum
Threx erit, aut olitoris aget mercede caballum.
Arcanum neque tu scrutaberis illius unquam;
Commissumque teges, et vino tortus et ira.
Nec tua laudabis studia, aut aliena reprendes;
Nec, cum venari volet ille, poemata panges.
Gratia sic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi, dissiluit, donec suspecta severo
Conticuit lyra: fraternis cessisse putatur
Moribus Amphion: tu cede potentis amici
Lenibus imperiis; quotiesque educet in agros
Ætolis onerata plagis iumenta canesque,
Surge, et inhumanæ senium depone Camœnæ,
Cœnes ut pariter pulmenta laboribus emta;
Romanis solenne viris opus; utile famæ,
Vitæque et membris; præsertim cum valeas, et
Vel cursu superare canem vel viribus aprum
Possis; adde, virilia quod speciosius arma
Non est qui tractet; scis quo clamore coronæ
Prœlia sustineas campestria: denique sævam
Militiam puer et Cantabrica bella tulisti
Sub duce, qui templis Parthorum signa refigit
Nunc, et, si quid abest, Italis adiudicat armis.
Ac, ne te retrahas et inexcusabilis abstes,
Quamvis nil extra numerum fecisse modumque
Curas, interdum nugaris rure paterno:
Partitur lintres exercitus; Actia pugna,
Te duce, per pueros hostili more refertur;
Adversarius est frater; lacus, Adria; donec
Alterutrum velox victoria fronde coronet.
Consentire suis studiis qui crediderit te,
Fautor utroque tuum laudabit pollice ludum.
Protinus ut moneam, (si quid monitoris egesta)
Quid, de quoque viro, et cui dicas, sæpe videto.
Percontatorem fugito: nam garrulus idem est;
Nec retinent patulæ commissa fideliter aures;
Et, semel emissum, volat irrevocabile verbum.
Non ancilla tuum iecur ulceret ulla, puerve,
Intra marmoreum venerandi limen amici:
Ne dominus pueri pulchri caræve puellæ
Munere te parvo beet, aut incommodus angat.
Qualem commendes, etiam atque etiam adspice; ne
Incutiant aliena tibi peccata pudorem. (mox
Fallimur, et quondam non dignum tradimus: ergo,
Quem sua culpa premet, deceptus omitte tueri;
Ut penitus notum, si tentent crimina, serves,
Tuterisque tuo fidentem præsidio: qui
Dente Theonino cum circumroditur, ecquid
Ad te post paulo ventura pericula sentis?
Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet;
Et neglecta solent incendia sumere vires.
Dulcis inexpertis cultura potentis amici;
Expertus metuit. Tu, dum tua navis in alto est,
Hoc age, ne mutata retrorsum te ferat aura.
Oderunt hilarem tristes, tristemque iocosi,
Sedatum celeres, agilem gnavumque remissi;
Potores bibuli media de nocte Falerni
Oderunt porrecta negantem pocula; quamvis
Nocturnos iures te formidare vapores.
Deme supercilio nubem: plerumque modestus
Occupat obscuri speciem, taciturnus acerbi.
Inter cuncta, leges et percontabere doctos,
Qua ratione queas traducere leniter ævum;
Ne te semper inops agitet vexetque cupido,
Ne pavor, et rerum mediocriter utilium spes,
Virtutem doctrina paret, naturane donet?
Quid minuat curas, quid te tibi reddat amicum?
Quid pure tranquillet, honos, an dulce lucellum,
An secretum iter et fallentis semita vitæ?
Me quoties reficit gelidus Digentia rivus,
Quem Mandela bibit, rugosus frigore pagus;
Quid sentire putas? quid credis, amice, precari?
Sit mihi, quod nunc est; etiam minus; et mihi vivam,
Quod superest ævi, si quid superesse volunt dî:
Sit bona librorum, et provisæ frugis in annum
Copia; neu fluitem dubiæ spe pendulus horæ.
Sed satis est orare Iovem, quæ donat et aufert:
Det vitam, det opes: æquum mi animum ipse parabo.

EPISTOLA XIX. *Ad Mæcenatem.*

Prisco si credis, Mæcenas docte, Cratino,
Nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
Quæ scribuntur aquæ potoribus: ut male sanos
Adscripsit Liber Satyris Faunisque poetas,
Vina fere dulces oluerunt mane Camœnæ.
Laudibus arguitur vini vinosus Homerus:
Ennius ipse pater nunquam, nisi potus, ad arma
Prosiluit dicenda. « Forum putealque Libonis
Mandabo siccis; adimam cantare severis. »
Hoc simul edixit, non cessavere poetæ
Nocturno certare mero, putere diurno.
Quid? si quis vultu torvo ferus, et pede nudo,

Exiguæque togæ simulet textore Catonem,
Virtutemne repræsentet moresque Catonis?
Rupit Iarbitam Timagenis æmula lingua,
Dum studet urbanus, tenditque disertus haberi.
Decipit exemplar vitiis imitabile: quod si
Pallerem casu, biberent exsangue cuminum.
O imitatores, servum pecus! ut mihi sæpe
Bilem, sæpe iocum, vestri movere tumultus!
Libera per vacuum posui vestigia princeps;
Non aliena meo pressi pede: qui sibi fidit,
Dux regit examen. Parios ego primus iambos
Ostendi Latio, numeros animosque secutus
Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.
Ac, ne me foliis ideo brevioribus ornes,
Quod timui mutare modos et carminis artem;
Temperat Archilochi musam pede mascula Sappho,
Temperat Alcæus; sed, rebus et ordine dispar,
Nec socerum quærit, quem versibus oblinat atris,
Nec sponsæ laqueum famoso carmine nectit.
Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus
Vulgavi fidicen: iuvat, immemorata ferentem,
Ingenuis oculisque legi manibusque teneri.
Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector
Laudet ametque domi, premat extra limen iniquus?
Non ego ventosæ plebis suffragia venor
Impensis cœnarum, et tritæ munere vestis;
Non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,
Grammaticas ambire tribus et pulpita dignor:
Hinc illæ lacrymæ. Spissis indigna theatris
Scripta pudet recitare, et nugis addere pondus,
Si dixi; Rides, ait, et Iovis auribus ista
Servas: fidis enim manare poetica mella
Te solum, tibi pulcher. Ad hæc ego naribus uti
Formido: et, luctantis acuto ne secer ungui,
Displicet iste locus, clamo, et diludia posco.
Ludus enim genuit trepidum certamen et iram;
Ira truces inimicitias et funebre bellum.

EPISTOLA XX. *Ad Librum suum.*

Vertumnum Ianumque, liber, spectare videris;
Scilicet ut prostes Sosiorum pumice mundus.
Odisti claves, et grata sigilla pudico:
Paucis ostendi gemis, et communia laudas,
Non ita nutritus. Fuge quo descendere gestis:
Non erit emisso reditus tibi. Quid miser egi?
Quid volui? dices, ubi quid te læserit; et scis
In breve te cogi, plenus cum languet amator.
Quod si non odio peccantis desipit augur,
Carus eris Romæ, donec te deserat ætas.
Contrectatus ubi manibus sordescere vulgi
Cœperis, aut tineas pasces taciturnus inertes,
Aut fugies Uticam, aut vinctus mitteris Ilerdam.
Ridebit monitor non exauditus; ut ille,
Qui male parentem in rupes protrusit asellum
Iratus: quis enim invitum servare laboret?
Hoc quoque te manet, ut pueros elementa docentem
Occupet extremis in vicis balba senectus.
Cum tibi sol tepidus plures admoverit aures,
Me, libertino natum patre, et in tenui re,
Maiores pennas nido extendisse loqueris;
Ut, quantum generi demas, virtutibus addas:
Me primis Urbis belli placuisse domique,
Corporis exigui, præcanum, solibus aptum,
Irasci celerem, tamen ut placabilis essem.
Forte meum si quis te percontabitur ævum,
Me quater undenos sciat implevisse Decembres,
Collegam Lepidum quo duxit Lollius anno.

Liber secundus

EPISTOLA I. *Ad Augustum.*

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes; in publica commoda peccem,
Si longo sermone morer tua tempora, Cæsar.
Romulus, et Liber pater, et cum Castore Pollux,
Post ingentia facta, deorum in templa recepti,
Dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
Componunt, agros assignant, oppida condunt;
Ploravere, suis non respondere favorem
Speratum meritis. Diram qui contudit Hydram,
Notaque fatali portenta labore subegit,
Comperit invidiam supremo fine domari.
Urit enim fulgore suo, qui prægravat artes
Infra se positas: exstinctus amabitur idem.
Præsenti tibi maturos largimur honores,
Iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
Nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno,
Te nostris ducibus, te Graiis anteferendo,
Cætera nequaquam simili ratione modoque
Æstimat; et, nisi quæ terris semota suisque
Temporibus defuncta videt, fastidit et odit;
Sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri sanxerunt, fœdera regum
Vel Gabiis vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annosa volumina vatum,
Dictitet Albano Musas in monte locutas.
Si, quia Græcorum sunt antiquissima quæque
Scripta vel optima, Romani pensantur eadem
Scriptores trutina, non est quod multa loquamur:
Nil intra est oleam, nil extra est in nuce duri.
Venimus ad summum fortunæ: pingimus, atque
Psallimus, et luctamur, Achivis doctius unctis.
Si meliora dies, ut vina, poemata reddit,
Scire velim, pretium chartis quotus arroget annus:
Scriptor, abhinc annos centum qui decidit, inter
Perfectos veteresque referri debet, an inter
Viles atque novos? excludat iurgia finis.
¶ Est vetus atque probus, centum qui perficit annos.
¶ Quid? qui deperiit minor uno mense vel anno,
Inter quos referendus erit; veteresne poetas,
An quos et præsens et postera respuat ætas?
¶ Iste quidem veteres inter ponetur honeste,
Qui vel mense brevi vel toto est iunior anno.
¶ Utor permisso, caudæque pilos ut equinæ
Paulatim vello, et demo unum, demo etiam unum;
Dum cadat elusus ratione ruentis acervi,
Qui redit ad fastos, et virtutem æstimat annis,
Miraturque nihil, nisi quod Libitina sacravit.
Ennius, et sapiens et fortis, et alter Homerus,
Ut critici dicunt, leviter curare videtur
Quo promissa cadant, et somnia Pythagorea.
Nævius in manibus non est, et mentibus hæret
Pene recens? adeo sanctum est vetus omne poema.
Ambigitur quoties uter utro sit prior; aufert
Pacuvius docti famam senis, Accius alti:
Dicitur Afrani toga convenisse Menandro;
Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi;
Vincere Cæcilius gravitate, Terentius arte.
Hos ediscit, et hos arcto stipata theatro
Spectat Roma potens; habet hos numeratque poetas
Ad nostrum tempus, Livî scriptoris ab ævo.
Interdum vulgus rectum videt; est ubi peccat.
Si veteres ita miratur laudatque poetas,
Ut nihil anteferat, nihil illis comparet, errat:

Si quædam nimis antique, si pleraque dure
Dicere cedit eos, ignave multa fatetur,
Et sapit, et mecum facit, et Jove iudicat æquo.
Non equidem insector, delendave carmina Livî
Esse reor, memini quæ plagosum mihi parvo
Orbilium dictare; sed emendata videri,
Pulchraque, et exactis minimum distantia, miror:
Inter quæ verbum emicuit si forte decorum, et
Si versus paulo concinnior unus et alter,
Iniuste totum ducit venditque poema.
Indignor quidquam reprehendi, non quia crasse
Compositum illepideve putetur, sed quia nuper;
Nec veniam antiquis, sed honorem et præmia posci.
Recte necne crocum floresque perambulet Attæ
Fabula, si dubitem, clament periisse pudorem
Cuncti pæne patres; ea cum reprehendere coner
Quæ gravis Æsopus, quæ doctus Roscius egit;
Vel quia nil rectum, nisi quod placuit sibi, ducunt;
Vel quia turpe putant parere minoribus, et quæ
Imberbi didicere, senes perdenda fateri.
Iam Saliare Numæ carmen qui laudat, et illud,
Quod mecum ignorat, solus vult scire videri,
Ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
Nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
Quod si tam Graiis novitas invisa fuisset
Quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
Quod legeret tereretque viritim, publicus usus?
Ut primum positis nugari Græcia bellis
Cœpit, et in vitium fortuna labier æqua,
Nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum;
Marmoris aut eboris fabros aut æris amavit;
Suspendit picta vultum mentemque tabella;
Nunc tibicinibus, nunc est gavisa tragœdis:
Sub nutrice puella velut si luderet infans,
Quod cupide petiit, mature plena reliquit.
Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc pueros habuere bonæ, ventique secundi.
Romæ dulce diu fuit et sollenne reclusa
Mane domo vigilare, clienti promere iura,
Cautos nominibus rectis expendere nummos,
Maiores audire, minori dicere, per quæ
Crescere res posset, minui damnosa libido.
Mutavit mentem populus levis, et calet uno
Scribendi studio: pueique patresque severi
Fronde comas vincti cœnant, et carmina dictant.
Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
Invenior Parthis mendacior; et prius orto
Sole vigil, calamum et chartas et scrinia posco.
Navim agere ignarus navis timet; abrotonum ægro
Non audet, nisi qui didicit, dare: quod medicorum
Promittunt medici; tractant fabrilia fabri:
Scribimus indocti doctique poemata passim.
Hic error tamen, et levis hæc insania, quantas
Virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
Non temere est animus; versus amat; hoc studet unum;
Detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
Non fraudem socio, puerove incogitat ullam
Pupillo; vivit siliquis et pane secundo;
Militiæ quamquam piger et malus, utilis urbi,
Si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari.
Os tenerum pueri balbumque poeta figurat;
Torquet ab obscœnis iam nunc sermonibus aurem;
Mox etiam pectus præceptis format amicis,
Asperitatis et invidiæ corrector et iræ;
Recte facta refert; orientia tempora notis
Instruit exemplis; inopem solatur et ægrum.
Castis cum pueris, ignara puella mariti
Disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
Poscit opem chorus, et præsentia numina sentit;
Cœlestes implorat aquas docta prece blandus;
Avertit morbos; metuenda pericula pellit;
Impetrat et pacem, et locupletem frugibus annum:
Carmine dî superi placantur, carmine Manes.
Agricolæ prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus et ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum pueris, et coniuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus et vino Genium, memorem brevis ævi.
Fescennina per hunc [inventa] licentia morem
Versibus alternis opprobria rustica fudit;
Libertasque, recurrentes accepta per annos,
Lusit amabiliter, donec iam sævus apertam
In rabiem verti cœpit iocus, et per honestas
Ire domos impune minax. Doluere cruento
Dente lacessiti: fuit intactis quoque cura
Conditione super communi: quin etiam lex
Pœnaque lata, malo quæ nollet carmine quemquam
Describi: vertere modum, formidine fustis
Ad bene dicendum delectandumque redacti.
Græcia capta ferum victorem cepit, et artes
Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, et grave virus
Munditiæ pepulere: sed in longum tamen ævum
Manserunt, hodieque manent, vestigia ruris.
Serus enim Græcis admovit acumina chartis;
Et, post Punica bella, quietus, quærere cœpit,
Quid Sophocles et Thespis et Æschylus utile ferrent.
Tentavit quoque rem, si digne vertere posset;
Et placuit sibi, natura sublimis et acer:
Nam spirat tragicum satis, et feliciter audet;
Sed turpem putat inscite metuitque lituram.
Creditur, ex medio quia res arcessit, habere
Sudoris minimum; sed habet comœdia tanto
Plus oneris, quanto veniæ minus. Aspice, Plautus
Quo pacto partes tutetur amantis ephebi;
Ut patris attenti; lenonis ut insidiosi;
Quantus sit Dossennus edacibus in parasitis;
Quam non adstricto percurrat pulpita socco.
Gestit enim nummum in loculos demittere; post hoc,
Securus, cadat an recto stet fabula talo.
Quem tulit ad scenam ventoso gloria curru,
Exanimat lentus spectator, sedulus instat.
Sic leve, sic parvum est, animum quod laudis avarum
Subruit ac reficit. Valeat res ludicra, si me
Palma negata macrum, donata reducit opinum.
Sæpe etiam audacem fugat hoc terretque poetam,
Quod numero plures, virtute et honore minores,
Indocti stolidique, et depugnare parati,
Si discordet eques, media inter carmina poscunt
Aut ursum aut pugiles: his nam plebecula gaudet.
Verum equiti quoque iam migravit ab aure voluptas
Omnis ad incertos oculos et gaudia vana.
Quattuor aut plures aulæa premuntur in horas,
Dum fugiunt equitum turmæ, peditumque catervæ:
Mox trahitur manibus regum fortuna retortis;
Esseda festinant, pilenta, petorrita, naves;
Captivum portatur ebur, captiva Corinthus.
Si foret in terris, rideret Democritus, seu
Diversum confusa genus panthera camelo,
Sive elephas albus vulgi converteret ora:
Spectaret populum ludis attentius ipsis,
Ut sibi præbentem mimo spectacula plura:
Scriptores autem narrare putaret asello
Fabellam surdo. Nam quæ pervincere voces
Evaluere sonum, referunt quem nostra theatra?
Garganum mugire putes nemus, aut mare Tuscum:
Tanto cum strepitu ludi spectantur, et artes

Divitiæque peregrinæ; quibus oblitus actor
Cum stetit in scena, concurrit dextera lævæ.
Dixit adhuc aliquid? ¶ Nil sane. ¶ Quid placet ergo?
¶ Lana Tarentino violas imitata veneno.
Ac, ne forte putes me, quæ facere ipse recusem,
Cum recte tractent alii, laudare maligne;
Ille per extentum funem mihi posse videtur
Ire poeta, meum qui pectus inaniter angit,
Irritat, mulcet, falsis terroribus implet,
Ut magus; et modo me Thebis, modo ponit Athenis.
Verum age, et his, qui se lectori credere malunt,
Quam spectatoris fastidia ferre superbi,
Curam redde brevem; si munus Apolline dignum
Vis complere libris, et vatibus addere calcar,
Ut studio maiore petant Helicona virentem.
Multa quidem nobis facimus mala sæpe poetæ,
(Ut vineta egomet cædam mea) cum tibi librum
Sollicito damus, aut fesso; cum lædimur, unum
Si quis amicorum est ausus reprendere versum;
Cum loca iam recitata revolvimus irrevocati;
Cum lamentamur, non apparere labores
Nostros, et tenui deducta poemata filo;
Cum speramus eo rem venturam, ut, simul atque
Carmina rescieris nos fingere, commodus ultro
Arcessas, et egere vetes, et scribere cogas.
Sed tamen est operæ pretium cognoscere, quales
Ædituos habeat belli spectata domique
Virtus, indigno non committenda poetæ.
Gratus Alexandro regi Magno fuit ille
Choerilus, incultis qui versibus et male natis
Rettulit acceptos, regale nomisma, Philippos.
Sed, veluti tractata notam labemque remittunt
Atramenta, fere scriptores carmine fœdo
Splendida facta linunt. Idem rex ille, poema
Qui tam ridiculum tam care prodigus emit,
Edicto vetuit, ne quis se, præter Apellen,
Pingeret, aut alius Lysippo duceret æra
Fortis Alexandri vultum simulantia. Quod si
Iudicium subtile videndis artibus illud
Ad libros et ad hæc Musarum dona vocares,
Boeotum in crasso iurares aere natum.
At neque dedecorant tua de se iudicia, atque
Munera, quæ multa dantis cum laude tulerunt
Dilecti tibi Virgilius Variusque poetæ:
Nec magis expressi vultus per aenea signa,
Quam, per vatis opus, mores animique virorum
Clarorum apparent. Nec sermones ego mallem
Repentes per humum, quam res componere gestas,
Terrarumque situs et flumina dicere, et arces
Montibus impositas, et barbara regna, tuisque
Auspiciis totum confecta duella per orbem,
Claustraque custodem pacis cohibentia Ianum,
Et formidatam Parthis, te principe, Romam;
Si, quantum cuperem, possem quoque. Sed neque parCarmen maiestas recipit tua, nec meus audet (vum
Rem tentare pudor, quam vires ferre recusent.
Sedulitas autem, stulte quem diligit, urget;
Præcipue cum se numeris commendat et arte.
Discit enim citius, meminitque libentius, illud
Quod quis deridet, quam quod probat et veneratur.
Nil moror officium quod me gravat: ac neque ficto
In pejus vultu proponi cereus usquam,
Nec prave factis decorari versibus opto;
Ne rubeam pingui donatus munere, et, una
Cum scriptore meo, capsa porrectus aperta,
Deferar in vicum vendentem thus et odores,
Et piper, et quidquid chartis amicitur ineptis.

EPISTOLA II. *Ad Iulium Florum.*

Flore, bono claroque fidelis amice Neroni,
Si quis forte velit puerum tibi vendere natum
Tibure vel Gabiis, et tecum sic agat: Hic, et
Candidus, et talos a vertice pulcher ad imos,
Fiet eritque tuos nummorum millibus octo;
Verna ministeriis ad nutus aptus heriles;
Literulis Graecis imbutus, idoneus arti
Cuilibet; argilla quidvis imitaberis uda;
Quin etiam canet indoctum, sed dulce bibenti:
Multa fidem promissa levant, ubi plenius æquo
Laudat, venales qui vult extrudere merces:
Res urget me nulla; meo sum pauper in ære:
Nemo hoc mangonum faceret tibi: non temere a me
Quivis ferret idem; semel hic cessavit, et, ut fit,
In scalis latuit, metuens pendentis habenæ.
Des nummos, excepta mihil te si fuga lædit.
Ille ferat pretium, pœnæ securus, opinor.
¶ Prudens emisti vitiosum; dicta tibi est lex:
Insequeris tamen hunc, et lite moraris iniqua.
¶ Dixi me pigrum proficiscenti tibi, dixi
Talibus officiis prope mancum; ne mea sævus
Iurgares ad te quod epistola nulla veniret.
Quid tum profeci, mecum facientia iura
Si tamen attentas? Quereris super hoc etiam, quod
Expectata tibi non mittam carmina mendax.
Luculli miles collecta viatica multis
Aerumnis, lassus dum noctu stertit, ad assem
Perdiderat: post hoc vehemens lupus, et sibi et hosti
Iratus pariter, ieiunis dentibus acer,
Praesidium regale loco deiecit, ut aiunt,
Summe munito, et multarum divite rerum.
Clarus ob id factum, donis ornatur honestis;
Accipit et bis dena super sestertia nummum.
Forte sub hoc tempus castellum evertere praetor
Nescio quod cupiens, hortari coepit eundem
Verbis, quae timido quoque possent addere mentem.
I, bone, quo virtus tua te vocat; i pede fausto,
Grandia laturus meritorum praemia: quid stas?
Post haec ille catus, quantumvis rusticus, Ibit,
Ibit eo quo vis, qui zonam perdidit, inquit.
Romae nutriri mihi contigit, atque doceri,
Iratus Graiis quantum nocuisset Achilles.
Adiecere bonae paulo plus artis Athenae;
Scilicet ut possem curvo dignoscere rectum,
Atque inter silvas Academi quaerere verum.
Dura sed emovere loco me tempora grato;
Civilisque rudem belli tulit aestus in arma,
Caesaris Augusti non responsura lacertis.
Unde simul primum me dimisere Philippi,
Decisis humilem pennis, inopemque paterni
Et laris et fundi, paupertas impulit audax
Ut versus facerem: sed, quod non desit, habentem
Quae poterunt unquam satis expurgare cicutae,
Ni melius dormire putem quam scribere versus?
Singula de nobis anni praedantur euntes;
Eripuere iocos, venerem, convivia, ludum;
Tendunt extorquere poemata. Quid faciam vis?
Denique non omnes eadem mirantur amantque
Carmine tu gaudes; hic delectatur iambis;
Ille Bionei sermonibus, et sale nigro.
Tres mihi convivae prope dissentire videntur,
Poscentes vario multum diversa palato.
Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod iubet alter;
Quod petis, id sane est invisum acidumque duobus.
Praeter cetera, me Romae poemata censes
Scribere posse, inter tot curas totque labores?
Hic sponsum vocat, hic auditum scripta, relictis

Omnibus officiis: cubat hic in colle Quirini,
Hic extremo in Aventino; visendus uterque;
Intervalla vides humane commoda. ¶ Verum
Pure sunt platee, nihil ut meditantibus obstet.
Festinat calidus mulis gerulisque redemtor;
Torquet nunc lapidem, nunc ingens machina tignum;
Tristia robustis luctantur funera plaustris;
Hac rabiosa fugit canis, hac lutulenta ruit sus.
I nunc, et versus tecum meditare canoros.
Scriptorum chorus omnis amat nemus, et fugit urbes,
Rite cliens Bacchi, somno gaudentis et umbra:
Tu me inter strepitus nocturnos atque diurnos
Vis canere, et contracta sequi vestigia vatum?
Ingenium, sibi quod vacuas desumsit Athenas,
Et studiis annos septem dedit, insenuitque
Libris et curis, statua taciturnius exit
Plerumque, et risu populum quatit: hic ego, rerum
Fluctibus in mediis, et tempestatibus urbis,
Verba lyræ motura sonum connectere digner?
Frater erat Romæ consulti rhetor, ut alter
Alterius sermone meros audiret honores;
Gracchus ut hic illi foret, huic ut Mucius ille.
Qui minus argutos vexat furor iste poetas?
Carmina compono, hic elegos; mirabile visu,
Cælatumque novem Musis opus. Adspice primum,
Quanto cum fastu, quanto molimine, circum-
spectemus vacuam Romanis vatibus ædem.
Mox etiam, si forte vacas, sequere, et procul audi,
Quid ferat, et quare sibi nectat uterque coronam.
Cædimur et totidem plagis consumimus hostem,
Lento Samnites ad lumina prima duello.
Discedo Alcæus puncto illius: ille meo quis?
Quis, nisi Callimachus? Si plus apposcere visus,
Fit Mimnermus, et optivo cognomine crescit.
Multa fero, ut placem genus irritabile vatum,
Cum scribo, et supplex populi suffragia capto:
Idem, finitis studiis, et mente recepta,
Obturem patulas impune legentibus aures.
Ridentur, mala qui componunt carmina: verum
Gaudent scribentes, et se venerantur, et ultro,
Si taceas, laudant quidquid scripsere, beati.
At, qui legitimum cupiet fecisse poema,
Cum tabulis animum censoris sumet honesti;
Audebit, quæcumque parum splendoris habebunt,
Et sine pondere erunt, et honore indigna ferentur,
Verba movere loco, quamvis invita recedant,
Et versentur adhuc intra penetralia Vestæ.
Obscurata diu populo bonus eruet, atque
Proferet in lucem speciosa vocabula rerum,
Quæ, priscis memorata Catonibus atque Cethegis,
Nunc situs informis premit et deserta vetustas:
Adsciscet nova, quæ genitor produxerit usus.
Vehemens et liquidus, puroque simillimus amni,
Fundet opes, Latiumque beabit divite lingua:
Luxuriantia compescet; nimis aspera sano
Levabit cultu; virtute carentia tollet:
Ludentis speciem dabit; et torquebitur, ut qui
Nunc Satyrum, nunc agrestem Cyclopa movetur.
¶ Prætulerim scriptor delirus inersque videri,
Dum mea delectent mala me, vel denique fallant,
Quam sapere, et ringi. Fuit haud ignobilis Argis,
Qui se credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus sessor plausorque theatro;
Cætera qui vitæ servaret munia recto
More; bonus sane vicinus, amabilis hospes,
Comis in uxorem, posset qui ignoscere servis,
Et signo læso non insanire lagenæ;
Posset qui rupem et puteum vitare patentem.
Hic ubi cognatorum opibus curisque refectus,
Expulit helleboro morbum bilemque meraco,
Et redit ad sese; Pol, me occidistis, amici,
Non servastis, ait; cui sic extorta voluptas,
Et demtus per vim mentis gratissimus error.
¶ Nimirum sapere est abiectis utile nugis,
Et tempestivum pueris concedere ludum;
Ac non verba sequi fidibus modulanda Latinis,
Sed veræ numerosque modosque ediscere vitæ.
Quocirca mecum loquor hæc, tacitusque recordor;
Si tibi nulla sitim finiret copia lymphæ,
Narrares medicis. Quod quanto plura parasti,
Tanto plura cupis, nulline faterier audes?
Si vulnus tibi monstrata radice vel herba
Non fieret levius; fugeres, radice vel herba
Proficiente nihil, curarier? Audieras, cui
Rem dii donarint, illi decedere pravam
Stultitiam; et, cum sis nihilo sapientior, ex quo
Plenior es; tamen uteris monitoribus isdem?
At, si divitiæ prudentem reddere possent,
Si cupidum timidumque minus te; nempe ruberes,
Viveret in terris te si quis avarior uno.
Si proprium est, quod quis libra mercatus et ære est,
Quædam, si credis consultis, mancipat usus:
Qui te pascit ager, tuus est; et villicus Orbi,
Cum segetes occat tibi mox frumenta daturas,
Te dominum sentit. Das nummos, accipis uvam,
Pullos, ova, cadum temeti: nempe modo isto
Paulatim mercaris agrum, fortasse trecentis,
Aut etiam supra, nummorum millibus emtum.
Quid refert, vivas numerato nuper: an olim?
Emtor Aricini quondam Veientis et arvi
Emtum cœnat olus, quamvis aliter putat; emtis
Sub noctem gelidam lignis calefactat aenum;
Sed vocat usque suum, qua populus adsita certis
Limitibus vicina refugit iurgia; tamquam
Sit proprium quidquam, puncto quod mobilis horæ
Nunc prece, nunc pretio, nunc vi, nunc sorte suprema,
Permutet dominos, et cedat in altera iura.
Sic, quia perpetuus nulli datur usus, et hæres
Hæredem alterius, velut unda supervenit undam;
Quid vici prosunt, aut horrea? quidve Calabris
Saltibus adiecti Lucani, si metit Orcus
Grandia cum parvis, non exorabilis auro?
Gemmas, marmor, ebur, Tyrrhena sigilla, tabellas,
Argentum, vestes Gætulo murice tinctas,
Sunt qui non habeant; est, qui non curat habere.
Cur alter fratrum cessare, et ludere, et ungi,
Præferat Herodis palmetis pinguibus; alter,
Dives et importunus, ad umbram lucis ab ortu,
Silvestrem flammis et ferro mitiget agrum:
Scit Genius, natale comes qui temperat astrum,
Naturæ deus humano, mortalis in unum-
quodque caput, vultu mutabilis, albus et ater.
Utar, et ex modico, quantum res poscet, acervo
Tollam; nec metuam, quid de me iudicet heres,
Quod non plura datis invenerit. Et tamen idem
Scire volam, quantum simplex hilarisque nepoti
Discrepet, et quantum discordet parcus avaro.
Distat enim, spargas tua prodigus, an neque sumtum
Invitus facias, neque plura parare labores;
Ac potius, puer ut festis quinquatribus olim,
Exiguo gratoque fruaris tempore captim.
Pauperies immunda domu procul absit: ego, utrum
Nave ferar magna an parva, ferar unus et idem.
Non agimur tumidis velis Aquilone secundo;
Non tamen adversis ætatem ducimus Austris;
Viribus, ingenio, specie, virtute, loco, re,
Extremi primorum, extremis usque priores.
Non es avarus: abi. Quid? cætera, iam simul isto

Cum vitio fugere? caret tibi pectus inani
Ambitione? caret mortis formidine, et ira?
Somnia, terrores magicos, miracula, sagas,
Nocturnos lemures, portentaque Thessala rides?
Natales grate numeras? ignoscis amicis?
Lenior et melior fis accedente senecta?
Quid te exempta iuvat spinis de pluribus una?
Vivere si recte nescis, decede peritis.
Lusisti satis, edisti satis, atque bibisti:
Tempus abire tibi est; ne potum largius æquo
Rideat et pulset lasciva decentius ætas.

De Arte Poetica Liber

AD PISONES

Humano capiti cervicem pictor equinam
Iungere si velit, et varias inducere plumas,
Undique collatis membris, ut turpiter atrum
Desinat in piscem mulier formosa superne,
Spectatum admissi, risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulæ fore librum
Persimilem, cuius, velut ægri somnia, vanæ
Fingentur species; ut nec pes nec caput uni
Reddatur formæ. ¶ Pictoribus atque poetis
Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas.
¶ Scimus, et hanc veniam petimusque damusque vicissim;
Sed non ut placidis coeant immitia; non ut
Serpentes avibus geminentur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis,
Purpureus, late qui splendeat, unus et alter
Assuitur pannus; cum lucus et ara Dianæ,
Et properantis aquæ per amœnos ambitus agros,
Aut flumen Rhenum, aut pluvius describitur arcus:
Sed nunc non erat his locus: et fortasse cupressum
Scis simulare: quid hoc, si fractis enatat exspes
Navibus, æredato qui pingitur? amphora cœpit
Institui; currente rota, cur urceus exit?
Denique sit, [quod vis,] simplex duntaxat et unum.
Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
Decipimur specie recti: brevis esse laboro,
Obscurus fio: sectantem [levia] nervi
Deficiunt animique: professus grandia turget:
Serpit humi tutus nimium timidusque procellæ.
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.
Æmilium circa ludum faber [imus] et ungues
Exprimet, et molles imitabitur ære capillos,
Infelix operis summa, quia ponere totum
Nesciet. Hunc ego me, si quid componere curem,
Non magis esse velim, quam pravo vivere naso,
Spectandum nigris oculis nigroque capillo.
Sumite materiam vestris, qui scribitis, æquam
Viribus; et versate diu, quid ferre recusent,
Quid valeant humeri. Cui lecta potenter erit res,
Nec facundia deseret hunc, nec lucidus ordo.
Ordinis hæc virtus erit et venus, aut ego fallor,
Ut iam nunc dicat, iam nunc debentia dici
Pleraque differat, et præsens in tempus omittat.
In verbis etiam tenuis cautusque serendis,
Hoc amet, hoc spernat, promissi carminis auctor.
Dixeris egregie, notum si callida verbum
Reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
Indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
Fingere cinctutis non exaudita Cethegis
Continget; dabiturque licentia sumta pudenter.
Et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadant, parce detorta: quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus, ademtum
Virgilio Varioque? ego cur, acquirere pauca
Si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum
Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit,
Signatum præsente nota producere nomen.
Ut silvæ foliis pronos mutantur in annos;
Prima cadunt; ita verborum vetus interit ætas,
Et, iuvenum ritu, florent modo nata, vigentque.
Debemur morti nos nostraque; sive receptus
Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet,
Regis opus; sterilisque diu palus, aptaque remis,
Vicinas urbes alit, et grave sentit aratrum;
Seu cursum mutavit iniquum frugibus amnis,
Doctus iter melius; mortalia facta peribunt:
Nedum sermonum stet honos, et gratia vivax.
Multa renascentur quæ iam cecidere, cadentque,
Quæ nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
Quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi.
Res gestæ regumque ducumque, et tristia bella,
Quo scribi possent numero, monstravit Homerus.
Versibus impariter iunctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos:
Quis tamen exiguos elegos emiserit auctor,
Grammatici certant, et adhuc sub iudice lis est.
Archilochum proprio rabies armavit iambo:
Hunc socci cepere pedem, grandesque cothurni,
Alternis aptum sermonibus, et populares
Vincentem strepitus, et natum rebus agendis.
Musa dedit fidibus divos, puerosque deorum,
Et pugilem victorem, et equum certamine primum,
Et iuvenum curas, et libera vina, referre.
Descriptas servare vices operumque colores,
Cur ego, si nequeo ignoroque, poeta salutor?
Cur nescire, pudens prave, quam discere malo?
Versibus exponi tragicis res comica non vult:
Indignatur item privatis, ac prope socco
Dignis, carminibus narrari cœna Thyestæ.
Singula quæque locum teneant sortita decenter.
Interdum tamen et vocem comœdia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore;
Et tragicus plerumque dolet sermone pedestri.
Telephus et Peleus, cum pauper et exsul, uterque
Proiicit ampullas, et sesquipedalia verba,
Si curat cor spectantis tetigisse querela.
Non satis est pulchra esse poemata; dulcia sunto,
Et, quocumque volent, animum auditoris agunto.
Ut ridentibus arrident, ita flentibus adsunt
Humani vultus: si vis me flere, dolendum est
Primum ipsi tibi; tunc tua me infortunia lædent.
Telephe, vel Peleu, male si mandata loqueris,
Aut dormitabo, aut ridebo. Tristia mœstum
Vultum verba decent; iratum, plena minarum;
Ludentem, lasciva; severum, seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum; iuvat, aut impellit ad iram,
Aut ad humum mœrore gravi deducit, et angit;
Post effert animi motus interprete lingua.
Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Interrerit multum, Davusne loquatur, an heros;
Maturusne senex, an adhuc florente iuventa
Fervidus; et matrona potens, an sedula nutrix;
Mercatorne vagus, cultorne virentis agelli,
Colchus, an Assyrius; Thebis nutritus, an Argis.
Aut famam sequere, aut sibi convenientia finge.
Scriptor honoratum si forte reponis Achillem;
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Iura neget sibi nata; nihil non arroget armis:
Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,

Perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
Si quid tentabis, et audes
Personam formare novam, servetur ad imum
Qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
Difficile est proprie communia dicere: tuque
Rectius Iliacum carmen deducis in actus,
Quam si proferres ignota indictaque primus.
Publica materies privati iuris erit, si
Nec circa vilem patulumque moraberis orbem;
Nec verbum verbo curabis reddere fidus
Interpres; nec desilies imitator in arctum,
Unde pedem proferre pudor vetet, aut operis lex.
Nec sic incipies, ut scriptor Cyclicus olim:
« Fortunam Priami cantabo, et nobile bellum. »
Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
Parturiunt montes; nascetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte!
« Dic mihi, Musa, virum, captæ post tempora Troiæ,
Qui mores hominum multorum vidit et urbes: »
Non fumum ex fulgore, sed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut speciosa dehinc miracula promat,
Antiphaten, Scyllamque, et cum Cyclope Charybdin;
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.
Semper ad eventum festinat, et in medias res,
Non secus ac notas, auditorem rapit; et quæ
Desperat tractata nitescere posse, relinquit;
Atque ita mentitur, sic veris falsa remiscet,
Primo ne medium, medio ne discrepet imum.
Tu, quid ego, et populus mecum desideret, audi:
Si plausoris eges aulæa manentis, et usque
Sessuri, donec cantor, « Vos plaudite, » dicat,
Ætatis cuiusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus et annis.
Reddere qui voces iam scit puer, et pede certo
Signat humum, gestit paribus colludere, et iram
Colligit ac ponit temere, et mutatur in horas.
Imberbus iuvenis, tandem custode remoto,
Gaudet equis canibusque et aprici gramine campi;
Cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
Utilium tardus provisor, prodigus æris,
Sublimis, cupidusque, et amata relinquere pernix.
Conversis studiis, ætas animusque virilis
Quærit opes et amicitias, inservit honori,
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.
Multa senem circumveniunt incommoda; vel quod
Quærit, et inventis miser abstinet, ac timet uti;
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor castigatorque minorum.
Multa ferunt anni venientes commoda secum,
Multa recedentes adimunt: ne forte seniles
Mandentur iuveni partes, pueroque viriles,
Semper in adiunctis ævoque morabimur aptis.
Aut agitur res in scenis, aut acta refertur:
Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, et quæ
Ipse sibi tradit spectator. Non tamen intus
Digna geri promes in scenam; multaque tolles
Ex oculis, quæ mox narret facundia præsens:
Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus,
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcumque ostendis mihi sic, incredulus odi.
Neve minor, neu sit quinto productior actu
Fabula, quæ posci vult, et spectata reponi:
Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus
Inciderit: nec quarta loqui persona laboret.
Actoris partes chorus officiumque virile
Defendat; neu quid medios intercinat actus,
Quod non proposito conducat et hæreat apte.
Ille bonis faveatque, et consilietur amicis;
Et regat iratos, et amet peccare timentes:
Ille dapes laudet mensæ brevis; ille salubrem
Iustitiam, legesque, et apertis otia portis:
Ille tegat commissa, deosque precetur et oret,
Ut redeat miseris, abeat fortuna superbis.
Tibia non, ut nunc, orichalco vincta, tubæque
Æmula, sed tenuis simplexque, foramine pauco,
Adspirare et adesse choris erat utilis, atque
Nondum spissa nimis complere sedilia flatu;
Quo sane populus numerabilis, utpote parvus,
Et frugi, castusque verecundusque, coibat.
Postquam cœpit agros extendere victor, et urbem
Latior amplecti murus, vinoque diurno
Placari genius festis impune diebus,
Accessit numeris modisque licentia maior.
Indoctus quid enim saperet, liberque laborum,
Rusticus urbano confusus, turpis honesto?
Sic priscæ motumque et luxuriem addidit arti
Tibicen, traxitque vagus per pulpita vestem:
Sic etiam fidibus voces crevere severis,
Et tulit eloquium insolitum facundia præceps;
Utiliumque sagax rerum, et divina futuri,
Sortilegis non discrepuit sententia Delphis.
Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum,
Mox etiam agrestes Satyros nudavit; et asper,
Incolumi gravitate, iocum tentavit, eo quod
Illecebris erat et grata novitate morandus
Spectator, functusque sacris, et potus, et exlex.
Verum ita risores, ita commendare dicaces
Conveniet Satyros, ita vertere seria ludo;
Ne, quicumque deus, quicumque adhibebitur heros,
Regali conspectus in auro nuper et ostro,
Migret in obscuras humili sermone tabernas;
Aut, dum vitat humum, nubes et inania captet.
Effutire leves indigna tragœdia versus,
Ut festis matrona moveri iussa diebus,
Intererit Satyris paulum pudibunda protervis.
Non ego inornata et dominantia nomina solum
Verbaque, Pisones, Satyrorum scriptor amabo;
Nec sic enitar tragico differre colori,
Ut nihil intersit, Davusne loquatur, et audax
Pythias emuncto lucrata Simone talentum,
An custos famulusque dei Silenus alumni.
Ex noto fictum carmen sequar, ut sibi quivis
Speret idem; sudet multum, frustraque laboret,
Ausus idem: tantum series iunctura pollet;
Tantum de medio sumtis accedit honoris.
Silvis deducti caveant, me iudice, Fauni,
Ne, velut innati triviis ac pene forenses,
Aut nimium teneris iuvenentur versibus unquam,
Aut immunda crepent ignominiosaque dicta:
Offenduntur enim quibus est equus, et pater, et res;
Nec, si quid fricti ciceris probat et nucis emtor,
Æquis accipiunt animis, donantve corona.
Syllaba longa brevi subiecta vocatur Iambus,
Pes citus; unde etiam trimetris accrescere iussit
Nomen Iambeis, cum senos redderet ictus,
Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem,
Tardior ut paulo graviorque veniret ad aures,
Spondeos stabiles in iura paterna recepit
Commodus et patiens: non ut de sede secunda
Cederet aut quarta socialiter: hic et in Accî
Nobilibus trimetris apparet rarus, et Enni.
In scenam missos magno cum pondere versus,
Aut operæ celeris nimium curaque carentis,

Aut ignoratæ premit artis crimine turpi.
Non quivis videt immodulata poemata iudex;
Et data Romanis venia est indigna poetis,
Idcircone vager, scribamque licenter; ut omnes
Visuros peccata putem mea, tutus et intra
Spem veniæ cautus? vitavi denique culpam,
Non laudem merui. Vos exemplaria Græca
Nocturna versate manu, versate diurna.
At vestri proavi Plautinos et numeros et
Laudavere sales; nimium patienter utrumque,
Ne dicam stulte, mirati; si modo ego et vos
Scimus inurbanum lepido seponere dicto,
Legitimumque sonum digitis callemus et aure.
Ignotum tragicæ genus invenisse Camœnæ
Dicitur, et plaustris vexisse poemata Thespis,
Quæ canerent agerentque peruncti fæcibus ora.
Post hunc, personæ pallæque repertor honestæ,
Æschylus et modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.
Successit vetus his comœdia, non sine multa
Laude; sed in vitium libertas excidit, et vim
Dignam lege regi: lex est accepta; chorusque
Turpiter obticuit, sublato iure nocendi.
Nil intentatum nostri liquere poetæ:
Nec minimum meruere decus, vestigia Græca
Ausi deserere, et celebrare domestica facta;
Vel qui prætextas, vel qui docuere togatas.
Nec virtute foret clarisve potentius armis,
Quam lingua, Latium, si non offenderet unumquemque poetarum limæ labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
Multa dies et multa litura coercuit, atque
Præsectum decies non castigavit ad unguem.
Ingenium misera quia fortunatius arte
Credit, et excludit sanos Helicone poetas
Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
Non barbam; secreta petit loca; balnea vitat.
Nanciscetur enim pretium nomenque poetæ,
Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Licino commiserit. O ego lævus,
Qui purgor bilem sub verni temporis horam!
Non alius faceret meliora poemata; verum
Nil tanti est; ergo fungar vice cotis, acutum
Reddere quæ ferrum valet, exsors ipsa secandi:
Munus et officium, nil scribens ipse, docebo;
Unde parentur opes; quid alat formetque poetam;
Quid deceat, quid non; quo virtus, quo ferat error.
Scribendi recte, sapere est et principium et fons:
Rem tibi Socraticæ poterunt ostendere chartæ;
Verbaque provisam rem non invita sequentur.
Qui didicit patriæ quid debeat, et quid amicis,
Quo sit amore parens, quo frater, amandus et hospes,
Quod sit conscripti, quod iudicis officium, quæ
Partes in bellum missi ducis; ille profecto
Reddere personæ scit convenientia cuique.
Respicere exemplar vitæ morumque iubebo
Doctum imitatorem, et veras hinc ducere voces.
Interdum speciosa locis morataque recte
Fabula, nullius veneris, sine pondere et arte,
Valdius oblectat populum, meliusque moratur,
Quam versus inopes rerum, nugæque canoræ.
Graiis ingenium, Graiis dedit ore rotundo
Musa loqui, præter laudem, nullius avaris.
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. ¶ Dicat
Filius Albini, Si de quincunce remota est
Uncia, quid superat? ¶ Poteras dixisse, Triens. ¶ Eu!
Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?
¶ Semis. ¶ An, hæc animos ærugo et cura peculi

Cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
Posse linenda cedro, et levi servanda cupresso?
Aut prodesse volunt aut delectare poetæ,
Aut simul et iucunda et idonea dicere vitæ.
Quidquid præcipies, esto brevis; ut cito dicta
Percipiant animi dociles, teneantque fideles:
Omne supervacuum pleno de pectore manat.
Ficta voluptatis causa sint proxima veris:
Nec, quodcumque volet, poscat sibi fabula credi;
Neu pransæ Lamiæ vivum puerum extrahat alvo.
Centuriæ seniorum agitant expertia frugis;
Celsi prætereunt austera poemata Rhamnes:
Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci,
Lectorem delectando, pariterque monendo.
Hic meret æra liber Sosiis; hic et mare transit,
Et longum noto scriptori prorogat ævum.
Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
Nam neque chorda sonum reddit quem vult manus et mens,
Poscentique gravem persæpe remittit acutum;
Nec semper feriet, quodcumque minabitur, arcus.
Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
Offendar maculis, quas aut incuria fudit,
Aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
Ut, scriptor si peccat idem librarius usque,
Quamvis est monitus, venia caret; et citharœdus
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem;
Sic mihi, qui multum cessat, fit Chœrilus ille,
Quem bis terque bonum cum risu miror; et idem
Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.
Verum operi longo fas est obrepere somnum.
Ut pictura, poesis: erit quæ, si propius stes,
Te capiat magis, et quædam, si longius abstes.
Hæc amat obscurum; volet hæc sub luce videri,
Iudicis argutum quæ non formidat acumen:
Hæc placuit semel; hæc decies repetita placebit.
O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
Fingeris ad rectum, et per te sapis, hoc tibi dictum
Tolle memor; certis medium et tolerabile rebus
Recte concedi: consultus iuris et actor
Causarum mediocris abest virtute diserti
Messalæ, nec scit quantum Cascellius Aulus;
Sed tamen in pretio est: mediocribus esse poetis
Non homines, non di, non concessere columnæ.
Ut gratas inter mensas symphonia discors,
Et crassum unguentum, et Sardo cum melle papaver,
Offendunt, poterat duci quia cœna sine istis;
Sic animis natum inventumque poema iuvandis,
Si paulum a summo decessit, vergit ad imum.
Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
Indoctusque pilæ discive trochive quiescit;
Ne spissæ risum tollant impune coronæ:
Qui nescit, versus tamen audet fingere! ¶ Quid ni?
Liber et ingenuus, præsertim censu equestrem
Summam nummorum, vitioque remotus ab omni.
¶ Tu nihil invita dices faciesve Minerva;
Id tibi iudicium est, ea mens: si quid tamen olim
Scripseris, in Metii descendat iudicis aures,
Et patris, et nostras, nonumque prematur in annum,
Membranis intus positis. Delere licebit,
Quod non ediderís; nescit vox missa reverti.
Silvestres homines sacer interpresque deorum
Cædibus et victu fœdo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones:
Dictus et Amphion, Thebanæ conditor arcis,
Saxa movere sono testudinis, et prece blanda
Ducere quo vellet. Fuit hæc sapientia quondam,
Publica privatis secernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,

Oppida moliri, leges incidere ligno:
Sic honor et nomen divinis vatibus atque
Carminibus venit. Post hos insignis Homerus,
Tyrtæusque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit; dictæ per carmina sortes;
Et vitæ monstrata via est; et gratia regum
Pieriis tentata modis; ludusque repertus,
Et longorum operum finis: ne forte pudori
Sit tibi Musa lyræ solers, et cantor Apollo.
Natura fieret laudabile carmen, an arte,
Quæsitum est: ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid possit video ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, et coniurat amice.
Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit fecitque puer; sudavit et alsit;
Abstinuit Venere et vino. Qui Pythia cantat
Tibicen, didicit prius, extimuitque magistrum.
Nec satis est dixisse, « Ego mira poemata pango:
Occupet extremum scabies; mihi turpe relinqui est,
Et, quod non didici, sane nescire fateri. »
Ut præco, ad merces turbam qui cogit emendas,
Assentatores iubet ad lucrum ire poeta
Dives agris, dives positis in fœnore nummis.
Si vero est, unctum qui recte ponere possit,
Et spondere levi pro paupere, et eripere atris
Litibus implicitum, mirabor si sciet inter-
noscere mendacem verumque beatus amicum.
Tu, seu donaris, seu quid donare voles cui,
Nolito ad versus tibi factos ducere plenum
Lætitiæ; clamabit enim, « Pulchre! bene! recte! »
Pallescet super his; etiam stillabit amicis
Ex oculis rorem; saliet, tundet pede terram.
Ut, qui conducti plorant in funere, dicunt
Et faciunt prope plura dolentibus ex animo; sic
Derisor vero plus laudatore movetur.
Reges dicuntur multis urgere culullis,
Et torquere mero, quem perspexisse laborant,
An sit amicitia dignus: si carmina condes,
Nunquam te fallant animi sub vulpe latentes.

Quintilio si quid recitares, Corrige, sodes,
Hoc, aiebat, et hoc: melius te posse negares,
Bis terque expertum frustra; delere iubebat,
Et male tornatos incudi reddere versus.
Si defendere delictum quam vertere malles,
Nullum ultra verbum aut operam insumebat inanem
Quin sine rivali teque et tua solus amares.
Vir bonus et prudens versus reprehendet inertes;
Culpabit duros; incomtis allinet atrum
Transverso calamo signum; ambitiosa recidet
Ornamenta; parum claris lucem dare coget;
Arguet ambigue dictum; mutanda notabit;
Fiet Aristarchus; non dicet, Cur ego amicum
Offendam in nugis? Hæ nugæ seria ducent
In mala derisum semel exceptumque sinistre.
Ut mala quem scabies aut morbus regius urget,
Aut fanaticus error et iracunda Diana,
Vesanum tetigisse timent fugiuntque poetam,
Qui sapiunt; agitant pueri, incautique sequuntur.
Hic, dum sublimis versus ructatur, et errat,
Si, veluti merulis intentus decidit auceps
In puteum foveamve, licet, Succurrite, longum
Clamet, Io cives! non sit qui tollere curet:
Si curet quis opem ferre, et demittere funem,
Qui scis an prudens huc se deiecerit, atque
Servari nolit? dicam; Siculique poetæ
Narrabo interitum: deus immortalis haberi
Dum cupit Empedocles, ardentem frigidus Ætnam
Insiluit. Sit ius liceatque perire poetis:
Invitum qui servat, idem facit occidenti.
Nec semel hoc fecit; nec, si retractus erit, iam
Fiet homo, et ponet famosæ mortis amorem.
Nec satis apparet, cur versus factitet; utrum
Minxerit in patrios cineres, an triste bidental
Moverit incestus; certe furit, ac, velut ursus,
Obiectos caveæ valuit si frangere clathros,
Indoctum doctumque fugat recitator acerbus:
Quem vero arripuit, tenet, occiditque legendo,
Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.

PUB. OVIDIUS NASO

P. Ovidius Naso, Sulmone ex equestri ordine natus est, anno quo Irtius et Pansa consules pari fato interiere. Tanto ad poesim studio ferebatur, ut quamvis, hortante patre, sese forensibus negotiis dedisset, nullo modo a carminibus sese posset prohibere. Prima ætate amatorios versus, Metamorphoseon libros, Medeam tragœdiam conscripsit. Cum in Augusti indignationem incidisset, vel quod eius filiam Iuliam, ficto Corinnæ nomine, amasset; vel quod ob nimiam cum eo familiaritatem, aliquod principis flagitium temere vidisset, hoc publice in poetam crimine illato, quod amatorio carmine iuventutem corrumperet, Tomos in Mœsia relegatus est. Hac in regione, Tristium, Epistolarum e Ponto, et Fastorum libros concinnavit; et, irritis votis suis, ut patriam reciperet, 61 annos natus, 17 post Iesum Christum, mortuus est. Cæteris poetis Ovidius præstare potuisset, Quintiliano iudice, *si ingenio suo temperare, quam indulgere maluisset;* nam fuit ille *lascivus, et nimium amator ingenii sui; laudandus tamen in partibus.*

P. Ovidii Nasonis opera, iuxta editionem Burmannianam

HEROIDES

Epistola 1. *Penelope Ulixi.*

Hanc tua Penelope lento tibi mittit, Ulixe.
Nil mihi rescribas ut tamen, ipse veni.
Troia iacet certe, Danais invisa puellis.
Vix Priamus tanti, totaque Troia, fuit.
Outinam tunc, cum Lacedæmona classe petebat,
Obrutus insanis esset adulter aquis!
Non ego deserto iacuissem frigida lecto,
Nec quererer tardos ire relicta dies:
Nec mihi, quærenti spatiosam fallere noctem,
Lassaret viduas pendula tela manus.
Quando ego non timui graviora pericula veris?
Res est solliciti plena timoris amor.
In te fingebam violentos Troas ituros:
Nomine in Hectoreo pallida semper eram.
Sive quis Antilochum narrabat ab Hectore victum;
Antilochus nostri caussa timoris erat:
Sive Menœtiaden falsis cecidisse sub armis;
Flebam successu posse carere dolos.
Sanguine Tlepolemus Lyciam tepefecerat hastam;
Tlepolemi leto cura novata mea est.
Denique, quisquis erat castris iugulatus Achivis,
Frigidius glacie pectus amantis erat.
Sed bene consuluit casto Deus æquus amori.
Versa est in cinerem, sospite Troia viro.
Argolici rediere duces: altaria fumant:
Ponitur ad patrios barbara præda Deos.
Grata ferunt Nymphæ pro salvis dona maritis:
Illi victa suis Troia fata canunt.
Mirantur iustique senes, trepidæque puellæ:
Narrantis coniux pendet ab ore viri.
Atque aliquis posita monstrat fera prœlia mensa.
Piugit et exiguo Pergama tota mero.
Hac ibat Simois, hic est Sigeia tellus,
Hic steterat Priami regia celsa senis.
Illic Æacides, illic tendebat Ulixes:
Hic lacer admissos terruit Hector equos.
Omnia namque tuo senior, te quærere misso,
Retulerat nato Nestor: at ille mihi.
Retulit et ferro Rhesumque Dolonaque cæsos,
Utque sit hic somno proditus, ille dolo.
Ausus es, o nimium nimiumque oblite tuorum,
Thracia nocturno tangere castra dolo;
Totque simul mactare viros, adiutus ab uno:
At bene cautus eras, et memor ante mei.
Usque metu micuere sinus; dum victor amicum
Dictus es Ismariis isse per agmen equis.
Sed mihi quid prodest vestris disiecta lacertis
Ilios? et, murus quod fuit ante, solum:
Si maneo, qualis Troia durante manebam;
Virque mihi, demto fine carendus, abes?
Diruta sunt aliis, uni mihi Pergama restant;
Incola captivo quæ bove victor arat.
Iam seges est ubi Troia fuit, resecandaque falce
Luxuriat Phrygio sanguine pinguis humus.
Semisepulta virum curvis feriuntur aratris
Ossa: ruinosas occulit herba domos.
Victor abes; nec scire mihi, quæ caussa morandi,
Aut in quo lateas ferreus orbe, licet.
Quisquis ad hæc vertit peregrinam litora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit.
Quamque tibi reddat, si te modo viderit usquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.
Nos Pylon, antiqui Neleia Nestoris arva,
Misimus: incerta est fama remissa Pylo.
Misimus et Sparten: Sparte quoque nescia veri.
Quas habitas terras, aut ubi lentus abes?
Utilius starent etiam nunc mœnia Phœbi.
(Irascor votis heu levis ipsa meis!)
Scirem ubi pugnares; et tantum bella timerem;
Et mea cum multis iuncta querela foret.
Quid timeam ignoro: timeo tamen omnia demens:
Et patet in curas arca lata meas.
Quæcumque æquor habet, quæcumque pericula tellus,
Tam longæ caussas suspicor esse moræ.
Hæc ego dum stulte meditor (quæ vestra libido est)
Esse peregrino captus amore potes.
Forsitan et narres, quam sit tibi rustica coniux;
Quæ tantum lanas non sinat esse rudes.
Fallar; et hoc crimen tenues vanescat in auras:
Neve, revertendi liber, abesse velis.
Me pater Icarius viduo discedere lecto
Cogit, et immensas increpat usque moras.
Increpet usque licet: tua sum, tua dicar oportet
Penelope: coniux semper Ulixis ero.
Ille tamen pietate mea precibusque pudicis
Frangitur, et vires temperat ipse suas.
Dulichii, Samiique, et, quos tulit alta Zacynthos,
Turba ruunt in me luxuriosa, proci:
Inque tua regnant, nullis prohibentibus, nula.
Viscera nostra, tuæ dilaniantur opes.
Quid tibi Pisandrum, Polybumque, Medontaque dirum,
Eurymachique avidas, Antinoique manus, (rum,
Atque alios referam, quos omnes turpiter absens
Ipse tuo partis sanguine rebus alis?
Irus egens, pecorisque Melanthius actor edendi,

Ultimus accedunt in tua damna pudor.
Tres sumus imbelles numero, sine viribus uxor,
Laertesque senex; Telemachusque puer.
Ille per insidias pene est mihi nuper ademtus;
Dum parat, invitis omnibus, ire Pylon.
Di precor hoc iubeant, ut cuntibus ordine fatis,
Ille meos oculos comprimat, ille tuos.
Hoc faciunt custosque boum, longævaque nutrix:
Tertius, immundæ cura fidelis haræ.
Sed neque Laertes, ut qui sit inutilis armis,
Hostibus in mediis regna tenere valet.
Telemacho veniet (vivat modo) fortior ætas:
Nunc erat auxiliis illa tuenda patris.
Nec mihi sunt vires inimicos pellere tectis.
Tu citius venias, portus et ara tuis.
Est tibi, sitque, precor, natus, qui mollibus annis
In patrias artes erudiendus erat.
Respice Laerten: ut iam sua lumina condas,
Extremum fati sustinet ille diem.
Certe ego, quæ fueram, te discedente, puella,
Protinus ut redeas, facta videbor anus.

EPISTOLA II. *Phyllis Demophoonti.*

Hospita, Demophoon, tua te, Rhodopeia Phyllis,
Ultra promissum tempus abesse queror.
Cornua cum Lunæ pleno quater orbe coissent,
Lituribus nostris anchora pacta tua est.
Luna quater latuit; pleno quater orbe recrevit;
Nec vehit Actæas Sithonis unda rates.
Tempora si numeres, bene quæ numeramus amantes,
Non venit ante suum nostra querela diem.
Spes quoque lenta fuit. Tarde, quæ credita lædunt,
Credimus: invita nunc et amante nocent.
Sæpe fui mendax pro te mihi; sæpe putavi
Alba procellosos vela referre Notos.
Thesea devovi, quia te dimittere nollet;
Nec tenuit cursus forsitan ille tuos.
Interdum timui, ne, dum vada tendis ad Hebri,
Mersa foret cana naufraga puppis aqua.
Sæpe Deos supplex, pro te, scelerate, rogavi,
Cum prece turicremis devenerata focis.
Sæpe videns ventos cœlo pelagoque faventes,
Ipsa mihi dixi; Si valet ille, venit.
Denique fidus amor, quidquid properantibus obstat,
Finxit; et ad causas ingeniosa fui.
At tu lentus abes, nec te iurata reducunt
Numina; nec nostro motus amore redis.
Demophoon, ventis et verba et vela dedisti:
Vela queror reditu, verba carere fide.
Dic mihi quid feci, nisi non sapienter amavi?
Crimine te potui demeruisse meo.
Unum in me scelus est, quod te, scelerate, recepi.
Sed scelus hoc meriti pondus et instar habet.
Iura, fides, ubi nunc, commissaque dextera dextræ?
Quique erat in falso plurimus ore Deus?
Promissus socios ubi nunc Hymenæus in annos,
Qui mihi coniugii sponsor et obses erat.
Per mare, quod totum ventis agitatur et undis;
Per quod sæpe ieras, per quod iturus eras;
Perque tuum mihi iurasti, (nisi fictus et ille est)
Concita qui ventis æquora mulcet, avum:
Per Venerem, nimiumque mihi facientia tela,
Altera tela arcus, altera tela faces:
Iunonemque, toris quæ præsidet alma maritis,
Et per tædiferæ mystica sacra Deæ.
Si de tot læsis sua numina quisque Deorum
Vindicet; in pœnas non satis unus eris.
At laceras etiam puppes furiosa refeci:
Ut, qua desererer, firma carina foret.
Remigiumque dedi, quo me fugiturus abires.
Heu patior telis vulnera facta meis!
Credidimus blandis, quorum tibi copia, verbis:
Credidimus generi, nominibusque tuis:
Credidimus lacrimis: an et hæ simulare docentur?
Hæ quoque habent artes, quaque iubentur, eunt?
Dis quoque credidimus. Quo iam tot pignora nobis?
Parte satis potui qualibet inde capi.
Nec moveor, quod te iuvi portuque locoque.
Debuit hoc meriti summa fuisse mei.
Turpiter hospitium lecto cumulasse iugali
Pœnitet, et lateri conseruisse latus.
Quæ fuit ante illam, mallem suprema fuisset
Nox mihi; dum potui Phyllis honesta mori.
Speravi melius, quia me meruisse putavi.
Quæcumque ex merito spes venit, æqua venit.
Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria. Simplicitas digna favore fuit.
Sum decepta tuis, et amans et femina, verbis,
Di faciant, laudis summa sit ista tuæ:
Inter et Ægidas media statuaris in urbe:
Magnificus titulis stet pater ante suis.
Cum fuerit Scyron lectus, torvusque Procrustes,
Et Sinis, et tauri mixtaque forma viri;
Et domitæ bello Thebæ, fusique bimembres,
Et pulsata nigri regia cæca Dei:
Hoc tua post illum titulo signetur imago:
Hic est, cuius amans hospita capta dolo est.
De tanta rerum turba, factisque parentis,
Sedit in ingenio Cressa relicta tuo.
Quod solum excusat, solum miraris in illo.
Heredem patriæ, perfide, fraudis agis.
Illa (nec invideo) fruitur meliore marito;
Inque capistratis tigribus alta sedet.
At mea despecti fugiunt connubia Thraces,
Quod ferar externum præposuisse meis.
Atque aliquis; Doctas iam nunc eat, inquit, Athenas:
Armiferam Thracen, qui regat, alter erit.
Exitus acta probat. Careat successibus opto,
Quisquis ab eventu facta notanda putat.
At si nostra tuo spumescant æquora remo,
Iam mihi, iam dicar consuluisse meis.
Sed neque consului: nec te mea regia tanget,
Fessave Bistonia membra lavabis aqua.
Illa meis oculis species abeuntis inhæret,
Cum premeret portus classis itura meos.
Ausus es amplecti, colloque infusus amantis
Oscula per longas iungere pressa moras:
Cumque tuis lacrimis lacrimas confundere nostras;
Quodque foret velis aura secunda, queri:
Et mihi discedens suprema dicere voce;
Phylli, face expectes Demophoonta tuum.
Exspectem, qui me numquam visurus abisti?
Exspectem pelago vela negata meo?
Et tamen exspecto; reileas modo serus amanti:
Ut tua sit solo tempore lapsa fides.
Quid precor infelix? iam te tenet altera coniux
Forsitan, et, nobis qui male favit amor.
Utque tibi excidimus, nullam, puto, Phyllida nosti:
Hei mihi! si, quæ sim Phyllis, et unde, rogas.
Quæ tibi, Demophoon, longis erroribus acto
Threicios portus hospitiumque dedi:
Cuius opes auxere meæ: cui dives egenti
Munera multa dedi, multa datura fui.
Quæ tibi subieci latissima regna Lycurgi,
Nomine femineo vix satis apta regi:
Qua patet umbrosum Rhodope glacialis ad Hæmum
Et sacer admissas exigit Hebrus aquas.
Cui mea virginitas avibus libata sinistris,

Castaque fallaci zona recincta manu.
Pronuba Tisiphone thalamis ululavit in illis,
Et cecinit mœstum devia carmen avis.
Adfuit Alecto, brevibus torquata colubris;
Suntque sepulcrali lumina mota face.
Mœsta tamen scopulos fruticosaque litora calco,
Quaque patent oculis æquora lata meis.
Sive die laxatur humus, seu frigida lucent
Sidera; prospicio, quis freta ventus agat.
Et quæcumque procul venientia lintea vidi;
Protinus illa meos auguror esse Deos.
In freta procurro, vix me retinentibus undis,
Mobile qua primas porrigit æquor aquas.
Quo magis accedunt, minus et minus utilis adsto:
Linquor, et ancillis excipienda cado.
Est sinus, adductos modice falcatus in arcus,
Ultima prærupta cornua mole rigent.
Hinc mihi suppositas immittere corpus in undas
Mens fuit; et, quoniam fallere pergis, erit.
Ad tua me fluctus proiectam litora portent,
Occurramque oculis intumulata tuis.
Duritie ferrum ut superes, adamantaque, teque;
Non tibi sic, dices, Phylli, sequendus eram.
Sæpe venenorum sitis est mihi: sæpe cruenta
Traiectam gladio morte perire iuvat.
Colla quoque, insidis quia se nectenda lacertis
Præbuerunt, laqueis implicuisse libet.
Stat nece matura tenerum pensare pudorem:
In necis electum parva futura mora est.
Inscribere meo caussa invidiosa sepulcro:
Aut hoc, aut simili carmine notus eris.
Phyllida Demophoon leto dedit, hospes amantem:
Ille neci caussam præbuit, illa manum.

EPISTOLA III. *Briseis Achilli.*

Quam legis, a rapta Briseide litera venit,
Vix bene barbarica Græca notata manu.
Quascumque adspicies, lacrimæ fecere, lituras;
Sed tamen et lacrimæ pondera vocis habent.
Si mihi pauca queri de te, dominoque viroque,
Fas est; de domino pauca viroque querar.
Non, ego poscenti quod sum cito tradita Regi,
Culpa tua est: quamvis hoc quoque culpa tua est.
Nam simul Eurybates me Talthybiusque vocarunt,
Eurybati data sum Talthybioque comes.
Alter in alterius iactantes lumina vultum,
Quærebant taciti, noster ubi esset amor.
Differri potui: pœnæ mora grata fuisset.
Hei mihi! discedens oscula nulla dedi.
At lacrimas siue fine dedi, rupique capillos.
Infelix iterum sum mihi visa capi.
Sæpe ego decepto volui custode reverti;
Sed, me qui timidam prenderet, hostis erat.
Si progressa forem, caperer ne forte timebam,
Quamlibet ad Priami manus itura nurum.
Sed data sim, quia danda fui: tot noctibus absum,
Nec repetor. Cessas, iraque lenta tua est.
Ipse Menœtiades, tunc, cum tradebar, in aurem,
Quid fles? hic parvo tempore, dixit, eris.
Non repetisse parum est: pugnas, ne reddar, Achille.
I nunc, et cupidi nomen amantis habe.
Venerunt ad te Telamone et Amyntore nati;
Ille gradu propior sanguinis, ille comes:
Laertaque satus; per quos comitata redirem.
Auxerunt blandæ grandia dona preces:
Viginti fulvos operoso ex ære lebetas;
Et tripodas septem, pondere et arte pares.
Addita sunt illis auri bis quinque talenta:
Bis sex, adsueti vincere semper, equi.
Quodque supervacuum, forma præstante puellæ
Lesbides, eversa corpora capta domo.
Cumque tot his, (sed non opus est tibi coniuge) coniux
Ex Aganiemnoniis una puella tribus.
Si tibi ab Atrida pretio redimenda fuissem,
Quæ dare debueras, accipere illa neges?
Qua merui culpa fieri tibi vilis, Achille?
Quo levis a nobis tam cito fugit amor?
An miseros tristis fortuna tenaciter urguet?
Nec venit inceptis mollior aura meis?
Diruta Marte tuo Lyrnesia mœnia vidi:
Et fueram patriæ pars ego magna meæ.
Vidi ego consortes pariter generisque necisque
Tres cecidisse: tribus, quæ mihi, mater erat.
Vidi ego, quantus erat, fusum tellure cruenta,
Pectora iactantem sanguinolenta, virum.
Tot tamen amissis te compensavimus unum.
Tu dominus, tu vir, tu mihi frater eras.
Tu mihi, iuratus per numina Matris aquosæ,
Utile dicebas ipse fuisse capi.
Scilicet ut, quamvis veniam dotata, repellas;
Et mecum fugias, quæ tibi dentur, opes.
Quin etiam fama est, cum crastina fulserit Eos,
Te dare nubiferis linea vela Notis.
Quod scelus ut pavidas miseræ mihi contigit aures,
Sanguinis atque animi pectus inane fuit.
Ihis: et (o miseram) cui me, violente, relinques?
Quis mihi desertæ mite levamen erit?
Devorer ante, precor, subito telluris hiatu,
Aut rutilo missi fulminis igne cremer:
Quam sine me Phthiis canescant æquora remis,
Et videam puppes ire relicta tuas.
Si tibi iam reditusque placent, patriique penates;
Non ego sum classi sarcina magna tuæ.
Victorem captiva sequar, non nupta, maritum:
Est mihi, quæ lanas molliat, apta manus.
Inter Achaiadas longe pulcherrima matres
In thalamos coniux ibit (eatque) tuos.
Digna nurus socero, Iovis Æginæque nepote;
Cuique senex Nereus prosocer esse velit.
Nos humiles, famulæque tuæ, data pensa trahemus:
Et minuent plenas stamina nostra colos.
Exagitet ne me tantum tua, deprecor, uxor,
Quæ mihi nescio quo non erit æqua modo.
Neve meos coram scindi patiare capillos:
Et leviter dicas: Hæc quoque nostra fuit.
Vel patiare licet; dum ne contempta relinquar.
Hic mihi væ miseræ concutit ossa metus.
Quid tamen exspectas? Agamemnona pœnitet iræ,
Et iacet ante tuos Græcia mœsta pedes.
Vince animos, iramque tuam, qui cetera vincis.
Quid lacerat Danaas impiger Hector opes?
Arma cape, Æacida, sed me tamen ante recepta:
Et preme turbatos, Marte favente, viros.
Propter me mota est, propter me desinat ira:
Simque ego tristitiæ caussa modusque tuæ.
Nec tibi turpe puta precibus succumbere nostris;
Coniugis CEnides versus in arma prece est.
Res audita mihi, nota est tibi: fratribus orba
Devovit nati spemque caputque parens.
Bellum erat: ille ferox positis secessit ab armis,
Et patriæ rigida mente negavit opem.
Sola virum coniux flexit: felicior illa!
At mea pro nullo pondere verba cadunt.
Nec tamen indignor: nec me pro coniuge gessi,
Sæpius in dominum serva vocata torum.
Me quædam (memini) Dominam captiva vocabat:
Servitio, dixi, nominis addis onus.
Per tamen ossa viri, subito male tecta sepulcro,

Semper iudiciis ossa verenda meis;
Perque trium fortes animas, mea numina, fratrum,
Qui bene pro patria, cum patriaque, iacent,
Perque tuum nostrumque caput, quæ iunximus una;
Perque tuos enses, cognita tela meis;
Nulla Mycenæum sociasse cubilia mecum
Iuro: fallentem deseruisse velis.
Si tibi nunc dicam: Fortissime, tu quoque iura,
Nulla tibi sine me gaudia facta: neges.
At Danai mœrere putant: tibi plectra moventur:
Te tenet in tepido mollis amica sinu.
Et si quis quærat, quare pugnare recuses;
Pugna nocet: citharæ, voxque, Venusque iuvant.
Tutius est iacuisse toro, tenuisse puellam,
Threiciam digitis increpuisse lyram,
Quam manibus clypeos, et acutæ cuspidis hastam,
Et galeam pressa sustinuisse coma.
Sed tibi pro tutis insignia facta placebant:
Partaque bellando gloria dulcis erat.
An tantum, dum me caperes, fera bella probabas?
Cumque mea patria laus tua victa iacet?
Di melius: validoque precor, vibrata lacerto
Transeat Hectoreum Pelias hasta latus.
Mittite me, Danai; dominum legata rogabo:
Multaque mandatis oscula mixta feram.
Plus ego quam Phœnix, plus quam facundus Ulixes,
Plus ego quam Teucri (credite) frater agam.
Est aliquid collum solitis tetigisse lacertis,
Præsentisque oculos admonuisse sui.
Sis licet immitis, Matrisque ferocior undis;
Ut taceam, lacrimis comminuere meis.
Nunc quoque (sic omnes Peleus pater impleat annos,
Sic cat auspiciis Pyrrhus in arma tuis)
Respice sollicitam Briseida, fortis Achille;
Nec miseram lenta ferreus ure mora.
Aut, si versus amor tuus est in tædia nostri;
Quam sine te cogis vivere, coge mori.
Utque facis, coges: abiit corpusque colorque.
Sustinet hoc animæ spes tamen una tui.
Qua si destituor, repetam fratresque virumque:
Nec tibi magnificum femina iussa mori.
Cur autem iubeas? stricto pete corpora ferro.
Est mihi, qui fosso pectore sanguis eat.
Me petat ille tuus, qui, si Dea passa fuisset,
Ensis in Atridæ pectus iturus erat.
Ah potius serves nostram, tua munera, vitam.
Quod dederas hosti victor, amica rogo.
Perdere quos melius possis, Neptunia præbent
Pergama: materiam cædis ab hoste pete.
Me modo, sive paras impellere remige classem,
Sive manes, domini iure venire iube.

EPISTOLA IV. *Phædra Hippolyto.*

Qua, nisi tu dederis, caritura est ipsa, salutem
Mittit Amazonio Cressa puella viro.
Perlege quodcumque est: quid epistola lecta nocebit?
Te quoque, in hac aliquid, quod iuvet, esse potest.
His arcana notis terra pelagoque feruntur:
Inspicit acceptas hostis ab hoste notas.
Ter tecum conata loqui, ter inutilis hæsit
Lingua, ter in primo destitit ore sonus.
Qua licet et sequitur, pudor est miscendus amori.
Dicere quæ puduit, scribere iussit Amor.
Quidquid Amor iussit, non est contemnere tutum.
Regnat, et in Dominos ius habet ille Deos.
Ille mihi primo dubitanti scribere, dixit:
Scribe; dabit victas ferreus ille manus.
Adsit, et, ut nostras avido fovet igne medullas,
Figat sic animos in mea vota tuos.
Non ego nequitiæ socialia fœdera rumpam.
Fama (velim quæras) crimine nostra vacat.
Venit Amor gravius, quo serius: urimur intus,
Urimur; et cæcum pectora vulnus habent.
Scilicet ut teneros lædunt iuga prima iuvencos,
Frenaque vix patitur de grege captus equus:
Sic male vixque subit primos rude pectus amores;
Sarcinaque hæc animo non sedet apta meo.
Ars fit, ut a teneris crimen condiscitur annis.
Quæ venit exacto tempore, peius amat.
Tu nova servatæ capies libamina famæ;
Et pariter nostrum fiet uterque nocens.
Est aliquid, plenis pomaria carpere ramis,
Et tenui primam deligere ungue rosam.
Si tamen ille prior, quo me sine crimine gessi,
Candor ab insolita labe notandus erat;
At bene successit, digno quod adurimur igni:
Peius adulterio turpis adulter abest.
Si mihi concedat Iuno fratremque virumque;
Hippolytum videar præpositura Iovi:
Iam quoque (vix credas) ignotas nitor in artes:
Est mihi per sævas impetus ire feras.
Iam mihi prima Dea est, cornu præsignis adunco
Delia: iudicium subsequor ipsa tuum.
In nemus ire libet, pressisque in retia cervis,
Hortari celeres per iuga summa canes:
Aut tremulum excusso iaculum vibrare lacerto;
Aut in graminea ponere corpus humo.
Sæpe iuvat versare leves in pulvere currus,
Torquentem frenis ora sequacis equi.
Nunc feror, ut Bacchi furiis Eleleides actæ,
Quæque sub Idæo tympana colle movent:
Aut quas semideæ Dryades, Faunique bicornes,
Numine contactas attonuere suo.
Namque mihi referunt, cum se furor ille remisit,
Omnia: me tacitam conscius urit Amor.
Forsitan hunc generis fato reddamus amorem;
Et Venus e tota gente tributa petat.
Iuppiter Europen (prima est ea gentis origo)
Dilexit, tauro dissimulante Deum.
Pasiphae mater, decepto subdita tauro,
Enixa est utero crimen onusque suo.
Perfidus Ægides, ducentia fila secutus,
Curva meæ fugit tecta sororis ope.
En ego nunc, ne forte parum Minoia credar,
In socias leges, ultima gentis, eo.
Hoc quoque fatale est: placuit domus una duabus.
Me tua forma capit, capta parente soror.
Thesides Theseusque duas rapuere sorores.
Ponite de nostra bina tropæa domo.
Tempore, quo vobis inita est Cerealis Eleusin,
Gnosia me vellem detinuisset humus.
Tunc mihi præcipue (nec non tamen ante) placebas:
Acer in extremis ossibus hæsit amor.
Candida vestis erat, præcincti flore capilli:
Flava verecundus tinxerat ora rubor.
Quemque vocant aliæ vultum rigidumque truceinque,
Pro rigido, Phædra iudice, fortis erat.
Sint procul a nobis iuvenes, ut femina, comti:
Fine coli modico forma virilis amat.
Te tuus iste rigor, positique sine arte capilli,
Et levis egregio pulvis in ore decet.
Sive ferocis equi luctantia colla recurvas;
Exiguo flexos mireor in orbe pedes.
Seu vastum valido torques hastile lacerto:
Ora ferox in se versa lacertus habet:
Sive tenes lato venabula cornea ferro:
Denique, nostra iuvat lumina, quidquid agas.
Tu modo duritiem silvis depone iugosis:

Non sum materia digna perire tua.
Quid iuvat incinctæ studia exercere Dianæ,
Et Veneri numeros eripuisse suos?
Quod caret alterna requie, durabile non est:
Hæc reparat vires, fessaque membra novat.
Arcus, (et arma tuæ tibi sunt imitanda Dianæ,)
Si numquam cesses tendere, mollis erit.
Clarus erat silvis Cephalus, multæque per herbam
Conciderant, illo percutiente, feræ.
Nec tamen Auroræ male se præbebat amandum.
Ibat ad hunc sapiens a sene Diva viro.
Sæpe sub ilicibus Venerem, Cinyraque creatum,
Sustinuit positos quælibet herba duos.
Arsit et Œnides in Mænalia Atalanta:
Illa feræ spolium, pignus amoris, habet.
Nos quoque iam primum turba numeremur in ista.
Si Venerem tollas, rustica silva tua est.
Ipsa comes veniam: nec me salebrosa movebunt
Saxa, nec obliquo dente timendus aper.
Æquora bina suis oppugnant fluctibus Isthmon,
Et tenuis tellus audit utrumque mare.
Hic tecum Trœzena colam, Pittheia regna;
Iam nunc est patria gratior illa mea.
Tempore abest, aberitque diu Neptunius heros;
Illum Pirithoi detinet ora sui.
Præposuit Theseus (nisi si manifesta negamus)
Pirithoum Phædræ, Pirithoumque tibi.
Sola nec hæc nobis iniuria venit ab illo:
In magnis læsi rebus uterque sumus.
Ossa mei fratris clava perfracta trinodi
Sparsit humi: soror est præda relicta feris.
Prima securigeras inter virtute puellas
Te peperit, nati digna vigore parens.
Si quæras, ubi sit; Theseus latus cuse peregit:
Nec tanto mater pignore tuta fuit.
At ne nupta quidem, tædaque accepta iugali.
Cur? nisi ne caperes regna paterna nothus.
Addidit et fratres ex me tibi: quos tamen omnes
Non ego tollendi caussa, sed ille fuit.
O utinam nocitura tibi, pulcherrime rerum,
In medio nisu viscera rupta forent!
I nunc, sic meriti lectum reverere parentis;
Quem fugit, et factis abdicat ille suis.
Nec, quia privigno videar coitura noverca,
Terruerint animos nomina vana tuos.
Ista vetus pietas, ævo moritura futuro,
Rustica Saturno regna tenente, fuit.
Iuppiter esse pium statuit, quodcumque iuvaret:
Et fas omne facit fratre marita soror.
Illa coit firma generis iunctura catena,
Imposuit nodos cui Venus ipsa suos.
Nec labor est; celare licet: pete munus ab illa.
Cognato poterit nomine culpa tegi.
Viderit amplexos aliquis; laudabimur ambo.
Dicar privigno fida noverca meo.
Non tibi per tenebras dabitur reserauda mariti
Ianua, non custos decipiendus erit.
Ut tenuit domus una duos, domus una tenebit,
Oscula aperta dabas, oscula aperta dabis.
Tutus eris mecum, laudemque merebere culpa;
Tu licet in lecto conspiciare meo.
Tolle moras tantum, properataque fœdera iunge.
Qui mihi nunc sævit, sic tibi parcat Amor.
Non ego dedignor supplex humilisque precari.
Heu! ubi nunc fastus, altaque verba, iacent?
Et pugnare diu, nec me submittere culpæ
Certa fui: certi si quid haberet Amor.
Victa precor, genibusque tuis regalia tendo
Brachia: quid deceat, non videt ullus amans.
Depuduit, profugusque pudor sua signa relinquit.
Da veniam fassæ, duraque corda doma.
Quo mihi, quod genitor, qui possidet æquora, Minos?
Quod veniant proavi fulmina torta manu?
Quod sit avus, radiis frontem vallatus acutis,
Purpureo tepidum qui movet axe diem?
Nobilitas sub Amore iacet: miserere priorum:
Et, mihi si non vis parcere, parce meis.
Est mihi dotalis tellus, Iovis insula, Crete:
Serviat Hippolyto regia tota meo.
Flecte feros animos: potuit corrumpere taurum
Mater: eris tauro sævior ipse truci?
Per Venerem parcas, oro, quæ plurima mecum est:
Sic numquam, quæ te spernere possit, ames.
Sic tibi secretis agilis Dea saltibus adsit,
Silvaque perdendas præbeat alta feras.
Sic faveant Satyri, montanaque numina Panes:
Et cadat adversa cuspide fossus aper.
Sic tibi dent Nymphæ (quamvis odisse puellas
Diceris) arentem quæ levet unda sitim.
Addimus his lacrimas precibus quoque: verba pre-
Perlegis; at lacrimas fuge videre meas. (cantis

EPISTOLA V. *Œnone Paridi.*

Perlegis? an coniux prohibet nova? perlege: non est
Ista Mycenæa litera facta manu.
Pegasis Œnone, Phrygiis celeberrima sylvis,
Læsa queror de te, si sinis ipse, meo.
Quis Deus opposuit nostris sua numina votis?
Ne tua permaneam, quod mihi crimen obest?
Leniter, ex merito quidquid patiare, ferendum est:
Quæ venit indignæ pœna, dolenda venit.
Nondum tantus eras, cum te contenta marito,
Edita de magno flumine Nympha, fui.
Qui nunc Priamides, (adsit reverentia vero)
Servus eras: servo nubere Nympha tuli.
Sæpe greges inter requievimus arbore tecti;
Mixtaque cum foliis præbuit herba torum.
Sæpe super stramen, fœnoque iacentibus alto
Defensa est humili cana pruina casa.
Quis tibi monstrabat saltus venatibus aptos;
Et tegeret catulos qua fera rupe suos?
Retia sæpe comes, maculis distincta, tetendi;
Sæpe citos egi per inga longa canes.
Incisæ servant a te mea nomina fagi:
Et legor Œnone, falce notata, tua:
Et quantum trunci, tantum mea nomina crescunt:
Crescite, et in titulos surgite recta meos.
Populus est (memini) fluviali consita ripa,
Est in qua nostri litera scripta meum.
Populus, vive precor, quæ consita margine ripæ,
Hoc in rugoso cortice carmen habes:
Cum Paris Œnone poterit spirare relicta,
Ad fontem Xanthi versa recurret aqua.
Xanthe, retro propera; versæque recurrite lymphæ;
Sustinet Œnonen deseruisse Paris.
Illa dies fatum miseræ mihi dixit: ab illa
Pessima mutati cœpit amoris hiems:
Qua Venus et Iuno, sumptisque decentior armis,
Venit in arbitrium nuda Minerva tuum.
Attoniti micuere sinus, gelidusque cucurrit,
Ut mihi narrasti, dura per ossa tremor.
Consului (neque enim modice terrebar) anusque,
Longævosque senes: constitit esse nefas.
Cæsa abies, sectæque trabes, et, classe peracta,
Cærula ceratas accipit unda rates.
Flesti discedens: hoc saltem parce negare;
Præterito magis est iste pudendus amor.
Et flesti, et nostros vidisti flentis ocellos;

Miscuimus lacrimas mœstus uterque suas.
Non sic adpositis vincitur vitibus ulmus,
Ut tua sunt collo brachia nexa meo.
Ah quoties, cum te vento quererere teneri,
Riserunt comites! ille secundus erat.
Oscula dimissæ quoties repetita dedisti!
Quam vix sustinuit dicere lingua, Vale!
Aura levis rigido pendentia lintea malo
Suscitat; et remis eruta canet aqua.
Prosequor infelix oculis abeuntia vela,
Qua licet; et lacrimis humet arena meis.
Utque celer venias virides Nereidas oro.
Scilicet ut venias in mea damna celer.
Votis ergo meis alii rediture redisti?
Hei mihi, pro dira pellice blanda fui!
Adspicit immensum moles nativa profundum;
Mons fuit: æquoreis illa resistit aquis.
Hinc ego vela tuæ cognovi prima carinæ:
Et mihi per fluctus impetus ire fuit.
Dum moror, in summa fulsit mihi purpura prora;
Pertimui: cultus non erat ille tuus.
Fit propior, terrasque cita ratis attigit aura:
Femineas vidi, corde tremente, genas.
Non satis id fuerat: quid enim furiosa morabar?
Hærebat gremio turpis amica tuo.
Tunc vero rupique sinus, et pectora planxi,
Et secui madidas ungue rigente genas:
Implevique sacram querulis ululatibus Iden.
Illinc has lacrimas in mea saxa tuli.
Sic Helene doleat, desertaque coniuge ploret;
Quæque prior nobis intulit, ipsa ferat.
Nunc tibi conveniunt, quam te per aperta sequantur
Æquora, legitimos destituantque toros.
At cum pauper eras, armentaque pastor agebas,
Nulla, nisi Œnone, pauperis uxor erat.
Non ego miror opes, nec me tua regia tangit,
Nec de tot Priami dicar ut una nurus.
Non tamen ut Priamus Nymphæ socer esse recuset;
Aut Hecubæ fuerim dissimulanda nurus.
Dignaque sum, et cupio fieri matrona potentis;
Sunt mihi, quas possint sceptra decere, manus.
Nec me, faginea quod tecum fronde iacebam,
Despice: purpureo sum magis apta toro.
Denique, tutus amor meus est tibi: nulla parantur
Bella, nec ultrices advehit unda rates.
Tyndaris infestis fugitiva reposcitur armis.
Hac venit in thalamos dote superba tuos.
Quæ si sit Dauais reddenda, vel Hectora fratrem,
Vel cum Deiphobo Polydamanta roga:
Quid gravis Antenor, Priamus quid censeat ipse,
Consule; quis ætas longa magistra fuit.
Turpe rudimentum, patriæ præponere raptam.
Caussa pudenda tua est; iusta vir arma movet.
Nec tibi, si sapias, fidam promitte Lacænam,
Quæ sit in amplexus tam cito versa tuos.
Ut minor Atrides temerati fœdera lecti
Clamat, et externo læsus amore dolet;
Tu quoque clamabis. Nulla reparabilis arte
Læsa pudicitia est: deperit illa semel.
Ardet amore tui: sic et Menelaon amavit;
Nunc iacet in viduo credulus ille toro.
Felix Andromache, certo bene nupta marito!
Uxor ad exemplum fratris habenda fui.
Tu levior foliis, tunc cum, sine pondere succi,
Mobilibus ventis arida facta, volant.
Et minus est in te, quam summa pondus arista,
Quæ levis adsiduis solibus usta riget.
Hoc tua (nam recolo) quondam germana canebat,
Sic mihi diffusis vaticinata comis:

Quid facis, Œnone? quid arenæ semina mandas?
Non profecturis litora bubus aras.
Graia iuvenca venit, quæ te, patriamque, domumque
Perdat: io prohibe; Graia iuvenca venit.
Dum licet, obscœnam ponto, Dî, mergite puppim.
Heu quantum Phrygii sanguinis illa vehit!
Dixerat: in cursu famulæ rapuere furentem;
At mihi flaventes diriguere comæ.
Ah nimium vates miseræ mihi vera fuisti!
Possidet en saltus illa iuvenca meos.
Sit facie quamvis insignis, adultera certe est.
Deseruit socios, hospite capta, Deos.
Illam de patria Theseus, (nisi nomine fallor)
Nescio quis Theseus, abstulit ante sua.
A iuvene et cupido credatur reddita virgo.
Unde hoc compererim tam bene, quæris? amo.
Vim licet appelles, et culpam nomine veles;
Quæ toties rapta est, præbuit ipsa rapi.
At manet Œnone fallenti casta marito:
Et poteras falli legibus ipse tuis.
Me Satyri celeres (silvis ego tecta latebam)
Quæsierunt rapido, turba proterva, pede:
Cornigerumque caput pinu præcinctus acuta
Faunus, in immensis qua tumet Ida iugis.
Me fide conspicuus Troiæ munitor amavit:
Ille meæ spolium virginitatis habet.
Id quoque luctando: rupi tamen ungue capillos,
Oraque sunt digitis aspera facta meis.
Nec pretium stupri gemmas aurumve poposci:
Turpiter ingenuum munera corpus emunt.
Ipse, ratus dignam, medicas mihi tradidit artes;
Admisitque meas ad sua dona manus.
Quæcumque herba potens ad opem, radixque medenti
Utilis in toto nascitur orbe, mea est.
Me miseram, quod amor non est medicabilis herbis!
Deficior prudens artis ab arte mea.
Ipse repertor opis vaccas pavisse Pheræas
Fertur, et a nostro saucius igne fuit.
Quod neque graminibus tellus fecunda creandis,
Nec Deus, auxilium tu mihi ferre potes.
Et potes, et merui: diguæ miserere puellæ;
Non ego cum Danais arma cruenta fero.
Sed tua sum, tecumque fui puerilibus annis:
Et tua, quod superest temporis, esse precor.

EPISTOLA VI. *Hypsipyle Iasoni.*

Litora Thessaliæ reduci tetigisse carina
Diceris, auratæ vellere dives ovis.
Gratulor incolumi, quantum sinis: hoc tamen ipsum
Debueram scripto certior esse tuo.
Nam, ne pacta tibi præter mea regna redires,
Cum cuperes, ventos non habuisse potes.
Quamlibet adverso signetur epistola vento;
Hypsipile missa digna salute fui.
Cur mihi fama prior, quam nuntia litera, venit,
Isse sacros Marti sub iuga panda boves?
Seminibus iactis segetes adolesse virorum,
Inque necem dextra non eguisse tua?
Pervigilem spolium pecudis servasse draconem,
Rapta tamen forti vellera fulva manu?
Hæc ego si possem timide credentibus, Ista
Ipse mihi scripsit, dicere, quanta forem!
Quid queror officium lenti cessasse mariti?
Obsequium, maneo si tua, grande tuli.
Barbara narratur venisse venefica tecum,
In mihi promissi parte recepta tori.
Credula res amor est: utinam temeraria dicar
Criminibus falsis insimulasse viruni!
Nuper ab Hæmoniis hospes mihi Thessalus oris

Venerat; et tactum vix bene limen erat:
Æsonides, dixi, quid agit meus? Ille pudore
Hæsit, in oppositа lumina fixus humo.
Protinus exsilui; tunicisque a pectore ruptis,
Vivit? an, exclamo, me quoque fata trahunt?
Vivit, ait: timidumque mihi iurare coegi.
Vix mihi, teste Deo, credita vita tua est.
Ut rediit animus, tua facta requirere cœpi.
Narrat, aenipedes Martis arasse boves:
Vipereos dentes in humum pro semine iactos,
Et subito natos arma tulisse viros:
Terrigenas populos, civili Marte peremtos,
Implesse ætatis fata diurna suæ.
Devicto serpente, iterum, si vivat Iason,
Quærimus: alternant spesque timorque fidem.
Singula dum narrat; studio cursuque loquendi,
Detegit ingenio vulnera facta suo.
Heu! ubi pacta fides? ubi connubialia iura?
Faxque sub arsuros dignior ire rogos?
Non ego sum furto tibi cognita: pronuba Iuno
Adfuit, et sertis tempora vinctus Hymen.
At mihi nec Iuno, nec Hymen, sed tristis Erinnys
Prætulit infaustas sanguinolenta faces.
Quid mihi cum Minyis? quid cum Tritonide pinu?
Quid tibi cum patria, navita Tiphy, mea?
Non erat hic aries villo spectabilis aureo:
Nec senis Æetæ regia Lemnos erat.
Certa fui primo (sed me mala fata trahebant)
Hospita feminea pellere castra manu.
Lemniadesque viros, nimium quoque, vincere norunt.
Milite tam forti ripa tuenda fuit.
Urbe virum vidi, tectoque animoque recepi:
Hic tibi bisque æstas, bisque cucurrit hiems.
Tertia messis erat: cum tu, dare vela coactus,
Implesti lacrimis talia verba tuis:
Abstrahor, Hypsipyle: sed (dent modo fata recursus)
Vir tuus hinc abeo: vir tibi semper ero.
Quod tamen e nobis gravida celatur in alvo,
Vivat; et eiusdem simus uterque pareus.
Hactenus: et, lacrimis in falsa fluentibus ora,
Cetera te memini non potuisse loqui.
Ultimus e sociis sacram conscendis in Argo.
Illa volat: ventus concava vela tenet.
Cærula propulsæ subducitur unda carinæ,
Terra tibi, nobis adspiciuntur aquæ.
In latus omne patens turris circumspicit undas.
Huc feror; et lacrimis osque sinusque madent.
Per lacrimas specto; cupidæque laventia menti
Longius adsueto lumina nostra vident.
Adde preces castas, immixtaque vota timori,
Nunc quoque te salvo persoluenda mihi.
Vota ego persolvam? votis Medea fruetur?
Cor dolet; atque ira mixtus abundat amor.
Dona feram templis, vivum quod Iasona perdo?
Hostia pro damnis concidat icta meis?
Non equidem secura fui; semperque verebar,
Ne pater Argolica sumeret urbe nurum.
Argolidas timui: nocuit mihi barbara pellex.
Non expectata vulnus ab hoste tuli;
Nec facie meritisve placet; sed carmine movit:
Diraque cantata pabula falce metit.
Illa reluctantem curru deducere Lunam
Nititur, et tenebris abdere Solis equos.
Illa refrenat aquas, obliquaque flumina sistit:
Illa loco silvas, vivaque saxa movet.
Per tumulos errat passis discincta capillis,
Certaque de tepidis colligit ossa rogis.
Devovet absentes; simulacraque cerea figit,
Et miserum tenues in iecur urget acus.
Et quæ nescierim melius: male quæritur herbis,
Moribus et forma conciliandus, amor.
Hanc potes amplecti? thalamoque relictus in uno
Impavidus somno, nocte silente, frui?
Scilicet ut tauros, ita te iuga ferre coegit:
Quaque feros angues, te quoque mulcet, ope.
Adde, quod adscribi factis procerumque tuisque
Se favet; et titulo coniugis uxor obest.
Atque aliquis Peliæ de partibus acta venenis
Imputat, et populum, qui sibi credat, habet.
Non hæc Æsonides, sed Phasias Æetine
Aurea Phryxeæ terga revellit ovis.
Non probat Alcimede mater tua; consule matrem:
Non pater, a gelido cui venit axe nurus.
Illa sibi Tanai, Scythiæque paludibus udæ
Quærat, et a patria Phasidos usque, virum.
Mobilis Æsonide, vernaque incertior aura,
Cur tua pollicito pondere verba carent?
Vir meus hinc ieras, vir non meus inde redisti.
Sim reducis coniux, sicut euntis eram.
Si te nobilitas, generosaque nomina tanguut;
Eu ego Minoo nata Thoante feror.
Bacchus avus; Bacchi coniux, redimita corona,
Præradiat stellis signa minora suis.
Dos tibi Lemnos erit, terra ingeniosa colenti:
Me quoque res tales inter habere potes.
Nunc etiam peperi: gratare ambobus, Iasou:
Dulce mihi gravidæ fecerat auctor onus.
Felix in numero quoque sum; prolemque gemellam
Pignora Lucina bina favente dedi.
Si quæris, cui sint similes; cognosceris illis.
Fallere non norunt: cetera patris habent.
Legatis quos pene dedi pro matre ferendos:
Sed tenuit cœptas sæva noverca vias.
Medeam timui: plus est Medea noverca.
Medeæ faciunt ad scelus omne manus.
Spargere quæ fratris potuit laniata per agros
Corpora, pignoribus parceret illa meis?
Hanc tamen, o demens, Colchisque ablate venenis,
Diceris Hypsipyles præposuisse toro.
Turpiter illa virum cognovit adultera virgos
Me tibi, teque mihi tæda pudica dedit.
Prodidit illa patrem: rapui de cæde Thoanta.
Deseruit Colchos: me mea Lemnos habet.
Quid refert, scelerata piam si vincit, et ipso
Crimine dotata est, emeruitque virum?
Lemniadum facinus culpo, non miror, Iason.
Quamlibet iratis ipse dat arma dolor.
Dic age, si ventis (ut oportuit) actus iniquis
Intrasses portus, tuque comesque, meos;
Obviaque exissem, fœtu comitata gemello:
(Hiscere nempe tibi terra roganda foret.)
Quo vultu natos, quo me, scelerate, videres?
Perfidiæ pretio, qua nece, dignus eras?
Ipse quidem per me tutus sospesque fuisses:
Non quia tu dignus, sed quia mitis ego.
Pellicis ipsa meos implessem sanguine vultus,
Quosque veneficiis abstulit illa suis.
Medeæ Medea forem: quod si quid ab alto
Iustus ades votis, Iuppiter, ipse meis;
Quod gemit Hypsipyle, lecti quoque subnuba nostri
Mœreat, et leges sanciat ipsa suas.
Utque ego destituor coniux, materque duorum;
A totidem natis orba sit, atque viro.
Nec male parta diu teneat; peiusque relinquat.
Exsulet; et toto quærat in orbe fugam.
Quam fratri germana fuit, miseroque parenti
Filia; tam natis, tam sit acerba viro.
Cum mare, cum terras consumserit, aera tentet.

Erret inops, exspes, cæde cruenta sua.
Hæc ego coniugio fraudata Thoantias oro:
Vivite devoto, nuptaque, virque, toro.

EPISTOLA VII. *Dido Æneæ.*

Sic, ubi fata vocant, udis abiectus in herbis,
Ad vada Mæandri concinit albus olor.
Nec, quia te nostra sperem prece posse moveri,
Adloquor: adverso movimus ista Deo. (cum
Sed merita et famam, corpusque animumque pudi-
Cum male perdiderim, perdere verba leve est.
Certus es ire tamen, miseramque relinquere Dido:
Atque idem venti vela fidemque ferent.
Certus es, Ænea, cum fœdere solvere naves:
Quæque ubi sint nescis, Itala regna sequi.
Nec nova Carthago, nec te crescentia tangunt
Mœnia; nec sceptro tradita summa tuo.
Facta fugis; facienda petis: quærenda per orbem
Altera, quæsita est altera terra tibi.
Ut terram invenias, quis eam tibi tradet habendam?
Quis sua non notis arva tenenda dabit?
Alter habendus amor tibi restat, et altera Dido:
Quamque iterum fallas, altera dauda fides.
Quando erit, ut condas instar Carthaginis urbem,
Et videas populos altus ab arce tuos?
Omnia ut eveniant, nec te tua vota morentur;
Unde tibi, quæ te sic amet, uxor erit?
Uror, ut inducto ceratæ sulfure tædæ:
Ut pia fumosis addita tura focis.
Æneas oculis semper vigilantis inhæret:
Æneas animo noxque diesque refert.
Ille quidem male gratus, et ad mea munera surdus;
Et quo, si non sim stulta, carere velim:
Non tamen Æneam, quamvis male cogitat, odi:
Sed queror infidum, questaque peiusamo.
Parce Venus nurui, durumque amplectere fratrem,
Frater Amor: castris militet ille tuis.
Aut ego, quem cœpi (neque enim dedignor) amare;
Materiam curæ præbeat ille meæ.
Fallor; et ista mihi falso iactatur imago.
Matris ab ingenio dissidet ille suæ.
Te lapis, et montes, immataque rupibus altis
Robora, te sævæ progenuere feræ:
Aut mare, quale vides agitari nunc quoque ventis:
Quod tamen adversis fluctibus ire paras.
Quo fugis? obstat hiems: hiemis mihi gratia prosit.
Adspice, ut eversas concitet Eurus aquas.
Quod tibi maluerim, sine me debere procellis.
Iustior est animo ventus et unda tuo.
Non ego sum tanti, (quamvis merearis, inique,)
Ut pereas, dum me per freta longa fugis.
Exerces pretiosa odia, et constantia magno;
Si, dum me careas, est tibi vile mori.
Iam venti ponent; strataque æqualiter unda,
Cæruleis Triton per mare curret equis.
Tu quoque cum ventis utinam mutabilis esses!
Et, nisi duritia robora vincis, eris.
Quid? si nescieris, iusana quid æquora possint?
Expertæ toties quam male credis aquæ?
Ut pelago suadente etiam retinacula solvas,
Multa tamen latus tristia pontus habet.
Nec violasse fidem tentantibus æquora prodest.
Perfidiæ pœnas exigit ille locus.
Præcipue cum læsus Amor: quia mater Amoris
Nuda Cytheriacis edita fertur aquis.
Perdita ne perdam timeo, nocuamve nocenti;
Neu bibat æquoreas naufragus hostis aquas.
Vive, precor: sic te melius, quam funere, perdam.
Tu potius leti caussa ferare mei.
Finge, age, te rapido (nullum sit in omine pondus)
Turbine deprendi: quid tibi mentiserit?
Protinus occurrent falsæ periuria linguæ,
Et Phrygia Dido fraude coacta mori.
Coniugis ante oculos deceptæ stabit imago
Tristis, et effusis sanguinolenta comis.
Quidquid id est, totum merui, concedite, dicas:
Quæque cadent, in te fulmina missa putes.
Da breve sævitiæ spatium pelagique tuæque:
Grande moræ pretium tuta futura via est.
Nec mihi parcatur; puero parcatur Iulo.
Te satis est titulum mortis habere meæ.
Quid puer Ascanius, quid Di meruere Penates?
Ignibus ereptos obruet unda Deos.
Sed neque fers tecum: nec, quæ mihi, perfide, iactas,
Presserunt humeros sacra paterque tuos.
Omnia mentiris: nec enim tua fallere lingua
Incipit a nobis; primaque plector ego.
Si quæras, ubi sit formosi mater Iuli:
Occidit, a duro sola relicta viro.
Hæc mihi narraras; nec me movere: merentem
Ure; minor culpa pœna futura mea est. (uent.
Nec mihi mens dubia est, quin te tua numina dam-
Per mare, per terras septima iactat hiems.
Fluctibus eiectum tuta statione recepi,
Vixque bene audito nomine, regna dedi.
His tamen officiis utinam contenta fuissem:
Et mihi concubitus fama sepulta foret!
Illa dies nocuit, qua nos declive sub antrum
Cæruleus subitis compulit imber aquis.
Audieram vocem; Nymphas ululasse putavi;
Eumenides fatis signa dedere meis.
Exige, læse pudor, pœnas, violate Sichæo:
Ad quem (me miseram!) plena pudoris eo.
Est mihi marmorea sacratus in æde Sichæus:
Adpositæ frondes velleraque alba tegunt.
Hinc ego me sensi noto quater ore citari:
Ipse sono tenui dixit, Elissa, veni.
Nulla mora est; venio; venio tibi debita coniux:
Sed tamen admissi tarda pudore mei.
Da veniam culpæ; decepit idoneus auctor;
Invidiam noxæ detrahit ille meæ.
Diva parens, seniorque pater, pia sarcina nati,
Spem mihi mansuri rite dedere viri.
Si fuit errandum, caussas habet error honestas:
Adde fidem; nulla parte pigendus erit.
Durat in extremum, vitæque novissima nostræ
Persequitur fati, qui fuit ante, tenor.
Occidit internas coniux mactatus ad aras:
Et sceleris tanti præmia frater habet.
Exsul agor, cineresque viri, patriamque relinquo:
Et feror in duras, hoste sequente, vias.
Adplicor ignotis: fratrique elapsa fretoque,
Quod tibi donavi, perfide, litus emo.
Urbem constitui; lateque patentia fixi
Mœnia, finitimis invidiosa locis.
Bella tument: bellis peregrina et femina tentor:
Vixque rudes portas urbis, et arma, paro.
Mille procis placui: qui me coiere, querentes,
Nescio quem thalamis præposuisse suis.
Quid dubitas vinctam Gætulo tradere Iarbæ?
Præbuerim sceleri brachia nostra tuo.
Est etiam frater; cuius manus impia possit
Respergi nostro, sparsa cruore viri.
Pone Deos, et quæ tangendo sacra profanas:
Non bene cœlestes impia dextra colit.
Si tu cultor eras elapsis igne futurus;
Pœnitet elapsos ignibus esse Deos:
Forsitan et gravidam Dido, scelerate, relinquas;

Parsque tui lateat corpore clausa meo.
Accelet fatis matris miserabilis infans;
Et nondum nato funeris auctor eris.
Cumque parente sua frater morietur Iuli;
Pœnaque connexos auferet una duos.
Sed iubet ire Deus: vellem vetuisset adire;
Punica nec Teucris pressa fuisset humus.
Hoc duce (nempe Deo) ventis agitaris iniquis,
Et teris in rapido tempora longa freto.
Pergama vix tanto tibi erant repetenda labore,
Hectore si vivo, quanta fuere, forent.
Non patrium Simoenta petis; sed Tybridas undas.
Nempe, ut pervenias quo cupis, hospes eris.
Utque latet, vitatque tuas abstrusa carinas,
Vix tibi continget terra petita seni.
Hos potius populos in dotem, ambage remissa,
Accipe; et advectas Pygmalionis opes.
Ilion in Tyriam transfer felicius urbem:
Hancque, locum regni, sceptraque sacra tene.
Si tibi mens avida est belli, si quærit Iulus
Unde suo partus Marte triumphus eat;
Quem superet, ne quid desit, præbebimus hostem.
Hic pacis leges: hic locus arma capit.
Tu modo, per matrem, fraternaque tela, sagittas,
Perque fugæ comites, Dardana sacra, Deos:
(Sic superent, quoscumque tua de gente reportas,
Mars ferus et damnis sit modus ille tuis,
Ascaniusque suos feliciter impleat annos,
Et senis Anchisæ molliter ossa cubent)
Parce precor domui, quæ se tibi tradit habendam.
Quod crimen dicis, præter amasse, meum?
Non ego sum Phthias, magnisve orinnda Mycenis:
Nec steterunt in te virque paterque meus.
Si pudet uxoris; non nupta sed hospita dicar.
Dum tua sit Dido, quodlibet esse feret.
Nota mihi freta sunt Afrum frangentia littus:
Temporibus certis dantque negantque viam.
Cum dabit aura viam, præbebis carbasa ventis.
Nunc levis ejectam continet alga ratem.
Tempus ut observem, manda mihi; certius ibis:
Nec te, si cupies ipse, manere sinam.
Et socii requiem poscunt, laniataque classis
Postulat exiguas semirefecta moras.
Pro meritis, et siqua tibi præbebimus ultra,
Pro spe coniugii tempora parva peto.
Dum freta mitescunt, et Amor: dum tempore et usu
Fortiter edisco tristia posse pati.
Sin minus; est animus nobis effundere vitam.
In me crudelis non potes esse diu.
Adspicias utinam, quæ sit scribentis imago!
Scribimus; et gremio Troicus ensis adest:
Perque genas lacrimæ strictum labuntur in ensem;
Qui iam pro lacrimis sanguine tinctus erit.
Quam bene conveniunt fato tua munera nostro!
Instruis impensa nostra sepulcra brevi.
Nec mea nunc primo feriuntur pectora telo:
Ille locus sævi vulnus Amoris habet.
Anna soror, soror Anna, meæ male conscia culpæ,
Iam dabis in cineres ultima dona meos.
Nec, consumta rogis, inscribar, Elissa Sichæi;
Hoc tamen in tumuli marmore carmen erit:
Præbuit Æneas et caussam mortis et ensem.
Ipsa sua Dido concidit usa manu.

Epistola VIII. *Hermiona Oresti.*

[Adloquor Hermione nuper fratremque virumque,
Nunc fratrem; nomen coniugis alter habet.]
Pyrrhus Achillides, animosus imagine patris,
Inclusam contra iusque piumque tenet.
Quod potui, renui; ne non invita tenerer;
Cetera femineæ non valuere manus.
Quid facis, Æacide? non sum sine vindice, dixi:
Hæc tibi sub domino, Pyrrhe, puella suo est.
Surdior ille freto clamantem nomen Orestæ
Traxit inornatis in sua tecta comis.
Quid gravius, capta Lacedæmone, serva tulissem,
Si raperet Graias barbara turba nurus?
Parcius Andromachen vexavit Achaia victrix,
Cum Danaus Phrygias ureret ignis opes.
At tu, cura mei si te pia tangit, Oreste,
Iniice non timidas in tua iura manus.
An, si quis rapiat stabulis armenta reclusis,
Arma feras? rapta c niuge lentus eris?
Sit socer exemplo, nuptæ repetitor ademtæ:
Cui pia militiæ caussa puella fuit.
Si socer ignavus vidua sedisset in aula;
Nupta foret Paridi mater, ut ante fuit.
Nec tu mille rates sinuosaque vela pararis;
Nec numeros Danai militis: ipse veni.
Sic quoque eram repetenda tamen: nec turpe marito
Aspera pro caro bella tulisse toro.
Quid? quod avus nobis idem Pelopeius Atreus;
Et si non esses vir mihi, frater eras.
Vir, precor, uxori, frater succurre sorori:
Instant officio nomina bina tuo.
Me tibi Tyndareos, vita gravis auctor et annis,
Tradidit: arbitrium neptis habebat avus.
At pater Æacidæ promiserit inscius acti;
Plus quoque, qui prior est ordine, possit avus.
Cum tibi nubebam, nulli mea tæda nocebat:
Si iungar Pyrrho, tu mihi læsus eris.
Et pater ignoscet nostro Menelaus amori:
Succubuit telis præpetis ipse Dei.
Quem sibi permisit, genero permittet amorem:
Proderit exemplo mater amata suo.
Tu mihi, quod matri pater, es: quas egerat olim
Dardanius partes advena, Pyrrhus agit.
Ille licet patriis sine fine superbiat actis;
Et tu, quæ referas, acta parentis habes.
Tantalides omnes, ipsumque regebat Achillen.
Hic pars militiæ; dux erat ille ducum.
Tu quoque habes proavum Pelopem, Pelopisque parentem:
Si melius numeres, a Iove quintus eris.
Nec virtute cares: arma invidiosa tulisti.
Sed tu quid faceres? induit illa pater.
Materia vellem fortis meliore fuisses:
(Non lecta est, operi sed data caussa tuo.)
Hanc tamen implesti; iuguloque Ægysthus aperto
Tecta cruentavit, quæ pater ante tuus.
Increpat Æacides, laudemque in crimina vertit;
Et tamen adspectus sustinet ille meos.
Rumpor, et ora mihi pariter cum mente tumescunt:
Pectoraque inclusis ignibus usta dolent.
Hermione coram quidquamne obiecta Orestæ?
Nec mihi sunt vires; nec ferus ensis adest.
Flere licet certe: flendo diffundimus iram:
Perque sinum lacrimæ, fluminis instar, eunt.
Has solas habeo semper, semperque profundo:
Hument incultæ fonte perenne genæ.
Hoc generis fato, quod nostros errat in annos,
Tantalides matres apta rapina sumus.
Non ego fluminei referam mendacia cygni:
Nec querar in plumis delituisse Iovem.
Qua duo porrectus longe freta distinet Isthmos,
Vecta peregrinis Hippodamia rotis.
Castori Amyclæo et Amyclæo Polluci
Reddita Mopsopia Tænaris urbe soror.
Tænaris, Idæo trans æquor ab hospite rapta,

Argolicas pro se vertit in arma manus.
Vix equidem memini; memini tamen: omnia luctus,
Omnia solliciti plena timoris erant.
Flebat avus, Phœbeque soror, fratresque gemelli:
Orabat superos Leda, suumque Iovem.
Ipsa ego, non longos etiam nunc scissa capillos,
Clamabam, Sine me, me sine, mater, abis?
Nam coniux aberat: ne non Pelopeia credar,
Ecce Neoptolemo præda parata fui.
Pelides utinam vitasset Apollinis arcus!
Damnaret nati facta proterva pater.
Nec quondam placuit, nec iam placuisset Achilli,
Abducta viduum coniuge flere virum.
Quæ mea cœlestes iniuria fecit iniquos?
Quod mihi (væ miseræ) sidus obesse querat?
Parva mea sine matre fui; pater arma ferebat:
Et, duo cum vivant, orba duobus eram.
Non tibi blanditias primis, mea mater, in annis
Incerto dictas ore puella tuli.
Non ego captavi brevibus tua colla lacertis:
Nec gremio sedi sarcina grata tuo.
Non cultus tibi cura mei: nec pacta marito
Intravi thalamos, matre parante, novos.
Obvia prodieram reduci tibi (vera fatebor)
Nec facies nobis nota parentis erat.
Te tamen esse Helenen, quod eras pulcherrima, sensi.
Ipsa requirebas, quæ tibi nata foret.
Pars hæc una mihi coniux bene cessit Orestes:
Is quoque, ni pro se pugnet, ademtus erit.
Pyrrhus habet raptam, reduce et victore parente:
Munus et hoc nobis diruta Troia dedit.
Cum tamen altus equis Titan radiantibus instat,
Perfruor infelix liberiore malo,
Nox ubi me thalamis, ululantem et acerba gementem,
Condidit, in mœsto procubuique toro;
Pro somno lacrimis oculi funguntur obortis:
Quaque licet fugio, sicut ab hoste, virum.
Sæpe malis stupeo rerumque oblita locique
Iguara tetigi Scyria membra manu.
Utque nefas sensi; male corpora tacta relinquo:
Et mihi pollutas credor habere manus.
Sæpe Neoptolemi pro nomine, nomen Orestæ
Exit: et errorem vocis, ut omen, amo.
Per genus infelix iuro, generisque parentem,
Qui freta, qui terras, qui sua regna quatit;
Per patris ossa tui, patrui mihi; quæ tibi debent,
Quod se sub tumulo fortiter ulta iacent:
Aut ego præmoriar, primoque extinguar in ævo;
Aut ego Tantalidæ Tantalis uxor ero.

EPISTOLA IX. *Deianira Herculi.*

Gratulor CEchaliam titulis accedere nostris:
Victorem victæ succubuisse queror.
Fama Pelasgiadas subito pervenit in urbes
Decolor, et factis inficianda tuis;
Quem numquam Iuno, seriesque immensa laborum
Fregerit; huic lolen imposuisse iugum.
Hoc velit Eurystheus, velit hoc germana Iouantis:
Lætaque sit vitæ labe noverca tuæ.
At non ille velit, cui uox (si creditur) una
Non tanti, ut tantus conciperere, fuit.
Plus tibi, quam Iuno, nocuit Venus. Illa premendo
Sustulit; hæc humili sub pede colla tenet.
Respice vindicibus pacatum viribus orbem,
Qua latam Nereus cærulus ambit humum.
Se tibi pax terræ, tibi se tota æquora debent:
Implesti meritis Solis utramque domum.
Quod te laturum est, cœlum prior ipse tulisti:
Hercule supposito sidera fulcit Atlas.
Quid nisi notitia est misero quæsita pudori,
Si macula stupri facta priora notas?
Tene ferunt geminos pressisse tenaciter angues,
Cum tener in cunis iam Iove dignus eras?
Cœpisti melius, quam desinis: ultima primis
Cedunt: dissimiles, hic vir, et ille puer.
Quem non mille feræ, quem non Stheneleius hostis,
Non potuit Iuno vincere; vincit Amor.
At bene nupta feror, quia nomine Herculis uxor:
Sitque socer, rapidis qui tonat altus equis.
Quam male inæquales veniant ad aratra iuvenci,
Tam premitur magno coniuge nupta minor.
Non honor est, sed onus: species læsura ferentem.
Si qua voles apte nubere, nube pari.
Vir mihi semper abest; et coniuge notior hospes
Monstraque, terribiles persequiturque feras.
Ipsa domo vidua, votis operata pudicis,
Torqueor, infesto ne vir ab hoste cadat.
Inter serpentes, aprosque, avidosque leones
Iactor, et esuros terna per ora canes.
Me pecudum fibræ, simulacraque inania somni,
Ominaque arcana nocte petita movent.
Ancipor infelix incertæ murmura famæ:
Spesque timor dubia, spesque timore cadit.
Mater abest; queriturque Deo placuisse potenti;
Nec pater Amphitryon, nec puer Hyllus adest.
Arbiter Eurystheus iræ Iunonis iniquæ
Sentitur nobis, iraque longa Deæ.
Hæc mihi ferre parum est: peregrinos addis amores:
Et mater de te quælibet esse potest.
Non ego Parthenios temeratam vallibus Augen,
Nec referam partus, Ormeni nympha, tuos:
Non tibi crimen erunt Theutrantia turba sorores:
Quarum de populo nulla relicta tibi.
Una, recens crimen, præfertur adultera nobis;
Unde ego sum Lydo facta noverca Lamo.
Mæandros, toties qui terris errat in isdem,
Qui lassas in se sæpe retorquet aquas,
Vidit in Herculeo suspensa monilia collo;
Illo, cui cœlum sarcina parva fuit.
Non puduit fortes auro cohibere lacertos,
Et solidis gemmas adposuisse toris.
Nempe sub his animam pestis Nemeæa lacertis
Edidit: unde humerus tegmina lævus habet.
Ausus es hirsutos mitra redimire capillos:
Aptior Herculeæ populus alba comæ.
Nec te Mæonia, lascivæ more puellæ,
Incingi zona dedecuisse putas?
Non tibi succurrit crudi Diomedis imago,
Efferus humana qui dape pavit equas?
Si te vidisset cultu Busiris in isto;
Huic victor victo nempe pudendus eras.
Detrahat Antæus duro redimicula collo;
Ne pigeat molli succubuisse viro.
Inter Iouiacas calathum tenuisse puellas
Diceris; et dominæ pertimuisse minas.
Non fugis, Alcide, victricem mille laborum
Basilibus calathis imposuisse manum?
Crassaque robusto deducis pollice fila,
Æquaque famosæ pensa rependis heræ?
Ah quoties, digitis dum torques stamina duris,
Prævalidæ fusos comminuere manus.
Crederis, infelix, scuticæ tremefactus habenis,
Ante pedes dominæ procubuisse tuæ.
Eximias pompas, præconia summa triumphi,
Factaque narrabas dissimulanda tibi.
Scilicet immanes elisis faucibus hydros
Infantem cunis involuisse manum?
Ut Tegeeus aper cupressifero Erymantho

Incubet, et vasto pondere lædat humum?
Non tibi Threiciis adfixa penatibus ora,
Non hominum pingues cæde tacentur equæ?
Prodigiumque triplex, armenti dives Iberi,
Geryones; quamvis in tribus unus erat?
Inque canes totidem trunco digestus ab uno
Cerberos, implicitis augue minante comis?
Quæque redundabat fecundo vulnere serpens
Fertilis, et damnis dives ab ipsa suis?
Quique inter lævumque latus, lævumque lacertum,
Prægrave compressa fauce pependit onus?
Et male confisum pedibus formaque bimembri
Pulsum Thessalicis agmen equestre iugis?
Hæc tu Sidonio potes insignitus amictu
Dicere? non cultu lingua retenta silet?
Sequoque Nympha tuis ornavit lardanis armis,
Et tulit e capto nota tropæa viro.
I nunc, tolle animos, et fortia facta recense:
Quod tu non esses iure, vir illa fuit.
Qua tanto minor es, quanto te maxime rerum,
Quam quos vicisti, vincere maius erat.
Illi procedit rerum mensura tuarum.
Cede bonis: heres laudis amica tuæ.
Pro pudor! hirsuti costas exuta leonis
Aspera texerunt vellera molle latus.
Falleris, et nescis: non sunt spolia ista leonis,
Sed tua, tuque feri victor es; illa tui.
Femina tela tulit Lernæis atra venenis,
Ferre gravem lana vix satis apta colum:
Instruxitque manum clava domitrice ferarum:
Vidit et in speculo coniugis arma sui.
Hæc tamen audieram: licuit non credere famæ;
En venit ad sensus mollis ab aure dolor.
Ante meos oculos adducitur advena pellex:
Nec mihi, quæ patior, dissimulare licet.
Non sinis averti; mediam captiva per urbem
Invitis oculis adspicienda venit.
Nec venit incultis, captarum more, capillis,
Fortunam vultus fassa tegendo suos.
Ingreditur late lato spectabilis auro:
Qualiter in Phrygia tu quoque cultus eras.
Dat vultum populo sublime sub Hercule victo:
Œchaliam vivo stare parente putes.
Forsitan et, pulsa Ætolide Deianira,
Nomine deposito pellicis, uxor erit:
Eurytidosque Ioles, atque insani Alcidæ
Turpia famosus corpora iunget Hymeu.
Mens fugit admonitu, frigusque perambulat artus,
Et iacet in gremio languida facta manus.
Me quoque cum multis, sed me sine crimine, amasti:
Ne pigeat, pugnæ bis tibi caussa fui.
Cornua fleus legit ripis Achelous in udis,
Truncaque limosa tempora mersit aqua.
Semivir occubuit in letifero Eveno
Nessus; et infecit sanguis equinus aquas.
Sed quid ego hæc refero? scribenti nuntia venit
Fama, virum tunicæ tabe perire meæ.
Hei mihi! quid feci? quo me furor egit amantem?
Impia quid dubitas Deianira mori?
An tuus in media coniux lacerabitur Œta?
Tu, sceleris tanti caussa, superstes eris?
Si quid adhuc habeo facti, cur Herculis uxor
Credar; coniugii mors mihi pignus erit.
Tu quoque cognosces in me, Meleagre, sororem.
Impia quid dubitas Deianira mori?
Heu devota domus! solio sedet Agrios alto:
Œnea desertum nuda senecta premit.
Exsulat ignotis Tydeus germanus in oris.
Alter fatali vivus in igne fuit.
Exegit ferrum sua per præcordia mater:
Impia quid dubitas Deianira mori?
Deprecor hoc unum, per iura sacerrima lecti,
Ne videar fatis insidiata tuis.
Nessus, ut est avidum percussus arundine pectus,
Hic, dixit, vires sanguis amoris habet.
Illita Nesseo misi tibi texta veneno.
Impia quid dubitas Deianira mori?
Iamque vale, seniorque pater, germanaque Gorge,
Et patria, et patriæ frater ademte tuæ.
Et tu, lux oculis hodierna novissima nostris,
Virque, (sed ô possis!) et puer Hylle, vale.

EPISTOLA X. *Ariadne Theseo.*

Mitius inveni, quam te, genus omne ferarum:
Credita non ulli, quam tibi, peius eram.
Quæ legis, ex illo, Theseu, tibi litore mitto,
Unde tuam sine me vela tulere ratem.
In quo me somnusque meus male prodidit, et tu,
Per facinus somnis insidiate meis.
Tempus erat, vitrea quo primum terra pruina
Spargitur, et tectæ fronde queruntur aves.
Incertum vigilans, a somno languida, movi
Thesea pressuras semisupina manus.
Nullus erat: referoque manus, iterumque retento,
Perque torum moveo brachia: nullus erat.
Excussere metus somnum: conterrita surgo:
Membraque sunt viduo præcipitata toro.
Protinus adductis sonuerunt pectora palmis:
Utque erat a somno turbida, rapta coma est.
Luna fuit: specto, si quid, nisi litora, cernam.
Quod videant oculi, nil, nisi litus, habent.
Nunc huc, nunc illuc, et utroque, sine ordine, curro.
Alta puellares tardat arena pedes.
Interea toto clamanti litore, Theseu,
Reddebant nomen concava saxa tuum:
Et quoties ego te, toties locus ipse vocabat;
Ipse locus miseræ ferre volebat opem.
Mons fuit; adparent frutices in vertice rari:
Hinc scopulus raucis pendet adesus aquis.
Adscendo, (vires animus dabat) atque ita late
Æquora prospectu metior alta meo.
Inde ego (nam ventis quoque sum crudelibus usa)
Vidi præcipiti carbasa tenta Noto.
Aut vidi: aut etiam, cum me vidisse putarem,
Frigidior glacie semanimisque fui.
Nec languere diu patitur dolor: excitor illo,
Excitor, et summa Thesea voce voco.
Quo fugis? exclamo: scelerate, revertere, Theseu.
Flecte ratem: numerum non habet illa suum.
Hæc ego; quod voci deerat, plangore replebam.
Verbera cum verbis mixta fuere meis.
Si non audires, ut saltem cernere posses,
Iactatæ late signa dedere manus.
Candidaque imposui longæ velamina virgæ,
Scilicet oblitos admonitura mei.
Iamque oculis ereptus eras: tum denique flevi;
Torpuerant molles ante dolore genæ.
Quid potius facerent, quam me mea lumina flerent,
Postquam desierant vela videre tua?
Aut ego diffusis erravi sola capillis,
Qualis ab Ogygio concita Baccha Deo:
Aut mare prospiciens in saxo frigida sedi:
Quamque lapis sedes, tam lapis ipsa fui.
Sæpe torum repeto, qui nos acceperat ambos;
Sed non acceptos exhibiturus erat.
Et tua, qua possum, pro te, vestigia tango;
Strataque, quæ membris intepuere tuis.
Incumbo; lacrimisque toro manante profusis,

Pressimus, exclamo, te duo: redde duos.
Venimus huc ambo: cur non discedimus ambo?
Perfide, pars nostri, lectule, maior ubi est?
Quid faciam? quo sola ferar? vacat insula cultu.
Non hominum video, non ego facta boum.
Omne latus terræ cingit mare: navita nusquam:
Nulla per ambiguas puppis itura vias.
Finge dari comitesque mihi, ventosque, ratemque;
Quid sequar? accessus terra paterna negat.
Ut rate felici placata per æquora labar;
Temperet ut ventos Æolus; exsul ero.
Non ego te, Crete, centum digesta per urbes,
Adspiciam, puero cognita terra Iovi.
Nam pater, et tellus iusto regnata parenti,
Prodita sunt facto, nomina cara, meo.
Cum tibi, ne victor tecto morerere recurvo,
Quæ regerent passus, pro duce fila dedi.
Cum mihi dicebas, Per ego ipsa pericula iuro,
Te fore, dum nostrum vivet uterque, meam.
Vivimus: et non sum, Theseu, tua: si modo vivis,
Femina, periuri fraude sepulta viri.
Me quoque, qua fratrem, mactasses, improbe, clava;
Esset, quam dederas, morte soluta fides.
Nunc ego non tantum, quæ sum passura, recordor;
Sed quæcumque potest ulla relicta pati.
Occurrunt animo pereundi mille figuræ:
Morsque minus pœnæ, quam mora mortis, habet.
Iam iam venturus aut hac, aut suspicor illac,
Qui lanient avido viscera dente, lupos.
Forsitan et fulvos tellus alat ista leones.
Quis scit, an hæc sævas tigridas insula habet?
Et freta dicuntur magnas expellere phocas.
Quid vetat et gladios per latus ire meum?
Tantum ne religer dura captiva catena;
Neve traham serva grandia pensa manu:
Cui pater est Minos, cui mater filia Phœbi:
Quodque magis memini, quæ tibi pacta fui.
Si mare, si terras, porrectaque litora vidi;
Multa mihi terræ, multa minantur aquæ.
Cœlum restabat: timeo simulacra Deorum.
Destituor rapidis præda cibusque feris.
Sive colunt habitantque viri, diffidimus illis.
Externos didici læsa timere viros.
Viveret Androgeos utinam: nec facta luisses
Impia funeribus, Cecropi terra, tuis!
Nec tua mactasset nodoso stipite, Theseu,
Ardua parte virum dextera, parte bovem!
Nec tibi, quæ reditus monstrarent, fila dedissem;
Fila per adductas sæpe recepta manus!
Non equidem miror, si stat victoria tecum,
Strataque Cretæam bellua tinxit humum.
Non poterant figi præcordia ferrea cornu:
Ut te non tegeres, pectore tutus eras.
Illic tu silices, illic adamanta tulisti:
Illic, qui silices, Thesea, vincat, habes.
Crudeles somni, quid me tenuistis inertem?
At semel æterna nocte premenda fui.
Vos quoque, crudeles venti, nimiumque parati;
Flaminaque in lacrimas officiosa meas.
Dextera crudelis, quæ me fratremque necavit:
Et data poscenti, nomen inane, fides.
In me iurarunt somnus, ventusque, fidesque.
Prodita sum causis una puella tribus.
Ergo ego nec lacrimas matris moritura videbo:
Nec, mea qui digitus lumina condat, erit?
Spiritus infelix peregrinas ibit in auras,
Nec positos artus unguet amica manus?
Ossa superstabunt volucres inhumata marinæ?
Hæc sunt officiis digna sepulcra meis?
Ibis Cecropios portus, patriaque receptus
Cum steteris urbis celsus in arce tuæ,
Et bene narraris letum taurique virique,
Sectaque per dubias saxea tecta vias;
Me quoque narrato sola tellure relictam:
Non ego sum titulis subripienda tuis.
Nec pater est Ægeus; nec tu Pittheidos Æthræ
Filius: auctores saxa fretumque tui.
Di facerent, ut me summa de puppe videres!
Movisset vultus mœsta figura tuos.
Nunc quoque non oculis, sed, qua potes, adspice mente
Hærentem scopulo, quem vaga pulsat aqua.
Adspice demissos lugentis in ore capillos;
Et tunicas lacrimis, sicut ab imbre, graves.
Corpus, ut impulsæ segetes Aquilonibus, horret:
Literaque articulo pressa tremente latet.
Non te per meritum, quoniam male cessit, adoro.
Debita sit facto gratia nulla meo:
Sed nec pœna quidem. Si non ego caussa salutis,
Non tamen est, cur sis tu mihi caussa necis.
Has tibi, plangendo lugubria pectora lassas,
Infelix tendo trans freta longa manus.
Hos tibi, qui superant, ostendo mœsta capillos.
Per lacrimas oro, quas tua facta movent:
Flecte ratem, Theseu; versoque relabere velo.
Si prius occidero; tu tamen ossa leges.

EPISTOLA XI. *Canace Macareo.*

Si qua tamen cæcis errabunt scripta lituris;
Oblitus a dominæ cæde libellus erit.
Dextra tenet calamum; strictum tenet altera ferrum,
Et iacet in gremio charta soluta meo.
Hæc est Æolidos fratri scribentis imago:
Sic videor duro posse placere patri.
Ipse necis cuperem nostræ spectator adesset;
Auctorisque oculis exigeretur opus.
Ut ferus est, multoque suis truculentior Euris,
Spectasset siccis vulnera nostra genis.
Scilicet est aliquid, cum sævis vivere ventis:
Ingenio populi convenit ille sui.
Ille Noto Zephyroque, et Sithonio Aquiloni
Imperat, et pennis, Eure proterve, tuis.
Imperat (heu) ventis; tumidæ non imperat iræ:
Possidet et vitiis regna minora suis.
Quid iuvat, adnotam per avorum nomina cœlo,
Inter cognatos posse referre Iovem?
Num minus infestum, funebria munera, ferrum
Feminea teneo, non mea tela, manu?
O utinam, Macareu, quæ nos commisit in unum,
Venisset leto serior hora meo!
Cur unquam plus me, frater, quam frater amasti?
Et tibi, non debet quod soror esse, fui?
Ipsa quoque incalui: qualemque audire solebam,
Nescio quem sensi corde tepente Deum.
Fugerat ore color: macies adduxerat artus:
Sumebant minimos ora coacta cibos.
Nec somni faciles, et nox erat annua nobis:
Et gemitum multo læsa dolore dabam.
Nec cur hæc facerem, poteram mihi reddere caussam:
Nec noram, quid amans esset: at illud eram.
Prima malum nutrix animo præsensit anili:
Prima mihi nutrix, Æoli, dixit, amas.
Erubui, gremioque pudor deiecit ocellos.
Hæc satis in tacita signa fatentis erant.
Iamque tumescebant vitiati pondera ventris,
Ægraque furtivum membra gravabat onus.
Quas mihi non herbas, quæ non medicamina nutrix
Attulit, audaci supposuitque manu?
Ut penitus nostris (hoc te celavimus unum)

Visceribus crescens exuteretur onus.
Ah! nimium vivax admotis restitit infans
Artibus, et tecto tutus ab hoste fuit.
Iam novies erat orta soror pulcherrima Phœbi,
Denaque luciferos Luna movebat equos.
Nescia quæ faceret subitos mihi causa dolores,
Et rudis ad partus, et nova miles eram.
Nec tenui vocem. Quid, ait, tua crimina prodis?
Oraque clamantis conscia pressit anus.
Quid faciam infelix? gemitus dolor edere cogit;
Sed timor, et nutrix, et pudor ipse, vetant.
Contineo gemitus, elapsaque verba reprendo:
Et cogor lacrimas combibere ipsa meas.
Mors erat ante oculos; et opem Lucina negabat:
Et grave, si morerer, mors quoque crimen erat.
Cum superincumbens, scissa tunicaque comaque,
Pressa refovisti pectora nostra tuis.
Et mihi, Vive soror, soror o carissima, dixti,
Vive: nec unius corpore perde duos.
Spes bona det vires: fratri nam nupta futura es.
Illius, es de quo mater, et uxor eris.
Mortua (crede mihi) tamen ad tua verba revixi;
Et positum est uteri crimen omnisque mei.
Quid tibi grataris? media sedet Æolus aula:
Crimina sunt oculis subripienda patris.
Frugibus infantem, ramisque albentis olivæ,
Et levibus vittis sedula celat anus:
Fictaque sacra facit, dicitque precantia verba.
Dat populus sacris, dat pater ipse, viam.
Iam prope limen erat: patrias vagitus ad aures
Venit, et indicio proditur ille suo.
Eripit infantem, mentitaque sacra revelat
Æolus: insana regia voce sonat.
Ut mare fit tremulum, tenui cum stringitur aura;
Ut quatitur tepido fraxina virga Noto;
Sic mea vibrari pallentia membra videres.
Quassus ab imposito corpore lectus erat.
Irruit; et nostrum vulgat clamore pudorem:
Et vix a misero continet ore manus.
Ipsa nihil, præter lacrimas, pudibunda profudi:
Torpuerat gelido lingua retenta metu.
Iamque dari parvum canibusque avibusque nepotem
Iusserat; in solis destituique locis.
Vagitus dedit ille miser; (sensisse putares)
Quaque suum poterat voce rogabat avum.
Quid mihi tunc animi credas, germane, fuisse;
(Nam potes ex animo colligere ipse tuo)
Cum mea me coram silvas inimicus in altas
Viscera montanis ferret edenda lupis?
Exierat thalamo: tunc demum pectora plangi
Contigit, inque meas unguibus ire genas.
Interea patrius, vultu mœrente, satelles
Venit, et indignos edidit ore sonos:
Æolus hunc ensem mittit tibi: (tradidit ensem)
Et iubet ex merito scire, quid iste velit.
Scimus; et utemur violento fortiter ense:
Pectoribus condam dona paterna meis.
His mea muneribus, genitor, connubia donas?
Hac tua dote, pater, filia dives erit?
Tolle procul decepte faces, Hymenæe, maritas:
Et fuge turbato tecta nefanda pede.
Ferte faces in me, quas fertis, erinnyes atræ,
Ut meus ex isto luceat igne rogus.
Nubite felices, Parca meliore, sorores:
Admissi memores sed tamen este mei.
Quid puer admisit, tam paucis editus horis?
Quo læsit facto, vix bene natus, avum?
Si potuit meruisse necem, meruisse putetur.
Ah miser admisso plectitur ille meo!
Nate, dolor matris, rapidarum præda ferarum,
(Hei mihi!) natali dilacerate tuo:
Nate, parum fausti miseribile pignus amoris;
Hæc tibi prima dies, hæc tibi summa fuit.
Non mihi te licuit lacrimis perfundere iustis:
In tua non tonsas ferre sepulcra comas.
Non superinculsi: non oscula frigida carpsi.
Diripiunt avidæ viscera nostra feræ.
Ipsa quoque infantes cum vulnere prosequar umbras:
Nec mater fuero dicta, nec orba diu.
Tu tamen, o frustra miseræ sperate sorori,
Sparsa, precor, nati collige membra tui:
Et refer ad matrem, socioque impone sepulcro:
Urnaque vos habeat, quamlibet arcta, duos.
Vive memor nostri, lacrimasque in vulnera funde:
Neve reformida corpus amantis amans.
[Tu (rogo) proiectæ nimium mandata sororis
Perfer: mandatis perfruar ipsa patris.]

EPISTOLA XII. *Medea Iasoni.*

At tibi Colchorum (memini) regina vacavi,
Ars mea, cum peteres, ut tibi ferret opem.
Tunc, quæ dispensant mortalia fila, Sorores
Debuerant fusos evoluisse meos.
Tunc potui Medea mori bene. Quidquid ab illo
Produxi vitæ tempore, pœna fuit.
Hei mihi! cur umquam iuvenilibus acta lacertis
Phryxeam petiit Pelias arbor ovem?
Cur umquam Colchi Magnetida vidimus Argo;
Turbaque Phasiacam Graia bibistis aquam?
Cur mihi plus æquo flavi placuere capilli;
Et decor, et linguæ gratia ficta tuæ?
Aut (semel in nostras quoniam nova puppis arenas
Venerat, audaces attuleratque viros,)
Isset anhelatos non præmedicatus in ignes
Immemor Æsonides, oraque aduncа boum.
Semina iecisset; totidem seusisset et hostes:
Ut caderet cultu cultor ab ipse suo.
Quantum perfidiæ tecum, scelerate, perisset!
Demta forent capiti quam mala multa meo!
Est aliqua ingrato meritum exprobrare voluptas:
Hac fruar: hæc de te gaudia sola feram.
Iussus inexpertam Colchos advertere puppim,
Intrasti patrios regna beata meæ.
Hoc illic Medea fui, nova nupta quod hic est.
Quam pater est illi, tam mihi dives erat.
Hic Ephyren bimarem; Scythia tenus ille nivosa
Omne tenet, Ponti qua plaga læva iacet.
Accipit hospitio iuvenes Æeta Pelasgos,
Et premitis pictos corpora Graia toros.
Tunc ego te vidi: tunc cœpi scire quid esses.
Illa fuit mentis prima ruina meæ.
Ut vidi, ut perii; nec notis ignibus arsi,
Ardet ut ad magnos pinea læda Deos.
Et formosus eras, et me mea fata trahebant:
Abstu'erant oculi lumina nostra tui.
Perfide, sensisti: quis enim bene celat amorem?
Eminet indicio prodita flamma suo.
Dicitur interea tibi lex; ut dura ferorum
Insolito premeres vomere colla boum.
[Martis erant tauri plus, quam per cornua, sævi;
Quorum terribilis spiritus ignis erat.]
Ære pedes solidi, præteutaque naribus æra:
Nigra per adflatus hæc quoque facta suos.
Semina præterea, populos genitura, iuberis
Spargere devota lata per arva manu,
Qui peterent secum natis tua corpora telis.
Illa est agricolæ messis iniqua suo.
Lumina custodis, succumbere nescia somno,

Ultimus est aliqua decipere arte labor.
Dixerat Æetes, musti consurgitis omnes,
Mensaque purpureos deserit alta toros.
Quam tibi nunc longe regnum dotale Creusæ,
Et socer, et magni nata Creontis erant?
Tristis abis: oculis abeuntem prosequor udis:
Et dixit tenui murmure lingua, Vale.
Ut positum tetigi thalamo male saucia lectum;
Acta est per lacrimas nox mihi, quanta fuit.
Ante oculos taurique truces, segetesque nefandæ;
Ante meos oculos pervigil anguis erat.
Hinc amor, hinc timor est: ipsum timor auget amorem.
Mane erat; et thalamo cara recepta soror,
Disiectamque comas aversaque in ora iacentem
Invenit, et lacrimis omnia plena meis.
Orat opem Minyis: petit altera, et altera habebit.
Æsonio iuveni, quod rogat illa, damus.
Est nemus, et piceis, et frondibus ilicis atrum:
Vix illud radiis solis adire licet.
Sunt in eo, fuerantque diu, delubra Dianæ:
Aurea barbarica stat Dea facta manu.
Nostin', an exciderunt mecum loca? venimus illuc;
Orsus es infido sic prior ore loqui:
Ius tibi et arbitrium nostræ Fortuna salutis
Tradidit: inque tua vitaque morsque manu.
Perdere posse sat est, si quem iuvet ipsa potestas;
Sed tibi servatus gloria maior ero.
Per mala nostra precor, quorum potes esse levamen;
Per genus et numen cuncta videntis avi;
Per triplicis vultus, arcanaque sacra, Dianæ;
Et si forte alios gens habet ista Deos.
O virgo, miserere mei; miserere meorum!
Ellice me meritis tempus in omne tuum.
Quod si forte virum non deliguare Pelasgum,
(Sed mihi tam faciles unde, meosque Deos?)
Spiritus ante meus tenues vanescat in auras,
Quam thalamo, nisi tu, nupta sit ulla meo.
Conscia sit Iuno, sacris præfecta maritis;
Et Dea, marmorea cuius in æde sumus.
Hæc animum (et quota pars hæc sunt?) movere puellæ
Simplicis; et dextræ dextera iuncta meæ.
Vidi etiam lacrimas: an pars est fraudis in illis?
Sic cito sum verbis capta puella tuis.
Iungis et æripedes inadusto corpore tauros.
Et solidam iusso vomere findis humum.
Arva venenatis, pro semine, dentibus imples:
Nascitur, et gladios scutaque miles habet.
Ipsa ego, quæ dederam medicamina, pallida sedi,
Cum vidi subitos arma tenere viros.
Donec terrigenæ (facinus miserabile) fratres
Inter se strictas conseruere manus.
Pervigil ecce draco, squammis crepitantibus horrens,
Sibilat; et torto pectore verrit humum.
Dotis opes ubi tunc? ubi tunc tibi regia coniux?
Quique maris gemini distinet Isthmos aquas?
Illa ego, quæ tibi sum nunc denique barbara facta,
Nunc tibi sum pauper, nunc tibi visa nocens,
Flammea subduxi medicato lumina somno:
Et tibi, quæ raperes, vellera tuta dedi.
Proditus est genitor: regnum patriamque reliqui:
Munus in exilio quolibet esse tuli.
Virginitas facta est peregrini præda latronis;
Optima, cum cara matre, relicta soror.
At non te fugiens sine me, germane, reliqui.
Deficit hoc uno litera nostra loco.
Quod facere ausa mea est, non audet scribere, dextra,
Sic ego, sed tecum, dilaceranda fui.
Nec tamen extimui (quid enim post illa timerem?)
Credere me pelago femina, tamque nocens.
Numen ubi est? ubi Di? meritas subeamus in alto,
Tu fraudis pœnas, credulitatis ego.
Complexos utinam Symplegades elisissent,
Nostraque adhærerent ossibus ossa tuis!
Aut nos Scylla rapax canibus misisset edendos!
(Debuit ingratis Scylla nocere viris.)
Quæque vomit fluctus totidem, totiesque resorbet,
Nos quoque Trinacriæ supposuisset aquæ!
Sospes ad Hæmonias, victorque, reverteris urbes;
Ponitur ad patrios aurea lana Deos.
Quid referam Peliæ natas, pietate nocentes,
Cæsaque virginea membra paterna manu?
Ut culpent alii, tibi me laudare necesse est,
Pro quo sum toties esse coacta nocens.
Ausus es o, (iusto desunt sua verba dolori)
Ausus es, Æsonia, dicere, cede domo.
Iussa domo cessi, natis comitata duobus;
Et, qui me sequitur semper, amore tui.
Ut subito nostras Hymen cantatus ad aures
Venit, et accenso lampades igne micant,
Tibiaque effundit socialia carmina vobis,
At mihi funerea flebiliora tuba;
Pertimui; nec adhuc tantum scelus esse putabam:
Sed tamen in toto pectore frigus erat. (quentant.
Turba ruunt; et, Hymen, clamant: Hymenæe, frequentant.
Quo propior vox est, hoc mihi peius erat.
Diversi flebant servi, lacrimasque tegebant.
Quis vellet tanti nuntius esse mali?
Me quoque, quidquid erat, potius nescire iuvabat:
Sed tamquam scirem, mens mihi tristis erat.
Cum minor e pueris, iussus studioque videndi,
Constitit ad geminæ limina prima foris:
Hic mihi, Mater, abi; pompam pater, inquit, Iasonis
Ducet; et adiunctos aureus urget equos.
Protinus abscissa planxi mea pectora veste:
Tuta nec a digitis ora fuere meis.
Ire animus mediæ suadebat in agmina turbæ
Sertaque compositis demere rapta comis.
Vix me continui, quin sic laniata capillos
Clamarem, Meus est, iniceremque manus.
Læse pater, gaude: Colchi gaudete relicti,
Inferias, umbræ fratris, habete mei.
Deseror (amissis regno, patriaque, domoque)
Coniuge: qui nobis omnia solus erat.
Serpentes igitur potui, taurosque furentes;
Unum non potui perdomuisse virum?
Quæque ferus populi doctis medicatibus ignes,
Non valeo flammas effugere ipsa meas?
Ipsi me cantus, herbæque, artesque, relinquunt?
Nil Dea, nil Hecates sacra potentis agunt?
Non mihi grata dies: noctes vigilantur amaræ:
Nec teneor in misero pectore somnus adest.
Quæ me non possum, potui sopire draconem.
Utilior cuivis, quam mihi, cura mea est.
Quos ego servavi, pellex amplectitur, artus:
Et nostri fructus illa laboris habet.
Forsitan et, stultæ dum te iactare maritæ
Quæris, et iniustis auribus apta loqui,
In faciem, moresque meos, nova crimina fingas.
Rideat, et vitiis læta sit illa meis.
Rideat, et Tyrio iaceat sublimis in ostro;
Flebit: et ardores vincet adusta meos.
Dum ferrum flammæque aderunt, succusque veneni,
Hostis Medeæ nullus inultus erit.
Quod si forte preces præcordia ferrea tangunt;
Nunc animis audi verba minora meis.
Tam tibi sum supplex, quam tu mihi sæpe fuisti:
Nec moror ante tuos procubuisse pedes.
Si tibi sum vilis; communes respice natos.

Sæviet in partus dira noverca meos.
Et nimium similes tibi sunt: et imagine tangor:
Et, quoties video, lumina nostra madent.
Per superos oro, per avitæ lumina flammæ,
Per meritum, et natos, pignora nostra, duos:
Redde torum; pro quo tot res insana reliqui.
Adde fidem dictis; auxiliumque refer.
Non ego te imploro contra taurosque virosque;
Utque tua serpens victa quiescat ope.
Te peto, quem merui, quem nobis ipse dedisti;
Cum quo sum pariter facta parente parens.
Dos ubi sit, quæris: campo numeravimus illo,
Qui tibi, laturo vellus, arandus erat.
Aureus ille aries, villo spectabilis aureo,
Dos mea: Quam, dicam si tibi, redde; neges.
Dos mea, tu sospes: dos est mea, Graia iuventus.
I nunc, Sisyphias, improbe, confer opes. (tem;
Quod vivis; quod habes nuptam, socerumque potenHoc ipsum, ingratus quod potes esse, meum est.
Quos equidem actutum! sed quid prædicere pœnam
Attinet? ingentes parturit ira minas.
Quo feret ira, sequar: facti fortasse pigebit.
Et piget infido consuluisse viro.
Viderit ista Deus, qui nunc mea pectora versat.
Nescio quid certe mens mea maius agit.

Epistola XIII. *Laodamia Protesilao.*

Mittit, et optat amans, quo mittitur, ire salutem,
Æmonis Æmonio Laodamia viro.
Aulide te fama est vento retinente morari.
Ah! me cum fugeres, hic ubi ventus erat?
Tum freta debuerant vestris obsistere remis.
Illud erat sævis utile tempus aquis.
Oscula plura viro, mandataque plura dedissem:
Et sunt quæ volui dicere plura tibi.
Raptus es hinc præceps: et, qui tua vela vocaret,
Quem cuperent nautæ, non ego, ventus erat.
Ventus erat nautis aptus, non aptus amanti.
Solvor ab amplexu, Protesilae, tuo;
Linguaque mandantis verba imperfecta relinquit;
Vix illud potuit dicere triste Vale.
Incubuit Boreas, arreptaque vela tetendit;
Iamque meus longe Protesilaus erat.
Dum potui spectare virum, spectare iuvabat:
Sumque tuos oculos usque secuta meis.
Ut te non poteram, poteram, tua vela videre:
Vela diu vultus detinuere meos.
At postquam nec te, nec vela fugacia vidi;
Et quod spectarem, nil, nisi pontus, erat;
Lux quoque tecum abiit; tenebris exanguis obortis
Succiduo dicor procubuisse genu.
Vix socer Iphiclus, vix me grandævus Acastus,
Vix mater gelida mœsta refecit aqua.
Officium fecere pium, sed inutile nobis.
Indignor miseræ non licuisse mori.
Ut rediit animus, pariter rediere dolores;
Pectora legitimus casta momordit amor.
Nec mihi pectendos cura est præbere capillos:
Nec libet aurata corpora veste tegi.
Ut quas pampinea tetigisse Bicorniger hasta
Creditur; huc illuc, quo furor egit, eo.
Conveniunt matres Phylleides, et mihi clamant,
Indue regales, Laodamia, sinus.
Scilicet ipsa geram saturatas murice vestes:
Bella sub Iliacis mœnibus ille gerat?
Ipsa comas pectar: galea caput ille prematur?
Ipsa novas vestes: dura vir arma ferat?
Qua possum, squalore tuos imitata labores
Dicar: et hæc belli tempora tristis agam.
Dux Pari Priamide, damno formose tuorum,
Tam sis hostis iners, quam malus hospes eras.
Aut te Tænariæ faciem culpasse maritæ,
Aut illi vellem displicuisse tuam.
Tu, qui pro rapta nimium, Menelae, laboras,
Hei mihi, quam multis flebilis ultor eris!
Di precor, a nobis omen removete sinistrum:
Et sua det reduci vir meus arma Iovi.
Sed timeo: quotiesque subit miserabile bellum,
More nivis, lacrimæ, sole madentis, eunt.
Ilion et Tenedos, Simoisque, et Xantus, et Ide,
Nomina sunt ipso pene timenda sono.
Nec rapere ausurus, nisi se defendere posset,
Hospes erat: vires noverat ille suas.
Venerat (ut fama est) multo spectabilis auro,
Quique suo Phrygias corpore ferret opes.
Classe virisque potens, per quæ fera bella geruntur:
Et sequitur regni pars quotaquæque sui.
His ego te victam, consors Ledæa gemellis,
Suspicor: hæc Danais posse nocere puto.
Hectora nescio quem timeo. Paris Hectora dixit
Ferrea sanguinea bella movere manu.
Hectora, quisquis is est, si sum tibi cara, cavelo.
Signatum memori pectore nomen habe.
Hunc ubi vitaris, alios vitare memento:
Et multos illic Hectoras esse puta.
Et facito dicas, quoties pugnare parabis,
Parcere me iussit Laodamia sibi.
Si cadere Argolico fas est sub milite Troiam,
Te quoque non ullum vulnus habente cadat.
Pugnet, et adversos tendat Menelaus in hostes:
Ut rapiat Paridi, quam Paris ante sibi.
Irruat; et caussa quem vincit, vincat et armis.
Hostibus e mediis nupta petenda viro est.
Caussa tua est dispar. Tu tantum vivere pugna,
Inque pios dominæ posse redire sinus.
Parcite, Dardanidæ, de tot (precor) hostibus uni:
Ne meus ex illo corpore sanguis eat.
Non est, quem deceat nudo concurrere ferro,
Sævaque in oppositos pectora ferre viros.
Fortius ille potest multo, quum pugnat amore.
Bella gerant alii; Protesilaus amet.
Nunc fateor; volui revocare; animusque ferebat;
Substitit auspicii lingua timore mali.
Cum foribus velles ad Troiam exire paternis,
Pes tuus offenso limine signa dedit.
Ut vidi, ut gemui; tacitoque in pectore dixi:
Signa reversuri sint, precor, ista viri.
Hæc tibi nunc refero, ne sis animosus in armis:
Fac meus in ventos hic timor omnis eat.
Sors quoque nescio quem fato designat iniquo,
Qui primus Danaûm Troada tangat humum.
Infelix, quæ prima virum lugebit ademtum!
Di faciant, ne tu strenuus esse velis!
Inter mille rates tua sit millesima puppis,
Iamque fatigatas ultima verset aquas.
Hoc quoque præmoneo: de nave novissimus exi.
Non est, quo properes, terra paterna tibi.
Cum venies, remoque move veloque carinam;
Inque tuo celerem litore siste gradum.
Sive latet Phœbus, seu terris altior exstat;
Tu mihi luce dolor, tu mihi nocte, venis.
Nocte tamen, quam luce, magis: nox grata puellis:
Quarum suppositus colla lacertus habet.
Aucupor in lecto mendaces cælibe somnos.
Dum careo veris, gaudia falsa iuvant.
Sed tua cur nobis pallens occurrit imago?
Cur venit a verbis multa querela tuis?
Excutior somno; simulacraque noctis adoro,

Nulla caret fumo Thessalis ara meo.
Tura damus, lacrimamque super; qua sparsa relucet,
Ut solet adfuso surgere flamma mero.
Quando ego, te reducem cupidis amplexa lacertis,
Languida lætitia solvar ab ipsa mea?
Quando erit, ut lecto mecum bene iunctus in uno
Militiæ referas splendida facta tuæ?
Quæ mihi dum referes, quamvis audire iuvabit;
Multa tamen capies oscula, multa dabis.
Semper in his apte narrantia verba resistunt.
Promtior est dulci lingua retenta mora.
Sed cum Troia subit, subeunt ventique fretumque;
Spes bona sollicito victa timore cadit.
Hoc quoque, quod venti prohibent exire carinas,
Me movet: invitis ire paratis aquis.
Quis velit in patriam vento prohibente reverti?
A patria pelago vela vetante datis.
Ipse suum non præbet iter Neptunus ad urbem.
Quo ruitis? vestras quisque redite domos.
Quo ruitis, Danai? ventos audite vetantes.
Non subiti casus, numinis ista mora est.
Quid petitur tanto, nisi turpis adultera, bello?
Dum licet, Inachiæ vertite vela rates.
Sed quid ego revoco hæc? omen revocantis abesto,
Blandaque compositas aura secundet aquas.
Troasin invideo: quæ si lacrimosa suorum
Funera conspicient, nec procul hostis erit;
Ipsa suis manibus forti nova nupta marito
Imponet galeam, barbaraque arma dabit.
Arma dabit: dumque arma dabit, simul oscula sumet,
(Hoc genus officii dulce duobus erit.)
Producetque virum; dabit et mandata reverti:
Et dicet: Referas ista, face, arma Iovi.
Ille, ferens dominæ mandata recentia secum,
Pugnabit caute, respicietque domum.
Exuet hæc reduci clypeum, galeamque resolvet,
Excipietque suo pectora lassa sinu.
Nos sumus incertæ: nos anxius omnia cogit,
Quæ possunt fieri, facta putare timor.
Dum tamen arma geres diverso miles in orbe,
Quæ referat vultus est mihi cera tuos.
Illi blanditias, illi tibi debita verba
Dic imus: amplexus accipit illa meos.
Crede mihi; plus est, quam quod videatur, imago.
Adde sonum ceræ; Protesilaus erit.
Hanc specto, teneoque sinu, pro coniuge vero:
Et tamquam possit verba referre, queror.
Per reditus, corpusque tuum, mea numina, iuro;
Perque pares animi coniugiique faces;
Perque, quod ut videam canis albere capillis,
Quod tecum possis ipse referre, caput;
Me tibi venturam comitem, quocumque vocaris:
Sive, (quod heu timeo!) sive superstes eris.
Ultima mandato claudetur epistola parvo;
Si tibi cura mei, sit tibi cura tui.

EPISTOLA XIV. *Hypermnestra Lynceo.*

Mittit Hypermnestra de tot modo fratribus uni;
Cetera nuptarum crimine turba iacet.
Clausa domo teneor, gravibusque coercita vinclis.
Est mihi supplicii caussa, fuisse piam.
Quod manus extimuit iugulo demittere ferrum,
Sum rea: laudarer, si scelus ausa forem.
Esse ream præstat, quam sic placuisse parenti.
Non piget immunes cædis habere manus.
Me pater igne licet, quem non violavimus, urat;
Quæque aderant sacris, tendat in ora faces;
Aut illo iugulet, quem non bene tradidit, ense;
Us qua non cecidit vir nece, nupta cadam:
Non tamen, ut dicant morientia, Pœnitet, ora,
Elliciet: non es, quam piget esse piam.
Pœniteat sceleris Danaum, sævasque sorores.
Hic solet eventus facta nefanda sequi.
Cor pavet admonitu temeratæ sanguine noctis;
Et subitus dextræ præpedit orsa tremor.
Quam tu cæde putes fungi potuisse mariti,
Scribere de facta non sibi cæde timet.
Sed tamen experiar. Modo facta crepuscula terris;
Ultima pars lucis, primaque noctis erat:
Ducimur Inachides magni sub tecta Tyranni;
Et socer armatas accipit æde nurus.
Undique collucent præcinctæ lampades auro.
Dantur in invitos impia tura focos.
Vulgus, Hymen, Hymenæe vocant: fugit ille vocantes.
Ipsa Iovis coniux cessit ab urbe sua.
Ecce mero dubii, comitum clamore frequentes,
Flore novo madidas impediente comas,
In thalamos læti, thalamos, sua busta, feruntur:
Strataque corporibus, funere digna, premunt.
Iamque, cibo, vinoque graves, somnoque iacebant;
Securumque quies alta per Argos erat:
Circum me gemitus morientum audire videbar:
Et tamen audibam; quodque verebar, erat.
Sanguis abit; mentemque calor, corpusque, reliquit:
Inque novo iacui frigida facta toro.
Ut leni Zephiro fragiles vibrantur aristæ;
Frigida populeas ut quatit aura comas;
Aut sic, aut etiam tremui magis: ipse iacebas,
Quæque tibi dederant vina, soporis erant:
Excussere metum violenti iussa parentis:
Erigor; et capio tela tremente manu.
Non ego falsa loquar: ter acutum sustulit ensem,
Ter male sublato recidit ense manus.
[Admovi iugulo; sine me tibi vera fateri;
Admovi iugulo tela paterna tuo.]
Sed timor et pietas crudelibus obstitit ausis:
Castaque mandatum dextra refugit opus.
Purpureos laniata sinus, laniata capillos,
Exiguo dixi talia verba sono:
Sævus, Hypermnestra, pater est tibi: iussa parentis
Effice: germanis sit comes iste suis.
Femina sum, et virgo; natura mitis, et annis.
Non faciunt molles ad fera tela manus.
Quin age, dumque iacet, fortes imitare sorores.
Credibile est cæsos omnibus esse viros.
Si manus hæc aliquam posset committere cædem,
Morte foret dominæ sanguinolenta suæ.
Quo meruere necem, patruelia regna tenendo,
Quæ tamen externis danda forent generis?
Finge viros meruisse mori: quid fecimus ipsæ?
Quo mihi commisso non licet esse piæ?
Quid mihi cum ferro? quo bellica tela puellæ?
Aptior est digitis lana colusque meis.
Hæc ego: dumque queror, lacrimæ sua verba sequuntur.
Deque meis oculis in tua membra cadunt.
Dum petis amplexus, sopitaque brachia iactas;
Pene manus telo saucia facta tua est.
Iamque patrem, famulosque patris, lucemque timebam.
Expulerunt somnos hæc mea dicta tuos:
Surge age, Belide, de tot modo fratribus unus:
Nox tibi, ni properas, ista perennis erit.
Territus exsurgis: fugit omnis inertia somni.
Adspicis in timida fortia tela manu.
Quærenti caussam, Dum nox sinit, effuge, dixi.
Dum nox atra sinit, tu fugis: ipsa moror.
Mane erat: et Danaus generos ex cæde iacentes
Dinumerat. Summæ criminis unus abes.
Fert male cognatæ iacturam mortis in uno;

Et queritur facti sanguinis esse parum.
Abstrahor a patriis pedibus; raptamque capillis
(Hæc meruit pietas præmia) carcer habet.
Scilicet ex illo Iunonia permanet ira;
Quo bos ex homine est, ex bove facta Dea.
At satis est pœnæ teneram mugisse puellam:
Nec, modo formosam, posse placere Iovi.
Adstitit in ripa liquidi nova vacca parentis,
Cornuaque in patriis non sua vidit aquis:
Conatoque queri mugitus edidit ore:
Territaque est forma, territa voce sua.
Quid furis, infelix? quid te miraris in umbra?
Quid numeras factos ad nova membra pedes?
Illa Iovis magni pellex, metuenda sorori,
Fronde levas nimiam cespitibusque famem.
Fonte bibis, spectasque tuam stupefacta figuram:
Et te ne feriant, quæ geris, arma, times.
Quæque modo, ut possis etiam Iove digna videri,
Dives eras; nudâ nuda recumbis humo.
Per mare, per terras, cognataque flumina curris;
Dat mare, dant amnes, dat tibi terra viam.
Quæ tibi caussa fugæ? quid, Io, freta longa pererras?
Non poteris vultus effugere ipsa tuos.
Inachi, quo properas? eadem sequeris que fugisque.
Tu tibi dux comiti: tu comes ipsa duci.
Per septem Nilus portus emissus in æquor
Exuit insanæ pellicis ora bovi.
Ultima quid referam, quorum mihi cana senectus
Auctor? dant anni quod querar, ecce, mei.
Bella pater patruusque gerunt: regnoque domoque
Pellimur: ejectos ultimus orbis habet.
Ille ferox solus solio sceptroque potitur:
Cum sene nos inopi turba vagamur inops.
De fratrum populo pars exiguissima restas;
Quique dati leto, quæque dedere, fleo.
Nam mihi quot fratres, totidem periere sorores.
Accipiat lacrimas utraque turba meas.
En ego, quod vivis, pœnæ cruciauda reservor;
Quid fiet sonti, cum rea laudis agar?
Et, consanguineæ quondam centesima turbæ,
Infelix, uno fratre manente, cadam.
At tu, si qua piæ, Lynceu, tibi cura sororis,
Quæque tibi tribui munera, dignus habes;
Vel fer opem: vel dede neci: defunctaque vita
Corpora furtivis insuper adde rogis.
Et sepeli lacrimis perfusa fidelibus ossa,
Scriptaque sint titulo nostra sepulcra brevi.
Exsul Hypermnestra, pretium pietatis iniquum,
Quam mortem fratri depulit, ipsa tulit.
Scribere plura libet: sed pondere lassa catenæ
Est manus; et vires subtrahit ipse timor.

Epistola XV. *Sappho Phaoni.*

Ecquid, ut inspecta est studiosæ litera dextræ,
Protinus est oculis cognita nostra tuis?
An, nisi legisses auctoris nomina Sapphûs,
Hoc breve nescires unde veniret opus?
Forsitan et, quare mea sint alterna, requiras,
Carmina; cum lyricis sim magis apta modis.
Flendus amor meus est: elegeia flebile carmen.
Non facit ad lacrimas barbitos ulla meas.
Uror, ut, indomitis iguem exercentibus Euris,
Fertilis accensis messibus ardet ager.
Arva Phaon celebrat diversa Typhoidos Ætnæ;
Me calor Ætnæo non minor igne coquit.
Nec mihi, dispositis quæ iungam carmina nervis,
Proveniunt; vacuæ carmina mentis opus.
Nec me Pyrrhiades Methymniadesve puellæ,
Nec me Lesbiadum cetera turba iuvant.
Vilis Anactorie, vilis mihi candida Cydno:
Non oculis grata est Atthis, ut ante, meis.
Atque aliæ centum, quas non sine crimine amavi.
Improbe, multarum quod fuit, unus habes.
Est in te facies, sunt apti lusibus anni.
O facies oculis insidiosa meis!
Sume fidem et pharetram; fies manifestus Apollo.
Accedant capiti cornua; Bacchus eris.
Et Phœbus Daphnen, et Gnosida Bacchus amavit.
Nec norat Lyricos illa, vel illa, modos.
At mihi Pegasides blandissima carmina dictant:
Iam canitur toto nomen in orbe meum.
Nec plus Alcæus, consors patriæque lyræque,
Laudis habet: quamvis grandius ille sonet.
Si mihi difficilis formam natura negavit;
Ingenio formæ damna rependo meæ.
Sum brevis; at nomen, quod terras impleat omnes,
Est mihi: mensuram nominis ipsa fero.
Candida si non sum, placuit Cepheia Perseo
Andromede, patriæ fusca colore suæ.
Et variis albæ iunguntur sæpe columbæ:
Et niger a viridi turtur amatur ave.
Si, nisi quæ facie poterit te digna videri,
Nulla futura tua est; nulla futura tua est.
At, me cum legeres, etiam formosa videbar:
Unam iurabas usque decere loqui.
Cantabam; memini; (meminerunt omnia amantes)
Oscula cantanti tu mihi rapta dabas.
Hæc quoque laudabas: omnique a parte placebam.
Sed tum præcipue, cum fit Amoris opus.
Tunc te plus solito lascivia nostra iuvabat,
Crebraque mobilitas, aptaque verba ioco;
Quique, ubi iam amborum fuerat consumta voluptas,
Plurimus in lasso corpore languor erat.
Nunc tibi Sicelides veniunt, nova præda, puellæ.
Quid mihi cum Lesbo? Sicelis esse volo.
At vos erronem tellure remittite nostrum,
Nisiades matres, Nisiadesque nurus.
Neu vos decipiant blandæ mendacia linguæ:
Quæ dicit vobis, dixerat ante mihi.
Tu quoque, quæ montes celebras, Erycina, Sicanos,
(Nam tua sum) vati consule, Diva, tuæ.
An gravis inceptum peragit Fortuna tenorem,
Et manet in cursu semper acerba suo?
Sex mihi natales ierant; cum lecta parentis
Ante diem lacrimas ossa bibere meas.
Arsit inops frater, captus meretricis amore:
Mixtaque cum turpi damna pudore tulit.
Factus inops agili peragit freta cærula remo;
Quasque male amisit, nunc male quærit opes.
Me quoque, quod monui bene multa fideliter, odit.
Hoc mihi libertas, hoc pia lingua dedit.
Et tamquam desint, quæ me sine fine fatigent,
Adcumulat curas filia parva meas.
Ultima tu nostris accedis caussa querelis.
Non agitur vento nostra carina suo.
Ecce, iacent collo sparsi sine lege capilli:
Nec premit articulos lucida gemma meos.
Veste tegor vili: nullum est in crinibus aurum:
Non Arabo noster rore capillus olet.
Cui colar infelix, aut cui placuisse laborem?
Ille mei cultus unicus auctor abest.
Molle meum, levibusque coma est violabile telis:
Et semper caussa est, cur ego semper amem,
Sive ita nascenti legem dixere sorores;
Nec data sunt vitæ fila severa meæ;
Sive abeunt studia in mores, artesque magistræ;
Ingenium nobis molle Thalia facit.
Quid mirum, primæ si me lanuginis ætas

Abstulit, atque anni, quos vir amare potest?
Hunc ne pro Cephalo raperes, Aurora, timebam.
Et faceres: sed te prima rapina tenet.
Hunc si conspicias, quæ conspicis omnia, Phœbe;
Iussus erit somnos continuare Phaon.
Hunc Venus in cœlum curru vexisset eburno;
Sed videt et Marti posse placere suo.
O nec adhuc iuvenis, nec iam puer; utilis ætas!
O decus, atque ævi gloria magna tui!
Huc ades: inque sinus, formose, relabere nostros.
Non ut ames, oro, verum ut amare sinas.
Scribimus, et lacrimis oculi rorantur obortis.
Adspice, quam sit in hoc multa litura loco.
Si tam certus eras hinc ire, modestius isses;
Et modo dixisses: Lesbi puella, vale.
Non tecum lacrimas, non oscula summa tulisti.
Denique non timui, quod dolitura fui.
Nil de te mecum est, nisi tantum iniuria: nec tu,
Admoneat quod te, pignus amantis habes.
Non mandata dedi: neque enim mandata dedissem
Ulla, nisi, ut nolles immemor esse mei.
Per tibi, qui nunquam longe discedat, Amorem,
Perque novem iuro, numina nostra, Deas;
Cum mihi nescio quis, Fugiunt tua gaudia, dixit;
Nec me flere diu, nec potuisse loqui.
Et lacrimæ deerant oculis, et lingua palato:
Adstrictum gelido frigore pectus erat.
Postquam se dolor invenit; nec pectora plangi,
Nec puduit scissis exululare comis.
Non aliter, quam si quati pia mater ademti
Portet ad exstructos corpus inane rogos.
Gaudet, et e nostro crescit mœrore Charaxus
Frater; et ante oculos itque reditque meos.
Utque pudenda mei videantur caussa doloris;
Quid dolet hæc? certe filia vivit, ait.
Non veniunt in idem pudor atque amor: omne vide-
Vulgus; eram lacero pectus aperta sinu. (bat
Tu mihi cura, Phaon: te somnia nostra reducunt;
Somnia formoso candidiora die.
Illic te invenio; quamquam regionibus absis;
Sed non longa satis gaudia somnus habet.
Sæpe tuos nostra cervice onerare lacertos,
Sæpe tuæ videor supposuisse meos.
Blandior interdum, verisque simillima verba
Eloquor: et vigilant sensibus ora meis.
Oscula cognosco, quæ tu committere linguæ,
Aptaque consueras accipere, apta dare.
Ulteriora pudet narrare; sed omnia fiunt:
Et iuvat, et sine te non libet esse mihi.
At cum se Titan ostendit, et omnia secum;
Tam cito me somnos destituisse queror.
Antra nemusque peto; tamquam nemus antraque pró-
Conscia deliciis illa fuere tuis. (sint.
Illuc mentis inops, ut quam furialis Erichtho
Impulit, in collo crine iacente, feror.
Antra vident oculi scabro pendentia topho,
Quæ mihi Migdonii marmoris instar erant.
Invenio silvam, quæ sæpe cubilia nobis
Præbuit, et multa texit opaca coma:
At non invenio dominum silvæque meumque.
Vile solum locus est: dos erat ille loci.
Agnovi pressas noti mihi cespitis herbas:
De nostro curvum pondere gramen erat.
Incubui; tetigique locum, qua parte fuisti;
Grata prius lacrimas combibit herba meas.
Quin etiam rami positis lugere videntur
Frondibus; et nullæ dulce queruntur aves.
Sola virum non ulta pie mœstissima mater
Conticuit Ismarium Daulias ales Ityn.
Ales Ityn, Sappho desertos cantat amores.
Hactenus; ut media cetera nocte silent.
Est nitidus, vitreoque magis perlucidus amni,
Fons sacer: hunc multi numen habere putant:
Quem supra ramos expandit aquatica lotos,
Una nemus: tenero cespite terra viret.
Hic ego cum lassos posuissem fletibus artus,
Constitit ante oculos Naias una meos.
Constitit, et dixit, Quoniam non iguibus æquis
Ureris, Ambracias terra petenda tibi.
Phœbus ab excelso, quantum patet, adspicit æquor:
Actiacum populi Leucadiumque vocant.
Hinc se Deucalion, Pyrrhæ succensus amore,
Misit, et illæso corpore pressit aquas.
Nec mora: versus Amor tetigit lentissima Pyrrhæ
Pectora; Deucalion igne levatus erat.
Hanc legem locus ille tenet: pete protinus altam
Leucada; nec saxo desiluisse time.
Ut monuit; cum voce abiit: ego frigida surgo:
Nec gravidæ lacrimas continuere genæ.
Ibimus, o Nymphe, monstrataque saxa petemus.
Sit procul insano victus amore timor.
Quidquid erit, melius quam nunc erit: aura, subito:
Hæc mea non magnum corpora pondus habent.
Tu quoque, mollis Amor, pennas suppone cadenti:
Ne sim Leucadiæ mortua crimen aquæ.
Inde chelyn Phœbo, communia munera, ponam:
Et sub ea versus unus et alter erunt.
Grata lyram posui tibi, Phœbe, poetria Sappho:
Convenit ille mihi, convenit ille tibi.
Cur tamen Actiacas miseram me mittis ad oras,
Cum profugum possis ipse referre pedem?
Tu mihi Leucadia potes esse salubrior unda:
Et forma et meritis tu mihi Phœbus eris.
An potes, o scopulis, undaque ferocior illa,
Si moriar, titulum mortis habere meæ?
At quanto melius iungi mea pectora tecum,
Quam poterant saxis præcipitanda dari!
Hæc sunt illa, Phaon, quæ tu laudare solebas;
Visaque sunt toties ingeniosa tibi.
Nunc vellem facunda foret: dolor artibus obstat;
Ingeniumque meis substitit omne malis.
Non mihi respondent veteres in carmina vires.
Plectra dolore tacent: muta dolore lyra est.
Lesbides æquoreæ, nupturaque, nuptaque proles;
Lesbides, Æolia nomina dicta lyra;
Lesbides, infamem quæ me fecistis amatæ;
Desinite ad citharas turba venire meas.
Abstulit omne Phaon, quod vobis ante placebat.
(Me miseram! dixi quam modo pene, meus!)
Ellicite ut redeat: vates quoque vestra redibit.
Ingenio vires ille dat, ille rapit.
Ecquid ago precibus? pectusne agreste movetur?
An riget? et Zephyri verba caduca ferunt?
Qui mea verba ferunt, vellem tua vela referrent:
Hoc te, si saperes, lente, decebat opus.
Sive redis, puppique tuæ votiva parantur
Munera; quid laceras pectora nostra mora?
Solve ratem. Venus, orta mari, mare præstat amanti.
Aura dabit cursum: tu modo solve ratem.
Ipse gubernabit residens in puppe Cupido:
Ipse dabit tenera vela, legetque, manu.
Sive iuvat longe fugisse Pelasgida Sappho:
(Non tamen invenies, cur ego digna fugâ.)
Hoc saltem miseræ crudelis epistola dicat:
Ut mihi Leucadiæ fata petantur aquæ.

Epistola XVI. *Paris Helenæ.*

Hanc tibi Priamides mitto, Ledæa, salutem;

Quæ tribui sola te mihi dante potest.
Eloquar? an flammæ non est opus indice notæ;
Et plus, quam vellem, iam meus exstat amor?
Ille quidem malim lateat; dum tempora dentur
Lætitiæ mixtos non habitura metus.
Sed male dissimulo: quis enim celaverit ignem,
Lumine qui semper proditur ipse suo?
Si tamen exspectas, vocem quoque rebus ut addam;
Uror: habes animi nuntia verba mei.
Parce, precor, fasso: nec vultu cetera duro
Perlege, sed formæ conveniente tuæ.
Iamludum gratum est, quod epistola nostra recepta
Spem facit, hoc recipi me quoque posse modo.
Quæ rata sint, nec te frustra promiserit, opto,
Hoc mihi quæ suasit, mater Amoris, iter.
Namque ego diviuo monitu, ne nescia pecces,
Advehor: et cœpto non leve numen adest.
Præmia magna quidem, sed non indebita posco:
Pollicita est thalamo te Cytherea meo.
Hac duce Sigæo dubias a litore feci
Longa Phereclea per freta puppe vias.
Illa dedit faciles auras, ventosque secundos.
In mare nimirum ius habet orta mari.
Perstet: et, ut pelagi, sic pectoris adiuvet æstum:
Deferat in portus et mea vota suos.
Attulimus flammas, non hic invenimus, illas;
Hæ mihi tam longæ caussa fuere viæ.
Nam neque tristis hiems, neque nos huc adpulit error.
Tænaris est classi terra petita meæ.
Nec me crede fretum merces portante carina
Findere: quas habeo, Dî tueantur, opes.
Nec venio Graias, veluti spectator, ad urbes.
Oppida sunt regni divitiora mei.
Te peto; quam lecto pepigit Venus aurea nostro.
Te prius optavi, quam mihi nota fores.
Ante tuos animo vidi, quam lumine, vultus:
Prima fuit vultûs nuntia fama tui.
Nec tamen est mirum, si, sicut oporteat, arcu
Missilibus telis eminus ictus, amo.
Sic placuit fatis: quæ ne convellere tentes,
Accipe cum vera dicta relata fide.
Matris adhuc utero, partu remorante, tenebar:
Iam gravidus iusto pondere venter erat.
Ilia sibi ingentem visa est sub imagine somni
Flammiferam pleno reddere ventre facem.
Territa consurgit; metuendaque noctis opacæ
Visa seni Priamo, vatibus ille, refert.
Arsuram Paridis vates canit Ilion igni.
Pectoris, ut nunc est, fax fuit illa mei.
Forma vigorque animi, quamvis de plebe videbar,
Indicium tectæ nobilitatis erant.
Est locus in mediæ nemorosis vallibus Idæ
Devius, et piceis ilicibusque frequens:
Qui nec ovis placidæ, nec amantis saxa capellæ,
Nec patulo tardæ carpitur ore bovis.
Hinc ego Dardaniæ muros, excelsaque tecta,
Et freta prospiciens, arbore nixus eram.
Ecce pedum pulsu visa est mihi terra moveri:
Vera loquar, veri vix habitura fidem.
Constitit ante oculos, actus velocibus alis,
Atlantis magni Pleioneesque nepos.
Fas vidisse fuit; fas sit mihi visa referre:
Inque Dei digitis aurea virga fuit.
Tresque simul Divæ, Venus, et cum Pallade Iuno,
Graminibus teneros imposuere pedes.
Obstupui, gelidusque comas erexerat horror;
Cum mihi, Pone metum, nuntius ales ait.
Arbiter es formæ: certamina siste Dearum;
Vincere quæ forma digna sit una duas.
Neve recusarem, verbis Iovis imperat: et se
Protinus ætherea tollit in astra via.
Mens mea convaluit, subitoque audacia venit:
Nec timui vultu quamque notare meo.
Vincere erant omnes dignæ: iudexque verebar,
Non omnes caussam vincere posse suam.
Sed tamen ex illis iam tunc magis una placebat:
Hanc esse ut scires, unde movetur amor.
Tantaque vincendi cura est; ingentibus ardent
Iudicium domis sollicitare meum.
Regna Iovis coniux, virtutem filia iactat.
Ipse potens dubito, fortis an, esse velim.
Dulce Venus risit, Nec te, Pari, munera tangant,
Utraque suspensi plena timoris, ait.
Nos dabimus quod ames: et pulchræ filia Ledæ
Ibit in amplexus, pulchrior ipsa, tuos.
Dixit: et ex æquo donis formaque probatu,
Victorem cœlo retulit illa pedem.
Interea (credo, versis ad prospera fatis)
Regius agnoscor per rata signa puer.
Læta domus nato per tempora longa recepto,
Addit et ad festos hunc quoque Troia diem.
Utque ego te cupio, sic me cupiere puellæ;
Multarum votum sola tenere potes.
Nec tantum regum natæ petiere ducumque,
Sed Nymphis et iam curaque amorque fui.
At mihi cunctarum subeunt fastidia, postquam
Coniugii spes est, Tyndari, facta tui.
Te vigilans oculis, animo te nocte videbam;
Lumina cum placido victa sopore iacent.
Quid facies præsens, quæ nondum visa placebas?
Ardebam, quamvis hinc procul ignis erat.
Nec putui debere mihi spem longius istam,
Cærulea peterem quin mea vota via.
Troia cæduntur Phrygia pineta securi,
Quæque erat æquoreis utilis arbor aquis:
Ardua proceris spoliantur Gargara silvis:
Innumerasque mihi longa dat Ida trabes.
Fundatura citas flectuntur robora naves:
Texitur et costis panda carina suis.
Addimus antennas, et vela sequentia malos:
Accipit et pictos puppis adunca Deos.
Qua tamen ipse vehor, comitata Cupidine parvo,
Sponsor coniugii stat Dea picta sui.
Imposita est factæ postquam manus ultima classi;
Protinus Ægæis ire iubebar aquis.
Et pater et genetrix inhibent mea vota rogando,
Propositumque pia voce morantur iter.
Et soror effusis, ut erat, Cassandra capillis,
Cum vellent nostræ iam dare vela rates;
Quo ruis? exclamat; referes incendia tecum:
Quanta per has, nescis, flamma petatur aquas.
Vera fuit vates, dictos invenimus ignes:
Et ferus in molli pectore flagrat amor.
Portubus egredior; ventisque ferentibus usus
Adplicor in terras, Œbali Nympha, tuas.
Excipit hospitio vir me tuus: hoc quoque factum
Non sine consilio numinibusque Deûm.
Ille quidem ostendit, quidquid Lacedæmone tota
Ostendi dignum, conspicuumque fuit.
Sed mihi laudatam cupienti cernere formam,
Lumina, nil aliud, quo caperentur, erat.
Ut vidi, obstupui; præcordiaque intima sensi
Attonitus curis intumuisse novis.
His similes vultus, quantum reminiscor, habebat,
Venit in arbitrium cum Cytherea meum.
Si tu venisses pariter certamen in illud;
In dubium Veneris palma futura fuit.
Magna quidem de te rumor præconia fecit,

Nullaque de facie nescia terra tua est,
Nec tibi par usquam Phrygia, nec Solis ab ortu
Inter formosas altera nomen habet.
Credis et hoc nobis? minor est tua gloria vero:
Famaque de forma pene maligna tua est.
Plus hic invenio, quam quod promiserit illa:
Et tua materia gloria victa sua est.
Ergo arsit merito, qui noverat omnia, Theseus:
Et visa es tanto digna rapina viro:
More tuæ gentis nitida dum nuda palæstra
Ludis; et es nudis femina mixta viris.
Quod rapuit, laudo: miror, quod reddidit unquam.
Tam bona constanter præda tenenda fuit.
Ante recessisset caput hoc cervice cruenta,
Quam tu de thalamis abstraheretur meis.
Tene manus unquam nostræ dimittere vellent?
Tene meo paterer vivus abire sinu?
Si reddenda fores, aliquid tamen ante tulissem:
Nec Venus ex toto nostra fuisset iners.
Vel mihi virginitas esset libata; vel illud,
Quod poterat salva virginitate rapi.
Da modo te; quæ sit Paridi constantia, nosces.
Flamma rogi flammas finiet una meas.
Præposui regnis ego te; quæ maxima quondam
Pollicita est nobis nupta sororque Iovis.
Dumque tuo possem circumdare brachia collo,
Contempta est virtus, Pallade dante, mihi.
Nec piget; aut unquam stulte legisse videbor:
Permanet in voto mens mea firma suo.
Spem modo ne nostram fieri patiare caducam,
Te precor, o tanto digna labore peti.
Non ego coniugium generosæ degener opto:
Nec mea (crede mihi) turpiter uxor eris.
Pliada, si quæras, in nostra gente, Iovemque
Invenies: medios ut taceamus avos.
Sceptra parens Asiæ, qua nulla beatior ora.
Finibus immensis vix obeunda, tenet.
Innumeras urbes, atque aurea tecta videbis:
Quæque suos dicas templa decere Deos.
Ilion adspicies, firmataque turribus altis
Mœnia, Phœbeæ structa canore lyræ.
Quid tibi de turba narrem numeroque virorum?
Vix populum tellus sustinet illa suum.
Occurrent denso tibi Troades agmine matres:
Nec capient Phrygias atria nostra nurus.
O quoties dices, Quam pauper Achaia nostra est!
Una domus quasvis urbis habebit opes.
Nec mihi fas fuerit Sparten contemnere vestram:
In qua tu nata es, terra beata mihi est.
Parca sed est Sparte: tu cultu divite digna es.
Ad talem formam non facit iste locus.
Hanc faciem largis sine fine paratibus uti,
Deliciisque decet luxuriare novis.
Cum videas cultum nostra de gente virorum;
Qualem Dardanidas credis habere nurus?
Da modo te facilem: nec dedignare maritum,
Rure Therapnæo nata puella, Phrygem.
Phryx erat, et nostro genitus de sanguine, qui nunc
Cum Dis potandas nectare miscet aquas.
Phryx erat Auroræ coniux: tamen abstulit illum
Extremum noctis quæ Dea finit iter.
Phryx etiam Anchises, volucrum cui mater Amorum
Gaudet in Idæis concubuisse iugis.
Nec, puto, collatis forma Menelaus et annis,
Iudice te, nobis anteferendus erit.
Non dabimus certe socerum tibi, clara fugantem
Lumina; qui trepidos a dape vertat equos.
Nec pater est Priamo soceri de cæde cruentus;
Et qui Myrtoas crimine signet aquas.
Nec prava Stygia nostro captantur in unda
Poma, nec in mediis quæritur humor aquis.
Quid tamen hoc refert, si te tenet ortus ab illis?
Cogitur huic domui Iupiter esse socer.
Heu facinus! totis indignus noctibus ille
Te tenet; amplexu perfruiturque tuo.
At mihi conspiceris posita vix denique mensa:
Multaque, quæ lædant, hoc quoque tempus habet.
Hostibus eveniant convivia talia nostris,
Experior posito qualia sæpe mero.
Pœnitet hospitii, cum, me spectante, lacertos
Imposuit collo rusticus iste tuo.
Rumpor, et invideo (quid enim tamen omnia narrem?)
Membra superiecta cum tua veste fovet.
Oscula cum vero coram non dura daretis;
Ante oculos posui pocula sumta meos.
Lumina demitto, cum te tenet artius ille:
Crescit et invito lentus in ore cibus.
Sæpe dedi gemitus: et te, lasciva, notavi
In gemitu risum non tenuisse meo.
Sæpe mero volui flammam compescere: at illa
Crevit; et ebrietas ignis in igne fuit.
Multaque ne videam, versa cervice recumbo;
Sed revocas oculos protinus ipsa meos.
Quid faciam dubito: dolor est meus illa videre;
Sed dolor a facie maior abesse tua.
Qua licet et possum, luctor celare furorem:
Sed tamen adparet dissimulatus amor.
Nec tibi verba damus: sentis mea vulnera, sentis.
Atque utinam soli sint ea nota tibi!
Ah quoties, lacrimis venientibus, ora reflexi,
Ne causam fletus quæreret ille mei!
Ah quoties iuvenum narravi potus amores,
Ad vultus referens singula verba tuos!
Indiciumque mei ficto sub nomine feci.
Ille ego, si nescis, verus amator eram.
Quin etiam, ut possem verbis petulantius uti,
Non semel ebrietas est simulata mihi.
Prodita sunt (memini) tunica tua pectora laxa,
Atque oculis aditum nuda dedere meis;
Pectora vel puris nivibus, vel lacte, tuamque
Complexo matrem candidiora Iove.
Dum stupeo visis, (nam pocula forte tenebam)
Tortilis e digitis excidit ansa meis.
Oscula si natæ dederas; ego protinus illa
Hermiones tenero lætus ab ore tuli.
Et modo cantabam veteres resupinus amores:
Et modo per nutum signa tegenda dabam.
Et comitum primas, Clymenen Æthramque, tuarum
Ausus sum blandis nuper adire sonis.
Quæ mihi non aliud, quam formidare, locutæ,
Orantis medias deseruere preces.
Di facerent, magni pretium certaminis esses;
Teque suo victor posset habere toro.
Ut tulit Hippomenes Schœneida, præmia cursus,
Venit ut in Phrygios Hippodamia sinus;
Ut ferus Alcides Acheloia cornua fregit,
Dum petit amplexus, Deianira, tuos;
Nostra per has leges audacia fortior isset:
Teque mei scires esse laboris opus.
Nunc mihi nil superest, nisi te, formosa, precari;
Amplectique tuos, si patiare, pedes.
O decus, o præsens geminorum gloria fratrum;
O Iove digna viro, ni Iove nata fores!
Aut ego Sigeos repetam te coniuge portus:
Aut ego Tænaria conlegar exsul humo.
Non mea sunt summa leviter destricta sagitta
Pectora: descendit vulnus ad ossa meum.
Hoc mihi, (nam repeto) fore ut a cœlesto sagitta

Figar, erat verax vaticinata soror.
Parce datum fatis, Helene, contemnere amorem:
Sic habeas faciles in tua vota Deos.
Multa quidem subeunt: sed coram ut plura loquamur,
Excipe me lecto, nocte silente, tuo.
An pudet, et metuis Venerem temerare maritam,
Castaque legitimi fallere iura tori?
Ah nimium simplex, Helene, ne rustica dicam,
Hanc faciem culpa posse carere putas!
Aut faciem mutes, aut sis non dura, necesse est.
Lis est cum forma magna pudicitiæ.
Iupiter his gaudet, gaudet Venus aurea furtis.
Hæc tibi nempe patrem furta dedere Iovem.
Vix fieri, si sunt vires in semine avorum,
Et Iovis et Ledæ filia, casta potes.
Casta tamen tum sis, cum te mea Troia tenebit:
Et tua sim, quæso, crimina solus ego.
Nunc ea peccemus, quæ corrigat hora iugalis:
Si modo promisit non mihi vana Venus.
Sed tibi et hoc suadet rebus, non voce, maritus:
Neve tui furtis hospitis obstet, abest.
Non habuit tempus, quo Cressia regna videret,
Aptius: o mira calliditate virum!
Ivit, et, Idæi, mando tibi, dixit iturus,
Curam pro nobis hospitis, uxor, agas.
Negligis absentis (testor) mandata mariti:
Cura tibi non est hospitis ulla tui.
Huncine tu speres hominem sine pectore dotes
Posse satis formæ, Tyndari, nosse tuæ?
Falleris: ignorat: nec, si bona summa putaret
Quæ tenet, externo crederet illa viro.
Ut te nec mea vox, nec te meus incitet ardor;
Cogimur ipsius commoditate frui.
Aut erimus stulti, sic ut superemus et ipsum,
Si tam securum tempus abibit iners.
Pene suis ad te manibus deducit amantem.
Utere non vafri simplicitate viri.
Sola iaces viduo tam longa nocte cubili;
In viduo iaceo solus et ipse toro.
Te mihi, meque tibi communia gaudia iungant.
Caudidior medio nox erit illa die.
Tunc ego iurabo quævis tibi numina; meque
Adstringam verbis in sacra iura tuis.
Tunc ego, si non est fallax fiducia nostri,
Efficiam præsens, ut mea regna petas.
Si pudet, et metuis, ne me videare secuta;
Ipse reus sine te criminis huius agar.
Nam sequar Ægidæ factum, fratrumque tuorum.
Exemplo tangi non propiore potes.
Te rapuit Theseus; geminas Leucippidas illi:
Quartus in exemplis adnumerabor ego.
Troia classis adest, armis instructa virisque.
Iam facient celeres remus et aura vias.
Ibis Dardanias ingens regina per urbes:
Teque novam credet vulgus adesse Deam.
Quaque feres gressus, adolebunt cinnama flammæ,
Cæsaque sanguineam victima planget humum:
Dona pater fratresque, et cum genetrice sorores,
Iliadesque omnes, totaque Troia, dabunt.
Hei mihi! pars a me vix dicitur ulla futuri.
Plura feres, quam quæ litera nostra refert.
Nec tu rapta time, ne nos fera bella sequantur;
Concitet et vires Græcia magna suas.
Tot prius abductis, dic quæ repetita per arma est?
Crede mihi, vanos res habet ista metus.
Nomine ceperunt Aquilonis Erechtida Traces:
Et tuta a bello Bistonis ora fuit.
Phasida puppe nova vexit Pagasæus Iason:
Læsa nec est Colcha Thessala terra manu.
Te quoque qui rapuit, rapuit Minoida Theseus:
Nulla tamen Minos Cretas ad arma vocat.
Terror in his ipso maior solet esse periclo:
Quæque timere libet, perti muisse pudet.
Finge tamen, si vis, ingens consurgere bellum:
Et mihi sunt vires: et mea tela nocent.
Nec minor est Asiæ, quam vestræ copia terræ:
Illa viris dives, dives abundat equis.
Nec plus Atrides animi Menelaus habebit,
Quam Paris; aut armis anteferendus erit.
Pene puer cæsis abducta armenta recepi
Hostibus: et caussam nominis inde tuli.
Pene puer vario iuvenes certamine vici,
In quibus Ilioneus, Deiphobusque fuit.
Neve putes, non me, nisi comitus, esse timendum:
Figitur in iusso nostra sagitta loco.
Num potes hæc illi primæ dare facta iuventæ?
Instruere Atriden num potes arte mea?
Omnia si dederis; numquid dabis Hectora fratrem?
Unus is innumeri militis instar habet.
Quid valeam, nescis: et te mea robora fallunt.
Ignoras, cui sis nupta futura viro.
Aut igitur nullo belli repetere tumultu:
Aut cedent Marti Dorica castra meo.
Nec tamen indigner pro tanta sumere ferrum
Coniuge: certamen præmia magna movent.
Tu quoque, si de te totus contenderit orbis,
Nomen ab æterna posteritate feres.
Spe modo non timida, Dis hinc egressa secundis,
Exige cum plena munera pacta fide.

EPISTOLA XVII. *Helena Paridi.*

Nunc oculos tua cum violarit epistola nostros;
Non rescribendi gloria visa levis.
Ausus es, hospitii temeratis, advena, sacris,
Legitimam nuptæ sollicitare fidem?
Scilicet idcirco ventosa per æquora vectum
Excepit portu Tænaris ora suo?
Nec tibi, diversa quamvis e gente venires,
Oppositas habuit regia nostra fores;
Esset ut officii merces iniuria tanti?
Qui sic intrabas, hospes, an hostis, eras?
Nec dubito, quin hæc, cum sit tam iusta, vocetur
Rustica, iudicio, nostra querela, tuo.
Rustica sim sane; dum non oblita pudoris:
Dumque tenor vitæ sit sine labe meæ.
Si non est ficto vultus mihi tristis in ore;
Nec sedeo duris torva superciliis;
Fama tamen clara est: et adhuc sine crimine vixi:
Et laudem de me nullus adulter habet.
Quo magis admiror, quæ sit fiducia cœpti;
Spemque tori dederit que tibi caussa mei.
An, quia vim nobis Neptunius attulit heros:
Rapta semel, videor bis quoque digna rapi?
Crimen erat nostrum, si delenita fuissem.
Cum sim rapta, meum quid, nisi nolle, fuit?
Non tamen e facto fructum tulit ille petitum:
Excepto, redii passa, timore, nihil.
Oscula luctanti tantummodo pauca protervus
Abstulit: ulterius nil habet ille mei.
Quæ tua nequitia est, non his contenta fuisset.
Di melius: similis non fuit ille tui.
Reddidit intactam; minuitque modestia crimen:
Et iuvenem facti pœnituisse patet.
Thesea pœnituit, Paris ut succederet illi;
Ne quando nomen non sit in ore meum?
Nec tamen irascor: (quis enim irascatur amanti?)
Si modo, quem præfers, non simulatur amor.
Hoc quoque enim dubito: non quo fiducia desit,

Aut mea sit facies non bene nota mihi:
Sed quia credulitas damno solet esse puellis;
Verbaque dicuntur vestra carere fide.
At peccant aliæ; matronaque rara pudica est.
Quid prohibet raris nomen inesse meum?
Nam mea quod visa est tibi mater idonea, cuius
Exemplo flecti me quoque posse putes:
Matris in admisso, falsa sub imagine lusæ,
Error inest: pluma tectus adulter erat.
Nil ego, si peccem, possim nescisse, nec ullus
Error, qui facti crimen obumbret, erit.
Illa bene erravit, vitiumque auctore redemit.
Felix in culpa quo love dicar ego?
Quod genus et proavos, et regia nomina iactas:
Clara satis domus hæc nobilitate sua est.
Iupiter ut soceri proavus taceatur, et omne
Tantalidæ Pelopis Tyndareique decus;
Dat mihi Leda Iovem, cycno decepta, parentem;
Quæ falsam gremio credula fovit avem.
I nunc, et Phrygiæ late primordia gentis,
Cumque suo Priamum Laomedonte refer.
Quos ego suspicio: sed, qui tibi gloria magna est
Quintus, is a nostro nomine primus erit.
Sceptra tuæ quamvis rear esse potentia Troiæ,
Non tamen hæc illis esse minora puto.
Si iam divitiis locus, hic numeroque virorum
Vincitur: at certe barbara terra tua est.
Munera tanta quidem promittit epistola dives,
Ut possint ipsas illa movere Deas.
Sed si iam fines vellem transire pudoris;
Tu melior culpæ caussa futurus eras.
Aut ego perpetuo famam sine labe tenebo;
Aut ego te potius, quam tua dona, sequar.
Utque ea non sperno; sic acceptissima semper
Munera sunt, auctor quæ pretiosa facit. (ris;
Plus multo est, quod amas; quod sum tibi caussa labo-
Quod per tam longas spes tua venit aquas.
Illa quoque, adposita quæ nunc facis, improbe, mensa,
(Quamvis experiar dissimulare) noto.
Cum modo me spectas oculis, lascive, protervis;
Quos vix instantes lumina nostra ferunt:
Et modo suspiras: modo pocula proxima nobis
Sumis; quaque bibi, tu quoque parte bibis.
Ah quoties digitis, quoties ego tecta notavi
Signa supercilio pene loquente dari!
Et sæpe extimui, ne vir meus illa videret:
Non satis occultis erubuique notis.
Sæpe vel exiguo, vel nullo murmure, dixi,
Nil pudet hunc: nec vox hæc mea falsa fuit.
Orbe quoque in mensæ legi sub nomine nostro,
Quod deducta mero litera fecit, AMO.
Credere me tamen hoc oculo renuente negavi.
Hei mihi! iam didici, sic quoque posse loqui.
His ego blanditiis, si peccatura fuissem,
Flecterer: his poterant pectora nostra capi.
Est quoque (confiteor) facies tibi rara: potestque
Vello sub amplexus ire puella tuos.
Altera vel potius felix sine crimine fiat,
Quam cadat externo noster amore pudor.
Disce meo exemplo, formosis posse carere.
Est virtus placitis abstinuisse bonis.
Quam multos credas iuvenes optare, quod optas,
Qui sapiant? oculos an Paris unus habes?
Non tu plus cernis: sed plus temerarius audes:
Nec tibi plus cordis, sed magis oris, inest.
Tunc ego te vellem celeri venisse carina,
Cum mea virginitas mille petita procis.
Si te vidissem, primus de mille fuisses.
Iudicio veniam vir dabit ipse meo.
Ad possessa venis præceptaque gaudia serus.
Spes tua lenta fuit: quod petis, alter habet.
Ut tamen optarem fieri tibi Troia coniux,
Invitam sic me nec Menelaus habet.
Desine molle, precor, verbis convellere pectus:
Neve mihi, quam te dicis amare, nocе.
Sed sine, quam tribuit sortem Fortuna, tueri:
Nec spolium nostri turpe pudoris habe.
At Venus hoc pacta est: et in altæ vallibus Idæ
Tres tibi se nudas exhibuere Deæ:
Unaque cum regnum, belli daret altera laudem;
Tyndaridos coniux, tertia dixit, eris.
Credere vix equidem cœlestia corpora possum
Arbitrio formam supposuisse tuo.
Utque sit hoc verum; certe pars altera ficta est,
Iudicii pretium qua data dicor ego.
Non est tanta mihi fiducia corporis, ut me
Maxima, teste Dea, dona fuisse putem.
Contenta est oculis hominum mea forma probari;
Laudatrix Venus est invidiosa mihi.
Sed nihil infirmo: faveo quoque laudibus istis:
Nam mea vox quare, quod cupit, esse neget?
Nec tu succense, nimium mihi creditus ægre.
Tarda solet magnis rebus inesse fides.
Prima mea est igitur Veneri placuisse voluptas:
Proxima, me visam præmia summa tibi;
Nec te Palladios, nec te Iunonis honores
Auditis Helenæ præposuisse bonis.
Ergo ego sum virtus? ego sum tibi nobile regnum?
Ferrea sim, si non hoc ego pectus amem.
Ferrea, crede mihi, non sum: sed amare repugno
Illum, quem fieri vix puto posse meum.
Quid bibulum curvo prosciudere litus aratro,
Spemque sequi coner, quam locus ipse negat?
Sum rudis ad Veneris furtum: nullaque fidelem
(Di mihi sint testes) lusimus arte virum.
Nunc quoque, quod tacito mando mea verba libello,
Fungitur officio littera nostra novo.
Felices, quibus usus adest! ego, nescia rerum,
Difficilem culpæ suspicor esse viam.
Ipse malo metus est: iam nunc confundor, et omnes
In nostris oculos vultibus esse reor.
Nec reor hoc falso: sensi mala murmura vulgi;
Et quasdam voces retulit Æthra mihi.
At tu dissimula; nisi si desistere mavis.
Sed cur desistas? dissimulare potes.
Lude, sed occulte: maior, non maxima, nobis
Est data libertas, quod Menelaus abest.
Ille quidem proculest, ita re cogente, profectus.
Magna fuit subitæ iustaque caussa viæ;
Aut mihi sic visum est. Ego, cum dubitaret, an iret,
Quamprimum, dixi, fac rediturus eas.
Omine lætatus dedit oscula: Resque, domusque,
Et tibi sit curæ Troius hospes, ait.
Vix tenui risum: quem dum compescere luctor,
Nil illi potui dicere, præter, Erit.
Vela quidem Creten ventis dedit ille secundis.
Sed tu non ideo cuncta licere puta.
Sic meus hinc vir abest, ut me custodiat absens.
An nescis longas Regibus esse manus?
Fama quoque est oneri: nam quo constantius ore
Laudamur vestro, iustius ille timet.
Quæ iuvat, ut nunc est eadem mihi gloria damno est:
Et melius famæ verba dedisse foret.
Nec, quod abest, hic me tecum mirare relictam:
Moribus et vitæ credidit ille meæ.
De facie metuit, vitæ confidit: et illum
Securum probitas, forma timere facit.
Tempora ne pereant ultro data præcipis; utque

Simplicis utamur commoditate viri.
Et libet, et timeo; nec adhuc exacta voluntas
Est satis; in dubio pectora nostra labant.
Et vir abest nobis; et tu sine coniuge dormis;
Inque vicem tua me, te mea forma, capit:
Et longæ noctes: et iam sermone coimus:
Et tu (me miseram!) blandus: et una domus.
Et peream, si non invitant omnia culpam.
Nescioquo tardor, sed tamen ipsa, metu.
Quam male persuades, utinam bene cogere possis!
Vi mea rusticitas excutienda fuit.
Utilis interdum est ipsis iniuria passis!
Sic certe felix esse coacta velim.
Dum novus est, potius cœpto pugnemus amori:
Flamma recens parva sparsa resedit aqua.
Certus in hospitibus non est amor: errat, ut ipsi:
Cumque nihil speres firmius esse, fuit.
Hypsipyle testis, testis Minoia virgo est;
In non exhibitis utraque lusa toris.
Tu quoque, dilectam multos, infide, per annos,
Diceris Œnonen destituisse tuam.
Nec tamen ipse negas; et nobis omnia de te
Quærere, si nescis, maxima cura fuit.
Adde quod, ut cupias constans in amore manere,
Non potes: expediunt iam tua vela Phryges.
Dum loqueris mecum, dum nox sperata paratur,
Qui ferat in patriam, iam tibi ventus erit.
Cursibus in mediis novitatis plena relinques
Gaudia: cum ventis noster abibit amor.
An sequar, ut suades; laudataque Pergama visam;
Pronurus et magni Laomedontis ero?
Non ita contemno volucris præconia Famæ,
Ut probris terras impleat illa meis.
Quid de me Sparte poterit, quid Achaia tota,
Quid gentes Asiæ, quid tua Troia loqui?
Quid Priamus de me, Priami quid sentiet uxor;
Totque tui fratres, Dardanidesque nurus?
Tu quoque, qui poteris tibi me sperare fidelem,
Et non exemplis auxius esse tuis?
Quicumque Iliacos intraverit advena portus,
Is tibi solliciti caussa timoris erit.
Ipse mihi quoties iratus, Adultera, dices!
Oblitus nostro crimen inesse tuum.
Delicti fies idem reprehensor et auctor.
Terra, precor, vultus obruat ante meos.
At fruar Iliacis opibus, cultuque beato:
Donaque promissis uberiora feram.
Purpura nempe mihi pretiosaque texta dabuntur:
Congestoque auri pondere dives ero.
Da veniam fassæ; non sunt tua munera tanti.
Nescio quo tellus me tenet ista modo.
Quis mihi, si lædar, Phrygiis succurrat in oris?
Unde petam fratres, undæ parentis opem?
Omnia Medeæ fallax promisit Iason:
Pulsa est Æsonia num minus illa domo?
Non erat Æetes, ad quem despecta rediret:
Non Ipsea parens, Chalciopeque soror.
Tale nihil timeo; sed nec Medea timebat.
Fallitur augurio spes bona sæpe suo.
Omnibus invenies, quæ nunc iactantur in alto,
Navibus a portu leue fuisse fretum.
Fax quoque me terret: quam se peperisse cruentam
Ante diem partûs est tua visa parens.
Et vatum timeo monitus: quos igne Pelasgo
Ilion arsuram præmonuisse ferunt.
Utque favet Cytherea tibi, quia vicit, habetque
Parta per arbitrium bina tropæa tuum;
Sic illas vereor; quæ, si tua gloria vera est,
Iudice te caussam non tenuere duæ.
Nec dubito, quin, te si prosequar, arma parentur.
Ibit per gladios (hei mihi!) noster amor.
An fera Centauris indicere bella coegit
Atracis Hæmonios Hippodamia viros?
Tu fore tam iusta lentum Menelaon in ira,
Et geminos fratres, Tyndareumque putas?
Quod bene te iactes, et fortia facta loquaris,
A verbis facies dissidet ista suis.
Apta magis Veneri, quam sint tua corpora Marti.
Bella gerant fortes: tu, Pari, semper ama.
Hectora, quem laudas, pro te pugnare iubeto;
Militia est operis altera digna tui.
His ego, si saperem, paullòque audacior essem,
Uterer: utetur, si qua puella sapit.
Aut ego, deposito, faciam fortasse, pudore;
Et dabo coniunctas tempore victa manus.
Quod petis, ut furtim præsentes plura loquamur;
Scimus quid captes, colloquiumque voces.
Sed nimium properas; et adhuc tua messis in herba
Hæc mora sit voto forsan amica tuo. (est.
Hactenus: arcanum furtivæ conscia mentis
Litera, iam lasso pollice, sistat opus.
Cetera per socias Clymenen Æthramque loquamur,
Quæ mihi sunt comites consiliumque duæ.

EPISTOLA XVIII. *Leander Heroni.*

Mittit Abydenus, quam mallet ferre, salutem,
Si cadat ira maris, Sesta puella, tibi.
Si mihi Dî faciles, et sunt in amore secundi;
Invitis oculis hæc mea verba leges.
Sed non sunt faciles: nam cur mea vota morentur,
Currere me nota nec patiantur aqua?
Ipsa vides cœlum pice nigrius; et freta ventis
Turbida, perque cavas vix obeunda rates.
Unus, et hic audax, a quo tibi litera nostra
Redditur, e portu navita movit iter.
Adscensurus eram: nisi quod, cum vincula proræ
Solveret, in speculis omnis Abydos erat.
Non poteram celare meos, velut ante, parentes:
Quemque tegi volumus, non latuisset, amor.
Protinus hæc scribens, Felix, i, litera, dixi:
Iam tibi formosam porriget illa manum.
Forsitan admotis dominæ tangere labellis;
Rumpere dum niveo vincula dente volet.
Talibus exiguo dictis mihi murmure verbis,
Cetera cum charta dextra locuta mea est.
At quanto mallem, quam scriberet, illa nataret,
Meque per adsuetas sedula ferret aquas!
Aptior illa quidem placido dare verbera ponto:
Est tamen et sensûs apta ministra mei.
Septima nox agitur, spatium mihi longius anno,
Sollicitum raucis ut mare fervet aquis.
His ego si vidi mulcentem pectora somnum
Noctibus; insani sit mora longa freti.
Rupe sedens aliqua, specto tua litora tristis:
Et quo non possum corpore, mente feror.
Lumina quin etiam summa vigilantia turre,
Aut videt, aut acies nostra videre putat.
Ter mihi deposita est in sicca vestis arena.
Ter grave tentavi carpere nudus iter.
Obstitit inceptis tumidum iuvenilibus æquor:
Mersit et adversis ora natantis aquis.
At tu de rapidis, immansuetissime, ventis,
Quid mecum certa prœlia mente geris?
In me, si nescis, Borea, non æquora, sævis.
Quid faceres, esset ni tibi notus amor?
Tam gelidus cum sis, non te tamen, improbe, quondam
Ignibus Actæis incaluisse negas.
Gaudia rapturo si quis tibi claudere vellet

Aerios aditus; quo paterere modo?
Parce, precor; facilemque move moderatius auram.
Imperet Hippotades sic tibi triste nihil.
Vana peto, precibusque meis obmurmurat ipse:
Quasque quatit, nulla parte coercet aquas.
Nunc daret audaces utinam mihi Dædalus alas!
Icarium quamvis hic prope litus adest.
Quidquid erit, patiar: liceat modo corpus in auras
Tollere; quod dubia sæpe pependit aqua.
Interea, dum cuncta negant ventique fretumque,
Mente agito furti tempora prima mei.
Nox erat incipiens (namque est meminisse voluptas)
Cum foribus patriis egrediebar amans.
Nec mora: deposito pariter cum veste timore,
Iactabam liquido brachia lenta mari.
Luna fere tremulum præbebat lumen eunti,
Ut comes in nostras officiosa vias.
Hanc ego suspiciens, Faveas, Dea candida, dixi;
Et subeant animo Latmia saxa tuo.
Non sinat Endymion te pectoris esse severi.
Flecte, precor, vultus ad mea furta tuos.
Tu, Dea, mortalem cœlo delapsa petebas.
Vera loqui liceat; quam sequor, ipsa Dea est.
Neu referam mores cœlesti pectore dignos;
Forma nisi in veras non cadit illa Deas.
A Veneris facie non est prior ulla, tuaque.
Neve meis credas vocibus, ipsa vides.
Quanto, cum fulges radiis argentea puris,
Concedunt flammis sidera cuncta tuis;
Tanto formosis formosior omnibus illa est;
Si dubitas, cæcum, Cynthia, lumen habes.
Hæc ego, vel certe non his diversa, locutus
Per mihi cedentes nocte ferebar aquas.
Unda repercussæ radiabat imagine Lunæ,
Et nitor in tacita nocte diurnus erat:
Nullaque vox nostras, nullum veniebat ad aures,
Præter dimotæ corpore, murmur, aquæ.
Alcyones solæ, memores Ceycis amati,
Nescio quid visæ sunt mihi dulce queri.
Iamque fatigatis humero sub utroque lacertis,
Fortiter in summas erigor altus aquas.
Ut procul adspexi lumen, Meus ignis in illo est;
Illa meum, dixi, litora numen habent.
Et subito lassis vires rediere lacertis:
Visaque, quam fuerat, mollior unda mihi.
Frigora ne possim gelidi sentire profundi,
Qui calet in cupido pectore, præstat amor.
Quo magis accedo, propioraque litora fiunt,
Quoque minus restat; plus libet ire mihi.
Cum vero possum cerni quoque; protinus addis
Spectatrix animos, ut valeamque facis.
Nunc etiam nando dominæ placuisse laboro,
Atque oculis iacto brachia nostra tuis.
Te tua vix prohibet nutrix descendere in altum:
Hoc quoque enim vidi: nec mihi verba dabas.
Nec tamen effecit, quamvis retinebat euntem,
Ne fieret prima pes tuus udus aqua.
Excipis amplexu, feliciaque oscula iungis:
Oscula (Di magni!) trans mare digna peti.
Deque tuis domtos humeris mihi tradis amictus:
Et madidam siccas æquoris imbre comam.
Cetera nox, et nos, et turris conscia novit,
Quodque mihi lumen per vada monstrat iter.
Nec magis illius numerari gaudia noctis,
Hellespontiaci quam maris alga potest.
Quo brevius spatium nobis ad furta dabatur,
Hoc magis est cautum, ne foret illud iners.
Iamque, fugatura Tithoni coniuge noctem,
Prævius Auroræ Lucifer ortus erat.
Oscula congerimus properata, sine ordine, raptim,
Et querimur parvas noctibus esse moras.
Atque ita cunctatus, monitu nutricis amaro
Frigida deserta litora turre peto.
Digredimur flentes: repetoque ego Virginis æquor,
Respiciens dominam, dum licet, usque meam.
Si qua fides vero est; veniens huc esse natator;
Cum redeo, videor naufragus esse mihi.
Hoc quoque si credas; ad te via prona videtur:
A te cum redeo, clivus inertis aquæ.
Invitus repeto patriam: quis credere possit?
Invitus certe nunc moror urbe mea.
Hei mihi! cur animo iuncti secernimur undis?
Unaque mens, tellus non habet una duos?
Vel tua me Sestos, vel te mea sumat Abydos:
Tam tua terra mihi, quam tibi nostra placet.
Cur ego confundor, quoties confunditur æquor?
Cur mihi caussa levis, ventus, obesse potest?
Iam nostros curvi norunt delphines amores:
Ignotum nec me piscibus esse reor.
Iam patet attritus solitarum limes aquarum;
Non aliter, multa quam via pressa rota.
Quod mihi non esset, nisi sic iterare, querebar:
At nunc per ventos hoc quoque deesse queror.
Fluctibus immodicis Athamantidos æquora cauent,
Vixque manet portu tuta carina suo.
Hoc mare, cum primum de Virgine nomina mersa,
Quæ tenet, est nactum, tale fuisse puto.
Et satis amissa locus hic infamis ab Helle est:
Utque mihi pareat, crimine nomen habet.
Invideo Phryxo; quem per freta tristia tutum
Aurea lanigero vellere vexit ovis.
Nec tamen officium pecoris navisve requiro:
Dummodo, quas findam corpore, dentur aquæ.
Arte ego nulla: fiat modo copia nandi,
Idem, navigium, navita, vector, ero.
Nec sequar aut Helicen, aut, qua Tyros utitur, Arcton:
Publica non curat sidera noster amor.
Andromedan alius spectet, claramve Coronam,
Quæque micat gelido Parrhasis Ursa polo.
At mihi, quod Perseus et cum Iove Liber amarunt,
Indicium dubiæ non placet esse viæ.
Est aliud lumen, multo mihi certius istis;
Non erit in tenebris quo duce noster amor.
Hoc ego dum spectem, Colchos, et in ultima Ponti,
Quaque viam fecit Thessala pinus, eam;
Et iuvenem possim superare Palæmona nando,
Miraque quem subito reddidit herba Deum.
Sæpe per adsiduos languent mihi brachia motus,
Vixque per immensas fessa trahuntur aquas.
His ego cum dixi, Pretium non vile laboris,
Iam dominæ vobis colla tenenda dabo:
Protinus illa valent, atque ad sua præmia tendunt;
Ut celer Eleo carcere missus equus.
Ipse meos igitur servo, quibus uror, amores:
Teque, magis cœlo digna puella, sequor.
Digna quidem cœlo, sed adhuc tellure morare:
Aut dic, ad Superos et mihi qua sit iter.
Hic es, et exiguum misero contingis amanti:
Cumque mea fiunt turbida mente freta.
Quid mihi, quod lato non separor æquore, prodest?
Num minus hoc nobis tam brevis obstat aqua?
An malim, dubito, toto procul orbe remotus
Cum domina longe spem quoque habere mea.
Quo propius nunc es, flamma propiore calesco:
Et res non semper, spes mihi semper adest.
Pene manu, quod amo, (tanta est vicinia) tango:
Sæpe sed (heu!) lacrimas hoc mihi pene movet.
Velle quid est aliud fugientia prendere poma,

Spemque suo refugi fluminis ore sequi?
Ergo ego te numquam, nisi cum volet unda, tenebo?
Et me felicem nulla videbit hiems?
Cumque minus firmum nil sit, quam ventus et unda,
In ventis et aqua spes mea semper erit?
Æstus adhuc tamen est: quid cum mihi læserit æquor
Plias, et Aretophylax, Oleniumque pecus!
Aut ego non novi, quam sit temerarius; aut me
In freta non cautum tunc quoque mittit Amor.
Neve putes id me, quod abest, promittere tempus:
Pignora polliciti non tibi tarda dabo.
Si t tumidum paucis etiam nunc noctibus æquor;
Ire per invitas experiemur aquas.
Aut mihi continget felix audacia salvo:
Aut mors solliciti finis amoris erit.
Optabo tamen, ut partes expellar in illas;
Et teneant portus naufraga membra tuos.
Flebis enim, tactuque meum dignabere corpus:
Et, Mortis, dices, huic ego caussa fui.
Scilicet interitus offenderis omine nostri:
Literaque invisa est hac mea parte tibi.
Desino; parce queri: sed et ut mare finiat iram,
Accedant, quæso, fac tua vota meis.
Pace brevi nobis opus est; dum transferor isto:
Cum tua contigero litora, perstet hiems.
Illic est aptum nostræ navale carinæ:
Et melius nulla stat mea puppis aqua.
Illic me claudat Boreas; ubi dulce morari;
Tunc piger ad nandum, tunc ego cautus ero.
Nec faciam surdis convicia fluctibus ulla:
Triste nataturo nec querar esse fretum.
Me pariter venti teneant, pariterque lacerti;
Per caussas istic impediarque duas.
Cum patietur hiems, remis ego corporis utar.
Lumen in adspectu tu modo semper habe.
Interea pro me pernoctet epistola tecum;
Quam precor ut minima prosequar ipse mora.

EPISTOLA XIX. *Hero Leandro.*

Quam mihi misisti verbis, Leandre, salutem,
Ut possim missam rebus habere; veni.
Longa mora est nobis omnis, quæ gaudia differt.
Da veniam fassæ; non patienter amo.
Urimur igne pari: sed sum tibi viribus impar:
Fortius ingenium suspicor esse viris.
Ut corpus, teneris ita mens infirma puellis.
Deficiam; parvi temporis adde moram.
Vos, modo venando, modo rus geniale colendo,
Ponitis in varia tempora longa mora.
Aut fora vos retinent, aut unctæ dona palæstræ:
Flectitis aut freno colla sequacis equi.
Nunc volucrem laqueo, nunc piscem ducitis hamo:
Diluitur posito serior hora mero.
His mihi submotæ, vel si minus acriter urar,
Quod faciam, superest, præter amare, nihil.
Quod superest, facio: teque, o mea sola voluptas,
Plus quoque, quam reldi quod mihi possit, amo.
Aut ego cum cara de te nutrice susurro;
Quæque tuum, miror, caussa moretur iter:
Aut mare prospiciens, odioso concita vento
Corripio verbis æquora pene tuis:
Aut ubi sævitiæ paullum gravis unda remisit:
Posse quidem, sed te nolle venire, queror:
Dumque queror, lacrimæ per amantia lumina ma-
Pollice quas tremulo conscia siccat anus. (nant,
Sæpe tui specto si sint in litore passus:
Impositas tamquam servet arena notas.
Utque rogem de te, et scribam tibi, si quis Abydo
Venerit, aut quæro, si quis Abydou eat.
Quid referam, quoties dem vestibus oscula, quas tu
Hellespontiaca ponis iturus aqua?
Sic ubi lux acta est, et noctis amicior hora
Exhibuit pulso sidera clara die;
Protinus in summa vigilantia lumina turre
Ponimus, adsuetæ signa notamque viæ.
Tortaque versato ducentes stamina fuso,
Feminea tardas fallimus arte moras.
Quid loquar interea tam longo tempore, quæris?
Nil, nisi Leandri nomen, in ore meo est.
Iamne putes exisse domo mea gaudia, nutrix?
An vigilant omnes? et timet ille suos?
Iamne suas humeris illum deponere vestes;
Pallade iam pingui tinguere membra putes?
Adnuit illa fere: non nostra quod oscula curet;
Sed movet obrepens somnus anile caput.
Postque moræ minimum, iam certe navigat, inquam;
Lentaque dimotis brachia iactat aquis.
Paucaque cum tacta perfeci stamina tela,
An medio possis, quærimus, esse freto.
Et modo prospicimus: timida modo voce precamur,
Ut tibi det faciles utilis aura vias.
Auribus interdum voces captamus, et omnem
Adventus strepitum credimus esse tui.
Sic ubi deceptæ pars est mihi maxima noctis
Acta; subit furtim lumina fessa sopor.
Forsitan invitus, mecum tamen, improbe, dormis:
Et, quamquam non vis ipse venire, venis.
Nam modo te videor prope me spectare natantem:
Brachia nunc humeris humida ferre meis.
Nunc dare, quæ soleo, madidis velamina membris:
Pectora nunc iuncto vestra fovere sinu.
Multaque præterea, linguæ reticenda modestæ;
Quæ fecisse iuvat, facta referre pudet.
Me miseram! brevis est hæc, et non vera voluptas;
Nam tu cum somno semper abire soles.
Firmius o cupidi tandem coeamus amantes:
Nec careant vera gaudia nostra fide.
Cur ego tot viduas exegi frigida noctes?
Cur toties a me, lente natator, abes?
Est mare (confiteor) nondum tractabile nanti:
Nocte sed hesterna lenior aura fuit.
Cur ea præterita est? cur non ventura timelas?
Tam bona cur periit, nec tibi rapta, via est?
Protinus ut similis detur tibi copia cursus;
Hoc melior certe, quo prior, illa fuit.
At cito mutata est iactati forma profundi:
Tempore, cum properas, sæpe minore venis.
Hic, puto, deprensus nil, quod quereris, haberes;
Neque tibi amplexo nulla noceret hiems.
Certe ego tum ventos audirem lenta tonantes,
Et numquam placidas esse precarer aquas.
Quid tamen evenit, cur sis metuentior undæ?
Contemtumque prius, nunc vereare, fretum?
Nam memini, cum te sævum veniente minaxque
Non minus, aut multo non minus, æquor erat.
Cum tibi clamabam, Sic tu temerarius esto,
Ne miseræ virtus sit tua flenda mihi.
Unde novus timor hic? quoque illa audacia fugit?
Magnus ubi est spretis ille natator aquis?
Sis tamen hoc potius, quam quod prius esse solebas:
Et facias placidum per mare tutus iter.
Dum modo sis idem: dum sic, ut scribis, amemur:
Flammaque non fiat frigidus illa cinis.
Non ego tam ventos timeo, mea vota morantes,
Quam, similis vento, ne tuus erret amor:
Ne non sim tanti, superentque pericula caussam:
Et videar merces esse labore minor.
Interdum metuo, patriis ne lædar, et impar

Digitized by Google

Ducar Abydeno Thressa puella toro.
Ferre tamen possum patientius omnia; quam si
Otia, nescio qua pellice captus, agas:
In tua si veniant alieni colla lacerti:
Sitque novus nostri finis amoris amor.
Ah potius peream, quam crimine vulnerer isto:
Fataque sint culpa nostra priora tua!
Nec quia venturi dederis mihi signa doloris,
Hæc loquor; aut fama sollicitata nova.
Omnia sed vereor; (quis enim securus amavit?)
Cogit et absentes plura timere locus.
Felices illas, sua quas præsentia nosse
Crimina vera iubet, falsa timere vetat!
Nos tam vana movet, quam facta iniuria fallit:
Incitat et morsus error uterque pares.
O utinam venias! aut ut ventusve paterve,
Caussaque sit certæ femina nulla moræ!
Quod si quam sciero; moriar (mihi crede) dolendo.
Iamdudum peccas, si mea fata petis.
Sed neque peccabis, frustraque ego terreor istis:
Quoque minus venias, invida pugnat hiems.
Me miseram! quanto planguntur litora fluctu!
Et latet obscura condita nube dies!
Forsitan ad pontum mater pia venerit Helles,
Mersaque roratis nata fleatur aquis:
An mare, ab inviso priviguæ nomine dictum,
Vexat in æquoream versa noverca Deam?
Non favet, ut nunc est, teneris locus iste puellis.
Hac Helle perit; hac ego lædor aqua.
At tibi flammarum memori, Neptune, tuarum
Nullus erat ventis impediendus amor:
Si neque Amymone, nec laudatissima forma
Criminis est Tyro fabula vana tui;
Lucidaque Alcyone, Circeque et Alymone nata,
Et nondum nexis angue Medusa comis;
Flavaque Laodice, cœloque recepta Celæno,
Et quarum memini nomina lecta mihi.
Has certe pluresque canunt, Neptune, poetæ
Molle latus lateri composuisse tuo.
Cur igitur, toties vires expertus amoris,
Adsuetum nobis turbine claudis iter?
Parce ferox; latoque mari tua prœlia misce.
Seducit terras hæc brevis unda duas.
Te decet aut magnas magnum iactare carinas;
Aut etiam totis classibus esse trucem.
Turpe Deo pelagi, iuvenem terrere natantem:
Gloriaque est stagno quolibet ista minor.
Nobilis ille quidem est, et clarus origine: sed non
A tibi suspecto ducit Ulixe genus.
Da veniam, servaque duos: natat ille: sed eadem
Corpus Leandri, spes mea, pendet aquis.
Sternuit et lumen: (posito nam scribimus illo.)
Sternuit; et nobis prospera signa dedit.
Ecce merum nutrix faustos instillat in igues:
Crasque erimus plures, inquit, et ipsa bibit.
Effice nos plures, evicta per æquora lapsus,
O penitus toto corde recepte mihi.
In tua castra redi, socii desertor Amoris.
Ponuntur medio cur mea membra toro?
Quod timeas non est: auso Venus ipsa favebit:
Sternet et æquoreas, æquore nata, vias.
Ire libet tumidas ipsi mihi sæpe per undas:
Sed solet hoc maribus tutius esse fretum.
Nam cur, hoc vectis Phryxo Phryxique sorore,
Sola dedit vastis femina nomen aquis?
Forsitan ad reditum metuas ne tempora desint,
Aut geminæ nequeas ferre laboris onus.
At nos diversi medium cocamus in æquor:
Obviaque in summis oscula demus aquis:
Atque ita quisque suas iterum redeamus ad urbes.
Exiguum, sed plus, quam nihil, illud erit.
Vel pudor hic utinam, qui nos clam cogit amare,
Vel timidus famæ celare vellet amor!
Nunc male res iunctæ, calor et reverentia, pugnant.
Quid sequar in dubio est: hæc decet; ille iuvat.
Ut semel intravit Colchos Pagasæus Iason;
Impositam celeri Phasida puppe tulit.
Ut semel Idæus Lacedæmona venit adulter;
Cum præda rediit protinus ille sua.
Tu, quam sæpe petis quod amas, tam sæpe relinquis:
Et quoties grave sit puppibus ire, natas.
Sic tamen, o iuvenis, tumidarum victor aquarum,
Sic facito spernas, ut vereare, fretum.
Arte laboratæ vincuntur ab æquore puppes:
Tu tua plus remis brachia posse putes?
Quod cupis, hoc nautæ metuunt, Leandre, natare.
Exitus hic fractis puppibus esse solet.
Me miseram! cupio non persuadere, quod hortor:
Sisque, precor, monitis fortior ipse meis.
Dummodo pervenias, excussaque sæpe per undas
Iniicias humeris brachia lassa meis.
Sed mihi, cæruleas quoties obvertor ad undas,
Nescio quæ pavidum frigora pectus habent.
Nec minus hesternæ confundor imagine noctis,
Quamvis est sacris illa piata meis.
Namque sub Aurora, iam dormitante lucerna,
(Somnia quo cerni tempore vera solent)
Stamina de digitis cecidere, sopore remissis:
Collaque pulvino nostra ferenda dedi.
Hic ego ventosas nantem delphina per undas
Cernere non dubia sum mihi visa fide.
Quem, postquam bibulis illisit fluctus arenis,
Unda simul miserum vitaque deseruit.
Quidquid id est, timeo: nec tu mea somnia ride:
Nec nisi tranquillo brachia crede mari.
Si tibi non parcis, dilectæ parce puellæ:
Quæ numquam, nisi te sospite, sospes erit.
Spes tamen est fractis vicinæ pacis in undis.
Tum placidas tuto pectore finde vias.
Interea, nanti quoniam freta pervia non sunt,
Lenint invisas litera missa moras.

EPISTOLA XX. *Acontius Cydippæ.*

Pone metum: nihil hic iterum iurabis amanti.
Promissum satis est te semel esse mihi.
Perlege: discedat sic corpore languor ab isto,
Qui meus est, ulla parte dolente, dolor.
Quid pudor ora subit? nam, sicut in æde Dianæ,
Suspicor ingenuas erubuisse genas.
Coniugium pactamque fidem, non crimina, posco:
Debitus ut coniux, non ut adulter, amo.
Verba licet repetas, quæ demtus ab arbore fœtus
Pertulit ad castas, me iaciente, manus;
Invenies illic id te spondere, quod opto,
Te potius, virgo, quam meminisse Deam.
Nunc quoque idem timeo: sed idem tamen acrius illud
Adsumsit vires; auctaque flamma mora est.
Quique fuit numquam parvus; nunc tempore longo,
Et spe, quam dederas tu mihi, crevit amor.
Spem mihi tu dederas: meus hic tibi credidit ardor.
Non potes hoc factum teste negare Dea.
Adfuit, et præsens, ut erant, tua verba notavit:
Et visa est mota dicta probasse coma.
Deceptam dicas nostra te fraude licebit:
Dum fraudis nostræ caussa feratur amor.
Fraus mea quid petiit, nisi quo tibi iungerer uni?
Id me, quod quereris, conciliare potest.
Non ego natura, nec sum tam callidus usu;

Sollertem tu me, (crede) puella, facis.
Te mihi compositis (si quid tamen egimus) a me
Adstrinxit verbis ingeniosus Amor.
Dictatis ab eo feci sponsalia verbis:
Consultoque fui iuris Amore vafer.
Sit fraus huic nomen facto, dicarque dolosus:
(Si tamen est, quod ames velle tenere, dolus.)
En iterum scribo, mittoque rogantia verba.
Altera fraus hæc est: quodque queraris, habes.
Si noceo, quod amo; fateor, sine fine nocebo;
Teque petam: caveas tu licet ipsa peti.
Per gladios alii placitas rapuere puellas:
Scripta mihi caute littera crimen erit?
Di faciant, possim plures imponere nodos!
Ut tua sit nulla libera parte fides.
Mille doli restant: clivo sudamus in imo.
Ardor inexpertum nil sinet esse meus.
Sit dubium, possisne capi; captabere certe.
Exitus in Dis est: sed capiere tamen.
Ut partem effugias, non omnia retia falles:
Quæ tibi, quam credis, plura tetendit Amor.
Si non proficiant artes, veniemus ad arma;
Inque tui cupido rapta ferere sinu.
Non sum, qui soleam Paridis reprehendere factum:
Nec quemquam, qui, vir possit ut esse, fuit.
Nos quoque: sed taceo mors huius pœna rapinæ,
Ut sit, erit quam te non habuisse, minor.
Aut esses formosa minus, peterere modeste.
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculique tui; quibus ignea cedunt
Sidera; qui flammæ caussa fuere meæ.
Hoc flavi faciunt crines, et eburnea cervix;
Quæque, precor, veniant in mea colla manus:
Et decor, et vultus, sine rusticitate pudentes;
Et, Thetidi quales vix rear esse, pedes.
Cetera si possem laudare, beatior essem:
Nec dubito, totum quin sibi par sit opus.
Hac ego compulsus, non est mirabile, forma,
Si pignus volui vocis habere tuæ.
Denique, dum captam tu te cogare fateri,
Insidiis esto capta puella meis.
Invidiam patiar: passo sua præmia dentur.
Cur suus a tanto crimine fructus abest?
Hesionen Telamon, Briseida cepit Achilles:
Utraque victorem victa secuta suum.
Quamlibet accuses, et sis irata licebit;
Irata liceat dum mihi posse frui.
Idem, qui facimus, factam tenuabimus iram:
Copia placandæ sit modo parva tui.
Ante tuos flentem liceat consistere vultus:
Et liceat lacrimis addere verba suis.
Utque solent famuli, cum verbera sæva verentur,
Tendere submissas ad tua crura manus.
Ignoras tua iura: voca: cur arguor absens?
Iamdudum dominæ more venire iube.
Ipsa meos scindas licet imperiosa capillos,
Oraque sint digitis livida facta tuis:
Omnia perpetiar: tantum fortasse timebo,
Corpore lædatur ne manus ista meo.
Sed neque compedibus, nec me compesce catenis:
Servabor firmo vinctus amore tui.
Cum bene se, quantumque volet, satiaverit ira;
Ipsa tibi dices, Quam patienter amat!
Ipsa tibi dices, ubi videris omnia ferre;
Tam bene qui servit, serviat iste mihi.
Nunc reus infelix absens agor: et mea, cum sit
Optima, non ullo caussa tuente perit.
Hoc quoque, quod ius est, sit scriptum iniuria nostrum:
Quod de me solo nempe queraris, habes.
Non meruit falli mecum quoque Delia: si non
Vis mihi promissum raddere, redde Deæ.
Adfuit, et vidit, cum tu decepta rubebas:
Et vocem memori condidit aure tuam.
Omina re careant: nihil est violentius illa,
Cum sua, quod nolim, numina læsa videt.
[Testis erit Calydonis aper: nam scimus, ut illo
Sit magis in natum sæva reperta parens.]
Testis et Actæon, quondam fera creditus illis,
Ipse dedit leto cum quibus ante feras.
Quæque superba parens, saxo per corpus oborto,
Nunc quoque Mygdonia flebilis exstat humo.
Hei mihi, Cydippe! timeo tibi dicere verum;
Ne videar caussa falsa monere mea:
Dicendum tamen est: hoc est, (mihi crede) quod ægra
Ipso nubendi tempore sæpe iaces.
Consulit ipsa tibi; neu sis periura laborat:
Et salvam salva te cupit esse fide.
Inde fit, ut, quoties existere perfida tentas,
Peccatum toties corrigat illa tuum.
Parce movere feros animosæ Virginis arcus:
Mitis adhuc fieri, si patiare, potest.
Parce, precor, teneros corrumpere febribus artus:
Servetur facies ista fruenda mihi.
Serventur vultus ad nostra incendia nati:
Quique subest niveo lætus in ore rubor.
Hostibus e si quis, ne fias nostra, repugnat;
Sic sit, ut, invalida te, solet esse mihi.
Torqueor ex æquo, vel te nubente, vel ægra:
Dicere nec possum, quid minus ipse velim.
Maceror interdum, quod sim tibi caussa doleudi:
Teque mea lædi calliditate puto.
In caput hæc nostrum dominæ periuria, quæso,
Eveniant: pœna tuta sit illa mea.
Ne tamen ignorem, quid agas; ad limina crebro
Anxius huc illuc dissimulanter eo.
Subsequor ancillam furtim famulumve, requirens
Profuerint somni quid tibi, quidve cibi.
Me miserum! quod non medicorum iussa ministro,
Effingoque manus, insideoque toro.
Et rursus miserum! quod, me procul inde remoto,
Quem minime vellem, forsitan alter adest.
Ille manus istas effingit, et adsidet ægræ,
Invisus Superis, cum Superisque mihi.
Dumque suo tentat salientem pollice venam;
Candida per caussam brachia sæpe tenet:
Contrectatque sinus, et forsitan oscula iungit.
Officio merces plenior ista suo est.
Quis tibi permisit nostras præcerpere messes?
Ad sepem alterius quis tibi fecit iter?
Iste sinus meus est: mea turpiter oscula sumis.
A mihi promisso corpore tolle manus.
Improbe, tolle manus: quam tangis, nostra futura est.
Post modo si facias istud, adulter eris.
Elige de vacuis, quam non sibi vindicet alter.
Si nescis, dominum res habet ista suum.
Nec mihi credideris: recitetur formula pacti.
Neu falsam dicas esse; face ipsa legat.
Alterius thalamo, tibi nos, tibi dicimus, exi.
Quid facis hic? exi: non vacat iste torus.
Nam quod habes et tu humani verba altera pacti;
Non erit ideireo par tua caussa meæ.
Hæc mihi se pepigit: pater hanc tibi, primus ab illa:
Sed propior certe, quam pater, ipsa sibi est.
Promisit pater hanc: hæc adiuravit amanti.
Ille homines, hæc est testificata Deam.
Hic metuit mendax, timet hæc periura vocari.
Num dubites, hic sit maior, an ille metus?
Denique, ut amborum conferre pericula possis,

Respice ad eventus: hæc cubat, ille valet.
Nos quoque dissimili certamina mente subimus;
Nec spes par nobis, nec timor æquus adest.
Tu petis ex tuto: gravior mihi morte repulsa est:
Idque ego iam, quod tu forsan amabis, amo.
Si tibi iustitiæ, si recti cura fuisset;
Cedere debueras iguibus ipse meis.
Nunc quoniam ferus hic pro caussa pugnat iniqua;
Ad quid, Cydippe, litera nostra redit?
Hic facit ut iaceas, et sis suspecta Dianæ.
Hunc tu, si sapias, limen adire vetes.
Hoc faciente subis tam sæva pericula vitæ.
Atque utinam pro te, qui movet illa, cadat!
Quem si repuleris, nec, quem Dea damnat, amaris;
Et tu continuo, certe ego salvus ero.
Siste metum, virgo, stabili potiere salute:
Fac modò polliciti conscia templa colas.
Nec bove mactato cœlestia numina gaudent;
Sed, quæ præstanda est et sine teste, fide.
Ut valeant aliæ, ferrum patiantur et ignes:
Fert aliis tristem succus amarus opem.
Nil opus est istis; tantum periuria vita:
Teque simul serva, meque, datamque fidem.
Præteritæ veniam dabit ignorantia culpæ:
Exciderint animo fœdera lecta tuo.
Admonita es modo voce mea, modo cassibus istis;
Quos, quoties tentas fallere, ferre soles.
His quoque vitatis, in partu nempe rogabis,
Ut tibi luciferas afferat illa manus.
Audiet; et, repetens quæ sint audita, requiret
Ipsa, tibi de quo coniuge partus eat.
Promittes votum; scit te promittere falso.
Iurabis; scit te fallere posse Deos.
Non agitur de me: cura maiore laboro.
Anxia sunt vitæ pectora nostra tuæ.
Cur modo te dubiam pavidi flevere parentes,
Ignaros culpæ quos facis esse tuæ?
Et cur ignorent? matri licet omnia narres;
Nil tua, Cydippe, facta ruboris habent.
Ordine fac referas, ut sis mihi cognita primum,
Sacra pharetratæ dum facis ipsa Deæ.
Ut, te conspecta, subito (si forte notasti)
Restiterim fixis in tua membra genis:
Ut, te dum nimium miror, (nota certa furoris)
Deciderint humero pallia lapsa meo.
Postmodo nescio qua venisse volubile malum,
Verba ferens doctis insidiosa notis.
Quod quia sit lectum sancta præsente Diana,
Esse tuam vinctam, numine teste, fidem.
Ne tamen ignoret quæ sit sententia scripto;
Lecta tibi quondam nunc quoque verba refer.
Nube, precor, dicet, cui te bona numina iungunt:
Quem fore iurasti, sit gener ille mihi.
Quisquis is est, placeat; quoniam placet ante Dianæ.
Talis erit mater, si modo mater erit.
Sic tamen et quærat, qui sim quantusque, iubeto:
Inveniet vobis consuluisse Deam.
Insula, Coryciis quondam celeberrima Nymphis,
Cingitur Ægeo, nomine Cea, mari.
Illa mihi patria est: nec, si generosa probaris
Nomina, despectis arguor ortus avis.
Sunt et opes nobis: sunt et sine crimine mores:
Amplius utque nihil, me tibi iungit amor.
Adpeteres talem vel non iurata maritum:
Iuratæ vel non talis habendus erat.
Hæc tibi me in somnis iaculatrix scribere Phœbe,
Hæc tibi me vigilem scribere iussit Amor.
E quibus alterius mihi iam nocuere sagittæ
Alterius noceant ne tibi tela, cave.

Iuncta salus nostra est: miserere meique tuique.
Quid dubitas unam ferre duobus opem?
Quod si contigerit, cum iam data signa sonabunt,
Tinctaque votivo sanguine Delos erit;
Aurea ponetur mali felicis imago,
Caussaque versiculis scripta duobus erit:
Effigie pomi testatur Acontius huius,
Quæ fuerint in eo scripta, fuisse rata.
Longior infirmum ne lasset epistola corpus,
Clausaque consueto sit sibi fine; vale.

EPISTOLA XXI. *Cydippe Acontio.*

Pertimui, scriptumque tuum sine murmure legi,
Iuraret ne quos inscia lingua Deos.
Et, puto, captasses iterum: nisi, ut ipse fateris,
Promissam scires me satis esse semel.
Nec lectura fui: sed, si tibi dura fuissem,
Aucta foret sævæ forsitan ira Deæ.
Omnia cum faciam, cum dem pia thura Dianæ;
Illa tamen iusta plus tibi parte favet.
Utque cupis credi, memori te vindicat ira.
Talis in Hippolyto vix fuit illa suo.
At melius Virgo favisset virginis annis:
Quos vereor paucos ne velit esse mihi.
Languor enim, caussis non adparentibus, hæret.
Adiuvor et nulla fessa medentis ope.
Quamtibi nunc gracilem vix hæc rescribere, quamque
Pallida vix cubito membra levare putas?
Huc timor accedit, ne quis, nisi conscia nutrix,
Colloquii nobis sentiat esse vices.
Ante fores sedet hæc: quidagamque rogantibus intus,
Ut possim tuto scribere, Dormit, ait.
Mox ubi, secreti longi caussa optima, somnus
Credibilis tarda desinit esse mora,
Iamque venire videt, quos non admittere durum est
Exscreat; et ficta dat mihi signa nota.
Sicut eram, properans verba imperfecta relinquo:
Et tegitur trepido litera cauta sinu.
Inde meos digitos iterum repetita fatigat.
Quantus sit nobis, adspicis ipse, labor.
Qua, peream, si dignus eras, ut vera loquamur:
Sed melior iusto, quamque mereris, ego.
Ergo te propter toties incerta salutis
Commentis pœnas doque dedique tuis?
Hæc nobis formæ te laudatore superbæ
Contingit merces? et placuisse nocet?
Si tibi deformis, quod mallem, visa fuissem;
Culpatum nulla corpus egeret ope.
Nunc laudata gemo: nunc me certamine vestro
Proditis; et proprio vulneror ipsa bono.
Dum neque tu cedis, nec se putat ille secundum;
Tu votis obstas illius, ille tuis.
Ipsa, velut navis, iactor; quam certus in altum
Propellit Boreas, æstus et unda refert.
Cumque dies caris optata parentibus instat,
Immodicus pariter corporis ardor inest:
Et mihi coniugii tempus crudelis ad ipsum
Persephone nostras pulsat acerba fores.
Iam pudet: et timeo, quamvis mihi conscia non sim,
Offensos videar ne meruisse Deos.
Accidere hoc aliquis casu contendit: et alter
Acceptum Superis hunc negat esse virum.
Neve nihil credas in te quoque dicere famam,
Facta veneficiis pars putat ista tuis.
Caussa latet: mala nostra patent: vos pace movetis
Aspera submota prœlia: plector ego.
Dicam nunc, solitoque tibi me decipe more:
Quid facies odio, sic ubi amore noces?
Si lædis quod amas, hostem sapienter amabis:

Me, precor, ut serves, perdere velle velis.
Aut tibi iam nulla est speratæ cura puellæ,
Quam ferus indigna tabe perire sinis;
Aut Dea si frustra pro me tibi sæva rogatur,
Quid mihi te iactas? gratia nulla tua est.
Elige quid lingas: non vis placare Dianam;
Immemor es nostri: non potes: illa tui est.
Vel numquam mallem, vel non mihi tempore in illo
Esset in Ægæis cognita Delos aquis.
Tunc mea difficili deducta est æquore navis,
Et fuit ad cœptas hora sinistra vias.
Quo pede processi! quo me pede limine movi!
Picta citæ tetigi quo pede texta ratis!
Bis tamen adverso redierunt carbasa vento.
Mentior ah demens! ille secundus erat.
Ille secundus erat, qui me referebat cuntem;
Quique parum felix impediebat iter.
Atque utinam constans contra mea vela fuisset!
Sed stultum est venti de levitate queri.
Mota loci fama properabam visere Delon;
Et facere ignava puppe videbar iter.
Quam sæpe, ut tardis, feci convicia remis;
Questaque sum vento lintea parca dari!
Et iam transieram Myconon, iam Tenon, et Andron:
Inque meis oculis candida Delos erat.
Quam procul ut vidi, Quid me fugis, insula? dixi:
Laberis in magno numquid, ut ante, mari?
Institeram terræ, cum iam, prope luce peracta,
Demere purpureis Sol iuga vellet equis:
Quos idem solitos postquam revocavit ad ortus,
Comuntur nostræ, matre iubente, comæ.
Ipsa dedit gemmas digitis, et crinibus aurum:
Et vestes humeris induit ipsa meis.
Protinus egressæ Superis, quibus insula sacra est,
Flava salutatis tura merumque damus.
Dumque parens aras votivo sanguine tinguit,
Festaque fumosis ingerit exta focis;
Sedula me nutrix alias quoque ducit in ædes,
Errantesque vago per loca sacra pede.
Et modo porticibus spatior, modo numera regum
Miror: et in cunctis stantia signa locis.
Miror et innumeris structam de cornibus aram,
Et de qua pariens arbore nixa Dea est.
Et quæ præterea (neque enim meminive, libetve,
Quidquid ibi vidi, dicere) Delos habet.
Forsitan hæc spectans, a te spectabar, Aconti;
Visaque simplicitas est mea posse capi.
In templum redeo, gradibus sublime, Dianæ.
Tutior hoc ecquis debuit esse locus?
Mittitur ante pedes malum, cum carmine tali.
Hei mihi! iuravi nunc quoque pene tibi.
Sustulit hoc nutrix, mirataque, Perlege, dixit.
Insidias legi, magne poeta, tuas.
Nomine coniugii dicto, confusa pudore:
Sensi me totis erubuisse genis:
Luminaque in gremio, veluti defixa, tenebam;
Lumina propositi facta ministra tui.
Improbe, quid gaudes? aut quæ tibi gloria parta est?
Quidve vir elusa virgine laudis habes?
Non ego constiteram sumta peltata securi;
Qualis in Hiaco Penthesilea solo.
Nullus Amazonio cælatus balteus auro,
Sicut ab Hippolyte, præda relata tibi est.
Verba, quid exsultas, tua si mihi verba dederunt;
Sumque parum prudens capta puella dolis?
Cydippe pomum, pomum Schœneida cepit.
Tu nunc Hippomenes, scilicet, alter eris.
At fuerat melius, (si te puer iste tenebat,
Quem tu nescio quas dicis habere faces,)
More bonis solito spem non corrumpere fraude.
Exoranda tibi, non capienda fui.
Cur, me cum peteres, ea non profitenda putabas,
Propter quæ nobis ipse petendus eras?
Cogere cur potius, quam persuadere, volebas,
Si poteram audita conditione capi?
Quid tibi nunc prodest iurandi formula iuris,
Linguaque præsentem testificata Deam?
Quæ iurat, mens est: nil coniuravimus illa;
Illa fidem dictis addere sola potest.
Consilium prudensque animi sententia iurat,
Et nisi iudicii vincula nulla valent.
Si tibi coniugium volui promittere nostrum;
Exige polliciti debita iura tori:
Sed si nil dedimus, præter sine pectore vocem;
Verba suis frustra viribus orba tenes.
Non ego iuravi: legi iurantia verba.
Vir mihi non isto more legendus eras.
Decipe sic alias: succedat epistola pomo.
Si valet hoc; magnas divitis aufer opes.
Fac, iurent Reges sua se tibi regna daturos;
Sitque tuum, toto quidquid in orbe placet.
Maior es hac ipsa multo (mihi crede) Diana,
Si tua tam præsens littera numen habet.
Cum tamen hæc dixi, cum me tibi firma negavi,
Cum bene promissi caussa peracta mei est;
Confiteor, timeo sævæ Latoidos iram:
Et corpus lædi suspicor inde meum.
Nam quare, quoties socialia sacra parantur,
Nupturæ toties languida membra cadunt?
Ter mihi iam veniens positas Hymenæus ad aras
Fugit; et e thalami limine terga dedit.
Vixque manu pigra toties infusa resurgunt
Lumina: vix moto corripit igne faces.
Sæpe coronatis stillant unguenta capillis,
Et trahitur multo splendida palla croco.
Cum tetigit limen, lacrimas mortisque timorem
Cernit; et a cultu multa remota suo.
Proiicit ipse sua deducta fronte coronas,
Spissaque de nitidis tergit amoma comis.
Et pudet in tristi lætum consurgere turba:
Quique erat in palla, transit in ora rubor.
At mihi (væ miseræ!) torrentur febribus artus:
Et gravius iusto pallia pondus habent.
Nostraque plorantes video super ora parentes:
Et, face pro thalami, fax mihi mortis adest.
Parce laboranti, picta Dea læta pharetra;
Daque salutiferam iam mihi fratris opem.
Turpe tibi est, illum caussas depellere leti;
Te contra titulum mortis habere meæ.
Numquid, in umbroso cum velles fonte lavari,
Imprudens vultus ad tua labra tuli?
Præteriine tuas de tot cœlestibus aras?
Atque tua est nostra spreta parente parens?
Nil ego peccavi, nisi quod periuria legi;
Inque parum fausto carmine docta fui.
Tu quoque pro nobis, si non mentiris amorem,
Tura feras: prosint, quæ nocuere, manus.
Cur, quæ succenset, quod adhuc tibi pacta puella
Non tua fit, fieri ne tua possit, agit?
Omnia de viva tibi sunt speranda: quid aufert
Sæva mihi vitam, spem tibi Diva mei?
Nec tu crediderís illum, cui destinor uxor,
Ægra superposita membra fovere manu.
Adsidet ille quidem, quantum permittitur ipsi;
Sed meminit nostrum virginis esse torum.
Iam quoque nescio quid de me sensisse videtur.
Nam lacrimæ caussa sæpe latente cadunt.
Et minus audacter blanditur, et oscula rara

Accipit, et timido me vocat ore suam.
Nec miror sensisse, notis cum prodar apertis:
In dextrum versor, cum venit ille, latus.
Nec loquor, et tecto simulatur lumine somnus;
Captantem tactus reiicieque manum.
Ingemit, et tacito suspirat pectore: meque
Offensam, quamvis non mereatur, habet.
Hei mihi, quod gaudes, et te iuvat ista voluptas!
Hei mihi, quod sensus sum tibi fassa meos!
Si mihi lingua foret; tu nostra iustius ira,
Qui mihi tendebas retia, dignus eras.
Scribis, ut invalidum liceat tibi visere corpus.
Es procul a nobis: et tamen inde noces.
Mirabar, quare tibi nomen Acontius esset:
Quod faciat longe vulnus, acumen habes.
Certe ego convalui nondum de vulnere tali;
Ut iaculo, scriptis eminus icta tuis.
Quid tamen huc venias? sane ut miserabile corpus,
Ingenii videas bina tropæa tui.
Concidimus macie; color est sine sanguine: qualem
In pomo refero mente fuisse tuo.
Candida nec mixto sublucent ora rubore;
Forma novi talis marmoris esse solet.
Argenti color est inter convivia talis,
Quod tactum gelidæ frigore pallet aquæ.
Si me nunc videas, visam prius esse negabis:
Arte nec est, dices, ista petenda mea:
Promissique fidem, ne sim tibi iuncta, remittes;
Et cupies illud non meminisse Deam.
Forsitan et facies, iurem ut contraria rursus;
Quæque legam, mittes altera verba mihi.
Sed tamen adspiceres vellem, prout ipse rogabas,
Et discas sponsæ languida membra tuæ.
Durius et ferro cum sit tibi pectus, Aconti;
Tu veniam nostris vocibus ipse petas.
Ne tamen ignores, ope qua revalescere possim:
Quæritur a Delphis fata canente Deo.
Is quoque nescio quam, nunc ut vaga fama susurrat,
Neglectam queritur testis habere fidem.
Hoc Deus et vates; hoc et mea carmina dicunt:
At desunt voto carmina nulla tuo.
Unde tibi favor hic? nisi quod nova forte reperta est,
Quæ capiat magnos litera lecta Deos.
Teque tenente Deos, numen sequor ipsa Deorum:
Doque libens victas in tua vota manus.
Fassaque sum matri deceptæ fœdera linguæ,
Lumina fixa tenens, plena pudoris, humo.
Cetera cura tua est: plus hoc quoque virgine factum,
Non timuit tecum quod mea charta loqui.
Iam satis invalidos calamo lassavimus artus,
Et manus officium longius ægra negat.
Quid, nisi quod cupio me iam coniungere tecum,
Restat, ut adscribat litera nostra? Vale.

AMORUM LIBRI TRES

EPIGRAMMA NASONIS IN AMORES SUOS

Qui modo Nasonis fueramus quinque libelli,
Tres sumus: hoc illi prætulit auctor opus.
Ut iam nulla tibi nos sit legisse voluptas;
At levior demtis pœna duobus erit.

Liber primus

ELEGIA I.

Arma gravi numero, violentaque bella, parabam
Edere, materia conveniente modis.
Par erat inferior versus: risisse Cupido
Dicitur, atque unum subripuisse pedem.
Quis tibi, sæve puer, dedit hoc in carmina iuris?
Pieridum vates, non tua turba, sumus.
Quid, si præripiat flavæ Venus arma Minervæ,
Ventilet accensas flava Minerva faces?
Quis probet in silvis Cererem regnare iugosis?
Lege pharetratæ Virginis arva coli?
Crinibus insignem quis acuta cuspide Phœbum
Instruat, Aoniam Marte movente lyram?
Sunt tibi magna, puer, nimiumque potentia regna,
Cur opus adfectas, ambitiose, novum?
An, quod ubique, tuum? tua sunt Heliconia Tempe?
Vix etiam Phœbo iam lyra tuta sua est?
Cum bene surrexit versu nova pagina primo;
Attenuat nervos protinus ille meos.
Nec mihi materia est numeris levioribus apta,
Aut puer, aut longas comta puella comas.
Questus eram; pharetra cum protinus ille soluta,
Legit in exitium spicula facta meum:
Lunavitque genu sinuosum fortiter arcum:
Quodque canas, Vates, accipe, dixit, opus.
Me miserum! certas habuit puer ille sagittas.
Uror; et in vacuo pectore regnat Amor.
Sex mihi surgat opus numeris; in quinque residat.
Ferrea cum vestris bella valete modis.
Cingere litorea flaventia tempora myrto,
Musa, per undenos emodulanda pedes.

ELEGIA II.

Esse quid hoc dicam, quod tam mihi dura videntur
Strata, neque in lecto pallia nostra sedent?
Et vacuus somno noctem, quam longa, peregi;
Lassaque versati corporis ossa dolent?
Nam puto sentirem, si quo tentarer amore.
An subit, et tacita callidus arte nocet?
Sic erat: hæserunt tenues in corde sagittæ:
Et possessa furus pectora versat Amor.
Cedimus? an subitum luctando accendimus ignem?
Cedamus: leve fit, quod bene fertur, onus.
Vidi ego iactatas mota face crescere flammas:
Et vidi nullo concutiente mori.
Verbera plura ferunt, quam quos iuvat usus aratri,
Detrectant pressi dum iuga prima boves.
Asper equus duris contunditur ora lupatis:
Frena minus sentit, quisquis ad arma facit.
Acrius invitos, multoque ferocius urguet,
Quam qui servitium ferre fatentur, Amor.
En ego confiteor: tua sum nova præda, Cupido.
Porrigimus victas ad tua iura manus.
Nil opus est bello: pacem veniamque rogamus.
Nec tibi laus, armis victus inermis, ero.
Necte comam myrto: maternas iunge columbas:
Qui deceat, currum Vitricus ipse dabit.
Inque dato curru, populo clamante triumphum,
Stabis; et adiunctas arte movebis aves.
Ducentur iuvenes capti, captæque puellæ.
Hæc tibi magnificus pompa triumphus erit.
Ipse ego, præda recens, factum modo vulnus habebo:
Et nova captiva vincula mente feram.
Mens Bona ducetur manibus post terga retortis,
Et Pudor, et castris quidquid Amoris obest.
Omnia te metuent: ad te sua brachia tendens
Vulgus, Io, magna voce, Triumphe, canet.
Blanditiæ comites tibi erunt, Errorque, Furorque,
Adsidue partes turba secuta tuas.
His tu militibus superas hominesque Deosque:
Hæc tibi si demas commoda, nudus eris.
Læta triumphanti de summo Mater Olympo

Digitized by Google

Plaudet; et adpositas sparget in ora rosas.
Tu, pennas gemma, gemma variante capillos,
Ibis in auratis aureus ipse rotis.
Tum quoque non paucos (si te bene novimus) ures:
Tum quoque præteriens vulnera multa dabis.
Non possunt (licet ipse velis) cessare sagittæ.
Fervida vicino flamma vapore nocet.
Talis erat domita Bacchus Gangetide terra:
Tu gravis alitibus; tigribus ille fuit.
Ergo, ego cum possim sacri pars esse triumphi,
Parce tuas in me perdere, victor, opes.
Adspice cognati felicia Cæsaris arma;
Qua vincit, victos protegit ille, manu.

ELEGIA III.

Iusta precor: quæ me nuper prædata puella est,
Aut amet, aut faciat, cur ego semper amem.
Ah nimium volui! tantum patiatur amari:
Audierit nostras tot Cytherea preces.
Accipe, per longos tibi qui deserviat annos:
Accipe, qui pura norit amare fide.
Si me non veterum commendant magna parentum
Nomina, si nostri sanguinis auctor eques;
Nec meus innumeris renovatur campus aratris;
Temperat et sumtus parcus uterque parens;
At Phœbus, comitesque novem, vitisque repertor,
Hoc faciant: et, me qui tibi donat, Amor:
Et nulli cessura fides; sine crimine mores;
Nudaque simplicitas, purpureusque pudor.
Non mihi mille placent: non sum desultor Amoris.
Tu mihi (si qua fides) cura perennis eris.
Tecum, quos dederint annos mihi fila Sororum,
Vivere contingat: teque dolente mori.
Te mihi materiem felicem in carmina præbe;
Provenient caussa carmina digna sua.
Carmine nomen habent, exterrita cornibus Io,
Et quam fluminea lusit adulter ave:
Quæque, super pontum simulato vecta iuvenco,
Virginea tenuit cornua vara manu.
Nos quoque per totum pariter cantabimur orbem:
Iunctaque semper erunt nomina nostra tuis.

ELEGIA IV.

Vir tuus est epulas nobis aditurus easdem:
Ultima cœna tuo sit, precor, illa viro.
Ergo ego dilectam tantum conviva puellam
Adspiciam? tangi quem iuvet, alter erit?
Alteriusque sinus apte subiecta fovebis?
Iniiciet collo, cum volet, ille manum?
Desine mirari, posito quod candida vino
Atracis ambiguos traxit in arma viros.
Nec mihi silva domus, nec equo mea membra cohærent:
Vix a te videor posse tenere manus.
Quæ tibi sint facienda tamen, cognosce: nec Euris
Da mea, nec tepidis verba ferenda Notis.
Ante veni, quam vir: nec, quid, si veneris ante,
Possit agi, video: sed tamen ante veni.
Cum premit ille torum, vultu comes ipsa modesto
Ibis, ut adcumbas; clam mihi tange pedem.
Me specta, nutusque meos, vultumque loquacem:
Excipe furtivas, et refer ipsa, notas.
Verba superciliis sine voce loquentia dicam:
Verba leges digitis, verba notata mero.
Cum tibi succurrit Veneris lascivia nostræ;
Purpureas tenero pollice tange genas.
Si quid erit, de me tacita quod mente queraris;
Pendeat extrema mollis ab aure manus:
Cum tibi, quæ faciam, mea lux, dicamve, placebunt;
Versetur digitis annulus usque tuis.
Tange manu mensam, quo tangunt more precantes;
Optabis merito cum mala multa viro.
Quod tibi miscuerit, sapias, bibat ipse, iubeto:
Tu puerum leviter posce, quod ipsa velis.
Quæ tu reddideris, ego primus pocula sumam.
Et qua tu biberis, hac ego parte bibam.
Si tibi forte dabit, quos prægustaverit ipse,
Reiice libatos illius ore cibos.
Nec premat impositis sinito tua colla lacertis:
Mite nec in rigido pectore pone caput.
Nec sinus admittat digitos, habilesve papillæ.
Oscula præcipue nulla dedisse velis.
Oscula si dederis, fiam manifestus amator:
Et dicam, Mea sunt: iniiciamque manus.
Hæc tamen adspiciam: sed quæ bene pallia celant,
Illa mihi cæci caussa timoris erunt.
Nec femori committe femur, nec crure cohære:
Nec tenerum duro cum pede iunge pedem.
Multa miser timeo, quia feci multa proterve:
Exemplique metu torqueor ipse mei.
Sæpe mihi, dominæque meæ properata voluptas
Veste sub iniecta dulce peregit opus.
Hoc tu non facies: sed ne fecisse puteris,
Conscia de gremio pallia dome tuo.
Vir bibat usque roga: precibus tamen oscula desint:
Dumque bibit, furtim (si potes) adde merum.
Si bene compositus somno vinoque iacebit;
Consilium nobis resque locusque dabunt.
Cum surges abitura domum, surgemus et omnes;
In medium turbæ fac memor agmen eas.
Agmine me invenies, aut invenieris, in illo.
Quidquid ibi poteris tangere, tange mei.
Me miserum! paucas monui quod prosit in horas.
Separor a domina, nocte iubente, mea.
Nocte vir includet: lacrimis ego mœstus obortis,
Qua licet, ad sævas prosequar usque fores.
Oscula iam sumet: iam non tantum oscula sumet.
Quod mihi das furtim, iure coacta dabis.
Verum invita dato (potes hoc) similisque coactæ:
Blanditiæ taceant; sitque maligna Venus.
Si mea vota valent, illum quoque nil iuvet, optes:
Sin minus; at certe te iuvet inde nihil.
Sed quæcumque tamen noctem fortuna sequatur;
Cras mihi constanti voce dedisse nega.

ELEGIA V.

Æstus erat, mediamque dies exegerat horam:
Adposui medio membra levanda toro.
Pars adaperta fuit, pars altera clausa fenestræ:
Quale fere silvæ lumen habere solent.
Qualia sublucent, fugiente, crepuscula, Phœbo:
Aut ubi nox abiit, nec tamen orta dies.
Illa verecundis lux est præbenda puellis,
Qua timidus latebras speret habere pudor.
Ecce Corinna venit, tunica velata recincta,
Candida divulsa colla tegente coma:
Qualiter in thalamos formosa Semiramis isse
Dicitur, et multis Lais amata viris.
Deripui tunicam; nec multum rara nocebat:
Pugnabat tunica sed tamen illa tegi.
Cumque ita pugnaret, tanquam quæ vincere nollet,
Victa est non ægre proditione sua.
Ut stetit ante oculos, posito velamine, nostros,
In toto nusquam corpore menda fuit.
Quos humeros, quales vidi tetigique lacertos!
Forma papillarum quam fuit apta premi!
Quam castigato planus sub pectore venter!
Quantum et quale latus! quam iuvenile femur!
Singula quid referam? nil non laudabile vidi:

Et nudam pressi corpus ad usque meum.
Cetera quis nescit? lassi requievimus ambo.
Proveniant medii sic mihi sæpe dies.

ELEGIA VI.

Ianitor (indignum) dura religate catena,
Difficilem moto cardine pande forem.
Quod precor, exiguum est: aditu fac ianua parvo
Obliquum capiat semiadaperta latus.
Longus Amor tales corpus tenuavit in usus:
Aptaque subducto pondere membra dedit.
Ille per excubias custodum leniter ire
Monstrat: inoffensos dirigit ille pedes.
At quondam noctem, simulacraque vana timebam:
Mirabar, tenebris si quis iturus erat.
Risit, ut audirem, tenera cum Matre Cupido:
Et leviter, Fies tu quoque fortis, ait.
Nec mora, venit amor: non umbras nocte volantes,
Non timeo strictas in mea fata manus.
Te nimium lentum timeo; tibi blandior uni:
Tu, me quo possis perdere, fulmen habes.
Adspice, (et, ut videas, immitia claustra relaxa),
Uda sit ut lacrimis ianua facta meis.
Certe ego, cum posita starcs ad verbera veste,
Ad dominam pro te verba tremente tuli.
Ergo, quæ valuit pro te quoque gratia quondam,
(Heu facinus!) pro me nunc valet illa parum?
Redde vicem meritis: grato licet esse. Quod optas,
Tempora noctis eunt: excute poste seram.
Excute: sic umquam longa relevere catena,
Nec tibi perpetuo serva bibatur aqua.
Ferreus orantem nequicquam, ianitor, audis.
Roboribus duris ianua fulta riget.
Urbibus obsessis clausæ munimina portæ
Prosint: in media pace quid arma times?
Quid facias hosti, qui sic excludis amantem?
Tempora noctis eunt: excute poste seram.
Non ego militibus venio comitatus et armis.
Solus eram, si non sævus adesset Amor.
Hunc ego, si cupiam, nusquam dimittere possim.
Ante vel a membris dividar ipse meis.
Ergo Amor, et modicum circa mea tempora vinum
Mecum est, et madidis lapsa corona comis.
Arma quis hæc timeat? quis non eat obvius illis?
Tempora noctis eunt: excute poste seram.
Lentus es? an somnus (qui se male præbet amanti)
Verba dat in ventos aure repulsa tua?
At (memini) primo, cum te celare solebam,
Pervigil in mediæ sidera noctis eras:
Forsitan et tecum tua nunc requiescit amica.
Heu melior quanto sors tua sorte mea!
Dummodo sic, in me duræ transite catenæ.
Tempora noctis eunt: excute poste seram.
Fallimur? an verso sonuerunt cardine postes?
Raucaque concussæ signa dedere fores?
Fallimur: impulsa est animoso ianua vento.
Hei mihi, quam longe spem tulit aura meam!
Si satis es raptæ, Borea, memor Orithyiæ,
Huc ades, et surdas flamine tunde fores.
Urbe silent tota: vitreoque madentia rore
Tempora noctis eunt: excute poste seram.
Aut ego iam ferroque ignique parator ipse,
Quem face sustineo, tecta superba petam.
Nox, et Amor, vinumque, nihil moderabile suadent:
Illa pudore vacat: Liber Amorque metu.
Omnia consumsi: nec te precibusve minisve
Movimus, o foribus surdior ipse tuis.
Non te formosæ decuit servare puellæ
Limina: sollicito carcere dignus eras.
Iamque pruinosos molitur Lucifer axes;
Inque suum miseros excitat ales opus.
At tu, non lætis detracta corona capillis,
Dura super tota limina nocte iace.
Tu dominæ, cum te proiectam mane videbit,
Temporis absumti tam male testis eris.
Qualiscumque vale, sentique abeuntis amorem,
Lente, nec admisso turpis amante: vale.
Vos quoque crudeles rigido cum limine postes,
Duraque conservæ ligna valete fores.

ELEGIA VII.

Adde manus in vincla meas, (meruere catenas)
Dum furor omnis abit, si quis amicus ades.
Nam furor in dominam temeraria brachia movit.
Flet mea vesana læsa puella manu.
Tunc ego vel caros potui violare parentes:
Sæva vel in sanctos verbera ferre Deos.
Quid? non et clipei dominus septemplicis Aiax
Stravit deprensos lata per arva greges?
Et, vindex in matre patris, malus ultor Orestes,
Ausus in arcanas pascere tela Deas?
Ergo ego digestos potui laniare capillos:
Nec dominam notæ dedecuere comæ?
Sic formosa fuit; talem Schœneida dicunt
Mænalias arcu sollicitasse feras.
Talis periuri promissaque velaque Thesei
Flevit præcipites Cressa tulisse Notos.
Sic, nisi vittatis quod erat, Cassandra, capillis,
Procubuit templo, casta Minerva, tuo. (xit?
Quis mihi non, Demens, quis non mihi, Barbare, di-
Ipsa nihil: pavido lingua retenta metu.
Sed taciti fecere tamen convicia vultus;
Egit me lacrimis, ore silente, reum.
Ante meos humeris vellem cecidisse lacertos:
Utilius potui parte carere mei.
In mea vesanas habui dispendia vires:
Et valui pœnam fortis in ipse meam.
Quid mihi vobiscum, cædis sceleruinque ministræ?
Debita sacrilegæ vincla subite manus.
An, si pulsassem minimum de plebe Quiritem,
Plecterer? in dominam ius mihi maius erit?
Pessima Tydides scelerum monumenta reliquit.
Ille Deam primus perculit; alter ego.
Sed minus ille nocens: mihi, quam profitebar amari,
Læsa est: Tydides sævus in hoste fuit.
I nunc, magnificos victor molire triumphos;
Cinge comam lauro; votaque redde Iovi:
Quæque tuos currus, comitatus, turba sequetur,
Clamet; Io forti victa puella viro!
Ante eat effuso tristis captiva capillo,
Si sinerent læsæ, candida tota, genæ.
Aptius impressis erat os livere labellis,
Et collo blandi dentis habere notam.
Denique, si tumidi ritu torrentis agebar,
Cæcaque me prædam fecerat ira suam;
Nonne satis fuerat timidæ inclamasse puellæ,
Nec nimium rigidas intonuisse minas?
Aut tunicam summa deducere turpiter ora
Ad mediam? mediæ zona tulisset opem.
At nunc sustinui, raptis a fronte capillis,
Ferreus ingenuas ungue notare genas.
Adstitit illa amens, albo, et sine sanguine, vultu
Cæduntur Pariis qualia saxa iugis.
Exanimes artus, et membra trementia vidi;
Ut cum populeas ventilat aura comas:
Ut leni Zephyro gracilis vibratur arundo:
Summave cum tepido stringitur unda Noto.
Suspensæque diu lacrimæ fluxere per ora,

Qualiter abiecta de nive manat aqua.
Tunc ego me primum cœpi sentire nocentem.
Sanguis erant lacrimæ, quas dabat illa, meus.
Ter tamen ante pedes volui procumbere supplex:
Ter formidatas repulit illa manus.
At tu ne dubita, (minuet vindicta dolorem)
Protinus in vultus unguibus ire meos.
Nec nostris oculis, nec nostris parce capillis.
Quamlibet infirmas adiuvet ira manus.
Neve mei sceleris tam tristia signa supersint,
Pone recompositas in statione comas.

ELEGIA VIII.

Est quædam: (quicumque volet cognoscere lenam,
Audiat) est quædam, nomine Dipsas, anus.
Ex re nomen habet: nigri non illa parentem
Memnonis in roseis sobria vidit equis.
Illa magas artes, Ææaque carmina novit,
Inque caput rapidas arte recurvat aquas.
Scit bene quid gramen, quid torto concita rhombo
Licia, quid valeat virus amantis equæ.
Cum voluit, toto glomerantur nubila cœlo.
Cum voluit, puro fulget in orbe dies.
Sanguine (si qua fides) stillantia sidera vidi:
Purpureus Lunæ sanguine vultus erat.
Hanc ego nocturnas vivam volitare per umbras
Suspicor, et pluma corpus anile tegi.
Suspicor; et fama est. Oculis quoque pupula duplex
Fulminat, et gemino lumen ab orbe venit.
Evocat antiquis proavos atavosque sepulcris:
Et solidam longo carmine findit humum.
Hæc sibi proposuit thalamos temerare pudicos:
Nec tamen eloquio lingua nocente caret.
Fors me sermoni testem dedit: illa monebat
Talia; me duplices occuluere fores:
Scis here te, mea lux, iuveni placuisse beato.
Hæsit, et in vultu constitit usque tuo.
Et cui non placeas? nulli tua forma secunda est.
Me miseram! dignus corpore cultus abest.
Tam felix esses, quam formosissima, vellem.
Non ego, te facta divite, pauper ero.
Stella tibi oppositi nocuit contraria Martis.
Mars abiit: signo nunc Venus apta suo.
Prosit ut adveniens, en adspice: dives amator
Te cupit, et curæ, quid tibi desit, habet.
Est etiam facies, quæ se tibi comparet, illi:
Si te non emtam vellet, emendus erat.
(Erubuit,) decet alba quidem pudor ora: sed iste,
Si simules, prodest: verus obesse solet.
Cum bene delectis gremium spectaris ocellis,
Quantum quisque ferat, respiciendus erit.
Forsitan immundæ, Tatio regnante, Sabinæ
Noluerint habiles pluribus esse viris.
Nunc Mars externis animos exercet in armis:
At Venus Æneam regnat in urbe sui.
Ludite formosæ: casta est, quam nemo rogavit:
Aut, si rusticitas non vetat, ipsa rogat.
Has quoque, quas frontis rugas in vertice portas,
Excute: de rugis crimina multa cadent.
Penelope iuvenum vires tentabat in arcu:
Qui latus argueret, corneus arcus erat.
Labitur occulte, fallitque volubilis ætas:
Ut celer admissis labitur amnis aquis.
Æra nitent usu: vestis bona quærit haberi:
Canescunt turpi tecta relicta situ.
Forma, nisi admittas, nullo exercente senescit:
Nec satis effectùs unus et alter habent.
Certior e multis, nec tam invidiosa rapina est.
Plena venit canis de grege præda lupis.
Ecce, quid iste tuus præter nova carmina vates
Donat? amatoris millia multa leges.
Ipse Deus vatum, palla spectabilis aurea,
Tractat inauratæ consona fila lyræ.
Qui dabit, ille tibi magno sit maior Homero.
Crede mihi; res est ingeniosa, dare.
Nec tu, si quis erit capitis mercede redemtus,
Despice gypsati crimen inane pedis.
Nec te decipiant veteres quinquatria ceræ.
Tolle tuos tecum, pauper amator, avos.
Quid? quia pulcher erit, poscet sine munere noctem?
Quod det, amatorem flagitet ante suum.
Parcius exigito pretium, dum retia tendis,
Ne fugiant: captos legibus ure tuis.
Nec nocuit simulatus amor: sine credat amari:
Sed cave, ne gratis hic tibi constet amor.
Sæpe nega noctes: capitis modo finge dolorem:
Et modo quæ caussas præbeat, Isis erit.
Mox recipe; ut nullum patiendi colligat usum;
Neve relentescat sæpe repulsus amor.
Surda sit oranti tua ianua, laxa ferenti.
Audiat exclusi verba receptus amans.
Et, quasi læsa prior, nonnunquam irascere læso.
Vanescat culpâ culpa repensa tua.
Sed numquam deleris spatiosum tempus in iram:
Sæpe simultates ira morata facit.
Quin etiam discant oculi lacrimare coacti:
Et faciant udas illa vel illa genas.
Nec, si quem falles, tu periurare timeto.
Commodat illusis numina surda Venus.
Servus, et ad partes sollers ancilla parentur;
Qui doceant, apte quid tibi possit emi.
Et sibi pauca regent: multi si pauca rogabunt,
Postmodo de stipula grandis acervus erit.
Et soror, et mater, nutrix quoque carpat amantem.
Fit cito per multas præda petita manus.
Cum te deficient poscendi munera caussæ,
Natalem libo testificare tuum.
Ne securus amet, nullo rivale, caveto.
Non bene, si tollas prœlia, durat amor.
Ille viri toto videat vestigia lecto;
Factaque lascivis livida colla notis.
Munera præcipue videat, quæ miserit alter.
Si tibi nil dederit, Sacra roganda via est.
Cum multa abstuleris, ut non tamen omnia donet;
Quod nunquam reddas, commodet usque roga.
Lingua iuvet, mentemque tegat: blandire, nocesque.
Impia sub dulci melle venena latent.
Hæc si præstiteris, usu mihi cognita longo;
Nec tulerint voces ventus et aura meas;
Sæpe mihi dices vivæ bene: sæpe rogabis,
Ut mea defunctæ molliter ossa cubent.
Vox erat in cursu, cum me mea prodidit umbra.
At nostræ vix se continuere manus,
Quin albam raramque comam, lacrimosaque vino
Lumina, rugosas distraherentque genas.
Di tibi dent nullosque lares, inopemque senectam;
Et longas hiemes, perpetuamque sitim.

ELEGIA IX.

Militat omnis amans, et habet sua castra Cupido:
Attice, crede mihi; militat omnis amans.
Quæ bello est habilis, Veneri quoque convenit, ætas.
Turpe senex miles, turpe senilis amor.
Quos petiere duces annos in milite forti,
Hos petit in socio bella puella toro.
Pervigilant ambo: terra requiescit uterque.
Ille fores dominæ servat, at ille ducis.
Militis officium longa est via: mitte puellam;

Strenuus, exemto fine, sequetur amans.
Ibit in adversos montes, duplicataque nimbo
Flumina: congestas exteret ille nives.
Nec freta pressurus tumidos caussabitur Euros;
Aptave verrendis sidera quæret aquis.
Quis, nisi vel miles, vel amans, et frigora noctis,
Et denso mixtas perferet imbre nives?
Mittitur infestos alter speculator in hostes:
In rivale oculos alter, ut hoste, tenet.
Ille graves urbes, hic duræ limen amicæ
Obsidet: hic portas frangit, at ille fores.
Sæpe soporatos invadere profuit hostes;
Cædere et armata vulgus inerme manu.
Sic fera Threicii ceciderunt agmina Rhesi:
Et dominum capti deseruistis equi.
Sæpe maritorum somnis utuntur amantes;
Et sua sopitis hostibus arma movent.
Custodum transire manus, vigilumque catervas,
Militis, et miseri semper amantis opus.
Mars dubius, nec certa Venus; victique resurgunt:
Quosque neges umquam posse iacere, cadunt.
Ergo desidiam quicumque vocavit amorem,
Desinat: ingenii est experientis amor.
Ardet in abducta Briseide magnus Achilles.
Dum licet, Argolicas frangite Troes opes.
Hector ab Andromaches complexibus ibat in arma:
Et, galeam capiti quæ daret, uxor erat.
Summa ducum Atrides, visa Priameide, fertur
Mænadis effusis obstupuisse comis.
Mars quoque deprensus fabrilia vincula sensit.
Notior in cœlo fabula nulla fuit.
Ipse ego segnis eram, discinctaque in otia natus:
Mollierant animos lectus et umbra meos.
Impulit ignavum formosæ cura puellæ;
Iussit et in castris æra merere suis.
Inde vides agilem, nocturnaque bella gerentem.
Qui nolet fieri desidiosus, amet.

Elegia X.

Qualis ab Eurota Phrygiis avecta carinis,
Coniugibus belli caussa duobus erat:
Qualis erat Lede, quam plumis abditus albis
Callidus in falsa lusit adulter ave:
Qualis Amymone siccis errabat in Argis,
Cum premeret summi verticis urna comam:
Talis eras; aquilamque in te taurumque timebam,
Et quidquid magno de Iove fecit Amor.
Nunc timor omnis abest, animique resanuit error:
Nec facies oculos iam capit ista meos.
Cur sim mutatus, quæris? quia munera poscis.
Hæc te non patitur caussa placere mihi.
Donec eras simplex, animum cum corpore amavi:
Nunc mentis vitio læsa figura tua est.
Et puer est et nudus Amor: sine sordibus annos,
Et nullas vestes, ut sit apertus, habet.
Quid puerum Veneris pretio prostare iubetis?
Quo pretium condat, non habet ille sinum.
Nec Venus apta feris, Veneris nec filius, armis:
Non decet imbelles æra merere Deos.
Stat meretrix certo cuivis mercabilis ære;
Et miseras iusso corpore quærit opes.
Devovet imperium tamen hæc lenonis avari:
Et, quod vos facitis sponte, coacta facit.
Sumite in exemplum pecudes ratione carentes.
Turpe erit ingenium mitius esse feris.
Non equa munus equum, non taurum vacca poposcit:
Non aries placitam munere captat ovem.
Sola viro mulier spoliis exultat ademtis:
Sola locat noctes: sola locanda venit.
Et vendit, quod utrumque iuvat, quod uterque petebat:
Et pretium, quanti gaudeat ipsa, facit.
Quæ Venus ex æquo ventura est grata duobus,
Altera cur illam vendit, et alter emit?
Cur mihi sit damno, tibi sit lucrosa voluptas,
Quam socio motu femina virque ferunt?
Non bene conducti vendunt periuria testes;
Non bene selecti iudicis arca patet.
Turpe, reos emta miseros defendere lingua:
Quod faciat magnas, turpe, tribunal opes.
Turpe, tori reditu census augere paternos,
Et faciem lucro prostituisse suam.
Gratia pro rebus merito debetur inemtis:
Pro male conducto gratia nulla toro.
Omnia conductor solvit: mercede soluta
Non manet officio debitor ille tuo.
Parcite, formosæ, pretium pro nocte pacisci.
Non habet eventus sordida præda bonos.
Non fuit armillas tanti pepigisse Sabinas,
Ut premerent sacræ virginis arma caput.
E quibus exierat, traiecit viscera ferro
Filius: et pœnæ caussa monile fuit.
Nec tamen indignum est, a divite munera posci.
Munera poscenti quod dare possit, habet.
Carpite de plenis pendentes vitibus uvas:
Præbeat Alcinoi poma benignus ager.
Officium pauper numeret, studiumque, fidemque:
Quod quis habet, dominæ conferat omne suæ.
Est quoque, carminibus meritas celebrare puellas,
Dos mea; quam volui, nota sit arte mea.
Scindentur vestes, gemmæ frangentur et aurum:
Carmina quam tribuent, fama perennis erit.
Nec dare, sed pretium posci dedignor et odi.
Quod nego poscenti, desine velle; dabo.

Elegia XI.

Colligere incertos, et in ordine ponere, crines
Docta, neque ancillas inter habenda, Nape;
Inque ministeriis furtivæ cognita noctis
Utilis, et dandis ingeniosa notis;
Sæpe venire ad me dubitantem hortata Corinnam;
Sæpe laboranti fida reperta mihi;
Accipe, et ad dominam peraratas mane tabellas
Perfer; et obstantes sedula pelle moras.
Nec silicum venæ, nec durum in pectore ferrum,
Nec tibi simplicitas ordine maior inest.
Credibile est, et te sensisse Cupidinis arcus.
In me militiæ signa tuere tuæ.
Si quæret quid agam; Spe noctis vivere, dices.
Cetera fert blanda cera notata manu.
Dum loquor, hora fugit: vacuæ bene redde tabellas:
Verum continuo fac tamen illa legat.
Adspicias oculos mando, frontemque legentis.
E tacito vultu scire futura licet.
Nec mora: perlectis rescribat multa iubeto.
Odi, cum late splendida cera vacat.
Comprimat ordinibus versus, oculosque moretur
Margine in extremo litera rasa meos.
Quid digitos opus est graphio lassare tenendo?
Hoc habeat scriptum tota tabella; Veni.
Non ego victrices lauro redimire tabellas,
Nec Veneris media ponere in æde morer.
Subscribam; Veneri, fidas sibi, Naso ministras
Dedicat: at nuper vile fuistis acer.

Elegia XII.

Flete meos casus: tristes rediere tabellæ.
Infelix hodie littera posse negat.
Omina sunt aliquid: modo cum discedere vellet,

Ad limen digitos restitit icta Nape.
Missa foras iterum limen transire memento
Cautius; atque alte sobria ferre pedem.
Ite hinc, difficiles, funebria ligna, tabellæ:
Tuque negaturis cera referta notis.
Quam, puto, de longæ collectam flore cicutæ,
Melle sub infami Corsica misit apis.
At, tamquam minio, penitus medicata rubebas:
Ille color vere sanguinolentus erat.
Proiectæ triviis incertis, inutile lignum:
Vosque rotæ frangat prætereuntis onus.
Illum etiam, qui vos ex arbore vertit in usum,
Convincam puras non habuisse manus.
Præbuit illa arbor misero suspendia collo:
Carnifici diras præbuit illa cruces.
Illa dedit turpes raucis bubonibus umbras:
Vulturis in ramis et strigis ova tulit.
His ego commisi nostros insanus amores,
Molliaque ad dominam verba ferenda dedi?
Aptius hæ capiant vadimonia garrula ceræ,
Quas aliquis duro cognitor ore legat.
Inter ephemeridas melius tabulasque iacerent,
In quibus absumtas fleret avarus opes.
Ergo ego vos rebus duplices pro nomine sensi?
Auspicii numerus non erat ipse boni.
Quid precer iratus? nisi vos cariosa senectus
Rodat, et immundo cera sit alba situ.

ELEGIA XIII.

Iam super Oceanum venit a seniore marito,
Flava pruinoso quam vehit axe diem.
Quo properas, Aurora? mane: sic Memnonis umbris
Annua sollemni cæde parentet avis.
Nunc iuvat in teneris dominæ iacuisse lacertis:
Si quando, lateri nunc bene iuncta meo est.
Nunc etiam somni pingues, nunc frigidus humor:
Et liquidum tenui gutture cantat avis.
Quo properas, ingrata viris, ingrata puellis?
Roscida purpurea supprime lora manu.
Ante tuos ortus melius sua sidera servat
Navita; nec media nescius errat aqua.
Te surgit, quamvis lassus, veniente viator:
Miles et armiferas aptat ad arma manus.
Prima bidente vides oneratos arva colentes:
Prima vocas tardos sub iuga panda boves.
Tu pueros somno fraudas, tradisque magistris;
Ut subeant teneræ verbera sæva manus.
Atque eadem sponsum consulti ante atria mittis;
Unius ut verbi grandia damna ferat.
Nec tu caussidico, nec tu iucunda diserto:
Cogitur ad lites surgere uterque novas.
Tu, cum feminei possint cessare labores,
Lanificam revocas ad sua pensa manum.
Omnia perpeterer: sed surgere mane puellas
Quis, nisi cui non est ulla puella, ferat?
Optavi quoties, ne nox tibi cedere vellet;
Neu fugerent vultus sidera mota tuos!
Optavi quoties, aut ventos frangeret axem,
Aut caderet spissa nube retentus equus!
Invida, quo properas? quod erat tibi filius ater,
Materni fuerat pectoris ille color.
[Quid? si non Cephali quondam flagrasset amore,
An putat iguotam nequitiam esse suam?]
Tithono vellem de te narrare liceret:
Fabula non cœlo turpior ulla foret.
Illum dum refugis, longo quia frigidus ævo,
Surgis ad invisas a sene mane rotas.
At si quem manibus Cephalum complexa teneres;
Clamares; Lente currite noctis equi.

Cur ego plectar amans? si vir tibi marcet ab annis;
Num me nupsisti conciliante seni?
Adspice, quot somnos iuveni donarit amato
Luna: neque illius forma secunda tuæ.
Ipse Deûm genitor, ne te tam sæpe videret,
Commisit noctes in sua vota duas.
Iurgia finieram: scires audisse; rubebat.
Nec tamen adsueto tardius orta dies.

ELEGIA XIV.

Dicebam, Medicare tuos desiste capillos.
Tinguere quam possis, iam tibi nulla coma est.
At, si passa fores, quid erat spatiosius illis?
Contigerant imum, qua patet usque, latus.
Quid? quod erant tenues, et quos ornare timeres;
Vela colorati qualia Seres habent?
Vel pede quod gracili deducit aranea filum,
Cum leve deserta sub trabe nectit opus?
Nec tamen ater erat, nec erat tamen aureus illis,
Sed, quamvis neuter, mixtus uterque color.
Qualem clivosæ madidis in vallibus Idæ
Ardua derepta cortice cedrus habet.
Adde, quod et dociles, et centum flexibus apti,
Et tibi nullius caussa doloris erant.
Non acus abrupit, non vallus pectinis, illos:
Ornatrix tuto corpore semper erat.
Ante meos sæpe est oculos ornata; nec umquam
Brachia derepta saucia fecit acu.
Sæpe etiam, nondum digestis mane capillis,
Purpureo iacuit semisupina toro.
Tum quoque erat neglecta decens: ut Threcia Bacche,
Cum temere in viridi gramine lassa iacet.
Cum graciles essent tamen, et lanugiuis instar;
Heu mala vexatæ quanta tulere comæ!
Quam se præbuerunt ferro patienter et igni:
Ut fieret torto flexilis orbe sinus!
Clamabam, Scelus est, istos scelus urere crines.
Sponte decent: capiti, ferrea, parce tuo.
Vim procul hinc remove: non est qui debeat uri;
Erudit admotas ipse capillus acus.
Formosæ periere comæ: quas vellet Apollo,
Quas vellet capiti Bacchus inesse suo.
Illis contulerim, quas quondam nuda Dione
Pingitur humenti sustinuisse manu.
Quid male dispositos quereris periisse capillos?
Quid speculum mœsta ponis, inepta, manu?
Non bene consuetis a te spectaris ocellis.
Ut placeas, debes immemor esse tui.
Non te cantatæ læserunt pellicis herbæ;
Non anus Hæmonia perfida lavit aqua.
Nec tibi vis morbi nocuit; (procul omen abesto)
Nec minuit densas invida lingua comas.
Facta manu culpaque tua dispendia sentis.
Ipsa dabas capiti mixta venena tuo.
Nunc tibi captivos mittet Germania crines:
Culta triumphatæ munere gentis eris.
O quam sæpe, comas aliquo mirante, rubebis;
Et dices, Emta nunc ego merce probor!
Nescio quam pro me laudat nunc iste Sygambram;
Fama tamen, memini, cum fuit ista mei.
Me miserum! lacrimas male continet; oraque dextra
Protegit, ingenuas picta rubore genas.
Sustinet antiquos gremio spectare capillos,
(Hei mihi!) non illo munera digna loco.
Collige cum vultu montem: reparabile damnum est.
Postmodo nativa conspiciere coma.

ELEGIA XV.

Quid mihi, Livor edax, ignavos obicis annos;

Ingeniique vocas carmen inertis opus?
Non me more patrum, dum strenua sustinet ætas,
Præmia militiæ pulverulenta sequi:
Nec me verbosas leges ediscere: nec me
Ingrato vocem prostituisse foro.
Mortale est, quod quæris, opus: mihi fama perennis
Quæritur: in toto semper ut orbe canar.
Vivet Mæonides, Tenedos dum stabit et Ide:
Dum rapidas Simois in mare volvet aquas.
Vivet et Ascræus, dum mustis uva tumebit:
Dum cadet incurva falce resecta Ceres.
Battiades semper toto cantabitur orbe;
Quamvis ingenio non valet, arte valet.
Nulla Sophocleo veniet iactura cothurno.
Cum Sole et Luna semper Aratus erit.
Dum fallax servus, durus pater, improba lena
Vivent, dum meretrix blanda, Menandros erit.
Ennius arte carens, animosique Accius oris,
Casurum nullo tempore nomen habent.
Varronem primamque ratem quæ nesciat ætas,
Aureaque Æsonio terga petita duci?
Carmina sublimis tunc sunt peritura Lucretî,
Exitio terras cum dabit una dies.
Tityrus, et fruges, Æneiaque arma legentur,
Roma, triumphati dum caput orbis eris.
Donec erunt ignes arcusque Cupidinis arma,
Discentur numeri, culte Tibulle, tui.
Gallus et Hesperiis, et Gallus notus Eois,
Et sua cum Gallo nota Lycoris erit.
Ergo, cum silices, cum dens patientis aratri,
Depereant ævo, carmina morte carent.
Cedant carminibus Reges, Regumque triumphi:
Cedat et auriferi ripa beata Tagi.
Vilia miretur vulgus: mihi flavus Apollo
Pocula Castaliæ plena ministret aquæ.
Sustineamque coma metuentem frigora myrtum:
Atque a sollicito multus amante legar.
Pascitur in vivis Livor: post fata quiescit,
Cum suus ex merito quemque tuetur honos.
Ergo etiam, cum me supremus adederit ignis,
Vivam: parsque mei multa superstes erit.

Liber secundus

Elegia I.

Hoc quoque composui, Pelignis natus aquosis,
Ille ego nequitiæ Naso poeta meæ. (veræ:
Hoc quoque iussit Amor: procul hinc, procul este se-
Non estis teneris apta theatra modis.
Me legat in sponsi facie non frigida virgo:
Et rudis ignoto tactus amore puer.
Atque aliquis iuvenum, quo nunc ego, saucius arcu,
Agnoscat flammæ conscia signa suæ:
Miratusque diu, Quo, dicat, ab indice doctus
Composuit casus iste poeta meos?
Ausus eram (memini) cœlestia dicere bella,
Centimanumque Gygen; et satis oris erat:
Cum male se Tellus ulta est, ingestaque Olympo
Ardua devexum Pelion Ossa tulit.
In manibus nimbos, et cum Iove fulmen habenti,
Quod bene pro cœlo mitteret ille suo,
Clausit amica fores: ego cum Iove fulmen omisi.
Excidit ingenio Iupiter ipse meo.
Iupiter, ignoscas: nil me tua tela iuvabant.
Clausa tuo maius ianua fulmen erat.
Blanditias elegosque leves, mea tela, resumsi;
Mollierunt duras lenia verba fores.
Carmina sanguineæ deducunt cornua Lunæ;
Et revocant niveos Solis euntis equos.
Carmine dissiliunt, abruptis faucibus, angues,
Inque suos fontes versa recurrit aqua.
Carminibus cessere fores: insertaque posti,
Quamvis robur erat, carmine victa sera est.
Quid mihi profuerit velox cantatus Achilles?
Quid pro me Atrides alter et alter agant?
Quique tot errando, quot bello, perdidit annos?
Raptus et Hæmoniis flebilis Hector equis?
At, facie teneræ laudata sæpe puellæ,
Ad vatem, pretium carminis, ipsa venit.
Magna datur merces: heroum clara valete
Nomina: non apta est gratia vestra mihi.
Ad mea formosæ vultus adhibete puellæ
Carmina, purpureus quæ mihi dictat Amor.

Elegia II.

Quem penes est dominam servandi cura, Bagoe,
Dum perago tecum pauca, sed apta, vaca.
Hesterna vidi spatiantem luce puellam,
Illa, quæ Danai porticus agmen habet.
Protinus, ut placuit, misi, scriptoque rogavi.
Rescripsit trepida, Non licet, illa manu.
Et, cur non liceat, quærenti reddita caussa est;
Quod nimium dominæ cura molesta tua est.
Si sapis, o custos, odium (mihi crede) mereri
Desine: quem metuit quisque, perisse cupit.
Vir quoque non sapiens: quid enim servare laboret,
Unde nihil, quamvis non lucrare, perit?
Sed gerat illo suo morem furiosus amori:
Et castum, multis quod placet, esse putet.
Huic furtiva tuo libertas munere detur;
Quam dederis illi, reddat ut illa tibi.
Conscius esse velis: domina est obnoxia servo.
Conscius esse times: dissimulare licet.
Scripta leget secum: matrem misisse putato.
Venerit ignotus: postmodo notus eat.
Ibit ad adfectam, quæ non languebit, amicam
Visere; indiciis ægra sit illa tuis.
Si faciet tarde, ne te mora longa fatiget,
Imposita gremio stertere fronte potes.
Nec tu, linigeram fieri quid possit ad Isin,
Quæsieris: nec tu curva theatra time.
Conscius adsiduos commissi tollet honores.
Quis minor est autem, quam tacuisse, labor?
Ille placet, versatque domum, neque verbera sentit:
Ille potens: alii, sordida turba, iacent.
Huic, veræ ut lateant caussæ, finguntur inanes:
Atque ambo domini, quod probat una, probant.
Cum bene vir traxit vultum, rugasque coegit,
Quod voluit fieri blanda puella, facit.
Sed tamen interdum tecum quoque iurgia nectat,
Et simulet lacrimas, carnificemque vocet.
Tu contra obiiciens, quæ tuto diluat illa,
In verum falso crimine deme fidem.
Sic tibi semper honos, sic curta peculia crescent:
Hæc face, et exiguo tempore liber eris.
Adspicis indicibus nexas per colla catenas:
Squalidus orba fide pectora carcer habet.
Quærit aquas in aquis, et poma fugacia captat
Tantalus: hoc illi garrula lingua dedit.
Dum nimium servat custos Iunonius Io,
Ante suos annos occidit; illa Dea est.
Vidi ego compedibus liventia crura gerentem,
Unde vir incestum scire coactus erat.
Pœna minor merito: nocuit mala lingua duobus.
Vir doluit; famæ damna puella tulit.
Crede mihi; nulli sunt crimina grata marito:
Nec quemquam, quamvis audiat illa, iuvant.
Seu tepet, indictum securas perdis ad aures;

Sive amat, officio fit miser ille tuo.
Culpa nec ex facili, quamvis manifesta, probatur.
Iudicis illa sui tuta favore venit.
Viderit ipse licet; credet tamen ipse neganti:
Damnabitque oculos; et sibi verba dabit.
Adspiciat dominæ lacrimas; plorabit et ipse:
Et dicet, Pœnas garrulus iste dabit.
Quam dispar certamen inis! tibi verbera victo
Adsunt; in gremio iudicis illa sedet.
Non scelus adgredimur: non ad miscenda coimus
Toxica: non stricto fulminat ense manus.
Quærimus, ut tuto per te possimus amare.
Quid precibus nostris mollius esse potest?

ELEGIA III.

Hei mihi, quod dominam, nec vir nec femina, servas;
Mutua nec Veneris gaudia nosse potes!
Qui primus pueris genitalia membra recidit,
Vulnera, quæ fecit, debuit ipse pati.
Mollis in obsequium, facilisque rogantibus esses;
Si tuus in quavis prætepuisset amor.
Non tu natus equo, non fortibus utilis armis:
Bellica non dextræ convenit hasta tuæ.
Ista mares tractent: tu spes depone viriles.
Sint tibi cum domina signa ferenda tua.
Hanc imple meritis: huius tibi gratia prosit.
Si careas illa, quis tuus usus erit?
Est etiam facies, sunt apti lusibus anni.
Indigna est pigro forma perire situ.
Fallere te potuit, quamvis habeare molestus:
Non caret effectu, quod voluere duo.
Aptius ut fuerit precibus tentasse, rogamus:
Dum bene ponendi munera tempus habes.

ELEGIA IV.

Non ego mendosos ausim defendere mores;
Falsaque pro vitiis arma movere meis.
Confiteor; si quid prodest delicta fateri:
In mea nunc demens crimina, fassus, eo.
Odi: nec possum cupiens non esse, quod odi.
Heu quam, quæ studeas ponere, ferre grave est!
Nam desunt vires ad me mihi iusque regendum.
Auferor, ut rapida concita puppis aqua.
Non est certa meos quæ forma irritet amores.
Centum sunt caussæ, cur ego semper amem.
Sive aliqua est oculos in se deiecta modestos;
Uror: et insidiæ sunt pudor ille meæ.
Sive procax aliqua est; capior, quia rustica non est:
Spemque dat in molli mobilis esse toro.
Aspera si visa est, rigidasque imitata Sabinas;
Velle, sed ex alto dissimulare, puto.
Sive es docta; places raras dotata per artes:
Sive rudis; placita es simplicitate tua.
Est, quæ Callimachi præ nostris rustica dicat
Carmina: cui placeo, protinus ipsa placet.
Est etiam, quæ me vatem, et mea carmina culpet:
Culpantis cupiam sustinuisse femur.
Molliter incedit; motu capit: altera dura est;
At poterit tacto mollior esse viro.
Hæc quia dulce canit, flectitque facillima vocem;
Oscula cantanti rapta dedisse velim.
Hæc querulas agili percurrit pollice chordas;
Tam doctas quis non possit amare manus?
Illa placet gestu, numerosaque brachia ducit,
Et tenerum molli torquet ab arte latus:
Ut taceam de me, qui caussa tangor ab omni,
Illic Hippolytum pone; Priapus erit.
Tu, quia tam longa es, veteres Heroidas æquas:
Et potes in toto multa iacere toro.
Hæc habilis brevitate sua: corrumpor utraque.
Conveniunt voto longa brevisque meo.
Non est culta; subit quid cultæ accedere possit.
Ornata est; dotes exhibet illa suas.
Candida me capiet, capiet me flava puella:
Est etiam fusco grata colore Venus.
Seu pendent nivea pulli cervice capilli;
Leda fuit nigra conspicienda coma.
Seu flavent; placuit croceis Aurora capillis.
Omnibus historiis se meus aptat amor.
Me nova sollicitat, me tangit serior ætas:
Hæc melior specie corporis: illa sapit.
Denique quas tota quisquam probet Urbe puellas,
Noster in has omnes ambitiosus amor.

ELEGIA V.

Nullus amor tanti est; (abeas, pharetrate Cupido)
Ut mihi sint toties maxima vota mori.
Vota mori mea sunt: cum te peccasse recordor.
Hei mihi, perpetuum nata puella malum!
Non mihi deletæ nudant tua facta tabellæ:
Non data furtive munera crimen habent.
O utinam arguerem sic, ut non vincere possem!
Me miserum! quare tam bona caussa mea est?
Felix, qui quod amat defendere fortiter audet:
Cui sua, Non feci, dicere amica potest.
Ferreus est, nimiumque suo favet ille dolori,
Cui petitur victa palma cruenta rea.
Ipse miser vidi, cum me dormire putares,
Sobrius adposito crimina vestra mero.
Multa supercilio vidi vibrante loquentes.
Nutibus in vestris pars bona vocis erat.
Non oculi tacuere tui, conscriptaque vino
Mensa; nec in digitis littera nulla fuit.
Sermonem agnovi, quod non videatur, agentem;
Verbaque pro certis iussa valere notis.
Iamque frequens ierat mensa conviva remota:
Compositi iuvenes unus et alter erant.
Improba tum vero iungentes oscula vidi.
Illa mihi lingua nexa fuisse liquet.
Qualia nec fratri tulerit germana severo;
Sed tulerit cupido mollis amica viro:
Qualia credibile est, nec Phœbum ferre Dianæ;
Sed Venerem Marti sæpe tulisse suo.
Quid facis, exclamo; quo nunc mea gaudia defers?
Iniiciam dominas in mea iura manus.
Hæc tibi sint mecum, mihi sint communia tecum.
In bona cur quisquam tertius ista venit?
Hoc ego; quæque dolor linguæ dictavit: at illi
Conscia purpureus venit in ora pudor,
Quale coloratum Tithoni coniuge cœlum
Subrubet, aut sponso visa puella novo.
Quale rosæ fulgent inter sua lilia mixtæ:
Aut ubi cantatis Luna laborat equis:
Aut quod, ne longis flavescere possit ab annis,
Mæonis Assyrium femina tinxit ebur.
His erat, aut alicui color ille simillimus horum;
Et numquam casu pulchrior illa fuit.
Spectabat terram, terram spectare decebat.
Mœsta erat in vultu; mœsta decenter erat.
Sicut erant, (et erant culti) laniare capillos,
Et fuit in teneras impetus ire genas.
Ut faciem vidi, fortes cecidere lacerti:
Defensa est armis nostra puella suis.
Qui modo sævus eram, supplex ultroque rogavi,
Oscula ne nobis deteriora daret.
Risit, et ex animo dedit optima: qualia possent
Excutere irato tela trisulca Iovi.
Torqueor infelix, ne tam bona sumserit alter:

Et volo non ex hac illa fuisse nota.
Hæc quoque, quam docui, multo meliora fuerunt;
Et quiddam visa est addidicisse novi.
Quod nimium placuere, malum est: quod tota labellis
Lingua tua est nostris, nostra recepta tuis.
Nec tamen hoc unum doleo: non oscula tantum
Iuncta queror; quamvis hæc quoque iuncta queror:
Illa, nisi in lecto, nusquam potuere doceri.
Nescio quis pretium grande magister habet.

ELEGIA VI.

Psittacus, Eois imitatrix ales ab Indis,
Occidit: exsequias ite frequenter, aves.
Ite, piæ volucres, et plangite pectora pennis;
Et rigido teneras ungue notate genas.
Horrida pro mœstis lanietur pluma capillis:
Pro longa resonent carmina vestra tuba.
Quid scelus Ismarii quereris, Philomela, tyranni?
Expleta est annis ista querela suis.
Alitis in garæ miserum devertite funus.
Magna, sed antiqui, caussa doloris Itys.
Omnes, quæ liquido libratis in aere cursus;
Tu tamen ante alias, turtur amice, dole.
Plena fuit vobis omni concordia vita,
Et stetit ad finem longa tenaxque fides.
Quod fuit Argolico iuvenis Phoceus Orestæ:
Hoc tibi, dum licuit, Psittace, turtur erat.
Quid tamen ista fides? quid rari forma coloris?
Quid vox mutandis ingeniosa sonis?
Quid iuvat, ut datus es, nostræ placuisse puellæ?
Infelix avium gloria, nempe iaces.
Tu poteras virides pennis hebetare smaragdos,
Tincta gerens rubro punica rostra croco.
Non fuit in terris vocum simulantior ales:
Reddebas blæso tam bene verba sono.
Raptus es invidia: non tu fera bella movebas:
Garrulus, et placidæ pacis amator eras.
Ecce, coturnices inter sua prœlia vivunt:
Forsitan et fiant inde frequenter anus.
Plenus eras minimo: nec præ sermonis amore
In multos poteras ora vacare cibos.
Nux erat esca tibi; caussæque papavera somni:
Pellebatque sitim simplicis humor aquæ.
Vivit edax vultur, ducensque per aera gyros
Miluus, et pluviæ graculus auctor aquæ.
Vivit et armiferæ cornix invisa Minervæ;
Illa quidem seclis vix moritura novem.
Occidit ille loquax, humanæ vocis imago,
Psittacus, extremo munus ab orbe datum.
Optima prima fere manibus rapiuntur avaris;
Implentur numeris deteriora suis.
Tristia Phyllacidæ Thersites funera vidit:
Iamque cinis, vivis fratribus, Hector erat.
Quid referam timidæ pro te pia vota puellæ;
Vota, procelloso per mare rapta Noto?
Septima lux aderat, non exhibitura sequentem:
Et stabat vacua iam tibi Parca colo.
Nec tamen ignavo stupuerunt verba palato.
Clamavit moriens lingua, Corinna, vale.
Colle sub Elysio nigra nemus ilice frondens,
Udaque perpetuo gramine terra, viret.
Si qua fides dubiis; volucrum locus ille piarum
Dicitur, obscænæ quo prohibentur aves.
Illic innocui late pascuntur olores:
Et vivax Phœnix, unica semper avis.
Explicat ipsa suas ales Iunonia pennas:
Oscula dat cupido blanda columba mari.
Psittacus has inter, nemorali sede receptus,
Convertit volucres in sua verba pias.
Ossa tegit tumulus: tumulus pro corpore parvus:
Quo lapis exiguus par sibi carmen habet.
Colligor ex ipso dominæ placuisse sepulcro.
Ora fuere mihi plus ave docta loqui.

ELEGIA VII.

Ergo ego sufficiam reus in nova crimina semper?
Ut vincam, toties dimicuisse piget.
Sive ego marmorei respexi summa theatri;
Eligis e multis, unde dolere velis.
Candida seu tacito me vidit femina vultu;
In vultu tacitas arguis esse notas.
Si quam laudavi; miseros petis ungue capillos:
Si culpo; crimen dissimulare putas.
Sive bonus color est, in te quoque frigidus esse;
Seu malus, alterius dicor amore mori.
Atque ego peccati vellem mihi conscius essem.
Æquo animo pœnam, qui meruere, ferunt.
Nunc temere insimulas: credendoque omnia frustra,
Ipsa vetas iram pondus habere tuam.
Adspice, ut auritus miserandæ sortis asellus
Adsiduo domitus verbere lentus eat.
Ecce, novum crimen, sollers ornare Cypassis
Obiicitur dominæ contemerasse torum.
Di melius, quam me, si sit peccasse libido,
Sordida contemtæ sortis amica iuvet!
Quis Veneris famulæ connubia liber inire,
Tergaque complecti verbere secta velit?
Adde, quod ornandis illa est operata capillis;
Et tibi per doctas grata ministra manus.
Scilicet ancillam, quæ tam tibi fida, rogarem?
Quid? nisi ut indicio iuncta repulsa foret?
Per Venerem iuro, puerique volatilis arcus,
Me non admissi criminis esse reum.

ELEGIA VIII.

Ponendis in mille modos perfecta capillis,
Comere sed solas digna, Cypassi, Deas;
Et mihi iucundo non rustica cognita furto;
Apta quidem dominæ, sed magis apta mihi;
Quis fuit inter nos sociati corporis index?
Sensit concubitus unde Corinna tuos?
Num tamen erubui, num, verbo lapsus in ullo,
Furtivæ Veneris conscia signa dedi?
Quid? quod in ancilla si quis delinquere posset,
Illum ego contendi mente carere bona?
Thessalus ancillæ facie Briseidos arsit:
Serva Mycenæo Phœbas amata duci.
Non ego Tantalide maior, nec maior Achille.
Quod decuit Reges, cur mihi turpe putem?
Ut tamen iratos in te defixit ocellos;
Vidi te totis erubuisse genis.
At quanto, si forte refers, præsentior ipse,
Per Veneris feci numina magna fidem!
Tu Dea, tu iubeas animi periuria puri
Carpathium tepidos per mare ferre Notos.
Pro quibus officiis pretium mihi dulce repende,
Concubitus hodie, fusca Cypassi, tuos.
Quid renuis, fingisque novos, ingrata, timores?
Unum est e dominis emeruisse satis.
Quod si stulta negas, index anteacta fatebor;
Et veniam culpæ proditor ipse meæ.
Quoque loco tecum fuerim, quotiesque, Cypassi,
Narrabo dominæ, quotque quibusque modis.

ELEGIA IX.

O numquam pro me satis indignate Cupido,
O in corde meo desidiose puer!
Quid me, qui miles numquam tua signa reliqui,

Lædis? et in castris vulneror ipse meis?
Cur tua fax urit, figit tuus arcus amicos?
Gloria pugnantes vincere maior erat.
Quid? non Hæmonius, quem cuspide perculit, heros
Confossum medica postmodo iuvit ope?
Venator sequitur fugientia, capta relinquit:
Semper et inventis ulteriora petit.
Nos tua sentimus, populus tibi deditus, arma:
Pigra reluctanti cessat in hoste manus.
Quid iuvat in nudis hamata retundere tela
Ossibus? ossa mihi nuda relinquit amor.
Tot sine amore viri, tot sunt sine amore puellæ:
Hinc tibi cum magna laude triumphus eat.
Roma, nisi immensum vires promósset in orbem,
Straminеis esset nunc quoque densa casis.
Fessus in acceptos miles deducitur agros:
Mittitur in saltus carcere liber equus:
Longaque subductam celant navalia pinum;
Tutaque deposito poscitur ense rudis.
Me quoque, qui toties merui sub amore puellæ,
Defunctum placide vivere tempus erat.
Vive, Deus, posito, si quis mihi dicat, amore;
Deprecer: usque adeo dulce puella malum est.
Cum bene pertæsum est, animoque relanguit ardor,
Nescio quo miseræ turbine mentis agor.
Ut rapit in præceps dominum, spumantia frustra
Frena retentantem, durior oris equus:
Ut subitus, prope iam prensa tellure, carinam
Tangentem portus ventus in alta rapit:
Sic me sæpe refert incerta Cupidinis aura;
Notaque purpureus tela resumit Amor.
Fige, puer; positis nudus tibi præbeor armis.
Hic tibi sint vires: hic tua dextra facit.
Huc, tamquam iussæ, veniunt iam sponte sagittæ.
Vix illis præ me nota pharetra sua est.
Infelix, tota quicunque quiescere nocte
Sustinet, et somnos præmia magna vocat.
Stulte, quid est somnus, gelidæ nisi mortis imago?
Longa quiescendi tempora fata dabunt.
Me modo decipiant voces fallacis amicæ:
Sperando certe gaudia magna feram.
Et modo blanditias dicat; modo iurgia quærat.
Sæpe fruar domina: sæpe repulsus eam.
Quod dubius Mars est; per te, privigne Cupido, est:
Et movet exemplo vitricus arma tuo.
Tu levis es, multoque tuis ventosior alis:
Gaudiaque ambigua dasque negasque fide.
Si tamen exaudis, pulchra cum Matre, rogantem;
Indeserta meo pectore regna tene:
Accedant regno, nimium vaga turba, puellæ.
Ambobus populis sic venerandus eris.

ELEGIA X.

Tu mihi, tu certe, (memini) Græcine, negabas,
Uno posse aliquem tempore amare duas.
Per te ego decipior: per te depressus inermis,
Ecce duas uno tempore turpis amo.
Utraque formosa est: operosæ cultibus ambæ:
Artibus, in dubio est, hæc sit, an illa, prior.
Pulchrior hac illa est: hæc est quoque pulchrior illa:
Et magis hæc nobis, et magis illa placet.
Errant, ut ventis discordibus acta faselos,
Dividuumque tenent alter et alter amor.
Quid geminas, Erycina, meos sine fine dolores?
Nonne erat in curas una puella satis?
Quid folia arboribus, quid pleno sidera cœlo,
In freta collectas alta quid addis aquas?
Sed tamen hoc melius, quam si sine amore iacerem.
Hostibus eveniat vita severa meis.
Hostibus eveniat vidno dormire cubili,
Et medio laxe ponere membra toro.
At mihi sævus amor somnos abrumpat inertes:
Simque mei lecti non ego solus onus.
Me mea disperdat, nullo prohibente, puella,
Si satis una potest: si minus una, duæ.
Sufficiant graciles, sed non sine viribus, artus:
Pondere, non nervis, corpora nostra carent.
Et lateri dabit in vires alimenta voluptas.
Decepta est opera nulla puella mea.
Sæpe ego, lascivæ consumto tempore noctis,
Utilis, et forti corpore mane fui.
Felix, quem Veneris certamina mutua rumpunt!
Di faciant, leti caussa sit ista mei!
Induat adversis contraria pectora telis
Miles, et æternum sanguine nomen emat.
Quærat avarus opes; et quæ lassarit arando
Æquora, periuro naufragus ore bibat.
At mihi contingat Veneris languescere motu;
Cum moriar, medium solvar et inter opus:
Atque aliquis, nostro lacrimans in funere, dicat,
Conveniens vitæ mors fuit ista suæ.

ELEGIA XI.

Prima malas docuit, mirantibus æquoris undis,
Peliaco pinus vertice cæsa vias:
Quæ concurrentes inter temeraria cautes
Conspicuam fulvo vellere vexit ovem.
O utinam, remone quis freta longa moveret,
Argo funestas pressa bibisset aquas!
Ecce fugit notumque torum, sociosque Penates;
Fallacesque vias ire Corinna parat.
Quid tibi (me miserum!) Zephyros Eurosque timebo,
Et gelidum Boream, egelidumque Notum?
Non illic urbes, non tu mirabere silvas;
Una est iniusti cærula forma maris.
Nec medius tenues conchas, pictosve lapillos,
Pontus habet: bibuli litoris illa mora est.
Litora marmoreis pelibus signanda, puellæ.
Hactenus est tutum: cetera cæca via est.
Et vobis alii ventorum prœlia narrent;
Quas Scylla infestet, quasve Charybdis aquas:
Et quibus emineant violenta Ceraunia saxis:
Quo lateant Syrtes, quove Malea sinu.
Hæc alii referant: at vos, quod quisque loquentur,
Credite: credenti nulla procella nocet.
Sero respicitur tellus, ubi funе soluto
Currit in immensum panda carina salum.
Navita sollicitus qua ventos horret iniquos,
Et prope tam letum, quam prope cernit aquam.
Quid? si concussas Triton exasperat undas?
Quam tibi nunc toto nullus in ore color!
Tum generosa voces fecundæ sidera Ledæ:
Et, Felix, dicas, quam sua terra tenet!
Tutius est fovisse torum; legisse libellos;
Threiciam digitis increpuisse lyram.
At, si vana ferunt volucres mea dicta procellæ,
Æqua tamen puppi sit Galatea tuæ.
Vestrum crimen erit talis iactura puellæ,
Nereidesque Deæ, Nereidumque pater.
Vade memor nostri, vento reditura secundo:
Impleat ille tuos fortior aura sinus.
Tum mare in hæc magnus proclinet litora Nereus:
Huc venti spirent; huc agat æstus aquas.
Ipsa roges, Zephyri veniant in lintea pleni:
Ipsa tua moveas turgida vela manu.
Primus ego adspiciam notam de litore pinum;
Et dicam, Nostros advehit illa Deos:
Excipiamque humeris, et multa sine ordine carpam

Oscula: pro reditu victima vota cadet.
Inque tori formam molles sternentur arenæ:
Et tumulus mensæ quilibet instar erit.
Illic adposito narrabis multa Lyæo,
Pene sit ut mediis obruta navis aquis:
Dumque ad me properas, nec iniquæ tempora noctis,
Nec te præcipites extimuisse Notos.
Omnia pro veris credam, sint ficta licebit.
Cur ego non votis blandiar ipse meis?
Hæc mihi quamprimum cælo nitidissimus alto
Lucifer admisso tempora portet equo.

ELEGIA XII.

Ite triumphales circum mea tempora lauri.
Vicimus: in nostro est ecce Corinna sinu.
Quam vir, quam custos, quam inania firma (tot hostes!)
Servabant, ne qua posset ab arte capi.
Hæc est præcipuo victoria digna triumpho:
In qua, quæcumque est, sanguine præda caret.
Non humiles muri, non parvis oppida fossis
Cincta, sed est ductu capta puella meo.
Pergama cum caderent, bello superata bilustri;
Ex tot, in Atrida pars quota laudis erat?
At mea seposita est, et ab omni milite dissors
Gloria: nec titulum muneris alter habet.
Me duce ad hanc voti finem, me milite veni;
Ipse eques, ipse pedes, signifer ipse fui.
Nec casum fortuna meis immiscuit actis.
Huc ades, o cura parte Triumphe mea.
Nec belli nova caussa mei: nisi rapta fuisset
Tyndaris, Europæ pax Asiæque foret.
Femina silvestres Lapithas, populumque bimembrem
Turpiter adposito vertit in arma mero.
Femina Troianos iterum fera bella movere
Impulit in regno, iuste Latine, tuo;
Femina Romanis, etiam nunc Urbe recenti,
Immisit soceros, armaque sæva dedit.
Vidi ego pro nivea pugnantes coniuge tauros:
Spectatrix animos ipsa iuvenca dabat.
Me quoque cum multis, sed me sine cæde, Cupido
Iussit militiæ signa movere suæ.

ELEGIA XIII.

Dum labefactat onus gravidi temeraria ventris,
In dubio vitæ lassa Corinna iacet.
Illa quidem, clam me tantum molita pericli,
Ira digna mea: sed cadit ira metu.
Sed tamen aut ex me conceperat; aut ego credo.
Est mihi pro facto sæpe, quod esse potest.
Isi, Parætonium, genialiaque arva Canopi
Quæ colis, et Memphin, palmiferamque Pharon,
Quaque celer Nilus, lato dilapsus ab alveo,
Per septem portus in maris exit aquas;
Per tua sistra precor, per Anubidis ora verendi:
Sic tua sacra pius semper Osiris amet,
Pigraque labatur circa donaria serpens,
Et comes in pompam corniger Apis eat:
Huc adhibe vultus; et in una parce duobus:
Nam vitam dominæ tu dabis; illa mihi.
Sæpe tibi sedit certis operata diebus,
Qua cingit lauros Gallica turma tuas.
Tuque laborantes utero miserata puellas,
Quarum tarda latens corpora tendit onus;
Lenis ades, precibusque meis fave, Ilithya.
Digna est, quam iubeas muneris esse tui.
Ipse ego tura dabo fumosis candidus aris:
Ipse feram ante tuos munera vota pedes.
Adiiciam titulum, Servata Naso Corinna.
Tu modo fac titulo muneribusque locum.
Si tamen in tanto fas est monuisse timore;
Hac tibi sit pugna dimicuisse satis.

ELEGIA XIV.

Quid iuvat immunes belli cessare puellas,
Nec fera peltatas agmina velle sequi;
Si sine Marte suis patiuntur vulnera telis,
Et cæcas armant in sua fata manus?
Quæ prima instituit teneros convellere fœtus,
Militia fuerat digna perire sua.
Scilicet, ut careat rugarum crimine venter,
Sternatur pugnæ tristis arena tuæ.
Si mos antiquis placuisset matribus idem;
Gens hominum vitio deperitura fuit:
Quique iterum generis iaceret primordia nostri
In vacuo lapides orbe, parandus erat.
Quis Priami fregisset opes, si numen aquarum
Iusta recusasset pondera ferre Thetis?
Ilia si tumido geminos in ventre necasset,
Casurus dominæ conditor Urbis erat.
Si Venus Æneam gravida tenerasset in alvo;
Cæsaribus tellus orba futura fuit.
Tu quoque, cum posses nasci, formosa, perisses;
Tentasset, quod tu, si tua mater opus.
Ipse ego, cum fuerim melius periturus amando,
Vidissem nullos, matre necante, dies.
Quid plenam fraudas vitem crescentibus uvis:
Pomaque crudeli vellis acerba manu?
Sponte fluant matura sua: sine crescere nata.
Est pretium parvæ non leve vita moræ.
Vestra quid effoditis subiectis viscera telis;
Et nondum natis dira venena datis?
Colchida respersam puerorum sanguine culpant,
Aque sua cæsum matre queruntur Ityn.
Utraque sæva parens: sed tristibus utraque caussis
Iactura socii sanguinis ulta virum.
Dicite, quis Tereus, quis vos irritet Iason
Figere sollicita corpora vestra manu?
Hoc neque in Armeniis tigres fecere latebris:
Perdere nec fœtus ausa leæna suos.
At teneræ faciunt, sed non impune, puellæ.
Sæpe, suos utero quæ necat, ipsa perit.
Ipsa perit, ferturque toro resoluta capillos:
Et clamant, Merito, qui modo cumque vident.
Ista sed ætherias vanescant dicta per auras:
Et sint ominibus pondera nulla meis.
Di faciles, peccasse semel concedite tuto:
Id satis est: pœnam culpa secunda ferat.

ELEGIA XV.

Annule, formosæ digitum vincture puellæ,
In quo censendum nil, nisi dantis amor;
Munus eas gratum: te læta mente receptum
Protinus articulis induat illa suis.
Tam bene convenias, quam mecum convenit illi;
Et digitum iusto commodus orbe teras.
Felix, a domina tractaberis, annule, nostra.
Invideo donis iam miser ipse meis.
O utinam fieri subito mea munera possim
Artibus Æeis, Carpathiive senis!
Tunc ego te dominæ cupiam tetigisse papillas,
Et lævam tunicis inseruisse manum.
Elabar digito, quamvis angustus et hærens;
Inque sinum mira laxus ab arte cadam.
Idem ego, ut arcanas possim signare tabellas,
Neve tenax ceram siccave gemma trahat,
Humida formosæ tangam prius ora puellæ:
Tantum ne signem scripta dolenda mihi.
Si dabor, ut condar loculis; exire negabo,

Adstringens digitos orbe minore tuos.
Non ego delecori tibi sim, mea vita, futurus,
Quodve tener digitus ferre recuset, onus.
Me gere, cum calidis perfunderis imbribus artus:
Damnaque sub gemma perfer euntis aquæ.
Sed puto te nuda mea membra libidine surgent,
Et peragam partes annulus ille viri.
Irrita quid voveo? Parvum proficiscere munus.
Illa datam tecum sentiat esse fidem.

ELEGIA XVI.

Pars me Sulmo tenet Peligni tertia ruris;
Parva, sed irriguis ora salubris aquis.
Sol licet admoto tellurem sidere findat,
Et micet Icarii stella proterva canis;
Arva pererrantur Peligna liquentibus undis:
Et viret in tenero fertilis herba solo.
Terra ferax Cereris, multoque feracior uvæ:
Dat quoque bacciferam Pallada rarus ager:
Perque resurgentes rivis labentibus herbas
Gramineus madidam cespes obumbrat humum.
At meus ignis abest: verbo peccavimus uno:
Quæ movet ardores, est procul; iguis adest.
Non ego, si medius Polluce et Castore ponar,
In cœli sine te parte fuisse velim.
Solliciti iaceant, terraque premantur iniqua,
In longas orbem qui secuere vias.
Aut iuvenum comites iussissent ire puellas,
Si fuit in longas terra secanda vias.
Tum mihi, si premerem ventosas horridus Alpes,
(Dummodo cum domina) molle fuisset iter.
Cum domina Libycas ausim perrumpere Syrtes,
Et dare non æquis vela ferenda Notis.
Non, quæ virgineo portenta sub inguine latrant;
Nec timeam vestros, curva Malea, sinus:
Non qua, submersis ratibus saturata, Charybdis
Fundit, et effusas ore resorbet aquas.
Quod si Neptunum ventosa potentia vincit,
Et subventuros auferet unda Deos;
Tu nostris niveos humeris impone lacertos.
Corpore nos facili dulce feremus onus.
Sæpe petens Hero iuvenis tranaverat undas.
Tunc quoque transasset; sed via cæca fuit.
At sine te, quamvis operosi vitibus agri
Me teneant, quamvis amnibus arva natent,
Et vocet in rivos parentem rusticus undam,
Frigidaque arboreas mulceat aura comas;
Non ego Pelignos videor celebrare salubres:
Non ego natalem, rura paterna, locum;
Sed Scythiam, Cilicasque feros, viridesque Britannos,
Quæque Prometheo saxa cruore rubent.
Ulmus amat vitem, vitis non deserit ulmum.
Separor a domina cur ego sæpe mea?
At mihi te comitem iuraras usque futuram,
Per me, perque oculos, sidera nostra, tuos.
Verba puellarum, foliis leviora caducis,
Irrita, quo visum est, ventus et unda ferunt.
Si qua mei tamen est in te pia cura relicti;
Incipe pollicitis addere facta tuis:
Parvaque quamprimum rapientibus esseda mannis,
Ipsa per admissas concute lora iubas.
At vos, qua veniet, tumidi subsidite montes:
Et faciles curvis vallibus este viæ.

ELEGIA XVII.

Si quis erit, qui turpe putet servire puellæ;
Illo convincar iudice turpis ego.
Sim licet infamis; dum me moderatius urat,
Quæ Paphon, et fluctu pulsa Cythera tenet.
Atque utinam dominæ miti quoque præda fuissem;
Formosæ quoniam præda futurus eram.
Dat facies animos: facie violenta Corinna est;
(Me miserum! cur est tam bene nota sibi?)
Scilicet a speculi sumuntur imagine fastus;
Nec nisi compositam se prius illa videt.
Non tibi si facies nimium dat in omnia regni;
(O facies oculos nata tenere meos!)
Collatum idcirco tibi me contemnere debes.
Aptari magnis inferiora licet.
Creditur et Nymphe, mortalis amore, Calypso,
Capta, reluctantem detinuisse virum.
Creditur æquoream Phthio Nereida Regi,
Egeriam iusto concubuisse Numæ;
Volcano Venerem: quamvis, incude relicta,
Turpiter obliquo claudicet ille pede.
Carminis hoc ipsum genus impar: sed tamen apte
Iungitur herous cum breviore modo.
Tu quoque me, mea lux, in quas libet accipe leges.
Te deceat medio iura dedisse toro.
Non tibi crimen ero, nec quo lætere remoto.
Non erit hic nobis inficiandus amor.
Sint tibi pro magno felicia carmina censu:
Et multæ per me nomen habere volunt.
Novi aliquam, quæ se circumferat esse Corinnam.
Ut fiat, quid non illa dedisse velit?
Sed neque diversi ripa labuntur eadem
Frigidus Eurotas, populiferque Padus:
Nec nisi tu, nostris cantabitur ulla libellis.
Ingenio caussas tu dabis una meo.

ELEGIA XVIII.

Carmen ad iratum dum tu perducis Achillen,
Primaque iuratis induis arma viris;
Nos, Macer, ignavæ Veneris cessamus in umbra:
Et teuer ausuros grandia frangit Amor.
Sæpe meæ, Tandem, dixi, discede, puellæ:
In gremio sedit protinus illa meo.
Sæpe, Pudet, dixi: lacrimis vix illa retentis,
Me miseram! iam te, dixit, amare pudet?
Implicuitque suos circum mea colla lacertos:
Et, quæ me perdunt, oscula mille dedit.
Vincor; et ingenium sumtis revocatur ab armis:
Resque domi gestas, et mea bella, cano.
Sceptra tamen sumsi; curaque Tragœdia nostra
Crevit: et huic operi quamlibet aptus eram.
Risit Amor, pallamque meam, pictosque cothurnos,
Sceptraque privata tam bene sumta manu.
Hinc quoque me dominæ numen deluxit iniquæ:
Deque cothurnato vate triumphat Amor.
Quod licet, aut Artes teneri profitemur Amoris:
(Hei mihi præceptis urgeor ipse meis.)
Aut, quod Penelopes verbis reddatur Ulixi,
Scribimus: aut lacrimas, Phylli relicta, tuas.
Quod Paris, et Macareus, et quod male gratus Iason,
Hippolytique parens, Hippolytusque legant:
Quodque tenens strictum Dido miserabilis ensem
Dicat, et Æoliæ Lesbis amica lyræ.
Quam celer e toto rediit meus orbe Sabinus,
Scriptaque diversis retulit ille locis!
Candida Penelope signum cognovit Ulixis:
Legit ab Hippolyto scripta noverca suo.
Iam pius Æneas miseræ rescripsit Elissæ:
Quodque legat Phyllis, si modo vivit, habet.
Tristis ad Hypsipylen ab Iasone litera venit:
Det votam Phœbo Lesbis amata lyram.
Nec tibi (qua tutum vati, Macer, arma canenti)
Aureus in medio Marte tacetur Amor.
Et Paris est illic, et adultera nobile crimen;

Et comes extincto Laodamia viro.
Si bene te novi; non bella libentius istis
Dicis: et a vestris in mea castra redis.

ELEGIA XIX.

Si tibi non opus est servata, stulte, puella;
At mihi fac serves: quo magis ipse velim.
Quod licet, ingratum est: quod non licet, acrius urit.
Ferreus est, si quis, quod sinit alter, amat.
Speremus pariter, pariter metuamus amantes,
Et faciat voto rara repulsa locum.
Quo mihi fortunam, quæ numquam fallere curet?
Nil ego, quod nullo tempore lædat, amo.
Viderat hoc in me vitium versuta Corinna:
Quaque capi possem, callida norat opem.
Ah quoties sani capitis mentita dolores,
Cunctantem tardo iussit abire pede!
Ah quoties finxit culpam, quantumque libebat,
Insontis speciem præbuit esse, nocens!
Sic ubi vexarat, tepidosque refoverat ignes;
Rursus erat votis comis et apta meis.
Quas mihi blanditias, quam dulcia verba parabat!
Oscula (Di magni) qualia, quotque dabat!
Tu quoque, quæ nostros rapuisti nuper ocellos,
Sæpe time insidias, sæpe rogata nega:
Et sine me, ante tuos proiectum in limine postes,
Longa pruinosa frigora nocte pati.
Sic mihi durat amor, longosque adolescit in usus:
Hoc iuvat: hæc animi sunt alimenta mei.
Pinguis amor, nimiumque patens, in tædia nobis
Vertitur: et stomacho, dulcis ut esca, nocet.
Si numquam Danaen habuisset aenea turris;
Non esset Danae de Iove facta parens.
Dum servat Iuno sinuatum cornibus Io;
Facta est, quam fuerat, gratior illa Iovi.
Quod licet et facile est, quisquis cupit, arbore frondes
Carpat, et e magno flumine sumat aquam.
Si qua volet regnare diu; deludat amantem.
Hei mihi, quod monitis torqueor ipse meis!
Cuilibet eveniat, nocet indulgentia nobis.
Quod sequitur, fugio: quod fugit, usque sequor.
At tu, formosæ nimium secure puellæ,
Incipe iam prima claudere nocte domum.
Incipe, quis toties furtim tua limina pulset,
Quærere: quid latrent nocte silente canes.
Quo ferat, aut referat sollers ancilla tabellas:
Cur toties vacuo secubet ipsa toro.
Mordeat ista tuas aliquando cura medullas:
Daque locum nostris materiamque dolis.
Ille potest vacuo furari litore arenas,
Uxorem stulti si quis amare potest.
Iamque ego præmoneo; nisi tu servare puellam
Incipis, incipiet desinere esse mea.
Multa diuque tuli: speravi sæpe futurum,
Cum bene servasses, ut bene verba darem.
Lentus es, et pateris nulli patienda marito;
At mihi concessi finis amoris erit.
Scilicet infelix numquam prohibebor adire?
Nox mihi sub nullo vindice semper erit?
Nil metuam? per nulla traham suspiria somnos?
Nil facies, cur te iure perisse velim?
Quid mihi cum facili, quid cum lenone marito;
Corrumpis vitio gaudia nostra tuo.
Quin alium, quem tanta iuvet patientia, quæris?
Me tibi rivalem si iuvat esse, veta.

Liber tertius

ELEGIA I.

Stat vetus, et multos incædua silva per annos:
Credibile est illi numen inesse loco.
Fons sacer in medio, spelunca iuc pumice pendens:
Et latere ex omni dulce queruntur aves.
Hic ego dum spatior tectus nemoralibus umbris,
Quod mea, quærebam, Musa moveret opus.
Venit odoratos Elegeia nexa capillos:
Et, puto, pes illi longior alter erat.
Forma decens: vestis tenuissima, cultus amantis:
In pedibus vitium caussa decoris erat.
Venit et ingenti violenta Tragœdia passu:
Fronte comæ torva, palla iacebat humi.
Læva manus sceptrum late regale movebat:
Lydius alta pedum vincla cothurnus erat.
Et prior, Ecquis erit, dixit, tibi finis amandi?
O argumenti lente poeta tui!
Nequitiam vinosa tuam convivia narrant:
Narrant in multas compita secta vias.
Sæpe aliquis digito vatem designat euntem:
Atque ait, Hic, hic est, quem ferus urit Amor.
Fabula (nec sentis) tota iactaris in Urbe;
Dum tua præterito facta pudore refers.
Tempus erat thyrso pulsum graviore moveri.
Cessatum satis est: incipe maius opus.
Materia premis ingenium: cane facta virorum:
Hæc animo, dices, ardea digna meo est.
Quod teneræ cantent, lusit tua Musa, puellæ;
Primaque per numeros acta iuventa suos.
Nunc habeam per te Romana Tragœdia nomen.
Implebit leges spiritus iste meas.
Hactenus: et movit pictis innixa cothurnis
Densum cæsarie terque quaterque caput.
Altera (si memini) limis subrisit ocellis.
Fallor, an in dextra myrtea virga fuit?
Quid gravibus verbis, animosa Tragœdia, dixit,
Me premis? an numquam non gravis esse potes?
Imparibus tamen es numeris dignata moveri.
In me pugnasti versibus usa meis.
Non ego contulerim sublimia carmina nostris;
Obruit exiguas regia vestra fores.
Sum levis; et mecum levis est, mea cura, Cupido.
Non sum materia fortior ipsa mea.
Rustica fit sine me lascivi mater Amoris;
Huic ego proveni lena, comesque Deæ.
Quam tu non poteris duro reserare cothurno,
Hæc est blanditiis ianua laxa meis.
Et tamen emerui plus, quam tu, posse, ferendo
Multa, supercilio non patienda tuo.
Per me decepto didicit custode Corinna
Liminis adstricti sollicitare fidem;
Delabique toro tunica velata recincta;
Atque impercussos nocte movere pedes.
Vel quoties foribus duris incisa pependi,
Non verita a populo præterenute legi!
Quin ego me memini, dum custos sævus abiret,
Ancillæ missam delituisse sinu.
Quid, cum me munus natali mittis? at illa
Rumpit, et adposita barbara morsit aqua?
Prima tuæ movi felicia semina mentis.
Munus habet, quod te iam petit, ista meum.
Desierant; cœpi: Per vos utramque rogamus,
In vacuas aures verba timentis eant.
Altera me sceptro decoras, altoque cothurno.
(Iam nunc contacto magnus in ore sonor,)
Altera das nostro victurum nomen amori.
Ergo ades, et longis versibus adde breves.
Exiguum vati concede, Tragœdia, tempus.
Tu labor æternus: quod petit illa, breve est.
Mota dedit veniam: teneri properentur amores,
Dum vacat; a tergo grandius urget opus.

ELEGIA II. *Ludi Circenses.*

Non ego nobilium sedeo studiosus equorum:
Cui tamen ipsa faves, vincat ut ille precor.
Ut loquerer tecum veni, tecumque sederem:
Ne tibi non notus, quem facis, esset amor.
Tu cursus spectas, ego te: spectemus uterque
Quod iuvat, atque oculos pascat uterque suos.
O, cuicumque faves, felix agitator equorum!
Ergo illi curæ contigit esse tuæ;
Hoc mihi contingat; sacro de carcere missis
Insistam forti mente vehendus equis.
Et modo lora dabo; modo verbere terga notabo:
Nunc stringam metas interiore rota.
Si mihi currenti fueris conspecta, morabor:
Deque meis manibus lora remissa fluent.
Ah quam pene Pelops Pisæa concidit hasta,
Dum spectat vultus, Hippodamia, tuos!
Nempe favore suæ vicit tamen illa puellæ.
Vincamus domine quisque favore suæ.
Quid frustra refugis? cogit nos linea iungi.
Hæc in lege loci commoda Circus habet.
Tu tamen, a dextra quicumque es, parce puellæ.
Contactu lateris læditur ista tui.
Tu quoque, qui spectas post nos, tua contrahe crura,
Si pudor est, rigido nec preme terga genu.
Sed nimium demissa iacent tibi pallia terræ:
Collige; vel digitis en ego tollo meis.
Invida vestis eras, quæ tam bona crura tegebas:
Quoque magis spectes, invida vestis eras.
Talia Milanion Atalantes crura fugacis
Optavit manibus sustinuisse suis.
Talia succinctæ pinguntur crura Dianæ,
Cum sequitur fortes, fortior ipsa, feras.
His ego non visis arsi: quid fiet ab istis?
In flammam flammas, in mare fundis aquas.
Suspicor ex istis et cetera posse placere,
Quæ bene sub tenui condita veste latent.
Vis tamen interea faciles arcessere ventos,
Quos faciat nostra mota tabella manu?
An magis hic meus est animi, non aeris, æstus,
Captaque femineus pectora torret amor?
Dum loquor, alba nigro sparsa est tibi pulvere vestis.
Sordide de niveo corpore pulvis abi.
Sed iam pompa venit: linguis animisque favete.
Tempus adest plausûs: aurea pompa venit.
Prima loco fertur passis Victoria pennis:
Huc ades; et meus hic fac, Dea, vincat amor.
Plaudite Neptuno, nimium qui creditis undis.
Nil mihi cum pelago: me mea terra capit.
Plaude tuo, miles, Marti: nos odimus arma.
Pax iuvat, et media Pace repertus Amor.
Auguribus Phœbus, Phœbe venantibus adsit:
Artifices in te verte, Minerva, manus.
Rusticolæ Cereri, teneroque adsurgite Baccho:
Pollucem pugiles; Castora placet eques.
Nos tibi, blanda Venus, puerisque potentibus arcu
Plaudimus: inceptis adnue, Diva, meis.
Daque novæ mentem dominæ, patiatur amari.
Adnuit; et motu signa secunda dedit.
Quod Dea promisit, promittas ipsa rogamus.
Pace loquar Veneris: tu Dea maior eris.
Per tibi tot iuro testes, pompamque Deorum,
Te dominam nobis tempus in omne peti.
Sed pendent tibi crura: potes, si forte iuvabit,
Cancellis primos inseruisse pedes.
Maxima iam vacuo Prætor spectacula Circo,
Quadriiuges æquo carcere misit equos.
Cui studeas video: vincet cuicumque favebis.
Quid cupias ipsi scire videntur equi.
Me miserum! metam spatioso circuit orbe.
Quid facis? admoto proximus axe subit.
Quid facis, infelix? perdis bona vota puellæ:
Tende precor valida lora sinistra manu.
Favimus ignavo: sed enim revocate, Quirites;
Et date iactatis undique signa togis.
En revocant: at, ne turbet toga mota capillos,
In nostros abdas te licet usque sinus.
Iamque patent iterum reserato carcere postes.
Evolat admissis discolor agmen equis.
Nunc saltem supera, spatioque iusurge patenti.
Sint mea, sint dominæ fac rata vota meæ.
Sunt dominæ rata vota meæ: mea vota supersunt.
Ille tenet palmam: palma petenda mihi est.
Risit, et argutis quiddam promisit ocellis.
Hoc satis hic: alio cetera rolde loco.

ELEGIA III.

Esse Deos, i, crede: fidem iurata fefellit:
Et facies illi, quæ fuit ante, manet.
Quam longos habuit nondum iurata capillos,
Tam longos, postquam numina lusit, habet.
Candida candorem roseo suffusa rubore
Ante stetit: niveo lucet in ore rubor.
Pes erat exiguus: pedis est aptissima forma.
Longa decensque fuit: longa decensque manet.
Argutos habuit, radiant ut sidus, ocellos;
Per quos mentita est perfida sæpe mihi.
Scilicet æterno falsum iurare puellis
Di quoque concedunt; formaque numen habet.
Perque suos illam nuper iurasse recordor,
Perque meos oculos; et doluere mei.
Dicite, Di; si vos impune fefellerit illa,
Alterius meritis cur ego damna tuli?
At non invidiæ vobis Cepheia virgo est,
Pro male formosa iussa parente mori.
Non satis est, quod vos habui sine pondere testes,
Et mecum lusos ridet inulta Deos:
Ut sua per nostram redimat periuria pœnam,
Victima deceptus decipientis ero?
Aut sine re nomen Deus est, frustraque timetur;
Et stulta populos credulitate movet:
Aut, si quis Deus est, teneras amat ille puellas;
Et nimium solas omnia posse iubet.
Nobis satifero Mavors adcingitur ense:
Nos petit invicta Palladis hasta manu.
Nobis flexibiles curvantur Apollinis arcus:
In nos alta Iovis dextera fulmen habet.
Formosas Superi metuunt offendere læsi:
Atque ultro, quæ se non timuere, timent.
Et quisquam pia tura focis imponere curet?
Certe plus animi debet inesse viris.
Iupiter igne suo lucos iaculatur et arces,
Missaque periuras tela ferire vetat.
Tot meruere peti. Semele miserabilis arsit:
Officio est illi pœna reperta suo.
At si venturo se subduxisset amanti,
Non pater in Baccho matris haberet onus.
Quid queror, et toti facio convicia cœlo?
Di quoque habent oculos: Di quoque pectus habent.
Si Deus ipse forem; numen sine fraude liceret
Femina mendaci falleret ore meum.
Ipse ego iurarem verum iurare puellas;
Et non de tetricis dicerer esse Deus.
Tu tamen illorum moderatius utere dono:
Aut oculis certe parce, puella, meis.

ELEGIA IV.

Dure vir, imposito teneræ custode puellæ,
Nil agis: ingenio quæque tuenda suo.
Si qua metu demto casta est; ea denique casta est:
Quæ, quia non licuit, non fecit, illa facit.
Ut iam servaris bene corpus; adultera mens est:
Nec custodiri, ni velit, illa potest.
Nec mentem servare potes, licet omnia claudas.
Omnibus occlusis intus adulter erit.
Cui peccare licet, peccat minus: ipsa potestas
Semina nequitiæ languidiora facit.
Desine (crede mihi) vitia irritare vetando:
Obsequio vincas aptius illa tuo.
Vidi ego nuper equum, contra sua vincla tenacem,
Ore reluctanti fulminis ire modo.
Constitit, ut primum concessas sensit habenas,
Frenaque in effusa laxa iacere iuba.
Nitimur in vetitum semper, cupimusque negata.
Sic interdictis immineat ager aquis.
Centum fronte oculos, centum cervice gerebat
Argus: et hos unus sæpe fefellit Amor.
In thalamum Danaæ saxo ferroque perennem
Quæ fuerat virgo tradita, mater erat.
Penelope mansit, quamvis custode carebat,
Inter tot iuvenes intemerata proco.
Quidquid servatur, cupimus magis: ipsaque furem
Cura vocat: pauci, quod sinit alter, amant.
Nec facie placet illa sua, sed amore mariti.
Nescio quid, quod te coperit, esse putant.
Non probat sit, quam vir servat, sed adultera: cara est;
Ipse timor pretium corpore maius habet.
Indignere licet; iuvat inconcessa voluptas:
Sola placet; Timeo, dicere si qua potest.
Nec tamen ingenuam ius est servare puellam.
Hic metus externæ corpora gentis agat.
Scilicet ut possit custos, Ego, dicere, feci,
In laudem servi casta sit ulla tui.
Rusticus est nimium, quem ledit adultera coniux;
Et notos mores non satis Urbis habet:
In qua Martigenæ non sunt sine crimine nati
Romulus Iliades, Iliadesque Remus.
Quo tibi formosam, si non nisi casta placebat?
Non possunt ullis ista coire modis.
Si sapis, indulge dominæ; vultusque severos
Exue: nec rigidi iura tuere viri.
Et cole, quos dederit (multos dabit) uxor amicos.
Gratia sic minimo magna labore venit.
Sic poteris iuvenum convivia semper inire:
Et, quæ non dederis, multa videre domi.

ELEGIA V.

Nox erat: et somnus lassos submisit ocellos.
Terruerunt animum talia visa meum.
Colle sub apico celeberrimus ilice lucus
Stabat; et in ramis multa latebat avis.
Area graminea suberat viridissima prato,
Uvida de guttis lene sonantis aquæ.
Ipse sub arboreis vitabam frondibus æstum;
Fronde sub arborea sed tamen æstus erat.
Ecce, petens variis immixtas floribus herbas,
Constitit ante oculos candida vacca meos.
Candidior nivibus, tunc cum cecidere recentes;
In liquidas nondum quas mora vertit aquas.
Candidior, quod adhuc spumis strident ibus albet,
Et modo siccatam, lacte, reliquit ovem.
Taurus erat comes huic, feliciter ille maritus:
Cumque sua teneram coniuge pressit humum.
Dum iacet, et lente revocatas ruminat herbas,
Atque iterum pasto pascitur ante cibo;
Visus erat, somno vires adimente, ferenti
Cornigerum terræ deposuisse caput.
Huc levibus cornix pennis delapsa per auras
Venit; et in viridi garrula sedit humo.
Terque boris niveæ petulanti pectora rostro
Fodit; et albentes abstulit ore iubas.
Illa locum taurumque diu cunctata reliquit.
Sed niger in vaccæ pectore livor erat.
Utque procul vidit carpentes pabula tauros;
(Carpebant tauri pabula læta procul)
Illuc se rapuit, gregibusque immiscuit illis;
Et petiit herbæ fertilioris humum.
Dic, age, nocturnæ, quicumque es, imaginis augur,
(Si quid habent veri) visa quid ista ferant.
Sic ego: nocturnæ sic dixit imaginis augur,
Expendens animo singula visa suo:
Quem tu mobilibus foliis vitare volebas,
Sed male vitalis, æstus amoris erat.
Vacca puella tua est: aptus color ille puellæ.
Tu vir, et in vacca cumpare taurus eras.
Pectora quod rostro cornix fodiebat acuto;
Ingenium dominæ lena movebit anus.
Quod cunctata diu tauram sua vacca reliquit;
Frigidus in viduo desistuere toro.
Livor, et adverso maculæ sub pectore nigræ,
Pectus adulterii labe carere negant.
Dixerat interpres: gelido mihi sanguis abore
Fugit; et ante oculos nox stetit alta meos.

ELEGIA VI.

Amnis, arundinibus limosas obsite ripas,
Ad dominam propero; siste parumper aquas.
Nec tibi sunt pontes, nec quæ sine remigis ictu
Concava traiecto cymba rudente vehat.
Parvus eras, memini; nec te transire refugi;
Summaque vix talos contigit unda meos.
Nunc ruis oppositio nivibus de monte solutis;
Et turpi crassas gurgite volvis aquas.
Quid properasse iuvat? quid parca delisse quieti
Tempora? quid nocti conseruisse diem?
Si tamen hic standum; si non datur artibus ullis
Ulterior nostro ripa premenda pedi.
Nunc ego, quas habuit pennas Danaeius heros,
Terribili densum cum tulit angue caput;
Nunc opto currum; de quo Cerealia primum
Semina venerunt in rude missa solum.
Prodigio-a loquor veterum mendacia vatum;
Nec tulit hæc: nec fert, nec feret ulla dies.
Tu potius, ripis effuse capacibus amnis,
(Sic æternus eas) labere fine tuo.
Non eris invidiæ, torrens, (mihi crede) ferendæ,
Si dicar per te forte retentus amnis.
Flumina deberent iuvenes in amore iuvare:
Flumina senserunt ipsa, quid esset amor.
Inachus in Melie Bithynide pallidus Isse
Dicitur, et gelidis incaluisse vadis.
Nondum Troia fuit lustris obsessa duobus,
Cum rapuit vultus, Xanthe, Neæra tuos.
Quid? non Alpheon diversis currere terris
Virginis Arcadiæ certus adegit amor?
Te quoque promissam Xantho, Pence, Creusam
Phthiotum terris occuluisse ferunt.
Quid referam Asopon, quem cepit Martia Thebe,
Natarum Thebe quinque futura parens?
Cornua si tua nunc ubi sint, Acheloe, requiram;
Herculis irata fracta querere manu.
Nec tanti Calydon, nec tota Ætolia tanti;
Una tamen tanti Deianira fuit.

Ille fluens dives septena per ostia Nilus,
Qui patriam tantæ tam bene celat aquæ,
Fertur in Evadne collectam Asopide flammam
Vincere gurgitibus non potuisse suis.
Siccus ut amplecti Salmonida posset Enipeus,
Cedere iussit aquam: iussa recessit aqua.
Nec te prætereo, qui, per cava saxa volutans,
Tiburis Arge spumifer arva rigas.
Ilia cui placuit, quamvis erat horrida cultu,
Ungue notata comas, ungue notata genas.
Illa, gemens patruique nefas, delictaque Martis,
Errabat nudo per loca sola pede.
Hanc amnis rapidis animosus vidit ab undis:
Raucaque de mediis sustulit ora vadis:
Atque ita, Quid nostras, inquit, teris anxia ripas,
Ilia, ab Idæo Laomedonte genus?
Quo cultus abiere tui? quid sola vagaris?
Vitta nec evinctas impedit alba comas?
Quid fles, et madidos lacrimis corrumpis ocellos?
Pectoraque insana plangis aperta manu?
Ille habet et silices, et vivum in pectore ferrum,
Qui tenero lacrimas lentus in ore videt.
Ilia, pone metus; tibi regia nostra patebit:
Teque colent amnes: Ilia, pone metus.
Tu centum, aut plures, inter dominabere Nymphas:
Nam centum, aut plures flumina nostra tenent.
Ne me sperne, precor, tantum, Troiana propago:
Munera promissis uberiora feres.
Dixerat: Illa, oculos in humum deiecta modestos,
Spargebat tepidos flebilis imbre sinus:
Ter molita fugam, ter ad altas restitit undas,
Currendi vires eripiente metu.
Sera tamen scindens inimico pollice crinem,
Edidit indignos ore tremente sonos:
O utinam mea lecta forent, patrioque sepulcro
Condita, dum poterant virginis ossa legi!
Cur modo Vestalis tædas invitor ad ullas
Turpis, et Iliacis inficianda focis?
Quid moror? en digitis designor adultera vulgi.
Desit famosis, qui notet ora, pudor.
Hactenus; et vestem tumidis prætendit ocellis:
Atque ita se in rapidas perdita misit aquas.
Supposuisse manus ad pectora lubricus amnis
Dicitur; et socii iura dedisse tori.
Te quoque credibile est aliqua caluisse puella:
Sed nemora et silvæ crimina vestra tegunt.
Dum loquor, increvit latis spatiosius undis,
Nec capit admissas alveus altus aquas.
Quid mecum, furiose, tibi? quid mutua differs
Gaudia? quid cœptum, rustice, rumpis iter?
Quid? si legitimum flueres, si nobile flumen?
Si tibi per terras maxima fama foret?
Nomen habes nullum, rivis collecte caducis;
Nec tibi sunt fontes, nec tibi certa domus.
Fontis habes instar pluviamque nivesque solutas;
Quas tibi divitias pigra ministrat hiems.
Aut lutulentus agis brumali tempore cursus:
Aut premis arentem pulverulentus humum.
Quis te tum potuit sitiens haurire viator?
Quis grata dixit voce, Perennis eas?
Damnosus pecori curris, damnosior agris.
Forsitan hæc alios; me mea damna movent.
Huic ego væ demens narrabam fluminum amores?
Iactasse indigno nomina tanta pudet.
Nescio quid spectans, Acheloon et Inachon amnes,
Et potui nomen, Nile, referre tuum.
At tibi pro meritis opto, non candide torrens,
Sint rapidi soles, siccaque semper hiems.

ELEGIA VII.

At non formosa est, at non bene culta puella;
At, puto, non votis sæpe petita meis!
Hanc tamen in nullos tenui male languidus usus,
Sed iacui pigro crimen onusque toro.
Nec potui cupiens, pariter cupiente puella,
Inguinis effœti parte iuvante frui.
Illa quidem nostro subiecit eburnea collo
Brachia, Sithonia candidiora nive:
Osculaque inseruit cupida luctantia linguæ:
Lascivum femori supposuitque femur.
Et mihi blanditias dixit, Dominumque vocavit:
Et quæ præterea publica verba iuvant.
Tacta tamen veluti gelida mea membra cicuta,
Segnia proposituni destituere suum.
Truncus iners iacui, species, et inutile pondus:
Nec satis exactum est, corpus an umbra forem.
Quæ mihi ventura est (siquidem ventura) senectus,
Cum desit numeris ipsa iuventa suis?
Ah pudet amorum! quo me iuvenemque virumque,
Nec iuvenem, nec me sensit amica virum.
Sic flammas aditura pias æterna sacerdos
Surgit, et a caro fratre verenda soror.
At nuper bis flava Chlide, ter candida Pitho,
Ter Libas officio continuata meo.
Exigere a nobis angusta nocte Corinnam,
Me memini numeros sustinuisse novem.
Num mea Thessalico languent devota veneno
Corpora? num misero carmen et herba nocent?
Sagave pœnicea dirixit nomina cera,
Et medium tenues in iecur egit acus?
Carmine læsa Ceres sterilem vanescit in herbam:
Deficiunt læsi carmine fontis aquæ;
Ilicibus glandes, cantataque vitibus uva
Decidit; et nullo poma movente fluunt.
Quid vetat et nervos magicas torpere per artes?
Forsitan impatiens sit latus inde meum.
Huc pudor accessit: facti pudor ipse nocebat:
Ille fuit vitii caussa secunda mei.
At qualem vidi tantum tetigique puellam,
Sic etiam tunica tangitur ipsa sua.
Illius ad tactum Pylius iuvenescere possit,
Tithonosque annis fortior esse suis.
Hæc mihi contigerat; sed vir non contigit illi.
Quas nunc concipiam per nova vota preces?
Credo etiam magnos, quo sum tam turpiter usus,
Muneris oblati pœnituisse Deos.
Optabam certe recipi; sum nempe receptus:
Oscula ferre; tuli: proximus esse; fui.
Quo mihi fortunæ tantum? quo regna sine usu?
Quid, nisi possedi dives avarus, opes?
Sic aret mediis taciti vulgator in undis;
Pomaque, quæ nullo tempore tangat, habet.
A tenera quisquam sic surgit mane puella,
Protinus ut sanctos possit adire Deos.
Sed non blanda, puto, non optima perdidit in me
Oscula: non omni sollicitavit ope.
Illa graves potuit quercus, adamantaque durum,
Surdaque blanditiis saxa movere suis.
Digna movere fuit certe vivosque virosque;
Sed neque tum vixi; nec vir, ut ante, fui.
Quid iuvet, ad surdas si cantet Phemius aures?
Quid miserum Thamyran picta tabella iuvet?
At quæ non tacita formavi gaudia mente!
Quos ego non finxi disposuique modos!
Nostra tamen iacuere, velut præmortua, membra
Turpiter, hesterna languidiora rosa,
Quæ nunc ecce rigent intempestiva, valentque:

Nunc opus exposcunt, militiamque suam.
Quin istic pudibunda taces, pars pessima nostri?
Sic sum pollicitis captus et ante tuis.
Tu dominam fallis: per te deprensus inermis
Tristia cum magno damna pudore tuli.
Hanc etiam non est mea dedignata puella
Molliter admota sollicitare manu.
Sed postquam nullas consurgere posse per artes,
Immemoremque sui procubuisse videt;
Quid me ludis, ait? quis te, male sane, iubebat
Invitum nostro ponere membra toro?
Aut te traiectis Æxa venefica lanis
Devovet: aut alio lassus amore venis.
Nec mora: desiluit tunica velata recincta:
Et decuit nudos prosiluisse pedes.
Neve suæ possent intactam scire ministræ;
Dedecus hoc sumta dissimulavit aqua.

Elegia VIII.

Et quisquam ingenuas etiamnum suspicit artes,
Aut teneris dotes carmen habere putat?
Ingenium quondam fuerat pretiosius auro:
At nunc barbaries grandis, habere nihil.
Cum pulchre nostri dominæ placuere libelli;
Quo licuit libris, non licet ire mihi.
Cum bene laudavit, laudato ianua clausa est.
Turpiter hue illuc ingeniosus eo.
Ecce recens dives, parto per vulnera censu,
Præfertur nobis, sanguine pastus eques.
Hunc potes amplecti formosis, vita, lacertis?
Huius in amplexus, vita, venire potes?
Si nescis, galeam caput hoc portare solebat:
Ense latus cinctum, quod tibi servit, erat.
Læva manus, cui nunc serum male convenit aurum,
Scuta tulit: dextram tange, cruenta fuit.
Qua periit aliquis, potes hanc contingere dextram?
Heu! ubi mollities pectoris illa tui?
Cerne cicatrices, veteris vestigia pugnæ.
Quæsitum est illi corpore, quidquid habet.
Forsitan et, quoties hominem iugulaverit, ille
Iudicet: hoc fassas tangis, avara, manus?
Ille ego Musarum purus; Phœbique sacerdos
Ad rigidas canto carmen inane fores.
Discite, qui sapitis, non quæ nos scimus inertes,
Sed trepidas acies, et fera castra sequi:
Proque bono versu primum deducite pilum.
Hoc tibi, si velles, possit, Homere, dari.
Iupiter admonitus nihil esse potentius auro,
Corruptæ pretium virginis ipse fuit.
Dum merces aberat; durus pater, ipsa severa,
Ærati postes, ferrea turris erat:
Sed postquam sapiens in munera venit adulter;
Præbuit ipsa sinus: et dare iussa, dedit.
At cum regna senex cœli Saturnus haberet;
Omne lucrum tenebris alta premebat humus.
Æraque et argentum, cumque auro pondera ferri
Manibus admorat: nullaque massa fuit.
At meliora dabat; curvo sine vomere fruges,
Pomaque, et in quercu mella reperta cava.
Nec valido quisquam terras findebat aratro:
Signabat nullo limite mensor humum.
Non freta demissi verrebant eruta remi.
Ultima mortuli tum via litus erat.
Contra te sollers, hominum Natura, fuisti:
Et nimium damnis ingeniosa tuis.
Quo tibi, turritis incingere mœnibus urbes?
Quo tibi, discordes addere in arma manus?
Quid tibi cum pelago? terra contenta fuisses.
Cur non et cœlum, tertia regna, petis?
Qua licet, adfectas cœlum quoque: templa Quirinus,
Liber, et Alcides, et modo Cæsar, habent.
Eruimus terra solidum pro frugibus aurum.
Possidet inventas sanguine miles opes.
Curia pauperibus clausa est: dat census honores;
Inde gravis iudex; inde severus eques.
Omnia possideant: illis Campusque Forumque
Serviat: hi pacem crudaque bella gerant.
Tantum ne nostros avidi prædentur amores;
Et satis est, aliquid pauperis esse sinant.
At nunc, exæquet tetricas licet illa Sabinas,
Imperat ut captæ, qui dare multa potest.
Me prohibet custos: in me timet illa maritum.
Si dederim, tota cedet uterque domo.
O, si neglecti quisquam Deus ultor amantis,
Tam male quæsitas pulvere mutet opes!

Elegia IX.

Memnona si mater, mater ploravit Achillen,
Et tangunt magnas tristia fata Deas;
Flebilis indignos, Elegeia, solve capillos.
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit!
Ille tui vates operis, tua fama, Tibullus
Ardet in extructo, corpus inane, rogo.
Ecce, puer Veneris fert eversamque pharetram,
Et fractos arcus, et sine luce facem.
Adspice, demissis ut eat miserabilis alis;
Pectoraque infesta tundat aperta manu.
Excipiunt sparsi lacrimas per colla capilli,
Oraque singultu concutiente sonant.
Fratris in Æneæ sic illum funere dicunt
Egressum tectis, pulcher Iule, tuis.
Nec minus est confusa Venus, moriente Tibullo,
Quam iuveni rupit cum ferus inguen aper.
At sacri vates, et Divûm cura vocamur:
Sunt etiam, qui nos numen habere putent.
Scilicet omne sacrum mors importuna profanat:
Omnibus obscuras iniicit illa manus.
Quid pater Ismario, quid mater, profuit Orpheo?
Carmine quid victas obstupuisse feras?
Ælinon in silvis idem pater, Ælinon, altis
Dicitur invita concinuisse lyra.
Adiice Mæoniden, a quo, ceu fonte perenni,
Vatum Pieriis ora rigantur aquis;
Hunc quoque summa dies nigro submersit Averno;
Diffugiunt avidos carmina sola rogos.
Durat opus vatum, Troiani fama laboris,
Tardaque nocturno tela retexta dolo.
Sic Nemesis longum; sic Delia, nomen habebunt;
Altera, cura recens, altera, primus amor.
Quid vos sacra iuvant? quid nunc Ægyptia prosunt
Sistra? quid in vacuo secubuisse toro?
Cum rapiant mala fata bonos, (ignoscite fasso)
Sollicitor nullos esse putare Deos.
Vive pius; moriere pius: cole sacra; colentem
Mors gravis a templis in cava busta trahet.
Carminibus confide bonis: iacet ecce Tibullus.
Vix manet e tanto parva quod urna capit.
Tene, sacer Vates, flammæ rapuere rogales;
Pectoribus pasci nec timuere tuis?
Aurea sanctorum potuissent templa Deorum
Urere, quæ tantum sustinuere nefas.
Avertit vultus, Erycis quæ possidet arces.
Sunt quoque, qui lacrimas continuisse negent.
Sed tamen hoc melius, quam si Phæacia tellus
Ignotum vili supposuisset humo.
Hinc certe madidos fugientis pressit ocellos
Mater; et in cineres ultima dona tulit:
Hinc soror in partem misera cum matre doloris

Venit, inornatas dilaniata comas.
Cumque tuis sua iunxerunt Nemesisque priorque
Oscula: nec solos destituere rogos.
Delia discedens, Felicius, inquit, amata
Sum tibi: vixisti, dum tuus ignis eram.
Cui Nemesis, Quid ais? tibi sint mea damna dolori?
Me tenuit moriens deficiente manu.
Si tamen e nobis aliquid, nisi nomen et umbra,
Restat; in Elysia valle Tibullus erit.
Obvius huic venias, hedera iuvenilia cinctus
Tempora, cum Calvo, docte Catulle, tuo.
Tu quoque (si falsum est temerati crimen amici)
Sanguinis atque animæ prodige Galle tuæ.
His comes umbra tua est; si quid modo corporis umbra est.
Auxisti numeros, culte Tibulle, pios.
Ossa quieta, precor, tuta requiescite in urna:
Et sit humus cineri non onerosa tuo.

ELEGIA X.

Annua venerunt Cerealis tempora sacri.
Secubat in vacuo sola puella toro.
Flava Ceres, tenues spicis redimita capillos,
Cur inhibes sacris commoda nostra tuis?
Te, Dea, munificam gentes ubicumque loquuntur:
Nec minus humanis invidet ulla bonis.
Ante nec hirsuti torrebant farra coloni:
Nec notum terris area nomen erat.
Sed glandem quercus, oracula prima, ferebant.
Hæc erat, et teneri cespitis herba, cibus.
Prima Ceres docuit turgescere semen in agris;
Falce coloratas subsecuitque comas.
Prima iugo tauros supponere colla coegit;
Et veterem curvo dente revellit humum.
Hanc quisquam lacrimis lætari credit amantum,
Et bene tormentis secubituque coli?
Nec tamen est (quamvis agros amet illa feraces)
Rustica: nec viduum pectus amoris habet.
Cretes erunt testes; nec fingunt omnia Cretes:
Cretes, nutrito terra superba Iove.
Illic, sideream mundi qui temperat arcem,
Exiguus tenero lac bibit ore puer.
Magna fides testi: testis laudatur alumno.
Fassuram Cererem crimina nota puto.
Viderat Iasium Cretæa Diva sub Ida
Figentem certa terga ferina manu.
Vidit, et ut teneræ flammam rapuere medullæ;
Hinc pudor, ex alia parte trahebat amor.
Victus amore pudor: sulcos arere videres,
Et sata cum minima parte redire sui.
Cum bene iactati pulsarant arva ligones,
Ruperat et duram vomer aduncus humum,
Seminaque in latos ierant æqualiter agros;
Irrita decepti vota colentis erant.
Diva, potens frugum, silvis cessabat in altis:
Decideranl longæ spicea serta comæ.
Sola fuit Crete fecundo fertilis anno.
Omnia, qua tulerat se Dea, messis erant.
Ipse locus nemorum canebat frugibus Ide,
Et ferus in silva farra metebat aper.
Optavit Minos similes sibi legifer annos:
Optavit Cereris longus ut esset amor.
Quod tibi secubitus tristes, Dea flava, fuissent;
Hoc cogor sacris nunc ego ferre tuis.
Cur ego sim tristis, cum sit tibi nata reperta;
Regnaque, quam Iuno, sorte minora regat?
Festa dies, Veneremque vocat, cantusque merumque.
Hæc decet ad dominos munera ferre Deos.

ELEGIA XI.

Multa diuque tuli: vitiis patientia victa est.
Cede fatigato pectore, turpis Amor.
Scilicet adserui iam me, rupique catenas:
Et quæ depuduit ferre, tulisse pudet.
Vicimus; et domitum pedibus calcamus Amorem.
Venerunt capiti cornua sera meo.
Perfer, et obdura: dolor hic tibi proderit olim.
Sæpe tulit lassis succus amarus opem.
Ergo ego sustinui, foribus tam sæpe repulsus,
Ingenuum dura ponere corpus humo.
Ergo ego nescio cui, quem tu complexa tenebas,
Excubui clausam, servus ut, ante domum.
Vidi ego, cum foribus lassus prodiret amator,
Invalidum referens emeritumque latus.
Hoc tamen est levius, quam quod sum visus ab illo.
Eveniat nostris hostibus ille pudor.
Quando ego non fixus lateri spatiantis adhæsi,
Ipse tuus custos, ipse vir, ipse comes?
Scilicet et populo per me cantata placebas.
Caussa fuit multis noster amoris amor.
Turpia quid referam vanæ mendacia linguæ,
Et periuratos in mea damna Deos?
Quid iuvenum tacitos inter convivia nutus;
Verbaque compositis dissimulata notis?
Dicta erat ægra mihi: præceps amensque cucurri.
Veni; et rivali non erat ægra meo.
His, et quæ taceo, duravi sæpe ferendis.
Quære alium pro me, qui queat ista pati.
Iam mea, votiva puppis redimita corona,
Lenta tumescentes æquoris audit aquas.
Desine blanditias, et verba potentia quondam,
Perdere: non ego sum stultus, ut ante fui.
Luctantur, pectusque leve in contraria tendunt,
Hac amor, hac odium: sed, puto, vincit amor.
[Odero, si potero: si non, invitus amabo.
Nec iuga taurus amat: quæ tamen odit, habet.]
Nequitiam fugio: fugientem forma reducit.
Aversor morum crimina: corpus amo.
Sic ego nec sine te, nec tecum vivere possum:
Et videor voti nescius esse mei.
Aut formosa fores minus aut minus improba, vellem.
Non facit ad mores tam bona forma malos.
Facta movent odium; facies exorat amorem.
Me miserum! vitiis plus valet illa suis.
Parce, per o lecti socialia iura, per omnes
(Qui dent fallendos se tibi sæpe) Deos,
Perque tuam faciem, magni mihi numinis instar,
Perque tuos oculos, qui rapuere meos;
Quidquid eris, mea semper eris: tu selige tantum,
Me quoque velle velis, anne coactus amem?
Lintea dem potius, ventisque ferentibus utar;
Ut quamvis nolim, cogar amare tamen.

ELEGIA XII.

Quis fuit ille dies, quo tristia semper amanti
Omina non albæ concinuistis aves?
Quodve putem sidus nostris occurrere fatis?
Quosve Deos in me bella movere querar?
Quæ modo dicta mea est, quam cœpi solus amare,
Cum multis vereor ne sit habenda mihi.
Fallimur? an nostris innotuit illa libellis?
Sic erat: ingenio prostitit illa meo.
Et merito: quid enim formæ præconia feci?
Vendibilis culpa facta puella mea est.
Me lenone placet: duce me perductus amator.
Ianua per nostras est adaperta manus.
An prosint, dubium; nocuerunt carmina certe.

Invidiæ nostris illa fuere bonis.
Cum Thebe, cum Troia forent, cum Cæsaris acta;
Ingenium movit sola Corinna meum.
Aversis utinam tetigissem carmina Musis;
Phœbus et inceptum destituisset opus!
Nec tamen, ut testes mos est audire poetas,
Malueram verbis pondus abesse meis.
Per nos Scylla, patri canos furata capillos,
Pube premit rabidos inguinibusque canes.
Nos pedibus pennas dedimus, nos crinibus angues.
Victor Abantiades alite fertur equo.
Idem per spatium Tityon porreximus ingens:
Et tria vipereo fecimus ora cani.
Fecimus Enceladon iaculantem mille lacertis;
Ambiguæ captos virginis ore viros.
Æolios Ithacis inclusimus utribus Euros:
Proditor in medio Tantalus amne sitit.
De Niobe silicem, de virgine fecimus ursam:
Concinit Odrysium Cecropis ales Ityn.
Iupiter aut in aves, aut se transformat in aurum:
Aut secat imposita virgine taurus aquas.
Protea quid referam, Thebanaque semina, dentes?
Qui vomerent flammas ore, fuisse boves?
Flere genis electra tuas, Auriga, sorores?
Quæque rates fuerint, nunc maris esse Deas?
Aversumque diem mensis furialibus Atrei?
Duraque percussam saxa secuta lyram?
Exit in immensum fecunda licentia vatum:
Obligat historica nec sua verba fide.
Et mea debuerat falso laudata videri
Femina: credulitas nunc mihi vestra nocet.

ELEGIA XIII.

Cum mihi pomiferis coniux foret orta Faliscis;
Mœnia contigimus victa, Camille, tibi.
Casta sacerdotes Iunoni festa parabant
Per celebres ludos, indigenamque bovem.
Grande moræ pretium, ritus cognoscere: quamvis
Difficilis clivis huc via præbet iter.
Stat vetus, et densa præmubilus arbore lucus.
Adspice; concedas numen inesse loco.
Accipit ara preces, votivaque tura piorum;
Ara per antiquas facta sine arte manus.
Hinc ubi præsonuit sollemni tibia cantu;
It per velatas annua pompa vias.
Ducuntur niveæ, populo plaudente, iuvencæ,
Quas aluit campis herba Falisca suis:
Et vituli, nondum metuenda fronte minaces;
Et minor ex humili victima porcus hara:
Duxque gregis cornu per tempora dura recurvo.
Invisa est dominæ sola capella Deæ.
Illius indicio silvis inventa sub altis
Dicitur inceptam destituisse fugam.
Nunc quoque per pueros iaculis incessitur index;
Et pretium auctori vulneris ipsa datur.
Qua ventura Dea est, iuvenes timidæque puellæ
Præverrunt latas veste iacente vias.
Virginei crines auro gemmaque premuntur:
Et tegit auratos palla superba pedes.
More patrum Graio velatæ vestibus albis
Tradita supposito vertice sacra ferunt.
Ore favent populi, tunc cum venit aurea pompa:
Ipsa sacerdotes subsequiturque suas.
Argiva est pompæ facies. Aganemnone cæso,
Et scelus et patrias fugit Halesus opes.
Iamque pererratis profugus terraque, fretoque,
Mœnia felici condidit alta manu.
Ille suos docuit Iunonia sacra Faliscos.
Sint mihi, sint populo semper amica suo.

ELEGIA XIV.

Non ego, ne pecces, cum sis formosa, recuso;
Sed ne sit misero scire necesse mihi.
Nec te nostra iubet fieri censura pudicam:
Sed, tantum tentes dissimulare, rogat.
Non peccat, quæcumque potest peccasse negare:
Solaque deformem culpa professa facit.
Quis furor est, quæ nocte latent, sub luce fateri?
Et quæ clam facias, facta referre palam?
Ignoto meretrix corpus iunctura Quiriti
Adposita populum submovet ante sera.
Tu tua prostitues famæ peccata sinistræ;
Commissi perages iudiciumque tui?
Sit tibi mens melior, saltemve imitere pudicas;
Teque probam, quamvis non eris, esse putem.
Quæ facis, hæc facito; tantum fecisse negato:
Nec pudeat coram verba modesta loqui.
Est qui nequitiam locus exigat: omnibus illum
Deliciis imple: stet procul inde pudor.
Hinc simul exieris; lascivia protinus omnis
Absit: et in lecto crimina pone tuo.
Illic nec tunicam tibi sit posuisse rubori;
Nec femori impositum sustinuisse femur:
Illic purpureis condatur lingua labellis;
Inque modos Venerem mille figuret amor.
Illic nec voces, nec verba invantia cessent:
Spondaque lasciva mobilitate tremat.
Indue cum tunicis metuentem crimina vultum:
Et pudor obscœnum diffiteatur opus.
Da populo, da verba mihi: sine nescius errem;
Et liceat stulta credulitate frui.
Cur toties video mitti recipique tabellas?
Cur pressus prior est interiorque torus?
Cur plus, quam somno, turbatos esse capillos,
Collaque conspicio dentis habere notam?
Tantum non oculos crimen deducis ad ipsos.
Si dubitas famæ parcere; parce mihi.
Mens abit, et morior, quoties peccasse fateris:
Perque meos artus frigida gutta fluit.
Tunc amo: tunc odi frustra, quod amare necesse est.
Tunc ego, sed tecum, mortuus esse velim.
Nil equidem inquiram; nec, quæ celare parabis,
Insequar: et falsi criminis instar erit.
Si tamen in media deprensa tenebere culpa,
Et fuerint oculis probra videnda meis;
Quæ bene visa mihi fuerint, bene visa negato.
Concedent verbis lumina nostra tuis.
Prona tibi vinci cupientem vincere palma est.
Sit modo, Non feci, dicere lingua memor.
Cum tibi contingat verbis superare duobus;
Et si non caussa, iudice vince tuo.

ELEGIA XV.

Quære novum vatem, tenerorum mater Amorum:
Raditur hic Elegis ultima meta meis.
Quos ego composui, Peligni ruris alumnus:
Nec me deliciæ dedecuere meæ.
Si quid id est, usque a proavis vetus ordinis heres,
Non modo militiæ turbine factus eques.
Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo:
Pelignæ dicar gloria gentis ego.
Quam sua libertas ad honesta coegerat arma,
Cum timuit socias anxia Roma manus.
Atque aliquis spectans hospes Sulmonis aquosi
Mœnia, qua campi iugera pauca tenent,
Quæ tantum, dicet, potuistis ferre poetam,
Quantulacumque estis, vos ego magna voco.
Culte puer, puerique parens Anathusia culti,

Aurea de campo vellite signa meo.
Corniger increpuit thyrso graviore Lyæus:
Pulsanda est magnis arena maior equis.
Imbelles Elegi, genialis Musa, valete;
Post mea mansurum fata superstes opus.

ARTIS AMATORIAE

Liber primus

Si quis in hoc artem populo non novit amandi;
Me legat; et facto carmine doctus amet.
Arte citæ veloque rates remoque moventur:
Arte leves currus: arte regendus Amor.
Curribus Automedon, lentisque erat aptus habenis:
Tiphys in Hæmonia puppe magister erat.
Me Venus artificem tenero præfecit Amori,
Tiphys et Automedon dicar Amoris ego.
Ille quidem ferus est, et qui mihi sæpe repugnet:
Sed puer est; ætas mollis et apta regi.
Phillyrides puerum citharæ perfecit Achillen;
Atque animos placida contudit arte feros.
Qui toties socios, toties exterruit hostes,
Creditur annosum pertimuisse senem.
Quas Hector sensurus erat, poscente magistro,
Verberibus iussas præbuit ille manus.
Æacidæ Chiron, ego sum præceptor Amoris.
Sævus uterque puer: natus uterque Dea.
Sed tamen et tauri cervix onerator aratro:
Frenaque magnanimi dente teruntur equi.
Et mihi cedet Amor: quamvis mea vulneret arcu
Pectora, iactatas excutiatque faces.
Quo me fixit Amor, quo me violentius ussit;
Hoc melior facti vulneris ultor ero.
Non ego, Phœbe, datas a te mihi mentior artes:
Nec nos aeriæ voce monemur avis:
Nec mihi sunt visæ Clio Cliusque sorores,
Servanti pecudes vallibus, Ascra, tuis.
Usus opus movet hoc: vati parete perito.
Vera canam: cœptis, mater Amoris, ades.
Este procul vittæ tenues, insigne pudoris;
Quæque tegis medios, instita longa, pedes.
Nos Venerem tutam, concessaque furta, canemus:
Inque meo nullum carmine crimen erit.
Principio, quod amare velis, reperire labora,
Qui nova nunc primum miles in arma venis.
Proximus huic labor est, placitam exorare puellam.
Tertius, ut longo tempore duret amor.
Hic modus; hæc nostro signabitur arca curru:
Hæc erit admissa meta terenda rota.
Dum licet, et loris passim potes ire solutis;
Elige cui dicas: Tu mihi sola places.
Hæc tibi non tenues veniet delapsa per auras:
Quærenda est oculis apta puella tuis.
Scit bene venator, cervis ubi retia tendat:
Scit bene, qua frendens valle moretur aper.
Aucupibus noti frutices: qui sustinet hamos,
Novit quæ multo pisce natentur aquæ.
Tu quoque, materiam longo qui quæris amori,
Ante frequens quo sit disce puella loco.
Non ego quærentem vento dare vela iubebo:
Nec tibi, ut invenias, longa terenda via est.
Andromedan Perseus nigris portarit ab Indis,
Raptaque sit Phrygio Graia puella viro.
Tot tibi tamque dabit formosas Roma puellas:
Hæc habet, ut dicas, quidquid in orbe fuit.
Gargara quot segetes, quot habet Methymna racemos;
Æquore quot pisces, fronde tegantur arva;
[Quot cœlum stellas, tot habet tua Roma puellas:
Mater et Æneæ constat in urbe sui.]
Seu caperis primis et adhuc crescentibus annis;
Ante oculos veniet vera puella tuos:
Sive cupis iuvenem; iuvenes tibi mille placebunt.
Cogeris voti nescius esse tui.
Seu te forte iuvat sera et sapientior ætas;
Hoc quoque (crede mihi) plenius agmen erit.
Tu modo Pompeia lentus spatiare sub umbra,
Cum sol Herculei terga leonis adit:
Aut ubi muneribus nati sua munera mater
Addidit, externo marmore dives onus.
Nec tibi vitetur, quæ, priscis sparsa tabellis,
Porticus auctoris Livia nomen habet.
Quaque parare necem miseris patruelibus ausæ
Belides, et stricto stat ferus ense pater.
Nec te prætereat Veneri ploratus Adonis;
Cultaque Iudæo septima sacra Syro.
Neu fuge linigeræ Memphitica templa iuvencæ:
Multas illa facit, quod fuit ipsa Iovi.
Et fora conveniunt (quis credere possit?) amori;
Flammaque in arguto sæpe reperta foro.
Subdita qua Veneris facto de marmore templo
Appias expressis aera pulsat aquis.
Illo sæpe loco capitur consultus Amori;
Quique aliis cavit, non cavet ipse sibi.
Illo sæpe loco desunt sua verba diserto:
Resque novæ veniunt, causaque agenda sui est.
Hunc Venus e templis quæ sunt continia ridet.
Qui modo patronus, nunc cupit esse cliens.
Sed tu præcipue curvis venare theatris.
Hæc loca sunt voto fertiliora tuo.
Illic invenies quod ames, quod ludere possis,
Quodque semel tangas, quodque tenere velis.
Ut redit itque frequens longum formica per agmen,
Granifero solitum cum vehit ore cibum;
Aut ut apes, saltusque suos et olentia nactæ
Pascua, per flores et thyma summa volant;
Sic ruit in celebres cultissima femina ludos;
Copia iudicium sæpe morata meum.
Spectatum veniunt, veniunt spectentur ut ipsæ.
Ille locus casti damna pudoris habet.
Primus sollicitos fecisti, Romule, ludos:
Cum iuvit viduos rapta Sabina viros.
Tunc neque marmoreo pendebant vela theatro:
Nec fuerant liquido pulpita rubra croco.
Illic, quas tulerant nemorosa Palatia, frondes
Simpliciter positæ; scena sine arte fuit.
In gradibus sedit populus de cespite factis;
Qualibet hirsutas fronde tegente comas.
Respiciunt, oculisque notant sibi quisque puellam,
Quam velit: et tacito pectore multa movent.
Dumque, rudem præbente modum tibicine Thusco,
Ludius æquatam ter pede pulsat humum;
In medio plausu (plausus tunc arte carebat)
Rex populo prædæ signa petenda dedit.
Protinus exsiliunt, animum clamore fatentes,
Virginibus cupidas iniiciuntque manus.
Ut fugiunt aquilas, timidissima turba, columbæ,
Utque fugit visos agna novella lupos;
Sic illæ timuere viros sine more ruentes.
Constitit in nulla, qui fuit ante, color.
Nam timor unus erat; facies non una timoris.
Pars laniat crines: pars sine mente sedet:
Altera mœsta silet; frustra vocat altera matrem:
Hæc queritur; stupet hæc: hæc manet; illa fugit.
Ducuntur raptæ, genialis præda, puellæ:
Et potuit multas ipse decere pudor.

Si qua repugnarat nimium, comitemque negarat;
Sublatam cupido vir tulit ipse sinu.
Atque ita, Quid teneros lacrimis corrumpis ocellos?
Quod matri pater est, hoc tibi, dixit, ero.
Romule, militibus scisti dare commoda solus.
Hæc mihi si dederis commoda, miles ero.
Scilicet ex illo sollemnia more theatra
Nunc quoque formosis insidiosa manent.
Nec te nobilium fugiat certamen equorum:
Multa capax populi commoda Circus habet.
Nil opus est digitis, per quos arcana loquaris:
Nec tibi per nutus accipienda nota est.
Proximus a domina, nullo prohibente, sedeto:
Iunge tuum lateri, quam potes, usque latus:
Et bene, quod cogit, si nolit, linea iungi;
Quod tibi tangenda est lege puella loci.
Hic tibi quæratur socii sermonis origo:
Et moveant primos publica verba sonos.
Cuius equi veniant, facito, studiose, requiras.
Nec mora; quisquis erit cui favet illa, fave.
At cum pompa frequens cœlestibus ibit eburnis,
Tu Veneri dominæ plaude favente manu.
Utque lit, in gremium pulvis si forte puellæ
Deciderit, digitis excutiendus erit.
Et, si nullus erit pulvis, tamen excute nullum.
Quælibet officio caussa sit apta tuo.
Pallia si terræ nimium demissa iacebunt;
Colligé, et immunda sedulus effer humo.
Protinus officii pretium, patiente puella,
Contingent oculis crura videnda tuis.
Respice præterea, post vos quicumque sedebit,
Ne premat opposito mollia terga genu.
Parva leves capiunt animos: fuit utile multis,
Pulvinum facili composuisse manu.
Profuit et tenui ventum movisse tabella;
Et cava sub teneros scamna dedisse pedes.
Hos aditus Circusque novo præbebit amori,
Sparsaque sollicito tristis arena foro.
Illa sæpe puer Veneris pugnavit arena:
Et qui spectavit vulnera, vulnus habet.
Dum loquitur, tangitque manum, poscitque libellum;
Et quærit, posito pignore, vincat uter;
Saucius ingemuit, telumque volatile sensit;
Et pars spectati muneris ipse fuit.
Quid? modo cum belli navalis imagine Cæsar
Persidas induxit Cecropidasque rates?
Nempe ab utroque mari iuvenes, ab utroque puellæ
Venere: atque ingens orbis in Urbe fuit.
Quis non invenit, turba quod amaret in illa?
Eheu, quam multos advena torsit Amor!
Ecce parat Cæsar domito, quod defuit, orbi
Addere: nunc, Oriens ultime, noster eris.
Parthe, dabis pœnas: Crassi gaudete sepulti,
Signaque barbaricas non bene passa manus.
Ultor adest; primisque ducem profitetur in armis:
Bellaque non puero tractat agenda puer.
Parcite natales, timidi, numerare Deorum:
Cæsaribus virtus contigit ante diem.
Ingenium cœleste suis velocius annis
Surgit; et ignavæ fert male damna moræ.
Parvus erat, manibusque duos Tirynthius angues
Pressit: et in cunis iam Iove dignus erat.
Nunc quoque qui puer es, quantus tum, Bacche, fuisti,
Cum timuit thyrsos India victa tuos!
Auspiciis animisque patris, puer, arma movebis:
Et vinces animis auspiciisque patris.
Tale rudimentum tanto sub nomine debes;
Nunc iuvenum princeps, deinde futurus senum.
Cum tibi sint fratres, fratres ulciscere læsos:
Cumque pater tibi sit, iura tuere patris.
Induit arma tibi genitor patriæque tuisque:
Hostis ab invito regna parente rapit.
Tu pia tela feres, sceleratas ille sagittas:
Stabunt pro signis iusque piumque tuis.
Vincuntur caussa Parthi; vincantur et armis.
Eoas Latio dux meus addat opes.
Marsque pater, Cæsarque pater, date numen euntí,
Nam Deus e vobis alter es, alter eris.
Auguror en; vinces: votivaque carmina reddam:
Et magno nobis ore sonandus eris.
Consistes; aciemque meis hortabere verbis.
O desint animis ne mea verba tuis!
Tergaque Parthorum, Romanaque pectora dicam;
Telaque, ab averso quæ iacit hostis equo.
Qui fugis, ut vincas, quid victos, Parthe, relinquis?
Parthe, malum iam nunc Mars tuus omen habet.
Ergo erit illa dies, qua tu, pulcherrime rerum,
Quatuor in niveis aureus ibis equis?
Ibunt ante duces, onerati colla catenis;
Ne possint tuti, qua prius, esse fuga.
Spectabunt læti iuvenes, mixtæque puellæ:
Diffundetque animos omnibus ista dies.
Atque aliqua ex illis cum Regum nomina quæret,
Quæ loca, qui montes, quæve ferantur aquæ;
Omnia responde; nec tantum si qua rogabit;
Et quæ nescieris, ut bene nota refer.
Hic est Euphrates, præcinctus arundine frontem:
Cui coma dependet cærula, Tigris erit.
Hos facito Armenios: hæc est Danaeia Persis:
Urbs in Achæmeniis vallibus ista fuit.
Ille, vel ille, duces: et erunt, quæ nomina dicas:
Si poteris, vere: si minus, apta tamen.
Dant etiam positis aditum convivia mensis:
Est aliquid, præter vina, quod inde petas.
Sæpe illic positi teneris adducta lacertis
Purpureus Bacchi cornua pressit Amor.
Vinaque cum bibulas sparsere Cupidinis alas,
Permanet, et capto stat gravis ille loco.
Ille quidem pennas velociter excutit udas:
Sed tamen et spargi pectus amore nocet.
Vina parant animos, faciuntque caloribus aptos:
Cura fugit multo diluiturque mero.
Tunc veniunt risus; tunc pauper cornua sumit:
Tunc dolor et curæ, rugaque frontis abit.
Tunc aperit mentes, ævo rarissima nostro,
Simplicitas; artes excutiente Deo.
Illic sæpe animos iuvenum rapuere puellæ:
Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.
Hic tu fallaci nimium ne crede lucernæ.
Iudicio formæ noxque merumque nocent.
Luce Deas cœloque Paris spectavit aperto;
Cum dixit Veneri, Vincis utramque, Venus.
Nocte latent mendæ, vitioque ignoscitur omni:
Horaque formosam quamlibet illa facit.
Consule de gemmis, de tincta murice lana;
Consule de facie corporibusque diem.
Quid tibi femineos cœtus, venatibus aptos,
Enumerem? numero cedet arena meo.
Quid referam Baias, prætextaque litora velis,
Et, quæ de calido sulfure fumat, aquam?
Hinc aliquis vulnus referens in pectore, dixit;
Non hæc (ut fama est) unda salubris erat.
Ecce suburbanæ templum nemorale Dianæ,
Partaque per gladios regna nocente manu.
Illa quod est virgo, quod tela Cupidinis odit;
Multa dedit populo vulnera, multa dabit.
Hactenus, unde legas quod ames, ubi retia ponas,
Præcipit imparibus vecta Thalia rotis.

Nunc tibi, quæ placuit, quas sit capienda per artes,
Dicere præcipuæ molior artis opus.
Quisquis ubique viri, dociles advertite mentes;
Pollicitisque favens, vulgus, adeste meis.
Prima tuæ menti veniat fiducia, cunctas
Posse capi; capies: tu modo tende plagas.
Vere prius volucres taceant, æstate cicadæ;
Mænalius lepori det sua terga canis:
Femina quam iuveni, blande tentata, repugnet.
Hæc quoque, quam poteris credere nolle, volet.
Utque viro furtiva Venus, sic grata puellæ.
Vir male dissimulat: tectius illa capit.
Conveniat maribus, ne quam nos ante rogemus;
Femina iam partes victa rogantis agat.
Mollibus in pratis admugit femina tauro:
Femina cornipedi semper adhinnit equo.
Fortior in nobis, nec tam furiosa libido.
Legitimum finem flamma virilis habet.
Byblida quid referam, vetito quæ fratris amore
Arsit; et est laqueo fortiter ulta nefas?
Myrrha patrem, sed non quo filia debet, amavit:
Et nunc obducto cortice pressa latet.
Illius et lacrimis, quas arbore fundit odora,
Unguimur; et dominæ nomina gutta tenet.
Forte sub umbrosis nemorosæ vallibus Idæ
Candidus, armenti gloria, taurus erat;
Signatus tenui media inter cornua nigro.
Una fuit labes; cetera lactis erant.
Illum Gnosiadesque Cydoneæque iuvencæ
Optarunt tergo sustinuisse suo.
Pasiphae fieri gaudebat adultera tauri:
Invida formosas oderat illa boves.
Nota cano: non hoc, centum quæ sustinet urbes,
Quamvis sit mendax, Creta negare potest.
Ipsa novas frondes, et prata tenerrima, tauro
Fertur inadsueta subsecuisse manu.
It comes armentis; nec ituram cura moratur
Coniugis: et Minosa bove victus erat.
Quo tibi, Pasiphae, pretiosas sumere vestes?
Iste tuus nullas sentit adulter opes.
Quid tibi cum speculo montana armenta petenti?
Quid toties positas fingis, inepta, comas?
Crede tamen speculo, quod te negat esse iuvencam.
Quam cuperes fronti cornua nata tuæ!
Sive placet Minos; nullus quæratur adulter;
Sive virum mavis fallere, falle viro.
In nemus et saltus thalamo regina relicto
Fertur, ut Aonio concita Baccha Deo.
Ah quoties vaccam vultu spectavit iniquo,
Et dixit, Domino cur placet ista meo!
Adspice, ut ante ipsum teneris exsultet in herbis:
Nec dubito, quin se stulta decere putet.
Dixit; et ingenti iamdudum de grege duci
Iussit; et immeritam sub iuga panda trahi:
Aut cadere ante aras commentaque sacra coegit:
Et tenuit læta pellicis exta manu.
Pellicibus quoties placavit numina cæsis:
Atque ait, exta tenens, Ite, placete meo!
Et modo se Europen fieri, modo postulat Io:
Altera quod bos est; altera vecta bove.
Hanc tamen implevit, vacca deceptus acerna,
Dux gregis; et partu prolitus auctor erat.
Cressa Thyesteo si se abstinuisset amore;
(O quantum est, uni posse placere viro!)
Non medium rupisset iter, curruque retorto
Auroram versis Phœbus adisset equis.
Filia purpureos Niso furata capillos,
Pube premit rabidos inguinibusque canes.
Qui Martem terra, Neptunum effugit in undis,
Coniugis Atrides victima dira fuit.
Cui non delleta est Ephyreæ flamma Creusæ?
Et nece natorum sanguinolenta parens?
Flevit Amyntorides per inania lumina Phœnix:
Hippolytum pavidi diripuistis equi.
Quid fodis immeritis, Phineu, sua lumina natis?
Pœna reversura est in caput ista tuum.
Omnia feminea sunt ista libidine mota;
Acrior est nostrâ, plusque furoris habet.
Ergo age, ne dubita cunctas superare puellas;
Vix erit e multis quæ neget una tibi.
Quæ dant, quæque negant, gaudent tamen esse rogatæ.
Ut iam fallaris, tuta repulsa tua est.
Sed cur fallaris, cum sit nova grata voluptas?
Et capiant animos plus aliena suos?
Fertilior seges est alienis semper in agris:
Vicinumque pecus grandius uber habet.
Sed prius ancillam captandæ nosse puellæ
Cura sit: accessus molliat illa tuos.
Proxima consiliis dominæ sit ut illa videto;
Neve parum tacitis conscia fida iocis.
Hanc tu pollicitis, hanc tu corrumpe rogando;
Quod petis, e facili, si volet illa, feres.
Illa legat tempus (medici quoque tempora servant)
Quo facilis dominæ mens sit, et apta capi.
Mens erit apta capi tunc, cum lætissima rerum,
Ut seges in pingui luxuriabit humo.
Pectora dum gaudent, nec sunt adstricta dolore,
Ipsa patent: blanda tum subit arte Venus.
Tum, cum tristis erat, defensa est Ilios armis:
Militibus gravidum læta recepit equum.
Tum quoque tentanda est, cum pellice læsa dolebit:
Tum facias opera, ne sit inulta, tua.
Hanc matutinos pectens ancilla capillos
Incitet: et velo remigis addat opem.
Et, secum tenui suspirans murmure, dicat;
Ut puto, non poteris ipsa referre vicem.
Tum de te narret: tum persuadentia verba
Addat; et insano iuret amore mori.
Sed propera, ne vela cadant, auræque residant.
Ut fragilis glacies, interit ira mora.
Quæris, an hanc ipsam prosit vitiare ministram?
Talibus admissis alea grandis inest.
Hæc a concubitu fit sedula; tardior illa:
Hæc dominæ munus te parat, illa sibi.
Casus in eventu est: licet hæc indulgeat ausis;
Consilium tamen est abstinuisse meum.
Non ego per præceps et acuta cacumina vadam:
Nec inveniam quisquam, me duce, captus erit.
Si tamen illa tibi, dum dat, recipitque tabellas,
Corpore, non tantum sedulitate, placet;
Fac domina potiare prius; comes illa sequatur.
Non tibi ab ancilla est incipienda Venus.
Hoc unum moneo (si quid modo creditur arti;
Nec mea dicta rapax per mare ventus agit.)
Aut non tentaris, aut perfice: tollitur index;
Cum semel in partem criminis ipsa venit.
Non avis utiliter viscatis effugit alis:
Non bene de laxis cassibus exit aper.
Saucius arrepto piscis tenetur ab hamo.
Perprime tentatam: nec, nisi victor, abi.
Tum neque te prodet communi obnoxia culpæ:
Factaque erunt dominæ dictaque nota tibi.
Sed bene celetur: bene si celabitur index,
Notitiæ suberit semper amica tuæ.
Tempora qui solis operosa colentibus arva,
Fallitur, et nautis adspicienda putat.
Nec semper credenda Ceres fallacibus arvis:
Nec semper viridi concava puppis aquæ.

Digitized by Google

Nec teneras semper tutum captare puellas:
Sæpe dato melius tempore fiet idem.
Sive dies aderit natalis; sive Kalendæ,
Quas Veneremque Marti continuasse iuvat:
Sive erit ornatus, non ut fuit ante, sigillis,
Sed Regum expositas Circus habebit opes;
Differ opus: tunc tristis hiems, tunc Pliades instant:
Tunc tener æquorea mergitur Hœdus aqua.
Tunc bene desinitur: tunc, si quis creditur alto,
Vix tenuit laceræ naufraga membra ratis.
Tu licet incipias, qua flebilis Allia luce
Vulneribus Latiis sanguinolenta fuit:
Quaque die redeunt, rebus minus apta gerendis,
Culta Palæstino septima festa Syro.
Magna superstitio tibi sit natalis amicæ:
Quaque aliquid dandum est, illa sit atra dies.
Cum bene vitaris; tamen auferet: invenit artem
Femina, qua cupidi carpat amantis opes.
Institor ad dominam veniet discinctus emacem:
Expediet merces, teque sedente, suas.
Quas illa, inspicias, sapere ut videare, rogabit.
Oscula deinde dabit: deinde rogabit, emas.
Hoc fore contentam multos iurabit in annos.
Nunc opus esse sibi, nunc bene dicet emi.
Si non esse domi, quos des, causabere nummos;
Litera poscetur; ne didicisse iuvet.
Quid? quasi natali cum poscit munera libo;
Et, quoties opus est, nascitur ipsa sibi?
Quid? cum mendaci damno mœstissima plorat;
Elapsusque cava fingitur aure lapis?
Multa rogant utenda dari: data reddere nolunt.
Perdis; et in damno gratia nulla tuo.
Non mihi, sacrilegas meretricum ut prosequar artes,
Cum totidem linguis, sint satis ora decem.
Cera vadum tentet, rasis infusa tabellis:
Cera tuæ primum nuntia mentis eat.
Blanditias ferat illa tuas: imitataque amantem
Verba, nec exiguas, quisquis es, adde preces.
Hectora donavit Priamo, prece motus, Achilles:
Flectitur iratus voce rogante Deus.
Promittas facito: quid enim promittere lædit?
Pollicitis dives quilibet esse potest.
Spes tenet in tempus, semel est si credita, longum:
Illa quidem fallax, sed tamen apta Dea est.
Si dederis aliquid, poteris ratione relinqui.
Præteritum tulerit, perlideritque nihil.
At quod non dederis, semper videare daturus.
Sic dominum sterilis sæpe fefellit ager.
Sic, ne perdiderit, non cessat perdere lusor:
Et revocat cupidas alea blanda manus.
Hoc opus, hic labor est: primo sine munere iungi.
Ne dederit gratis, quæ dedit, usque dabit.
Ergo cat; et blandis peraretur litera verbis:
Exploretque animos, primaque tentet iter.
Litera Cydippen, pomo perlata, fefellit:
Insciaque est verbis capta puella suis.
Discite bonas artes, (moneo) Romana iuventus;
Non tantum, trepidos ut tueare reos.
Quam populus, iudexque gravis, lectusque senatus;
Tam dabit eloquio victa puella manus.
Sed lateant vires; nec sis in fronte disertus.
Effugiant ceræ verba molesta tuæ.
Quis, nisi mentis inops, teneræ declamet amicæ?
Sæpe valens odii litera causa fuit.
Sit tibi credibilis sermo, consuetaque verba:
Blanda tamen, præsens ut videare loqui.
Si non accipiet scriptum, illectumque remittet;
Lecturam spera: propositumque tene.
Tempore difficiles veniunt ad aratra iuvenci:
Tempore lenta pati frena docentur equi.
Ferreus adsiduo consumitur anulus usu:
Interit adsiduâ vomer aduncus humo.
Quid magis est saxo durum? quid mollius unda?
Dura tamen molli saxa cavantur aqua.
Penelopen ipsam (persta modo) tempore vinces.
Capta vides sero Pergama; capta tamen:
Legerit, et nolit rescribere; cogere noli.
Tu modo blanditias fac legat usque tuas.
Quæ voluit legisse, volet rescribere lectis.
Per numeros venient ista gradusque suos.
Forsitan et primo veniet tibi litera tristis;
Quæque roget, ne se sollicitare velis.
Quod rogat illa, time: quod non rogat, optat, ut instes.
Insequere; et voti postmodo compos eris.
Interea, sive illa toro resupina feretur;
Lecticam dominæ dissimulanter adi:
Neve aliquis verbis odiosas afferat aures,
Quam potes, ambiguis callidus abde notis.
Seu pedibus vacuis illi spatiosa teretur
Porticus: hic socias tu quoque iunge moras.
Et modo præcelas facito; modo terga sequaris:
Et modo festines, et modo lentus eas.
Nec tibi de mediis aliquot transire columnas
Sit pudor, aut lateri continuasse latus.
Nec sine te curvo sedeat spatiosa theatro:
Quod spectes, humeris adferet illa suis.
Illam respicias, illam mirere licebit;
Multa supercilio, multa loquare notis.
Et plaudas, aliquam mimo saltante puellam;
Et faveas illi, quisquis agatur amans.
Cum surget, surges; donec sedet illa, sedebis.
Arbitrio dominæ tempora perde tuæ.
Sed tibi nec ferro placeat torquere capillos:
Nec tua mordaci pumice crura teras.
Ista iube faciant, quorum Cybeleia mater
Concinitur Phrygiis exululata modis.
Forma viros neglecta decet. Minoida Theseus
Abstulit, a nulla tempora comtus acu.
Hippolytum Phædra, nec erat bene cultus, amavit.
Cura Deæ, silvis aptus, Adonis erat.
Munditiæ placeant: fuscentur corpora Campo:
Sit bene conveniens, et sine labe toga.
Linguaque ne rigeat: careant rubigine dentes:
Nec vagus in laxa pes tibi pelle natet.
Nec male deformet rigidos tonsura capillos:
Sit coma, sit docta barba resecta manu.
Et nihil emineant, et sint sine sordibus ungues:
Inque cava nullus stet tibi nare pilus.
Nec male odorati sit tristis anhelitus oris:
Nec lædant nares virque paterque gregis.
Cetera lasciviæ faciant, concede, puellæ:
Et si quis male vir quærit habere virum.
Ecce suum vatem Liber vocat: hic quoque amantes
Adiuvat; et flammæ, qua calet ipse, favet.
Gnosis in ignotis amens errabat arenis,
Qua brevis æquoreis Dia feritur aquis.
Utque erat a somno tunica velata recincta,
Nuda pedem, croceas irreligata comas;
Thesea crudelem surdas clamabat ad undas,
Indigno teneras imbre rigante genas.
Clamabat, flebatque simul; sed utrumque decebat:
Nec facta est lacrimis turpior illa suis.
Iamque iterum tundens mollissima pectora palmis,
Perfidus ille abiit: quid mihi fiet? ait.
Quid mihi fiet? ait: sonuerunt cymbala toto
Litore, et attonita tympana pulsa manu.
Excidit illa metu, rupitque novissima verba:
Nullus in exanimi corpore sanguis erat.

Ecce Mimallonides sparsis in terga capillis:
Ecce leves Satyri, prævia turba Dei:
Ebrius ecce senex pando Silenus asello
Vix sedet; et pressas continet arte iubas.
Dum sequitur Bacchas, Bacchæ fugiuntque petuntque;
Quadrupedem ferula dum malus urguet eques;
In caput aurito cecidit delapsus asello.
Clamarunt Satyri, Surge age, surge, Pater.
Iam Deus e curru, quem summum texerat uvis,
Tigribus adiunctis aurea lora dabat.
Et color, et Theseus, et vox abiere puellæ:
Terque fugam petiit: terque retenta metu.
Horruit, ut steriles, agitat quas ventus, aristæ:
Ut levis in madida canna palude tremit.
Cui deus, En adsum tibi cura fidelior, inquit:
Pone metum, Bacchi, Gnosias, uxor eris.
Manus habe cœlum: cœlo spectabile sidus
Sæpe reges dubiam Cressa Corona ratem.
Dixit; et e curru, ne tigres illa timeret,
Desilit: (imposito cessit arena pedi.)
Implicitamque sinu (neque enim pugnare valebat)
Abstulit: ut facile est omnia posse Deo.
Pars, Hymenæe, canunt; pars clamant, Evie, evoe!
Sic coeunt sacro nupta Deusque toro.
Ergo, ubi contigerint positi tibi munera Bacchi,
Atque erit in socii femina parte tori;
Nycteliumque patrem, nocturnaque sacra precare,
Ne iubeant capiti vina nocere tuo.
Hic tibi multa licet sermone licentia tecto
Dicere, quæ dici sentiat illa sibi:
Blanditiasque leves tenui perscribere vino;
Ut dominam in mensa se legat illa tuam:
Atque oculos oculis spectare latentibus ignem.
Sæpe tacens vocem verbaque vultus habet.
Fac primus rapias illius tacta labellis
Pocula; quaque bibet parte puella, bibas.
Et quodcumque cibi digitis libaverit illa,
Tu pete: dumque petes, sit tibi tacta manus.
Sint etiam tua vota viro placuisse puellæ.
Utilior votis factus amicus erit.
Huic, si sorte bibes, sortem concede priorem:
Huic detur capiti dempta corona tuo.
Sive sit inferior, seu par, prior omnia sumat:
Neu dubites illi verba secunda loqui.
Tuta frequensque via est, per amicum fallere nomen.
Tuta frequensque licet sit via; crimen habet.
Inde procurator nimium quæque multa procurat,
Et sibi mandatis plura videnda putat.
Certa tibi a nobis dabitur mensura bibendi:
Officium præstent mensque pedesque suum.
Iurgia præcipue, vino stimulata, caveto,
Et nimium faciles ad fera bella manus.
Occidit Eurytion stulte data vina bibendo.
Aptior est dulci mensa merumque ioco.
Si vox est, canta: si mollia brachia, salta:
Et, quacumque potes dote placere, place.
Ebrietas ut vera nocet, sic ficta iuvabit.
Fac titubet blæso subdola lingua sono:
Ut, quidquid facies dicesve protervius æquo,
Credatur nimium caussa fuisse merum.
Et, Bene, dic, dominæ; bene, cum quo dormiat illa:
Sed male sit tacita mentu precare viro.
At, cum discedet mensa conviva remota;
(Ipsa tibi accessus turba locumque dabit)
Insere te turbæ: leviterque admotus euntí,
Velle latus digitis; et pede tange pedem.
Colloquio iam tempus adest: fuge rustice longe
Hinc pudor: audentem Forsque Venusque iuvant.
Non tua sub nostras veniat facundia leges.
Fac tantum incipias, sponte disertus eris.
Est tibi agendus amans, imitandaque vulnera verbis.
Hinc tibi quæratur qualibet arte fides.
Nec credi labor est: sibi quæque videtur amanda.
Pessima sit, nulli non sua forma placet.
Sæpe, tamen vere cœpit simulator amare:
Sæpe, quod incipiens finxerat esse, fuit.
Quo magis o faciles imitantibus este, puellæ.
Fiet amor verus, qui modo falsus erat.
Blanditiis animum furtim deprendere nunc sit:
Ut pendens liquida ripa subitur aqua.
Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos;
Et teretes digitos, exiguumque pedem.
Delectant etiam castas præconia formæ:
Virginibus curæ grataque forma sua est.
Nam cur in Phrygiis Iunonem et Pallada silvis
Nunc quoque iudicium non tenuisse pudet?
Laudatas ostentat avis Iunonia pennas:
Si tacitus spectes, illa recondit opes.
Quadrupedes, inter rapidi certamina cursus,
Depexæque iubæ, plausaque colla, iuvant.
Nec timide promitte: trahunt promissa puellas:
Pollicito testes quoslibet adde Deos.
Iupiter ex alto periuria ridet amantum;
Et iubet Æolios irrita ferre Notos.
Per Styga Iunoni falsum iurare solebat
Iupiter: exemplo nunc favet ipse suo.
Expedit esse Deos: et ut expedit, esse putemus.
Dentur in antiquos tura merumque focos.
Nec secura quies illos similisque sopori
Detinet: innocue vivite; numen adest.
Reddite depositum: pietas sua fœdera servet:
Fraus absit: vacuas cædis habete manus.
Ludite, si sapitis, solas impune puellas.
Hac minus est una fraude tuenda fides.
Fallite fallentes: ex magna parte profanum
Sunt genus: in laqueos, quos posuere, cadunt.
Dicitur Ægyptos caruisse iuvantibus arva
Imbribus, atque annos sicca fuisse novem:
Cum Thrasius Busirin adit, monstratque piari
Hospitis effuso sanguine posse Iovem.
Illi Busiris, Fies Iovis hostia primus,
Inquit, et Ægypto tu dabis hospes aquam.
Et Phalaris tauro violenti membra Perilli
Torruit: infelix imbuit auctor opus.
Iustus uterque fuit: neque enim lex æquior ulla,
Quam necis artifices arte perire sua.
Ergo, (ut periuras merito periuria fallunt,)
Exemplo doleat femina lusa suo.
Et lacrimæ prosunt: lacrimis adamanta movebis.
Fac madidas videat, si potes, illa genas.
Si lacrimæ (neque enim veniunt in tempore semper)
Deficient; uda lumina tange manu.
Quis sapiens blandis non misceat oscula verbis?
Illa licet non det; non data sume tamen.
Pugnabit primo fortassis; et, Improbe, dicet:
Pugnando vinci sed tamen illa volet.
Tantum, ne noceant teneris male rapta labellis,
Neve queri possit dura fuisse, cave.
Oscula qui sumsit, si non et cetera sumet;
Hæc quoque, quæ data sunt, perdere dignus erit.
Quantum defuerat pleno post oscula voto;
Hei mihi! rusticitas, non pudor ille fuit.
Vim licet adpelles; grata est vis ista puellis:
Quod iuvat, invitæ sæpe dedisse volunt.
Quæcumque est subita Veneris violata rapina,
Gaudet: et improbitas muneris instar habet.
At quæ, cum cogi posset, non tacta recessit,
Ut simulet vultu gaudia, tristis erit.

Vim passa est Phœbe; vis est adlata sorori:
Et gratus raptæ raptor utrique fuit.
Fabula nota quidem, sed non indigna referri,
Scyrias Haemonio iuncta puella viro.
Iam Dea laudatæ dederat sua praemia formæ,
Colle sub Idaeo vincere digna duas.
Iam nurus ad Priamum diverso venerat orbe;
Graiaque in Iliacis moenibus uxor erat.
Iurabant omnes in laesi verba mariti:
Nam dolor unius, publica causa fuit.
Turpe, nisi hoc matris precibus tribuisset, Achilles
Veste virum longa dissimulatus erat.
Quid facis, Aeacida? non sunt tua munera lanae.
Tu titulos alia Palladis arte petas.
Quid tibi cum calathis? clypeo manus apta tenendo
Pensa quid in dextra, qua cadet Hector, habes?
Reiice succinctos operoso stamine fusos.
Quassanda est ista Pelias hasta manu.
Forte erat in thalamo virgo regalis eodem:
Haec illum stupro comperit esse virum.
Viribus illa quidem victa est, ita credere oportet:
Sed voluit vinci viribus illa tamen.
Saepe, Mane, dixit, cum iam properaret Achilles:
Fortia nam posita sumserat arma colo.
Vis ubi nunc illa est? quid blanda voce moraris
Auctorem stupri, Deidamia, tui?
Scilicet, ut pudor est quondam coepisse priorem,
Sic alio gratum est incipiente pati.
Ah nimia est iuveni propriae fiducia formae,
Exspectat si quis, dum prior illa roget!
Vir prior accedat: vir verba precantia dicat.
Excipiet blandas comiter illa preces.
Ut potiare, roga: tantum cupit illa rogari.
Da causam voti principiumque tui.
Iupiter ad veteres supplex Heroidas ibat:
Corripuit magnum nulla puella Iovem.
Si tamen a precibus tumidos accedere fastus
Senseris; incepto parce, reforque pedem.
Quod refugit, multae cupiunt: odere, quod instat.
Lenius instando taedia tolle tui.
Nec semper Veneris spes est profitenda roganti:
Intret amicitiae nomine tectus amor.
Hoc aditu vidi tetricae data verba puellae:
Qui fuerat cultor, factus amator erat.
Candidus in nauta turpis color: aequoris unda
Debet, et a radiis sideris, esse niger.
Turpis et agricolae, qui vomere semper adunco,
Et gravibus rastris sub Iove versat humum.
Et tibi, Palladiae petitur cui palma coronae,
Candida si fuerint corpora; turpis eris.
Palleat omnis amans: hic est color aptus amanti;
Hic decet: hoc vultu non valuisse pudet.
Pallidus in Lyrico sylvis errabat Orion:
Pallidus in lenta Naide Daphnis erat.
Arguat et macies animum: nec turpe putaris
Palliolum nitidis imposuisse comis.
Attenuent iuvenum vigilatae corpora noctes;
Curaque, et e magno qui fit amore, dolor.
Ut voto potiare tuo, miserabilis esto:
Ut, qui te videat, dicere possit, Amas.
Conquerar, an moneam, mixtum fas omne nefasque?
Nomen amicitiae est, nomen inane fides.
Hei mihi! non tutum est quod ames, laudare sodali:
Cum tibi laudanti credidit, ipse subit.
At non Actorides lectum temeravit Achillis:
Quantum ad Pirithoum, Phaedra pudica fuit.
Hermionen Pylades, quo Pallada Phoebus, amabat:
Quodque tibi geminus, Tyndari, Castor erat.
Si quis idem sperat, iacturas poma myricas
Speret: et in medio flumine mella petat.
Nil, nisi turpe iuvat: curae est sua cuique voluptas.
Haec quoque ab alterius grata dolore venit.
Heu facinus! non est hostis metuendus amanti:
Quos credis fidos, effuge; tutus eris.
Cognatum fratremque cave, carumque sodalem:
Praebebit veros haec tibi turba metus.
Finiturus eram: sed sunt diversa puellis
Pectora: mille animos excipe mille modis.
Nec tellus eadem parit omnia: vitibus illa
Convenit; haec oleis; hac bene farra virent.
Pectoribus mores tot sunt, quot in orbe figurae:
Qui sapit, innumeris moribus aptus erit.
Utque leves Proteus modo se tenuabit in undas;
Nunc leo, nunc arbor, nunc erit hirtus aper.
Hi iaculo pisces, illi capiuntur ab hamis:
Hos cava contento retia fune trahunt.
Nec tibi conveniat cunctos modus unus ad annos:
Longius insidias cerva videbit anus.
Si doctus videare rudi, petulansve pudenti;
Diffidet miserae protinus illa sibi.
Inde fit, ut, quae se timuit committere honesto,
Vilis in amplexus inferioris eat.
Pars superat coepti, pars est exhausta, laboris.
Hic teneat nostras anchora iacta rates.

Liber secundus

Dicite, Io Paean: et, io, bis dicite, Paean:
Decidit in casses praeda petita meos.
Laetus amans donet viridi mea carmina palma:
Praeferar Ascraeo Maeonioque seni.
Talis ab armiferis Priameius hospes Amyclis
Candida cum rapta coniuge vela dedit.
Talis erat, qui te curru victore ferebat,
Vecta peregrinis Hippodamia rotis.
Quid properas, invenis? mediis tua pinus in undis
Navigat: et longe, quem peto, portus abest.
Non satis est venisse tibi me vate puellam.
Arte mea capta est: arte tenenda mea est.
Nec minor est virtus, quam quaerere, parta tueri.
Casus inest illic: hic erit artis opus.
Nunc mihi, si quando, Puer et Cytherea, favete:
Nunc Erato: nam tu nomen amoris habes.
Magna paro; quas possit Amor remanere per artes
Dicere, tam vasto pervagus orbe puer.
Et levis est, et habet geminas, quibus evolet, alas.
Difficile est illis imposuisse modum.
Hospitis effugio praestruxerat omnia Minos.
Audacem pennis reperit ille viam.
Daedalus ut clausit conceptum crimine matris
Semibovemque virum, semivirumque bovem;
Sit modus exsilio, dixit, iustissime Minos:
Accipiat cineres terra paterna meos.
Et quoniam in patria, fatis agitatus iniquis,
Vivere non potui, sit mihi posse mori.
Da reditum puero, senis est si gratia vilis:
Si non vis puero parcere, parce seni.
Dixerat haec: sed et haec, et multo plura licebat
Dicere: regressus non dabat ille viro.
Quod simul ac sensit, Nunc, o nunc, Daedale, dixit,
Materiam, qua sis ingeniosus, habes.
Possidet en terras, et possidet aequora Minos:
Nec tellus nostra, nec patet unda fugae.
Restat iter caelo: caelo tentabimus ire.
Da veniam coepto, Iupiter alte, meo.
Non ego sidereas adfecto tangere sedes.
Qua fugiam dominum nulla, nisi ista, via est.
Per Styga detur iter: Stygias tranabimus undas.
Sint mihi naturae iura novanda meae.

Ingenium mala sæpe movent: quis crederet umquam
Aerias hominem carpere posse vias?
Remigium volucres disponit in ordine pennas:
Et leve per lini vincula nectit opus:
Imaque pars ceris adstringitur igne solutis:
Finitusque novæ iam labor artis erat.
Tractabat ceramque puer pennasque renidens,
Nescius hæc humeris arma parata suis.
Cui pater, His, inquit, patria est adeunda carinis:
Hac nobis Minos effugiendus ope.
Aera non potuit Minos; alia omnia clausit.
Quem licet, inventis aera rumpe meis.
Sed tibi nec virgo Tegæa, comesque Bootæ
Ensiger Orion adspiciendus erit.
Me pennis sectare datis: ego prævius ibo.
Sit tua cura sequi: me duce tutus eris.
Nam sive ætherius vicino sole per auras
Ibimus, impatiens cera caloris erit:
Sive humiles propiore freto iactabimus alas,
Mobilis æquoreis penna madescet aquis.
Inter utrumque vola: ventos quoque, nate, timeto;
Quaque ferent auræ, vela secunda dato.
Dum monet, aptat opus puero, monstratque moveri:
Erudit infirmas ut sua mater aves.
Inde sibi factas humeris adcommodat alas:
Inque novum timide corpora librat iter.
Iamque volaturus parvo dedit oscula nato:
Nec patriæ lacrimas continuere genæ.
Monte minor collis, campis erat altior æquis:
Hinc data sunt miseræ corpora bina fugæ.
Et movet ipse suas, et nati respicit alas
Dædalus; et cursus sustinet usque suos.
Inique novum delectat iter: positoque timore
Icarus audaci fortius arte volat.
Hos aliquis, tremula dum captat arundine pisces,
Vidit; et inceptum dextra reliquit opus.
Iam Samos a læva fuerant Naxosque relictæ,
Et Paros, et Clario Delos amata Deo.
Dextra Lebynthos erant, silvisque umbrosa Calymne,
Cinctaque piscosis Astypalæa vadis:
Cum puer, incautis nimium temerarius ausis,
Altius egit iter, desereitque ducem.
Vincla labant; et cera Deo propiore liquescit:
Nec tenues ventos brachia mota tenent.
Territus e summo despexit in æquora cœlo:
Nox oculis pavido venit oborta metu.
Tabuerant ceræ; nudos quatit ille lacertos:
Et trepidat; nec, quo sustineatur, habet.
Decidit; atque cadens, Pater, o pater, auferor, inquit.
Clauserunt virides ora loquentis aquæ.
At pater infelix, iam non pater, Icare, clamat,
Icare, clamat, ubi es? quove sub axe volas?
Icare, clamabat: pennas adspexit in undis.
Ossa tegit tellus; æquora nomen habent.
Non potuit Minos hominis compescere pennas:
Ipse Deum volucrem detinuisse paro.
Fallitur, Hæmonias si quis decurrit ad artes;
Datque, quod a teneri fronte revellet equi.
Non facient, ut vivat amor, Medeides herbæ:
Mixtaque cum magicis nænia Marsa sonis.
Phasias Æsoniden, Circe tenuisset Ulixen,
Si modo servari carmine posset amor.
Nec data profuerint pallentia philtra puellis:
Philtra nocent animis; vimque furoris habent.
Sit procul omne nefas: ut ameris, amabilis esto:
Quod tibi non facies, solave forma dabit.
Sis licet antiquo Nireus adamatus Homero;
Naiadumque tener crimine raptus Hylas;
Ut dominam teneas, nec te mirere relictum,
Ingenii dotes corporis adde bonis.
Forma bonum fragile est; quantumque accedit ad annos
Fit minor; et spatio carpitur ipsa suo.
Nec violæ semper, nec hianti lilia florent,
Et riget amissa spina relicta rosa.
Et tibi iam cani venient, formose, capilli:
Iam venient rugæ, quas tibi corpus arcet.
Iam molire animum, qui duret, et adstrue formæ:
Solus ad extremos permanet ille rogos.
Nec levis ingenuas pectus coluisse per artes
Cura sit, et linguas edidicisse duas.
Non formosus erat, sed erat facundus Ulixes:
Et tamen æquoreas torsit amore Deas.
O quoties illum doluit properare Calypso;
Remigioque aptas esse negavit aquas!
Hæc Troiæ casus iterumque iterumque rogabat.
Ille referre aliter sæpe solebat idem.
Litore constiterant: illic quoque pulchra Calypso
Exigit Odrysii fata cruenta ducis.
Ille levi virga, (virgam nam forte tenebat)
Quod rogat, in spisso litore pingit opus.
Hæc, inquit, Troia est: (muros in litore fecit:)
Hic tibi sit Simois: hæc mea castra puta.
Campus erat, (campumque facit) quem cæde Dolonis
Sparsimus, Hæmonios dum vigil optat equos.
Illic Sithonii fuerant tentoria Rhesi:
Hac ego sum raptis parte revectus equis.
Pluraque pingebat: subitus cum Pergama fluctus
Abstulit, et Rhesi cum duce castra suo.
Tum Dea, Quas, inquit, fidas tibi credis ituro,
Perdiderint undæ nomina quanta, vides?
Ergo age, fallaci timide confide figuræ,
Quisquis es: aut aliquid corpore pluris habe.
Dextera præcipue capit indulgentia mentes:
Asperitas odium, sævaque verba, movent.
Odimus accipitrem, quia semper vivit in armis,
Et pavidum solitos in pecus ire lupos.
At caret insidiis hominum, quia mitis, hirundo:
Quasque colat turres Chaonis ales habet.
Este procul lites, et amaræ prælia linguæ.
Dulcibus est verbis mollis alendus amor.
Lite fugent nuptæque viros, nuptasque mariti:
Inque vicem credant res sibi semper agi.
Hoc decet uxores: dos est uxoria, lites.
Audiat optatos semper amica sonos.
Non legis iussu lectum venistis in unum:
Fungitur in vobis munere legis amor.
Blanditias molles, aurenique invantia verba
Adfer, ut adventu læta sit illa tuo.
Non ego divitibus venio præceptor Amoris:
Nil opus est illi, qui dabit, arte mea.
Secum habet ingenium, qui, cum libet, Accipe, dicit.
Cedimus: inventis plus placet ille meis.
Pauperibus vates ego sum; quia pauper amavi.
Cum dare non possem munera, verba dabam.
Pauper amet caute: timeat maledicere pauper:
Multaque, divitibus non patienda, ferat.
Me memini iratum dominæ turbasse capillos:
Hæc mihi quam multos abstulit ira dies!
Nec puto, nec sensi tunicam laniasse; sed ipsa
Dixerat: et pretio est illa redempta meo.
At vos, qui sapitis, vestri peccata magistri
Effugite, et culpæ damna timete meæ.
Prælia cum Parthis, cum culta pax sit amica;
Et iocus, et caussas quidquid amoris habet.
Si nec blanda satis, nec erit tibi comis amanti;
Perfer, et obdura: postmodo mitis erit.
Flectitur obsequio curvatus ab arbore ramus:
Frangis, si vires experiere tuas.

Obsequio trahantur aquæ: nec vincere possis
Flumina, si contra, quam rapit unda, nates.
Obsequium tigresque domat Numidasque leones.
Rustica paullatim taurus aratra subit.
Quid fuit asperitis Nonacrina Atalanta? 185
Succubuit meritis trux tamen illa viri.
Sæpe suos casus, nec mitia facta puellæ
Flesse sub arboribus Milaniona ferunt.
Sæpe lubrico fallacia retia collo:
Sæpe fera torvos cuspide fixit apros. 190
Sensit et Hyllæi contentum sanguine taurum:
Sed tamen hoc aeri notior alter erat.
Non te Maeonias armatum scandere silvas,
Nec jubeo collo retia ferre tuo.
Pectora nec missis jubeo præbere sagittis: 195
Artis erunt cauto mollia jussa mea.
Cede repugnanti; cedendo victor abibis.
Fac modo, quas partes illa jubebit, agas.
Arguet, arguito; quidquid probat illa, probato:
Quod dicet, dicas: quod negat illa, neges. 200
Riserit, adride: si flebit, flere memento.
Imponat leges vultibus illa tuis.
Seu ludet, numeresque manu jactabit eburnos;
Tu male jactato, tu male jacta dato.
Seu jacies talos, victam ne pœna sequatur, 205
Damnosi facito stent tibi sæpe canes:
Sive latrocinii sub imagine calculus ibit;
Fac pereat vitreo miles ab hoste tuus.
Ipse tene distenta suis umbracula virgis:
Ipse face in turba, qua venit illa, locum. 210
Nec dubita tereti scamnum producere lecto;
Et tenero soleam demere, vel addere, pedi.
Sæpe etiam dominæ, quamvis horrebis et ipse,
Algentis manus est calfaciendа sinu.
Nec tibi turpe puta (quamvis tibi turpe, placebit)
Ingenuæ speculum sustinuisse manu. 216
Ille, fatigatæ perdendo monstra novercæ,
Qui meruit cœlum, quod prior ipse tulit,
Inter Iouiacas calathum tenuisse puellas
Creditur, et lanas excoluisse rudes. 220
Paruit imperio dominæ Tirynthius heros.
I nunc, et dubita ferre, quod ille tulit.
Jussus adesse foro, jussa maturius hora
Fac semper venias; nec nisi sera abi.
Occurras aliquo tibi dixerit; omnia differ; 225
Curre; nec inceptum turba moretur iter.
Nocte domum repetens epulis perfuncta redibit:
Tunc quoque pro servo, si vocat illa, veni.
Rure eris, et dicet, Venias, (Amor odit inertes)
Si rota defuerit, tu pede carpe viam. 230
Nec grave te tempus sitiensve Canicula tardet,
Nec via per jactas candida facta nives.
Militiæ species amor est: discedite segnes.
Non sunt hæc timidis signa tuenda viris.
Nox, et hiems, longæque viæ, sævique dolores 235
Mollibus his castris, et labor omnis inest.
Sæpe feres imbrem cœlesti nube solutum;
Frigidus, et nuda sæpe jacebis humo.
Cynthius Admeti vaccas pavisse Phereas
Fertur, et in parva delituisse casa. 240
Quod Pharium decuit, quem non decet? exue fastus,
Cura tuum si quisquis amoris habes.
Si tibi per tutum planumque negabitur ire,
Atque erit adposita janua fulta sera;
At tu per præceps tecto delabere aperto: 245
Det quoque furtivas alta fenestra vias.
Læta erit, ut causam tibi se scivisse periculi.
Hoc dominæ certi pignus amoris erit.
Sæpe tua poteras, Leandre, carere puella;
Tranabas, animum nosset ut illa tuum. 250
Nec pudor ancillas, ut quæque erit ordine prima,
Nec tibi sit servos demeruisse pudor.
Nomine quemque suo (nulla est jactura) saluta:
Junge tuis humiles, ambitiose, manus.
Sed tamen et servo (levis est impensa) roganti 255
Porrige fortunæ munera parva tuæ.
Porrige et ancillæ, qua pœnas luce pependit
Lusa maritali Gallica veste manus.
Fac plebem (mihi crede) tuam: sit semper in illa
Janitor, et thalami qui jacet ante fores. 260
Nec dominam jubeo pretioso munere dones:
Parva, sed e parvis callidus apta dato.
Dum bene dives ager, dum rami pondere nutant;
Adferat in calatho rustica dona puer.
Rure suburbano poteris tibi dicere missa; 265
Illa vel in Sacra sint licet emta Via.
Adferat aut uvas, aut quas Amaryllis amabat;
At nunc castaneas non amat illa nuces.
Quin etiam turdoque licet, missaque columba,
Te memorem dominæ testificere tuæ. 270
Turpiter his emitur spes mortis, et orba senectus.
Ah pereant, per quos munera crimen habent!
Quid tibi præcipiam teneros quoque mittere versus?
Hei mihi! non multum carmen honoris habet.
Carmina laudantur; sed munera magna petuntur.
Dummodo sit dives, barbarus ipse placet. 276
Aurea nunc vere sunt sæcula. Plurimus auro
Venit honos: auro conciliatur amor.
Ipse licet Musis venias comitatus, Homere;
Si nihil adtuleris, ibis, Homere, foras. 280
Sunt tamen et doctæ, rarissima turba, puellæ:
Altera non doctæ turba, sed esse volunt.
Utraque laudentur; per carmina carmina lector
Commendet dulci qualiacunque sono.
His ergo, aut illis, vigilatum carmen in ipsas, 285
Forsitan exigui muneris instar erit.
At, quod eris per te facturus, et utile credis,
Id tua te facito semper amica roget.
Libertas alicui fuerit promissa tuorum;
Hanc tamen a domina fac petat ille tua. 290
Si pœnam servo, si vincula sæva remittis,
Quod facturus eras, debeat illa tibi.
Utilitas tua sit: titulus donetur amicæ.
Perde nihil: partes illa potentis agat.
Sed te, cuicumque est retinendæ cura puellæ, 295
Attonitum forma fac putet esse sua.
Sive erit in Tyriis, Tyrios laudabis amictus:
Sive erit in Cois, Coa decere puta.
Aurata est, ipso tibi sit pretiosior auro:
Gausapa si sumsit, gausapa sumta proba. 300
Adstiterit tunicata; Moves incendia; clama:
Sed timida, cavent frigora, voce roga.
Compositum discrimen erit; discrimina landa:
Torserit igne comam; torte capille place.
Brachia saltantis, vocem mirare canentis: 305
Et, quod desierit, verba querentis habe.
Ipsos concubitus, ipsum veneree licebit,
Quod juvat; et querula gaudia voce notes.
Ut fuerit torva violentior illa Medusa;
Fiet amatori lenis et æqua suo. 310
Tantum, ne pateas verbis simulator in illis,
Effice: nec vultu destrue dicta tuo.
Si latet ars, prodest; adfert deprensa pudorem:
Atque adimit merito tempus in omne fidem.
Sæpe sub autumno (cum formosissimus annus, 315
Plenaque purpureo subrubet uva mero;
Cum modo frigoribus premimur, modo solvimur æstu)
Aere non certo corpora languor habet.

Illa quidem valeat: sed, si male firma cubarit,
Et vitium cœli senserit ægra sui;
Tunc amor et pietas tua sit manifesta puellæ:
Tunc sere, quod plena postmodo falce metas.
Nec tibi morosi veniant fastidia morbi;
Perque tuas fiant, quæ sinet ipsa, manus.
Et videat flentem; nec tædeat oscula ferre:
Et sicco lacrimas combibat ore tuas.
Multa vove; sed cuncta palam: quotiesque libebit,
Quæ referas illi, somnia læta vide.
Et veniat, quæ lustret anus lectumque locumque:
Præferat et tremula sulphur et ova manu.
Omnibus his inerunt gratæ vestigia curæ:
In tabulas multis hæc via fecit iter.
Ne tamen officiis odium quæratur ab ægra;
Sit suus in blanda sedulitate modus.
Neve cibo prohibe, nec amari pocula succi
Porrige: rivalis misceat illa tuus.
Sed non, cui dederis a litore carbasa, vento
Utendum, medio cum potiere freto.
Dum novus errat amor, vires sibi colligat usu:
Si bene nutrieris, tempore firmus erit.
Quem taurum metuis, vitulum mulcere solebas:
Sub qua nunc recubas arbore, virga fuit.
Nascitur exiguus, sed opes adquirit eundo;
Quaque venit, multas accipit amnis aquas.
Fac tibi consuescat: nil consuetudine maius.
Quam tibi dum capias, tædia nulla fuge.
Te semper videat: tibi semper præbeat aurem:
Exhibeat vultus noxque diesque tuos.
Cum tibi maior erit fiducia, posse requiri;
Tum procul, absenti cura futurus, abi.
Da requiem: requietus ager bene credita reddit:
Terraque cœlestes arida sorbet aquas.
Phyllida Demophoon præsens moderatius ussit:
Exarsit velis acrius illa datis.
[Penelopen absens sollers torquebat Ulixes:
Phyllacides aberat, Laodamia, tuus.]
Sed mora tuta brevis: lentescunt tempore curæ.
Vanescitque absens, et novus intrat, amor.
Dum Menelaus abest, Helene ne sola iaceret,
Hospitis est tepido nocte recepta sinu.
Qui stupor hic, Menelae, fuit? tu solus abibas:
Isdem sub tectis hospes et uxor erant.
Accipitri timidas credis, furiose, columbas?
Plenum montano credis ovile lupo?
Nil Helene peccat; nil hic committit adulter:
Quod tu, quod faceret quilibet, ille facit.
Cogis adulterium, dando tempusque locumque.
Quo, nisi consilio est usa puella tuo?
Quid faciat? vir abest, et adest non rusticus hospes:
Et timet in vacuo sola cubare toro.
Viderit Atrides: Helenen ego crimine solvo.
Usa est humani commoditate viri.
Sed neque fulvus aper media tam sævus in ira,
Fulmineo rabidos cum rotat ore canes:
Nec lea, cum catulis lactentibus ubera præbet:
Nec brevis ignaro vipera læsa pede:
Femina quam, socii deprensa pellice lecti,
Ardet; et in vultu piguora mentis habet.
In ferrum flammasque ruit: positoque decore
Fertur, ut Aonii cornibus icta Dei.
Coniugis admissum, violataque iura maritæ,
Barbara per natos Phasias ulta suos.
Altera dira parens (hæc est, quam cernis, hirundo)
Adspice, signatum sanguine pectus habet.
Hoc bene compositos, hoc firmos solvit amores:
Crimina sunt cautis ista timenda viris.
Nec mea vos uni damnat censura puellæ.
Di melius! vix hoc nupta tenere potest.
Ludite: sed furto celetur culpa molesto.
Gloria peccati nulla petenda sui.
Nec dederis munus, cognosse quod altera possit:
Nec sint nequitiæ tempora certa tuæ.
Et, ne te latebris capiat sibi femina notis,
Non uno est omnis conveniendа loco.
Et quoties scribes, totas prius ipse tabellas
Inspice: plus multæ, quam sibi missa, legunt.
Læsa Venus iusta arma movet, telumque remittit:
Et, modo quod questa est, ipse querare, facit.
Dum fuit Atrides una contentus, et illa
Casta fuit; vitio est improba facta viri.
Audierat, laurumque manu, vittasque ferentem,
Pro nata Chrysen non valuisse sua.
Audierat, Lyrnesi, tuos, abducta, dolores;
Bellaque per turpes longius isse moras.
Hæc tamen audierat: Priameida viderat ipsam.
Victor eras prædæ præda pudenda tuæ.
Inde Thyestiaden thalamoque animoque recepit;
Et male peccantem Tyndaris ulta virum.
Quæ bene celaris, si qua tamen acta patebunt,
Illa licet pateant, tu tamen usque nega.
Tum neque subiectus, solito nec blandior esto.
Hæc animi multum signa nocentis habent.
Sed lateri nec parce tuo: pax omnis in uno
Concubitu: prior hoc inficianda Venus.
Sunt, qui præcipiant herbas, satureia, nocentes
Sumere: (iudiciis ista venena meis.)
Aut piper urticæ mordacis semine miscent;
Tritaque in annuso flava pyrethra mero.
Sed Dea non patitur sic ad sua gaudia cogi,
Colle sub umbroso quam tenet altus Eryx.
Candidus, Alcathoi qui mittitur urbe Pelasga,
Bulbus, et, ex horto quæ venit, herba salax,
Ovaque sumantur, sumantur Hymettia mella,
Quasque tulit folio pinus acuta nuces.
Docta, quid ad medicas, Erato, deverteris artes?
Interior curru meta terenda meo est.
Qui modo celabas monitu tua crimina nostro;
Flecte iter, et monitu delege furta meo.
Nec levitas culpanda mea est: non semper eodem
Impositos vento panda carina vehit.
Nam modo Threicio Boreа, modo currimus Euro:
Sæpe tument Zephyro lintea, sæpe Noto.
Adspice, ut in curru modo det fluitantia rector
Lora, modo admissos arte retentet equos.
Sunt quibus ingrate timida indulgentia servit:
Et, si nulla subest æmula, languet amor.
Luxuriant animi rebus plerumque secundis;
Nec facile est æqua commoda mente pati.
Ut levis absumtis paullatim viribus ignis
Ipse latet, summo candet in igne cinis:
Sed tamen extinctas admoto sulfure flammas
Invenit; et lumen, quod fuit ante, redit:
Sic, ubi pigra situ securaque pectora torpent,
Acribus est stimulis eliciendus amor.
Fac timeat de te, tepidamque recalface mentem:
Palleat indicio criminis illa tui.
O quater, et quoties numero comprendere non est,
Felicem, de quo læsa puella dolet!
Quæ, simul invitas crimen pervenit ad aures,
Excidit; et miseræ voxque colorque fugit.
Ille ego sim, cuius laniet furiosa capillos:
Ille ego sim, teneras cui petat ungue genas:
Quem videat lacrimans: quem torvis spectet ocellis:
Quo sine non possit vivere; posse velit.
Si spatium quæras; breve sit, quo læsa queratur:
Ne lentâ vires colligat ira morâ.

Candida iamdudum cingantur colla lacertis:
Inque tuos fletus est accipienda sinus.
Oscula da flenti: Veneris da gaudia flenti.
Pax erit: hoc uno solvitur ira modo.
Cum bene savierit, cum certa videbitur hostis;
Tum pete concubitus fiedem: mitis erit.
Illic depositis habitat Concordia telis:
Illo (credo mihi) Gratia nata loco est.
Quæ modo pugnarunt, iungunt sua rostra columbæ;
Quarum blanditias, verbaque murmur habet.
Prima fuit rerum confusa sine ordine moles:
Unaque erant facies sidera, terra, fretum. (est:
Mox cœlum impositum terris: humus æquore cincta
Inque suas partes cessit inane Chaos.
Silva feras, volucres aer accepit habendas:
In liquida pisces delituistis aqua.
Tum genus humanum solis errabat in agris:
Idque meræ vires, et rude pectus erat.
Silva domus fuerat, cibus herba, cubilia froudes:
Iamque diu nulli cognitus alter erat.
Blanda truces animos fertur mollisse voluptas:
Constiterant uno femina virque loco.
Quid facerent? ipsi nullo didicere magistro:
Arte Venus nulla dulce peregit opus.
Ales habet, quod amet: cum quo sua gaudia iungat,
Invenit in media femina piscis aqua.
Cerva parem sequitur; serpens serpente tenetur:
Hæret adulterio cum cane nexa canis.
Læta salitur ovis: tauro quoque læta invenca est:
Sustinet immundum sima capella marem.
In furias agitantur equæ, spatioque remota
Per loca dividuos amne sequuntur equos.
Ergo age; et iratæ medicamina fortia præbe:
Illa feri requiem sola doloris habent.
Illa Machaonios superant medicamina succos:
His, ubi peccaris, restituendus eris.
Hæc ego cum canerem, subito manifestus Apollo
Movit inauratæ pollice fila lyræ.
In manibus laurus: sacris inducta capillis
Laurus erat: vates ille videndus agit.
Is mihi, Lascivi, dixit, præceptor Amoris,
Duc, age, discipulos ad mea templa tuos.
Est ibi diversum fama celebrata per orbem
Litera; cognosci quæ sibi quemque iubet.
Qui sibi notus erit, solus sapienter amabit;
Atque opus ad vires exigel omne suas.
Cui faciem natura dedit, spectetur ab illa:
Cui color est, humero sæpe patente cubet.
Qui sermone placet, taciturna silentia rumpat;
Qui canit arte, canat: qui bibit arte, bibat.
Sed neque declament medio sermone diserti:
Nec sua non sanus scripta poeta legat.
Sic monuit Phœbus: Phœbo parete monenti.
Certa Dei sacro est huius in ore fides.
Ad propiora vocor: quisquis sapienter amabit,
Vincet, et e nostra, quod petet, arte feret.
Credita nec semper sulci cum fœnore reddunt:
Nec semper dubias adiuvat aura rates.
Quod iuvat, exiguum; plus est, quod lædit amantes:
Proponant animo multa ferenda suo.
Quot lepores in Atho, quot apes pascuntur in Hybla;
Cærula quot baccas Pallados arbor habet;
Litore quot conchæ, tot sunt in amore dolores;
Quæ patimur, multo spicula felle madent.
Dicta erit isse foras, quam tu fortasse videbis;
Isse foras, et te falsa videre, puta.
Clausa tibi fuerit promissa ianua nocte:
Perferet immunda ponere corpus humo.
Forsitan et vultu mendax ancilla superbo
Dicet, Quid nostras obsidet iste fores?
Postibus et duræ supplex blandire puellæ;
Et capiti dantas in fore pone rosas
Cum volet, accedes: cum te vitabit, abibis.
Delectet ingenuos tædia ferre sui.
Effugere hunc non est, quare tibi possit amica
Dicere? non omni tempore sensus adest.
Nec maledicta puta, nec verbera ferre puellæ,
Turpe, nec ad teneros oscula ferre pedes.
Quid moror in parvis? animus maioribus instet.
Magna canam: toto pectore, vulgus, ades.
Ardua molimur: sed nulla, nisi ardua, virtus.
Difficilis nostra poscitur arte labor.
Rivalem patienter habe; victoria tecum
Stabit: eris magni victor in arce Iovis.
Hæc tibi non hominem, sed quercus crede Pelasgas
Dicere: nil istis ars mea maius habet.
Innuet illa, feras: scribet, ne tange tabellas:
Unde volet, veniat: quoque libebit, eat.
Hoc in legitima præstant uxore mariti;
Cum tener, ad partes tu quoque, somne, venis.
Hac ego, confiteor, non sum perfectus in arte.
Quid faciam? monitis sum minor ipse meis.
Mene palam nostræ det quisquam signa puellæ?
Et patiar? nec me quolibet ira ferat?
Oscula vir dederat (memini) suus: oscula questus
Sum data: barbarie noster abundat amor.
Non semel hoc vitium nocuit mihi: doctior ille,
Quo veniunt alii conciliante viro.
Sed melius nescisse fuit: sine furta tegantur:
Ne fugiat victo fassus ab ore pudor.
Quo magis, o iuvenes, deprendere parcite vestras.
Peccent: peccantes verba dedisse putent.
Crescit amor prensis: ubi par fortuna duorum est,
In caussa damni perstat uterque sui.
Fabula narratur toto notissima cœlo,
Mulciberis capti Marsque Venusque dolis.
Mars pater, insano Veneris turbatus amore,
Dedace terribili factus amator erat.
Nec Venus oranti (neque enim Dea mollior ulla est)
Rustica Gradivo, difficilisve fuit.
Ah quoties lasciva pedes risisse mariti
Dicitur, et duras igne vel arte manus!
Marte palam simulat Vulcanum imitata, decebat;
Multaque cum forma gratia mixta fuit.
Sed bene concubitus primos celare solebant.
Plena verecundi culpa pudoris erat.
Indicio Solis (quis Solem fallere possit?)
Cognita Vulcano coniugis acta suæ.
Quam mala, Sol, exempla movea? pete munus ab illa:
Et tibi, si taceas, quod dare possit, habet.
Mulciber obscuros lectum circaque superque
Disponit laqueos: lumina fallit opus.
Fingit iter Lemnon: veniunt ad fœdus amantes:
Impliciti laqueis nudus uterque iacent.
Convocat ille Deos: præbent spectacula capti.
Vix lacrimas Venerem continuisse putant.
Non vultus texisse suos, non denique possunt
Partibus obscœnis opposuisse manus.
Hic aliquis ridens, In me, fortissime Mavors,
Si tibi sunt oneri, vincula transfer, ait.
Vix precibus, Neptune, tuis captiva resolvit
Corpora. Mars Threcen occupat; illa Paphon.
Hoc tibi profectum, Vulcane: quod ante tegebant,
Liberius faciunt, ut pudor omnis abest.
Sæpe tamen demens stulte fecisse fateris:
Teque ferunt iræ pœnituisse tuæ.
Hoc vetui: vos ecce vetat deprensa Dione
Insidias illas, quas tulit ipsa, pati.

Nec vos rivali laqueos disponite: nec vos
Excipite arcana verba notata manu.
Ista viri capient (si iam captanda putabunt)
Quos faciunt iustos ignis et unda viros.
En iterum testor: nihil hic, nisi lege remissum,
Luditur: in nostris iustitia nulla locis.
Quis Cereris ritus ausit vulgare profanis,
Magnaque Threicia sacra reperta Samo?
Exigua est virtus, praestare silentia rebus:
At contra gravis est culpa, tacenda loqui.
O bene; quod, frustra captatis arbore pomis,
Garrulus in media Tantalus ardet aqua!
Praecipue Cytherea iubet sua sacra taceri.
Admoneo, veniat ne quis ad illa loquax.
Condita si non sunt Veneris mysteria cistis;
Nec cava vesanis ictibus aera sonant:
Attamen inter nos medio versantur in usu:
Sed sic, inter nos ut latuisse velint.
Ipsa Venus pubem, quoties velamina ponit,
Protegitur laeva semireducta manu.
In medio passimque coit pecus, hoc quoque viso,
Avertit vultus saepe puella suos.
Conveniunt thalami furtis et ianua nostris:
Parsque sub iniecta veste pudenda latet.
Et si non tenebras, at quiddam nubis opacae
Quaerimus; atque aliquid luce patente minus.
Tunc quoque, cum solem nondum prohibebat et imbrem
Tegula, sed quercus tecta cibumque dabat;
In nemore atque antris, non sub love, iuncta voluptas.
Tanta rudi populo cura pudoris erat.
At nunc nocturnis titulos imponimus actis:
Atque emitur magno nil, nisi posse loqui.
Scilicet exactis omnes ubicumque puellas,
Cuilibet ut dicas, Haec quoque nostra fuit:
Ne desint, quas tu digitis ostendere possis;
Ut quamque attigeris, fabula turpis erit.
Parva queror: fingunt quidam, quae vera negarent,
Et nulli non se concubuisse ferunt.
Corpora si nequeunt, quae possunt nomina tractant:
Famaque, non tacto corpore, crimen habet.
I nunc, claude fores, custos odiose, puellae;
Et centum duris postibus adde seras.
Quid tuti superest, cum nominis extat adulter;
Et credi, quod non contigit esse, cupit?
Nos etiam veros parce profitemur amores:
Tectaque sunt solida mystica furta fide.
Parcite praecipue vitia exprobrare puellae,
Utile quae multis dissimulasse fuit.
Nec suus Andromedae color est obiectus ab illo,
Mobilis in gemino cui pede penna fuit.
Omnibus Andromache visa est spatiosior aequo:
Unus, qui modicam diceret, Hector erat.
Quod male fers, adsuesce; feres bene: multa vetustas
Lenit: at incipiens omnia sentit amor.
Dum novus in viridi coalescit cortice ramus,
Concutiat tenerum quaelibet aura, cadet.
Mox eadem ventis, spatio durata, resistet,
Firmaque adoptivas arbor habebit opes.
Eximit ipsa dies omnes e corpore mendas:
Quodque fuit vitium, desinit esse mora.
Ferre novae nares taurorum terga recusant,
Adsiduo domitas tempore fallit odor.
Nominibus mollire licet mala: fusca vocetur,
Nigrior Illyrica cui pice sanguis erit.
Si paeta est, Veneri similis: si flava, Minervae.
Sit gracilis, macie quae male viva sua est.
Dic habilem, quaecumque brevis; quae turgida, plenam:
Et lateat vitium proximitate boni.
Nec quotus annus eat, nec quo sit nata require
Consule: quae rigidus munera Censor habet.
Praecipue, si flore caret, melioque peractum
Tempus; et albentes iam legit illa comas.
Utilis, o iuvenes! aut haec, aut serior aetas.
Iste feret segetes; iste serendus ager.
Dum vires annique sinunt, tolerate labores:
Iam veniet tacito curva senecta pede.
Aut mare remigiis, aut vomere findite terras;
Aut fera belligeras addite in arma manus:
Aut latus, et vires, operamque adferte puellis.
Hoc quoque militiae est: hoc quoque quaerit opes.
Adde, quod est illis operum prudentia maior:
Solus et, artifices qui facit, usus adest.
Illae munditiis annorum damna rependunt:
Et faciunt curam, ne videantur anus.
Utque velis, Venerem iungunt per mille figuras.
Invenias plures nulla tabella modos.
Illis sentitur non irritata voluptas:
Quod iuvet, ex aequo femina virque ferant:
Odi concubitus, qui non utrumque resolvunt:
Hoc est, cur pueri tangar amore minus.
Odi quae praebet, quia sit praebere necesse;
Siccaque de lana cogitat ipsa sua.
Quae datur officio, non est mihi grata voluptas.
Officium faciat nulla puella mihi.
Me voces audire iuvat sua gaudia fassas:
Utque morer memet, sustineamque, roget.
Adspiciam dominae victos amentis ocellos.
Langueat; et tangi se velet illa diu.
Haec bona non primae tribuit natura inventae,
Quae cito post septem lustra venire solent.
Qui properant, nova musta bibant: mihi fundat avitos
Consulibus priscis condita testa merum.
Nec platanus, nisi sera, potest obsistere Phoebo:
Et lacdunt nudos prata novella pedes.
Scilicet Hermionem Helenae praeponere posses?
Et melior Gorge, quam sua mater, erat?
Ad Venerem quicumque voles attingere seram,
Si modo duraris, praemia digna feres.
Conscius ecce duos accepit lectus amantes:
Ad thalami clausas, Musa, resiste fores.
Sponte sua, sine te, celeberrima verba loquentur:
Nec manus in lecto laeva iacebit iners.
Invenient digiti, quod agant in partibus illis,
In quibus occulte spicula figit Amor.
Fecit in Andromache prius hoc fortissimus Hector;
Nec solum bellis utilis ille fuit.
Fecit et in capta Lyrneside magnus Achilles,
Cum premeret mollem lassus ab hoste torum.
Illis te tangi manibus, Brisei, sinebas,
Imbutae Phrygia quae nece semper erant.
An fuit hoc ipsum, quod te, lasciva, iuvaret,
Ad tua victrices membra venire manus?
Crede mihi, non est Veneris properanda voluptas;
Sed sensim tarda proficienda mora.
Cum loca repereris, quae tangi femina gaudet;
Non obstet, tangas quo minus illa, pudor.
Adspicies oculos tremulo fulgore micantes,
Ut sola liquida saepe refulget aqua.
Accedent questus, accedet amabile murmur,
Et dulces gemitus, aptaque verba loco.
Sed neque tu dominam veris maioribus usus
Desine: nec cursus anteat illa tuos.
Ad metam properate simul: tum plena voluptas;
Cum pariter victi femina virque iacent.
Hic tibi servandus tenor est; cum libera dantur
Otia; furtivum nec timor urguet opus.
Cum mora non tuta est; totis incumbere remis
Utile, et admisso subdere calcar equo.

Finis adest operi: palmam date, grata iuventus;
Sertaque odoratæ myrtea ferte comæ.
Quantus apud Danaos Podalirius arte medendi,
Æacides dextra, pectore Nestor erat;
Quantus erat Calchas extis, Telamonius armis,
Automedon curru, tantus amator ego.
Me vatem celebrate, viri; mihi dicite laudes:
Cantetur toto nomen in orbe meum.
Arma dedi vobis: dederat Vulcanus Achilli.
Vincite muneribus, vicit ut ille, datis.
Sed quicunque meo superarit Amazona ferro,
Inscribat spoliis: Naso magister erat.
Ecce rogant teneræ, sibi dem præcepta, puellæ.
Vos eritis chartæ proxima cura meæ.

Liber tertius

Arma dedi Danais in Amazonas: arma supersunt,
Quæ tibi dem, et turmæ. Penthesilea, tuæ.
Ite in bella pares: vincant, quibus alma Dione
Faverit, et, toto qui volat orbe, Puer.
Non erat armatis æquum concurrere nudas:
Sic etiam vobis vincere turpe, viri.
Dixerit e multis aliquis, Quid virus in anguem
Adiicis? et rabidæ tradis ovile lupæ?
Parcite paucarum diffundere crimen in omnes.
Spectetur meritis quæque puella suis.
Si minor Atrides Helenen, Helenesque sororem
Quo premat Atrides crimine maior habet;
Si scelere Œclides Talaionidæ Eriphyles
Vivus et in vivis ad Styga venit equis;
Est pia Penelope, lustris errante duobus,
Et totidem lustris bella gerente viro.
Respice Phyllaciden: et quæ comes isse marito
Fertur; et ante annos occubuisse suos.
Fata Pheretiadæ coniux Pagasæa redemit:
Proque sui est uxor funere lata viri.
Accipe me, Capaneu; cineres miscebimur, inquit
Iphias: in medios desiluitque rogos.
Ipsa quoque et cultu est et nomine femina Virtus.
Non mirum, populo si favet illa suo.
Nec tamen hæ mentes nostra poscuntur ab arte.
Conveniunt cymbæ vela minora meæ.
Nil, nisi lascivi per me discuntur amores:
Femina præcipiam quo sit amanda modo.
Femina nec flammas, nec sævos discutit arcus.
Parcius hæc video tela nocere viris.
Sæpe viri fallunt; teneræ non sæpe puellæ:
Paucaque, si quæras, crimina fraudis habent.
Phasida, iam matrem, fallax dimisit Iason:
Venit in Æsonios altera nupta sinus.
Quantum in te, Theseu, volucres Ariadna marinas
Pavit, in ignoto sola relicta loco.
Quære, novem cur isse vias dicatur, et audi
Depositis silvas Phyllida flesse comis.
At famam pietatis habet; tamen hospes et ensem
Præbuit, et caussam mortis, Elissa, tuæ.
Quid vos perdiderit, dicam? Nescistis amare.
Defuit ars vobis: arte perennat amor.
Nunc quoque nescirent: sed me Cytherea docere
Iussit: et ante oculos constitit ipsa meos.
Tum mihi, Quid miseræ, dixit, moruere puellæ?
Traditur armatis vulgus inerme viris.
Illos artifices gemini fecere libelli:
Hæc quoque pars monitis erudienda tuis.
Probra Therapnææ qui dixerat ante maritæ,
Mox cecinit laudes prosperiore lyra.
Si bene te novi, cultas ne læde puellas:
Gratia, dum vives, ista petenda tibi.
Dixit: et e myrto (myrto nam vincta capillos
Constiterat) folium, granaque pauca dedit.
Sensimus acceptis numen quoque: purior æther
Fulsit, et e toto pectore cessit onus.
Dum facit ingenium; petite hinc præcepta, puellæ,
Quas pudor, et leges, et sua iura sinunt.
Venturæ memores iam nunc estote senectæ:
Sic nullum vobis tempus abibit iners.
Dum licet, et veros etiam nunc editis annos,
Ludite: sunt anni more fluentis aquæ.
Nec, quæ præteriit, iterum revocabitur unda:
Nec, quæ præteriit, hora redire potest.
Utendum est ætate; cito pede labitur ætas,
Nec bona tam sequitur, quam bona prima fuit.
Hos ego, qui canent frutices, violaria vidi:
Hac mihi de spina grata corona data est.
Tempus erit, quo tu, quæ nunc excludis amantem,
Frigida deserta nocte iacebis anus:
Nec tua nocturna frangetur ianua rixa:
Sparsa nec invenies limina mane rosa.
Quam cito (me miserum!) laxantur corpora rugis,
Et perit, in nitido qui fuit ore, color!
Quasque fuisse tibi canas a virgine iures,
Spargentur subitæ per caput omne comæ.
Anguibus exuitur tenui cum pelle vetustas;
Nec faciunt cervos cornua incta senes.
Nostra sine auxilio fugiunt bona: carpite florem;
Qui, nisi carptus erit, turpiter ipse cadet.
Adde, quod et partus faciunt breviora iuventæ
Tempora: continua messe senescit ager.
Latmius Endymion non est tibi, Luna, rubori;
Nec Cephalus roseæ præda pudenda Deæ.
Ut Veneri, quem luget adhuc, donetur Adonis;
Unde habet Æneam Harmonieneque suos?
Ite per exemplum, genus o mortale, Dearum;
Gaudia nec cupidis vestra negate viris.
Ut iam decipiant, quid perditis? omnia constant.
Mille licet sumant; deperit inde nihil.
Conteritur ferrum, silices tenuantur ab usu.
Sufficit, et damni pars caret illa metu.
Quid vetet adposito lumen de lumine sumi,
Quisve cavo vastas in mare servet aquas?
Det tamen ulla viro mulier, non expedit, inquis.
Quid, nisi quam sumes, dic mihi, perdis aquam?
Nec vos prostituit mea vox; sed vana timere
Damna vetat: damnis munera vestra carent.
Sed me flaminibus venti maioris iturum,
Dum sumus in portu, provehat aura levis.
Ordior a culto: cultis bene Liber ab uvis
Provenit; et culto stat seges alta solo.
Forma Dei munus: formâ quota quæque superbit?
Pars vestrum tali munere magna caret.
Cura dabit faciem: facies neglecta peribit;
Idaliæ similis sit licet illa Deæ.
Corpora si veteres non sic coluere puellæ;
Nec veteres cultos sic habuere viros.
Si fuit Andromache tunicas induta valentes;
Quid mirum? duri militis uxor erat.
Scilicet Aiaci coniux ornata venires,
Cui tegimen septem terga fuere bovum.
Simplicitas rudis ante fuit: nunc aurea Roma
Edomiti magnas possidet orbis opes.
Adspice, quæ nunc sunt Capitolia, quæque fuerunt;
Alterius dicas illa fuisse Iovis.
Curia, concilio quæ nunc dignissima tanto est,
De stipula, Tatio regna tenente, fuit.
Quæ nunc sub Phœbo ducibusque Palatia fulgent,
Quid, nisi araturis pascua bubus, erant?
Prisca iuvent alios: ego me nunc denique natum
Gratulor: hæc ætas moribus apta meis.

Digitized by Google

Non quia nunc terræ lentum subducitur aurum;
Lectaque diverso lutore concha venit.
Nec quia decrescunt effosso marmore montes:
Nec quia cæruleæ mole fugantur aquæ.
Sed quia cultus adest; nec nostros mansit in annos
Rusticitas, priscis illa superstes avis.
Vos quoque non caris aures onerate lapillis,
Quos legit in viridi decolor Indus aqua.
Nec prodite graves insuto vestibus auro:
Per quas nos petitis, sæpe fugatis, opes.
Munditiis capimur: non sint sine lege capilli.
Admotæ formam dantque negantque manus.
Nec genus ornatus unum est: quod quamque decebit,
Eligat; et speculum consulat ante suum.
Longa probat facies: capitis discrimina pari:
Sic erat ornatis Laodamia comis.
Exiguum summa nodum sibi fronte relinqui,
Ut pateant aures, ora rotunda volunt.
Alterius crines humero iactentur utroque:
Talis es adsumta, Phœbe canore, lyra.
Altera succinctæ religetur more Dianæ,
Ut solet, attonitas cum petit illa feras.
Huic decet inflatos laxe incnisse capillos:
Illa sit adstrictis impedienda comis.
Hanc placet ornari testudine Cyllenea:
Sustineat similes fluctibus illa sinus.
Sed neque ramosa numerabis in ilice glandes;
Nec quot apes Hyble, nec quot in Alpe feræ;
Nec mihi tot positus numero comprendere fas est:
Adicit ornatus proxima quæque dies.
Et neglecta decet multas coma: sæpe iacere
Hesternam credas; illa repexa modo est.
Ars casum simulet: sic capta vidit ut urbe
Alcides Iolen, Hanc ego, dixit, amo.
Talem te Bacchus, Satyris clamantibus Euœ,
Sustulit in currus, Gnosi relicta, suos.
O quantum indulget vestro Natura decori,
Quarum sunt multis damna pianda modis!
Nos male detegimur, raptique ætate capilli,
Ut Borea frondes excutiente, cadunt.
Femina canitiem Germanis inficit herbis;
Et melior vero quæritur arte color.
Femina procedit densissima crinibus emtis,
Prope suis alios elicit ære suos.
Nec rubor est emisse palam: venire videmus
Herculis ante oculos; Virgineumque chorum.
Quid de veste loquar? nec vos, segnicula, requiro;
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.
Cum tot prodierint pretio leviore colores;
Quis furor est, census corpore ferre suo?
Aeris ecce color, tum cum sine nubibus aer,
Nec tepidis pluvias concitat Auster aquas.
Ecce tibi similis, qui quondam Phryxon et Hellen
Diceris Inois eripuisse dolis.
Hic undas imitatus, habet quoque nomen ab undis:
Crediderim Nymphas hac ego veste tegi.
Ille crocum simulat: croceo velatur amictu,
Roscida lucifero cum Dea iungit equos.
Hic Paphias myrtos: hic purpureas amethystos,
Albentesve rosas, Threicianave gruem.
Nec glandes, Amarylli, tuæ, nec amygdala desunt:
Et sua velleribus nomina cera dedit.
Quot nova terra parit flores, cum vere tepenti
Vitis agit gemmas; pigraque cedit hiems:
Lana tot, aut plures succos bibit: elige certos:
Nam non conveniens omnibus omnis erit.
Pulla decent niveas: Briseida pulla decebat:
Cum rapta est, pulla tum quoque veste fuit.
Alba decent fuscas: albis, Cephei, placebas:
Sic tibi vestitæ pressa Seriphos erat.
Quam pene admonui, ne trux caper iret in alas;
Neve forent duris aspera crura pilis!
Sed non Caucasea doceo de rupe puellas,
Quæque bibant undas, Myse Caice, tuas.
Quid, si præcipiam, ne fuscet inertia dentes;
Oraque su cepta mane lavenlur aqua?
Scitis et inducta candorem quærere cera,
Sanguine quæ vero non rubet; arte rubet.
Arte, supercilii confinia nuda repletis,
Parvaque sinceras velat alula genas.
Nec pudor est oculos tenui signare favilla;
Vel prope te nato, lucide Cydne, croco.
Est mihi, quo dixi vestræ medicamina formæ,
Parvus, sed cura grande libellus opus.
Hinc quoque præsidium læsæ petitote figuræ:
Non est pro vestris ars mea rebus iners.
Non tamen expositas mensa deprendat amator
Pyxidas: ars faciem dissimulata iuvat.
Quem non offendat toto fax illita vultu,
Cum fluit in tepidos pondere lapsa sinus?
Œsypa quid redolent, quamvis mittatur Athenis
Demtus ab immundo vellere succus ovis?
Nec coram mixtas cervæ sumsisse medullas,
Nec coram dentes defricuisse probem.
Ista dabunt faciem; sed erunt deformia visu.
Multaque, dum fiunt turpia, facta placent.
Quæ nunc nomen habent operosi signa Myronis,
Pondus iners quondam, duraque massa fuit.
Annulus ut fiat, primo colliditur aurum:
Quas geritis vestes, sordida lana fuit.
Cum fieret, lapis asper erat; nunc nobile signum
Nuda Venus madidas exprimit imbre comas.
Tu quoque dum coleris, nos te dormire putemus;
Aptius a summa conspiciare manu.
Cur mihi nota tuo caussa est candoris in ore?
Claudé forem thalami: quid rude prodis opus?
Multa viros nescire decet: pars maxima rerum
Offendat, si non interiora tegas.
Aurea quæ pendent ornato signa theatro,
Inspice, quam tenuis bractea ligna tegat.
Sed neque ad illa licet populo, nisi facta, venire;
Nec nisi submotis forma paranda viris;
At non pectendos coram præbere capillos,
Ut iaceant fusi per tua terga, velim.
Illo præcipue, ne sis morosa, caveto:
Tempore: nec lapsas sæpe resolve comas.
Tuta sit ornatrix: oculi, quæ saucial ora
Unguibus, et rapta brachia figit acu.
Devovet, et dominæ tangit caput illa; simulque
Plorat ad invisas sanguinolenta comas.
Quæ male crinita est, custodem in limine ponat;
Ornetur ve Bonæ semper in æde Deæ.
Dictus eram cuidam subito venisse puellæ;
Turbida perversas induit illa comas.
Hostibus eveniat tam fœdi caussa pudoris;
Inque nurus Parthus delecus illud eat.
Turpe pecus mutilum: turpe est sine gramine campus:
Et sine fronde frutex; et sine crine caput.
Non mihi venistis, Semele, Ledeve, docendæ;
Perque fretum falso, Sidoni, vecta bove:
Aut Helene, quam non stulte, Menelae, reposcis,
Tu quoque non stulte, Troie raptor, habes.
Turba docenda venit, pulchræ turpesque puellæ;
Pluraque sunt semper deteriora bonis.
Formosæ minus artis opem præceptaque curant:
Est illis sua dos, forma sine arte potens.
Cum mare compositum est, securus navita cessat,
Cum tonet, auxiliis adsidet ille suis.

Rara tamen mendo facies caret: occule mendas:
Quamque potes, vitium corporis abde tui.
Si brevis es, sedeas; ne stans videare sedere:
Inque tuo iaceas quantulacumque toro.
Hic quoque, ne possit fieri mensura cubantis,
Iniecta lateant hic tibi veste pedes.
Quæ nimium gracilis, pleno velamina filo
Sumat: et ex humeris laxus amictus eat.
Pallida purpureis tingat sua corpora virgis:
Nigrior ad Pharii confuge piscis opem.
Pes malus in nivea semper celetur aluta:
Arida nec vinclis crura resolve suis.
Conveniunt tenues scapulis analectrides altis:
Inflatum circa fascia pectus eat.
Exiguo signet gestu quodcumque loquetur,
Cui digiti pingues, et scaber unguis erunt.
Cui gravis oris odor, nunquam ieiuna loquatur;
Et semper spatio distet ab ore viri.
Si niger, aut ingens, aut non erit ordine natus
Dens tibi: ridendo maxima damna feres.
Quis credat? discunt etiam ridere puellæ:
Quæritur atque illis hæc quoque parte decor.
Sint modici rictus, sint parvæ utrimque lacunæ;
Et summos dentes ima labella tegant.
Nec sua perpetuo contendant ilia risu:
Sed leve nescio quid femineumque sonent.
Est, quæ perverso distorqueat ora cachinno:
Cum risu læta est altera, flere putes.
Illa sonat raucum, quiddamque inamabile stridet;
Ut rudit ad scabram turpis asella molam.
Quo non ars penetrat? discunt lacrimare decenter:
Quoque volunt plorant tempore, quoque modo.
Quid? cum legitima fraudatur litera voce,
Blæsaque fit iusso lingua coacta sono:
In vitio decor est, quædam male reddere verba:
Discunt posse minus, quam potuere, loqui.
Omnibus his, quoniam prosunt, impendite curam.
Discite femineo corpora ferre gradu.
Est et in incessu pars non temnenda decoris.
Adlicit ignotos ille, fugatque viros.
Hæc movet arte latus, tunicisque fluentibus auras
Excipit; extensos fertque superba pedes.
Illa, velut coniux Umbri rubicunda mariti,
Ambulat; ingentes varica fertque gradus.
Sed sit, ut in multis, modus hic quoque: rusticus al-
Motus; in incessu mollior alter erit. (ter
Pars humeri tamen ima tui, pars summa lacerti
Nuda sit, a læva conspicienda manu.
Hoc vos præcipue, niveæ, decet: hoc ubi vidi,
Oscula ferre humero, qua patet, usque libet.
Monstra maris Sirenes erant: quæ voce canora
Quamlibet admissas detinuere rates.
His sua Sisyphides auditis pene resolvit
Corpora: nam sociis illita cera fuit.
Res est blanda canor: discant cantare puellæ.
Pro facie multis vox sua lena fuit.
Et modo marmoreis referant audita theatris;
Et modo Niliacis carmina lusa modis.
Nec plectrum dextra, citharam tenuisse sinistra
Nesciat arbitrio femina docta meo.
Saxa ferasque lyra movit Rhodopeius Orpheus,
Tartareosque lacus, tergeminumque canem.
Saxa tuo cantu, vindex iustissime matris,
Fecerunt muros officiosa novos.
Quamvis mutus erat, voci favisse putatur
Piscis, Arioniæ fabula nota lyræ.
Disce etiam duplici genialia mollia palma
Verreret conveniunt dulcibus illa iocis.
Sit tibi Callimachi, sit Coi nota poetæ,
Sit quoque vinosi Teia Musa senis.
Nota sit et Sappho: quid enim lascivius illa?
Cuive pater vafri luditur arte Getæ.
Et teneri possis carmen legisse Properti:
Sive aliquid Galli, sive, Tibulle, tuum.
Dictaque Varroni fulvis insignia villis
Vellera, germanæ, Phryxe, querenda tuæ.
Et profugum Æneam, altæ primordia Romæ;
Quo nullum Latio clarius extat opus.
Forsitan et nostrum nomen miscebitur istis;
Nec mea Lethæis scripta dabuntur aquis.
Atque aliquis dicet, Nostri lege culta magistri
Carmina, quis partes instruit ille duas.
Deve tribus libris, titulus quos signat Amorum,
Elige, quod docili molliter ore legas.
Vel tibi composita cantetur Epistola voce;
Ignotum hoc aliis ille novavit opus.
O ita, Phœbe, velis; ita vos, pia numina vatum,
Insignis cornu Bacche, novemque Deæ!
Quis dubitet, quin scire velim saltare puellam;
Ut moveat posito brachia iussa mero?
Artifices lateris, scenæ spectacula, amantur:
Tantum mobilitas illa decoris habet.
Parva monere pudet: talorum ducere ictus
Ut sciat, et vites, tessera missa, tuas.
Et modo tres iactet, numeros: modo cogitet, apto
Quam subeat partem callida, quamque vocet.
Cautaque non stulte latronum prælia ludat:
Unus cum gemino calculus hoste perit.
Bellatorque sua prensus sine compare bellat;
Æmulus et cœptum sæpe recurrit iter.
Reticuloque pilæ leves fundantur aperto:
Nec, nisi quam tolles, ulla movenda pila est.
Est genus in totidem tenui ratione redactum
Scriptula, quot menses lubricus annus habet.
Parva tabella capit ternos utrimque lapillos;
In qua vicisse est, continuasse suos.
Mille facesse iocos: turpe est nescire puellam
Ludere: ludendo sæpe paratur amor.
Sed minimus labor est, sapienter iactibus uti.
Maius opus, mores composuisse suos.
Dum sumus incauti, studioque aperimur in ipso;
Nudaque per lusus pectora nostra patent;
Ira subit, deforme malum, lucrique cupido;
Turgiaque, et rixæ, sollicitusque dolor.
Crimina dicuntur: resonat clamoribus æther:
Invocat iratos et sibi quisque Deos.
Nulla fides; tabulæque novæ per vota petuntur:
Et lacrimis vidi sæpe madere genas.
Iupiter a vobis tam turpia crimina pellat,
In quibus est ulli cura placere viro.
Hos ignava iocos tribuit Natura puellis:
Materia ludunt uberiore viri.
Sunt illis celeresque pilæ, inculumque, trochique,
Armaque, et in gyros ire coactus equus.
Nec vos Campus habet, nec vos gelidissima Virgo;
Nec Thuscus placida devehit amnis aqua.
At licet, et prodest, Pompeias ire per umbras;
Virginis ætheriis cum caput ardet equis.
Visite laurigero sacrata Palatia Phœbo:
Ille Parætonias mersit in alta rates.
Quæque soror coniuxque Ducis monumenta parârunt:
Navalique gener cinctus honore caput.
Visite turicremas vaccæ Memphitidos aras:
Visite conspicuis terna theatra locis.
Spectentur tepido maculosæ sanguine arenæ;
Metaque ferventi circueunda rota.
Quod latet, ignotum est: ignoti nulla cupido.
Fructus abest, facies cum bona teste caret.

Tu licet et Thamyran superes, et Amœbea cantu;
Non erit ignotæ gratia magna lyræ.
Si Venerem Cous unquam posuisset Apelles,
Mersa sub æquoreis illa lateret aquis.
Quid petitur sacris, nisi tantum fama, poetis?
Hoc votum nostri summa laboris habet.
Cura Ducum fuerunt olim Regumque poetæ:
Præmiaque antiqui magna tulere chori.
Sanctaque maiestas, et erat venerabile nomen
Vatibus: et largæ sæpe dabantur opes.
Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni, Scipio magne, tibi.
Nunc ederæ sine honore iacent: operataque doctis
Cura vigil Musis nomen inertis habet.
Sed famæ vigilare iuvat: quis nosset Homerum,
Ilias æternum si latuisset opus?
Quis Danaen nosset, si semper clausa fuisset;
Inque sua turri perlatuisset anus?
Utilis est vobis, formosæ, turba, puellæ.
Sæpe vagos ultra limina ferte pedes.
Ad multas lupa tendit oves, prædetur ut unam:
Et Iovis in multas devolat ales aves.
Se quoque det populo mulier speciosa videndam:
Quem trahat, e multis forsitan unus erit.
Omnibus illa locis maneat studiosa placendi:
Et curam tota mente decoris agat.
Casus ubique valet: semper tibi pendeat hamus.
Quo minime credas gurgite, piscis erit.
Sæpe canes frustra nemorosis montibus errant:
Inque plagam nullo cervus agente cadit.
Quid minus Andromedæ fuerat sperare revinctæ,
Quam lacrimas ulli posse placere suas?
Funere sæpe viri vir quæritur: isse solutis
Crinibus, et fletus non tenuisse, decet.
Sed vitate viros cultum formamque professos;
Quique suas ponunt in statione comas.
Quæ vobis dicunt, dixerunt mille puellis.
Errat, et in nulla sede moratur amor.
Femina quid faciat, cum sit vir levior ipsa;
Forsitan et plures possit habere viros?
Vix mihi credetis; sed credite: Troia maneret,
Præceptis Priami si foret usa sui.
Sunt qui mendaci specie grassentur amoris,
Perque aditus tales lucra pudenda petant.
Nec coma vos fallat liquida nitidissima nardo:
Nec brevis in rugas cingula pressa suas.
Nec toga decipiat filo tenuissima: nec si
Annulus in digitis alter et alter erit.
Forsitan ex horum numero cultissimus ille
Fur sit; et uratur vestis amore tuæ.
Redde meum, clamant spoliatæ sæpe puellæ:
Redde meum, toto voce boante foro.
Has, Venus, e templis, multo radiantibus auro,
Lenta vides lites, Appiadesque Deæ.
Sunt quoque non dubia quædam mala nomina fama:
Deceptæ a multis crimen amantis habent.
Discite ab alterius vestris timuisse querelis:
Ianua fallaci nec sit aperta viro.
Parcite, Cecropides, iuranti credere Theseo;
Quos faciet testes, fecit et ante, Deos.
Et tibi, Demophoon, Thesei criminis heres,
Phyllide decepta nulla relicta fides.
Si bene promittant, totidem promittite verbis:
Si dederint, et vos gaudia pacta date.
Illa potest vigiles flammas extinguere Vestæ;
Et rapere e templis, Inachi, sacra tuis;
Et dare mixta viro tritis aconita cicutis;
Accepto Venerem munere si qua negat.
Fert animus propius consistere: supprime habenas,
Musa; nec admissis excutiare rotis.
Verba vadum tentent abiegnis scripta tabellis.
Accipiat missas apta ministra notas.
Inspice: quodque leges, ex ipsis collige verbis,
Fingat, an ex animo, sollicitusque roget.
Postque brevem rescribe moram: mora semper amantes
Incitat, exiguum si modo tempus habet.
Sed neque te facilem iuveni promitte roganti:
Nec tamen eduro, quod petit, ore nega.
Fac timeat speretque simul: quotiesque remittes,
Spesque magis veniat certa, minorque metus.
Munda, sed e medio, consuetaque verba, puellæ,
Scribite: sermonis publica forma placet.
Ah quoties dubius scriptis exarsit amator;
Et nocuit formæ barbara lingua bonæ!
Sed quoniam, quamvis vittæ careatis honore,
Est vobis vestros fallere cura viros;
Ancillæ puerive manus ferat apta tabellas:
Pignora nec iuveni credite vestra novo.
Vidi ego, pallentes isto terrore puellas,
Servitium miseras tempus in omne pati.
Perfidus ille quidem, qui talia pignora servat:
Sed tamen Ætnæi fulminis instar habet.
Iudice me fraus est concessa, repellere fraudem:
Armaque in armatos sumere iura sinunt.
Ducere consuescat multas manus una figuras.
Ah pereant, per quos ista monenda mihi!
Nec nisi deletis tutum rescribere ceris:
Ne teneat geminas una tabella manus.
Femina dicatur scribenti semper amator:
Illa sit in vestris, qui fuit ille, notis.
Sed libet a parvis animum ad maiora referre,
Plenaque curvato pandere vela sinu.
Pertinet ad faciem rabidos compescere mores:
Candida pax homines, trux decet ira feras.
Ora tument irâ; nigrescunt sanguine venæ;
Lumina Gorgoneo saevius igne micant.
I procul hinc, dixit, non es mihi, tibia, tanti;
Ut vidit vultus Pallas in amne suos.
Vos quoque si media speculum spectetis in ira;
Cognoscat faciem vix sat is ulla suam.
Nec minus in vultu damnosa superbia vestro:
Comibus est oculis alliciendus amor.
Odimus inmodicos (expertæ credite) fastus.
Sæpe tacens odii semina vultus habet.
Spectantem specta: ridenti mollia ride.
Innuet; acceptas tu quoque redde notas.
Sic ubi prolusit, rudibus puer ille relictis
Spicula de pharetra promit acuta sua.
Odimus et mœstas. Tecmessam diligat Aiax:
Nos, hilarem populum, femina læta capit.
Numquam ego te, Andromache, nec te, Tecmessa, roga-
Ut mea de vobis altera amica foret. (rem,
Credere vix videor, cum cogar credere partu,
Vos ego cum vestris concubuisse viris.
Scilicet Aiaci mulier mœstissima dixit,
Lux mea; quæque solent verba iuvare viros;
Quid vetat a magnis ad res exempla minores
Sumere, nec nomen pertimuisse ducis?
Dux bonus huic centum commisit vite regendos;
Huic equites; illi signa tuenda dedit.
Vos quoque, de nobis quem quisque sit aptus ad usum,
Inspicite: et certo ponite quemque loco.
Munera det dives: ius qui profitebitur, adsit:
Facundus causam sæpe clientis agat.
Carmina qui facimus, mittamus carmina tantum.
Hic chorus ante alios aptus amare sumus.
Nos facimus placitæ late præconia formæ:
Nomen habet Nemesis: Cynthia nomen habet.

Vesper et Eoas novere Lycorida terras:
Et multi, quæ sit nostra Corinna, rogant.
Adde, quod insidiæ sacris a vatibus absunt:
Et facit ad mores ars quoque nostra suos.
Nec nos ambitio, nec amor nos tangit habendi;
Contento colitur lectus et umbra foro.
Sed facile hæremus, validoque perurimur æstu;
Et nimium certa scimus amare fide.
Scilicet ingenium placida mollimur ab arte:
Et studio mores conveniente eunt.
Vatibus Aoniis faciles estote, puellæ.
Numen inest illis; Pieridesque favent
Est Deus in nobis; et sunt commercia cœli.
Sedibus ætheriis spiritus ille venit.
A doctis pretium scelus est sperare poetis.
Me miserum! scelus hoc nulla puella timet.
Dissimulate tamen, nec prima frontis rapaces
Este: novus viso casse resistet amans.
Sed neque vector equum, qui nuper sensit habenas,
Comparibus frenis, artificemque regat.
Nec stabiles annis animos, viridemque iuventam
Ut capias, idem limes agendus erit.
Hic rudis, et castris nunc primum notus Amoris,
Qui tetigit thalamos præda novella tuos;
Te solam norit; tibi semper inhæreat uni.
Cingenda est altis sepibus ista seges.
Effuge rivalem: vinces, dum sola tenebis.
Non bene cum sociis regna Venusque manent.
Ille vetus miles sensim et sapienter amabit:
Multaque ferre boni non patienda feret.
Nec franget postes, nec sævis ignibus uret;
Nec dominæ teneras adpetet ungue genas.
Nec scindet tunicasve suas, tunicasve puellæ:
Nec raptus flendi causa capillus erit.
Ista decent pueros, ætate et amore calentes:
Hic fera composita vulnera mente feret.
Ignibus hic lentis uretur, ut humida lauda,
Ut modo montanis silva recisa iugis.
Certior hic amor est: brevis et fecundior ille.
Quæ fugiunt, celeri carpite poma manu.
Omnia tradantur: portas reseravimus hosti;
Et sit in infida proditione fides.
Quod datur ex facili longum male nutrit amorem.
Miscenda est lætis rara repulsa iocis.
Ante fores iaceat. Crudelis ianua, clamet:
Multaque submisse, multa minanter agat.
Dulcia non ferimus: succo renovemur amaro.
Sæpe perit ventis obruta cymba suis.
Hoc est, uxores quod non patiatur amari:
Conveniunt illas, cum voluere, viri.
Obde forem, et duro dicat tibi ianitor ore,
Non potes: exclusum te quoque tanget amor.
Ponite iam gladios hebetes; pugnetur acutis.
Nec dubito, telis quin petar ipse meis.
Dum cadit in laqueos captus quoque nuper amator;
Solum se thalamos speret habere tuos.
Post modo rivalem, partitaque fœdera lecti
Sentiat: has artes tolle; senescet amor.
Tum bene fortis equus reserato carcere currit;
Cum, quos prætereat, quosque sequatur, habet.
Quamlibet extinctos iniuria suscitat ignes:
En ego (confiteor) non nisi læsus amo.
Causa tamen nimium non sit manifesta doloris:
Pluraque sollicitus, quam sciat, esse putet.
Incitet et ficti tristis custodia servi,
Et nimium duri cura molesta viri.
Quæ venit ex tuto, minus est accepta voluptas.
Ut sis liberior Phaide, fuge metus.
Cum melius foribus possis, admitte fenestra:
Inque tuo vultu signa timentis habe.
Callida prosiliat, dicatque ancilla, Perimus:
Tu iuvenem trepidum quolibet abde loco.
Admiscenda tamen Venus est secura timori;
Ne tanti noctes non putet esse tuas.
Qua vafer eludi possit ratione maritus,
Quaque vigil custos, præteriturus eram.
Nupta virum timeat: rata sit custodia nuptæ.
Hoc decet: hoc leges iusque pudorque iubent.
Te quoque servari, modo quam vindicta redemit,
Quis ferat? ut fallas, ad mea sacra veni.
Tot licet observent, (adsit modo certa voluntas)
Quot fuerunt Argi lumina, verba dabis.
Scilicet obstabit custos, ne scribere possis,
Sumendæ detur cum tibi tempus aquæ?
Conscia cum possit scriptas portare tabellas,
Quas tegat in tepido fascia lata sino?
Cum possit sura chartas celare ligatas;
Et vincto blandas sub pede ferre notas?
Caverit hæc custos: pro charta conscia tergum
Præbeat; inque suo corpore verba ferat.
Futa quoque est, fallitque oculos vel lacte recenti
Litera: carbonis pulvere tange; leges.
Fallet et humiduli quæ fiet acumine limi,
Et feret occultas pura tabella notas.
Adfuit Acrisio servandæ cura puellæ:
Hunc tamen ille suo crimine fecit avum.
Quid faciat custos, cum sint tot in Urbe theatra?
Cum spectet iunctos illa libenter equos?
Cum sedeat Phariæ sistris operata iuvencæ;
Quoque sui comites ire velentur, eat?
Cum fugat e templis oculos Bona Diva virorum,
Præterquam si quos illa venire iubet:
Cum, custode foris tuticas servante puellæ,
Celent furtivos balnea tuta viros:
Cum, quoties opus est, fallax ægrotet amica;
Et cedat lecto quilibet ægra suo:
Nomine cum doceat, quid agamus, adultera clavis,
Quasque petas, non det innuba sola, vias.
Fallitur et multo custodis cura Lyæo:
Illa vel Hispano lecta sit uva iugo.
Sunt quoque quæ faciant altos medicamina somnos;
Victaque Lethæa lumina nocte premant.
Nec male deliciis odiosum conscia turpis
Detinet; et longa iungitur ipsa mora.
Quid iuvat ambages, præceptaque parva movere;
Cum minimo custos muniere possit emi?
Munera (credo mihi) capiunt homines que Deosque:
Placatur donis Iuppiter ipse datis.
Quid sapiens faciat? stultus quoque munere gaudet.
Ipse vir, accepto munere, mutus erit.
Sed semel est custos longum redimendus in annum:
Sæpe dabit, dederit quas semel, ille manus.
Questus eram (memini) metuendos esse sodales:
Non tangit solos ista querela viros.
Credula si fueris, aliæ tua gaudia carpent;
Et lepus hic aliis exagitandus erit.
Hæc quoque, quæ præbet lectum studiosa locumque;
Crede mihi, mecum non semel illa fuit.
Nec nimium vobis formosa ancilla ministret:
Sæpe vicem dominæ præstitit illa mihi.
Quo feror insanus? quid aperto pectore in hostem
Nitor; et indicio prodor ab ipse meo?
Non avis aucupibus monstrat, qua parte petatur:
Non docet infestas currere cerva canes.
Viderit utilitas; præcepta fideliter edam.
Lemniasi gladios in mea fata dabo.
Effugite (et facile est) ut nos credamus amari:
Prona venit cupidis in sua vota fides.

Spectet amabilius iuvenem; suspiret ab imo
Femina; tam sero cur veniatque roget.
Accedant lacrimæ, dolor et de pellice fictus;
Et laniet digitis illius ora suis.
Iamdudum persuasus erit; miserebitur ultro:
Et dicet, Cura carpitur ista mei.
Præcipue, si cultus erit, speculoque placebit,
Posse suo tangi credet amore Deas.
Sed te, quæcumque es, moderate iniuria turbet;
Neu sis audita pellice mentis inops.
Nec cito credideris: quantum cito credere lædat,
Exemplum vobis non leve Procris erit.
Est prope purpureos colles florentis Hymetti
Fons sacer, et viridi cespite mollis humus.
Silva nemus non alta facit; tegit arbutus herbam:
Ros maris, et lauri, nigraque myrtus olent.
Nec densæ foliis buxi, fragilesque myricæ,
Nec tenues cytisi, cultaque pinus abest.
Lenibus impulsæ Zephyris, auraque salubri,
Tot generum frondes, herbaque summa tremunt.
Grata quies Cephalo. Famulis canibusque relictis
Lassus in hac iuvenis sæpe resedit humo
Quoque meos relevet æstus, cantare solebat,
Accipienda sinu, mobilis Aura, veni.
Coniugis ad timidas aliquis male sedulus aures
Auditos memori detulit ore sonos.
Procris ut accepit nomen, quasi pellicis, Auræ,
Excidit: et subito muta dolore fuit.
Palluit, ut seræ, lectis de vite racemis,
Pallescunt frondes, quas nova læsit hiems.
Quæque suos curvant matura cydonia ramos;
Cornaque adhuc nostris non satis apta cibis.
Ut rediit animus, tenues a pectore vestes
Rumpit, et indignas sauciat ungue genas.
Nec mora; per medias sparsis furibunda capillis
Evolat, ut thyrso concita Baccha, vias.
Ut prope perventum; comites in valle relinquit.
Ipsa nemus tacito clam pede fortis init.
Quid tibi mentis erat, cum sic male sana lateres,
Procri? quis attoniti pectoris ardor erat?
Iam iam venturam, quæcumque erat Aura, putabas
Scilicet, atque oculis probra videnda tuis.
Nunc venisse piget; (neque enim deprendere velles:)
Nunc iuvat: incertus pectora versat amor.
Credere quæ iubeant, locus est, et nomen, et index;
Et quia amans semper, quod timet, esse putat.
Vidit ut oppressam, vestigia corporis, herbam;
Pulsantur trepidi corde micante sinus.
Iamque dies medius tenues contraxerat umbras;
Inque pari spatio vesper et ortus erant.
Ecce redit Cephalus silvis, Cyllenia proles,
Oraque fontana fervida spargit aqua.
Anxia, Procri, lates: solitas iacet ille per herbas;
Et, Zephyri molles, Auraque, dixit, ades.
Ut patuit miseræ iucundus nominis error;
Et mens, et rediit verus in ora color,
Surgit; et adpositas agitato corpore frondes
Movit, in amplexus uxor itura viri.
Ille feram sonuisse ratus, iuveniliter arcum
Corripit: in dextra tela fuere manu.
Quid facis, infelix? non est fera: supprime tela:
Me miserum! iaculo fixa puella tuo est.
Hei mihi! conclamat, fixisti pectus amicum.
Hic locus a Cephalo vulnera semper habet.
Ante diem morior, sed nulla pellice læsa:
Hoc faciet positæ te mihi, terra, levem.
Nomine suspectas iam spiritus exit in auras:
Labor io! cara lumina conde manu.
Ille sinu dominæ morientia corpora mœsto
Sustinet; et lacrimis vulnera sæva lavat.
Exit, et, incauto paullatim pectore lapsus,
Excipitur miseri spiritus ore viri.
Sed repetamus iter. Nudis mihi rebus agendum est,
Ut tangat portus fessa carina suos.
Scilicet exspectes, dum te in convivia ducam,
Et quæras monitus hac quoque parte meos?
Sera veni; positaque decens incede lucerna.
Grata mora est Veneri: maxima luna mora est.
Etsi turpis eris, formosa videbere potis:
Et latebras vitiis nox dabit ipsa tuis.
Carpe cibos digitis; est quiddam gestus edendi:
Ora nec immunda tota perunge manu.
Neve domi præsume dapes: et desine, citra
Quam capies paullo, quam potes esse, minus.
Priamides Helenen avide si spectet edentem,
Oderit; et dicat, Stulta rapina mea est.
Aptius est, deceatque magis potare puellas,
Cum Veneris puero non male, Bacche, facis.
Hoc quoque, qua patiens caput est, animusque pedes-
Constent: nec, quæ sint singula, bina vide. (que
Turpe iacens mulier, multo madefacta Lyæo:
Dignaque concubitus quoslibet illa pati.
Nec somnis posita tutum succumbere mensa:
Per somnos fieri multa pudenda solent.
Ulteriora pudet docuisse: sed alma Dione,
Præcipue nostrum est, quod pudet, inquit, opus.
Nota sibi sint quæque: modos a corpore certos
Sumite: non omnes una figura decet.
Quæ facie præsignis eris, resupina iaceto:
Spectentur tergo, quis sua terga placent.
Milanion humeris Atalantes crura ferebat:
Si bona sunt, hoc sunt accipienda modo.
Parva vehatur equo: quod erat longissima, numquam
Thebais Hectoreo nupta resedit equo.
Strata premat genibus, paullum cervice reflexa,
Femina, per longum conspicienda latus.
Cui femur est iuvenile, carent cui pectora menda,
Stet vir, in obliquo fusa sit ipsa toro.
Nec tibi turpe puta crinem, ut Phylleia mater,
Solvere: et effusis colla reflecte comis.
Tu quoque, cui rugis uterum Lucina notavit,
Ut celer aversis utere Parthus equis.
Mille modi Veneris: simplex minimique laboris,
Cum iacet in dextrum semisupina latus.
Sed neque Phœbei tripodes, nec corniger Ammon,
Vera magis vobis, quam mea Musa, canent.
Si qua fides arti, quam longo fecimus usu;
Credite: præstabunt carmina nostra fidem.
Sentiat ex imis Venerem resoluta medullis
Femina: et ex æquo res iuvet illa duos.
Nec blandæ voces, iucundaque murmura cessent:
Nec taceant mediis improba verba iocis.
Tu quoque, cui Veneris sensum natura negavit,
Dulcia mendaci gaudia finge sono.
Infelix, cui torpet hebes locus ille, puellaces;
Quo pariter debent femina virque frui.
Tantum, cum finges, ne sis manifesta caveto:
Effice per motum luminaque ipsa fidem.
Quod iuvet: et voces et anhelitus arguat oris.
Ah pudet! arcanas pars habet ista notas.
Gaudia post Veneris quæ poscet munus amantem,
Ipsa suas nolet pondus habere preces.
Nec lucem in thalamos totis admitte fenestris.
Aptius in vestro corpore multa latent.
Lusus habet finem: cycnis descendere tempus,
Duxerunt collo qui iuga nostra suo.
Ut quondam iuvenes, ita nunc, mea turba, puellæ
Inscribant spoliis, Naso magister erat.

REMEDIA AMORIS.

Legerat huius Amor titulum nomenque libelli:
  Bella mihi, video, bella parantur, ait.
Parce tuum vatem sceleris damnare, Cupido;
  Tradita qui toties, te duce, signa tuli.
Non ego Tydides, a quo tua saucia Mater
  In liquidum rediit æthera Martis equis.
Sæpe tepent alii iuvenes: ego semper amavi.
  Et si, quid faciam nunc quoque, quæris; amo.
Quin etiam docui, qua possis arte parari:
  Et quod nunc ratio est, impetus ante fuit.
Nec te, blande puer, nec nostras prodimus artes:
  Nec nova præteritum Musa retexit opus.
Si quis amat, quod amare iuvat, feliciter ardens
  Gaudeat, et vento naviget ille suo.
At, si quis male fert indignæ regna puellæ,
  Ne pereat, nostræ sentiat artis opem.
Cur aliquis, collum laqueo nodatus ab arto,
  E trabe sublimi triste pependit onus?
Cur aliquis rigido fodit sua viscera ferro?
  Invidiam cædis, pacis amator, habes.
Qui, nisi desierit, misero periturus amore est,
  Desinat: et nulli funeris auctor eris.
Et puer es; nec te quidquam, nisi ludere, oportet.
  Lude: decent annos mollia regna tuos.
Nam poteras uti nudis ad bella sagittis:
  Sed tua letifero sanguine tela carent.
Vitricus et gladiis et acuta dimicet hasta;
  Et victor multa cæde cruentus eat.
Tu cole maternas, tuto quibus utimur, artes:
  Et quarum vitio nulla fit orba parens.
Effice nocturna frangatur ianua rixa;
  Et tegat ornatas multa corona fores.
Fac cocant furtim iuvenes, timidæque puellæ:
  Verbaque dent cauto qualibet arte viro.
Et modo blanditias, rigido modo iurgia posti
  Dicat, et exclusus flebile cantet amans.
His lacrimis contentus eris sine crimine mortis.
  Non tua fax avidos digna subire rogos.
Hæc ego: movit Amor gemmatas aureus alas;
  Et mihi, Propositum perfice, dixit, opus.
Ad mea, decepti iuvenes, præcepta venite;
  Quos suus ex omni parte fefellit amor.
Discite sanari, per quem didicistis amare:
  Una manus vobis vulnus opemque feret.
Terra salutares herbas, eademque nocentes,
  Nutrit: et urticæ proxima sæpe rosa est.
Vulnus in Herculeo quæ quondam fecerat hoste,
  Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.
Sed quæcunque viris, vobis quoque dicta, puellæ,
  Credite: diversis partibus arma damus.
E quibus ad vestros si quid non pertinet usus;
  Attamen exemplo multa docere potest.
Utile propositum, sævas extinguere flammas;
  Nec servum vitii pectus habere sui.
Vixisset Phyllis, si me foret usa magistro;
  Et per quod novies, sæpius isset iter.
Nec moriens Dido summa vidisset ab arce
  Dardanidas vento vela dedisse rates.
Nec dolor armasset contra sua viscera matrem;
  Quæ socii damno sanguinis ulta virum est.
Arte mea Tereus, quamvis Philomela placeret,
  Per facinus fieri non meruisset avis.
Da mihi Pasiphaen; iam tauri ponet amorem:
  Da Phædram; Phædræ turpis abibit amor.
Reddе Parin nobis; Helenen Menelaus habebit:
  Nec manibus Danais Pergama victa cadent.
Impia si nostros legisset Scylla libellos,
  Hæsisset capiti purpura, Nise, tuo.
Me duce, damnosas, homines, compescite curas:
  Rectaque cum sociis, me duce, navis eat.
Naso legendus erat, tunc cum didicistis amare;
  Idem nunc vobis Naso legendus erit.
Publicus adsertor dominis oppressa levabo
  Pectora: vindictæ quisque favete suæ.
Te precor, o vates, adsit tua laurea nobis,
  Carminis, et medicæ, Phœbe, repertor opis.
Tu pariter vati, pariter succurre medenti:
  Utraque tutelæ subdita cura tuæ.
Dum licet, et modici tangunt præcordia motus,
  Si piget, in primo limine siste pedem.
Opprime, dum nova sunt, subiti mala semina morbi;
  Et tuus, incipiens ire, resistat equus.
Nam mora dat vires, teneras mora percoquit uvas:
  Et validas segetes, quod fuit herba, facit.
Quæ præbet latas arbor spatiantibus umbras,
  Quo posita est primum tempore, virga fuit.
Tum poterat manibus summa tellure revelli;
  Nunc stat in immensum viribus aucta suis.
Quale sit id, quod amas, celeri circumspice mente,
  Et tua læsuro subtrahe colla iugo.
Principiis obsta: sero medicina paratur,
  Cum mala per longas convaluere moras.
Sed propera: nec te venturas differ in horas.
  Qui non est hodie, cras minus aptus erit.
Verba dat omnis amor, reperitque alimenta morando.
  Optima vindictæ proxima quæque dies.
Flumina pauca vides de magnis fontibus orta:
  Plurima collectis multiplicantur aquis.
Si cito sensisses, quantum peccare pararet,
  Non tegeres vultus cortice, Myrrha, tuos.
Vidi ego, quod primo fuerat sanabile, vulnus
  Dilatum longæ damna tulisse moræ.
Sed, quia delectat Veneris decerpere flores,
  Dicimus adsidue, Cras quoque fiet idem.
Interea tacitæ serpunt in viscera flammæ;
  Et mala radices altius arbor agit.
Si tamen auxilii perierunt tempora primi,
  Et vetus in capto pectore sedit amor;
Maius opus superest: sed non, quia serior ægro
  Advocor, ille mihi destituendus erit.
Quam læsus fuerat partem Pæantius heros,
  Certa debuerat præsecuisse manu.
Post tamen hic multos sanatus creditur annos
  Supremam bellis imposuisse manum.
Qui modo nascentes properabam pellere morbos,
  Admoveo tardam nunc tibi lentus opem.
Aut nova, si possis, sedare incendia tentes:
  Aut ubi per vires prociluere suas.
Cum furor in cursu est, currenti cede furori.
  Difficiles aditus impetus omnis habet.
Stultus, ab obliquo qui cum descendere possit,
  Pugnat in adversas ire natator aquas.
Impatiens animus, nec adhuc tractabilis arte,
  Respuit, atque odio verba monentis habet.
Adgrediar melius tunc, cum sua vulnera tangi
  Iam sinet, et veris vocibus aptus erit.
Quis matrem, nisi mentis inops, in funere nati
  Flere vetet? non hoc illa monenda loco.
Cum dederit lacrimas, animumque expleverit ægrum;
  Ille dolor verbis emoderandus erit.
Temporis ars medicina fere est: data tempora pro-
  Et data non apto tempore vina nocent. (sunt,
Quin etiam accendas vitia, irritesque vetando;
  Temporibus si non adgrediare suis.
Ergo, ubi visus eris nostræ medicabilis arti,

Fac monitis fugias otia prima meis.
Hæc, ut ames, faciunt: hæc, ut fecere, tuentur:
Hæc sunt iucundi caussa cibusque mali.
Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemtaque iacent, et sine luce, faces.
Quam platanus vino gaudet, quam populus unda,
Et quam limosa canna palustris humo;
Tam Venus otia amat: qui finem quæris amoris,
(Cedit amor rebus) res age: tutus eris.
Languór, et immodici sub nullo vindice somni,
Aleaque, et multo tempora quassa mero,
Eripiunt omnes animis sine vulnere nervos:
Adfluit incautis insidiosus Amor.
Desidiam puer ille sequi solet: odit agentes.
Da vacuæ menti, quo teneatur, opus.
Sunt fora: sunt leges: sunt, quos tuearis, amici:
Vade per urbanæ candida castra togæ.
Vel tu sanguinei iuvenilia munera Martis
Suscipe: deliciæ iam tibi terga dabunt.
Ecce fugax Parthus, magni nova caussa triumphi,
Iam videt in campis Cæsaris arma suis.
Vince Cupidineas pariter Parthasque sagittas:
Et refer ad patrios bina tropæa Deos.
Ut semel Ætola Venus est a cuspide læsa,
Mandat amatori bella gerenda suo.
Quæritis, Ægisthus quare sit factus adulter?
In promtu caussa est: desidiosus erat.
Pugnabant alii tardis apud Ilion armis:
Transtulerat vires Græcia tota suas.
Sive operam bellis vellet dare, nulla gerebat;
Sive foro, vacuum litibus Argos erat.
Quod potuit fecit; ne nil ageretur, amavit.
Sic venit ille puer: sic puer ille manet.
Rura quoque oblectant animos, studiumque colendi:
Quælibet huic curæ cedere cura potest.
Colla iube domitos oneri supponere tauros;
Sauciet ut duram vomer aduncus humum.
Obrue versata Cerealia semina terra,
Quæ tibi cum multo fœnore reddat ager.
Adspice curvatos pomorum pondere ramos;
Ut sua, quod peperit, vix ferat arbor onus.
Adspice iucundo labentes murmure rivos:
Adspice tondentes fertile gramen oves.
Ecce petunt rupes, præruptaque saxa, capellæ.
Iam referent hædis ubera plena suis.
Pastor inæquali modulatur arundine carmen:
Nec desunt comites, sedula turba, canes.
Parte sonant alia silvæ mugitibus altæ;
Et queritur vitulum mater abesse suum.
Quid? cum suppositas fugiunt examina taxos,
Ut relevent demti vimina torta favi?
Poma dat autumnus: formosa est messibus æstas:
Ver præbet flores: igne levatur hiems.
Temporibus certis maturam rusticus uvam
Deligit; et nudo sub pede musta fluunt:
Temporibus certis desectas adligat herbas:
Et tonsam raro pectine verrit humum.
Ipse potes riguis plantam deponere in hortis:
Ipse potes rivos ducere lenis aquæ.
Venerit insitio; fac ramum ramus adoptet:
Stetque peregrinis arbor operta comis.
Cum semel hæc animum cœpit mulcere voluptas,
Debilibus pennis irritus exit Amor.
Vel tu venandi studium cole: sæpe recessit
Turpiter a Phœbi victa sorore Venus.
Nunc leporem pronum catulo sectare sagaci:
Nunc tua frondosis retia tende iugis.
Aut pavidos terre varia formidine cervos.
Aut cadat adversa cuspide fossus aper.
Nocte fatigatum somnus, non cura puellæ,
Excipit; et pingui membra quiete levat.
Lenius est studium, studium tamen, alite capta,
Aut lino, aut calamis præmia parva sequi.
Vel, quæ piscis edax avido male devoret ore,
Abdere supremis æra recurva cibis.
Aut his, aut aliis, donec dediscis amare,
Ipse tibi furtim decipiendus eris.
Tu tantum i, quamvis firmis retinebere vinclis,
I procul, et longas carpere perge vias.
Flebis, ut occurret desertæ nomen amicæ:
Stabit et in media pes tibi sæpe via.
Sed quanto minus ire voles, magis ire memento:
Perfer: et invitos currere coge pedes.
Nec pluvias vites: nec te peregrina morentur
Sabbata; nec damnis Allia nota suis.
Nec quot transieris, sed quot tibi, quære, supersint
Millia: nec, maneas ut prope, finge moras.
Tempora nec numera: nec crebro respice Romam;
Sed fuge: tutus adhuc Parthus ab hoste fuga est.
Dura aliquis præcepta vocet mea; dura fatemur
Esse: sed, ut valeas, multa dolenda feres.
Sæpe bibi succos, quamvis invitus, amaros
Æger; et oranti mensa negata mihi.
Ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes;
Arida nec sitiens ora levabis aqua;
Ut valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.
Sed tamen est artis strictissima ianua nostræ,
Et labor est unus tempora prima pati.
Adspicis ut prensos urant iuga prima iuvencos?
Ut nova velocem cingula lædat equum?
Forsitan a Laribus patriis exire pigebit;
Sed tamen exibis: deinde redire voles.
Nec te Lar patrius, sed amor revocabit amicæ,
Prætendens culpæ splendida verba suæ.
Cum semel exieris, centum solatia curæ
Et rus, et comites, et via longa dabunt.
Nec satis esse puta discedere: lentus abesto;
Dum perdat vires, sitque sine igne, cinis.
Si nisi firmata properabis mente reverti,
Inferet arma tibi sæva rebellis Amor.
Quid? quod, ut abfueris, avidus sitiensque redibis;
Et spatium damno cesserit omne tuo?
Viderit, Hæmoniæ si quis mala pabula terræ,
Et magicas artes posse iuvare putat.
Ista veneficii vetus est via: noster Apollo
Innocuam sacro carmine monstrat opem.
Me duce non tumulo prodire iubebitur umbra:
Non anus infami carmine rumpet humum.
Non seges ex aliis alios transibit in agros:
Nec subito Phœbi pallidus orbis erit.
Ut solet, æquoreas ibit Tiberinus in undas:
Ut solet, in niveis Luna vehetur equis.
Nulla recantatas deponent pectora curas;
Nec fugiet vivo sulfure victus amor.
Quid te Phasiacæ iuverunt gramina terræ,
Cum cuperes patria, Colchi, manere domo?
Quid tibi profuerunt, Circe, Perseides herbæ,
Cum sua Neritias abstulit aura rates?
Omnia fecisti, ne callidus hospes abiret:
Ille dedit certæ lintea plena fugæ.
Omnia fecisti, ne te ferus ureret ignis:
Longus at invito pectore sedit amor.
Vertere quæ poteras homines in mille figuras,
Non poteras animi vertere iura tui.
Diceris his etiam, cum iam discedere vellet,
Dulichium verbis detinuisse ducem:
Non ego, quod primo (memini) sperare solebam,

Digitized by Google

Iam precor, ut coniux tu meus esse velis.
Et tamen, ut coniux essem tua, digna videbar:
Quod Dea, quod magni filia Solis eram.
Ne properes oro: spatium pro munere posco.
Quid minus optari per mea vota potest?
Et freta mota vides; et debes illa timere.
Utilior velis postmodo ventus erit.
Quæ tibi caussa fugæ? non hic nova Troia resurgit:
Non alius socios Rhesus ad arma vocat.
Hic amor, hic pax est; in qua male vulneror una:
Totaque sub regno terra futura tuo est.
Illa loquebatur: navem solvebat Ulixes:
Irrita cum velis verba tulere Noti.
Ardet, et adsuetas Circe decurrit ad artes:
Nec tamen est illis attenuatus amor.
Ergo age, quisquis opem nostra tibi poscis ab arte,
Deme veneficiis carminibusque fidem.
Si te caussa potens domina retinebit in Urbe;
Accipe, consilium quod sis in Urbe meum.
Optimus ille fuit vindex, lædentia pectus
Vincula qui rupit, dedoluitque semel.
Si cui tantum animi est, illum mirabor et ipse:
Et dicam, Monitis non eget ille meis.
Tu mihi, qui, quod amas, ægre dediscis amare;
Nec potes, et velles posse, docendus eris.
Sæpe refer tecum sceleratæ facta puellæ;
Et pone ante oculos omnia damna tuos.
Illud et illud habet: nec ea contenta rapina
Sub titulum nostros misit avara lares.
Sic mihi iuravit: sic me iurata fefellit.
Ante suam quoties passa iacere foren!
Diligit ipsa alios; a me fastidit amari.
Institor heu noctes, quas mihi non dat, habet!
Hæc tibi per totos inacescant omnia sensus:
Hæc refer: hinc odii semina quære tui.
Atque utinam possis etiam facundus in illis
Esse! dole tantum; sponte disertus eris.
Hæserat in quadam nuper mea cura puella:
Conveniens animo non erat illa meo.
Curabar propriis æger Podalirius herbis:
Et (fateor) medicus turpiter æger eram.
Profuit adsidue vitiis insistere amicæ.
Idque mihi factum sæpe salubre fuit.
Quam mala sunt nostræ, dicebam, crura puellæ!
Nec tamen ut vere confiteamur, erant.
Brachia quam non sunt nostræ formosa puellæ!
Et tamen, ut vere confiteamur, erant.
Quam brevis est! nec erat: quam multum poscit amantem!
Hinc odio venit maxima caussa meo.
Et mala sunt vicina bonis: errore sub illo
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.
Quam potes, in peius dotes dilecte puellæ:
Iudiciumque brevi limite falle tuum.
Turgida, si plena est; si fusca est, nigra vocetur.
In gracili macies crimen habere potest.
Et poterit dici petulans, quæ rustica non est:
Et poterit dici rustica, si qua proba est.
Quin etiam, quacumque caret tua femina dote,
Hanc moveat, blandis usque precare sonis.
Exige quod cantet, si qua est sine voce puella:
Fac saltet, nescit si qua movere manum.
Barbara sermone est; fac tecum multa loquatur.
Non didicit chordas tangere; posce lyram.
Durius incedit; face inambulet: omne papillæ
Pectus habent tumidæ; fascia nulla tegat.
Si male dentata est; narra, quod rideat, illi.
Mollibus est oculis, quod fleat illa, refer.
Proderit et subito, cum se non finxerit ulli,
Ad dominam celeres mane tulisse gradus.
Auferimur cultu: gemmis auroque teguntur
Omnia: pars minima est ipsa puella sui.
Sæpe, ubi sit, quod ames, inter tam multa requiras.
Decipit hac oculos ægide dives Amor.
Improvisus ades; deprendes tutus mermem:
Infelix vitiis excidet illa suis.
Nec tamen huic nimium præcepto credere tutum est;
Fallit enim multos forma sine arte decens.
Tum quoque, cum positis sua collinet ora venenis,
Ad dominæ vultus (nec pudor obstet) eas.
Pyxidas invenies, et rerum mille colores;
Et fluere in tepidos œsypa lapsa sinus.
Illa tuas redolent, Phineu, medicamina mensas:
Non semel hinc stomacho nausea facta meo.
Nunc tibi, quæ medio Veneris præstentur in usu,
Eloquar: ex omni parte fugandus amor.
Multa quidem ex illis pudor est mihi dicere: sed tu
Ingenio verbis concipe plura meis.
Nuper enim nostros quidam carpsere libellos;
Quorum censura Musa proterva mea est.
Dummodo sic placeam, dum toto canter in orbe;
Quod volet, impugnent unus et alter opus.
Ingenium magni detrectat Livor Homeri:
Quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes.
Et tua sacrilegæ laniarunt carmina linguæ,
Pertulit huc victos quo duce Troia Deos.
Summa petit livor: perflant altissima venti:
Summa petunt dextra fulmina missa Iovis.
At tu, quicumque es, quem nostra licentia lædit;
Si sapis, ad numeros exige quidque suos.
Fortia Mæonio gaudent pede bella referri.
Deliciis illic quis locus esse potest?
Grande sonant Tragici; Tragicos decet ira cothurnos:
Usibus e mediis soccus habendus erit.
Liber in adversos hostes stringatur Iambus;
Seu celer, extremum seu trahat ille pedem.
Blanda pharetratos Elegeia cantet Amores:
Et levis arbitrio ludat amica suo.
Callimachi numeris non est dicendus Achilles:
Cydippe non est oris, Homere, tui.
Quis ferat Andromaches peragentem Thaida partes?
Peccat, in Andromache Thaida si quis agat.
Thais in arte mea: lascivia libera nostra est.
Nil mihi cum vitta: Thais in arte mea est.
Si mea materiæ respondet Musa iocosæ,
Vicimus, et falsi criminis acta rea est.
Rumpere, Livor edax; iam magnum nomen habemus:
Maius erit; tantum, quo pede cœpit, eat.
Sed nimium properas: vivam modo; plura dolebis:
Et capiunt animi carmina multa mei.
Nam iuvat, et studium famæ mihi crescit amore:
Principio clivi vester anhelat equus.
Tantum se nobis Elegi debere fatentur;
Quantum Virgilio nobile debet opus.
Hactenus invidiæ respondimus: attrahe lora
Fortius; et gyro curre, poeta, tuo.
Ergo ubi concubitus, et opus iuvenile petetur;
Et prope promissæ tempora noctis erunt;
Gaudia ne dominæ, pleno si pectore sumes,
Te capiant; ineas quamlibet ante velim.
Quamlibet invenias, in qua tibi prima voluptas
Desinat: a prima proxima segnis erit.
Sustentata Venus gratissima: frigore soles,
Sole iuvant umbræ: grata fit unda siti.
Et pudet, et dicam, Venerem quoque iunge figura,
Qua minime iungi, quamque decere putes.
Nec labor efficere est: raræ sibi vera fatentur:
Et nihil est, quod se dedecuisse putent.
Tunc etiam iubeo totas aperire fenestras,

Turpiaque admisso membra notare die.
At, simul ad metas venit finita voluptas,
Lassaque cum tota corpora mente iacent;
Dum piget, et nullam malis tetigisse puellam,
Tacturusque tibi non videare diu;
Tunc animo signa, quodcumque in corpore mendæ
Luminaque in vitiis illius usque tene.
Forsitan hæc aliquis (nam sunt quoque) parva voca-
Sed, quæ non prosunt singula, multa iuvant. (bit:
Parva necat morsu spatiosum vipera taurum:
A cane non magno sæpe tenetur aper.
Tu tantum numero pugna; præceptaque in unum
Contrahe: de multis grandis acervus erit.
Sed quoniam mores totidem, totidemque figuræ;
Non sunt iudiciis omnia danda meis.
Quo tua non possunt offendi pectora facto;
Forsitan hoc alio iudice crimen erit.
Ille quod obscænas in aperto corpore partes
Viderat; in cursu qui fuit, hæsit amor:
Ille quod, a Veneris rebus surgente puella,
Vidit in immundo signa pudenda toro.
Luditis, o, si quos potuerunt ista movere.
Adflarant tepidæ pectora vestra faces.
Attrahat ille puer contentos fortius arcus:
Saucia maiorem turba petetis opem.
Quid? qui clam latuit, reddente obscæna puella;
Et vidit, quæ mos ipse videre vetat?
Di melius, quam nos moneamus talia quemquam!
Ut prosint; non sunt experienda tamen.
Hortor et, ut pariter binas habeatis amicas.
Fortior est, plures si quis habere potest.
Secta bipartito cum mens discurrit utroque:
Alterius vires subtrahit alter amor.
Grandia per multos tenuantur flumina rivos,
Cassaque seducto stipite flamma perit.
Non satis una tenet ceratas anchora puppes:
Non satis est liquidis unicus hamus aquis.
Qui sibi iam pridem solatia bina paravit;
Iam pridem summa victor in arce fuit.
At tibi, qui dominæ fueris male creditus uni,
Nunc saltem novus est inveniendus amor.
Pasiphaes Minos in Procride prodidit igues:
Cessit ab Idæa coniuge victa prior.
Amphilochi frater ne Phegida semper amaret,
Callirhoe fecit parte recepta tori.
Et Parin Œnone summos tenuisset ad annos,
Si non Œbalia pellice læsa foret.
Coniugis Odrysio placuisset forma tyranno:
Sed melior clausæ forma sororis erat.
Quid moror exemplis, quorum me turba fatigat?
Successore novo vincitur omnis amor.
Fortius e multis mater desiderat unum,
Quam cui fleus clamat, Tu mihi solus eris.
Ac ne forte putes nova me tibi condere iura;
(Atque utinam inventi gloria nostra foret!)
Vidit id Atrides: quid enim non ille videret,
Cuius in arbitrio Græcia tota fuit?
Iarte suo captam Chryseida victor amabat;
At senior stulte flebat ubique parens.
Quid lacrimas, odiose senex? bene convenit illis.
Officio natam lædis, inepte, tuo.
Quam postquam reddi Calchas, ope tutus Achillis,
Iusserat, et patria est illa recepta domo;
Est, ait Atrides, illi quam proxima forma;
Et, si prima sinat syllaba nomen idem:
Hanc mihi, si sapiat, per se concedat Achilles:
Si minus; imperium sentiat ille meum.
Quod si quis vestrûm factum hoc incusat, Achivi;
Est aliquid valida sceptra tenere manu.
Nam, si Rex ego sum, nec mecum dormiet illa,
In mea Thersites regna, licebit, eat.
Dixit; et hanc habuit solatia magna prioris:
Et prior est curâ cura sepulta novâ.
Ergo adsume novas, auctore Agamemnone, flammas;
Ut tuus in bivio distineatur amor.
Quæris, ubi invenias? Artes, i, perlege nostras.
Plena puellarum iam tibi navis eat.
Quod si quid præcepta valent mea, si quid Apollo
Utile mortales perdocet ore meo;
Quamvis infelix media torreberis Ætna;
Frigidior glacio fac videare tuæ.
Et sanum simula; ne, si quid forte dolebis,
Sentiat: et ride, cum tibi flendus eris.
Non ego te iubeo medias abrumpere curas:
Non sunt imperii tam fera iura mei.
Quod non es, simula; positosque imitare furores:
Sic facies vere, quod meditatus eris.
Sæpe ego ne biberem, volui dormire videri:
Dum videor, somno lumina victa dedi.
Deceptum risi, qui se simulabat amare;
In laqueos auceps decideratque suos.
Intrat amor mentes usu: dediscitur usu.
Qui poterit sanum fingere, sanus erit.
Dixerit, ut venias pacta tibi nocte, venito.
Veneris, et fuerit ianua clausa; feras.
Nec dic blanditias, nec dic convicia posti,
Nec latus in duro limine pone tuum.
Postera lux aderit; careant tua verba querelis:
Et nulla in vultu signa dolentis habe.
Iam ponet fastus, cum te languere videbit:
Hoc etiam nostra munus ab arte feres.
Te quoque falle tamen, nec sit tibi finis amandi:
Propositis frenis sæpe repugnat equus.
Utilitas lateat; quod non profitebere fiet.
Quæ nimis adparent retia, vitat avis.
Ne sibi tam placeat, quo te contemnere possit;
Sume animos: animis celat ut illa tuis.
Ianua forte patet; quamvis revocabere, transi.
Est data nox; dubita nocte venire data.
Posse pati facile est; tibi ni sapientia desit:
Promtius e facili gaudia ferre licet.
Et quisquam præcepta potest mea dura vocare?
En etiam partes conciliantis ago.
Nam, quoniam variant animi, variamus et artes.
Mille mali species, mille salutis erunt.
Corpora vix ferro quædam sanantur acuto:
Auxilium multis succus et herba fuit.
Mollior es, nec abire potes, vinctusque teneris;
Et tua sævus Amor sub pede colla premit;
Desine luctari; referant tua carbasa venti:
Quoque vocant fluctus, hac tibi remus eat.
Explenda est sitis ista tibi, qua perditus ardes.
Cedimus: in medio iam licet amne bibas.
Sed bibe plus etiam, quam quod præcordia poscunt;
Gutture fac pleno sumta redundet aqua.
Perfruere usque tua, nullo prohibente, puella.
Illa tibi noctes auferat, illa dies.
Tædia quære: malis faciunt et tædia finem.
Iam quoque, cum credas posse carere, mane.
Dum bene te cumules, et copia tollat amorem;
E fastidita non iuvet isse domo.
Fit quoque longus amor, quem diffidentia nutrit.
Hunc tu si quæres ponere; pone metum.
Qui timet, ut sua sit, neu quis sibi detrahat illam;
Ille Machaonia vix ope sanus erit.
Plus amat e natis mater plerumque duobus,
Pro cuius reditu, quod gerit arma, timet.
Est prope Collinam templum venerabile portam:

Imposuit templo nomina celsus Eryx.
Est illic Lethæus Amor, qui pectora sanat;
Inque suas gelidam lampadas addit aquam.
Illic et iuvenes votis oblivia poscunt:
Et si qua est duro capta puella viro.
Is mihi sic dixit: (dubito, verusne Cupido
Au somnus fuerit; sed puto somnus erat.)
O qui sollicitos modo das, modo demis, amores,
Adiice præceptis hoc quoque, Naso, tuis.
Ad mala quisque animum referat sua; ponet amorem:
Omnibus illa Deus plusve minusve dedit.
Qui Puteal Janumque timet, celeresque Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.
Cui pater est durus, votis ut cetera cedant,
Huic pater ante oculos durus habendus erit.
Hic male dotata pauper cum coniuge vivit:
Uxorem fato credat obesse suo.
Est tibi rure bono generosæ fertilis uvæ
Vinea: ne nascens uva sit usta time.
Ille habet in reditu navim: mare semper iniquum
Cogitet, et damno litora fœda suo.
Filius hunc miles, te filia nubilis angant.
E quis non causas mille doloris habet?
Ut possis odisse tuam, Pari, funera fratrum
Debueras oculis substituisse tuis.
Plura loquebatur; placidum puerilis imago
Destituit somnum: si modo somnus erat.
Quid faciam? media unum Palinurus in unda
Deserit: ignotas cogor inire vias.
Quisquis amas (loca sola nocent) loca sola caveto.
Quo fugis? in populo tutior esse potes.
Non tibi secretis (augent secreta furores)
Est opus: auxilio turba futura tibi est.
Tristis eris, si solus eris: dominæque relictæ
Ante oculos facies stabit, ut ipsa, tuos.
Tristior idcirco nox est, quam tempora Phœbi:
Quæ relevet luctus, turba sodalis abest.
Nec fuge colloquium: nec sit tibi janua clausa:
Nec tenebris vultus flebilis abde tuos.
Semper habe Pyladen, qui consoletur Orestem.
Hic quoque amicitiæ non levis usus erit.
Quid nisi secretæ læserunt Phyllida silvæ?
Certa necis caussa est: incomitata fuit.
Ibat, ut Edono referens trieterica Baccho
Ire solet fusis barbara turba comis.
Et modo, qua poterat, longum spectabat in æquor:
Nunc in arenosa lassa iacebat humo.
Perfide Demophoon, surdas clamabat ad undas:
Ruptaque singultu verba dolentis erant.
Limes erat tenuis, longa subnubilus umbra:
Quo tulit illa suos ad mare sæpe pedes.
Nona terebatur miseræ via. Videris, inquit:
Et spectat zonam pallida facta suam.
Adspicit et ramos: dubitat, refugitque quod audet:
Et timet: et digitos ad sua colla refert.
Sithoni, tunc certe vellem non sola fuisses;
Non fleres positis Phyllida, silva, comis.
Phyllidis exemplo nimium secreta timete,
Læse vir a domina, læsa puella viro.
Præstiterat iuvenis, quidquid mea Musa iubebat;
Inque suæ portu pene salutis erat.
Recidit, ut cupidos inter devenit amantes:
Et, quæ condiderat, tela resumsit Amor.
Si quis amas, nec vis; facito contagia vites.
Hæc etiam pecori sæpe nocere solent.
Dum spectant oculi læsos, lædunt et ipsi:
Multaque corporibus transitione nocent.
In loca nonnumquam siccis arentia glebis
De prope currenti flumine manat aqua.
Manat amor lectus, si non ab amante recedas:
Turbaque in hoc omnes ingeniosa sumus.
Alter item iam sanus erat; vicinia læsit.
Occursum dominæ non tulit ille suæ.
Vulnus in antiquum rediit male firma cicatrix;
Successumque artes non habuere meæ.
Proximus a tectis ignis defenditur ægre:
Utile finitimis abstinuisse locis.
Nec, quæ ferre solet spatiantem porticus illam,
Te ferat: officium neve colatur idem.
Quid iuvat admonitu tepidam recalescere mentem?
Alter, si possis, orbis habendus erit.
Non facile esuriens posita retinebere mensa:
Et multam saliens incitat unda sitim.
Non facile est visa taurum retinere iuvenca:
Fortis equus visæ semper adhinnit equæ.
Hæc ubi præstiteris, ut tandem litora tangas,
Non satis est ipsam deseruisse tibi.
Et soror, et mater valeant, et conscia nutrix,
Et quidquid dominæ pars erit ulla tuæ.
Nec veniat servus: nec flens ancillula fictum
Suppliciter dominæ nomine dicat, Ave.
Nec, si scire voles, quid agat tamen illa, rogabis.
Profer: erit lucro lingua retenta suo.
Tu quoque, qui caussam finiti reddis amoris,
Deque tua domina multa querenda refers;
Parce queri: melius sic ulciscere tacendo;
Dum desideriis effluat illa tuis.
Et malim taceas, quam te desisse loquaris:
Qui nimium multis, Non amo, dicit; amat.
Sed meliore fide paullatim extinguitur ignis,
Quam subito: lente desine; tutus eris.
Flumine perpetuo torrens solet acrius ire.
Sed tamen hæc brevis est, illa perennis aqua.
Fallat, et in tenues evanidus exeat auras,
Perque gradus molles emoriatur amor.
Sed modo dilectam sceleris est odisse puellam:
Exitus ingeniis convenit iste feris.
Non curare sat est: odio qui finit amorem,
Aut amat, aut ægre desinet esse miser.
Turpe, vir et mulier, iuncti modo, protinus hostes:
Non illas lites Appias ipsa probat.
Sæpe reas faciunt, et amant: ubi nulla simultas
Incidit, admonitu liber aberrat amor.
Forte aderam iuveni: dominam lectica tenebat:
Horrebant sævis omnia verba minis.
Iamque vadaturus, Lectica prodeat: inquit.
Prodierat: visa coniuge mutus erat.
Et manus, et manibus duplices cecidere tabellæ:
Venit in amplexus: atque ita, Vincis, ait.
[Tutius est, aptumque magis, discedere pace,
Quam petere a thalamis litigiosa fora.]
Munera quæ dederis, habeat sine lite iubeto:
Esse solent magno damna minora bono.
Quod si vos aliquis conducet casus in unum,
Mente memor tota, quæ damus arma, tene.
Nunc opus est armis: hic, o fortissime, pugna.
Vincenda est telo Penthesilea tuo.
Nunc tibi rivalis, nunc durum limen, amanti:
Nunc mediis subeant irrita verba Deis.
Nec compone comas, quia sis venturus ad illam:
Nec toga sit laxo conspicienda sinu.
Nulla sit ut placeas alienæ cura puellæ:
Iam facito e multis una sit illa tibi.
Sed quid præcipue nostris conatibus obstet,
Eloquar; exemplo quemque docente suo.
Desinimus tarde, quia nos speramus amari.
Dum sibi quisque placet, credula turba sumus.
At tu nec voces (quid enim fallacius illis?)

Crede, nec æternos pondus habere Deos.
Neve puellarum lacrimis moveare caveto:
Ut flerent, oculos erudiere suos.
Artibus innumeris mens oppugnatur amantum;
Ut lapis æquoreis undique pulsus aquis.
Nec caussas aperi, quare divortia malis:
Nec dic, quid doleas; clam tamen usque dole.
Nec peccata refer; ne diluat: ipse favebis:
Ut melior caussâ caussa sit illa tuâ.
Qui silet, est firmus: qui dicit multa puellæ
Probra, satisfieri postulat ille sibi.
Non ego Dulichio furiales more sagittas,
Nec rapidas ausim tinguere in amne faces.
Nec nos purpureas pueri resecabimus alas:
Nec sacer arte mea laxior arcus erit.
Consilium est quodcumque cano: parete canenti:
Utque facis, cœptis, Phœbe saluber, ades.
Phœbus adest: sonuere lyræ; sonuere pharetræ.
Signa Deum nosco per sua: Phœbus adest.
Confer Amyclæis medicatum vellus ahenis
Murice cum Tyrio: turpius illud erit.
Vos quoque formosis vestras conferte puellas:
Incipiet dominæ quemque pudere suæ.
Utraque formosæ Paridi potuere videri;
Sed sibi collatam vicit utramque Venus.
Nec solam faciem; mores quoque confer et artes:
Tantum iudicio ne tuus obsit amor.
Exiguum est, quod deinde canam: sed profuit illud
Exiguum multis: in quibus ipse fui.
Scripta cave relegas blandæ servata puellæ:
Constantes animos scripta relecta movent.
Omnia pone feros (pones invitus) in ignes:
Et dic, Ardoris sit rogus iste mei.
Thestias absentem succendit stipite natum.
Tu timide flammæ perfida verba dabis?
Si potes, et ceras remove: quid imagine muta
Carperis? hoc periit Laodamia modo.
Et loca multa nocent: fugito loca conscia vestri
Concubitus: caussas mille doloris habent.
Hîc fuit; hîc cubuit: thalamo dormivimus isto:
Hîc mihi lascivâ gaudia nocte dedit.
Admonitu refricatur amor; vulnusque novatum
Scinditur: infirmis caussa pusilla nocet.
Ut pene extinctum cinerem si sulfure tangas;
Vivet, et e minimo maximus ignis erit.
Sic, nisi vitaris quidquid renovabit amorem,
Flamma redardescet, quæ modo nulla fuit.
Argolides cuperent fugisse Capharea puppes;
Teque, senex, luctus ignibus ulte tuos.
Præterita cautus Niseide navita gaudet.
Tu loca, quæ nimium grata fuere, cave.
Hæc tibi sint Syrtes; hæc Acroceraunia vita:
Hîc vomit et potat dira Charybdis aquas.
Sunt, quæ non possint aliquo cogente iuberi;
Sæpe tamen casu facta iuvare solent.
Perdat opes Phædra; parces, Neptune, nepoti:
Nec faciet pavidos taurus avitus equos.
Gnosida fecisses inopem; sapienter amasset.
Divitiis alitur luxuriosus amor.
Cur nemo est, Hecalen; nulla est, quæ ceperit Iron?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.
Non habet, unde suum paupertas pascat amorem:
Non tamen hoc tanti est; pauper ut esse velis.
At tibi sit tanti, non indulgere theatris;
Dum bene de vacuo pectore cedat amor.
Enervant animos citharæ, lotosque, lyræque;
Et vox, et numeris brachia mota suis.
Illic adsidue ficti saltantur amantes:
Quid caveas actor, quid iuvet, arte docet.
Eloquar invitus: teneros ne tange poetas.
Submoveo dotes impius ipse meas.
Callimachum fugito; non est inimicus Amori:
Et cum Callimacho tu quoque, Coe, noces.
Me certe Sappho meliorem fecit amicæ:
Nec rigidos mores Teia Musa dedit.
Carmina quis potuit tuto legisse Tibulli,
Vel tua, cuius opus Cynthia sola fuit?
Quis potuit lecto durus discedere Gallo?
Et mea nescio quid carmina dulce sonant.
Quod nisi dux operis vatem frustratur Apollo;
Æmulus est nostri maxima caussa mali.
At tu rivalem noli tibi fingere quemquam:
Inque suo solam crede iacere toro.
Acrius Hermionen ideo dilexit Orestes;
Esse quod alterius cœperat illa viri.
Quid, Menelae, doles? ibus sine coniuge Creten:
Et poteras nupta lentus abesse tua.
Ut Paris hanc rapuit; nunc demum uxore carere
Non potes: alterius crevit amore tuus.
Hoc et in abducta Briseide flebat Achilles,
Illam Plisthenio gaudia ferre toro.
Nec frustra flebat; mihi credite: fecit Atrides:
Quod si non faceret, turpiter esset iners.
Certe ego fecissem, nec sum sapientior illo.
Invidiæ fructus maximus ille fuit.
Nam sibi quod numquam tactam Briseida iurat,
Per sceptrum; sceptrum non putat esse Deos.
Di faciant, dominæ possis transire relictæ
Limina; proposito sufficiantque pedes.
Et poteris: modo velle tene: nunc fortiter ire,
Nunc opus est celeri subdere calcar equo.
Illo Lotophagos, illo Sirenas in antro
Esse puta: remis adiice vela tuis.
Hunc quoque, quo quondam nimium rivale dolebas,
Vellem desineres hostis habere loco.
At certe, quamvis odio renuente, saluta.
Oscula cum poteris iam dare; sanus eris.
Ecce cibos etiam (medicinæ fungar ut omni
Munere) quos fugias, quosve sequare, dabo.
Daunius, an Libycis bulbus tibi missus ab oris,
An veniat Megaris, noxius omnis erit.
Nec minus erucas aptum vitare salaces;
Et quidquid Veneri corpora nostra parat.
Utilius sumas acuentes lumina rutas;
Et quidquid Veneri corpora nostra negat.
Quid tibi præcipiam de Bacchi munere, quæris?
Spe brevius monitis expediere meis.
Vina parant animum Veneri, nisi plurima sumas,
Et stupeant multo corda sepulta mero.
Nutritur vento, vento restinguitur ignis:
Lenis alit flammam, grandior aura necat.
Aut nulla ebrietas, aut tanta sit, ut tibi curas
Eripiat: si qua est inter utramque, nocet.
Hoc opus exegi: fessæ date serta carinæ.
Contigimus portum, quo mihi cursus erat.
Postmodo reddetis sacro pia vota poetæ,
Carmine sanati femina virque meo.

MEDICAMINA FACIEI.

Discite, quæ faciem commendet cura, puellæ:
Et quo sit vobis forma tuenda modo.
Cultus humum sterilem Cerealia pendere iussit
Munera: mordaces interiere rubi.
Cultus et in pomis succos emendat acerbos;
Fissaque adoptivas accipit arbor opes.
Culta placent: auro sublimia tecta linuntur:
Nigra sub imposito marmore terra latet.

Vellera sæpe eadem Tyrio medicantur aeno:
Sectile deliciis India præbet ebur.
Forsitan antiquæ, Tatio sub rege, Sabinæ
Maluerint, quam se, rura paterna coli.
Cum matrona, premens altum rubicunda sedile,
Adsiduo durum pollice nebat opus.
Ipsaque claudebat, quos lilia paverat, agnos:
Ipsa dabat virgas cæsaque ligna foco.
At vestrum teneras matres peperere puellas.
Vultis inaurata corpora veste tegi.
Vultis odoratos positu variare capillos:
Conspicuam gemmis vultis habere manum.
Indutis collo lapides Oriente paratos:
Et quemtos oneri est aure tulisse duos.
Nec tamen indignum, si vobis cura placendi,
Cum comtis habeant secula nostra viros.
Femineæ vestri poliuntur lege mariti:
Et vix ad cultus nupta, quod addat, habet.
Proin se quæque parent; nec quo veneuntur amores,
Refert: mundities crimina nulla merent.
Rure latent, fingantque comas: licet arduus illas
Celet Athos; cultas altus habebit Athos.
Est etiam placuisse sibi quotacumque voluptas:
Virginibus cordi grataque forma sua est.
Laudatas homini volucris lunonia pennas
Explicat; et forma muta superbit avis.
Sic potius nos uret amor; quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo.
Nec tentate nocens virus amantis equæ.
Nec mediæ Marsis finduntur cantibus angues:
Nec redit in fontes unda supina suos.
Et quamvis aliquis Temesæa removerit æra;
Numquam Luna suis excutietur equis.
Prima sit in vobis morum tutela, puellæ.
Ingenio facies conciliante placet.
Certus amor morum est: formam populabitur ætas,
Et placitus rugis vultus aratus erit.
Tempus erit, quo vos speculum vidisse pigebit,
Et veniet rugis altera caussa, dolor.
Sufficit, et longum probitas perdurat in ævum;
Fertque suos annos. hinc bene pendet amor.
Disce, age, cum teneros somnus dimiserit artus,
Candida quo possint ora nitere modo.
Hordea, quæ Libyci ratibus misere coloni,
Exue de palea tegminibusque suis.
Par ervi mensura decem madefiat ab ovis:
Sed cumulent libras ordea nuda duas.
Hæc ubi ventosas fuerint siccata per auras;
Lenta iube scabra frangat asella mola.
Et, quæ prima cadunt vivaci cornua cervo,
Contere: in hæc solidi sexta face assis eat.
Iamque ubi pulvereæ fuerint confusa fariuæ,
Protinus in cribris omnia cerne cavis.
Adiice Narcissi bis sex sine cortice bulbos,
Strenua quos puro marmore dextra terat:
Sextantemque trahat gummi cum semine Thusco,
Huc novies tanto plus tibi mellis eat.
Quæcumque adficiet tali medicamine vultum,
Fulgebit speculo levior ipsa suo.
Nec tu pallentes dubita torrere lupinos,
Et simul inflantes corpora frige fabas.
Utraque sex habeant, æquo discrimine, libras:
Utraque da nigris comminuenda molis.
Nec cerussa tibi, nec nitri spuma rubentis
Desit, et Illyrica quæ venit iris humo.
Da validis iuvenum pariter subigenda lacertis:
Sed iustum tritis uncia pondus erit.
Addita de queruló volucrum medicamina nido
Ore fugant maculas: Halcyonea vocant.
Pondere, si quæris, quo sim contentus in illis;
Quod trahit in partes uncia sexta duas.
Ut coeant, apteque lini per corpora possint,
Adiice de flavis Attica mella favis.
Quamvis tura Deos, irataque numina placent,
Non tamen accensis omnia danda focis.
Tus ubi miscueris radenti tubera nitro,
Ponderibus iustis fac sit utrinque triens.
Parte minus quarta dereptum cortice gummi,
Et modicum e myrrhis pinguibus adde cubum.
Hæc ubi contrîris, per densa foramina cerne:
Pulvis ab infuso melle premendus erit.
Profuit et marathros bene olentibus addere myrrhis;
Quinque trahant marathri scrupula, myrrha novem.
Arentisque rosæ quantum manus una prehendat,
Cumque Ammoniaco mascula tura sale.
Hordea quem faciunt illis adfunde cremorem.
Æquent expensas cum sale tura rosas.
Tempore sis parvo molles licet illita vultus;
Hærebit toto multus in ore color.
Vidi quæ gelida madefacta papavera lympha
Contereret, teneris illineretque genis.

* * *Reliqua desiderantur* * *

HALIEUTICON *Fragmentum.*

. . . . . .

Accepit mundus legem: dedit arma per omnes,
Admonuitque sui. Vitulus sic iamque minatur,
Qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte:
Sic damæ fugiunt, pugnant virtute leones.
Et morsu canis, et caudæ sic scorpios ictu:
Concussisque levis pennis sic evolat ales.
Omnibus ignotæ mortis timor, omnibus hostem,
Præsidiumque datum sentire, et noscere teli
Vimque modumque sui: sic et Scarus arte sub undis,
Incidit, adsumtamque dolo tandem pavet escam.
Non audet radiis obnixa occurrere fronte,
Aversus crebro vimen sed verbere caudæ
Laxans subsequitur, tutumque evadit in æquor.
Quin etiam si forte aliquis, dum pone nataret,
Mitis luctantem Scarus hunc in vimine vidit,
Aversam caudam morsu tenet: atque ita....
Uber servato, quem texit, in.... resultet.
Sepia tarda fugæ, tenui quum forte sub unda
Deprensa est, iam iamque manus timet illa rapaces,
Inficiens æquor nigrum vomit ore cruorem,
Avertitque vias, oculos frustrata sequentes.
Clausus rete Lupus, quamvis immanis et acer,
Dimotis cauda submissus sidit arenis.
. . . . . in auras
Emicat, atque dolos saltu deludit inultus.
Et Muræna ferox, teretis sibi conscia tergi,
Ad laxata magis conversa foramina retis,
Tandem per multos evadit lubrica flexus,
Exemploque nocet, cunctis intervenit una.
At contra scopulis crinali corpore seguis
Polypus hærel, et hac eludit retia fraude,
Et sub lege loci sumit mutatque colorem;
Semper ei similis, quem contigit: atque ubi prædam
Pendentem setis avidus rapit, hic quoque fallit
Elato calamo, quum demum emersus in auras
Brachia dissolvit, populatumque exspuit hamum.
At Mugil cauda pendentem everberat escam,
Excussamque legit. Lupus acri concitus ira,
Discursu fertur vario, fluctusque ferentes
Prosequitur, quassatque caput, dum vulnere sævus
Laxato cadat hamus, et ora patentia linquat.

Nec propriasvires nescit Murœna nocendi:
Auxilioque sui, morsu nec cominus acri
Deficit, aut animos ponit captiva minaces.
Anthias his, tergoque cœcutit, utitur armis,
Vim spinæ novitque suæ; versoque supinus
Corpore lina secat, fixumque intercipit hamum.
. . . . . .
Cetera quæ densas habitant animalia silvas,
Aut vani quatiunt semper lymphata timores,
Aut trahit in præceps non sana ferocia mentis.
Ipsa sequi Natura monet, vel cominus ire.
Impiger ecce Leo venantum sternere pergit
Agmina, et adversis infert sua pectora telis:
Quoque venit, fidens magis et sublatior ardet,
Concussitque toros, et viribus addidit iram;
Prodidit, atque suo properat sibi robore letum.
Fœtus Lucanis provolvitur Ursus ab antris,
Quid nisi pondus iners, stolidæque ferocia mentis?
Actus Aper setis iram denuntiat hirtis,
Et ruit oppositi nitens in vulnera ferri;
Pressus et emisso moritur per viscera telo.
Altera pars fidens pedibus, dat terga sequenti,
Ut pavidi Lepores, ut fulvo tergore Damæ,
Et capto fugiens Cervus sine fine timore.
[Ipsa sequi natura docet, vel cominus ire.]
Hic generosus honos, et gloria maior Equorum:
Nam capiunt animis palmam, gaudentque triumpho.
Seu septem spatiis Circo meruere coronam,
Nonne vides, victor quanto sublimius altum
Attollat caput, et vulgi se venditet auræ?
Celsave quum casso decoratur terga leone,
Quam tumidus, quantoque venit spectabilis actu,
Compescatque solum generoso concita pulsu
Ungula sub spoliis graviter redeuntis opimis:
Quæ laus prima Canum? quibus est audacia præceps,
Venandique sagax virtus, virésque sequendi.
Quæ nunc elatis rimantur naribus auras,
Et nunc demisso quærunt vestigia rostro;
Et produnt clamore feram, dominumque vocando
Increpitant: quem si collatis effugit armis,
Insequitur tumulosque canis camposque per omnes.
Noster in arte labor positus: spes omnis in illa.
Nec tamen in medias pelagi te pergere sedes
Admoneam, vastique maris tentare profundum.
Inter utrumque loci melius moderabere funem.
Aspera num saxis loca sint: nam talia lentos
Deposcunt calamos; at purum retia litus.
Num mons horrentes demittat celsior umbras
In mare: nam varie quidam fugiuntque petuntque.
Num vada subnatis imo videntur ab herbis.
. . . . . .
Obiectetque moras, et molli serviat algæ.
Descripsit sedes varie Natura profundi;
Nec cunctos una voluit consistere pisces.
Nam gaudent pelago, quales Scombrique, Bovesque,
Hippuri celeres, et nigro tergore Milvi;
At pretiosus Helops, nostris incognitus undis;
Ac durus Xiphias, ictu non mitior ensis;
Et pavidi magno fugientes agmine Thunni:
Parva Echeneis adest (mirum) mora puppibus ingens:
Tuque comes ratium, tractique per æquora sulci,
Qui semper spumas sequeris, Pompile, nitentes:
Cercyrosque ferox, scopulorum fine moratus:
Cantharus, ingratus succo: tum concolor illi
Orphas, cæruleque rubens Erythinus in unda:
Insignis Sargusque notis, insignis et alis:
Et super aurata Spariuloscervice refulgens;
Et rutilus Pagur, et fulvi Synodontes, et ex se
Concipiens Channe, gemino fraudata parente.
Tum viridis squamis, parvo Saxatilis ore,
Et rarus Faber, et pictæ Mormyres, et auri
Chrysophrys imitata decus: tum corporis Umbræ
Liventis, rapidique Lupi, Percæque, Tragique:
Quin laude insignis caudæ Melanurus, et ardens
Auratis Murœna notis; Merulæque virentes,
Immitisque suæ Conger per vulnera gentis;
Et capitis duro nociturus Scorpios ictu,
Ac numquam æstivo conspectus sidere Glaucus.
At contra herbosa pisces laxantur arena,
Ut Scarus, epastas solus qui ruminat escas;
Fecundumque genus Mœnæ, Lamirosque, Sparisque,
Atque immunda Chromis, merito vilissima Salpa:
Atque avium dulces nidos imitata sub undis;
Et Squalus, et tenui suffusus sanguine Mullus:
Fulgentes Soleæ candore, et concolor illis
Passer, et Adriaco mirandus litore Rhombus:
Tunc Epodes lati, tum molles tergore Ranæ.
Extremi parent . . . . . .
. . . . . .
Lubricus et spina nocuus non Gobius ulla,
Et nigrum niveo portans in corpore virus,
Loligo, durique Sues, sinuosaque Caris;
Et tam deformi non dignus nomine Asellus;
Tuque peregrinis, Acipenser, nobilis undis. . . . . .

INCERTI AUCTORIS

Consolatio ad Liviam Augustam

de morte Drusi Neronis, filii eius.

Visa diu felix, mater modo dicta Neronum,
Iam tibi dimidium nominis huius abest.
Iam legis in Drusum miserabile, Livia, carmen.
Unum, qui dicat iam tibi, Mater, habes.
Nec tua te pietas distendit amore duorum:
Nec posito filî nomine, dicis, Uter?
Et quisquam leges audet tibi dicere flendi?
Et quisquam lacrimas temperat ore tuas?
Hei mihi, quam facile est, quamvis hic contigit omnes,
Alterius luctu fortia verba loqui!
Scilicet exiguo percussa es fulminis ictu;
Fortior ut possis cladibus esse tuis.
Occidit exemplum invenis venerabile morum:
Maximus ille armis, maximus ille toga.
Ille modo eripuit latebrosas hostibus Alpes,
Et titulum belli dux, duce fratre, tulit.
Ille genus Suevos acie, indomitosque Sygambros
Contudit, inque fugam barbara terga dedit:
Ignotumque tibi meruit, Romane, triumphum;
Protulit in terras imperiumque novas.
Solvere vota Iovi, fatorum iguara tuorum,
Mater, et armiferæ solvere vota Deæ,
Gradivumque patrem donis implere parabas;
Et quoscumque coli iusque piumque Deos.
Maternaque sacros agitabas mente triumphos:
Forsitan et curro iam tibi currus erat.
Funera pro sacris tibi sunt ducenda triumphis,
Et tumulus Drusum pro Iovis arce manet.
Fingebas reducem; præceptaque mente fovebas
Gaudia; et ante oculos iam tibi victor erat.
Iam veniet: iam me grata turba videbit;
Iam mihi pro Druso dona ferenda meo.
Obvia progrediar, felixque per oppida dicar;
Collaque et hoc oculos illius ore premam.
Talis erit: sic occurret: sic oscula iunget:
Hoc mihi narrabit sic prior ipsa loquar.
Gaudia vana foves; spem pone, miserrima, falsam:

Desine de Druso læta referre tuo.
Cæsaris illud opus, voti pars altera vestri,
Occidit: indignas, Livia, solve comas.
Quid tibi nunc mores prosunt, actumque pudice
Omne ævum, et tanto tam placuisse viro?
[Quidque pudicitia tantum inviolata bonorum,]
Ultima sit laudes inter ut illa tuas?
Quid tenuisse animum contra sua secula rectum;
Altius et vitiis exeruisse caput?
Nec nocuisse ulli, et fortunam habuisse nocendi?
Nec quemquam nervos extimuisse tuos?
Nec vires errasse tuis Campoque Foroque;
Quamque libet citra continuisse domum?
Nempe per hos etiam Fortunæ iniuria mores
Regnat; et incerta est hic quoque nixa rota.
Hic quoque sentitur: ne quid non improba carpat,
Sævit; et iniustum ius sibi ubique facit.
Scilicet immunis si luctus una fuisset
Livia, Fortunæ regna minora forent?
Quid? si non habitu sic se gessisset in omni,
Ut sua non essent invidiosa bona?
Cæsaris adde domum; quæ certe, funeris expers,
Debuit humanis altior esse malis.
Ille vigil, summa sacer ille locatus in arce,
Res hominum ex tuto cernere dignus erat.
Nec fleri ipse suis, nec quemquam flere suorum;
Nec, quæ nos patimur vulgus, et ipse pati.
Vidimus ereptæ mœrentem stirpe sororis:
Luctus, ut in Druso, publicus ille fuit.
Condidit Agrippam, quo te, Marcelle, sepulcro:
Et cepit generos iam locus ille duos.
Vix posito Agrippa tumuli bene ianua clausa est:
Perficit officium funeris ecce soror.
Ecce, ter ante datis, iactura novissima, Drusus
A magno lacrimas Cæsare quartus habet.
Claudite iam, Parcæ; nimium reserata sepulcra;
Claudite: plus iusto iam domus ista patet.
Cedis; et incassum tua nomina, Druse, levantur.
Ultima sit fati hæc summa querela tui.
Iste potest implere dolor vel secula tota,
Et magni luctus obtinuisse locum.
Multi in te amissi: nec, cui tot turba bonorum,
Omnis cui virtus contigit, unus eras.
Nec genetrice tua fecundior ulla parentum,
Tot bona per partus quæ dedit una duos.
Heu! par illud ubi est, totidem virtutibus æquum?
Et concors pietas, nec dubitatus amor?
Vidimus, attonitum fraterna morte, Neronem
Pallida promissa flere per ora coma,
Dissimilemque sui, vultu profitente dolorem:
Hei mihi, quam toto luctus in ore fuit!
Tu tamen extremo moriturum tempore fratrem
Vidisti; lacrimas vidit et ille tuas.
Adfigique suis moriens tua pectora sensit,
Et tenuit vultu lumina fixa tuo:
Lumina, cærulea iam iamque natantia morte;
Lumina, fraternas iam subitura manus.
At miseranda parens suprema neque oscula fixit,
Frigida nec fovit membra tremente sinu.
Non animam adposito fugientem excepit hiatu;
Nec traxit cæsas per tua membra comas.
Raptus es absenti, dum te fera bella morantur,
Utilior patriæ, quam tibi, Druse, tuæ.
Liquitur; ut quondam, Zephyris et solibus ictæ
Solvuntur teneræ, vere tepente, nives.
Te queritur, casusque malos, irrisaque tales,
Accusatque annos, ut diuturna, suos.
Talis in umbrosis, mitis nunc denique, silvis
Deflet Threicium Daulias ales Ityn:
Halcyonum tales ventosa per æquora questus
Ad surdas tenui voce sonantur aquas:
Sic plumosa novis plangentes pectora pennis
Œniden subitæ concinuistis aves:
Sic flevit Clymene; sic et Clymeneides, alte
Quum iuvenis patriis excidit ictus equis.
Congelat interdum lacrimas, duratque, tenetque,
Suspensasque oculus fortior intus agit.
Erumpunt, iterumque gravant gremiumque sinusque,
Effusæ gravidis uberibusque genis.
In vires abiit flendi mora: plenior unda
Defluit, exigua si qua retenta mora.
Tandem, ubi per lacrimas licuit, sic flebilis orsa est,
Singultu medios impediente sonos:
Nate, brevis fructus, duplicis sors altera partus,
Gloria confectæ, nate, parentis, ubi es?
Sed neque iam duplicis, neque iam sors altera, partus,
Gloria confectæ nunc quoque matris, ubi es?
Heu! modo tantus, ubi es? tumulo portaris et igni.
Hæc sunt in reditus dona paranda tuos?
Siccine dignus eras oculis occurrere matris?
Sic ego te reducem digna videru fui?
Cæsaris Uxori si talia dicere fas est;
Iam dubito, magnos an vera esse Deos.
Nam quid ego admisi? quæ non ego numina cultu,
Quos ego non potui demeruisse Deos?
Hic pietatis honos? artus amplector inanes.
Et vorat hos ipsos flamma rogusque sinus.
Tene ego sustineo positum scelerata videre?
Tene meæ poterunt unguere, nate, manus?
Nunc ego te infelix summum teneoque tuorque?
Effingoque manus? oraque ad ora fero?
Nunc primum adspiceris consul victorque parenti?
Sic mihi, sic miseræ nomina tanta refers?
Quos primum vidi fasces, in funere vidi;
Et vidi eversos, indiciumque mali.
Quis credat? matri lux hæc mœstissima venit,
Qua natum in summo vidit honore suum.
Iamne ego non felix? iam pars mihi rapta Neronum,
Materni celeber nomine Drusus avi?
Iamne meus non est, nec me facit ille parentem?
Iamne fui Drusi mater? et ipse fuit?
Nec cum victorem referetur adesse Neronem,
Dicere iam potero, Maior, an alter, adest?
Ultima contigimus: ius matris habemus ab uno.
Unius est munus, quod tamen orba negor.
Me miseram! extimui, frigusque per ossa cucurrit;
Nil ego iam possum certa vocare meum.
Hic meus ecce fuit: iubet hic de fratre vereri;
Omnia iam metuo: fortior ante fui.
Sospite te saltem moriar, Nero! tu mea condas
Lumina, et excipias hanc animam ore pio.
Atque utinam Drusi manus altera, et altera fratris,
Formarent oculos, comprimerentque, meos!
Quod licet, hoc certe tumulo ponemur in uno,
Druse; neque ad veteres conditus ibis avos.
Miscebor cineri que cinis, atque ossibus ossa.
Hanc lucem celeri turbine Parca neat!
Hæc et plura refert: lacrimæ sua verba sequuntur,
Oraque nequicquam per modo questa fluunt.
Quin etiam corpus, matri vix vixque remissum,
Exsequiis caruit, Livia, pene suis.
Quippe ducem arsuris exercitus omnis in armis,
Inter quæ periit, ponere certus erat.
Abstulit invitis corpus venerabile frater;
Et Drusum patriæ, quod licuitque, dedit.
Funera ducuntur Romana per oppida Drusi,
(Heu facinus!) per quæ victor iturus erat.
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis.

Hei mihi, quam dispar huic fuit illud iter!
Consul init fractis mœrentem fascibus Urbem:
Quid faceret victus, sic ubi victor init?
Mœsta domus plangore sonat, cui figere lætus
Parta sua dominus voverat arma manu.
Urbs gemit, et vultum miserabilis induit unum:
Gentibus adversis forma sit illa, precor!
Incerti clauduntque domos, strepitantque per urbem,
Hic illic pavidi clamque palamque dolent.
Iura silent, mutæque tacent sine vindice leges:
Adspicitur toto purpura nulla foro.
Diique latent templis; neque iniqua ad funera vultus
Præbent; nec poscunt tura ferenda rogo.
Obscuros delubra tenent: pudet ora colentum
Adspicere, invidiæ quam meruere metu.
Atque aliquis de plebe pius pro pumere nato
Sustulerat timidas sidera ad alta manus:
Iamque precaturus: quid ego autem credulus, inquit,
Suscipiam in nullos irrita vota Deos?
Livia, non illos pro Druso Livia movit:
Nos erimus magno maxima cura Iovi?
Dixit: et iratus vota insuscepta reliquit;
Duravitque animum, destituitque preces.
Obvia turba ruit: lacrimisque rigantibus ora
Consulis erepti publica damna refert.
Omnibus idem oculi; par est concordia flendi.
Funeris exsequiis adsumus omnis Eques.
Omnis adest ætas: mœrent iuvenesque senesque;
Ausoniæ matres, Ausoniæque nurus.
Auctorisque sui præfertur imagine mœsta,
Quæ victrix templis debita laurus erat.
Certat onus lecti genetrosa subire iuventus,
Et studet officio sedula colla dare.
Et voce et lacrimis laudasti, Cæsar, alumnum;
Tristia quum medius rumperet ora dolor.
Tu letum optasti, Dis aversantibus omen,
Par tibi; si sinerent te tua fata mori.
Sed tibi debetur cœlum: te, fulmine pollens,
Accipiet cupidi regia magna Iovis.
Quod petiit, tulit ille; tibi ut sua facta placerent:
Magnaque laudatus præmia mortis habet.
Armataque rogum celebrant de more cohortes,
Et pedes exsequias reddit equesque duci.
Te clamore vocant iterumque iterumque supremo;
At vox adversis collibus icta redit.
Ipse pater flavis Tiberinus inhorruit undis:
Sustulit et medio nubilus ore caput.
Tum salice implexum, muscoque et arundine, crinem
Cæruleo magna legit ab ore manu:
Uberibusque oculis lacrimarum flumina misit:
Vix caput adiectas alveus altus aquas.
Iamque rogi flammas extinguere fluminis ictu,
Corpus et intactum tollere, certus erat.
Sustentabat aquas, cursusque inhibebat equorum,
Ut posset toto pruluere amne rogum.
Sed Mavors templo vicinus, et accola Campi,
Tot dixit siccis verba nec ipse genis:
Quamquam omnes decet ira; tamen, Tiberine, quies-
Non tibi, non ullis vincere fata datur. (cas:
Iste meus periit: periit arma inter et enses,
Et dux pro patria; funere causa latet.
Quod potui tribuisse, dedi: victoria parta est.
Auctor abit operis, sed tamen exstat opus.
Quondam ego tentavi Clothoque, duasque sorores,
Pollice quæ certo pensa severa trahunt,
Ut Remus Iliades, et frater conditor Urbis
Effugerent aliqua stagna profunda via.
De tribus una mihi; partem accipe, quæ datur, inquit,
Muneris: ex istis, quod petis, alter erit.
Hic tibi; mox Veneri Cæsar promissus uterque.
Hos debet solos Martia Roma Deos.
Sic cecinere Deæ: nec tu, Tiberine, repugna;
Irrite; nec flammas amne morare tuo;
Nec iuvenis positi supremos destrue honores.
Vade age, et admissis labere pronus aquis.
Paret, et in longum spatiosas explicat undas;
Structaque pendenti pumice tecta subit.
Flamma, diu cunctata caput contingere sanctum,
Erravit posito lenta sub usque toro.
Tandem ubi complexa est silvas, alimentaque sumsit,
Æthera subiectis lambit et astra comis.
Qualis in Herculeæ colluxit collibus Œtæ,
Cum sunt imposito membra cremata Deo.
Uritur heu decor ille viri, generosaque forma,
Et faciles vultus; uritur ille vigor!
Victricesque manus, facundaque principis ora,
Pectoraque, ingenii magna capaxque domus!
Spes quoque multorum flammis uruntur in isdem.
Iste rogus miseræ viscera matris habet.
Facta ducis vivent, operosaque gloria rerum:
Hæc manet; hæc avidos effugit una rogos.
Pars erit historiæ, toloque legetur in ævo:
Seque opus ingeniis carminibusque dabit.
Stabis et in rostris tituli speciosus honore;
Caussaque dicemur nos tibi, Druse, necis.
At tibi ius venie superest, Germania, nullum:
Postmodo tu pœnas, barbare, morte dabis.
Adspiciam regum liventia colla catenis;
Duraque per sævas vincula nexa manus:
Et tandem trepidos vultus: inque illa ferocum
Invitis lacrimas decidere ora genis.
Spiritus ille minax, et Drusi morte superbus,
Carnifici in mœsto carcere dandus erit.
Consistam, lætisque oculis, lentusque videbo
Strata per obscœnas corpora nuda vias.
Hunc Aurora diem, spectacula tanta ferentem,
Quam primum croceis roscida portet equis.
Adiice Ledæos, concordia sidera, fratres;
Templaque Romano conspicienda foro.
Quam parvo numeros implevit principis ævo,
In patriam meritis occubuitque senex!
Nec sua conspiciet (miserum me!) munera Drusus,
Nec sua pro templi nomina fronte leget.
Sæpe Nero, illacrimans, submissa voce loquetur,
Cur adeo fratres, heu! sine fratre, Deos?
Certus eras nunquam, nisi victor, Druse, reverti.
Hæc te debuerant tempora: victor eras.
Consule nos, duce nos, duce iam victore, caremus:
Invenit en tota mœror in urbe locum.
At comitum squalent immissis ora capillis,
Infelix, Druso sed pia turba suo.
Quorum aliquis, tendens in te sua brachia, dixit:
Cur sine me, cur sic incomitatus abis?
Quid referam de te, dignissima coniuge Druso,
Atque eadem Drusi digna parente nurus?
Par bene compositum; iuvenum fortissimus alter,
Altera tam forti mutua cura viro.
Femina tu princeps; tu filia Cæsaris illi
Nec minor es magni coniuge visa Iovis.
Tu concessus amor, tu solus et ultimus illi,
Tu requies fesso grata laboris eras.
Te moriens, per verba novissima, questus abesse;
Et mota in nomen frigida lingua tuum.
Infelix recipis, non quem promiserat ipse;
Nec qui missus erat, nec tuus ille redit;
Nec tibi deletos poterit narrare Sygambros,
Ensibus et Suevos terga dedisse suis.
Fluminaque, et montes, et nomina magna locorum;

Rara tamen mendo facies caret: occule mendas:
Quamque potes, vitium corporis abde tui.
Si brevis es, sedeas; ne stans videare sedere:
Inque tuo iaceas quantulacumque toro.
Hic quoque, ne possit fieri mensura cubantis,
Iniecta lateant hac tibi veste pedes.
Quæ nimium gracilis, pleno velamina filo
Sumat: et ex humeris laxus amictus eat.
Pallida purpureis tingat sua corpora virgis:
Nigrior ad Pharii confuge piscis opem.
Pes malus in nivea semper celetur aluta:
Arida nec vinclis crura resolve suis.
Conveniunt tenues scapulis analectrides altis:
Inflatum circa fascia pectus eat.
Exiguo signet gestu quodcumque loquetur,
Cui digiti pingues, et scaber unguis erunt.
Cui gravis oris odor, numquam iniuna loquatur;
Et semper spatio distet ab ore viri.
Si niger, aut ingens, aut non erit ordine natus
Dens tibi: ridendo maxima damna feres.
Quis credat? discunt etiam ridere puellæ:
Quæritur atque illis hac quoque parte decor.
Sint modici rictus, sint parvæ utrimque lacunæ;
Et summos dentes ima labella tegant.
Nec sua perpetuo contendant ilia risu:
Sed leve nescio quid femineumque sonent.
Est, quæ perverso distorqueat ora cachinno:
Cum risu læta est altera, flere putes.
Illa sonat raucum, quiddamque inamabile stridet;
Ut rudit ad scabram turpis asella molam.
Quo non ars penetrat? discunt lacrimare decenter:
Quoque volunt plorant tempore, quoque modo.
Quid? cum legitima fraudatur litera voce,
Blæsaque fit iusso lingua concta sono:
In vitio decor est, quædam male reddere verba:
Discunt posse minus, quam potuere, loqui.
Omnibus his, quoniam prosunt, impendite curam.
Discite femineo corpora ferre gradu.
Est et in incessu pars non temnenda decoris.
Adlicit ignotos ille, fugatque viros.
Hæc novet arte latus, tunicisque fluentibus auras
Excipit; extensos fertque superba pedes.
Illa, velut coniux Umbri rubicunda mariti,
Ambulat; ingentes varica fertque gradus.
Sed sit, ut in multis, modus hic quoque: rusticus al-
Motus; in incessu mollior alter erit. (ter
Pars humeri tamen ima tui, pars summa lacerti
Nuda sit, a læva conspicienda manu.
Hoc vos præcipue, niveæ, decet: hoc ubi vidi,
Oscula ferre humero, qua patet, usque libet.
Monstra maris Sirenes erant: quæ voce canora
Quamlibet admissas detinuere rates.
His sua Sisyphides auditis pene resolvit
Corpora: nam sociis illita cera fuit.
Res est blanda canor: discant cantare puellæ.
Pro facie multis vox sua lena fuit.
Et modo marmoreis referant audita theatris;
Et modo Niliacis carmina lusa modis.
Nec plectrum dextra, citharam tenuisse sinistra
Nesciat arbitrio femina docta meo.
Saxa ferasque lyra movit Rhodopeius Orpheus,
Tartareosque lacus, tergeminumque canem.
Saxa tuo cantu, vindex iustissime matris,
Fecerunt muros officiosa novos.
Quamvis mutus erat, voci favisse putatur
Piscis, Arioniæ fabula nota lyræ.
Disce etiam duplici genialia nanlia palma
Verreret convenium dulcibus illa iocis.
Sit tibi Callimachi, sit Coi nota poetæ,
Sit quoque vinosi Teia Musa senis.
Nota sit et Sappho: quid enim lascivius illa?
Cuive pater vafri luditur arte Getæ.
Et teneri possis carmen legisse Properti:
Sive aliquid Galli, sive, Tibulle, tuum.
Dictaque Varroni fulvis insignia villis
Vellera, germanæ, Phryxe, querenda tuæ.
Et profugum Æneam, altæ primordia Romæ;
Quo nullum Latio clarius extat opus.
Forsitan et nostrum nomen miscebitur istis;
Nec mea Lethæis scripta dabuntur aquis.
Atque aliquis dicet, Nostri lege culta magistri
Carmina, quis partes instruit ille duas.
Deve tribus libris, titulus quos signat Amorum,
Elige, quod docili molliter ore legas.
Vel tibi composita cantetur Epistola voce;
Ignotum hoc aliis ille novavit opus.
O ita, Phœbe, velis; ita vos, pia numina vatum,
Insignis cornu Bacche, novemque Deæ!
Quis dubitet, quin scire velim saltare puellam;
Ut moveat posito brachia iussa mero?
Artifices lateris, scenæ spectacula, amantur:
Tantum mobilitas illa decoris habet.
Parva monere pudet: talorum ducere ictus
Ut sciat, et vites, tessera missa, tuas.
Et modo tres iactet numeros: modo cogitet, apte
Quam subeat partem callida, quamque vocet.
Cautaque non stulte latronum proelia ludat:
Unus cum gemino calculus hoste perit.
Bellatorque sua prensus sine compare bellat;
Æmulus et coeptum saepe recurrit iter.
Reticuloque pilæ leves fundantur aperto:
Nec, nisi quam tolles, ulla movenda pila est.
Est genus in totidem tenui ratione redactum
Scriptula, quot menses lubricus annus habet.
Parva tabella capit ternos utrimque lapillos;
In qua vicisse est, continuasse suos.
Mille facesse iocos: turpe est nescire puellam
Ludere: ludendo saepe paratur amor.
Sed minimus labor est, sapienter iactibus uti.
Maius opus, mores composuisse suos.
Dum sumus incauti, studioque aperimur in ipso;
Nodaque per lusus pectora nostra patent;
Ira subit, deforme malum, lucrique cupido;
Iurgiaque, et rixæ, sollicitusque dolor.
Crimina dicuntur: resonat clamoribus æther:
Invocat iratos et sibi quisque Deos.
Nulla fides; tabulæque novæ per vota petuntur:
Et lacrimis vidi saepe madere genas.
Iupiter a vobis tam turpia crimina pellat,
In quibus est ulli cura placere viro.
Hos ignava iocos tribuit Natura puellis:
Materia ludunt uberiore viri.
Sunt illis celeresque pilæ, inculumque, trochique,
Armaque, et in gyros ire coactus equus.
Nec vos Campus habet, nec vos gelidissima Virgo;
Nec Thuscus placida devehit amnis aqua.
At licet, et prodest, Pompeias ire per umbras;
Virginis ætheriis cum caput ardet equis.
Visite laurigero sacrata Palatia Phœbo:
Ille Paraetonias mersit in alta rates.
Quæque soror coniuxque Ducis monumenta pararunt:
Navalique gener cinctus honore caput.
Visite turicremas vaccæ Memphitidos aras:
Visite conspicuis terna theatra locis.
Spectentur tepido maculosæ sanguine arenæ;
Metaque ferventi circuenda rota.
Quod latet, ignotum est: ignoti nulla cupido.
Fructus abest, facies cum bona teste caret.

Tu licet et Thamyran superes, et Amœbea cantu;
Non erit ignotæ gratia magna lyræ.
Si Venerem Cous usquam posuisset Apelles,
Mersa sub æquoreis illa lateret aquis.
Quid petitur sacris, nisi tantum fama, poetis?
Hoc votum nostri summa laboris habet.
Cura Ducum fuerunt olim Regumque poetæ:
Præmiaque antiqui magna tulere chori.
Sanctaque maiestas, et erat venerabile nomen
Vatibus: et largæ sæpe dabantur opes.
Ennius emeruit, Calabris in montibus ortus,
Contiguus poni, Scipio magne, tibi.
Nunc ederæ sine honore iacent: operataque doctis
Cura vigil Musis nomen inertis habet.
Sed famæ vigilare iuvet: quis nosset Homerum,
Ilias æternum si latuisset opus?
Quis Danaen nosset, si semper clausa fuisset;
Inque sua turri perlatuis-et anus?
Utilis est vobis, formosæ, turba, puellæ.
Sæpe vagos ultra limina ferte pedes.
Ad multas lupa tendit oves, prædetur ut unam:
Et Iovis in multas devolat ales aves.
Se quoque det populo mulier speciosa videndam:
Quem trahat, e multis forsitan unus erit.
Omnibus illa locis maneat studiosa placendi:
Et curam tota mente decoris agat.
Casus ubique valet: semper tibi pendeat hamus.
Quo minime credas gurgite, piscis erit.
Sæpe canes frustra nemorosis montibus errant:
Inque plagam nullo cervus agente cadit.
Quid minus Andromedæ fuerat sperare revinctæ,
Quam lacrimas ulli posse placere suas?
Funere sæpe viri vir quæritur: isse solutis
Crinibus, et fletus non tenuisse, decet.
Sed vitate viros cultum formamque professos;
Quique suas ponunt in statione comas.
Quæ vobis dicunt, dixerunt mille puellis.
Errat, et in nulla sede moratur amor.
Femina quid faciat, cum sit vir levior ipsa;
Forsitan et plures possit habere viros?
Vix mihi credetis; sed credite: Troia maneret,
Præceptis Priami si foret usa sui.
Sunt qui mendaci specie grassentur amoris,
Perque aditus tales lucra pudenda petant.
Nec coma vos fallat liquida nitidissima nardo:
Nec brevis in rugas cingula pressa suas.
Nec toga decipiat filo tenuissima: nec si
Annulus in digitis alter et alter erit.
Forsitan ex horum numero cultissimus ille
Fur sit; et uratur vestis amore tuæ.
Redde meum, clamant spoliatæ sæpe puellæ:
Redde meum, toto voce boante foro.
Has, Venus, e templis, multo radiantibus auro,
Lenta vides lites, Appiadesque Deæ.
Sunt quoque non dubia quædam mala nomina fama:
Deceptæ a multis crimen amantis habent.
Discite ab alterius vestris timuisse querelis:
Ianua fallaci nec sit aperta viro.
Parcite, Cecropides, iuranti credere Theseo;
Quos faciet testes, fecit et ante, Deos.
Et tibi, Demophoon, Thesei criminis heres,
Phyllide decepta nulla relicta fides.
Si bene promittant, totidem promittite verbis:
Si dederint, et vos gaudia pacta date.
Illa potest vigiles flammas extinguere Vestæ;
Et rapere e templis, Inachi, sacra tuis;
Et dare mixta viro tritis aconita cicutis;
Accepto Venerem munere si qua negat.
Fert animus propius consistere: supprime habenas,
Musa; nec admissis excutiare rotis.
Verba vadum tentent abiegnis scripta tabellis.
Accipiat missas apta ministra notas.
Inspice: quodque leges, ex ipsis collige verbis,
Fingat, an ex animo, sollicitusque roget. (tes
Postque brevem rescribe moram: mora semper aman-
Incitat, exiguum si modo tempus habet.
Sed neque te facilem iuveni promitte roganti:
Nec tamen eduro, quod petit, ore nega.
Fac timeat speretque simul: quotiesque remittes,
Spesque magis veniat certa, minorque metus.
Munda, sed e medio, consuetaque verba, puellæ,
Scribite: sermonis publica forma placet.
Ah quoties dubius scriptis exarsit amator;
Et nocuit formæ barbara lingua bonæ!
Sed quoniam, quamvis vittæ careatis honore,
Est vobis vestros fallere cura viros;
Ancillæ puerive manus ferat apta tabellas:
Pignora nec iuveni credite vestra novo.
Vidi ego, pallentes isto terrore puellas,
Servitium miseras tempus in omne pati.
Perfidus ille quidem, qui talia pignora servat:
Sed tamen Ætnæi fulminis instar habet.
Iudice me fraus est concessa, repellere fraudem:
Armaque in armatos sumere iura sinunt.
Ducere consuescat multas manus una figuras.
Ah pereant, per quos ista monenda mihi!
Nec nisi deletis tutum rescribere ceris:
Ne teneat geminas una tabella manus.
Femina dicatur scribenti semper amator:
Illa sit in vestris, qui fuit ille, notis.
Sed libet a parvis animum ad maiora referre,
Plenaque curvato pandere vela sinu.
Pertinet ad faciem rabidos compescere mores:
Candida pax homines, trux decet ira feras.
Ora tument ira; nigrescunt sanguine venæ;
Lumina Gorgoneo sævius igne micant.
I procul hinc, dixit, non es mihi, tibia, tanti;
Ut vidit vultus Pallas in amne suos.
Vos quoque si media speculum spectetis in ira;
Cognoscat faciem vix sat is ulla suam.
Nec minus in vultu damnosa superbia vestro:
Comibus est oculis adliciendus amor.
Odimus immodicos (expertæ credite) fastus.
Sæpe tacens odii semina vultus habet.
Spectantem specta: ridenti mollia ride.
Innuet; acceptas tu quoque redde notas.
Sic ubi prolusit, rudibus puer ille relictis
Spicula de pharetra promit acuta sua.
Odimus et mœstas. Tecmessam diligat Aiax:
Nos, hilarem populum, femina læta capit.
Numquam ego te, Andromache, nec te, Tecmessa, ro-
Ut mea de vobis altera amica foret. (garem,
Credere vix videor, cum cogar credere partu,
Vos ego cum vestris concubuisse viris.
Scilicet Aiaci mulier mœstissima dixit,
Lux mea; quæque solent verba iuvare viros;
Quid vetat a magnis ad res exempla minores
Sumere, nec nomen pertimuisse ducis?
Dux bonus huic centum commisit vite regendos;
Huic equites; illi signa tuenda dedit.
Vos quoque, de nobis quem quisque sit aptus ad usum,
Inspicite: et certo ponite quemque loco.
Munera det dives: ius qui profitebitur, adsit:
Facundus caussam sæpe clientis agat.
Carmina qui facimus, mittamus carmina tantum.
Hic chorus ante alios aptus amare sumus.
Nos facimus placitæ late præconia formæ!
Nomen habet Nemesis: Cynthia nomen habet.

Digitized by Google

Vesper et Eoa novere Lycorida terra:
Et milli, quæsit nostra Corinna, regnt.
Adde, quod insidiæ sacris a vatibus absunt:
Et facit ad mores aura quisque nostra suos.
Nec nos ambitio, nec amor nos tangit habendi;
Contemto colitur lectus et umbra foro.
Sed facile hæremus, validoque perurimur æstu;
Et nimium certa scimus amare fide.
Scilicet ingenium placida mollimur ab arte:
Et studio mores conveniente eunt.
Vatibus Aoniis faciles estote, puellæ.
Numen inest illis; Pieridesque favent.
Est Deus in nobis; et sunt conquercia cœli.
Sedibus ætheriis spiritus ille venit.
A doctis pretium scelus est sperare poetis.
Me miserum! scelus hoc nulla puella timet.
Dissimulate tamen, nec prima frontis rapaces
Este: novus viso casse resistet amans.
Sed neque vector equum, qui nuper sensit habenas,
Comparibus frenis, ni tiricemque regat.
Nec stabiles annis animos, viridemque iuventam
Ut capias, idem limes agendus erit.
Hic rudis, et castris nunc primum motus Amoris,
Qui tetigit thalamos præda novella tuos;
Te solam norit; tibi semper inhæreat uni.
Cingenda est altis sepibus ista seges
Effuge rivalem: vinces, dum sola tenebis.
Non bene cum sociis regna Venusque manent.
Ille vetus miles sensim et sapienter amabit:
Multaque ab ignoto non patienda feret.
Nec franget postes, nec sævis ignibus uret;
Nec dominæ teneras adpetet ungue genas.
Nec scindet tunicasve suas, tunicasve puellæ:
Nec raptus flendi caussa capillus erit.
Ista decent pueros, ætate et amore calentes:
Hic fera composita vulnera mente feret.
Ignibus hic lentis uretur, ut humida tæda;
Ut modo montanis silva recisa iugis.
Certior hic amor est: brevis et festinatior ille.
Quæ fugiunt, celeri carpite poma manu.
Omnia tradantur: portas reseravimus hosti;
Et sit in infida proditione fides.
Quod datur ex facili longum male nutrit amorem.
Miscenda est lætis rara repulsa iocis.
Ante fores iaceat. Crudelis ianua, clamet:
Multaque submisse, multa minanter agat.
Dulcia non ferimus: succo renovemur amaro.
Sæpe perit ventis obruta cymba suis.
Hoc est, uxores quod non patiatur amari:
Conveniunt illas, cum volueve, viri.
Obde forem; et duro dicat tibi ianitor ore,
Non potes: exclusum te quoque tanget amor.
Ponite iam gladios hebetes; pugnetur acutis.
Nec dubito, telis quin petar ipse meis.
Dum cadit in laqueos captus quoque nuper amator;
Solum se thalamos sperat habere tuos.
Post modo rivalem, partitaque fœdera lecti
Sentiat: has artes tolle; senescet amor.
Tum bene fortis equus reserato carcere carrit;
Cum, quos præterat, quosque sequatur, habet.
Quamlibet extinctos iniuria suscitat ignes:
Ei mihi (confiteor) non nisi læsus amo.
Caussa tamen timium non sit manifesta doloris:
Pluraque sollicitus, quam sciat, esse putet.
Incitet et ficti tristis custodia servi,
Et nimium duri cura molesta viri.
Quæ venit ex tuto, minus est accepta voluptas.
Ut sis liberior, Phaide, finge metus.
Cum melius furibus possis, admitte fenestra:
Inque tuo vultu signa timentis habe.
Callida prosiliat, dicatque ancilla, perimus:
Tu iuvenem trepidum quolibet abde loco.
Admiscenda tamen Venus est secura timori;
Ne tanti noctes nonputet esse tuas.
Qua vafer eludi possit ratione maritus,
Quaque vigil custos, præteriturus eram.
Nupta virum timeat: tuta sit custodia nuptæ.
Hoc decet: hoc leges iusque pudorque iubent.
Te quoque servari, modo quam vindicta redemit,
Quis ferat? ut fallas, ad mea sacra veni.
Tot licet observent, (adsit modo certa voluntas)
Quot fuerunt Argo lumina, verba dabis.
Scilicet obstabit custos, ne scribere possis;
Sumendæ detur cum tibi tempus aquæ?
Conscia cum possit scriptas portare tabellas;
Quas tegat in tepido fascia lata sinu?
Cum possit sura chartas celare ligatas;
Et vincto blandas sub pede ferre notas?
Caverit hæc custos: præcharta conscia tergum
Præbeat; inque suo corpore verba ferat.
Tuta quoque est, fallitque oculos e lacte recenti
Litera: carbonis pulvere tange; leges.
Fallet et humiduli quæ fiet acumine lini,
Et feret occultas pura tabella notas.
Adfuit Acrisio servandæ cura puellæ:
Hunc tamen illa suo crimine fecit avum.
Quid faciat custos, cum sint tot in Urbe theatra?
Cum spectet iunctos illa libenter equos?
Cum sedeat Phariæ sistris operata iuvencæ;
Quoque sui comites ire vetentur, eat?
Cum fugat e templis oculos Bona Diva virorum,
Præterquam si quos illa venire iubet:
Cum, custode foris tunicas servante puellæ,
Celent furtivos balnea tuta viros:
Cum, quoties opus est, fallax ægrotet amica;
Et cedat lecto quilibet ægra suo:
Nomine cum docent, quid agamus, adultera clavis,
Quasque petas, non det ianua sola, vias.
Fallitur et multo custodis cura Lyæo:
Illa vel Hispano lecta sit uva iugo.
Sunt quoque quæ faciant altos medicamina somnos;
Victaque Lethæa lumina nocte premant.
Nec male deliciis odiosum conscia tardis
Detinet; et longa iungitur ipsa mora.
Quid iuvat ambages, præceptaque parva movere;
Cum minimo custos numere possit emi?
Munera (crede mihi) capiunt homines que Deosque:
Placatur donis Iupiter ipse datis.
Quid sapiens faciat? stultus quoque munere gaudet.
Ipse vir, accepto munere, mutus erit.
Sed semel est custos longum redimendus in annum:
Sæpe dabit, dederit quas semel, ille manus.
Questus eram (memini) metuendos esse sodales:
Non tangit solos ista querela viros.
Credula si fueris, aliæ tua gaudia carpent;
Et lepus hic aliis exagitandus erit.
Hæc quoque, quæ præbet lectum studiosa locumque;
Crede mihi, mecum non semel illa fuit.
Nec nimium vobis formosa ancilla ministret:
Sæpe vicem dominæ præstitit illa mihi.
Quo feror insanus? quid aperto pectore in hostem
Nitor; et indicio prodor ab ipse meo?
Non avis aucupibus monstrat, qua parte petatur:
Non docet infestas currere cervi canes.
Viderit utilitas; præcepta fideliter edam:
Lemniasi gladios in mea fata dabo.
Efficite (et facile est) ut nos credamus amari:
Prona venit cupidis in sua vota fides.

Spectet amabilius iuvenem; suspiret ab imo
Femina; tam sero cur veniatque roget.
Accedant lacrimæ, dolor et depellice fictus;
Et laniet digitis illius ora suis.
Iamludum persuasus erit; miserebitur ultro:
Et dicet, Cura carpitur ista mei.
Præcipue, si cultus erit, speculoque placebit,
Posse suo tangi credet amore Deas.
Sed te, quæcumque es, moderate iniuria turbet;
Neu sis audita pellice mentis inops.
Nec cito credideris: quantum cito credere lædat,
Exemplum vobis non leve Procris erit.
Est prope purpureos colles florentis Hymetti
Fons sacer, et viridi cespite mollis humus.
Silva nemus non alta facit; tegit arbutus herbam:
Ros maris, et lauri, nigraque myrtus olent.
Nec densæ foliis buxi, fragilesque myricæ,
Nec tenues cytisi, cultaque pinus abest.
Lenibus impulsæ Zephyris, auraque salubri,
Tot generum frondes, herbaque summa tremunt.
Grata quies Cephalo. Famulis canibusque relictis
Lassus in hac iuvenis sæpe resedit humo.
Quoque meos releves æstus, cantare solebat,
Accipienda sinu, mobilis Aura, veni.
Coniugis ad timidas aliquis male sedulus aures
Auditos memori detulit ore sonos.
Procris ut accepit nomen, quasi pellicis, Auræ,
Excidit: et subito muta dolore fuit.
Palluit, ut seræ, lectis de vite racemis,
Pallescunt frondes, quas nova læsit hiems.
Quæque suos curvant matura cydonia ramos;
Cornaque adhuc nostris non satis apta cibis.
Ut rediit animus, tenues a pectore vestes
Rumpit, et indignas sauciat ungue genas.
Nec mora; per medias sparsis furibunda capillis
Evolat, ut thyrso concita Baccha, vias.
Ut prope perventum; comites in valle relinquit.
Ipsa nemus tacito clam pede fortis init.
Quid tibi mentis erat, cum sic male sana lateres,
Procri? quis attoniti pectoris ardor erat?
Iam iam venturam, quæcumque erat Aura, putabas
Scilicet, atque oculis probra videnda tuis.
Nunc venisse piget; (neque enim deprendere velles:)
Nunc iuvat: incertus pectora versat amor.
Credere quæ iubeant, locus est, et nomen, et index;
Et quia amans semper, quod timet, esse putat.
Vidit ut oppressam, vestigia corporis, herbam;
Pulsantur trepidi corde micante sinus.
Iamque dies medius tenues contraxerat umbras;
Inque pari spatio vesper et ortus erant.
Ecce redit Cephalus silvis, Cyllenia proles,
Oraque fontana fervida spargit aqua.
Auxia, Procri, lates: solitas iacet ille per herbas;
Et, Zephyri molles, Auraque, dixit, ades.
Ut patuit miseræ iucundus nominis error;
Et mens, et rediit verus in ora color,
Surgit; et adpositas agitato corpore frondes
Movit, in amplexus uxor itura viri.
Ille feram sonuisse ratus, iuveniliter arcum
Corripit: in dextra tela fuere manu.
Quid facis, infelix? non est fera: supprime tela:
Me miserum! iaculo fixa puella tuo est.
Hei mihi! conclamat, fixisti pectus amicum.
Hic locus a Cephalo vulnera semper habet.
Ante diem morior, sed nulla pellice læsa:
Hoc faciet positæ te mihi, terra, levem.
Nomine suspectas iam spiritus exit in auras:
Labor io! cara lumina conde manu.
Ille sinu dominæ morientia corpora mœsto
Sustinet; et lacrimis vulnera sæva lavat.
Exit, et, incauto paullatim pectore lapsus,
Excipitur miseri spiritus ore viri.
Sed repetamus iter. Nudis mihi rebus agendum est,
Ut tangat portus fessa carina suos.
Scilicet exspectes, dum te in convivia ducam,
Et quæras monitus hac quoque parte meos?
Sera veni; positaque decens incede lucerna.
Grata mora est Veneri: maxima lena mora est.
Etsi turpis eris, formosa videbere potis:
Et latebras vitiis nox dabit ipsa tuis.
Carpe cibos digitis; est quiddam gestus edendi:
Ora nec immunda tota perùngue manu.
Neve doni præsume dapes: et desine, citra
Quam capies paullo, quam potes esse, minus.
Priamides Helenen avide si spectet edentem,
Oderit; et dicat, Stulta rapina mea est.
Aptius est, deceatque magis potare puellas.
Cum Veneris puero non male, Bacche, facis.
Hoc quoque, qua patiens caput est, animusque pedes-
Constent: nec, quæ sint singula, bina vide. (que
Turpe iacens mulier, multo madefacta Lyæo:
Dignaque concubitus quoslibet illa pati.
Nec somnis posita tutum succumbere mensa:
Per somnos fieri multa pudenda solent.
Ulteriora pudet docuisse: sed alma Dione,
Præcipue nostrum est, quod pudet, inquit, opus.
Nota sibi sint quæque: modos a corpore certos
Sumite: non omnes una figura decet.
Quæ facie præsignis eris, resupina iaceto:
Spectentur tergo, quis sua terga placent.
Milanion humeris Atalantes crura ferebat:
Si bona sunt, hoc sunt accipienda modo.
Parva vehatur equo: quod erat longissima, numquam
Thebais Hectoreo nupta resedit equo.
Strata premat genibus, paullum cervice reflexa,
Femina, per longum conspicienda latus.
Cui femur est iuvenile, carent cui pectora menda,
Stet vir, in obliquo fusa sit ipsa toro.
Nec tibi turpe puta crinem, ut Phylleia mater,
Solvere: et effusis colla reflecte comis.
Tu quoque, cui rugis uterum Lucina notavit,
Ut celer aversis utere Parthus equis.
Mille modi Veneris: simplex minimique laboris,
Cum iacet in dextrum semisupina latus.
Sed neque Phœbei tripodes, nec corniger Ammon,
Vera magis vobis, quam mea Musa, canent.
Si qua fides arti, quam longo fecimus usu;
Credite: præstabunt carmina nostra fidem.
Sentiat ex imis Venerem resoluta medullis
Femina: et ex æquo res iuvet illa duos.
Nec blandæ voces, iucundaque murmura cessent:
Nec taceant mediis improba verba iocis.
Tu quoque, cui Veneris sensum natura negavit,
Dulcia mendaci gaudia finge sono.
Infelix, cui torpet hebes locus ille, puella es;
Quo pariter debent femina virque frui.
Tantum, cum finges, ne sis manifesta caveto:
Effice per motum luminaque ipsa fidem.
Quod iuvet: et voces et anhelitus arguat oris.
Ah pudet! arcanas pars habet ista notas.
Gaudia post Veneris quæ posset munus amantem,
Ipsa suas nolet pondus habere preces.
Nec lucem in thalamos totis admitte fenestris.
Aptius in vestro corpore multa latent.
Lusus habet finem: cycnis descendere tempus,
Duxerunt collo qui iuga nostra suo.
Ut quondam iuvenes, ita nunc, mea turba, puellæ
Inscribant spoliis, Naso magister erat.

REMEDIA AMORIS.

Legerat huius Amor titulum nomenque libelli:
Bella mihi, video, bella parantur, ait.
Parce tuum vatem sceleris damnare, Cupido;
Tradita qui toties, te duce, signa tuli.
Non ego Tydides, a quo tua saucia Mater
In liquidum rediit æthera Martis equis.
Sæpe tepent alii iuvenes: ego semper amavi.
Et si, quid faciam nunc quoque, quæris; amo.
Quin etiam docui, qua possis arte parari:
Et quod nunc ratio est, impetus ante fuit.
Nec te, blande puer, nec nostras prodimus artes:
Nec nova præteritum Musa retexit opus.
Si quis amat, quod amare iuvat, feliciter ardens
Gaudeat, et vento naviget ille suo.
At, si quis male fert indignæ regna puellæ,
Ne pereat, nostræ sentiat artis opem.
Cur aliquis, collum laqueo nodatus ab arto,
E trabe sublimi triste pependit onus?
Cur aliquis rigido fodit sua viscera ferro?
Invidiam cædis, pacis amator, habes.
Qui, nisi desierit, misero periturus amore est,
Desinat: et nulli funeris auctor eris.
Et puer es; nec te quidquam, nisi ludere, oportet.
Lude: decent annos mollia regna tuos.
Nam poteras uti nudis ad bella sagittis:
Sed tua letifero sanguine tela carent.
Vitricus et gladiis et acuta dimicet hasta;
Et victor multa cæde cruentus eat.
Tu cole maternas, tuto quibus utimur, artes:
Et quarum vitio nulla sit orba parens.
Effice nocturna frangatur ianua rixa;
Et tegat ornatas multa corona fores.
Fac coeant furtim iuvenes, timidæque puellæ:
Verbaque dent cauto qualibet arte viro.
Et modo blanditias, rigido modo iurgia posti
Dicat, et exclusus flebile cantet amans.
His lacrimis contentus eris sine crimine mortis.
Non tua fax avidos digna subire rogos.
Hæc ego: movit Amor gemmatas aureus alas;
Et mihi, Propositum perfice, dixit, opus.
Ad mea, decepti iuvenes, præcepta venite;
Quos suus ex omni parte fefellit amor.
Discite sanari, per quem didicistis amare:
Una manus vobis vulnus opemque feret.
Terra salutares herbas, eademque nocentes,
Nutrit: et urtica proxima sæpe rosa est.
Vulnus in Herculeo quæ quondam fecerat hoste,
Vulneris auxilium Pelias hasta tulit.
Sed quæcumque viris, vobis quoque dicta, puellæ,
Credite: diversis partibus arma damus.
E quibus ad vestros si quid non pertinet usus;
Attamen exemplo multa docere potest.
Utile propositum, sævas extinguere flammas;
Nec servum vitii pectus habere sui.
Vixisset Phyllis, si me foret usa magistro;
Et per quod novies, sæpius isset iter.
Nec moriens Dido summa vidisset ab arce
Dardanidas vento vela dedisse rates.
Nec dolor armasset contra sua viscera matrem;
Quæ socii damno sanguinis ulta virum est.
Arte mea Tereus, quamvis Philomela placeret,
Per facinus fieri non meruisset avis.
Da mihi Pasiphaen; iam tauri ponet amorem:
Da Phædram; Phædræ turpis abibit amor.
Redde Parin nobis; Helenen Menelaus habebit:
Nec manibus Danais Pergama victa cadent.
Impia si nostros legisset Scylla libellos,
Hæsisset capiti purpura, Nise, tuo.
Me duce, damnosas, homines, compescite curas:
Rectaque cum sociis, me duce, navis eat.
Naso legendus erat, tunc cum didicistis amare;
Idem nunc vobis Naso legendus erit.
Publicus adsertor dominis oppressa levabo
Pectora: vindictæ quisque favete suæ.
Te precor, o vates, adsit tua laurea nobis,
Carminis, et medicæ, Phœbe, repertor opis.
Tu pariter vati, pariter succurre medenti:
Utraque tutelæ subdita cura tuæ.
Dum licet, et modici tangunt præcordia motus,
Si piget, in primo limine siste pedem.
Opprime, dum nova sunt, subiti mala semina morbi;
Et tuus, incipiens ire, resistat equus.
Nam mora dat vires, teneras mora percoquit uvas:
Et validas segetes, quod fuit herba, facit.
Quæ præbet latas arbor spatiantibus umbras,
Quo posita est primum tempore, virga fuit.
Tum poterat manibus summa tellure revelli;
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.
Quale sit id, quod amas, celeri circumspice mente,
Et tua lasuro subtrahe colla iugo.
Principiis obsta: sero medicina paratur,
Cum mala per longas convaluere moras.
Sed propera: nec te venturas differ in horas.
Qui non est hodie, cras minus aptus erit.
Verba dat omnis amor, reperitque alimenta morando.
Optima vindictæ proxima quæque dies.
Flumina pauca vides de magnis fontibus orta:
Plurima collectis multiplicantur aquis.
Si cito sensisses, quantum peccare parares,
Non tegeres vultus cortice, Myrrha, tuos.
Vidi ego, quod primo fuerat sanabile, vulnus
Dilatum longæ damna tulisse moræ.
Sed, quia delectat Veneris decerpere flores,
Dicimus adsidue, Cras quoque fiet idem.
Interea tacitæ serpunt in viscera flammæ;
Et mala radices altius arbor agit.
Si tamen auxilii perierunt tempora primi,
Et vetus in capto pectore sedit amor;
Maius opus superest: sed non, quia serior ægro
Advocor, ille mihi destituendus erit.
Quam læsus fuerat partem Pæantius heros,
Certa debuerat præsecuisse manu.
Post tamen hic multos sanatus creditur annos
Supremam bellis imposuisse manum.
Qui modo nascentes properabam pellere morbos,
Admoveo tardam nunc tibi lentus opem.
Aut nova, si possis, sedare incendia tentes:
Aut ubi per vires procubuere suas.
Cum furor in cursu est, currenti cede furori.
Difficiles aditus impetus omnis habet.
Stultus, ab obliquo qui cum descendere possit,
Pugnat in adversas ire natator aquas.
Impatiens animus, nec adhuc tractabilis arte,
Respuit, atque odio verba monentis habet.
Adgrediar melius tunc, cum sua vulnera tangi
Iam sinet, et veris vocibus aptus erit.
Quis matrem, nisi mentis inops, in funere nati
Flere vetet? non hoc illa monenda loco.
Cum dederit lacrimas, animumque expleverit ægrum;
Ille dolor verbis emoderandus erit.
Temporis ars medicina fere est: data tempora pro-
Et data non apto tempore vina nocent. (sunt,
Quin etiam accendas vitia, irritesque vetando;
Temporibus si non adgrediare suis.
Ergo, ubi visus eris nostræ medicabilis arti,

Fac monitis fugias otia prima meis.
Hæc, ut ames, faciunt: hæc, ut fecere, tuentur:
Hæc sunt iucundi caussa cibusque mali.
Otia si tollas, periere Cupidinis arcus,
Contemtaque iacent, et sine luce, faces.
Quam platanus vino gaudet, quam populus unda,
Et quam limosa canna palustris humo;
Tam Venus otia amat: qui finem quæris amoris,
(Cedit amor rebus) res age: tutus eris.
Languôr, et immodici sub nullo vindice somni,
Aleaque, et multo tempora quassa mero,
Eripiunt omnes animis sine vulnere nervos:
Adfluit incautis insidiosus Amor.
Desidiam puer ille sequi solet: odit agentes.
Da vacuæ menti, quo teneatur, opus.
Sunt fora: sunt leges: sunt, quos tuearis, amici:
Vade per urbanæ candida castra togæ.
Vel tu sanguinei iuvenilia munera Martis
Suscipe: deliciæ iam tibi terga dabunt.
Ecce fugax Parthus, magni nova caussa triumphi,
Iam videt in campis Cæsaris arma suis.
Vince Cupidineas pariter Parthasque sagittas:
Et refer ad patrios bina tropæa Deos.
Ut semel Ætola Venus est a cuspide læsa,
Mandat amatori bella gerenda suo.
Quæritis, Ægisthus quare sit factus adulter?
In promtu caussa est: desidiosus erat.
Pugnabant alii tardis apud Ilion armis:
Transtulerat vires Græcia tota suas.
Sive operam bellis vellet dare, nulla gerebat;
Sive foro, vacuum litibus Argos erat.
Quod potuit fecit; ne nil ageretur, amavit.
Sic venit ille puer: sic puer ille manet.
Rura quoque oblectant animos, studiumque colendi:
Quælibet huic curæ cedere cura potest.
Colla iube domitos oneri supponere tauros;
Sauciet ut duram vomer aduncus humum.
Obrue versata Cerealia semina terra,
Quæ tibi cum multo fœnore reddat ager.
Adspice curvatos pomorum pondere ramos;
Ut sua, quod peperit, vix ferat arbor onus.
Adspice iucundo labentes murmure rivos:
Adspice tondentes fertile gramen oves.
Ecce petunt rupes, præruptaque saxa, capellæ.
Iam referent hædis ubera plena suis.
Pastor inæquali modulatur arundine carmen:
Nec desunt comites, sedula turba, canes.
Parte sonant alia silvæ mugitibus altæ;
Et queritur vitulum mater abesse suum.
Quid? cum suppositas fugiunt examina taxos,
Ut relevent demti vimina torta favi?
Poma dat autumnus: formosa est messibus æstas:
Ver præbet flores: igne levatur hiems.
Temporibus certis maturam rusticus uvam
Deligit; et nudo sub pede musta fluunt:
Temporibus certis desectas adligat herbas:
Et tonsam raro pectine verrit humum.
Ipse potes riguis plantam deponere in hortis:
Ipse potes rivos ducere lenis aquæ.
Venerit insitio; fac ramum ramus adoptet:
Stetque peregrinis arbor operta comis.
Cum semel hæc animum cœpit mulcere voluptas,
Debilibus pennis irritus exit Amor.
Vel tu venandi studium cole: sæpe recessit
Turpiter a Phœbi victa sorore Venus.
Nunc leporem pronum catulo sectare sagaci:
Nunc tua frondosis retia tende iugis.
Aut pavidos terre varia formidine cervos:
Aut cadat adversa cuspide fossus aper.
Nocte fatigatum somnus, non cura puellæ,
Excipit; et pingui membra quiete levat.
Lenius est studium, studium tamen, alite capta,
Aut lino, aut calamis præmia parva sequi.
Vel, quæ piscis edax avido male devoret ore,
Abdere supremis æra recurva cibis.
Aut his, aut aliis, donec dediscis amare,
Ipse tibi furtim decipiendus eris.
Tu tantum i, quamvis firmis retinebere vinclis,
I procul, et longas carpere perge vias.
Flebis, ut occurret desertæ nomen amicæ:
Stabit et in media pes tibi sæpe via.
Sed quanto minus ire voles, magis ire memento:
Perfer: et invitos currere coge pedes.
Nec pluvias vites: nec te peregrina morentur
Sabbata; nec damnis Allia nota suis.
Nec quot transieris, sed quot tibi, quære, supersint
Millia: nec, maneas ut prope, finge moras.
Tempora nec numera: nec crebro respice Romam;
Sed fuge: tutus adhuc Parthus ab hoste fuga est.
Dura aliquis præcepta vocet mea; dura fatemur
Esse: sed, ut valeas, multa dolenda feres.
Sæpe bibi succos, quamvis invitus, amaros
Æger; et oranti mensa negata mihi.
Ut corpus redimas, ferrum patieris et ignes;
Arida nec sitiens ora levabis aqua;
Ut valeas animo, quidquam tolerare negabis?
At pretium pars hæc corpore maius habet.
Sed tamen est artis strictissima ianua nostræ,
Et labor est unus tempora prima pati.
Adspicis ut prensos urant iuga prima iuvencos?
Ut nova velocem cingula lædat equum?
Forsitan a Laribus patriis exire pigebit;
Sed tamen exibis: deinde redire voles.
Nec te Lar patrius, sed amor revocabit amicæ,
Prætendens culpæ splendida verba suæ.
Cum semel exieris, centum solatia curæ
Et rus, et comites, et via longa dabunt.
Nec satis esse puta discedere: lentus abesto;
Dum perdat vires, sitque sine igne, cinis.
Si nisi firmata properabis mente reverti,
Inferet arma tibi sæva rebellis Amor.
Quid? quod, ut abfueris, avidus sitiensque redibis;
Et spatium damno cesserit omne tuo?
Viderit, Hæmoniæ si quis mala pabula terræ,
Et magicas artes posse iuvare putat.
Ista veneficii vetus est via: noster Apollo
Innocuam sacro carmine monstrat opem.
Me duce non tumulo prodire iubebitur umbra:
Non anus infami carmine rumpet humum.
Non seges ex aliis alios transibit in agros:
Nec subito Phœbi pallidus orbis erit.
Ut solet, æquoreas ibit Tiberinus in undas:
Ut solet, in niveis Luna vehetur equis.
Nulla recantatas deponent pectora curas;
Nec fugiet vivo sulfure victus amor.
Quid te Phasiacæ iuverunt gramina terræ,
Cum cuperes patria, Colchi, manere domo?
Quid tibi profuerunt, Circe, Perseides herbæ,
Cum sua Neritias abstulit aura rates?
Omnia fecisti, ne callidus hospes abiret:
Ille dedit certæ lintea plena fugæ.
Omnia fecisti, ne te ferus ureret ignis:
Longus at invito pectore sedit amor.
Vertere quæ poteras homines in mille figuras,
Non poteras animi vertere iura tui.
Diceris his etiam, cum iam discedere vellet,
Dulichium verbis detinuisse ducem:
Non ego, quod primo (memini) sperare solebam,

Digitized by Google

Iam precor, ut coniux tu meus esse velis.
Et tamen, ut coniux essem tua, digna videbar:
Quod Dea, quod magni filia Solis eram.
Ne properes oro: spatium pro munere posco.
Quid minus optari per mea vota potest?
Et freta mota vides; et debes illa timere.
Utilior velis postmodo ventus erit.
Quæ tibi caussa fugæ? non hic nova Troia resurgit:
Non alius socios Rhesus ad arma vocat.
Hic amor, hic pax est; in qua male vulneror una:
Totaque sub regno terra futura tuo est.
Illa loquebatur: navem solvebat Ulixes:
Irrita cum velis verba tulere Noti.
Ardet, et adsuetas Circe decurrit ad artes:
Nec tamen est illis attenuatus amor.
Ergo age, quisquis opem nostra tibi poscis ab arte,
Deme veneficiis carminibusque fidem.
Si te caussa potens domina retinebit in Urbe;
Accipe, consilium quod sis in Urbe meum.
Optimus ille fuit vindex, lædentia pectus
Vincula qui rupit, dedoluitque semel.
Si cui tantum animi est, illum mirabor et ipse:
Et dicam, Monitis non eget ille meis.
Tu mihi, qui, quod amas, ægre dediscis amare;
Nec potes, et velles posse, docendus eris.
Sæpe refer tecum scelerataæ facta puellæ;
Et pone ante oculos omnia damna tuos.
Illud et illud habet: nec ea contenta rapina
Sub titulum nostros misit avara lares.
Sic mihi iuravit: sic me iurata fefellit.
Ante suam quoties passa iacere foremi
Diligit ipsa alios; a me fastidit amari.
Institor heu noctes, quas mihi non dat, habet!
Hæc tibi per totos inacescant omnia sensus:
Hæc refer: hinc odii semina quære tui.
Atque utinam possis etiam facundus in illis
Esse! dole tantum; sponte disertus eris.
Hæserat in quadam nuper mea cura puella:
Conveniens animo non erat illa meo.
Curabar propriis æger Podalirius herbis:
Et (fateor) medicus turpiter æger eram.
Profuit adsidue vitiis insistere amicæ.
Idque mihi factum sæpe salubre fuit.
Quam mala sunt nostræ, dicebam, crura puellæ!
Nec tamen ut vere confiteamur, erant.
Brachia quam non sunt nostræ formosa puellæ!
Et tamen, ut vere confiteamur, erant.
Quam brevis est! nec erat: quam multum poscit amantem!
Hinc odio venit maxima caussa meo.
Et mala sunt vicina bonis: errore sub illo
Pro vitio virtus crimina sæpe tulit.
Quam potes, in peius dotes deflecte puellæ:
Iudiciumque brevi limite falle tuum.
Turgida, si plena est; si fusca est, nigra vocetur.
In gracili macies crimen habere potest.
Et poterit dici petulans, quæ rustica non est:
Et poterit dici rustica, si qua proba est.
Quin etiam, quacumque caret tua femina dote,
Hanc moveat, blandis usque precare sonis.
Exige quod cantet, si qua est sine voce puella:
Fac saltet, nescit si qua movere manum.
Barbara sermone est; fac tecum multa loquatur.
Non dubitet chordas tangere; posce lyram.
Durius incedit; face inambulet: omne papillæ
Pectus habent tumidæ; fascia nulla tegat.
Si male dentata est; narra, quod rideat, illi.
Mollibus est oculis, quod fleat illa, refer.
Proderit et subito, cum se non finxerit ulli,
Ad dominam celeres mane tulisse gradus.
Auferimur cultu: gemmis auroque teguntur
Omnia: pars minima est ipsa puella sui.
Sæpe, ubi sit, quod ames, inter tam multa requiras.
Decipit hac oculos ægide dives Amor.
Improvisus ades; deprendes tutus inermem:
Infelix vitiis excidet illa suis.
Nec tamen huic nimium præcepto credere tutum est;
Fallit enim multos forma sine arte decens.
Tum quoque, cum positis sua collinet ora venenis,
Ad dominæ vultus (nec pudor obstet) eas.
Pyxidas invenies, et rerum mille colores;
Et fluere in tepidos œsypa lapsa sinus.
Illa tuas redolent, Phineu, medicamina mensas:
Non semel hinc stomacho nausea facta meo.
Nunc tibi, quæ medio Veneris præstentur in usu,
Eloquar: ex omni parte fugandus amor.
Multa quidem ex illis pudor est mihi dicere: sed tu
Ingenio verbis concipe plura meis.
Nuper enim nostros quidam carpsere libellos;
Quorum censura Musa proterva mea est.
Dummodo sic placeam, dum toto canter in orbe;
Quod volet, impugnent unus et alter opus.
Ingenium magni detrectat Livor Homeri:
Quisquis es, ex illo, Zoile, nomen habes.
Et tua sacrilegæ laniarunt carmina linguæ,
Pertulit huc victos quo duce Troia Deos.
Summa petit livor: perflant altissima venti:
Summa petunt dextra fulmina missa Iovis.
At tu, quicumque es, quem nostra licentia lædit;
Si sapis, ad remeros exige quidque suos.
Fortia Mæonio gaudent pede bella referri.
Deliciis illic quis locus esse potest?
Grande sonant Tragici; Tragicos decet ira cothurnos:
Usibus e mediis soccus habendus erit.
Liber in adversos hostes stringatur Iambus;
Seu celer, extremum seu trahat ille pedem.
Blanda pharetratos Elegeia cantet Amores:
Et levis arbitrio ludat amica suo.
Callimachi numeris non est dicendus Achilles:
Cydippe non est oris, Homere, tui.
Quis ferat Andromaches peragentem Thaida partes?
Peccat, in Andromache Thaida si quis agat.
Thais in arte mea: lascivia libera nostra est.
Nil mihi cum vitta: Thais in arte mea est.
Si mea materiæ respondet Musa iocosæ,
Vicimus, et falsi criminis acta rea est.
Rumpere, Livor edax; iam magnum nomen habemus:
Maius erit; tantum, quo pede cœpit, eat.
Sed nimium properas: vivam modo; plura dolebis:
Et capiunt animi carmina multa mei.
Nam iuvat, et studium famæ mihi crescit amore:
Principio clivi vester anhelat equus.
Tantum se nobis Elegi debere fatentur;
Quantum Virgilio nobile debet opus.
Hactenus invidiæ respondimus: attrahe lora
Fortius; et gyro curre, poeta, tuo.
Ergo ubi concubitus, et opus iuvenile petetur;
Et prope promissæ tempora noctis erunt;
Gaudia ne dominæ, pleno si pectore sumes,
Te capiant; ineas quamlibet ante velim.
Quamlibet invenias, in qua tibi prima voluptas
Desinat: a prima proxima segnis erit.
Sustentata Venus gratissima: frigore soles,
Sole iuvant umbræ: grata fit unda siti.
Et pudet, et dicam, Venerem quoque iunge figura,
Qua minime iungi, quamque decere putes.
Nec labor efficere est: raræ sibi vera fatentur:
Et nihil est, quod se dedecuisse putent.
Tunc etiam iubeo totas aperire fenestras,

Turpiaque admisso membra notare die.
At, simul ad metas venit finita voluptas,
Lassaque cum tota corpora mente iacent;
Dum piget, et nullam malis tetigisse puellam,
Tacturusque tibi non videare diu;
Tunc animo signa, quodcumque in corpore mendæ
Luminaque in vitiis illius usque tene.
Forsitan hæc aliquis (nam sunt quoque) parva voca-
Sed, quæ non prosunt singula, multa iuvant. (bit:
Parva necat morsu spatiosum vipera taurum:
A cane non magno sæpe tenetur aper.
Tu tantum numero pugna; præceptaque in unum
Contrahe: de multis grandis acervus erit.
Sed quoniam mores totidem, totidemque figuræ;
Non sunt iudiciis omnia danda meis.
Quo tua non possunt offendi pectora facto;
Forsitan hoc alio iudice crimen erit.
Ille quod obscænas in aperto corpore partes
Viderat; in cursu qui fuit, hæsit amor:
Ille quod, a Veneris rebus surgente puella,
Vidit in immundo signa pudenda toro.
Luditis, o, si quos potuerunt ista movere.
Adflarant tepidæ pectora vestra faces.
Attrahat ille puer contentos fortius arcus:
Saucia maiorem turba petetis opem.
Quid? qui clam latuit, reddente obscæna puella;
Et vidit, quæ mos ipse videre vetat?
Di melius, quam nos moneamus talia quemquam!
Ut prosint; non sunt experienda tamen.
Hortor et, ut pariter binas habeatis amicas.
Fortior est, plures si quis habere potest.
Secta bipartito cum mens discurrit utroque:
Alterius vires subtrahit alter amor.
Grandia per multos tenuantur flumina rivos,
Cassaque seducto stipite flamma perit.
Non satis una tenet ceratas anchora puppes:
Non satis est liquidis unicus hamus aquis.
Qui sibi iam pridem solatia bina paravit;
Iam pridem summa victor in arce fuit.
At tibi, qui dominæ fueris male creditus uni,
Nunc saltem novus est inveniendus amor.
Pasiphaes Minos in Procride prodidit igues:
Cessit ab Idæa coniuge victa prior.
Amphilochi frater ne Phegida semper amaret,
Callirhoe fecit parte recepta tori.
Et Parin Œnone summos teuuisset ad annos,
Si non Œbalia pellice læsa foret.
Coniugis Odrysio placuisset forma tyranno:
Sed melior clausæ forma sororis erat.
Quid moror exemplis, quorum me turba fatigat?
Successore novo vincitur omnis amor.
Fortius e multis mater desiderat unum,
Quam cui fleus clamat, Tu mihi solus eras.
Ac ne forte putes nova me tibi condere iura;
(Atque utinam inventi gloria nostra foret!)
Vidit id Atrides: quid enim non ille videret,
Cuius in arbitrio Græcia tota fuit?
Marte suo captam Chryseida victor amabat;
At senior stulte flebat ubique parens.
Quid lacrimas, odiose senex? bene convenit illis.
Officio natam lædis, inepte, tuo.
Quam postquam reddi Calchas, ope tutus Achillis,
Iusserat, et patria est illa recepta domo;
Est, ait Atrides, illi quam proxima forma;
Et, si prima sinat syllaba nomen idem:
Hanc mihi, si sapiat, per se concedat Achilles:
Si minus; imperium sentiat ille meum.
Quod si quis vestrûm factum hoc incusat, Achivi;
Est aliquid valida sceptra tenere manu.
Nam, si Rex ego sum, nec mecum dormiet illa,
In mea Thersites regna, licebit, eat.
Dixit; et hanc habuit solatia magna prioris:
Et prior est curâ cura sepulta novâ.
Ergo adsume novas, auctore Agamemnone, flammas;
Ut tuus in bivio distineatur amor.
Quæris, ubi invenias? Artes, i, perlege nostras.
Plena puellarum iam tibi navis eat.
Quod si quid præcepta valent mea, si quid Apollo
Utile mortales perdocet ore meo;
Quamvis infelix media torreberis Ætna;
Frigidior glacie fac videare tuæ.
Et sanum simula; ne, si quid forte dolebis,
Sentiat: et ride, cum tibi flendus eris.
Non ego te iubeo medias abrumpere curas:
Non sunt imperii tam fera iura mei.
Quod non es, simula; positosque imitare furores:
Sic facies vere, quod meditatus eris.
Sæpe ego ne biberem, volui dormire videri:
Dum videor, somno lumina victa dedi.
Deceptum risi, qui se simulabat amare;
In laqueos auceps decideratque suos.
Intrat amor mentes usu: dediscitur usu.
Qui poterit sanum fingere, sanus erit.
Dixerit, ut venias pacta tibi nocte, venito.
Veneris, et fuerit ianua clausa; feras.
Nec dic blanditias, nec dic convicia posti,
Nec latus in duro limine pone tuum.
Postera lux aderit; careant tua verba querelis:
Et nulla in vultu signa dolentis habe.
Iam ponet fastus, cum te languere videbit:
Hoc etiam nostra munus ab arte feres.
Te quoque falle tamen, nec sit tibi finis amandi:
Propositis frenis sæpe repugnat equus.
Utilitas lateat; quod non profitebere fiet.
Quæ nimis adparent retia, vitat avis.
Ne sibi tam placeat, quo te contemnere possit;
Sume animos: animis cedat ut illa tuis.
Ianua forte patet; quamvis revocabere, transi.
Est data nox; dubita nocte venire data.
Posse pati facile est; tibi ni sapientia desit:
Promtius e facili gaudia ferre licet.
Et quisquam præcepta potest mea dura vocare?
En etiam partes conciliantis ago.
Nam, quoniam variant animi, variamus et artes.
Mille mali species, mille salutis erunt.
Corpora vix ferro quædam sanantur acuto:
Auxilium multis succus et herba fuit.
Mollior es, nec abire potes, vinctusque teneris;
Et tua sævus Amor sub pede colla premit;
Desine luctari; referant tua carbasa venti:
Quoque vocant fluctus, hac tibi remus eat.
Explenda est sitis ista tibi, qua perditus ardes.
Cedimus: in medio iam licet amne bibas.
Sed bibe plus etiam, quam quod præcordia poscunt;
Gutture fac pleno sumta redundet aqua.
Perfruere usque tua, nullo prohibente, puella.
Illa tibi noctes auferat, illa dies.
Tædia quære: malis faciunt et tædia finem.
Iam quoque, cum credas posse carere, mane.
Dum bene te cumules, et copia tollat amorem;
E fastidita non iuvet isse domo.
Fit quoque longus amor, quem diffidentia nutrit.
Hunc tu si quæres ponere; pone metum.
Qui timet, ut sua sit, neu quis sibi detrahat illam;
Ille Machaonia vix ope sanus erit.
Plus amat e natis mater plerumque duobus,
Pro cuius reditu, quod gerit arma, timet.
Est prope Collinam templum venerabile portam:

Imposuit templo nomina celsus Eryx.
Est illic Lethæus Amor, qui pectora sanat;
Inque suas gelidam lampadas addit aquam.
Illic et iuvenes votis oblivia poscunt:
Et si qua est duro capta puella viro.
Is mihi sic dixit: (dubito, verusne Cupido
An somnus fuerit; sed puto somnus erat.)
O qui sollicitos modo das, modo demis, amores,
Adiice præceptis hoc quoque, Naso, tuis.
Ad mala quisque animum referat sua; ponet amorem:
Omnibus ille Deus plusve minusve dedit.
Qui Puteal lanumque timet, celeresque Kalendas,
Torqueat hunc æris mutua summa sui.
Cui pater est durus, votis ut cetera cedant,
Huic pater ante oculos durus habendus erit.
Hic male dotata pauper cum coniuge vivit:
Uxorem fato credat obesse suo.
Est tibi rure bono generosæ fertilis uvæ
Vinea: ne nascens uva sit usta time.
Ille habet in reditu navim: mare semper iniquum
Cogitet, et damno litora fœda suo.
Filius hunc miles, te filia nubilis angant.
E quis non caussas mille doloris habet?
Ut possis odisse tuam, Pari, funera fratrum
Debueras oculis substituisse tuis.
Plura loquebatur; placidum puerilis imago
Destituit somnum: si modo somnus erat.
Quid faciam? media navim Palinurus in unda
Deserit: ignotas cogor inire vias.
Quisquis amas (loca sola nocent) loca sola caveto.
Quo fugis? in populo tutior esse potes.
Non tibi secretis (augent secreta furores)
Est opus: auxilio turba futura tibi est.
Tristis eris, si solus eris: dominæque relictæ
Ante oculos facies stabit, ut ipsa, tuos.
Tristior idcirco nox est, quam tempora Phœbi:
Quæ relevet luctus, turba sodalis abest.
Nec fuge colloquium: nec sit tibi ianua clausa:
Nec tenebris vultus flebilis abde tuos.
Semper habe Pyladen, qui consoletur Orestem.
Hic quoque amicitiæ non levis usus erit.
Quid nisi secretæ læserunt Phyllida silvæ?
Certa necis caussa est: incomitata fuit.
Ibat, ut Edono referens trieterica Baccho
Ire solet fusis barbara turba comis.
Et modo, qua poterat, longum spectabat in æquor:
Nunc in arenosa lassa iacebat humo.
Perfide Demophoon, surdas clamabat ad undas:
Raptaque singultu verba dolentis erant.
Limes erat tenuis, longa subnubilus umbra:
Quo tulit illa suos ad mare sæpe pedes.
Nona terebatur miseræ via. Videris, inquit:
Et spectat zonam pallida facta suam.
Adspicit et ramos: dubitat, refugitque quod audet:
Et timet: et digitos ad sua colla refert.
Sithoni, tunc certe vellem non sola fuisses;
Non fleres positis Phyllida, silva, comis.
Phyllidis exemplo nimium secreta timete,
Læsve vir a domina, lassa puella viro.
Præstiterat iuvenis, quidquid mea Musa iubebat;
Inque suæ portu pene salutis erat.
Recidit, ut cupidos inter devenit amantes:
Et, quæ condiderat, tela resumsit Amor.
Si quis amas, nec vis; facito contagia vites.
Hæc etiam pecori sæpe nocere solent.
Dum spectant oculi læsos, lædunter et ipsi:
Multaque corporibus transitione nocent.
In loca nonnumquam siccis arentia glebis
De prope currenti flumine manat aqua.
Manat amor tectus, si non ab amante recedas:
Turbaque in hoc omnes ingeniosa sumus.
Alter item iam sanus erat; vicinia læsit.
Occursum dominæ non tulit ille suæ.
Vulnus in antiquum rediit male firma cicatrix;
Successumque artes non habuere meæ.
Proximus a tectis ignis defenditur ægre:
Utile finitimis abstinuisse locis.
Nec, quæ ferre solet spatiantem porticus illam,
Te ferat: officium neve colatur idem.
Quid iuvat admonitu tepidam recalescere mentem?
Alter, si possis, orbis habendus erit.
Non facile esuriens posita retinebere mensa:
Et multam saliens incitat unda sitim.
Non facile est visa taurum retinere iuvenca:
Fortis equus visæ semper adhinnit equæ.
Hæc ubi præstiteris, ut tandem litora tangas,
Non satis est ipsam deseruisse tibi.
Et soror, et mater valeant, et conscia nutrix,
Et quidquid dominæ pars erit ulla tuæ.
Nec veniat servus: nec flens ancillula fictum
Suppliciter dominæ nomine dicat, Ave.
Nec, si scire voles, quid agat tamen illa, rogabis.
Profer: erit lucro lingua retenta suo.
Tu quoque, qui caussam finiti reddis amoris,
Deque tua domina multa querenda refers;
Parce queri: melius sic ulciscere tacendo;
Dum desideriis effluat illa tuis.
Et malim taceas, quam te desisse loquaris:
Qui nimium multis, Non amo, dicit; amat.
Sed meliore fide paullatim extinguitur ignis,
Quam subito: lente desine; tutus eris.
Flumine perpetuo torrens solet acrius ire.
Sed tamen hæc brevis est, illa perennis aqua.
Fallat, et in tenues evanidus exeat auras,
Perque gradus molles emoriatur amor.
Sed modo dilectam scelus est odisse puellam:
Exitus ingeniis convenit iste feris.
Non curare sat est: odio qui finit amorem,
Aut amat, aut ægre desinet esse miser.
Turpe, vir et mulier, iuncti modo, protinus hostes:
Non illas lites Appias ipsa probat.
Sæpe reas faciunt, et amant: ubi nulla simultas
Incidit, admonitu liber aberrat amor.
Forte aderam iuveni: dominam lectica tenebat:
Horrebant sævis omnia verba minis.
Iamque vadaturus, Lectica prodeat: inquit.
Prodierat: visa coniuge mutus erat.
Et manus, et manibus duplices cecidere tabellæ:
Venit in amplexus: atque ita, Vincis, ait.
[Tutius est, aptumque magis, discedere pace,
Quam petere a thalamis litigiosa fora.]
Munera quæ dederis, habeat sine lite iubeto:
Esse solent magno damna minora bono.
Quod si vos aliquis conducet casus in unum,
Mente memor tota, quæ damus arma, tene.
Nunc opus est armis: hic, o fortissime, pugna.
Vincenda est telo Penthesilea tuo.
Nunc tibi rivalis, nunc durum limen, amanti:
Nunc mediis subeant irrita verba Deis.
Nec compone comas, quia sis venturus ad illam:
Nec toga sit laxo conspicienda sinu.
Nulla sit ut placeas alienæ cura puellæ:
Iam facito e multis una sit illa tibi.
Sed quid præcipue nostris conatibus obstet,
Eloquar; exemplo quemque docente suo.
Desinimus tarde, quia nos speramus amari.
Dum sibi quisque placet, credula turba sumus.
At tu nec voces (quid enim fallacius illis?)

Crede, nec æternos pondus habere Deos.
Neve puellarum lacrimis moveare caveto:
Ut flerent, oculos erudiere suos.
Artibus innumeris mens oppugnatur amantum;
Ut lapis æquoreis undique pulsus aquis.
Nec caussas aperi, quare divortia malis:
Nec dic, quid doleas; clam tamen usque dole.
Nec peccata refer; ne diluat: ipse favebis:
Ut melior caussâ caussa sit illa tuâ.
Qui silet, est firmus: qui dicit multa puellæ
Probra, satisfieri postulat ille sibi.
Non ego Dulichio furiales more sagittas,
Nec rapidas ausim tinguere in amne faces.
Nec nos purpureas pueri resecabimus alas:
Nec sacer arte mea laxior arcus erit.
Consilium est quodcumque cano: parete canenti:
Utque facis, cœptis, Phœbe saluber, ades.
Phœbus adest: sonuere lyræ; sonuere phareträ.
Signa Deum nosco per sua: Phœbus adest.
Confer Amyclæis medicatum vellus ahenis
Murice cum Tyrio: turpius illud erit.
Vos quoque formosis vestras conferte puellas:
Incipiet dominæ quemque pudere suæ.
Utraque formosæ Paridi potuere videri;
Sed sibi collatam vicit utramque Venus.
Nec solam faciem; mores quoque confer et artes:
Tantum iudicio ne tuus obsit amor.
Exiguum est, quod deinde canam: sed profuit illud
Exiguum multis: in quibus ipse fui.
Scripta cave relegas blandæ servata puellæ:
Constantes animos scripta relecta movent.
Omnia pone feros (pones invitus) in ignes:
Et dic, Ardoris sit rogus iste mei.
Thestias absentem succendit stipite natum.
Tu timide flammæ perfida verba dabis?
Si potes, et ceras remove: quid imagine muta
Carperis? hoc periit Laodamia modo.
Et loca multa nocent: fugito loca conscia vestri
Concubitus: caussas mille doloris habent.
Hîc fuit; hîc cubuit: thalamo dormivimus isto:
Hîc mihi lascivâ gaudia nocte dedit.
Admonitu refricatur amor; vulnusque novatum
Scinditur: infirmis caussa pusilla nocet.
Ut pene extinctum cinerem si sulfure tangas;
Vivet, et e minimo maximus ignis erit.
Sic, nisi vitaris quidquid renovabit amorem,
Flamma redardescet, quæ modo nulla fuit.
Argolides cuperent fugisse Capharea puppes;
Teque, senex, luctus ignibus ulte tuos.
Præterita cautus Niseide navita gaudet.
Tu loca, quæ nimium grata fuere, cave.
Hæc tibi sint Syrtes; hæc Acroceraunia vita:
Hîc, vomit et potat dira Charybdis aquas.
Sunt, quæ non possint aliquo cogente iuberi;
Sæpe tamen casu facta iuvare solent.
Perdat opes Phædra; parces, Neptune, nepoti:
Nec faciet pavidos laurus avitus equos.
Gnosida fecisses inopem; sapienter amasset.
Divitiis alitur luxuriosus amor.
Cur nemo est, Hecalen; nulla est, quæ ceperit Iron?
Nempe quod alter egens, altera pauper erat.
Non habet, unde suum paupertas pascat amorem:
Non tamen hoc tanti est; pauper ut esse velis.
At tibi sit tanti, non indulgere theatris;
Dum bene de vacuo pectore cedat amor.
Enervant animos citharæ, lotosque, lyræque;
Et vox, et numeris brachia mota suis.
Illic adsidue ficti saltantur amantes:
Quid caveas actor, quid iuvet, arte docet.
Eloquar invitus: teneros ne tange poetas.
Submoveo dotes impius ipse meas.
Callimachum fugito; non est inimicus Amori:
Et cum Callimacho tu quoque, Coe, noces.
Me certe Sappho meliorem fecit amicæ:
Nec rigidos mores Teia Musa dedit.
Carmina quis potuit tuto legisse Tibulli,
Vel tua, cuius opus Cynthia sola fuit?
Quis potuit lecto durus discedere Gallo?
Et mea nescio quid carmina dulce sonant.
Quod nisi dux operis vatem frustratur Apollo;
Æmulus est nostri maxima caussa mali.
At tu rivalem noli tibi fingere quemquam:
Inque suo solam crede iacere toro.
Acrius Hermionen ideo dilexit Orestes;
Esse quod alterius cœperat illa viri.
Quid, Menelae, doles? ibas sine coniuge Creten:
Et poteras nupta lentus abesse tua.
Ut Paris hanc rapuit; nunc demum uxore carere
Non potes: alterius crevit amore tuus.
Hoc et in abducta Briseide flebat Achilles,
Illam Plisthenio gaudia ferre toro.
Nec frustra flebat; mihi credite: fecit Atrides:
Quod si non faceret, turpiter esset iners.
Certe ego fecissem, nec sum sapientior illo.
Invidiæ fructus maximus ille fuit.
Nam sibi quod numquam tactam Briseida iurat,
Per sceptrum; sceptrum non putat esse Deos.
Dî faciant, dominæ possis transire relictæ
Limina; proposito sufficiantque pedes.
Et poteris: modo velle tene: nunc fortiter ire,
Nunc opus est celeri subdere calcar equo.
Illo Lotophagos, illo Sirenas in antro
Esse puta: remis adiice vela tuis.
Hunc quoque, quo quondam nimium rivale dolebas,
Vellem desineres hostis habere loco.
At certe, quamvis odio remanente, saluta.
Oscula cum poteris iam dare; sanus eris.
Ecce cibos etiam (medicinæ fungar ut omni
Munere) quos fugias, quosve sequare, dabo.
Daunius, an Libycis bulbus tibi missus ab oris,
An veniat Megaris, noxius omnis erit.
Nec minus erucas aptum vitare salaces;
Et quidquid Veneri corpora nostra parat.
Utilius sumas acuentes lumina rutas;
Et quidquid Veneri corpora nostra negat.
Quid tibi præcipiam de Bacchi munere, quæris?
Spe brevius monitis expediere meis.
Vina parant animum Veneri, nisi plurima sumas,
Et stupeant multo corda sepulta mero.
Nutritur vento, vento restinguitur ignis:
Lenis alit flammam, grandior aura necat.
Aut nulla ebrietas, aut tanta sit, ut tibi curas
Eripiat: si qua est inter utramque, nocet.
Hoc opus exegi: fessæ date serta carinæ.
Contigimus portum, quo mihi cursus erat.
Postmodo reddetis sacro pia vota poetæ,
Carmine sanati femina virque meo.

MEDICAMINA FACIEI.

Discite, quæ faciem commendet cura, puellæ:
Et quo sit vobis forma tuenda modo.
Cultus humum sterilem Cerealia pendere iussit
Munera: mordaces interiere rubi.
Cultus et in pomis succos emendat acerbos;
Fissaque adoptivas accipit arbor opes.
Culta placent: auro sublimia tecta liuuntur:
Nigra sub imposito marmore terra latet.

Vellera sæpe eadem Tyrio medicantur aeno:
Sectile deliciis India præbet ebur.
Forsitan antiquæ, Tatio sub rege, Sabinæ
Maluerint, quam se, rura paterna coli.
Cum matrona, premens altum rubicunda sedile,
Adsiduo durum pollice nebat opus.
Ipsaque claudebat, quos filia paverat, agnos:
Ipsa dabat virgas cæsaque ligna foco.
At vestra teneras matres peperere puellas.
Vultis inauratæ corpora veste tegi.
Vultis odoratos positu variare capillos:
Conspicuam gemmis vultis habere manum.
Indiciis collo lapides Oriente paratos:
Et quantos oneri est aure tulisse duos.
Nec tamen indignum, si vobis cura placendi,
Cum conitus habeant secula nostra viros.
Feminea vestri poliuntur lege mariti:
Et vix ad cultus nupta, quod addat, habet.
Proin se quæque parent; nec quo veneuntur amores,
Refert: munditiæ crimina nulla merent.
Rure latent, fingunturque comæ: licet arduus illas
Celet Athos; cultas altus habebit Athos.
Est etiam placuisse sibi quotacumque voluptas:
Virginibus cordi grataque forma sua est.
Laudatas homini volucris Iunonia pennas
Explicat; et forma muta superbit avis.
Sic potius nos uret amor; quam fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo.
Nec tentate nocens virus amantis equæ.
Nec mediæ Marsis iunguntur cantibus angues:
Nec redit in fontes unda supina suos.
Et quamvis aliquis Temesæa removerit æra;
Numquam Luna suis excutietur equis.
Prima sit in vobis morum tutela, puellæ.
Ingenio facies conciliante placet.
Certus amor morum est: formam populabitur ætas,
Et placitus rugis vultus aratus erit.
Tempus erit, quo vos speculum vidisse pigebit,
Et veniet rugis altera caussa, dolor.
Sufficit, et longum probitas perdurat in ævum;
Fertque suos annos: hinc bene pendet amor.
Disce, age, cum teneros somnus dimiserit artus,
Candida quo possint ora nitere modo.
Hordea, quæ Libyci ratibus misere coloni,
Exue de palea tegminibusque suis.
Par ervi mensura decem madefiat ab ovis:
Sed cumulent libras ordea nuda duas.
Hæc ubi ventosas fuerint siccata per auras;
Lenta iube scabra frangat asella mola.
Et, quæ prima cadunt vivaci cornua cervo,
Contere: in hæc solidi sexta face assis eat.
Iamque ubi pulvereæ fuerint confusa farinæ,
Protinus in cribris omnia cerne cavis.
Adiice Narcissi bis sex sine cortice bulbos,
Strenua quos puro marmore dextra terat:
Sextantemque trahat gummi cum semine Thusco,
Huc novies tanto plus tibi mellis eat.
Quæcumque adficiet tali medicamine vultum,
Fulgebit speculo levior ipsa suo.
Nec tu pallentes dubita torrere lupinos,
Et simul inflantes corpora frige fabas.
Utraque sex habeant, æquo discrimine, libras:
Utraque da nigris comminuenda molis.
Nec cerussa tibi, nec nitri spuma rubentis
Desit, et Illyrica quæ venit iris humo.
Da validis iuvenum pariter subigenda lacertis:
Sed iustum tritis uncia pondus erit.
Addita de querulo volucrum medicamina nido
Ore fugant maculas: Halcyonea vocant.
Pondere, si quæris, quo sim contentus in illis;
Quod trahit in partes uncia sexta duas.
Ut coeant, apteque lini per corpora possint,
Adiice de flavis Attica mella favis.
Quamvis tura Deos, irataque numina placent,
Non tamen accensis omnia danda focis.
Tus ubi miscueris radenti tubera nitro,
Ponderibus iustis fac sit utrinque trieus.
Parte minus quarta derepti cortice gummi,
Et modicum e myrrhis pinguibus adde cubum.
Hæc ubi contriris, per densa foramina cerne:
Pulvis ab infuso melle premendus erit.
Profuit et marathros bene olentibus addere myrrhis;
Quinque trahant marathri scrupula, myrrha novem.
Arentisque rosæ quantum manus una prehendat,
Cumque Ammoniaco mascula tura sale.
Hordea quem faciunt illis adfunde cremorem.
Æquent expensas cum sale tura rosas.
Tempore sis parvo molles licet illita vultus;
Hærebit toto multus in ore color.
Vidi quæ gelida madefacta papavera lympha
Contereret, teneris illineretque genis.

* * *Reliqua desiderantur* * *

HALIEUTICON *Fragmentum.*

. . . . . .

Accepit mundus legem: dedit arma per omnes,
Admonuitque sui. Vitulus sic namque minatur,
Qui nondum gerit in tenera iam cornua fronte:
Sic damæ fugiunt, pugnant virtute leones.
Et morsu canis, et caudæ sic scorpios ictu:
Concussisque levis pennis sic evolat ales.
Omnibus ignotæ mortis timor, omnibus hostem,
Præsidiumque datum sentire, et noscere teli
Vimque modumque sui: sic et Scarus arte sub undis,
Incidit, adsumtamque dolo tandem pavet escam.
Non audet radiis obnixa occurrere fronte,
Aversus crebro vimen sed verbere caudæ
Laxans subsequitur, tutumque evadit in æquor.
Quin etiam si forte aliquis, dum pone nataret,
Mitis luctantem Scarus hunc in vimine vidit,
Aversam caudam morsu tenet: atque ita....
Uber servato, quem texit, in.... resultet.
Sepia tarda fugæ, tenui quum forte sub unda
Deprensa est, iam iamque manus timet illa rapaces,
Inficiens æquor nigrum vomit ore cruorem,
Avertitque vias, oculos frustrata sequentes.
Clausus rete Lupus, quamvis immanis et acer,
Dimotis cauda submissus sidit arenis.
. . . . . in auras
Emicat, atque dolos saltu deludit inultus.
Et Murænа ferox, teretis sibi conscia tergi,
Ad laxata magis conversa foramina retis,
Tandem per multos evadit lubrica flexus,
Exemploque nocet, cunctis intervenit una.
At contra scopulis crinali corpore segnis
Polypus hæret, et hac eludit retia fraude,
Et sub lege loci sumit mutatque colorem;
Semper ei similis, quem contigit: atque ubi prædam
Pendentem setis avidus rapit, hic quoque fallit
Elato calamo, quum demum emersus in auras
Brachia dissolvit, populatumque exspuit hamum.
At Mugil cauda pendentem everberat escam,
Excussamque legit. Lupus acri concitus ira,
Discursu fertur vario, fluctusque ferentes
Prosequitur, quassatque caput, dum vulnere sævus
Laxato cadat hamus, et ora patentia linquat.

Nec propriasvires nescit Murena nocendi:
Auxilioque sui, morsu nec cominus acri
Deficit, autanimos ponit captiva minaces.
Authias bis, tergoque quæ concutit, utitur armis,
Vim spinæ novitque suæ; versoque supinus
Corpore lina secat, lixumque intercipit hamum.
. . . . . .
Cetera quæ densas habitant animalia silvas,
Aut vani quatiunt semper lymphata timores,
Aut trahit in præceps non sana ferocia mentis.
Ipsa sequi Natura monet, vel cominus ire.
Impiger ecce Leo venantum sternere pergit
Agmina, et adversis infert sua pectora telis:
Quoque venit, fidens magis et sublatior ardet,
Concussitque toros, et viribus addidit iram;
Prodidit, atque suo properat sibi robore letum.
Fœtus Lucanis provolvitur Ursus ab antris,
Quid nisi pondus iners, stolidæque ferocia mentis?
Actus Aper setis iram denuntiat hirtis,
Et ruit oppositi niteus in vulnera ferri;
Pressus et emisso moritur per viscera telo.
Altera pars fidens pedibus, dat terga sequenti,
Ut pavidi Lepores, ut fulvo tergore Damæ,
Et capto fugiens Cervus sine fine timore.
[Ipsa sequi natura docet, vel cominus ire.]
Hic generosus honos, et gloria maior Equorum:
Nam capiunt animis palmam, gaudentque triumpho,
Seu septem spatiis Circo meruere coronam,
Nonne vides, victor quanto sublimius altum
Attollat caput, et vulgi se venditet aura?
Celsave quum casso decoratur terga leone,
Quam tumidus, quantoque venit spectabilis actu,
Compescatque solum generoso concita pulsu
Ungula sub spoliis graviter redeuntis opimis:
Quæ laus prima Canum? quibus est audacia præceps,
Venandique sagax virtus, virisque sequendi.
Quæ nunc elatis ridentur naribus auras,
Et nunc demisso quærunt vestigia rostro;
Et produnt clamore feram, dominumque vocando
Increpitant: quem si collatis effugit armis,
Insequitur tumulosque canis camposque per omnes.
Noster in arte labor positus: spes omnis in illa.
Nec tamen in medias pelagi te pergere sedes
Admoneam, vastique varis tentare profundum.
Inter utrumque loci melius moderabere funem.
Aspera num saxis loca sint: nam talia lentos
Deposcunt calamos; at purum retia litus.
Num mons horrentes demittat colsior umbras
In mare: nam varie quædam fugiuntque petuntque.
Num vada subnatis imo videntur ab herbis.
. . . . . .
Obiectetque moras, et molli servit algæ.
Descripsit sedes varie Natura profundi;
Nec cunctos una voluit consistere pisces.
Nam gaudent pelago, quales Scombrique, Bovesque,
Hippuri celeres, et nigro tergore Milvi;
At pretiosus Helops, nostris incognitus undis;
Ac durus Xiphias, ictu non mitior ensis;
Et pavidi magno fugientes agmine Thunni:
Parva Echenuis adest (mirum) mora puppibus ingens:
Tuque comes ratium, tractique per æquora solci,
Qui semper spumas sequeris, Pompile, nitentes:
Cercyrosque ferox, scopulorum fine moratus:
Cantharus, ingratus socco: tum concolor illi
Orphus, cæruleoque rubens Erythinus in unda:
Insignis Sargusque notis, insignis et alis:
Et super aurata Sparulus cervice refulgens;
Et rutilus Pagur, et fulvi Synodontes, et ex se
Concipiens Clanne, gemino fraudata parente.
Tum viridis squamis, parvo Saxatilis ore,
Et rarus Faber, et pictæ Mormyres, et auri
Chrysophrys imitata decus: tum corporis Umbræ
Liventis, rapidique Lupi, Percæque, Tragique:
Quin laude insignis cauda Melanurus, et ardens
Auratis Muræna notis, Merulæque virentes,
Immitisque suæ Conger per vulnera gentis;
Et capitis duro nocitura Scorpios ictu,
Ac numquam æstivo conspectus sidere Glaucus.
At contra herbosa pisces laxantur arena,
Ut Scarus, epastas solus qui ruminat escas;
Fecundumque genus Mænæ, Lamirosque, Smarisque,
Atque immunda Chromis, merito vilissima Salpa:
Atque avium dulces nidos imitata sub undis;
Et Squalus, et tenui suffusus sanguine Mullus:
Fulgentes Soleæ candore, et concolor illis
Passer, et Adriaco mirandus litore Rhombus:
Tunc Epodes lati, tum molles tergore Ranæ.
Extremi parent
. . . . . .
Lubricus et spina nocuus non Gobius ulla,
Et nigrum niveo portans in corpore virus.
Loligo, durique Sues, sinuosaque Caris;
Et tam deformi non dignus nomine Asellus;
Tuque peregrinis, Acipenser, nobilis undis.

INCERTI AUCTORIS

Consolatio ad Liviam Augustam

de morte Drusi Neronis, filii ejus.

Visa diu felix, mater mododicta Neronum,
Iam tibi dimidium nominis huius abest.
Iam legis in Drusum miserabile, Livia, carmen.
Unum, qui dicat iam tibi, Mater, habes.
Nec tua te pietas distendit amore duorum?
Nec posito filî nomine, dicis, Uter?
Et quisquam leges nudet tibi dicere flendi?
Et quisquam lacrimas temperat ore tuas?
Hei mihi, quam facile est, quamvis hic cuncta fatigit om-
Alterius luctu fortia verba loqui! (nes,
Scilicet exiguo percussa es fulminis ictu;
Fortior ut possis cladibus esse tuis.
Occidit exemplum iuvenis venerabile morum?
Maximus ille armis, maximus ille toga.
Ille modo eripuit latebrosis hostibus Alpes,
Et titulum belli dux, duce fratre, tulit.
Ille genus Suevos acre, indomitosque Sygambros
Contudit, inque fugam barbara terga dedit:
Ignotumque tibi meruit, Romane, triumphum;
Protulit in terras imperiumque novas.
Solvere vota Iovi, fatorum ignara tuorum,
Mater, et armiferæ solvere vota Deæ,
Gradivumque patrem donis implere parabas;
Et quoscumque coli iusque piumque Deos.
Maternaque sacros agitabas mente triumphos.
Forsitan et curro iam tibi currus erat.
Funera pro sacris tibi sunt ducenda triumphis,
Et tumulus Drusum pro Iovis arce manet.
Fingebas reducem; præceptaque mente fovebas
Gaudia; et ante oculos iam tibi victor erat.
Iam veniet: iam me gratantem turba videbit:
Iam mihi pro Druso domâ ferenda meo.
Obvia progrediar, felixque per oppida dicar,
Collaque et hoc oculos illius ore premam.
Talis erit: sic occurret: sic oscula iungit:
Hoc mihi narrabit: sic prior ipsa loquar.
Gaudia vana foves; spem pone, miserrima, falsam:

Desine de Druso læta referre tuo.
Cæsaris illud opus, voti pars altera vestri,
Occidit: indignas, Livia, solve comas.
Quid tibi nunc mores prosunt, actumque pudice
Omne ævum, et tanto tam placuisse viro?
[Quidque pudicitia tantum inviolata bonorum,]
Ultima sit laudes inter ut illa tuas?
Quid tenuisse animum contra sua secula rectum;
Altius et vitiis exseruisse caput?
Nec nocuisse ulli, et fortunam habuisse nocendi?
Nec quemquam nervos extimuisse tuos?
Nec vires errasse tuas Campoque Foroque;
Quamque libet citra continuisse domum?
Nempe per hos etiam Fortunæ iniuria mores
Regnat; et incerta est hic quoque nixa rota.
Hic quoque sentitur: ne quid non improba carpat,
Sævit; et iniustum ius sibi ubique facit.
Scilicet immunis si luctus una fuisset
Livia, Fortunæ regna minora forent?
Quid? si non habitu sic se gessisset in omni,
Ut sua non essent invidiosa bona?
Cæsaris adde domum; quæ certe, funeris expers,
Debuit humanis altior esse malis.
Ille vigil, summa sacer ille locatus in arce,
Res hominum ex tuto cernere dignus erat.
Nec fleri ipse suis, nec quemquam flere suorum;
Nec, quæ nos patimur vulgus, et ipse pati.
Vidimus erepta mœrentem stirpe sororis:
Luctus, ut in Druso, publicus ille fuit.
Condidit Agrippam, quo te, Marcelle, sepulcro:
Et cepit generos iam locus ille duos.
Vix posito Agrippæ tumuli bene ianua clausa est:
Perficit officium funeris ecce soror.
Ecce, ter ante datis, iactura novissima, Drusus
A magno lacrimas Cæsare quartus habet.
Claudite iam, Parcæ, nimium reserata sepulcra;
Claudite: plus iusto iam domus ista patet.
Cedis; et incassum tua nomina, Druse, levantur.
Ultima sit fati hæc summa querela tui.
Iste potest implere dolor vel secula tota,
Et magni luctus obtinuisse locum.
Multi in te amissi: nec, cui tot turba bonorum,
Omnis cui virtus contigit, unus eras.
Nec genetrice tua fecundior ulla parentum,
Tot bona per partus quæ dedit una duos.
Heu! par illud ubi est, totidem virtutibus æquum?
Et concors pietas, nec dubitatus amor?
Vidimus, attonitum fraterna morte, Neronem
Pallida promissa flere per ora coma,
Dissimilemque sui, vultu profitente dolorem:
Hei mihi, quam toto luctus in ore fuit!
Tu tamen extremo moriturum tempore fratrem
Vidisti; lacrimas vidit et ille tuas.
Adfigique suis moriens tua pectora sensit,
Et tenuit vultu lumina fixa tuo:
Lumina, cæruleæ iam iamque natantia morte;
Lumina, fraternas iam subitura manus.
At miseranda parens suprema neque oscula fixit,
Frigida nec fovit membra tremente sinu.
Non animam adposito fugientem excepit hiatu;
Nec traxit cæsas per tua membra comas.
Raptus es absenti, dum te fera bella morantur,
Utilior patriæ, quam tibi, Druse, tuæ.
Liquitur; ut quondam, Zephyris et solibus ictæ
Solvuntur teneræ, vere tepente, nives.
Te queritur, casusque malos, irrisaque tales,
Accusatque annos, ut diuturna, suos.
Talis in umbrosis, mitis nunc denique, silvis
Deflet Threicium Daulias ales Ityn:
Halcyonum tales ventosa per æquora questus
Ad surdas tenui voce sonantur aquas:
Sic plumosa novis plangentes pectora pennis
Œnden subitæ concinuistis aves:
Sic flevit Clymene; sic et Clymeneides, alte
Quum iuvenis patriis excidit ictus equis.
Congelat interdum lacrimas, duratque, tenetque,
Suspensasque oculus fortior intus agit.
Erumpunt, iterumque gravant gremiumque sinusque,
Effusæ gravidis uberibusque genis.
In vires abiit flendi mora: plenior unda
Defluit, exigua si qua retenta mora.
Tandem, ubi per lacrimas licuit, sic flebilis orsa est,
Singultu medios impediente sonos:
Nate, brevis fructus, duplicis sors altera partus,
Gloria confectæ, nate, parentis, ubi es?
Sed neque iam duplicis, neque iam sors altera, partus,
Gloria confectæ nunc quoque matris, ubi es?
Heu! modo tantus, ubi es? tumulo portaris et igni.
Hæc sunt in reditus dona parauda tuos?
Siccine dignus eras oculis occurrere matris?
Sic ego te reducem digna videre fui?
Cæsaris Uxori si talia dicere fas est;
Iam dubito, magnos an sear esse Deos.
Nam quid ego admisi? quæ non ego numina cultu,
Quos ego non potui demeruisse Deos?
Hic pietatis honos? artus amplector inanes.
Et vorat hos ipsos flamma rogusque sinus.
Tene ego sustineo positum scelerata videre?
Tene meæ poterunt unguere, nate, manus?
Nunc ego te infelix summum teneoque tuorque?
Effingoque manus? oraque ad ora fero?
Nunc primum adspiceris consul victorque parenti?
Sic mihi, sic miseræ nomina tanta refers?
Quos primum vidi fasces, in funere vidi;
Et vidi eversos, indiciumque mali.
Quis credat? matri lux hæc mœstissima venit,
Qua natum in summo vidit honore suum.
Iamne ego non felix? iam pars mihi rapta Neronum,
Materni celeber nomine Drusus avi?
Iamne meus non est, nec me facit ille parentem?
Iamne fui Drusi mater? et ipse fuit?
Nec cum victorem referetur adesse Neronem,
Dicere iam potero, Maior, an alter, adest?
Ultima contigimus: ius matris habemus ab uno.
Unius est munus, quod tamen orba negor.
Me miseram! extimui, frigusque per ossa cucurrit;
Nil ego iam possum certa vocare meum.
Hic meus ecce fuit: iubet hic de fratre vereri;
Omnia iam metuo: fortior ante fui.
Sospite te saltem moriar, Nero! tu mea condas
Lumina, et excipias hanc animam ore pio.
Atque utinam Drusi manus altera, et altera fratris,
Formarent oculos, comprimerentque, meos!
Quod licet, hoc certe tumulo ponemur in uno,
Druse; neque ad veteres conditus ibis avos.
Miscebor cineri que cinis, atque ossibus ossa.
Hanc lucem celeri turbine Parca neat!
Hæc et plura refert: lacrimæ sua verba sequuntur,
Oraque nequicquam per modo questa fluunt.
Quin etiam corpus, matri vix vixque remissum,
Exsequiis caruit, Livia, pene suis.
Quippe ducem arsuris exercitus omnis in armis,
Inter quæ periit, ponere certus erat.
Abstulit invitis corpus venerabile frater;
Et Drusum patriæ, quod licuitque, dedit.
Funera ducuntur Romana per oppida Drusi,
(Heu facinus!) per quæ victor iturus erat.
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis.

Hei mihi, quam dispar huic fuit illud iter!
Consul init fractis mœrentem fascibus Urbem.
Quid faceret victus, sic ubi victor init?
Mœsta domus plangore sonat, cui ligere lætus
Parta sua dominus voverat arma manu.
Urbs gemit, et vultum miserabilis induit unum:
Gentibus adversis forma sit illa, precor!
Incerti clauduntque domos, strepitantque per urbem,
Hic illic pavidi clamque palamque dolent.
Iura silent, mutæque tacent sine vindice leges:
Adspicitur toto purpura nulla foro.
Dique latent templis; neque iniqua ad funera vultus
Præbent; nec poscunt tura ferenda rogo.
Obscuros delubra tenent: pudet ora colentum
Adspicere, invidiæ quam meruere metu.
Atque aliquis de plebe pius pro pupere nato
Sustulerat timidas sidera ad alta manus:
Iamque precaturus: quid ego autem credulus, inquit,
Suscipiam in nullos irrita vota Deos?
Livia, non illos pro Druso Livia movit:
Nos erimus magno maxima cura Iovi?
Dixit: et iratus vota insuscepta reliquit;
Duravitque animum, destituitque preces.
Obvia turba ruit: lacrimisque rigantibus ora
Consulis erepti publica damna refert.
Omnibus idem oculi; par est concordia fleudi.
Funeris exsequiis adsumus omnis Eques.
Omnis adest ætas: mœrent iuvenesque senesque;
Ausoniæ matres, Ausoniæque nurus.
Auctorisque sui præfertur imagine mœsta,
Quæ victrix templis debita laurus erat.
Certat onus lecti generosa subire iuventus,
Et studet officio sedula colla dare.
Et voce et lacrimis laudasti, Cæsar, alumnum;
Tristia quum medius rumperet orsa dolor.
Tu letum optasti, Dis aversantibus omen,
Par tibi; si sinerent te tua fata mori.
Sed tibi debetur cœlum: te, fulmine pollens,
Accipiet cupidi regia magna Iovis.
Quod petiit, tulit ille; tibi ut sua facta placerent:
Magnaque laudatus præmia mortis habet.
Armataeque rogum celebrant de more cohortes,
Et pedes exsequias redidit equesque duci.
Te clamore vocant iterumque iterumque supremo;
At vox adversis collibus icta redit.
Ipse pater flavis Tiberinus inhorruit undis:
Sustulit et medio nubilus amne caput.
Tum salice implexum, muscoque et arundine, crinem
Cæruleo magna legit labore manu:
Uberibusque oculis lacrimarum flumina misit:
Vix capit adiectas alveus altus aquas.
Iamque rogi flammas extinguere fluminis ictu,
Corpus et intactum tollere, certus erat.
Sustentabat aquas, cursusque inhibebat equorum,
Ut posset toto prodere amne rogum.
Sed Mavors templo vicinus, et accola Campi,
Tot dixit siccis verba nec ipse genis:
Quamquam omnes decet ira, tamen, Tiberine, quies-
Non tibi, non ullis vincere fata datur. (cas:
Iste meus periit: periit arma inter et enses,
Et dux pro patria; funere causa latet.
Quod potui tribuisse, dedi: victoria parta est.
Auctor abit operis, sed tamen exstat opus.
Quondam ego tentavi Clothoque, duasque sorores,
Pollice quæ certo pensa severa trahunt,
Ut Remus Iliades, et frater conditor Urbis
Effugerent aliqua stagna profunda via.
De tribus una mihi; partem accipe, quæ datur, inquit,
Muneris: ex istis, quod petis, alter erit.
Hic tibi; mox Veneri Cæsar promissus uterque.
Hos debet solos Martia Roma Deos.
Sic cecinere Deæ: nec tu, Tiberine, repugna,
Irrite; nec flammas amne morare tuo;
Nec iuvenis positi supremos destrue honores,
Vade age, et admissis labere pronus aquis.
Paret, et in longum spatiosas explicat undas;
Structaque pendenti pumice tecta subit.
Flamma, diu cunctata caput contingere sanctum,
Erravit posito lenta sub usque toro.
Tandem ubi complexa est silvas, alimentaque sumsit,
Æthera subiectis lambit et astra comis.
Qualis in Herculeæ colluxit collibus Œtæ,
Cum sunt imposito membra cremata Deo.
Uritur heu decor ille viri, generosaque forma,
Et faciles vultus; uritur ille vigor!
Victricesque manus, facundaque principis ora,
Pectoraque, ingenii magna capaxque domus!
Spes quoque multorum flammis uruntur in isdem.
Iste rogus miseræ viscera matris habet.
Facta ducis vivent, operosaque gloria rerum:
Hæc manet; hæc avidos effugit una rogos.
Pars erit historiæ, toloque legetur in ævo:
Seque opus ingeniis carminibusque dabit.
Stabis et in rostris tituli speciosus honore;
Causaque dicemur nos tibi, Druse, necis.
At tibi ius veniæ superest, Germania, nullum:
Postmodo tu pœnas, barbare, morte dabis.
Adspiciam regum liventia colla catenis;
Duraque per sævos vincula nexa manus:
Et tandem trepidos vultus: inque illa ferocum
Invitis lacrimas decidere ora genis.
Spiritus ille minax, et Drusi morte superbus,
Carnifici in mœsto carcere dandus erit.
Consistam, lætisque oculis, lentusque videbo
Strata per obscœnas corpora nuda vias.
Hunc Aurora diem, spectacula tanta ferentem,
Quam primum croceis roscida portet equis.
Adiice Ledæos, concordia sidera, fratres;
Templaque Romano conspicienda foro.
Quam parvo numeros implevit principis ævo,
In patriam meritis occubuitque senex!
Nec sua conspiciet (miserum me!) munera Drusus,
Nec sua pro templi nomina fronte leget.
Sæpe Nero, illacrimans, submisso voce loquetur,
Cur adeo fratres, heu! sine fratre, Deos?
Certus eras nunquam, nisi victor, Druse, reverti.
Hæc te debuerant tempora: victor eras.
Consule nos, duce nos, duce iam victore, caremus:
Invenit en tota mœror in urbe locum.
At comitum squalent immissis ora capillis,
Infelix, Druso sed pia turba suo.
Quorum aliquis, tendens in te sua brachia, dixit:
Cur sine me, cur sic incomitatus abis?
Quid referam de te, dignissima coniuge Druso,
Atque eadem Drusi digna parente nurus?
Par bene compositum; iuvenum fortissimus alter,
Altera tam forti mutua cura viro.
Femina tu princeps; tu filia Cæsaris: illi
Nec minor es magni coniuge visa Iovis.
Tu concessus amor, tu solus et ultimus illi,
Tu requies fesso grata laboris eras.
Te moriens, per verba novissima, questus abesse;
Et mota in nomen frigida lingua tuum.
Infelix recipis, non quem promiserat ipse;
Nec qui missus erat, nec tuus ille redit;
Nec tibi deletos poterit narrare Sygambros,
Ensibus et Suevos terga dedisse suis.
Fluminaque, et montes, et nomina magna locorum;

Et si quid miri vidit in orbe novo.
Frigidus ille tibi, corpusque refertur inane:
Quemque premat sine te, sternitur ecce torus.
Quo raperis, laniata comas, similisque furenti?
Quo ruis? attonita quid petis ora manu?
Hoc fuit Andromache, cum vir religatus ad axem
Terruit admissos sanguinolentus equos.
Hoc fuit Evadne, tunc cum ferienda coruscis
Fulminibus Capaneus impavida ora dedit.
Quid mortem tibi mœsta rogas? amplexaque natos,
Pignora de Druso sola relicta tenes?
Et modo per somnos agitaris imagine falsa,
Teque tuo Drusum credis habere sinu?
Et subito tentasque manu, sperasque receptum;
Quæris et in vacui parte priore tori?
Ille pio (si non temere hæc creduntur) in arvo
Inter honoratos excipietur avos;
Magnaque maternis maioribus, æqua paternis
Gloria, quadriiugis aureus ibit equis;
Regalique habitu, curruque superbus eburno,
Fronde triumphali tempora vinctus erit.
Accipient iuvenem Germanica signa ferentem
Consulis imperio conspicuumque decus.
Gaudebuntque suæ merito cognomine gentis,
Quod solum domito victor ab hoste tulit.
Vix credent tantum rerum cepisse tot annos:
Magna viri latum quærere facta locum.
Hæc ipsum sublime ferent: hæc, optima mater,
Debuerant luctus attenuare tuos.
Femina digna illis, quos aurea condidit ætas,
Principibus natis, principe digna viro.
Quid deceat Drusi matrem, matremque Neronis,
Adspice: quo surgas, adspice, mane toro.
Non eadem vulgusque decent, et lumina rerum:
Est quod præcipuum debeat ista domus.
Imposuit te alto Fortuna, locumque tueri,
Iussit honoratum, Livia: perfer onus.
Ad te oculos, auresque trahis: tua facta notamus;
Nec vox missa potest principis ore legi.
Alta mane; supraque tuos exsurge dolores:
Infragilemque animum, quod potes, usque tene.
An melius per te virtutum exempla petemus,
Quam si Romanæ principis edis opus?
Fata manent omnes: omnes exspectat avarus
Portitor: et turbæ vix satis una ratis.
Tendimus huc omnes: metam properamus ad unam.
Omnia sub leges mors vocabatra suas.
Ecce necem intentam cœlo, terræque, freto que,
Casurumque triplex vaticinantur opus.
I nunc, et, rebus tanta impendente ruina,
In te solam oculos et tua damna refer.
Maximus ille quidem iuvenum, spes publica vixit;
Et, qua natus erat, gloria summa domus.
Sed mortalis erat, nec tu secura fuisti,
Fortia progenie bella gerente tua.
Vita data est utenda: data est sine fœnore nobis
Mutua, nec certa persoluenda die.
Fortuna arbitriis tempus dispensat iniquis.
Illa rapit iuvenes: sustinet illa senes.
Quaque ruit, furibunda ruit: totumque per orbem
Fulminat, et cæcis cæca triumphat equis.
Regna Deæ immitis parce irritare querendo:
Sollicitare animos parce potentis heræ.
Quæ tamen hoc uno tristis tibi tempore venit,
Sæpe eadem rebus favit amica tuis.
Nata quod en alte es, quod fœtibus aucta duobus;
Quodque etiam magno consociata Iovi;
Quod semper domito rediit tibi Cæsar ab orbe,
Gessit et invicta prospera bella manu;
Quod spes implerunt maternaque vota Nerones;
Quod pulsus toties hostis utroque duce.
Rhenus, et Alpinæ valles, et sanguine nigro
Decolor infecta testis Hargus aqua;
Danubiusque rapax, et Dacius orbe remoto
Apulus huic hosti perbreve Pontus iter:
Armeniusque fugax, et tandem Dalmata supplex,
Summaque dispersi per iuga Pannonii:
Et modo Germanus Romanis cognitus orbis.
Adspice quot meritis culpa sit una minor.
Adde quod est absens functus; nec cernere nati
Semineces oculos sustinuere tui.
Quique dolor menti leuissimus influit ægræ,
Accipere ex luctus aure coacta tuos.
Præverlitque metus per longa pericula luctum;
Tu quibus audisti anxia mentis eras.
Non ex præcipiti dolor in tua pectora venit,
Sed per mollitos ante timore gradus.
Iupiter ante dedit fati mala signa cruenti,
Flammifera petiit cum tria templa manu;
[Iunonisque gravi nocte impavidæque Minervæ,
Sanctaque et immensi Cæsaris icta domus]
Sidera quin etiam cœlo fugisse feruntur;
Lucifer et solitas destituisse vias.
Lucifer in toto nulli comparuit orbe,
Et venit stella non præeunte dies.
Sideris hoc obitus terris iustare monebat;
Et mergi Stygia nobile lumen aqua.
At tu, qui superes mœstæ solatia matri,
Comprecor, illi ipsi conspiciare senex.
Perque annos diuturnus eas fratrisque tuosque;
Et vivat nato cum sene mater anus.
Eventura precor: Deus excusare priora
Dum volet, a Druso cetera læta dabit.
Tu tamen ausa potes tanto indulgere dolori:
Longius ut nolis, heu male fortis, ali.
Vix etiam fueras paucas vitalis in horas,
Obtulit invitæ cum tibi Cæsar opem:
Admovitque preces, et ius immiscuit illis;
Aridaque adfusa guttura tinxit aqua.
Nec minor est nato servandæ cura parentis:
Hic adhibet blandas, nec sine iure, preces.
Coniugis et nati meritum pervenit ad omnes:
Coniugis et nati, Livia, sospes ope es.
Supprime iam lacrimas: non est revocabilis istis,
Quem semel umbrifera navita lintre tulit.
Hectora tot fratres, tot deflevere sorores;
Et pater, et coniux, Astyanaxque puer,
Et longæva parens: tamen ille redemptus ad ignes,
Nullaque per Stygias umbra remavit aquas.
Contigit hoc etiam Thetidi: populator Achilles
Iliaca ambustis ossibus arva premit.
Illi cæruleum Panope matertera crinem
Solvit, et immensas fletibus auxit aquas;
Consortesque Deæ centum, longævaque magni
Oceani coniux, Oceanusque pater; (omnes
Et Thetis ante omnes: sed nec Thetis ipsa, neque
Mutarunt avidi tristia iura Dei.
Prisca quid hue repeto? Marcellum Octavia flevit,
Et flevit populo Cæsar utrumque palam:
Sed rigidum ius est et inevitabile mortis.
Stant rata, non ulla fila renenda manu.
Ipse tibi emissus nebulosi litore Averni,
Si liceat, forti verba tot ore sonet:
Quid numeras annos? vixi maturior annis.
Acta senem faciunt: hæc numeranda tibi:
His ævum fuit implendum, non seguibus annis.
Hostibus eveniat longa senecta meis.
Hoc atavi monuere mei, proavique Nerones:

Fregerunt ambo Punica bella duces.
Hoc domus ista docet, per te mea, Cæsaris alti.
Exitus hic, mater, debuit esse meus.
Nec meritis, quamquam illa iuvant magis, abfuit il-
Mater, honos: titulis nomina plena vides. (lis,
Consul, et ignoti victor Germanicus orbis,
(Cui fuit heu! mortis publica causa) legor.
Cingor Apollinea victricia tempora lauro,
Et sensi exsequias funeris ipse mei;
Decursusque virum notos mihi, donaque Regum,
Cunctaque per titulos oppida lecta suos.
Et quo me ollicio portaverit illa iuventus,
Quæ fuit ante meum tam generosa torum.
Denique laudari sacrato Cæsaris ore
Emerui, lacrymas elicuique Deo:
Et cuiquam miserandus ero? iam comprime fletus.
Hoc ego, qui flendi sum tibi causa rogo.
Hæc sentit Drusus, si quid modo sentit in umbra;
Nec tu de tanto crede minora viro.
Est tibi, sitque precor, multorum filius instar:
Parsque tui partus sit tibi salva prior.
Est coniux, tutela hominum: quo sospite, vestram,
Livia, funestam dedecet esse domum.

Nux *Elegia.*

Nux ego iuncta viæ, cum sim sine crimine vitæ,
A populo saxis præterennte petor.
Obruere ista solet manifestos pœna nocentes,
Publica cum lentam non capit ira moram.
Nil ego peccavi: nisi si peccare vocatur,
Annua cultori poma referre suo.
At prius arboribus, tum cum meliora fuere
Tempora, certamen fertilitatis erat.
Cum domini memores sertis ornare solebant
Agricolas, fructu proveniente, Deos.
Sæpe tuas igitur, Liber, miratus es uvas:
Mirata est oleas sæpe Minerva suas.
Pomaque læsissent matrem; ni subdita ramo
Longa laboranti furca tulisset opem.
Quin etiam exemplo parichat femina nostro;
Nullaque non illo tempore mater erat.
At postquam platanis, sterilem præbentibus umbram,
Uberior quavis arbore venit honos:
Nos quoque fructiferæ (si nux modo ponor in illis)
Cœpimus in patulas luxuriare comas.
Nunc neque continuos nascuntur poma per annos:
Uvaque læsa domum, læsaque bacca venit.
Nunc uterum vitiat, quæ vult formosa videri:
Raraque in hoc ævo est, quæ velit esse parens.
Certe ego, si nunquam peperissem, tutior essem:
Ista Clytemnestra digna querela fuit.
Si sciat hoc vitis, nascentes supprimet uvas:
Orbaque, si sciat hoc, Palladis arbor erit.
Hoc in notitiam veniat maloque piroque;
Destituent silvas ut raque poma suas.
Quæque sibi vario distinguit poma colore,
Audiat hoc cerasus, stipes inanis erit.
Non equidem invideo: numquid tamen ulla feritur,
Quæ sterilis sola conspicienda coma est?
Cernite sinceros omnes ex ordine truncos,
Qui modo nil, quare percutiantur, habent.
At mihi sæva nocent mutilatis vulnera ramis;
Nudaque decerpto cortice ligna patent.
Non odium facit hoc, sed spes inducta rapinæ.
Sustineant aliæ poma; querentur idem.
Sic reus ille fere est, de quo victoria lucro
Esse potest: inopis vindice facta carent.
Sic timet insidias, qui scit se ferre viator,
Quod timeat: tutum carpit inanis iter.
Sic ego sola petor; soli quia causa petendi est:
Frondibus intactis cetera turba virent.
Nam quod habent frutices alii quoque proxima nobis
Fragmina, quæ læso vimine multa iacent;
Non istis sua facta nocent: vicinia damno est.
Excipiunt ictu saxa repulsa meo.
Idque fide careat; si non, quæ longius absunt,
Nativum retinent inviolata decus.
Ergo, si sapiant, et mentem verba sequantur,
Devoveant umbras proxima quæque meas.
Quam miserum est, odium damnis accedere nostris;
Meque ream nimiæ proximitatis agi!
Sed, puto, magna mei est operoso cura colono.
Invenias, qui det nil mihi, præter humum.
Sponte mea facilis contemto nascor in agro:
Parsque loci, qua sto, publica pene via est.
Me, sata ne lædam, quoniam sata lædere dicor,
Imus in extremo margine fundus habet.
Non mihi falx nimius Saturnia deputat umbras:
Duratam renovat non mihi fossor humum.
Sole licet siccaque siti peritura laborem:
Irriguæ dabitur non mihi sulcus aquæ.
At cum maturas fisso nova cortice rimas
Nux agit, ad partes pertica sæva venit.
Pertica dat plenis immitia vulnera ramis;
Ne possim lapidum verbera sola queri.
Poma cadunt, mensis non interdicta secundis;
Et condis lectas, parca colona, nuces.
Has puer aut rectus certo dilaminat ictu;
Aut pronus digito bisve semelve petit.
Quatuor in nucibus, non amplius, alea tota est,
Cum sibi suppositis additur una tribus.
Per tabulæ clivum labi iubet aller; et optat,
Tangat ut e multis quamlibet una suam.
Est etiam, par sit numerus qui dicat, an impar:
Ut divinatas auferat augur opes.
Fit quoque de creta, qualem cœleste figuram
Sidus, et in Græcis litera quarta gerit.
Hæc ubi distincta est gradibus; qui constitit intus,
Quot tetigit virgas, tot rapit inde nuces.
Vas quoque sæpe cavum, spatio distante, locatur,
In quod missa levi nux cadat una manu.
Felix, secreto quæ nata est arbor in arvo;
Et soli domino ferre tributa potest.
Non hominum strepitus audit, non illa rotarum;
Non a vicina pulverulenta via est.
Illa suo, quæcumque tulit, dare dona colono,
Et plenos fructus adnumerare potest.
At mihi maturos numquam licet edere fœtus;
Ante diemque meæ decutiuntur opes.
Lamina mollis adhuc tenero dum lacte, quod intro
Nec mala sunt ulli nostra futura bono: (est;
Iam tamen invenias, qui me iaculentur, et ictu
Præfestinato munus inane petant.
Si fiat rapti, fiat mensura relicti,
Maiorem domini parte, viator, habes.
Sæpe aliquis, foliis ut nuda cacumina vidit,
Esse putat Boreæ triste furentis opus.
Æstibus hic, hic me spoliatam frigore credit:
Est quoque, qui crimen grandinis esse putet.
At mihi nec grando, duris invisa colonis,
Nec ventus fraudi, solve, geluve fuit.
Fructus obest: peperisse nocet: nocet esse feracem:
Quæque fuit multis, et mihi præda malo est.
Præda malo, Polydore, fuit tibi: præda nefandæ
Coniugis Aonium misit in arma virum.
Hesperii regis pomaria tuta fuissent:
Una sed immensas arbor habebat opes.
At rubus, et sentes tantummodo lædere natæ,

Spinaque vindicta cetera tuta sua est.
Me, quia nec noceo, nec obuncis vindicor hamis,
Missa petunt avida saxa proterva manu.
Quid, si non aptas solem fugientibus umbras,
Finditur Icario cum cane terra, darem?
Quid, nisi suffugium nimbos vitantibus essem,
Non exspectata cum venit imber aqua?
Omnia cum faciam, cum præstem sedula cunctis
Officium, saxis officiosa petor.
Hæc mihi perpessæ, domini patienda querela est.
Causa habeor, quare sit lapidosus ager.
Dumque repurgat humum, collectaque saxa remittit,
Semper habent in me tela parata viæ.
Ergo invisa aliis, uni mihi frigora prosunt:
Illo me tutam tempore præstat hiems.
Nuda quidem tunc sum; nudam tamen expedit esse:
Nec spolium de me, quod petat, hostis habet.
At simul induimus nostris sua munera ramis;
Saxa novos fructus grandine plura petunt.
Forsitan hic aliquis dicat: Quæ publica tangunt,
Carpere concessum est: hoc via iuris habet.
Si licet hoc, oleas destringite: cædite messes.
Improbe, vicinum carpe, viator, olus.
Intret et urbanas eadem petulantia portas;
Sitque tuis muris, Romule, iuris idem.
Quilibet argentum prima de fronte taberna
Tollat: et ad gemmas quilibet alter eat.
Auferat hic aurum, peregrinos ille lapillos;
Et quascumque potest tangere, tollat opes.
Sed neque tolluntur: nec, dum regit omnia Cæsar,
Incolumis, tanto præside, raptor erit.
At non ille Deus pacem intra mœnia finit:
Auxilium toto spargit in orbe suum.
Quid tamen hoc prodest, media si luce, palamque
Verberor, et tutæ non licet esse mihi?
Ergo nec nidos foliis hærere, nec ullam
Sedibus in nostris stare videtis avem.
At lapis, in ramo sedit quicumque bifurco,
Hæret, et ut capta victor in arce, manet.
Cetera sæpe tamen potuere admissa negari,
Et crimen nox est inficiata suum.
Nostra notat fusco digitos iniuria succo,
Cortice contactas inficiente manus.
Ille cruor meus est: illo maculata cruore
Non profectura dextra lavatur aqua.
Ego, cum longæ venerunt tædia vitæ,
Optavi quoties arida facta mori!
Optavi quoties, aut cæco turbine verti,
Aut valido missi fulminis igne peti!
Atque utinam subitæ raperent mea poma procellæ,
Vel possem fructus excutere ipsa meos!
Sic, ubi detracta est a te tibi causa pericli,
Quod superest, tutum, Pontice castor, habes.
Quid mihi tunc animi est, cum sumit tela viator,
Atque oculis plagæ destinat ante locum?
Nec vitare licet moto fera verbera trunco,
Quem sub humo radix vinclaque firma tenent.
Corpora præbemus plagis: ut sæpe sagittis,
Cum populus manicas deposuisse vetat:
Utve gravem cædens ubi tolli vacca securim,
Aut stringi cultros in sua colla videt.
Sæpe meas vento frondes tremuisse putastis:
Sed metus in nobis causa tremoris erat.
Si merui, videorque nocens, imponite flammæ;
Nostraque fumosis urite membra focis.
Si merui, videorque nocens, excidite ferro;
Et licet miserum dedecus esse semel.
Si nec curvarar, nec cur excidar, habetis,
Parcite: sic cœptum perficiatis iter.

A. SABINI EPIST. III.

Tribus Ovidii epistolis respondentes

Epistola I. *Ulixes Penelopæ.*

Pertulit ad miserum tandem tua casus Ulixen,
Penelope, chartis verba notata piis.
Agnovi caramque manum, gemmasque fideles.
Solamen longis illa fuere malis.
Arguis ut lentum mallem quoque forsitan esse,
Quam tibi quæque tuli dicere, quæque ferain.
Non hoc obiecit mihi Græcia: cum mea fictus
Detinuit patrio litore vela furor.
Sed thalamis nec velle tuis, nec posse carere
Caussaque fingendæ tu mihi mentis eras.
Nil tibi rescribam curæ est, properetque venire:
Dum propero, adversi vela tulere Noti.
Non me Troia tenet, Graiis odiosa puellis;
Iam cinis, et tantum flebile, Troia, solum.
Deiphobusque iacet, iacet Astius, et iacet Hector:
Et quicumque tui caussa timoris erat.
Evasi et Thracum cæso duce prælia Rheso,
In mea captivis castra revectus equis:
Tutus et e media Phrygiæ Tritonidis arce
Fatalis palmæ pignora capta tuli.
Nec timui commissus equo; male sedula quamvis
Clamabat vates, Urite, Troes, equum:
Urite: mendaci celantur robore Achivi:
Et Phrygas in miseros ultima bella ferunt.
Perdiderat tumuli supremum munus Achilles,
Sed Thetidi est humeris redditus ille meis.
Nec laudem Danai tanto renuere labori:
Erepti pretium corporis arma tuli.
Quid refert? pelago sunt obruta. Non mihi classes,
Non socii superant: omnia pontus habet.
Solus adhuc mecum, qui me tot casibus unus
Duravit, patiens ad mala, perstat Amor.
Illum non avidis canibus Nisæia virgo
Fregit: non tumidis torta Charybdis aquis:
Non ferus Antiphates, nec in uno corpore dissors
Parthenope, blandis insidiosa modis,
Non quod Colchiacis Circe tentaverit herbis,
Non quod sollemnes altera Diva toros.
Utraque se nobis mortalia demere fila
Spondebat: Stygias utraque posse vias.
Te tamen, hac etiam spreta mercede, petivi,
Passurus terra tot mala, totque mari,
Sed tu femineo nunc forsan nomine tacta,
Non secura leges cetera verba mea.
Quæque mihi Circe, quæ sit mihi caussa Calypso,
Iamdudum ignoto sollicitere metu.
Certe ego cum Antinoum, Polybumque, Melantiumque
Heu toto sanguis corpore nullus erat
Tot iuvenes inter, tot vim dicentia semper
(Hei mihi! quo credam pignore?) casta manes?
Curve placent ulli, si sunt in fletibus ora,
Deperit et lacrimis non decor iste tibi?
Pacta quoque es thalamo, nisi mendax tela morentur,
Et cœptum revocas callida semper opus.
Ars pia; sed quoties oculos frustrabere lana,
Successum toties ars dabit ista tibi?
Ah melius, Polyphemе, tuo superatus in antro,
Finissem ingratos ad mala tanta dies!
Threicio melius cecidissem militе victus,
Ismaron errantes cum tenuere rates:
Crudelemve illo satiassem tempore Ditem,
Quo redii Stygiis fata morantus aquis.
Vidi ubi (nequicquam quod me tua littera celat)

Sospes digresso quæ mihi mater erat.
Retulit illa domus eadem mala: neque querentem
Fugit, ab amplexu ter resoluta meo.
Phyllaciden vidi. Contentis sortibus ille
Primus in Hectoreas intulit arma domos.
Felix laudata cum coniuge! læta per umbras
Illa suum fortes it comitata virum.
Nondum illi Lachesis dictos numeraverat annos:
Sed iuvat ante suum sic cecidisse diem.
Vidi, nec lacrimas oculi tenuere cadentes,
Deformem Atriden (hei mihi) cæde nova.
Illum Troia virum non læserat: ille furentem
Nauplion, Euboicos transieratque sinus.
Quid refert? animam per vulnera mille profudit,
Iam reduci solvens debita vota Iovi.
Tyndaris has illi læso pro fœdere pœnas
Struxerat; externos ipsa secuta viros.
Ah! mihi quid prodest (captivas Teucridas inter
Cum staret coniux Hectoris, atque soror)
Defectis Hecuben potius legisse sub annis,
Ne tibi suspectus pellicis esset amor?
Prima meis omen metuendum puppibus illa
Fecit: non membris ipsa reperta suis.
Latratu miseras finivit mœsta querelas;
Et stetit in rabidam protinus acta canem.
Prodigio tali placidum Thetis abstulit æquor,
Æolus infusis incubuitque Notis.
Pervagus hinc toto non felix differor orbe;
Et, quocumque vocat fluctus et aura, feror.
Sed si Tiresias tam læti providus augur,
Quam verax vates in mala nostra fuit;
Et terra et pelago, quidquid mihi triste canebat,
Emensus fato iam meliore vagor.
Iam mihi nescio quo comitem se in litore iungit
Pallas, et hospitibus per loca tuta trahit.
Nunc primum Pallas versæ post funera Troiæ
Visa mihi: medium temporis ira tulit.
Quidquid Oilides commiserat, omnibus unus
Peccavit: Danais omnibus ira nocens.
Nec te, Tydide, cuius modo foverat arma,
Eximit: errato tu quoque ab orbe venis.
Non Telamone satum capta de coniuge Teucrum:
Non ipsum, pro quo mille fuere rates.
Felix Plisthenide, quacumque in sorte fuisti
Coniuge cum cara: non gravis illa fuit.
Seu venti fecere moras, sive æquora vobis;
Ad nulla est vester damna retentus amor.
Oscula nec venti certe tenuere, nec undæ:
Promptaque in amplexus brachia semper erant.
Sic utinam errarem: faceres tu mollia, coniux,
Æquora: te socia nil mihi triste fovet.
Nunc quoque, Telemacho tecum mihi sospite lecto,
Omnia sunt animo iam leviora mala.
Quem tamen infestas rursus queror ire per undas,
Herculeam Sparten, Nestoreamque Pylon.
Ingrata est pietas, cui tanta pericula subsunt:
Nam malo commissus fluctibus ipse fuit.
Sed labor in fine est. Occursum in litore vates
Dixit. In amplexus, care, fer ere tuos.
Noscendus soli veniam tibi. Tu preme sollers
Lætitiam, et tacito gaudia conde sinu.
Non vi certandum, nec aperta in bella ruendum.
Sic cecinit laurus ille monere suas.
Forsitan ante dapes, interque vacantia vina,
Ultoris pharetris utile tempus erit.
Et modo despectum subito mirentur Ulixen.
Heu, precor, ut properet ille venire dies!
Antiqui renovet qui lætus fœdera lecti:
Et tandem incipias coniuge, cara, frui.

Epistola II. *Demophoon Phyllidi.*

Phyllidi Demophoon patria dimittit ab urbe:
Et patriam meminit muneris esse tui.
Nec face Demophoon alia, nec coniuge captus,
Sed tam non felix, quam tibi notus erat.
Thesea, (quo socero nequicquam, Phylli, tumebas;
Impuleritque ignes forsitan ille tuos)
Turpe pati nobis, regno ferus expulit hospes:
Hunc illi finem longa senecta dedit.
Qui modo peltiferas fudit Mæotidas armis,
Alcidæ magni, non minor ipse, comes.
Qui socerum Minoa gravi sibi fecit ab hoste,
Mirantem monstri cornua victa sui.
Arguor exilii (quis credat?) caussa fuisse:
Nec tacitum frater me sinit esse reum:
Dum thalamos, inquit, dilectæ Phyllidos urgues,
Et tuus externo cessat in igne furor;
Fluxere interea pede tempora lapsa fugaci;
Prævenitque tuas flebilis hora moras.
Forsitan aut nondum fractis occurrere rebus,
Aut poteras fractis utilis esse tamen.
Cur potiora tibi Rhodopeia regna fuere,
Quæque magis regnis cara puella fuit?
Intonat his Acamas: eadem mox obiicit Æthra,
Infelix functæ iam prope sortis anus.
Et quod non condant nati sua lumina palmæ,
Fecisse hæc nostras arguit usque moras.
Non equidem inficior: multum clamavit uterque,
Staret Threiciis cum mihi puppis aquis:
Poscunt, Demophoon, (quid cessas?) carbasa venti:
Demophoon patrios respice dure Deos.
Respice: et exemplum, qua gaudes, Phyllida sume.
Sic amat, ut terra nolit abire sua.
Utque redire velis, non ut comitetur euntem,
Te rogat: et præfert barbara regna tuis.
Me tamen hæc inter tacitum convicia sæpe
Adversis memini vota tulisse Notis.
Sæpe abitura tuo ponentem brachia collo,
Gavisum in fluctus æquora mota truces.
Nec metuam hoc ipso coram genitore fateri:
Libertas meritis est mihi facta tuis;
Dicere, non duro dilectam Phyllida liqui
Pectore: nec præceps vela ferenda dedi.
Et flevi; et flentem solando sæpe, remansi,
Cum staret cursus iam mihi certa dies.
Denique Threicia veni rate. Non dare Phyllis
Quam potuit; iussit tardius ire ratem.
Ignosce et fasso; memor es Minoidos ipse:
Antiquus necdum pectore cessit amor.
Et quoties oculis circumdat sidera, dixit,
Quæ fulget cœlo, nostra puella fuit.
Illum dilecta Bacchus sibi cedere iussit
Coniuge: desertæ crimen at ille subit.
Exemploque patris periurus dicor et ipse:
Nec quæris causas, Sithoni dura, meæ:
Nec satis ampla putas redituri pignora, si me
Non amor alterius, non amor ullus habet.
Nullane fama tibi turbatos, Phylli, penates
Thesei, et miseræ retulit acta domus?
Non laqueos audis caræ me flere parentis?
Flebilior laqueis (hei mihi!) causa subest.
Non fratrem Hippolytum? cecidit miserabilis ille,
Præceps attonitis per freta raptus equis.
Non tamen excuso reditus. Licet undique fata
Accumulent causas; tempora parva peto.
Thesea, quod superest, patrem tumulabimus ante:
Succedat tumulo non sine honore decens.
Da spatium veniamque, peto: non perfidus absum:

Nec mihi iam terra tutior ulla tua est.
Quidquid mite fuit post diruta Pergama, quidquid
Aut bella, aut pelagi detinuere mora;
Sola fuit Thrace. Patria quoque iactor in illa:
Auxilium superes casibus una meis.
Si modo mens eadem: nec quod sit iam mihi dives
Regia, Cecropia non minor arce, movet:
Nec patris offendunt casus; nec crimina matris;
Nec iam non felix omine Demophoon.
Quid? si Phœbeam peterem te coniuge Troiam,
Perque annos sequerer bella gerenda decem?
Penelopen audis: toto laudatur in orbe,
Exemplum fidi non leve facta tori,
Illa piæ (sic rumorait) mendacia telæ
Struxit, et instantes distulit arte procos:
Cum properata palam revocaret stamina noctis,
Atque iterum in lanas omne rediret opus.
At tua ne fugiant spreti connubia Thraces,
Phylli, times: ulli nubere, dura, potes?
Estque tibi pectus cuiusque accedere tædæ?
Obstat perfidiæ nec metus iste tuæ?
Ah tibi quantus erit facti rubor! ah tibi quantus
Tum dolor, adspicies cum mea vela procul!
Damnabisque tuos sero temeraria questus!
Demophoon, dices, hei mihi, fidus erat!
Demophoon rediit, et sævos forsitan Euros
Passus, et hibernas dum quoque corrit aquas.
Ah cur nescio quam properavimus (hei mihi!) culpam?
Rupi, quam ruptam sum mihi questa, fidem.
Sic tamen ah potius, sic perstes; quam mihi de te
Ulterior tangat pectora, Phylli, dolor!
Quos tibi (me miserum!) laqueos, quæ fata minaris?
Et nimis audaces gens habet ista Deos.
Parce, precor: famamque domus mihi crimen haben-
Perfidiæ, gemina ne premar, dura, nota. (tis
Excuset patrem fatis in parte relicta
Gnosis: non merui, cur ferar ipse nocens.
Nunc venti mea verba ferant, qui vela tulerunt.
Est animus reditûs: sed pia causa tenet.

EPISTOLA III. *Paris Œnonæ.*

Quæ satis apta tibi tam iuste, Nympha, querenti
Rescribam, fateor quærere verba mihi.
Quærit, nec subeunt. Sensit sua crimina tantum:
Solvere, quæ sentit, non sinit alter amor.
Si levat hoc iras, ipso me iudice damnor.
Quid refert? causa tu meliore cales.
Damnatumque tibi me sub sua iura Cupido
Retrahit. Alterius sic quoque præda sumus.
Prima meis tu pacta toris: fassusque inventam
Te primum accepta est coniuge noster amor.
Nondum tantus eram. Quo me genitore superbum
Arguis; hoc dominus tunc retinendus eram:
Non ego Deiphobum sperabam, aut Hectora fratrem;
Cum pastos agerem, te comitante, greges:
Regnumque Hecuben, nisi matris nomine, noram:
Et fueras illi digna manere nurus.
Sed non est rationis amor. Te consule, Nympha.
Læsa es: sed læsam scribis amare tamen.
Cumque petant Satyri connubia, cum tua Panes;
Reiectæ memor es tu tamen usque facis.
Adde, quod hic fatis amor est adiutus, et illum
Præscia venturi viderat ante soror.
Nondum Tyndaridos nomen mihi sederat aure,
Nec cecinit Graios illa vocare viros.
Omnia vera vides. Superant mea vulnera tantum,
Utque tuam supplex poscere cogar opem.
Te penes arbitrium nostræ vitæque necisque:
Victuri iam nunc pectora sume tibi.
Flevisti, memini, tamen hac in voce canentis:
Et, Mala, dixisti, sint precor ista procul.
Nec sic fata ferant, tulerint sic cetera quamvis,
Ut possim Œnone perdere læsa Parin.
Tot superare metus, qui me, nec credere cogit,
(Ignoscas) idem te quoque fallit Amor.
Imperat ille Deis: cum vult, in cornua tauri,
Cum vult, in pennas destruit ille Iovem.
Non foret in terris tanto miranda decore
Tyndaris; (heu flammis nata puella meis!)
Si sua non cycno mutasset Iupiter ora.
Fluxerat in Danaes aureus ante sinus:
Piniferamque Iden falsus lustraverat ales:
Inter Agenoreas constiteratque boves.
Victorem Alciden dominæ quis pensa tenere
Crederet? at lanas nere coegit Amor.
Dicitur et Coa sedisse in veste puellæ:
Illa Cleonæo tecta leone fuit.
Te memini Phœbum, Œnone, (mea crimina dico)
Fugisse, et nostros præposuisse toros.
Non ego præstabam Phœbo: sed tela Cupido
His in te voluit legibus ire sua.
Consolare tamen digna tua pellice damna:
Quam tibi prætulimus, nata puella Iove est.
Sed quod nata Iove est, minimum me tangit in illa:
Quod non est facies pulchrior ulla, nocet.
Atque utinam formæ iudex incallidus essem
Creditus Idæis, Pegasi Nympha, iugis!
Non mihi Iunonis, nec obesset Pallados ira;
Laudata est oculis quod Cytherea meis.
Dividit hæc aliis flammas celeresque paresque:
Ut libitum est, mati temperat ipsa faces.
Non tamen evaluit vitare domestica tela:
Quos aliis arcus, et sibi dura tulit.
Deprensam coniux illam in Mavorte dolebat.
Testibus hic Divis cum Iove questus erat.
Iam dolet et Mavors, terras ultroque reliquit:
Prætulit Anchisen huic habitura suum.
Anchisen propter voluit formosa videri:
[Visaque post latam iacuit ulta deam.]
Quid mirum est potuisse Parin succumbere Amori,
Immunis subquo non fuit ipsa parens?
Quam læsus Menelaus amat, non læsus amavi.
Adiice, non læso quod comes ipsa fuit.
Et magnus (video) cogit mihi rapta tumultus:
Armataque petunt Pergama mille rates.
Non vereor belli ne non sit causa probanda:
Est illi facies digna movere duces.
Si mihi nulla fides, armatos respice Atridas.
Quam sibi sic repetunt, sic metuenda mihi est.
Quod si vertendæ spem mentis concipis huius;
Cur cessant herbæ, carmina curve tua?
Nam te nec Phœbi solertior artibus ulla est;
Phœbeæque Hecates somnia vera vides.
Tecum sideribus, tecum deducere Lunam
Nubibus, et memini surripuisse diem.
Pascebam tauros: interque armenta leones
Obstupui placidos vocibus ire tuis.
Quid retro Xanthum, retro Simoenta vocatum
Adiiciam cursus non tenuisse suos?
Ipsa pater Cebren, natæ male tutus abore,
Cantatas quoties restitit inter aquas!
Nunc locus Œnonæ est, nunc illam ostende: parabis
Sive tuos ignes pellere, sive meos.

Digitized by Google

METAMORPH. LIB. XV.

EPIGRAMMA NASONIS IN METAMORPHOSES

Orba parente suo quicumque volumina tangis,
His saltem vestra detur in urbe locus.
Quoque magis faveas, non sunt hæc edita ab illo,
Sed quasi de domini funere rapta sui.
Quidquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
Emendaturus, si licuisset, erat.

Liber primus

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora. Di cœptis (nam vos mutastis et illas)
Adspirate meis; primaque ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.
Ante, mare et tellus et, quod tegit omnia, cœlum,
Unus erat toto Naturæ vultus in orbe,
Quem dixere Chaos; rudis indigestaque moles;
Nec quidquam, nisi pondus iners; congestaque eodem
Non bene junctarum discordia semina rerum.
Nullus adhuc mundo præbebat lumina Titan;
Nec nova crescendo reparabat cornua Phœbe;
Nec circumfuso pendebat in aere tellus
Ponderibus librata suis: nec brachia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite:
Quaque fuit tellus, illic et pontus et aer:
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aer: nulli sua forma manebat.
Obstabatque aliis aliud: quia corpore in uno
Frigida pugnabant calidis, humentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere habentia pondus.
Hanc Deus et melior litem Natura diremit:
Nam cœlo terras, et terris abscidit undas,
Et liquidum spisso secrevit ab aere cœlum.
Quæ postquam evolvit, cæcoque exemit acervo,
Dissociata locis concordi pace ligavit.
Ignea convexi vis et sine pondere cœli
Emicuit, summaque locum sibi legit in arce.
Proximus est aer illi levitate, locoque:
Densior his tellus, elementaque grandia traxit;
Et pressa est gravitate sui: circumfluus humor
Ultima possedit, solidumque coercuit orbem.
Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille Deorum,
Congeriem secuit, sectamque in membra redegit;
Principio terram, ne non æqualis ab omni
Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis.
Tum freta diffundi, rabidisque tumescere ventis
Jussit, et ambitæ circumdare litora terræ.
Addidit et fontes, immensaque stagna, lacusque;
Fluminaque obliquis cinxit declivia ripis:
Quæ diversa locis partim sorbentur ab ipsa,
In mare perveniunt partim, campoque recepta
Liberioris aquæ, pro ripis litora pulsant.
Jussit et extendi campos, subsidere valles,
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes.
Utque duæ dextra cœlum, totidemque sinistra
Parte secant Zonæ, quinta est ardentior illis;
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura Dei: totidemque plagæ tellure premuntur.
Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu:
Nix tegit alta duas: totidem inter utramque locavit;
Temperiemque dedit, mixta cum frigore flamma.
Imminet his aer; qui, quanto est pondere terræ
Pondus aquæ levius, tanto est onerosior igni.
Illic et nebulas, illic consistere nubes
Jussit, et humanas motura tonitrua mentes,
Et cum fulminibus facientes frigora ventos.
His quoque non passim mundi fabricator habendum
Aera permisit: vix nunc obsistitur illis,
Cum sua quisque regant diverso flamina tractu,
Quin lanient mundum; tanta est discordia fratrum.
Eurus ad Auroram, Nabatæaque regna recessit,
Persidaque, et radiis juga subdita matutinis.
Vesper, et occiduo quæ litora Sole tepescunt,
Proxima sunt Zephyro: Scythiam septemque trionem
Horrifer invasit Boreas; contraria tellus
Nubibus adsiduis, pluviaque madescit ab Austro.
Hæc super imposuit liquidum, et gravitate carentem,
Æthera, nec quidquam terrenæ fæcis habentem.
Vix ea limitibus dissepserat omnia certis,
Cum, quæ pressa diu massa latuere sub illa,
Sidera cœperunt toto effervescere cœlo.
Nec regio foret ulla suis animantibus orba,
Astra tenent cœleste solum, formæque Deorum:
Cesserunt nitidis habitandæ piscibus undæ:
Terra feras cepit: volucres agitabilis aer.
Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, et quod dominari in cetera posset.
Natus homo est: sive hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo:
Sive recens tellus, seductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat semina cœli.
Quam satus Iapeto, mixtam fluvialibus undis,
Finxit in effigiem moderantum cuncta Deorum.
Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os homini sublime dedit; cœlumque tueri
Jussit, et erectos ad sidera tollere vultus.
Sic, modo quæ fuerat rudis et sine imagine tellus,
Induit ignotas hominum conversa figuras.
Aurea prima sata est ætas, quæ, vindice nullo,
Sponte sua, sine lege, fidem rectumque colebat.
Pœna metusque aberant; nec verba minacia fixo
Ære legebantur; nec supplex turba timebant
Judicis ora sui: sed erant sine judice tuti.
Nondum cæsa suis, peregrinum ut viseret orbem,
Montibus in liquidas pinus descenderat undas.
Nullaque mortales, præter sua, litora noraut.
Nondum præcipites cingebant oppida fossæ:
Non tuba directi, non æris cornua flexi,
Non galeæ, non ensis, erant: sine militis usu
Mollia securæ peragebant otia gentes.
Ipsa quoque immunis, rastroque intacta, nec ullis
Saucia vomeribus, per se dabat omnia tellus:
Contentique cibis, nullo cogente, creatis,
Arbuteos fœtus, montanaque fraga legebant,
Cornaque, et in duris hærentia mora rubetis,
Et quæ deciderant patula Jovis arbore glandes.
Ver erat æternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores.
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat;
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis.
Flumina jam lactis, jam flumina nectaris ibant:
Flavaque de viridi stillabant ilice mella.
Postquam, Saturno tenebrosa in Tartara misso,
Sub Jove mundus erat; subiit argentea proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior ære.
Jupiter antiqui contraxit tempora veris:
Perque hiemes, æstusque, et inæquales autumnos,
Et breve ver, spatiis exegit quatuor annum.
Tum primum siccis aer fervoribus ustus
Canduit: et ventis glacies adstricta pependit.
Tum primum subiere domos: domus antra fuerunt,
Et densi frutices, et vinctæ cortice virgæ.
Semina tum primum longis Cerealia sulcis
Obruta sunt, pressique jugo gemuere juvenci.

Tertia post illas successit aenea proles,
Saevior ingeniis, et ad horrida promtior arma;
Nec scelerata tamen: de duro est ultima ferro.
Protinus irrumpit venae peioris in aevum
Omne nefas: fugere pudor, verumque, fidesque;
In quorum subiere locum fraudesque, doliqne,
Insidiaeque, et vis, et amor sceleratus habendi.
Vela dabant ventis, nec adhuc bene noverat illos
Navita: quaeque diu steterant in montibus altis,
Fluctibus ignotis insultavere carinae;
Communemque prius, ceu lumina Solis et auras
Cautus humum longo signavit limite mensor.
Nec tantum segetes alimentaque debita dives
Poscebatur humus; sed itum est in viscera terrae:
Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.
Iamque nocens ferrum, ferroque nocentius aurum
Prodierant: prodit bellum, quod pugnat utroque;
Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
Vivitur ex rapto: non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero: fratrum quoque gratia rara est.
Immiuet exitio vir coniugis, illa mariti:
Lurida terribiles miscent aconita novercae:
Filius ante diem patrios inquirit in annos.
Victa iacet Pietas: et Virgo caede madentes,
Ultima caelestum, terras Astraea reliquit.
Neve foret terris securior arduus aether;
Adfectasse ferunt regnum caeleste Gigantas:
Altaque congestos struxisse ad sidera montes.
Tum pater omnipotens misso perfregit Olympum
Fulmine, et excussit subiecto Pelion Ossae.
Obruta mole sua cum corpora dira iacerent:
Perfusam multo natorum sanguine Terram
Incaluisse ferunt, calidumque animasse cruorem:
Et, ne nulla suae stirpis monumenta manerent,
In faciem vertisse hominum: sed et illa propago
Contemtrix Superum, saevaeque avidissima caedis,
Et violenta fuit: scires e sanguine natos.
Quae pater ut summa vidit Saturnius arce,
Ingemit, et, facto nondum vulgata recenti,
Foeda Lycaoniae referens convivia mensae,
Ingentes animo et dignas Iove concipit iras;
Consiliumque vocat: tenuit mora nulla vocatos.
Est via sublimis, caelo manifesta sereno:
Lactea nomen habet; candore notabilis ipso.
Hac iter est Superis ad magni tecta Tonantis,
Regalemque domum: dextra laevaque Deorum
Atria nobilium valvis celebrantur apertis.
Plebs habitant diversa locis: a fronte potentes
Caelicolae, clarique suos posuere penates.
Hic locus est; quem, si verbis audacia detur,
Haud timeam magni dixisse Palatia caeli.
Ergo ubi marmoreo Superi sedere recessu,
Celsior ipse loco, sceptroque innixus eburno,
Terrificam capitis concussit terque quaterque
Caesariem; cum qua terram, mare, sidera, movit.
Talibus inde modis ora indignantia solvit:
Non ego pro mundi regno magis anxius illa
Tempestate fui, qua centum quisque parabant
Iniicere anguipedum captivo brachia caelo.
Nam, quanquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
Corpore, et ex una pendebat origine bellum.
Nunc mihi, qua totum Nereus circumtonat orbem,
Perdendum mortale genus: per flumina iuro
Infera, sub terras Stygio labentia luco,
Cuncta prius tentata: sed immedicabile vulnus
Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.
Sunt mihi Semidei; sunt rustica numina Nymphae,
Faunique, Satyrique, et monticolae Silvani:
Quos quoniam caeli nondum dignamur honore,
Quas dedimus, certe terras habitare sinamus.
An satis, o Superi, tutos fore creditis illos,
Cum mihi, qui fulmen, qui vos habeoque, regoque,
Struxerit insidias, notus feritate, Lycaon?
Confremuere omnes: studiisque ardentibus ausum
Talia deposcunt: sic, cum manus impia saevit
Sanguine Caesareo Romanum extinguere nomen,
Attonitum tantae subito terrore ruinae
Humanum genus est; totusque perhorruit orbis.
Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum,
Quam fuit illa Iovi. Qui postquam voce manuque
Murmura compressit; tenuere silentia cuncti.
Substitit ut clamor, pressus gravitate regentis,
Iupiter hoc iterum sermone silentia rumpit:
Ille quidem poenas (curam hanc dimittite) solvit;
Quod tamen admissum, quae sit vindicta, docebo.
Contigerat nostras infamia temporis aures:
Quam cupiens falsam, summo delabor Olympo,
Et Deus humana lustro sub imagine terras.
Longa mora est, quantum noxae sit ubique repertum,
Enumerare: minor fuit ipsa infamia vero.
Maenala transieram, latebris horrenda ferarum,
Et cum Cyllene gelidi pineta Lycaei.
Arcados hinc sedes et inhospita tecta tyranni
Ingredior, traherent cum sera crepuscula noctem.
Signa dedi venisse Deum; vulgusque precari
Coeperat: irrideo primo pia vota Lycaon.
Mox, ait, experiar, Deus hic, discrimine aperto,
An sit mortalis; nec erit dubitabile verum.
Nocte gravem somno nec opina perdere morte
Me parat: haec illi placet experientia veri.
Nec contentus eo, missi de gente Molossa
Obsidis unius iugulum mucrone resolvit:
Atque ita semineces partim ferventibus artus
Mollit aquis, partim subiecto torruit igni.
Quos simul imposuit mensis, ego vindice flamma
In dominum dignos everti tecta Penates.
Territus ille fugit; nactusque silentia ruris
Exululat, frustraque loqui conatur: ab ipso
Colligit os rabiem, solitaque cupidine caedis
Vertitur in pecudes: et nunc quoque sanguine gaudet.
In villos abeunt vestes, in crura lacerti;
Fit lupus, et veteris servat vestigia formae;
Canities eadem est, eadem violentia vultus;
Idem oculi lucent: eadem feritatis imago.
Occidit una domus: sed non domus una perire
Digna fuit: qua terra patet, fera regnat Erinnys.
In facinus iurasse putes: dent ocius omnes,
Quas meruere pati (sic stat sententia) poenas.
Dicta Iovis pars voce probant, stimulosque furenti
Adiiciunt; alii partes adsensibus implent.
Est tamen humani generis iactura dolori
Omnibus: et, quae sit terrae, mortalibus orbae,
Forma futura, rogant: quis sit laturus in aras
Tura? ferisne paret populandas tradere terras?
Talia quaerentes (sibi enim fore cetera curae)
Rex Superum trepidare vetat, sololemque priori
Dissimilem populo promittit origine mira.
Iamque erat in totas sparsurus fulmina terras;
Sed timuit, ne forte sacer tot ab ignibus aether
Conciperet flammas, longusque arderet axis.
Esse quoque in fatis reminiscitur, adfore tempus,
Quo mare, quo tellus, correptaque regia caeli
Ardeat; et mundi moles operosa laboret.
Tela reponuntur, manibus fabricata Cyclopum.
Poena placet diversa, genus mortale sub undis
Perdere, et ex omni nimbos dimittere caelo.
Protinus Aeoliis Aquilonem claudit in antris,

Digitized by Google

Et quæcumque fugant inductas flamina nubes;
Emittitque Notum: madidis Notus evolat alis,
Terribilem picea tectus caligine vultum.
Barba gravis nimbis: canis fluit unda capillis:
Fronte sedent nebulæ: rorant pennæque, sinusque.
Atque manu lata pendentia nubila pressit,
Fit fragor: hinc densi funduntur ab æthere nimbi.
Nuntia Iunonis, varios induta colores,
Concipit Iris aquas, alimentaque nubibus adfert.
Sternuntur segetes, et deplorata coloni
Vota iacent; longique labor perit irritus anni.
Nec cœlo contenta suo Iovis ira: sed illum
Cæruleus frater iuvat auxiliaribus undis.
Convocat hic amnes: qui postquam tecta tyranni
Intravere sui, Non est hortamine longo
Nunc, ait, utendum: vires effundite vestras.
Sic opus est: aperite domos: ac, mole remota,
Fluminibus vestris totas immittite habenas.
Iusserat: hi redeunt, ac fontibus ora relaxant,
Et defrenato volvuntur in æquora cursu.
Ipse tridente suo terram percussit: at illa
Intremuit, motuque sinus patefecit aquarum.
Exspatiata ruunt per apertos flumina campos;
Cumque satis arbusta simul, pecudesque, virosque,
Tectaque, cumque suis rapiunt penetralia sacris.
Si qua domus mansit, potuitque resistere tanto
Indeiecta malo, culmen tamen altior huius
Unda tegit, pressæque labant sub gurgite turres.
Iamque mare et tellus nullum discrimen habebant.
Omnia pontus erant: deerant quoque litora ponto.
Occupat hic collem; cymba sedet alter adunca,
Et ducit remos illic, ubi nuper ararat.
Ille supra segetes, aut mersæ culmina villæ
Navigat: hic summa piscem deprendit in ulmo.
Figitur in viridi (si fors tulit) ancora prato:
Aut subiecta terunt curvæ vineta carinæ.
Et modo qua graciles gramen carpsere capellæ,
Nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocæ.
Mirantur sub aqua lucos, urbesque, domosque
Nereides: silvasque tenent delphines, et altis
Incursant ramis, agitataque robora pulsant.
Nat lupus inter oves: fulvos vehit unda leones:
Unda vehit tigres: nec vires fulminis apro,
Crura nec ablato prosunt velocia cervo.
Quæsitisque diu terris, ubi sidere detur,
In mare lassatis volucris vaga decidit alis.
Obruerat tumulos immensa licentia ponti,
Pulsabantque novi montana cacumina fluctus.
Maxima pars unda rapitur: quibus unda pepercit,
Illos longa domant inopi ieiunia victu.
Separat Aonios Actæis Phocis ab arvis,
Terra ferax, dum terra fuit; sed tempore in illo
Pars maris, et latus subitarum campus aquarum.
Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,
Nomine Parnasus, superatque cacumine nubes.
Hic ubi Deucalion (nam cetera texerat æquor)
Cum consorte tori parva rate vectus adhæsit;
Corycidas Nymphas, et numina montis adorant,
Fatidicamque Themin, quæ nunc oracla tenebat.
Non illo melior quisquam, nec amantior æqui
Vir fuit, aut illa metuentior ulla Deorum.
Iuppiter ut liquidis stagnare paludibus orbem,
Et superesse videt de tot modo millibus unum,
Et superesse videt de tot modo millibus unam,
Innocuos ambos, cultores numinis ambos;
Nubila disiecit: nimbisque Aquilone remotis,
Et cœlo terras ostendit, et æthera terris.
Nec maris ira manet; positoque tricuspide telo
Mulcet aquas rector pelagi: supraque profundum
Exstantem, atque humeros innato murice tectum,
Cæruleum Tritona vocat; conchæque sonaci
Inspirare iubet; fluctusque et flumina signo
Iam revocare dato: cava buccina sumitur illi
Tortilis, in latum quæ turbine crescit ab imo:
Buccina, quæ medio concepit ut aera ponto,
Litora voce replet, sub utroque iacentia Phœbo.
Tum quoque, ut ora Dei madida rorantia barba
Contigit, et cecinit iussos inflata receptus,
Omnibus audita est telluris et æquoris undis:
Et quibus est undis audita, coercuit omnes.
Iam mare litus habet: plenos capit alveus amnes;
Flumina subsidunt: colles exire videntur.
Surgit humus: crescunt loca decrescentibus undis.
Postque diem longam nudata cacumina silvæ
Ostendunt, limumque tenent in fronde relictum.
Redditus orbis erat: quem postquam vidit inanem,
Et desolatas agere alta silentia terras,
Deucalion, lacrimis ita Pyrrham adfatur obortis:
O soror, o coniux, o femina sola superstes,
Quam commune mihi genus, et patruelis origo,
Deinde torus iunxit; nunc ipsa pericula iungunt:
Terrarum, quascumque vident occasus et ortus,
Nos duo turba sumus: possedit cetera pontus.
Nunc quoque adhuc vitæ non est fiducia nostræ
Certa satis: terrent etiamnum nubila mentem.
Quid tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
Nunc animi, miseranda, foret? quo sola timorem
Ferre modo posses? quo consolante doleres?
Namque ego (crede mihi,) si te modo pontus haberet,
Te sequerer, coniux: et me quoque pontus haberet.
O utinam possim populos reparare paternis
Artibus; atque animas formatæ infundere terræ!
Nunc genus in nobis restat mortale duobus,
(Sic visum Superis) hominumque exempla manemus.
Dixerat, et flebant: placuit cœleste precari
Numen; et auxilium per sacras quærere sortes.
Nulla mora est; adeunt pariter Cephisidas undas,
Ut nondum liquidas, sic iam vada nota secantes.
Inde ubi libatos irroravere liquores
Vestibus et capiti; flectunt vestigia sanctæ
Ad delubra Deæ quorum fastigia turpi
Squallebant musco; stabantque sine ignibus aræ.
Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque
Pronus humi, gelidoque pavens dedit oscula saxo.
Atque ita, Si precibus, dixerunt, numina iustis
Victa remollescunt, si flectitur ira Deorum;
Dic, Themi, qua generis damnum reparabile nostri
Arte sit: et mersis fer opem, mitissima, rebus.
Mota Dea est; sortemque dedit: Discedite templo;
Et velate caput, cinctasque resolvite vestes:
Ossaque post tergum magnæ iactate parentis.
Obstupuere diu: rumpit tandemque silentia voce
Pyrrha prior; iussisque Deæ parere recusat:
Detque sibi veniam, pavido rogat ore: pavetque
Lædere iactatis maternas ossibus umbras:
Interea repetunt cæcis obscura latebris
Verba datæ sortis secum, inter seque volutant.
Inde Promethides placidis Epimethida dictis
Mulcet; et, Aut fallax, ait, est solertia nobis;
Aut pia sunt, nullumque nefas oracula suadent.
Magna parens terra est: lapides in corpore terræ
Ossa reor dici: iacere hos post terga iubemur.
Coniugis augurio quanquam Titania mota est;
Spes tamen in dubio est: adeo cœlestibus ambo
Diffidunt monitis. Sed quid tentare nocebit?
Descendunt; velantque caput, tunicasque recingunt;
Et iussos lapides sua post vestigia mittunt.
Saxa, (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?)

Ponere duritiem cœpere, suumque rigorem;
Mollirique mora, mollitaque ducere formam.
Mox, ubi creverunt, naturaque mitior illis
Contigit, ut quædam, sic non manifesta, videri
Forma potest hominis; sed uti de marmore cœpto
Non exacta satis, rudibusque simillima signis.
Quæ tamen ex illis aliquo pars humida succo,
Et terrena fuit, versa est in corporis usum.
Quod solidum est, flectique nequit, mutatur in ossa:
Quod modo vena fuit, sub eodem nomine mansit.
Inque brevi spatio, Superorum numine, saxa
Missa viri manibus faciem traxere virilem:
Et de femineo reparata est femina jactu.
Inde genus durum sumus, experiensque laborum,
Et documenta damus, qua simus origine nati.
Cetera diversis tellus animalia formis
Sponte sua peperit; postquam vetus humor ab igne
Percaluit Solis, cœnumque, udæque paludes
Intumuere æstu; fecundaque semina rerum,
Vivaci nutrita solo, ceu matris in alvo
Creverunt, faciemque aliquam cepere morando.
Sic ubi desecuit madidos septemfluus agros
Nilus, et antiquo sua flumina reddidit alveo,
Ætherioque recens exarsit sidere limus;
Plurima cultores versis animalia glebis
Inveniunt, et in his quædam modo cœpta sub ipsum
Nascendi spatium: quædam imperfecta, suisque
Trunca vident numeris: et eodem in corpore sæpe
Altera pars vivit; rudis est pars altera tellus.
Quippe ubi temperiem sumsere humorque calorque,
Concipiunt, et ab his oriuntur cuncta duobus:
Cumque sit ignis aquæ pugnax; vapor humidus omnes
Res creat, et discors concordia fœtibus apta est.
Ergo ubi diluvio tellus lutulenta recenti
Solibus ætheriis, altoque recanduit æstu;
Edidit innumeras species: partimque figuras
Rettulit antiquas; partim nova monstra creavit.
Illa quidem nollet, sed te quoque, maxime Python,
Tum genuit; populisque novis, incognita serpens,
Terror eras; tantum spatii de monte tenebas.
Hanc Deus arcitenens, et nunquam talibus armis
Ante, nisi in damis capreisque fugacibus, usus,
Mille gravem telis, exhausta pene pharetra,
Perdidit, effuso per vulnera nigra veneno.
Neve operis famam possit delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos,
Pythia, de domitæ serpentis nomine dictos.
His juvenum quicumque manu, pedibusve, rotave
Vicerat; æsculeæ capiebat frondis honorem.
Nondum laurus erat; longoque decentia crine
Tempora cingebat de qualibet arbore Phœbus.
Primus amor Phœbi Daphne Peneia; quem non
Fors ignara dedit, sed sæva Cupidinis ira.
Delius hunc nuper, victa serpente superbus,
Viderat adducto flectentem cornua nervo:
Quidque tibi, lascive puer, cum fortibus armis?
Dixerat: ista decent humeros gestamina nostros;
Qui dare certa feræ, dare vulnera possumus hosti.
Qui modo, pestifero tot jugera ventre prementem,
Stravimus innumeris, tumidum Pythona, sagittis.
Tu face nescio quos esto contentus amores
Irritare tua: nec laudes adsere nostras.
Filius huic Veneris; Figat tuus omnia, Phœbe;
Temeus arcus, ait: quantoque animalia cedunt
Cuncta tibi, tanto minor est tua gloria nostra.
Dixit: et elisso percussis aere pennis
Impiger umbrosa Parnasi constitit arce:
Eque sagittifera prompsit duo tela pharetra
Diversorum operum; fugat hoc, facit illud amorem.
Quod facit, auratum est, et cuspide fulget acuta:
Quod fugat, obtusum est; et habet sub arundine plumbum.
Hoc Deus in Nympha Peneide fixit; at illo
Læsit Apollineas traiecta per ossa medullas.
Protinus alter amat; fugit altera nomen amantis,
Silvarum latebris, captivarumque ferarum
Exuviis gaudens, innuptæque æmula Phœbes.
Vitta coercebat positos sine lege capillos.
Multi illam petiere: illa aversata petentes,
Impatiens expersque viri, nemorum avia lustrat;
Nec quid Hymen, quid Amor, quid sint connubia curat.
Sæpe pater dixit: Generum mihi, filia, debes.
Sæpe pater dixit: Debes mihi, nata, nepotes.
Illa, velut crimen, taedas exosa iugales,
Pulchra verecundo suffunditur ora rubore;
Inque patris blandis hærens cervice lacertis,
Da mihi perpetua, genitor carissime, dixit,
Virginitate frui: dedit hoc pater ante Dianæ.
Ille quidem obsequitur: sed te decor iste, quod optas,
Esse vetat; votoque tuo tua forma repugnat.
Phœbus amat; visæque cupit connubia Daphnes:
Quæque cupit, sperat: suaque illum oracula fallunt.
Utque leves stipulæ demptis adolentur aristis;
Ut facibus sepes ardent, quas forte viator
Vel nimis admovit, vel jam sub luce reliquit;
Sic Deus in flammas abiit, sic pectore toto
Uritur, et sterilem sperando nutrit amorem.
Spectat inornatos collo pendere capillos:
Et, Quid si comantur? ait. Videt igne micantes,
Sideribus similes, oculos: videt oscula, quæ non
Est vidisse satis: laudat digitosque, manusque,
Brachiaque, et nudos media plus parte lacertos.
Si qua latent, meliora putat. Fugit ocior aura
Illa levi; neque ad hæc revocantis verba resistit:
Nympha, precor, Penei, mane; non insequor hostis.
Nympha, mane. Sic agna lupum, sic cerva leonem,
Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbæ;
Hostes quæque suos. Amor est mihi causa sequendi.
Me miserum! ne prona cadas, indignave lædi
Crura secent sentes; et sim tibi causa doloris.
Aspera, qua properas, loca sunt: moderatius, oro,
Curre, fugamque inhibe: moderatius insequar ipse.
Cui placeas, inquire tamen: non incola montis,
Non ego sum pastor; non hic armenta, gregesve
Horridus observo. Nescis temeraria, nescis
Quem fugias: ideoque fugis: mihi Delphica tellus,
Et Claros, et Tenedos, Patareaque regia servit.
Iupiter est genitor: per me, quod eritque, fuitque,
Estque, patet: per me concordant carmina nervis.
Certa quidem nostra est: nostra tamen una sagitta
Certior, in vacuo quæ vulnera pectore fecit.
Inventum medicina meum est; opiferque per orbem
Dicor; et herbarum subiecta potentia nobis.
Hei mihi, quod nullis amor est medicabilis herbis:
Nec prosunt domino, quæ prosunt omnibus, artes!
Plura locuturum timido Peneia cursu
Fugit; cumque ipso verba imperfecta reliquit:
Tum quoque visa decens. Nudabant corpora venti,
Obviaque adversas vibrabant flamina vestes;
Et levis impexos tetro dabat aura capillos:
Auctaque forma fuga est: sed enim non sustinet ultra
Perdere blanditias iuvenis Deus: utque monebat
Ipse Amor, admisso sequitur vestigia passu.
Ut canis in vacuo leporem cum Gallicus arvo
Vidit; et hic prædam pedibus petit, ille salutem:
Alter inhæsuro similis, iam iamque tenere
Sperat, et extento stringit vestigia rostro:
Alter in ambiguo est, an sit deprensus, et ipsis
Morsibus eripitur, tangentiaque ora reliquit:

Sic Deus, et virgo est: hic spe celer, illa timore.
Qui tamen insequitur, pennis adiutus Amoris
Ocior est, requiemque negat: tergoque fugaci
Imminet; et crinem sparsum cervicibus adflat.
Viribus absumtis expalluit illa: citoque
Victa labore fugæ, spectans Peneidas undas,
Fer, pater, inquit, opem; si flumina numen habetis.
Qua nimium placui, tellus, aut hisce, vel istam,
Quæ facit ut laedar, mutando perde figuram.
Vix prece finita, torpor gravis adligat artus:
Mollia cinguntur tenui præcordia libro:
In frondem crines, in ramos brachia crescunt:
Pes, modo tam velox, pigris radicibus hæret:
Ora cacumen obit: remanet nitor unus in illa.
Hanc quoque Phœbus amat: positaque in stipite dextra
Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus.
Complexusque suis ramos, ut membra, lacertis,
Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.
Cui Deus: At coniux quoniam mea non potes esse,
Arbor eris certe, dixit, mea. Semper habebunt
Te coma, te citharæ, te nostræ, Laure, pharetræ.
Tu ducibus Latiis aderis, cum læta triumphum
Vox canet; et longas visent Capitolia pompas.
Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis; mediamque tuebere quercum.
Utque meum intonsis caput est juvenile capillis;
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores.
Finierat Paean. Factis modo laurea ramis
Adnuit: utque caput, visa est agitasse cacumen.
Est nemus Haemoniæ, prærupta quod undique clausa
Silva: vocant Tempe: per quæ Peneus, ab imo
Effusus Pindo, spumosis volvitur undis:
Deiectuque gravi tenues agitantia fumos
Nubila conducit, summasque adspergine silvas
Impluit: et sonitu plus quam vicina fatigat.
Hæc domus, hæc sedes, hæc sunt penetralia magni
Amnis: in hoc, residens facto de cautibus antro,
Undis jura dabat; Nymphisque colentibus undas.
Conveniunt illuc popularia flumina primum;
Nescia gratentur, consolenturne parentem,
Populifer Sperchecos, et irrequietus Enipeus,
Apidanusque senex, lenisque Amphrysos, et Æas;
Moxque amnes alii; qui, qua tulit impetus illos,
In mare deducunt fessas erroribus undas.
Inachus unus abest; imoque reconditus antro
Fletibus auget aquas; natamque miserrimus Io
Luget, ut amissam: nescit vitane fruatur,
An sit apud manes: sed quam non invenit usquam,
Esse putat usquam, atque animo peiora veretur.
Viderat a patrio redeuntem Iupiter Io
Flumine; et, O virgo Jove digna, tuoque beatum
Nescio quem factura toro, pete, dixerat, umbras
Altorum nemorum, et nemorum monstraverat umbras,
Dum calet, et medio Sol est altissimus orbe.
Quod si sola times latebras intrare ferarum,
Præside tuta Deo nemorum secreta subibis:
Nec de plebe Deo, sed qui cœlestia magna
Sceptra manu teneo; sed qui vaga fulmina mitto.
Ne fuge me: fugiebat enim. Iam pascua Lernæ,
Consitaque arboribus Lyrcæa reliquerat arva;
Cum Deus inducta latas caligine terras
Occuluit, tenuitque fugam, rapuitque pudorem.
Interea medios Iuno despexit in agros:
Et noctis faciem nebulis fecisse volucres
Sub nitido mirata die; non fluminis illas
Esse, nec humenti sentit tellure remitti:
Atque suus coniux, ubi sit, circumspicit; ut quæ
Deprensi toties iam nosset furta mariti.
Quem postquam cœlo non reperit; Aut ego fallor,
Aut ego lædor, ait: delapsaque ab æthere summo
Constitit in terris; nebulasque resolvere iussit.
Coniugis adventum præsenserat, inque nitentem
Inachidos vultus mutaverat ille juvenam.
Bos quoque formosa est: speciem Saturnia vaccæ,
Quamquam invita, probat: nec non et cuius, et unde,
Quove sit armento, veri quasi nescia, quærit.
Iupiter e terra genitam mentitur, ut auctor
Desinat inquiri: petit hanc Saturnia munus.
Quid faciat? crudele, suos addicere amores:
Non dare, suspectum: pudor est, qui suadeat illinc;
Hinc dissuadet amor: victus pudor esset amore:
Sed, leve si munus sociæ generisque torique
Vacca negaretur, poterat non vacca videri.
Pellice donata, non protinus exuit omnem
Diva metum; timuitque Iovem, et fuit anxia furti;
Donec Arestoridæ servandam tradidit Argo.
Centum luminibus cinctum caput Argus habebat.
Inde suis vicibus capiebant bina quietem:
Cetera servabant, atque in statione manebant.
Constiterat quocumque modo; spectabat ad Io:
Ante oculos Io, quamvis aversus, habebat.
Luce sinit pasci: cum Sol tellure sub alta est,
Claudit, et indigno circumdat vincula collo.
Frondibus arboreis, et amara pascitur herba:
Proque toro, terræ, non semper gramen habenti,
Incubat infelix; limosaque flumina potat.
Illa etiam supplex Argo cum brachia vellet
Tendere; non habuit, quæ brachia tenderet Argo:
Conatoque queri mugitus edidit ore:
Pertimuitque sonos: propriaque exterrita voce est.
Venit et ad ripas, ubi ludere sæpe solebat,
Inachidas ripas: novisque ut conspexit in unda
Cornua, pertimuit, seque externata refugit.
Naides ignorant, ignorat et Inachus ipse,
Quæ sit: at illa patrem sequitur, sequiturque sorores:
Et patitur tangi, seque admirantibus offert.
Decerptas senior porrexerat Inachus herbas;
Illa manus lambit, patriisque dat oscula palmis;
Nec retinet lacrymas: et, si modo verba sequantur,
Oret opem; nomenque suum, casusque loquatur.
Litera pro verbis, quam pes in pulvere ducit,
Corporis indicium mutati triste peregit.
Me miserum! exclamat pater Inachus: inque gemen-
Cornibus, et niveæ pendens cervice juvencæ, (tis
Me miserum! ingeminat: tunc es quæsita per omnes
Nata, mihi terras? tu non inventa reperta
Luctus eras levior. Retices; nec mutua nostris
Dicta refers: alto tantum suspiria ducis
Pectore: quodque unum potes, ad mea verba remugis.
At tibi ego ignarus thalamos taedasque parabam:
Spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum.
De grege nunc tibi vir, nunc de grege natus haben-
Nec finire licet tantos mihi morte dolores: (dus.
Sed nocet esse Deum: præclusaque janua leti
Æternum nostros luctus extendit in ævum.
Talia mœrenti stellatus submovet Argus,
Ereptamque patri diversa in pascua natam
Abstrahit: ipse procul montis sublime cacumen
Occupat: unde sedens partes speculetur in omnes.
Nec Superum rector mala tanta Phoronidos ultra
Ferre potest: natumque vocat; quem lucida partu
Pleias enixa est; letoque det, imperat, Argum.
Parva mora est, alas pedibus, virgamque potenti
Somnifera sumsisse manu, tegimenque capillis.
Hæc ubi disposuit, patria Jove natus ab arce
Desilit in terras: illic tegimenque removit,
Et posuit pennas: tantummodo virga retenta est.
Hac agit, ut pastor, per devia rura capellas,

Dum venit, abductas; et structis cantat avenis.
Voce nova captus custos Iunonius, At tu,
Quisquis es, hoc poteras mecum considere saxo,
Argus ait: neque enim pecori fecundior ullo
Herba loco est: aptamque vides pastoribus umbram.
Sedit Atlantiades, et cuntem multa loquendo
Detinuit sermone diem; iunctisque canendo
Vincere arundinibus servantia lumina tentat:
Ille tamen pugnat molles evincere somnos:
Et, quamvis sopor est oculorum parte receptus;
Parte tamen vigilat: quærit quoque, (namque reperta
Fistula nuper erat) qua sit ratione reperta.
Tum Deus, Arcadiæ gelidis sub montibus, inquit,
Inter Hamadryadas celeberrima Nonacrinas
Naias una fuit. Nymphæ Syringa vocabant.
Non semel et Satyros eluserat illa sequentes,
Et quoscumque Deos umbrosave silva, feraxve
Rus habet. Ortygiam studiis, ipsaque colebat
Virginitate Deam: ritu quoque cincta Dianæ
Falleret, et credi posset Latonia, si non
Cæreus huic arcus, si non foret aureus illi.
Sic quoque fallebat: redeuntem colle Lyceo
Pan videt hanc, pinuque caput præcinctus acuta,
Talia verba refert: Restabat verba referre;
Et precibus spretis fugisse per avia Nympham;
Donec arenosi placidum Ladonis ad amnem
Venerit; hic illi cursum impedientibus undis,
Ut se mutarent, liquidas orasse sorores;
Panaque, cum prensam sibi iam Syringa putaret,
Corpore pro Nymphæ calamos tenuisse palustres:
Dumque ibi suspirat, motos in arundine ventos
Effecisse sonum tenuem, similemque querenti:
Arte nova, vocisque Deum dulcedine captum,
Hoc mihi concilium tecum, dixisse, manebit:
Atque ita disparibus calamis compagine ceræ
Inter se iunctis nomen tenuisse puellæ.
Talia dicturus vidit Cyllenius omnes
Succubuisse oculos, adopertaque lumina somno.
Supprimit extemplo vocem: firmatque soporem,
Languida permulcens medicata lumina virga.
Nec mora: falcato nutantem vulnerat ense,
Qua collo confine caput: saxoque cruentum
Deiicit; et maculat præruptam sanguine cautem.
Arge, iaces: quotque in tot lumina lumen habebas
Exstinctum est; centumque oculos nox occupat una.
Excipit hos, volucrisque suæ Saturnia pennis
Collocat; et gemmis caudam stellantibus implet.
Protinus exarsit, nec tempora distulit iræ,
Horriferamque oculis animoque obiecit Erinnyn
Pellicis Argolicæ, stimulosque in pectore cæcos
Condidit, et profugam per totum terruit orbem.
Ultimus immenso restabas, Nile, labori:
Quem simul ac tetigit, positisque in margine ripæ
Procubuit genibus, resupinoque ardua collo,
Quos potuit, solos tollens ad sidera vultus,
Et gemitu, et lacrimis, et tristissimo mugitu
Cum Iove visa queri est, finemque orare malorum.
Coniugis ille suæ complexus colla lacertis,
Finiat ut pœnas tandem, rogat: Inque futurum
Pone metus, inquit, nunquam tibi causa doloris
Hæc erit. et Stygias iubet hoc audire paludes.
Ut lenita Dea est, vultus capit illa priores,
Fitque quod ante fuit: fugiunt e corpore setæ
Cornua decrescunt: fit luminis arctior orbis:
Contrahitur rictus: redeunt humerique manusque;
Ungulaque in quinos dilapsa absumitur ungues.
De bove nil superest, formæ nisi candor, in illa:
Officioque pedum Nymphe contenta duorum
Erigitur; metuitque loqui, ne more iuvencæ
Mugiat; et timide verba intermissa retentat.
Nunc Dea linigera colitur celeberrima turba.
Huic Epaphus magni genitus de semine tandem
Creditur esse Iovis: perque urbes iuncta parenti
Templa tenet: fuit huic animis æqualis et annis (tem,
Sole satus Phaethon, quem quondam magna loquen-
Nec sibi cedentem, Phœboque parente superbum,
Non tulit Inachides, Matrique, ait, omnia demens
Credis; et es tumidus genitoris imagine falsi.
Erubuit Phaethon, iramque pudore repressit:
Et tulit ad Clymenen Epaphi convicia matrem.
Quoque magis doleas, genitrix, ait: ille ego liber,
Ille ferox tacui: pudet hæc opprobria nobis
Et dici potuisse, et non potuisse referri.
At tu, si modo sum cœlesti stirpe creatus,
Ede notam tanti generis; meque asserе cœlo.
Dixit; et implicuit materno brachia collo;
Perque suum, Meropisque caput, taalasque sororum,
Traderet, oravit, veri sibi signa parentis.
Ambiguum, Clymene precibus Phaethontis, an ira
Mota magis dicti sibi criminis; utraque cœlo
Brachia porrexit: spectansque ad lumina Solis,
Per iubar hoc, inquit, radiis insigne coruscis,
Nate, tibi iuro, quod nos audisque videtque;
Hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem,
Sole satum: si ficta loquor, neget ipse videndum
Se mihi; sitque oculis lux ista novissima nostris.
Nec longus labor est patrios tibi nosse penates:
Unde oritur, domus est terræ contermina nostræ.
Si modo fert animus; gradere et scitabere ab ipso.
Emicat extemplo lætus post talia matris
Dicta suæ Phaethon, et concipit æthera mente.
Æthiopasque suos, positosque sub ignibus Indos
Sidereis, transit, patriosque adit impiger ortus.

Liber secundus

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro, flammasque imitante pyropo:
Cuius ebur nitidum fastigia summa tenebat:
Argenti bifores radiabant lumine valvæ.
Materiem superabat opus, nam Mulciber illic
Æquora cælarat, medias cingentia terras,
Terrarumque orbem, cœlumque, quod imminet orbi.
Cæruleos habet unda Deos; Tritona canorum,
Proteaque ambiguum, balænarumque prementem
Ægæona suis immania terga lacertis,
Doridaque, et natas: quarum pars nare videntur,
Pars in mole sedens viridis siccare capillos;
Pisce vehi quædam: facies non omnibus una;
Nec diversa tamen; qualem decet esse sororum.
Terra viros, urbesque gerit, silvasque, ferasque,
Fluminaque, et Nymphas, et cetera numina ruris.
Hæc super imposita est cœli fulgentis imago;
Signaque sex foribus dextris, totidemque sinistris.
Quo simul acclivo Clymeneia limite proles
Venit, et intravit dubitati tecta parentis;
Protinus ad patrios sua fert vestigia vultus;
Consistitque procul: neque enim propiora ferebat
Lumina. Purpureo velatus veste sedebat
In solio Phœbus, claris lucente smaragdis.
A dextra, lævaque Dies, et Mensis, et Annus,
Seculaque, et positæ spatiis æqualibus Horæ:
Verque novum stabat, cinctum florente corona:
Stabat nuda Æstas, et spicea serta gerebat:
Stabat et Autumnus, calcatis sordidus uvis,
Et glacialis Hiems, canos hirsuta capillos.
Inde loco medius, rerum novitate perentem
Sol oculis iuvenem, quibus adspicit omnia, vidit.

Quæque vïæ tibi causa? quid hæc, ait, arce petisti,
Progenies, Phaethon, haud inficianda parenti?
Ille refert: O lux immensi publica mundi,
Phœbe pater, si das hujus mihi nominis usum,
Nec falsa Clymene culpam sub imagine celat;
Pignora da, genitor, per quæ tua vera propago
Credar, et hunc animis errorem detrahe nostris.
Dixerat. At genitor circum caput omne micantes
Deposuit radios: propiusque accedere jussit:
Amplexuque dato, Nec tu meus esse negari
Dignus es; et Clymene veros, ait, edidit ortus.
Quoque minus dubites; quodvis pete munus: ut illud,
Me tribuente, feras: promissis testis adesto
Dis juranda palus, oculis incognita nostris.
Vix bene desierat: currus rogat ille paternos,
Inque diem alipedum jus et moderamen equorum.
Pœnituit jurasse patrem: qui ter quaterque
Concutiens illustre caput, Temeraria, dixit,
Vox mea facta tua est: utinam promissa liceret
Non dare! Confiter solum hoc tibi, nate, negarem.
Dissuadere licet: non est tua tuta voluntas.
Magna petis, Phaethon; et quæ nec viribus istis
Munera conveniant, nec tam puerilibus annis.
Sors tua mortalis: non est mortale quod optas.
Plus etiam, quam quod Superis contigere fas sit,
Nescius affectas: placeat sibi quisque licebit;
Non tamen ignifero quisquam consistere in axe
Me valet excepto: vasti quoque rector Olympi,
Qui fera terribili jaculatur fulmina dextra,
Non agat hos currus: et quid Jove maius habemus?
Ardua prima via est: et qua vix mane recentes
Enitantur equi: medio est altissima cœlo;
Unde mare et terras ipsi mihi sæpe videre
Fit timor, et pavida trepidat formidine pectus.
Ultima prona via est, et eget moderamine certo.
Tunc etiam, quæ me subiectis excipit undis,
Ne ferar in præceps, Tethys solet ipsa vereri.
Adde, quod assidua rapitur vertigine cœlum;
Sideraque alta trahit, celeripque volumine torquet.
Nitor in adversum: nec me, qui cetera, vincit
Impetus: et rapido contrarius evehor orbi.
Finge datos currus: quid agas? poterisne rotatis
Obvius ire polis, ne te citus auferat axis?
Forsitan et lucos illic, urbesque, domosque
Concipias animo: delubraque dita donis
Esse: per insidias iter est, formasque ferarum.
Utque viam teneas, nulloque errore trahâris:
Per tamen adversi gradieris cornua Tauri,
Hæmoniosque arcus, violentique ora Leonis,
Sævaque circuitu curvantem brachia longo
Scorpion, atque aliter curvantem brachia Cancrum.
Nec tibi quadrupedes animosos ignibus illis,
Quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant,
In promtu regere est: vix me patiuntur, ut acres
Incaluere animi; cervixque repugnat habenis.
At tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
Nate, cave: dum resque sinit, tua corrige vota.
Scilicet, ut nostro genitum te sanguine credas,
Pignora certa petis: do pignora certa timendo;
Et patrio pater esse metu probor: aspice vultus
Ecce meos: utinamque oculos in pectora posses
Inserere, et patrias intus deprendere curas!
Denique, quidquid habet dives, circumspice, mundus:
Eque tot ac tantis cœli, terræque, marisque
Posce bonis aliquid: nullam patiere repulsam.
Deprecor hoc unum; quod vero nomine pœna,
Non honor est: pœnam, Phaethon, pro munere, poscis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita, dabitur (Stygias juravimus undas)
Quodcumque optaris: sed tu sapientius opta.
Finierat monitus: dictis tamen ille repugnat,
Propositumque tenet; flagratque cupidine currus.
Ergo, qua licuit genitor cunctatus, ad altos
Deducit juvenem, Vulcania munera, currus.
Aureus axis erat, temo aureus, aurea summæ
Curvatura rotæ; radiorum argenteus ordo.
Per juga chrysolithi, positæque ex ordine gemmæ,
Clara repercusso reddebant lumina Phœbo.
Dumque ea magnanimus Phaethon miratur, opusque
Perspicit, ecce vigil rutilo patefecit ab ortu
Purpureas Aurora fores, et plena rosarum
Atria: diffugiunt stellæ, quarum agmina cogit
Lucifer, et cœli statione novissimus exit.
At pater ut terras mundumque rubescere vidit,
Cornuaque extremæ velut evanescere Lunæ,
Jungere equos Titan velocibus imperat Horis.
Jussa Deæ celeres peragunt, ignemque vomentes,
Ambrosiæ succo saturos, præsepibus altis
Quadrupedes ducunt, adduntque sonantia frena.
Tum pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit; et rapidæ fecit patientia flammæ:
Imposuitque comæ radios; præsagaque luctus
Pectore sollicito repetens suspiria, dixit:
Si potes hic saltem monitis parere paternis,
Parce, puer, stimulis; et fortius utere loris.
Sponte sua properant: labor est inhibere volentes.
Nec tibi directos placeat via quinque per arcus.
Sectus in obliquum est lato curvamine limes,
Zonarumque trium contentus fine; polumque
Effugito australem, junctamque aquilonibus Arcton.
Hac fit iter: manifesta rotæ vestigia cernes.
Utque ferant æquos et cœlum et terra calores,
Nec preme, nec summum molire per æthera currum.
Altius egressus cœlestia tecta cremabis;
Inferius terras: medio tutissimus ibis.
Neu te dexterior tortum declinet in anguem,
Neve sinisterior pressam rota ducat ad aram:
Inter utrumque tene: fortunæ cetera mando;
Quæ juvet, et melius, quam tu tibi, consulat, opto.
Dum loquor, Hesperio positas in litore metas
Humida nox tetigit: non est mora libera nobis:
Poscimur; effulget tenebris Aurora fugatis.
Corripe lora manu: vel, si mutabile pectus
Est tibi, consiliis, non curribus, utere nostris;
Dum potes, et solidis etiamnum sedibus astas;
Dumque male optatos nondum premis inscius axes.
Quæ tutus spectes, sine me dare lumina terris.
Occupat ille levem juvenili corpore currum;
Statque super; manibusque datas contingere habenas
Gaudet; et invito grates agit inde parenti.
Interea volucres Pyroeis, Eous, et Æthon,
Solis equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.
Quæ postquam Tethys, fatorum ignara nepotis,
Repulit, et facta est immensi copia mundi,
Corripuere viam, pedibusque per aera motis
Obstantes findunt nebulas, pennisque levati
Prætereunt ortos eisdem de partibus Euros.
Sed leve pondus erat; nec quod cognoscere possent
Solis equi, solitaque jugum gravitate carebat.
Utque labant curvæ justo sine pondere naves,
Perque mare, instabiles nimia levitate, feruntur;
Sic onere insueto vacuos dat in aera saltus,
Succutiturque alte, similisque est currus inani.
Quod simul ac sensere, ruunt; tritumque relinquunt
Quadrijugi spatium, nec, quo prius, ordine currunt.
Ipse pavet; nec qua commissas flectat habenas,
Nec scit qua sit iter; nec, si sciat, imperet illis.

Tum primum radiis gelidi caluere Triones,
Et vetito frustra tentarunt æquore tingui.
Quæque polo posita est glaciali proxima serpens,
Frigore pigra prius, nec formidabilis ulli,
Incaluit: sumsitque novas fervoribus iras.
Te quoque turbatum memorant fugisse, Boote;
Quamvis tardus eras, et te tua plaustra tenebant.
Ut vero summo despexit ab æthere terras
Infelix Phaethon, penitus penitusque iacentes;
Palluit, et subito genua intremuere timore;
Suntque oculis tenebræ per tantum lumen obortæ.
Et iam mallet equos numquam tetigisse paternos:
Iamque agnosse genus piget, et valuisse rogando:
Iam Meropis dici cupiens; ita fertur, ut acta
Præcipiti pinus Borea, cui victa remisit
Frena suus rector, quam Dîs votisque reliquit.
Quid faciat? multum cœli post terga relictum:
Ante oculos plus est: animo metitur utrumque.
Et modo, quos illi fato contingere non est,
Prospicit occasus: interdum respicit ortus.
Quidque agat ignarus, stupet: et nec frena remittit,
Nec retinere valet, nec nomina novit equorum.
Sparsa quoque in vario passim miracula cœlo,
Vastarumque videt trepidus simulacra ferarum.
Est locus, in geminos ubi brachia concavat arcus
Scorpios; et cauda flexisque utrimque lacertis
Porrigit in spatium signorum membra duorum.
Hunc puer ut nigri madidum sudore veneni
Vulnera curvata minitantem cuspide vidit;
Mentis inops, gelida formidine lora remisit.
Quæ postquam summum tetigere iacentia tergum,
Exspatiantur equi: nullo inhibente per auras
Ignotæ regionis eunt; quaque impetus egit,
Hac sine lege ruunt: altoque sub æthere fixis
Incursant stellis, rapiuntque per avia currum.
Et modo summa petunt, modo per decliva viasque
Præcipites spatio terræ propiore ferontur.
Inferiusque suis fraternos currere Luna
Admiratur equos, ambustaque nubila fumant.
Corripitur flammis, ut quæque altissima, tellus;
Fissaque agit rimas, et succis aret ademtis.
Pabula canescunt: cum frondibus uritur arbos;
Materiamque suo præbet seges arida damno.
Parva queror: magnæ pereunt cum mœnibus urbes,
Cumque suis totas populis incendia gentes
In cinerem vertunt: silvæ cum montibus ardent.
Ardet Athos, Taurusque Cilix, et Tmolus, et Œte;
Et nunc sicca, prius celeberrima fontibus, Ide;
Virgineusque Helicon, et nondum Œagrius Hæmos.
Ardet in immensum geminatis ignibus Ætne,
Parnasusque biceps, et Eryx, et Cynthus, et Othrys,
Et tandem Rhodope nivibus caritura, Mimasque,
Dindymaque, et Mycale, natusque ad sacra Cithæron.
Nec prosunt Scythiæ sua frigora: Caucasus ardet,
Ossaque cum Pindo, maiorque ambobus Olympus,
Aeriæque Alpes, et nubifer Apenninus.

Tunc vero Phaethon cunctis e partibus orbem
Aspicit accensum; nec tantos sustinet æstus:
Ferventesque auras, velut e fornace profunda,
Ore trahit, currusque suos candescere sentit.
Et neque iam cineres eiectamque favillam
Ferre potest; calidoque involvitur undique fumo.
Quoque eat, aut ubi sit, picea caligine tectus
Nescit; et arbitrio volucrum raptatur equorum.
Sanguine tum credunt in corpora summa vocato,
Æthiopum populos nigrum traxisse colorem.
Tum facta est Libye, raptis humoribus æstu,
Arida; tum Nymphæ passis fontesque lacusque
Deflevere comis: quærit Bœotia Dircen,
Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas.
Nec sortita loco distantes flumina ripas
Tuta manent: mediis Tanais fumavit in undis,
Peneosque senex, Teuthranteusque Caicus,
Et celer Ismenos, cum Phœcaico Erymantho,
Arsurusque iterum Xanthus, flavusque Lycormas,
Quique recurvatis ludit Mæandros in undis,
Mygdoniusque Melas, et Tænarius Eurotas.
Arsit et Euphrates Babyloniis, arsit Orontes,
Thermodonque citus, Gangesque, et Phasis, et Ister.
Æstuat Alpheos: ripæ Spercheides ardent:
Quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus, aurum.
Et, quæ Mœonias celebrarant carmine ripas,
Flumineæ volucres medio caluere Caystro.
Nilus in extremum fugit perterritus orbem,
Occuluitque caput, quod adhuc latet: ostia septem
Pulverulenta vacant, septem sine flumine valles.
Fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccat,
Hesperiosque amnes, Rhenum, Rhodanumque, Padumque,
Cuique fuit rerum promissa potentia, Thybrin.
Dissilit omne solum; penetratque in Tartara rimis
Lumen, et infernum terret cum coniuge Regem.
Et mare contrahitur: siccæque est campus arenæ,
Quod modo pontus erat: quosque altum texerat æquor,
Existunt montes, et sparsas Cycladas augent.
Ima petunt pisces: nec se super æquora curvi
Tollere consuetas audent delphines in auras.
Corpora phocarum summo resupina profundo
Exanimata iacent: ipsum quoque Nerea fama est,
Doridaque, et natas, tepidis latuisse sub antris.
Ter Neptunus aquis cum torvo brachia vultu
Exerere ausus erat: ter non tulit aeris æstus.
Alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,
Inter aquas pelagi, contractosque undique fontes,
Qui se condiderant in opacæ viscera matris;
Sustulit omniferos collo tenus arida vultus;
Opposuitque manum fronti, magnoque tremore
Omnia concutiens paulum subsedit; et infra,
Quam solet esse, fuit: siccaque ita voce locuta est.
Si placet hoc, meritique, quid o tua fulmina cessant,
Summe Deûm? liceat perituræ viribus ignis,
Igne perire tuo; clademque auctore levare.
Vix equidem fauces hæc ipsa in verba resolvo,
(Presserat ora vapor) tostos en adspice crines,
Inque oculis tantum, tantum super ora favillæ.
Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem
Officiique refers; quod adunci vulnera aratri,
Rastrorumque fero, totoque exerceor anno?
Quod pecori frondes, alimentaque mitia, fruges,
Humano generi, vobis quod tura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse: quid undæ,
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Æquora decrescunt, et ab æthere longius absunt?
Quod si nec fratris, nec te mea gratia tangit;
At cœli miserere tui: circumspice utrumque;
Fumat uterque polus: quos si vitiaverit ignis,
Atria vestra ruent. Atlas en ipse laborat,
Vixque suis humeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terræ pereunt, si regia cœli,
In chaos antiquum confundimur: eripe flammis,
Si quid adhuc superest, et rerum consule summæ.
Dixerat hæc Tellus: neque enim tolerare vaporem
Ulterius potuit, nec dicere plura: suumque
Retulit os in se, propioraque Manibus antra.

At pater omnipotens Superos testatus, et ipsum,
Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
Interitura gravi; summam petit arduus arcem,
Unde solet latis nubes inducere terris,

Unde movet tonitrus, vibrataque fulmina iactat.
Sed neque, quas posset terris inducere, nubes
Tunc habuit; nec, quos cœlo dimitteret, imbres.
Intonat: et dextra libratum fulmen ab aure
Misit in aurigam: pariterque animaque rotisque
Expulit, et sævis compescuit ignibus ignes.
Consternantur equi: et saltu in contraria facto
Colla iugo eripiunt, abruptaque lora relinquunt.
Illic frena iacent, illic temone revulsus
Axis; in hac radii fractarum parte rotarum;
Sparsaque sunt late laceri vestigia currus.
At Phaethon, rutilos flamma populante capillos,
Volvitur in præceps, longoque per aera tractu
Fertur; ut interdum de cœlo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.
Quem procul a patria diverso maximus orbe
Excipit Eridanus, spumantiaque abluit ora.
Naides Hesperiæ trifida fumantia flamma
Corpora dant tumulo: signantque hoc carmine saxum.
Hic situs est Phaethon, currus auriga paterni;
Quem si non tenuit, magnis tamen excidit ausis.
Nam pater obductos, luctu miserabilis ægro,
Condiderat vultus: et, si modo credimus, unum
Esse diem sine Sole ferunt: incendia lumen
Præbebant; aliquisque malo fuit usus in illo.
At Clymene postquam dixit, quæcumque fuerunt
In tantis dicenda malis; lugubris et amens,
Et laniata sinus, totum percensuit orbem:
Exanimesque artus primo, mox ossa requirens,
Reperit ossa tamen peregrina condita ripa;
Incubuitque loco; nomenque in marmore lectum
Perfudit lacrimis, et aperto pectore fovit.
Nec minus Heliades fletus, et inania morti
Munera, dant lacrimas; et cæsæ pectora palmis,
Non auditurum miseras Phaethonta querelas,
Nocte dieque vocant: asternunturque sepulcro.
Luna quater iunctis implerat cornibus orbem:
Illæ more suo (nam morem fecerat usus)
Plangorem dederant: e quis Phaethusa sororum
Maxima, cum vellet terræ procumbere, questa est
Diriguisse pedes: ad quam conata venire
Candida Lampetie, subita radice retenta est.
Tertia, cum crinem manibus laniare pararet,
Avellit frondes: hæc stipite crura teneri,
Illa dolet fieri longos sua brachia ramos.
Dumque ea mirantur; complectitur inguina cortex:
Perque gradus uterum, pectusque, humerosque, manusque
Ambit; et extabant tantum ora vocantia matrem.
Quid faciat mater, nisi, quo trahat impetus illam,
Huc eat, atque illuc, et, dum licet, oscula iungat?
Non satis est: truncis avellere corpora tentat;
Et teneros manibus ramos abrumpere: at inde
Sanguineæ manant, tamquam de vulnere, guttæ.
Parce, precor, mater, quæcumque est saucia, clamat:
Parce, precor: nostrum laniatur in arbore corpus.
Iamque vale. Cortex in verba novissima venit.
Inde fluunt lacrimæ: stillataque sole rigescunt
De ramis electra novis: quæ lucidus amnis
Excipit, et nuribus mittit gestanda Latinis.
Adfuit huic monstro proles Stheneleia Cycnus,
Qui tibi materno quamvis a sanguine iunctus,
Mente tamen, Phaethon, propior fuit: ille relicto
(Nam Ligurum populos, et magnas rexerat urbes)
Imperio, ripas virides, amnemque querelis
Eridanum implerat, silvamque sororibus auctam:
Cum vox est tenuata viro; canæque capillos
Dissimulant plumæ: collumque a pectore longum
Porrigitur, digitosque ligat iunctura rubentes;
Penna latus vestit; tenet os sine acumine rostrum:
Fit nova Cycnus avis; nec se cœloque, Iovique
Credit, ut iniuste missi memor ignis ab illo:
Stagna petit, patulosque lacus: ignemque perosus,
Quæ colat, elegit contraria flumina flammis.
Squalidus interea genitor Phaethontis, et expers
Ipse sui decoris, qualis, cum deficit orbem,
Esse solet; lucemque odit, seque ipse, diemque:
Datque animum in luctus; et luctibus adiicit iram,
Officiumque negat mundo. Satis, inquit, ab ævi
Sors mea principiis fuit irrequieta: pigetque
Actorum sine fine mihi, sine honore, laborum.
Quilibet alter agat portantes lumina currus.
Si nemo est, omnesque Dei non posse fatentur;
Ipse agat: ut saltem, dum nostras tentat habenas,
Orbatura patres aliquando fulmina pouat.
Tum sciet, ignipedum vires expertus equorum,
Non meruisse necem, qui non bene rexerit illos.
Talia dicentem circumstant omnia Solem
Numina: neve velit tenebras inducere rebus,
Supplice voce rogant: missos quoque Iupiter ignes
Excusat, precibusque minas regaliter addit.
Colligit amentes, et adhuc terrore paventes,
Phœbus equos; stimuloque domans et verbere sævit:
Sævit enim, natumque obiectat, et imputat illis.
At pater omnipotens ingentia mœnia cœli
Circuit; et, ne quid labefactum viribus ignis
Corruat, explorat: quæ postquam firma, suique
Roboris esse videt, terras, hominumque labores
Perspicit. Arcadiæ tamen est impensior illi
Cura suæ: fontesque, et nondum audentia labi
Flumina restituit; dat terræ gramina, frondes
Arboribus; lapsasque iubet revirescere silvas.
Dum redit, itque frequens, in virgine Nonacrina
Hæsit, et accepti caluere sub ossibus ignes.
Non erat huius opus lanam mollire trahendo;
Nec positu variare comas: ubi fibula vestem,
Vitta coercuerat neglectos alba capillos,
Et modo leve manu iaculum, modo sumserat arcum;
Miles erat Phœbes; nec Mænalon attigit ulla
Gratior hac Triviæ: sed nulla potentia longa est.
Ulterius medio spatium Sol altus habebat;
Cum subit illa nemus, quod nulla cecíderat ætas.
Exuit hic humero pharetram, lentosque retendit
Arcus: inque solo, quod texerat herba, iacebat;
Et pictam posita pharetram cervice premebat.
Iupiter ut vidit fessam, et custode vacantem;
Hoc certe coniux furtum mea nesciet, inquit:
Aut si rescierit; sunto, sunt iurgia tanti?
Protinus induitur faciem cultumque Dianæ:
Atque ait. O comitum, virgo, pars una mearum,
In quibus es venata iugis? De cespite virgo
Se levat: et, Salve numen, me iudice, dixit,
Audiat ipse licet, maius Iove. Ridet, et audit;
Et sibi præferri se gaudet, et oscula iungit,
Nec moderata satis, nec sic a virgine danda.
Qua venata foret silva narrare parantem
Impedit amplexu: nec se sine crimine prodit.
Illa quidem contra, quantum modo femina possit,
(Aspiceres utinam, Saturnia, mitior esses!)
Illa quidem pugnat: sed quæ superare puella,
Quisve Iovem poterat? Superum petit æthera victor
Iupiter: huic odio nemus est, et conscia silva.
Unde, pedem referens, pene est oblita pharetram
Tollere cum telis, et, quem suspenderat, arcum.
Ecce, suo comitata choro Dictynna per altum
Mænalon ingrediens, et cæde superba ferarum,
Aspicit hanc, visamque vocat: clamata refugit,
Et timuit primo, ne Iupiter esset in illa.

Sed postquam pariter Nymphas incedere vidit,
Sensit abesse dolos: numerumque accessit ad harum.
Heu quam difficile est, crimen non prodere vultu!
Vix oculos attollit humo: nec, ut ante solebat,
Iuncta Deæ lateri, nec toto est agmine prima:
Sed silet: et læsi dat signa rubore pudoris
Et (nisi quod virgo est) poterat sentire Diana
Mille notis culpam: nymphæ sensisse feruntur.
Orbe resurgebant lunaria cornua nono;
Cum Dea venatrix, fraternis languida flammis,
Nacta nemus gelidum, de quo cum murmure labens
Ibat, et attritas versabat rivus arenas.
Ut loca laudavit, summas pede contigit undas.
His quoque laudatis, Procul est, ait, arbiter omnis:
Nuda superfusis tinguamus corpora lymphis.
Parrhasis erubuit: cunctæ velamina ponunt:
Una moras quærit: dubitanti vestis adempta est;
Qua posita, nudo patuit cum corpore crimen.
Attonitæ, manibusque uterum celare volenti,
I procul hinc, dixit, nec sacros pollue fontes,
Cynthia; deque suo iussit secedere cœtu.
Senserat hoc olim magni matrona Tonantis,
Distuleratque graves in idonea tempora pœnas.
Causa moræ nulla est: et iam puer Arcas (id ipsum
Indoluit Iuno) fuerat de pellice natus.
Quo simul obvertit sævam cum lumine mentem;
Scilicet hoc unum restabat, adultera, dixit,
Ut fœcunda fores: fieretque iniuria partu
Nota, Iovisque mei testatum dedecus esset.
Haud impune feres: adimam tibi nempe figuram;
Qua tibi, quaque places nostro importuna marito.
Dixit: et, adversa prensis a fronte capillis,
Stravit humi pronam: tendebat brachia supplex:
Brachia cœperunt nigris horrescere villis,
Curvarique manus, et aduncos crescere in ungues,
Officioque pedum fungi; laudataque quondam
Ora Iovi, lato fieri deformia rictu.
Neve preces animos, et verba potentia flectant,
Posse loqui eripitur: vox iracunda, minaxque,
Plenaque terroris rauco de gutture fertur.
Mens antiqua tamen facta quoque mansit in ursa;
Assiduoque suos gemitu testata dolores,
Qualescumque manus ad cœlum et sidera tollit:
Ingratumque Iovem, nequeat cum dicere, sentit.
Ah quoties, sola non ausa quiescere silva,
Ante domum, quondamque suis erravit in agris!
Ah quoties per saxa canum latratibus acta est,
Venatrixque metu venantum territa fugit!
Sæpe feris latuit visis, oblita quid esset;
Ursasque conspectos in montibus horruit ursos:
Pertimuitque lupos, quamvis pater esset in illis.
Ecce Lycaoniæ proles ignara parentis
Arcas adest, ter quinque fere natalibus actis;
Dumque feras sequitur; dum saltus eligit aptos,
Nexilibusque plagis silvas Erymanthidas ambit;
Incidit in matrem: quæ restitit Arcade viso,
Et cognoscenti similis fuit, ille refugit:
Immotosque oculos in se sine fine tenentem
Nescius extimuit: propiusque accedere aventi
Vulnifico fuerat fixurus pectora telo:
Arcuit omnipotens: pariterque ipsosque nefasque
Sustulit! et celeri raptos per inania vento
Imposuit cœlo, vicinaque sidera fecit.
Intumuit Iuno, postquam inter sidera pellex
Fulsit: et ad canam descendit in æquora Tethyn,
Oceanumque senem; quorum reverentia movit
Sæpe Deos, causamque viæ scitantibus infit:
Quæritis, ætheriis quare regina Deorum
Sedibus huc adsim? pro me tenet altera cœlum.
Mentiar, obscurum nisi nox cum fecerit orbem,
Nuper honoratas summo, mea vulnera, cœlo
Videritis stellas illic, ubi circulus axem
Ultimus extremum, spatioque brevissimus, ambit.
Est vero, cur quis Iunonem lædere nolit,
Offensamque tremat, quæ prosim sola nocendo?
Eu ego quantum egi! quam vasta potentia nostra est!
Esse hominem vetui: facta est Dea: sic ego pœnas
Sontibus impono; sic est mea magna potestas.
Vindicet antiquam faciem, vultusque ferinos
Detrahat; Argolica quod in ante Phoronide fecit.
Cur non et pulsa ducat Iunone, necoque
Collocet in thalamo, socerumque Lycaona sumat?
At vos, si læsæ contemtus tangit alumnæ,
Gurgite cæruleo septem prohibete Triones;
Sideraque in cœlo, stupri mercede, recepta
Pellite: ne puro tinguatur in æquore pellex.
Dî maris adnuerant: habili Saturnia curru
Ingreditur liquidum pavonibus aera pictis,
Tam nuper pictis cæso pavonibus Argo;
Quam tu nuper eras, cum candidus ante fuisses,
Corve loquax, subito nigrantes versus in alas.
Nam fuit hæc quondam niveis argentea pennis
Ales, ut æquaret totas sine labe columbas:
Nec servaturis vigili Capitolia voce
Celeret anseribus, nec amanti flumina cycno.
Lingua fuit damno: lingua faciente loquaci,
Cui color albus erat, nunc est contrarius albo.
Pulchrior in tota, quam Larissæa Coronis,
Non fuit Hæmonia: placuit tibi, Delphice, certe,
Dum vel casta fuit, vel inobservata: sed ales
Sensit adulterium Phœbeius: utque latentem
Detegeret culpam non exorabilis index,
Ad dominum tendebat iter: quem garrula motis
Consequitur pennis, scitetur ut omnia, coruix.
Auditaque viæ causa, Non utile carpis,
Inquit, iter; ne sperne meæ præsagia linguæ. (quire:
Quid fuerim, quid simque, vide; meritumque re-
Invenies nocuisse fidem: nam tempore quodam
Pallas Erichthonium, prolem sine matre creatam,
Clauserat Actæo texta de vimine cista:
Virginibusque tribus, gemino de Cecrope natis,
Hanc legem dederat, sua ne secreta viderent.
Abdita fronde levi densa speculabar ab ulmo,
Quid facerent: commissa duæ sine fraude tuentur,
Pandrosos, atque Herse: timidas vocat una sorores
Aglauros, nodosque manu diducit: at intus
Infantemque vident, apporrectumque draconem.
Acta Deæ refero: pro quo mihi gratia talis
Redditur, ut dicar tutela pulsa Minervæ;
Et ponar post noctis avem: mea pœna volucres
Admonuisse potest; ne voce pericula quærant.
At puto, non ultro, nec quidquam tale rogantem
Me petiit: ipsa licet hoc a Pallade queras:
Quamvis irata est, non hoc irata negabit.
Nam me Phocaica clarus tellure Coroneus,
(Nota loquor) genuit: fueramque ego regia virgo:
Divitibusque procis (ne me contemne) petebar.
Forma mihi nocuit: nam dum per litora lentis
Passibus, ut soleo, summa spatiarer arena,
Vidit, et incaluit pelagi Deus: utque precando
Tempora cum blandis consumsit inania verbis;
Vim parat, et sequitur: fugio, densumque relinquo
Litus, et in molli nequicquam lassor arena.
Inde Deos, homines que voco: nec contigit ullum
Vox mea mortalem: mota est pro virgine virgo,
Auxiliumque tulit: tendebam brachia cœlo:
Brachia cœperunt levibus nigrescere pennis:
Reicere ex humeris vestem molibar; at illa

Pluma erat; inque cutem radices egerat imas.
Plangere nuda meis conabar pectora palmis:
Sed neque iam palmas, nec pectora nuda gerebam.
Currebam; nec, ut ante, pedes retinebat arena:
Sed summa tollebar humo: mox acta per auras
Evehor, et data sum comes inculpata Minervæ.
Quid tamen hoc prodest, si diro facta volucris
Crimine Nyctimene nostro successit honori?
An, quæ per totam res est notissima Lesbon,
Non audita tibi est, patrium temerasse cubile
Nyctimenen? avis illa quidem; sed conscia culpæ
Conspectum lucemque fugit, tenebrisque pudorem
Celat, et a cunctis expellitur æthere toto.
Talia dicenti, Tibi, ait, revocamina, corvus,
Sint, precor, ista malo: nos vanum spernimus omen.
Nec cœptum dimittit iter: dominoque iacentem
Cum iuvene Hæmonio vidisse Coronida narrat.
Laurea delapsa est, audito crimine, amanti:
Et pariter vultusque Deo, plectrumque, colorque
Excidit utque animus tumida fervebat ab ira;
Arma assueta rapit; flexumque a cornibus arcum
Tendit; et illa suo toties cum pectore iuncta
Indevitato traiecit pectora telo.
Icta dedit gemitum, tractoque a vulnere ferro,
Candida pœniceo perfudit membra cruore:
Et dixit: potui pœnas tibi, Phœbe, dedisse;
Sed peperisse prius: duo nunc moriemur in una.
Hactenus; et pariter vitam cum sanguine fudit.
Corpus inane animæ frigus letale secutum est.
Pœnitet heu! sero pœnæ crudelis amantem:
Seque, quod audierit, quod sic exarserit, odit:
Odit avem, per quam crimen causamque dolendi
Scire coactus erat: nervumque, arcumque, manumque
Odit; cumque manu, temeraria tela, sagittas.
Collapsamque fovet; seraque ope vincere fata
Nititur; et medicas exercet inaniter artes.
Quæ postquam frustra tentata, rogumque parari
Vidit, et arsuros supremis ignibus artus;
Tum vero gemitus, neque enim cælestia tingui
Ora licet lacrimis, alto de corde petitos
Edidit: haud aliter, quam cum, spectante iuvenca,
Lactentis vituli, dextra libratus ab aure,
Tempora discussit claro cava malleus ictu.
Ut tamen ingratos in pectora fudit odores,
Et dedit amplexus, iniustaque iusta peregit,
Non tulit in cineres labi sua Phœbus eosdem
Semina: sed natum flammis uteroque parentis
Eripuit; geminique tulit Chironis in antrum:
Sperantemque sibi non falsa præmia linguæ,
Inter aves albas vetuit considere corvum.
Semifer interea divinæ stirpis alumno
Lætus erat; mixtoque oneri gaudebat honore.
Ecce venit rutilis humeros protecta capillis
Filia Centauri, quam quondam Nympha Chariclo,
Fluminis in rapidi ripis enixa, vocavit
Ocyroen: non hæc artes contenta paternas
Edidicisse fuit: fatorum arcana canebat.
Ergo ubi fatidicos concepit mente furores,
Incaluitque Deo, quem clausum pectore habebat;
Aspicit infantem; Totique salutifer orbi
Cresce, puer, dixit: tibi se mortalia sæpe
Corpora debebunt: animas tibi reddere ademptas
Fas erit; idque semel Dis indignantibus ausus,
Posse dare hoc iterum flamma prohiberis avita:
Atque Deo corpus fies exsangue: Deusque,
Qui modo corpus eras: et bis tua fata novabis.
Tu quoque, care pater, non iam mortalis, et ævis
Omnibus ut maneas, nascendi lege creatus,
Posse mori cupies tum, cum cruciabere diræ
Sanguine serpentis, per saucia membra recepto,
Teque ex æterno patientem numina mortis
Efficient; triplicesque Deæ tua fila resolvent.
Restabat fatis aliquid: suspirat ab imis
Pectoribus, lacrimæque genis labuntur obortæ;
Atque ita, Prævertunt, inquit, me fata; vetorque
Plura loqui; vocisque meæ præcluditur usus.
Non fuerant artes tanti, quæ numinis iram
Contraxere mihi; mallem nescisse futura.
Iam mihi subduci facies humana videtur:
Iam cibus herba placet: iam latis currere campis
Impetus est: in equam, cognataque corpora, vertor.
Tota tamen quare? pater est mihi nempe biformis.
Talia dicenti pars est extrema querelæ
Intellecta parum; confusaque verba fuere.
Mox nec verba quidem, nec equæ sonus ille videtur,
Sed simulantis equam, parvoque in tempore certos
Edidit hinnitus, et brachia movit in herbas.
Tum digiti coeunt, et quinos alligat ungues
Perpetuo cornu levis ungula: crescit et oris,
Et colli spatium: longæ pars ultima pallæ
Cauda fit: utque vagi crines per colla iacebant,
In dextras abiere iubas: pariterque novata est
Et vox et facies; nomen quoque monstra delere.
Flebat, opemque tuam frustra Philyreius heros,
Delphice, poscebat: sed nec rescindere magni
Iussa Iovis poteras: nec, si rescindere posses,
Tunc aderas: Elin, Messeniaque arva colebas.
Illud erat tempus, quo te pastoria pellis
Texit, omnesque fuit baculum silvestre sinistræ;
Alterius, dispar septenis fistula cannis.
Dumque amor est curæ, dum te tua fistula mulcet,
Incustoditæ Pylios memorantur in agros
Processisse boves. Videt has Atlantide Maia
Natus, et arte sua silvis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo, nisi notus in illo
Rure senex: Battum vicinia tota vocabant.
Divitis hic saltus herbosaque pascua Nelei,
Nobiliumque greges custos servabat equarum.
Hunc timuit, blandaque manu seduxit: et, Eia,
Quisquis es, hospes, ait, si forte armenta requiret
Hæc aliquis, vidisse nega: nec gratia facto
Nulla rependatur; nitidam cape præmia vaccam.
Et dedit. Accepta voces has reddidit hospes:
Tutus eas: lapis iste prius tua furta loquatur,
Et lapidem ostendit. Simulat Iove natus abire.
Mox redit: et, versa pariter cum voce figura,
Rustice, vidisti si quas hoc limite, dixit,
Ire boves, fer opem furtoque silentia demne.
Iuncta suo pretium dabitur tibi femina tauro.
At senior, postquam merces geminata, Sub illis
Montibus, inquit, erunt. Et erant sub montibus illis.
Risit Atlantiades; et, Me mihi, perfide, prodis?
Me mihi prodis? ait: perimaque pectora vertit
In durum silicem; qui nunc quoque dicitur Index:
Inque nihil merito vetus est infamia saxo.
Hinc se sustulerat paribus Caducifer alis:
Munychiosque volans agros, gratamque Minervæ
Despectabat humum, cultique arbusta Lycæi.
Illa forte die castæ de more puellæ
Vertice supposito festas in Palladis arces
Pura coronatis portabant sacra canistris.
Inde revertentes Deus aspicit ales: iterque
Non agit in rectum, sed in orbem curvat eumdem.
Ut volucris visis rapidissima milvus extis,
Dum timet, et densi circumstant sacra ministri;
Flectitur in gyrum, nec longius audet abire;
Spemque suam motis avidus circumvolat alis:
Sic super Actæas agilis Cyllenius arces

Inclinat cursus, et easdem circinat auras.
Quanto splendidior, quam cetera sidera, fulget
Lucifer; et quanto te, Lucifer, aurea Phœbe;
Tanto virginibus præstantior omnibus Herse
Ibat; eratque decus pompæ, comitumque suarum.
Obstupuit forma Iove natus: et æthere pendens
Non secus exarsit, quam cum Balearica plumbum
Funda iacit: volat illud, et incandescit eundo,
Et, quos non habuit, sub nubibus invenit ignes.
Vertit iter; cœloque petit diversa relicto:
Nec se dissimulat: tanta est fiducia formæ.
Quæ quamquam iusta est, cura tamen adiuvat illam:
Permulcetque comas, chlamydemque, ut pendeat apte,
Collocat: ut limbis, totumque appareat aurum;
Ut teres in dextra, qua somnos ducit et arcet,
Virga sit, ut tersis niteant talaria plantis.
Pars secreta domus ebore et testudine cultos
Tres habuit thalamos, quorum tu, Pandroso, dextrum
Aglauros lævum, medium possederat Herse.
Quæ tenuit lævum, venientem prima notavit
Mercurium; nomenque Dei scitarier ausa est,
Et causam adventus. Cui sic respondit Atlantis
Pleioneaque genus: Ego sum, qui iussa per auras
Verba patris porto: pater est mihi Iupiter ipse:
Nec fingam causas: tu tantum fida sorori
Esse velis, prolisque meæ matertera dici.
Herse causa viæ: laveas, oramus, amanti.
Aspicit hunc oculis isdem, quibus abdita nuper
Viderat Aglauros flavæ secreta Minervæ:
Proque ministerio magni sibi ponderis aurum
Postulat. Interea tectis excedere cogit.
Vertit ad hanc torvi Dea bellica luminis orbem,
E tanto penitus traxit suspiria motu,
Ut pariter pectus, positamque in pectore forti
Ægida concuteret. Subit, hanc arcana profana
Detexisse manu tum, cum sine matre creatam
Lemnicolæ stirpem contra data fœdera vidit;
Et gratamque Deo fore iam, gratamque sorori,
Et ditem sumto, quod avara poposcerit, auro.
Protinus Invidiæ, nigro squalentia tabo,
Tecta petit. Domus est imis in vallibus antri
Abdita, sole carens, non ulli pervia vento;
Tristis, et ignavi plenissima frigoris; et quæ
Igne vacet semper, caligine semper abundet.
Hue ubi pervenit belli metuenda virago,
Constitit ante domum, (neque enim succedere tectis
Fas habet) et postes extrema cuspide pulsat.
Concussæ patuere fores: videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta suorum,
Invidiam: visaque oculos avertit. At illa
Surgit humo pigre: semesarumque relinquit
Corpora serpentum; passuque incedit inerti.
Utque Deam vidit formaque armisque decoram,
Ingemuit: vultumque ima ad suspiria duxit.
Pallor in ore sedet: macies in corpore toto:
Nusquam recta acies: livent rubigine dentes:
Pectora felle virent: lingua est suffusa veneno.
Risus abest, nisi quem visi movere dolores.
Nec fruitur somno, vigilacibus excita curis:
Sed videt ingratos, intabescitque videndo,
Successus hominum: carpitque et carpitur una.
Suppliciumque suum est. Quamvis tamen oderat il-
Talibus adfata est breviter Tritonia dictis: (lam,
Infice tabe tua natarum Cecropis unam.
Sic opus est. Aglauros ea est. Haud plura locuta
Fugit; et impressa tellurem repulit hasta.
Illa Deam obliquo fugientem lumine cernens,
Murmura parva dedit; successurumque Minervæ
Indoluit: baculumque capit; quod spinea totum
Vincula cingebant; adopertaque nubibus atris,
Quacunque ingreditur, florentia proterit arva,
Exuritque herbas, et summa cacumina carpit.
Afflatuque suo populos, urbesque, domosque
Polluit: et tandem Tritonida conspicit arcem,
Ingeniis, opibusque, et festa pace virentem;
Vixque tenet lacrimas, quia nil lacrimabile cernit.
Sed postquam thalamos intravit Cecrope natæ,
Iussa facit; pectusque manu ferrugine tincta
Tangit; et hamatis præcordia sentibus implet;
Inspiratque nocens virus, piceumque per ossa
Dissipat, et medio spargit pulmone venenum.
Neve mali spatium causæ per latius errent,
Germanam ante oculos, fortunatumque sororis
Coniugium, pulchraque Deum sub imagine pouit:
Cunctaque magna facit. Quibus irritata, dolore
Cecropis occulto mordetur; et anxia nocte,
Anxia luce gemit; lentaque miserrima tabe
Liquitur, ut glacies incerto saucia sole:
Felicisque bonis non secius uritur Herses,
Quam cum spinosis ignis supponitur herbis;
Quæ neque dant flammas, lenique tepore cremantur.
Sæpe mori voluit; ne quidquam tale videret:
Sæpe, velut crimen rigido narrare parenti.
Denique in adverso venientem limine sedit
Exclusura Deum. Cui blandimenta, precesque,
Verbaque iactanti mitissima, Desine, dixit:
Hinc ego me non sum nisi te motura repulso.
Stemus, ait, pacto, velox Cyllenius, isto:
Cælatasque fores virga patefecit. At illi
Surgere conanti partes, quascumque sedendo
Flectimur, ignava nequeunt gravitate moveri.
Illa quidem recto pugnat se attollere trunco:
Sed genuum iunctura riget, frigusque per artus
Labitur; et pallent amisso sanguine venæ.
Utque malum late solet immedicabile cancer
Serpere, et illæsas vitiatis addere partes;
Sic letalis hiems paulatim in pectora venit;
Vitalesque vias, et respiramina clausit.
Nec conata loqui est; nec, si conata fuisset,
Vocis haberet iter. Saxum iam colla tenebat;
Oraque duruerant; signumque exsangue sedebat.
Nec lapis albus erat: sua mens infecerat illam.
Has ubi verborum pœnas mentisque profanæ
Cepit Atlantiades, dictas a Pallade terras
Linquit, et ingreditur iactatis æthera pennis.
Sevocat hunc genitor; nec causam fassus amoris,
Fide minister, ait, iussorum, nate, meorum,
Pelle moram, solitoque celer delabere cursu;
Quaque tuam matrem tellus a parte sinistra
Suspicit, (indigenæ Sidonida nomine dicunt)
Hanc pete: quodque procul montano gramine pasci
Armentum regale vides, ad litora verte.
Dixit: et expulsi iamdudum monte iuvenci
Litora iussa petunt, ubi magni filia regis
Ludere, virginibus Tyriis comitata, solebat.
Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
Maiestas et amor: sceptri gravitate relicta,
Ille pater rectorque Deûm; cui dextra trisulcis
Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem;
Induitur faciem tauri: mixtusque iuvencis
Mugit, et in teneris formosus obambulat herbis.
Quippe color nivis est, quam nec vestigia duri
Calcavere pedis, nec solvit aquaticus Auster.
Colla toris extant: armis palearia pendent:
Cornua parva quidem, sed quæ contendere possis
Facta manu, puraque magis perlucida gemma.
Nullæ in fronte minæ, nec formidabile lumen;
Pacem vultus habet. Miratur Agenore nata,

Quod tam formosus, quod prælia nulla minetur.
Sed, quamvis mitem, metuit contingere primo:
Mox adit; et flores ad candida porrigit ora.
Gaudet amans et, dum veniat sperata voluptas,
Oscula dat manibus: vix ah! vix cætera differt.
Et nunc alludit, viridique exultat in herba:
Nunc latus in fulvis niveum deponit arenis;
Paulatimque metu dempto, modo pectora præbet
Virginea plaudenda manu; modo cornua sertis
Impedienda novis. Ausa est quoque regia virgo,
Nescia quem premeret, tergo considere tauri.
Tum Deus a terra, siccoque a littore, sensim
Falsa pedum primis vestigia ponit in undis.
Inde abit ulterius, mediique per æquora ponti
Fert prædam: pavet hæc: litusque ablata relictum
Respicit; et dextra cornum tenet, altera dorso
Imposita est: tremulæ sinuantur flamine vestes.

Liber tertius

Iamque Deus, posita fallacis imagine tauri,
Se confessus erat; Dictæaque rura tenebat.
Cum pater ignarus Cadmo perquirere raptam
Imperat, et pœnam, si non invenerit, addit
Exilium, facto pius et sceleratus eodem.
Orbe pererrato (quis enim deprendere possit
Furta Iovis?) profugus patriamque, iramque parentis
Vitat Agenorides; Phœbique oracula supplex
Consulit, et quæ sit tellus habitanda, requirit.
Bos tibi, Phœbus ait, solis occurret in arvis,
Nullum passa iugum, curvique immunis aratri.
Hac duce carpe vias, et, qua requieverit herba,
Mœnia fac condas: Bœotiaque illa vocato.
Vix bene Castalio Cadmus descenderat antro:
Incustoditam lente videt ire iuvencam,
Nullum servitii signum cervice gerentem.
Subsequitur, pressoque legit vestigia gressu;
Auctoremque viæ Phœbum taciturnus adorat.
Iam vada Cephisi, Panopesque evaserat arva;
Bos stetit; et, tollens spatiosam cornibus altis
Ad cœlum frontem, mugitibus impulit auras.
Atque ita, respiciens comites sua terga sequentes,
Procubuit, teneraque latus submisit in herba.
Cadmus agit grates, peregrinæque oscula terræ
Figit; et ignotos montes, agrosque salutat.
Sacra Iovi facturus erat: iubet ire ministros,
Et petere e vivis libandas fontibus undas.
Silva vetus stabat, nulla violata securi;
Est specus in medio, virgis ac vimine densus,
Efficiens humilem lapidum compagibus arcum;
Uberibus fœcundus aquis: hoc conditus antro
Martius anguis erat, cristis præsignis et auro.
Igne micant oculi; corpus tumet omne veneno;
Tresque vibrant linguæ; triplici stant ordine dentes.
Quem postquam Tyria lucum de gente profecti
Infausto tetigere gradu; demissaque in undas
Urna dedit sonitum; longum caput extulit antro
Cæruleus serpens; horrendaque sibila misit.
Effluxere urnæ manibus: sanguisque relinquit
Corpus, et attonitos subitus tremor occupat artus.
Ille volubilibus squamosos nexibus orbes
Torquet, et immensos saltu sinuatur in arcus;
Ac media plus parte leves erectus in auras
Despicit omne nemus: tantoque est corpore, quanto,
Si totum spectes, geminas qui separat Arctos.
Nec mora: Phœnicas (sive illi tela parabant,
Sive fugam, sive ipse timor prohibebat utrumque)
Occupat: hos morsu, longis complexibus illos;
Hos necat afflatos funesti tabe veneni.
Fecerat exiguas iam Sol altissimus umbras:
Quæ mora sit sociis miratur Agenore natus;
Vestigatque viros. Teginen derepta leoni
Pellis erat; telum splendenti lancea ferro,
Et iaculum; teloque animus præstantior omni.
Ut nemus intravit, letataque corpora vidit,
Victoremque supra spatiosi corporis hostem
Tristia sanguinea lambentem vulnera lingua;
Aut ultor vestræ, fidissima corpora, mortis,
Aut comes, inquit, ero. Dixit: dextraque molarem
Sustulit; et magnum magno conamine misit.
Illius impulsu cum turribus ardua celsis
Mœnia mota forent; serpens sine vulnere mansit:
Loricæque modo squamis defensus, et atræ
Duritia pellis, validos cute repulit ictus.
At non duritia iaculum quoque vincit eadem;
Quod medio lentæ fixum curvamine spinæ
Constitit; et toto descendit in ilia ferro.
Ille, dolore ferox, caput in sua terga retorsit:
Vulneraque aspexit, fixumque hastile momordit:
Idque, ubi vi multa partem labefecit in omnem,
Vix tergo eripuit; ferrum tamen ossibus hæret.
Tum vero, postquam solitas accessit ad iras
Plaga recens, plenis tumuerunt guttura venis:
Spumaque pestiferos circumfluit albida rictus;
Terraque rasa sonat squamis; quique halitus exit
Ore niger Stygio, vitiantas inficit auras.
Ipse modo immensum spiris facientibus orbem
Cingitur: interdum longa trabe rectior exit.
Impete nunc vasto, ceu concitus imbribus amnis,
Fertur, et obstantes proturbat pectore silvas.
Cedit Agenorides paulum; spolioque leonis
Sustinet incursus; instantiaque ora retardat
Cuspide prætenta. Furit ille, et inania duro
Vulnera dat ferro; frangitque in acumine dentes.
Iamque venenifero sanguis manare palato
Cœperat; et virides aspergine tinxerat herbas:
Sed leve vulnus erat: quia se retrahebat ab ictu;
Læsaque colla dabat retro, plagamque sedere
Cedendo arcebat, nec longius ire sinebat:
Donec Agenorides coniectum in gutture ferrum
Usque sequens pressit, dum retro quercus euntí
Obstitit; et fixa est pariter cum robore cervix.
Pondere serpentis curvata est arbor, et imæ
Parte flagellari gemuit sua robora caudæ.
Dum spatium victor victi considerat hostis; (tum,
Vox subito audita est: (neque erat cognoscere prom-
Unde; sed audita est) Quid, Agenore nate, peremtum
Serpentem spectas? et tu spectabere serpens.
Ille diu pavidus, pariter cum mente colorem
Perdiderat; gelidoque comæ terrore rigebant.
Ecce viri fautrix, superas delapsa per auras,
Pallas adest; motæque iubet supponere terræ
Vipereos dentes, populi incrementa futuri.
Paret, et, ut presso sulcum patefecit aratro,
Spargit humi iussos, mortalia semina, dentes.
Inde (fide maius) glebæ cœpere moveri:
Primaque de sulcis acies apparuit hastæ:
Tegmina mox capitum picto nutantia cono:
Mox humeri pectusque, onerataque brachia telis
Existunt crescitque seges clypeata virorum.
Sic, ubi tolluntur festis aulæa theatris,
Surgere signa solent: primumque ostendere vultum;
Cetera paulatim: placidoque educta tenore
Tota patent; imoque pedes in margine ponunt.
Territus hoste novo Cadmus capere arma parabat:
Ne cape, de populo, quem terra creaverat, unus
Exclamat; nec te civilibus insere bellis.
Atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
Cominus ense ferit: iaculo cadit eminus ipse.

Hic quoque, qui leto dederat, non longius illo
Vivit, et expirat, modo quas acceperat, auras.
Exemploque pari furit omnis turba: suoque
Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres.
Iamque brevis spatium vitæ sortita iuventus
Sanguineam trepido plangebant pectore matrem,
Quinque superstitibus: quorum fuit unus Echion.
Is sua tecit humi, monitu Tritonidis, arma;
Fraternæque fidem pacis petiitque, deditque.
Hos operis comites habuit Sidonius hospes;
Cum posuit iussam Phœbeis sortibus urbem.
Iam stabant Thebæ: poteras iam, Cadme, videri
Exilio felix: soceri tibi Marsque Venusque
Contigerant: huc adde genus de coniuge tanta,
Tot natos, natasque, et, pignora cara, nepotes.
Hos quoque iam iuvenes: sed, scilicet, ultima semper
Expectanda dies homini: dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.
Prima nepos inter tot res tibi, Cadme, secundas
Causa fuit luctus, alienaque cornua fronti
Addita, vosque canes satiatæ sanguine herili.
At bene si quæras; Fortunæ crimen in illo,
Non scelus invenies: quod enim scelus error habebat?
Mons erat, infectus variarum cæde ferarum:
Iamque dies rerum medias contraxerat umbras;
Et Sol ex æquo meta distabat utraque;
Cum iuvenis placido per devia lustra vagantes
Participes operum compellat Hyantius ore:
Lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum,
Fortunamque dies habuit satis. Altera lucem
Cum croceis evecta rotis Aurora reducet,
Propositum repetamus opus. Nunc Phœbus utraque
Distat idem terra, finditque vaporibus arva.
Sistite opus præsens, nodosaque tollite lina.
Iussa viri faciunt, intermittuntque laborem.
Vallis erat, piceis, et acuta densa cupressu;
Nomine Gargaphie, succinctæ cura Dianæ:
Cuius in extremo est antrum nemorale recessu,
Arte laboratum nulla. simulaverat artem
Ingenio Natura suo; nam pumice vivo,
Et levibus tophis nativum duxerat arcum.
Fons sonat a dextra, tenui perlucidus unda,
Margine gramineo patulos incinctus hiatus.
Hic Dea silvarum, venatu fessa, solebat
Virgineos artus liquido perfundere rore.
Quo postquam subiit; Nympharum tradidit uni
Armigeræ iaculum, pharetramque, arcusque relentos.
Altera depositæ subiecit brachia pallæ.
Vincla duæ pedibus demunt. Nam doctior illis
Ismenis Crocale, sparsos per colla capillos
Colligit in nodum; quamvis erat ipsa solutis.
Excipiunt laticem Nepheleque, Hyaleque, Rhanisque,
Et Psecas, et Phiale; funduntque capacibus urnis.
Dumque ibi perluitur solita Titania lympha,
Ecce nepos Cadmi, dilata parte laborum,
Per nemus ignotum non certis passibus errans,
Pervenit in lucum: sic illum fata ferebant.
Qui simul intravit rorantia fontibus antra;
Sicut erant, viso nudæ sua pectora Nymphæ
Percussere viro. subitisque ululatibus omne
Implevere nemus: circumfusæque Dianam
Corporibus texere suis. Tamen altior illis
Ipsa Dea est, colloque tenus supereminet omnes.
Qui color infectis adversi Solis ab ictu
Nubibus esse solet, aut purpureæ Auroræ;
Is fuit in vultu visæ sine veste Dianæ.
Quæ quamquam comitum turba stipata suarum,
In latus obliquum tamen astitit: oraque retro
Flexit: et ut vellet promptas habuisse sagittas,
Quas habuit, sic hausit aquas; vultumque virilem
Perfudit: spargensque comas ultricibus undis,
Addidit hæc cladis prænuntia verba futuræ:
Nunc tibi me posito visam velamine narres,
Si poteris narrare, licet. Nec plura minata,
Dat sparso capiti vivacis cornua cervi:
Dat spatium collo: summasque cacuminat aures:
Cum pedibusque manus, cum longis brachia mutat
Cruribus: et velat maculoso vellere corpus.
Additus et pavor est: fugit Autonoeius heros;
Et se tam celerem cursu miratur in ipso.
Ut vero solitis sua cornua vidit in undis,
Me miserum! dicturus erat: vox nulla secuta est.
Ingemuit; vox illa fuit: lacrimæque per ora
Non sua fluxerunt: mens tantum pristina mansit.
Quid faciat? repetatne domum, regalia tecta?
An lateat silvis? timor hoc, pudor impedit illud.
Dum dubitat, videre canes: primusque Melampus,
Ichnobatesque sagax, latratu signa dedere;
Gnosius Ichnobates, Spartana gente Melampus.
Inde ruunt alii rapida velocius aura,
Pamphagus, et Dorceus, et Oribasus; Arcades omnes:
Nebrophonosque valens, et trux cum Lælape Theron,
Et pedibus Pterelas, et naribus utilis Agre,
Hylæusque fero nuper percussus ab apro,
Deque lupo concepta Nape, pecudesque secuta
Pomenis, et natis comitata Harpyia duobus,
Et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon:
Et Dromas, et Canace, Sticteque, et Tigris, et Alce,
Et niveis Leucon, et villis Asbolus atris,
Prævalidusque Lacon, et cursu fortis Aello,
Et Thous, et Cyprio velox cum fratre Lycisce:
Et nigram medio frontem distinctus ab albo
Harpalos, et Melaneus, hirsutaque corpore Lachne:
Et patre Dictæo, sed matre Laconide nati,
Labros, et Agriodos, et acutæ vocis Hylactor:
Quosque referre mora est. Ea turba cupidine prædæ
Per rupes, scopulosque, adituque carentia saxa,
Qua via difficilis, quaque est via nulla, feruntur.
Ille fugit, per quæ fuerat loca sæpe secutus.
Heu famulos fugit ipse suos! clamare libebat,
Actæon ego sum dominum cognoscite vestrum.
Verba animo desunt: resonat latratibus æther.
Prima Melanchætes in tergo vulnera fecit:
Proxima Theridamas; Oresitrophos hæsit in armo.
Tardius exierant, sed per compendia montis
Anticipata via est. Dominum retinentibus illis
Cetera turba coit, confertque in corpore dentes.
Iam loca vulneribus desunt: gemit ille, sonumque,
Et, si non hominis, quem non tamen edere posset
Cervus, habet: mœstisque replet iuga nota querelis:
Et genibus supplex pronis, similisque roganti,
Circumfert tacitos, tamquam sua brachia, vultus.
At comites rapidum solitis hortatibus agmen
Iguari instigant, oculisque Actæona quærunt;
Et velut absentem certatim Actæona clamant.
Ad nomen caput ille refert: at abesse queruntur,
Nec capere oblatæ segnem spectacula prædæ.
Vellet abesse quidem; sed adest: velletque videre,
Non etiam sentire, quam fera facta fierum.
Undique circumstant; mersisque in corpore rostris
Dilacerant falsi dominum sub imagine cervi.
[Nec, nisi finita per plurima vulnera vita,
Ira pharetratæ fertur satiata Dianæ.]
Rumor in ambiguo est: alius violentior: quo
Visa Dea est, alii laudant, dignamque severa
Virginitate vocant. Pars invenit utraque causas.
Sola Iovis coniux non tam culpetne probetne
Eloquitur, quam clade domus ab Agenore ductæ

Gaudet: et a Tyria collectum pellice transfert
In generis socios odium: subit ecce priori
Causa recens; gravidamque dolet de semine magni
Esse Iovis Semelen. Tum linguam ad iurgia solvit.
Effeci quid enim toties per iurgia? dixit.
Ipsa petenda mihi est: ipsam, si maxima Iuno
Vite vocor, perdam; si me gemmantia dextra
Sceptra tenere decet; si sum regina, Iovisque
Et soror, et coniux: certe soror. At, puto, furto est
Contenta; et thalami brevis est iniuria nostri.
Concipit; id decerat: manifestaque crimina pleno
Fert utero; et mater, quod vix mihi contigit uni,
De Iove vult fieri: tanta est fiducia formæ.
Fallat eam faxo: nec sum Saturnia, si non
Ab Iove mersa suo Stygias penetrabit ad undas.
Surgit ab his solio; fulvaque recondita nube
Limen adit Semeles: nec nubes ante removit,
Quam simulavit anum: posuitque ad tempora canos:
Sulcavitque cutem rugis: et curva trementi
Membra tulit passu: vocem quoque fecit anilem:
Ipsaque fit Beroe, Semeles Epidauria nutrix.
Ergo ubi, captato sermone, diuque loquendo,
Ad nomen venere Iovis; suspirat: et, Optem
Iupiter ut sit, ait: metuo tamen omnia. Multi
Nomine Divorum thalamos subiere pudicos.
Nec tamen esse Iovis satis est: det pignus amoris,
Si modo verus is est: quantusque, et qualis ab alta
Iunone excipitur; tantus, talisque rogato
Det tibi complexus: suaque ante insignia sumat.
Talibus iguaram Iuno Cadmeida dictis
Formarat. Rogat illa Iovem sine nomine munus.
Cui Deus, Elige, ait: nullam patiere repulsam.
Quoque magis credas; Stygii quoque conscia sunto
Numina torrentis: timor et Deus ille Deorum.
Læta malo, nimiumque potens, perituraque amantis
Obsequio Semele, Qualem Saturnia, dixit,
Te solet amplecti, Veneris cum fœdus initis,
Da mihi te talem. Voluit Deus ora loquentis
Opprimere: exierat iam vox properata sub auras.
Ingemuit: neque enim non hæc optasse, neque ille
Non iurasse potest. Ergo mœstissimus altum
Æthera conscendit; nutuque sequentia traxit
Nubila: quis nimbos, immixtaque fulgura ventis
Addidit, et tonitrus, et inevitabile fulmen.
Qua tamen usque potest, vires sibi demere tentat.
Nec, quo centimanum deiecerat igne Typhœa,
Nunc armatur eo: nimium feritatis in illo.
Est aliud levius fulmen; cui dextra Cyclopum
Sævitiæ, flammæque minus, minus addidit iræ:
Tela secunda vocant Superi. Capit illa; domumque
Intrat Agenoream: corpus mortale tumultus
Non tulit ætherios; donisque iugalibus arsit.
Imperfectus adhuc infans genetricis ab alvo
Eripitur, patrioque tener (si credere dignum)
Insuitur femori; maternaque tempora complet.
Furtim illum primis Ino matertera cunis
Educat: inde datum Nymphæ Niseides antris
Occuluere suis; lactisque alimenta dedere.
Dumque ea per terras fatali lege geruntur,
Tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi;
Forte Iovem memorant, diffusum nectare, curas
Seposuisse graves, vacuaque agitasse remissos
Cum Iunone iocos; et, Maior vestra profecto est,
Quam quæ contingat maribus, dixisse, voluptas.
Illa negat: placuit, quæ sit sententia docti,
Quærere, Tiresiæ: Venus huic erat utraque nota.
Nam duo magnorum viridi coeuntia silva
Corpora serpentum baculi violaverat ictu:
Deque viro factus (mirabile) femina, septem
Egerat autumnos. Octavo rursus eosdem
Vidit: et, Est vestræ si tanta potentia plagæ,
Dixit, ut auctoris sortem in contraria mutet;
Nunc quoque vos feriam. Percussis anguibus isdem
Forma prior rediit, genitivaque rursus imago.
Arbiter hic igitur sumtus de lite iocosa,
Dicta Iovis firmat: gravius Saturnia iusto,
Nec pro materia fertur doluisse: suique
Iudicis æterna damnavit lumina nocte.
At pater omnipotens (neque enim licet irrita cui-
Facta Dei fecisse Deo) pro lumine adempto (quam
Scire futura dedit: pœnamque levavit honore.
Ille per Aonias, fama celeberrimus, urbes
Irreprehensa dabat populo responsa petenti.
Prima fide vocisque ratæ tentamina sumsit
Cærula Liriope: quam quondam flumine curvo
Implicuit; clausæque suis Cephisos in undis
Vim tulit. Enixa est utero pulcherrima pleno
Infantem, Nymphis iam nunc qui posset amari;
Narcissumque vocat. De quo consultus, an esset
Tempora maturæ visurus longa senectæ;
Fatidicus vates, Si se non viderit, inquit.
Vana diu visa est vox auguris. Exitus illam,
Resque probat, letique genus, novitasque furoris.
Iamque ter ad quinos unum Cephisius annum
Addiderat; puteratque puer, iuvenisque videri.
Multi illum iuvenes, multæ cupiere puellæ.
Sed fuit in tenera tam dira superbia forma;
Nulli illum iuvenes, nullæ tetigere puellæ.
Aspicit hunc, trepidos agitantem in retia cervos,
Vocalis Nymphe; quæ nec reticere loquenti,
Nec prior ipsa loqui didicit, resonabilis Echo.
Corpus adhuc Echo, non vox erat et tamen usum
Garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat;
Reddere de multis ut verba novissima posset.
Fecerat hoc Iuno: quia, cum deprendere posset
Sub Iove sæpe suo Nymphas in monte iacentes,
Illa Deam longo prudens sermone tenebat,
Dum fugerent Nymphæ. Postquam Saturnia sensit;
Huius, ait, linguæ, qua sum delusa, potestas
Parva tibi dabitur, vocisque brevissimus usus.
Reque minas firmat. Tamen hæc in fine loquendi
Ingeminat voces: auditaque verba reportat.
Ergo ubi Narcissum, per devia lustra vagantem,
Vidit, et incaluit, sequitur vestigia furtim.
Quoque magis sequitur, flamma propiore calescit;
Non aliter, quam cum summis circumlita taedis
Admotam rapiunt vivacia sulfura flammam.
O quoties voluit blandis accedere dictis,
Et molles adhibere preces! Natura repugnat;
Nec sinit incipiat, Sed, quod sinit, illa parata est
Exspectare sonos, ad quos sua verba remittat.
Forte puer, comitum seductus ab agmine fido,
Dixerat, Ecquis adest? et, Adest, responderat Echo.
Hic stupet: utque aciem partes dimisit in omnes,
Voce, Veni, clamat magna. Vocat illa vocantem.
Respicit: et nullo rursus veniente, Quid, inquit,
Me fugis? et totidem, quot dixit, verba recepit.
Perstat: et, alternæ deceptus imagine vocis;
Huc coeamus, ait: nullique libentius unquam
Responsura sono, Coeamus, retulit Echo:
Et verbis favet ipsa suis; egressaque silvis
Ibat, ut iniiceret sperato brachia collo.
Ille fugit: fugienque, Manus complexibus auferi
Ante, ait, emoriar, quam sit tibi copia nostri.
Retulit illa nihil, nisi, Sit tibi copia nostri.
Spreta latet silvis: pudibundaque frondibus ora
Protegit: et solis ex illo vivit in antris.
Sed tamen hæret amor; crescitque dolore repulsæ.

Attenuant vigiles corpus miserabile curæ:
Adducitque cutem macies; et in aera succus
Corporis omnis abit: vox tantum, atque ossa super-
Vox manet: ossa ferunt lapidis traxisse figuram.
Inde latet silvis; nulloque in monte videtur;
Omnibus auditur: sonus est, qui vivit in illa.
Sic hanc, sic alias, undis aut montibus ortas,
Luserat hic Nymphas, sic cœtus ante virilis.
Inde manus aliquis despectus ad æthera tollens,
Sic amet iste, licet, sic non potiatur amato,
Dixerat: assensit precibus Rhamnusia iustis.
Fons erat illimis, nitidis argenteus undis,
Quem neque pastores, neque pastæ monte capellæ
Contigerant, aliudve pecus; quem nulla volucris,
Nec fera turbarat, nec lapsus ab arbore ramus.
Gramen erat circa, quod proximus humor alebat:
Silvaque, sole lacum passura tepescere nullo.
Hic puer, et studio venandi lassus et æstu,
Procubuit; faciemque loci, fontemque secutus:
Dumque sitim sedare cupit, sitis altera crevit:
Dumque bibit, visæ correptus imagine formæ,
Spem sine corpore amat: corpus putat esse, quod um-
Astupet ipse sibi, vultuque immotus eodem (bra est.
Hæret, ut e Pario formatum marmore signum.
Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus,
Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines,
Impubesque genas, et eburnea colla, decusque
Oris, et in niveo mixtum candore ruborem;
Cunctaque miratur, quibus est mirabilis; ipse
Se cupit imprudens; et, qui probat, ille probatur.
Dumque petit, petitur; pariterque incendit, et ardet.
Irrita fallaci quoties dedit oscula fonti!
In medias quoties, visum captantia collum,
Brachia mersit aquas; nec se deprendit in illis!
Quid videat, nescit; sed, quod videt, uritur illo:
Atque oculos idem, qui decipit, incitat error.
Credule, quid frustra simulacra fugacia captas?
Quod petis, est nusquam: quod amas, avertere, perdes.
Ista repercussæ, quam cernis, imaginis umbra est.
Nil habet ista sui: tecumque venitque, manetque:
Tecum discedat, si tu discedere possis.
Non illum Cereris, non illum cura quietis
Abstrahere inde potest: sed opaca fusus in herba
Spectat inexpleto mendacem lumine formam:
Perque oculos perit ipse suos; paulumque levatus,
Ad circumstantes tendens sua brachia silvas,
Ecquis, io silvæ, crudelius, inquit, amavit?
Scitis enim, et multis latebra opportuna fuistis.
Ecquem, cum vestræ tot agantur secula vitæ,
Qui sic tabuerit, longo meministis in ævo?
Et placet, et video; sed quod videoque, placetque,
Non tamen invenio: tantus tenet error amantem.
Quoque magis doleam; nec nos mare separat ingens,
Nec via, nec montes, nec clausis mœnia portis:
Exigua prohibemur aqua: cupit ipse teneri:
Nam quoties liquidis porreximus oscula lymphis,
Hic toties ad me resupino nititur ore.
Posse putes tangi. Minimum est, quod amantibus ob-
Quisquis es, huc exi: quid me, puer unice, fallis?
Quove petitus abis? Certe nec forma, nec ætas
Est mea, quam fugias; et amarunt me quoque Nym-
Spem mihi nescio quam vultu promittis amico: (phæ.
Cumque ego porrexi tibi brachia, porrigis ultro:
Cum risi, arrides: lacrimas quoque sæpe notavi,
Me lacrimante, tuas. Nictu quoque signa remittis:
Et, quantum motu formosi suspicor oris,
Verba refers, aures non pervenientia nostras.
Is te ego sum, sensi; nec me mea fallit imago.
Uror amore mei: flammas moveoque feroque.
Quid faciam? roger, anne rogem? quid deinde roga-
Quod cupio mecum est: inopem me copia fecit. (bo?
O utinam nostro secedere corpore possem!
Votum in amante novum; vellem, quod amamus, a-
Iamque dolor vires adimit: nec tempore vitæ (besset.
Longa meæ superant: primoque extinguor in ævo:
Nec mihi mors gravis est, posituro morte dolores.
Hic, qui diligitur, vellem diuturnior esset.
Nunc duo concordes anima moriemur in una.
Dixit, et ad faciem rediit male sanus eandem;
Et lacrimis turbavit aquas; obscuraque moto
Reddita forma lacu est: quam cum vidisset abire;
Quo fugis? o remane; nec me, crudelis, amantem
Desere, clamavit. Liceat, quod tangere non est,
Aspicere, et misero præbere alimenta furori.
Dumque dolet, summa vestem deduxit ab ora,
Nudaque marmoreis percussit pectora palmis.
Pectora traxerunt tenuem percussa ruborem:
Non aliter, quam poma solent, quæ candida parte,
Parte rubent: aut ut variis solet uva racemis
Ducere purpureum, nondum matura, colorem.
Quæ simul aspexit liquefacta rursus in unda,
Non tulit ulterius; sed, ut intabescere flavæ
Igne levi ceræ, matutinæve pruinæ
Sole tepente solent, sic attenuatus amore
Liquitur; et cæco paulatim carpitur igni.
Et neque iam color est mixto candore rubori;
Nec vigor, et vires, et quæ modo visa placebant,
Nec corpus remanet, quondam quod amaverat Echo.
Quæ tamen ut vidit, quamvis irata memorque,
Indoluit: quotiesque puer miserabilis, Eheu,
Dixerat; hæc resonis iterabat vocibus, Eheu.
Cumque suos manibus percusserat ille lacertos,
Hæc quoque reddebat sonitum plangoris eundem.
Ultima vox solitam fuit hæc spectanti: in undam:
Heu frustra dilecte puer! tot idemque remisit
Verba lacus: dictoque Vale, Vale inquit et Echo.
Ille caput viridi fessum submisit in herba.
Lumina nox claudit, domini mirantia formam.
Tum quoque se, postquam est inferna sede receptus,
In Stygia spectabat aqua. Planxere sorores
Naides; et sectos fratri posuere capillos.
Planxere et Dryades: plangentibus assonat Echo.
Iamque rogum, quassasque faces, feretrumque para-
bant:
Nusquam corpus erat: croceum pro corpore florem
Inveniunt, foliis medium cingentibus albis.
Cognita res meritam vati per Achaidas urbes
Attulerat famam; nomenque erat auguris ingens.
Spernit Echionides tamen hunc, ex omnibus unus
Contemtor Superum, Pentheus: præsagaque ridet
Verba senis; tenebrasque et eladem lucis ademptæ
Obiicit. Ille movens albentia tempora canis,
Quam felix esses, si tu quoque luminis huius
Orbus, ait, fieres; ne Bacchia sacra videres!
Iamque dies aderit, iamque haud procul augurer esse,
Qua novus huc veniat, proles Semeleia, Liber.
Quem nisi templorum fueris dignatus honore,
Mille lacer spargere locis: et sanguine silvas
Fœdabis, matremque tuam, matrisque sorores.
Evenient: neque enim dignabere numen honore:
Meque sub his tenebris nimium vidisse quereris.
Talia dicentem proturbat Echione natus.
Dicta fides sequitur; responsaque vatis aguntur.
Liber adest; festisque fremunt ululatibus agri.
Turba ruunt: mixtæque viris matresque nurusque,
Vulgusque, proceresque, ignota ad sacra feruntur.
Quis furor, anguigenæ, proles Mavortia, vestras
Attonuit mentes? Pentheus ait: ærane tantum

Ere repulsa valent? et aduncо tibia cornu?
t magicæ fraudes? ut quos non belliger ensis,
on tuba terruerint, non strictis agmina telis;
emineæ voces, et mota insania vino,
bscœnique greges, et inania tympana vincant?
osne, senes, miror? qui, longa per æquora vecti,
ac Tyron, hac profugos posuistis sede Penates;
unc sinitis sine Marte capi? vosne, acrior ætas,
iuvenes, propiorque meæ; quos arma tenere,
on thyrsos; galeaque tegi, non fronde decebat?
ste, precor, memores, qua sitis stirpe creati:
liusque animos, qui multos perdidit unus,
umite serpentis: pro fontibus ille lacuque
nteriit: at vos pro fama vincite vestra.
lle dedit letо sortes: vos pellite molles,
t patrium revocate decus. Si fata vetabant
tare diu Thebas; utinam tormenta virique
lœnia diruerent: ferrumque ignisque sonarent!
issemus miseri sine crimine: sorsque querenda,
lon celanda foret: lacrimæque pudore carerent.
t nunc a puero Thebæ capientur inermi:
Quem neque bella iuvant, nec tela, nec usus equorum;
ed madidus myrrha crinis, mollesque coronæ,
urpuraque, et pictis intextum vestibus aurum. (gain
Quem quidem ego actutum, modo vos absistite, co-
ssumtumque patrem, commentaque sacra fateri.
n satis Acrisio est animi, contemnere vanum
Numen, et Argolicas venienti claudere portas;
Penthea terrebit cum totis advena Thebis?
te citi, (famulis hoc imperat) ite, ducemque
Attrahite huc vinctum: iussis mora segnis abesto.
Hunc avus, hunc Athamas, hunc cetera turba suo-
Corripiunt dictis: frustraque inhibere laborant. (rum
Acrior admonitu est; irritaturque retenta,
Et crescit rabies: remoraminaque ipsa nocebant.
Sic ego torrentem, qua nil obstabat euntі,
Lenius, et modico strepitu decurrere vidi.
At, quacumque trabes obstructaque saxa tenebant,
Spumeus, et fervens, et ab obice sævior ibat.
Ecce cruentati redeunt: et, Bacchus ubi esset,
Quærenti domino, Bacchum vidisse negarunt. (rum
Hunc, dixere, tamen comitem, famulumque sacro-
Cepimus: et tradunt manibus post terga ligatis,
Sacra Dei quondam Tyrrhena gente secutum.
Aspicit hunc oculis Pentheus, quos ira tremendos
Fecerat: et, quamquam pœnæ vix tempora differt,
O periture, tuaque aliis documenta dature
Morte, ait, ede tuum nomen, nomenque parentum,
Et patriam; morisque novi cur sacra frequentes.
Ille metu vacuus, Nomen mihi, dixit, Acœtes;
Patria, Mœonia est: humili de plebe parentes.
Non mihi, quæ duri colerent, pater, arva iuvenci,
Lanigerosve greges, non ulla armenta reliquit.
Pauper et ipse fuit: linoque solebat et hamo
Decipere, et calamo salientes ducere pisces.
Ars illi sua census erat. Cum traderet artem,
Accipe quas habeo, studii successor et hæres,
Dixit, opes: moriensque mihi nihil ille reliquit,
Præter aquas. Unum hoc possum appellare paternum.
Mox ego, ne scopulis hærerem semper in isdem,
Addidici regimen, dextra moderante, carinæ
Flectere: et Oleniæ sidus pluviale capellæ,
Taygetenque, Hyadasque oculis Arctonque notavi,
Ventorumque domos, et portus puppibus aptos.
Forte petens Delon, Chiæ telluris ad oras
Applicor, et dextris adducor litora remis:
Doque leves saltus: udæque immitor arenæ.
Nox ubi consumta est; Aurora rubescere primum
Cœperat; exsurgo, laticesque inferre recentes
Admoneo; monstroque viam, quæ ducat ad undas.
Ipse quid aura mihi tumulo promittat ab alto
Prospicio, comitesque voco, repetoque carinam.
Adsumus en, inquit, sociorum primus Opheltes.
Utque putat, prædam deserto nactus in agro,
Virginea puerum ducit per litora forma.
Ille, mero somnoque gravis, titubare videtur,
Vixque sequi. Specto cultum, faciemque, gradumque:
Nil ibi, quod posset credi mortale, videbam.
Et sensi, et dixi sociis: Quod numen in isto
Corpore sit, dubito; sed corpore numen in isto est.
Quisquis es, o faveas, nostrisque laboribus adsis.
His quoque des veniam. Pro nobis mitte precari,
Dictys ait: quo non alius conscendere summas
Ocior antennas, prensoque rudente relabi.
Hoc Libys, hoc flavus, proræ tutela, Melanthus, (que
Hoc probat Alcimedon: et, qui requiemque modum-
Voce dabat remis, animorum hortator Epopeus:
Hoc omnes alii. Prædæ tam cæca cupido est.
Non tamen hanc sacro violari pondere pinum
Perpetiar, dixi: pars hic mihi maxima iuris.
Inque aditu obsisto. Furit audacissimus omni
De numero Lycabas: qui Thusca pulsus ab urbe
Exilium, dira pœnam pro cæde, luebat.
Is mihi, dum resto, iuvenili guttura pugno
Rupit: et excussum misisset in æquora, si non
Hæsissem, quamvis amens, in fune retentus.
Impia turba probant factum. Tum denique Bacchus,
(Bacchus enim fuerat) veluti clamore solutus
Sit sopor, aque mero redeant in pectora sensus,
Quid facitis? quis clamor, ait? qua, dicite, nautæ,
Huc ope perveni? quo me deferre paratis?
Pone metum, Proreus, et quos contingere portus
Ede velis, dixit, terra sistere petita.
Naxon, ait Liber, cursus advertite vestros.
Illa mihi domus est; vobis erit hospita tellus.
Per mare fallaces, perque omnia numina iurant
Sic fore: meque iubent pictæ dare vela carinæ.
Dextera Naxos erat. Dextra mihi linteа danti,
Quid facis, o demens? quis te furor, inquit, Acœte,
Pro se quisque, tenet? lævam pete: maxima nutu
Pars mihi significat; pars, quid velit, aure susurrat.
Obstupui; Capiatque alius moderamina, dixi:
Meque ministerio scelerisque artisque removi.
Increpor a cunctis, totumque immurmurat agmen.
E quibus Æthalion, Te scilicet omnis in uno
Nostra salus posita est? ait. Et subit ipse: meumque
Explet opus: Naxoque petit diversa relicta. (dem
Tum Deus illudens, tanquam modo denique frau-
Senserit, e puppi pontum prospectat aduncа.
Et flenti similis, Non hæc mihi litora, nautæ,
Promisistis, ait: non hæc mihi terra rogata est.
Quo merui pœnam facto? quæ gloria vestra est;
Si puerum iuvenes, si multi fallitis unum?
Iamdudum flebam: lacrimas manus impia nostras
Ridet; et impellit properantibus æquora remis.
Per tibi nunc ipsum (nec enim præsentior illo
Est Deus) adiuro, tam me tibi vera referre,
Quam veri maiora fide. Stetit æquore puppis
Haud aliter, quam si siccum navale teneret.
Illi admirantes remorum in verbere perstant:
Velaque deducunt; geminaque ope currere tentant.
Impediunt hederæ remos, nexuque recurvo
Serpunt; et gravidis distringunt vela corymbis.
Ipse, racemiferis frontem circumdatus uvis,
Pampineis agitat velatam frondibus hastam.
Quem circa tigres, simulacraque mania lyncum,
Pictarumque iacent fera corpora pantherarum.
Exsiluere viri; sive hoc insania fecit,

Sive timor: primusque Medon nigrescere pinnis
Corpore depresso, et spinum curvamina flecti
Incipit. Huic Lycabas, In quæ miracula, dixit,
Verteris? et lati rictus, et panda loquenti
Naris erat, squamamque cutis durata trahebat.
At Libys, obstantes dum vult obvertere remos,
In spatium resilire manus breve vidit; et illas
Jam non esse manus, jam pinnas posse vocari.
Alter ad intortos cupiens dare brachia funes,
Brachia non habuit; truncoque repandus in undas
Corpore desiluit: falcata novissima cauda est,
Qualia dividuæ sinuantur cornua Lunæ.
Undique dant saltus, multaque aspergine rorant:
Emerguntque iterum; redeuntque sub æquora rursus:
Inque chori ludunt speciem: lascivaque jactant
Corpora; et acceptum patulis mare naribus efflant.
De modo viginti (tot enim ratis illa ferebat)
Restabam solus: pavidum, gelidumque trementi
Corpore, vixque meum firmat Deus; Excute; dicens,
Corde metum, Diamque tene. Delatus in illam,
Accensis aris, Baccheia sacra frequento.
Præbuimus longis Pentheus ambagibus aures,
Inquit: ut ira mora vires absumere posset.
Præcipitem famuli rapite hunc: cruciataque diris
Corpora tormentis Stygiæ demittite nocti.
Protinus abstractus solidis Tyrrhenus Acœtes
Clauditur in tectis: et dum crudelia jussæ
Instrumenta necis, ferrumque ignisque parantur;
Sponte sua patuisse fores, lapsasque lacertis
Sponte sua, fama est, nullo solvente, catenas.
Perstat Echionides: nec jam jubet ire, sed ipse
Vadit, ubi, electus faciendæ ad sacra, Cithæron
Cantibus et clara Bacchantum voce sonabat.
Ut fremit acer equus, cum bellicus ære canoro
Signa dedit tubicen, pugnæque assumit amorem:
Pentheа sic ictus longis ululatibus æther
Movit: et audito clangore recanduit ira.
Monte fere medio est, cingentibus ultima silvis,
Parus ab arboribus, spectabilis undique campus.
Hic oculis illum cernentem sacra profanis
Prima videt, prima est insano concita motu,
Prima suum misso violavit Pentheа thyrso
Mater: Io, geminæ, clamavit, adeste sorores.
Ille aper, in nostris errat qui maximus agris,
Ille mihi feriendus aper. Ruit omnis in unum
Turba furens: cunctæ coeunt, cunctæque sequuntur,
Jam trepidum, jam verba minus violenta loquentem,
Jam se damnantem, jam se peccasse fatentem.
Saucius ille tamen, Fer opem, matertera, dixit,
Autonoe: moveant animos Actæonis umbræ.
Illa quid Actæon nescit; dextramque precanti
Abstulit: Ino lacerata est altera raptu.
Non habet infelix quæ matri brachia tendat:
Trunca sed ostendens disiectis corpora membris,
Aspice, mater, ait. Visis ululavit Agave;
Collaque iactavit, movitque per aera crinem:
Avulsumque caput digitis complexa cruentis
Clamat, Io comites, opus hæc victoria nostrum est.
Non citius frondes autumno frigore tactas,
Inmaque male hærentes alta rapit arbore ventus,
Quam sunt membra viri manibus direpta nefandis.
Talibus exemplis monitæ nova sacra frequentant,
Turaque dant, sanctasque colunt Ismenides aras.

Liber quartus

At non Alcithoe Minyeias orgia censet
Accipienda Dei; sed adhuc temeraria Bacchum
Progeniem negat esse Iovis: sociasque sorores
Impietatis habet. Festum celebrare sacerdos,
Immunesque operum dominas, famulasque suorum,
Pectora pelle tegi, crinales solvere vittas,
Serta coma, manibus frondentes sumere thyrsos,
Iusserat: et sævam læsi fore numinis iram
Vaticinatus erat. Parent matresque nurusque;
Telasque, calathosque, infectaque pensa reponunt;
Turaque dant: Bacchumque vocant, Bromiumque, Lyæumque,
Igigenamque, satumque iterum, solumque bimatrem.
Additur his Nyseus, indetonsusque Thyoneus,
Et cum Lenæo genialis consitor uvæ,
Nycteliusque, Eleleusque parens, et Iacchus, et Evan;
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina, Liber, habes. Tibi enim incousumta iuventas
Tu puer æternus, tu formosissimus alto
Conspiceris cœlo: tibi, cum sine cornibus adstas,
Virgineum caput est: Oriens tibi victus, ad usque
Decolor extremo qua tinguitur India Gange.
Penthea tu, venerande, bipenniferumque Lycurgum
Sacrilegos mactas: Tyrrhenaque mittis in æquor
Corpora. Tu biiugum pictis insignia frenis
Colla premis lyncum: Bacchæ Satyrique sequuntur.
Quique senex ferula titubantes ebrius artus
Sustinet; aut pando non fortiter hæret asello.
Quacumque ingrederis, clamor iuvenilis, et una
Femineæ voces, impulsaque tympana palmis,
Concavaque æra sonant, longoque foramine buxus.
Placatus mitisque, rogant Ismenides, adsis:
Iussaque sacra colunt. Solæ Minyeides intus,
Intempestiva turbantes festa Minerva,
Aut ducunt lanas, aut stamina pollice versant,
Aut hærent telæ, famulasque laboribus urgent.
E quibus una levi deducens pollice filum,
Dum cessant aliæ, commentaque sacra frequentant,
Nos quoque, quas Pallas, melior Dea, detinet, inquit,
Utile opus manuum vario sermone levemus:
Perque vices aliquid, quod tempora longa videri
Non sinat, in medium vacuas referamus ad aures.
Dicta probant, primamque iubent narrare sorores.
Illa, quid e multis referat (nam plurima norat)
Cogitat; et dubia est, de te, Babylonia, narret,
Derceti, quam versa squamis velantibus artus
Stagna Palæstini credunt celebrasse figura:
An magis ut sumtis illius filia pennis
Extremos albis in turribus egerit annos.
Naïs an ut cantu, nimiumque potentibus herbis,
Verterit in tacitos iuvenilia corpora pisces:
Donec idem passa est: an, quæ poma alba ferebat,
Ut nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor.
Hæc placet; hanc, quoniam vulgaris fabula non est,
Talibus orsa modis, lana sua fila sequente.
Pyramus et Thisbe, iuvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas Oriens habuit, prælata puellis,
Contiguas tenuere domos: ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
Notitiam, primosque gradus vicinia fecit;
Tempore crevit amor: tædæ quoque iure coissent;
Sed vetuere patres, quod non potuere vetare.
Ex æquo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest: nutu signisque loquuntur;
Quoque magis tegitur, tectus magis æstuat ignis.
Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim.
Cum fieret paries domui communis utrique.
Id vitium nulli per secula longa notatum,
(Quid non sentit amor?) primi sensistis amantes,
Et voci fecistis iter: tutæque per illud
Murmure blanditiæ minimo transire solebant.
Sæpe ut constiterant, hinc Thisbe, Pyramus illinc;
Inque vicem fuerat captatus anhelitus oris;

nvide, dicebant, paries, quid amantibus obstas?
Quantum erat, ut sineres nos toto corpore iungi!
Aut hoc si nimium, vel ad oscula danda pateres!
Nec sumus ingrati: tibi nos debere fatemur,
Quod datus est verbis ad amicas transitus aures.
Talia diversa nequicquam sede loquuti,
Sub noctem dixere, Vale: partique dedere
Oscula quisque suæ, non pervenientia contra.
Postera nocturnos Aurora removerat ignes,
Solque pruinosas radiis siccaverat herbas:
Ad solitum coiere locum. Tum murmure parvo
Multa prius questi, statuunt, ut nocte silenti
Fallere custodes, foribusque excedere tentent.
Cumque domo exierint, urbis quoque claustra relin-
Neve sit errandum lato spatiantibus arvo, (quant;
Conveniant ad busta Nini: lateantque sub umbra
Arboris. Arbor ibi, niveis uberrima pomis,
Ardua morus, erat, gelido contermina fonti.
Pacta placent: et lux, tarde decedere visa,
Præcipitatur aquis, et aquis nox surgit ab is lem.
Callida per tenebras, versato cardine, Thisbe
Egreditur, fallitque suos: adopertaque vultum
Pervenit ad tumulum; dictaque sub arbore sedit.
Audacem faciebat amor: venit ecce recenti
Cæde leæna boum spumantes oblita rictus,
Depositura sitim vicini fontis in unda.
Quam procul ad Lunæ radios Babylonia Thisbe
Vidit; et obscurum trepido pede fugit in antrum:
Dumque fugit, tergo velamina lapsa relinquit.
Ut lea sæva sitim multa compescuit unda,
Dum redit in silvas, inventos forte sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Serius egressus, vestigia vidit in alto
Pulvere certa feræ, totoque expalluit ore
Pyramus. Ut vero vestem quoque sanguine tinctam
Reperit; Una duos nox, inquit, perdet amantes:
E quibus illa fuit longa dignissima vita;
Nostra nocens anima est. Ego te, miseranda, peremi,
In loca plena metus qui iussi nocte venires:
Nec prior huc veni. Nostrum divellite corpus,
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
Quicumque sub hac habitatis rupe, leones.
Sed timidi est optare necem. Velamina Thisbes
Tollit, et ad pactæ secum fert arboris umbram.
Utque dedit notæ iacrimas, dedit oscula vesti:
Accipe nunc, inquit, nostri quoque sanguinis haustus;
Quoque erat accinctus, demittit in ilia ferrum.
Nec mora; ferventi moriens e vulnere traxit.
Ut iacuit resupinus humi, cruor emicat alte;
Non aliter, quam cum vitiato fistula plumbo
Scinditur, et tenues stridente foramine longe
Eiaculatur aquas; atque ictibus aera rumpit.
Arborei fœtus aspergine cædis in atram
Vertuntur faciem: madefactaque sanguine radix
Pœniceo tinguit pendentia mora colore.
Ecce, metu nondum posito, ne fallat amantem,
Illa redit: iuvenemque oculis, animoque requirit;
Quantaque vitarit narrare pericula gestit.
Utque locum, et versam cognovit in arbore formam;
Sic facit incertam pomi color) hæret, an hæc sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum, retroque pedem tulit: oraque buxo
Pallidiora gerens, exhorruit, æquoris instar,
Quod tremit, exigua cum summum stringitur aura.
Sed, postquam remorata suos cognovit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos:
Et laniata comas, amplexaque corpus amatum,
Vulnera supplevit lacrimis, fletumque cruori
Miscuit: et gelidis in vultibus oscula figens,
Pyrame, clamavit, quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde. Tua te, carissime, Thisbe
Nominat: exaudi, vultusque attolle iacentes.
Ad nomen Thisbes oculos, iam morte gravatos,
Pyramus erexit, visaque recondidit illa.
Quæ postquam vestemque suam cognovit, et ense
Vidit ebur vacuum; Tua te manus, inquit, amorque
Perdidit, infelix. Est et mihi fortis in unum
Hoc manus; est et amor: dabit hic in vulnera vires.
Prosequar extinctum: letique miserrima dicar
Causa, comesque tui: qdque a me morte revelli
Heu sola poteras, poteris nec morte revelli.
Hoc tamen amborum verbis estote rogati,
O multum miseri, meus illiusque, parentes,
Ut, quos sera amor, quos hora novissima iunxit,
Componi tumulo non invideatis eodem.
At tu, quæ ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum;
Signa tene cædis pullosque, et luctibus aptos
Semper habe fœtus, gemini monumenta cruoris.
Dixit: et aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc a cæde tepebat.
Vota tamen tetigere Deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater:
Quodque rogis superest, una requiescit in urna.
Desierat: mediumque fuit breve tempus; et orsa est
Dicere Leuconoe: vocem tenuere sorores.
Hunc quoque, siderea qui temperat omnia luce,
Cepit amor Solem. Solis referemus amores.
Primus adulterium Veneris cum Marte putatur
Hic vidisse Deus: videt hic Deus omnia primus.
Indoluit facto: lunonigenæque marito
Furta tori, furtique locum monstravit: at illi
Et mens, et quod opus fabrilis dextra tenebat,
Excidit: extemplo graciles ex ære catenas,
Retiaque, et laqueos, quæ lumina fallere possint,
Elimat. Non illud opus tenuissima vincant
Stamina, non summo quæ pendet aranea tigno.
Utque leves tactus, momentaque parva sequantur,
Effecit: et lecto circumdata collocat apte.
Ut venere torum coniux et adulter in unum,
Arte viri, vinclisque nova ratione paratis,
In mediis ambo deprensi amplexibus hærent.
Lemnius extemplo valvas patefecit eburnas,
Admisitque Deos: illi iacuere ligati
Turpiter: atque aliquis de Dis non tristibus optat
Sic fieri turpis. Superi risere: diuque
Hæc fuit in toto notissima fabula cœlo.
Exigit indicii memorem Cytherea pœnam:
Inque vices illum, tectos qui læsit amores,
Lædit amore pari. Quid nunc, Hyperione nate,
Forma, calorque tibi, radiataque lumina prosunt?
Nempe tuis omnes qui terras ignibus uris,
Ureris igne novo: quique omnia cernere debes,
Leucothoen spectas: et virgine figis in una,
Quos mundo debes, oculos. Modo surgis Eoo
Temperius cœlo: modo serius incidis undis;
Spectandique mora brumales porrigis horas.
Deficis interdum: vitiumque in lumina mentis
Transit; et obscurus mortalia pectora terres.
Nec, tibi quod Lunæ terris propioris imago
Obstiterit, palles: facit hunc amor iste colorem.
Diligis hanc unam: nec te Clymeneve, Rhodosve,
Nec tenet Æææ genetrix pulcherrima Circe
Quæque tuos Clytie, quamvis despect
Concubitus; ipsoque illo grave vulnu
Tempore. Leucothoe multarum ob
Gentis odoriferæ quam formosissi
Edidit Eurynome; sed, postqua

Quam mater cunctas, tam matrem filia vincit.
Rexit Achæmenia s urbes pater Orchamus: isque
Septimus a prisci numeratur origine Beli.
Axe sub Hesperio sunt pascua Solis equorum:
Ambrosiam pro g ramine habent: ea fessa diurnis
Membra minister iis nutrit, reparatque labori;
Dum pe ibi quadrupedes cœlestia pabula carpunt,
Noxque vicem per agit; thalamos Deus intrat amatos
Versus in Eurynomes faciem genetricis; et inter
Bis sex Leucothoen famulas ad lumina cernit
Levia versato ducentem stamina fuso.
Ergo ubi, ceu mater, caræ dedit oscula natæ;
Res, ait, arcana est: famulæ, discedite: neve
Arripite arbitrium matri secreta loquenti.
Paruerant, thalamoque, Deus, sine teste relicto,
Ille ego sum, dixit, qui longum metior annum,
Omnia qui video; per quem videt omnia tellus:
Mundi oculus: mihi, crede, places. Pavet illa; metu-
Et colus et fusus digitis cecidere remissis. (que,
Ipse timor decuit. Nec longius ille moratus,
In veram rediit faciem, solitumque nitorem.
At virgo, quamvis inopino territa visu,
Victa nitore Dei, posita vim passa querela est.
Invidit Clytie, (neque enim moderatus in illa
Solis amor fuerat) stimulataque pellicis ira
Vulgat adulterium; diffamatumque parenti
Indicat. Ille ferox immansuetusque precantem,
Tendentemque manus ad lumina Solis, et, Ille
Vim tulit invitæ, dicentem, defodit alta
Crudus humo; tumulumque super gravis addit arenæ.
Dissipat hunc radiis Hyperione natus; iterque
Dat tibi, quo possis defossos promere vultus.
Nec tu iam poteras enectum pondere terræ (bas.
Tollere, Nympha, caput; corpusque exsangue iace-
Nil illo fertur volucrum moderator equorum
Post Phaethonteos vidisse dolentius ignes.
Ille quidem gelidos radiorum viribus artus,
Si queat, in vivum tentet revocare calorem.
Sed, quoniam tantis fatum conatibus obstat,
Nectare odorato spargit corpusque locumque:
Multaque præquestus, Tanges tamen æthera, dixit.
Protinus imbutum cœlesti nectare corpus
Delicuit, terramque suo madefecit odore;
Virgaque per glebas sensim radicibus actis
Turea surrexit; tumulumque cacumine rupit.
At Clytien (quamvis amor excusare dolorem,
Indiciumque dolor poterat) non amplius auctor
Lucis adit: Venerisque modum sibi fecit in illa.
Tabuit ex illo, dementer amoribus usa,
Nympharum impatiens; et sub Iove, nocte dieque,
Sedit humo nuda, nudis incompta capillis.
Perque novem luces, expers undæque cibique,
Rore mero, lacrimisque suis ieiunia pavit;
Nec se movit humo: tantum spectabat euntis
Ora Dei: vultusque suos flectebat ad illum.
Membra ferunt hæsisse solo: partemque coloris
Luridus exsangues pallor convertit in herbas.
Est in parte rubor: violæque simillimus ora
Flos tegit: illa suum, quamvis radice tenetur,
Vertitur ad Solem: mutataque servat amorem.
Dixerat: et factum mirabile ceperat aures.
Pars fieri potuisse negant: pars omnia veros
Posse Deos memorant: sed non et Bacchus in illis.
[illegible]ur Alcithoe, postquam siluere sorores:
[illegible]tantis percurrens stamina telæ,
[illegible]o, dixit, pastoris amores
[illegible]i, quem Nymphe pellicis ira
[illegible]m: tantus dolor urit amantes.
[illegible]uondam natura iure novato

Ambiguus fuerit modo vir, modo femina, Scython.
Te quoque, nunc adamas, quondam fidissime par-
Celmi, Iovi: largoque satos Curetas ab imbri. (vo,
Et Crocon in parvos versum cum Smilace flores,
Prætereo; dulcique animos novitate tenebo.
Unde sit infamis; quare male fortibus undis
Salmacis enervet, tactosque remolliat artus;
Discite: causa latet: vis est notissima fontis.
Mercurio puerum diva Cythereide natum
Naides Idæis enutrivere sub antris;
Cuius erat facies, in qua materque paterque
Cognosci possent: nomen quoque traxit ab illis.
Istria cum primum fecit quinquennia; montes
Deseruit patrios: Idaque altrice relicta
Ignotis errare locis, ignota videre
Flumina gaudebat, studio minuente laborem.
Ille etiam Lycias urbes, Lyciæque propinquos
Caras adit. Videt hic stagnum lucentis ad imum
Usque solum lymphæ: non illic canna palustris,
Nec steriles ulvæ, nec acuta cuspide iunci.
Perspicuus liquor est. Stagni tamen ultima vivo
Cespite cinguntur, semperque virentibus herbis.
Nympha colit: sed nec venatibus apta, nec arcus
Flectere quæ soleat, nec quæ contendere cursu;
Solaque Naiadum celeri non nota Dianæ.
Sæpe suas illi fama est dixisse sorores:
Salmaci, vel iaculum, vel pictas sume pharetras;
Et tua cum duris venatibus otia misce.
Nec iaculum sumit, nec pictas illa pharetras;
Nec sua cum duris venatibus otia miscet.
Sed modo fonte suo formosos perluit artus:
Sæpe Cytoriaco deducit pectine crines;
Et quid se deceat, spectatas consulit undas.
Nunc perlucenti circumdata corpus amictu,
Mollibus aut foliis, aut mollibus incubat herbis.
Sæpe legit flores; et tunc quoque forte legebat,
Cum puerum vidit, visumque optavit habere.
Nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
Quam se composuit, quam circumspexit amictus,
Et finxit vultum; et meruit formosa videri.
Tunc sic orsa loqui: Puer o dignissime credi
Esse Deus; seu tu Deus es, potes esse Cupido:
Sive es mortalis, qui te genuere beati:
Et frater felix, et fortunata profecto
Si qua tibi soror est, et quæ dedit ubera nutrix.
Sed longe cunctis, longeque potentior illis,
Si qua tibi sponsa est; si quam dignabere tæda.
Hæc tibi sive aliqua est; mea sit furtiva voluptas:
Seu nulla est, ego sim; thalamumque ineamus eun-
Nais ab his tacuit: pueri rubor ora notavit (dem.
Nescia quid sit amor; sed et erubuisse decebat.
Hic color aprica pendentibus arbore pomis,
Aut ebori tincto est, aut sub candore rubenti,
Cum frustra resonant æra auxiliaria, Lunæ.
Poscenti Nymphæ sine fine sororia saltem
Oscula, iamque manus ad eburnea colla ferenti,
Desine, vel fugio, tecumque, ait, ista relinquo.
Salmacis extimuit, Locaque hæc tibi libera trado,
Hospes, ait: simulatque gradu discedere verso.
Tum quoque respiciens, fruticumque recondita silva
Delituit; flexumque genu submisit: at ille,
Ut puer, et vacuis ut inobservatus in herbis,
Huc it; et hinc illuc: et in alludentibus undis
Summa pedum, taloque tenus vestigia tinguit.
Nec mora; temperie blandarum captus aquarum,
Mollia de tenero velamina corpore ponit.
Tum vero obstupuit; nudæque cupidine formæ
Salmacis exarsit: flagrant quoque lumina Nymphes;
Non aliter, quam cum puro nitidissimus orbe

Opposita speculi referitur imagine Phœbus.
Vixque moram patitur: vix iam sua gaudia differt.
Iam cupit amplecti: iam se male continet amens.
Ille, cavis velox applauso corpore palmis,
Desilit in latices: alternaque brachia ducens
In liquidis translucet aquis: ut eburnea si quis
Signa tegat claro, vel candida lilia, vitro.
Vicimus, en meus est! exclamat Nais: et, omni
Veste procul iacta, mediis immittitur undis:
Pugnacemque tenet, luctantiaque oscula carpit;
Subiectatque manus, invitaque pectora tangit:
Et nunc hac iuveni, nunc circumfunditur illac.
Denique nitentem contra, elabique volentem
Implicat, ut serpens, quam regia sustinet ales;
Sublimemque rapit: pendens caput illa, pedesque
Alligat, et cauda spatiantes implicat alas.
Utve solent hederæ longos intexere truncos:
Utque sub æquoribus deprensum polypus hostem
Continet, ex omni dimissis parte flagellis.
Perstat Atlantiades; speratague gaudia Nymphæ
Denegat: illa premit; commissaque corpore toto
Sicut inhærebat, Pugnes licet, improbe, dixit,
Non tamen effugies: ita Dî iubeatis, et istum
Nulla dies a me, nec me diducat ab isto.
Vota suos habuere Deos; nam mixta duorum
Corpora iunguntur; faciesque inducitur illis
Una. Velut si quis conducta cortice ramos
Crescendo iungi, pariterque adolescere cernat.
Sic ubi complexu coierunt membra tenaci,
Nec duo sunt, et forma duplex, nec femina dici, (tur.
Nec puer ut possint; neutrumque, et utrumque viden-
Ergo ubi se liquidas, quo vir descenderat, undas
Semimarem fecisse videt, mollitaque in illis
Membra; manus tendens, sed iam non voce virili,
Hermaphroditus ait: Nato date munera vestro,
Et pater et genetrix, amborum nomen habenti:
Quisquis in hos fontes vir venerit, exeat inde
Semivir; et tactis subito mollescat in undis.
Motus uterque parens, nati rata verba biformis
Fecit, et incerto fontem medicamine tinxit.
Finis erat dictis; et adhuc Minyeia proles
Urget opus, spernitque Deum, festumque profanat:
Tympana cum subito non apparentia raucis
Obstrepuere sonis; et aduncо tibia cornu,
Tinnulaque æra sonant: redolent myrrhæque, cro-
Tenuesque fide maior, corpore virescere telæ, (cique:
Atque hederæ faciem pendens frondescere vestis.
Pars abit in vites: et quæ modo fila fuerunt,
Palmite mutantur: de stamine pampinus exit:
Purpura fulgorem pictis accommodat uvis.
Iamque dies exactus erat, tempusque subibat,
Quod tu nec tenebras, nec possis dicere lucem;
Sed cum luce tamen dubiæ confinia noctis.
Tecta repente quati, pinguesque ardere videntur
Lampades, et rutilis collucere ignibus ædes:
Falsaque sævarum simulacra ululare ferarum.
Tumida iamdudum latitant per tecta sorores;
Diversæque locis ignes, ac lumina vitant.
Dumque petunt latebras, parvos membrana per artus
Porrigitur, tenuique inducit brachia penna.
Nec qua perdiderint veterem ratione figuram
Scire sinunt tenebræ. Non illas pluma levavit:
Sustinuere tamen se perlucentibus alis;
Conatæque loqui, minimam pro corpore vocem
Emittunt; peraguntque levi stridore querelas;
Tectaque, non silvas, celebrant; lucemque perosæ
Nocte volant, seroque trahunt a vespere nomen.
Tum vero totis Bacchi memorabile Thebis
Numen erat; magnasque novi matertera vires
Narrat ubique Dei: de totque sororibus expers
Una doloris erat, nisi quem fecere sorores.
Aspicit hanc natis, thalamoque Athamantis habentem
Sublimes animos, et alumno numine, Ino;
Nec tulit: et secum, Potuit de pellice natus
Vertere Mæonios, pelagoque immergere nautas,
Et laceranda suæ nati dare viscera matri,
Et triplices operire novis Minyeidas alis:
Nil poterit Ino, nisi inultos flere dolores?
Idque mihi satis est? hæc una potentia nostra est?
Ipse docet quid agam; (fas est et ab hoste doceri;)
Quidque furor valeat, Penthea cæde satisque
Ac super ostendit. Cur non stimuletur, eatque
Per cognata suis exempla furoribus Ino?
Est via declivis, funesta nubila taxo:
Ducit ad infernas per muta silentia sedes.
Styx nebulas exhalat iners: umbræque recentes
Descendunt illac, simulacraque functa sepulcris.
Pallor Hiemsque tenent late loca senta: novique,
Qua sit iter, manes, Stygiam quod ducit ad urbem,
Ignorant: ubi sit nigri fera regia Ditis.
Mille capax aditus, et apertas undique portas
Urbs habet. Utque fretum de tota flumina terra,
Sic omnes animas locus accipit ille; nec ulli
Exiguus populo est, turbamve accedere sentit.
Errant exsangues sine corpore et ossibus umbræ:
Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni;
Pars alias artes, antiquæ imitamina vitæ.
Sustinet ire illuc, cœlesti sede relicta,
(Tantum odiis iræque dabat) Saturnia Ino.
Quo simul intravit, sacroque a corpore pressum
Ingemuit limen: tria Cerberus extulit ora,
Et tres latratus simul edidit: illa sorores
Nocte vocat genitas, grave et implacabile numen.
(Carceris ante fores clausas adamante sedebant,
Deque suis atros pectebant crinibus angues.)
Quam simul agnorunt inter caliginis umbras,
Surrexere Deæ: Sedes scelerata vocatur.
Viscera præbebat Tityos lanianda; novemque
Ingeribus distentus erat. Tibi, Tantale, nullæ
Deprenduntur aquæ: quæque imminet, effugit arbos.
Aut petis, aut urges rituruni, Sisyphe, saxum.
Volvitur Ixion: et se sequiturque fugitque.
Molirique suis letum patruelibus ausæ,
Assiduæ repetunt, quas perdant, Belides undas.
Quos omnes acie postquam Saturnia torva
Vidit, et ante omnes Ixiona; rursus ab illo
Sisyphon aspiciens, Cur hic e fratribus, inquit,
Perpetuas patitur pœnas; Athamanta superbum
Regia dives habet; qui me cum coniuge semper
Sprevit? et exponit causas odiique viæque;
Quidque velit. Quod vellet, erat; ne regia Cadmi
Staret; et in facinus traherent Athamanta sorores.
Imperium, promissa, preces confundit in unum:
Sollicitatque Deas. Sic hæc Iunone locuta,
Tisiphone canos, ut erat, turbata capillos
Movit, et obstantes reiecit ab ore colubras.
Atque ita, Non longis opus est ambagibus, inquit,
Facta puta, quæcumque iubes: inamabile regnum
Desere; teque refer cœli melioris ad auras.
Læta redit Iuno; quam cœlum intrare parantem
Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.
Nec mora; Tisiphone maleſactum sanguine sumit
Importuna facem: fluidoque cruore rubentem
Induitur pallam: tortoque incingitur angue:
Egreditur que domo. Luctus comitantur euntem,
Et Pavor, et Terror, trepidoque Insania vultu.
Limine constiterat: postes tremuisse feruntur
Æolii; pallorque fores infecit acernas:

Solque locum fugit: monstris exterrita coniux,
Territus est Athamas: tectoque exire parabant.
Obstitit infelix, aditumque obsedit, Erinnys:
Nexaque vipereis distendens brachia nodis,
Cæsariem excussit: motæ sonuere colubræ:
Parsque iacent humeris, pars circum tempora lapsæ
Sibila dant, saniemque vomunt, linguasque coruscant.
Inde duos mediis abrumpit crinibus angues;
Pestiferaque manu raptos immisit. At illi
Inoosque sinus Athamanteosque pererrant;
Inspirantque graves animas: nec vulnera membris
Ulla ferunt: mens est, quæ diros sentiat ictus.
Attulerat secum liquidi quoque monstra veneni,
Oris Cerberei spumas, et virus Echidnæ;
Erroresque vagos, cæcæque oblivia mentis,
Et scelus, et lacrimas, rabiemque, et cædis amorem;
Omnia trita simul; quæ sanguine mixta recenti
Coxerat ære cavo, viridi versata cicuta.
Dumque pavent illi, vertit furiale venenum
Pectus in amborum, præcordiaque intima movit.
Tum face iactata per eundem sæpius orbem,
Consequitur motos velociter ignibus ignes.
Sic victrix, iussique potens, ad inania magni
Regna redit Ditis: sumtumque recingitur anguem.
Protinus Æolides media furibundus in aula
Clamat: Io, comites, his rete tendite silvis.
Hic modo cum gemina visa est mihi prole leæna.
Utque feræ, sequitur vestigia coniugis amens:
Deque sinu matris ridentem, et parva Learchum
Brachia tendentem, rapit, et bis terque per auras
More rotat fundæ: rigidoque infantia saxo
Discutit ossa ferox. Tum denique concita mater,
(Seu dolor hoc fecit, seu sparsi caussa veneni;)
Exululat; passisque fugit male sana capillis:
Teque ferens parvum nudis, Melicerta, lacertis,
Evoe, Bacche! sonat. Bacchi sub nomine Iuno
Risit: et, Hos usus præstet tibi, dixit, alumnus.
Imminet æquoribus scopulus: pars ima cavatur
Fluctibus, et tectas defendit ab imbribus undas:
Summa riget, frontemque in apertum porrigit æquor.
Occupat hunc (vires insania fecerat) Ino:
Seque super pontum, nullo tardata timore,
Mittit, onusque suum: percussa recanduit unda.
At Venus immeritæ neptis miserata labores,
Sic patruo blandita suo est: O numen aquarum,
Proxima cui cœlo cessit, Neptune, potestas;
Magna quidem posco; sed tu miserere meorum,
Iactari quos cernis in Ionio immenso:
Et Dis adde tuis: aliqua et mihi gratia ponto est:
Si tamen in dio quondam concreta profundo,
Spuma fui, Graiumque manet mihi nomen ab illa.
Annuit oranti Neptunus; et abstulit illis,
Quod mortale fuit, maiestatemque verendam
Imposuit; nomenque simul faciemque novavit:
Leucotheeque Deum cum matre Palæmona dixit.
Sidoniæ comites, quantum valuere, secutæ
Signa pedum, primo videre novissima saxo:
Nec dubium de morte ratæ, Cadmeida palmis
Deplanxere domum, scissæ cum veste capillos.
Utque parum iustæ, nimiumque in pellice sævæ
Invidiam fecere Deæ. Convicia Iuno
Non tulit: et, Faciam vos ipsas maxima, dixit,
Sævitiæ monumenta meæ. Res dicta secuta est.
Nam quæ præcipue fuerat pia, Persequar, inquit,
In freta reginam; saltumque datura, moveri
Haud usquam potuit; scopuloque affixa cohæsit.
Altera, dum solito tentat plangore ferire
Pectora, tentatos sentit riguisse lacertos.
Illa, manus ut forte tetenderat in maris undas,
Saxea facta manus in easdem porrigit undas:
Huius, ut adreptum laniabat vertice crinem,
Duratos subito digitos in crine videres.
Quo quæque in gestu deprenditur, hæsit in illo.
Pars volucres factæ; quæ nunc quoque gurgite in illo
Æquora destringunt summis Ismenides alis.
Nescit Agenorides natam, parvumque nepotem
Æquoris esse Deos. Luctu serieque malorum
Victus, et ostentis, quæ plurima viderat, exit
Conditor urbe sua; tanquam fortuna locorum,
Non sua se premeret; longisque erratibus actus
Contigit Illyricos profuga cum coniuge fines.
Iamque malis annisque graves, dum prima retractant
Fata domus, relegunt que suos sermone labores;
Num sacer ille mea traiectus cuspide serpens,
Cadmus ait, fuerit; tum, cum Sidone profectus
Vipereos sparsi per humum, nova semina, dentes.
Quem si cura Deûm tam certa vindicat ira,
Ipse precor serpens in longam porrigar alvum.
Dixit: et, ut serpens, in longam tenditur alvum;
Duratæque cuti squamas increscere sentit,
Nigraque cæruleis variari corpora guttis:
In pectusque cadit pronus; commissaque in unum
Paulatim tereti sinuantur acumine crura.
Brachia iam restant: quæ restant, brachia tendit;
Et lacrimis per adhuc humana fluentibus ora,
Accede, o coniux, accede, miserrima, dixit: (que
Dumque aliquid superest de me, me tange, manum-
Accipe, dum manus est; dum non totum occupat an-
Ille quidem vult plura loqui; sed lingua repente (guis.
In partes est fissa duas. Nec verba volenti
Sufficiunt: quotiesque aliquos parat edere questus,
Sibilat: hanc illi vocem Natura reliquit.
Nuda manu feriens exclamat pectora coniux,
Cadme, mane: teque his, infelix, exue monstris.
Cadme, quid hoc? ubi pes? ubi sunt humerique manusque?
Et color, et facies, et, dum loquor, omnia? cur non
Me quoque, cœlestes, in eandem vertitis anguem?
Dixerat: ille suæ lambebat coniugis ora:
Inque sinus carus, veluti cognosceret, ibat;
Et dabat amplexus; assuetaque colla petebat.
Quisquis adest (aderant comites) terreatur. At illa
Lubrica permulcet cristati colla draconis,
Et subito duo sunt; iunctoque volumine serpunt,
Donec in appositi nemoris subiere latebras.
Nunc quoque nec fugiunt hominem, nec vulnere lædunt:
Quidque prius fuerint, placidi meminere dracones.
Sed tamen ambobus versæ solatia formæ
Magna nepos fuerat: quem debellata colebat
India: quem positis celebrabat Achaia templis.
Solus Abantiades, ab origine cretus eadem,
Acrisius superest, qui mœnibus arceat urbis
Argolicæ; contraque Deum ferat arma; genusque
Non putet esse Iovis: neque enim Iovis esse putabat
Persea; quem pluvio Danaë conceperat auro.
Mox tamen Acrisium, (tanta est præsentia veri)
Tam violasse Deum, quam non agnosse nepotem,
Pœnitet: impositus iam cœlo est alter; at alter
Viperei referens spolium memorabile monstri
Aera carpebat teneris stridentibus alis.
Cumque super Libycas victor penderet arenas,
Gorgonei capitis guttæ cecidere cruentæ:
Quas humus exceptas varios animavit in angues;
Unde frequens illa est, infestaque terra colubris.
Inde per immensum ventis discordibus actus
Nunc huc, nunc illuc, exemplo nubis aquosæ,
Fertur, et ex alto seductas æthere longe
Despectat terras; totumque supervolat orbem.

Ter gelidas Arctos, ter Cancri brachia vidit:
Sæpe sub occasus, sæpe est ablatus in ortus.
Iamque cadente die, veritus se credere nocti,
Constitit Hesperio, regnis Atlantis, in orbe;
Exiguamque petit requiem, dum Lucifer ignes
Evocet Auroræ, currus Aurora diurnos.
Hic hominum cunctos ingenti corpore præstans
Iapetionides Atlas fuit: ultima tellus
Rege sub hoc, et pontus erat, qui Solis anhelis
Æquora subdit equis, et fessos excipit axes.
Mille greges illi, totidemque armenta per herbas
Errabant; et humum vicinia nulla premebant.
Arboreæ frondes, auro radiante virentes,
Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.
Hospes, ait Perseus illi, seu gloria tangit
Te generis magni; generis mihi Iupiter auctor:
Sive es mirator rerum, mirabere nostras.
Hospitium requiemque peto. Memor ille vetustæ
Sortis erat: (Themis hanc dederat Parnasia sortem)
Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor: et hunc prædæ titulum Iove natus habebit.
Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas
Mœnibus, et vasto dederat servanda draconi;
Arcebatque suis externos finibus omnes.
Hinc quoque, Vade procul, ne longe gloria rerum,
Quas mentiris, ait, longe tibi Iupiter absit.
Vimque minis addit; foribusque expellere tentat
Cunctantem, et placidis miscentem fortia dictis.
Viribus inferior, (quis enim par esset Atlanti
Viribus?) At quoniam parvi tibi gratia nostra est;
Accipe munus, ait; lævaque a parte Medusæ
Ipse retroversus squalentia prodidit ora.
Quantus erat, mons factus Atlas. Iam barba comæque
In silvas abeunt: iuga sunt humerique manusque.
Quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen.
Ossa lapis fiunt. Tum partes auctus in omnes
Crevit in immensum, (sic Di statuistis) et omne
Cum tot sideribus cœlum requievit in illo.
  Clauserat Hippotades æterno carcere ventos:
Admonitorque operum cœlo clarissimus alto
Lucifer ortus erat. Pennis ligat ille resumptis
Parte ab utraque pedes; teloque accingitur unco:
Et liquidum motis talaribus aera findit.
Gentibus innumeris circumque infraque relictis,
Æthiopum populos, Cepheia conspicit arva.
Illic immeritam maternæ pendere linguæ
Andromedan pœnas immitis iusserat Ammon.
Quam simul ad duras religatam brachia cautes
Vidit Abantiades; nisi quod levis aura capillos
Moverat, et trepido manabant lumina fletu;
Marmoreum ratus esset opus: trahit inscius ignes,
Et stupet: et visæ correptus imagine formæ,
Pæne suas quatere est oblitus in aere pennas.
Ut stetit, O, dixit, non istis digna catenis,
Sed quibus inter se cupidi iungantur amantes;
Pande requirenti nomen terræque tuumque;
Et cur vincla geras. Primo silet illa: nec audet
Appellare virum virgo: manibusque modestos
Celasset vultus; si non religata fuisset.
Lumina, quod potuit, lacrimis implevit obortis.
Sæpius instanti, sua ne delicta fateri
Nolle videretur, nomen terræque suumque,
Quantaque maternæ fuerit fiducia formæ,
Indicat: et, nondum memoratis omnibus, unda
Insonuit; veniensque immenso bellua ponto
Eminet, et latum sub pectore possidet æquor.
Conclamat virgo: genitor lugubris, et amens
Mater adest; ambo miseri, sed iustius illa,
Nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus,
Plangoremque ferunt; vinctoque in corpore adhærent.
Cum sic hospes ait: Lacrimarum longa manere
Tempora vos poterunt: ad opem brevis hora ferendam
Hanc ego si forem Perseus Iove natus, et illa,
Quam clausam implevit fœcundo Iupiter auro,
Gorgonis anguicomæ Perseus superator, et alis,
Ætherias ausus iactatis ire per auras;
Præferrer cunctis certe gener. Addere tantis
Dotibus et meritum (faveant modo numina) tento.
Ut mea sit, servata mea virtute, paciscor.
Accipiunt legem, (quis enim dubitaret?) et orant,
Promittuntque super regnum dotale, parentes.
Ecce velut navis, præfixo concita rostro,
Sulcat aquas, iuvenum sudantibus acta lacertis;
Sic fera, dimotis impulsu pectoris undis,
Tantum aberat scopulis, quantum Balearica torto
Funda potest plumbo medii transmittere cœli:
Cum subito iuvenis, pedibus tellure repulsa,
Arduus in nubes abiit. Ut in æquore summo
Umbra viri visa est, visam fera sævit in umbram.
Utque Iovis præceps, vacuo cum vidit in arvo
Præbentem Phœbo liventia terga draconem,
Occupat aversum: neu sæva retorqueat ora,
Squamigeris avidos figit cervicibus ungues:
Sic celeri fissum præceps per inane volatu
Terga feræ pressit: dextroque frementis in armo
Inachides ferrum curvo tenus abdidit hamo.
Vulnere læsa gravi modo se sublimis in auras
Attollit; modo subdit aquis; modo more ferocis
Versat apri, quem turba canum circumsona terret.
Ille avidos morsus velocibus effugit alis:
Quaque patent, nunc terga cavis super obsita conchis,
Nunc laterum costas, nunc qua tenuissima cauda
Desinit in piscem, falcato verberat ense.
Bellua pœniceo mixtos cum sanguine fluctus
Ore vomit: maduere graves aspergine pennæ.
Nec bibulis ultra Perseus talaribus ausus
Credere, conspexit scopulum; qui vertice summo
Stantibus exit aquis; operitur ab æquore moto.
Nixus eo, rupisque teneus iuga prima sinistra,
Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.
Litora cum plausu clamor superasque Deorum
Implevere domos. Gaudent, generumque salutant,
Auxiliumque, domus servatoremque fatentur
Cassiope, Cepheusque pater. Resoluta catenis
Incedit virgo: pretiumque et causa laboris.
Ipse manus hausta victrices abluit unda:
Anguiferumque caput, dura ne lædat arena,
Mollit humum foliis: natasque sub æquore virgas
Sternit, et imponit Phorcynidos ora Medusæ.
Virga recens, bibulaque etiamnum viva medulla,
Vim rapuit monstri, tactuque induruit huius;
Percepitque novum ramis et fronde rigorem.
At pelagi Nymphæ factum mirabile tentant
Pluribus in virgis, et idem contingere gaudent:
Seminaque ex illis iterant iactata per undas.
Nunc quoque curalii eadem natura remansit,
Duritiem tacto capiant ut ab aere; quodque
Vimen in æquore erat, fiat super æquora saxum.
  Dis tribus ille focos totidem de cespite ponit;
Lævum Mercurio, dextrum tibi, bellica virgo;
Ara Iovis media est. Mactatur vacca Minervæ,
Alipedi vitulus; taurus tibi, summe Deorum.
Protinus Andromedan, et tanti præmia facti
Indotata rapit. Tædas Hymenæus Amorque
Præcipiunt: largis satiantur odoribus ignes:
Sertaque dependent tectis: lotique, lyræque,
Tibiaque, et cantus, animi felicia læti
Argumenta, sonant: reseratis aurea valvis

Atria tota patent, pulcroque instructa paratu
Cephenum proceres ineunt convivia regis.
Postquam epulis functi generosi munere Bacchi
Diffudere animos; cultusque habitusque locorum
Quærit Abantiades; quærenti protinus unus
[Narrat Lyncides, moresque, habitusque virorum.]
Quæ simul edocuit, Nunc, o fortissime, dixit,
Fare precor, Perseu, quanta virtute, quibusque
Artibus abstuleris crinita draconibus ora.
Narrat Agenorides, gelido sub Atlante iacentem
Esse locum, solidæ tutum munimine molis:
Cuius in introitu geminas habitasse sorores
Phorcydas, unius partitas luminis usum:
Id se sollerti furtim, dum traditur, astu
Supposita cepisse manu: perque abdita longe,
Deviaque, et silvis horrentia saxa fragosis,
Gorgoneas tetigisse domos: passimque per agros,
Perque vias vidisse hominum simulacra, ferarumque,
Inque silicem ex ipsis visa conversa Medusa:
Se tamen horrendæ clypei, quod læva gerebat,
Ære repercusso formam adspexisse Medusæ:
Dumque gravis somnus colubrasque ipsamque tenebat,
Eripuisse caput collo, pennisque fugacem
Pegason, et fratrem, matris de sanguine natos.
Addidit et longi non falsa pericula cursus:
Quæ freta, quas terras sub se vidisset ab alto:
Et quæ iactatis tetigisset sidera pennis.
Ante expectatum tacuit tamen. Excipit unus
E numero procerum, quærens, cur sola sororum
Gesserit alternis immixtos crinibus angues.
Hospes ait, Quoniam scitaris digna relatu,
Accipe quæsiti causam. Clarissima forma,
Multorumque fuit spes invidiosa procorum
Illa: nec in tota conspectior ulla capillis
Pars fuit. Inveni, qui se vidisse referrent.
Hanc pelagi rector templo vitiasse Minervæ
Dicitur. Aversa est, et castos ægide vultus
Nata Iovis texit. Neve hoc impune fuisset,
Gorgoneum turpes crinem mutavit in hydros.
Nunc quoque, ut attonitos formidine terreat hostes,
Pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues.

Liber quintus

Dumque ea Cephenum medio Danaeius heros
Agmine commemorat; fremitu regalia turbæ
Atria complentur: nec coniugialia festa
Qui canat, est clamor; sed qui fera nuntiet arma:
Inque repentinos convivia versa tumultus
Assimulare freto possis, quod sæva quietum
Ventorum rabies motis exasperat undis.
Primus in his Phineus, belli temerarius auctor,
Fraxineam quatiens æratæ cuspidis hastam;
En, ait, en adsum prælreptæ coniugis ultor.
Nec mihi te pennæ, nec falsum versus in aurum
Iupiter, eripient. Conanti mittere Cepheus,
Quid facis? exclamat: quæ te, germane, furentem
Mens agit in facinus? meritisne hæc gratia tantis
Redditur? hac vitam servatæ dote rependis?
Quam tibi non Perseus, verum si quæris, ademit,
Sed grave Nereidum numen, sed corniger Ammon,
Sed quæ visceribus veniebat bellua ponto
Exsaturanda meis: illo tibi tempore rapta est,
Quo peritura fuit. Nisi si, crudelis, id ipsum
Exigis, ut pereat: luctuque levabere nostro.
Scilicet haud satis est, quod, te spectante, revinctaest;
Et nullam quod opem patruus sponsusve tulisti:
Insuper, a quoquam quod sit servata, dolebis;
Præmiaque eripies? quæ si tibi magna videntur;
Ex illis scopulis, ubi erant affixa, petisses:
Nunc sine, qui petiit, per quem hæc non orba senectus,
Ferre, quod et meritis et voce est pactus: eumque
Non tibi, sed certæ prælatum intellige morti.
Ille nihil contra: sed et hunc, et Persea vultu
Alterno spectans, petat hunc ignorat, an illum.
Cunctatusque brevi, contortam viribus hastam,
Quantas ira dabat, nequicquam in Persea misit.
Ut stetit illa toro; stratis tum denique Perseus
Exsiluit: teloque ferox inimica remisso
Pectora rupisset; nisi post altaria Phineus
Isset: et (indignum) scelerato profuit ara.
Fronte tamen Rhœti non irrita cuspis adhæsit:
Qui postquam cecidit, ferrumque ex osse revulsum est
Palpitat, et positas aspergit sanguine mensas.
Tum vero indomitas ardescit vulgus in iras,
Telaque coniiciunt; et sunt, qui Cephea dicant
Cum genero debere mori. Sed limine tecti
Exierat Cepheus; testatus iusque, fidemque,
Hospitiique Deos, ea, se prohibente, moveri.
Bellica Pallas adest et protegit ægide fratrem,
Datque animos. Erat Indus Athis: quem, flumine Gange
Edita, Limnate vitreis peperisse sub antris
Creditur, egregius forma: quam divite cultu
Augebat, bis adhuc octonis integer annis;
Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
Aureus: ornabant aurata monilia collum,
Et madidos myrrha curvum crinale capillos.
Ille quidem iaculo quamvis distantia misso
Figere doctus erat; sed tendere doctior arcus.
Tum quoque lenta manu flectentem cornua Perseus
Stipite, qui medio positus fumabat in aula,
Perculit, et fractis confudit in ossibus ora.
Hunc ubi laudatos iactantem in sanguine vultus
Assyrius vidit Lycabas, iunctissimus illi
Et comes, et veri non dissimulator amoris;
Postquam exhalantem sub acerbo vulnere vitam
Deploravit Athin: quos ille tetenderat, arcus
Arripit: et, Mecum tibi sint certamina, dixit:
Nec longum pueri fato lætabere; quo plus
Invidiæ, quam laudis, habes. Hæc omnia nondum
Dixerat: emicuit nervo penetrabile telum;
Vitatumque, tamen sinuosa veste pependit.
Vertit in hunc harpen, spectatam cæde Medusæ,
Acrisioniades, adigitque in pectus: at ille
Iam moriens, oculis sub nocte natantibus atra,
Circumspexit Athin; seque acclinavit in illum,
Et tulit ad manes iunctæ solatia mortis.
Ecce Syenites; genitus Methione, Phorbas,
Et Libys Amphimedon, avidi committere pugnam,
Sanguine, quo tellus late madefacta tepebat,
Conciderant lapsi: surgentibus obstitit ensis,
Alterius costis, iugulo Phorbantis adductus.
At non Actoriden Erithon, cui lata bipennis
Telum erat, hamato Perseus petit ense; sed altis
Extantem signis, multæque in pondere massæ,
Ingentem manibus tollit cratera duabus;
Infregitque viro: Rutilum vomit ille cruorem;
Et resupinus humum moribundo vertice pulsat.
Inde Semiramio Polydæmona sanguine cretum,
Caucasiumque Abarin, Sperchionidenque, Lycetum,
Intonsumque comas Elycen, Phlegiamque, Clytum-
Que sternit; et adstructos morientum calcat acervos.
Nec Phineus ausus concurrere cominus hosti,
Intorquet iaculum: quo detulit error in Idan,
Expertem frustra belli, et neutra arma secutum.
Ille tuens oculis immitem Phinea torvis,
Quandoquidem in partes, ait, attrahor, accipe, Phineu,
Quem fecisti hostem, pensaque hoc vulnere vulnus.
Iamque remissurus tractum de corpore telum

Sanguine defectos cecidit collapsus in artus.
Hic quoque Cephenum post regem primus Odites
Ense iacet Clymeni: Protenora perculit Hypseus;
Hypsea Lyncides: fuit et grandævus in illis
Emathion, æqui cultor, timidusque Deorum;
Quem quoniam prohibent anni bellare, loquendo
Pugnat, et incessit, sceleratæque devovet arma.
Huic Chromis amplexo tremulis altaria palmis
Demetit ense caput, quod protinus incidit aræ:
Atque ibi semanimi verba execrantia lingua
Edidit, et medios animam expiravit in ignes.
Hinc gemini fratres, Broteasque et cæstibus Ammon
Invicti, vinci si possent cæstibus enses,
Phinea cecidere manu; Cererisque sacerdos
Ampycus, albenti velatus tempora vitta.
Tu quoque, Iapetide, non hos adhibendus in usus;
Sed qui, pacis opus, citharam cum voce moveres:
Iussus eras celebrare dapes, festumque canendo.
Cui procul astanti, plectrumque imbelle tenenti,
Pettalus, I, ridens, Stygiis cane cetera, dixit,
Manibus: et lævo mucronem tempore figit.
Concidit, et digitis morientibus ille retentat
Fila lyræ, casuque canit miserabile carmen.
Non sinit hunc impune ferox cecidisse Lycormas:
Raptaque de dextro robusta repagula posti
Ossibus illidit mediæ cervicis: at ille
Procubuit terræ, mactati more iuvenci.
Demere tentabat lævi quoque robora postis
Cinyphius Pelates: tentanti dextera fixa est
Cuspide Marmaridæ Corythi; lignoque cohæsit.
Hærenti latus hausit Abas: nec corruit ille,
Sed retinente manum moriens e poste pependit.
Sternitur et Menelaus, Perseia castra secutus,
Et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri;
Dives agri Dorylas, quo non possederat alter
Latius, aut totidem tollebat farris acervos.
Huius in obliquo missum stetit inguine ferrum:
Letifer ille locus. Quem postquam vulneris auctor
Singultantem animam, et versantem lumina vidit
Bactrius Halcyoneus, Hoc, quod premis, inquit, ha-
De tot agris terræ: corpusque exsangue reliquit. (beto
Torquet in hunc hastam calido de vulnere raptam
Ultor Abantiades: media quæ nare recepta
Cervice exacta est, in partesque eminet ambas. (que,
Nunique manum Fortuna iuvat; Clytiumque, Clanin-
Matre satos una, diverso vulnere fudit.
Nam Clytii per utrumque gravi librata lacerto
Fraxinus acta femur: iaculum Clanis ore momordit.
Occidit et Celadon Mendesius; occidit Astreus,
Matre Palæstina, dubio genitore creatus.
Ethionque sagax quondam ventura videre,
Nunc ave deceptus falsa; regisque Thoactes
Armiger, et cæso genitore infamis Agyrtes.
Plus tamen exhausto superest: namque omnibus unum
Opprimere est animus. Coniurata undique pugnant
Agmina pro causa, meritum impugnante fidemque.
Hac pro parte socer frustra pius, et nova coniux,
Cum genetrice, favent, ululatuque atria complent.
Sed sonus armorum superat, gemitusque cadentum;
Pollutosque semel multo Bellona Penates
Sanguine perfundit; renovataque prælia miscet.
Circuemunt unum Phineus et mille secuti
Phinea. Tela volant hiberna grandine plura
Præter utrumque latus, præterque et lumen et aures.
Applicat hinc humeros ad magnæ saxa columnæ:
Tutaque terga gerens, adversaque in agmina versus,
Sustinet instantes: instabant parte sinistra
Chaonius Molpeus, dextra Nabathæus Ethemon.
Tigris ut, auditis diversa valle duorum
Exstimulata fame mugitibus armentorum,
Nescit, utro potius ruat; et ruere ardet utroque:
Sic dubius Perseus, dextra lævane feratur,
Molpea traiecti submovit vulnere cruris; (mon,
Contentusque fuga est. Neque enim dat tempus Ethe-
Sed furit: et, copiens alto dare vulnera collo,
Non circumspectis exactum viribus ensem
Fregit: et extrema percussse parte columnæ
Lamina dissiluit, dominique in gutture fixa est.
Non tamen ad letum causas satis illa valentes
Plaga dedit. Trepidum Perseus, et inermia frustra
Brachia tendentem Cyllenide confodit harpe.
Verum ubi virtutem turbæ succumbere vidit,
Auxilium, Perseus, quoniam sic cogitis ipsi,
Dixit, ab hoste petam; vultus avertite vestros,
Si quis amicus adest: et Gorgonis extulit ora.
Quære alium, tua quem moveant miracula, dixit
Thescelus: utque manu iaculum fatale parabat
Mittere, in hoc hæsit signum de marmore gestu.
Proximus huic Ampyx animi plenissima magni
Pectora Lyncidæ gladio petit: inque petendo
Dextera diriguit, nec citra mota, nec ultra.
At Nileus, qui se genitum septemplice Nilo
Mentitus erat, clypeo quoque lumina septem
Argento partim, partim cælaverat auro,
Aspice, ait, Perseu, nostræ primordia gentis:
Magna feres tacitas solatia mortis ad umbras,
A tanto cecidisse viro. Pars ultima vocis
In medio suppressa sono est: adapertaque velle
Ora loqui credas, nec sunt ea pervia verbis.
Increpat hos, Vitioque animi, non crimibus, inquit,
Gorgoneis torpetis, Eryx: incurrite mecum;
Et prosternite humi iuvenem magica arma moven-
Incursurus erat; tenuit vestigia tellus: (tem
Immotusque silex, armataque mansit imago.
Hi tamen ex merito pœnam subiere: sed unus
Miles erat Persei, pro quo dum pugnat, Aconteus,
Gorgone conspecta saxo concrevit oborto.
Quem ratus Astyages etiamnum vivere, longo
Ense ferit: sonuit timitibus ensis acutis.
Dum stupet Astyages, naturam traxit eamdem;
Marmoreoque manet vultus mirantis in ore.
Nomina longa mora est media de plebe virorum
Dicere. Bis centum restabant corpora pugnæ:
Gorgone bis centum riguerunt corpora visa.
Pœnitet iniusti nunc denique Phinea belli.
Sed quid agat? Simulacra videt diversa figuris;
Agnoscitque suos: et nomine quemque vocatos
Poscit opem: credensque parum, sibi proxima tangit
Corpora: marmor erant: avertitur; atque ita supplex,
Confessasque manus, obliquaque brachia tendens,
Vincis, ait, Perseu: remove fera monstra; tuæque
Saxificos vultus, quæcumque ea, tolle Medusæ.
Tolle, precor: non nos odium, regnive cupido
Compulit ad bellum; pro coniuge movimus arma.
Causa fuit meritis melior tua, tempore nostra.
Non cessisse piget. Nihil, o fortissime, præter
Hanc animam concede mihi: tua cetera sunto.
Talia dicenti, neque eum, quem voce rogabat,
Respicere audenti, Quod, ait, timidissime Phineu,
Et possum tribuisse, et magnum munus inerti est,
(Pone metum) tribuam: nullo violabere ferro.
Quin etiam mansura dabo monumenta per ævum;
Inque domo soceri semper spectabere nostri,
Ut mea se sponsi soletur imagine coniux.
Dixit: et in partem Phorcynida transtulit illam,
Ad quam se trepido Phineus obverterat ore.
Tum quoque conanti sua flectere lumina cervix
Diriguit, saxoque oculorum induruit humor.

Sed tamen os timidum, vultusque in marmore supplex,
Submissæque manus, faciesque obnoxia mansit.
Victor Abantiades patrios cum coniuge muros
Intrat, et immeriti vindex ultorque parentis
Aggreditur Prœtum: nam fratre per arma fugato
Acrisioneas Prœtus possederat arces.
Sed nec ope armorum, nec, quam male ceperat, arce
Torva colubriferi superavit lumina monstri.
Te tamen, o parvæ rector, Polydecta, Seriphi,
Nec iuvenis virtus, per tot spectata labores,
Nec mala mollierant: sed inexorabile durus
Exerces odium: nec iniqua finis in ira est.
Detrectas etiam laudes: fictamque Medusæ
Arguis esse necem. Dabimus tibi pignora veri;
Parcite luminibus, Perseus ait: oraque regis
Ore Medusæo silicem sine sanguine fecit.
Hactenus aurigenæ comitem Tritonia fratri
Se dedit: inde cava circumdata nube Seriphon
Deserit, a dextra Cythno Gyaroque relictis.
Quaque super pontum via visa brevissima, Thebas,
Virgineumque Helicona petit, quo monte potita
Constitit, et doctas sic est adfata sorores:
Fama novi fontis nostras pervenit ad aures;
Dura Medusæi quem præpetis ungula rupit.
Is mihi causa viæ. Volui mirabile monstrum
Cernere: vidi ipsum materno sanguine nasci.
Excipit Uranie: Quæcumque est causa videndi
Has tibi, Diva, domos, animo gratissima nostro es.
Vera tamen fama est: et Pegasus huius origo
Fontis: et ad latices deducit Pallada sacros.
Quæ mirata diu factas pedis ictibus undas,
Silvarum lucos circumspicit antiquarum.
Antraque, et innumeris distinctas floribus herbas:
Felicesque vocat pariter studiique locique
Mnemonidas. Quam sic affata est una sororum:
O, nisi te virtus opera ad maiora tulisset,
In partem ventura chori Tritonia nostri,
Vera refers; meritoque probas artesque locumque:
Et gratam sortem, tutæ modo simus, habemus.
Sed (vetitum est adeo sceleri nihil) omnia terrent
Virgineas mentes: dirusque ante ora Pyreneus
Vertitur: et nondum me tota mente recepi.
Daulia Threicio, Phoceaque milite rura
Ceperat ille ferox, iniustaque regna tenebat.
Templa petebamus Parnasia: vidit euntes:
Nostraque fallaci veneratus numina cultu;
Mnemonides, (cognorat enim) consistite, dixit:
Nec dubitate, precor, tecto grave sidus, et imbrem,
(Imber erat) vitare meo: subiere minores
Sæpe casas Superi. Dictis et tempore motæ
Annuimusque viro, primasque intravimus ædes.
Desierant imbres; victoque Aquilonibus Austro,
Fusca repurgato fugiebant nubila cœlo.
Impetus ire fuit: claudit sua tecta Pyreneus,
Vimque parat; quam nos sumptis effugimus alis.
Ipse secuturo similis stetit arduus arce:
Quaque via est vobis, erit et mihi, dixit, eadem;
Seque iacit vecors e summæ culmine turris:
Et cadit in vultus, discussisque ossibus oris
Tundit humum moriens, scelerato sanguine tinctam.
Musa loquebatur. Pennæ sonuere per auras:
Voxque salutantum ramis veniebat ab altis.
Suspicit; et linguæ quærit, tam certa loquentes,
Unde sonent, hominemque putat Iove nata loquutum.
Ales erat, numeroque novem, sua fata querentes,
Institerant ramis imitantes omnia picæ.
Mirantibus sic orsa Deæ Dea: Nuper et istæ
Auxerunt volucrem victæ certamine turbam.
Pieros has genuit Pellæis dives in arvis.
Pæonis Evippe mater fuit. Illa potentem
Lucinam novies, novies paritura, vocavit.
Intumuit numero stolidarum turba sororum:
Perque tot Hæmonias, et per tot Achaidas urbes
Huc venit: et tali committunt prælia voce:
Desinite indoctum vana dulcedine vulgus
Fallere: nobiscum, si qua est fiducia vobis,
Thespiades certate Deæ: nec voce, nec arte
Vincemur; totidemque sumus. Vel cedite victæ
Fonte Medusæo, et Hyantea Aganippe:
Vel nos Emathiis ad Pæonas usque nivosos
Cedemus campis. Dirimant certamina Nymphæ.
Turpe quidem contendere erat; sed cedere visum
Turpius. Electæ iurant per flumina Nymphæ,
Factaque de vivo pressere sedilia saxo.
Tunc, sine sorte prior, quæ se certare professa est,
Bella canit Superum: falsoque in honore Gigantas
Ponit, et extenuat magnorum facta Deorum,
Emissumque ima de sede Typhoea terræ
Cœlitibus fecisse metum; cunctosque dedisse
Terga fugæ: donec fessos Ægyptia tellus
Ceperit, et septem discretus in ostia Nilus.
Huc quoque terrigenam venisse Typhoea narrat,
Et se mentitis Superos celasse figuris:
Duxque gregis, dixit, fit Iupiter; unde recurvis
Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Am-
Delius in corvo, proles Semeleia capro, (mon.
Fele soror Phœbi, nivea Saturnia vacca,
Pisce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.
Hactenus ad citharam vocalia moverat ora:
Poscimur Aonides sed forsitan otia non sunt;
Nec nostris præbere vacat tibi cantibus aurem.
Ne dubita, vestrumque mihi refer ordine carmen,
Pallas ait: nemorisque levi consedit in umbra.
Musa refert: Dedimus summam certaminis uni.
Surgit, et immissos hedera collecta capillos
Calliope querulas prætentat pollice chordas:
Atque hæc percussis subiungit carmina nervis.
Prima Ceres unco glebam dimovit aratro:
Prima dedit fruges, alimentaque mitia terris:
Prima dedit leges. Cereris sumus omnia munus.
Illa canenda mihi est. Utinam modo dicere possem
Carmina digna Deæ! certe Dea carmine digna est.
Vasta giganteis ingesta est insula membris
Trinacris, et magnis subiectum molibus urget
Ætherias ausum sperare Typhoea sedes.
Nititur ille quidem, pugnatque resurgere sæpe:
Dextra sed Ausonio manus est subiecta Pelori:
Læva, Pachyne, tibi; Lilybæo crura premuntur:
Degravat Ætna caput: sub qua resupinus arenas
Eiectat, flammamque fero vomit ore Typhoeus.
Sæpe remoliri luctatur pondera terræ,
Oppidaque, et magnos evolvere corpore montes.
Inde tremit tellus; et Rex pavet ipse silentum,
Ne pateat, lateque solum retegatur hiatu,
Immissusque dies trepidantes terreat umbras.
Hanc metuens cladem tenebrosa sede tyrannus
Exierat; curruque atrorum vectus equorum,
Ambibat Siculæ cautus fundamina terræ.
Postquam exploratum satis est loca nulla labare;
Depositique metus: videt hunc Erycina vagantem
Monte suo residens, natumque amplexa volucrem;
Arma, manusque meæ, mea, nate, potentia, dixit,
Illa, quibus superas omnes, cape tela, Cupido,
Inque Dei pectus celeres mollire sagittas,
Cui triplicis cessit fortuna novissima regni.
Tu Superos, ipsumque Iovem, tu numina ponti
Victa domas, ipsumque regit qui numina ponti.
Tartara quid cessant? cur non matrisque tuumque

Imperium profers? agitur pars tertia mundi.
Et tamen in cœlo, (quæ iam patientia nostra est!)
Spernimur: ac mecum vires tenuantur Amoris.
Pallada nonne vides, iaculatricemque Dianam
Abscessisse mihi? Cereris quoque filia virgo,
Si patiamur, erit; nam spes affectat easdem.
At tu, pro socio si qua est mea gratia regno,
Iunge Deam patruo. Dixit Venus. Ille pharetram
Solvit: et arbitrio matris de mille sagittis
Unam seposuit, sed qua nec acutior ulla,
Nec minus incerta est, nec quæ magis audiat arcum.
Oppositoque genu curvavit flexile cornu:
Atque cor hamata percussit arundine Ditem.
Haud procul Hennæis lacus est a mœnibus altæ,
Nomine Pergus, aquæ. Non illo plura Caystros
Carmina cycnorum labentibus audit in undis.
Silva coronat aquas, cingens latus omne; suisque
Frondibus, ut velo, Phœbeos submovet ictus.
Frigora dant rami, Tyrios humus humida flores.
Perpetuum ver est. Quo dum Proserpina luco
Ludit, et aut violas, aut candida lilia carpit;
Dumque puellari studio calathosque sinumque
Implet, et æquales certat superare legendo;
Pæne simul visa est, dilectaque, raptaque Diti:
Usque adeo properatur amor. Dea territa mœsto
Et matrem, et comites, sed matrem sæpius, ore
Clamat; et, ut summa vestem laniarat ab ora,
Collecti flores tunicis cecidere remissis.
Tantaque simplicitas puerilibus adfuit annis,
Hæc quoque virgineum movit iactura dolorem.
Raptor agit currus, et nomine quemque vocatos
Exhortatur equos: quorum per colla iubasque
Excutit obscura tinctas ferrugine habenas.
Perque lacus altos, et olentia sulfure fertur
Stagna Palicorum, rupta ferventia terra:
Et qua Bacchiadæ, bimari gens orta Corintho,
Inter inæquales posuerunt mœnia portus.
Est medium Cyanes, et Pisææ Arethusæ,
Quod coit angustis inclusum cornibus æquor.
Hic fuit, acuius stagnum quoque nomine dictum est,
Inter Sicelidas Cyane celeberrima Nymphas;
Surgite quæ medio summa tenus extitit alvo,
Agnovitque Deum: Nec longius ibitis, inquit:
Non potes invitæ Cereris gener esse: roganda,
Non rapienda fuit. Quod si componere magnis
Parva mihi fas est; et me dilexit Anapis.
Exorata tamen, nec, ut hæc, exterrita nupsi.
Dixit: et, in partes diversas brachia tendens,
Obstitit. Haud ultra tenuit Saturnius iram:
Terribilesque hortatus equos, in gurgitis ima
Contortum valido sceptrum regale lacerto
Condidit. Icta viam tellus in Tartara fecit;
Et pronos currus medio cratere recepit.
At Cyane, raptamque Deam, contemptaque fontis
Iura sui mœrens, inconsolabile vulnus
Mente gerit tacita, lacrimisque absumitur omnis:
Et, quarum fuerat magnum modo numen, in illas
Extenuatur aquas: molliri membra videres:
Ossa pati flexus: ungues posuisse rigorem:
Primaque de tota tenuissima quæque liquescunt,
Cærulei crines, digitique, et crura, pedesque:
Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
Transitus est. Post hæc tergumque, humerique, lacertique,
Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos.
Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
Lympha subit: restatque nihil, quod prendere possis.
Interea pavidæ nequiquam filia matri
Omnibus est terris, omni quæsita profundo.
Illam non rutilis veniens Aurora capillis
Cessantem vidit, non Hesperus: illa duabus
Flammifera pinus manibus succendit ab Ætna;
Perque pruinosas tulit irrequieta tenebras.
Rursus, ut alma dies hebetarat sidera, natam
Solis ad occasum, Solis quærebat ab ortu.
Fessa labore sitim collegerat; oraque nulli
Colluerant fontes: cum tectam stramine vidit
Forte casam; parvasque fores pulsavit: at inde
Prodit anus; Divamque videt, lymphamque roganti,
Dulce dedit, tosta quod coxerat ante polenta.
Dum bibit illa datum, duri puer oris et audax
Constitit ante Deam: risitque, avidamque vocavit.
Offensa est: neque adhuc epota parte loquentem
Cum liquido mixta perfudit Diva polenta.
Combibit os maculas; et, qua modo brachia gessit,
Crura gerit: cauda est mutatis addita membris.
Inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,
Contrahitur: parvaque minor mensura lacerta est.
Mirantem, flentemque, et tangere monstra parantem
Fugit anum; latebramque petit: aptumque colori
Nomen habet, variis stellatus corpora guttis.
Quas Dea per terras, et quas erraverit undas,
Dicere longa mora est. Quærendi defuit orbis.
Sicaniam repetit. Dumque omnia lustrat eundo,
Venit et ad Cyanen: ea, ni mutata fuisset,
Omnia narrasset: sed et os et lingua volenti
Dicere non aderant: nec, quo loqueretur, habebat.
Signa tamen manifesta dedit: notamque parenti,
Illo forte loco delapsam, gurgite sacro
Persephones zonam summis ostendit in undis.
Quam simul agnovit, tanquam tum denique raptam
Scisset, inornatos laniavit Diva capillos;
Et repetita suis percussit pectora palmis.
Nec scit adhuc ubi sit: terras tamen increpat omnes;
Ingratasque vocat, nec frugum munere dignas.
Trinacriam ante alias, in qua vestigia damni
Reperit. Ergo illic sæva vertentia glebas
Fregit aratra manu: parilique irata colonos
Ruricolasque boves leto dedit; arvaque iussit
Fallere depositum, vitiataque semina fecit.
Fertilitas terræ, latum vulgata per orbem,
Cassa iacet: primis segetes moriuntur in herbis:
Et modo sol nimius, nimius modo corripit imber.
Sideraque, ventique nocent: avidæque volucres
Semina iacta legunt: lolium, tribulique fatigant
Triticeas messes, et inexpugnabile gramen.
Cum caput Eleis Alpheias extulit undis;
Rorantesque comas a fronte removit ad aures;
Atque ait: O toto quæsitæ virginis orbe,
Et frugum genetrix, immensos siste labores:
Neve tibi fidæ violenta irascere terræ.
Terra nihil meruit: patuitque invita rapinæ.
Nec sum pro patria supplex: hue hospita veni.
Pisa mihi patria est et ab Elide ducimus ortum.
Sicaniam peregrina colo; sed gratior omni
Hæc mihi terra solo est. Hos nunc Arethusa penates,
Hanc habeo sedem; quam tu, mitissima, serva.
Mota loco cur sim, tantique per æquoris undas
Advehar Ortygiam, veniet narratibus hora
Tempestiva meis; cum tu curisque levata;
Et vultus melioris eris. Mihi pervia tellus
Præbet iter: subterque imas ablata cavernas
Hic caput attollo, desuetaque sidera cerno.
Ergo, dum Stygio sub terris gurgite labor,
Visa tua est oculis illic Proserpina nostris.
Illa quidem tristis, nec adhuc interrita vultu;
Sed regina tamen, sed opaci maxima mundi;
Sed tamen inferni pollens matrona tyranni.
Mater ad auditas stupuit, ceu saxea, voces:

Attonitæque diu similis fuit: utque dolore
Pulsa gravi gravis est amentia, curribus auras
Exit in æthereas: ibi toto nubila vultu
Ante Jovem passis stetit invidiosa capillis.
Proque meo venio supplex tibi, Jupiter, inquit,
Sanguine, proque tuo: si nulla est gratia matris,
Nata patrem moveat: neu sit tibi cura, precamur,
Vilior illius, quod nostro est edita partu.
En quæsita diu tandem mihi nata reperta est:
Si reperire vocas, amittere certius; aut si
Scire ubi sit, reperire vocas. Quod rapta, feremus:
Dummodo reddat eam; neque enim prædone marito
Filia digna tua est, si iam mea filia digna est.
Jupiter excepit: Commune est pignus onusque
Nata mihi tecum. sed, si modo nomina rebus
Addere vera placet, non hoc iniuria factum,
Verum amor est; neque erit nobis gener ille pudori.
Tu modo, Diva, velis. Ut desint cetera; quantum est
Esse Jovis fratrem! quid quod nec cetera desunt,
Nec cedit nisi sorte mihi? sed, tanta cupido
Si tibi discidii est, repetet Proserpina cœlum:
Lege tamen certa, si nullos contigit illic
Ore cibos; nam sic Parcarum fœdere cautum est.
Dixerat: at Cereri certum est educere natam.
Non ita fata sinunt; quoniam ieiunia virgo
Solverat: et, cultis dum simplex errat in hortis,
Pœniceum curva decerpserat arbore pomum:
Sumptaque pallenti septem de cortice grana
Presserat ore suo: solusque ex omnibus illud
Viderat Ascalaphus: quem quondam dicitur Orphne,
Inter Avernales haud ignotissima Nymphas,
Ex Acheronte suo furvis peperisse sub antris.
Vidit: et indicio reditum crudelis ademit.
Ingemuit regina Erebi; testemque profanam
Fecit avem; sparsumque caput Phlegethontide lympha
In rostrum, et plumas, et grandia lumina vertit.
Ille sibi ablatos fulvis amicitur ab alis;
Inque caput crescit, longosque reflectitur ungues;
Vixque movet natas per inertia brachia pennas:
Fœdaque fit volucris, venturi nuntia luctus,
Ignavus bubo, dirum mortalibus omen.
Hic tamen indicio pœnam linguaque videri
Commeruisse potest. Vobis, Acheloides, unde
Pluma pedesque avium, cum virginis ora geratis?
An quia, cum legeret vernos Proserpina flores,
In comitum numero mixtæ, Sirenes, eratis?
Quam postquam toto frustra quæsistis in orbe,
Protinus ut vestram sentirent æquora curam,
Posse super fluctus alarum insistere remis
Optastis: facilesque Deos habuistis, et artus
Vidistis vestros subitis flavescere pennis.
Ne tamen ille canor, mulcendas natus ad aures,
Tantaque dos oris linguæ deperderet usum;
Virginei vultus, et vox humana remansit.
At medius fratrisque sui mœstæque sororis
Jupiter ex æquo volventem dividit annum.
Nunc Dea, regnorum numen commune duorum,
Cum matre est totidem, totidem cum coniuge menses.
Vertitur extemplo facies, et mentis, et oris;
Nam, modo quæ poterat Diti quoque mœsta videri,
Læta Deæ frons est: ut Sol, qui tectus aquosis
Nubibus ante fuit, victis ubi nubibus exit.
Exigit alma Ceres, nata secura recepta,
Quæ tibi causa viæ: cur sis, Arethusa, sacer fons.
Conticuere undæ: quarum Dea sustulit alto
Fonte caput, viridesque manu siccata capillos
Fluminis Elei veteres narravit amores.
Pars ego Nympharum, quæ sunt in Achaide, dixit,
Una fui: nec me studiosius altera saltus
Legit, nec posuit studiosius altera casses.
Sed, quamvis formæ nunquam mihi fama petita est,
Quamvis fortis eram, formosæ nomen habebam:
Nec mea me facies nimium laudata iuvabat;
Quaque aliæ gaudere solent, ego rustica dote
Corporis erubui; crimenque placere putavi.
Lassa revertebar (memini) Stymphalide silva:
Æstus erat: magnumque labor geminaverat æstum:
Invenio sine vortice aquas, sine murmure euntes,
Perspicuas imo; per quas numerabilis alte
Calculus omnis erat; quas tu vix ire putares.
Cana salicta dabant, nutritaque populus unda,
Sponte sua natas ripis declivibus umbras.
Accessi: primumque pedis vestigia tinxi:
Poplite deinde tenus. Neque eo contenta, recingor:
Molliaque impono salici velamina curvæ;
Nudaque mergor aquis. Quas dum ferioque, trahoque,
Mille modis labens, excussaque brachia iacto;
Nescio quod medio sensi sub gurgite murmur:
Territaque insisto propioris margine ripæ.
Quo properas, Arethusa? suis Alpheus ab undis,
Quo properas? iterum rauco mihi dixerat ore.
Sicut eram, fugio sine vestibus: altera vestes
Ripa meas habuit. Tanto magis instat, et ardet:
Et quia nuda fui, sum visa paratior illi.
Sic ego currebam; sic me ferus ille premebat:
Ut fugere accipitrem penna trepidante columbæ,
Ut solet accipiter trepidas agitare columbas.
Usque sub Orchomenon, Psophidaque, Cyllenenque,
Mænaliosque sinus, gelidumque Erimanthon, et Elin
Currere sustinui; nec me velocior ille.
Sed tolerare diu cursus ego, viribus impar,
Non poteram: longi patiens erat ille laboris.
Per tamen et campos, per opertos arbore montes,
Saxa quoque, et rupes, et qua via nulla, cucurri.
Sol erat a tergo: vidi præcedere longam
Ante pedes umbram; nisi si timor illa videbat.
Sed certe sonituque pedum terrebar; et ingens
Crinales vittas afflabat anhelitus oris.
Fessa labore fugæ, Fer opem, deprendimur, inquam,
Armigeræ, Dictynna, tuæ; cui sæpe dedisti
Ferre tuos arcus, inclusaque tela pharetra.
Mota Dea est; spissisque ferens e nubibus unam
Me super iniecit. Lustrat caligine tectam
Amnis; et ignarus circum cava nubila quærit.
Bisque locum, quo me Dea texerat, inscius ambit;
Et bis, Io Arethusa, Io Arethusa, vocavit.
Quid mihi tunc animi miseræ fuit? anne quod agnæ
Siqua lupos audit circum stabula alta frementes?
Aut lepori, qui vepre latens hostilia cernit
Ora canum, nullosque audet dare corpore motus?
Non tamen abscedit; neque enim vestigia cernit
Longius ire pedum: servat nubemque locumque.
Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus;
Cæruleæque cadunt toto de corpore guttæ.
Quaque pedem movi, manat lacus: eque capillis
Ros cadit: et citius, quam nunc tibi facta renarro,
In laticem mutor. Sed enim cognoscit amatas
Amnis aquas, positoque viri, quod sumserat, ore,
Vertitur in proprias, ut se mihi misceat, undas.
Delia rumpit humum. Cæcis ego mersa cavernis
Advehor Ortygiam: quæ me, cognomine Divæ
Grata meæ, superas eduxit prima sub auras.
Hac Arethusa tenus. Geminos Dea fertilis angues
Curribus admovit; frenisque coercuit ora:
Et medium cœli terræque per aera vecta est;
Atque levem currum Tritonida misit in arcem
Triptolemo; partimque rudi data semina iussit
Spargere humo, partim post tempora longa recultæ.

am super Europen sublimis et Asida terras
Vectus erat iuvenis; Scythicas advertitur oras.
Rex ibi Lyncus erat. Regis subit ille penates.
Qua veniat, causamque viæ, nomenque rogatus,
Et patriam: Patria est claræ mihi, dixit, Athenæ,
Triptolemus nomen. Veni nec puppe per undas,
Nec pede per terras: patuit mihi pervius æther.
Dona fero Cereris; latos quæ sparsa per agros
Frugiferas messes, alimentaque mitia reddant.
Barbarus invidit: tantique ut muneris auctor
Ipse sit, hospitio recipit: somnoque gravatum
Aggreditur ferro. Conantem figere pectus
Lynca Ceres fecit: rursusque per æra misit
Hopsopium iuvenem sacros agitare iugales.
Finierat dictos e nobis maxima cantus.
Et Nymphæ vicisse Deas, Helicona colentes,
Concordi dixere sono. Convicia victæ
Cum iacerent, Quoniam, dixit, certamine vobis
Supplicium meruisse parum est, maledictaque culpæ
Additis, et non est patientia libera nobis;
Ibimus in pœnas: et, quo vocat ira, sequemur.
Rident Emathides, spernuntque minacia verba;
Conatæque loqui, et magno clamore protervas
Intentare manus, pennas exire per ungues
Aspexere suos, operiri brachia plumis:
Alteraque alterius rigido concrescere rostro
Ora videt, volucresque novas accedere silvis.
Dumque volunt plangi; per brachia mota levatæ,
Aere pendebant, nemorum convicia, picæ.
Hunc quoque in alitibus facundia prisca remansit,
Raucaque garrulitas, studiumque immane loquendi.

Liber sextus

Præbuerat dictis Tritonia talibus aurem;
Carminaque Aonidum, iustamque probaverat iram.
Tum secum: Laudare parum est; laudemur et ipsæ,
Numina nec sperni sine pœna nostra sinamus.
Mæoniæque animum fatis intendit Arachnes:
Quam sibi lanificæ non cedere laudibus artis
Audierat. Non illa loco, nec origine gentis
Clara, sed arte, fuit. Pater huic Colophonius Idmon
Phocaico bibulas tinguebat murice lanas.
Occiderat mater; sed et hæc de plebe, suoque
Æqua viro fuerat. Lydas tamen illa per urbes
Quæsierat studio nomen memorabile; quamvis
Orta domo parva, parvis habitabat Hypæpis.
Cuius ut aspicerent opus admirabile, sæpe
Deseruere sui Nymphæ vineta Tymoli:
Deseruere suas Nymphæ Pactolides undas.
Nec factas solum vestes spectare iuvabat;
Tum quoque, cum fierent; tantus decor adfuit arti.
Sive rudem primos lanam glomerabat in orbes;
Seu digitis subigebat opus; repetitaque longo
Vellera mollibat nebulas æquantia tractu;
Sive levi teretem versabat pollice fusum;
Seu pingebat acu; scires a Pallade doctam.
Quod tamen ipsa negat: tantaque offensa magistra,
Certet, ait, mecum; nihil est quod victa recusem.
Pallas anum simulat: falsosque in tempora canos
Addit, et infirmos baculo quoque sustinet artus.
Tum sic orsa loqui: Non omnia grandior ætas,
Quæ fugiamus, habet; seris venit usus ab annis.
Consilium ne sperne meum. Tibi fama petatur
Inter mortales faciendæ maxima lanæ.
Cede Deæ: veniamque tuis temeraria dictis
Supplice voce roga: veniam dabit illa roganti.
Aspicit hanc torvis, inceptaque fila relinquit;
Vixque manum retinens, confessaque vultibus iram,
Talibus obscuram resecuta est Pallada dictis:
Mentis inops, longaque venis confecta senecta:
Et nimium vixisse diu nocet. Audiat istas,
Si qua tibi nurus est; si qua est tibi filia, voces;
Consilii satis est in me mihi: neve monendo
Profecisse putes; eadem sententia nobis.
Cur non ipsa venit? cur hæc certamina vitat?
Tum Dea, Venit, ait; formamque removit anilem;
Palladaque exhibuit. Venerantur numina Nymphæ.
Mygdonidesque nurus: sola est non territa virgo:
Sed tamen erubuit; subitusque invita notavit
Ora rubor: rursusque evanuit: ut solet aer
Purpureus fieri, cum primum Aurora movetur;
Et breve post tempus candescere Solis ab ortu.
Perstat in inceptо, stolidæque cupidine palmæ
In sua fata ruit. Neque enim Iove nata recusat:
Nec monet ulterius, nec iam certamina differt.
Haud mora; consistunt diversis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela iugo vincta est; stamen secernit arundo:
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso feriunt insecti pectine dentes.
Utraque festinant: cinctæque ad pectora vestes,
Brachia docta movent, studio fallente laborem.
Illic et Tyrium quæ purpura sensit aenum
Texitur, et tenues parvi discriminis umbræ:
Qualis ab imbre solet percussus solibus arcus
Inficere ingenti longum curvamine cœlum,
In quo diversi niteant cum mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit.
Usque adeo quod tangit idem est: tamen ultima dis-
Illic et lentum filis immittitur aurum, (tant.
Et vetus in tela deducitur argumentum.
Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
Pingit, et antiquam de terræ nomine litem.
Bis sex cœlestes, medio Iove, sedibus altis
Augusta gravitate sedent. Sua quemque Deorum
Inscribit facies: Iovis est regalis imago.
Stare Deum pelagi, longoque ferire tridente
Aspera saxa facit, medioque e vulnere saxi
Exiluisse fretum; quo pignore vindicet urbem.
At sibi dat clypeum, dat acutæ cuspidis hastam:
Dat galeam capiti: defenditur ægide pectus:
Percussamque sua simulat de cuspide terram
Prodere cum baccis fœtum canentis olivæ;
Mirarique Deos: operi victoria finis.
Ut tamen exemplis intelligat æmula laudis,
Quod pretium speret pro tam furialibus ausis,
Quatuor in partes certamina quatuor addit,
Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.
Threiciam Rhodopen habet angulus unus, et Hæmon;
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam;
Nomina summorum sibi qui tribuere Deorum.
Altera Pygmææ fatum miserabile matris
Pars habet: hanc Iuno victam certamine iussit
Esse gruem; populisque suis indicere bellum.
Pingit et Antigonen, ausam contendere quondam
Cum magni consorte Iovis; quam regia Iuno
In volucrem vertit: nec profuit Ilion illi,
Laomedonve pater, sumptis quin candida pennis
Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
Qui superest solus Cinyran habet angulus orbum:
Isque gradus templi, natarum membra suarum,
Amplectens, saxoque iacens, lacrimare videtur.
Circuit extremas oleis pacalibus oras.
Is modus est; operique sua facit arbore finem.
Mæonis elusam designat imagine tauri
Europen: verum taurum, freta vera putares.
Ipsa videbatur terras spectare relictas,

Et comites clamare suas, tactumque vereri
Assilientis aquæ, timidasque reducere plantas.
Fecit et Asterien aquila luctante teneri:
Fecit olorinis Ledan recubare sub alis:
Addidit, ut Satyri celatus imagine pulchram
Iupiter implerit gemino Nycteida fœtu:
Amphitryon fuerit, cum te, Tirynthia, cepit;
Aureus ut Danaen, Asopida luserit igneus;
Mnemosynen pastor varius Deoida serpens.
Te quoque mutatum torvo, Neptune, iuvenco
Virgine in Æolia posuit. Tu visus Enipeus
Giganis Aloidas, aries Bisaltida fallis.
Et te, flava comas, frugum mitissima Mater,
Sensit equum; te sensit avem crinita colubris
Mater equi volucris; sensit Delphina Melantho.
Omnibus his faciemque suam, faciemque locorum
Reddidit. Est illic agrestis imagine Phœbus:
Utque modo accipitris pennas, modo terga leonis
Gesserit: ut pastor Macareida luserit Issen.
Liber ut Erigonen falsa deceperit uva:
Ut Saturnus equo geminum Chirona crearit.
Ultima pars telæ, tenui circumdata limbo,
Nexilibus flores hederis habet intertextos.
Non illud Pallas, non illud carpere Livor
Possit opus. Doluit successu flava virago;
Et rupit pictas, cœlestia crimina, vestes.
Utque Cytoriaco radium de monte tenebat,
Ter, quater, Idmoniæ frontem percussit Arachnes.
Non tulit infelix: laqueoque animosa ligavit
Guttura. Pendentem Pallas miserata levavit:
Atque ita, Vive quidem, pende tamen, improba, dixit:
Lexque eadem pœnæ, ne sis secura futuri,
Dicta tuo generi, serisque nepotibus esto.
Post ea discedens succis Hecateidos herbæ
Spargit; et extemplo tristi medicamine tactæ
Defluxere comæ, cumque his et naris et auris:
Fitque caput minimum, toto que in corpore parva est.
In latere exiles digiti pro cruribus hærent.
Cetera venter habet: de quo tamen illa remittit
Stamen, et antiquas exercet aranea telas.
Lydia tota fremit: Phrygiæque per oppida facti
Rumor it, et magnum sermonibus occupat orbem.
Ante suos Niobe thalamos cognoverat illam,
Tum cum Mæoniam virgo Sipylumque colebat.
Nec tamen admonita est pœna popularis Arachnes
Cedere Cœlitibus, verbisque minoribus uti.
Multa dabant animos: sed enim nec coniugis artes,
Nec genus amborum, magnique potentia regni,
Sic placuere illi, quamvis ea cuncta placebant,
Ut sua progenies: et felicissima matrum
Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset.
Nam sata Tiresia, venturi præscia, Manto
Per medias fuerat, divino concita motu,
Vaticinata vias: Ismenidos, ite frequentes,
Et date Latonæ, Latonigenisque duobus;
Cum prece tura pia: lauroque innectite crinem,
Ore meo Latona iubet. Paretur; et omnes
Thebaides iussis sua tempora frondibus ornant:
Turaque dant sanctis, et verba precantia, flammis.
Ecce venit comitum Niobe celeberrima turba,
Vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro:
Et, quantum ira sinit, formosa; movensque decoro
Cum capite immissos humerum per utrumque capillos
Constitit: utque oculos circumtulit alta superbos;
Quis furor auditos, inquit, præponere visis
Cœlestes? aut cur colitur Latona per aras;
Numen adhuc sine ture meum est? Mihi Tantalus au-
Cui licuit soli Superorum tangere mensas: (ctor,
Pleiadum soror est genetrix mihi: maximus Atlas
Est avus, ætherium qui fert cervicibus axem:
Iupiter alter avus; socero quoque glorior illo.
Me gentes metuunt Phrygiæ: me regia Cadmi
Sub domina est; fidibusque mei commissa mariti
Mœnia cum populis a meque viroque reguntur.
In quamcumque domus adverto lumina partem,
Immensæ spectantur opes. Accedit eodem
Digna Deæ facies. Huc natas adiice septem,
Et totidem iuvenes; et mox generosque nurusque.
Quærite nunc, habeat quam nostra superbia causam:
Nescio quoque audete satam Titanida Cœo
Latonam præferre mihi; cui maxima quondam
Exiguam sedem parturæ terra negavit.
Nec cœlo, nec humo, nec aquis Dea vestra recepta est.
Exul erat mundi; donec miserata vagantem,
Hospita tu terris erras, ego, dixit, in undis,
Instabilemque locum Delos dedit. Illa duobus
Facta pareus: uteri pars est hæc septima nostri.
Sum felix: quis enim neget hoc? felixque manebo.
Hoc quoque quis dubitet? tutam me copia fecit.
Maior sum, quam cui possit Fortuna nocere.
Multaque ut eripiat; multo mihi plura relinquet.
Excessere metum mea iam bona. Fingite demi
Huic aliquid populo natorum posse meorum;
Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum
Latonæ turba: quæ quantum distat ab orba?
Ite sacris, properate sacris; laurumque capillis
Ponite. Deponunt; infectaque sacra relinquunt:
Quodque licet, tacito venerantur murmure numen.
Indignata Dea est: summoque in vertice Cynthi,
Talibus est dictis gemina cum prole loquuta:
En ego vestra parens, vobis animosa creatis,
Et, nisi lunoni, nulli cessura Dearum,
An Dea sim, dubitor: perque omnia secula cultis
Arceor, o nati, nisi vos succurritis, aris.
Nec dolor hic solus: diro convicia facto
Tantalis adiecit vosque est postponere natis
Ausa suis; et me (quod in ipsam recidat) orbam
Dixit; et exhibuit linguam scelerata paternam.
Adiectura preces erat his Latona relatis:
Desine, Phœbus ait, (pœnæ mora longa) querelas.
Dixit idem Phœbe: celerique per aera lapsu
Contigerant tecti Cadmeida nubibus arcem.
Planus erat, lateque patens prope mœnia campus,
Assiduis pulsatus equis; ubi turba rotarum,
Duraque mollierant subiectas ungula glebas.
Pars ibi de septem genitis Amphione fortes
Conscendunt in equos, Tyrioque rubentia fuco
Terga premunt; auroque graves moderantur habenas.
E quibus Ismenos, qui matri sarcina quondam
Prima suæ fuerat, dum certum flectit in orbem
Quadrupedes cursus, spumantiaque ora coercet,
Hei mihi! conclamat; medioque in pectore fixus
Tela gerit, frenisque manu moriente remissis
In latus a dextro paulatim defluit arino.
Proximus, audito sonitu per inane pharetræ,
Frena dabat Sipylus: veluti cum præscius imbris
Nube fugit visa, pendentiaque undique rector
Carbasa deducit, ne qua levis effluat aura.
Frena dabat: dantem non evitabile telum
Consequitur; summaque tremens cervice sagitta
Hæsit; et extabat nudum de gutture ferrum.
Ille, ut erat pronus, per colla admissa iubasque
Volvitur; et calido tellurem sanguine fœdat.
Phædimus infelix, et aviti nominis heres
Tantalus, ut solito finem imposuere labori,
Transierant ad opus nitidæ iuvenile palæstræ;
Et iam contulerant arcto luctantia nexu
Pectora pectoribus; cum tento concita cornu,

Sicut erant iuncti, traiecit utrumque sagitta.
Ingemuere simul; simul incurvata dolore
Membra solo posuere; simul suprema iacentes
Lumina versarunt; animam simul exhalarunt.
Aspicit Alphenor, laniataque pectora plangens
Advolat, ut gelidos complexibus allevet artus:
Inque pio cadit officio: nam Delius illi
Intima fatifero rumpit præcordia ferro.
Quod simul eductum, pars est pulmonis in hamis
Erута: cumque anima cruor est effusus in auras.
At non intonsum simplex Damasichthona vulnus
Afflicit. Ictus erat, qua crus esse incipit, et qua
Mollia nervosus facit internodia poples.
Dumque manu tentat trahere exitiabile telum,
Altera per iugulum pennis tenus acta sagitta est.
Expulit hanc sanguis; seque eiaculatus in altum
Emicat, et longe terebrata prosilit aura.
Ultimus Ilioneus non profectura precando
Brachia sustulerat: Dique o communiter omnes,
Dixerat, (iguarus non omnes esse rogandos)
Parcite. Motus erat, cum iam revocabile telum
Non fuit, Arciteneus: minimo tamen occidit ille
Vulnere; non alta percusso corde sagitta.
Fama mali, populique dolor, lacrimæque suorum
Tam subitæ matrem certam fecere ruinæ,
Mirantem potuisse; irascentemque, quod ausi
Hoc essent Superi, quod tantum iuris haberent.
Nam pater Amphion, ferro per pectus adacto,
Finierat moriens pariter cum luce dolorem.
Heu quantum hæc Niobe Niobe distabat ab illa,
Quæ modo Latois populum submoverat aris,
Et mediam tulerat gressus resupina per urbem,
Invidiosa suis; at nunc miseranda vel hosti!
Corporibus gelidis incumbit; et ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes.
A quibus ad cœlum liventia brachia tendens,
Pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore;
[Pascere, ait; satiaque meo tua pectora luctu;]
Corque ferum satia, dixit: per funera septem
Efferor: exulta; victrixque inimica triumpha.
Cur autem victrix? miseræ mihi plura supersunt,
Quam tibi felici: post tot quoque funera vinco.
Dixerat: insonuit contento nervus ab arcu:
Qui, præter Nioben unam, conterruit omnes.
Illa malo est audax. Stabant cum vestibus atris
Ante toros fratrum demisso crine sorores:
E quibus una, trahens hærentia viscere tela,
Impositō fratri, moribunda relanguit ore.
Altera, solari miseram conata parentem,
Conticuit subito, duplicataque vulnere cæco est.
[Oraque non pressit, nisi postquam spiritus exit.]
Hæc frustra fugiens collabitur; illa sorori
Immoritur: latet hæc; illam trepidare videres.
Sexque datis leto, diversaque vulnera passis,
Ultima restabat: quam toto corpore mater,
Tota veste tegens, Unam, minimamque relinque;
De multis minimam posco, clamavit, et unam.
Dumque rogat; pro qua rogat, occidit. Orba resedit
Exanimes inter natos, natasque, virumque:
Diriguitque malis: nullos movet aura capillos.
In vultu color est sine sanguine: lumina mœstis
Stant immota genis: nihil est in imagine vivi.
Ipsa quoque interius cum duro lingua palato
Congelat, et venæ desistunt posse moveri.
Nec flecti cervix, nec brachia reddere gestus,
Nec pes ire potest: intra quoque viscera saxum est.
Flet tamen, et validi circumdata turbine venti
In patriam rapta est; ubi fixa cacumine montis
Liquitur, et lacrimas etiamnum marmora manant.

Tum vero tanti manifestam numinis iram
Femina virque timent: cultuque impensius omnes
Magna gemellipare venerantur numina Divæ.
Utque fit, a facto propiore priora renarrant.
E quibus unus ait: Lyciæ quoque fertilis agris
Haud impune Deam veteres sprevere colonі.
Res obscura quidem est ignobilitate virorum;
Mira tamen. Vidi præceps stagnumque locumque
Prodigio notum; nam me iam grandior ævo,
Impatiensque viæ genitor deducere lectos
Iusserat inde boves; gentisque illius eunti
Ipse ducem aderat: cum quo dum pascua lustro,
Ecce lacus medio sacrorum nigra favilla
Ara vetus stabat, tremulis circumdata cannis.
Restitit; et pavido, Faveas mihi, murmure dixit
Dux meus; et simili, Faveas, ego murmure dixi.
Naiadum, Faunine foret tamen ara rogabam,
Indigenæne Dei; cum talia reddidit hospes:
Non hac, o iuvenis, montanum numen in ara est.
Illa suam vocat hanc, cui quondam regia Iuno
Orbem interdixit: quam vix erratica Delos
Orantem accepit, tum cum levis insula natat.
Illic, incumbens cum Palladis arbore palmæ,
Edidit invita geminos Latona noverca.
Hinc quoque limonem fugisse puerpera fertur,
Inque suo portasse sinu, dum nimia, natos.
Iamque Chimæriferæ, cum Sol gravisureret arva,
Finibus in Lyciæ, longo Dea fessa labore,
Sidereo siccata sitim collegit ab æstu:
Uberaque ebiberant avidi lactantia nati.
Forte lacum melioris aquæ prospexit in imis
Vallibus: agrestes illic fruticosa legebant
Vimina cum iuncis, gratamque paludibus ulvam.
Accessit, positoque genu Titania terram
Pressit; ut hauriret gelidos potura liquores.
Rustica turba vetant. Dea sic affata vetantes:
Quid prohibetis aquis? usus communis aquarum.
Nec Solem proprium Natura, nec aera fecit,
Nec tenues undas: ad publica munera veni.
Quæ tamen ut detis supplex peto. Non ego nostros
Abluere hic artus, lassataque membra paralam;
Sed relevare sitim. Caret os humore loquentis;
Et fauces arent; vixque est via vocis in illis.
Haustus aquæ mihi nectar erit; vitamque fatebor
Accepisse simul: vitam dederitis in unda.
Hi quoque vos moveant, qui nostro brachia tendunt
Parva sinu. Et casu tendebant brachia nati.
Quem non blanda Deæ potuissent verba movere?
Hi tamen orantem perstant prohibere; minasque,
Ni procul abscedat, conviciaque insuper adduunt.
Nec satis hoc: ipsos etiam pedibusque manuque
Turbavere lacus: imoque e gurgite mollem
Huc illuc limum saltu movere maligno.
Distulit ira sitim. Neque enim iam filia Cœi
Supplicat indignis; nec dicere sustinet ultra
Verba minora Dea. Tollensque ad sidera palmas,
Æternum stagno, dixit, vivatis in isto.
Eveniunt optata Deæ: iuvat esse sub undas;
Et modo tota cava summet gere membra palude;
Nunc proferre caput: summo modo gurgite nare:
Sæpe super ripam stagni considere: sæpe
In gelidos resilire lacus. Et nunc quoque turpes
Litibus exercent linguas: pudorque pudore,
Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere tentant.
Vox quoque iam rauca est; inflataque colla tumescunt:
Ipsaque dilatant patulos convicia rictus.
Terga caput tangunt; colla intercepta videntur:
Spina viret: venter, pars maxima corporis, albet:
Limosoque novæ saliunt in gurgite ranæ.

Sic ubi nescio quis Lycia de gente virorum
Retulit exitium; Satyri reminiscitur alter:
Quem Tritoniaca Latous arundine victum
Afficit pœna. Quid me mihi detrahis? inquit.
Ah piget: ah non est, clamabat, tibia tanti!
Clamanti cutis est summo derepta per artus:
Nec quidquam, nisi vulnus erat: cruor undique manat.
Detectique patent nervi: trepidæque sine ulla
Pelle micant venæ: salientia viscera possis,
Et perlucentes numerare in pectore fibras.
Illum ruricolæ, silvarum numina, Fauni,
Et Satyri fratres, et tunc quoque clarus Olympus,
Et Nymphæ fleruut; et quisquis montibus illis
Lanigerosque greges, armentaque bucera pavit.
Fertilis immaduit, madefactaque terra caducas
Concepit lacrimas, ac venis perbibit imis.
Quas ubi fecit aquam, vacuas emisit in auras.
Inde petens rapidum ripis declivibus æquor,
Marsya nomen habet, Phrygiæ liquidissimus amnis.
Talibus extemplo redit ad præsentia dictis
Vulgus; et extinctum cum stirpe Amphiona lugent.
Mater in invidia est: tamen hanc quoque dicitur unus
Flesse Pelops; humeroque suas ad pectora postquam
Deluxit vestes, ebur ostendisse sinistro.
Concolor hic humerus, nascendi tempore, dextro,
Corporeusque fuit. Manibus mox cæsa paternis
Membra ferunt iunxisse Deos, aliisque repertis,
Qui locus est iuguli medius, summique lacerti,
Defuit. Impositum est non comparentis in usum
Partis ebur: factoque Pelops fuit integer illo.
Finitimi proceres coeunt: urbesque propinquæ
Oravere suos ire ad solatia reges,
Argosque, et Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ,
Et nondum torvæ Calydon invisa Dianæ,
Orchomenosque ferox, et nobilis ære Corinthos,
Messeneque ferax, Patræque, humilesque Cleonæ,
Et Nelea Pylos, neque adhuc Pittheia Træzen,
Quæque urbes aliæ bimari clauduntur ab isthmo.
Exteriusque sitæ bimari spectantur ab isthmo.
Credere quis possit? solæ cessatis Athenæ.
Obstitit officio bellum; subvectaque ponto
Barbara Mopsopios terrebant agmina muros.
Threicius Tereus hæc auxiliaribus armis
Fuderat; et clarum vincendo nomen habebat.
Quem sibi Pandion opibusque virisque potentem,
Et genus a magno ducentem forte Gradivo,
Connubio Procnes iunxit. Non promba Iuno,
Non Hymenæus adest, non illi Gratia lecto.
Eumenides tenuere faces de funere raptas:
Eumenides stravere torum: tectoque profanus
Incubuit bubo, thalamique in culmine sedit.
Hac ave sunt iuncti Procne Tereusque; parentes
Hac ave sunt facti. Gratata est scilicet illis
Thracia; Dtsque ipsi grates egere; diemque,
Quaque data est claro Pandione nata tyranno,
Quaque erat ortus Itys, festam iussere vocari.
Usque adeo latet utilitas. Iam tempora Titan
Quinque per autumnos repetiti duxerat anni:
Cum blandita viro Procne, Si gratia, dixit,
Ulla mea est, vel me visendæ mitte sorori,
Vel soror huc veniat. Redituram tempore parvo
Promittes socero. Magni mihi numinis instar
Germanam vidisse dabis. Iubet ille carinas
In freta deduci; veloque et remige portus
Cecropios intrat; Pirææque litora tangit.
Ut primum soceri data copia, dextraque dextræ
Iungitur; et fausto committitur omine sermo.
Cœperat, adventus causam, mandata referre
Coniugis; et celeres missæ spondere recursus:
Ecce venit magno dives Philomela paratu;
Divitior forma: quales audire solemus
Naidas et Dryadas mediis incedere silvis,
Si modo des illis cultus, similesque paratus.
Non secus exarsit conspecta virgine Tereus,
Quam si quis canis ignem supponat aristis;
Aut frondem, positasque cremet fœnilibus herbas.
Digna quidem facies. Sed et hunc innata libido
Exstimulat: pronumque genus regionibus illis
In Venerem est. Flagrat vitio gentisque suoque.
Impetus est illi, comitum corrumpere curam,
Nutricisque fidem: nec non ingentibus ipsam
Sollicitare datis; totumque impendere regnum;
Aut rapere, et sævo raptam defendere bello.
Et nihil est, quod non effreno captus amore
Ausit; nec capiunt inclusas pectora flammas.
Iamque moras male fert; cupidoque revertitur ore
Ad mandata Procnes; et agit sua vota sub illis.
Facundum faciebat amor; quotiesque rogabat
Ulterius iusto, Procnen ita velle ferebat.
Addidit et lacrimas; tanquam mandasset et illas.
Pro Superi, quantum mortalia pectora cæcæ
Noctis habent! ipso sceleris molimine Tereus
Creditur esse pius, laudemque a crimine sumit.
Quid? quod idem Philomela cupit? patriosque lacertis
Blanda teneus humeros, ut eat visura sororem,
Perque suam, contraque suam, petit usque, salutem.
Spectat eam Tereus; præcontrectatque videndo:
Oscnlaque, et collo circundata brachia cernens,
Omnia pro stimulis, facibusque, ciboque furoris
Accipit; et quoties amplectitur illa parentem,
Esse parens vellet: neque enim minus impius esset.
Vincitur ambarum genitor prece. Gaudet, agitque
Illa patri grates; et successisse duabus
Id putat infelix, quod erit lugubre duabus.
Iam labor exiguus Phœbo restabat: equique
Pulsabant pedibus spatium declivis Olympi.
Regales epulæ mensis, et Bacchus in auro
Ponitur: hinc placido dantur sua corpora somno.
At rex Odrysius, quamvis secessit, in illa
Æstuat, et repetens faciem, motusque, manusque;
Qualia vult fingit, quæ nondum vidit: et ignes
Ipse suos nutrit, cura removente soporem.
Lux erat; et, generi dextram complexus euntis,
Pandion comitem lacrimis commendat obortis:
Hanc ego, care gener, quoniam pia causa coegit,
[Et voluere ambæ, voluisti tu quoque, Tereu,]
Do tibi: perque fidem, cognataque pectora supplex,
Per Superos oro, patrio tuearis amore;
Et mihi sollicitæ lenimen dulce senectæ
Quamprimum, omniserit nobis mora longa, remittas.
Tu quoque quamprimum, satis est procul esse sororem,
Si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito.
Mandabat; pariterque suæ dedit oscula natæ:
Et lacrimæ mites inter mandata cadebant.
Utque fide pignus dextras utriusque poposcit;
Inter seque datas iunxit; natamque nepotemque
Absentes memori pro se iubet ore salutent:
Supremumque vale, pleno singultibus ore,
Vix dixit: timuitque suæ præsagia mentis.
Ut semel imposita est pictæ Philomela carinæ;
Admotumque fretum remis, tellusque repulsa est:
Vicimus, exclamat: mecum mea vota feruntur.
[Exultatque, et vix animo sua gaudia differt]
Barbarus; et nusquam lumen detorquet ab illa.
Non aliter, quam cum pedibus prædator obuncis
Deposuit nido leporem Iovis ales in alto:
Nulla fuga est capto: spectat sua præmia raptor.

Iamque iter effectum; iamque in sua litora fessis
Puppibus exierant; cum rex Pandione natam
In stabula alta trahit, silvis obscura vetustis: (tem,
Atque ibi pallentem, trepidamque, et cuncta timen-
Et iam cum lacrimis, ubi sit germana, rogantem,
Includit: fassusque nefas, et virginem, et unam
Vi superat, frustra clamato sæpe parente,
Sæpe sorore sua, magnis super omnia Divis.
Illa tremit, velut agna pavens, quæ saucia cani
Ore excussa lupi, nondum sibi tuta videtur:
Utque columba, suo madefactis sanguine plumis,
Horret adhuc, avidosque timet, quibus hæserat, un-
Mox ubi mens rediit; passos laniata capillos, (gues.
[Lugenti similis, cæsis plangore lacertis,]
Intendens palmas, Prodiris, barbare, factis,
Pro crudelis! ait, nec te mandata parentis
Cum lacrimis movere piis, nec cura sororis,
Nec mea virginitas, nec coniugialia iura?
Omnia turbasti: pellex ego facta sororis:
Tu geminus coniux: non hæc mihi debita pœna. (stet,
Quin animam hanc, ne quod facinus tibi, perfide, re-
Eripis? atque utinam fecisses ante nefandos
Concubitus! vacuas habuissem criminis umbras.
Si tamen hæc Superi cernunt; si numina Divum
Sunt aliquid; si non perierunt omnia mecum;
Quandocumque mihi pœnas dabis: ipsa, pudore
Proiecto, tua facta loquar: si copia detur,
In populos veniam: si silvis clausa tenebor,
Implebo silvas et conscia saxa, querelis.
Audiat hæc æther, et si Deus ullus in illo est.
Talibus ira feri postquam commota tyranni;
Nec minor hac metus est: causa stimulatus utraque,
Quo fuit accinctus, vagina liberat ensem,
Arreptamque coma, flexis post terga lacertis,
Vincla pati cogit. Iugulum Philomela parabat;
Spemque suæ mortis viso conceperat ense.
Ille indignanti, et nomen patris usque vocanti,
Luctantique loqui, compressam forcipe linguam
Abstulit ense fero. Radix micat ultima linguæ.
Ipsa iacet, terræque tremens immurmurat atræ.
Utque salire solet mutilatæ cauda colubræ,
Palpitat; et moriens dominæ vestigia quærit.
Hoc quoque post facinus (vix ausim credere) fertur
Sæpe sua lacerum repetisse libidine corpus.
Sustinet ad Procnen post talia facta reverti.
Coniuge quæ viso germanam quærit: at ille
Dat gemitus fictos, commentaque funera narrat.
Et lacrimæ fecere fidem: velamina Procne
Deripit ex humeris, auro fulgentia lato,
Induiturque atras vestes; et inane sepulcrum
Constituit, falsisque piacula manibus infert:
Et luget non sic lugendæ fata sororis.
Signa Deus bis sex acto lustraverat anno.
Quid faciat Philomela? fugam custodia claudit:
Structa rigent solido stabulorum mœnia saxo:
Os mutum facti caret indice. Grande dolori
Ingenium est; miserisque venit sollertia rebus.
Stamina barbarica suspendit callida tela;
Purpureasque notas filis intexuit albis,
Indicium sceleris; perfectaque tradidit uni:
Utque ferat dominæ gestu rogat. Ille rogata
Pertulit ad Procnen; nec scit quid tradat in illis.
Evolvit vestes sævi matrona tyranni;
Germanæque suæ carmen miserabile legit:
Et (mirum potuisse) silet: dolor ora repressit:
Verbaque quærenti satis indignantia linguæ
Defuerunt, nec flere vacat. Sed fasque nefasque
Confusura ruit; pœnæque in imagine tota est.
Tempus erat, quo sacra solent Trieterica Bacchi
Sithoniæ celebrare nurus: nox conscia sacris.
Nocte sonat Rhodope tinnitibus ære acuti:
Nocte sua est egressa domo regina; Deique
Ritibus instruitur; furialiaque accipit arma.
Vite caput tegitur: lateri cervina sinistro
Vellera dependent: humero levis incubat hasta.
Concita per silvas, turba comitante suarum,
Terribilis Procne, furiisque agitata doloris,
Bacche, tuas simulat. Venit ad stabula avia tandem;
Exululatque, Evoeque sonat, portasque refringit;
Germanamque rapit: raptæque insignia Bacchi
Induit, et vultus hederarum frondibus abdit;
Attonitamque trahens intra sua limina ducit.
Ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
Horruit infelix, toloque expalluit ore.
Nacta locum Procne, sacrorum pignora demit,
Oraque develat miserae pudibunda sorori;
Amplexuque petit: sed non attollere contra
Sustinet hæc oculos, pellex sibi visa sororis:
Deiectoque in humum vultu, iurare volenti,
Testarique Deos, per vim sibi dedecus illud
Illatum, pro voce manus fuit: ardet, et iram
Non capit ipsa suam Procne: fletumque sororis
Corripiens, Non est lacrimis hic, inquit, agendum,
Sed ferro; sed si quid habes, quod vincere ferrum
Possit: in omne nefas ego me, germana, paravi.
Aut ego, cum facibus regalia tecta cremaro,
Artificem mediis immittam Tereа flammis: (rem,
Aut linguam, aut oculos, aut quæ tibi membra pudo-
Abstulerunt, ferro rapiam: aut per vulnera mille
Sontem animam expellam: magnum, quodcumque
paravi.
Quid sit, adhuc dubito. Peragit dum talia Procne,
Ad matrem venerat Itys: quid possit, ab illo
Admonita est; oculisque tuens immitibus, Ah quam
Es similis patri! dixit. Nec plura locuta,
Triste parat facinus; tacitaque exæstuat ira.
Ut tamen accessit natus, matrique salutem
Attulit, et parvis adduxit colla lacertis,
Mixtaque blanditiis puerilibus oscula iunxit;
Mota quidem est genetrix; infractaque constitit ira:
Invitique oculi lacrimis maduere coactis.
Sed simul ex nimia matrem pietate labare
Sensit, ab hoc iterum est ad vultus versa sororis;
Inque vicem spectans ambos, Cur admovet, inquit,
Alter blanditias; rapta silet altera lingua?
Quam vocat hic matrem, cur non vocat illa sororem?
Cui sis nupta vide, Pandione nata, marito.
Degeneras, scelus est pietas in coniuge Tereo.
Nec mora; traxit Itym, veluti Gangetica cervæ
Lactentem fœtum per silvas tigris opacas.
Utque domus altæ partem tenuere remotam;
Tendentemque manus, et iam sua fata videntem,
Et, mater, mater, clamantem, et colla petentem,
Ense ferit Procne, lateri qua pectus adhæret.
Nec vultum avertit: Satis illi ad fata vel unum
Vulnus erat: iugulum ferro Philomela resolvit.
Vivaque adhuc, animæque aliquid retinentia membra
Dilaniant. Pars inde cavis exultat aenis:
Pars veribus stridet: manant penetralia tabo.
His adhibet coniux ignarum Tereа mensis:
Et patrii moris sacrum mentita, quod uni
Fas sit adire viro, comites famulosque removit.
Inde, sedens solio, Tereus, sublimis avito,
Vescitur: inque suam sua viscera congerit alvum.
Tantaque nox animi est, Itym hunc arcessite, dixit.
Dissimulare nequit crudelia gaudia Procne;
Iamque suæ cupiens existere nuntia cladis;
Intus habes, quod poscis, ait. Circumspicit ille,

Atque ubi sit quærit. Quærenti, iterumque vocanti,
Sicut erat sparsis furiali cæde capillis,
Prosiliit, Ityosque caput Philomela cruentum
Misit in ora patri: nec tempore maluit ullo
Posse loqui, et meritis testari gaudia dictis.
Thracius ingenti mensas clamore repellit,
Vipereasque ciet Stygia de valle sorores:
Et modo, si possit, reserato pectore diras
Egerere inde dapes, demersaque viscera gestit:
Flet modo, seque vocat busto miserabile nati:
Nunc sequitur nudo genitas Paudione ferro.
Corpora Cecropidum pennis pendere putares;
Pendebant pennis. Quarum petit altera silvas;
Altera tecta subit. Neque adhuc de pectore cædis
Effluxere notæ, signataque sanguine pluma est.
Ille dolore suo, pœnæque cupidine velox,
Vertitur in volucrem, cui stant in vertice cristæ:
Prominet immodicum pro longa cuspide rostrum.
Nomen Epops volucri facies armata videtur.
Hic dolor ante diem, longæque extrema senectæ
Tempora, Tartareas Pandiona misit ad umbras.
Sceptra loci, rerumque capit moderamen Erechtheus;
Iustitia dubium, validisne potentior armis.
Quatuor ille quidem iuvenes, totidemque crearat
Femineæ sortis: sed erat par forma duarum.
E quibus Æolides Cephalus te coniuge felix,
Procri fuit: Boreæ Tereus Thracesque nocebant;
Dilectaque diu caruit Deus Orithyia,
Dum rogat, et precibus mavult, quam viribus, uti.
Ast ubi blanditiis agitur nihil, horridus ira,
Quæ solita est illi, nimiumque domestica, vento;
Et merito, dixit, quid enim mea tela reliqui,
Sævitiam, et vires, iramque, animosque minaces,
Admovique preces, quarum me dedecet usus?
Apta mihi vis est: vi tristia nubila pello:
Vi freta concutio, nodosaque robora verto,
Induroque nives, et terras grandine pulso.
Idem ego, cum fratres cœlo summactus aperto,
(Nam mihi campus is est) tanto molimine luctor,
Ut medius nostris concursibus intonet æther;
Exiliantque cavis elisi nubibus ignes:
Idem ego, cum subii convexa foramina terræ,
Supposuique ferox imis mea terga cavernis;
Sollicito manes, totumque tremoribus orbem.
Hac ope debueram thalamos petiisse: socerque
Non orandus erat, sed vi faciendus, Erechtheus.
Hæc Boreas, aut his non inferiora loquutus,
Excussit pennas. Quarum iactatibus omnis
Afflata est tellus; latumque perhorruit æquor.
Pulvereamque trahens per summa cacumina pallam,
Verrit humum; pavidamque metu caligine tectus
Orithyian amans fulvis amplectitur alis.
Dum volat, arserunt agitati fortius ignes;
Nec prius aerii cursus suppressit habenas,
Quam Ciconum tenuit populos, sua mœnia, raptor.
Illic et gelidi coniux Actæa tyranni,
Et genetrix facta est; partus enixa gemellos;
Cætera qui matris, pennas genitoris haberent.
Non tamen has una memorant cum corpore natas;
Barbaque dum rutilis aberat submissa capillis;
Implumes Calaisque puer, Zethesque, fuerunt.
Mox pariter ritu pennæ cœpere volucrum
Cingere utrumque latus; pariter flavescere malæ.
Ergo, ubi concessit tempus puerile iuventæ,
Vellera cum Minyis nitido radiantia villo,
Per mare non motum prima petiere carina.

Liber septimus

Iamque fretum Minyæ Pagasæa puppe secabant,
Perpetuaque trahens inopem sub nocte senectam
Phineus visus erat; iuvenesque Aquilone creati
Virgineas volucres miseri senis ore fugarant;
Multaque perpessi clara sub Iasone, tandem
Contigerant rapidas limosi Phasidos undas.
Dumque adeunt regem, Phryxeaque vellera poscunt,
Lexque datur numeris magnorum horrenda laborum,
Concipit interea validos Æetias ignes;
Et luctata diu, postquam ratione furorem
Vincere non poterat, Frustra, Medea, repugnas;
Nescio quis Deus obstat, ait: mirumque, nisi hoc est,
Aut aliquid certe simile huic, quod amare vocatur.
Nam cur iussa patris nimium mihi dura videntur?
Sunt quoque dura nimis: cur, quem modo denique vi-
Ne pereat, timeo? quæ tanti causa timoris? (di,
Excute virgineo conceptas pectore flammas,
Si potes, infelix: si possem, sanior essem.
Sed trahit invitam nova vis; aliudque Cupido,
Mens aliud suadet. Video meliora, proboque:
Deteriora sequor. Quid in hospite, regia virgo,
Ureris? et thalamos alieni concipis orbis?
Hæc quoque terra potest, quod ames, dare: vivat, an ille
Occidat, in Dis est; vivat tamen; idque precari
Vel sine amore licet. Quid enim commisit Iason?
Quam, nisi crudelem, non tangat Iasonis ætas,
Et genus, et virtus? quam nou, ut cætera desint,
Forma movere potest? certe mea pectora movit.
At, nisi opem tulero, taurorum afflabitur ore:
Concurretque suæ segeti, tellure creatis
Hostibus: aut avido dabitur fera præda draconi.
Hoc ego si patiar, tum me de tigride natam,
Tum ferrum et scopulos gestare in corde fatebor.
Cur non et specto pereuntem? oculosque videndo
Conscelero? cur non tauros exhortor in ullum,
Terrigenasque feros, insopitumque draconem?
Di meliora velint: quanquam non ista precanda,
Sed facienda mihi. Prodamne ego regna parentis,
Atque ope nescio quis servabitur advena nostra,
Ut per me sospes, sine me, det lintea ventis,
Virque sit alterius; pœnæ Medea relinquar?
Si facere hoc, aliamve potest præponere nobis,
Occidat ingratus. Sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formæ,
Ut timeam fraudem, meritique oblivia nostri.
Et dabit ante fidem; cogamque in fœdera testes
Esse Deos. Quid tuta times? accingere; et omnem
Pelle moram. Tibi se semper debebit Iason;
Te face sollemni iunget sibi: perque Pelasgas
Servatrix urbes matrum celebrabere turba.
Ergo ego germanam, fratremque, patremque, Deos-
Et natale solum, ventis ablata, relinquam? (que,
Nempe pater sævus, nempe est mea barbara tellus,
Frater adhuc infans: stant mecum vota sororis.
Maximus intra me Deus est. Non magna reliquam;
Magna sequar: titulum servatæ pubis Achivæ,
Notitiamque loci melioris, et oppida, quorum
Hic quoque fama viget, cultusque, artesque virorum:
Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis,
Æsoniden mutasse velim: quo coniuge felix,
Et Dis cara ferar, et vertice sidera tangam.
Quid? quod nescio qui mediis concurrere in undis
Dicuntur montes, ratibusque inimica Charybdis,
Nunc sorbere fretum, nunc reddere; cinctaque sævis
Scylla rapax canibus Siculo latrare profundo?
Nempe teneus quod amo, gremioque in Iasonis hærens,
Per freta longa trahar. Nihil illum amplexa verebor:
Aut, si quid metuam, metuam de coniuge solo.
Coniugiumne vocas, speciosaque nomina culpæ
Imponis, Medea, tuæ? quin respice quantum

Aggrediare nefas: et, dum licet, effuge crimen.
Dixit: et ante oculos rectum, pietasque, pudorque
Constiterant; et victa dabat iam terga Cupido.
Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras,
Quas nemus umbrosum, secretaque silva tegebant.
Et iam fortis erat, pulsusque resederat ardor;
Cum videt Æsoniden; extinctaque flamma revixit.
Et rubuere genæ; totoque recanduit ore.
Ut solet a ventis alimenta assumere, quæque
Parva sub inducta latuit scintilla favilla,
Crescere, et in veteres agitata resurgere vires:
Sic iam lentus amor, iam quem languere putares,
Ut vidit iuvenem, specie præsentis inarsit.
Et casu, solito formosior Æsone natus
Illa luce fuit: posses ignoscere amanti.
Spectat; et in vultu, veluti tum denique viso,
Lumina fixa tenet; nec se mortalia demens
Ora videre putat; nec se declinat ab illo.
Ut vero cœpitque loqui, dextramque prehendit
Hospes, et auxilium submissa voce rogavit;
Promisitque torum; lacrimis ait illa profusis:
Quid faciam video; nec me ignorantia veri
Decipiet, sed amor. Servabere munere nostro:
Servatus promissa dato. Per sacra triformis
Ille Deæ, lucoque foret quod numen in illo,
Perque patrem soceri cernentem cuncta futuri,
Eventusque suos, et tanta pericula iurat.
Creditus, accepit cantatas protinus herbas,
Edidicitque usum; lætusque in castra recessit.
Postera depulerat stellas Aurora micantes:
Conveniunt populi sacrum Mavortis in arvum;
Consistuntque iugis. Medio Rex ipse resedit
Agmine purpureus sceptroque insignis eburno.
Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
Æripedes tauri: tactæque vaporibus herbæ
Ardent: utque solent pleni resonare camini,
Aut ubi terrena silices fornace soluti
Concipiunt ignem liquidarum aspergine aquarum:
Pectora sic intus clausas volventia flammas,
Gutturaque usta sonant. Tamen illis Æsone natus
Obvius it. Vertere truces venientis ad ora
Terribiles vultus, præfixaque cornua ferro;
Pulverulentumque solum pede pulsavere bisulco;
Fumificisque locum mugitibus implevere.
Diriguere metu Minyæ. Subit ille; nec ignes
Sensit anhelatos, (tantum medicamina possunt)
Pendulaque audaci mulcet palearia dextra:
Suppositosque iugo pondus grave cogit aratri
Ducere; et insuetum ferro proscindere campum.
Mirantur Colchi: Minyæ clamoribus implent,
Adiciuntque animos. Galea tum sumit ahena
Vipereos dentes; et aratos spargit in agros.
Semina mollit humus, valido prætincta veneno:
Et crescunt, limtque sati nova corpora dentes.
Utque hominis speciem materna sumit in alvo,
Perque suos intus numeros componitur infans;
Nec nisi maturus communes exit in auras:
Sic ubi visceribus gravidæ tellaris imago
Effecta est hominis, fœto consurgit in arvo:
Quodque magis mirum, simul edita concutit arma.
Quos ubi viderunt præacutæ cuspidis hastas
In caput Hæmonii iuvenis torquere paratos;
Demisere metu vultumque animumque Pelasgi.
Ipsa quoque extimuit, quæ tutum fecerat illum:
Utque peti iuvenem tot vidit ab hostibus unum,
Palluit; et subito sine sanguine frigida sedit.
Neve parum valeant a se data gramina, carmen
Auxiliare canit: secretasque advocat artes.
Ille, gravem medios silicem iaculatus in hostes,
A se depulsum Martem convertit in ipsos.
Terrigenæ pereunt per mutua vulnera fratres,
Civilique cadunt acie. Gratantur Achivi;
Victoremque tenent; avidisque amplexibus hærent.
Tu quoque victorem complecti, barbara, velles;
Obstitit incepto pudor: et complexa fuisses;
Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famæ.
Quod licet, affectu tacito lætaris; agisque
Carminibus grates, et Dis auctoribus horum.
Pervigilem superest herbis sopire draconem;
Qui crista linguisque tribus præsignis, et uncis
Dentibus horrendus, custos erat arietis aurei.
Hunc postquam sparsit, Lethæi gramine succi;
Verbaque ter dixit placidos facientia somnos,
Quæ mare turbatum, quæ concita flumina sistant,
Somnus in ignotos oculos advenit: et auro
Heros Æsonius potitur; spolioque superbus,
Muneris auctorem secum, spolia altera, portans,
Victor Iolciacos tetigit cum coniuge portus.
Hæmoniæ matres pro gnatis dona receptis,
Grandævique ferunt patres; congestaque flamma
Tura liquefiunt, inductaque cornibus aurum
Victima vota cadit. Sed abest gratantibus Æson,
Iam propior leto, fessusque senilibus annis.
Tum sic Æsonides: O cui debere salutem
Confiteor, coniux, quanquam mihi cuncta dedisti,
Excessitque fidem meritorum summa tuorum;
Si tamen hoc possunt: quid enim non carmina possint?
Deme meis annis, et demptos adde parenti.
Nec tenuit lacrimas. Mota est pietate rogantis:
Dissimilemque animum subiit Æeta relictus.
Non tamen affectus tales confessa, Quod, inquit,
Excidit ore pio, coniux, scelus? ergo ego cuiquam
Posse tuæ videar spatium transcribere vitæ?
Non sinat hoc Hecate; nec tu petis æqua; sed isto,
Quod petis, experiar maius dare munus, Iason.
Arte mea soceri longum tentabimus ævum,
Non annis revocare tuis. Modo Diva triformis
Adiuvet; et præsens ingentibus annuat ausis.
Tres aberant noctes, ut cornua tota coirent,
Efficerentque orbem. Postquam plenissima fulsit,
Ac solida terras spectavit imagine Luna:
Egreditur tectis, vestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudos humeris infusa capillos:
Fertque vagos mediæ per muta silentia noctis
Incomitata gradus. Homines, volucresque, ferasque
Solverat alta quies: nullo cum murmure sepes,
Immotæque silent frondes; silet humidus aer:
Sidera sola micant: ad quæ sua brachia tendens
Ter se convertit; ter sumptis flumine crinem
Irroravit aquis; ternis ululatibus ora
Solvit: et in dura submisso poplite terra,
Nox, ait, arcanis fidissima, quæque diurnis
Aurea cum Luna succedit is ignibus, astra,
Tuque triceps Hecate, quæ cœptis conscia nostris
Adiutrixque venis, cantusque, artesque magarum,
Quæque magas, Tellus, pollentibus instruis herbis;
Auræque, et venti, montesque, amnesque, lacusque,
Diique omnes nemorum, Diique omnes noctis adeste:
Quorum ope, cum volui, ripis mirantibus, amnes
In fontes rediere suos: concussaque sisto,
Stantia concutio cantu freta; nubila pello;
Nubilaque induco: ventos abigoque vocoque:
Vipereas rumpo verbis et carmine fauces:
Vivaque saxa, sua convulsaque robora terra,
Et silvas moveo; iubeoque tremiscere montes;
Et mugire solum, manesque exire sepulcris.
Te quoque, Luna, traho, quamvis Temesæa labores
Æra tuos minuant. Currus quoque carmine nostro

Pallet avi; pallet nostris Aurora venenis.
Vos mihi taurorum flammas hebetastis; et unco
Haud patiens oneris collum pressistis aratro.
Vos serpentigenis in se fera bella dedistis:
Custodemque rudem somni sopistis; et aurum,
Vindice decepto, Graias misistis in urbes.
Nunc opus est succis, per quos renovata senectus
In florem redeat, primosque recolligat annos.
Et dabitis; neque enim micuerunt sidera frustra;
Nec frustra volucrum tractus cervice draconum
Currus adest. Aderat demissus ab æthere currus.
Quo simul ascendit, frenataque colla draconum
Permulsit, manibusque leves agitavit habenas;
Sublimis rapitur: sublataque Thessala Tempe
Despicit, et Œetæis regionibus applicat angues:
Et quas Ossa tulit, quas altus Pelion herbas,
Othrysque, Pindusque, et Pindo maior Olympus,
Perspicit: et placita partim radice revellit;
Partim succidit cuspidis ære falcis alienæ.
Multa quoque Apidani placuerunt graminea ripis,
Multa quoque Amphrysi: neque eras immunibus Eni-
Nec non Peneæ, nec non Sperchеides undæ (peu;
Contribuere aliquid, iuncosaque litora Boebes.
Carpit et Eubœica vivax Anthedone gramen,
Nondum mutato vulgatum corpore Glauci.
Et iam nona dies curru pennisque draconum,
Nonaque nox omnes lustrantem viderat agros;
Cum rediit: neque erant tacti, nisi odore, dracones;
Et tamen annosæ pellem posuere senectæ.
Constitit advenies citra limenque, foresque;
Et tantum cœlo tegitur; refugitque viriles
Contactus; statuitque aras e cespite binas,
Dexteriore Hecates, at læva parte Iuventæ.
Quas ubi verbenis, silvaque incinxit agresti;
Haud procul egesta scrobibus tellure duabus
Sacra facit; cultrosque in gutture velleris atri
Coniicit; et patulas perfundit sanguine fossas.
Tum super invergens liquidi carchesia Bacchi,
Æneaque invergens tepidi carchesia lactis,
Verba simul fundit, terrenaque numina poscit:
Umbrarumque rogat rapta cum coniuge regem,
Ne properent artus anima fraudare seniles
Quos ubi placavit precibusque et murmure longo,
Æsonis effœtum proferri corpus ad aras
Iussit, et in plenos resolutum carmine somnos,
Exanimi similem, stratis porrexit in herbis.
Hinc procul Æsonidem, procul hinc iubet ire mini-
Et monet arcanis oculos removere profanos. (stros;
Diffugiunt iussi: sparsis Medea capillis
Bacchantum ritu flagrantes circuit aras;
Multifidasque faces in fossa sanguinis atra
Tinguit, et intinctas geminis accendit in aris:
Terque senem flamma, ter aqua, ter sulfure lustrat.
Interea validum posito medicamen aheno
Fervet, et exultat, spumisque tumentibus albet.
Illic Hæmonia radices valle resectas,
Seminaque, floresque, et succos incoquit acres.
Adiicit extremo lapides Oriente petitos,
Et, quas Oceani refluum mare lavit, arenas.
Addit et exceptas Luna pernocte pruinas,
Et strigis infames, ipsis cum carnibus, alas,
Inque virum soliti vultus mutare ferinos
Ambigui prosecta lupi. Nec defuit illic
Squamea Cinyphii tenuis membrana chelydri,
Vivacisque iecur cervi: quibus insuper addit
Ora caputque novem cornicis sæcula passæ.
His et mille aliis postquam sine nomine rebus
Propositum instruxit mortali barbara munus;
Arenti ramo iampridem mitis olivæ
Omnia confundit, summisque immiscuit ima.
Ecce vetus calido versatus stipes aheno
Fit viridis primo; nec longo tempore frondem
Induit; et subito gravidis onerатur olivis.
At quacunque cavo spumas eiecit aheno
Ignis, et in terram guttæ cecidere calentes;
Vernat humus: floresque et mollia pabula surgunt.
Quod simul ac vidit; stricto Medea recludit
Ense senis iugulum: veteremque exire cruorem
Passa, replet succis. Quos postquam combibit Æson,
Aut ore acceptos, aut vulnere, barba comæque
Canitie posita nigrum rapuere colorem.
Pulsa fugit macies: abeunt pallorque situsque:
Adiectoque cavæ supplentur sanguine venæ,
Membraque luxuriant. Æson miratur, et olim
Ante quater denos hunc se reminiscitur annos.
Viderat ex alto tanti miracula monstri
Liber: et admonitus iuvenes nutricibus annos
Posse suis reddi, petit hoc Æetida munus.
Neve doli cessent; odium cum coniuge falsum
Phasias assimulat: Peliæque ad limina supplex
Confugit: atque illam (quoniam gravis ipse senecta)
Excipiunt natæ: quas tempore callida parvo
Colchis amicitiæ mendacis imagine cepit.
Dumque refert, inter meritorum maxima; demptos
Æsonis esse sibi; atque hac in parte moratur;
Spes est virginibus Pelia subiecta creatis,
Arte suum parili revirescere posse parentem.
Iamque petunt; pretiumque iubent sine fine pacisci.
Illa brevi spatio silet: et dubitare videtur;
Suspenditque animos ficta gravitate rogantes.
Mox ubi pollicita est, Quo sit fidncia maior
Muneris huius, ait: qui vestras maximus ævo est
Dux gregis inter oves, agnus medicamine fiet.
Protinus innumeris effœtus lanuger annis
Attrahitur, flexo circum cava tempora cornu:
Cuius ut Hæmonio marcentia guttura cultro
Fodit, et exiguo maculavit sanguine ferrum;
Membra simul pecudis, validosque venefica succos
Mergit in ære cavo. Minuuntur corporis artus:
Cornuaque exuitur, nec non cum cornibus annos;
Et tener auditur medio balatus aheno.
Nec mora; balatum mirantibus, exilit agnus:
Lascivitque fuga; lactantiaque ubera quærit.
Obstupuere satæ Pelia; promissaque postquam
Exhibuere fidem, tum vero impensius instant.
Ter iuga Phœbus equis, in Ibero gurgite mersis,
Dempserat; et quarta radiantia nocte micabant
Sidera; cum rapido fallax Æetias igni
Imponit purum laticem, et sine viribus herbas.
Iamque neci similis, resoluto corpore, regem,
Et cum rege suo custodes somnus habebat,
Quem dederant cantus, magicæque potentia linguæ.
Intraraut iussæ cum Colchide limina natæ:
Ambierantque torum. Quid nunc dubitatis inertes?
Stringite, ait, gladios; veteremque haurite cruorem;
Ut repleam vacuas iuvenili sanguine venas.
[In manibus vestris vita est, ætusque parentis.]
Si pietas ulla est, nec spes agitatis inanes,
Officium præstate patri: telisque senectam
Exigite, et saniem coniecto emittite ferro.
His, ut quæque pia est, hortatibus impia prima est;
Et ne sit scelerata, facit scelus. Haud tamen ictus
Ulla suos spectare potest; oculosque reflectunt;
Cæcaque dant sævis aversæ vulnera dextris.
Ille, cruore fluens, cubito tamen allevat artus;
Semilacerque toro tentat consurgere et inter
Tot medius gladios pallentia brachia tendens,
Quid facitis, gnatæ? quid vos in fata parentis

Armat? ait. Cecidere illis animique manusque.
Plura loquuturo cum verbis guttura Colchis
Abstulit, et calidis laniatum mersit aheuis.
Quod nisi pennatis serpentibus, isset in auras,
Non exempta foret pœnæ. Fugit alta, superque
Pelion umbrosum, Philyreiaque tecta, superque
Othryn, et eventu veteris loca nota Cerambi.
Hic ope Nympharum sublatus in aera pennis,
Cum gravis infuso tellus foret obruta ponto,
Deucalioneas effugit inobrutus undas
Æoliam Pitanen a læva parte relinquit,
Factaque de saxo longi simulacra draconis:
Idæumque nemus; quo, nati furta, iuvencum
Occuluit Liber falsi sub imagine cervi;
Quaque pater Corythi parva tumulatus arena;
Et quos Mæra novo latratu terruit agros.
Eurypylique urbem, qua Cœæ cornua matres
Gesserunt, tum cum discederat Herculis agmen:
Phœbeamque Rhodon: et Ialysios Telchinas,
Quorum oculos ipso vitiantes omnia visu
Iupiter exosus, fraternis subdidit undis.
Transit et antiquæ Cartheia mœnia Ceæ,
Qua pater Alcidamas placidam de corpore natæ
Miraturus erat nasci potuisse columbam.
Inde lacus Hyries videt, et Cycneia Tempe,
Quæ subitus celebravit olor: nam Phyllius illic
Imperio pueri volucresque ferumque leonem
Tradiderat domitos: taurum quoque vincere iussus
Viceral; et, spreto toties iratus amore,
Præmia poscenti taurum suprema negarat.
Ille indignatus, Cupies dare, dixit; et alto
Desiluit saxo. Cuncti cecidisse putabant:
Factus olor niveis pendebat in aera pennis.
At genetrix Hyrie, servati nescia, flendo
Delicuit; stagnumque suo de nomine fecit.
Adiacet his Pleuron: in qua trepidantibus alis
Ophias effugit natorum vulnera Combe.
Inde Calaureæ Letoides aspicit arva,
In volucrem versi cum coniuge conscia regis.
Dextera Cyllene est: in qua cum matre Menephron
Concubiturus erat, sævarum more ferarum.
Cephison procul hinc deflentem fata nepotis,
Respicit in tumidam Phocen ab Apolline versi:
Eumelique domum lugentis in aere natam.
Tandem vipereis Ephyren Pirenida pennis
Contigit: hic ævo veteres mortalia primo
Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis.
Sed postquam Colchis arsit nova nupta venenis,
Flagrantemque domum regis mare vidit utrumque;
Sanguine natorum perfunditur impius ensis:
[Ultaque se male mater, Iasonis effugit arma.]
Hinc Titaniacis ablata draconibus, intrat
Palladias arces; quæ te, iustissime Phineu,
Teque, senex Peripha, pariter videre volantes,
Immixamque novis neptem Polypemonis alis.
Excipit hanc Ægeus, facto damnandus in uno:
Nec satis hospitium est, thalami quoque fœdere iunxit.
Amque aderat Theseus, proles ignara parenti;
Qui virtute sua bimarem pacaverat isthmon.
Huius in exitium miscet Medea, quod olim
Attulerat secum Scythicis aconiton ab oris.
Illud Echidneæ memorant e dentibus ortum
Esse canis. Specus est tenebroso cæcus hiatu:
Est via declivis, per quam Tirynthius heros
Restantem, contraque diem radiosque micantes
Obliquantem oculos, nexis adamante catenis,
Cerberon abstraxit; rabida qui concitus ira
Implevit pariter ternis latratibus auras,
Et sparsit virides spumis albentibus agros.
Has concresse putant; nactasque alimenta feracis
Fœcundique soli, vires cepisse nocendi:
Quæ, quia nascuntur, dura vivacia caute,
Agrestes aconita vocant. Ea coniugis astu
Ipse parens Ægeus nato porrexit, ut hosti.
Sumserat ignara Theseus data pocula dextra;
Cum pater in capulo gladii cognovit eburno
Signa sui generis; facinusque excussit ab ore.
Effugit illa necem, nebulis per carmina motis.
At genitor, quanquam lætatur sospite nato,
Attonitus tantum, leti discrimine parvo,
Committi potuisse nefas, fovet ignibus aras,
Muneribusque Deos implet; feriuntque secures
Colla torosa boum, vinctorum cornua vittis.
Nullus Erechthidis fertur celebratior illo
Illuxisse dies. Agitant convivia patres,
Et medium vulgus; nec non et carmina, vino
Ingenium faciente, canunt. Te, maxime Theseu,
Mirata est Marathon Cretæi sanguine tauri:
Quodque Suis securus arat Cromyona colonus,
Munus, opusque tuum est. Tellus Epidauria per te
Clavigeram vidit Vulcani occumbere prolem:
Vidit et immitem Cephesias ore Procrusten:
Cercyonis letum vidit Cerealis Eleusin.
Occidit ille Sinis, magnis male viribus usus;
Qui poterat curvare trabes, et agebat ab alto
Ad terram late sparsuras corpora pinus.
Tutus ad Alcathoen, Lelegeia mœnia, limes
Composito Scirone patet; sparsique latronis
Terra negat sedem, sedem negat ossibus unda:
Quæ iactata diu fertur durasse vetustas
In scopulos. Scopulis nomen Scironis inhæret.
Si titulos annosque tuos numerare velimus,
Facta premant annos. Prote, fortissime, vota
Publica suscipimus: Bacchi tibi suminus haustus.
Consonat assensu populi, precibusque faventum
Regia; nec tota tristis locus ullus in urbe est.
Nec tamen (usque adeo nulli sincera voluptas;
Sollicitique aliquid lætis intervenit) Ægeus
Gaudia percepit nato secura recepto.
Bella parat Minos; qui quanquam milite, quanquam
Classe valet, patria tamen est firmissimus ira:
Androgeique necem iustis ulciscitur armis.
Ante tamen bellum vires acquirit amicas;
Quaque potens habitus, volucri freta classe pererrat.
Hinc Anaphen sibi iungit, et Astypaleia regna;
Promissis Anaphen, regna Astypaleia bello:
Hinc humilem Myconon, cretosaque rura Cimoli,
Florentemque Cythnon, Scyron, planamque Seriphon,
Marmoreamque Paron, quamque impia prodidit Arne
Sithonis accepto, quod avara poposcerat, auro.
Mutata est in avem, quæ nunc quoque diligit aurum;
Nigra pedem, nigris velata monedula pennis.
At non Oliaros, Didymæque, et Tenos, et Andros,
Et Gyaros, nitidæque ferax Peparethos olivæ,
Gnosiacas iuvere rates. Latere inde sinistro
Œnopiam Minos petit, Æacideia regna.
Œnopiam veteres appellavere: sed ipse
Æacus Æginan genetricis nomine dixit.
Turba ruit, tantæque virum cognoscere famæ
Expetit: occurrunt illi, Telamonque, minorque
Quam Telamon, Peleus, et proles tertia Phocus.
Ipse quoque egreditur, tardus gravitate senili,
Æacus; et quæ sit veniendi causa requirit.
Admonitus patrii luctus suspirat, et illi
Dicta refert rector populorum talia centum:
Arma iuves oro pro gnato sumpta; piæque
Pars sis militiæ. Tumulo solatia posco.

Huic Asopiades, Petis irrita, dixit, et urbi
Haud facienda meæ: neque enim coniunctior ulla
Cecropidis hac est tellus: ea fœdera nobis.
Tristis abit; Stabuntque tibi tua fœdera magno,
Dixit: et utilius bellum putat esse minari,
Quam gerere, atque suas ibi præconsumere vires.
Classis ab Œnopiis etiamnum Lyctia muris
Spectari poterat; cum pleno concita velo
Attica puppis adest, in portusque intrat amicos:
Quæ Cephalum, patriæque simul mandata ferebat.
Æacidæ longo iuvenes post tempore visum
Agnovere tamen Cephalum; dextrasque dedere,
Inque patris duxere domum. Spectabilis heros,
Et veteris retinens etiamnum pignora formæ,
Ingreditur; ramumque tenens popularis olivæ,
Et dextra lævaque duos ætate minores
Maior habet, Clyton et Buten, Pallante creatos.
Postquam congressus primi sua verba tulerunt
Cecropidæ, Cephalus peragit mandata, rogatque
Auxilium; fœdusque refert, et iura parentum;
Imperiumque peti totius Achaidos addit.
Sic ubi mandatam iuvit facundia causam;
Æacus in capulo sceptri nitente sinistra,
Ne petite auxilium, sed sumite, dixit, Athenæ.
Nec dubie vires, quas hæc habet insula, vestras
Ducite; et omnis eat rerum status iste mearum.
Robora non desunt: superat mihi miles, et hosti
Gratia Dis; felix et inexcusabile tempus.
Immo ita sit, Cephalus, crescat tua civibus opto
Res, ait. Adveniens equidem modo gaudia cepi;
Cum tam pulchra mihi, tam par ætate iuventus
Obvia processit: multos tamen inde requiro,
Quos quondam vidi vestra prius urbe receptus.
Æacus ingemuit; tristique ita voce locutus:
Flebile principium melior fortuna sequetur.
Hanc utinam possem vobis memorare sine illo!
Ordine nunc repetam: neu longa ambage morer vos:
Ossa, cinisque iacent, memori quos mente requiris.
Et quota pars illi rerum periere mearum!
Dira lues ira populis Iunonis iniquæ
Incidit, exosæ dictas a pellice terras.
Dum visum mortale malum, tantæque latebat
Causa nocens cladis; pugnatum est arte medendi.
Exitium superabat opem, quæ victa iacebat.
Principio cœlum spissa caligine terras
Pressit, et ignavos inclusit nubibus æstus.
Bisque quater iunctis implevit cornibus orbem
Luna, quater plenum tenuata relexuit orbem;
Letiferis calidi spirarunt flatibus Austri.
Constat et in fontes vitium venisse, lacusque,
Millinique incultos serpentum multa per agros
Errasse, atque suis fluvios temerasse venenis.
Strage canum prima, volucrumque, oviumque, bovumque,
Inque feris subiti deprensa potentia morbi.
Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros, medioque recumbere sulco.
Lanigeris gregibus, balatus dantibus ægros,
Sponte sua lanæque cadunt, et corpora tabent.
Acer equus quondam, magnæque in pulvere famæ,
Degenerat palmas; veterumque oblitus honorum,
Ad præsepe gemit, leto moriturus inerti.
Non aper irasci meminit, nec fidere cursu
Cerva; nec armentis incurrere fortibus ursi:
Omnia languor habet: silvisque, agrisque, viisque
Corpora fœda iacent: vitiantur odoribus aurae.
Mira loquor: non illa canes, avidæque volucres,
Non cani tetigere lupi: dilapsa liquescunt,
Afflatuque nocent, et agunt contagia late.
Pervenit ad miseros damno graviore colonos
Pestis, et in magnæ dominatur mœnibus urbis.
Viscera torrentur primo; flammæque latentis
Indicium rubor est, et ductus anhelitus ægre.
Aspera lingua tumet; tepidisque arentia ventis
Ora patent; auraeque graves captantur hiatu.
Non stratum, non ulla pati velamina possunt;
Dura sed in terra ponunt præcordia: nec fit
Corpus humo gelidum, sed humus de corpore fervet.
Nec moderator adest; inque ipsos sæva medentes
Erumpit clades; obsuntque auctoribus artes.
Quo propior quisque est, servitque fidelius ægro;
In partem leti citius venit: utque salutis
Spes abiit, finemque vident in funere morbi,
Indulgent animis: et nulla, quid utile, cura est:
Utile enim nihil est. Passim, positoque pudore
Fontibus, et fluviis, puteisque capacibus hærent;
Nec prius est extincta sitis, quam vita, bibendo.
Inde graves multi nequeunt consurgere; et ipsis
Immoriuntur aquis: aliquis tamen haurit et illas.
Tantaque sunt miseris invisi tædia lecti;
Prosiliunt: aut, si prohibent consistere vires,
Corpora devolvunt in humum, fugiuntque penates
Quisque suos: sua cuique domus funesta videtur;
Et quia causa latet, locus est in crimine. Notis
Semanimes errare viis, dum stare valebant,
Aspiceres; flentes alios, terræque iacentes;
Lassaque versantes supremo lumina motu.
Membraque pendentis tendunt ad sidera cœli,
Hic, illic ubi mors deprenderat, exhalantes.
Quid mihi tunc animi fuit? an, quod debuit esse,
Ut vitam odissem, et cuperem pars esse meorum?
Quo se cumque acies oculorum flexerat, illic
Vulgus erat stratum; veluti cum putria motis
Poma cadunt ramis; agitataque ilice glandes.
Templa vides contra, gradibus sublimia longis:
Iupiter illa tenet. Quis non altaribus illis
Irrita tura tulit? quoties pro coniuge coniux,
Pro gnato genitor, dum verba precantia dicit,
Non exoratis animam finivit in aris;
Inque manu turis pars incomsumpta reperta est!
Admoti quoties templis, dum vota sacerdos
Concipit, et fundit purum inter cornua vinum,
Haud expectato ceciderunt vulnere tauri!
Ipse ego sacra Iovi pro me, patriaque, tribusque
Cum facerem natis, mugitus victima diros
Edidit; et subito collapsa sine ictibus ullis
Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.
Fibra quoque ægra notas veri, monitusque Deorum
Perdiderat: tristes penetrant ad viscera morbi.
Ante sacros vidi proiecta cadavera postes:
Aute ipsas, quo mors foret invidiosior, aras.
Pars animam laqueo claudunt, mortisque timorem
Morte fugant; ultroque vocant venientia fata.
Corpora missa neci nullis de more feruntur
Funeribus; neque enim capiebant funera portæ.
Aut inhumata premunt terras; aut dantur in altos
Indotata rogos: et iam reverentia nulla est:
Deque rogis pugnant; alienisque ignibus ardent.
Qui lacriment, desunt; interfectæque vagantur
Natarum matrumque animæ, iuvenumque senumque:
Nec locus in tumulos, nec sufficit arbor in ignes.
Attonitus tanto miserarum turbine rerum,
Iupiter o, dixi, si te non falsa loquuntur
Dicta, sub amplexus Æginæ Asopidos isse;
Nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem;
Aut mihi redde meos, aut me quoque conde sepulcro.
Ille notam fulgore dedit, tonitruque secundo.
Accipio, Sintque ista precor felicia mentis
Signa tuæ, dixi: quod das mihi, pigneror, omen.

Forte fuit iuxta patulis rarissima ramis,
Sacra Iovi, quercus de semine Dodonæo.
Hic nos frugilegas aspeximus agmine longo
Grande onus exiguo formicas ore gerentes,
Rugosoque suum servantes cortice callem.
Dum numerum miror, Totidem, pater optime, dixi,
Tu mihi da cives, et inania mœnia supple.
Intremuit, ramisque sonum sine flamine motis
Alta dedit quercus: pavido mihi membra timore
Horruerant, stabantque comæ: tamen oscula terræ,
Roboribusque dedi: nec me sperare fatebar;
Sperabam tamen, atque animo mea vota fovebam.
Nox subit, et curis exercita corpora somnus
Occupat. Ante oculos eadem mihi quercus adesse,
Et ramos totidem; totidemque animalia ramis
Ferre suis visa est; pariterque tremiscere motu:
Graniferumque agmen subiectis spargere in arvis.
Crescere quod subito, et maius maiusque videri,
Ac se tollere humo, rectoque assistere trunco;
Et maciem numerumque pedum, nigrumque colorem
Ponere; et humanam membris inducere formam.
Somnus abit: damno vigilans mea visa; queror que
Superis opis esse mihi: at in ædibus ingens
Murmur erat, vocesque hominum exaudire videbar,
Iam mihi desuetas. Dum suspicor has quoque somni;
Ecce venit Telamon properus; foribusque reclusis,
Spesque fideque, pater, dixit, maiora videbis.
Egredere. Egredior, qualesque in imagine somni
Visus eram vidisse viros; ex ordine tales
Aspicio, agnoscoque. Adeunt; regemque salutant.
Vota Iovi solvo, populisque recentibus urbem
Partior, et vacuos priscis cultoribus agros;
Myrmidonasque voco, nec origine nomina fraudo.
Corpora vidisti: mores, quos ante gerebant,
Nunc quoque habent; parcumque genus, patiensque laQuæsiti que tenax, et qui quæsita reservent. (borum,
Hi te ad bella, pares annis animisque, sequentur;
Cum primum, qui te feliciter attulit, Eurus
Eurus enim attulerat) fuerit mutatus in Austros.
Talibus atque aliis longum sermonibus illi
Implevere diem. Lucis pars ultima mensæ
Est data, nox somnis. Iubar aureus extulerat Sol:
Flabat adhuc Eurus, redituraque vela tenebat.
Ad Cephalum Pallante sati, cui grandior ætas,
Ad regem Cephalus, simul et Pallante creati
Conveniunt; sed adhuc regem sopor altus habebat.
Excipit Æacides illos in limine Phocus:
Nam Telamon, fraterque, viros ad bella legebant.
Phocus in interius spatium pulchrosque recessus
Cecropidas ducit: cum quis simul ipse resedit,
Aspicit Æoliden iuncta ex arbore factum
Ferre manu iaculum, cuius fuit aurea cuspis.
Pauca prius mediis sermonibus ille locutus,
Sum nemorum studiosus, ait, cædisque ferinæ:
Qua tamen e silva teneas hastile recisum,
Admodum dubito: certe, si fraxinus esset,
Fulva colore foret: si cornus, nodus inesset.
Unde sit ignoro; sed non formosius isto
Viderunt oculi telum iaculabile nostri.
Excipit Actæis e fratribus alter: et, Usum
Maiorem specie mirabere, dixit, in isto.
Consequitur, quodcumque petit; Fortunaque missum
Non regit; et revolat, nullo referente, cruentum.
Tum vero iuvenis Nereius omnia quærit:
Cur sit, et unde datum; quis tanti muneris auctor?
Quæ petit, ille refert; sed, quæ narrare pudori est,
Qua tulerit mercede, silet: tactusque dolore
Coniugis amissæ, lacrimis ita fatur obortis:
Hoc me, nate Dea, (quis possit credere?) telum
Flere facit, faciet que diu, si vivere nobis
Fata diu dederint: hoc me cum coniuge cara
Perdidit: hoc utinam caruissem munere semper!
Procris erat (si forte magis pervenit ad aures
Orithyia tuas) raptæ soror Orithyiæ.
Si faciem, moresque velis conferre duarum, (theus:
Dignior ipsa rapi pater hanc mihi iunxit) Erech-
Hanc mihi iunxit Amor. Felix dicebar, eramque:
(Non ita Dis visum est) ac nunc quoque forsitan essem.
Alter agebatur post sacra iugalia mensis;
Cum me, cornigeris tendentem retia cervis,
Vertice de summo semper florentis Hymetti
Lutea mane videt, pulsis Aurora tenebris,
Invitumque rapit. Liceat mihi vera referre
Pace Deæ, quod sit roseo spectabilis ore,
Quod teneat lucis, teneat confinia noctis,
Nectareis quod alatur aquis: ego Procrin amabam;
Pectore Procris erat, Procris mihi semper in ore.
Sacra tori, coitusque novos, thalamosque recentes,
Primaque deserti referebam foedera lecti.
Mota Dea est; ut, Sis te tuas, ingrate, querelas;
Procrin habe, dixit. Quod si mea provida mens est,
Non habuisse voles. Neque illi irata remisit.
Dum redeo, mecumque Deæ memorata retracto,
Esse metus cœpit, ne iura iugalia coniux
Non bene servasset. Faciesque ætasque iubebat
Credere adulterium: prohibebant credere mores.
Sed tamen abfueram; sed et hæc erat, unde redibam,
Criminis exemplum; sed cuncta timemus amantes.
Quærere, quo doleam, studeo; donisque pudicam
Sollicitare fidem. Favet huic Aurora timori:
Immutatque meam, videor sensisse, figuram.
Palladias inco, non cognoscendus, Athenas;
Ingrediorque domum: culpa domus ipsa carebat,
Castaque signa dabat, dominoque erat anxia rapto.
Vix aditu per mille dolos ad Erechtida facto,
Ut vidi, obstupui, meditataque pæne reliqui
Tentamenta fide: male me, quin vera faterer,
Continui; male quin, ut oportuit, oscula ferrem.
Tristis erat; sed nulla tamen formosior illa
Esse potest tristi; desiderioque calebat
Coniugis abrepti. Tu collige, qualis in illa,
Phoce, decor fuerit, quam sic dolor ipse decebat.
Quid referam, quoties tentamina nostra pudici
Repulerint mores? quoties, Ego, dixerit, uni
Servor, ubicumque est; uni mea gaudia servo?
Cui non ista fide satis experientia sano
Magna foret? Non sum contentus, et in mea pugno
Vulnera, dum census dare me pro nocte paciscor;
Muneraque augendo tandem dubitare coegi.
Exclamo: Male tectus ego eo, male pactus adulter,
Verus eram coniux: me, perfida, teste teneris.
Illa nihil: tacito tantummodo victa pudore
Insidiosa malo cum coniuge limina fugit;
Offensaque mei genus omne perosa virorum
Montibus errabat, studiis operata Dianæ.
Tum mihi deserto violentior ignis ad ossa
Pervenit: orabam veniam, et peccasse fatebar,
Et potuisse datis simili succumbere culpæ
Me quoque muneribus, si munera tanta darentur.
Hoc mihi confesso, læsum prius ulta pudorem,
Redditur, et dulces concorditer exigit annos.
Dat mihi præterea, tanquam se parva dedisset
Dona, canem munus: quem cum sua traderet illi
Cynthia; currendo superabit, dixerat, omnes.
Dat simul et iaculum, manibus quod, cernis, habemus.
Muneris alterius quæ sit fortuna requiris?
Accipe. Mirandi novitate movebere facti.
Carmina Laiades non intellecta priorum

Solverat ingeniis; et præcipitata iacebat,
Immemor ambagum, vates obscura, suarum.
Scilicet alma Themis non talia linquit inulta.
Protinus Aoniis immittitur altera Thebis
Pestis; et exitio multi pecorumque suoque
Rurigenæ pavere feram: vicina iuventus
Venimus; et latos indagine cinximus agros.
Illa levi velox superabat retia saltu;
Summaque transibat positarum lina plagarum.
Copula detrahitur canibus, quas illa sequentes
Effugit, et volucri non segnius alite ludit.
Poscor et ipse meum consensu Lælapa magno.
Muneris hoc nomen: iamdudum vincula pugnat
Exuere ipse sibi, colloque morantia tendit.
Vix bene missus erat, nec iam poteramus, ubi esset,
Scire: pedum calidus vestigia pulvis habebat.
Ipse oculis ereptus erat. Non ocior illo
Hasta, nec excussæ contorto verbere glandes,
Nec Gortyniaco calamus levis exit ab arcu.
Collis apex medii subiectis imminet arvis:
Tollor eo, capioque novi spectacula cursus:
Quo modo deprendi, modo se subducere ab ipso
Vulnere visa fera est: nec limite callida recto,
In spatiumve fugit; sed decipit ora sequentis,
Et redit in gyrum, ne sit suus impetus hosti.
Imminet hic, sequiturque parem: similisque tenenti
Non tenet, et vacuos exercet in aera morsus.
Ad iaculi vertebar opem: quod dextera librat
Dum mea, dum digitos amentis indere tento,
Lumina dellexi, revocataque rursus eodem
Retuleram; medio (mirum) duo marmora campo
Aspicio; fugere hoc, illud latrare putares.
Scilicet invictos ambo certamine cursus
Esse Deus voluit; si quis Deus affuit illis.
Hactenus; et tacuit. Iaculo quod crimen in ipso?
Phocus ait: iaculi sic crimina reddidit ille.
Gaudia principium nostri sunt, Phoce, doloris.
Illa prius referam: iuvat o! meminisse beati
Temporis, Æacida, quo primos rite per annos
Coniuge eram felix; felix erat illa marito,
Mutua cura duos, et amor socialis habebat.
Nec Iovis illa meo thalamos præferret amori:
Nec me quæ caperet, non si Venus ipsa veniret,
Ulla erat: æquales urebant pectora flammæ.
Sole fere radiis feriente cacumina primis,
Venatum in silvas iuveniliter ire solebam:
Nec mecum famulos, nec equos, nec naribus acres
Ire canes, nec lina sequi nodosa sinebam.
Tutus eram iaculo: sed cum satiata ferinæ
Dextera cædis erat, repetebam frigus et umbras,
Et, quas de gelidis halabat vallibus, auram.
Aura petebatur medio mihi lenis in æstu:
Auram expectabam: requies erat illa labori.
Aura (recordor enim) venias, cantare solebam:
Meque iuves, intresque sinus, gratissima, nostros:
Utque facis, relevare velis, quibus urimur, æstus.
Forsitan addiderim (sic me mea fata trahebant)
Blanditias plures: et, Tu mihi magna voluptas,
Dicere sim solitus: tu me relicisque fovesque:
Tu facis, ut silvas, ut amem loca sola; meoque
Spiritus iste tuus semper captatur ab ore.
Vocibus ambiguis deceptam præbuit aurem
Nescio quis: nomenque Auræ tam sæpe vocatum
Esse putans Nymphæ, Nympham mihi credit amari.
Criminis extemplo ficti temerarius auctor
Procrin adit, linguaque refert audita susurra.
Credula res amor est subito collapsa dolore,
Ut sibi narratur, cecidit: longoque refecta
Tempore, se miseram, se fati dixit iniqui:
Deque fide questa est: et crimine concita vano,
Quod nihil est, metuit; metuit sine corpore nomen;
Et dolet infelix veluti de pellice vera.
Sæpe tamen dubitat; speratque miserrima falli;
Indicioque fidem negat; et, nisi viderit ipsa,
Damnatura sui non est delicta mariti.
Postera depulerant Auroræ lumina noctem:
Egredior, silvasque peto: victorque per herbas,
Aura veni, dixi, nostroque medere labori.
Et subito gemitus inter mea verba videbar
Nescio quos audisse: veni, tamen, optima, dixi.
Fronde levem rursus strepitum faciente caduca,
Sum ratus esse feram, telumque volatile misi.
Procris erat; medioque teneus in pectore vulnus,
Hei mihi! conclamat: vox est ubi cognita fidæ
Coniugis, ad vocem præceps amensque cucurri.
Semanimem, et sparsas fœdantem sanguine vestes,
Et sua (me miserum!) de vulnere dona trahentem
Invenio; corpusque meo mihi carius, ulnis
Sontibus attollo: scissaque a pectore veste
Vulnera sæva ligo; conorque inhibere cruorem:
Neu me morte sua sceleratum deserat, oro.
Viribus illa carens, et iam moribunda, coegit
Hæc se pauca loqui: Per nostri fœdera lecti,
Perque Deos supplex oro, superosque, meosque;
Per si quid merui de te bene; perque manentem (rem;
Nunc quoque, cum pereo, causam mihi mortis, amo-
Ne thalamis Auram patiare inmubere nostris.
Dixit; et errorem tum demique nominis esse
Et sensi, et docui: sed quid docuisse iuvabat?
Labitur; et parvæ fugiunt cum sanguine vires.
Dumque aliquid spectare potest, me spectat; et in me
Infelicem animam nostroque exhalat in ore:
Sed vultu meliore mori secura videtur.
Flentibus hæc lacrimans heros memorabat; et ecce
Æacus ingreditur duplici cum prole, novoque
Milite, quem Cephalus cum fortibus accipit armis.

Liber octavus

Iam nitidum retegente diem, noctisque fugante
Tempora Lucifero, cadit Eurus; et humida surgunt
Nubila. Dant placidi cursum redeuntibus Austri
Æacidis, Cephaloque; quibus feliciter acti
Ante expectatum portus tenuere petitos.
Interea Minos Lelegeia litora vastat;
Prætentatque sui vires Mavortis in urbe
Alcathoi, quam Nisus habet; cui splendidus ostro
Inter honoratos medio de vertice canos
Crinis inhærebat, magni fiducia regni.
Sexta resurgebant orientis cornua Phœbes:
Et pendebat adhuc belli Fortuna; diuque
Inter utrumque volat dubiis Victoria pennis.
Regia turris erat vocalibus addita muris;
In quibus auratam proles Letoia fertur
Deposuisse lyram: saxo sonus eius inhæsit.
Sæpe illuc solita est ascendere filia Nisi;
Et petere exiguo resonantia saxa lapillo,
Tum cum pax esset. Bello quoque sæpe solebat
Spectare ex illa rigidi certamina Martis.
Iamque mora belli procerum quoque nomina norat,
Armaque, equosque, habitusque, Cydoneasque pha-
Noverat ante alios faciem ducis Europæi; (retras.
Plus etiam, quam nosse satest. Hac iudice, Minos,
Seu caput abdiderat cristata casside pennis,
In galea formosus erat: seu sumpserat auro
Fulgentem clypeum, clypeum sumpsisse decebat.
Torserat adductis hastilia lenta lacertis;
Laudabat virgo iunctam cum viribus artem.
Imposito patulos calamo sinuaverat arcus:

Sic Phœbum sumptis iurabat stare sagittis.
Cum vero faciem dempto undaverat ære,
Purpureusque albi stratis insignia pictis
Terga premebat equi, spumantiaque ora regebat;
Vix sua, vix sanæ virgo Niseia compos
Mentis erat. Felix iaculum, quod tangeret ille,
Quæque manu premeret, felicia frena vocabat.
Impetus est illi, (liceat modo) ferre per agmen
Virgineos hostile gradus: est impetus illi,
Turribus e summis in Gnosia mittere corpus
Castra; vel æratas hosti recludere portas:
Vel si quid Minos aliud velit. Utque sedebat
Candida Dictæi spectans tentoria regis;
Cæter, ait, doleamne geri lacrimabile bellum,
An dubio est. Doleo, quod Minos hostis amanti est.
Sed nisi bella forent, numquid mihi cognitus esset?
Ille tamen accepta poterat deponere bella
Obside: me comitem, me pacis pignus habere.
Si, quæ te genuit, talis, pulcherrime rerum,
Qualis es ipse, fuit; merito Deus arsit in illa.
Ego ter felix, si pennis lapsa per auras
Gnosiaci possim castris insistere regis:
Fassaque me, flammasque meas, qua dote, rogarem,
Vellet emi! tantum patrias ne posceret arces.
Nam pereant potius sperata cubilia, quam sim
Proditione potens; quamvis sæpe utile vinci
Victoris placidi fecit clementia multis.
Iusto facit certe pro nato bella parento:
Iu causaque valet, causamque tuentibus armis,
Ut puto, vincemur. Qui si manet exitus urbem;
Cur suus hæc illi reserabit mœnia Mavors,
Et non noster amor? melius sine cæde, moraque,
Impensaque sui poterit superare cruoris.
Quam metuo certe, ne quis tua pectora, Minos,
Vulneret imprudens: quis enim tam dirus, ut in te
Dirigere immitem, nisi nescius, audeat hastam?
Cœpta placent, et stat sententia tradere mecum
Dotalem patriam, finemque imponere bello.
Verum velle parum est. Aditus custodia servat;
Claustraque portarum genitor tenet: hunc ego solum
Infelix timeo; solus mea vota moratur.
Ut facerent, sine patre forem! Sibi quisque profecto
Fit Deus: ignavis precibus Fortuna repugnat.
Altera iamdudum succensa cupidine tanto
Perdere gauderet, quodcumque obstaret amori.
Et cur ulla foret me fortior? ire per ignes,
Per gladios ausim: neque in hoc tamen ignibus ullis,
Aut gladiis opus est: opus est mihi crine paterno.
Ille mihi est auro pretiosior: illa beatam
Purpura me, votique mei factura potentem.
Talia dicenti, curarum maxima nutrix
Nox intervenit; tenebrisque audacia crevit.
Prima quies aderat, qua curis fessa diurnis
Pectora somnus habet: thalamos taciturna paternos
Intrat; et (heu facinus!) fatali nata parentem
Crine suum spoliat; prædaque potita nefanda
Fert secum spolium sceleris; progressaque porta
Per medios hostes (meritis fiducia tanta est)
Pervenit ad regem; quem sic affata paventem:
Suasit amor facinus. Proles ego regia Nisi
Scylla, tibi trado patriosque meosque Penates.
Præmia nulla peto, nisi te. Cape pignus amoris
Purpureum crinem; nec me nunc tradere crinem,
Sed patrium tibi crede caput: sceleratæque dextra
Munera porrexit. Minos porrecta refugit;
Turbatusque novi respondit imagine facti:
Ut te submoveant, o nostri infamia secli,
Orbe suo: tellusque tibi pontusque negentur.
Certe ego non patiar Iovis iucunabula Creten,
Quæ meus est orbis, tantum contingere monstrum.
Dixit: et, ut leges captis iustissimus auctor
Hostibus imposuit, classis retinacula solvi
Iussit; et æratas impelli remige puppes.
Scylla, freto postquam deductas nare carinas,
Nec præstare ducem sceleris sibi præmia vidit,
Consumtis precibus violentam transit in iram:
Intendesque manus, sparsis furibunda capillis,
Quo fugis, exclamat, meritorum auctore relicta,
O patriæ prælate meæ, prælate parenti?
Quo fugis, immitis? cuius victoria nostrum
Et scelus, et meritum est. Nec te data munera, nec te
Noster movit amor, nec quod spes omnis in unum
Te mea congesta est? nam quo deserta revertar?
In patriam? superata iacet: sed finge manere:
Proditione mea clausa est mihi. Patris ad ora?
Quæ tibi donavi. Cives odere merentem;
Finitimi exemplum metuunt. Obstruximus orbem
Terrarum, nobis ut Crete sola pateret.
Hac quoque si prohibes, si nos, ingrate, relinquis,
Non genetrix Europa tibi, sed inhospita Syrtis,
Armeniæve tigres, Austrove agitata Charybdis.
Nec Iove tu natus, nec mater imagine tauri
Ducta tua est: (generis falsa est ea fabula vestri)
Et ferus, et captus nullius amore iuvencæ,
Qui te progenuit, taurus fuit. Exige pœnas,
Nisi pater gaudete malis modo prodita nostris
Mœnia: nam fateor, merui; et sum digna perire.
Me tamen ex illis aliquis, quos impia læsi,
Me perimat. Cur, qui vicisti crimine nostro,
Insequeris crimen? scelus hoc patriæque patrique,
Officium tibi sit. Te vere coniuge digna est,
Quæ torvum ligno decepit adultera taurum;
Discordemque utero fœtum tulit. Ecquid ad aures
Perveniunt mea dicta tuas? an inania venti
Verba ferunt; idemque tuas, ingrate, carinas?
Iam iam Pasiphaen non est mirabile taurum
Præposuisse tibi: tu plus feritatis habebas.
Me miseram! properare iuvat: divulsaque remis
Unda sonat: mecum simul ah! mea terra recedit.
Nil agis, o frustra meritorum oblite meorum.
Insequar invitum; puppimque amplexa recurvam,
Per freta longa trahar. Vix dixerat; insilit undas;
Consequiturque rates, faciente Cupidine vires,
Gnosiacæque hæret comes invidiosa carinæ.
Quam pater ut vidit, (nam iam pendebat in auras,
Et modo factus erat fulvis Haliæetos alis)
Ibat, ut hærentem rostro laniaret adunco.
Illa metu puppim dimittit: at aura cadentem
Sustinuisse levis, ne tangeret æquora, visa est.
Pluma fuit: plumis in avem mutata vocatur
Ciris; et a tonso est hoc nomen adepta capillo.
Vota Iovi Minos taurorum corpora centum
Solvit, ut egressus ratibus Cureti da terram
Contigit; et spoliis decorata est regia fixis.
Creverat opprobrium generis, fœdumque patebat
Matris adulterium monstri novitate biformis.
Destinat hunc Minos thalamis removere pudorem,
Multiplicique domo, cæcisque includere tectis.
Dædalus, ingenio fabræ celeberrimus artis,
Ponit opus; turbatque notas, et lumina flexum
Ducit in errorem variarum ambage viarum.
Non secus ac liquidus Phrygiis Mæandros in arvis
Ludit; et ambiguo lapsu refluitque fluitque;
Occurrensque sibi venturas aspicit undas;
Et nunc ad fontes, nunc in mare versus apertum,
Incertas exercet aquas: ita Dædalus implet
Innumeras errore vias; vixque ipse reverti
Ad limen potuit: tanta est fallacia tecti.

Quo postquam tauri geminam iuvenisque figuram
Clausit, et Actæo bis pastum sanguine monstrum
Tertia sors annis domuit repetita novenis;
Utque ope virginea, nullis iterata priorum,
Ianua difficilis filo est inventa relecto;
Protinus Ægides, rapta Minoide, Dian
Vela dedit; comitemque suam crudelis in illo
Litore deseruit. Desertæ, et multa querenti,
Amplexus et opem Liber tulit: utque perenni
Sidere clara foret, sumptam de fronte coronam
Immisit cœlo. Tenues volat illa per auras;
Dumque volat; gemmæ subitos vertuntur in ignes;
Consistuntque loco, specie remanente Coronæ,
Qui medius nixique genu est, anguemque tenentis.
Dædalus interea Creten, longumque perosus
Exilium, tractusque soli natalis amore,
Clausus erat pelago. Terras licet, inquit, et undas
Obstruat; at cœlum certe patet: ibimus illac.
Omnia possideat, non possidet aera Minos.
Dixit: et ignotas animum dimittit in artes;
Naturamque novat: nam ponit in ordine pennas,
A minima cœptas, longam breviore sequenti;
Ut clivo crevisse putes. Sic rustica quondam
Fistula disparibus paulatim surgit avenis.
Tum lino medias, et ceris alligat imas.
Atque ita compositas parvo curvamine flectit;
Ut veras imitentur aves: puer Icarus una
Stabat; et, ignarus sua se tractare pericla,
Ore renidenti, modo quas vaga moverat aura,
Captabat plumas: flavam modo pollice ceram
Mollibat, lusuque suo mirabile patris
Impediebat opus. Postquam manus ultima cœptis
Imposita est, geminas opifex libravit in alas
Ipse suum corpus; motaque pependit in aura.
Instruit et natum: Medioque ut limite curras,
Icare, ait, moneo; ne, si demissior ibis,
Unda gravet pennas; si celsior, ignis adurat.
Inter utrumque vola: nec te spectare Booten,
Aut Helicen iubeo, strictumve Orionis ensem.
Me duce, carpe viam. Pariter præcepta volandi
Tradit; et ignotas humeris accommodat alas.
Inter opus monitusque genæ maduere seniles;
Et patriæ tremuere manus. Dedit oscula nato
Non iterum repetenda suo; pennisque levatus
Ante volat; comitique timet: velut ales, ab alto
Quæ teneram prolem produxit in aera nido.
Hortaturque sequi, damnosasque erudit artes,
Et movet ipse suas, et nati respicit alas.
Hos aliquis, tremula dum captat arundine pisces,
Aut pastor baculo, stivave innixus arator,
Vidit, et obstupuit: quique æthera carpere possent,
Credidit esse Deos. Et iam Iunonia læva
Parte Samos fuerant, Delosque, Parosque relictæ:
Dextra Lebynthos erant, fœcundaque melle Calymne:
Cum puer audaci cœpit gaudere volatu,
Deseruitque ducem, cœlique cupidine tractus
Altius egit iter. Rapidi vicinia Solis
Mollit odoratas, pennarum vincula, ceras.
Tabuerant ceræ: nudos quatit ille lacertos,
Remigioque carens non ullas percipit auras.
Oraque cærulea, patrium clamantia nomen,
Excipiuntur aqua, quæ nomen traxit ab illo.
At pater infelix, nec iam pater, Icare, dixit,
Icare, dixit, ubi es? qua te regione requiram?
Icare, dicebat: pennas aspexit in undis;
Devovitque suas artes; corpusque sepulcro
Condidit, et tellus a nomine dicta sepulti.
Hunc miseri tumulo ponentem corpora nati
Garrula ramosa prospexit ab ilice perdix;
Et plausit pennis, testataque gaudia cantu est;
Unica tunc volucris, nec visa prioribus annis,
Factaque nuper avis, longum tibi, Dædale, crimen.
Namque huic tradiderat, fatorum ignara, docendam
Progeniem germana suam, natalibus actis
Bis puerum senis, animi ad præcepta capacis.
Ille etiam medio spinas in pisce notatas
Traxit in exemplum; ferroque incidit acuto
Perpetuos dentes; et serræ reperit usum.
Primus et ex uno duo ferrea brachia nodo
Vinxit, ut, æquali spatio distantibus illis,
Altera pars staret; pars altera duceret orbem.
Dædalus invidit; sacraque ex arce Minervæ
Præcipitem mittit, lapsum mentitus: at illum,
Quæ favet ingeniis, excepit Pallas; avemque
Reddidit, et medio velavit in aere pennis.
Sed vigor ingenii quondam velocis, in alas
Inque pedes abiit: nomen, quod et ante, remansit.
Non tamen hæc alte volucris sua corpora tollit,
Nec facit in ramis, altoque cacumine, nidos;
Propter humum volitat, ponitque in sepibus ova;
Antiquique memor metuit sublimia casus:
Iamque fatigatum tellus Ætnæa tenebat
Dædalon: et sumptis pro supplice Cocalus armis
Mitis habebatur. Iam lamentabile Athenæ
Pendere desierant Thesea laude tributum.
Templa coronantur; bellatricemque Minervam
Cum Iove Diisque vocant aliis: quos sanguine voto,
Muneribusque datis, et acerris turis adorant.
Sparserat Argolicas nomen vaga Fama per urbes
Theseos: et populi, quos dives Achaia cepit,
Huius opem magnis imploravere periclis;
Huius opem Calydon, quamvis Meleagron haberet,
Sollicita supplex petiit prece: causa petendi
Sus erat, infestæ famulus vindexque Dianæ.
Œnea namque ferunt, pleni successibus anni,
Primitias, frugem Cereri, sua vina Lyæo,
Palladios flavæ latices libasse Minervæ.
Cæptus ab agricolis Superos pervenit ad omnes
Invidiosus honos: solas sine ture relictas
Præteritæ cessasse ferunt Leloidos aras.
Tangit et ira Deos. At non impune feremus;
Quæque iuhonoratæ, non et dicemur inultæ,
Inquit: et Œneos ultorem spreta per agros
Misit aprum: quanto maiores herbida tauros
Non habet Epiros; sol habent Sicula arva minores.
Sanguine et igne micant oculi, riget ardua cervix;
Et setæ densis similes hastilibus horrent;
Stantque velut vallum, velut alta hastilia, setæ.
Fervida cum rauco latos stridore per armos
Spuma fluit: dentes æquantur dentibus Indis.
Fulmen ab ore venit; frondes afflatibus ardent.
Is modo crescenti segetes proculcat in herba:
Nunc matura metit fleturi vota coloni;
Et Cererem in spicis intercipit. Area frustra,
Et frustra exspectant promissas horrea messes.
Sternuntur gravidi longo cum palmite fœtus,
Baccaque cum ramis semper frondentis olivæ.
Sævit et in pecudes. Non has pastorve canesve,
Non armenta truces possunt defendere tauri.
Diffugiunt populi nec se, nisi mœnibus urbis,
Esse putant tutos: donec Meleagros, et una
Lecta manus iuvenum coiere cupidine laudis.
Tyndaridæ gemini, spectatus cæstibus alter,
Alter equo; primæque ratis molitor Iason,
Et cum Pirithoo felix concordia Theseus,
Et duo Thestiadæ, prolesque Aphareia Lynceus,
Et velox Idas; et iam non femina Cæneus,
Leucippusque ferox, iaculoque insignis Acastus,

Hippothoosque, Dryasque, et cretus Amyntore Phœnix
Actoridæque pares, et missus ab Elide Phyleus.
Nec Telamon aberat, magnive creator Achillis;
Cumque Pheretiade et Hyanteo Iolao
Impiger Eurytion, et cursu invictus Echion,
Naryciusque Lelex, Panopeusque, Hyleusque, ferox-
Hippasus, et primis etiamnum Nestor in armis: (que
Et quos Hippocoon antiquis misit Amyclis;
Penelopesque socer, cum Parrhasio Ancæo,
Ampycidesque sagax, et adhuc a coniuge tutus
Œclides, nemorisque decus Tegeæa Lycei.
Basilis huic summam mordebat fibula vestem;
Crinis erat simplex, nodum collectus in unum:
Ex humero pendens resonabat eburnea lævo
Telorum custos: arcum quoque læva tenebat.
Talis erat cultus: facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine posses.
Hanc pariter vidit, pariter Calydonius heros
Optavit, renuente Deo: flammasque latentes
Hausit, et, O felix, si quem dignabitur, inquit,
Ista virum! Nec plura sinunt tempusque pudorque
Dicere, maius opus magni certaminis urget.
Silva frequens trabibus, quam nulla ceciderat ætas,
Incipit a plano, devexaque prospicit arva.
Quo postquam venere viri, pars retia tendunt:
Vincula pars adimunt canibus: pars pressa sequuntur
Signa pedum; cupiuntque suum reperire periclum.
Concava vallis erat: qua se demittere rivi
Assuerant pluvialis aquæ: tenet ima lacunæ
Lenta salix, ulvæque leves, iuncique palustres,
Viminaque, et longa parvæ sub arundine cannæ.
Hinc aper excitus medios violentus in hostes
Fertur, ut excussis elisi nubibus ignes.
Sternitur incursu nemus, et propulsa fragorem
Silva dat. Exclamant iuvenes, prætentaque forti
Tela tenent dextra, lato vibrantia ferro.
Ille ruit; spargitque canes, ut quisque ruenti
Obstat, et obliquo latrantes dissipat ictu.
Cuspis Echionio primum contorta lacerto
Vana fuit: truncoque dedit leve vulnus acerno.
Proxima, si nimiis mittentis viribus usa
Non foret, in tergo visa est hæsura petito:
Congius it: auctor teli Pagasæus Iason.
Phœbe, ait Ampycides, si te coluique coloque,
Da mihi quod petitur, certo contingere telo.
Qua potuit, precibus Deus annuit. Ictus ab illo,
Sed sine vulnere, aper: ferrum Diana volanti
Abstulerat iaculo: lignum sine acumine venit.
Ira feri mota est; nec fulmine lenius arsit:
Lux micat ex oculis, spiratque e pectore flamma.
Utque volat moles, adducto concita nervo,
Cum petit aut muros, aut plenas milite turres;
In iuvenes vasto sic impete vulnificus sus
Fertur, et Eupalamon Pelagonaque, dextra tuentes
Cornua, prosternit. Socii rapuere iacentes.
At non letiferos effugit Enæsimus ictus,
Hippocoonte satus. Trepidantem, et terga parantem
Vertere, succiso liquerunt poplite nervi.
Forsitan et Phylius citra Troiana perisset
Tempora: sed sumpto posita conamine ab hasta,
Arboris insiluit, quæ stabat proxima, ramis;
Despexitque, loco tutus, quem fugerat, hostem.
Dentibus ille ferox in querno stipite tritis,
Imminet exitio, frendensque recentibus armis
Actoridæ magni rostro femur hausit adunco.
At gemini, nondum cœlestia sidera, fratres,
Ambo conspicui, nive candidioribus ambo
Vectabantur equis: ambo vibrata per auras
Hastarum tremulo quatiebant spicula motu.
Vulnera fecissent; nisi setiger inter opacos
Nec iaculis, isset, nec equo loca pervia, silvas.
Persequitur Telamon: studioque incautus eundi;
Pronus ab arborea cecidit radice retentus.
Dum levat hunc Peleus; celerem Tegeæa sagittam
Imposuit nervo, sinuatoque expulit arcu.
Fixa sub aure feri summum destringit arundo
Corpus, et exiguo rubefecit sanguine setas.
Nec tamen illa sui successu lætior ictus,
Quam Meleagros erat. Primus vidisse putamur,
Et primus sociis visum ostendisse cruorem,
Et, Meritum, dixisse, feres virtutis honorem.
Erubuere viri, seque exhortantur, et addunt
Cum clamore animos; iaciunt que sine ordine tela.
Turba nocet iactis: et, quos petit, impedit ictus.
Ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas,
Discite femineis quid tela virilia præsteut,
O iuvenes, operique meo concedite, dixit.
Ipsa suis licet hunc Latonia protegat armis;
Hunc tamen invita perimet mea dextra Diana.
Talia magniloquo tumidus memoraverat ore:
Ancipitemque manu tolleus utraque securim,
Institerat digitis, primos suspensus in artus.
Occupat audacem, quaque est via proxima leto,
Summa ferus geminos direxit in inguina dentes.
Concidit Ancæus: glomerataque sanguine multo
Viscera lapsa fluunt, madefactaque terra cruore est.
Ibat in adversum, proles Ixionis, hostem
Pirithous, valida quatiens venabula dextra.
Cui, Procul, Ægides, o me mihi carior, inquit,
Pars animæ consiste meæ: licet eminus esse
Fortibus: Ancæo nocuit temeraria virtus.
Dixit: et ærata torsit grave cuspide cornum:
Quo bene librato, votique potente futuro,
Obstitit esculea frondosus ab arbore ramus.
Misit et Æsonides iaculum: quod casus ab illo
Vertit in immeriti fatum latrantis, et, inter
Ilia conlectum, tellure per ilia fixum est.
At manus Œnidæ variat; missisque duobus,
Hasta prior terra, medio stetit altera tergo.
Nec mora: dum sævit, dum corpora versat in orbem,
Stridentemque novo spumam cum sanguine fundit,
Vulneris auctor adest, hostemque irritat ad iram:
Splendidaque adversos venabula condit in armos.
Gaudia testantur socii clamore secundo;
Victricemque petunt dextræ coniungere dextram:
Immanemque ferum, multa tellure iacentem,
Mirantes spectant: neque adhuc contingere tutum
Esse putant; sed tela tamen sua quisque cruentant.
Ipse pede imposito caput exitiabile pressit;
Atque ita: sume mei spolium, Nonacria, iuris,
Dixit; et in partem veniat mihi gloria tecum.
Protinus exuvias, rigidis horrentia setis
Terga dat, et magnis insignia dentibus ora.
Illi lætitiæ est cum munere muneris auctor.
Invidere alii; totoque erat agmine murmur.
E quibus, ingenti tendentes brachia voce,
Pone age, nec titulos intercipe, femina, nostros,
Thestiadæ clamant: nou te fiducia formæ
Decipiat; longeque tuo sit captus amore
Auctor: et huic adimunt munus, ius muneris illi.
Non tulit, et tumida frendens Mavortius ira,
Discite, raptores alieni, dixit, honoris,
Facta minis quantum distent: hausitque nefando
Pectora Plexippi, nil tale timentia, ferro.
Toxea, quid faciat, dubium, pariterque volentem
Ulcisci fratrem, fraternaque fata timentem,
Haud patitur dubitare diu; calidumque priori
Cæde recalfecit consorti sanguine telum.

Dona Deûm templis, nato victore, ferebat,
Cum videt extinctos fratres, Althæa, referri.
Quæ, plangore dato, mœstis ululatibus urbem
Implet, et auratas mutavit vestibus atris.
At simul est auctor necis editus; excidit omnis
Luctus, et a lacrimis in pœnæ versus amorem est.
Stipes erat, quem, cum partus cuixa iaceret
Thestias, in flammam triplices posuere sorores;
Staminaque impresso fatalia pollice nentes;
Tempora, dixerunt, eadem lignoque tibique,
O modo nate, damus. Quo postquam carmine dicto
Excessere Deæ, flagrantem mater ab igne
Eripuit torrem, sparsitque liquentibus undis.
Ille diu fuerat penetralibus abditus imis;
Servatusque tuos, iuvenis, servaverat annos.
Protulit hunc genetrix, tædasque in fragmina poni
Imperat, et positis inimicos admovet ignes.
Tum conata quater flammis imponere ramum,
Cœpta quater tenuit: pugnant materque sororque,
In diversa trahunt unum duo nomina pectus:
Sæpe metu sceleris pallebant ora futuri;
Sæpe suum fervens oculis dabat ira ruborem:
Et modo nescio quid simili crudele minanti
Vultus erat; modo quem misereri credere posses.
Cumque ferus lacrimas animi sicca verat ardor,
Iuveniebantur lacrimæ tamen. Utque carina,
Quam ventus, ventoque rapit contrarius æstus,
Vim geminam sentit, paretque incerta duobus:
Thestias haud aliter dubiis affectibus errat,
Inque vicem ponit, positamque resuscitat iram.
Incipit esse tamen melior germana parente:
Et, consanguineas ut sanguine leniat umbras,
Impietate pia est; nam postquam pestifer ignis
Convaluit; Rogus iste cremet mea viscera, dixit.
Utque manu dira lignum fatale tenebat,
Ante sepulcrales infelix astitit aras:
Pœnarumque Deæ triplices, furialibus, inquit,
Eumenides, sacris vultus advertite vestros.
Ulciscor, facioque nefas: mors morte pianda est:
In scelus addendum scelus est, in funera funus:
Per coacervatos pereat domus impia luctus.
An felix Œneus nato victore fruetur,
Thestius orbus erit? melius lugebitis ambo.
Vos modo fraterni manes, animæque recentes,
Officium sentite meum; magnoque paratas
Accipite inferias, uteri mala pignora nostri.
Hei mihi! quo rapior? fratres ignoscite matri.
Deficiunt ad cœpta manus. Meruisse fatemur
Illum, cur pereat: mortis mihi displicet auctor.
Ergo impune feret; vivusque, et victor, et ipso
Successu tumidus regnum Calydonis habebit?
Vos cinis exiguus gelidæque iacebitis umbræ?
Haud equidem patiar. Pereat sceleratus; et ille
Spemque patris, regnique trahat, patriæque ruinam.
Mens ubi materna est? ubi nunc pia vota parentum?
Et, quos sustinui, bis mensum quinque labores?
O utinam primis arsisses ignibus infans:
Idque ego passa forem! Vixisti munere nostro:
Nunc merito moriere tuo. Cape præmia facti,
Bisque datam, primum partu, mox stipite rapto,
Redde animam: vel me fraternis adde sepulcris.
Et cupio, et nequeo. Quid agam? modo vulnera fra-
Ante oculos mihi sunt, et tantæ cladis imago: (trum
Nunc animum pietas, maternaque nomina fraugunt.
Me miseram! male vincetis; sed vincite, fratres:
Dummodo, quæ dedero vobis solatia, vosque
Ipsa sequar. Dixit, dextraque aversa trementi
Funereum torrem medios conicit in ignes.
Aut dedit, aut visus gemitus est ille dedisse
Stipes; et invitis correptus ab ignibus arsit.
Inscius atque absens flamma Meleagros in illa
Uritur; et cæcis torreri viscera sentit
Ignibus; at magnos superat virtute dolores.
Quod tamen ignavo cadat, et sine sanguine leto,
Mœret; et Ancæi felicia vulnera dicit.
Grandævumque patrem, fratremque, piasque sorores
Cum gemitu, sociamque tori vocat ore supremo;
Forsitan et matrem. Crescunt ignisque dolorque;
Langue-cuntque iterum; simul est extinctus, aterque leves abiit paulatim spiritus auras. (que,
Alta iacet Calydon; lugent iuvenesque senesque:
Vulgusque proceresque gemunt; scissæque capillos
Planguntur matres Calydonides Eveninæ.
Pulvere canitiem genitor, vultusque seniles
Fœdat humi fusus; spatiosumque increpat ævum.
Nam de matre manus, diri sibi conscia facti,
Exegit pœnas, acto per viscera ferro.
Non mihi si centum Deus ora sonantia linguis
Ingeniumque capax, totumque Helicona dedisset;
Tristia persequerer miserarum dicta sororum.
Immemores decoris liventia pectora tundunt:
Dumque manet corpus, corpus refoventque fovent que:
Oscula dant ipsi, posito dant oscula lecto.
Post cinerem, cineres haustos ad pectora pressant:
Affusæque iacent tumulo; signataque saxa
Nomine complexæ, lacrimas in nomine fundunt.
Quas Parthaoniæ tandem Letoia clade
Exsatiata domus, præter Gorgenque, nurumque
Nobilis Alcmenæ, natis in corpore pennis
Allevat; et longas per brachia porrigit alas;
Corneaque ora facit; versasque per aera mittit.
Interea Theseus sociati parte laboris
Functus, Erechtheas Tritonidos ibat ad arces.
Clausit iter, fecitque moras Achelous eunti,
Imbre tumens. Succede meis, ait, inclyte, tectis,
Cœropida; nec te committe rapacibus undis.
Ferre trabes solidas, obliquaque volvere magno
Murmure saxa solent. Vidi contermina ripæ
Cum gregibus stabula alta trahi; nec fortibus illic
Profuit armentis, nec equis velocibus esse.
Multa quoque hic torrens, nivibus de monte solutis,
Corpora turbineo iuvenilia vortice mersit.
Tutior est requies; solito dum flumina currant
Limite, dum tennes capiat suus alveus undas.
Annuit Ægides: Utarque, Acheloe, domoque,
Consilioque tuo, respondit; et usus utroque est.
Pumice multicavo, nec levibus atria tophis
Structa subit: molli tellus erat humida musco;
Summa lacunabant alterno murice conchæ.
Iamque duas lucis partes Hyperione menso,
Discubuere toris Theseus comitesque laborum:
Hac Ixionides, illa Trœzenius heros
Parte Lelex, raris iam sparsus tempora canis:
Quosque alios parili fuerat dignatus honore
Amnis Acarnanum, lætissimus hospite tanto.
Protinus appositas, nudæ vestigia, Nymphæ
Instruxere epulis mensas; dapibusque remotis
In gemma posuere merum. Tum maximus heros,
Æquora prospiciens oculis subiecta, Quis, inquit,
Ille locus? (digitoque ostendit) et, insula nomen
Quod gerat illa, doce; quanquam non una videtur.
Amnis ad hæc, Non est, inquit, quod cernimus, unum;
Quinque iacent terræ: spatium discrimina fallit.
Quoque minus spretæ factum mirere Dianæ,
Naides hæ fuerant; quæ cum bis quinque iuvencos
Mactassent, rurisque Deos ad sacra vocassent,
Immemores nostri festas duxere choreas.
Intumui, quantusque feror, cum plurimus, unquam,

Tantus eram; pariterque animis immanis et undis,
A silvis silvas, et ab arvis arva revelli.
Cumque loco Nymphas, memores tum denique nostri,
In freta provolvi. Fluctus nosterque marisque
Continuam diduxit humum, partesque resolvit
In totidem, mediis quot cernis Echinadas undis.
Ut tamen ipse vides, procul, en procul una recessit
Insula grata mihi: Perimelen navita dicit.
Huic ego virgineum dilectæ nomen ademi.
Quod pater Hippodamas ægre tulit: inque profundum
Propulit e scopulo parituræ corpora natæ.
Excepi, nantemque ferens, O proxima cœlo
Regna vagæ, dixi, sortite, Tridentifer, undæ,
In quo desinimus, quo sacri currimus amnes,
Huc ades, atque audi placidus, Neptune, precantem.]
Huic ego, quam porto, nocui. Si mitis, et æquus,
Si pater Hippodamas, aut si minus impius esset,
Debuit illius misereri, ignoscere nobis.
Affer opem; mersæque, precor, feritate paterna
Da, Neptune, locum: vel sit locus ipsa licebit;
Hunc quoque complectar. Movit caput æquoreus rex,
Concussitque suis omnes assensibus undas.
Extimuit Nymphe: nabat tamen. Ipse natantis
Pectora tangebam trepido salientia motu:
Dumque ea contrecto, totum durescere sensi
Corpus, et inducta condi præcordia terra.
Dum loquor, amplexa est artus nova terra natantes,
Et gravis increvit mutatis insula membris.
Amnis ab his tacuit. Factum mirabile cunctos
Moverat. Irridet credentes; utque Deorum
Spretor erat, mentisque ferox Ixione natus;
Ficta refers, nimiumque putas, Acheloe, potentes
Esse Deos, dixit, si dant admiruntque figuras.
Obstupuere omnes; nec talia dicta probarunt:
Ante omnesque Lelex, animo maturus et ævo,
Sic ait: Immensa est, finemque potentia cœli
Non habet, et quicquid Superi voluere, peractum est;
Quoque minus dubites, tiliæ contermina quercus
Collibus est Phrygiis, modico circumdata muro.
Ipse locum vidi: nam me Pelopeia Pittheus
Misit in arva, suo quondam regnata parenti.
Haud procul hinc stagnum; tellus habitabilis olim;
Nunc celebres mergis, fulicisque palustribus undæ.
Jupiter huc, specie mortali, cumque parente
Venit Atlantiades positis caduciferalis.
Mille domos adiere, locum requiemque petentes;
Mille domos clausere seræ: tamen una recepit,
Parva quidem, stipulis et canna tecta palustri:
Sed pia Baucis anus, parilique ætate Philemon
Illa sunt annis iuncti iuvenilibus; illa
Consenuere casa; paupertatemque fatendo
Effecere levem, nec iniqua mente ferendam.
Nec refert, dominos illic, famulosne requiras,
Tota domus, duo sunt: idem parentque iubentque.
Ergo ubi Cœlicolæ parvos tetigere penates,
Submissoque humiles intrarunt vertice postes,
Membra senex posito iussit relevare sedili;
Cui superiniecit textum rude sedula Baucis.
Inde foco tepidum cinerem dimovit, et ignes
Suscitat hesternos; foliisque et cortice sicco
Nutrit; et ad flammas anima producit anili:
Multifidasque faces, ramaliaque arida tecto
Detulit, et minuit, parvoque admovit aheno.
Quodque suus coniux riguo collegerat horto,
Truncat olus foliis. Furca levat ille bicorni
Sordida terga suis, nigro pendentia tigno;
Servatoque diu resecat de tergore partem
Exiguam; sectamque domat ferventibus undis.
Interea medias fallunt sermonibus horas;
Sentirique moram prohibent. Erat alveus illic
Fagineus, curva clavo suspensus ab ansa:
Is tepidis impletur aquis; artusque fovendos
Accipit. In medio torus est de mollibus ulvis
Impositus lecto, sponda pedibusque saligneis:
Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo
Sternere consuerant; sed et hæc vilisque vetusque
Vestis erat, lecto non indignanda saligno.
Accubuere Dei. Mensam succincta tremensque
Ponitur anus: mensæ sed erat pes tertius impar:
Testa parem fecit; quæ postquam subdita clivum
Sustulit; æquatam mentæ tersere virentes.
Ponitur hic bicolor sinceræ bacca Minervæ,
Conditaque in liquida corna autumnalia fæce,
Intubaque, et radix, et lactis massa coacti,
Ovaque, non acri leviter versata favilla;
Omnia fictilibus. Post hæc cælatus eadem
Sistitur argilla crater; fabricataque fago
Pocula, qua cava sunt flaventibus illita ceris.
Parva mora est; epulasque foci misere calentes:
Nec longæ rursus referuntur vina senectæ;
Dantque locum mensis paulum seducta secundis.
Hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis,
Prunaque, et in patulis redolentia mala canistris,
Et de purpureis collectæ vitibus uvæ.
Candidus in medio favus est: super omnia vultus
Accessere boni, nec iners pauperque voluntas.
Interea, quoties haustum cratera repleri
Sponte sua, per seque vident succrescere vina,
Attoniti novitate pavent, manibusque supinis
Concipiunt Baucisque preces, timidusque Philemon,
Et veniam dapibus, nullisque paratibus orant.
Unicus anser erat, minimæ custodia villæ,
Quem Dis hospitibus domini mactare parabant:
Ille celer penna tardos ætate fatigat;
Eluditque diu; tandemque est visus ad ipsos
Confugisse Deos. Superi vetuere necari;
Dique sumus; meritasque luet vicinia pœnas
Impia, dixerunt: vobis immunibus huius
Esse mali dabitur: modo vestra relinquite tecta,
Ac nostros comitate gradus, et in ardua montis
Ite simul. Parent ambo, baculisque levati
Nituntur longo vestigia ponere clivo.
Tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta
Missa potest: flexere oculos, et mersa palude
Cetera prospiciunt: tantum sua tecta manere.
Dumque ea mirantur; dum deflent fata suorum:
Illa vetus dominis etiam casa parva duobus,
Vertitur in templum: furcas subiere columnæ:
Stramina flavescunt, adopertaque marmore tellus,
Cælataque fores, aurataque tecta videntur.
Talia cum placido Saturnius edidit ore:
Dicite, iuste senex, et femina coniuge iusto
Digna, quid optetis. Cum Baucide pauca locutus,
Consilium Superis aperit commune Philemon:
Esse sacerdotes, delubraque vestra tueri
Poscimus; et quoniam concordes egimus annos,
Auferat hora duos eadem; nec coniugis unquam
Busta meæ videam; neu sim tumulandus ab illa.
Vota fides sequitur: templi tutela fuere,
Donec vita data est. Annis ævoque soluti
Ante gradus sacros cum starent forte, locique
Inciperent casus; frondere Philemona Baucis,
Baucida conspexit senior frondere Philemon.
Iamque super gelidos crescente cacumine vultus,
Mutua, dum licuit, reddebant dicta; Valeque,
O coniux, dixere simul, simul abdita texit
Ora frutex. Ostendit adhuc Tyaneius illic
Incola de gemina vicinos arbore truncos.

Hæc mihi non vani (neque erat cur fallere vellent)
Narravere senes. Equidem pendentia vidi
Serta super ramos, ponensque recentia, dixi:
Cura pii Dîs sunt, et, qui coluere, coluntur.
Desierat: cunctosque et res et moverat auctor:
Thesea præcipue; quem facta audire volentem
Mira Deûm, nixus cubito Calydonius amnis
Talibus alloquitur: Sunt, o fortissime, quorum
Forma semel mota est; et in hoc renovamine mansit.
Sunt, quibus in plures ius est transire figuras;
Ut tibi, complexi terram maris incola, Proteu:
Nam modo te iuvenem, modo te videre leonem;
Nunc violentus aper, nunc, quem tetigisse timerent,
Anguis eras; modo te faciebant cornua taurum.
Sæpe lapis poteras, arbor quoque sæpe videri.
Interdum, faciem liquidarum imitatus aquarum,
Flumen eras; interdum undis contrarius ignis.
Nec minus Autolyci coniux, Erisichthone nata,
Iuris habet. Pater huius erat, qui numina Divûm
Sperneret; et nullos aris adoleret honores.
Ille etiam Cereale nemus violasse securi
Dicitur; et lucos ferro temerasse vetustos.
Stabat in his ingens annoso robore quercus,
Una nemus: vittæ mediam, memoresque tabellæ,
Sertaque cingebant, voti argumenta potentis.
Sæpe sub hac Dryades festas duxere choreas;
Sæpe etiam, manibus nexis ex ordine, trunci
Circuiere modum: mensuraque roboris ulnas
Quinque ter implebat; nec non et cætera tanto
Silva sub hac, silva quanto iacet herba sub omni.
Non tamen idcirco ferrum Triopeius illa
Abstinuit; famulosque iubet succidere sacrum
Robur: et ut iussos cunctari vidit, ab imo
Edidit hæc rapta sceleratus verba securi:
Non dilecta Deæ solum, sed et ipsa licebit
Sit Dea, iam tanget frondente cacumine terram.
Dixit; et, obliquos dum telum librat in ictus,
Contremuit, gemitumque dedit Deoia quercus:
Et pariter frondes, pariter pallescere glandes
Cœpere; ac longi pallorem ducere rami.
Cuius ut in trunco fecit manus impia vulnus,
Haud aliter fluxit, discussa cortice, sanguis,
Quam solet, ante aras ingens ubi victima taurus
Concidit, abrupta cruor e cervice profusus.
Obstupuere omnes, aliquisque ex omnibus audet
Deterrere nefas, sævamque inhibere bipennim.
Aspicit hunc, Mentisque pia cape præmia, dixit
Thessalus; inque virum convertit ab arbore ferrum,
Detruncatque caput; repetitaque robora cædit.
Editus e medio sonus est cum robore talis:
Nympha sub hoc ego sum, Cereri gratissima, ligno,
Quæ tibi factorum pœnas instare tuorum
Vaticinor moriens, nostri solatia leti.
Persequitur scelus ille suum; labefactaque tandem
Ictibus innumeris, adductaque funibus arbor
Corruit, et multam prostravit pondere silvam.
Attonitæ Dryades damno nemorisque suoque,
Omnes germanæ, Cererem cum vestibus atris
Mœrentes adeunt; pœnamque Erisichthonis orant.
Annuit his; capitisque sui pulcherrima motu
Concussit gravidis oneratos messibus agros:
Moliturque genus pœnæ miserabile, si non
Ille suis esset nulli miserabilis actis,
Postifera lacerare Fame. Quæ quatenus ipsi
Non adeunda Deæ, (neque enim Cereremque Famem-
Fata coire sinunt) montani numinis unam (que
Talibus agrestem compellat, Oreada, dictis:
Est locus extremis Scythiæ glacialis in oris,
Triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore tellus;
Frigus iners illic habitant, Pallorque, Tremorque,
Et ieiuna Fames: ea se in præcordia condat
Sacrilegi scelerata, iube: nec copia rerum
Vincat eam; superetque meas certamine vires.
Neve viæ spatium te terreat, accipe currus:
Accipe, quos frenis alte moderere, dracones.
Et dedit. Illa dato subvecta per aera curru
Devenit in Scythiam; rigidique cacumine montis
(Caucason appellant) serpentum colla levavit;
Quæsitamque Famem lapidoso vidit in agro,
Unguibus, et raras vellentem dentibus herbas.
Hirtus erat crinis; cava lumina; pallor in ore;
Labra incana situ; scabri rubigine dentes;
Dura cutis, per quam spectari viscera possent;
Ossa sub incurvis extabant arida lumbis;
Ventris erat pro ventre locus: pendere putares
Pectus, et a spinæ tantummodo crate teneri.
Auxerat articulos macies, genuumque rigebat
Orbis, et immodico prodibant tubere tali.
Hanc procul ut vidit (neque enim est accedere iuxta
Ausa) refert mandata Deæ; paulumque morata,
Quanquam aberat longe, quanquam modo venerat
Visa tamen sensisse Famem; retroque dracones (illuc,
Egit in Haemoniam, versis sublimis habenis.
Dicta Fames Cereris (quamvis contraria semper
Illius est operi) peragit; perque aera vento
Ad iussam delata domum est; et protinus intrat
Sacrilegi thalamos; altoque sopore solutum,
(Noctis erat tempus) geminis amplectitur alis:
Seque viro inspirat, faucesque, et pectus, et ora
Afflat; et in vacuis spargit ieiunia venis.
Functaque mandato fœcundum deserit orbem,
Inque domos inopes assueta revertitur antra.
Lenis adhuc somnus placidis Erisichthona pennis
Mulcebat. Petit ille dapes sub imagine somni:
Oraque vana movet, dentemque in dente fatigat;
Exercetque cibo delusum guttur inani;
Proque epulis tenues nequicquam devorat auras.
Ut vero est expulsa quies, furit ardor edendi;
Perque avidas fauces, immensaque viscera regnat.
Nec mora: quod pontus, quod terra, quod educat aer,
Poscit; et appositis queritur ieiunia mensis;
Inque epulis epulas quærit: quodque urbibus esse,
Quodque satis populo poterat, non sufficit uni;
Plusque cupit, quo plura suam demittit in alvum.
Utque fretum recipit de tota flumina terra,
Nec satiatur aquis, peregrinosque ebibit amnes,
Utque rapax ignis non unquam alimenta recusat;
Innumerasque trabes cremat; et, quo copia maior
Est data, plura petit; turbaque voracior ipsa est:
Sic epulas omnes Erisichthonis ora profani
Accipiunt, poscuntque simul. Cibus omnis in illo
Causa cibi est; semperque locus fit inanis edendo.
Iamque fame patrias altique voragine ventris,
Attenuarat opes; sed inattenuata manebas
Tum quoque, dira fames; implacataque vigebat
Flamma gulæ. Tandem, demisso in viscera censu,
Filia restabat, non illo digna parente.
Hanc quoque vendit inops. Dominum generosa recu-
Et vicina suas tendens super æquora palmas, (sat;
Eripe me domino, qui raptæ præmia nobis
Virginitatis habes, ait. (Hæc Neptunus habebat.)
Qui prece non spreta, quamvis modo visa sequenti
Esset hero, formamque novat, vultumque virilem
Induit, et cultus piscem capientibus aptos.
Hanc dominus spectans, O qui pendentia parvo
Æra cibo celas, moderator arundinis, inquit,
Sic mare compositum, sic sit tibi piscis in unda
Credulus, et nullos, nisi fixus, sentiat hamos:

Quæ modo cum vili turbatis veste capillis
Litore in hoc steterat, (nam stantem in litore vidi)
Dic ubi sit; neque enim vestigia longius extant.
Illa Dei munus bene cedere sentit; et a se
Se quæri gaudens, his est resecuta rogantem:
Quisquis es, ignoscas; in nullam lumina partem
Gurgite ab hoc flexi; studioque operatus inhæsi.
Quoque minus dubites, sic has Deus æquoris artes
Adiuvet, ut nemo iamdudum litore in isto,
Me tamen excepto, nec femina constitit ulla.
Credidit, et verso dominus pede pressit arenam;
Elususque abiit: illi sua reddita forma est.
Ast ubi habere suam transformia corpora sentit,
Sæpe pater dominis Triopeida vendit: at illa
Nunc equa, nunc ales, modo bos, modo cervus abibat;
Præbebatque avido non iusta alimenta parenti.
Vis tamen illa mali postquam consumserat omnem
Materiam, dederatque gravi nova pabula morbo,
Ipse suos artus lacero divellere morsu
Cœpit, et infelix minuendo corpus alebat.
Quid moror externis? etiam mihi sæpe novandi
Corporis, o iuvenes, numero finita potestas.
Nam modo, quod nunc sum, videor; modo flector in
Armenti modo dux vires in cornua sumo. (anguem;
Cornua, dum potui; nunc pars caret altera telo
Frontis, ut ipse vides: gemitus sunt verba secuti.

Liber nonus

Quæ gemitus, truncæque Deo Neptunius heros
Causa rogat frontis; cum sic Calydonius amnis
Cœpit, inornatos redimitus arundine crines:
Triste petis munus: quis enim sua prœlia victus
Commemorare velit? referam tamen ordine: nec tam
Turpe fuit vinci, quam contendisse decorum est;
Magnaque dat nobis tantus solatia victor.
Nomine si qua suo tandem pervenit ad aures
Deianira tuas; quondam pulcherrima virgo,
Multorumque fuit spes invidiosa procorum.
Cum quibus ut soceri domus est intrata petiti,
Accipe me generum, dixi, Parthaone nate.
Dixit et Alcides. Alii cessere duobus.
Ille Iovem socerum dare se, famamque laborum,
Et superata suæ referebat iussa novercæ.
Contra ego: (turpe Deum mortali cedere duxi,
Nondum erat ille Deus) Regem me cernis aquarum,
Cursibus obliquis intra tua regna fluentum:
Nec gener externis hospes tibi missus ab oris,
Sed popularis ero, et rerum pars una tuarum.
Tantum ne noceat, quod me nec regia Iuno
Odit, et omnis abest iussorum pœna laborum.
Nam quod te iactas Alcmena matre creatum;
Iupiter aut falsus pater est, aut crimine verus.
Matris adulterio patrem petis. Elige, fictum
Esse Iovem malis, an te per dedecus ortum.
Talia dicentem iamdudum lumine torvo
Spectat; et accensæ non fortiter imperat iræ,
Verbaque tot reddit: Melior mihi dextera lingua.
Dummodo pugnando superem; tu vince loquendo.
Congredit urque ferox. Puduit modo magna locutum
Cedere: reieci viridem de corpore vestem,
Brachiaque opposui, tenuique a pectore varas
In statione manus; et pugnæ membra paravi.
Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis,
Atque vicem fulvæ tactu flavescit arenæ:
Et modo cervicem, modo crura micantia captat,
Aut captare putes: omnique a parte lacessit.
Me mea defendit gravitas, frustraque petebar.
Haud secus ac moles, quam magno murmure fluctus
Oppugnant; manet illa, suoque est pondere tuta.
Digredimur paulum, rursumque ad bella coimus;
Inque gradu stetimus, certi non cedere; eratque
Cum pede pes iunctus: totoque ego pectore pronus
Et digitos digitis, et frontem fronte premebam.
Non aliter fortes vidi concurrere tauros,
Cum pretium pugnæ, toto nitidissima saltu,
Expetitur coniux. Spectant armenta, paventque
Nescia quem maneat tanti victoria regni.
Ter sine profectu voluit nitentia contra
Reiicere Alcides a se mea pectora: quarto
Exuit amplexus, adductaque brachia solvit;
Impulsumque manu (certum mihi vera fateri)
Protinus avertit, tergoque onerosus inhæsit.
Si qua fides, (neque enim ficta mihi gloria voce
Quæritur) impositio pressus mihi monte videbar.
Vix tamen exerui sudore fluentia multo
Brachia; vix solvi duros a corpore nexus.
Instat anhelanti, prohibetque resumere vires;
Et cervice mea potitur. Tum denique tellus
Pressa genu nostro est, et arenas ore momordi.
Inferior virtute meas devertor ad artes;
Elaborque viro, longum formatus in anguem.
Qui postquam flexos simuavi corpus in orbes,
Cumque fero movi linguam stridore bisulcam,
Risit, et illudens nostras Tyrinthius artes,
Cunarum labor est angues superare mearum,
Dixit; et, ut vincas alios, Acheloe, dracones,
Pars quota Lernæus serpens eris unus Echidnæ?
Vulneribus fœcunda suis erat illa: nec ullum
De centum numero caput est impune recisum;
Quin gemino cervix hærede valentior esset.
Hanc ego ramosam natis e cæde colubris,
Crescentemque malo, domui, domitamque peremi.
Quid fore te credis, falsum qui versus in anguem
Arma aliena moves, quem forma precaria celat?
Dixerat; et summo digitorum vincula collo
Iniicit. Angebar, ceu guttura forcipe pressus,
Pollicibusque meas pugnabam evellere fauces.
Sic quoque devicto restabat tertia tauri
Forma trucis: tauro mutatus membra rebello.
Induit ille toris a læva parte lacertos,
Admissumque trahens sequitur, deprensaque dura
Cornua figit humo, neque alta sternit arena.
Nec satis id fuerat: rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit, truncaque a fronte revelli.
Naides hoc, pomis et odoro flore repletum,
Sacrarunt; divesque meo bona Copia cornu est.
Dixerat: at Nymphe ritu succincta Dianæ
Una ministrarum, fusis utrinque capillis,
Incessit, totumque tulit prædivite cornu
Autumnum, et mensas, felicia poma, secundas.
Lux subit: et, primo feriente cacumina Sole,
Discedunt iuvenes; neque enim dum flumina pacem,
Et placidos habeant lapsus, motæque residant,
Opperiuntur, aquæ. Vultus Achelous agrestes,
Et lacerum cornu mediis caput abdidit undis.
Haud tamen ablati domuit iactura decoris;
Cetera sospes erat: capitis quoque, fronde saligna,
Aut super imposita celatur arundine, damnum.
At te, Nesse ferox, eiusdem virginis ardor
Perdiderat, volucri traiectum terga sagitta.
Namque, nova repetens patrios cum coniuge muros,
Venerat Eveni rapidas Iove natus ad undas.
Uberius solito nimbis hiemalibus auctus,
Vorticibusque frequens erat, atque impervius amnis.
Intrepidum pro se, curam de coniuge agentem
Nessus adit, membrisque valens, scitusque vadorum;
Officioque meo ripa sistetur in illa
Hæc, ait, Alcide: tu viribus utere nando.

[Pallentemque metu, fluviumque ipsumque timentem]
Tradidit Aonius pavidam Calydonida Nesso.
Mox, ut erat, pharetraque gravis, spolioque leonis,
(Nam clavam, et curvos trans ripam miserat arcus)
Quandoquidem cœpi, superentur flumina, dixit.
Nec dubitat; nec qua sit clementissimus amnis
Quærit; et obsequio deferri spernit aquarum.
Iamque tenens ripam, missos cum tolleret arcus,
Coniugis agnovit vocem; Nessoque parante
Fallere depositum, Quo te fiducia, clamat,
Vana pedum, violente, rapit? tibi, Nesse biformis,
Dicimus: exaudi, nec res intercipe nostras.
Si te nulla mei reverentia movit; at orbes
Concubitus vetitos poterant inhibere paterni.
Haud tamen effugies, quamvis ope fidis equina.
Vulnere, non pedibus te consequar. Ultima dicta
Re probat; et missa fugientia terga sagitta
Traiicit: extabat ferrum de pectore adunco. (men
Quod simul evulsum est, sanguis per utrumque fora-
Emicuit, mixtus Lernæi tabe veneni.
Excipit hunc Nessus. Neque enim moriemur inulti,
Secum ait: et calido velamina tincta cruore
Dat manus raptæ, velut irritamen amoris.
Longa fuit medii mora temporis: actaque magni
Herculis implerant terras, odiumque novercæ.
Victor ab Œchalia Cenæo sacra parabat
Vota Iovi, cum Fama loquax præcessit ad aures,
Deianira, tuas, (quæ veris addere falsa
Gaudet, et e minimo sua per mendacia crescit)
Amphitryoniaden Ioles ardore teneri.
Credit amans: Venerisque novæ perterrita fama
Indulsit primo lacrimis; flendoque dolorem
Diffudit miseranda suum; mox deinde: Quid autem
Flemus? ait: pellex lacrimis lætabitur istis:
Quæ quoniam adventat, properandum, aliquidque
novandum est.
Dum licet, et nondum thalamos tenet altera nostros.
Conquerar, an sileam? repetam Calydona, morerne?
Excedam tectis? an, si nihil amplius, obstem?
Quid si, me, Meleagre, tuam memor esse sororem,
Forte paro facinus; quantumque iniuria possit,
Femineusque dolor, iugulata pellice testor?
Incensus animus varios habet. Omnibus illi
Prætulit imbutam Nesseo sanguine vestem
Mittere, quæ vires defecto reddat amori.
Ignaroque Lichæ, quid tradat nescia, luctus
Ipsa suos tradit; blandisque miserrima verbis
Dona det illa viro, mandat. Capit inscius heros,
Induiturque humeris Lernææ virus Echidnæ.
Tura dabat primis, et verba precantia, flammis;
Vinaque marmoreas patera fundebat in aras:
Incaluit vis illa mali, resolutaque flammis
Herculeos abiit, late diffusa, per artus.
Dum potuit, solita gemitum virtute repressit.
Victa malis postquam patientia, repulit aras;
Implevitque suis nemorosum vocibus Œten.
Nec mora; letiferam conatur scindere vestem:
Qua trahitur, trahit illa cutem; fœdumque relatu,
Aut hæret membris frustra tentata revelli;
Aut laceros artus, et grandia detegit ossa.
Ipse cruor, gelido ceu quondam lamina candens
Tincta lacu, stridit; coquiturque ardente veneno.
Nec modus est: sorbent avidæ præcordia flammæ,
Cæruleusque fluit toto de corpore sudor:
Ambustique sonant nervi; cæcaque medullis
Tabe liquefactis, tendens ad sidera palmas,
Cladibus, exclamat, Saturnia, pascere nostris;
Pascere, et hanc pestem spectа, crudelis, ab alto:
Corque ferum satia. Vel si miserandus et hosti,
(Hostis enim tibi sum) diris cruciatibus ægram,
Invisamque animam, natamque laboribus, aufer.
Mors mihi munus erit: decet hæc dare dona novercam.
Ergo ego fœdantem peregrino templa cruore
Busirin domui: sævoque alimenta parentis
Antæo eripui: nec me pastoris Iberi
Forma triplex, nec forma triplex tua, Cerbere, movit?
Vosne manus validi pressistis cornua tauri? (undæ,
Vestrum opus Elis habet; vestrum Stymphalides
Partheniumque nemus? vestra virtute relatus
Thermodontiaco cælatus baltheus auro;
Pomaque ab insomni male custodita dracone?
Nec mihi Centauri potuere resistere, nec mi
Arcadiæ vastator aper; nec profuit Hydræ
Crescere per damnum, geminasque resumere vires?
Quid? cum Thracas equos, humano sanguine pingues,
Plenaque corporibus laceris præsepia vidi,
Visaque deieci, dominumque ipsosque peremi?
His elisa iacet moles Nemæa lacertis?
Hac cœlum cervice tuli? defessa iubendo est
Sæva Iovis coniux; ego sum indefessus agendo.
Sed nova pestis adest, cui nec virtute resisti,
Nec telis armisve potest. Pulmonibus errat
Ignis edax imis, perque omnes pascitur artus.
At valet Eurystheus, et sunt, qui credere possint
Esse Deos? Dixit. Perque altum saucius Œten
Haud aliter graditur, quam si venabula tigris
Corpore fixa gerat, factique refugerit auctor.
Sæpe illum gemitus edentem, sæpe frementem,
Sæpe retentantem totas infringere vestes,
Sternentemque trabes, irascentemque videres
Montibus, aut patrio tendentem brachia cœlo.
Ecce Lichan trepidum, et latitantem rupe cavata
Aspicit: utque dolor rabiem collegerat omnem;
Tune, Licha, dixit, feralia dona tulisti?
Tune meæ necis auctor eris? Tremit ille, pavetque
Pallidus, et timide verba excusantia dicit.
Dicentem, genibusque manus adhibere parantem,
Corripit Alcides; et terque quaterque rotatum
Mittit in Euboicas, tormento fortius, undas.
Ille per aerias pendens induruit auras:
Utque ferunt imbres gelidis concrescere ventis;
Inde nives fieri; nivibus quoque molle rotatis
Astringi, et spissa glomerari grandine corpus;
Sic illum validis actum per inane lacertis,
Exsanguemque metu, nec quidquam humoris haben-
In rigidas versum silices prior edidit ætas.
Nunc quoque in Euboico scopulus brevis emicat alte
Gurgite, et humanæ servat vestigia formæ.
Quem, quasi sensurum, nautæ calcare verentur,
Appellantque Lichan. At tu, Iovis inclyta proles,
Arboribus cæsis, quas ardua gesserat Œte,
Inque pyram structis, arcus pharetramque capacem,
Regnaque visuras iterum Troiana sagittas,
Ferre iubes Pœante satum: quo flamma ministro (ger,
Subdita: dumque avidis comprenditur ignibus ag-
Congeriem silvæ Nemæo vellere summam
Sternis, et imposita clavæ cervice recumbis,
Haud alio vultu, quam si conviva iaceres,
Inter plena meri redimitus pocula sertis.
Iamque valens, et in omne latus diffusa sonabat,
Securosque artus, contemtoremque petebat
Flamma suum. Timuere Dii pro vindice terræ.
Quos ita (sensit enim) læto Saturnius ore
Iupiter alloquitur: Nostra est timor iste voluptas,
O Superi; totoque libens mihi pectore grator,
Quod memoris populi dicor rectorque patersque,
Et mea progenies vestro quoque tuta favore est.
Nam quamquam ipsius datur hoc immanibus actis,

Obligor ipse tamen: sed enim, ne pectora vano
Fida metu paveant, Œtæas permitte flammas.
Omnia qui vicit, vincet, quos cernitis, ignes,
Nec nisi materna Vulcanum parte potentem
Sentiet. Æternum est, a me quod traxit, et expers,
Atque immune necis, nullaque domabile flamma.
Idque ego defunctum terra cœlestibus oris
Accipiam, cunctisque meum lætabile factum
Dis fore confido: si quis tamen Hercule, si quis
Forte Deo dolituras erit, data præmia nolet:
Sed meruisse dari sciet, invitusque probabit.
Assensere Dei. Coniux quoque regia visa est
Cætera non duro, duro tamen ultima vultu
Dicta tulisse Iovis, seque indolnisse notatam.
Interea, quodcumque fuit populabile flammæ,
Mulciber abstulerat; nec cognoscenda remansit
Herculis effigies, nec quidquam aborigine ductum
Matris habet; tantumque Iovis vestigia servat.
Utque novus serpens, posita cum pelle senecta,
Luxuriare solet, squamaque virere recenti;
Sic, ubi mortales Tirynthius exuit artus,
Parte sui meliore viget, maiorque videri
Cœpit, et augusta fieri gravitate verendus.
Quem pater omnipotens, inter cava nubila raptum,
Quadriiugo curru radiantibus intulit astris.
Sensit Atlas pondus: neque adhuc Stheneleius iras
Solverat Eurystheus; odiumque in prole paternum
Exercebat atrox: at longis anxia curis
Argolis Alcmene, questus ubi ponat aniles,
Cui referat nati testatos orbe labores,
Cuive suos casus, lolen habet. Herculis illam
Imperiis, thalamoque, animoque receperat Hyllus;
Impleratque uterum generoso germine: cui sic
Incipit Alcmene: Faveant tibi numina saltem,
Corripiantque moras, tum cum matura vocabis
Præpositam timidis parientibus Ilithyiam,
Quam mihi difficilem Iunonis gratia fecit.
Namque laboriferi cum iam natalis adesset
Herculis, et decimum premeretur sidere signum;
Tendebat gravitas uterum mihi: quodque ferebam,
Tantum erat, ut posses auctorem dicere tecti
Ponderis esse Iovem: nec iam tolerare labores
Ulterius poteram: quin nunc quoque frigidus artus,
Dum loquor, horror habet; parsque est meminisse doloris.
Septem ego per noctes, totidem cruciata diebus,
Fessa malis, tendensque ad cœlum brachia, magno
Lucinam, Nixosque pares, clamore vocabam.
Illa quidem venit, sed præcorrupta, meumque
Quæ donare caput Iunoni vellet iniquæ.
Utque meos audit gemitus; subsedit in illa
Ante fores ara, dextroque a poplite lævum
Pressa genu, digitis inter se pectine innectis,
Sustinuit nixus. Tacita quoque carmina voce
Dixit; et inceptos tenuerunt carmina partus.
Nitor, et ingrato facio convicia demens
Vana Iovi, cupioque mori; moturaque duras
Verba queror silices. Matres Cadmeides adsunt,
Votaque suscipiunt, exhortanturque dolentem.
Una ministrarum, media de plebe, Galanthis,
Flava comas, aderat, faciendis strenua iussis;
Officiis dilecta suis. Ea sensit iniqua
Nescio quid Iunone geri; dumque exit, et intrat
Sæpe fores, Divam residentem vidit in ara;
Brachiaque in genibus digitis connexa tenentem;
Et, Quæcumque es, ait, dominæ gratare; levata est
Argolis Alcmene: politurque puerpera voto.
Exiluit, iunctasque manus stupefacta remisit
Diva potens uteri. Vinclis levor ipsa remissis.
Numine decepto risisse Galanthida fama est.
Ridentem, prensamque ipsis Dea saeva capillis
Traxit, et e terra corpus relevare volentem
Arcuit; inque pedes mutavit brachia primos.
Strenuitas antiqua manet; nec terga colorem
A misere suum: forma est diversa priori.
Quæ, quia mendaci parientem iuverat ore,
Ore parit; nostrasque domos, ut et ante, frequentat.
Dixit: ei, admonitu veteris commota ministræ,
Ingemuit; quam sic nurus est affata gementem:
Te tamen, o genetrix, alieno sanguine vestro
Rapta movet facies: quid, si tibi mira sororis
Fata meæ referam? quamquam lacrimæque dolorque
Impediunt, prohibentque loqui. Fuit unica matri
(Me pater ex alia genuit) notissima forma
Œchalidum Dryope: quam virginitate carentem,
Vimque Dei passam, Delphos Delonque tenentis,
Excipit Andræmon, et habetur coniuge felix.
Est lacus, acclivi devexo margine formam
Litoris efficiens: summum myrteta coronant.
Venerat huc Dryope fatorum nescia; quoque
Indignere magis, Nymphis latura coronas.
Inque sinu puerum, qui nondum impleverat annum,
Dulce ferebat onus, tepidique ope lactis alebat.
Haud procul a stagno, Tyrios imitata colores,
In spem baccarum florebat aquatica lotos.
Carpserat hinc Dryope, quos oblectamina nato
Porrigeret, flores; et idem factura videbar;
Namque aderam. Vidi guttas e flore cruentas
Decidere, et tremulo ramos horrore moveri.
Scilicet, ut referunt tardi nunc denique agrestes,
Lotis in hanc Nymphe, fugiens obscœna Priapi,
Contulerat versos, servato nomine, vultus.
Nescierat soror hoc; quæ cum perterrita retro
Ire, et adoratis vellet discedere Nymphis;
Hæserunt radice pedes. Convellere pugnat: (imo,
Nec quidquam, nisi summa, movet. Succrescit ab
Totaque paulatim lentus premit inguina cortex.
Ut vidit, conata manu laniare capillos, (haut.
Fronde manum implevit: frondes caput omne tene-
At puer Amphissos (namque hoc avus Eurytus illi
Addiderat nomen) materna rigescere sentit
Ubera; nec sequitur ducentem lacteus humor.
Spectatrix aderam fati crudelis, opemque
Non poteram tibi ferre, soror: quantumque valebam,
Crescentem truncum ramosque amplexa, morabar:
Et (fateor) volui sub eodem cortice condi.
Ecce vir Andræmon, genitorque miserrimus, adsunt,
Et quærunt Dryopen: Dryopen quærentibus illis
Ostendi lotos. Tepido dant oscula ligno:
Affusique suæ radicibus arboris hærent.
Nil nisi iam faciem, quod non foret arbor, habebas,
Cara soror. Lacrimæ misero de corpore factis
Irrorant foliis; ac, dum licet, oraque præstant
Vocis iter, tales effundit in aera questus:
Si qua fides miseris, hoc me per numina iuro
Non meruisse nefas: patior sine crimine pœnam.
Viximus innocuæ: si mentior, arida perdam,
Quas habeo, frondes, et cæsa securibus urar.
Hunc tamen infantem maternis demite ramis;
Et date nutrici: nostraque sub arbore sæpe
Lac facitote bibat; nostraque sub arbore ludat.
Cumque loqui poterit, matrem facitote salutet,
Et tristis dicat: Latet hoc sub stipite mater.
Stagna tamen timeat; nec carpat ab arbore flores;
Et frutices omnes corpus putet esse Dearum.
Care, vale, coniux, et tu germana paterque.
Quis si qua est pietas, ab acutæ vulnere falcis,
A pecoris morsu frondes defendite nostras.

Et quoniam mihi fas ad vos incumbere non est,
Erigite huc artus, et ad oscula nostra venite,
Dum tangi possum, parvumque attollite natum.
Plura loqui nequeo: nam iam per candida mollis
Colla liber serpit, summoque cacumine condor.
Ex oculis removete manus: sine munere vestro
Contegat inductus morientia lumina cortex.
Desierant simul ora loqui, simul esse; diuque
Corpore mutato rami caluere recentes.
Dumque refert Iole factum miserabile, dumque
Eurytidos lacrimas admoto pollice siccat
Alcmene, flet et ipsa tamen: compescuit omnem
Res nova tristitiam; nam Iunone constitit alto
Pæne puer, dubiaque tegens lanugine malas
Ora, reformatus primos Iolaus in annos.
Hoc illi dederat Iunonia muneris Hebe,
Victa viri precibus: quæ cum iurare pararet
Dona tributurum posthac se talia nulli;
Non est passa Themis. Nam iam discordia Thebæ
Bella movent, dixit, Capaneusque nisi ab Iove vinci
Haud poterit, ibuntque pares in vulnera fratres:
Subductaque suos manes tellure videbit
Vivus adhuc vates; ultusque parente parentem
Natus, erit facto pius et sceleratus eodem;
Attonitusque malis, exul mentisque domusque,
Vultibus Eumenidum, matrisque agitabitur umbris;
Donec eum coniux fatale poposcerit aurum;
Cognatumque latus Phegeius hauserit ensis.
Tum demum magno petet hos Acheloia supplex
Ab Iove Callirhoe natis infantibus annos.
Iupiter his motus, privignæ dona nurusque
Præcipiet, facietque viros impubibus annis.
Hæc ubi fatigano venturi præscia dixit
Ore Themis; vario Superi sermone frenebant,
Et, cur non aliis eadem dare dona liceret,
Murmur erat. Queritur veteres Pallantias annos
Coniugis esse sui; queritur canescere mitis
Iasiona Ceres; repetitum Mulciber ævum
Poscit Erechthonio. Veneri quoque cura futuri
Tangit, et Anchisen renovare paciscitur annos.
Cui studeat, Deus omnis habet; crescitque favore
Turbida seditio; donec sua Iupiter ora
Solvit; et, O, nostri si qua est reverentia, dixit,
Quo ruitis? tantumne sibi quis posse videtur,
Fata quoque ut superet? Fatis Iolaus in annos,
Quos egit, rediit: fatis revirescere debent
Callirhoe geniti; non ambitione, nec armis.
Vos etiam, quoque hoc animo meliore feratis,
Me queque, fata regunt: quæ si mutare valerem,
Nec nostrum seri curvarent Æacon anni:
Perpetuumque ævi florem Rhadamanthus haberet,
Cum Minoe meo; qui propter amara senectæ
Pondera despicitur, nec, quo prius, ordine regnat.
Dicta Iovis movere Deos: nec sustinet ullus
(Cum videant fessos Rhadamanthon et Æacon annis,
Et Minoa) queri. Qui, dum fuit integer ævi,
Terruerat magnas, ipso quoque nomine, gentes.
Tunc erat invalidus, Deionideneque iuventæ
Robore Miletum, Phœboque parente superbum,
Perti nuit, credensque suis insurgere regnis,
Haud tamen est patriis arcere penatibus ausus.
Sponte fugis, Milete, tua; celerique carina
Ægæas metiris aquas, et in Aside terra
Mœnia constituis, positoris habentia nomen.
Hic tibi, dum serpitur patriæ curvamina ripæ,
Filia Mæandri, toties redeuntis eodem,
Cognita Cyanee, præstanti corpora forma,
Byblida cum Cauno prolem est enixa gemellam.
Byblis in exemplo est, ut ament concessa puellæ:
Byblis Apollinei correpta cupidine fratris,
Non soror ut fratrem, nec qua debebat, amavit.
Illa quidem primo nullos intelligit ignes;
Nec peccare putat, quod sæpius oscula iungat,
Quod sua fraterno circumdet brachia collo;
Mendacique diu pietatis fallitur umbra.
Paulatim declinat amor; visuraque fratrem
Culta venit, nimiumque cupit formosa videri:
Et, si qua est illic formosior, invidet illi.
Sed nondum manifesta sibi est; nullumque sub illo
Igne facit votum; verumtamen æstuat intus.
Iam dominum appellat; iam nomina sanguinis odit.
Byblida iam mavult, quam se vocet ille sororem.
Spes tamen obscœnas animo demittere non est
Ausa suo vigilans: placida resoluta quiete
Sæpe videt, quod amat. Visa est quoque iungere fratri
Corpus, et erubuit, quamvis sopita iacebat.
Somnus abit: silet illa diu; repetitque quietis
Ipsa suæ speciem, dubiaque ita mente profatur:
Me miseram! tacitæ quid vult sibi noctis imago?
Quam nolim rata sit! cur hæc ego somnia vidi?
Ille quidem est oculis quamvis formosus iniquis;
Et placet, et possum, si non sit frater, amare;
Et me dignus erat. Verum nocet esse sororem.
Dummodo tale nihil vigilans committere tentem;
Sæpe licet simili redeat sub imagine somnus.
Testis abest somno, nec abest imitata voluptas.
Pro Venus, et tenera volucer cum matre Cupido,
Gaudia quanta tuli! quam me manifesta libido
Contigit! ut iacui totis resoluta medullis!
Ut meminisse iuvat! quamvis brevis illa voluptas,
Noxque fuit præceps, et cœptis invida nostris.
O ego, si liceat mutato nomine iungi,
Quam bene, Caune, tuo poteram nurus esse parenti!
Quam bene, Caune, meo poteras gener esse parenti!
Omnia, Dî facerent, essent communia nobis,
Præter avos. Tu me vellem generosior esses.
Nescio quam facies igitur, pulcherrime, matrem:
At mihi, quæ male sum, quos tu, sortita parentes,
Nil nisi frater eris. Quod obest, id habebimus unum.
Quid mihi significant ergo mea visa? quod autem
Somnia pondus habent? an habent et somnia pondus?
Dî melius! Dî nempe suas habuere sorores.
Sic Saturnus Opim, iunctam sibi sanguine, duxit,
Oceanus Tethyn, Iunonem rector Olympi.
Sunt Superis sua iura: quid ad cœlestia ritus
Exigere humanos, diversaque fœdera tento?
Aut nostro velit us de corde fugabitur ardor:
Aut, hoc si nequeo, peream, precor, ante; toroque
Mortua componar, positæque det oscula frater.
Et tamen arbitrium quærit res ista duorum.
Finge placere mihi: scelus esse videbitur illi.
At non Æolidæ thalamos timuere sororum.
Unde sed hos novi? cur hæc exempla paravi?
Quo feror? obscœnæ procul hinc discedite flammæ;
Nec, nisi qua fas est germanæ, frater ametur.
Si tamen ipse mei captus prior esset amore,
Forsitan illius possem indulgere furori.
Ergo ego, quæ fueram non reiectura petentem,
Ipsa petam? poterisne loqui? poterisne fateri?
Coget amor, potero: vel, si pudor ora tenebit,
Littera celatos arcana fatebitur ignes.
Hæc placet, hæc dubiam vincit sententia mentem.
In latus erigitur, cubitoque innixa sinistro,
Viderit; insanos, inquit, fateamur amores.
Hei mihi! quo labor? quem mens mea concipit ignem?
Et meditata manu componit verba trementi.
Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram.
Incipit, et dubitat: scribit, damnatque tabellas:

Et notat, et delet: mutat, culpatque, probatque:
Inque vicem sumptas ponit, positasque resumit.
Quid velit, ignorat: quidquid factura videtur,
Displicet: in vultu est audacia mixta pudori.
Scripta Soror fuerat: visum est delere Sororem,
Verbaque correctis incidere talia ceris:
Quam, nisi tu dederis, non est habitura salutem,
Hanc tibi mittit amans: pudet ah, pudet edere nomen!
Et si quid cupiam quæris; sine nomine vellem
Posset agi mea causa meo; nec cognita Byblis
Ante forem, quam spes votorum certa fuisset.
Esse quidem læsi poterant tibi pectoris index,
Et color, et macies, et vultus, et humida sæpe
Lumina, nec causa suspiria mota patenti,
Et crebri amplexus, et quæ, si forte notasti,
Oscula sentiri non esse sororia possent.
Ipsa tamen, quamvis animo grave vulnus habebam,
Quamvis intus erat furor igneus, omnia feci,
(Sunt mihi Di testes) ut tandem sanior essem:
Pugnavique diu violenta Cupidinis arma
Effugere infelix, et plus, quam ferre puellam
Posse putes, ego dura tuli. Superata fateri
Cogor, opemque tuam timidis exposcere votis.
Tu servare potes, tu perdere solus amantem.
Elige, utrum facias. Non hoc inimica precatur:
Sed quæ, cum tibi sit iunctissima, iunctior esse
Expetit, et vinclo tecum propiore ligari.
Iura senes norint; et quid liceatque, nefasque,
Fasque sit, inquirant; legumque examina servent:
Conveniens Venus est annis temeraria nostris.
Quid liceat, nescimus adhuc, et cuncta licere
Credimus, et sequimur magnorum exempla Deorum.
Nec nos aut durus pater, aut reverentia famæ,
Aut timor impedient; tantum absit causa timendi.
Dulcia fraterno sub nomine furta legemus.
Est mihi libertas tecum secreta loquendi,
Et damus amplexus, et iungimus oscula coram.
Quantum est, quod desit! miserere fatentis amorem,
Et non fassuræ, nisi cogeret ultimus ardor:
Neve merere, meo subscribi causa sepulcro.
Talia nequicquam perarantem plena reliquit
Cera manum, summusque in margine versus adhæsit.
Protinus impressa signat sua crimina gemma,
Quam tinxit lacrimis: linguam defecerat humor:
Deque suis unum famulis pudibunda vocavit;
Et pavidum blandita, Fer has, fidissime, nostro,
Dixit, et adiecit longo post tempore, fratri.
Cum daret, elapsæ manibus cecidere tabellæ.
Omine turbata est; misit tamen. Apta minister
Tempora nactus adit, traditque latentia verba.
Attonitus subita iuvenis Mæandrius ira,
Proiicit acceptas, lecta sibi parte, tabellas;
Vixque manus retinens trepidantis ab ore ministri,
Dum licet, o vetitæ scelerate libidinis auctor,
Effuge, ait; qui, si nostrum tua fata pudorem
Non traherent secum, pœnas mihi morte dedisses.
Ille fugit pavidus, dominæque ferocia Cauni
Dicta refert. Palles audita, Bybli, repulsa;
Et pavet obsessum glaciali frigore pectus.
Mens tamen ut rediit; pariter rediere furores;
Linguaque vix tales icto dedit aere voces:
Et merito: quid enim temeraria vulneris huius
Indicium feci? quid, quæ celanda fuerunt,
Tam cito commisi properatis verba tabellis?
Ante erat ambiguis animi sententia dictis
Prætentanda mihi. Ne non sequeretur euntem,
Parte aliqua veli, qualis foret aura, notare
Debueram, tutoque mari decurrere; quæ nunc
Non exploratis implevi linteа ventis.
Anferor in scopulos igitur, submersaque toto
Obruor Oceano; neque habent mea vela recursus.
Quid? quod et omnibus certis prohibebar amori
Indulgere meo, tum cum mihi ferre iubenti
Excidit, et fecit spes nostras cera caducas?
Nonne vel illa dies fuerat, vel tota voluntas,
Sed potius mutanda dies? Deus ipse monebat,
Signaque certa dabat, si non male sana fuissem.
Et tamen ipsa loqui, nec me committere ceræ
Debueram, præcusque meos aperire furores.
Vidisset lacrimas: vultus vidisset amantis.
Plura loqui poteram, quam quæ cepere tabellæ.
Invito potui circumdare brachia collo;
Amplectique pedes, adflictaque poscere vitam:
Et, si reiicerer, potui morientia videri.
Omnia fecissem; quorum si singula duram
Flectere non poterant, potuissent omnia, mentem.
Forsitan et missi sit quædam culpa ministri.
Non adiit apte; non legit idonea, credo,
Tempora; nec petiit horamque animumque vacantem.
Hæc nocuere mihi. Neque enim de tigride natus;
Nec rigidas silices, solidumve in pectore ferrum,
Aut adamanta gerit, nec lac bibit ille leænæ.
Vincetur. Repetendus erit; nec tædia cœpti
Ulla mei capiam, dum spiritus iste manebit.
Nam primum (si facta mihi revocare liceret)
Non cœpisse fuit: cœpta expugnare, secundum est.
Quippe nec ille potest (ut iam mea vota reliquam)
Non tamen ausorum semper memor esse meorum.
Et, quia desierim, leviter voluisse videbor;
Aut etiam tentasse illum, insidiisque petisse.
Vel certe non hoc, qui plurimus ussit, et urit
Pectora nostra, Deo, sed victa libidine credar.
Denique iam nequeo nil commisisse nefandum.
Et scripsi, et petii; temerata est nostra voluntas.
Ut nihil adiiciam, non possum innoxia dici.
Quod superest, multum est in vota, in crimina par-
Dixit: et (incertæ tanta est discordia mentis) (vum.
Cum pigeat tentasse, libet tentare; modumque
Exit, et infelix committit sæpe repelli.
Mox ubi finis abest, patriam fugit ille, nefasque:
Inque peregrina ponit nova mœnia terra.
Tum vero mœstam tota Miletida mente
Defecisse ferunt: tum vernа pectore vestem
Deripuit, planxitque suos furibunda lacertos:
Iamque palam est demens, inconcessumque fatetur
Spem Veneris, sine qua patriam, invisosque penates
Deserit, et profugi sequitur vestigia fratris.
Utque tuo motæ, proles Semeleia, thyrso
Ismariæ celebrant repetita triennia Bacchæ;
Byblida non aliter latos ululasse per agros
Bubasides videre nurus: quibus ille relictis
Caras, et armiferos Lelegas Lyciamque petebat.
Iam Cragon, et Lymiren, Xanthique relinquerat undas,
Quoque Chimæra iugo mediis in partibus ignem,
Pectus et ora leæ, caudam serpentis habebat.
Deficiunt silvæ, cum tu lassata sequendo
Procidis, et, dura positis tellure capillis,
Bybli, iaces, frondesque tuo premis ore caducas.
Sæpe etiam Nymphæ teneris Lelegeides ulnis
Tollere conantur; sæpe, ut moderetur amori,
Præcipiunt, surdæque adhibent solatia menti.
Multa iacet; viridesque suis terit unguibus herbas
Byblis; et humectat lacrimarum gramina rivo.
Naidas his venam, quæ nunquam aresceret, possit,
Supposuisse ferunt. Quid enim dare maius habebant?
Protinus, ut secto piceæ de cortice guttæ,
Utve tenax gravida manat tellure bitumen;
Utve sub adventum spirantis lene Favoni

Sole remollescit; quæ frigore constitit unda,
Sic lacrimis consumta suis Phœbeia Byblis
Vertitur in fontem, qui nunc quoque vallibus illis
Nomen habet dominæ; nigraque subilice manat.
Fama novi centum Cretæas forsitan urbes
Implesset monstri; si non miracula nuper
Iphide mutata Crete propiora tulisset.
Proxima Gnosiaco nam quondam Phæstia regno
Pregenuit tellus, ignoto nomine Ligdum,
Ingenua de plebe virum: nec census in illo
Nobilitate sua minor; sed vita fidesque
Inculpata fuit. Gravidæ qui coniugis aures
Vocibus his movit, cum iam prope partus adesset;
Quæ voveam duo sunt, minimo ut relevere labore;
Utque marem parias. Onerosior altera sors est;
Et vires fortuna negat. Quod abominor, ergo
Edita forte tuo fuerit si femina partu,
(Invitus mando; pietas, ignosce) necetur.
Dixerat: et lacrimis vultum lavere profusis,
Tam qui mandabat, quam cui mandata dabantur.
Sed tamen usque suum vanis Telethusa maritum
Sollicitat precibus, ne spem sibi ponat in arto.
Certa sua est Ligdo sententia. Iamque ferendo
Vix erat illa gravem maturo pondere ventrem;
Cum medio noctis spatio, sub imagine somni,
Inachis ante torum, pompa comitata suorum,
Aut stetit, aut visa est. Inerant lunaria fronti
Cornua, cum spicis nitido flaventibus auro,
Et regale decus; cum qua latrator Anubis,
Sanctaque Bubastis, variusque coloribus Apis;
Quique premit vocem, digitoque silentia suadet;
Sistraque erant, nunquamque satis quæsitus Osiris,
Plenaque somniferi serpens peregrina veneni.
Cum, velut excussam somno, et manifesta videntem
Sic affata Dea est: Pars, o Telethusa mearum,
Pone graves curas; mandataque falle mariti.
Nec dubita, cum te partu Lucina levarit,
Tollere quidquid erit. Dea sum auxiliaris, opemque
Exorata fero; nec te coluisse quereris
Ingratum numen. Monuit, thalamoque recessit.
Læta tum surgit, purasque ad sidera supplex
Cressa manus tollens, rata sint sua visa precatur.
Ut dolor increvit, seque ipsum pondus in auras
Expulit, et nata est iguam femina patri;
Iussit ali mater, puerum mentita; fidemque
Res habuit; neque erat facti nisi conscia nutrix.
Vota pater solvit, nomenque imponit avitum.
Iphis avus fuerat. Gavisa est nomine mater,
Quod commune foret, nec quemquam falleret illo.
Impercepta pia mendacia fraude latebant.
Cultus erat pueri: facies, quam sive puellæ,
Sive dares puero, fieret formosus uterque.
Tertius interea decimo successerat annus;
Cum pater, Iphi, tibi flavam despondet Ianthen:
Inter Phæstiadas quæ laudatissima formæ
Dote fuit virgo, Dictæo nata Teleste.
Par ætas, par forma fuit: primasque magistris
Accepere artes, elementa ætatis, ab isdem.
Hinc amor ambarum tetigit rude pectus; et æquum
Vulnus utrique tulit: sed erat fiducia dispar.
Coniugii pactæque expectat tempora tædæ,
Quamque virum putat esse, suum fore credit Ianthe.
Iphis amat, qua posse frui desperat, et auget
Hoc ipsum flammas: ardetque in virgine virgo.
Vixque tenens lacrimas, Quis me manet exitus, inquit,
Cognita quam nulli, quam prodigiosa, novæque
Cura tenet Veneris? Si Di mihi parcere vellent:
[Perdere debuerant: si non et perdere vellent,]
Naturale malum saltem et de more dedissent.
Nec vaccam vaccæ, nec equas amor urit equarum.
Urit oves aries; sequitur sua femina cervum.
Sic et aves coeunt; interque animalia cuncta
Femina femineo correpta cupidine nulla est.
Vellem nulla forem. Ne non tamen omnia Crete
Monstra ferat; taurum dilexit filia Solis,
Femina nempe marem. Meus est furiosior illo,
Si verum profitemur, amor. Tamen illa secuta est
Spem Veneris: tamen illa dolis, et imagine vaccæ,
Passa bovem est; et erat, qui deciperetur, adulter.
Huc licet e toto solertia confluat orbe,
Ipse licet revolet ceratis Dædalus alis;
Quid faciet? num me puerum de virgine doctis
Artibus efficiet? num te mutabit, Ianthe?
Quin animum firmas, teque ipsa recolligis, Iphi;
Consiliique inopes et stultos excutis ignes?
Quid sis nata vide: (nisi te quoque decipis ipsam)
Et pete quod fas est; et ama, quod femina debes.
Spes est quæ capiat, spes est quæ pascat amorem.
Hanc tibi res adimit: non te custodia caro
Arcet ab amplexu, nec cauti cura magistri.
Non patris asperitas, non se negat ipsa roganti.
Nec tamen est potiunda tibi: nec, ut omnia fiant,
Esse potes felix; ut Di Diique hominesque laborent.
Nunc quoque votorum pars una est vana meorum;
Di Diique mihi faciles, quidquid valuere, dederunt.
Quodque ego, vult genitor, vult ipsa, socerque futurus;
At non vult Natura, potentior omnibus istis,
Quæ mihi sola nocet. Venit ecce optabile tempus,
Luxque iugalis adest, ut iam mea fiat Ianthe;
Nec mihi continget: mediis sitiemus in undis.
Pronuba quid Iuno, quid ad hæc, Hymenæe, venitis
Sacra, quibus qui ducat abest, ubi nubimus ambæ?
Pressit ab his vocem: nec lenius altera virgo
Æstuat; utque celer venias, Hymenæe, precatur.
Quod petit hæc, Telethusa timens, modo tempora differt:
Nunc ficto languore moram trahit. Omina sæpe,
Visaque causatur; sed iam consumserat omnem
Materiam ficti: dilataque tempora tædæ
Institerant; unusque dies restabat: at illa
Crinalem capiti vittam natæque sibique
Detrahit, et passis aram complexa capillis,
Isi, Parætonium, Mareoticaque arva, Pharonque
Quæ colis, et septem digestum in cornua Nilum;
Fer, precor, inquit, opem; nostroque medere timori.
Te Dea, te quondam, tuaque hæc insignia vidi,
Cunctaque cognovi; comitesque, facesque, sonumque
Sistrorum, memorique animo tua iussa notavi.
Quod videt hæc lucem, quod non ego punior ipsa,
Consilium, monitumque tuum est. Miserere duarum,
Auxilioque iuva. Lacrimæ sunt verba secutæ.
Visa Dea est movisse suas (et moverat) aras;
Et templi tremuere fores, imitataque Lunam
Cornua fulserunt, crepuitque sonabile sistrum.
Non secura quidem, fausto tamen omine læta
Mater abit templo: sequitur comes Iphis euntem,
Quam solita est, maiore gradu: nec candor in ore
Permanet; et vires augentur; et acrior ipse est
Vultus, et incomptis brevior mensura capillis.
Plusque vigoris adest, habuit quam femina. Iam, quæ
Femina nuper eras, puer es. Date munera templis;
Nec timida gaudete fide. Dant munera templis;
Addunt et titulum; titulus breve carmen habebat:
Dona puer solvit, quæ femina voverat, Iphis.
Postera lux radiis latum patefecerat orbem;
Cum Venus, et Iuno, sociosque Hymenæus ad ignes
Conveniunt; potiturque sua puer Iphis Ianthe.

Liber decimus

Inde per immensum croceo velatus amictu
Aera digreditur, Ciconumque Hymenæus ad oras
Tendit, et Orphea nequiquam voce vocatur.
Affuit ille quidem: sed nec solennia verba,
Nec lætos vultus, nec felix attulit omen.
Fax quoque, quam tenuit, lacrimoso stridula fumo
Usque fuit, nullosque invenit motibus ignes.
Exitus auspicio gravior; nam nupta, per herbas
Dum nova Naiadum turba comitata vagatur,
Decidit, in talum serpentis dente recepto.
Quam satis ad superas postquam Rhodopeius auras
Deflevit vates; ne non tentaret et umbras,
Ad Styga Tænaria est ausus descendere porta.
Perque leves populos, simulacraque functa sepulcris,
Persephonen adiit, inamœnaque regna tenentem
Umbrarum dominum: pulsisque ad carmina nervis
Sic ait: O positi sub terra numina mundi,
In quem recidimus quidquid mortale creamur,
Si licet, et, falsi positis ambagibus oris,
Vera loqui sinitis; non huc, ut opaca viderem
Tartara, descendi; nec uti villosa colubris
Terna Medusæi vincirem guttura monstri.
Causa viæ coniux: in quam calcata venenum
Vipera diffudit; crescentesque abstulit annos.
Posse pati volui; nec me tentasse negabo.
Vicit Amor. Supera Deus hic bene notus in ora est;
An sit et hic, dubito: sed et hic tamen auguror esse.
Famaque si veterem non est mentita rapinam,
Vos quoque iunxit Amor. Per ego hæc loca plena timoris,
Per Chaos hoc ingens, vastique silentia regni,
Eurydices, oro, properata retexite fata.
Omnia debemur vobis: paulumque morati,
Serius aut citius sedem properamus ad unam.
Tendimus huc omnes, hæc est domus ultima; vosque
Humani generis longissima regna tenetis.
Hæc quoque, cum iustos matura peregerit annos,
Iuris erit vestri: pro munere poscimus usum.
Quod si fata negant veniam pro coniuge, certum est
Nolle redire mihi: leto gaudete duorum.
Talia dicentem, nervosque ad verba moventem,
Exsangues flebant animæ. Nec Tantalus undam
Captavit refugam: stupuitque Ixionis orbis.
Nec carpsere iecur volucres; urnisque vacarunt
Belides; inque tuo sedisti, Sisyphe, saxo.
Tum primum lacrimis victarum carmine fama est
Eumenidum maduisse genas: nec regia coniux
Sustinet oranti, nec qui regit ima, negare:
Eurydicenque vocant. Umbras erat illa recentes
Inter, et incessit passu de vulnere tardo.
Hanc simul et legem Rhodopeius accipit heros,
Ne flectat retro sua lumina; donec Avernas
Exierit valles; aut irrita dona futura.
Carpitur acclivus per muta silentia trames,
Arduus, obscurus, caligine densus opaca.
Nec procul abfuerunt telluris margine summæ.
Hic, ne deficeret, metuens, avidusque videndi,
Flexit amans oculos: et protinus illa relapsa est.
Brachiaque intendens, prendique et prendere cupit-
Nil nisi cedentes infelix arripit auras. (que,
Iamque iterum moriens non est de coniuge quidquam
Questa suo: quid enim nisi se quereretur amatam?
Supremumque vale, quod iam vix auribus ille
Acciperet, dixit: revolutaque rursus eodem est.
Non aliter stupuit gemina nece coniugis Orpheus,
Quam tria qui timidus, medio portante catenas,
Colla canis vidit: quem non pavor ante reliquit,
Quam natura prior, saxo per corpus oborto:
Quique in se crimen traxit, voluitque videri
Olenos esse nocens: tuque o confisa figuræ,
Infelix Lethæa, tuæ; iunctissima quondam
Pectora, nunc lapides, quos humida sustinet Ide.
Orantem, frustraque iterum transire volentem,
Portitor arcuerat: septem tamen ille diebus
Squalidus in ripa, Cereris sine munere, sedit.
Cura, dolorque animi, lacrimæque alimenta fuere.
Esse Deos Erebi crudeles questus, in altam
Se recipit Rhodopen, pulsumque Aquilonibus Hæ-
Tertius æquoreis inclusum Piscibus annum (mon.
Finierat Titan: omnemque refugerat Orpheus
Femineam Venerem; seu quod male cesserat illi;
Sive fidem dederat. Multas tamen ardor habebat
Iungere se vati; multæ doluere repulsæ.
Ille etiam Thracum populis fuit auctor, amorem
In teneros transferre mares: citraque iuventam
Ætatis breve ver, et primos carpere flores.
Collis erat, collemque super planissima campi
Area; quam viridem faciebant graminis herbæ.
Umbra loco deerat. Quo postquam parte resedit
Dis genitus vates, et fila sonantia movit;
Umbra loco venit. Non Chaonis abfuit arbos,
Non nemus Heliadum, non frondibus esculus altis,
Nec tiliæ molles, nec fagus, et innuba laurus:
Et coryli fragiles, et fraxinus utilis hastis,
Enodisque abies, curvataque glandibus ilex,
Et platanus genialis, acerque coloribus impar,
Amnicolæque simul salices, et aquatica lotos,
Perpetuoque virens buxus, tenuesque myricæ,
Et bicolor myrtus, et baccis cærula tinus:
Vos quoque flexipedes hederæ venistis, et una
Pampinea vites, et amictæ vitibus ulmi:
Ornique, et piceæ, pomoque onerata rubenti
Arbutus, et lentæ, victoris præmia, palmæ:
Et succincta comas, hirsutaque vertice pinus,
Grata Deûm matri: siquidem Cybeleius Attis
Exuit hac hominem, truncoque induruit illo.
Affuit huic turbæ, metas imitata, cupressus,
Nunc arbor, puer ante Deo dilectus ab illo,
Qui citharam nervis, et nervis temperat arcus.
Namque sacer Nymphis, Carthæa tenentibus arva,
Ingens cervus erat: lateque patentibus altas
Ipse suo capiti præbebat cornibus umbras:
Cornua fulgebant auro: demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo.
Bulla super frontem parvis argentea loris
Vincta movebatur: parilesque ex ære nitebant,
Auribus in geminis, circum cava tempora, baccæ.
Isque metu vacuus, naturalique pavore
Deposito, celebrare domos, mulcendaque colla
Quamlibet ignotis manibus præbere solebat.
Sed tamen ante alios, Ceæ pulcherrime gentis,
Gratus erat, Cyparisse, tibi. Tu pabula cervum
Ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undam:
Tu modo texebas varios per cornua flores:
Nunc, eques in tergo residens, huc lætus et illuc
Mollia purpureis frenabas ora capistris.
Æstus erat, mediusque dies: Solisque vapore
Concava litorei fervebant brachia Cancri.
Fessus in herbosa posuit sua corpora terra
Cervus; et arborea ducebat frigus ab umbra.
Hunc puer imprudens iaculo Cyparissus acuto
Fixit; et, ut sævo morientem vulnere vidit,
Velle mori statuit. Quæ non solatia Phœbus
Dixit? et ut leviter, pro materiaque doleret;
Admonuit. Gemit ille tamen; munusque supremum
Hoc petit a Superis; ut tempore lugeat omni.

Iamque per immensos egesto sanguine fletus,
In viridem verti cœperunt membra colorem;
Et modo, qui nivea pendebant fronte capilli,
Horrida cæsaries fieri, sumptoque rigore
Sidereum gracili spectare cacumine cœlum.
Ingemuit, tristisque Deus, Lugebere nobis,
Lugebisque alios, aderisque dolentibus, inquit.
Tale nemus vates contraxerat; inque ferarum
Concilio melius, turba volucrumque sedebat.
Ut satis impulsas tentavit pollice chordas;
Et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
Concordare modos; hoc vocem carmine rupit:
Ab Iove, Musa parens, (cedunt Iovis omnia regno)
Carmina nostra move. Iovis est mihi sæpe potestas
Dicta prius: cecini plectro graviore Gigantas,
Sparsaque Phlegræis victricia fulmina campis.
Nunc opus est leviore lyra: puerosque canamus
Dilectos Superis; inconcessisque puellas
Ignibus attonitas meruisse libidine pœnam.
Rex Superum Phrygii quondam Ganymedis amore
Arsit; et inventum est aliquid, quod Iupiter esse,
Quam quod erat, mallet: nulla tamen alite verti
Dignatur; nisi quæ possit sua fulmina ferre.
Nec mora: percusso mendacibus aere pennis,
Abripit Iliaden. Qui nunc quoque pocula miscet,
Invitaque Iovi nectar Iunone ministrat.
Te quoque, Amyclide, posuisset in ætherePhœbus,
Tristia si spatium ponendi fata dedissent.
Qua licet, æternus tamen es; quotiesque repellit
Ver hiemem, Piscique Aries succedit aquoso;
Tu toties oreris, viridique in cespite vernas.
Te meus ante alios genitor dilexit; et orbe
In medio positi caruerunt præside Delphi;
Dum Deus Eurotan, immunitamque frequentat
Sparten; nec citharæ, nec sunt in honore sagittæ.
Immemor ipse sui non retia ferre recusat;
Non tenuisse canes; non per iuga montis iniqui
Isse comes; longaque alit assuetudine flammas.
Iamque fere melius Titan venientis et actæ
Noctis erat, spatioque pari distabat utrimque;
Corpora veste levant, et succo pinguis olivi
Splendescunt, latique incunt certamina disci.
Quem prius aerias libratum Phœbus in auras
Misit, et oppositas disiecit pondere nubes.
Recidit in solidam longo post tempore terram
Pondus, et exhibuit iunctam cum viribus artem:
Protinus imprudens, actusque cupidine ludi,
Tollere Tænarides orbem properabat: at illum
Dura repercusso subiecit ab aere tellus
In vultus, Hyacinthe, tuos. Expalluit æque,
Ac puer, ipse Deus; collapsosque excipit artus;
Et modo te refovet, modo tristia vulnera siccat;
Nunc animam admotis fugientem sustinet herbis.
Nil prosunt artes: erat immedicabile vulnus.
Ut si quis violas, riguove papaver in horto,
Liliaque infringat, fulvis hærentia virgis;
Marcida demittant subito caput illa gravatum,
Nec se sustineant, spectentque cacumine terram:
Sic vultus moriens iacet, et defecta vigore
Ipsa sibi est oneri cervix, humeroque recumbit.
Laberis, Œbalide, prima fraudate iuventa,
Phœbus ait; videoque tuum, mea crimina, vulnus.
Tu dolor es, facinusque meum. Mea dextera leto
Inscribenda tuo est. Ego sum tibi funeris auctor.
Quæ mea culpa tamen? nisi si lusisse, vocari
Culpa potest; nisi culpa potest, et amasse, vocari.
Atque utinam pro te vitam, tecumve liceret
Reddere! sed quoniam fatali lege teneniur;
Semper eris mecum, memorique hærebis in ore.
Te lyra, pulsa manu, te carmina nostra sonabunt:
Flosque novus scripto gemitus imitabere nostros.
Tempus et illud erit, quo se fortissimus heros
Addat in hunc florem, foliisque legatur eodem.
Talia dum vero memorantur Apollinis ore,
Ecce cruor, qui fusus humi signaverat herbam,
Desinit esse cruor; Tyrioque nitentior ostro
Flos oritur; formamque capit, quam lilia; si non
Purpureus color huic, argenteus esset in illis.
Non satis hocPhœbo est, is enim fuit auctor honoris,
Ipse suos gemitus foliis inscribit; et ai ai
Flos habet inscriptum; funestaque littera ducta est.
Nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon; honorque
Durat in hoc ævi, celebrandaque more priorum
Annua prælata redeunt Hyacinthia pompa.
At si forte roges fœcundam Amathunta metalli,
An genuisse velit Propœtidas, abnuat æque
Atque illos, gemino quondam quibus aspera cornu
Frons erat; unde etiam nomen traxere Cerastæ.
Ante fores horum stabat Iovis Hospitis ara,
Lugubris sceleris: quam si quis sanguine tinctam
Advena vidisset, mactatos crederet illic
Lactentes vitulos, Amathus iacasve bidentes:
Hospes erat cæsus. Sacris offensa nefandis,
Ipsa suas urbes, Ophiusiaque arva parabat
Deserere alma Venus. Sed quid loca grata, quid urbes
Peccavere meæ? quod crimen, dixit, in illis?
Exilio pœnam potius gens impia pendat,
Vel nece; vel si quid medium mortisque fugæque;
Idque quid esse potest, nisi versæ pœna figuræ?
Dum dubitat, quo mutet eos, ad cornua vultum
Flexit: et admonita est hæc illis posse relinqui;
Grandiaque in torvos transformat membra iuvencos.
Sunt tamen obscenæ Venerem Propœtides ausæ
Esse negare Deam: pro quo sua numinis ira,
Corpora cum forma primæ vulgasse feruntur.
Utque pudor cessit, sanguisque induruit oris,
In rigidum parvo silicem discrimine versæ.
Quas quia Pygmalion ævum per crimen agentes
Viderat, offensus vitiis, quæ plurima menti
Femineæ Natura dedit, sine coniuge cœlebs
Vivebat; thalamique diu consorte carebat.
Interea niveum mira feliciter arte
Sculpit ebur, formamque dedit, qua femina nasci
Nulla potest; operisque sui concepit amorem.
Virginis est veræ facies, quam vivere credas,
Et, si non obstet reverentia, velle moveri.
Ars adeo latet arte sua. Miratur, et haurit
Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
Sæpe manus operi tentantes admovet, an sit
Corpus, an illud ebur; nec ebur tamen esse fatetur.
Oscula dat, reddique putat; loquiturque, tenetque;
Et credit tactis digitos insidere membris;
Et metuit pressos veniat ne livor in artus:
Et modo blanditias adhibet; modo grata puellis
Munera fert illi conchas, teretesque lapillos,
Et parvas volucres, et flores mille colorum,
Liliaque, pictasque pilas, et ab arbore lapsas
Heliadum lacrimas. Ornat quoque vestibus artus:
Dat digitis gemmas, longoque monilia collo.
Aure leves baccæ, redimicula pectore pendent.
Cuncta decent; nec nuda minus formosa videtur.
Collocat hanc stratis, concha Sidonide tinctis;
Appellatque tori sociam; acclinataque colla
Mollibus in plumis, tanquam sensura, reponit.
Festa dies Veneri, tota celeberrima Cypro,
Venerat; et pandis inductæ cornibus aurum
Conciderant ictæ nivea cervice invencæ;
Turaque fumabant: cum munere functus ad aras

Constitit, et timide, Si Dî dare cuncta potestis,
Sit coniux opto, (non ausus, eburnea virgo,
Dicere Pygmalion) similis mea, dixit, eburnæ.
Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,
Vota quid illa velint: et, amici numinis omen,
Flamma ter accensa est, apicemque per aera duxit.
Ut rediit, simulacra suæ petit ille puellæ;
Incumbensque toro dedit oscula. Visa tepere est:
Admovet os iterum, manibus quoque pectora tentat.
Tentatum mollescit ebur; positoque rigore
Subsidit digitis, ceditque; ut Hymettia sole
Cera remollescit, tractataque pollice multas
Flectitur in facies, ipsoque fit utilis usu.
Dum stupet, et timide gaudet, fallique veretur,
Rursus amans, rursusque manu sua vota retractat.
Corpus erat: salinut tentatæ pollice venæ.
Tum vero Paphius plenissima concipit heros
Verba, quibus Veneri grates agat: oraque tandem
Ore suo non falsa premit; dataque oscula virgo
Sensit, et erubuit: timidumque ad lumina lumen
Attollens, pariter cum cœlo vidit amantem.
Coniugio, quod fecit, adest Dea. Iamque coactis
Cornibus in plenum novies lunaribus orbem,
Illa Paphon genuit, de quo tenet insula nomen.
Editus hac ille est, qui, si sine prole fuisset,
Inter felices Cinyras potuisset haberi.
Dira canam. Natæ procul hinc, procul esto parentes:
Aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,
Desit in hac mihi parte fides; nec credite factum;
Vel, si credetis, facti quoque credite pœnam.
Si tamen admissum sinit hoc Natura videri,
Gentibus Ismariis, et nostro gratulor orbi;
Gratulor huic terræ, quod abest regionibus illis,
Quæ tantum genuere nefas. Sit dives amomo,
Cinnamaque, costumque suam, sudataque ligno
Tura ferat, floresque alios Panchaia tellus;
Dum ferat et Myrrham. Tanti nova non fuit arbos.
Ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,
Myrrha; facesque suas a crimine vindicat isto.
Stipite te Stygio, tumidisque afflavit Echidnis,
Furibus una soror. Scelus est odisse parentem:
Hic amor est odio maius scelus: undique lecti
Te cupiunt proceres; totoque Oriente iuventus
Ad thalami certamen adest. Ex omnibus unum
Dige, Myrrha, tibi; dum ne sit in omnibus unus.
Ista quidem sentit; fœdoque repugnat amori:
Tot secum, Quo mente feror? quid molior? inquit.
Di, precor, et Pietas, sacrataque iura parentum,
Hoc prohibete nefas, scelerique resistite tanto;
Si tamen hoc scelus est: sed enim damnare negatur
Hanc Venerem pietas; coeuntque animalia nullo
Cetera delectu; nec habetur turpe iuvencæ
Ferre patrem tergo: sit equo sua filia coniux;
Quasque creavit, init pecudes, caper: ipsaque, cuius
Semine concepta est, ex illo concipit ales.
Felices, quibus ista licent! humana malignas
Cura dedit leges, et quod Natura remittit,
Invida iura negant. Gentes tamen esse feruntur,
Apud quas et nato genetrix, et nata parenti
Iungitur, et pietas geminato crescit amore.
Me miseram, quod non nasci mihi contigit illic,
Infortunaque loci laedor! Quid in ista revolvor?
Spes interdictæ, discedite: dignus amari
Iste, sed ut pater, est: ergo si filia magni
Non essem Cinyræ, Cinyræ concumbere possem.
Hanc quia tam meus est, non est meus; ipsaque damno
Est mihi proximitas. Aliena potentior essem.
Libet procul hinc, patriosque relinquere fines,
Dum scelus effugiam. Retinet malus error amantem;
Ut præsens spectem Cinyram, tangamque, loquarque,
Osculaque admoveam, si nil conceditur ultra.
Ultra autem sperare aliquid potes, impia virgo?
Nec, quot confundas et iura et nomina, sentis?
Tune eris et matris pellex, et adultera patris?
Tune soror gnati, genetrixque vocabere fratris?
Nec metues atro crinitas angue Sorores,
Quas, facibus sævis oculos atque ora petentes,
Noxia corda vident? At tu, dum corpore non es
Passa, nefas animo ne concipe: neve potentis
Concubitu vetito Naturæ pollue fœdus.
Velle puta; res ipsa vetat. Pius ille, memorque
Iuris; et o vellem similis furor esset in illo!
Dixerat: at Cinyras, quem copia digna procorum,
Quid faciat, dubitare facit, scitatur ab ipsa,
Nominibus dictis, cuius velit esse mariti.
Illa silet primo, patriisque in vultibus hærens,
Æstuat, et tepido suffundit lumina rore.
Virginei Cinyras hæc credens esse timoris,
Flere vetat, siccatque genas, atque oscula iungit.
Myrrha datis nimium gaudet; consultaque. qualem
Optet habere virum, Similem tibi, dixit, At ille
Non intellectam vocem collaudat; et, Esto
Tam pia semper, ait. Pietatis nomine dicto,
Demisit vultus, sceleris sibi conscia, virgo.
Noctis erat medium; curasque et corpora somnus
Solverat: at virgo Cinyreia pervigil igni
Carpitur indomito, furiosaque vota retractat.
Et modo desperat; modo vult tentare: pudetque,
Et cupit; et, quod agat, non invenit. Utque securi
Saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,
Quo cadat, in dubio est, omnique a parte timetur:
Sic animus vario labefactus vulnere nutat.
Huc levis, atque illuc; momentaque sumit utroque.
Nec modus, aut requies, nisi mors, repetitur amoris.
Mors placet. Erigitur: laqueoque innectere fauces
Destinat; et, zona summo de poste revincta,
Care vale Cinyra, causam te intellige mortis,
Dixit: et aptabat pallenti vincula collo.
Murmura verborum fidas nutricis ad aures
Pervenisse ferunt, limen servantis alumnæ.
Surgit anus, reseratque fores; mortisque paratæ
Instrumenta videns, spatio conclamat eodem,
Seque ferit, scinditque sinus, ereptaque collo
Vincula dilaniat. Tum demique flere vacavit;
Tum dare complexus, laqueique requirere causam.
Muta silet virgo, terramque immota tuetur;
Et deprensa dolet tardæ conamina mortis.
Instat anus; canosque suos, et inania nudans
Ubera, per cunas alimentaque prima precatur,
Ut sibi committat, quidquid dolet. Illa rogantem
Aversata gemit. Certa est exquirere nutrix:
Nec solam spondere fidem. Dic, inquit, opemque
Me sine ferre tibi; non est mea pigra senectus.
Seu furor est; habeo quæ carmine sanet, et herbis.
Sive aliquis nocuit; magico lustrabere ritu:
Sive est ira Deûm, sacris placabilis ira.
Quid rear ulterius? certe fortuna domusque
Sospes, et in cursu est: vivunt genetrixque, pater-
Myrrha, patre audito, suspiria duxit ab imo (que,
Pectore. Nec nutrix etiamnum concipit ullum
Mente nefas; aliquemque tamen præsentit amorem;
Propositique tenax, quodcumque sit, orat, ut ipsi
Indicet, et gremio lacrimantem tollit anili:
Atque ita complectens infirmis colla lacertis;
Sensimus, inquit; amas; et in hoc mea (pone timorem)
Sedulitas erit apta tibi: nec sentiet unquam
Hoc pater. Exiluit gremio furibunda, torumque
Ore premens, Discede, precor, miseroque pudori

Parce, ait. Instanti, Discede, aut desine, dixit,
Quærere quid doleam. Scelus est, quod scire laboras.
Horret anus; tremulasque manus annisque metuque
Tendit, et ante pedes supplex procumbit alumnæ.
Et modo blanditur; modo, si non conscia fiat,
Terret, et indicium laquei cœptæque minatur
Mortis: et officium commisso spondet amori.
Extulit illa caput, lacrimisque implevit obortis
Pectora nutricis; conataque sæpe fateri,
Sæpe tenet vocem; pudibundaque vestibus ora
Texit: et, O, dixit, felicem coniuge matrem!
Hactenus; et gemuit. Gelidos nutricis in artus,
Ossaque (sensit enim) penetrat tremor; albaque toto
Vertice canities rigidis stetit hirta capillis:
Multaque, ut excuteret diros, si posset, amores,
Addidit: at virgo scit se non falsa moneri:
Certa mori tamen est, si non potiatur amato.
Vive, ait hæc; potiere tuo; non ausa, parente,
Dicere, conticuit; promissaque numine firmat.
Festa piæ Cereris colebrabant annua matres
Illa, quibus nivea velatæ corpora veste
Primitias frugum dant, spicea serta, suarum;
Perque novem noctes Venerem, tactusque viriles
In vetitis numerant. Turba Cenchreis in illa
Regis abest coniux, arcanaque sacra frequentat.
Ergo legitima vacuus dum coniuge lectus,
Nacta gravem vino Cinyram male sedula nutrix,
Nomine mentito, veros exponit amores,
Et faciem laudat. Quæsitis virginis annis,
Par, ait, est Myrrhæ. Quam postquam adducere iussa
Utque domum rediit: Gaude mea, dixit, alumna: (est,
Vicimus. Infelix non toto corpore sentit
Lætitiam virgo; præsagaque pectora mœrent.
Sed tamen et gaudet: tanta est discordia mentis.
Tempus erat, quo cuncta silent, interque Triones
Flexerat obliquo plaustrum temone Bootes.
Ad facinus venit illa suum. Fugit aurea cœlo
Luna; tegunt nigræ latitantia sidera nubes;
Nox caret igne suo: primos tegis, Icare, vultus;
Erigoneque pio sacrata parentis amore.
Ter pedis offensi signo est revocata: ter omen
Funereus bubo letali carmine fecit.
It tamen; et tenebræ minuunt, noxque atra pudorem;
Nutricisque manum læva tenet; altera motu
Cæcum iter explorat: thalami iam limina tangit;
Iamque fores aperit; iam ducitur intus: at illi
Poplite succiduo genua intremuere; fugitque
Et color, et sanguis, animusque relinquit euntem.
Quoque suo propior sceleri, magis horret, et ausi
Pœnitet, et vellet non cognita posse reverti.
Cunctantem longæva manu deducit; et alto
Admotam lecto cum traderet, Accipe, dixit;
Ista tua est, Cinyra: devotaque corpora iunxit.
Accipit obscæno genitor sua viscera lecto;
Virgineosque metus levat; hortaturque timentem.
Forsitan ætatis quoque nomine, Filia, dicat:
Dicat et illa, Pater, sceleri ne nomina desint.
Plena patris thalamis excedit: et impia diro
Semine fert utero; conceptaque crimina portat.
Postera nox facinus geminat; nec finis in illa est.
Cum tandem Cinyras, avidus cognoscere amantem
Post tot concubitus, illato lumine vidit
Et scelus, et natam; verbisque dolore retentis,
Pendenti nitidum vagina deripit ensem.
Myrrha fugit, tenebris et cæcæ munere noctis
Intercepta neci; latosque vagata per agros,
Palmiferos Arabas, Panchæaque rura relinquit.
Perque novem erravit redeuntis cornua Lunæ;
Cum tandem terra requievit fessa Sabæa.
Vixque uteri portabat onus: tam nescia voti,
Atque inter mortisque metus, et lædia vitæ,
Est tales exorsa preces: O si qua patetis
Numina confessis, merui, nec triste recuso
Supplicium: sed, ne violem vivo aque superstes,
Mortuaque extinctos, ambobus pellite regnis.
Mutataque mihi vitamque necemque negate.
Numen confessis aliquod patet: ultima certe
Vota suos habuere Deos; nam crura loquentis
Terra supervenit; ruptosque obliqua per ungues
Porrigitur radix, longi firmamina trunci:
Ossaque robur agunt; medullaque manente medulla
Sanguis it in succos: in magnos brachia ramos;
In parvos digiti: duratur cortice pellis.
Iamque gravem crescens uterum perstrinxerat arbor
Pectoraque obruerat, collumque operire parabat;
Non tulit illa moram: venientique obvia ligno
Subsedit: mersitque suos in cortice vultus.
Quæ, quanquam amisit veteres cum corpore sensus,
Flet tamen; et tepidæ manant ex arbore guttæ.
Est honor et lacrimis: stillataque cortice Myrrha
Nomen herile tenent, nullique tacebitur ævo.
At male conceptus sub robore creverat infans;
Quærebatque viam, qua se, genetrice relicta,
Exsereret: media gravidus tumet arbore venter.
Tendit onus matrem: nec habent sua verba dolores:
Nec Lucina potest parientis voce vocari.
Nitenti tamen est similis; curvataque crebros
Dat gemitus arbor: lacrimisque cadentibus humet.
Constitit ad ramos mitis Lucina dolentes:
Admovitque manus: et verba puerpera dixit.
Arbor agit rimas; et fissa cortice vivum
Reddit onus; vagitque puer; quem mollibus herbis
Naides impositum lacrimis unxere parentis.
Laudaret faciem Livor quoque. Qualia namque
Corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,
Talis erat: sed, ne faciat discrimina cultus,
Aut huic adde leves, aut illis deme pharetras.
Labitur occulte, fallitque volatilis ætas:
Et nihil est annis velocius. Ille sorore
Natus avoque suo, qui conditus arbore nuper,
Nuper erat genitus; modo formosissimus infans;
Iam iuvenis, iam vir, iam se formosior ipso est:
Iam placet et Veneri, matrisque ulciscitur ignes.
Namque pharetratus dum dat puer oscula matri,
Inscius extanti destrinxit arundine pectus.
Læsa manu natum Dea repulit: altius actum
Vulnus erat specie: primoque fefellerat ipsam.
Capta viri forma non iam Cythereia curat
Litora: non alto repetit Paphon æquore cinctam,
Piscosamque Gnidon, gravidamve Amathunta metal-
Abstinet et cœlo: cœlo præfertur Adonis. (li.
Hunc tenet: huic comes est: assuetaque semper in um-
Indulgere sibi, formamque augere colendo, (bra
Per iuga, per silvas, dumosaque saxa vagatur
Nuda genu, vestem ritu succincta Dianæ;
Hortaturque canes; tutæque animalia prædæ,
Aut pronos lepores, aut celsum in cornua cervum,
Aut agitat damas: a fortibus abstinet apris;
Raptoresque lupos, armatosque unguibus ursos
Vitat, et armenti saturatos cæde leones.
Te quoque, ut hos timeas, (si quid prodesse monendo
Possit,) Adoni, monet. Fortisque fugacibus esto,
Inquit: in audaces non est audacia tuta.
Parce meo, iuvenis, temerarius esse periclo;
Neve feras, quibus arma dedit Natura, lacesse:
Stet mihi ne magno tua gloria. Non movet ætas,
Nec facies, nec quæ Venerem movere, leones,
Setigerosque sues, oculosque, animosque ferarum.

Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri:
Impetus est fulvis, et vasta leonibus ira;
Invisumque mihi genus est. Quæ causa, roganti,
Dicam, ait; et veteris monstrum mirabere culpæ.
Sed labor insolitus jam me lassavit; et ecce
Opportuna sua blanditur populus umbra;
Datque torum cespes: libet hac requiescere tecum,
Et requievit, humo: pressitque et gramen, et ipsum;
Inque sinu juvenis posita cervice reclinis
Sic ait; ac mediis interserit oscula verbis.
Forsitan audieris aliquam certamine cursus
Veloces superasse viros: non fabula rumor
Ille fuit: superabat enim: nec dicere posses,
Laude pedum, formæne bono præstantior esset.
Sciscitanti Deus huic de conjuge, Conjuge, dixit,
Nil opus est, Atalanta, tibi; fuge conjugis usum:
Nec tamen effugies, teque ipsa viva carebis.
Territa sorte Dei per opacas invia silvas
Vivit, et instantem turbam violenta procorum
Conditione fugat: Nec sum potienda, nisi, inquit,
Victa prius cursu. Pedibus contendite mecum.
Præmia veloci conjux thalamique dabuntur;
Mors pretium tardis: ea lex certaminis esto.
Illa quidem inmitis; sed (tanta potentia formæ est)
Venit ad hanc legem temeraria turba procorum.
Sederat Hippomenes cursus spectator iniqui:
Et, Petitur conjunx per tanta pericula conjux?
Dixerat; ac nimios juvenum damnarat amores.
Ut faciem, et posito corpus velamine vidit,
Quale meum, vel quale tuum, si femina fias;
Obstupuit: tollensque manus, Ignoscite, dixit,
Quos modo culpavi: nondum mihi præmia nota,
Quæ peteretis, erant. Laudando concipit ignem;
Et, ne quis juvenum currat velocius, optat,
Invidiaque timet. Sed cur certaminis hujus
Intentata mihi fortuna relinquitur? inquit.
Audentes Deus ipse juvat. Dum talia secum
Exigit Hippomenes, passu volat alite virgo.
Quæ quanquam Scythica non secius ire sagitta
Aonio visa est juveni; tamen ille decorem
Miratur magis; et cursus facit ipse decorem.
Aura refert oblata citis talaria plantis;
Tergaque jactantur crines per eburnea, quæque
Poplitibus suberant picto genualia limbo;
Inque puellari corpus candore ruborem
Traxerat; haud aliter, quam cum super atria velum
Candida purpureum simulatas inficit umbras.
Hunc notat hæc hospes, decursa novissima meta est:
Et cingitur festa victrix Atalanta corona.
Tanta gemitum victi, penduntque ex fœdere pœnas.
Non tamen eventu juvenum deterritus horum
Constitit in medio; vultuque in virgine fixo,
Quid facilem titulum superando quæris inertes?
Mecum confer, ait: seu me fortuna potentem
Fecerit, a tanto non indignabere vinci;
Namque mihi genitor Megareus Onchestius; illi
Est Neptunus avus: pronepos ego regis aquarum;
Nec virtus citra genus est. Seu vincar, habebis
Hippomene victo magnum et memorabile nomen.
Talia dicentem molli Schœneia vultu
Aspicit, et dubitat, superari an vincere malit.
Atque ita, Quis Deus hunc formosis, inquit, iniquus
Perdere vult? caræque jubet discrimine vitæ
Conjugium petere hoc? non sum, me judice, tanti;
Nec forma tangor: poteram tamen hac quoque tangi.
Quid? quod adhuc puer est? non me movet ipse, sed æ-
Quid? quod inest virtus, et mens interrita leti? (tas.
Quid? quod ab æquorea numeratur origine quartus?
Quid? quod amat, tantique putat connubia nostra,
Ut pereat, si me Fors illi dura negarit?
Dum licet, hospes, abi; thalamosque relinque cruentos.
Conjugium crudele meum est: tibi nubere nulla
Nolet, et optari potes a sapiente puella.
Cur tamen est mihi cura tui, tot jam ante peremptis?
Viderit: intereat, quoniam tot cæde procorum
Admonitus non est, agiturque in tædia vitæ.
Occidet hic igitur, voluit quia vivere mecum?
Indignamque necem pretium patietur amoris?
Non erit invidiæ victoria nostra ferendæ:
Sed non culpa mea est: utinam desistere velles!
Aut, quoniam es demens, utinam velocior esses!
At quam virgineus puerili vultus in ore est!
Ah, miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
Vivere dignus eras: quod si felicior essem,
Nec mihi conjugium fata importuna negarent,
Unus eras, cum quo sociare cubilia possem.
Dixerat: utque rudis, primoque Cupidine tacta,
Quid facit ignorans, amat, et non sentit amorem.
Jam solitos poscunt cursus populusque paterque;
Cum me sollicita proles Neptunia voce
Invocat Hippomenes. Cytherein, comprecor, ausis
Adsit, ait, nostris; et, quos dedit, adjuvet ignes.
Detulit aura preces ad me non invida blandas;
Motaque sum, fateor: nec opis mora longa dabatur.
Est ager, indigenæ Tamasenum nomine dicunt,
Telluris Cypriæ pars optima: quem mihi prisci
Sacravere senes, templisque accedere dotem
Hanc jussere meis: medio nitet arbor in arvo,
Fulva comam, fulvo ramis crepitantibus auro.
Hinc tria forte mea veniens decerpta ferebam
Aurea poma manu; nullique videnda, nisi ipsi,
Hippomenen adii, docuique, quis usus in illis.
Signa tubæ dederant; cum carcere pronus uterque
Emicat, et summam celeri pede libat arenam.
Posse putes illos sicco freta radere passu,
Et segetis canæ stantes percurrere aristas.
Adjiciunt animos juveni clamorque, favorque,
Verbaque dicentum: Nunc, nunc incumbere tempus,
Hippomene; propera: nunc viribus utere totis;
Pelle moram; vinces. Dubium Megareius heros
Gaudeat, an virgo magis his Schœneia dictis.
O quoties, cum jam posset transire, morata est;
Spectatosque diu vultus invita reliquit!
Aridus e lasso veniebat anhelitus ore;
Metaque erat longe: tum denique de tribus unum
Fœtibus arboreis proles Neptunia misit.
Obstupuit virgo, nitidique cupidine pomi
Declinat cursus, aurumque volubile tollit.
Præterit Hippomenes. Resonant spectacula plausu.
Illa moram celeri, cessataque tempora, cursu
Corrigit; atque iterum juvenem post terga relinquit.
Et rursus pomi jactu remorata secundi,
Consequitur, transitque virum. Pars ultima cursus
Restabat: Nunc, inquit, ades, Dea muneris auctor:
Inque latus campi, quo tardius illa rediret,
Jecit ab obliquo nitidum juveniliter aurum.
An peteret, virgo visa est dubitare; coegi
Tollere, et adjeci sublato pondera malo:
Impediique oneris pariter gravitate moraque.
Neve meus sermo cursu sit tardior illo;
Præterita est virgo: duxit sua præmia victor.
Dignane, cui grates ageret, cui turis honorem
Ferret, Adoni, fui? Nec grates immemor egit,
Nec mihi tura dedit. Subitam convertor in iram;
Contemnique dolens, ne sim spernenda futuris,
Exemplo caveo, meque ipsa exhortor in ambos.
Templa Deûm Matri, quæ quondam clarus Echion
Fecerat ex voto, nemorosis abdita silvis,

Transibant; et iter longum requiescere suasit.
Illic concubitus intempestiva cupido
Occupat Hippomenen, a numine concita nostro.
Luminis exigui fuerat prope templa recessus,
Speluncæ similis, nativo pumice tectus,
Religione sacer prisca: quo multa sacerdos
Ligna contulerat veterum simulacra Deorum.
Hunc mit; et vetito temerat sacraria probro.
Sacra retorserunt oculos; turritaque Mater,
An Stygia sontes, dubitavit mergeret unda.
Pœna levis visa est: ergo modo levia fulvæ
Colla jubæ velant; digiti curvantur in ungues;
Ex humeris armi fiunt; in pectora totum
Pondus abit; summæ cauda verruntur arenæ.
Iram vultus habet; pro verbis murmura reddunt;
Pro thalamis celebrant silvas; aliisque timendi
Dente premunt domito Cybeleia frena leones.
Hos tu, care mihi, cumque his genus omne ferarum,
Quæ non terga fugæ, sed pugnæ pectora præbent,
Effuge; ne virtus tua sit damnosa duobus.
Illa quidem monuit: junctisque per aera cygnis
Carpit iter; sed stat monitis contraria virtus.
Forte suem latebris, vestigia certa secuti,
Excivere canes, silvisque exire parentem
Fixerat obliquo juvenis Cinyreius ictu.
Protinus excussit pando venabula rostro,
Sanguine tincta suo; trepidumque, et tuta petentem
Trux aper insequitur; totosque sub inguine dentes
Abdidit, et fulva moribundum stravit arena.
Vecta levi curru medias Cytherea per auras
Cypron olorinis nondum pervenerat alis.
Agnovit longe gemitum morientis, et albas
Flexit aves illuc. Utque æthere vidit ab alto
Exanimem, inque suo jactantem sanguine corpus,
Desiluit, pariterque sinus, pariterque capillos
Rupit, et indignis percussit pectora palmis:
Questaque cum fatis; At non tamen omnia vestri
Juris erunt, inquit: luctus monumenta manebunt
Semper, Adoni, mei; repetitaque mortis imago
Annua plangoris peraget simulamina nostri.
At cruor in florem mutabitur: an tibi quondam
Femineos artus in olentes vertere menthas,
Persephone, licuit? nobis Cynereius heros
Invidiæ mutatus erit? Sic fata, cruorem
Nectare odorato spargit: qui tactus ab illo
Intumuit; sic, ut pluvio perlucida cœlo
Surgere bulla solet. Nec plene longior hora
Facta mora est, cum flos de sanguine concolor ortus;
Qualem, quæ lento celant sub cortice granum,
Punica ferre solent: brevis est tamen usus in illo;
Namque male hærentem, et nimia levitate caducum
Excutiunt idem, qui præstant nomina, venti.

Liber undecimus

Carmine dum tali silvas, animosque ferarum
Threicius vates, et saxa sequentia ducit;
Ecce nurus Ciconum, tectæ lymphata ferinis
Pectora velleribus, tumuli de vertice cernunt
Orphea, percussis sociantem carmina nervis.
E quibus una, levem jactato crine per auram,
En, ait, en hic est nostri contemtor: et hastam
Vatis Apollinei vocalia misit in ora.
Quæ foliis præsuta notam sine vulnere fecit.
Alterius telum lapis est; qui missus, in ipso
Aere concentu victus vocisque lyræque est;
Ac veluti supplex pro tam furialibus ausis,
Ante pedes jacuit: sed enim temeraria crescunt
Bella, modusque abiit, insanaque regnat Erinnys.
Cunctaque tela forent cantu mollita; sed ingens
Clamor, et inflato Berecynthia tibia cornu,
Tympanaque, plaususque, et Bacchei ululatus
Obstrepuere sono citharæ: tum denique saxa
Non exauditi rubuerunt sanguine vatis.
At primum attonitas et jamnum voce canentis
Innumeras volucres, anguesque, agmenque ferarum,
Mænades Orphei titulum rapuere theatri:
Inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris;
Et coeunt, ut aves, si quando luce vagantem
Noctis avem cernunt; structoque utrimque theatro,
Ceu matutina cervus peritturus arena,
Præda canum est; vatemque petunt; et fronde virenti
Conjiciunt thyrsos, non hæc in munera factos.
Hæ glebas, illæ direptos arbore ramos,
Pars torquent silices: neu desint tela furori;
Forte boves presso subigebant vomere terram;
Nec procul hinc, multo fructum sudore parantes,
Dura lacertosi fodiebant arva coloni;
Agmine qui viso fugiunt, operisque relinquunt
Arma sui; vacuosque jacent dispersa per agros
Sarculaque, rastrique graves, longique ligones.
Quæ postquam rapuere feræ, cornuque minaci
Divellere boves, ad vatis fata recurrunt;
Tendentemque manus et in illo tempore primum
Irrita dicentem, nec quidquam voce moventem,
Sacrilegæ perimunt: Perque os (pro Jupiter!) illud,
Auditum saxis, intellectumque ferarum
Sensibus, in ventos anima exhalata recessit.
Te mœstæ volucres, Orpheu, te turba ferarum,
Te rigidæ silices, tua carmina sæpe secutæ
Fleverunt silvæ: positis te frondibus arbos,
Tonsa comam, luxit: lacrimis quoque flumina dicunt
Increvisse suis; obscuraque carbasa pullo
Naïdes et Dryades, passosque habuere capillos.
Membra jacent diversa locis: caput, Hebre, lyramque
Excipis, et (mirum) medio dum labitur amne,
Flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
Murmurat exanimis; respondent flebile ripæ.
Jamque mare invectæ flumen populare relinquunt,
Et Methymnææ potiuntur litore Lesbi.
Hic ferus expositum peregrinis anguis arenis
Os petit, et sparsos stillanti rore capillos.
Tandem Phœbus adest, morsusque inferre parantem
Arcet, et in lapidem rictus serpentis apertos
Congelat; et patulos (ut erant) indurat hiatus.
Umbra subit terras; et, quæ loca viderat ante,
Cuncta recognoscit; quærensque per arva piorum
Invenit Eurydicen, cupidisque amplectitur ulnis.
Hic modo conjunctis spatiantur passibus ambo:
Nunc præcedentem sequitur, nunc prævius anteit;
Eurydicenque suam jam tuto respicit Orpheus.
Non impune tamen scelus hoc sinit esse Lyæus;
Amissoque dolens sacrorum vate suorum,
Protinus in silvis matres Edonidas omnes,
Quæ fecere nefas, torta radice ligavit.
Quippe pedum digitos, in quantum quæque secuta est
Traxit; et in solidam detrusit acumine terram.
Utque suum laqueis, quos callidus abdidit auceps,
Crus ubi commisit volucris, sensitque teneri,
Plangitur, ac trepidans astringit vincula motu:
Sic, ut quæque solo defixa cohæserat harum,
Externata fugam frustra tentabat: at illam
Lenta tenet radix, exultantemque coercet:
Dumque ubi sint digiti, dum pes ubi quærit, et un-(gues,
Aspicit in teretes lignum succedere suras;
Et conata femur mœrenti plangere dextra,
Robora percussit: pectus quoque robora fiunt:
Robora sunt humeri; porrectaque brachia veros
Esse putes ramos, et non fallare putando.

Nec satis hoc Baccho est: ipsos quoque deserit agros;
nque choro meliore, sui vineta Tymoli,
:tolonque petit; quamvis non aureus illo
mpore, nec caris erat invidiosus arenis.
nc assueta cohors Satyri, Bacchæque frequentant:
Silenus abest. Titubantem annisque meroque
ricolæ cepere Phryges, vinctumque coronis
regem traxere Midan; cui Thracius Orpheus
gia tradiderat, cum Cecropio Eumolpo.
i simul agnovit socium comitemque sacrorum,
spitis adventu festum genialiter egit
bis quinque dies, et iunctas ordine noctes.
iam stellarum sublime coegerat agmen
cifer undecimus, Lydos cum lætus in agros
x venit, et iuveni Silenum reddit alumno.
ic Deus optandi gratum, sed inutile, fecit
meris arbitrium, gaudens altore recepto.
e male usurus donis, ait: Effice, quidquid
rpore contigero, fulvum vertatur in aurum.
nuit optatis, nocituraque munera solvit
ber; at indoluit, quod non meliora petisset.
etus abit, gaudetque malo Berecynthius heros;
llicitamque fidem tangendo singula tentat.
xque sibi credens, non alta fronde virentem
ce detraxit virgam; virga aurea facta est.
ollit humo saxum; saxum quoque palluit auro.
ntigit et glebam: contacto gleba potenti
assa fit: arentes Cereris decerpsit aristas
area messis erat: demptum tenet arbore pomum:
esperidas donasse putes: si postibus altis
lmovit digitos; postes radiare videntur.
le etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
nda fluens palmis Danaen eludere posset.
ix spes ipse suas animo capit, aurea fingens
nnia: gaudenti mensas posuere ministri,
xtructas dapibus, nec tostæ frugis egentes.
um vero, sive ille sua Cerealia dextra
unera contigerat, Cerealia dona rigebant:
ve dapes avido convellere dente parabat,
amina fulva dapes, admoto dente, nitebant.
lisenerat puris auctorem muneris undis,
usile per rictus aurum fluitare videres.
ttonitus novitate mali, divesque, miserque,
ffugere optat opes; et, quæ modo voverat, odit.
opia nulla famem relevat: sitis arida guttur
rit, et inviso meritus torquetur ab auro.
d cœlumque manus et splendida brachia tollens,
a veniam, Lenæe pater; peccavimus, inquit;
ed miserere, precor, speciosoque eripe damno.
lite Deûm numen Bacchus peccasse fatentem
estituit, pactamque fidem, data munera, solvit.
leve male optato maneas circumlitus auro,
ade, ait, ad magnis vicinum Sardibus amnem;
erque iugum montis labentibus obvius undis
arpe viam; donec venias ad fluminis ortus:
pumiferoque tuum fonti, qua plurimus exit,
ubde caput, corpusque simul, simul eluе crimen.
ex iussæ succedit aquæ. vis aurea tinxit
lumen, et humano de corpore cessit in amnem.
lunc quoque iam veteris percepto semine venæ
rva rigent, auro madidis pallentia glebis.
Ille, perosus opes, silvas et rura colebat,
Panaque montanis habitantem semper in antris.
Pingue sed ingenium mansit; nocituraque, ut ante,
lursus erant domino stolidæ præcordia mentis.
Nam, freta prospiciens, late riget arduus alto
Tmolus in ascensu, clivoque extentus utroque,
Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypæpis.
Pan ibi dum teneris iactat sua carmina Nymphis,
Et leve cerata modulatur arundine carmen;
Ausus Apollineos præ se contemnere cantus,
Iudice sub Tmolo certamen venit ad impar.
Monte suo senior iudex consedit; et aures
Liberat arboribus: quercu coma cærula tantum
Cingitur; et pendent circum cava tempora glandes.
Isque Deum pecoris spectans; In iudice, dixit,
Nulla mora est. Calamis agrestibus insonat ille:
Barbaricoque Midan (aderat nam forte canenti)
Carmine delenit: post hunc sacer ora retorsit
Tmolus ad os Phœbi: vultum sua silva secuta est.
Ille caput flavum lauro Parnaside vinctus
Verit humum Tyrio saturata murice palla:
Distinctamque fidem gemmis, et dentibus Indis
Sustinet a læva: tenuit manus altera plectrum.
Artificis status ipse fuit. Tum stamina docto
Pollice sollicitat: quorum dulcedine captus
Pana iubet Tmolus citharæ submittere cannas.
Iudicium sanctique placet sententia montis
Omnibus: arguitur tamen, atque iniusta vocatur
Unius sermone Midæ: nec Delius aures
Humanam stolidas patitur retinere figuram;
Sed trahit in spatium, villisque albentibus implet,
Instabilesque imo facit, et dat posse moveri.
Cætera sunt hominis; partem damnatur in unam:
Induiturque aures lente gradientis aselli.
Ille quidem celat, turpique onerata pudore
Tempora purpureis tentat velare tiaris:
Sed, solitus longos ferro resecare capillos,
Viderat hoc famulus: qui, cum nec prodere visum
Dedecus auderet, cupiens efferre sub auras,
Nec posset reticere tamen, secedit; humumque
Effodit, et, domini quales aspexerit aures,
Voce refert parva; terræque immurmurat haustæ.
Indiciumque suæ vocis tellure regesta
Obruit, et scrobibus tacitus discedit opertis.
Creber arundinibus tremulis ibi surgere lucus
Cœpit; et, ut primum pleno maturuit anno,
Prodidit agricolam: leni nam motus ab Austro
Obruta verba refert; dominique coarguit aures.
Ultus abit Tmolo, liquidumque per aera vectus
Angustum citra pontum Nepheleidos Helles
Laomedonteis Letoius astitit arvis.
Dextera Sigæi, Rhœtæi læva profundi
Ara Panomphæo vetus est sacrata Tonanti.
Inde novæ primum moliri mœnia Troiæ
Laomedonta videt, susceptaque magna labore
Crescere difficili, nec opes exposcere parvas.
Cumque tridentigero tumidi genitore profundi
Mortalem induitur formam; Phrygioque tyranno
Ædificant muros, pacto pro mœnibus auro.
Stabat opus: pretium rex inficiatur, et addit
Perfidiæ cumulum falsis periuria verbis.
Non impune feres, rector maris inquit: et omnes
Inclinavit aquas ad averæ litora Troiæ.
Inque freti formam terras convertit; opesque
Abstulit agricolis; et fluctibus obruit arva.
Pœna neque hæc satis est: regis quoque filia monstro
Poscitur æquoreo. Quam dura ad saxa revinctam
Vindicat Alcides, promissaque munera, dictos
Poscit equos; tantique operis mercede negata;
Bis periura capit superatæ mœnia Troiæ.
Nec, pars militiæ, Telamon, sine honore recessit;
Hesioneque data potitur: nam coniuge Peleus
Clarus erat Diva; nec avi magis ille superbit
Nomine, quam soceri: siquidem Iovis esse nepoti
Contigit haud uni: coniux Dea contigit uni.
Namque senex Thetidi Proteus, Dea, dixerat, undæ,
Concipe: mater eris iuveni, qui fortibus actis

Acta patris vincet; maiorque vocabitur illo.
Ergo, ne quidquam mundus Iove maius haberet,
Quamvis haud tepidos sub pectore senserat ignes,
Iupiter æquoreæ Thetidis connubia vitat:
Inque sua Æaciden succedere vota nepotem
Iussit, et amplexus in virginis ire marinæ.
Est sinus Hæmoniæ curvos falcatus in arcus;
Brachia procurrunt; ubi, si foret altior unda,
Portus erat: summis inductum est æquor arenis.
Litus habet solidum, quod nec vestigia servet;
Nec remoretur iter; nec opertum pendeat alga.
Myrtea silva subest, bicoloribus obsita baccis.
Est specus in medio; natura factus, an arte,
Ambiguum; magis arte tamen: quo sæpe venire
Frenato delphine sedens, Theti nuda, solebas.
Illic te Peleus, ut somno vincta iacebas,
Occupat: et quoniam precibus tentata repugnas,
Vim parat, innectens ambobus colla lacertis.
Quod nisi venisses, variatis sæpe figuris,
Ad solitas artes, ausus foret ille potitus.
Sed modo tu volucris; (volucrem tamen ille tenebat)
Nunc gravis arbor eras: hærebat in arbore Peleus.
Tertia forma fuit maculosæ tigridis: illa
Territus Æacides a corpore brachia solvit.
Inde Deos pelagi, vino super æquora fuso,
Et pecoris fibris, et fumo thuris adorat.
Donec Carpathius medio de gurgite vates,
Æacida, dixit, thalamis potiere petitis.
Tu modo, cum gelido sopita quiescet in antro,
Ignaram laqueis vinclisque innecte tenaci.
Nec te decipiat centum mentita figuras: (met.
Sed prende quidquid erit, dum, quod fuit ante, refor-
Dixerat hæc Proteus, et condidit æquore vultum;
Admisitque suos in verba novissima fluctus.
Pronus erat Titan, inclinatoque tenebat
Hesperium temone fretum; cum pulchra relicto
Nereïs ingreditur consueta cubilia ponto.
Vix bene virgineos Peleus invaserat artus,
Illa novat formas: donec sua membra teneri
Sentit, et in partes diversas brachia tendit. (cis:
Tum demum ingemuit: Neque, ait, sine numine vin-
Exhibita estque Thetis. Confessam amplectitur heros,
Et potitur votis, ingentique implet Achille.
Felix et nato, felix et coniuge Peleus;
Et cui, si demas iugulati crimina Phoci,
Omnia contigerant. Fraterno sanguine sontem,
Expulsumque domo patria Trachinia tellus
Accipit. Hic regnum sine vi, sine cæde, tenebat
Lucifero genitore satus, patriumque nitorem
Ore ferens Ceyx; illo qui tempore mœstus,
Dissimilisque sui, fratrem lugebat ademptum.
Quo postquam Æacides fessus curaque viaque
Venit; et intravit, paucis comitantibus, urbem;
Quosque greges pecorum, quæ secum armenta tra-
Haud procul a muris sub opaca valle reliquit. (hebat,
Copia cum facta est adeundi prima tyranni;
Velamenta manu prætendens supplice, qui sit,
Quoque satus, memorat; tantum sua crimina celat.
Mentitusque fugæ causam, petit urbe, vel agro
Se iuvet. Hunc contra placido Trachinius ore
Talibus alloquitur: Mediæ quoque commoda plebi
Nostra patent, Peleu; nec inhospita regna tenemus.
Adiicis huic animo momenta potentia, clarum
Nomen, avumque Iovem: nec tempora perde precando:
Quod petis, omne feres: tuaque hæc pro parte videto,
Qualiacumque vides. Utinam meliora videres!
Et flebat. Movent quæ tantos causa dolores,
Pelensque comitesque rogant; quibus ille profatur:
Forsitan hanc volucrem, rapto quæ vivit, et omnes
Terret aves, semper pennas habuisse putetis.
[Vir fuit: et tanta est animi constantia, quantum]
Acer erat, belloque ferox, ad vimque paratus,
Nomine Daedalion, illo genitore creatus,
Qui vocat Auroram, cœloque novissimus exit.
Culta mihi pax est, pacis mihi cura tuendæ,
Coniugiique fuit: fratri fera bella placebant.
[Illius virtus gentes, regesque subegit:
Quæ nunc Thisbæas agitat mutata columbas.]
Nata erat huic Chione, quæ dotatissima forma
Mille procis placuit, bis septem nubilis annis.
Forte revertentes Phœbus, Maiaque creatus,
Ille suis Delphis, hic vertice Cylleneo,
Videre hanc pariter, pariter traxere calorem.
Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo.
Non tulit ille moras: virgaque movente soporem
Virginis os tangit. Tactu iacet illa potenti,
Vimque Dei patitur. Nox cœlum sparserat astris;
Phœbus anum simulat, præceptaque gaudia sumit.
Ut sua maturus complevit tempora venter,
Alipedis de stirpe Dei, versuta propago,
Nascitur Autolycus, furtum ingeniosus ad omne:
Qui facere assuerat, patriæ non degener artis,
Candida de nigris, et de candentibus atra.
Nascitur e Phœbo (namque est enixa gemellos)
Carmine vocali clarus, citharaque Philammon.
Quid peperisse duos, et Dis placuisse duobus;
Et forti genitore, et progenitore Tonanti
Esse satam prodest? an obest quoque gloria multis?
Obfuit huic certe: quæ se præferre Dianæ
Sustinuit, faciemque Deæ culpavit: at illi
Ira ferox mota est: Factis placebimus, inquit.
Nec mora; curvavit cornu, nervoque sagittam
Impulit; et meritam traiecit arundine linguam.
Lingua tacet: nec vox tentataque verba sequuntur:
Conantemque loqui cum sanguine vita reliquit.
Quem (misera o pietas!) ego tum patruoque dolorem
Corde tuli, fratrique pio solatia dixi.
Quæ pater haud aliter, quam cautes murmura ponti,
Accipit; et natam delamentatur ademptam.
Ut vero ardentem vidit, quater impetus illi
In medios fuit ire rogos: quater inde repulsus
Concita membra fugæ mandat: similisque iuvenco,
Spicula crabronum pressa cervice gerenti,
Qua via nulla, ruit. Iam tum mihi currere visus
Plus homine est; alasque pedes sumsisse putares.
[Effugit ergo omnes; veloxque cupidine leti]
Vertice Parnasi potitur. Miseratus Apollo,
Cum se Daedalion saxo misisset ab alto,
Fecit avem, et subitis pendentem sustulit alis,
Oraque adunca dedit, curvos dedit unguibus hamos,
Virtutem antiquam, maiores corpore vires.
Et nunc accipiter, nullis satis æquus, in omnes
Sævit aves; aliisque dolens fit causa dolendi.
Quæ dum Lucifero genitus miracula narrat
De consorte suo; cursu festinus anhelo
Advolat armenti custos Phoceus Anetor.
Heu Peleu, Peleu, magnæ tibi nuntius adsum
Cladis! ait. Quodcumque ferat, iubet edere Peleus:
Pendet, et ipse metu trepidat Trachinius heros.
Ille refert: Fessos ad litora curva iuvencos
Appuleram, medio cum Sol altissimus orbe
Tantum respiceret, quantum superesse videret.
Parsque boum fulvis genua inclinarat arenis,
Latarumque iacens campum spectabat aquarum:
Pars gradibus tardis illuc errabat et illuc:
Nant alii, celsoque extant super æquora collo.
Templa mari subsunt, nec marmore clara, nec auro;
Sed trabibus densis, locoque umbrosa vetusto.

Nereides Nereusque tenent. Hos navita templi
Edidit esse Deos, dum retia litore siccat.
Iuncta palus huic est, densis obsessa salictis,
Quam restagnantis fecit maris unda paludem.
Inde, fragore gravi strepitans, loca proxima terret,
Bellua vasta, lupus; ulvisque palustribus exit,
Oblitus et spumis, et spisso sanguine rictus
Fulmineos; rubra suffusus lumina flamma.
Qui, quanquam sævit pariter rabieque fameque,
Acrior est rabie: neque enim ieiunia curat
Cæde bouni, diramque famem saliare, sed omne
Vulnerat armentum, sternitque hostiliter omne.
Pars quoque de nobis funesto saucia morsu,
Dum defensamus, leto est data. Sanguine litus
Undaque prima rubent, demugitæque paludes.
Sed mora damnosa est, nec res dubitare remittit:
Dum superest aliquid, cuncti coeamus, et arma,
Arma capessamus, coniunctaque tela feramus.
Dixerat agrestis: nec Pelea damna movebant:
Sed, memor admissi, Nereida colligit orbam
Damna sui inferias extincto mittere Phoco.
Induere arma viros, violentaque sumere tela
Rex iubet Œtæus; cum quis simul ipse parabat
Ire: sed Halcyone coniux excita tumultu
Prosilit, et, nondum totos ornata capillos,
Disiicit hos ipsos; colloque infusa mariti,
Mittat ut auxilium sine se, verbisque precatur,
Et lacrimis; animasque duas ut servet in una.
Æacides illi: Pulchros, Regina, piosque
Pone metus: plena est promissi gratia vestri.
Non placet arma mihi contra nova monstra moveri.
Numen adorandum pelagi est. Erat ardua turris,
Arce patens summa; patens loca grata carinis.
Ascendunt illuc, stratosque in litore tauros
Cum gemitu aspiciunt, vastatoremque cruento
Ore ferum, longos infectum sanguine villos.
Inde manus tendens in aperti litora ponti,
Cæruleam Peleus Psamathen, ut finiat iram,
Orat, opemque ferat: nec vocibus illa rogantis
Flectitur Æacidæ. Thetis hanc pro coniuge supplex
Accepit veniam: sed enim irrevocatus ab acri
Cæde lupus perstat, dulcedine sanguinis asper;
Donec inhærentem laceræ cervice iuvencæ
Marmore mutavit: corpus, præterque colorem
Omnia servavit: lapidis color indicat, illum
Iam non esse lupum, iam non debere timeri.
Nec tamen hac profugum consistere Pelea terra
Fata sinunt: Magnetas adit vagus exul, et illic
Sumit ab Hæmonio purgamina cædis Acasto.
Interea fratrisque sui, fratremque secutis
Anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
Consulat ut sacras, hominum oblectamina, sortes,
Ad Clarium parat ire Deum: nam templa profanus
Invia cum Phlegyis faciebat Delphica Phorbas.
Consilii tamen ante sui, fidissima, certam
Te facit, Halcyone: cui protinus intima frigus
Ossa receperunt; buxoque simillimus ora
Pallor obit, lacrimisque genæ maduere profusis.
Ter conata loqui, ter fletibus ora rigavit;
Singultuque pias interrumpente querelas,
Quæ mea culpa tuam, dixit, carissime, mentem
Vertit? ubi est, quæ cura mei prius esse solebat?
Iam potes Halcyone securus abesse relicta;
Iam via longa placet; iam sum tibi carior absens.
At (puto) per terras iter est, tantumque dolebo;
Non etiam metuam; curæque timore carebunt.
Æquora me terrent, et ponti tristis imago:
Et laceras nuper tabulas in litore vidi;
Et sæpe in tumulis sine corpore nomina legi.
Neve tuum fallax animum fiducia tangat,
Quod socer Hippotades tibi sit, qui carcere fortes
Contineat ventos, et, cum velit, æquora placet.
Cum semel emissi tenuerunt æquora venti;
Nil illis vetitum est, incommendataque tellus
Omnis, et omne fretum. Cœli quoque nubila vexant,
Excutiuntque feris rutilos concursibus ignes.
Quo magis hos novi, (nam novi, et sæpe paterna
Parva domo vidi) magis hoc reor esse timendos.
Quod tua si flecti precibus sententia nullis,
Care, potest, coniux, nimiumque es certus eundi,
Me quoque tolle simul: certe iactabimur una:
Nec, nisi quæ patiar, metuam; pariterque feremus
Quidquid erit; pariter super æquora lata feremur.
Talibus Æolidos dictis lacrimisque movetur
Sidereus coniux; neque enim minor ignis in ipso est;
Sed neque propositos pelagi dimittere cursus,
Nec vult Halcyonen in partem adhibere periclI,
Multaque respondit, timidum solantia pectus;
Nec tamen ideirco causam probat: addidit illis
Hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem:
Longa quidem nobis omnis mora; sed tibi iuro
Per patrios ignes (si me modo fata remittent)
Ante reversurum, quam Luna bis impleat orbem.
His ubi promissis spes est admota recursus;
Protinus eductum navalibus æquore tingi,
Aptarique suis pinum iubet armamentis.
Qua rursus visa, veluti præsaga futuri,
Horruit Halcyone; lacrimasque emisit obortas;
Amplexusque dedit; tristique miserrima tandem
Ore, Vale, dixit: collapsaque corpore tota est.
Ast iuvenes, quærente moras Ceyce, reducunt
Ordinibus geminis ad fortia pectora remos;
Æqualique ictu sciudunt freta: sustulit illa
Humentes oculos; stantemque in puppe recurva,
Concussaque manu dantem sibi signa maritum
Prima videt, redditque notas. Ubi terra recessit
Longius, atque oculi nequeunt cognoscere vultus,
Dum licet, insequitur fugientem lumine pinum.
Hæc quoque ut haud poterat, spatio submota, videri;
Vela tamen spectat summo fluitantia malo.
Ut nec vela videt, vacuum petit anxia lectum:
Sedque toro ponit: renovat lectusque locusque
Halcyonæ lacrimas, et quæ pars, admonet, absit.
Portubus exierant; et moverat aura rudentes.
Obvertit lateri pendentes navita remos;
Cornuaque in summa locat arbore; totaque malo
Carbasa deducit; venientesque excipit auras.
Aut minus, aut certe medium non amplius æquor
Puppe secabatur, longeque erat utraque tellus,
Cum, mare sub noctem tumidis albescere cœpit
Fluctibus; et præceps spirare valentius Eurus.
Ardua, iamdudum, demittite cornua, rector
Clamat; et antemnis totum sulmectite velum.
Hic iubet: impediunt adversæ iussa procellæ;
Nec sinit audiri vocem fragor æquoris ullam.
Sponte tamen properant alii subducere remos;
Pars munire latus; pars ventis vela negare.
Egerit hic fluctus, æquorque refundit in æquor:
Hic rapit antennas. Quæ dum sine lege geruntur,
Aspera crescit hiems; omnique e parte feroces
Bella gerunt venti, fretaque indignantia miscent.
Ipse pavet, nec se, qui sit status, ipse fatetur
Scire ratis rector; nec quid iubeat ve, vetetve:
Tanta mali moles, tolaque potentior arte est.
Quippe sonant clamore viri, stridore rudentes,
Undarum incursu gravis unda, tonitribus æther.
Fluctibus erigitur, cœlumque æquare videtur
Pontus, et inductas aspergine tingere nubes.

Et modo, cum fulvas ex imo verrit arenas,
Concolor est illis; Stygia modo nigrior unda:
Sternitur interdum, spumisque sonantibus albet.
Ipsa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis:
Et modo sublimis, veluti de vertice montis,
Despicere in valles, imumque Acherunta videtur;
Nunc, ubi demissam curvum circumstetit æquor,
Suspicere inferno summum de gurgite cœlum.
Sæpe dat ingentem fluctu latus icta fragorem;
Nec levius pulsata sonat, quam ferreus olim
Cum laceras aries ballistave concutit arces.
Utque solent, sumptis in cursu viribus, ire
Pectore in arma feri, prætentaque tela leones;
Sic ubi se ventis admiserat unda coortis,
Ibat in arma ratis, multoque erat altior illis.
Iamque labant cunei, spoliataque tegmine ceræ
Rima patet; præbetque viam letalibus undis.
Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres;
Inque fretum credas totum descendere cœlum;
Inque plagas cœli tumefactum ascendere pontum.
Vela madent nimbis; et cum cœlestibus undis
Æquoreæ miscentur aquæ. Caret ignibus æther;
Cæcaque nox premitur tenebris hiemisque suisque.
Discutiunt tamen has, prabentque micantia lumen
Fulmina: fulmineis ardescunt ignibus undæ.
Dat quoque iam saltus intra cava texta carinæ
Fluctus: et, ut miles, numero præstantior omni,
Cum sæpe assiluit defensæ mœnibus urbis,
Spe potitur tandem; laudisque accensus amore
Inter mille viros, murum tamen occupat unus.
Sic ubi pulsarunt acres latera ardua fluctus,
Vastius insurgens decimæ ruit impetus undæ:
Nec prius absistit fessam oppugnare carinam,
Quam velut in captæ descendat mœnia navis.
Pars igitur tentabat adhuc invadere pinum,
Pars maris intus erat. Trepidant haud secius omnes
Quam solet urbs, aliis murum fodientibus extra,
Atque aliis murum, trepidare, tenentibus intus.
Deficit ars: animique cadunt: totidemque videntur,
Quot veniant fluctus, ruere atque irrumpere mortes.
Non tenet hic lacrimas; stupet hic; vocat ille beatos,
Funera quos maneant; hic votis numen adorat,
Brachiaque ad cœlum, quod non videt, irrita tollens
Poscit opem: subeunt illi fratresque parensque;
Huic cum pignoribus domus, et quod cuique relictum
Halcyone Ceyca movet: Ceycis in ore (est.
Nulla nisi Halcyone est: et, cum desideret unam,
Gaudet abesse tamen. Patriæ quoque vellet ad oras
Respicere, inque domum supremos vertere vultus.
Verum ubi sit nescit. Tanta vertigine pontus
Fervet; et inducta piceis e nubibus umbra
Omne latet cœlum; duplicataque noctis imago est.
Frangitur incursu nimbosi turbinis arbos:
Frangitur et regimen; spoliisque animosa superstans
Unda, velut victrix, sinuatas despicit undas;
Nec levius, quam si quis Athon, Pindumve, revulsos
Sede sua, totos in apertum everterit æquor,
Præcipitata ruit; pariterque et pondere et ictu
Mergit in ima ratem: cum qua pars magna virorum
Gurgite pressa gravi, neque in aera reddita, fato
Functa suo est. Alii partes et membra carinæ
Trunca tenent. Tenet ipse manu, qua sceptra solebat,
Fragmina navigii Ceyx; socerumque patremque
Invocat (heu!) frustra: sed plurima nantis in ore
Halcyone coniux: illam meminitque refertque:
Illius ante oculos ut agant sua corpora fluctus,
Optat; et exanimis manibus tumuletur amicis.
Dum natat, absentem, quoties sinit hiscere fluctus,
Nominat Halcyonen, ipsisque immurmurat undis.
Ecce super medios fluctus niger arcus aquarum
Frangitur; et rupta mersum caput obruit unda.
Lucifer obscurus, nec quem cognoscere posses,
Illa nocte fuit: quoniamque excedere Olympo
Non licuit, densis texit sua nubibus ora.
Æolis interea tantorum ignara malorum
Dinumerat noctes; et iam, quas induat ille,
Festinat vestes; iam quas, ubi venerit ille,
Ipsa gerat; reditusque sibi promittit inanes.
Omnibus illa quidem Superis pia tura ferebat:
Ante tamen cunctos Iunonis templa colebat;
Proque viro, qui nullus erat, veniebat ad aras;
Utque foret sospes coniux suus, utque rediret,
Optabat, nullamque sibi præferret: at illi
Hoc de tot votis poterat contingere solum.
At Dea non ultra pro functo morte rogari
Sustinet; utque manus funestas arceat aris;
Iri, meæ, dixit, fidissima nuntia vocis,
Vise soporiferam Somni velociter aulam;
Extinctique iube Ceycis imagine mittat
Somnia ad Halcyonen, veros imitantia casus.
Dixerat. Induitur velamina mille colorum
Iris, et arquato cœlum curvamine signans
Tecta petit iussi sub rupe latentia regis.
Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cavus, ignavi domus et penetralia Somni:
Quo nunquam radiis orions, mediusve, cadensve
Phœbus adire potest: nebulæ caligine mixtæ
Exhalantur humo, dubiæque crepuscula lucis.
Non vigil ales ibi cristati cantibus oris
Evocat Auroram; nec voce silentia rumpunt
Sollicitive canes; canibusve sagacior anser.
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami,
Humanæve sonum reddunt convicia linguæ.
Muta quies habitat. Saxo tamen exit ab imo
Rivus aquæ Lethes; per quem cum murmure labens
Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.
Ante fores antri fœcunda papavera florent,
Innumeræque herbæ; quarum de lacte soporem
Nox legit, et spargit per opacas humida terras.
Ianua, quæ verso stridorem cardine reddat,
Nulla domo tota; custos in limine nullus.
At medio torus est, ebeno sublimis in antro,
Plumeus, unicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse Deus, membris languore solutis.
Hunc circa passim, varias imitantia formas,
Somnia vana iacent totidem, quot messis aristas,
Silva gerit frondes, eiectas litus arenas.
Quo simul intravit, manibusque obstantia virgo
Somnia dimovit: vestis fulgore reluxit
Sacra domus; tardaque Deus gravitate iacentes
Vix oculos tollens; iterumque iterumque relabens,
Summaque percutiens nutanti pectora mento,
Excussit tandem sibi se; cubitoque levatus,
Quid veniat (cognorat enim) scitatur. At illa:
Somne, quies rerum, placidissime Somne Deorum,
Pax animi, quem cura fugit; qui corda diurnis
Fessa ministeriis mulces, reparasque labori;
Somnia, quæ veras æquent imitamine formas,
Herculea Trachine iube, sub imagine regis,
Halcyonen adeant, simulacraque naufraga fingant.
Imperat hoc Iuno. Postquam mandata peregit
Iris, abit: neque enim ulterius tolerare vaporis
Vim poterat: labique ut Somnum sensit in artus,
Effugit; et remeat per quos modo venerat arcus.
At pater e populo natorum mille suorum
Excitat artificem, simulatoremque figuræ,
Morphea. Non illo iussos solertius alter
Exprimit incessus, vultumque sonumque loquendi.

Adiicit et vestes, et consuetissima cuique
Verba; sed hic solos homines imitatur: at alter
Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens.
Hunc Icelon Superi, mortale Phobetora vulgus
Nominat. Est etiam diversæ tertius artis (hemque,
Phantasos. Ille in humum, saxumque, undamque, tra-
Quæque vacant anima, feliciter omnia transit.
Regibus hi, ducibusque suos ostendere vultus
Nocte solent: populos alii plebemque pererrant.
Præterit hos senior; cunctisque e fratribus unum
Morphea, qui peragat Thaumantidos edita, Somnus
Eligit: et rursus molli languore solutus
Deposuitque caput, stratoque recondidit alto.
Ille volat, nullos strepitus facientibus alis,
Per tenebras, intraque moræ breve tempus in urbem
Pervenit Hæmoniam: positisque e corpore pennis
In faciem Ceycis abit: formaque sub illa
Luridus, exsangui similis, sine vestibus ullis,
Coniugis ante torum miseræ stetit. Uda videtur
Barba viri, madidisque gravis fluere unda capillis.
Tum lecto incumbens, fletu super ora refuso,
Hæc ait: Agnoscis Ceyca, miserrima coniux?
An mea mutata est facies nece? Respice; nosces:
Inveniesque tuo pro coniuge coniugis umbram.
Nil opis, Halcyone, nobis tua vota tulerunt.
Occidimus: falsæ tibi me promittere noli.
Nubilus Ægæo deprendit in æquore navim
Auster, et ingenti iactatam flamine solvit:
Oraque nostra, tuum frustra clamantia nomen,
Implerunt fluctus: non hæc tibi nuntiat auctor
Ambiguus: non ista vagis rumoribus audis:
Ipse ego fata tibi præsens mea naufragus edo.
Surge, age: da lacrimas; lugubriaque indue: nec me
Indeploratum sub inania Tartara mitte.
Adiicit his vocem Morpheus; quam coniugis illa
Crederet esse sui. Fletus quoque fundere veros
Visus erat; gestumque manus Ceycis habebant.
Ingemit Halcyone lacrimans, motatque lacertos
Per somnum; corpusque petens amplectitur auras:
Exclamatque, Mane: quo te rapis? ibimus una.]
Voce sua, specieque viri, turbata soporem
Excutit; et primo si sit circumspicit illic,
Qua modo visus erat. Nam moti voce ministri
Intulerant lumen. Postquam non invenit usquam,
Percutit ora manu, laniatque a pectore vestes,
Pectoraque ipsa ferit. Nec crinem solvere curat;
Scindit: et altrici, quæ luctus causa, roganti,
Nulla est Halcyone, nulla est, ait: occidit una
Cum Ceyce suo: solantia tollite verba.
Naufragus interiit: vidi, agnovique, manusque
Ad discedentem, cupiens retinere, tetendi.
Umbra fuit; sed et umbra tamen manifesta, virique
Vera mei. Non ille quidem, si quæris, habebat
Assuetos vultus; nec, quo prius ore, nitebat.
Pallentem, nudumque, et adhuc humente capillo
Infelix, vidi: steti hoc miserabilis ipso
Ecce loco; et quærit, vestigia si qua supersint.
Hoc erat, hoc animo quod divinante timebam;
Et ne, me fugiens, ventos sequerere rogabam?
At certe vellem, quoniam periturus abibas,
Me quoque duxisses. Tecum fuit utile, tecum
Ire mihi; neque enim de vitæ tempore quidquam
Non simul egissem, nec mors discreta fuisset.
Nunc absens pereo, iactor nunc fluctibus absens:
Et, sine me, me pontus habet. Crudelior ipso
Fuit mihi mens pelago, si vitam ducere nitar
Longius, et tanto pugnem superesse dolori.
Sed neque pugnabo; nec te, miserande, relinquam;
Et tibi nunc saltem veniam comes; inque sepulcro,
Si non urna, tamen iunget nos litera: si non
Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.
Plura dolor prohibet; verboque intervenit omni
Plangor, et attonito gemitus e corde trahuntur.
Mane erat: egreditur tectis ad litus, et illum
Mœsta locum repetit, de quo spectarat euntem.
Dumque, Moratus ibi; dumque, Hic retinacula solvit,
Hoc mihi discedens dedit oscula litore, dicit,
[Dumque notata oculis reminiscitur acta, fretumque]
Prospicit; in liquida, spatio distante, tuetur
Nescio quid, quasi corpus, aqua; primoque, quid illud
Esset, erat dubium: postquam paulo appulit unda,
Et, quamvis aberat, corpus tamen esse liquebat;
Qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mota est.
Et tamquam ignoto lacrimas daret, Heu, miser, in-
quit,
Quisquis es, et si qua est coniux tibi! Fluctibus actum
Fit propius corpus. Quod quo magis illa tuetur, (quæ
Hoc minus, et minus est ameus sua. Iamque propin-
Admotum terræ, iam quod cognoscere posset,
Cernit. Erat coniux. Ille est, exclamat, et una
Ora, comas, vestem lacerat; tendensque trementes
Ad Ceyca manus, Sic, o carissime coniux,
Sic ad me, miserande, redis? ait. Adiacet undis
Facta manu moles, quæ primas æquoris iras
Frangit, et incursus quæ prædelassat aquarum.
Insilit huc; mirumque fuit potuisse; volabat;
Percutiensque levem modo natis aera pennis,
Stringebat summas ales miserabilis undas.
Dumque volat, mœsto similem, plenumque querelæ
Ora dedere sonum, tenui crepitantia rostro.
[Ut vero tetigit mutum et sine sanguine corpus;
Dilectos artus amplexa recentibus alis,
Frigida nequicquam duro dedit oscula rostro.]
Senserit hoc Ceyx, an vultum motibus undæ
Tollere sit visus, populus dubitabat; at ille
Senserat: et tandem, Superis miserantibus, ambo
Alite mutantur. Fatis obnoxius isdem
Tunc quoque mansit amor; nec coniugiale solutum
Fœdus in alitibus: coeunt, fiuntque parentes;
Perque dies placidos, hiberno tempore, septem
Incubat Halcyone pendentibus æquore nidis.
Tum via tuta maris: ventos custodit, et arcet
Æolus egressu, præstatque nepotibus æquor.
Hos aliquis senior circum freta lata volantes
Spectat, et ad finem servatos laudat amores.
Proximus, aut idem, si forstulit, Hic quoque, dixit,
Quemmare carpentem, substrictaque crura gerentem,
Aspicis, (ostendens spatiosum guttura mergum)
Regia progenies, et, si descendere ad ipsum
Ordine perpetuo quæris, sunt huius origo
Ilus, et Assaracus, raptusque Iovi Ganymedes,
Laomedonque senex, Priamusque novissima Troiæ
Tempora sortitus. Frater fuit Hectoris iste;
Qui, nisi sensisset prima nova fata inventa,
Forsitan inferius non Hectore nomen haberet:
Quamvis est illum proles enixa Dymantis.
Æsacon umbrosa furtim peperisse sub Ida
Fertur Alexirhoe, Granico nata bicorni.
Oderat hic urbes; nitidaque remotus ab aula
Secretos montes, et inambitiosa colebat
Rura; nec Iliacos cœtus, nisi rarus, adibat.
Non agreste tamen nec inexpugnabile Amori
Pectus habens, silvas captatam sæpe per omnes
Aspicit Hesperien patria Cebrenida ripa,
Iniectos humeris siccantem sole capillos.
Visa fugit Nymphe, veluti perterrita fulvum
Cerva lupum, longeque lacu deprensa relicto
Accipitrem fluvialis anas; quam Troius heros

Insequitur, celeremque metu celer urget amore.
Ecce latens herba coluber fugientis adunco
Dente pedem strinxit, virusque in corpore linquit.
Cursu vita suppressa fuga est. Amplectitur amens
Exanimem, clamatque, Piget, pigel esse secutum:
Sed non hoc timui; nec erat mihi vincere tanti.
Perdidimus miseram nos te duo: vulnus abangue,
A me causa data est. Ego sim sceleratior illo,
Ni tibi morte mea mortis solatia mittam.
Dixit; et e scopulo, quem rauca subederat unda,
Se dedit in pontum. Tethys miserata cadentem
Molliter excepit, nantemque per æquora pennis
Texit; et optatæ non est data copia mortis.
Indignatur amans invitum vivere cogi,
Obstarique animæ, misera de sede volenti
Exire: utque novas humeris assumpserat alas,
Subvolat, atque iterum corpus super æquora mittit.
Pluma levat casus. Furit Æsacos, inque profundum
Pronus abit, letique viam sine fine retentat.
Fecit amor maciem; longa internodia crurum,
Longa manet cervix; caput est a corpore longe.
Æquor amat, nomenque tenet, quia mergitur, illo.

Liber duodecimus

Nescius assumptis Priamus pater Æsacon alis
Vivere, lugebat: tumulo quoque nomen habenti
Inferias dederat cum fratribus Hector inanes.
Defuit officio Paridis præsentia tristi,
Postmodo qui rapta longum cum coniuge bellum
Attulit in patriam: coniuratæque sequuntur
Mille rates, gentisque simul commune Pelasgæ:
Nec dilata foret vindicta, nisi æquora sævi
Invia fecissent venti, Bœotaque tellus
Aulide piscosa puppes tenuisset ituras.
Hic patrio de more Iovi cum sacra parassent,
Ut vetus accensis incanduit ignibus ara,
Serpere cæruleum Danai videre draconem
In platanum, cœptis quæ stabat proxima sacris:
Nidus erat volucrum bis quatuor arbore summa:
Quas simul, et matrem circum sua damna volantem,
Corripuit serpens, avidaque recondidit alvo.
Obstupuere omnes: at veri providus augur
Thestorides, Vincemus, ait: gaudete, Pelasgi.
Troia cadet; sed erit nostri mora longa laboris;
Atque novem volucres in belli digerit annos.
Ille, ut erat, virides amplexus in arbore ramos,
Fit lapis, et servat serpentis imagine saxum.
Permanet Aoniis Nereus violentus in undis,
Bellaque non transfert: et sunt, qui parcere Troiæ
Neptunum credant, quia mœnia fecerat urbi.
At non Thestorides: nec enim nescivve, tacivve
Sanguine virgineo placandam virginis iram
Esse Deæ. Postquam pietatem publica causa,
Rexque patrem vicit, castumque datura cruorem
Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris;
Victa Dea est, nubemque oculis obiecit; et inter
Officium turbamque sacri, vocesque precantum,
Supposita fertur mutasse Mycenida cerva.
Ergo ubi, qua decuit, lenita est cæde Diana,
Et pariter Phœbes, pariter maris ira recessit:
Accipiunt ventos a tergo mille carinæ;
Multaque perpessæ Phrygia potiuntur arena.
Orbe locus medio est, inter terrasque, freumque,
Cœlestesque plagas, triplicis confinia mundi;
Unde, quod est usquam, quamvis regionibus absit,
Inspicitur, penetratque cavas vox omnis ad aures.
Fama tenet, summaque domum sibi legit in arce;
Innumerosque aditus, ac mille foramina tectis
Addidit, et nullis inclusit limina portis.
Nocte die que patet. Tota est ex ære sonanti;
Tota fremit, vocesque refert, iteratque quod audit.
Nulla quies intus, nullaque silentia parte:
Nec tamen est clamor, sed parvæ murmura vocis;
Qualia de pelagi, si quis procul audiat, undis
Esse solent; qualemve sonum, cum Iupiter atras
Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
Atria turba tenent: veniunt leve vulgus, euntque:
Mixtaque cum veris passim commenta vagantur
Millia rumorum; confusaque verba volutant.
E quibus hi vacuas implent sermonibus aures:
Hi narrata ferunt alio, mensuraque ficti
Crescit, et auditis aliquid novus adiicit auctor.
Illic Credulitas, illic temerarius Error,
Vanaque Lætitia est, consternatique Timores,
Seditioque repens, dubioque auctore Susurri.
Ipsa quid in cœlo rerum, pelagoque geratur,
Et tellure, videt, totumque inquirit in orbem.
Fecerat hæc notum, Graias cum milite forti
Adventare rates; neque inexpectatus in armis
Hostis adest. Prohibent aditu, litusque tuentur
Troes; et Hectorea primus fataliter hasta,
Protesilae, cadis: commissaque prælia magno
Stant Danais, fortisque animæ nece cognitus Hector.
Nec Phryges exiguo, quid Achaia dextera posset,
Sanguine senserunt. Et iam Sigæa rubebant
Litora: iam leto, proles Neptunia, Cycnus
Mille viros dederat: iam curru instabat Achilles,
Troaque Peliacæ sternebat cuspidis ictu (rens,
Agmina: perque acies, aut Cycnum aut Hectora quæ-
Congreditur Cycno: decimum dilatus in annum
Hector erat: tum colla iugo candentia pressos
Exhortatus equos, currum direxit in hostem;
Concutiensque suis vibrantia tela lacertis,
Quisquis es, o iuvenis, solatia mortis habeto,
Dixit, ab Hæmonio quod sis iugulatus Achille.
Hactenus Æacides. Vocem gravis hasta secuta est.
Sed quamquam certa nullus fuit error in hasta,
Nil tamen emissi profecit acumine ferri:
Utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu;
Nate Dea, (nam te fama prænovimus) inquit
Ille, quid a nobis vulnus miraris abesse?
(Mirabatur enim.) Non hæc, quam cernis, equinis
Fulva iubis cassis, neque onus cava parma sinistræ
Auxilio mihi sunt; decor est quæsitus ab istis.
Mars quoque ob hoc capere arma solet. Removebitur
Tegminis officium; tamen indestrictus abibo. (omne
Est aliquid, non esse satum Nereide, sed qui
Nereaque, et natas, et totum temperet æquor.
Dixit; et hæsurum clypei curvamine telum
Misit in Æaciden, quod et æs, et proxima rupit
Terga novena boum: decimo tamen orbe moratum,
Excutit hoc heros, rursusque trementia forti
Tela manu torsit: rursus sine vulnere corpus,
Sincerumque fuit; nec tertia cuspis apertum,
Et se præbentem valuit destringere Cycnum.
Haud secus exarsit, quam circo taurus aperto,
Cum sua terribili petit irritamina cornu
Pœniceas vestes, elusaque vulnera sentit.
Num tamen exciderit ferrum considerat hastæ.
Hærebat ligno. Manus est mea debilis ergo;
Quasque, ait, ante habuit vires, effudit in uno.
Nam certe valuit, vel cum Lyrnesia primus
Mœnia desieci; vel cum Tenedonque, suoque
Eetioneas implevi sanguine Thebas;
Vel cum purpureus populari cæde Caycus
Fluxit, opusque meæ bis sensit Telephus hastæ.
Hic quoque tot cæsis, quorum per litus acervos
Et feci, et video, valuit mea dextra, valetque.

Dixit: et, ante actis veluti male crederet, hastam
Misit in adversum Lycia de plebe Menœten,
Loricamque simul, subiectaque pectora rupit.
Quo plangente gravem moribundo vertice terram,
Extrahit illud idem calido de vulnere telum, (hasta.
Atque ait: Hæc manus est, hæc, qua modo vicimus,
Utar in hunc isdem: sit in hoc precor exitus idem.
Sic fatus, Cycnumque petit, nec fraxinus errat;
Inque humero sonuit non evitata sinistro;
Inde, velut muro solidave a cautе, repulsa est.
Qua tamen ictus erat, signatum sanguine Cycnum
Viderat, et frustra fuerat gavisus, Achilles:
Vulnus erat nullum: sanguis erat ille Menœtæ.
Tum vero præceps, curru fremebundus ab alto,
Desilit, et nitido secum cominus hostem
Ense petens, parmam gladio, galeamque cavari
Cernit, et in duro lædi quoque corpore ferrum.
Haud tulit ulterius; clypeoque adversa reducto
Ter, quater ora viri, capulo cava tempora pulsat;
Cedentique sequens instat, turbatque, ruitque.
Attonitoque negat requiem. Pavor occupat illum,
Ante oculosque natant tenebræ: retroque ferenti
Aversos passus medio lapis obstitit arvo.
Quem super impulsum resupino pectore Cycnum
Vi multa vertit, terræque afflixit Achilles.
Tum clypeo genibusque premens præcordia duris,
Vincla trahit galeæ; quæ presso subdita mento
Elidunt fauces, et respiramen iterque
Eripiunt animæ. Victum spoliare parabat:
Arma relicta videt: corpus Deus æquoris album
Contulit in volucrem, cuius modo nomen habebat.
Hic labor, hæc requiem multorum pugna dierum
Attulit, et positis pars utraque substitit armis.
Dumque vigil Phrygios servat custodia muros,
Et vigil Argolicas servat custodia fossas,
Festa dies aderat, qua Cycni victor Achilles
Pallada vittatæ placabat sanguine vaccæ.
Cuius ut imposuit prosecta calentibus aris,
Et Dis acceptus penetravit in æthera nidor;
Sacra tulere suam, pars est data cætera mensis.
Discubuere toris proceres, et corpora tosta
Carne replent, vinoque levant curasque silimque;
Non illos citharæ, non illos carmina vocum,
Longave multifori delectat tibia buxi:
Sed noctem sermone trahunt; virtusque loquendi
Materia est: pugnam referunt hostisque, suamque;
Inque vices adita, atque exhausta pericula sæpe
Commemorare iuvat. Quid enim loqueretur Achilles?
Aut quid apud magnum potius loquerentur Achil-
Proxima præcipue domito victoria Cycno (lem?
In sermone fuit. Visum mirabile cunctis,
Quod iuveni corpus nullo penetrabile telo,
Invictumque ad vulnera erat, ferrumque terebat.
Hoc ipsum Æacides; hoc mirabantur Achivi.
Cum sic Nestor ait: Vestro fuit unicus ævo
Contemtor ferri, nulloque forabilis ictu
Cycnus: at ipse olim patientem vulnera mille,
Corpore non læso, Perrhæbum Cænea vidi:
Cænea Perrhæbum, qui factis inclytus, Othryn
Incoluit: quoque id mirum magis esset in illo,
Femina natus erat. Monstri novitate moventur,
Quisquis adest, narretque rogant: quos inter Achil-
Dic age, nam cunctis eadem est audire voluntas, (les,
O facunde senex, ævi prudentia nostri,
Quis fuerit Cæneus, cur in contraria versus;
Qua tibi militia, cuius certamine pugnæ
Cognitus; a quo sit victus; si victus ab ullo est.
Tum senior: Quamvis obstet mihi tarda vetustas,
Multaque me fugiant, primis spectata sub annis,
Plura tamen memini, nec, quæ magis hæreat illa,
Pectore res nostro est, inter bellique domique
Acta tot: ac si quem potuit spatiosa senectus
Spectatorem operum multorum reddere, vixi
Annos bis centum: nunc tertia vivitur ætas.
Clara decore fuit proles Elateia Cænis,
Thessalidum virgo pulcherrima; perque propinquas,
Perque tuas urbes (tibi enim popularis, Achille)
Multorum frustra votis optata procorum.
Tentasset Peleus thalamos quoque forsitan illos;
Sed iam aut contigerant illi connubia matris,
Aut fuerant promissa tuæ. Nec Cænis in ullos
Denupsit thalamos; secretaque litora carpens
Æquorei vim passa Dei est: ita Fama ferebat.
Utque novæ Veneris Neptunus gaudia cepit;
Sint tua vota licet, dixit, secura repulsæ;
Elige quid voveas. Eadem hoc quoque Fama ferebat.
Magnum, Cænis ait, facit hæc iniuria votum
Tale pati nil posse mihi: da, femina ne sim,
Omnia præstiteris. Graviore novissima dixit
Verba sono, poteratque viri vox illa videri:
Sicut erat. Nam iam voto Deus æquoris alti
Annuerat, dederatque super, ne saucius ullis
Vulneribus fieri, ferrove occumbere posset.
Munere lætus abit; studiisque virilibus ævum
Exigit Atracides, Peneiaque arva pererrat.
Duxerat Hippodamen audaci Ixione natus,
Nubigenasque feros, positis ex ordine mensis,
Arboribus tecto discumbere iusserat antro.
Hæmonii proceres aderant; aderamus et ipsi;
Festaque confusa resonabat regia turba.
Ecce canunt Hymenæon, et ignibus atria fumant.
Cinctaque adest virgo matrum, nurumque caterva,
Præsignis facie. Felicem diximus illa
Coniuge Pirithoum: quod pæne fefellimus omen.
Nam tibi, sævorum sævissime Centaurorum
Euryte, quam vino pectus, tam virgine visa
Ardet; et ebrietas geminata libidine regnat.
Protinus eversæ turbant convivia mensæ;
Raptaturque comis per vim nova nupta prehensis.
Eurytus Hippodamen, alii, quam quisque probarant,
Aut poterant, rapiunt; captæque erat urbis imago.
Femineo clamore sonat domus: Ocius omnes
Surgimus; et primus, Quæ te vecordia, Theseus,
Euryte, pulsat, ait; qui, me vivente, lacessas
Pirithoum, violesque duos iguarus in uno?
Neve ea magnanimus frustra memoraverit heros,
Submovet instantes, raptamque furentibus aufert.
Ille nihil contra: neque enim defendere verbis
Talia facta potest; sed vindicis ora protervis
Insequitur manibus, generosaque pectora pulsat.
Forte fuit iuxta, signis extantibus asper,
Antiquus crater; quem vastum vastior ipse
Sustulit Ægides, adversaque misit in ora. (que,
Sanguinis ille globos pariter, cerebrumque, merum-
Vulnere et ore vomens, madida resupinus arena
Calcitrat. Ardescunt germani cæde bimembres:
Certatimque omnes uno ore, Arma, arma, loquuntur.
Vina dabant animos: et prima pocula pugna
Missa volant, fragilesque cadi, curvique lebetes:
Res equalis quondam, tum bello et cædibus, aptæ.
Primus Ophionides Amycus penetralia domus
Haud timuit spoliare suis; et primus ab æde
Lampadibus densum rapuit funale coruscis:
Elatumque alte, veluti qui candida tauri
Rumpere sacrifica molitur colla securi,
Illisit fronti Lapithæ Celadontis; et ossa
Non agnoscendo confusa reliquit in ore.
Exiluere oculi; disiectisque ossibus oris

Acta retro naris, medioque infixa palato est.
Hunc pede convulso mensæ Pellæus acernæ
Stravit humi Belates, disiecto in pectora mento:
Cumque atro mixtos sputantem sanguine dentes,
Vulnere tartareas geminato mittit ad umbras.
Proximus ut steterat, spectans altaria vultu
Fumida terribili, Cur non, ait, utimur istis?
Cumque suis Gryneus immanem sustulit aram
Ignibus, et medium Lapitharum iecit in agmen,
Depressitque duos, Broteam, et Orion. Orio
Mater erat Mycale, quam deduxisse canendo
Sæpe reluctanti constabat cornua Lunæ.
Non impune feres, teli modo copia detur,
Dixerat Exadius, telique habet instar, in alta
Quæ fuerant pinu, votivi cornua cervi.
Figitur huic duplici Gryneus in lumina ramo,
Eruiturque oculos: quorum pars cornibus hæret,
Pars fluit in barbam, concretaque sanguine pendet.
Ecce rapit mediis flagrantem Rhœtus ab aris
Prunitium torrem, dextraque a parte Charaxi
Tempora perfringit, fulvo protecta capillo.
Correpti rapida, veluti seges arida, flamma
Arserunt crines; et vulnere sanguis inustus
Terribilem stridore sonum dedit; ut dare ferrum
Igne rubens plerumque solet, quod forcipe curva
Cum faber eduxit, lacubus demittit: at illud
Stridet, et in trepida submersum sibilat unda.
Saucius hirsutis avidum de crinibus ignem
Excutit; inque humeros limen tellure revulsum
Tollit, onus plaustri: quod ne permittat in hostem,
Ipsa facit gravitas. Socium quoque saxea moles
Oppressit spatio stantem propiore Cometen:
Gaudia nec retinet Rhœtus: sic comprecor, inquit,
Cætera sit fortis castrorum turba tuorum;
Semicremoque novat repetitum stipite vulnus:
Terque quaterque gravi iuncturas verticis ictu
Rupit; et in liquido sederunt ossa cerebro.
Victor ad Evagrum Corythumque Dryantaque transit.
E quibus ut prima tectus lanugine malas
Procubuit Corythus; Puero quæ gloria fuso
Parta tibi est? Evagros ait: nec dicere Rhœtus
Plura sinit; rutilasque ferox in aperta loquentis
Condidit ora viri, perque os in pectora, flammas.
Te quoque, sæve Drya, circum caput igne rotato
Insequitur; sed non in te quoque constitit idem
Exitus: assiduæ successu cædis ovantem,
Qua iuncta est humero cervix, sude figis obusta.
Ingemuit, duroque sudem vix osse revellit
Rhœtus, et ipse suo madefactus sanguine fugit.
Fugit et Orneus, Lycabasque, et saucius armo
Dexteriore Medon, et cum Pisenore Thaumas:
Quique pedum nuper certamine vicerat omnes
Mermeros, accepto nunc vulnere tardius ibat;
Et Pholus, et Melaneus, et Abas prædator aprorum,
Quique suis frustra bellum dissuaserat augur
Astylos. Ille etiam metuenti vulnera Nesso,
Ne fuge; ad Herculeos, inquit, servaberis arcus.
At non Eurynomus, Lycidasque, et Areos, et Imbreus
Effugere necem; quos omnes dextra Dryantis
Perculit adversos. Adversum tu quoque, quamvis
Terga fugæ dederas, vulnus, Crenæe, tulisti:
Nam grave, respiciens, inter duo lumina ferrum,
Qua naris fronti committitur, accipis, imæ.
In tanto fremitu, ductis sine fine iacebat
Sopitus vinis, et inexperrectus Aphidas:
Languentique manu carchesia mixta tenebat,
Fusus in Ossææ villosis pellibus ursæ.
Quem procul ut vidit frustra nulla arma moventem,
Inserit amento digitos, Miscendaque, dixit,
Cum Styge vina bibes, Phorbas: nec plura moratus
In iuvenem torsit iaculum; ferrataque collo
Fraxinus, ut casu iacuit resupinus, adacta est.
Mors caruit sensu: plenoque e gutture fluxit
Inque toros, inque ipsa niger carchesia sanguis.
Vidi ego Petræum, conantem evellere terra
Glandiferam quercum: quam dum complexibus amplectitur, (bit,
Et quatit huc illuc, labefactaque robora iactat,
Lancea Pirithoi, costis immissa Petræi,
Pectora cum duro luctantia robore fixit.
Pirithoi virtute Lycum cecidisse ferebant,
Pirithoi cecidisse Chromin: sed uterque minorem
Victori titulum, quam Dictys Helopsque, dederunt.
Fixus Helops iaculo, quod pervia tempora fecit,
Et missum a dextra lævam penetravit in aurem.
Dictys, ab ancipiti delapsus acumine montis,
Dum fugit instantem trepidans Ixione natum,
Decidit in præceps, et pondere corporis ornum
Ingentem fregit, suaque induit ilia fractæ.
Ultor adest Aphareus, saxumque e monte revulsum
Mittere conatur: conantem stipite querno
Occupat Ægides, cubitique ingentia frangit
Ossa: nec ulterius dare corpus inutile leto
Aut vacat, aut curat: tergoque Bianoris alti
Insilit, haud solito quemquam portare, nisi ipsum;
Oppositque genu costis; prensamque sinistra
Cæsariem retinens, vultum, minitantiaque ora
Robore nodoso, præduraque tempora, fregit.
Robore Nedymnum, iaculatoremque Lycotan
Sternit, et immissa protectum pectora barba
Hippason, et summis extantem Riphea silvis,
Tereaque, Hæmoniis qui prensos montibus ursos
Ferre domum vivos, indignantesque solebat.
Haud tulit utentem pugnæ successibus ultra
Thesea Demoleon; solidoque revellere dumo
Annosam plnum magno molimine tentat.
Quod quia non potuit, præfractam misit in hostem;
Sed procul a telo Theseus veniente recessit,
Pallados admonitu, (credi sic ipse volebat)
Non tamen arbor iners cecidit, nam Crantoris alti
Abscidit iugulo pectusque, humerumque sinistrum.
Armiger ille tui fuerat genitoris, Achille,
Quem Dolopum rector, bello superatus, Amyntor
Æacidæ dederat pacis pignusque, fidemque.
Hunc procul ut fœdo disiectum vulnere Peleus
Vidit, At inferias, iuvenum gratissime Crantor,
Accipe, ait: validoque in Demoleonta lacerto
Fraxineam misit, mentis quoque viribus, hastam;
Quæ laterum cratem perrumpit, et ossibus hærens
Intremuit. Trahit ille manu sine cuspide lignum:
Id quoque vix sequitur: cuspis pulmone retenta est.
Ipse dolor vires animo dabat: æger in hostem
Erigitur, pedibusque virum proculcat equinis:
Excipit ille ictus galea clypeoque sonantes,
Defensatque humeros, prætentaque sustinet arma:
Perque armos uno duo pectora perforat ictu.
Ante tamen leto dederat Phlegræon, et Hylen,
Eminus; Hiphinoum collato Marte, Clanimque
Additur his Dorylas, qui tempora tecta gerebat,
Pelle lupi, sævique vicem præstantia teli
Cornua vara boum multo rubefacta cruore.
Huic ego, nam vires animus dabat, Aspice, dixi,
Quantum concedant nostro tua cornua ferro
Et iaculum torsi; quod cum vitare nequiret,
Opposuit dextram passuræ vulnera fronti.
Affixa est cum fronte manus: fit clamor: at illum
Hærentem Peleus, et acerbo vulnere victum,
(Stabat enim propior) mediam ferit ense sub alvum.

Prosiluit, terraque ferox sua viscera traxit;
Tractaque calcavit; calcataque rupit; et illis
Crura quoque impediit, et inani concidit alvo.
Nec te pugnantem tua, Cyllare, forma redemit,
Si modo naturæ formam concedimus illi.
Barba erat incipiens: barbæ color aureus: aureaque
Ex humeris medios coma descendebat in armos;
Gratus in ore vigor; cervix, humerique, manusque,
Pectoraque artificum laudatis proxima signis,
Et qua parte viri est: nec equi mendosa sub illa
Deteriorque viro facies. Da colla, caputque:
Castore dignus erit. Sic tergum sessile, sic stant
Pectora celsa toris: totus pice nigrior atra:
Candida cauda tamen: color est quoque cruribus albus
Multæ illum petiere sua de gente; sed una
Abstulit Hylonome; qua nulla nitentior inter
Semiferos altis habitavit femina silvis.
Hæc et blanditiis, et amando, et amare fatendo
Cyllaron una tenet. Cultus quoque quantus in illis
Esse potest membris; ut sit coma pectine lævis,
Ut modo rore maris, modo se violave rosave
Implicet; interdum candentia lilia gestet;
Bisque die lapsis Pagasææ vertice silvæ
Fontibus ora lavet, bis flumine corpora tingat.
Nec, nisi quæ deceant, electarumque ferarum,
Aut humero, aut lateri prætendat vellera lævo.
Par amor est illis: errant in montibus una:
Antra simul subeunt: et tum Lapitheia tecta
Intrarant pariter, pariter fera bella gerebant.
Auctor in incerto est: iaculum de parte sinistra
Venit, et inferius, quam collo pectora subsunt,
Cyllare, te fixit: parvo cor vulnere læsum
Corpore cum toto post tela educta refrixit.
Protinus Hylonome morientes excipit artus:
Impositaque manu vulnus fovet; oraque ad ora
Admovet, atque animæ fugienti obsistere tentat.
Ut videt extinctum, dictis, quæ clamor ad aures
Arcuit ire meas, telo, quod inhæserat illi,
Incubuit; moriensque suum complexa maritum est.
Ante oculos stat et ille meos, qui sena leonum
Vinxerat inter se connexis vellera nodis,
Phæocomes, hominemque simul protectus equumque:
Codice qui misso, quem vix iuga bina moverent
Iuncta, Phonoleniden a summo vertice fregit.
Fracta volubilitas capitis latissima; perque os,
Perque cavas nares, oculosque, auresque, cerebrum
Molle fluit, veluti concretum vimine querno
Lac solet; utve liquor rari sub pondere cribri
Manat, et exprimitur per densa foramina spissus.
Ast ego, dum parat hunc armis nudare iacentem,
Scit tuus hoc genitor, gladium spoliantis in ima
Ilia demisi. Chthonius quoque, Telebnasque
Ense iacent nostro. Ramum prior ille bifurcum
Gesserat; hic iaculum: iaculo mihi vulnera fecit:
Signa vides: apparet adhuc vetus inde cicatrix.
Tunc ego debueram capienda ad Pergama mitti:
Tunc poteram magni, si non superare, morari
Hectoris arma meis: illo sed tempore nullus,
Aut puer, Hector erat: nunc me mea deficit ætas.
Quid tibi victorem gemini Periphanta Pyreti;
Ampyca quid referam? qui quadrupedantis Oecli
Fixit in adverso cornum sine cuspide vultu.
Vecte Pelethronium Macareus in pectus adacto
Stravit Erygdupum. Memini et venabula condi
Inguine, Nessæis manibus coniecta, Cymeli.
Nec tu crediderís tantum cecinisse futura
Ampyciden Mopsum. Mopso iaculante biformis
Occubuit, frustraque loqui tentavit Odites,
Ad mentum lingua, mentoque ad guttura fixo.
Quinque neci Cæneus dederat, Stiphelumque, Bromumque,
Antimachumque, Helimumque, securiferumque Pyracmon.
Vulnera non memini: numerum nomenque notavi.
Provolat Emathii spoliis armatus Halesi,
Quem dederat leto, membrisque et corpore Latreus
Maximus: huic ætas inter iuvenemque, senemque;
Vis iuvenilis erat: variabant tempora cani.
Qui clypeo, galeaque, Macedoniaque sarissa
Conspicuus; faciemque obversus in agmen utrumque,
Armaque concussit, certumque equitavit in orbem:
Verbaque tot fudit vacuas animosus in auras:
Et te, Cæni, feram? nam tu mihi femina semper,
Tu mihi Cænis eris: nec te natalis origo
Commiuuit? mentemque subit, quo præmia facto,
Quaque viri falsam speciem mercede pararis?
Vel quid nata vide, vel quid sis passa; columque,
I, cape cum calathis, et stamina pollice torque:
Bella relinque viris. Iactanti talia Cæneus
Extentum cursu missa latus cruit hasta,
Qua vir equo commissus erat. Furit ille dolore,
Nudaque Phyllei iuvenis ferit ora sarissa.
Non secus hæc resilit, quam tecti a culmine grando;
Aut si quis parvo ferial cava tympana saxo.
Cominus aggreditur, laterique recondere duro
Luctatur gladium: gladio loca pervia non sunt.
Haud tamen effugies; medio iugulaberis ense,
Quandoquidem mucro est hebes; inquit: et in latus (ensem
Obliquat, longaque amplectitur ilia dextra.
Plaga facit gemitus, ceu corpore marmoris icti,
Fractaque dissiluit percusso lamina collo.
Ut satis illæsos miranti præbuit artus,
Nunc age, ait Cæneus, nostro tua corpora ferro
Tentemus: capuloque tenus demisit in armos
Ensem fatiferum, cæcamque in viscera movit,
Versavitque manum, vulnusque in vulnere fecit.
Ecce ruunt vasto rabidi clamore bimembres,
Telaque in hunc omnes unum mittuntque feruntque.
Tela retusa cadunt: manet imperfossus ab omni
Inque cruentatus Cæneus Elateius ictu.
Fecerat attonitos nova res. Heu dedecus ingens!
Monychus exclamat: populus superamur ab uno,
Vixque viro: quanquam ille vir est: nos seguibus actis,
Quod fuit ille, sumus. Quid membra immania prosunt?
Quid geminæ vires? quid, quod fortissima rerum
In nobis natura duplex animalia iunxit?
Nec nos matre Dea, nec nos Ixione natos
Esse reor; qui tantus erat, Iunonis ut altæ
Spem caperet: nos semimari superamur ab hoste.
Saxa, trabesque super, totosque involvite montes;
Vivacemque animam missis elidite silvis.
Silva premat fauces: et erit pro vulnere pondus.
Dixit; et insani deiectam viribus Austri
Forte trabem nactus, validum coniecit in hostem:
Exemplumque fuit: parvoque in tempore nudus
Arboris Othrys erat, nec habebat Pelion umbras.
Obrutus immani cumulo, sub pondere Cæneus
Æstuat arboreo, congestaque robora duris
Fert humeris: sed enim postquam super ora caputque
Crevit onus, neque habet, quas ducat, spiritus auras,
Deficit interdum: modo se super aera frustra
Tollere conatur, iactasque evolvere silvas:
Interdumque movet: veluti, quam cernimus, ecce;
Ardua si terræ quatiatur motibus Ide.
Exitus in dubio est: alii sub inania corpus
Tartara detrusum silvarum mole ferebant.
Abnuit Ampycides; medioque ex aggere fulvis
Vidit avem pennis liquidas exire sub auras,

Quæ mihi tunc primum, tunc est conspecta supre-
Hanc ubi lustrantem leni sua castra volatu (mum.
Mopsus, et ingenti circum clangore sonantem
Aspexit, pariterque oculis animoque secutus;
O salve, dixit, Lapithææ gloria gentis,
Maxima, vir quondam, sed nunc avis unica, Cæneu.
Credita res auctore suo est: dolor addidit iram;
Oppressumque ægre tulimus tot ab hostibus unum.
Nec prius abstitimus ferrum exercere cruore,
Quamdata pars leto, partem fuga noxque removit.
Hæc inter Lapithas, et semihomines Centauros
Prælia, Tlepolemus, Pylio referente, dolorem
Præteriti Alcidæ tacito non pertulit ore:
Atque ait: Herculeæ mirum est oblivia laudis
Acta tibi, senior: certe mihi sæpe referre
Nubigenas domitos a se pater ipse solebat.
Tristis ad hæc Pylius: Quid me meminisse malorum
Cogis, et obductos annis rescindere luctus?
Inque tuum genitorem odium, offensasque fateri?
Ille quidem maiora fide (Di!) gessit et orbem
Implevit meritis, quod mallem posse negari:
Sed neque Deiphobum, nec Polydamanta, nec ipsum
Hectora laudamus. Quis enim laudaverit hostem?
Ille tuus genitor Messania mœnia quondam
Stravit; et immeritas urbes, Elinque Pylonque,
Diruit, inque meos ferrum flammamque penates
Impulit: utque alios taceam, quos ille peremit;
Bix sex Nelidæ fuimus, conspecta iuventus:
Bis sex Herculeis ceciderunt, me minus uno,
Viribus: atque alios vinci potuisse ferendum est.
Mira Periclymeni mors est; cui posse figuras
Sumere quas vellet, rursusque reponere sumptas
Neptunus dederat, Nelei sanguinis auctor.
Hic, ubi nequicquam est formas variatus in omnes,
Vertitur in faciem volucris, quæ fulmina curvis
Ferre solet pedibus, Divûm gratissima Regi.
Viribus usus avis, pennis rostroque reduncо,
Hamatisque viri laniaverat unguibus ora.
Tendit in hunc nimium certos Tirynthius arcus,
Atque inter nubes sublimia membra ferentem,
Pendentemque ferit, lateri qua iungitur ala.
Nec grave vulnus erat: sed rupti vulnere nervi
Deficiunt, motumque negant viresque volandi.
Decidit in terram, non concipientibus auras
Infirmis pennis: et qua levis hæserat alæ,
Corporis affixi pressa est gravitate sagitta,
Perque latus summum iugulo est exacta sinistro.
Num videor debere tui præconia rebus
Herculis, o Rhodiæ ductor pulcherrime classis?
Nec tamen ulterius, quam fortia facta silendo,
Ulciscar fratres; solida est mihi gratia tecum.
Hæc postquam dulci Neleius edidit ore:
A sermone senis, repetito munere Bacchi,
Surrexere toris: nox est data cætera somno.
At Deus, æquoreas qui cuspide temperat undas,
In volucrem corpus nati Stheneleida versum
Mente dolet patria, sævumque perosus Achillen
Exercet memores, plus quam civiliter, iras.
Iamque fere tracto duo per quinquennia bello,
Talibus intonsum compellat Smynthea, dictis:
O mihi de fratris longe gratissime natis,
Irrita qui mecum posuisti mœnia Troiæ,
Ecquid, ut has iamiam, casuras aspicis arces,
Ingemis? aut ecquid tot defendentia muros
Millia cæsa doles? ecquid, ne persequar omnes
Hectoris umbra subit, circum sua Pergama tracti?
Cum tamen ille ferox, belloque cruentior ipso,
Vivit adhuc, operis nostri populator, Achilles.
Det mihi se: faxo, triplici quid cuspide possim,
Sentiat: at quoniam concurrere cominus hosti
Non datur, occulta nec opinum perde sagitta.
Annuit; atque animo pariter patruoque suoque
Delius indulgens, nebula velatus in agmen
Pervenit Iliacum, mediaque in cæde virorum
Rara per ignotos spargentem cernit Achivos
Tela Parin: fassusque Deum, Quid spicula perdis
Sanguine plebis? ait. Si qua est tibi cura tuorum,
Vertere in Æaciden, cæsosque ulciscere fratres.
Dixit: et ostendens sternentem Troia ferro
Corpora Peliden, arcus obvertit in illum,
Certaque letifera direxit spicula dextra.
Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
Hoc fuit. Ille igitur tantorum victor, Achille,
Vinceris a timido Graiæ raptore maritæ?
At si femineo fuerat tibi Marte cadendum,
Thermodontiaca malles cecidisse bipenni.
Iam timor ille Phrygum, decus et tutela Pelasgi
Nominis, Æacides, caput insuperabile bello,
Arserat; armarat Deus idem, idemque cremarat.
Iam cinis est, et de tam magno restat Achille
Nescio quid, parvam quod non bene compleat urnam:
At vivit, totum quæ gloria compleat orbem.
Hæc illi mensura viro respondet, et hac est
Par sibi Pelides; nec inania Tartara sentit.
Ipse etiam, ut cuius fuerit, cognoscere possis,
Bella movet clypeus, deque armis arma feruntur.
Non ea Tydides, non audet Oileos Aiax,
Non minor Atrides, non bello maior et ævo
Poscere, non alii: soli Telamone creato,
Laertaque, fuit tantæ fiducia laudis.
A se Tantalides onus invidiamque removit,
Argolicosque duces mediis considere castris
Iussit, et arbitrium litis traiecit in omnes.

Liber decimus tertius

Consedere duces, et, vulgi stante corona,
Surgit ad hos clypei dominus septemplicis Aiax.
Utque erat impatiens iræ, Sigeia torvo
Litora respexit, classemque in litore, vultu:
Intendensque manus, Agimus, pro Iupiter, inquit,
Ante rates causam; et mecum confertur Ulixes!
At non Hectoreis dubitavit cedere flammis,
Quas ego sustinui, quas hac a classe fugavi.
Tutius est fictis igitur contendere verbis,
Quam pugnare manu: sed nec mihi dicere promptum,
Nec facere est isti: quantumque ego Marte feroci,
Quantum acie valeo, tantum valet iste loquendo.
Nec memoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
Esse reor: vidistis enim: sua narret Ulixes,
Quæ sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.
Præmia magna peti fateor: sed demit honorem
Æmulus: Aiaci non est tenuisse superbum,
Sit licet hoc ingens, quidquid speravit Ulixes.
Iste tulit pretium iam nunc certaminis huius,
Quo cum victus erit, mecum certasse feretur.
Atque ego, si virtus in me dubitabilis esset,
Nobilitate potens essem, Telamone creatus,
Mœnia qui forti Troiana sub Hercule cepit,
Litoraque intravit Pagasæa Colcha carina.
Æacus huic pater est, qui iura silentibus illic
Reddit, ubi Æoliden saxum grave Sisyphon urget.
Æacon agnoscit summus, prolemque fatetur
Iupiter esse suam: sic ab Iove tertius Aiax.
Nec tamen hæc series in causa prosit, Achivi;
Si mihi cum magno non est communis Achille.
Frater erat; fraterna peto: quid sanguine cretus
Sisyphio, furtisque, et fraude simillimus illi,
Inserit Æacidis alienæ nomina gentis?

An quod in arma prior, nulloque sub indice veni,
Arma neganda mihi? potiorque videbitur ille,
Ultima qui cepit, detrectavilque furore
Militiam ficto: donec solertior isto,
Sed sibi inutilior, timidi commenta retexit
Naupliades animi, vitataque traxit in arma?
Optima nunc sumat, qui sumere noluit ulla:
Nos inhonorati, et donis patruelibus orbi,
Obtulimus qui nos ad prima pericula, simus.
Atque utinam aut verus furor ille, aut creditus esset;
Nec comes hic Phrygias unquam venisset ad arces
Hortator scelerum! non te, Pœantia proles,
Expositum Lemnos nostro cum crimine haberet;
Qui nunc, ut memorant, silvestribus abditus antris,
Saxa moves gemitu, Laertiadæque precaris
Quæ meruit: quæ (si Di sunt) non vana preceris.
Et nunc ille eadem nobis iuratus in arma,
Heu! pars una ducum, quo successore sagittæ
Herculis utuntur, fractus morboque fameque,
Pelaturque aliturque avibus; volucresque petendo
Debita Troianis exercet spicula fatis.
Ille tamen vivit, quia non comitavit Ulixen.
Dallet et infelix Palamedes esse relictus!
Viveret, aut certe letum sine crimine haberet:
Quem male convicti nimium memor iste furoris
Prodere rem Danaam finxit; fictumque probavit
Crimen; et ostendit, quod iam præfoderat, aurum.
Ergo aut exilio vires subduxit Achivis,
Aut nece: sic puguat, sic est metuendus, Ulixes.
Qui, licet eloquio fidum quoque Nestora vincat,
Haud tamen efficiet, desertum ut Nestora crimen
Esse rear nullum; qui, cum imploraret Ulixen
Vulnere tardus equi, fessusque senilibus annis,
Proditus a socio est. Non hæc mihi crimina fingi
Scit bene Tydides; qui nomine sæpe vocatum
Corripuit; trepidoque fugam exprobravit amico.
Aspiciunt oculis Superi mortalia iustis.
Ne eget auxilio, qui non tulit: utque reliquit,
Sic linquendus erat: legem sibi dixerat ipse.
Conclamat socios: adsum, videoque trementem,
Pallentemque metu, ac trepidantem morte futura.
Opposui molem clypei; texique iacentem;
Servavique animam (minimum est hoc laudis) iner-
Si perstas certare, locum redeamus in illum: (tem.
Redde hostem, vulnusque tuum, solitumque timorem,
Post clypeumque late: et mecum contende sub illo.
At postquam eripui, cui standi vulnera vires
Non dederant, nullo tardatus vulnere fugit.
Hector adest, secumque Deos in prælia ducit;
Quaque ruit, non tu tantum terreris, Ulixe;
Sed fortes etiam: tantum trahit ille timoris.
Hunc ego sanguineæ successu cædis ovantem
Cominus ingenti resupinum pondere fudi.
Hunc ego poscentem, cum quo concurreret, unus
Sustinui; sortemque meam vovistis, Achivi;
Et vestræ valuere preces. Si quæritis huius
Fortunam pugnæ; non sum superatus ab illo.
Ecce ferunt Troes ferrumque, ignemque, Iovemque
In Danaas classes: ubi nunc facundus Ulixes?
Nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
Spem vestri reditus: date tot pro navibus arma.
Quod si vera licet mihi dicere, quæritur istis,
Quam mihi, maior honos: coniunctaque gloria nostra
Atque Aiax armis, non Aiaci arma petuntur. (est,
Conferat his Ithacus Rhesum, imbellemque Dolona,
Priamidenque Helenum rapta cum Pallade captum.
Luce nihil gestum, nihil est Diomede remoto:
Si semel ista datis meritis tam vilibus arma,
Dividite; et maior pars sit Diomedis in illis.
Quo tamen hæc Ithaco, qui clam, qui semper inermis
Rem gerit; et furtis incautum decipit hostem?
Ipse nitor galeæ, claro radiantis ab auro,
Insidias prodet, manifestabitque latentem.
Sed neque Dulichius sub Achillis casside vertex
Pondera tanta feret: nec non onerosa gravisque
Pelias esse potest imbellibus hasta lacertis:
Nec clypeus, vasti cælatus imagine mundi,
Conveniet timidæ, natæque ad furta sinistræ.
Debilitaturum quid te petis, improbe, munus?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
Cur spolieris, erit; non cur metuaris ab hoste:
Et fuga (qua sola cunctos, timidissime, vincis)
Tarda futura tibi est, gestamina tanta trahenti.
Adde, quod iste tuus, tam raro prælia passus,
Integer est clypeus: nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor habendus.
Denique, quid verbis opus est? spectemur agendo:
Arma viri fortis medios mittantur in hostes;
Inde iubete peti; et referentem ornate relatis.
Finierat Telamone satus; vulgique secutum
Ultima murmur erat: donec Laertius heros
Astitit: atque oculos paulum tellure moratos
Sustulit ad proceres, expectatoque resolvit
Ora sono; neque abest facundis gratia dictis:
Si mea cum vestris valuissent vota, Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis hæres;
Tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille.
Quem quoniam non æqua mihi vobisque negarunt
Fata, (manuque simul veluti lacrimantia tersit
Lumina) quis magno melius succedat Achilli,
Quam per quem magnus Danais successit Achilles?
Huic modo ne prosit, quod, ut est, hebes esse videtur;
Neve mihi noceat, quod vobis semper, Achivi,
Profuit ingenium: meaque hæc facundia, si qua est,
Quæ nunc pro domino, pro vobis sæpe locuta est,
Invidia careat: bona nec sua quisque recuset.
Nam genus, et proavos, et quæ non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco: sed enim, quia retulit Aiax
Esse Iovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
Iupiter est, totidemque gradus distamus ab illo.
Nam mihi Laertes pater est, Arcesius illi, (exul.
Iupiter huic; neque in his quisquam damnatus et
Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas: Deus est in utroque parente.
Sed neque materno quod sum generosior orto,
Nec mihi, quod pater est fraterni sanguinis insons,
Proposita arma peto: meritis expendite causam
Dummodo quod fratres Telamon Peleusque fuerunt,
Aiacis meritum non sit; nec sanguinis ordo,
Sed virtutis honos spoliis quæratur in istis.
Aut si proximitas primusque requiritur hæres,
Est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi.
Quis locus Aiaci? Phthiam Scyronve ferantur:
Nec minus est isto Teucer patruelis Achilli.
Num petit ille tamen? num sperat, ut auferat arma?
Ergo operum quoniam nudum certamen habetur,
Plura quidem feci, quam quæ comprendere dictis
In promptu mihi sit; rerum tamen ordine ducar.
Præscia venturi genetrix Nereia leti
Dissimulat cultu natum; deceperat omnes,
In quibus Aiacem, sumptæ fallacia vestis.
Arma ego femineis, animum motura virilem,
Mercibus inserui: neque adhuc proiecerat heros
Virgineos habitus, cum parmam hastamque tenenti,
Nate Dea, dixi, tibi se peritura reservant
Pergama. Quid dubitas ingentem evertere Troiam?
Iniecique manum, fortemque ad fortia misi.
Ergo opera illius mea sunt: ego Telephon hasta

Pugnantem domui; victum orantemque refeci.
Quod Thebæ cecidere, meum est: me credite Lesbon,
Me Tenedon, Chrysenque, et Cyllan, Apollinis urbes,
Et Syron cepisse: mea concussa putate
Procubuisse solo Lyrnesia mœnia dextra.
Utque alias taceam, qui sævum perdere posset
Hectora, nempe dedi: per me iacet inclytus Hector.
Illis hæc armis, quibus est inventus Achilles,
Arma peto: vivo dederam, post fata reposco.
Ut dolor unius Danaos pervenit ad omnes,
Aulidaque Euboicam complerunt mille carinæ;
Expectata diu, nulla, aut contraria classi,
Flamina sunt; duræque iubent Agamemnona sortes
Immeritam sævæ natam mactare Dianæ.
Denegat hoc genitor, Divisque irascitur ipsis:
Atque in rege tamen pater est: ego mite parentis
Ingenium verbis ad publica commoda verti.
Nunc equidem fateor, fassoque ignoscat Atrides,
Difficilem tenui sub iniquo iudice causam.
Huic tamen utilitas populi, fratrisque, datique (set.
Summa movet sceptri, laudem ut cum sanguine pen-
Mittor et ad matrem, quæ non hortanda, sed astu
Decipienda fuit: quo si Telamonius esset,
Orba suis essent etiamnum linteа ventis.
Mittor et Iliacas audax orator ad arces;
Visaque et intrata est altæ mihi curia Troiæ:
Plenaque adhuc erat illa viris: interritus egi,
Quam mihi mandarat communis Græcia, causam:
Accusoque Parin, prædamque, Helenamque reposco;
Et moveo Priamum, Priamoque Antenora iunctum.
At Paris, et fratres, et qui rapuere sub illo,
Vix tenuere manus (scis hoc, Menelae) nefandas;
Primaque lux nostri tecum fuit illa pericli.
Longa referre mora est, quæ consilioque manuque
Utiliter feci spatiosi tempore belli.
Post acies primas, urbis se mœnibus hostes
Continuere diu; nec aperti copia Martis
Ulla fuit: decimo demum pugnavimus anno.
Quid facis interea, qui nil nisi prælia nosti?
Quis tuus usus erat? nam si mea facta requiris,
Hostibus insidior: fossas munimine cingo:
Consolor socios, ut longi tædia belli
Mente ferant placida; doceo quo simus alendi,
Armandive modo: mittor quo postulat usus.
Ecce Iovis monitu, deceptus imagine somni,
Rex iubet incœpti curam dimittere belli.
Ille potest auctore suam defendere causam.
Non sinat hoc Aiax, delendaque Pergama poscat;
Quodque potest, pugnet: cur non remoratur ituros?
Cur non arma capit? dat, quod vaga turba sequatur?
Non erat hoc nimium nunquam nisi magna loquenti.
Quid, quod et ipse fugis? vidi, puduitque videre,
Cum tu terga dares, inhonestaque vela parares.
Nec mora: quid facitis? quæ vos dementia, dixi,
Concitat, o socii, captam dimittere Troiam?
Quidve domum fertis decimo, nisi dedecus, anno?
Talibus atque aliis, in quæ dolor ipse disertum
Fecerat, aversos profuga de classe reduxi.
Convocat Atrides socios terrore paventes:
Nec Telamoniades etiam nunc hiscere quidquam
Ausit; at ausus erat reges incessere dictis
Thersites, etiam per me haud impune, protervis.
Erigor, et trepidos cives exhortor in hostem,
Amissamque mea virtutem voce reposco.
Tempore ab hoc, quodcumque potest fecisse videri
Fortiter iste, meum est, qui dantem terga retraxi.
Denique de Danais quis te laudatve petitve?
At sua Tydides mecum communicat acta;
Me probat; et socio semper confidit Ulixe.
Est aliquid, de tot Graiorum millibus, unum
A Diomede legi: nec me sors ire iubebat:
Sic tamen et spreto noctisque hostisque periclo,
Ausum eadem, quæ nos, Phrygia de gente Dolona
Interimo: non ante tamen, quam cuncta coegi
Prodere, et edidici, quid perfida Troia pararet.
Omnia cognoram, nec, quod specularer, habebam:
Et iam promissa poteram cum laude reverti.
Haud contentus ea, petii tentoria Rhesi,
Inque suis ipsum castris comitesque peremi.
Atque ita captivo victor votisque potitus,
Ingredior curru lætos imitante triumphos;
Cuius equos pretium pro nocte poposcerat hostis.
Arma negate mihi; fueritque benignior Aiax.
Quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro
Devastata meo? cum multo sanguine fudi (que,
Cœranon, Hippasiden, et Alastoraque, Chromium-
Alcandrumque, Haliumque, Noemonaque, Prytaninque,
Exitioque dedi cum Chersidamante Thoona,
Et Charopen, fatisque immitibus Ennomon actum;
Quique minus celebres nostra sub mœnibus urbis
Procubuere manu: sunt et mihi vulnera, cives,
Ipso pulchra loco: nec vanis credite verbis:
Aspicite en! (vestemque manu diducit) et, Hæc sunt
Pectora semper, ait, vestris exercita rebus.
At nihil impendit per tot Telamonius annos
Sanguinis in socios; et habet sine vulnere corpus.
Quid tamen hoc refert, si se pro classe Pelasga
Arma tulisse refert contra Troasque Iovemque?
Confiteorque, tulit: neque enim bene facta maligne
Detrectare meum est: sed nec communia solus
Occupet, atque aliquem vobis quoque reddat honorem.
Repulit Actorides, sub imagine tutus Achillis,
Troas ab arsuris cum defensore carinis.
Ausum etiam Hectoreo solum concurrere Marti
Se putat, oblitus regisque, ducumque, meique;
Nonus in officio, et prælatus munere sortis.
Sed tamen eventus vestræ, fortissime, pugnæ
Quis fuit? Hector abit violatus vulnere nullo.
Me miserum, quanto cogor meminisse dolore
Temporis illius; quo, Graium murus, Achilles
Procubuit! nec me lacrimæ, luctusve, timorve
Tardarunt, quin corpus humo sublime referrem. (lis,
His humeris, his, inquam, humeris ego corpus Achil-
Et simul arma tuli, quæ nunc quoque ferre laboro.
Sunt mihi, quæ valeant in talia pondera, vires:
Est animus vestros certe sensurus honores.
Scilicet idcirco pro gnato cærula mater
Ambitiosa suo fuit, ut cœlestia dona,
Artis opus tantæ, rudis et sine pectore miles
Indueret? neque enim clypei cœlamina norit,
Oceanum et terras, cumque alto sidera cœlo, (cton,
Pleiadasque, Hyadasque, immunemque æquoris Ar-
Diversasque urbes, nitidumque Orionis ensem.
Postulat, ut capiat, quæ non intelligit, arma.
Quid? quod me, duri fugientem munera belli,
Arguit incœpto serum accessisse labori?
Nec se magnanimo maledicere sentit Achilli?
Si simulasse vocat crimen, simulavimus ambo:
Si mora pro culpa est, ego sum maturior illo.
Me pia detinuit coniux; pia mater Achillem:
Primaque sunt illis data tempora; cætera vobis.
Haud timeo, si iam nequeo defendere crimen
Cum tanto commune viro. Deprensus Ulixis
Ingenio tamen ille; at non Aiacis, Ulixes.
Neve in me stolidæ convicia fundere linguæ
Admiremur eum; vobis quoque digna pudore
Obiicit: au falso Palamedem crimine turpe

Accusasse mihi, vobis damnasse decorum est?
Sed neque Naupliades facinus defendere tantum,
Tamque patens, valuit; nec vos audistis in illo
Crimina; vidistis: pretioque obiecta patebant.
Nec Pœantiaden quod habet Vulcania Lemnos,
Esse reus merui: factum defendite vestrum:
Consensistis enim; nec me suasisse negabo,
Ut se subtraheret bellique viæque labori,
Tentaretque feros requie lenire dolores.
Paruit; et vivit. Non hæc sententia tantum
Fida, sed et felix; cum sit satis, esse fidelem.
Quem quoniam vates delenda ad Pergama poscunt,
Ne mandate mihi: melius Telamonius ibit,
Eloquioque virum morbis iraque furentem
Mollict, aut aliqua producet callidus arte.
Ante retro Simois fluet, et sine frondibus Ide
Stabit, et auxilium promittet Achaia Troiæ,
Quam, cessante meo pro vestris pectore rebus,
Aiacis stolidi Danais solertia prosit.
Sis licet infestus sociis, regique, mihique,
Dure Philoctete; licet execrere, meumque
Devoveas sine fine caput, cupiasque dolenti
Me tibi forte dari, nostrumque aurire cruorem,
[Utque tui mihi, sic fiat tibi copia nostri;]
Te tamen aggrediar: [mecumque reducere nitar.]
Tamque tuis potiar (faveat Fortuna) sagittis,
Quam sum Dardanio, quem cepi, vate potitus:
Quam responsa Deûm, Troianaque fata, retexi:
Quam rapui Phrygiæ signum penetrale Minervæ
Hostibus e mediis. Et se mihi comparat Aiax?
Nempe capi Troiam prohibebant fata sine illis.
Fortis ubi est Aiax? ubi sunt ingentia magni
Verba viri? cur hic metuis? cur audet Ulixes
Ire per excubias, et se committere nocti?
Perque feros enses, non tantum mœnia Troum,
Verum etiam summas arces intrare, suaque
Eripere æde Deam, raptamque efferre per hostes?
Quæ nisi fecissem, frustra Telamone creatus
Gestasset læva taurorum tergora septem.
Illa nocte mihi Troiæ victoria parta est:
Pergama tum vici, cum vinci posse coegi.
Desine Tydiden vultuque et murmure nobis
Ostentare meum: pars est sua laudis in illis.
Nec tu, cum socia clypeum pro classe tenebas,
Solus eras; tibi turba comes; mihi contigit unus.
Qui, nisi pugnacem sciret sapiente minorem
Esse, nec indomitæ deberi præmia dextræ,
Ipse quoque hæc peteret: peteret moderatior Aiax,
Eurypylusque ferox, claroque Andremone natus;
Nec minus Idomeneus, patriaque creatus eadem
Meriones; peteret maioris frater Atridæ.
Quippe manu fortes (nec sunt tibi Marte secundi)
Consiliis cessere meis: tibi dextera bello
Utilis; ingenium est, quod eget moderamine nostri.
Tu vires sine mente geris; mihi cura futuri est.
Tu pugnare potes; pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides: tu tantum corpore prodes;
Nos animo: quantoque ratem qui temperat, anteit
Remigis officium; quanto dux milite maior;
Tanto ego te supero: nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu: vigor omnis in illis.
At vos, o proceres, vigili date præmia vestro;
Proque tot annorum curis, quas anxius egi,
Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris.
Iam labor in fine est; obstantia fata removi:
Altaque, posse capi faciendo, Pergama cepi.
Per spes nunc socias, casuraque mœnia Troum,
Perque Deos oro, quos hosti nuper ademi;
Per, si quid superest, quod sit sapienter agendum;
Si quid adhuc audax, ex præcipitique petendum;
Si Troiæ fatis aliquid restare putatis;
Este mei memores: aut si mihi non datis arma,
Huic date; et ostendit signum fatale Minervæ.
Mota manus procerum est, et, quid facundia posset,
Re patuit; fortisque viri tulit arma disertus.
Hectora qui solus, qui ferrum, ignemque, Iovemque
Sustinuit toties, unam non sustinet iram;
Invictumque virum vincit dolor: arripit ensem;
Et, Meus hic certe est: an et hunc sibi poscet Ulixes?
Hoc, ait, utendum est in me mihi; quique cruore
Sæpe Phrygum maduit, domini nunc cæde madebit;
Ne quisquam Aiacem possit superare, nisi Aiax.
Dixit; et in pectus, tum denique vulnera passum,
Qua patuit ferro, letalem condidit ensem;
Nec valuere manus infixum educere telum:
Expulit ipse cruor; rubefactaque sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de cespite florem,
Qui prius Œbalio fuerat de vulnere natus.
Littera communis mediis puerique viroque
Inscripta est foliis: hæc nominis, illa querelæ.
Victor ad Hypsipyles patriam, clarique Thoantis,
Et veterum terras infames cæde virorum,
Vela dat, ut referat, Tirynthia tela, sagittas.
Quæ postquam ad Graios, domino comitante, revexit;
Imposita est sero tandem manus ultima bello.
Troia simul Priamusque cadunt: Priameia coniux
Perdidit infelix hominis post omnia formam;
Externasque novo latratu terruit auras.
Longus in angustum qua clauditur Hellespontus,
Ilion ardebat; neque adhuc consederat ignis:
Exiguumque senis Priami Iovis ara cruorem
Combiberat. Tractata comis antistita Phœbi
Non profecturas tendebat ad æthera palmas.
Dardanidas matres patriorum signa Deorum,
Dum licet, amplexas, succensaque templa tenentes
Invidiosa trahunt victores præmia Graii.
Mittitur Astyanax illis de turribus, unde
Pugnantem pro se, proavitaque regna tuentem,
Sæpe videre patrem, monstratum a matre, solebat.
Iamque viam suadet Boreas; flatuque secundo
Carbasa mota sonant: iubet uti navita ventis.
Troia, vale: rapimur, clamant: dantque oscula terræ
Troades, et patriæ fumantia tecta relinquunt.
Ultima conscendit classem (miserabile visu)
In mediis Hecube natorum inventa sepulcris.
Prensantem tumulos, atque ossibus oscula dantem
Dulichiæ traxere manus. Tamen unius hausit,
Inque sinu cineres secum tulit Hectoris haustos.
Hectoris in tumulo canum de vertice crinem,
Inferias inopes, crinem lacrimasque reliquit.
Est, ubi Troia fuit, Phrygiæ contraria tellus,
Bistoniis habitata viris. Polymestoris illic
Regia dives erat, cui te commisit alendum (mis.
Clam, Polydore, pater, Phrygiisque removit ab ar-
Consilium sapiens, sceleris nisi præmia magnas
Adiecisset opes, animi irritamen avari.
Ut cecidit Fortuna Phrygum, capit impius ensem
Rex Thracum, iuguloque sui defigit alumni:
Et, tanquam tolli cum corpore crimina possent,
Exanimem e scopulo subiectas misit in undas.
Litore Threicio classem religarat Atrides,
Dum mare pacatum, dum ventus amicior esset.
Hic subito, quantus, cum viveret, esse solebat,
Exit humo late rupta, similisque minaci,
Temporis illius vultum, referebat Achilles,
Quo ferus iniusto petiit Agamemnona ferro.
Immemoresque mei discedilis, inquit, Achivi?
Obrutaque est mecum virtutis gratia nostræ?

Ne facite: utque meum non sit sine honore sepulcrum
Placet Achilleos mactata Polyxena manes.
Dixit: et, immiti sociis parentibus umbræ,
Rapta sinu matris, quam iam prope sola fovebat,
Fortis, et infelix, et plus quam femina, virgo
Ducitur ad tumulum, diroque fit hostia busto.
Quæ memor ipsa sui, postquam crudelibus aris
Admota est, sensitque sibi fera sacra parari,
Utque Neoptolemum stantem, ferrumque tenentem,
Inque suo vidit figentem lumina vultu,
Utere iamdudum generoso sanguine, dixit:
Nulla mora est. At tu iugulo, vel pectore, telum
Conde meo: iugulumque simul pectusque retexit.
Scilicet aut ulli servire Polyxena ferrem,
Aut per tale sacrum numen placabitur ullum:
Mors tantum vellem matrem mea fallere posset.
Mater obest, minuitque necis mihi gaudia; quamvis
Non mea mors illi, verum sua vita gemenda est.
Vos modo, ne Stygios adeam non libera manes,
Este procul, si iusto peto: tactuque viriles
Virgineo removete manus: acceptior illi,
Quisquis is est, quem cæde mea placare paratis,
Liber erit sanguis: si quos tamen ultima nostri
Vota movent oris; Priami vos filia regis,
Non captiva, rogat; genetrici corpus inemptum
Reddite; neve auro redimat ius triste sepulcri,
Sed lacrimis. Tunc, cum poterat, redimebat et auro.
Dixerat. At populus lacrimas, quas illa tenebat,
Non tenet: ipse etiam fleus invitusque sacerdos
Præbita coniecto rupit præcordia ferro.
Illa, super terram defecto poplite labens,
Pertulit intrepidos ad fata novissima vultus.
Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas,
Cum caderet, castique decus servare pudoris.
Troades excipiunt, deploratosque recensent
Priamidas, et quid dederit domus una cruoris.
Teque gemunt, virgo; teque, o modo regia coniux,
Regia dicta parens, Asiæ florentis imago;
Nunc etiam prædæ mala sors quam victor Ulixes
Esse suam nollet, nisi quod tamen Hectora partu
Edideras: dominum matri vix reperit Hector.
Quæ corpus complexa animæ tam fortis inane,
Quas toties patriæ dederat, natisque, viroque,
Huic quoque dat lacrimas; lacrimas in vulnera fundit;
Osculaque ore legit, consuetaque pectora plangit:
Canitiemque suam concreto in sanguine verrens,
Plura quidem, sed et hæc, lanlato pectore dixit:
Nata tuæ (quid enim superest?) dolor ultime matri,
Nata, iaces; videoque tuum, mea vulnera, vulnus.
En, ne perdiderim quemquam sine cæde meorum,
Tu quoque vulnus habes: at te, quia femina, rebar
A ferro tutam: cecidisti et femina ferro:
Totque tuos idem fratres, te perdidit idem
Exitium Troiæ, nostrique orbator Achilles.
At postquam Paridis cecidit Phœbique sagittis,
Nunc certe, dixi, non est metuendus Achilles;
Nunc quoque mi metuendus erat. Cinis ipse sepulti
In genus hoc sævit: tumulo quoque sensimus hostem:
Æacidæ fœcunda fui. Iacet Ilion ingens:
Eventuque gravi finita est publica clades,
Si finita tamen: soli mihi Pergama restant,
In cursuque meus dolor est. Modo maxima rerum,
Tot generis natisque potens, nuribusque viroque,
Nunc trahor exul, inops, tumulis avulsa meorum,
Penelopæ munus; quæ me, data pensa trahentem,
Matribus ostendens Ithacis, Hæc Hectoris illa est
Clara parens: hæc est, dicet, Priameia coniux.
Postque tot amissos tu nunc, quæ sola levabas
Maternos luctus, hostilia busta piasti.
Inferias hosti peperi: quo ferrea resto?
Quidve moror? quo me servas, damnosa senectus?
Quid, Di crudeles, nisi quo nova funera cernam,
Vivacem differtis anum? quis posse putaret
Felicem Priamum, post diruta Pergama, dici?
Felix morte sua, nec te, mea nata, peremtam
Aspicit, et vitam pariter regnumque reliquit.
At (puto) funeribus dotabere, regia virgo;
Condeturque tuum monumentis corpus avitis.
Non hæc est Fortuna domus. Tibi munera matris
Contingent fletus, peregrinæque haustus arenæ.
Omnia perdidimus; superest, cur vivere tempus
In breve sustineam, proles gratissima matri,
Nunc solus, quondam minimus de stirpe virili,
Has datus Ismario regi Polydorus in oras.
Quid moror interea crudelia vulnera lymphis
Abluere, et sparsos immiti sanguine vultus?
Dixit: et ad litus passu processit anili,
Albentes laniata comas. Date, Troades, urnam,
Dixerat infelix, liquidas hauriret ut undas:
Aspicit eiectum Polydori in litore corpus,
Factaque Threiciis ingentia vulnera telis.
Troades exclamant: obmutuit illa dolore;
Et pariter vocem, lacrimasque introrsus obortas
Devorat ipse dolor, duroque simillima saxo
Torpet, et adversa figit modo lumina terra;
Interdum torvos sustollit ad æthera vultus:
Nunc positi spectat vultum, nunc vulnera, nati.
Vulnera præcipue: seque armat et instruit ira.
Qua simul exarsit, tanquam regina maneret,
Ulcisci statuit, pœnæque in imagine tota est.
Utque furit catulo lactente orbata lœna, (stem;
Signaque nacta pedum, sequitur, quem non videt, ho-
Sic Hecube, postquam cum luctu miscuit iram,
Non oblita animorum, annorum oblita suorum,
Vadit ad artificem diræ Polymestora cædis;
Colloquiumque petit: nam se monstrare relictum
Velle latens illi, quod nato redderet, aurum.
Credidit Odrysius, prædæque assuetus amore
In secreta venit, cum blando callidus ore;
Tolle moras, Hecube, dixit: da munera nato.
Omne fore illius quod das, quod et ante dedisti,
Per Superos iuro. Spectat truculenta loquentem,
Falsaque iurantem; tumidaque exæstuat ira;
Atque ita correptum captivarum agmine matrum
Involat; et digitos in perfida lumina condit,
Exspoliatque genas oculis, (facit ira valentem)
Immergitque manus, fœdataque sanguine sonti
Non lumen, neque enim superest, loca luminis haurit.
Clade sui Thracum gens irritata tyranni
Troada telorum lapidumque incessere iactu
Cœpit: at hæc missum rauco cum murmure saxum
Morsibus insequitur; rictuque in verba parato
Latravit, conata loqui. Locus extat, et ex re
Nomen habet: veterumque diu memor illa malorum,
Tum quoque Sithonios ululavit mœsta per agros.
Illius Troasque suos, hostesque Pelasgos,
Illius Fortuna Deos quoque moverat omnes:
Sic omnes, ut et ipsa Iovis coniuxque, sororque,
Eventus Hecubam meruisse negaverit illos.
Non vacat Auroræ, quanquam isdem faverat armis,
Cladibus, et casu Troiæque Hecubæque moveri.
Cura Deam propior, luctusque domesticus angit
Memnonis amissi, Phrygiis quem lutea campis
Vidit Achillea pereuntem cuspide mater.
Vidit; et ille color, quo matutina rubescunt
Tempora, pallnerat: latuitque in nubibus æther.
At non impositos supremis ignibus artus
Sustinuit spectare pareus: sed crine soluto,

Sicut erat, magni genibus procumbere non est
Dedignata Iovis, lacrimisque has addere voces.
Omnibus inferior, quas sustinet aureus æther,
(Nam mihi sunt totum rarissima templa per orbem)
Diva tamen venio, non ut delubra, diesque
Des mihi sacrificos, calituraque ignibus aras.
Si tamen aspicias, quantum tibi femina præstem,
Tum cum luce nova, noctis confinia servo,
Præmia danda putes: sed non ea cura, neque hic est
Nunc status Auroræ, meritos ut poscat honores.
Memnonis orba mei venio; qui fortia frustra
Pro patruo tulit arma suo, primisque sub annis
Occidit a forti, sic vos voluistis, Achille.
Da, precor, huic aliquem, solatia mortis, honorem,
Summe Deûm rector, maternaque vulnera leni.
Iupiter annuerat; cum Memnonis arduus alto
Corruit igne rogus, nigrique volumina fumi
Infecere diem; veluti cum flumina natas
Exhalant nebulas, nec Sol admittitur infra.
Atra favilla volat, glomerataque corpus in unum
Densatur, faciemque capit, sumitque calorem
Atque animam ex igni: levitas sua præbuit alas.
Et primo similis volucri, mox vera volucris
Insonuit pennis: pariter sonuere sorores
Innumeræ, quibus est eadem natalis origo.
Terque rogum lustrant: et consonus exit in auras
Ter clangor; quarto seducunt castra volatu.
Tum duo diversa populi de parte feroces
Bella gerunt, rostrisque; et aduncis unguibus iras
Exercent, alasque adversaque pectora lassant:
Inferiæque cadunt cineri cognata sepulto
Corpora; seque viro forti meminere creatas.
Præpetibus subitis nomen facit auctor; ab illo
Memnonides dictæ, cum Sol duodena peregit
Signa, parentali perituræ Marte rebellant.
Ergo aliis latrasse Dymantida flebile visum:
Luctibus est Aurora suis intenta, piasque
Nunc quoque dat lacrimas, et toto rorat in orbe.
Nec tamen eversam Troiæ cum mœnibus esse(trem,
Spem quoque fata sinunt: sacra, et sacra altera pa-
Fert humeris, venerabile onus, Cythereius heros.
De tantis opibus prædam pius eligit illam,
Ascaniumque suum; profugaque per æquora classe
Fertur ab Antandro; sceleratæque limina Thracum,
Et Polydoreo manantem sanguine terram
Linquit: et utilibus ventis æstuque secundo
Intrat Apollineam, sociis comitantibus, urbem.
Hunc Anius, quo rege homines, antistite Phœbus
Rite colebantur, temploque domoque recepit;
Urbemque ostendit, delubraque vota, duasque
Latona quondam stirpes pariente retentas.
Ture dato flammis, vinoque in tura profuso,
Cæsorumque boum fibris de more crematis,
Regia tecta petunt; positique tapetibus altis
Munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho.
Tum pius Anchises: O Phœbi lecte sacerdos,
Fallor? an et natum, cum primum hæc mœnia vidi,
Bisque duas natas, quantum reminiscor, habebas?
Huic Anius, niveis circumdata tempora vittis
Concutiens, et tristis, ait: Non falleris, Heros
Maxime; natorum vidisti quinque parentem;
Quem nunc, tanta homines rerum inconstantia ver-
Pæne vides orbum. Quid enim mihi filius absens (sat,
Auxilii? quem dicta suo de nomine tellus
Andros habet, pro patre locumque et regna tenentem
Delius augurium dedit huic; dedit altera Liber
Femineæ sorti voto maiora fideque
Munera: nam tactu natarum cuncta mearum
Insegetem, laticemque meri, baccamque Minervæ
Transformabantur; divesque erat usus in illis.
Hoc ubi cognovit, Troiæ populator, Atrides,
(Ne non ex aliqua vestram sensisse procellam
Nos quoque parte putes,) armorum viribus usus,
Abstrahit invitas gremio genitoris: alantque
Imperat Argolicam cœlesti munere classem.
Effugiunt quo quæque potest. Euboea duabus,
Et totidem natis Andros fraterna petita est.
Miles adest, et, ni delantur, bella minatur.
Victa metu pietas consortia pectora pœnæ
Dedit: et ut timido possis ignoscere fratri,
Non hic Æneas, non, qui defenderet Andron,
Hector erat, per quos decimum durastis in annum.
Iamque parabantur captivis vincla lacertis.
Illæ tollentes etiamnum libera cœlo
Brachia, Bacche pater, fer opem, dixere: tulitque
Muneris auctor opem. Si miro perdere more
Ferre vocatur opem. Nec qua ratione figuram
Perdiderint, potui scire, aut nunc dicere possim.
Summa mali nota est; pennas sumsere, tuæque
Coniugis in volucrem, niveas abiere columbas.
Talibus atque aliis postquam convivia dictis
Implerunt, mensa somnum petiere remota:
Cumque die surgunt, adeuntque oracula Phœbi;
Qui petere antiquam matrem, cognataque iussit
Litora. Prosequitur Rex, et dat munus ituris;
Anchisæ sceptrum, chlamydem pharetramque nepoti,
Cratera Æneæ; quem quondam miserat illi
Hospes ab Aoniis Therses Ismenius oris.
Miserat hunc illi Therses; fabricaverat Alcon
Myleus, et longo cælaverat argumento.
Urbs erat; et septem posses ostendere portas:
Hæ pro nomine erant, et, quæ foret illa, docebant.
Ante urbem exequiæ, tumulique, igvesque, rogique,
Effusæque comas et apertæ pectora matres
Significant luctum. Nymphæ quoque flere videntur,
Siccatosque queri fontes sine frondibus arbus
Nuda riget: rodunt arentia saxa capellæ.
Ecce facit mediis natas Orione Thebis,
Hanc non femineum iugulo dare pectus aperto,
Illam demisso per fortia vulnera telo
Pro populo cecidisse suo; pulchrisque per urbem
Funeribus ferri, celebrique in parte cremari:
Tum de virginea geminos exire favilla,
Ne genus intereat, iuvenes, quos fama Coronas
Nominat, et cineri materno ducere pompam.
Hactenus antiquo signis fulgentibus ære
Summus inaurato crater erat asper acantho;
Nec leviora datis Troiani dona remittunt:
Dantque sacerdoti, custodem turis, acerram;
Dant pateram, clarumque auro gemmisque coronam.
Inde recordati Teucros a sanguine Teucri
Ducere principium, Creten tenuere, locique
Ferre diu nequiere lovem: centumque relictis
Urbibus, Ausonios optant contingere portus. (ptos,
Sævit hiems, iactatque viros: Strophadumque rece-
Portubus infidis exterruit ales Aello.
Et iam Dulichios portus, Ithacamque, Samenque,
Neritiasque domos, regnum fallacis Ulixei,
Præter erant vecti: certatam lite Deorum
Ambraciam, versique vident sub imagine saxum
Iudicis, Actiaco quæ nunc ab Apolline nota est,
Vocalemque sua terram Dodonida quercu,
Chaoniosque sinus, ubi nati rege Molosso
Irrita subiectis fugere incendia pennis.
Proxima Phæacum felicibus obsita pomis
Rura petunt. Epiros ab his, regnataque vati
Buthrotos Phrygio, simulataque Troia tenentur.
Inde futurorum certi, quæ cuncta fideli

Priamides Helenus monitu prædixerat, intrant
Sicaniam. Tribus hæc excurrit in æquora linguis:
E quibus imbriferos obversa Pachynos ad Austros:
Mollibus expositum Zephyris Lilybæon: at Arcton
Æquoris expertem spectat, Boreamque Peloros.
Hac subeunt Teucri, remisque æstuque secundo,
Sub noctem potitur Zanclæa classis arena.
Scylla latus dextrum, lævum irrequieta Charybdis
Infestant: vorat hæc raptas revomitque carinas:
Illa feris atram canibus succingitur alvum,
Virginis, ora gerens: et (si non omnia vates
Ficta reliquerunt) aliquo quoque tempore virgo.
Hanc multi petiere proci; quibus illa repulsis
Ad pelagi Nymphas, pelagi gratissima Nymphis,
Ibat, et elusos iuvenum narrabat amores.
Quam, dum pectendos præbet Galatea capillos,
Talibus alloquitur, repetens suspiria, dictis:
Te tamen, o virgo, genus haud inmite virorum
Expetit; utque facis, potes his impune negare.
At mihi, cui pater est Nereus, quam cærula Doris
Enixa est, quæ sum turba quoque tuta sororum,
Non nisi per fluctus licuit Cyclopis amorem
Effugere: et lacrimæ vocem impediere loquentis.
Quas ubi marmoreo detersit pollice virgo;
Et solata Dea est; Refer, o carissima, dixit,
Neve tui causam tege (sum tibi fida) doloris.
Nereis his contra resecuta Cratæide natam:
Acis erat, Fauno Nymphaque Symæthide cretus,
Magna quidem patrisque sui matrisque voluptas;
Nostra tamen maior: nam me sibi iunxerat uni
Pulcher; et, octonis iterum natalibus actis,
Signarat dubia teneras lanugine malas
Hunc ego, me Cyclops, nullo cum fine petebat:
Nec, si quæsieris, odium Cyclopis, amorne
Acidis in nobis fuerit præsentior, edam.
Par utrumque fuit. Pro quanta potentia regni
Est, Venus alma, tui! nempe ille immitis, et ipsis
Horrendus silvis, et visus ab hospite nullo
Impune, et magni cum Dis contemtor Olympi,
Quid sit amor sentit: nostrique cupidine captus
Uritur; oblitus pecorum antrorumque suorum.
Iamque tibi formæ, iamque est tibi cura placendi;
Iam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos;
Iam libet hirsutam tibi falce recidere barbam,
Et spectare feros in aqua, et componere vultus.
Cædis amor, feritasque, sitisque immensa cruoris
Cessant, et tutæ veniuntque abeuntque carinæ.
Telemus interea Siculam delatus ad Ætnen,
Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat ales,
Terribilem Polyphemon adit; lumenque, quod unum
Fronte geris media, rapiet tibi, dixit Ulixes.
Risit, et, O vatum stolidissime, falleris, inquit:
Altera iam rapuit. Sic frustra vera monentem
Spernit; et aut gradiens ingenti litora passu
Degravat; aut fessus sub opaca revertitur antra.
Prominet in pontum cuneatus acumine longo
Collis: utrumque latus circumfluit æquoris unda;
Huc ferus ascendit Cyclops, mediusque resedit:
Lanigeræ pecudes, nullo ducente, secutæ.
Cui postquam pinus, baculi quæ præbuit usum,
Ante pedes posita est, antennis apta ferendis;
Sumptaque arundinibus compacta est fistula centum;
Senserunt toti pastoria sibila montes;
Senserunt undæ. Latitans ego rupe, meique
Acidis in gremio residens, procul auribus hausi
Talia dicta meis, auditaque mente notavi:
Candidior nivei folio, Galatea, ligustri;
Floridior pratis; longa procerior alno;
Splendidior vitro; tenero lascivior hædo;
Levior assiduo detritis æquore conchis;
Solibus hiberuis, æstiva gratior umbra;
Nobilior pomis; platano conspectior alta;
Lucidior glacie; matura dulcior uva;
Mollior et cycni plumis, et lacte coacto;
Et, si non fugias, riguo formosior horto.
Sævior indomitis eadem Galatea iuvencis;
Durior annosa quercu; fallacior undis;
Lentior et salicis virgis, et vitibus albis;
His immobilior scopulis; violentior amne;
Laudato pavone superbior; acrior igni;
Asperior tribulis; fœta truculentior ursa;
Surdior æquoribus; calcato inmitior hydro:
Et, quod præcipue vellem tibi demere possem,
Non tantum cervo, claris latratibus acto,
Verum etiam ventis volucrique fugacior aura.
At, bene si noris, pigeat fugisse; moramque
Ipsa tuas damnes, et me retinere labores.
Sunt mihi, pars montis, vivo pendentia saxo
Antra, quibus nec Sol medio sentitur in æstu,
Nec sentitur hiems: sunt poma gravantia ramos;
Sunt auro similes longis in vitibus uvæ;
Sunt et purpureæ; tibi et has servamus, et illas.
Ipsa tuis manibus, silvestri nata sub umbra,
Mollia fraga leges; ipsa autumnalia corna,
Prunaque, non solum nigro liventia succo,
Verum etiam generosa, novasque imitantia ceras.
Nec tibi castaneæ, me coniuge, nec tibi deerunt
Arborei fœtus: omnis tibi serviet arbos.
Hoc pecus omne meum est; multæ quoque vallibus errant,
Multas silva tegit; multæ stabulantur in antris:
Nec, si forte roges, possim tibi dicere, quot sint.
Pauperis est numerare pecus. De laudibus harum
Nil mihi credideris; presens potes ipsa videre,
Ut vix sustineant distentum cruribus uber.
Sunt, fœtura minor, tepidis in ovilibus agni:
Sunt quoque, par ætas, aliis in ovilibus hædi.
Lac mihi semper adest niveum: pars inde bibenda
Servatur, partem liquefacta coagula durant.
Nec tibi deliciæ faciles, vulgataque tantum
Munera contingent, damæ, leporesque, capræque,
Parve columbarum, demptusve cacumine nidus:
Inveni geminos, qui tecum ludere possint,
Inter se similes, vix ut dignoscere possis,
Villosæ catulos in summis montibus ursæ.
Inveni; et, Dominæ, dixi, servabimus istos.
Iam modo cæruleo nitidum caput exsere ponto;
Iam, Galatea, veni; nec munera despice nostra.
Certe ego me novi; liquidæque in imagine vidi
Nuper aquæ; placuitque mihi mea forma videnti.
Aspice, sim quantus. Non est hoc corpore maior
Iupiter in cœlo; nam vos narrare soletis
Nescio quem regnare Iovem. Coma plurima torvos
Prominet in vultus; humerosque ut lucus, obumbrat.
Nec mihi quod rigidis horrent densissima setis
Corpora, turpe puta: turpis sine frondibus arbos:
Turpis equus, nisi colla iubæ flaventia velent.
Pluma tegit volucres: ovibus sua lana decori est:
Barba viros, hirtæque decent in corpore setæ.
Unum est in media lumen mihi fronte, sed instar
Ingentis clypei. Quid? non hæc omnia magnus
Sol videt e cœlo? Soli tamen unicus orbis.
Adde, quod in vestro genitor meus æquore regnat:
Hunc tibi do socerum. Tantum miserere, precesque
Supplicis exaudi: tibi enim succumbimus uni:
Quique Iovem, et cœlum sperno, et penetrabile fulmen,
Nerei, te vereor: tua fulmine sævior ira est:
Atque ego contemtus essem patientior huius,
Si fugeres omnes: sed cur, Cyclope repulso,

Acin amas, præfersque meis amplexibus Acin?
Ille tamen placeatque sibi, placeatque licebit,
Quod nollem, Galatea, tibi: modo copia detur;
Sentiet esse mihi tanto pro corpore vires.
Viscera viva traham, divulsaque membra per agros,
Perque tuas spargam (sic se tibi misceat) undas.
Uror enim; læsusque exæstuat acrius ignis:
Cumque suis videor translatam viribus Ætnam
Pectore ferre meo: nec tu, Galatea, moveris.
Talia nequicquam questus (nam cuncta videbam)
Surgit; et ut taurus vacca furibundus adempta
Stare nequit, silvaque et notis saltibus errat.
Cum ferus ignaros, nec quidquam tale timentes,
Me videt atque Acin: Videoque, exclamat, et ista
Ultima sit faciam Veneri concordia vestræ.
Tantaque vox, quantam Cyclops iratus habere
Debuit, illa fuit: clamore perhorruit Ætne.
Ast ego vicino pavefacta sub æquore mergor.
Terga fugæ dederat conversa Symæthius heros;
Et, Fer opem, Galatea, precor, mihi; ferte parentes,
Dixerat, et vestris periturum admittite regnis.
Insequitur Cyclops, partemque e monte revulsam
Mittit; et extremus quamvis pervenit ad illum
Angulus e saxo, totum tamen obruit Acin.
At nos, quod solum fieri per fata licebat,
Fecimus, ut vires assumeret Acis avitas.
Pœniceus de mole cruor manabat, et intra
Temporis exiguum rubor evanescere cœpit;
Fitque color primo turbati fluminis imbre,
Purgaturque mora. Tum moles fracta dehiscit:
Vivaque per rimas, properataque surgit arundo,
Osque cavum saxi sonat exultantibus undis:
Miraque res! subito media tenus extitit alvo
Inciuctus iuvenis flexis nova cornua cannis,
Qui, nisi quod maior, quod toto cærulus ore est,
Acis erat: sed sic quoque erat tamen Acis in amnem
Versus; et antiquum tenuerunt flumina nomen.
Desierat Galatea loqui; cœtuque soluto
Discedunt, placidisque natant Nereides undis.
Scylla redit: neque enim medio se credere ponto
Audet, et aut bibula sine vestibus errat arena;
Aut, ubi lassata est, seductos nacta recessus
Gurgitis, inclusa sua membra refrigerat unda.
Ecce fretum findens alti novus incola ponti,
Nuper in Euboica versis Anthedone membris,
Glaucus adest; visæque cupidine virginis hæret:
Et, quæcumque putat fugientem posse morari,
Verba refert. Fugit illa tamen, veloxque timore
Pervenit in summum positi prope litora montis.
Ante fretum est ingens, apicem collectus in unum,
Longa sine arboribus convexus ad æquora vertex.
Constitit hic; et tuta loco, monstrumne, Deusne
Ille sit, ignorans, admiraturque colorem,
Cæsariemque humeros, subiectaque terga, tegentem,
Ultimaque excipiat quod tortilis inguina piscis.
Sentit: et inniteus, quæ stabat proxima, moli,
Non ego prodigium, non sum fera bellua, virgo;
Sum Deus, inquit, aquæ; nec maius in æquora Proteus
Ius habet, aut Triton, Athamantiadesve Palæmon.
Ante tamen mortalis eram: sed scilicet altis
Deditus æquoribus, iam tum exercebar in illis.
Nam modo ducebam ducentia retia pisces;
Nunc in mole sedens moderabar arundine linum.
Sunt viridi prato confinia litora, quorum
Altera pars undis, pars altera cingitur herbis;
Quas neque cornigeræ morsu læsere iuvencæ,
Nec placidæ carpsistis oves, hirtæve capellæ.
Non apis inde tulit collectos sedula flores;
Non data sunt capiti genialia serta; nec unquam
Falciferæ secuere manus. Ego primus in illo
Cespite consedi, dum lina madentia sicco.
Utque recenserem captivos ordine pisces,
Insuper exposui, quos aut in retia casus,
Aut sua credulitas in adunco egerat hamos.
Res similis fictæ: sed quid mihi fingere prodest?
Gramine contacto cœpit mea præda moveri,
Et mutare latus, terraque, ut in æquore, niti.
Dumque moror, mirorque simul, fugit omnis in undas
Turba suas, dominumque novum, litusque relinquunt.
Obstupui, dubiusque diu, quæ causa, requiro;
Num Deus hoc aliquis, num succus fecerit herbæ.
Quæ tamen has, inquam, vires habet herba? manuque
Pabula decerpsi, decerptaque dente momordi.
Vix bene combiberant ignotos guttura succos,
Cum subito trepidare intus præcordia sensi,
Alteriusque rapi naturæ pectus amore.
Nec potui restare loco: Repetendaque nunquam
Terra, vale, dixi; corpusque sub æquora mersi.
Di maris exceptum socio dignantur honore:
Utque mihi, quæcumque feram, mortalia demant,
Oceanum, Tethynque rogant: ego lustror ab illis;
Et purgante nefas novies mihi carmine dicto
Pectora fluminibus iubeor supponere centum.
Nec mora; diversis lapsi de partibus amnes,
Totaque vertuntur supra caput æquora nostrum.
Hactenus acta tibi possum memoranda referre:
Hactenus et memini: nec mens mea cætera sensit.
Quæ postquam rediit, alium me corpore toto,
Ac fueram nuper, nec eundem mente, recepi.
Hanc ego tum primum viridem ferrugine barbam,
Cæsariemque meam, quam longa per æquora verro,
Ingentesque humeros, et cærula brachia vidi,
Cruraque pinnigero curvata novissima pisce.
Quid tamen hæc species, quid Dis placuisse marinis,
Quid iuvat esse Deum, si tu non tangeris istis?
Talia dicentem, dicturum plura, reliquit
Scylla Deum. Furit ille, irritatusque repulsa,
Prodigiosa petit Titanidos atria Circes.

Liber decimus quartus

Iamque Gigauteis iniectam faucibus Ætnen,
Arvaque Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri
Nescia, nec quidquam iunctis debentia bubus,
Liquerat Euboicus tumidarum cultor aquarum:
Liquerat et Zanclen, adversaque mœnia Rhegi,
Navifragumque fretum, gemino quod litore pressum,
Ausoniæ Siculæque tenet confinia terræ.
Inde, manu magna Tyrrhena per æquora lapsus,
Herbiferos adiit colles, atque atria Glaucus
Sole satæ Circes, variarum plena ferarum.
Quam simul aspexit, dicta acceptaque salute,
Diva, Dei miserere, precor: nam sola levare
Tu potes hunc, dixit, (videar modo dignus) amorem:
Quanta sit herbarum, Titani, potentia nulli,
Quam mihi, cognitius, qui sum mutatus ab illis.
Neve mei non nota tibi sit causa furoris,
Litore in Italico, Messania mœnia contra,
Scylla mihi visa est: pudor est promissa, precesque,
Blanditiasque meas, contemtaque verba referre
At tu, sive aliquid regni est in carmine, carmen
Ore move sacro: sive expugnacior herba est,
Utere tentatis operosæ viribus herbæ.
Nec medeare mihi, sanesque hæc vulnera mando,
Fineque nil opus est: partem ferat illa caloris.
At Circe (neque enim flammis habet aptius ulla
Talibus ingenium, seu causa est huius in ipsa,
Seu Venus indicio facit hoc offensa paterno)
Talia verba refert: Melius sequerere volentem,

Optantemque eadem, parilique cupidine captam.
Dignus eras: ultro poteras certeque rogari:
Et, si spem dederis, mihi crede, rogaberis ultro.
Neu dubites, absitque tuæ fiducia formæ:
En ego, cum Dea sim, nitidi cum filia Solis,
Carmine cum tantum, tantum cum gramine possim;
Ut tua sim, voveo: spernentem sperne: sequenti
Redde vices; unoque duos ulciscere facto.
Talia tentanti, Prius, inquit, in æquore frondes,
Glaucus, et in summis nascentur montibus algæ;
Sospite quam Scylla nostri mutentur amores.
Indignata Dea est; et lædere quatenus ipsum
Non poterat, nec vellet amans, irascitur illi,
Quæ sibi prælata est: Venerisque offensa repulsa,
Protinus horrendis infamia pabula succis
Conterit, et tristis Hecateia carmina miscet:
Cærulaque induitur velamina; perque ferarum
Agmen adulantum media procedit ab aula:
Oppositamque petens contra Zancleia saxa
Rhegion, ingreditur, ferventes æstibus undas;
In quibus, ut solida, ponit vestigia, ripa,
Summaque decurrit pedibus super æquora siccis.
Parvus erat gurges, curvos simuatus in arcus,
Grata quies Scyllæ: quo se referebat ab æstu
Et maris et cœli, medio cum plurimus orbe
Sol erat, et minimas a vertice fecerat umbras:
Hunc Dea prævitiat, portentiferisque venenis
Inquinat: huic fusos latices radice nocenti
Spargit; et obscurum verborum ambage novorum
Ter novies carmen magico demurmurat ore.
Scylla venit, mediaque tenus descenderat alvo,
Cum sua fœdari latrantibus inguina monstris
Aspicit; ac primo non credens corporis illas
Esse sui partes, refugitque, abigitque, timetque
Ora proterva canum: sed quos fugit, attrahit una;
Et corpus quærens femorum, crurumque, pedumque,
Cerbereos rictus pro partibus invenit illis.
Statque canum rabies, subiectaque terga ferarum
Inguinibus truncis, uteroque extante, coercet.
Flevit amans Glaucus; nimiumque hostiliter usæ
Viribus herbarum fugit connubia Circes.
Scylla loco mansit: cumque est data copia primum,
In Circes edium sociis spoliavit Ulixen.
Mox eadem Teucras fuerat mersura carinas,
Ni prius in scopulum, qui nunc quoque saxeus extat,
Transformata foret: scopulum quoque navita vitat.
Hanc ubi Troianæ remis, avidamque Charybdin
Evicere rates, cum iam prope litus adessent
Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.
Excipit Æneam illic animoque domoque,
Non bene discidium Phrygii latura mariti,
Sidonis: inque pyra, sacri sub imagine facta,
Incubuit ferro, deceptaque decipit omnes.
Rursus arenosæ fugiens nova mœnia terræ,
Ad sedemque Erycis, fidumque relatus Acesten,
Sacrificat, tumulumque sui genitoris honorat.
Quasque rates Iris Iunonia pæne cremarat,
Solvit; et Hippotadæ regnum, terrasque calenti
Sulfure fumantes, Acheloiadumque relinquit
Sirenum scopulos: orbataque præside pinus
Inarimen, Prochytenque legit, sterilique locatas
Colle Pithecusas, habitantum nomine dictas.
Quippe Deûm genitor fraudem, et periuria quondam
Cercopum exosus, gentisque admissa dolosæ,
In deforme viros animal mutavit, ut idem
Dissimiles homini possent, similesque videri.
Membraque contraxit, naresque a fronte resimas
Contudit, et rugis peraravit anilibus ora.
Totaque velatos flaventi corpora villo
Misit in has sedes: nec non prius abstulit usum
Verborum, et natæ dira in periuria linguæ;
Posse queri tantum rauco stridore relinquit.
Has ubi præteriit, et Parthenopeia dextra
Mœnia deseruit, læva de parte canori
Æolidæ tumulum, et loca fœta palustribus ulvis
Litora Cumarum, vivacisque antra Sibyllæ
Intrat; et, ut manes adeat per Averna paternos,
Orat: at illa diu vultus tellure moratos
Erexit; tandemque Deo furibunda recepto,
Magna petis, dixit, vir factis maxime, cuius
Dextera per ferrum, pietas spectata per ignes.
Pone tamen, Troiane, metum: potiere petitis,
Elysiasque domos, et regna novissima mundi,
Me duce, cognosces, simulacraque cara parentis.
Invia virtuti nulla est via. Dixit; et auro
Fulgentem ramum silva Iunonis Avernæ
Monstravit, iussitque suo divellere trunco.
Paruit Æneas: et formidabilis Orci
Vidit opes, atavosque suos, umbramque senilem
Magnanimi Anchisæ: didicit quoque iura locorum,
Quæque novis essent adeunda pericula bellis.
Inde ferens lassos averso tramite passus,
Cum duce Cumæa fallit sermone laborem.
Dumque iter horrendum per opaca crepuscula carpit;
Seu Dea tu præsens, seu Dis gratissima, dixit;
Numinis instar eris semper mihi: meque fatebor
Muneris esse tui, quæ me loca mortis adire,
Quæ loca me visæ voluisti evadere mortis.
Pro quibus aerias meritis evectus ad auras
Templa tibi statuam, tribuam tibi turis honorem.
Respicit hunc vates, et suspiratibus haustis,
Nec Dea sum, dixit, nec sacri turis honore
Humanum dignare caput: neu nescius erres,
Lux æterna mihi, cariturague fine dabatur,
Si mea virginitas Phœbo patuisset amanti.
Dum tamen hanc sperat, dum præcorrumpere donis
Me cupit: Elige, ait, virgo Cumæa, quid optes:
Optatis potiere tuis: ego pulveris hausti
Ostendens cumulum, quot haberet corpora pulvis,
Tot mihi natales contingere vana rogavi.
Excidit optarem iuvenes quoque protinus annos.
Hos tamen ille mihi dabat, æternamque iuventam,
Si Venerem paterer: contemto munere Phœbi
Innuba permaneo: sed iam felicior ætas
Terga dedit, tremuloque gradu venit ægra senectus,
Quæ patienda diu est: nam iam mihi sæcula septem
Acta vides: superest, numeros ut pulveris æquem,
Ter centum messes, ter centum musta videre.
Tempus erit, cum me de tanto corpore parvam
Longa dies faciat, consumtaque membra senecta
Ad minimum redigantur onus: nec amata videbor,
Nec placuisse Deo; Phœbus quoque forsitan ipse
Vel non agnoscet, vel dilexisse negabit.
Usque adeo mutata ferar: nullique videnda,
Voce tamen noscar; vocem mihi fata relinquent.
Talia convexum per iter memorante Sibylla,
Sedibus Euboicam Stygiis emergit in urbem
Troius Æneas; sacrisque ex more litatis,
Litora adit, nondum nutricis habentia nomen.
Hic quoque substiterat post tædia longa laborum
Neritius Macareus, comes experientis Ulixei.
Desertum quondam mediis qui rupibus Ætnæ
Noscit Achæmeniden, improvisoque repertum
Vivere miratus; Qui te casusve, Deusve,
Servat, Achæmenide? cur, inquit, barbara Graium
Prora vehit? petitur vestræ quæ terra carinæ?
Talia quærenti iam non hirsutus amictu,
Iam suus, et spinis conserto tegmine nullis,

Fatur Achæmenides: Iterum Polyphemon, et illos
Aspiciam fluidos humano sanguine rictus;
Hac mihi si potior domus est Ithaceque carina;
Si minus Æneam veneror genitore, nec unquam
Esse satis potero, præstem licet omnia, gratus.
Quod loquor, et spiro, cœlumque, et lumina Solis
Aspicio, (possimne ingratus, et immemor esse?)
Ille dedit. Quod non anima hæc Cyclopis in ora
Venit; et ut lumen iam nunc vitale relinquam,
Aut tumulo, aut certe non illa condar in alvo.
Quid mihi tunc animi (nisi si timor abstulit omnem
Sensum animumque) fuit, cum vos petere alta relictus
Æquora prospexi? Volui inclamare; sed hosti
Prodere me timui: vestræ quoque clamor Ulixis
Pæne rati nocuit. Vidi, cum monte revulso
Immanem scopulum mediis permisit in undas.
Vidi iterum, veluti tormenti viribus acta,
Vasta giganteo iaculantem saxa lacerto.
Et, ne deprimeret fluctusve lapisve carinam,
Pertimui, iam me non esse oblitus in illa.
Ut vero fuga vos ab acerba morte removit,
Ille quidem totam fremebundus obambulat Ætnam,
Prætentatque manu silvas, et luminis orbus
Lapidibus incursat: fœdataque brachia tabo
In mare protendens, gentem execratur Achivam,
Atque ait: O si quis referat mihi casus Ulixen,
Aut aliquem e sociis, in quem mea sæviat ira,
Viscera cuius edam, cuius viventia dextra
Membra mea laniem, cuius mihi sanguis inundet
Guttur, et elisi trepident sub dentibus artus; (hæc!
Quam nullum, aut levesit damnum mihi lucis adempHæc, et plura ferox. Me luridus occupat horror,
Spectantem vultus et iamnum cæde madentes,
Crudelesque manus, et inanem luminis orbem,
Membraque, et humano concretam sanguine barbam.
Mors erat ante oculos; minimum tamen illa malorum:
Et iam prensurum, iamiam mea viscera rebar
In sua mersurum; mentique hærebat imago
Temporis illius, quo vidi bina meorum
Per quater adfligi sociorum corpora terræ.
Quæ super ipse iacens, hirsuti more leonis,
Viscera que, et carnes, cumque albis ossa medullis,
Semianimesque artus avidam condebat in alvum.
Me tremor invasit: stabam sine sanguine mœstus;
Mandentemque videns, eiectantemque cruentas
Ore dapes, et frusta mero glomerata vomentem,
Talia fingebam misero mihi fata parari:
Perque dies multos latitans, omnemque tremiscens
Ad strepitum, mortemque timens, cupidusque moriri,
Glande famem pellens, et mixta frondibus herba,
Solus, inops, exspes, leto pœnæque relictus,
Haud procul aspexi longo post tempore navim:
Oravique fugam gestu, ad litusque cucurri:
Et movi; Graiumque ratis Troiana recepit.
Tu quoque pande tuos, comitum gratissime, casus,
Et ducis, et turbæ, quæ tecum credita ponto est.
Æolon ille refert Tusco regnare profundo;
Æolon Hippotaden, cohibentem carcere ventos;
Quos bovis inclusos tergo, memorabile munus,
Dulichium sumsisse ducem; flatuque secundo
Lucibus esse novem, et terram aspexisse petitam:
Proxima post nonam cum sese Aurora moveret;
Invidia socios prædæque cupidine ductos,
Esse ratos aurum, dempsisse ligamina ventis:
Cum quibus esse retro, per quas modo venerat undas,
Æoliique ratem portus repetisse tyranni.
Inde Lami veterem Læstrygonis, inquit, in urbem
Venimus. Antiphates terra regnabat in illa.
Missus ad hunc ego sum, numero comitante duorum:
Vixque fuga quæsita salus comitique, mihique.
Tertius e nobis Læstrygonis impia tinxit
Ora cruore suo: fugientibus instat, et agmen
Concitat Antiphates; coeunt, et saxa trabesque
Continuant, mergunque viros, mergunque carinas.
Una tamen, quæ nos, ipsumque vehebat Ulixen,
Effugit. Amissa sociorum parte, dolentes,
Multaque conquesti terris allabimur illis,
Quas procul hinc cernis: procul hinc tibi, cerne, videnda est
Insula, visa mihi. Tuque, o iustissime Troum,
Nate Dea (neque enim finito Marte vocandus
Hostis es, Ænea) moneo, fuge litora Circes.
Nos quoque Circæo religata in litore pinu
Antiphatæ memores, immansuetique Cyclopis,
Ire negabamus, et tecta ignota subire.
Sorte sumus lecti: sors me, fidumque Polyten,
Eurylochumque simul, nimiique Elpenora vini,
Bisque novem socios Circæa ad mœnia misit.
Quæ simul attigimus, stetimusque in limine tecti,
Mille lupi, mixtæque lupis ursæque, leæque
Occursu fecere metum: sed nulla timenda,
Nullaque erat nostro factura in corpore vulnus.
Quin etiam blandas movere per aera caudas,
Nostraque adulantes comitant vestigia; donec
Excipiunt famulæ, perque atria marmore tecta
Ad dominam ducunt. Pulchro sedet illa recessu,
Sublimis solio, pallamque induta nitentem.
Insuper aurato circumvelatur amicto:
Nereides Nymphæque simul, quæ vellera motis
Nulla trahunt digitis, nec fila sequentia ducunt,
Gramina disponunt, sparsosque sine ordine flores
Secernunt calathis, variasque coloribus herbas.
Ipsa, quod hæ faciunt, opus exigit: ipsa quis usus
Quoque sit in folio, quæ sit concordia mixtis,
Novit, et advertens pensas examinat herbas.
Hæc ubi nos vidit, dicta acceptaque salute,
Diffudit vultus, et reddidit omnia votis.
Nec mora; misceri tosti iubet hordea grani,
Mellaque, vimque meri, et cum lacte coagula passo.
Quique sub hac lateant furtim dulcedine, succos
Adiicit. Accipimus sacra data pocula dextra.
Quæ simul arenti sitientes hausimus ore,
Et tetigit summos virga Dea dira capillos;
(Et pudet et referam) setis horrescere cœpi,
Nec iam posse loqui; pro verbis edere raucum
Murmur, et in terram toto procumbere vultu:
Osque meum sensi pando occallescere rostro;
Colla tumere toris: et qua modo pocula parte
Sumpta mihi fuerant, illa vestigia feci.
Cumque eadem passis (tantum medicamina possunt)
Claudor hara: solumque suis caruisse figura
Vidimus Eurylochum; solus data pocula fugit.
Quæ nisi vitasset, pecoris pars una manerem
Nunc quoque setigeri: nec tantæ cladis ab illo
Certior ad Circen ultor venisset Ulixes.
Pacifer huic dederat florem Cyllenius album:
Moly vocant Superi; nigra radice tenetur.
Tutus eo, monitisque simul cœlestibus intrat
Ille domum Circes: et ad insidiosa vocatus
Pocula, conantem virga mulcere capillos
Repulit; et stricto pavidam deterruit ense.
Inde fides, dextræque datæ: thalamoque receptus
Coniugii dotem, sociorum corpora, poscit.
Spargimur innocuæ succis melioribus herbæ,
Percutimurque caput conversæ verbere virgæ;
Verbaque dicuntur dictis contraria verbis.
Quo magis illa canit, magis hoc tellure levati
Erigimur: setæque cadunt; bifidosque relinquit

Rima pedes: redeunt humeri: subiecta lacertis
Brachia sunt. Fleutem fleutes amplectimur illum,
Hæremusque ducis collo: nec verba locuti
Ulla priora sumus, quam nos testantia gratos.
Annua nos illic tenuit mora: multaque præsens
Tempore tam longo vidi, multa auribus hausi.
Hoc quoque cum multis, quod clam mihi retulit unæ
Quatuor e famulis, ad talia sacra paratis.
Cum duce namque meo Circe dum sola moratur,
Illa mihi niveo factum de marmore signum
Ostendit iuvenile, gerens in vertice picum,
Æde sacra positum, multisque insigne coronis.
Quis foret, et quare sacra coleretur in æde,
Cur hanc ferret avem, quærenti, et scire volenti,
Accipe, ait, Macareu: dominæque potentia quæ sit
Hinc quoque disce meæ: tu dictis adiice mentem.
Picus in Ausoniis, proles Saturnia, terris
Rex fuit, utilium bello studiosus equorum.
Forma viro, quam cernis, erat: licet ipse decorem
Aspicias, fictaque probes ab imagine veram.
Par animus formæ: nec adhuc spectasse per annos
Quinquennem poterat Graia quater Elide pugnam.
Ille suos Dryadas, Latiis in montibus ortas,
Verterat in vultus: illum fontana petebant
Numina, Naiades, quas Albula, quasque Numici,
Quasque Anienis aquæ, cursuque brevissimus Almo,
Narque tulit præceps, et amœnæ Farfarus umbræ,
Quæque colunt Scythicæ regnum nemorale Dianæ,
Finitimosque lacus. Spretis tamen omnibus unam
Ille fovet Nymphen, quam quondam in colle Palati
Dicitur ancipiti peperisse Venilia Iano.
Hæc, ubi nubilibus primum maturuit annis,
Præposito cunctis Laurenti tradita Pico est:
Rara quidem facie, sed rarior arte canendi;
Unde Caneus dicta est. Silvas, et saxa movere,
Et mulcere feras, et flumina longa morari
Ore suo, volucresque vagas retinere solebat.
Quæ dum feminea modulatur carmina voce,
Exierat tecto Laurentes Picus in agros,
Indigenas fixurus apros; tergumque premebat
Acris equi, lævaque hastilia bina ferebat,
Pœniceam fulvo chlamydem contractus ab auro.
Venerat in silvas et filia Solis easdem:
Utque novas legeret fœcundis collibus herbas,
Nomine dicta suo, Circæa reliquerat arva.
Quæ simul ac iuvenem, virgultis abdita, vidit,
Obstupuit: cecidere manu, quas legerat, herbæ;
Flammaque per totas visa est errare medullas.
Ut primum valido mentem collegit ab æstu;
Quid cuperet, fassura fuit. Ne posset adire,
Cursus equi fecit, circumfususque satelles.
Non tamen effugies, vento rapiare licebit,
Si modo me novi, si non evanuit omnis
Herbarum virtus; nec me mea carmina fallunt.
Dixit: et effigiem, nullo cum corpore, falsi
Finxit apri, præterque oculos transcurrere regis
Iussit, et in densum trabibus nemus ire videri,
Plurima qua silva est, et equo loca pervia nostro.
Haud mora: continuo prædæ petit inscius umbram
Picus, equique celer fumantia terga reliquit;
Spemque sequens vanam, silva pedes errat in alta.
Concipit illa preces, et verba venefica dicit:
Ignotosque Deos ignoto carmine adorat,
Quo solet et niveæ vultum confundere Lunæ,
Et patrio capiti bibulas sublexere nubes.
Tum quoque cantato densetur carmine cœlum,
Et nebulas exhalat humus; cæcisque vagantur
Limitibus comites, et abest custodia regi.
Nacta locum tempusque; Per o tua lumina, dixit,
Quæ mea ceperunt, perque hanc, pulcherrime, formam,
Quam facit, ut supplex tibi sim, Dea; consule nostris
Ignibus, et socerum, qui pervidet omnia, Solem
Accipe, nec durus Titanida despice Circen.
Dixerat: ille ferox ipsamque precesque repellit:
Et, Quæcumque es, ait, non sum tuus: altera captum
Me tenet, et teneat per longum, comprecor, ævum:
Nec Venere externa socialia fœdera lædam,
Dum mihi lanigenam servabunt fata Canentem.
Sæpe retentatis precibus Titania frustra,
Non impune feres, neque enim reddere Canenti;
Læsaque quid faciat, quid amans, quid femina, disces
Rebus, ait: sed amans, et læsa, et femina Circe.
Tum bis ad occasum, bis se convertit ad ortum:
Ter iuvenem baculo tetigit: tria carmina dixit.
Ille fugit, sese solito velocius ipse
Currere miratus, pennas in corpore vidit:
Seque novam subito Latiis accedere silvis
Indignatus avem, duro fera robora rostro
Figit, et iratus longis dat vulnera ramis.
Purpureum chlamydis penæ traxere colorem.
Fibula quod fuerat, vestemque momorderat aurum,
Pluma fit; et fulvo cervix præcingitur auro;
Nec quidquam antiqui Pico, nisi nomina, restat.
Interea comites, clamato sæpe per agros
Nequicquam Pico, nullaque in parte reperto,
Inveniunt Circen; (nam iam tenuaverat auras,
Passaque erat nebulas ventis ac sole resolvi)
Criminibusque premunt veris, regemque reposcunt,
Vimque ferunt; sævisque parant incessere telis.
Illa nocens spargit virus, succosque veneni:
Et Noctem, Noctisque Deos Ereboque Chaoque
Convocat, et longis Hecaten ululatibus orat.
Exiluere loco (dictu mirabile) silvæ;
Ingemuitque solum, vicinaque palluit arbos;
Sparsaque sanguineis maduerunt pabula guttis;
Et lapides visi mugitus edere raucos;
Et latrare canes; et humus serpentibus atris
Squalere, et tenues animæ volitare videntur.
Attonitum monstris vulgus pavet. Illa paventum
Ora venenata tetigit mirantia virga:
Cuius ab attactu variarum monstra ferarum
In iuvenes veniunt: nulli sua mansit imago.
Presserat occiduus Tartessia litora Phœbus,
Et frustra coniux oculis animoque Canentis
Expectatus erat. Famuli populusque per omnes
Discurrunt silvas, atque obvia lumina portant.
Nec satis est Nymphæ flere, et lacerare capillos,
Et dare plangoreni; facit hæc tamen omnia: sese
Proripit, ac Latios errat vesana per agros.
Sex illam noctes, totidem redeuntia Solis
Lumina viderunt, inopem somnique cibique,
Per iuga, per valles, qua fors ducebat, euntem.
Ultimus aspexit fessam luctuque viaque
Thybris, et in gelida ponentem corpora ripa.
Illic cum lacrimis, ipso modulata dolore,
Verba, sono tenui mœrens, fundebat; ut olim
Carmina iam moriens canit exequialia cycnus.
Luctibus extremum tenues liquefacta medullas
Tabuit; inque leves paulatim evanuit auras.
Fama tamen signata loco est; quem rite Canentem
Nomine de Nymphæ veteres dixere Camenæ.
Talia multa mihi longum narrata per annum,
Visaque sunt. Resides, et desuetudine tardi
Rursus inire fretum, rursus dare vela iubemur;
Ancipitesque vias, et iter Titania vastum
Dixerat, et sævi restare pericula ponti.
Pertimui, fateor; nactusque hoc litus adhæsi.
Finierat Macareus; urnaque Æncia nutrix

Condita marmorea, tumulo breve carmen habebat;
HIC ME CAIETEN NOTAE PIETATIS ALUMNUS
ARGOLICO RAPTAM, QUO DEBUIT IGNE CREMAVIT.
Solvitur herboso religatus ab aggere funis,
Et procul insidias, infamatæque relinquunt
Tecta Deæ, lucosque petunt, ubi nubilus umbra
In mare cum flava prorumpit Thybris arena.
Faunigenæque domo potitur nataque Latini,
Non sine Marte tamen: bellum cum gente feroci
Suscipitur; pactaque furit pro coniuge Turnus.
Concurrit Latio Tyrrhenia tota; diuque
Ardua sollicitis victoria quæritur armis.
Auget uterque suas externo robore vires:
Et multi Rutulos, multi Troiana tuentur
Castra: neque Æneas Evandri ad limina frustra:
At Venulus magnam profugi Diomedis ad urbem
Venerat. Ille quidem sub lapyge maxima Dauno
Mœnia condiderat, dotaliaque arva tenebat.
Sed Venulus Turni postquam mandata peregit,
Auxiliumque petit; vires Ætolius heros
Excusat; nec se soceri committere pugnæ
Velle sui populos, nec, quos e gente suorum
Armet, habere viros. Neve hæc commenta putetis;
Admonitu quanquam luctus renovantur amaro
Perpetiar memorare tamen. Postquam alta cremata
Ilion, et Danaas paverunt Pergama flammas,
Naryciusque heros, a virgine, virgine rapta,
Quam meruit solus pœnam digessit in omnes;
Spargimur, et ventis inimica per æquora rapti,
Fulmina, noctem, imbres, iram cœlique marisque
Perpetimur Danai, cumulumque Capharea cladis.
Neve morer referens tristes ex ordine casus;
Græcia tum potuit Priamo quoque flenda videri.
Me tamen armiferæ servatum cura Minervæ
Fluctibus eripuit. Patriis sed rursus ab Argis
Pellor; et antiquo memores de vulnere pœnas
Exigit alma Venus; tantosque per alta labores
Æquora sustinui, tantos terrestribus armis,
Ut mihi felices sint illi sæpe vocati,
Quos communis hiems, importunusque Caphareus
Mersit aquis; vellemque horum pars una fuissem.
Ultima iam passi comites belloque fretoque,
Deficiunt, finemque rogant erroris. At Acmon
Fervidus ingenio, tum vero et cladibus asper,
Quid superest, quod iam patientia vestra recuset
Ferre, viri? dixit. Quid habet Cytherea, quod ultra
(Velle puta) faciat? nam dum peiora timentur,
Est in vota locus: sors autem ubi pessima rerum,
Sub pedibus timor est, securaque summa malorum,
Audiat ipsa, licet; licet, ut facit, oderit omnes
Sub Diomede viros; odium tamen illius omnes
Spernimus, et parvo stat magna potentia nobis.
Talibus invitam Venerem Pleuronius Acmon
Instimulat verbis, veterenique resuscitat iram.
Dicta placent paucis. Numeri maioris amici
Acmona corripimus: cui respondere paranti
Vox pariter, vocisque via est tenuata: comæque
In plumas abeunt: plumis nova colla teguntur,
Pectoraque, et tergum: maiores brachia pennas
Accipiunt, cubitique leves sinuantur in alas.
Magna pedum digitos pars occupat: oraque cornu
Indurata rigent, finemque in acumine ponunt.
Hunc Lycus, hunc Idas, et cum Rhetenore Nycteus,
Hunc mirantur Abas; et dum mirantur, eandem
Accipiunt faciem: numerusque ex agmine maior
Subvolat, et remos plausis circumsonat alis.
Si volucrum quæ sit subitarum forma requiris;
Ut non cycnorum, sic albis proxima cycnis.
Fix equidem has sedes, et lapygis arida Dauni
Arva gener teneo, minima cum parte meorum.
Hactenus Œnides: Venulus Calydonia regna,
Peucetiosque sinus, Messapiaque arva relinquit.
In quibus antra videt, quæ multa nubila silva,
Et levibus guttis manantia, semicaper Pan
Nunc tenet; at quodam tenuerunt tempore Nymphæ:
Appulus has illa pastor regione fugatas
Terruit, et primo subita formidine movit.
Mox, ubi mens rediit, et contempsere sequentem,
Ad numerum motis pedibus duxere choreas.
Improbat has pastor; saltuque imitatus agresti
Addidit obscœnis convicia rustica dictis:
Nec prius obticuit, quam guttura condidit arbor:
Arbore enim succoque licet cognoscere mores.
Quippe notam linguæ baccis oleaster amaris
Exhibet: asperitas verborum cessit in illas.
Hinc ubi legati rediere, negata ferentes
Arma Ætola sibi, Rutuli sine viribus illis
Bella instructa gerunt; multumque ab utraque cruoris
Parte datur. Fert ecce avidas in pinea Turnus
Texta faces: ignesque timent, quibus unda pepercit.
Iamque picem, et ceras, alimentaque cætera flammæ
Mulciber urebat, perque altum ad carbasa malum
Ibat, et incurvæ funalbant transtra carinæ:
Cum memor has pinus Idæo vertice cæsas
Sancta Deûm genetrix, tinnitibus aera pulsi
Æris, et inflati complevit murmure buxi:
Perque leves domitis invecta leonibus auras,
Irrita sacrilega iactas incendia dextra,
Turne, ait. Eripiam, nec, me patiente, cremabit
Ignis edax nemorum partes et membra meorum.
Intonuit dicente Dea: tonitrumque secuti
Cum saliente graves ceciderunt graudine nimbi;
Aeraque, et subitis tumidum concursibus æquor
Astræi turbant, et eunt in prælia, fratres.
E quibus alma parens, unius viribus usa,
Stuppea prærumpit Phrygiæ retinacula classis:
Fertque rates pronas, medioque sub æquore mergit.
Robore mollito, lignoque in corpora verso,
In capitum faciem puppes mutantur aduncæ:
In digitos abeunt, et crura natantia, remi:
Quodque prius fuerat, latus est: mediisque carina
Subdita navigiis, spinæ mutatur in usum.
Lina comæ molles, antennæ brachia fiunt.
Cærulus, ut fuerat, color est: quasque ante timebant,
Illas virgineis exercent lusibus undas
Naides æquoreæ; durisque in montibus ortæ
Molle fretum celebrant; nec eas sua tangit origo.
Non tamen oblitæ, quam multa pericula sævo
Pertulerint pelago, iactatis sæpe carinis
Supposuere manus, nisi si qua vehebat Achivos.
Cladis adhuc Phrygiæ memores, odere Pelasgos;
Neritiæque ratis viderunt fragmina lætis
Vultibus, et lætæ videre rigescere puppim
Cautibus Alcinoi, saxumque increscere ligno.
Spes erat, in Nymphas animata classe marinas,
Posse metu monstri Rutulum desistere bello.
Perstat, habetque Deos pars utraque, quique Deorum
Instar, habent animos: nec iam dotalia regna,
Nec soceri sceptrum, nec te, Lavinia virgo,
Sed vicisse petunt; deponendique pudore
Bella gerunt. Tandemque Venus victricia nati
Arma videt: Turnusque cadit; cadit Ardea, Turno
Sospite, dicta potens. Quam postquam barbarus ignis
Abstulit, et tepida latuerunt tecta favilla;
Congerie e media tum primum cognita præpes
Subvolat, et cineres plausis everberat alis.
Et sonus, et macies, et pallor, et omnia, captam
Quæ deceant urbem, nomen quoque mansit in illa

Urbis: et ipsa suis deplangitur Ardea pennis.
Iamque Deos omnes, ipsamque Æneia virtus
Iunonem veteres finire coegerat iras:
Cum, bene fundatis opibus crescentis Iuli,
Tempestivus erat cœlo Cythereius heros;
Ambieratque Venus Superos; colloque parentis
Circumfusa sui, Nunquam mihi, dixerat, ullo
Tempore dure pater, nunc sis mitissimus oro;
Æneæque meo, qui te de sanguine nostro
Fecit avum, quamvis parvum, des, optime, numen;
Dummodo des aliquod. Satis est inamabile regnum
Aspexisse semel, Stygios semel isse per amnes.
Assensere Dei: nec coniux regia vultus
Immotos tenuit, placatoque annuit ore.
Tum pater, Estis, ait, cœlesti munere digni, (optas.
Quæque petis, pro quoque petis: cape, guata, quod
Fatus erat Gaudet, gratesque agit illa parenti:
Perque leves auras iunctis invecta columbis
Litus adit Laurens; ubi tectus arundine serpit
In freta flumineis vicina Numicius undis.
Hunc iubet Æneæ, quæcumque obnoxia morti,
Abluere, et tacito delerre sub æquora cursu.
Corniger exequitur Veneris mandata: suisque,
Quidquid in Æneа fuerat mortale, repurgat,
Et respergit aquis. Pars optima restitit illi.
Lustratum genetrix divino corpus odore
Unxit, et ambrosia cum dulci nectare mixta
Contigit os, fecitque Deum: quem turba Quirini
Nuncupat Indigetem; temploque arisque recepit.
Inde sub Ascanii ditione binominis Alba,
Resque Latina fuit: succedit Silvius illi:
Quo satus, antiquo tenuit repetita Latinus
Nomina cum sceptro. Clarum subit Alba Latinum:
Epitos ex illo est; post hunc Capetusque, Capysque;
Sed Capys ante fuit. Regnum Tiberinus ab illis
Cepit; et in Tusci demersus fluminis undis
Nomina fecit aquæ. De quo Remulusque, feroxque
Acrota sunt geniti: Remulus maturior annis
Fulmineo periit, imitator fulminis, ictu.
Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti
Tradit Aventino; qui, quo regnarat, eodem
Monte iacet positus, tribuitque vocabula monti.
Iamque Palatinæ summam Proca gentis habebat.
Rege sub hoc Pomona fuit: qua nulla Latinas
Inter Hamadryadas coluit solertius hortos,
Nec fuit arborei studiosior altera fœtus:
Unde tenet nomen. Non silvas illa, nec amnes;
Rus amat, et ramos, felicia poma ferentes.
Nec iaculo gravis est, sed adunca dextera falce:
Qua modo luxuriem premit, et spatiantia passim
Brachia compescit; fissa modo cortice virgam
Inserit, et succos alieno præstat alumno.
Nec patitur sentire sitim; bibulæque recurvas
Radicis fibras labentibus irrigat undis.
Hic amor, hoc studium; Venerisque quoque nulla cupido.
Vim tamen agrestum metuens, pomaria claudit
Intus; et accessus prohibet refugitque virīles.
Quid non et Satyri, saltatibus apta iuventus,
Fecere, et pinu præcincti cornua Panes,
Silvanusque, suis semper iuvenilior annis,
Quique Deus fures, vel falce, vel inguine terret,
Ut potirentur ea? Sed enim superabat amando
Hos quoque Vertumnus; neque erat felicior illis.
O quoties habitu duri messoris aristas
Corbe tulit; verique fuit messoris imago!
Tempora sæpe gerens fœno religata recenti,
Desectum poterat gramen versasse videri.
Sæpe manu stimulos rigida portabat, ut illum
Iurares fessos modo disiunxisse iuvencos.
Falce data, frondator erat, vitisque putator.
Induerat scalas, lecturum poma putares.
Miles erat gladio, piscator arundine sumpta,
Denique per multas aditum sibi sæpe figuras
Reperit, ut caperet spectatæ gaudia formæ.
Ille etiam picta redimitus tempora mitra,
Innitens baculo, positis ad tempora canis,
Assimulavit anum, cultosque intravit in hortos,
Pomaque mirata est: Tantoque potentior, inquit.
Paucaque laudatæ dedit oscula, qualia nunquam
Vera dedisset anus; glebaque incurva resedit,
Suspiciens pandos autumni pondere ramos.
Ulmus erat contra spatiosa tumentibus uvis:
Quam socia postquam pariter cum vite probavit;
At si staret, ait, cælebs sine palmite truncus,
Nil præter frondes, quare peteretur, haberet.
Hæc quoque, quæ iuncta vitis requiescit in ulmo,
Si non nupta foret, terræ acclinata iaceret.
Tu tamen exemplo non tangeris arboris huius,
Concubituque fugis, nec te coniungere curas
Atque utinam velles! Helene non pluribus esset
Sollicitata procis, nec quæ Lapitheia movit
Prœlia, nec coniux timidis audacis Ulixei.
Nunc quoque, cum fugias averserisque petentes,
Mille proci cupiunt; et Semideique, Deique,
Et quæcumque tenent Albanos numina montes.
Sed tu, si sapies, si te bene iungere, anumque
Hanc audire voles, (quæ te plus omnibus illis,
Plus quam credis, amo) vulgares reiice tædas,
Vertumnumque tori socium tibi delige: pro quo
Me quoque pignus habe: neque enim sibi notior ille est,
Quam mihi: nec toto passim vagus errat in orbe.
Hæc loca sola colit: nec, uti pars magna procorum,
Quam modo vidit, amat: tu primus, et ultimus illi
Ardor eris; solique suos tibi devovet annos.
Adde, quod est iuvenis: quod naturale decoris
Munus habet; formasque apte fingetur in omnes;
Et, quod erit iussus (iubeas licet omnia) fiet. (tur,
Quid, quod amatis idem? quod, quæ tibi poma colun-
Primus habet, lætaque tenet tua munera dextra?
Sed neque iam fœtus desiderat arbore demptos,
Nec, quas hortus alit, cum succis mitibus herbas,
Nec quidquam, nisi te. Miserère ardentis: et ipsum,
Qui petit, ore meo præsentem crede precari:
Ultoresque Deos, et pectora dura perosam
Idalien, memoremque time Rhamnusidis iram.
Quoque magis timeas, (etenim mihi multa vetustas
Scire dedit) referam tota notissima Cypro
Facta, quibus flecti facile et mitescere possis.
Viderat a veteris generosam sanguine Teucri
Iphis Anaxareten, humili de stirpe creatus:
Viderat, et totis perceperat ossibus æstum.
Luctatusque diu, postquam ratione furorem
Vincere non potuit, supplex ad limina venit:
Et modo nutrici miserum confessus amorem,
Ne sibi dura foret, per spes oravit alumnæ:
Et modo de multis blanditus cuique ministris,
Sollicita petiit propensum voce favorem.
Sæpe ferenda dedit blandis sua verba tabellis:
Interdum madidas lacrimarum rore corollas
Postibus intendit, posuitque in limine duro
Molle latus, tristique serae convicia fecit.
Surdior illa freto surgente, cadentibus Hædis,
Durior et ferro, quod Noricus excoquit ignis,
Et saxo, quod adhuc viva radice tenetur;
Spernit, et irridet; factisque immitibus addit
Verba superba ferox; et spe quoque fraudat amantem.
Non tulit impatiens longi tormenta doloris

Iphis, et ante fores hæc verba novissima dixit:
Vincis, Anaxarete: neque erunt tibi tædia tandem
Ulla ferenda mei. Lætos molire triumphos,
Et Pæana voca, nitidaque incingere lauro.
Vincis enim; moriorque libens: age, ferrea, gaude.
Certe aliquid laudare mei cogeris, eritque
Quo tibi sim gratus, meritumque fatebere nostrum.
Non tamen ante tui curam cessisse memento,
Quam vitam; geminaque simul mihi luce carendum.
Nec tibi Fama mei ventura est nuntia leti;
Ipse ego, ne dubites, adero, præsensque videbor,
Corpore ut exanimi crudelia lumina pascas.
Si tamen, o Superi, mortalia facta videtis,
Este mei memores: nihil ultra lingua precari
Sustinet; et longo facite ut memoremur in ævo;
Et, quæ dempsistis vitæ, date tempora famæ.
Dixit; et ad postes, ornatos sæpe coronis,
Humentes oculos, et pallida brachia tendens,
Cum foribus laquei religaret vincula summi;
Hæc tibi serta placent, crudelis et impia? dixit:
Inseruitque caput, sed tum quoque versus ad illam;
Atque onus infelix elisa fauce pependit.
Icta pedum motu trepidantum ut multa gementem
Visa dedisse sonum est, adapertaque ianua factum
Prodidit: exclamant famuli, frustraque levatum,
Nam pater occiderat, referunt ad limina matris.
Accipit illa sinu, complexaque frigida nati
Membra sui, postquam miserarum verba parentum
Edidit, et matrum miserarum facta peregit,
Funera ducebat mediam lacrimosa per urbem,
Luridaque arsuro portabat membra feretro.
Forte viæ vicina domus, qua flebilis ibat
Pompa, fuit: duræque sonus plangoris ad aures
Venit Anaxaretes: quam iam Deus ultor agebat.
Mota tamen, Videamus, ait, miserabile funus;
Et patulis iniit tectum sublime fenestris.
Vix bene compositum lecto prospexerat Iphin;
Deriguere oculi, calidusque e corpore sanguis,
Inducto pallore, fugit. Conataque retro
Ferre pedes, hæsit: conata avertere vultus,
Hoc quoque non potuit: paulatimque occupat artus,
Quod fuit in duro iamprideni pectore, saxum.
Neve ea ficta putes, dominæ sub imagine signum
Servat adhuc Salamis: Veneris quoque nomine templum
Prospicientis habet: quorum memor, o mea, lentos
Pone, precor, fastus, et amanti iungere, Nymphe.
Sic tibi nec vernum nascentia frigus adurat
Poma; nec excutiant rapidi florentia venti.
Hæc ubi nequicquam formas Deus aptus in omnes
Edidit; in iuvenem rediit, et anilia demit
Instrumenta sibi; talisque apparuit illi,
Qualis ubi oppositas nitidissima Solis imago
Evicit nubes, nullaque obstante reluxit.
Vimque parat: sed vi non est opus: inque figura
Capta Dei Nymphe est, et mutua vulnera sentit.
Proximus Ausonias iniusti miles Amuli
Rexit opes: Numitorque senex amissa nepotum
Munera regna capit; festisque Palilibus urbis
Mœnia conduntur. Tatiusque patresque Sabini
Bella gerunt; arcisque via Tarpeia reclusa
Digna animam pœna congestis exuit armis.
Inde sati Curibus, tacitorum more luporum,
Ore premunt voces, et corpora victa sopore
Invadunt, portasque petunt; quas obiice firma
Clauserat Iliades. Unam tamen ipsa recludit,
Nec strepitum verso Saturnia cardine fecit.
Sola Venus portæ cecidisse repagula sensit;
Et clausura fuit; nisi quod rescindere nunquam
Dis licet acta Deûm. Iano loca iuncta tenebant
Naides Ausoniæ, gelido roranlia fonte:
Has rogat auxilium. Nec Nymphæ insta petentem
Sustinuere Deam; venasque, et flumina fontis
Elicuere sui. Nondum tamen invia Iani
Ora patentis erant, neque iter præcluserat unda.
Luridа supponunt fœcundo sulfura fonti,
Incendantque cavas fumante bitumine venas.
Viribus his aliisque vapor penetravit ad ima
Fontis; et Alpino modo quæ certare rigori
Audebat is aquæ, non cedit is ignibus ipsis.
Flammifera gemini fumant aspergine postes,
Portaque, nequicquam rigidis permissa Sabinis,
Fonte fuit præstructa novo; dum Martius arma
Induceret miles. Quæ postquam Romulus ultro
Obtulit, et strata est tellus Romana Sabinis
Corporibus, strata estque suis; generique cruorem
Sanguine cum soceri permiscuit impius ensis:
Pace tamen sisti bellum, nec in ultima ferro
Decertare, placet, Tatiumquè accedere regno.
Occiderat Tatius, populisque æquata duobus,
Romule, iura dabas: posita cum casside Mavors
Talibus affatur Divumque hominumque parentem:
Tempus adest, genitor, (quoniam fundamine magno
Res Romana valet, nec præside pendet ab uno)
Præmia, quæ promissa mihi dignoque nepoti,
Solvere, et ablatum terris imponere cœlo.
Tu mihi concilio quondam præsente Deorum,
(Nam memoro, memorique animo pia verba notavi)
Unus erit, quem tu tolles in cærula cœli,
Dixisti. Rata sit verborum summa tuorum.
Annuit omnipotens, et nubibus aera cæcis
Occuluit, tonitruque, et fulgure terruit Urbem.
Quæ sibi promissæ sensit data signa rapinæ,
Innixusque hastæ, pressos temone curulo
Impavidus conscendit equos Gradivus, et ictu
Verberis increpuit: pronumque per aera lapsus
Constitit in summo nemorosi colle Palati:
Reddentemque suo iam regia iura Quiriti
Abstulit Iliaden. Corpus mortale per auras
Dilapsum tenues: ceu lata plumbea funda
Missa solet medio glans intabescere cœlo.
Pulchra subit facies, et pulvinaribus altis
Dignior, et qualis trabeati forma Quirini,
Flebat ut amissum coniux; cum regia Iuno
Irin ad Hersiliam descendere limite curvo
Imperat; et vacuæ sua sic mandata referre.
O et de Latia, o et de gente Sabina
Præcipuum, matrona, decus; dilectissima tanti
Ante fuisse viri, coniux nunc esse Quirini,
Siste tuos fletus: et, si tibi cura videndi
Coniugis est, duce me lucum pete, colle Quirino
Qui virel, et templum Romani regis obumbrat.
Paret: et in terram pictos delapsa per arcus,
Hersiliam iussis compellat vocibus Iris.
Illa verecundo vix tollens lumina vultu,
O Dea, (namque mihi, nec quæ sis dicere promptum
Et liquet esse Deam) duc, o duc, inquit, et offer (est;
Coniugis ora mihi: quæ si modo posse videre
Fata semel dederint, cœlum accepisse fatebor.
Nec mora; Romuleos cum virgine Thaumantea
Ingreditur colles. Ibi sidus ab æthere lapsum
Decidit in terras: a cuius lumine flagrans
Hersiliæ crinis cum sidere cessit in auras.
Hanc manibus notis Romanæ conditor urbis
Excipit, et priscum pariter cum corpore nomen
Mutat; Oramque vocat, quæ nunc Dea iuncta Quirino est.

Liber decimus quintus

Quæritur interea, qui tantæ pondera molis
Sustineat, tantoque queat succedere regi.
Destinat, imperio clarum prænuntia veri
Fama, Numam. Non ille satis cognosse Sabinæ
Gentis habet ritus: animo maiora capaci
Concipit, et quæ sit rerum natura requirit.
Huius amor curæ, patria Curibusque relictis,
Fecit, ut Herculei penetraret ad hospitis urbem.
Graia quis Italicis auctor posuisset in oris
Mœnia quærenti, sic e senioribus unus
Retulit indigenis, veteris non inscius ævi:
Dives ab Oceano bubus Iove natus Iberis
Litora felici tenuisse Lacinia cursu
Fertur: et, armento teneras errante per herbas,
Ipse domum magni, nec inhospita tecta Crotonis
Intrasse; et requie longum relevasse laborem;
Atque ita discedens, Ævo, dixisse, nepotum
Hic locus urbis erit; promissaque vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemone quidam
Myscelos, illius Dis acceptissimus ævi.
Hunc super incumbens pressum gravitate soporis
Claviger alloquitur: Patrias, age, desere sedes:
I, pete diversi lapidosas Æsaris undas.
Et, nisi paruerit, multa ac metuenda minatur.
Post ea discedunt pariter somnusque Deusque.
Surgit Alemonides, tacitaque recentia mente
Visa refert, pugnatque diu sententia secum.
Numen abire iubet: prohibent discedere leges:
Pœnaque mors posita est patriam mutare volenti.
Candidus Oceano nitidum caput abluerat Sol,
Et caput extulerat densissima sidereum nox:
Visus adesse idem Deus est, eademque monere;
Et, nisi paruerit, plura et graviora minari.
Pertimuit, patriumque simul transferre parabat
In sedes penetrale novas: fit murmur in urbe,
Spretarumque agitur legum reus. Utque peracta est
Causa prior, crimenque patet sine teste probatum,
Squalidus ad Superos tollens reus ora manusque,
O cui ius cœli bis sex fecere labores,
Fer, precor, inquit, opem: nam tu mihi criminis auc-
Mos erat antiquus, niveis atrisque lapillis, (tor.
His damnare reos, illis absolvere culpæ.
Nunc quoque sic lata est sententia tristis; et omnis
Calculus immitem demittitur ater in urnam.
Quæ simul effudit numerandos versa lapillos,
Omnibus e nigro color est mutatus in album:
Candidaque Herculeo sententia munere facta
Solvit Alemoniden. Grates agit ille parenti
Amphitryoniadæ; ventisque favent ibus æquor
Navigat Ionium: Lacedæmoniumque Tarentum
Præterit, et Sybarin, Salentinumque Neæthum,
Thurinosque sinus, Temesenque, et Iapygis arva.
Vixque pererratis, quæ spectant litora, terris,
Invenit Æsarei fatalia fluminis ora:
Nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotonis
Ossa tegebat humus: iussaque ibi mœnia terra
Condidit, et nomen tumulati traxit in urbem.
Talia constabat certa primordia fama
Esse loci, positaque Italis in finibus urbis.
Vir fuit hic, ortu Samius: sed fugerat una
Et Samon, et dominos; odioque tyrannidis exul
Sponte erat. Isque, licet cœli regione remotos,
Mente Deos adiit: et, quæ natura negabat
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.
Cumque animo, et vigili perspexerat omnia cura,
In medium discenda dabat: cœtusque silentum,
Dictaque mirantum, magni primordia mundi,
Et rerum causas, et quid natura, docebat:
Quid Deus; unde nives; quæ fulminis esset origo;
Iupiter, an venti, discussa nube tonarent;
Quid quateret terras; qua sidera lege mearent;
Et quodcunque latet. Primusque animalia mensis
Arguit imponi: primus quoque talibus ora
Docta quidem solvit, sed non et credita, verbis:
Parcite, mortales, dapibus temerare nefandis
Corpora. Sunt fruges, sunt deducentia ramos
Pondere poma suo, tumidæque in vitibus uvæ:
Sunt herbæ dulces, sunt, quæ mitescere flamma,
Mollirique queant. Nec vobis lacteus humor
Eripitur, nec mella thymi redolentia florem.
Prodiga divitias, alimentaque mitia tellus
Suggerit: atque epulas sine cæde et sanguine præbet.
Carne feræ sedant ieiunia; nec tamen omnes. (vunt.
Quippe equus, et pecudes, armentaque gramine vi-
At quibus ingenium est immansuetumque, ferumque,
Armeniæque tigres, iracundique leones,
Cumque lupis ursi, dapibus cum sanguine gaudent.
Heu quantum scelus est, in viscera viscera condi,
Congestoque avidum pinguescere corpore corpus;
Alteriusque animantem animantis vivere leto!
Scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
Terra parit, nil te nisi tristia mandere sævo
Vulnera dente iuvat, ritusque referre Cyclopum?
Nec, nisi perdideris alium, placare voracis,
Et male morati poteris ieiunia ventris?
At vetus illa ætas, cui fecimus Aurea nomen,
Fœtibus arboreis, et, quas humus educat, herbis
Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.
Tunc et aves tutas movere per aera pennas,
Et lepus impavidus mediis erravit in agris:
Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo:
Cuncta sine insidiis, nullamque timentia fraudem,
Plenaque pacis erant. Postquam non utilis auctor
Victibus invidit, (quisquis fuit ille virorum)
Corporeasque dapes avidam demersit in alvum;
Fecit iter sceleri: primaque e cæde ferarum
Incaluisse putem maculatum sanguine ferrum.
Idque satis fuerat: nostrumque petentia letum
Corpora missa neci, salva pietate, fatemur;
Sed quam danda neci, tam non epulanda fuerunt.
Longius inde nefas abiit; et prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro, spemque interceperit anni.
Vite caper morsa Bacchi mactandus ad aras
Ducitur ultoris. Nocuit sua culpa duobus.
Quid meruistis oves, placidum pecus, inque tuendos
Natum homines, pleno quæ fertis in ubere nectar?
Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
Præbetis, vitaque magis, quam morte iuvatis.
Quid meruere boves, animal sine fraude dolisque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Immemor est demum, nec frugum munere dignus,
Qui potuit curvi dempto modo pondere aratri
Ruricolam mactare suum; qui trita labore
Illa, quibus toties durum renovaverat arvum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.
Nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
Inscripsere Deos sceleri, numenque supernum
Cæde laboriferi credunt gaudere iuvenci.
Victima labe carens, et præstantissima forma,
(Nam placuisse nocet) vittis præsignis et auro,
Sistitur ante aras, auditque ignara precantem,
Imponique suæ videt inter cornua fronti,
Quas coluit, fruges; percussaque sanguine cultros
Inficit in liquida prævisos forsitan unda.
Protinus ereptas viventi pectore libras

Inspiciunt, mentesque Deûm scrutantur in illis.
Unde fames homini vetitorum tanta ciborum?
Audetis vesci, genus o mortale? quod, oro,
Ne facite: et monitis animos advertite nostris.
Cumque boum dabitis cæsorum membra palato,
Plaudere vos vestros scite, et sentite colonos.
Et quoniam Deus ora movet, sequar ora moventem
Rite Deum; Delphosque meos, ipsumque recludam
Ethera; et augustæ reserabo oracula mentis.
Magna, nec ingeniis cvestigata priorum,
Quæque diu latuere, canam. Iuvat ire per alta
Astra: iuvat, terris et inerti sede relictis,
Nube vehi, validique humeris insistere Atlantis;
Palantesque animos passim ac rationis egentes
Despectare procul, trepidosque, obitumque timentes
Sic exhortari, seriemque evolvere fati.
O genus attonitum gelidæ formidine mortis!
Quid Styga, quid tenebras, quid nomina vana timetis,
Materiem vatum, falsique piacula mundi?
Corpora sive rogus flamma, seu tabe vetustas
Abstulerit, mala posse pati non ulla putetis.
Morte carent animæ, semperque, priore relicta
Sede; novis habitant domibus vivuntque receptæ.
Ipse ego (nam memini) Troiani tempore belli
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Sedit in adverso gravis hasta minoris Atridæ.
Cognovi clypeum, lævæ gestamina nostræ,
Nuper Abantei templo Iunonis in Argis.
Omnia mutantur: nihil interit. Errat, et illinc
Huc venit, hinc illuc, et quoslibet occupat artus
Spiritus: eque feris humana in corpora transit,
Inque feras noster, nec tempore deperit ullo.
Utque novis facilis signatur cera figuris,
Nec manet, ut fuerat, nec formas servat easdem,
Sed tamen ipsa eadem est: animam sic semper eandem
Esse, sed in varias doceo migrare figuras.
Ergo, ne pietas sit victa cupidine ventris,
Parcite, vaticinor, cognatas cæde nefanda
Exturbare animas, nec sanguine sanguis alatur.
Et quoniam magno feror æquore, plenaque ventis
Vela dedi; nihil est toto quod perstet in orbe.
Cuncta fluunt, omnisque vagans formatur imago.
Ipsa quoque assiduo labuntur tempora motu
Non secus ac flumen. Neque enim consistere flumen,
Nec levis hora potest: sed, ut unda impellitur unda,
Urgetur que prior veniente, urgetque priorem,
Tempora sic fugiunt pariter, pariterque sequuntur,
Et nova sunt semper: namque quod fuit ante, relictum est;
Fitque, quod haud fuerat, momentaque cuncta novantur.
Cernis et emersas in lucem tendere noctes,
Et iubar hoc nitidum nigræ succedere nocti.
Nec color est idem cœlo, cum lassa quiete
Cuncta iacent media; cumque albo Lucifer exit
Clarus equo: rursumque alius, cum prævia lucis
Tradendum Phœbo Pallantias inficit orbem.
Ipse Dei clypeus, terra cum tollitur ima,
Mane rubet: terraque, rubet, cum conditur ima:
Candidus in summo est, melior natura quod illic
Etheris est, terræque procul contagia vitat.
Nec par, aut eadem nocturnæ forma Dianæ
Esse potest unquam: semperque hodierna sequente,
Si crescit, minor est; maior, si contrahit orbem.
Quid? non in species succedere quatuor annum
Aspicis, ætatis peragentem imitamina nostræ?
Nam tener, et lacteus, puerique simillimus ævo
Vere novo est. Tunc herba nitens, et roboris expers
Turget, et insolida est, et spe delectat agrestem.
Omnia tum florent; florumque coloribus almus
Ridet ager; neque adhuc virtus in frondibus ulla est.
Transit in ætatem, post ver, robustior annus,
Fitque valens iuvenis: neque enim robustior ætas
Ulla, nec uberior, nec, quæ magis æstuet, ulla est.
Excipit autumnus, posito fervore iuventæ
Maturus, mitisque, inter iuvenemque senemque
Temperie medius, sparsis per tempora canis.
Inde senilis hiems tremulo venit horrida passu;
Aut spoliata suos, aut, quos habet, alba capillos.
Nostra quoque ipsorum semper, requieque sine ulla,
Corpora vertuntur: nec, quod fuimusve, sumusve,
Cras erimus: fuit illa dies, qua semina tantum,
Spesque hominum primæ materna habitavimus alvo.
Artifices Natura manus admovit, et angi
Corpora visceribus distentæ condita matris
Noluit; eque domo vacuas emisit in auras.
Editus in lucem iacuit sine viribus infans:
Mox quadrupes, rituque tulit sua membra ferarum:
Paulatimque tremens, et nondum poplite firmo
Constitit, adiutis aliquo conamine nervis.
Inde valens veloxque fuit; spatiumque inventæ
Transit, et, emensis medii quoque temporis annis,
Labitur occiduæ per iter declive senectæ.
Subruit hæc ævi demoliturque prioris
Robora: fletquæ Milon senior, cum spectat inanes
Illos, qui fuerant solidorum mole tororum
Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
Flet quoque, ut in speculo rugas conspexit aniles,
Tyndaris, et secum, cur sit bis rapta, requirit.
Tempus edax rerum, tuque invidiosa vetustas,
Omnia destruitis: vitiataque dentibus ævi
Paulatim lenta consumitis omnia morte.
Hæc quoque non perstant, quæ nos elementa vocamus.
Quasque vices peragant, animos adhibete, docebo.
Quatuor æternus genitalia corpora mundus
Continet: ex illis duo sunt onerosa, suoque
Pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur:
Et totidem gravitate carent, nulloque premente
Alta petunt, aer, atque aere purior ignis.
Quæ quanquam spatio distant, tamen omnia fiunt
Ex ipsis, et in ipsa cadunt: resolutaque tellus
In liquidas rorescit aquas, tenuatus in auras
Aeraque humor abit: dempto quoque pondere, rursus
In superos aer tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemque retexitur ordo.
Ignis enim densum spissatus in aera transit;
Hic in aquas: tellus glomerata cogitur unda.
Nec species sua cuique manet, rerumque novatrix
Ex aliis alias reparat Natura figuras.
Nec perit in tanto quidquam mihi credite mundo;
Sed variat, faciemque novat: nascique vocatur,
Incipere esse aliud, quam quod fuit ante, morique,
Desinere illud idem: cum sint huc forsitan illa.
Hæc translata illuc; summa tamen omnia constant.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim. Sic ad ferrum venistis ab auro
Secula: sic toties versa est fortuna locorum.
Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum: vidi factas ex æquore terras;
Et procul a pelago conchæ iacuere marinæ,
Et vetus inventa est in montibus anchora summis.
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit: et eluvie mons est deductus in æquor:
Eque paludosa siccis humus aret arenis.
Quæque sitim tulerant, stagnata paludibus hument.
Hic fontes Natura novos emisit, at illic
Clausit, et antiqui tam multa tremoribus orbis
Flumina prosiliunt; aut excæcata residunt.
Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
Existit procul hinc, alioque renascitur ore.

Sic modo combibitur, tecto modo gurgite lapsus
Redditur Argolicis ingens Erasinus in arvis:
Et Mysum capitisque sui ripæque prioris
Pœnituisse ferunt, alia nunc ire, Caicum.
Nec non Sicanias volvens Amenanus arenas
Nunc fluit, interdum suppressis fontibus aret.
Ante bibebatur, nunc quas contingere nolis
Fundit Anigros aquas: postquam (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lavere bimembres
Vulnera, clavigeri quæ fecerat Herculis arcus.
Quid? non et Scythicis Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris?
Fluctibus ambitæ fuerant Antissa Pharosque,
Et Phœnissa Tyros: quarum nunc insula nulla est.
Leucada continuam veteres habuere coloni:
Nunc freta circueunt. Zancle quoque iuncta fuisse
Dicitur Italiæ; donec confinia pontus
Abstulit, et media tellurem repulit unda.
Si quæras Helicen, et Burin, Achaidas urbes,
Invenies sub aquis: et adhuc ostendere nautæ
Inclinata solent cum mœnibus oppida mersis.
Est prope Pittheam tumulus Trœzena, sine ullis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus: nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum, cæcis inclusa cavernis,
Expirare aliqua cupiens, luctataque frustra
Liberiore frui cœlo, cum carcere rima
Nulla foret toto, nec pervia flatibus esset,
Extentam tumefecit humum; ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet, aut direpta bicorni
Terga capro. Tumor ille loco permansit; et alti
Collis habet speciem, longoque induruit ævo.
Plurima cum subeant, audita aut cognita vobis,
Pauca super referam. Quid? non et lympha figuras
Datque capitque novas? medio tua, cornige Ammon,
Unda die gelida est; ortuque obituque calescit.
Admotis Alhamanis aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum Luna recessit in orbes.
Flumen habent Cicones, quod potum saxa reddit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.
Crathis, et huic Sybaris nostris conterminus arvis,
Electro similes faciunt auroque capillos.
Quodque magis mirum, sunt qui non corpora tantum,
Verum animos etiam valeant mutare, liquores.
Cui non audita est; obscœnæ Salmacis undæ?
Æthiopesque lacus? quos si quis faucibus hausit,
Aut furit, aut mirum patitur gravitate soporem.
Clitorio quicumque sitim de fonte levarit,
Vina fugit, gaudetque meris abstemius undis.
Seu vis est in aqua calido contraria vino,
Sive, quod indigenæ memorant, Amithaone natus,
Prœtidas attonitas postquam per carmen et herbas
Eripuit furiis, purgamina mentis in illas
Misit aquas: odiumque meri permansit in undis.
Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis,
Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.
Est lacus Arcadiæ (Pheneon dixere priores)
Ambiguis suspectus aquis, quas nocte timeto:
Nocte nocent potæ; sine noxa luce bibuntur.
Sic alias aliasque lacus et flumina vires
Concipiunt. Tempusque fuit, quo navit in undis,
Nunc sedet Ortygie. Timuit concursibus Argo
Undarum sparsas Symplegadas elisarum;
Quæ nunc immotæ perstant, ventisque resistunt.
Nec, quæ sulfureis ardet fornacibus, Ætne
Ignea semper erit: neque enim fuit ignea semper.
Nam sive est animal tellus, et vivit, habetque
Spiramenta, locis flammam exhalantia multis;
Spirandi mutare vias, quotiesque movetur,
Has finire potest, illas aperire cavernas:
Sive leves imis venti cohibentur in antris,
Saxaque cum saxis, et habentem semina flammæ
Materiem iactant, ea concipit ictibus ignem;
Antra relinquentur sedatis frigida ventis:
Sive bituminæ rapiunt incendia vires,
Luteave exiguis ardescunt sulfura fumis;
Nempe ubi terra cibos alimentaque pinguia flammæ
Non dabit, absumtis per longum viribus ævum,
Naturæque suum nutrimen deerit edaci,
Non feret illa famem, desertaque deseret ignes.
Esse viros fama est in Hyperborea Pallene,
Qui soleant levibus velari corpora plumis,
Cum Tritoniacam novies subiere paludem.
Haud equidem credo: sparsæ quoque membra veneno
Exercere artes Scythides memorantur easdem.
Si qua fides rebus tamen est addenda probatis,
Nonne vides, quæcumque mora fluidove calore
Corpora tabuerint, in parva animalia verti?
I quoque, delectos mactatos obrue tauros;
(Cognita res usu) de patri viscere passim
Florilegæ nascuntur apes, quæ more parentum
Rura colunt, operique favent, in spemque laborant.
Pressus humo bellator equus crabronis origo est.
Concava litoreo si demas brachia cancro,
Cætera supponas terræ; de parte sepulta
Scorpius exibit: caudaque minabitur unca.
Quæque solent canis frondes intexere filis
Agrestes tineæ, (res observata colonis)
Ferali mutant cum papilione figuram.
Semina limus habet virides generantia ranas,
Et generat truncas pedibus; mox apta natando
Crura dat; utque eadem sint longis saltibus apta,
Posterior partes superat mensura priores.
Nec catulus, partu quem reddidit ursa recenti,
Sed male viva caro est: lambendo mater in artus
Fingit, et in formam, quantam capit ipsa, reducit.
Nonne vides, quos cera tegit sexangula, fœtus
Melliferarum apium sine membris corpora nasci,
Et serosque pedes, serasque assumere pennas?
Iunonis volucrem, quæ cauda sidera portat,
Armigerumque Iovis, Cythereiadasque columbas,
Et genus omne avium, mediis e partibus ovi
Ni scirei fieri, fieri quis posse putaret?
Sunt qui, cum clauso putrefacta est spina sepulchro,
Mutari credant humanas angue medullas.
Hæc tamen ex aliis ducunt primordia rebus:
Una est, quæ reparet, seque ipsa reseminet, ales.
Assyrii Phœnica vocant: non fruge, nec herbis,
Sed turis lacrimis, et succo vivit amomi.
Hæc ubi quinque suæ complevit secula vitæ,
Ilicet in ramis, tremulæve cacumine palmæ,
Unguibus et pando nidum sibi construit ore.
Quo simul ac casias, et nardi lenis aristas,
Quassaque cum fulva substravit cinnama myrrha;
Se super imponit, finitque in odoribus ævum.
Inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,
Corpore de patrio parvum Phœnica renasci.
Cum dedit huic ætas vires, onerique ferendo est,
Ponderibus nidi ramos levat arboris altæ,
Fertque pius cunasque suas, patriumque sepulcrum;
Perque leves auras Hyperionis urbe potitus,
Ante fores sacras Hyperionis æde reponit.
Si tamen est aliquid miræ novitatis in istis;
Alternare vices, et quæ modo femina tergo
Passa marem est, nunc esse marem miremur hyænam.
Id quoque, quod ventis animal nutritur et aura,
Protinus assimulat tactu quoscumque colores.

Victa racemifero lyncas dedit India Baccho:
Et quibus, ut memorant, quidquid vesica remisit,
Vertitur in lapides, et congelat acre tacto.
Sic et curalium, quo primum contigit auras
Tempore, durescit: mollis fuit herba sub undis.
Deseret ante dies, et in alto Phœbus anhelos
Æquore tinget equos, quam consequar omnia dictis
In species translata novas: sic tempora verti
Cernimus, atque illas assumere robora gentes,
Concidere has. Sic magna fuit censuque virisque,
Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Nunc humilis veteres tantummodo Troia ruinas,
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
Clara fuit Sparte: magnæ viguere Mycenæ;
Nec non Cecropiæ, nec non Amphionis arces.
Vile solum Sparte est: altæ cecidere Mycenæ.
[Œdipodioniæ quid sunt, nisi fabula, Thebæ?
Quid Pandioniæ restant nisi nomen Athenæ?]
Nunc quoque Dardaniam fama est consurgere Romam;
Appenninigenæ quæ proxima Thybridis undis
Mole sub ingenti rerum fundamina ponit.
Hæc igitur formam crescendo mutat, et olim
Immensi caput orbis erit: sic dicere vates,
Faticinasque ferunt sortes: quantumque recordor,
Priamides Helenus flenti, dubioque salutis,
Dixerat Æneæ, cum res Troiana labaret:
Nate Dea, si nota satis præsagia nostræ
Mentis habes; non tota cadet, te sospite, Troia.
Flamma tibi ferrumque dabunt iter. Ibis; et una
Pergama rapta feres, donec Troiæque tibique
Externum patrio contingat amicius arvum.
Urbem et iam cerno Phrygios debere nepotes,
Quanta nec est, nec erit, nec visa prioribus annis.
Hanc alii proceres per sæcula longa potentem,
Sed dominam rerum de sanguine natus Iuli
Efficiet. Quo, cum tellus erit usa, fruentur
Ætheriæ sedes, cœlumque erit exitus illi.
Hæc Helenum cecinisse pecatigero Æneæ,
Mente memor refero: cognataque mœnia lætor
Crescere, et utiliter Phrygibus vicisse Pelasgos.
Ne tamen oblitis ad metam tendere longe (est,
Expatiemur equis; cœlum, et quodcumque sub illo
Immutat formas, tellusque, et quidquid in illa est.
Nos quoque pars mundi, (quoniam non corpora solum,
Verum etiam volucres animæ sumus, inque ferinas
Possumus ire domos, pecudumque in pectora condi,)
Corpora, quæ possint animas habuisse parentum,
Aut fratrum, aut aliquo iunctorum fœdere nobis, 460
Aut hominum certe, tuta esse et honesta sinamus:
Neve Thyesteis cumulemur viscera mensis.
Quam male consuescit, quam se parat ille cruori
Impius humano, vituli qui guttura cultro
Rumpit, et immotas præbet mugitibus aures! 465
Aut qui vagitus similes puerilibus hœdum
Edentem iugulare potest; aut alite vesci,
Cui dedit ipse cibos! quantum est, quod desit in istis
Ad plenum facinus! quo transitus inde paratur!
Bos aret, aut mortem senioribus imputet annis: 470
Horriferum contra Boream ovis arma ministret:
Ubera det saturæ manibus pressanda capellæ.
Retia cum pedicis, laqueosque artesque dolosas
Tollite: nec volucrem viscata fallite virga:
Nec formidatis cervos includite pinnis: 475
Nec celate cibis uncos fallacibus hamos. (tum.
Perdite, siqua nocent: verum hæc quoque perdite tan-
Ora vacent epulis, alimentaque congrua carpant.
Talibus atque aliis instructo pectore dictis
In patriam remeasse ferunt, illoque petitum 480
Accepisse Numam populi Latialis habenas.
Coniuge qui felix Nympha, ducibusque Camœnis,
Sacrificos docuit ritus, gentemque, feroci
Assuetam bello, pacis traduxit ad artes. 484
Quem, postquam senior regnumque ævumque peregit,
Extinctum Latiæque nurus, populusque, patresque,
Deflevere Numam: nam coniux, urbe relicta,
Vallis Aricinæ densis latet abdita silvis,
Sacraque Orestææ gemitu questuque Dianæ
Impedit. Ah quoties Nymphæ nemorisque lacusque,
Ne faceret, monuere; et consolantia verba 491
Dixere! ah quoties flenti Theseius heros,
Siste modum, dixit: neque enim fortuna querenda
Sola tua est: similes aliorum respice casus,
Mitius ista feres: utinamque exempla dolentem, 495
Non mea te possent relevare! sed et mea possunt.
Fando aliquem Hippolytum vestras (puto) contigit
Credulitate patris, sceleratæ fraude novercæ (aures:
Occubuisse neci. Mirabere, vixque probabo:
Sed tamen ille ego sum. Me Pasiphaeia quondam 500
Tentatum frustra, patrium temerasse cubile
[Quod voluit, finxit voluisse, et crimine verso,]
(Iudiciine metu magis, offensane repulsæ,)
Arguit: immeritumque pater proiecit ab urbe,
Hostilique caput prece detestatur euntis. 505
Pittheam profugo curru Trœzena petebam;
Iamque Corinthiaci carpebam litora ponti;
Cum mare surrexit, cumulusque immanis aquarum
In montis speciem curvari et crescere visus,
Et dare mugitus, summoque cacumine findi. 510
Corniger hinc taurus ruptis expellitur undis,
Pectoribusque tenus molles erectus in auras,
Naribus et patulo partem maris evomit ore.
Corda pavent comitum: mihi meus interrita mansit,
Exiliis contenta suis: cum colla feroces 515
Ad freta convertunt, arrectisque auribus horrent
Quadrupedes, monstrique metu turbantur, et altis
Præcipitant currum scopulis. Ego ducere vana
Frena manu, spumis albentibus oblita, luctor;
Et retro lentas tendo resupinus habenas. 520
Nec vires tamen has rabies superasset equorum;
Ni rota, perpetuum qua circumvertitur axem,
Stipitis occursu fracta ac disiecta fuisset.
Excutior curru: lorisque tenentibus artus
Viscera viva trahi, nervos in stirpe teneri, 525
Membra rapi partim, partim reprensa relinqui,
Ossa gravem dare fracta sonum, fessamque videres
Exhalari animam, nullasque in corpore partes,
Noscere quas posses: unumque erat omnia vulnus.
Num potes, aut audes cladi componere nostræ, 530
Nympha, tuam? Vidi quoque luce carentia regna,
Et lacerum fovi Phlegethontide corpus in unda.
Nec, nisi Apollineæ valido medicamine prolis,
Reddita vita foret: quam postquam fortibus herbis
Atque ope Pæonia, Dite indignante, recepi; 535
Tum mihi, ne præsens augerem muneris huius
Invidiam, densas obiecit Cynthia nubes:
Utque forem tutus, possemque impune videri,
Addidit ætatem, nec cognoscenda reliquit
Ora mihi Cretenque diu dubitavit habendam 540
Traderet, an Delon. Delo Cretaque relictis
Hic posuit, nomenque simul, quod possit equorum
Admonuisse, iubet deponere: Quique fuisti
Hippolytus, dixit, nunc idem Virbius esto.
Hoc nemus inde colo, de Diique minoribus unus 545
Numine sub dominæ lateo, atque accenseor illi.
Non tamen Egeriæ luctus aliena levare
Damna valent, montisque iacens radicibus imis
Liquitur in lacrimas: donec, pietate dolentis
Mota, soror Phœbi gelidum de corpore fontem 550

Fecit, et æternas artus tenuavit in undas.
At Nymphas tetigit nova res; et Amazone natus
Haud aliter stupuit, quam cum Tyrrhenus arator
Fatalem glebam mediis aspexit in arvis,
Sponte sua primum, nulloque agitante, moveri,
Sumere mox hominis, terræque amittere formam,
Oraque venturis aperire recentia fatis.
Indigenæ dixere Tagen: qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros.
Utve Palatinis hærentem collibus olim,
Cum subito vidit frondescere Romulus hastam,
Quæ radice nova, non ferro stabat adacto,
Et iam non telum, sed lenti viminis arbor,
Non expectatas dabat admirantibus umbras.
Aut sua fluminea cum vidit Cipus in unda
Cornua, (vidit enim) falsamque in imagine credens
Esse fidem, digitis ad frontem sæpe relatis,
Quæ vidit, tetigit: nec iam sua lumina damnans
Restituit, ut victor domito remeabat ab hoste.
Ad cœlumque oculos, et eodem brachia tollens,
Quidquid, ait, Superi, monstro portenditur isto,
Seu lætum est, patriæ lætum, populoque Quirini;
Sive minax, mihi sit: viridique e cespite factas
Placat odoratis herbosas ignibus aras;
Vinaque dat pateris, mactatarumque bidentum,
Quid sibi significent, trepidantia consulit exta.
Quæ simul inspexit Tyrrhenæ gentis haruspex,
Magna quidem rerum molimina vidit in illis,
Non manifesta tamen: cum vero sustulit acre
A pecudum fibris ad Cipi cornua lumen;
Rex, ait, o salve: tibi enim, tibi, Cipe, tuisque
Hic locus, et Latiæ parebunt cornibus arces.
Tu modo rumpe moram, portasque intrare patentes
Appropera: sic fata iubent: namque Urbe receptus
Rex eris, et sceptro tutus potiere perenni.
Retulit ille pedem, torvamque a mœnibus Urbis
Avertens faciem, Procul, ah procul omina, dixit,
Talia Di pellant, multoque ego iustius ævum
Exul agam, quam me videant Capitolia regem.
Dixit: et extemplo populumque gravemque Senatum
Convocat: ante tamen pacali cornua lauro
Velat, et aggeribus factis a milite forti
Insistit, priscoque Deos e more precatus,
Est, ait, hic unus, quem vos nisi pellitis urbe,
Rex erit: is qui sit, signo, non nomine, dicam.
Cornua fronte gerit, quem vobis indicat augur,
Si Romam intrarit, famularia iura daturum.
Ille quidem potuit portas irrumpere apertas;
Sed nos obstitimus: quamvis coniunctior illo (tes,
Nemo mihi est: vos Urbe virum prohibete, Quiri-
Vel, si dignus erit, gravibus vincite catenis;
Aut finite metum fatalis morte tyranni.
Qualia succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
Murmura pinetis fiunt; aut qualia fluctus
Æquorei faciunt, si quis procul audiat illos;
Tale sonat populus: sed per confusa frementis
Verba tamen vulgi vox eminet una, Quis ille?
Et spectant frontes, prædictaque cornua quærunt.
Rursus ad hos Cipus, Quem poscitis, inquit, habetis:
Et, dempta capiti, populo prohibente, corona,
Exhibuit gemino præsignia tempora cornu.
Demisere oculos omnes; gemitumque dedere:
Atque illud meritis clarum (quis credere possit?)
Inviti videre caput: nec honore carere
Ulterius passi, festam imposuere coronam.
At proceres, quoniam muros intrare vereris,
Ruris honorati tantum tibi, Cipe, dedere,
Quantum depresso subiectis bubus aratro
Complecti posses ad finem Solis ab ortu:
Cornuaque æratis, miram referentia formam,
Postibus insculpunt, longum mansura per ævum.
Pandite nunc, Musæ, præsentia numina vatum,
(Scitis enim, nec vos fallit spatiosa vetustas)
Unde Coroniden circumflua Thybridis alveo
Insula Romuleæ sacris adsciverit urbis.
Dira lues quondam Latias vitiaverat auras,
Pallidaque exsangui squallebant corpora tabo.
Funeribus fessi postquam mortalia cernunt
Tentamenta nihil, nihil artes posse medentum;
Auxilium cœleste petunt: medianque tenentes
Orbis humum Delphos adeunt, oracula Phœbi:
Utque salutifera miseris succurrere rebus
Sorte velit, tantæque urbis mala finiat, orant.
Et locus, et laurus, et, quas habet illa, pharetræ,
Intremuere simul: cortinaque reddidit imo
Hanc adyto vocem, pavefactaque pectora movit:
Quod petis hinc, propiore loco, Romane, petisses;
Et pete nunc propiore loco; nec Apolline vobis,
Qui minuat luctus, opus est; sed Apolline nato.
Ite bonis avibus, prolemque arcessite nostram.
Iussa Dei prudens postquam accepere Senatus,
Quam colat, exploraut, iuvenis Phœbeius urbem,
Quique petant ventis Epidauria litora mittunt.
Quæ simul incurva missi tetigere carina,
Concilium Graiosque patres adiere: darentque
Oravere Deum; qui præsens funera gentis
Finiat Ausoniæ: certas ita dicere sortes.
Dissidet, et variat sententia; parsque negandum
Non putat auxilium; multi renuere, suamque
Non emittere opem, nec numina tradere suadent.
Dum dubitant, seram pepulere crepuscula lucem:
[Umbraque telluris tenebras induxerat orbi:]
Cum Deus in somnis opifer consistere visus
Ante tuum, Romane, torum; sed qualis in æde
Esse solet; baculumque tenens agreste sinistra,
Cæsariem longæ dextra deducere barbæ,
Et placido tales emittere pectore voces:
Pone metus; veniam, simulacraque nostra relinquam.
Hunc modo serpentem, baculum qui nexibus ambit,
Perspice, et usque nota visu, ut cognoscere possis.
Vertar in hunc; sed maior ero, tantusque videbor,
In quantum verti cœlestia corpora debent.
Extemplo cum voce Deus, cum voce Deoque
Somnus abit, somnique fugam lux alma secuta est.
Postera sidereos Aurora fugaverat ignes:
Incerti quid agant proceres ad templa petiti
Conveniunt operosa Dei: quaque ipse morari
Sede velit, signis cœlestibus indicet, orant.
Vix bene desierant, cum cristis aureus altis
In serpente Deus prænuntia sibila misit,
Adventuque suo signumque, arasque, foresque
Marmoreumque solum, fastigiaque aurea movit:
Pectoribusque tenus media sublimis in æde
Constitit; atque oculos circumtulit igne micantes.
Territa turba pavet: cognovit numina castos
Evinctus vitta crines albente sacerdos,
Et Deus en, Deus en; linguisque animisque favete,
Quisquis ades, dixit. Sis, o pulcherrime, visus
Utiliter; populosque iuves tua sacra colentes.
Quisquis adest, iussum venerantur numen; et omnes
Verba sacerdotis referunt geminata, piumque
Æneadæ præstant et mente et voce favorem.
Annuit his; motisque Deus rata pignora cristis,
Ter repetita dedit vibrata sibila lingua.
Tum gradibus nitidis delabitur, oraque retro
Flectit, et antiquas abiturus respicit aras,
Assuetasque domos, habitataque templa salutat.
Inde per iniectis adopertam floribus ingens

Serpit humum, flectitque sinus, mediamque per urbem
Pendit ad incurvo munitos aggere portus. (bem
Restitit hic; agmenque suum, turbæque sequentis
Officium placido visus dimittere vultu,
Corpus in Ausonia posuit rate. Numinis illa
Sensit onus; pressaque Dei gravitate carina
Æneadæ gaudent, cæsoque in litore tauro
Forta coronatæ solvunt retinacula navi.
Impulerat levis aura ratem. Deus eminet alte,
Impositaque premens puppim cervice recurvam,
Cæruleas despectat aquas; modicisque per æquor
Bonium Zephyris sexto Pallantidos ortu
Italiam tenuit; præterque Lacinia templo
Nobilitata Deæ, Scylaceaque litora fertur.
Linquit Iapygiam, lævisque Amphissia remis
Saxa fugit; dextra prærupta Ceraunia parte,
Homechiumque legit, Caulonaque, Naryciamque,
Evincitque fretum, Siculique angusta Pelori,
Hippotadæque domos regis Themesesque metalla;
Leucosiamque petit, tepidique rosaria Pæsti.
Inde legit Capreas, promontoriumque Minervæ,
Et Surrentino generosos palmite colles,
Herculeamque urbem, Stabiasque, et in otia natam
Parthenopen, et ab hac Cumææ templa Sibyllæ.
Hinc calidi fontes, lentisciferumque tenetur
Liternum, multamque trahens sub gurgite arenam
Vulturnus, niveisque frequens Sinuessa columbis,
Minturnæque graves, et quam tumulavit alumnus,
Antiphatæque domus, Trachasque obsessa palude,
Et tellus Circææ, et spissi litoris Antium.
Huc ubi veliferam nautæ advertere carinam,
(Asper enim iam pontus erat) Deus explicat orbes,
Perque sinus crebros et magna volumina labens,
Templa parentis init, flavum tangentia litus.
Æquore pacato patrias Epidaurius aras
Linquit, et hospitio iuncti sibi numinis usus
Litoream tractu squamæ crepitantis arenam
Sulcat, et, innixus moderamine navis, in alta
Puppe caput posuit; donec Castrumque, sacrasque
Lavini sedes, Tiberinaque ad ostia venit.
Huc omnes populi passim, matrumque patrumque
Obvia turba ruit, quæque ignes, Troica, servant,
Vesta, tuos, lætoque Deum clamore salutant.
Quaque per adversas navis cita ducitur undas,
Tura super ripas, aris ex ordine factis,
Parte ab utraque sonant, et odorant aera fumis:
Ictaque coniectos incalfacit hostia cultros.
Iamque, caput rerum, Romanam intraverat urbem;
Erigitur serpens, summoque acclinia malo
Colla movet, sedesque sibi circumspicit aptas.
Scinditur in geminas partes circumfluus amnis:
Insula nomen habet; laterumque a parte duorum
Porrigit æquales media tellure lacertos.
Huc se de Latia pinu Phœbeius anguis
Contulit, et finem, specie cœleste resumpta,
Luctibus imposuit, venitque salutifer Urbi.
Hic tamen accessit delubris advena nostris:
Cæsar in urbe sua Deus est: quem Marte togaque
Præcipuum, non bella magis finita triumphis,
Resque domi gestæ, properataque gloria rerum
In sidus vertere novum, stellamque comantem,
Quam sua progenies. Neque enim de Cæsaris actis
Illum maius opus, quam quod pater extitit huius.
Scilicet æquoreos plus est domuisse Britannos,
Perque papyriferi septemflua flumina Nili
Victrices egisse rates, Numidasque rebelles,
Cinyphiumque Iubam, Mithridateisque tumentem
Nomuibus Pontum, populo adiecisse Quirini,
Et multos meruisse, aliquos egisse triumphos,
Quam tantum genuisse virum, quo præside rerum
Humano generi, Superi, cavistis abunde.
Ne foret hic igitur mortali semine cretus,
Ille Deus faciendus erat: quod ut aurea vidit
Æneæ genitrix; vidit quoque triste parari
Pontifici letum, et coniurata arma moveri.
Palluit, et cunctis, ut cuique erat obvia, Divis,
Aspice, dicebat, quanta mihi mole parentur
Insidiæ, quantaque caput cum fraude petatur,
Quod de Dardanio solum mihi restat Iulo.
Solane semper ero iustis exercita curis?
Quam modo Tydidæ Calydonia vulneret hasta,
Nunc male defensæ confundant mœnia Troiæ:
Quæ videam natum longis erroribus actum,
Iactarique freto, sedesque intrare silentum,
Bellaque cum Turno gerere, aut, si vera fatemur,
Cum Iunone magis. Quid nunc antiqua recordor
Damna mei generis? timor hic meminisse priorum
Non sinit. In me acui sceleratos cernitis enses;
Quos prohibete, precor, facinusque repellite; neve
Cæde sacerdotis flammas extinguite Vestæ.
Talia nequicquam toto Venus anxia cœlo (quam
Verba iacit, Superosque movet. Qui rumpere quan-
Ferrea non possunt veterum decreta Sororum,
Signa tamen luctus dant haud incerta futuri.
Arma ferunt nigras inter crepitantia nubes,
Terribilesque tubas, auditaque cornua cœlo
Præmonuisse nefas. Phœbi quoque tristis imago
Lurida sollicitis præbebat lumina terris.
Sæpe faces visæ mediis ardere sub astris;
Sæpe inter nimbos guttæ cecidere cruentæ.
Cœrulus et vultum ferrugine Lucifer atra
Sparsus erat; sparsi Lunares sanguine currus.
Tristia mille locis Stygius dedit omnia bubo:
Mille locis lacrimavit ebur, cantusque feruntur
Auditi, sanctis et verba minacia lucis.
Victima nulla litat; magnosque instare tumultus
Fibra monet; cæsumque caput reperitur in extis.
Luque foro, circumque domos, et templa Deorum
Nocturnos ululasse canes, umbrasque silentum
Erravisse ferunt, motamque tremoribus urbem.
Non tamen insidias, venturaque vincere fata
Præmonitus potuere Deum: strictique feruntur
In templum gladii: neque enim locus ullus in Urbe
Ad facinus, diramque placet, nisi Curia, cædem.
Tum vero Cytherea manu percussit utraque
Pectus; et ætheria niolitur condere nube;
Qua prius infesto Paris est ereptus Atridæ,
Et Diomedeos Æneas fugerat enses.
Talibus hanc genitor: Sola insuperabile fatum,
Nata, movere paras? Intres licet ipsa Sororum
Tecta trium; cernes illic molimine vasto
Ex ære, et solido rerum tabularia ferro;
Quæ neque concursum cœli, neque fulminis iram,
Nec metuunt ullas tuta atque æterna ruinas.
Invenies illic inclusa adamante perenni
Fata tu generis: legi ipse, animoque notavi,
Et referam, ne sis etiamnum ignara futuri.
Hic sua complevit (pro quo, Cytherea, laboras)
Tempora, perfectis, quos terræ debuit, annis.
Ut Deus accedat cœlo, templisque colatur,
Tu facies, natusque suus; qui nominis hæres,
Impositum feret Urbis onus, cæsique parentis
Nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
Illius auspiciis obsessæ mœnia pacem
Victa petent Mutinæ: Pharsalia sentiet illum,
Æmathiaque iterum madefacti cæde Philippi;
Et magnum Siculis nomen superabitur undis;
Romanique ducis cuniux Ægyptia, tædæ

Non bene fisa, cadet; frustraque erit illa minata,
Servitura suo Capitolia nostra Canopo.
Quid tibi Barbariem, gentes ab utroque iacentes
Oceano, numerem? quodcumque habitabile tellus
Sustinet, huius erit: pontus quoque serviet illi.
Pace data terris, animum ad civilia vertet
Iura suum, legesque feret iustissimus auctor:
Exemploque suo mores reget: inque futuri
Temporis ætatem, venturorumque nepotum,
Prospiciens, prolem sancta de coniuge natam
Ferre simul nomenque suum curasque iubebit.
Nec, nisi cum senior similes æquaverit annos,
Ætherias sedes, cognataque sidera tanget.
Hanc animam interea cæso de corpore raptam,
Fac iubar, ut semper Capitolia nostra Forumque
Divus ab excelsa prospectet Iulius arce.
Vix ea fatus erat, media cum sede Senatus
Constitit alma Venus, nulli cernenda, suique
Cæsaris eripuit membris, nec in aera solvi
Passa recentem animam, cœlestibus intulit astris.
Dumque tulit, numen capere atque ignoscere sensit,
Emisitque sinu. Luna volat altius illa,
Flammiferumque trahens spatioso limite crinem
Stella micat, natique videns bene facta, fatetur
Esse suis maiora, et vinci gaudet ab illo.
Hic sua præferri quanquam vetat acta paternis,
Libera fama tamen, nullisque obnoxia iussis,
Invitum præfert, usque in parte repugnat.
Sic magni cedit titulis Agamemnonis Atreus:
Ægea sic Theseus, sic Pelea vincit Achilles.
Denique, ut exemplis ipsos æquantibus utar,
Sic et Saturnus minor est Jove. Jupiter arces
Temperat ætherias, et mundi regna triformis:
Terra sub Augusto: pater est et rector uterque.
Di, precor, Æneæ comites, quibus ensis et ignis
Cesserunt, Diique Indigetes, genitorque, Quirine,
Urbis, et invicti genitor, Gradive, Quirini,
Vestaque Cæsareos inter sacrata Penates,
Et cum Cæsarea tu, Phœbe domestice, Vesta,
Quique tenes altus Tarpeias, Iupiter, arces,
Quosque alios vati fas appellare piumque;
Tarda sit illa dies, et nostro serior ævo,
Qua caput Augustum, quem temperat orbe relicto
Accedat cœlo, faveatque precantibus absens.
Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Cum volet illa dies, quæ nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat ævi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum.
Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi, perque omnia secula fama,
Si quid habent veri vatum præsagia, vivam.

Quæque ferunt illi pictos signantia Fastos,
Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.
Cæsaris arma canant alii; nos Cæsaris aras,
Et quoscumque sacris addidit ille dies.
Annue conanti per laudes ire tuorum:
Deque meo pavidos excute corde metus.
Da mihi te placidum; dederis in carmina vires.
Ingenium vultu statque caditque tuo.
Pagina iudicium docti subitura movetur
Principis, ut Clario missa legenda Deo.
Quæ sit enim culti facundia sensimus oris,
Civica pro trepidis cum tulit arma reis.
Scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,
Ingenii currant flumina quanta tui.
Si licet, et fas est, vates rege vatis habenas:
Auspice te felix totus ut annus eat.
Tempora digereret cum conditor Urbis, in anno
Constituit menses quinque bis esse suo.
Scilicet arma magis, quam sidera, Romule, noras:
Curaque finitimos vincere maior erat.
Est tamen et ratio, Cæsar, quæ moverit illum:
Erroremque suum quo tueatur habet.
Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,
Hoc anno statuit temporis esse satis.
Per totidem menses a funere coniugis uxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.
Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,
Cum rudibus populis annua iura daret.
Martis erat primus mensis, Veneriique secundus:
Hæc generis princeps, ipsius ille pater.
Tertius a Senibus, Iuvenum de nomine quartus:
Quæ sequitur, numero turba notata fuit.
At Numa nec Ianum, nec avitas præterit umbras;
Mensibus antiquis apposuitque duos.
Ne tamen ignores variorum iura dierum:
Non habet officii Lucifer omnis idem.
Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:
Fastus erit, per quem lege licebit agi.
Neu toto perstare die sua iura putaris;
Qui iam Fastus erit, mane Nefastus erat.
Nam simul exta Deo data sunt, licet omnia fari;
Verbaque honoratus libera Prætor habet.
Est quoque, quo populum ius est includere septis:
Est quoque, qui nono semper ab orbe redit.
Vindicat Ausonias Iunonis cura Kalendas:
Idibus alba Iovi grandior agna cadit.
Nonarum tutela Deo caret. Omnibus istis
(Ne fallare cave) proximus Ater erit.
Omen ab eventu est: illis nam Roma diebus
Damna sub adverso tristia Marte tulit.
Hæc mihi dicta semel, totis hærentia Fastis,
(Ne seriem rerum scindere cogar) erunt.
Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum,
Inque meo primus carmine Ianus adest.
Iane biceps, anni tacite labentis origo,
Solus de Superis qui tua terga vides;
Dexter ades ducibus; quorum secura labore
Otia terra ferax, otia pontus agit.
Dexter ades patribusque tuis, populoque Quirini:
Et resera nutu candida templa tuo.
Prospera lux oritur: linguisque animisque favete:
Nunc dicenda bono sunt bona verba die.
Lite vacent aures; insanaque protinus absint
Iurgia: differ opus, livida lingua, tuum.
Cernis, odoratis ut luceat ignibus æther;
Et sonet accensis spica Cilissa focis?
Flamma nitore suo templorum verberat aurum,
Et tremulum summa spargit in æde iubar.
Vestibus intactis Tarpeias itur in arces:

FASTORUM LIB. SEX

Liber primus

Tempora cum causis Latium digesta per annum,
Lapsaque sub terras, ortaque signa, canam.
Excipe pacato, Cæsar Germanice, vultu
Hoc opus: et timidæ dirige navis iter.
Officiique levem non aversatus honorem,
In tibi devoto munere dexter ades.
Sacra recognosces Annalibus eruta priscis;
Et quo sit merito quæque notata die.
Invenies illic et festa domestica vobis:
Sæpe tibi Pater est, sæpe legendus Avus.

Et populus festo concolor ipse suo est.
Iamque novi præeunt fasces; nova purpura fulget:
Et nova conspicuum pondera sentit ebur.
Colla rudes operum præbent ferienda iuvenci,
Quos aluit campis herba Falisca suis.
Iupiter, arce sua totum cum spectet in orbem,
Nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
Salve, læta dies, meliorque revertere semper,
A populo rerum digna potente coli.
Quem tamen esse Deum te dicam, Iane biformis?
Nam tibi par nullum Græcia numen habet.
Ede simul causam, cur de cœlestibus unus,
Sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides.
Hæc ego cum sumtis agitarem mente tabellis,
Lucidior visa est, quam fuit ante, domus.
Tum sacer, ancipiti mirandus imagine, Ianus
Bina repens oculis obtulit ora meis.
Obstupui; sensique metu riguisse capillos;
Et gelidum subito frigore pectus erat.
Ille tenens dextra baculum, clavemque sinistra,
Edidit hos nobis ore priore sonos:
Disce, metu posito, vates operose dierum,
Quod petis, et voces percipe mente meas.
Me Chaos antiqui, nam res sum prisca, vocabant.
Aspice, quam longi temporis acta canam.
Lucidus hic aer, et, quæ tria corpora restant,
Ignis, aquæ, tellus, unus acervus erant.
Ut semel hæc rerum secessit lite suarum,
Inque novas abiit massa soluta domos;
Flamma petit altum; propior locus aera cepit:
Sederunt medio terra fretumque solo.
Tunc ego, qui fueram globus, et sine imagine moles,
In faciem redii dignaque membra deo.
Nunc quoque, confusæ quondam nota parva figuræ,
Ante quod est in me, postque videtur idem.
Accipe, quæsitæ quæ causa sit altera formæ;
Hanc simul ut noris, officiumque meum.
Quidquid ubique vides, cœlum, mare, nubila, terras,
Omnia sunt nostra clausa patentque manu.
Me penes est unum vasti custodia mundi:
Et ius vertendi cardinis omne meum est.
Cum libuit Pacem placidis emittere tectis;
Libera perpetuas ambulat illa vias.
Sanguine letifero totus miscebitur orbis,
Ni teneant rigidæ condita bella seræ.
Præsideo foribus cœli cum mitibus Horis:
It, redit officio Iupiter ipse meo.
Inde vocor Ianus: cui cum Cereale sacerdos
Imponit libum, mixtaque farra sali,
Nomina ridebis: modo namque Patulcius idem,
Et modo sacrifico Clusius ore vocor.
Scilicet alterno voluit rudis illa vetustas
Nomine diversas significare vices.
Vis mea narrata est: causam nunc disce figuræ.
Iam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.
Omnis habet geminas, hinc atque hinc, ianua frontes;
E quibus hæc populum spectat; at illa Larem.
Utque, sedens vester primi prope limina tecti,
Ianitor egressus introitusque videt;
Sic ego prospicio, cœlestis ianitor aulæ,
Eoas partes, Hesperiasque simul.
Ora vides Hecates in tres vergentia partes,
Servet ut in ternas compita secta vias.
Sit mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,
Cernere non toto corpore bina licet.
Dixerat: et vultu, si plura requirere vellem,
Se mihi difficilem non fore, fassus erat:
Omnisi animum, gratesque Deo non territus egi:
Verbaque sum spectans pauca locutus humum.

Dic, age, frigoribus quare novus incipit annus,
Qui melius per ver incipiendus erat?
Omnia tunc florent: tunc est nova temporis ætas;
Et nova de gravido palmite gemma tumet.
Et modo formatis amicitur frondibus arbos,
Prodit et in summum seminis herba solum;
Et tepidum volucres concentibus aera mulcent,
Ludit et in pratis luxuriatque pecus.
Tum blandi soles; ignotaque prodit hirundo,
Et luteum celsa sub trabe fingit opus.
Tum patitur cultus ager, et renovatur aratro.
Hæc anni novitas iure vocanda fuit.
Quæsieram multis: non multis ille moratus,
Contulit in versus sic sua verba duos.
Bruma novi prima est, veterisque novissima Solis:
Principium capiunt Phœbus et annus idem.
Post ea mirabar, cur non sine litibus esset
Prima dies. Causam percipe, Ianus ait.
Tempora commisi nascentia rebus agendis,
Totus ab auspicio ne foret annus iners.
Quisque suas artes ob idem delibat agendo:
Nec plus quam solitum testificatur opus.
Mox ego; Cur, quamvis aliorum numina placem,
Iane, tibi primo tura merumque fero?
Ut per me possis aditum, qui limina servo,
Ad quoscumque velim prorsus, habere Deos.
At cur læta tuis dicuntur verba Kalendis,
Et damus alternas, accipimusque preces?
Tum Deus incumbens baculo, quem dextra gerebat,
Omina principiis, inquit, inesse solent.
Ad primam vocem timidas advertitis aures:
Et visum primum consulit augur avem.
Templa patent auresque Deûm: nec lingua caducas
Concipit ulla preces, dictaque pondus habent.
Desierat: paucis: nec longa silentia feci;
Sed tetigi verbis ultima verba meis:
Quid vult palma sibi, rugosaque carica, dixi,
Et data sub niveo candida mella cado?
Omen, ait, causa est, ut res sapor ille sequatur,
Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.
Dulcia cur dentur video: stipis adiice causam,
Pars mihi de festo ne labet ulla tuo.
Risit; et, O quam te fallunt tua sæcula, dixit,
Qui stipe mel sumta dulcius esse putes?
Vix ego Saturno quemquam regnante videbam,
Cuius non animo dulcia lucra forent.
Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi.
Vix ultra, quo iam progrediatur, habet.
Pluris opes nunc sunt, quàm prisci temporis annis;
Dum populus pauper, dum nova Roma fuit:
Dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
Et dabat exiguum fluminis ulva torum.
Iupiter angusta vix totus stabat in æde;
Inque Iovis dextra fictile fulmen erat.
Frondibus ornabant, quæ nunc Capitolia gemmis:
Pascebatque suas ipse Senator oves.
Nec pudor, in stipula placidam cepisse quietem,
Nec fœnum capiti supposuisse, fuit.
Iura dabat populis posito modo Consul aratro,
Et levis argenti lamina crimen erat.
At postquam Fortuna loci caput extulit huius,
Et tetigit summos vertice Roma Deos;
Creverunt et opes, et opum furiosa cupido;
Et, cum possideant plurima, plura volunt.
Quærere ut absumant, absumpta requirere certant:
Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices.
Sic, quibus intumuit suffusa venter ab unda,
Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.
In pretio pretium nunc est: dat census honores,

Census amicitias: pauper ubique iacet.
Tu tamen auspicium si sit stipis utile quæris,
Curque iuvent nostras æra vetusta manus.
Æra dabant olim; melius nunc omen in auro est:
Victaque concedit prisca moneta novæ. (mus,
Nos quoque templa iuvant, quamvis antiqua probe-
Aurea: maiestas convenit ista Deo.
Laudamus veteres, sed nostris utimur annis:
Mos tamen est æque dignus uterque coli.
Finierat monitus: placidis ita rursus, ut ante,
Clavigerum verbis alloquor ipse Deum:
Multa quidem didici; sed cur navalis in ære
Altera signata est, altera forma biceps?
Noscere me duplici posses in imagine, dixit,
Ni vetus ipsa dies extenuaret opus.
Causa ratis superest: Thuscum rate venit in amnem
Ante pererrato falcifer orbe Deus.
Hac ego Saturnum memini tellure receptum:
Cœlitibus regnis ab Iove pulsus erat.
Inde diu genti mansit Saturnia nomen:
Dicta quoque est Latium terra, latente Deo.
At bona posteritas puppim servavit in ære;
Hospitis adventum testificata Dei.
Ipse solum colui, cuius placidissima lævum
Radit arenosi Thybridis unda latus.
Hic, ubi nunc Roma est, incædua sylva virebat;
Tantaque res paucis pascua bubus erat.
Arx mea collis erat, quem cultrix nomine nostro
Nuncupat hæc ætas, Ianiculumque vocat.
Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum
Esset, et humanis numina mixta locis.
Nondum Iustitiam facinus mortale fugarat:
Ultima de Superis illa reliquit humum.
Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat:
Nullus erat iustis reddere iura labor.
Nil mihi cum bello: pacem postesque tuebar:
Et clavem ostendens, Hæc, ait, arma gero.
Presserat ora Deus. Tunc sic nostra ora resolvo,
Voce mea voces eliciente Dei.
Cum tot sint Iani, cur stas sacratus in uno,
Hic ubi iuncta foris templa duobus habes?
Ille manu mulcens propexam ad pectora barbam,
Protinus Œbalii retulit arma Titi:
Utque levis custos, armillis capta Sabinis,
Ad summæ Tatium duxerit arcis iter.
Inde, velut nunc est, per quem descenditis, inquit,
Arduus in valles et Fora clivus erat.
Et iam contigerat portam, Saturnia cuius
Demserat appositas insidiosa seras.
Cum tanto veritus committere numine pugnam,
Ipse meæ movi callidus artis opus.
Oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi;
Sumque repentinas eiaculatus aquas.
Ante tamen gelidis subieci sulphura venis,
Clauderet ut Tatio fervidus humor iter,
Cuius ut utilitas pulsis percepta Sabinis;
Quæque fuit, toto reddita forma loco est;
Ara mihi posita est, parvo coniuncta sacello:
Hæc adolet flammis cum strue farra suis.
At cur pace lates, motisque recluderis armis?
Nec mora; quæsiti reddita causa mihi.
Ut populo reditus pateant ad bella profecto,
Tota patet demta ianua nostra sera.
Pace fores obdo, ne qua discedere possit:
Cæsareoque diu nomine clausus ero.
Dixit; et, attollens oculos diversa tuentes,
Aspexit toto quidquid in orbe fuit.
Pax erat; et vestri, Germanice, causa triumphi
Tradiderat famulas iam tibi Rhenus aquas.
Iane, face æternos, Pacem Pacisque ministros:
Neve suum, præsta, deserat auctor opus.
Quod tamen ex ipsis licuit mihi discere Fastis,
Sacravere patres hac duo templa die.
Accepit Phœbo Nymphaque Coronide natum
Insula, dividua quam premit amnis aqua.
Iupiter in parte est. Cepit locus unus utrumque:
Iunctaque sunt magno templa nepotis avo.
Quid vetat et stellas, ut quæque oriturque caditque,
Dicere? promissi pars sit et ista mei.
Felices animos, quibus hæc cognoscere primis,
Inque domos superas scandere cura fuit!
Credibile est illos pariter vitiisque locisque
Altius humanis exeruisse caput.
Non Venus et vinum sublimia pectora fregit,
Officiumve fori, militiæve labor:
Nec levis ambitio, perfusaque gloria fuco,
Magnarumve fames sollicitavit opum.
Admovere oculis distantia sidera terris,
Æteraque ingenio supposuere suo.
Sic petitur cœlum: non ut feratOssan Olympus,
Summaque Peliacus sidera tangat apex.
Nos quoque sub ducibus cœlum metabimur illis,
Ponemusque suos ad stata signa dies.
Ergo ubi nox aderit venturis tertia Nonis,
Sparsaque cœlesti rore madebit humus;
Octipedis frustra quæruntur brachia Cancri;
Præceps occiduas ille subivit aquas.
Institerint Nonæ: missi tibi nubibus atris
Signa dabunt imbres, exoriente Lyra.
Quatuor adde dies ductis ex ordine Nonis;
Ianus Agonali luce piandus erit.
Nominis esse potes succinctus causa minister,
Hostia cœlitibus quo feriente cadit.
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
Semper, Agone? rogas; nec nisi iussus agis.
Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
Nomen Agonalem credit habere diem.
Pars putat hoc festum priscis Agualia dictum:
Una sit ut proprio littera demta loco.
An, quia prævisos in aqua timet hostia cultros,
A pecoris lux est ista notata metu?
Pars etiam, fieri solitis mitate priorum
Nomina de ludis Graia tulisse diem.
Et pecus antiquus dicebat Agonia sermo;
Veraque iudicio est ultima causa meo.
Utque ea nunc certa est; ita Rex placare sacrorum
Numina lanigeræ coniuge debet ovis.
Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur.
Hostibus amotis hostia nomen habet.
Ante, Deos homini quod conciliare valeret,
Far erat, et puri lucida mica salis.
Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas
Acta per æquoreas hospita navis aquas.
Tura nec Euphrates, nec miserat India costum,
Nec fuerant rubri cognita fila croci.
Ara dabat fumos, herbis contenta Sabinis,
Et non exiguo laurus adusta sono.
Si quis erat, factis prati de flore coronis,
Qui posset violas addere, dives erat.
Hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,
In sacris nullum culter habebat opus.
Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,
Ulta suas merita cæde nocentis opes.
Nam sata, vere novo, teneris lactentia sulcis,
Eruta setigeræ comperit ore suis.
Sus dederat pœnas. Exemplo territus huius
Palmite debueras abstinuisse, caper.
Quem spectans aliquis dentes in vite prementem,

Talia non tacito dicta dolore dedit:
Rode, caper, vitem; tamen hinc, cum stabis ad aram,
In tua quod spargi cornua possit, erit.
Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis
Spargitur affuso cornua, Bacche, mero.
Culpa sui nocuit: nocuit quoque culpa capellæ.
Quid bos, quid placidæ commeruistis oves?
Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas
Viderat incœptos destituisse favos.
Cærula quem genitrix ægre solata dolentem,
Addidit hæc dictis ultima verba suis:
Siste, puer, lacrymas: Proteus tua damna levabit;
Quoque modo repares, quæ periere, dabit.
Decipiat ne te versis tamen ille figuris,
Impediant geminas vincula firma manus.
Pervenit ad vatem iuvenis: resolutaque somno
Alligat æquorei brachia capta senis.
Ille sua faciem transformis adulterat arte:
Mox domitus vinclis in sua membra redit;
Oraque cærulea tollens rorantia barba,
Qua, dixit, repares arte, requiris, apes?
Obrue mactati corpus tellure iuvenci:
Quod petis a nobis, obrutus ille dabit.
Iussa facit pastor: fervent examina putri
De bove: mille animas una necata dedit.
Poscit ovem fatum. Verbenas improba carpsit,
Quas pia Dîs ruris ferre solebat anus.
Quid tuti superest; animam cum ponat in aris
Lanigerumque pecus, ruricolæque boves?
Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum,
Ne detur celeri victima tarda Deo.
Quod semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ,
Nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.
Exta canum vidi Triviæ libare Sapæos,
Et quicumque tuas accolit, Hæme, nives.
Cæditur et rigido Custodi ruris asellus:
Causa pudenda quidem est, huic tamen apta Deo.
Festa corymbiferi celebrabas Græcia Bacchi,
Tertia quæ solito tempore bruma refert.
Dî quoque cultores in idem venere Lyæi,
Et quicumque ioci non alienus erat:
Paues, et in Venerem Satyrorum prona iuventus,
Quæque colunt amnes, solaque rura, Deæ.
Venerat et senior pando Silenus asello,
Quique rubro pavidas inguine terret aves.
Dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
Gramine vestitis accubuere toris.
Vina dabat Liber: tulerat sibi quisque coronam.
Miscendas parce rivus agebat aquas.
Naides effusis aliæ sine pectinis usu,
Pars aderant, positis arte manuque comis.
Illa super suras tunicam collecta ministrat:
Altera dissuto pectus aperta sinu.
Exerit hæc humerum: vestem trahit illa per herbas.
Impediunt teneros vincula nulla pedes.
Hinc aliæ Satyris incendia mitia præbent:
Pars tibi, qui pium tempora nexa geris.
Te quoque, inextinctæ Silene libidinis, urunt:
Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.
At ruber, hortorum decus et tutela, Priapus
Omnibus ex illis Lotide captus erat.
Hanc cupit, hanc optat: sola suspirat in illa:
Signaque dat nutu, sollicitatque notis.
Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam:
Irrisum vultu despicit illa suo.
Nox erat: et, vino somnum faciente, iacebant
Corpora, diversis victa sopore locis.
Lotis in herbosa, sub acernis ultima ramis,
Sicut erat lusu fessa, quievit humo.
Surgit amans; animamque tenens, vestigia furtim
Suspenso digitis fert taciturna gradu.
Ut tetigit niveæ secreta cubilia Nymphæ,
Ipsa sui flatus ne sonet aura, cavet.
Et iam finitima corpus libabat in herba:
Illa tamen multi plena soporis erat.
Gaudet; et, a pedibus tracto velamine, vota
Ad sua felici cœperat ire via.
Ecce rudens rauco Sileni vector asellus
Intempestivos edidit ore sonos.
Territa consurgens Nymphe manibusque Priapum
Reiicit, et fugiens concitat omne nemus.
At Deus, obscœna nimium quoque parte paratus,
Omnibus ad Lunæ lumina risus erat.
Morte dedit pœnas auctor clamoris: et hinc est
Hellespontiaco victima grata Deo.
Intactæ fueratis aves, solatia ruris,
Adsuetum silvis, innocuumque genus;
Quæ facitis nidos, quæ plumis ova fovetis,
Et facili dulces editis ore modos.
Sed nihil ista iuvant, quia linguæ crimen habetis,
Dîque putant mentes vos aperire suas.
Nec tamen id falsum: nam, Dîs ut proxima quæque,
Nunc penna veras, nunc datis ore notas.
Tuta diu volucrum proles, tum denique cæsa est:
Iuveruntque Deos indicis exta sui.
Ergo sæpe suo coniux abducta marito
Uritur in calidis alba columba focis.
Nec defensa iuvant Capitolia, quo minus anser
Det iecur in lances, Inachi lauta, tuas.
Nocte Deæ Nocti cristatus cæditur ales,
Quod tepidum vigili provocat ore diem.
Interea Delphin, clarum super æquora sidus,
Tollitur, et patriis exerit ora vadis.
Postera lux hiemem medio discrimine signat,
Æquaque præteritæ, quæ superabit, erit.
Proxima prospiciet Tithono nupta relicto
Arcadiæ sacrum pontificale Deæ.
Te quoque lux eadem, Turni soror, æde recepit;
Hic ubi Virginea Campus obitur aqua.
Unde petam causas horum, moremque sacrorum?
Dirigat in medio quis mea vela freto?
Ipsa mone, quæ nomen habes a carmine ductum,
Propositoque fave, ne tuus erret honos.
Orta prior Luna (de se si creditur ipsi)
A magno tellus Arcade nomen habet.
Hic fuit Evander: qui, quamquam clarus utroque,
Nobilior sacræ sanguine matris erat.
Quæ, simul ætherios animo conceperat ignes,
Ore dabat vero carmina plena Dei.
Dixerat hæc, nato motus instare, sibique,
Multaque præterea, tempore nacta fidem.
Nam iuvenis, vera nimium cum matre, fugatus
Deserit Arcadiam, Parrhasiumque larem.
Cui genetrix flenti, Fortuna viriliter, inquit,
(Siste, puer, lacrymas) ista ferenda tibi est.
Sic erat in fatis: nec te tua culpa fugavit,
Sed Deus: offenso pulsus es urbe Deo.
Non meriti pœnam pateris, sed Numinis iram.
Est aliquid magnis crimen abesse malis.
Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra
Pectora pro facto spemque metumque suo.
Nec tamen ut primus mœre mala talia passus,
Obruit ingentes ista procella viros.
Passus idem, Tyriis qui quondam pulsus ab oris,
Cadmus, in Aonia constitit exul humo.
Passus idem Tydeus, et idem Pagasæus Iason:
Et quos præterea longa referre mora est.
Omne solum forti patria est; ut piscibus æquor:

Ut volucri, vacuo quidquid in orbe patet.
Nec fera tempestas toto tamen horret in anno:
Et tibi, crede mihi, tempora veris erunt.
Vocibus Evander firmata mente parentis
Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.
Iamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem
Egerat, et Thuscis obvius ibat aquis.
Fluminis illa latus, cui sunt vada iuncta Terenti,
Aspicit, et sparsas per loca sola casas.
Utque erat, immissis puppim stetit ante capillis;
Continuitque manum torva regentis iter:
Et procul in dextram tendens sua brachia ripam,
Pinea non sano ter pede texta ferit.
Neve daret saltum properans insistere terræ,
Vix est Evandri vixque retenta manu.
Dique petitorum, dixit, salvete locorum:
Tuque novos cœlo terra datura Deos:
Fluminaque, et Fontes, quibus utitur hospita tellus,
Et nemorum, Nimphæ, Naiadumque chori:
Este bonis avibus visi natoque mihique;
Ripaque felici tacta sit ista pede.
Fallor? an hi fient ingentia mœnia colles?
Iuraque ab hac terra cætera terra petet?
Montibus his olim totus promittitur orbis.
Quis tantum fati credat habere locum?
Et iam Dardaniæ tangent hæc litora pinus.
Hic quoque causa novi femina Martis erit.
Care nepos, Palla, funesta quid induis arma?
Indue: non humili vindice cæsus eris.
Victa tamen vinces, eversaque Troia resurges:
Obruet hostiles ista ruina domos.
Urite victrices Neptunia Pergama flammæ:
Num minus hic toto est altior orbe cinis?
Iam pius Æneas sacra, et sacra altera patrem,
Asferet. Iliacos excipe, Vesta, Deos.
Tempus erit, cum vos, orbemque tuebitur idem,
Et fient ipso sacra colente Deo:
Et penes Augustos patriæ tutela manebit.
Hanc fas imperii frena tenere domum.
Inde nepos natusque Dei, licet ipse recuset,
Pondera cœlesti mente paterna feret.
Utque ego perpetuis olim sacrabor in aris,
Sic Augusta novum Iulia numen erit.
Talibus ut nostros dictis descendit in annos,
Substitit in medios præscia lingua sonos.
Puppibus egressus Latia stetit exul in herba.
Felix, exilium cui locus ille fuit!
Nec mora longa fuit: stabant nova tecta: nec alter
Montibus Ausoniis Arcade maior erat.
Ecce boves illuc Erytheidas applicat heros,
Emensus longi claviger orbis iter.
Dumque huic hospitium domus est Tegeæa, vagantur
Incustoditæ lata per arva boves.
Mane erat: excussus somno Tirynthius hospes
De numero tauros sentit abesse duos.
Nulla videt taciti quærens vestigia furti:
Traxerat aversos Cacus in antra ferus;
Cacus, Aventinæ timor atque infamia silvæ,
Non leve finitimis hospitibusque malum.
Dira viro facies; vires pro corpore; corpus
Grande: pater monstri Mulciber huius erat.
Pro quæ domo longis spelunca recessibus ingens,
Abdita, vix ipsis invenienda feris.
Ora super postes affixaque brachia pendent,
Squalidaque humanis ossibus albet humus.
Servata male parte boum Iove natus abibat:
Mugitum rauco furta dedere sono.
Accipio revocamen, ait; vocemque secutus
Impia per silvas ultor ad antra venit.
Ille aditum fracti præstruxerat obice montis:
Vix iuga movissent quinque bis illud opus.
Nititur hic humeris (cœlum quoque sederat illis)
Et vastum motu collabefactat onus.
Quod simul evulsum est, fragor æthera terruit ipsum;
Ictaque subsedit pondere molis humus.
Prima movet Cacus collata prælia dextra;
Remque ferox saxis stipitibusque gerit.
Quis ubi nil agitur; patrias male fortis ad artes
Confugit, et flammas ore sonante vomit.
Quas quoties proflat, spirare Typhoea credas,
Et rapidum Ætnæo fulgur ab igne iaci.
Occupat Alcides, adductaque clava trinodis
Ter quater adversi sedit in ore viri.
Ille cadit, mixtosque vomit cum sanguine fumos,
Et lato moriens pectore plangit humum.
Immolat ex illis taurum tibi, Iupiter, unum
Victor, et Evandrum ruricolasque vocat:
Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,
Hic ubi pars Urbis de bove nomen habet.
Nec tacet Evandri mater, prope tempus adesse,
Hercule quo tellus sit satis usa suo.
At felix vates, ut Dis gratissima vixit,
Possidet hunc Iani sic Dea mense diem.
Idibus in magni castus Iovis æde sacerdos
Semimaris flammis viscera libat ovis:
Redditaque est omnis populo provincia nostro;
Et tuus Augusto nomine dictus avus.
Perlege dispositas generosa per atria ceras;
Contigerunt nulli nomina tanta viro.
Africa victorem de se vocat: alter Isauras,
Aut Cretum domitas testificatur opes.
Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum;
Ille Numantina traxit ab urbe notam.
Et mortem et nomen Druso Germania fecit.
Me miserum, virtus quam brevis illa fuit!
Si petat a victis, tot sumat nomina Cæsar,
Quot numero gentes maximus orbis habet.
Ex uno quidam celebres, aut torquis ademtæ,
Aut corvi titulos auxiliaris habent.
Magne, tuum nomen rerum mensura tuarum est:
Sed qui te vicit, nomine maior erat.
Nec gradus est ultra Fabios cognominis ullus;
Illa domus meritis Maxima dicta suis.
Sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes:
Hic socium summo cum Iove nomen habet.
Sancta vocant augusta patres: augusta vocantur
Templa, sacerdotum rite dicata manu.
Huius et augurium dependet origine verbi,
Et quodcumque sua Iupiter auget ope.
Augeat imperium nostri Ducis, augeat annos:
Protegat et vestras querna corona fores.
Auspicibusque Deis tanti cognominis heres
Omine suscipiat, quo pater, orbis onus.
RESPICIET Titan actas ubi tertius Idus,
Fient Parrhasiæ sacra relata Deæ.
Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant:
Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor.
Mox honor eripitur, matronaque destinat omnis
Ingratos nulla prole novare viros.
Neve daret partus, ictu temeraria cæco
Visceribus crescens excutiebat onus.
Corripuisse patres ausas immitia nuptas,
Iustaque exemtum restituisse, ferunt.
Binaque hinc pariter Tegeææ sacra parenti
Pro pueris fieri virginibusque iubent.
Scortea non illi fas est inferre sacello,
Ne violent puros exanimata focos.
Si quis amas ritus veteres, assiste precanti:

Nomina percipies non tibi nota prius.
Porrima placantur Postvertaque, sive sorores,
Sive fugæ comites, Manali Nympha, tuæ.
Altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur:
Altera, versurum postmodo quidquid erat.
CANDIDA te niveo posuit lux proxima templo,
Qua fert sublimes alta Moneta gradus:
Nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam:
Nunc te sacratæ restituere manus.
Furius antiquum populi superator Hetrusci
Voverat, et voti solverat ante fidem.
Causa, quod a patribus sumtis secesserat armis
Vulgus; et ipsa suas Roma timebat opes.
Causa recens melior: passos Germania crines
Porrigit auspiciis, Dux venerande, tuis.
Inde triumphatæ libasti munera gentis;
Templaque fecisti, quam colis ipse, Deæ.
Hæc tua constituit genitrix et rebus et ara,
Sola toro magni digna reperta Iovis.
Hæc ubi transierint; Capricorno, Phœbe, relicto,
Per invenis curres signa gerentis aquam.
SEPTIMUS hinc Orieus cum se demiserit undis,
Fulgebit toto iam Lyra nulla polo.
SIDERA ab hoc, ignis venienti nocte Leonis
Qui micat in medio pectore, mersus erit.
TER quater evolvi signantes tempora Fastos;
Nec Sementiva est ulla reperta dies:
Cum mihi, sensit enim, Lux hæc indicitur, inquit,
Musa: quid a Fastis non stata sacra petis?
Utque dies incerta sacro, sic tempora certa,
Seminibus iactis est ubi fœtus ager.
State coronati plenum ad præsepe iuvenci:
Cum tepido vestrum vere redibit opus.
Rusticus emeritum palo suspendat aratrum:
Omne reformidat frigida vulnus humus.
Villice, da requiem terræ, semente peracta:
Da requiem, terram qui coluere, viris.
Pagus agat festum pagum lustrate, coloni;
Et date paganis annua liba focis.
Placentur matres frugum, Tellusque, Ceresque,
Farre suo, gravidæ visceribusque suis.
Officium commune Ceres et Terra tuentur;
Hæc præbet causam frugibus, illa locum.
Consortes operum, per quas correcta vetustas,
Quernaque glans victa est utiliore cibo;
Frugibus immensis avidos satiate colonos,
Ut capiant cultus præmia digna sui.
Vos date perpetuos teneris sementibus auctus:
Nec nova per gelidas herba sit usta nives.
Cum serimus, cœlum ventis aperite serenis:
Cum latet, ætheria spargite semen aqua.
Neve graves cultis Cerealia dona cavete
Agmine læsuro depopulentur aves.
Vos quoque subiectis, formicæ, parcite granis:
Post messem prædæ copia maior erit.
Interea crescat scabræ rubiginis expers,
Nec vitio cœli palleat ægra seges:
Et neque deficiat macie neque pinguior æquo
Divitiis pereat luxuriosa suis.
Et careant loliis, oculos vitiantibus, agri;
Nec sterilis culto surgat avena solo:
Triticeos fœtus, passuraque farra bis ignem,
Hordeaque ingenti fœnore reddat ager.
Hoc ego pro vobis, hoc vos optate, coloni:
Efficiantque ratas utraque Diva preces.
Bella diu tenuere virus: erat aptior ensis
Vomere: cedebat taurus arator equo.
Sarcula cessabant; versique in pila ligones,
Factaque de rastri pondere cassis erat.
Gratia Dis, domuique tuæ: religata catenis
Iampridem nostro sub pede bella iacent.
Sub iuga bos veniat; sub terras semen aratas.
Pax Cererem nutrit: pacis alumna Ceres.
AT, quæ venturas præcedet sexta Kalendas,
Hac sunt Ledæis templa dicata Diis.
Fratribus illa Deis fratres de gente Deorum
Circa Iuturnæ composuere lacus.
IPSUM nos carmen deducit Pacis ad aram.
Hæc erit a mensis fine secunda dies.
Frondibus Actiacis comtos redimita capillos,
Pax ades, et toto mitis in orbe mane.
Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi:
Tu ducibus bello gloria maior eris.
Sola gerat miles, quibus arma coerceat, arma:
Canteturque fera, nil nisi pompa, tuba.
Horreat Æneadas et primus et ultimus orbis:
Si qua parum Romam terra timebit, amet.
Tura, sacerdotes, pacalibus addite flammis;
Albaque percussa victima fronte cadat.
Utque domus, quæ præstat eam, cum Pace perennet,
Ad pia propensos vota rogate Deos.
Sed iam prima mei pars est exacta laboris;
Cumque suo finem mense libellus habet.

Liber secundus

IANUS habet finem. Cum carmine crescit et annus.
Alter ut hinc mensis, sic liber alter eat.
Nunc primum velis, Elegi, maioribus itis:
Exiguum, memini, nuper eratis opus.
Certe ego vos habui faciles in amore ministros;
Cum lusit numeris prima iuventa suis.
Idem sacra cano, signataque tempora Fastis.
Ecquis ad hæc illinc crederet esse viam?
Hæc mea militia est: ferimus, quæ possumus, arma:
Dextraque non omni munere nostra vacat.
Si mihi non valido torquentur pila lacerto,
Nec bellatoris terga premuntur equi;
Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense;
His habilis telis quilibet esse potest.
At tua prosequimur studioso pectore, Cæsar,
Nomina: per titulos ingredimurque tuos.
Ergo ades, et placido paulum mea munera vultu
Respice; pacando si quid ab hoste vacas.
FEBRUA Romani dixere piamina patres:
Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem.
Pontifices ab Rege petunt et Flamine lanas,
Quis veteri lingua Februa nomen erat.
Quæque capit lictor domibus purgamina certis,
Torrida cum mica farra, vocantur idem.
Nomen idem ramo, qui cæsus ab arbore pura,
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.
Ipse ego Flaminicam poscentem februa vidi:
Februa poscenti pinea virga data est.
Denique quodcumque est, quo pectora nostra piamur,
Hoc apud intonsos nomen habebat avos.
Mensis ab his dictus, secta quia pelle Luperci
Omne solum lustrant, idque piamen habent:
Aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris,
Tunc cum ferales præteriere dies.
Omne nefas, omnemque mali purgamina causam
Credebant nostri tollere posse senes.
Græcia principium moris fuit: illa nocentes
Impia lustratos ponere facta putat.
Actoriden Peleus, ipsum quoque Pelea Phoci
Cæde per Hæmonias solvit Acastus aquas.
Vectam frenatis per inane draconibus Ægeus
Credulus immerita Phasida iuvit ope.
Amphiaraides Naupactoo Acheloo,

Solve nefas, dixit: solvit et ille nefas.
Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis
Fluminea tolli posse putetis aqua!
Sed tamen, antiqui ne nescius ordinis erres,
Primus, ut est, Iani mensis et ante fuit.
Qui sequitur Iunum, veteris fuit ultimus anni.
Tu quoque sacrorum, Termine, finis eras.
Primus enim Iani mensis, quia ianua prima est;
Qui sacer est imis Manibus, imus erat.
Postmodo creduntur spatio distantia longo
Tempora bis quini continuasse Viri.
PRINCIPIO mensis, Phrygiæ contermina Matri,
Sospita delubris dicitur aucta novis.
Nunc ubi sint illis, quæris, sacrata Kalendis,
Templa Deæ? longo procubuere die.
Cætera ne simili caderent labefacta ruina,
Cavit sacrati provida cura Ducis:
Sub quo delubris sentitur nulla senectus,
Nec satis est homines, obligat ille Deos.
Templorum positor, templorum sancte repostor,
Sit Superis, opto, mutua cura tui.
Dent tibi cœlestes, quot tu cœlestibus, annos:
Proque tua maneant in statione domo.
Tum quoque vicini lucus celebratur Asyli,
Qua petit æquoreas advena Thybris aquas.
Ad penetrale Numæ, Capitolinumque Tonantem,
Inque Iovis summa cæditur arce bidens.
Sæpe graves pluvias adopertus nubibus Auster
Concitat, aut posita sub nive terra latet.
PROXIMUS Hesperias Titan abiturus in undas,
Gemmea purpureis cum iuga demit equis;
Illa nocte aliquis, tollens ad sidera vultum,
Dicet, Ubi est hodie, quæ Lyra fulsit heri?
Dumque Lyram quæret; medii quoque terga Leonis
In liquidas subito mersa notabit aquas.
QUEM modo cælatum stellis Delphina videbas,
Is fugiet visus nocte sequente tuos.
Seu fuit occultis felix in amoribus index:
Lesbida cum domino seu tulit ille lyram.
Quod mare non novit, quæ nescit Ariona tellus?
Carmine currentes ille tenebat aquas.
Sæpe sequens agnam lupus est hac voce retentus:
Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum:
Sæpe canes leporesque umbra cubuere sub una;
Et stetit in saxo proxima cerva leæ:
Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
Sedit; et accipitri iuncta columba fuit.
Cynthia sæpe tuis fertur, vocalis Arion,
Tanquam fraternis obstupuisse modis.
Nomen Arionium Siculas impleverat urbes;
Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.
Inde domum repetens puppim conscendit Arion,
Atque ita quæsitas arte ferebat opes.
Forsitan, infelix, ventos undamque timebas;
At tibi nave tua tutius æquor erat.
Namque gubernator destricto constitit ense,
Cæteraque armata conscia turba manu.
Quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, pinum;
Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.
Ille metu vacuus, Mortem non deprecor, inquit;
Sed liceat sumta pauca referre lyra.
Dant veniam, ridentque moram: capit ille coronam,
Quæ possit crines, Phœbe, decere tuos.
Induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:
Reddidit icta suos pollice chorda sonos.
Flebilibus veluti numeris cauentia dura
Traiectus penna tempora cantat olor.
Protinus in medias ornatus desilit undas:
Spargitur impulsa cærula puppis aqua.
Inde, fide maius, tergo Delphina recurvo
Se memorant oneri supposuisse novo.
Ille sedens citharamque tenet, pretiumque vehendi
Cantat, et æquoreas carmine mulcet aquas.
Di pia facta vident: astris Delphina recepit
Iupiter; et stellas iussit habere novem.
Nunc mihi mille sonos, quoque est memoratus Achilles,
Vellem, Mæonide, pectus inesse tuum.
Dum canimus sacras alterno pectine Nonas,
Maximus hinc Fastis accumulatur honos.
Deficit ingenium, maioraque viribus urgent.
Hæc mihi præcipuo est ore canenda dies
Quid volui demens Elegis imponere tantum
Ponderis? heroi res erat ista pedis.
Sancte Pater patriæ, tibi plebs, tibi Curia nomen
Hoc dedit; hoc dedimus nos tibi nomen eques.
Res tamen ante dedit. Sero quoque vera tulisti
Nomina: iampridem tu pater orbis eras.
Hoc tu per terras, quod in æthere Iupiter alto,
Nomen habes: hominum tu pater, ille Deûm.
Romule, concedas: facit hic tua magna tuendo
Mœnia: tu dederas transilienda Remo.
Te Tatius, parvique Cures, Cæninaque sensit:
Hoc duce Romanum est Solis utrumque latus.
Tu breve nescio quid victæ telluris habebas:
Quodcumque est alto sub Iove, Cæsar habet.
Tu rapis, hic castas duce se iubet esse maritas.
Tu recipis luco, submovet ille nefas.
Vis tibi grata fuit: florent sub Cæsare leges.
Tu Domini nomen, Principis ille tenet.
Te Remus incusat; veniam dedit hostibus ille.
Cœlestem fecit te pater; ille patrem.
IAM puer Idæus media tenus eminet alvo,
Et liquidas mixto nectare fundit aquas.
En etiam, si quis Boream horrere solebat,
Gaudeat: a Zephyris mollior aura venit.
QUINTUS ab æquoreis nitidum iubar extulit undis
Lucifer, et primi tempora veris eunt.
Ne fallare tamen; restant tibi frigora, restant:
Magnaque discedens signa relinquit hiems.
TERTIA nox veniat: Custodem protinus Ursæ
Aspicies geminos exeruisse pedes.
Inter Hamadryadas, iaculatricemque Dianam,
Callisto sacri pars fuit una chori.
Illa Deæ tangens arcus, Quos tangimus, arcus,
Este meæ testes virginitatis, ait.
Cynthia laudavit; Promissaque fœdera serva,
Et comitum princeps tu mihi, dixit, eris.
Fœdera servasset, si non formosa fuisset.
Cavit mortales: de Iove crimen habet.
Mille feras Phœbe silvis venata redibat,
Aut plus, aut medium Sole tenente diem.
Ut tetigit lucum (densa niger ilice lucus,
In medio gelidæ fons erat altus aquæ)
Hac, ait, in silva, virgo Tegeæa, lavemur.
Erubuit falso virginis illa sono.
Dixerat et Nymphis; Nymphæ velamina ponunt.
Hanc pudet, et tardæ dat mala signa moræ.
Exuerat tunicas: uteri manifesta tumore,
Proditur iudicio ponderis ipsa sui;
Cui Dea, Virgineos, periura Lycaoni, cœtus
Desere, nec castas pollue, dixit, aquas.
Luna novum decies implerat cornibus orbem:
Quæ fuerat virgo credita, mater erat.
Læsa furit Iuno, formam mutatque puellæ.
Quid facis? Invito pectore passa Iovem est.
Utque feræ vidit turpes in pellice vultus;
Huius in amplexus Iupiter, inquit, eat.
Ursa per incultos errabat squalida montes,

Quæ fuerat summo nuper amanda Iovi.
Iam tria lustra puer furto conceptus agebat,
Cum mater nato est obvia facta suo.
Illa quidem, tanquam cognosceret, adstitit amens,
Et gemuit: gemitus verba parentis erant.
Hanc puer ignarus iaculo fixisset acuto,
Ni foret in superas raptus utenque domos.
Sigua propinqua micant: prior est, quam dicimus Arcton:
Arctophylax formam terga sequentis habet.
Sævit adhuc, canamque adiit Saturnia Tethyn,
Mænaliam tactis ne lavet Arcton aquis.
Ionius agrestis fumant altaria Fauni,
Hic ubi discretas insula rumpit aquas.
Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis
Ter centum Fabii, ter cecidere duo.
Una domus vires et onus susceperat Urbis:
Sumunt gentiles arma professa manus.
Egreditur castris miles generosus ab isdem;
E quis dux fieri quilibet aptus erat.
Carmentis portæ dextro via proxima Iano est.
Ire per hanc noli, quisquis es; omen habet.
[Illa fama refert Fabios exisse trecentos;
Porta vacat culpa; sed tamen omen habet.]
Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem,
(Turbidus hibernis ille fluebat aquis)
Castra loco ponunt: destrictis ensibus ipsi
Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt;
Non aliter, quam cum Libyca de rupe leones
Invadunt sparsos lata per arva greges.
Diffugiunt hostes, inhonestaque vulnera tergo
Accipiunt; Thusco sanguine terra rubet.
Sic iterum, sic sæpe cadunt. Ubi vincere aperte
Non datur, insidias armaque cæca parant.
Campus erat: campi claudebant ultima colles,
Silvaque montanas occulere apta feras.
In medio paucos, armentaque rara relinquunt:
Cætera virgultis abdita turba latet.
Ecce, velut torrens undis pluvialibus auctus,
Aut nive, quæ Zephyro victa tepente fluit,
Per sata, perque vias fertur; nec, ut ante solebat,
Riparum clausas margine finit aquas:
Sic Fabii latis vallem discursibus implent;
Quosque vident sternunt, nec metus alter inest.
Quo ruitis, generosa domus? male creditur hosti.
Simplex nobilitas, perfida tela cave.
Fraude perit virtus: in apertos undique campos
Prosiliunt hostes, et latus omne tenent.
Quid faciant pauci contra tot millia fortes?
Quidve, quod in misero tempore restet, habent?
Sicut aper silvis longe Laurentibus actus
Fulmineo celeres dissipat ore canes;
Mox tamen ipse perit: sic non moriuntur inulti;
Vulneraque alterna dantque feruntque manu.
Una dies Fabios ad bellum miserat omnes:
Ad bellum missos perdidit una dies.
Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis,
Credibile est ipsos consuluisse Deos.
Nam puer impubes, et adhuc non utilis armis,
Unus de Fabia gente relictus erat.
Scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci;
Cui res cunctando restituenda foret.
Continuata loco tria sidera, Corvus et Anguis,
Et medius Crater inter utrumque iacet.
Idibus illa latent: oriuntur nocte sequenti:
Quæ sibi cur tria sint consociata, canam.
Forte Iovi festum Phœbus solemne parabat:
Non faciet longas fabula nostra moras.
I mea, dixit, avis, ne quid pia sacra moretur,
Et tenuem vivis fontibus affer aquam.
Corvus inauratum pedibus cratera recurvis
Tollit, et aerium pervolat altus iter.
Stabat adhuc duris ficus densissima pomis:
Tentat eam rostro: non erat apta legi.
Immemor imperii sedisse sub arbore fertur,
Dum fierent tarda dulcia poma mora.
Inde satur nigris longum rapit unguibus hydrum,
Ad dominumque redit, fictaque verba refert:
Hic mihi causa moræ, vivarum obsessor aquarum:
Hic tenuit fontes officiumque meum.
Addis, ait, culpæ mendacia, Phœbus; et audes
Fatidicum verbis fallere velle Deum?
At tibi, dum lactens hærebit in arbore ficus,
De nullo gelidæ fonte bibantur aquæ.
Dixit, et antiqui monumenta perennia facti
Anguis, Avis, Crater, sidera iuncta micant.
Tertia post Idus nudos Aurora Lupercos
Adspicit, et Fauni sacra bicornis eunt.
Dicite, Pierides, sacrorum quæ sit origo:
Attigerint Latias unde petita domos.
Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur
Arcades: Arcadiis plurimus ille iugis.
Testis erit Pholoe, testes Stymphalides undæ;
Quique citis Ladon in mare currit aquis;
Cinctaque pinetis nemoris iuga Nonacrini;
Altaque Cyllene, Parrhasiæque nives.
Pan erat armenti custos, Pan numen equarum:
Munus ob incolumes ille ferebat oves.
Transtulit Evander silvestria numina secum.
Hic ubi nunc urbis est tum locus urbis erat.
Inde Deum colimus, devectaque sacra Pelasgis.
Flamen adhuc prisco more Dialis agit.
Cur igitur currant; et cur, sic currere mos est,
Nuda ferant posita corpora veste, rogas?
Ipse Deus velox discurrere gaudet in altis
Montibus, et subitas concitat ille feras.
Ipse Deus nudus nudos iubet ire ministros:
Nec satis ad cursum commoda vestis erat.
Ante Iovem genitum terras habuisse feruntur
Arcades, et Luna gens prior illa fuit.
Vita feræ similis, nullos agitata per usus:
Artis adhuc expers, et rude vulgus erant.
Pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas:
Nectar erat palmis hausta duabus aqua.
Nullus anhelabat sub adunco vomere taurus:
Nulla sub imperio terra colentis erat:
Nullus adhuc erat usus equi: se quisque ferebat:
Ibat ovis lana corpus amicta sua.
Sub Iove durabant, et corpora nuda gerebant,
Docta graves imbres et tolerare Notos.
Nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti
Moris, et antiquas testificantur opes.
Sed, cur præcipue fugiat velamina Faunus,
Traditur antiqui fabula plena ioci.
Forte comes dominæ iuvenis Tirynthius ibat:
Vidit ab excelso Faunus utrumque iugo.
Vidit, et incaluit, Montanaque numina, dixit,
Nil mihi vobiscum est: hæc meus ardor erit.
Ibat odoratis humeros perfusa capillis
Mæonis, aurato conspicienda sinu.
Aurea pellebant rapidos umbracula soles;
Quæ tamen Herculeæ sustinuere manus.
Iamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat:
Hesperus et fusco roscidus ibat equo.
Antra subit, tophis laquenataque pumice vivo:
Garrulus in primo limine rivus erat.
Dumque parant epulas potandaque vina ministræ,
Cultibus Alciden instruit illa suis.
Dat tenues tunicas, Gætulo murice tinctas:

Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit.
Ventre minor zona est: tunicarum vincla relaxat,
Ut possit vastas exeruisse manus.
Fregerat armillas non illa ad brachia factas:
Stringebant magnos vincula parva pedes.
Ipsa capit clavamque gravem, spoliumque leonis,
Conditaque in pharetra tela minora sua.
Sic opulis functi, sic dant sua corpora somno,
Et positis iuxta secubuere toris.
Causa, repertori vitis pia sacra parabant,
Quæ facerent pure, cum foret orta dies.
Noctis erat medium: quid non amor improbus audet?
Roscida per tenebras Faunus ad antra venit:
Utque videt somno comites vinoque solutos,
Spem capit in dominis esse soporis idem.
Intrat, et huc illuc temerarius errat adulter:
Et præfert cautas subsequiturque manus.
Venerat ad strati captata cubilia lecti,
Et prima felix sorte futurus erat.
Ut tetigit fulvi setis hirsuta leonis
Vellera, pertimuit, sustinuitque manum;
Attonitusque metu rediit: ut sæpe viator
Turbatum viso retulit angue pedem.
Inde tori, qui iunctus erat, velamina tangit
Mollia, mendaci decipiturque nota.
Ascendit; spondaque sibi propiore recumbit;
Et rigido cornu durius inguen erat.
Interea tunicas ora subducit ab ima:
Horrebant densis aspera crura pilis.
Cætera tentantem cubito Tirynthius heros
Repulit: e summo decidit ille toro.
Fit sonus: inclamat comites, et lumina poscit
Mæonis. Illatis ignibus acta patent.
Ille gemit lecto graviter deiectus ab alto,
Membraque de dura vix sua tollit humo.
Ridet et Alcides, et qui videre iacentem:
Ridet amatorem Lyda puella suum.
Veste Deus lusus fallentes lumina vestes
Non amat; et nudos ad sua sacra vocat.
Adde peregrinæ causam, mea Musa, Latinam:
Inque suo noster pulvere currat equus.
Cornipedi Fauno cæsa de more capella,
Venit ad exiguas turba vocata dapes.
Dumque sacerdotes verubus transuta salignis
Exta parant, medias Sole tenente vias;
Romulus, et frater, pastoralisque iuventus,
Solibus et campo corpora nuda dabant:
Cæstibus, et iaculis, et missi pondere saxi
Brachia per lusus experienda dabant.
Pastor ab excelso, Per devia rura iuvencos,
Romule, prædones, eripe, dixit, agunt.
Longum erat armari: diversis exit uterque
Partibus. Accursu præda recepta Remi.
Ut rediit, verubus stridentia detrahit exta:
Atque ait: Hæc certe non nisi victor edet.
Dicta facit, Fabiique simul. Venit irritus illuc
Romulus, et mensas ossaque nuda videt.
Risit; et indoluit Fabios potuisse Remumque
Vincere: Quinctilios non potuisse suos.
Fama manet facti: posito velamine currunt,
Et memorem famam, quod bene cessit, habet.
Forsitan et quæras, cur sit locus ille Luperçal;
Quæve diem tali nomine causa notet.
Ilia Vestalis cœlestia semina partu
Ediderat, patruo regna tenente suo.
Is iubet auferri pueros, et in amne necari.
Quid facis? ex istis Romulus alter erit.
Iussa recusantes peragunt lacrymosa ministri:
Flent tamen, et geminos in loca iussa ferunt.
Albula, quem Thybrin mersus Tiberinus in unda
Reddidit; hibernis fortè tumebat aquis.
Hic, ubi nunc Fora sunt, lintres errare videres;
Quaque iacent valles, Maxime Circe, tuæ.
Huc ubi venerunt, nec iam procedere possunt
Longius, ex illis unus, an alter, ait:
At quam sunt similes! at quam formosus uterque!
Plus tamen ex illis iste vigoris habet.
Si genus arguitur vultu, ni fallit imago,
Nescio quem vobis suspicor esse Deum.
At si quis vestræ Deus esset originis auctor,
In tam præcipiti tempore ferret opem.
Ferret opem certe, si non ope mater egeret:
Quæ facta est uno mater et orba die.
Nata simul, peritura simul, simul ite sub undas
Corpora. Desierat; deposuitque sinu.
Vagierunt clamore pari: sentire putares.
Hi redeunt udis in sua tecta genis.
Sustinet impositos summa cavus alveus unda.
Heu quantum fati parva tabella vehit!
Alveus in limo silvis appulsus opacis,
Paulatim fluvio deficiente, sedet.
Arbor erat: remanent vestigia: quæque vocatur
Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.
Venit ad expositos (mirum) lupa fœta gemellos.
Quis credat pueris non nocuisse feram?
Non nocuisse parum est: prodest quoque: quos lupa (nutrit,
Perdere coguatæ sustinuere manus.
Constitit, et cauda teneris blanditur alumnis,
Et fingit lingua corpora bina sua.
Marte satos scires; timor abfuit: ubera ducunt;
Nec sibi promissi lactis aluntur ope.
Illa loco nomen fecit: locus ipse Lupercis.
Magna dati nutrix præmia lactis habet.
Quid vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
Faunus in Arcadia templa Lyceus habet.
Nupta, quid expectas? non tu pollentibus herbis,
Nec prece, nec magico carmine mater eris.
Excipe fecundo patienter verbera dextræ:
Iam socer optati nomen habebit avi.
Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ
Reddebant uteri pignora rara sui.
Quid mihi, clamabat, prodest rapuisse Sabinas,
Romulus: (hoc illo sceptra tenente fuit)
Si mea non vires, sed bellum iniuria fecit;
Utilius fuerat non habuisse nurus.
Monte sub Esquilio, multis incæduus annis,
Junonis magnæ nomine lucus erat.
Huc ubi venerunt, pariter nuptæque virique
Suppliciter posito procubuere genu.
Cum subito motæ tremuere cacumina silvæ,
Et Dea per lucos mira locuta suos.
Italidas matres, inquit, caper hirtus inito.
Obstupuit dubio territa turba sono.
Augur erat; nomen longis intercidit annis.
Nuper ab Hetrusca venerat exul humo.
Ille caprum mactat: iussæ sua terga maritæ
Pellibus exsectis percutienda dabant.
Luna resumebat decimo nova cornua motu,
Virque pater subito, nuptaque mater erat.
Gratia Lucinæ debet hæc tibi nomina lucus;
Aut quia principium tu, Dea, lucis habes.
Parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis;
Maturumque utero molliter effer onus.
Orta dies fuerit; tu desine credere ventis:
Perdidit illius temporis aura fidem.
Flamina non constant: et sex reserata diebus
Carceris Æolii ianua laxa patet.
Iam levis obliqua subsidit Aquarius urna:

Proximus ætherios excipe, Pisce, equos.
Te memorant fratremque tuum, nam iuncta micatis
Signa, duos tergo sustinuisse Deos.
Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
Tunc cum pro cœlo Iupiter arma tulit,
Venit ad Euphratem comitata Cupidine parvo,
Inque Palæstinæ margine sedit aquæ.
Populus, et cannæ riparum summa tenebant:
Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
Dum latet, intonuit vento nemus. Illa timore
Pallet, et hostiles credit adesse manus.
Utque sinu natum tenuit, Succurrite, Nymphæ,
Et Dis auxilium ferte duobus, ait.
Nec mora; prosiluit. Pisces subiere gemelli:
Pro quo nunc dignum sidera munus habent.
Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,
Nec violant timidi piscibus ora Syri.
PROXIMA lux vacua est: at tertia dicta Quirino;
Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.
Sive quod hasta curis priscis est dicta Sabinis,
(Bellicus a telo venit in astra Deus)
Sive suum Regi nomen posuere Quirites,
Seu quia Romanis iunxerat ille Cures.
Nam pater armipotens, postquam nova mœnia vidit,
Multaque Romulea bella peracta manu,
Iupiter, inquit, habet Romana potentia vires;
Sanguinis officio non eget illa mei.
Redde patri natum: quamvis intercidit alter,
Pro se, proque Remo, qui mihi restat, erit.
Unus erit, quem tu tolles in cærula cœli;
Tu mihi dixisti: sint rata dicta Iovis.
Iupiter annuerat. Nutu tremefactus uterque
Est polus, et cœli pondera sensit Atlas.
Est locus, antiqui Capream dixere paludem:
Forte tuis illic, Romule, iura dabas.
Sol fugit, et removent subeuntia nubila cœlum,
Et gravis effusis decidit imber aquis.
Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther.
Fit fuga: Rex patriis astra petebat equis.
Luctus erat, falsæque patres in crimine cædis.
Hæsissetque animis forsitan illa fides.
Sed Proculus Longa veniebat Iulius Alba;
Lunaque fulgebat; nec facis usus erat.
Cum subito motu nubes crepuere sinistræ.
Retulit ille gradus, horrueruntque comæ.
Pulcher, et humano maior, trabeaque decorus
Romulus in media visus adesse via:
Et dixisse simul: Prohibe lugere Quirites,
Nec violent lacrimis numina nostra suis.
Tura ferant, placeatque novum pia turba Quirinum;
Et patrias artes militiamque colant.
Iussit: et in tenues oculis evanuit auras.
Convocat hic populos, iussaque verba refert.
Templa Deo fiunt, collis quoque dictus ab illo:
Et referunt certi sacra paterna dies.
Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur,
Accipe: parva quidem causa, sed apta subest.
Non habuit tellus doctos antiqua colonos:
Lassabant agiles aspera bella viros.
Plus erat in gladio, quam curvo laudis aratro:
Neglectus domino pauca ferebat ager.
Farra tamen veteres iaciebant, farra metebant:
Primitias Cereri farra resecta dabant.
Usibus admoniti flammis torrenda dedere,
Multaque peccato damna tulere suo.
Nam modo verrebant nigras pro farre favillas;
Nunc ipsas igni corripuere casas.
Facta Dea est Fornax: læti fornace coloni
Orant, ut fruges temperet illa suas.
Curio legitimis nunc Fornacalia verbis
Maximus indicit, nec stata sacra facit.
Inque Foro, multa circum pendente tabella,
Signatur certa Curia quæque nota.
Stultaque pars populi, quæ sit sua Curia, nescit:
Sed facit extrema sacra relata die.
Est honor et tumulis: animas placate paternas;
Parvaque in extinctas munera ferte pyras.
Parva petunt Manes: pietas pro divite grata est
Munere: non avidos Styx habet ima Deos.
Tegula proiectis satis est velata coronis;
Et sparsæ fruges, parcaque mica salis;
Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ:
Hæc habeat media testa relicta via.
Nec maiora veto: sed et his placabilis umbra est.
Adde preces positis et sua verba focis.
Hunc morem Æneas, pietatis idoneus auctor,
Attulit in terras, iuste Latine, tuas.
Ille patris Genio solemnia dona ferebat;
Hinc populi ritus edidicere pios.
At quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
Bella, Parentales deseruere dies.
Non impune fuit: nam dicitur omine ab isto
Roma suburbanis incaluisse rogis.
Vix equidem credo: bustis exisse feruntur,
Et tacitæ questi tempore noctis avi.
Perque vias Urbis, Latiosque ululasse per agros
Deformes animas, vulgus inane, ferunt.
Post ea præteriti tumulis redduntur honores;
Prodigiisque venit funeribusque modus.
Dum tamen hæc fiunt, viduæ cessate puellæ:
Expectet puros pinea tæda dies.
Nec tibi, quæ cupidæ matura videbere matri,
Comat virgineas hasta recurva comas.
Conde tuas, Hymenæe, faces, et ab ignibus atris
Aufer: habent alias mœsta sepulcra faces.
Di quoque templorum foribus celantur apertis:
Ture vacant aræ, stentque sine igne foci.
Nunc animæ tenues, et corpora functa sepulcris
Errant: nunc posito pascitur umbra cibo.
Nec tamen hæc ultra, quam tot de mense supersint
Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.
Hanc, quia iusta ferunt, dixere Feralia lucem.
Ultima placandis Manibus illa dies.
Ecce anus in mediis residens annosa puellis,
Sacra facit Tacitæ: vix tamen ipsa tacet;
Et digitis tria tura tribus sub limine ponit,
Qua brevis occultum mus sibi fecit iter.
Tum cantata ligat cum fusco licia rhombo,
Et septem nigras versat in ore fabas.
Quodque pice adstrinxit, quod acu traiecit ahena,
Obsutum mœnæ torret in igne caput;
Vina quoque instillat. Vini, quodcumque relictum
Aut ipsa, aut comites, plus tamen ipsa, bibit.
Hostiles linguas inimicaque vincimus ora,
Dicit discedens, ebria inque exit anus.
Forsitan a nobis, quæ sit Dea Muta, requiras:
Disce, per antiquos quæ mihi nota senes.
Iupiter indomito Iuturnæ captus amore
Multa tulit, tanto non patienda Deo.
Illa modo in silvis inter coryleta latebat,
Nunc in cognatas desiliebat aquas.
Convocat hic Nymphas, Latium quotcumque tenent,
Et incit in medio talia verba choro:
Invidet ipsa sibi, vitatque, quod expedit illi,
Vestra soror summo iungere membra Deo.
Consulite ambobus: nam quæ mea magna voluptas,
Utilitas vestræ magna sororis erit.
Vos illi in prima fugienti obsistite ripa,

Ne sua fluminea corpora mergat aqua.
Dixerat: annuerunt Nymphæ Tiberinides omnes
Quæque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
Forte fuit Nais, Lara nomine: prima sed illi
Dicta bis antiquum syllaba nomen erat,
Ex vitio positum. Sæpe illi dixerat Almo,
Nata, tene linguam: nec tamen illa tenet.
Quæ, simul ac tetigit luturnæ stagna sororis,
Effuge, ait, ripas: dicta refertque Iovis.
Illa etiam Iunonem adiit; miseratæque nuptam,
Naida luturnam vir tuus, inquit, amat.
Iupiter intumuit: quaque est non usa modeste,
Eripuit linguam; Mercuriumque vocat;
Duc, ait, ad Manes: locus ille silentibus aptus.
Nympha, sed infernæ Nympha paludis, erit.
Iussa Iovis fiunt: accepit lucus euntes.
Dicitur illa duci tum placuisse Deo.
Vim parat hic: vultu proverbia illa precatur;
Et frustra muto nititur ore loqui.
Fitque gravis, geminosque parit, qui compita servant,
Et vigilant nostra semper in æde, Lares.
PROXIMA cognati dixere Caristia cari,
Et venit ad socias turba propinqua dapes.
Scilicet a tumulis, et, qui periere, propinquis,
Protinus ad vivos ora referre iuvat:
Postque tot amissos, quidquid de sanguine restat,
Adspicere, et generis dinumerare gradus.
Innocui veniant: procul hinc, procul impius esto
Frater, et in partus mater acerba suos:
Cui pater est vivax, qui matris digerit annos,
Quæ premit invisam socrus iniqua nurum.
Tantalidæ fratres absint, et Iasonis uxor,
Et quæ ruricolis semina tosta dedit:
Et soror, et Procne, Tereusque duabus iniquus;
Et quicumque suas per scelus auget opes.
Dis generis date tura bonis: concordia fertur
Illo præcipue mitis adesse die.
Et libate dapes: ut grati pignus honoris
Nutriat incinctos missa patella Lares.
Iamque ubi suadebit placidos nox ultima somnos,
Parca precaturæ sumite vina manus.
Et, Bene nos, patriæ, bene te, pater, optime Cæsar,
Dicite suffuso, per sacra verba, mero.
Nox ubi transierit, soluto celebretur honore,
Separat iudicio qui Deus arva suo.
Termine, sive lapis, sive es defossus in agro
Stipes ab antiquis, sic quoque numen habes.
Te duo diversa domini pro parte coronant;
Binaque serta tibi, binaque liba ferunt.
Ara fit: huc ignem curto fert rustica testu,
Sumtum de tepidis ipsa colona focis.
Ligna senex minuit, concisaque construit alte,
Et solida ramos figere pugnat humo.
Dum sicco primas irritat cortice flammas,
Stat puer, at manibus lata canistra tenet.
Inde, ubi ter fruges medios immisit in ignes,
Porrigit incisos filia parva favos.
Vina tenent alii: libantur singula flammis.
Spectant, et linguis candida turba favent.
Spargitur et cæsa communis Terminus agna;
Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.
Conveniunt, celebrantque dapes vicinia simplex;
Et cantant laudes, Termine sancte, tuas.
Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis:
Omnis erit sine te litigiosus ager.
Nulla tibi ambitio est: nullo conrumperis auro.
Legitima servas credita rura fide.
Si tu signasses olim Thyreatida terram,
Corpora non leto missa trecenta forent;
Nec foret Othryades congestis tectus in armis.
O quantum patriæ sanguinis ille dedit!
Quid, nova cum fierent Capitolia? nempe Deorum
Cuncta Iovi cessit turba, locumque dedit.
Terminus, ut veteres memorant, conventus in æde
Restitit; et magno cum Iove templa tenet.
Nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,
Exiguum templi tecta foramen habent.
Termine, post illud levitas tibi libera non est:
Qua positus fueris in statione, mane.
Nec tu vicino quidquam concede roganti;
Ne videare hominem præposuisse Iovi.
Et seu vomeribus, seu tu pulsabere rastris,
Clamato, Meus est hic ager, ille tuus.
Est via, quæ populum Laurentes ducit in agros,
Quondam Dardanio regna petita duci.
Illac lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris
Sacra videt fieri sextus ab Urbe lapis.
Gentibus est aliis tellus data limite certo;
Romanæ spatium est Urbis et orbis idem.
Nunc dicenda mihi Regis fuga: traxit ab illa
Sextus ab extremo nomina mense dies.
Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat
Regna: vir iniustus, fortis ad arma tamen.
Ceperat hic alias, alias everterat urbes;
Et Gabios turpi fecerat arte suos.
Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,
In medios hostes nocte silente venit.
Nudarant gladios: Occidite, dixit, inermem.
Hoc cupiant fratres, Tarquiniusque pater,
Qui mea crudeli laceravit verbere terga.
Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.
Luna fuit: spectant iuvenem, gladiosque recondunt,
Tergaque, deducta veste, notata vident.
Flent quoque, et, ut secum tueatur bella, precantur.
Callidus ignaris annuit ille viris.
Iamque potens, misso genitorem appellat amico,
Prodendi Gabios quod sibi monstret iter.
Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,
Sectus humum rivo lene sonantis aquæ.
Illic Tarquinius mandata latentia nati
Accipit, et virga lilia summa metit.
Nuntius ut rediit, decussaque lilia dixit;
Filius, Agnosco iussa parentis, ait.
Nec mora: principibus cæsis ex urbe Gabina,
Traduntur ducibus mœnia nuda suis.
Ecce, nefas visu, mediis altaribus anguis
Exit, et extinctis ignibus exta rapit.
Consulitur Phœbus: sors est ita reddita: Matri
Qui dederit princeps oscula, victor erit.
Oscula quisque suæ matri properata tulerunt,
Non intellecto credula turba Deo.
Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset
Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.
Ille tacens, pronus matri dedit oscula Terræ,
Creditus offenso procubuisse pede.
Cingitur interea Romanis Ardea signis,
Et patitur lentas obsidione moras.
Dum vacat, et meluunt hostes committere pugnam,
Luditur in castris: otia miles agit.
Tarquinius iuvenis socios dapibusque meroque
Accipit, atque illis Rege creatus ait:
Dum nos difficilis pigro tenet Ardea bello,
Nec sinit ad patrios arma referre Deos;
Ecquid in officio torus est socialis? et ecquid
Coniugibus nostris mutua cura sumus?
Quisque suam laudant: studiis certamina crescunt;
Et fervent multo linguaque corque mero.
Surgit, cui clarum dederat Collatia nomen;

Non opus est verbis, credite rebus, ait.
Nox superest: tollamur equis, Urbemque petamus.
Dicta placent: frenis impediuntur equi.
Pertulerant dominos: regalia protinus illi
Tecta petunt: custos in fore nullus erat.
Ecce nurum Regis fusis per colla coronis
Inveniunt posito pervigilare mero.
Inde cito passu petitur Lucretia. Nebat;
Ante torum calathi, lanaque mollis, erant.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant:
Inter quas tenui sic ait ipsa sono:
Mittenda est domino, nunc, nunc properate, puellæ,
Quamprimum nostra facta lacerna manu.
Quid tamen audistis? nam plura audire soletis.
Quantum de bello dicitur esse super?
Postmodo victa cades: melioribus, Ardea, restas,
Improba; quæ nostros cogis abesse viros.
Sint tantum reduces! Sed enim temerarius ille
Est meus; et stricto quolibet ense ruit.
Mens abit, et morior, quoties pugnantis imago
Me subit: et gelidum pectora frigus habet.
Desinit in lacrimas: intentaque fila remittit;
In gremio vultum deposuitque suum.
Hoc ipsum decuit: lacrymæ decuere pudicam;
Et facies animo dignaque parque fuit.
Pone metum, venio, coniux ait: illa revixit,
Deque viri collo dulce pependit onus.
Interea iuvenis furiales regius ignes
Concipit, et cæco raptus amore furit.
Forma placet, niveusque color, flavique capilli;
Quique aderat nulla factus ab arte decor.
Verba placent, et vox; et quod corrumpere non est:
Quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.
Iam dederat cantum lucis prænuntius ales,
Cum referunt iuvenes in sua castra pedem.
Carpitur attonitos absentis imagine sensus
Ille: recordanti plura magisque placent.
Sic sedit: sic culta fuit: sic stamina nevit:
Neglectæ collo sic iacuere comæ:
Hos habuit vultus: hæc illi verba fuere:
Hic decor, hæc facies, hic color oris erat.
Ut solet a magno fluctus languescere flatu;
Sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet:
Sic, quamvis aberat placitæ præsentia formæ,
Quem dederat præsens forma, manebat amor.
Ardet; et iniusti stimulis agitatus amoris
Comparat indigno vinque metumque toro.
Exitus in dubio est: audebimus ultima, dixit.
Viderit, audentes Forsne Deusne iuvet.
Cepimus audendo Gabios quoque. Talia fatus
Ense latus cingit; tergaque pressit equi.
Accipit ærata iuvenem Collatia porta;
Condere iam vultus Sole parante suos.
Hostis, ut hospes, init penetralia Collatini:
Comiter excipitur: sanguine iunctus erat.
Quantum animis erroris inest! parat inscia rerum
Infelix epulas hostibus illa suis.
Functus erat dapibus: poscunt sua tempora somni.
Nox erat; et tota lumina nulla domo.
Surgit, et auratum vagina liberat ensem;
Et venit in thalamos, nupta pudica, tuos.
Utque torum pressit; Ferrum, Lucretia, mecum est,
Natus, ait, Regis, Tarquiniusque loquor.
Illa nihil: neque enim vocem viresque loquendi,
Aut aliquid toto pectore mentis habet.
Sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis,
Parva sub infesto cum iacet agna lupo.
Quid faciat? pugnet? vincetur femina pugna.
Clamet? at in dextra, qui necet, ensis adest.
Effugiat? positis urgetur pectora palmis;
Nunc primum externa pectora tacta manu.
Instat amans hostis precibus, pretioque, minisque:
Nec preco, nec pretio, nec movet ille minis.
Nil agis; eripiam, dixit, pro crimine vitam:
Falsus adulterii testis adulter erit.
Interimam famulum; cum quo deprensa fereris.
Succubuit famæ victa puella metu.
Quid, victor, gaudes? hæc te victoria perdet:
Heu quanto regnis nox stetit una tuis!
Iamque erat orta dies: passis sedet illa capillis;
Ut solet ad nati mater itura rogum.
Grandævumque patrem fido cum coniuge castris
Evocat: et posita venit uterque mora.
Utque vident habitum; quæ luctus causa requirunt;
Cui paret exsequias, quove sit icta malo.
Illa diu reticet, pudibundaque celat amictu
Ora: fluunt lacrimæ more perennis aquæ.
Hinc pater, hinc coniux lacrimas solantur, et orant
Iudicet: et cæco flentque paventque metu.
Ter conata loqui, ter destitit: ausaque quarto,
Non oculos adeo sustulit illa suos.
Hoc quoque Tarquinio debebimus? eloquar, inquit,
Eloquar infelix dedecus ipsa meum.
Quæque potest narrat. Restabant ultima; flevit,
Et matronales erubuere genæ.
Dant veniam facto genitor coniuxque coacto.
Quam, dixit, veniam vos datis, ipsa nego.
Nec mora; celato figit sua pectora ferro,
Et cadit in patrios sanguinolenta pedes. (ste;
Tunc quoque iam moriens, ne non procumbat hone-
Respicit: hæc etiam cura cadentis erat.
Ecce super corpus communia damna gementes,
Obliti decoris, virque paterque iacent.
Brutus adest; tandemque animo sua nomina fallit:
Fixaque semanimi corpore tela rapit.
Stillantemque tenens genetoso sanguine cultrum,
Edidit impavidos ore minante sonos:
Per tibi ego hunc iuro fortem castumque cruorem,
Perque tuos Manes, qui mihi numen erunt;
Tarquinium pœnas profuga cum stirpe daturum.
Iam satis est virtus dissimulata diu.
Illa iacens ad verba oculos sine lumine movit;
Visaque concussa dicta probare coma.
Fertur in exsequias animi matrona virilis;
Et secum lacrymas, invidiamque trahit.
Vulnus iuane patet. Brutus clamore Quirites
Concitat, et Regis facta nefanda refert.
Tarquinius cum prole fugit: capit arma Consul
Iura: dies regnis illa suprema fuit.
FALLIMUR? an veris prænuntia venit hirundo,
Et metuit, ne qua versa recurrat hiems?
Sæpe tamen, Progne, nimium properasse quereris;
Virque tuo Tereus frigore lætus erit.
IAMQUE duæ restant noctes de mense secundo,
Marsque suos iunctis curribus urget equos:
Ex vero positum permansit Equiria nomen,
Quæ Deus in Campo prospicit ipse suo.
Iure venis, Gradive; locum tua tempora poscunt,
Signatusque tuo nomine mensis adest.
Venimus in portum, libro cum mense peracto:
Naviget hinc alia iam mihi linter aqua.

Liber tertius

BELLICE, depositis clypeo paulisper et hasta,
Mars, ades; et nitidas casside solve comas.
Forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poetæ.
A te, qui canitur, nomina mensis habet.
Ipse vides manibus pernagi fera bella Minervæ.

Num minus ingenuis artibus illa vacat?
Palladis exemplo ponendæ tempora sume
Cuspidis: inveuies et quod inermis agas.
Tum quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos
Cepit, ut huic urbi semina digna dares.
Silvia Vestalis, quid enim vetat inde mover?
Sacra lavaturas mane petebat aquas.
Ventum erat ad molli declivem tramite ripam:
Ponitur e summa fictilis urna coma.
Fessa resedit humi; ventosque accepit aperto
Pectore; turbatas restituitque comas.
Dum sedet, umbrosæ salices, volucresque canoræ
Fecerunt somnos, et leve murmur aquæ.
Blanda quies victis furtim subrepit ocellis,
Et cadit a mento languida facta manus.
Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitam,
Et sua divina furta fefellit ope.
Somnus abit: iacet illa gravis: iam scilicet intra
Viscera, Romanæ conditor urbis, eras.
Languida consurgit, nec scit cur languida surgat:
Et peragit tales arbore nixa sonos:
Utile sit faustumque, precor, quod imagine somni
Vidimus: an somno clarius illud erat?
Iguibus Iliacis aderam: cum lapsa capillis
Decidit ante sacros lanea vitta focos.
Inde duæ pariter (visu mirabile) palmæ
Surgunt: ex illis altera maior erat:
Et gravibus ramis totum protexerat orbem,
Contigeratque nova sidera summa coma.
Ecce meus ferrum patruus molitur in illas,
Terreor admonitu, corque timore micat.
Martia Picus avis gemino pro stipite pugnant,
Et Lupa: tuta per hos utraque palma fuit.
Dixerat; et plenam non firmis viribus urnam
Sustulit. Implerat, dum sua visa refert.
Interea crescente Remo, crescente Quirino,
Cœlesti tumidus pondere venter erat.
Quo minus emeritis exiret cursibus annus,
Restabant utilido iam duo signa Deo.
Silvia fit mater: vestæ simulacra feruntur
Virgineas oculis opposuisse manus.
Ara Deæ certe tremuit, pariente ministra;
Et subiit cineres territa flamma suos.
Hæc ubi cognovit contemtor Amulius æqui,
(Nam raptas fratri victor habebat opes)
Amne iubet mergi geminos. Scelus unda refugit.
In sicca pueri destituuntur humo.
Lacte quis infantes nescit crevisse ferino,
Et picum expositis sæpe tulisse cibos?
Non ego te, tantæ nutrix Larentia gentis,
Nec taceam vestras, Faustule pauper, opes.
Vester honos veniet, cum Larentalia dicam:
Acceptus geniis illa December habet.
Martia ter senos proles adoleverat annos;
Et suberat flavæ iam nova barba comæ.
Omnibus agri colis armentorumque magistris
Iliadæ fratres iura petita dabant.
Sæpe domum veniunt prædonum sanguine læti,
Et redigunt actos in sua rura boves.
Ut genus audierunt; animos pater editus auget;
Et pudet in paucis nomen habere casis.
Romuleoque cadit traiectus Amulius ense:
Regnaque longævo restituuntur avo.
Mœnia conduntur: quæ, quamvis parva fuerunt,
Non tamen expediit transiluisse Remo.
Iam, modo qua fuerant silvæ, pecorumque recessus,
Urbs erat: æternæ cum pater Urbis ait:
Arbiter armorum, de cuius sanguine natus
Credor; et ut credar pignora certa dabo:
A te principium Romano ducimus anno:
Primus de patrio nomine mensis eat.
Vox rata sit, patrioque vocat de nomine mensem.
Dicitur hæc pietas grata fuisse Deo.
Et tamen ante omnes Martem coluere priores.
Hoc dederat studiis bellica turba suis.
Pallada Cecropidæ, Minoia Creta Dianam,
Vulcanum tellus Hypsipylea colit:
Iunonem Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ:
Pinigerum Fauni Mænalis ora caput.
Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis;
Arma feræ genti remque decusque dabant.
Quod si forte vacas, peregrinos inspice Fastos:
Mensis in his etiam nomine Martis erit.
Tertius Albanis; quintus fuit ille Faliscis;
Sextus apud populos, Hernica terra, tuos.
Inter Aricinos, Albanaque tempora constant
Factaque Telegoni mœnia celsa manu.
Quintum Laurentes, bis quintum Æquicolus asper,
A tribus hunc primum turba Curensis habet.
Et tibi cum proavis, miles Peligne, Sabinis
Convenit; hic genti quartus utrique Deus.
Romulus, hos omnes ut vinceret ordine saltem,
Sanguinis auctori tempora prima dedit.
Nec totidem veteres, quot nunc, habuere Kalendas.
Ille minor geminis mensibus annus erat.
Nondum tradideras victas victoribus artes,
Græcia; facundum, sed male forte, genus.
Qui bene pugnarat, Romanam noverat artem:
Mittere qui poterat pila, disertus erat.
Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas
Senserat, aut geminos esse sub axe polos?
Esse duas Arctos, quarum Cynosura pelatur
Sidoniis, Helicen Graia carina notet?
Signaque quæ longo frater percenseat anno,
Ire per hæc uno mense sororis equos?
Libera currebant, et inobservata per annum
Sidera: constabat sed tamen esse Deos.
Non illi cœlo labentia signa movebant;
Sed sua: quæ magnum prodere crimen erat.
Illaque de fœno; sed erat reverentia fœno,
Quantam nunc Aquilas cernis habere tuas.
Pertica suspensos portabat longa manipios:
Unde manipiaris nomina miles habet.
Ergo animi indociles, et adhuc ratione carentes,
Mensibus egerunt lustra minora decem.
Annus erat, decimum cum Luna repleverat orbem.
Hic numerus magno tunc in honore fuit.
Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus;
Seu quia bis quino femina mense parit;
Seu quod ad usque decem numero crescente venitur;
Principium spatiis sumitur inde novis.
Inde pares centum denos secrevit in orbes
Romulus, hastatos instituitque decem.
Et totidem princeps, totidem Pilanus habebat
Corpora: legitimo quique merebat equo.
Quin etiam partes totidem Titiensibus idem,
Quosque vocant Ramnes, Luceribusque dedit.
Assuetos igitur numeros servavit in anno.
Hoc luget spatio femina mœsta virum.
Neu dubites, primæ fuerint quin ante Kalendæ
Martis; ad hæc animum signa referre potes.
Laurea Flaminibus, quæ toto perstitit anno,
Tollitur, et frondes sunt in honore novæ.
Ianua nunc Regis posita viret arbore Phœbi:
Ante tuas fit idem, Curia Prisca, fores.
Vesta quoque ut folio niteat velata recenti,
Cedit ab Iliacis laurea cana focis.
Adde, quod arcana fieri novus ignis in aede

Dicitur; et vires flamma refecta capit.
Nec mihi parva fides, annos hinc esse priores,
Anna quod hoc cœpta est mense Perenna coli.
Hinc etiam veteres initi memorantur honores
Ad spatium belli, perfide Pœne, tui.
Denique quintus ab hoc fuerat Quintilis: et inde
Incipit, a numero nomina quisquis habet.
Primus, oliviferis Romam deductus ab arvis,
Pompilius menses sensit abesse duos.
Sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci
Nos putat; Egeria sive monente sua.
Sed tamen errabant etiamnum tempora; donec
Cæsaris in multis hæc quoque cura fuit.
Non hæc ille Deus, tantæque propaginis auctor,
Credidit officiis esse minora suis:
Promissumque sibi voluit prænoscere cœlum,
Nec Deus ignotas hospes inire domos.
Ille moras Solis, quibus in sua signa rediret,
Traditur exactis disposuisse notis.
Is decies senos tercentum et quinque diebus
Iunxit, et e pleno tempora quarta die.
Hic anni modus est. In lustrum accedere debet,
Quæ consummatur partibus, una dies.
Si licet occultos monitus audire Deorum
Vatibus; ut certe fama licere putat;
Cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus,
Dic mihi, matronæ cur tua festa colant.
Sic ego. Sic posita dixit mihi casside Mavors;
Sed tamen in dextra missilis hasta fuit:
Nunc primum studiis pacis, Deus utilis armis,
Advocor; et gressus in nova castra fero.
Nec piget incepti: iuvat hac quoque parte morari:
Hoc solam ne se posse Minerva putet.
Disce, Latinorum vates operose dierum,
Quod petis; et memori pectore dicta nota.
Parva fuit, si prima velis elementa referre,
Roma: sed in parva spes tamen huius erat.
Mœnia iam stabant, populis angusta futuris:
Credita sed turbæ tunc nimis ampla suæ.
Quæ fuerit nostri, si quæris, regia nati;
Adspice de canna straminibusque domum.
In stipula placidi carpebat munera somni;
Et tamen ex illo venit in astra toro.
Iamque loco maius nomen Romanus habebat:
Nec coniux illi, nec socer ullus erat.
Spernebant generos inopes vicinia dives;
Et male credebar sanguinis auctor ego.
In stabulis habitasse, boves pavisse, nocebat,
Iugeraque inculti pauca tenere soli.
Cum pare quæque suo coeunt volucresque feræque,
Atque aliquam, de qua procreet, anguis habet.
Extremis dantur connubia gentibus: at, quæ
Romano vellet nubere, nulla fuit.
Indolui; patriamque dedi tibi, Romule, mentem:
Tolle preces, dixi: quod petis, arma dabunt.
Festa para Conso: Consus tibi cætera dicet;
Illo facta die quum sua sacra canet.
Intumuere Cures, et quos dolor attigit idem.
Tum primum generis intulit arma socer.
Iamque fere raptæ matrum quoque nomen habebant;
Tractaque erant longa bella propinqua mora.
Conveniunt nuptæ dictam Iunonis in ædem:
Quas inter mea sic est nurus orsa loqui:
O pariter raptæ, quoniam hoc commune tenemus,
Non ultra lente possumus esse piæ.
Stant acies; sed utra Dî sint pro parte rogandi,
Eligite: hinc coniux, hinc pater arma tenent.
Quærendum, viduæ fieri malimus an orbæ.
Consilium vobis forte piumque dabo.
Consilium dederat. Parent, crinemque resolvunt;
Mœstaque funerea corpora veste tegunt.
Iam stabant acies ferro mortique paratæ:
Iam lituus pugnæ signa daturus erat:
Cum raptæ veniunt inter patresque virosque;
Inque sinu natos, pignora cara, ferunt.
Ut medium campi passis tetigere capillis,
In terram posito procubuere genu:
Et, quasi sentirent, blando clamore nepotes
Tendebant ad avos brachia parva suos.
Qui poterat, clamabat avum, tum denique visum:
Et qui vix poterat, posse coactus erat.
Tela viris animusque cadunt; gladiisque remotis
Dant soceri generis, accipiuntque, manus.
Laudatasque tenent natas; scutoque nepotem
Fert avus: hic scuti dulcior usus erat.
Inde diem, quæ prima, meas celebrare Kalendas
Œbalides matres non leve munus habent.
An, quia committi strictis mucronibus ausæ,
Finierant lacrimis Martia bella suis;
Vel quod erat de me feliciter Ilia mater;
Rite colunt matres sacra, diemque meum.
Quid quod hiems, adoperta gelu, nunc denique cedit;
Et pereunt victæ Sole tepente nives.
Arboribus redeunt detonsæ frigore frondes;
Uvidaque e tenero palmite gemma tumet.
Quæque diu latuit, nunc se qua tollat in auras,
Fertilis occultas invenit herba vias.
Nunc fecundus ager: pecoris nunc hora creandi:
Nunc avis in ramo tecta laremque parat.
Tempora iure colunt Latiæ fecunda parentes,
Quarum militiam votaque partus habet.
Adde, quod excubias Regi Romanus agebat,
Qua nunc Esquilias nomina collis habet.
Illic a nuribus Iunoni templa Latinis
Hac sunt, si memini, publica facta die.
Quid moror, et variis onero tua pectora causis?
Eminet ante oculos, quod petis, ecce tuos.
Mater amat nuptas: matris me turba frequentant.
Hæc nos præcipue tam pia causa decet.
Ferte Deæ flores: gaudet florentibus herbis
Hæc Dea: de tenero cingite flore caput.
Dicite, Tu lucem nobis, Lucina, dedisti.
Dicite, Tu voto parturientis ades.
Si qua tamen gravida est, resoluto crine precetur,
Ut solvat partus molliter illa suos.
Quis mihi nunc dicat, quare cœlestia Martis
Arma ferant Salii, Mamuriumque canant?
Nympha, mone, nemori stagnoque operata Dianæ:
Nympha, Numæ coniux, ad tua facta veni.
Vallis Aricinæ silva præcinctus opaca
Est lacus, antiqua religione sacer.
Hic latet Hippolytus, furiis direptus equorum;
Unde nemus nullis illud initur equis.
Licia dependent, longas velantia sepes,
Et posita est meritæ multa tabella Deæ.
Sæpe potens voti, frontem redimita coronis,
Femina lucentes portat ab Urbe faces.
Regna tenent fortesque manu, pedibusque fugaces:
Et perit exemplo postmodo quisque suo.
Defluit incerto lapidosus murmure rivus:
Sæpe, sed exiguis hausibus, inde bibes.
Egeria est, quæ præbet aquas, Dea grata Camenis.
Illa Numæ coniux, consiliumque fuit.
Principio nimium promtos ad bella Quirites
Molliri placuit iure, Deûmque metu.
Inde datæ leges, ne firmior omnia posset:
Cœptaque sunt pure tradita sacra coli.
Exuitur feritas, armisque potentius æquum est:

Et cum cive pudet conseruisse manus.
Atque aliquis, modo trux, visa iam vertitur ara,
Vinaque dat tepidis salsaque farra focis.
Ecce Deûm genitor rutilas per nubila flammas
Spargit, et effusis æthera siccat aquis.
Non alias missi cecidere frequentius ignes.
Rex pavet, et vulgi pectora terror habet.
Cui Dea, Ne nimium terrere; piabile fulmen
Est, ait; et sævi flectitur ira Iovis:
Sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi
Prodere, Romani numen uterque soli.
Nec sine vi tradent: adhibeto vincula captis.
Atque ita, qua possint, erudit, arte capi.
Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,
Quo posses viso dicere, Numen inest.
In medio gramen, muscoque adoperta virenti
Manabat saxo vena perennis aquæ.
Inde fere soli Faunus Picusque bibebant.
Huc venit, et fonti rex Numa mactat ovem.
Plenaque odorati disponit pocula Bacchi;
Cumque suis antro conditus ipse latet.
Ad solitos veniunt silvestria numina fontes;
Et relevant multo pectora sicca mero.
Vina quies sequitur. Gelido Numa prodit ab antro;
Vinclaque sopitas addit in arta manus.
Somnus ut abscessit; tentando vincula pugnant
Rumpere: pugnantes fortius illa tenent.
Tum Numa, Dî nemorum, factis ignoscite nostris,
Si scelus ingenio scitis abesse meo.
Quoque modo possit fulmen monstrate piari
Sic Numa; sic quatiens cornua Faunus ait:
Magnapetis; nec quæ monitu tibi discere nostro
Fas sit: habent fines numina nostra suos.
Dî sumus agrestes, et qui dominemur in altis
Montibus: arbitrium est in sua tela Iovi.
Hunc tu non poteris per te deducere cœlo:
At poteris nostra forsitan usus ope.
Dixerat hæc Faunus: par est sententia Pici.
Deme tamen nobis vincula, Picus ait.
Iupiter huc veniet, valida deductus ab arte:
Nubila promissi Styx mihi testis erit.
Emissi quid agant laqueis, quæ carmina dicant,
Quaque trahant superis sedibus arte Iovem;
Scire nefas homini. Nobis concessa canuntur,
Quæque pio disci vatis ab ore licet.
Eliciunt cœlo te, Iupiter. Unde minores
Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.
Constat Aventinæ tremuisse cacumina silvæ.
Terraque subsedit pondere pressa Iovis.
Corda micant Regis: totoque e pectore sanguis
Fugit; et hirsutæ diriguere comæ.
Ut rediit animus, Da certa piamina, dixit,
Fulminis, altorum Rexque Paterque Deûm.
Si tua contigimus manibus donaria puris;
Hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.
Annuit oranti: sed verum ambage remota
Abdidit, et dubio terruit ore virum.
Cæde caput, dixit: cui Rex, Parebimus, inquit:
Cædenda est hortis eruta cepa meis.
Addidit hic, Hominis: Summos, ait ille, capillos.
Postulat hic animam: cui Numa, Piscis, ait.
Risit; et, His, inquit, facito mea tela procures,
O vir colloquio non abigende meo.
Sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem
Cynthius, imperii pignora certa dabo.
Dixit, et ingenti tonitru super æthera motum
Fertur, adorantem destituitque Numam.
Ille redit lætus, memoratque Quiritibus acta.
Tarda venit dictis difficilisque fides.
At certe credemur, ait, si verba sequatur
Exitus. Eu, auli crastina, quisquis ades.
Protulerit terris cum totum Cynthius orbem,
Iupiter imperii pignora certa dabit.
Discedunt dubii, promissaque tarda videntur;
Dependetque fides a veniente die.
Mollis erat tellus roratæque mane pruina;
Ante sui populus limina Regis adest.
Prodit, et in solio medius consedit acerno:
Innumeri circa stantque silentque viri.
Ortus erat summo tantummodo margine Phœbus:
Sollicitæ mentes speque metuque pavent.
Constitit, atque caput niveo velatus amictu,
Iam bene Dîs notas sustulit ille manus;
Atque ita, Tempus adest promissi muneris, inquit:
Pollicitam dictis, Iupiter, adde fidem.
Dum loquitur, totum iam Sol emerserat orbem:
Et gravis ætherio venit ab axe fragor.
Ter tonuit sine nube Deus, tria fulgura misit.
Credite dicenti: mira, sed acta, loquor.
A media cœlum regione dehiscere cœpit:
Submisere oculos cum duce turba suo.
Ecce levi scutum versatum leniter aura
Decidit: a populo clamor ad astra venit.
Tollit humo munus, cæsa prius ille iuvenca,
Quæ dederat nulli colla premenda iugo;
Idque ancile vocat, quod ab omni parte recisum est,
Quaque notes oculis, angulus omnis abest.
Tum, memor imperii sortem consistere in illo,
Consilium multæ calliditatis init.
Plura iubet fieri simili cælata figura,
Error ut ante oculos insidiantis eat.
Mamurius morum fabræne exactior artis,
Difficile est, illud, dicere, clausit opus.
Cui Numa munificus, Facti pete præmia, dixit.
Si mea nota fides, irrita nulla petes.
Iam dederat Saliis (a saltu nomina ducunt)
Armaque, et ad certos verba canenda modos.
Tum sic Mamurius: Merces mihi gloria detur,
Nominaque extremo carmine nostra sonent.
Inde sacerdotes operi promissa vetusto
Præmia persolvunt, Mamuriumque vocant.
Nubere si qua voles, quamvis properabitis ambo,
Differ: habent parvæ commoda magna moræ.
Arma movent pugnam, pugna est aliena maritis.
Condita cum fuerint, aptius omen erit.
His etiam coniux apicati cincta Dialis
Lucibus impexas debet habere comas.
Tertia nox emersa suos ubi moverit ignes,
Conditus e geminis Piscibus alter erit.
Nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille
Proximus. A vento nomen uterque tenet.
Cum croceis rorare genis Tithonia coniux
Cœperit, et quintæ tempora lucis aget;
Sive est Arctophylax, sive est piger ille Bootes,
Mergetur, visus effugietque tuos.
At non effugiet Vindemitor. Hoc quoque causam
Unde trahat sidus parva referre mora est.
Ampelon intonsum, Satyris Nymphaque creatum,
Fertur in Ismariis Bacchus amasse iugis.
[Tradidit huic vitem pendentem frondibus ulmi,
Quæ nunc de pueri nomine nomen habet.]
Dum legit in ramo pictas temerarius uvas,
Decidit; amissum Liber in astra vehit.
Sextus ubi Oceano clivosum scandit Olympum
Phœbus, et alatis æthera carpit equis:
Quisquis ades, cannæque colis penetralia Vestæ;
Cratera Iliacis turaque pone focis.
Cæsaris innumeris, quem maluit ille mereri:

Accessit titulis pontificalis honos.
Ignibus æternis æterni numina præsunt
Cæsaris: imperii pignora iuncta vides.
De veteris Troiæ dignissima præda favilla,
Qua gravis Æneas tutus ab hoste fuit;
Ortus ab Æneā tangit cognata sacerdos
Numina: cognatum, Vesta, tuere caput.
Quos sancta fovet ille manu, bene vivitis ignes,
Vivite inexstincti, flammaque, duxque, precor.
Una nota est Marti: Nonis sacrata quod illis
Templa putant lucos Veiovis ante duos.
Romulus ut saxo lucum circumdedit alto;
Quilibet, Huc, inquit, confuge, tutus eris.
O quam de tenui Romanus origine crevit!
Turba vetus quam non invidiosa fuit!
Ne tamen ignaro novitas tibi nominis obstet,
Disce, quis iste Deus, curve vocetur ita.
Iupiter est iuvenis: iuveniles adspice vultus:
Adspice deinde manum: fulmina nulla tenet.
Fulmina, post ausos cœlum affectare Gigantas,
Sumta Iovi: primo tempore inermis erat.
Ignibus Ossa novis, et Pelion altior Ossa
Arsit, et in solida fixus Olympus humo.
Stat quoque Capra simul: Nymphæ pavisse feruntur
Cretides: infanti lac dedit illa Iovi.
Nunc vocor ad nomen: Vegrandia farra colomi,
Quæ male creverunt, vescaque parva vocant.
Vis ea si verbi est, cur non ego Veiovis ædem,
Ædem non magni suspicer esse Iovis?
Iamque, ubi cæruleum variabunt sidera cœlum,
Suspice: Gorgonei colla videbis equi.
Creditur hic cæsæ gravida cervice Medusæ
Sanguine respersis prosiluisse iubis.
Huic supra nubes et subter sidera lapso
Cœlum pro terra, pro pede penna fuit.
Iamque indignanti nova frena receperat ore,
Cum levis Aonias ungula fodit aquas.
Nunc fruitur cœlo, quod pennis ante petebat;
Et nitidus stellis quinque decemque micat.
Protinus adspicies venienti nocte Coronam
Gnosida. Theseo crimine facta Dea est.
Iam bene periuro mutarat coniuge Bacchum,
Quæ dedit ingrato fila legenda viro.
Sorte tori gaudens, Quem flebam rustica, dixit,
Utiliter nobis perfidus ille fuit.
Interea Liber, depexus crinibus, Indos
Vincit, et Eoo dives ab orbe redit.
Inter captivas facie præstante puellas
Grata nimis Baccho filia Regis erat.
Flebat amans coniux, spatiataque litore curvo
Edidit incultis talia verba comis:
En iterum similes, fluctus, audite querelas:
En iterum lacrimas accipe, arena, meas.
Dicebam, memini, periure et perfide Theseu!
Ille abiit: eadem crimina Bacchus habet.
Nunc quoque nulla viro, clamabo, femina credat.
Nomine mutato causa relata mea est.
O utinam mea sors, qua primum cœperat, iisset!
Iamque ego præsenti tempore nulla forem!
Quid me desertis perituram, Liber, arenis
Servabas? potui dedoluisse semel.
Bacche levis, leviorque tuis, quæ tempora cingunt
Frondibus; in lacrymas cognite Bacche meas;
Ausus es ante oculos adducta pellice nostros
Tam bene compositum sollicitare torum?
Heu! ubi pacta fides? ubi, quæ iurare solebas?
Me miseram, quoties hæc ego verba loquor!
Thesea culpabas, fallacemque ipse vocabas:
Iudicio peccas turpius ipse tuo.
Ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar;
Ne toties falli digna fuisse puter.
Præcipue cupiam celari Thesea, ne te
Consortem culpæ gaudeat esse suæ.
At, puto, præposita est fuscæ mihi candida pellex.
Eveniat nostris hostibus ille color.
Quid tamen hoc refert, vitio si gratior ipso est?
Quid facis? amplexus inquinat illa tuos.
Bacche, fidem præsta; nec præfer amoribus ullam
Coniugis, adsuetæ semper amare viram.
Ceperunt matrem formosi cornua tauri;
Me tua: at hic laudi est, ille pudendus amor.
Ne noceat quod amo: neque enim tibi, Bacche, noce-
Quod flammas nobis fassus es ipse tuas. (bat,
Nec, quod nos uris, mirum facis: ortus in igne
Diceris, et patria raptus ab igne manu.
Illa ego sum, cui tu solitus promittere cœlum.
Hei mihi, pro cœlo qualia dona fero!
Dixerat: audibat iamdudum verba querentis
Liber, ut a tergo forte secutus erat.
Occupat amplexu, lacrimasque per oscula siccat;
Et, Pariter cœli summa petamus, ait.
Tu mihi iuncta toro, mihi iuncta vocabula sumes.
Iam tibi mutatæ Libera nomen erit.
Sintque tuæ tecum faciam monumenta coronæ,
Vulcanus Veneri quam dedit, illa tibi.
Dicta facit; gemmasque novem transformat in ignes.
Aurea per stellas nunc micat illa novem.
Sex ubi sustulerit, totidem demerserit orbes,
Purpureum rapido qui vehit axe diem:
Altera gramineo spectabis Equiria campo,
Quem Thybris curvis inlatus urget aquis.
Qui tamen ejecta si forte tenebitur unda,
Cœlius accipiat pulverulentus equos.
Idibus est Annæ festum geniale Perennæ,
Haud procul a ripis, advena Thybri, tuis.
Plebs venit, ac virides passim disiecta per herbas
Potat, et accumbit cum pare quisque sua.
Sub Iove pars durat: pauci tentoria ponunt:
Sunt, quibus e ramis frondea facta casa est:
Pars sibi pro rigidis calamos statuere columnis,
Desuper extentas imposuere togas.
Sole tamen vinoque calent: annosque precantur,
Quot sumant cyathos; ad numerumque bibunt.
Invenies illic, qui Nestoris ebibat annos:
Quæ sit per calices facta Sibylla suos.
Illic et cantant, quidquid didicere theatris;
Et iactant faciles ad sua verba manus;
Et ducunt posito duras cratere choreas,
Cultaque diffusis saltat amica comis.
Cum redeunt, titubant, et sunt spectacula vulgo;
Et fortunatos obvia turba vocant.
Occurri nuper: visa est mihi digna relatu
Pompa: senem potum pota trahebat anus.
Quæ tamen hæc Dea sit (quoniam rumoribus errant)
Fabula proposito nulla tacenda meo.
Arserat Æneæ Dido miserabilis igne,
Arserat extructis in sua fata rogis:
Compositusque cinis, tumulique in marmore carmen
Hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat:
Præbuit Æneas et causam mortis, et ensem:
Ipsa sua Dido concidit usa manu.
Protinus invadunt Numidæ sine vindice regnum,
Et potitur capta Maurus larba domo;
Sequeque memor spretum, Thalamis tamen, inquit, E-
En ego, quem toties repulit illa, fruor. (lissæ
Diffugiunt Tyrii, quo quemque agit error: ut olim
Amisso dubiæ rege vagantur apes.
Tertia nudandas acceperat area messes;

Inque cavos ierant tertia musta lacus;
Pellitur Anna domo; lacrimansque sororia linquit
Mœnia; germanæ iusta dat ante suæ.
Mixta bibunt molles lacrimis unguenta favillæ;
Vertice libatas accipiuntque comas.
Terque, Vale, dixit: cineres ter ad ora relatos
Pressit, et est illis visa subesse soror.
Nacta ratem comitemque fugæ pede labitur æquo,
Mœnia respiciens, dulce sororis opus.
Fertilis est Melite sterili vicina Cosyræ
Insula, quam Libyci verberat unda freti.
Hanc petit hospitio regis confisa vetusto:
Hospes opum dives rex ibi Battus erat.
Qui postquam didicit casus utriusque sororis;
Hæc, inquit, tellus quantulacumque tua est.
Et tamen hospitii servasset ad ultima munus,
Sed timuit magnas Pygmalionis opes.
Signa recensuerat bis Sol sua: tertius ibat
Annus; et exulibus terra petenda nova est.
Frater adest, belloque petit. Rex arma perosus,
Nos sumus imbelles, tu fuge sospes, ait.
Iussa fugit, ventoque ratem committit et undis.
Asperior quovis æquore frater erat.
Est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes
Purus ager: Cameren incola turba vocant.
Illuc cursus erat. Nec longius abfuit inde,
Quam quantum novies mittere funda potest.
Vela cadunt primo, et dubia librantur ab aura.
Findite remigio, navita dixit, aquas.
Dumque parant torto subducere carbasa lino,
Percutitur rapido puppis aduncа Noto:
Inque patens æquor, frustra pugnante magistro,
Fertur, et ex oculis visa refugit humus.
Adsiliunt fluctus, imoque a gurgite pontus
Vertitur, et canas alveus haurit aquas.
Vincitur ars vento: nec iam moderator habenis
Utitur, at votis: hic quoque poscit opem.
Iactatur tumidas exul Phœnissa per undas;
Humidaque opposita lumina veste tegit.
Tum primum Dido felix est dicta sorori,
Et quæcumque aliquam corpore pressit humum.
Figitur ad Laurens ingenti flamine litus
Puppis; et, expositis omnibus, hausta perit.
Iam pius Æneas regno nataque Latini
Auctus erat, populos miscueratque duos.
Litore dotali, solo comitatus Achate,
Secretum nudo dum pede carpit iter;
Adspicit errantem, nec credere sustinet Annam
Esse. Quid in Latios illa veniret agros?
Dum secum Æneas: Anna est, exclamat Achates:
Ad nomen vultus sustulit illa suos.
Quo fugiat? quid agat? quos terræ quærat hiatus?
Ante oculos miseræ fata sororis erant.
Sensit, et alloquitur trepidam Cythereius heros;
Flet tamen admonitu mortis, Elissa, tuæ.
Anna, per hanc iuro, quam quondam audire solebas
Tellurem fato prosperiore dari;
Perque Deos comites, hac nuper sede locatos,
Sæpe meas illos increpuisse moras.
Nec timui de morte tamen: metus abfuit iste.
Hei mihi! credibili fortior illa fuit.
Ne refer. Adspexi non illo pectore digna
Vulnera, Tartareas ausus adire domos.
At tu, seu ratio te nostris appulit oris,
Sive Deus; regni commoda carpe mei.
Multa tibi memores, uil non debemus Elissæ.
Nomine grata tuo, grata sororis, eris.
Talia dicenti (neque enim spes altera restat)
Credidit; errores exposuitque suos.
Utque domum intravit Tyrios induta paratus,
Incipit Æneas: (cætera turba silet.)
Hanc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia coniux,
Est mihi: consumsi naufragus huius opes.
Orta Tyro, regnum Libyca possedit in ora;
Quam, precor, ut caræ more sororis ames.
Omnia promittit, falsumque Lavinia vultus
Mente premit tacita, dissimulatque fremens.
Donaque cum videat præter sua lumina ferri
Multa palam, mitti clam quoque multa putat.
Non tamen exactum, quid agat. Furialiter odit;
Et parat insidias, et cupit ulta mori.
Nox erat: ante torum visa est adstare sororis,
Squalenti Dido sanguinolenta coma;
Et, Fuge, ne dubita, mœstum, fuge, dicere, tectum.
Sub verbum querulas impulit aura fores.
Exsilit; et velox humili super arva fenestra
Se iacit. Audacem fecerat ipse timor.
Quaque metu rapitur, tunica velata recincta,
Curril, ut auditis territa dama lupis.
Corniger hanc cupidis rapuisse Numicius undis
Creditur, et stagnis occuluisse suis.
Sidonis interea magno clamore per agros
Quæritur: adparent signa notæque pedum.
Ventum erat ad ripas: inerant vestigia ripis;
Sustinuit tacitas conscius amnis aquas.
Ipsa loqui visa est, Placidi sum Nympha Numici:
Amne perenne latens Anna Perenna vocor.
Protinus erratis læti vescuntur in agris,
Et celebrant largo seque diemque mero. (num:
Sunt quibus hæc Luna est, quia mensibus impleat an-
Pars Themin, Inachiam pars putat esse bovem.
Invenies, qui te Nymphen Atlantida dicant;
Teque Iovi primos, Anna, dedisse cibos.
Hæc quoque, quam referam, nostras pervenit ad aures
Fama, nec a veri dissidet illa fide.
Plebs vetus, et nullis etiamnum tuta tribunis,
Fugit; et in Sacri vertice montis abit.
Iam quoque, quem secum tulerant, defecerat illos
Victus, et humanis usibus apta Ceres.
Orta suburbanis quædam fuit Anna Bovillis
Pauper, sed multæ sedulitatis, anus.
Illa, levi mitra canos redimita capillos,
Fingebat tremula rustica liba manu.
Atque ita per populum fumantia mane solebat
Dividere: hæc populo copia grata fuit.
Pace domi facta signum posuere Perennæ,
Quod sibi defectis illa tulisset opem.
Nunc mihi, cur cantent, superest, obscœna puellæ,
Dicere: nam coeunt, certaque probra canunt.
Nuper erat Dea facta; venit Gradivus ad Annam;
Et cum seducta talia verba facit:
Meuse meo coleris; iunxi mea tempora tecum;
Pendet ab officio spes mihi magna tuo.
Armifer armiferæ correptus amore Minervæ
Uror; et hoc longo tempore vultus alo.
Effice, Di studio similes coeamus in unum.
Conveniunt partes hæ tibi, comis anus.
Dixerat. Illa Deum promisso ludit inani;
Et stultam dubia spem trahit usque mora.
Sæpius instanti, Mandata peregimus, inquit:
Evictas precibus vix dedit illa manus.
Gaudet amans, thalamosque parat: deducitur illuc
Anna tegens vultus, ut nova nupta, suos.
Oscula sumturus subito Mars adspicit Annam:
Nunc pudor elusum, nunc subit ira, Deum.
Ridet amatorem caræ nova Diva Minervæ;
Nec res hac Veneri gratior ulla fuit.
Inde ioci veteres obscœnaque dicta canuntur;

Et iuvat hanc magno verba dedisse Deo.
Præteriturus eram gladios in principe fixos,
Cum sic a castis Vesta locuta focis:
Ne dubita meminisse: meus fuit ille sacerdos:
Sacrilegæ telis me petiere manus.
Ipsa virum rapui, simulacraque nuda reliqui:
Quæ cecidit ferro, Cæsaris umbra fuit.
Ille quidem cœlo positus Iovis atria servat;
Et tenet in Magno templa dicata Foro.
At quicumque nefas ausi, prohibente Deorum
Numine, polluerant pontificale caput,
Morte iacent merita. Testes estote Philippi;
Et quorum sparsis ossibus albet humus.
Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt
Cæsaris, ulcisci iusta per arma patrem.
Postera cum teneras Aurora refecerit herbas,
Scorpios a prima parte videndus erit.
Tertia post Idus lux est celeberrima Baccho.
Bacche, fave vati, dum tua festa cano:
Nec referam Semelen, ad quam nisi fulmina secum
Iupiter adferret, parvus inermis eras:
Nec puer ut posses maturo tempore nasci,
Expletum patrio corpore matris onus.
Sithonas et Scythicos longum enumerare trium-(phos;
Et domitas gentes, turifer Inde, tuas.
Tu quoque Thebanæ mala præda tacebere matris;
Inque tuum furiis acte, Lycurge, genu.
Ecce libet subitos pisces Tyrrhenaque monstra
Dicere: sed non est carminis huius opus.
Carminis huius opus, causas expromere, quare
Vilis anus populos ad sua liba vocet.
Ante tuos ortus aræ sine honore fuerunt,
Liber, et in gelidis herba reperta focis.
Te memorant Gange, totoque Oriente subacto,
Primitias magno seposuisse Iovi.
Cinnama tu primus, captivaque tura, dedisti,
Deque triumphato viscera tosta bove.
Nomine ad auctoris ducunt libamina nomen,
Libaque; quod sacris pars datur inde focis.
Liba Deo fiunt, succis quia dulcibus ille
Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.
Ibat arenoso Satyris comitatus ab Hebro:
(Non habet ingratos fabula nostra iocos) (tum:
Iamque erat ad Rhodopen Pangæaque florida ven-
Æriferæ comitum concrepuere manus.
Ecce novæ coeunt volucres, tinnitibus actæ;
Quaque movent sonitus æra, sequuntur apes.
Colligit errantes, et in arbore claudit inani
Liber; et inventi præmia mellis habet.
Ut Satyri levisque senex teligere saporem,
Quærebant flavos per nemus omne favos.
Audit in exesa stridorem examinis ulmo,
Aspicit et ceras, dissimulatque senex:
Utque piger pandi tergo residebat aselli,
Applicat hunc ulmo corticibusque cavis.
Constitit ipse super ramoso stipite nixus:
Atque avide trunco condita mella petit.
Millia crabronum coeunt, et vertice nudo
Spicula defigunt, oraque summa notant.
Ille cadit præceps, et calce feritur aselli:
Inclamatque suos, auxiliumque rogat.
Concurrunt Satyri, turgentiaque ora parentis
Rident: percusso claudicat ille genu.
Ridet et ipse Deus; limumque inducere monstrat.
Hic paret monitis, et linit ora luto.
Melle pater fruitur; liboque infusa calenti
Iure repertori candida mella damus.
Femina cur præstet, non est rationis opertæ.
Femineos thyrso concitat ille choros.
Cur anus hoc faciat; quæris? vinosior ætas
Hæc est, et gravidæ munera vitis amans.
Cur hedera cincta est? hedera est gratissima Baccho:
Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.
Nysiades Nymphæ, puerum quærente noverca,
Hanc frondem cunis apposuere novis.
Restat, ut inveniam, quare toga libera detur
Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.
Sive, quod ipse puer semper iuvenisque videris,
Et media est ætas inter utrumque tibi:
Seu quia tu pater es, patres, sua pignora, natos
Commendant curæ numinibusque tuis.
Sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te
Sumitur, et vitæ liberioris iter.
An quia, cum prisci colerent studiosius agros,
Et patrio faceret rure senator opus,
Et caperet fasces a curvo consul aratro,
Nec crimen duras esset habere manus;
Rusticus ad ludos populus veniebat in Urbem:
Sed Dis, non studiis ille dabatur honos.
Luce sua ludos uvæ commentor habebat:
Quos cum tædifera nunc habet ipse Dea.
Ergo, ut tironem celebrare frequentia possit,
Visa dies dandæ non alienа togæ.
Mite, pater, caput huc placataque cornua vertas;
Et des ingenio vela secunda meo.
Itur ad Argeos, (qui sint, sua pagina dicet)
Hac, si commemini, præteritaque die.
Stella Lycaoniam vergit proclinis ad Arcton
Miluus: hæc illa nocte videnda venit.
Quid dederit volucri, si vis cognoscere, cœlum;
Saturnus regnis ab Iove pulsus erat.
Concitat iratus validos Titanas in arma,
Quæque fuit fatis debita, poscit opem.
Matre satus Terra, monstrum mirabile, taurus
Parte sui serpens posteriore fuit.
Hunc triplici muro lucis incluserat atris
Parcarum monitu Styx violenta trium.
Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,
Sors erat, æternos vincere posse Deos.
Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi;
Et iam iam flammis exta daturus erat.
Iupiter alitibus rapere imperat. Attulit illi
Miluus; et meritis venit in astra suis.
Una dies media est; et fiunt sacra Minervæ;
Nominaque a iunctis quique diebus habent.
Sanguine prima vacat; nec fas concurrere ferro:
Causa, quod est illa nata Minerva die.
Altera, tresque super strata celebrantur arena:
Ensibus exsertis bellica læta Dea est.
Pallada nunc pueri, teneræque ornate puellæ:
Qui bene placarit Pallada, doctus erit.
Pallade placata, lanam mollire, puellæ:
Discant et plenas exonerare colos.
Illa etiam stantes radio percurrere telas
Erudit; et rarum pectine denset opus.
Hanc cole, qui maculas læsis de vestibus aufers:
Hanc cole, velleribus quisquis aliena paras:
Nec quisquam invita faciat bene vincula plantæ
Pallade; sit Tychio doctior ille licet,
Et licet antiquo manibus collatus Epeo
Sit prior; irata Pallade mancus erit.
Vos quoque, Phœbea morbos qui pellitis arte,
Munera de vestris pauca referte Deæ.
Nec vos turba feri censu fraudata magistri
Spernite: discipulos attrahit illa novos;
Quique moves cœlum, tabulamque coloribus uris,
Quique facis docta mollia saxa manu.
Mille Dea est operum: certe Dea carminis illa est.

Si mereor, studiis adsit amica meis.
Cælius ex alto qua mons descendit in æquum,
Hic ubi non plana est, sed prope plana via est;
Parva licet videas Captæ delubra Minervæ,
Quæ Dea natali cœpit habere suo.
Nominis in dubio causa est: capitale vocamus
Ingenium sollers: ingeniosa Dea est.
An, quia de capitis fertur sine matre paterni
Vertice cum clypeo prosiluisse suo?
An, quia perdomitis ad nos captiva Faliscis
Venit, et hoc ipsum litera prisca docet?
An, quod habet legem, capitis quæ pendere pœnas
Ex illo iubeat furta reperta loco?
A quacumque trahis ratione vocabula, Pallas,
Pro ducibus nostris ægida semper habe.
Summa dies e quinque tubas lustrare canoras
Admonet, et forti sacrificare Deæ.
Nunc potes ad Solem sublato dicere vultu;
Hic here Phryxeæ vellera pressit ovis.
Seminibus tostis sceleratæ fraude novercæ
Sustulerat nullas, ut solet, herba comas.
Mittitur ad tripodas, certa qui sorte reportet,
Quam sterili terræ Delphicus edat opem.
Hic quoque corruptus, pro semine nuntiat Helles
Et iuvenis Phryxi funera sorte peti.
Utque recusantem cives, et tempus, et Ino
Compulerunt regem iussa nefanda pati;
Et soror, et Phryxus velati tempora vittis
Stant simul ante aras; iunctaque fata gemunt.
Adspicit hos, ut forte pependerat æthere, mater,
Et ferit attonita pectora nuda manu:
Inque draconigenam nimbis comitantibus urbem
Desilit; et natos eripit inde suos.
Utque fugam rapiant, aries nitidissimus auro
Traditur: ille vehit per freta longa duos.
Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra
Femina, cum de se nomina fecit aquæ.
Pæne simul periit, dum vult succurrere lapsæ
Frater, et extentas porrigit usque manus.
Flebat, ut amissa gemini consorte pericli,
Cæruleo iunctam nescius esse Deo.
Litoribus tactis aries fit sidus: at huius
Pervenit in Colchas aurea lana domos.
Tars ubi Luciferos veniens præmiserit Eos,
Tempora nocturnis æqua diurna feres.
Inde quater pastor saturos ubi clauserit hædos,
Canuerint herbæ rore recente quater;
Ianus adorandus, cumque hoc Concordia mitis,
Et Romana Salus, araque Pacis erit.
Luna regit menses. Huius quoque tempora mensis
Finit Aventino Luna colenda iugo.

Liber quartus

Alma, fave vati, geminorum mater Amorum:
Ad vatem vultus retulit illa suos.
Quid tibi, ait, mecum? certe maiora canebas.
Num vetus in molli pectore vulnus habes?
Scis, Dea, respondi, de vulnere. Risit, et æther
Protinus ex illa parte serenus erat.
Saucius, an sanus, numquid tua signa reliqui?
Tu mihi propositum, tu mihi semper opus.
Quæ decuit, primis sine crimine lusimus annis:
Nunc teritur nostris area maior equis.
Tempora cum causis, annalibus eruta priscis,
Lapsaque sub terras, ortaque signa cano.
Venimus ad quartum, quo tu celeberrima, mensem:
Et vatem, et mensem scis, Venus, esse tuos.
Mota Cytheriaca leviter mea tempora myrto
Contigit et, Cœptum perfice, dixit, opus.
Sensimus; et subito causæ patuere dierum.
Dum licet, et spirant flamina, navis eat.
Si qua tamen pars te de Fastis tangere debet,
Cæsar, in Aprili, quo tenearis, habes.
Hic ad te magna descendit imagine mensis;
Et fit adoptiva nobilitate tuus.
Hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,
Vidit; et auctores retulit ipse suos.
Utque fero Marti primam dedit ordine sortem,
Quod sibi nascenti proxima causa fuit;
Sic Venerem gradibus multis in gente repertam
Alterius voluit mensis habere locum.
Principiumque sui generis, revolutaque quærens
Sæcula, cognatos venit ad usque Deos.
Dardanon Electra nesciret Atlantide cretum
Scilicet; Electram concubuisse Iovi?
Huius Erichthonius: Tros est generatus ab illo:
Assaracon creat hic: Assaracusque Capyn.
Proximus Anchisen; cum quo commune parentis
Non dedignata est nomen habere Venus.
Hinc satus Æneas, pietas spectata per ignes,
Sacra, patremque humeris, altera sacra, tulit.
Venimus ad felix aliquando nomen Iuli,
Unde domus Teucros Iulia tangit avos.
Postumus huic; qui, quod silvis fuit ortus in altis,
Silvius in Latia gente vocatus erat.
Isque, Latine, tibi pater est: subit Alba Latinum:
Proximus est titulis Epitos, Alba, tuis.
Ille dedit Capyi recidiva vocabula Troiæ;
Et tuus est idem, Calpete, factus avus.
Cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet,
Dicitor in Thuscæ gurgite mersus aquæ.
Iam tamen Agrippan genitum, Remulumque nepotem
Viderat; in Remulum fulmina missa ferunt.
Venit Aventinus post hos; locus unde vocatus,
Mons quoque. Post illum tradita regna Procæ.
Quem sequitur duri Numitor germanus Amulii.
Ilia cum Lauso de Numitore sati.
Ense cadit patruo Lausus: placet Ilia Marti;
Teque parit, gemino iuncte Quirine Remo.
Ille suos semper Venerem Martemque parentes
Dixit; et emeruit vocis habere fidem.
Neve secuturi possent nescire nepotes,
Tempora Dis generis continuata dedit.
Sed Veneris mensem Graio sermone notatum
Auguror: a spumis est Dea dicta maris.
Nec tibi sit mirum Graio rem nomine dici:
Itala nam tellus Græcia maior erat.
Venerat Evander plena cum classe suorum:
Venerat Alcides: Grains utrique genus.
Hospes Aventinis armentum pavit in herbis
Claviger; et tanto est Albula pota Deo.
Dux quoque Neritius: testes Læstrygones exstant,
Et quod adhuc Circes nomina litus habet.
Et iam Telegoni, iam mœnia Tiburis udi
Stabant: Argolicæ quod posuere manus.
Venerat Atrides fatis agitatus Halesus;
A quo se dictam terra Falisca putat.
Adiice Troianæ suasorem Antenora pacis,
Et generum Œniden, Appule Daune, tuum.
Serus ab Iliacis, et post Antenora, flammis
Attulit Æneas in loca nostra Deos.
Huius erat Solimus, Phrygia comes exul ab Ida,
A quo Sulmonis mœnia nomen habent.
Sulmonis gelidi, patriæ, Germanice, nostræ.
Me miserum, Scythico quam procul illa solo est!
Ergo ego? tam longas sed supprime, Musa, querelas:
Non tibi sunt mœsta sacra canenda lyra.
Quo non livor abit? sunt qui tibi mensis honorem

Eripuisse velint, invideantque, Venus.
Nam, quia Ver aperit tunc omnia, densaque cedit
Frigoris asperitas, fœtaque terra patet;
Aprilem memorant ab aperto tempore dictum,
Quem Venus iniecta vindicat alma manu.
Illa quidem totum dignissima temperat orbem:
Illa tenet nullo regna minora Deo:
Iuraque dat cœlo, terræ, natalibus undis;
Perque suos intus continet omne genus.
Illa Deos omnes, longum enumerare, creavit:
Illa satis causas arboribusque dedit:
Illa rudes animos hominum contraxit in unum;
Et docuit iungi cum pare quemque sua. (ptas?
Quid genus omne creat volucrum, nisi blanda volu-
Nec coeant pecudes, si levis absit amor.
Cum mare trux aries cornu decertat; at idem
Frontem dilectæ lædere parcit ovis.
Deposita taurus sequitur feritate iuvencam,
Quem toti saltus, quem nemus omne, tremuit.
Vis eadem, lato quodcunque sub æquore vivit,
Servat; et innumeris piscibus implet aquas.
Prima feros habitus homini detraxit: ab illa
Venerunt cultus mundaque cura sui.
Primus amans carmen vigilatum nocte negata
Dicitur ad clausas concinuisse fores;
Eloquiumque fuit duram exorare puellam:
Proque sua causa quisque disertus erat.
Mille per hanc artes motæ; studioque placendi,
Quæ latuere prius, multa reperta ferunt.
Hanc quisquam titulo mensis spoliare secundi
Audeat? a nobis sit procul iste furor.
Quid, quod ubique potens, templisque frequentibus
Urbe tamen nostra ius Dea maius habet? (aucta,
Pro Troia, Romane, tua Venus arma ferebat,
Cum gemuit teneram cuspide læsa manum;
Cœlestesque duas Troiano iudice vicit.
(Ah nolim victas hoc meminisse Deas!)
Assaracique nurus dicta est, ut scilicet olim
Magnus Iuleos Cæsar haberet avos.
Nec Veneri tempus, quam ver, erat aptius ullum.
Vere nitent terræ: vere remissus ager.
Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt;
Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.
Et formosa Venus formoso tempore digna est;
Utque solet, Marti continuata suo.
Vere monet curvas materna per æquora puppes
Ire: nec hibernas iam timuisse minas.
Rite Deam Latiæ colitis matresque nurusque,
Et vos, quis vittæ longaque vestis abest.
Aurea marmoreo redimicula solvite collo:
Demite divitias: tota lavanda Dea est.
Aurea siccato redimicula reddite collo:
Nunc alii flores, nunc nova danda rosa est.
Vos quoque sub viridi myrto iubet illa lavari;
Causaque, cur iubeat, discite, certa subest.
Litore siccabat roraintes nuda capillos.
Viderunt Satyri, turba proterva, Deam.
Sensit, et opposita texit sua corpora myrto.
Tuta fuit facto: vosque referre iubet.
Discite nunc, quare Fortunæ tura Virili
Detis eo, calida qui locus humet aqua.
Accipit ille locus posito velamine cunctas;
Et vitium nudi corporis omne videt.
Ut tegat hoc, celetque viros, Fortuna Virilis
Præstat; et hoc parvo ture rogata facit.
Nec pigeat niveo tritum cum lacte papaver
Sumere, et expressis mella liquata favis.
Cum primum cupido Venus est deducta marito,
Hoc bibit: ex illo tempore nupta fuit.

Supplicibus verbis illam placate: sub illa
Et forma, et mores, et bona fama manent.
Roma pudicitia proavorum tempore lapsa est:
Cumæam, veteres, consuluistis anum.
Templa iubet Veneri fieri: quibus ordine factis,
Inde Venus verso nomina corde tenet.
Semper ad Æneadas placido, pulcherrima, vultu
Respice; tolque tuas, Diva, tuere nurus.
Dum loquor, elatæ metuendus acumine caudæ
Scorpios in virides præcipitatur aquas.
Nox ubi transierit, cœlumque rubescere primo
Cœperit, et tactæ rore querentur aves;
Semustamque facem vigilata nocte viator
Ponet, et ad solitum rusticus ibit opus;
Pliades incipiunt humeros relevare paternos:
Quæ septem dici, sex tamen esse solent.
Seu quod in amplexum sex hinc venere Deorum:
Nam Sterope Martis concubuisse ferunt:
Neptuno Halcyonen, et te, formosa Celæno:
Maian, et Electran, Taygetenque Iovi:
Septima mortali Merope tibi, Sisyphe, nupsit:
Pœnitet; et facti sola pudore latet.
Sive quod Electra Troiæ spectare ruinas
Non tulit: ante oculos opposuitque manum.
Tam sine perpetuo cœlum versetur in axe;
Ter iungat Titan, terque resolvat equos;
Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
Flabit, et Idææ festa parentis erunt.
Ibunt semimares, et inania tympana tundent;
Æraque tinnitus ære repulsa dabunt.
Ipsa sedens molli comitum cervice feretur,
Urbis per medias exululata vias.
Scena sonat, ludique vocant: spectate, Quirites;
Et Fora Marte suo litigiosa vacent.
Quærere multa libet: sed me sonus æris acuti
Terret, et horrendo lotos adunca sono.
Da, Dea, quas sciter, doctas, Cybeleia, neptes.
Audit; et has curæ iussit adesse meæ.
Paudite mandati memores, Heliconis alumnæ,
Gaudeat adsiduo cur Dea Magna sono.
Sic ego. Sic Erato; mensis Cythereius illi
Cessit; quod teneri nomen Amoris habet:
Reddita Saturno sors hæc erat; optime regum;
A nato sceptris excutiere tuis.
Ille suam metuens, ut quæque erat edita, prolem
Devorat; immersam visceribusque tenet.
Sæpe Rhea questa est toties fecunda, nec unquam
Mater; et indoluit fertilitate sua.
Iupiter ortus erat. Pro magna teste vetustas
Creditur: acceptam parce movere fidem.
Veste latens saxum cœlesti viscere sedit:
Sic genitor fatis decipiendus erat.
Ardua iamdudum resonat tinnitibus ide,
Tutus ut infanti vagiat ore puer.
Pars clypeos sudibus, galeas pars tundit inanes:
Hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus.
Res latuit patrem; priscique imitamina facti,
Æra Deæ comites raucaque terga movent.
Cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant:
Tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.
Desierat. Cœpi: Cur huic, genus acre, leones
Præbeat insolitas ad iuga curva iubas?
Desieram. Cœpit: feritas mollita per illam
Creditur; id curru testificata suo est.
At cur turrita caput est ornata corona?
An Phrygiis turres urbibus illa dedit?
Annuit. Unde venit, dixi, sua membra secandi
Impetus? Ut tacui, Pieris orsa loqui:
Phryx puer in silvis, facie spectabilis, Attis,

Turrigeram casto vinxit amore Deam.
Hunc sibi servari voluit sua templa tueri;
Et dixit, Semper fac, puer esse velis.
Ille fidem iussis dedit, et, Si mentiar, inquit,
Ultima, quam fallam, sit Venus illa mihi.
Fallit; et in Nympha Sagaritide desinit esse,
Quod fuit: hinc pœnas exigit ira Deæ.
Naida vulneribus succidit in arbore factis.
Illa perit: fatum Naidos arbor erat.
Hic furit: et, credens thalami procumbere tectum,
Effugit, et cursu Dindyma summa petit.
Et modo, Tollefaces; Remove, modo, verbera, clamat:
Sæpe Palæstinas iurat adesse Deas.
Ille etiam saxo corpus laniavit acuto;
Longaque in immundo pulvere tracta coma est.
Voxque fuit, Merui: meritas do sanguine pœnas.
Ah pereant partes, quæ nocuere mihi;
Ah pereant! dicebat adhuc: onus inguinis aufert;
Nullaque sunt subito signa relicta viri.
Venit in exemplum furor hinc, mollesque ministri
Cædunt iactatis vilia membra comis.
Talibus Aoniæ facunda voce Camœnæ
Reddita quæsiti causa furoris erat.
Hoc quoque, dux operis, moneas, precor; unde petita
Venerit: an nostra semper in urbe fuit?
Dindymon, et Cybelen, et amœnam fontibus Iden
Semper, et Iliacas mater amavit opes.
Cum Troiam Æneas Italos portaret in agros;
Est Dea sacriferas pœne secuta rates.
Sed nondum satis Latio sua numina posci
Senserat; assuetis substiteratque locis.
Post, ut Roma potens opibus iam sæcula quinque
Vidit, et edomito sustulit orbe caput;
Carminis Enboici fatalia verba sacerdos
Inspicit. Inspectum tale fuisse ferunt:
Mater abest; matrem iubeo, Romane, requiras:
Cum veniet, casta est accipienda manu.
Obscuræ sortis patres ambagibus errant,
Quæve parens absit, quove petenda loco.
Consulitur Pæan; Divûmque arcessite matrem.
Inquit: in Idæo est invenienda iugo.
Mittuntur proceres. Phrygiæ tum sceptra tenebat
Attalus: Ausoniis rem negat ille viris.
Mira canam: longo tremuit cum murmure tellus;
Et sic est adytis Diva locuta suis:
Ipsa peti volui. Ne sit mora: mitte volentem.
Dignus Roma locus, quo Deus omnis eat.
Ille soni terrore pavens, Proficiscere, dixit:
Nostra eris: in Phrygios Roma refertur avos.
Protinus innumeræ cædunt pineta secures
Illa, quibus fugiens Phryx pius usus erat.
Mille manus coeunt: et picta coloribus ustis
Cœlestum Matrem concava puppis habet.
Illa sui per aquas fertur tutissima nati;
Longaque Phryxææ stagna sororis adit:
Rhœteumque rapax, Sigeaque litora transit;
Et Tenedum, veteres Etionis opes.
Cycladesque excipiunt, Lesbo post terga relicta,
Quaque Caristeis frangitur unda vadis.
Transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas
Icarus, et vastæ nomina fecit aquæ.
Tum læva Creten, dextra Pelopeidas undas
Deserit; et Veneri sacra Cythera petit.
Hinc mare Trinacrium, cautes ubi tingere ferrum
Brontesque, et Steropes, Acmonidesque solent:
Æquoraque Afra legit, Sardoaque regna sinistris
Prospicit a remis, Ausoniamque tenet.
Ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
Dividit; et campo liberiore natat.
Omnis eques, unixtaque gravis cum plebe senatus,
Obvius ad Thusci fluminis ora venit.
Procedunt pariter matres, nataque, nurusque,
Quæque colunt sanctos virginitate focos.
Sedula fune viri contento brachia lassant;
Vix subit adversas hospita navis aquas.
Sicca diu tellus fuerat: sitis usserat herbas:
Sedit limoso pressa carina vado:
Quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat;
Adiuvat et fortes voce sonante manus.
Illa velut medio stabilis sedet insula ponto:
Attoniti monstro stantque paventque viri.
Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto;
Nec facies impar nobilitate fuit.
Casta quidem; sed non et credita. Rumor iniquus
Læserat, et falsi criminis acta rea est.
Cultus, et ornatis varie prodisse capillis,
Obfuit: ad rigidos promptaque lingua senes.
Conscia mens recti famæ mendacia risit:
Sed nos in vitium credula turba sumus.
Hæc ubi castarum processit ab agmine matrum,
Et manibus puram fluminis hausit aquam,
Ter caput irrorat, ter tollit in æthera palmas.
Quicumque adspiciunt, mente carere putant.
Submissoque genu, vultus in imagine Divæ
Figit, et hos edit, crine iacente, sonos:
Supplicis, alma, tuæ, genitrix fecunda Deorum,
Accipe sub certa conditione preces.
Casta negor. Si tu damnas; meruisse fatebor.
Morte luam pœnas iudice victa Dea.
Sed, si crimen abest, tu nostræ pignora vitæ
Re dabis; et castas casta sequere manus.
Dixit: et exiguo funem conamine traxit.
Mira, sed et scena testificata loquar.
Mota Dea est; sequiturque ducem, laudatque sequendo.
Index lætitiæ fertur in astra sonus.
Fluminis ad flexum veniunt: Tiberina priores
Ostia dixerunt, unde sinister abit.
Nox aderat: querno religant a stipite funem;
Dantque levi somno corpora functa cibo.
Lux aderat: querno solvunt a stipite funem;
Ante tamen posito tura dedere foco.
Ante coronatam puppim sine labe iuvencam
Mactarunt, operum coniugiique rudem.
Est locus, in Tiberin qua lubricus influit Almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.
Illic purpurea canus cum veste sacerdos
Almonis Dominam sacraque lavit aquis.
Exululant comites, furiosaque tibia flatur;
Et feriunt molles taurea terga manus.
Claudia præcedit, læto celeberrima vultu;
Credita vix tandem teste pudica Dea.
Ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena:
Sparguntur iunctæ flore recente boves.
Nasica accepit: templi tunc extitit auctor.
Augustus nunc est: ante Metellus erat.
Substitit hic Erato: mora fit, si cætera quæram.
Dic, inquam, parva cur stipe quærat opes?
Contulit æs populus; de quo delubra Metellus
Fecit, ait: dandæ mos stipis inde manet.
Cur vicibus factis ineant convivia, quæro,
Tum magis, indictas concelebrentque dapes.
Quod bene mutarit sedem Berecynthia, dixit;
Captant mutatis sedibus omen idem.
Institeram, quare primi Megalesia ludi
Urbe forent nostra: cum Dea (sensit enim:)
Illa Deos, inquit, peperit. Cessere parenti:
Principiumque dati mater honoris habet.
Cur igitur Gallos, qui se excidere, vocamus?

Digitized by Google

Cum tanto Phrygia Gallica distet humus?
Inter, ait, viridem Cybelen altasque Celænas,
Amnis it insana, nomine Gallus, aqua.
Qui bibit inde, furit. Procul hinc discedite, quis est
Cura bonæ mentis: qui bibit inde, furit.
Non pudet herbosum, dixi, posuisse moretum
In dominæ mensis? an sua causa subest?
Lacte mero veteres usi memorantur et herbis,
Sponte sua si quas terra ferebat, ait.
Candidus elisæ miscetur caseus herbæ;
Cognoscat priscos ut Dea prisca cibos.
Postera cum cœlo motis Pallantias astris
Fulserit, et niveos Luna levarit equos;
Qui dicet, Quondam sacrata est colle Quirini
Hac Fortuna die Publica, verus erit.
Tertia lux, memini, ludis erat: at mihi quidam
Spectanti senior, contiguusque loco,
Hæc, ait, illa dies, Libycis qua Cæsar in oris,
Perfida magnanimi contudit arma Iubæ.
Dux mihi Cæsar erat, sub quo meruisse tribunus
Glorior: officio præfuit ille meo.
Hanc ego militia sedem, tu pace parasti,
Inter bis quinos usus honore viros.
Plura locuturi subito seducimur imbre:
Pendula cœlestes Libra movebat aquas.
Ante tamen, quam summa dies spectacula sistat,
Ensiger Orion æquore mersus erit.
Proxima victricem cum Romam inspexerit Eos,
Et dederit Phœbo stella fugata locum,
Circus erit pompa celeber, numeroque Deorum;
Primaque ventosis palma petetur equis.
Hi Cereris ludi: non est opus indice causæ:
Sponte Deæ munus promeritumque patent.
Messis erant primis virides mortalibus herbæ,
Quas tellus nullo sollicitante dabat.
Et modo carpebant vivaci cespite gramen;
Nunc epulæ tenera fronde cacumen erant. (ta:
Postmodo glans nata est. Bene erat iam glande reper-
Duraque magnificas quercus habebat opes.
Prima Ceres homini ad meliora alimenta vocato
Mutavit glandes utiliore cibo.
Illa iugo tauros collum præbere coegit:
Tum primum soles eruta vidit humus.
Æs erat in pretio: chalybeia massa latebat.
Heu quam perpetuo debuit illa tegi!
Pace Ceres læta est: at vos optate, coloni,
Perpetuam pacem, perpetuumque ducem.
Farra Deæ, micæque licet salientis honorem
Detis, et in veteres turea grana focos:
Et si tura aberunt, unctas accendite tædas.
Parva bonæ Cereri, sint modo casta, placent.
A bove succincti cultros removete ministri.
Bos aret: ignavam sacrificate suem.
Apta iugo cervix non est ferienda securi:
Vivat, et in dura sæpe laboret humo.
Exigit ipse locus, raptus ut virginis edam.
Plura recognosces; pauca docendus eris.
Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
Trinacris; a positu nomen adepta loci.
Grata domus Cereri: multas ibi possidet urbes,
In quibus est culto fertilis Henna solo.
Frigida cœlestum matres Arethusa vocarat.
Venerat ad sacras et Dea flava dapes.
Filia, consuetis ut erat comitata puellis,
Errabat nudo per sua prata pede.
Valle sub umbrosa locus est, adspergine multa
Uvidus ex alto desilientis aquæ.
Tot fuerant illic, quot habet natura, colores;
Pictaque dissimili flore nitebat humus.
Quam simul adspexit; Comites, accendite, dixit;
Et mecum vestros flore replete sinus.
Præda puellares animos prolectat inanis,
Et non sentitur sedulitate labor.
Hæc implet lento calathos e vimine textos:
Hæc gremium, laxos degravat illa sinus.
Illa legit calthas: huic sunt violaria curæ;
Illa papavereas subsecat ungue comas.
Has, Hyacinthe, tenes: illas, Amarante, moraris:
Pars thyma, pars casiam, pars meliloton amant.
Plurima lecta rosa est; et sunt sine nomine flores:
Ipsa crocos tenues, liliaque alba legit.
Carpendi studio paulatim longius itur;
Et dominam casu nulla secuta comes.
Hanc videt, et visam patruus velociter aufert;
Regnaque cæruleis in sua portat equis.
Illa quidem clamabat: Io, carissima mater,
Auferor; ipsa suos abscideratque sinus.
Panditur interea Diti via; iamque diurnum
Lumen inadsueti vix patiuntur equi.
At chorus æqualis, cumulatis flore canistris,
Persephone, clamant, ad tua dona veni.
Ut clamata silet, montes ululatibus implent;
Et feriunt mœsta pectora nuda manu.
Attonita est planctu Ceres; modo venerat Hennam;
Nec mora, Me miseram! filia, dixit, ubi es?
Mentis inops rapitur, quales audire solemus
Threicias fusis Mænadas ire comis.
Ut vitulo mugit sua mater ab ubere raptо,
Et quærit fœtus per nemus omne suos;
Sic Dea: nec retinet gemitus, et concita cursu
Fertur; et e campis incipit, Henna, tuis.
Inde puellaris nacta est vestigia plantæ,
Et pressam noto pondere vidit humum.
Forsitan illa dies errori summa fuisset,
Si non turbassent signa reperta sues.
Iamque Leontinos, Amenanaque flumina cursu
Præterit, et ripas, herbifer Aci, tuas:
Præterit et Cyanen, et fontem lenis Anapi;
Et te, vorticibus non adeunde Gela.
Liquerat Ortygien, Megareaque, Pantagienque,
Quaque Simetheas accipit æquor aquas,
Antraque Cyclopum, positis exusta caminis,
Quique locus curvæ nomina falcis habet: (que,
Himeraque, et Didymen, Acragantaque, Tauromenion-
Sacrorumque Melan pascua læta boum.
Hinc Camerinan adit, Thapsonque et Heloria tempe;
Quaque patet Zephiro semper apertus Eryx.
Iamque Peloriaden, Lylibeaque, iamque Pachynon
Lustrarat, terræ cornua prima suæ.
Quacumque ingreditur, miseris loca cuncta querelis
Implet: ut amissum cum gemit ales Ityn.
Perque vices modo, Persephone, modo, Filia, clamat.
Clamat, et alternis nomen utrumque ciet.
Sed neque Persephone Cererem, neque filia matrem
Audit, et alternis nomen utrumque perit.
Unaque, pastorem vidisset, an arva colentem,
Vox erat, Hac gressus si qua puella tulit?
Iam color unus inest rebus; tenebrisque teguntur
Omnia: iam vigiles conticuere canes.
Alta iacet vasti super ora Typhoeos Ætne,
Cuius anhelatis ignibus ardet humus.
Illic accendit geminas pro lampade pinus:
Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.
Est specus exesi structura pumicis asper;
Non homini regio, non adeunda feræ:
Quo simul ac venit, frenatos curribus angues
Iungit; et æquoreas sicca pererrat aquas.
Effugit et Syrtes, et te, Zanclæa Charybdi;

Et vos, Nisæi, naufraga monstra, canes;
Hadriacumque patens late, bimaremque Corinthon.
Sic venit ad portus, Attica terra, tuos.
Hic primum sedit gelido mœstissima saxo:
Illud Cecropidæ nunc quoque triste vocant.
Sub Iove duravit multis immota diebus,
Et Lunæ patiens, et pluvialis aquæ.
Fors sua cuique loco est: quo nunc Cerealis Eleusin,
Dicitur hoc Celei rura fuisse senis.
Ille domum glandes excussaque mora rubetis
Portat, et arsuris arida ligna focis.
Filia parva duas rediebat rupe capellas;
Et tener in cunis filius æger erat.
Mater, ait virgo, (mota est Dea nomine matris)
Quid facis in solis incomitata iugis?
Restitit et senior, quamvis onus urget; et orat
Tecta suæ subeat quantulacumque casæ.
Illa negat: (simularat anum, mitraque capillos
Presserat) instanti talia dicta refert:
Sospes eas, semperque parens: mihi filia rapta est:
Heu melior quanto sors tua sorte mea!
Dixit: et, ut lacrymæ, neque enim lacrimare Deorum
Decidit in tepidos lucida gutta sinus. (est,
Flent pariter, molles animi, virgoque senexque.
E quibus hæc iusti verba fuere senis:
Sic tibi, quam raptam quereris, sit filia sospes:
Surge; nec exiguæ despice tecta casæ.
Cui Dea, Duc, inquit: scisti, qua cogere posses.
Seque levat saxo, subsequiturque senem.
Dux comiti narrat, quam sit sibi filius æger;
Nec capiat somnos, invigiletque malis.
Illa soporiferum, parvos initura penates,
Colligit agresti lene papaver humo.
Dum legit, oblito fertur gustasse palato,
Longamque imprudens exsoluisse famem.
Quæ quia principio posuit ieiunia noctis;
Tempus habent Mystæ sidera visa cibi.
Limen ut intravit, luctus videt omnia plena.
Iam spes in puero nulla salutis erat.
Matre salutata, mater Metanira vocatur,
Iungere dignata est os puerile suo.
Pallor abit, subitæque vigent in corpore vires:
Tantus cœlesti venit ab ore vigor.
Tota domus læta est, hoc est, materque, paterque
Nataque: tres illi tota fuere domos.
Mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte,
Pomaque, et in teneris aurea mella favis.
Abstinet alma Ceres, somnique papavera causas
Dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.
Noctis erat medium, placidique silentia somni;
Triptolemum gremio sustulit illa suo:
Terque manu permulsit eum: tria carmina dixit;
Carmina mortali non referenda sono.
Inque foco pueri corpus vivente favilla
Obruit, humanum purget ut ignis onus.
Excutitur somno stulte pia mater: et amens,
Quid facis? exclamat; membraque ab igne rapit.
Cui Dea; Dum non es, dixit, scelerata fuisti:
Irrita materno sunt mea dona metu.
Iste quidem mortalis erit: sed primus arabit,
Et serat, et culta præmia tollet humo.
Dixit: et egrediens nubem trahit, inque dracones
Transit, et aligero tollitur axe Ceres.
Sunion expositum, Piræaque tuta recessu
Liquit, et in dextrum quæ iacet ora latus.
Hinc init Ægæum; quo Cycladas adspicit omnes;
Ioniumque rapax, Icariumque legit.
Perque urbes Asiæ longum petit Hellespontum:
Diversumque locis alta pererrat iter.
Nam modo turilegos Arabas, modo despicit Indos:
Hinc Libys, hinc Meroe, siccaque terra subest.
Nunc adit Hesperios, Rhenum, Rhodanumque, Padum-
Teque future parens, Thybri, potentis aquæ. (que,
Quo feror? immensum est erratas dicere terras:
Præteritus Cereri nullus in orbe locus.
Errat et in cœlo; liquidique immunia ponti
Alloquitur gelido proxima signa polo:
Parrhasides stellæ, (namque omnia nosse potestis,
Æquoreas nunquam cum subeatis aquas)
Persephonen miseræ natam monstrate parenti.
Dixerat: huic Helice talia verba refert:
Crimine nox vacua est. Solem de virgine rapta
Consule, qui late facta diurna videt.
Sol aditus; Quam quæris, ait, ne vana labores,
Nupta Iovis fratri tertia regna tenet.
Questa diu secum sic est affata Tonantem:
(Maximaque in vultu signa dolentis erant)
Si memor es, de quo mihi sit Proserpina nata;
Dimidium curæ debet habere tuæ.
Orbe pererrato, sola est iniuria facti
Cognita: commissi præmia raptor habet.
At neque Persephone digna est prædone marito,
Nec gener hoc nobis more parandus erat.
Quid gravius victore Gyge captiva tulissem,
Quam nunc, te cœli sceptra tenente, tuli?
Verum impune ferat: nos hæc patiamur inultæ:
Reddat, et emendet facta priora novis.
Iupiter hanc lenit, factumque excusat amore;
Nec gener est nobis ille pudendus, ait.
Non ego nobilior. Posita est mihi regia cœlo:
Possidet alter aquas: alter inane Chaos.
Sed si forte tibi non est mutabile pectus;
Statque semel iuncti rumpere vincla tori;
Hoc quoque tentemus, siquidem ieiuna remansit:
Sin minus; inferni coniugis uxor erit.
Tartara iussus adit sumtis Caducifer alis:
Spesque redit citius, visaque certa refert.
Rapta tribus, dixit, solvit ieiunia granis,
Punica quæ lento cortice poma tegunt.
Haud secus indoluit, quam si modo rapta fuisset,
Mœsta parens; longa vixque refecta mora est.
Atque ita, Nec nobis cœlum est habitabile, dixit:
Tænaria recipi me quoque valle iube.
Et factura fuit; pactus nisi Iupiter esset,
Bis tribus ut cœlo mensibus illa foret.
Tum demum vultusque Ceres animumque recepit;
Imposuitque suæ spicea serta comæ.
Largaque provenit cessatis messis in arvis;
Et vix congestas area cepit opes.
Albadecent Cererem: vestes Cerealibus albas
Sumite: nunc pulli velleris usus abest.
Occupat Apriles Idus cognomine Victor
Iupiter: hac illi sunt data templa die.
Hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro
Atria Libertas cœpit habere sua.
Lucæ secutura tutos pete, navita, portus:
Ventus ab occasu grandine mixtus erit.
Sit licet et fuerit; tamen hac Mutinensia Cæsar
Grandine militia contudit arma sua.
Tertia post Veneris cum lux surrexerit Idus;
Pontifices forda sacra litate bove.
Forda ferens bos est, fœcundaque, dicta ferendo:
Hinc etiam fœtus nomen habere putant.
Nunc gravidum pecus est: gravidæ nunc semine ter-
Telluri plenæ victima plena datur. (ræ.
Pars cadit arce Iovis: ter denas Curia vaccas
Accipit; et largo sparsa cruore madet.
Ast ubi visceribus vitulos rapuere ministri,

Sectaque fumosis exta dedere focis;
Igne cremat vitulos, quæ natu maxima Virgo;
Luce Palis populos purget ut ille cinis.
Rege Numa, fructu non respondente labori,
Irrita decepti vota colentis erant.
Nam modo siccus erat gelidis Aquilonibus annus;
Nunc ager assidua luxuriabat aqua.
Sæpe Ceres primis dominum fallebat in herbis;
Et levis obsesso stabat avena solo:
Et pecus ante diem partus edebat acerbos;
Agnaque nascendo sæpe necabat ovem.
Silva vetus, nullaque diu violata securi,
Stabat, Mænalio sacra relicta Deo.
Ille dabat tacitis animo responsa quieto
Noctibus. Hic geminas rex Numa mactat oves.
Prima cadit Fauno; leni cadit altera Somno:
Sternitur in duro vellus utrumque solo.
Bis caput intonsum fontana spargitur unda;
Bis sua fagínea tempora fronde premit.
Usus abest Veneris: nec fas animalia mensis
Ponere; nec digitis annulus ullus inest.
Veste rudi tectum supra nova vellera corpus
Ponit, adorato per sua verba Deo.
Interea placidam redimita papavera frontem
Nox venit, et secum somnia nigra trahit.
Faunus adest; oviumque premens pede vellera duro,
Edidit a dextro talia dicta toro:
Morte boum tibi, Rex, tellus placanda duarum:
Det sacris animas una necata duas.
Excutitur terrore quies; Numa visa revolvit;
Et secum ambages cæcaque iussa refert.
Expedit errantem nemori gratissima coniux;
Et dixit: Gravidæ posceris exta bovis.
Exta bovis dantur gravidæ: felicior annus
Provenit, et fructum terra pecusque ferunt.
Hanc quondam Cytherea diem properantius ire
Iussit, et æthorios præcipitavit equos;
Ut titulum imperii quam primum luce sequenti
Augusto iuveni prospera bella darent.
Sed iam præteritas quartus tibi Lucifer Idus
Respicit. Hac Hyades Dorida nocte petunt.
Tertia post Hyadas cum lux erit orta remotas,
Carcere partitos Circus habebit equos.
Cur igitur missæ vinctis ardentia tædis
Terga ferant vulpes, causa docenda mihi.
Frigida Carseolis, nec olivis apta ferendis,
Terra, sed ad segetes ingeniosus ager.
Hac ego Pelignos, natalia rura, petebam;
Parva, sed assiduis humida semper aquis.
Hospitis antiqui solitas intravimus ædes:
Demserat emeritis iam iuga Phœbus equis.
Is mihi multa quidem, sed et hæc, narrare solebat,
Unde meum præsens instrueretur opus:
Hoc, ait, in campo, campumque ostendit, habebat
Rus breve cum duro parca colona viro.
Ille suam peragebat humum: sive usus aratri,
Sive cavæ falcis, sive bidentis erat.
Hæc modo verrebat stantem tibicine villam:
Nunc matris plumis ova fovenda dabat:
Aut virides malvas, aut fungos colligit albos:
Aut humilem grato calfacit igne focum.
Et tamen assiduis exercet brachia telis;
Adversumque minas frigoris arma parat.
Filius huius erat primo lascivus in ævo;
Addideratque annos ad duo lustra duos.
Is capit extremi vulpem sub valle salicti:
Abstulerat multas illa cohortis aves.
Captivam stipula fœnoque involvit, et ignes
Admovet. Urentes effugit illa manus.
Qua fugit, incendit vestitus messibus agros:
Damnosis vires ignibus aura dabat.
Factum abiit: monumenta manent: nam vivere captam
Nunc quoque lex vulpem Carseolana vetat.
Utque luat pœnas gens hæc, Cerealibus ardet:
Quoque modo segetes perdidit, ipso perit.
Postera cum veniet terras visura patentes
Memnonis in roseis lutea mater equis:
E duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen,
Sol abit: egresso victima maior adest.
Vacca sit, an taurus, non est cognoscere promtum:
Pars prior apparet: posteriora latent.
Seu tamen est taurus, sive est hoc femina signum;
Iunone invita munus amoris habet.
Nox abiit, oriturque Aurora. Palilia poscor.
Non poscor frustra, si favet alma Pales.
Alma Pales, faveas pastoria sacra canenti;
Prosequor officio si tua festa pio.
Certe ego de vitulo cinerem, stipulasque fabales,
Sæpe tuli plena, februa casta, manu.
Certe ego transilui positas ter in ordine flammas;
Virgaque roratas laurea misit aquas.
Mota Dea est; operique favet. Navalibus exi,
Puppis: habent ventos iam tua vela suos.
I, pete virginea, populus, suffimen ab ara:
Vesta dabit. Vestæ munere purus eris.
Sanguis equi suffimen erit, vitulique favilla:
Tertia res, duræ culmen inane fabæ.
Pastor, oves saturas ad prima crepuscula lustra.
Unda prius spargat, virgaque verrat humum.
Frondibus et fixis decorentur ovilia ramis;
Et tegat ornatas longa corona fores.
Cærulei fiant vivo de sulfure fumi;
Tactaque fumanti sulfure balet ovis.
Ure mares oleas, tædamque, herbasque Sabinas;
Et crepet in mediis laurus adusta focis.
Libaque de milio milii fiscella sequatur:
Rustica præcipue est hoc Dea læta cibo.
Adde dapes mulctramque suas, dapibusque resectis;
Silvicolam tepido lacte precare Palen.
Consule, dic, pecori pariter pecorisque magistris:
Effugiat stabulis noxa repulsa meis.
Sive sacra pavi, sedive sub arbore sacra;
Pabulaque in bustis inscia carpsit ovis:
Seu nemus intravi vetitum, nostrisve fugatæ
Sunt oculis Nymphæ, semicaperve Deus:
Seu mea falx ramo lucum spoliavit opaco,
Unde data est ægræ fiscina frondis ovi:
Da veniam culpæ: nec, dum degrandinat, obsit
Agresti fano supposuisse pecus.
Nec noceat turbasse lacus: ignoscite Nymphæ,
Mota quod obscuras ungula fecit aquas.
Tu, Dea, pro nobis Fontes fontanaque placa
Numina; tu sparsos per nemus omne Deos.
Nec Dryadas, nec nos videamus labra Dianæ;
Nec Faunum, medio cum premit arva die.
Pelle procul morbos: valeant hominesque gregesque;
Et valeant vigiles, provida turba, canes.
Neve minus multas redigam, quam mane fuerunt;
Neve gemam referens vellera rapta lupo.
Absit iniqua fames: herbæ, frondesque supersint:
Quæque lavent artus, quæque bibantur, aquæ.
Ubera plena premam: referat mihi caseus æra:
Doctque viam liquido vimina rara sero.
Sitque salax aries; conceptaque semina coniux
Reddat; et in stabulo multa sit agna meo.
Lanaque proveniat, nullas læsura puellas,
Mollis, et ad teneras quamlibet apta manus.
Quæ precor, eveniant; et nos faciamus ad annum

Pastorum dominæ grandia liba Pali.
His Dea placanda est: hæc tu conversus ad ortus
Dic ter, et in vivo perlue rore manus.
Tum licet, apposita, veluti cratere, camella,
Lac niveum potes, purpureamque sapam.
Moxque per ardentes stipulæ crepitantis acervos
Traiicias celeri strenua membra pede.
Expositus mox est. Moris mihi restat origo.
Turba facit dubium; cœptaque nostra tenet.
Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis
Excoquit: idcirco cum duce purgat oves.
An, quia cunctarum contraria semina rerum
Sunt duo discordes, ignis et unda Dii;
Iunxerunt elementa patres: aptumque putarunt
Ignibus et sparsa tangere corpus aqua?
An, quod in his vitæ causa est; hæc perdidit exul:
Hic nova fit coniux: hæc duo magna putant?
Vix equidem credo: sunt qui Phaethonta referri
Credant, et nimias Deucalionis aquas.
Pars quoque, cum saxis pastores saxa terebant,
Scintillam subito prosiluisse ferunt.
Prima quidem periit: stipulis excepta secunda est.
Hoc argumenti flamma Palilis habet.
An magis hunc morem pietas Æneia fecit,
Innocuum victo cui dedit ignis iter?
Hoc tamen est vero propius; cum condita Roma est,
Transferri iussos in nova tecta Lares:
Mutantesque domum tectis agrestibus ignem,
Et cessaturæ supposuisse casæ;
Per flammas saluisse pecus, saluisse colonos:
Quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.
Ipse locus causas vati facit. Urbis origo
Venit: ades factis, magne Quirine, tuis.
Iam luerat pœnas frater Numitoris, et omne
Pastorum gemino sub duce vulgus erat.
Contraliere agrestes, et mœnia ponere utrique
Convenit. Ambigitur mœnia ponat uter.
Nil opus est, dixit, certamine, Romulus ullo.
Magna fides avium est: experiamur aves.
Res placet. Alter init nemorosi saxa Palati:
Alter Aventinum mane cacumen adit.
Sex Remus, hic volucres bis sex videt ordine: pacto
Statur: et arbitrium Romulus urbis habet.
Apta dies legitur, qua mœnia signet aratro.
Sacra Palis suberant: inde movetur opus.
Fossa fit ad solidum: fruges iaciuntur in ima,
Et de vicino terra petita solo.
Fossa repletur humo, plenæque imponitur ara;
Et novus accenso fluditur igne focus.
Inde premens stivam designat mœnia sulco:
Alba iugum niveo cum bove vacca tulit.
Vox fuit hæc Regis: Condenti Iupiter urbem,
Et genitor Mavors, Vestaque mater ades:
Quosque pium est adhibere Deos, advertite cuncti:
Auspicibus vobis hoc mihi surgat opus.
Longa sit huic ætas, dominæque potentia terræ;
Sitque sub hac oriens occiduusque dies.
Ille precabatur. Tonitru dedit omina lævo
Iupiter: et lævo fulmina missa polo.
Augurio læti iaciunt fundamina cives;
Et novus exiguo tempore murus erat.
Hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat;
Sintque, Celer, curæ, dixerat, ista tuæ.
Neve quis aut muros, aut factam vomere fossam
Transeat, audentem talia dede neci.
Quod Remus ignorans, humiles contemnere muros
Cœpit: et, His populus, dicere, tutus erit?
Nec mora, transiluit. Rutro Celer occupat ausum.
Ille premit duram sanguinolentus humum.
Hæc ubi Rex didicit, lacrymas introrsus obortas
Devorat, et clausum pectore vulnus habet.
Flere palam non vult, exemplaque fortia servat:
Sicque meos muros transeat hostis, ait.
Dat tamen exsequias: nec iam suspendere fletum
Sustinet; et pietas dissimulata patet.
Osculaque applicuit posito suprema feretro;
Atque ait: Iuvito frater ademte, vale.
Arsurosque artus unxit: fecere, quod ille,
Faustulus, et mœstas Acca soluta comas.
Tum iuvenem nondum facti flevere Quirites:
Ultima plorato subdita flamma rogo.
Urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset?)
Victorem terris impositura pedem.
Cuncta regas; et sis magno sub Cæsare semper:
Sæpe etiam plures nominis huius habe:
Et quoties steteris domito sublimis in orbe,
Omnia sint humeris inferiora tuis.
Dicta Pales nobis: idem Vinalia dicam.
Una tamen media est inter utramque dies.
Numina vulgares Veneris celebrate puellæ.
Multa professarum quæstibus apta Venus.
Poscite ture dato formam, populique favorem:
Poscite blanditias, dignaque verba ioco.
Cumque sua dominæ date grata sisymbria myrto,
Textaque composita Iuncea vincla rosa.
Templa frequentari Collinæ proxima portæ
Nunc decet: a Siculo nomina colle tenent.
Utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
Claudius, et bello te quoque cepit, Eryx;
Carmine vivacis Venus est translata Sibyllæ;
Inque suæ stirpis maluit urbe coli.
Cur igitur Veneris festum Vinalia dicant,
Quæritis; et quare sit Iovis ista dies?
Turnus, an Æneas Latiæ gener esset Amatæ,
Bellum erat. Hetruscas Turnus adoptat opes.
Clarus erat, sumtisque ferox Mezentius armis:
Et vel equo magnus, vel pede maior erat.
Quem Rutuli Turnusque suis adsciscere tentant
Partibus. Hæc contra dux ita Tuscus ait:
Stat mihi non parvo virtus mea: vulnera testes,
Armaque, quæ sparsi sanguine sæpe meo.
Qui petis auxilium, non grandia divide mecum
Præmia, de lacubus proxima musta tuis. (est.
Nulla mora est operæ. Vestrum dare; vincere nostrum
Quam velit Æneas ista negata mihi!
Annuerant Rutuli. Mezentius induit arma:
Induit Æneas; alloquiturque Iovem:
Hostica Tyrrheno vota est vindemia Regi:
Iupiter, e Latio palmite musta feras.
Vota valent meliora: cadit Mezentius ingens,
Atque indignanti pectore plangit humum.
Venerat Autumnus, calcatis sordidus uvis:
Redduntur merito debita vina Iovi.
Dicta dies hinc est Vinalia. Iupiter illam
Vindicat, et festis gaudet inesse suis.
Sex ubi, quæ restant, luces Aprilis habebit;
In medio cursu tempora veris erunt.
Et frustra pecudem quæres Athamantidos Helles:
Signaque dant imbres: exoriturque Canis.
Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem,
Obstitit in media candida pompa via.
Flamen in antiquæ lucum Robigine ibat,
Exta canis flammis, exta daturus ovis.
Protinus accessi, ritus ne nescius essem.
Edidit hæc Flamen verba, Quirine, tuus:
Aspera Robigo, parcas Cerealibus herbis;
Et tremat in summa læve cacumen humo.
Tu sata sideribus cœli nutrita secundi

Crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
Vis tua non levis est: quæ tu frumenta notasti,
Mœstus in amissis illa colonus habet.
Nec venti tantum Cereri nocuere, nec imbres;
Nec sic marmoreo pallet adusta gelu;
Quantum, si culmos Titan incalfacit udos.
Tum locus est iræ, Diva timenda, tuæ.
Parce, precor, scabrasque manus a messibus aufer;
Neve noce cultis: posse nocere sat est.
Nec teneras segetes, sed durum contere ferrum:
Quodque potest alios perdere, perde prior.
Utilius gladios et tela nocentia carpes:
Nil opus est illis: otia mundus agit.
Sarcula nunc, durusque bidens, et vomer aduncus,
Ruris opes niteant: inquinet arma situs.
Conatusque aliquis vagina ducere ferrum,
Adstrictum longa sentiat esse mora.
At tu ne viola Cererem: semperque colonus
Absenti possit solvere vota tibi.
Dixerat. A dextra villis mantele solutis,
Cumque meri patera turis acerra fuit.
Tura focis vinumque dedit, fibrasque bidentis,
Turpiaque obscœnæ, vidimus, exta canis.
Tum mihi, Cur detur sacris nova victima, quæris?
(Quæsieram) causam percipe, Flamen ait:
Est Canis, Icarium dicunt, quo sidere moto
Tosta sitit tellus, præcipiturque seges.
Pro cane sidereo canis hic imponitur aræ;
Et, quare pereat, nil nisi nomen habet.
Cum Phrygis Assaraci Titania fratre relicto
Sustulit immenso ter iubar orbe suum;
Mille venit variis florum Dea nexa coronis:
Scena ioci morem liberioris habet.
Exit et in Maias sacrum Florale Kalendas.
Tunc repetam: nunc me grandius urget opus.
Aufert Vesta diem: cognato Vesta recepta est
Limine: sic iussi constituere patres.
Phœbus habet partem; Vestæ pars altera cessit:
Quod superest illis, tertius ipse tenet.
State Palatinæ laurus, prætextaque quercu
Stet domus. Æternos tres habet una Deos.

Liber quintus

Quæritis, unde putem Maio data nomina mensi?
Non satis est liquido cognita causa mihi.
Ut stat, et incertus qua sit sibi nescit eundum,
Cum videt ex omni parte viator iter:
Sic, quia posse datur diversas reddere causas,
Qua ferar ignoro: copiaque ipsa nocet.
Dicite, quæ fontes Aganippidos Hippocrenes
Grata Medusæi signa tenetis equi.
Dissensere Deæ; quarum Polyhymnia cœpit
Prima: silent aliæ, dictaque mente notant:
Post chaos, ut primum data sunt tria corpora mundo,
Inque novas species omne recessit opus;
Pondere, terra suo subsedit, et æquora traxit:
At cœlum levitas in loca summa tulit.
Sol quoque cum stellis nulla gravitate retentus,
Et vos Lunares exsiluistis equi.
Sed neque terra diu cœlo, nec cætera Phœbo
Sidera cedebant: par erat omnis honos.
Sæpe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenebas,
Ausus de media plebe sedere Deus.
Et latus Oceano quisquam Deus advena iunxit:
Tethys et extremo sæpe recepta loco est.
Donec Honos, placidoque decens Reverentia vultu
Corpora legitimis imposuere toris.
Hinc sata Maiestas; hos est Dea censa parentes:
Quaque die partu est edita, magna fuit.
Nec mora: consedit medio sublimis Olympo,
Aurea, purpureo conspicienda sinu.
Considere simul Pudor et Metus. Omne videres
Numen ad hanc cultus composuisse suos.
Protinus intravit mentes suspectus honorum:
Fit pretium dignis; nec sibi quisque placet.
Hic status in cœlo multos permansit in annos,
Dum senior fatis excidit arce Deus.
Terra feros partus, immania monstra, Gigantas
Edidit, ausuros in Iovis ire domum.
Mille manus illis dedit, et pro cruribus angues:
Atque ait: In magnos arma movete Deos.
Exstruere hi montes ad sidera summa parabant,
Et magnum bello sollicitare Iovem.
Fulmina de cœli iaculatus Iupiter arce
Vertit in auctores pondera vasta suos.
His bene Maiestas armis defensa Deorum
Restat; et ex illo tempore firma manet.
Assidet illa Iovi: Iovis est fidissima custos:
Et præstat sine vi sceptra tremenda Iovi.
Venit et in terras: coluerunt Romulus illam,
Et Numa: mox alii, tempore quisque suo.
Illa patres in honore pio matresque tuetur:
Illa comes pueris virginibusque venit:
Illa datos fasces commendat, eburque curule:
Illa coronatis alta triumphat equis.
Finierat voces Polyhymnia. Dicta probarunt
Clioque, et curvæ scita Thalia lyræ.
Excipit Uranie: fecere silentia cunctæ;
Et vox audiri nulla, nisi illa, potest:
Magna fuit quondam capitis reverentia cani,
Inque suo pretio ruga senilis erat.
Martis opus iuvenes animosaque bella gerebant;
Et pro Dis aderant in statione suis:
Viribus illa minor, nec habendis utilis armis,
Consilio patriæ sæpe ferebat opem.
Nec nisi post annos patuit tunc curia seros:
Nomen et ætatis nite senatus erat.
Iura dabat populo senior: finitaque certis
Legibus est ætas, unde petatur honos.
Et medius iuvenum, non indignantibus ipsis,
Ibat; et interior, si comes unus erat.
Verba quis auderet coram sene digna rubore
Dicere: censuram longa senecta dabat.
Romulus hoc vidit: selectaque pectora, Patres
Dixit. Ad hos Urbis summa relata novæ.
Hinc sua maiores posuisse vocabula Maio
Fungor, et ætati consuluisse suæ.
Et Numitor dixisse potest; da, Romule, mensem
Hunc senibus; nec avum sustinuisse nepos.
Nec leve præpositi pignus successor honoris
Iunius, a iuvenum nomine dictus, habet.
Tum sic, neglectos hedera redimita capillos,
Prima sui cœpit Calliopea chori:
Dixerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,
Qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis.
Hinc sata Pleione cum cœlifero Atlante
Iungitur, ut fama est; Pleiadasque parit.
Quarum Maia suas forma superasse sorores
Traditur, et summo concubuisse Iovi.
Hæc cuixa iugo cupressiferæ Cyllenes
Ætherium volucri qui pede carpit iter.
Arcades hunc, Ladonque rapax, et Mænalos ingens
Rite colunt; Luna credita terra prior.
Exsul ab Arcadiis Latios Evander in agros
Venerat; impositos attuleratque Deos.
Hic, ubi nunc Roma est orbis caput, arbor et herbæ,
Et paucæ pecudes, et casa rara fuit.
Quo postquam ventum; Consistite, præscia mater,

Nam locus imperii rus erit istud, ait.
Et matri et vati paret Nonacrius heros;
Inque peregrina constitit hospes humo.
Sacraque multa quidem, se Fauni prima bicornis
Has docuit gentes, alipedisque Dei.
Semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis;
Cum lustrant celebres vellera secta vias.
At tu materno donasti nomine mensem,
Inventor curvæ, furibus apte, fidis.
Nec pietas hæc prima tua est: septena putaris,
Pleiadum numerum, fila dedisse lyræ.
Hæc quoque desierat; laudataque voce sororum est.
Quid faciam? turbæ pars habet omnis idem.
Gratia Pieridum nobis æqualiter adsit;
Nullaque laudetur plusve minusve mihi.
Ab Iove surgat opus. Prima mihi nocte videnda
Stellà est in cunas officiosa Iovis.
Nascitur Oleniæ signum pluviale Capellæ:
Illa dati cœlum præmia lactis habet.
Nais Amalthea, Cretæa nobilis Ida,
Dicitur in silvis occuluisse Iovem.
Huic fuit hædorum mater formosa duorum,
Inter Dictæos conspicienda greges;
Cornibus aeriis, atque in sua terga recurvis:
Ubere, quod nutrix posset habere Iovis.
Lac dabat illa Deo: sed fregit in arbore cornu;
Truncaque dimidia parte decoris erat.
Sustulit hoc Nymphe: cinctumque recentibus herbis
Et plenum pomis ad Iovis ora tulit.
Ille, ubi res cœli tenuit, solioque paterno
Sedit, et invicto nil Iove maius erat;
Sidera nutricem, nutricis fertile cornu,
Fecit; quod dominæ nunc quoque nomen habet.
Præstitibus Maiæ Laribus videre Kalendæ
Aram constitui, signaque parva Deûm.
Voverat illa quidem Curius; sed multa vetustas
Destruit, et saxo longa senecta nocet.
Causa tamen positi fuerat cognominis illis,
Quod præstant oculis omnia tuta suis.
Stant quoque pro nobis, et præsunt mœnibus Urbi
Et sunt præsentes, auxiliumque ferunt.
At canis ante pedes, saxo fabricatus eodem,
Stabat: quæ standi cum Lare causa fuit?
Servat uterque domum, domino quoque fidus uterque
Compita grata Deo: compita grata cani.
Exagitant et Lar, et turba Diania, fures;
Pervigilantque Lares, pervigilantque canes.
Bina gemellorum quærebam signa Deorum,
Viribus annosæ facta caduca moræ:
Mille Lares, Geniumque ducis, qui tradidit illos,
Urbs habet, et vici numina trina colunt.
Quo feror? Augustus mensis mihi carminis huius
Ius dabit: interea Diva canenda Bona est.
Est moles nativa: loco res nomina fecit.
Appellant saxum: pars bona montis ea est.
Huic Remus insiterat frustra quo tempore fratri
Prima Palatinæ signa dedistis aves.
Templa Patres illic, oculos exosa viriles,
Leniter adclivi constituere iugo.
Dedicat hæc veteris Clausorum nominis hæres,
Virgineo nullum corpore passa virum.
Livia restituit; ne non imitata maritum
Esset, et ex omni parte secuta virum.
Postera cum roseam pulsis Hyperionis astris
In matutinis lampada tollit equis;
Frigidus Argestes summas mulcebit aristas,
Candidaque a Calabris vela dabuntur aquis:
At simul inducunt obscura crepuscula noctem,
Pars Hyadum toto de grege nulla latet.
Ora micant Tauri septem radiantia flammis,
Navita quas Hyadas Graius ab imbre vocat.
Pars Bacchum nutrisse putat: pars credidit esse
Tethyos has neptes, Oceanique senis.
Nondum stabat Atlas, humeros oneratus Olympo,
Cum satus est forma conspiciendus Hyas.
Hunc stirps Oceani maturis nisibus Æthra
Edidit, et Nymphas; sed prior ortus Hyas.
Dum nova lanugo; pavidos formidine cervos
Terret: et est illi præda benigna lepus.
At postquam virtus annis adolevit, in apros
Audet, et hirsutas comminus ire leas.
Dumque petit latebras fœtæ catulosque leænæ;
Ipse fuit Lybycæ præda cruenta feræ.
Mater Hyan, et Hyan mœstæ flevere sorores,
Cervicemque polo supposituras Atlas.
Victus uterque parens tamen est pietate sororum.
Illa dedit cœlum: nomina fecit Hyas.
Mater, ades, florum, ludis celebranda iocosis:
Distuleram partes mense priore tuas.
Incipis Aprili: transis in tempora Maii.
Alter te fugiens, cum venit alter, habet.
Cum tua sint, cedantque tibi consinia mensum;
Convenit in laudes ille vel ille tuas.
Circus in hunc exit, clamataque palma theatris:
Hoc quoque cum circi munere carmen erat.
Ipse dea quæ sis. Hominum sententia fallax.
Optima tu propterii nurus auctor eris.
Sic ego: sic nostris respondit Diva rogatis:
Dum loquitur, vernas efflat ab ore rosas:
Chloris eram, quæ Flora vocor: corrupta Latino
Nominis est nostri littera Græca sono.
Chloris eram Nymphe campi felicis, ubi audis
Rem fortunatis ante fuisse viris.
Quæ fuerit mihi forma, grave est narrare modestæ;
Sed genetrix matri repperit illa Deum.
Ver erat; errabam. Zephyrus conspexit; abibam.
Insequitur; fugio. Fortior ille fuit.
Et dederat fratri Boreas ius omne rapinæ,
Ausus Erechthea præmia ferre domo.
Vim tamen emendat dando mihi nomina nuptæ;
Inque meo non est ulla querela toro.
Vere fruor semper: pomi nitidissimus annus:
Arbor habet frondes, pabula semper humus.
Est mihi fecundus dotalibus hortus in agris:
Aura fovet; liquidæ fonte rigatur aquæ.
Hunc meus implevit generoso flore maritus;
Atque ait: Arbitrium tu, Dea, floris habe.
Sæpe ego digestos volui numerare colores;
Nec potui: numero copia maior erat.
Roscida cum primum foliis excussa pruina est,
Et variæ radiis intepuere comæ;
Conveniunt pictis incinctæ vestibus Horæ,
Inque leves calathos munera nostra legunt.
Protinus arripiunt Charites, nectuntque coronas,
Sertaque cœlestes implicitura comas.
Prima per immensas sparsi nova semina gentes.
Uniuscellus ante coloris erat.
Prima Therapnæo feci de sanguine florem:
Et manet in folio scripta querela suo.
Tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos:
Infelix, quod non alter et alter eras!
Quid Cadmon, aut Attin referam, Cinyraque creatum;
De quorum pet me vulnere surgit honor?
Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes.
Iupiter hoc ut adhuc nesciat, usque precor.
Sancta Iovem Iuno, nata sine matre Minerva,
Officio doluit non egaluisse suo.
Ibat, ut Oceano quereretur furta mariti;

Digitized by Google

Restitit ad nostras fessa labore fores.
Quam simul adspexi; Quid te, Saturnia, dixi,
Attulit? Exponit, quem petat, illa locum.
Addidit et causam. Verbis solabar amicis;
Non, inquit, verbis cura levanda mea est.
Si pater est factus neglecto coniugis usu
Iupiter, et, nomen solus utrumque tenet;
Cur ego desperem fieri sine coniuge mater;
Et parere intacto, dummodo casta, viro?
Omnia tentabo latis medicamina terris;
Et freta, Tartareos excutiamque sinus.
Vox erat in cursu: vultum dubitantis habebam.
Nescio quid, Nymphe, posse videris, ait.
Ter volui promittere opem, ter lingua retenta est:
Ira Iovis magni causa timoris erat.
Fer, precor, auxilium, dixit; celabitur auctor:
Et Stygiæ numen testificatur aquæ.
Quod petis, Oleniis, inquam, mihi missus ab arvis
Flos dabit: est hortis unicus ille meis.
Qui dabat, Hoc, dixit, sterilem quoque tange iuvencam;
Mater erit. Tetigi: nec mora, mater erat.
Protinus hærentem decerpsi pollice florem.
Tangitur; et tacto concipit illa sinu.
Iamque gravis Thracen, et læva Propontidos intrat;
Fitque potens voti; Marsque creatus erat.
Qui memor accepti per me natalis, Habeto
Tu quoque Romulea, dixit, in Urbe locum.
Forsitan in teneris tantum mea regna coronis
Esse putes: tangunt numen et arva meum.
Si bene floruerint segetes, erit area dives.
Si bene floruerit vinea; Bacchus erit.
Si bene floruerint olea nitidissimus annus;
Pomaque proventum temporis huius habent.
Flore semel læso pereunt viciæque fabæque;
Et pereunt lentes, advena Nile, tuæ.
Vina quoque in magnis operose condita cellis
Florent; et nebulæ dolia summa tegunt.
Mella meum munus: volucres ego mella daturas
Ad violam, et cythisos, et thyma cana voco.
Nos quoque idem facimus: tunc cum iuvenilibus annis
Luxuriant animi, corporaque ipsa virent.
Talia dicentem tacitus mirabar: at illa,
Ius tibi discendi, si qua requiris, ait.
Dic, Dea, ludorum, respondi, quæ sit origo.
Vix bene desieram; retulit illa mihi.
Cætera luxuriæ nondum instrumenta vigebant:
Aut pecus, aut latam dives habebat humum.
Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est:
Sed iam de vetito quisque parabat opes.
Venerat in morem populi depascere saltus:
Idque diu licuit, pœnaque nulla fuit.
Vindice servabat nullo sua publica vulgus:
Iamque in privato pascere inertis erat.
Plebis ad Ædiles delata licentia talis
Publicios: animus defuit ante viris.
Rem populus recipit: mulctam subiere nocentes;
Vindicibus laudi publica cura fuit.
Mulcta data est ex parte mihi: magnoque favore
Victores ludos instituere novos.
Parte locant clivum, qui tunc erat ardua rupes:
Utile nunc iter est; Publiciumque vocant.
Annua credideram spectacula facta; negavit:
Addidit et dictis altera verba suis.
Nos quoque tangit honor: festis gaudemus et aris;
Turbaque cœlestes ambitiosa sumus.
Sæpe deos aliquis peccando fecit iniquos;
Et pro delictis hostia blanda fuit.
Sæpe Iovem vidi, cum iam sua mittere vellet
Fulmina, ture dato sustinuisse manum.
At si negligimur, magnis iniuria pœnis
Solvitur, et iustum præterit ira modum.
Respice Thestiaden: flammis absentibus arsit:
Causa est, quod Phœbes ara sine igne fuit.
Respice Tantaliden: eadem Dea vela tenebat:
Virgo est; et spretos bis tamen ulta focos.
Hippolyte infelix, velles coluisse Dionen,
Cum consternatis diripereris equis.
Longa referre mora est correcta oblivia damuis:
Me quoque Romani præteriere patres.
Quid facerem? per quod fierem manifesta doloris?
Exigerem nostræ qualia damna notæ?
Excidit officium tristi mihi: nulla tuebar
Rura, nec in pretio fertilis hortus erat.
Lilia deciderant: volas arere videres,
Filaque punicei languida facta croci.
Sæpe mihi Zephyrus, Dotes corrumpere noli
Ipsa tuas, dixit: dos mihi vilis erat.
Florebant oleæ; venti nocuere protervi:
Florebant segetes; grandine læsa Ceres.
In spe vitis erat: cœlum nigrescit ab Austris,
Et subita frondes decutiuntur aqua.
Nec volui fieri, nec sum crudelis in ira:
Cura repellendi sed mihi nulla fuit.
Convenere patres; et si bene floreat annus,
Numinibus nostris annua festa vovent.
Adnuimus voto. Consul cum consule ludos
Postumio Lænas persoluere mihi.
Quærere conabar, quare lascivia maior
His foret in ludis, liberiorque iocus:
Sed mihi succurrit, numen non esse severum,
Aptaque deliciis munera ferre Deam.
Tempora sutilibus cinguntur tota coronis;
Et latet iniecta splendida mensa rosa.
Ebrius incinctis phillyra conviva capillis
Saltat, et imprudens utitur arte meri.
Ebrius ad durum formosæ limen amicæ
Cantat: habent unctæ mollia serta comæ.
Nulla coronata peraguntur seria fronte;
Nec liquidæ vinctis flore bibuntur aquæ.
Donec eras mixtus nullis, Acheloe, racemis;
Gratia sumendæ non erat ulla rosæ.
Bacchus amat flores: Baccho placuisse coronam
Ex Ariadnæo sidere nosse potes.
Scena levis decet hanc: non est, mihi credite, non est
Illa cothurnatas inter habenda Deas.
Turba quidem cur hos celebret meretricia ludos,
Non ex difficili causa petenda subest.
Non est de tetricis, non est de magna professis:
Vult sua plebeio sacra patere choro.
Et monet ætatis specie, dum floreat, uti:
Contemni spinam, cum cecidere rosæ.
Cur tamen, ut dantur vestes Cerealibus albæ,
Sic est hæc cultu versicolore decens?
An quia maturis albescit messis aristis;
Et color et species floribus omnis inest?
Adnuit; et molis flores cecidere capillis:
Accidere in mensas ut rosa missa solet.
Lumina restabant, quorum me causa latebat;
Cum sic errores abstulit illa meos:
Vel quia purpureis collucent floribus agri;
Lumina sunt nostros visa decere dies:
Vel quia nec flos est hebeti, nec flamma, colore,
Atque oculos in se splendor uterque trahit:
Vel quia deliciis nocturna licentia nostris
Convenit. A vero tertia causa venit.
Est breve præterea, de quo mihi quærere restat,
Si liceat, dixi. Dixit et illa, Licet.
Cur tibi pro Lybicis claudantur rete leænis

Imbelles capreæ, sollicitusque lepus.
Non sibi, respondit, silvas cessisse; sed hortos,
Arvaque pugnaci non adeunda feræ.
Omnia finierat: tenues secessit in auras.
Mansit odor; posses scire fuisse Deam.
Floreat ut toto carmen Nasonis in ævo,
Sparge, precor, donis pectora nostra tuis.
Noctis minus quarta promet sua sidera Chiron
Semivir, et flavi corpore mixtus equi.
Pelion Hæmoniæ mons est obversus in Austros:
Summa virent pinu: cætera quercus habet.
Phillyrides tenuit: saxo stant antra vetusto,
Quæ iustum memorant incoluisse senem.
Ille manus, olim missuras Hectora leto,
Creditur in lyricis detinuisse modis.
Venerat Alcides exacta parte laborum;
Iussaque restabant ultima pæne viro.
Stare simul casu Troiæ duo fata videres,
Hinc puer Æacides, hinc Iove natus erat.
Excipit hospitio iuvenem Philyreius heros,
Et causam adventus hic rogat, ille docet.
Perspicit interea clavam spoliumque leonis:
Virque, ait, his armis, armaque digna viro.
Nec se, quin horrens auderet tangere setis
Vellus, Achilleæ continuere manus.
Dumque senex tractat squalentia tela venenis;
Excidit, et lævo fixa sagitta pede est.
Ingemuit Chiron, traxitque e corpore ferrum:
Adgemit Alcides, Hæmoniusque puer.
Ipse tamen lectas Pagasæis collibus herbas
Temperat, et varia vulnera mulcet ope.
Virus edax superabat opem; penitusque recepta
Ossibus, et toto corpore pestis erat.
Sanguine Centauri Lernææ sanguis Echidnæ
Mixtus ad auxilium tempora nulla dabant.
Stabat, ut ante patrem, lacrymis perfusus Achilles;
Sic flendus Peleus, si moreretur, erat.
Sæpe manus ægras manibus fingebat amicis:
[Morum, quos fecit, præmia doctor habet.]
Oscula sæpe dedit: dixit quoque sæpe iacenti;
Vive, precor; nec me, care, relinque, pater.
Nona dies aderat; cum tu, iustissime Chiron,
Bis septem stellis corpora cinctus eras.
Hunc Lyra curva sequi cuperet; sed idonea nondum
Est via: nox aptum tertia tempus erit.
Scorpios in cœlo, cum cras lucescere Nonas
Dicimus, a media parte notandus erit.
Hanc ubi protulerit formosa ter Hesperus ora,
Ter dederint Phœbo sidera victa locum;
Ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri:
Inferias tacitis Manibus illa dabunt.
Annus erat brevior; nec adhuc pia Februa norant;
Nec tu dux mensum, Iane biformis, eras.
Iam tamen extincto cineri sua dona ferebant;
Compositique nepos busta piabat avi.
Mensis erat Maius, maiorum nomine dictus,
Qui partem prisci nunc quoque moris habet.
Nox ubi iam media est, somnoque silentia præbet;
Et canis, et variæ conticuistis aves;
Ille memor veteris ritus, timidusque Deorum
Surgit: habent gemini vincula nulla pedes.
Signaque dat digitis medio cum pollice iunctis;
Occurrat tacito ne levis umbra sibi.
Terque manus puras fontana perluit unda;
Vertitur, et nigras accipit ore fabas.
Aversusque iacit: sed dum iacit, Hæc ego mitto;
His, inquit, redimo meque meosque fabis.
Hoc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur
Colligere, et nullo terga vidente sequi.
Rursus aquam tangit, Temesæaque concrepat æra;
Et rogat, ut tectis exeat umbra suis.
Cum dixit novies, Manes exite paterni;
Respicit, et pure sacra peracta putat.
Dicta sit unde dies, quæ nominis exstet origo,
Me fugit: ex aliquo est invenienda Deo.
Pleiade nate, mone, virga venerande potenti:
Sæpe tibi Stygii regia visa Iovis.
Venit adoratus Caducifer: accipe causam
Nominis: ex ipso cognita causa Deo est.
Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras,
Et male veloci iusta soluta Remo;
Faustulus infelix, et passis Acca capillis,
Spargebant lacrymis ossa perusta suis.
Inde domum redeunt sub prima crepuscula mœsti;
Utque erat, in duro procubuere toro.
Umbra cruenta Remi visa est assistere lecto,
Atque hæc exiguo murmure verba loqui:
En ego dimidium vestri, parsque altera voti,
Cernite sim qualis; qui modo qualis eram!
Qui, modo si volucres habuissem regna iubentes,
In populo potui maximus esse meo.
Nunc elapsa rogi flammis, et inanis imago;
Hæc est ex illo forma relicta Remo.
Heu! ubi Mars pater est? si vos modo vera locuti;
Uberaque expositis ille ferina dedit.
Quem lupa servavit, manus hunc temeraria civis
Perdidit. O quanto mitior illa fuit!
Sæve Celer, crudelem animam per vulnera reddas:
Utque ego, sub terras sanguinolentus eas.
Noluit hoc frater. Pietas æqualis in illo est.
Quod potuit, lacrymas in mea fata dedit.
Hunc vos per lacrymas, per vestra alimenta rogate,
Ut celebrem festo signet honore diem.
Mandantem amplecti cupiunt, et brachia tendunt:
Lubrica prensantes effugit umbra manus.
Ut secum fugiens somnos adduxit imago;
Ad regem voces fratris uterque ferunt.
Romulus obsequitur, lucemque Remuria dixit
Illam, qua positis iusta feruntur avis.
Aspera mutata est in lenem tempore longo
Litera, quæ toto nomine prima fuit.
Mox etiam Lemures animas dixere silentum:
Is verbi sensus, vix ea vocis erat.
Fana tamen veteres illis clausere diebus;
Ut nunc ferali tempore operta vides.
Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta
Tempora: quæ nupsit, non diuturna fuit.
Hac quoque de causa, si te proverbia tangunt,
Mense malas Maio nubere vulgus ait.
Sed tamen hæc tria sunt sub eodem tempore festa
Inter se nullo continuata die.
Quorum si mediis Bœoton Oriona quæres,
Falsus eris: signi causa canenda mihi.
Iupiter, et, lato qui regnat in æquore, frater,
Carpebant socias, Mercuriusque, vias.
Tempus erat, quo versa iugo referuntur aratra;
Et pronum saturæ lac bibit agnus ovis.
Forte senex Hyrieus, angusti cultor agelli,
Hos videt, exiguam stabat ut ante casam.
Atque ita, Longa via est, nec tempora longa super-
Dixit; et hospitibus ianua nostra patet. (sunt,
Addidit et vultum verbis; iterumque rogavit.
Parent promissis; dissimulantque Deos.
Tecta senis subeunt, nigro deformia fumo:
Ignis in hesterno stipite parvus erat.
Ipse genu posito flammas exsuscitat aura,
Et profert quassas comminuitque faces.
Stant calices: minor inde fabas, olus alter habebant:

Et fumant testu pressus uterque suo.
Dumque mora est, tremula dat vina rubentia dextra:
Accipit æquoreus pocula prima Deus.
Quæ simul exhausit; Da nunc bibat ordine, dixit,
Iupiter: audito palluit ille Iove.
Ut rediit animus; cultorem pauperis agri
Immolat, et magno torret in igne bovem.
Quæque puer quondam primis diffuderat annis,
Promit fumoso condita vina cado.
Nec mora; flumineam lino celantibus ulvam,
Sic quoque non aliis incubuere toris.
Nunc dape, nunc posito mensæ nituere Lyæo.
Terra rubens crater, pocula fagus erant.
Verba fuere Iovis: Si quid fert impetus, opta:
Omne feres. Placidi verba fuere senis:
Cara fuit coniux, primæ mihi cura iuventæ
Cognita; nunc ubi sit quæritis? urna tegit.
Huic ego iuratus, vobis in verba vocatis,
Coniugio, dixi, sola fruere meo.
Et dixi, et servo; sed enim diversa voluntas
Est mihi: nec coniux, et pater esse volo.
Annuerant omnes: omnes ad terga iuvencæ
Constiterant: pudor est ulteriora loqui.
Tum superiniecta texere madentia terra.
Iamque decem menses, et puer ortus erat.
Hunc Hyrieus, quia sic genitus, vocat Uriona.
Perdidit antiquum littera prima sonum.
Creverat immensum: comitem sibi Delia sumsit.
Ille Deæ custos, ille satelles erat.
Verba movent iras non circumspecta Deorum;
Quam nequeam, dixit, vincere, nulla fera est.
Scorpion immisit Tellus. Fuit impetus illi
Curva gemelliparæ spicula ferre Deæ.
Obstitit Orion. Latona nitentibus astris
Addidit; et, Meriti præmia, dixit, habe.
Sed quid et Orion, et cætera sidera mundo
Cedere festinant, noxque coartat iter?
Quid solito citius liquido iubar æquore tollit
Candida, Lucifero præveniente, dies?
Fallor? an arma sonant? Non fallimur: arma sonabant:
Mars venit; et venieus bellica signa dedit.
Ultor ad ipse suos cœlo descendit honores,
Templaque in Augusto conspicienda foro.
Et Deus est ingens, et opus: debebat in Urbe
Non aliter nati Mars habitare sui.
Digna Giganteis hæc sunt delubra tropæis:
Hinc fera Gradivum bella movere decet:
Seu quis ab Eoo nos impius orbe lacesset;
Seu quis ab occiduo Sole domandus erit.
Prospicit armipotens operis fastigia summi;
Et probat invictos summa tenere Deos.
Prospicit in foribus diversæ tela figuræ;
Armaque terrarum milite victa suo.
Hinc videt Æneam oneratum pondere sacro,
Et tot Iuleæ nobilitatis avos.
Hinc videt Iliaden humeris ducis arma ferentem,
Claraque dispositis acta subesse viris.
Spectat et Augusto prætextum nomine templum,
Et visum, lecto Cæsare, maius opus.
Voverat hoc iuvenis tunc, cum pia sustulit arma:
A tantis princeps incipiendus erat.
Ille manus tendens, hinc stanti milite iusto,
Hinc coniuratis, talia dicta dedit:
Si mihi bellandi pater est, Vestæque sacerdos
Auctor, et ulcisci numen utrumque paro:
Mars, ades; et satia scelerato sanguine ferrum:
Stetque favor causa pro meliore tuus.
Templa feres, et, me victore, vocaberis Ultor.
Voverat; et fuso lætus ab hoste redit.
Nec satis est meruisse semel cognomina Marti:
Persequitur Parthi signa retenta manu.
Gens fuit et campis, et equis, et tuta sagittis;
Et circumfusis invia fluminibus.
Addiderant animos Crassorum funera genti;
Cum periit miles, signaque, duxque simul.
Signa, decus belli, Parthus Romana tenebat;
Romanæque aquilæ signifer hostis erat.
Isque pudor mansisset adhuc, nisi fortibus armis
Cæsaris Ausoniæ protegerentur opes.
Ille notas veteres, et longi dedecus ævi
Sustulit: agnorunt signa recepta suos.
Quid tibi nunc solitæ mitti post terga sagittæ?
Quid loca, quid rapidi profuit usus equi?
Parthe, refers aquilas: victos quoque porrigis arcus.
Pignora iam nostri nulla pudoris habes.
Rite Deo templumque datum nomenque bis ulto,
Et meritus votis debita solvit honos.
Solemni ludos Circo celebrate, Quirites:
Non visa est fortem scena decere Deum.
Pleiadas adspicies omnes, totumque sororum
Agmen, ubi ante Idus nox erit una super.
Tum mihi non dubiis auctoribus incipit æstas;
Et tepidi finem tempora veris habent.
Idibus ora prior stellantia tollere Taurum
Indicat; huic signo fabula nota subest.
Præbuit, ut taurus, Tyriæ sua terga puellæ
Iupiter, et falsa cornua fronte tulit.
Illa iubam dextra, læva retinebat amictus;
Et timor ipse novi causa decoris erat.
Aura sinus implet: flavos movet aura capillos.
Sidoni, sic fueras accipienda Iovi.
Sæpe puellares subducit ab æquore plantas;
Et metuit tactus adsilientis aquæ:
Sæpe Deus prudens tergum demittit in undas;
Hæreat ut collo fortius illa suo.
Litoribus tactis stabat sine cornibus ullis
Iupiter: inque Deum de bove versus erat.
Taurus init cœlum: te, Sidoni, Iupiter implet:
Parsque tuum terræ tertia nomen habet.
Hoc alii signum Phariam dixere iuvencam;
Quæ bos ex homine est, ex bove facta Dea.
Tum quoque priscorum virgo simulacra virorum
Mittere roboreo scirpea ponte solet.
Corpora post decies senos qui credidit annos
Missa neci; sceleris crimine damnat avos.
Fama vetus: tum cum Saturnia terra vocata est,
Talia fatidici dicta fuere Dei:
Falcifero libata seni duo corpora, gentes,
Mittite; quæ Tuscis excipiantur aquis.
Donec in hæc venit Tirynthius arva, quotannis
Tristia Leucadio sacra peracta modo.
Illum stramineos in aquam misisse Quirites:
Herculis exemplo corpora falsa iaci.
Pars putat, ut ferrent iuvenes suffragia soli,
Pontibus infirmos præcipitasse senes.
Thybri, doce verum: tua ripa vetustior Urbe:
Principium ritus tu bene nosse potes.
Thybris arundiferum medio caput extulit alveo,
Raucaque dimovit talibus ora sonis:
Hæc loca desertas vidi sine mœnibus herbas:
Pascebat sparsos utraque ripa boves.
Et quem nunc gentes Tiberin horuntque timentque,
Tunc etiam pecori despiciendus eram.
Arcadis Evandri nomen tibi sæpe refertur:
Ille meas remis advena torsit aquas.
Venit et Alcides, turba comitatus Achiva:
Albula, si memini, tunc mihi nomen erat.
Excipit hospitio iuvenem Pallantius heros:

Et tandem Caco debita pœna venit.
Victor abit, secumque boves, Erytheida prædam,
Abstrahit: at comites longius ire negant.
Magnaque pars horum desertis venerat Argis:
Montibus his ponunt spemque Laremque suum.
Sæpe tamen patriæ dulci tanguntur amore;
Atque aliquis moriens hoc breve mandat opus:
Mittite me Tiberi: Tiberinis vectus ut undis
Litus ad Inachium pulvis inanis eam.
Displicet hæredi mandati cura sepulcri:
Mortuus Ausonia conditur hospes humo.
Scirpea pro domino Tiberi iactatur imago,
Ut repetat Graias per freta longa domos.
Hactenus: ut vivo subiit rorantia saxo
Antra, leves cursum sustinuistis aquæ.
CLARE nepos Atlantis, ades: quem montibus olim
Edidit Arcadiis Pleias una Iovi:
Pacis et armorum superis imisque Deorum
Arbiter, alato qui pede carpis iter:
Læte lyræ pulsu, nitida quoque læte palæstra;
Quo didicit culte lingua favente loqui.
Templa tibi posuere patres spectantia circum
Idibus. Ex illo est hæc tibi festa dies.
Te, quicumque suas profitetur vendere merces,
Ture dato, tribuas ut sibi lucra, rogat.
Est aqua Mercurii, portæ vicina Capenæ.
Si iuvat expertis credere, numen habet.
Huc venit incinctus tunicas mercator; et urna
Purus suffita, quam ferat, haurit aquam.
Uda fit hinc laurus: lauro sparguntur ab uda
Omnia, quæ dominos sunt habitura novos.
Spargit et ipse suos lauro rorante capillos;
Et peragit solita fallere voce preces.
Ablue præteriti periuria temporis, inquit:
Ablue præterita perfida verba die.
Sive ego te feci testem, falsove citavi
Non audituri numina magna Iovis;
Sive Deum prudens alium Divamve fefelli;
Abstulerint celeres improba dicta Noti.
Et pereant veniente die periuria nobis:
Nec curent Superi, si qua locutus ero.
Da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro:
Et face ut emtori verba dedisse iuvet.
Talia Mercurius poscentem ridet ab alto,
Se memor Ortygias surripuisse boves.
AT mihi pande, precor, tanto meliora petenti,
In Geminos ex quo tempore Phœbus eat.
Cum totidem de mense dies superesse videbis,
Quot sunt Herculei facta laboris, ait.
Dic, ego respondi, causam mihi sideris huius.
Causam facundo prodidit ore Deus.
Abstulerant raptas Phœben Phœbesque sororem
Tyndaridæ fratres, hic eques, ille pugil.
Bella parant, repetuntque suas et frater et Idas;
Leucippo fieri pactus uterque gener.
His amor, ut repetant, illis, ut reddere nolint,
Suadet: et ex causa pugnat uterque pari.
Effugere Œbalidæ cursu potuere sequentes:
Sed visum celeri vincere turpe fuga.
Liber ab arboribus locus est, apta area pugnæ:
Constiterant illic: nomen Aphidna loco.
Pectora traiectus Lynceo Castor ab ense,
Non exspectato vulnere pressit humum.
Ultor adest Pollux; et Lyncea perforat hasta,
Qua cervix humeros continuata premit.
Ibat in hunc Idas, vixque est Iovis igne repulsus:
Tela tamen dextræ fulmine rapta negant.
Iamque tibi cœlum, Pollux, sublime patebat;
Cum, Mea, dixisti, percipe verba, pater,
Quod mihi das uni, cœlum partire duobus:
Dimidium toto munere maius erit.
Dixit; et alterna fratrem statione redemit:
Utile sollicitæ sidus uterque rati.
Ad Ianum redeat, qui quærit Agonia quid sint:
Quæ tamen in Fastis hoc quoque tempus habent.
Nocte sequente diem canis Erigonеius exit;
Est alio signi reddita causa loco.
PROXIMA Vulcani lux es; Tubilustria dicunt:
Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.
QUATUOR inde notis locus est; quibus ordine lectis,
Vel mos sacrorum, vel Fuga Regis inest.
Nec te prætereo, populi Fortuna potentis
Publica, cui templum luce sequente datum.
Hanc ubi dives aquis acceperit Amphitrite,
Grata Iovi fulvæ rostra videbis avis.
AUFERAT ex oculis veniens Aurora Bootem;
Continuaque die sidus Hyantis erit.

Liber sextus

HIC quoque mensis habet dubias in nomine causas:
Quæ placeant, positis omnibus, ipse leges.
Facta canam; sed erunt, qui me finxisse loquantur,
Nullaque mortali numina visa putent.
Est Deus in nobis: agitante calescimus illo:
Impetus hic sacræ semina mentis habet.
Fas mihi præcipue vultus vidisse Deorum,
Vel quia sum vates, vel quia sacra cano.
Est nemus arboribus densum, secretus ab omni
Voce locus, si non obstreperetur aquis.
Hic ego quærebam, cœpti quæ mensis origo
Esset, et in cura nominis huius eram.
Ecce Deas vidi: non quas præceptor arandi
Viderat, Ascræas cum sequeretur oves;
Nec quas Priamides in aquosæ vallibus Idæ
Contulit; ex illis sed tamen una fuit.
Ex illis fuit una, sui germana mariti:
Hæc erat, agnovi, quæ stat in arce Iovis.
Horrueram, tacitoque animum pallore fatebar:
Cum Dea, quos fecit, sustulit ipsa metus:
Namque, ait: O vates Romani conditor anni,
Ause per exiguos magna referre modos;
Ius tibi fecisti numen cœleste videndi,
Cum placuit numeris condere festa tuis.
Ne tamen ignores, vulgique errore traharis;
Iunius a nostro nomine nomen habet.
Est aliquid nupsisse Iovi, Iovis esse sororem.
Fratre magis, dubito, glorier, anne viro.
Si genus adspicitur; Saturnum prima parentem
Feci: Saturni sors ego prima fui.
A patre dicta meo quondam Saturnia Roma est:
Hæc illi a cœlo proxima terra fuit.
Si torus in pretio est, dicor matrona Tonantis;
Iunctaque Tarpeio sunt mea templa Iovi.
An potuit Maio pellex dare nomina mensi?
Hic honor in nobis invidiosus erit?
Cur igitur Regina vocor Princepsque Dearum?
Aurea cur dextræ sceptra dedere meæ?
An faciant mensem luces, Lucinaque ab illis
Dicar et a nullo nomina mense traham?
Tunc me pœniteat posuisse fideliter iras
In genus Electræ, Dardaniamque domum.
Causa duplex iræ: rapto Ganymede dolebam:
Forma quoque Idæo iudice victa mea est.
Pœniteat, quod non foveo Carthaginis arces;
Cum mea sint illo currus et arma loco.
Pœniteat Sparten, Argosque, measque Mycenas,
Et veterem Latio supposuisse Samon.
Adde senem Tatium, Iunonicolasque Faliscos,

Quos ego Romanis succubuisse tuli.
Sed neque pœniteat: nec gens mihi carior ulla est.
Hic colar, hic teneam cum Iove templa meo.
Ipse mihi Mavors, Commendo mœnia, dixit,
Hæc tibi: tu pollens Urbe nepotis eris.
Dicta fides sequitur: centum celebramur in aris:
Nec levior quovis est mihi mensis honor.
Nec tamen hunc nobis tantummodo præstat honorem
Roma: suburbani dant mihi munus idem.
Inspice, quos habeat nemoralis Aricia Fastos,
Et populus Laurens, Lanuviumque meum:
Est illic mensis Iunonius: inspice Tibur,
Et Prænestinæ mœnia sacra Deæ:
Iunonale leges tempus: nec Romulus illas
Condidit: at nostri Roma nepotis erat.
Finierat Iuno. Respeximus: Herculis uxor
Stabat; et in vultu signa dolentis erant.
Non ego, si toto mater me cedere cœlo
Iusserit, invita matre morabor, ait.
Nunc quoque non luctor de nomine temporis huius.
Blandior, et partes pæne rogantis ago;
Remque mei iuris malim tenuisse precando;
Et faveas causæ forsitan ipse meæ.
Aurea possedit socio Capitolia templo
Mater; et ut debet, cum Iove summa tenet.
At decus omne mihi contingit origine mensis:
Unicus est, de quo sollicitemur, honor.
Quid grave, si titulum mensis, Romane, dedistis
Herculis uxori, posteritasque memor?
Hæc quoque terra aliquid debet mihi nomine magni
Coniugis: huc captas appulit ille boves.
Hic male defensus flammis et dote prterna
Cacus Aventinam sanguine tinxit humum.
Ad propiora vocor: populum digessit ab annis
Romulus, in partes distribuitque duas;
Hæc dare consilium, puguare paratior illa est:
Hæc ætas bellum suadet, at illa gerit.
Sic statuit, mensesque nota secrevit eadem.
Iunius est iuvenum; qui fuit ante senum.
Dixit: et in litem studio certaminis issent;
Atque ira pietas dissimulata foret.
Venit Apollinea longas Concordia lauro
Nexa comas, placidi numen opusque ducis.
Hæc ubi narravit Tatium, fortemque Quirinum,
Binaque cum populis regna coisse suis;
Et Lare communi soceros generosque receptos;
His nomen iunctis Iunius, inquit, habet.
Dicta triplex causa est; at vos ignoscite, Divæ:
Res est arbitrio non dirimenda meo.
Ite pares a me. Perierunt iudice formæ
Pergama: plus lædunt, quam iuvat una, duæ.
Prima dies tibi, Carna, datur. Dea cardinis hæc est.
Numine clausa aperit, claudit aperta suo.
Unde datas habeat vires, obscurior ævo
Fama; sed e nostro carmine certus eris.
Adiacet antiqui Tiberino lucus Helerni:
Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.
Inde sata est Nymphe, Graneu dixere priores,
Nequidquam multis sæpe petita precis.
Rura sequi, iaculisque feras agitare solebat,
Nodosasque cava tendere valle plagas.
Non habuit pharetram: Phœbi tamen esse sororem
Credebant: nec erat, Phœbe, pudenda tibi.
Huic aliquis iuvenum dixisset amantia verba;
Reddebat tales protinus illa sonos:
Hæc loca lucis habent nimis, et cum luco pudoris,
Si secreta magis ducis in antra, sequor.
Credulus antra subit: frutices hæc nacta resistit:
Et latet, et nullo est invenienda loco.

Viderat hanc Ianus; visæque cupidine captus
Ad duram verbis mollibus usus erat.
Nympha iubet quæri de more remotius antrum;
Utque comes sequitur, destituitque ducem.
Stulta, videt Ianus quæ post sua terga gerantur,
Nil agis en: latebras respicit ille tuas.
Nil agis en, dixi: nam te sub rupe latentem
Occupat amplexu; teque potitus ait:
Ius pro concubitu nostro tibi cardinis esto:
Hoc pretium positæ virginitatis habe.
Sic fatus, virgam, qua tristes pellere posset
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit.
Sunt avidæ volucres, non quæ Phineia mensis
Guttura fraudabant; sed genus inde trahunt.
Grande caput: stantes oculi: rostra apta rapinæ:
Canities pennis, unguibus hamus inest.
Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes,
Et vitiant cunis corpora rapta suis.
Carpere dicuntur lactentia viscera rostris,
Et plenum poto sanguine guttur habent.
Est illis strigibus nomen: sed nominis huius
Causa, quod horrenda stridere nocte solent.
Sive igitur nascuntur aves, seu carmine fiunt,
Næniaque in volucres Marsa figurat anus;
In thalamos venere Procæ. Proca natus in illis,
Præda receus avium, quinque diebus erat:
Pectoraque exsorbent avidis infantia linguis.
At puer infelix vagit, opemque petit.
Territa voce sui nutrix adcurrit alumni;
Et rigido sectas invenit ungue genas.
Quid faceret? color oris erat, qui frondibus olim
Esse solet seris, quas nova læsit hiems.
Pervenit ad Granen, et rem docet: illa, Timorem
Pone; tuus sospes, dixit, alumnus erit.
Venerat ad cunas: flebant materque paterque.
Sistite vos lacrymas, ipsa medebor, ait.
Protinus arbutea postes ter in ordine tangit
Fronde; ter arbutea limina fronde notat.
Spargit aquis aditus, et aquæ medicamen habebant,
Extaque de porca cruda bimestre tenet:
Atque ita, Noctis aves, extis puerilibus, inquit,
Parcite: pro parvo victima parva cadit.
Cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras.
Hanc animam vobis pro meliore damus.
Sic ubi libavit, prosecta sub æthere ponit;
Quique sacris adsunt, respicere illa vetat.
Virgaque lanalis de spina ponitur alba,
Qua lumen thalamis parva fenestra dabat.
Post illud nec aves cunas violasse feruntur;
Et rediit puero, qui fuit ante, color.
Pinguia cur illis gustentur larda Kalendis,
Mixtaque cur calido sit faba farre, rogas?
Prisca Dea est, aliturque cibis, quibus ante solebat;
Nec petit adscitas luxuriosa dapes.
Piscis adhuc illi populo sine fraude natabat,
Ostreaque in conchis tuta fuere suis:
Nec Latium norat, quam præbet Ionia dives,
Nec quæ Pygmæo sanguine gaudet, avem;
Et præter pennas nihil in pavone placebat;
Nec tellus captas miserat ante feras.
Sus erat in pretio; cæsa suc festa colebant.
Terra fabas tantum, duraque farra dabat.
Quæ duo mixta simul sextis quicumque Kalendis
Ederit, huic lædi viscera posse negant.
Arce quoque in summa Iunoni templa Monetæ
Ex voto memorant facta, Camille, tuo.
Ante domus Manli fuerant; qui Gallica quondam
A Capitolino repulit arma Iove.
Quam bene (Di magni) pugna cecidisset in illa

Defensor solii, Iupiter alte, tui!
Vixit, ut occideret damnatus crimine regni:
Hunc illi titulum longa senecta dabat.
Lux eadem Marti festa est; quem prospicit extra
Adpositum Tectæ porta Capena viæ.
Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur;
Cum pene est Corsis obruta classis aquis.
Hæc hominum monumenta patent. Si quæritis astra,
Tunc oritur magni præpes adunca Iovis.
POSTERA lux Hyadas, Taurinæ cornua frontis,
Evocat: et multa terra madescit aqua.
MANE ubi bis fuerit, Phœbusque iteraverit ortus,
Factaque erit posito rore bis uda seges;
Hac sacrata die Tusco Bellona duello
Dicitur; et Latio prospera semper adest.
Appius est auctor: Pyrrho qui pace negata
Multum animo vidit; lumine captus erat.
Prospicit a templo summum brevis area Circum.
Est ibi non parvæ parva columna notæ.
Hinc solet hasta manu, belli prænuntia, mitti;
In Regem et gentes cum placet arma capi.
ALTERA pars Circi custode sub Hercule tuta est:
Quod Deus Euboico carmine munus habet.
Muneris est tempus, qui Nonas Lucifer ante est.
Si titulos quæris, Sylla probavit opus.
QUÆREBAM Nonas Sanco Fidione referrem,
An tibi, Semo pater: cum mihi Sancus ait:
Cuicumque ex illis dederis, ego munus habebo.
Nomina trina fero: sic voluere Cures.
Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini:
Inque Quirinali constituere iugo.
EST mihi (sitque, precor, nostris diuturnior annis)
Filia: qua felix sospite semper ero.
Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tædis
Apta requirebam, quæque cavenda forent.
Tum mihi post sacras monstratur Iunius Idus
Utilis et nuptis, utilis esse viris.
Primaque pars huius thalamis aliena reperta est.
Nam mihi sic coniux sancta Dialis ait:
Donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta
Detulerit flavis in mare Thybris aquis;
Non mihi detonsos crines depectere buxo,
Non ungues ferro subsecuisse licet:
Non tetigisse virum; quamvis Iovis ille sacerdos,
Quamvis perpetua sit mihi lege datus.
Tu quoque ne propera: melius tua filia nubet,
Igneа cum pura Vesta nitebit humo.
TERTIA post Nonas removere Lycaona Phœbe
Fertur, et a tergo non habet Ursa metum.
Tunc ego me memini Ludos in gramine Campi
Adspicere; et didici, lubrice Thybri, tuos.
Festa dies illis, qui lina madentia ducunt,
Quique tegunt parvis æra recurva cibis.
MENS quoque numen habet. Menti delubra videmus
Vota metu belli, perfide Pœne, tui.
Pœne, rebellaras: et leto consulis omnes
Attoniti Mauras pertimuere manus.
Spem metus expulerat; cum Menti vota senatus
Suscipit; et melior protinus illa venit.
Adspicit instantes mediis sex lucibus Idus
Illa dies, qua sunt vota soluta Deæ.
VESTA, fave: tibi nunc operata resolvimus ora:
Ad tua si nobis sacra venire licet.
In prece totus eram. Cœlestia numina sensi,
Lætaque purpurea luce refulsit humus.
Non equidem vidi, valeant mendacia vatum,
Te, Dea; nec fueras adspiciенda viro.
Sed quæ nescieram, quorumque errore tenebar,
Cognita sunt nullo præcipiente mihi.

Dena quater memorant habuisse Palilia Romam,
Cum flammæ custos æde recepta sua est.
Regis opus placidi, quo non metuentius ullum
Numinis ingenium terra Sabina tulit.
Quæ nunc ære vides, stipula tunc tecta videres;
Et paries lento vimine textus erat.
Hic locus exiguus, qui sustinet atria Vestæ,
Tunc erat intonsi regia magna Numæ.
Forma tamen templi, quæ nunc manet, ante fuisse
Dicitur: et formæ causa probanda subest.
Vesta eadem est quæ Terra: subest vigil ignis utrique
Significant sedem terra focusque suam.
Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa,
Aere subiecto tam grave pendet onus.
Ipsa volubilitas libratum sustinet orbem:
Quique premat partes, angulus omnis abest.
Cumque sit in media rerum regione locata,
Et tangat nullum plusve minusve latus;
Ni convexa foret, parti vicinior esset:
Nec medium terram mundus haberet onus.
Arce Syracosia suspensus in aere clauso
Stat globus, immensi parva figura poli:
Et quantum a summis, tantum secessit ab imis
Terra: quod ut fiat, forma rotunda facit.
Par facies templi: nullus procurrit in illo
Angulus. A pluvio vindicat imbre tholus.
Cur sit virgineis, quæris, Dea culta ministris?
Inveniam causas hac quoque parte suas.
Ex Ope Iunonem memorant Cereremque creatas
Semine Saturni: tertia Vesta fuit.
Utraque nupserunt; ambæ peperisse feruntur:
De tribus impatiens restitit una viri.
Quid mirum, virgo si virgine læta ministra
Admittit castas in sua sacra manus?
Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam:
Nataque de flamma corpora nulla vides.
Iure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,
Nec capit: et comites virginitatis habet.
Esse diu stultus Vestæ simulacra putavi:
Mox didici curvo nulla subesse tholo.
Ignis inextinctus templo celatur in illo:
Effigiem nullam Vesta, nec ignis, habent.
Stat vi terra sua: vi stando Vesta vocatur:
Causaque par Graii nominis esse potest.
At focus a flammis, et quod fovet omnia dictus:
Qui tamen in primis ædibus ante fuit.
Hinc quoque vestibulum dici reor: inde precando
Adfamur Vestam, Quæ loca prima tenes.
Ante focos olim longis considere scamnis
Mos erat; et mensæ credere adesse Deos.
Nunc quoque, cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,
Ante Vacunales stantque sedentque focos.
Venit in hos annos aliquid de more vetusto:
Fert missos Vestæ pura patella cibos.
Ecce, coronatis panis dependet asellis;
Et velant scabras florida serta molas.
Sola prius furnis torrebant farra coloni;
Et Fornacali sunt sua sacra Deæ.
Subpositum cineri panem focus ipse parabat;
Strataque erat tepido tegula quassa solo.
Inde focum servat pistor, dominamque focorum,
Et quæ pumiceas versat asella molas.
Præteream, referamne tuum, rubicunde Priape,
Dedecus? est multi fabula plena ioci.
Turrigera frontem Cybele redimita corona
Convocat æternos ad sua festa Deos.
Convocat et Satyros, et, rustica numina, Nymphas.
Silenus, quamvis nemo vocarat, adest.
Nec licet, et longum est epulas narrare Deorum:

In multo nox est pervigilata mero.
Hi temere errabant in opacæ vallibus Idæ:
Pars iacet, et molli gramine membra levat.
Hi ludunt, hos somnus habet; pars brachia nectit,
Et viridem celeri ter pede pulsat humum.
Vesta iacet, placidamque capit secura quietem,
Sicut erat positum cespite fulta caput.
At ruber hortorum custos Nymphasque Deasque
Captat; et errantes fertque refertque pedes.
Adspicit et Vestam: dubium, Nymphamne putarit,
An scierit Vestam; scisse sed ipse negat.
Spem capit obscœnam, furtimque accedere tentat;
Et fert suspensos, corde micante, gradus.
Forte senex, quo vectus erat, Silenus asellum
Liquerat ad ripas lene sonantis aquæ.
Ibat, ut inciperet longi Deus Hellesponti;
Intempestivo cum rudit ille sono.
Territa voce gravi surgit Dea: convolat omnis
Turba: per infestas effugit ille manus.
[Lampsacos hoc animal solita est mactare Priapo:
Apta asini flammis indicis exta damus.]
Quem tu, Diva memor, de pane monilibus ornas:
Cessat opus: vacuæ conticuere molæ.
Nomine, quam pretio celebratior, arce Tonantis,
Dicam Pistoris quid velit ara Iovis.
Cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis:
Fecerat obsidio iam diuturna famem.
Iupiter ad solium superis regale vocatis,
Incipe, ait Marti. Protinus ille refert:
Scilicet ignotum est, quæ sit fortuna meorum,
Et dolor hic animi voce querentis egel?
Si tamen, ut referam breviter mala iuncta pudori,
Exigis: Alpino Roma sub hoste iacet.
Hæc est, cui fuerat promissa potentia rerum,
Iupiter? hanc terris impositurus eras?
Iamque Suburbanos, Etruscaque contudit arma:
Spes erat in cursu: nunc Lare pulsa suo est.
Vidimus ornatos, ærata per atria, picta
Veste, triumphales occubuisse senes.
Vidimus Iliacæ transferri pignora Vestæ
Sede: putant aliquos scilicet esse Deos?
At si respicerent, qua vos habitatis in arce:
Totque domos vestras obsidione premi;
Nil opis in cura scirent superesse Deorum,
Et data sollicita tura perire manu.
Atque utinam pugnæ pateat locus! arma capessant;
Et, si non poterunt exsuperare, cadant.
Nunc inopes victus, ignavaque fata timentes,
Monte suo clausos barbara turba premit.
Tum Venus, et lituo pulcher trabeaque Quirinus,
Vestaque pro Latio multa locuta suo.
Publica, respondit, cura est pro mœnibus istis,
Iupiter, et pœnas Gallia victa dabit.
Tu modo, quam desunt fruges, superesse putentur,
Effice; nec sedes desere, Vesta, tuas.
Quodcumque est Cereris solidæ, cavamachina fraugat;
Mollitumque manu duret in igne focus.
Iusserat: et fratris virgo Saturnia iussis
Adnuit; et mediæ tempora noctis erant.
Iam ducibus somnum dederat labor. Increpat illos
Iupiter, et sacro, quid velit, ore docet:
Surgite, et in medios de summis arcibus hostes
Mittite, quam minime perdere vultis, opem.
Somnus abit, quæruntque novis ambagibus acti,
Perdere quam nolint, et iubeantur, opem.
Ecce, Ceres visa est: iaciunt Cerealia dona:
Iacta super galeas scutaque longa sonant.
Posse fame vinci spes excidit: hoste repulso
Candida Pistori ponitur ara Iovi.
Forte revertebar sacris Vestalibus illac,
Qua Nova Romano nunc via iuncta foro est.
Hic pede matronam vidi descendere nudo;
Obstupui tacitus sustinuique gradum.
Sensit anus vicina loci: iussumque sedere
Adloquitur, quatiens, voce tremente, caput.
Hoc, ubi nunc fora sunt, udæ tenuere paludes:
Amne redundatis fossa madebat aquis.
Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
Nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit.
Qua Velabra solent in Circum ducere pompas,
Nil præter salices cassaque canna fuit.
Sæpe suburbanas rediens conviva per undas
Cantat, et ad nautas ebria verba iacit.
Nondum conveniens diversis iste figuris
Nomen ab averso ceperat amne Deus.
Hic quoque lucus erat, iuncis et arundine densus,
Et pedo velato non adeunda palus.
Stagna recesserunt, et aquas sua ripa coercet;
Siccaque nunc tellus: mos tamen inde manet.
Reddiderat causam. Valeas, anus optima, dixi;
Quod superest ævi, molle sit omne, tui.
Cætera iampridem didici puerilibus annis:
Non tamen idcirco prætereunda mihi.
Mœnia Dardanides nuper nova fecerat Ilus:
Ilus adhuc Asiæ dives habebat opes.
Creditur armiferæ signum cœleste Minervæ
Urbis in Iliacæ desiluisse iuga.
Cura videre fuit: vidi templumque locumque.
Hoc superest illi: Pallada Roma tenet.
Consulitur Sminthius: luco que obscurus opaco
Hos non mentito reddidit ore sonos:
Ætheriam servate Deam; servabitis Urbem:
Imperium secum transferet illa loci.
Servat, et inclusam summa tenet Ilus in arce:
Curaque ad heredem Laomedonta venit.
Sub Priamo servata parum: sic ipsa volebat;
Ex quo iudicio forma revicta suo est.
Seu genus Adrasti, seu furtis aptus Ulixes,
Seu pius Æneas, eripuisse datur.
Auctor in incerto: res est Romana: tuetur
Vesta, quod adsiduo lumine cuncta videt.
Heu quantum timuere Patres, quo tempore Vesta
Arsit, et est adytis obruta pæne suis!
Flagrabant sancti sceleratis iguibus ignes:
Mixtaque erat flammæ flamma profana piæ.
Attonitæ flebant, demisso crine, ministræ:
Abstulerat vires corporis ipse timor.
Provolat in medium, et magna, Succurrite, voce,
Non est auxilium flere, Metellus ait.
Pignora virgineis fatalia tollite palmis:
Non ea sunt voto, sed rapienda manu.
Me miserum! dubitatis? ait. Dubitare videbat,
Et pavidas posito procubuisse genu.
Haurit aquas; tollensque manus, Ignoscite, dixit,
Sacra: vir intrabo non adeunda viro.
Si scelus est, in me commissi pœna redundet:
Sit capitis damno Roma soluta mei.
Dixit, et irrupit: factum Dea rapta probavit;
Pontificisque sui munere tuta fuit.
Nunc bene lucetis sacris sub Cæsare flammæ:
Ignis in Iliacis nunc erit, estque, focis.
Nullaque dicetur vittas temerasse sacerdos
Hoc duce; nec viva defodietur humo.
Sic incesta perit: quia quam violavit, in illam
Conditur; et Tellus Vestaque numen idem est.
Tum sibi Callaico Brutus cognomen in hoste
Fecit, et Hispanam sanguine tinxit humum.
Scilicet interdum miscentur tristia lætis,

Ne populum toto pectore festa invent.
Crassus ad Euphraten aquilas, natumque, suosque
Perdidit, et leto est ultimus ipse datus.
Parthe, quid exsultas? dixit Dea: signa remittes:
Quique necem Crassi vindicet, ultor erit.
At simul auritis violæ demuntur asellis,
Et Cereris fruges aspera saxa terunt;
Navita puppe sedens, Delphina videbimus, inquit;
Humida cum pulso nox erit orta die.
Iam, Phryx, a nupta quereris, Tithone, relinqui;
Et vigil Eois Lucifer exit aquis.
Ite, bonæ matres, (vestrum Matralia festum)
Flavaque Thebanæ reddite liba Deæ.
Pontibus et magno iuncta est celeberrima Circo
Area, quæ posito de bove nomen habet.
Hac ibi luce ferunt Matutæ sacra parenti
Sceptriferas Servi templa dedisse manus.
Quæ Dea sit; quare famulas a limine templi
Arceat: (arcet enim) libaque tosta petat;
Bacche, racemiferos hedera redimite capillos,
(Si domus illa tua est) dirige navis iter.
Arserat obsequio Semele Iovis. Accipit Ino
Te, puer; et summa sedula nutrit ope.
Intumuit Iuno, rapta quod pellice natum
Educet: at sanguis ille sororis erat.
Hinc agitur furiis Athamas, et imagine falsa:
Tuque cadis patria, parve Learche, manu.
Mœsta Learcheas mater tumulaverat umbras;
Et dederat miseris omnia iusta rogis.
Hæc quoque, funestos ut erat laniata capillos,
Prosilit; et cunis te, Melicerta, rapit.
Est spatio contracta brevi, freta bina repellit,
Unaque pulsatur terra duabus aquis.
Huc venit insanis natum complexa lacertis;
Et secum e celso mittit in alta iugo:
Excipit illæsos Panope, centumque sorores,
Et placido lapsu per sua regna ferunt.
Nondum Leucothee, nondum puer ille Palæmon
Vorticibus densi Thybridis ora tenent.
Lucus erat: dubium Semelæ Stimulæne vocetur;
Mænadas Ausonias incoluisse ferunt.
Quærit ab his Ino, quæ gens foret: arcadas esse
Audit; et Evandrum sceptra tenere loci.
Dissimulata Deam Latias Saturnia Bacchas
Instimulat fictis insidiosa sonis:
Onimium faciles, o toto pectore captæ,
Non venit hæc nostris hospes amica choris.
Fraude petit; sacrique parat cognoscere ritum.
Quo possit pœnas pendere, pignus habet.
Vix bene desierat; complent ululatibus auras
Thyades effusis per sua colla comis:
Iniiciuntque manus, puerumque revellere pugnant.
Quos ignorat adhuc, invocat illa Deos:
Dique, Deæque loci, miseræ succurrite matri:
Clamor Aventini saxa propinqua ferit.
Adpulerat ripæ vaccas Œtæus Iberas:
Audit, et ad vocem concitus urget iter.
Herculis adventu, quæ vim modo ferre parabant,
Turpia femineæ terga dedere fugæ.
Quid petis hinc, (cognorat enim) matertera Bacchi?
An numen quod me, te quoque vexat, ait?
Illa docet partim; partim præsentia nati
Continet: et furiis in scelus isse pudet.
Rumor, ut est velox, agitatis pervolat alis;
Estque frequens, Ino, nomen in ore tuum.
Hospita Carmentis fidos intrasse penates
Diceris, et longam deposuisse famem.
Liba sua properata manu Tegæa sacerdos
Traditur in subito cocta dedisse foco.
Nunc quoque liba iuvant festis Matralibus illam:
Rustica simplicitas gratior arte fuit.
Nunc, ait, o vates, venientia fata resigna,
Qua licet: hospitiis hoc, precor, adde meis.
Parva mora est: cœlum vates ac numina sumit;
Fitque sui toto pectore plena Dei.
Vix illam subito posses cognoscere; tanto
Sanctior, et tanto, quam modo, maior erat.
Læta canam: gaude, defuncta laboribus, Ino,
Dixit; et huic populo dextera semper ades.
Numen eris pelagi: natum quoque pontus habebit:
In vestris aliud sumite nomen aquis.
Leucothee Graiis, Matuta vocabere nostris;
In portus nato ius erit omne tuo.
Quem nos Portunum, sua lingua Palæmona dicet;
Ite, precor, nostris æquus uterque locis.
Adnuerant: promissa fides: posuere labores;
Nomina mutarunt: hic Deus, illa Dea est.
Cur vetet ancillas accedere, quæritis? Odit;
Principiumque odii, si sinat ipsa, canam.
Una ministrarum solita est, Cadmei, tuarum
Sæpe sub amplexus coniugis ire tui.
Improbus hanc Athamas furtim dilexit: ab illa
Comperit agricolis semina tosta dari.
Ipsa quidem fecisse negat, sed fama recepit:
Hoc est cur odio sit tibi serva manus.
Non tamen hanc pro stirpe sua pia mater adoret,
Ipsa parum felix visa fuisse parens.
Alterius prolem melius mandabitis illi,
Utilior Baccho quam fuit ipsa suis.
Hanc tibi, Quo properas, memorant dixisse, Rutili?
Luce mea Marso consul ab hoste cades.
Exitus accessit verbis; flumenque Tolenum
Purpureo mixtis sanguine fluxit aquis.
Proximus annus erat: Pallantide cæsus eadem
Didius hostiles ingeminavit opes.
Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque, locusque;
Sed super iniectis quis latet æde togis?
Servius est: hoc constat enim; sed causa latendi
Discrepat; et dubium me quoque mentis habet.
Dum Dea furtivos timide profitetur amores,
Cœlestemque homini concubuisse pudet;
(Arsit enim magna correpta cupidine Regis,
Cæcaque in hoc uno non fuit illa viro)
Nocte domum parva solita est intrare fenestra:
Unde Fenestellæ nomina porta tenet.
Nunc pudet, et vultus velamine celat amatos:
Oraque sunt multa regia tecta toga.
An magis est verum, post Tulli funera plebem
Confusam placidi morte fuisse ducis?
Nec modus ullus erat: crescebat imagine luctus;
Donec eam positis occuluere togis.
Tertia causa mihi spatio maiore canenda est:
Nos tamen adductos intus agemus equos:
Tullia, coniugio, sceleris mercede, peracto,
His solita est dictis exstimulare virum:
Quid iuvat esse pares, te nostræ cæde sororis,
Meque tui fratris, si pia vita placet?
Vivere debuerant, et vir meus, et tua coniux,
Si nullum ausuri maius eramus opus.
Et caput et regnum facio dotale parentis,
Si vir es; i, dictas exige dotis opes.
Regia res scelus est. Socero cape regna necato:
Et nostras patrio sanguine tinge manus.
Talibus instinctus solio privatus in alto
Sederat. Attonitum vulgus ad arma ruit.
Hinc cruor, hinc cædes: infirmaque vincitur ætas:
Sceptra gener socero rapta Superbus habet.
Ipse sub Esquiliis, ubi erat sua regia, cæsus

Concidit in dura sanguinolentus humo.
Filia, carpento patrios initura penates,
Ibat per medias alta feroxque vias.
Corpus ut adspexit, lacrymis auriga profusis
Restitit. Hunc tali corripit illa sono:
Vadis? an exspectas pretium pietatis amarum?
Dic, inquam, invitas ipsa per ora rotas.
Certa fides facti: dictus Sceleratus ab illa
Vicus, et æterna res ea pressa nota.
Post tamen hoc ausa est templum, monumenta parentis
Tangere: mira quidem, sed tamen acta loquar.
Signum erat in solio residens sub imagine Tulli:
Dicitur hoc oculis opposuisse manum.
Et vox audita est: Vultus abscondite nostros,
Ne natæ videant ora nefanda meæ.
Veste data tegitur: vetat hanc Fortuna moveri;
Et sic e templo est ipsa locuta suo:
Ore revelato qua primum luce patebit
Servius, hæc positi prima pudoris erit.
Parcite, matronæ, vetitas attingere vestes:
Solemni satis est voce movere preces:
Sitque caput semper Romano tectus amictu,
Qui Rex in nostra septimus urbe fuit.
Arserat hoc templum: signo tamen ille pepercit
Iguis: opem nato Mulciber ipse tulit.
Namque pater Tulli Vulcanus, Ocresia mater,
Præsignis facie, Corniculana fuit.
Hanc secum Tanaquil, sacris de more paratis,
Iussit in ornatum fundere vina focum.
Hic inter cineres obscæni forma virilis
Aut fuit, aut visa est: sed fuit illa magis.
Iussa loco captiva fovet. Conceptus ab illa
Servius, a cœlo semina gentis habet.
Signa dedit genitor, tum cum caput igne corusco
Contigit, inque coma flammeus arsit apex.
Te quoque magnifica, Concordia, dedicat æde
Livia, quam caro præstitit illa viro.
Disce tamen, veniens ætas, ubi Livia nunc est
Porticus, immensæ tecta fuisse domus.
Urbis opus domus una fuit: spatiumque tenebat
Quo brevius muris oppida multa tenent.
Hæc æquata solo est, nullo sub crimine regni,
Sed quia luxuria visa nocere sua.
Sustinuit tantas operum subvertere moles,
Totque suas hæres perdere Cæsar opes.
Sic agitur censura, et sic exempla parantur;
Cum vindex, alios quod monet, ipse facit.
Nulla nota est, veniente die, quam dicere possis.
Idibus invicto sunt data templa Iovi.
Et iam Quinquatrus iubeor narrare minores.
Nunc ades o cœptis, flava Minerva, meis.
Cur vagus incedit tota tibicen in Urbe?
Quid sibi personæ, quid stola longa, volunt?
Sic ego: sic posita Tritonia cuspide dixit.
Pace velim doctæ verba referre Deæ.
Temporibus veterum tibicinis usus avorum
Magnus, et in magno semper honore fuit.
Cantabat famis, cantabat tibia ludis:
Cantabat mœstis tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor; tempusque secutum,
Quod subito Graiæ fraugeret artis opus.
Adde quod Ædilis, pompam qui funeris irent,
Artifices solos iusserat esse decem.
Exsilio mutant Urbem, Tiburque recedunt:
(Exsilium quodam tempore Tibur erat:)
Quæritur in scena cava tibia; quæritur aris:
Ducit supremos nænia nulla toros.
Servierat quidam, quantolibet ordine dignus,
Tibure; sed longo tempore liber erat.
Rure dapes parat ille suo; turbamque canorum
Convocat. Ad festas convenit illa dapes.
Nox erat; et vinis oculique animique natabant,
Cum præcomposito nuntius ore venit.
Atque ita, Quid cessas convivia solvere? dixit:
Auctor vindictæ iam venit, ecce, tuæ.
Nec mora; convivæ valido titubantia vino
Membra movent: dubii stantque labantque pedes.
At dominus, Discedite, ait: plaustroque morantes
Sustulit. In plaustro sirpea lata fuit.
Afficiunt somnos tempus, motusque, merumque;
Potaque se Tibur turba redire putat.
Iamque per Esquilias Romanam intraverat urbem;
Et mane in medio plaustra fuere Foro.
Plautius, ut possent specie numeroque senatum
Fallere, personis imperat ora tegi;
Admisceique alios: et, ut hunc tibicina cœtum
Augeat, in longis vestibus ire iubet.
Sic reduces bene posse tegi: ne forte notentur
Contra collegæ iussa redisse sui.
Res placuit: cultuque novo licet Idibus uti;
Et canere ad veteres verba iocosa modos.
Hæc ubi perdocuit, Superest mihi discere, dixi,
Cur sit Quinquatrus illa vocata dies.
Martius, inquit, agit tali mea nomine festa:
Estque sub inventis hæc quoque turba meis.
Prima terebrato per rara foramina buxo,
Ut daret effeci tibia longa sonos.
Vox placuit: liquidis faciem referentibus undis,
Vidi virgineas intumuisse genas:
Ars mihi non tanti est; valeas, mea tibia, dixi.
Excipit abiectam cespite ripa suo.
Inventam Satyrus primum miratur: at usum
Nescit, et inflatam sentit habere sonum.
Et modo dimittit digitis, modo concipit auras;
Iamque inter Nymphas arte superbus erat.
Provocat et Phœbum. Phœbo superante pependit:
Cæsa recesserunt a cute membra sua.
Sum tamen inventrix auctorque ego carminis huius.
Hoc est cur nostros ars colat ista dies.
Tertia lux veniat, qua tu, Dodoni Thyene,
Stabis Agenorei fronte videnda bovis.
Hæc est illa dies, qua tu purgamina Vestæ,
Thybri, per Etruscas in mare mittis aquas.
Si qua fides ventis; Zephiro date carbasa, nautæ:
Cras veniet vestris ille secundus aquis.
At pater Heliadum radios ubi tinxerit undis,
Et cinget geminos stella serena polos;
Tollet humo validos proles Hyrica lacertos:
Continua Delphin nocte videndus erit.
Scilicet hic olim Volscos Æquosque fugatos
Viderat in campis, Algida terra, tuis.
Unde suburbano clarus, Tuberte, triumpho,
Vectus es in niveis, Postume, victor equis.
Iam sex, et totidem luces de mense supersunt:
Huic unum numero tu tamen adde diem.
Sol abit e Geminis, et Cancri signa rubescunt:
Cœpit Aventina Pallas in arce coli.
Iam tua, Laomedon, oritur nurus: ortaque noctem
Pellit; et e pratis uda pruina fugit.
Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,
Tum, cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.
Hanc quoque cum patriis Galatea receperit undis,
Plenaque securæ terra quietis erit;
Surgit humo iuvenis, telis adflatus avitis;
Et gemino nexas porrigit angue manus.
Notus amor Phædræ, nota est iniuria Thesei:
Devovit natum credulus ille suum.
[Non impune pius iuvenis Trœzena petebat.

Dividit obstantes pectore taurus aquas.]
Solliciti terrentur equi; frustraque retenti,
Per scopulos dominum duraque saxa trahunt.
Excidérat curru, lorisque morantibus artus
Hippolytus lacero corpore raptus erat:
Edideratque animam, multum indignante Diana.
Nulla, Coronides, causa doloris, ait.
Namque pio iuveni vitam sine vulnere reddam;
Et cedent arti tristia fata meæ.
Gramina continuo loculis depromit eburnis;
Profuerant Glauci manibus illa prius:
[Tunc, cum observatas augur descendit in herbas;
Usus et auxilio est anguis ab angue dato.]
Pectora ter tetigit, ter verba salubria dixit:
Depositum terra sustulit ille caput.
Lucus eum, nemorisque tui, Dictynna, recessus
Celat: Aricino Virbius ille lacu.
At Clymenus Clothoque dolent, hæc fila reneri,
Hic fieri regni iura minora sui.
Iupiter exemplum veritus, direxit in illum
Fulmina, qui nimiæ moverat artis opem.
Phœbe, querebaris. Deus est: placare parenti.
Propter te, fieri quod vetat, ipse facit.
Nox ego te, quamvis properabis vincere, Cæsar,
Si vetet auspicium, signa movere velim.
Sint tibi Flaminius Trasymenaque litora testes,
Per volucres æquos multa monere Deos.
Tempora si veteris quæris temeraria damni;
Quartus ab extremo mense bis ille dies.
Postera lux melior. Superat Masinissa Syphacem;
Et cecidit telis Hasdrubal ipse suis.
Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis;
Et fugiunt, freno non remorante, dies.
Quam cito venerunt Fortunæ Fortis honores!
Post septem luces lunius actus erit.
Ite, Deam læti Fortem celebrate, Quirites;
In Tiberis ripa munera Regis habet.
Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba,
Nec pudeat potos inde redire domum.
Ferte coronatæ iuvenum convivia lintres;
Multaque per medias vina bibantur aquas.
Plebs cofit hanc: quia, qui posuit de plebe fuisse
Fertur, et ex humili sceptra tulisse loco.
Convenit et servis: serva quia Tullius ortus
Constituit dubiæ templa propinqua Deæ.
Ecce, suburbana rediens male sobrius æde,
Ad stellas aliquis talia verba iacit:
Zona latet tua nunc, et cras fortasse latebit:
Debinc erit, Orion, adspicienda mihi.
At si non esset potus, dixisset eadem
Venturum tempus solstitiale die.
Lucifero subeunte, Lares delubra tulerunt,
Hic ubi fit docta multa corona manu.
Tempus idem Stator ædis habet, quam Romulus olim
Ante Palatini condidit ora iugi.
Tot restant de mense dies, quot nomina Parcis,
Cum data sunt trabeæ templa, Quirine, tuæ.
Tempus Iuleis cras est natale Kalendis:
Pierides, cœptis addite summa meis.
Dicite, Pierides, quis vos adiunxerit isti,
Cui dedit invitas victa noverca manus.
Sic ego; sic Clio: clari monumenta Philippi
Adspicit: unde trahit Marcia casta genus.
Marcia sacrifico deductum nomen ab Anco;
In qua par facies nobilitate sua.
Par animo quoque forma suo respondet in illa;
Et genus, et facies, ingeniumque simul.
Nec, quod laudamus formam, tam turpe putaris.
Laudamus magnas hac quoque parte Deas.
Nupta fuit quondam matertera Cæsaris illi.
O decus, o sacra femina digna domo!
Sic cecinit Clio: doctæ adsensere sorores.
Adnuit Alcides, increpuitque lyram.

TRISTIUM LIBRI IV.

Liber primus.

Elegia I.

Parve (nec invideo) sine me, Liber, ibis in Urbem:
Hei mihi, quo domino non licet ire tuo.
Vade, sed incultus, qualem decet exsulis esse.
Infelix, habitum temporis huius habe.
Nec te purpureo velent vaccinia fuco:
Non est conveniens luctibus ille color.
Nec titulus minio, nec cedro charta notetur:
Candida nec nigra cornua fronte geras.
Felices ornent hæc instrumenta libellos:
Fortunæ memorem te decet esse meæ.
Nec fragili geminæ poliantur pumice frontes,
Hirsutus passis ut videare comis.
Neve liturarum pudeat. Qui viderit illas,
De lacrymis factas sentiet esse meis.
Vade, Liber, verbisque meis loca grata saluta:
Contingam certe quo licet illa pede.
Si quis, ut in populo, nostri non immemor illic,
Si quis, qui, quid agam, forte requirat, erit;
Vivere me dices, salvum tamen esse negabis:
Id quoque, quod vivam, munus habere Dei.
Atque ita te tacitus, quærenti plura, legendum,
Ne, quod non opus est, forte loquare, dabis.
Protinus admonitus repetet mea crimina lector;
Et peragar populi publicus ore reus.
Neu, cave, defendas, quamvis mordebere dictis.
Causa patrocinio non bona peior erit.
Invenies aliquem, qui me suspiret ademtum,
Carmina nec siccis perlegat ista genis;
Et tacitus secum, ne quis malus audiat, optet,
Sit mea, lenito Cæsare, pœna minor.
Nos quoque, quisquis erit, ne sit miser ille, precamur,
Placatos misero qui volet esse Deos:
Quamque volet, rata sint; ablataque Principis ira
Sedibus in patriis det mihi posse mori.
Ut peragas mandata, Liber, culpabere forsan;
Ingeniique minor laude ferere mei.
Iudicis officium est, ut res, ita tempora rerum
Quærere. Quæsito tempore tutus eris.
Carmina proveniunt animo deducta sereno:
Nubila sunt subitis tempora nostra malis.
Carmina secessum scribentis et otia quærunt;
Me mare, me venti, me fera iactat hyems.
Carminibus metus omnis abest: ego perditus ensem
Hæsurum iugulo iam puto iamque meo.
Hæc quoque quod facio, iudex mirabitur æquus;
Scriptaque cum venia qualiacumque leget.
Da mihi Mæoniden, et tot circumspice casus:
Ingenium tantis excidet omne malis.
Denique securus famæ, Liber, ire memento;
Nec tibi sit lecto displicuisse pudor.
Non ita se nobis præbet Fortuna secundam,
Ut tibi sit ratio laudis habenda tuæ.
Donec eram sospes, tituli tangebar amore;
Quærendique mihi nominis ardor erat.
Carmina nunc si non studiumque, quod obfuit, odi,
Sit satis: ingenio sic fuga parta meo.
I tamen, i, pro me tu, cui licet, adspice Romam:
Di facerent, possem nunc meus esse liber.
Nec te, quod venias magnam peregrinus in Urbem,

Digitized by Google

Ignotum populo posse venire puta.
Ut titulo careas, ipso noscere colore:
Dissimulare velis, te licet esse meum.
Clam tamen intrato; ne te mea carmina lædant.
Non sunt, ut quondam plena favoris erant.
Si quis erit, qui te, quia sis meus, esse legendum
Non putet, e gremio reiiciatque suo;
Inspice, dic, titulum: non sum præceptor Amoris:
Quas meruit, pœnas iam dedit illud opus.
Forsitan exspectes, ut in alta palatia missum
Scandere te iubeam, Cæsareamque domum.
Ignoscant augusta mihi loca, Dique locorum:
Venit in hoc illa fulmen ab arce caput.
Esse quidem memini mitissima sedibus illis
Numina: sed timeo, qui nocuere, Deos.
Terretur minimo pennæ stridore columba,
Unguibus, accipiter, saucia facta tuis.
Nec procul a stabulis audet secedere, si qua
Excussa est avidi dentibus agna lupi.
Vitaret cœlum Phaethon, si viveret, et quos
Optarat stulte, tangere nollet equos.
Me quoque, quæ sensi, fateor Iovis arma timere:
Me reor infesto, cum tonat, igne peti.
Quicunque Argolica de classe Capharea fugit,
Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
Et mea cymba, semel vasta percussa procella,
Illum, quo læsa est, horret adire locum.
Ergo, care Liber, timida circumspice mente,
Et satis a media sit tibi plebe legi.
Dum petit infirmis nimium sublimia pennis
Icarus, Icariis nomina fecit aquis.
Difficile est tamen, hic remis utaris, an aura,
Dicere: consilium resque locusque dabunt.
Si poteris vacuo tradi; si cuncta videbis
Mitia, si vires fregerit ira suas;
Si quis erit, qui te dubitantem et adire timentem
Tradat, et ante tamen pauca loquatur, adi.
Luce bona, dominoque tuo felicior ipse
Pervenias illuc, et mala nostra leves.
Namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
Solus Achilleo tollere more potest.
Tantum ne noceas, dum vis prodesse, videto:
Nam spes est animi nostra timore minor.
Quæque quiescebant, ne mota resæviat ira,
Et pœnæ tu sis altera causa, cave.
Cum tamen in nostrum fueris penetrale receptus,
Contigerisque tuam, scrinia curva, domum;
Adspicies illic positos ex ordine fratres,
Quos studium cunctos evigilavit idem.
Cætera turba palam titulos ostendet apertos,
Et sua detecta nomina fronte geret.
Tres procul obscura latitantes parte videbis:
Hi quoque, quod nemo nescit, amare docent.
Hos tu vel fugias, vel, si satis oris habebis,
Œdipodas facito, Telegonosque voces.
Deque tribus; moneo, si quæ tibi cura parentis,
Ne quemquam, quamvis ipse docebit, ames.
Sunt quoque mutatæ ter quinque volumina formæ,
Nuper ab exsequiis carmina rapta meis:
His mando dicas, inter mutata referri
Fortunæ vultum corpora posse meæ.
Namque ea dissimilis subito est effecta priori:
Flendaque nunc, aliquo tempore læta fuit.
Plura quidem mandare tibi, si quæris, habebam;
Sed vereor tardæ causa fuisse moræ.
Quod si, quæ subeunt, tecum, Liber, omnia ferres,
Sarcina laturo magna futurus eras.
Longa via est: propera. Nobis habitabitur orbis
Ultimus, a terra terra remota mea.

ELEGIA II.

Di maris et cœli, quid enim nisi vota supersunt?
Solvere quassatæ parcite membra ratis:
Neve, precor, magni subscribite Cæsaris iræ.
Sæpe, premente Deo, fert Deus alter opem.
Mulciber in Troiam, pro Troia stabat Apollo:
Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua, fuit.
Oderat Æneam propior Saturnia Turno;
Ille tamen Veneris numine tutus erat.
Sæpe ferox cautum petiit Neptunus Ulixem;
Eripuit patruo sæpe Minerva suo.
Et nobis aliquod, quamvis distamus ab illis,
Quid vetat irato numen adesse Deo?
Verba miser frustra non proficientia perdo:
Ipsa graves spargunt ora loquentis aquæ;
Terribilisque Notus iactat mea dicta; precesque,
Ad quos mittuntur, non sinit ire Deos.
Ergo idem venti, ne causa lædar in una,
Velaque nescio quo, votaque nostra ferunt?
Me miserum, quanti montes volvuntur aquarum!
Iam iam tacturos sidera summa putes.
Quantæ diducto subsidunt æquore valles!
Iam iam tacturas Tartara nigra putes.
Quocumque adspicias, nihil est nisi pontus et aer,
Fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax.
Inter utrumque fremunt immani turbine venti;
Nescit, cui domino pareat, unda maris.
Nam modo purpureo vires capit Eurus ab ortu;
Nunc Zephyrus sero vespere missus adest:
Nunc gelidus sicca Boreas bacchatur ab Arcto:
Nunc Notus adversa prælia fronte gerit.
Rector in incerto est: nec, quid fugiatve petatve,
Invenit: ambiguis ars stupet ipsa malis.
Scilicet occidimus, nec spes, nisi vana, salutis:
Dumque loquor, vultus obruit unda meos.
Opprimet hanc animam fluctus; frustraque precanti
Ore necaturas accipiemus aquas.
At pia nil aliud quam me dolet exsule coniux:
Hoc unum nostri scitque gemitque mali.
Nescit in immenso iactari corpora ponto;
Nescit agi ventis; nescit adesse necem.
Di bene, quod non sum mecum conscendere passus,
Ne mihi mors misero bis patienda foret!
At nunc, ut peream, quoniam caret illa periclo,
Dimidia certe parte superstes ero.
Hei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma!
Quantus ab ætherio personat axe fragor!
Nec levius laterum tabulæ feriuntur ab undis,
Quam grave balistæ mœnia pulsat onus.
Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes:
Posterior nono est, undecimoque prior.
Nec letum timeo: genus est miserabile leti:
Demite naufragium; mors mihi munus erit.
Est aliquid, fatove suo ferrove cadentem
In solida moriens ponere corpus humo:
Est mandata suis aliquid sperare sepulcra,
Et non æquoreis piscibus esse cibum.
Fingite me dignum tali nece: non ego solus
Hic vehor: immeritos cur mea pœna trahit?
Pro Superi, viridesque Dei, quibus æquora curæ!
Utraque iam vestras sistite turba minas.
Quamque dedit vitam mitissima Cæsaris ira,
Hanc sinite infelix in loca iussa feram.
Si, quam promerui, pœnam me pendere vultis,
Culpa mea est, ipso iudice, morte minor.
Mittere me Stygias si iam voluisset ad undas
Cæsar, in hoc vestra non eguisset ope.
Est illi nostri non invidiosa cruoris
Copia: quodque dedit, cum volet, ipse feret.

Vos modo, quos nullo certe puto crimine læsos,
Contenti nostris, Dî, precor, este malis.
Nec tamen, ut cuncti miserum servare velitis,
Quod periit, salvum iam caput esse potest.
Ut mare considat, ventisque ferentibus utar;
Ut mihi parcatis; num. minus exsul ero?
Non ego, divitias avidus sine fine parandi,
Latum mutandis mercibus æquor aro:
Nec peto, quas petii, quondam studiosus, Athenas:
Oppida non Asiæ, non loca visa prius:
Non ut, Alexandri claram delatus in urbem,
Delicias videam, Nile iocose, tuas.
Quod faciles opto ventos, (quis credere possit?)
Sarmatis est tellus, quam mea vota petunt.
Obligor, ut tangam levi fera litora Ponti;
Quodque sit a patria tam fuga tarda, queror.
Nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas,
Exilem facio per mea vota viam.
Seu me diligitis, tantos compescite fluctus;
Pronaque sint nostræ numina vestra rati:
Seu magis odistis, iussæ me advertite terræ.
Supplicii pars est in regione mei.
Ferte (quid hic facio?) rapidi mea carbasa venti.
Ausonios fines cur mea vela vident?
Noluit hoc Cæsar: quid, quem fugat ille, tenetis?
Adspiciat vultus Pontica terra meos.
Et iubet, et merui: nec, quæ damnaverit ille,
Crimina defendi iusve piumve puto.
Si tamen acta Deos nunquam mortalia fallunt;
A culpa facinus scitis abesse mea.
Immo ita; vos scitis. Si me meus abstulit error,
Stultaque mens nobis, non scelerata, fuit:
Quamlibet e minimis, domui si favimus illi;
Si satis Augusti publica iussa mihi;
Hoc Duce si dixi felicia sæcula; proque
Cæsare tura pius Cæsaribusque dedi;
Si fuit hic animus nobis; ita parcite, Divi:
Sin minus; alta cadens obruat unda caput.
Fallor? an incipiunt gravidæ vanescere nubes,
Victaque mutati frangitur ira maris?
Non casus, sed vos sub conditione vocati,
Fallere quos non est, hanc mihi fertis opem.

ELEGIA III.

Cum subit illius tristissima noctis imago,
Quæ mihi supremum tempus in Urbe fuit;
Cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui;
Labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
Iam prope lux aderat, qua me discedere Cæsar
Finibus extremæ iusserat Ausoniæ.
Nec mens, nec spatium fuerant satis apta paranti:
Torpuerant longa pectora nostra mora.
Non mihi servorum, comitis non cura legendi,
Non aptæ profugo vestis opisve fuit.
Non aliter stupui, quam qui Iovis ignibus ictus
Vivit, et est vitæ nescius ipse suæ.
Ut tamen hanc animo nubem dolor ipse removit,
Et tandem sensus convaluere mei;
Adloquor extremum mœstos abiturus amicos,
Qui modo de multis unus et alter erant.
Uxor amans flentem flens acrius ipsa tenebat,
Imbre per indignas usque cadente genas.
Nata procul Libycis aberat diversa sub oris,
Nec poterat fati certior esse mei.
Quocumque adspiceres, luctus gemitusque sonabant;
Formaque non taciti funeris intus erat.
Femina, virque, meo pueri quoque funere mœrent:
Inque domo lacrymas angulus omnis habet.
Si licet exemplis in parvo grandibus uti,
Hæc facies Troiæ, cum caperetur, erat.
Iamque quiescebant voces hominumque canumque:
Lunaque nocturnos alta regebat equos.
Hanc ego suspiciens, et ab hac Capitolia cernens,
Quæ nostro frustra iuncta fuere Lari;
Numina vicinis habitantia sedibus, inquam,
Iamque oculis nunquam templa videnda meis,
Dîque relinquendi, quos Urbs habet alta Quirini;
Este salutati tempus in omne mihi.
Et quamquam sero clypeum post vulnera sumo;
Attamen hanc odiis exonerate fugam;
Cœlestique viro, quis me deceperit error,
Dicite; pro culpa ne scelus esse putet.
Ut, quod vos scitis, pœnæ quoque sentiat auctor.
Placato possum non miser esse Deo.
Hac prece adoravi Superos ego: pluribus uxor;
Singultu medios præpediente sonos.
Illa etiam ante Lares passis prostrata capillis
Contigit exstinctos ore tremente focos:
Multaque in aversos effudit verba Penates,
Pro deplorato non valitura viro.
Iamque moræ spatium nox præcipitata negabat,
Versaque ab axe suo Parrhasis Arctos erat.
Quid facerem? blando patriæ retinebar amore:
Ultima sed iussæ nox erat illa fugæ.
Ah quoties aliquo dixi properante, Quid urges?
Vel quo festines ire, vel unde, vide.
Ah quoties certam me sum mentitus habere
Horam, propositæ quæ foret apta viæ.
Ter limen tetigi; ter sum revocatus: et ipse
Indulgens animo pes mihi tardus erat.
Sæpe, Vale dicto, rursus sum multa locutus;
Et quasi discedens oscula summa dedi.
Sæpe eadem mandata dedi: meque ipse fefelli,
Respiciens oculis pignora cara meis. (inquam:
Denique, Quid propero? Scythia est, quo mittimur,
Roma relinquenda est: utraque iusta mora est.
Uxor in æternum vivo mihi viva negatur:
Et domus, et fidæ dulcia membra domus:
Quosque ego fraterno dilexi more sodales;
O mihi Thesea pectora iuncta fide!
Dum licet, amplectar: nunquam fortasse licebit
Amplius. In lucro, quæ datur hora, mihi est.
Nec mora; sermonis verba imperfecta relinquo,
Complectens animo proxima quæque meo.
Dum loquor, et flemus; cœlo nitidissimus alto,
Stella gravis nobis, Lucifer ortus erat.
Dividor haud aliter, quam si mea membra relinquam:
Et pars abrumpi corpore visa suo est.
[Sic Priamus doluit, tunc cum in contraria versus
Ultores habuit proditionis equs]
Tum vero exoritur clamor gemitusque meorum,
Et feriunt mœstæ pectora nuda manus.
Tum vero coniux, humeris abeuntis inhærens,
Miscuit hæc lacrymis tristia dicta suis:
Non potes avelli: simul ah, simul ibimus, inquit,
Te sequar: et coniux exsulis exsul ero.
Et mihi facta via est: et me capit ultima tellus.
Accedam profugæ sarcina parva rati.
Te iubet e patria discedere Cæsaris ira;
Me pietas; pietas hæc mihi Cæsar erit.
Talia tentabat: sic et tentaverat ante:
Vixque dedit victas utilitate manus.
Egredior (sive illud erat sine funere ferri)
Squalidus immissis hirta per ora comis.
Illa dolore mei, tenebris narratur obortis
Semianimis media procubuisse domo.
Utque resurrexit, fœdatis pulvere turpi
Crinibus, et gelida membra levavit humo;

Se modo, desertos modo complorasse Penates;
Nomen et erepti sæpe vocasse viri;
Nec gemuisse minus, quam si natævo meumve
Vidisset structos corpus habere rogos;
Et voluisse mori, et moriendo ponere sensus:
Respectuque tamen non posuisse mei.
Vivat: et absentem, quoniam sic fata tulerunt,
Vivat, et auxilio sublevet usque suo.

Elegia IV.

Tingitur Oceano custos Erymanthidos Ursæ,
Æquoreasque suo sidere turbat aquas:
Nos tamen Ionium non nostra fiudimus æquor
Sponte; sed audaces cogimur esse metu.
Me miserum, quantis increscunt æquora ventis;
Erutaque ex imis fervet arena vadis!
Monte nec inferior, proræ puppique recurvæ
Insilit, et pictos verberat unda Deos.
Pinea texta sonant; pulsi stridore rudentes:
Aggemit et nostris ipsa carina malis.
Navita, confessus gelido pallore timorem,
Iam sequitur victam, non regit arte, ratem.
Utque parum validus non proficientia rector
Cervicis rigidæ frena remittit equo:
Sic, non quo voluit, sed quo rapit impetus undæ,
Aurigam video vela dedisse rati.
Quod nisi mutatas emiserit Æolus auras,
In loca iam nobis non adeunda ferar.
Nam procul Illyriis læva de parte relictis,
Interdicta mihi cernitur Italia.
Desinat in velitas, quæso, contendere terras,
Et mecum magno pareat aura Deo.
Dum loquor, et cupio pariter timeoque revelli,
Increpuit quantis viribus unda latus!
Parcite, cærulei, vos parcite, numina ponti,
Infestumque mihi sit satis esse lovem.
Vos animam sævæ fessam subducite morti:
Si modo, qui periit, non periisse potest.

Elegia V.

O mihi post ullos nunquam memorande sodales,
O cui præcipue sors mea visa sua est;
Attonitum qui me, memini carissime, primus
Ausus es adloquio sustinuisse tuo;
Qui mihi consilium vivendi mite dedisti,
Cum foret in misero pectore mortis amor;
Scis bene, cui dicam, positis pro nomine signis;
Officium nec te fallit, amice, tuum.
Hæc mihi semper erunt imis infixa medullis,
Perpetuusque animæ debitor huius ero.
Spiritus et vacuas prius hic tenuandus in auras
Ibit, et in tepido deseret ossa rogo;
Quam subeant animo meritorum oblivia nostro,
Et longa pietas excidat ista die.
Di tibi sint faciles; et opis nullius egentem
Fortunam præstent, dissimilemque meæ.
Si tamen hæc navis vento ferretur amico,
Ignoraretur forsitan ista fides.
Thesea Pirithous non tam sensisset amicum,
Si non infernas vivus adisset aquas.
Ut foret exemplum veri Phocæus amoris,
Fecerunt Furiæ, tristis Orestа, tuæ.
Si non Euryalus Rutulos cecidisset in hostes,
Hyrtacidæ Niso gloria nulla foret.
Scilicet, ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.
Dum iuvat, et vultu ridet Fortuna sereno,
Indelibatas cuncta sequuntur opes.
At simul intonuit, fugiunt: nec noscitur ulli,
Agminibus comitum qui modo cinctus erat.
Atque hæc exemplis quondam collecta priorum,
Nunc mihi sunt propriis cognita vera malis.
Vix duo tresve mihi de tot superestis, amici:
Cætera Fortunæ, non mea, turba fuit.
Quo magis, o pauci, rebus succurrite lapsis,
Et date naufragio litora tuta meo:
Neve metu falso nimium trepidate, timentes
Hac offendatur ne pietate Deus.
Sæpe fidem adversis etiam laudavit in armis,
Inque suis amat hanc Cæsar, in hoste probat.
Causa mea est melior, qui non contraria fovi
Arma; sed hanc merui simplicitate fugam.
Invigiles igitur nostris pro casibus oro,
Diminui si qua numinis ira potest.
Scire meos si quis casus desideret omnes,
Plus, quam quod fieri res sinit, ille petat.
Tot mala sum passus, quot in æthere sidera lucent,
Parvaque quot siccus corpora pulvis habet.
Multaque credibili tulimus maiora, ratamque,
Quamvis acciderint, non habitura fidem.
Pars etiam mecum quædam moriatur oportet,
Meque velim possit dissimulante tegi.
Si vox infragilis, pectus mihi firmius ære,
Pluraque cum linguis pluribus ora forent;
Non tamen idcirco complecterer omnia verbis,
Materia vires exsuperante meas.
Pro duce Neritio, docti mala nostra, poetæ
Scribite: Neritio nam mala plura tuli.
Ille brevi spatio multis erravit in annis
Inter Dulichias Ithacasque domos:
Nos, freta sideribus notis distantia mensos,
Sors tulit in Geticos Sarmaticosque sinus.
Ille habuit fidamque manum, sociosque fideles:
Me profugum comites deseruere mei.
Ille suam lætus patriam victorque petebat;
A patria fugio victus et exsul ego:
Nec mihi Dulichium domus est, Ithaceve, Sameve:
(Pœna quibus non est grandis abesse locis;)
Sed quæ de septem totum circumspicit orbem
Montibus imperii Roma Deûmque locus.
Illi corpus erat durum patiensque laborum:
Invalidæ vires ingenuæque mihi:
Ille erat adsidue sævis agitatus in armis:
Adsuetus studiis mollibus ipse fui:
Me Deus oppressit, nullo mala nostra levante:
Bellatrix illi Diva ferebat opem.
Cumque minor Iove sit, tumidis qui regnat in undis,
Illum Neptuni, me Iovis ira premit.
Adde, quod illius pars maxima ficta laborum est;
Ponitur in nostris fabula nulla malis.
Denique quæsitos tetigit tamen ille Penates;
Quæque diu petiit, contigit arva tamen;
At mihi perpetuo patria tellure carendum est,
Ni fuerit læsi mollior ira Dei.

Elegia VI.

Nec tantum Clario Lyde dilecta poetæ,
Nec tantum Coo Battis amata suo est;
Pectoribus quantum tu nostris, uxor, inhæres,
Digna minus misero, non meliore viro.
Te mea, supposita veluti trabe, fulta ruina est.
Si quid adhuc ego sum, muneris omne tui est;
Tu facis, ut spolium ne sim, neu nuder ab illis
Naufragii tabulas qui petiere mei.
Utque rapax, stimulante fame, cupidusque cruoris
Incustoditum captat ovile lupus;
Aut ut edax vultur corpus circumspicit, ecquod
Sub nulla positum cernere possit hum

Sic mea nescio quis, rebus male fidus acerbis,
In bona venturus, si paterere, fuit.
Hunc tua per fortes virtus submovit amicos,
Nulla quibus reddi gratia digna potest.
Ergo quam misero, tam vero, teste probaris:
Hic aliquod pondus si modo testis habet.
Nec probitate tua prior est aut Hectoris uxor,
Aut comes exstincto Laodamia viro.
Tu si Mæonium vatem sortita fuisses,
Penelopes esset fama secunda tuæ.
Sive tibi hoc debes, nulla pia facta magistra;
Cumque nova mores sunt tibi luce dati:
Femina seu princeps, omnes tibi culta per annos,
Te docet exemplum coniugis esse bonæ:
Adsimilemque sui longa adsuetudine fecit;
Grandia si parvis adsimilare licet.
Hei mihi, non magnas quod habent mea carmina vires,
Nostraque sunt meritis ora minora tuis!
Si quid et in nobis vivi fuit ante vigoris,
Exstinctum longis occidit omne malis:
Prima locum sanctas heroidas inter haberes:
Prima bonis animi conspicerere tui.
Tantumcumque tamen præconia nostra valebunt,
Carminibus vives tempus in omne meis.

ELEGIA VII.

Si quis habes nostri similes in imagine vultus:
Deme meis hederas, Bacchica serta, comis.
Ista decent lætos felicia signa poetas:
Temporibus non est apta corona meis.
Hæc tibi dissimulas, sentis tamen, optime, dici,
In digito qui me fersque refersque tuo.
Effigiemque meam fulvo complexus in auro
Cara relegati, qua potes, ora vides.
Quæ quoties spectas, subeat tibi dicere forsan,
Quam procul a nobis Naso sodalis abest!
Grata tua est pietas: sed carmina maior imago
Sunt mea; quæ mando qualiacumque legas.
Carmina mutatas hominum dicentia formas:
Infelix domini quod fuga rupit opus.
Hæc ego discedens, sicut bene multa meorum,
Ipse mea posui mœstus in igne manu.
Utque cremasse suum fertur sub stipite natum
Thestias, et melior matre fuisse soror;
Sic ego non meritos, mecum peritura, libellos
Imposui rapidis, viscera nostra, rogis.
Vel quod eram Musas, ut crimina nostra, perosus:
Vel quod adhuc crescens et rude carmen erat.
Quæ quoniam non sunt penitus sublata, sed exstant;
Pluribus exemplis scripta fuisse reor;
Nunc precor ut vivant, et non ignava legentum
Otia delectent, admoneantque mei.
Nec tamen illa legi poterunt patienter ab ullo;
Nesciet his summam si quis abesse manum.
Ablatum mediis opus est incudibus illud,
Defuit et scriptis ultima lima meis.
Et veniam pro laude peto: laudatus abunde,
Non fastiditus si tibi, Lector, ero.
Hos quoque sex versus, in primi fronte libelli
Si præponendos esse putabis, habe.
Orba parente suo quicumque volumina tangis;
His saltem vestra detur in Urbe locus.
Quoque magis faveas, non sunt hæc edita ab ipso,
Sed quasi de domini funere rapta sui.
Quidquid in his igitur vitii rude carmen habebit,
Emendaturus, si licuisset, eram.

ELEGIA VIII.

In caput alta suum labentur ab æquore retro
Flumina: conversis Solque recurret equis.
Terra feret stellas: cœlum findetur aratro:
Unda dabit flammas: et dabit ignis aquas.
Omnia naturæ præpostera legibus ibunt;
Parsque suum mundi nulla tenebit iter.
Omnia iam fient, fieri quæ posse negabam,
Et nihil est, de quo non sit habenda fides.
Hæc ego vaticinor; quia sum deceptus ab illo,
Laturum misero quem mihi rebar opem.
Tantane te, fallax, cepere oblivia nostri?
Adflictumne fuit tantus adire pudor?
Ut neque respiceres, nec solarere iacentem;
Dure? neque exsequias prosequerere meas?
Illud amicitiæ sanctum ac venerabile nomen
Re tibi pro vili sub pedibusque iacet?
Quid fuit, ingenti prostratum mole sodalem
Visere, et adloquii parte levare tui?
Inque meos si non lacrymam dimittere casus,
Pauca tamen ficto verba dolore queri?
Idque, quod ignoti faciunt, valedicere saltem;
Et vocem populi publicaque ora sequi?
Denique lugubres vultus, nunquamque videndos
Cernere supremo, dum licuitque, die?
Dicendumque semel toto non amplius ævo
Accipere, et parili reddere voce, Vale?
At fecere alii nullo mihi fœdere iuncti,
Et lacrymas animi signa dedere sui.
Quid? nisi convictu causisque valentibus essem,
Temporis et longi vinctus amore tibi?
Quid? nisi tot lusus et tot mea seria nosses,
Tot nossem lusus seriaque ipse tua?
Quid? si duntaxat Romæ mihi cognitus esses,
Adscitus toties in genus omne loci?
Cunctane in æquoreos abierunt irrita ventos?
Cunctane Lethæis mersa feruntur aquis?
Non ego te placida genitum reor urbe Quirini?
Urbe, meo quæ iam non adeunda pede est:
Sed scopulis, Ponti quos hæc habet ora sinistri:
Inque feris Scythiæ Sarmaticisque iugis:
Et tua sunt silicis circum præcordia venæ;
Et rigidum ferri semina pectus habent.
Quæque tibi quondam, tenero ducenda palato,
Plena dedit nutrix ubera, tigris erat.
At mala nostra minus, quam nunc, aliena putasses,
Duritiæque mihi non agerere reus:
Sed quoniam accedit fatalibus hoc quoque damnis,
Ut careant numeris tempora prima suis;
Effice, peccati ne sim memor huius; et illo
Officium laudem, quo queror, ore tuum.

ELEGIA IX.

Detur inoffensæ metam tibi tangere vitæ,
Qui legis hoc nobis non inimicus opus;
Atque utinam pro te possint mea vota valere,
Quæ pro me duros non tetigere Deos!
Donec eris felix, multos numerabis amicos:
Tempora si fuerint nubila, solus eris.
Adspicis, ut veniant ad candida tecta columbæ;
Accipiat nullas sordida turris aves.
Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam:
Nullus ad amissas ibit amicus opes.
Utque comes radios per Solis euntibus umbra
Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit;
Mobile sic sequitur Fortunæ lumina vulgus:
Quæ simul inducta nube teguntur, abit.
Hæc precor ut semper possint tibi falsa videri:
Sunt tamen eventu vera fatenda meo.
Dum stetimus, turbæ quantum satis esset, habebat
Nota quidem, sed non ambitiosa, domus.

At simul impulsa est; omnes timuere ruinam:
Cautaque communi terga dedere fugæ.
Sæva nec admiror metuunt si fulmina, quorum
Ignibus adflari proxima quæque vident.
Sed tamen in duris remanentem rebus amicum
Quamlibet inviso Cæsar in hoste probat.
Nec solet irasci, neque enim moderatior alter,
Cum quis in adversis, si quid amavit, amat.
De comite Argolici postquam cognovit Orestæ,
Narratur Pyladen ipse probasse Thoas.
Quæ fuit Actoridæ cum magno semper Achille,
Laudari solita est Hectoris ore fides.
Quod pius ad manes Theseus comes isset amico,
Tartareum dicunt indoluisse Deum.
Euryali Nisique fide tibi, Turne, relata,
Credibile est lacrymis immaduisse genas.
Est etiam miseris pietas, et in hoste probatur.
Hei mihi, quam paucos hæc mea dicta movent!
Hic status, hæc rerum nunc est fortuna mearum,
Debeat ut lacrymis nullus adesse modus.
At mea sunt, proprio quamvis mœstissima casu,
Pectora processu facta serena tuo.
Hoc eventurum iam tum, carissime, vidi,
Ferret adhuc istam cum minor aura ratem.
Sive aliquod morum, seu vitæ labe carentis
Est pretium; nemo pluris habendus erit.
Sive per ingenuas aliquis caput extulit artes;
Quælibet eloquio fit bona causa tuo.
His ego commotus, dixi tibi protinus ipsi;
Scena manet dotes grandis, amice, tuas.
Hæc mihi non ovium fibræ, tonitrusve sinistri,
Linguave servatæ, pennave, dixit avis.
Augurium ratio est, et coniectura futuri:
Hac divinavi, notitiamque tuli.
Quæ quoniam rata sunt; tota mihi mente tibique
Gratulor, ingenium non latuisse tuum.
At nostrum tenebris utinam latuisset in imis!
Expedit in studio lumen abesse meo.
Utque tibi prosunt artes, facunde, severæ;
Dissimiles illis sic nocuere mihi.
Vita tamen tibi nota mea est: scis artibus illis
Auctoris mores abstinuisse sui.
Scis vetus hoc iuveni lusum mihi carmen, et istos,
Ut non laudandos, sic tamen esse iocos.
Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
Sic excusari crimina posse puto.
Qua potes, excusa; nec amici desere causam.
Quo bene cœpisti, sic pede semper eas.

ELEGIA X.

Est mihi, sitque, precor, flavæ tutela Minervæ
Navis; et a picta casside nomen habet.
Sive opus est velis; minimam bene currit ad auram:
Sive opus est remo; remige carpit iter.
Nec comites volucri contenta est vincere cursu;
Occupat egressas quamlibet ante rates.
Et patitur fluctus, fertque adsilientia longe
Æquora, nec sævis icta fatiscit aquis.
Illa, Corinthiacis primum mihi cognita Cenchris,
Fida manet trepidæ duxque comesque fugæ.
Perque tot eventus, et iniquis concita ventis
Æquora, Palladio numine tuta fuit.
Nunc quoque tuta, precor, vasti secet ostia Ponti;
Quasque petit, Getici litoris intret aquas.
Quæ simul Æoliæ mare me deduxit in Helles,
Et longum tenui limite fecit iter;
Fleximus in lævum cursus, et, ab Hectoris urbe
Venimus ad portus, Imbria terra, tuos.
Inde levi vento Zerynthia litora nactis,
Threiciam tetigit fessa carina Samon.
Saltus ab hac terra brevis est Tempyra petenti.
Hac dominum tenus est illa secuta suum.
Nam mihi Bistonios placuit pede carpere campos:
Hellespontiacas illa relegit aquas.
Dardaniamque petit, auctoris nomen habentem,
Et te ruricola, Lampsace, tuta Deo.
Quaque per angustas vectæ male virginis undas
Sestos Abydena separat urbe fretum.
Hincque Propontiacis hærentem Cyzicon oris;
Cyzicon, Hæmoniæ nobile gentis opus:
Quaque tenent Ponti Byzantia litora fauces.
(Hic locus est gemini ianua vasta maris.)
Hæc, precor, evincat, propulsaque flantibus Austris
Transeat instabiles strenua Cyaneas:
Thynniacosque sinus, et ab his per Apollinis urbem
Acta, sub Anchiali mœnia tendat iter.
Inde Mesembriacos portus, et Odessou, et arces
Prætereat dictas nomine, Bacche, tuo:
Et quos Alcathoi memorant a mœnibus ortos
Sedibus his profugum constituisse Larem.
A quibus adveniat Miletida sospes ad urbem,
Offensi quo me compulit ira Dei.
Hanc si contigerit, meritæ cadet agna Minervæ.
Non facit ad nostras hostia maior opes.
Vos quoque Tyndaridæ, quos hæc colit insula, fratres,
Mite, precor, duplici numen adeste viæ.
Altera namque parat Symplegadas ire per artas,
Scindere Bistonias altera puppis aquas.
Vos facite, ut ventos, loca cum diversa petamus,
Illa suos habeat, nec minus illa suos.

ELEGIA XI.

Littera quæcumque est toto tibi lecta libello,
Est mihi sollicitæ tempore facta viæ.
Aut hanc me, gelidi tremerem cum mense Decembris
Scribentem mediis Hadria vidit aquis:
Aut, postquam bimarem cursu superavimus Isthmon
Alteraque est nostræ sumta carina fugæ.
Quod facerem versus inter fera murmura ponti,
Cycladas Ægæas obstupuisse puto.
Ipse ego nunc miror, tantis animique marisque
Fluctibus, ingenium non cecidisse meum.
Seu stupor huic studio, sive huic insania nomen;
Omnis ab hac cura mens relevata mea est.
Sæpe ego nimbosis dubius iactabar ab Hædis:
Sæpe minax Steropes sidere pontus erat:
Fuscabatque diem custos Erymanthidos Ursæ,
Aut Hyadas sævis auxerat Auster aquis:
Sæpe maris pars intus erat; tamen ipse trementi
Carmina ducebam qualiacumque manu.
Nunc quoque conteuti stridunt Aquilone rudentes;
Inque modum tumuli concava surgit aqua.
Ipse gubernator tollens ad sidera palmas
Exposcit votis, immemor artis, opem.
Quocumque adspicio, nihil est, nisi mortis imago:
Quam dubia timeo mente, timensque precor.
Attigero portum, portu terrebor ab ipso;
Plus habet infesta terra timoris aqua.
Nam simul insidiis hominum pelagique labore,
Et faciunt geminos ensis et unda metus.
Ille meo vereor ne speret sanguine prædam:
Hæc titulum nostræ mortis habere velit.
Barbara pars læva est, avidæ succincta rapinæ,
Quam cruor, et cædes, bellaque semper habent.
Cumque sit hibernis agitatum fluctibus æquor,
Pectora sunt ipso turbidiora mari.
Quo magis his debes ignoscere, candide lector,
Si spe sunt, ut sunt, inferiora tua.

Non hæc in nostris, ut quondam, scribimus hortis:
Nec consuete meum, lectule, corpus habes.
Iactor in indomito, brumali luce, profundo:
Ipsaque cæruleis charta feritur aquis.
Improba pugnat hyems, indignaturque, quod ausim
Scribere, se rigidas incutiente minas.
Vincat hyems hominem: sed eodem tempore, quæso,
Ipse modum statuam carminis, illa sui.

Liber secundus

Quid mihi vobiscum est, infelix cura, libelli,
Ingenio perii qui miser ipse meo?
Cur modo damnatas repeto, mea crimina, Musas?
An semel est pœnam commeruisse parum?
Carmina fecerunt, ut me cognoscere vellent
Omine non fausto femina virque, mea.
Carmina fecerunt, ut me moresque notaret
Iam demum visa Cæsar ab Arte meos.
Deme mihi studium; vitæ quoque crimina demes:
Acceptum refero versibus, esse nocens.
Hoc pretium curæ vigilatorumque laborum
Cepimus: ingenio pœna reperta meo.
Si saperem, doctas odissem iure sorores,
Numina cultori perniciosa suo.
At nunc (tanta meo comes est insania morbo)
Saxa malum refero rursus ad ista pedem.
Scilicet et victus repetit gladiator arenam;
Et redit in tumidas naufraga puppis aquas.
Forsitan, ut quondam Teuthrantia regna tenenti,
Sic mihi res eadem vulnus opemque feret:
Musaque, quam movit, motam quoque leniet iram:
Exorant magnos carmina sæpe Deos.
Ipse quoque Ausonias Cæsar matresque nurusque
Carmina turrigeræ dicere iussit Opi.
Iusserat et Phœbo dici; quo tempore ludos
Fecit, quos ætas adspicit una semel.
His precor exemplis tua nunc, mitissime Cæsar,
Fiat ab ingenio mollior ira meo.
Illa quidem iusta est, nec me meruisse negabo:
Non adeo nostro fugit ab ore pudor.
Sed, nisi peccassem, quid tu concedere posses?
Materiam veniæ sors tibi nostra dedit.
Si, quoties homines peccant, sua fulmina mittat
Iupiter; exiguo tempore inermis erit.
Hic ubi detonuit, strepituque exterruit orbem,
Purum discussis aera reddit aquis.
Iure igitur genitorque Deûm rectorque vocatur:
Iure capax mundus nil Iove maius habet.
Tu quoque, cum patriæ rector dicare, paterque,
Utere more Dei nomen habentis idem.
Idque facis: nec te quisquam moderatius umquam
Imperii potuit frena tenere sui.
Tu veniam parti superatæ sæpe dedisti,
Non concessurus quam tibi victor erat.
Divitiis etiam multos et honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.
Quæque dies bellum, belli tibi sustulit iram:
Parsque simul templis utraque dona tulit.
Utque tuus gaudet miles, quod vicerit hostem;
Sic, victum cur se gaudeat, hostis habet.
Causa mea est melior: qui nec contraria dicor
Arma, nec hostiles esse secutus opes.
Per mare, per terras, per tertia numina iuro,
Per te, præsentem conspicuumque Deum;
Hunc animum favisse tibi, vir maxime: meque,
Qua sola potui, mente fuisse tuum.
Optavi peteres cœlestia sidera tarde;
Parsque fui turbæ parva precantis idem.
Et pia tura dedi pro te: cumque omnibus unus
Ipse quoque adiuvi publica vota meis.
Quid referam libros illos quoque, crimina nostra,
Mille locis plenos nominis esse tui?
Inspice maius opus, quod adhuc sine fine reliqui.
In non credendos corpora versa modos;
Invenies vestri præconia nominis illic:
Invenies animi pignora multa mei.
Non tua carminibus maior fit gloria, nec quo,
Ut maior fiat, crescere possit, habet.
Fama Iovi superest: tamen hunc sua facta referri,
Et se materiam carminis esse, iuvat:
Cumque Gigantei memorantur prælia belli;
Credibile est lætum laudibus esse suis.
Te celebrant alii quanto decet ore, tuasque
Ingenio laudes uberiore canunt.
Sed tamen, ut fuso taurorum sanguine centum,
Sic capitur minimo turis honore Deus.
Ah ferus, et nobis nimium crudeliter hostis,
Delicias legit qui tibi cumque meas!
[Carmina ne nostris sic te venerantia libris
Iudicio possint candidiore legi.]
Esse sed irato quis te mihi posset amicus?
Vix tunc ipse mihi non inimicus eram.
Cum cœpit quassata domus subsidere; partes
In proclinatas omne recumbit onus:
Cunctaque Fortuna rimam facieute dehiscunt;
Ipsa suo quondam pondere tecta ruunt.
Ergo hominum quæsitum odium mihi carmine: quae-
Debuit, est vultus turba secuta tuos.
At, memini, vitamque meam moresque probabas
Illo, quem dederas, prætereuntis equo.
[Quod si non prodest, et honesti gratia nulla
Redditur, at nullum crimen adeptus eram.]
Nec male commissa est nobis fortuna reorum,
Lisque decem decies inspicienda viris.
Res quoque privatas statui sine crimine iudex,
Deque mea fassa est pars quoque victa fide.
Me miserum! potui, si non extrema nocerent,
Iudicio tutus non semel esse tuo.
Ultima me perdunt: inoque sub æquore mergit
Incolumem toties una procella ratem:
Nec mihi pars nocuit de gurgite parva: sed omnes
Pressere hoc fluctus, Oceanusque caput.
Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita culpa mihi?
Inscius Actæon vidit sine veste Dianam:
Præda fuit canibus non minus ille suis.
Scilicet in Superis etiam fortuna luenda est;
Nec veniam, læso numine, casus habet.
Illa namque die, qua me malus abstulit error,
Parva quidem periit, sed sine labe, domus.
Sic quoque parva tamen, patrio dicatur ut ævo
Clara, nec ullius nobilitate minor:
Et neque divitiis, nec paupertate notanda:
Unde fit in neutrum conspiciendus eques.
Sit quoque nostra domus vel censu parva, vel ortu;
Ingenio certe non latet illa meo.
Quo videar quamvis nimium iuveniliter usus;
Grande tamen toto nomen ab orbe fero.
Turbaque doctorum Nasonem novit, et audet
Non fastiditis adnumerare viris.
Corruit hæc igitur Musis accepta, sub uno,
Sed non exiguo, crimine lapsa domus:
Atque ea sic lapsa est, ut surgere, si modo læsi
Ematuruerit Cæsaris ira, queat.
Cuius in eventu pœnæ clementia tanta est,
Ut fuerit nostro lenior illa metu.
Vita data est, citraque necem tua constitit ira,
O princeps, parce viribus usa tuis.

Insuper accedunt, te non adimente, paternæ,
Tanquam vita parum muneris esset, opes.
Nec mea decreto damnasti facta senatus:
Nec mea selecto iudice iussa fuga est.
Tristibus invectus verbis, ita principe dignum,
Ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.
Adde, quod edictum, quamvis immane minaxque,
Attamen in pœnæ nomine lene fuit.
Quippe relegatus, non exsul, dicor in illo:
Parcaque fortunæ sunt data verba meæ.
Nulla quidem sano gravior mentisque potenti
Pœna est, quam tanto displicuisse viro.
Sed solet interdum fieri placabile numen:
Nube solet pulsa candidus ire dies.
Vidi ego pampineis oneratam vitibus ulmum,
Quæ fuerat sævo fulmine tacta Iovis.
Ipse licet sperare vetes; sperabimus: atque
Hoc unum fieri, te prohibente, potest.
Spes mihi magna subit, cum te, mitissime princeps;
Spes mihi, respicio cum mea fata, cadit.
Ac veluti ventis agitantibus æquora non est
Æqualis rabies, continuusque furor;
Sed modo subsidunt, intermissique silescunt,
Vimque putes illos deposuisse suam;
Sic abeunt, redeuntque mei, variantque timores;
Et spem placandi dantque negantque tui.
Per Superos igitur, qui dent tibi longa, dabuntque,
Tempora, Romanum si modo nomen amant;
Per patriam, quæ te tuta et secura parente est;
Cuius, ut in populo, pars ego nuper eram;
Sic tibi, quem semper factis animoque mereris,
Reddatur gratæ debitus Urbis amor.
Livia sic tecum sociales compleat annos,
Quæ, nisi te, nullo coniuge digna fuit.
Quæ si non esset cælebs te vita deceret:
Nullaque, cui posses esse maritus, erat.
Sospite sic te sit natus quoque sospes; et olim
Imperium regat hoc cum seniore senex:
Utque tui faciunt, sidus iuvenile, nepotes,
Per tua, perque sui facta parentis eant.
Sic adsueta tuis semper Victoria castris
Nunc quoque se præstet, notaque signa petat:
Ausoniumque Ducem solitis circumvolet alis:
Ponat et in nitida laurea serta coma.
Per quem bella geris, cuius nunc corpore pugnas;
Auspicium cui das grande, Deosque tuos;
Dimidioque tui præsens hanc respicis Urbem:
Dimidio procul es, sævaque bella geris.
Hic tibi sic redeat superato victor ab hoste;
Inque coronatis fulgeat altus equis;
Parce, precor: fulmenque tuum, fera tela, reconde,
Heu nimium misero cognita tela mihi!
Parce, Pater Patriæ: nec nominis immemor huius
Olim placandi spem mihi tolle tui.
Nec precor, ut redeam: quamvis maiora petitis
Credibile est magnos sæpe dedisse Deos.
Mitius exsilium si das, propiusque roganti,
Pars erit e pœna magna levata mea.
Ultima perpetior, medios proiectus in hostes:
Nec quisquam patria longius exsul abest.
Solus ad egressus missus septemplicis Istri,
Parrhasiæ gelido virginis axe premor.
Iazyges, et Colchi, Metereaque turba, Getæque,
Danubii mediis vix prohibentur aquis.
Cumque alii causa tibi sint graviore fugati,
Ulterior nulli, quam mihi, terra data est.
Longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostis,
Et maris adstricto quæ coit unda gelu.
Hactenus Euxini pars est Romana sinistri:
Proxima Basternæ Sauromatæque tenent.
Hæc est Ausonio sub iure novissima, vixque
Hæret in imperii margine terra tui.
Unde precor supplex ut nos in tuta releges;
Ne sit cum patria pax quoque demta mihi:
Ne timeam gentes, quas non bene submovet Ister:
Neve tuus possim civis ab hoste capi.
Fas prohibet Latio quemquam de sanguine natum,
Cæsaribus salvis, barbara vincla pati.
Perdiderint cum me duo crimina, carmen et error;
Alterius facti culpa silenda mihi.
Nam non sum tanti, ut renovem tua vulnera, Cæsar;
Quem nimio plus est indoluisse semel.
Altera pars superest, qua turpi crimine tactus
Arguor obscæni doctor adulterii.
Fas ergo est aliqua cœlestia pectora falli;
Et sunt notitia multa minora tua?
Utque Deos, cœlumque simul sublime, tuenti
Non vacat exiguis rebus adesse Iovi;
A te pendentem sic dum circumspicis orbem,
Effugiunt curas inferiora tuas.
Scilicet imperii, princeps, statione relicta
Imparibus legeres carmina facta modis?
Non ea te moles Romani nominis urget,
Inque tuis humeris tam leve fertur onus;
Lusibus ut possis advertere numen ineptis,
Excutiasque oculis otia nostra tuis.
Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda:
Rhætica nunc præbent Thraciaque arma metum:
Nunc petit Armenius pacem: nunc porrigit arcus
Parthus eques, timida captaque signa manu.
Nunc te prole tua iuvenem Germania sentit;
Bellaque pro magno Cæsare Cæsar obit.
Denique, ut in tanto, quantum non exstitit unquam
Corpore, pars nulla est quæ labet imperii;
Urbs quoque te et legum lassat tutela tuarum,
Et morum, similes quos cupis esse tuis.
Nec tibi contingunt, quæ gentibus otia præstas;
Bellaque cum multis irrequieta geris.
Mirer in hoc igitur tantarum pondere rerum
Nunquam te nostros evoluisse iocos?
At si, quod mallem, vacuus fortasse fuisses,
Nullum legisses crimen in Arte mea.
Illa quidem fateor frontis non esse severæ
Scripta, nec a tanto Principe digna legi:
Non tamen idcirco legum contraria iussis
Sunt ea, Romanas erudituntque nurus.
Neve quibus scribam possis dubitare, libellus
Quatuor hos versus e tribus unus habet:
» Este procul, vittæ tenues, insigne pudoris;
Quæque tegis medios instita longa pedes:
Nil, nisi legitimum, concessaque furta, canemus;
Inque meo nullum carmine crimen erit.»
Ecquid ab hac omnes rigide submovimus Arte,
Quas stola contingi vittaque sumta vetat?
At matrona potest alienis artibus uti;
Quoque trahat, quamvis non doceatur, habet.
Nil igitur matrona legat: quia carmine ab omni
Ad delinquendum doctior esse potest.
Quodcumque attigerit, si qua est studiosa sinistri,
Ad vitium mores instruet indo suos.
Sumserit Annales; (nihil est hirsutius illis)
Facta sit unde parens Ilia nempe leget.
Sumserit, Æneadum genitrix ubi prima; requiret,
Æneadum genitrix unde sit alma Venus.
Persequar inferius, modo si licet ordiue ferri,
Posse nocere animis carminis omne genus.
[Non tamen idcirco crimen liber omnis habebit;
Nil prodest, quod non lædere possit idem.]

Igne quid utilius? si quis tamen urere tecta
Comparat, audaces instruit igne manus.
Eripit interdum, modo dat medicina salutem:
Quæque iuvans monstrat, quæque sit herba nocens.
Et latro, et cautus præcingitur ense viator:
Ille sed insidias, hic sibi portat opem.
Discitur, innocuas ut agat, facundia, causas:
Protegit hæc sontes, immeritosque premit.
Sic igitur carmen, recta si mente legatur,
Constabit nulli posse nocere meum.
At quiddam vitii quicumque hinc concipit, errat:
Et nimium scriptis abrogat ille meis.
Ut tamen hoc fatear: ludi quoque semina præbent
Nequitiæ. Tolli tota theatra iube:
Peccandi causam quæ multis sæpe dederunt,
Martia cum durum sternit arena solum.
Tollatur circus; non tuta licentia circi:
Hic sedet ignoto iuncta puella viro.
Cum quædam spatientur in hac, ut amator eadem
Conveniat, quare porticus ulla patet?
Quis locus est templis augustior? hæc quoque vitet,
In culpam si qua est ingeniosa suam.
Cum steterit Iovis æde; Iovis succurret in æde,
Quam multas matres fecerit ille Deus.
Proxima adoranti Iunonia templa subibit,
Pellicibus multis hanc doluisse Deam.
Pallade conspecta, natum de crimine virgo
Sustulerit quare, quæret, Erichthonium.
Venerit in magni templum, tua munera, Martis,
Stat Venus Ultori iuncta viro ante fores.
Isidis æde sedens, cur hanc Saturnia, quæret,
Egerit Ionio Bosporioque mari.
In Venere Anchises, in Luna Latmius heros,
In Cerere Iasion, qui referatur, erit.
Omnia perversas possunt corrumpere mentes:
Stant tamen illa suis omnia tuta locis.
At procul ab scripta solis meretricibus Arte
Submovet ingenuas pagina prima nurus.
Quæcumque irrumpit, quo non sinit ire sacerdos,
Protinus hoc vetiti criminis acta rea est.
Nec tamen est facinus molles evolvere versus:
Multa licet castæ non facienda legant.
Sæpe supercilii nudas matrona severi,
Et Veneris stantes ad genus omne, videt.
Corpora Vestales oculi meretricia cernunt:
Nec domino pœnæ res ea causa fuit.
At cur in nostra nimia est lascivia Musa?
Curve meus cuiquam suadet amare liber?
Nil nisi peccatum, manifestaque culpa, fatendum est:
Pœnitet ingenii iudiciique mei.
Cur non, Argolicis potius quæ concidit armis
Vexata est iterum carmine, Troia, meo?
Cur tacui Thebas, et mutua vulnera fratrum?
Et septem portas, sub duce quamque suo?
Nec mihi materiam bellatrix Roma negabat:
Et pius est, patriæ facta referre, labor.
Denique, cum meritis impleveris omnia, Cæsar,
Pars mihi de multis una canenda fuit.
Utque trahunt oculos radiantia lumina Solis,
Traxissent animum sic tua facta meum.
Arguor immerito. Tenuis mihi campus aratur.
Illud erat magnæ fertilitatis opus.
Non ideo debet pelago se credere, si qua
Audet in exiguo ludere cymba lacu.
Forsitan et dubitem, numeris levioribus aptus
Sim satis; in parvos sufficiamque modos.
At si me iubeas domitos Iovis igne Gigantas
Dicere; conantem debilitabit onus.
Divitis ingenii est immania Cæsaris acta
Condere, materia ne superetur opus.
Et tamen ausus eram: sed detrectare videbar,
Quodque nefas, damno viribus esse tuis.
Ad leve rursus opus, iuvenilia carmina, veni;
Et falso movi pectus amore meum.
Non equidem vellem: sed me mea fata trahebant,
Inque meas pœnas ingeniosus eram.
Hei mihi, quod didici! quod me docuere parentes,
Literaque est oculos ulla morata meos!
Hæc tibi me invisum lascivia fecit, ob Artes,
Quas ratus es vetitos sollicitasse toros.
Sed neque me nuptæ didicerunt furta magistro:
Quodque parum novit, nemo docere potest.
Sic ego delicias, et mollia carmina feci,
Strinxerit ut nomen fabula nulla meum.
Nec quisquam est adeo media de plebe maritus,
Ut dubius vitio sit pater ille meo.
Crede mihi, mores distant a carmine nostri.
Vita verecunda est, Musa iocosa, mihi.
Magnaque pars operum mendax et ficta meorum
Plus sibi permisit compositore suo.
Nec liber indicium est animi, sed honesta voluptas,
Plurima mulcendis auribus apta ferens.
Accius esset atrox; conviva Terentius esset:
Essent pugnaces, qui fera bella canunt.
Denique composui teneros non solus amores:
Composito pœnas solus amore dedi.
Quid, nisi cum multo Venerem confundere vino,
Præcepit Lyrici Teia Musa senis?
Lesbia quid docuit Sappho, nisi amare, puellas?
Tuta tamen Sappho, tutus et ille fuit.
Nec tibi, Battiade, nocuit, quod sæpe legenti
Delicias versu fassus es ipse tuas.
Fabula iucundi nulla est sine amore Menandri;
Et solet hic pueris virginibusque legi.
Ilias ipsa quid est, nisi turpis adultera, de qua
Inter amatorem pugna virumque fuit?
Quid prius est illi flamma Chryseidos? utque
Fecerit iratos rapta puella duces?
Aut quid Odyssea est, nisi femina, propter amorem,
Dum vir abest, multis una petita procis?
Quis, nisi Mæonides, Venerem Martemque ligatos
Narrat, in obscæno corpora prensa toro?
Unde, nisi indicio magni sciremus Homeri,
Hospitis igne duas incaluisse Deas?
Omne genus scripti gravitate Tragœdia vincit:
Hæc quoque materiam semper amoris habet.
Nam quid in Hippolyto, nisi cæcæ flamma novercæ?
Nobilis est Canace fratris amore sui.
Quid? non Tantalides, agitante Cupidine currus,
Pisæam Phrygiis vexit eburnus equis?
Tingeret ut ferrum natorum sanguine mater,
Concitus a læso fecit amore dolor.
Fecit amor subitas volucres, cum pellice regem,
Quæque suum luget nunc quoque mater Ityn.
Si non Aeropen frater sceleratus amasset;
Aversos Solis non legerenus equos.
Impia nec tragicos tetigisset Scylla cothurnos,
Ni patrium crinem desecuisset amor.
Qui legis Electran, et egentem mentis Oresten,
Ægisthi crimen Tyndaridosque legis.
Nam quid de tetrico referam domitore Chimæræ,
Quem leto fallax hospita pæne dedit?
Quid loquar Hermionen? quid te, Schœneia virgo?
Teque, Mycenæo Phœbas amata duci?
Quid Danaen, Danaesque nurum, matremque Lyæi?
Hæmonaque, et noctes cui coiere duæ?
Quid generum Peliæ? quid Thesea? quidve Pelasgum,
Iliacam tetigit qui rate primus humum?

Hoc Iole, Pyrrhique parens; huc Herculis uxor,
Huc accedat Hylas, Iliadesque puer.
Tempore deficiar, tragicos si persequar ignes;
Vixque meus capiat nomina nuda liber.
Est et in obscœnos deflexa Tragœdia risus,
Multaque præteriti verba pudoris habet.
Nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
Infregisse suis fortia facta modis.
Iunxit Aristides Milesia crimina secum:
Pulsus Aristides nec tamen urbe sua.
Nec, qui descripsit corrumpi semina matrum,
Eubius, impuræ conditor historiæ.
Nec qui composuit nuper Sybaritida, fugit;
Nec quæ concubitus non tacuere suos.
Suntque ea doctorum monumentis mixta virorum,
Muneribusque Ducum publica facta patent.
Neve peregrinis tantum defendar ab armis;
Et Romanus habet multa iocosa liber.
Utque suo Martem cecinit gravis Ennius ore;
Ennius ingenio maximus, arte rudis;
Explicat ut causas rapidi Lucretius ignis,
Casurumque triplex vaticinatur opus;
Sic sua lascivo cantata est sæpe Catullo
Femina, cui falsum Lesbia nomen erat:
Nec contentus ea, multos vulgavit amores,
In quibus ipse suum fassus adulterium est.
Par fuit exigui similisque licentia Calvi,
Detexit variis qui sua furta modis. (quos
Quid referam Ticidæ, quid Memmi carmen, apud
Rebus abest omnis, nominibusque pudor?
Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior An-
Et leve Cornificî, parque Catonis opus. (ser:
Et quorum libris, modo dissimulata Perillæ
Nomine, nunc legitur dicta Metella tuo.
Is quoque, Phasiacas Argo qui duxit in undas,
Non potuit Veneris furta tacere suæ.
Nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Servî
Carmina. Quis dubitet nomina tanta sequi?
Vertit Aristiden Sisenna: nec obfuit illi
Historiæ turpes inseruisse iocos:
Nec fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,
Sed linguam nimio non tenuisse mero.
Credere iuranti durum putat esse Tibullus;
Sic etiam de se quod neget illa viro.
Fallere custodem demum docuisse fatetur;
Seque sua miserum nunc ait arte premi.
Sæpe velut gemmam dominæ signumve probaret;
Per causam meminit se tetigisse manum.
Utque refert, digitis sæpe est nutuque locutus,
Et tacitam mensæ duxit in orbe notam:
Et quibus e succis abeat de corpore livor,
Impresso fieri qui solet ore, docet.
Denique ab incauto nimium petit ille marito,
Se quoque uti servet; peccet ut illa minus.
Scit cui latretur, cum solus obambulat ipse:
Cur toties clausas exsorcet ante fores.
Multaque dat talis furti præcepta: docetque
Qua nuptæ possint fallere ab arte viros.
Nec fuit hoc illi fraudi; legiturque Tibullus,
Et placet, et iam te principe notus erat.
Invenies eadem blandi præcepta Propertî:
Districtus minima nec tamen ille nota est.
His ego successi, quoniam præstantia candor
Nomina vivorum dissimulare iubet.
Non timui, fateor, ne, qua tot iere carinæ,
Naufraga, servatis omnibus, una foret.
Sunt aliis scriptæ, quibus alea luditur, artes:
Hæc est ad nostros non leve crimen avos.
Quid valeant tali; quo possis plurima iactu
Fingere; damnosos effugiasve canes.
Tessera quot numeros habeat: distante vocato
Mittere quo deceat, quo dare missa modo.
Discolor ut recto grassetur limite miles,
Cum medius gemino calculus hoste perit.
Ut mage velle sequi sciat, et revocare priorem;
Ne tuto fugiens incomitatus eat.
Parva sedet ternis instructa tabella lapillis;
In qua vicisse est, continuasse suos.
Quique alii lusus, neque enim nunc persequar omnes,
Perdere rem caram, tempora nostra, solent.
Ecce canit formas alius iactusque pilarum;
Hic artem nandi præcipit, ille trochi.
Composita est aliis fucandi cura coloris:
Hic epulis leges hospitioque dedit.
Alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat:
Quæque docet liquido testa sit apta mero.
Talia fumosi luduntur mense Decembris;
Quæ damno nulli composuisse fuit.
His ego deceptus non tristia carmina feci;
Sed tristis nostros pœna secuta iocos.
Denique nec video de tot scribentibus unum,
Quem sua perdiderit Musa: repertus ego.
Quid si scripsissem mimos, obscœna iocantes,
Qui semper ficti crimen amoris habent?
In quibus adsidue cultus procedit adulter;
Verbaque dat stulto callida nupta viro.
Nubilis hos virgo, matronaque, virque, puerque
Spectat; et e magna parte senatus adest.
Nec satis incestis temerari vocibus aures:
Adsuescunt oculi multa pudenda pati.
Cumque fefellit amans aliqua novitate maritum,
Plauditur, et magno palma favore datur.
Quoque minus prodest scena est lucrosa poetæ:
Tantaque non parvo crimina Prætor emit.
Inspice ludorum sumtus, Auguste, tuorum:
Emta tibi magno talia multa leges.
Hæc tu spectasti, spectandaque sæpe dedisti:
Maiestas adeo comis ubique tua est.
Luminibusque tuis, totus quibus utimur orbis,
Scenica vidisti lentus adulteria.
Scribere si fas est imitantes turpia mimos;
Materiæ minor est debita pœna meæ.
An genus hoc scripti faciunt sua pulpita tutum;
Quodque libet, mimis scena licere dedit?
Et mea sunt populo saltata poemata sæpe:
Sæpe oculos etiam detinuere tuos.
Scilicet in domibus vestris ut prisca virorum
Artifici fulgent corpora picta manu;
Sic, quæ concubitus varios Venerisque figuras
Exprimat, est aliquo parva tabella loco.
Utque sedet vultu fassus Telamonius iram,
Inque oculis facinus barbara mater habet:
Sic madidos siccat digitis Venus uda capillos:
Et modo maternis tecta videtur aquis.
Bella sonant alii, telis instructa cruentis:
Parsque tui generis, pars tua facta canunt.
Invida me spatio Natura coercuit arcto,
Ingenio vires exiguasque dedit.
Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros:
Nec legitur pars ulla magis de corpore toto,
Quam non legitimo fœdere iunctus amor.
Phyllidis hic idem, tenerosque Amaryllidis ignes,
Bucolicis iuvenis luserat ante modis.
Nos quoque iampridem scripto peccavimus uno:
Supplicium patitur non nova culpa novum.
Carminaque ediderat, cum te delicta notantem
Præterii toties iure quietus eques.

Ergo, quæ iuveni mihi non nocitura putavi
Scripta parum prudens, nunc nocuere seni?
Sera redundavit veteris vindicta libelli;
Distat et a meriti tempore pœna sui.
Ne tamen omne meum credas opus esse remissum;
Sæpe dedi nostræ grandia vela rati.
Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos;
Cumque suo finem mense volumen habet:
Idque tuo nuper scriptum sub nomine, Cæsar,
Et tibi sacratum sors mea rupit opus.
Et dedimus tragicis scriptum regale cothurnis:
Quæque gravis debet verba cothurnus habet:
Dictaque sunt nobis, quamvis manus ultima cœpto
Defuit, in facies corpora versa novas.
Atque utinam revoces animum paulisper ab ira,
Et vacuo iubeas hinc tibi pauca legi!
Pauca, quibus prima surgens ab origine mundi,
In tua deduxi tempora, Cæsar, opus:
Adspicias, quantum dederis mihi pectoris ipse,
Quoque favore animi teque tuosque cauam.
Non ego mordaci destrinxi carmine quemquam,
Nec meus ullius crimina versus habet.
Candidus a salibus suffusis felle refugi;
Nulla venenato litera mixta ioco est.
Inter tot populi, tot scripti millia nostri,
Quem mea Calliope læserit, unus ego.
Non igitur nostris ullum gaudere Quiritem
Auguror, at multos indoluisse, malis.
Nec mihi credibile est quemquam insultasse iacenti;
Gratia candori si qua relata meo est.
His precor atque aliis possint tua numina flecti,
O pater, o patriæ cura salusque tuæ.
Non ut in Ausoniam redeam, nisi forsitan olim,
Cum longo pœnæ tempore victus eris.
Tutius exsilium, paulloque quietius, oro,
Ut par delicto sit mea pœna suo.

Liber tertius ELEGIA I.

Missus in hanc veuio timidi liber exsulis urbem;
Da placidam fesso, lector amice, manum:
Neve reformida, ne sim tibi forte pudori;
Nullus in hac charta versus amare docet.
Nec domini fortuna mei est, ut debeat illam
Infelix ullis dissimulare iocis.
Id quoque, quod viridi quondam male lusit in ævo,
Heu nimium sero damnat et odit opus.
Inspice quid portem: nihil hic nisi triste videbis;
Carmine temporibus conveniente suis.
Clauda quod alterno subsidunt carmina versu,
Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.
Quod neque sum cedro flavus, nec pumice levis;
Erubui domino cultior esse meo.
Litera suffusas quod habet, maculosa lituras,
Læsit opus lacrymis ipse poeta suum.
Si qua videbuntur casu non dicta latine,
In qua scribebat, barbara terra fuit.
Dicite, lectores, si non grave, qua sit eundum;
Quasque petam sedes hospes in Urbe liber.
Hæc ubi sum lingua furtim titubante locutus;
Qui mihi monstraret, vix fuit unus, iter.
Di tibi dent, nostro quod non tribuere parenti,
Molliter in patria vivere posse tua.
Duc age: namque sequor, quamvis terraque marique
Longinquo referam lassus ab orbe pedem.
Paruit; et ducens, Hæc sunt Fora Cæsaris, inquit:
Hæc est a Sacris quæ via nomen habet.
Hic locus est Vestæ, qui Pallada servat et ignem.
Hic fuit antiqui regia parva Numæ.
Inde petens dextram, porta est, ait, ista Palati:
Hic Stator: hoc primum condita Roma loco est.
Singula dum miror, video fulgentibus armis
Conspicuos postes, tectaque digna Deo.
An Iovis hæc, dixi, domus est? quod ut esse putarem,
Augurium menti querna corona dabat.
Cuius ut accepi dominum, Non fallimur, inquam,
Et magni verum est hanc Iovis esse domum.
Cur tamen adposita velatur ianua lauro;
Cingit et augustas arbor opaca fores?
Num quia perpetuos meruit domus una triumphos?
An, quia Leucadio semper amata Deo?
Ipsane quod festa est, an quod facit omnia festa?
Quam tribuit terris, pacis an ista nota est?
Utque viret semper laurus, nec fronde caduca
Carpitur, æternum sic habet illa decus?
Causaque subpositæ scripto testata coronæ,
Servatos cives indicat huius ope.
Adiice servatis unum, pater optime, civem,
Qui procul extremo pulsus in orbe iacet.
In quo pœnarum, quas se meruisse fatetur,
Non facinus causam, sed suus error habet.
Me miserum, vereorque locum, veuerorque potentem,
Et quatitur trepido litera nostra metu.
Adspicis exsangui chartam pallere colore?
Adspicis alternos intremuisse pedes?
Quandocumque, precor, nostro placata parenti
Isdem sub dominis adspiciare domus.
Inde tenore pari gradibus sublimia celsis
Ducor ad intonsi candida templa Dei.
Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis
Belides, et stricto barbarus ense pater:
Quæque viri docto veteres cepere novique
Pectore, lecturis inspicienda patent.
Quærebam fratres, exceptis scilicet illis,
Quos suus optaret non genuisse parens.
Quærentem frustra custos me, sedibus illis
Præpositus, sancto iussit abire loco.
Altera templa peto, vicino iuncta theatro;
Hæc quoque erant pedibus non adeunda meis.
Nec me, quæ doctis patuerunt prima libellis,
Atria Libertas tangere passa sua est.
In genus auctoris miseri fortuna redundat;
Et patimur nati, quam tulit ipse, fugam.
Forsitan et nobis olim minus asper, et illi
Evictus longo tempore Cæsar erit.
Di, precor, atque adeo, neque enim mihi turba re-[ganda est,
Cæsar, ades voto, maxime Dive, meo.
Interea, statio quoniam mihi publica clausa est,
Privato liceat delituisse loco.
Vos quoque, si fas est, confusa pudore repulsæ
Sumite plebeiæ carmina nostra manus.

ELEGIA II.

Ecce erat in fatis Scythiam quoque visere nostris,
Quæque Lycaonio terra sub axe iacet?
Nec vos, Pierides, nec stirps Latoia, vestro
Docta sacerdoti turba tulistis opem?
Nec mihi, quod lusi vero sine crimine, prodest,
Quodque magis vita Musa iocosa mea est?
Plurima sed pelago terraque pericula passum
Ustus ab adsiduo frigore Pontus habet.
Quique fugax rerum, securaque in otia natus,
Mollis et impatiens ante laboris eram;
Ultima nunc patior; nec me mare portubus orbum
Perdere, diversæ nec potuere viæ:
Sufficitque malis animus; nam corpus ab illo
Accepit vires, vixque ferenda tulit.
Dum tamen et ventis dubius iactabar et undis,
Fallebat curas ægraque corda labor.

Ut via finita est, et opus requievit eundi,
Et pœnæ tellus est mihi tacta meæ;
Nil nisi flere libet, nec nostro parcior imber
Lumine, de verna quam nive manat aqua.
Roma domusque subit, desideriumque locorum,
Quidquid et amissa restat in Urbe mei.
Hei mihi, quod nostri toties pulsata sepulcri
Ianua, sed nullo tempore aperta fuit!
Cur ego tot gladios fugi, totiesque minata
Obruit infelix nulla procella caput?
Di, quos experior nimium constanter iniquos,
Participes iræ quos Deus unus habet;
Exstimulate, precor, cessantia fata; meique
Interitus clausas esse vetate fores.

Elegia III.

Hæc mea, si casu miraris, epistola quare
Alterius digitis scripta sit: æger eram.
Æger in extremis ignoti partibus orbis,
Incertusque meæ pœne salutis eram.
Quid mihi nunc animi dira regione iacenti
Inter Sauromatas esse Getasque putes?
Nec cœlum patimur, nec aquis adsuevimus istis;
Terraque nescio quo non placet ipsa modo.
Non domus apta satis: non hic cibus utilis ægro:
Nullus, Apollinea qui levet arte malum:
Non qui soletur, non qui labentia tarde
Tempora narrando fallat, amicus adest.
Lassus in extremis iaceo populisque locisque;
Et subit adfecto nunc mihi, quidquid abest.
Omnia cum subeant, vincis tamen omnia, coniux,
Et plus in nostro pectore parte tenes.
Te loquor absentem: te vox mea nominat unam:
Nulla venit sine te nox mihi, nulla dies.
Quin etiam, sic me dicunt aliena locutum,
Ut foret amenti nomen in ore tuum.
Si iam deficiat suppresso lingua palato;
Vix instillato restituenda meo;
Nuntiet huc aliquis dominam venisse, resurgam:
Spesque tui nobis causa vigoris erit.
Ergo ego sum vitæ dubius: tu forsitan illic
Iucundum nostri nescia tempus agis?
Non agis, adfirmo: liquet, o carissima, nobis,
Tempus agi sine me non nisi triste tibi.
Si tamen implevit mea sors, quos debuit, annos,
Et mihi vivendi tam cito finis adest;
Quantum erat, o magni, perituro parcere, Divi,
Ut saltem patria contumularer humo!
Vel pœna in mortis tempus dilata fuisset,
Vel præcepisset mors properata fugam.
Integer hanc potui nuper bene reddere lucem:
Exsul ut occiderem, nunc mihi vita data est.
Tam procul ignotis igitur moriemur in oris,
Et fient ipso tristia fata loco?
Nec mea consueto languescent corpora lecto?
Depositum nec me qui fleat, ullus erit?
Nec dominæ lacrymis in nostra cadentibus ora
Accedent animæ tempora parva meæ?
Nec mandata dabo? nec, cum clamore supremo,
Labentes oculos condet amica manus?
Sed sine funeribus caput hoc, sine honore sepulcri,
Indeploratum barbara terra teget?
Ecquid, ut audieris, tota turbabere mente,
Et feries pavida pectora fida manu?
Ecquid, in has frustra tendens tua brachia partes,
Clamabis miseri nomen inane viri?
Parce tamen lacerare genas; nec scinde capillos.
Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.
Cum patriam amisi, tum me periisse putato:
Et prior et gravior mors fuit illa mihi.
Nunc, si forte potes, sed non potes, optima coniux,
Finitis gaude tot mihi morte malis.
Quam potes, extenua forti mala corde ferendo,
Ad quæ iampridem non rude pectus habes.
Atque utinam pereant animæ cum corpore nostræ,
Effugiatque avidos pars mihi nulla rogos!
Nam, si morte carens, vacuam volat altus in auram
Spiritus, et Samii sunt rata dicta senis;
Inter Sarmaticas Romana vagabitur umbras,
Perque feros manes hospita semper erit.
Ossa tamen facito parva referantur in urna:
Sic ego non etiam mortuus exsul ero.
Nec vetat hoc quisquam: fratrem Thebana peremtum
Supposuit tumulo, Rege vetante, soror.
Atque ea cum foliis et amomi pulvere misce;
Inque suburbano condita pone solo.
Quosque legat versus oculo properante viator,
Grandibus in tumuli marmore cæde notis.
Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii Naso poeta meo.
At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.
Hoc satis in titulo est. Etenim maiora libelli,
Et diuturna magis sunt monumenta mei.
Quos ego confido, quamvis nocuere, daturos
Nomen, et auctori tempora longa suo.
Tu tamen exstincto feralia munera ferto;
Deque tuis lacrymis humida serta dato.
Quamvis in cinerem corpus mutaverit ignis,
Sentiet officium mœsta favilla pium.
Scribere plura libet: sed vox mihi fessa loquendo
Dictandi vires, siccaque lingua, negat.
Accipe supremo dictum mihi forsitan ore,
Quod, tibi qui mittit, non habet ipse, Vale.

Elegia IV.

O mihi care quidem semper, sed tempore duro
Cognite, res postquam procubuere meæ;
Usibus edocto si quidquam credis amico,
Vive tibi, et longe nomina magna fuge.
Vive tibi, quantumque potes prælustria vita:
Sævum prælustri fulmen ab arce venit.
Nam quamquam soli possunt prodesse potentes;
Non prosit potius, si quis obesse potest.
Effugit hibernas demissa antenna procellas,
Lataque plus parvis vela timoris habent.
Adspicis, ut summa cortex levis innatet unda,
Cum grave nexa simul retia mergat onus.
Hæc ego si monitor monitus prius ipse fuissem,
In qua debueram forsitan urbe forem.
Dum tecum vixi, dum me levis aura ferebat,
Hæc mea per placidas cymba cucurrit aquas.
Qui cadit in plano, vix hoc tamen evenit ipsum,
Sic cadit, ut tacta surgere possit humo:
At miser Elpenor, tecto delapsus ab alto,
Occurrit Regi debilis umbra suo.
Quid fuit ut tutas agitarit Dædalus alas;
Icarus immensas nomine signet aquas?
Nempe quod hic alte, demissius ille volabat:
Nam pennas ambo non habuere suas?
Crede mihi; bene qui latuit, bene vixit: et intra
Fortunam debet quisque manere suam.
Non foret Eumedes orbus, si filius eius
Stultus Achilleos non adamasset equos:
Nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,
Cepisset genitor si Phaethonta Merops.
Tu quoque formida nimium sublimia semper;
Propositique memor contrahe vela tui.

Nam pede inoffenso spatium decurrere vitæ
Dignus es, et fato candidiore frui.
Quæ pro te ut voveam miti pietate mereris;
Hæsuraque mihi tempus in omne fide.
Vidi ego te tali vultu mea fata gementem,
Qualem credibile est ore fuisse meo:
Nostra tuas vidi lacrymas super ora cadentes;
Tempore quas uno, fidaque verba, bibi.
Nunc quoque submotum studio defendis amicum;
Et mala, vix ulla parte levanda, levas.
Vive sine invidia; mollesque inglorius annos
Exige: amicitias et tibi iunge pares.
Nasonisque tui, quod adhuc non exsulat unum,
Nomen ama. Scythicus cætera Pontus habet.
Proxima sideribus tellus Erymanthidos Ursæ
Me tenet, adstricto terra perusta gelu.
Bosporos et Tanais superant, Scythicæque paludes,
Vixque satis noti nomina pauca loci.
Ulterius nihil est, nisi non habitabile frigus.
Heu quam vicina est ultima terra mihi!
At longe patria est, longe carissima coniux;
Quidquid et hæc nobis post duo dulce fuit.
Sic tamen hæc absunt, ut quæ contingere non est
Corpore, sint animo cuncta videnda meo.
Ante oculos errant domus, urbs, et forma locorum;
Succeduntque suis singula facta locis.
Coniugis ante oculos, sicut præsentis, imago est:
Illa meos casus ingravat, illa levat.
Ingravat hoc, quod abest; levat hoc, quod præstat amorem:
Impositumque sibi firma tuetur onus.
Vos quoque pectoribus nostris hæretis amici;
Dicere quos cupio nomine quemque suo:
Sed timor officium cautus compescit; et ipsos
In nostro poni carmine nolle puto.
Ante volebatis; gratique erat instar honoris,
Versibus in nostris nomina vestra legi.
Quod quoniam est anceps, intra mea pectora quemque
Adloquar, et nulli causa timoris ero.
Nec meus indicio latitantes versus amicos
Protrahet. Occulte si quis amavit, amet.
[Scite tamen, quamvis longa regione remotus
Absim, vos animo semper adesse meo.]
Et, quam quisque potest, aliqua mala nostra levate:
Fidam proiecto neve negate manum.
Prospera sic vobis maneat Fortuna: nec unquam
Contacti simili sorte rogetis opem.

Elegia V.

Usus amicitiæ tecum mihi parvus, ut illam
Non ægre posses dissimulare, fuit:
Ni me complexus vinclis propioribus esses;
Nave mea vento forsan eunte suo.
Ut cecidi, cunctique metu fugere ruinæ,
Versaque amicitiæ terga dedere meæ;
Ausus es igne Iovis percussum tangere corpus,
Et deploratæ limen adire domus.
Idque recens præstas, nec longo cognitus usu,
Quod veterum misero vix duo tresve mihi.
Vidi ego confusos vultus, visosque notavi;
Osque madens fletu, pallidiusque meo:
Et lacrymas cernens in singula verba cadentes;
Ore meo lacrymas, auribus illa bibi:
Brachiaque accepi mœsto pendentia collo,
Et singultatis oscula mixta sonis.
Sum quoque, Chare, tuis defensus viribus absens:
Scis Charum veri nominis esse locum.
Multaque præterea manifesti signa favoris
Pectoribus teneo non abitura meis.
Di tibi, posse tuos, tribuant, defendere semper,
Quos in materia prosperiore iuves.
Si tamen interea, quid in his ego perditus oris,
Quod te credibile est quærere, quæris, agam?
Spe trahor exigua, quam tu mihi demere noli,
Tristia leniri numina posse Dei.
Seu temere exspecto, sive id contingere fas est;
Tu mihi, quod cupio, fas, precor, esse proba.
Quæque tibi linguæ est facundia, confer in illud,
Ut doceas votum posse valere meum.
Quo quis enim maior, magis est placabilis iræ;
Et faciles motus mens generosa capit.
Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni:
Pugna suum finem, cum iacet hostis, habet.
At lupus, et turpes instant morientibus ursi;
Et quæcumque minor nobilitate fera est.
Maius apud Troiam forti quid habemus Achille?
Dardanii lacrymas non tulit ille senis.
Quæ ducis Emathii fuerit clementia, Poros,
Præclarique docent funeris exsequiæ.
Neve hominum referam flexas ad mitius iras;
Iunonis gener est, qui prius hostis erat.
Denique non possum nullam sperare salutem,
Cum pœnæ non sit causa cruenta meæ.
Non mihi quærenti pessum dare cuncta, petitum
Cæsareum caput est, quod caput orbis erat:
Non aliquid dixi, violentaque lingua locuta est;
Lapsaque sunt nimio verba profana mero.
Inscia quod crimen viderunt lumina, plector:
Peccatumque oculos est habuisse meum.
Non equidem totam possum defendere culpam:
Sed partem nostri criminis error habet.
Spes igitur superest, facturum ut molliat ipse
Mutati pœnam conditione loci.
Hunc utinam nitidi Solis prænuntius ortum
Adferat admisso Lucifer albus equo.

Elegia VI.

Fœdus amicitiæ nec vis, carissime, nostræ,
Nec, si forte velis, dissimulare potes.
Donec enim licuit, nec te mihi carior alter,
Nec tibi me tota iunctior Urbe fuit.
Isque erat usque adeo populo testatus, ut esset
Pæne magis quam tu, quamque ego, notus amor.
Quique erat in caris animi tibi candor amicis,
Cognitus est illi, quem colis ipse, viro.
Nil ita celabas, ut non ego conscius essem;
Pectoribusque dabas multa tegenda meis.
Cuique ego narrabam secreti quidquid habebam,
Excepto quod me perdidit, unus eras.
Id quoque si scisses, salvo fruerere sodali,
Consilioque forem sospes, amice, tuo.
[Sed mea me in pœnam nimirum fata trahebant:
Omne bonæ claudunt utilitatis iter.]
Sive malum potui tamen hoc vitare cavendo;
Seu ratio fatum vincere nulla valet;
Tu tamen, o nobis usu iunctissime longo,
Pars desiderii maxima pæne mei,
Sis memor; et, si quas fecit tibi gratia vires,
Illas pro nobis experiare rogo.
Numinis ut læsi fiat mansuetior ira;
Mutatoque minor sit mea pœna loco.
Idque ita, si nullum scelus est in pectore nostro;
Principiumque mei criminis error habet.
Nec leve, nec tutum est, quo sint mea, dicere, casu
Lumina funesti conscia facta mali.
Mensque reformidat, veluti sua vulnera, tempus
Illud: et admonitu fit novus ipse dolor.
Et quæcumque adeo possunt adferre pudorem,
Illa tegi cæca condita nocte decet.

Nil igitur referam, nisi me peccasse; sed illo
Præmia peccato nulla petita mihi:
Stultitiamque meum crimen debere vocari;
Nomina si facto reddere vera velis.
Quæ si non ita sunt; alium, quo longius absim,
Quære, suburbana hæc sit mihi terra, locum.

ELEGIA VII.

VADE salutatum, subito perarata, Perillam
Litera, sermonis fida ministra mei.
Aut illam invenies dulci cum matre sedentem,
Aut inter libros Pieridasque suas.
Quidquid aget, cum te scierit venisse, relinquet:
Nec mora; quid venias, quidve, requiret, agam.
Vivere me dices; sed sic, ut vivere nolim;
Nec mala tam longa nostra levata mora:
Et tamen ad Musas, quamvis nocuere, reverti;
Aptaque in alternos cogere verba pedes.
Tu quoque, dic, studiis communibus ecquid inhæres,
Doctaque non patrio carmina more canis?
Nam tibi cum fatis mores natura pudicos,
Et raras dotes ingeniumque dedit.
Hoc ego Pegasidas deduxi primus ad undas,
Ne male fœcundæ vena periret aquæ:
Primus id adspexi teneris in virginis annis:
Utque patet, venæ duxque comesque fui.
Ergo, si remanent ignes tibi pectoris idem,
Sola tuum vates Lesbia vincet opus.
Sed vereor, ne te mea nunc fortuna retardet;
Postque meos casus sit tibi pectus iners.
Dum licuit, tua sæpe mihi, tibi nostra legebam:
Sæpe tui iudex, sæpe magister eram.
Aut ego præbebam factis modo versibus aures,
Aut ubi cessaras, causa ruboris eram.
Forsitan exemplo, quia me læsere libelli,
Tu quoque sis pœnæ fata secuta meæ.
Pone, Perilla, metum: tantummodo femina non sit
Devia, nec scriptis discat amare tuis.
Ergo desidiæ remove, doctissima, causas,
Inque bonas artes et tua sacra redi.
Ista decens facies longis vitiabitur annis:
Rugaque in antiqua fronte senilis erit.
Iniicietque manum formæ damnosa senectus,
Quæ strepitum passu non faciente venit.
Cumque aliquis dicet: Fuit hæc formosa; dolebis:
Et speculum mendax esse querere tuum.
Sunt tibi opes modicæ, cum sis dignissima magnis:
Finge sed immensis censibus esse pares.
Nempe dat id cuicumque libet Fortuna, rapitque:
Irus et est subito, qui modo Crœsus erat.
Singula quid referam? nil non mortale tenemus,
Pectoris exceptis ingeniique bonis.
En ego, cum patria caream, vobisque, domoque,
Raptaque sint, adimi quæ potuere, mihi;
Ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque:
Cæsar in hoc potuit iuris habere nihil.
Quilibet hanc sævo vitam mihi finiat ense;
Me tamen exstincto fama superstes erit.
Dumque suis victrix omnem de montibus orbem
Prospiciet domitum Martia Roma, legar.
Tu quoque, quam studii maneat felicior usus,
Effuge venturos, qua potes, usque rogos.

ELEGIA VIII.

NUNC ego Triptolemi cuperem conscendere currus,
Misit in ignotam qui rude semen humum;
Nunc ego Medeæ vellem frænare dracones,
Quos habuit fugiens arce, Coriuthe, tua:
Nunc ego iactandas optarem sumere pennas,
Sive tuas, Perseu; Dedale, sive tuas.
Ut, tenera nostris cedente volatibus aura,
Adspicerem patriæ dulce repente solum:
Desertæque domus vultum, memoresque sodales,
Caraque præcipue coniugis ora meæ.
Stulte, quid o frustra votis puerilibus optas,
Quæ non ulla tibi, ferique, feretque, dies?
Si semel optandum est, Augustum numen adora,
Et quem sensisti, rite precare Deum.
Ille tibi pennasque potest currusque volucres
Tradere. Det reditum; protinus ales eris.
Si precer hæc, neque enim possim maiora precari,
Ne mea sint timeo vota modesta parum.
Forsitan hoc olim, cum se satiaverit ira,
Tum quoque sollicita mente rogandus erit.
Quod minus interea est, instar mihi muneris ampli,
Ex his me iubeat quolibet ire locis.
Nec cœlum, nec aquæ faciunt, nec terra, nec auræ;
Et mihi perpetuus corpora languor habet.
Seu vitiant artus ægræ contagia mentis;
Sive mei causa est in regione mali:
Ut tetigi Pontum, vexant insomnia: vixque
Ossa tegit macies; nec iuvat ora cibus.
Quique per autumnum percussis frigore primo
Est color in foliis, quæ nova læsit hyems;
Ismea membra tenet: nec viribus adlevor ullis,
Et nunquam queruli causa doloris abest.
Nec melius valeo, quam corpore, mente; sed ægra est
Utraque pars æque, binaque damna fero.
Hæret, et ante oculos, veluti spectabile corpus,
Adstat Fortunæ forma legenda meæ. (numque,
Cumque locum, moresque hominum, cultusque, so-
Cernimus; et quid sim, quid fuerimque subit;
Tantus amor necis est, querar ut de Cæsaris ira,
Quod non offensas vindicet ense suas.
At quoniam semel est odio civiliter usus,
Mutato levior sit fuga nostra loco.

ELEGIA IX.

HIC quoque sunt igitur Graiæ (quis crederet?) urbes,
Inter inhumanæ nomina barbariæ.
Huc quoque Mileto missi venere coloni,
Inque Getis Graias constituere domos.
Sed vetus huic nomen, positaque antiquius urbe,
Constat ab Absyrti cæde fuisse, loco.
Nam ratc, quæ cura pugnacis facta Minervæ,
Per non tentatas prima cucurrit aquas,
Impia desertum fugiens Medea parentem,
Dicitur his remos adplicuisse vadis.
Quem procul ut vidit tumulo speculator ab alto;
Hospes, ait, nosco, Colchide, vela, venit.
Dum trepidant Minyæ, dum solvitur aggere funis,
Dum sequitur celeres anchora tracta manus;
Conscia percussit meritorum pectora Colchis,
Ausa atque ausura multa nefanda manu.
Et, quamquam superest ingens audacia menti,
Pallor in attonito virginis ore sedet.
Ergo ubi prospexit venientia vela; Tenemur,
Et pater est aliqua fraude morandus, ait.
Dum, quid agat, quærit, dum versat in omnia vultus;
Ad fratrem casu lumina flexa tulit.
Cuius ut oblata est præsentia, Vincimus, inquit.
Hic mihi morte sua causa salutis erit.
Protinus ignari, nec quidquam tale timentis,
Innocuum rigido perforat ense latus;
Atque ita divellit, divulsaque membra per agros
Dissipat, in multis invenienda locis.
Neu pater ignoret, scopulo proponit in alto
Palleutesque manus, sanguineumque caput:

Ut genitor luctuque novo tardetur, et artus
Dum legit exstinctos, triste moretur iter.
Inde Tomis dictus locus hic; quia fertur in illo
Membra soror fratris consecuisse sui.

ELEGIA X.

Si quis adhuc istic meminit Nasonis ademti,
Et superest sinè me nomen in Urbe meum;
Suppositum stellis nunquam tangentibus æquor
Me sciat in media vivere barbaric.
Sauromatæ cingunt, fera gens, Bessique, Getæque:
Quam non ingenio nomina digna meo!
Dum tamen aura tepet, medio defendimur Istro:
Ille suis liquidus bella repellit aquis.
At cum tristis hyems squallentia protulit ora,
Terraque marmoreo candida facta gelu est:
[Dum patet et Boreas et nix iniecta sub Arcto;
Tum liquet has gentes axe tremente premi.]
Nix iacet: et iactam nec Sol pluviæve resolvunt:
Indurat Boreas, perpetuamque facit.
Ergo, ubi delicuit nondum prior, altera venit:
Et solet in multis bina manere locis.
Tantaque commoti vis est Aquilonis, ut altas
Æquet humo turres, tectaque rapta ferat.
Pellibus, et sutis arcent male frigora braccis;
Oraque de toto corpore sola patent.
Sæpe sonant moti glacie pendente capilli,
Et nitent inducto candida barba gelu:
Nudaque consistunt, formam servantia testæ,
Vina: nec hausta meri, sed data frusta bibunt.
Quid loquar, ut vincti concrescant frigore rivi,
Deque lacu fragiles effodiantur aquæ?
Ipse, papyrifero qui non angustior amne,
Miscetur vasto multa per ora freto,
Cæruleos ventis latices durantibus, Ister
Congelat, et tectis in mare serpit aquis.
Quaque rates ierant, pedibus nunc itur: et undas
Frigore concretas ungula pulsat equi.
Perque novos pontes, subter labentibus undis
Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
Vix equidem credar: sed cum sint præmia falsi
Nulla, ratam testis debet habere fidem.
Vidimus ingentem glacie consistere pontum,
Lubricaque immotas testa premebat aquas.
Nec vidisse sat est: durum calcavimus æquor:
Undaque non udo sub pede summa fuit.
Si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset,
Non foret augustæ mors tua crimen aquæ.
Tum neque se pandi possunt delphines in auras
Tollere: conantes dura coercet hyems;
Et quamvis Boreas iactatis insonet alis,
Fluctus in obsesso gurgite nullus erit.
Inclusæque gelu stabunt, ut marmore, puppes:
Nec poterit rigidas findere remus aquas.
Vidimus in glacie pisces hærere ligatos:
Et pars ex illis tum quoque viva fuit.
Sive igitur nimii Boreæ vis sæva marinas,
Sive redundatas flumine cogit aquas;
Protinus, æquato siccis Aquilonibus Istro,
Invehitur celeri barbarus hostis equo:
Hostis equo pollens, longeque volante sagitta,
Vicinam late depopulatur humum.
Diffugiunt alii; nullisque tuentibus agros,
Incustoditæ diripiuntur opes.
Ruris opes parvæ, pecus, et stridentia plaustra;
Et quas divitias incola pauper habet.
Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
Respiciens frustra rura Laremque suum.
Pars cadit hamatis misere confixa sagittis:
Nam volucri ferrò tinctile virus inest.
Quæ nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt:
Et cremat insontes hostica flamma casas.
Tumquoque, cum pax est, trepidant formidine belli,
Nec quisquam presso vomere sulcat humum.
Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt, hostem.
Cessat iners rigido terra relicta situ.
Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra;
Nec cumulant altos fervida musta lacus.
Poma negat regio: nec haberet Acontius, in quo
Scriberet hic dominæ verba legenda suæ.
Adspiceres nudos sine fronde, sine arbore, campos.
Heu loca felici non adeunda viro!
Ergo, tam late pateat cum maximus orbis,
Hæc est in pœnam terra reperta meam?

ELEGIA XI.

Si quis es, insultes qui casibus, improbe, nostris,
Meque reum, demto fine, cruentus agas;
Natus es e scopulis, nutritus lacte ferino;
Et dicam silices pectus habere tuum.
Quis gradus ulterior, quo se tua porrigat ira,
Restat? quidve meis cernis abesse malis?
Barbara me tellus, et inhospita litora Ponti,
Cumque suo Borea Mænalis ursa videt.
Nulla mihi cum gente fera commercia linguæ:
Omnia solliciti sunt loca plena metus.
Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
Cinctave montanis ut pavet agna lupis;
Sic ego, belligeris a gentibus undique septus
Terreor, hoste meum pæne premente latus.
Utque sit exiguum pœnæ, quod coniuge cara,
Quod patria careo, pignoribusque meis;
Ut mala nulla feram, nisi nudam Cæsaris iram;
Nuda parum nobis Cæsaris ira mali est?
Et tamen est aliquis, qui vulnera cruda retractet,
Solvat et in mores ora diserta meos.
In causa facili cuivis licet esse diserto;
Et minimæ vires frangere quassa valent.
Subruere est arces et stantia mœnia virtus;
Quamlibet ignavi præcipitata ruunt.
Non sum ego quod fueram. Quid inanem proteris umbram?
Quid cinerem saxis bustaque nostra premis?
Hector erat, tunc cum bello certabat; at idem
Vinctus ad Hæmonios non erat Hector equos.
Me quoque, quem noras olim, non esse memento:
Ex illo superant hæc simulacra viro.
Quid simulacra, ferox, dictis incessis amaris?
Parce, precor, manes sollicitare meos.
Omnia vera puta mea crimina: nil sit in illis,
Quod magis errorem, quam scelus, esse putes.
Pendimus en profugi, satia tua pectora, pœnas,
Exsilioque graves, exsiliique loco.
Carnifici fortuna potest mea flenda videri;
Te tamen est uno iudice mœsta parum.
Sævior es tristi Busiride; sævior illo,
Qui falsum lento torruit igne bovem:
Quique bovem Siculis fertur donasse tyranno,
Et dictis artes conciliasse suas.
Munere in hoc, Rex, est usus, sed imagine maior:
Nec sola est operis forma probanda mei.
Adspicis a dextris latus hoc adapertile tauri?
Huc tibi, quem perdes, coniiciendus erit.
Protinus inclusum lentis carbonibus ure:
Mugiet, et veri vox erit illa bovis.
Pro quibus inventis, ut munus munere penses,
Da, precor, ingenio præmia digna meo.
Dixerat: at Phalaris, Pœnæ mirande repertor,
Ipse tuum præsens imbue, dixit, opus.

Nec mora; monstratis crudeliter ignibus ustus
Exhibuit querulos ore tremente sonos.
Quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque?
Ad te, quisquis is es, nostra querela redit:
Utque sitim nostro possis explere cruore,
Quantaque vis, avido gaudia corde feras;
Tot mala sum fugiens tellure, tot æquore passus,
Te quoque ut auditis posse dolere putem.
Crede mihi, si sit nobis collatus Ulixes,
Neptuni minor est, quam Iovis ira fuit.
Ergo quicumque es, rescindere vulnera noli,
Deque gravi duras ulcere tolle manus:
Utque meæ famam tenuent oblivia culpæ,
Fata cicatricem ducere nostra sine:
Humanæque memor sortis, quæ tollit eosdem,
Et premit, incertas ipse verere vices.
Et quoniam, fieri quod nunquam posse putavi,
Est tibi de rebus maxima cura meis;
Non est quod timeas: fortuna miserrima nostra est;
Omne trahit secum Cæsaris ira malum.
Quod magis ut liqueat, neve hoc tibi fingere credar,
Ipse velim pœnas experiare meas.

Elegia XII.

Frigora iam Zephyri minuunt; annoque peracto
Longior antiquis visa Mæotis hyems:
Impositamque sibi qui non bene pertulit Hellen
Tempora nocturnis æqua diurna facit.
Iam violam puerique legunt hilaresque puellæ,
Rustica quam nullo terra serente gerit.
Prataque pubescunt variorum flore colorum,
Indocilique loquax gutture vernat avis:
Utque malæ crimen matris deponat hirundo,
Sub trabibus cunas parvaque tecta facit.
Herbaque, quæ latuit Cerealibus obruta sulcis,
Exserit e tepida molle cacumen humo.
Quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur:
Nam procul a Getico litore vitis abest.
Quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus:
Nam procul a Geticis finibus arbor abest.
Otia nunc istic: iunctisque ex ordine ludis
Ceduut verbosi garrula bella fori.
Usus equi nunc est, levibus nunc luditur armis:
Nunc pila, nunc celeri volvitur orbe trochus:
Nunc, ubi perfusa est oleo labente iuventus,
Defessos artus Virgine tingit aqua.
Scena viget, studiisque favor distantibus ardet:
Proque tribus resonant terna theatra foris.
O quater, et quoties non est numerare, beatum,
Non interdicta cui licet Urbe frui!
At mihi sentitur uix verno sole soluta,
Quæque lacu duro vix fodiantur aquæ.
Nec mare concrescit glacie: nec, ut ante, per Istrum
Stridula Sauromates plaustra bubulcus agit.
Incipient aliquæ tamen huc aduare carinæ,
Hospitaque in Ponti litore puppis erit;
Sedulus occurram nautæ, dictaque salute,
Quid veniat, quæram, quisve, quibusve locis.
Ille quidem mirum, ni de regione propinqua
Non nisi vicinus tutus arârit aquas.
Rarus ab Italia tantum mare navita transit:
Litora rarus in hæc portubus orba venit.
Sive tamen Graia scierit, sive ille Latina
Voce loqui; certe gratior huius erit.
Fas quoque ab ore freti longæque Propontidos undis
Huc aliquem certo vela dedisse Noto.
Quisquis is est, memori rumorem voce referre,
Et fieri famæ parsque gradusque potest.
Is, precor, auditos possit narrare triumphos
Cæsaris, et Latio reddita vota Iovi:
Teque rebellatrix tandem, Germania, magni
Triste caput pedibus supposuisse ducis.
Hæc mihi qui referet, quæ non vidisse dolebo,
Ille meæ domui protinus hospes erit.
Hei mihi! iamne domus Scythico Nasonis in orbe?
Iamque suum mihi dat pro Lare pœna locum?
Dî faciant, Cæsar non hic penetrale domumque,
Hospitium pœnæ sed velit esse meæ.

Elegia XIII.

Ecce supervacuus (quid enim fuit utile gigni?)
Ad sua natalis tempora noster adest.
Dure, quid ad miseros veniebas exsulis annos?
Debueras illis imposuisse modum.
Si tibi cura mei, vel si pudor ullus inesset,
Non ultra patriam me sequerere meam;
Quoque loco primum tibi sum male cognitus infans,
Illo tentasset ultimus esse mihi.
Iamque relinquenda, quod idem fecere sodales,
Tu quoque dixisses tristis in Urbe, Vale.
Quid tibi cum Ponto? num te quoque Cæsaris ira
Extremam gelidi misit in orbis humum?
Scilicet exspectes soliti tibi mortis honorem,
Pendeat ex humeris vestis ut alba meis?
Fumida cingatur florentibus ara coronis?
Micaque solemni turis in igne sonet?
Libaque dem pro me genitale notantia tempus?
Concipiamque bonas ore favente preces?
Non ita sum positus: nec sunt ea tempora nobis,
Adventu possim lætus ut esse tuo.
Funeris ara mihi, ferali cincta cupresso,
Convenit, et structis flamma parata rogis.
Nec dare tura libet, nihil exorantia Divos:
In tantis subeunt nec bona verba malis.
Si tamen est aliquid nobis hac luce petendum,
In loca ne redeas amplius ista, precor:
Dum me, terrarum pars pæne novissima, Pontus,
Euxini falso nomine dictus, habet.

Elegia XIV.

Cultor et antistes doctorum sancte virorum,
Qui facis ingenio semper, amice, meo;
Ecquid, ut incolumem quondam celebrare solebas,
Nunc quoque, ne videar totus abesse, caves?
Suscipis exceptis ecquid mea carmina solis
Artibus: artifici quæ nocuere suo?
Immo ita fac, vatum, quæso, studiose novorum:
Quaque potes, retine corpus in Urbe meum.
Est fuga dicta mihi, non est fuga dicta libellis,
Qui domini pœnam non meruere pati.
Sæpe per extremas profugus pater exsulat oras;
Urbe tamen natis exsulis esse licet.
Palladis exemplo, de me sine matre creata
Carmina sunt. Stirps hæc progeniesque mea est.
Hanc tibi commendo: quæ, quo magis orba parente,
Hoc tibi tutori sarcina maior erit.
Tres mihi sunt nati contagia nostra secuti:
Cætera fac curæ sit tibi turba palam.
Sunt quoque mutatæ ter quinque volumina formæ.
Carmina de domini funere rapta sui.
Illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
Certius a summa nomen habere manu.
Nunc incorrectum populi pervenit in ora:
In populi quidquam si tamen ore meum est.
Hoc quoque nescio quid nostris adpone libellis,
Diverso missum quod tibi ab orbe venit.
Quod quicumque leget, si quis leget, æstimet ante,
Compositum quo sit tempore, quoque loco.

Æquus erit scriptis; quorum cognoverit esse
Exsilium tempus, barbariemque locum.
Inque tot adversis carmen mirabitur ullum
Ducere me tristi sustinuisse manu.
Ingenium fregere meum mala; cuius et ante
Fons infœcundus, parvaque vena fuit.
Sed quæcumque fuit, nullo exercente refugit,
Et longo periit arida facta situ.
Non hic librorum, per quos inviter alarque,
Copia: pro libris arcus et arma sonant.
Nullus in hac terra, recitem si carmina, cuius
Intellecturis auribus utar, adest.
Nec, quo secedam, locus est. Custodia muri
Submovet infestos, clausaque porta, Getas.
Sæpe aliquod verbum quæro, nomenque, locumque:
Nec quisquam est, a quo certior esse queam.
Dicere sæpe aliquid conanti, turpe fateri,
Verba mihi desunt; dedidicique loqui.
Threicio Scythicoque fere circumsonor ore:
Et videor Geticis scribere posse modis.
Crede mihi; timeo, ne sint immixta Latinis,
Inque meis scriptis Pontica verba legas.
Qualemcumque igitur venia dignare libellum:
Sortis et excusa conditione meæ.

Liber quartus Elegia I.

Si qua meis fuerint, ut erunt, vitiosa libellis,
Excusata suo tempore, lector, habe.
Exsul eram; requiesque mihi, non fama petita est:
Mens intenta suis ne foret usque malis.
Hoc est, cur cantet vinctus quoque compede fossor,
Indocili numero cum grave mollit opus:
Cantet et, innixus limosæ pronus arenæ,
Adverso tardam qui trahit amne ratem.
Quique ferens pariter lentos ad pectora remos,
In numerum pulsa brachia versat aqua.
Fessus ut incubuit baculo, saxove resedit
Pastor; arundineo carmine mulcet oves.
Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
Fallitur ancillæ decipiturque labor.
Fertur et abducta Lyrnesside tristis Achilles
Hæmonia curas attenuasse lyra.
Cum traheret silvas Orpheus et dura canendo
Saxa, his amissa coniuge mœstus erat.
Me quoque Musa levat, Ponti loca iussa petentem.
Sola comes nostræ perstitit illa fugæ.
Sola nec insidias hominum, nec militis ensem,
Nec mare, nec ventos, barbariemque timet.
Scit quoque, cum perii, quis me deceperit error:
Et culpam in facto, non scelus, esse meo.
Scilicet hoc ipso nunc æqua, quod obfuit ante,
Cum mecum iuncti criminis acta rea est.
Non equidem vellem, quoniam nocitura fuerunt,
Pieridum sacris imposuisse manum.
Sed nunc quid faciam? vis me tenet ipsa Sororum:
Et carmen demens, carmine læsus, amo.
Sic nova Dulichio lotos gustata palato,
Illo, quo nocuit, grata sapore fuit.
Sentit amans sua damna fere; tamen hæret in illis,
Materiam culpæ persequiturque suæ.
Nos quoque delectant, quamvis nocuere, libelli:
Quodque mihi telum vulnera fecit, amo.
Forsitan hoc studium possit furor esse videri:
Sed quiddam furor hic utilitatis habet.
Semper in obtutu mentem vetat esse malorum;
Præsentis casus immemoremque facit.
Utque suum Bacchis non sentit saucia vulnus,
Dum stupet Edonis exululata iugis;
Sic, ubi mota calent viridi mea pectora thyrso,
Altior humano spiritus ille malo est.
Ille nec exsilium, Scythici nec litora ponti,
Ille nec iratos sentit habere Deos.
Utque soporiferæ biberem si pocula Lethes,
Temporis adversi sic mihi sensus hebet.
Iure Deas igitur veneror mala nostra levantes,
Sollicitæ comites ex Helicone fugæ:
Et partim pelago, partim vestigia terra,
Vel rate dignatas, vel pede, nostra sequi.
Siut precor hæ saltem faciles mihi: namque Deorum
Cætera cum magno Cæsare turba facit:
Meque tot adversis cumulant, quot litus arenas,
Quotque fretum pisces, ovaque piscis habet.
Vere prius flores, æstu numerabis aristas,
Poma per autumnum, frigoribusque nives;
Quam mala, quæ toto patior iactatus in orbe,
Dum miser Euxini litora læva peto.
Nec tamen, ut veni, levior fortuna malorum est;
Huc quoque sunt nostras fata secuta vias.
Hic quoque cognosco natalis stamina nostri;
Stamina de nigro vellere facta mihi.
Utque nec insidias, capitisque pericula narrem,
Vera quidem, vera sed graviora fide;
Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque
Illi, qui populi semper in ore fuit!
Quam miserum, porta vitam muroque tueri,
Vixque sui tutum viribus esse loci!
Aspera militiæ iuvenis certamina fugi,
Nec nisi lusura movimus arma manu.
Nunc senior gladioque latus, scutoque sinistram,
Canitiem galeæ subiicioque meam.
Nam dedit e specula custos ubi signa tumultus,
Induimur trepida protinus arma manu.
Hostis, habens arcus, imbutaque tela veneno,
Sævus anhelanti mœnia lustrat equo:
Utque rapax pecudem, quæ se non texit ovili,
Per sata, per silvas, fertque trahitque lupus;
Sic, si quem nondum portarum sepe receptum
Barbarus in campis reperit hostis, agit:
Aut sequitur captus, coniectaque vincula collo
Accipit, aut telo virus habente cadit.
Hic ego sollicitæ iaceo novus incola sedis.
Heu nimium fati tempora longa mei!
Et tamen ad numeros antiquaque sacra reverti
Sustinet in tantis hospita Musa malis: [qui
Sed neque cui recitem quisquam est mea carmina, nec
Auribus accipiat verba Latina suis.
Ipse mihi (quid enim faciam?) scriboque legoque:
Tutaque iudicio litera nostra suo est.
Sæpe tamen dixi, Cui nunc hæc cura laborat?
An mea Sauromatæ scripta, Getæque legent?
Sæpe etiam lacrymæ me sunt scribente profusæ,
Humidaque est fletu litera facta meo;
Corque vetusta meum, tanquam nova, vulnera sentit,
Inque sinum mœstæ labitur imber aquæ.
Cum vice mutata quid sim fuerimque recordor,
Et tulerit quo me casus, et unde, subit;
Sæpe manus demens, studiis irata maligais,
Misit in arsuros carmina nostra focos.
Atque ita de multis, quoniam non multa supersunt,
Cum venia facito, quisquis es, ista legas.
Tu quoque non melius, quam sunt mea tempora, car-
Interdicta mihi, consule, Roma, boni. (men

Elegia II.

Iam fera Cæsaribus Germania, totus ut orbis,
Victa potes flexo succubuisse genu:
Altaque velentur fortasse Palatia sertis;
Turaque in igne sonent, inficiantque diem;

Candidaque adducta collum percussa securi
Victima purpureo sanguine tingat humum:
Donaque, amicorum templis promissa Deorum,
Reddere victores Cæsar uterque parent:
Et qui Cæsareo iuvenes sub nomine crescunt,
Perpetuo terras ut domus ista regat:
Cumque bonis nuribus pro sospite Livia nato
Munera det meritis, sæpe datura, Deis:
Et pariter matres, et quæ sine crimine castos
Perpetua servant virginitate focos.
Plebs pia, cumque pia lætentur plebe senatus;
Parvaque cuius eram pars ego nuper, eques.
Nos procul expulsos communia gaudia fallunt:
Famaque tam longe non nisi parva venit.
Ergo omnis poterit populus spectare triumphos,
Cumque ducum titulis oppida capta leget:
Vinctaque captiva Reges cervice gerentes
Ante coronatos ire videbit equos:
Et cernet vultus aliis pro tempore versos,
Terribiles aliis, immemoresque sui.
Quorum pars causas, et res, et nomina quæret:
Pars referet, quamvis noverit ipsa parum:
Is, qui Sidonio fulget sublimis in ostro,
Dux fuerat belli: proximus ille duci.
Hic, qui nunc in humo lumen miserabile figit,
Non isto vultu, cum tulit arma, fuit.
Ille ferox, oculis et adhuc hostilibus ardens,
Hortator pugnæ consiliumque fuit.
Perfidus hic nostros inclusit fraude locorum,
Squalida promissis qui tegit ora comis.
Illo, qui sequitur, dicunt mactata ministro
Sæpe recusanti corpora capta Deo.
Hic lacus, hi montes, hæc tot castella, tot amnes,
Plena feræ cædis, plena cruoris erant.
Drusus in his quondam meruit cognomina terris,
Quæ bona progenies digna parente fuit.
Cornibus hic fractis viridi male tectus ab ulva,
Decolor ipse suo sanguine, Rhenus erit.
Crinibus en etiam fertur Germania passis,
Et ducis invicti sub pede mœsta sedet:
Collaque Romanæ præbens animosa securi
Vincula fert illa, qua tulit arma, manu.
Hos super in curru, Cæsar, victore veheris
Purpureus populi rite per ora tui:
Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum;
Undique iactato flore tegente vias.
Tempora Phœbea lauro cingetur; loque,
Miles, Io, magna voce, Triumphe, canet.
Ipse sono plausuque simul fremituque canentum
Quadriiugos cernes sæpe resistere equos.
Inde petes arcem, delubra faventia votis;
Et dabitur merito laurea vota Iovi.
Hæc ego submotus, qua possum, mente videbo:
Erepti nobis ius habet illa loci.
Illa per immensas spatiatur libera terras:
In cœlum celeri perveuit illa fuga.
Illa meos oculos mediam deducit in Urbem;
Immunes tanti nec sinit esse boni.
Invenietque viam, qua currus spectet eburnos:
Sic certe in patria per breve tempus ero.
Vera tamen populus capiet spectacula felix,
Lætaque erit præsens cum duce turba suo.
At mihi fingenti tantum, longeque remoto,
Auribus hic fructus percipiendus erit.
Atque procul Latio diversum missus in orbem
Qui narret cupido, vix erit, ista mihi.
Is quoque iam serum referet veteremque triumphum.
Quo tamen audiero tempore, lætus ero.
Illa dies veniet, mea qua lugubria ponam,
Causaque privata publica maior erit.

Elegia III.

Magna minorque feræ, quarum regis altera Graias,
Altera Sidonias, utraque sicca, rates.
Omnia cum summo positæ videatis in axe,
Et maris occiduas non subeatis aquas;
Ætheriamque suis cingens amplexibus arcem,
Vester ab intacta circulus exstet humo;
Adspicite illa, precor, quæ non bene mœnia quondam
Dicitur Iliades transiluisse Remus:
Inque meam nitidos dominam convertite vultus:
Sitque memor nostri necne, referte mihi.
Hei mihi! cur, nimium quæ sunt manifesta, requiro?
Cur labat ambiguo spes mihi mixta metu?
Crede quod est, quod vis; ac desine tuta vereri:
Deque fide certa sit tibi certa fides.
Quodque polo fixæ nequeunt tibi dicere flammæ,
Non mentitura tu tibi voce refer:
Esse tui memorem, de qua tibi maxima cura est;
Quodque potest, secum nomen habere tuum.
Vultibus illa tuis, tanquam præsentis, inhæret,
Teque remota procul, si modo vivit, amat.
Ecquid, ut incubuit iusto mens ægra dolori,
Lenis ab admonito pectore somnus abit?
Tunc subeunt curæ, dum te lectusque locusque
Tangit, et oblitam non sinit esse mei.
Et veniunt æstus, et nox immensa videtur;
Fessaque iactati corporis ossa doleut.
Non equidem dubito, quin hæc et cætera fiant;
Detque tuus casti signa doloris amor.
Nec cruciere minus, quam cum Thebana cruentum
Hectora Thessalico vidit ab axe rapi.
Quid tamen ipse precer dubito: nec dicere possum,
Affectum quem te mentis habere velim.
Tristis es? indignor, quod sum tibi causa doloris:
Non es? ut amisso coniuge digna fores.
Tu vero tua damna dole, mitissima coniux,
Tempus et a nostris exige triste malis:
Fleque meos casus. Est quædam flere voluptas.
Expletur lacrymis egeriturque dolor.
Atque utinam lugenda tibi non vita, sed esset
Mors mea; morte fores sola relicta mea!
Spiritus hic per te patrias exisset in auras!
Sparsissent lacrymæ pectora nostra piæ!
Supremoque die notum spectantia cœlum
Texissent digiti lumina nostra tui!
Et cinis in tumulo positus iacuisset avito!
Tactaque nascenti corpus haberet humus!
Denique et, ut vixi, sine crimine mortuus essem!
Nunc mea supplicio vita pudenda suo est.
Me miserum, si tu, cum diceris exsulis uxor,
Avertis vultus, et subit ora rubor!
Me miserum, si turpe putas mihi nupta videri!
Me miserum, si te iam pudet esse meam!
Tempus ubi est illud, quo te iactare solebas
Coniuge, nec nomen dissimulare viri?
Tempus ubi est, quo te, nisi si fugis illa referre,
Et dici memini, iuvit et esse meam?
Utque probæ dignum est, omni tibi dote placebam.
Addebat veris multa faventis amor.
Nec quem præferres, ita res tibi magna videbar,
Quemve tuum malles esse, vir alter erat.
Nunc quoque ne pudeat, quod sis mihi nupta: tuusque
Non dolor hinc debet, debet abesse pudor.
Cum cecidit Capaneus subito temerarius ictu,
Num legis Evaduen erubuisse viro?
Nec, quia Rex mundi compescuit ignibus ignes,
Ipse tuis, Phaethon, inficiaudus eras.

Nec Semele Cadmo facta est aliena parenti,
Quod precibus periit ambitiosa suis.
Nec, tibi, quod sævis ego sum Iovis ignibus ictus,
Purpureus molli fiat in ore rubor:
Sed magis in nostri curam consurge tuendi:
Exemplumque mihi coniugis esto bonæ:
Materiamque tuis tristem virtutibus imple:
Ardua per præceps gloria vadat iter.
Hectora quis nosset, si felix Troia fuisset?
Publica virtuti per mala facta via est.
Ars tua, Tiphy, iacet, si non sit in æquore fluctus:
Si valeant homines, ars tua, Phœbe, iacet.
Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,
Adparet virtus arguiturque malis.
Dat tibi nostra locum tituli fortuna, caputque
Conspicuum pietas qua tua tollat habet.
Utere temporibus, quorum nunc munere freta es.
En patet in laudes area lata tuas.

Elegia IV.

O qui, nominibus cum sis generosus avitis,
Exsuperas morum nobilitate genus:
Cuius inest animo patrii candoris imago,
Non careat nervis candor ut iste suis:
Cuius in ingenio patriæ facundia linguæ est,
Qua prior in Latio non fuit ulla Foro:
Quod minime volui, positis pro nomine signis
Dictus es: ignoscas laudibus ista tuis.
Nil ego peccavi: tua te bona cognita produnt.
Si, quod es, adpares; culpa soluta mea est.
Nec tamen officium nostro tibi carmine factum,
Principe tam iusto, posse nocere puta.
Ipse Pater Patriæ, (quid enim civilius illo?)
Sustinet in nostro carmine sæpe legi.
Nec prohibere potest, quia res est publica, Cæsar;
Et de communi pars quoque nostra bono est.
Iupiter ingeniis præbet sua numina vatum;
Seque celebrari quolibet ore sinit.
Causa tua exemplo Superorum tuta duorum est:
Quorum hic conspicitur, creditur ille Deus.
Ut non debuerim, tamen hoc ego crimen amabo:
Non fuit arbitrii litera nostra tui.
Nec nova, quod tecum loquor, est iniuria nostro,
Incolumis cum quo sæpe locutus eram.
Quo vereare minus, ne sim tibi crimen amicus;
Invidiam, si qua est, auctor habere potest.
Nam tuus est primis cultus mihi semper ab annis,
Hoc noli certe dissimulare, pater:
Ingeniumque meum, potes hæc meminisse, probabat:
Plus etiam, quam me iudice dignus eram.
Deque meis illo referebat versibus ore,
In quo pars altæ nobilitatis erat.
Non igitur tibi nunc, quod me domus ista recepit,
Sed prius auctori sunt data verba tuo.
Nec data sunt, mihi crede, tamen: sed in omnibus actis,
Ultima si demas, vita tuenda mea est.
Hanc quoque, qua perii, culpam scelus esse negabis,
Si tanti series sit tibi nota mali.
Aut timor, aut error nobis, prius obfuit error,
Ah sine me fati non meminisse mei!
Neve retractando nondum coeuntia rumpam
Vulnera; vix illis proderit ipsa quies.
Ergo ut iure damus pœnas; sic abfuit omne
Peccato facinus consiliumque meo.
Idque Deus sentit: pro quo nec lumen ademtum est,
Nec mihi detractas possidet alter opes.
Forsitan hanc ipsam, vivat modo, finiet olim,
Tempore cum fuerit lenior ira, fugam.
Nunc precor hinc alio iubeat discedere; si non
Nostra verecundo vota pudore carent.
Mitius exsilium, paulloque propinquius, opto;
Quique sit a sævo longius hoste, locum.
Quantaque in Augusto clementia, si quis ab illo
Hoc peteret pro me, forsitan ille daret.
Frigida me cohibent Euxini litora Ponti:
Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.
Nam neque iactantur moderatis æquora ventis;
Nec placidos portus hospita navis adit.
Sunt circa gentes, quæ prædam sanguine quærant:
Nec minus infida terra timetur aqua.
Illi, quos audis hominum gaudere cruore,
Pæne sub eiusdem sideris axe iacent.
Nec procul a nobis locus est, ubi Taurica dira
Cæde pharetratæ pascitur ara Deæ.
Hæc prius, ut memorant, non invidiosa nefandis,
Nec cupienda bonis, regna Thoantis erant.
Hic pro supposita virgo Pelopeia cerva
Sacra Deæ coluit qualiacumque suæ.
Quo postquam, dubium pius an sceleratus, Orestes
Exactus furiis veneral ipse suis,
Et comes exemplum veri Phocæus amoris,
Qui duo corporibus, mentibus unus erant;
Protinus evincti Triviæ ducuntur ad aram,
Quæ stabat geminas ante cruenta fores.
Nec tamen hunc sua mors, nec mors sua terruit illum:
Alter ob alterius funera mœstus erat:
Et iam constiterat stricto mucrone sacerdos;
Cinxerat et Graias barbara vitta comas;
Cum vice sermonis fratrem cognovit, et illi
Pro nece complexus Iphigenia dedit.
Læta Deæ signum, crudelia sacra perosæ,
Transtulit ex illis, in meliora, locis.
Hæc igitur regio, magni pars ultima mundi,
Quam fugere homines Diique, propinqua mihi est;
Atque meam terram prope sunt funebria sacra,
Si modo Nasoni barbara terra sua est.
O utinam venti, quibus est ablatus Orestes,
Placato referant et mea vela Deo!

Elegia V.

O mm dilectos inter sors prima sodales,
Unica fortunis ara reperta meis:
Cuius ab adloquiis anima hæc moribunda revixit,
Ut vigil infusa Pallade flamma solet:
Qui veritus non es portus aperire fideles,
Fulmine percussæ confugiumque rati:
Cuius eram censu non me sensurus egentem,
Si Cæsar patrias eripuisset opes:
Temporis oblitum dum me rapit impetus huius,
Excidit heu nomen quam mihi pæne tuum!
Te tamen agnoscis: tractusque cupidine laudis,
Ille ego sum, cuperes dicere posse palam.
Certe ego, si sineres, titulum tibi reddere vellem,
Et raram Famæ conciliare fidem.
Ne noceam grato vereor tibi carmine; neve
Intempestivi nominis obstet honos.
Quod licet et tutum est, intra tua pectora gaude,
Meque tui memorem, teque fuisse mei.
Utque facis, remis ad opem luctare ferendam,
Dum veniat placido mollior aura Deo;
Et tutare caput nulli servabile; si non,
Qui mersit Stygia, sublevet illud, aqua.
Teque, quod est rarum, præsta constanter ad omne
Indeclinatæ munus amicitiæ.
Sic tua processus habeat fortuna perennes:
Sic ope non egeas ipse, iuvesque tuos:
Si cæquet tua nupta virum bonitate perenni,
In cidat et vestro rara querela toro.

Diligat et semper socius te sanguinis illo,
Quo pius adfectu Castora frater amat:
Sic iuvenis, similisque tibi sit natus, et illum
Moribus agnoscat quilibet esse tuum:
Sic socerum faciat tæda te nata iugali,
Nec tardum iuveni det tibi nomen avi.

Elegia VI.

Tempore ruricolæ patiens fit taurus aratri,
Præbet et incurvo colla premenda iugo.
Tempore paret equus lentis animosus habenis,
Et placido duros accipit ore lupos.
Tempore Pœnorum compescitur ira leonum,
Nec feritas animo, quæ fuit ante, manet:
Quæque sui monitis obtemperat Inda magistri
Bellua, servitium tempore victa subit.
Tempus, ut extentis tumeat facit uva racemis,
Vixque merum capiant grana, quod intus habent.
Tempus et in canas semen producit aristas,
Et ne sint tristi poma sapore facit.
Hoc tenuat dentem terras renovantis aratri,
Hoc rigidas silices, hoc adamanta terit.
Hoc etiam sævas paulatim mitigat iras:
Hoc minuit luctus, mœstaque corda levat.
Cuncta potest igitur tacito pede lapsa vetustas
Præterquam curas attenuare meas.
Ut patria careo, bis frugibus area trita est:
Dissiluit nudo pressa bis uva pede.
Nec quæsita tamen spatio patientia longo est;
Mensque mali sensum nostra recentis habet.
Scilicet et veteres fugiunt iuga curva iuvenci;
Et domitus fræno sæpe repugnat equus.
Tristior est etiam præsens ærumna priore:
Ut sit enim sibi par, crevit, et aucta mora est.
Nec tam nota mihi, quam sunt, mala nostra fuerunt;
Sed magis hoc, quo sunt cognitiora, gravant.
Est quoque non minimum, vires adferre recentes,
Nec præconsumtum temporis esse malis.
Fortior in fulva novus est luctator arena,
Quam cui sunt tarda brachia fessa mora.
Integer est melior nitidis gladiator in armis,
Quam cui tela suo sanguine tincta rubent.
Fert lene præcipites navis modo facta procellas;
Quamlibet exiguo solvitur imbre vetus.
Nos quoque, quæ ferimus, tulimus patientius ante,
Et mala sunt longo multiplicata die.
Credite, deficio, nostroque a corpore, quantum
Auguror, accedunt tempora parva malis:
Nam neque sunt vires, neque qui color ante solebat,
Vixque habeo tenuem, quæ tegat ossa, cutem.
Corpore sed mens est ægro magis ægra, malique
In circumspectu stat sine fine sui.
Urbis abest facies; absunt, mea cura, sodales:
Et, qua nulla mihi carior, uxor abest.
Vulgus adest Scythicum, braccataque turba Geta-
Sic male, quæ video, non videoque, nocent. (rum:
Una tamen spes est, quæ me soletur in istis;
Hæc fore morte mea non diuturna mala.

Elegia VII.

Bis me sol adiit gelidæ post frigora brumæ,
Bisque suum tacto Pisce peregit iter.
Tempore tam longo cur non tua dextera, versus
Quamlibet in paucos, officiosa fuit?
Cur tua cessavit pietas, scribentibus illis,
Exiguus nobis cum quibus usus erat?
Cur, quoties alicui chartæ sua vincula demsi,
Illam speravi nomen habere tuum?
Di faciant, ut sæpe tua sit epistola dextra
Scripta, sed e multis reddita nulla mihi!
Quod precor, esse liquet. Credam prius ora Medusæ
Gorgonis anguineis cincta fuisse comis:
Esse canes utero sub virginis: esse Chimæram,
A truce quæ flammis separet angue leam: (ctos:
Quadrupedesque hominum cum pectore pectora iun-
Tergeminumque virum, tergeminumque canem:
Sphingaque, et Harpyas, serpentipedesque Gigantas,
Centimanumque Gygen, semibovemque virum.
Hæc ego cuncta prius, quam te, carissime, credam
Mutatum curam deposuisse mei.
Innumeri montes inter me teque, viæque,
Fluminaque, et campi nec freta pauca, iacent.
Mille potest causis, a te quæ litera sæpe
Missa sit, in nostras nulla venire manus.
Mille tamen causas scribendo vince frequenter,
Excusem ne te semper, amice, mihi.

Elegia VIII.

Iam mea cycneas imitantur tempora plumas,
Inficit et nigras cana senecta comas:
Iam subeunt anni fragiles, et inertior ætas:
Iamque parum firmo me mihi ferre grave est.
Nunc erat, ut posito, deberem fine laborum
Vivere, me nullo sollicitante metu:
Quæque meæ semper placuerunt otia menti,
Carpere, et in studiis molliter esse meis:
Et parvam celebrare domum, veteresque Penates,
Et quæ nunc domino rura paterna carent:
Inque sinu dominæ, carisque nepotibus, inque
Securus patria consenuisse mea.
Hæc mea sic quondam peragi speraverat ætas:
Hos ego sic annos ponere dignus eram.
Non ita Dis visum, qui me terraque marique
Actum Sarmaticis exposuere locis.
In cava ducuntur quassæ navalia puppes,
Ne temere in mediis dissoluantur aquis.
Ne cadat, et multas palmas inhonestet adeptas,
Languidus in pratis gramina carpit equus.
Miles, ut emeritis non est satis utilis annis,
Ponit ad antiquos, quæ tulit arma, Lares.
Sic igitur, tarda vires minuente senecta,
Me quoque donari iam rude, tempus erat.
Tempus erat, nec me peregrinum ducere cœlum,
Nec siccam Getico fonte levare sitim:
Sed modo, quos habui, vacuum secedere in hortos:
Nunc hominum visu rursus et Urbe frui.
Sic animo quondam non divinante futura
Optabam placide vivere posse senex.
Fata repugnarunt: quæ, cum mihi tempora prima
Mollia præbuerint, posteriora gravant.
Iamque, decem lustris omni sine labe peractis,
Parte premor vitæ deteriore meæ.
Nec procula metis, quas pæne tenere videbar,
Curriculo gravis est facta ruina meo.
Ergo illum demens in me sævire coegi,
Mitius immensus quo nihil orbis habet?
Ipsaque delictis victa est clementia nostris;
Nec tamen errori vita negata meo?
Vita procul patria peragenda sub axe Boreo,
Qua maris Euxini terra sinistra iacet.
Hæc mihi si Delphi, Dodonaque diceret ipsa,
Esse viderentur vanus uterque locus.
Nil adeo validum est, adamas licet adliget illud,
Ut maneat rapido firmius igne Iovis.
Nil ita sublime est, supraque pericula tendit,
Non sit ut inferius suppositumque Deo.
Nam quamquam vitio pars est contracta malorum,
Plus tamen exitii numinis ira dedit.

At vos admoniti nostris quoque casibus este,
Æquantem Superos emeruisse virum.

ELEGIA IX.

Si licet, et pateris, nomen facinusque tacebo,
Et tua Lethæis æta dabuntur aquis:
Nostraque vincetur lacrymis clementia seris:
Fac modo te pateat pœnituisse tui.
Fac modo te damnes, cupiasque eradere vitæ
Tempora, si possis, Tisiphonæa tuæ.
Sin minus, et flagrant odio tua pectora nostro,
Induet infelix arma coacta dolor.
Sim licet extremum, sicut sum, missus in orbem,
Nostra suas istuc porriget ira manus.
Omnia, si nescis, Cæsar mihi iura reliquit,
Et sola est patria pœna carere mea.
Et patriam, modo sit sospes, speramus ab illo:
Sæpe Iovis telo quercus adusta viret.
Denique, vindictæ si sit mihi nulla facultas,
Pierides vires et sua tela dabunt.
Ut Scythicis habitem longe submotus in oris,
Siccaque sint oculis proxima signa meis:
Nostra per immensas ibunt præconia gentes,
Quodque querar, notum, qua patet orbis, erit.
Ibit ad occasum, quidquid dicemus, ab ortu:
Testis et Hesperiæ vocis Eous erit.
Trans ego tellurem, trans latàs audiar undas:
Et gemitus vox est magna futura mei.
Nec tua te sontem tantummodo sæcula norint:
Perpetuæ crimen posteritàtis eris.
Iam feror in pugnas, et nondum cornua sumsi;
Nec mihi sumendi causa sit ulla velim.
Circus adhuc cessat: spargit tamen acer arenam
Taurus, et infesto iam pede pulsat humum.
Hoc quoque, quam volui, plus est. Cane, Musa, rece-
Dum licet huic nomen dissimulare suum. (ptus,

ELEGIA X.

Ille ego, qui fuerim, tenerorum lusor amorum,
Quem legis, ut noris, accipe, posteritas.
Sulmo mihi patria est, gelidis uberrimus undis,
Millia qui novies distat ab Urbe decem:
Editus hic ego sum: necnon, ut tempora noris:
Cum cecidit fato consul uterque pari.
Si quid id est, usque a proavis vetus ordinis hæres;
Non modo Fortunæ munere factus eques.
Nec stirps prima fui; genito iam fratre creatus,
Qui tribus ante quater mensibus ortus erat.
Lucifer amborum natalibus adfuit idem:
Una celebrata est per duo liba dies.
Hæc est armiferæ festis de quinque Minervæ,
Quæ fieri pugna prima cruenta solet.
Protinus excolimur teneri, curaque parentis,
Imus ad insignes Urbis ab arte viros.
Frater ad eloquium viridi tendebat ab ævo,
Fortia verbosi natus ad arma fori.
At mihi iam puero cœlestia sacra placebant,
Inque suum furtim Musa trahebat opus.
Sæpe pater dixit: Studium quid inutile tentas?
Mæonides nullas ipse reliquit opes.
Motus eram dictis, totoque Helicone relicto,
Scribere conabar verba soluta modis.
Sponte sua numeros carmen veniebat ad aptos:
Et, quod tentabam dicere, versus erat.
Interea, tacito passu labentibus annis,
Liberior fratri sumta, mihique, toga est:
Indutique humeris cum lato purpura clavo;
Et studium nobis, quod fuit ante, manet.
Iamque decem vitæ frater geminaverat annos,
Cum perit, et cœpi parte carere mei.
Cepimus et teneræ primos ætatis honores;
Eque viris quondam pars tribus una fui.
Curia restabat; clavi mensura coacta est:
Maius erat nostris viribus illud onus.
Nec patiens corpus, nec mens fuit apta labori,
Sollicitæque fugax ambitionis eram:
Et petere Aoniæ suadebant tuta Sorores
Otia, iudicio semper amata meo.
Temporis illius colui fovique poetas;
Quotque aderant vates, rebar adesse Deos.
Sæpe suos volucres legit mihi grandior ævo,
Quæque necet serpens, quæ iuvet herba, Macer.
Sæpe suos solitus recitare Propertius ignes,
Iure sodalitii qui mihi iunctus erat.
Ponticus Heroo, Bassus quoque clarus Iambo,
Dulcia convictus membra fuere mei:
Et tenuit nostras numerosus Horatius aures,
Dum ferit Ausonia carmina culta lyra.
Virgilium vidi tantum; nec avara Tibullo
Tempus amicitiæ fata dedere meæ.
Successor fuit hic tibi, Galle; Propertius illi:
Quartus ab his serie temporis ipse fui.
Utque ego maiores, sic me coluere minores;
Notaque non tarde facta Thalia mea est.
Carmina cum primum populo iuvenilia legi,
Barba resecta mihi bisve semelve fuit.
Moverat ingenium, totam cantata per Urbem,
Nomine non vero dicta Corinna mihi.
Multa quidem scripsi: sed quæ vitiosa putavi,
Emendaturis ignibus ipse dedi.
Tum quoque, cum fugerem, quædam placitura cre-
Iratus studio carminibusque meis. (mavi,
Molle, Cupidineis nec inexpugnabile telis
Cor mihi, quodque levis causa moveret, erat.
Cum tamen hoc essem, minimoque accenderer igni,
Nomine sub nostro fabula nulla fuit.
Pœne mihi puero nec digna, nec utilis, uxor
Est data; quæ tempus perbreve nupta fuit.
Illi successit, quamvis sine crimine, coniux;
Non tamen in nostro firma futura toro.
Ultima, quæ mecum seros permansit in annos,
Sustinuit coniux exsulis esse viri.
Filia me mea bis prima fœcunda inventa,
Sed non ex uno coniuge, fecit avum.
Et iam complerat genitor sua fata, novemque
Addiderat lustris altera lustra novem.
Non aliter flevi, quam me fleturus ademtum
Ille fuit: matri proxima iusta tuli.
Felices ambo, tempestiveque sepultos,
Ante diem pœnæ quod periere meæ!
Me quoque felicem, quod non viventibus illis
Sum miser, et de me quod doluere nihil!
Si tamen exstinctis aliquid, nisi nomina, restat,
Et gracilis structos effugit umbra rogos;
Fama, parentales, si vos mea contigit, umbræ,
Et sunt in Stygio crimina nostra foro;
Scite, precor, causam, nec vos mihi fallere fas est,
Errorem iussæ, non scelus, esse fugæ.
Manibus id satis est: ad vos studiosa revertor
Pectora, qui vitæ quæritis acta meæ.
Iam mihi canities, pulsis melioribus annis,
Venerat, antiquas miscuerat que comas:
Postque meos ortus Pisæa vinctus oliva,
Abstulerat decies præmia victor equus;
Cum maris Euxini positos ad læva Tomitas
Quærere me læsi principis ira iubet.
Causa meæ cunctis nimium quoque nota ruinæ
Iudicio non est testificanda meo.

Quid referam comitumque nefas, famulosque nocentes?
Ipsa multa tuli non leviora fuga.
Indignata malis mens est succumbere; seque
Præstitit invictam viribus usa suis:
Oblitusque togæ, ductæque per otia vitæ,
Insolita cepi temporis arma manu.
Totque tuli terra casus pelagoque, quot inter
Occultum stellæ conspicuumque polum.
Tacta mihi tandem, longis erroribus acto,
Iuncta pharetratis Sarmatis ora Getis.
Hic ego, finitimis quamvis circumsoner armis,
Tristia, quo possum, carmine fata levo.
Quod, quamvis nemo est, cuius referatur ad aures;
Sic tamen absumo decipioque diem.
Ergo, quod vivo, durisque laboribus obsto,
Nec me sollicitæ tædia lucis habent,
Gratia, Musa, tibi: nam tu solatia præbes;
Tu curæ requies, tu medicina mali:
Tu dux, tuque comes, tu nos abducis ab Istro;
In medioque mihi das Helicone locum.
Tu mihi, quod rarum, vivo sublime dedisti
Nomen; ab exsequiis quod dare Fama solet.
Nec, qui detrectat præsentia, Livor iniquo
Ullum de nostris dente momordit opus.
Nam, tulerint magnos cum sæcula nostra poetas,
Non fuit ingenio Fama maligna meo.
Cumque ego præponam multos mihi; non minor illis
Dicor: et in toto plurimus orbe legor.
Si quid habent igitur vatum præsagia veri,
Protinus ut moriar, non ero, terra, tuus.
Sive favore tuli, sive hanc ego carmine famam,
Iure tibi grates, candide lector, ago.

Liber quintus

Elegia I.

Hunc quoque de Getico, nostri studiose, libellum
Litore, præmissis quatuor adde meis.
Hic quoque talis erit, qualis fortuna poetæ;
Invenies toto carmine dulce nihil.
Flebilis ut noster status est, ita flebile carmen,
Materiæ scripto conveniente suæ.
Integer et lætus, læta et iuvenilia lusi;
Illa tamen nunc me composuisse piget.
Ut cecidi, perago subiti præconia casus,
Sumque argumenti conditor ipse mei.
Utque iacens ripa dellere Caystrius ales
Dicitur ore suam deficiente necem:
Sic ego, Sarmaticas longe proiectus in oras,
Efficio tacitum ne mihi funus eat.
Delicias si quis lascivaque carmina quærit,
Præmoneo nunquam scripta quod ista legat.
Aptior huic Gallus, blandique Propertius oris,
Aptior, ingenium come, Tibullus erit.
Atque utinam numero ne nos essemus in isto!
Hei mihi! cur unquam Musa iocata mea est?
Sed dedimus pœnas, Scythicique in finibus Istri
Ille pharetrati lusor Amoris abest.
Quod superest, animos ad publica carmina flexi;
Et memores iussi nominis esse sui.
Si tamen e vobis aliquis, tam multa, requieret,
Unde dolenda canam: multa dolenda tuli.
Non hæc ingenio, non hæc componimus arte.
Materia est propriis ingeniosa malis.
Et quota Fortunæ pars est in carmine nostræ?
Felix, qui patitur, quæ numerare valet!
Quot frutices silvæ, quot flavus Thybris arenas,
Mollia quot Martis gramina campus habet:
Tot mala pertulimus: quorum medicina quiesque
Nulla, nisi in studio, Pieridumque mora est.
Quis tibi, Naso, modus lacrymosi carminis? inquis.
Idem, fortunæ qui modus huius erit.
Quod querar, illa mihi pleno de fonte ministrat;
Nec mea sunt, fati verba sed ista mei.
At mihi si cara patriam cum coniuge reddas,
Sint vultus hilares, simque quod ante fui;
Lenior invicti si sit mihi Cæsaris ira,
Carmina lætitiæ iam tibi plena dabo.
Nec tamen ut lusit, rursus mea litera ludet:
Sit semel illa meo luxuriata malo.
Quod probet ipse, canam: pœnæ modo parte levata
Barbariem, rigidos effugiamque Getas.
Interea nostri quid agant, nisi triste, libelli?
Tibia funeribus convenit ista meis.
At poteras, inquis, melius mala ferre silendo,
Et tacitus casus dissimulare tuos.
Exigis, ut nulli gemitus tormenta sequantur,
Acceptoque gravi vulnere flere vetas.
Ipse Perilleo Phalaris permisit in ære
Edere mugitus, et bovis ore queri.
Cum Priami lacrymis offensus non sit Achilles,
Tu fletus inhibes, durior hoste, meos.
Cum faceret Nioben orbam Latoia proles,
Non tamen et siccas iussit habere genas.
Est aliquid, fatale malum per verba levari:
Hoc querulam Procnen Halcyonenque facit.
Hoc erat, in gelido quare Pæantius antro
Voce fatigaret Lemnia saxa sua.
Strangulat inclusus dolor, atque exæstuat intus:
Cogitur et vires multiplicare suas.
Da veniam potius; vel totos tolle libellos;
Hoc, mihi quod prodest, si tibi, lector, obest.
Sed neque obesse potest: ulli nec scripta fuerunt
Nostra, nisi auctori perniciosa suo.
At mala sunt, fateor. Quis te mala sumere cogit?
Aut quis deceptum ponere sumta vetat?
Ipse nec emendo: sed ut hic deducta legantur,
Non sunt illa suo barbariora loco:
Nec me Roma suis debet conferre poetis:
Inter Sauromatas ingeniosus ero.
Denique nulla mihi captatur gloria, quæque
Ingenio stimulos subdere Fama solet.
Nolumus adsiduis animum tabescere curis:
Quæ tamen irrumpunt, quoque vetantur, cunt.
Cur scribam, docui: cur mittam, quæritis, istos?
Vobiscum cupiam quolibet esse modo.

Elegia II.

Ecquid, ut e Ponto nova venit epistola, palles,
Et tibi sollicita solvitur illa manu?
Pone metum; valeo: corpusque, quod ante laborum
Impatiens nobis invalidumque fuit,
Sufficit, atque ipso vexatum induruit usu.
An magis infirmo non vacat esse mihi?
Mens tamen ægra iacet, nec tempore robora sumsit:
Adfectusque animi, qui fuit ante, manet.
Quæque mora spatioque suo coitura putavi
Vulnera, non aliter, quam modo facta, dolent.
Scilicet exiguis prodest annosa vetustas,
Grandibus accedunt tempore damna malis.
Pæne decem totis aluit Pæantius annis
Pestiferum tumido vulnus ab angue datum.
Telephus æterna consumtus tabe perisset,
Si non, quæ nocuit, dextra tulisset opem.
Et mea, si facinus nullum commisimus, opto,
Vulnera qui fecit, facta levare velit.
Contentusque mei iam tandem parte laboris,
Exiguum pleno de mare demat aquæ.
Detrahat ut multum, multum restabit acerbi:
Parsque meæ pœnæ totius instar erit.

Litora quot conchas, quot amœna rosaria flores,
Quotve soporiferum grana papaver habet:
Silva feras quot alit, quot piscibus unda natatur;
Quot teneram pennis aera pulsat avis;
Tot premor adversis: quæ si comprendere coner,
Icariæ numerum dicere coner aquæ:
Utque viæ casus, ut amara pericula ponti,
Ut taceam strictas in mea fata manus;
Barbara me tellus, orbisque novissima magni
Sustinet; et sævo cinctus ab hoste locus.
Hinc ego traiicerer, neque enim mea culpa cruenta
Esset, quæ debet, si tibi cura mei. [est,
Ille Deus, bene quo Romana potentia nixa est,
Sæpe suo victor lenis in hoste fuit.
Quid dubitas? quid tuta times? accede, rogaque.
Cæsare nil ingens mitius orbis habet. [quunt?
Me miserum! quid agam, si proxima quæque relin-
Subtrahis effracto tu quoque colla iugo?
Quo ferar? unde petam lapsis solatia rebus?
Anchora iam nostram non tenet ulla ratem?
Viderit: ipse sacram, quamvis invisus, ad aram
Confugiam: nullas submovet ara manus.
Adloquor en absens præsentia numina supplex,
Si fas est homini cum Iove posse loqui.
Arbiter imperii, quo certum est sospite cunctos
Ausoniæ curam gentis habere Deos:
O decus, o patriæ per te florentis imago;
O vir non ipso, quem regis, orbe minor;
Sic habites terras, sic te desideret æther!
Sic ad pacta tibi sidera tardus eas!
Parce, precor: minimamque tuo de fulmine partem
Deme: satis pœnæ, quod superabit, erit.
Ira quidem moderata tua est; vitamque dedisti:
Nec mihi ius civis, nec mihi nomen abest.
Nec mea concessa est aliis fortuna: nec exsul
Edicti verbis nominor ipse tui.
Omniaque hæc timui, quia me meruisse videbam:
Sed tua peccato lenior ira meo est.
Arva relegatum iussisti visere Ponti,
Et Scythicum profuga findere puppe fretum.
Iussus ad Euxini deformia litora veni
Æquoris: hæc gelido terra sub axe iacet.
Nec me tam cruciat nunquam sine frigore cœlum,
Glebaque canenti semper obusta gelu;
Nesciaque est vocis quod barbara lingua Latinæ;
Graiaque quod Getico victa loquela sono;
Quam quod finitimo cinctus premor undique Marte;
Vixque brevis tutum murus ab hoste facit.
Pax tamen interdum, pacis fiducia nunquam est.
Sic nunc hic patitur, nunc timet arma, locus.
Hinc ego dum muter, vel me Zanclæa Charybdis
Devoret, aque suis ad Styga mittat aquis:
Vel rapidæ flammis urar patienter in Ætnæ:
Vel freta Leucadii mittar in alta Dei.
Quod petitur, pœna est: neque enim miser esse recu-
Sed precor, ut possim tutius esse miser. [so;

Elegia III.

Illa dies hæc est, qua te celebrare poetæ,
Si modo non fallunt tempora Bacche, solent:
Festaque odoratis innectunt tempora sertis,
Et dicunt laudes ad tua vina tuas.
Inter quos, memini, dum me mea fata sinebant,
Non invisa tibi pars ego sæpe fui.
Quem nunc suppositum stellis Cynosuridos Ursæ
Iuncta tenet crudis Sarmatis ora Getis.
Quique prius mollem, vacuamque laboribus, egi
In studiis vitam, Pieridumque choro;
Nunc procul a patria Geticis circumsonor armis,
Multa prius pelago multaque passus humo.
Sive mihi casus, sive hoc dedit ira Deorum;
Nubila nascenti seu mihi Parca fuit;
Tu tamen e sacris hederæ cultoribus unum
Numine debueras sustinuisse tuo.
An dominæ fati quidquid cecinere Sorores,
Omne sub arbitrio desinit esse Dei?
Ipse quoque ætherias meritis invectus es arces,
Qua non exiguo facta labore via est.
Nec patria est habitata tibi: sed ad usque nivosum
Strymona venisti, Marticolamque Geten:
Persidaque, et lato spatiantem flumine Gangen,
Et quascumque bibit discolor Indus aquas.
Scilicet hanc legem nentes fatalia Parcæ
Stamina bis genito bis cecinere tibi.
Me quoque, si fas est exemplis ire Deorum,
Ferrea sors vitæ difficilisque premit.
Illo nec levius cecidi, quem magna locutum
Repulit a Thebis Iupiter igne suo.
Ut tamen audisti percussum fulmine vatem,
Admonitu matris condoluisse potes.
Et potes, adspiciens circum tua sacra poetas,
Nescio quis nostri, dicere, cultor abest.
Fer, bone Liber, opem: sic altam degravet ulmum
Vitis, et incluso plena sit uva mero.
Sic tibi cum Bacchis Satyrorum quava iuventus
Adsit, et attonito non taceare sono.
Ossa bipenniferi sic sint male pressa Lycurgi:
Impia nec pœna Pentheos umbra vacet.
Sic micet æternum, vicinaque sidera vincat,
Coniugis in cœlo Cressa Corona tuæ.
Huc ades, et casus releves, pulcherrime, nostros,
Unum de numero me, memor, esse tuo.
Sunt Dis inter se commercia: flectere tenta
Cæsareum numen numine, Bacche, tuo.
Vos quoque, consortes studii, pia turba, poetæ,
Hæc eadem sumto quisque rogate mero.
Atque aliquis vestrum, Nasonis nomine dicto,
Deponat lacrymis pocula mixta suis:
Admonit usque mei, cum circumspexerit omnes,
Dicat: Ubi est nostri pars modo Naso chori?
Idque ita; si vestrum merui candore favorem,
Nullaque iudicio litera læsa meo est.
Si, veterum digne veneror cum scripta virorum,
Proxima non illis esse minora reor.
Sic igitur dextro faciatis Apolline carmen:
Quod licet, inter vos nomen habete meum.

Elegia IV.

Litore ab Euxino Nasonis epistola veni,
Lassaque facta mari, lassaque facta via.
Qui mihi flens dixit: Tu, cui licet, adspice Romam.
Heu, quanto melior sors tua sorte mea!
Flens quoque me scripsit: nec qua signabar, ad os est
Ante, sed ad madidas gemma relata genas.
Tristitiæ causam si quis cognoscere quærit;
Ostendi solem postulat ille sibi.
Nec frondem in silvis, nec aperto mollia prato
Gramina, nec pleno flumine cernit aquas.
Quid Priamus doleat, mirabitur, Hectore rapto;
Quidve Philoctetes ictus ab angue gemat.
Di facerent utinam, talis status esset in illo,
Ut non tristitiæ causa dolenda foret.
Fert tamen, ut debet, casus patienter amaros:
More nec indomiti frena recusat equi.
Nec fore perpetuam sperat sibi numinis iram,
Conscius in culpa non scelus esse sua.
Sæpe refert, sit quanta Dei clementia, cuius
Se quoque in exemplis adnumerare solet.

Nam quod opes teneat patrias, quod nomina civis;
Denique quod vivat, munus habere Dei.
Te tamen, o, si quid credis mihi carior, ille,
Omnibus, in toto pectore semper habet.
Teque Menœtiaden, te qui comitavit Oresten,
Te vocat Ægiden, Euryalumque suum.
Nec patriam magis ille suam desiderat, et quæ
Plurima cum patria sentit abesse sua;
Quam vultus, oculosque tuos, o dulcior illo
Melle, quod in ceris Attica ponit apis!
Sæpe etiam mœrens tempus reminiscitur illud,
Quod non præventum morte fuisse dolet.
Cumque alii fugerent subitæ contagia cladis,
Nec vellent ictæ limen adire domus;
Te sibi cum paucis meminit mansisse fidelem:
Si paucos aliquis tresve duosve vocat.
Quamvis attonitus, sensit tamen omnia: nec te
Se minus adversis indoluisse suis.
Verba solet, vultumque tuum, gemitusque referre:
Et te flente suos immaduisse sinus.
Quam sibi præstiteris, qua consolatus amicum
Sis ope; solandus cum simul ipse fores.
Pro quibus adfirmat fore se memoremque piumque;
Sive diem videat, sive tegatur humo.
Per caput ipse suum solitus iurare tuumque,
Quod scio non illi vilius esse suo.
Plena tot ac tantis referatur gratia factis:
Nec sinet ille tuos litus arare boves.
Fac modo constanter profugum tueare: quod ille,
Qui bene te novit, non rogat; ipsa rogo.

Elegia V.

Annuus adsuetum Dominæ natalis honorem
Exigit: ite manus ad pia sacra meæ.
Sic quondam festum Laertius egerit heros
Forsan in extremo coniugis orbe diem.
Lingua favens adsit, longorum oblita malorum,
Quo, puto, dedidicit iam bona verba loqui:
Quæque semel toto vestis mihi sumitur anno,
Sumatur fatis discolor alba meis.
Araque gramineo viridis de cespite fiat;
Et velet tepidos nexa corona focos.
Da mihi tura, puer, pingues facientia flammas,
Quodque pio fusum stridat in igne merum.
Optime natalis, quamvis procul absumus, opto
Candidus huc venias, dissimilisque meo.
Sique quod instabat dominæ miserabile vulnus,
Sit perfuncta meis tempus in omne malis.
Quæque gravi nuper plus quam quassata procella est,
Quod superest, tutum per mare navis eat.
Illa domo, nataque sua, patriaque fruatur:
Erepta hæc uni sit satis esse mihi.
Quatenus et non est in caro coniuge felix,
Pars vitæ tristi cætera nube vacet.
Vivat, ametque virum, quoniam sic cogitur, absens:
Consumetque annos, sed diuturna, suos.
Adiicerem et nostros: sed ne contagia fati
Corrumpant timeo, quos agit ipsa, mei.
Nil homini certum est. Fieri quis posse putaret,
Ut facerem in mediis hæc ego sacra Getis?
Adspice, ut aura tamen fumos e ture coortos
In partes Italas et loca dextra ferat.
Sensus inest igitur nebulis, quas exigit ignis:
Consilium fugiunt cætera pene meum.
Consilio, commune sacrum cum fiat in ara
Fratribus, alterna qui periere manu,
Ipsa sibi discors, tamquam mandetur ab illis,
Sciditur in partes atra favilla duas.
Hoc, memini, quondam fieri non posse loquebar:
Et me Battiades iudice falsus erat.
Omnia nunc credo: cum tu non stultus ab Arcto
Terga vapor deleris, Ausoniamque petas.
Hæc igitur lux est: quæ si non orta fuisset,
Nulla fuit misero festa videnda mihi.
Edidit hæc mores illis Heroisin æquos,
Queis erat Eetion Icariusque pater.
Nata pudicitia est, mores, probitasque, fidesque:
At non sunt ista gaudia nata die:
Sed labor, et curæ, fortunaque moribus impar:
Iustaque de viduo pæne querela toro.
Scilicet adversis probitas exercita rebus
Tristi materiam tempore laudis habet.
Si nihil infesti durus vidisset Ulixes;
Penelope felix, sed sine laude, foret.
Victor Echionias si vir penetrasset in arces,
Forsitan Evadnen vix sua nosset humus.
Cum Pelia tot sint genitæ; cur nobilis una est?
Nupta fuit misero nempe quod una viro.
Effice, ut Iliacas tangat prior alter arenas;
Laodamia nihil cur referatur erit.
Et tua, quod mallem, pietas ignota maneret,
Implessent venti si mea vela sui.
Di tamen, et Cæsar Dis accessure, sed olim,
Æquarint Pylios cum tua fata dies;
Non mihi, qui pœnam fateor meruisse, sed illi
Parcite, quæ nullo digna dolore dolet.

Elegia VI.

Tu quoque nostrarum quondam fiducia rerum,
Qui mihi confugium, qui mihi portus eras;
Tu modo suscepti causam dimittis amici,
Officiique pium tam cito ponis onus?
Sarcina sum, fateor; quam si tu tempore duro
Depositurus eras, non subeunda fuit.
Fluctibus in mediis navem, Palinure, relinquis?
Ne fuge; neve tua sit minor arte fides.
Numquid Achilleos inter fera prælia fidi
Deseruit levitas Automedontis equos?
Quem semel excepit, numquid Podalirius ægro
Promissam medicæ non tulit artis opem?
Turpius eiicitur, quam non admittitur hospes;
Quæ patuit, dextræ firma sit ara meæ.
Nil, nisi me solum, primo tutatus es: at nunc
Me pariter serva, iudiciumque tuum.
Si modo non aliqua est in me nova culpa: tuamque
Mutarunt subito crimina nostra fidem.
Spiritus hic, Scythica quem non bene ducimus aura,
Quod cupio, membris exeat ante meis,
Quam tua delicto stringantur pectora nostro;
Et videar merito vilior esse tibi.
Non adeo toti fatis urgemur iniquis,
Ut mea sit longis mens quoque mota malis.
Finge tamen motam: quoties Agamemnone natum
Dixisse in Pyladen verba proterva putas?
Nec procul a vero est, quod vel pulsarit amicum:
Mansit in officiis non minus ille suis.
Hoc est cum miseris solum commune beatis,
Ambobus tribui quod solet obsequium.
Ceditur et cæcis, et quos prætexta verendos,
Virgaque cum verbis imperiosa, facit.
Si mihi non parcis, fortunæ parcere debes:
Non habet in nobis ullius ira locum.
Elige nostrorum minimum minimumque laborum:
Isto, quo reris, grandius illud erit.
Quam multa madidæ celebrantur arundine fossæ,
Florida quam multas Hybla tuetur apes;
Quam multæ gracili terrena sub horrea ferre
Limite formicæ grana reperta solent;

Tam me circumstant densorum turba malorum.
Crede mihi; vero est nostra querela minor.
His qui contentus non est; in litus arenas,
In segetem spicas, in mare fundat aquas.
Intempestivos igitur compesce timores,
Vela nec in medio desere nostra mari.

ELEGIA VII.

QUAM legis, ex illa tibi venit epistola terra,
Latus ubi æquoreis additur Ister aquis.
Si tibi contingit cum dulci vita salute;
Candida fortunæ pars manet una meæ.
Scilicet ut semper, quid agam, carissime, quæris:
Quamvis hoc vel me scire tacente potes. (rum:
Sum miser: hæc brevis est nostrorum summa malo-
Quisquis et offenso Cæsare vivet, erit.
Turba Tomitanæ quæ sit regionis, et inter
Quos habitem mores, discere cura tibi est?
Mixta sit hæc quamvis inter Graiosque Getasque,
A male pacatis plus trahit ora Getis.
Sarmaticæ maior Geticæque frequentia gentis
Per medias in equis itque reditque vias.
In quibus est nemo, qui non coryton, et arcum,
Telaque vipereo lurida felle gerat.
Vox fera, trux vultus, verissima Martis imago;
Non coma, non ulla barba resecta manu.
Dextera non segnis fixo dare vulnera cultro,
Quem vinctum lateri barbarus omnis habet.
Vivit in his eheu! tenerorum oblitus amorum,
Hos videt, hos vates audit, amice, tuus!
Atque utinam vivat, sed non moriatur in illis!
Absit ab invisis et tamen umbra locis!
Carmina quod pleno saltari nostra theatro,
Versibus et plaudi scribis, amice, meis:
Nil equidem feci, tu scis hoc ipse, theatris:
Musa nec in plausus ambitiosa mea est.
Nec tamen ingratum est, quodcumque oblivia nostri
Impedit, et profugi nomen in ora refert.
Quamvis interdum, quæ me læsisse recordor,
Carmina devoveo, Pieridasque meas.
Cum bene devovi, nequeo tamen esse sine illis,
Vulneribusque meis tela cruenta sequor.
Quæque modo Euboicis lacerata est fluctibus, audet
Graia Caphareæ currere puppis aquam.
Nec tamen ut lauder vigilo, curamque futuri
Nominis, utilius quod latuisset, ago.
Detinet studiis animum, falloque dolores:
Experior curis et dare verba meis.
Quid potius faciam solis desertus in oris,
Quamve malis aliam quærere conor opem?
Sive locum specto; locus est inamabilis; et quo
Esse nihil toto tristius orbe potest.
Sive homines; vix sunt homines hoc nomine digni,
Quamque lupi, sævæ plus feritatis habent.
Non metuunt leges, sed cedit viribus æquum;
Victaque puguaci iura sub ense iacent.
Pellibus et laxis arcent male frigora braccis;
Oraque sunt longis horrida tecta comis.
In paucis remanent Graiæ vestigia linguæ:
Hæc quoque iam Getico barbara facta sono.
Unus in hoc populo nemo est, qui forte Latine
Quælibet e medio reddere verba queat.
Ille ego Romanus vates, ignoscite Musæ,
Sarmatico cogor plurima more loqui.
En pudet, et fateor; iam desuetudine longa
Vix subeunt ipsi verba Latina mihi.
Nec dubito, quin sint et in hoc non pauca libello
Barbara: non hominis culpa, sed ista loci.
Ne tamen Ausoniæ perdam commercia linguæ,
Et fiat patrio vox mea mula sono;
Ipse loquor mecum, desuetaque verba retracto,
Et studii repeto signa sinistra mei.
Sic animum tempusque traho; meque ipse reduco
A contemplatu, submoveoque, mali.
Carminibus quæro miserarum oblivia rerum:
Præmia si studio consequor ista, sat est.

ELEGIA VIII.

Non adeo cecidi, quamvis deiectus, ut infra
Te quoque sim: inferius quo nihil esse potest.
Quæ tibi res animos in me facit, improbe? curve
Casibus insultas, quos potes ipse pati?
Nec mala te reddunt mitem placidumve iacenti
Nostra, quibus possint illacrymare feræ?
Nec metuis dubio Fortunæ stantis in orbe
Numen, et exosæ verba superba Deæ?
Exiget ab dignas ultrix Rhamnusia pœnas!
Imposito calcas quid mea fata pede?
[Vidi ego naufragiumque viros et in æquore mergi:]
Et, Nunquam, dixi, iustior unda fuit.
Vilia qui quondam miseris alimenta negarat,
Nunc mendicato pascitur ipse cibo.
Passibus ambiguis Fortuna volubilis errat,
Et manet in nullo certa, tenaxque loco:
Sed modo læta manet, vultus modo sumit acerbos;
Et tantum constans in levitate sua est.
Nos quoque floruimus, sed flos erat ille caducus;
Flammaque de stipula nostra brevisque fuit.
Neve tamen tota capias fera gaudia mente;
Non est placandi spes mihi nulla Dei.
Vel quia peccavi citra scelus, utque pudore
Non caret, invidia sic mea culpa caret:
Vel quia nil ingens ad finem Solis ab ortu,
Illo, cui paret, mitius orbis habet.
Scilicet ut non est per vim superabilis ulli,
Molle cor ad timidas sic habet ille preces.
Exemploque Deûm, quibus accessurus et ipse est,
[Cum pœnæ venia plura roganda petam.]
Si numeres anno Soles et nubila toto,
Invenies nitidum sæpius isse diem.
Ergo, ne nostra nimium lætere ruina,
Restitui quondam me quoque posse puta.
Posse puta fieri, lænito Principe, vultus
Ut videas media tristis in Urbe meos:
Utque ego te videam causa graviore fugatum:
Hæc sunt a primis proxima vota mihi.

ELEGIA IX.

O TUA si sineres in nostris nomina poni
Carminibus, positus quam mihi sæpe fores!
Te solum meriti canerem memor; inque libellis
Crevisset sine te pagina nulla meis.
Quid tibi deberem tota sciretur in urbe:
Exsul in amissa si tamen urbe legor.
Te præsens mitem, te nosset serior ætas:
Scripta vetustatem si modo nostra ferent.
Nec tibi cessaret doctus bene dicere lector:
Hic tibi servato vate maneret honor.
Cæsaris est primum munus, quod ducimus auras;
Gratia post magnos est tibi habenda Deos.
Ille dedit vitam; tu, quam dedit ille, tueris:
Et facis accepto munere posse frui.
Cumque perhorruerit casus pars maxima nostros;
Pars etiam credi pertinuisse velit,
Naufragiumque meum tumulo spectari ab alto,
Nec dederit nanti per freta sæva manum;
Seminecem Stygia revocasti solus ab unda. (est.
Hoc quoque, quod memores possumus esse, tuum

Di tibi se tribuant cum Cæsare semper amicos:
Non potuit votum plenius esse meum.
Hæc meus argutis, si tu paterere, libellis
Poneret in multa luce videnda labor.
Se quoque nunc, quamvis est iussa quiescere, quin te
Nominet invitum, vix mea Musa tenet.
Utque canem pavidæ noctum vestigia cervæ
Luctantem frustra copula dura tenet;
Utque fores nondum reserati carceris acer
Nunc pede, nunc ipsa fronte, lacessit equus;
Sic mea, lege data vincta atque inclusa, Thalia
Per titulum vetiti nominis ire cupit.
Ne tamen officio memoris lædaris amici,
Parebo iussis, parce timere, tuis
At non parerem, nisi si meminisse putares.
Hoc quod non prohibet vox tua, gratus ero.
Dumque (quod o breve sit!) lumen solare videbo,
Serviet officio spiritus iste tuo.

Elegia X.

Ut sumus in Ponto, ter frigore constitit Ister:
Facta est Euxini dura ter unda maris.
At mihi iam videor patria procul esse tot annis,
Dardana quot Graio Troia sub hoste fuit.
Stare putes; adeo procedunt tempora tarde,
Et peragit lentis passibus annus iter.
Nec mihi solstitium quidquam de noctibus aufert:
Efficit angustos nec mihi bruma dies.
Scilicet in nobis rerum natura novata est;
Cumque meis curis omnia longa facit.
Num peragunt solitos communia tempora motus,
Suntque magis vitæ tempora dura meæ?
Quem tenet Euxini mendax cognomine litus,
Et Scythici vere terra sinistra freti.
Innumeræ circa gentes fera bella minantur;
Quæ sibi non rapto vivere turpe putant.
Nil extra tutum est: tumulus defenditur ægre
Mœnibus exiguis, ingenioque loci.
Cum minime credas; ut aves, densissimus hostis
Advolat, et prædam vix bene visus agit.
Sæpe intra muros clausis venientia portis
Per medias legimus noxia tela vias.
Est igitur rarus, qui rus colere audeat: isque
Hac arat infelix, hac tenet arma manu.
Sub galea pastor iunctis pice cantat avenis;
Proque lupo pavidæ bella verentur oves.
Vix ope castelli defendimur: et tamen intus
Mixta facit Graiis barbara turba metum.
Quippe simul nobis habitat discrimine nullo
Barbarus: et tecti plus quoque parte tenet.
Quos ut non timeas, possis odisse videndo
Pellibus et longa tempora tecta coma.
Hos quoque, qui geniti Graia creduntur ab urbe,
Pro patrio cultu Persica bracca tegit.
Exercent illi sociæ commercia linguæ.
Per gestum res est significanda mihi.
Barbarus hic ego sum, quia non intelligor ulli;
Et rident stolidi verba Latina Getæ.
Meque palam de me tuto mala sæpe loquuntur:
Forsitan obiiciunt exsiliumque mihi.
Utque fit, in me aliquid; si quid dicentibus illis
Abnuerim quoties adnuerimque, putant.
Adde, quod iniustum rigido ius dicitur cuse:
Dantur et in medio vulnera sæpe foro.
O duram Lachesin, quæ tam grave sidus habenti
Fila dedit vitæ non breviora meæ!
Quod patriæ vultu, vestroque caremus, amici;
Quodque hic in Scythicis finibus esse queror;
Utraque pœna gravis: merui tamen Urbe carere;
Non merui tali forsitan esse loco.
Quid loquor ah demens? ipsam quoque perdere vitam
Cæsaris offenso numine dignus eram.

Elegia XI.

Quod te nescio quis per iurgia dixerit esse
Exsulis uxorem, litera questa tua est.
Indolui; non tam mea quod fortuna male audit,
Qui iam consuevi fortiter esse miser:
Quam quia, cui minime vellem, sim causa pudoris;
Teque rear nostris erubuisse malis.
Perfer, et obdura: multo graviora tulisti,
Cum me surripuit Principis ira tibi.
Fallitur iste tamen, quo iudice nominor exsul:
Mollior est culpam pœna secuta meam.
Maxima pœna mihi est, ipsum offendisse: priusque
Venisset mallem funeris hora mihi. (pis:
Quassa tamen nostra est, non fracta, nec obruta pup-
Utque caret portu; sic tamen exstat aquis.
Nec vitam, nec opes, nec ius mihi civis ademit;
Quæ merui vitio perdere cuncta meo.
Sed quia peccato facinus non adfuit illi,
Nil nisi me patriis iussit abesse focis.
Utque aliis, numerum quorum comprendere non est,
Cæsareum numen, sic mihi, mite fuit.
Ipse relegati, non exsulis, utitur in me
Nomine: tuta suo iudice causa mea est.
Iure igitur laudes, Cæsar, pro parte virili
Carmina nostra tuas qualiacumque canunt.
Iure Deos, ut adhuc cœli tibi limina claudant,
Teque velint sine se, comprecor, esse Deum.
Optat idem populus: sed ut in mare flumina vastum,
Sic solet exiguæ currere rivus aquæ.
At tu fortunam, cuius vocor exsul ab ore,
Nomine mendaci parce gravare meam.

Elegia XII.

Scribis, ut oblectem studio lacrymabile tempus,
Ne pereant turpi pectora nostra situ.
Difficile est, quod, amice, moues; quia carmina lætum
Sunt opus, et pacem mentis habere volunt.
Nostra per adversas agitur Fortuna procellas:
Sorte nec ulla mea tristior esse potest.
Exigis, ut Priamus natorum in funere ludat,
Et Niobe festos ducat ut orba choros.
Luctibus, an studio videor debere teneri,
Solus in extremos iussus abire Getas?
Des licet hic valido pectus mihi robore fultum,
Fama refert Anyti quale fuisse reo;
Fracta cadet tantæ sapientia mole ruinæ.
Plus valet humanis viribus ira Dei.
Ille senex dictus sapiens ab Apolline, nullum
Scribere in hoc casu sustinuisset opus.
Ut patriæ veniant, veniant oblivia vestri;
Omnis ut admissi sensus abesse queat;
At timor officio fungi vetat ipse quieto.
Cinctus ab innumero me tenet hoste locus.
Adde, quod ingenium longa rubigine læsum
Torpet: et est multo, quam fuit ante, minus.
Fertilis, adsiduo si non renovetur aratro,
Nil, nisi cum spinis gramen, habebit ager.
Tempore qui longo steterit, male curret, et inter
Carceribus missos ultimus ibit equos.
Vertitur in teneram cariem, rimisque dehiscit,
Si qua diu solitis cymba vacarit aquis.
Me quoque despero, fuerim cum parvus et ante,
Illi, qui fueram, posse redire parem.
Contudit ingenium patientia longa laborum,
Et pars antiqui magna vigoris abest.

Sæpe tamen nobis, ut nunc quoque, sumta tabella est;
Inque suos volui cogere verba pedes:
Carmina scripta mihi sunt nulla, aut qualia cernis;
Digna sui domini tempore, digna loco.
Denique non parvas animo dat gloria vires;
Et fœcunda facit pectora laudis amor.
Nominis et famæ quondam fulgore trahebar,
Dum tulit antemnas aura secunda meas.
Non adeo est bene nunc, ut sit mihi gloria curæ:
Si liceat, nulli cognitus esse velim.
An, quia cesserunt primo bene carmina, suades
Scribere, successus ut sequar ipse meos?
Pace, novem, vestra liceat dixisse, Sorores;
Vos estis nostræ maxima causa fugæ.
Utque dedit iustas tauri fabricator aheni,
Sic ego do pœnas artibus ipse meis.
Nil mihi debuerat cum versibus amplius esse;
Sed fugerem merito naufragus omne fretum.
At puto, si demens studium fatale retentem,
Hic mihi præbebit carminis arma locus.
Non liber hic ullus, non qui mihi commodet aurem,
Verbaque significent quid mea norit, adest.
Omnia barbariæ loca sunt, vocisque ferinæ,
Omnia sunt Getici plena timore soni.
Ipse mihi videor iam dedidicisse Latine:
Iam didici Getice Sarmaticeque loqui.
Nec tamen, ut verum fatear tibi, nostra teneri
A componendo carmine Musa potest.
Scribimus, et scriptos absumimus igne libellos:
Exitus est studii parva favilla mei.
Nec possum, et cupio non ullos ducere versus.
Ponitur idcirco noster in igne labor.
Nec nisi pars casu flammis erepta, dolove,
Ad vos ingenii pervenit ulla mei.
Sic utinam, quæ nil metuentem tale magistrum
Perdidit, in cineres Ars mea versa foret.

Elegia XIII.

Hanc tuus e Getico mittit tibi Naso salutem:
Mittere si quisquam, quo caret ipse, potest.
Æger enim traxi contagia corpore mentis,
Libera tormento pars mihi ne qua vacet:
Perque dies multos lateris cruciatibus uror,
Sed quod non modico frigore læsit hyems.
Si tamen ipse vales, aliqua nos parte valemus:
Quippe mea est humeris fulta ruina tuis.
Qui mihi cum dederis ingentia pignora, cumque
Per numeros omnes hoc tueare caput;
Quod tua me raro solatur epistola, peccas:
Remque piam præstas, ni mihi verba neges.
Hoc, precor, emenda: quod si correxeris unum,
Nullus in egregio corpore nævus erit.
Pluribus accusem; fieri nisi possit, ut ad me
Litera non veniat; missa sit illa tamen.
Di faciant, ut sit temeraria nostra querela;
Teque putem falso non meminisse mei.
Quod precor, esse liquet: neque enim mutabile robur
Credere me fas est pectoris esse tui.
Cana prius gelido desint absinthia Ponto,
Et careat dulci Trinacris Hybla thymo;
Immemorem quam te quisquam convincat amici:
Non ita sunt fati stamina nigra mei.
Tu tamen, ut falsæ possis quoque pellere culpæ
Crimina; quod non es, ne videare, cave.
Utque solebamus consumere longa loquendo
Tempora, sermonem deficiente die;
Sic ferat ac referat tacitas nunc litera voces:
Et peragant linguæ charta manusque vices:
Quod fore ne nimium videar diffidere, sitque
Versibus hic paucis admonuisse satis;
Accipe, quo semper finitur epistola verbo,
Aque meis distent ut tua fata; Vale.

Elegia XIV.

Quanta tibi dederint nostri monumenta libelli,
O mihi me coniux carior, ipsa vides.
Detrahat auctori multum fortuna licebit;
Tu tamen ingenio clara ferere meo.
Dumque legar, mecum pariter tua fama legetur,
Nec potes in mœstos omnis abire rogos.
Cumque viri casu possis miseranda videri;
Invenies aliquas, quæ, quod es, esse velint:
Quæ te, nostrorum cum sis in parte malorum,
Felicem dicant, invideantque tibi.
Non ego divitias dando tibi plura dedissem:
Nil feret ad manes divitis umbra suos.
Perpetui fructum donavi nominis: idque
Quo dare nil potui munere maius, habes.
Adde, quod, ut rerum sola es tutela mearum,
Ad te non parvi venit honoris onus.
Quod nunquam vox est de te mea muta, tuique
Iudiciis debes esse superba viri.
Quæ ne quis possit temeraria dicere, præsta:
Et pariter serva meque piamque fidem.
Nam tua, dum stetimus, turpi sine crimine mansit,
Et laudem probitas irreprehensa tulit.
Par eadem nostra nunc est sibi facta ruina.
Conspicuum virtus hic tua ponat opus.
Esse bonam facile est, ubi, quod velet esse, remotum (est;
Et nihil officio nupta quod obstet habet.
Cum Deus intonuit, non se subducere nimbo,
Id demum pietas, id socialis amor.
Rara quidem virtus, quam non Fortuna gubernet;
Quæ maneat stabili, cum fugit illa, pede:
Si qua tamen pretii sibi merces ipsa petiti,
Inque parum lætis ardua rebus adest;
Ut tempus numeres, per sæcula nulla tacetur,
Et loca mirantur, qua patet orbis iter.
Adspicis, ut longo maneat laudabilis ævo
Nomen inextinctum, Penelopæa fides?
Cernis ut Admeti cantetur, ut Hectoris uxor,
Ausaque in accensos Iphias ire rogos?
Ut vivat fama coniux Phylaceia, cuius
Iliacam celeri vir pede pressit humum?
Nil opus est leto pro me, sed amore fideque:
Non ex difficili fama petenda tibi est.
Nec te credideris, quia non facis, ista moneri:
Vela damus, quamvis remige puppis eat.
Qui monet, ut facias, quod iam facis, ille monendo
Laudat, et hortatu comprobat acta suo.

EPIST. EX PONTO L. IV.

Liber primus

Epistola I. *Bruto.*

Naso Tomitanæ iam non novus incola terræ
Hoc tibi de Getico litore mittit opus.
Si vacat, hospitio peregrinos, Brute, libellos
Excipe, dumque aliquo, quolibet abde loco.
Publica non audent inter monumenta venire,
Ne suus hoc illis clauserit auctor iter.
Ah quoties dixi: Certe nil turpe docetis!
Ite: patet castis versibus ille locus.
Non tamen accedunt: sed ut adspicis ipse, latere
Sub Lare privato tutius esse putant.
Quæris, ubi hos possis nullo componere læso?
Qua steterant Artes, pars vacat illa tibi.

Quid veniant, novitate roges fortasse sub ipsa:
Accipe, quodcumque est, dummodo non sit amor.
Invenies, quamvis non est miserabilis index,
Non minus hoc illo triste, quod ante dedi.
Rebus idem, titulo differt, et epistola cui sit
Non occultato nomine missa docet.
Nec vos hoc vultis, sed nec prohibere potestis;
Musaque ad invitos officiosa venit.
Quidquid id est, adiunge meis. Nihil impedit ortos
Exsule, servatis legibus, Urbe frui.
Quod metuas non est. Autonf scripta leguntur:
Doctus et in promtu scrinia Brutus habet.
Nec me nominibus furiosus confero tantis.
Sæva Deos contra non tamen arma tuli.
Denique Cæsareo, quod non desiderat ipse,
Non caret e nostris ullus honore liber.
Si dubitas de me, laudes admitte Deorum:
Et carmen demto nomine sume meum.
Adiuvat in bello pacatæ ramus olivæ:
Proderit Auctorem pacis habere nihil?
Cum foret Æneæ cervix subiecta parenti,
Dicitur ipsa viro flamma dedisse viam.
Fert liber Æneaden: et non iter omne patebit?
At patriæ pater hic; ipsius ille fuit.
Ecquis ita est audax, ut limine cogat abire
Iactantem Pharia tinnula sistra manu?
Ante Deûm matrem cornu tibicen adunco
Cum canit; exiguæ quis stipis æra neget?
Scimus ab imperio fieri nil tale Dianæ:
Unde tamen vivat vaticinator habet.
Ipsa movent animos Superorum numina nostros;
Turpe nec est tali credulitate capi.
En ego, pro sistro, Phrygiique foramine buxi,
Gentis Iuleæ nomina sancta fero.
Vaticinor, moneoque; locum date sacra ferenti:
Non mihi, sed magno poscitur ille Deo.
Nec, quia vel merui, vel sensi principis iram,
A nobis ipsum nolle putate coli.
Vidi ego linigeræ numen violasse fatentem
Isidis, Isiacos ante sedere focos.
Alter, ob huic similem privatus lumine culpam,
Clamabat media, se meruisse, via.
Talia cœlestes fieri præconia gaudent,
Ut, sua quid valeant numina, teste probent.
Sæpe levant pœnas, ereptaque lumina reddunt,
Cum bene peccati pœnituisse vident.
Pœnitet o, si quid miserorum creditur ulli
Pœnitet, et facto torqueor ipse meo!
Cumque sit exsilium, magis est mihi culpa dolori;
Estque pati pœnas, quam meruisse, minus.
Ut mihi Di faveant, quibus est manifestior ipse,
Pœna potest demi, culpa perennis erit.
Mors faciet certe, ne sim, cum venerit, exsul;
Ne non peccarim, mors quoque non faciet.
Nil igitur mirum, si mens mihi tabida facta
De nive manantis more liquescit aquæ.
Estur ut occulta vitiata teredine navis;
Æquorei scopulos ut cavat unda salis;
Roditur ut scabra positum rubigine ferrum;
Conditus ut tineæ carpitur ore liber:
Sic mea perpetuos curarum pectora morsus,
Fine quibus nullo conficiatur, habent.
Nec prius hi mentem stimuli, quam vita, relinquent:
Quique dolet citius, quam dolor, ipse cadet.
Hoc mihi si Superi, quorum sumus omnia, credent;
Forsitan exigua dignus habebor ope:
Inque locum Scythico vacuum mutabor ab arcu.
Plus isto, duri, si precer, oris ero.

Epistola II. *Maximo.*

Maxime, qui tanti mensuram nominis imples,
Et geminas animi nobilitate genus;
Quo nasci ut posses, quamvis cecidere recenti,
Non omnes Fabios abstulit una dies;
Forsitan, hæc a quo mittatur epistola, quæras;
Quique loquar tecum, certior esse velis.
Hei mihi! quid faciam? vereor, ne nomine lecto
Durus, et aversa cætera mente legas.
Viderit hæc si quis; tibi me scripsisse fateri
Audebo, et propriis ingemuisse malis.
Viderit; audebo tibi me scripsisse fateri,
Atque modum culpæ notificare meæ.
Qui, cum me pœna dignum graviore fuisse
Confitear, possum vix graviora pati.
Hostibus in mediis, interque pericula versor;
Tanquam cum patria pax sit ademta mihi.
Qui, mortis sævo gementem ut vulnere causas,
Omnia vipereo spicula felle linunt.
His eques instructus perterrita mœnia lustrat,
More lupi clausas circueuntis oves.
At semel intentus nervo levis arcus equino,
Vincula semper habens irresoluta manet.
Tecta rigent fixis veluti vallata sagittis,
Portaque vix firma submovet arma sera.
Adde loci faciem, nec fronde, nec arbore læti,
Et quod iners hyemi continuatur hyems.
Hic me pugnantem cum frigore, cumque sagittis,
Cumque meo fato, quarta fatigat hyems.
Fine carent lacrymæ, nisi cum stupor obstitit illis,
Et similis morti pectora torpor habet.
Felicem Nioben, quamvis tot funera vidit,
Quæ posuit sensum saxea facta mali!
Vos quoque felices, quarum clamantia fratrem
Cortice velavit populus ora novo!
Ille ego sum, lignum qui non admittar in ullum:
Ille ego sum, frustra qui lapis esse velim.
Ipsa Medusa oculis veniat licet obvia nostris,
Amittat vires ipsa Medusa suas.
Vivimus, ut sensu nunquam careamus amaro;
Et gravior longa fit mea pœna mora.
Sic inconsumtum Tityi semperque renascens
Non perit, ut possit sæpe perire, iecur.
At, puto, cum requies, medicinaque publica curæ
Somnus adest, solitis nox venit orba malis.
Somnia me terrent veros imitantia casus,
Et vigilant sensus in mea damna mei.
Aut ego Sarmaticas videor vitare sagittas,
Aut dare captivas ad fera vincla manus;
Aut, ubi decipior melioris imagine somni,
Adspicio patriæ tecta relicta meæ;
Et modo vobiscum, quos sum veneratus, amici,
Et modo cum cara coniuge, multa loquor.
Sic, ubi percepta est brevis et non vera voluptas,
Peior ab admonitu fit status iste boni.
Sive dies igitur caput hoc miserabile cernit,
Sive pruinosi Noctis aguntur equi;
Sic mea perpetuis liquefiunt pectora curis,
Ignibus admotis ut nova cera solet.
Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum conlegat ossa solum.
Cum subit, Augusti quæ sit clementia, credo
Mollia naufragiis litora posse dari.
Cum video, quam sint mea fata tenacia, frangor;
Spesque levis, magno victa timore, cadit.
Nec tamen ulterius quidquam sperove precorve,
Quam male mutato posse carere loco.
Aut hoc, aut nihil est, pro me tentare modeste
Gratia quod salvo vestra pudore queat.

Suscipe, Romanæ facundia, Maxime, linguæ,
Difficilis causæ mite patrocinium.
Est mala, confiteor; sed te bona fiet agente.
Lenia pro misera fac modo verba fuga.
Nescit enim Cæsar, quamvis Deus omnia norit,
Ultimus hic qua sit conditione locus.
Magna tenent illud rerum molimina numen:
Hæc est cœlesti pectore cura minor.
Nec vacat, in qua sint positi regione Tomitæ,
Quærere, finitimo vix loca nota Getæ:
Aut quid Sauromatæ faciant, quid Iazyges acres,
Cultaque Orestææ Taurica terra Deæ:
Quæque aliæ gentes, ubi frigore constitit Ister,
Dura meant celeri terga per amnis equo.
Maxima pars hominum nec te, pulcherrima, curant,
Roma, nec Ausonii militis arma timent.
Dant animos arcus illis, plenæque pharetræ;
Quamque libet longis cursibus aptus equus:
Quodque sitim didicere diu tolerare famemque:
Quodque sequens nullas hostis habebit aquas.
Ira Dei mitis non me misisset in istam,
Si satis hæc illi nota fuisset, humum.
Nec me, nec quemquam Romanum gaudet ab hoste,
Meque minus, vitam cui dedit ipse, premi.
Noluit, ut poterat, minimo me perdere nutu:
Nil opus est ullis in mea fata Getis.
Sed neque, cur morerer, quidquam mihi comperit ac-
Nec minus infestus, quam fuit, esse potest. (tum,
Tum quoque nil fecit, nisi quod facere ipse coegi,
Pæne etiam merito parcior ira meo.
Di faciant igitur, quorum mitissimus ipse est,
Alma nihil maius Cæsare terra ferat.
Utque diu sub eo sit publica sarcina rerum,
Perque manus huius tradita gentis eat.
At tu tam placido, quam nos quoque sensimus illum,
Iudice pro lacrymis ora resolve meis.
Non petito ut bene sit, sed uti male tutius; utque
Exsilium sævo distet ab hoste meum.
Quamque delere mihi præsentia numina vitam,
Non adimat stricto squalidus ense Getes.
Denique, si moriar, subeant pacatius arvum
Ossa, nec a Scythica nostra premantur humo.
Nec male compositos, ut scilicet exsule dignum,
Bistonii cineres ungula pulset equi:
Et ne, si superest aliquid post funera sensus,
Terreat hic manes Sarmatis umbra meos.
Cæsaris hæc animum poterant audita movere,
Maxime; movissent si tamen ante tuum.
Vox, precor, Augustas pro me tua molliat aures,
Auxilio trepidis quæ solet esse reis:
Adsuetaque tibi doctæ dulcedine linguæ
Æquandi Superis pectora flecte viri.
Non tibi Theromedon, cruduslve rogabitur Atreus,
Quique suis homines pabula fecit equis:
Sed piger ad pœnas princeps, ad præmia velox:
Quique dolet, quoties cogitur esse ferox.
Qui vicit semper, victis ut parcere posset:
Clausit et æterna civica bella sera.
Multa metu pœnæ; pœna qui pauca coercet;
Et iacit invita fulmina rara manu.
Ergo tam placidas orator missus ad aures,
Ut propior patriæ sit fuga nostra, roga.
Ille ego sum, qui te colui; quem festa solebat
Inter convivas mensa videre tuos.
Ille ego, qui duxi vestros Hymenæon ad ignes,
Et cecini fausto carmina digna toro.
Cuius te solitum memini laudare libellos,
Exceptis, domino qui nocuere suo.
Cui tua nonnunquam miranti scripta legebas:
Ille ego, de vestra cui data nupta domo.
Hanc probat, et primo dilectam semper ab ævo
Est inter comites Marcia censa suas.
Inque suis habuit matertera Cæsaris ante:
Quarum iudicio si qua probata, proba est.
Ipsa sua melior fama, laudantibus istis,
Claudia divina non egnisset ope.
Nos quoque præteritos sine labe peregimus annos:
Proxima pars vitæ transilienda meæ.
Sed de me ut sileam, coniux mea sarcina vestra est:
Non potes hanc salva dissimulare fide.
Confugit hæc ad vos: vestras amplectitur aras,
Iure venit cultos ad sibi quisque Deos.
Flensque rogat, precibus lenito Cæsare vestris,
Busta sui fiant ut propiora viri.

EPISTOLA III. *Rufino.*

HANC tibi Naso tuus mittit, Rufine, salutem,
Qui miser est, ulli si suus esse potest.
Reddita confuso nuper solatia menti
Auxilium nostris spemque tulere malis.
Utque Machaoniis Pæantius artibus heros
Lenito medicam vulnere sensit opem:
Sic ego mente iacens, et acerbo saucius ictu,
Admonitu cœpi fortior esse tuo.
Et iam deficiens sic ad tua verba revixi,
Ut solet infuso vena redire mero.
Non tamen exhibuit tantas facundia vires,
Ut mea sint dictis pectora sana tuis.
Ut multum nostræ demas de gurgite curæ;
Non minus exhausto, quod superabit, erit.
Tempore ducetur longo fortasse cicatrix:
Horrent admotas vulnera cruda manus.
Non est in medico semper, relevetur ut æger:
Interdum docta plus valet arte malum.
Cernis, ut e molli sanguis pulmone remissus
Ad Stygias certo limite ducat aquas.
Adferat ipse licet sacras Epidaurius herbas;
Sanabit nulla vulnera cordis ope.
Tollere nodosam nescit medicina podagram,
Nec formidatis auxiliatur aquis.
Cura quoque interdum nulla medicabilis arte;
Aut, ut sit, longa est extenuanda mora.
Cum bene firmarunt animum præcepta iacentem,
Sumtaque sunt nobis pectoris arma tui;
Rursus amor patriæ, ratione valentior omni,
Quod tua texuerunt scripta, retexit opus.
Sive pium vis hoc, sive hoc muliebre vocari,
Confiteor misero molle cor esse mihi.
Non dubia est Ithaci prudentia; sed tamen optat
Fumum de patriis posse videre focis.
Nescio qua natale solum dulcedine captos
Ducit, et immemores non sinit esse sui.
Quid melius Roma? Scythico quid frigore peius?
Huc tamen ex illa barbarus urbe fugit.
Cum bene sit clausæ cavea Paudione natæ,
Nititur in silvas illa redire suas.
Adsuetos tauri saltus, adsueta leones,
Nec feritas illos impedit, antra petunt.
Tu tamen exsilii morsus e pectore nostro
Fomentis speras cedere posse tuis.
Effice, vos ipsi ne tam mihi sitis amandi,
Talibus ut levius sit caruisse malum.
At, puto, qua fueram genitus, tellure carenti,
In tamen humano contigit esse loco.
Orbis in extremi iaceo desertus arenis,
Fert ubi perpetuas obruta terra nives.
Non ager hic pomum, non dulces educat uvas:
Non salices ripa, robora monte virent.

Neve fretum terra laudes magis; æquora semper
Ventorum rabie, solibus orba, tument.
Quocumque adspicias, campi cultore carentes,
Vastaque, quæ nemo vindicet, arva iacent.
Hostis adest, dextra lævaque a parte timendus;
Vicinoque metu terret utrumque latus.
Altera Bistonias pars est sensura sarissas,
Altera Sarmatica spicula missa manu.
I nunc, et veterum nobis exempla virorum,
Qui forti casum mente tulere, refer:
Et grave magnanimi robur mirare Rutili,
Non usi reditus conditione dati.
Smyrna virum tenuit, non Pontus et hostica tellus;
Pæne minus nullo Smyrna petenda loco.
Non doluit patria Cynicus procul esse Sinopeus:
Legit enim sedes, Attica terra, tuas.
Arma Neoclides qui Persica contudit armis,
Argolica primam sensit in urbe fugam:
Pulsus Aristides patria Lacedæmona fugit:
Inter quas dubium, quæ prior esset, erat.
Cæde puer facta Patroclus Opunta reliquit,
Thessaliamque adiit, hospes Achillis, humum.
Exsul ab Hæmonia Pirenida cessit ad undam,
Quo duce trabs Colchas sacra cucurrit aquas.
Liquit Agenorides Sidonia mœnia Cadmus,
Poneret ut muros in meliore loco.
Venit ad Adrastum Tydeus, Calydone fugatus;
Et Teucrum Veneri grata recepit humus.
Quid referam veteres Romanæ gentis, apud quos
Exsulibus tellus ultima Tybur erat?
Persequar ut cunctos, nulli datus omnibus ævis
Tam procul a patria est, horridiorve locus.
Quo magis ignoscat sapientia vestra dolenti,
Qui facit ex dictis non ita multa tuis.
Nec tamen inficior, si possint nostra coire
Vulnera, præceptis posse coire tuis.
Sed vereor, ne me frustra servare labores;
Neu iuver admota perditus æger ope.
Nec loquor hæc, quia sit maior prudentia nobis;
Sed sim, quam medico, notior ipse mihi.
Ut tamen hoc ita sit, munus tua grande voluntas
Ad me pervenit, consuliturque boni.

EPISTOLA IV. *Uxori.*

IAM mihi deterior canis adspergitur ætas,
Iamque meos vultus ruga senilis arat:
Iam vigor, et quasso languent in corpore vires;
Nec, iuveni lusus qui placuere, placent.
Nec, si me subito videas, agnoscere possis:
Ætatis facta est tanta ruina meæ.
Confiteor facere hæc annos: sed et altera causa est,
Anxietas animi, continuusque labor.
Nam mea per longos si quis mala digerat annos,
Crede mihi, Pylio Nestore maior ero.
Cernis, ut in duris (et quod bove firmius?) arvis
Fortia taurorum corpora frangat opus.
Quæ nunquam vacuo solita est cessare novali,
Fructibus adsiduis lassa senescit humus.
Occidet, ad Circi si quis certamina semper,
Non intermissis cursibus, ibit equus.
Firma sit illa licet, solvetur in æquore navis,
Quæ nunquam liquidis sicca carebit aquis.
Me quoque debilitat series immensa malorum,
Ante meum tempus cogit et esse senem.
Otia corpus alunt; animus quoque pascitur illis:
Immodicus contra carpit utrumque labor.
Adspice, in has partes quod venerit Æsone natus,
Quam laudem a sera posteritate ferat.
At labor illius nostro leviorque minorque,
Si modo non verum nomina magna premunt.
Ille est in Pontum, Pelia mittente, profectus,
Qui vix Thessaliæ fine timendus erat.
Cæsaris ira mihi nocuit, quem Solis ab ortu
Solis ad occasus utraque terra tremit.
Iunctior Hæmonia est Ponto, quam Roma, sinistro;
Et brevius, quam nos, ille peregit iter.
Ille habuit comites, primos telluris Achivæ:
At nostram cuncti destituere fugam.
Nos fragili vastum ligno sulcavimus æquor:
Quæ tulit Æsoniden, firma carina fuit.
Nec Tiphys mihi rector erat; nec Agenore natus
Quas sequerer, docuit, quas fugeremque, vias.
Illum tutata est cum Pallade regia Iuno:
Defendere meum numina nulla caput.
Illum furtivæ iuvere Cupidinis artes,
Quas a me vellem non didicisset Amor.
Ille domum rediit; nos his moriemur in arvis,
Perstiterit læsi si gravis ira Dei.
Durius est igitur nostrum, fidissima coniux,
Illo, quod subiit Æsone natus, onus.
Te quoque, quam iuvenem discedens Urbe reliqui,
Credibile est nostris iusenuisse malis.
O ego, Di faciant, talem te cernere possim,
Caraque mutatis oscula ferre genis;
Amplectique meis corpus non pingue lacertis;
Et, Gracile hoc fecit, dicere, cura mei:
Et narrare meos fleuti flens ipse labores;
Sperato nunquam colloquioque frui:
Turaque Cæsaribus cum coniuge Cæsare digna,
Dis veris, memori debita ferre manu!
Memnonis hanc utinam, leuito principe, mater
Quam primum roseo provocet ore diem!

EPISTOLA V. *Maximo*

ILLE tuos quondam non ultimus inter amicos,
Ut sua verba legas, Maxime, Naso rogat:
In quibus ingenium desiste requirere nostrum,
Nescius exsilii ne videare mei.
Cernis, ut ignavum corrumpant otia corpus;
Ut capiant vitium, ni moveantur, aquæ:
Et mihi, si quis erat, ducendi carminis usus
Deficit, estque minor factus inerte situ.
Hæc quoque, quæ legitis, si quid mihi, Maxime, credis,
Scribimus invita, vixque coacta, manu.
Non libet in tales animum contendere curas,
Nec venit ad duros Musa vocata Getas.
Ut tamen ipse vides, luctor deducere versum;
Sed non fit fato mollior ille meo.
Cum relego, scripsisse pudet; quia plurima cerno,
Me quoque qui feci iudice, digna lini.
Nec tamen emendo: labor hic quam scribere maior,
Mensque pati durum sustinet ægra nihil.
Scilicet incipiam lima mordacius uti,
Et sub iudicium singula verba vocem?
Torquet enim fortuna parum, nisi Nilus in Hebrum
Confluat? et frondes Alpibus addat Athos?
Parcendum est animo miserabile vulnus habenti:
Subducant oneri colla perusta boves.
At, puto, fructus adest, iustissima causa laborum;
Et sata cum multo fœnore reddit ager.
Tempus ad hoc nobis, repetas licet omnia, nullum
Profuit (atque utinam non nocuisset!) opus.
Cur igitur scribam miraris? miror et ipse;
Et mecum quæro sæpe, quid inde feram.
An populus vere sanos negat esse poetas,
Sumque fides huius maxima vocis ego?
Qui, sterili toties cum sim deceptus ab arvo,
Damnosa persto condere semen humo.

Scilicet est cupidus studiorum quisque suorum
Tempus et adsueta ponere in arte iuvat.
Saucius eiurat pugnam gladiator, at idem
Immemor antiqui vulneris, arma capit.
Nil sibi cum pelagi dicit fore naufragus undis;
Mox ducit remos, qua modo navit, aqua.
Sic ego constanter studium non utile carpo;
Et repeto, nollem quas coluisse, Deas.
Quid potius faciam? non sum, qui segnia ducam
Otia: mors nobis tempus habetur iners.
Nec iuvat in lucem nimio marcescere vino;
Nec tenet incertas alea blanda manus.
Cum dedimus somno, quas corpus postulat, horas,
Quo ponam vigilans tempora longa modo?
Moris an oblitus patrii, contendere discam
Sarmaticos arcus; et trahar arte loci?
Hoc quoque me studium prohibent adsumere vires;
Mensque magis gracili corpore nostra valet.
Cum bene quæsieris, quid agam; magis utile nil est
Artibus his, quæ nil utilitatis habent.
Consequor ex illis casus oblivia nostri;
Hanc satis est messem si mea reddit humus.
Gloria vos acuat: vos ut recitata probentur
Carmina, Pieriis invigilate choris.
Quod venit ex facili, satis est componere nobis;
Et nimis intenti causa laboris abest.
Cur ego sollicita poliam mea carmina cura?
An verear, ne non approbet illa Getes?
Forsitan audacter faciam, sed glorior Istrum
Ingenio nullum maius habere meo.
Hoc, ubi vivendum, satis est si consequor arvo,
Inter inhumanos esse poeta Getas.
Quo mihi diversum fama contendere in orbem?
Quem Fortuna dedit, Roma sit ille locus.
Hoc mea contenta est infelix Musa theatro.
Sic merui; magni sic voluere Dei.
Nec reor hinc istuc nostris iter esse libellis,
Quo Boreas penna deficiente venit.
Dividimur cœlo; quæque est procul urbe Quirini,
Adspicit hirsutos cominus Ursa Getas.
Per tantum terræ, tot aquas, vix credere possim
Indicium studii transiluisse mei.
Finge legi, quodque est mirabile, finge placere:
Auctorem certe res iuvet ista nihil.
Quo tibi, si calida positus laudere Syene;
Aut ubi Taprobanen Indica cingit aqua?
Altius ire libet? si te distantia longe
Pleiadum laudent signa, quid inde feras?
Sed neque pervenio scriptis mediocribus istuc;
Famaque cum domino fugit ab Urbe suo.
Vosque, quibus perii, tunc cum mea fama sepulta est,
Nunc quoque de nostra morte tacere reor.

EPISTOLA VI. *Græcino.*

ECQUID ut audisti, nam te diversa tenebat
Terra, meos casus, cor tibi triste fuit?
Dissimules, metuasque licet, Græcine, fateri,
Si bene te novi, triste fuisse liquet.
Non cadit in mores feritas inamabilis istos;
Nec minus a studiis dissidet illa tuis.
Artibus ingenuis, quarum tibi maxima cura est,
Pectora mollescunt, asperitasque fugit.
Nec quisquam meliore fide complectitur illas,
Qua sinit officium, militiæque labor.
Certe ego, cum primum potui sentire quid essem,
(Nam fuit attonito mens mihi nulla diu)
Hoc quoque fortunæ sensi, quod amicus abesses:
Qui mihi præsidium grande futurus eras.
Tecum tunc aberant ægræ solatia mentis
Maguaque pars animæ consiliique mei.
At nunc, quod superest, fer opem, precor, eminus u-
Adloquioque iuva pectora nostra tuo. (nam:
Quæ, non mendaci si quidquam credis amico,
Stulta magis dici, quam scelerata, decet.
Nec leve, nec tutum, peccati quæ sit origo,
Scribere: tractari vulnera nostra timent.
Qualicumque modo mihi sint ea facta, rogare
Desine; non agites, si qua coire velis.
Quidquid id est, ut non facinus, sic culpa vocandum:
Omnis an in magnos culpa Deos, scelus est?
Spes igitur menti pœnæ, Græcine, levandæ
Non est ex toto nulla relicta meæ.
Hæc Dea, cum fugerent sceleratas numina terras,
In Dis invisa sola remansit humo.
Hæc facit, ut vivat vinctus quoque compede fossor;
Liberaque a ferro crura futura putet.
Hæc facit, ut, vident cum terras undique nullas,
Naufragus in mediis brachia iactet aquis.
Sæpe aliquem solers medicorum cura reliquit;
Nec spes huic vena deficiente cadit.
Carcere dicuntur clausi sperare salutem;
Atque aliquis pendens in cruce vota facit.
Hæc Dea quam multos laqueo sua colla ligantes
Non est proposita passa perire nece!
Me quoque conantem gladio finire dolorem
Arcuit, iniecta continuitque manu.
Quidque facis? lacrymis opus est, non sanguine, dixit;
Sæpe per has flecti principis ira solet.
Quamvis est igitur meritis indebita nostris,
Magna tamen spes est in bonitate Dei.
Qui ne difficilis mihi sit, Græcine, precare:
Confer et in votum tu quoque verba meum.
Inque Tomitana iaceam tumulatus arena,
Si te non nobis ista vovere liquet.
Nam prius incipiant turres vitare columbæ,
Antra feræ, pecudes gramina, mergus aquas,
Quam male se præstet veteri Græcinus amico:
Non ita sunt fatis omnia versa meis.

EPISTOLA VII. *Messallino.*

LITERA pro verbis tibi, Messalline, salutem,
Quam legis, a sævis attulit usque Getis.
Indicat auctorem locus? an, nisi nomine lecto,
Hæc me Nasonem scribere verba latet?
Ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,
Me tamen excepto, qui precor esse tuus?
Di procul a cunctis, qui te venerantur amantque,
Huius notitiam gentis abesse velint.
Nos satis est inter glaciem Scythicasque sagittas
Vivere: si vita est mortis habenda genus.
Nos premat aut bello tellus, aut frigore cœlum;
Truxque Getes armis, grandine pulset hiems:
Nos habeat regio, nec pomo fœta, nec uvis;
Et cuius nullum cesset ab hoste latus.
Cætera sit sospes cultorum turba tuorum;
In quibus, ut populo, pars ego parva fui.
Me miserum, si tu verbis offenderis istis:
Nosque negas ulla parte fuisse tuos!
Idque sit ut verum, mentito ignoscere debes;
Nil demit laudi gloria nostra tuæ.
Quis se Cæsaribus notis non fingit amicum?
Da veniam fasso; tu mihi Cæsar eris.
Nec tamen irrumpo, quo non licet ire: satisque est,
Atria si nobis non patuisse negas.
Utque tibi fuerit mecum nihil amplius; uno
Nempe salutaris, quam prius, ore minus.
Nec tuus est genitor nos inficiatus amicos,
Hortator studii, causaque, faxque mei.

Cui nos et lacrymas, supremum in funere munus,
Et dedimus medio scripta canenda foro.
Adde quod est frater tanto tibi iunctus amore,
Quantus in Atridis Tyndaridisque fuit.
Is me nec comitem, nec dedignatus amicum est;
Si tamen hæc illi non nocitura putas.
Si minus, hac quoque me mendacem parte fatebor.
Clausa mihi potius tota sit ista domus.
Sed neque claudenda est; et nulla potentia vires
Præstandi, ne quid peccet amicus, habet.
Et tamen ut cuperem, culpam quoque posse negari,
Sic facinus nemo nescit abesse mihi.
Quod nisi delicti pars excusabilis esset,
Parva relegari pœna futura fuit.
Ipse sed hoc vidit, qui pervidet omnia, Cæsar,
Stultitiam dici crimina posse mea.
Quaque ego permisi, quaque est res passa, pepercit:
Usus et est modice fulminis igne sui:
Nec vitam, nec opes, nec ademit posse reverti,
Si sua per vestras victa sit ira preces.
At graviter cecidi. Quid enim mirabile, si quis
A Iove percussus non leve vulnus habet?
Ipse suas ut iam vires inhiberet Achilles,
Missa graves ictus Pelias hasta tulit.
Iudicium nobis igitur cum vindicis adsit,
Non est cur tua me ianua nosse neget.
Culta quidem, fateor, citra quam debuit, illa:
Sed fuit in fatis hoc quoque, credo, meis.
Nec tamen officium sensit magis altera nostrum:
Hic, illic, vestro sub Lare semper eram.
Quæque tua est pietas; ut te non excolat ipsum,
Ius aliquod tecum fratris amicus habet.
Quid, quod, ut emeritis referenda est gratia semper,
Sic est fortunæ promeruisse tuæ?
Quod si permittis nobis suadere, quid optes:
Ut des, quam reddas, plura, precare Deos.
Idque facis, quantumque licet meminisse, solebas
Officii causam pluribus esse dati.
Quolibet in numero me, Messalline, repone:
Sim modo pars vestræ non aliena domus:
Et mala Nasonem, quoniam meruisse videtur,
Si non ferre doles, at meruisse dole.

EPISTOLA VIII. *Severo.*

A TIBI dilecto missam Nasone salutem
Accipe, pars animæ magna, Severe, meæ.
Neve roga, quid agam: si persequar omnia, flebis.
Summa satis nostri si tibi nota mali.
Vivimus adsiduis expertes pacis in armis,
Dura pharetrato bella movente Geta.
Deque tot expulsis sum miles in exsule solus:
Tuta, nec invideo, cætera turba iacet.
Quoque magis nostros venia dignere libellos,
Hæc in procinctu carmina facta leges.
Stat vetus urbs, ripæ vicina binominis Istri,
Mœnibus et positu vix adeunda loci.
Caspius Ægypsos, de se si credimus ipsis,
Condidit; et proprio nomine dixit opus.
Hanc ferus, Odrysiis inopino Marte peremtis
Cepit, et in Regem sustulit arma Getes.
Ille memor magni generis, virtute quod auget,
Protinus innumero milite cinctus adest:
Nec prius abscessit, merita quam cæde nocentum
Se nimis ulciscens, exstitit ipse nocens.
At tibi, Rex ævo, detur, fortissime nostro,
Semper honorata sceptra tenere manu.
Teque, quod et præstat, quid enim tibi plenius op-
Martia cum magno Cæsare Roma probet. (tem?
Sed memor unde abii, queror, o iucunde sodalis,
Accedant nostris sæva quod arma malis.
Ut careo vobis, Stygias detrusus in oras,
Quatuor autumnos Pleias orta facit.
Nec tu credideris urbanæ commoda vitæ
Quærere Nasonem: quærit et illa tamen.
Nam modo vos animo dulces reminiscor, amici;
Nunc mihi cum cara coniuge nata subit:
Eque domo rursus pulchræ loca vertor ad Urbis,
Cunctaque mens oculis pervidet illa suis.
Nunc fora, nunc ædes, nunc marmore tecta theatra,
Nunc subit æquata porticus omnis humo.
Gramina nunc Campi pulchros spectantis in hortos,
Stagnaque et Euripi, Virgineusque liquor.
At, puto, sic Urbis misero est erepta voluptas,
Quolibet ut saltem rure frui liceat.
Non meus amissos animus desiderat agros,
Ruraque Peligno conspicienda solo:
Nec quos piniferis positos in collibus hortos
Spectat Flaminias Clodia iuncta vias.
Quos ego nescio cui colui, quibus ipse solebam
Ad sata fontanas, nec pudet, addere aquas.
Sunt ibi, si vivunt, nostra quoque consita quondam,
Sed non et nostra poma legenda manu.
Pro quibus amissis utinam contingere possit
Hic saltem profugo gleba colenda mihi!
Ipse ego pendentes, liceat modo, rupe capellas,
Ipse velim baculo pascere nixus oves.
Ipse ego, ne solitis insistant pectora curis,
Ducam ruricolas sub iuga panda boves;
Et discam Getici quæ norint verba iuvenci:
Adsuetas illis adiiciamque minas.
Ipse manu capulum pressi moderatus aratri,
Experiar mota spargere semen humo.
Nec dubitem longis purgare ligonibus arva,
Et dare, quas sitiens combibat hortus, aquas.
Unde, sed hoc nobis, minimum quos inter et hostem
Discrimen murus clausaque porta facit?
At tibi nascenti, quod toto pectore lætor,
Nerunt fatales fortia fila Deæ.
Te modo campus habet, densa modo porticus umbra:
Nunc, in quo ponas tempora rara, Forum.
Umbria nunc revocat; nec non Albana potentem
Appia ferventi ducit in arva rota.
Forsitan hic optes, ut iustam supprimat iram
Cæsar; et hospitium; sit tua villa meum.
Ah nimium est, quod, amice, petis! moderatius opta,
Et voti, quæso, contrahe vela tui.
Terra velim propior, nullique obnoxia bello
Detur; erit nostris pars bona demta malis.

EPISTOLA IX. *Maximo*

Quæ mihi de rapto tua venit epistola Celso,
Protinus est lacrymis humida facta meis.
Quodque nefas dictu, fieri nec posse putavi,
Invitis oculis litera lecta tua est.
Nec quidquam ad nostras pervenit acerbius aures
Ut sumus in Ponto, perveniatque, precor.
Ante meos oculos tanquam præsentis imago
Hæret, et exstinctum vivere fingit amor.
Sæpe refert animus lusus gravitate carentes:
Seria cum liquida sæpe peracta fide.
Nulla tamen subeunt mihi tempora densius illis,
Quæ vellem vitæ summa fuisse meæ:
Cum domus ingenti subito mea lapsa ruina
Concidit, in domini procubuitque caput.
Adfuit ille mihi, cum pars me magna reliquit,
Maxime, fortunæ nec fuit ipse comes.
Illum ego non aliter flentem mea funera vidi,
Ponendus quam si frater in igne foret.

Hæsit in amplexu, consolatusque iacentem est,
Cumque meis lacrymis miscuit usque suas.
O quoties vitæ custos invisus amaræ
Continuit promtas in mea fata manus!
O quoties dixit: Placabilis ira Deorum est:
Vive, nec ignosci tu tibi posse nega.
Vox tamen illa fuit celeberrima: respice, quantum
Debeat auxilii Maximus esse tibi.
Maximus incumbet; quaque est pietate, rogabit,
Ne sit ad extremum Cæsaris ira tenax.
Cumque suis fratris vires adhibebit, et omnem,
Quo levius doleas, experietur opem.
Hæc mihi verba malæ minuerunt tædia vitæ:
Quæ tu, ne fuerint, Maxime, vana, cave.
Huc quoque venturum mihi se iurare solebat;
Non nisi te longæ ius sibi dante viæ.
Nam tua non alio coluit penetralia ritu,
Terrarum dominos quam colis ipse Deos.
Crede mihi: multos habeas cum dignus amicos,
Non fuit e multis quolibet ille minor:
Si modo nec census, nec clarum nomen avorum,
Sed probitas magnos ingeniumque facit.
Iure igitur lacrymas Celso libamus ademto;
Cum fugerem, vivo quas dedit ille mihi.
Carmina iure damus, raros testantia mores;
Ut tua venturi nomina, Celse, legant.
Hoc est, quod possum Geticis tibi mittere ab arvis:
Hoc solum est istic, quod liquet esse meum.
Funera nec potui comitare, nec ungere corpus:
Aque tuis toto dividor orbe rogis.
Qui potuit, quem tu pro numine vivus habebas,
Præstitit officium Maximus omne tibi.
Ille tibi exsequias, et magni funus honoris
Fecit, et in gelidos versit amoma sinus.
Diluit et lacrymis mœrens unguenta profusis;
Ossaque vicina condita texit humo.
Qui quoniam exstinctis, quæ debet, præstat amicis,
Et nos exstinctis adnumerare potest.

EPISTOLA X. *Flacco.*

NASO suo profugus mittit tibi, Flacce, salutem:
Mittere rem si quis, qua caret ipse, potest.
Longus enim curis vitiatum corpus amaris
Non patitur vires languor habere suas.
Nec dolor ullus adest, nec febribus uror anhelis;
Et peragit soliti vena tenoris iter.
Os hebes est, positæque movent fastidia mensæ;
Et queror, invisi cum venit hora cibi.
Quod mare, quod tellus, adpone, quod educat aur;
Nil ibi, quod nobis esuriatur, erit.
Nectar et ambrosiam, latices epulasque Deorum,
Det mihi formosa nava Iuventa manu;
Non tamen exacuet torpens sapor ille palatum:
Stabit et in stomacho pondus inerte diu.
Hæc ego non ausim, cum sint verissima, cuivis
Scribere, delicias ne mala nostra vocent.
Scilicet is status est, ea rerum forma mearum,
Deliciis etiam possit ut esse locus.
Delicias illi precor has contingere, si quis,
Ne mihi sit levior Cæsaris ira, timet.
Is quoque, qui gracili cibus est in corpore, somnus,
Non alit officio corpus inane suo.
Sed vigilo, vigilantque mei sine fine dolores;
Quorum materiam dat locus ipse mihi.
Vix igitur possis visos agnoscere vultus:
Quoque ierit, quæras, qui fuit ante, color.
Parvus in exiles succus mihi pervenit artus:
Membraque sunt cera pallidiora nova.
Non hæc immodico contraxi damna Lyæo:
Scis mihi quam solæ pæne bibantur aquæ.
Non epulis oneror: quarum si tangar amore,
Est tamen in Geticis copia nulla locis.
Nec vires adimit Veneris damnosa voluptas:
Non solet in mœstos illa venire toros.
Unda locusque nocent; causaque nocentior omni,
Auxietas animi, quæ mihi semper adest.
Hanc nisi tu pariter simili cum fratre levares,
Vix meus tristitiæ mœsta tulisset onus.
Vos estis fragili tellus non dura phaselo;
Quamque negant multi, vos mihi fertis opem.
Ferte, precor, semper, quia semper egebimus illa;
Cæsaris offensum dum mihi numen erit.
Qui meritam nobis minuat, non finiat iram,
Suppliciter vestros quisque rogate Deos.

Liber secundus

EPISTOLA I. *Germanico Cæsari.*

Huc quoque Cæsarei pervenit fama triumphi,
Languida quo fessi vix venit aura Noti.
Nil fore dulce mihi Scythica regione putavi:
Iam minus hic odio est, quam fuit ante, locus.
Tandem aliquid pulsa curarum nube serenum
Vidi: fortunæ verba dedique meæ.
Nolit ut ulla mihi contingere gaudia Cæsar;
Velle potest cuivis hæc tamen una dari.
Di quoque, ut a cunctis hilari pietate colantur,
Tristitiam poni per sua festa iubent.
Denique, quod certe furor est audere fateri,
Hac ego lætitia, si vetet ipse, fruar.
Iupiter ut tilibus quoties iuvat imbribus agros,
Mixta tenax segeti crescere lappa solet.
Nos quoque frugiferum sentimus, inutilis herba,
Numen; et invita sæpe iuvamur ope.
Gaudia Cæsareæ mentis pro parte virili
Sunt mea: privati nil habet illa domus.
Gratia, Fama, tibi: per quam spectata triumphi
Incluso mediis est mihi pompa Getis.
Iudice te didici, nuper viseuda coisse
Innumeras gentes ad ducis ora sui;
Quæque capit vastis immensum mœnibus orbem,
Hospitiis Romam vix habuisse locum.
Tu mihi narrasti, cum multis lucibus ante
Fuderit adsiduas nubilus Auster aquas,
Lumine cœlesti Solem fulsisse serenum,
Cum populi vultu conveniente die.
Atque ita victorem, cum magno vocis honore,
Bellica laudatis dona dedisse viris:
Claraque sumturum pictas insignia vestes,
Tura prius sanctis imposuisse focis;
Iustitiamque sui caste placasse parentis;
Illo quæ templum pectore semper habet.
Quaque ierit, felix adiectum plausibus omen;
Saxaque roratis erubuisse rosis.
Protinus argento versos imitantia muros,
Barbara cum victis oppida lata viris;
Fluminaque, et montes, et in altis pascua silvis;
Armaque cum telis in strue mixta suis.
Deque triumphato, quod Sol inceuderit, auro
Aurea Romani tecta fuisse fori.
Totque tulisse duces captivis addita collis
Vincula, pæne hostes quot satis esse fuit.
Maxima pars horum vitam veniamque tulerunt:
In quibus et belli summa caputque Bato.
Cur ego posse negem minui mihi Numinis iram,
Cum videam mites hostibus esse Deos?
Pertulit huc idem nobis, Germanice, rumor
Oppida sub titulo nominis esse tui.

...a, nec muri mole, nec armis,
...nio tuta fuisse loci.
...nos! a te nam cætera sumes;
...virtuti tempora longa tuæ.
...r eveniet: sunt quiddam oracula vatum:
...eus optanti prospera signa dedit.
...que victorem Tarpeias scandere in arces
...ta coronatis Roma videbit equis:
turosque Pater nati spectabit honores,
Gaudia percipiens, quæ dedit ipse suis.
...am nunc hæc a me; iuvenum belloque togaque
Maxime, dicta tibi vaticinante nota.
Hunc quoque carminibus referam fortasse triumphum:
Sufficiet nostris si modo vita malis.
Imbuero Scythicas si non prius ipse sagittas:
Abstuleritque ferox hoc caput ense Getes.
Quod si, me salvo, dabitur tibi laurea templis;
Omina bis dices vera fuisse mea.

EPISTOLA II. *Messallino.*

ILLE domus vestræ primis venerator ab annis
Pulsus ad Euxini Naso sinistra freti,
Mittit ab indomitis hanc, Messalline, salutem,
Quam solitus præsens est tibi ferre, Getis.
Hei mihi, si lecto vultus tibi nomine non est,
Qui fuit, et dubitas cætera perlegere!
Perlege, nec mecum pariter mea verba relega:
Urbe licet vestra versibus esse meis.
Non ego concepi, si Pelion Ossa tulisset,
Clara mea tangi sidera posse manu.
Nec nos, Enceladi dementia castra secuti,
In rerum dominos movimus arma Deos.
Nec, quod Tydidæ temeraria dextera fecit,
Numina sunt telis ulla petita meis.
Est mea culpa gravis, sed quæ me perdere solum
Ausa sit, et nullum maius adorta nefas.
Nil, nisi non sapiens possum timidusque vocari:
Hæc duo sunt animi nomina vera mei.
Esse quidem fateor, meritam post Cæsaris iram,
Difficilem precibus te quoque iure meis.
Quæque tua est pietas in totum nomen Iuli,
Te lædi, cum quis læditur inde, putas.
Sed licet arma feras, et vulnera sæva mineris,
Non tamen efficies, ut timeare mihi.
Puppis Achæmeniden Graium Troiana recepit:
Profuit et Myso Pelias hasta duci.
Confugit interdum templi violator ad aram,
Nec petere offensi numinis horret opem.
Dixerit hoc aliquis tutum non esse; fatemur,
Sed non per placidas it mea puppis aquas.
Tuta petant alii: fortuna miserrima tuta est:
Nam timor eventus deterioris abest.
Qui rapitur fatis, quid præter fata requirat?
Sæpe creat molles aspera spina rosas.
Qui rapitur spumante salo, sua brachia cauti
Porrigit, et spinas duraque saxa capit.
Accipitrem metuens pennis trepidantibus ales
Audet ad humanos fessa venire sinus:
Nec se vicino dubitat committere tecto,
Quæ fugit infestos territa cerva canes.
Da, precor, accessum lacrymis, mitissime, nostris,
Nec timidis rigidam vocibus obde forem.
Verbaque nostra favens Romana ad Numina perfer,
Non tibi Tarpeio culta Tonante minus.
Mandatique mei legatus suscipe causam:
Nulla meo quamvis nomine causa bona est.
Iam prope depositus, certe iam frigidus, ægre
Servatus per te, si modo server, ero.
N... tua pro lapsis nitatur gratia rebus,
Principis æternam quam tibi præstet amor.
Nunc tibi et eloquii nitor ille domesticus adsit,
Quo poteras trepidis utilis esse reis.
Vivit enim in vobis facundi lingua parentis;
Et res hæredem reperit illa suum.
Hanc ego non, ut me defendere tentet, adoro;
Non est confessi causa tuenda rei.
Num tamen excuses erroris imagine factum,
An nihil expediat tale movere, vide.
Vulneris id genus est, quod cum sanabile non sit,
Non contrectari tutius esse putem.
Lingua, sile: non est ultra narrabile quidquam:
Posse velim cineres obruere ipse meos.
Sic igitur, quasi me nullus deceperit error,
Verba face, ut vita, quam dedit ipse, fruar.
Cumque serenus erit, vultusque remiserit illos,
Qui secum terras imperiumque movent;
Exiguam ne me prædam sinat esse Getarum,
Detque solum miseræ mite, precare, fugæ.
Tempus adest aptum precibus: valet ipse, videtque
Quas fecit vires, Roma, valere tuas.
Incolumis coniux sua pulvinaria servat:
Promovet Ausonium filius imperium.
Præterit ipse suos animo Germanicus annos,
Nec vigor est Drusi nobilitate minor.
Adde nurus, neptesque pias, natosque nepotum,
Cæteraque Augustæ membra valere domus:
Adde triumphatos modo Pæonas, adde quieti
Subdita montanæ brachia Dalmatiæ.
Nec dedignata est abiectis Illyris armis
Cæsareum famulo vertice ferre pedem.
Ipse super currum placido spectabilis ore
Tempora Phœbea virgine nexa tulit.
Quem pia vobiscum proles comitavit euntem,
Digna parente suo, nominibusque datis.
Fratribus adsimilis, quos proxima templa tenentes
Divus ab excelsa Iulius æde videt.
His Messallinus, quibus omnia cedere debent,
Primum lætitiæ non negat esse locum.
Quidquid ab his superest, venit in certamen amoris:
Hac hominum nulli parte secundus eris.
Hunc colis, ante diem per quem decreta merenti
Venit honoratis laurea digna comis.
Felices, quibus hos licuit spectare triumphos,
Et ducis ore Deos æquiparante frui.
At mihi Sauromatæ pro Cæsaris ore videndi,
Terraque pacis inops, undaque vincta gelu.
Si tamen hæc audis, et vox mea pervenit istuc,
Sit tua mutando gratia blanda loco.
Hoc pater ille tuus, primo mihi cultus ab ævo,
Si quid habet sensus umbra diserta, petit.
Hoc petit et frater: quamvis fortasse veretur,
Servandi noceat ne tibi cura mei.
Tota domus petit hoc: nec tu potes ipse negare,
Et nos in turbæ parte fuisse tuæ.
Ingenii certe, quo nos male sensimus usos,
Artibus exceptis, sæpe probator eras.
Nec mea, si tantum peccata novissima demas,
Esse potest domui vita pudenda tuæ.
Sic igitur vestræ vigeant penetralia gentis;
Curaque sit Superis Cæsaribusque tui:
Mite, sed iratum merito mihi Numen, adora;
Eximat ut Scythici me feritate loci.
Difficile est, fateor, sed tendit in ardua virtus:
Et talis meriti gratia maior erit.
Nec tamen Ætnæus vasto Polyphemus in antro
Accipiet voces Antiphatesve tuas:
Sed placidus facilisque parens, veniæque paratus;
Et qui fulmineo sæpe sine igne tonat.

Qui, cum triste aliquid statuit, fit tristis et ipse:
Cuique fere pœnam sumere pœna sua est.
Victa tamen vitio est huius clementia nostro:
Venit et ad vires ira coacta suas.
Qui quoniam patria toto sumus orbe remoti,
Nec licet ante ipsos procubuisse Deos;
Quos colis, ad Superos hæc fer mandata sacerdos:
Adde sed et proprias in mea verba preces.
Sic tamen hæc tenta, si non nocitura putabis.
Ignoscas: timeo naufragus omne fretum.

Epistola III. *Maximo.*

Maxime, qui claris nomen virtutibus æquas,
Nec sinis ingenium nobilitate premi:
Culte mihi (quid enim status hic a funere differt?)
Supremum vitæ tempus ad usque meæ:
Rem facis, adflictum non aversatus amicum,
Qua non est ævo rarior ulla tuo.
Turpe quidem dictu, sed, si modo vera fatemur,
Vulgus amicitias utilitate probat.
Cura quid expediat prius est, quam quid sit honestum:
Et cum Fortuna stat queditque fides.
Nec facile invenias multis in millibus unum,
Virtutem pretium qui putet esse sui.
Ipse decor, recte facti si præmia desint,
Non movet, et gratis pœnitet esse probum.
Nil, nisi quod prodest, carum est. I, detrahe menti
Spem fructus avidæ, nemo petendus erit.
At reditus iam quisque suos amat, et sibi quid sit
Utile, sollicitis supputat articulis.
Illud amicitiæ quondam venerabile numen
Prostat, et in quæstu pro meretrice sedet.
Quo magis admiror, non, ut torrentibus undis,
Communis vitii te quoque labe trahi.
Diligitur nemo, nisi cui Fortuna secunda est:
Quæ, simul intonuit, proxima quæque fugat.
Eu ego, non paucis quondam munitus amicis,
Dum flavit velis aura secunda meis;
Ut fera nimboso tumuerunt æquora vento,
In mediis lacera puppe relinquor aquis.
Cumque alii nolint etiam me nosse videri,
Vix duo proiecto tresve tulistis opem.
Quorum tu princeps: nec enim comes esse, sed auctor,
Nec petere exemplum, sed dare dignus eras.
Te, nihil ex acto, nisi non peccasse, ferentem,
Sponte sua probitas officiumque iuvant.
Iudice te mercede caret, per seque petenda est
Externis virtus incomitata bonis.
Turpe putas abigi, quia sit miserandus, amicum,
Quodque sit infelix, desinere esse tuum.
Mitius est lasso digitum supponere mento,
Mergere quam liquidis ora natantis aquis.
Cerne, quid Æacides post mortem præstet amico;
Instar et hanc vitam mortis habere puta.
Pirithoum Theseus Stygias comitavit ad undas:
A Stygiis quantum sors mea distat aquis!
Adfuit insano iuvenis Phocæus Orestæ:
Et mea non minimum culpa furoris habet.
Tu quoque magnorum laudes admitte virorum;
Utque facis, lapso, quam potes, adfer opem.
Si bene te novi; si, quod prius esse solebas,
Nunc quoque es, atque animi non cecidere tui;
Quo Fortuna magis sævit, magis ipse resistis,
Utque decet, ne te vicerit illa, caves.
Et bene uti pugnes, bene pugnans efficit hostis.
Sic eadem prodest causa, nocetque mihi.
Scilicet indignum, iuvenis rarissime, ducis
Te fieri comitem stantis in orbe Deæ.
Firmus es; et, quoniam non sunt ea, qualia velles,
Vela regis quassæ qualiacumque tuæ.
Quæque ita concussa est, ut iam casui.
Restat adhuc humeris fulta ruina tuis.
Ira quidem primo fuerat tua iusta, nec ipse
Lenior, offensus qui mihi iure fuit.
Quique dolor pectus tetigisset Cæsaris alti,
Illum iurabas protinus esse tuum:
Ut tamen audita est nostræ tibi cladis origo,
Diceris erratis ingemuisse meis.
Tum tua me primum solari littera cœpit,
Et læsum flecti spem dare posse Deum.
Movit amicitiæ tum te constantia longæ:
Ante tuos ortus quæ mihi cœpta fuit.
Et quod eras aliis factus, mihi natus amicus:
Quodque tibi in cunis oscula prima dedi.
Quod, cum vestra domus teneris mihi semper abunis)
Culta sit, esse vetus nunc tibi cogor onus.
Me tuus ille pater, Latiæ facundia linguæ,
Quæ non inferior nobilitate fuit,
Primus, ut auderem committere carmina Famæ,
Impulit: ingenii dux fuit ille mei.
Nec, quo sit primum nobis a tempore cultus,
Contendo fratrem posse referre tuum.
Te tamen ante omnes ita sum complexus, ut unus
Quolibet in casu gratia nostra fores.
Ultima me tecum vidit, mœstisque cadentes
Excepit lacrymas Italis ora genis.
Cum tibi quærenti, num verus nuntius esset,
Attulerat culpæ quem mala fama meæ;
Inter confessum dubie, dubieque negantem,
Hærebam, pavidas dante timore notas:
Exemploque nivis, quam solvit aquaticus Auster,
Gutta per attonitas ibat oborta genas.
Hæc igitur referens, et quod mea crimina primi
Erroris venia posse latere vides;
Respicis antiquum lapsis in rebus amicum,
Fomentisque iuvas vulnera nostra tuis.
Pro quibus optandi si nobis copia fiat,
Tam bene promerito commoda mille precer.
Sed si sola mihi dentur tua vota, precabor,
Ut tibi sit, salvo Cæsare, salva parens.
Hæc ego, cum faceres altaria pinguia ture,
Te solitum memini prima rogare Deos.

Epistola IV. *Attico.*

Accipe colloquium gelido Nasonis ab Istro,
Attice, iudicio non dubitande meo.
Ecquid adhuc remanes memor infelicis amici?
Deserit an partes languida cura suas?
Non ita Di tristes mihi sunt, ut credere possim,
Fasque putem iam te non meminisse mei.
Ante meos oculos tua stat, tua semper imago est;
Et videor vultus mente videre tuos.
Seria multa mihi tecum collata recordor;
Nec data iucundis tempora pauca iocis.
Sæpe citæ longis visæ sermonibus horæ;
Sæpe fuit brevior, quam mea verba, dies.
Sæpe tuas factum venit modo carmen ad aures,
Et nova iudicio subdita Musa tuo est.
Quod tu laudaras, populo placuisse putabam:
Hoc pretium curæ dulce recentis erat.
Utque meus lima rasus liber esset amici,
Non semel admonitu facta litura tuo est.
Nos fora viderunt pariter, nos porticus omnis,
Nos via, nos iunctis curva theatra locis.
Denique tantus amor nobis, carissime, semper,
Quantus in Æacidis Actoridisque fuit.
Non ego, securæ biberes si pocula Lethes,
Excidere hæc credam pectore posse tuo.

Longa dies citius brumali sidere, noxque
Tardior hiberna solstitialis erit:
Nec Babylon æstum, nec frigora Pontus habebit,
Calthaque Pæstanas vincet odore rosas:
Quam tibi nostrarum veniant oblivia rerum,
Non ita pars fati candida nulla mei.
Ne tamen hæc dici possit fiducia mendax,
Stultaque credulitas nostra fuisse, cave:
Constantique fide veterem tutare sodalem,
Qua licet, et quantum non onerosus ...

EPISTOLA V. *Salan...*

CONDITA disparibus numeris ego Naso Sa...
Præposita misi verba salute meo.
Quæ rata sit cupio, rebusque ut comprobet omen,
Te precor a salvo possit, amice, legi.
Candor, in hoc ævo res intermortua pæne,
Exigit, ut faciam talia vota, tuus.
Nam fuerim quamvis modico tibi cognitus usu,
Diceris exsiliis ingemuisse meis.
Missaque ab extremo legeres cum carmina Ponto,
Illa tuus iuvit qualiacumque favor.
Optastique brevem salvi mihi Cæsaris iram;
Quod tamen optari, si sciat, ipse sinat.
Moribus ista tuis tam mitia vota dedisti:
Nec minus idcirco sunt ea grata mihi.
Quoque magis moveare malis, doctissime, nostris,
Credibile est fieri conditione loci.
Vix hac invenias totum, mihi crede, per orbem
Quæ minus Augusta pace fruatur, humum.
Tu tamen hic structos inter fera prælia versus
Et legis, et lectos ore favente probas.
Ingenioque meo, vena quod paupere manat,
Plaudis, et e rivo flumina magna facis.
Grata quidem sunt hæc animo suffragia nostro;
Vix sibi cum miseros posse placere putes.
Dum tamen in rebus tentamus carmina parvis,
Materiæ gracili sufficit ingenium.
Nuper, ut huc magni pervenit fama triumphi,
Ausus sum tantæ sumere molis opus.
Obruit audentem rerum gravitasque nitorque;
Nec potui cœpti pondera ferre mei.
Illic, quam laudes, erit officiosa voluntas:
Cætera materia debilitata iacent.
Quod si forte liber vestras pervenit ad aures,
Tutelam, mando, sentiat ille tuam.
Hoc tibi facturo, vel si non ipse rogarem,
Accedat cumulus gratia nostra levis.
Non ego laudandus, sed sunt tua pectora lacte,
Et non calcata candidiora nive.
Mirarisque alios, cum sis mirabilis ipse,
Nec lateant artes, eloquiumque tuum.
Te iuvenum princeps, cui dat Germania nomen,
Participem studii Cæsar habere solet.
Tu comes antiquus, tu primis iunctus ab annis,
Ingenio mores æquiparante, places:
Te dicente prius fit protinus impetus illi;
Teque habet, elicias qui sua verba tuis.
Cum tu desisti, mortaliaque ora quierunt,
Clausaque non longa conticuere mora;
Surgit Iuleo iuvenis cognomine dignus,
Qualis ab Eois Lucifer ortus aquis.
Dumque silens adstat, status est vultusque diserti,
Spemque decens doctæ vocis amictus habet.
Mox, ubi pulsa mora est, atque os cœleste solutum,
Hoc Superos iures more solere loqui:
Atque, Hæc est, dicas, facundia principe digna:
Eloquio tantum nobilitatis inest.
Huic tu cum placeas, et vertice sidera tangas,
Scripta tamen profugi vatis habenda putas.
Scilicet ingeniis aliqua est concordia iunctis,
Et servat studii fœdera quisque sui.
Rusticus agricolam, miles fera bella gerentem,
Rectorem dubiæ navita puppis amat.
Tu quoque Pieridum studio, studiose, teneris,
Ingenioque faves, ingeniose, meo.
Distat opus nostrum; sed fontibus exit ab isdem:
Artis et ingenuæ cultor uterque sumus.
Thyrsus enim vobis, gestata est laurea nobis;
Sed tamen ambobus debet inesse calor;
Utque meis numeris tua dat facundia nervos,
Sic venit a nobis in tua verba nitor.
Iure igitur studio confinia carmina vestro,
Et commilitii sacra tuenda putas.
Pro quibus ut maneat, de quo censeris, amicus,
Comprecor ad vitæ tempora summa tuæ;
Succedatque tuis orbis moderator habenis,
Quod mecum populi vota precantur idem.

EPISTOLA VI. *Græcino.*

CARMINE Græcinum, qui præsens voce solebat,
Tristis ab Euxinis Naso salutat aquis.
Exsulis hæc vox est. Præbet mihi litera linguam:
Et, si non liceat scribere, mutus ero.
Corripis, ut debes, stulti peccata sodalis,
Et mala me meritis ferre minora doces.
Vera facis, sed sera, mea convicia culpæ:
Aspera confesso verba remitte reo.
Cum poteram recto transire Ceraunia velo,
Ut fera vitarem saxa, monendus eram.
Nunc mihi naufragio quid prodest discere facto,
Quam mea debuerit currere cymba viam?
Brachia da lasso potius prendenda natanti:
Nec pigeat mento supposuisse manum.
Idque facis, facisque precor. Sic mater et uxor,
Sic tibi sint fratres, totaque salva domus.
Quodque soles animo, quod semper voce precari,
Omnia Cæsaribus sic tua facta probes.
Turpe erit in miseris veteri tibi rebus amico
Auxilium nulla parte tulisse tuum.
Turpe referre pedem, nec passu stare tenaci:
Turpe laborantem deseruisse ratem.
Turpe sequi casum, et fortunæ cedere, amicum
Et, nisi sit felix, esse negare suum.
Non ita vixerunt Strophio atque Agamemnone nati:
Non hæc Ægidæ Pirithoique fides.
Quos prior est mirata, sequens mirabitur ætas:
In quorum plausus tota theatra sonant.
Tu quoque, per durum servato tempus amico,
Dignus es in tantis nomen habere viris.
Dignus es: et quoniam laudem pietate mereris,
Non erit officii gratia surda tui.
Crede mihi, nostrum si non mortale futurum
Carmen, in ore frequens posteritatis eris.
Fac modo permaneas lapso, Græcine, fidelis;
Duret et in longas impetus iste moras.
Quæ tu cum præstes, remo tamen utor in aura.
Nil nocet admisso subdere calcar equo.

EPISTOLA VII. *Attico.*

Esse salutatum vult te mea litera primum
A male pacatis, Attice, missa Getis.
Proxima subsequitur; quid agas, audire voluptas:
Et si, quidquid agas, sit tibi cura mei.
Nec dubito quin sit; sed me timor ipse malorum
Sæpe supervacuos cogit habere metus.
Da veniam, quæso, nimioque ignosce timori:
Tranquillas etiam naufragus horret aquas.

Qui semel est læsus fallaci piscis ab hamo,
Omnibus unca cibis æra subesse putat.
Sæpe canem longe visum fugit agna, lupumque
Credit, et ipsa suam nescia vitat opem.
Membra reformidant mollem quoque saucia tactum:
Vanaque sollicitis incutit umbra metum.
Sic ego Fortunæ telis confixus iniquis,
Pectore concipio nil nisi triste meo,
Iam mihi fata liquet, cœptos servantia cursus,
Per sibi consuetas semper itura vias.
Observare Deos, ne quid mihi cedat amice;
Verbaque Fortunæ vix puto posse dari.
Est illi curæ me perdere, quæque solebat
Esse levis, constans et bene certa nocet.
Crede mihi, si sum veri tibi cognitus oris,
Nec fraus in nostris casibus esse potest;
Cinyphiæ segetis citius numerabis aristas,
Altaque quam multis floreat Hybla thymis,
Et quot aves motis, nitantur in aera pennis,
Quotque natent pisces æquore, certus eris:
Quam tibi nostrorum statuatur summa laborum,
Quos ego sum terra, quos ego passus aqua.
Nulla Getis toto gens est truculentior orbe:
Sed tamen hi nostris ingemuere malis.
Quæ tibi si memori coner perscribere versu,
Ilias est fatis longa futura meis.
Non igitur vereor, quod te rear esse verendum,
Cuius amor nobis pignora mille dedit;
Sed quia res timida est omnis miser, et quia longo
Tempore lætitiæ ianua clausa meæ est.
Iam dolor in morem venit meus: utque caducis
Percussu crebro saxa cavantur aquis;
Sic ego continuo Fortunæ vulneror ictu:
Vixque habet in nobis iam nova plaga locum.
Nec magis adsiduo vomer tenuatur ab usu,
Nec magis est curvis Appia trita rotis;
Pectora quam mea sunt serie cæcata laborum:
Et nihil inveni, quod mihi ferret opem.
Artibus ingenuis quæsita est gloria multis:
Infelix perii dotibus ipse meis.
Vita prior vitio caret, et sine labe peracta:
Auxilii misero nil tulit illa mihi.
Culpa gravis precibus donatur sæpe suorum:
Omnis pro nobis gratia muta fuit.
Adiuvat in duris alios præsentia rebus:
Obruit hoc absens vasta procella caput.
Quæ non horruerint tacitam quoque Cæsaris iram?
Addita sunt pœnis aspera verba meis.
Fit fuga temporibus levior: proiectus in æquor
Arcturum subii, Pleiadumque minas.
Sæpe solent hiemem placidam sentire carinæ:
Non Ithacæ puppi sævior unda fuit.
Recta fides comitum poterat mala nostra levare:
Dilata est spoliis perfida turba meis.
Mitius exsilium faciunt loca: tristior ista
Terra sub ambobus non iacet ulla polis.
Est aliquid patriis vicinum finibus esse:
Ultima me tellus, ultimus orbis habet.
Præstat et exsulibus pacem tua laurea, Cæsar:
Pontica finitimo terra sub hoste iacet.
Tempus in agrorum cultu consumere dulce est:
Non patitur verti barbarus hostis humum.
Temperie cœli corpusque animusque iuvantur:
Frigore perpetuo Sarmatis ora riget.
Est in aqua dulci non invidiosa voluptas:
Æquoreo bibitur cum sale mixta palus.
Omnia deficiunt; animus tamen omnia vincit.
Ille etiam vires corpus habere facit.
Sustineas ut onus, nitendum vertice pleno est;
At flecti nervos si patiare, cadet.
Spes quoque, posse mora mitescere principis iram,
Vivere ne nolim deficiamque, cavet.
Nec vos parva datis pauci solatia nobis,
Quorum spectata est per mala nostra fides.
Cœpta tene, quæso; nec in æquore desere navem;
Meque simul serva, iudiciumque tuum.

EPISTOLA VIII. *Maximo Cottæ.*

REDDITUS est nobis Cæsar cum Cæsare nuper,
Quos mihi misisti, Maxime Cotta, Deos.
Utque suum munus numerum, quem debet, haberet,
Est ibi Cæsaribus Livia iuncta suis.
Argentum felix, omnique beatius auro,
Quod, fuerat pretium cum rude, numen erit.
Non mihi divitias dando maiora dedisses,
Cœlitibus missis nostra sub ora tribus.
Est aliquid spectare Deos, et adesse putare,
Et quasi cum vero numine posse loqui.
Præmia quanta, Dei! nec me tenet ultima tellus:
Utque prius, media sospes in Urbe moror.
Cæsareos video vultus, velut ante videbam:
Vix huius voti spes fuit ulla mihi.
Utque salutabam, numen cœleste saluto:
Quod reduci tribuas, nil, puto, maius habes.
Quid nostris oculis, nisi sola Palatia desunt?
Qui locus, ablato Cæsare, vilis erit.
Hunc ego cum spectem, videor mihi cernere Romam:
Nam patriæ faciem sustinet ille suæ.
Fallor? an irati mihi sunt in imagine vultus,
Torvaque nescio quid forma minantis habet?
Parce, vir immenso maior virtutibus orbe,
Iustaque vindictæ supprime lora tuæ.
Parce, precor, sæcli decus indelebile nostri;
Terrarum dominum quem sua cura facit.
Per patriæ nomen, quæ te tibi carior ipso est;
Per numquam surdos in tua vota Deos;
Perque tori sociam, quæ par tibi sola reperta est,
Et cui maiestas non onerosa tua est;
Perque tibi similem virtutis imagine natum,
Moribus agnosci qui tuus esse potest;
Perque tuos, vel avo, vel dignos patre nepotes,
Qui veniunt magno per tua vota gradu,
Parte leves minima nostras et contrahe pœnas;
Daque, procul Scythico qui sit ab hoste, locum.
Et tua, si fas est, a Cæsare proxime Cæsar,
Numina sint precibus non inimica meis.
Sic fera quamprimum pavido Germania vultu
Ante triumphantes serva feratur equos.
Sic pater in Pylios, Cumæos mater in annos
Vivant; et possis filius esse diu.
Tu quoque, conveniens ingenti nupta marito,
Accipe non dura supplicis aure preces.
Sic tibi vir sospes, sic sint cum prole nepotes,
Cumque bonis nuribus, quas peperere nurus.
Sic, quem dira tibi rapuit Germania, Drusus
Pars fuerit partus sola caduca tui.
Sic tibi, Marte suo fraterni funeris ultor,
Purpureus niveis filius instet equis.
Adnuite o timidis, mitissima numina, votis:
Præsentes aliquid prosit habere Deos.
Cæsaris adventu tuta gladiator arena
Exit; et auxilium non leve vultus habet.
Nos quoque vestra iuvet quod, qua licet, ora videmus:
Intrata est Superis quod domus una tribus.
Felices illi, qui non simulacra, sed ipsos,
Quique Deûm coram corpora vera vident.
Quod quoniam nobis invidit inutile fatum,
Quos dedit ars votis, effigiemque colo.

Sic homines novere Deos, quos arduus æther
Occulit: et colitur pro Iove forma Iovis.
Denique, quæ mecum est, et erit sine fine, cavete,
Ne sit in inviso vestra figura loco.
Nam caput e nostra citius cervice recedet,
Et patiar fossis lumen abire genis:
Quam carear raptis, o publica numina, vobis.
Vos eritis nostræ portus et ara fugæ.
Vos ego complectar, Geticis si cingar ab armis:
Vosque meas Aquilas, vos mea signa sequar.
Aut ego me fallo, nimiaque cupidine ludor;
Aut spes exsilii commodioris adest.
Nam minus et minus est facies in imagine tristis;
Visaque sunt dictis adnuere ora meis.
Vera, precor, fiant timidæ præsagia mentis;
Iustaque quamvis est, sit minor ira Dei.

EPISTOLA IX. *Coyti Regi.*

REGIA progenies, cui nobilitatis origo
Nomen in Eumolpi pervenit usque, Coty;
Fama loquax vestras si iam pervenit ad aures,
Me tibi finitimi parte iacere soli;
Supplicis exaudi, iuvenum mitissime, vocem:
Quamque potes profugo, nam potes, adfer opem.
Me Fortuna tibi, de qua ne conquerar, hoc est,
Tradidit; hoc uno non inimica mihi.
Excipe naufragium non duro litore nostrum,
Ne fuerit terra tutior unda tua.
Regia, crede mihi, res est, succurrere lapsis:
Convenit et tanto, quantus es ipse, viro.
Fortunam decet hoc istam: quæ maxima cum sit,
Esse potest animo vix tamen æqua tuo.
Conspicitur nunquam meliore potentia causa,
Quam quoties vanas non sinit esse preces.
Hoc nitor ille tui generis desiderat: hoc est
A Superis ortæ nobilitatis opus.
Hoc tibi et Eumolpus, generis clarissimus auctor,
Et prior Eumolpo suadet Erichthonius.
Hoc tecum commune Deo: quod uterque rogati
Supplicibus vestris ferre soletis opem.
Nam quid erit, quare solito dignemur honore
Numina, si demas velle iuvare Deos?
Iupiter oranti surdas si præbeat aures,
Victima pro templo cur cadat icta Iovis?
Si pacem nullam Pontus mihi præstet eunti,
Irrita Neptuno cur ego tura feram?
Vana laborantis si fallat vota coloni,
Accipiat gravidæ cur suis exta Ceres?
Nec dabit intonso iugulum caper hostia Baccho,
Musta sub adducto si pede nulla fluant.
Cæsar ut imperii moderetur fræna precamur,
Tam bene quo patriæ consulit ille suæ.
Utilitas igitur magnos hominesque Deosque
Efficit, auxiliis quoque favente suis.
Tu quoque fac prosis intra tua castra iacenti,
O Coty, progenies digna parente tuo.
Conveniens homini est, hominem servare, voluptas;
Et melius nulla quæritur arte favor.
Quis non Antiphaten Læstrygona devovet? aut quis
Munifici mores improbat Alcinoi?
Non tibi Cassandreus pater est, gentisve Pheræe,
Quive repertorem torruit arte sua:
Sed quam Marte ferox, et vinci nescius armis,
Tam nunquam facta pace cruoris amans.
Adde, quod ingenuas didicisse fideliter artes,
Emollit mores, nec sinit esse feros.
Nec Regum quisquam magis est instructus ab illis,
Mitibus aut studiis tempora plura dedit.
Carmina testantur; quæ, si tua nomina demas,
Threicium iuvenem composuisse negem.
Neve sub hoc tractu vates foret unicus Orpheus,
Bistonis ingenio terra superba tuo est.
Utque tibi est animus, cum res ita postulat, arma
Sumere, et hostili tingere cæde manum;
Atque, ut es, excusso iaculum torquere lacerto,
Collaque velocis flectere doctus equi;
Tempora sic data sunt studiis ubi iusta paternis
Utque suis humeris forte quievit opus;
Ne tua marcescant per inertes otia somnos,
Lucida Pieria tendis in astra via.
Hæc quoque res aliquid tecum mihi fœderis adfert:
Eiusdem sacri cultor uterque sumus.
Ad vatem vates orantia brachia tendo,
Terra sit exsiliis ut tua fida meis.
Non ego cæde nocens in Pontica litora veni;
Mixtave sunt nostra dira venena manu:
Nec mea subiecta convicta est gemma tabella
Mendacem linis imposuisse notam.
Nec quidquam, quod lege vetor committere, feci:
Et tamen his gravior noxa fatenda mihi est.
Neve roges quid sit; stultam conscripsimus Artem:
Innocuas nobis hæc vetat esse manus.
Ecquid præterea peccarim, quærere noli;
Ut lateat sola culpa sub Arte mea.
Quidquid id est, habui moderatam vindicis iram:
Qui, nisi natalem, nil mihi demsit, humum.
Hac quoniam careo, tua nunc vicinia præstet,
Inviso possim tutus ut esse loco.

EPISTOLA X. *Macro.*

ECQUID ab impressæ cognoscis imagine gemmæ
Hæc tibi Nasonem scribere verba, Macer?
Auctorisque sui si non est annulus index,
Cognitane est nostra litera facta manu?
An tibi notitiam mora temporis eripit horum?
Nec repetunt oculi signa vetusta tui?
Sis licet oblitus pariter gemmæque manusque,
Exciderit tantum ne tibi cura mei.
Quam tu vel longi debes convictibus ævi,
Vel mea quod coniux non aliena tibi;
Vel studiis, quibus es, quam nos, sapientius usus;
Utque decet, nulla factus es Arte nocens.
Tu canis æterno quidquid restabat Homero,
Ne careant summa Troica bella manu.
Naso parum prudens, Artem dum tradit amandi,
Doctrinæ pretium triste magister habet.
Sunt tamen inter se communia sacra poetis;
Diversum quamvis quisque sequamur iter.
Quorum te memorem, quanquam procul absumus esse,
Suspicor, et casus velle levare meos.
Te duce, magnificas Asiæ perspeximus urbes;
Trinacris est oculis, te duce, nota meis.
Vidimus Ætnæa cœlum splendescere flamma,
Supposito monti quam vomit ore gigas:
Hennæosque lacus, et olentia stagna Palici,
Quaque suis Cyanen miscet Anapus aquis.
Nec procul hinc Nymphen, quæ, dum fugit Elidis amnem,
Tecta sub æquorea nunc quoque currit aqua.
Hic mihi labentis pars anni magna peracta est.
Eheu, quam dispar est locus ille Getis!
Et quota pars hæc sunt rerum, quas vidimus ambo,
Te mihi iucundas efficiente vias!
Seu rate cæruleas picta sulcavimus undas;
Esseda nos agili sive tulere rota.
Sæpe brevis nobis vicibus via visa loquendi;
Pluraque, si numeres, verba fuere gradu.
Sæpe dies sermone minor fuit; inque loquendum
Tarda per æstivos defuit hora dies.

Est aliquid, casus pariter timuisse marinos;
Iunctaque ad æquoreos vota tulisse Deos:
Et modo res egisse simul; modo rursus ab illis,
Quorum non pudeat, posse referre iocos.
Hæc tibi si subeant, absim licet, omnibus horis
Ante tuos oculos, ut modo visus, ero.
Ipse quidem extremi cum sim sub cardine mundi,
Qui semper liquidis altior exstat aquis,
Te tamen intueor, quo solo pectore possum,
Et tecum gelido sæpe sub axe loquor.
Hic es, et ignoras, et ades celeberrimus absens:
Inque Getas media visus ab Urbe venis.
Redde vicem; et, quoniam regio felicior ista est,
Illic me memori pectore semper habe.

Epistola XI. *Rufo.*

Hoc tibi, Rufe, brevi properatum tempore mittit
Naso, parum faustæ conditor Artis, opus:
Ut, quanquam longe toto sumus orbe remoti,
Scire tamen possis nos meminisse tui.
Nominis ante mei veniant oblivia nobis,
Pectore quam pietas sit tua pulsa meo.
Et prius hanc animam vacuas reddemus in auras,
Quam fiat meriti gratia vana tui.
Grande voco lacrymas meritum, quibus ora rigabas,
Cum mea concreto sicca dolore forent.
Grande voco meritum, mœstæ solatia mentis,
Cum pariter nobis illa tibique dares.
Sponte quidem, per seque mea est laudabilis uxor;
Admonitu melior sit tamen illa tuo.
Namque quod Hermiones Castor fuit, Hector Iuli,
Hoc ego te lætor coniugis esse meæ.
Quæ, ne dissimilis tibi sit probitate, laborat;
Seque tui vita sanguinis esse probat.
Ergo, quod fuerat stimulis factura sine ullis,
Pleuius auctorem te quoque iacta facit.
Acer, et ad palmæ per se cursurus honores,
Si tamen horteris, fortius ibit equus.
Adde, quod absentis cura mandata fideli
Perficis, et nullum ferre gravaris onus.
O referant grates, quoniam non possumus ipsi,
Di tibi: qui referent, si pia facta vident.
Sufficiatque diu corpus quoque moribus istis,
Maxima Fundani gloria, Rufe, soli.

Liber tertius

Epistola I. *Uxori.*

Æquor Iasonio pulsatum remige primum,
Quæque nec hoste fero, nec nive, terra cares;
Ecquod erit tempus, quo vos ego Naso relinquam,
Iu minus hostilem iussus abire locum?
An mihi Barbaria vivendum semper in ista?
Inque Tomitana condar oportet humo?
Pace tua, (si pax ulla est tibi, Pontica tellus,
Finitimus rapido quam terit hostis equo;)
Pace tua dixisse velim, tu pessima duro
Pars es in exsilio, tu mala nostra gravas.
Tu neque ver sentis, cinctum florente corona;
Tu neque messorum corpora nuda vides.
Nec tibi pampineas autumnus porrigit uvas:
Cuncta sed immodicum tempora frigus habent.
Tu glacie freta vincta tenes: et in æquore piscis
Inclusus tecta sæpe natavit aqua.
Nec tibi sunt fontes, laticis nisi pæne marini;
Qui potus dubium sistat alatne sitim.
Rara, neque hæc felix, in apertis eminet arvis
Arbor; et in terra est altera forma maris.
Non avis obloquitur; silvis nisi si qua remotis
Æquoreas rauco gutture potat aquas.
Tristia per vacuos horrent absinthia campos,
Conveniensque suo messis amara loco.
Adde metus, et quod murus pulsatur ab hoste,
Tinctaque mortifera tabe sagitta madet:
Quod procul hæc regio est, et ab omni devia cursu:
Nec pede quo quisquam, nec rate, tutus eat.
Non igitur mirum, finem quærentibus horum
Altera si nobis usque rogatur humus.
Te magis est mirum non hoc evincere, coniux;
Inque meis lacrymas posse tenere malis.
Quid facias, quæris? quæras hoc scilicet ipsum;
Invenies, vere si reperire voles.
Velle parum est: cupias, ut re potiaris, oportet;
Et faciat somnos hæc tibi cura breves.
Velle reor multos. Quis enim mihi tam sit iniquus,
Optet ut exsilium pace carere meum?
Pectore te toto cunctisque incumbere nervis,
Et niti pro me nocte dieque decet.
Utque iuvent alii, tu debes vincere amicos,
Uxor, et ad partes prima venire tuas.
Magna tibi imposita est nostris persona libellis:
Coniugis exemplum diceris esse bonæ.
Hanc cave degeneres. Ut sint præconia nostra
Vera vide; Famæ quo tuearis opus.
Ut nihil ipse querar, tacito me Fama queretur,
Quæ debet, fuerit ni tibi cura mei.
Exposuit mea me populo fortuna videndum,
Et plus notitiæ, quam fuit ante, dedit.
Notior est factus Capaneus a fulminis ictu:
Notus humo mersis Amphiaraus equis.
Si minus errasset, notus minus esset Ulysses;
Magna Philoctetæ vulnere fama suo est.
Si locus est aliquis magna inter nomina parvis;
Nos quoque conspicuos nostra ruina facit.
Nec te nesciri patitur mea pagina, qua non
Inferius Coa Battide nomen habes.
Quidquid ages igitur; scena spectabere magna:
Et pia non parvis testibus uxor eris.
Crede mihi; quoties laudaris carmine nostro,
Quæ legit has laudes, an mereare rogat.
Utque favere reor plures virtutibus istis,
Sic tua non paucæ carpere facta volent.
Quare, tu præsta, ne livor dicere possit;
Hæc est pro miseri lenta salute viri.
Cumque ego deficiam, nec possim ducere currum,
Fac tu sustineas debile sola iugum.
Ad medicum specto, venis fugientibus, æger:
Ultima pars animæ dum mihi restat, ades.
Quodque ego præstarem, si te magis ipse valerem,
Id mihi, cum valeas fortius, ipsa refer.
Exigit hoc, socialis amor, fœdusque maritum;
Moribus hoc, coniux, exigis ipsa tuis.
Hoc domui debes, de qua censeris, ut illam
Non magis officiis, quam probitate, colas.
Cuncta licet facias, nisi sis laudabilis, uxor,
Non poterit credi Marcia culta tibi.
Nec sumus indigni; nec, si vis vera fateri,
Debetur meritis gratia nulla meis.
Redditur illa quidem grandi cum fœnore nobis,
Nec te, si cupiat lædere, livor habet.
Sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum,
Pro nostris ut sis ambitiosa malis.
Ut minus infesta iaceam regione, labora:
Clauda nec officii pars erit ulla tui.
Magna peto, sed non tamen invidiosa roganti:
Utque ea non teneas, tuta repulsa tua est.
Nec mihi succense, toties si carmine nostro,
Quod facis, ut facias, teque imitere, rogo.

Fortibus adsuevit tubicen prodesse, suoque
Dux bene pugnantes incitat ore viros.
Nota tua est probitas, testataque tempus in omne:
Sit virtus etiam non probitate minor.
Non tibi Amazonia est pro me sumenda securis,
Aut excisa levi pelta gerenda manu.
Numen adorandum est; non ut mihi fiat amicum,
Sed sit ut iratum, quam fuit ante, minus.
Gratia si nulla est, lacrymæ tibi gratia fient.
Hac potes; aut nulla, parte movere Deos.
Quæ tibi ne desint, bene per mala nostra cavetur:
Meque viro flendi copia dives adest.
Utque meæ res sunt; omni, puto, tempore flebis.
Has fortuna tibi nostra ministrat opes.
Si mea mors redimenda tua, quod abominor, esset,
Admeti coniux, quam sequereris, erat.
Æmula Penelopes fieres, si fraude pudica
Instantes velles fallere nupta procos.
Si comes exstincti manes sequerere mariti,
Esset dux facti Laodamia tui.
Iphias ante oculos tibi erat ponenda, volenti
Corpus in accensos mittere forte rogos.
Nil opus est letho, nil Icariotide tela:
Cæsaris at coniux ore precanda tuo;
Quæ præstat virtute sua, ne prisca vetustas
Laude pudicitiæ sæcula nostra premat;
Quæ Veneris formam, mores Iunonis habendo,
Sola est cœlesti digna reperta toro.
Quid trepidas? quid adire times? non impia Progne,
Filiave Æetæ voce movenda tua est:
Nec nurus Ægypti, nec sæva Agamemnonis uxor;
Scyllave, quæ Siculas inguine terret aquas:
Telegonive parens vertendis nata figuris;
Nexave nodosas angue Medusa comas.
Femina sed princeps, in qua Fortuna videre
Se probat, et cæcæ crimina falsa tulit.
Qua nihil in terris, ad finem Solis ab ortu,
Clarius, excepto Cæsare, mundus habet.
Eligito tempus, captatum sæpe rogandi,
Exeat adversa ne tua navis aqua.
Non semper sacras reddunt oracula sortes;
Ipsaque non omni tempore fana patent.
Cum status Urbis erit, qualem nunc auguror esse;
Et nullus populi contrahet ora dolor;
Cum domus Augusti, Capitolî more colenda,
Læta (quod est, et sit) plenaque pacis erit;
Tum tibi Dî faciant adeundi copia fiat,
Profectura aliquid tum tua verba puta.
Si quid aget maius, differ tua cœpta; caveque
Spem festinando præcipitare meam.
Nec rursus iubeo, dum sit vacuissima, quæras.
Corporis ad cultum vix vacat illa sui.
Curia cum patribus fuerit stipata verendis,
Per rerum turbam tu quoque oportet eas.
Cum tibi contigerit vultum Iunonis adire,
Fac sis personæ, quam tueare, memor.
Nec factum defende meum; mala causa silenda est.
Nil nisi sollicitæ sint tua verba preces.
Tum lacrymis demenda mora est: submissaque terræ
Ad non mortales brachia tende pedes.
Tum pete nil aliud, sævo nisi ab hoste recedam:
Hostem Fortunam sit satis esse mihi.
Plura quidem subeunt; sed iam turbata timore
Hæc quoque vix poteris ore tremente loqui.
Suspicor hoc damno tibi non fore: sentiat illa
Te maiestatem pertimuisse suam.
Nec tua si fletu scindantur verba, nocebit:
Interdum lacrymæ pondera vocis habent.
Lux etiam cœptis facito bona talibus adsit,
Horaque conveniens, auspiciumque faveus.
Sed prius imposito sanctis altaribus igni,
Tura fer ad magnos vinaque pura Deos.
E quibus ante omnes Augustum numen adora,
Progeniemque piam, participemque tori.
Sint utinam mites solito tibi more, tuasque
Non duris lacrymas vultibus adspiciant.

EPISTOLA II. *Cottæ.*

QUAM legis a nobis missam tibi, Cotta, salutem,
Missa sit ut vere, perveniatque, precor.
Namque meis sospes multum cruciatibus aufers,
Utque sit e nobis pars bona salva, facis.
Cumque labent alii, iactataque vela relinquant;
Tu laceræ remanes anchora sola rati.
Grata tua est igitur pietas: ignoscimus illis,
Qui cum fortuna terga dedere fugæ.
Cum feriant unum, non unum fulmina terrent,
Iunctaque percusso turba pavere solet.
Cumque dedit paries venturæ signa ruinæ,
Sollicito vacuus fit locus ille metu.
Quis non e timidis ægri contagia vitat,
Vicinum metuens ne trahat inde malum?
Me quoque amicorum nimio terrore metuque,
Non odio, quidam destituere mei.
Non illis pietas, non officiosa voluntas
Defuit: adversos extimuere Deos.
Utque magis cauti possunt timidique videri,
Sic adpellari non meruere mali.
At meus excusat caros ita caudor amicos,
Utque habeant de me crimina nulla, favet.
Sint hac contenti venia, sequentque licebit,
Purgari factum, me quoque teste, suum.
Pars estis pauci potior, qui rebus in arctis
Ferre mihi nullam turpe putastis opem.
Tunc igitur meriti morietur gratia vestri,
Cum cinis absumto corpore factus ero.
Fallar, et illa meæ superabit tempora vitæ,
Si tamen a memori posteritate legar.
Corpora debentur mœstis exsanguia bustis:
Effugiunt structos nomen honorque rogos.
Occidit et Theseus, et qui comitavit Oresten:
Sed tamen in laudes vivit uterque suas.
Vos etiam seri laudabunt sæpe nepotes,
Claraque erit scriptis gloria vestra meis.
Hic quoque Sauromatæ iam vos novere Getæque,
Et tales animos barbara turba probat.
Cumque ego de vestra nuper probitate referrem,
(Nam didici Getice Sarmaticeque loqui)
Forte senex quidam, cœtu cum staret in illo,
Reddidit ad nostros talia verba sonos:
Nos quoque amicitiæ nomen bene novimus, hospes,
Quos procul a vobis frigidus Ister habet.
Est locus in Scythia, Tauros dixere priores,
Qui Getica longe non ita distat humo.
Hac ego sum terra, patriæ nec pœnitet, ortus.
Consortem Phœbi gens colit illa Deam.
Templa manent hodie, vastis innixa columnis;
Perque quater denos itur in illa gradus.
Fama refert, illic signum cœleste fuisse:
Quoque minus dubites, stat basis orba Dea.
Araque, quæ fuerat natura candida saxi,
Decolor adfuso tincta cruore rubet.
Femina sacra facit, tædæ non nota iugali,
Quæ superat Scythicas nobilitate nurus.
Sacrificî genus est, sic instituere priores,
Advena virgineo cæsus ut ense cadat.
Regna Thoas habuit, Mæotide clarus in ora:
Nec fuit Euxinis notior alter aquis.

Sceptra tenente illo, liquidas fecisse per auras
Nescio quam dicunt Iphigenian iter.
Quam levibus ventis sub nube per aera vectam
Creditur his Phœbe deposuisse locis.
Præfuerat templo multos ea rite per annos,
Invita peragens tristia sacra manu:
Cum duo velifera iuvenes venere carina,
Presseruntque suo litora nostra pede.
Par fuit his ætas, et amor: quorum alter Orestes,
Alter erat Pylades. Nomina fama tenet.
Protinus immitem Triviæ ducuntur ad aram,
Evincti geminas ad sua terga manus.
Spargit aqua captos lustrali Graia sacerdos,
Ambiat ut fulvas infula longa comas.
Dumque parat sacrum, dum velat tempora vittis,
Dum tardæ causas invenit usque moræ:
Non ego crudelis, iuvenes ignoscite, dixit,
Sacra suo facio barbariora loco.
Ritus is est gentis. Qua vos tamen urbe venitis?
Quove parum fausta puppa petistis iter?
Dixit: et, audito patriæ pia nomine virgo,
Consortes urbis comperit esse suæ.
Alter at e vobis, inquit, cadat hostia, sacri
Ad patrias sedes nuntius alter eat.
Ire iubet Pylades carum periturus Oresten:
Hic negat: inque vicem pugnat uterque mori.
Exstitit hoc unum, quo non convenerit illis:
Cætera par concors et sine lite fuit.
Dum peragunt pulchri iuvenes certamen amoris;
Ad fratrem scriptas exarat illa notas.
Ad fratrem mandata dabat, cuique illa dabuntur,
Humanos casus adspice, frater erat.
Nec mora; de templo rapiunt simulacra Dianæ,
Clamque per immensas puppe feruntur aquas.
Mirus amor iuvenum, quamvis abiere tot anni,
In Scythia magnum nunc quoque nomen habet.
Fabula narrata est postquam vulgaris ab illo,
Laudarunt omnes facta piamque fidem.
Scilicet hac etiam, qua nulla ferocior, ora
Nomen amicitiæ barbara corda movet.
Quid facere Ausonia geniti debetis in urbe,
Cum tangant diros talia facta Getas?
Adde, quod est animus semper tibi mitis, et altæ
Indicium mores nobilitatis habet.
Quos Volesus patrii cognoscat nominis auctor;
Quos Numa maternus non neget esse suos:
Adiectique probent genitiva ad nomina Cottæ,
Si tu non esses, interitura domus.
Digne vir hac serie, lapso succurrere amico
Conveniens istis moribus esse puta.

EPISTOLA III. *Fabio Maximo.*

Si vacat exiguum profugo dare tempus amico,
O sidus Fabiæ, Maxime, gentis, ades:
Dum tibi quæ vidi referam; seu corporis umbra,
Seu veri species, seu fuit ille sopor.
Nox erat: et bifores intrabat Luna fenestras,
Mense fere medio quanta nitere solet.
Publica me requies curarum somnus habebat,
Fusaque erant toto languida membra toro:
Cum subito pennis agitatus inhorruit aer,
Et gemuit parvo mota fenestra sono.
Territus in cubitum relevo mea membra sinistrum,
Pulsus et e trepido pectore somnus abit.
Stabat Amor vulto, non quo prius esse solebat,
Fulcra tenens læva tristis acerna manu:
Nec torquem collo, nec habens crinale capillis,
Nec bene dispositas comtus, ut ante, comas.
Horrida pendebant molles super ora capilli;
Et visa est oculis horrida penna meis.
Qualis in aerio tergo solet esse columbæ,
Tractantum multæ quam tetigere manus.
Hunc, simul agnovi, neque enim mihi notior alter,
Talibus adfata est libera lingua sonis:
O puer, exsilii decepto causa magistro,
Quem fuit utilius non docuisse mihi;
Huc quoque venisti, pax est ubi tempore nullo,
Et coit adstrictis barbarus Ister aquis?
Quæ tibi causa viæ? nisi uti mala nostra videres?
Quæ sunt, si nescis, invidiosa tibi.
Tu mihi dictasti iuvenilia carmina primus:
Adposui senis, te duce, quinque pedes.
Nec me Mæonio consurgere carmine, nec me
Dicere magnorum passus es acta ducum.
Forsitan exiguas, aliquas tamen, arcus et ignis
Ingenii vires comminuere mei.
Namque ego dum canto tua regna, tuæque parentis,
In nullum mea mens grande vacavit opus.
Nec satis id fuerat; stultus quoque carmina feci,
Artibus ut posses non rudis esse meis;
Pro quibus exsilium misero mihi reddita merces:
Id quoque in extremis, et sine pace, locis.
At non Chionides Eumolpus in Orphea talis;
In Phryga nec Satyrum talis Olympus erat.
Præmia nec Chiron ab Achilli talia cepit,
Pythagoræque ferunt non nocuisse Numam.
Nomina neu referam longum collecta per ævum,
Discipulo perii solus ab ipse meo.
Dum damus arma tibi, dum te, lascive, docemus,
Hæc te discipulo dona magister habet.
Scis tamen, ut liquido iuratus dicere possis,
Non me legitimos sollicitasse toros.
Scripsimus hæc istis, quarum nec vitta pudicos
Contingit crines, nec stola longa pedes.
Dic, precor, ecquando didicisti fallere nuptas,
Et facere incertum per mea iussa genus?
An sit ab his omnis rigide submota libellis,
Quam lex furtivos arcet habere viros?
Quid tamen hoc prodest, vetiti si lege severa
Credor adulterii composuisse notas?
At tu, sic habeas ferientes cuncta sagittas;
Sic nunquam rapido lampades igne vacent;
Sic regat imperium, terrasque coerceat omnes
Cæsar, ab Æneæ qui tibi fratre nepos;
Effice, sit nobis non implacabilis ira,
Meque loco plecti commodiore velit.
Hæc ego visus eram puero dixisse volucri.
Hos visus nobis ille dedisse sonos:
Per, mea tela, faces, et per, mea tela, sagittas,
Per matrem iuro, Cæsareumque caput;
Nil, nisi concessum, nos te didicisse magistro,
Artibus et nullum crimen inesse tuis.
Utque hoc, sic utinam defendere cætera posses!
Scis aliud, quod te læserit, esse magis.
Quidquid id est, neque enim debet dolor ille referri,
Non potes a culpa dicere abesse tua.
Tu licet erroris sub imagine crimen obumbres;
Non gravior merito vindicis ira fuit.
Ut tamen adspicerem, consolarerque iacentem,
Lapsa per immensas est mihi penna vias.
Hæc loca tum primum vidi, cum matre rogante
Phasias est telis fixa puella meis.
Quæ nunc cur iterum post sæcula longa revisam,
Tu facis, o castris miles amice meis.
Pone metus igitur; mitescet Cæsaris ira,
Et veniet votis mollior hora tuis.
Neve moram timeas, tempus, quod quærimus, instat:
Cunctaque lætitiæ plena triumphus habet.

Dum domus, et nati, dum mater Livia gaudet;
Dum gaudes patriæ magne ducisque pater:
Dum tibi gratatur populus, totamque per urbem
Omnis odoratis ignibus ara calet:
Dum faciles aditus præbet venerabile templum;
Sperandum nostras posse valere preces.
Dixit; et aut ille est tenues dilapsus in auras,
Cœperunt sensus aut vigilare mei.
Si dubitem, quin his faveas, o Maxime, dictis,
Memnonio cycnos esse colore putem.
Sed neque mutatur nigra pice lacteus humor:
Nec, quod erat candens, fit terebinthus, ebur.
Conveniens animo genus est tibi; nobile namque
Pectus, et Herculeæ simplicitatis, habes.
Livor, iners vitium, mores non exit in altos;
Utque latens ima vipera serpit humo.
Mens tua sublimis supra genus eminet ipsum:
Grandius ingenio nec tibi nomen inest.
Ergo alii noceant miseris, optentque timeri;
Tinctaque mordaci spicula felle gerant:
At tua supplicibus domus est adsueta iuvandis;
In quorum numero me precor esse velis.

EPISTOLA IV. *Rufino.*

Hæc tibi non vanam portantia verba salutem,
Naso Tomitana mittit ab urbe tuus;
Utque suo faveas mandat, Rufine, triumpho;
In vestras venit si tamen ille manus.
Est opus exiguum, vastisque paratibus impar:
Quale tamen cumque est, ut tueare, rogo.
Firma valent per se, nullumque Machaona quærunt:
Ad medicam dubius confugit æger opem.
Non opus est magnis placido lectore poetis:
Quamlibet invitum difficilemque tenent.
Nos, quibus ingenium longi minuere labores,
Aut etiam nullum forsitan ante fuit,
Viribus infirmi, vestro candore valemus:
Quem mihi si demas, omnia rapta putem.
Cunctaque cum mea sint propenso nixa favore,
Præcipuum veniæ ius habet ille liber.
Spectatum vates alii scripsere triumphum:
Est aliquid memori visa notare manu.
Nos ea vix avidam vulgo captata per aurem
Scripsimus: atque oculi fama fuere mei.
Scilicet adfectus similes, aut impetus idem,
Rebus ab auditis conspicuisque venit?
Nec nitor argenti, quem vos vidistis, et auri,
Quod mihi defuerit, purpuraque illa, queror:
Sed loca, sed gentes formatæ mille figuris
Nutrissent carmen, prælialque ipsa, meum.
Et Regum vultus, certissima pignora mentis,
Iuvissent aliqua forsitan illud opus.
Plausibus ex ipsis populi, lætoque favore,
Ingenium quodvis incaluisse potest.
Tamque ego sumsissem tali clangore vigorem,
Quam rudis audita miles ad arma tuba.
Pectora sint nobis nivibus glacieque licebit,
Atque hoc, quem patior, frigidiora loco:
Illa ducis facies, in curru stantis eburno,
Excuteret frigus sensibus omne meis.
His ego defectus, dubiisque auctoribus usus,
Ad vestri venio iure favoris opem.
Nec mihi nota ducum, nec sunt mihi nota locorum
Nomina: materiam vix habuere manus.
Pars quota de tantis rebus, quam Fama referre,
Aut aliquis nobis scribere posset, erat?
Quo magis, o lector, debes ignoscere, si quid
Erratum est illic, præteritumve mihi.
Adde, quod adsiduam domini meditata querelam,
Ad lætum carmen vix mea versa lyra est.
Vix bona post tanto quærenti verba subibant,
Et gaudere aliquid, res mihi visa nova est.
Utque reformidant insuetum lumina Solem,
Sic ad lætitiam mens mea segnis erat.
Est quoque cunctarum novitas carissima rerum:
Gratiaque officio, quod mora tardat, abest.
Cætera certatim de magno scripta triumpho
Iampridem populi suspicor ore legi.
Illa bibit sitiens, lector mea pocula plenus:
Illa recens pota est, nostra tepescit aqua.
Non ego cessavi, nec fecit inertia serum:
Ultima me vasti sustinet ora freti.
Dum venit huc rumor, properataque carmina fiunt,
Factaque eunt ad vos, annus abisse potest.
Nec minimum refert, intacta rosaria primus,
An sera carpas pæne relicta manu.
Quid mirum, lectis exhausto floribus horto,
Si duce non facta est digna corona suo?
Deprecor, hæc vatum contra sua carmina ne quis
Dicta putet: pro se Musa locuta mea est.
Sunt mihi vobiscum communia sacra poetæ,
In vestro miseris si licet esse choro.
Magnaque pars animæ mecum vixistis, amici:
Hac ego non absens vos quoque parte colo.
Sint igitur vestro mea commendata favori
Carmina, non possum pro quibus ipse loqui.
Scripta placent a morte fere: quia lædere vivos
Livor, et iniusto carpere dente solet.
Si genus est mortis male vivere, terra moratur,
Et desunt fatis sola sepulcra meis.
Denique opus nostræ culpetur ut undique curæ,
Officium nemo qui reprehendat erit.
Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas:
Hac ego contentos auguror esse Deos.
Hæc facit, ut veniat pauper, quoque gratus ad aras;
Et placeat cæso non minus agna bove.
Res quoque tanta fuit, quantæ subsistere summo
Iliados vati grande fuisset onus.
Ferre etiam molles elegi tam vasta triumphi
Pondera disparibus non potuere rotis.
Quo pede nunc utar, dubia est sententia nobis:
Alter enim de te, Rhene, triumphus adest.
Irrita verorum non sunt præsagia vatum.
Danda Iovi laurus, dum prior illa viret.
Nec mea verba legis, qui sum submotus ad Istrum,
Non bene pacatis flumina pota Getis:
Ista Dei vox est: Deus est in pectore nostro:
Hæc duce prædico vaticinorque Deo.
Quid cessas currum pompamque parare triumphis,
Livia? iam nullas dant tibi bella moras.
Perfida damnatas Germania proiicit hastas:
Iam pondus dices omen habere meum.
Crede, brevique fides aderit; geminabit honorem
Filius, et iunctis, ut prius, ibit equis.
Prome, quod iniicias humeris victoribus, ostrum:
Ipsa potest solitum nosse corona caput.
Scuta, sed et galeæ gemmis radientur et auro,
Stentque super vinctos trunca tropæa viros.
Oppida turritis cingantur eburnea muris,
Fictaque res vero more putetur agi.
Squalidus immissos fracta sub arundine crines
Rhenus, et infectas sanguine portet aquas.
Barbara iam capti poscunt insignia Reges,
Textaque fortuna divitiora sua.
Et quæ præterea virtus invicta tuorum
Sæpe parata tibi, sæpe paranda facit.
Di, quorum monitu sumus eventura loculi,
Verba, precor, celeri nostra probate fide.

EPISTOLA V. *Maxime Cottæ.*

Quam legis, unde tibi mittatur epistola, quæris?
Hinc, ubi cæruleis iungitur Ister aquis.
Ut regio dicta est, succurrere debet et auctor,
Læsus ab ingenio Naso poeta suo.
Qui tibi, quam mallet præsens adferre salutem,
Mittit ab hirsutis, Maxime Cotta, Getis.
Legimus, o iuvenis, patrii non degener oris,
Dicta tibi pleno verba diserta foro.
Quæ, quanquam lingua mihi sunt properante per horas
Lecta satis multas, pauca fuisse queror.
Plura sed hæc feci relegendo sæpe; nec unquam
Non mihi, quam primo, grata fuere magis.
Cumque nihil toties lecta e dulcedine perdant,
Viribus illa suis, non novitate, placent.
Felices, quibus hæc ipso cognoscere in actu,
Et tam facundo contigit ore frui!
Nam quanquam sapor est adlata dulcis in unda,
Gratius ex ipso fonte bibuntur aquæ:
Et magis adducto pomum decerpere ramo,
Quam de cælata sumere lance iuvat.
At nisi peccassem, nisi me mea Musa fugasset,
Quod legi, tua vox exhibuisset opus.
Utque fui solitus, sedissem forsitan unus
De centum iudex in tua verba viris.
Maior et implesset præcordia nostra voluptas,
Cum traherer dictis adnueremque tuis.
Quem quoniam fatum, vobis patriaque relictis,
Inter inhumanos maluit esse Getas:
Quod licet, ut videar tecum magis esse, legendo
Sæpe, precor, studii pignora mitte tui:
Exemploque meo, nisi dedignaris id ipsum,
Utere: quod nobis rectius ipse dares.
Namque ego, qui perii iampridem, Maxime, vobis,
Ingenio nitor non periisse meo.
Redde vicem; nec rara tui monumenta laboris
Accipiant nostræ, grata futura, manus.
Dic tamen, o iuvenis studiorum plene meorum,
Ecquid ab his ipsis admoneare mei?
Ecquid, ubi aut recitas factum modo carmen amicis,
Aut, quod sæpe soles, exigis ut recitent,
Interdum queritur tua mens, oblita quid absit?
(Nescio quid certe sentit abesse sui.)
Utque loqui de me multum præsente solebas,
Nunc quoque Nasonis nomen in ore tuo est.
Ipse quidem Getico peream violatus ab arcu,
Et sit periuri quam prope pœna vides,
Te nisi momentis video pæne omnibus absens.
Gratia Dis, menti quolibet ire licet.
Hac ubi perveni, nulli cernendus, in Urbem,
Sæpe loquor tecum, sæpe loquente fruor.
Tum, mihi difficile est, quam sit bene, dicere; quam-
Candida iudiciis hora sit illa meis. (que
Tum me (si qua fides) cœlesti sede receptum,
Cum fortunatis suspicor esse Deis.
Rursus, ut huc redii, cœlum Superosque relinquo;
A Styge nec longe Pontica distat humus.
Unde ego si fato nitor prohibente reverti,
Spem sine profecto, Maxime, tolle mihi.

EPISTOLA VI. *Amicorum cuidam.*

Naso suo, nomen posuit cui pæne, sodali
Mittit ab Euxinis hoc breve carmen aquis.
At, si cauta parum scripsisset dextra, quis esses,
Forsitan officio parta querela foret.
Cur tamen, hoc aliis tutum credentibus, unus,
Adpellent ne te carmina nostra rogas?
Quanta sit in media clementia Cæsaris ira,
Ex me, si nescis, certior esse potes.
Huic ego, quam patior, nil possem demere pœnæ,
Si iudex meriti cogerer esse mei.
Non vetat ille sui quemquam meminisse sodalis,
Nec prohibet tibi me scribere, teque mihi.
Nec scelus admittas, si consoleris amicum,
Mollibus et verbis aspera fata leves.
Cur, dum tuta times, facis ut reverentia talis
Fiat in Augustos invidiosa Deos?
Fulminis adflatos interdum vivere telis
Vidimus, et refici, non prohibente Iove.
Nec, quia Neptunus navem lacerarat Ulyssis,
Leucothee nanti ferre negavit opem.
Crede mihi, miseris cœlestia numina parcunt,
Nec semper læsos, et sine fine, premunt.
Principe nec nostro Deus est moderatior ullus:
Iustitia vires temperat ille suas.
Nuper eam Cæsar, facto de marmore templo,
Iampridem posuit mentis in æde suæ.
Iupiter in multos temeraria fulmina torquet,
Qui pœnam culpa non meruere pari:
Obruerit sævis cum tot Deus æquoris undis,
Ex illis mergi pars quota digna fuit?
Cum pereant acie fortissima quæque, sub ipso
Iudice, delectus Martis iniquus erit.
At, si forte velis in nos inquirere, nemo est,
Qui se, quod patitur, commeruisse neget.
Adde, quod exstinctos vel aqua, vel Marte, vel igni,
Nulla potest iterum restituisse dies.
Restituit multos, aut pœnæ parte levavit
Cæsar; et in multis me velit esse precor.
An tu, cum tali populus sub principe simus,
Adloquio profugi credis inesse metum?
Forsitan hæc domino Busiride iure timeres,
Aut solito clausos urere in ære viros.
Desine mitem animum vano infamare timore.
Sæva quid in placidis saxa vereris aquis?
Ipse ego, quod primo scripsi sine nomine vobis,
Vix excusari posse mihi videor.
Sed pavor attonito rationis ademerat usum:
Cesserat omne novis consiliumque malis.
Fortunamque meam metuens, non vindicis iram,
Terrebat titulo nominis ipse mei.
Hactenus admonitus memori concede poetæ,
Ponat ut in chartis nomina cara suis.
Turpe erit ambobus, longo mihi proximus usu
Si nulla libri parte legare mei.
Ne tamen iste metus somnos tibi rumpere possit,
Non ultra, quam vis, officiosus ero:
Teque tegam, qui sis, nisi cum perniseris ipse.
Cogetur nemo munus habere meum.
Tu modo, quem poteras vel aperte tutus amare,
Si res est anceps ista, latenter ama.

EPISTOLA VII. *Amicis.*

Verba mihi desunt eadem tam sæpe roganti,
Iamque pudet vanas fine carere preces.
Tædia consimili fieri de carmine vobis,
Quidque petam, cunctos edidicisse reor.
Nostra quid adportet iam nostis epistola, quamvis
Charta sit a vinclis non labefacta suis.
Ergo mutetur scripti sententia nostri,
Ne toties contra, quam rapit amnis, eam.
Quod bene de vobis speravi, ignoscite, amici:
Talia peccandi iam mihi finis erit.
Nec gravis uxori dicar: quæ scilicet in me
Quam proba, tam timida est, experiensque parum.
Hæc quoque, Naso, feres: etenim peiora tulisti.
Iam tibi sentiri sarcina nulla potest.
Ductus ab armento taurus detrectat aratrum,

Subtrahit et duro colla novella iugo.
Nos, quibus adsuevit fatum crudeliter uti,
Ad mala iam pridem non sumus ulla rudes.
Venimus in Geticos fines; moriamur in illis:
Parcaque ad extremum, qua mea cœpit, eat.
Spem iuvet amplecti; quæ non iuvat irrita semper;
Et fieri cupias si qua, futura putes.
Proximus huic gradus est, bene desperare salutem,
Seque semel vera scire perisse fide.
Curando fieri quædam maiora videmus
Vulnera, quæ melius non tetigisse fuit.
Mitius ille perit, subita qui mergitur unda;
Quam sua qui tumidis brachia lassat aquis.
Cur ego concepi Scythicis me posse carere
Finibus, et terra prosperiore frui?
Cur aliquid de me speravi lenius unquam?
An Fortuna mihi sic mea nota fuit?
Torqueor en gravius; repetitaque forma locorum
Exsilium renovat triste, recensque facit.
Est tamen utilius, studium cessasse meorum,
Quam, quas admorint, non valuisse preces.
Magna quidem res est, quam non audetis, amici:
Sed si quis peteret, qui dare vellet, erat.
Dummodo non vobis hoc Cæsaris ira negarit,
Fortiter Euxinis immoriemur aquis.

Epistola VIII. *Maximo.*

Quæ tibi, quærebam, memorem testantia curam,
Dona Tomitanus mittere posset ager.
Dignus es argento, fulvo quoque dignior auro:
Sed te, cum donas, ista iuvare solent.
Nec tamen hæc loca sunt ullo pretiosa metallo:
Hostis ab agricola vix sinit illa fodi.
Purpura sæpe tuos fulgens prætexit amictus:
Sed non Sarmatica tingitur illa manu.
Vellera dura ferunt pecudes, et Palladis uti
Arte Tomitanæ non didicere nurus.
Femina pro lana Cerealia munera frangit;
Suppositoque gravem vertice portat aquam.
Non hic pampineis amicitur vitibus ulmus:
Nulla premunt ramos pondere poma suo.
Tristia deformes pariunt absinthia campi,
Terraque de fructu quam sit amara docet.
Nil igitur tota Ponti regione sinistri,
Quod mea sedulitas mittere posset, erat.
Clausa tamen misi Scythica tibi tela pharetra:
Hoste, precor, fiant illa cruenta tuo.
Hos habet hæc calamos, hos hæc habet ora libellos:
Hæc viget in nostris, Maxime, Musa locis.
Quæ quanquam misisse pudet, quia parva videntur;
Tu tamen hæc, quæso, consule missa boni.

Epistola IX. *Bruto.*

Quod sit in his eadem sententia, Brute, libellis,
Carmina nescio quem carpere nostra refers:
Nil nisi me terra fruar ut propiore rogare;
Et, quam sim denso cinctus ab hoste, queri.
O quam de multis vitium reprehenditur unum!
Hoc peccat solum si mea Musa, bene est.
Ipse ego librorum video delicta meorum;
Cum sua plus iusto carmina quisque probet.
Auctor opus laudat. Sic forsitan Agrius olim
Thersiten facie dixerit esse bona.
Iudicium tamen hic nostrum non decipit error:
Nec quidquid genui, protinus illud amo.
Cur igitur, si me videam delinquere, peccem,
Et patiar scripto crimen inesse, rogas?
Non eadem ratio est, sentire et demere morbos:
Sensus inest cunctis; tollitur arte malum.
Sæpe aliquod cupiens verbum mutare, relinquo;
Iudicium vires destituuntque meum.
Sæpe piget, quid enim dubitem tibi vera fateri?
Corrigere, et longi ferre laboris onus.
Scribentem iuvat ipse favor, minuitque laborem,
Cumque suo crescens pectore fervet opus.
Corrigere at res est tanto magis ardua, quanto
Magnus Aristarcho maior Homerus erat.
Sic animum lento curarum frigore lædit,
Ut cupidi cursor frena retentat equi.
Atque ita Di mites minuant mihi Cæsaris iram,
Ossaque pacata nostra tegantur humo;
Ut mihi conanti nonnunquam intendere curas,
Fortunæ species obstat acerba meæ.
Vixque mihi videor, faciam quod carmina, sanus;
Inque feris curem corrigere illa Getis.
Nil tamen e scriptis magis excusabile nostris,
Quam sensus cunctis pene quod unus inest.
Læta fere lætus cecini, cano tristia tristis.
Conveniens operi tempus utrumque suo est.
Quid, nisi de vitio scribam regionis amaræ?
Utque solo moriar commodiore, precer?
Cum toties eadem dicam, vix audior ulli:
Verbaque profecto dissimulata carent.
Et tamen hæc eadem cum sint, non scribimus isdem:
Unaque per plures vox mea tentat opem.
An, ne bis sensum lector reperiret eumdem,
Unus amicorum, Brute, rogandus erat?
Non fuit hoc tanti; confesso ignoscite, docti.
Vilior est operis fama salute mea.
Denique materiem quam quis sibi finxerit ipse,
Arbitrio variat multa poeta suo.
Musa mea est index vimium quoque vera malorum;
Atque incorruptæ pondera testis habet.
Nec liber ut fieret, sed uti sua cuique daretur
Litera, propositum curaque nostra fuit.
Postmodo collectas, utcumque sine ordine, iunxi:
Hoc opus electum ne mihi forte putes.
Da veniam scriptis, quorum non gloria nobis
Causa, sed utilitas officiumque, fuit.

Liber quartus

Epistola I. *Sexto Pompeio.*

Accipe, Pompei, deductum carmen ab illo,
Debitor est vitæ qui tibi, Sexte, suæ.
Qui si non prohibes a me tua nomina poni,
Accedet meritis hæc quoque summa tuis.
Sive trahis vultus, equidem peccasse fatebor:
Delicti tamen est causa probanda mei.
Non potuit mea mens, quin esset grata, teneri:
Sit, precor, officio non gravis ira pio.
O quoties ego sum libris mihi visus in istis
Impius, in nullo quod legerere loco!
O quoties, aliud vellem cum scribere, nomen
Retulit in ceras inscia dextra tuum!
Ipse mihi placuit mendis in talibus error;
Et vix invita facta litura manu est.
Viderit ad summum, dixi. Licet ipse queratur;
Hanc pudet offensam non meruisse prius!
Da mihi, si quid ea est, hebetantem pectora Lethen;
Oblitus potero non tamen esse tui.
Idque sinas oro; nec fastidita repellas
Verba; nec officio crimen inesse putes.
Et levis hæc meritis referatur gratia tantis:
Sin minus, invito te quoque gratus ero.
Nunquam pigra fuit nostris tua gratia rebus,
Nec mihi munificas arca negavit opes:
Nunc quoque nil subitis clementia territa fatis

Auxilium vitæ fertque feretque meæ.
Unde, roges forsan, fiducia tanta futuri
Sit mihi? quod fecit, quisque tuetur opus.
Ut Venus artificis labor est et gloria Coi,
Æquoreo madidas quæ premit imbre comas:
Arcis ut Actææ vel eburna, vel ænea custos,
Bellica Phidiaca stat Dea facta manu;
Vendicat ut Calamis laudem, quos fecit, equorum;
Ut similis veræ vacca Myronis opus;
Sic ego pars rerum non ultima, Sexte, tuarum,
Tutelæque feror munus opusque tuæ.

EPISTOLA II. *Severo.*

Quod legis, o vates magnorum maxime Regum,
Venit ab intonsis usque, Severe, Getis.
Cuius adhuc nomen nostros tacuisse libellos,
Si modo permittis dicere vera, pudet.
Orba tamen numeris cessavit epistola nunquam
Ire per alternas officiosa vices.
Carmina sola tibi memorem testantia curam
Non data sunt: quid enim, quæ facis ipse, darem?
Quis mel Aristæo, quis Baccho vina Falerno,
Triptolemo fruges, poma det Alcinoo?
Fertile pectus habes, interque Helicona colentes
Uberius nulli provenit ista seges.
Mittere carmen ad hunc, frondes erat addere silvis:
Hæc mihi cunctandi causa, Severe, fuit.
Nec tamen ingenium nobis respondet, ut ante:
Sed siccum sterili vomere litus aro.
Scilicet ut limus venas excæcat in undis,
Læsaque suppresso fonte resistit aqua;
Pectora sic mea sunt limo vitiata malorum,
Et carmen vena pauperiore fluit.
Si quis in hac ipsum terra posuisset Homerum,
Esset, crede mihi, factus et ille Getes.
Da veniam fasso; studiis quoque frena remisi,
Ducitur et digitis litera rara meis.
Impetus ille sacer, qui vatum pectora nutrit,
Qui prius in nobis esse solebat, abest.
Vix venit ad partes, vix sumtæ Musa tabellæ
Imponit pigras pæne coacta manus.
Parvaque, ne dicam scribendi nulla voluptas
Est mihi; nec numeris nectere verba iuvat.
Sive quod hinc fructus adeo non cepimus ullos,
Principium nostris res sit ut ista malis:
Sive quod in tenebris numerosos ponere gressus,
Quodque legas nulli, scribere carmen, idem est.
Excitat auditor studium; laudataque virtus
Crescit; et immensum gloria calcar habet.
Hic mea cui recitem, nisi flavis scripta Corallis,
Quasque alias gentes barbarus Ister habet?
Sed quid solus agam? quaque infelicia perdam
Otia materia, subripiamque diem?
Nam quia nec vinum, nec me tenet alea fallax,
Per quæ clam tacitum tempus abire solet;
Nec me, quod cuperem, si per fera bella liceret,
Oblectat cultu terra novata suo:
Quid, nisi Pierides, solatia frigida, restat,
Non bene de nobis quæ meruere Deæ?
At tu, cui bibitur felicius Aonius fons,
Utiliter studium quod tibi cedit, ama.
Sacraque Musarum merito cole: quodque legamus,
Huc aliquid curæ mitte recentis opus.

EPISTOLA III. *Amico instabili.*

Conquerar, an taceam? ponam sine nomine crimen?
An notum, qui sis, omnibus esse velim?
Nomine non utar, ne commendere querela,
Quæraturque tibi carmine fama meo.
Dum mea puppis erat valida fundata carina,
Qui mecum velles currere, primus eras.
Nunc, quia contraxit vultum Fortuna, recedis,
Auxilio postquam scis opus esse tuo.
Dissimulas etiam, nec me vis nosse videri,
Quisque sit, audito nomine, Naso, rogas.
Ille ego sum, quanquam non vis audire, vetusta
Pæne puer puero iunctus amicitia.
Ille ego, qui primus tua seria nosse solebam,
Qui tibi iucundis primus adesse iocis.
Ille ego convictor, densoque domesticus usu.
Ille ego iudiciis unica Musa tuis.
Idem ego sum, qui nunc an vivam, perfide, nescis:
Cura tibi de quo quærere nulla fuit.
Sive fui nunquam carus, simulasse fateris:
Seu non fingebas, inveniere levis.
Dic, age, dic aliquam, quæ te mutaverit, iram:
Nam nisi iusta tua est, iusta querela mea est.
Quæ te consimilem res nunc vetat esse priori?
An crimen, cœpi quod miser esse, vocas?
Si mihi rebus opem nullam factisque ferebas,
Venisset verbis charta notata tribus.
Vix equidem credo, sed et insultare iacenti
Te mihi, nec verbis parcere, Fama refert.
Quid facis, ah demens? cur, si Fortuna recedat,
Naufragio lacrymas eripis ipse tuo?
Hæc Dea non stabili, quam sit levis, orbe fatetur,
Quem summum dubio sub pede semper habet.
Quolibet est folio, quavis incertior aura.
Par illi levitas, improbe, sola tua est.
Omnia sunt hominum tenui pendentia filo,
Et subito casu, quæ valuere, ruunt.
Divitis audita est cui non opulentia Crœsi?
Nempe tamen vitam captus ab hoste tulit.
Illa Syracosia modo formidatus in urbe,
Vix humili duram repulit arte famem.
Quid fuerat Magno maius? tamen ille rogavit
Submissa fugiens voce clientis opem:
Cuique viro totus terrarum paruit orbis,
Indigus effectus omnibus ipse magis.
Ille Iugurthino clarus Cimbroque triumpho,
Quo victrix toties consule Roma fuit,
In cœno latuit Marius, cannaque palustri,
Pertulit et tanto multa pudenda viro.
Ludit in humanis divina potentia rebus,
Et certam præsens vix habet hora fidem.
Litus ad Euxinum, si quis mihi diceret, ibis,
Et metues arcu ne feriare Getæ;
I, bibe, dixissem, purgantes pectora succos:
Quidquid et in tota nascitur Anticyra.
Sum tamen hæc passus: nec si mortalia possem,
Et summi poteram tela cavere Dei.
Tu quoque fac timeas; et, quæ tibi læta videntur,
Dum loqueris, fieri tristia posse puta.

EPISTOLA IV. *Sexto Pompeio.*

Nulla dies adeo est australibus humida nimbis,
Non intermissis ut fluat imber aquis.
Nec sterilis locus ullus ita est, ut non sit in illo
Mixta fere duris utilis herba rubis.
Nil adeo Fortuna gravis miserabile fecit,
Ut minuant nulla gaudia pace malum.
Ecce domo, patriaque carens, oculisque meorum,
Naufragus in Getici litoris actus aquas;
Qua tamen inveni vultum diffundere causam
Possem, Fortunæ nec meminisse meæ.
Nam mihi, cum fulva tristis spatiarer arena,
Visa est a tergo penna dedisse sonum.
Respicio: nec corpus erat, quod cernere possem:

Verba tamen sunt hæc aure recepta mea:
En ego lætarum venio tibi nuntia rerum,
Fama, per immensas aere lapsa vias.
Consule Pompeio, quo non tibi carior alter,
Candidus et felix proximus annus erit.
Dixit: et, ut læto Pontum rumore replevit,
Adgentes alias hinc Dea vertit iter.
At mihi, dilapsis inter nova gaudia curis,
Excidit asperitas huius iniqua loci.
Ergo ubi, Iane biceps, longum reseraveris annum,
Pulsus et a sacro mense December erit;
Purpura Pompeium summi velabit honoris,
Ne titulis quidquam debeat ille suis.
Cernere iam videor rumpi penetralia turba,
Et populum lædi, deficiente loco:
Templaque Tarpeiæ primum tibi sedis adiri;
Et fieri faciles in tua vota Deos.
Colla boves niveos certæ præbere securi,
Quos aluit campis herba Falisca suis.
Cumque Deos omnes, tum quos impensius æquos
Esse tibi cupias, cum Iove Cæsar erit.
Curia te excipiet, patresque e more vocati
Intendent aures ad tua verba suas.
Hos ubi facundo tua vox hilaraverit ore,
Utque solet, tulerit prospera verba dies;
Egeris et meritas Superis cum Cæsare grates,
Qui causam, facias cur ita sæpe, dabit:
Inde domum repetes toto comitante senatu,
Officium populi vix capiente domo.
Me miserum, turba quod non ego cernor in illa:
Nec poterunt istis lumina nostra frui!
Quamlibet absentem, qua possum, mente videbo:
Adspiciet vultus consulis ille sui.
Di faciant, aliquo subeat tibi tempore nostrum
Nomen; et, Heu, dicas, quid miser ille facit?
Hæc tua pertulerit si quid mihi verba, fatebor
Protinus exsilium mollius esse meum.

Epistola V. *Eidem, iam Consuli.*

Ite, leves elegi, doctas ad consulis aures,
Verbaque honorato ferte legenda viro.
Longa via est; nec vos pelibus procedite æquis;
Tectaque brumali sub nive terra latet.
Cum gelidam Thracen, et opertum nubibus Hæmon,
Et maris Ionii transieritis aquas;
Luce minus decima dominam venietis in Urbem,
Ut festinatum non faciatis iter.
Protinus inde domus vobis Pompeia petatur:
Non est Augusto iunctior ulla Foro.
Si quis, ut in populo, qui sitis, et unde, requiret,
Nomina decepta quælibet aure ferat.
Ut sit enim tutum, sicut reor esse, fateri,
Verba minus certe ficta timoris habent.
Copia nec vobis ullo prohibente videndi
Consulis, ut limen contigeritis, erit.
Aut reget ille suos dicendo iura Quirites,
Conspicuum siguis cum premet altus ebur:
Aut populi recitus positam componet ad hastam,
Et minui magnæ non sinet Urbis opes:
Aut, ut erunt patres in Iulia templa vocati,
De tanto dignis consule rebus aget:
Aut feret Augusto solitam natoque salutem;
Deque parum noto consulet officio.
Tempus ab his vacuum Cæsar Germanicus omne
Auferet: a magnis hunc colit ille Deis.
Cum tamen a turba rerum requieverit harum,
Ad vos mansuetas porriget ille manus:
Quidque pareus ego vester agam, fortasse requiret.
Talia vos illi reddere verba velim.
Vivit adhuc, vitamque tibi debere fatetur,
Quam prius a mili Cæsare munus habet.
Te sibi, cum fugeret, memori solet ore referre,
Barbariæ tutas exhibuisse vias.
Sanguine Bistonium quod non tepefecerit ensem,
Effectum cura pectoris esse tui.
Addita præterea vitæ quoque multa tuendæ
Munera, ne proprias attenuaret opes.
Pro quibus ut meritis referatur gratia, iurat,
Se fore mancipium, tempus in omne, tuum.
Nam prius umbrosa carituros arbore montes,
Et freta velivolas non habitura rates,
Fluminaque in fontes cursu reditura supino,
Gratia quam meriti possit abire tui.
Hæc ubi dixeritis, servet sua dona, rogate:
Sic fuerit vestræ causa peracta viæ.

Epistola VI. *Bruto.*

Quam legis, ex illis tibi venit epistola, Brute,
Nasonem nolles in quibus esse, locis.
Sed, tu quod nolles, voluit miserabile fatum.
Hei mihi, plus illud, quam tua vota, valet!
In Scythia nobis quinquennis Olympias acta est:
Iam tempus lustri transit in alterius.
Perstat enim Fortuna tenax, votisque malignum
Opponit nostris insidiosa pedem.
Certus eras pro me, Fabiæ laus, Maxime, gentis,
Numen ad Augustum supplice voce loqui.
Occidis ante preces; causamque ego, Maxime, mortis,
Nec fueram tanti, me reor esse tuæ.
Iam timeo nostram cuiquam mandare salutem.
Ipsum morte tua concidit auxilium.
Cœperat Augustus deceptæ ignoscere culpæ;
Spem nostram, terras deseruitque simul.
Quale tamen potui de cœlite, Brute, recenti
Vestra procul positus carmen in ora dedi.
Quæ prosit pietas utinam mihi; sitque malorum
Iam modus, et sacræ mitior ira domus!
Te quoque idem, liquido possum iurare, precari,
O mihi non dubia cognite, Brute, nota.
Nam cum præstiteris verum mihi semper amorem;
Hic tamen adverso tempore crevit amor.
Quique tuas pariter lacrymas nostrasque videret,
Passuros pœnam crederet esse duos.
Lenem te miseris genuit Natura, nec ulli
Mitius ingenium, quam tibi, Brute, dedit:
Ut qui, quid valeas, ignoret, Marte forensi,
Posse tuo peragi vix putet ore reos.
Scilicet eiusdem est, quamvis pugnare videtur,
Supplicibus facilem, sontibus esse trucem.
Cum tibi suscepta est legis vindicta severæ,
Verba velut tinctum singula virus habent.
Hostibus eveniat, quam sis violentus in armis
Sentire, et linguæ tela subire tuæ;
Quæ tibi tam tenui cura limantur, ut omnes
Istius ingenium corporis esse negent.
At, si quem lædi Fortuna cernis iniqua,
Mollior est animo femina nulla tuo.
Hoc ego præcipue sensi, cum magna meorum
Notitiam pars est inficiata mei.
Immemor illorum, vestri non immemor unquam,
Qui mala solliciti nostra levastis, ero.
Et prius (heu nobis nimium conterminus!) Ister
In caput Euxino de mare vertet iter:
Utque Thyesteæ redeant si tempora mensæ,
Solis ad Eoas currus agetur aquas:
Quam quisquam vestrum, qui me doluistis ademtum,
Arguat ingratum non meminisse sui.

EPISTOLA VII. *Vestali.*

Missus es Euxinas quoniam, Vestalis, ad undas,
Ut positis reddas iura sub axe locis;
Adspicis en, præseus, quali iaceamus in arvo:
Nec me testis eris falsa solere queri.
Accedet voci per te non irrita nostræ,
Alpinis iuvenis regibus orte, fides.
Ipse vides certe glacie concrescere Pontum;
Ipse vides rigido stantia vina gelu.
Ipse vides, onerata ferox ut ducat Iazyx
Per medias Istri plaustra bubulcus aquas.
Adspicis et mitti sub adunco toxica ferro,
Et telum causas mortis habere duas.
Atque utinam pars hæc tantum spectata fuisset,
Non etiam proprio cognita Marte tibi!
Tenditis ad primum per densa pericula pilum:
Contigit ex merito qui tibi nuper honos.
Sit licèt hic titulus plenis tibi fructibus ingens,
Ipsa tamen virtus ordine maior erat.
Non negat hoc Ister, cuius tua dextera quondam
Pœniceam Getico sanguine fecit aquam.
Non neget Ægypsos, quæ, te subeunte, recepta
Sensit in ingenio nil opis esse loci.
Nam dubium, positu melius defensa manuve,
Urbs erat in summo nubibus æqua iugo.
Sithonio Regi ferus interceperat illam
Hostis, et ereptas victor habebat opes.
Donec flumineo devecta Vitellius unda
Intulit, exposito milite, signa Getis.
At tibi, progenies alti fortissima Dauni,
Venit in adversos impetus ire viros.
Nec mora; conspicuus longe fulgentibus armis,
Fortia ne possint facta latere, caves:
Ingentique gradu contra ferrumque locumque,
Saxaque hrumali grandine plura, subis.
Nec te missa super iaculorum turba moratur,
Nec quæ viperea tela cruore madent.
Spicula cum pictis hærent in casside pennis:
Parsque fere scuti vulnere nulla vacat.
Nec corpus cunctos feliciter effugit ictus;
Sed minor est acri laudis amore dolor.
Talis apud Troiam Danais pro navibus Aiax
Dicitur Hectoreas sustinuisse faces.
Ut propius ventum est, commissaque dextera dextræ,
Resque fero potuit cominus ense geri;
Dicere difficile est, quid Mars tuus egerit illic,
Quotque neci dederis, quosque, quibusque modis.
Ense tuo factos calcabas victor acervos;
Impositoque Getes sub pede multus erat.
Pugnat ad exemplum Primi minor ordine Pili:
Multaque fert miles vulnera, multa facit.
Sed tantum virtus alios tua præterit omnes,
Ante citos quantum Pegasus ibat equos.
Vincitur Ægypsos; testataque tempus in omne
Sunt tua, Vestalis, carmine facta meo.

EPISTOLA VIII. *Suillio.*

Litera sera quidem, studiis exculte Suilli,
Huc tua pervenit, sed mihi grata tamen:
Qua, pia si possit Superos lenire rogando
Gratia, laturum te mihi dicis opem.
Ut iam nil præstes, animi sum factus amici
Debitor; et meritum, velle iuvare, voco.
Impetus iste tuus longum modo duret in avum;
Neve malis pietas sit tua lassa meis.
Ius aliquod faciunt adfinia vincula nobis,
Quæ semper maneant illabefacta, precor.
Nam tibi quæ coniux, eadem mihi filia pene est:
Et quæ te generum, me vocat illa virum.
Hei mihi, si lectis vultum tu versibus istis
Ducis, et adfinem te pudet esse meum!
At nihil hic dignum poteris reperire pudore,
Præter Fortunam, quæ mihi cæca fuit.
Seu genus excutias; equites, ab origine prima,
Usque per innumeros inveniemur avos:
Sive velis, qui sint, mores inquirere nostros;
Errorem misero detrahe, labe carent.
Tu modo, si quid agi sperabis posse precando,
Quos colis, exora supplice voce Deos.
Di tibi sunt Cæsar iuvenis: tua numina placa:
Hac certe nulla est notior ara tibi.
Non sinit illa sui vanas antistitis unquam
Esse preces: nostris hinc peto rebus opem.
Quamlibet exigua si nos ea iuverit aura,
Obruta de mediis cymba resurget aquis.
Tunc ego tura feram rapidis solemnia flammis;
Et, valeant quantum numina, testis ero.
Nec tibi de Pario statuam, Germanice, templum
Marmore: carpsit opes illa ruina meas.
Templa domus vobis faciant urbesque beatæ:
Naso suis opibus, carmine, gratus erit.
Parva quidem fateor pro magnis munera reddi,
Cum pro concessa verba salute damus.
Sed qui, quam potuit, dat maxima, gratus abunde est;
Et finem pietas contigit illa suum.
Nec, quæ de parva Dis pauper libat acerra,
Tura minus, grandi quam data lance, valent:
Aguaque tam lactens, quam gramine pasta Falisco
Victima, Tarpeios inficit icta focos.
Nec tamen, officio votum per carmina facto,
Principibus res est gratior ulla viris.
Carmina vestrarum peragunt præconia laudum:
Neve sit actorum fama caduca cavent.
Carmine fit vivax virtus; expersque sepulcri,
Notitiam seræ posteritatis habet.
Tabida consumit ferrum lapidemque vetustas;
Nullaque res maius tempore robur habet.
Scripta ferunt annos: scriptis Agamemnona nosti;
Et quisquis contra, vel simul, arma tulit.
Quis Thebas septemque duces sine carmine nosset,
Et quidquid post hæc, quidquid et ante fuit?
Di quoque carminibus, si fas est dicere, fiunt,
Tantaque maiestas ore canentis eget.
Sic Chaos, ex illa naturæ mole prioris,
Digestum partes scimus habere suas:
Sic adfectantes cœlestia regna Gigantas,
Ad Styga nimbifero vindicis igne datos.
Sic victor laudem superatis Liber ab Indis,
Alcides capta traxit ab Œchalia.
Et modo, Cæsar, avum, quem virtus addidit astris,
Sacrarunt aliqua carmina parte tuum.
Si quid adhuc igitur vivi, Germanice, nostro
Restat in ingenio, serviet omne tibi.
Non potes officium vatis contemnere vates:
Iudicio pretium res habet ista tuo.
Quod nisi te numen tantum ad maiora vocasset,
Gloria Pieridum summa futurus eras.
Sed dare materiam nobis, quam carmina, maius:
Nec tamen ex toto deserere illa potes.
Nam modo bella geris, numeris modo verba coerces,
Quodque aliis opus est, hoc tibi ludus erit.
Utque nec ad citharam, nec ad arcum segnis Apollo
Sed venit ad sacras nervus uterque manus; (est
Sic tibi nec docti, nec desunt principis artes:
Mixta sed est animo cum love Musa tuo.
Quæ quoniam nec nos unda submovit ab illa,
Ungula Gorgonei quam cava fecit equi;

Prosit, opemque ferat communia sacra tueri:
Atque isdem studiis imposuisse manum:
Litora pellitis uimium subiecta Corallis,
Ut tandem sævos effugiamque Getas;
Clausaque si misero patria est, ut ponar in ullo,
Qui minus Ausonia distet ab urbe, loco:
Unde tuas possim laudes celebrare recentes,
Magnaque quam minima facta referre mora.
Tangat ut hoc votum cœlestia, care Suilli,
Numina, pro socero pœne precare tuo.

EPISTOLA IX. *Græcino.*

Unde licet, non unde iuvat, Græcine, salutem
Mittit ab Euxiuis hanc tibi Naso vadis.
Missaque Di faciant Auroram occurrat ad illam,
Bis senos fasces quæ tibi prima dabit.
Ut, quoniam sine me tanges Capitolia consul,
Et fiam turbæ pars ego nulla tuæ,
In domini subeat partes, et præstet amici
Officium iusso litera nostra die:
Atque ego si fatis genitus melioribus essem,
Et mea sincero curreret axe rota;
Quo nunc nostra manus per scriptum fungitur, esset
Lingua salutandi munere functa tui.
Gratatusque darem cum dulcibus oscula verbis:
Nec minus ille meus, quam tuus, esset honor.
Illa, confiteor, sic essem luce superbus,
Ut caperet fastus vix domus ulla meos.
Dumque latus sancti cingit tibi turba senatus:
Consulis ante pedes ire viderer eques.
Et quanquam cuperem semper tibi proximus esse,
Gauderem lateri non habuisse locum.
Nec querulus, turba quamvis eliderer, essem:
Sed foret a populo tum mihi dulce premi.
Prospicerem gaudens, quantus foret agminis ordo,
Densaque quam longum turba teneret iter.
Quoque magis noris quam me vulgaria tangant,
Spectarem, qualis purpura te tegeret.
Signa quoque in sella nossem formata curuli,
Et totum Numidæ sculptile dentis opus.
At cum Tarpeias esses deductus in arces,
Dum caderet iussu victima sacra tuo;
Me quoque secreto grates sibi magnus agentem
Audisset, media qui sedet æde, Deus.
Turaque mente magis plena, quam lauce, dedissem
Ter quater, imperii lætus honore tui.
Hic ego præsentes inter numerarer amicos;
Mitia ius Urbis si modo fata darent.
Quæque mihi sola capitur nunc mente voluptas,
Tunc oculis etiam percipienda foret.
Non ita Cœlitibus visum est, et forsitan æquis:
Nam quid me pœnæ causa negata iuvet?
Mente tamen, quæ sola loco non exsulat, utar:
Prætextam, fasces adspiciamque tuos.
Hæc modo te populo reddentem iura videbit,
Et se secretis finget adesse locis.
Nunc longi reditus hastæ supponere lustri
Cernet, et exacta cuncta locare fide.
Nunc facere in medio facundum verba senatu,
Publica quærentem quid petat utilitas.
Nunc, pro Cæsaribus, Superis decernere grates,
Albave opimorum colla ferire boum.
Atque utinam, cum iam fueris potiora precatus,
Ut mihi placetur numinis ira, roges!
Surgat ad hanc vocem plena pius ignis ab ara;
Detque bonum voto lucidus omen apex.
Interea, qua parte licet, ne cuncta queramur,
Hic quoque te festum consule tempus agam.
Altera lætitiæ nec cedens causa priori,
Successor tanti frater honoris, erit.
Nam tibi finitum summo, Græcine, Decembri
Imperium, lani suscipit ille die.
Quæque est in vobis pietas, alterna feretis
Gaudia, tu fratris fascibus, ille tuis.
Sic tu bis fueris consul, bis consul et ille;
Inque domo bimus conspicietur honor.
Qui quanquam est ingens, et nullum Martia summo
Altius imperium consule Roma videt;
Multiplicat tamen hunc gravitas auctoris honorem,
Et maiestatem res data dantis habet.
Iudiciis igitur liceat Flaccoque tibique
Talibus Augusti tempus in omne frui.
Ut tamen a rerum cura propiore vacabit;
Vota precor votis addite vestra meis.
Et, si quem dabit aura sinum, laxate rudentes:
Exeat e Stygiis ut mea navis aquis.
Præfuit his, Græcine, locis modo Flaccus; et illo
Ripa ferox Istri sub duce tuta fuit.
Hic tenuit Mysas gentes in pace fideli:
Hic arcu fisos terruit ense Getas.
Hic captam Trosmin celeri virtute recepit,
Infecitque fero sanguine Danubium.
Quære loci faciem, Scythicique incommoda cœli;
Et quam vicino terreat hoste, roga.
Sintne litæ tenues serpentis felle sagittæ:
Fiat an humanum victima dira caput.
Mentiar, an coeat duratus frigore Pontus;
Et teneat glacies iugera multa freti.
Hæc ubi narrarit, quæ sit mea fama, require;
Quoque modo peragam tempora dura, roga.
Nec sumus hic odio, nec scilicet esse meremur:
Nec cum Fortuna mens quoque versa mea est.
Illa quies animo, quam tu laudare solebas,
Ille vetus solito perstat in ore pudor.
Sic ego sum longe, sic hic, ubi barbarus hostis,
Ut fera plus valeant legibus arma, facit;
Rem queat ut nullam tot iam, Græcine, per annos
Femina de nobis, virve, puerve queri.
Hoc facit, ut misero faveant adsintque Tomitæ;
Hæc quoniam tellus testificanda mihi est.
Illi me, quia velle vident, discedere malunt:
Respectu cupiunt hic tamen esse sui.
Nec mihi credideris: exstant decreta, quibus nos
Laudat, et immunes publica cera facit.
Conveniens miseris hæc quanquam gloria non est,
Proxima dant nobis oppida munus idem.
Nec pietas ignota mea est: videt hospita tellus
In nostra sacrum Cæsaris esse domo.
Stant pariter natusque pius, coniuxque sacerdos,
Numina iam facto non leviora Deo.
Neu desit pars ulla domus, stat uterque nepotum:
Hic aviæ lateri proximus, ille patris.
His ego do toties cum ture precantia verba,
Eoo quoties surgit ab orbe dies,
Tota, licet quæras, hoc me non fingere dicet,
Officii testis, Pontica terra, mei.
Pontica me tellus, quantis hac possumus ora,
Natalem ludis scit celebrare Dei.
Nec minus hospitibus pietas est cognita talis,
Misit in has si quos longa Propontis aquas.
Is quoque, quo lævus fuerat sub præside Pontus,
Audierit frater forsitan ista tuus.
Fortuna est impar animo, talique libenter
Exiguis carpo munere pauper opes.
Nec vestris damus hæc oculis, procul Urbe remoti:
Contenti tacita sed pietate sumus.
Et tamen hæc tangent aliquando Cæsaris aures:
Nil illum, toto quod fit in orbe, latet.

Tu certe scis hoc, Superis adscite, videsque,
Cæsar! ut est oculis subdita terra tuis.
Tu nostras audis inter convexa locatus
Sidera, sollicito quas damus ore, preces.
Perveniant istuc et carmina forsitan illa,
Quæ de te misi cœlite facta novo.
Auguror his igitur flecti tua numina, nec tu
Immerito nomen mite parentis habes.

EPISTOLA X. *Albinovano.*

Hic mihi Cimmerio bis tertia ducitur æstas
Litore, pellitos inter agenda Getas.
Ecquos tu silices, ecquod, carissime, ferrum
Duritiæ confers, Albinovane, meæ?
Gutta cavat lapidem; consumitur annulus usu;
Et teritur pressa vomer aduncus humo.
Tempus edax igitur, præter nos, omnia perdet?
Cessat duritia mors quoque victa mea.
Exemplum est animi nimium patientis Ulysses,
Iactatus dubio per duo lustra mari.
Tempora solliciti sed non tamen omnia fati
Pertulit, et placidæ sæpe fuere moræ.
An grave sex annis pulchram fovisse Calypso,
Æquoreæque fuit concubuisse Deæ?
Excipit Hippotades, qui dat pro munere ventos,
Curvet ut impulsos utilis aura sinus.
Nec bene cantantes labor est audisse puellas;
Nec degustanti lotos amara fuit.
Hos ego, qui patriæ faciant oblivia, succos
Parte meæ vitæ, si modo dentur, emam.
Nec tu contuleris urbem Læstrygonis unquam
Gentibus, obliqua quas obit Ister aqua.
Nec vincet sævum Cyclops feritate Phyacen:
Qui quota terroris pars solet esse mei!
Scylla feris trunco quod latrat ab inguine monstris,
Heniochæ nautis plus nocuere rates.
Nec potes infestis conferre Charybdin Achæis;
Ter licet epotum ter vomat illa fretum.
Qui quanquam dextra regione licentius errant,
Securum latus hoc non tamen esse sinunt.
Hic agri infrondes, hic spicula tincta venenis:
Hic freta vel pediti pervia reddit hyems.
Ut, qua remus iter pulsis modo fecerat undis,
Siccus contemta nave viator eat.
Qui veniunt istinc, vix vos ea credere dicunt.
Quam miser est, qui fert asperiora fide!
Crede tamen: nec te causas nescire sinemus,
Horrida Sarmaticum cur mare duret hyems.
Proxima sunt nobis plaustri præbentia formam,
Et quæ præcipuum sidera frigus habent.
Hinc oritur Boreas, oræque domesticus huic est,
Et sumit vires a propiore loco.
At Notus, adverso tepidum qui spirat ab axe,
Est procul, et rarus languidiorque venit.
Addo quod hic clauso miscentur flumina Ponto,
Vimque fretum multo perdit ab amne suam.
Huc Lycus, huc Sagaris Peniusque, Hypanisque Cra
Influit, et crebro vortice tortus Halys: [tesque
Partheniusque rapax, et volvens saxa Cynapes
Labitur; et nullo tardior amne Tyras:
Et tu, feminææ Thermodon cognite turmæ;
Et quondam Graiis, Phasi, petite viris:
Cumque Borysthenio liquidissimus amne Dyraspes,
Et tacite peragens lene Melantius iter:
Quique duas terras, Asiam Cadmique sororem
Separat et cursus inter utramque facit:
Innumeraque alii, quos inter maximus omnes
Cedere Danubius se tibi, Nile, neget.
Copia tot laticum, quas auget, adulterat undas,
Nec patitur vires æquor habere suas.
Quin etiam stagno similis, pigræque paludi,
Cæruleus vix est, diluiturque color.
Innatat unda freto dulcis, leviorque marina est,
Quæ proprium mixto de sale pondus habet.
Si roget hæc aliquis, cur sint narrata Pedoni,
Quidve loqui certis iuverit ista modis;
Detinui, dicam, tempus, curasque fefelli:
Hunc fructum præseus attulit hora mihi.
Abfuimus solito, dum scribimus ista, dolore:
In mediis nec nos sensimus esse Getis.
At tu, non dubito, cum carmine Thesea laudes,
Materiæ titulos quin tueare tuæ;
Quemque refers imitere virum. Vetat ille profecto
Tranquilli comitem temporis esse fidem.
Qui quanquam est factis ingens, et conditur a te
Vir tanto, quanto debuit ore cani;
Est tamen ex illo nobis imitabile quiddam,
Inque fide Theseus quilibet esse potest.
Non tibi sunt hostes ferro clavaque domandi,
Per quos vix ulli pervius Isthmos erat:
Sed præstandus amor, res non operosa volenti.
Quis labor est puram non temerasse fidem?
Hæc tibi, qui perstas indeclinatus amico,
Non est, quod lingua dicta quereute putes.

EPISTOLA XI. *Gallioni.*

GALLIO, crimen erit vix excusabile nobis,
Carmine te nomen non habuisse meo.
Tu quoque enim, memini, cœlesti cuspide facta
Fovisti lacrymis vulnera nostra tuis.
Atque utinam, rapti jactura læsus amici,
Sensisses ultra, quod quererere, nihil!
Non ita Dis placuit, qui te spoliare pudica
Coniuge crudeles non habuere nefas.
Nuntia nam luctus mihi nuper epistola venit:
Lectaque cum lacrymis sunt tua damna meis.
Sed neque prudentem solari stultior ausim,
Verbaque doctorum nota referre tibi:
Finitumque tuum, si non ratione, dolorem
Ipsa iam pridem suspicor esse mora.
Dum tua pervenit, dum litora nostra recurrens
Tot maria ac terras permeat, annus abit.
Temporis officium solatia dicere certi est:
Dum dolor in cursu est, dum petit æger opem;
At cum longa dies sedavit vulnera mentis,
Intempestive qui fovet illa, novat.
Adde quod atque utinam verum tibi venerit omen!
Coniugio felix iam potes esse novo.

EPISTOLA XII. *Tuticano.*

Quo minus in nostris ponaris, amice, libellis,
Nominis efficitur conditione tui.
Ast ego non alium prius hoc dignarer honore;
Est aliquis nostrum si modo carmen honos.
Lex pedis officio, naturaque nominis obstant,
Quaque meos adeas, est via nulla, modos.
Nam pudet in geminos ita nomen findere versus,
Desinat ut prior hoc, incipiatque minor:
Et pudeat, si te, qua syllaba parte moratur,
Arctius adpellem, Tuticanumque vocem.
Nec potes in versum Tuticani more venire;
Fiat ut e longa syllaba prima brevis.
Aut producatur, quæ nunc correptius exit;
Et sit porrecta longa secunda mora.
His ego si vitiis ausim corrumpere nomen,
Ridear, et merito pectus habere neger.
Hæc mihi causa fuit dilati muneris huius,
Quod meus adiecto fœnore reddet ager.

Teque canam quacumque nota: tibi carmina mittam,
Pæne mihi puero cognite pæne puer,
Perque tot annorum seriem, quot habemus uterque,
Non mihi, quam fratri frater, amate minus.
Tu bonus hortator, tu dux comesque fuisti,
Cum regerem tenera fræna novella manu.
Sæpe ego correxi sub te censore libellos;
Sæpe tibi admonitu facta litura meo est:
Dignam Mæoniis Phæacida condere chartis
Cum te Pierides perdocuere tuæ.
Hic tenor, hæc viridi concordia cœpta iuventa
Venit ad albentes illabefacta comas.
Quæ nisi te moveant, duro tibi pectora ferro
Esse, vel invicto clausa adamante putem.
Sed prius huic desint et bellum et frigora terræ,
Invisus nobis quæ duo Pontus habet;
Et tepidus Boreas, et sit præfrigidus Auster,
Et possit fatum mollius esse meum;
Quam tua sint lapso præcordia dura sodali.
Hiccumulus nostris absit, abestque, malis.
Tu modo per Superos, quorum certissimus ille est,
Quo tuus adsidue Principe crevit honor;
Effice, constanti profugum pietate tuendo,
Ne sperata meam deserat aura ratem.
Quid mandem, quæras? peream, nisi dicere vix est.
Si modo, qui periit, ille perire potest.
Nec quid agam invenio, nec quid nolimve, velimve:
Nec satis utilitas est mea nota mihi.
Crede mihi; miseros prudentia prima relinquit,
Et sensus cum re consiliumque fugit.
Ipse, precor, quæras, qua sim tibi parte iuvandus:
Quoque viam facias ad mea vota vado.

EPISTOLA XIII. *Caro.*

O mihi non dubios inter memorande sodales,
Quique, quod es vere, Care, vocaris, ave.
Unde saluteris, color hic tibi protinus index,
Et structura mei carminis esse potest.
Non quia mirifica est, sed quod nec publica certe:
Qualis enim cumque est, non latet esse meam.
Ipse quoque ut chartæ titulum de fronte revellas,
Quod sit opus, videor dicere posse, tuum.
Quamlibet in multis positus noscere libellis,
Perque observatas invenire notas.
Produnt auctorem vires, quas Hercule dignas
Novimus, atque illi, quem canis esse pares.
Et mea Musa potest proprio deprensa colore
Insignis vitiis forsitan esse suis.
Tam mala Thersiten prohibebat forma latere,
Quam pulchra Nireus conspiciendus erat.
Nec te mirari, si sint vitiosa, decebit
Carmina, quæ faciam pæne poeta Getes.
Ah pudet! et Getico scripsi sermone libellum:
Structaque sunt nostris barbara verba modis.
Et placui, gratare mihi, cœpique poetæ
Inter inhumanos nomen habere Getas.
Materiam quæris? laudes de Cæsare dixi.
Adiuta est novitas numine nostra Dei.
Nam patris Augusti docui mortale fuisse
Corpus; in ætherias numen abisse domos;
Esse parem virtute patri, qui fræna conctus
Sæpe recusati ceperit imperii.
Esse pudicarum te Vestam, Livia, matrum,
Ambigunm nato dignior, anne viro.
Esse duos iuvenes, firma adiumenta parentis,
Qui dederint animi pignora certa sui.
Hæc ubi non patria perlegi scripta Camœna,
Venit et ad digitos ultima charta meos;
Et caput et plenas omnes movere pharetras,
Et longum Getico murmur in ore fuit.
Atque aliquis, Scribas hæc cum de Cæsare, dixit,
Cæsaris imperio restituendus eras.
Ille quidem dixit; sed me iam, Care, nivali
Sexta relegatum bruma sub axe videt.
Carmina nil prosunt: nocuerunt carmina quondam:
Primaque tam miseræ causa fuere fugæ.
At tu per studii communia foedera sacri,
Per non vile tibi nomen amicitiæ;
Sic capto Latiis Germanicus hoste catenis,
Materiam vestris adferat ingeniis;
Sic valeant pueri, votum commune Deorum,
Quos laus formandos est tibi magna datos;
Quanta potes præbe nostræ momenta saluti,
Quæ nisi mutato nulla futura loco est.

EPISTOLA XIV. *Tuticano.*

Hæc tibi mittuntur quem sum modo carmine questus
Non aptum numeris nomen habere meis.
In quibus, excepto quod adhuc utcumque valemus,
Nil, te præterea quod iuvet, invenies.
Ipsa quoque est invisa salus: suntque ultima vota,
Quolibet ex istis scilicet ire locis.
Nulla mihi cura est, terra quam muter ut ista:
Hac quia, quam video, gratior omnis erit.
In medias Syrtes, mediam mea vela Charybdin
Mittite, præsenti dum careamus humo.
Styx quoque, si quid ea est, bene commutabitur Istro:
Si quid et inferius, quam Styga, mundus habet.
Gramina cultus ager, frigus minus odit hirundo,
Proxima Marticolis quam loca Naso Getis.
Talia succensent propter mihi verba Tomitæ,
Iraque carminibus publica mota meis.
Ergo ego cessabo nunquam per carmina lædi,
Plectar et incauto semper ab ingenio?
Ergo ego, ne scribam, digitos incidere cunctor;
Telaque adhuc demens, quæ nocuere, sequor?
Ad veteres scopulos iterum devertor, ad illas,
In quibus offendit naufraga puppis, aquas.
Sed nihil admisi: nulla est mea culpa, Tomitæ;
Quos ego, cum loca sim vestra perosus, amo.
Quilibet excutiat nostri monumenta laboris;
Litera de vobis est mea questa nihil.
Frigus, et incursus omni de parte timendos,
Et quod pulsetur murus ab hoste, queror.
In loca, non homines, verissima crimina dixi.
Culpatis vestrum vos quoque sæpe solum.
Esset perpetuo sua quam vitabilis Asera,
Ausa est agricolæ Musa docere senis.
At fuerat terra genitus, qui scripsit, in illa:
Intumuit vati nec tamen Ascra suo.
Quis patriam solerte magis dilexit Ulysse?
Hoc tamen asperitas indice nota loci est.
Non loca, sed mores dictis vexavit amaris
Scepsius Ausonios, actaque Roma rea est.
Falsa tamen passa est æqua convicia mente,
Obfuit auctori nec fera lingua suo:
At malus interpres, populi mihi concitat iram,
Inque novum crimen carmina nostra vocat.
Tam felix utinam, quam pectore candidus, essem!
Exstat adhuc nemo saucius ore meo.
Adde, quod Illyrica si iam pice nigrior essem,
Non mordenda mihi turba fidelis erat.
Molliter a vobis mea sors excepta, Tomitæ,
Tam mites Graios indicat esse viros.
Gens mea Peligni, regioque domestica Sulmo,
Non potuit nostris lenior esse malis.
Quem vix incolumi cuique salvoque daretis,
Is datus a vobis est mihi nuper honor.

Solus adhuc ego sum vestris immunis in oris;
Exceptis, si qui munera legis habent.
Tempora sacrata mea sunt velata corona,
Publicus invito quam favor imposuit.
Quam grata est igitur Latonæ Delia tellus,
Erranti tutum quæ dedit una locum;
Tam mihi cara Tomis; patria quæ sede fugatis
Tempus ad hoc nobis hospita fida manet.
Di modo fecissent, placidæ spem posset habere
Pacis, et a gelido longius axe foret.

EPISTOLA XV. *Sexto Pompeio.*

Si quis adhuc usquam nostri non immemor exstat,
Quidve relegatus Naso, requirit, agam;
Cæsaribus vitam, Sexto debere salutem
Me sciat: a Superis hic mihi primus erit.
Tempora nam miseræ complectar ut omnia vitæ,
A meritis huius pars mihi nulla vacat.
Quæ numero tot sunt, quot in horto fertilis arvi
Punica sub lento cortice grana rubent;
Africa quot segetes, quot Tmolia terra racemos,
Quot Sicyon baccas, quot parit Hybla favos.
Confiteor: testere licet: signate, Quirites:
Nil opus est legum viribus: ipse loquor.
Inter opes et me, rem parvam, pone paternas.
Pars ego sim census quantulacumque tui.
Quam tua Trinacria est, regnataque terra Philippo,
Quam domus Augusto continuata foro;
Quam tua, rus oculis domini, Campania, gratum,
Quæque relicta tibi, Sexte, vel emta tenes:
Tam tuus en ego sum: cuius te munere tristi
Non potes in Ponto dicere habere nihil.
Atque utinam possis, et detur amicius arvum;
Remque tuam ponas in meliore loco!
Quod quoniam in Dis est, tenta lenire precando
Numina, perpetua quæ pietate colis.
Erroris nam tu, vix est decernere, nostri
Sis argumentum maius, an auxilium.
Nec dubitans oro: sed flumine sæpe secundo
Augetur remis cursus euntis aquæ.
Et pudet, et metuo, semperque eademque precari;
Ne subeant animo tædia iusta tuo.
Verum quid faciam? res immoderata cupido est.
Da veniam vitio, mitis amice, meo.
Scribere sæpe aliud cupiens delabor eodem:
Ipsa locum per se litera nostra rogat.
Seu tamen effectus habitura est gratia; seu me
Dura iubet gelido Parca sub axe mori;
Semper inoblita repetam tua munera mente,
Et mea me tellus audiet esse tuum.
Audiet et cœlo posita est quæcumque sub illo:
Transit nostra feros si modo Musa Getas.
Teque meæ causam servatoremque salutis,
Meque tuum libra norit et ære magis.

EPISTOLA XVI. *Ad invidum.*

Invide, quid laceras Nasonis carmina rapti?
Non solet ingeniis summa nocere dies.
Famaque post cineres maior venit: et mihi nomen
Tunc quoque, cum vivis adnumerarer, erat.
Cum foret et Marsus, magnique Rabirius oris,
Iliacusque Macer, sidereusque Pedo:
Et, qui Iunonem læsisset in Hercule, Carus;
Iunonis si non iam gener ille foret.
Quique dedit Latio carmen regale Severus;
Et cum subtili Priscus uterque Numa.
Quique vel imparibus numeris, Montane, vel æquis
Sufficis; et gemino carmine nomen habes.
Et qui Penelopæ rescribere iussit Ulyssem,
Errantem sævo per duo lustra mari:
Quique suam Troezena, imperfectumque dierum
Deseruit celeri morte Sabinus opus.
Ingeniique sui dictus cognomine Largus,
Gallica qui Phrygium duxit in arva senem.
Quique canit domi tam Camerinus ab Hercule Troiam
Quique suo nomen Phyllide Tuscus habet.
Velivolique maris vates, cui credere possis
Carmina cæruleos composuisse Deos.
Quique acies Libycas Romanaque prælia dixit;
Et Marius, scripti dexter in omne genus.
Trinacriusque suæ Perseidos auctor, et auctor
Tantalidæ reducis, Tyndaridosque, Lupus;
Et qui Mæoniam Phæacida vertit, et una
Pindaricæ fidicen tu quoque, Rufe, lyræ.
Musaque Turrani, tragicis innixa cothurnis;
Et tua cum socco Musa, Melisse, levis.
Cum Varus Gracchusque darent fera dicta tyrannis;
Callimachi Proculus molle teneret iter:
Tityrus antiquas et erat qui pasceret herbas,
Aptaque venanti Gratius arma daret.
Naidas a Satyris caneret Fontanus amatas,
Clauderet imparibus verba Capella modis.
Cumque forent alii, quorum mihi cuncta referre
Nomina longa mora est, carmina vulgus habet;
Essent et iuvenes, quorum quod inedita cura est,
Appellandorum nil mihi iuris adest:
Te tamen in turba non ausim, Cotta, silere,
Pieridum lumen, præsidiumque fori.
Maternos Cottas cui Messallasque paternos
Maxima nobilitas ingeminata dedit.
Dicere si fas est, claro mea nomina Musa,
Atque inter tantos, quæ legeretur, erat.
Ergo submotum patria proscindere, livor,
Desine, neu cineres sparge, cruente, meos.
Omnia perdidimus: tantummodo vita relicta est,
Præbeat ut sensum materiamque malis.
Quid iuvat exstinctos ferrum dimittere in artus?
Non habet in nobis iam nova plaga locum.

IBIS.

Tempus ad hoc, lustris iam bis mihi quinque peractis,
Omne fuit Musæ carmen inerme meæ:
Nullaque, quæ possit, scriptis tot millibus, exstat
Litera Nasonis, sanguinolenta legi.
Nec quemquam nostri, nisi nos, læsere libelli,
Artificis periit cum caput Arte sua.
Unus, et hoc ipsum est iniuria magna, pereunem
Candoris titulum non sinit esse mei.
Quisquis is est, nam nomen adhuc utcumque tacebo,
Cogit inadsuetas sumere tela manus:
Ille relegatum gelidos Aquilonis ad ortus
Non sinit exsilio delituisse suo.
Vulneraque immitis requiem quærentia vexat,
Iactat et in toto nomina nostra foro:
Perpetuoque mihi sociatam fœdere lecti
Non patitur miseri funera flere viri.
Cumque ego quassa meæ complectar membra carinæ;
Naufragii tabulas pugnat habere mei.
Et qui debuerat subitas extinguere flammas,
Is prædam medio raptor ab igne tulit.
Nititur ut profugæ desint alimenta senectæ;
Heu quanto nostris dignior ipse malis!
Di melius! quorum longe mihi maximus ille est,
Qui nostras inopes noluit esse vias.
Huic igitur meritas grates, ubicumque licebit,
Pro tam mansueto pectore semper agam.

Audiet hæc Pontus: faciat quoque forsitan idem,
Terra sit ut propior testificanda mihi.
At tibi, calcasti qui me, violente, iacentem,
Quamlibet et misero debitus hostis ero.
Desinet esse prius contrarius ignibus humor;
Iunctaque cum Luna lumina Solis erunt;
Parsque eadem cœli Zephyros emittet et Euros;
Et tepidus gelido flabit ab axe Notus;
Et nova fraterno veniet concordia fumo;
Quem vetus accensa separat ira pyra;
Et Ver Autumno, Brumæ miscebitur Æstas;
Atque eadem regio Vesper et Ortus erunt:
Quam mihi sit tecum positis, quæ sumsimus, armis,
Gratia, commissis, improbe, rupta tuis:
Quam dolor hic unquam spatio evanescere possit,
Leniat aut odium tempus et hora meum.
Pax erit hæc nobis, donec mihi vita manebit,
Cum pecore infirmo quæ solet esse lupis.
Prima quidem cœpto committam prælia versu:
Non soleant quamvis hoc pede bella geri.
Utque petit primo plenum flaventis arenæ
Nondum calfacti velitis hasta solum;
Sic ego te ferro nondum iaculabor acuto;
Protinus invisum nec petet hasta caput.
Et neque nomen in hoc, nec dicam facta libello:
Teque brevi, qui sis, dissimulare sinam.
Postmodo si perges, in te mihi liber Iambus
Tincta Lycambeo sanguine tela dabit.
Nunc, quo Battiades inimicum devovet Ibin,
Hoc ego devoveo teque tuosque modo.
Utque ille, historiis involvam carmina cæcis:
Non soleam quamvis hoc genus ipse sequi.
Illius ambages imitatus in Ibide, dicar
Oblitus moris iudiciique mei.
Et quoniam, qui sis, nondum quærentibus edo;
Ibidis interea tu quoque nomen habe.
Utque mei versus aliquantum noctis habebunt,
Sic vitæ series tota sit atra tuæ.
Hæc tibi natali faxo Ianique Kalendis
Non mentituro quilibet ore legat.
Di maris et terræ, quique his meliora tenetis
Inter diversos cum Iove regna polos;
Huc precor, huc vestras omnes advertite mentes,
Et sinite optatis pondus inesse meis.
Ipsaque tu Tellus, ipsum cum fluctibus Æquor,
Ipse meas Æther accipe summe preces:
Sideraque, et radiis circumdata Solis imago;
Lunaque, quæ nunquam, quo prius, ore micas;
Noxque tenebrarum specie reverenda tuarum;
Quæque ratum triplici pollice netis opus;
Quique per infernas horrendo murmure valles
Imperiurato laberis amnis aquæ;
Quasque ferunt torto vittatis angue capillis
Carceris obscuras ante sedere fores;
Vos quoque plebs Superum, Fauni, Satirique, Lare-
Fluminaque, et Nymphæ, Semideumque genus; (que,
Denique ab antiquo Divi veteresque novique,
In nostrum cuncti tempus adeste, Chao.
Carmina dum capiti maledico dira canuntur,
Et peragunt partes ira dolorque suas:
Adnuite optatis omnes ex ordine nostris;
Et pars sit voti nulla caduca mei.
Quæque precor, fiant: ut non mea dicta, sed illa
Pasiphaes generi verba fuisse putet.
Quasque ego transiero pœnas, patiatur et illas:
Plenius ingenio sit miser ille meo.
Neve minus valeant fictum exsecrantia nomen
Vota, minus magnos commoveantve Deos:
Illum ego devoveo, quem mens intelligit, Ibin;
Qui se scit factis has meruisse preces.
Nulla mora est in me; peragam rata vota sacerdos.
Quisquis ades sacris, ore favete, meis.
Quisquis ades sacris, lugubria dicite verba,
Et lletu madidis Ibin adite genis:
Ominibusque malis, pedibusque occurrite lævis:
Et nigræ vestes corpora vestra tegant.
Tu quoque, quid dubitas ferales sumere vittas?
Iam stat, ut ipse vides, funeris ara tui.
Pompa parata tibi est: votis mora tristibus absit:
Da iugulum cultris, hostia dira, meis.
Terra tibi fruges, amnis tibi deneget undas:
Deneget adflatus ventus et aura suos.
Nec tibi Sol clarus; nec sit tibi lucida Phœbe;
Destituant oculos sidera cuncta tuos.
Nec se Vulcanus, nec se tibi præbeat aer;
Nec tibi det tellus, nec tibi pontus iter.
Exsul, inops erres, alienaque limina lustres:
Exiguumque petas ore tremente cibum.
Nec corpus querulo, nec mens vacet ægra dolore:
Noxque die gravior sit tibi, nocte dies.
Sisque miser semper; nec sis miserabilis ulli.
Gaudeat adversis femina virque tuis.
Accedat lacrymis odium, dignusque putere,
Qui mala, cum tuleris plurima, plura feras.
Sitque, quod est rarum, solito defecta favore
Ærumnæ facies invidiosa tuæ.
Causaque non desit, desit tibi copia mortis:
Optatam fugiat vita coacta necem.
Luctatusque diu cruciatos spiritus artus
Deserat, et longa torqueat ante mora.
Evenient. Dedit ipse mihi modo signa futuri
Phœbus; et a læva mœsta volavit avis.
Certe ego, quæ voveo, Superos mouura putabo:
Speque tuæ mortis, perfide, semper alar.
Finiet illa dies, quæ te mihi subtrahet olim:
Finiet illa dies, quæ mihi tarda venit.
Et prius hanc animam, nimium tibi sæpe petitam,
Auferat illa dies, quæ mihi sera venit:
Quam dolor hic unquam spatio evanescere possit,
Leniat aut odium tempus et hora meum.
Pugnabunt iaculis dum Thraces, Iazyges arcu,
Dum tepidus Ganges, frigidus Ister erit;
Robora dum montes, dum pabula mollia campi,
Dum Tiberis flavas Tuscus habebit aquas;
Bella geram tecum: nec mors mihi finiet iras;
Sæva sed in manes manibus arma dabit.
Tum quoque, cum vacuas fuero dilapsus in auras,
Exanimis mores oderit umbra tuos.
Tum quoque factorum veniam memor umbra tuorum,
Insequar et vultus ossea larva tuos.
Sive ego, quod nolim, longis consumtus ab annis,
Sive manu facta morte solutus ero:
Sive per immensas iactabor naufragus undas;
Nostraque longinquus viscera piscis edet:
Sive peregrinæ carpent mea membra volucres;
Sive meo tingent sanguine rostra lupi:
Sive aliquis dignatus erit supponere terræ,
Et dare plebeio corpus inane rogo.
Quidquid ero, Stygiis erumpere nitar ab oris,
Et tendam gelidas ultor in ora manus.
Me vigilans cernes: tacitis ego noctis in umbris
Excutiam somnos, visus adesse, tuos.
Denique quidquid ages, ante os oculosque volabo;
Et querar, et nulla sede quietus eris.
Verbera torta dabunt sonitum, nexæque colubris
Conscia fumabunt semper ad ora faces.
His vivus furiis agitabere: mortuus isdem.
Et brevior pœna vita futura tua est.

Nec tibi contingent funus lacrymæque tuorum:
Indeploratum proiiciere caput.
Carnificisque manu, populo plaudente, traheris;
Infixusque tuis ossibus uncus erit.
Ipsæ te fugient, quæ carpunt omnia, flammæ:
Respuet invisum iusta cadaver humus.
Unguibus et rostro tardus trahet ilia vultur:
Et scindent avidæ perfida corda canes.
Deque tuo fiet, licet hac sis laude superbus,
Insatiabilibus corpore rixa lupis.
In loca ab Elysiis diversa fugabere campis;
Quasque tenet sedes noxia turba, coles.
Sisyphus est illic saxum volvensque petensque;
Quique agitur rapidæ vinctus ab orbe rotæ:
Quæque gerunt humeris perituras Belides undas,
Exsulis Ægypti, turba cruenta, nurus.
Poma pater Pelopis præsentia quærit, et idem
Semper eget, liquidis semper abundat aquis;
Iugeribusque novem qui summus distat ab imo,
Visceraque adsiduæ debita præbet avi.
Hic tibi de Furiis scindet latus una flagello,
Ut sceleris numeros confiteare tui:
Altera Tartareis sectos dabit anguibus artus:
Tertia fumantes iucoquet igne genas.
Noxia mille modis lacerabitur umbra, tuasque
Æ acus in pœnas ingeniosus eris.
In te transcribet veterum tormenta reorum:
Manibus antiquis causa quietis eris.
Sisypho, cui tradas revolubile pondus, habebis:
Versabunt celeres nunc nova membra rotæ.
Hic erit, et ramos frustra qui captet et undas:
Hic inconsumto viscere pascet avem.
Nec mortis pœnas mors altera finiet ludius:
Horaque erit tantis ultima nulla malis.
Inde ego pauca canam; frondes ut si quis ab Ida,
Aut summam Libyco de mare carpat aquam.
Nam neque quot flores Sicula nascantur in Hybla,
Quotve ferat, dicam, terra Cilissa crocos.
Nec cum tristis hyems Aquilonis inhorruit alis,
Quam multa fiat grandine canus Athos.
Nec mala voce mea possint tua cuncta referri;
Ora licet tribuas multiplicata mihi,
Tot tibi, væ misero, venient talesque ruinæ,
Ut cogi in lacrymas me quoque posse putem.
Illæ me lacrymæ facient sine fine beatum:
Dulcior hic risu tunc mihi fletus erit.
Natus es infelix; ita Dî voluere; nec ulla
Commoda nascenti stella levisque fuit.
Non Venus adfulsit, non illa Iupiter horat
Lunave non apto, Solve fuere loco.
Nec satis utiliter positos tibi præbuit ignes
Quem peperit magno, lucida Maia, Iovi.
Te fera, nec quidquam placidum spondentia, Martis
Sidera presserunt, falciferique senis,
Lux quoque natalis, ne quid, nisi triste, videres;
Turpis, et inductis nubibus atra fuit.
Hæc est, in Fastis cui dat gravis Allia nomen,
Quæque dies Ibin, publica damna tulit,
Qui simul, impura matris prolapsus ab alvo,
Cinyphiam fœdo corpore pressit humum;
Sedit in adverso nocturnus culmine bubo,
Funereoque graves edidit ore sonos.
Protinus Eumenides lavere palustribus ulvis,
Qua cava de Stygiis fluxerat unda vadis;
Pectoraque unxerunt Erebea felle colubræ:
Terque cruentatas increpuere manus;
Gutturaque imbuerunt infantia lacte cauino,
Hic primus pueri venit in ora cibus.
Perbibit iude suæ rabiem nutricis alumnus;
Latrat et in toto verba canina foro.
Membraque vinxerunt tinctis ferrugine pannis,
A male deserto quos rapuere rogo.
Et, ne non fultum nuda tellure iaceret,
Molle super silices imposuere caput.
Iamque recessuræ viridi de stipite factas
Admorunt oculis usque sub ora faces.
Flebat, ut est infans fumis contactus amaris,
De tribus est cum sic una locuta soror:
Tempus in immensum lacrymas tibi vovimus istas,
Quæ semper causa sufficiente cadant.
Dixerat: At Clotho iussit promissa valere,
Nevit et infecta stamina pulla manu;
Et ne longa suæ præsagia diceret horæ
Fata canet vates qui tua, dixit, erit.
Ille ego sum vates: ex me tua vulnera disces;
Dî modo dent vires in mea verba suas.
Carminibusque meis accedant pondera rerum,
Quæ rata per luctus experiere tuos.
Neve sine exemplis ævi cruciere prioris,
Sint tua Troianis non leviora malis.
Quantaque clavigeri Pœantius Herculis heres,
Tanta venenato vulnera crure geras.
Nec levius doleas, quam qui bibit ubera cervæ,
Armatique tulit vulnus, inermis opem.
Quique ab equo præceps in Aleia decidit arva;
Exitio facies cui sua pæne fuit.
Id, quod Amyntorides, videas, trepidumque ministro
Prætentes baculo, luminis orbus, iter:
Nec plus adspicias, quam quem sua filia rexit,
Expertus scelus est cuius uterque parens.
Qualis erat postquam est iudex de lite iocosa
Sumtus, Apollinea clarus in arte senex.
Qualis et ille fuit, quo præcipiente columba
Est data Palladiæ prævia duxque rati.
Quique oculis caruit, per quos male viderat aurum,
Inferias nato quos dedit orba parens.
Pastor ut Ætnæus, cui casus ante futuros
Telemus Eurymides vaticinatus erat.
Ut duo Phinidæ, quibus idem lumen ademit,
Qui dedit: ut Thamyræ, Demodocique caput.
Sic aliquis tua membra secet, Saturnus ut illas
Subsecuit partes, unde creatus erat.
Nec tibi sit melior tumidis Neptunus in undis,
Quam cui sunt subitæ frater et uxor aves;
Sollertique viro, laceræ quem fracta tenentem
Membra ratis Semeles est miserata soror.
Vel tua ne pœnæ genus hoc cognoverit unus,
Viscera diversis scissa ferantur equis.
Vel quæ, qui redimi Romano turpe putavit,
A duce Puniceo pertulit, ipse feras.
Nec tibi subsidio sit præsens numen, ut illi,
Cui nihil Hercæi profuit ara Iovis.
Utque dedit saltus de summo Thessalus Ossa,
Tu quoque saxoso præcipitere iugo.
Aut velut Euryali, qui sceptrum cepit ab illo,
Sint artus avidis anguibus esca tui:
Vel tua maturet, sicut Minoia fata,
Per caput iufusæ fervidus humor aquæ:
Utque parum miti, sed non impune, Prometheus,
Aerias volucres sanguine fixus alas:
Ac, velut Etracides magno ter ab Hercule quintus,
Cæsus in immensum proiiciare fretum:
Aut, ut Amyntiaden, turpi dilectus amore
Oderit, et sævo vulneret ense puer:
Nec tibi fida magis misceri pocula possint,
Quam qui cornigero de Iove natus erat.
More vel intereas capti suspensus Achæi,
Qui miser aurifera teste pependit aqua.

Aut ut Achillidæ cognato nomine clarum
Opprimat hostili tegula iacta manu.
Nec tua, quam Pyrrhi, felicius ossa quiescant,
Sparsa per Ambracias quæ iacuere vias.
Nataque ut Æacidæ, iaculis moriaris adactis:
Non licet hoc Cereri dissimulare nefas.
Utque nepos dicti nostro modo carmine regis
Cantharidum succos dante parente bibas:
Aut pia te cæso dicatur adultera, sicut,
Qua cecidit Leucon vindice, dicta pia est.
Inque pyram tecum carissima pignora mittas;
Quam finem vitæ Sardanapalus habet.
Utque Iovis Libyci templum violare parantis,
Acta Noto vultus condat arena tuos.
Utque necatorum Darei fraude secundi,
Sic tua subsidens devoret ora cinis.
Aut, ut olivifera quondam Sycione fugato,
Sit frigus mortis causa famesque tuæ.
Aut, ut Atarnites, insutus pelle iuvenci
Turpiter ad dominum præda ferare tuum.
Inque tuo thalamo ritu iugulere Pheræi,
Qui datus est leto coniugis ense suæ.
Quosque putas fidos, ut Larissæus Alevas,
Vulnere non fidos experiare tuo.
Utque Milon, sub quo cruciata est Pisa tyranno,
Vivus in occultas præcipiteris aquas.
Quæque in Adimantum, Phliasia regna tenentem,
Ab Iove venerunt, te quoque tela petant.
Aut ut Amastriacis quondam Lenæus ab oris,
Nudus Achillea destituaris humo.
Utque vel Eurydamas ter circum busta Thrasylli
Est Larissæis raptus ab hoste rotis;
Vel qui, quæ fuerat tutatus mœnia sæpe,
Corpore lustravit non diuturna suo:
Utque novum passa genus Hippomeneide pœnæ,
Tractus in Actæa fertur adulter humo:
Sic, ubi vita tuos invisa reliquerit artus,
Ultores rapiant turpe cadaver equi.
Viscera sic aliquis scopulus tua figat, ut olim
Fixa sub Euboico Graia fuere sinu.
Utque ferox periit et fulmine et æquore raptor;
Sic te mersuras adiuvet ignis aquas.
Mens quoque sic Furiis vecors agitetur, ut ulli,
Unum cui toto corpore vulnus erat.
Utque Dryantidæ Rhodopeia regna tenenti,
In geminо dispar cui pede cultus erat.
Ut fuit Œtæo quondam, generoque draconum,
Tisamenique patri, Callirhoesque viro.
Nec tibi contingat matrona pudicior illa,
Qua potuit Tydeus erubuisse uxu.
Quæque sui Venerem iunxit cum fratre mariti,
Locris in ancillæ dissimulata necem.
Di quoque tam faciant possis gaudere fideli
Coniuge, quam Talai, Tyndareique gener.
Quæque, parare suis letum patruelibus ausæ,
Belides, adsidua colla premuntur aqua.
Byblidos et Canaces, sicut facit, ardeat igne:
Nec, nisi per crimen, sit tibi nota soror.
Filia si fuerit, sit quod Pelopea Thyestæ,
Myrrha suo patri, Nyctimeneque suo:
[Neve magis pia sit, capitique parentis amica,]
Quam tibi vel, Pterela, vel tibi, Nise, fuit:
Infamemque locum sceleris quæ nomine fecit,
Pressit et inductis membra paterna rotis.
Ut iuvenes pereas, quorum fastigia vultus
Olim Piseæ sustinuere foris.
Ut qui perfusam miserorum sæpe procorum
Ipse suo melius sanguine tinxit humum.
Proditor ut sævi periit auriga tyranni,
Qui nova Myrtoæ nomina fecit aquæ.
Ut qui velocem frustra petiere puellam;
Dum capta est pomis tardior illa tribus.
Ut qui tecta, novi formam celantia monstri,
Intrarunt cæcæ non redeunda domus;
Ut quorum Æacides misit violentus in altos
Corpora cum senis altera sena rogos.
Ut quos, obscuri lusos ambagibus oris,
Legimus infandæ Sphinga dedisse neci.
Ut qui Bistoniæ templo cecidere Minervæ.
Propter quod facies nunc quoque tecta Deæ est.
Ut qui Threicii quondam præsepia regis
Fecerunt dapibus sanguinolenta suis.
Therodamanteos ut qui sensere leones,
Quique Thoanteæ Taurica sacra Deæ.
Ut quos Scylla vorax, Scyllæque adversa Charybdis,
Dulichiæ pavidos eripuere rati:
Ut quos demisit vastam Polyphemus in alvum:
Ut Læstrygonias qui subiere domos.
Ut quos dux Pœnus mersit putealibus undis,
Et iacto canas pulvere fecit aquas.
Sex bis ut Icaridos famulæ periere, procique,
Inque caput domini qui dabat arma procis.
Ut iacet Aonio luctator ab hospite fusus,
Qui, mirum, victor, cum cecidisset, erat.
Ut quos Antæi fortes pressere lacerti;
Quosque feræ morti Lemnia turba dedit.
Ut qui post longum sacri monstrator iniqui
Elicuit pluvias victima cæsus aquas.
Frater ut Antæi, quo sanguine debuit, aras
Tinxit, et exemplis occidit ipse suis.
Ut qui terribiles pro gramen habentibus herbis
Impius humano viscere pavit equos;
Ut duo diversis sub eodem vindice cæsi
Temporibus Nessus, Dexamenique gener.
Ut pronepos, Saturne, tuus, quem reddere vitam
Urbe Coronides vidit ab ipse sua.
Ut Sinis, et Sciron, et de Polypemone natus,
Quique homo parte sui, parte iuvencus erat.
Quique trabes pressas ab humo mittebat in auras,
Æquoris adspiciens huius et huius aquas.
Quæque Ceres vidit læto pereuntia vultu
Corpora Thesea Cercyonea manu.
Hæc tibi, quem meritis precibus mea devovet ira,
Eveniant, aut his non leviora malis.
Qualis Achæmenides Sicula desertus in Ætna,
Troica cum vidit vela venire, fuit.
Qualis erat nec non fortuna binominis Iri,
Quique tenent pontem, quæ tibi peior erit.
Filius et Cereris frustra tibi semper ametur,
Destituatque tuas usque petitus opes.
Utque per alternos unda labente recursus
Subtrahitur presso mollis arena pedi;
Sic tua nescio quo semper fortuna liquescat,
Lapsaque per medias effluat usque manus.
Utque pater solitæ varias mutare figuras
Plenus inextincta conficiare fame,
Nec dapis humanæ subeant fastidia: quaque
Parte potes, Tydeus temporis huius eris.
Atque aliquid facias, a vespere rursus ad ortus
Cur exsternati Solis agantur equi.
Fœda Lycaoniæ repetes convivia mensæ,
Tentabisque cibi fallere fraude Iovem.
Teque aliquis posito tentet vim numinis opto:
Tantalides tu sis, Tereidesque puer.
Et tua sic latos spargantur membra per agros,
Tamquam quæ patrias detinuere vias.
Ære Perilleo veros imitere iuvencos,
Ad formam tauri convenicnte sono.

Utve ferox Phalaris, lingua prius ense resecta,
More bovis, Paphio clausus in ære gemas.
Dumque redire voles ævi melioris in annos,
Ut vetus Admeti decipiare socer.
Atque eques in medii mergare voragine cœni,
Dummodo sint fati nomina nulla tui.
Atque utinam pereas, veluti de dentibus orti
Sidonia iactis Graia per arva manu.
Et quæ Penthides fecit, fraterque Medusæ,
Eveniant capiti vota sinistra tuo.
Et quibus exiguo volucris devota libello est,
Corpora proiecta quæ sua purgat aqua.
Vulnera totque feras, quot dicitur ille tulisse,
Cuius ab inferiis culter abesse solet.
Attonitusque seces, ut quos Cybelcia mater
Incitat, ad Phrygios vilia membra modos.
Deque viro fias nec femina, nec vir, ut Attys;
Et quatias molli tympana rauca manu.
Inque pecus subito magnæ vertare parentis,
Victor ut est celeri victaque versa pede.
Solaque Limone pœnam ne senserit illam,
Et tua dente fero viscera carpat equus.
Aut, ut Cassandreus, domino non mitior illo,
Saucius iugesta contumuleris humo.
Aut, ut Abantiades, aut ut Cycneius heros,
Clausus in æquoreas præcipiteris aquas.
Victima vel Phœbo sacras macteris ad aras,
Quam tulit a sævo Theudotus hoste necem.
Aut te devoveat certis Abdera diebus,
Saxaque devotum grandine plura petant.
Aut Iovis infesti telo feriare trisulco,
Ut satus Hipponoo, Dosithoesque pater.
Ut soror Autonoes, ut cui matertera Maia est:
Ut temere optatos qui male rexit equos.
Ut ferus Æolides, ut sanguine cretus eodem,
Quo genita est, liquidis quæ caret Arctos aquis.
Ut Macedo rapidis icta est cum coniuge flammis;
Sic, precor, ætherii vindicis igne cadas.
Prædave sis illis, quibus est Latonia Delos
Ante diem rapto non adeunda Thraso.
Quique verecundæ speculantem labra Dianæ,
Quique Crotopiaden diripuere Linon.
Neve venenato levius feriaris ab angue,
Quam senis Œagri Calliopesque nurus:
Quam puer Hypsipyles: quam qui cava primus acuta
Cuspide suspecti robora fixit equi.
Neve gradus adeas Elpenore cautius altos,
Vimque feras vini, quo tulit ille modo. [cantem
Tamque cadas domitus, quam quisquis ad arma vo-
Iuvit inhumanum Thiodamanta Dryops.
Quam ferus ipse suo periit mactatus in antro
Proditus inclusæ Cacus ab ore bovis.
Quam qui dona tulit Lernæo tincta veneno,
Euboicasque suo sanguine tinxit aquas.
Vel de præcipiti venias in Tartara saxo,
Ut qui Socraticum de nece legit opus.
Ut qui Theseæ fallacia vela carinæ
Vidit: ut Iliaca, missus ab arce puer.
Ut teneri nutrix, eadem matertera, Bacchi:
Ut cui causa necis serra reperta fuit.
Lydia se scopulis ut virgo misit ab altis,
Dixerat invito quæ mala verba Deo.
Fœta tibi occurrat patrio popularis in arvo,
Sitque Phyllææ causa lecena necis.
Quique Lycurgiden letavit, et arbore natum,
Idmonaque audacem, te quoque rumpat aper.
Isque vel exanimis faciat tibi vulnus: ut illi,
Ora super fixi quem cecidere suis.
Sive idem simili pinus quem morte peremit:
Phryx et venator sis Berecynthiades.
Si tua contigerit Minoas puppis arenas;
Te Corcyræum Cressia turba putet.
Lapsuramque domum subeas, ut sanguis Alevæ,
Stella Leoprepidæ cum fuit æqua viro.
Utque vel Evenus torrenti flumine mersus
Nomina des rapidæ, vel Tiberinus, aquæ.
Astacidæque modo decisa cadavere trunco,
Digna feris, homini sit caput esca tuum.
Quodque ferunt Brotean fecisse cupidine mortis,
Des tua succensæ membra cremanda pyræ.
Inclususque necem caveæ patiaris, ut ille
Non profecturæ conditor historiæ.
Utque repertori nocuit pugnacis lambi,
Sic sit in exitium lingua proterva tuum.
Utque parum stabili qui carmine læsit Athenas,
Invisus pereas, deficiente cibo,
Utve lyræ vates fertur periisse severæ,
Causa sit exitii dextera læsa tui.
Utque Agamemnonio vulnus dedit anguis Orestæ,
Tu quoque de morsu virus habente cadas.
Sit tibi coniugii nox prima novissima vitæ;
Eupolis hoc periit, et nova nupta, modo.
Utque cothurnatum cecidisse Licophrona narrant,
Hæreat in fibris fixa sagitta tuis.
Aut lacer in sylva manibus spargare tuorum,
Sparsus ut est Thebis angue creatus avo,
Perque feros montes tauro rapiente traharis,
Ut tracta est coniux imperiosa Lyci.
Quodque suæ passa est pellex invita sorori,
Excidat ante pedes lingua resecta tuos.
Conditor ut tardæ, Blæsus cognomine, Cyrrhæ,
Orbis in innumeris inveniare locis.
Inque tuis opifex, vati quod fecit Achæo,
Noxia luminibus spicula condat apis.
Fixus et in duris carparis viscera saxis,
Ut cui Pyrrha sui filia fratris erat.
Ut puer Harpagides referas exempla Thyestæ,
Inque tui cæsus viscera patris eas.
Trunca geras sævo mutilatis partibus ense,
Qualia Mimnermi membra fuisse ferunt.
Utve Syracosio præstricta fauce poetæ,
Sic animæ laqueo sit via clausa tuæ.
Nudave derepta pateant tua viscera pelle,
Ut Phrygium cuius nomina flumen habet.
Saxificæ videas infelix ora Medusæ,
Cephenum multos quæ dedit una neci.
Potniadum morsus subeas, ut Glaucus, equarum:
Inque maris salias, Glaucus ut alter, aquas.
Utque duobus idem dictis modo nomen habenti,
Præfocent animæ Gnosia mella viam.
Sollicitoque bibas, Anyti doctissimus olim
Imperturbato quod bibit ore reus.
Nec tibi, siquid amas, felicius Hæmone cedat,
Utque sua Macareus, sic potiare tua.
Vel videas, quod iam, cum flammæ cuncta tenerent,
Hectoreus patria vidit ab arce puer.
Sanguine probra luas, ut avo genitore creatus,
Per facinus soror est cui sua facta parens.
Ossibus inque tuis teli genus hæreat illud,
Traditur Icarii quo cecidisse gener.
Utque loquax in equo est elisus guttur acerno,
Sic tibi claudatur pollice vocis iter.
Aut ut Anaxarchus pila minuaris in alta,
Ictaque pro solitis frugibus ossa sonent.
Utque patrem Psamathes, condat te Phœbus in ima
Tartara; quos natæ fecerat ille suæ.
Inque tuos ea pestis eat, quam dextra Chorœbi
Vicit, opem miseris Argolicisque tulit.

Utque nepos Æthræ, Veneris periturus ob iram,
Exsul ab attonitis excutiaris equis.
Propter opes magnas ut perdidit hospes alumnum,
Perdat ob exiguas te tuus hospes opes.
Utve ferunt fratres sex cum Damasichthone cæsos,
Intereat tecum sic genus omne tuum.
Addidit ut fidicen miseris sua funera natis,
Sic tibi sint vitæ tædia iusta tuæ.
Utve soror Pelopis, saxo dureris oborto,
Et læsus lingua Battus ab ipse sua.
Aera si misso vacuum iaculabere disco,
Quo puer Œbalides, ictus ab orbe cadas.
Si qua per alternos pulsabitur unda lacertos,
Omnis Abydena sit tibi peior aqua.
Comicus ut mediis periit, dum nabat, in undis,
Et tua sic Stygius strangulet ora liquor.
Aut ubi ventosum superaris naufragus æquor,
Contacta pereas, ut Palinurus, huma.
Utque cothurnatum vatem, tutela Dianæ,
Dilanient vigilum te quoque turba canum.
Aut ut Trinacrius, salias super ora gigantis,
Plurima qua flammas Sicanis Ætna vomit.
Diripiantque tuos insanis unguibus artus
Strymoniæ matres, Orpheos esse ratæ.
Natus ut Althææ flammis absentibus arsit,
Sic tuus ardescat stipitis igne rogus.
Ut nova Phasiacæ comprensa est nupta corona,
Utque pater nuptæ, cumque parente domus.
Ut cruor Herculeos abiit diffusus in artus,
Corpora pestiferum sic tua virus edat.
Qua sua Penthiden proles est ulta Lycurgum,
Hæc maneat teli te quoque plaga novi.
Utque Milon, robur diducere fissile tentes,
Nec possis captas inde referre manus.
Muneribusque tuis lædaris, ut Icarus, in quem
Intulit armatas ebria turba manus.
Quodque dolore necis patriæ pia filia fecit,
Vincula per laquei fac tibi guttur eant.
Obstructoque famem patiaris limine tecti,
Ut legem pœnæ cui dedit ipsa parcus.
Illius exemplo violes simulacra Dianæ,
Aulidis a portu qui leve vertit iter.
Naupliadæve modo ficto pro crimine pœnas
Morte luas; nec te non meruisse iuvet.
Æthalion vita spoliavit ut Isidis hospes,
Quem memor a sacris nunc quoque pellit Ion.
Utque Melanthea tenebris a cæde latentem
Prodidit officio luminis orba parens;
Sic tua coniectis fodiantur pectora telis;
Sic, precor, auxiliis impediare tuis.
Qualis equos pacto, quos fortis agebat Achilles,
Acta Phrygi timido est, nox tibi talis eat.
Nec tu, quam Rhesus, somno meliore fruaris,
Quam comites Rhesi tum necis, ante viæ:
Ut quos cum Rutulo morti Rhamnete dederunt
Impiger Hyrtacides, Hyrtacidæque comes.
Cliniadæque modo circumdatus ignibus atris
Membra feras Stygiæ semicremata rati.
Utque Remo muros ausо transire recentes,
Noxia sint capiti rustica tela tuo.
Denique Sarmaticas inter Geticasque sagittas
His, precor, ut vivas et moriare locis.
Hæc tibi tantisper subito sint missa libello,
Immemores ne nos esse querare tui.
Pauca quidem, fateor, sed Dî dent plura rogatis,
Multiplicentque suo vota favore mea.
Postmodo plura leges, et nomen habentia verum,
Et pede quo debent aeria bella geri.

MARCUS MANILIUS

M. Manilius, aut Manlius, Romam externis ex regionibus advenisse, et extrema Augusti ætate vixisse fertur: sed multiplex de eo, atque igitur incerta sententia. Astronomicon scripsit, quo in Poemate ingeniosissimus, et nitidissimus scriptor, fertilitate, indulgentia et verborum iteratione interdum nimius apparet. Eius carmina, quæ supersunt, barbarie fere deperdita, et maximis mendis affecta, Poggius Florentinus primus ingeniosa solertia ex Germania produxit.

M. Manilii Astronomicon Lib. V. iuxta editionem Bentleii

LIBER PRIMUS

Carmine divinas artes, et conscia fati
Sidera diversos hominum variantia casus,
Cælestis rationis opus, deducere mundo
Aggredior; primusque novis Helicona movere
Cantibus, ad viridi nutantes vertice silvas
Hospita sacra ferens nulli memorata priorum.
Tu mihi, tu, Cæsar, patriæ princepsque paterque,
Qui regis augustis parentem legibus orbem,
Concessumque patri mundum deus ipse mereris,
Das animos, viresque facis ad tanta canenda.
Iamque favet mundus propius scrutantibus ipsum,
Et cupit æthereos per carmina paudere census.
Hoc sub pace vacat: iam nunc iuvat ire per altum
Aera, et immenso spatiantem vivere cælo,
Signaque, et adversos stellarum noscere cursus.
Quod solum novisse parum est: impensius ipsa
Scire iuvat magni penitus præcordia mundi:
Quaque regat terrena suis animalia signis
Cernere, et in numerum Phœbo modulante referre.
Bina mihi positis lucent altaria flammis:
Ad duo templa precor, duplici circumdatus æstu,
Carminis et rerum: certa cum lege canentem
Mundus et immenso vatem circumstrepit orbe,
Vixque soluta suis immittit verba figuris.
Quem primum interius licuit cognoscere cælum,
Munere cælestum? quis enim, nolentibus illis,
Cepisset furto mundum, quo cuncta reguntur?
Quis foret humano conatus pectore tantum,
Invitis ut diis cuperet deus ipse videri?
Tu princeps auctorque sacri, Cyllenie, tanti:
« Per te iam cælum interius, iam sidera nota,
« Sublimes aperire vias, imumque sub orbem,
« Et per inane suis parentia finibus astra,
« Nominaque, et cursus signorum, pondera, vires.
« Maior uti facies mundi foret, et veneranda
« Non species tantum, sed et ipsa potentia rerum:
« Sentirentque deum gentes, quam maximus esset,
« Quis sua disposuit per tempora, cognita ut essent
« Omnibus et mundi facies, cælumque supernum.
Et natura dedit vires, seque ipsa reclusit;
Regales animos primum dignata movere,
Proxima tangentes rerum fastigia cælo:
Qui domuere feras gentes oriente sub ipso,
« Quas secat Euphrates; in quas et Nilus inundat,
Qua mundus redit, et nigras superevolat urbes.
Tum qui templa sacris coluerunt omne per ævum,
Delectique sacerdotes in publica vota
Officio vinxere deum; quibus ipsa potentis
Numinis accendit castam præsentia mentem,
Inque deum deus ipse tulit patuitque ministris.
Hi tantum movere decus; primique per artem
Sideribus videre vagis pendentia fata.
Singula nam proprio siguarunt tempora casu,
Longa per assiduas complexi sæcula curas:
Nascenti quæ cuique dies, quæ vita fuisset:
In quas fortunæ leges quæque hora valeret:
Quantaque quam parvi facerent discrimina motus.
Postquam omnis cæli species, redeuntibus astris,
Descripta in proprias sedes, et reddita certis
Fatorum ordinibus sua cuique potentia formæ;
Per varios usus artem experientia fecit,
Exemplo monstrante viam; speculataque longe
Deprendit tacitis dominantia legibus astra,
Et totum alterna mundum ratione moveri,
Fatorumque vices certis discurrere signis.
Nam rudis ante illos nullo discrimine vita
In speciem conversa, operum ratione carebat,
Et stupefacta novo pendebat lumine mundi:
Tum velut amissis mœrens, tum læta renatis
Sideribus; variosque dies, incertaque noctis
Tempora nec similes umbras, iam sole regresso,
Iam propiore, suis impar discernere causis.
Necdum etiam doctas solertia fecerat artes,
Terraque sub rudibus cessabat vasta colonis.
Tumque in desertis habitabat montibus aurum,
Immotusque novos pontus subduxerat orbes.
Nec vitam pelago, nec ventis credere vota
Audebant, se quisque satis novisse putabant.
Sed cum longa dies acuit mortalia corda,
Et labor ingenium miseris dedit, et sua quemque
Advigilare sibi iussit fortuna premendo:
Seducta in varias certarunt pectora curas,
Et quodcumque sagax tentando repperit usus,
In commune novum commentum læta dederunt.
Tunc et lingua suas accepit barbara leges,
Et fera diversis exercita frugibus arva,
Et vagus in cæcum penetravit navita pontum,
Fecit et ignotis iter in commercia terris.
Tum belli pacisque artes commenta vetustas.
Semper enim ex aliis alia proseminat usus.
Ne vulgata canam; linguas didicere volucrum,
Consultare fibras, et rumpere vocibus angues,
Sollicitare umbras, imumque Acheronta movere,
In noctemque dies, in lucem vertere noctes:
Omnia conando docilis solertia vicit:
Nec prius imposuit rebus finemque manumque,
Quam cælum ascendit ratio, cepitque profundis
Naturam rerum claustris, viditque quod usquam est.
Nubila cur tanto quaterentur pulsa fragore;
Hiberna æstiva nix grandine mollior esset,
Arderent terræ, solidusque tremisceret orbis,
Cur imbres ruerent, ventos quæ causa moveret,
Pervidit; solvitque animis miracula rerum:
Eripuitque Iovi fulmen viresque tonandi,
Et sonitum ventis concessit, nubibus ignem.
Quæ postquam in proprias deduxit singula causas,

Vicinam ex alto mundi cognoscere molem
Intendit, totumque animo comprendere cælum:
Attribuitque suas formas, sua nomina signis;
Quasque vices agerent, certa sub sorte notavit:
Omniaque ad numen mundi faciemque moveri,
Sideribus vario mutantibus ordine fata.
Hoc mihi surgit opus, non ullis ante sacratum
Carminibus: faveat magno fortuna labori,
Annosa et molli contingat vita senecta;
Ut possim rerum tantas evincere moles,
Magnaque cum parvis simili percurrere cura.
Ac quoniam cælo descendit carmen ab alto,
Et venit in terras fatorum conditus ordo,
Ipsa mihi primum naturæ forma canenda est,
Ponendusque sua totus sub imagine mundus:
Quem sive ex nullis repetentem semina rebus
Natali quoque egere placet, semperque fuisse
Et fore, principio pariter fatoque carentem:
Seu permixta chaos rerum primordia quondam
Discrevit partu, mundumque enixa nitentem
Fugit in infernas caligo pulsa tenebras:
»Sive individuis, in idem reditura soluta,
»Principiis natura manet, post sæcula mille; (rum,
»Et pæne ex nihilo sumptum est nihilumque futu-
»Cæcaque materies cælum perfecit et orbem:
Sive ignis fabricavit opus, flammæque micantes,
Quæ mundi fecere oculos, habitantque per omne
Corpus, et in cælo vibrantia fulmina fingunt:
Seu liquor hoc peperit, sine quo riget arida rerum
Materies, ipsumque creat, quo solvitur, ignem:
Aut neque terra patrem novit, nec flamma, nec aer,
Aut humor; faciuntque deum per quattuor artus,
Et mundi struxere globum, prohibentque requiri
Ultra se quicquam: cum per se cuncta creentur;
Frigida nec calidis desint, aut humida siccis,
Spiritus aut solidis; sitque hæc discordia concors,
Quæ nexus habiles, et opus generabile fingit,
Atque omnis partus elementa capacia reddit.
Semper erit genus in pugna; dubiumque manebit,
Quod latet, et tantum supra est hominemque deum-
Sed facies quacumque tamen sub origine rerum[que.
Convenit, et certo digestum est ordine corpus.
Ignis in æthereas volucer se sustulit oras;
Summaque complexus stellantis culmina cæli,
Flammarum vallo naturæ mœnia fecit.
Proximus in tenues secessit spiritus auras,
Aeraque extendit medium per inania mundi:
Ignem ut flatus alat vicinis subditus astris.
Tertia sors undas stravit fluctusque natantes,
Æquoraque effudit toto nascentia ponto:
Ut liquor exhalet, tenues atque evomat auras,
Aeraque ex ipso ducentem semina pascat.
Ultima subsedit glomerato pondere tellus,
Convenitque vagis permixtus limus arenis,
Paulatim ad summum tenui fugiente liquore.
Quoque magis puras humor secessit in auras,
Et siccata magis strinxerunt æquora terræ,
Adiacuitque cavis fluidum convallibus æquor;
Emersere fretis montes, orbisque per undas
Exiliit, vasto clausus tamen undique ponto.
»Imaque de cunctis mediam tenet undique sedem.
Idcircoque manet stabilis, quia totus ab illo
Tantundem refugit mundus: fecitque cadendo
Undique ne caderet: medium totius et imum est.
»Ictaque contractis consistunt corpora plagis,
»Et concurrendo prohibent in longius ire.
Quod nisi librato penderet pondere tellus,
Non ageret currus, mundi subeuntibus astris,
Phœbus ab occasu, et nunquam remearet ad ortus:
»Lunave submersos regeret per inania cursus:
Nec matutinis fulgeret Lucifer horis,
Hesperos emenso dederat qui lumen olympo.
Nunc, quia non imo tellus deiecta profundo,
Sed medio suspensa manet, sunt pervia cuncta;
Qua cadat, et subeat cælum, rursusque resurgat.
Nam neque fortuitos ortus surgentibus astris,
Nec toties possum nascentem credere mundum,
Solisve assiduos partus et fata diurna:
Cum facies eadem signis per sæcula constet;
Idem Phœbus eat cæli de partibus iisdem;
Lunaque per totidem luces mutetur, et orbes;
Et natura vias servet, quas fecerat ipsa,
Nec tirocinio peccet; circumque feratur
Æterna cum luce dies, qui tempora monstrat
Nunc his, nunc illis eadem regionibus orbis.
Semper et ulterior vadentibus ortus ad ortum
Occasumve obitus cælum cum sole pererret.
Nec vero tibi natura admiranda videri
Pendentis terræ debet, cum pendeat ipse
Mundus, et in nullo ponat vestigia fundo:
»Quod patet ex ipso motu, cursuque volantis:
Cum suspensus eat Phœbus, currusque reflectat
Huc illuc agiles, et servet in æthere metas:
Cum luna et stellæ volitent per inania mundi:
Terra quoque aerias leges imitata pependit.
Est igitur mediam tellus sortita cavernam
Aeris, e toto pariter sublata profundo;
Nec patulas distenta plagas, sed condita in orbem
Undique surgentem pariter, pariterque cadentem.
Hæc et naturæ facies: sic mundus et ipse
In convexa volans teretes facit esse figuras
Stellarum; solisque orbem, lunæque rotundum
Aspicimus, tumido quærentis corpore lumen,
Quod globus obliquos totus non accipit ignes.
Hæc æterna manet, divisque simillima forma,
Cui neque principium est usquam, nec finis in ipsa;
Sed similis toto ore sibi, perque omnia par est.
»Sic stellis glomerata manet, mundoque figura.
Idcirco terris non omnibus omnia signa
Conspicimus: nusquam invenies fulgere canopum,
Donec Niliacas per pontum veneris oras.
Sed quærent beliceu, quibus ille supervenit ignis,
Quod laterum tractus obstant, medioque tumore
Eripiunt terræ cælum, visusque coercent.
Te testem dat, luna, sui glomeraminis orbis:
Quæ cum mersa nigris per noctem deficis umbris,
Non omnes pariter confundis sidere gentes,
Sed prius eos quærunt tua lumina terræ.
»Post, medio subiecta polo quæcumque coluntur.
»Ultima ad Hesperios infectis volveris alis:
Seraque in extremis quatiuntur finibus æra.
Quod si plana foret tellus; semel orta per omnem
Deficeres toti pariter miserabilis orbi.
Sed quia per teretem deducta est terra tumorem,
His modo, post illis apparet Delia terris.
Exoriens simul atque cadens: quia fertur in orbem
Ventris, et acclivis pariter declivia iungit,
Atque alios superat gyros, aliosque relinquit.
»Ex quo colligitur terrarum forma rotunda.
Hanc circum variæ gentes hominum atque ferarum,
Aeriæque colunt volucres: pars eius ad arctos
Eminet, austrinis pars est habitabilis oris;
Sub pedibusque iacet nostris, supraque videtur
Ipsa sibi; fallente solo declivia longa,
Et pariter surgente via, pariterque cadente.
Hanc ubi ad occasus nostros sol aspicit ortus,
Illic alma dies sopitas excitat urbes,
Et cum luce refert operum vadimonia terris.

»Nos in nocte sumus, somno sic membra locamus.
Pontus utrasque suis disiungit et alligat undis.
Hoc opus immensi constructum corpore mundi,
Membraque naturæ diversa condita forma
Aeris atque ignis terræ pelagique iacentis,
Vis animæ divina regit; sacroque meatu
Conspirat deus, et tacita ratione gubernat,
Mutuaque in cunctas dispensat fœdera partes,
Altera ut alterius vires faciatque, feratque,
Summaque per varias maneat cognata figuras.
Nunc tibi signorum lucentes undique flammas
Ordinibus certis referam, primumque canentur
Quæ medium obliquo præcingunt ordine mundum,
Solemque alternis vicibus per tempora portant,
Atque alia adverso luctantia sidera mundo.
Omnia quæ possis cælo numerare sereno.
E quibus et ratio fatorum ducitur omnis:
Ut sit idem primum, mundi quod continet arcem.
Aurato princeps aries in vellere fulgens,
Respicit, admirans aversum surgere taurum,
Submisso vultu geminos et fronte vocantem.
Quos sequitur cancer, cancrum leo, virgo leonem.
Æquato tum libra die cum tempore noctis
Attrahit ardenti fulgentem scorpion astro:
In cuius caudam contentum dirigit arcum
Mixtus equo, volucrem iam mittens iamque sagittam.
Tum venit angusto capricornus sidere frigens.
Post hunc inflexam defundit aquarius urnam,
Piscibus assuetas avide subeuntibus undas;
Quos aries tangit claudentes ultima signa.
Hæc igitur texunt æquali sidera tractu
Ignibus in varias cælum laqueantia formas.
Altius his nihil est: hæc sunt fastigia mundi.
Publica naturæ domus his contenta tenetur
Finibus, amplectens pontum terrasque iacentes.
Omnia concordi tractu veniuntque, caduntque,
Qua semel incubuit cælum, versumque resurgit.
At qua fulgentes cælum consurgit ad arctos,
Omnia quæ e summo despectant sidera mundo,
»Nec norunt obitus, unoque in vertice, tantum
»In diversa sitæ, cælumque et sidera torquent;
Aera per gelidum tenuis deducitur axis,
Libratumque regit diverso cardine mundum:
Sidereus circa medium quem volvitur orbis,
Ætthereosque rotat cursus; immotus ad ille
Austrinas arctos magni per inania mundi,
Perque ipsum terræ directus conspicit orbem.
Nec vero solidus stat robore corporis axis,
Nec grave pondus habet, quod onus ferat ætheris alti.
Sed cum aer omnis semper volvatur in orbem,
Quoque semel cœpit, totus volet undique in ipsum:
Quodcumque in medio est, circa quod cuncta movetur,
Usque adeo tenue, ut verti non possit in ipsum,
»Nec iam inclinari, nec se convertere in orbem,
Hoc dixere axem, quia motum non habet ullum:
Ipse videt circa volitantia cuncta moveri.
Summa tenent eius miseris notissima nautis
Signa, per immensum cupidos ducentia pontum:
Maioremque helice maior decircinat arcum.
Septem illam stellæ certantes lumine signant:
Qua duce per fluctus Graiæ dant vela carinæ.
Angusto cynosura brevis torquetur in orbe,
Quam spatio, tam luce minor: sed iudice vincit
Maiorem Tyrio. Pœnis hæc certior auctor
Non apparentem pelago quærentibus oram.
Nec paribus positæ sunt frontibus: utraque caudam
Vergit in alterius rostrum, sequiturque sequentem.
Has inter fusus, circumque amplexus utramque
Dividit, et iungit squamis ardentibus anguis;
Ne coeant, abeantve suis a sedibus umquam.
Hunc inter, mediumque orbem, quo sidera septem
Per bis sena volant contra nitentia signa,
Mixta ex diversis consurgunt viribus astra,
Hinc vicina gelu, cælique hinc proxima flammis:
Quæ, quia dissimilis, qua pugnat, temperat aer,
Frugiferum sub se reddunt mortalibus orbem.
Proxima fulgentes arctos, boreamque rigentem
Nixa venit species genibus, sibi conscia causæ.
A tergo nitet arctophylax; idemque bootes,
Quod stimulis iunctis instat de more iuvencis,
Arcturumque rapit medio sub pectore secum.
At parte ex alia claro volat orbe corona,
Luce micans varia: nam stella vincitur una
Circulus, in media radiat quæ maxima fronte;
Candidaque ardenti distinguit lumina flamma,
Gnossia desertæ quondam monumenta puellæ.
At lyra diductis per cælum cornibus inter
Sidera conspicitur, qua quondam ceperat Orpheus
Omne quod attigerat cantu, manesque per ipsos
Fecit iter, domuitque infernas carmine leges.
Hinc cælestis honos, similisque potentia causæ:
Tunc silvas et saxa trahens, nunc sidera ducit,
Et rapit immensum mundi revolubilis orbem.
Serpentem Graiis ophiuchos nomine dictus
Dividit, atque etiam toto ingens corpore corpus
Explicat, et nodos sinuataque terga per orbes.
Respicit ille tamen molli cervice reflexus,
Et redit, elusis per laxa volumina palmis.
»Semper erit paribus bellum, quia viribus æquant.
Proxima sors cygni, quem cælo Iuppiter ipse
Imposuit, formæ pretio, qua cepit amantem:
Cum deus in niveum descendit versus olorem,
Tergaque sidenti subiecit plumea Ledæ.
Nunc quoque diductas volitat stellatus in alas.
Hinc imitata nitent cursumque habitumque sagittæ
Sidera: tum magni Iovis ales fertur in altum,
Assueto volitans gestet ceu fulmina mundo;
Digna Iove, et cælo quod sacris instruit armis.
Tum quoque de ponto surgit delphinus ad astra,
Oceani cælique decus, per utrumque sacratus.
Quem rapido conatus equus comprendere cursu
Festinat, pectus fulgenti sidere clarus;
Et finitur in Andromeda: »quam Perseos armus
»Excipit, et sociat sibi: cui »succedit iniquo
Divisum spatio, quod tertia linea dispar
Conspicitur paribus, deltoton nomine sidus,
Ex simili dictum. Cepheusque, et Cassiepia
In pœnas signata suas: iuxtaque relicta
Andromede vastos metuat iam pristis hiatus,
»Expositam ponto dellet, scopulisque revinctam,
Ni veterem Perseus cælo quoque servet amorem,
Auxilioque iuvet, fugiendaque Gorgonis ora
Sustineat, spoliumque sibi, pestemque videnti.
Tum vicina ferens nixo vestigia tauro
Heniochus, studio mundumque et nomen adeptus:
Quem primum curru volitantem Iuppiter alto
Quadriiugis conspexit equis, cæloque sacravit.
Tunc subeunt hædi claudentes sidere pontum;
Nobilis et mundi nutrito rege capella:
Cuius ab uberibus magnum ille ascendit olympum,
Lacte fero crescens ad fulmina vimque tonandi.
Hanc ergo æternis merito sacravit in astris
Iuppiter, et cæli cælum mercede rependit.
»Pleiades, hyadesque feri pars utraque tauri
»In boream scandunt. Hæc sunt aquilonia signa.
Aspice nunc, intra solis surgentia cursus,
Quæ super exustas labuntur sidera terras;
Quæque intra gelidum capricorni sidus, et axe

Imo subnixum vertuntur lumina mundum:
Altera pars orbis sub quis iacet invia nobis,
Ignotæque hominum gentes, nec transita regna,
Commune ex uno lumen ducentia sole;
Diversasque umbras, lævaque cadentia signa,
Et dextros ortus cælo spectantia verso.
Nec minor est illis mundus, nec lumine peior,
Nec numerosa minus nascuntur sidera in orbem.
Cætera non cedunt: uno vincuntur in astro
Augusto, sidus nostro qui contigit orbi;
Cæsar nunc terris, post cælo maximus auctor.
Cernere vicinum geminis licet oriona
In magnam cæli pandentem brachia partem,
Nec minus extento surgentem ad sidera passu:
Singula fulgentes humeros cui lumina signant,
Et tribus obliquis demissus ducitur ensis.
At caput orion excelso immersus olympo
Per tria subducto signatur lumina vultu:
Non quodclara minus, sed quod magis alta recedant.
Hoc duce per notium decurrunt sidera mundum.
Subsequitur rapido contenta canicula cursu,
Qua nullum terris violentius advenit astrum.
» Nec gravius cedit; nec horrens frigore surgit.
» Sic in utrumque movet mundum, et contraria red-
» Nec vacuum solis fulgentem deserit orbem. (dit,
Hanc qui surgentem, primo cum redditur ortu,
Montis ab excelso speculantur vertice Tauri,
Proventus frugum varios, et tempora discunt;
Quæque valetudo veniat, concordia quanta.
Bella facit, pacemque refert, varieque revertens
Sic movet, ut vidit, mundum, vultuque gubernat.
Magna fides hoc posse, color cursusque micantis
In radios: vix sole minor; nisi quod procul hærens
Frigida cæruleo contorquet lumina vultu.
Cætera vincuntur specie, nec clarius astrum
Tinguitur oceano, cælumve revisit ab undis.
Tum procyon, veloxque lepus; tum nobilis argo
In cælum subducta mari quod prima cucurrit,
Emerita, et magnis tandem defuncta periclis:
Servando dea facta deos; cui proximus anguis
Squamea dispositis imitatur tergora flammis;
Et Phœbo sacer ales; et una gratus lacchо
Crater; et duplici centaurus imagine fulget,
Pars iuvenis, tergo pectus commissus equino.
Ipsius hinc mundi templum est, victrixque solutis
Ara nitet sacris, vastos cum terra gigantas
In cælum furibunda tulit; cum di quoque magnos
Quæsivere deos: dubitavit Iuppiter ipse,
Quod poterat non posse timens; cum surgere terram
Cerneret, et verti naturam crederet omnem;
Montibus atque aliis aggestos crescere montes,
Et iam vicinas fugientia sidera moles:
» Arma importantes et rupta matre creatos,
» Discordes vultu, permixtaque corpora, partus.
Nec dum hostile sibi quicquam, nec numina norat
Siqua forent maiora suis, tunc Iuppiter aræ
Sidera constituit, quæ nunc quoque maxima fulget.
Quam propter cetus convolvens squamea terga
Orbibus insurgit tortis, et fluctuat alvo:
» Intentans morsum, similis iam iamque tenenti,
Qualis ad expositæ fatum Cepheidos olim
Expulit adveniens ultra sua litora pontum.
Tum notius piscis venti de nomine dictus
Exsurgit de parte noti; qua fusa feruntur
Flexa per ingentes stellarum flumina gyros.
Ulterius capiti coniungit aquarius undas
Amuis; et in medium coeunt, et sidera miscent.
His, inter solisque vias, arctosque latentes
Axem quæ mundi stridentem pondere torquent,
Orbe peregrino cælum depingitur astris;
Quæ notia antiqui dixerunt sidera vates.
Ultima, quæ mundo semper volvuntur in imo,
Quis innixa manent cæli fulgentia templa,
Nusquam in conspectum redeuntia cardine verso,
Sublimis speciem mundi, similesque figuras
Astrorum referunt, et versas frontibus arctos.
» Uno distingui medias, claudique dracone
» Credimus exemplo: quia vis fulgentia visus
» Hunc orbem cæli verteutis sidera cursu
» Cardine tam simili fultum, quam vertice fingit.
Hæc igitur magno divisas æthere sedes
Signa tenent, totum mundi diducta per orbem.
Tu modo corporeis similes ne quære figuras;
Omnia ut æquali fulgentia membra colore
Deficiat nihil, aut vacuum quid lumine cesset.
Non poterit mundus sufferre incendia tanta,
Omnia si plenis ardebunt sidera membris.
Quicquid subduxit, sibimet natura pepercit,
Succubitura oneri; formas distinguere tantum
Contenta, et filis ostendere sidera certis.
Linea designat species, atque ignibus ignes
Respondent; media extremis, atque ultima summis
Redduntur: satis est, si se non omnia celant.
Præcipue, medio cum luna implebitur orbe,
Certa nitent mundo: cum luna conditur omne
Stellarum vulgus: fugiunt sine nomine turba.
Pura licet vacuo tum cernere sidera cælo:
Nec fallunt numero, parvis nec mixta feruntur.
Et, quo clara magis possis cognoscere signa,
Non varios obitus norunt, variosve recursus.
Certa sed in proprias oriuntur singula luces,
Natalesque suos occasumque ordine servant.
Nec quicquam in tanta magis est mirabile mole,
Quam ratio, et certis quod legibus omnia parent.
Nusquam turba nocet, nihil ullis partibus errat,
Laxius aut brevius, mutatove ordine fertur.
Quid tam confusum specie, quid tam vicecertum est?
Ac mihi tam præsens ratio non ulla videtur,
Qua pateat mundum divino numine verti,
Atque ipsum esse deum: nec forte coisse magistra;
Ut voluit credi, qui primus mœnia mundi
Seminibus struxit minimis, inque illa resolvit:
E quis et maria et terras et sidera cæli
Ætheraque immensis fabricantem finibus orbes
Solventemque alios constare; et cuncta reverti
In sua principia, et rerum mutare figuras.
» Quis credat tantas operum sine numine moles
» Ex minimis, cæcoque creatum fœdere mundum?
Si fors ista dedit nobis, fors ipsa gubernet.
At cur dispositis vicibus consurgere signa,
Et velut imperio præscriptos reddere cursus,
Cernimus; ac nullis properantibus ulla relinqui?
Cur eadem æstivas exornant sidera noctes
Semper, et hibernas eadem? certamque figuram
Quisque dies reddit mundo, certamque relinquit?
Iam tum, cum Graiæ verterunt Pergama gentes,
Arctos et orion adversis frontibus ibant:
Hæc contenta suos in vertice flectere gyros;
Ille ex diverso vertentem surgere contra
Obvius, et notio semper decurrere mundo.
Temporaque obscuræ noctis deprendere signis
Iam poterant: cælumque suas distinxerat horas.
Quot post excidium Troiæ sunt erута regna?
Quot capti populi? quoties fortuna per orbem
Servitium imperiumque tulit, varieque revertit?
Troianos cineres in quantum oblita refovit
Imperium? satis Asiæ iam Græcia pressa est.
Sæcula dinumerare piget, quotiesque recurreus

Lustrarit mundum vario sol igneus orbe.
Omnia mortali mutantur lege creata;
Nec se cognoscunt terræ vertentibus annis.
» Exutæ variant faciem per sæcula gentes.
At manet incolumis mundus; suaque omnia servat;
Quæ nec longa dies auget, minuitve senectus;
» Nec motus puncto currit, cursusque fatigat.
Idem semper erit, quoniam semper fuit idem.
Non alium videre patres, aliumve nepotes
Aspicient: deus est, qui non mutatur in ævo.
Numquam transversas solem decurrere ad arctos;
Nec mutare vias, et in ortum vertere cursus,
Auroramque novis nascentem ostendere terris;
Nec lunam certos excedere luminis orbes,
Sed servare modum, quo crescat, quove recedat;
Nec cadere in terram pendentia sidera cælo,
Sed dimensa suis consumere tempora signis;
Non casus opus est, magni sed numinis ordo.
Ipse autem quantum convexo mundus olympo
Obtineat spatium, quantis bis sena ferantur
Finibus astra, docet ratio; cui nulla resistunt
Claustra, nec immensæ moles, cæcive recessus;
Omnia succumbunt, ipsum est penetrabile cælum.
Nam quantum a terris atque æquore signa recedunt,
Tantum bina patent: quacumque inciditur orbis
Per medium, pars ellicitur tum tertia gyri,
Exiguo dirimens solidam discrimine summam.
Summum igitur cælum bis bina refugit ab imo
Astra, e bis senis ut sit pars tertia signis.
Sed quia per medium est tellus suspensa profundum,
Binis a summo signis discedit et imo.
Hinc igitur quacumque supra te suspicis ipse,
Qua per inane meant oculi, quaque ire recusant,
Binis æquandum est signis: sex tanta rotundæ
Efficiunt orbem zonæ; qua signa feruntur
Bis sex, æquali spatio texentia cælum.
Nec mirere vagos partus eadem esse per astra,
Et mixtum ingenti generis discrimine fatum:
Singula cum tantum teneant, tantoque ferantur
Tempore, vix toto surgentia sidera mense.
Restat, ut æthereos fines tibi reddere cœpi,
Filaque dispositis vicibus comitantia cælum,
Per quæ dirigitur signorum flammeus ordo.
Circulus ad boream fulgentem sustinet arcton,
Sexque fugit solidas a cæli vertice partes.
Alter, ad extremi decurrens sidera cancri,
In quo consummat Phœbus lucemque moramque,
Tardaque per longos circumfert lumina flexus,
Æstivi medio nomen sibi sumit ab æstu;
Temporis et titulo potitur: metamque volantis
Solis et extremos designat fervidus axes;
Et quinque in partes aquilonis distat ab orbe.
Tertius in media mundi regione locatus
Iugenti spira totum præcingit olympum,
Parte ab utraque videns axem: quo culmine Phœbus
Componit paribus numeris noctemque diemque,
Veris et autumni currens per tempora mixta.
Hic medium æquali distinguit limite cælum:
Quattuor et gradibus sua fila reducit ab æstu.
Proximus hunc ultra, brumalis nomine gaudens,
Ultima designat fugientis limina solis;
Invida cum obliqua radiorum munera flamma
Dat per iter minimum nobis: sed finibus illis,
Quos super incubuit, longa stant tempora luce;
Vixque dies transit candentem extenta per æstum.
Bisque iacet binis summotus partibus orbis.
Unus ab his superest extremo proximus axi
Circulus, austrinas qui stringit et obsidet arctos.
Hic quoque brumalem per partes quinque reliquit:
Et quantum a nostro sublimis cardine gyrus
Distat, ab adverso tantundem proximus illi.
Sic per tricenas vertex a vertice partes
Divisus, duplici summa circumdat olympum;
Et per quinque notat signantes tempora fines.
His eadem est via, quæ mundo; pariterque rotantur
Inclines, sociosque ortus occasibus æquat:
Quandoquidem secti, qua totus volvitur orbis,
Fila trahunt alti cursum comitantia cæli;
Intervalla pari servantes limite semper,
Divisosque semel fines, sortemque dicatam.
Sunt duo quos recipit ductos a vertice vertex,
Inter se adversi, qui cunctos ante relatos,
Seque secant, gemino coeuntes cardine mundi;
Transversoque polo rectum ducuntur in axem:
Tempora signantes anni, cælumque per astra
Quattuor in partes divisum mensibus æquis.
Alter ab excelso decurrens limes olympo
Serpentis caudam siccas et dividit arctos,
Et iuga chelarum medio volitantia gyro:
Extremamque secans hydram, mediumque sub armis
Centaurum, adverso consurgit rursus ab axe,
Et redit in cælum; squamosaque tergora ceti,
Lanigerique notat fines, clarumque trigonum,
Andromedæque sinus imos, vestigia matris,
Principiumque suum repetito cardine claudit.
Alter in hunc medium summumque incumbit in a-
Perque pedes primos cervicem transit et ursæ, (xem;
Quam septem stellæ primam, iam sole remoto,
Producunt, nigræ præbentem lumina nocti:
Et geminis cancrum dirimit, stringitque flagrantem
Ore canem, clavumque ratis, quæ vicerat æquor.
Inde axem occultum per gyri signa prioris
Transversa; atque illo rursus de limite tangit
Te, capricorne, tuisque aquilam desiguat ab astris;
Perque lyram inversam currens spirasque draconis,
Posteriora pedum cynosuræ præterit astra;
Transversamque secat vicino cardine caudam.
Hic iterum coit ipse sibi, memor unde profectus.
Atque hæc æterna fixerunt tempora sede,
Immotis per signa locis statione perenni.
Hos volucres fecere duos: namque alter ab ipsa
Consurgens helice medium præcidit olympum,
Discernitque diem, sextamque examinat horam,
Et paribus spatiis occasus cernit et ortus.
Hic mutat per signa vices: nam seu quis eoos,
Seu petit hesperios, supra se circiuat orbem
Verticibus superastantem, mediumque secantem
Cælum, et diviso signantem culmine mundum:
Cumque loco terræ cælumque ac tempora mutat.
Quando aliis aliud medium est: volat hora per orbem:
Atque ubi se primis extollit Phœbus ab undis,
Illis sexta manet, quos tum premit aureus orbis.
Rursus ad hesperios sexta est, ubi cedit in umbras:
Nos primam ac summam sextam numeramus utram-
Et gelidum extremo lumen sentimus ab igne. (que,
Alterius fines si vis cognoscere gyri,
Circumfer faciles oculos, vultumque per orbem.
Quicquid erit cælique imum terræque supremum,
Qua coit ipse sibi nullo discrimine mundus.
Redditque aut recipit fulgentia sidera ponto,
Præcingit tenui transversum limite mundum.
Hæc quoque per totum volitabit linea cælum. (pente
« Nunc tantum ad medium vergens, mediumque re-
« Orbem, nunc septem ad stellas, nunc mota sub astra.
Nam quacumque vagæ tulerint vestigia plantæ
Has modo terrarum nunc has gradientis in oras,
Semper erit novus, et terris mutabitur arcus:
(Quippe aliud cælum ostendens aliudque relinquens,

Dimidium tegit et profert) varioque notabit
Fine, et cum visu pariter sua fila movente.
« Hic terrestris erit, quia terram amplectitur, orbis,
« Et mundum plano præcingit limite gyrus,
« Atque a fine trahens titulum, memoratur horizon.
His adice obliquos, adversaque fila trahentes
Inter se gyros: quorum fulgentia signa
Alter habet per quæ Phœbus moderatur habenas:
Subsequiturque suo solem vaga Delia curru:
Et quinque adverso luctantia sidera mundo
Exercent varias naturæ lege choreas.
Hunc tenet a summo cancer, capricornus ab imo:
Bis recipit, lucem qui circulus æquat et umbras,
Lanigeri et libræ signo sua fila secantem.
Sic per tres gyros inflexus ducitur orbis,
Rectaque devexo fallit vestigia clivo.
Nec visus aciemque fugit, tantumque notari
Mente potest, sicut cernuntur mente priores:
Sed nitet ingenti stellatus balteus orbe,
Insigneque facit cælato lumine mundum,
Et ter vicenas partes patet atque trecentas
In longum: bis sex latescit fascia partes,
Quæ cohibet vario labentia sidera cursu.
Alter in adversum positus succedit ad arctos,
Et paulum a boreæ gyro sua fila reducit,
Transitque inversæ per sidera Cassiepiæ.
Inde per obliquum descendens, tangit olorem;
Æstivosque secat fines, aquilamque supinam,
Temporaque æquantem gyrum, zonamque ferentem
Solis equos, inter caudam, qua scorpius ardet,
Extremamque sagittari lævam, atque sagittam.
Inde suos sinuat flexus per crura pedesque
Centauri alterius: rursusque ascendere cælum
Incipit; argivamque ratem per aplustria summa,
Et medium mundi gyrum, geminosque per ima
Signa secans subit heniochum; teque unde profectus,
Cassiepia, petens super ipsum Persea transit;
Orbemque ex illa cœptum concludit in ipsa:
Tresque secat medios gyros, et signa ferentem
Partibus e binis, quotiens præciditur ipse.
Nec quærendus erit: visus incurrit in ipsos
Sponte sua, seque ipse docet cogitque notari.
Namque in cæruleo candens nitet orbita mundo,
Ceu missura diem subito, cælumque recludens.
Ac veluti virides discernit semita campos,
Quam terit assiduo renovans iter orbita tractu;
« Inter divisas æquabilis est via partes:
Ut freta canescunt sulcum ducente carina,
Accipiuntque viam fluctus spumantibus undis,
Qua tortus verso movit se gurgite vertex:
Candidus in nigro lucet sic trames olympo,
Cæruleum pingens ingenti lumine mundum.
Utque suos arcus per nubila circinat Iris,
Sic super incumbit signato culmine limes
Candidus, et resupina facit mortalibus ora;
Dum nova per cæcam mirantur lumine noctem,
Inquiruntque sacras humano pectore causas.
Num se diductis conetur solvere moles
Segminibus, raraque labent compagine rimæ,
Admittantque novum laxato tegmine lumen.
Quid sibi non timeant? magni cum vulnera cæli
Conspiciant, feriatque oculos iniuria mundi.
An coeat potius, duplicisque extrema cavernæ
Conveniant, cælique oras et segmina iungant;
Perque ipsos fiat nexus manifesta cicatrix,
Fusuram faciens: mundi stipatus et orbis,
Aeriam in nebulam crassa compagine versus,
In cuneos alti cogat fundamina cæli.
An melius manet illa fides, per sæcula prisca
Illac solis equos diversis cursibus isse,
Atque aliam trivisse viam: longumque per ævum
Exustas sedes, incoctaque sidera flammis
Cæruleam verso speciem mutasse colore;
Infusumque loco cinerem, mundumque sepultum.
Fama etiam antiquis ad nos descendit ab annis,
Phæthontem patrio curru per signa volantem,
(Dum nova rimatur propius spectacula mundi,
Et puer in cælo ludit, curruque superbus
Luxuriat nitido, cupit et maiora parente)
Monstratas liquisse vias, aliamque recentem
Imposuisse polo: nec signa insueta tulisse
Errantes meta flammas, currumque solutum.
« Deflexum solito cursu, curvisque quadrigis.
Quid querimur flammas totum sævisse per orbem?
Terrarumque rogum cunctas arsisse per urbes?
Cum vaga dispersi fluitarunt fragmina currus,
Et cælum exustum est: luit ipse incendia mundus,
Et vicina novis flagrarunt sidera flammis,
Nunc quoque præteriti faciem referentia casus.
Nec mihi celanda est fama vulgata vetusta
Fabula, de niveo lactis fluxisse liquorem
Pectore reginæ divûm, cælumque colore
Infecisse suo: quapropter lacteus orbis
Dicitur, et nomen causa descendit ab ipsa.
Anne magis densa stellarum turba corona
Contexit flammas, et crasso lumine candet,
Et fulgore nitet collato clarior orbis?
An fortes animæ dignataque numina cælo,
Corporibus resoluta suis, terraque remissa,
Huc migrant ex orbe; suumque habitantia cælum
Æthereos vivunt annos, mundoque fruuntur?
Atque hic Æacidas, hic et veneramur Atridas,
Tydidenque ferum; terræque marisque triumphis
Naturæ victorem Ithacum; Pyliumque senecta
Insignem triplici; Danaumque ad Pergama reges;
Assaracum atque Ilum, totamque sub Hectore Troiam:
Auroræque nigrum partum, stirpemque Tonantis
Rectorem Liciæ: nec te, Mavortia virgo,
Præteream; regesque alios, quos Græcia misit
Atque Asiæ gentes et Magno maxima Pella.
Quique animi vires et strictæ pondera mentis
Prudentes habuere viri; quibus omnis in ipsis
Census erat; iustusque Solon, fortisque Lycurgus,
Æthereusque Plato, et qui fabricaverat illum,
Damnatusque suas melius damnavit Athenas:
Persidos et victor, strarat quæ classibus æquor:
Romanique viri, quorum iam maxima turba est:
Tarquinioque minus reges; et Horatia proles,
Tota acies partus: necuon et Scævola trunco
Nobilior, maiorque viris et Cloelia virgo;
Et Romana ferens quæ texit mœnia Cocles:
Et commilitio volucris Corvinus adeptus
Et spolia et nomen, qui gestat in alite Phœbum:
Et Iove qui meruit cælum, Romamque Camillus
Servando posuit; Brutusque a rege receptæ
Conditor; et Pyrrhi per bella Papirius ultor:
Fabricius, Curiique pares: et tertia palma
Marcellus; Cossusque prior de rege necato;
Certantes Decii votis, similesque triumphis:
Invictusque mora Fabius: victorque nefandi
Livius Hasdrubalis, socio per bella Nerone:
Scipiadæque duo, fatum Carthaginis unum:
Pompeiusque orbis domitor, per tresque triumphos
Ante diem princeps: et censu Tullius oris
Emeritus fasces: et Claudi magna propago,
Æmiliique domus proceres, clarique Metelli:
Et Cato fortunæ victor; matrisque sub ulnis
Miles Agrippa suæ: Veneris que ab origine proles

Iulia descendit cælo, cælumque replevit;
Quod regit Augustus socio per signa Tonante;
Cernit et in cœtu divum magnumque Quirinum,
Altius ætherei quam candet circulus orbis.
Illa deis sedes: hæc illis proxima divùm
Qui virtute sua similes vestigia tangunt.
» Sunt alia adverso pugnantia sidera mundo,
» Quæ cælum terramque inter volitantia pendent,
» Saturni, iovis et martis, solisque: sub illis
» Mercurius venerem inter agit lunamque locatus.
Nunc prius, incipiam stellis quam reddere vires,
Signorumque canam fatalia carmine iura;
Implenda est mundi facies, censusque per omne.
« Quidquid ubique nitet, vigeat quandoque, notan-
Sunt etenim raris orti natalibus ignes (dum est.
Aera per liquidum: natosque perire cometas
Protenus, et raptim subitas candescere flammas,
Rara per ingentes viderunt sæcula motus.
Sive quod, ingenitum terra spirante vaporem,
Humidior sicca superatur spiritus aura;
Nubila cum longo cessant depulsa sereno,
Et solis radiis arescit torridus aer,
Apta alimento sibi dimissus corripit ignis;
Materiamque sui deprendit flamma capacem.
Et quia non solidum est corpus, sed rara vagantur
Principia aurarum, volucrique simillima fumo,
In breve vivit opus; citraque incendia limen
Subsistunt; pariterque cadunt surguntque cometæ.
Quod nisi vicinos agerent occasibus ortus,
Et tam parva forent accensis tempora flammis;
Alter nocte dies esset, cælumque rediret
Immersum, et somno totum deprenderet orbem.
Tum quia non una specie dispergitur omnis
Aridior terræ vapor, et comprenditur igni;
Diversas quoque per facies accensa feruntur
Lumina, quæ subitis existunt nata tenebris.
Nam modo, ceu longi fluitent de vertice crines,
Flamma comas imitata volat; tenuesque capillos
Diffusus radiis ardentibus explicat ignis.
Nunc prior hæc species dispersis crinibus exit,
Et glomus ardentis sequitur sub imagine barbæ.
Interdum æquali laterum compagine ductus,
Quadratamve trabem fingit, teretemve columnam.
Quinetiam tumidis exæquat dolia flammis,
Procere distenta uteros; parvasque capellas
Mentitur, parvos ignis glomeratus in orbes
Hirta figurantes tremulo sub lumine menta:
Lampadas et fissas ramosos fundit in ignes.
Præcipitant stellæ, passimque volare videntur;
Cum vaga per nitidum scintillant lumina mundum:
Et tenuem longis iaculantur tractibus ignem,
Excurruntque procul volucres imitata sagittas;
Arida cum gracili tenuatur semita filo.
Sunt autem cunctis permixti partibus ignes:
Qui gravidas habitant fabricantes fulmina nubes;
Et penetrant terras, Ætnamque minantur olympo;
Et calidas reddunt ipsis in fontibus undas;
Ac silice in dura, viridique in cortice sedem
Inveniunt, cum silva sibi collisa crematur:
Ignibus usque adeo natura est omnis abundans.
Ne mirere faces subitas erumpere cælo;
Aeraque accensum flammis lucere coruscis,
Arida complexum spirantis semina terræ,
Quæ volucer pascens ignis sequiturque, fugitque;
Fulgura cum videas tremulum vibrantia lumen
Imbribus e mediis; et cælum fulmine ruptum.
Sive igitur raro præbentes semina terræ
In volucres ignes, possunt generare cometas,
Sive illas natura faces ut cuncta creavit
Sidera, perpetuis cælo lucentia flammis:
Sed trahit ad semet rapido Titanius æstu,
Involvitque suo flammantes igne cometas;
Ac modo dimittit: sicut Cyllenius orbis,
Et venus, accenso cum ducit vespere noctem,
Sæpe latent, falluntque oculos, rursumque revisunt:
Seu deus, instantis fati miseratus, in orbem
Signa per affectus cælique incendia mittit.
Nunquam futilibus excanduit ignibus æther:
Squalidaque elusi deplorant arva coloni,
Et steriles inter sulcos defessus arator
Ad inga mœrentes cogit frustrata iuvencos.
Aut gravibus morbis, et lenta corpora tabe
Corripit exustis letalis flamma medullis,
Labentesque rapit populos; totasque per urbes
Publica succensis peraguntur iusta sepulcris.
Qualis Erechteos pestis populata colonos
Extulit antiquas per funera pacis Athenas,
Alter in alterius labens cum colla ruebant.
Nec locus artis erat medicæ, nec vota valebant.
Cesserat officium morbis; et funera deerant
Mortibus, et lacrimæ: lassus defecerat ignis,
» Et coacervatis ardebant corpora membris:
Ac tanto quondam populo vix contigit heres.
Talia significant gaudentes clade cometæ:
Funera cum facibus veniunt, terrisque minantur
Ardentes sine fine rogos, cum mundus et ipsa
Ægrotet natura novum sortita sepulchrum.
Quin et bella canunt ignes, subitosque tumultus,
Et clandestinis surgentia fraudibus arma:
Externas modo per gentes; ut fœdere rupto
Cum fera ductorem rapuit Germania Varum,
Inficitque trium legionum sanguine campos;
Arserunt toto passim volitantia mundo
Lumina, et ipsa tulit bellum natura per ignes,
Opposuitque suas vires, finemque minata est.
Nec mirere graves rerumque hominumque ruinas:
Sæpe domi culpa est: nescimus credere cælo.
Civiles etiam motus, cognataque bella
Significant: nec plura alias incendia mundus
Sustinuit, quam cum ducibus iurata cruentis
Arma Philippeos implerunt agmine campos.
Vixque etiam sicca miles Romanus arena
Ossa virum, lacerosque (nefas) superastitit artus.
Imperiumque suis conflixit viribus ipsum,
Perque patris pater Augustus vestigia vicit.
Necdum finis erat: restabant Actia bella
Dotali commissa acie, repetitaque rerum
Alea, et in ponto quæsitus rector olympi:
Femineum sortita iugum cum Roma pependit,
Atque ipsa Isiaco certarunt fulmina sistro.
Restabant profugo servilia milite bella;
Cum patrios armis imitatus filius hostes,
Æquora Pompeius cepit defensa parenti.
Sed satis hoc fatis fuerit: iam bella quiescant:
Atque adamanteis discordia vincta catenis
Æternos habeat frenos in carcere clausa.
Sit pater invictus patriæ; sit Roma sub illo:
Cumque deum cælo dederit, non quærat in orbe.

Liber secundus

Maximus Iliacæ gentis certamina vates,
Et quinquaginta regum regemque patremque; [iam,
» Hectoreamque facem, tutamque sub Hectore Tro-
Errоremque ducis totidem, quot vicerat, annis
Iactati pelago, geminataque Pergama ponto;
Ultimaque in patria captisque penatibus arma,
Ore sacro cecinit: patriam cui Græcia, septem
Dum dabat, eripuit; cuiusque ex ore profusos

Omnis posteritas latices in carmina duxit,
Amnemque in tenues ausa est diducere rivos,
Unius fecunda bouis: sed proximus illi
Hesiodus memorat divos divumque parentes,
Et chaos enixum terras, orbemque sub illo
Infantem, et primos titubantia sidera partus:
Titanasque senes, Iovis et cunabula magni:
Et sub fratre viri nomen, sine fratre parentis,
Atque iterum patrio nascentem corpore Bacchum,
Omniaque immenso volitantia numina mundo.
Quinetiam ruris cultus legesque novandi,
Militiamque soli; quod colles Bacchus amaret,
Quod fecunda Ceres campos, quod Pallas utrumque;
Atque arbusta vagis essent quod adultera pomis;
»Silvarumque deos, sacrataque numina nymphas,
Pacis opus, magnos naturæ condit in usus.
Astrorum quidam varias dixere figuras,
Signaque diffuso passim labentia cælo
In proprium cuiusque genus causasque tulere:
Persea et Andromeden pœna, matremque dolentem,
Solantemque patrem; raptuque Lycaone natam,
Officioque Iovis cynosuram, lacte capellam,
Et furto cycnum, pietate ad sidera ductam
Erigonen, ictuque nepam, spolioque leonem,
Et morsu cancrum, pisces Cythereide versa,
Lanigerum victo ducentem sidera ponto.
Ceteraque ex variis pendentia casibus astra
Æthera per summum voluerunt fixa revolvi.
Quorum carminibus nihil est nisi fabula cælum,
Terraque composuit cælum, quæ pendet ab illo.
Quinetiam ritus pastorum, et Pana sonantem
In calamos, Sicula memorat tellure creatus:
Nec silvis silvestre canit, perque horrida motus
Rura serit dulces, musamque inducit in antra.
Ecce alius pictas volucres, ac sæcla ferarum,
Ille venenatos angues, hic gramina et herbas
Fata refert vitamve sua radice ferentes.
Quinetiam tenebris immersum Tartaron atris
In lucem de nocte vocant; orbemque revolvunt
Interius versum, naturæ fœdere rupto.
Omne genus rerum doctæ cecinere sorores.
Omnis ad accessus Heliconis semita trita est.
Et iam confusi manant de fontibus amnes;
Nec capiunt haustum, turbamque ad nota ruentem.
Integra quæramus rorantes prata per herbas,
Undamque occultis meditantem murmur in antris;
Quam neque durato gustariut ore volucres,
Ipse nec æthereo Phœbus libaverit igni.
Nostra loquar: nulli vatum debebimus ora:
Nec furtum, sed opus veniet; soloque volamus
In campum curru; propria rate pellimus undas.
Namque canam tacita naturam mente potentem;
Infusumque deum cælo terrisque fretoque,
Ingentem æquali moderantem fœdere molem:
Totumque alterno consensu vivere mundum,
Et rationis agi motu: cum spiritus unus
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem
Omnia pervolitans, corpusque animale figuret.
Quod nisi cognatis membris contexta maneret
Machina, et imposito pareret tota magistro,
Ac tantum mundi regeret prudentia censum;
Non esset statio terris, non ambitus astris:
»Hæreretque vagus mundus, standoque rigeret:
Nec vaga dispositos servarent sidera cursus,
Noxve alterna diem fugeret, rursumque fugaret:
Non imbres alerent terras, non æthera venti,
Nec pontus gravidas nubes, nec flumina pontum,
Nec pelagus fontes: nec staret summa per omnes
Par semper partes æquo digesta parente:
Ut neque deficerent undæ, nec sideret orbis,
Nec cælum iusto minusve minusve volaret.
Motus alit, non mutat opus: sic omnia toto
Dispensata manent mundo, dominumque sequuntur.
Hic igitur deus, et ratio quæ cuncta gubernat,
Ducit ab æthereis terrena animalia signis:
Quæ quamquam longo condit submota recessu,
Sentiri tamen, ut vitas ac fata ministrent
Gentibus, ac proprios per singula corpora mores.
Nec nimis est quærenda fides: si temperat arva
Cælum; si varias fruges redditque, rapitque:
Si pontum movet, ac terris immittit et aufert:
Atque hæc seditio pelagus nunc sidere lunæ
Mota tenet, nunc diverso stimulata recessu,
Nunc anni spatio Phœbum comitata volantem:
Si submersa fretis, concharum et carcere clausa,
Ad lunæ motum variant animalia corpus;
Et tua damna, tuasque imitantur, Delia, vires:
Tu quoque fraternis si perdis in oribus ora,
Atque iterum ex iisdem repetis: quantumque reliquit
Aut dedit illo, refers; et sidus sidere constas;
Denique si pecudes et muta animalia terris,
Cum maneant ignara sui legisque per ævum,
Natura tamen ad mundum revocante parentem,
Attollunt animos, cælumque et sidera servant;
Corporaque ad lunæ nascentis cornua lustrant;
Venturasque vident hyemes, reditura serena;
Quis dubitet post hæc hominem coniungere cælo,
Cui xenium natura dedit linguamque capaxque [num
Ingenium, volucremque animum? quem denique in u-
Descendit deus atque habitat, seque ipse requirit?
Mitto alias artes, quarum haud permissa facultas;
Infidas adeo, nec nostri munera census.
Mitto, quod æquali nihil est sub lege tributum.
»Quo patet auctoris summam, non corporis esse.
Mitto, quod et certum est, et inevitabile fatum;
Materiæque datum est cogi, sed cogere mundo.
Quis cælum posset, nisi cæli munere, nosse?
Et reperire deum, nisi qui pars ipse deorum est?
Quisve hanc convexi molem sine fine patentis,
Signorumque choros, ac mundi flammea tecta,
Æternum et stellis adversus sidera bellum
»Ac terras cæloque fretum, subiectaque utrisque
Cernere, et angusto sub pectore claudere posset?
Ni tacitos animis stimulos natura dedisset,
Cognatamque suæ mentem vertisset ad ipsam,
Et tantum dictasset opus? cæloque veniret,
Quod vocat in cælum, sacra ad commercia rerum?
»Et primas quas dant leges nascentibus astra?
Quis neget esse nefas invitum prendere mundum,
Et velut in semet captum deducere in orbem?
Sed ne circuitu longo manifesta probentur,
Ipsa fides operi faciet pondusque fidemque.
Nam neque decipitur ratio, nec decipit umquam.
Arte secunda via est, a veris tradita causis;
Eventusque datur, qualis prædicitur ante.
Quod fortuna ratum faciat quis dicere falsum
Audeat, et tantæ suffragia vincere sortis?
Hæc ego divino cupiam cum ad sidera flatu
Ferre, nec in terram, nec turbæ carmina condam:
»Sed, solus vacuo veluti vectatus in orbe,
»Verbere agam currus; non occursantibus ullis,
»Nec per iter socios commune regentibus actus.
Sed cælo noscenda canam, mirantibus astris,
Et gaudente sui mundo per carmina vatis:
Vel quibus illa sacros non invidere meatus,
Notitiamque sui, minima est quæ turba per orbem.
»Illa fluit, quæ divitias, quæ diligit aurum,
»Imperia, et fasces, mollemque per otia luxum,

»Et blandis diversa sonis, dulcemque per aures
»Affectum, ut modico noscenda ad fata labore.
Hoc quoque fatorum est legem perdiscere fati.
Et primum astrorum varia est natura notanda
Nominibus per utrumque genus; nam mascula sex
Diversi totidem generis sub principe tauro: [sunt,
Cernis, ut aversos redeundo surgat in artus?
Alternant secus et vicibus variantur in orbem.
Humanas etiam species in parte videbis:
Nec mores distant: pecudum pars atque ferarum
Ingenium facient, quædam signanda sagaci
Singula sunt animo, propria quæ sorte feruntur:
Nunc binis insiste: dabunt geminata potentes
Per socium effectus: multum comes addit et aufert:
Ambiguisque valent, quis sunt collegia, fatis
Ad meritum noxamque: duos per sidera pisces,
Et totidem geminos nudatis aspice membris.
His coniuncta meant alterno brachia nexu:
Dissimile est illis iter in contraria versis.
Par numerus; sed enim dispar positura notanda est.
Atque hæc ex paribus toto gaudentia censu
Signa meant; nihil exterius mirantur in ipsis,
Amissumve dolent: quædam sunt parte recisa,
Atque ex diverso commissis corpore membris;
Ut capricornus, et hic, qui intentum dirigit arcum
Iunctus equo: pars huic hominis, sed nulla priori.
»Hoc quoque servandum est alta discrimen in arte:
»Distat enim, gemina duo sint, duplane figura.
Quinetiam Erigone binis numeratur in astris:
Et facie et ratione duplex: nam desiuit æstas,
Incipit autumnus, media sub virgine utrimque.
Idcirco tropicis præcedunt omnibus astra
Bina; ut lanigero, chelis, cancroque, caproque;
Quod duplices retinent connexo tempore vires.
Ut, quos subsequitur cancer per sidera fratres,
E geminis alter florentia tempora veris
Sufficit, æstatem sitientem provehit alter.
Nudus uterque tamen, sentit quia uterque calorem;
Ille senescentis veris, subeuntis et ille
Æstatis: par est primæ sors ultima sorti.
Quinetiam arcitenens, qui te, capricorne, sub ipso
Promittit, duplici formatus imagine fertur.
Mitior autumnus molles tibi vindicat artus,
Materiamque hominis: fera tergo membra rigentem
Excipiunt hiemem; mittuntque in tempora signum.
Quosque aries præ se mittit, duo tempora pisces
Bina dicant: hiemem hic claudit, ver inchoat alter.
Cum sol æquoreis revolans decurrit in astris,
Hiberni cocunt cum vernis roribus imbres:
Utraque sors humoris habet fluitantia signa.
Quin tria signa novem serie coniuncta repugnant,
Et quasi seditio cælum tenet: aspice taurum
Clunibus, et geminos pedibus, testudine cancrum
Surgere; cum rectis oriantur cetera membris.
Nec mirere moras, cum sol adversa per astra
Æstivum tardis attollat mensibus annum.
Nec te prætereat, nocturna diurnaque signa
Quæ sint, perspicere; et propria deducere lege,
Non tenebris aut luce suam peragentia sortem:
Nam commune foret nullo discrimine nomen,
Omnia quod certis vicibus per tempora fulgent:
»Et nunc illa dies, nunc noctes illa sequuntur.
Sed quibus illa parens mundi natura sacratas
Temporis attribuit partes statione perenni.
Namque sagittari signum, rabidique leonis,
Et sua respiciens aurato vellere terga,
Tunc pisces, et cancer, et aeri scorpios ictu,
Aut vicina loco, divisa aut partibus æquis,
Omnia dicuntur simili sub sorte diurna:
»Cetera nec numero consortia, nec vice sedis,
Interiecta locis totidem nocturna feruntur.
Quinetiam sex continuis dixere diurnas
Esse vices astris, quæ sunt a principe signo
Lanigeri; sex a chelis nocturna videri.
Sunt quibus esse diurna placet, quæ mascula surgunt;
Femineam sortem noctis gaudere tenebris.
Quin nonnulla tibi nullo monstrante loquuntur
Neptuno debere genus, populosus in undis
Cancer, et effuso gaudentes æquore pisces.
Ut quæ terrena censentur sidera sorte,
Princeps armenti taurus, regnoque superbus
Lanigeri gregis est aries, pestisque duorum
Prædatorque leo, et dumosis scorpios arvis.
Sunt etiam mediæ legis communia signa,
Ambiguus terræ capricornus, aquarius undis,
Humida terrenis æquali fœdere mixta:
»Parsque mari nitens fundentis semper aquari.
Non licet a minimis animum dellectere curis:
Nec quicquam rationis eget, frustrave creatum est.
Fecundum est proprie cancri genus, acer et ictu
Scorpios, et partu complentes æquora pisces.
Sed sterilis virgo est, simili coniuncta leoni:
Nec capit, aut captos effundit aquarius ortus.
Inter utrumque manet capricornus corpore mixto,
Et qui Cretæo fulget centaurus in arcu:
Communisque aries æquantem tempora libram,
Et geminos, taurumque pari sub sorte recenset.
Nec tu nulla putes in eo momenta locasse
Naturam rerum, quod sunt currentia quædam,
Ut leo et arciteneus, ariesque in cornua torvus.
Aut quæ recta suis librantur stantia membris,
Ut virgo et gemini, fundens et aquarius undas.
Vel quæ fessa sedent pigras referentia mentes;
Taurus depositis collo sopitus aratris,
Libra sub emenso consistens orbe laborum,
Tuque tuo, capricorne, gelu contractus in astris.
Strata iacent, cancer patulam distentus in alvum,
Scorpios incumbens plano sub pectore terræ,
In latus obliqui pisces semperque iacentes.
Quod si solerti circumspicis omnia cura,
Fraudata invenies amissis sidera membris.
Scorpios in libra consumit brachia: taurus
Succidit incurvo claudus pede: lumina cancro
Desunt: centauro superest, et quæritur unum.
Sic nostros casus solatur mundus in astris,
Exemploque docet patienter damna subire:
Omnis cum cælo fortunæ pendeat ordo,
Ipsaque debilibus formentur sidera membris.
Temporibus quoque sunt propriis pollentia signa.
Æstas a geminis, autumnus virgine surgit,
Bruma sagitti fero, ver piscibus incipit ire.
Quattuor in partes scribuntur sidera terna:
Hiberna æstivis, autumnis verna repugnant.
Nec satis est proprias signorum noscere sortes:
Consensu quoque fata movent, et fœdere gaudent,
Atque alias alia succedunt sorte locoque.
Circulus ut flexo signorum clauditur orbe,
In tres æquales discurrit linea ductus,
Inque vicem extremis iungit se finibus ipsa:
Et quæcumque ferit, dicuntur signa trigona,
In tria partitus quod ter cadit angulus astra;
Quæ divisa manent ternis distantia signis.
Laniger e paribus spatiis duo signa, leonis
Atque sagittari, diverso conspicit ortu.
Virginis et tauri capricorno consonat astrum.
Cetera sunt simili ratione triangula signa,
Per totidem partes: »desunt quæ condita mundo.
»Sed discrimen erit dextris, seu causa, sinistra

»Quæ subeunt: quæ præcedunt, dextra esse feruntur.
»Dexter erit tauro capricornus, virgo sinistra.
»Hoc satis exemplo est«: at quæ divisa quaternis
Partibus æquali laterum stant condita ductu,
Quorum designat normalis virgula sedes,
Hæc quadrata ferunt: libram capricornus, et illum
Conspicit hinc aries, atque ipsum a partibus æquis
Cancer, et hunc læva subeuntis sidera libræ:
Semper enim dextris censentur signa priora.
Sic licet in totidem partes deducere cuncta,
Ternaque bis senis quadrata effingere signis,
Quorum proposito reddentur in ordine vires.
Sed si quis contentus erit numerasse quadrata,
Divisum ut signis mundum putet esse quaternis,
Aut tria sub quinis signis formare trigonum,
Ut socias vires et amicos exigat ortus,
Fœderaque inveniat mundi cognata per astra,
Falsus erit: nam quina licet sint undique signa,
Qui tamen ex signis, quæ quinto quoque feruntur
Posta loco, fuerint nati, sentire trigoni
Non poterunt vires, licet illud nomine servent:
Amisere loco dotes, numerisque repugnant.
Nam cum sint partes orbis per signa trecentæ
Et ter vicenæ, quas Phœbi circuit ardor;
Tertia pars eius numeri latus efficit unum
In tres perducti partes per signa trigoni.
Hanc autem numeri non reddit linea summam,
Si signum a signo, non pars a parte notetur.
Quod quamvis duo sunt ternis dirimentibus astra,
Si tamen extremum lævi primumque prioris
Inter se conferre voles, numerumque notare;
Ter quinquagenas implebunt ordine partes.
Transibit numerus formam, finesque sequentis
Consumet ductus: licet ergo signa trigona
Dicantur, partes non servant illa trigonas.
Hæc eadem species fallet per signa quadrata:
Quod, cum totius numeri qui construit orbem
Nongentæ quadrum partes per sidera reddant,
Evenit ut, prima signi de parte prioris
Si partem ad summam ducatur virga sequentis,
Bix sexagenas faciat: sin summa prioris
Et pars confertur subiuncti prima, duorum
Signorum in quadro numerum transitque refertque;
Triginta duplicat partes, pars tertia deerit:
Et quamvis quartum a quarto quis computet astrum,
Naufragium facient partes unius in ipsis.
Non igitur satis est quinis numerasse trigonum,
Quadrative fidem quæri per signa quaterna;
Quadrati si forte voles effingere formam,
Aut trinis paribus facies cum membra trigoni.
Hic poscit quintam partem centesima summa:
Illic amittit decimam: sic convenit ordo.
Et quotcumque quater iunctus favet angulus usque,
Quæque loca in triplici signarit linea ductu,
Cum curvata viæ linquet compendia rectæ;
His natura dedit communi fœdera lege,
Inque vicem affectus, et mutua iura favoris.
Quocirca non omnis habet genitura trigonis
»Consumet ductus: licet ergo signa trigonæ
»Dicantur partis, non servant illa trigonis
Consensum signis: nec cum sunt forte quadrata,
Continuo inter se servant commercia rerum.
Distat enim, partes consumat linea iustas,
Detrectetne modum numeri, quem circulus ambit:
Nunc tres efficiat, nunc quattuor undique ductus,
Quos in plura iubet ratio procedere signa
Interdum, quam sunt numeris memorata per orbem.
Sed longe maior vis est per signa trigonis,
Quam quibus est titulus sub quarto quoque quadratis.
Altior est horum submoto linea templo:
Illa magis vicina meat, cæloque recedit,
Et propius terris accedit visus eorum,
Aeraque infectum nostras demittit ad auras.
At dubia alternis data sunt commercia signis,
Mutua nec magno consensu fœdera servant,
Invita angusto quod linea flectitur orbe.
Nam cum pertransit formatus singula limes
Sidera, et alterno devertitur angulus astro,
Sexque per anfractus curvatur virgula in orbem;
A tauro venit in cancrum: tum virgine tacta
Scorpion ingreditur; tum te, capricorne, rigentem,
Et geminos a te pisces, aversaque tauri
Sidera contingens finit, qua cœperat, orbem.
Alterius ductus locus est per transita signa:
Utque ea prætereas quæ sunt mihi singula dicta,
Flexibus hic totidem similis fit circulus illi.
Transversos igitur fugiunt sexangula visus,
Quod nimis inclinant aciem, limisque videntur,
Vicinoque latent: ex recto certior ictus.
»Tertia convexo conduntur signa recessu.
At quis accedit convexo linea cælo,
Singula circuitu quæ tantum transeat astra;
Visus eis procul est, altoque vagatur olympo,
Et tenues vires ex longo mittit in orbem.
Sed tamen est illis fœdus sub lege propinqua,
Quod non diversum est genus, alternantibus astris;
Mascula sed maribus respondent: cætera sexus
Feminei secum iungunt commercia mundi.
Sic quamquam alternis paret natura figuris,
Et cognata iacent generis sub legibus astra.
Iam vero nulla est hærentibus addita signis
Gratia: nam consensus habet, quia visus ademptus.
In seducta ferunt animos, quæ cernere possunt.
Sunt etiam adversi generis connexa per orbem
Mascula femineis, semperque obsessa vicissim:
Disparibus non ulla datur concordia signis.
Sexta quoque in nullas numerantur commoda vires,
Virgula per totum quod par non ducitur orbem:
Sed duo signa ferit mediis submota quaternis:
Tertius absumto ductus non sufficit orbe.
At quæ diversis e partibus astra refulgent
Per medium adverso mundum tendentia vultu,
Et toto divisa manent contraria cælo;
Septima quæque, loco quamvis submota feruntur,
Ex longo tamen illa valent, viresque ministrant
Vel bello vel pace suas, ut tempora poscunt,
Nunc fœdus stellis, nunc et dictantibus iras.
Quod si forte libet, quæ sint contraria, signa
Per titulos celebrare suos sedesque; memento
Solstitium brumæ, capricornum opponere cancro,
Lanigerum libræ: par nox in utroque diesque:
Piscibus Erigonen, iuvenique urnæque leonem:
Scorpios e summo cum fulget, taurus in imo est:
Et cadit arcitenens, geminis orientibus orbi.
»Observant inter sese contraria cursus.
Sed quamquam adversis fulgent contraria signis;
Natura tamen interdum sociata feruntur,
Et generis vinclis concordia mutua surgit;
Mascula quod maribus, vel quod diversa suorum
Respondent generi: pisces sic virginis astro
Adversi volitant; sed amant communia iura:
Et vincit natura locum: sed vincitur ipsa
Temporibus; cancerque tibi, capricorne, repugnat
Femina femineo, quia brumæ dissidet æstas.
Hinc rigor et glacies, nivibusque albentia rura:
Hinc sitis et sudor, nudusque in solibus orbis;
Æstivosque dies æquat nox frigida brumæ.
Sic bellum natura gerit, discordat et annus;

Et placidum inductis everrere retibus æquor,
Litoribusque suis populos exponere captos;
Aut uncos celare cibis, aut carcere fraudem:
Navales etiam pugnas, pendentia bella
Attribuunt, pelagique infectos sanguine fluctus.
Fecundum genus est natis, et amica voluptas,
Et celeres motus, mutataque cuncta per ævum.
Hos tribuunt mores, atque has nascentibus artes
Bis sex natura propria pollentia signa.
Sed nihil in semet totum valet: omnia vires
Cum certis sociant signis sub sortibus æquis,
Et velut hospitio, mundi commercia iungunt,
Concedunt que suas partes retinentibus astris.
Quapropter Graiæ dixere Decania gentes.
A numero nomen positum est, quod partibus astra
Condita tricenis triplici sub sorte feruntur,
Et tribuunt denas in se coeuntibus astris,
Inque vicem ternis habitantur singula signis.
Sic altis natura manet consepta tenebris,
Et verum in cæco est, multaque ambagine rerum.
Nec brevis est usus, nec amat compendia cælum.
Verum aliis alia opposita est et fallit imago,
Mentiturque suas vires, et munia celat:
Quæ tibi non oculis, alta sed mente fuganda est
Caligo; penitusque deus, non fronte notandus.
Nunc quæ sint coniuncta quibus quove ordine red-
Ne lateant aliæ vires aliena per astra. [dam;
Namque aries primam sortem sibi vindicat ipsi:
Altera sors tauro, geminis sors tertia cedit.
Sic inter trinos divisum ducitur astrum;
Totque dabit vires, dominos quotcumque recepit.
Diversa in tauro ratio est, nec sorte sub ulla
Censetur: cancro primam, mediamque leoni,
Extremam Erigonæ tribuit: natura per astrum
Stat tamen, et proprias miscet per singula vires.
Libra decem partes geminorum prima capessit;
Scorpios adiunctas: centauri tertia sors est.
Nec quisquam numero discernitur: ordine cedit.
Cancer in adversum capricorni dirigit astrum,
Bis quinas primum partes dignatus in illo
Temporis articulo, sub quo censetur et ipse;
Quod facit æquales luces brumalibus umbris,
Cognatamque gerit diverso in cardine legem.
Alterius sortis perfundit aquarius ignes,
Quem subeunt pisces extremo sidere cancri,
At leo consortis meminit, sub lege trigoni,
Lanigerumque ducem recipit; taurumque quadrato
Coniunctum sibi: sub geminis sors tertia fertur:
Hos quoque coniungit per senos linea flexus.
Præcipuum Erigone cancro concedit honorem,
Cui primam tribuit sortem: vicina relicta est
Vicino, Nemeæe, tibi: sors ipsius ima est,
Quæ fastidito concessa est iure potiri.
Sed libra exemplo gaudet, pariterque regentem
Noctes atque dies diversa in tempore secum
Lanigerum sequitur: veris iuga temperat ille:
Hæc autumnales componit lucibus horas.
Nulli concedit primam, traditque sequenti
Vicinam sortem: centauri tertia summa est.
Scorpios in prima capricornum sorte locavit:
Alterius dominum fecit, cui nomen ab undis:
Extremas voluit partes sub piscibus esse.
At qui contento minitatur spicula nervo,
Lanigero primas tradit sub iure trigoni,
Et medias tauro partes, geminisque supremas.
Nec manet ingratus capricornus crimine turpi,
Sed munus reddit cancro, recipitque receptus,
Principiumque sui donat: coniuncta leonis
Regna ferunt, summas partes at virginis esse.
Fontibus æternis gaudens urnaque fluenti
Iura sui libræ permittit prima regenda:
Hærentesque decem partes nepa vindicat ipsi:
Summas centaurus retinet iuvenile per astrum.
Iam superant gemini pisces, qui sidera claudunt.
Lanigero primos tradunt in finibus usus.
Perque decem medias partes tu, taure, receptus.
Quod superest, ipsi sumunt: utque orbe feruntur
Extremo, sic et sortis pars ultima cedit.
Hæc ratio retegit latitantis robora mundi,
In pluresque modos repetitaque munia cælum
Dividit, et melius sociat, quo sæpius, orbem.
Nec tua sub titulis fallantur pectora notis:
Dissimulant, non se ostentant mortalibus astra.
Altius est acies animi mittenda sagacis;
Inque alio quærenda manent, iunctisque sequentum
Viribus: et cuius signi quis sorte creatur,
Eius habet mores, atque illo nascitur astro.
Talis per denas sortes natura feretur.
Testis erit varius sub eodem sidere fœtus,
Quodque in tam multis animantum millibus, uno
Quæ veniunt signo, tot sunt, quot corpora, mores;
Et genus externum referunt aliena per astra;
Confusique fluunt partus hominum, atque ferarum.
Scilicet in sortes iunguntur condita plures,
Diversasque ferunt proprio sub nomine leges.
Nec tantum lanas aries, nec taurus aratra,
Nec gemini musas, nec merces cancer amabit,
Nec leo venator veniet, nec virgo magistra,
Mensuris aut libra potens, aut scorpios armis,
Centaurusque feris, igni capricornus, et undis
Ipse suis iuvenis, geminique per æquora pisces;
Mixta sed in plures sociantur sidera vires.
Multum, inquis, tenuemque iubes me ferre laborem,
Rursus et in magna mergis caligine mentem;
Cernere cum facili lucem ratione viderer.
Quod quæris, deus est: conaris scandere cælum,
Fataque fatali genitus cognoscere lege,
Et transire tuum pectus, mundoque potiri?
Pro pretio labor est, nec sunt immunia tanta.
Nec mirere viæ flexus, rerumque catenas.
Admitti potuisse sat est: sint cetera nostra.
At nisi perfossis fugiet te montibus aurum,
Obstabitque suis opibus superaddita tellus.
»Ut veniant gemmæ, totus transibitur orbis.
Nec lapidum pretio pelagus cepisse pigebit.
Annua solliciti consummant vota coloni:
Et quantæ mercedis erunt fallacia rura?
Quæremus lucrum navi, Martemque sequemur
In prædas? pudeat tanto bona velle caduca:
Luxuriæ quoque militia est, vigilatque culinis
Venter: et, ut pereant, suspirant sæpe nepotes.
Quid cælo dabimus? quantum est, quo veneat omne?
Impendendus homo est, deus esse ut possit in ipso.
Hac tibi nascentum mores sunt lege notandi.
Nec satis est signis dominantia discere signa
Per denos numeros, et quæ sint insita cuique.
Sed proprias partes ipsas spectare memento,
Vel glacie rigidas, vel quas exusserit ignis,
Et steriles utroque modo, quis largior humor,
Quisve minor iusto nocuit: namque omnia mixtis
Viribus, et vario consurgunt sidera textu.
Est æquale nihil: terrenos aspice tractus,
Et maris, et pronis fugientia flumina rivis.
Crimen ubique frequens; et laudi noxia iuncta est.
Sic sterilis lætis rubigo intervenit arvis,
Ac subito perimit parvos discrimine fœtus:
Et modo portus erat pelagi, iam vasta Charybdis,
Laudatique cadit post paulum gratia ponti:

Et nunc per scopulos, nunc campis labitur amnis;
Aut faciens iter, aut quærens curritve reditve.
Sic etiam cæli partes variantur in astris.
Ut signum a signo, sic a se discrepat ipsum;
Momentoque negat vires, auramque salubrem.
Quodque per has geritur partes, sine fruge creatur;
Aut cadit, aut multis sentit bona mixta querelis.
Hæ mihi signandæ proprio sunt ordine partes.
Sed quis tot numeros totiens sub lege referre,
Tot partes iterare queat, tot dicere summas,
Proque artis causis faciem mutare loquendi?
Incipimus si verba, piget; quod gratia deerit:
In vanumque labor cedit, quem despicit auris.
Sed mihi per carmen fatalia iura ferenti,
Et sacros cæli monitus, ad iussa loquendum est:
Nec fingenda datur, tantum monstranda figura.
Ostendisse deum nimis est: dabit ipse sibimet
Pondera: nec fas est verbis splendescere mundum:
Rebus erit maior: nec parva est gratia nostri
Oris, si tantum poterit signare cavenda.
Accipe, damnandæ quæ sint per sidera partes.
Lanigeri pars quarta nocet, nec sexta salubris.
Septima par illi ac decima est, decimæque secunda,
Quæque duas duplicat summas septemque novemque,
Unaque viginti numeris pars addita lædit,
Et quinta, et duram consummans septima partem,
Tauri noua mala est, similis quoque tertia pars est
Post decimam, necnon decimæ pars septima iuncta:
Bisque undena nocens, et bis duodena nocentes, [bus
Quæque decem tresque ingeminat, fraudatque duo-
Triginta numeros, et tum tricesima summa.
Pestifera in geminis pars prima, et tertia signis.
Septima non melior: ter quinæ noxia par est.
Unaque bis denis brevior nocet, unaque maior:
Et similis noxæ veniet vicesima quinta:
Cumque duæ subeunt, vel cum se quattuor addunt.
Nec cancri prima immunis, nec tertia pars est,
Nec sexta: octava est similis: decimaque peracta
Prima rabit: nec ter quinæ clementior usus.
Septima post decimam luctum, et vicesima, portat:
Et quinta accedens, et septima, nonaque summa.
Tu quoque contactu primo, Nemeæe, timendus:
Et quarta sub parte premis: bis quina salubri
Terque caret cælo: vicesima et altera lædit:
Et tribus appositis vitium est, totidemque secutis:
Ultima nec prima melior tricesima pars est.
Erigones nec pars prima est, nec sexta, nec una
Ad decimam, nec quarta, nec octava utilis umquam.
Proxima viginti numeris, et quarta timenda est;
Et quæ ter decimam claudit sors ultima partem.
At quinta in chelis, et septima inutilis æstu.
Tertia et undecimæ, decimæque et septima iuncta:
Quartaque bis denis actis, et septima; et ambæ
Quæ numerum claudunt nona et tricesima partes.
Scorpios in prima reus est, cui tertia par est,
Ut sexta et decima est, et quæ ter quina notatur:
Undecimam et geminans, et quæ vicesima quinta est,
Octavoque manet numero, nonumque capessit.
Si te fata sinant, quartam ne selige partem
Centauri, fuge et octavam: bis sexque peractis,
Octo bis aut denis metuendus ducitur aer.
Cumque iterum duodena refert, aut terna decemque,
Aut septena quater, vel cum ter dena figurat.
Nec pars optanda est capricorni septima: nona
Consentit, decimamque sequens quam tertia signat:
Et tribus, aut una quæ te, vicesima, fraudat:
Quæve auget quinta, numero vel sexta feretur.
Pars est prima nocens humentis semper aquari:
Damnanda et decimæ succedens prima peractæ,
Tertiaque et quinta, et numero quæ condita nono est:
Et post viginti prima, et vicesima quinta;
Cumque illa quartam accumulans vicesima nona.
Tertia per geminos et quinta et septima pisces,
Undecima, et decimæ metuenda est septima iuncta,
Et quinta in quinos numeros revocata, duasque
Accipiens ultra summas, metuenda feretur.
Hæ partes sterilem ducunt et frigore et igni
Aera, vel sicco, vel quod superaverit humor:
Seu rapidos Mavors ignes iaculatur in illum,
Saturnusve suam glaciem, Phœbusve vapores.
Nec te perceptis signorum cura relinquat
Partibus: in tempus quædam mutantur, et ortu
Accipiunt proprias vires, utraque remittunt.
Namque ubi se summis aries extollit ab undis,
Et cervice prior flexa, quam cornibus ibit;
Non contenta suo generabit pectora ceusu,
Et dabit in prædas animos, solvetque pudorem.
Tantum audere iuvat: sic ipse in cornua fertur,
Ut ruat aut vincat: non illos sedibus isdem
Mollia per placidam delectant otia vitam;
Sed iuvat ignotas semper transire per urbes,
Scrutarique novum pelagus, totius et esse
Orbis in hospitio: testis sibi laniger ipse,
Cum vitreum findens tranavit pectore pontum;
Orbatumque sua Phrixum per fata sorore
Phasidos ad ripas et Colchida tergore vexit.
At quos prima creant nascentis sidera tauri,
Feminei incedunt: nec longe causa petenda est,
Si modo per causas naturam quærere fas est.
Aversus venit in cælum, divesque puellis,
Pleiadum parvo referens glomeramine sidus.
Accedunt et ruris opes; propriaque iuvencum
Dote per inversos exercent vomere campos.
Sed geminos æqua cum profert unda tegitque
Parte, dabit studia, et doctas producet ad artes.
Nec triste ingenium, sed dulci tincta lepore
Corda creat: vocisque bonis citharæque sonantis
Instruit, et dotem cantus cum pectine iungit.
At niger obscura cancer cum nube feretur,
Quæ velut extinctus Phœbeis ignibus ignis
Deficit, et multa fuscat caligine sidus;
Lumina deficient partus, geminamque creatis
Mortem fata dabunt: se quisque, et vivit, et effert.
Sed cui per summas avidus produxerit undas
Ora leo, et scandat malis hiscentibus orbem;
Ille patri natisque reus, quas ceperit ipse,
Non legabit opes, censumque immerget in ipso:
» Tanta fames animumque cibi tam dira cupido
» Corripit, ut capiat semet, neque compleat umquam,
Inque epulas funus rediget pretiumque sepulchri.
Erigone surgens, quæ rexit secula prisca
Iustitia, rursusque eadem labentia fugit;
Alta per imperium tribuit fastigia summum:
Rectoremque dabit legum iurisque sacrati,
Sancta pudicitia divorum templa colentem.
Sed cum autumnales cœperunt surgere chelæ,
Felix æquato genitus sub pondere libræ,
Iudex examen sistet vitæque necisque;
Imponetque iugum terris, legesque rogabit.
Illum urbes et regna trement, nutuque regentur
Unius, et cæli post terras iura manebunt.
Scorpios extremæ cum tollit lumina caudæ,
Si quis erit stellis tum suffragantibus ortus,
Urbibus augebit terras; iunctisque iuvencis
Mœnia subcinctus curvo describet aratro:
Aut sternet positas urbes, inque arva reducet
Oppida, et in domibus maturas reddet aristas.
Tanta erit et virtus, et cum virtute potestas.

Occasumque tenens submersum despicit orbem;
Pertinet ad rerum summas, finemque laborum,
Coniugia atque epulas, extremaque tempora vitæ,
Otiaque, et cœtus hominum, cultusque deorum.
Nec contentus eris percepto cardine quoquam.
Intervalla etiam memori sunt mente notanda,
Per quadrum dimensa, suas reddentia vires.
Quicquid ab exortu summum curvatur in orbem,
Ætatem primam nascentesque asserit annos.
Quod sumimo premitur devexum culmine mundi,
Donec ad occasus veniat; puerilibus annis
Succedit, teneramque regit sub sede iuventam,
Quæ pars occasus infra est, imumque sub orbem
Descendit; regit hæc maturæ tempora vitæ,
Perpetua serie varioque exercita cursu.
At qua perficitur cursus quadrante sub imo,
Tarda supinatum lassatis viribus arcum
Ascendens; seros demum complectitur annos,
Labentemque diem vitæ, tremulamque senectam.
Omne quidem signum sub qualicumque figura
Partibus inficitur mundi: locus imperat astris,
Et dotes noxamve facit: vertuntur in orbem
Singula, et accipiunt vires, ultroque remittunt.
Vincit enim natura genus, legesque ministrat
Finibus in propriis, et prætereuntia cogit
Esse sui moris, vario nunc ditia honore,
Nunc sterilis pœnam refereutia sidera sedis.
Quæ super exortum est a summo tertia cælo,
Infelix regio, rebusque inimica futuris,
Et vitio fecunda nimis: nec sola, sed illi
Par erit, adverso quæ fulget sidere sedes.
» Iuncta sub occasu, neu præstet cardine mundi,
Utraque prætenta fertur deiecta ruina:
Porta laboris erit; scandendum est, atque cadendum.
Nec melior super occasus, contraque sub ortu
Sors agitur mundi: præceps hæc illa superne
Pendens, aut metuit vicino cardine finem,
Aut fraudata cadet: merito Typhonis habentur
Horrendi sedes, quem tellus sæva profudit,
Cum bellum cælo peperit: vix matre minores
Extiterunt partus; sed fulmine rursus in alvum
Compulsi, montesque super rediere cadentes;
Cessit et in tumulum belli vitæque Typhœus.
Ipsa tremit mater flagrantem monte sub Ætnæ.
At, quæ fulgentis sequitur fastigia cæli,
Proxima vix ipsi cedat cui iungitur astro;
Spe melior, palmamque petens, victrixque priorum
Altius insurgit, summæ comes addita fini:
In peiusque manent cursus, nec vota supersunt.
Quocirca minime est mirum, si proxima summæ
Atque eadem interior, fortunæ sorte dicatur,
Cui titulus forti; censum sic proxima Graiæ
Nostra subit linguæ, vertitque a nomine nomen.
Iuppiter hac habitat: fortunæ crede regenti.
Huic in perversum similis deiecta sub orbe,
Imaque submersi contingens culmina mundi,
Adversa quæ parte nitet; defessa peracta
Militia, rursusque novo devota labori,
Cardinis et subitura iugum sortemque potentem,
Nondum sentit onus mundi, iam sperat honorem.
Dæmonien memorant Graii: Romana per ora
Quæritur in versu titulus: tu corde saguci
Conde locum, numenque dei nomenque potentis.
Quæ tibi posterius magnos revocentur ad usus.
Hic momenta manent nostræ plerumque salutis,
Bellaque morborum cæcis puguantia telis,
Viribus ambigua in geminis casusque deique,
Nunc huc nunc illuc sortem mutantis utramque.
Sed medium post articulum, curvataque primum
Culmina nutantis summo de vertice mundi,
Degere Phœbus amat: sub quo quoque corpora nostra
Dotes et vitia et fortunam ex viribus eius
Concipiunt: deus ille locus sub nomine Graio
Dicitur: huic adversa nitens, quæ prima resurgit
Sedibus ex imis iterumque reducit olympum,
Pars mundi furvumque nitet, mortesque gubernat;
Et dominam agnoscit Phœben, fraterna videntem
Terga, per adversas cæli fulgentia partes.
» Fataque damnosis imitantem finibus oris.
Huic parti dea nomen erit Romana per ora:
Græcia voce sua titulum designat eundem.
Arce sed in cæli, qua summa acclivia finem
Iuveniunt, qua principium declivia sumunt,
Culminaque insurgunt occasus inter et ortus,
Suspenduntque suo libratum examine mundum;
Asserit hanc Cytherea sibi per sidera sedem,
Et velut in facie mundi sua collocat ora,
Per quæ humana regit, propria est hæc reddita parti
Vis, ut connubia et thalamos tedasque gubernet.
Hæc tutela decet Venerem, sua tela movere.
Nomen erit fortuna loco; quod percipe mente,
Ut brevia in longo compendia carmine præstem.
At qua subsidit converso cardine mundus,
Fundamenta tenens, adversum et suspicit orbem,
Ac media sub nocte iacet; Saturnus in illa
Parte suas agitat vires, deiectus et ipse
Imperio quondam mundi solioque deorum;
Et pater in patrios exercet numina casus,
Fortunamque senum: prima est tutela duorum,
Nascentum atque patrum, quæ tali condita parte est.
Asper, et attentus, titulum cui Græcia fecit
Dæmonium, signatque suas pro nomine vires.
Nunc age surgentem primo de cardine mundum
Respice, qua solitos nascentia signa recursus
Incipiunt; udus gelidis ut Phœbus abundis
Enatat, et fulvo paulatim accenditur igne:
Hæc tua templa ferunt, Maia Cyllenie nate,
» O facies signata nota, quod nomen et ipsi
» Auctores tibi dant artis, quæ ducit olympum:
In quis fortunam uatorum condidit omnem
Natura, eque illis suspendit vota parentum.
Unus in occasu locus est super: ille ruentem
Præcipitat mundum, tenebris et sidera mergit,
Tergaque prospectat Phœbi, qui viderat ora.
Ne mirere, nigri si Ditis ianua fertur,
Et finem vitæ retinet, mortique dicatur.
Hic etiam ipse dies moritur, terrasque per orbem
Subripit, et noctis cælum sub carcere claudit.
Necnon et fidei tutelam vindicat ipsam,
Pectoris et pondus: tanta est in sede potestas,
Quæ vocat et condit Phœbum, recipitque refertque,
Continuatque diem: tali sub sorte notandæ
Templorum tibi sunt vires, quæ pervolat omnis
Astrorum series, ducitque et commodat illis
Ipsa suas leges; stellæque ex ordine certo,
Ut natura sinit, lustrant; variasque locorum
Efficiunt vires; utcumque aliena capessunt
Regna, et in externis subsidunt hospita castris.
Hæc mihi sub certa stellarum parte canentur.
Nunc satis est cæli partes titulosque notasse,
Effectusque loci per se cuiusque, deosque,
Cui parti nomen posuit, qui condidit artem,
Octo topos; per quos stellæ in diversa volantes
Quos reddant motus, proprio venit ordine rerum.

Liber tertius

In nova surgentem, maioraque viribus ausum,
Nec per inaccessos metuentem vadere saltus

Ducite Pierides: vestros extendere fines
Conor, et inriguos in gramina ducere fontes.
Non ego in excidium cæli nascentia bella,
Fulminis et flamma partus in matre sepultos;
Non coniuratos reges, Troiaque cadente
Hectora venalem cineri, Priamumque ferentem;
Colchida nec referam, vendentem regna parentis
Et lacerum fratrem stupro; segetesque virorum,
Taurorumque truces flammas, vigilemque draconem
Et reduces annos, auroque incendia facta,
Et male conceptos partus, peiusque necatos:
Non annosa canam Messanæ bella nocentis;
Septenosve duces, ereptaque fulmine flammis
Mœnia Thebarum, et victam, quia vicerat, urbem:
Germanosve patris referam, matrisque nepotes;
Natorumve epulas, conversaque sidera retro,
Ereptumque diem; nec Persica bella profundo
Indicta, et magna pontum sub classe latentem,
Immissumque fretum terris, iter æquoris undis:
Non regis magni spatio maiore canenda,
Quam sint acta, loquar: Romanæ gentis origo,
Totque duces urbis, tot bella atque otia, et omnis
In populi unius leges ut cesserit orbis,
Differtur: facile est ventis dare vela secundis:
Fecundumque solum varias agitare per artes;
Auroque atque ebori decus addere, cum rudis ipsa
Materies niteat: speciosis condere rebus
Carmina vulgatum est opus, et componere simplex.
At mihi per numeros ignotaque nomina rerum,
Temporaque, et varios casus, momentaque mundi,
Signorumque vices, partesque in partibus ipsis,
Luctandum est: quæ nosse nimis, quid? dicere, quantum
Ordine quid proprio? pedibus quid iungere certis?
Huc ades, o quicumque meis advertere cœptis
Aurem oculosque potes, veras et percipe voces;
Intendas animum: nec dulcia carmina quæras;
Ornari res ipsa negat, contenta doceri.
Et si qua externa referentur nomina lingua,
Hoc operis, non vatis erit. Non omnia flecti
Possunt, et propria melius sub voce notantur.
Nunc age subtili rem summam perspice cura,
Quæ tibi præcipuos usus monstrata ministret,
Et certas det in arte vias ad fata videnda,
Si bene constiterit vigilanti condita sensu.
Principium rerum et custos natura latentum,
Cum tantas strueret moles per mœnia mundi,
Et circumfusis orbem concluderet astris
Undique pendentem in medium, diversaque membra
Ordinibus certis sociaret corpus in unum,
Aeraque et terras flammamque undamque natantem
Mutua in alterum præbere alimenta iuberet;
Ut tot pugnantes regeret concordia causas,
Staretque æterno religatus fœdere mundus;
Exceptum a summa ne quid ratione maneret,
Et quod erat mundi, mundo regeretur ab ipso;
Fata quoque et vitas hominum suspendit ab astris:
Quæ summas operum partes, quæ lucis honorem,
Quæ famam assererent, quæ numquam fessa volarent:
Quæ, quasi per mediam mundi præcordia partem
Disposita obtineant, Phœbum lunamque vagasque
Evincant stellas, necnon vincantur et ipsa.
His regimen natura dedit, propriasque sacravit
Unicuique vices, sanxitque per omnia, summam
Undique uti fati ratio traheretur in unam.
Nam quodcumque genus rerum, quodcumque labo-
Quæque opera atque artes, quicumque per omnia ca-
Humanæ in vitæ poterant contingere sorte,
Complexa est: tot et in partes, quot et astra locarat,
Disposuit; certasque vices, sua munia cuique
Attribuit; totumque hominis per sidera censum
Ordine sub certo duxit, pars semper ut eidem
Confinis parti vicinis staret in arvis.
Horum operum sortes ad singula signa locavit,
Non ut in æterna cæli statione manerent,
Et cunctos hominum pariter traherentur in ortus,
Ex iisdem repetita locis; sed tempore sedes
Nascentum acciperent proprias, signisque migrarent,
Atque alias alii sors quæque accederet astro,
Ut caperet genitura novam per sidera formam,
Nec tamen incerto confunderet omnia motu:
Sed cum pars operum, quæ prima condita sorte est,
Accepit propriam nascentis tempore sedem,
Cetera succedunt, signisque sequentibus hærent.
Ordo ducem sequitur, donec venit orbis in orbem.
Has autem facies rerum per signa locatas,
In quibus omnis erit fortunæ condita summa,
Utcumque aut stellæ septem lædunt ve iuvant ve;
Cardinibusve movet divina potentia mundum:
Sic felix aut triste venit per singula fatum,
Talis et ullius sors est speranda negoti.
Hæc mihi sollemni sunt ordine cuncta canenda,
Et titulis signanda suis rerumque figuris;
Ut pateat positura operum nomenque genusque.
Fortunæ sors prima data est: hoc illa per artem
Censetur titulo, quia proxima continet in se
Fundamenta domus, domuique hærentia cuncta:
Qui modus in servis, qui sit concessus in arvis,
Quaque datum magnas operum componere moles;
Ut vaga fulgentis concordant sidera cæli.
Posthinc militiæ locus est; qua quicquid in armis,
Quodve peregrinas inter versantibus urbes
Accidere assuevit, titulo comprenditur uno.
Tertia ad urbanos statio est numeranda labores.
Hoc quoque militiæ genus est, civilibus actis
Compositum, fideique tenet parentia vincla:
Format amicitias, et sæpe cadentia frustra
Officia; et, cultus contingant præmia quanta,
Edocet; appositis cum mundus consonat astris.
Iudiciorum opus in quarta natura locavit,
Fortunamque fori, fundentem verba patronum,
Pendentemque reum lingua voltuque loquentis
Composito; et populo nudantem condita iura,
Atque expensa sua solventem iurgia fronte,
Cum iudex veri nihil amplius advocat ipso.
Quicquid propositas inter facundia leges
Efficit, hoc totum partem concessit in unam;
Atque, utcumque regunt dominantia sidera, paret.
Quintus coniugio gradus est per signa dicatus,
Et socios tenet et consortes, hospitiisque
Fungitur, et similes coniungit fœdere amicos.
In sexta dives numeratur copia sede,
Atque adiuncta salus rerum: quarum altera, quanti
Contingant usus, monet; altera, quam diuturni;
Sidera ut inclinant vires, et templa gubernant.
Septima censetur sævis horrenda periclis,
Si male subscribunt stellæ per signa locatæ.
Nobilitas tenet octavam; qua constat honoris
Conditio, et famæ modus, et genus, et speciosa
Gratia prætextu: nonus locus occupat omnem
Gnatorum sortem dubiam, patriosque timores,
Omniaque infantum mixta nutritia turba.
Huic vicinus erit, vitæ qui continet actum:
In quo sortimur mores, et qualibus omnis
Formetur domus exemplis; quaque ordine certo
Ad sua compositi discedant munera servi.
Præcipua undecima pars est in sorte locata,
Quæ summam nostri semper, viresque gubernat;
Quaque valetudo constat, nunc libera morbis,

Nunc oppressa; movent ut mundum sidera cunque.
Non alia est sedes, tempusve genusve medendi
Quæ sibi deposcat, vel cuius tempore præstet
Auxilium in vitæ succos miscere salubres.
Ultimus et totam concludens ordine summam
Rebus apiscendis labor est, qui continet omnes
Votorum effectus, et quæ sibi quisque suisque
Proponit studia atque artes, hæc irrita ne sint:
Seu ferat officium, nutus blanditus in omnes:
Aspera sive foro per litem iurgia tentet,
Fortunamve petat pelago, ventisque sequatur:
Seu Cererem plena vincentem credita messe,
Aut repetat Bacchum per pinguia musta fluentem:
Hac in parte fides, inque hac momenta dabuntur;
Si bene conveniant stellæ per signa sequentes:
Quarum ego posterius vires in utrumque valentes
Ordine sub certo reddam, cum pandere earum
Incipiam effectus: nunc ne permixta legentem
Confundant, nudis satis est insistere membris.
Et quoniam certo digestos orbe labores,
Nominaque in numerum, viresque exegimus omnes;
Athla vocant Graii; quod cuncta negotia rerum
In genera et partes bis sex divisa coercent: [est.
Nunc, quibus ascendant signis quandoque, cauendum
Perpetuas neque enim sedes, eademve per omnes
Sidera nascentes retinent: sed tempore mutant,
Nunc huc nunc illuc signorum mota per orbem;
Incolumis tamen ut maneat, qui conditus ordo est.
Ergo age, ne falsa variet genitura figura,
Si sua quemque voles revocare ad signa laborem,
Fortunæ conquire locum per sidera cuncta:
Quæ primo pars est numero sic dicta sub athlis.
Qui tibi cum fuerit certa ratione repertus,
Cetera prædicto subeuntibus ordine signis
Coniunges, teneant proprias ut singula sedes.
Et ne forte vagus fortunæ quærere sedem
Incipias, duplici certam ratione capesse.
Cum tibi, nascentis percepto tempore, forma
Constiterit cæli, stellis ad signa locatis,
Transverso Phœbus si cardine celsior ibit,
Qui tenet exortum, vel qui demergit in umbras,
Per tempus licet affirmes natum esse diei.
At si subiectis Phœbus fulgebit in astris
Inferior dextra lævaque tenentibus orbem
Cardinibus, noctis fuerit per tempora natus.
Hæc tibi cum fuerint certo discrimine nota,
Tunc si forte dies nascentem exceperit alma,
A sole ad lunam numerabis in ordine partes
Signorum: ortivo totidem de cardine duces,
Quem bene partitis memorant horoscopon athlis.
In quodcumque igitur numerus perveneris astrum,
Hoc da fortunæ: iunges tunc cetera signis
Athla suis, certo subeuntibus ordine cunctis.
At cum obducta nigris nox orbem texerit alis,
Si quis erit, qui tum materna excesserit alvo,
Verte vias, sicut naturæ vertitur ordo.
Consule tunc Phœben imitantem lumina fratris,
Semper, et in proprio regnantem tempore noctis.
Quotque ab ea Phœbus partes et signa recedit,
Tot numerare iubet fulgens horoscopos a se.
Hunc fortuna locum teneat subeuntibus athlis,
Ordine naturæ sicut sunt cuncta locata.
Forsitan et quæras agili rem corde notandam,
Qua ratione queas a tali tempore nati
Exprimere immerso surgentem horoscopon orbe.
Quod nisi subtili visum ratione tenetur,
Fundamenta ruunt artis, nec consonat ordo:
Cardinibus quoniam falsis, qui cuncta gubernant,
Mentitur faciem mundus, nec constat origo,
Flexaque momento variantur sidera templi.
Sed quanta effectu res est, tam plena laboris,
Cursibus æternis mundum per signa volantem,
Ut totum lustret curvatis arcubus orbem,
Exprimere; et vultus eius componere certos;
Ac tantæ molis minimum comprendere punctum:
Quæ pars exortum, vel quæ fastigia mundi,
Aut seros obitus, aut imum obsederit orbem.
Nec me vulgatæ rationis præterit ordo,
Quæ binas tribuit signis surgentibus horas,
Et paribus spatiis æqualia digerit astra:
Ut parte ex illa, qua Phœbi cœperit orbis,
Discelat numerus, summamque accommodet astris,
Donec perveniat nascentis tempus ad ipsum:
Atque ubi substiterit, signum dicatur oriri.
Sed iacet obliquo signorum circulus orbe,
Atque alia inflexis oriuntur sidera membris:
Ast illis magis est rectus surgentibus ordo,
Ut propius nobis aliquod, vel longius astrum est.
Vix finit luces cancer, vix bruma reducit:
Quam brevis ille iacet, tam longus circulus hic est.
Libra ariesque parem reddunt noctemque diemque.
Sic media extremis pugnant, postremaque primis.
Nec nocturna minus variant, quam tempora lucis:
Sed tantum adversis idem stat mensibus ordo.
In tam dissimili spatio, variisque dierum
Umbrarumque modis, quis possit credere in auras
Omnia signa pari mundi sub lege meare?
Adde quod incerta est horæ mensura, neque ullam
Altera par sequitur: sed sicut summa dierum
Vertitur; et partes surgunt, rursusque recedunt:
Cum tamen in quocumque dies deducitur astro,
Sex habeat supra terras, sex signa sub illis.
Quo fit ut in binas non possint omnia nasci,
Cum spatium non sit tantum brumalibus horis;
Si modo bis senæ servantur luce sub omni,
Quem numerum debet ratio, sed non capit usus.
Nec tibi constabunt aliter vestigia veri,
Ni, lucem noctemque pares dimensus in horas,
In quantum vario pateant sub tempore noris;
Regulaque exacta primum formetur in hora,
Quæ sub lance dies æqua perpendat et umbras.
Hæc erit, in libra cum lucem vincere noctes
Incipiunt, vel cum medio concedere vere.
Tunc etenim solum bis senas tempora in horas
Æqua patent, medio quod currit Phœbus olympo.
Is cum per gelidas hiemes submotus in austros
Fulget in octava capricorni parte biformis;
Tunc angusta dies vernales fertur in horas
Dimidiam atque novem: sed nox oblita diei
Bis septem, apposita numerus ne claudicet hora
Dimidia: sic in duodenas exit utrimque,
Et redit in solidum naturæ condita summa.
Inde cadunt noctes, surgunt atque in tempora luces;
Donec ad ardentis pugnarunt sidera cancri.
Atque ibi conversis vicibus mutantur in horas
Brumales; noctemque dies, lucemque tenebræ
Hiberuam referunt, alternaque tempora vincunt;
Nunc huc nunc illuc gradibus per sidera certis
Impulsæ: quarum ratio manifesta per artem
Collecta est, venietque suo per carmina textu.
Atque hæc Niliacas demum est mensura per oras,
Qua rigat æstivis gravidus torrentibus arva
Amnis, et erumpens imitatur sidera mundi
Per septem fauces, atque ora fugantia pontum.
Nunc age, quot stadiis et quanto tempore surgant
Sidera, quotque cadant, animo cognosce sagaci;
Ne magna in brevibus pereant compendia dictis.
Nobile lanigeri sidus, quod cuncta sequuntur,

Dena quater stadia exoriens, duplicataque ducit
Cum cadit: atque horam surgens eiusque trientem
Occupat; occiduus geminat: tum cetera signa
Octonis crescunt stadiis orientia in orbem,
Et totidem amittunt gelidas vergentia in umbras.
Hora novo crescit per singula signa quadrante,
Tertiaque in quinas partes pars ducitur eius.
Hæc sunt ad libræ sidus surgentibus astris
Incrementa: pari momento damna trahuntur,
Cum subeunt orbem: rursusque a sidere libræ,
Ordine mutato, paribus per tempora versa
Momentis redeunt: nam per quot creverat astrum
Lanigeri stadia aut horas, tot libra recedit.
Occiduusque aries spatium tempusque cadendi
Quod tenet, in tantum chelæ consurgere perstant.
Eius in exemplum se signa sequentia vertunt.
Hæc ubi constiterint vigilanti condita mente,
Iam facile est tibi, quod quandoque horoscopet astrum,
Noscere: cum liceat certis surgentia signa
Ducere temporibus, propriisque ascribere in horas
Partibus; ut ratio signis ducatur ab illis,
In quis Phœbus erit; quorum mihi reddita summa
Sed neque per terras omnes mensura dierum est.
Umbrarumque eadem est, simili nec tempora summa
Mutantur: modus est varius statione sub una.
Nam qua Phryxæi ducuntur vellera signi,
Chelarumque fides, iustæque examina libræ;
Omnia consurgunt binas ibi signa per horas:
Quod melius recto præcingitur ordine mundus,
Æqualisque super transversum vertitur axem.
Illic perpetua iunguntur pace diebus
Obscuræ noctes: æquo stat fœdere tempus.
»Nec manifesta patet falsi fallacia mundi,
»Nec similis simili toto nox redditur ævo.
Omnibus autumnus signis, ver omnibus unum,
Una quod æquali lustratur linea Phœbo.
Nec refert tunc quo Phœbus decurrat in astro;
Litoreumne coquat cancrum, contrane feratur?
»Sideribus mediis, an quæ sint quattuor inter.
Quod, quamquam per tres signorum circulus arcus
Obliquus iaceat, recto tamen ordine zonæ
Consurgunt, supraque caput subterque feruntur;
Et paribus spatiis per singula puncta resurgunt:
Ac bene diviso mundus latet orbe patetque.
At simul ex illa terrarum parte recedas,
Quicquid ad extremos temet deverteris axes,
Per convexa trahens gressum fastigia terræ,
Quam tereti natura solo decircinat orbem
In tumidum, et mediam mundo suspendit ab omni:
Ergo ubi conscendes orbem, scandensque rotundum
Degrediere simul; fugiet pars altera terræ,
Altera reddetur: sed quantum inflexerit orbis,
Tantum inclinabit cæli positura volantis.
Et modo quæ fuerant surgentia limite recto
Sidera, curvato ducentur in æthera tractu.
Atque erit obliquo signorum balteus orbe,
Qui transversus erat: statio quando illius una est,
Nostræ mutantur sedes: ergo ipsa moveri
Tempora iam ratio cogit, variosque referre
Sub tali regione dies; cum sidera flexo
Ordine conficiant cursus obliqua malignos:
Longius atque aliis aliud propiusve recumbat.
Pro spatio mora cuique datur: quæ proxima nobis
Consurgunt, longos cæli visuntur in orbes.
Ultima quæ fulgent, citius merguntur in umbras.
Et quanto ad gelidas propius quis venerit arctos,
Tam magis effugiunt oculos brumalia signa:
Vixque ortis occasus erit: si longius inde
Procedat, toto condentur singula mense,
Tricenasque trahet connexo tempore noctes.
»Et totidem luces adiment: sic parva dierum
»Efficitur mora, et attritis consumitur horis,
»Paulatimque perit statio fulgentibus astris,
Pluraque, per partes subrepto tempore, signa
Quærentur medio terræ celata tumore;
Abluentque simul Phœbum, texentque tenebras,
Mensibus ereptis donec sit debilis annus.
Si vero natura sinat sub vertice cæli,
Quem gelidus rigidis fulcit compagibus axis,
Æternas super ire nives, borcamque rigentem
Prona Lycaoniæ spectantem membra puellæ;
Stantis erit cæli species: laterumque meatu
Turbinis in morem recta vertigine current.
Inde tibi obliquo sex tantum signa patebunt
Circuitu, nullos umquam fugientia visus,
Sed teretem inclini mundum comitantia spira.
Hic erit una dies per senos undique menses,
Dimidiumque trahens contextis lucibus annum:
Numquam erit occiduus quod tanto tempore Phœbus,
Dum bis terna suis perlustrat curribus astra;
Sed circumvolitans recto visetur ab axe.
At simul e medio præceps descenderit orbe,
Inferiora petens devexo sidera curru,
Et dabit in pronum laxas effusus habenas;
Per totidem menses iunget nox una tenebras
Vertice sub cæli: nam quisquis spectat ab axe,
Dimidium e toto tantum videt orbe rotundi:
Pars latet inferior: neque enim circumvenit illum
Recta acies, mediaque tenus distinguitur alvo.
Effugit ergo oculos summo spectantis ab axe,
Dum sex submersis vectatur Phœbus in astris:
Sideribus donec totidem quot mensibus actis,
Cesserat unde, redit; geminasque ascendit ad arctos;
Adducitque simul luces, tenebrasque relinquit.
Hic locus in binas annum noctesque diesque
Per duo partitæ dirimit divortia terræ.
Et quoniam quanto variantur tempora motu,
Et quibus e causis, dictum est; nunc accipe, signa
Quot surgant in quoque loco, cedantque per horas:
Partibus ut prendi possint orientia certis,
Ne falsus dubia ratione horoscopos erret.
Atque hoc in totum certa sub lege sequendum;
Singula quod nequeunt, per tot distantia motus,
Temporibus numerisque suis exacta referri,
A me sumat: iter positum sibi quisque sequatur,
Perque meos tendens gressus mihi debeat artem.
Quacumque hoc parte in terrarum quisque requiret,
Deducat proprias noctemque diemque per horas;
Maxima sub cancro minimis quæ cingitur umbris:
Et sextum summæ, fuerit quæ forte, diurnæ
Vicino tribuat post caueri templa leoni.
At quæ nocturnis fuerit mensura tenebris,
In totidem partes simili ratione secanda est:
Ut, quantum una ferat, tantum tribuatur ad ortus
Temporis averso nascentis sidere tauri.
Has inter, quasque accipiet Nemæus in ortus,
Quod discrimen erit, per tres id divide partes;
Tertia ut accedat geminis, quæ tempora tauro
Vinciat, atque eadem cancro, similisque leoni:
Sic erit ad summam ratio perducta priorem,
Quam modo divisis Nemæus duxerat horis.
Inde pari virgo procedat temporis auctu:
Sed certa sub lege, prioris semper ut astri
Incolumem servent summam, crescantque novando.
His usque ad chelas horarum partibus aucta,
Per totidem a libra decrescent sidera partes;
Et quantis utrimque modis tollentur ad ortus,
Diversam in sortem tantis mergentur ad umbras.

Hæc erit horarum ratio ducenda per orbem,
Illa quot stadiis oriantur quæque cadantque:
Quæ cum tercentum numeris vicenaque constent,
Detrahe tot summæ partes, quot ademit utrimque
Omnibus ex horis æstivæ nomine lucis,
Solstitium summo peragit dum Phœbus olympo.
Quodque his exuperat demptis, id didito in æquas
Sex partes, sextamque ardenti trade leoni.
Rursus qui steterit numerus sub nomine noctis,
Eius erit signo tauri pars illa dicanda.
Quodque hanc exuperat partem, superatur ab illa,
Distinguitque duas medio discrimine summas;
Tertia pars eius numero superaddita tauri
Traditur et geminis: simili tunc cetera lucro
Procedunt, numeros semper tutata priores;
Augebuntque novo vicinas munere summas,
Donec perveniant ad iustæ sidera libræ:
Ex illa totidem per partes sic breviantur,
Lanigeri ad fines: conversaque omnia lege
Accipiunt redduntque pares cedentia sortes.
Hæc via monstrabit stadiorum ponere summas,
Et numerare suos ortus per sidera cuncta.
Quod bene cum propriis simul acceptaveris horis,
In nulla fallet regione horoscopos umquam;
Cum poterunt certis numerari singula signa
Temporibus, parte ex illa quam Phœbus habebit.
Nunc quibus hiberni momentis surgere menses
Incipiant (neque enim paribus per sidera cuncta
Procedunt gradibus, nivei dum vellera signi
Contingant, æquum luces cogentia et umbras
Ferre iugum) magna est ratio, breviterque docenda.
Principio capienda tibi est mensura diei, [ras
Quam minimam capricornus agit; noctisque per ho-
Quam summam: quoque ab iusto superaverit umbra,
Et trepident luces, eius pars tertia signo
Tradenda est medio: qua semper sorte retenta;
Dimidia ut vincat primum, vincatur et ipsum
Extremo, totum in partes ita digere tempus.
»His opibus tria signa valent, sed summa prioris
»Accedit numeri coniuncta sequentibus astris.
Sic erit, ut ternis fuerit si longior horis
Brumali nox forte die, capricornus in hora
Dimidia attollat luces; et aquarius horæ
Ipse suam sortem ducat, summæque priori
Adiungat: pisces tantum sibi temporis ipsi
Constituant, tantum accipiant de sorte priorum;
Ut tribus expletis horis, noctemque diemque
Lanigero tradant æquandam tempore veris.
Incipit a sexta tempus procedere parte
Dividuum: duplicant vires hærentia signa;
Ultimaque acceptas triplicant: ita summa diebus
Redditur: æquato solvuntur fœnere noctes:
Rursus et incipiunt propria de sorte diebus
Cedere conversa labentia tempora lege.
Namque aries totidem deducit noctibus horas,
Quot prius abstulerant proprio sub nomine pisces.
Hora datur tauro: cumulentque ut damna priora,
Dimidiam adiungunt gemini: sic ultima primis
Respondent, pariterque illis quæ proxima fulgent:
Et media æquatis censentur viribus astra.
»Præcipuosque gerunt varianda ad tempora motus,
Hac vice descendunt noctes a sidere brumæ,
Tolluntque dies; annique invertitur ordo,
Solstitium tardi dum fit sub sidere cancri,
»Tuncque diem brumæ nox æquat, tempora noctis
»Longa dies, similique redit, quam creverat, actu.
Illa etiam poterit nascens via ducere ad astrum,
Quod quandoque vadis emissum redditur orbi.
Nam quota sit lucis, si luce requiritur, hora
Aspicies; atque hunc numerum revocabis in ipsum
Multiplicans decies; adiectis insuper eidem
Quinque tamen summis: quia qualicumque sub hora
Ter quinas mundi se tollunt sidera partes.
Hic ubi constiterit numerus, coniungere et illas,
Quæ superent Phœbo partes per signa, memento.
Ex hac tricenas summa per sidera partes
Distribues; primamque vicem, quo Phœbus in astro
Fulserit: inde aliis, solem quæcumque sequentur.
Tum quo subsistet numerus consumptus in astro,
Quave in parte suam summam momenve relinquit,
Hæc erit exoriens et pars, et forma: per ignes
Continua partes: ubi summam feceris unam,
Tricenas dabis ex illa per singula signa,
Donec deficiat numerus: quaque ille sub astri
Parte cadat, credas illam cum corpore natam
Esse hominis, pariterque orbem vidisse per ignes.
Sic erit ipse tibi rapidis quærendus in astris
Natalis mundi, certoque horoscopos ortu:
Ut cum exacta fides steterit sub cardine primo,
Fallere non possint summi fastigia cæli,
Non seri te obitus: stent fundamenta sub imo;
»Stent veri stellarum ortus, verique subortus.
Omniaque in proprias vires sortesque recedant.
Nunc sua reddentur generatim tempora signis,
Quæ divisa etiam proprios ducuntur in annos,
Et menses, lucesque suas, horasque dierum,
Per quæ præcipuas ostendunt singula vires.
Primus erit signi, quo sol effulserit, annus;
Annua quod lustrans consumit tempora mundum.
Proximus atque alii subeuntia signa sequuntur.
Luna dabit menses, peragit quod menstrua cursum.
Tutelæque suæ primas horoscopos horas
Asserit atque dies, traditque sequentibus astris.
Sic annum, mensesque suos natura diesque,
Atque ipsas voluit numerari signa per horas:
Omnia ut omne foret divisum tempus in astra,
Perque aliena suos variaret sidera motus,
Ut cuiusque vices ageret redeuntis in orbem.
Idcirco tanta est rerum discordia in ævo,
Et subtexta malis bona sunt, lacrimæque sequuntur
Vota, nec in cunctos servat fortuna tenorem.
Usque adeo permixta fluit, nec permanet usquam;
Amisitque fidem variando cuncta per omnes.
Non annis anni, nec menses mensibus usque
Conveniunt; seque ipse dies, aliumque revisit;
Horaque non ulli similis producitur horæ.
Tempora quod non stant propriis parentia signis,
Per numeros omnes ævi divisa volantis:
Talesque efficiunt vires, casusve minantur,
Qualia sunt, quorum vicibus tum vertimur, astra.
Sunt quibus et cæli placeat nascentis ab ortu,
»Sidere, quem memorant horoscopon, inventuris
Parte quod ex illa describitur hora diebus,
Omne genus rationis agi per tempora et astra;
Et capite ex uno menses annosque diesque
Incipere atque horas: tradique sequentibus astris:
Et quamquam socia nascuntur origine cuncta,
Diversas tamen esse vices; quod tardius illa,
Hæc citius peragunt orbem: venit omnis ad astrum
Hora die bis, mense dies semel, unus in anno
Mensis, et exactis bis sex iam mensibus annus:
Difficile est in idem tempus concurrere cuncta,
Unius ut signi pariter sit mensis et annus.
»Asperiorem ut agat mensem: si mensis in astrum
Lætius inciderit, signum sit triste diei:
Si fortuna diem foveat, sit durior hora.
Idcirco nihil in totum sibi credere fas est;
Non annos signis, menses vertentibus annis,

Mensibus aut luces, aut omnes lucibus horas:
Quod nunc illa nimis properant, nunc illa morantur;
Et modo deest aliis, modo adest; vicibusque recedit
Aut redit; atque alio mutatur tempore tempus
Interpellatum variata sorte dierum.
Et quoniam docui, per singula tempora, vitæ
Quod quandoque genus veniat, cuiusque sit astri
Quisque annus, cuius mensis simul hora, diesque;
Altera nunc ratio, quæ summam continet ævi,
Reddenda est, quot quæque annos dare signa ferantur.
Quæ tibi, cum finem vitæ per sidera quæris,
Respicienda manet ratio, numerisque notanda.
Bis quinos annos aries, unumque triente
Fraudatum dabit: appositis tu, taure, duobus
Vincis; sed totidem geminorum vinceris astro.
Tuque bis octonos, cancer, binosque trientes:
Bisque novem, Nemeæe, dabis, bessemque sub illis.
Erigone geminatque decem, geminatque trientem.
Nec plures fuerint libræ, quam virginis anni.
Scorpios æquabit tribuentem dona leonem.
Centauri fuerint eadem, quæ munera cancri.
Ter quinos, capricorne, dares, si quattuor essent
Appositi menses: triplicabit aquarius annos
Quattuor, et menses vitam producet in octo.
Lanigero pisces et sorte et finibus hærent;
Lustra duo tribuent solidis cum mensibus octo.
Nec satis est annos signorum noscere certos,
Ne lateat ratio finem quærentibus ævi:
Templa quoque et partes cæli sua munera norunt,
Et proprias tribuunt certo discrimine summas,
Cum bene constiterit stellarum conditus ordo.
Sed mihi templorum tantum nunc iura canentur:
Mox veniet mixtura suis cum viribus omnis.
Cum bene materies steterit præcognita rerum,
Non interpositis turbabitur undique membris.
Si bene constiterit primo sub cardine luna,
Qua redit in terras mundus, nascensque tenebit
Exortum, octonos decies ducetur in annos,
Si duo decedant: at cum sub culmine summo
Consistet, tribus hic numerus fraudabitur annis.
Bis quadragenis occasus dives in ortos
Solus erat, numero nisi deesset olympias una.
Imaque tricenos bis fundamenta per annos,
Censentur, bis sex adiectis mensibus ævo.
Quodque prius natum fuerit dextrumque trigonum,
Hoc sexagenos tribuit, duplicatque quaternos.
Quod fuerit lævum prælataque signa sequetur,
Tricenos annos duplicat, tres insuper addit.
Quæque super signum nascens a cardine primum
Tertia forma est, et summo iam proxima cælo,
Hæc ter vicenos geminat, tres abstrahit annos.
Quæque infra veniet spatio divisa sub æquo,
Per quinquagenas complet sua munera brumas.
Quemque locum superat nascens horoscopos, ille
Dena quater revocat vertentis tempora solis,
Accumulatque duos cursus, invenemque relinquit.
At qui præcedit surgentis cardinis horam,
Vicenos ternosque dabit nascentibus annos,
Vix degustatam rapiens sub flore iuventam.
Quod super occasus templum est, hoc dena remittit
Annorum spatia, et decimum tribus ampliat annum.
Inferius puerum interimet: bis sexque peracti
Immatura trahent natales corpora morti.
Sed tamen in primis memori sunt mente notanda,
Partibus adversis quæ surgunt condita signa,
Divisumque tenent æquo discrimine cælum;
Quæ tropica appellant, quod in illis quattuor anni
Tempora vertuntur signis, nodosque resolvunt;
Totumque emittunt converso cardine mundum,
Inducuntque novas operum, rerumque figuras.
Cancer ad æstivæ fulget fastigia zonæ,
Extenditque diem summum, parilique recessu
Destruit: at, quanto fraudavit tempore luces,
In tantum noctes auget: stat summa per omne.
Tunc Cererem fragili properant destringere culmo;
Grains et in patrias denudat membra palæstras;
Et tepidum pelagus siccatis languet in undis.
Tunc et bella fero tractantur Marte cruenta;
Nec Scythiam defendit hiems: Germania sicca
Iam tellure fugit; Nilusque tumescit in arva.
Hic rerum status est, cancri cum sidere Phœbus
Solstitium facit, et summo vectatur olympo.
Parte ex adversa brumæ capricornus inertis
Per minimas surgit luces, et maxima noctis
Tempora; producitque diem, tenebrasque resolvit:
Inque vicem nunc damna facit, nunc tempora supplet.
Tunc riget omnis ager, clausum mare, condita castra.
Nec tolerant medias hiemes sudantia saxa.
Statque uno natura loco, paulumque quiescit.
Proxima in effectu, et similes referentia motus,
Esse ferunt luces æquantia signa tenebris.
Namque aries Phœbum repetentem sidera cancri
Inter principium reditus finemque coercet,
Tempora diviso iungens concordia mundo:
Convertitque vices, victumque a sidere brumæ
Exsuperare diem iubet, et succumbere noctes;
Æstivi donec veniant ad sidera cancri.
Tunc primum miti pelagus consternitur unda,
Et varios audet flores emittere tellus.
Tunc pecudum volucremque genus per pabula læta
In Venerem pastumque ruit, totumque canora
Voce nemus loquitur, frondemque virescit in omnem:
Viribus in tantum segnis natura movetur.
Huic ex adverso simili cum sorte refulget
Libra, diem noctemque pari cum fœdere ducens;
Tantum quod victas usque ad se vincere noctes
Ex ipsa iubet ad brumam, cum tempora vertit.
Tum Liber gravida descendit lenis ab ulmo,
Pinguiaque e pressis exspumant musta racemis.
Mandant et sulcis Cererem, dum terra tepore
Autumni resoluta patet, dum semina ducit.
Quattuor hæc et in arte valent; ut tempora vertunt,
Sic hos aut illos rerum flectentia casus,
Nec quicquam in prima patientia sede manere.
Sed non per totas æqua est versura figuras,
Omnia nec plenis flectuntur tempora signis.
Una dies sub utroque æquat sibi sidere noctem,
Dum libra atque aries autumnum verque figurant.
Una dies toto cancri longissima signo,
Cui nox æqualis capricorni sidere fertur.
Cetera nunc urgent vicibus, nunc tempore cedunt.
Una ergo in tropicis pars est cernenda figuris,
Quæ moveat mundum, quæ rerum tempora mutet,
Facta novet, consulta alios declinet in usus,
Omnia in adversum flectat, contraque revolvat.
Has quidam vires octava in parte reponunt.
Sunt quibus esse placet decimam: nec defuit auctor,
Qui primæ momenta daret frenosque dierum.

Liber quartus

Quid tam sollicitis vitam consumimus annis?
Torquemurque metu, cæcaque cupidine rerum?
Æternisque senes curis, dum quærimus ævum,
Perdimus: et nullo votorum fine beati
Victuros agimus semper, nec vivimus umquam?
Pauperiorque bonis quisque est, quo plura parabit?
Nec quod habet, numerat: tantum quod non habet, [optat?
Cumque sibi parvos usus natura reposcat,

Materiam struimus magnæ per vota ruinæ?
Luxuriamque lucris emimus, luxuque rapinas?
Et summum census pretium est effundere censum?
Solvite, mortales, animos, curasque levate,
Totque supervacuis vitam deplete querelis.
Fata regunt orbem, certa stant omnia lege,
Singula per proprios signantur tempora casus.
Nascentes morimur, finisque ab origine pendet.
Hinc et opes et regna fluunt, et sæpius orta
Paupertas; artesque datæ, moresque creatis,
Et vitia, et clades, damna, et compendia rerum.
Nemo carere dato poterit, nec habere negatum;
Fortunamve suis invitam prendere votis,
Aut fugere instantem: sors est sua cuique ferenda.
An, nisi fata darent leges vitæque necisque,
Fugissent ignes Æneam? Troia sub uno
Non eversa viro fatis vicisset in ipsis?
An lupa proiectos nutrisset Martia fratres?
Roma casis enata foret? pecudumque magistri
In Capitolinos duxissent fulmina montes?
Includive sua potuisset Iuppiter arce?
Captus et a captis orbis foret igne sepulto?
Vulneribus victor repetisset Mucius urbem?
Solus et oppositis clausisset Horatius armis
Pontem urbemque simul? rupisset fœdera virgo?
Tresque sub unius fratres virtute iacerent?
Nulla acies tantum vicit: pendebat ab uno
Roma viro, regnumque orbis sortita iacebat.
Quid referam Cannas, admotaque mœnibus arma?
Varronemque fuga magnum (quod vivere possit
Postque tuos Thrasimene lacus) Fabiumque moran-
» Accepisse iugum victas Carthaginis arces? [do,
» Speratum Hannibalem nostris cecidisse catenis
» Exilium regi furtiva morte luisse?
Adde et utrimque Italas acies, Romamque suismet
Pugnantem membris: adice et civilia bella;
Et Cinnam in Mario, Mariumque in Cæsare victum:
Quod consul totiens, exul; quod de exule consul;
Quod iacuit Libycis compar iactura ruinis,
Æque crepidinibus cepit Carthaginis orbem;
Hoc nisi fata darent, numquam fortuna tulisset.
Quis te Niliaco periturum litore, Magne,
Post victas Mithridatis opes, pelagusque receptum,
Et tres emeuso meritos ex orbe triumphos,
Cum iam etiam posses alium componere Magnum,
Crederet; ut corpus sepeliret naufragus ignis,
Eiectæque rogum facerent fragmenta carinæ?
Quis tantum mutare potest sine numine fati?
Ille etiam cælo genitus, cæloque receptus,
Cum bene compositis victor civilibus armis
Iura togæ regeret, totiens prædicta cavere
Vulnera non potuit: toto spectante senatu,
Indicium dextra retinens nomenque, cruore
Delevit proprio; possent ut vincere fata.
Quid numerem eversas urbes rerumque ruinas?
Inque rogo Cœsum; Priamumque in litore truncum,
Cui nec Troia rogus? quid Xerxem, maius et ipso
Naufragium pelago? quid Graio sanguine regem
Romanis positum? raptosque ex ignibus ignes,
Cedentemque viro flammam, quæ templa ferebat?
Quot subitæ veniunt validorum in corpora mortes?
Seque ipsæ rursus fugiunt, errantque per omnes.
Ex ipsis quidam elati rediere sepulchris:
Atque his vita duplex, illis vix contigit una.
Ecce levis perimit morbus, graviorque remittit:
Succumbunt artes, rationis vincitur usus.
Cura nocet, cessare iuvat: mora sæpe malorum
Dat causas; lædunt cibi, parcuntque veneua.
Degenerant uati patribus, vincuntque parentes,
Ingeniumque suum retinent: transitque per illum,
Ex illo fortuna venit: furit alter amore,
Et pontum tranare potest, et vertere Troiam:
Alterius sors est scribendis legibus apta.
Ecce patrem nati perimunt, natosque parentes:
Mutuaque armati coeunt in vulnera fratres.
Non hominum hoc scelus est: coguntur tanta moveri;
Inque suas ferri pœnas, lacerandaque membra.
Quod Decios non omne tulit, non omne Camillos
Tempus, et invicta devictum mente Catonem;
Materies in rem superat, res lege repugnat.
Et neque paupertas breviores excipit annos,
Nec sunt immensis opibus venalia fata.
Sed rapit ex tecto funus fortuna superbo,
Iudicitque rogum summis, statuitque sepulchrum.
Quantum est hoc regnum, quod regibus imperat ipsis?
Quin etiam infelix virtus, et noxia felix:
Et male consultis pretium est, prudentia fallit:
Nec fortuna probat causas, sequiturque merentes;
Sed vaga per cunctos nullo discrimine fertur.
Scilicet est aliud, quod nos cogatque regatque,
Maius; et in proprias ducat mortalia leges;
Attribuatque suos ex se nascentibus annos,
Fortunæque vices: permiscet sæpe ferarum
Corpora cum membris hominum: non seminis illo
Partus erit; quid enim nobis commune, ferisque?
Quisve in portenti noxam peccarit adulter?
Astra novant formas, cælumque interpolat ora.
» Denique si non est, fati cur traditur ordo,
» Cunctaque temporibus certis ventura canuntur?
Nec tamen hæc ratio facinus defendere pergit,
Virtutemve suis fraudare in præmia donis.
Nam neque mortiferas quisquam magis ederit herbas,
Quod non arbitrio veniunt, sed semine certo:
Gratia nec levior tribuetur dulcibus escis,
Quod natura dedit fruges, non nostra voluntas.
Sic hominum meritis tanto sit gratia maior,
Quod cælo gaudente venit: rursusque nocentes
Oderimus magis, in culpam pœnasque creatos.
Nec refert, scelus unde cadat: scelus esse fatendum.
Hoc quoque fatale est, sic ipsum expendere fatum.
» Quod quoniam docui, superest nunc ordine certo
» Cælestes fabricare gradus, qui ducere flexo
» Tramite prudentem valeant ad sidera vatem.
Nunc tibi signorum mores, summumque colorem;
Et studia et varias artes, ex ordine reddam.
Dives fecundis aries in vellera lanis,
Exuviisque novus rursum, spem semper habebit:
Naufragiumque inter subitum censusque beatos
Crescendo cadet, et votis in damna feretur:
In iugulumque dabit fructus, et mille per artes
Vellera diversos ex se parientia quæstus:
Nunc glomerare rudes, nunc rursus solvere lanas,
Nunc tenuare levi filo, nunc ducere tela:
Nunc emere, et varias in quæstum vendere vestes,
Quis sine non poterant ullæ subsistere gentes.
Vel sine luxuria tantum est opus: ipsa suismet
Asseruit Pallas manibus, dignumque putavit,
Seque in Arachnea magnum portasse triumphum.
Hæc studia et similes dicet nascentibus artes;
Sed dubia in trepido præcordia pectore finget,
Seque sua semper cupientia vendere laude.
Taurus simplicibus dictabit rura colonis;
Pacatique labor veniet: nec præmia laudis,
Sed terræ tribuet partus: submittit in astris
Colla, iugumque suis poscit cervicibus ipse.
Ille, suis Phœbi portat cum cornibus orbem,
Militiam dicit terris, et segnia rura
In veteres revocat cultus, dux ipse laboris;

Nec iacet in sulcis, volvitque in pulvere pectus.
Serranos Curiosque tulit, fascesque per arva
Tradidit; eque suo dictator venit aratro.
Laudis amor, tacitæ mentes, et corpora tarda
Mole valent, habitatque puer sub fronte Cupido.
Mollius e geminis studium est, et mitior ætas;
Per varios cantus, modulataque vocibus ora,
Et graciles calamos, et nervis insita verba,
Ingenitumque sonum: labor est etiam ipsa voluptas.
Arma procul, lituosque volunt, tristemque senectam:
Otia, et æternam peragunt in amore iuventam.
Inveniunt et in astra vias, numerisque modisque
Consummant orbem, postque ipsos sidera linquunt.
Natura ingenio minor est, perque omnia servit.
In tot fecundi gemini commenta feruntur.
Cancer ad ardentem fulgens in cardine metam,
Quam Phœbus summis revocatus curribus ambit,
Articulum mundi retinet, lucesque reflectit.
Ille tenax animi, nullosque effusus in usus,
Attribuit varios quæstus artemque lucrorum:
Merce peregrina fortunam ferre per urbes,
Et gravia annonæ speculantem incendia ventis
Credere opes, orbique orbis bona vendere posse,
Totque per ignotas commercia iungere terras,
Atque alio sub sole novas exquirere prædas,
Et rerum pretio subitos componere census.
Navigat, et celeres optando sortibus annos,
Dulcibus usuris, æquo quoque, tempora vendit.
Ingenium solers, suaque in compendia pugnax.
Quis dubitet vasti quæ sit natura leonis?
Quasque suo dictet signo nascentibus artes?
Ille novas semper pugnas, nova bella ferarum
Apparat, et spolio vivit pecorumque rapinis:
Hic labor, hoc studium, postes ornare superbos
Pellibus, et captas domibus præfigere prædas,
Et pacare metu silvas, et vivere rapto.
Sunt quorum similes animos nec mœnia frenent,
Sed pecudum in mortes media grassantur in urbe,
Ut laceros artus suspendant fronte tabernæ,
Luxuriæque parent cœnam, moresque lucrentur.
Ingenium ad subitas iras, facilesque receptus
Æquale: et puro sententia pectore simplex.
At quibus Erigone dixit nascentibus ævum,
Apta magisterio, nodoque coercita virgo,
Ab studio ducet mores, et pectora doctis
Artibus instituet: nec tam compendia census,
Quam causas viresque dabit perquirere rerum.
Illa decus linguæ faciet, regnumque loquendi;
Atque oculos mentis, qui possint cernere cuncta,
Quamvis occultis naturæ condita causis.
Hic et scriptor erit velox, cui litera verbum est,
Quique notis linguam superet, cursimque loquentis
Excipiat longas nova per compendia voces.
Ingenio bonus: at teneros pudor impedit annos,
Magnaque naturæ cohibendo munera frenat.
Nec fecundus erit (quid mirum in virgine?) partus.
Librantes noctem chelæ cum tempore lucis,
Cum nova maturi gustamus munera Bacchi,
Mensuræ tribuent usus, ac pondera rerum,
Et Palamedeis certantem viribus ortum,
Qui primus numeros rebus, qui nomina summis
Imposuit, certumque modum, propriasque figuras.
Hic etiam legum tabulas, et condita iura
Noverit, aque notis levibus pendentia verba;
Et licitum sciet, et vetitum quæ pœna sequatur,
Perpetuus populi privato in limine prætor.
Non alio potius genitus sit Servius astro,
Qui leges proprias posuit, cum iura retexit.
Denique in ambiguo fuerit quodcumque locatum,
Et rectoris egens, diriment examina libræ.
Scorpios armatæ metuendus cuspide caudæ,
Qua, sua cum Phœbi currum per sidera ducit,
Rimatur terras, et sulcis semina miscet,
In bellum ardentes animos, et Martia corda
Efficit, et multo gaudentem sanguine Syllam:
Nec præda, quam cæde magis, quin ipsa sub armis
Pax agitur: capiunt saltus, silvasque pererrant.
Nunc hominum, nunc bella gerunt violenta ferarum:
Nunc caput in mortem vendunt, et funus arenæ:
Atque hostem sibi quisque parat, cum bella quiescunt.
Sunt quibus et simulacra placent, et ludus in armis
Tantus amor pugnæ, discuntque per otia bellum,
Et quodcumque nepæ studium producitur astro.
At quis semifero centauri in corpore sors est
Nascendi concessa, libet subiungere currus,
Ardentes et equos ad mollia ducere frena,
Et totis armenta sequi pascentia campis,
Quadrupedum omne genus positis domitare magistris,
Exarmare tigres, rabiemque auferre leoni,
Cumque elephante loqui, tantamque aptare docendo
Artibus humanis varia ad spectacula molem.
Quippe feræ mixtum est hominis per sidera corpus:
Impositumque manet: quocirca regnat in illas.
Quodque intenta gerit curvato spicula cornu;
Et nervos tribuit membris, et acumina cordi,
Et celeres motus, nec delassabile pectus.
Vesta tuos, capricorne, fovet penetralibus ignes:
Hinc artes studiumque trahis: nam quicquid in usus
Ignis eget, poscitque novas ad munia flammas,
Sub te censendum est: scrutari cæca metalla,
Depositas et opes terrarum exquirere venis,
»Materiamque manu certa duplicarier arte:
Quicquid et argento fabricetur, quicquid et auro:
Quod ferrum calidi solvant atque æra camini,
Consummentque foci Cererem, tua munera surgent.
Addis et in vestes studium, mercemque fugacem,
Frigore brumalem servans per sæcula sortem,
Qua retrahis ductas summa ad fastigia noctes,
Nascentemque foves revocatis lucibus annum.
Hinc et mobilitas rerum, mutataque sæpe
Mens natat: at melior iuncta sub priste senecta est:
Pars prior at Veneri mixto cum crimine servit.
Ille quoque, inflexa fontem qui proiicit urna,
Cognatas tribuit iuvenilis aquarius artes.
Cernere sub terris undas, inducere terris,
Ipsaque conversis aspergere fluctibus astra,
Litoribusque novis per luxum inludere ponto,
Et varios fabricare lacus, et flumina ficta,
Et peregrinantes domibus suspendere rivos.
Mille sub hoc habitant artes, quas temperat unda.
»Quæ per aquas veniunt operum, pontesque sequun-
Quippe etiam mundi faciem, sedesque movebit [tur;
Sidereas, cælumque novum versabit in orbem.
Mite genus, dulcesque fluunt ab sidere partus:
Pectora nec sordent: faciles in damna feruntur:
Nec deest, nec superest census: sic profluit urna.
Ultima quos gemini producunt sidera pisces,
His erit in pontum studium, vitamque profundo
Credent, et puppes, aut puppibus arma parabunt,
Quicquid et in proprios pelagus desiderat usus.
Innumeræ veniunt artes: vix nomina rebus
Sufficiunt: tot sunt parvæ quoque membra carinæ.
Adde gubernandi studium: pervenit in astra,
Et pontum cælo coniunxit: noverit orbem
Fluminaque et portus mundi ventosque, necesse est.
Iamque huc atque illuc agilem convertere clavum,
Et frenare ratem, fluctusque effindere rectos;
Aut remos agitare, et lentas flectere tonsas;

Hos geminis nati libraque et virgine et urna
Depressisse volunt: naturæ et lege iubente,
Hæc eadem, capricorne, tuis inimica feruntur.
At quos æternis perfundit aquarius undis,
Ad pugnam Nemeæus agit, totumque trigonum;
Turba sub unius iuvenis virtute ferarum.
Piscibus exortos vicinus aquarius urget,
Et gemini fratres, et quos dat virginis astrum,
Quique sagittari descendunt sidere nati.
Nec sola est ratio, quæ dat nascentibus arma,
Inque odium generat partus, et mutua velle:
Sed plerumque manent inimica tertia quæque
Lege, in transversum vultu defixa maligno;
Quoque manent quæcumque loco contraria signa,
Adversosque gerunt inter se septima visus,
Tertia quæque illinc utriusque trigona feruntur.
Ne sit mirandum si fœdus non datur astris,
Quæ sunt adversi signis cognata trigoni.
Per tot signorum species contraria surgunt
Corpora; totque modis, totiens inimica creantur.
Idcirco nihil ex semet natura creavit
Pectore amicitiæ maius, nec rarius umquam.
Unus erat Pylades; unus qui mallet Orestes
Ipse mori: lis una fuit per sæcula mortis:
Alter quod raperet fatum, non cederet alter.
Et duo qui potuere sequi vestigia; tum cum
Optavitque reum sponsor non posse reverti;
Sponsorique reus timuit, ne solveret ipsum.
Perque tot ætates hominum, tot tempora et annos,
Tot bella, et varios etiam sub pace labores,
Cum fortuna fidem quærat, vix invenit usquam.
At quanta est scelerum moles per sæcula cuncta?
Quantum onus invidiæ non excusabile terris?
» Venales ad fata patres, matrumque sepulchra.
» Imposuit Phœbus noctem, terrasque reliquit.
Quid loquar eversas urbes, et prodita templa?
Et varias pacis clades, et mixta venena?
Insidiasque fori, cædesque in mœnibus ipsis,
Et sub amicitiæ grassantem nomine turbam?
In populo scelus est, et abundant cuncta furore.
Et fas atque nefas mixtum; legesque per ipsas
Sævit nequities: pœnas iam noxia vincit.
Scilicet in multis quoniam discordia signis
Corpora nascuntur, pax est sublata per orbem;
Et fidei rarum fœdus, paucisque tributum.
Utque sibi cælum, sic tellus dissidet ipsi;
Atque hominum gentes inimica sorte feruntur.
Si tamen et cognata cupis dignoscere signa,
Quæ iungant animos, et amica sorte ferantur;
Lanigeri partus cum toto iunge trigono.
Simplicior tamen est aries, meliusque leone
Prosequitur genitos, et te, centaure, creatos,
Quam colitur: namque est natura mitius astrum,
Expositumque suæ noxæ; nec fraudibus ullis,
Nec minus ingenio molli, quam vellere, constans.
Illis est feritas signis, prædæque cupido,
Venalisque animus, nonnumquam et vendere cogit
Commoditate fidem, nec longa est gratia facti.
» At cum lanigeri partu sub utroque trigono
» Non partis: sed rara gerit pro tempore bella,
» Quod feritas utriusque magis pro tempore cogit.
Plus tamen in duplici numerandum est roboris esse,
Cui commixtus homo est, quam te, Nemæe, sub uno.
Idcirco et pax est signis, et mixta querela.
Quinetiam tauri capricorno iungitur astrum;
Nec magis illorum coeunt ad fœdera mentes.
Virgineos etiam partus, qui cumque creantur
Tauro, complecti cupiunt: sed sæpe queruntur.
Quosque dabunt gemini chelæque et aquarius ortus,
Unum pectus habent, fidoique immobile vinclum:
» Magnus erit geminis amor, et concordia duplex.
Magnus et in multos veniet successus amicos.
Scorpios et cancer fraterna in nomina ducunt
Ex semet genitos: nec non et piscibus orti
Concordant illis: sæpe est et subdolus astus;
Scorpios aspergit noxas sub nomine amici.
At quibus in lucem pisces venientibus adsunt,
His non ima manet semper sententia cordi.
Commutant animos interdum, et fœdera rumpunt,
Ac repetunt: tectæque lues sub fronte vagantur.
Sic erit e signis odium tibi paxque notanda:
In terris geniti tali sub lege creantur.
Nec satis hoc tantum solis insistere signis:
» Contemplare locum cæli, sedemque vagarum.
Parte genus variant, et vires linea mutat.
Nam sua quadratis veniunt, sua iura trigonis,
Et quæ per senos decurrit virgula tractus,
Quæque secat medium transverso limite cælum.
Hinc modo dat mundus vires, modo deterit idem:
Quæque illic sumunt iras, huc acta reponunt.
» Distat enim, surgantne eadem, subeantne, cadantne.
Crebrius adversis odium est: cognate quadratis
Corpora censentur signis, et amica trigonis.
Nec ratio obscura est: nam quartum quodque locavit
Eiusdem generis signum natura per orbem.
Quattuor æquali cælum discrimine signant,
In quibus articulos anni deus ipse creavit.
Ver aries, cererem cancer, bacchumque ministrans
Libra, caper brumam genitosque ad frigora menses.
Necnon et duplici quæ sunt connexa figura,
Quartum quæque locum retinent: duo cernere pisces,
Et geminos iuvenes, duplicemque in virgine formam,
Et duo centauri licet uno corpora textu.
Sic et simplicibus signis stat forma quadrata.
Nam neque taurus habet comitem, nec iungitur ulli
Horrendus leo, nec meruit sibi nectere quemquam
Scorpios, atque uno censetur aquarius astro.
Sic quæcumque manent quadrato condita templo
Signa, parem referunt numeris, aut tempore sortem.
Hæc veluti cognata manent sub fœdere tali:
Idcirco affines signant, gradibusque propinquis
Accedunt, unoque tenent ab sanguine natos.
Proxima vicinis subscribunt; tertia quæque
Hospitibus: sic astrorum servabitur ordo;
Quotquot cardinibus, serie variante, moventur.
Quæ quamquam in partes divisi quattuor orbis
Altera quadrata efficiunt; non lege quadrati
Censentur: minor est numeri, quam cardinis usus.
Longior in spatium porrecta est linea maius,
Quæ tribus emensis signis facit astra trigona:
Hæc ad amicitias, imitantes iura gradumque
Sanguinis, atque animis hærentia fœdera ducunt.
Utque ipsa ex longo coeunt submota recessu,
Sic nos coniungunt maioribus intervallis.
Hæc meliora putant, mentes quæ iungere possunt,
Quam quæ nonnumquam fœdus sub sanguine fallunt.
Adde suas partes signis, sua partibus astra:
Nam nihil in totum servit sibi: mixta feruntur.
Ipsis dant vires astris, capiuntque vicissim:
Quæ mihi mox certo digesta sub ordine surgent.
Omnibus ex istis ratio est repetenda per artem,
Pacata infestis signant dignoscere possis.
Perspice nunc tenuem visu rem, pondere magnam,
Et tantum Graio dignari nomine passam,
Dodecatemoria in titulo signantia causas.
Nam cum tricenas per partes sidera constent,
Rursus bis senis numerus diducitur omnis.
Ipsa igitur ratio binas in partibus esse

Necnon arcitenens prima cum veste resurgit,
Pectora clara dabit bello, magnisque triumphis
Conspicuum patrias victorem ducet ad arces:
Altaque nunc statuet, nunc idem mœnia vertet.
Sed nimium indulgens rebus fortuna secundis,
Invidet in facie, sævitque asperrima fronti.
Horrendus bello Trebiam, Cannasque, Lacumque
Ante fugam tali pensabat imagine ductor.
Ultimus in caudæ capricornus acumine summo
Militiam ponto dictat, puppisque colendæ
Dura ministeria, et vitæ discrimen inertis. (que,
Quod siquem sanctumque velis, castumque, probum-
Hic tibi nascatur cum primus aquarius exit.
Ne vero sit te primos producere pisces.
Garrulitas odiosa datur, linguæque venenum
Verba maligna novas mussantis semper ad aures.
Crimina per populum populi seret ore bilingui.
Nulla fides inerit natis, sed summa libido
Ardentem medios animum iubet ire per ignes.
Scilicet in piscem sese Cytherea novavit,
Cum Babyloniacas submersa profugit in undas,
» Anguipedem alatis humeris Typhoua furentem,
Inseruitque suos squamosis piscibus ignes.
Nec solus fuerit, geminis sub piscibus ortus:
Frater erit, dulcisve soror, materve duorum.
Nunc age diversis dominantia sidera terris
Percipe; sed summa est rerum referenda figura.
Quattuor in partes cæli describitur orbis,
Nascentem lapsumque diem mediosque calores
Teque, helice: totidem venti de partibus isdem
Erumpunt, cæcumque gerunt per inania bellum.
Asper ab axe ruit Boreas; furit Eurus ab ortu;
Auster amat medium solem, Zephyrusque profectum.
Hos inter binæ mediis e partibus auræ
Exspirant, similes mutato nomine flatus.
Ipsa natat tellus pelagi lustrata corona,
Cingentis medium liquidis amplexibus orbem:
Inque sinus ponti recipit, qui vespere ab atro
Admissus, dextra Numidas Libyamque calentem
Adluit, et magnæ quondam Carthaginis arces;
Litoraque in Syrtes revocans sinuata vadosas,
Rursum usque ad Nilum directis fluctibus exit.
Læva freti cædunt Hispanas æquora gentes;
Teque in vicinis hærentem, Gallia, terris;
Italiæque urbes, dextram sinuantis in undam
Usque canes ad, Scylla, tuos, avidamque Charybdin.
Hac ubi se primum porta mare fudit, aperto
Emicat Ionio, laxasque vagatur in undas.
Et prius in lævam se effundens circuit omnem
Italiam, Adriaco mutatum nomina ponto,
Eridanique bibit fluctus: dehinc æquore lævum
Illyricum, Epironque lavat, claramque Corinthon,
Et Peloponnesi patulas circumvolat oras.
Rursus et in lævum refluit, vastoque recessu
Thessaliæ fines, et Achaica præterit arva.
Hinc intra iuvenisque fretum mersæque puellæ
Truditur invitum, faucesque Propontidos artas
Euxino iungit ponto, et Mæotidos undis,
Quæ tergo coniuncta manet, pontumque ministrat.
Inde, ubi in angustas revocatus navita fauces
Hellespontiacis iterum se fluctibus effert,
Icarium Ægæumque secat, lævaque nitentes
Miratur campos Asiæ, totidemque tropæa (tem
Quot loca, et innumeras gentes, taurumque minan-
Fluctibus, et Cylicum populos, Syriamque perustam,
Ingentique sinu fugientes æquora terras;
Donec in Ægyptum redeunt curvata per undas
Litora, Niliacis iterum morientia ripis.
Hæc medium terris circumdat linea pontum,
Atque his undarum tractum constringit habenis.
Mille iacent media diffusa per æquora terræ.
Sardiniam in Libyco signant vestigia plantæ:
Trinacria Italia tantum præcisa recessit:
Adversa Euboicos miratur Græcia montes,
Et genetrix Crete civem sortita Tonantem:
Ægypti Cypros pulsatur fluctibus amnis.
Totque minora sola, et tamen emergentia ponto,
Prætereo; Ægæas Cycladas, Delonque, Rhodonque,
Aulidaque, et Tenedon, vicinaque Corsica tristi
Litora Sardiniæ, primumque intrantis in orbem
Oceani victricem Ebusum, et Balearica rura.
Innumeri surgunt scopuli, montesque per altum.
Nec tantum ex una pontus sibi parte reclusit
Obiicibus ruptis orbem (nam litora plura
Impulit oceano) potius sed montibus altis
Est vetitus, totam ne mergeret æquore terram.
Namque inter boream ortumque æstate nitentem,
In Corum angusto penetrabilis æquore fluctus
Pervenit, et patulis tum demum funditur arvis,
Caspiaque Euxini pelage facit æmula ponti.
Altera sub medium solem duo bella per undas
Intulit oceanus terris: nam Persica fluctus
Arva tenet, titulum pelagi prædatus ab isdem
Quæ rigat ipse locis, latoque infunditur ore.
Nec procul in molles Arabas terramque ferentem
Delicias variæque novos radicis odores,
Leniter adfundit gemmantia litora pontus;
Et terræ mare nomen habet: media illa duobus.

*Multa * desunt.*

Quondam Carthago regnum sortita sub armis,
Ignibus Alpinas cum contudit Hannibal arces,
Fecit et æternum Trebiam, Cannasque sepulchris
Obruit, et Libyen Italas infudit in urbes.
Huic varias pestes, diversaque monstra ferarum
Concessit sæclis natura iufesta futuris.
Horrendos angues, habitataque membra veneno,
Et mortis pastu viventia, crimina terræ,
» Et vastos elephantas habet, sævosque leones
In pœnas fecunda suas parit horrida tellus;
Et portentosos cercopum ludit in ortus,
Ac sterili peior siccas incestat arenas,
Donec ad Ægypti ponat sua iura colonos.
Inde Asiæ populi, divesque per omnia tellus,
Auratique fluunt amnes, gemmisque relucet
Pontus: odoratæ spirant medicamina silvæ.
India notitia maior, Parthisque vel orbis
Alter, et in cælum surgentis culmina Tauri.
Totque illum circa diverso nomine gentes
Ad Tanaim Scythicis dirimentem fluctibus orbes:
» Mæotisque lacus, Euxinique aspera ponti
» Æquora, et extremum Propontidos Hellespontum
Hunc Asiæ metam posuit natura potentis.
Quod superest Europa tenet, quæ prima natantem
Fluctibus excepitque Iovem, taurumque resolvit,
» Ille puellari donavit nomine fluctus,
» Et monumenta sui titulo sacravit amoris.
» Princeps illa domus Troiani Græcia belli,
Maxima terra viris, et fecundissima doctis
Urbibus, in regnum florentes oris Athenæ;
Sparta manu, Thebæ divis, et rege vel uno
Thessalia Epirosque potens; vicinaque Cadmum
Illyris, et Thrace Martem sortita colonum;
Et stupefacta suos inter Germania partus:
Gallia per census; Hispania maxima belli;
Italia in summa, quam rerum maxima Roma
Imposuit terris, cæloque adiungitur ipsa.
Hos erit in fines orbis pontusque notandus,
Quem Deus in partes per singula dividit astra,

Ac sua cuique dedit tutelæ regna per orbem,
Et proprias gentes atque urbes addidit altas,
In quibus exercent præstantes sidera vires.
Ac velut humana est signis descripta figura;
Et, quamquam communis est tutela per omne
Corpus, et in proprium divisis artubus exit:
Namque aries capiti, taurus cervicibus hæret;
Brachia sub geminis censentur, pectora cancro;
Te scapulæ, Nemeæe, vocant, teque ilia, virgo;
Libra colit clunes; et scorpios inguine regnat;
At femina arcitenens, genua et capricornus amavit;
Cruraque defendit iuvenis, vestigia pisces:
Sic alias aliud terras sibi vindicat astrum.
Idcirco in varias leges, variasque figuras
Dispositum genus est hominum; proprioque colore
Formantur gentes, sociataque iura per artus
Materiamque parem privato fœdere siguant.
Flava per ingentes surgit Germania partus.
Gallia vicino minus est infecta rubore.
Asperior solidos Hispania contrahit artus.
Martia Romanis urbis pater induit ora,
Gradivumque Venus misceus bene temperat artus.
Perque coloratas subtilis Græcia gentes
Gymnasium præfert vultu, fortesque palæstras.
Et Syriam produnt torti per tempora crines.
Æthiopes maculant orbem tenebrisque figurant
Per fuscas hominum gentes; minus India tostas
Progenerat; mediumque facit moderata tenorem.
Iam proprio tellus gaudens Ægyptia Nilo
Lenius inriguis infuscat corpora campis.
Phœbus arenosis Afrorum pulvere terris
Exsiccat populos: et Mauritania nomen
Oris habet, titulumque suo fert ipsa colore.
Adde sonos totidem vocum, totidem insere linguas,
Et mores pro sorte pares, ritusque locorum.
Adde genus proprium simili sub semine frugum,
Et Cererem varia redeuntem messe per urbes,
Nec paribus siliquas referentem viribus omnes:
Nec te, Bacche, pari donantem munere terras,
Atque alias aliis fundentem collibus uvas:
Cinnama nec totis passim nascentia campis:
Diversas pecudum facies, propriasque ferarum,
Et duplici clausos elephantas carcere terræ.
Quot partes orbis, totidem sub partibus ora;
Ut certis descripta nitent regionibus astra,
Perfunduntque suo subiectas æthere gentes.
Laniger in medio sortitus sidera mundo
Cancrum inter gelidumque caprum per temporaveris
Adserit in vires pontum, quem vicerat ipse,
Virgine delapsa cum fratrem ad litora vexit;
Et minui dellevit onus, dorsumque levari.
Illum etiam venerata colit vicina Propontis,
Et Syriæ gentes, et laxo Persis amictu,
Vestibus ipsa suis hærens, Nilusque tumescens
In cancrum, et tellus Ægypti iussa natare.
Taurus habet Scythiæ montes, Asiamque potentem,
Et molles Arabas, silvarum ditia regna.
Euxinus Scythicos pontus sinuatus in arcus
Sub geminis te, Phœbe, colit post brachia fratris;
Ultimus et colit hos Ganges et decolor Indus.
Ardent Æthiopes cancro, cui plurimus ignis:
Hoc color ipse docet. Phrygia, Nemeæe, potiris,
Idææ matris famulus, regnoque feroci
Cappadocum, Armeniæque iugis: Bithynia dives
Te colit, et Macetum tellus, quæ vicerat orbem.
Virgine sub casta felix terraque marique
Est Rhodos, hospitium recturi principis orbem;
Tumque domus vere solis, cui tota sacrata est,
Cum caperet lumen magni sub Cæsare mundi:
Ioniæ quoque sunt urbes, et Dorica rura,
Arcades antiqui, celebrataque Caria fama.
Quod potius colat Italiam, si selegis, astrum
Quam quod cuncta regit, quod rerum pondera novit,
Desiguat summas, et iniquum separat æquo,
Tempora quo pendent, coeunt quo noxque diesque?
Hesperiam sua libra tenet, qua condita Roma
Urbis in imperio retinet discrimina rerum,
Lancibus et positis gentes tollitve premitve;
»Qua genitus cum fratre Remus hanc condidit urbem.
Et propriis frenat pendentem nutibus orbem.
Inferius victæ sidus Carthaginis arces,
Et Libyam, Ægyptique latus, donataque rura
» Tyrrhenas lacrimis radiatus scorpios arces
Eligit; Italiæque tamen respectat ad undas;
Sardiniamque tenet, fusasque per æquora terras:
Non ita Trinacriam; quæ dantem iura sororem
Subsequitur gaudens, sub eodem condita signo;
Proximaque Italiæ et tenui divisa profundo
Ora, pares sequitur leges, nec sidere rupta est.
Gnosia centauro tellus, circumdata ponto,
Paret, et in geminum Minois filius astrum
Ipse venit geminus: celeres hinc Creta sagittas
Asserit, intentosque imitatur sideris arcus.
» Tu, capricorne, regis, quicquid sub sole cadente
» Expositum, gelidamque helicen quod tangit ab illo.
Hispanas gentes, et quot fert Gallia dives,
Teque feris dignam tantum, Germania, matrem,
Asserit ambiguum sidus terræque marisque,
Æstibus assiduis pontum terrasque tenentem.
Sed iuvenis nudos formatus mollior artus
Ægyptum tepidam Tyriasque recedit ad arces,
Et Cilicum gentes, vicinaque Caridos arva.
Piscibus Euphrates datus est, ubi pisce sub atro,
Cum fugeret Typhona, Venus subsedit in undis.
Magna iacet tellus, magnis circumdata ripis,
Parthis, et a Parthis domitæ per sæcula gentes,
Bactraque, et Hyrcani, Babylon, et Susa, Panosque,
Nominaque innumeris vix amplectenda figuris,
Et Tigris, et rubri radiantia litora ponti.
Sic divisa manet tellus per sidera cuncta.
E quibus in proprias partes sunt iura trahenda:
Namque eadem, quæ sunt siguis, commercia servant.
Utque illa inter se coeunt, odiove repuguant;
Nunc adversa polo, nunc et coniuncta trigono;
Quæve alia in varios affectus causa gubernat:
Sic terræ terris respondent, urbibus urbes,
Litora litoribus, regnis contraria regna.
Sic erit et sedes fugienda, petendave cuique;
Sic speranda fides, sic et metuenda pericla,
Ut genus in terram cælo descendit ab alto.
Percipe nunc etiam, quæ sint ecliptica Graio
Nomine, quod certos quasi delassata per annos
Nonnumquam cessant sterili torpentia motu.
Scilicet immenso nihil est æquale sub ævo,
Perpetuosque tenet flores, unumque tenorem.
Mutantur sed cuncta die, variantque per annos;
Et fecunda suis absistunt frugibus arva,
Continuosque negant partus, effœta creando.
Rursus quæ fuerant steriles ad semina terræ,
Post nova sufficiunt, nullo mandante, tributa.
Concutitur tellus validis compagibus hærens,
Subducitque solum pedibus: natat orbis in ipso,
Et vomit oceanus pontum, sitiensque resorbet,
Nec sese ipse capit: sic quondam merserat urbes,
Humani generis cum solus constitit heres
Deucalion, scopuloque orbem possedit in uno.
Necnon cum patrias Phaethon tentavit habenas,
Arserunt gentes, luit ipsum incendia cælum,

Fulseruntque novis radiantia sidera flammis,
Atque uno timuit condi natura sepulchro.
In tantum longo mutantur tempore cuncta,
Atque iterum in semet redeunt: sic fœdere certo
Signa quoque amittunt vires, sumuntque receptas.
Causa patet, quod, luna quibus defecit in astris,
Orba sui fratris, noctisque immersa tenebris,
Cum medius Phœbi radios intercipit orbis,
Nec trahit in se tum, quo fulget, Delia lumen;
Hæc quoque signa suo pariter cum sidere languent
Incurvata simul, solitoque exuta vigore,
Et velut elatam Phœben in funere lugent.
Ipse docet titulus causas: ecliptica signa
Dixere antiqui: pariter sed bina laborant;
Nec vicina loco, sed quæ contraria fulgent:
Sicut luna suo tunc tantum deficit orbe,
Cum Phœbum adversis currentem non videt astris.
Nec tamen æquali languescunt tempore cuncta:
Sed modo in affectus totus producitur annus,
Nunc brevius lassata manent, nunc longius astra,
Exceduntque suo Phœbeia tempora casu. [tur,
Atque ubi perfectum est spatium quod cuique dica-
Impleruntque suos certa statione labores
Bina per adversum cælum fulgentia signa;
Tum vicina labant ipsis hærentia signa,
Quæ prius in terras veniunt, terrasque relinquunt:
Sidereo non ut pugnet contrarius orbis;
Sed, qua mundus agit cursus, inclinat et ipse,
Amissasque negat vires; nec munera tanta,
Nec similes reddit noxas: locus omnia vertit.
Sed quid tam tenui prodest ratione nitentem
Scrutari mundum, si mens sua cuique repugnat,
Spemque timor tollit, prohibetque a limine cæli?
Condit enim se, inquit, vasto natura recessu,
Mortalesque fugit visus, et pectora nostra:
Nec prodesse potest, quod fatis cuncta regantur,
Cum fatum nulla possit ratione videri.
Quid iuvat in semet sua per convicia ferri?
Et fraudare bonis, quæ nec deus invidet ipse?
Quousque delit natura, oculos deponere mentis?
Perspicimus cælum: cur non est munere cæli
»Quanta at pars superest rationem discere noctis?
Inque ipsos penitus mundi descendere census;
Seminibusque suis tantam componere molem;
Et partum cæli sua per nutritia ferre;
Extremumque sequi pontum, terræque subire
Pendentis tractus, et toto vivere in orbe?
Iam nusquam natura latet: pervisimus omne,
Et capto potimur mundo, nostrumque parentem
Stirps sua perspicimus, genitique accedimus astris.
An dubium est habitare deum sub pectore nostro?
In cælumque redire animas, cæloque venire?
Utque est ex omni constructus corpore mundus,
Aeris, atque ignis summi, terræque, marisque;
»Spiritus et toto rapido quæ iussa gubernans:
Sic esse et nobis terrenæ corpora sortis,
Ætheriasque auras animo, qui cuncta gubernat, [dum
Dispensatque hominem? quid mirum, noscere mun-
Si possunt homines, quibus est et mundus in ipsis;
Exemplumque dei quisque est in imagine parva?
An quoquam genitos, nisi cælo, credere fas est
Esse homines? proiecta iacent animalia muta
In terra, vel mersa vadis, vel in aere pendent:
Et, quia consilium non est, et lingua remissa;
Omnibus una quies, venter, somnusque per artus.
Unus in inspectus rerum, viresque loquendi,
Ingeniumque capax, variasque educitur artes.
Hic partus qui cuncta regit, secessit in urbes,
Edomuit terram ad fruges, animalia cepit,
Imposuitque viam ponto, stetit unus in arcem
Erectus capitis, victorque ad sidera mittit
Sidereos oculos, propiusque aspectat olympum,
Inquiritque Iovem: nec sola fronte deorum
Contentus manet, at cæca scrutatur in alvo,
Cognatumque sequens corpus se quærit in astris:
Huic in fata fidem petimus, quam sæpe volucres
Accipiunt, trepidæque boum sub pectore fibræ.
An minus est sacris rationem ducere signis,
Quam pecudum mortes, aviumque attendere cantus?
Atque ideo faciem cæli non invidet orbi
Ipse deus; vultusque suos corpusque recludit
Semper volvendo, seque ipse inculcat et offert;
Ut bene cognosci possit, pateatque videndus,
Qualis eat, doceatque suas attendere leges.
Ipse vocat nostros animos ad sidera mundus:
Nec patitur, quia non condit, sua iura latere.
Quis putet esse nefas nosci, quod cernere fas est?
Nec contemne tuas quasi parvo in corpore, vires:
Quod valet, immensum est: sic auri pondera parva
Exsuperant pretio numerosos æris acervos.
Sic adamas, punctum lapidis, pretiosior auro est.
Parvula sic totum pervisit pupula cælum. [nant.
Quoque vident oculi, minimum est, cum maxima cer-
Sic animi sedes tenui sub corde locata
Per totum angusto regnat de limite corpus.
Materiæ ne quære modum; sed perspice vires,
Quas ratio, non pondus habet: ratio omnia vincit.
Ne dubites homini divinos credere visus:
Iam facit ipse deos, mittitque ad sidera numen,
Maius et Augusto crescit sub principe cælum.

Liber quintus

Hic alius finisset iter; signisque relatis,
Quis adversa meant stellarum numina quinque,
Quadriiugis et Phœbus equis, et Delia bigis,
Non ultra struxisset opus, cæloque rediret.
»Ac per descensum medios decurreret ignes
»Saturni, Iovis, et martis, solisque sub illis:
»Post venerem et Maia natum, te, luna, vagantem.
Me superare viam mundus iubet omnia circum
Sidera vectatum, et toto decurrere cælo;
Cum semel æthereos iussus conscendere currus
Summum contigerim sua per fastigia culmen.
Hinc vocat orion magni pars maxima cæli,
Et ratis heroum quæ nunc quoque navigat astris,
Fluminaque errantes late sinuantia flexus,
»Et biferum cetum squamis, atque ore tremendo,
Hesperidumque vigil custos et divitis horti,
Et canis in totum portans incendia mundum,
Araque divorum cui votum solvit olympus.
Illinc per geminas anguis qui labitur arctos,
Heniochusque memor currus, plaustrique bootes,
Atque Ariadneæ cælestia dona coronæ,
Victor et invisæ Perseus cum falce Medusæ, [pheus,
Andromedamque negans genitor cum coniuge Ce-
Inque alas stellatus equus, celerique sagittæ
Delphinus certans, et Iuppiter alite tectus,
Ceteraque in toto passim labentia cælo.
Quæ mihi per proprias vires sunt cuncta canenda;
Quid valeant ortu, quid cum merguntur in undas,
Et quota de bis sex astris pars quodque reducat.
»Has stellis proprias vires et tempora rerum
»Constituit magni quondam fabricator olympi.
Vir gregis et ponti victor, cui parte relicta
Nomen onusque dedit, nec pelle immunis ab ipsa;
Colchidos et magicas artes qui visere Iolcon
Medeæ iussit, movitque venena per orbem;
Nunc quoque vicinam puppim, ceu maviget, argo

A dextri lateris ducit regione per astra.
Sed tum prima suos puppis consurgit in ignes,
Quattuor in partes cum corniger extulit ora:
Illa quisquis erit terris oriente creatus,
Rector erit puppis, clavoque immobilis hærens
Mutabit pelago terras, ventisque sequetur
Fortunam, totumque volet tranare profundum
Classibus, atque alios Minyas, aliumque videre
Phasin, et in cautes Tiphyn superare trementem.
Tolle istos ortus hominum sub sidere tali;
Sustuleris bellum Troiæ, classemque solutam
Sanguine et appulsam terris: non invehet undis
Persida, nec pelagus Xerxes facietque tegetque:
Vera Syracusis Salamis non merget Athenas:
Punica nec toto fluitabunt æquore transtra:
Actiacosve sinus inter suspensus utrimque
Orbis, et in ponto cæli fortuna natabit.
His ducibus cæco discurrunt æquore classes,
Et coit ipsa sibi tellus, totusque per usus
Diversos rerum ventis arcessitur orbis.
Sed decima lateris surgens de parte sinistri
Maximus orion, magnumque amplexus olympum;
(Quo fulgente super terras cælumque trahente,
Ementita diem nigras nox contrahit alas)
Solertes animos, velocia corpora finget,
Atque agilem officio mentem, curasque per omnes
Indelassato properantia corda vigore.
Instar erit populi, totaque habitabit in urbe
Limina pervolitans, unumque per omnia verbum
Mane salutandi portans communis amicus.
Sed cum se terris aries ter quinque peractis
Partibus extollit, primum iuga tollit ab undis
Heniochus, clivoque rotas convellit ab imo,
Qua gelidus boreas aquilonibus instat acutis.
Ille dabit proprium studium, cæloque retentans,
Quas prius in terris agitator amaverat, artes:
Stare levi curru, moderantem quattuor ora
Spumigeris frenata lupis, et flectere equorum
Prævalidas vires, ac torto stringere gyro:
Aut, cum laxato fregerunt cardine claustra,
Exagitare feros, pronumque anteire volantes,
Vixque rotis levibus summum contingere campum,
Vincentem pedibus ventos: vel prima tenentem
Agmina in obliquum currus agitare malignos,
Obstantemque mora totum præcludere circum:
Vel medium turbæ, nunc dextros ire per orbes
Fidentem campo; nunc meta currere acuta,
Spemque sub extremo dubiam suspendere calce.
Necnon alterno desultor sidere dorso
Quadrupedum, et stabiles poterit defigere plantas;
Perque volabit equos, ludens per terga volantum:
Aut solo vectatus equo, nunc arma movebit;
Nunc ciet in longo per cursus prælia circo:
Quicquid de tali studio formatur, habebit.
Hinc mihi Salmoneus (qui cælum imitatus in urbe
Pontibus impositis, missisque per æra quadrigis
Expressisse sonum mundi sibi visus, et ipsum
Admovisse Iovem terris; male fulmina fingi
Sensit, et immissos ignes super ipse secutus
Morte Iovem didicit) generatus possit haberi.
Hoc genitum credas de sidere Bellerophonten
Imposuisse viam mundo per signa volantem:
Cui cælum campus fuerat; terræque fretumque
Sub pedibus: non ulla tulit vestigia cursor.
His erit heniochi surgens tibi forma notanda.
Cumque decem partes aries duplicaverit ortu,
Incipient hœdi tremulum producere mentum,
Hirtaque tum demum terris promittere terga,
Qua dexter boreas spirat: ne crede severæ
Frontis opus signo, strictas in colla secures,
Abreptumque patri Torquatum, et Horatia facta.
Maius onus signo est; hœdis nec tanta petulcis
Conveniunt: levibus gaudent, lascivaque signant
Pectora: et in cursus alacres, agilemque vigorem
Desudant: vario ducunt in amore iuventam.
In vulnus numquam virtus, sed sæpe libido
Impellit; turpisque emitur vel morte voluptas.
» Et minimum cecidisse malum est, sed crimine vi-
Necnon et cultus pecorum nascentibus addunt, [ctum.
Pastoremque suum generant, cui fistula collo
Hæreat, et voces alterna per oscula ducat.
Sed cum bis denas augebit septima partes
Lanigeri, surgent hyades: quo tempore natis
Nulla quies placet; in nullo sunt otia fructu:
Sed populum turbamque petunt, rerumque tumultus.
Seditio clamorque iuvat; Gracchosque tenentes
Rostra volunt, montemq: sacrum rarosque Quirites:
Pacis bella probant; furtimque alimenta ministrant.
Immundosve greges agitant per sordida rura:
Et fidum Laertiadæ genuere syboten.
Hos generant hyades mores surgentibus astris.
Ultima lanigeri cum pars excluditur orbi,
Quæ totum ostendit terris, atque eruit undis;
Olenie servans prægressos tollitur hœdos,
»E gelido stellata polo quæ dextera pars est,
Officio magni mater Iovis: illa Tonanti
Nutrimenta dedit, pectusque implevit hiantis
Lacte suo, dedit et dignas ad fulmina vires.
Hinc timidæ mentes, tremebundaque corda creantur,
Suspensa in strepitus, levibusque obnoxia causis.
His tamen ingenita est visendi ignota cupido,
Ut nova per montes quærunt arbusta capellæ,
Semper et ulterius pascentes tendere gaudent.
Taurus, in aversos præceps cum tollitur artus,
Sexta parte sui certantes luce sorores
Pleiadas ducit: quibus aspirantibus, almam
In lucem eduntur Bacchi Venerisque sequaces:
Perque dapes, mensamque super petulantia corda;
Et sale mordaci dulces quærentia risus.
Illis cura sui cultus, frontisque decoræ
Semper erit: tortos in fluctum ponere crines,
Aut vinclis revocare comas, et vertice denso
Fingere, et appositis caput emutare capillis,
Pumicibusque cavis horrentia membra polire,
Atque odisse virum, sterilesque optare lacertos.
Femineæ vestes; nec in usum tegmina plantis,
Sed speciem; fractique placent ad mollia gressus.
Naturæ pudet, atque habitat sub pectore cæca
Ambitio, et morbum virtutis nomine iactant.
Semper amare parum est: cupient et amare videri.
Iam vero geminis fraterna ferentibus astra
In cælum, summoque natantibus æquore pouti,
Septima pars leporem tollit: quo sidere natis
Vix alas natura negat volucrumque meatus:
Tantus erit per membra vigor referentia ventos.
Ille prius victor stadio, quam missus, abibit:
Ille cito motu rigidos eludere cæstus;
Nunc exire levis missas, nunc mittere palmas:
Ille pilam celeri fugientem reddere planta,
Et pedibus pensare manus, et ludere folle,
Mobilibusque citos ictos glomerare lacertis:
Ille potens turba perfundere membra pilarum,
Per totumque vagas corpus disponere palmas,
Ut teneat tantos orbes, sibique ipse reludat,
Et velut edoctos iubeat volitare per ipsum.
Invigilant curis: somnos industria vincit:
Otia per varios exercent dulcia lusus.
Nunc cancro vicina canam, cui parte sinistra

Consurgunt iugulæ: quibus aspirantibus orti
Te, Meleagre, colunt flammis absentibus ustum,
Reddentemque tuæ post mortem mutua matri;
Cuius et ante necem paulatim vita sepulta est:
Atque Atlanteos conatum ferre labores:
Et Calydonea bellantem rupe puellam,
Vincentemque viros; et, quam potuisse videre
Virgine maius erat, stringentem vulnere primo:
Quaque erat Actæon silvis imitandus, et ante
Quam canibus nova præda fuit: ducuntur et ipsi
Retibus, et claudunt vastos formidine montes,
Mendacesque parant foveas, laqueosque tenaces,
Currentesque feras pedicarum compede nectunt,
Aut canibus ferrove necant, prædasque reportant.
Sunt quibus in pontum studium est, cepisse natan-
Diversas facies, et cæco mersa profundo (tum
Sternere litoreis monstrorum corpora arenis,
Horrendasque fretis in bella lacessere phocas,
Et colare vagos inductis retibus amnes,
Ac per nulla sequi dubias vestigia prædas.
Luxuriæ quia terra parum, fastidiet orbem
Venter, et ipse gulam Nereus ex æquore pascet.
At Procyon orieus, cum iam vicesima cancri
Septimaque ex undis pars sese emergit in astra,
Venatus non ille quidem, verum arma creatis
Venandi tribuit: catulos nutrire sagaces,
Et genus a proavis, mores numerare per urbes;
Retiaque, et valida venabula cuspide fixa,
Lentaque contextis formare hastilia nodis;
Et quodcumque solet venandi poscere cura
In proprios fabricare dabit venalia quæstus.
Cum vero in vastos surget Neneæus hiatus;
Exoriturque canis, latratque canicula flammas,
Et rabit igne suo, geminatque incendia solis:
Qua subdente facem terris, radiosque movente,
Dimicat in cineres orbis, fatumque supremum
Sortitur, languetque suis Neptunus in undis,
Et viridis nemori sanguis decedit, et herbis.
Cuncta peregrinos orbes animalia quærunt:
Atque eget alterius mundus: natura suismet
Ægrotat morbis, nimios obsessa per æstus,
Inque rogo vivit: tantus per sidera fervor
Funditur, aque uno se accendunt lumine cuncta.
Hæc ubi se ponto per pronas extulit oras,
Nascentem si quem pelagi perstrinxerit unda,
Effrenos animos, violentaque pectora finget,
Irarumque dabit fluctus, odiumque, metumque
Totius vulgi: præcurrunt verba loquentes:
Ante os est animus: nec magnis concita causis
Corda micant, et lingua rabit, latratque loquendo:
Morsibus et crebris dentes in voce relinquit.
Ardescit vino vitium, viresque ministrat
Bacchus, et in flammam sævas exsuscitat iras.
Nec silvas rupesve timent, unguesve leonis,
Aut spumantis apri dentes, aut cornua tauri:
Effunduntque suas concesso in robore flammas.
Nec tales mirere artes sub sidere tali:
Cernis, ut ipsum etiam sidus venetur in astris?
Prægressum quærit leporem comprendere cursu.
Ultima pars magni cum tollitur orbe leonis,
Crater auratis surgit cælatus ab astris.
Inde trahit quicumque genus moresque, sequetur
Irriguos rivis campos, amnesque, lacusque:
Et te, Bacche, tuas nubentem iunget ad ulmos,
Disponetve iugis, imitatus fronde choreas;
Robore vel proprio fidentem in brachia ducet,
Teque tibi credet: Semeleve a matre resectum
Adiunget palis, segetemque interseret uvis:
Quæque alia innumeri cultus est forma per orbem,
Pro regione colet: nec parce vina recepta
Hauriet e cratere, et fructibus ipse fruetur,
Gaudebitque mero, mergetque in pocula mentem.
Nec solum terræ spem credet in annua vota:
Annonæ quoque vectigal, mercesque sequetur,
Præcipue quas humor alit; nec deserit unda.
Tales effinget crater humoris amator.
Iam subit Erigone: quæ cum tibi quinque feretur
Partibus ereptis ponto, tollentur ab undis
Clara Ariadneæ quondam monumenta coronæ,
Et molles tribuent artes: hinc dona puellæ
Namque nitent; illinc oriens est ipsa puella.
Ille colet nitidis gemmantem floribus hortum,
Pallentes violas, et purpureos hyacinthos,
Liliaque et Tyrios imitata papavera fucos,
Vernantisque rosæ rubicundo sanguine florem.
Cæruleumque oleis: viridemve in palmite collem
Conseret, et veris depinget prata figuris:
Aut varios nectet flores, sertisque locabit;
Effingetque suum sidus: quin mutua pressos
Incoquet, eque Arabum silvis miscebit odores;
Et Medos unguenta dabit referentia flatus,
Ut sit adulterio succorum gratia maior:
Munditiæ cultusque placent, artesque decoræ,
Et lenocinium vitæ, præsensque voluptas.
Virginis hoc anni poscunt, floresque coronæ.
At cum, per decimam consurgens horrida partem,
Spica feret præ se vallantes corpus aristas,
Arvorum ingenerat studium rurisque colendi;
Seminaque in fœnus sulcatis credere terris;
Usuramque sequi maiorem sorte, receptis
Frugibus innumeris; atque horrea quærere messi:
(Quod solum decuit mortales nosse metallum:
Nulla fames, non ulla forent ieiunia terris.)
» Dives erat census saturatis gentibus orbis,
Et si forte labor ruris tardaverit artes,
Quis sine nulla Ceres, non ullus seminis usus,
Subdere fracturo silici frumenta, superque
Ducere pendentes orbes, et mergere farra,
Ac torrere focis, hominumque alimenta parare,
Atque unum genus in multas variare figuras.
Et quia dispositis habitatur spica per artem
Frugibus, et structo similis componitur ordo,
Seminibusque suis cellas atque horrea præbet;
Sculpentem faciet sanctis laquearia templis,
Condentemque novum cælum per tecta Tonanti.
Hæc fuerat quondam divis concessa figura:
At iam luxuriæ paret: triclinia templis
Concertant; tectique auro iam vescimur auro.
Sed parte octava surgentem cerne sagittam
Chelarum: dabit hæc iaculum torquere lacertis,
Et calamum nervis, glebas et mittere virgis;
Pendentemque suo volucrem deprendere cælo,
Cuspide vel triplici securum figere piscem.
Quod potius dederim Teucro sidusve, genusve?
Teve Philoctete, cui malim credere parti?
Hectoris ille faces arcu de classe fugavit,
» Mittebat qui vos, ignes, in mille carinas:
Hic sortem pharetra Troiæ bellique gerebat,
Maior at armatis hostis subsederat exul.
Quinetiam ille pater tali de sidere cretus
Esse potest, qui serpentem super ora cubantem,
Infelix, nati, somnumque animamque bibentem,
Sustinuit misso petere ac prosternere telo.
Ars erat esse patrem: vicit natura periclum,
Et pariter iuvenem somnoque ac morte levavit,
Tunc iterum natum, et fato per somnia raptum.
At cum secretis improvidus hœdus in arvis
Erranti similis fratrum vestigia quærit,

Postque gregem longo producitur intervallo;
Solertes animos, agitataque pectora in usus
Effingit varios, nec deficientia curis,
Nec contenta domo: populi sunt illa ministra,
Perque magistratus, et publica iura feruntur.
Non illo coram digitos quæsiverit hasta;
Defueritve bonis sector, pœnamve lucretur
Noxius, aut patriam fraudarit debitor æris.
Cognitor est urbis: necnon lascivit amores
In varios, ponitque forum, suadente Lyæo:
Mobilis in saltus, et scenæ mollior arte.
Nunc surgente nepa, testudinis enatat undis
Forma, per heredem tantum post fata sonantis,
Qua quondam mentemque feris Œagrius Orpheus,
Et sensus scopulis, et silvis addidit aures,
Et Diti lacrimas, et Parcis denique filum.
Hinc venient vocis dotes citharæque sonantis,
Garrulaque in modulos diversa tibia forma,
Et quodcumque manu loquitur, flatuve movetur.
Ille dabit cantus inter convivia dulces,
Mulcebitque sono Bacchum, noctesque tenebit.
Quinetiam curas inter, secreta movebit
Carmina, furtivo modulatus murmure vocem:
Solus et ipse suas semper cantabit ad aures.
» Chelarum surget cum pars vicesima sexta
» Hinc distante lyra, quæ cornua ducit in astra,
Sed regione nepæ vix partes octo trahentis,
Ara ferens turis, stellis imitantibus, iguem,
(In qua devoti quondam cecidere gigantes,
Nec prius armavit violento fulmine dextram
Iuppiter, ante focos quam constitit ipse sacerdos;)
Quos potius finget partus, quam templa colentes,
Atque auctoratos in tertia iura ministros,
Divorumque sacra venerantes numina voce,
Pene deos, et qui possunt ventura videre?
Quattuor appositis centaurus partibus effert
Sidera, et ex ipso mores nascentibus addit.
Hic mulos aget aut mannos, mixtoque iugabit
Semine quadrupedes, aut curru celsior ibit;
Aut ornabit equos phaleris, aut ducet in arma.
Ille tenet medicas herbas ad membra ferorum:
Hoc est artis opus non expectare gementes,
Sed non auditos mutorum tollere morbos,
Et sibi non ægros iamdudum credere tales.
Nunc subit arcitenens, cuius pars quinta niteutem
Arcturum ostendit cælo; quo tempore natis
Fortuna ipsa suos audet committere census,
Regales ut opes, et sancta æraria servent,
Reguantes sub rege suo, rerumque ministri:
Tutelamve gerant populi, domibusve regendis
Præpositi, curas alieno limine claudant.
Arcitenens cum se totum produxerit undis
Ter decima sub parte feri; formantibus astris,
Plumeus in cælum nitidis olor evolat alis:
Quo surgente trahens lucem, matremque relinquens,
Ipse quoque aerios populos, cæloque dicatum
Alituum genus in studium censusque vocabit.
Mille fluent artes, aut bellum indicere mundo,
Et medios inter volucrem prensare meatus:
Aut nido captare suo, ramove sedentem,
Pascentemve super surgentia ducere lina.
Atque hæc in luxum: iam ventri longius itur,
Quam modo militiæ. Numidarum pascimur oris,
Phasidos et lucis: arcessitur inde macellum,
Unde aurata novo convecta est remige pellis.
Quinetiam linguas hominum sensusque docebit
Aerias volucres, novaque in commercia ducet,
Verbaque præcipiet naturæ lege negata.
Ipse deum cycnus condit vocemque sub illo;
Non totus volucer, secumque immurmurat intus:
Nec te prætercant, clausas qui culmine summo
Pascere aves Veneris gaudent, et credere campo,
Ac certis revocare notis; totamve per urbem
Qui gestant caveis volucres ad iussa paratas,
Quorum omnis parvo consistit passere census.
Has erit et similes tribuens olor aureus artes.
Anguitenens magno circumdatus orbe draconis
Cum ver, in regione tuæ, capricorne, figuræ,
Non inimica facit serpentum membra creatis.
Accipient sinibusque suis, peploque fluenti;
Osculaque horrendis iungent impune venenis.
At cum se patrio producet ab æquore piscis,
In cælumque ferens alienis finibus ibit;
Quisquis erit tali capiens sub tempore vitam,
Litoribus ripisque suos circumferet annos,
Pendentem et cæco captabit in æquore piscem,
Cumque suis domibus concha valloque latentes
Protrahet immersus: nihil est audere relictum.
Quæstus naufragio petitur, corpusque profundo
Immissum pariter cum præda exquiritur ipsa.
Nec semper tanti merces est parva laboris:
Censibus æquantur conchæ, rapidumque notari.
Vix quisquam est locuples; oneratur terra profundo.
Tali sorte suas artes per litora tractat,
Aut emit externas pretio: mutatque labores,
Institor æquoreæ varia sub imagine mercis.
Cumque fidis magno succedunt sidera mundo,
Quæsitor scelerum veniet, vindexque reorum,
Qui commissa suis rimabitur argumentis,
In lucemque trahet tacita lætantia fraude.
Hinc etiam immitis tortor, pœnæque minister;
Et quisquis vero favit, culpamve perodit
Proditor; atque alto qui iurgia pectore tollat.
Cæruleus ponto cum se delphinus in astra
Erigit, et squamam stellis imitantibus exit,
Ambiguus terræ partus, pelagoque creatur.
Nam velut ipse citis perlabitur æquora pinnis,
Nunc summum scindens pelagus, nunc alta profundi,
Et sinibus gyros glomerat, fluctumque figurat;
Sic, venit ex illo quisquis, volitabit in undis:
Hic alterna ferens in lentos brachia tractus,
Nunc plausa resonabit aqua; nunc æquore mersas
Diducet palmas, furtivus remus in ipso:
Nunc in aquas rectus veniet, passuque natabit;
Et vada mentitus reddet super æquore campum:
Aut immota ferens in tergus membra latusve,
Non onerabit aquas, summisque accumbet in undis,
Pendebitque super; totus sine remige velum est.
Illis in ponto iucundum est quærere pontum,
Corporaque immergunt undis, ipsumque sub antris
Nerea, et æquoreas conantur visere nymphas;
Exportantque maris prædas, et rapta profundo
Naufragia, atque imas avidi scrutantur arenas.
Par ex diverso studium sociatur utrumque
In genus, aque uno digestum semine surgit.
Adnumeres etiam illa licet cognata per artem
Corpora, quæ valido saliunt excussa petauro,
Alternosque cient motus: delatus et ille
Huc iacet, atque huius casu suspenditur ille.
Membrave, per flammas orbesque emissa flagrantes,
Molliter ut liquidis per humum ponuntur in undis.
Delphinumque suo per inane imitantia motu
Et viduata volant pennis, et in aere ludunt.
At si deficient artes, remanebit in illis
Materies tamen apta: dabit natura vigorem,
Atque alacres cursus, campoque volantia membra.
Sed regione means Cepheus humentis aquari
Non dabit in lusum mores: facit ora severa:

Frontes ac vultus componit pondere mentis.
Pascentur curis, veterumque exempla revolvent
Semper, et antiqui laudabunt verba Catonis,
Tutorisve supercilium, patruive rigorem.
Componet teneros etiam qui nutriat annos,
Et dominum dominus prætextæ lege sequatur,
Quodque agit, id credat, stupefactus imagine iuris.
Quinetiam tragico præstabunt verba cothurno.
Cuius erit quamquam in chartis stilus ipse cruentus.
Nec minus et scelerum facie, rerumque tumultu
Gaudebunt: vivi bustum memorare sepulchri,
Ructantemque patrem natos, solemque reversum,
Et cæcum sine luce diem: Thebana iuvabit
Dicere bella uteri, mixtumque in fratre parentem:
Quin et Medeæ natos, fratremque, patremque:
Hinc vestes, flammas illinc pro munere missas,
Aeriamque fugam, iunctosque in curribus angues.
Mille alias rerum species in carmina ducent.
Forsitan ipse etiam Cepheus referetur in actus:
At si quis studio scribendi initior ibit,
Comica componet lætis spectacula ludis.
Ardentes iuvenes, raptasque in amore puellas,
Elusosque senes, agilesque per omnia servos,
Quis in cuncta suam produxit sæcula vitam
Doctor in urbe sua linguæ sub flore Menander,
Qui vitæ ostendit vitam, chartisque sacravit.
Et, si tanta operum vires commenta negarint,
Externis tamen aptus erit nunc voce poetis,
Nunc tacito gestu; referetque affectibus ora,
Et sua dicendo faciet; solusque per omnes
Ibit personas, et turbam reddet in uno:
» Aut magnos Heroas aget, scenisque togatas.
Omnis fortunæ vultum per membra reducet,
Æquabitque choros gestu cogetque videre
Præsentem Troiam, Priamumque ante ora cadentem.
Nunc aquilæ sidus referam, quæ parte sinistra
Rorantis iuvenis, quem terris sustulit ipsa,
Fertur, et extentis prædam circumvolat alis.
Fulmina missa refert, et cælo militat ales,
Bis sextamque notat partem fluvialis aquari.
Illius in terris orientis tempore natus
Ad spolia et partas surget vel cæde rapinas. (rum:
» Cumque hominum dederit strages, dabit ille fera-
Nec pacem a bello, civem discernet ab hoste.
Ipse sibi lex est; et qua fert cumque voluntas,
Præcipitat vires: laus est contendere cuncta.
At si forte bonis accesserit impetus ausis,
Improbitas fiet virtus, et condere bella,
Et magnis patriam poterit decorare triumphis.
Et quia non tractat volucris, sed suggerit, arma;
Immissosque refert ignes, et fulmina reddit;
Regis erit magnive ducis per bella minister,
Ingentesque suis præstabit viribus usus.
At cum Cassiope, bis denis partibus actis,
Æquorei iuvenis dextra de parte resurgit,
Artifices auri faciet; qui mille figuris
Vertere opus possint, caræque acquirere dotem
Materiæ, et lapidum vivos miscere colores.
Hinc augusta nitent sacratis munera templis,
Aurea Phœbeis certantia culmina flammis,
Gemmarumque iubar, radiantes lucibus ignes.
Hinc Pompeia manent veteris monimenta triumphi,
Et Mithridateos vultus induta tropæa.
» Et quod erat regnum, pelagus fuit: una malorum
» Non extincta lues, semperque recentia flammis.
Hinc lenocinium formæ, cultusque repertus
Corporis, atque auro quæsita est gratia frontis,
Perque caput ducti lapides, per colla, manusque,
Et pedibus niveis fulserunt aurea vincla.
Quid potius matrona velit tractare creatos,
Quam factum revocare suos quod possit ad usus?
Ac ne materies tali sub munere desit,
Quærere sub terris aurum, furtoque latentem
Naturam eruere omnem, orbemque invertere prædæ
Imperat, et glebas inter deprendere gazam,
Invitamque novo tandem producere cælo.
Ille etiam fulvas avidus numerabit arenas,
Perfundetque novo stillantia litora ponto,
Magnaque ramenti faciet momenta minutis.
» Protulit, ut legeret census spumantis in aurum,
» Et perlucentes cuperet prensare lapillos.
Vorticibus mediis oculos immittet avaros.
Et coquet argenti glebas, venamque latentem
Eruet, et silicem rivo saliente liquabit.
Aut facti mercator erit per utrumque metalli,
Alterum et alterius semper mutabit ad usus.
Talia Cassiope nascentum pectora finget.
Andromedæ sequitur sidus, quæ, piscibus ortis
Bis sex in partes, cælo venit aurea dextro.
Hanc quondam pœnæ dirorum culpa parentum
Prodidit, infestus totis cum finibus omnis
Incubuit pontus, timuit Maurusia tellus.
Proposita est merces, vesano dedere ponto
Andromedam, teneros ut bellua manderet artus.
Hic Hymenæus erat: solataque publica damna
Privatis lacrimis ornatur victima pœnæ,
Induiturque sinus non hæc ad vota paratos,
Virginis et vivæ rapitur sine funere funus.
Ac simul infesti ventum est ad litora ponti,
Mollia per duras panduntur brachia cautes:
» Astrinxere pedes scopulis, iniectaque vincla,
Et cruce virginea moritura puella pependit.
Servatur tamen in pœna cultusque pudorque.
Supplicia ipsa decent, nivea cervice reclinis
Molliter ipsa, suæ custos est ipsa figuræ.
Defluxere sinus humeris, fugitque lacertos
Vestis, et effusi scapulis lusere capilli.
Te circum Alcyones pennis planxere volantes,
Fleveruntque tuos miserando carmine casus,
Et tibi contextas umbram fecere per alas.
Ad tua sustinuit fluctus spectacula pontus,
Assuetasque sibi desiit perfundere ripas.
Extulit et liquido Nereis ab æquore vultus;
Et casus miserata tuos roravit et undas.
Ipsa levi flatu refovens pendentia membra
Aura per extremas resonavit flebile rupes.
Tandem Gorgonei victorem Persea monstri
Felix illa dies redeuntem ad litora duxit.
Isque, ubi pendentem vidit de rupe puellam,
Diriguit, facies quem non stupefecerat hostis:
Vixque manu spolium tenuit, victorque Medusæ
Victus in Andromeda est: iam cautibus invidet ipsis
Felicesque vocat, teneant quæ membra, catenas.
At postquam pœnæ causam cognovit ab ipsa,
Destinat in thalamos per bellum vadere ponti,
Altera si Gorgo veniat, non territus ire.
Concitat aerios cursus, flentesque parentes
Promissu vitæ recreat pactusque maritum
Ad litus remeat: gravidus iam surgere pontus
Cœperat, et longo fugiebant agmine fluctus
Impellentis onus monstri: caput eminet undas
Scandentis, pelagusque vomit: circumsonat æquor
Dentibus, inque ipso rapidum mare navigat ore.
Hinc vasti surgunt immensis torquibus orbes,
Tergaque consumunt pelagus, sonat undique Syrtis,
Atque ipsi metuunt montes scopulique ruentem.
Infelix virgo, quamvis sub vindice tanto,
Quæ tua tunc fuerat facies? quam fugit in auras

Spiritus? ut toto caruerunt sanguine membra?
Cum tua fata cavis e rupibus ipsa videres,
Adnantemque tibi pœnam, pelagusque ferentem,
Quantula præda maris? plausis hic subvolat alis
Perseus et cælo pendens sic fertur in hostem,
Gorgoneo tinctum defigens sanguine ferrum.
Illa subit contra, versamque a gurgite frontem
Erigit, et tortis innitens orbibus alte
Emicat, ac toto sublimis corpore fertur.
Sed quantum illa subit, seque eiaculata profundo est,
Is tantum revolat, laxumque per æthera ludit.
» Perseus, et Ceti subeuntis verberat ora.
Nec cedit tamen illa viro, sed sævit in auras
Morsibus, et vani crepitant sine vulnere dentes.
Efflat in cælum pelagus, mergitque volantem
Sanguineis undis, pontumque extollit in astra.
Spectabat pugnam pugnandi causa puella;
Iamque oblita sui, metuit pro vindice tali
Suspirans, animoque magis quam corpore pendet.
Tandem confossis subsedit bellua membris,
Plena maris, summasque iterum remeavit ad undas,
Et magnum vasto contexit corpore pontum,
Tunc quoque terribilis, nec virginis ore videnda.
Perfundit liquido Perseus in marmore corpus,
Maior et ex undis ad cautes provolat altas,
Solvitque hærentem vinclis de rupe puellam,
Desponsam pugna, nupturam dote mariti.
Hic dedit Andromedæ cælum, stellisque sacravit
Mercedem tanti belli, quo concidit ipsa
Gorgone non levius monstrum, pelagusque levavit.
Quisquis in Andromedæ surgentis tempora ponto
Nascitur, immitis veniet, pœnæque minister,
Carceris et duri custos, quo stante, superbo
Prostratæ iaceant miserorum in limine matres,
Pernoctesque patres cupient extrema suorum
Oscula, et in proprias animam transferre medullas:
Carnificisque venit mortem vendentis imago,
Accensosque rogos, et tinctas cæde secures.
Supplicium vectigal erit: qui denique posset
Pendentem e scopulis ipsam spectare puellam:
Interdum pœnis innoxia corpora servat,
Vinctorum dominus, sociusque in parte catenæ.
Piscibus exortis, cum pars vicesima prima
Signabit terræ limen, fulgebit et orbi:
Aerius nascetur equus cæloque volabit,
Velocesque dabit sub tali tempore partus,
Omne per officium vigilantia corda ferentes.
Hic glomerabit equo gyros, dorsoque superbus
Ardua bella geret rector cum milite mixtus.
Hic stadium fraudare fide, poteritque videri
Mentitus passus, et campum tollere cursu.
» Quamvis extremo citius revolaverit orbe
Nuntius extremum velox penetraverit orbem.
Vilibus ille etiam sanabit vulnera succis
Quadrupedum: et medicas herbas in membra ferorum
Noverit, humanos et quæ nascentur ad usus.
Nixa genu species, et Graio nomine dicta
Engonasi (ignota facies sub origine constat)
Dextra per extremos attollit lumina pisces.
Hinc fuga nascentum, dolus, insidiæque creantur,
Grassatorque venit media metuendus in urbe,
Et si forte aliquas animis exsurget in artes,
In prærupta dabit studium, vendetque periclo
Ingenium: ac tenues ausus sine limite gressus
Certa per extentos ponet vestigia funes;
At cæli meditatus iter vestigia perdet
Pene sua, et pendens populum suspendet ab ipso.
Læva sub extremis consurgunt sidera ceti
Piscibus, Andromedam ponto cæloque sequentis.
Hic trahit in pelagi cædes et vulnera natos
Squamigeri gregis extentis laqueare profundum
Retibus, et pontum vinclis arctare furentem;
Et velut in laxo securas æquore phocas
Carceribus claudunt raris, et compede nectunt;
Incautosque trahunt macularum lumine thynnos.
Nec cepisse sat est: luctantur rumpere nodos,
Expectantque novas acies, ferroque necantur,
Inficiturque suo permixtus sanguine pontus.
Tum quoque, cum toto iacuerunt litore prædæ,
Altera fit cædis cædes: scinduntur in artus,
Corpore et ex uno varius describitur usus.
Illa datis melior succis pars; illa retentis.
Hinc sanies pretiosa fluit, floremque cruoris
Evomit, et mixto gustum sale temperat oris.
Illa putris turba est: strages confunditur omnis,
Permiscetque suas alterna in damna figuras,
Communemque cibis usum, succumque ministrat.
Aut cum cæruleo stetit ipsa simillima ponto
Squamigeràm nubes, turbaque immobilis hæret,
Excipitur vasta circumvallata sagena,
Ingentesque lacus et Bacchi dolia complet,
Humorisque vomit socias per mutua dotes;
Et fluit in liquidam tabem resoluta medulla.
Quinetiam magnas poterunt celebrare salinas,
Et pontum coquere, et ponti secernere virus,
Cum solidum certo disteudunt margine campum,
Adpelluntque suo deductum ex æquore fluctum,
Claudendoque negant: tum demum suscipit auras
Area, tum posito per solem humore nitescit.
Congeritur siccum pelagus, mensisque profundi
Canities seposta maris; spumæque rigentis
Ingentes faciunt cumulos; pelagique venenum,
Quo perit usus aquæ succo corruptus amaro,
Vitali sale permutant: redduntque salubre.
At revoluta polo cum pronis vultibus arctos
Ad sua perpetuos revocat vestigia passus,
Numquam tincta vadis, sed semper flexilis orbe:
Aut cynosura minor cum prima luce resurgit,
Et pariter vastusve leo, vel scorpios acer
Nocte sub extrema permittunt iura diei:
Non inimica feræ tali sub tempore natis
Ora ferent, placidasque regent commercia gentes.
Ille manu vastos poterit frenare leones,
Et palpare lupos, pantheris ludere captis,
Nec fugiet validas cognati sideris ursas.
Ille elephanta premet dorso, stimulisque monebit;
Inque artes hominum, perversaque munia ducet,
Turpiter in tanto scandentem pondere funes.
Ille tigrim rabie solvet, pacique domabit;
Quæque alia infestant silvis animalia terras,
Iunget amicitia secum, catulosque sagaces.

* * * * * * * *

*Multa * * * Desunt,*

Tertia pleiadas dotavit forma sorores,
Cæruleum rubro vultum suffusa pyropo,
Invenitque parem sub te, cynosura, colorem,
Et quos delphinus iaculatur quattuor ignes,
Deltotonque tribus facibus, similique nitentem
Luce aquilam, et flexos per lubrica terga dracones.
Tum quartum quintumque genus discernitur omni
E numero, summamque gradus disiungit utramque.
Maxima pars numero censu concluditur imo,
Quæ neque per cunctas noctes, neque tempore inomni
Resplendet, vasto cæli submota profundo:
Sed cum clara suos avertit Delia currus,
Cumque vagæ stellæ terris sua lumina condunt,
Mersit et ardentes orion aureus ignes,
Signaque transgressus mutat per tempora Phœbus;

Effulget tenebris, et nocte accenditur astra.
Tunc conferta licet cæli fulgentia templa
Cernere luminibus densis, totumque micare
Stipatum stellis mundum; nec cedere summa
Floribus, aut siccæ curvum per litus arenæ:
Sed quot eant semper nascentes æquore fluctus,
Quot delapsa cadant foliorum millia silvis,
Amplius hoc ignes numero volitare per orbem.
Utque per ingentes populus describitur urbes,
Præcipuumque patres retinent, et proximum equester
Ordo locum; populumque equiti, populoque subire
Vulgus iners videas, et iam sine nomine turbam:
Sic etiam in magno quædam respublica mundo est;
Quam natura facit, quæ cælo condidit urbem.
Sunt stellæ proceruni similes, sunt proxima primis
Sidera, suntque gradus, atque omnia iura priorum.
Maximus est populus, minimo qui lumine fertur,
Cui si pro numero vires natura dedisset,
Ipse suas æther flammas sufferre nequiret,
Totus et accenso mundus flagraret olympo.

PHAEDRUS AUGUSTI LIBERT.

Phædrus, patria Thracius, prima ætate Romam captivus est deductus; et dehinc maximam ob ingenii vim, fuit ab Augusto manumissus. Deinde sub Tiberio vixit, quo teterrimo tempore, quamvis omne periculosum lucrum vitasset, tamen quod Agrippæ et Germanico fidem servaverat, odium Seiani perpessus, eius invidiâ, in varias incidit calamitates. Se ab his solaturus; ut et Seiani vitia perstringeret, et virtutem hominibus suaderet, Fabulas senariis versibus miro candore et elegantia exposuit; in quibus illarum permultas, quas Æsopus græce conscripserat, est imitatus. Seiano fuit superstes, et summam attigit senectutem; quo anno tamen supremum diem obierit, non liquet.

Fabularum Aesopiarum Lib. V. ex editione Schwabii

LIBER PRIMUS

PROLOGUS.

Æsopus auctor quam materiam reperit,
Hanc ego polivi versibus senariis.
Duplex libelli dos est; quod risum movet,
Et quod prudenti vitam consilio monet.
Calumniari si quis autem voluerit,
Quod et arbores loquantur, non tantum feræ;
Fictis iocari nos meminerit fabulis.

FABULA I. *Lupus et Agnus.*

Ad rivum eumdem lupus et agnus venerant,
Siti compulsi: superior stabat lupus,
Longeque inferior agnus: tunc fauce improba
Latro incitatus iurgii causam intulit.
Cur, inquit, turbulentam fecisti mihi
Istam bibenti? Laniger, contra, timens,
Qui possum, quæso, facere, quod quereris, Lupe?
A te decurrit ad meos haustus liquor.
Repulsus ille veritatis viribus,
Ante hos sex menses male, ait, dixisti, mihi.
Respondit agnus: Equidem natus non eram.
Pater hercule tuus, inquit, maledixit mihi:
Atque ita correptum lacerat iniusta nece.
Hæc propter illos scripta est homines fabula,
Qui fictis causis innocentes opprimunt.

II. *Ranæ Regem petentes.*

Athenæ cum florerent æquis legibus,
Procax libertas civitatem miscuit,
Frenumque solvit pristinum licentia.
Hinc, conspiratis factionum partibus,
Arcem tyrannus occupat Pisistratus.
Cum tristem servitutem flerent Attici,
(Non quia crudelis ille, sed quoniam grave
Omne insuetis onus) et cœpissent queri;
Æsopus talem tum fabellam retulit.
Ranæ vagantes liberis paludibus,
Clamore magno regem petiere a love,
Qui dissolutos mores vi compesceret.
Pater Deorum risit, atque illis dedit
Parvum tigillum; missum quod subito vadi,
Motu sonoque terruit pavidum genus.
Hoc mersum limo cum lateret diutius;
Forte una tacite profert e stagno caput,
Et, explorato rege, cunctas evocat.
Illæ, timore posito, certatim adnatant;
Lignumque supra turba petulans insilit:
Quod cum inquinassent omni contumelia,
Alium rogantes regem, misere ad Iovem;
Inutilis quoniam esset, qui fuerat datus.
Tum misit illis hydrum, qui dente aspero
Corripere cœpit singulas: frustra necem
Fugitant inertes; vocem præcludit metus.
Furtim igitur dant Mercurio mandata ad Iovem,
Afflictis ut succurrat. Tunc contra Deus,
Quia noluistis vestrum ferre, inquit, bonum;
Malum perferte. Vos quoque, o cives, ait,
Hoc sustinete, maius ne veniat malum.

III. *Graculus superbus et Pavo.*

Ne gloriari libeat alienis bonis,
Suoque potius habitu vitam degere,
Æsopus nobis hoc exemplum prodidit.
Tumens inani Graculus superbia
Pennas, Pavoni quæ deciderant, sustulit,
Seque exornavit: deinde, contemnens suos,
Formoso se Pavonum immiscuit gregi.
Illi impudenti pennas eripiunt avi,
Fugantque rostris. Male mulcatus Graculus
Redire mœrens cœpit ad proprium genus:
A quo repulsus tristem sustinuit notam.
Tum quidam ex illis, quos prius despexerat:
Contentus nostris si fuisses sedibus,
Et, quod natura dederat, voluisses pati;
Nec illam expertus esses contumeliam,
Nec hanc repulsam tua sentiret calamitas.

IV. *Canis per fluvium carnem ferens.*

Amittit merito proprium, qui alienum appetit.
Canis, per flumen carnem dum ferret natans,
Lympharum in speculo vidit simulacrum suum:
Aliamque prædam ab alio ferri putans,

Eripere voluit: verum decepta aviditas
Et, quem tenebat ore, dimisit cibum;
Nec quem petebat, adeo potuit attingere.

V. *Vacca, et Capella, Ovis et Leo.*

Nunquam est fidelis cum potente societas:
Testatur hæc fabella propositum meum.
Vacca et Capella, et patiens Ovis iniuriæ,
Socii fuere cum Leone in saltibus.
Hi cum cepissent cervum vasti corporis,
Sic est locutus, partibus factis, Leo:
Ego primam tollo nominor quia Leo;
Secundam, quia sum fortis, tribuetis mihi:
Tum quia plus valeo, me sequetur tertia:
Malo afficietur, siquis quartam tetigerit.
Sic totam prædam sola improbitas abstulit.

VI. *Ranæ ad Solem.*

Vicini furis celebres vidit nuptias
Æsopus, et continuo narrare incipit:
Uxorem quondam Sol cum vellet ducere,
Clamorem Ranæ sustulere ad sidera.
Convicio permotus, quærit Iupiter
Causam querelæ. Quædam tum stagni incola,
Nunc, inquit, omnes unus exurit lacus,
Cogitque miseras arida sede emori:
Quidnam futurum est, si crearit liberos?

VII. *Vulpis ad personam tragicam.*

Personam tragicam forte Vulpis viderat;
O! quanta species, inquit, cerebrum non habet!
Hoc illis dictum est, quibus honorem et gloriam
Fortuna tribuit, sensum communem abstulit.

VIII. *Lupus et Gruis.*

Qui pretium meriti ab improbis desiderat,
Bis peccat; primum, quoniam indignos adiuvat;
Impune abire deinde quia iam non potest.
Os devoratum fauce cum hæreret Lupi;
Magno dolore victus, cœpit singulos
Illicere pretio, ut illud extraherent malum.
Tandem persuasa est iureiurando Gruis;
Gulæque credens colli longitudinem,
Periculosam fecit medicinam Lupo.
Pro quo cum pactum flagitaret præmium,
Ingrata es, inquit, ore quæ nostro caput
Incolume abstuleris, et mercedem postules.

IX. *Passer et Lepus.*

Sibi non cavere, et aliis consilium dare,
Stultum esse, paucis ostendamus versibus.
Oppressum ab Aquila, fletus edentem graves,
Leporem obiurgabat Passer: Ubi pernicitas
Nota, inquit, illa est? quid ita cessarunt pedes?
Dum loquitur, ipsum Accipiter nec opinum rapit,
Questuque vano clamitantem interficit.
Lepus semianimus, mortis in solatio:
Qui modo securus nostra irridebas mala,
Simili querela fata deploras tua.

X. *Lupus et Vulpis, iudice Simio.*

Quicumque turpi fraude semel innotuit,
Etiam si verum dicit, amittit fidem.
Hoc attestatur brevis Æsopi fabula.
Lupus arguebat Vulpem furti crimine:
Negabat illa se esse culpæ proximam:
Tunc iudex inter illos sedit Simius.
Uterque causam cum perorassent suam,
Dixisse fertur Simius sententiam:
Tu non videris perdidisse, quod petis:
Te credo surripuisse, quod pulchre negas.

XI. *Asinus et Leo venantes.*

Virtutis expers, verbis iactans gloriam,
Ignotos fallit, notis est derisui.
Venari, Asello comite, cum vellet Leo,
Contexit illum frutice; et admonuit simul,
Ut insueta voce terreret feras;
Fugientes ipse exciperet. Hic Auritulus
Clamorem subito totis tollit viribus;
Novoque turbat bestias miraculo;
Quæ, dum paventes exitus notos petunt,
Leonis affliguntur horrendo impetu.
Qui, postquam cæde fessus est, Asinum evocat;
Iubetque vocem premere: tunc ille insolens,
Qualis videtur opera tibi vocis meæ?
Insignis, inquit; sic, ut, nisi nossem tuum
Animum genusque, simili fugissem metu.

XII. *Cervus ad Fontem.*

Laudatis utiliora, quæ contemseris,
Sæpe inveniri, testis hæc exerit narratio.
Ad fontem Cervus, cum bibisset, restitit;
Et in liquore vidit effigiem suam.
Ibi, dum ramosa mirans laudat cornua,
Crurumque nimiam tenuitatem vituperat,
Venantum subito vocibus conterritus,
Per campum fugere cœpit, et cursu levi
Canes elusit. Silva tum excepit ferum:
In qua retentis impeditus cornibus,
Lacerari cœpit morsibus sævis canum.
Tunc moriens vocem hanc edidisse dicitur:
O me infelicem! qui nunc demum intelligo,
Utilia mihi quam fuerint, quæ despexeram;
Et, quæ laudaram, quantum luctus habuerint.

XIII. *Vulpis et Corvus.*

Qui se laudari gaudent verbis subdolis,
Sera dant pœnas turpes pœnitentia.
Cum de fenestra Corvus raptum caseum
Comesse vellet, celsa residens arbore;
Hunc vidit Vulpis, deinde sic cœpit loqui:
O qui tuarum, Corve, pennarum est nitor!
Quantum decoris corpore et vultu geris!
Si vocem haberes, nulla prior ales foret.
At ille stultus dum vult vocem ostendere,
Emisit ore caseum; quem celeriter
Dolosa Vulpis avidis rapuit dentibus.
Tum demum ingemuit Corvi deceptus stupor.
[Hac re probatur, ingenium quantum valet,
Virtute et semper prævalet sapientia.]

XIV. *Ex Sutore Medicus.*

Malus cum Sutor, inopia deperditus,
Medicinam ignoto facere cœpisset loco,
Et venditaret falso antidotum nomine;
Verbosis acquisivit sibi famam strophis.
Hic, cum iaceret morbo confectus gravi
Rex urbis, eius experiendi gratia,
Scyphum poposcit: fusa dein simulans aqua
Antidoto miscere illius se toxicum,
Combibere iussit ipsum, posito præmio.
Timore mortis, ille tum confessus est,
Non artis ulla medicæ se prudentia,
Verum stupore vulgi, factum nobilem.
Rex, advocata concione, hæc edidit:
Quantæ putatis esse vos dementiæ,
Qui capita vestra non dubitatis credere,
Cui calceandos nemo commisit pedes?
Hoc pertinere vere ad illos dixerim,
Quorum stultitia quæstus impudentiæ est.

XV. *Asinus ad senem Pastorem.*

In principatu commutando civium,
Nil, præter domini nomen, mutant pauperes.
Id esse verum parva hæc fabella indicat.
Asellum in prato timidus pascebat Senex.
Is, hostium clamore subito territus,
Suadebat Asino fugere, ne possent capi.

At ille lentus: Quæso, num binas mihi
Clitellas impositurum victorem putas?
Senex negavit. Ergo, quid refert mea,
Cui serviam, clitellas dum portem meas?

XVI. *Cervus et Ovis.*

Fraudator hominem cum vocat sponsum improbum,
Non rem expedire, sed malum dare expetit.
Ovem rogabat Cervus modium tritici,
Lupo sponsore: at illa, præmetuens dolum:
Rapere atque abire semper adsuevit Lupus;
Tu de conspectu fugere veloci impetu:
Ubi vos requiram, cum dies advenerit?

XVII. *Ovis, Canis, et Lupus.*

Solent mendaces luere pœnas maleficî.
Calumniator ab Ove cum peteret Canis,
Quem commendasse panem se contenderet;
Lupus, citatus testis, non unum modo
Debere dixit, verum affirmavit decem.
Ovis, damnata falso testimonio,
Quod non debebat, solvit. Post paucos dies
Ridens iacentem in fovea prospexit Lupum:
Hæc, inquit, merces fraudis a Superis datur.

XVIII. *Mulier parturiens.*

Nemo libenter recolit, qui læsit, locum.
Instante partu, mulier, actis mensibus,
Humi iacebat, flebiles gemitus ciens.
Vir est hortatus, corpus lecto reciperet,
Onus naturæ melius quo deponeret.
Minime, inquit, illo posse confido loco
Malum finiri, quo conceptum est initio.

XIX. *Canis parturiens.*

Habent insidias hominis blanditiæ mali:
Quas ut vitemus, versus subiecti monent.
Canis parturiens cum rogasset alteram,
Ut fetum in eius tugurio deponeret,
Facile impetravit: dein reposcenti locum
Preces admovit, tempus exorans breve,
Dum firmiores catulos posset ducere.
Hoc quoque consumto, flagitare validius
Cubile cœpit. Si mihi et turbæ meæ
Par, inquit, esse potueris, cedam loco.

XX. *Canes famelici.*

Stultum consilium non modo effectu caret,
Sed ad perniciem quoque mortales devocat.
Corium depressum in fluvio viderunt Canes:
Id ut comesse extractum possent facilius,
Aquam cœpere ebibere: sed rupti prius
Periere, quam, quod petierant, contingerent.

XXI. *Leo senex, Aper, Taurus et Asinus.*

Quicumque amisit dignitatem pristinam,
Ignavis etiam iocus est in casu gravi.
Confectus annis, et defectus viribus,
Leo cum iaceret, spiritum extremum trahens,
Aper fulmineis ad eum venit dentibus,
Et vindicavit ictu veterem iniuriam:
Infestis Taurus mox confodit cornibus
Hostile corpus. Asinus, ut vidit ferum
Impune lædi, calcibus frontem extudit.
At ille exspirans: Fortes indigne tuli
Mihi insultare: te, naturæ dedecus,
Quod ferre certe cogor, bis videor mori.

XXII. *Mustela et Homo.*

Mustela, ab Homine prensa, cum instantem necem
Effugere vellet, Parce, quæso, inquit, mihi,
Quæ tibi molestis muribus purgo domum.
Respondit ille: Faceres si causa mea,
Gratum esset, et dedissem veniam supplici:
Nunc, quia laboras, ut fruaris reliquiis,
Quas sunt rosuri, simul et ipsos devores,
Noli imputare vanum beneficium mihi.
Atque ita locutus improbam leto dedit.
Hoc in se dictum debent illi agnoscere,
Quorum privata servit utilitas sibi,
Et meritum inane iactat imprudentibus.

XXIII. *Canis fidelis.*

Repente liberalis stultis gratus est;
Verum peritis irritos tendit dolos.
Nocturnus cum Fur panem misisset Cani,
Obiecto tentans an cibo possit capi:
Heus, inquit, linguam vis meam præcludere,
Ne latrem pro re domini? multum falleris.
Namque ista subita me iubet benignitas
Vigilare, facias ne mea culpa lucrum.

XXIV. *Rana rupta et Bos.*

Inops, potentem dum vult imitari, perit.
In prato quondam Rana conspexit Bovem,
Et, tacta invidia tantæ magnitudinis,
Rugosam inflavit pellem: tum natos suos
Interrogavit, an Bove esset latior.
Illi negarunt. Rursus intendit cutem
Maiore nisu; et simili quæsivit modo,
[Quis maior esset. Illi dixerunt, Bovem.]
Novissime indignata, dum vult validius
Inflare sese, rupto iacuit corpore.

XXV. *Canis et Corcodilus.*

Consilia qui dant prava cautis hominibus,
Et perdunt operam, et deridentur turpiter.
Canes currentes bibere in Nilo flumine,
A Corcodilis ne rapiantur, traditum est.
Igitur cum currens bibere cœpisset Canis,
Sic Corcodilus: Quam libet lambe otio,
Noli vereri. At ille: Facerem, mehercule,
Nisi esse scirem carnis te cupidum meæ.

XXVI. *Vulpis et Ciconia.*

Nulli nocendum; si quis vero læserit,
Multandum simili iure, fabella admonet.
Ad cœnam Vulpis dicitur Ciconiam
Prior invitasse, et illi in patina liquidam
Posuisse sorbitionem, quam nullo modo
Gustare esuriens potuerit Ciconia.
Quæ Vulpem cum revocasset, intrito cibo
Plenam lagenam posuit: huic rostrum inserens,
Satiatur ipsa, et torquet convivam fame.
Quæ cum lagenæ collum frustra lamberet,
Peregrinam sic locutam volucrem accepimus:
Sua quisque exempla debet æquo animo pati.

XXVII. *Canis et thesaurus et Vulturius.*

[Hæc res avaris esse conveniens potest,
Et qui, humiles nati, dici locupletes student.]
Humana effodiens ossa, thesaurum Canis
Invenit, et violarat quia Manes Deos,
Iniecta est illi divitiarum cupiditas,
Pœnas ut sanctæ religioni penderet.
Itaque aurum dum custodit, oblitus cibi,
Fame est consumtus; quem stans Vulturius super
Fertur locutus: O Canis, merito inces,
Qui concupisti subito regales opes,
Trivio conceptus, educatus stercore.

XXVIII. *Vulpis et Aquila.*

Quamvis sublimes debent humiles metuere,
Vindicta docili quia patet solertiæ.
Vulpinos catulos Aquila quondam sustulit,
Nidoque posuit pullis, escam ut carperent.
Hanc persecuta mater orare incipit,
Ne tantum miseræ luctum importaret sibi.
Contemsit illa, tuta quippe ipso loco.
Ara Vulpis rapuit ardentem facem,
Totamque flammis arborem circumdedit,

Hosti dolorem damno miscens sanguinis.
Aquila, ut periclo mortis eriperet suos,
Incolumes natos supplex Vulpi tradidit.

XXIX. *Asinus irridens Aprum.*

Plerumque stulti, risum dum captant levem,
Gravi destringunt alios contumelia,
Et sibi nocivum concitant periculum.
Asellus, Apro cum fuisset obvius,
Salve, inquit, frater. Ille indignans repudiat
Officium, et quærit, cur sic mentiri velit?
Asinus, demisso pene: Similem si negas
Tibi me esse, certe simile est hoc rostro tuo.
Aper cum vellet facere generosum impetum,
Repressit iram; et: Facilis vindicta est mihi;
Sed inquinari nolo ignavo sanguine.

XXX. *Ranæ metuentes Taurorum prælia.*

Humiles laborant, ubi potentes dissident.
Rana in palude pugnam Taurorum intuens,
Heu, quanta nobis instat pernicies! ait.
Interrogata ab alia, cur hoc diceret,
De principatu cum decertarent gregis,
Longeque ab illis degerent vitam boves:
Est statio separata, ac diversum genus;
Sed, pulsus regno nemoris qui profugerit,
Paludis in secreta veniet latibula,
Et proculcatas obteret duro pede:
Caput ita ad nostrum furor illorum pertinet.

XXXI. *Miluus et Columba.*

Qui se committit homini tutandum improbo,
Auxilia dum requirit, exitium invenit.
Columbæ sæpe cum effugissent Miluum,
Et celeritate pennæ vitassent necem,
Consilium raptor vertit ad fallaciam,
Et genus inerme tali decepit dolo:
Quare sollicitum potius ævum ducitis,
Quam regem me creatis icto fœdere,
Qui vos ab omni tutas præstem iniuria?
Illæ credentes tradunt sese Miluo:
Qui, regnum adeptus, cœpit vesci singulas,
Et exercere imperium sævis unguibus.
Tunc de reliquis una: Merito plectimur.

Liber secundus

Prologus.

Exemplis continetur Æsopi genus,
Nec aliud quidquam per fabellas quæritur,
Quam corrigatur error ut mortalium,
Acuatque sese diligens industria.
Quicunque fuerit ergo narrantis iocus,
Dum capiat aurem, et servet propositum suum,
Re commendatur, non auctoris nomine.
Equidem omni cura morem servabo senis;
Sed, si libuerit aliquid interponere
Dictorum, sensus ut delectet varietas,
Bonas in partes, lector, accipias, velim,
[Ita si rependet illam brevitas gratiam:]
Cuius verbosa ne sit commendatio,
Attende, cur negare cupidis debeas;
Modestis etiam offerre, quod non petierint.

Fabula I. *Iuvencus, Leo, et Prædator.*

Super Iuvencum stabat deiectum Leo.
Prædator intervenit, partem postulans.
Darem, inquit, nisi solares per te sumere:
Et improbum reiecit. Forte innoxius
Viator est deductus in eundem locum,
Feroque viso, retulit retro pedem.
Cui placidus ille: Non est, quod timeas, ait,
Et, quæ debetur pars tuæ modestiæ,
Audacter tolle. Tunc, diviso tergore,
Silvas petivit, homini ut accessum daret.
Exemplum egregium prorsus et laudabile;
Verum est aviditas dives, et pauper pudor.

II. *Repente Calvus.*

A feminis utcumque spoliari viros,
Ament, amentur, nempe exemplis discimus.
Ætatis mediæ quendam mulier non rudis
Tenebat, annos celans elegantia:
Animosque eiusdem pulchra iuvenis ceperat.
Ambæ, videri dum volunt illi pares,
Capillos homini legere cœpere invicem.
Cum se putaret fingi cura mulierum,
Calvus repente factus est; nam funditus
Canos puella, nigros anus evellerat.

III. *Homo et Canis*

Laceratus quidam morsu vehementis Canis,
Tinctum cruore panem misit maleficio,
Audierat esse quod remedium vulneris.
Tunc sic Æsopus: Noli coram pluribus
Hoc facere canibus, ne nos vivos devorent,
Cum scierint esse tale culpæ præmium.
Successus improborum plures allicit.

IV. *Aquila, Feles, et Aper.*

Aquila in sublimi quercu nidum fecerat:
Feles, cavernam nacta, in media pepererat:
Sus nemori cultrix fetum ad imam posuerat.
Tum fortuitum Feles contubernium
Fraude et scelesta sic evertit malitia:
Ad nidum scandit Volucris. Pernicies, ait,
Tibi paratur, forsan et miseræ mihi.
Nam, fodere terram quod vides quotidie
Aprum insidiosum, quercum vult evertere,
Ut nostram in plano facile progeniem opprimat.
Terrore offuso, et perturbatis sensibus,
Derepit ad cubile setosæ Suis:
Magno, inquit, in periclo sunt nati tui.
Nam, simul exieris pastum cum tenero grege,
Aquila est parata rapere porcellos tibi.
Hunc quoque timore postquam complevit locum,
Dolosa tuto condidit sese cavo:
Inde evagata noctu suspenso pede,
Ubi esca se replevit et prolem suam,
Pavorem simulans, prospicit toto die.
Ruinam metuens, Aquila ramis desidet:
Aper, rapinam vitans, non prodit foras.
Quid multa? inedia sunt consumti cum suis,
Felique et catulis largam præbuerunt dapem.
Quantum homo bilinguis sæpe concinnet mali,
Documentum habere stulta credulitas potest.

V. *Cæsar ad Atrienſem.*

Est ardelionum quædam Romæ natio,
Trepide concursans, occupata in otio,
Gratis anhelans, multa agendo nihil agens,
Sibi molesta et aliis odiosissima:
Hanc emendare, si tamen possum, volo
Vera fabella: pretium est operæ attendere.
Cæsar Tiberius cum petens Neapolim
In Misenensem villam venisset suam,
Quæ, monte summo posita Luculli manu,
Prospectat Siculum et despicit Tuscum mare;
Ex alticinctis unus Atriensibus,
Cui tunica ab humeris linteo Pelusio
Erat destricta, cirris dependentibus,
Perambulante læta Domino viridia,
Alveolo cœpit ligneo conspergere
Humum æstuantem, come officium iactitans:
Sed deridetur. Inde, notis flexibus,
Præcurrit alium in xystum, sedans pulverem.
Agnoscit hominem Cæsar, remque intelligit.

Id ut putavit esse nescio quid boni:
Heus! inquit Dominus. Ille enimvero adsilit,
Donationis alacer certæ gaudio.
Tum sic iocata est tanti maiestas Ducis:
Non multum egisti, et opera nequicquam perit:
Multo maioris ulapæ mecum venerunt.

VI. *Aquila, Cornix, et Testudo.*

Contra potentes nemo est munitus satis;
Si vero accessit consiliator malelicus,
Vis et nequitia quidquid oppugnant, ruit.
Aquila in sublime sustulit Testudinem:
Quæ cum abdidisset cornea corpus domo,
Nec ullo pacto lædi posset condita;
Venit per auras Cornix, et, propter volans:
Opimam sane prædam rapuisti unguibus,
Sed, nisi monstraro quid sit faciendum tibi,
Gravi nequicquam te lassabit pondere.
Promissa parte, suadet ut scopulum super,
Altis ab astris, duram illidat corticem,
Qua comminuta facile vescatur cibo.
Inducta verbis Aquila monitis paruit,
Simul et magistræ large divisit dapem.
Sic, tuta quæ naturæ fuerat munere,
Impar duabus, occidit tristi nece.

VII. *Muli et Latrones.*

Muli, gravati sarcinis, ibant duo:
Unus ferebat fiscos cum pecunia,
Alter tumentes multo saccos hordeo.
Ille, onere dives, celsa cervice eminet,
Clarumque collo iactat tintinnabulum:
Comes quieto sequitur, et placido gradu.
Subito Latrones ex insidiis advolant,
Interque cædem ferro Mulum trusitant,
Diripiunt nummos, negligunt vile hordeum.
Spoliatus igitur casus cum fleret suos,
Equidem, inquit alter, me contemtum gaudeo:
Nam nihil amisi, nec sum læsus vulnere.
Hoc argumento, tuta est hominum tenuitas;
Magnæ periclo sunt opes obnoxiæ.

VIII. *Cervus et Boves.*

Cervus, nemorosis excitatus latibulis,
Ut venatorum fugeret instantem necem,
Cæco timore proximam villam petit,
Et opportuno se bubuli condidit.
Hic Bos latenti: Quidnam voluisti tibi,
Infelix, ultro qui ad necem cucurreris,
Hominumque tecto spiritum commiseris?
At ille supplex: Vos modo, inquit, parcite,
Occasione rursus erumpam data.
Spatium diei noctis excipiunt vices.
Frondem bubulcus affert, nec ideo videt,
Eunt subinde et redeunt omnes rustici,
Nemo animadverit: transit etiam villicus,
Nec ille quicquam sentit. Tum gaudens ferus
Bubus quietis agere cœpit gratias,
Hospitium adverso quod præstiterint tempore.
Respondit unus: Salvum te cupimus quidem,
Sed ille, qui oculos centum habet, si venerit,
Magno in periclo vita vertetur tua.
Hæc inter, ipse dominus a cœna redit:
Et, quia corruptos viderat nuper boves,
Accedit ad præsepe: Cur frondis parum est?
Stramenta desunt? Tollere hæc aranea
Quantum est laboris? Dum scrutatur singula,
Cervi quoque alta conspicatur cornua:
Quem convocata iubet occidi familia,
Prædamque tollit. Hæc significat fabula,
Dominum videre plurimum in rebus suis.

EPILOGUS

Æsopi ingenio statuam posuere Attici,
Servumque collocarunt æterna in basi,
Patere honori scirent ut cuncti viam;
Nec generi tribui, sed virtuti, gloriam.
Quoniam occuparat alter, ut primus forem,
Ne solus esset, studui, quod superfuit.
Nec hæc invidia, verum est æmulatio.
Quod si labori faverit Latium meo,
Plures habebit, quos opponat Græciæ.
Si livor obtrectare curam voluerit,
Non tamen eripiet laudis conscientiam.
Si nostrum studium ad aures pervenit tuas,
Et arte fictas animus sentit fabulas,
Omnem querelam submovet felicitas.
Sin autem doctus illis occurrit labor,
Sinistra quos in lucem Natura extulit,
[Nec quidquam possunt, nisi meliores carpere,]
Fatale [exitium] corde durato feram,
Donec Fortunam criminis pudeat sui.

Liber tertius

PROLOGUS AD EUTYCHUM

Phædri libellos legere si desideras,
Vaces oportet, Eutyche, a negotiis,
Ut liber animus sentiat vim carminis.
Verum, inquis, tanti non est ingenium tuum,
Momentum ut horæ pereat officiis meis.
Non ergo causa est manibus id tangi tuis,
Quod occupatis auribus non convenit.
Fortasse dices: Aliquæ venient feriæ,
Quæ me soluto pectore ad studium vocent.
Legesne, quæso, potius viles nænias,
Impendas curam quam rei domesticæ,
Reddas amicis tempora, uxori vaces,
Animum relaxes, otium des corpori,
Ut adsuetam fortius præstes vicem?
Mutandum tibi propositum est et vitæ genus,
Intrare si Musarum limen cogitas.
Ego, quem Pierio mater enixa est iugo,
In quo tonanti sancta Mnemosyne Iovi,
Fecunda novies, Artium peperit chorum,
Quamvis in ipsa natus sim pæne schola,
Curamque habendi penitus corde eraserim,
Et laude multa vitam in hanc incubuerim,
Fastidiose tamen in cœtum recipior.
Quid credis illi accidere, qui magnas opes
Exaggerare quærit omni vigilia,
Docto labori dulce præponens lucrum?
Sed iam, quodcumque fuerit, (ut dixit Sinon,
Ad regem cum Dardaniæ perductus foret)
Librum exarabo tertium Æsopi stylo,
Honori et meritis dedicans illum tuis.
Quem si leges, lætabor; sin autem minus,
Habebunt certe, quo se oblectent posteri.
Nunc, fabularum cur sit inventum genus,
Brevi docebo. Servitus obnoxia,
Quia, quæ volebat, non audebat dicere,
Affectus proprios in fabellas transtulit,
Calumniamque fictis elusit iocis.
Ego illius pro semita feci viam,
Et cogitavi plura, quam reliquerat,
In calamitatem deligens quædam meam.
Quod si accusator alius Seiano foret,
Si testis alius, iudex alius denique,
Dignum faterer esse me tantis malis,
Nec his dolorem delenirem remediis.
Suspicione si quis errabit sua,
Et rapiet ad se, quod erit commune omnium;

Stulte nolabit animi conscientiam.
Huic excusatum me velim nihilominus:
Neque enim notare singulos meus est mihi,
Verum ipsam vitam et mores hominum ostendere.
Rem me professum dicet fors aliquis gravem.
Si Phryx Æsopus potuit, si Anacharsis Scytha,
Æternam famam condere ingenio suo;
Ego, litteratæ qui sum propior Græciæ,
Cur somno inerti deseram patriæ decus?
Threissa cum gens numeret auctores suos,
Linoque Apollo sit parens, Musa Orpheo,
Qui saxa cantu movit, et domuit feras,
Hebrique tenuit impetus dulci mora.
Ergo hinc abesto, Livor, ne frustra gemas,
Quoniam sollennis mihi debetur gloria.
Induxi te ad legendum; sincerum mihi
Candore noto reddas iudicium peto.

FABULA I. *Anus ad amphoram.*

Anus iacere vidit epotam amphoram,
Adhuc falerna fæce e testa nobili
Odorem quæ iucundum late spargeret.
Hunc postquam totis avida traxit naribus:
O suavis anima! quale in te dicam bonum
Antehac fuisse, tales cum sint reliquiæ?
Hoc quo pertineat, dicet, qui me noverit.

II. *Panthera et Pastores.*

Solet a despectis par referri gratia.
Panthera imprudens olim in foveam decidit,
Videre agrestes: alii fustes congerunt,
Alii onerant saxis: quidam contra miseriti,
Perituræ quippe, quamvis nemo læderet,
Miserе pavem, ut sustineret spiritum.
Nox insecuta est: abeunt securi domum,
Quasi inventuri mortuam postridie.
At illa, vires ut refecit languidas,
Veloci saltu fovea sese liberat,
Et in cubile concito properat gradu.
Paucis diebus interpositis, provolat,
Pecus trucidat, ipsos pastores necat,
Et cuncta vastans, sævit irato impetu.
Tum sibi timentes qui feræ pepercerant,
Damnum haud recusant, tantum pro vita rogant.
At illa: Memini, qui me saxo petierit,
Qui panem dederit: vos timere absistite:
Illis revertor hostis, qui me læserunt.

III. *Æsop et Rusticus.*

Usu peritus hariolo velocior
Vulgo esse fertur; causa sed non dicitur:
Notesceet quæ nunc primum fabella mea.
Habenti cuidam pecora pepererunt oves
Agnos humano capite. Monstro exterritus,
Ad consulendos currit mærens hariolos.
Hic pertinere ad domini respondet caput,
Et avertendum victima periculum.
Ille autem affirmat, coniugem esse adulteram,
Et insitivos significari liberos:
Sed expiari posse maiori hostia.
Quid multa? variis dissident sententiis,
Hominisque curam cura maiore aggravant.
Æsopus ibi stans, uaris emunctæ senex,
Natura nunquam verba cui potuit dare;
Si procurare vis ostentum, Rustice,
Uxores, inquit, da tuis pastoribus.

IV. *Simii caput.*

Pendere ad lanium quidam vidit Simium
Inter reliquas merces atque opsonia:
Quæsivit, quidnam saperet? Tum Lanius iocans:
Quale, inquit, caput est, talis præstatur sapor.
Ridicule magis hoc dictum quam vere æstimo:
Quando et formosos sæpe inveni pessimos,
Et turpi facie multos cognovi optimos.

V. *Æsopus et Petulans.*

Successus ad perniciem multos devocat.
Æsopo quidam petulans lapidem impegerat.
Tanto, inquit, melior. Assem deinde illi dedit,
Sic prosecutus: Plus non habeo mehercule,
Sed unde accipere possis, monstrabo tibi.
Venit ecce dives et potens; huic similiter
Impinge lapidem, et dignum accipies præmium.
Persuasus ille fecit, quod monitus fuit;
Sed spes fefellit impudentem audaciam:
Comprensus namque pœnas persolvit cruce.

VI. *Musca et Mula.*

Musca in temone sedit, et Mulam increpans,
Quam tarda es! inquit: non vis citius progredi?
Vide, ne dolone collum compungam tibi.
Respondit illa: Verbis non moveor tuis;
Sed istum timeo, sella qui prima sedens
Iugum flagello temperat lento meum,
Et ora frenis continet spumantibus.
Quapropter aufer frivolam insolentiam:
Namque, ubi tricandum, et ubi currendum sit scio.
Hac derideri fabula merito potest,
Qui sine virtute vanas exercet minas.

VII. *Canis et Lupus.*

Quam dulcis sit libertas, breviter proloquar.
Cani perpasto macie confectus Lupus
Forte occurrit: dein salutans, invicem
Ut restiterunt: Unde sic, quæso, nites?
Aut quo cibo fecisti tantum corporis?
Ego, qui sum longe fortior, pereo fame.
Canis simpliciter: Eadem est conditio tibi,
Præstare domino si par officium potes.
Quod? inquit ille: Custos ut sis liminis,
A furibus tuearis, et noctu, domum.
Ego vero sum paratus: nunc patior nives
Imbresque, in silvis asperam vitam trahens.
Quanto est facilius mihi sub tecto vivere,
Et otiosum largo satiari cibo?
Veni ergo mecum. Dum procedunt, adspicit
Lupus a catena collum detritum Cani.
Unde hoc, amice? Nihil est. Dic, quæso, tamen.
Quia videor acer, alligant me interdiu,
Luce ut quiescam, et vigilem nox cum venerit:
Crepusculo solutus, qua visum est, vagor.
Affertur ultro panis; de mensa sua
Dat ossa dominus; frusta iactat familia,
Et quod fastidit quisque pulmentarium.
Sic sine labore venter impletur meus.
Age, si quo abire est animus, est licentia?
Non plane est, inquit. Fruere quæ laudas, Canis.
Regnare nolo, liber ut non sim mihi.

VIII. *Frater et Soror.*

Præcepto monitus, sæpe te considera.
Habebat quidam filiam turpissimam,
Idemque iusignem et pulchra facie filium.
Hi speculum, in cathedra matris ut positum fuit,
Pueriliter ludentes, forte inspexerant.
Hic se formosum iactat; illa irascitur,
Nec gloriantis sustinet fratris iocos,
Accipiens (quid enim?) cuncta in contumeliam.
Ergo ad patrem decurrit, læsura invicem,
Magnaque invidia criminatur filium,
Vir natus, quod rem fœminarum tetigerit.
Amplexus ille utrumque, et carpens oscula,
Dulcemque in ambos caritatem partiens,
Quotidie, inquit, speculo vos uti volo:
Tu, formam ne corrumpas nequitiæ malis;

Tu, faciem ut istam moribus vincas bonis.

IX. *Socrates ad amicos.*

Vulgare amici nomen, sed rara est fides.
Cum parvas ædes sibi fundasset Socrates,
(Cuius non fugio mortem, si famam adsequar,
Et cedo invidiæ dummodo absolvar crimis)
E populo sic nescio quis, ut fieri solet:
Quæso, tam angustam talis vir ponis domum?
Utinam, inquit, veris hanc amicis impleam!

X. *Poeta de credere, et non credere.*

Periculosum est credere, et non credere.
Utriusque exemplum breviter exponam rei.
Hippolytus obiit, quia novercæ creditum est:
Cassandræ quia non creditum, ruit Ilium.
Ergo exploranda est veritas multum, prius
Quam stulta prave iudicet sententia.
Sed fabulosa ne vetustate clevem,
Narrabo tibi, memoria quod factum est mea.
Maritus quidam cum diligeret coniugem,
Togamque puram iam pararet filio,
Seductus in secretum a liberto est suo,
Sperante hæredem suffici se proximum.
Qui cum de puero multa mentitus foret,
Et plura de flagitiis castæ mulieris,
Adiecit, id, quod sentiebat maxime
Doliturum amanti, ventitare adulterum,
Stuproque turpi pollui famam domus.
Incensus ille falso uxoris crimine,
Simulavit iter ad villam, clamque in oppido
Subsedit: deinde noctu subito ianuam
Intravit, recta cubiculum uxoris petens,
In quo dormire mater natum iusserat,
Ætatem adultam servans diligentius.
Dum quærunt lumen, dum concursant familia,
Iræ furentis impetum non sustinens,
Ad lectum vadit, tentat in tenebris caput.
Ut sentit tonsum, gladio pectus transigit,
Nihil respiciens, dum dolorem vindicet.
Lucerna allata, simul adspexit filium,
Sanctamque uxorem dormientem cubiculo,
Sopita primo quæ nil somno senserat,
Repræsentavit in se pœnam facinoris,
Et ferro incubuit, quod credulitas strinxerat.
Accusatores postularunt mulierem,
Romamque pertraxerunt ad centumviros.
Maligna insontem deprimit suspicio,
Quod bona possideat: stant patroni fortiter
Causam tuentes innocentis feminæ.
A divo Augusto tunc petiere iudices,
Ut adiuvaret iurisiurandi fidem,
Quod ipsos error implicuisset criminis.
Qui postquam tenebras dispulit calumniæ,
Certumque foutem veritatis reperit,
Luat, inquit, pœnas causa libertus mali.
Namque orbam nato simul et privatam viro
Miserandam potius, quam damnandam existimo.
Quod si delata perscrutatus crimina
Paterfamilias esset, si mendacium
Subtiliter limasset, a radicibus
Non evertisset scelere funesto domum.
Nil spernat auris, nec tamen credat statim:
Quandoquidem et illi peccant, quos minime putes,
Et qui non peccant, impugnantur fraudibus.
Hoc admonere simplices etiam potest,
Opinione alterius ne quid ponderent.
Ambitio namque dissidens mortalium
Aut gratiæ subscribit, aut odio suo.
Erit ille notus, quem per te cognoveris.
Hæc exsecutus sum propterea pluribus,
Brevitate nimia quoniam quosdam offendimus.

XI. *Eunuchus ad Improbum.*

Eunuchus litigabat cum quodam improbo,
Qui, super obscæna dicta et petulans iurgium,
Damnum insectatus est amissi corporis.
En, ait, hoc unum est, cur laborem validius,
Integritatis testes quia desunt mihi.
Sed quid fortunæ, stulte, delictum arguis?
Id demum est homini turpe, quod meruit pati.

XII. *Pullus ad Margaritam.*

In sterquilino pullus gallinaceus
Dum quærit escam, Margaritam repperit.
Iaces indigno, quanta res, inquit, loco!
Hoc siquis pretii cupidus vidisset tui,
Olim redisses ad splendorem pristinum.
Ego, qui te inveni, potior cui multo est cibus,
Nec tibi prodesse, nec mihi quicquam potes.
Hoc illis narro, qui me non intelligunt.

XIII. *Apes et Fuci, Vespa iudice.*

Apes in alta quercu fecerant favos.
Hos Fuci inertes esse dicebant suos.
Lis ad forum deducta est, Vespa iudice.
Quæ genus utrumque nosset cum pulcherrime,
Legem duabus hanc proposuit partibus:
Non inconveniens corpus, et par est color,
In dubium plane res ut merito venerit.
Sed, ne religio peccet imprudens mea,
Alvos accipite, et ceris opus infundite,
Ut ex sapore mellis, et forma favi,
De quis nunc agitur, auctor horum appareat.
Fuci recusant: Apibus conditio placet.
Tunc illa talem protulit sententiam:
Apertum est, quis non possit, aut quis fecerit.
Quapropter Apibus fructum restituo suum.
Hanc præterissem fabulam silentio:
Si pactam Fuci non recusassent fidem.

XIV. *Æsopus ludens.*

Puerorum in turba quidam ludentem Atticus
Æsopum nucibus cum vidisset, restitit,
Et, quasi delirum, risit. Quod sensit simul,
Derisor potius quam deridendus, senex;
Arcum retensum posuit in media via:
Heus, inquit, sapiens, expedi, quid fecerim.
Concurrit populus. Ille se torquet diu,
Nec quæstionis positæ causam intelligit:
Novissime succumbit. Tum victor Sophus:
Cito rumpes arcum, semper si tensum habueris:
At, si laxaris, cum voles, erit utilis.
Sic ludus animo debet aliquando dari,
Ad cogitandum melior ut redeat tibi.

XV. *Canis ad Agnum.*

Inter capellas Agno balanti Canis,
Stulte, inquit, erras, non est hic mater tua:
Ovesque segregatas ostendit procul.
Non illam quæro, quæ, cum libitum est, concipit,
Dein portat onus ignotum certis mensibus,
Novissime prolapsam effundit sarcinam;
Verum illam, quæ me nutrit admoto ubere,
Fraudatque natos lacte, ne desit mihi.
Tamen illa est potior, quæ te peperit. Non ita est.
Unde illa scivit, niger an albus nascerer?
Age porro, scisset: cum crearer masculus,
Beneficium magnum sane natali dedit,
Ut exspectarem lanium in horas singulas.
Cuius potestas nulla in gignendo fuit,
Cur hac sit potior, quæ iacentis miserita est,
Dulcemque sponte præstat benevolentiam?
Facit parentes bonitas, non necessitas.
His demonstrare voluit auctor versibus,

Obsistere homines legibus, meritis capi:

XVI. *Cicada et Noctua.*

Humanitati qui se non accommodat,
Plerumque pœnas oppetit superbiæ.
Cicada acerbum Noctuæ convicium
Faciebat, solitæ victum in tenebris quærere,
Cavoque raro capere somnum interdiu.
Rogata est ut taceret, multo validius
Clamare cœpit: rursus admota prece,
Accensa magis est. Noctua, ut vidit sibi
Nullum esse auxilium, et verba contemni sua,
Hac est aggressa garrulam fallacia:
Dormire quia me non sinunt cantus tui,
Sonare cithara quos putes Apollinis,
Potare est animus nectar, quod Pallas mihi
Nuper donavit: si non fastidis, veni;
Una bibamus. Illa, quæ ardebat siti,
Simul cognovit vocem laudari suam,
Cupide advolavit. Noctua, egressa e cavo
Crepitantem consectata est, et leto dedit.
Sic, viva quod negarat, tribuit mortua.

XVII. *Arbores in Deorum tutela.*

Olim, quas vellent esse in tutela sua,
Divi legerunt arbores. Quercus Iovi,
Et myrtus Veneri placuit, Phœbo laurea,
Pinus Cybebæ, populus celsa Herculi.
Minerva admirans, quare steriles sumerent,
Interrogavit. Causam dixit Iupiter:
Honorem fructu ne videamur vendere.
At me Hercules narrabit, quod quis voluerit,
Oliva nobis propter fructum est gratior.
Tunc sic Deorum genitor atque hominum sator:
O nata, merito sapiens dicere omnibus:
Nisi utile est, quod facimus, stulta est gloria.
Nihil agere, quod non prosit, fabella admonet.

XVIII. *Pavo ad Iunonem.*

Pavo ad Iunonem venit, indigne ferens
Cantus luscinii quod sibi non tribuerit:
Illum esse cunctis auribus admirabilem,
Se derideri, simul ac vocem miserit.
Tunc consolandi gratia dixit Dea:
Sed forma vincis, vincis magnitudine;
Nitor smaragdi collo præfulget tuo,
Pictisque plumis gemmeam caudam explicas.
Quo mi, inquit, mutam speciem, si vincor sono?
Fatorum arbitrio partes sunt vobis datæ;
Tibi forma, vires aquilæ, luscinio melos,
Augurium corvo, læva cornici omina,
Omnes quæ propriis sunt contentæ dotibus.
Noli affectare, quod tibi non est datum,
Delusa ne spes ad querelam recidat.

XIX. *Æsopus ad Garrulum.*

Æsopus domino solus cum esset familia,
Parare cœnam iussus est maturius.
Ignem ergo quærens aliquot lustravit domos,
Tandemque invenit ubi lucernam accenderet.
Tum circueunti fuerat quod iter longius,
Effecit brevius: namque recta per forum
Cœpit redire. Et quidam e turba garrulus:
Æsope, medio sole quid cum lumine?
Hominem, inquit, quæro, et abiit festinans domum.
Hoc si molestus ille ad animum retulit,
Sensit profecto, se hominem non visum seni,
Intempestive qui occupato alluserit.

EPILOGUS

Supersunt mihi, quæ scribam, sed parco sciens:
Primum, esse ne tibi videar molestior,
Distringit quem multarum rerum varietas;
Deinde, si quis eadem forte conari velit,
Habere ut possit aliquid operis residui.
Quamvis materiæ tanta abundet copia,
Labori faber ut desit, non fabro labor.
Brevitati nostræ præmium ut reddas, peto,
Quod es pollicitus: exhibe vocis fidem.
Nam vita morti propior est quotidie:
Et hoc minus perveniet ad me muneris,
Quo plus consumet temporis dilatio.
Si cito rem perages, usus fiet longior:
Fruar diutius, si celerius cepero.
Languentis ævi dum sunt aliquæ reliquiæ,
Auxilio locus est: olim senio debilem
Frustra adiuvare bonitas nitetur tua;
Cum iam desierit esse beneficio utilis,
Et mors vicina flagitabit debitum.
Stultum admovere tibi preces existimo,
Proclivis ultro cum sit misericordia.
Sæpe impetravit veniam confessus reus:
Quanto innocenti iustius debet dari?
Tuæ sunt partes, fuerunt aliorum prius;
Deinde simili gyro venient aliorum vices.
Decerne, quod religio, quod patitur fides,
Et gratulari me fac iudicio tuo.
Excedit animus, quem proposuit, terminum;
Sed difficulter continetur spiritus,
Integritatis qui sinceræ conscius
A noxiorum premitur insolentiis.
Qui sint, requires: apparebunt tempore.
Ego, quondam legi quam puer sententiam,
Palam mutire plebeio piaculum est,
Dum sanitas constabit, pulchre meminero.

Liber quartus

PROLOGUS AD PARTICULONEM

Cum destinassem terminum operi statuere,
In hoc, ut aliis esset materiæ satis,
Consilium tacitus corde damnavi [meum.]
Nam, si quis talis etiam est tituli [appetens,]
Quo pacto divinabit quidnam omiserim,
Ut illud ipsum cupiat famæ tradere;
Sua cuique cum sit animi cogitatio,
Colorque proprius? Ergo non levitas mihi,
Sed certa ratio, causam scribendi dedit.
Quare, Particulo, quoniam caperis fabulis,
(Quas Æsopeas, non Æsopi, nomino:
Paucas ostendit ille, ego plures dissero,
Usus vetusto genere, sed rebus novis)
Quartum libellum, nunc vacive perleges.
Hunc obtrectare si volet malignitas,
Imitari dum non possit, obtrectet licet.
Mihi parta laus est, quod tu, quod similes tui,
Vestras in chartas verba transfertis mea,
Dignumque longa iudicatis memoria.
Illiteratum plausum nec desidero.

FABULA I. *Asinus et Galli.*

II. adiecta. *De Mustela et Muribus.*

Qui natus est infelix, non vitam modo
Tristem decurrit, verum, post obitum quoque,
Persequitur illum dura fati miseria.
Galli Cybebes circum in quæstus ducere
Asiuum solebant baiulantem sarcinas.
Is cum labore et plagis esset mortuus,
Detracta pelle, sibi fecerunt tympana.
Rogati mox a quodam, delicio suo
Quidnam fecissent; hoc locuti sunt modo:
Putabat se post mortem securum fore;
Ecce aliæ plagæ congeruntur mortuo.
Ioculare tibi videtur: et sane leve,
Dum nihil habemus maius, calamo ludimus;

Sed diligenter intuere has nænias;
Quantam sub illis utilitatem reperies?
Non semper ea sunt, quæ videntur: decipit
Frons prima multos, rara mens intelligit,
Quod interiore condidit cura angulo.
Hoc ne locutus sine mercede existimer,
Fabellam adiiciam de Mustela et Muribus.
Mustela, cum annis et senecta debilis
Mures veloces non valeret assequi,
Involvit se farina, et obscuro loco
Abiecit negligenter. Mus, escam putans,
Assiluit, et compressus occubuit neci:
Alter similiter periit, deinde et tertius.
Aliquot secutis, venit et retorridus,
Qui sæpe laqueos et muscipula effugerat:
Proculque insidias cernens hostis callidi,
Sic valeas, inquit, ut farina es, quæ iaces.

III. *Vulpis et Uva.*

Fame coacta, Vulpis alta in vinea
Uvam appetebat, summis saliens viribus.
Quam tangere ut non potuit, discedens ait:
Nondum matura est, nolo acerbam sumere.
Qui, facere quæ non possunt, verbis elevant,
Adscribere hoc debebunt exemplum sibi.

IV. *Equus et Aper.*

Equus sedare solitus quo fuerat sitim,
Dum sese Aper volutat, turbavit vadum.
Hinc orta lis est. Sonipes, iratus fero,
Auxilium petiit Hominis; quem dorso levans,
Rediit ad hostem. Iactis hunc telis eques
Postquam interfecit, sic locutus traditur:
Lætor tulisse auxilium me precibus tuis;
Nam prædam cepi, et didici quam sis utilis.
Atque ita coegit frenos invitum pati.
Tum mœstus ille. Parvæ vindictam rei
Dum quæro demens, servitutem reperi.
Hæc iracundos admonebit fabula,
Impune potius lædi, quam dedi alteri.

V. *Poeta.*

Plus esse in uno sæpe, quam in turba boni,
Narratione posteris tradam brevi.
Quidam decedens tres reliquit filias;
Unam formosam et oculis venantem viros;
At alteram lanificam, et frugi, rusticam;
Devotam vino tertiam, et turpissimam.
Harum autem matrem fecit hæredem Senex,
Sub conditione, totam ut fortunam tribus
Æqualiter distribuat, sed tali modo:
Ne data possideant aut fruantur; tum, simul
Habere res desierint quas acceperint,
Centena matri conferant sestertia.
Athenas rumor implet. Mater sedula
Iuris peritos consulit: nemo expedit,
Quo pacto non possideant, quod fuerit datum,
Fructumve capiant: deinde, quæ tuleriut nihil,
Quanam ratione conferant pecuniam.
Postquam consumta est temporis longi mora,
Nec testamenti potuit sensus colligi,
Fidem advocavit, iure neglecto, parens.
Seponit mœchæ vestem, mundum muliebrem,
Lavationem argenteam, eunuchos, glabros:
Lanificæ agellos, pecora, villam, operarios,
Boves, iumenta, et instrumentum rusticum:
Potrici plenam antiquis apothecam cadis,
Domum politam, et delicatos hortulos.
Sic destinata dare cum vellet singulis,
Et approbaret populus, qui illas noverat,
Æsopus media subito in turba constitit:
O si maneret condito sensus patri,
Quam graviter ferret, quod voluntatem suam
Interpretari non potuissent Attici!
Rogatus deinde, solvit errorem omnium.
Domum et ornamenta, cum venustis hortulis,
Et vina vetera, date lanificæ rusticæ:
Vestem, uniones, pedisequos, et cetera
Illi assignate, vitam quæ luxu trahit:
Agros, vites, et pecora cum pastoribus
Donate mœchæ. Nulla poterit perpeti,
Ut moribus quid teneat alienum suis.
Deformis cultum vendet, ut vinum paret;
Agros abiiciet mœcha, ut ornatum paret;
At illa, gaudens pecore, et lanæ dedita,
Quacumque summa tradet luxuriæ domum.
Sic nulla possidebit, quod fuerit datum,
Et dictam matri conferent pecuniam,
Ex pretio rerum, quas vendiderint singulæ.
Ita, quod multorum fugit imprudentiam,
Unius hominis reperit solertia.

VI. *Pugna Murium et Mustelarum.*

Cum victi Mures Mustelarum exercitu
(Historia quorum in tabernis pingitur)
Fugerent, et arctos circum trepidarent cavos;
Ægre recepti, tamen evaserunt necem.
Duces eorum, qui capitibus cornua
Suis ligarant, ut conspicuum in prœlio
Haberent signum, quod sequerentur, milites,
Hæsere in portis, suntque capti ab hostibus;
Quos immolatos victor avidis dentibus
Capacis alvi mersit tartareo specu.
Quemcunque populum tristis eventus premit,
Periclitatur magnitudo principum,
Minuta plebes facili præsidio latet.

VII. *Poeta.*

Tu, qui, nasute, scripta destringis mea,
Et hoc iocorum legere fastidis genus,
Parva libellum sustine patientia,
Severitatem frontis dum placo tum,
Et in cothurnis prodit Æsopus novis.
Utinam nec unquam Pelii nemoris iugo
Pinus bipenni concidisset Thessala!
Nec ad professæ mortis audacem viam
Fabricasset Argus opere Palladio ratem,
Inhospitalis prima quæ Ponti sinus
Patefecit, in perniciem Graiûm et Barbarûm.
Namque et superbi luget Æetæ domus,
Et regna Peliæ scelere Medeæ iacent:
Quæ, sævum ingenium variis involvens modis,
Illic per artus fratris explicuit fugam;
Hic, cæde patris, Peliadum infecit manus.
Quid tibi videtur? Hoc quoque insulsum est, ais,
Falsoque dictum; longe quia vetustior
Ægea Minos classe perdomuit freta,
Iustoque vindicavit exemplo impetum.
Quid ergo possum facere tibi, lector Cato,
Si nec fabellæ te iuvant nec fabulæ?
Noli molestus esse omnino literis,
Maiorem exhibeant ne tibi molestiam.
Hoc illis dictum est, qui stultitia nauseant,
Et, ut putentur sapere, cœlum vituperant.

VIII. *Vipera et Lima.*

Mordaciorem qui improbo dente appetit,
Hoc argumento se describi sentiat.
In officinam fabri venit Vipera:
Hæc cum tentaret si qua res esset cibi,
Limam momordit. Illa contra contumax,
Quid me, inquit, stulta, dente captas lædere,
Omne adsuevi ferrum quæ corrodere?

IX. *Vulpis et Hircus.*

Homo in periclum simul ac venit callidus,
Reperire effugium alterius quærit malo.
Cum decidisset Vulpis in puteum inscia,
Et altiore clauderetur margine,
Devenit Hircus sitiens in eundem locum;
Simul rogavit, esset an dulcis liquor,
Et copiosus? Illa fraudem moliens:
Descende, amice, tanta bonitas est aquæ,
Voluptas ut satiari non possit mea.
Immisit se Barbatus. Tum Vulpecula
Evasit puteo, nixa celsis cornibus,
Hircumque clauso liquit hærentem vado.

X. *De Vitiis Hominum*

Peras imposuit Iupiter nobis duas:
Propriis repletam vitiis post tergum dedit,
Alienis ante pectus suspendit gravem.
Hac re videre nostra mala non possumus;
Alii simul delinquunt, censores sumus.

XI. *Fur Aram compilans.*

Lucernam Fur accendit ex ara Iovis,
Ipsumque compilavit ad lumen suum.
Onustus sacrilegio cum discederet,
Repente vocem sancta misit Religio:
Malorum quamvis ista fuerint munera;
Mihique invisa, ut non offendar subripi;
Tamen, sceleste, spiritu culpam lues,
Olim cum adscriptus venerit pœnæ dies.
Sed, ne ignis noster facinori præluceat,
Per quem verendos excolit pietas Deos,
Velo esse tale luminis commercium.
Ita hodie nec lucernam de flamma Deûm,
Nec de lucerna fas est accendi sacrum.
Quot res contineat hoc argumentum utiles,
Non explicabit alius, quam qui reperit.
Significat primo sæpe, quos ipse alueris,
Tibi inveniri maxime contrarios;
Secundo ostendit, scelera, non ira Deûm,
Fatorum dicto sed puniri tempore:
Novissime interdicit, Ne cum maleficO
Usum bonus consocict ullius rei.

XII. *Malas esse divitias. Hercules et Plutus.*

Opes invisæ merito sunt forti viro,
Quia dives arca veram laudem intercipit.
Cœlo receptus propter virtutem Hercules,
Cum gratulantes persalutasset Deos;
Veniente Pluto, qui Fortunæ est filius,
Avertit oculos. Causam quæsivit Pater.
Odi, inquit, illum, quia malis amicus est,
Simulque obiecto cuncta corrumpit lucro.

XIII. *Leo regnans.*

Utilius homini nihil est quam recte loqui;
Probanda cunctis est quidem sententia,
Sed ad perniciem solet agi sinceritas.
Cum se ferarum regem fecisset Leo,
Et æquitatis vellet famam consequi,
A pristina deflexit consuetudine,
Atque inter illas, tenui contentus cibo,
Sancta incorrupta iura reddebat fide.
Postquam labare cœpit pœnitentia
* * *Desunt reliqua.* * *

XIV. *Prometheus.*

* * * * * * *

Afflictione veretri linguam mulieris,
Affinitatem traxit inde obscœnitas.
Rogavit alter, tribadas et molles mares
Quæ ratio procreasset? exposuit senex.
Idem Prometheus auctor vulgi fictilis,
Qui simul offendit ad fortunam, frangitur,
Naturæ partes, veste quas celat pudor,
Cum separatim toto finxisset die,
Aptare mox ut posset corporibus suis,
Ad cœnam est invitatus subito a Libero.
Ubi irrigatus multo venas nectare,
Sero domum est reversus titubanti pede.
Tum, semisomno corde et errore ebrio,
Applicuit virginale generi masculo,
Et masculina membra applicuit fœminis.
Ita nunc libido pravo fruitur gaudio.

XV. *Capellæ et Hirci.*

Barbam Capellæ cum impetrassent ab Iove,
Hirci mœrentes indignari cœperunt,
Quod dignitatem fœminæ æquassent suam.
Sinite, inquit, illas gloria vana frui,
Et usurpare vestri ornatum muneris,
Pares dum non sint vestræ fortitudinis.
Hoc argumentum monet, ut sustineas tibi
Habitu esse similes, qui sunt virtute impares.

XVI. *Gubernator et Nautæ.*

Cum de fortunis quidam quereretur suis,
Æsopus finxit consolandi gratia:
Vexata sævis navis tempestatibus,
Inter vectorum lacrymas et mortis metum,
Faciem ad serenam subito ut mutatur dies,
Ferri secundis tuta cœpit flatibus,
Nimiaque nautas hilaritate extollere.
Factus periclo tum gubernator sophus:
Parce gaudere oportet, et sensim queri,
Totam quia vitam miscet dolor et gaudium.

XVII. *Canum Legati ad Iovem.*

Canes legatos olim misere ad Iovem,
Melioris vitæ tempus oratum suæ,
Ut sese eriperet hominum contumeliis,
Furfuribus sibi conspersum quod panem darent,
Fimoque turpi maximam explerent famem.
Profecti sunt legati non celeri pede,
Dum naribus scrutantur escam in stercore.
Citati non respondent. Vix tandem invenit
Eos Mercurius, et turbatos attrahit.
Tum vero vultum magni ut viderunt Iovis,
Totam timentes concacarunt regiam.
Propulsi vero fustibus, vadunt foras:
Vetat dimitti magnus illos Iupiter.
Mirati sibi legatos non revertier,
Turpe æstimantes aliquid commissum a suis,
Post aliquod tempus alios adscribi iubent.
Rumor legatos superiores prodidit.
Timentes, rursus aliquid ne simile accidat,
Odore canibus anum, sed multo, replent,
Mandata dant, legati mittuntur, statim
Abeunt. Rogantes aditum continuo impetrant.
Consedit genitor tum Deorum maximus,
Quassatque fulmen: tremere cœpere omnia.
Canes confusi, subitus quod fuerat fragor,
Repente odorem, mixtum cum merdis, cacant.
Reclamant omnes, vindicandam iniuriam.
Sic est locutus ante pœnam Iupiter:
Legatos non est regis non dimittere,
Nec est difficile pœnas culpæ imponere.
Non veto dimitti, verum cruciari fame,
Ne ventrem continere non possint suum.
Et hoc feretis pro iudicio præmium.
Illi autem, qui miserunt vos tam futiles,
Nunquam carebunt hominis contumelia.
Ita nunc legatos expectant et posteri.
Novum venire qui videt, culum olfacit.

XVIII. *Homo et Colubra.*

Qui fert malis auxilium, post tempus dolet.

Gelu rigentem quidam colubram sustulit
Sinuque fovit, contra se ipse misericors.
Namque ut refecta est, necuit hominem protinus.
Hanc alia cum rogaret causam faciuoris,
Respondit: Ne quis discat prodesse improbis.

XIX. *Vulpis et Draco.*

Vulpis cubile fodiens dum terram eruit,
Agitque plures altius cuniculos,
Pervenit ad Draconis speluncam intimam,
Custodiebat qui thesauros abditos.
Hunc simul adspexit: Oro, ut imprudentiæ
Des primum veniam; deinde, si pulchre vides
Quam non conveniens aurum sit vitæ meæ,
Respondeas clementer. Quem fructum capis
Hoc ex labore, quodve tantum est præmium,
Ut careas somno, et ævum in tenebris exigas?
Nullum, inquit ille: verum hoc a summo mihi
Iove attributum est. Ergo nec sumis tibi,
Nec ulli donas quidquam? Sic fatis placet.
Nolo irascaris, libere si dixero:
Dis est iratis natus, qui est similis tibi.
Abiturus illuc, quo priores abierunt,
Quid mente cæca miserum torques spiritum?
Tibi dico, avare, gaudium hæredis tui,
Qui thure superos, ipsum te fraudas cibo;
Qui tristis audis musicum citharæ sonum;
Quem tibiarum macerat iucundi[illegible]as;
Opsoniorum pretia cui gemitum exprimunt;
Qui, dum quadrantes aggeras patrimonio,
Cœlum fatigas sordido periurio;
Qui circumcidis omnem impensam funeri,
Libitina ne quid de tuo faciat lucri.

XX. *Phædrus.*

Quid iudicare cogitet livor, modo
Licet dissimulet, pulchre tamen intelligo.
Quidquid putabit esse dignum memoriæ,
Æsopi dicet; si quid minus arriserit,
A me contendet fictum quovis pignore.
Quem volo refelli iam nunc responso meo:
Sive hoc ineptum, sive laudandum est opus,
Invenit ille, nostra perfecit manus.
Sed exsequamur cœptum propositi ordinem.

XXI. *Naufragium Simonidis.*

Homo doctus in se semper divitias habet.
Simonides, qui scripsit egregium melos,
Quo paupertatem sustineret facilius,
Circuire cœpit urbes Asiæ nobiles,
Mercede accepta laudem victorum canens.
Hoc genere quæstus postquam locuples factus est,
Redire in patriam voluit cursu pelagio,
(Erat autem natus, ut aiunt, in Cea insula.)
Adscendit navem, quam tempestas horrida
Simul et vetustas medio dissolvit mari.
Hi zonas, illi res pretiosas colligunt,
Subsidium vitæ. Quidam curiosior,
Simonide, tu ex opibus nil sumis tuis?
Mecum, inquit, mea sunt cuncta. Tunc pauci enatant,
Quia plures onere degravati perierant.
Prædones adsunt, rapiunt quod quisque extulit,
Nudos relinquunt. Forte Clazomenæ prope
Antiqua fuit urbs, quam petierunt naufragi.
Hic literarum quidam studio deditus,
Simonidis qui sæpe versus legerat,
Eratque absentis admirator maximus,
Sermone ab ipso cognitum cupidissime
Ad se recepit; veste, nummis, familia
Hominem exornavit. Cæteri tabulam suam
Portant, rogantes victum. Quos casu obvios
Simonides ut vidit: Dixi, inquit, mea
Mecum esse cuncta: vos quod rapuistis, perit.

XXII. *Mons parturiens.*

Mons parturibat, gemitus immanes ciens;
Eratque in terris maxima expectatio.
At ille murem peperit. Hoc scriptum est tibi,
Qui magna cum minaris, extricas nihil.

XXIII. *Formica et Musca.*

Formica et Musca contendebant acriter,
Quæ pluris esset. Musca sic cœpit prior:
Conferre nostris tu potes te laudibus?
Ubi immolatur, exta prægusto Deûm,
Moror inter aras, templa perlustro omnia.
In capite regis sedeo, cum visum est mihi.
Et matronarum casta delibo oscula,
Laboro nihil, atque optimis rebus fruor.
Quid horum simile tibi contingit, rustica?
Est gloriosus sane convictus Deûm,
Sed illi qui invitatur, non qui invisus est.
Aras frequentas: nempe abigeris, quo venis.
Reges commemoras, et matronarum oscula:
Super etiam iactas, tegere quod debet pudor.
Nihil laboras: ideo, cum opus est, nil habes.
Ego granum in hiemem cum studiose congero,
Te circa murum pasci video stercore.
Æstate me lacessis; cum bruma est, siles.
Mori contractam cum te cogunt frigora,
Me copiosa recipit incolumem domus.
Satis profecto retudi superbiam.
Fabella talis hominum discernit notas,
Eorum, qui se falsis ornant laudibus,
Et quorum virtus exibet solidum decus.

XXIV. *Simonides a Dis servatus.*

Quantum valerent inter homines literæ,
Dixi superius: quantus nunc illis honos
A superis sit tributus, tradam memoriæ.
Simonides, idem ille de quo retuli,
Victori laudem cuidam pyctæ ut scriberet,
Certo conduxit pretio. secretum petit.
Exigua cum frenaret materia impetum.
Usus poetæ ut moris est licentia,
Atque interposuit gemina Ledæ sidera,
Auctoritatem similis referens gloriæ.
Opus approbavit: sed mercedis tertiam
Accepit partem. Cum reliquum posceret,
Illi, inquit, reddent, quorum sunt laudes duæ.
Verum, ut ne irate dimissum te sentiam,
Ad cœnam mihi promitte, cognatos volo
Hodie invitare, quorum es in numero mihi.
Fraudatus quamvis, et dolens iniuria,
Ne male dimissus gratiam corrumperet,
Promisit. Rediit hora dicta, recubuit.
Splendebat hilare poculis convivium.
Magno apparatu læta resonabat domus:
Duo cum repente iuvenes, sparsi pulvere,
Sudore multo diffluentes corpore,
Humanam supra formam, cuidam servulo
Mandant, ut ad se provocet Simonidem;
Illius interesse ne faciat moram.
Homo perturbatus excitat Simonidem.
Unum promorat vix pedem triclinio,
Ruina camaræ subito oppressit cæteros;
Nec ulli iuvenes sunt reperti ad ianuam.
Ut est vulgatus ordo narratæ rei,
Omnes scierunt Numinum præsentiam
Vati dedisse vitam mercedis loco.

EPILOGUS

Adhuc supersunt multa, quæ possim loqui,
Et copiosa abundat rerum varietas;
Sed temperatæ suaves sunt argutiæ,

Immodicæ offendunt. Quare, vir sanctissime,
Particulo, chartis nomen victurum meis,
Latinis dum manebit pretium litteris.
Si non ingenium, certe brevitatem approba,
Quæ commendari tanto debet iustius,
Quanto poetæ sunt molesti validius.

Liber quintus

PROLOGUS

Æsopi nomen sicubi interposuero,
Cui reddidi iam pridem quicquid debui,
Auctoritatis esse scito gratia:
Ut quidam artifices nostro faciunt sæculo,
Qui pretium operibus maius inveniunt, novo
Si marmori adscripserunt Praxitelen suo,
Trito Myronem argento. Fabulæ exaudiant
Adeo fugatæ. Plus vetustis nam favet
Invidia mordax, quam bonis præsentibus.
Sed iam ad fabellam talis exempli feror.

FABULA I. *Demetrius et Menander.*

Demetrius, qui dictus est Phalereus,
Athenas occupavit imperio improbo.
Ut mos est vulgi, passim et certatim ruunt,
Feliciter! succlamant. Ipsi principes
Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,
Tacite gementes tristem fortunæ vicem.
Quin etiam resides et sequentes otium,
Ne defuisse noceat, repunt ultimi:
In quis Menander, nobilis comœdiis,
Quas, ipsum ignorans, legerat Demetrius,
Et admiratus fuerat ingenium viri,
Unguento delibutus, vestitu affluens,
Veniebat gressu delicato et languido.
Hunc ubi tyrannus vidit extremo agmine:
Quisnam ciuædus ille in conspectu meo
Audet venire? Responderunt proximi:
Hic est Menander scriptor. Mutatus statim
* * * * * * *

II. *Viatores et Latro.*

Duo cum incidissent in latronem milites,
Unus profugit, alter autem restitit,
Et vindicavit sese forti dextera.
Latrone occiso, timidus accurrit comes,
Stringitque gladium, dein rejecta pœnula,
Cedo, inquit, illum; iam curabo sentiat,
Quos attentarit. Tunc, qui depugnaverat:
Vellem istis verbis saltem adiuvisses modo,
Constantior fuissem, vera existimans,
Nunc conde ferrum, et linguam pariter futilem,
Ut possis alios ignorantes fallere.
Ego, qui sum expertus quantis fugias viribus,
Scio, quam virtuti non sit credendum tuæ.
Illi assignari debet hæc narratio,
Qui re secunda fortis est, dubia fugax.

III. *Calvus et Musca.*

Calvi momordit musca nudatum caput:
Quam opprimere captans, alapam sibi duxit gravem.
Tunc illa irridens: Punctum volucris parvulæ
Voluisti morte ulcisci; quid faciès tibi,
Iniuriæ qui addideris contumeliam?
Respondit: Mecum facile redeo in gratiam,
Quia non fuisse mentem lædendi scio.
Sed te, contemti generis animal improbum,
Quæ delectaris bibere humanum sanguinem,
Optem necare vel maiore incommodo.
Hoc argumentum veniam ei dari docet,
Qui casu peccat. Nam, qui consilio est noxeus,
Illum esse quamvis dignum pœna iudico.

IV. *Homo et Asinus.*

Quidam immolasset verrem cum sancto Herculi,
Cui pro salute votum debebat sua,
Asello iussit reliquias poni hordei.
Quas aspernatus ille sic locutus est:
Tuum libenter prorsus appeterem cibum,
Nisi, qui nutritus illo est, iugulatus foret.
Huius respectu fabulæ deterritus,
Periculosum semper reputavi lucrum.
Sed dicis, Qui rapuere divitias, habent.
Numeremus agedum, qui deprensi perierint:
Maiorem turbam punitorum reperies.
Paucis temeritas est bono, multis malo.

V. *Scurra et Rusticus.*

Pravo favore labi mortales solent,
Et, pro iudicio dum stant erroris sui,
Ad pœnitendum rebus manifestis agi.
Facturus ludos dives quidam et nobilis,
Proposito cunctos invitavit præmio,
Quam quisque posset ut novitatem ostenderet.
Venere artifices laudis ad certamina:
Quos inter Scurra, notus urbano sale,
Habere dixit se genus spectaculi,
Quod in theatro nunquam prolatum foret.
Dispersus rumor civitatem concitat:
Paullo ante vacua turbam deficiunt loca.
In scena vero postquam solus constitit,
Sine apparatu, nullis adiutoribus,
Silentium ipsa fecit expectatio.
Ille in sinum repente demisit caput,
Et sic porcelli vocem est imitatus sua,
Verum ut subesse pallio contenderent,
Et excuti iuberent. Quo facto simul
Nihil est repertum, multis onerant laudibus,
Hominemque plausu prosequuntur maximo.
Hoc vidit fieri Rusticus. Non mehercule
Me vincet, inquit: et statim professus est,
Idem facturum melius se postridie.
Fit turba maior. Iam favor mentes tenet,
Et derisuri, non spectaturi sedent.
Uterque prodit. Scurra degrunnit prior,
Movetque plausus, et clamores suscitat.
Tunc simulans sese vestimentis Rusticus
Porcellum obtegere (quod faciebat scilicet,
Sed, in priore quia nil compererant, latens)
Pervellit aurem vero, quem celaverat,
Et cum dolore vocem naturæ exprimit.
Acclamat populus, Scurram multo similius
Imitatum, et cogit Rusticum trudi foras.
At ille profert ipsum porcellum e sinu,
Turpemque aperto pignore errorem probans,
En! hic declarat, quales sitis iudices.

VI. *Duo Calvi.*

Invenit calvus forte in trivio pectinem:
Accessit alter, æque defectus pilis,
Eia, inquit, in commune, quodcunque est lucri.
Ostendit ille prædam, et adiecit simul:
Superùm voluntas favit; sed fato invido
Carbonem, ut aiunt, pro thesauro invenimus.
Quem spes delusit, huic querela convenit.

VII. *Princeps Tibicen.*

Ubi vanus animus, aura captus frivola,
Arripuit insolentem sibi fiduciam,
Facile ad derisum stulta levitas ducitur.
Princeps Tibicen notior paulo fuit,
Operam Bathyllo solitus in scena dare.
Is forte ludis (non satis memini quibus)
Dum pegma rapitur, concidit casu gravi
Nec opinans, et sinistram fregit tibiam,

Duas cum dextras maluisset perdere.
Inter manus sublatus, et multum gemens
Domum refertur. Aliquot menses transeunt,
Ad sanitatem dum venit curatio,
Ut spectatorum mos est, et lepidum genus,
Desiderari cœpit, cuius flatibus
Solebat excitari saltantis vigor.
Erat facturus ludos quidam nobilis,
Et incipiebat ingredi Princeps. Eum
Adducit pretio, precibus, ut tantummodo
Ipso ludorum ostenderet sese die.
Qui simul advenit, rumor de Tibicine
Fremit in theatro: quidam affirmant mortuum,
Quidam in conspectum proditurum sine mora.
Aulæo misso, devolutis tonitrubus,
Di sunt locuti more translatitio.
Tunc chorus ignotum et modo reducto canticum
Imposuit, cuius hæc fuit sententia:
Lætare, incolumis Roma, salvo Principe.
Insplausus consurrectum est. Iactat basia
Tibicen; gratulari fautores putat.
Equester ordo stultum errorem intelligit,
Magnoque risu canticum repeti iubet.
Iteratur illud. Homo meus se in pulpito
Totum prosternit: plaudit illudens eques;
Rogare populus hunc coronam existimat.
Ut vero cuneis notuit res omnibus,
Princeps, ligato crure nivea fascia,
Niveisque tunicis, niveis etiam calceis,
Superbiens honore divinæ domus,
Ab universis capite et protrusus foras.

VIII. *Occasio depicta.*

Cursu volucri pendens in novacula,
Calvus, comosa fronte, nudo corpore,
Quem si occuparis, teneas; elapsum semel
Non ipse possit Iupiter reprehendere,
Occasionem rerum significat brevem.
Effectus impediret ne segnis mora,
Finxere antiqui talem effigiem Temporis.

IX. *Taurus et Vitulus.*

Angusto in aditu Taurus, luctans cornibus,
Cum vix intrare posset ad præsepia,
Monstrabat Vitulus, quo se pacto plecteret.
Tace, inquit, ante hoc novi, quam tu natus es.
Qui doctiorem emendat, sibi dici putet.

X. *Venator et Canis.*

Adversus omnes fortis veloces feras
Canis cum domino semper fecisset satis,
Languere cœpit annis ingravantibus.
Aliquando obiectus hispidi pugnæ suis,
Arripuit aurem: sed cariosis dentibus
Prædam dimisit. Hic tum Venator dolens
Canem obiurgabat. Cui latrans contra senex:
Non te destituit animus, sed vires meæ.
Quod fuimus laudasti; iam damnas, quod sumus.
Hoc cur, Philete, scripserim, pulchre vides.

Appendix

FABULA I. *Miluus Ægrotans.*

Multos cum menses ægrotasset Miluus,
Nec iam viderot esse vitæ spem suæ,
Matrem rogabat, sancta circumiret loca,
Et pro salute vota faceret maxima.
Faciam, inquit, fili; sed, opem ne non impetrem,
Vehementer vereor. Sed qui delubra omnia
Vastando, cuncta polluisti altaria,
Sacrificiis nullis parcens, nunc quid vis rogem?

II. *Lepores vitæ pertæsi.*

Qui sustinere non potest suum malum,
Alios inspiciat, et discat tolerantiam.
Aliquando in silvis strepitu magno conciti,
Lepores clamant, se propter assiduos metus,
Finire velle vitam. Sic quemdam ad lacum
Venerunt; miseri quo se præcipites darent.
Adventu quorum postquam ranæ territæ
Virides in algas misere fugientes ruunt:
Heu, inquit unus, sunt et alii, quos timor
Vexat malorum. Ferte vitam, ut cæteri.

III. *Vulpis et Iupiter.*

Naturam turpem nulla fortuna obtegit.
Humanam in speciem cum vertisset Iupiter
Vulpem, regali pellex ut sedit throno,
Scarabeum vidit prorepentem ex angulo,
Notamque ad prædam celeri prosiluit gradu.
Superi risere, magnus erubuit Pater,
Repudiatam turpemque pellicem expulit;
His prosecutus: Vive, quo digna es, modo,
Quæ nostris uti meritis digne non potes.

IV. *Leo et Mus.*

Ne quis minores lædat, fabula hæc monet.
Leone in silva dormiente, rustici
Luxuriantes mures, unus ex iis
Super cubantem casu quodam transiit;
Expergefactus miserum Leo celeri impetu
Arripuit; ille veniam sibi dari rogat,
Crimen supplex fatetur, peccatum imprudentiæ.
Hoc Rex ulcisci gloriosum non putans,
Ignovit, et dimisit. Post paucos dies,
Leo dum vagatur noctu, in foveam decidit.
Captum ut se agnovit laqueis, voce maxima
Rugire cœpit: cuius immanem ad sonum
Mus subito accurrens, Non est quod timeas, ait,
Beneficio magno gratiam reddam parem.
Mox omnes artus, artuum et ligamina,
Lustrare cœpit; cognitosque dentibus
Nervos rodendo, laxat ingenia artuum.
Sic captum Mus Leonem silvis reddidit.

V. *Homo et Arbores.*

Pereunt, suis auxilium qui dant hostibus.
Facta bipenni, quidam ab arboribus petit,
Manubrium ut darent e ligno quod foret
Firmum: iusserunt omnes oleastrum dari.
Accepit munus, aptans et manubrium
Cœpit securi magna excidere robora.
Dumque eligebat quæ vellet, sic Fraxino
Dixisse fertur Quercus: Merito cædimur.

VI. *Mus et Rana.*

Mus, quo transire posset flumen facilius,
Auxilium ranæ petit. Hæc muris alligat
Lino priorem crus ad posterius pedem.
Amnem natantes vix medium devenerant,
Cum rana subito fundum fluminis petens
Se mergit, muri ut vitam eriperet perfide.
Qui dum, ne mergeretur, tendit validius;
Prædam conspexit Miluus propter volans,
Muremque fluctuantem rapuit unguibus,
Simulque ranam colligatam sustulit.
Sic sæpe intereunt aliis meditantes necem.

VII. *Galli duo et Accipiter.*

Gallus cum Gallo sæpe pugnam conserens,
Accipitrem victus iudicem litis petit.
Hic, ambo si venirent, mente concipit
Spem devorandi, qui exiberet se prior.
Mox cum venisse, causam ut orarent suam,
Vidit, prehendit illum, qui primus forum
Deduxit ad suum litem. Ille clamitans,
Ne plectar ego, sed ille, quis fugam petit.
Cui ales: Hodie ne te credas unguibus

Posse eripi meis; quos alteri dolos
Tendebas, æquum te nunc est ipsum pati.
Qui sæpe tractat aliorum secum necem,
Ignorat, triste quid sibi fatum paret.

VIII. *Cochlea et Simius.*

Amore tacta speculi inventi Cochlea
Fulgentis orbem scandens, cœpit lingere,
Nil illi melius contulisse se putans,
Quam si splendorem commacularet sordibus.
Ut inquinatum vidit speculum Simius,
Qui se calcari talibus permiserit,
Meretur, inquit, tale dedecus pati.
Hæc illis est fabella scripta fœminis,
Ineptis quæ se iungunt et stultis viris.

IX. *Mus urbanus et Rusticus.*

Hospitio quondam Mus urbanus rustici
Exceptus, vili glande cœnat in cavo.
Induxit precibus post, ut urbem rusticus
Cellamque intraret plenam rebus optimis.
In qua dum variis perfruuntur reliquiis,
Impulso venit ostio cellarius,
Quo mures diffugiunt strepitu perterriti,
Et notis facile urbanus se condit cavis;
At miser ignota trepidans Rusticus domo
Timensque mortem, per parietes cursitat.
Ut, quæ volebat, sustulit cellarius,
Clausitque limen, iterum urbanus rusticum
Hortatur; ille perturbatis sensibus,
Vix, inquit, possum capere præ metu cibum.
Putasne veniet ille? Quid tantum times?
Urbanus inquit; age fruamur ferculis,
Quæ frustra rure quæras. Contra rusticus:
Tu, qui timere nescis, fruere his omnibus;
At me securum pascat glans et liberum.
In paupertate tutum præstat vivere,
Quam divitiarum carpi solitudine.

X. *Asinus Domino blandiens.*

Blandiri domino Asellus ut vidit suo
Canem, et de mensa saturari quotidie,
Et frustra largiter iactari a familia;
Sic est locutus: si canem immundissimum
In tantum dominus et familia diligit,
Quid me futurum, si par illi fecero
Officium, multo qui sum melior hoc cane,
Rebusque pluribus utilis et laudabilis?
Alor qui sanctæ fontibus puris aquæ,
Ciboque numquam solco pasci sordido.
Sum sane catulo dignior vita frui
Beatiore, honorem et summum consequi.
Asellus hæc dum secum, stabulum conspicit
Intrare dominum: quare accurrens ocius
Rudensque prosilit, et humeris ambos pedes
Imponit, osque lingua cœpit lingere,
Vestemque fœdis scindens ungulis, gravi
Herum fatigat stulte blandus poudere.
Clamore domini concitatur familia,
Fustesque et saxa passim arripiens obvia
Rudentem mulcat; et mox membris debilem
Fractisque coxis domini lapsum a corpore,
Semianimum tandem deiicit ad præsepia.
Fabella, ineptus ne se invitis ingerat,
Melioris aut affectet officium, docet.

XI. *Grus, Cornix, et Dominus.*

Fœdus iuratæ Grus et Cornix iunxerant,
Cornicem Grus ab avibus ut defenderet;
Cornix futura, ut Grus caveret, diceret.
Hinc cum frequenter ad cuiusdam rustici
Agrum volarent, atque evellerent sata
Radicitus; agri dominus vidit, et dolens,
Saxum da, clamat, quo feriam gruem, puer.
Cornix ut audit illico monet Gruem,
Sibi quæ cavit. Alia dein die audiens
Cornix petentem saxum, rursus commonet
Gruem, ut vitaret sedulo periculum.
Avem divinam suspicatus rusticus
Audire iussa, puero, Si, inquit, dixero,
Offam da, tu mihi clam lapidem porrige.
Grus venit, ille puerum offam iubet dare;
At ille lapidem, quo ferit gruem, dedit,
Et crura fregit. Vulneratus grus ait,
Divina cornix, ubi nunc auspicia tua?
Cur non monere socium, ut iuraveras,
Properasti, tale ne mihi veniret malum?
Respondit illa, Non meretur ars mea
Culpari, sed dolosa sunt bilinguium
Consilia, qui aliud dicunt atque aliud agunt.
Promissis ducunt qui imperitos subdolis,
Mox fictis causis haud desistunt ludere.

XII. *Aves et Hirundo.*

Aves in unum cum devenissent locum,
Viderunt hominem seminantem linum agro.
Quod ut pro nihilo habere Hirundo intelligit,
Sic convocatas allocuta traditur.
Hinc nobis instat omnibus periculum,
Si semen ad maturitatem venerit.
Aves risere. Germinavit ut vero seges,
Hirundo rursus, Instat pernicies, ait;
Adeste, germen eruamus noxium,
Ne, si mox crescat, inde fiant retia,
Et nos possimus artibus humanis capi.
Ridere pergunt verba avos hirundinis,
Consilium et spernunt, stulte prudentissimum.
At illa cauta ad hominem se mox contulit,
Ut tuta tignis nidum suspendat suum.
Sed quæ salubre monitum aves despexerant,
De lino factis captæ pereunt retibus.

XIII. *Perdix et Vulpis.*

Resedit alta quondam Perdix arbore,
Advenit Vulpis. Deinde sic cœpit loqui.
O quanta vultus species est, Perdix, tui!
Coralla rostrum, crura vincunt purpuræ
Fulgorem. At si dormires, quanto pulcrior
Esses! Ut stulta clausit oculos, illico
Rapit credentem Vulpis. Illa fletibus
Hæc mixta gravibus verba supplex edidit.
Per o tuarum, Vulpis, artium decus,
Ut ante, quæso, nomen proferas meum,
Sic devorabis. Vulpis, ubi voluit loqui,
Aperuit os: at Perdix evasit necem.
Decepta Vulpis. Quid opus erat loqui mihi?
Respondet Perdix, et dormire quid mihi
Erat necesse, somnus cui non venerat?
Hoc illis, qui loquuntur ubi nil est opus,
Et qui, vigilare cum necesse, dormiunt.

XIV. *Asellus, Bos, et Volucres.*

Asellus et Bos uno sociati iugo
Plaustrum trahebant. Bos, dum tendit validius,
Confregit cornu. Asellus nil levaminis
Sentire iurat se a consorte debili.
Laborem intendens, cornu rumpit alterum,
Terræque tandem Bos procumbit mortuus.
Asinum bubulcus carne mox onerat Bovis,
Qui plagas inter mille ruptus concidit,
Et expiravit media collapsus via.
Ad prædam Volucres convolantes inquiunt:
Si te precanti mitem exibuisses Bovi,
Non immaturo paseeres nos funere.

XV. *Leo et Pastor.*

Errans in silva spinam calcavit Leo,
Mox ad Pastorem cauda venit blandiens;
Ne perturberis, imploro supplex opem,
Non prædam quæro. Ponit in gremio pedem
Homo sublatum, et eximens spinam, gravi
Levat dolore. Redit hinc in silvas Leo.
Falso post tempus accusatus crimine
Pastor damnatur, atque ludis proximis
Ieiunis proiici iubetur bestiis.
Emissæ dum discursitant passim feræ,
Agnovit hominem qui medicinam fecerat
Leo, et sublatum rursus in gremio pedem
Pastori ponit. Rex ut cognovit, statim
Silvis Leonem, et Pastorem reddit suis.

XVI. *Culex et Taurus.*

Culex cum Taurum provocasset viribus,
Cuncti venerunt populi, ut pugnam cernerent.
Culex tum: satis est, quod venisti cominus:
Nam parvus mihi, iudicio sum magnus tuo.
Hinc se per auras penna sustulit levi,
Lusitque turbam, et tauri destituit minas.
Quod si fuisset validæ cervicis memor,
Et taurus hostem contemsisset sordidum,
Fuisset vana inertis gloriatio.
Amittit famam, qui se indignis comparat.

XVII. *Equus et Asinus.*

Asello sonipes phaleris occurrit tumens,
Et lassus multo tardius quod pondere
Viam dedisset transeunti; Vix, ait,
Me teneo quin te sævis calcibus exteram.
Tacuit Asellus, gemitu testatus deos:
Equus, currendo ruptus parvo in tempore,
Ad villam mittitur. Hunc onustum stercore
Ut vidit Asinus, tali derisit ioco:
Quo, gloriose, phaleras has quondam tibi,
Modo ad despectam qui redisti miseriam?
Felix ne spernat, dubiæ sortis immemor,
Humilem, cum quid futurus ipse, nesciat.

XVIII. *Volucres, Quadrupedes, et Vespertilio.*

Bellum gerebant volucres cum quadrupedibus,
Et vincebantur versa victores vice.
At vespertilio, dubios eventus timens,
Ad illos semper, quos superasse viderat,
Se conferebat. In pacem cum pristinam
Redissent, fraus utrique generi apparuit.
Damnatus ergo tam pudendo crimine,
Lucem refugiens, atris posthac condidit
Se tenebris, sola noctibus semper volans.
Qui se duabus venditabit partibus,
Utrisque ingratus vitam deget turpiter.

XIX. *Luscinia, Accipiter, et Auceps.*

Accipiter in Luscinii nido dum sedet,
Aurito insidians, illic pullos invenit;
Mater periclo mota prolis advolat,
Supplexque, pullis ut parcat suis, rogat.
Accipiter, Quod vis, inquit, faciam, si bona
Cantabis voce carmen modulatum mihi.
At illa, quamvis excideret animus, tamen
Metu parebat, et coacta cantitat
Luctuque plena. Prædam qui captaverat
Accipiter, inquit, Non tu cantasti bene,
Et unam ex pullis apprehendit unguibus,
Cœpitque devorare. Ex diverso venit
Auceps, et calamo clam crescente perfidam
Visco contingit, atque in terram detrahit.
Quicumque fraudes alii tendit subdolas,
Timere debet, ne ipse capiatur dolo.

XX. *Lupus, Vulpis, et Pastor.*

Lupus per tempus maximam congesserat
Prædam in cubile, haberet ut cibaria,
Queis plures posset menses otio frui.
Vulpes ut novit, ad cubile abit Lupi,
Et voce tremula, An recte, frater, omnia?
Quod te non vidi silvis venantem tuis,
Tristem per omnes exegi vitam dies.
Lupus livorem postquam agnovit æmulæ,
Non tu sollicita huc causa venisti mea,
Sed partem ut captes. Fraude quid petas scio.
Irata Vulpis ad ovium pastorem adit,
Agesne, pastor, inquit, gratias mihi
Inimicum si tradidero hodie gregis tui,
Ut nunquam sis sollicitus? Pastor, Serviam
Tibi, inquit, tribuam et quicquid volueris lubens.
Cubile monstrat illa pastori Lupi;
Qui clausum protinus peremit lancea,
Et gaudens de alieno saturavit æmulam.
Ut vero vulpis in venantes incidit
Deprensa, canibus et laniata, sic ait,
Dedi vix alteri malum, et iam punior.
Timere debet, quisquis alii sustinet
Nocere, peius ipsi ne eveniat malum.

XXI. *Oves et Lupi.*

Oves lupique cum certassent prælio,
Illæ vicerunt, tutæ præsidio Canum.
Lupi legatos mittunt, et iustam petunt
Hac lege pacem, utederent Oves Canes,
Et obsides Luporum catulos reciperent.
Oves, æternam sic sperantes gratiam
Iniri, faciunt quod poposcerunt lupi.
Post paullo cum cœpissent ululare catuli,
Lupi, necari causantes natos suos,
Pacemque ruptam ab Ovibus, undique impetu
Invadunt facto nudas defensoribus;
Fidem quæ stultæ quod habuerant hostibus,
Consilium sera damnat pœnitentia.
Præsidium, quo quis olim tutus vixerat,
Si prodat aliis, frustra post desiderat.

XXII. *Simius et Vulpis.*

Rogabat Vulpem Simius, caudæ suæ
De magnitudine aliquid ut sibi daret,
Nates velare quo posset turpissimas.
Quid enim, inquit, cauda tantæ longitudinis
Prodest? quo tantum pondus per terram trahis?
Cui Vulpis, Esset quamvis illa longior,
Maiorque multo, mallem per terram et lutum
Spinasque trahere, quam partem tibi dare,
Meo ne tegmine videaris pulchrior.
Avare, te fabella hæc, et locuples, monet,
Cui, quamvis superest, nil tamen das pauperi.

XXIII. *Lupus, Pastor, et Venator.*

Cum Venatorem fugeret instantem Lupus,
Et a Pastore visus, qua parte fugeret,
Et quo se conderet loco, plenus metu,
Omnes per oro te, Bubulce, spes tuas,
Ne prodas innocentem, cui nihil mali
Fecisse me per magnos adiuro deos.
Noli timere, Pastor inquit, alterum
Monstrabo partem. Mox venator advolat,
Non huc venire, Pastor, vidisti Lupum?
Qua parte fugit? cui Pastor, Venit quidem,
Sed læva fugit, voce dixit maxima;
At oculis clam designat partem dexteram.
Non intellexit ille, et festinans abit.
Lupo tunc Pastor: Quas habebis gratias,
Quod te celarim? Maximas linguæ tuæ,
Lupus ago, dixit, at oculis fallacibus

Æternæ cæcitatem noctis imprecor.
Qui verbis blandus, fraudem celat pectore,
Hoc argumento se describi intelligat.

XXIV. *Homines duo, fallax, verax, et Simii.*

Agentes mendax et simul verax iter,
In Simiorum forte terram venerant;
E turba ut vidit unus, qui se fecerat
Regem, teneri iussit illos, sciret ut
De se quid homines dicerent: simul iubet
Omnes adstare Simios longo ordine
Dextra lævaque; sed sibi poni thronum,
Ut hominum reges quondam facere viderat.
Mox iussos homines in medium adduci rogat:
Qualisnam vobis esse videor, hospites?
Respondit mendax: Rex videris maximus.
Quid hi, quos apparere nunc vides mihi?
Hi comites, hi legati, et militum duces.
Mendacio laudatus cum turba sua
Adulatori munus imperat dari.
Hic secum Verax, tanta si mendacio
Sit merces, quanto non ego, dixit, munere
Donabor, verum si pro more dixero?
Hinc ad Veracem Simius. Et qualis tibi
Videor et illi, quos stare ante me vides?
Respondit ille: Verus es tu Simius,
Et Simii omnes illi, qui similes tui.
Iratus illum dentibus Rex imperat
Lacerari et unguibus, quod vera dixerat.
Blandum laudatur a malis mendacium;
Bonis honesta fert exitium veritas.

XXV. *Homo et Leo.*

Homo certabat cum Leone, fortior
Quis esset, litisque huius testimonium
Dum quærunt, ad sepulcrum tandem venerunt,
Elisis in quo ab homine pictum faucibus
Leonem ostendit, argumentum virium.
Leo respondit, humana hoc pictum manu.
Videres hominem deiectum, si pingere
Leones scirent. Sed ego testimonium
Dabo virtutis certius. Ad spectaculum
Iduxit hominem, monstrans ubi bona fide
Enectos a leonibus homines, ait,
Non est colorum testimoniis opus,
Hic exhibetur vera virtus actibus.
Colore frustra mendaces uti docet
Fabella, certa cum datur probatio.

XXVI. *Ciconia, Anser et Accipiter.*

Venisset notum ad stagnum cum Ciconia,
Mergentem invenit se frequenter Anserem
Sub undis: quærit cur hoc faceret. Ille ait,
Hæc nobis consuetudo est, et in luto
Reperimus escam, et Accipitris simul impetum
Venientis ad nos tuti sic evadimus.
Sum multo Accipitre fortior, Ciconia
Inquit, amicitiam si vis mecum iungere,
Illi insultare victor poteris credulus.
Et protinus auxilium petens Anser, simul
In agrum prodit; ilico supervenit
Accipiter, et compressum sævis unguibus
Fugiente devorat Anserem Ciconia.
Cui Anser: Qui patrono se tam debili
Credit, peiore finiri debet nece.

XXVII. *Ovis et Cornix.*

In tergo Cornix otiosa considens
Ovis, tundebat illud rostro: cum diu
Fecisset, inquit patiens Ovis iniuriæ,
Hanc si fecisses contumeliam Cani,
Eius latratum haud ferres. At Cornix Ovi,
Collo tam forti nunquam sedeo, nam scio
Quos debeam lacessere, annis callida;
Acribus amica, at importuna inermibus.
Sic me creatum Di voluerunt vivere.
His, qui lacessunt innocentes infimi,
Vexare fortes metuunt, scripta est fabula.

XXVIII. *Formica et Cicada.*

Hiemis Formica grana tempore e cavo,
Trahens siccabat, quæ prudens collegerat
Æstate. Esuriens hanc, ut aliquid sibi daret,
Rogat Cicada. Cui Formica, Æstate quid
Agebas? inquit. Illa, non erat otium,
Ut de futuro cogitarem tempore:
Errabam cantans per sæpes et pascua.
Ridens Formica, et grana referens, sic ait:
Æstate quæ cantasti, age, salta frigore.
Piger laboret certo semper tempore,
Ne, cum nil habeat, poscens accipiat nihil.

XXIX. *Equus et Asinus.*

Equum rogabat Asinus paullulum hordei.
Libenter, ait; et, si superesset, largiter
Pro dignitate nostra tribuerem tibi:
Simul sed nostra vespere ad præsepia
Venero, mox plenum farre sacculum dabo.
Asellus inquit: Nunc qui rem parvam negas,
Quid in maiore te facturum existimem?
Qui, magna cum promittunt, parva denegant,
In dando se tenaciores indicant.

XXX. *Leo senex et Vulpis.*

Defectus annis, languorem fingit Leo.
Ægrotum ad regem visitandum bestiæ
Plures venerunt; devorat quas protinus.
Sed cauta Vulpis ante speluncam procul
Stabat salutans regem. Quam rogat Leo,
Cur non intraret: Video quod vestigia
Intrantium multa, at nulla exeuntium.
Prodesse cautis pericula aliorum solent.

XXXI. *Pulex et Camelus.*

Pulex Cameli dorso forte considens,
Gravatus multis qui incedebat sarcinis,
Sibi placebat, longe visus altior.
Iter cum longum facerent, vespera simul
Ad stabulum venerunt, Pulex leviter statim
Ad terram saliens, Ecce, dixit, ocius
Descendo attritum ne gravem diutius.
At ille, Gratum est, inquit, sed nec pondere,
Te imposito, me gravari sentire potui,
Nec te deiecto, habere quid levaminis.
Qui se sublimi, nullo cum sit ordine
Iactat, notatus in despectum devenit.

XXXII. *Hœdus et Lupus.*

Capella, fœtum ut custodiret, exiens
Pastum, imprudentem monuit Hœdum, ne ostium
Aperiret, multas quod sciret stabula feras
Circuire pecorum. Ut abiit, advenit Lupus,
Adsimulans vocem matris, et iubet fores
Sibi reserari; ut Hœdus audivit, Lupo
Per rimam spectans, inquit, audio sonum
Matris, sed fallax atque inimicus es mihi;
Sub voce matris nostrum queris sanguinem
Potare, et nostra carne satiari. Vale.
Laus magna natis, obsequi parentibus.

XXXIII. *Pauper et Serpens.*

Serpens in ædibus cuiusdam Pauperis
Venire semper ad mensam consueverat,
Et inde micis pascebatur largiter.
Dives post paullo factus, irasci incipit
Serpenti, et vulnerat secure; tempore
Ad pristinam interposito egestatem redit.
Pro sorte varia serpentis postquam videt

Digitized by Google

Fortunam mutari suam, blande petit,
Ignoscat ut peccanti; cui serpens ait,
Te pœnitebit sceleris, usque dum mea
Cicatrix clausa fuerit; at tamen optima
Fide me post hac noli amicum credere.
Redire tamen hac lege in gratiam volo,
Securis nunquam perfidæ si meminerim.
Suspectus esse debet, qui læsit semel,
Et caute semper integranda gratia.

XXXIV. *Aquila et Milvus.*

In ramo tristis sederat cum Miluo
Aquila. Quid vultu te tam mœsto, Miluus,
Conspicio? Quæro, dixit illa, coniugem
Parem, nec inuenire possum. Me accipe,
Te multo qui sum fortior. Quid? an potes
Ex rapto victum quærere? Unguibus meis
Struthio camelum rapui prensum sæpius.
Inducta verbis Aquila coniugem capit.
Parvo post nuptias transacto tempore
Aquila: Abi, et prædam promissam mihi rape.
Volans in altum, soricem immundissimum
Et longo Miluus affert putridum situ.
Hæcne est polliciti, Aquila dixit, fides tui?
Cui Miluus: Ego, ut pervenirem nuptias
Ad regias, nihil non posse me fidem
Dedissem, quamvis me nequire noverim.
Qui se maiores cupidi quærunt coniuges,
Dolent decepti se post iunctos vilibus.

AULUS PERSIUS FLACCUS

Pauca de Aulo Persio Flacco, et incerta. Volaterris anno vigesimo primo Imper. Tiberii natus, post passionem Domini tertio, Romæ Annæum Cornutum Philosophum cum Lucano audivit. Parvum, sed pretiosum Satyrarum librum scripsit; in quibus magna vi, nimia sæpe obscuritate, suorum temporum vitia redarguit. Annos fere triginta natus diem obiit supremum.

A. Persii Satirae iuxta editionem G. L. Koenig.

PROLOGUS

Nec foute labra prolui caballino,
Neque in bicipiti somniasse Parnasso
Memini, ut repente sic poeta prodirem.
Heliconidasque pallidamque Pirenen
Illis remitto, quorum imagines lambunt
Hederæ sequaces: ipse semipaganus
Ad sacra vatum carmen affero nostrum.
Quis expedivit psittaco suum Χαῖρε,
Picasque docuit verba nostra conari?
Magister artis, ingenique largitor,
Venter, negatas artifex sequi voces.
Quod si dolosi spes refulserit nummi,
Corvos poetas et poetrias picas
Cantare credas Pegaseium nectar.

SATIRA I.

O curas hominum! O quantum est in rebus inane!
Quis leget hæc? Min' tu istud ais? Nemo hercule. Ne-
Vel duo, vel nemo: turpe et miserabile. Quare? (mo?
Ne mihi Pulydamas et Troiades Labeonem
Prætulerint? nugæ. Non, si quid turbida Roma
Elevet, accerlas, examenve improbum in illa
Castiges trutina, nec te quæsiveris extra.
Nam Romæ quis non? ah, si fas dicere! sed fas (ste
Tunc, cum ad canitiem et nostrum istud vivere tri-
Aspexi, et nucibus facimus quæcumque relictis,
Cum sapimus patruos; tunc, tunc ignoscite. Nolo.
Quid faciam? sed sum petulanti splene cachinno.
Scribimus inclusi, numeros ille, hic pede liber,
Grande aliquid, quod pulmo animæ prælargus anhe-
Scilicet hæc populo, pexusque togaque recenti, (let.
Et natalitia tandem cum sardonyche, albus
Sede leges celsa, liquido cum plasmate guttur
Mobile collueris, patranti fractus ocello.
Hic neque more probo videas neque voce serena
Ingentes trepidare Titos, cum carmina lumbum
Intrant, et tremulo scalpuntur ubi intima versu.
Tun', vetule, auriculis alienis colligis escas?
Auriculis, quibus et dicas cute perditus, ohe? (tus
Quo didicisse, nisi hoc fermentum, et quæ semel in-
Innata est, rupto iecore exierit caprificus?
En pallor seniumque! O mores! usque adeone
Scire tuum nihil est, nisi te scire, hoc sciat alter?
At pulchrum est digito monstrari, et dicier, Hic est!
Ten' cirratorum centum dictata fuisse
Pro nihilo pendas? Ecce inter pocula quærunt
Romulidæ saturi, quid dia poemata narrent. (est,
Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna
Rancidulum quiddam balba de nare locutus,
Phyllidas, Hypsipylas, vatum et plorabile si quid,
Eliquat, et tenero supplantat verba palato.
Assensere viri: nunc non cinis ille poetæ
Felix? non levior cippus nunc imprimit ossa?
Laudant convivæ: nunc non e manibus illis,
Nunc non e tumulo fortunataque favilla
Nascentur violæ? Rides, ait, et nimis uncis
Naribus indulges. An erit, qui velle recuset
Os populi meruisse? et, cedro digna locutus,
Linquere nec scombros metuentia carmina, nec thus?
Quisquis es, o modo quem ex adverso dicere feci.
Non ego, cum scribo, si forte quid aptius exit,
Quando hæc rara avis est, si quid tamen aptius exit,
Laudari metuam: neque enim mihi cornea fibra est:
Sed recti finemque extremumque esse recuso
Euge tuum et Belle. Nam Belle hoc excute totum:
Quid non intus habet? non hic est Ilias Accî
Ebria veratro? non si qua elegidia crudi
Dictarunt proceres? non quicquid denique lectis
Scribitur in citreis? Calidum scis ponere sumen:
Scis comitem horridulum trita donare lacerna;
Et, Verum, inquis, amo: verum mihi dicite de me.
Qui pote? vis dicam? nugaris, cum tibi, calve,
Pinguis aqualiculus propenso sesquipede extet.
O lane! a tergo quem nulla ciconia pinsit,
Nec manus auriculas imitata est mobilis altas,
Nec linguæ, quantum sitiat canis Appula, tantum!
Vos, o patricius sanguis, quos vivere fas est
Occipiti cæco, posticæ occurrite sannæ.
Quis populi sermo est? quis enim? nisi carmina molli
Nunc demum numero fluere, ut per leve severos
Effundat iunctura ungues. Scit tendere versum

Non secus, ac si oculo rubricam dirigat uno.
Sive opus in mores, in luxum, in prandia regum,
Dicere, res grandes nostro dat Musa poetæ.
Ecce modo heroas sensus afferre videmus
Nugari solitos Græce; nec ponere lucum
Artifices, nec rus saturum laudare, ubi corbes,
Et focus, et porci, et fumosa Palilia fœno:
Unde Remus, sulcoque terens dentalia, Quinti,
Cum trepida ante boves dictatorem induit uxor,
Et tua aratra domum lictor tulit: euge poeta!
Est nunc, Briseis quem venosus liber Accî,
Sunt quos Pacuviusque et verrucosa moretur
Antiopa, *ærumnis cor luctificabile fulta.*
Hos pueris monitus patres infundere lippos
Cum videas, quærisne, unde hæc sartago loquendi
Venerit in linguas? unde istud dedecus, in quo
Trossulus exsultat tibi per subsellia levis?
Nilne pudet, capiti non posse pericula cano
Pellere, quin tepidum hoc optes audire, Decenter?
Fur es, ait Pedio. Pedius quid? crimina rasis
Librat in antithetis: doctas posuisse figuras (ves?
Laudatur: bellum hoc: hoc bellum? an, Romule, ce-
Men' moveat? quippe et, cantet si naufragus, assem
Protulerim? cantas, cum fracta te in trabe pictum
Ex humero portes. Verum, nec nocte paratum
Plorabit, qui me volet incurvasse querela.
Sed numeris decor est et iunctura addita crudis.
Claudere sic versum didicit, *Berecynthius Attin;*
Et, *Qui cæruleum dirimebat Nerea delphin:*
Sic, *Costam longo subduximus Apennino.*
Arma virum, nonne hoc spumosum et cortice pingui?
Ut ramale vetus prægrandi subere coctum.
Quidnam igitur tenerum, et laxa cervice legendum?
Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis:
Et, *Raptum vitulo caput ablatura superbo*
Bassaris: et *Lyncen Mænas flexura corymbis,*
Euion ingeminat: reparabilis assonat Echo.
Hæc fierent, si testiculi vena ulla paterni
Viveret in nobis? summa delumbe saliva
Hoc natat in labris, et in udo est Mænas et Attin:
Nec pluteum cædit, nec demorsos sapit ungues.
Sed quid opus teneras mordaci radere vero
Auriculas? vide sis, ne maiorum tibi forte
Limina frigescant: sonat hic de nare canina
Litera. Per me equidem sint omnia protinus alba,
Nil moror. Euge! omnes, omnes bene miræ eritis res.
Hoc iuvat? Hic, inquis, veto quisquam faxit oletum.
Pinge duos angues: pueri, sacer est locus: extra
Meiite: discedo. Secuit Lucilius Urbem,
Te, Lupe, te, Muci; et genuinum fregit in illis.
Omne vafer vitium ridenti Flaccus amico
Tangit, et admissus circum præcordia ludit,
Callidus excusso populum suspendere naso. (quam.
Men' mutire nefas, nec clam, nec cum scrobe? Nus-
Hic tamen infodiam. Vidi, vidi ipse, libello;
Auriculas asini Mida rex habet. Hoc ego opertum,
Hoc ridere meum, tam nil nulla tibi vendo
Iliade. Audaci, quicumque, afflate Cratino,
Iratum Eupolidem prægrandi cum sene palles,
Aspice et hæc, si forte aliquid decoctius audis.
Inde vaporata lector mihi ferveat aure;
Non hic, qui in crepidas Graiorum ludere gestit
Sordidus, et lusco qui poscit dicere, Lusce,
Sese aliquem credens, italo quod honore supinus
Fregerit heminas Aretî ædilis iniquas;
Nec qui abaco numeros, et secto in pulvere metas,
Scit risisse vafer, multum gaudere paratus,
Si Cynico barbam petulans nonaria vellat.
His mane edictum, post prandia Callirhoen do.

SATIRA II.

Hunc, Macrine, diem numera meliore lapillo,
Qui tibi labentes apponit candidus annos.
Funde merum Genio. Non tu prece poscis emaci,
Quæ nisi seductis nequeas committere Divis.
At bona pars procerum tacita libavit acerra.
Haud cuivis promtum est, murmurque humilesque
Tollere de templis et aperto vivere voto. (susurros
Mens bona, fama, fides, hæc clare, et ut audiat hospes:
Illa sibi introrsum et sub lingua immurmurat: O si
Ebullit patruus, præclarum funus! et, O si
Sub rastro crepet argenti mihi seria, dextro
Hercule! pupillumve utinam, quem proximus hæres
Impello, expungam? namque est scabiosus, et acri
Bile tumet. Nerio iam tertia ducitur uxor!
Hæc sancte ut poscas, Tiberino in gurgite mergis
Mane caput bis terque, et noctem flumine purgas.
Heus age, responde: minimum est, quod scire la-
De Iove quid sentis? estne ut præponere cures (boro:
Hunc cuinam? cuinam? vis Staio? an scilicet hæres,
Quis potior iudex, puerisve quis aptior orbis?
Hoc igitur, quo tu Iovis aurem impellere tentas,
Dic agedum Staio: pro Iupiter! o bone, clamet,
Iupiter! at sese non clamet Iupiter ipse?
Iguovisse putas, quia, cum tonat, ocyus ilex
Sulfure discutitur sacro, quam tuque domusque?
An quia non fibris ovium Ergennaque iubente
Triste iaces lucis evitandumque bidental,
Idcirco stolidam præbet tibi vellere barbam
Iupiter? aut quidnam est, qua tu mercede Deorum
Emeris auriculas? pulmone et lactibus unctis?
Ecce avia, aut metuens Divûm matertera, cunis
Exemit puerum, frontemque atque uda labella
Infami digito et lustralibus ante salivis
Expiat, urentes oculos inhibere perita.
Tunc manibus quatit, et spem macram supplice voto
Nunc Licini in campos, nunc Crassi mittit in ædes.
Hunc optent generum rex et regina! puellæ
Hunc rapiant! quicquid calcaverit hic, rosa fiat!
Ast ego nutrici non mando vota: negato,
Iupiter, hæc illi, quamvis te albata rogarit.
Poscis opem nervis corpusque fidele senectæ.
Esto, age: sed grandes patinæ tucetaque crassa
Annuere his Superos vetuere, lovemque morantur.
Rem struere exoptas cæso bove, Mercuriumque
Arcessis fibra: Da fortunare penates!
Da pecus, et gregibus fœtum! quo, pessime, pacto,
Tot tibi cum in flammis iunicum omenta liquescant?
Et tamen hic extis et opimo vincere ferto
Intendit: iam crescit ager, iam crescit ovile,
Iam dabitur, iam iam: donec deceptus et exspes
Nequicquam fundo suspirat nummus in imo.
Si tibi crateras argenti incusaque pingui
Auro dona feram, sudes, et pectore lævo
Excutiat guttas lætari prætrepidum cor.
Hinc illud subiit, auro sacras quod ovato
Perducis facies: nam, fratres inter aenos,
Somnia pituita qui purgatissima mittunt,
Præcipui sunto; sitque illis aurea barba.
Aurum vasa Numæ Saturniaque impulit æra,
Vestalesque urnas et Tuscum fictile mutat.
O curvæ in terras animæ, et cœlestium inanes!
Quid iuvat hoc, templis nostros immittere mores,
Et bona Dis ex hac scelerata ducere pulpa?
Hæc sibi corrupto casiam dissolvit olivo,
Et Calabrum coxit vitiato murice vellus.
Hæc baccam conchæ rasisse, et stringere venas
Ferventis massæ crudo de pulvere iussit.
Peccat et hæc, peccat: vitio tamen utitur: at vos

Dicite, pontifices, in sacro quid facit aurum?
Nempe hoc quod Veneri donatæ a virgine puppæ.
Quin damus id Superis, de magna quod dare lance
Non possit magni Messalæ lippa propago,
Compositum ius fasque animo, sanctosque recessus
Mentis, et incoctum generoso pectus honesto.
Hæc ego ut admoveam templis, et farre litabo.

SATIRA III.

NEMPE hoc assidue? iam clarum mane fenestras
Intrat, et angustas extendit lumine rimas.
Stertimus indomitum quod despumare Falernum
Sufficiat, quinta dum linea tangitur umbra.
En quid agis? siccas insana Canicula messes
Iam dudum coquit, et patula pecus omne sub ulmo est:
Unus ait comitum. Verumne? itane? ocyus adsit
Huc aliquis! nemon'? Turgescit vitrea bilis:
Finditur: Arcadiæ pecuaria rudere credas.
Iam liber, et bicolor, positis membrana capillis,
Inque manus chartæ nodosaque venit arundo.
Tunc queritur, crassus calamo quod pendeat humor;
Nigra quod infusa vanescat sepia lympha;
Dilutas queritur geminet quod fistula guttas.
O miser, inque dies ultra miser! huccine rerum
Venimus? At cur non potius, teneroque palumbo
Et similis regum pueris, pappare minutum
Poscis, et iratus mammæ lallare recusas?
An tali studeam calamo? Cui verba? quid istas
Succinis ambages? tibi luditur: effluis amens.
Contemnere. Sonat vitium percussa, maligne
Respondet viridi non cocta fidelia limo. (acri
Udum et molle lutum es, nunc nunc properandus, et
Fingendus sine fine rota. Sed rure paterno
Est tibi far modicum, purum et sine labe salinum,
(Quid metuas?) cultrixque foci secura patella.
Hoc satis? an deceat pulmonem rumpere ventis,
Stemmate quod Tusco ramum millesime ducis,
Censoremue tuum vel quod trabeate salutas?
Ad populum phaleras: ego te intus et in cute novi.
Non pudet ad morem discincti vivere Nattæ?
Sed stupet hic vitio, et fibris increvit opimum
Pingue: caret culpa: nescit, quid perdat; et, alto
Demersus, summa non rursus bullit in unda.
Magne pater Divûm, sævos punire tyrannos
Haud alia ratione velis, cum dira libido
Moverit ingenium, ferventi tincta veneno,
Virtutem videant, intabescantque relicta.
Anne magis Siculi gemuerunt æra iuvenci,
Aut magis auratis pendens laquearibus ensis
Purpureas subter cervices terruit, *imus*,
Imus præcipites, quam si sibi dicat, et intus
Palleat infelix, quod proxima nesciat uxor?
Sæpe oculos, memini tangebam parvus olivo,
Grandia si nollem morituri verba Catonis
Dicere, non sano multum laudanda magistro,
Quæ pater adductis sudans audiret amicis:
Iure: etenim id summum, quid dexter senio ferret,
Scire erat in voto: damnosa canicula quantum
Raderet; angustæ collo non fallier orcæ;
Neu quis callidior buxum torquere flagello.
Haud tibi inexpertum curvos deprendere mores,
Quæque docet sapiens, brachatis illita Medis,
Porticus, insomnis quibus et detonsa iuventus
Invigilat, siliquis et grandi pasta polenta:
Et tibi, quæ Samios diduxit litera ramos,
Surgentem dextro monstravit limite callem.
Stertis adhuc? laxumque caput compage soluta
Oscitat hesternum; dissutis undique malis?
Est aliquid quo tendis, et in quod dirigis arcum?
An passim sequeris corvos testaque lutoque,
Securus quo pes ferat, atque ex tempore vivis?
Helleborum frustra, cum iam cutis ægra tumebit,
Poscentes videas: venienti occurrite morbo.
Et quid opus Cratero magnos promittere montes?
Discite, io, miseri, et causas cognoscite rerum!
Quid sumus, et quidnam victuri gignimur? ordo
Quis datus, aut metæ quam mollis flexus, et unde?
Quis modus argento? quid fas optare? quid asper
Utile nummus habet? patriæ carisque propinquis
Quantum elargiri deceat? quem te Deus esse
Iussit, et humana qua parte locatus es in re?
Disce; nec invideas, quod multa fidelia putet
In locupleto penu, defensis pinguibus Umbris,
Et piper, et pernæ, Marsi monumenta clientis,
Mænaque quod prima nondum defecerit orca.
Hic aliquis de gente hircosa centurionum
Dicat, Quod satis est, sapio mihi: non ego curo
Esse, quod Arcesilas æruinnosique Solones,
Obstipo capite, et figentes lumine terram,
Murmura cum secum et rabiosa silentia rodunt,
Atque exporrecto trutinantur verba labello,
Ægroti veteris meditantes somnia, gigni
De nihilo nihil, in nihilum nil posse reverti.
Hoc est, quod palles? cur quis non prandeat, hoc est?
His populus ridet: multumque torosa iuventus
Ingeminat tremulos naso crispante cachinnos.
Inspice: nescio quid trepidat mihi pectus, et ægris
Faucibus exsuperat gravis halitus: inspice, sodes,
Qui dicit medico, iussus requiescere, postquam
Tertia compositas vidit nox currere venas,
De maiore domo modice sitiente lagena,
Lenia loturo sibi Surrentina rogavit.
Heus, bone, tu palles. Nihil est. Videas tamen istud,
Quicquid id est: surgit tacite tibi lutea pellis.
At tu deterius palles: ne sis mihi tutor:
Iam pridem hunc sepelt: tu restas. Perge, tacebo.
Turgidus hic epulis, atque albo ventre, lavatur,
Gutture sulfureas lente exhalante mephites:
Sed tremor inter vina subit, calidumque triental
Excutit e manibus: dentes crepuere relecti:
Uncta cadunt laxis tunc pulmentaria labris.
Hinc tuba, candelæ: tandemque beatulus alto
Compositus lecto, crassisque lutatus amomis,
In portam rigidos calces extendit. at illum
Hesterni capite induto subiere Quirites.
Tange miser venas, et pone in pectore dextram:
Nil calet hic: summosque pedes attinge manusque:
Non frigent. Visa est si forte pecunia, sive
Candida vicini subrisit molle puella,
Cor tibi rite salit? Positum est algente camino
Durum olus, et populi cribro decussa farina:
Tentemus fauces: tenero latet ulcus in ore
Putre, quod haud deceat plebeia radere beta.
Alges, cum excussit membris tremor albus aristas;
Nunc face supposita fervescit sanguis, et ira
Scintillant oculi; dicisque facisque, quod ipse,
Non sani esse hominis, non sanus iuret Orestes.

SATIRA IV.

REM populi tractas? (barbatum hæc crede magistrum
Dicere, sorbitio tollit quem dira cicutæ:)
Quo fretus? dic hoc, magni pupille Pericli.
Scilicet ingenium et rerum prudentia velox
Ante pilos venit: dicenda tacendaque calles.
Ergo ubi commota fervet plebecula bile,
Fert animus calidæ fecisse silentia turbæ
Maiestate manus. Quid deinde loquere? Quirites,
Hoc, puta, non iustum est: illud male: rectius illud.

Scis etenim iustum gemina suspendere lance
Ancipitis libræ: rectum discernis, ubi inter
Curva subit, vel cum fallit pede regula varo:
Et potis es nigrum vitio præfigere Theta.
Quin tu igitur, summa nequicquam pelle decorus,
Ante diem blando caudam iactare popello
Desinis, Anticyras melior sorbere meracas.
Quæ tibi summa boni est? uncta vixisse patella
Semper, et assiduo curata cuticula sole.
Expecta: haud aliud respondeat hæc anus. I nunc;
Dinomaches ego sum, suffla: *sum candidus*. Esto:
Dum ne deterius sapiat pannucea Baucis,
Cum bene discincto cantaverit ocima vernæ.
Ut nemo in sese tentat descendere, nemo!
Sed præcedenti spectatur mantica tergo.
Quæsieris, Nostin' Vectidi prædia? cuius?
Dives arat Curibus, quantum non milvus oberret.
Hunc ais? hunc Dis iratis genioque sinistro?
Qui quandoque iugum pertusa ad compita figit,
Seriolæ veterem metuens deradere limum,
Ingemit, *Hoc bene sit*, tunicatum cum sale mordens
Cepe; et farrata, pueris plaudentibus, olla
Pannosam fæcem morientis sorbet aceti.
At si unctus cesses, et figas in cute solem,
Est prope te ignotus, cubito qui tangat, et acre
Despuat in mores; penemque arcanaque lumbi
Runcantem, populo marcentes pandere vulvas.
Tu cum maxillis balanatum gausape pectas,
Inguinibus quare detonsus gurgulio extat?
Quinque palæstritæ licet hæc plantaria vellant,
Elixasque nates labefactent forcipe adunca,
Non tamen ista filix ullo mansuescit aratro.
Cædimus, inque vicem præbemus crura sagittis.
Vivitur hoc pacto: sic novimus. Ilia subter,
Cæcum vulnus habes: sed lato balteus auro
Prætegit: ut mavis, da verba, et decipe nervos,
Si potes. Egregium cum me vicinia dicat,
Non credam? Viso, si palles, improbe, nummo;
Si facis, in penem quicquid tibi venit amarum;
Si puteal multa cautus vibice flagellas;
Nequicquam populo bibulas donaveris aures.
Respue, quod non es: tollat sua munera cerdo.
Tecum habita, et noris, quam sit tibi curta supellex.

SATIRA V.

VATIBUS hic mos est, centum sibi poscere voces,
Centum ora, et linguas optare in carmina centum
Fabula seu mœsto ponatur hianda tragœdo,
Vulnera seu Parthi ducentis ab inguine ferrum.
Quorsum hæc? aut quantas robusti carminis offas
Ingeris, ut par sit centeno gutture niti?
Grande locuturi nebulas Helicone legunto,
Si quibus aut Procnes, aut si quibus olla Thyestæ
Fervebit, sæpe insulso cœnanda Glyconi.
Tu neque anhelanti, coquitur dum massa camino,
Folle premis ventos; nec clauso murmure raucus
Nescio quid tecum grave cornicaris inepte;
Nec stloppo tumidas intendis rumpere buccas.
Verba togæ sequeris, iunctura callidus acri
Ore teres modico, pallentes radere mores
Doctus, et ingenuo culpam defigere ludo.
Hinc trahe, quæ dicas, mensamque relinque Mycenis
Cum capite et pedibus, plebeiaque prandia noris.
Non equidem hoc studeo, bullatis ut mihi nugis
Pagina turgescat, dare pondus idonea fumo.
Secreti loquimur. Tibi nunc, hortante Camœna,
Excutienda damus præcordia: quantaque nostræ
Pars tua sit, Cornute, animæ, tibi, dulcis amice,
Ostendisse iuvat. Pulso, dignoscere cautus,
Quid solidum crepet, et pictæ tectoria linguæ.
His ego centenas ausim deposcere voces,
Ut, quantum mihi te sinuoso in pectore fixi,
Voce traham pura, totumque hoc verba resignent,
Quod latet arcana non enarrabile fibra.
Cum primum pavido custos mihi purpura cessit,
Bullaque succinctis laribus donata pependit;
Cum blandi comites, totaque impune Subura
Permisit sparsisse oculos iam candidus umbo;
Cumque iter ambiguum est, et vitæ nescius error
Diducit trepidas ramosa in compita mentes;
Me tibi supposui. Teneros tu suscipis annos
Socratico, Cornute, sinu. Tunc fallere solers
Apposita intortos ostendit regula mores,
Et premitur ratione animus, vincique laborat,
Artificemque tuo ducit sub pollice vultum.
Tecum etenim longos memini consumere soles,
Et tecum primas epulis decerpere noctes.
Unum opus et requiem pariter disponimus ambo,
Atque verecunda laxamus seria mensa.
Non equidem hoc dubites, amborum fœdere certo
Consentire dies, et ab uno sidere duci.
Nostra vel æquali suspendit tempora Libra
Parca tenax veri, seu nata fidelibus hora
Dividit in Geminos concordia fata duorum,
Saturnumque gravem nostro Iove frangimus una.
Nescio quod certe est, quod me tibi temperat, astrum.
Mille hominum species, et rerum discolor usus.
Velle suum cuique est, nec voto vivitur uno.
Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
Rugosum piper, et pallentis grana cumini:
Hic satur irriguo mavult turgescere somno:
Hic Campo indulget: hunc alea decoquit: ille
In Venerem est putris: sed cum lapidosa chiragra
Fregerit articulos, veteris ramalia fagi;
Tunc crassos transisse dies, lucemque palustrem,
Et sibi iam seri vitam ingemuere relictam.
At te nocturnis iuvat impallescere chartis.
Cultor enim iuvenum purgatas inseris aures
Fruge Cleanthea. Petite hinc, iuvenesque senesque,
Finem animo certum, miserisque viatica canis.
Cras hoc fiet. Idem cras fiet. Quid? quasi magnum,
Nempe diem donas? Sed cum lux altera venit,
Iam cras hesternum consumsimus: ecce aliud cras
Egerit hos annos, et semper paulum erit ultra.
Nam quamvis prope te, quamvis temone sub uno
Vertentem sese, frustra sectabere canthum,
Cum rota posterior curras, et in axe secundo.
Libertate opus est, non hac, quam ut quisque Velina
Publius emeruit, scabiosum tesserula far
Possidet. Heu steriles veri, quibus una Quiritem
Vertigo facit! Hic Dama est non tressis agaso,
Vappa et lippus, et in tenui farragine mendax:
Verterit hunc dominus, momento turbinis exit
Marcus Dama. Papæ! Marco spondente, recusas
Credere tu nummos? Marco sub iudice palles?
Marcus dixit: ita est. Assigna, Marce, tabellas.
Hæc mera libertas: hoc nobis pilea donant.
An quisquam est alius liber, nisi ducere vitam
Cui licet, ut voluit? licet, ut volo, vivere: non sim
Liberior Bruto? Mendose colligis, inquit
Stoicus hic, aurem mordaci lotus aceto.
Hoc reliquum accipio: *licet* illud et *ut volo* tolle.
Vindicta postquam meus a prætore recessi,
Cur mihi non liceat, iussit quodcumque voluntas,
Excepto, si quid Masuri rubrica vetavit?
Disce! sed ira cadat naso rugosaque sanna,
Dum veteres avias tibi de pulmone revello.
Non prætoris erat stultis dare tenuia rerum

Officia, atque usum rapidæ permittere vitæ.
Sambucam citius caloni aptaveris alto.
Stat contra ratio, et secretam gannit in aurem,
Ne liceat facere id, quod quis vitiabit agendo.
Publica lex hominum naturaque continet hoc fas,
Ut teneat vetitos inscitia debilis actus.
Diluis helleborum, certo compescere puncto
Nescius examen? vetat hoc natura medendi.
Navem si poscat sibi peromatus arator
Luciferi rudis, exclamet Melicerta perisse
Frontem de rebus. Tibi recto vivere talo
Ars dedit? et veri speciem dignoscere calles,
Ne qua sabburato mendosum tinniat auro?
Quæque sequenda forent, et quæ vitanda vicissim,
Illa prius creta, mox hæc carbone, notasti?
Es modicus voti? presso lare? dulcis amicis?
Iam nunc astringas, iam nunc granaria laxes?
Inque luto fixum possis transcendere nummum,
Nec glutto sorbere salivam Mercurialem?
Hæc mea sunt, teneo, cum vere dixeris, esto
Liberque ac sapiens, prætoribus ac Iove dextro.
Sin tu, cum fueris nostræ paulo ante farinæ,
Pelliculam veterem retines, et fronte politus
Astutam vapido servas sub pectore vulpem;
Quæ dederam supra, repeto, funemque reduco.
Nil tibi concessit ratio: digitum exsere, peccas.
Et quid tam parvum est? sed nullo thure litabis,
Hærcat in stultis brevis ut semuncia recti.
Hæc miscere nefas: nec, cum sis cætera fossor,
Tres tantum ad numeros satyri moveare Bathylli.
Liber ego. Unde datum hoc summis, tot subdite rebus?
An dominum ignoras, nisi quem vindicta relaxat?
I, puer, et strigiles Crispini ad balnea defer:
Si increpuit, cessas nugator? servitium acre
Te nihil impellit: nec quicquam extrinsecus intrat,
Quod nervos agitet: sed si intus et in iecore ægro
Nascantur domini, quæ tu impunitior exis, (rilis?
Atque hic, quem ad strigiles scutica et metus egit he-
Mane piger stertis: Surge, inquit avaritia: eia
Surge. Negas: instat: Surge, inquit: Non queo. Surge.
Et quid agam? Rogitas? saperdas advehe Ponto,
Castoreum, stuppas, ebenum, thus, lubrica Coa.
Tolle recens primus piper e sitiente camelo.
Verte aliquid: iura. Sed Iupiter audiet. Eheu!
Baro, regustatum digito terebrare salinum
Contentus perages, si vivere cum Iove tendis.
Iam pueris pellem succinctus et cœnophorum aptas:
Ocyus ad navem: nihil obstat, quin trabe vasta
Ægæum rapias, nisi solers luxuria ante
Seductum moneat: Quo deinde, insane, ruis? quo?
Quid tibi vis? calido sub pectore mascula bilis
Intumuit, quam non extinxeriturna cicutæ?
Tun' mare transilias? tibi, torta cannabe fulto,
Cœna sit in transtro? Veientanumque rubellum
Exhalet vapida læsum pice fissilis olla?
Quid petis? ut nummi, quos hic quincunce modesto
Nutrieras, pergant avidos sudare deunces?
Indulge genio; carpamus dulcia: nostrum est,
Quod vivis: cinis et manes et fabula fies. (est.
Vive memor leti: fugit hora: hoc, quod loquor, inde
En quid agis? duplici in diversum scinderis hamo:
Hunccine an hunc sequeris? subeas alternus oportet
Aucipiti obsequio dominos; alternus oberres.
Nec tu, cum obstiteris semel, instantique negaris
Parere imperio, Rupi iam vincula, dicas.
Nam et luctata canis nodum abripit: attamen illi,
Cum fugit, a collo trahitur pars longa catenæ.
Dave, cito, hoc credas iubeo, finire dolores
Præteritos meditor: (crudum Cærestratus unguem
Abrodens ait hæc.) An siccis dedecus obstem
Cognitis? an rem patriam rumore sinistro
Limen ad obscœnum frangam, dum Chrysidis udas
Ebrius ante fores extincta cum face canto?
Euge, puer, sapias: Dis depellentibus aguam
Percute. Sed censen', plorabit, Dave, relicta?
Nugaris: solea puer obiurgabere rubra.
Ne trepidare velis, atque arctos rodere casses.
Nunc ferus et violens: at, si vocet, haud mora, dicas,
Quidnam igitur faciam? ne nunc, cum arcessor, et
Supplicat, accedam? Si totus et integer illinc (ultro
Exieras, ne nunc. Hic, hic, quem quærimus, hic est,
Non in festuca, lictor quam iactat ineptus.
Ius habet ille sui palpo, quem ducit hiantem
Cretata ambitio? Vigila, et cicer ingere large
Rixanti populo, nostra ut Floralia possint
Aprici meminisse senes. Quid pulchrius? At cum
Herodis venere dies, unctaque fenestra
Dispositæ pinguem nebulam vomuere lucernæ,
Portantes violas, rubrumque amplexa catinum
Cauda natat thynni, tumet alba fidelia vino;
Labra moves tacitus, recutitaque sabbata palles.
Tunc nigri lemures, ovoque pericula rupto:
Hinc grandes Galli, et cum sistro lusca sacerdos,
Incussere Deos inflantes corpora, si non
Prædictum ter mane caput gustaveris allii.
Dixeris hæc inter varicosos centuriones;
Continuo crassum ridet Vulfenius ingens,
Et centum Græcos curto centusse licetur.

SATIRA VI.

ADMOVIT iam bruma foco te, Basse, Sabino?
Iamne lyra et tetrico vivunt tibi pectine chordæ?
Mire opifex numeris veterum primordia rerum,
Atque marem strepitum fidis intendisse Latinæ;
Mox iuvenes agitare iocos, et pollice honesto
Egregios lusisse senes! Mihi nunc Ligus ora
Intepet, hibernatque meum mare, qua latus ingens
Dant scopuli, et multa littus se valle receptat.
Lunæ portum est operæ cognoscere, cives:
Cor iubet hoc Enni, postquam destertuit esse
Mæonides Quintus pavone ex Pythagoreo.
Hic ego securus vulgi, et quid præparet Auster
Infelix pecori, securus et, angulus ille
Vicini nostro quia pinguior; etsi adeo omnes
Ditescant orti peioribus; usque recusem
Curvus ob id minui senio, aut cœnare sine uncto,
Et signum in vapida naso tetigisse lagena.
Discrepet his alius. Geminos, horoscope, varo
Producis genio. Solis natalibus est qui
Tingat olus siccum muria vafer in calice emta,
Ipse sacrum irrorans patinæ piper. Hic bona dente
Grandia magnanimus peragit puer. Utar ego, utar,
Nec rhombos ideo libertis ponere lautus,
Nec tenuem sollers turdarum nosse salivam.
Messo tenus propria vive; et granaria, fas est,
Emole. Quid metuas? Occa, et seges altera in herba
Ast vocat officium: trabe rupta Bruttia saxa (est.
Prendit amicus inops, remque omnem surdaque vota
Condidit Ionio: iacet ipse in littore, et una
Ingentes de puppe Dei, iamque obvia mergis
Costa ratis laceræ. Nunc et de cespite vivo
Fruge aliquid, largire inopi, ne pictus oberret
Cærulea in tabula. Sed cœnam funeris hæres
Negliget iratus, quod rem curtaveris: urnæ
Ossa inodora dabit, seu spirent cinnama surdum,
Seu ceraso peccent casiæ, nescire paratus.
Tunc bona incolumis minuas? Et Bestius urget
Doctores Graios: Ita fit, postquam sapere Urbi

Cum pipere et palmis venit vestrum hoc maris expers
Fœnisecæ crasso vitiarunt unguine pultes.
Hæc cinere ulterior metuas? at tu, meus hæres
Quisquis eris, paulum a turba seductior audi.
O bone, num iguoras? missa est a Cesare laurus
Insignem ob cladem Germanæ pubis, et aris
Frigidus excutitur cinis: ac iam postibus arma,
Iam chlamydes regum, iam lutea gausapa captis,
Essedaque, ingentesque locat Cæsonia Rhenos.
Dis igitur genioque ducis centum paria, ob res
Egregie gestas, induco. Quis vetat? aude.
Væ, nisi connives! Oleum artocreasque popello
Largior. An prohibes? dic clare. Non adeo, inquis.
Exossatus ager iuxta est. Age, si mihi nulla
Iam reliqua ex amitis, patruelis nulla, proneptis
Nulla manet patrui, sterilis matertera vixit,
Deque avia nihilum superest; accedo Bovillas,
Clivumque ad Virbi. præsto est mihi Manius hæres,
Progenies terræ! Quære ex me, quis mihi quartus
Sit pater: haud promte, dicam tamen. Adde etiam u-
Unum etiam: terræ est iam filius; et mihi ritu [num,
Manius hic generis prope maior avunculus exit.
Qui prior es, cur me in decursu lampada poscis?
Sum tibi Mercurius: venio Deus huc ego, ut illo
Pingitur. An renuis? vin' tu gaudere relictis?
Deest aliquid summæ. Minui mihi: sed tibi totum est,
Quicquid id est. Ubi sit, fuge quærere, quod mihi
Legarat Tadius: nec dicta repone paterna: (quondam
Fœneris accedat merces: hinc exime sumtus.
Quid reliquum est? Reliquum? nunc nunc impensius
Unge, puer, caules. Mihi festa luce coquatur (unge,
Urtica, et fissa fumosum sinciput aure?
Ut tuus iste nepos olim, satur anseris extis,
Cum morosa vago singultiet inguine vena,
Patriciæ immeiat vulvæ? mihi trama figuræ
Sit reliqua, ast illi tremat omento popa venter?
Vende animam lucro: mercare, atque excute solers
Omne latus mundi, ne sit præstantior alter
Cappadocas rigida pingues plausisse catasta.
Rem duplica. Feci: iam triplex, iam mihi quarto,
Iam decies redit in rugam. Depunge, ubi sistam,
Inventus, Chrysippe, tui finitor acervi:

M. ANNAEUS LUCANUS

M. Annæus Lucanus, M. Annæi Melæ filius, Senecæ nepos, genere eques, natione Cordubensis, præter alia carmina Pharsaliam, ad Iul. Cæsaris victoriam de Romanorum libertate celebrandam, scripsit, quo in poemate multa digna Virgilio reperies, nimium interdum tumorem, ac in Neronem adulationem reprehendes. Romæ, sævissimo Nerone imperante, vixit. Hic primum Lucano favit; sed sibi hunc carminibus antecellere sentiens, tantam ingenii præstantiam omni contumelia multabat. Quapropter Lucanus iræ suæ, quam prudentiæ parens, Pisonianæ coniurationi se addidit. Postquam hæc patefacta fuit, poeta sibi mortem conscire iussus, venas suas resolvit. Anno ætatis suæ 27, post I. C. 65, nimium immaturæ, raptus, obiit. Quosdam Pharsaliæ versus eiusmodi mortis imaginem exprimentes recordatus, moriendo rettulit; eaque illi suprema vox fuit.

M. An. Lucani Pharsaliae Libri X, iuxta edit. Oudendorpii

LIBER PRIMUS

Bella per Emathios plus quam civilia campos,
Iusque datum sceleri canimus, populumque potentem
In sua victrici conversum viscera dextra;
Cognatasque acies; et rupto fœdere regni
Certatum totis concussi viribus orbis,
In commune nefas; infestisque obvia signis
Signa, pares aquilas, et pila minantia pilis.
Quis furor, o cives? quæ tanta licentia ferri,
Gentibus invisis Latium præbere cruorem?
Cumque superba foret Babylon spolianda trophæis
Ausoniis, umbraque erraret Crassus inulta;
Bella geri placuit nullos habitura triumphos?
Heu, quantum potuit terræ, pelagique parari
Hoc, quem civiles hauserunt, sanguine, dextræ!
Unde venit Titan, et nox ubi sidera condit,
Quaque dies medius flagrantibus æstuat horis,
Et qua bruma rigens, ac nescia vere remitti,
Astringit Scythicum glaciali frigore pontum:
Sub iuga iam Seres, iam barbarus isset Araxes,
Et gens si qua iacet nascenti conscia Nilo.
Tunc, si tantus amor belli tibi, Roma, nefandi,
Totum sub Latias leges cum miseris orbem,
In te verte manus: nondum tibi defuit hostis.
At nunc semirutis pendent quod mœnia tectis
Urbibus Italiæ, lapsisque ingentia muris
Saxa iacent, nulloque domus custode tenentur,
Rarus et antiquis habitator in urbibus errat:
Horrida quod dumis, multosque inarata per annos
Hesperia est, desuntque manus poscentibus arvis,
Non tu, Pyrrhe ferox, nec tantis cladibus auctor
Pœnus erit; nulli penitus discindere ferro
Contigit: alta sedent civilis vulnera dextræ.
Quod si non aliam venturo fata Neroni
Invenere viam, magnoque æterna parantur
Regna deis, cœlumque suo servire Tonanti
Non nisi sævorum potuit post bella gigantum;
Iam nihil, o Superi, querimur: scelera ipsa nefasque
Hac mercede placent: diros Pharsalia campos
Impleat, et Pœni saturentur sanguine manes:
Ultima funesta concurrant prœlia Munda.
His, Cæsar, Perusina fames, Mutinæque labores
Accedant fatis, et quas premit aspera, classes,
Leucas, et ardenti servilia bella sub Ætna.
Multum Roma tamen debet civilibus armis,
Quod tibi res acta est. Te, cum statione peracta
Astra petes serus, prælati regia cœli
Excipiet, gaudente polo: seu sceptra tenere,
Seu te flammigeros Phœbi conscendere currus,
Telluremque, nihil mutato sole timentem,
Igne vago lustrare iuvet; tibi numine ab omni
Cedetur, iurisque tui natura relinquet,
Quis deus esse velis, ubi regnum ponere mundi.

Sed neque in Arctoo sedem tibi legeris orbe:
Nec polus adversi calidus qua mergitur Austri;
Unde tuam videas obliquo sidere Romam.
Ætheris immensi partem si presseris unam,
Sentiet axis onus: librati pondera cœli
Orbe tene medio: pars ætheris illa sereni
Tota vacet, nullæque obstent a Cæsare nubes.
Tunc genus humanum positis sibi consulat armis,
Inque vicem gens omnis amet: pax missa per orbem
Ferrea belligeri compescat limina lani.
Sed mihi iam numen: nec, si te pectore vates
Accipiam, Cirrhæa velim secreta moventem
Sollicitare Deum, Bacchumque avertere Nysa.
Tu satis ad dandas Romana in carmina vires.
Fert animus causas tantarum expromere rerum:
Immensumque aperitur opus, quid in arma furentem
Impulerit populum, quid pacem excusserit orbi.
Invida fatorum series, summisque negatum
Stare diu; nimioque graves sub pondere lapsus,
Nec se Roma ferens: sic, cum compage soluta
Secula tot mundi suprema coegerit hora,
Antiquum repetens iterum chaos; omnia mixtis
Sidera sideribus concurrent; ignea pontum
Astra petent: tellus extendere littora nolet,
Excutietque fretum: fratri contraria Phœbe
Ibit, et obliquum bigas agitare per orbem
Indignata, diem poscet sibi: totaque discors
Machina divulsi turbabit fœdera mundi.
In se magna ruunt: lætis hunc numina rebus
Crescendi posuere modum; nec gentibus ullis
Commodat in populum, terræ pelagique potentem
Invidiam Fortuna suam. Tu causa malorum,
Facta tribus dominis communis Roma, nec unquam
In turbam missi feralia fœdera regni:
O male concordes, nimiaque cupidine cæci,
Quid miscere iuvat vires, orbemque tenere
In medio? dum terra fretum, terramque levabit
Aer, et longi volvent Titana labores,
Noxque diem cœlo totidem per signa sequetur;
Nulla fides regni sociis, omnisque potestas
Impatiens consortis erit: nec gentibus ullis
Credite; nec longe fatorum exempla petantur:
Fraterno primi maduerunt sanguine muri.
Nec pretium tanti tellus, pontusque furoris
Tunc erat: exiguum dominos commisit asylum.
Temporis angusti mansit concordia discors,
Pax que fuit non sponte ducum; nam sola futuri
Crassus erat belli medius mora. Qualiter undas
Qui secat, et geminum gracilis mare separat Isthmos;
Nec patitur conferre fretum: si terra recedat,
Ionium Ægæo fraugat mare: sic, ubi sæva
Arma ducum dirimens, miserando funere Crassus
Assyrias Latio maculavit sanguine Carras,
Parthica Romanos solverunt damna furores.
Plus illa vobis acie, quam creditis, actum est,
Arsacidæ: bellum victis civile dedistis.
Dividitur ferro regnum; populique potentis,
Quæ mare, quæ terras, quæ totum possidet orbem,
Non cepit fortuna duos; nam pignora iuncti
Sanguinis, et diro ferales omine tedas
Abstulit ad manes, Parcarum, Iulia, sæva
Intercepta manu: quod si tibi fata dedissent
Maiores in luce moras, tu sola furentem
Inde virum poteras, atque hinc retinere parentem;
Armataque manus excusso iungere ferro,
Ut generos soceris mediæ iunxere Sabinæ.
Morte tua discussa fides, bellumque movere
Permissum est ducibus: stimulos dedit æmula virtus.
Tu, nova ne veteres obscurent acta triumphos,
Et victis cedat piratica laurea Gallis,
Magne, times: te iam series, ususque laborum
Erigit, impatiensque loci fortuna secundi.
Nec quenquam iam ferre potest, Cæsarve priorem,
Pompeiusve parem. Quis iustius induit arma,
Scire nefas: magno se iudice quisque tuetur:
Victrix causa Deis placuit, sed victa Catoni.
Nec coiere pares: alter, vergentibus annis
In senium, longoque togæ tranquillior usu,
Dedidicit iam pace ducem: famæque petitor
Multa dare in vulgus: totus popularibus auris
Impelli, plausuque sui gaudere theatri:
Nec reparare novas vires; multumque priori
Credere fortunæ: stat magni nominis umbra,
Qualis frugifero quercus sublimis in agro
Exuvias veteres populi, sacrataque gestans
Dona ducum: nec iam validis radicibus hærens,
Pondere fixa suo est; nudosque per aera ramos
Effundens, trunco, non frondibus, efficit umbram:
At quamvis primo nutet casura sub Euro,
Tot circum silvæ firmo se robore tollant,
Sola tamen colitur. Sed non in Cæsare tantum
Nomen erat, nec fama ducis; sed nescia virtus
Stare loco: solusque pudor non vincere bello.
Acer, et indomitus; quo spes, quoque ira vocasset,
Ferre manum, et nunquam temerando parcere ferro:
Successus urgere suos; instare favori
Numinis: impellens quicquid sibi summa petenti
Obstaret; gaudensque viam fecisse ruina.
Qualiter expressum ventis per nubila fulmen
Ætheris impulsi sonitu, mundique fragore
Emicuit, rupitque diem, populosque paventes
Terruit, obliqua præstringuens lumina flamma;
In sua templa furit: nullaque exire vetante
Materia, magnamque cadens, magnamque revertens
Dat stragem late, sparsosque recolligit ignes.
Hæ ducibus causæ suberant: sed publica belli
Semina, quæ populos semper mersere potentes.
Namque ut opes nimias mundo fortuna subacto
Intulit, et rebus mores cessere secundis,
Prædaque et hostiles luxum suasere rapinæ:
Non auro, tectisve modus; mensasque priores
Aspernata fames: cultus, gestare decoros
Vix nuribus, rapuere mares: fœcunda virorum
Paupertas fugitur; totoque accersitur orbe,
Quo gens quæque perit: tunc longos iungere fines
Agrorum, et quondam duro sulcata Camilli
Vomere, et antiquos Curiorum passa ligones
Longa sub ignotis extendere rura colonis.
Non erat is populus, quem pax tranquilla iuvaret,
Quem sua libertas immotis pasceret armis.
Inde iræ faciles, et, quod suasisset egestas,
Vile nefas; magnumque decus, ferroque petendum,
Plus patria potuisse sua: mensuraque iuris
Vis erat: hinc leges, et plebiscita coactæ;
Et cum consulibus turbantes iura tribuni:
Hinc rapti pretio fasces, sectorque favoris
Ipse sui populus, letalisque ambitus urbi;
Annua venali referens certamina Campo:
Hinc usura vorax, avidumque in tempora fœnus,
Et concussa fides, et multis utile bellum.
Iam gelidas Cæsar cursu superaverat Alpes;
Ingentesque animo motus, bellumque futurum,
Ceperat: ut ventum est parvi Rubiconis ad undas,
Ingens visa duci patriæ trepidantis imago,
Clara per obscuram vultu mœstissima noctem,
Turrigero canos effundens vertice crines,
Cæsarie lacera, nudisque adstare lacertis,
Et gemitu permixta loqui: Quo tenditis ultra?

Quo fertis mea signa viri? si iure venitis,
Si cives, hucusque licet. Tunc perculit horror
Membra ducis, riguere comæ, gressumque coercens
Languor in extrema tenuit vestigia ripa.
Mox ait: O magnæ qui mœnia prospicis urbis
Tarpeia de rupe tonans Phrygii pie penates
Gentis Iuleæ, et rapti secreta Quirini,
Et residens celsa Latialis Iupiter Alba,
Vestalesque foci, summique o numinis instar
Roma, fave cœptis: non te furialibus armis
Persequor: en adsum victor terraque, marique
Cæsar, ubique tuus (liceat modo), nunc quoque miles.
Ille erit, ille nocens, qui me tibi fecerit hostem.
Inde moras solvit belli, tumidumque per amnem
Signa movet propere. Sic cum squalentibus arvis
Æstiferæ Libyes viso leo comminus hoste
Subsedit dubius, totam dum colligit iram;
Mox ubi se sævæ stimulavit verbere caudæ,
Erexitque iubam, et vasto grave murmur hiatu
Infremuit: tum torta levis si lancea Mauri
Hæreat, aut latum subeant venabula pectus,
Per ferrum tanti securus vulneris exit.
Fonte cadit modico, parvisque impellitur undis
Puniceus Rubicon, cum fervida canduit æstas;
Perque imas serpit valles, et Gallica certus
Limes ab Ausoniis disterminat arva colonis.
Tunc vires præbebat hyems, atque auxerat undas
Tertia iam gravido pluvialis Cynthia cornu,
Et madidis Eurі resolutæ flatibus Alpes.
Primus in obliquum sonipes opponitur amnem
Excepturus aquas: molli tum cetera rumpit
Turba vado fracti faciles iam fluminis undas.
Cæsar, ut adversam superato gurgite ripam
Attigit, Hesperiæ vetitis et constitit arvis,
Hic, ait, hic, pacem, temerataque iura relinquo;
Te Fortuna sequor: procul hinc iam fœdera sunto.
Credidimus fatis, utendum est iudice bello.
Sic fatus, noctis tenebris rapit agmina ductor
Impiger, et torto Balearis verbere fundæ
Ocyor, et missa Parthi post terga sagitta:
Vicinumque minax invadit Ariminum, ut ignes
Solis lucifero fugiebant astra relicto.
Iamque dies primos belli visura tumultus
Exoritur: seu sponte deum, seu turbidus Auster
Impulerat mœstam, tenuerunt nubila lucem.
Constitit ut capto iussus deponere miles
Signa foro, stridor lituum, clangorque tubarum
Non pia concinuit cum rauco classica cornu.
Rupta quies populi, stratisque excita iuventus
Diripiunt sacris affixa penatibus arma,
Quæ pax longa dabat: nuda iam crate fluentes
Invadunt clipeos, curvataque cuspide pila,
Et scabros nigræ morsu rubiginis enses.
Ut notæ fulsere aquilæ, Romanaque signa,
Et celsus medio conspectus in agmine Cæsar,
Diriguere metu, gelidus pavor alligat artus,
Et tacito mutos volvunt sub pectore questus:
O male vicinis hæc mœnia condita Gallis!
O tristi damnata loco! pax alta per omnes,
Et tranquilla quies populos: nos præda furentum,
Primaque castra sumus: melius fortuna dedisses
Orbe sub Eoo sedem, gelidaque sub Arcto,
Errantesque domos, Latii quam claustra tueri.
Nos primi Senonum motus, Cimbrumque ruentem
Vidimus, et Martem Libyes, cursumque furoris
Teutonici: quoties Romam fortuna lacessit,
Hac iter est bellis: gemitu sic quisque latenti,
Non ausus timuisse palam: vox nulla dolori
Credita: sed quantum, volucres cum bruma coercet,
Rura silent, mediusque iacet sine murmure pontus;
Tanta quies. Noctis gelidas lux solverat umbras:
Ecce, faces belli, dubiæque in prœlia menti
Urgentes addunt stimulos, cunctasque pudoris
Rumpunt fata moras: iustos Fortuna laborat
Esse ducis motus, et causas invenit armis.
Expulit ancipiti discordes urbe tribunos
Victo iure minax iactatis curia Gracchis.
Hos iam mota ducis vicinaque signa petentes
Audax venali comitatur Curio lingua;
Vox quondam populi, libertatemque tueri
Ausus, at armatos plebi miscere potentes.
Utque ducem varias volventem pectore curas,
Conspexit: Dum voce tuæ potuere iuvari
Cæsar, ait, partes, quamvis nolente senatu
Traximus imperium tunc, cum mihi Rostra tenere
Ius erat, et dubios in te transferre Quirites.
Sed postquam leges bello siluere coactæ,
Pellimur e patriis laribus, patimurque volentes
Exilium: tua nos faciat victoria cives.
Dum trepidant nullo firmatæ robore partes,
Tolle moras: semper nocuit differre paratis.
Par labor atque metus pretio maiore petuntur.
Bellantem geminis tenuit te Gallia lustris,
Pars quota terrarum: facili si prœlia pauca
Gesseris eventu, tibi Roma subegerit orbem.
Nunc neque te longi remeantem pompa triumphi
Excipit, aut sacras poscunt Capitolia laurus:
Livor edax tibi cuncta negat: gentesque subactas
Vix impune feres: socerum depellere regno
Decretum est genero: partiri non potes orbem:
Solus habere potes. Sic postquam fatus, et ipsi
In bellum prono tantum tamen addidit iræ,
Accenditque ducem, quantum clamore iuvatur
Eleius sonipes, quamvis iam carcere clauso
Imminеat foribus, pronusque repagula laxet.
Convocat armatos extemplo ad signa manipulos:
Utque satis trepidum turba coeunte tumultum
Composuit vultu, dextraque silentia iussit:
Bellorum o socii, qui mille pericula Martis
Mecum (ait) experti, decimo iam vincitis anno.
Hoc cruor Arctois meruit diffusus in arvis,
Vulneraque, et mortes, hiemesque sub Alpibus actæ?
Non secus ingenti bellorum Roma tumultu
Concutitur, quam si Pœnus transcenderet Alpes
Annibal: implentur valido tirone cohortes:
In classem cadit omne nemus: terraque marique
Iussus Cæsar agi. Quid? si mihi signa iacerent
Marte sub adverso, ruerentque in terga feroces
Gallorum populi? nunc, cum Fortuna secundis
Mecum rebus agat, Superique ad summa vocantes,
Tentamur: veniat longa dux pace solutus
Milite cum subito, partesque in bella togatæ
Marcellusque loquax, et nomina vana Catones.
Scilicet extremi Pompeium, emtique clientes
Continuo per tot satiabunt tempora regno?
Ille reget currus nondum patientibus annis?
Ille semel raptos nunquam dimittet honores?
Quid iam rura querar totum suppressa per orbem,
Ac iussam servire famem? quis castra timenti
Nescit mixta foro? gladii cum triste minantes
Iudicium insolita trepidum cinxere corona,
Atque auso medias perrumpere milite leges
Pompeiana reum clauserunt signa Milonem?
Nunc quoque ne lassum teneat privata senectus,
Bella nefanda parat suetus civilibus armis,
Et docilis Syllam scelerum vicisse magistrum.
Utque feræ tigres nunquam posuere furorem,
Quas nemore Hyrcano, matrum dum lustra sequuntur

Altus cæsorum pavit cruor armentorum;
Sic et Syllanum solito tibi lambere ferrum
Durat, Magne, sitis: nullus semel ore receptus
Pollutas patitur sanguis mansuescere fauces.
Quem tamen inveniet tam longa potentia finem? (quo
Quis scelerum modus est? ex hoc iam te, improbe, re-
Ille tuus saltem doceat discedere Sylla.
Post Cilicasne vagos, et lassi Pontica regis
Prœlia, barbarico vix consummata veneno,
Ultima Pompeio dabitur provincia, Cæsar;
Quod non, victrices aquilas deponere iussus,
Paruerim? mihi si merces erepta laborum est,
His saltem longi, non me duce, præmia belli
Reddantur: miles sub quolibet iste triumphet.
Conferet exanguis quo se post bella senectus?
Quæ sedes erit emeritis? quæ rura dabuntur?
Quæ noster veteranus aret? quæ mœnia fessis?
An melius fient piratæ, Magne, coloni?
Tollite iampridem victricia, tollite signa:
Viribus utendum est, quas fecimus: arma tenenti
Omnia dat, qui iusta negat: nec numina desunt.
Nam neque præda meis, neque regnum quæritur ar-
Detrahimus dominos urbi servire paratæ. (mis:
Dixerat: at dubium non claro murmure vulgus
Secum incerta fremit: pietas patriique penates,
Quamquam cæde feras mentes, animosque tumentes,
Frangunt; sed diro ferri revocantur amore,
Ductorisque metu. Summi tum munera pili
Lælius, emeritique gerens insignia doni,
Servati civis referentem præmia quercum;
Si licet, exclamat, Romani maxime rector
Nominis, et fas est veras expromere voces;
Quod tam lenta tuas tenuit patientia vires
Conquerimur: deeratne tibi fiducia nostri?
Dum movet hic calidus spirantia corpora sanguis,
Et dum pila valent fortes torquere lacerti,
Degenerem patiere togam, regnumque senatus?
Usque adeo miserum est civili vincere bello?
Duc age per Scythiæ populos, per inhospita Syrtis
Litora, per calidas Libyæ sitientis arenas.
Hæc manus, ut victum post terga relinqueret orbem,
Oceani tumidas remo compescuit undas:
Fregit et Arctoo spumantem vortice Rhenum.
Iussa sequi tam posse mihi, quam velle necesse est.
Nec civis meus est, in quem tua classica Cæsar,
Audiero: per signa decem felicia castris,
Perque tuos iuro quocumque ex hoste triumphos;
Pectore si fratris gladium, iuguloque parentis,
Condere me iubeas, plenæque in viscera partu
Coniugis, invita peragam tamen omnia dextra.
Si spoliare Deos, ignemque immittere templis,
Numina miscebit castrensis flamma Monetæ:
Castra super Tusci si ponere Tibridis undas,
Hesperios audax veniam metator in agros.
Tu quoscumque voles in planum effundere muros,
His aries actus disperget saxa lacertis:
Illa licet, penitus tolli quam iusseris urbem,
Roma sit. His cunctæ simul assensere cohortes,
Elatasque alte, quæcumque ad bella vocaret,
Promisere manus. It tantus ad æthera clamor,
Quantus piniferi Boreas cum Thracius Ossæ
Rupibus incubuit, curvato robore pressæ
Fit sonus, aut rursus redeuntis in æthera silvæ.
Cæsar ut acceptum tam prono milite bellum,
Fataque ferre videt, ne quo languore moretur
Fortunam, sparsas per Gallica rura cohortes
Evocat, et Romam motis petit undique signis.
Deseruere cavo tentoria fixa Lemano,
Castraque quæ Vogesi curvam super ardua rupem,
Pugnaces pictis cohibebant Lingonas armis
Hi vada liquerunt Isaræ; qui gurgite ductus
Per tam multa suo, famæ maioris in amnem
Lapsus, ad æquoreas nomen non pertulit undas.
Solvuntur flavi lo a statione Ruteni:
Mitis Atax Latia: udet non ferre carinas,
Finis et Hesper omoto limite Varus:
Quaque sub Herculeo sacratus nomine portus
Urget rupe cava pelagus: non Corus in illum
Ius habet, aut Zephirus: solus sua littora turbat
Circius, et tuta prohibet statione Monœci.
Quaque iacet littus dubium, quod terra, fretumque
Vendicat alternis vicibus, cum funditur ingens
Oceanus, vel cum refugis se fluctibus aufert:
Ventus ab extremo pelagus sic axe volutet,
Destituatque ferens; an sidere mota secundo
Tethyos unda vagæ lunaribus æstuet horis;
Flammiger an Titan, ut alentes hauriat undas,
Erigat Oceanum, fluctusque ad sidera tollat,
Quærite, quos agitat mundi labor: at mihi semper
Tu, quæcumque moves tam crebros caussa meatus,
Ut superi voluere, late. Tunc rura Nemosi
Qui tenet, et ripas Aturi, qua littore curvo
Molliter admissum claudit Tarbellicus æquor,
Signa movet, gaudetque amoto Santonus hoste:
Et Biturix, longisque leves Suessones in armis:
Optimus excusso Leucus Rhemusque lacerto,
Optima gens flexis in gyrum Sequana frænis:
Et docilis rector rostrati Belga covini;
Arvernique ausi Latio se fingere fratres,
Sanguine ab Iliaco populi; nimiumque rebellis
Nervius, et cæsi pollutus sanguine Cottæ;
Et qui to laxis imitantur Sarmata braccis
Vangiones; Batavique truces, quos ære recurvo
Stridentes acuere tubæ: qua Cinga pererrat
Gurgite: qua Rhodanus raptum velocibus undis
In mare fert Ararim: qua montibus ardua summis
Gens habitat cana pendentes rupe Gebennas:
Pictones immunes subigunt sua rura; nec ultra
Iustabiles Turonas circumsita castra coercent:
In nebulis Meduana tuis marcere perosus
Andus, iam placida Ligeris recreatur ab unda.
Inclyta Cæsareis Genabos dissolvitur alis.
Tu quoque lætatus converti prœlia Trevir;
Et nunc tonse Ligur, quondam per colla decora
Crinibus effusis toti prælate Comatæ;
Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrensque feris altaribus Esus;
Et Taranis Scythicæ non mitior ara Dianæ.
Vos quoque, qui fortes animas belloque peremtas
Laudibus in longum vates dimittitis ævum,
Plurima securi fudistis carmina, Bardi.
Et vos barbaricos ritus, moremque sinistrum
Sacrorum Druidæ positis repetistis ab armis.
Solis nosse Deos, et cœli numina vobis,
Aut solis nescire datum: nemora alta remoti
Incolitis luci: vobis auctoribus, umbræ
Non tacitas Erebi sedes Ditisque profundi
Pallida regna petunt: regit idem spiritus artus
Orbe alio: longæ (canitis si cognita) vitæ
Mors media est: certe populi, quos despicit Arctos,
Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus, haud urget leti metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animæque capaces
Mortis: et ignavum redituræ parcere vitæ.
Et vos crinigeros bellis arcere Caycos
Oppositi, petitis Romam, Rhenique feroces
Deseritis ripas, et apertum gentibus orbem.
Cæsar, ut immensæ collecto robore vires

Audendi maiora fidem fecere, per omnem
Spargitur Italiam, vicinaque mœnia complet.
Vana quoque ad veros accessit fama timores,
Irrupitque animos populi, clademque futuram
Intulit, et velox properantis nuntia belli
Innumeras solvit falsa in præconia linguas.
Est qui, tauriferis ubi se Mevania campis
Explicat, audaces ruere in certamina turmas
Allerat, et qua Nar Tyberino illabitur amni
Barbaricas sævi discurrere Cæsaris alas;
Ipsum omnes aquilas, collataque signa ferentem,
Agmine non uno, densisque incedere castris.
Nec, qualem meminere, vident: maiorque, ferusque
Mentibus occurrit, victoque immanior hoste.
Hunc inter Rhenum populos Alpesque iacentes,
Finibus Arctois patriaque a sede revulsos,
Pone sequi, iussamque feris a gentibus Urbem,
Romano spectante, rapi: sic quisque pavendo
Dat vires famæ: nulloque auctore malorum
Quæ finxere, timent: nec solum vulgus inani
Percussum terrore pavet; sed curia, et ipsi
Sedibus exiliere patres, invisaque belli
Consulibus fugiens mandat decreta senatus.
Tum quæ tuta petant; et quæ metuenda relinquant,
Incerti, quo quemque fugæ tulit impetus, urgent
Præcipitem populum, serieque hærentia longa
Agmina prorumpunt: credas aut tecta nefandas
Corripuisse faces, aut iam quatiente ruina
Nutantes pendere domos: sic turba per urbem
Præcipiti lymphata gradu, velut, unica rebus
Spes foret afflictis patrios excedere muros,
Inconsulta ruit. Qualis cum turbidus Auster
Reppulit a Libycis immensum Syrtibus æquor,
Fractaque veliferi sonuerunt pondera mali,
Desilit in fluctus deserta puppe magister,
Navitaque, et nondum sparsa compage carinæ,
Naufragium sibi quisque facit: sic urbe relicta
In bellum fugitur: nullum iam languidus ævo
Evaluit revocare parens, coniuxve maritum
Fletibus, aut patrii, dubiæ dum vota salutis
Conciperent, tenuere Lares: nec limine quisquam
Hæsit, et extremo tunc forsitan urbis amatæ
Plenus abit visu: ruit irrevocabile vulgus.
O faciles dare summa Deos, eademque tueri
Difficiles! urbem populis victisque frequentem
Gentibus, et generis, coeat si turba, capacem
Humani, facilem venturo Cæsare prædam
Ignavæ liquere manus: cum pressus ab hoste
Clauditur externis miles Romanus in oris,
Effugit exiguo nocturna pericula vallo;
Et subitus rapti munimine cespitis agger
Præbet securos intra tentoria somnos.
Tu tantum audito bellorum murmure Roma
Desereris; nox una tuis non credita muris.
Danda tamen venia est tantorum danda pavorum:
Pompeio fugiente timent. Tum ne qua futuri
Spes saltem trepidas mentes levet, addita fati
Peioris manifesta fides, Superique minaces,
Prodigiis terras implerunt, æthera, pontum.
Ignota obscuræ viderunt sidera noctes,
Ardentemque polum flammis, cœloque volantes
Obliquas per inane faces, crinemque timendi
Sideris, et terris mutantem regna cometen.
Fulgura fallaci micuerunt crebra sereno;
Et varias ignis denso dedit aere formas.
Nunc iaculum longo, nunc sparso lumine lampas
Emicuit cœlo: tacitum sine nubibus illis
Fulmen, et Arctois rapiens de partibus ignem,
Percussit Latiale caput: stellæque minores
Per vacuum solitæ noctis decurrere tempus,
In medium venere diem; cornuque coacto
Iam Phœbe toto fratrem cum redderet orbe,
Terrarum subita percussa expalluit umbra.
Ipse caput medio Titan cum ferret Olympo,
Condidit ardentes atra caligine currus,
Involvitque orbem tenebris, gentesque coegit
Desperare diem: qualem fugiente per ortus
Sole Thyesteæ noctem duxere Mycenæ.
Ora ferox Siculæ laxavit Mulciber Ætnæ;
Nec tulit in cœlum flammas, sed vertice prono
Ignis in Hesperium cecidit latus: atra Charybdis
Sanguineum fundo torsit mare: flebile sævi
Latravere canes. Vestali raptus ab ara
Ignis, et ostendens confectas flamma Latinas
Scinditur in partes, geminoque cacumine surgit,
Thebanos imitata rogos: tum cardine tellus
Subsedit, veteremque iugis nutantibus Alpes
Discussere nivem. Tethys maioribus undis
Hesperiam Calpen, summumque implevit Atlanta.
Indigetes flevisse Deos, Urbisque laborem
Testatos sudore Lares, delapsaque templis
Dona suis, dirasque diem fœdasse volucres
Accipimus; silvisque feras sub nocte relictis
Audaces media posuisse cubilia Roma.
Tum pecudum faciles humana ad murmura linguæ,
Monstrosique hominum partus, numeroque moloque
Membrorum; matremque suus conterruit infans:
Diraque per populum Cumanæ carmina vatis
Vulgantur: tum, quos sectis Bellona lacertis
Sæva movet, cecinere Deos: crinemque rotantes
Sanguinei populis ululaunt tristia Galli.
Compositis plenæ gemuerunt ossibus urnæ.
Tum fragor armorum, magnæque per avia voces
Auditæ nemorum; et venientes cominus umbræ.
Quique colunt iunctos extremis mœnibus agros,
Diffugiunt: ingens Urbem cingebat Erinnys,
Excutiens pronam flagranti vertice pinum,
Strident esque comas: Thebanam qualis Agaven
Impulit, aut sævi contorsit tela Lycurgi
Eumenis: aut qualem iussu Iunonis iniquæ
Horruit Alcides, viso iam Dite, Megæram.
Insonuere tubæ, et quanto clamore cohortes
Miscentur, tantum nox atra silentibus auris
Edidit: et medio visi consurgere Campo
Tristia Syllani cecinere oracula manes:
Tollentemque caput gelidas Anienis ad undas
Agricolæ fracto Marium fugere sepulcro.
Hæc propter placuit Tuscos de more vetusto
Acciri vates: quorum qui maximus ævo
Aruns incoluit desertæ mœnia Lunæ,
Fulminis edoctus motus, venasque calentes
Fibrarum, et monitus volitantis in aere pennæ:
Monstra iubet primum, quæ nullo semine discors
Protulerat natura, rapi, sterilique nefandos
Ex utero fœtus infaustis urere flammis.
Mox iubet et totam pavidis a civibus Urbem
Ambiri, et festo purgantes mœnia lustro:
Longa per extremos pomœria cingere fines
Pontifices, sacri quibus est permissa potestas.
Turba minor ritu sequitur succincta Gabino,
Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos,
Troianam soli cui fas vidisse Minervam.
Tum qui fata Deûm secretaque carmina servant,
Et lotam parvo revocant Almone Cybellen:
Et doctus volucres augur servare sinistras:
Septemvirque epulis festis, Titiique sodales:
Et Salius læto portans ancilia collo:
Et tollens apicem generoso vertice flamen.

Dumque illi effusam longis anfractibus urbem
Circumeunt, Aruns dispersos fulminis ignes
Colligit, et terræ mœsto cum murmure condit,
Datque locis nomen, sacris tunc admovet aris
Electa cervice marem: iam fundere Bacchum
Ceperat, obliquoque molas inducere cultro;
Impatiensque diu non grati victima sacri,
Cornua succincti premerent cum torva ministri,
Deposito victum præbebat poplite collum.
Nec cruor emicuit solitus; sed vulnere largo
Diffusum rutilo nigrum pro sanguine virus.
Palluit attonitus sacris feralibus Aruns;
Atque iram Superum raptis quæsivit in extis.
Terruit ipse color vatem: nam pallida tetris
Viscera tincta notis, gelidoque infecta cruore,
Plurimus asperso variabat sanguine livor.
Cernit tabe iecur madidum; venasque minaces
Hostili de parte videt: pulmonis anheli
Fibra latet, parvusque secat vitalia limes.
Cor iacet: et saniem per hiantes viscera rimas
Emittunt: produntque suas omenta latebras.
Quodque (nefas) nullis impune apparuit extis,
Ecce, videt capiti fibrarum increscere molem
Alterius capitis: pars ægra et marcida pendet,
Pars micat, et celeri venas movet improba pulsu.
His ubi concepit magnorum fata malorum,
Exclamat: Vix fas Superi quæcunque monetis,
Prodere me populis: neque enim tibi summe litavi
Iupiter, hoc sacrum: cæsique in viscera tauri
Inferni venere Dei: non fanda timemus;
Sed venient maiora metu. Dt visa secundent,
Et fibris sit nulla fides; sed conditor artis
Finxerit ista Tages: flexu sic omina Tuscus
Involvens, multaque tegens ambage canebat.
At Figulus, cui cura Deos secretaque cœli
Nosse fuit, quem non stellarum Ægyptia Memphis
Æquaret visu, numerisque moventibus astra,
Aut hic errat (ait) nulla cum lege per ævum
Mundus, et incerto discurrunt sidera motu:
Aut, si fata movent, orbi generique paratur
Humano matura lues. Terræ ne dehiscent,
Subsidentque urbes? an tollet fervidus aer
Temperiem? segetes tellus infida negabit?
Omnis an infusis miscebitur unda venenis?
Quod cladis genus, o Superi? qua peste paratis
Sævitiam? extremi multorum tempus in unum
Convenere dies: summo si frigida cœlo
Stella nocens nigros Saturni accenderet ignes;
Deucalioneos fudisset Aquarius imbres,
Totaque diffuso latuisset in æquore tellus.
Si sævum radiis Nemeæum Phœbe Leonem
Nunc premeres, toto fluerent incendia mundo,
Succensusque suis flagrasset curribus æther.
Hi cessant ignes: tu qui flagrante minacem
Scorpion incendis cauda, chelasque peruris,
Quid tantum Gradive paras? nam mitis in alto
Iupiter occasu premitur, Venerisque salubre
Sidus hebet, motuque celer Cyllenius hæret,
Et cœlum Mars solus habet: cur signa meatus
Deseruere suos, mundoque obscura feruntur:
Ensiferi nimium fulget latus Orionis?
Imminet armorum rabies: ferrique potestas
Confundet ius omne manu: scelerique nefando
Nomen erit virtus: multosque exibit in annos
Hic furor: et Superos quid prodest poscere finem?
Cum domino pax ista venit: duc Roma malorum
Continuam seriem, clademque in tempora multa
Extrahe, civili tantum iam libera bello.
Terruerant satis hæc pavidam præsagia plebem:
Sed maiora premunt: nam qualis vertice Pindi
Edonis Ogygio decurrit plena Lyæo,
Talis et attonitam rapitur matrona per urbem,
Vocibus hic prodens urgentem pectora Phœbum.
Quo feror o Pæan? qua me super æthera raptum
Constituis terra? video Pangæa nivosis
Cana iugis, latosque Hæmi sub rupe Philippos.
Quis furor hic, o Phœbe, doce: quæ tela manusque
Romanæ miscent acies, bellumque sine hoste est?
Quo diversa feror? primos me ducis in ortus,
Qua mare Lagæi mutatur gurgite Nili.
Hunc ego, fluminea deformis truncus arena
Qui iacet, agnosco: dubiam super æquora Syrtim,
Arentemque feror Libyen, quo tristis Erinnys
Transtulit Emathias acies: nunc desuper Alpis
Nubiferæ colles, atque aeriam Pyrenen,
Abripimur: patriæ sedes remeamus in urbis:
Impiaque in medio peraguntur bella senatu.
Consurgunt partes iterum, totumque per orbem
Rursus eo: nova da mihi cernere litora ponti,
Telluremque novam: vidi iam Phœbe Philippos,
Hæc ait: et lasso iacuit defecta furore.

Liber secundus

Iamque iræ patuere Deûm, manifestaque belli
Signa dedit mundus: legesque, et fœdera rerum,
Præscia monstrifero vertit natura tumultu,
Indixitque nefas: cur hanc tibi, rector Olympi,
Sollicitis visum mortalibus addere curam,
Noscant venturas ut dira per omina clades?
Sive parens rerum, cum primum informia regna,
Materiamque rudem flamma cedente recepit,
Fixit in æternum causas, qua cuncta coercet,
Se quoque lege tenens, et secula iussa ferentem
Fatorum immoto divisit limite mundum:
Sive nihil positum est, sed fors incerta vagatur,
Fertque refertque vices, et habent mortalia casum:
Sit subitum quodcunque paras: sit cæca futuri
Mens hominum fati: liceat sperare timenti.
Ergo ubi concipiunt quantis sit cladibus Urbi
Constatura fides Superum, ferale per urbem
Iustitium: latuit plebeio tectus amictu
Omnis honos: nullos comitata est purpura fasces.
Tum questus tenuere suos, magnusque per omnes
Erravit sine voce dolor: sic funere primo
Attonitæ tacuere domus, cum corpora nondum
Conclamata iacent, nec mater crine soluto
Exigit ad sævos famulorum brachia planctus:
Sed cum membra premit fugiente rigentia vita,
Vultusque exanimes, oculosque in morte iacentes;
Necdum est ille dolor, sed iam metus: incubat amens
Miraturque malum. Cultus matrona priores
Deposuit: mœstæque tenent delubra catervæ.
Hæ lacrimis sparsere Deos, hæ pectora duro
Afflixere solo: lacerasque in limine sacro
Attonitæ fudere comas: votisque vocari
Assuetas crebris feriunt ululatibus aures.
Nec cunctæ summi templo iacuere Tonantis:
Divisere Deos: et nullis defuit aris
Invidiam factura parens; quarum una madentes
Scissa genas, planctu liventes atra lacertos,
Nunc, ait, o miseræ contundite pectora matres,
Nunc laniate comas, neve hunc differte dolorem,
Et summis servate malis: nunc flere potestas
Dum pendet fortuna ducum: cum vicerit alter,
Gaudendum est: his se stimulis dolor ipse lacessit.
Nec non bella viri, diversaque castra petentes,
Effundunt iustas in numina sæva querelas.
O miseræ sortis, quod non in Punica nati

Tempora Cannarum fuimus, Trebiæque, iuventus.
Non pacem petimus Superi: date gentibus iras:
Nunc urbes excite feras: coniuret in arma
Mundus: Achæmeniis decurrant Medica Susis
Agmina: Massagetas Scythicus non alliget Ister:
Fundat ab extremo flavos Aquilone Suevos
Albis, et indomitum Rheni caput: omnibus hostes
Reddite nos populis: civile avertite bellum:
Hinc Dacus premat, inde Getes: occurrat Hiberis
Alter: ad Eoas hic vertat signa pharetras.
Nulla vacet tibi Roma manus: vel perdere nomen
Si placet Hesperium Superi, collapsus in ignes
Plurimus ad terram per fulmina decidat æther.
Sæve parens, utrasque simul partesque ducesque,
Dum nondum meruere, feri: tantone novorum
Proventu scelerum quærunt, uter imperet Urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella moveri,
Ut neuter. Tales pietas peritura querelas
Egerit: at miseros augit sua cura parentes,
Oderuntque gravis vivacia fata senectæ,
Servatosque iterum bellis civilibus annos.
Atque aliquis, magno quærens exempla timori,
Non alios, inquit, motus tunc fata parabant,
Cum post Teutonicos victor, Libycosque triumphos,
Exul limosa Marius caput abdidit ulva.
Stagna avidi texere soli, laxæque paludes
Depositum Fortuna tuum: mox vincula ferri
Excedere senem, longusque in carcere pædor.
Consul, et eversa felix moriturus in urbe
Pœnas ante dabat scelerum: mors ipsa refugit
Sæpe virum, frustraque hosti concessa potestas
Sanguinis invisi: primo qui cædis in ictu
Diriguit, ferrumque manu torpente remisit;
Viderat immensam tenebroso in carcere lucem,
Terribilesque Deos scelerum; Mariumque futurum:
Audieratque pavens: Non hæc contingere fas est
Colla tibi: debet multas hic legibus ævi,
Ante suam, mortes: vanum depone furorem.
Si libet ulcisci deletæ funera gentis,
Hunc Cimbri servate senem: non ille favore
Numinis, ingenti Superum protectus ab ira,
Vir ferus, et Romam cupienti perdere fato
Sufficiens: idem pelago delatus iniquo
Hostilem in terram, vacuisque mapalibus actus,
Nuda triumphati iacuit per regna Iugurthæ,
Et Pœnos pressit cineres: solatia fati
Carthago, Mariusque tulit: pariterque iacentes
Ignovere Deis. Libycas ibi colligit iras,
Ut primum fortuna redit: servilia solvit
Agmina: conflato sævas ergastula ferro
Exeruere manus: nulli gestanda dabantur
Signa ducis, nisi qui scelerum iam fecerat usum,
Attuleratque in castra nefas: proh fata! quis ille,
Quis fuit ille dies, Marius quo mœnia victor
Corripuit? quantoque gradu mors sæva cucurrit?
Nobilitas cum plebe perit: lateque vagatur
Ensis: et a nullo revocatum est pectore ferrum.
Stat cruor in templis: multaque rubentia cæde
Lubrica saxa madent: nulli sua profuit ætas.
Non senis extremum piguit vergentibus annis
Præcipitasse diem: nec primo in limine vitæ
Infantis miseri nascentia rumpere fata.
Crimine quo parvi cædem potuere mereri?
Sed satis est iam posse mori: trahit ipse furoris
Impetus: et visum est lenti, quæsisse nocentem.
In numerum pars magna perit; rapuitque cruentus
Victor ab ignota vultus cervice recisos
Dum vacua pudet ire manu: spes una salutis
Oscula pollutæ fixisse trementia dextræ.
Mille licet gladii mortis nova signa sequantur,
Degener o populus! vix secula longa decorum,
Sic meruisse viris, nedum breve dedecus ævi,
Et vitam, dum Sylla redit: cui funera vulgi
Flere vacet? vix te sparsum per viscera, Bæbi
Innumeras inter carpentis membra coronæ
Discessisse manus: aut te præsage malorum
Antoni, cuius laceris pendentia cauis
Ora ferens miles festæ rorantia mensæ
Imposuit: truncos laceravit Fimbria Crassos.
Sæva tribunitio maduerunt robora tabo.
Te quoque neglectum violatæ, Scævola, dextræ
Ante ipsum penetrale Deæ, semperque calentes
Mactavere focos: parvum sed fessa senectus
Sanguinis effudit iugulo, flammisque pepercit.
Septimus hæc sequitur, repetitis fascibus, annus:
Ille fuit vitæ Mario modus, omnia passo
Quæ peior fortuna potest, atque omnibus uso,
Quæ melior: mensoque, homini quid fata pararent:
Iam quot apud Sacri cecidere cadavera portum?
Aut collina tulit stratas quot porta catervas,
Tunc cum pene caput mundi, rerumque potestas
Mutavit tralata locum, Romanaque Samnis
Ultra Caudinas speravit vulnera Furcas?
Sylla quoque immensis accessit cladibus ultor.
Ille quod exiguum restabat sanguinis Urbi
Hausit; dumque nimis iam putrida membra recidit,
Excessit medicina modum, nimiumque secuta est,
Qua morbi duxere manus: periere nocentes;
Sed cum iam soli possent superesse nocentes.
Tunc data libertas odiis, resolutaque legum
Frænis ira ruit, non uni cuncta dabantur,
Sed fecit sibi quisque nefas: semel omnia victor
Iusserat: infandum domini per viscera ferrum
Exegit famulus: nati maduere paterno
Sanguine: certatum est, cui cervix cæsa parentis
Cederet: in fratrum ceciderunt præmia fratres.
Busta repleta fuga, permixtaque viva sepultis
Corpora: nec populum latebræ cepere ferarum.
Hic laqueo fauces, elisaque guttura fregit:
Hic se præcipiti iaculatus pondere dura
Dissiluit percussus humo: mortesque cruento
Victori rapuere suas: hic robora busti
Extruit ipse sui, necdum omni sanguine fuso
Desilit in flammas, et, dum licet, occupat ignes,
Colla ducum pilo trepidam gestata per urbem,
Et medio congesta foro: cognoscitur illic,
Quicquid ubique latet scelerum: non Thracia tantum
Vidit Bistonii stabulis pendere tyranni,
Postibus Antæi Libye; nec Græcia mœrens
Tot laceros artus Pisæa flevit in aula.
Cum iam tabe fluunt, confusaque tempore multo
Amisere notas, miserorum dextra parentum
Colligit, et pavido subducit cognita furto.
Meque ipsum memini cæsi deformia fratris
Ora rogo cupidum, vetitisque imponere flammis,
Omnia Syllanæ lustrasse cadavera pacis:
Perque omnes truncos, cum qua cervice recisum
Conveniat, quæsisse caput. Quid sanguine manes
Placatos Catuli referam? cui victima tristes
Infersas Marius, forsan nolentibus umbris,
Pendit; inexpleto non fauda piacula busto:
Cum laceros artus æquataque vulnera membris
Vidimus, et toto quamvis in corpore cæso
Nil animæ letale datum, moremque nefandæ
Dirum sævitiæ, pereuntis parcere morti.
Avulsæ cecidere manus, exactaque lingua
Palpitat, et muto vacuum ferit aera motu.
Hic aures, alius spiramina naris aduncæ

Amputat: ille cavis evolvit sedibus orbes,
Ultimaque effodit spectatis lumina membris.
Vix erit ulla fides, tam sævi criminis unum
Tot pœnas cepisse caput: sic mole ruinæ
Fracta sub ingenti miscentur pondere membra:
Nec magis informes veniunt ad littora trunci,
Qui medio periere freto: quid perdere fructum
Iuvit, et, ut vilem, Marii confundere vultum?
Ut scelus hoc Syllæ, cædesque ostensa placeret,
Agnoscendus erat. Vidit Fortuna colonos
Prænestina suos cunctos simul ense recisos,
Unius populum pereuntem tempore mortis.
Tunc flos Hesperiæ, Latii iam sola iuventus,
Concidit, et miseræ maculavit ovilia Romæ.
Tot simul infesto iuvenes occumbere leto,
Sæpe fames, pelagique furor, subitæque ruinæ,
Aut cœli, terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit: densi vix agmina vulgi
Iuter, et exangues immissa morte catervas,
Victores movere manus: vix cæde peracta
Procumbunt, dubiaque labant cervice: sed illos
Magna premit strages: peraguntque cadavera partem
Cædis: viva graves elidunt corpora trunci.
Intrepidus tanti sedit securus ab alto
Spectator sceleris: miseri tot millia vulgi
Non piguit iussisse mori: congesta recepit
Omnia Tyrrhenus Syllana cadavera gurges.
In fluvium primi cecidere, in corpora summi.
Præcipites hæsere rates, et strage cruenta
Interruptus aquis fluxit prior amnis in æquor;
Ad molem stetit unda sequens: nam sanguinis alti
Vis sibi fecit iter, campumque effusa per omnem,
Præcipitique ruens Tiberina ad flumina rivo
Hærentes adiuvit aquas: nec iam alveus amnem,
Nec retinent ripæ, redeuntque cadavera campo.
Tandem Tyrrhenas vix eluctatus in undas,
Sanguine cæruleum torrenti dividit æquor.
His ne, Salus rerum, Felix his Sylla vocari,
His meruit tumulum medio sibi tollere Campo?
Hæc rursus patienda manent: hoc ordine belli
Ibitur: hic stabit civilibus exitus armis.
Quanquam agitant graviora metus, multoque coitur
Humani generis maiore in prælia damno.
Exulibus Mariis bellorum maxima merces
Roma recepta fuit: nec plus victoria Syllæ
Præstitit, invisas penitus quam tollere partes.
Hos alio Fortuna vocas; olimque potentes
Concurrunt: neuter civilia bella moveret,
Contentus, quo Sylla fuit. Sic mœsta senectus
Præteritique memor flebat: metuensque futuri.
At non magnanimi percussit pectora Bruti
Terror, et in tanta pavidi formidine motus
Pars populi lugentis erat: sed nocte sopora,
Parrhasis obliquos Helice cum verteret axes,
Atria cognati pulsat non ampla Catonis.
Invenit insomni volventem publica cura
Fata virum, casusque Urbis, cunctisque timentem,
Securumque sui; farique his vocibus orsus:
Omnibus expulsæ terris, olimque fugatæ
Virtutis iam sola fides, quam turbine nullo
Excutiet fortuna tibi; tu mente labantem
Dirige me, dubium certo tu robore firma.
Namque alii Magnum, vel Cæsaris arma sequantur:
Dux Bruto Cato solus erit: pacem ne tueris,
Inconcussa tenens dubio vestigia mundo?
An placuit, ducibus scelerum, populique furentis
Cladibus immixtum civile absolvere bellum?
Quemque suæ rapiunt scelerata in prælia causæ:
Hos polluta domus, legesque in pace timendæ;
Hos ferro fugienda fames mundique ruinæ
Permiscenda fides: nullum furor egit in arma.
Castra petunt magna victi mercede: tibi uni
Per se bella placent? quid tot durasse per annos
Profuit immunem corrupti moribus ævi?
Hoc solum longæ pretium virtutis habebis?
Accipient alios, facient te bella nocentem.
Ne tantum o Superi liceat feralibus armis,
Has etiam movisse manus: nec pila lacertis
Missa tuis cæca telorum in nube ferantur:
Nec tanta incassum virtus eat: ingeret omnis
Se belli fortuna tibi: quis nolet ab isto
Ense mori, quamvis alieno vulnere labens,
Et scelus esse tuum? melius tranquilla sine armis
Otia solus ages, sicut cœlestia semper
Inconcussa suo volvuntur sidera lapsu.
Fulminibus propior terræ succenditur aer,
Imaque telluris ventos, tractusque coruscos
Flammarum, accipiunt: nubes excedit Olympus
Lege Deûm: minimas rerum discordia turbat:
Pacem summa tenent: quam læte Cæsaris aures
Accipient, tantum venisse in prælia civem!
Nam prælata suis nunquam diversa dolebit
Castra ducis Magni: nimium placet ipse, Catoni
Si bellum civile placet: pars magna senatus,
Et duce privato gesturus prælia consul,
Sollicitant, proceresque alii; quibus adde Catonem
Sub iuga Pompeii; toto iam liber in orbe
Solus Cæsar erit: quod si pro legibus arma
Ferre iuvat patriis, libertatemque tueri:
Nunc neque Pompeii Brutum, neque Cæsaris hostem,
Post bellum victoris habe. Sic fatur: at illi
Arcano sacras reddit Cato pectore voces:
Summum Brute nefas civilia bella fatemur:
Sed, quo fata trahunt, virtus secura sequetur.
Crimen erit Superis, et me fecisse nocentem.
Sidera quis, mundumque velit spectare cadentem
Expers ipse metus? quis, cum ruat arduus æther,
Terra labet, mixto coeuntis pondere mundi,
Complosas tenuisse manus? gentes ne furorem
Hesperium ignotæ, Romanaque bella sequentur,
Deductique fretis alio sub sidere reges?
Otia solus agam? procul hunc arcete furorem,
O Superi motura Dacas ut clade, Getasque
Securo me Roma cadat: ceu morte parentem
Natorum orbatum, longum producere funus
Ad tumulum iubet ipse dolor: iuvat ignibus atris
Inseruisse manus, constructoque aggere busti
Ipsum atras tenuisse faces; non ante revellar,
Exanimem quam te complectar, Roma, tuumque
Nomen Libertas, et inanem prosequar umbram.
Sic eat: immites Romana piacula divi
Plena ferant: nullo fraudemus sanguine bellum.
O utinam cœlique Deis Erebique liberet,
Hoc caput in cunctas damnatum exponere pœnas!
Devotum hostiles Decium pressere catervæ:
Me geminæ figant acies, me barbara telis
Rheni turba petat: cunctis ego pervius hastis
Excipiam medius totius vulnera belli.
Hic redimat sanguis populos: hac cæde luatur,
Quicquid Romani meruerunt pendere mores.
Ad iuga cur faciles populi, cur sæva volentes
Regna pati pereunt? me solum invadite ferro,
Me frustra leges et inania iura tuentem:
Hic dabit, hic pacem iugulus, finemque laborum
Gentibus Hesperiis: post me regnare volenti
Non opus est bello, quin publica signa, ducemque
Pompeium sequimur? nec, si fortuna favebit,
Hunc quoque totius sibi ius promittere mundi,

Non bene compertum est: ideo me milite vincat,
Ne sibi se vicisse putet. Sic fatur; et acres
Irarum movit stimulos: iuvenisque calorem
Excitat in nimios belli civilis amores.
Interea, Phœbo gelidas pellente tenebras,
Pulsatæ sonuere fores; quas sancta relicto
Hortensi mœrens irrupit Marcia busto.
Quondam virgo toris melioris iuncta mariti:
Mox ubi connubii pretium, mercesque soluta est,
Tertia iam soboles, alios fecunda penates
Impletura datur; geminas e sanguine matris
Permixtura domos, sed postquam condidit urna
Supremos cineres, miserando concita vultu,
Effusas laniata comas, concussaque pectus
Verberibus crebris, cineresque ingesta sepulcri,
Non aliter placitura viro, sic mœsta profatur:
Dum sanguis inerat, dum vis materna, peregi
Iussa Cato, et geminos excepi fœta maritos.
Visceribus lassis, partuque exhausta, revertor
Iam nulli tradenda viro: da fœdera prisci
Illibata tori: da tantum nomen inane
Connubii: liceat tumulo scripsisse, Catonis
Marcia; nec dubium longo quæratur in ævo,
Mutarim primas expulsa, an tradita, tedas.
Non me lætorum sociam, rebusque secundis
Accipis: in curas venio, partemque laborum.
Da mihi castra sequi: cur tuta in pace reliuquar,
Et si civili propior Cornelia bello?
Hæ flexere virum voces, et tempora quanquam
Sunt aliena toris, iam fato in bella vocante,
Fœdera sola tamen, vanaque carentia pompa
Iura placent, sacrisque Deos admittere testes.
Festa coronato non pendent limine serta;
Infulaque in geminos discurrit candida postes,
Legitimæque faces, gradibusque acclivis eburnis
Stat torus, et picto vestes discriminat auro:
Turritaque premens frontem matrona corona,
Tralata vetuit contingere limina planta.
Non timidum nuptæ leviter tectura pudorem
Lutea demissos velarunt flammea vultus:
Balteus haud fluxos gemmis astrinxit amictus,
Colla monile decens; humerisque hærentia primis
Suppara nudatos cingunt angusta lacertos.
Sic ut erat, mœsti servans lugubria cultus,
Quoque modo natos, hoc est amplexa maritum.
Obsita funerea celatur purpura lana.
Non soliti lusere sales; nec more Sabino
Excrepit tristis convicia festa maritus.
Pignora nulla domus, nulli coiere propinqui,
Iunguntur taciti, contentique auspice Bruto.
Ille nec horrificam sancto dimovit ab ore
Cæsariem, duroque admisit gaudia vultu:
(Ut primum tolli feralia viderat arma,
Intonsos rigidam in frontem descendere cauos
Passus erat: mœstamque genis increscere barbam.
Uni quippe vacat, studiisque odiisque careuti,
Humanum lugere genus) nec fœdera prisci
Sunt tentata tori: iusto quoque robur amori
Restitit: hi mores, hæc duri immota Catonis
Secta fuit, servare modum, finemque tenere,
Naturamque sequi, patriæque impendere vitam;
Nec sibi, sed toti genitum se credere mundo.
Huic epulæ, vicisse famem: magnique penates,
Submovisse hyemem tecto: pretiosaque vestis,
Hirtam membra super Romani more Quiritis,
Induxisse togam: Venerisque huic maximus usus,
Progenies; Urbi pater est, Urbique maritus:
Iustitiæ cultor, rigidi servator honesti:
In commune bonus: nullosque Catonis in actus
Subrepsit, partemque tulit sibi nata voluptas.
Interea trepido discedens agmine Magnus,
Mœnia Dardanii tenuit Campana coloni.
Hæc placuit belli sedes, hinc summa moventis
Hostis in occursum sparsas extendere partes,
Umbrosis mediam qua collibus Appeninus
Erigit Italiam, nullo qua vertice tellus
Altius intumuit, propiusque accessit Olympo.
Mons inter geminas medius se porrigit undas
Inferni Superique maris: collesque coercent
Hinc Tyrrhena vado frangentes æquora Pisæ,
Illinc Dalmaticis obnoxia fluctibus Ancon.
Fontibus hic vastis immensos concipit amnes,
Fluminaque in geminі spargit divortia ponti.
In lævum cecidere latus, veloxque Metaurus,
Crustumiumque rapax, et iunctus Isapis Isauro,
Sennaque et Adriacas qui verberat Aufidus undas:
Quoque magis nullum tellus se solvit in amnem,
Eridanus fractasque evolvit in æquora silvas,
Hesperiamque exhaurit aquis. Hunc fabula primum
Populea fluvium ripas umbrasse corona:
Cumque diem pronum transverso limite ducens,
Succendit Phaeton flagrantibus æthera loris,
Gurgitibus raptis penitus tellure perusta,
Hunc habuisse pares Phœbeis ignibus undas.
Non minor hic Nilo, si non per plana iacentis
Ægypti, Libycas Nilus stagnaret arenas.
Non minor hic Histro, nisi quod, dum permeat orbem
Hister, casuros in quælibet æquora fontes
Accipit, et Scythicas exit non solus in undas.
Dexteriora petens montis declivia Tybrim
Unda facit, Rutubamque cavum: delabitur inde
Vulturnusque celer, nocturnæque editor auræ
Sarnus, et umbrosæ Liris per regna Maricæ
Vestinis impulsus aquis, radensque Salerni
Culta Siler, nullasque vado qui Macra moratus
Alnos, vicinæ procurrit in æquora Lunæ.
Longior educto qua surgit in aera dorso,
Gallica rura videt, devexasque excipit Alpes.
Tunc Umbris Marsisque ferax, domitusque Sabello
Vomere, pinifcris amplexus rupibus omnes
Indigenas Latii populos, non deserit ante
Hesperiam, quam cum Scyllæis clauditur undis,
Extenditque suas in templa Lacinia rupes,
Longior Italia, donec confinia pontus
Solveret incumbens, terrasque repelleret æquor.
At postquam gemino tellus elisa profundo est,
Extremi colles Siculo cessere Peloro.
Cæsar in arma furens, nullas, nisi sanguine fuso,
Gaudet habere vias; quod non terat hoste vacantes
Hesperiæ fines, vacuosque irrumpat in agros,
Atque ipsum non perdat iter, consertaque bellis
Bella gerat: non tam portas intrare patentes
Quam fregisse iuvat; nec tam patiente colono
Arva premi, quam si ferro populetur et igni,
Concessa pudet ire via, civemque videri.
Tunc urbes Latii dubiæ, varioque favore
Ancipites, quanquam primo terrore ruentis
Cessuræ belli, denso tamen aggere firmant
Mœnia, et abrupto circundant undique vallo:
Saxorumque orbes, et quæ super eminus hostem
Tela petant, altis murorum turribus aptant.
Pronior in Magnum populus, pugnatque minaci
Cum terrore fides: ut cum mare possidet Auster
Flatibus horrisonis, huuc æquora tota sequuntur:
Si rursus tellus pulsu laxata tridentis
Æolii, tumidis immittat fluctibus Eurum,
Quamvis icta novo, ventum tenuere priorem
Æquora, nubiferoque polus cum cesserit Euro,

Vindicat unda Notum. Facilis sed vertere mentes
Terror erat, dubiamque fidem fortuna ferebat.
Gens Hetrusca fuga trepidi nudata Libonis;
Iusque sui pulso iam perdidit Umbria Thermo.
Nec gerit auspiciis civilia bella paternis
Cæsaris audito conversus nomine Sylla.
Varus, ut admotæ pulsarunt Auximon alæ,
Per diversa ruens neglecto mœnia tergo,
Qua silvæ, qua saxa, fugit: depellitur arce
Leutulus Esculea: victor cedentibus instat,
Devertitque acies; solusque ex agmine tanto
Dux fugit, et nullas ducentia signa cohortes.
Tu quoque nudatam commissæ deseris arcem,
Scipio Luceriæ: quanquam fortissima pubes
His sedeat castris, iampridem Cæsaris armis
Parthorum subducta metu: quæ Gallica damna
Supplevit Magnus, dumque ipse ad bella vocaret,
Donavit socero Romani sanguinis usum.
At te Corfini validis circumdata muris
Tecta tenent pugnax Domiti: tua classica servat
Oppositus quondam polluto tiro Miloni.
Ut procul immensam campo consurgere nubem,
Ardentesque acies percussis sole corusco
Conspexit telis, Socii decurrite, dixit,
Fluminis ad ripas, undæque immergite pontem;
Et tu montanis totus nunc fontibus exi,
Atque omnes trahe gurges aquas, ut spumeus alnos
Discussa compage feras: hoc limite bellum
Hæreat, hoc hostis lentus terat otia ripa.
Præcipitem cohibete ducem: victoria nobis
Hic primum stans Cæsar erit: nec plura locutus,
Devolvit rapidum nequicquam mœnibus agmen.
Nam prior e campis, ut conspicit amne soluto
Rumpi Cæsar iter, calida prolatus ab ira,
Non satis est muris latebras quæsisse pavori?
Obstruitis campos, fluviis arcere paratis,
Ignavi? non si tumido me gurgite Ganges
Summoveat, stabit iam flumine Cæsar in ullo,
Post Rubiconis aquas: equitum properate catervæ:
Ite simul, pedites: ruiturum ascendite pontem.
Hæc ubi dicta, levis totas accepit habenas
In campum sonipes: crebroque simillima nimbo
Trans ripam validi torserunt tela lacerti.
Ingreditur pulsa fluvium statione vacantem
Cæsar, et ad tutas hostis compellitur arces.
Et iam moturas ingentia pondera turres
Erigit, et mediis subrepsit vinea muris.
Ecce, nefas belli, reseratis agmina portis
Captivum traxere ducem, civisque superbi
Constitit ante pedes: vultu tamen alta minaci
Nobilitas recta ferrum cervice poposcit.
Scit Cæsar, pœnamque peti, veniamque timeri.
Vive, licet nolis, et nostro munere, dixit,
Cerne diem: victis iam spes bona partibus esto,
Exemplumque mei; vel, si libet, arma retenta;
Et nihil hac venia, si viceris ipse, paciscor.
Fatur; et adstrictis laxari vincula palmis
Imperat: heu quanto melius, vel cæde peracta,
Parcere Romano potuit fortuna pudori!
Pœnarum extremum civi, quod castra secutus
Sit patriæ, Magnumque ducem, totumque senatum,
Ignosci: premit ille graves interritus iras:
Et secum: Romanne petes, pacisque recessus,
Degener? in medios belli non ire furores
Iamdudum, morituræ, paras? rue certus, et omnes
Lucis rumpe moras, et Cæsaris effuge munus.
Nescius interea capti ducis arma parabat
Magnus, ut admixto firmaret robore partes.
Iamque secuturo iussurus classica Phœbo,
Tentandasque ratus moturi militis iras,
Alloquitur tacitas veneranda voce cohortes:
O scelerum ultores, melioraque signa secuti:
O vere Romana manus: quibus arma senatus
Non privata dedit, votis deposcite pugnam.
Ardent Hesperii sævis populatibus agri:
Gallica per gelidas rabies effunditur Alpes:
Iam tetigit sanguis pollutos Cæsaris enses.
Di melius, belli tulimus quod damna priores:
Cœperit inde nefas: iamiam me præside Roma
Supplicium pœnamque petat: neque enim ista vocari
Prœlia iusta decet, patriæ sed vindicis iram.
Nec magis hoc bellum est, quam cum Catilina paravit
Arsuras in tecta faces, sociusque furoris
Lentulus, exertique manus vesana Cethegi.
O rabies miseranda ducis! cum fata Camillis
Te Cæsar, magnisque velint miscere Metellis,
Ad Cinnas Mariosque venis: sternere profecto,
Ut Catulo iacuit Lepidus, nostrasque secures
Passus, Sicanio tegitur qui Carbo sepulcro,
Quique feros movit Sertorius exul Iberos.
Quanquam, si qua fides, his te quoque iungere Cæsar
Invideo, nostrasque manus quod Roma furenti
Opposuit. Parthorum utinam post prœlia sospes,
Et Scythicis Crassus victor remeasset ab oris,
Ut simili causa caderes, qua Spartacus hostis.
Te quoque si Superi titulis accedere nostris
Iusserunt, valet in torquendo dextera pilo:
Fervidus hæc iterum circa præcordia sanguis
Incaluit: disces non esse ad bella fugaces,
Qui pacem potuere pati: licet ille solutum,
Defectumque vocet, ne vos mea terreat ætas.
Dux sit in his castris senior, dum miles in illis.
Quo potuit civem populus perducere liber,
Ascendi, supraque nihil nisi regna reliqui.
Non privata cupit, Romana quisquis in urbe
Pompeium transire parat: hinc consul uterque,
Hinc acies statura ducum. Cæsarne senatus
Victor erit? non tam cæco trahis omnia cursu,
Teque nihil Fortuna pudet. Multisne rebellis
Gallia iam lustris, ætasque impensa labori
Dant animos? Rheni gelidis quod fugit ab undis,
Oceanumque vocans incerti stagna profundi;
Territa quæsitis ostendit terga Britannis?
An vanæ tumuere minæ, quod fama furoris
Expulit armatam patriis e sedibus urbem?
Heu demens! non te fugiunt, me cuncta sequuntur:
Qui cum signa tuli toto fulgentia ponto,
Ante bis exactum quam Cynthia conderet orbem,
Omne fretum metuens pelagi pirata reliquit,
Angustaque domum terrarum in sede poposcit.
Idem per Scythici profugum divortia Ponti
Indomitum regem, Romanaque fata morantem,
Ad mortem, Sylla felicior, ire coegi.
Pars mundi mihi nulla vacat: sed tota tenetur
Terra meis quocunque iacet sub sole, trophæis.
Hinc me victorem gelidas ad Phasidos undas
Arctos habet: calida medius mihi cognitus axis
Ægypto, atque umbras nusquam flectente Syene.
Oceanus mea iura timet, Tethyaque fugacem
Qui ferit, Hesperius post omnia flumina Bætis.
Me domitus cognovit Arabs, me Marte feroces
Heniochi, notique erepto vellere Colchi.
Cappadoces mea signa timent, et dedita sacris
Incerti Iudæa Dei, mollisque Sophene.
Armenios, Cilicasque feros, Taurosque subegi.
Quod socero bellum, præter civile, reliqui?
Verba ducis nullo partes clamore sequuntur,
Nec matura petunt promissæ classica pugnæ.

Sensit et ipse metum Magnus; placuitque referri
Signa, nec in tantæ discrimina mittere pugnæ,
Iam victum fama non visi Cæsaris agmen.
Pulsus ut armentis primo certamine taurus
Silvarum secreta petit, vacuosque per agros
Exul in adversis explorat cornua truncis;
Nec redit in pastus, nisi cum cervice recepta
Excussi placuere tori: mox reddita victor
Quos libet in saltus comitantibus agmina tauris
Invito pastore trahit: sic viribus impar
Tradidit Hesperiam, profugusque per Appula rura
Brundusii tutas concedit Magnus in arces.
Urbs est Dictæis olim possessa colonis,
Quos Creta profugos vexere per æquora puppes
Cecropiæ, victum mentitis Thesea velis.
Hanc latus angustum iam se cogentis in arctum
Hesperiæ, tenuem producit in æquora linguam,
Hadriacas flexis claudit quæ cornibus undas.
Nec tamen hoc artis immissum faucibus æquor
Portus erat, si non violentos insula Coros
Exciperet saxis, lassasque refunderet undas.
Hinc illinc montes scopulosæ rupis aperto
Opposuit natura mari, flatusque removit,
Ut tremulo starent contentæ fune carinæ.
Hinc late patet omne fretum, seu vela ferantur
In portus, Corcyra, tuos, seu læva petatur
Illyris Ionias vergens Epidamnos in undas.
Huc fuga nautarum, cum totas Hadria vires
Movit, et in nubes abiere Ceraunia, cumque
Spumoso Calaber perfunditur æquore Sason.
Ergo ubi nulla fides rebus post terga relictis,
Nec licet ad duros Martem convertere Hiberos,
Cum mediæ iaceant immensis tractibus Alpes:
Tunc sobole e tanta natum, cui firmior ætas
Affatur: Mundi iubeo tentare recessus.
Euphratem, Nilumque move, quo nominis usque
Nostri fama venit, quas est vulgata per urbes
Post me Roma ducem: sparsos per rura colonos
Redde mari Cilicas: Pharios hinc concute reges,
Tigranemque meum: nec Pharnacis arma relinquas,
Admoneo, nec tu populos utraque vagantes
Armenia, Pontique feras per littora gentes,
Riphæasque manus, et quas tenet æquora denso
Pigra palus Scythici patiens Mæotica plaustri.
Et quid plura moror? totos mea, nate, per ortus
Bella seres, totoque urbes agitabis in orbe
Perdomitas: omnes redeant in castra triumphi.
At vos, qui Latios signatis nomine fastos,
Primus in Epirum Boreas agat; inde per arva
Graiorum Macedumque novas adquirite vires:
Dum paci dat tempus hyems. Sic fatur: et omnes
Iussa gerunt, solvuntque cavas a litore puppes.
At nunquam patiens pacis, longæque quietis
Armorum, ne quid fatis mutare liceret,
Assequitur, generique premit vestigia Cæsar.
Sufficerent aliis primo tot mœnia cursu
Rapta, tot oppressæ deiectis hostibus arces:
Ipsa caput mundi, bellorum maxima merces,
Roma capi facilis: sed Cæsar in omnia præceps,
Nil actum credens, dum quid superesset agendum,
Instat atrox: et adhuc, quamvis possederit omnem
Italiam, extremo sedeat quod littore Magnus,
Communem tamen esse dolet: nec rursus aperto
Vult hostes errare freto, sed molibus undas
Obstruit, et latum deiectis rupibus æquor.
Cedit in immensum cassus labor: omnia pontus
Haurit saxa vorax montesque immiscet arenis:
Ut maris Ægæi medias si celsus in undas
Depellatur Eryx, nullæ tamen æquore rupes
Emineant, vel si convulso vertice Gaurus
Decidat in fundum penitus stagnantis Averni.
Ergo ubi nulla vado tenuit sua pondera moles,
Tunc placuit cæsis innectere vincula silvis,
Roboraque immensis late religare catenis.
Tales fama canit tumidum super æquora Xerxem
Construxisse vias, multum cum pontibus ausus,
Europamque Asiæ, Sestonque admovit Abydo,
Incessitque fretum rapidi super Hellesponti,
Non Eurum Zephyrumque timens: cum vela ratesque
In medium deferret Athon: sic ora profundi
Arctantur casu nemorum: tunc aggere multo
Surgit opus, longæque tremunt super æquora turres.
Pompeius, tellure nova compressa profundi
Ora videns, curis animum mordacibus augit,
Ut reseret pelagus, spargatque per æquora bellum.
Sæpe Noto plenæ, tensisque rudentibus actæ
Ipsa maris per claustra rates fastigia molis
Discussere salo, spatiumque dedere carinis:
Tortaque per tenebras validis ballista lacertis,
Multifidas iaculata faces. Ut tempora tandem
Furtivæ placuere fugæ; ne littora clamor
Nauticus exagitet, neu bucciua dividat horas,
Neu tuba præmonitos perducat ad æquora nautas,
Præcepit sociis: iam cœperat altima Virgo
Phœbum laturas ortu præcedere Chelas,
Cum taciti solvere rates: non anchora voces
Movit, dum spissis avellitur uncus arenis:
Dum iuga curvantur mali, dumque ardua pinus
Erigitur, pavidi classis siluere magistri:
Strictaque pandentes deducunt carbasa nautæ,
Nec quatiunt validos, ne sibilet aura, rudentes.
Dux etiam votis hoc te, Fortuna, precatur,
Quam retinere vetas, liceat sibi perdere saltem
Italiam: vix fata sinunt; nam murmure vasto
Impulsum rostris sonuit mare, fluctuat unda,
Totque carinarum permixtis æquora sulcis.
Ergo hostes portis, quas omnes solverat urbis
Cum fato conversa fides, murisque recepti,
Præcipiti cursu flexi per cornua portus
Ora petunt, pelagusque dolent contingere classes.
Heu pudor, exigua est fugiens victoria Magnus.
Angustus puppes mittebat in æquora limes
Arctior Euboica, qua Chalcida verberat, unda.
Hic hæsere rates geminæ, classique paratas
Excepere manus: tractoque in littora bello,
Hic primum rubuit civili sanguine Nereus.
Cætera classis abit summis spoliata carinis:
Ut Pagasæa ratis peteret cum Phasidos undas
Cyaneas tellus emisit in æquora cautes,
Rapta puppe minor subducta est montibus Argo,
Vanaque percussit pontum Symplegas inanem,
Et statura redit: iam Phœbum urgere monebat
Non idem Eoi color ætheris, albaque nondum
Lux rubet, et flammas propioribus eripit astris,
Et iam Pleias hebet, flexi iam plaustra Bootæ
In faciem puri redeunt languentia cœli,
Maioresque latent stellæ, calidumque refugit
Lucifer ipse diem: pelagus iam Magne tenebas,
Non ea fata ferens, quæ, cum super æquora toto
Prædonem sequerere mari: lassata triumphis
Descivit Fortuna tuis; cum coniuge pulsus,
Et natis, totosque trahens in bella penates,
Vadis adhuc ingens populis comitantibus exul.
Quæritur indignæ sedes longinqua ruinæ.
Non quia te Superi patrio privare sepulcro
Maluerint: Phariæ busto damnantur arenæ:
Parcitur Hesperiæ, procul hoc ut in orbe remoto
Abscondat Fortuna nefas, Romanaque tellus

Immaculata sui servetur sanguine Magni.

Liber tertius

Propulit ut classem velis cedentibus Auster
Incumbens, mediumque rates tenuere profundum,
Omnis in Ionios spectabat navita fluctus:
Solus ab Hesperia non flexit lumina terra
Magnus, dum patrios partus, dum littora nunquam
Ad visus reditura suos, tectumque cacumen
Nubibus, et dubios cernit vanescere montes.
Inde soporifero cesserunt languida somno
Membra ducis: diri tum plena horroris imago
Visa caput mœstum per hiantes Iulia terras
Tollere, et accenso furialis stare sepulcro.
Sedibus Elysiis, campoque expulsa piorum
Ad Stygias (inquit) tenebras, manesque nocentes,
Post bellum civile trahor: vidi ipsa tenentes
Eumenidas, quaterent quas vestris lampadas armis.
Præparat innumeras puppes Acherontis adusti
Portitor: in multas laxantur Tartara pœnas.
Vix operi cunctæ dextra properante sorores
Sufficiunt: lassant rumpentes stamina Parcas.
Coniuge me lætos duxisti Magne triumphos:
Fortuna est mutata toris: semperque potentes
Detrahere in cladem fato damnata maritos
Innupsit tepido pellex Cornelia busto.
Hæreat illa tuis per bella, per æquora signis,
Dum non securos liceat mihi rumpere somnos,
Et nullum vestro vacuum sit tempus amori,
Sed teneat Cæsarque dies, et Iulia noctes.
Me non Lethæa, coniux, oblivia ripæ
Immemorem fecere tui, regesque silentum
Permisere sequi: veniam, te bella gerente,
In medias acies: nunquam tibi Magne per umbras,
Perque meos manes generum non esse licebit.
Abscindis frustra ferro tua pignora: bellum
Te faciet civile meum. Sic fata, refugit
Umbra per amplexus trepidi dilapsa mariti.
Ille, Dei quamvis cladem, manesque minentur,
Maior in arma ruit, certa cum mente malorum.
Et, quid (ait) vani terremur imagine visus?
Aut nihil est sensus animis a morte relictum,
Aut mors ipsa nihil. Titan iam pronus in undas
Ibat, et igniferi tantum demerserat orbis,
Quantum deesse solet lunæ seu plena futura est,
Seu iam plena fuit: tunc obtulit hospita tellus
Puppibus accessus faciles: legere rudentes,
Et posito remis petierunt littora malo.
Cæsar, ut emissas venti rapuere carinas,
Absconditque fretum classes, et littore solus
Dux stetit Hesperio, non illum gloria pulsi
Lætificat Magni; queritur, quod tuta per æquor
Terga ferant hostes: neque enim iam sufficit ulla
Præcipiti fortuna viro: nec vincere tanti,
Ut bellum differret, erat: tunc pectore curas
Expulit armorum, pacique intentus agebat,
Quoque modo vanos populi conciret amores,
Gnarus et irarum causas, et summa favoris
Annona momenta trahi: namque asserit urbes
Sola fames, eripiturque metus, cum segne potentes
Vulgus alunt: nescit plebes ieiuna timere.
Curio Sicanias transcendere iussus in urbes,
Qua mare tellurem subitis aut obruit undis,
Aut scidit, et medias fecit sibi littora terras.
Vis illic ingens pelagi, semperque laborant
Æquora, ne rupti repetant confinia montes:
Bellaque Sardoas etiam sparguntur in oras.
Utraque frugiferis est insula nobilis arvis,
Nec plus Hesperiam longinquis messibus ullæ,
Nec Romana magis complerunt horrea terræ.
Ubere vix glebæ superat, cessantibus Austris,
Cum medium nubes Borea cogente sub axem,
Effusis magnum Libye tulit imbribus annum.
Hæc ubi sunt provisa duci, tunc agmina victor
Non armata trahens, sed pacis habentia vultum,
Tecta petit patriæ: proh, si remeasset in urbem,
Gallorum tantum populis, Arctoque subacta,
Quam seriem rerum longa præmittere pompa,
Quas potuit belli facies! ut vincula Rheno,
Oceanoque daret! celsos ut Gallia currus
Nobilis, et flavis sequeretur mixta Britannis
Perdidit o qualem vincendo plura triumphum!
Non illum lætis vadentem cætibus urbes,
Sed tacitæ videre metu: non constitit usquam
Obvia turba duci: gaudet tamen esse timori
Tam magno populis, et se non mallet amari.
Iamque et præcipites superaverat Auxuris arces,
Et qua Pontinas via dividit ima paludes,
Qua sublime nemus, Scythicæ qua regna Dianæ;
Quaque iter est Latiis ad summam fascibus Albam:
Excelsa de rupe procul iam conspicit Urbem,
Arctoi toto non visam tempore belli:
Miratusque suæ, sic fatur, mœnia Romæ:
Tene, Deum sedes, non ullo Marte coacti
Deseruere viri! pro qua pugnabitur urbe?
Dii melius, quod non Latias Eous in oras
Nunc furor incubuit; nec iuncto Sarmata velox
Pannonio, Dacisque Getes admistus: habenti
Tam pavidum tibi Roma ducem Fortuna pepercit,
Quod bellum civile fuit. Sic fatur, et Urbem
Attonitam terrore subit: namque ignibus atris
Creditur, ut captæ, rapturus mœnia Romæ,
Sparsurusque Deos: Fuit hæc mensura timoris:
Velle putant, quodcumque potest: non omnia festa,
Non fictas læto voces simulare tumultu:
Vix odisse, vacat. Phœbea palatia complet
Turba Patrum, nullo cogendi iure senatus,
Et latebris educta suis: non consule sacræ
Fulserunt sedes: non proxima lege potestas
Prætor adest: vacuæque loco cessere curules.
Omnia Cæsar erat: privatæ curia vocis
Testis adest: sedere patres censere parati,
Si regnum, si templa sibi, iugulumque senatus,
Exiliumque petat: melius, quod plura iubero
Erubuit; quam Roma pati: tamen exit in iram,
Viribus an possent obsistere iura per unum
Libertas experta virum: pugnaxque Metellus,
Ut videt ingenti Saturnia templa revelli
Mole, rapit gressus, et Cæsaris agmina rumpens,
Ante fores nondum reseratæ constitit ædis.
(Usque adeo solus ferrum mortemque timere
Auri nescit amor: pereunt discrimine nullo
Amissæ leges: sed pars vilissima rerum,
Certamen movistis, opes) prohibensque rapina
Victorem, clara testatur voce tribunus:
Non nisi per nostrum vobis percussa patebunt
Templa latus, nullasque feres nisi sanguine sacro
Sparsas, raptor, opes: certe violata potestas
Invenit ista Deos. Crassumque in bella secutæ
Sæva tribunitiæ noverunt prœlia diræ. (est
Detege iam ferrum: neque enim tibi turba verenda
Spectatrix scelerum: deserta stamus in Urbe.
Non feret e nostro sceleratus præmia miles:
Sunt quos prosternas populi, quæ mœnia dones.
Pacis ad exhaustæ spolium non cogit egestas:
Bellum Cæsar habes. His magnam victor in iram,
Vocibus accensus: Vanam spem mortis honestæ
Concipis: haud (inquit) iugulo se polluet isto

Nostra, Metelle, manus: dignum te Cæsaris ira
Nullus honor faciet: te vindice, tuta relicta est
Libertas? non usque adeo permiscuit imis
Longus summa dies, ut non, si voce Metelli
Serventur leges, malint a Cæsare tolli.
Dixerat: et nondum foribus cedente tribuno
Acrior ira subit: sævos circumspicit enses,
Oblitus simulare togam: tum Cotta Metellum
Compulit audaci nimium desistere cœpto.
Libertas, inquit, populi, quem regna coercent,
Libertate perit; cuius servaveris umbram,
Si, quicquid iubeare, velis: tot rebus iniquis
Paruimus victi: venia est hæc sola pudoris
Degenerisque metus, nil iam potuisse negari.
Ocius avertant diri mala semina belli.
Damna movent populos, si quos sua iura tuentur,
Non sibi, sed domino gravis est, quæ servit, egestas.
Protinus abducto patuerunt templa Metello.
Tunc rupes Tarpeia sonat, magnoque reclusas
Testatur stridore fores: tunc conditus imo
Eruitur templo multis intactus ab annis
Romani census populi, quem Punica bella,
Quem dederat Perses, quem victi præda Philippi:
Quod tibi Roma fuga Pyrrhus trepidante reliquit,
Quo te Fabricius regi non vendidit auro,
Quicquid parcorum mores servastis avorum,
Quod dites Asiæ populi misere tributum,
Victorique dedit Minoia Creta Metello,
Quod Cato longinqua vexit super æquora Cypro.
Tunc Orientis opes captorumque ultima regum
Quæ Pompeianis prælata est gaza triumphis
Egeritur: tristi spoliantur templa rapina;
Pauperiorque fuit tunc primum Cæsare Roma.
Interea totum Magni fortuna per orbem
Secum casuras in prælia moverat urbes.
Proxima vicino vires dat Græcia bello.
Phocaicas Amphissa manus, scopulosaque Cyrrha;
Parnassusque iugo misit desertus utroque.
Bœoti coiere duces, quos impiger ambit
Fatidica Cephissos aqua, Cadmeaque Dirce,
Pisææque manus, populisque per æquora mittens
Sicaniis Alpheos aquas. Tunc Mænala liquit
Arcas, et Herculeam miles Trachinius Oeten.
Thesproti Dryopesque ruunt, quercusque silentes
Chaonio veteres liquerunt vertice Sellæ.
Exhausit totas quamvis delectus Athenas,
Exiguæ Phœbea tenent navalia puppes,
Tresque petunt veram credi Salamina carinæ.
Iam dilecta Iovi centenis venit in arma
Creta vetus populis, Gnosasque agitare pharetras
Docta, nec Eois peior Gortyna sagittis.
Tunc qui Dardaniam tenet Oricon; et vagus altis
Dispersus silvis Athamas, et nomine prisco
Encheliæ, versi testantes funera Cadmi.
Colchis et Hadriacas spumans Absyrtos in undas,
Et Penei qui rura coluit, quorumque labore
Thessalus Hæmoniam vomer proscindit Iolcon.
Inde lacessitum primo mare, cum rudis Argo
Miscuit ignotas temerato littore gentes,
Primaque cum ventis, pelagique furentibus undis,
Composuit mortale genus, fatisque per illam
Accessit mors una ratem: tunc linquitur Hæmus
Thracius, et populum Pholoe mentita biformem.
Deseritur Strymon tepido committere Nilo
Bistonias consuetus aves, et Barbara Cone
Sarmaticas ubi perdit aquas, sparsamque profundo
Multifidi Peuces unum caput alluit Istri:
Mysiaque, et gelido tellus profusa Caico
Idalis, et nimium glebis exilis Arisbe.
Quinque coluut Pitanen, et quæ tua munera Pallas
Lugent damnatæ Phœbo victore Colenæ;
Qua celer erectis descendens Marsya ripis
Errantem Mæandron adit, mixtusque refertur:
Passaque ab auriferis tellus exire metallis
Pactolon: qua culta secat non vilior Hermus
Iliacæ quoque signa manus, perituraque castra
Ominibus petiere suis: nec fabula Troiæ
Continuit, Phrygiique ferens se Cæsar Iuli.
Accedunt Syriæ populi, desertus Orontes,
Et felix, sic fama, Ninos: ventosa Damascus,
Gazaque, et arbusto palmarum dives Idume.
Et Tyros instabilis, pretiosaque murice Sidon.
Has ad bella rates non flexo limite ponti,
Certior haud ullis duxit Cynosura carinis.
Phœnices primi, famæ si creditur, ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.
Nondum flumineas Memphis contexere biblos
Noverat; et saxis tantum, volucresque feræque,
Sculptaque servabant magicas animalia linguas.
Deseritur Taurique nemus, Perseaque Tarsos,
Coryciumque patens exesis rupibus antrum,
Mallos, et extremæ resonant navalibus Ægæ.
Itque Cilix iusta iam non pirata carina.
Movit et Eoos bellorum fama recessus,
Qua colitur Ganges, toto qui solus in orbe
Ostia nascenti contraria solvere Phœbo
Audet, et adversum fluctus impellit in Eurum:
Hic, ubi Pellæus post Tethyos æquora ductor
Constitit, et magno vinci se fassus ab orbe est.
Quaque ferens rapidum diviso gurgite fontem
Vastis Indus aquis mixtum non sentit Hydaspen;
Quique bibunt tenera dulces ab arundine succos,
Et qui tingentes croceo medicamine crinem,
Fluxa coloratis astringunt carbasa gemmis.
Quique suas struxere pyras vivique calentes
Conscendere rogos: proh quanta est gloria genti
Iniecisse manum fatis, vitaque repletos,
Quod superest, donasse Deis! Venere feroces
Cappadoces, duri populus nunc cultos Amani,
Armeniusque tenens volventem saxa Niphatem:
Æthera tangentes silvas liquere Constræ.
Ignotum vobis Arabes venistis in orbem,
Umbras mirati nemorum non ire sinistras
Tunc furor extremos movit Romanus Olostras,
Carmanosque duces, quorum devexus in Austrum,
Æther non totam mergi tamen aspicit Arcton.
Lucet et exigua velox ibi nocte Bootes.
Æthiopumque solum, quod non premeretur ab ulla
Signiferi regione poli, nisi poplite lapso
Ultima curvati procederet ungula Tauri.
Quaque caput rapido tollit cum Tigride magnus
Euphrates, quos non diversis fontibus edit
Persis, et incertum, tellus si misceat amnes,
Quod potius sit nomen aquis: sed sparsus in agros
Fertilis Euphrates Pharie vice fungitur undæ:
At Tigrim subito tellus absorbet hiatu,
Occultosque tegit cursus, rursusque renatum
Fonte novo flumen pelagi non abnegat undis.
Inter Cæsareas acies, diversaque signa.
Pugnaces dubium Parthi tenuere favorem,
Contenti fecisse duos, tinxere sagittas
Errantes Scythiæ populi, quos gurgite Bactros
Includit gelido, vastisque Hyrcania silvis.
Hinc Lacedæmonii moto genus aspera fræno
Heniochi, sævisque affinis Sarmata Moschis,
Colchorum qua rura secat ditissima Phasis:
Qua Cræso fatalis Halys, qua vertice lapsus
Rhipæo Tanais diversi nomina mundi

Imposuit ripis, Asiæque, et terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ,
Nunc hunc, nunc illum, qua flectitur, ampliat orbem.
Quaque fretum torrens Mæotidos egerit undas
Pontus, et Herculeis aufertur gloria metis,
Oceanumque negat solas admittere Gades.
Hinc et Sithoniæ gentes, auroque ligatas
Substringens Arimaspe comas: hinc fortis Arius,
Longaque Sarmatici solvens ieiunia belli
Massagetes quo fugit equo; volucresque Geloni.
Non, cum Memnoniis deducens agmina regnis
Cyrus, et effusis numerato milite telis
Descendit Perses, fraternique ultor amoris
Æquora cum tantis percussit classibus, unum
Tot reges habuere ducem: coiere nec unquam
Tam variæ cultu gentes, tam dissona vulgi
Ora: tot immensæ comites mistura ruinæ
Excivit populos, et dignas funere Magni
Exequias Fortuna dedit: non corniger Ammon
Mittere Marmaricas cessavit in arma catervas:
Quicquid ab occiduis Libye patet arida Mauris,
Usque Parætonias Eoa ad littora Syrtes.
Acciperet felix ne non semel omnia Cæsar,
Vincendum pariter Pharsalia præstitit orbem.
Ille ubi deseruit trepidantis mœnia Romæ,
Agmine nubiferam rapto superevolat Alpem:
Cumque alii famæ populi terrore paverent,
Phocais in dubiis ausa est servare iuventus
Non Graia levitate fidem, signataque iura,
Et causas, non fata, sequi: tamen ante furorem
Indomitum, duramque viri dellectere mentem
Pacifico sermone parant, hostemque propinquum
Orant Cecropiæ prælata froude Minervæ.
Semper in externis populo communia vestro
Massiliam bellis testatur fata tulisse,
Comprensa est Latiis quæcunque annalibus ætas.
Et nunc, ignoto si quos petit orbe triumphos,
Accipe devotas externa in prœlia dextras.
At si funestas acies, si dira paratis
Prœlia discordes, lacrimas civilibus armis,
Secretumque damus: tractentur vulnera nulla
Sacra manu: si cœlicolis furor arma dedisset,
Aut si terrigenæ tentarent astra gigantes,
Non tamen auderet pietas humana vel armis,
Vel votis prodesse Iovi: sortisque Deorum
Ignarum mortale genus, per fulmina tantum
Sciret, adhuc cœlo solum regnare Tonantem.
Adde quod innumeræ concurrunt undique gentes,
Nec sic horret inera scelerum contagia mundus,
Ut gladiis egeant civilia bella coactis.
Sit mens ista quidem cunctis, ut vestra recusent
Fata, nec hæc alius committat prœlia miles.
Cui non conspecto languebit dextra parente?
Telaque diversi prohibebunt spargere fratres.
Finis adest rerum, si non committitis illis
Arma, quibus fas est: nobis hæc summa precandi,
Terribiles aquilas, infestaque signa relinquas
Urbe procul, nostrisque velis te credere muris,
Excludique sinas admisso Cæsare bellum.
Sit locus exceptus sceleri, magnoque tibique
Tutus, ut invictæ fatum si consulat Urbi,
Fœdera si placeant, si quo veniatis inermes.
Vel cum tanta vocent discrimina Martis Hiberi,
Quid rapidum deflectis iter? non pondera rerum,
Nec momenta sumus: nunquam felicibus armis
Usa manus patriæ primis a sedibus exul,
Et post tralatas exustæ Phocidos arces,
Mœnibus exiguis alieno in littore tuti,
Illustrat quos sola fides: si claudere muros
Obsidione paras, et vi perfringere portas,
Excepisse faces tectis, et tela parati,
Undarum raptos aversis fontibus haustus
Quærere, et effossam sitientes lambere terram:
Et desit si larga Ceres, tunc horrida cerni,
Fœdaque contingi maculato carpere morsu.
Nec pavet hic populus pro libertate subire,
Obsessum Pœno gessit quod Marte Saguntum.
Pectoribus rapti matrum, frustraque trahentes
Ubera sicca fame medios mittentur in ignes:
Uxor et a caro poscet sibi fata marito.
Vulnera miscebunt fratres, bellumque coacti
Hoc potius civile gerent. Sic Graia iuventus
Finierat: cum turbato iam prodita vultu
Ira ducis, tandem testata est voce dolorem.
Vana movet Graios nostri fiducia cursus.
Quamvis Hesperium mundi properemus ad axem,
Massiliam delere vacat: gaudete cohortes:
Obvia præbentur fatorum munere bella.
Ventus ut amittit vires, nisi robora densæ
Occurrant silvæ, spatio diffusus inani:
Utque perit magnus nullis obstantibus ignis,
Sic hostes mihi deesse nocet: damnumque putamus
Armorum, nisi, qui vinci potuere, rebellent.
Sed si solus eam dimissis degener armis,
Tunc mihi tecta patent: iam non excludere tantum,
Inclusisse volunt: at enim contagia belli
Dira fugant: dabitis pœnas pro pace petita:
Et nihil esse meo discetis tutius ævo,
Quam duce me bellum. Sic postquam fatus, ad urbem
Haud trepidam convertit iter: tum mœnia clausa
Conspicit; et densa iuvenum vallata corona.
Haud procul a muris tumulus surgentis in altum
Telluris, parvum diffuso vertice campum
Explicat: hæc patiens longo munimine cingi
Visa duci rupes, tutisque aptissima castris.
Proxima pars urbis celsam consurgit in arcem
Par tumulo, mediisque sedent convallibus arva.
Tunc res immenso placuit statura labore,
Aggere diversos vasto committere colles.
Sed prius ut totam, qua terra cingitur, urbem
Clauderet, a summis perduxit ad æquora castris
Longum Cæsar opus, fontesque et pabula campi
Amplexus fossa, densas tollentia pinnas
Cespitibus, crudaque extruxit brachia terra.
Iam satis hoc Graiæ memorandum contigit urbi,
Æternumque decus, quod non impulsa, nec ipso
Strata metu, tenuit flagrantis in omnia belli
Præcipitem cursum: raptisque a Cæsare cunctis,
Vincitur una mora: quantum est quod fata tenentur!
Quodque virum toti properans imponere mundo
Hos perdit Fortuna dies! tunc omnia late
Procumbunt nemora, et spoliantur robore silvæ:
Ut, cum terra levis mediam virgultaque molem
Suspendant, structa laterum compago ligatam
Arcet humum, pressus ne cedat turribus agger.
Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo,
Obscurum cingens connexis aera ramis,
Et gelidas alte summotis solibus umbras.
Hunc non ruricolæ Panes, nemorumque potentes
Sylvani, Nymphæque tenent, sed barbara ritu
Sacra Deum, structæ sacris feralibus aræ;
Omnis et humanis lustrata cruoribus arbos.
Si qua fidem meruit Superos mirata vetustas,
Illis et volucres metuunt insistere ramis,
Et lustris recubare feræ: nec ventus in illas
Incubuit silvas, excussaque nubibus atris
Fulgura: non ullis frondem præbentibus auris,
Arboribus suus horror inest: tum plurima nigris

Fontibus nuda cadit; simulacraque mœsta Deorum
Arte carent, cæsisque extant informia truncis.
Ipse situs, putrique facit iam robore pallor
Attonitos: non vulgatis sacrata figuris
Numina sic metuunt: tantum terroribus addit,
Quos timeant non nosse Deos: iam fama ferebat,
Sæpe cavas motu terræ mugire cavernas,
Et procumbentes iterum consurgere taxos,
Et non ardentis fulgere incendia silvæ,
Roboraque amplexos circumfluxisse dracones.
Non illum cultu populi propiore frequentant,
Sed cessere Deis: medio cum Phœbus in axe est,
Aut cœlum nox atra tenet, pavet ipse sacerdos
Accessus, dominumque timet deprendere luci.
Hanc iubet immisso silvam procumbere ferro:
Nam vicina operi, belloque intacta priori
Inter nudatos stabat densissima montes.
Sed fortes tremuere manus, motique verenda
Maiestate luci, si robora sacra ferirent,
In sua credebant redituras membra secures.
Implicitas magno Cæsar terrore cohortes
Ut vidit, primus raptam librare bipennem
Ausus, et aeriam ferro proscindere quercum,
Effatur merso violata in robora ferro:
Iam ne quis vestrum dubitet subvertere silvam,
Credite me fecisse nefas. Tunc paruit omnis
Imperiis, non sublato secura pavore
Turba, sed expensa Superorum et Cæsaris ira.
Procumbunt orni, nodosa impellitur ilex,
Silvaque Dodones, et fluctibus aptior alnus,
Et non plebeios luctus testata cupressus,
Tunc primum posuere comas, et fronde carentes
Admisere diem: propulsaque robore denso
Sustinuit se silva cadens: gemuere videntes
Gallorum populi: muris sed clausa iuventus
Exultat: quis enim læsos impune putaret
Esse Deos? servat multos Fortuna nocentes:
Et tantum miseris irasci numina possunt.
Utque satis cæsum nemoris, quæsita per agros
Plaustra ferunt: curvoque soli cessantis aratro
Agricolæ raptis annum flevere iuvencis.
Dux tamen, impatiens hæsuri ad mœnia Martis
Versus ad Hispanas acies, extremaque mundi,
Iussit bella geri: stellatis axibus agger
Erigitur, geminasque æquantes mœnia turres
Accipit: hæ nullo fixerunt robore terram,
Sed per iter longum causa repsere latenti.
Cum tantum nutaret onus, telluris inanes
Concussisse sinus quærentem erumpere ventum
Credidit, et muros mirata est stare iuventus.
Illinc tela cadunt excelsas urbis in arces.
Sed maior Graio Romana in corpora ferro
Vis inerat: neque enim solis excussa lacertis
Lancea, sed tenso ballistæ turbine rapta,
Haud unum contenta latus transire, quiescit:
Sed pandens perque arma viam, perque ossa, relicta
Morte, fugit: superest telo post vulnera cursus.
At saxum quoties ingenti ponderis ictu
Excutitur, qualis rupes, quam vertice montis
Abscidit impulsu ventorum adiuta vetustas,
Frangit cuncta ruens: nec tantum corpora pressa
Exanimat: totos cum sanguine dissipat artus.
Ut tamen hostiles densa testudine muros
Tecta subit virtus, armisque innexa priores
Arma ferunt, galeamque extensus protegit umbo,
Quæ prius ex longo nocuerunt missa recessu,
Iam post terga cadunt: nec Graiis flectere iactum,
Aut facilis labor est, longinqua ad tela parati
Tormenti mutare modum: sed pondere solo
Contenti, nudis evolvunt saxa lacertis.
Dum fuit armorum series, ut grandine tecta
Innocua percussa sonant, sic omnia tela
Respuit: at postquam virtus incensa virorum
Perpetuam rupit defesso milite cratem,
Singula continuis cesserunt ictibus arma.
Tunc adoperta levi procedit vinea terra,
Sub cuius pluteis et tecta fronte latentes
Moliri nunc iuga parant, et vertere ferro
Mœnia: nunc aries suspenso fortior ictu
Incussus densi compagem solvere muri
Tentat, et impositis unum subducere saxis.
Sed super et flammis, et magnæ fragmine molis,
Et sudibus crebris, et adusti roboris ictu
Percussæ cedunt crates, frustraque labore
Exhausto fessus repetit tentoria miles.
Summa fuit Graiis, starent ut mœnia, voti.
Ultro acies inferre parant: armisque coruscas
Nocturni texere faces; audaxque iuventus
Erupit: non hasta viris, non letifer arcus,
Telum flamma fuit, rapiensque incendia ventus
Per Romana tulit celeri munimina cursu.
Nec, quamvis viridi luctetur robore, lentas
Ignis agit vires: teda sed raptus ab omni
Consequitur nigri spatiosa voluumina fumi:
Nec solum silvas: sed saxa ingentia solvit,
Et crudæ putri fluxerunt pulvere cautes.
Procubuit, maiorque iacens apparuit agger.
Spes victis telluris abit, placuitque profundo
Fortunam tentare mari: non robore picto
Ornatos decuit fulgens tutela carinas,
Sed rudis, et qualis procumbit montibus arbor,
Conseritur stabilis navalibus area bellis.
Et iam turrigeram Bruti comitata cariuam
Venerat in fluctus Rhodani cum gurgite classis,
Stœchados arva tenens: nec non et Graia iuventus
Omne suum fatis voluit committere robur:
Grandævosque senes mixtis armavit ephebis.
Accepit non sola viros: quæ stabat in undis
Classis; et emeritas repetunt navalibus alnos.
Ut matutinos spargens super æquora Phœbus
Fregit aquis radios, et liber nubibus æther,
Et posito Borea, pacemque tenentibus Austris,
Servatum bello iacuit mare, movit ab omni
Quisque suam statione ratem, paribusque lacertis
Cæsaris hinc pubes, hinc Graio remige classis
Tollitur: impulsæ tonsis tremuere carinæ,
Crebraque sublimes convellunt verbera puppes.
Cornua Romanæ classis, validæque triremes,
Quasque quater surgens extructi remigis ordo
Commovet, et plures quæ mergunt æquore pinus,
Multiplices cinxere rates: hoc robur aperto
Oppositum pelago: lunata fronte recedunt,
Ordine contentæ gemino crevisse liburnæ.
Celsior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus senis agitur, molemque profundo
Invehit, et summis longe petit æquora remis.
Ut tantum medii fuerat maris, utraque classis
Quod semel excussis posset transcurrere tonsis,
Innumeræ vasto miscentur in æthere voces:
Remorumque sonus premitur clamore; nec ullæ
Auditi potuere tubæ: tum cærula verrunt,
Atque in transtra cadunt, et remis pectora pulsant.
Ut primum rostris crepuerunt obvia rostra:
In puppim rediere rates, emissaque tela
Aera texerunt, vacuumque cadentia pontum.
Et iam diductis extendunt cornua proris,
Diversæque rates laxata classe receptæ.
Ut, quoties æstus Zephyris Eurisque repugnat,

Hæc abeunt fluctus, illuc mare: sic ubi puppes
Sulcato varios duxerunt gurgite tractus,
Quod tulit illa ratis remis, hæc reppulit æquor.
Sed Graiis habiles, pugnamque lacessere pinus,
Et tentare fugam, nec longo frangere gyro
Cursum, nec tarde flectenti cedere clavo.
At Romana ratis stabilem præbere carinam
Certior, et terræ similem bellantibus usum.
Tunc in signifera residenti puppe magistro
Brutus ait, paterisne acies errare profundo?
Artibus et certas pelagi? iam consere bellum:
Phocaicis medias rostris oppone carinas.
Paruit, obliquas et præbuit hostibus alnos.
Tunc quæcunque ratis tentavit robora Bruti,
Ictu victa suo, percussæ capta cohæsit.
Ast alias manicæque ligant, teretesque catenæ,
Sequetenent remis: tecto stetit æquore bellum.
Iam non excussis torquentur tela lacertis,
Nec longinqua cadunt iaculato vulnera ferro:
Miscenturque manus: navali plurima bello
Ensis agit: stat quisque suæ de robore puppis
Pronus in adversos ictus: multique peremti
In ratibus cecidere suis: cruor altus in undis
Spumat, et obducto concrescunt sanguine fluctus.
Et quas immissi traxerunt vincula ferri,
Has prohibent iungi conserta cadavera puppes:
Semianimes alii vastum subiere profundum,
Hauseruntque suo permixtum sanguine pontum.
Hi luctantem animam lenta cum morte trahentes,
Fractarum subita ratium periere ruina.
Irrita tela suas peragunt in gurgite cædes:
Et quodcunque cadit frustrato pondere ferrum,
Exceptum mediis invenit vulnus in undis.
Phocaicis Romana ratis vallata carinis,
Robore diducto dextrum, lævumque tuetur
Æquo Marte latus: cuius dum pugnat ab alta
Puppe Tagus, Graiumque audax aplustre retentat,
Terga simul pariter missis et pectora telis
Transigitur: medio concurrit pectore ferrum,
Et stetit incertus flueret quo vulnere sanguis,
Donec utrasque simul largus cruor expulit hastas,
Divisitque animam, sparsitque in vulnera letum.
Dirigit huc puppim miseri quoque dextra Telonis,
Qua nullam melius, pelago turbante, carinæ
Audivere manum: nec lux est notior ulli
Crastina, seu Phœbum videat, seu cornua lunæ,
Semper venturis componere carbasa ventis.
Hic Latiæ rostro compagem ruperat alni:
Pila sed in medium venere trementia pectus,
Avertitque ratem morientis dextra magistri.
Dum cupit in sociam Gyareus erumpere puppim,
Excipit immissum suspensa per ilia ferrum,
Affixusque rati, telo retinente, pependit.
Stant gemini fratres, fecundæ gloria matris,
Quos eadem variis genuerunt viscera fatis:
(Discrevit mors sæva viros: unumque relictum
Agnorunt miseri, sublato errore, parentes,
Æternis causam lacrimis: tenet ille dolorem
Semper, et amissum fratrem lugentibus offert:)
Quorum alter, mixtis obliquo pectine remis
Ausus Romanæ Graia de puppe carinæ
Iniectare manum: sed eam gravis insuper ictus
Amputat: illa tamen nixu, quo prenderat, hæsit,
Dirigitque tenens strictis immortua nervis.
Crevit in adversis virtus: plus nobilis iræ
Truncus habet: fortique instaurat prœlia læva,
Rapturusque suam procurrit in æquora dextram.
Hæc quoque cum toto manus est abscissa lacerto.
Iam clipeo telisque carens, non conditur ima
Puppe: sed expositus, fraternaque pectore nudo
Arma tegens, crebra confixus cuspide perstat:
Telaque multorum leto casura suorum
Emerita iam morte tenet: tum vulnere multo
Effugientem animam lassos collegit in artus:
Membraque contendit toto, quicunque manebat
Sanguine, et hostilem, defectis robore membris,
Insiluit, solo nociturus pondere, puppim.
Strage virûm cumulata ratis, multoque cruore
Plena, per obliquum crebros latus accipit ictus.
At postquam ruptis pelagus compagibus hausit,
Ad summos repleta foros, desedit in undas,
Vicinum involvens contorto vertice pontum.
Æquora discedunt mersa diducta carina,
Inque locum puppis cecidit mare: multaque ponto
Præbuit illa dies varii miracula fati.
Ferrea dum puppi rapidos manus inserit uncos,
Affixit Lycidam: mersus foret ille profundo,
Sed prohibent socii, suspensaque crura retentant.
Scinditur avulsus: nec, sicut vulnere, sanguis
Emicuit lentus: ruptis cadit undique venis,
Discursusque animæ diversa in membra meantis
Interceptus aquis, nullius vita peremti
Est tanta dimissa via: pars ultima trunci
Tradidit in letum vacuos vitalibus artus,
At tumidus qua pulmo iacet, qua viscera fervent,
Hæserunt ibi fata diu: luctataque multum
Hac cum parte viri vix omnia membra tulerunt.
Dum nimium pugnax unius turba carinæ
Incumbit prono lateri, vacuamque relinquit,
Qua caret hoste, ratem: congesto pondere puppis
Versa, cava texit pelagus nautasque carina.
Brachia nec licuit vasto iactare profundo,
Sed clauso periere mari. Tunc unica diri
Conspecta est leti facies, cum forte natantem
Diversæ rostris iuvenem fixere carinæ.
Discessit medium tam vastos pectus ad ictus:
Nec prohibere valent obtritis ossibus artus,
Quo minus æra sonent, eliso ventre, per ora
Ejectat saniem permixtus viscera sanguis.
Postquam inhibent remis puppes, ac rostra recedunt,
Disiectum in pelagus, perfosso pectore corpus
Vulneribus transmisit aquas: pars maxima turbæ
Naufraga, iactatis morti obluctata lacertis,
Puppis ad auxilium sociæ concurrit: at illi
Robora cum vetitis prensarent altius ulnis,
Nutaretque ratis populo peritura recepto:
Impia turba super medios ferit ense lacertos:
Brachia linquentes Graia pendentia puppe,
A manibus cecidere suis: non amplius undæ
Sustinuere graves in summo gurgite truncos.
Iamque, omni fusis nudato milite telis,
Invenit arma furor: remum contorsit in hostem
Alter: at hi tortum validis aplustre lacertis,
Avulsasque rotant excusso remige sedes.
Iu pugnam fregere rates: sidentia pessum
Corpora cæsa tenent, spoliantque cadavera ferro.
Multi inopes teli, iaculum letale revulsum
Visceribus traxere suis, et vulnera læva
Oppressere manu, validos dum præbeat ictus
Sanguis, et hostilem cum torserit exeat hastam.
Nulla tamen plures hoc edidit æquore clades,
Quam pelago diversa lues: nam pinguibus ignis
Affixus tedis, et tecto sulfure vivax
Spargitur: at faciles præbere alimenta carinæ
Nunc pice, nunc liquida rapuere incendia cera.
Nec flammas superant undæ: sparsique per æquor
Iam ratibus, fragmenta feros sibi vendicat ignis.
Hic recipit fluctus, extinguat ut æquore flammas

Hi, ne mergantur, tabulis ardentibus hærent.
Mille modos inter leti, mors una timori est,
Qua cœpere mori. Nec cessat naufraga virtus.
Tela legunt deiecta mari, ratibusque ministrant:
Incertasque manus ictu languente per undas
Exercent: nunc rara datur si copia ferri,
Utuntur pelago: sævus complectitur hostem
Hostis, et implicitis gaudent subsidere membris,
Mergentesque mori. Pugna fuit unus in illa
Eximius Phoceus animam servare sub undis,
Scrutarique fretum, si quid mersisset arenis,
Et nimis affixos unci convellere morsus,
Adductum quoties non senserat anchora funem.
Hic ubi compressum penitus deduxerat hostem,
Victor et incolumis summas remeabat in undas,
Sed, se per vacuos credit dum surgere fluctus,
Puppibus occurrit, tandemque sub æquore mansit.
Hi super hostiles iecerunt brachia remos,
Et ratium tenuere fugam. Non perdere letum
Maxima cura fuit, multus sua vulnera puppi
Affixit moriens, et rostris abstulit ictus.
Stantem sublimi Tyrrhenum culmine proræ
Lygdamus excussa, Balearis tortor habenæ
Glande petens, solido fregit cava tempora plumbo.
Sedibus expulsi postquam cruor omnia rupit
Vincula, procumbunt oculi: stat lumine rapto
Attonitus, mortisque illas putat esse tenebras.
At postquam membris sensit constare vigorem,
Vos, ait, o socii, sicut tormenta soletis,
Me quoque mittendis rectum componite telis.
Egere, quod superest animæ Tyrrhene per omnes
Bellorum casus: ingentem militis usum
Hoc habet ex magna defunctum parte cadaver:
Viventis feriere loco: sic fatus, in hostem
Cœca tela manu, sed non tamen irrita, mittit.
Excipit hæc iuvenis generosi sanguinis Argus,
Qua iam non medius descendit in ilia venter,
Adiuvitque suo procumbens pondere ferrum.
Stabat diversa victæ iam parte carinæ
Infelix Argi genitor, (non ille iuventæ
Tempore Phocaicis ulli cessurus in armis:
Victum ævo robur cecidit, fessusque senecta
Exemplum, non miles erat); qui funere viso,
Sæpe cadens longæ senior per transtra carinæ
Pervenit ad puppim, spirantesque invenit artus,
Non lacrimæ cecidere genis, non pectora tundit,
Distentis toto riguit sed corpore palmis.
Nox subit, atque oculos vastæ obduxere tenebræ,
Et miserum cernens agnoscere desinit Argum.
Ille caput labens, et iam languentia colla
Viso patre levat: vox fauces nulla solutas
Prosequitur: tacito tantum petit oscula vultu.
Invitatque patris claudenda ad lumina dextram.
Ut torpore senex caruit, viresque cruentus
Cœpit habere dolor, Non perdam tempora, dixit,
A sævis permissa Deis, iugulumque senilem
Confodiam: veniam misero concedo parenti,
Arge, quod amplexus, extrema quod oscula fugi.
Nondum destituit calidus tua vulnera sanguis;
Semianimisque iaces, et adhuc potes esse superstes.
Sic fatus, quamvis capulum per viscera missi
Polluerat gladii, tamen alta sub æquora tendit
Præcipiti saltu: letum præcedere nati
Festinantem animam morti non credidit uni.
Inclinant iam fata ducum: nec iam amplius anceps
Belli casus erat: Graiæ pars maxima classis
Mergitur: ast aliæ mutato remige puppes
Victores vexere suos: navalis paucæ
Præcipiti tenuere fuga. Quis in urbe parentum
Fletus erat! quantus matrum per littora planctus!
Coniux sæpe sui, confusis vultibus unda,
Credidit ora viri, Romanum amplexa cadaver:
Accensisque rogis miseri de corpore trunco
Certavere patres: at Brutus in æquora victor
Primus Cæsareis pelagi decus addidit armis.

Liber quartus

At procul extremis terrarum Cæsar in oris
Martem sævus agit non multa cæde nocentem,
Maxima sed fati ducibus momenta daturum.
Iure pari rector castris Afranius illis,
Ac Petreius erat: concordia duxit in æquas
Imperium commune vices, tutelaque valli
Pervigil, alterno paret custodia signo.
His præter Latias acies erat impiger Astur,
Vectonesque leves, profugique a gente vetusta
Gallorum Celtæ miscentes nomen Iberis.
Colle tumet modico, leniique excrevit in altum
Pingue solum tumulo: super hunc fundata vetusta
Surgit Ilerda manu: placidis prælabitur undis
Hesperios inter Sicoris non ultimus amnes,
Saxeus ingenti quem pons amplectitur arcu,
Hibernas passurus aquas: at proxima rupes
Signa tenet Magni: nec Cæsar colle minore
Castra levat: medius dirimit tentoria gurges.
Explicat hinc tellus campos effusa patentes,
Vix oculo prendente modum, camposque coercet
Cinga rapax, vetitus fluctus, et littora cursu
Oceani pepulisse suo: nam gurgite mixto,
Qui præstat terris, aufert tibi nomen Iberus.
Prima dies belli cessavit Marte cruento,
Spectandasque ducum vires, numerosaque signa
Exposuit: piguit sceleris: pudor arma furentum
Continuit: patriæque et ruptis legibus unum
Donavere diem: prono cum Cæsar Olympo
In noctem subita circumdedit agmina fossa,
Dum primæ prestant acies, hostemque fefellit,
Et prope consertis obduxit castra maniplis.
Luce nova collem subito conscendere cursu,
Qui medius tutam castris dirimebat Ilerdam,
Imperat, huc hostem pariter terrorque, pudorque
Impulit: et rapto tumulum prior agmine cepit.
His virtus, ferrumque locum promittit: at illis
Ipse locus: miles rupes oneratus in altas
Nititur: adversoque acies in monte supina
Hæret, et in tergum casura, umbone sequentis
Erigitur: nulli telum vibrare vacabat,
Dum labat, et fixo firmat vestigia pilo,
Dum scopulus stirpesque tenent, atque hoste relicto
Cædunt ense viam: vidit lapsura ruina
Agmina dux, equitemque iubet succedere bello,
Munitumque latus lævo præducere gyro.
Sic pedes ex facili, nulloque urgente receptus,
Irritus, et victor subducto Marte pependit.
Hactenus armorum discrimina: cetera bello
Fata dedit variis incertus motibus aer.
Pigro bruma gelu, siccisque Aquilonibus hæreus,
Æthere constricto pluvias in nube tenebat.
Urebant montana nives, camposque iacentes
Non duraturæ conspecto sole pruinæ:
Atque omnis, proprior mergenti sidera cœlo,
Aruerat tellus, hiberno dura sereno.
Sed postquam vernus calidum Titana recepit
Sidera respiciens delapsæ portitor Helles,
Atque iterum æquatis ad iustæ pondera Libræ
Temporibus vicere dies: tunc, sole relicto,
Cynthia quo primum cornu dubitanda refulsit,
Exclusit Boream, flammasque accepit ab Euro.

Ille suo nubes quascunque invenit in axe,
Torsit in occiduum Nabatæis flatibus orbem.
Et quas sentit Arabs, et quas Gangetica tellus
Exhalat nebulas, quicquid concrescere primus
Sol patitur, quicquid cœli fuscator Eoi
Impulerat Corus, quicquid defenderat Indos:
Incendere diem nubes oriente remotæ,
Nec medio potuere graves incumbere mundo,
Sed nimbos rapuere fuga: vacat imbribus Arctos,
Et Notus; in solam Calpen fluit humidus aer.
Hic ubi iam Zephyri fines, et summus Olympi
Cardo tenet Tethyn, vetitæ transcurrere densos
Involvere globos, congestumque aeris atri
Vix recipit spatium, quod separat æthere terram.
Iamque polo pressæ largos densantur in imbres;
Spissatæque fluunt: nec servant fulmina flammas
[Quamvis crebra micent; extinguit fulgura nimbus].
Hinc imperfecto complectitur aera gyro
Arcus, vix ulla variatus luce colorem,
Oceanumque bibit, raptosque ad nubila fluctus
Pertulit, et cœlo diffusum reddidit æquor.
Iamque Pyrenææ quas nunquam solvere Titan
Evaluit, fluxere nives, fractoque madescunt
Saxa gelu: tum, quæ solitis e fontibus exit,
Non habet unda vias: tam largas alveus omnis
A ripis accepit aquas: iam naufraga campo
Cæsaris arma natant, impulsaque gurgite multo
Castra labant: alto restagnant flumina vallo.
Non pecorum raptus faciles, non pabula mersi
Ulla ferunt sulci: tectarum errore viarum
Fallitur occultos sparsus populator in agros.
Iamque comes semper magnorum prima malorum
Sæva fames aderat: nulloque obsessus ab hoste
Miles eget, toto censu non prodigus emit
Exiguam Cererem. Proh lucri pallida tabes!
Non deest prolato ieiunus venditor auro.
Iam tumuli, collesque latent: iam flumina cuncta
Condidit una palus, vastaque voragine mersit.
Absorpsit penitus rupes, ac tecta ferarum
Detulit, atque ipsas hausit: subitisque frementes
Vorticibus contorsit equos, et reppulit æstus
Fortior Oceani: nec Phœbum surgere sentit
Nox subtexta polo: rerum discrimina miscet
Deformis cœli facies, iunctæque tenebræ.
Sic mundi pars ima iacet, quam zona nivalis,
Perpetuæque premunt hyemes: non sidera cœlo
Ulla videt, sterili non quicquam frigore gignit,
Sed glacie medios signorum temperat ignes.
Sic, o summe parens mundi, sic sorte secunda
Æquorei rector facias Neptune tridentis:
Et tu perpetuis impendas aera nimbis:
Tu remeare vetes, quoscunque emiseris æstus.
Non habeant amnes declivem ad littora cursum,
Sed pelagi referantur aquis: concussaque tellus
Laxet iter fluviis: hos campos Rhenus inundet,
Hos Rhodanus: vastos obliquent flumina fontes.
Riphæas huc solve nives, huc stagna, lacusque,
Et pigras, ubicunque iacent, effunde paludes:
Et miseras bellis civilibus eripe terras.
Sed parvo Fortuna viri contenta pavore,
Plena redit, solitoque magis favere secundi,
Et veniam meruere Dei: iam clarior aer,
Et par Phœbus aquis, densas in vellera nubes
Sparserat, et noctes ventura luce rubebant;
Servatoque loco rerum, discessit ab astris
Humor, et ima petit, quicquid pendebat aquarum.
Tollere silva comas: stagnis emergere colles
Incipiunt, visoque die durescere valles.
Utque habuit ripas Sicoris, camposque reliquit,
Primum cana salix madefacto vimine parvam
Texitur in puppim, cæsoque inducta iuvenco
Vectoris patiens tumidum superenatat amnem.
Sic Venetus stagnante Pado, fusoque Britannus
Navigat Oceano: sic, cum tenet omnia Nilus,
Conseritur bibula Memphitis cymba papyro.
His ratibus traiecta manus festinat utrimque
Succisum curvare nemus: fluviique ferocis
Incrementa timens, non primis robora ripis
Imposuit: medios pontem distendit in agros;
Ac ne quid Sicoris repetitis audeat undis,
Spargitur in sulcos, et scisso gurgite rivis
Dat pœnas maioris aquæ. Postquam omnia fatis
Cæsaris ire videt, celsam Petreius Herdam
Deserit: et noti dissisus viribus orbis,
Indomitos quærit populos, et semper in arma
Martis amore feros, et tendit in ultima mundi.
Nudatos Cæsar colles desertaque castra
Conspiciens, capere arma iubet: nec quærere pontem,
Nec vada, sed duris fluvium superare lacertis.
Paretur: rapuitque ruens in prœlia miles,
Quod fugiens timuisset, iter: mox uda receptis
Membra fovent armis, gelidosque a gurgite cursu
Restituunt artus, donec decresceret umbra
In medium surgente die: iamque agmina summa
Carpit eques, dubiique fugæ pugnæque tenentur.
Attollunt campo geminæ iuga saxea rupes
Valle cavæ media: tellus hinc ardua celsos
Continuat colles: tutæ quos inter opaco
Anfractu latuere viæ: quibus hoste potito
Faucibus, emitti terrarum in devia Martem,
Inque feras gentes Cæsar videt. Ite sine ullo
Ordine, ait, raptumque fuga convertite bellum,
Et faciem pugnæ, vultusque inferte minaces:
Nec liceat pavidis ignava occumbere morte:
Excipiant recto fugientes pectore ferrum.
Dixit: et ad montes tendentem prævenit hostem.
Illic exiguo paulum distantia vallo
Castra locant: postquam spatio languentia nullo
Mutua conspicuos habuerunt lumina vultus,
[Et fratres natosque suos videre patresque;]
Deprensum est civile nefas: tenuere parumper
Ora metu: tantum nutu, motoque salutant
Ense suos: mox, ut stimulis maioribus ardens
Rupit amor leges, audet transcendere vallum
Miles, in amplexus effusas tendere palmas.
Hospitis ille ciet nomen; vocat ille propinquum:
Admonet hunc studiis consors puerilibus ætas:
Nec Romanus erat, qui non agnoverat hostem.
Arma rigant lacrymis, singultibus oscula rumpunt:
Et quamvis nullo maculatus sanguine miles,
Quæ potuit fecisse, timet. Quid pectora pulsas?
Quid vesane gemis? fletus quid fundis inanes?
Nec te sponte tua sceleri parere fateris?
Usque adeone times, quem tu facis ipse timendum?
Classica det bello; sævos tu neglige cantus:
Signa ferat; cessa: iam iam civilis Erinnys
Concidet, et Cæsar generum privatus amabit.
Nunc ades, æterno complectens omnia nexu,
O rerum, mixtique salus Concordia mundi,
Et sacer orbis amor: magnum nunc secula nostra
Venturi discrimen habent: periere latebræ
Tot scelerum: populo venia est erepta nocenti:
Agnovere suos: proh numine fata sinistro,
Exigua requie tantas augentia clades!
Pax erat, et miles castris permixtus utrisque
Errabat: duro concordes cespite mensas
Instituunt, et permixto libamina Baccho.
Graminei luxere foci: iunctoque cubili

Extrahit insomnes bellorum fabula noctes:
Quo primum steterint campo, qua lancea dextra
Exierit: dum, quæ gesserunt fortia, iactant,
Et dum multa negant, quod solum fata petebant,
Est miseris renovata fides, atque omne futurum
Crevit amore nefas: nam postquam fœdera pacis
Cognita Petreia, seque, et sua tradita venum
Castra videt, famulas scelerata ad prœlia dextras
Excitat, atque hostes turba stipatus inermes
Præcipitat castris, iunctosque amplexibus ense
Separat, et multo disturbat sanguine pacem.
Addidit ira ferox moturas prœlia voces:
Immemor o patriæ, signorum oblite tuorum,
Non potes hoc causæ miles præstare senatus,
Assertor victo redeas ut Cæsare: certe
Ut vincare potes: dum ferrum, incertaque fata,
Quique fluat, multo non deerit vulnere sanguis,
Ibitis ad dominum? damnataque signa feretis?
Utque habeat famulos nullo discrimine Cæsar
Exorandus erit? ducibus quoque vita petenda est?
Nunquam nostra salus pretium, mercesque nefandæ
Proditionis erit: non hoc civilia bella,
Ut vivamus, agunt: trahimur sub nomine pacis.
Non chalybem gentes penitus fugiente metallo
Eruerent, nulli vallarent oppida muri,
Non sonipes in bella ferox, non iret in æquor
Turrigeras classis pelago sparsura carinas,
Si bene libertas unquam pro pace daretur.
Hostes nempe meos sceleri iurata nefando
Sacramenta tenent: at vobis vilior hoc est
Vestra fides, quod pro causa pugnabitis æqua.
Sed veniam sperare licet: proh dira pudoris
Funera! nunc toto fatorum ignarus in orbe
Magne paras acies, mundique extrema tenentes
Sollicitas reges, cum forsan fœdere nostro
Iam tibi sit promissa salus. Sic fatur, et omnes
Concussit mentes, scelerumque reduxit amorem.
Sic ubi desuetæ silvis in carcere clauso
Mansuevere feræ, et vultus posuere minaces,
Atque hominem didicere pati: si torrida parvus
Venit in ora cruor, redeunt rabiesque furorque,
Admonitæque tument gustato sanguine fauces:
Fervet, et a trepido vix abstinet ira magistro.
Itur in omne nefas: et quæ Fortuna Deorum
Invidia cæca bellorum in nocte tulisset,
Fecit nostra fides: inter mensasque, torosque,
Quæ modo complexu foverunt pectora, cædunt.
Et quamvis primo ferrum strinxere gementes,
Ut dextræ iusti gladius dissuasor adhæsit,
Dum feriunt, odere suos, animosque labantes
Confirmant ictu: fervent iam castra tumultu,
[Et scelerum turba: rapiuntur colla parentum].
Ac velut occultum pereat scelus, omnia monstra
In faciem posuere ducum: iuvat esse nocentes.
Tu Cæsar, quamvis spoliatus milite multo,
Agnoscis Superos: neque enim tibi maior in arvis
Emathiis fortuna fuit, nec Phocidos undis
Massiliæ, Pharioque tantum est æquore gestum.
Hoc siquidem solo civilis crimine belli
Dux causæ melioris eris: polluta nefanda
Agmina cæde duces iunctis committere castris
Non audent, altæque ad mœnia rursus Ilerdæ
Intendere fugam: campos eques obvius omnes
Abstulit, et siccis inclusit collibus hostem.
Tunc inopes undæ prærupta cingere fossa
Cæsar avet, nec castra pati contingere ripas,
Aut circum largos curvari brachia fontes.
Ut læti videre viam, conversus in iram
Præcipitem timor est: miles non utile clausis
Auxilium mactavit equos; tandemque coactus
Spe posita damnare fugam, casurus in hostes
Fertur. Ut effuso Cæsar decurrere passu
Vidit, et ad certam devotos tendere mortem:
Tela tene iam miles, ait, ferrumque ruenti
Subtrahe: non ullo constet mihi sanguine bellum:
Vincitur haud gratis, iugulo qui provocat hostem.
En sibi vilis adest invisa luce iuventus,
Iam damno peritura meo: non sentiet ictus;
Incumbet gladiis, gaudebit sanguine fuso.
Deserat hic fervor mentes, cadat impetus amens,
Perdant velle mori. Sic deflagrare minaces
Incassum, et vetito passus languescere bello,
Substituit merso dum nox sua lumina Phœbo.
Inde, ubi nulla data est miscendæ copia mortis,
Paulatim cadit ira ferox mentesque tepescunt.
Saucia maiores animos ut pectora gestant
Dum dolor est, ictusque recens, et mobile nervis
Conamen calidus præbet cruor, ossaque nondum
Abduxere cutem: si conscius ensis adacti
Stat victor, tenuitque manus; tum frigidus artus
Alligat, atque animum subducto robore torpor,
Postquam sicca rigens astrinxit vulnera sanguis.
Iamque inopes undæ, primum tellure refossa,
Occultos latices, abstrusaque flumina quærunt:
Nec solum rastris, durisque ligonibus arva,
Sed gladiis fodere suis: puteusque cavati
Montis ad irrigui premitur fastigia campi.
Non se tam penitus, tam longe luce relicta
Merserit Assyrii scrutator pallidus auri.
Non tamen aut tectis sonuerunt cursibus amnes,
Aut micuere novi, percusso pumice, fontes:
Antra nec exiguo stillant sudantia rore,
Aut impulsa levi turbatur glarea vena.
Tunc exhausta super multo sudore iuventus
Extrahitur, duris silicum lassata metallis.
Quoque minus possent siccos tolerare vapores,
Quæsitæ fecistis aquæ: nec languida fessi
Corpora sustentant epulis, mensasque perosi
Auxilium fecere famem: si mollius arvum
Prodidit humorem, pingues manus utraque glebas
Exprimit ora super. Nigro si turbida limo
Colluvies immota iacet, cadit omnis in haustus
Certatim obscœnos miles: moriensque recepit,
Quas nollet victurus, aquas: rituque ferarum
Distentas siccant pecudes, et lacte negato,
Sordidus exhausto sorbetur ab ubere sanguis.
Tunc herbas, frondesque terunt, et rore madentes
Distringunt ramos: et si quos palmite crudo,
Arboris aut tenera succos pressere medulla.
O fortunati, fugiens quos barbarus hostis
Fontibus immixto stravit per rura veneno.
Hos licet in fluvios saniem tabemque ferarum,
Pallida Dictæis, Cæsar, nascentia saxis
Infundas aconita palam, Romana iuventus
Non decepta bibet: torrentur viscera flamma,
Oraque sicca rigent squamosis aspera linguis.
Iam marcent venæ, nulloque humore rigatus
Aeris alternos angustat pulmo meatus,
Rescissoque nocent suspiria dura palato.
Pandunt ora sibi, nocturnumque aera captant.
Expectant imbres, quorum modo cuncta natabant
Impulsu, et siccis vultus in nubibus hærent.
Quoque magis miseros undæ iciunia solvant,
Non super arentem Meroen, Cancrique sub axe,
Qua nudi Garamantes arant, sedere: sed inter
Stagnantem Sicorim, et rapidum deprensus Hiberum
Spectat vicinos sitiens exercitus amnes.
Iam domiti cessere duces, pacisque petendæ

Auctor damnatis supplex Afranius armis,
Semianimes in castra trahens hostilia turmas,
Victoris stetit ante pedes: servata precanti
Maiestas, non fracta malis, interque priorem
Fortunam, casusque novos, gerit omnia victi,
Sed ducis, et veniam securo pectore poscit.
Si me degeneri stravissent fata sub hoste,
Non deerat fortis rapiendo dextera leto:
At nunc sola mihi est orandæ causa salutis,
Dignum donanda, Cæsar, te credere vita.
Non partis studiis agimur, nec sumpsimus arma
Consiliis inimica tuis: nos denique bellum
Invenit civile duces: causæque priori,
Dum potuit, servata fides: nil fata moramur.
Tradimus Hesperias gentes, aperimus Eoas,
Securumque orbis patimur post terga relicti.
Nec cruor effusus campis tibi bella peregit,
Nec ferrum, lassæque manus: hoc hostibus unum,
Quod vincas, ignosce tuis: nec magna petuntur.
Otia des fessis, vitam patiaris inermem
Degere, quam tribuis: campis prostrata iacere
Agmina nostra putes: nec enim felicibus armis
Misceri damnata decet, partemque triumphi
Captos ferre tui: turba hæc sua fata peregit.
Hoc petimus, victos ne tecum vincere cogas.
Dixerat: at facilis Cæsar, vultuque serenus
Flectitur, atque usum belli pœnamque remittit.
Ut primum iustæ placuerunt fœdera pacis,
Incustoditos decurrit miles ad amnes;
Incumbit ripis, permissaque flumina turbat.
Continuus multis subitarum tractus aquarum
Aera non passus vacuis discurrere venis,
Arctavit, clausitque animam: nec fervida pestis
Cedit adhuc: sed morbus egens iam gurgite plenis
Visceribus sibi poscit aquas: mox robora nervis,
Et vires rediere viris. O prodiga rerum
Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
Ambitiosa fames, et lautæ gloria mensæ!
Discite, quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat: non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusus consule Bacchus:
Non auro, murrhaque bibunt: sed gurgite puro
Vita redit: satis est populis fluviusque Ceresque,
Heu miseri, qui bella gerunt! Tunc arma relinquens
Victori miles spoliato pectore tutus,
Innocuusque suas curarum liber in urbes
Spargitur: o quantum donata pace potitos,
Excussis unquam ferrum vibrasse lacertis
Pœnituit, tolerasse sitim, frustraque rogasse
Prospera bella Deos: nempe usis Marte secundo
Tot dubiæ restant acies, tot in orbe labores:
Ut nunquam fortuna labet successibus anceps,
Vincendum toties: terras fundendus in omneis
Est cruor, et Cæsar per tot sua fata sequendus.
Felix, qui potuit mundi nutante ruina,
Quo iaceat iam scire loco: non prœlia fessos
Ulla vocant, certos non rumpunt classica somnos.
Iam coniux, natique rudes, et sordida tecta,
Et non deductos recipit sua terra colonos.
Hoc quoque securis oneris Fortuna remisit,
Sollicitus menti quod abest favor: ille salutis
Est auctor, dux ille fuit: sic prœlia soli
Felices nullo spectant civilia voto.
Non eadem belli totum fortuna per orbem
Constitit: in partes aliquid sed Cæsaris ausa est,
Qua maris Adriaci longas ferit unda Salonas,
Et tepidum in molles Zephyros excurrit lader.
Illic bellaci confisus gente Curetum,
Quos alit Adriacotellus circumflua ponto,
Clauditur extrema residens Antonius ora,
Cautus ab incursu belli, si sola recedat,
Expugnat quæ tuta, fames: non pabula tellus
Pascendis submittit equis, non proserit ullam
Flava Ceres segetem: spoliabat gramine campum
Miles, et attonso miseris iam dentibus arvo
Castrorum siccas de cespite vulserat herbas.
Ut primum adversæ socios in littore terræ,
Et Basilum videre ducem: nova furta per æquor
Exquisita fugæ: neque enim de more carinas
Extendunt, puppesque levant, sed firma gerendis
Molibus insolito contexunt robora ductu.
Namque ratem vacuæ sustentant undique cuppæ,
Quarum porrectis series constricta catenis
Ordinibus geminis obliquas excipit aluos.
Nec gerit expositum telis in fronte patenti
Remigium: sed, quod trabibus circumdedit æquor,
Hoc ferit, et taciti præbet miracula cursus,
Quod nec vela ferat, nec apertas verberet undas.
Tunc freta servantur, dum se declivibus undis
Æstus agat, refluoque mari nudentur arenæ.
Iamque relabenti crescebant littora ponto;
Missa ratis prono defertur lapsa profundo,
Et geminæ comites: cunctas super ardua turris
Eminet, et tremulis tabulata minantia pinnis.
Noluit Illyricæ custos Octavius undæ
Confestim tentare ratem, celeresque carinas
Continuit, cursu crescat dum præda secundo:
Et temere ingressos repetendum invitat ad æquor
Pace maris. Sic, dum pavidos formidine cervos
Claudat odoratæ metuentes aera pennæ:
Aut, dum dispositis attollat retia varis
Venator, tenet ora levis clamosa Molossi;
Spartanos, Cretasque ligat; nec creditur ulli
Silva cani, nisi qui presso vestigia rostro
Colligit, et præda nescit latrare reperta,
Contentus tremulo monstrasse cubilia loro.
Nec mora: complentur moles, avideque petitis
Insula deseritur ratibus: quo tempore primas
Impulit ad noctem iam lux extrema tenebras.
At Pompeianus fraudes innectere ponto
Antiqua parat arte Cilix, passusque vacare
Summa freti, medio suspendit vincula ponto,
Et laxas fluitare sinit; religatque catenas
Rupis ab Illyricæ scopulis: nec prima, nec illa,
Quæ sequitur tardata ratis: sed tertia moles
Hæsit, et ad cautes adducto fune secuta est.
Impendent cava saxa mari: ruituraque semper
Stat (mirum) moles: et silvis æquor inumbrat.
Huc fractas Aquilone rates, submersaque pontus
Corpora sæpe tulit, cæcisque abscondit in antris:
Restituit rupes tectum mare, cumque cavernæ
Evomuere fretum, contorti vorticis undæ
Tauromenitanam vincunt fervore Charybdim.
Hic Opiterginis moles onerata colonis
Constitit: hanc omni puppes statione solutæ
Circuunt: alii rupes, ac littora complent.
Vulteius tacitas sensit sub gurgite fraudes.
(Dux erat ille ratis) frustra qui vincula ferro
Rumpere conatus, poscit spe prœlia nulla,
Incertus qua terga daret, qua pectora bello.
Hoc tamen in casu, quantum deprensa valebat,
Effecit virtus: inter tot millia captæ
Circumfusa rati, et plenam vix inde cohortem,
Pugna fuit, non longa quidem: nam condidit atra
Nox lucem dubiam, pacemque habuere tenebræ.
Tunc sic attonitam, venturaque fata paventem,
Rexit magnanima Vulteius voce cohortem:

Libera non ultra parva quam nocte iuventus,
Consulite extremis augusto in tempore rebus.
Vita brevis nulli superest, qui tempus in illa
Quærendæ sibi mortis habet: nec gloria leti
Inferior, iuvenes, admoto occurrere fato.
Omnibus incerto venturæ tempore vitæ
Par animi laus est, et quos speraveris annos
Perdere, et extremæ momentum abrumpere lucis,
Accersas dum fata manu: non cogitur ullus
Velle mori: fuga nulla patet: stant undique nostris
Intenti cives iugulis: decernite letum,
Et metus hinc absit: cupias quodcunque necesse est.
Non tamen in cæca bellorum nube cadendum est,
Ut cum permixtis acies sua tela tenebris
Involvunt: conserta iacent cum corpora campo,
In medium mors omnis abit: perit obruta virtus.
Nos in conspicua sociis hostique carina
Constituere Dei: præbebunt æquora testes,
Præbebunt terræ, summis dabit insula saxis.
Spectabunt geminæ diverso e littore partes.
Nescio quod nostris magnum et memorabile fatis
Exemplum, Fortuna, paras: quæcunque per ævum
Exhibuit monimenta fides, servataque ferro
Militiæ pietas, transibit nostra iuventus.
Namque suis pro te gladiis incumbere Cæsar
Esse parum scimus: sed non maiora supersunt
Obsessis, tanti quæ pignora demus amoris.
Abscindit nostræ multum sors invida laudi,
Quod non cum senibus capti natisque tenemur.
Indomitos sciat esse viros, timeatque furentes,
Et morti faciles animos: et gaudeat hostis
Non plerus hæsisse rates: tentare parabunt
Fœderibus, turpique volent corrumpere vita.
O utinam, quo plus habeat mors unica famæ,
Promittant veniam, iubeant sperare salutem:
Ne nos, cum calido fodiemus viscera ferro,
Desperasse putent: magna virtute merendum est,
Cæsar ut, amissis inter tot millia paucis,
Hoc damnum clademque vocet: dent fata recessum,
Emittantque licet, vitare instantia nolim.
Proieci vitam comites, totusque futuræ
Mortis agor stimulis: furor est: agnoscere solis
Permissum est, quos iam tangit vicinia fati,
Victurosque Dei celant, ut vivere durent,
Felix esse mori. Sic cunctas sustulit ardor
Nobilium mentes iuvenum: cum sidera cœli,
Ante ducis voces, oculis humentibus omnes
Aspicerent, flexoque Ursæ temone paverent:
Iidem cum fortes animos præcepta subissent,
Optavere diem: nec segnis mergere ponto
Tunc erat astra polus: nam sol Ledæa tenebat
Sidera, vicino cum lux altissima Cancro est:
Nox tum Thessalicas urgebat parva sagittas.
Detegit orta dies stantes in rupibus Histros,
Puguacesque mari Graia cum classe Liburnos.
Tentavere prius suspenso vincere bello
Fœderibus, fieret captis si dulcior ipsa
Mortis vita mora: stabat devota iuventus,
Damnata iam luce ferox, securaque pugnæ
Promisso sibi fine manu: nullique tumultus
Excussere viris mentes ad summa paratas:
Innumerasque simul pauci terraque marique
Sustinuere manus: tanta est fiducia mortis.
Utque satis bello visum est fluxisse cruoris,
Versus ab hoste furor: primus dux ipse carinæ
Vulteius iugulo poscens iam fata retecto,
Ecquis, ait, iuvenum est, cuius sit dextra cruore
Digna meo, certaque fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori? nec plura locuto
Viscera non unus iamdudum transigit ensis.
Collaudat cunctos: sed eum, cui vulnera prima
Debebat, grato moriens interficit ictu.
Concurrunt alii, totumque in partibus unis
Bellorum fecere nefas: sic semine Cadmi
Emicuit Dircæa cohors, cecidilque suorum
Vulneribus, dirum Thebanis fratribus omen.
Phasidos et campis insomni dente creati
Terrigenæ, missa magicis e cantibus ira,
Cognato tantos implerunt sanguine sulcos:
Ipsaque, inexpertis quod primum fecerat herbis,
Expavit Medea nefas: sic mutua pacti
Fata cadunt iuvenes: minimumque in morte virorum
Mors virtutis habet: pariter sternuntque caduntque
Vulnere letali: nec quenquam dextra fefellit,
Cum feriat moriente manu: nec vulnus adactis
Debetur gladiis: percussum est pectore ferrum,
Et iugulis pressere manum. Cum sorte cruenta
Fratribus incurrunt fratres, natusque parenti:
Haud trepidante tamen toto cum pondere dextra
Exegere enses: pietas ferientibus una,
Non repetisse, fuit: iam latis vi·cera lapsa
Semianimes traxere foris, multumque cruoris
Infudere mari: despectam cernere lucem,
Victoresque suos vultu spectare superbo,
Et mortem sentire iuvat: iam strage cruenta
Conspicitur cumulata ratis: hostisque remittunt
Corpora victores, ducibus mirantibus, ulli
Esse ducem tanti: nullam maiore locuta est
Ore ratem, totum discurrens fama per orbem.
Non tamen ignavæ post hæc exempla virorum
Percipient gentes, quam sit non ardua virtus
Servitium fugisse manu: sed regna timentur
Ob ferrum, et sævis libertas uritur armis:
Ignoratque datos, ne quisquam serviat, enses.
Mors utinam pavidos vitæ subducere nolles,
Sed virtus te sola daret. Non segnior illo
Marte fuit, qui tunc Libycis exarsit in arvis.
Namque rates audax Lilybæo littore solvit
Curio: nec forti velis Aquilone recepto
Inter semirutas magnæ Carthaginis arces,
Et Clupeam, tenuit stationis littora notæ:
Primaque castra locat cano procul æquore, qua se
Bagrada lentus agit siccæ sulcator arenæ.
Inde petit tumulos, exesasque undique rupes,
Antæi quæ regna vocat non vana vetustas.
Nominis antiqui cupientem noscere causas,
Cognita per multos docuit rudis incola patres.
Nondum post genitos Tellus effeta gigantes,
Terribilem Libycis partum concepit in antris.
Nec tam iusta fuit terrarum gloria Typhou,
Aut Tityos Briareusque ferox: cœloque pepercit,
Quod non Phlegræis Antæum sustulit arvis.
Hoc quoque tam vastas cumulavit munere vires
Terra sui fœtus, quod, cum tetigere parentem,
Iam defecta vigent, renovato robore, membra.
Hæc illi spelunca domus: latuisse sub alta
Rupe ferunt, epulas raptos habuisse leones.
Ad somnos non terga feræ præbere cubile
Assuerunt, non silva torum: viresque resumit
In nuda tellure iacens: periere coloni
Arvorum Libyes: pereunt, quos appulit æquor,
Auxilioque diu virtus non usa cadendi,
Terræ spernit opes: invictus robore cunctis,
Quamvis staret, erat: tandem vulgata cruenti
Fama mali, terras monstris æquorque levantem,
Magnanimum Alciden Libycas excivit in oras.
Ille Cleonei proiecit terga leonis,
Antæus Libyci: perfudit membra liquore

Hospes, Olympiacæ servato more palæstræ.
Ille parum fidens pedibus contingere matrem,
Auxilium membris calidas infudit aromas.
Conseruere manus, et multo brachia nexu.
Colla diu gravibus frustra tentata lacertis:
Immotumque caput fixa cum fronte tenetur.
Miranturque habuisse parem: nec viribus uti
Alcides primo voluit certamine totis,
Exhaustique virum: quod creber anhelitus illi
Prodidit, et gelidus lesso de corpore sudor.
Tunc cervix lassata quati: tunc pectore pectus
Urgeri: tunc obliqua percussa labare
Crura manu: iam terga viri cedentia victor
Alligat, et medium compressis ilibus arctat:
Inguinaque insertis pedibus distendit, et omnem
Explicuit per membra virum: rapit arida tellus
Sudorem: calido complentur sanguine venæ.
Intumuere tori, totosque induruit artus,
Herculeosque novo laxavit corpore nodos.
Constitit Alcides stupefactus robore tanto:
Nec sic Inachiis, quamvis rudis esset, in undis
Defectam timuit reparatis anguibus hydram.
Conflixere pares, telluris viribus ille,
Ille suis: nunquam sævæ sperare novercæ
Plus licuit: videt exhaustos sudoribus artus,
Cervicemque viri siccam, cum ferret Olympum.
Utque iterum fessis iniecit brachia membris,
Non expectatis Antæus viribus hostis,
Sponte cadit, maiorque accepto robore surgit.
Quisquis inest terris, infessos spiritus artus
Egeritur, tellusque viro luctante laborat.
Ut tandem auxilium tactæ prodesse parentis
Alcides sensit, standum est tibi, dixit, et ultra
Non credere solo, sternique vetabere terra:
Hærebis pressis intra mea pectora membris:
Huc Antæe cades: sic fatus, sustulit alte
Nitentem in terras iuvenem: morientis in artus
Non potuit nati Tellus summittere vires.
Alcides medium tenuit: iam pectora pigro
Stricta gelu, terrisque diu non credidit hostem.
Hinc ævi veteris custos famosa vetustas,
Miratrixque sui signavit numine terras.
Sed maiora dedit cognomina collibus istis,
Pœnum qui Latiis revocavit ab arcibus hostem.
Scipio: nam sedes Libyca tellure potito
Hæc fuit: en veteris cernis vestigia valli.
Romana hos primum tenuit victoria campos.
Curio lætatus, tanquam Fortuna locorum
Bella gerat, servetque ducum sibi fata priorum,
Felici non fausta loco tentoria ponens,
Indulsit castris, et collibus abstulit omen,
Sollicitatque feros non æquis viribus hostes.
Omnis Romanis quæ cesserat Africa signis,
Tunc Vari sub iure fuit: qui robore quanquam
Confisus Latio, regis tamen undique vires
Excivit Libycæ gentes, extremaque mundi
Signa suum comitata Iubam: non fusior ulli
Terra fuit domino: qua sunt longissima regna,
Cardine ab occiduo vicinus Gadibus Atlas
Terminat: a medio, confinis Syrtibus Ammon.
At qua lata iacet, vasti plaga fervida regni
Distinet Oceanum, zonæque exusta calentis
Sufficiunt spatio, populi tot castra sequuntur,
Autololes, Numidæque vagi, semperque paratus
Inculto Gætulus equo: tum concolor Indo
Mauros, inops Nasamon, misti Garamante perusto
Marmaridæ volucres, æquaturusque sagittas
Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazax:
Et gens, quæ nudo residens Massylia dorso,
Ora levi flectit frenorum nescia virga:
Et solitus vacuis errare mapalibus Afer
Venator, ferrique simul fiducia non est,
Vestibus iratos laxis operire leones.
Nec solum studiis civilibus arma parabat,
Privatæ sed bella dabat Iuba concitus iræ.
Hunc quoque, quo superos humanaque polluit anno,
Lege tribunitia solio depellere avorum
Curio tentarat, Libyamque auferre tyranno,
Dum regnum te Roma facit: memor ille doloris
Hoc bellum sceptri fructum putat esse retenti.
Hac igitur regis trepidat iam Curio fama,
Et quod Cæsareis nunquam devota iuventus
Illa nimis castris, nec Rheni miles in undis
Exploratus erat, Corfinii captus in arce,
Infidusque novis ducibus, dubiusque priori,
Fas utrumque putat: sed, postquam languida segni
Cernit cuncta metu, nocturnaque munia valli
Desolata fuga, trepida sic mente profatur:
Audendo magnus tegitur timor: arma capessam
Ipse prior: campum miles descendat in æquum,
Dum meus est: variam semper dant otia mentem.
Eripe consilium pugnæ: cum dira voluntas
Ense subit prenso, galeæ texere pudorem,
Quis conferre duces meminit? quis pendere causas?
Qua stetit, inde favet: veluti fatalis arenæ
Muneribus non ira vetus concurrere cogit
Productos: odere pares. Sic fatus, apertis
Instruxit campis acies: quem blanda futuris,
Deceptura malis belli fortuna recepit.
Nam pepulit Varum campo, nudataque fœda
Terga fuga, donec vetuerunt castra, cecidit.
Tristia sed postquam superati prœlia Vari
Sunt audita Iubæ: lætus quod gloria belli
Sit rebus servata suis, rapit agmina furtim,
Obscuratque suam per iussa silentia famam;
Hoc solum metuens incautus ab hoste timeri.
Mittitur, exigua qui prœlia prima lacessat,
Eliciatque manu, Numidis a rege secundus,
Ut sibi commissi simulator Sabura belli:
Ipse cava regni vires in valle retentat:
Aspidas ut Pharias cauda solertior hostis
Ludit, et iratas incerta provocat umbra:
Obliquausque caput vanas serpentis in auras
Effusæ toto comprendit guttura morsu
Letiferam citra saniem: tunc irrita pestis
Exprimitur, faucesque fluunt pereunte veneno.
Fraudibus eventum dederat fortuna: feroxque,
Non exploratis occulti viribus hostis,
Curio nocturnum castris erumpere cogit,
Ignotisque equitem late decurrere campis.
Ipse sub Auroræ primos excedere motus
Signa iubet castris, multum, frustraque rogatus
Ut Libycas metuat fraudes, infectaque semper
Punica bella dolis. Iuveni fortuna propinqui
Tradiderat fatis iuvenem: bellumque trahebat
Auctorem civile suum: super arduа ducit
Saxa, super cautes abrupto limite signa.
Cum procul e summis conspecti collibus hostes
Fraude sua cessere parum, dum colle relicto
Effusam patulis aciem committeret arvis.
Ille fugam credens simulatæ nescius artis,
Ut victor, medios aciem proiecit in agros.
Tunc primum patuere doli, Numidæque fugaces
Undique completis clauserunt montibus agmen.
Obstupuit dux ipse simul, perituraque turba.
Non timidi petiere fugam, non prœlia fortes:
Quippe ubi non sonipes motus clangore tubarum
Saxa quatit pulsu, rigidos vexantia frenos

Ora terens, spargitque iubas, et surrigit aures,
Incertoque pedum pugnat non stare tumultu.
Fessa iacet cervix: fumant sudoribus armi:
Oraque proiecta squalent arentia lingua:
Pectora rauca gemunt, quæ creber anhelitus urget:
Et defecta gravis longe trahit ilia pulsus:
Siccaque sanguineis durescit spuma lupatis.
Iamque gradum neque verberibus stimulisque coacti,
Nec, quamvis crebris iussi calcaribus, addunt.
Vulneribus coguntur equi, nec profuit ulli
Cornipedis rupisse moras: neque enim impetus illis
Incursusque fuit: tantum profertur ad hostes,
Et, spatium iaculis oblato vulnere donat.
At vagus Apher equos ut primum emisit in agmen:
Tunc campi tremuere sono: terraque soluta,
Quantus Bistonio torquetur turbine pulvis,
Aera nube sua texit, traxitque tenebras.
Ut vero in pedites fatum miserabile belli
Incubuit. nullo dubii discrimine Martis
Ancipites steterunt casus, sed tempora pugnæ
Mors tenuit: neque enim licuit procurrere contra,
Et miscere manus: sic undique septa iuventus
Cominus obliquis, et rectis eminus hastis
Obruitur: non vulneribus, nec sanguine, solum
Telorum nimbo peritura, et pondere ferri.
Ergo acies tantæ parvum spissantur in orbem:
Ac, si quis metuens medium correpsit in agmen,
Vix impune suos inter convertitur enses,
Densaturque globus, quantum pede prima relato
Constrinxit gyros acies: non arma movendi
Iam locus est pressis: stipataque membra teruntur.
Frangitur armatum colliso pectore pectus.
Non tam læta tulit victor spectacula Maurus
Quam fortuna dabat: fluvios non ille cruoris,
Membrorumque videt lapsum, et ferientia terram
Corpora: compressum turba stetit omne cadaver.
Excitet invisas diræ Carthaginis umbras
Inferiis fortuna novis: ferat ista cruentus
Annibal, et Pœni tam dira piacula manes.
Romanam, Superi, Libyca tellure ruinam
Pompeio prodesse, nefas, votisque senatus.
Africa nos potius vincat sibi. Curio fusas
Ut vidit campis acies, et cernere tantas
Permisit clades compressus sanguine pulvis,
Non tulit afflictis animam producere rebus,
Aut sperare fugam: ceciditque in strage suorum
Impiger ad letum, et fortis virtute coacta.
Quid nunc rostra tibi prosunt turbata, forumque,
Unde tribunitia plebeius signifer arce
Arma dabas populis? quid prodita iura senatus,
Et gener, atque socer bello concurrere iussi?
Aute iaces, quam dira duces Pharsalia confert,
Spectandumque tibi bellum civile negatum est.
Has Urbi miseræ vestro de sanguine pœnas
Ferre datis: luitis iugulo sic arma potentes.
Felix Roma quidem, civesque habitura beatos,
Si libertatis Superis tam cura placeret,
Quam vindicta placet. Libycas, en nobile corpus
Pascit aves, nullo contectus Curio busto.
At tibi nos (quando non proderit ista silere
A quibus omne ævi senium sua fama repellit,)
Digna damus, iuvenis, meritæ præconia vitæ.
Haud alium tanta civem tulit indole Roma,
Aut cui plus leges deberent recta sequenti.
Perdita tunc Urbi nocuerunt secula, postquam
Ambitus, et luxus, et opum metuenda facultas
Transverso mentem dubiam torrente tulerunt;
Momentumque fuit mutatus Curio rerum,
Gallorum captus spoliis, et Cæsaris auro,
Ius licet in iugulos nostros sibi fecerit ense
Sylla potens, Mariusque ferox, et Cinna cruentus:
Cæsareæque domus series, cui tanta potestas
Concessa est: emere omnes, hic vendidit Urbem.

Liber quintus

Sic alterna duces bellorum vulnera passos
In Macedum terras, miscens adversa secundis,
Servavit Fortuna pares. Iam sparserat Æmo
Bruma nives, gelidoque cadens Atlantis Olympo:
Instabatque dies, qui dat nova nomina fastis,
Quique colit primus ducentem tempora Ianum.
Dum tamen emeriti remanet pars ultima iuris,
Consul uterque vagos belli per munia Patres
Elicit Epirum: peregrina ac sordida sedes
Romanos cepit proceres: secretaque rerum
Hospes in externis audivit curia tectis.
Nam quis castra vocet tot strictas iure secures,
Tot fasces? docuit populos venerabilis ordo
Non Magni partes, sed Magnum in partibus esse.
Ut primum mœstum tenuere silentia cœtum,
Lentulus ex celsa sublimis sede profatur:
Indole si dignum Latia, si sanguine prisco
Robur inest animis; non qua tellure coacti,
Quamque procul tectis captæ sedeamus ab urbis
Cernite: sed vestræ faciem cognoscite turbæ:
Cunctaque iussuri primum hoc decernite Patres
Quod regnis populisque liquet, nos esse senatum.
Nam, vel Hyperboreæ plaustrum glaciale sub Ursæ,
Vel plaga qua torrens, claususque vaporibus axis,
Nec patitur noctes, nec iniquos crescere soles,
Si fortuna ferat, rerum nos summa sequetur,
Imperiumque comes. Tarpeia sede perusta
Gallorum facibus, Veiosque habitante Camillo.
Illic Roma fuit: non unquam perdidit ordo
Mutato sua iura solo: mœrentia tecta
Cæsar habet, vacuasque domos, legesque silentes,
Clausaque iustitio tristi fora: curia solos
Illa videt Patres, plena quos urbe fugavit.
Ordine de tanto quisquis non exulat, hic est.
Ignaros scelerum, longaque in pace quietos
Bellorum primus sparsit furor: omnia rursus
Membra loco redeunt: en totis viribus orbis
Hesperiam pensant Superi: iacet hostis in undis
Obrutus Illyricis: Libyæ squalentibus arvis
Curio Cæsarei cecidit pars magna senatus.
Tollite signa duces: fatorum impellite cursum:
Spem vestram præstate Deis: fortunaque tantos
Det vobis animos, quantos fugientibus hostem
Causa dabat: nostrum exhausto ius clauditur anno:
Vos, quorum finem non est sensura potestas,
Consulite in medium Patres, Magnumque iubete
Esse ducem. Læto nomen clamore senatus
Excipit: et Magno fatum patriæque, suumque,
Imposuit. Tunc in reges populosque merentes
Sparsus honos, pelagique potens Phœbeja donis
Exornata Rhodos, gelidique inculta iuventus
Taygeti: fama veteres laudantur Athenæ:
Massiliæque suæ donatur libera Phocis.
Tunc Sadaleu, fortemque Cotyn, fidumque per arma
Deiotarum, et gelidæ dominum Rhasypolin oræ
Collaudant: Libyamque iubent auctore senatu
Sceptrifero parere Iubæ: proh tristia fata!
Et tibi non fidæ gentis dignissime regno,
Fortunæ, Ptolemæe pudor, crimenque Deorum,
Cingere Pellæo pressos diademate crines
Permissum: sævum in populos puer accipis ensem:
Atque utinam in populos! donata est regia Lagi;
Accessit Magni iugulus: regnumque sorori

Ereptum est, soceroque nefas: iam turba soluto
Arma petit cœtu, quæ cum populique, ducesque
Casibus incertis, et cæca sorte pararent,
Solus in ancipites metuit descendere Martis
Appius eventus: finemque expromere rerum
Sollicitat Superos, multosque obducta per annos
Delphica fatidici reserat penetralia Phœbi.
Hesperio tantum, quantum semotus Eoo
Cardine, Parnassus gemino petit æthera colle,
Mons Phœbo, Bromioque sacer: cui numine misto,
Delphica Thebanæ referunt trieterica Bacchæ.
Hoc solum fluctu terras mergente cacumen
Eminuit, pontoque fuit discrimen, et astris.
Tu quoque vix summam seductus ab æquore rupem
Extuleras, unoque iugo Parnasse latebas.
Ultor ibi expulsæ premerent cum viscera partus
Matris, adhuc rudibus Pæan Pythona sagittis
Explicuit, cum regna Themis, tripodasque teneret.
Ut vidit Pæan vastos telluris hiatus
Divinam spirare fidem, ventosque loquaces
Exhalare solum, sacris se condidit antris,
Incubuitque adyto, vates ibi factus, Apollo.
Quis latet hic superum quod numen ab æthere pres-
Dignatur cæcas inclusum habitare cavernas? (sum
Quis terram cœli patitur Deus, omnia cursus
Æterni secreta tenens, mundique futuri
Conscius, ac populis sese proferre paratus,
Contactusque ferens hominis, magnusque, potensque,
Sive canit fatum, seu quod iubet ipse canendo
Fit fatum? Forsan terris inserta regendis,
Aere libratum vacuo quæ sustinet orbem,
Totius pars magna Iovis Cirrhæa per antra
Exit, et æthereo trahitur connexa Tonanti.
Hoc ubi virgineo conceptum est pectore numen,
Humanam feriens animam sonat, oraque vatis
Solvit, ceu Siculus flammis urgentibus Ætnam,
Undat apex: Campana fremens ceu saxa vaporat,
Conditus Inarimes æterna mole Typhoeus.
Hoc tamen expositum cunctis, nullique negatum
Numen, ab humani solum se labe furoris
Vindicat: haud illic tacito mala vota susurro
Concipiunt: nam fixa canens, mutandaque nulli,
Mortales optare, vetat: iustisque benignus
Sæpe dedit sedem totas mutantibus urbes,
Ut Tyriis: dedit ille minas impellere belli,
Ut Salaminiacum meminit mare: sustulit iras
Telluris sterilis, monstrato fine: resolvit
Aera tabificum: non ullo secula dono
Nostra carent maiore Deum, quam Delphica sedes
Quod siluit, postquam reges timuere futura,
Et Superos vetuere loqui: nec voce negata
Cyrrhææ mœrent vates, templique fruuntur
Iustitio: nam si qua Deus sub pectora venit,
Numinis aut pœna est mors immatura recepti,
Aut pretium: quippe stimulo fluctuque furoris
Compages humana labat, pulsusque Deorum
Concutiunt fragiles animas. Sic tempore longo
Immotos tripodas, vastæque silentia rupis
Appius Hesperii scrutator ad ultima fati,
Sollicitat: iussus sedes laxare verendas
Antistes, pavidamque Deis immittere vatem,
Castalios circum latices, nemorumque recessus,
Phemonoen errore vagam, curisque vacantem,
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi.
Limine terrifico metuens consistere Phœbas,
Absterrere ducem noscendi ardore futura
Cassa fraude parat: quid spes (ait) improba veri
Te Romane trahit? muto Parnassus hiatu
Conticuit, pressitque Deum; seu spiritus istas
Destituit fauces, mundique in devia versum
Duxit iter: seu barbarica cum lampade Pytho
Arsit, in immensas cineres abiere cavernas,
Et Phœbi tenuere viam: seu sponte Deorum
Cirrha silet fatique sat est arcana futuri
Carmine longævæ vobis commissa Sibyllæ:
Seu Pæan solitus templis arcere nocentes,
Ora quibus solvat nostro non invenit ævo.
Virginei patuere doli, fecitque negatis
Numinibus, metus ipse fidem: tunc torta priores
Stringit vitta comas, crinesque in terga solutos
Candida Phocaica complectitur infula lauro.
Hærentem, dubiamque premens in templa sacerdos
Impulit: illa pavens adyti penetrale remoti
Fatidicum, prima templorum in parte resistit:
Atque Deum simulans, sub pectore ficta quieto
Verba refert, nullo confusæ murmure vocis
Instinctam sacro mentem testata furore,
Haud æque læsura ducem, cui falsa canebat,
Quam tripodas Phœbique fidem: non rupta trementi
Verba sono, nec vox antri complere capacis
Sufficiens spatium, nulloque horrore comarum
Excussæ laurus, immotaque culmina templi,
Securumque nemus, veritam se credere Phœbo
Prodiderant: sentit tripodas cessare, furensque
Appius: et nobis meritas dabis impia pœnas,
Et Superis, quos fugis, ait, nisi mergeris antris,
Deque orbis trepidi tanto consulta tumultu
Desinis ipsa loqui. Tandem conterrita virgo
Confugit ad tripodas, vastisque adducta cavernis
Hæsit, et insueto concepit pectore numen,
Quod non exhaustæ per tot iam secula rupis
Spiritus ingessit vati: tandemque potitus
Pectore Cirrhæo, non unquam plenior artus
Phœbados irrupit Pæan: mentemque priorem
Expulit, atque hominem toto sibi cedere iussit
Pectore: bacchatur demens aliena per antrum
Colla ferens, vittasque Dei, Phœbeaque serta
Erectis discussa comis, per inania templi
Ancipiti cervice rotat, spargitque vaganti
Obstantes tripodas, magnoque exæstuat igne,
Iratum te Phœbe ferens: nec verbere solo
Uteris, et stimulis; flammas in viscera mergis.
Accipit et frenos: nec tantum prodere vati,
Quantum scire, licet: venit ætas omnis in unam
Congeriem: miserumque premunt tot secula pectus.
Tanta patet rerum series, atque omne futurum
Nititur in lucem: vocemque petentia fata
Luctantur: non prima dies, non ultima mundi,
Non modus Oceani, numerus non deerat arenæ.
Talis in Euboico vates Cumana recessu,
Indignata suum multis servire furorem
Gentibus ex tanta fatorum strage superba
Excerpsit Romana manu: sic plena laborat
Phemonoe Phœbo, dum te consultor operti
Castalia tellure Dei vix invenit, Appi,
Inter fata diu quærens tam magna latentem.
Spumea tunc primum rabies vesana per ora
Effluit, et gemitus, et anhelo clara meatu
Murmura: tunc mœstus vastis ululatus in antris,
Extremæque sonant domita iam virgine voces.
Effugis ingentes, tanti discriminis expers,
Bellorum Romane minas: solusque quietem
Euboici vasta lateris convalle tenebis.
Cætera suppressit, faucesque obstruxit Apollo.
Custodes tripodes fatorum, arcanaque mundi,
Tuque potens veri Pæan, nullumque futuri
A Superis celate diem, suprema ruentis
Imperii, cæsosque duces, et funera regum

Et tot in Hesperio collapsas sanguine gentes,
Cur aperire times? an nondum numina tantum
Decrevere nefas? et adhuc dubitantibus astris
Pompeii damnare caput, tot fata tenentur?
Vindicis an gladii facinus, pœnasque furorum
Regnaque ad ultores iterum redeuntia Brutos,
Ut peragat fortuna, taces? tunc pectore vatis
Impactæ cessere fores, exclusaque templis
Prosiluit: perstat rabies, nec cuncta locuta est.
Quem non emisit, superest Deus: ille feroces
Torquet adhuc oculos, totoque vagantia cœlo
Lumina: nunc vultu pavido, nunc torva minaci,
Stat nunquam facies: rubor igneus inficit ora,
Liventesque genas: nec, qui solet esse timenti,
Terribilis sed pallor inest: nec fessa quiescunt
Corda; sed ut turgidus Boreæ post flamina pontus
Rauca gemit; sic multa levant suspiria vatem.
Dumque a luco sacra, qua vidit fata, refertur
Ad vulgare iubar, mediæ venere tenebræ.
Immisit Stygiam Pæan in viscera Lethen,
Quæ raperet secreta Deum: tum pectore verum
Fugit, et ad Phœbi tripodas rediere futura:
Vixque refecta cadit: nec te vicinia leti
Territat ambiguis frustratum sortibus Appi:
Iure sed incerto mundi, subsidere regnum
Chalcidos Euboicæ, vana spe rapte, parabas.
Heu demens, nullum belli sentire fragorem,
Tot mundi caruisse malis, præstare Deorum,
Excepta quis morte potest! secreta tenebis
Littoris Euboici, memorando condite busto,
Qua maris augustat fauces saxosa Carystos,
Et tumidis infesta colit qua numina Rhamnos,
Arctatus rapido fervet qua gurgite pontus,
Euripusque trahit, cursum mutantibus undis,
Chalcidicas puppes ad iniquam classibus Aulim.
Interea domitis Cæsar remeabat Hiberis,
Victrices aquilas alium laturus in orbem:
Cum prope fatorum tantos per prospera cursus
Avertere Dei: nullo nam Marte subactus,
Intra castrorum timuit tentoria ductor
Pordere successus scelerum: cum pæne fideles
Per tot bella manus satiatæ sanguine tandem
Destituere ducem: seu mœsto classica paulum
Intermissa sono, claususque, et frigidus ensis
Expulerat belli furias: seu, præmia miles
Dum maiora petit, damnat causamque, ducemque,
Et scelere imbutos, etiam nunc venditat enses.
Haud magis expertus discrimine Cæsar in ullo est,
Quam non e stabili, tremulo sed culmine cuncta
Despiceret staretque super titubantia fultus,
Tot raptis truncus manibus, gladioque relictus
Pæne suo, qui tot gentes in bella trahebat,
Scit non esse ducis strictos, sed militis, enses.
Non pavidum iam murmur erat, nec pectore tecto
Ira latens: nam quæ dubias constringere mentes
Causa solet dum quisque pavet, quibus ipse timori
Seque putat solum regnorum iniusta gravari,
Haud retinet quippe ipsa metus exolverat audax
Turba suos: quicquid multis peccatur, inultum est.
Effudere minas: Liceat discedere Cæsar
A rabie scelerum: quæris terraque marique
His ferrum iugulis, animasque effundere viles
Quolibet hoste paras: partem tibi Gallia nostri
Eripuit: partem duris Hispania: bellis:
Pars iacet Hesperia; totoque exercitus orbe,
Te vincente perit. Terris fudisse cruorem
Quid iuvat Arctois, Rhodano, Rhenoque subactis?
Tot mihi pro bellis bellum civile dedisti.
Cepimus expulso patriæ cum tecta Senatu,
Quos hominum, vel quos licuit spoliare Deorum?
Imus in omne nefas, manibus ferroque nocentes,
Paupertate pii. Finis quis quæritur armis?
Quid satis est, si Roma parum? iam respice canos,
Invalidasque manus, et inanes cerne lacertos.
Usus abit vitæ: bellis consumsimus ævum.
Ad mortem dimitte senes: en inproba vota:
Non duro liceat morientia cespite membra
Ponere, nec anima galeam fugiente ferire,
Atque oculos morti clausuram quærere dextram,
Coniugis illabi lacrymis, unique paratum
Scire rogum: liceat morbis finire senectam.
Sit præter gladios aliquod sub Cæsare fatum.
Quid, velut ignaros ad quæ portenta paremur,
Spe trahis? usque adeo soli civilibus armis
Nescimus cuius sceleris sit maxima merces?
Nil actum est bellis, si nondum comperit istas
Omnia posse manus: nec fas, nec vincula iuris
Hoc audere vetant. Rheni mihi Cæsar in undis
Dux erat, hic socius. Facinus quos inquinat, æquat.
Adde, quod ingrato meritorum iudice virtus
Nostra perit: quicquid gerimus, fortuna vocatur.
Nos fatum sciat esse suum: licet omne Deorum
Obsequium speres, irato milite, Cæsar,
Pax erit. Hæc fatus, totis discurrere castris
Cœperat, infestoque ducem deposcere vultu.
Sic eat, o Superi, quando pictasque fidesque
Destituunt, moresque malos sperare relictum est;
Finem civili faciat discordia bello.
Quem non ille ducem potuit terrere tumultus!
Fata sed in præceps solitus demittere Cæsar,
Fortunamque suam per summa pericula gaudens
Exercere, venit: nec, dum desæviat ira,
Expectat: medios properat tentare furores.
Non illis urbes, spoliandaque templa negasset,
Tarpeiamque Iovis sedem, matresque senatus,
Passurasque infanda nurus. Vult omnia Cæsar
A se sæva peti, vult præmia Martis amari:
Militis indomiti tantum mens sana timetur.
Non pudet, heu Cæsar, soli tibi bella placere
Iam manibus damnata tuis? hos ante pigebit
Sanguinis? his ferri grave ius erit? ipse per omne
Fasque nefasque rues? lassare, et disce sine armis
Posse pati: liceat scelerum tibi ponere finem.
Sæve, quid insequeris? quid iam nolentibus instas?
Bellum te civile fugit. Stetit aggere fultus
Cespitis, intrepidus vultu, meruitque timeri
Non metuens: atque hæc ira dictante profatur:
Qui modo in absentem vultu dextraque furebas,
Miles, habes nudum promtumque ad vulnera pectus.
Hic fuge, si belli finis placet, ense relicto.
Delegit imbelles animos nil fortiter ausa
Seditio, tantumque fugam meditata iuventus,
Ac ducis invicti rebus lassata secundis.
Vadite, meque meis ad bella relinquite fatis:
Invenient hæc arma manus, vobisque repulsis,
Tot reddet Fortuna viros, quot tela vacabunt.
Anne fugam Magni tanta cum classe sequuntur
Hesperiæ gentes, nobis victoria turbam
Non dabit, impulsi tantum quæ præmia belli
Auferat, et vestri rapta mercede laboris
Lauri feros nullo comitetur vulnere currus?
Vos defecta senes, exhaustaque sanguine turba,
Cernetis nostros, iam plebs Romana, triumphos.
Cæsaris an cursus vestræ sentire putatis
Damnum posse fugæ? veluti, si cuncta minentur
Flumina, quos miscent pelago, subducere fontes,
Non magis ablatis unquam decresceret æquor,
Quam nunc crescit, aquis: an vos momenta putatis

Ulla dedisse mihi? nunquam sic cura Deorum
Se premit, ut vestræ morti, vestræque saluti,
Fata vacent. Procerum motus hæc cuncta sequuntur,
Humanum paucis vivit genus: orbis Hiberi
Horror, et Arctoi, nostro sub nomine miles,
Pompeio certe fugeres duce: fortis in armis
Cæsareis Labienus erat: nunc transfuga vilis
Cum duce prælato terras, atque æquora lustrat.
Nec melior mihi vestra fides, si bella nec hoste,
Nec duce me geritis, quisquis mea signa reliquit,
Nec Pompeianis tradit sua partibus arma,
Hic nunquam vult esse meus: sunt ista profecto
Curæ castra Deis, qui me committere tantis,
Non nisi mutato voluerunt milite, bellis.
Heu, quantum Fortuna humeris iam pondere fessis
Amolitur onus! sperantes omnia dextras
Exarmare datur, quibus hic non sufficit orbis.
Iam certe mihi bella geram: discedite castris:
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.
At paucos, quibus hæc rabies auctoribus arsit,
Non Cæsar, sed pœna tenet: procumbite terræ:
Infidumque caput, feriendaque tendite colla.
Et tu, quo solo stabunt iam robore castra
Tiro rudis, specta pœnas, et disce ferire,
Disce mori. Tremuit sæva sub voce minantis
Vulgus iuers: unumque caput tam magna iuventus
Privatum factura timet: velut ensibus ipsis
Imperet, invito moturus milite ferrum.
Ipse pavet, ne tela sibi dextræque negentur
Ad scelus hoc, Cæsar: vicit patientia sævi
Spem ducis, et iugulos, non tantum præstitit enses.
Nil magis, assuetas sceleri quam perdere mentes,
Atque perire timet: tam diro fœderis ictu
Parta quies, pœnaque redit placata iuventus.
Brundusium decimis iubet hanc attingere castris,
Et cuntas revocare rates, quas avius Hidrus,
Antiquusque Taras, secretaque littora Leucæ,
Quas recipit Salapina palus, et subdita Sipus
Montibus: Ausoniam qua torquens frugifer oram,
Dalmatico Boreæ Calabroque obnoxius Austro,
Appulus Adriacas exit Garganus in undas.
Ipse petit trepidam tutus sine milite Romam,
Iam doctam servire togæ: populoque precanti
Scilicet indulgens, summum dictator honorem
Contigit, et lætos fecit se consule fastos.
Namque omneis voces, per quas iam tempore tanto
Mentimur dominis, hæc primum repperit ætas,
Qua sibi ne ferri ius ullum Cæsar abesset,
Ausonias voluit gladiis miscere secures.
Addidit et faces aquilis, et nomen inane
Imperii rapiens, signavit tempora digna
Mœsta nota: nam quo melius Pharsalicus annus
Consule notus erit? fingit solennia campus,
Et non admissæ dirimit suffragia plebis,
Decantatque tribus, et vana versat in urna.
Nec cœlum servare licet: tonat augure surdo,
Et lætæ iurantur aves, bubone sinistro.
Inde perit primum quondam veneranda potestas,
Iuris inops: careat tantum ne nomine tempus,
Menstruus in fastos distinguit secula consul.
Nec non Iliacæ numen quod præsidet Albæ,
Haud meritum Latio solemnia sacra subacto
Vidit flammifera confectas nocte Latinas.
Inde rapit cursus, et, quæ piger Appulus arva
Deseruit rastris, et inerti tradidit herbæ,
Ocyor et cœli flammis, et tigride fœta
Transcurrit: curvique tenens Minoia tecta
Brundusii, clausas ventis brumalibus undas
Iuvenit, et pavidas hiberno sidere classes.
Turpe duci visum est rapiendi tempora belli
In segnes exisse moras, portuque teneri,
Dum pateat tutum vel non felicibus æquor.
Expertes animos pelagi sic robore complet:
Fortius hiberni flatus cœlumque fretumque
Cum cepere, tenent, quam quos incumbere certos
Perfida nubiferi vetat incostantia veris.
Nec maris anfractus, lustrandaque littora nobis,
Sed recti fluctus; soloque Aquilone secandi.
Hic utinam summi curvet carchesia mali,
Incumbatque furens, et Graia ad mœnia perflet,
Ne Pompeiani Phæacum e littore toto
Languida iactatis comprendant carbasa remis:
Rumpite, quæ retinent felices vincula proras.
Iamdudum nubes, et sævas perdimus undas.
Sidera prima poli Phœbo labente sub undas
Exierant, et luna suas iam fecerat umbras:
Cum pariter solvere rates, totosque rudentes
Laxavere sinus: et flexo navita cornu
Obliquat lævo pede carbasa, summaque pandens
Suppara velorum perituras colligit auras.
Ut primum levior propellere lintea ventus
Incipit, exiguumque tument, mox reddita malo
In mediam cecidere ratem: terraque relicta,
Non valet ipsa sequi puppes, quæ vexerat aura.
Æquora lenta iacent alto torpore ligata.
Pigrius immotis hæsere paludibus undæ,
Sic stat inersScythicas astringens Bosporus undas,
Cum glacie retinente fretum non impulit Hister,
Immensumque gelu tegitur mare: comprimit unda,
Deprendit quascumque rates: nec pervia velis
Æquora frangit eques, fluctuque latente sonantem
Orbita migrantis scindit Mæotida Bessi.
Sæva quies pelagi, mœstoque ignava profundo
Stagna iacentis aquæ, veluti deserta rigente
Æquora natura cessant: Pontusque vetustas
Oblitus servare vices non commeat æstu,
Non horrore tremit, non solis imagine vibrat.
Casibus innumeris fixæ patuere carinæ.
Illinc infestæ classes, et inertia tonsis
Æquora moturæ; gravis hinc languore profundi
Obsessis ventura fames: nova vota timori
Sunt inventa novo, fluctus nimiasque precari
Ventorum vires, dum se torpentibus unda
Excutiat stagnis, et sit mare: nubila nusquam,
Undarumque minæ: cœlo languente, fretoque
Naufragii spes omnis abit: sed nocte fugata
Læsum nube diem iubar extulit, imaque sensim
Concussit pelagi, movitque Ceraunia nautis.
Inde rapi cœpere rates, atque, æquora classem
Curva sequi, quæ iam vento fluctuque secundo
Lapsa, Palæstinas uncis confixit arenas.
Prima duces vidit iunctis consistere castris
Tellus, quam volucer Genusus, quem mollior Apsus,
Circumeunt ripis. Apso gestare carinas
Causa palus, leui quam fallens egerit unda.
At Genusum nunc sole nives, nunc imbre solutæ
Præcipitant: neuter longo se gurgite lassat,
Sed minimum terræ vicino littore novit.
Hoc Fortuna loco tantæ duo nomina famæ
Composuit: miserique fuit spes irrita mundi,
Posse duces parva campi statione diremtos
Admotum damnare nefas: nam cernere vultus,
Et voces audire datur: multosque per annos
Dilectus tibi, Magne, socer, post pignora tanta,
Sanguinis infausti sobolem, mortemque nepotis,
Te nisi Niliaca propius non vidit arena.
Cæsaris attonitam miscenda ad prœlia mentem
Ferre moras scelerum partes iussere relictæ.

Ductor erat cunctis audax Antonius armis,
Iam tum civili meditatus Leucada bello.
Illum sæpe minis Cæsar, precibusque morantem
Evocat: O mundi tantorum causa malorum,
Quid Superos et fata tenes? sunt cætera cursu
Acta meo, summam rapti per prospera belli
Te poscit Fortuna manum: Num rupta vadosis
Syrtibus incerto Libye nos dividit æstu?
Numquid inexperto tua credimus arma profundo?
Inque novos traheris casus? iguave, venire
Te Cæsar, non ire, iubet: prior ipse per hostes
Percussi medias alieni iuris arenas.
Tu mea castra times? pereunt ia tempora fati
Conqueror: in ventos impendo vota, fretumque.
Ne retine dubium cupientes ire per æquor:
Si bene nota mihi est, ad Cæsaris arma iuventus
Naufragio venisse volet: iam voce doloris
Utendum est: non ex æquo divisimus orbem.
Epirum Cæsarque tenet, totusque senatus:
Ausoniam tu solus habes: his terque quaterque
Vocibus excitum postquam cessare videbat,
Dum se deesse Deis, at non sibi numina, credit:
Sponte per incautas audet tentare tenebras,
Quod iussi timuere, fretum: temeraria prono
Expertus cessisse Deo: fluctusque verendos
Classibus, exigua sperat superare carina.
Solverat armorum fessas nox languida curas:
Parta quies miseris, in quorum pectora somno
Dat vires fortuna minor: iam castra silebant:
Tertia iam vigiles commoverat hora secundos,
Cæsar sollicito per vasta silentia gressu
Vix famulis audenda parat; cunctisque relictis,
Sola placet Fortuna comes: tentoria postquam
Egressus vigilum, somno cedentia membra
Transiluit, questus tacite quod fallere posset;
Litora curva legit, primisque invenit in undis
Rupibus exesis hærentem fune carinam.
Rectorem dominumque ratis secura tenebat
Haud procul inde domus, non ullo robore fulta,
Sed sterili iunco, cannaque intexta palustri,
Et latus inversa nudum munita phaselo.
Hæc Cæsar bis terque manu quassantia tectum
Limina commovit: molli consurgit Amyclas,
Quem dabat, alga, toro. Quisnam mea naufragus, in-
Tecta petit? aut quem nostræ Fortuna coegit (quit,
Auxilium sperare casæ? Sic fatus, ab alto
Aggere iam tepidæ sublato fune favillæ,
Scintillam tenuem commotos pavit in ignes,
Securus belli: prædam civilibus armis
Scit non esse casas. O vitæ tuta facultas
Pauperis, angustique lares! o munera nondum
Intellecta Deûm! quibus hoc contingere templis,
Aut potuit muris, nullo trepidare tumultu
Cæsarea pulsante manu? tum poste recluso,
Dux ait: Expecta votis maiora modestis,
Spesque tuas laxa iuvenis, si iussa secutus
Me vehis Hesperiam, non ultra cuncta carinæ
Debebis, manibusque inopem duxisse senectam.
Ne cessa præbere Deo tua fata, volenti
Angustos opibus subitis implere Penates.
Sic fatur: quanquam plebeio tectus amictu,
Indocilis privata loqui: tum pauper Amyclas:
Multa quidem prohibent nocturno credere ponto.
Nam sol non rutilas deduxit in æquora nubes,
Concordesque tulit radios: Noton altera Phœbi,
Altera pars Borean diducta luce vocabat.
Orbe quoque exhaustus medio, languensque recessit,
Spectanteis oculos infirmo lumine passus.
Lunaque non gracili surrexit lucida cornu,
Aut orbis medii puros excsa recessus:
Nec duxit recto tenuata cacumina cornu,
Ventorumque nota rubuit: tum lurida pallens
Ora tulit vultu sub nubem tristis ituro.
Sed mihi nec motus nemorum, nec litoris ictus,
Nec placet incertus, qui provocat æquora, delphin:
Aut siccum quod mergus amat: quodque ausa volare
Ardea sublimis pennæ confisa natanti;
Quodque caput spargens undis, velut occupet imbrem
Instabili gressu metitur litora cornix.
Sed si magnarum poscunt discrimina rerum,
Haud dubitem præbere manus: vel litora tangam
Iussa, vel hoc potius pelagus flatusque negabunt.
Hæc fatur, solvensque ratem dat carbasa ventis:
Ad quorum motus non solum lapsa per altum
Aera dispersos traxere cadentia sulcos
Sidera: sed summis etiam quæ fixa tenentur
Astra polis, sunt visa quati: niger inficit horror
Terga maris: longo per multa volumina tractu
Æstuat unda minax: flatusque incerta futuri,
Turbida testantur conceptos æquora ventos.
Tunc rector trepidæ fatur ratis: Aspice sævum
Quanta paret pelagus; Zephyrosne intendat, an Euros,
Incertum est: puppim dubius ferit undique pontus.
Nubibus et cœlo Notus est: si murmura ponti
Consulimus, Cori verrent mare: gurgite tanto,
Nec ratis Hesperias tanget, nec naufragus oras.
Desperare viam, et vetitos convertere cursus,
Sola salus: licent vexata littora puppe
Prendere, ne longe nimium sit proxima tellus.
Fisus cuncta sibi cessura pericula Cæsar,
Sperne minas, inquit, pelagi, ventoque furenti
Trade sinum. Italiam si cœlo auctore recusas,
Me pete: sola tibi causa hæc est iusta timoris,
Vectorem non nosse tuum; quem numina nunquam
Destituunt; de quo male tunc Fortuna meretur,
Cum post vota venit: medias perrumpe procellas
Tutela secure mea: cœli iste fretique,
Non puppis nostræ labor est: hanc Cæsare pressam
A fluctu defendet onus: nec longa furori
Ventorum sævo dabitur mora: proderit undis
Ista ratis; ne flecte manum: fuge proxima velis
Littora: tuum Calabro portu te crede potitum,
Cum iam non poterit puppi, nostræque saluti
Altera terra dari: quid tanta strage paretur
Ignoras? quærit pelagi cœlique tumultu
Quid præstet Fortuna mihi. Non plura locuto
Avulsit laceros percussa puppe rudentes
Turbo rapax, fragilemque supervolitantia malum
Vela tulit: sonuit victis compagibus almus.
Inde ruunt toto concita pericula mundo.
Primus ab Oceano caput exeris Atlanteo,
Core, movens æstus: iam te tollente furebat
Pontus, et in scopulos totas erexerat undas.
Occurrit gelidus Boreas, pelagusque retundit:
Et dubium pendet, vento cui concidat, æquor.
Sed Scythici vicit rabies Aquilonis, et undas
Torsit, et abstrusas penitus vada fecit arenas.
Nec perfert pontum Boreas ad saxa, suumque
In fluctus Cori frangit mare: motaque possunt
Æquora subductis etiam concurrere ventis.
Non Euri cessasse minas, non imbribus atrum
Æolii iacuisse Notum sub carcere saxi
Crediderim: cunctos solita de parte ruentes
Defendisse suas violento turbine terras,
Sic pelagus mansisse loco: nam parva procellis
Æquora rapta ferunt: Ægæas transit in undas
Tyrrhenum; sonat Ionio vagus Adria ponto.
Ah quoties frustra pulsatos æquore montes

Obruit ille dies! quam celsa cacumina pessum
Tellus victa dedit! non ullo littore surgunt
Tam validi fluctus, alioque ex orbe voluti
A magno venere mari, mundumque coercens
Monstriferos agit unda sinus. Sic rector Olympi
Cuspide fraterna lassatum in secula fulmen
Adiuvit, regnoque accessit terra secundo,
Cum mare convolvit gentes, cum littora Tethys
Noluit ulla pati, cœlo contenta teneri.
Tunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,
Ni Superum rector pressisset nubibus undas.
Non cœli nox illa fuit: latet obsitus aer
Infernæ pallore domus, nimbisque gravatus
Deprimitur, fluctusque in nubibus accipit imbrem.
Lux etiam metuenda perit, nec fulgura currunt
Clara, sed obscurum nimbosus dissilit aer.
Tunc Superum convexa tremunt atque arduus axis
Insonuit, motaque poli compage laborant.
Extimuit Natura chaos: rupisse videntur
Concordes elementa moras, rursusque redire
Nox manes mixtura Deis: spes una salutis,
Quod tanta mundi nondum periere ruina.
Quantum Leucadio placidus de vertice pontus
Despicitur; tantum nautæ videre trementes
Fluctibus e summis præceps mare: cumque tumentes
Rursus hiant undæ, vix eminet æquore malus.
Nubila tanguntur velis, et terra carina.
Nam pelagus, qua parte sedet, non celat arenam
Exhaustum in cumulos, omnisque in fluctibus unda
Artis opem vicere metus: nescitque magister (est.
Quam frangat, cui cedat aquæ: discordia ponti
Succurrit miseris, fluctusque evertere puppim
Non valet in fluctus: victum latus unda repellens
Erigit, atque omni surgit ratis ardua vento.
Non humilem Sasona vadis, non littora curvæ
Thessaliæ saxosa pavent, oræque malignos
Ambraciæ portus: scopulosa Cerauuia nautæ
Summa timent. Credit iam digna pericula Cæsar
Fatis esse suis: tantusne evertere, dixit,
Me Superis labor est; parva quem puppe sedentem
Tam magno petiere mari? si gloria leti
Est pelago donata mei, bellisque negamur;
Intrepidus, quamcunque datis mihi numina, mortem
Accipiam. Licet ingentes abruperit actus
Festinata dies fatis: sat magna peregi.
Arctoas domui gentes: inimica subegi
Arma metu: vidit Magnum mihi Roma secundum.
Iussa plebe tuli fasces per bella negatos:
Nulla meis aberit titulis Romana potestas.
Nesciat hoc quisquam, nisi tu, quæ sola meorum
Conscia votorum es, me, quamvis plenus honorum,
Et dictator eam Stygias, et consul ad umbras,
Privatum Fortuna, mori: mihi funere nullo
Est opus, o Superi: lacerum retinete cadaver
Fluctibus in mediis: desint mihi busta, rogusque,
Dum metuar semper, terraque expecter ab omni.
Hæc fatum decimus, dicto mirabile, fluctus
Invalida cum puppe levat: nec rursus ab alto
Aggere deiecit pelagi, sed pertulit unda,
Scruposisque angusta vacant ubi littora saxis,
Imposuit terræ: pariter tot regna, tot urbes
Fortunamque suam tacta tellure recepit.
Sed non tam remeans Cæsar iam luce propinqua,
Quam tacita sua castra fuga, comitesque fefellit.
Circumfusa duci flevit, gemituque suorum,
Et non ingratas incessit turba querelis.
Quo te, dure, tulit virtus temeraria Cæsar?
Aut quæ nos viles animas in fata reliquens,
Invitis spargenda dabas tua membra procellis?
Cum tot in hac anima populorum vita, salusque
Pendeat, et tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Sævitia est voluisse mori: nullusne tuorum
Emeruit comitum, fatis non posse superstes
Esse tuis? cum te raperet mare, corpora seguis
Nostra sopor tenuit: pudet heu: tibi causa petendæ
Hæc fuit Hesperiæ? visum est committere quenquam
Tam sævo crudele mari? sors ultima rerum
In dubios casus, et prona pericula mortis,
Præcipitare solet: mundi iam summa tenentem
Permisisse mari! tantum quid numina lassas?
Sufficit ad fatum belli favor iste, laborque
Fortunæ, quod te nostris impegit arenis?
Hinc usus placuere Deum, non rector ut orbis,
Nec dominus rerum, sed felix naufragus esses?
Talia iactantes, discussa nocte, serenus
Oppressit cum sole dies, fessumque tumentes
Composuit pelagus, ventis patientibus undas.
Nec non Hesperii, lassatum fluctibus æquor
Ut videre duces, purumque insurgere cœlo,
Fracturum pelagus, Boream, solvere carinas,
Quas ventus, doctæque pari moderamine dextræ,
Permixtas habuere diu: latumque per æquor,
Ut terrestre coit, consertis puppibus, agmen.
Sed nox sæva modum venti velique tenorem
Eripuit nautis, excussitque ordine puppes.
Strymona sic gelidum, bruma pellente, relinquunt
Poturæ te, Nile, grues, primoque volatu
Effingunt varias, casu monstrante, figuras.
Mox ubi percussit tensas Notus altior alas:
Confusos temere immixtæ glomerantur in orbes,
Et turbata perit dispersis littera pennis.
Cum primum redeunte die violentior aer
Puppibus incubuit, Phœbeo concitus ortu,
Prætereunt frustra tentati littora Lissi,
Nymphæumque tenent: nudas Aquilonibus undas.
Succedens Boreæ iam portum fecerat Auster.
Undique collatis in robur Cæsaris armis,
Summa videns duri Magnus discrimina Martis
Iam castris instare suis: seponere tutum
Coniugii decrevit onus, Lesboque remotam
Te procul a sævi strepitu Cornelia belli
Occulere. Heu quantum mentes dominatur in æquas
Iusta Venus! dubium, trepidumque ad prœlia, Magne,
Te quoque fecit amor: quod nolles stare sub ictu
Fortunæ, quo mundus erat, Romanaque fata,
Coniux sola fuit; mentem iam verba paratam
Destituunt, blandæque iuvat ventura trahentem
Indulgere moræ, et tempus subducere fatis.
Nocte sub extrema, pulso torpore quietis,
Dum fovet amplexu gravidum Cornelia curis
Pectus, et aversi petit oscula grata mariti:
Humentes mirata genas, percussaque cæco
Vulnere, non audet flentem deprendere Magnum.
Ille gemens, Non nunc, vita mihi dulcior, inquit,
Cum tædet vitæ, lato sed tempore, coniux,
Venit mœsta dies, et quam nimiumque, parumque,
Distulimus: iam totus adest in prœlia Cæsar.
Cedendum est bellis, quorum tibi tuta latebra
Lesbos erit: desiste preces tentare: negavi
Iam mihi: non longos a me patiere recessus.
Præcipites aderunt casus: properante ruina,
Summa cadunt: satis est audisse pericula Magni:
Meque tuus decepit amor, civilia bella
Si spectare potes: nam me iam Marte parato
Securos cepisse pudet cum coniuge somnos,
Eque tuo, miserum quatiunt cum classica mundum,
Surrexisse sinu: vereor civilibus armis
Pompeium nullo tristem committere damno.

Tutior interea populis, et tutior omni
Rege late, positamque procul fortuna mariti
Non tota te mole premat: si numina nostras
Impulerint acies, maneat pars optima Magni;
Sitque mihi, si fata premant, victorque cruentus,
Quo fugisse velim. Vix tantum infirma dolorem
Cepit, et attonito cesserunt pectore sensus.
Tandem, ut vox mœstas potuit proferre querelas:
Nil mihi de fatis thalami, Superisque relictum est,
Magne, queri: nostros non rumpit funus amores,
Nec diri fax summa rogi: sed sorte frequenti,
Plebeiaque nimis careo dimissa marito.
Hostis ad adventum rumpamus fœdera tedæ:
Placemus Socerum. Sic est tibi cognita, Magne,
Nostra fides? credisne aliquid mihi tutius esse,
Quam tibi? nonne olim casu pendemus ab uno?
Fulminibus me, sæve, iubes, tantæque ruinæ
Absentem præstare caput? secura videtur
Sors tibi, cum facias et iam nunc vota, perisse,
Ut nolim servire malis: sed morte parata,
Te sequar ad manes: feriat dum mœsta remotas
Fama procul terras, vivam tibi nempe superstes.
Adde, quod adsuescis fatis, tantumque dolorem
Crudelis me ferre doces: ignosce fatenti:
Posse pati, timeo: quod si sunt vota, Deisque
Audior, eventus rerum sciet ultima coniux.
Sollicitam rupes iam te victore tenebunt,
Et puppim, quæ fata feret tam læta, timebo.
Nec solvent audita metus mihi prospera belli,
Cum vacuis proiecta locis a Cæsare possim
Vel fugiente capi: notescent littora clari
Nominis exilio, positaque ibi coniuge Magni,
Quis Mitylenæas poterit nescire latebras?
Hoc precor extremum, si nil tibi victa relinquent
Tutius arma fuga, cum te commiseris undis,
Quolibet infaustum potius dellecte carinam:
Littoribus quærere meis. Sic fata, relictis
Exiluit stratis amens, tormentaque nulla
Vult differre mora: non mœsti pectora Magni
Sustinet amplexu dulci, non colla tenere:
Extremusque perit tam longi fluctus amoris:
Præcipitantque suos luctus: neuterque recedens
Sustinuit dixisse Vale, vitamque per omnem
Nulla fuit tam mœsta dies: nam cætera damna
Durata iam mente malis, firmaque tulerunt.
Labitur infelix, manibusque excepta suorum
Fertur ad æquoreas, ac se prosternit, arenas,
Littoraque ipsa tenet, tandemque illata carinæ est.
Non sic infelix patriam, portusque reliquit
Hesperios, sævi premerent cum Cæsaris arma.
Fida comes Magni vadis duce sola relicto,
Pompeiumque fugis: quæ nox tibi proxima venit,
Insomnis: viduo tum primum frigida lecto,
Atque insueta quies uni, nudumque marito
Non hæreute latus: somno quam sæpe gravata
Deceptis vacuum manibus complexa cubile est,
Atque oblita fugæ quæsivit nocte maritum!
Nam, quamvis flamma tacitas urente medullas,
Non iuvat in toto corpus iactare cubili:
Servatur pars illa tori: caruisse timebat
Pompeio: sed non Superi tam læta parabant.
Instabat, miseræ Magnum quæ redderet, hora.

Liber sextus

POSTQUAM castra duces, pugnæ iam mente propinqui,
Inposuere iugis, admotaque comminus arma,
Patque suum videre Deo; capere omnia Cæsar
Mœnia Graiorum spernit, Martemque secundum
Iam nisi de genero fatis debere recusat.
Funestam mundo votis petit omnibus horam,
In casum quæ cuncta ferat: placet alea fati
Alterutrum mersura caput: ter collibus omneis
Explicuit turmas, et signa minantia pugnam,
Testatus, nunquam Latiæ se deesse ruinæ.
Ut videt ad nullos exciri posse tumultus
In pugnam generum, sed clauso fidere vallo,
Signa movet, tectusque via dumosa per arva
Dyrrhachii præceps rapiendas tendit ad arces.
Hoc iter æquoreo præcepit limite Magnus,
Quemque vocat collem Taulantius incola Petram,
Insedit castris, Ephyreaque mœnia servat,
Defendens tutam vel solis turribus urbem.
Non opus hanc veterum, nec moles structa tuetur,
Humanusque labor, facilis, licet ardua tollat,
Cedere vel bellis, vel cuncta moventibus annis.
Sed munimen habet nullo quassabile ferro,
Naturam, sedemque loci: nam clausa profundo
Undique, præcipiti, scopulisque vomentibus æquor,
Exiguo debet, quod non est insula, colli.
Terribiles ratibus sustentant mœnia cautes,
Ioniumque furens rapido cum tollitur austro,
Templa, domosque quatit, spumatque in culmina pon-tus.
Hinc avidam belli rapuit spes improba mentem
Cæsaris, ut vastis diffusum collibus hostem
Cingeret ignarum, ducto procul aggere valli.
Metitur terras oculis: nec cespite tantum
Contentus fragili subitos attollere muros,
Ingentes cautes avulsaque saxa metallis,
Graiorumque domos, direptaque mœnia transfert.
Extruitur, quod non aries impellere sævus,
Quod non ulla queat violenti machina belli.
Frauguntur montes, planumque per ardua Cæsar
Ducit opus: pandit fossas, turritaque summis
Disponit castella iugis, magnoque recessu
Amplexus fines, saltus, nemorosaque tesqua,
Et silvas, vastasque feras indagine claudit.
Non desunt campi, non desunt pabula Magno,
Castraque Cæsareo circumdatus aggere mutat.
Flumina tot cursus illic exorta fatigant,
Illic mersa suos: operumque ut summa revisat,
Defessus Cæsar mediis intermanet agris.
Nunc vetus Iliacos attollat fabula muros,
Ascribatque Deis: fragili circumdata testa
Mœnia mirentur refugi Babylonia Parthi.
En quantum Tigris, quantum celer ambit Orontes,
Assyriis quantum populis telluris Eoæ
Sufficit in regnum, subitum, bellique tumultu
Raptum clausit opus: tanti periere labores.
Tot potuere manus adiungere Sestona Abydo,
Ingestoque solo Phryxeum elidere pontum,
Aut Pelopis latis Ephyren abrumpere regnis,
Et ratibus longæ flexus donare Maleæ,
Aut aliquem mundi, quamvis Natura negasset,
In melius mutare locum: coit arca belli:
Hic alitur sanguis terras fluxurus in omneis,
Hic et Thessalicæ clades, Libycæque tenentur.
Æstuat angusta rabies civilis arena.
Prima quidem surgens operum structura fefellit
Pompeium: veluti mediæ qui tutus in arvis
Sicaniæ rapidum nescit latrare Pelorum:
Aut vaga cum Tethys, Rutupinaque littora fervent,
Unda Caledonios fallit turbata Britannos.
Ut primum vasto septas videt aggere terras:
Ipse quoque a tuta deducens agmina Petra
Diversis spargit tumulis, ut Cæsaris arma
Laxet, et effuso claudentem milite tendat.
Ac tantum septi vallo sibi vendicat agri,
Parva Mycenææ quantum sacrata Dianæ

Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma:
Quoque modo Romæ prælapsus mœnia Tybris
In mare descendit, si nusquam torqueat amnem.
Classica nulla sonant, iniussaque tela vagantur:
Et fit sæpe nefas, iaculum tentante lacerto.
Maior cura duces miscendis abstrahit armis.
Pompeium exhaustæ præbenda ad pabula terræ,
Quæ currens obtrivit eques, gradibusque citatis
Ungula frondentem discussit cornea campum.
Belliger attonsis sonipes defessus in arvis,
Advectos cum plena ferant præsepia culmos,
Ore novas poscens moribundus labitur herbas,
Et tremulo medios abrumpit poplite gyros.
Corpora tum solvit tabes, et digerit artus.
Traxit iners cœlum fluidæ contagia pestis
Obscuram in nubem: tali spiramine Nesis
Emittit Stygium nebulosis aera saxis,
Antraque letiferi rabiem Typhonis anhelant.
Inde labant populi, cœloque paratior unda
Omne pati virus, duravit viscera cœno.
Iam riget atra cutis, distentaque lumina rumpit:
Igneaque in vultus, et sacro fervida morbo
Pestis abit, fessumque caput se ferre recusat.
Iam magis atque magis præceps agit omnia fatum:
Nec medii dirimunt morbi vitamque, necemque:
Sed languor cum morte venit, turbaque cadentum
Aucta lues, dum mixta iacent incondita vivis
Corpora: nam miseros ultra tentoria cives
Spargere funus erat: tamen hos minuere labores
A tergo pelagus, pulsusque Aquilonibus aer,
Littoraque, et plenæ peregrina messe carinæ.
At, liber terræ spatiosis collibus hostis
Aere non pigro, nec inertibus angitur undis:
Sed patitur sævam, veluti circumdatus arcta
Obsidione, famem: nondum surgentibus altam
In segetem culmis, cernit miserabile vulgus
In pecudum cecidisse cibos, et carpere dumos,
Et morsu spoliare nemus, letumque minanteis,
Vellere ab ignotis dubias radicibus herbas:
Quæ mollire queunt flamma, quæ frangere morsu,
Quæque per abrasas utero demittere fauces,
Plurimaque humanis antehac incognita mensis,
Diripiens miles, saturum tamen obsidet hostem.
Ut primum libuit ruptis evadere claustris
Pompeio, cunctasque sibi permittere terras:
Non obscura petit latebrosæ tempora noctis,
Et raptum furto soceri cessantibus armis
Dedignatur iter: latis exire ruinis
Quærit, et impulso turres confringere vallo,
Perque omneis gladios, et qua via cæde paranda est.
Opportuna tamen valli pars visa propinqui,
Quam Minuti castella vocant, et confraga densis
Arboribus dumeta tegunt: huc pulvere nullo
Proditus agmen agit, subitusque ad mœnia venit.
Tot simul e campis Latiæ fulsere volucres:
Tot ceciuere tubæ: ne quid victoria ferro
Deberet, pavor attonitos confecerat hostes.
Quod solum valuit virtus, iacuere peremti,
Debuerant quo stare loco: qui vulnera ferrent,
Iam deerant, nimbusque ferens tot tela peribat.
Tum piceos volvunt immissæ lampadis ignes:
Tum quassæ nutant turres, lapsumque minantur.
Roboris impacti crebros gemit agger ad ictus.
Iam Pompeianæ celsi super ardua valli
Exierant aquilæ: iam mundi iura petebant.
Quem non mille simul turmis, nec Cæsare toto
Auferret Fortuna locum, victoribus unus
Eripuit, vetuitque capi: seque arma tenente,
Ac nondum strato, Magnum vicisse negavit.
Scæva viro nomen: castrorum in plebe merebat
Ante feras Rhodani gentes: ibi sanguine multo
Promotus Latiam longo gerit ordine vitem.
Pronus ad omne nefas, et qui nesciret, in armis
Quam magnum virtus crimen civilibus esset.
Hic, ubi quærentes socios iam Marte relicto
Tuta fugæ cernit, Quo vos pavor, inquit, abegit
Impius; et cunctis ignotus Cæsaris armis?
[O famuli turpes servum pecus absque cruore]
Terga datis morti? cumulo vos deesse virorum
Non pudet, et bustis, interque cadavera quæri?
Non ira saltem iuvenes, pietate remota,
Stabitis? e cunctis, per quos erumperet hostis,
Nos sumus electi: non parvo sanguine Magni
Ista dies ierit: peterem felicior umbras
Cæsaris in vultu: testem hunc Fortuna negavit:
Pompeio laudante cadam: confringite tela
Pectoris incursu, iugulisque retundite ferrum.
Iam longinqua petit pulvis, sonitusque ruinæ,
Securasque fragor concussit Cæsaris aures.
Vincimus o socii; veniet qui vindicet arces
Dum morimur: movit tantum vox illa furorem,
Quantum non primo succendunt classica cantu:
Mirantesque virum, atque avidi spectare, sequuntur
Sciturі iuvenes, numero deprensa, locoque,
An plusquam mortem virtus daret: ille ruenti
Aggere consistit, primumque cadavera plenis
Turribus evolvit, subeuntesque obruit hostes
Corporibus: totæque viro dant tela ruinæ,
Roboraque, et moles; hosti seque ipse minatur.
Nunc sude, nunc duro contraria pectora conto
Detrudit muris, et valli summa tenentes
Amputat ense manus: caput obterit: ossaque saxo,
Ac male defensum fragili compage cerebrum
Dissipat: alterius flamma crinesque, genasque
Succendit: strident oculis ardentibus ignes.
Ut primum cumulo crescente cadavera murum
Admovere solo; non segnior extulit illum
Saltus, et in medias iecit super arma catervas,
Quam per summa rapit celerem venabula pardum.
Tunc densos inter cuneos compressus, et omni
Vallatus bello vincit, quem respicit, hostem,
Iamque hebes, et crasso non asper sanguine mucro
Percussum Scævæ frangit, non vulnerat, hostem.
Perdidit ensis opus, frangit sine vulnere membra.
Illum tota premit moles, illum omnia tela.
Nulla fuit non certa manus, non lancea felix:
Parque novum Fortuna videt concurrere, bellum,
Atque virum: fortis crebris sonat ictibus umbo,
Et galeæ fragmenta cavæ compressa pererunt
Tempora: nec quicquam nudis vitalibus obstat
Iam, præter stantes in summis ossibus hastas.
Quid nunc vesani iaculis, levibusque sagittis
Perditis hæsuros nunquam vitalibus ictus?
Hunc aut tortilibus vibrata falarica nervis
Obruat, aut vasti muralia pondera saxi:
Hunc aries ferro, ballistaque limine portæ
Summoveat: stat non fragilis pro Cæsare murus,
Pompeiumque tenet: iam pectora non tegit armis:
Ac veritus credi clypeo, lævaque vacasse,
Aut culpa vixisse sua, tot vulnera belli
Solus obit, densamque ferens in pectore silvam,
Iam gradibus fessis in quem cadat, eligit hostem,
[Par pelagi monstris. Libycæ sic bellua terræ,]
Getulus densis Elephas oppressus ab armis
Omne repercussum squalenti missile tergo
Frangit, et hærentes mota cute discutit hastas.
Viscera tuta latent penitus, citraque cruorem
Confixæ stant tela feræ: tot facta sagittis,

Tot iaculis, unam non explent vulnera mortem.
Dictæa procul ecce manu Gortynis arundo
Tenditur in Scævam, quæ voto certior omni,
In caput, atque oculi lævum descendit in orbem.
Ille moras ferri, nervorum et vincula rumpit,
Affixam vellens oculo pendente sagittam
Intrepidus, telumque suo cum lumine calcat.
Pannonis haud aliter post ictum sævior ursa,
Cum iaculum parva Libys amentavit habena,
Se rotat in vulnus; telumque irata receptum
Impetit, et secum fugientem circuit hastam.
Perdiderat vultum rabies: stetit imbre cruento
Informis facies: lætus fragor æthera pulsat
Victorum: maiora viris de sanguine parvo
Gaudia non faceret conspectum in Cæsare vulnus.
Ille tegens alta suppressum mente dolorem,
Mitis, et a vultu penitus virtute remota,
Parcite, ait, cives: procul hinc avertite ferrum:
Collatura meæ nil sunt iam vulnera morti:
Non eget ingestis, sed vulsis pectore telis.
Tollite, et in Magni viventem ponite castris:
Hoc vestro præstate duci: sit Scæva relicti
Cæsaris exemplum potius, quam mortis honestæ.
Credidit infelix simulatis vocibus Aulus:
Nec vidit recto gladium mucrone tenentem:
Membraque captivi pariter laturus, et arma,
Fulmineum mediis excepit faucibus ensem.
Incaluit virtus; atque una cæde refectus
Solvat, ait, pœnas, Scævam quicunque subactum
Speravit: pacem gladio si quærit ab isto
Magnus, adorato submittat Cæsare signa.
An similem vestri, segnemque ad fata putastis?
Pompeii vobis minor est, causæque senatus,
Quam mihi mortis amor. Simul hæc effatus, et altus
Cæsareas pulvis testatur adesse cohortes.
Dedecus hic belli Magno, crimenque remisit,
Ne solum totæ fugerent te, Scæva, catervæ:
Subducto qui Marte ruis; nam sanguine fuso
Vires pugna dabat: labentem turba suorum
Excipit, atque humeris defectum imponere gaudet.
Ac velut inclusum perfosso in pectore numen,
Et vivam magnæ speciem Virtutis adorant:
Telaque confixis certant evellere membris,
Exornantque Deos, ac nudum pectore Martem
Armis Scæva tuis: felix hoc nomine famæ
Si tibi durus Iber, aut si tibi terga dedisset
Cantaber exiguis, aut longis Teutonus armis.
Non tu bellorum spoliis ornare Tonantis
Templa potes, non tu lætis ululare triumphis.
Infelix, quanta dominum virtute parasti!
Nec magis hac Magnus castrorum parte repulsus
Intra claustra piger dilato Marte quievit,
Quam mare lassatur, cum se tollentibus Euris,
Frangentem fluctus scopulum ferit, aut latus alti
Montis adest, seramque sibi parat unda ruinam.
Hinc vicina petens placido castella profundo
Incursu gemini Martis rapit: armaque late
Spargit, et effuso laxat tentoria campo;
Mutandæque iuvat permissa licentia terræ.
Sic pleno Padus ore tumens super aggere tutas
Excurrit ripas, et totos concutit agros.
Succubuit si qua tellus, cumulumque furentem
Undarum non passa, ruit: tum flumine toto
Transit, et ignotos aperit sibi gurgite campos.
Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt, donante Pado: vix prœlia Cæsar
Senserat, elatus specula quæ prodidit ignis.
Invenit impulsos presso iam pulvere muros
Frigidaque ut veteris deprendit signa ruinæ;
Accendit pax ipsa loci, movitque furorem
Pompeiana quies, et victo Cæsare somnus.
Ire vel in clades properat, dum gaudia turbet.
Torquato ruit inde miuax: qui Cæsaris arma
Segnius haud vidit, quam malo nauta tremente
Omnia Circeæ subducit vela procellæ:
Agminaque interius muro breviore recepit,
Densius ut parva disponeret arma corona.
Transierat primi Cæsar munimina valli,
Cum super e totis emisit collibus agmen,
Effuditque acies obseptum Magnus in hostem.
Non sic Ætnæis habitans in vallibus horret
Enceladum spirante Noto, cum tota cavernas
Egerit, et torrens in campos defluit Ætna:
Cæsaris ut miles glomerato pulvere victus
Ante aciem, cæci trepidus sub nube timoris
Hostibus occurrit fugiens, inque ipsa pavendo
Fata ruit: totus mitti civilibus armis
Usque vel in pacem potuit cruor: ipse furenteis
Dux tenuit gladios: felix, ac libera legum
Roma fores, iurisque tui, vicisset in illo
Si tibi Sylla loco: dolet heu, semperque dolebit,
Quod scelerum Cæsar prodest tibi summa tuorum
Cum genero pugnasse pio. Proh tristia fata!
Non Uticæ Libye clades, Hispania Mundæ
Flesset, et infando pollutus sanguine Nilus
Nobilius Pharios gestasset rege cadaver:
Nec Iuba Marmaricas nudus pressisset arenas
Pœnorumque umbras placasset sanguine fuso
Scipio: nec sancto caruisset vita Catone.
Ultimus esse dies potuit tibi Roma malorum:
Exire e mediis potuit Pharsalia fatis.
Deserit adverso possessam numine sedem
Cæsar, et Emathias lacero petit agmine terras.
Arma secuturum soceri, quacunque fugasset,
Tentavere sui comites devertere Magnum
Hortati, patrias sedes, atque hoste carentem
Ausoniam peteret. Nunquam me Cæsaris, inquit,
Exemplo reddam patriæ, nunquamque videbit
Me, nisi dimisso redeuntem milite Roma.
Hesperiam potui, motu surgente, tenere,
Si vellem patriis aciem committere templis,
Ac medio pugnare foro: dum bella relegem,
Extremum Scythici transcendam frigoris orbem,
Ardentesque plagas: victor tibi, Roma, quietem
Eripiam, qui, ne premerent te prœlia, fugi?
Ah potius, ne quid bello patiaris in isto,
Te Cæsar putet esse suam: sic fatus, in ortus
Phœbeos convertit iter, terræque secutus
Devia, qua vastos aperit Candavia saltus,
Contigit Emathiam, bello quam fata parabant.
Thessaliam, qua parte diem brumalibus horis
Attollit Titan, rupes Ossæa coercet.
Cum per summa poli Phœbum trahit altior æstas,
Pelion opponit radiis nascentibus umbras.
At medios ignes cœli, rabidique Leonis
Solstitiale caput nemorosus submovet Othrys.
Excipit adversos Zephyros, et lapyga Pindus,
Et maturato præcidit vespere lucem.
Nec metuens imi Boream habitator Olympi
Lucentem totis ignorat noctibus Arcton.
Hos inter montes media qui valle premuntur,
Perpetuis quondam latuere paludibus agri:
Flumina dum campi retinent, nec pervia Tempe
Dant aditus pelago, stagnumque implentibus undis
Crescere cursus erat: postquam discessit Olympo
Herculea gravis Ossa manu, subitæque ruinam
Sensit aquæ Nereus: melius mansura sub undis,
Emathis æquorei regnum Pharsalos Achillis

Eminet, et prima Rhœteia littora pinu
Quæ tetigit, Phylace, Pteleosque, et Dorion ira
Flebile Pieridum; Trachin, pretioque nefandæ
Lampados Herculeis fortis Melibœa pharetris:
Atque olim Larissa potens: ubi nobile quondam
Nunc super Argos arant: veteres ubi fabula Thebas
Monstrat Echionias: ubi quondam Pentheos exul,
Colla caputque ferens supremo tradidit igni,
Questa quod hoc solum nato rapuisset Agave.
Ergo abrupta palus multos discessit in amnes.
Purus in occasus, parvi sed gurgitis, Æas
Ionio fluit inde mari: nec fortior undis
Labitur avectæ pater Isidis, et tuus, Œneu,
Penegener crassis oblimat Echinadas undis:
Et Meleagream maculatus sanguine Nessi
Evenos Calydona secat: ferit amne citato
Maliacas Sperchios aquas: et flumine puro
Irrigat Amphrysos famulantis pascua Phœbi.
Quique nec humentes nebulas, nec rore madentem
Aera, nec tenues ventos suspirat Anauros.
Et quisquis pelago per se non cognitus amnis
Peneo donavit aquas: it gurgite rapto
Apidanos: nunquamque celer, nisi mistus, Enipeus.
Accipit Asopos cursus, Phœnixque, Melasque.
Solus in alterius nomen cum venerit undæ,
Defendit Titaresus aquas, lapsusque superne
Gurgite Penei pro siccis utitur arvis.
Hunc fama est Stygiis manare paludibus amnem,
Et capitis memorem, fluvii contagia vilis
Nolle pati, Superumque sibi servare timorem.
Ut primum emissis patuerunt amnibus arva,
Pinguis Bœbicio discessit vomere sulcus:
Mox Lelegum dextra pressum descendit aratrum.
Æolidæ, Dolopesque solum fregere coloni,
Et Magnetes equis, Minyæ gens cognita remis.
Illic semiferos Ixionidas Centauros
Fœta Pelethroniis nubes effudit in antris.
Aspera te Pholoen frangentem Monyche saxa,
Teque sub Œtæo torquentem vertice vulsas,
Rhœce ferox, quas vix Boreas inverteret, ornos:
Hospes et Alcidæ magni, Phole: teque per amnem
Improbe Lernæas vector passure sagittas:
Teque senex Chiron, gelido qui sidere fulgens
Impetis Hæmonio maiorem Scorpion arcu.
Hac tellure feri micuerunt semina Martis.
Primus ab æquorea percussis cuspide saxis
Thessalicus sonipes bellis feralibus omen
Exiluit; primus chalybem, frænosque momordit,
Spumavitque novis Lapithæ domitoris habenis.
Prima fretum scindens Pagasæo littore pinus,
Terrenum ignotas hominem proiecit in undas.
Primus Thessalicæ rector telluris Itonus
In formam calidæ percussit pondera massæ;
Fudit et argentum flammis, aurumque moneta
Fregit, et immensis coxit fornacibus æra.
Illic, quod populos scelerata impegit in arma,
Divitias numerare datum est: hinc maxima serpens
Descendit Python, Cirrhæaque fluxit in antra:
Unde et Thessalicæ veniunt ad Pythia laurus.
Impius hinc prolem superis immisit Aloeus,
Inseruit celsis prope se cum Pelion astris,
Sideribusque vias incumbens abstulit Ossa.
Hac ubi damnata fatis tellure locarunt
Castra duces; cunctos belli præsaga futuri
Mens agitat, summique gravem discriminis horam
Adventare palam est: propius iam fata moveri
Degeneres trepidant animi, peioraque versant.
Ad dubios pauci præsumto robore casus
Spemque metumque ferunt. Turbæ sed mistus inerti
Sextus erat, Magno proles indigna parente,
Qui mox Scyllæis exul grassatus in undis,
Polluit æquoreos Siculus pirata triumphos.
Qui stimulante metu fati prænoscere cursus,
Impatiensque moræ, venturisque omnibus æger;
Non tripodas Deli, non Pythia consulit antra,
Nec quæsisse libet, primis quid frugibus altrix
Ore Iovis Dodona sonet, quis noscere fibra
Fata queat, quis prodat aves, quis fulgura cœli
Servet, et Assyria scrutetur sidera cura,
Aut si quid tacitum, sed fas, erat: ille supernis
Detestanda Deis, sævorum arcana Magorum
Moverat, et tristeis sacris feralibus aras,
Umbrarum, Ditisque fidem: miseroque liquebat
Scire parum Superos: vanum sævumque furorem
Adiuvat ipse locus, vicinaque mœnia castris
Hæmonidum, ficti quas nulla licentia monstri
Transierat, quarum, quicquid non creditur, ars est:
Thessala quinetiam tellus herbasque nocenteis
Rupibus ingenuit, sensuraque saxa canentes
Arcanum feralo Magos: ibi plurima surgunt
Vim factura Deis; et terris hospita Colchis
Legit in Hæmoniis, quas non advexerat, herbas.
Impia, tot populis, tot surdas gentibus aures
Cœlicolum, diræ convertunt carmina gentis.
Una per æthereos exit vox illa recessus,
Verbaque ad invitum perfert cogentia numen,
Quod non cura poli, cœlique volubilis unquam
Avocat: infandum tetigit cum sidera murmur,
Tunc Babylon Persea licet, secretaque Memphis
Omne vetustorum solvat penetrale Magorum:
Abducit superos alienis Thessalis aris.
Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit
Non fatis adductus amor: flammisque severi
Illicitis arsere senes: nec noxia tantum
Pocula perficiunt, aut cum turgentia succo
Frontis amaturæ subducunt pignora fetæ.
Mens hausti nulla sanie polluta veneni
Excantata perit: quos non concordia misti
Alligat ulla tori, blandæque potentia formæ,
Traxerunt torti magica vertigine fili.
Cessavere vices rerum: dilataque longa
Hæsit nocte dies: legi non paruit æther.
Torpuit et præceps audito carmine mundus:
Axibus et rapidis impulsos Iupiter urgens
Miratur non ire polos: nunc omnia complent
Imbribus, et calido producunt nubila Phœbo:
Et tonat ignaro cœlum Iove: vocibus iisdem
Humentes late nebulas, nimbosque solutis
Excussere comis: ventis cessantibus, æquor
Intumuit: rursus vetitum sentire procellas
Conticuit turbante Noto: puppimque ferentes
In ventum tumuere sinus: de rupe pependit
Abscissa fixus torrens: amnisque cucurrit,
Non qua pronus erat. Nilum non extulit æstas:
Mæander direxit aquas: Rhodanumque morantem
Præcipitavit Arar: submisso vertice montes
Explicuere iugum: nubes suspexit Olympus:
Solibus et nullis Scythicæ, cum bruma rigeret,
Dimaduere nives: impulsam sidere Tethyn
Reppulit Hæmonidum, defenso littore, carmen.
Terra quoque immoti concussit ponderis axem,
Et medium vergens nisu titubavit in orbem.
Tantæ molis onus percussum voce recessit,
Prospectumque dedit circumlabentis Olympi.
Omne potens animal leti, genitumque nocere,
Et pavet Hæmonias, et mortibus instruit arteis.
Has avidæ tigres, et nobis ira leonum
Ore fovent blando: gelidos hic explicat orbes,

Inque pruinoso coluber distenditur arvo.
Viperei coeunt, abrupto corpore, nodi:
Humanoque cadit serpens afflata veneno.
Quis labor hic Superis, cautus herbasque sequendi,
Spernendique timor? cuius commercia pacti
Obstrictos habuere Deos, parere necesse est,
An iuvat? ignota tantum pietate merentur?
An tacitis valuere minis? hoc iuris in omneis
Est illis Superos? an habent hæc carmina certum
Imperiosa Deum, qui mundum cogere, quicquid
Cogitur ipse, potest? illis et sidera primum
Præcipiti deducta polo: Phœbeque serena
Non aliter diris verborum obsessa venenis
Palluit, et nigris, terrenisque ignibus arsit,
Quam si fraterna prohiberet imagine tellus,
Insereretque suas flammis cœlestibus umbras.
Et patitur tantos cautu depressa labores
Donec supposita propior despumet in herbas.
Hos scelerum ritus, hæc diræ carmina gentis
Effera damnarat uiniæ pietatis Erichtho,
Inque novos ritus pollutam duxerat artem.
Illi namque nefas urbis submittere tecto
Aut laribus ferale caput: desertaque busta
Incolit, et tumulos expulsis obtinet Umbris,
Grata Deis Erebi: cœtus audire silentum,
Nosse domos Stygias, arcanaque Ditis operti,
Non Superi, non vita vetat: tenet ora profanæ
Fœda situ macies, cœloque ignota sereno.
Terribilis Stygio facies pallore gravatur,
Implexis onerata comis: si nimbus, et atræ
Sidera subducunt nubes, tunc Thessala nudis
Egreditur bustis, nocturnaque fulgura captat.
Semina fœcundæ segetis calcata perussit,
Et non letiferas spirando perdidit auras.
Nec Superos orat, nec cantu supplice numen
Auxiliare vocat, nec fibras illa latanteis
Novit: funereas aris imponere flammas
Gaudet, et accenso rapuit quæ thura sepulcro.
Omne nefas Superi prima iam voce precantis
Concedunt, carmenque timent audire secundum.
Viventes animas, et adhuc sua membra regentes,
Infodit busto: fatis debentibus annos
Mors invita subit: perversa funera pompa
Rettulit a tumulis: fugere cadavera letum.
Fumantes iuvenum cineres, ardentiaque ossa
E mediis rapit illa rogis, ipsamque, parentes
Quam tenuere, facem: nigroque volantia fumo
Feralis fragmenta tori, vestesque fluentes
Colligit in cineres, et olentes membra favillas.
Ast ubi servantur saxis, quibus intimus humor
Ducitur, et tracta durescunt tabe medullæ,
Corpora; tunc omneis avide desævit in artus,
Immersitque manus oculis: gaudetque gelatos
Effodisse orbes: et siccæ pallida rodit
Excrementa manus: laqueum, nodosque nocenteis
Ore suo rupit: pendentia corpora carpsit,
Abrasitque cruces: percussaque viscera nimbis
Vulsit, et incoctas admisso sole medullas.
Insertum manibus chalybem, nigramque per artus
Stillantis tabi saniem, virusque coactum
Sustulit, et nervo morsus retinente pependit.
Et quacunque iacet nudum tellure cadaver,
Ante feras, volucresque sedet: nec carpere membra
Vult ferro, manibusque suis, morsusque luporum
Expectat, siccis raptura e faucibus artus.
Nec cessant a cæde manus, si sanguine vivo
Est opus, erumpat iugulo qui primus aperto.
Nec refugit cædes, vivum si sacra cruorem,
Extaque funereas poscunt trepidantia mensas:
Vulnere sic ventris, non, qua Natura vocabat,
Extrahitur partus, calidis ponendus in aris.
Et quoties sævis opus est, ac fortibus umbris,
Ipsa facit manes: hominum mors omnis in usu est.
Illa genæ florem primævo corpore vulsit,
Illa comam læva morienti abscidit ephebo.
Sæpe etiam caris coguato in funere dira
Thessalis incubuit membris: atque oscula fingens,
Truncavitque caput, compressaque dentibus ora
Laxavit: siccoque hærentem gutture linguam
Præmordens, gelidis infudit murmura labris,
Arcanumque nefas Stygias mandavit ad umbras.
Hanc ut fama loci Pompeio prodidit: alta
Nocte poli, Titan medium quo tempore ducit
Sub nostra tellure diem: deserta per arva
Carpit iter: fidi scelerum, suetique ministri
Effractos circum tumulos, ac busta vagati
Conspexere procul præruptа in caute sedentem,
Qua iuga devexus Pharsalica porrigit Æmus.
Illa Magis, magicisque Deis incognita verba
Tentabat, carmenque novos fingebat in usus.
Namque timens, ne Mars alium vagus iret in orbem,
Emathis et tellus tam multa cæde careret;
Pollutos cantu, dirisque venefica succis
Conspersos, vetuit transmittere bella Philippos,
Tot mortes habitura suas, usuraque mundi
Sanguine: cæsorum truncare cadavera Regum
Sperat, et Hesperiæ cineres avertere gentis,
Ossaque nobilium, tantosque acquirere manes.
Hic ardor, solusque labor, quid corpore Magni
Proiecto rapiat, quos Cæsaris involet artus.
Quam prior affatur Pompeii ignava propago.
O decus Hæmonidum, populis quæ pandere fata,
Quæque suo ventura potes devertere cursu,
Te precor, ut certum liceat mihi noscere finem,
Quem belli fortuna paret: non ultima turbæ
Pars ego Romanæ, Magni clarissima proles;
Vel dominus rerum, vel tanti funeris heres.
Mens dubiis percussa pavet, rursusque parata est
Certos ferre metus: hoc casibus eripe iuris;
Ne subiti, cæcique ruant: vel numina torque,
Vel tu parce Deis, et Manibus exprime verum.
Elysias resera sedes, ipsamque vocatam,
Quos petat e nobis, Mortem tibi coge fatori.
Non humilis labor est: dignum, quod quærere cures,
Vel tibi, quo tanti præponderet alea fati.
Impia lætatur vulgatæ nomine famæ
Thessalis, et contra: Si fata minora moveres,
Pronum erat, o iuvenis, quos velles (inquit) in actus
Invitos præbere Deos: conceditur arti,
Unam cum radiis presserunt sidera mortem,
Inseruisse moras: et, quamvis fecerit omnis
Stella senem, medios herbis abrumpimus annos.
At simul a prima descendit origine mundi
Causarum series, atque omnia fata laborant
Si quicquam mutare velis, unoque sub ictu
Stat genus humanum: tunc, Thessala turba fatemur,
Plus Fortuna potest: sed si prænoscere casus
Contentus, faciles aditus, multique patebunt
Ad verum: tellus nobis, ætherque, chaosque,
Æquoraque, et campi, Rhodopeaque saxa loquentur.
Sed pronum, cum tanta novæ sit copia mortis,
Emathiis unum campis attollere corpus,
Ut modo defuncti, tepidique cadaveris ora
Plena voce sonent: ne membris sole perustis
Auribus incertum feralis strideat umbra.
Dixerat: et noctis geminatis arte tenebris,
Mœstum tecta caput squalenti nube, pererrat
Corpora cæsorum, tumulis proiecta negatis.

Continuo fugere lupi, fugere revulsis
Unguibus impastæ volucres, dum Thessala vatem
Eligit, et gelidas leto scrutata medullas,
Pulmonis rigidi stantes sine vulnere fibras
Invenit, et vocem defuncto in corpore quærit.
Fata peremptorum pendent iam multa virorum,
Quem superis revocasse velit: si tollere totas
Tentasset campis acies, et reddere bello:
Cessissent leges Erebi, monstroque potenti
Extractus Stygio populus pugnasset Averno,
Electum tandem traiecto gutture corpus
Ducit, et inserto laqueis feralibus unco,
Per scopulos miserum trahitur, per saxa cadaver
Victurum: montisque cavi, quem tristis Erichtho
Damnarat sacris, alta sub rupe locatur.
Haud procul a Ditis cæcis depressa cavernis
In præceps subsedit humus: quam pallida pronis
Urget silva comis, et nullo vertice cœlum
Suspiciens, Phœbo non pervia taxus opacat.
Marcentes intus tenebræ, pallensque sub antris
Longa nocte situs, nunquam, nisi carmine factum,
Lumen habet: non Tænareis sic faucibus aer
Sedit iners, mœstum mundi confine latentis,
Ac nostri: quo non metuunt emittere manes
Tartarei reges: nam quamvis Thessala vates
Vim faciat fatis, dubium est, quod traxerit illuc
Aspiciat Stygias, an quod descenderit, umbras.
Discolor, et vario furialis cultus amictu
Induitur, vultusque aperitur crine soluto,
Et coma vipereis substringitur horrida sertis.
Ut pavidos iuvenis comites, ipsumque trementem
Conspicit, exanimi defixum lumina vultu:
Ponite, ait, trepida conceptos mente timores:
Iam nova, iam vera reddetur vita figura:
Ut quamvis pavidi possint audire loquentem.
Si vero Stygiosque lacus, ripamque sonantem
Ignibus ostendam, si me præsente videri
Eumenides possint, villosaque colla colubris
Cerberus excutiens, et vincti terga Gigantes;
Quis timor, ignavi, metuentes cernere manes.
Pectora tunc primum ferventi sanguine supplet
Vulneribus laxata novis: taboque medullas
Abluit: et virus large lunare ministrat.
Huc quicquid fetu genuit Natura sinistro
Miscetur: non spuma canum, quibus unda timori est,
Viscera non lyncis, non diræ nodus hyænæ
Defuit, et cervi pasti serpente medulla:
Non puppim retinens, Euro tendente rudentes,
In mediis ebenis aquis, oculique draconum,
Quæque sonant feta tepefacta sub alite saxa:
Non Arabum volucer serpens, innataque rubris
Æquoribus custos pretiosæ vipera conchæ,
Aut viventis adhuc Libyci membrana cerastæ,
Aut cinis Eoa positi Phœnicis in ara.
Quo postquam viles, et habentes nomina pestes
Contulit: infando saturatas carmine frondes,
Et quibus os dirum nascentibus inspuit, herbas
Addidit, et quicquid mundo dedit ipsa veneni.
Tunc vox, Lethæos cunctis pollentior herbis
Excantare Deos, confundit murmura primum
Dissona, et humanæ multum discordia linguæ.
Latratus habet illa canum, gemitusque luporum.
Quod trepidus bubo, quod strix nocturna queruntur,
Quod strident ululantque feræ, quod sibilat anguis,
Exprimit, et plauctus illisæ cautibus undæ,
Silvarumque sonum, fractæque tonitrua nubis.
Tot rerum vox una fuit: mox cætera cantu
Explicat Hæmonio, penetratque in Tartara lingua.
Eumenides, Stygiumque nefas, pœnæque nocentum,
Et Chaos innumeros avidum confundere mundos,
Et Rector terræ, quem longa in secula torquet
Mors dilata Deum, Styx, et, quos nulla meretur
Thessalis, Elysios, cœlum, matremque perosa
Persephone, nostræq: Hecates pars ultima, per quam
Manibus et mihi sunt tacitæ commercia linguæ:
Ianitor et sedis laxæ, qui viscera sævo
Spargis nostra cani: repetitaque fila sorores
Fracturæ: tuque o flagrantis portitor undæ
Iam lassate senex ad me redeuntibus umbris:
Exaudite preces, si vos satis ore nefando,
Polluto que voco, si nunquam, hæc carmina fibris
Humanis ieiuna cano si pectora plena
Sæpe dedi, et lavi calido prosecta cerebro:
Si quis, qui vestris caput, extaque lancibus infans
Imposuit, victurus erat, parete precanti.
Non in Tartareo latitantem puscimus antro,
Assuetamque diu tenebris, modo luce fugata
Descendentem animam: primo pallentis hiatu
Hæret adhuc Orci: licet has exaudiat herbas
Ad manes ventura semel. Ducis omina nato
Pompeiana canat noti modo militis umbra,
Si bene de vobis civilia bella merentur.
Hæc ubi fata caput, spumantiaque ora levavit,
Aspicit astantem proiecti corporis umbram,
Exanimes artus, invisaque claustra timentem
Carceris antiqui: pavet ire in pectus apertum,
Visceraque, et ruptas letali vulnere fibras.
Ah miser, extremum cui mortis munus iniquæ
Eripitur, non posse mori: miratur Erichtho
Has fatis licuisse moras, irataque morti
Verberat immotum vivo serpente cadaver:
Perque cavas terræ, quas egit carmine, rimas
Manibus illatrat, regnique silentia rumpit:
Tisiphone, vocisque meæ secura Megæra,
Non agitis sævis Erebi per inane flagellis
Infelicem animam? iam vos ego nomine vero
Eliciam, Stygiasque canes in luce superna
Destituam: per busta sequar, per funera custos,
Expellam tumulis, abigam vos omnibus urnis.
Teque Dcis, ad quos alio procedere vultu
Ficta soles, Hecate, pallenti tabida forma,
Ostendam, faciemque Erebi mutare vetabo.
Eloquar immenso terræ sub pondere, quæ te
Contineant, Ennæa, dapes, quo fœdere mœstum
Regem noctis ames, quæ te contagia passam
Noluerit revocare Ceres: tibi pessime mundi
Arbiter immittam ruptis Tilana cavernis,
Et subito feriere die. Paretis? an ille
Compellandus erit, quo nunquam terra vocato
Non concussa tremit, qui Gorgona cernit apertam,
Verberibusque suis trepidam castigat Erinnym,
Indespecta tenet vobis qui Tartara; cuius
Vos estis Superi; Stygias qui peierat undas?
Protinus adstrictus caluit cruor, atraque fovit
Vulnera, et in venas extremaque membra cucurrit.
Percussæ gelido trepidant sub pectore fibræ:
Et nova desuetis subrepens vita medullis,
Miscetur morti: tunc omnis palpitat artus:
Tenduntur nervi: nec se tellure cadaver
Paulatim per membra levat, terraque repulsum est,
Erectumque semel: distento lumina rictu
Nudantur: nondum facies viventis in illo,
Iam morientis erat: remanet pallorque rigorque;
Et stupet illatus mundo: sed murmure nullo
Ora astricta sonant: vox illi, linguaque tantum
Responsura datur: dic, inquit Thessala, magna,
Quod iubeo, mercede mihi: nam vera locutum
Immunem toto mundi præstabimus ævo

Artibus Hæmoniis: tali tua membra sepulcro,
Talibus exuram Stygio cum carmine silvis,
Ut nullos cantata magos exaudiat umbra.
Sit tanti vixisse iterum: nec verba, nec herbæ
Audebunt longæ somnum tibi solvere Lethes,
A me morte data: tripodas, vatesque Deorum
Sors obscura tenet: certus discedit, ab umbris
Quisquis vera petit, duræque oracula mortis
Fortis adit: ne parce, precor: da nomina rebus,
Da loca, da vocem qua mecum fata loquantur.
Addidit et carmen, quo, quicquid consulit umbram,
Scire dedit. Mœstum fletu manante cadaver,
Tristia non equidem Parcarum stamina, dixit,
Respexi, tacitæ revocatus ab aggere ripæ:
Quod tamen e cunctis mihi noscere contigit umbris,
Effera Romanos agitat discordia manes,
Impiaque infernam ruperunt arma quietem.
Elysias alii sedes, ac Tartara mœsta
Diversi liquere duces: quid fata pararent,
Hic fecere palam: tristis felicibus umbris
Vultus erat: vidi Decios, natumque, patremque,
Lustrales bellis animas, flentemque Camillum,
Et Curios; Syllam de te Fortuna querentem.
Deplorat Libycis periturum Scipio terris
Infaustam sobolem: maior Carthaginis hostis,
Non servituri mœret Cato fata nepotis.
Solum te consul depulsis prime tyrannis
Brute pias inter gaudentem vidimus umbras.
Abruptis Catilina minax, fractisque catenis
Exultat, Mariique truces, undique Cethegi.
Vidi ego lætantes popularia nomina Drusos;
Legibus immodicos, ausosque iugentia Gracchos.
Æternis chalybum nodis, et carcere Ditis
Constrictæ plausere manus: camposque piorum
Poscit turba nocens: regni possessor inertis
Pallentes aperit sedes, abruptaque saxa
Asperat, et durum vinclis adamanta, paratque
Pœnam victori: refer hæc solatia tecum,
O iuvenis, placido manes, patremque, domumque,
Expectare sinu, regnique in parte serena
Pompeio servare locum: nec gloria parvæ
Sollicitet vitæ: veniet quæ misceat omneis
Hora duces: properate mori, magnoque superbi
Quamvis e parvis animo descendite bustis,
Et Romanorum manes calcate Deorum.
Quem tumulum Nili, quem Tybridis abluat unda,
Quæritur, et ducibus tantum de funere pugna est.
Tu fatum ne quære tuum cognoscere: Parcæ,
Me reticente, dabunt: tibi certior omnia Vates
Ipse canet Siculis genitor Pompeius in arvis:
Ille quoque incertus quo te vocet, unde repellat,
Quas iubeat vitare plagas, quæ sidera mundi.
Europam miseri, Libyamque, Asiamque timete:
Distribuit tumulos vestris fortuna triumphis.
O miseranda domus, toto nihil orbe videbis
Tutius Emathia. Sic postquam fata peregit;
Stat vultu mœstus tacito, mortemque reposcit.
Carminibus magicis opus est, herbisque cadaver
Ut cadat, et nequeunt animam sibi reddere fata
Consumto iam iure semel. Tum robore multo
Extruit illa rogum: venit defunctus ad ignes:
Accensa iuvenem positum strue linquit Erichtho,
Tandem passa mori. Sextoque ad castra parentis
It comes: et, cœlo lucis ducente colorem,
Dum ferrent tutos intra tentoria gressus,
Iussa tenere diem densas nox præstitit umbras.

Liber septimus

Segnior Oceano, quam lex æterna vocabat,
Luctificus Titan nunquam magis æthera contra
Egit equos, currumque polo rapiente retorsit:
Defectusque pati voluit, raptæque labores
Lucis: et attraxit nubes, non pabula flammis,
Sed ne Thessalico purus luceret in orbe.
At nox felicis Magno pars ultima vitæ
Sollicitos vanas decepit imagine somnos.
Nam Pompeiani visus sibi sede theatri
Innumeram effigiem Romanæ cernere plebis,
Attollique suum lætis ad sidera nomen
Vocibus, et plausu cuneos certare sonantes.
Qualis erat populi facies, clamorque faventis,
Olim cum iuvenis, primique ætate triumphi
Post domitas gentes, quas torrens ambit Iberus,
Et quæcunque fugax Sertorius impulit arma,
Vespere pacato, pura venerabilis æque
Quam currus ornante toga, plaudente Senatu,
Sedit adhuc Romanus eques. Seu fine bonorum
Anxia venturis ad tempora læta refugit:
Sive per ambages solitas contraria visis
Vaticinata quies, magni tulit omina planctus:
Seu vetito patrias ultra tibi cernere sedes,
Sic Roman Fortuna dedit. Ne rumpite somnos,
Castrorum vigiles, nullas tuba verberet aures.
Crastina dira quies, et imagine mœsta diurna
Undique funestas acies feret, undique bellum.
Unde pares somnos populi, noctemque beatam?
O felix, si te vel sic tua Roma videret.
Donassent utinam Superi, patriæque tibique
Unum, Magne, diem, quo fati certus uterque
Extremum tanti fructum caperetis amoris.
Tu velut Ausonia vadis moriturus in urbe:
Illa rati semper de te sibi conscia voti
Hoc scelus haud unquam fatis hærere putavit,
Sic se dilecti tumulum quoque perdere Magni.
Te mixto flesset luctu, iuvenisque, senexque,
Iniussusque puer: lacerasset crine soluto
Pectora femineum, ceu Bruti funere, vulgus.
Nunc quoque tela licet paveant victoris iniqui,
Nuntiet ipse licet Cæsar tua funera, flebunt:
Sed dum thura ferent, dum laurea serta Tonanti.
O miseri, quorum gemitus edere dolorem,
Qui te non pleno pariter planxere theatro.
Vicerat astra iubar, cum misto murmure turba
Castrorum fremuit, fatisque trahentibus orbem,
Signa petit pugnæ: miseri pars maxima vulgi
Non totum visura diem, tentoria circum
Ipsa ducis queritur, magnoque accensa tumultu
Mortis vicinæ properanteis admovet horas.
Dira subit rabies: sua quisque, ac publica fata
Præcipitare cupit: segnis, pavidusque vocatur,
Ac nimium patiens soceri Pompeius, et orbis
Indulgens regno, qui tot simul undique gentes
Iuris habere sui vellet, pacemque timeret.
Nec non et reges, populique queruntur Eoi
Bella trahi, patriaque procul tellure teneri.
Hoc placet, o Superi, cum vobis vertere cuncta
Propositum, nostris erroribus addere crimen.
Cladibus irruimus, nociturasque poscimus arma:
In Pompeianis votum est Pharsalia castris.
Cunctorum voces Romani maximus auctor
Tullius eloquii, cuius sub iure, togaque
Pacificas sævus tremuit Catilina secures,
Pertulit, iratus bellis, cum rostra forumque
Optaret, passus tam longa silentia miles.
Addidit invalidæ robur facundia causæ.
Hoc pro tot meritis solum te, Magne, precatur,
Uti se Fortuna velis, proceresque tuorum
Castrorum, regesque tui cum supplice mundo

Affusi, vinci socerum patiare rogamus.
Humani generis tam longo tempore bellum
Cæsar erit? merito, Pompeium vincere lente,
Gentibus, indignum est, a transcurrente subactis.
Quo tibi fervor abit? aut quo fiducia fati?
De Superis ingrate times? causamque Senatus
Credere Diis dubitas? ipsæ sua signa revellent,
Prosilientque acies: pudeat vidisse coactum.
Si duce te iusso, si nobis bella geruntur,
Sit iuris quocunque velint concurrere campo.
Quid mundi gladios a sanguine Cæsaris arces?
Vibrant tela manus: vix signa morantia quisquam
Expectat: propera, ne te tua classica linquant.
Scire Senatus avet, miles te, Magne, sequatur,
An comes. Ingemuit Rector, sensitque Deorum
Esse dolos, et fata suæ contraria menti.
Si placet hoc, inquit, cunctis, si milite Magno,
Non duce tempus eget, nil ultra fata morabor.
Involvat populos una Fortuna ruina,
Sitque hominum magnæ lux ista novissima parti.
Testor Roma tamen Magnum, quo cuncta perirent,
Accepisse diem: potuit tibi vulnere nullo
Stare labor belli: potuit sine cæde subactum,
Captivumque ducem violatæ tradere Paci.
Quis furor, o cæci, scelerum? Civilia bella
Gesturi; metuunt, ne non cum sanguine vincant.
Abstulimus terras, exclusimus æquore toto,
Ad præmaturas segetum ieiuna rapinas
Agmina compulimus, votumque effecimus hosti
Ut mallet sterni gladiis, mortesque suorum
Permiscere meis: belli pars magna peracta est
His, quibus effectum est, ne pugnam tiro paveret:
Si modo virtutis stimulis, iræque calore
Signa petunt: multos in summa pericula misit
Venturi timor ipse mali: fortissimus ille est,
Qui promptus metuenda pati, si comminus instent,
Et differre potest: placet hæc tam prospera rerum
Tradere Fortunæ? gladio permittere mundi
Discrimen? pugnare ducem, quam vincere, malunt.
Res mihi Romanas dederas fortuna regendas:
Accipe maiores, et cæco in Marte tuere,
Pompeii nec crimen erit, nec gloria bellum.
Vincis apud Superos votis me Cæsar iniquis:
Pugnatur: quantum scelerum, quantumque malorum
In populos lux ista feret! quot regna iacebunt!
Sanguine Romano quam turbidus ibit Euripeus!
Prima velim caput hoc funesti lancea belli,
Si sine momento rerum, partisque ruina
Casurum est, feriat: neque enim victoria Magno
Lætior: aut populis invisum, hac clade peracta,
Aut hodie Pompeius erit miserabile nomen.
Omne malum victi, quod sors feret ultima rerum,
Omne nefas victoris erit. Sic fatur, et arma
Permittit populis, frænosque furentibus ira
Laxat: et ut victus violento navita Coro
Dat regimen ventis, ignavumque arte relicta
Puppis onus trahitur: trepido confusa tumultu
Castra fremunt, animique truces sua pectora pulsant
Ictibus incertis: multorum pallor in ore
Mortis venturæ est, faciesque simillima fato.
Advenisse diem, qui fatum rebus in ævum
Conderet humanis, et quæri Roma quid esset,
Illo Marte palam est: sua quisque pericula nescit,
Attonitus maiore metu: quis littora ponto
Obruta, quis summis cernens in montibus æquor,
Æthera que in terras deiecto sole cadentem,
Tot rerum finem, timeat sibi? non vacat ullos
Pro se ferre metus: Urbi, Magnoque timetur.
Nec gladiis habuere fidem, nisi cotibus asper
Exarsit mucro: tunc omnis lancea saxo
Erigitur: tendunt nervis melioribus arcus:
Cura fuit lectis pharetras implere sagittis.
Auget eques stimulos, frænorumque aptat habenas.
Si liceat Superis hominum conferre labores,
Non aliter, Phlegra rabidos tollente Gigantes,
Martius incaluit Siculis incudibus ensis:
Et rubuit flammis iterum Neptunia cuspis,
Spiculaque extenso Pæan Pythone recoxit,
Pallas Gorgoneos diffudit in ægida crines,
Palleuæa Iovi mutavit fulmina Cyclops.
Non tamen abstinuit venturos prodere casus
Per varias Fortuna notas: nam Thessala rura
Cum peterent, totus venientibus obstitit æther:
Inque oculis hominum fregerunt fulmina nubes:
Adversasque faces, immensoque igne columnas,
Et trabibus mixtis avidos typhonas aquarum
Detulit, atque oculos ingesto fulgure clausit.
Excussit cristas galeis, capulosque solutis
Perfudit gladiis, ereptaque pila liquavit:
Æthereoque nocens fumavit sulfure ferrum.
Nec non innumero cooperta examine signa,
Vixque revulsa solo, maiori pondere pressum
Signifer mersere caput, rorantia fletu,
Usque ad Thessaliam Romana, et publica signa.
Admotus Superis discussa fugit ab ara
Taurus, et Emathiios præceps se iecit in agros;
Nullaque funestis inventa est victima sacris.
At tu, quos scelerum Superos? quas rite vocasti
Eumenides Cæsar? Stygii quæ numina regni?
Infernumque nefas? et mersos nocte furores?
Impia tam sæve gesturus bella litasti?
Iam dubium monstrisne Deum, nimione pavori
Crediderint: multis concurrere visus Olympo
Pindus, et abruptis mergit convallibus Æmus,
Edere nocturnas belli Pharsalia voces,
Ire per Ossæam rapidus Bœbeida sanguis:
Inque vicem vultus tenebris mirantur opertos,
Et pallere diem, galeisque incumbere noctem,
Defunctosque patres, et cunctas sanguinis umbras
Ante oculos volitare suos: sed mentibus unum
Hoc solamen erat, quod voti turba nefandi
Conscia, quæ patrum iugulos, quæ pectora fratrum
Sperabat, gaudet monstris, mentisque tumultu,
Atque omen scelerum subitos putat esse furores.
Quid mirum, populos, quos lux extrema manebat
Lymphato trepidasse metu? præsaga malorum
Si data mens homini est, Tyriis qui Gadibus hospes
Adiacet, Armeniumque bibit Romanus Araxen:
Sub quocunque die, quocunque est sidere mundi,
Mœret, et ignorat causas, animumque dolentem
Corripit: Emathiis, quid perdat, nescit in arvis.
Euganeo, si vera fides memorantibus, Augur
Colle sedes, Aponus terris ubi fumifer exit,
Atque Antenorei dispergitur unda Timavi,
Venit summa dies, geritur res maxima, dixit:
Impia concurrunt Pompeii et Cæsaris arma.
Seu tonitrus, ac tela Iovis præsaga notavit:
Aera seu totum discordi obsistere cœlo,
Prospexitque polos: seu lumen in æthere mœstum,
Solis in obscuro pugnam pallore notavit.
Dissimilem certe cunctis, quos explicat, egit
Thessalicum Natura diem: si cuncta perito
Augure mens hominum cœli nova signa notasset,
Spectari e toto potuit Pharsalia mundo.
O summos hominum, quorum Fortuna per orbem
Signa dedit, quorum fatis cœlum omne vocavit.
Hæc et apud seras gentes, populosque nepotum,
Sive sua tantum venient in secula fama,

Sive aliquid magnis nostri quoque cura laboris
Nominibus prodesse potest: cum bella legentur,
Spesque metusque simul, perituraque vota move-
Attonitique omnes veluti venientia fata, (bunt.
Non transmissa legent, et adhuc tibi, Magne, fave-
Miles ut adverso Phœbi radiatus ab ictu
Descendens totos perfudit lumine colles,
Non temere immissus campis: stetit ordine certo
Infelix acies: cornus tibi cura sinistri
Lentule, cum prima, quæ tum fuit optima bello,
Et quarta legione, datur: tibi numine pugnax
Adverso, Domiti, dextri frons tradita Martis.
At medii robur belli fortissima densant
Agmina, quæ Cilicum terris deducta tenebat
Scipio, miles in hoc, Libyco dux primus in orbe.
At iuxta fluvios, et stagna undantis Enipei,
Cappadocum montana cohors, et largus habenis
Ponticus ibat eques: sicci sed plurima campi
Tetrarchæ, regesque tenent, magnique tyranni,
Atque omnis Latio quæ servit purpura ferro.
Illuc, et Libye Numidas, et Creta Cydonas
Misit: Ituræis cursus fuit inde sagittis:
Inde truces Galli solitum prodistis in hostem:
Illic pugnaces commovit Iberia cetras.
Eripe victori gentes, et sanguine mundi
Fuso, Magne semel, totos consume triumphos.
Illo forte die Cæsar, statione relicta,
Ad segetum raptus moturus signa, repente
Conspicit, in planos hostem descendere campos,
Oblatumque videt votis sibi mille petitum
Tempus, in extremos quo mitteret omnia casus.
Æger quippe moræ, flagransque cupidine regni,
Cœperat exiguo tractu civilia bella
Ut lentum damnare nefas: discrimina postquam
Adventare ducum, supremaque prœlia vidit,
Casuram et fati sensit nutare ruinam,
Illa quoque in ferrum rabies promptissima, paulum
Languit, et casus audax spondere secundos
Mens stetit in dubio, quam nec sua fata timere,
Nec Magni sperare sinunt: formidine mersa,
Prosilit hortando melior fiducia vulgo.
O domitor mundi, rerum fortuna mearum,
Miles, adest tot ies optatæ copia pugnæ.
Nil opus est votis: iam fatum arcessite ferro.
In manibus vestris, quantus sit Cæsar, habetis.
Hæc est illa dies, mihi quam Rubiconis ad undas
Promissam memini, cuius spe movimus arma,
In quam distulimus vetitos remeare triumphos.
Hæc eadem est hodie, quæ pignora, quæque penates
Reddat, et emerito faciat vox Marte colonos.
Hæc, fato quæ teste probet, quis iustius arma
Sumserit, hæc acies victum factura nocentem est.
Si pro me patriam ferro flammisque petistis,
Nunc pugnate truces, gladioque exsolvite culpa.
Nulla manus belli, mutato iudice, pura est.
Non mihi res agitur, sed vos, ut libera sitis
Turba, precor, gentes ut ius habeatis in omneis.
Ipse ego privatæ cupidus me reddere vitæ,
Plebeiaque toga modicum componere civem:
Omnia dum vobis liceant, nihil esse recuso.
Invidia regnate mea: nec sanguine multo
Spem mundi petitis: Graiis delecta iuventus
Gymnasiis aderit, studioque ignava palæstræ,
Et vix arma ferens, aut mistæ dissona turbæ
Barbaries; non illa tubas, non agmine moto
Clamorem latura suum: civilia paucæ
Bella manus facient: pugnæ pars magna levabit
His orbem populis, Romanumque obteret hostem.
Ite per ignavas gentes, famosaque regna,
Et primo ferri motu prosternite mundum:
Sitque palam, quas tot duxit Pompeius in urbem
Curribus, unius gentes non esse triumphi.
Armeniosne movet, Romana potentia cuius (quam
Sit ducis? aut emptum minimo vult sanguine quis-
Barbarus Hesperiis Magnum præponere rebus?
Romanos odere omnes, dominosque gravantur,
Quos novere, magis: sed me Fortuna meorum
Commisit manibus, quorum me Gallia testem
Tot fecit bellis: cuius non militis ensem
Agnoscam? cælumque tremens cum lancea transit,
Dicere non fallar, quo sit vibrata lacerto.
Quod si signa ducem nunquam fefellere vestrum
Conspicio, faciesque truces, oculosque minaces:
Vicistis: videor fluvios spectare cruoris,
Calcatosque simul Reges, sparsumque Senatus
Corpus, et immensa populos in cæde natantes.
Sed mea fata moror, qui vos in tela ruentes
Vocibus his teneo: veniam date bella trahenti:
Spe trepido: haud unquam vidi tam magna daturos
Tam prope me Superos: camporum limite parvo
Absumus votis: ego sum, cui Marte peracto,
Quæ populi, Regesque tenent, donare licebit.
Quone poli motu, quo cœli sidere verso,
Thessalicæ tantum, Superi, permittitis oræ?
Aut merces hodie bellorum, aut pœna paratur.
Cæsareas spectate cruces, spectate catenas,
Et caput hoc positum rostris, effusaque membra,
Septorumque nefas, et clausi prœlia campi.
Cum duce Syllano gerimus civilia bella.
Vestri cura movet: nam me secura manebit
Sors quæsita manu: fodientem viscera cernet
Me mea, qui nondum victo respexerit hoste.
Dii, quorum curas abduxit ab æthere tellus,
Romanusque labor, vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives, quod signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas. Pompeius in arcto
Agmina vestra loco vetita virtute moveri
Cum tenuit, quanto satiavit sanguine ferrum!
Vos tamen hoc oro iuvenes, ne cædere quisquam
Hostis terga velit: civis, qui fugerit, esto.
Sed dum tela micant, non vos pietatis imago
Ulla, nec adversa conspecti fronte parentes
Commoveant: vultus gladio turbate verendos.
Sive quis infesto cognata in pectora ferro
Ibit, seu nullum violabit vulnere pignus,
Ignoti iugulum tanquam scelus imputet hostis.
Sternite iam vallum, fossasque implete ruina,
Exeat ut plenis acies non sparsa maniplis.
Parcite ne castris: vallo tendetis in illo,
Unde acies peritura venit: vix cuncta locuto
Cæsare, quemque suum munus trahit, armaque raptim
Sumta viris: celeres capiunt præsagia belli;
Calcatisque ruunt castris: stant ordine nullo,
Arte ducis nulla: permittunt omnia fatis.
Si totidem Magni soceros, totidemque petentes
Urbis regna suæ funesto in Marte locasses,
Non tam præcipiti ruerent in prœlia cursu.
Vidit ut hostiles in rectum exire catervas
Pompeius, nullasque moras permittere bello,
Sed Superis placuisse diem: stat corde gelato
Attonitus: tantoque duci sic arma timere
Omen erat: premit inde metus, totumque per agmen
Sublimi provectus equo: Quem flagitat, inquit,
Vestra diem virtus, finis civilibus armis,
Quem quæsistis, adest: totas effundite vires;
Extremum ferri superest opus, unaque gentes
Hora trahit: quisquis patriam, carosque penates,

Qui sobolem, ac thalamos, desertaque pignora quærit,
Ense petat: medio posuit Deus omnia campo.
Causa iubet melior Superos sperare secundos:
Ipsi tela regent per viscera Cæsaris, ipsi
Romanas sancire volent hoc sanguine leges.
Si socero dare regna meo, mundumque pararent,
Præcipitare meam fatis potuere senectam.
Non iratorum populis urbique Deorum est
Pompeium servare ducem: quæ vincere possent,
Omnia contulimus: subiere pericula clari
Sponte viri, sacraque antiquus imagine miles.
Si Curios his fata darent reducesque Camillos
Temporibus, Deciosque caput fatale voventes,
Hinc starent: primo gentes oriente coactæ,
Innumeræque urbes, quantas in prœlia nunquam
Excivere manus: toto simul utimur orbe.
Quicquid signiferi compressum id limite cœli (mus.
Sub Noton et Boream hominum sumus, arma move-
Nonne superfusis collectum cornibus hostem
In medium dabimus? paucas victoria dextras
Exigit: at plures tantum clamore catervæ
Bella gerent. Cæsar nostris non sufficit armis.
Credite pendentes e summis mœnibus urbis
Crinibus effusis hortari in prœlia matres.
Credite grandævum, vetitumque ætate Senatum
Arma sequi, sacros pedibus prosternere canos:
Atque ipsam domini metuentem occurrere Romam.
Credite, qui nunc est, populum, populumque futurum
Permixtas afferre preces: hæc libera nasci,
Hæc vult turba mori: si quis post pignora tanta
Pompeio locus est, cum prole et coniuge supplex,
Imperii salva si maiestate liceret,
Volverer ante pedes. Magnus, nisi vincitis, exul,
Ludibrium soceri, vester pudor, ultima fata
Deprecor, ac turpes extremi cardinis annos,
Ne discam servire senex. Tam mœsta locuti
Voce ducis flagrant animi, Romanaque virtus
Erigitur, placuitque mori, si vera timeret.
Ergo utrinque pari concurrunt agmina motu
Irarum: metus hos regni, spes excitat illos.
Hæ facient dextræ, quicquid non expleat ætas
Ulla, nec humanum reparet genus omnibus annis,
Ut vacet a ferro: gentes Mars iste futuras
Obruet, et populos ævi venientis in orbem
Erepto natale feret: tunc omne Latinum
Fabula nomen erit: Gabios, Veiosque, Coramque
Pulvere vix tectæ poterunt monstrare ruinæ,
Albanosque lares, Laurentinosque penates
Rus vacuum, quod non habitet nisi nocte coacta
Invitus, questusque Numam iussisse, Senator.
Non ætas hæc carpsit edax, monimentaque rerum
Patria destituit: crimen civile videmus,
Tot vacuas urbes. Generis quo turba redacta est
Humani? toto populi qui nascimur orbe,
Nec muros implere viris, nec possumus agros.
Urbs nos una capit: vincto fossore coluntur
Hesperiæ segetes: stat tectis putris avitis
In nullos ruitura domus: nulloque frequentem
Cive suo Romam, sed mundi fæce repletam,
Cladis eo dedimus, ne tanto in tempore bellum
Iam posset civile geri: Pharsalia tanti
Causa mali: cedant feralia nomina Cannæ,
Et damnata diu Romanis Allia fastis.
Tempora signavit leviorum Roma malorum:
Hunc voluit nescire diem: proh tristia fata!
Aera pestiferum tractu, morbosque fluentes,
Insanamque famem, permissasque ignibus urbes;
Mœniaque in præceps laturos plena tremores
Hi possent explere viri: quos undique traxit
In miseram Fortuna necem, dum munera longi
Explicat eripiens ævi, populosque, ducesque,
Constituit campis: per quos tibi Roma ruenti
Ostendat quam magna cadas: quo latius orbem
Possedit, citius per prospera fata cucurrit.
Omne tibi bellum gentes dedit omnibus annis:
Te geminum Titan procedere vidit in axem.
Haud multum terræ spatium restabat Eoæ,
Ut tibi nox, tibi tota dies, tibi curreret æther,
Omniaque errantes stellæ Romana viderent.
Sed retro tua fata tulit par omnibus annis
Emathiæ funesta dies: hac luce cruenta
Effectum, ut Latios non horreat ludia fasces,
Nec vetitos errare Daas in mœnia ducat:
Sarmaticumque premat succinctus consul aratrum:
Quod semper sævas debet tibi Parthia pœnas,
Quod fugiens civile nefas, redituraque nunquam
Libertas, ultra Tigrim, Rhenumque recessit,
Ac, toties nobis iugulo quæsita, negatur,
Germanum Scythicumque bonum: nec respicit ultra
Ausoniam: vellem, populis incognita nostris:
Vulturis ut primum lævo fundata volatu,
Romulus infami complevit mœnia luco,
Usque ad Thessalicas servisses Roma ruinas.
De Brutis, Fortuna, queror: quid tempora legum
Eginus, aut annos a Consule nomen habentes?
Felices Arabes, Medique, Eoaque tellus,
Quam sub perpetuis tenuerunt fata Tyrannis.
Ex populis, qui regna ferunt, sors ultima nostra est,
Quos servire pudet. Sunt nobis nulla profecto
Numina: cum cæco rapiantur secula casu,
Mentimur regnare Iovem: spectabit ab alto
Æthere Thessalicas, teneat cum fulmina, cædes?
Scilicet ipse petet Pholoen? petet ignibus Œten,
Immeritæque nemus Rhodopes, pinusque minanteis?
Cassius hoc potius feriet caput? astra Thyestæ
Abstulit, et subitis damnavit noctibus Argos:
Tot similes fratrum gladios, patrumque gerenti
Thessaliæ dabit ille diem? mortalia nulli
Sunt curata Deo: cladis tamen huius habemus
Vindictam, quantam terris dare numina fas est.
Bella pares Superis facient civilia Divos:
Fulminibus manes, radiisque ornabit, et astris,
Inque Deûm templis iurabit Roma per umbras.
Ut rapido cursu fati suprema morantem,
Consumsere locum: parva tellure dirempti,
Inde manum spectant, vultusque agnoscere quærunt,
Quo sua pila cadant, aut qua sibi fata minentur,
Inde manum spectant, tempus, quo noscere possent,
Facturi quæ monstra forent: videre parentes
Frontibus adversis, fraternaque comminus arma,
Nec libuit mutare locum: tamen omnia torpor
Pectora constrinxit: gelidusque in viscera sanguis,
Perculsa pietate coit: totæque cohortes
Pila parata diu tensis tenuere lacertis.
Dii tibi non mortem, quæ cunctis pœna paratur,
Sed sensum post fata tuæ dent, Crastine, morti,
Cuius torta manu commisit lancea bellum,
Primaque Thessaliam Romano sanguine tinxit.
O præceps rabies, cum Cæsar tela teneret,
Inventa est prior ulla manus! tunc stridulus aer
Elisus lituis, conceptaque classica cornu:
Tunc ausæ dare signa tubæ: tunc æthera tendit,
Extremique fragor convexa irrumpit Olympi:
Unde procul nubes, quo nulla tonitrua durant.
Excepit resonis clamorem vallibus Æmus,
Peliacisque dedit rursus geminare cavernis:
Pindus agit gemitus, Pangæaque saxa resultant,
Œtæque gemunt rupes, vocesque furoris.

Expavere sui tota tellure relatas.
Spargitur innumerum diversis missile votis.
Vulnera pars optat, pars terræ figere tela,
Ac puras servare manus: rapit omnia casus;
Atque incerta facit, quos vult, Fortuna nocentes.
Sed quota pars cladis iaculis, ferroque volanti
Exacta est? odiis solus civilibus ensis
Sufficit, et dextras Romana in viscera ducit.
Pompeii densis acies stipata catervis,
Iunxerat in seriem nexis umbonibus arma.
Vixque habitura locum dextras, ac tela movendi
Constiterat, gladiosque suos compressa tenebat.
Præcipiti cursu vesanum Cæsaris agmen
In densos agitur cuneos: perque arma, per hostem
Quærit iter, qua torta graves lorica catenas
Opponit, tutoque latet sub tegmine pectus.
Hacquoque perventum est ad viscera: totque per arma
Extremum est, quod quisque ferit: civilia bella
Una acies patitur, gerit altera: frigidus inde
Stat gladius; calet omne nocens a Cæsare ferrum.
Nec Fortuna diu rerum tot pondera vergens,
Abstulit ingenteis fato torrente ruinas.
Ut primum toto diduxit cornua campo
Pompeianus eques, bellique per ultima fudit:
Sparsa per extremos levis armatura manipios
Insequitur, sævasque manus immittit in hostem.
Illic quæque suo miscet gens prælia telo:
Romanus cunctis petitur cruor: inde sagittæ,
Inde faces, et saxa volant, spatioque solutæ
Aeris, et calido liquefactæ pondere glandes.
Tunc et Ituræi Medique Arabesque, soluto
Arcu turba minax, nusquam rexere sagittas:
Sed petitur solus, qui campis imminet aer:
Inde cadunt mortes: sceleris sed crimine nullo
Externum maculant chalybem; stetit omne coactum
Circa pila nefas: ferro subtexitur æther,
Noxque super campos telis conserta pependit.
Tum Cæsar metuens, ne frons sibi prima labaret
Incursu, tenet obliquas post signa cohortes;
Inque latus belli, qua se vagus hostis agebat,
Immittit subitum non motis cornibus agmen.
Immemores pugnæ, nulloque pudore timendi
Præcipites fecere palam, civilia bella
Non bene barbaricis unquam commissa catervis.
Ut primum sonipes transfixus pectora ferro,
In caput effusi calcavit membra regentis:
Omnis eques cessit campis, glomerataque pubes
In sua conversis præceps ruit agmina frænis.
Perdidit inde modum cædes, ac nulla secuta est
Pugna: sed hinc iugulis, hinc ferro bella geruntur:
Nec valet hæc acies tantum prosternere, quantum
Inde perire potest. Utinam Pharsalia campis
Sufficiat cruor iste tuis, quem barbara fundunt
Pectora, non alio mutentur sanguine fontes.
Hic numerus totos tibi vestiat ossibus agros:
Aut si Romano compleri sanguine mavis,
Istis parce precor: vivant Galatæque, Syrique,
Cappadoces, Gallique, extremique orbis Iberi,
Armenii, Cilices: nam post civilia bella
Hic populus Romanus erit. Semel ortus in omneis
It timor, et fatis datus est pro Cæsare cursus.
Ventum erat ad robur Magni, mediasque catervas;
Quod totos errore vago perfuderat agros:
Constitit hic bellum, fortunaque Cæsaris hæsit.
Non illic regum auxiliis collecta iuventus
Bella gerit, ferrumque manus movere rogatæ:
Ille locus fratres habuit, locus ille parentes.
Hic furor, hic rabies, hic sunt tua crimina Cæsar.
Hanc fuge mens partem belli, tenebrisque relinque,
Nullaque tantorum discat, me vate, malorum,
Quam multum bellis liceat civilibus, ætas.
Ah potius pereant lacrymæ, pereantque querelæ.
Quicquid in hac acie gessisti, Roma, tacebo.
Hic Cæsar, rabies populi, stimulusque furoris,
Ne qua parte sui pereat scelus, agmina circum
It vagus, atque ignes animis flagrantibus addit.
Inspicit et gladios, qui toti sanguine manent,
Qui niteant primo tantum mucrone cruenti,
Quæ presso tremat ense manus, quis languida tela,
Quis contenta ferat, quis præstet bella iubenti,
Quem pugnare iuvet, quis vultum cive perempto
Mutet: obit latis proiecta cadavera campis.
Vulnera multorum totum fusura cruorem
Obposita premit ipse manu: quacunque vagatur
Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum,
Bistonas aut Mavors agitans, si verbere sævo
Palladia stimulet turbatos ægide currus,
Nox ingens scelerum, et cædes oriuntur, et instar
Immensæ vocis gemitus, et pondere lapsi
Pectoris arma sonant, confractique ensibus enses.
Ipse manu subicit gladios, ac tela ministrat,
Adversosque iubet ferro confundere vultus.
Promovet ipse acies: impellit terga suorum:
Verbere conversæ cessantes excitat hastæ.
In plebem vetat ire manus, monstratque senatum.
Scit cruor imperii qui sit, quæ viscera legum:
Unde petat Romam, libertas ultima mundi
Quo steterit ferienda loco: permixta secundo
Ordine nobilitas, venerandaque corpora ferro
Urgentur: cædunt Lepidos, cæduntque Metellos,
Corvinosque simul. Torquataque nomina legum,
Sæpe duces, summosque hominum te, Magne, remoto.
Illic plebeia contectus casside vultus,
Ignotusque hosti, quod ferrum Brute tenebas!
O decus imperii, spes o suprema Senatus,
Extremum tanti generis per secula nomen,
Ne rue per medios nimium temerarius hostes,
Nec tibi fatales admoveris ante Philippos,
Thessalia perituræ tuæ: nil proficis istic,
Cæsaris intentus iugulo: nondum attigit arcem
Iuris, et humanum culmen, quo cuncta reguntur
Egressus, meruit fatis tam nobile letum:
Vivat, et, ut Bruti procumbat victima, regnet.
Hic patriæ perit omne decus: iacet aggere magno
Patritium campis commixta plebe cadaver.
Mors tamen eminuit clarorum in strage virorum
Pugnacis Domiti; quem clades fata per omneis
Ducebant: nusquam Magni fortuna sine illo
Succubuit: victus toties a Cæsare, salva
Libertate perit: tunc mille in vulnera lætus
Labitur, ac venia gaudet caruisse secunda.
Viderat in crasso versantem sanguine membra
Cæsar, et increpitans; Iam Magni deseris arma,
Successor Domiti: sine te iam bella geruntur.
Dixerat: ast illi sufficit pectora pulsans
Spiritus in vocem, morientiaque ora resolvit.
Non te funesta scelerum mercede potitum,
Sed dubium fati Cæsar, generoque minorem
Aspiciens, Stygias Magno duce liber ad umbras
Et securus eo: te sævo Marte subactum,
Pompeioque graveis pœnas, nobisque daturum
Cum moriar, sperare licet: non plura locutum
Vita fugit, densæque oculos pressere tenebræ.
Impendisse pudet lacrymas in funere mundi
Mortibus innumeris, ac singula fata sequentem
Quærere, letiferum per cuius viscera vulnus
Exierit; quis fusa solo vitalia calcet;
Ore quis adverso, demisso faucibus ense,

Expulerit moriens animam: quis corruat ictu,
Quis steterit, dum membra cadunt: qui pectora telis
Transmittant, aut quos campis affixerit hasta:
Quis cruor emissus perruperit aera venis,
Inque hostis cadat arma sui: quis pectora fratris
Cædat, et, ut notum possit spoliare cadaver,
Abscisum longe mittat caput: ora parentis
Quis laceret, ultimaque probet spectantibus ira
Quem iugulat, non esse patrem: mors nulla querela
Digna sua est, nullosque hominum lugere vacamus.
Non istas habuit pugnæ Pharsalia parteis,
Quas aliæ clades: illic per fata virorum
Per populos hic Roma perit: quod militis illic,
Mors hic gentis erat: sanguis ibi fluxit Achæus,
Ponticus, Assyrius: cunctos hærere cruores
Romanus, campisque vetat consistere torrens:
Maius ab hac acie, quam quod sua secula ferrent,
Vulnus habent populi: plus est quam vita, salusque,
Quod perit: in totum mundi prosternimur ævum.
Vincitur his gladiis omnis, quæ serviet, ætas.
Proxima quid soboles, aut quid meruere nepotes
In regnum nasci? pavide num gessimus arma?
Teximus aut iugulos? alieni pœna timoris
In nostra cervice sedet: post prœlia natis
Si dominum Fortuna dabas, et bella dedisses.
  Iam Magnus transisse Deos, Romanaque fata,
Senserat infelix: tota vix clade coactus
Fortunam damnare suam: stetit aggere campi
Eminus, unde omneis sparsas per Thessala rura
Aspiceret clades, quæ bello obstante latebant.
Tot telis sua fata peti, tot corpora fusa,
Ac se tam multo pereuntem sanguine vidit.
Nec, sicut mos est miseris, trahere omnia secum
Mersa iuvat, gentesque suæ miscere ruinæ:
Ut Latiæ post se vivat pars maxima turbæ,
Sustinuit dignos etiam nunc credere votis
Cœlicolas, voluitque sui solatia casus:
Parcite, ait, Superi cunctas prosternere gentes:
Stante potest mundo, Romaque superstite, Magnus
Esse miser: si plura iuvant mea vulnera, coniux
Est mihi, sunt nati; dedimus tot pignora fatis.
Civiline parum est bello, si meque, meosque
Obruat? exiguæ clades sumus, orbe remoto?
Omnia quid laceras? quid perdere cuncta laboras?
Iam nihil est Fortuna meum; sic fatur: et arma,
Signaque, et afflictas omni iam parte catervas
Circuit, et revocat matura in fata ruentes,
Seque negat tanti: nec deerat robur in enses
Ire duci, iugulove pati, vel pectore letum:
Sed timuit strato miles ne corpore Magni
Non fugeret, supraque ducem procumberet orbis;
Cæsaris aut oculis voluit subducere mortem,
Nequicquam: infelix, socero spectare volenti
Præstandum est ubicunque caput: sed tu quoque co-
Causa fugæ, vultusque tui: fatisque probatum,
Te præsente, mori. Tunc Magnum concitus aufert
A bello sonipes, non tergo tela paventem,
Ingenteisque animos extrema in fata ferentem.
Non gemitus, non fletus erat, salvaque verendus
Maiestate dolor, qualem te, Magne, decebat
Romanis præstare malis: non impare vultu
Aspicis Emathiam: nec te videre superbum
Prospera bellorum, nec fractum adversa videbunt:
Quamque fuit læto per treis infida triumphos,
Tam misero Fortuna minor. Iam pondere fati
Deposito securus abis: nunc tempora læta
Respexisse vacat: spes nunquam implenda recessit:
Quid fueris nunc scire licet: fuge prœlia dira,
Ac testare Deos, nullum qui perstet in armis,
Iamtibi Magne mori: ceu flebilis Africa damnis,
Et ceu Munda nocens, Pharioque a gurgite clades,
Sic et Thessalicæ post te para maxima pugnæ.
Non iam Pompeii nomen populare per orbem,
Nec studium belli: sed par, quod semper habemus,
Libertas et Cæsar erunt: teque inde fugato
Ostendet moriens, sibi se pugnasse, Senatus.
  Nonne iuvat pulsum bellis cessisse, nec istud
Prospectare nefas? spumanteis cæde catervas
Respice, turbatos incursu sanguinis amnes,
Et soceri miserere tui: quo pectore Romam
Intrabit factus campis felicior istis?
Quicquid in ignotis solus regionibus exul,
Quicquid sub Pharios positus patiere tyranno;
Crede Deis, longo fatorum crede favori.
Vincere peius erat. Prohibe lamenta sonare,
Flere vetа populos: lacrymas, luctusque remitte.
Tam mala Pompeii, quam prospera mundus adoret.
Aspice securus, vultu non supplice reges:
Aspice possessas urbes, donataque regna,
Ægyptum Libyamque, et terras elige morti.
  Vidit, prima tuæ testis Larissa ruinæ,
Nobile: nec victum fatis caput: omnibus illa
Civibus effudit totas per mœnia vires
Obvia ceu læto: præmittunt munera flentes:
Pandunt templa, domos: socios se cladibus optant.
Scilicet immenso superest ex nomine multum,
Teque minor solo, cunctas impellere gentes
Rursus in arma potes, rursusque in fata redire.
Sed quid opus victo populis, aut urbibus, inquit?
Victori præstate fidem. Tu Cæsar in alto
Cædis adhuc cumulo patriæ per viscera vadis:
At tibi iam populos donat gener: avehit inde
Pompeium sonipes: gemitus lacrymæque sequuntur,
Plurimaque in sævos populi convicia Divos.
Nunc tibi vera fides quæsiti Magne favoris
Contigit, ac fructus: felix se nescit amari.
  Cæsar ut Hesperio vidit satis arva natare
Sanguine, parcendum ferro, manibusque suorum
Iam ratus, ut viles animas, perituraque frustra
Agmina permisit vitæ: sed castra fugatos
Ne revocent, pellatque quies nocturna pavorem;
Protinus hostili statuit succedere vallo,
Dum fortuna calet, dum conficit omnia terror,
Non veritus, grave ne fessis, ac Marte subactis,
Hoc foret imperium: non magno hortamine miles
In prædam ducendus erat: victoria nobis
Plena viri dixit: superest pro sanguine merces,
Quam monstrare meum est: nec enim donare vocabo,
Quod sibi quisque dabit: cunctis en plena metallis
Castra patent: raptum Hesperiis e gentibus aurum
Hic iacet: Eoasque premunt tentoria gazas.
Tot regum fortuna simul, Magnique coacta
Expectat dominos: propera procedere miles
Quos sequeris: quascunque tuas Pharsalia fecit,
A victis rapiuntur opes: nec plura locutus
Impulit amentes, aurique cupidine cæcos
Ire super gladios, supraque cadavera patrum,
Et cæsos calcare duces: quæ fossa, quis agger
Sustineat pretium belli scelerumque petentes?
Scire volunt, quanta fuerint mercede nocentes.
  Invenere quidem spoliate plurima mundo,
Bellorum in sumptus congestæ pondera massæ:
Sed non implerunt cupientes omnia mentes.
Quicquid fodit Iber, quicquid Tagus expulit auri,
Quodque legit dives summis Arimaspus arenis,
Ut rapiant, parvo scelus hoc venisse putabunt,
Cum sibi Tarpeias victor desponderit arces:
Cum spe Romanæ promiserit omnia prædæ,

Decipitur, quod castra rapit: capit impia plebes
Cespite patricio somnos vacuumque cubile
Regibus infandus miles premit: iuque parentum,
Inque toris fratrum posuerunt membra nocentes:
Quos agitat vesana quies, somnique furentes:
Thessalicam miseri versant in pectore pugnam.
Invigilat cunctis sævum scelus, armaque tota
Mente agitant, capuloque manus absente moventur.
Ingemuisse putes campos, terramque nocentem
Inspirasse animas, infectumque aere totum
Manibus, et superam Stygia formidine noctem.
Exigit a meritis tristeis victoria pœnas,
Sibilaque et flammas infert sopor: umbra perempti
Civis adest: sua quemque premit terroris imago.
Ille senum vultus, iuvenum videt ille figuras:
Hunc agitant totis fraterna cadavera somnis:
Pectore in hoc pater est, omnes in Cæsare manes.
Haud alios, nondum Scythica purgatus in ara,
Eumenidum vidit vultus Pelopeus Orestes:
Nec magis attonitos animi sensere tumultus,
Cum fureret, Pentheus; aut cum desisset, Agave.
Hunc omnes gladii, quos aut Pharsalia vidit,
Aut ultrix visura dies, stringente Senatu,
Illa nocte premunt: hunc infera monstra flagellant.
Et quantum pœnæ misero mens conscia donat,
Quod Styga, quod manes, infestaque Tartara somnis
Pompeio vivente videt! Tamen omnia passo,
Postquam clara dies Pharsalica damna retexit,
Nulla loci facies revocat feralibus arvis
Hærentes oculos: cernit propulsa cruore
Flumina, et excelsos cumulis æquantia colles
Corpora, sidentes in tabem spectat acervos,
Et Magni numerat populos: epulisque paratur
Ille locus, vultus ex quo, faciesque iacentum
Aguoscat; iuvat Emathiam non cernere terram,
Et lustrare oculis campos sub clade latenteis.
Fortunam, Superosque suos in sanguine cernit.
Ac ne læta furens scelerum spectacula perdat,
Invidet igne rogi miseris, cœloque nocenti
Ingerit Emathiam: non illum Pœnus humator
Consulis, et Libyca succensæ lampade Cannæ
Compellunt, hominum ritus ut servet in hostes:
Sed meminit, nondum satiata cædibus ira,
Cives esse suos. Petimus non singula busta,
Discretosque rogos: unum da gentibus ignem:
Non interpositis urantur corpora flammis.
Aut generi si pœna iuvat, nemus extrue Pindi:
Erige congestas Œtæo robore silvas,
Thessalicam videat Pompeius ab æquore flammam.
Nil agis hac ira: tabesne cadavera solvat,
An rogus, haud refert: placido Natura receptat
Cuncta sinu, finemque sui sibi corpora debent.
Hos, Cæsar, populos si nunc non usserit ignis,
Uret cum terris, uret cum gurgite ponti.
Communis mundo superest rogus, ossibus astra
Misturus: quocunque tuam Fortuna vocabit,
Hæ quoque eunt animæ: non altius ibis in auras,
Non meliore loco Stygia sub nocte iacebis.
Libera Fortunæ mors est: capit omnia tellus
Quæ genuit: cœlo tegitur, qui non habet urnam.
Tu, cui dant pœnas inhumato funere gentes,
Quid fugis hanc cladem? quid olentes deseris agros?
Has trahe, Cæsar, aquas: hoc, si potes, utere cœlo.
Sed tibi tabentes populi Pharsalica rura
Eripiunt, camposque tenent victore fugato.
Non solum Hæmonii funesta ad pabula belli
Bistonii venere lupi, tabemque cruentæ
Cædis odorati Pholoen liquere leones.
Tunc ursi latebras, obscurni tecta, domosque
Deseruere canes, et quicquid nare sagaci
Aera non sanum, motumque cadavere sentit.
Iamque diu volucres civilia castra secutæ
Conveniunt: vos, quæ Nilo mutare soletis
Threicias hyemes, ad mollem serius Austrum
Istis aves: nunquam se tanto vulture cœlum
Induit, aut plures presserunt aera pennæ.
Omne nemus misit volucres, omnisque cruenta
Alite sanguineis stillavit roribus arbor.
Sæpe super vultus victoris, et impia signa
Aut cruor, aut alto defluxit ab æthere tabes,
Membraque deiecit iam lassis unguibus ales.
Sic quoque non omnis populus pervenit ad ossa,
Inque feras discerptus abit: non intima curant
Viscera, nec totas avide sorbere medullas:
Degustant artus. Latiæ pars maxima turbæ
Fastidita iacet; quam sol, nimbique, diesque
Longior Emathiis resolutam miscuit arvis.
Thessalica infelix quo tanto crimine tellus
Læsisti Superos, ut te tot mortibus unam,
Tot scelerum fatis premerent? quod sufficit ævum
Immemor ut donet belli tibi damna vetustas?
Quæ seges infecta surget non decolor herba?
Quo non Romanos violabis vomere manes?
Ante novæ venient acies, scelerique secundo
Præstabis nondum siccos hoc sanguine campos.
Omnia maiorum vertamus busta licebit,
Et stantes tumulos, et qui radice vetusta
Effudere suas, victis compagibus urnas:
Plus cinerum Hæmoniæ sulcis telluris aratur,
Pluraque ruricolis feriuntur dentibus ossa.
Nullus ab Emathio religasset littore funem
Navita, nec terram quisquam movisset arator,
Romani bustum populi: fugerentque coloni
Umbrarum campos, gregibus dumeta carerent:
Nullusque auderet pecori permittere pastor
Vellere surgentem de nostris ossibus herbam;
Ac, velut impatiens hominum, vel solis iniqui
Limite, vel glacie nuda, atque ignota iaceres,
Si non prima nefas belli, sed sola tulisses.
O Superi, liceat terras odisse nocenteis.
Quid totum premitis, quid totum absolvitis orbem?
Hesperiæ clades, et flebilis unda Pachyni,
Et Mutina, et Leucas puros fecere Philippos.

Liber octavus

IAM super Herculeas fauces, nemorosaque Tempe,
Hæmoniæ deserta peteus dispendia silvæ,
Cornipedem, exhaustum cursu stimulisque negantem
Magnus agens, incerta fugæ vestigia turbat,
Implicitasque errore vias: pavet ille fragorem
Motorum ventis nemorum, comitumque suorum
Qui post terga venit, trepidum laterique timentem
Exanimat: quamvis summo de culmine lapsus,
Nondum vile sui pretium scit sanguinis esse,
Seque memor fati tantæ mercedis habere
Credit adhuc iugulum, quantum pro Cæsaris ipse
Avulsa cervice daret. deserta sequentem
Non patitur tutis fatum celare latebris
Clara viri facies: multi Pharsalica castra
Cum peterent, nondum fama prudente ruinas,
Occursu stupuere ducis, vertigine rerum
Attoniti: cladisque suæ vix ipse fidelis
Auctor erat: gravis est Magno, quicunque malorum
Testis adest: cunctis ignotus gentibus esse
Mallet, et obscuro tutus transire per orbem
Nomine: sed longi pœnas Fortuna favoris
Exigit a misero, quæ tanto pondere famæ
Res premit adversas, fatisque prioribus urget,

Nunc festinatos nimium sibi sentit honores,
Actaque lauriferæ damnat Sullana iuventæ.
Nunc et Corycias classes, et Pontica signa,
Deiectum meminisse piget: sic longius ævum
Destruit ingenteis animos, et vita superstes
Imperio: nisi summa dies cum fine bonorum
Adfuit, et celeri prævertit tristia leto,
Dedecori est fortuna prior: quisquamne secundis
Tradere se fatis audet, nisi morte parata?
Littora contigerat, per quæ Peneius amnis
Emathiam clade rubens exibat in æquor.
Inde ratis trepidum, ventis et fluctibus impar,
Flumineis vix tuta vadis evexit in altum:
Cuius adhuc remis quatitur Corcyra, sinusque
Leucadii, Ciliciæ dominus, terræque Liburnæ,
Exiguam vector pavidus correpsit in alnum.
Conscia curarum secreta in littora Lesbi
Flectere vela iubes, qua tum tellure latebas
Mœstior, in mediis quam si, Cornelia, campis
Emathiæ stares: tristeis præsagia curas
Exagitant: trepida quatitur formidine somnus:
Thessaliam nox omnis habet; tenebrisque remotis,
Rupis in abruptæ scopulos, extremaque currens
Littora, prospiciens fluctus, nutantia longe
Semper prima vides venientis vela carinæ,
Quærere nec quicquam de fato coniugis audes.
En ratis, ad vestros quæ tendit carbasa portus,
Quid ferat ignoras: sed nunc tibi summa pavoris
Nuntius armorum tristis, rumorque sinister.
Victus adest coniux: quid perdis tempora luctus?
Cum possis iam flere, times: tunc puppe propinqua
Prosiluit, crimenque Deum crudele notavit,
Deformem pallore ducem, vultusque prementem
Canitie, atque atro squalentes pulvere vestes.
Obvia nox miseræ cœlum, lucemque tenebris
Abstulit, atque animam clausit dolor: omnia nervis
Membra relicta labant: riguerunt corda, diuque
Spe mortis decepta iacet: iam fune ligato
Littoribus, lustrat vacuas Pompeius arenas.
Quem postquam propius famulæ videre fideles,
Non ultra gemitus tacitos incessere fata
Permisere sibi, frustraque attollere terra
Semianimem conantur heram: quam pectore Magnus
Ambit, et astrictos refovet complexibus artus.
Cæperat in summum revocato sanguine corpus
Pompeii sentire manus, mœstamque mariti
Posse pati faciem: prohibet succumbere fatis
Magnus, et immodicos castigat voce dolores.
Nobile cur rubor Fortunæ vulnere primo,
Femina, tantorum titulis insignis avorum,
Frangis? Habes aditum mansuræ in secula famæ,
Laudis in hoc sexu, non legum iura, nec arma,
Unica materia est, coniux miser: erige mentem,
Et tua cum fatis pietas decertet, et ipsum,
Quod sum victus, ama: nunc sum tibi gloria maior.
A me quod fasces, et quod pia turba senatus,
Tantaque discessit regum manus: incipe Magnum
Sola sequi: deformis, adhuc vivente marito
Summus, et augeri vetitus dolor; ultima debet
Esse fides, lugere virum: tu nulla tulisti
Bello damna meo: vivit post prœlia Magnus,
Sed Fortuna perit: quod defles, illud amasti.
Vocibus his correpta viri, vix ægra levavit
Membra solo, taleis gemitu rumpente querelas:
O utinam in thalamos invisi Cæsaris issem
Infelix coniux, et nulli læta marito!
Bis nocui mundo: me pronuba duxit Erinnys,
Crassorumque umbræ, devotaque manibus illis,
Assyrios in castra tuli civilia casus:
Præcipitesque dedi populos, cunctosque fugavi
A causa meliore Deos: o maxime coniux,
O thalamis indigne meis, hoc iuris habebat
In tantum Fortuna caput! cur impia nupsi,
Si miserum factura fui? nunc accipe pœnas,
Sed quas sponte luam: quo sit tibi mollius æquor,
Certa fides regum, totusque paratior orbis,
Sparge mari comitem: mallem felicibus armis
Dependisse caput: nunc clades denique lustra
Magne tuas: ubicumque iaces civilibus armis
Nostros ulta toros, ades huc, atque exige pœnas,
Iulia crudelis, placataque pellice cæsa,
Magno parce tuo: sic fata, iterumque refusa
Coniugis in gremium, cunctorum lumina solvit
In lacrymas: duri flectuntur pectora Magni,
Siccaque Thessaliæ confundit lumina Lesbos.
Tunc Mitylenæum pleno iam litore vulgus
Affatur Magnum: Si maxima gloria nobis
Semper erit tanti pignus servasse mariti,
Tu quoque devotos sacro tibi fœdere muros,
Oramus, sociosque lares dignare vel una
Nocte tua: fac Magne locum, quem cuncta revisant
Secula; quem veniens hospes Romanus adoret.
Nulla tibi subeunda magis sunt mœnia victo.
Omnia victoris possunt sperare favorem:
Hæc iam crimen habent: quid, quod iacet insula Pompeio,
Cæsar eget ratibus? Procerum pars magna coibit
Certa loci: noto reparandum est litore fatum.
Accipe templorum cultus, aurumque Deorum
Accipe: si terris, si puppibus ista iuventus
Aptior est, tota, quantum valet, utere Lesbo.
[Accipe: ne Cæsar rapiat, tu victus habeto.]
Hoc solum crimen meritæ bene detrahe terræ,
Ne nostram videare fidem felixque secutus,
Et damnasse miser: tali pietate virorum
Lætus, in adversis et mundi nomine gaudens
Esse fidem, Nullum toto mihi, dixit, in orbe
Gratius esse solum, non parvo pignore vobis
Ostendi: tenuit nostros hac obside Lesbos
Affectus: hic sacra domus, carique penates,
Hic mihi Roma fuit: non ulla in litora puppim
Ante dedi fugiens, sævi cum Cæsaris iram
Iam scirem meritam, servata coniuge, Lesbon,
Non veritus tantam veniæ committere vobis
Materiam: sed iam satis est fecisse nocentes:
Fata mihi totum mea sunt agitanda per orbem.
Heu nimium felix æterno nomine Lesbos,
Sive doces populos, regesque admittere Magnum,
Seu præstas mihi sola fidem: nam quærere certum est
Fas quibus in terris, ubi sit scelus: accipe numen,
Si quod adhuc mecum es, votorum extrema meorum;
Da similes Lesbo populos, qui Marte subactum
Non intrare suos infesto Cæsare portus,
Non exire vetent: dixit, mœstamque carinæ
Imposuit comitem: cunctos mutare putares
Tellurem patriæque solum: sic littore toto
Plangitur, infestæ tenduntur in æthera dextræ:
Pompeiumque minus, cuius Fortuna dolorem
Moverat, ast illam, quam toto tempore belli
Ut civem videre suam, discedere cernens
Ingemuit populus: quam vix si castra mariti
Victoris peteret, siccis dimittere matres
Iam poterant oculis: tanto devinxit amore
Hos pudor, hos prohitas, castique modestia vultus,
Quod submissa nimis, nulli gravis hospita turbæ,
Stantis adhuc fati vixit, quasi coniuge victo.
Iam pelago medios Titan demissus ad ignes,
Nec quibus abscondit, nec si quibus exerit orbem,
Totus erat: vigiles Pompeii in pectore curæ

Nunc socias adeunt Romani fœderis urbes,
Et varias regum mentes, nunc invia mundi
Arva super nimios soles Austrumque iacentis.
Sæpe labor mœstus curarum, odiumque futuri
Proiecit fessos incerti pectoris æstus
Rectoremque ratis de cunctis consulit astris;
Unde notet terras; quæ sit mensura secandi
Æquoris in cœlo; Syriam quo sidere servet:
Aut quotus in plaustro Libyam bene dirigat ignis,
Doctus ad hæc fatur taciti servator Olympi:
Signifero quæcunque fluunt labentia cœlo,
Nunquam stante polo, miseros fallentia nautas
Sidera non sequimur: sed qui non mergitur undis
Axis inocciduus, gemina clarissimus Arcto,
Ille regit puppes: hic cum mihi semper in altum
Surget, et instabit summis minor Ursa ceruchis;
Bosporon, et Scythiæ curvantem littora Pontum
Spectamus: quicquid descendet ab arbore summa
Arctophylax, propiorque mari Cynosura feretur,
In Syriæ portus tendet ratis: inde Canopos
Excipit Australi cœlo contenta vagari,
Stella timens Boreau: illa quoque perge sinistra,
Trans Pharon: in medio tanget ratis æquoreSyrtim.
Sed quo vela dari, quo nunc pede carbasa tendi
Nostra iubes? dubio contra cui pectore Magnus,
Hoc solum toto, respondit, in æquore serva,
Ut sit ab Emathiis semper tua longius oris
Puppis, et Hesperiam pelago cœloque relinquas:
Cætera da ventis: comitem, pignusque recepi
Depositum: tunc certus eram, quæ littora vellem;
Nunc portum Fortuna dabit. Sic fatur: at ille
Iusto vela modo pendentia cornibus æquis
Torsit, et in lævum puppim dedit, utque secaret
Quas Asiæ cautes, et quas Chios asperat, undas,
Hos dedit in proram, tenet hos in puppe rudentes.
Æquora senserunt motus, aliterque secante
Iam pelagus rostro, nec idem spectante carina,
Mutavere sonum: non sic moderator equorum,
Dexteriore rota lævum cum circuit orbem,
Cogit inoffensæ currus accedere metæ.
Ostendit terras Titan, et sidera texit.
Sparsus ab Emathia fugit quicunque procella,
Assequitur Magnum: primusque a littore Lesbi
Occurrit natus, procerum mox turba fidelis.
Nam neque deiecto fatis, acieque fugato
Abstulerat Magno reges Fortuna ministros:
Terrarum dominos, et sceptra Eoa tenentes
Exul habet comites: iubet ire in devia mundi
Deiotarum, qui sparsa ducis vestigia legit.
Quando, ait, Emathiis amissus cladibus orbis,
Qua Romanus erat, superest, fidissime regum
Eoam tentare fidem, populosque bibentes
Euphraten, et adhuc securum a Cæsare Tigrim:
Ne pigeat Magno quærentem fata, remotas
Medorum penetrare domos, Scythicosque recessus,
Et totum mutare diem, vocesque superbo
Arsacidæ perferre meas: si fœdera vobis
Prisca manent, mihi per Latium iurata Tonantem,
Per vestros astricta magos, implete pharetras,
Armeniosque arcus Geticis intendite nervis:
Si vos, o Parthi, peterem cum Caspia claustra,
Et sequerer duros æterni Martis Alanos,
Passus Achæmeniis late decurrere campis,
In tutam trepidos nunquam Babylona coegi:
Arva super Cyri Chaldæique ultima regni,
Qua rapidus Ganges, et qua Nysæus Hydaspes
Accedunt pelago, Phœbi surgentis ab igne
Iam propior, quam Persis, eram: tamen omnia vincens
Sustinui nostris vos tantum deesse triumphis,
Solusque e numero regum telluris Eoæ,
Ex æquo me Parthus adit: nec munere Magni
Stant semel Arsacidæ: quis enim post vulnera cladis
Assyriæ, iustas Latii compescuit iras?
Tot meritis obstricta meis, nunc Parthia ruptis
Excedat claustris vetitam per secula ripam,
Zeugmaque Pellæum. Pompeio vincite Parthi;
Vinci Roma volet: regem parere iubenti
Ardua non piguit; positisque insignibus aulæ
Egreditur famuli raptos indutus amictus.
In dubiis tutum est inopem simulare tyranno.
Quanto igitur mundi dominis securius ævum
Verus pauper agit! dimisso in litore rege,
Ipse per Icariæ scopulos, Ephesumque relinquens,
Et placidi Colophona maris, spumantia parvæ
Radit saxa Sami: spirat de littore Coo
Aura fluens: Gnidon inde fugit, claramque relinquit
Sole Rhodon, magnosque sinus Telmessidos undæ
Compensat medio pelagi. Pamphylia puppi
Occurrit tellus: nec se committere muris
Ausus adhuc ullis, te primum parva Phaseli,
Magnus adit: nam te metui vetat incola rarus,
Exhaustæque domus populis; maiorque carinæ,
Quam tua turba fuit: tendens hinc carbasa rursus
Iam Taurum, Tauroque videt Dipsauta cadentem.
Crederet hoc Magnus, pacem cum præstitit undis
Et sibi consultum? Cilicum per littora tutus
Parva puppe fugit: sequitur pars magna senatus,
Ad profugum collecta ducem: parvisque Synedris,
Quo portu mittitque rates recipitque Selinus,
In procerum cœtu tandem mœsta ora resolvit
Vocibus his Magnus: Comites bellique, fugæque,
Atque instar patriæ, quamvis in littore nudo,
In Cilicum terra, nullis circumdatus armis
Consultem, rebusque novis exordia quæram,
Ingenteis præstate animos: non omnis in arvis
Emathiis cecidi, nec sic mea fata premuntur,
Ut nequeam relevare caput, cladesque receptas
Excutere: an Libycæ Marium potuere ruinæ
Erigere in fasces, plenis et reddere fastis:
Me pulsum leviore manu Fortuna tenebit?
Mille meæ Graio volvuntur in æquore puppes,
Mille duces: sparsit potius Pharsalia vestras,
Quam subvertit opes: sed me vel sola tueri
Fama potest rerum, toto quas gessimus orbe,
Et nomen, quod mundus amat: vos pendite regna
Viribus, atque fide, Libyen, Parthosque, Pharonque,
Quænam Romanis deceat succurrere rebus,
Ast ego curarum, proceres, arcana meorum
Expromam, mentisque meæ quo pondera vergant.
Ætas Niliaci nobis suspecta tyranni est:
Ardua quippe fides robustos exigit annos.
Hinc anceps dubii terret sollertia Mauri:
Namque memor generis Carthaginis impia proles
Inminet Hesperiæ, multusque in pectore vano est
Hannibal, obliquo maculat qui sanguine regnum,
Et Numidas contingit avos: iam supplice Varo
Intumuit, viditque loco Romana secundo.
Quare agite, Eoum, comites, properemus in orbem.
Dividit Euphrates ingenti gurgite mundum,
Caspiaque immensos seducunt claustra recessus,
Et polus Assyrias alter noctesque, diesque
Vertit, et abruptum est nostro mare discolor unda,
Oceanusque suus: regnandi sola voluptas,
Celsior in campis sonipes, et fortior arcus;
Nec puer, aut senior letales tendere nervos
Segnis, et a nulla mors est incerta sagitta.
Primi Pellæas arcu fregere sarissas,
Bactraque, Medorum sedem, murisque superbam,

Assyrias, Babylona, domos: nec pila timentur
Nostra nimis Parthis, audentque in bella venire,
Experti Scythicas, Crasso pereunte, pharetras.
Spicula nec solo spargunt fidentia ferro;
Stridula; sed multo saturantur tela veneno.
Vulnera parva nocent, fatumque in sanguine summo
Outinam non tanta mihi fiducia sævis (est.
Esset in Arsacidis! fatis nimis æmula nostris
Fata movent Medos, multumque in gente Deorum est.
Effundam populos alia tellure revulsos,
Excitosque suis immittam sedibus ortus.
Quod si nos Eoæ fides, et barbara fallunt
Fœdera; vulgati supra commercia mundi
Naufragium Fortuna ferat, non regna precabor,
Quæ feci; sed magna feram solatia mortis
Orbe iacens alio, nil hæc in membra cruente,
Nil socerum fecisse pie: sed cuncta revolvens
Vitæ fata meæ, semper venerabilis illa
Orbis parte fui: quantus Mæotida supra,
Quantus apud Tanaim toto conspectus in ortu!
Quas magis in terras nostrum felicibus actis
Nomen abit, aut unde redit maiore triumpho?
Roma, fave cœptis: quid enim tibi lætius unquam
Præstiterint Superi, quam, si civilia Partho
Milite bella geras, tantam consumere gentem,
Et nostris miscere malis? Cum Cæsaris arma
Concurrent Medis, aut me Fortuna necesse est
Vindicet, aut Crassum: sic fatus, murmure sentit
Consilium damnasse viros; quos Lentulus omneis,
Virtutis stimulis et nobilitate dolendi
Præcessit, dignasque tulit modo consule voces:
Siccine Thessalicæ mentem fregere ruinæ?
Una dies mundi damnavit fata? secundum
Emathiam lis tanta datur? iacet omne cruenti
Vulneris auxilium? solos tibi, Magne, reliquit
Parthorum Fortuna pedes? quid transfuga mundi
Terrarum totos tractus, cœlumque perosus,
Adversosque polos, alienaque sidera quæris,
Chaldæos culture focos et barbara sacra
Parthorum famulus? quid causa obtenditur armis
Libertatis amor? miserum quid decipis orbem,
Si servire potes? te, quem Romana regentem
Horruit auditu, quem captos ducere reges
Vidit ab Hyrcanis, Indoque a littore, silvis,
Deiectum fatis, humilem fractumque videbit,
Extolletque animos Latium vesanus in orbem,
So simul, et Romam Pompeio supplice mensus?
Nil animis, fatisque tuis effabere dignum:
Exiget ignorans Latiæ commercia linguæ,
Ut lacrymis se, Magne, roges: patimurne pudoris
Hoc vulnus, clades ut Parthia vindicet ante
Hesperias, quam Roma suas? civilibus armis
Elegit te nempe ducem: quid vulnera nostra
In Scythicos spargis populos, cladesque latenteis?
Quid Parthos transire doces? solatia tanti
Perdit Roma mali, nullos admittere reges,
Sed civi servire suo: iuvat ire per orbem
Ducentem sævas Romana in mœnia gentes,
Signaque ab Euphrate cum Crassis capta sequentem?
Qui solus regum, fato celante favorem,
Defuit Emathiæ, nunc tantas ille lacesset
Auditi victoris opes, aut iungere fata
Tecum, Magne, volet? non hæc fiducia genti est.
Omnis in Arctois populus quicunque pruinis
Nascitur, indomitus bellis et Martis amator.
Quicquid ad Eoos tractus, mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia cœli.
Illic et laxas vestes, et fluxa virorum
Velamenta vides. Parthus per Medica rura,
Sarmaticos inter campos, effusaque plano
Tigridis arva solo, nulli superabilis hosti est
Libertate fugæ: sed non, ubi terra tumebit,
Aspera conscendet montis iuga; nec per opacas
Bella geret tenebras incerto debilis arcu,
Nec frangot nando violenti vorticis amnem,
Nec tota in pugna perfusus sanguine membra,
Exiget æstivum calido sub pulvere solem.
Non aries illis, non ulla est machina belli:
Haud fossas implere valent: Parthoque sequente
Murus erit, quodcunque potest obstare sagittæ.
Pugna levis, bellumque fugax, turmæque vagantes,
Et melior cessisse loco, quam pellere, miles.
Illita tela dolis: nec Martem comminus unquam
Ausa pati virtus, sed longe tendere nervos,
Et, quo ferre velint, permittere vulnera ventis.
Ensis habet vires, et gens quæcunque virorum est,
Bella gerit gladiis: nam Medos prælia prima
Exarmant, vacuæque iubent remeare pharetræ.
Nulla manus illis; fiducia tota veneni est.
Credis, Magne, viros, quos in discrimina belli
Cum ferro venisse parum est? tentare pudendum
Auxilium tanti est, toto divisus ut orbe
A terra moriare tua? tibi barbara tellus
Incumbat? te parva tegant, ac vilia busta,
Invidiosa tamen, Crasso quærente sepulcrum.
Sed tua sors levior, quoniam mors ultima pœna est;
Nec metuenda viris: at non Cornelia letum
Infando sub rege timet: num barbara nobis
Est ignota Venus, quæ ritu cæca ferarum
Polluit innumeris leges et fœdera tædæ
Coniugibus? thalamique patent secreta nefandi
Inter mille nurus? epulis vesana, meroque
Regia, non ullos exceptos legibus horret
Concubitus: tot femineis complexibus unum
Non lassat nox tota marem. lacuere sorores
In regum thalamis, sacrataque pignora matres.
Damnat apud gentes sceleris non sponte peracti
Œdipodionias infelix fabula Thebas:
Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto
Nascitur Arsacides? cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas? proles tam clara Metelli
Stabit barbarico coniux millesima lecto.
Quanquam non ulli plus regia, Magne, vacabit
Sævitia stimulata Venus, titulisque virorum.
Nam quo plura iuvent Parthum portenta, fuisse
Hanc sciet et Crassi: ceu pridem debita fatis
Assyriis, trahitur cladis captiva vetustæ
Hæreat Eoæ vultus miserabile sortis;
Non solum auxilium funesto a rege petisse,
Sed gessisse prius bellum civile pudebit.
Nam quod apud populos crimen socerique, tuumque
Maius erit, quam quod vobis miscentibus arma,
Crassorum vindicta perit? incurrere cuncti
Debuerant in Bactra duces et ne qua vacarent
Arma, vel Arctoum Dacis Rhenique catervis
Imperii nudare latus, dum perfida Susa
In tumulos prolapsa ducum, Babylonque iacerent.
Assyriæ paci finem, Fortuna, precamur:
Et, si Thessalia bellum civile peractum est,
Ad Parthos, qui vicit, eat: gens unica mundi est,
De qua Cæsareis possim gaudere triumphis.
Non tibi, quam primum gelidum transibis Araxem,
Umbra senis mœsti, Scythicis confixa sagittis,
Ingeret has voces? Tu, quem post funera nostra
Ultorem cinerum nudæ speravimus umbræ,
Ad fœdus pacemque venis? tum plurima cladis
Occurrent monimenta tibi: quæ mœnia trunci
Lustrarunt cervice duces, ubi nomina tanta

Obruit Euphrates, et nostra cadavera Tigris
Detulit in terras, ac reddidit: ire per ista
Si potes, in media socerum quoque, Magne, sedentem
Thessalia placare potes: quin respicis orbem
Romanum? si regna times proiecta sub Austro
Infidumque Iubam, petimus Pharon, arvaque Lagi.
Syrtibus hinc Libycis tuta est Ægyptus: at inde
Gurgite septeno rapidus mare submovet amnis:
Terra suis contenta bonis, non indiga mercis,
Aut Iovis, in solo tanta est fiducia Nilo.
Sceptra puer Ptolemæus habet tibi debita, Magne,
Tutelæ commissa tuæ: quis nominis umbram
Horreat? innocua est ætas: ne iura fidemque,
Respectumque Deum veteris speraveris aulæ.
Nil pudet assuetos sceptris: mitissima sors est
Regnorum sub rege novo. Non plura locutus
Impulit huc animos quantum spes ultima rerum
Libertatis habet! victa est sententia Magni.
Tunc Cilicum liquere solum, Cyproque citatas
Immisere rates, nullas cui prætulit aras
Undæ Diva memor Paphiæ, si numina nasci
Credimus, aut quemquam fas est cœpisse Deorum.
Hæc ubi deseruit Pompeius littora, totos
Emensus Cypri scopulos, quibus exit in Austrum,
Inde maris vasti transfuso vertitur æstu:
Nec tenuit Casium nocturno lumine montem,
Infimaque Ægypti pugnaci littora velo
Vix tetigit, qua dividui pars maxima Nili,
In vada decurrit Pelusia septimus amnis.
Tempus erat, quo Libra pares examinat horas
Non uno plus æqua die, noctique rependit
Lux minor hibernæ verni solatia damni.
Comperit ut regem Casio se monte tenere,
Flectit iter: nec Phœbus adhuc, nec carbasa langueut.
Iam rapido speculator eques per litora cursu
Hospitis adventu pavidam compleverat aulam.
Consilii vix tempus erat: tamen omnia monstra
Pellææ coiere domus; quos inter Achoreus,
Iam placidus senio, fractisque modestior annis,
(Hunc genuit custos Nili crescentis in arva
Memphis vana sacris; illo cultore Deorum
Lustra suæ Phœbes non unus vixerat Apis;)
Consilii vox prima fuit, meritumque, fidemque,
Sacraque defuncti iactavit pignora patris.
Sed melior suadere malis, et nosse tyrannos,
Ausus Pompeium leto damnare Pothinus;
Ius et fas multos faciunt Ptolemææ nocentes.
Dat pœnas laudata fides, cum sustinet, inquit,
Quos Fortuna premit. Fatis accede, Deisque,
Et cole felices, miseros fuge: sidera terra
Ut distant, et flamma mari, sic utile recto.
Sceptrorum vis tota perit, si pendere iusta
Incipit: evertitque arces respectus honesti.
Libertas scelerum est, quæ regna invisa tuetur,
Sublatusque modus gladiis: facere omnia sæve
Non impune licet, nisi dum facis: exeat aula
Qui velet esse pius: virtus, et summa potestas
Non coeunt: semper metuet, quem sæva pudebunt.
Non impune tuos Magnus contemserit annos;
Qui te nec victos arcere a litore nostro
Posse putat: neu te sceptris privaverit hospes,
Pignora sunt propiora tibi: Nilonque, Pharonque,
Si reguare piget, damnatæ redde sorori.
Ægyptum certe Latiis tueamur ab armis.
Quicquid non fuerit Magni, dum bella geruntur,
Nec victoris erit: toto iam pulsus ab orbe,
Postquam nulla manet rerum fiducia, quærit
Cum qua gente cadat: rapitur civilibus umbris.
Nec soceri tantum arma fugit: fugit ora Senatus,
Cuius Thessalicas saturat pars magna volucres,
Et metuit gentes, quas uno in sanguine mistas
Deseruit: regesque timet, quorum omnia mersit:
Thessaliæque reus, nulla tellure receptus,
Sollicitat nostrum quem nondum perdidit, orbem.
Iustior in Magnum nobis, Ptolemææ, querelæ
Causa data est: quid sepositam semperque quietam
Crimine bellorum maculas Pharon, arvaque nostra
Victori suspecta facis? cur sola cadenti
Hæc placuit tellus, in quam Pharsalica fata
Conferres, pœnasque tuas? iam crimen habemus
Purgandum gladio, quod nobis sceptra Senatus
Te suadente dedit, votis tua fovimus arma.
Hoc ferrum, quod fata iubent proferre, paravi
Non tibi, sed victo: feriam tua viscera, Magne:
Malueram soceri: rapimur, quo cuncta feruntur.
Tene mihi dubitas an sit violare necesse,
Cum liceat? quæ te nostri fiducia regni
Huc agit infelix? populum non cernis inermem
Arvaque vix refugo fodientem mollia Nilo?
Metiri sua regna decet, viresque fateri.
Tu Ptolemææ potes Magni fulcire ruinam,
Sub qua Roma iacet? bustum cineresque movere
Thessalicos audes, bellumque in regna vocare?
Ante aciem Emathiam nullis accessimus armis:
Pompeii nunc castra placent, quæ deserit orbis?
Nunc victoris opes, et cognita fata lacessis?
Adversis non deesse decet, sed læta secutos.
Nulla fides unquam miseros elegit amicos.
Assensere omnes sceleri: lætatur honore
Rex puer insueto, quod iam sibi tanta iubere
Permittunt famuli: sceleri delectus Achillas.
Perfida qua tellus Casiis excurrit arenis,
Et vada testantur iunctas Ægyptia Syrtes,
Exiguam sociis monstri, gladiisque carinam
Instruit. O superi, Nilusne, et barbara Memphis,
Et Pelusiaci tam mollis turba Canopi
Hos animos! sic fata premunt civilia mundum!
Sic Romana iacent! ullusne in cladibus istis
Est locus Ægypto, Phariusque admittitur ensis?
Hanc certe servate fidem civilia bella:
Cognatas præstate manus, externaque monstra
Pellite, si meruit tam claro nomine Magnus
Cæsaris esse nefas: tanti Ptolemææ ruinam
Nominis haud metuis, cæloque tonante profanas
Inseruisse manus, impure ac semivir audes?
Non domitor mundi, nec ter Capitolia curru
Invectus, regumque potens, vindexque Senatus,
Victorisque gener; Pharios satis esse tyranno
Quod poterat, Romanus erat: quid viscera nostra
Scrutaris gladio? nescis puer improbe, nescis
Quo tua sit fortuna loco: iam iure sine ullo
Nili sceptra tenes! cecidit civilibus armis,
Qui tibi regna dedit. Iam vento vela negarat
Magnus, et auxilio remorum infanda petebat
Littora: quem contra non longa vecta biremi
Appulerat scelerata manus: Magnoque patere
Fingens regna Phari, celsæ de puppe carinæ
In parvam iubet ire ratem, littusque malignum
Incusat, bimaremque vadis frangentibus æstum,
Qui velet externas terris advertere classes.
Quod nisi fatorum leges, intentaque iussu
Ordinis æterni miseræ vicinia mortis
Damnatum leto traherent ad litora Magnum;
Non ulli comitum sceleris præsagia deerant.
Quippe fides si pura foret, si regia Magno
Sceptrorum auctori vera pietate pateret;
Venturum tota Pharium cum classe tyrannum.
Sed cedit fatis, classemque relinquere iussus

Obsequitur, letumque iuvat præferre timori.
Ibat in hostilem præceps Cornelia puppim,
Hoc magis impatiens egresso deesse marito,
Quod metuit clades: remane, temeraria coniux.
Et tu nate precor, longeque e littore casus
Expectate meos: et in hac cervice tyranni
Explorate fidem; dixit: sed surda vetanti
Tendebat geminas amens Cornelia palmas:
Quo sine me crudelis abis? iterumne relinquor
Thessalicis summota malis? nunquam omine læto
Distrahimur miseri: poteras non flectere puppim,
Cum fugeres alio, latebrisque relinquere Lesbi;
Omnibus a terris si nos arcere parabas?
An tantum in fluctus placeo comes? Hæc ubi frustra
Effudit, prima pendet tamen auxia puppe:
Attonitoque metu nec quoquam avertere visus,
Nec Magnum spectare potest: stetit anxia classis
Ad ducis oventum, metuens non arma, nefasque;
Sed ne submissis precibus Pompeius adoret
Sceptra sua donata manu: transire parantem
Romanus Pharia miles de puppe salutat
Septimius: qui, proh superum pudor! arma satelles
Regia gestabat posito deformia pilo,
Immanis, violentus, atrox, nullaque ferarum
Mitior in cædes: quis non, Fortuna, putasset
Parcere te populis, quod bello hæc dextra vacasset,
Thessaliaque procul tam noxia tela fugasses?
Disponis gladios, ne quo non fiat in orbe,
Heu, facinus civile tibi: victoribus ipsis
Dedecus, et nunquam Superum caritura pudore
Fabula; Romanus Regi sic paruit ensis,
Pellæusque puer gladio tibi colla recidit,
Magne, tuo: qua posteritas in secula mittet
Septimium fama? scelus hoc quo nomine dicent,
Qui Bruti dixere nefas? iam venerat horæ
Terminus extremæ, Phariamque ablatus in alnum
Perdiderat iam iura sui: tum stringere ferrum
Regia monstra parant: ut vidit comminus enses,
Involvit vultus: atque indignatus apertum
Fortunæ præbere caput, tunc lumina pressit,
Continuitque animam, ne quas effundere voces
Posset, et æternam fletu corrumpere famam.
At postquam mucrone latus funestus Achillas
Perfodit, nullo gemitu consensit ad ictum:
Despexitque nefas, servatque immobile corpus,
Seque probat moriens, atque hæc in pectore volvit:
Secula Romanos nunquam tacitura labores
Attendunt, ævumque sequens speculatur ab omni
Orbe ratem, Phariamque fidem: nunc consule famæ.
Fata tibi longæ fluxerunt prospera vitæ.
Ignorant populi, si non in morte probaris,
An scieris adversa pati: ne cede pudori,
Auctoremque dole fati: quacunque feriris,
Crede manum soceri: spargant, lacerentque licebit.
Sum tamen, o Superi, felix, nullique potestas
Hoc auferre Deo: mutantur prospera vitæ
Non sum morte miser: videt hanc Cornelia cædem,
Pompeiusque meus: tanto patientius oro
Claude dolor gemitus: natus, coniuxque peremptum
Si mirantur, amant: talis custodia Magno
Mentis erat: ius hoc animi morientis habebat.
At non tam patiens Cornelia cernere, sævum
Quam perferre nefas, miseraudis æthera complet
Vocibus: o coniux, ego te scelerata preremi:
Letiferæ tibi causa moræ fuit avia Lesbos,
Et prior in Nili pervenit littora Cæsar.
Nam cui ius alii sceleris? sed quisquis in istud
A Superis immisse caput, vel Cæsaris iræ,
Vel tibi prospiciens, nescis crudelis, ubi ipsa
Viscera sint Magni: properas, atque ingeris ictus,
Qua votum est victo: pœnas non morte minores
Pendat, et ante meum videat caput: haud ego culpæ
Libera bellorum, quæ matrum sola per undas,
Et per castra comes, nullis absterrita fatis,
Victum, quod reges etiam timuere, recepi.
Hoc merui coniux in tuta puppe relinqui?
Perfide, parcebas? te fata extrema petente
Vita digna fui? moriar, nec munere regis.
Aut mihi præcipitem nautæ permittite saltum:
Aut laqueum collo torquesque aptare rudentes:
Aut aliquis Magno dignus comes exigat ensem.
Pompeio præstare potest, quod Cæsaris armis
Imputet: o sævi, properantem in fata tenetis?
Vivis adhuc coniux, et iam Cornelia non est
Iuris, Magne, sui: prohibent arcessere mortem:
Servor victori: sic fata, interque suorum
Lapsa manus, rapitur, trepida fugiente carina.
At Magni cum terga sonent, et pectora ferro,
Permansisse decus sacræ venerabile formæ,
Iratamque Deis faciem, nihil ultima mortis
Ex habitu, vultuque viri mutasse, fatentur
Qui lacerum videre caput: nam sævus in ipso
Septimius sceleris maius scelus invenit actu:
Ac retegit sacros, scisso velamine, vultus
Semianimis Magni, spirantiaque occupat ora,
Collaque in obliquo ponit languentia transtro.
Tunc nervos venasque secat, nodosaque frangit
Ossa diu: nondum artis erat caput ense rotare.
At postquam trunco cervix abscissa recessit,
Vendicat hoc Pharius dextra gestare satelles.
Degener, atque operæ miles Romane secundæ,
Pompeii diro sacrum caput ense recidis,
Ut non ipse feras? o summi fata pudoris!
Impius ut Magnum nosset puer, illa verenda
Regibus hirta coma, et generosa fronte decora
Cæsaries compressa manu est; Pharioque veruto,
Dum vivunt vultus, atque os in murmura pulsant
Singultus animæ, dum lumina nuda rigescunt,
Suffixum caput est, quo nunquam bella iubente
Pax fuit: hoc leges, campumque, et rostra movebat.
Hac facie Fortuna tibi Romana placebas.
Nec satis infando fuit hoc vidisse tyranno:
Vult sceleri superesse fidem: tunc arte nefanda
Submota est capiti tabes, raptoque cerebro
Adsiccata cutis, putrisque effluxit ab alto
Humor, et infuso facies solidata veneno est.
Ultima Legeæ stirpis, perituraque proles
Degener incestæ sceptris cessure sororis,
Cum tibi sacrato Macedon servetur in antro,
Et regum cineres exstructo monte quiescant,
Cum Ptolemæorum manes, seriemque pudendam,
Pyramides claudant, indignaque mausolea:
Littora Pompeium feriunt, truncusque vadosis
Huc illuc iactatus aquis: adeone molesta
Totum cura fuit socero servare cadaver?
Hac Fortuna fide Magni tam prospera fata
Pertulit: hac illum summo de culmine rerum
Morte petit: cladesque omneis exegit in uno
Sæva die, quibus immunes tot præstitit annos:
Pompeiusque fuit, qui nunquam mista videret
Læta malis: felix, nullo turbante Deorum,
Et nullo parcente, miser: semel impulit illum
Dilata Fortuna manu: pulsatur arenis,
Carpitur in scopulis hausto per vulnera fluctu
Ludibrium pelagi: nullaque manente figura,
Una nota est Magno capitis iactura revulsi.
Aute tamen Pharias victor quam tangat arenas,
Pompeio raptim tumulum Fortuna paravit,

Ne iaceat nullo, vel ne meliore sepulcro.
E lateloris pavidus decurrit ad æquora Cordus.
Quæstor ab Idalio Cinyreæ littore Cypri
Infaustus Magni fuerat comes: ille per umbras
Ausus ferre gradum, victum pietate timorem
Compulit, ut mediis quæsitum corpus in undis
Duceret ad terram, traheretque ad littora Magnum.
Lucis mœsta parum per densas Cynthia nubes
Præbebat; cauo sed discolor æquore truncus
Conspicitur: tenet ille ducem complexibus arctis,
Eripiente mari; nunc victus pondere tanto
Expectat fluctus, pelagoque iuvante cadaver
Impellit: postquam sicco iam littore sedit,
Incubuit Magno, lacrymasque effudit in omne
Vulnus, et ad Superos, obscuraque sidera fatur:
Non pretiosa petit cumulato ture sepulcra
Pompeius, Fortuna, tuus: non pinguis ad astra
Ut fera: e membris Eoos fumus odores,
Ut Romana suum gestent pia colla parentem,
Præferat ut veteres feralis pompa triumphos,
Ut resonent cantu tristi fora; totus ut iguem
Proiectis mœrens exercitus ambiat armis.
Da vilem Magno plebeii funeris arcam,
Quæ lacerum corpus siccos effundat in ignes.
Robora non desint misero, nec sordidus ustor.
Sit satis, o Superi, quod non Cornelia fuso
Crine iacet, subicique facem complexa maritum
Imperat, extremo sed abest a munere busti
Infelix coniux, nec adhuc a littore longe est.
Sic fatus, parvos iuvenis procul aspicit ignes,
Corpus vile suis, nullo custode cremantes.
Inde rapit flammas, semustaque robora membris
Subducens, Quæcunque es (ait) neglecta, nec ulli
Cara tuo, sed Pompeio felicior umbra,
Quod iam compositum violat manus hospita bustum;
Da veniam: si quid sensus post fata relictum est:
Cedis et ipsa rogo, paterisque hæc damna sepulcri,
Teque pudet, sparsis Pompeii manibus, uri.
Sic fatur: plenusque sinus ardente favilla
Pervolat ad truncum: qui fluctu pæne relatus
Littore pendebat: summas dimovit arenas,
Et collecta procul laceræ fragmenta carinæ
Exigua trepidus posuit scrobe: nobile corpus (bunt:
Robora nulla premunt, nulla strue membra recum-
Admotus Magnum, non subditus, accipit ignis.
Ille sedens iuxta flammas, O maxime, dixit,
Ductor, et Hesperii maiestas nominis una,
Si tibi iactatu pelagi, si funere nullo
Tristior iste rogus; manes animamque potentem
Officiis averte meis: iniuria fati
Hoc fas esse iubet; ne ponti bellua quicquam,
Ne fera, ne volucres, ne sævi Cæsaris ira
Audeat: exiguam, quantum potes, accipe flammam
Romana succense manu. Fortuna recursus
Si det in Hesperiam, non hac in sede quiescent
Tam sacri cineres: sed te Cornelia, Magne,
Accipiet, nostraque manu transfundet in urnam.
Interea parvo signemus littora saxo,
Ut nota sit busti; si quis placare peremptum
Forte volet, plenos et reddere mortis honores;
Inveniat trunci cineres, et norit arenas,
Ad quas, Magne, tuum referat caput: hæc ubi fatus,
Excitat invalidas admoto fomite flammas.
Carpitur, et lentum Magnus distillat in ignem,
Tabe fovens bustum: sed iam percusserat astra
Auroræ promissa dies: ille, ordine rupto
Funeris, attonitus latebras in littore quærit.
Quam metuis demens isto pro crimine pœnam,
Quo te fama loquax omneis accepit in annos?
Condita laudabit Magni socer impius ossa.
I modo securus veniæ, fassusque sepulcrum
Posce caput: cogit pietas imponere finem
Officio: semusta rapit, resolutaque nondum
Ossa satis, nervis, et inustis plena medullis
Æquorea restinguit aqua, congestaque in unum
Parva clausit humo: tum ne levis aura retectos
Auferret cineres, saxo compressit arenam:
Nautaque ne bustum religato fune moveret,
Inscripsit sacrum semusto stipite nomen:
Hic situs est Magnus: placet hoc, Fortuna, sepulcrum
Dicere Pompeii: quo condi maluit illum,
Quam terra caruisse socer? temeraria dextra,
Cur obicis Magno tumulum, manesque vagantes
Includis? situs est, qua terra extrema refuso
Pendet in Oceano. Romanum nomen, et omne
Imperium Magno est tumuli modus: obrue saxa
Crimine plena Deûm: si tota est Herculis Œte,
Et iuga tota vacant Bromio Nyseia; quare
Unus in Ægypto Magno lapis? omnia Lagi
Rura tenere potest, si nullo cespite nomen
Hæserit: erremus populi, cinerumque tuorum,
Magne, metu nullas Nili calcemus arenas.
Quod si tam sacro dignaris nomine saxum;
Adde actus tantos, monimentaque maxima rerum:
Adde truces Lepidi motus, Alpinaque bella,
Armaque Sertori revocato consule victa,
Et currus, quos egit eques: commercia tuta
Gentibus, et pavidos Cilicas maris: adde subactam
Barbariem, gentesque vagas, et quicquid in Euro
Regnorum, Boreaque iacet: dic, semper ab armis
Civilem repetisse togam; ter curribus actis
Contentum patriæ multos donasse triumphos.
Quis capit hæc tumulus? surgit miserabile bustum
Non ullis plenum titulis, non ordine tanto
Fastorum: solitumque legi super alta Deorum
Culmina, et extructos spoliis hostilibus arcus,
Haud procul est ima Pompeii nomen arena,
Depressum tumulo, quod non legat advena rectus,
Quod nisi monstratum Romanus transeat hospes.
Noxia civili tellus Ægyptia fato,
Haud equidem immerito Cumanæ carmine vatis
Cautum, ne Nili Pelusia tangeret ora
Hesperius miles, ripasque æstate tumentes.
Quid tibi sæva precer pro tanto crimine tellus?
Vertat aquas Nilus, quo nascitur orbe, retentus,
Et steriles egeant hiberuis imbribus agri,
Totaque in Æthiopum putres solvaris arenas.
Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,
Semideosque canes, et sistra iubentia luctus,
Et quem tu plangens hominem testaris Osirim:
Tu nostros Ægypte tenes in pulvere Manes.
Tu quoque cum sævo dederis iam templa tyranno,
Nondum Pompeii cineres o Roma petisti:
Exul adhuc iacet umbra ducis: si secula prima
Victoris timuere minas; nunc excipe saltem
Ossa tui Magni si nondum subruta fluctu
Invisa tellure sedent: quis busta timebit?
Quis sacris dignam movisse verebitur urnam?
Imperet hoc nobis utinam scelus, et velit uti
Nostro Roma sinu: satis o nimiumque beatus,
Si mihi contingat manes transferre revulsos
Ausoniam, si tale ducis violare sepulcrum.
Forsitan aut sulco sterili cum poscere finem
A Superis, aut Roma volet feralibus Austris,
Ignibus aut nimiis, aut terræ tecta moventi,
Consilio, iussuque Deum transibis in urbem,
Magne, tuam, summusque feret tua busta sacerdos.
Nam quis ad exustam Cancro torrente Syenen

Ibit, et imbrifera siccas sub Pleiade Thebas
Spectator Nili: quis rubri stagna profundi,
Aut Arabum portus mercis mutator Eoæ,
Magne, petet, quem non tumuli venerabile saxum,
Et cinis in summis forsan turbatus arenis
Advertet? manesque tuos placare iubebit,
Et Casio præferre Iovi? nil ista nocebunt
Famæ busta tuæ: templis, auroque sepultus,
Vilior umbra fores: nunc est pro numine summo,
Hoc tumulo, Fortuna, iacens: augustius aris
Victoris Libyco pulsatur ab æquore saxum.
Tarpeiis qui sæpe Deis sua tura negarunt,
Inclusum fusco venerantur cespite fulmen.
Prolerit hoc olim, quod non mensura sepulcri
Ardua marmoreo surrexit pondere moles.
Pulveris exigui sparget non longa vetustas
Congeriem, bustumque cadet, mortisque peribunt
Argumenta tuæ: veniet felicior ætas,
Quæ sit nulla fides saxum monstrantibus istud:
Atque erit Ægyptus populis fortasse nepotum
Tam mendax Magni tumulo, quam Creta Tonantis.

Liber nonus

At non in Pharia manes iacuere favilla,
Nec cinis exiguus tantam compescuit umbram:
Prosiluit busto, semustaque membra relinquens,
Degeneremque rogum, sequitur convexa Tonantis.
Qua niger astriferis connectitur axibus aer:
Quodque patet terras inter, lunæque meatus,
Semidei manes habitant, quos ignea virtus
Innocuos vitæ patientes ætheris imi
Fecit, et æternos animam collegit in orbes.
Non illuc auro positi, nec ture sepulti
Perveniunt: illic postquam se lumine vero
Implevit, stellasque vagas miratur, et astra
Fixa polis, vidit, quanta sub nocte iaceret
Nostra dies, risitque sui ludibria trunci.
Hinc super Emathiæ campos, et signa cruenti
Cæsaris, ac sparsas volitavit in æquore classes;
Et scelerum vindex in sancto pectore Bruti
Sedit, et invicti posuit se mente Catonis.
Ille, ubi pendebant casus, dubiumque manebat,
Quem mundi dominum facerent civilia bella,
Oderat et Magnum, quamvis comes isset in arma
Auspiciis raptus patriæ, ductuque Senatus.
At post Thessalicas clades iam pectore toto
Pompeianus erat: patriam tutore carentem
Excepit, populi trepidantia membra refovit,
Ignavis manibus proiectos reddidit enses:
Nec regnum cupiens gessit civilia bella,
Nec servire timens. Nil causa fecit in armis
Ipse sua: totæ post Magni funera partes
Libertatis erant; quas ne per littora fusas
Colligeret rapido victoria Cæsaris actu,
Corcyræ secreta petit, ac mille carinis
Abstulit Emathiæ secum fragmenta ruinæ.
Quis ratibus tantis fugientia crederet ire
Agmina? quis pelagus victas arctasse carinas?
Dorida tunc Malcau, et apertam Tænaron umbris,
Inde Cythera petit: Boreaque urgente carinas,
Creta fugit: Dictæa legit, cedentibus undis,
Littora: tunc ausum classi præcludere portus
Impulit, ac sævas meritum Phycunta rapinas
Sparsit; et hinc placidis alto delabitur auris
In littus Palinure tuum: (neque enim æquore tantum
Ausonio monimenta tenes; portusque quietos
Testatur Libye Phrygio placuisse magistro.)
Cum procul ex alto tendentes vela carinæ
Ancipites tenuere animos, sociosne malorum,
An veherent hostes: præceps facit omne timendum
Victor, et in nulla non creditur esse caritia.
Ast illæ puppes luctus, planctusque ferebant,
Et mala vel duri lacrymas motura Catonis.
Nam, postquam frustra precibus Cornelia nautas
Privignique fugam tenuit, ne forte repulsus
Littoribus Phariis remearet in æquora truncus,
Ostenditque rogum non iusti flamma sepulcri:
Ergo indigna fui, dixit, Fortuna, marito
Accendisse rogum, gelidos effusa per artus
Incubuisse viro, laceros exurere crines,
Membraque dispersi pelago componere Magni?
Vulneribus cunctis largos infundere fletus?
Ossibus, et tepida vestes implere favilla?
Quicquid ab extincto licuisset tollere busto,
In templis sparsura Deûm: sine funeris ullo
Ardet honore rogus: manus hoc Ægyptia forsan
Obtulit officium grave manibus. O bene nudi
Crassorum cineres! Pompeio contigit ignis
Invidia maiore Deûm. Similisne malorum
Sors mihi semper erit? nunquam dare busta licebit
Coniugibus: nunquam plenas plangemus ad urnas?
Quid porro tumulis opus est, aut ulla requiris
Instrumenta, dolor? non toto pectore portas
Impia Pompeium? non imis hæret imago
Visceribus? quærat cineres victura superstes.
Nunc tamen hic, longe qui fulget luce maligna,
Ignis, adhuc aliquid, Pharios de littore surgens,
Ostendit mihi, Magne, tui: iam flamma resedit,
Pompeiumque ferens vanescit solis ad ortus
Fumus, et invisi tendunt mihi carbasa venti.
Non mihi nunc tellus Pompeio si qua triumphos
Victa dedit, non alta tereus Capitolia currus,
Gratior: elapsus felix de pectore Magnus:
Hunc volumus, quem Nilus habet, terræque nocenti
Non hærere queror: crimen commendat arenas.
Linquere, si qua fides, Pelusia littora nolo.
Tu pete bellorum casus, et signa per orbem,
Sexte, paterna move: namque hæc mandata reliquit
Pompeius vobis in nostra condita cura,
Me cum fatalis leto damnaverit hora,
Excipite, o nati, bellum civile, nec unquam,
Dum terris aliquis nostra de stirpe manebit,
Cæsaribus regnare vacet: vel sceptra, vel urbes,
Libertate sua validas impellite fama
Nominis: has vobis parteis, hæc arma relinquo.
Inveniet classes quisquis Pompeius in undas
Venerit, et noster nullis non gentibus hæres
Bella dabit: tantum indomitos, memoresque paterni
Iuris habete animos: uni parere decebit,
Si faciet partes pro libertate, Catoni.
Exsolvi tibi, Magne, fidem, mandata peregi.
Insidiæ valuere tum, deceptaque vixi,
Ne mihi commissas auferrem perfida voces.
Iam nunc te per inane chaos, per Tartara, coniux,
Si sunt ulla, sequar: quam longo tradita leto,
Incertum est: pœnas animæ vivacis ab ipsa
Ante feram: potuit cernens tua vulnera, Magne,
Non fugere in mortem: planctu contusa peribit;
Effluet in lacrymas: nunquam veniemus ad enses,
Aut laqueos, aut præcipites per inania iactus.
Turpe mori post te solo non posse dolore.
Sic ubi fata, caput ferali obducit amictu,
Decrevitque pati tenebras, puppisque cavernis
Delituit: sævumque arcte complexa dolorem
Perfruitur lacrymis, et amat pro coniuge luctum.
Illam non fluctus, stridensque rudentibus Eurus
Movit, et exurgens ad summa pericula clamor:
Votaque sollicitis faciens contraria nautis,

Composita in mortem iacuit, favitque procellis.
Prima ratem Cypros spumantibus accipit undis:
Inde tenens pelagus, sed iam moderatior, Eurus
In Libycas egit sedes, et castra Catonis.
Tristis ut in multo mens est præsaga timore
Aspexit patrios comites a littore Magnus,
Et fratrem: medias præceps tunc fertur in undas.
Dic ubi sit, germane, pareus: stat summa, caputque
Orbis, an occidimus? Romanaque Magnus ad umbras
Abstulit? hæc fatur: quem contra talia frater:
O felix, quem sors alias dispersit in oras,
Quique nefas audis: oculos, germane, nocenteis
Spectato genitore fero. Non Cæsaris armis
Occubuit, dignoque perit auctore ruinæ.
Rege sub impuro, Nilotica rura teneute,
Hospitii fretus superis, et munere tanto
In proavos, cecidit donati victima regni.
Vidi ego magnanimi lacerantes pectora patris:
Nec credens Pharium tantum potuisse tyrannum,
Littore Niliaco socerum iam stare putavi.
Sed me nec sanguis, nec tantum vulnera nostri
Affecere senis, quantum gestata per urbes
Ora ducis, quæ transfixo sublimia pilo
Vidimus: hæc, fama est, oculis victoris iniqui
Servari, scelerisque fidem quæsisse tyrannum.
Nam corpus Phariæ ne caues, avidæque volucres
Distulerint, an furtivus, quem vidimus, ignis
Solverit, ignoro: quæcunque iniuria fati
Abstulit hos artus, Superis hæc crimina dono:
Servato de parte queror. Cum talia Magnus
Audisset, non in gemitus lacrymasque dolorem
Effudit; iustaque furens pietate profatur:
Præcipitate rates e sicco littore nautæ;
Classis in adversos erumpat remige ventos:
Ite duces mecum: nunquam civilibus armis
Tanta fuit merces, inhumatos condere manes,
Sanguine semiviri Magnum satiare tyranni.
Non ego Pellæas arces, adytisque retectum
Corpus Alexandri pigra Mareotide mergam?
Non mihi Pyramidum tumulis evulsus Amasis,
Atque alii reges Nilo torrente natabunt?
Omnia dent pœnas nudo tibi, Magne, sepulcro:
Evolvam busto iam numen gentibus Isin,
Et tectum lino spargam per vulgus Osirim,
Et sacer in Magni cineres mactabitur Apis,
Suppositisque Deis uram caput. Has mihi pœnas
Terra dabit: linquam vacuos cultoribus agros;
Nec, Nilus cui crescat, erit; solusque tenebis
Ægyptum, genitor, populis Superisque fugatis.
Dixerat, et classem sævas rapiebat in undas.
Sed Cato laudatam iuvenis compescuit iram.
Interea totis, audito funere Magni,
Littoribus sonuit, percussus planctibus, æther:
Exemploque carens, et nulli cognitus ævo
Luctus erat, mortem populos deflere potentis.
Sed magis, ut visa est lacrymis exhausta, solutas
In vultus effusa comas, Cornelia puppe
Egrediens, rursus geminato verbere plangunt.
Ut primum in sociæ pervenit littora terræ,
Collegit vestes, miserique insignia Magni,
Armaque, et impressas auro, quas gesserat olim,
Exuvias, pictasque togas, velamina summo
Ter conspecta Iovi, funestoque intulit igni.
Ille fuit miseræ Magni cinis: accipit omnis
Exemplum pietas, et toto littore busta
Surgunt Thessalicis reddentia manibus ignem.
Sic, ubi depastis submittere gramina campis,
Et renovare parans hibernas Appulus herbas,
Igne fovet terras, simul et Garganus, et arva
Vulturis, et calidi lucent buceta Matini.
Non tamen ad Magni pervenit gratius umbram,
Omne quod in Superos aulet convicia vulgus.
Pompeiumque Deis obicit, quam pauca Catonis
Verba, sed a pleno venientia pectore veri.
Civis obit, inquit, multo maioribus impar
Nosse modum iuris, sed in hoc tamen utilis ævo,
Cui non ulla fuit iusti reverentia, salva
Libertate potens, et solus plebe parata
Privatus servire sibi, rectorque Senatus,
Sed regnantis, erat: nil belli iura poposcit:
Quæque dari voluit, voluit sibi posse negari.
Immodicas possedit opes: sed plura relentis
Intulit: invasit ferrum, sed ponere norat.
Prætulit arma togæ: sed pacem armatus amavit.
Iuvit sumta ducem, iuvit dimissa potestas.
Casta domus, luxuque carens, corruptaque nunquam
Fortuna domini: clarum, et venerabile nomen
Gentibus, et multum nostræ quod proderat urbi.
Olim vera fides, Sylla Marioque receptis,
Libertatis obit: Pompeio rebus ademto,
Nunc et ficta perit: non iam regnare pudebit:
Nec color imperii, nec frons erit ulla Senatus.
O felix, cui summa dies fuit obvia victo,
Et cui quærendos Pharium scelus obtulit enses:
Forsitan in soceri potuisses vivere regno.
Scire mori, sors prima viris, sed proxima cogi.
Et mihi, si fatis aliena in iura venimus,
Da talem, Fortuna, Iubam: non deprecor hosti
Servari, dum me servet, cervice recisa.
Vocibus his maior, quam si Romana sonarent
Rostra ducis laudes, generosam venit ad umbram
Mortis honos: fremit interea discordia vulgi
Castrorum, bellique piget post funera Magni:
Cum Tarcho in motu linquendi signa Catonis
Sustulit; hunc rapta fugientem classe secutus
Littus in extremum, tali Cato voce notavit:
O nunquam pacate Cilix! iterumne rapinas
Vadis in æquoreas? Magnum Fortuna removit:
Iam pelago pirata redis. Tunc respicit omneis
In cœtu, motuque viros: quorum unus aperta
Mente fugæ, tali compellat voce regentem:
Nos, Cato, da veniam, Pompeii duxit in arma
Non belli civilis amor, partesque favore
Fecimus: ille iacet, quem paci prætulit orbis,
Causaque nostra perit: patrios permitte penates,
Desertamque domum, dulcesque revisere natos.
Nam quis erit finis, si nec Pharsalia, pugnæ,
Nec Pompeius erit? perierunt tempora vitæ,
Mors eat in tutum: iustas sibi nostra senectus
Prospiciat flammas: bellum civile sepulcra
Vix ducibus præstare potest. Non barbara victos
Regna manent: non Armenium mihi sæva minatur,
Aut Scythicum Fortuna iugum: sub iura togati
Civis eo: quisquis Magno vivente secundus,
Hic mihi primus erit: sacris præstabitur umbris
Summus honor: dominum, quem clades cogit, habebo:
Nullum, Magne, ducem: te solum in bella secutus,
Post te, fata sequar; neque enim sperare secunda
Fas mihi, nec liceat. Fortuna cuncta tenentur
Cæsaris: Emathium sparsit victoria ferrum.
Clausa fides miseris, et toto solus in orbe est,
Qui velit, ac possit victis præstare salutem.
Pompeio, scelus est bellum civile, perempto,
Quo fuerat vivente fides. Si publica iura,
Si semper patriam sequeris, Cato, signa petamus,
Romanus quæ consul habet: sic ille profatus
Insiluit puppi, iuvenum comitante tumultu.
Actum Romanis fuerat de rebus, et omnis,

Indiga servitii fervebat littore plebes;
Erupere ducis sacro de pectore voces:
Ergo pari voto gessisti bella iuventus
Tu quoque pro dominis, et Pompeiana fuisti,
Non Romana manus? quod non in regna laboras,
Quodtibi non ducibus, vivis, moriensque quod orbem
Adquiris nulli, quod iam tibi vincere tutum est,
Bella fugis, quærisque iugum cervice vacante,
Et nescis sine rege pati: nunc causa pericli
Digna viris: vestro potuit Pompeius abuti
Sanguine: nunc patriæ iugulos ensesque negatis,
Cum prope libertas: unum Fortuna reliquit
Iam tribus e dominis: pudeat: plus regia Nili
Contulit in leges, et Parthi militis arcus.
Ite, o degeneres, Ptolemæi munus et arma
Spernite: quis vestras ulla putet esse nocenteis
Cæde manus? credet facileis tibi terga dedisse,
Credet ab Emathis primos fugisse Philippis.
Vadite securi: meruistis iudice vitam
Cæsare, non armis, non obsidione subacti.
O famuli turpes, domini post fata prioris
Itis ad hæredem: cur non maiora mereri,
Quam vitam, veniamque, libet? rapiatur in undas
Infelix Magni coniux, prolesque Metelli;
Ducite Pompeios; Ptolemæi vincite munus.
Nostra quoque inviso quisquis feret ora tyranno,
Non parva mercede dabit: sciat ista iuventus
Cervicis pretio, bene se mea signa secutam.
Quin agite, et magna meritum cum cæde parate:
Ignavum scelus est tantum fuga: dixit: et omneis
Haud aliter medio revocavit ab æquore puppes,
Quam simul effetas linquunt examina ceras,
Atque oblita favi non miscent nexibus alas,
Sed sibi quæque volat, nec iam degustat amarum
Desidiosa thymum: tum si sonus increpat æris,
Attonitæ posuere fugam, studiumque laboris
Florigeri repetunt, et sparsi mellis amorem:
Gaudet in Hyblæo securus gramine pastor
Divitias servasse casæ: sic voce Catonis
Inculcata viris iusti patientia Martis.
Inque actu belli, non doctas ferre quietem,
Constituit mentes, serieque agitare laborum.
Primum littoreis miles lassatur arenis.
Proximus in muros et mœnia Cyrenarum
Est labor: exclusus nulla se vindicat ira:
Pœnaque de victis sola est, vicisse, Catoni.
Inde peti placuit Libyci contermina Mauris
Regna Iubæ, sed iter mediis Natura negabat
Syrtibus: has audax sperat sibi cedere virtus.
Syrtes, vel primam mundo Natura figuram
Cum daret, in dubio pelagi terræque reliquit.
(Nam neque subsedit penitus, quo stagna profundi
Acciperet, nec se defendit ab æquore tellus:
Ambigua sed lege loci iacet invia sedes:
Æquora fracta vadis, abruptaque terra profundo,
Et post multa sonant proiecti littora fluctus.
Sic male deseruit, nullosque exegit in usus
Hanc partem natura sui.) Vel plenior alto
Olim Syrtis erat pelago, penitusque natabat;
Sed rapidus Titan ponto sua lumina pascens,
Æquora subduxit ponæ vicina perustæ;
Et nunc pontus adhuc Phœbo siccante repugnat:
Mox, ubi damnosum radios admoverit ævum,
Tellus Syrtis erit: nam iam brevis unda superne
Innatat, et late periturum deficit æquor.
Ut primum remis actum mare propulit omne
Classis onus, densis fremuit niger imbribus Auster
In sua regna furens: tentatum classibus æquor
Turbine defendit, longeque a Syrtibus undas
Egit, et illato confregit littore pontum.
Tum quarum recto deprendit carbasa malo
Eripuit nautis, frustraque rudentibus ausis
Vela negare Noto, spatium vicere carinæ,
Atque ultra proram tumuit sinus: omnia siquis
Providus antennæ sufflixit lintea summæ,
Vincitur, et nudis avertitur armamentis.
Sors melior classi, quæ fluctibus incidit altis,
Et certo iactata mari: quæcumque, levatæ
Arboribus cæsis flatum effudere prementem:
Abstulit has ventis liber contraria volvens
Æstus, et obnixum victor detrusit in Austrum.
Has vada destituunt, atque interrupta profundo
Terra ferit puppes; dubioque obnoxia fato
Pars sedet una ratis, pars altera pendet in undis.
Tunc magis impactum brevibus mare, terraque sævit
Obvia consurgens: quamvis elisus ab Austro,
Sæpe tamen cumulos fluctus non vincit arenæ.
Eminet in tergo pelagi procul omnibus arvis,
Inviolatus aqua, sicci iam pulveris agger,
Stant miseri nautæ, terræque hærente carina,
Littora nulla vident: sic partem intercipit æquor:
Pars ratium maior regimen, clavumque secuta est,
Tuta fuga, nautasque loci sortita peritos,
Torpentem Tritonos adit illæsa paludem.
Hanc, ut fama, Deus, quem toto littore pontus
Audit ventosa perflantem murmura concha,
Hanc et Pallas amat: patrio quæ vertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima cœlo est,
Ut probat ipse calor) tetigit; stagnique quieta
Vultus vidit aqua, posuitque in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab unda.
Quam iuxta Lethes tacitus prælabitur amnis
Infernis, ut fama, trahens oblivia venis:
Atque insopiti quondam tutela draconis,
Hesperidum pauper spoliatis frontibus hortus.
Invidus, annoso famam qui derogat ævo,
Qui vates ad vera vocat. Fuit aurea silva,
Divitiisque graves et fulvo germine rami,
Virgineusque chorus nitidi custodia luci,
Et nunquam somno damnatus lumina serpens,
Robora complexus rutilo curvata metallo.
Abstulit arboribus pretium, nemorique laborem
Alcides: passusque inopes sine pondere ramos,
Rettulit Argolico fulgentia poma tyranno.
His igitur depulsa locis, ejectaque classis
Syrtibus, haud ultra Garamantidas attigit undas:
Sed duce Pompeio Libyes melioris in oris
Mansit: at impatiens virtus hærere Catonis
Audet in ignotas agmen committere gentes,
Armorum fidens, et terra cingere Syrtim.
Hæc eadem suadebat hyems, quæ clauserat æquor.
Et spes imber erat, nimios metuentibus ignes:
Ut neque sole viam, nec duro frigore sævam,
Inde polo Libyes, hinc bruma temperet annus:
Atque ingressurus steriles, sic fatur arenas.
O quibus una salus placuit mea castra secutis
Indomita cervice mori, componite mentes
Ad magnum virtutis opus, summosque labores.
Vadimus in campos steriles, exustaque mundi,
Qua nimius Titan, et raræ in frontibus undæ,
Siccaque letiferis squalent serpentibus arva,
Durum iter ad leges, patrisque ruentis amorem.
Per mediam Libyen veniunt, atque invia tentant,
Si quibus in nullo positum est evadere voto,
Si quibus ire sat est: neque enim mihi fallere quen-
Est animus, tectoque metu perducere vulgus. (quam
Hi mihi sint comites, quos ipsa pericula ducent,
Qui me teste, pati, vel quæ tristissima, pulcrum,

Romanumque putant: at qui sponsore salutis
Miles eget, capiturque animæ dulcedine, vadat
Ad dominum meliore via: dum primus arenas
Ingrediar, primusque gradus in pulvere ponam,
Me calor ætherius feriat, mihi plena veneno
Occurrat serpens; fatoque pericula vestra
Prætentate meo: sitiat quicunque bibentem
Viderit: aut umbras nemorum quicunque petentem,
Æstuet: aut equitem pèditum præcedere turmas,
Deficiat; si quo fuerit discrimine notum,
Dux, an miles eam: serpens, sitis, ardor, arenæ,
Dulcia virtuti: Gaudet patientia duris.
Lætius est, quoties magno sibi constat, honestum.
Sola potest Libye turbam præstare malorum,
Ut deceat fugisse viros. Sic ille calentes
Incendit virtute animos, et amore laborum,
Irreducemque viam deserto limite carpit:
Et sacrum parvo nomen clausura sepulcro
Invasit Libye securi fata Catonis.
Tertia pars rerum Libye, si credere famæ
Cuncta velis: at si ventos cœlumque sequaris,
Pars erit Europæ: nec enim plus littora Nili,
Quam Scythicus Tanais primis a Gadibus absunt;
Unde Europa fugit Libyen, et littora flexu
Oceano fecere locum: sed maior in unam
Orbis abit Asiam: nam cum communiter istæ
Effundant Zephyrum, Boreæ latus illa sinistrum
Contingens, dextrumque Noti, discedit in ortus,
Eurum sola tenens. Libycæ quod fertile terræ est,
Vergit in occasus: sed et hæc non fontibus ullis
Solvitur: Arctoos raris Aquilonibus imbres
Accipit, et nostris reficit sua rura serenis.
In nullas vitiatur opes: non ære, nec auro
Excoquitur, nullo glebarum crimine, pura,
Et penitus terra est: tantum Maurusia genti
Robora divitiæ, quarum non noverat usum:
Sed citri contenta comis vivebat, et umbra.
In nemus ignotum nostræ venere secures:
Extremoque epulas, mensasque petimus ab orbe.
At quæcunque vagam Syrtim complectitur ora
Sub nimio proiecta die, vicina perusti
Ætheris, exurit messes, et pulvere Bacchum
Enecat, et nulla putris radice tenetur.
Temperies vitalis abest: et nulla sub illa
Cura Iovis terra est: Natura deside torpet
Orbis, et immotis annum non sentit arenis.
Hoc tam segne solum raras tamen exerit herbas,
Quas Nasamon gens dura legit, qui proxima ponto
Nudus rura tenet, quem mundi barbara damnis
Syrtis alit: nam littoreis populator arenis
Imminet, et nulla portus tangente carina,
Novit opes: sic cum toto commercia mundo
Naufragiis Nasamones habent: hac ire Catonem
Dura iubet virtus: illic secura iuventus,
Ventorum, nullasque timens tellure procellas,
Æquoreos est passa metus: nam littore sicco,
Quam pelago, Syrtis violentius excipit Austrum,
Et terræ magis ille nocet, non montibus ortum
Adversis frangit Libye, scopulisque repulsum
Dissipat, et liquidas e turbine solvit in auras;
Nec ruit in silvas, annosaque robora torquens
Lassatur: patet omne solum, liberque meatu
Æoliam rabiem totis exercet habenis:
Et non imbriferam cum torto pulvere nubem
In flexum violentus agit: pars plurima terræ
Tollitur, et nunquam resoluto vertice pendet.
Regna videt pauper Nasamon errantia vento,
Discussasque domos: volitantque a culmine raptæ,
Defecto Garamante casæ: non altius ignis
Rapta vehit: quantumque licet consurgere fumo,
Et violare diem, tantum tenet aera pulvis.
Tum quoque Romanum solito violentior agmen
Aggreditur, nullusque potest consistere miles,
Instabilis raptis etiam, quas calcat, arenis.
Concuteret terras, orbemque a sede moveret,
Si solida Libye compage, et pondere duro
Clauderet exesis Austrum scopulosa cavernis:
Sed quia mobilibus facilis turbatur arenis,
Nusquam luctando stabilis manet; imaque tellus
Stat, quia summa fugit: galeas et scuta virorum,
Pilaque contorsit violento spiritus actu,
Intentusque tulit magni per inania cœli.
Illud in externa forsan longeque remota
Prodigium tellure fuit: delapsaque cœlo
Arma timent gentes, hominumque erepta lacertis
A Superis demissa putant: sic illa profecto
Sacrifico cecidere Numæ, quæ lecta iuventus
Patritia cervice movet: spoliaverat Auster
Aut Boreas populos, ancilia nostra ferentes.
Sic orbem torquente Noto Romana iuventus
Procubuit, metuensque rapi, constrinxit amictus,
Inseruitque manus terræ: nec pondere solo,
Sed nixu iacuit, vix sic immobilis Austro,
Qui super ingenteis cumulos involvit arenæ,
Atque operit tellure viros: vix tollere miles
Membra valet, multo congestu pulveris hærens.
Alligat et stantes affusæ magnus arenæ
Agger, et immoti terra surgente tenentur.
Saxa tulit penitus discussis proruta muris,
Effuditque procul miranda sorte malorum:
Qui nullas videre domos, videre ruinas:
Iamque iter omne latet; nec sunt discrimina terræ
Ulla, nisi ætheriæ medio velut æquore flammæ.
Sideribus novere vias: nec sidera tota
Ostendit Libycæ finitor circulus oræ,
Multaque devexo terrarum margine celat.
Utque calor solvit, quem torserat aera, ventus,
Incensusque dies, manant sudoribus artus;
Arent ora siti: conspecta est parva maligna
Unda procul vena: quam vix e pulvere miles
Corripiens, patulum galea confudit in orbem,
Porrexitque duci: squalebant pulvere fauces
Cunctorum: minimumque tenens dux ipse liquoris
Invidiosus erat. Mene, inquit, degener unum
Miles in hac turba vacuum virtute putasti?
Usque adeo mollis, primisque caloribus impar,
Sum visus? quanto poena tu dignior ista,
Qui populo sitiente bibas! sic concitus ira,
Excussit galeam, suffecitque omnibus unda.
Ventum erat ad templum, Libycis quod gentibus u-
Inculti Garamantes habent: stat corniger illic (num
Iupiter, ut memorant, sed non aut fulmina vibrans,
Aut similis nostro, sed tortis cornibus, Ammon.
Non illic Libycæ posuerunt ditia gentes
Templa: nec Eois splendent donaria gemmis.
Quamvis Æthiopum populis, Arabumque beatis
Gentibus, atque Indis unus sit Iupiter Ammon,
Pauper adhuc Deus est, nullis violata per ævum
Divitiis delubra tenens: morumque priorum
Numen Romano templum defendit ab auro.
Esse locis Superos, testatur silva per omnem
Sola virens Libyen: nam quicquid pulvere sicco
Separat ardentem tepida Berenicida Lepti,
Ignorat frondes: solus nemus extulit Ammon.
Silvarum fons causa loco, qui patria terræ
Alligat, et domitas unda connectit arenas.
Sic quoque nil obstat Phœbo, cum cardine summo
Stat librata dies: truncum vix protegit arbor:

Tam brevi in medium radiis compellitur umbra,
Deprensum est hunc esse locum, qua circulus alti
Solstitii medium signorum percutit orbem.
Non obliqua meant, nec Tauro Scorpius exit
Rectior, aut Aries donat sua tempora Libræ,
Aut Astræa iubet lentos descendere Pisces.
Par Geminis Chiron, et idem quod Carcinos ardens
Humidus Ægoceros: nec plus Leo tollitur Urna.
At tibi, quæcunque es Libyco gens igne direpta,
In Notou umbra cadit, quæ nobis exit in Arcton.
Te segnis Cynosura subit: tu sicca profundo
Mergi plaustra putas, nullumque in vertice semper
Sidus habes immune maris: procul axis uterque est,
Et fuga signorum medio rapit omnia cœlo.
Stabant ante fores populi, quos miserat Eos,
Cornigerique Iovis monitu nova fata petebant:
Sed Latio cessere duci; comitesque Catonem
Orant, exploret Libycum memorata per orbem
Numina, de fama tam longi iudicet ævi.
Maximus hortator scrutandi voce Deorum
Eventus Labienus erat: sors obtulit, inquit,
Et fortuna viæ, tam magni numinis ora,
Consiliumque Dei: tanto duce possumus uti
Per Syrtes, bellique datos cognoscere casus.
Nam cui crediderim Superos arcana daturos,
Dicturosque magis, quam sancto vera Catoni?
Certe vita tibi semper directa supernas
Ad leges, sequerisque Deum: datur ecce loquendi
Cum Iove libertas: inquire in fata nefandi
Cæsaris, et patriæ venturos excute mores:
Iure suo populis uti legumque licebit,
An bellum civile perit: tua pectora sacra
Voce reple: duræ saltem virtutis amator
Quære quid est virtus, et posce exemplar honesti.
Ille Deo plenus, tacita quem mente gerebat,
Effudit dignas adytis e pectore voces.
Quid quæri Labiene iubes? an liber in armis
Occubuisse velim potius, quam regna videre?
Au sit vita nihil, sed longam differat ætas?
An noceat vis ulla bono? Fortunaque perdat
Opposita virtute minas? laudandaque velle
Sit satis, et nunquam successu crescat honestum?
Scimus, et hoc nobis non altius inseret Ammon.
Hæremus cuncti Superis, temploque tacente,
Nil facimus non sponte Dei: nec vocibus ullis
Numen eget; dixitque semel nascentibus auctor
Quicquid scire licet: sterileis nec legit arenas,
Ut caneret paucis, mersitque hoc pulvere verum:
Estne Dei sedes nisi terra, et pontus, et aer,
Et cœlum, et virtus? Superos quid quærimus ultra?
Iupiter est quodcunque vides, quocunque moveris.
Sortilegis egeant dubii, semperque futuris
Casibus ancipites: me non oracula certum,
Sed mors certa facit: pavido fortique cadendum est.
Hoc satis est dixisse Iovem. Sic ille profatur:
Servataque fide templi, discedit ab aris,
Non exploratum populis Ammona relinquens.
Ipse manu sua pila gerens, præcedit iubeli
Militis ora pedes: monstrat tolerare labores,
Non iubet; et nulla vehitur cervice supinus,
[illegible]entove sedens: somni parcissimus ipse est,
[illegible]mus haustor aquæ: cum tandem fonte reperto,
[illegible]ga cogatur latices potare iuventus,
[illegible], dum lixa hibat. Si veris magna paratur
[illegible]n bonis, et si successu nuda remoto
[illegible]icitur Virtus, quicquid laudamus in ullo
[illegible]orum, fortuna fuit: quis Marte secundo,
[illegible]iis tantum meruit populorum sanguine nomen?
Hunc ego per Syrtes Libyæque extrema triumphum
Ducere maluerim, quam ter Capitolia curru
Scandere Pompeii, quam frangere colla Iugurthæ.
Ecce parens verus patriæ, dignissimus aris
Roma tuis; per quem nunquam furare pudebit,
Et quem, si steteris unquam cervice soluta,
Tunc olim factura deum. Iam spissior ignis,
Et plaga quam nullam Superi mortalibus ultra
A medio fecere die, calcatur, et unda
Rarior: inventus mediis fons unus arenis
Largus aquæ: sed quem serpentum turba tenebat,
Vix capiente loco: stabant in margine siccæ
Aspides, in mediis sitiebant Dipsades undis.
Ductor, ut as pexit perituros fonte relicto,
Adloquitur: Vana specie conterrite leti
Ne dubita miles tutos haurire liquores:
Noxia serpentum est admixto sanguine pestis:
Morsu virus habent, et fatum dente minantur:
Pocula morte carent: dixit; dubiumque venenum
Hausit: et in tota Libyæ fons unus arena
Ille fuit, de quo primus sibi posceret undam.
Cur Libycus tantis exundet pestibus aer
Fertilis in mortes, aut quid secreta nocenti
Miscuerit Natura solo, non cura, laborque
Noster scire valet; nisi quod vulgata per orbem
Fabula pro vera decepit secula causa.
Finibus extremis Libyes, ubi fervida tellus
Accipit oceanum demisso sole calentem,
Squalebant late Phorcynidos arva Medusæ,
Non nemorum protecta coma, non mollia sulco,
Sed dominæ vultu conspectis aspera saxis.
Hoc primum natura nocens in corpore sævas
Eduxit pestes: illis e faucibus angues
Stridula fuderunt vibratis sibila linguis,
Femineæ qui more comæ per terga soluti,
Ipsa flagellabant gaudentis colla Medusæ,
Surgunt adversa subrectæ fronte colubræ,
Vipereumque fluit depexo crine venenum.
Hoc habet infelix, cunctis impune, Medusa,
Quod spectare licet: nam rictus oraque monstri
Quis timuit? quem, qui recto se lumine vidit,
Passa Medusa mori est? rapuit dubitantia fata,
Prævenitque metus: anima periere relicta
Membra: nec emissæ riguere sub ossibus umbræ.
Eumenidum crines solos movere furores:
Cerberus Orpheo lenivit sibila cantu:
Amphitryoniades vidit, cum vinceret, Hydram:
Hoc monstrum timuit genitor, numenque secundum
Phorcus aquis, Cetosque parens, ipsæque sorores
Gorgones: hoc potuit cœlo pelagoque minari
Torporem insolitum, mundoque obducere terram.
E cœlo volucres subito cum pondere lapsæ:
In scopulis hæsere feræ: vicina colentes
Æthiopum totæ riguerunt marmore gentes.
Nullum animal visus patiens, ipsique retrorsum
Effusi faciem vitabant Gorgonis angues.
Illa sub Hesperiis stantem Titana columnis
In cautes Atlanta dedit: cœloque timente
Olim Phlegræo stantes serpente gigantes,
Erexit montes, bellumque immane Deorum
Pallados e medio confecit pectore Gorgon.
Quo postquam, partu Danaes et divite nimbo
Ortum, Parrhasiæ vexerunt Persea pennæ
Arcados auctoris citharæ, liquidæque palestræ,
Et subitus præpes Cyllenida sustulit Harpen,
Harpen alterius monstri iam cæde rubentem,
A Iove dilectæ fuso custode iuvencæ:
Auxilium volucri Pallas tulit innuba fratri,
Pacta caput monstri: terræque in fine Libyssæ
Persea Phœbeos converti iussit ad ortus,

Gorgonis averso sulcantem regna volatu:
Et clypeum lævæ fulvo dedit ære nitentem,
In quo saxificam iussit spectare Medusam,
Quam sopor æternam tracturus morte quietem
Obruit haud totam: vigilat pars magna comarum,
Defenduntque caput protenti crinibus hydri:
Pars iacet in medios vultus, oculique tenebras.
Ipsa regit trepidum Pallas, dextræque tremente
Perseos aversi Cyllenida dirigit Harpen,
Lata colubriferi rumpens continia colli.
Quos habuit vultus lunati vulnere ferri
Cæsa caput Gorgon! quanto spirasse veneno
Ora rear! quantumque oculos effundere mortis!
Nec Pallas spectare potest: vultusque gelassent
Perseos adversi, si non Tritonia densos
Sparsisset crines, texissetque ora colubris.
Aliger in cœlum, sic rapta Gorgone, fugit.
Ille quidem pens ibat iter, propiusque secabat
Æthera, si medias Europæ scinderet urbes;
Pallas frugiferas iussit non lædere terras,
Et parci populis. Quis enim non præpete tanto
Æthera respiceret? Zephyro convertitur ales,
Itque super Libyen, quæ, nullo consita cultu,
Sideribus, Phœboque vacat: premit orbita solis,
Exuritque solum: nec terra celsior ulla
Nox cadit in cœlum, lunæque meatibus obstat,
Si flexus oblita vagi per recta cucurrit
Signa, nec in Boream, aut in Notον effugit umbram.
Illa tamen sterilis tellus, fecundaque nulli
Arva bono, virus stillantis tabe Medusæ
Concipiunt, dirosque fero de sanguine rores,
Quos calor adiuvit, putrique incoxit arenæ.
Hic, quæ prima caput movit de pulvere, tabes
Aspida somniferam tumida cervice levavit.
Plenior huic sanguis, et crassi gutta veneni
Decidit: in nulla plus est serpente coactum.
Ipsa caloris egens gelidum non transit in orbem
Sponte sua, Niloque tenus metitur arenas.
Sed quis erit nobis lucri pudor? inde petuntur
Huc Libycæ mortes, et fecimus aspida mercem.
At non stare suum miseris passura cruorem,
Squamiferos ingens Hæmorrhois explicat orbes:
Natus et ambiguæ coleret qui Syrtidos arva,
Chersydros, tractique via fumante Chelydri:
Et semper recto lapsurus limite Cenchris:
Pluribus ille notis variatam pingitur alvum,
Quam parvis tinctus maculis Thebanus Ophites:
Concolor exustis, atque indiscretus arenis
Ammodytes; spinaque vagi torquente Cerastæ;
Et Scytale sparsis etiam nunc sola pruinis
Exuvias positura suas; et torrida Dipsas;
Et gravis in geminum surgens caput Amphisbæna;
Et Natrix, violator aquæ, laculique volucres,
Et contentus iter cauda sulcare Pareas;
Oraque distendens avidus spumantia Prester:
Ossaque dissolvens cum corpore tabificus Seps.
Sibilaque effundens cunctas terrentia pestes,
Ante venena nocens, late sibi submovet omne
Vulgus, et in vacua regnat Basiliscus arena.
Vos quoque, qui cunctis innoxia numina terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa, ducitis altum
Aera cum pennis, armentaque tota secuti
Rumpitis ingentes amplexi verbere tauros.
Nec tutus spatio est Elephas: datis omnia leto:
Nec vobis opus est ad noxia fata veneno.
Has inter pestes duro Cato militè siccum
Emetitur iter: tot tristia fata suorum,
Insolitasque videns parvo cum vulnere mortes.
Signiferum iuvenem Tyrrheni sanguinis Aulum
Torta caput retro Dipsas calcata momordit.
Vix dolor, aut sensus dentis fuit: ipsaque leti
Frons caret invidia: nec quicquam plaga minatur.
Ecce subit virus tacitum, carpitque medullas
Ignis edax, calidaque incendit viscera tabe.
Ebibit humorem, circum vitalia fusum,
Pestis, et in sicco linguam torrere palato
Cœpit: defessos iret qui sudor in artus,
Non fuit, atque oculos lacrymarum vena refugit.
Non decus imperii, non mœsti iura Catonis
Ardentem tenuere virum, quin spargere signa
Auderet, totisque furens exquireret agris,
Quas poscebat aquas, sitiens in corde venenum.
Ille vel in Tanain missus, Rhodanumque, Padumque,
Arderet, Nilumque bibens, per rura vagantem.
Accessit morti Libye, fatique minorem
Famam Dipsas habet terris adiuta perustis.
Scrutatur venas penitus squalentis arenæ:
Nunc redit ad Syrtes, et fluctus accipit ore:
Æquoreusque placet, sed non et sufficit, humor.
Nec sentit fatique genus, mortemque veneni;
Sed putat esse sitim: ferroque aperire tumentes
Sustinuit venas, atque os implere cruore.
Iussit signa rapi propere Cato: discere nulli
Permissum est hoc posse sitim: sed tristior illa
Mors erat ante oculos: miserique in cruce Sabelli
Seps stetit exiguus, quem fixo dente tenacem
Avulsitque manu, piloque affixit arenis.
Parva modo serpens; sed qua non ulla cruentæ
Tantum mortis habet; nam plagæ proxima circum
Fugit rupta cutis, pallentiaque ossa retexit.
Iamque sinu laxo nudum est sine corpore vulnus.
Membra natant saniе: suræ fluxere: sine ullo
Tegmine poples erat: femorum quoque musculus omnis
Liquitur, et nigra distillant inguina tabe.
Dissiluit stringens uterum membrana, fluuntque
Viscera: nec, quantum toto de corpore debet,
Effluit in terras: sævum sed membra venenum
Decoquit: in minimum mors contrahit omnia virus.
Vincula nervorum, et laterum textura, cavumque
Pectus, et abstrusum fibris vitalibus, omne
Quicquid homo est, aperit pestis: natura profana
Morte patet: manant humeri, fortesque lacerti:
Colla caputque fluunt: calido non ocyus Austro
Nix resoluta cadit, nec solem cera sequetur.
Parva loquor; corpus sanie stillasse perustum:
Hoc et flamma potest. Sed quis rogus abstulit ossa?
Hæc quoque discedunt, putresque secuta medullas
Nulla manere sinunt rapidi vestigia fati.
Cinyphias inter pestes tibi palma nocendi est:
Eripiunt omnes animam, tu sola cadaver.
Ecce subit facies leto diversa fluenti.
Nasidium Marsi cultorem torridus agri
Percussit Prester: illi rubor igneus ora
Succendit, tenditque cutem, pereunte figura,
Miscens cuncta tumor, toto iam corpore maior:
Humanumque egressa modum super omnia membra
Efflatur saniеs, late tollente veneno,
Ipse latet penitus congesto corpore mersus:
Nec lorica tenet distenti corporis auctum.
Spumeus accenso non sic exundat aheno
Undarum cumulus; nec tantos carbasa Coro
Curvavere sinus: tumidos iam non capit artus
Informis globus, et confuso pondere truncus.
Intactum volucrum rostris, epulasque daturum
Haud impune feris, non ausi tradere busto,
Nondum stante modo, crescens fugere cadaver.
Sed maiora parant Libycæ spectacula pestes.

Impressit dentes Hæmorrhois aspera Tullo
Magnanimo iuueni, miratorique Catonis.
Utque solet pariter totis se effundere signis
Corycii pressura croci: sic omnia membra
Emisere simul rutilum pro sanguine virus.
Sanguis erant lacrymæ; quæcunque foramina novit
Humor, ab his largus manat cruor: ora redundant,
Et patulæ nares: sudor rubet: omnia plenis
Membra fluunt venis; totum est pro vulnere corpus.
At tibi Læve miser fixus præcordia pressit
Niliaca serpente cruor; nulloque dolore
Testatus morsus subita caligine mortem
Accipis, et Stygias somno descendis ad umbras.
Non tam veloci corrumpunt pocula leto,
Stipite quæ diro virgas mentita Sabinas
Toxica fatilegi carpunt matura Sabæi.
Ecce procul sævus sterilis se robore trunci
Torsit, et immisit (Iaculum vocat Africa) serpens:
Perque caput Pauli transactaque tempora fugit.
Nil ibi virus agit: rapuit cum vulnere fatum.
Deprensum est, quæ funda rotat, quam lenta volaret,
Quam seguis Scythicæ strideret arundinis aer.
Quid prodest miseri Basiliscus cuspide Murri
Transactus? velox currit per tela venenum,
Invaditque manum: quam protinus ille relecto
Ense ferit, totoque simul dimittit ab armo:
Exemplarque sui spectans miserabile leti
Stat tutus pereunte manu: quis fata putaret
Scorpion, aut vires maturæ mortis habere?
Ille minax nodis, et recto verbere sævus,
Teste tulit cœlo victi decus Orionis.
Quis calcare tuas metuat Solpuga latebras?
Et tibi dant Stygiæ ius in sua fila sorores.
Sic nec clara dies, nec nox dabat atra quietem,
Suspecta miseris in qua tellure iacebant.
Nam neque congestæ struxere cubilia frondes,
Nec culmis crevere tori: sed corpora fatis
Expositi volvuntur humo, calidoque vapore
Alliciunt gelidas nocturno frigore pestes:
Innocuosque diu rictus torpente veneno
Inter membra fovent; nec, quæ mensura viarum,
Quisve modus norunt, cœlo duce: sæpe querentes,
Reddite Dii, clamant, miseris, quæ fugimus, arma:
Reddite Thessaliam: patimur cur segnia fata
In gladios iurata manus? pro Cæsare pugnant
Dipsades, et peragunt civilia bella Cerastæ.
Ire libet qua Zona rubens, atque axis iunctus
Solis equis: iuvat ætheriis adscribere causis
Quod peream, cœloque mori: nil Africa de te,
Nec de te Natura queror: tot monstra ferentem,
Gentibus ablatum dederas serpentibus orbem;
Impatiensque solum Cereris, cultore negato
Damnasti, atque homines voluisti deesse venenis.
In loca serpentum nos venimus: accipe pœnas,
Tu quisquis Superum commercia nostra perosus,
Hinc torrente plaga, dubiis hinc Syrtibus orbem
Abrumpens, medio posuisti limite mortes.
Per secreta tui bellum civile recessus
Vadit; et arcani miles tibi conscius orbis
Claustra petit mundi: forsan maiora supersunt
Ingressis: coeunt ignes stridentibus undis,
Et premitur natura poli: sed longius ista
Nulla iacet tellus, quam fama cognita nobis
Tristia regna lubæ. Quæremus forsitan istas
pentum terras: habet hoc solatia cœlum:
adhuc aliquid: patriæ non arva requiro,
mque alios soles, Asiamque videntem.
te poli, qua te tellure reliqui
enis etiam nunc bruma rigebat
Exiguane via legem convertimus anni?
Imus in adversos axes; evolvimur orbe;
Terga damus ferienda Noto: nunc forsitan ipsa est
Sub pedibus iam Roma meis: solatia fati
Hæc petimus: veniant hostes, Cæsarque sequatur
Qua fugimus: sic dura suos patientia questus
Exonerat: cogit tantos tolerare labores
Summa ducis virtus, qui nuda fusus arena
Excubat, atque omni Fortunam provocat hora.
Omnibus unus adest fatis: quocunque vocatur,
Advolat, atque ingens meritum, maiusque salute
Contulit, in letum vires: puduitque gementem
Illo teste mori: quod ius habuisset in ipsum
Ulla lues? casus alieno in pectore vincit,
Spectatorque docet magnos nil posse dolores.
Vix miseris serum tanto lassata periclo
Auxilium Fortuna dedit: gens unica terras
Incolit a sævo serpentum innoxia morsu,
Marmaridæ Psylli: par lingua potentibus herbis:
Ipse cruor tutus, nullumque admittere virus,
Vel cantu cessante, potest. Natura locorum
Iussit, ut immunes misti serpentibus essent.
Profuit in mediis sedem posuisse venenis.
Pax illis cum morte data est: fiducia tanta est
Sanguinis: in terram parvus cum decidit infans,
Ne qua sit externæ Veneris mistura timentes
Letifica dubios explorant aspide partus.
Utque Iovis volucer, calido cum protulit ovo
Implumes natos, solis convertit in ortus:
Qui potuere pati radios, et lumine recto
Sustinuere diem cœli, servantur in usus,
Qui Phœbo cessere, iacent: sic pignora gentis
Psyllus habet, si quis tactos non horruit angues,
Si quis donatis lusit serpentibus infans.
Nec solum gens illa sua contenta salute,
Excubat hospitibus, contraque nocentia monstra
Psyllus adest populis: qui tunc Romana secutus
Signa, simul iussit statui tentoria ductor,
Primum quas valli spatium comprendit arenas
Expurgat cantu, verbisque fugantibus angues.
Ultima castrorum medicatus circuit ignis.
Hic ebulum stridet, peregrinaque galbana sudant,
Et tamarix non læta comis, Eoaque costos,
Et panacea potens, et Thessala centaurea:
Peucedanumque sonat flammis, Erycinaque thapsos,
Et larices, fumoque gravem serpentibus urunt
Abratanum, et longe nascentis cornua cervi.
Sic nox tuta viris: at si quis peste diurna
Fata trahit, tunc sunt magicæ miracula gentis,
Psyllorumque ingens et rapti pugna veneni.
Nam primum tacta designat membra saliva,
Quæ cohibet virus, retinetque in vulnere pestem.
Plurima tum volvit spumanti carmina lingua
Murmure continuo, nec dat suspiria cursus
Vulneris, aut minimum patiuntur fata tacere.
Sæpe quidem pestis, nigris inserta medullis,
Excantata fugit: sed si quod tardius audit
Virus, et elicitum, iussumque exire, repugnat;
Tunc superincumbens pallentia vulnera lambit,
Ore venena trahens, et siccat dentibus artus,
Extractamque tenens gelido de corpore mortem
Exuit: et cuius morsus superaverit anguis,
Iam promptum Psyllis vel gustu nosse veneni.
Hoc igitur levior tandem Romana iuventus
Auxilio, late squalentibus errat in arvis.
Bis positis Phœbe flammis, bis luce recepta,
Vidit arenivagum, surgens fugiensque Catonem.
Iamque illis magis atque magis durescere pulvis
Cœpit, et in terram Libyæ spissata redire.

Iamque procul nemorum raræ sé tollere frondes;
Surgere congesto non culta mapalia culmo.
Quanta dedit miseris meliores gaudia terræ,
Cum primum sævos contra videre leones!
Proxima Leptis erat, cuius statione quieta
Exegere hyemem nimbis flammisque carentem.
Cæsar, ut Emathia satiatus clade recessit,
Cætera curarum proiecit pondera, soli
Intentus genero: cuius vestigia frustra
Terris sparsa legens, fama duce tendit in undas,
Threiciasque legit fauces, et amore notatum
Æquor et eroas lacrymoso littore turres,
Qua pelago nomen Nepheleias abstulit Helle.
Non Asiam brevioris aquæ disterminat usquam
Fluctus ab Europa, quamvis Byzantion arcto
Pontus, et ostriferam dirimat Chalcedona cursu,
Euxinumque ferens parvo ruat ore Propontis.
Sigæasque petit famæ mirator arenas,
Et Simoentis aquas, et Graio nobile busto
Rhœtion, et multum debentes vatibus umbras.
Circuit exustæ nomen memorabile Troiæ,
Magnaque Phœbæi quærit vestigia muri.
Iam silvæ steriles et putres robore trunci,
Assaraci pressere domos, et templa Deorum
Iam lassa radice tenent; ac tota teguntur
Pergama dumetis; etiam periere ruinæ.
Aspicit Hesiones scopulos, silvasque latentes
Anchisæ thalamos; quo iudex sederit antro;
Unde puer raptus cœlo; quo vertice Nais
Luserit Œnone: nullum est sine nomine saxum.
Inscius in sicco serpentem pulvere rivum
Transierat, qui Xanthus erat: securus in alto
Gramine ponebat gressus; Phryx incola manes
Hectoreos calcare vetat: discussa iacebant
Saxa, nec ullius faciem servantia sacri;
Herceas, monstrator ait, non respicis aras?
O sacer, et magnus vatum labor, omnia fato
Eripis, et populis donas mortalibus ævum.
Invidia sacræ, Cæsar, ne tangere famæ;
Nam, si quid Latiis fas est promittere Musis,
Quantum Smyrnæi durabunt vatis honores,
Venturi me, teque legent: Pharsalia nostra
Vivet, et a nullo tenebris damnabitur ævo.
Ut ducis implevit visus veneranda vetustas,
Erexit subitas congestu cespitis aras,
Votaque thuricremos non irrita fudit in ignes.
Dii cinerum, Phrygias colitis quicunque ruinas,
Æneæque mei, quos nunc Lavinia sedes
Servat et Alba lares, et quorum lucet in aris
Ignis adhuc Phrygius, nullique aspecta virorum
Pallas, in abstruso pignus memorabile templo,
Gentis Iuleæ vestris clarissimus aris
Dat pia thura nepos, et vos in sede priori
Rite vocat: date felices in cætera cursus:
Restituam populos: grata vice mœnia reddent
Ausonidæ Phrygibus, Romanaque Pergama surgent.
Sic fatus, repetit classes, et tota secundis
Vela dedit Coris, avidusque urgente procella
Iliacas pensare moras, Asiamque potentem
Prævehitur, pelagoque Rhodon spumante relinquit.
Septima nox, Zephiro nunquam laxante rudentes
Ostendit Phariis Ægyptia littora flammis.
Sed prius orta dies nocturnam lampada texit,
Quam tutas intraret aquas: ibi plena tumultu
Littora, et incerto turbatas murmure voces
Accipit; ac dubiis veritus se credere regnis,
Abstinuit tellure rates: sed dira satelles
Regis dona ferens, medium provectus in æquor,
Colla gerit Magni, Pharioque velamine tecta;
Ac prius infanda commendat crimina voce.
Terrarum domitor, Romanæ maxime gentis,
Et, quod adhuc nescis, genero secure peremto;
Rex tibi Pellæus terræque pelagique labores
Donat, et Emathiis quod solum defuit armis,
Exhibet: absenti bellum civile peractum est.
Thessalicas Magnus quærens reparare ruinas,
Ense iacet nostro: tanto te pignore Cæsar
Emimus: hoc tecum percussum est sanguine fœdus.
Accipe regna Phari, nullo quæsita cruore:
Accipe Niliaci ius gurgitis: accipe quicquid
Pro Magni cervice dares; diguumque clientem
Castris crede tuis, cui tantum fata licere
In generum voluere tuum: nec vile putaris
Hoc meritum, facili nobis quod cæde peractum est.
Hospes avitus erat: depulso sceptra parenti
Reddiderat: quid plura feram? tu nomina tanto
Invenies operi, vel famam consule mundi.
Si scelus est, plus te nobis debere fateris,
Quod scelus hoc non ipse facis: sic fatus, opertum
Detexit, tenuitque caput: iam languida morte
Effigies habitum noti mutaverat oris.
Non primo Cæsar damnavit munera visu,
Avertitque oculos: vultus, dum crederet, hæsit:
Utque fidem vidit sceleris, tutumque putavit
Iam bonus esse socer; lacrymas non spoute cadentes
Effudit, gemitusque expressit pectore læto,
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quam lacrymis: meritumque immane tyran-
Destruit, et generi mavult lugere revulsum, (ni
Quam debere caput: qui duro membra senatus
Calcarat vultu, qui sicco lumine campos
Viderat Emathios, uni tibi Magne negare
Non audet gemitus: o sors durissima fati!
Hunccine tu Cæsar scelerato Marte petisti,
Qui tibi flendus erat? non misti fœdera tangunt
Te generis? nec nata iubet mœrere, neposque?
Credis apud populos Pompeii nomen amantes
Hoc castris prodesse tuis? fortasse tyranni
Tangeris invidia, captique in viscera Magni
Hoc alii licuisse doles, quererisque perisse
Vindictam belli, raptumque e iure superbi
Victoris generum: quisquis te flere coegit
Impetus, a vera longe pietate recessit.
Scilicet hoc animo terras, atque æquora lustras,
Necubi suppressus pereat gener: o bene rapta
Arbitrio mors ista tuo! quam magna remisit
Crimina Romano tristis Fortuna pudori,
Quod te non passa est misereri, perfide, Magni
Viventis! nec non his fallere vocibus aules,
Acquirisque fidem simulati fronte doloris.
Aufer ab aspectu nostro funesta satelles,
Regis dona tui: peius de Cæsare vestrum,
Quam de Pompeio, meruit scelus, unica belli
Præmia civilis, victis donare salutem,
Perdidimus: quod si Pharios germana tyranno
Non invisa foret, potuissem reddere regi,
Quod meruit; fratrique tuum pro munere tali
Misissem, Cleopatra, caput: secreta quid arma
Movit, et inseruit nostro sua tela labori?
Ergo in Thessalicis Pellæo fecimus arvis
Ius gladio? vestris quæsita licentia regnis?
Non tuleram Magnum mecum Romana regentem:
Te Ptolemææ feram? frustra civilibus armis
Miscuimus gentes, si qua est hoc orbe potestas
Altera quam Cæsar: si tellus ulla duorum est.
Vertissem Latias a vestro littore proras:
Famæ cura vetat, ne non damnasse cruentæ
Sed videar timuisse Pharon: nec fallere

Credite victorem: nobis quoque tale paratum
Littoris hospitium: nec sic mea colla gerantur,
Thessaliæ fortuna facit: maiore profecto,
Quam metui poterat, discrimine gessimus arma:
Exilium, generique minas, Romamque timebam:
Pœna fugæ Ptolemæus erat: sed parcimus annis,
Donamusque nefas: sciat hac pro cæde tyrannus
Nil venia plus posse dari: vos condite busto
Tanti colla ducis: sed non, ut crimina tantum
Vestra tegat tellus: iusto date thura sepulcro,
Et placate caput, cineresque in littore fusos
Colligite, atque unam sparsis date manibus urnam.
Sentiat adventum soceri, vocesque querentis
Audiat umbra pias: dum nobis omnia præfert,
Dum vitam Pharios mavult debere clienti,
Læta dies rapta est populis: concordia mundo
Nostra perit: caruere Deis mea vota secundis,
Ut te complexas, positis felicibus armis
Affectus abs te veteres, vitamque rogarem,
Magne, tuam; dignaque satis mercede laborum
Contentus, par esse tibi: tunc pace fideli
Fecissem, ut victus posses ignoscere Divis,
Fecisses, ut Roma mihi: nec talia fatus
Invenit fletus comitem, nec turba querenti
Credidit: abscondunt gemitus, et pectora læta
Fronte tegunt, hilaresque nefas spectare cruentum
(O bona libertas) cum Cæsar lugeat, audent.

Liber decimus

Ut primum terras Pompeii colla secutus
Attigit, et diras calcavit Cæsar arenas:
Pugnavit fortuna ducis, fatumque nocentis
Ægypti, regnum Lagi Romana sub arma
Iret; an eriperet mundo Memphiticus ensis
Victoris, victique caput: tua profuit umbra
Magne, tui socerum rapuere a sanguine manes,
Ne populus post te Nilum Romanus haberet.
Inde Parætoniam fertur securus in urbem,
Pignore tam sævi sceleris, sua signa sequutus.
Sed fremitu vulgi, fasces et iura querentis
Inferri Romana suis, discordia sensit
Pectora, et ancipites animos, Magnumque perisse
Non sibi: tum vultu semper celante timorem,
Intrepidus Superum sedes, et templa vetusti
Numinis, antiquas Macetum testantia vires,
Circuit: et nulla captus dulcedine rerum,
Non auro, cultuque Deum, non mœnibus urbis,
Effossum tumulis cupide descendit in antrum.
Illic Pellæi proles vesana Philippi
Felix prædo, iacet: terrarum vindice fato
Raptus: sacratis totum spargenda per orbem
Membra viri posuere adytis: Fortuna pepercit
Manibus, et regni duravit ad ultima fatum.
Nam sibi libertas unquam si redderet orbem,
Ludibrio servatus erat, non utile mundo
Editus exemplum, terras tot posse sub uno
Esse viro. Macetum fines, latebrasque suorum
Deseruit, victasque patri despexit Athenas:
Perque Asiæ populos fatis urgentibus actus
Humana cum strage ruit, gladiumque per omnes
Exegit gentes: ignotos miscuit amnes,
Persarum Euphraten, Indorum sanguine Gangen:
Terrarum fatale malum, fulmenque, quod omnes
Percuteret pariter populos, et sidus iniquum
Gentibus. Oceano classes inferre parabat
Exteriore mari: non illi flamma, nec undæ,
Nec sterilis Libye, nec Syrticus obstitit Ammon.
Isset in occasus, mundi devexa secutus,
Ambissetque Polos, Nilumque a fonte bibisset:
Occurrit suprema dies, naturaque solum
Hunc potuit finem vesano ponere regi,
Qui secum invidia, qua totum ceperat orbem,
Abstulit imperium; nulloque hærede relicto,
Totius fati laceraudas præbuit urbes.
Sed cecidit Babylone sua, Parthoque verendus.
Proh pudor! Eoi propius timuere sarissas,
Quam nunc pila timent populi: licet usque sub Arcton
Regnemus, Zephyrique domos, terrasque premamus
Flagrantis post terga Noti: cedemus in ortus
Arsacidum domino: non felix Parthia Crassis
Exiguæ secura fuit provincia Pellæ.
Iam Pelusiaco venieus a Gurgite Nili
Rex puer, imbellis populi sedaverat iras,
Obside quo pacis Pellæa tutus in aula
Cæsar erat: cum se parva Cleopatra biremi,
Corrupto custode Phari laxare catenas,
Intulit Emathiis ignaro Cæsare tectis:
Dedecus Ægypti, Latio feralis Erinnys,
Romano non casta malo: quantum impulit Argos,
Iliacasque domos facie Spartana nocenti,
Hesperios auxit tantum Cleopatra furores.
Terruit illa suo, si fas, Capitolia sistro,
Et Romana petit imbelli signa Canopo,
Cæsare captivo Pharios ductura triumphos:
Leucadioque fuit dubius sub gurgite casus,
An mundum ne nostra quidem matrona teneret.
Hoc animi nox illa dedit, quæ prima cubili
Miscuit incestam ducibus Ptolemaida nostris.
Quis tibi vesani veniam non donet amoris,
Antoni? durum cum Cæsaris hauserit ignis
Pectus, et in media rabie, medioque furore,
Et Pompeianis habitata manibus aula,
Sanguine Thessalicæ cladis perfusus adulter
Admisit Venerem curis, et miscuit armis
Illicitosque toros, et non ex coniuge partus?
Prò pudor! oblitus Magni, tibi Iulia fratris
Obscœna de matre dedit: partesque fugatas
Passus in extremis Libyes coalescere regnis,
Tempora Niliaco turpis dependit amori,
Dum donare Pharon, dum non sibi vincere mavult.
Quem formæ confisa suæ Cleopatra sine ullis
Tristis adit lacrymis, simulatum comta dolorem,
Quem decuit, veluti laceros dispersa capillos,
Et sic orsa loqui: Si qua est o maxime Cæsar
Nobilitas, Pharii proles clarissima Lagi,
Exul in æternum sceptris depulsa paternis,
Si tua restituat veteri me dextera fato,
Complector regina pedes: tu gentibus æquum
Sidus ades nostris: non urbes prima tenebo
Femina Niliacas: nullo discrimine sexus
Reginam scit ferre Pharas: lege summa peremti
Verba patris, qui iura mihi communia regni
Et thalami cum fratre dedit: puer ipse sororem,
Sit modo liber, amat; sed habet sub iure Pothini
Affectus, ensesque suos; nil ipsa paterni
Iuris habere peto: culpa tantoque pudore
Solve domum: remove funesta satellitis arma,
Et regem regnare iube: quantosne tumores
Mente gerit famulus, Magni cervice revulsa!
Iam tibi (sed procul hoc avertant fata) minatur.
Sat fuit indignum, Cæsar, mundoque tibique,
Pompeium facinus meritumque fuisse Pothini
Nequicquam duras tentasset Cæsaris aures:
Vultus adest precibus, faciesque incesta perorat.
Exigit infandam corrupto iudice noctem.
Pax ubi parta duci, donisque ingentibus emta est;
Excepere epulæ tantarum gaudia rerum:
Explicuitque suos magno Cleopatra tumultu,

Nondum translatos Romana in secula luxus.
Ipse locus templi, quod vix corruptior ætas
Extruat, instar erat; laquearaque tecta ferebant
Divitias, crassumque trabes absconderat aurum.
Nec summis crustata domus, sectisque nitebat
Marmoribus: stabatque sibi non segnis Achates,
Purpureusque lapis, totaque effusus in aula
Calcabatur onyx: ebenus Mareotica vastos
Non operit postes, sed stat pro robore vili
Auxilium, non forma domus; ebur atria vestit,
Et suffixa manu foribus testudinis Indæ
Terga sedent, crebro maculas distincta Smaragdo.
Fulget gemma toris, et iaspide fulva supellex:
Strata micant: Tyrio quorum pars maxima succo
Cocta diu, virus non uno duxit aheno;
Pars auroplumata nitet; pars ignea cocco,
Ut mos est Phariis miscendi licia telis.
Tum famulæ numerus turbæ, populusque minister.
Discolor hos sanguis, alios distinxerat ætas:
Hæc Libycos, pars tam flavos gerit altera crines,
Ut nullas Cæsar Rheni se dicat in arvis
Tam rutilas vidisse comas: pars sanguinis usti
Torta caput, refugosque gerens a fronte capillos.
Nec non infelix ferro mollita iuventus,
Atque exacta virum: stat contra fortior ætas,
Vix ulla fuscante tamen lanugine malas.
Discubuere toris reges, maiorque potestas
Cæsar: et immodice formam fucata nocentem,
Nec sceptris contenta suis, nec fratre marito,
Plena maris rubri spoliis, colloque, comisque
Divitias Cleopatra gerit, cultuque laborat.
Candida Sidonio perlucent pectora filo,
Quod Nilotis acus compressum pectine Serum
Solvit, et extenso laxavit stamina velo.
Dentibus hic niveis, sectos Atlantide silva,
Imposuere orbes; quales ad Cæsaris ora
Nec capto venere luba: proh cæcus, et amens
Ambitione furor, civilia bella gerenti
Divitias aperire suas, incendere mentem
Hospitis armati: non sit licet ille nefando
Marte paratus opes mundi quæsisse ruina:
Pone duces priscos, et nomina pauperis ævi,
Fabricios Curiosque graves: hic ille recumbat
Sordidus Hetruscis abductus consul aratris,
Optabit patriæ talem duxisse triumphum.
Infudere epulas auro, quod terra, quod aer,
Quod pelagus, Nilusque dedit, quod luxus inani
Ambitione furens toto quæsivit in orbe.
Non mandante fame, multas volucresque ferasque
Ægypti posuere Deos: manibusque ministrat
Niliacas crystallus aquas; gemmæque capaces
Excepere merum, sed non Mareotidos uvæ,
Nobile sed paucis senium cui contulit annis
Indomitum Meroe cogens spumare Falernum.
Accipiunt sertas nardo florente coronas.
Et nunquam fugiente rosa: multumque madenti
Infudere comæ, quod nondum evanuit aura,
Cinnamon, externa nec perdidit aera terra:
Advectumque recens vicinæ messis Amomum.
Discit opes Cæsar spoliati perdere mundi,
Et gessisse pudet genero cum paupere bellum,
Et causas Martis Phariis cum gentibus optat.
Postquam epulis Bacchoque modum lassata voluptas
Imposuit, longis Cæsar producere noctem
Inchoat alloquiis; summaque in sede iacentem
Linigerum placidis compellat Achorea dictis:
O sacris devote senex, quodque arguit ætas.
Non neglecte Deis, Phariæ primordia gentis,
Terrarumque situs, vulgique edissere mores,
Et ritus, formasque Deûm: quodcunque vetustis
Insculptum est adytis profer, noscique volentes
Prode Deos: si Cecropium sua sacra Platonem
Maiores docuere tui: quis dignior unquam
Hoc fuit auditu, mundique capacior hospes?
Fama quidem generi Pharias me duxit ad urbes,
Sed tamen et vestri: media inter prælia semper
Stellarum, cœlique plagis, Superisque vacavi,
Nec meus Eudoxi vincetur fastibus annus.
Sed cum tanta meo vivat sub pectore virtus,
Tantus amor veri, nihil est, quod noscere malim,
Quam fluvii causas per secula tanta latentes,
Ignotumque caput: spes sit mihi certa videndi
Niliacos fontes; bellum civile relinquam.
Finierat, contraque sacer sic orsus Achoreus:
Fas mihi magnorum Cæsar secreta parentum
Prodere, ad hoc ævi populis ignota profanis.
Sit pietas aliis, miracula tanta silere:
Ast ego cœlicolis gratum reor, ire per omnes
Hoc opus, et sacras populis notescere leges.
Sideribus, quæ sola fugam moderantur Olympi,
Occurruntque polo, diversa potentia prima
Mundi lege data est. Sol tempora dividit anni,
Mutat nocte diem, radiisque potentibus astra
Ire vetat, cursusque vagos statione moratur.
Luna suis vicibus Tethyn, terrenaque miscet.
Frigida Saturno glacies, et zona nivalis
Cessit: habet ventos, incertaque fulmina Mavors.
Sub Iove temperies, et nunquam turbidus aer.
At fecunda Venus cunctarum semina rerum
Possidet: immensæ Cyllenius arbiter undæ est.
Hunc ubi pars cœli tenuit, qua mixta Leonis
Sidera sunt Cancro, rapidos qua Sirius ignes
Exerit, et varii mutator circulus anni
Ægoceron, Cancrumque tenet, cui subdita Nili
Ora latent: quam cum dominus percussit aquarum
Igne superiecto, tunc Nilus fonte soluto
Exit, ut Oceanus lunaribus incrementis
Iussus adest: auctusque suos non ante coarctat
Quam nox æstivas a sole receperit horas.
Vana fides veterum, Nilo, quo crescat in arva,
Æthiopum prodesse nives: non Arctos in illis
Montibus, aut Boreas: testis tibi sole perusti
Ipse color populi, calidique vaporibus Austri.
Adde, quod omne caput fluvii, quodcunque soluta
Præcipitat glacies, ingresso vere tumescit
Prima tabe nivis: Nilus neque suscitat undas
Ante Canis radios, nec ripis alligat amnem
Ante parem nocti Libra sub iudice Phœbum.
Inde etiam leges aliarum nescit aquarum:
Nec tumet hibernus, cum longe sole remoto,
Officiis caret unda suis: dare iussus iniquo
Temperiem cœlo, mediis æstatibus exit.
Sub torrente plaga, ne terras dissipet ignis,
Nilus adest mundo, contraque incensa Leonis
Ora tumet; Cancroque suam torrente Syenen,
Imploratus adest; nec campos liberat undis,
Donec in autumnum declinet Phœbus, et umbras
Extendat Meroe: quis causas reddere posset?
Sic iussit Natura parens decurrere Nilum:
Sic opus est mundo. Zephyros quoque vana vetustas
His adscripsit aquis, quorum stata tempora flatus,
Continuique dies, et in aere longa potestas:
Vel quod ab occiduo depellunt nubila cœlo
Trans Notον, et fluvio cogunt incumbere nimbos;
Vel quod aquas toties rumpentis littora Nili
Assiduo ferlunt, coguntque resistere flatus?
Ille mora cursus, adversique obice ponti,
Æstuat in campos: sunt qui spiramina terris

Esse putent, magnosque cavæ compagis hiatus.
Commeat hac penitus tacitis discursibus unda
Frigore ab Arctoo medium revocata sub axem,
Cum Phœbus pressit Meroen, tellusque perusta
Illuc duxit aquas, trahitur Gangesque, Padusque,
Per tacitum mundi: tunc omnia flumina Nilus
Uno fonte vomens non uno gurgite perfert.
Rumor, ab Oceano, qui terras alligat omnes,
Exundante procul violentum erumpere Nilum,
Æquoreosque sales longo mitescere tractu.
Nec non Oceano pasci Phœbumque polumque
Credimus: hunc, calidi tetigit cum brachia Cancri,
Sol rapit, atque undæ plus, quam quod digerat aer
Tollitur: hoc noctes referunt, Niloque refundunt.
Ast ego, si tantam ius est mihi solvere litem,
Quasdam, Cæsar, aquas post mundi sera peracti,
Secula, concussis terrarum erumpere venis,
Non id agente Deo, quasdam compage sub ipsa
Cum toto cœpisse reor, quas ille creator,
Atque opifex rerum certo sub iure coercet.
Quæ tibi noscendi Nilum Romane cupido est,
Et Phariis, Persisque fuit, Macetumque tyrannis:
Nullaque non ætas voluit conferre futuris
Notitiam: sed vincit adhuc natura latendi.
Summus Alexander regum quos Memphis adorat,
Invidit Nilo, misitque per ultima terræ
Æthiopum, lectos: illos rubicunda perusti
Zona poli tenuit; Nilum videre calentem.
Venit ad occasum, mundique extrema Sesostris,
Et Pharios currus regum cervicibus egit:
Ante tamen vestros amnes, Rhodanumque, Padumque,
Quam Nilum de fonte bibit: vesanus in ortus
Cambyses longi populos pervenit ad ævi,
Defectusque epulis, et pastus cæde suorum,
Ignoto te, Nile, redit: non fabula mendax
Ausa loqui de fonte tuo est, ubicunque videris,
Quæreris: et nulli contingit gloria genti,
Ut Nilo sit læta suo: tua flumina prodam,
Qua Deus undarum celator, Nile, tuarum
Te mihi nosse dedit: medio consurgis ab axe,
Ausus in ardentem ripas attollere Cancrum;
In Boream is rectus aquis, mediumque Bootem;
Cursus in occasus flexu torquetur, et ortus,
Nunc Arabum populis, Libycis nunc æquus arenis:
Teque vident primi, quærunt tamen hi quoque, Seres,
Æthiopumque feris alieno gurgite campos:
Et te terrarum nescit cui debeat orbis.
Arcanum natura caput non prodidit ulli,
Nec licuit populis parvum te, Nile, videre,
Amovitque sinus, et gentes maluit ortus
Mirari, quam nosse tuos: consurgere in ipsis
Ius tibi solstitiis, aliena crescere bruma,
Atque hyemes adferre tuas: solique vagari
Concessum per utrosque polos: hic quæritur ortus,
Illic finis aquæ: late tibi gurgite rupto
Ambitur nigris Meroe fecunda colonis,
Læta comis ebeni: quæ, quamvis arbore multa
Frondeat, æstatem nulla sibi mitigat umbra:
Linea tam rectum mundi ferit illa Leonem.
Inde plagas Phœbi, damnum non passsus aquarum,
Prævehcris, sterilesque diu metiris arenas,
Nunc omnes unum vires collectus in amnem;
Nunc vagus, et spargens facilem tibi cedere ripam.
Rursus multifidas revocat piger alveus undas,
Qua dirimunt Arabum populis Ægyptia rura
Regni claustra Philæ: mox te deserta secantem,
Qua dirimunt nostrum rubro commercia Pontum,
Mollis lapsus agit: quis te tam lene fluentem
Moturum tantas violenti gurgitis iras,
Nile, putet? sed cum lapsus abrupta viarum
Excepere tuos, et præcipites cataractæ,
Ac nusquam vetitis ullas obsistere cautes
Indignaris aquis: spuma tunc astra lacessis:
Cuncta fremunt undis: ac multo murmure montis,
Spumeus invictis canescit fluctibus amnis.
Hinc, Abaton quam nostra vocat veneranda vetustas,
Terra potens, primos sentit percussa tumultus,
Et scopuli, placuit fluvii quos dicere venas,
Quod manifesta novi primum dant signa tumoris.
Hinc montes Natura vagis circumdedit undis,
Qui Libyæ te, Nile, negant: quos inter ut alta
In convalle tacens stat molibus unda receptis.
Prima tibi campos permittit, apertaque Memphis
Rura, modumque vetat crescendi ponere ripas.
Sic velut in tuta securi pace trahebant
Noctis iter mediæ: sed non vesana Pothini
Mens imbuta semel sacra tam cæde, vacabat
A scelerum motu. Magno nihil ille perempto
Iam putat esse nefas: habitant sub pectore manes,
Ultricesque Deæ dant in nova monstra furorem.
Dignatur viles isto quoque sanguine dextras,
Quo Fortuna parat victos perfundere Patres;
Pœnaque civilis belli, et vindicta Senatus,
Pene data est famulo: procul hoc avertite fata
Crimen, ut hæc Bruto cervix absente secetur.
In scelus it Pharium Romani pœna tyranni,
Exemplumque perit: struit audax irrita fatis,
Nec parat occultæ cædem committere fraudi;
Invictumque ducem detecto Marte lacessit.
Tantum animi delicta dabant, ut colla ferire
Cæsaris, et socerum iungi tibi, Magne, iuberet:
Atque hæc dicta monet famulos pei ferre fideles
Ad Pompeianæ socium sibi cædis Achillam,
Quem puer imbellis cunctis præfecerat armis,
Et dederat ferrum, nullo sibi iure retento,
In cunctos, in seque simul. Tu mollibus, inquit,
Nunc incumbe toris, et pingues exige somnos:
Invasit Cleopatra domum: nec prodita tantum est,
Sed donata Pharos: cessas accurrere solus
Ad dominæ thalamos? nubet soror impia fratri:
Nam Latio iam nupta duci est: interque maritos
Discurrens Ægypton habet, Romamque meretur.
Expugnare senem potuit Cleopatra venenis.
Crede miser puero: quem nox si iunxerit una,
Et semel amplexus incesto pectore passus
Hauserit obscœnum titulo pietatis amorem,
Meque, tuumque caput, per singula forsitan illi
Oscula donabit: crucibus, flammisque luemus
Si fuerit formosa soror: nil undique restat
Auxilii: rex hinc coniux, hinc Cæsar adulter;
Et sumus, ut fatear, tam sæva iudice sontes.
Quem non e nobis credet Cleopatra nocentem
A quo casta fuit? per te quod fecimus una,
Perdidimusque nefas, perque ictum sanguine Magni
Fœdus, ades: subito bellum molire tumultu:
Irrue: nocturnas rumpamus funere tedas,
Crudelemque toris dominam mactemus in ipsis
Cum quocunque viro: nec nos deterreat ausis
Hesperii Fortuna ducis: quæ sustulit illum,
Imposuitque orbi, communis gloria nobis:
Nos quoque sublimes Magnus facit: aspice littus,
Spem nostri sceleris: pollutos consule fluctus
Quid liceat nobis: tumulumque e pulvere parvo
Aspice Pompeii non omnia membra tegentem
Quem metuis, par huius erat: non sanguine clari:
Quid refert? nec opes populorum ac regna movemus.
Ad scelus ingentis fati sumus: adtrahit illos
In nostras Fortuna manus: en altera venit

Victima nobilior: placemus cæde secunda
Hesperias gentes: iugulus mihi Cæsaris haustus
Hoc præstare potest, Pompeii cæde nocentes
Ut populus Romanus amet: quid nomina tanta
Horremus, viresque ducis, quibus ille relictis
Miles erit? nox hæc peraget civilia bella,
Inferiasque dabit populis, et mittet ad umbras,
Quod debetur adhuc mundo, caput: ite feroces
Cæsaris in iugulum: præstet Lagea iuventus
Hoc regi, Romana sibi: tu parce morari:
Plenum epulis, madidumque mero, Venerique para-
Invenies: aude: Superi tot vota Catonum, (tum
Brutorumque tibi tribuent. Non lentus Achillas
Suadenti parere nefas: haud clara movendis,
Ut mos, signa dedit castris, nec prodidit arma
Ullius clangore tubæ: temere omnia sævi
Instrumenta rapit belli: pars maxima turbæ
Plebis erat Latiæ: sed tanta oblivio mentes
Cepit, in externos corrupto milite mores,
Ut duce sub famulo, iussuque satellitis irent,
Quos erat indignum Pharioparere tyranno.
Nulla fides, pietasque viris, qui castra sequuntur,
Venalesque manus: ubi fas, ubi maxima merces:
Ære merent parvo: iugulumque in Cæsaris ire
Non sibi dant: proh fas! ubi non civilia bella
Invenit imperii fatum miserabile nostri?
Thessaliæ subducta acies in littore Nili
More furit patrio: quid plus te, Magne, recepto
Ausa foret Lagea domus? dat scilicet omnis
Dextera, quod debet Superis: nullique vacare
Fas est Romano. Latium sic scindere corpus
Diis placitum: non in generi, socerique favorem
Discedunt populi: civilia bella satellites
Movit, et in partem Romanam venit Achillas.
Et nisi fata manus a sanguine Cæsaris arcent,
Hæ vincent partes: aderat maturus uterque:
Et districta epulis ad cunctas aula patebat
Insidias: poteratque cruor per regia fundi
Pocula Cæsareus, mensæque incumbere cervix.
Sed metuunt belli trepidos in nocte tumultus,
Ne cædes confusa manu, permissaque fatis
Te, Ptolemæe, trahat: tanta est fiducia ferri.
Non rapuere nefas: summi contemta facultas
Est operis: visum famulis reparabile damnum,
Illam mactandi dimittere Cæsaris horam.
Servatur pœnas in aperta luce daturus.
Donata est nox una duci, vixitque Pothini
Munere Phœbeos Cæsar dilatus in ortus.
  Lucifer a Casia prospexit rupe, diemque
Misit in Ægyptum primo quoque sole calentem:
Cum procul a muris acies non sparsa maniplis,
Nec vaga conspicitur, sed iustos qualis ad hostes
Recta fronte venit: passuri cominus arma,
Laturique ruunt: at Cæsar mœnibus urbis
Diffisus, foribus clausæ se protegit aulæ,
Degeneres passu latebras: nec tota vacabat
Regia compresso: minima collegerat arma
Parte domus: tangunt animos iræque, metusque:
Et timet incursus, indignaturque timere.
Sic fremit in parvis fera nobilis abdita claustris,
Et frangit rabidos prænorso carcere dentes.
Non secus in Siculis fureret tua flamma cavernis,
Obstrueret summam si quis tibi Mulciber Ætnam.
Audax Thessalici qui nuper rupe sub Æmi,
Hesperiæ cunctos proceres, aciemque Senatus,
Pompeiumque ducem, causa sperare vetante,
Non timuit, fatumque sibi promisit iniquum,
Expavit servile nefas, intraque penates
Obruitur telis; quem non violasset Alanus,
Non Scytha, non fixo qui ludit in hospite Maurus.
Hic, cui Romani spatium non sufficit orbis,
Parvaque regna putat Tyriis cum Gadibus Indos,
Ceu puer imbellis, ceu captis femina muris
Quærit tuta domus: spem vitæ in limine clauso
Ponit, et incerto lustrat vagus atria cursu:
Non sine rege tamen; quem ducit in omnia secum,
Sumturus pœnas et grata piacula morti;
Missurusque tuum, si non sint tela, nec ignes,
In famulos Ptolemæe caput: sic barbara Colchis
Creditur ultorem metuens regnique, fugæque,
Ense suo, fratrisque simul cervice parata
Expectasse patrem: cogunt tamen ultima rerum
Spem pacis tentare ducem: missusque satelles
Regius, ut sævos absentis voce tyranni
Corriperet famulos, quo bellum auctore moverent.
Sed neque ius mundi valuit, nec fœdera sancta
Gentibus: orator regis, pacisque sequester,
Æstimat in numero scelerum ponenda tuorum
Tot monstris Ægypte nocens: non Thessala tellus,
Vastaque regna Iubæ, non Pontus, et impia signa
Pharnacis et gelido circumfluus orbis Ibero
Tantum ausus scelerum, non Syrtis barbara, quan- (tum
Delitiæ fecere tuæ: premit undique bellum,
Inque domum iam tela cadunt, quassantque penates.
Non aries uno moturus limina pulsu,
Fracturusque domum; non ulla est machina belli:
Nec flammis mandatur opus: sed cæca iuventus
Consilii, vastos ambit divisa penates,
Et nusquam totis incursat viribus agmen.
Fata vetant, murique vicem fortuna tuetur.
Necnon et ratibus tentatur regia, qua se
Protulit in medios audaci margine fluctus
Luxuriosa domus: sed adest defensor ubique
Cæsar, et hos aditus gladiis, hos ignibus arcet:
Obsessusque gerit (tanta est constantia mentis)
Expugnantis opus: piceo iubet unguine tinctas
Lampadas immitti iunctis in bella carinis.
Nec piger ignis erat per stuppea vincula, perque
Manantes cera tabulas: et tempore eodem
Traustraque nautarum summique arsere ceruchi.
Iam prope semustæ merguntur in æquore classes,
Iamque hostes et tela natant: nec puppibus ignis
Incubuit solis: sed quæ vicina fuere
Tecta mari longis rapuere vaporibus ignem:
Et eladem favere Noti, percussaque flamma
Turbine, non alio motu per tecta cucurrit,
Quam solet ætherio lampas decurrere sulco,
Materiaque carens, atque ardens aere solo.
  Illa lues clausa paulum revocavit ab aula
Urbis in auxilium populos: nec tempora cladis
Perdidit in somnos, sed cæca nocte carinis
Insiluit Cæsar, semper feliciter usus
Præcipiti cursu bellorum, et tempore rapto.
Tunc claustrum pelagi cepit Pharon: insula quondam
In medio stetit illa mari, sub tempore vatis
Proteos: at nunc est Pellæis proxima muris,
Illa duci geminos ad bellorum præstitit usus:
Abstulit excursus et fauces æquoris hosti;
Cæsaris auxiliis aditus et libera ponti
Ostia permisit: nec pœnas iude Pothini
Distulit ulterius: sed non qua debuit ira,
Non cruce, non flammis, rabido non dente ferarum:
Heu facinus, cervix gladio male cæsa pependit:
Magni morte perit: necnon subrepta paratis
A famulo Ganymede dolis pervenit ad hostes
Cæsaris Arsinoe: quæ castra carentia rege
Ut proles Lagea tenet, famulumque Tyranni

Terribilem iusto transegit Achillea ferro.
Altera, Magne tuis iam victima mittitur umbris.
Nec satis hoc Fortuna putat: procul absit, ut ista
Vindictæ sit summa tuæ: non ipse tyrannus
Sufficit in pœnas, non omnis regia Lagi.
Dum patrii veniant in viscera Cæsaris enses
Magnus inultus erit: sed non auctore furoris
Sublato cecidit rabies; nam rursus in arma
Auspiciis Ganymedis eunt: ac multa secundo
Prœlia Marte gerunt: potuit discrimine summo
Cæsaris una dies in famam et secula mitti.
Molis in exiguæ spatio stipantibus armis,
Dum parat in vacuas Martem transferre carinas
Dux Latius, tota subiti formidine belli
Cingitur: hinc densæ prætexunt littora classes,
Hinc tergo insultant pedites: via nulla salutis:
Non fuga, non virtus, vix spes quoque mortis honestæ.
Non acie fusa, nec magnæ stragis acervo
Vincendus tunc Cæsar erat, sed sanguine nullo.
Captus sorte loci pendet, dubiusne timeret,
Optaretne mori; respexit in agmine denso
Sævam perpetuæ meritum iam nomina famæ
Ad campos Epidamne tuos; ubi solus apertis
Obsedit muris calcantem mœnia Magnum.

CAIUS SILIUS ITALICUS

C. Silius Italicus, cuius patriam ignoramus, genere nobilissimus, Romæ summa eloquentiæ laude floruit, et Poesim coluit. Novissimus a Nerone factus est consul; et, ut volunt, tertio hunc honorem est consequutus. Procousulatum Asiæ non sine gloria gessit, et in Vitellium sapienter se habuit. Ex Asia redux, suadentibus annis, in Campaniam ad otium litterarum secessit. Huc imitatus Virgilium, sua Poemata exaravit, quæ carmina magis historicus, quam poeta, iudice Plinio, maiori cura, quam ingenio scribebat. Villam quæ Academiam Ciceronis, et alteram quæ sepulchrum Virgilii habebat, in ambos observantia notus emit, et Virgilianis manibus quotannis solemniter lustrabat. Annos 75 natus sibi mortem inedia conscivit. Huius Poemata Poggius Florentinus anno I. C. 1416 ex Germania produxit.

C. Silii Italici Punicorum Libri xvii. ex editione G. A. Ruperti

LIBER PRIMUS

Ordior arma, quibus cœlo se gloria tollit
Æneadûm, patiturque ferox Œnotria iura
Carthago. Da, Musa, decus memorare laborum
Antiquæ Hesperiæ, quantosque ad bella crearit,
Et quot Roma viros, sacri cum perfida pacti
Gens Cadmea super regno certamina movit;
Quæsitumque diu, qua tandem poneret arce
Terrarum Fortuna caput. Ter Marte sinistro
Iuratumque Iovi fœdus, conventaque Patrum
Sidonii fregere duces; atque impius ensis
Ter placitam suasit temerando rumpere pacem.
Sed medio finem bello excidiumque vicissim
Molitæ gentes; propiusque fuere periclo,
Quis superare datum. Reseravit Dardanus arces
Ductor Agenoreas: obsessa Palatia vallo
Pœnorum; ac muris defendit Roma salutem.
Tantarum causas irarum, odiumque perenni
Servatum studio, et mandata nepotibus arma,
Fas aperire mihi, superasque recludere mentes.
Iamque adeo magni repetam primordia motus.
Pygmalioneis quondam per cærula terris,
Pollutum fugiens fraterno crimine regnum,
Fatali Dido Libyes appellitur oræ:
Tum, pretio mercata locos, nova mœnia ponit,
Cingere qua secto permissum litora tauro.
Hic Iuno, ante Argos, sic credidit alta vetustas,
Ante Agamemnoniam gratissima tecta Mycenen,
Optavit profugis æternam condere gentem.
Verum, ubi magnanimis Romam caput urbibus alte
Exserere, ac missas etiam trans æquora classes
Totum signa videt victricia ferre per orbem,
Iam propius metuens, bellandi corda furore
Phœnicum exstimulat. Sed enim conamine primæ
Contuso pugnæ, fractisque in gurgite cœptis
Sicanio Libycis, iterum instaurata capessens
Arma remolitur. Dux agmina sufficit unus
Turbanti terras, pontumque movere paranti.
Iamque Deæ cunctas sibi belliger induit iras
Hannibal: hunc audet solum componere fatis.
Sanguineo tum læta viro, atque in regna Latini
Turbine mox sævo venientum haud inscia cladum,
Intulerit Latio, spreta me, Troius, inquit,
Exsul Dardaniam, et, bis numina capta, Penates,
Sceptraque fundarit victor Lavinia Teucris;
Dum Romana tuæ, Ticine, cadavera ripæ
Non capiant, similisque mihi per Celtica rura
Sanguine Pergameo Trebia, et stipantibus armis
Corporibusque virûm, retro fluat, ac sua largo
Stagna reformidet Trasymenus turbida tabo;
Dum Cannas tumulum Hesperiæ, campumque cruore
Ausonio mersum sublimis lapyga cernam,
Teque, vadi dubium, cocuntibus, Aufide, ripis,
Per clypeos galeasque virûm, cæsosque per artus,
Vix iter Adriaci rumpentem ad litora ponti.
Hæc ait, ac iuvenem facta ad Mavortia flammat.
Ingenio motus avidus, fideique sinister,
Is fuit; exsuperans astu, sed devius æqui;
Armato nullus Divûm pudor; improba virtus,
Et pacis despectus honos; penitusque medullis
Sanguinis humani flagrat sitis: his super, ævi
Flore virens, avet Ægates abolere, parentum
Dedecus, ac Siculo demergere fœdera ponto.
Dat mentem Iuno, ac laudum spe corda fatigat.
Iamque aut nocturno penetrat Capitolia visu,
Aut rapidis fertur per summas passibus Alpes.
Sæpe etiam famuli, turbato ad limina somno,
Expavere trucem per vasta silentia vocem,
Ac largo sudore virûm iuvenere futuras

Miscentem pugnas, et inania bella gerentem.
Hanc rabiem in fines Italùm Saturniaque arva
Addiderat quondam puero patrius furor. Ortus
Sarrana prisci Barcæ de gente, vetustos
A Belo numerabat avos: namque, orba marito
Cum fugeret Dido famulam Tyron, impia diri
Belides iuvenis vitaverat arma tyranni,
Et se participem casus sociarat in omnes.
Nobilis hoc ortu, et dextra spectatus Hamilcar,
Ut fari primamque datum distinguere lingua
Hannibali vocem, sollers nutrire furores,
Romanum sevit puerili in pectore bellum.
Urbe fuit media, sacrum genitricis Elissæ
Manibus, et patria Tyriis formidine cultum,
Quod taxi circum et piceæ squalentibus umbris
Abdiderant, cœlique arcebant lumine, templum.
Hoc sese (ut perhibent) curis mortalibus olim
Exuerat regina loco. Stant marmore mœsto
Effigies, Belusque parens, omnisque nepotum
A Belo series; stat, gloria gentis, Agenor,
Et qui longa dedit terris cognomina Phœnix.
Ipsa sedet, tandem æternum coniuncta Sichæo:
Ante pedes ensis Phrygius iacet. Ordine centum
Stant aræ cœlique Deis Ereboque potenti.
Hic, crine effuso, atque Hennææ numina Divæ,
Atque Acheronta vocat Stygia cum veste sacerdos.
Immugit tellus, rumpitque horrenda per umbras
Sibila; inaccensi flagrant altaribus ignes.
Tum magico volitant cantu per inania Manes
Exciti; vultusque in marmore sudat Elissæ.
Hannibal hæc, patrio iussu, ad penetralia fertur:
Ingressique habitus atque ora explorat Hamilcar.
Non ille evantis Massylæ palluit iras,
Non diros templi ritus, adspersaque tabo
Limina, et audito surgentes carmine flammas.
Olli permulcens genitor caput, oscula libat,
Attollitque animos hortando, et talibus implet:
Gens recidiva Phrygum Cadmeæ stirpis alumnos
Fœderibus non æqua premit: si fata negarint
Dedecus id patriæ nostra depellere dextra,
Hæc tua sit laus, nate, velis: age! concipe bella
Latura exitium Laurentibus. Horreat ortus
Iam pubes Tyrrhena tuos, partusque recusent,
Te surgente, puer, Latiæ producere matres.
His acuit stimulis; subicitque haud mollia dictu:
Romanos terra atque undis, ubi competet ætas,
Ferro ignique sequar: Rhœteaque fata revolvam.
Non Superi mihi, non Martem cohibentia pacta,
Non celsæ obstiterint Alpes, Tarpeiaque saxa.
Hanc mentem iuro nostri per numina Martis,
Per Manes, regina, tuos. Tum nigra triformi
Hostia mactatur Divæ, raptimque recludit
Spirantes artus, poscens responsa, sacerdos,
Ac fugientem animam properatis consulit extis.
Ast, ubi quæsitas, artis de more vetustæ,
Intravit mentes Superùm, sic deinde profatur:
Ætolos late consterni milite campos,
Idæoque lacus flagrantes sanguine, cerno.
Quanta procul moles scopulis ad sidera tendit,
Cuius in aerio pendent tua vertice castra!
Iamque iugis agmen rapitur; trepidantia fumant
Mœnia, et Hesperio tellus porrecta sub axe
Sidoniis lucet flammis. Fluit, ecce, cruentus
Eridanus: iacet ore truci super arma virosque,
Tertia qui tulerat sublimis opima Tonanti.
Heu! quænam subitis horrescit turbida nimbis
Tempestas, ruptoque polo micat igneus æther?
Magna parant Superi: tonat alti regia cœli,
Bellantemque Iovem cerno. Venientia fata
Scire ultra vetuit Iuno; fibræque repente
Conticuere: latent casus, longique labores.
Sic clausum linquens arcano pectore bellum,
Atque hominum finem Gades, Calpenque secutus,
Dum fert Herculeis Garamantica signa columnis,
Occumbit sævo Tyrius certamine ductor.
Interea rerum Hasdrubali traduntur habenæ,
Occidui qui solis opes, et vulgus Iberum,
Bæticolasque viros furiis agitabat iniquis.
Tristia corda ducis, simul immedicabilis ira,
Et fructus regni feritas erat: asper amore
Sanguinis, et metui demens credebat honorem;
Nec nota docilis pœna satiare furores.
Ore excellentem, et spectatum fortibus ausis,
Antiqua de stirpe Tagum, Superûmque hominumque
Immemor, erecto suffixum robore mœstis
Ostentabat ovans populis sine funere regem.
Auriferi Tagus adscito cognomine fontis,
Perque antra et ripas Nymphis ululatus Iberis.
Mæonium non ille vadum, non Lydia mallet
Stagna sibi, nec, qui riguo perfunditur auro,
Campum, atque illatis Hermi flavescit arenis.
Primus inire manu, postremus ponere Martem.
Cum rapidum effusis ageret sublimis habenis
Quadrupedem, non ense virum, non eminus hasta,
Sistere erat: volitabat ovans, aciesque per ambas
Iam Tagus auratis agnoscebatur in armis.
Quem postquam diro suspensum robore vidit
Deformem leti famulus, clam corripit ensem
Dilectum domino, pernixque irrumpit in aulam,
Atque immite ferit geminato vulnere pectus.
At Pœni, succensi ira, turbataque luctu
Et sævis gens læta, ruunt, tormentaque portant.
Non ignes candensque chalybs, non verbera passim
Ictibus innumeris lacerum scindentia corpus,
Carnificesve manus, penitusve infusa medullis
Pestis, et in medio lucentes vulnere flammæ,
Cessavere; ferum visu dictuque, per artem
Sævitiæ extenti, quantum tormenta iubebant,
Creverunt artus; atque, omni sanguine rapto,
Ossa liquefactis fumarunt fervida membris.
Mens intacta manet: superat ridetque dolores,
Spectanti similis, fessosque labore ministros
Increpitat, dominique crucem clamore reposcit.
Hæc inter spretæ miseranda piacula pœnæ,
Erepto trepidus ductore exercitus una
Hannibalem voce, atque alacri certamine poscit.
Hinc studia accendit patriæ virtutis imago,
Hinc fama in populos iurati dicta belli,
Hinc virides ausis anni fervorque decorus,
Atque armata dolis mens, et vis insita fandi.
Primi ductorem Libyes clamore salutant;
Mox et Pyrenes populi et bellator Iberus.
Continuoque ferox oritur fiducia menti,
Cessisse imperio tantum terræque marisque.
Æoliis candens Austris et lampade Phœbi,
Æstifero Libye torquetur subdita Cancro,
Aut ingens Asiæ latus, aut pars tertia terris.
Terminus huic roseos amnis Lageus ad ortus,
Septeno impellens tumefactum gurgite pontum:
At, qua diversas clementior adspicit Arctos,
Herculeo dirimente freto, diducta propinquis
Europes videt arva iugis: ultra obsidet æquor;
Nec patitur nomen proferri longius Atlas,
Atlas subducto tracturus vertice cœlum.
Sidera nubiferum fulcit caput; ætherea sque
Erigit æternum compages ardua cervix:
Canet barba gelu; frontemque immanibus umbris
Pinea silva premit; vastant cava tempora venti;

Nimbosoque ruunt spumantia flumina rictu.
Tum geminæ laterum cautes maria alta fatigant;
Atque, ubi fessus equos Titan immersit anhelos,
Flammiferum condunt fumanti gurgite currum.
Sed qua se campis squalentibus Africa tendit,
Serpentum largo coquitur fecunda veneno.
Felix, qua pingues mitis plaga temperat agros,
Nec Cerere Hennæa, Phario nec victa colono.
Hic passim exsultant Nomades, gens inscia freni;
Quis inter geminas per ludum mobilis aures
Quadrupedem flectit non cedens virga lupatis.
Altrix bellorum bellatorumque virorum
Tellus, nec fidens nudo sine fraudibus ensi.
Altera complebant Hispanæ castra cohortes,
Auxilia Europa genitoris parta tropæis.
Martius hinc sonipes campos hinnitibus implet,
Hinc iuga cornipedes erecti bellica raptant:
Non Eleus est campo fervention axis.
Prodiga gens animæ, et properare facillima mortem.
Namque, ubi transcendit florentes viribus annos,
Impatiens ævi spernit novisse senectam,
Et fati modus in dextra est. Hic omne metallum:
Electri gemino pallent de semine venæ,
Atque atros chalybis fetus humus horrida nutrit:
Sed scelerum causas operit Deus. Astur avarus
Visceribus laceræ telluris mergitur imis,
Et redit, infelix, effosso concolor auro.
Hinc certant, Pactole, tibi Duriusque Tagusque,
Quique super Gravios lucentes volvit arenas,
Infernæ populis referens oblivia Lethes.
Nec Cereri terra indocilis, nec inhospita Baccho,
Nullaque Palladia sese magis arbore tollit.
Hæ postquam Tyrio gentes cessere tyranno,
Utque dati rerum freni, nunc arte paterna
Conciliare viros; armis consulta senatus
Vertere, nunc donis: primus sumsisse laborem,
Primus iter carpsisse pedes, partemque subire,
Si valli festinet opus: nec cætera segnis,
Quæcumque ad laudem stimulant: somnumque negabat
Naturæ, noctemque vigil ducebat in armis;
Interdum proiectus humi, turbæque Libyssæ,
Insignis sagulo, duris certare manuplis:
Celsus et in magno præcedens agmine ductor,
Imperium perferre suum: tum vertice nudo
Excipere insanos imbres, cœlique ruinam.
Spectarunt Pœni, tremuitque exercitus Astur,
Torquentem cum tela Iovem, permixtaque nimbis
Fulmina, et excussos ventorum flatibus ignes,
Turbato transiret equo: nec pulvere fessum
Agminis ardenti labefecit Sirius astro.
Flammiferis tellus radiis cum exusta dehiscit,
Candentique globo medius coquit æthera fervor,
Femineum putat inventa iacuisse sub umbra:
Exercetque sitim, et spectato fonte recedit.
Idem correptis sternacem ad prœlia frenis
Frangere equum, et famam letalis amare lacerti;
Ignotique amnis tranare sonantia saxa,
Atque e diversa socios arcessere ripa.
Idem expugnati primus stetit aggere muri;
Et, quoties campo rapidus fera prœlia miscet,
Qua sparsit ferrum, latus rubet æquore limes.
Ergo instat fatis, et, rumpere fœdera certus,
Quo datur, interea Romam comprendere bello
Gaudet, et extremis pulsat Capitolia terris.
Prima Saguntinas turbarunt classica portas;
Bellaque sumta viro belli maioris amore.
Haud procul Herculei tollunt se litore muri,
Clementer crescente iugo, quis nobile nomen
Conditus excelso sacravit colle Zacynthos.
Hic, comes Alcidæ, remeabat in agmine Thebas
Geryone exstincto, cœloque ea facta ferebat.
Tres animas namque id monstrum, tres corpore dex-
Armarat, ternaque caput cervice gerebat. (tras
Haud alium vidit tellus, cui ponere finem
Non posset mors una viro, duræque Sorores
Tertia bis rupto torquerent stamina filo.
Hinc spolia ostentabat ovans, captivaque victor
Armenta ad fontes medio fervore vocabat,
Cum tumidas fauces, accensis sole venenis,
Calcatus rupit letali vulnere serpens,
Inachiumque virum terris prostravit Iberis.
Mox profugi, ducente Noto, advertere coloni,
Insula quos genuit Graio circumflua ponto,
Atque auxit quondam Laertia regna, Zacynthos.
Firmavit tenues ortus mox Daunia pubes,
Sedis inops, misit largo quam dives alumno,
Magnanimis regnata viris, nunc Ardea nomen.
Libertas populis pacto servata decusque
Maiorum, et Pœnis urbi imperitare negatum.
Admovet abrupto flagrantia fœdere ductor
Sidonius castra, et latos quatit agmine campos.
Ipse, caput quassans, circumlustravit anhelo
Muros sævus equo; mensusque paventia tecta,
Pandere iamdudum portas ac cedere vallo
Imperat, et longe clausis sua fœdera, longe
Ausoniam fore, nec veniæ spem Marte subactis;
Scita Patrum, et leges, et iura, fidemque, Deosque,
In dextra nunc esse sua. Verba ocyus acer
Intorto sancit iaculo, figitque per arma
Stantem pro muro, et minitantem vana, Caicum.
Concidit exacti medius per viscera teli,
Effusisque simul prærupto ex aggere membris,
Victori moriens tepefactam retulit hastam.
At, multo ducis exemplum clamore secuti,
Involvunt atra telorum mœnia nube.
Clara nec in numero virtus latet: obvia quisque
Ora duci portans, ceu solus, bella capessit.
Hic crebram fundit Baleari verbere glandem,
Terque levi ducta circum caput altus habena
Permissum ventis abscondit in aere telum.
Hic valido librat stridentia saxa lacerto:
Huic impulsa levi torquetur lancea nodo.
Ante omnes ductor, patriis insignis in armis,
Nunc picea iactat fumantem lampada flamma,
Nunc sude, nunc iaculo, nunc saxis impiger instat,
Aut hydro imbutas, bis noxia tela, sagittas
Contendit nervo, atque insultat fraude pharetræ:
Dacus ut armiferis Geticæ telluris in oris,
Spicula qui patrio gaudens acuisse veneno
Fundit apud ripas inopina binominis Istri.
Cura subit, collem turrita cingere fronte,
Castelloque urbem circumvallare frequenti.
Heu, priscis numen populis, at nomine solo
In terris iam nota, Fides! stat dura iuventus,
Ereptamque fugam, et claudi videt aggere muros.
Sed dignam Ausonia mortem putat esse Saguuto,
Servata cecidisse fide. Iamque acrius omnes
Intendunt vires: adductis stridula nervis
Phocais effundit vastos ballista molares;
Atque eadem, ingentis mutato pondere teli,
Ferratam excutiens ornum, media agmina rumpit.
Alternus resonat clangor: certamine tanto
Conseruere acies, veluti circumdata vallo
Roma foret; clamatque super: Tot millia, gentes
Inter tela satæ, iam capto stamus in hoste?
Anne pudet cœpti? pudet omihis? en bona virtus,
Primitiæque ducis! Taline implere paramus
Italiam fama? tales præmittere pugnas?

Accensæ exsultant mentes, haustus que medullis
Hannibal exagitat, stimulantque sequentia bella.
Invadunt manibus vallum, cæsasque relinquunt
Deiecti muris dextras. Subit arduus agger,
Imponitque globos pugnantum desuper urbi.
Armavit clausos, ac portis arcuit hostem
Librari multa consueta falarica dextra,
Horrendum visu robur, celsisque nivosæ
Pyrenes trabs lecta iugis, cui plurima cuspis;
Vix muris tolerauda lues: sed cætera pingui
Uncta pice, atque atro circumlita sulfure, fumant.
Fulminis hæc ritu, summis e mœnibus arcis
Incita, sulcatum tremula secat aera flamma.
Qualis sanguineo præstringit lumina crine,
Ad terram cælo decurrens, ignea lampas.
Hæc, ictu rapido, pugnantum sæpe per auras,
Attonito ductore, tulit fumantia membra.
Hæc vastæ lateri turris ceu turbine fixa,
Dum penitus pluteis Vulcanum exercet adesis,
Arma virosque simul pressit flagrante ruina.
Tandem condensis actæ testudinis armis,
Subducto Pœni vallo, cæcaque latebra,
Pandunt prolapsam suffossis mœnibus urbem.
Terribilem in sonitum procumbens, aggere victo
Herculeus labor, atque immania saxa resolvens,
Mugitum ingentem cœlo dedit. Alpibus altis
Aeriæ rupes, scopulorum mole revulsa,
Haud aliter scindunt resonanti fragmine montem.
Surgebat cumulo certatim prorutus agger;
Obstabatque iacens vallum, ni protenus instent
Hinc atque hinc acies media pugnare ruina.
Emicat ante omnes, primævo flore iuventæ
Insignis Rutulo Murrus de sanguine; at idem
Matre Saguntina Graius, geminoque parente
Dulichios Italis miscebat prole nepotes.
Hic magno socios Aradum clamore vocantem,
Qua corpus loricam inter galeamque patescit:
Conantis motus speculatus, cuspide sistit,
Prostratumque premens telo, voce insuper urget:
Fallax Pœne, iaces; certe Capitolia primus
Scandebas victor! quæ tanta licentia voti?
Nunc Stygio fer bella Iovi. Tum fervidus hastam
Adversi torquens defigit in inguine Iberi;
Oraque dum calcat iam singultantia leto,
Hic iter est, inquit, vobis ad mœnia Romæ,
O metuenda manus: sic, quo properatis, eundum.
Mox instaurantis pugnam circumsilit arma,
Et rapto nudum clypeo latus haurit Iberi.
Dives agri, dives pecoris, famæque negatus,
Bella feris arcu iaculoque agitabat Iberus.
Felix, heu, nemorum, et vitæ laudandus opacæ,
Si sua per patrios tenuisset spicula saltus.
Hunc miseratus, adest infesto vulnere Ladmus.
Cui, sævum arridens, Narrabis Hamilcaris umbris
Hanc, inquit, dextram, quæ iam, post funera vulgi,
Hannibalem vobis comitem dabit; et ferit alte
Insurgens gladio cristatæ cassidis æra,
Perque ipsum tegimen crepitantia dissipat ossa.
Tum frontem Chremes intonsam umbrante capillo
Septus, et horrentes effugiens crine galeros,
Tum Masulus, crudaque virens ad bella senecta
Carthalo, non pavidus fetas mulcere leænas,
Flumineaque urna cælatus Bagrada parmam,
Et vastæ Nasamon Syrtis populator Hiempsal,
Audax in fluctu laceras raptare carinas,
Una omnes dexraque cadunt iraque peremti.
Necnon serpentem diro exarmare veneno
Doctus Athyr, tactuque graves sopire chelydros,
Ac dubiam admoto sobolem explorare ceraste.
Tu quoque, fatidicis Garamanticus accola lucis,
Insignis flexo galeam per tempora cornu,
Heu, frustra reditum sortes tibi sæpe locutas
Mentitumque Iovem increpitans, occumbis, Iarba.
Et iam corporibus cumulatus creverat agger,
Perfusæque atra fumabant cæde ruinæ.
Tum ductorem avido clamore in prœlia poscit:
Fulmineus ceu Spartanis latratibus actus,
Cum silvam occursu venantum perdidit, hirto
Horrescit setis dorso, et postrema capessit
Prœlia, canentem maudens aper ore cruorem,
Iamque gemit, geminans contra venabula dentem.
At parte ex alia, qua se insperata iuventus
Extulerat portis, ceu spicula nulla manusque
Vim ferre exitiumve queant, permixtus utrisque
Hannibal agminibus passim furit, et quatit ensem,
Cantato nuper senior quem fecerat igni
Litore ab Hesperidum Temisus, qui carmine pollens,
Fidebat magica ferrum crudescere lingua:
Quantus Bistoniis late Gradivus in oris
Belligero rapitur curru, telumque coruscans,
Titanum quo pulsa cohors, flagrantia bella
Cornipedum afflatu tonat, et stridoribus axis.
Iamque Hostum, Rutulumque Pholum, iugentemque Metiscum,
Iam Lygdum, Duriumque simul, flavumque Galæsum,
Et geminos, Chromin atque Gyan, demiserat umbris:
Daunum etiam, grata quo non spectatior alter
Voce movere fora, atque orando fingere mentes,
Nec legum custos sollertior, aspera telis
Dicta admiscentem: Quænam te, Pœne, paternæ
Huc adigunt Furiæ? Non hæc Sidonia tecta
Feminea fabricata manu, pretiove parata,
Exsulibusve datum dimensis litus arenis.
Fundamenta Deûm, Romanaque fœdera, cernis.
Ast illum, toto iactantem talia campo,
Ingenti raptum nisu, medioque virorum
Avulsum inter tela globo, et post terga revinctum,
Hannibal ad pœnam lentæ mandaverat iræ,
Increpitansque suos, inferri signa iubebat;
Perque ipsos cædis cumulos, stragemque iacentum
Monstrabat furibundus iter, cunctosque ciebat
Nomine, et in prædas stantem dabat improbus urbem.
Sed, postquam a trepidis allatum, fervere partem
Diversam Marte infausto, Murroque secundos
Hunc Superos tribuisse diem, ruit ocyus amens
Lymphato cursu, atque ingentes deserit actus.
Letiferum nutant fulgentes vertice cristæ:
Crine ut flammifero terret fera regna comeles,
Sanguineum spargens ignem; vomit atra rubentes,
Fax cælo radios, ac sæva luce coruscum
Scintillat sidus, terrisque extrema minatur.
Præcipiti dant tela viam, dant signa, viriquo,
Atque ambæ trepidant acies: iacit igneus hastæ
Dirum lumen apex, ac late fulgurat umbo.
Talis ubi Ægæo surgente ad sidera ponto,
Per longum vasto Cori cum murmure fluctus
Suspensum in terras portat mare, frigida nautis
Corda tremunt: sonat ille procul, flatuque tumescens,
Curvatis pavidas transmittit Cycladas undis.
Non cuncta e muris unum incessentia tela,
Fumantesque ante ora faces, non saxa per artem
Tormentis excussa tenent. Ut tegmina primum
Fulgentis galeæ conspexit, et arma cruento
Inter solem auro rutilantia, turbidus infit:
Eu, qui res Libycas, inceptaque tanta retardet,
Romani Murrus belli mora! Fœdera, faxo,
Iam noscas, quid vana queant, et vester Iberus.
Fer tecum castamque fidem, servataque iura:

Deceptos mihi linque Deos. Cui talia Murrus:
Exoptatus ades: mens olim prœlia poscit,
Speque tui flagrat capitis: fer debita fraudum
Præmia, et Italiam tellure inquire sub ima.
Longum in Dardanios fines iter, atque nivalem
Pyrenen, Alpesque, tibi mea dextera donat.
Hæc inter, cernens subeuntem comminus hostem,
Præruptumque loci fidum sibi, corripit ingens
Aggere convulso saxum, et nitentis in ora
Devolvit, pronoque silex ruit incitus ictu.
Subsedit duro concussus fragmine muri.
Tum pudor accendit mentem, nec conscia fallit
Virtus pressa loco; frendens luctatur, et ægro
Scandit in adversum per saxa vetantia nisu.
Sed, postquam propior vicino lumine fulsit,
Et tota se mole tulit, velut incita clausum
Agmina Pœnorum cingant, et cuncta paventem
Castra premant, lato Murrus caligat in hoste.
Mille simul dextræ densusque micare videtur
Ensis, et innumeræ nutare in casside cristæ.
Conclamant utrimque acies, ceu tota Saguntos
Igne micet: trahit instanti languentia leto
Membra pavens Murrus, supremaque vota capessit:
Conditor Alcide, cuius vestigia sacra
Incolimus, terræ minitantem averte procellam,
Si tua non segni defenso mœnia dextra.
Dumque orat, cœloque attollit lumina supplex,
Cerne, ait, an nostra longe Tirynthius ausis
Iustius affuerit. Ni displicet æmula virtus,
Haud me dissimilem, Alcide, primoribus annis
Agnosces, iuvicte, tuis: fer numen amicum,
Et, Troiæ quondam primis memorate ruinis,
Dexter ades Phrygiæ delenti stirpis alumnos.
Sic Pœnus, pressumque ira simul exigit ensem,
Qua capuli statuere moræ; teloque relato
Horrida labentis perfunditur arma cruore.
Hicet ingenti casu turbata iuventus
Procurrit: nota arma viri corpusque superbo
Victori spoliare negant. Coit aucta vicissim
Hortanda manus, et glomerata mole feruntur.
Hinc saxis galea, hinc clypeus sonat æreus hastis:
Incessunt sudibus, libraţaque pondera plumbi
Certatim iaciunt: decisæ vertice cristæ
Dereptumque decus nutantum in cæde iubarum.
Iamque agitur largus per membra fluentia sudor,
Et stant loricæ squamis horrentia tela:
Nec requies, tegimenve datur mutare sub ictu.
Genua labant, fessique humeri gestamina laxant.
Tum creber, penitusque trahens suspiria, sicco
Fumat ab ore vapor; nisuque elisus anhelo
Auditur gemitus, fractumque in casside murmur.
Mente adversa domat, gaudetque nitescere duris
Virtutem, et decoris pretio discrimina pensat.
Hic subitus scisso densa inter nubila cœlo
Erupit quatiens terram fragor; et super ipsas
Bis Pater intonuit geminato fulmine pugnas.
Inde inter nubes ventorum turbine cæco
Ultrix iniusti vibravit lancea belli,
Ac femine adverso librata cuspide sedit.
Tarpeiæ rupes Superisque habitabile saxum,
Et vos, virginea lucentes semper in ara,
Laomedonteæ Troiana altaria flammæ,
Heu, quantum vobis fallacis imagine teli
Promisere Dei! propius si pressa furenti
Hasta foret, clausæ starent mortalibus Alpes,
Nec, Trasymene, tuis nunc Allia cederet undis.
Sed Iuno, adspectans Pyrenes vertice celsæ
Nova rudimenta, et primos in Marte calores,
Ut videt impressum conjecta cuspide vulnus,
Advolat, obscura circumdata nube, per auras,
Et validam duris evellit ab ossibus hastam.
Ille tegit clypeo fusum per membra cruorem;
Tardaque paulatim et dubio vestigia nisu
Alternata trahens, aversus ab aggere cedit.
Nox tandem optatis terras pontumque tenebris
Condidit, et pugnas erepta luce diremit.
At duræ invigilant mentes, molemque reponunt,
Noctis opus. Clausos acuunt extrema pericli,
Et fractis rebus violentior ultima virtus.
Hinc puer invalidique senes, hinc femina ferre
Certat opem in dubiis miserando nava labori;
Saxaque mananti subvectat vulnere miles.
Iam Patribus clarisque senum sua munia curæ:
Concurrunt, lectosque viros hortantur, et orant,
Defessis subeant rebus, revocentque salutem,
Et Latia extremis implorent casibus arma.
Ite citi, remis velisque impellite puppim,
Saucia dum castris clausa est fera: tempore Martis
Utendum est rapto, et grassandum ad clara pericli.
Ite citi, deflete fidem, murosque ruentes;
Antiquaque domo meliora arcessite fata.
Mandati summa est: dum stat, remeate, Saguntos.
Ast illi celerant, qua proxima litora, gressum,
Et fugiunt tumido per spumea cærula velo.
Pellebat somnos Tithoni roscida coniux,
Ac rutilus primis sonipes hinnitibus altos
Afflarat montes, roseasque movebat habenas.
Iam celsa e muris, exstructa mole, iuventus
Clausam nocturnis ostentat turribus urbem.
Rerum omnes pendent actus, et, milite mœsto,
Laxata obsidio, ac pugnandi substitit ardor;
Inque ducem versæ tanto discrimine curæ.
Interea Rutulis longinqua per æquora vectis
Herculei ponto cœpere exsistere colles,
Et nebulosa iugis attollere saxa Monœci.
Tracius hos Boreas scopulos, immitia regna,
Solus habet; semperque rigens, nunc litora pulsat,
Nunc ipsas alis plangit stridentibus Alpes;
Atque, ubi se terris glaciali fundit ab Arcto,
Haud ulli contra fiducia surgere vento.
Vorticibus torquet rapidis mare; fractaque anhelant
Æquora, et iniecto conduntur gurgite montes: (lit.
Iamque volans Rhenum Rhodanumque in nubila tol-
Hunc postquam Boreæ dirum evasere furorem,
Alternos mœsti casus bellique marisque,
Et dubium rerum eventum, sermone volutant.
O patria! o Fidei domus inclyta! quo tua nunc sunt
Fata loco? Sacræne manent in collibus arces?
An cinis (heu Superi!) tanto de nomine restat?
Ferte leves auras, flatusque ciete secundos,
Si nondum insultat templorum Pœnicus ignis
Culminibus, Latiæque valent succurrere classes.
Talibus illacrymant noctemque diemque querelis,
Donec Laurentes puppis defertur ad oras,
Qua pater, acceptis Anienis ditior undis,
In pontum flavo descendit gurgite Tibris.
Hinc consanguineæ subeunt iam mœnia Romæ.
Concilium vocat augustum, castaque beatos
Paupertate Patres, ac nomina parta triumphis,
Consul, et æquantem Superos virtute senatum.
Facta animosa viros, et recti sacra cupido,
Attollunt, hirtæque togæ, neglectaque mensa,
Dexteraque a curvis capulo non segnis aratris;
Exiguo faciles, et opum non indiga corda,
Ad parvos curru remeabant sæpe penates.
In foribus sacris, primoque in limine templi,
Captivi currus, belli decus, armaque rapta
Pugnantum ducibus, sævæque in Marte secures,

Perfossi clypei, et servantia tela cruorem,
Claustraque portarum, pendent. Hic, Punica bella,
Ægates cernas, fusaque per æquora classe,
Exactam ponto Libyen testantia rostra:
Hic galeæ Senonum, pensatique improbus auri
Arbiter ensis inest, Gallisque ex arce fugatis,
Arma, revertentis pompa gestata Camilli:
Hic spolia Æacidæ, hic Epirotica signa,
Et Ligurum horrentes coni, parmæque relatæ
Hispana de gente rudes, Alpinaque gæsa.
Sed postquam clades patefecit et horrida bella
Orantûm squalor, præsens adstare Sagunti
Ante oculos visa est extrema precantis imago.
Tum senior mœsto Sicoris sic incipit ore:
Sacrata gens clara fide, quam rite fatentur
Marte satam populi ferro parere subacti,
Ne crede emeusos levia ob discrimina pontum.
Vidimus obsessam patriam, murosque trementes;
Et, quem insana freta aut cœtus genuere ferarum,
Vidimus Hannibalem. Procul his a mœnibus, oro,
Arcete, o Superi: nostroque in Marte tenete
Fatiferæ iuvenem dextræ. Qua mole sonantes
Exigit ille trabes! et quantus crescit in armis!
Trans iuga Pyrenes, medium indignatus Iberum,
Excivit Calpen, et mersos Syrtis arenis
Molitur populos, maioraque mœnia quærit.
Spumeus hic, medio qui surgit ab æquore, fluctus,
Si prohibere piget, vestras effringet in urbes.
An tanti pretium motus, ruptique per enses
Fœderis, hoc iuveni, iurata in bella ruenti,
Creditis, ut statuat superatæ iura Sagunto?
Ocyus ite, viri, et nascentem extinguite flammam,
Ne seræ redeant post aucta pericula curæ.
Quamquam o, si nullus terror, non obruta iam nunc
Semina fumarent belli; vestræne Sagunto
Spernendum consanguineam protendere dextram?
Omnis Iber, omnis rapidis fera Gallia turmis,
Omnis ab æstifero sitiens Libys imminet axe.
Per vos culta diu Rutulæ primordia gentis,
Laurentemque Larem, et genitricis pignora Troiæ,
Conservate pios, qui permutare coacti
Acrisioneis Tirynthia culmina muris.
Vos etiam Zanclen, Siculi contra arma tyranni,
Invisse egregium; vos et Campana tueri
Mœnia, depulso Samnitum robore, dignum
Sigeis duxistis avis. Vetus incola Dauni,
Testor vos, fontes et stagna arcana Numici,
Cum felix nimium dimitteret Ardea pubem,
Sacra domumque ferens, et avi penetralia Turni,
Ultra Pyrenen Laurentia nomina duxi.
Cur, ut decisa atque avulsa a corpore membra,
Despiciar, vesterque luat cur fœdera sanguis?
Tandem, ut finitæ voces, (miserabile visu)
Submissi palmas, lacerato tegmine vestis,
Affligunt pronî squalentia corpora terræ.
Inde agitant consulta Patres, curasque fatigant.
Lentulus, ut cernens accensæ tecta Sagunti,
Poscendum pœnæ iuvenem, celerique negantis
Exuri bello Carthaginis arva iubebat.
At Fabio, cauta speculator mente futuri,
Nec lætus dubiis, parcusque lacessere Martem,
Et melior clauso bellum producere ferro,
Prima super tantis rebus pensanda; ducisne
Ceperit arma furor, Patres an signa moveri
Censuerint; mittique viros, qui exacta reportent.
Providus hæc, ritu vatis, fundebat ab alto
Pectore præmeditans Fabius surgentia bella:
Ut sæpe e celsa grandævus puppe magister,
Prospiciens signis venturum in carbasa Corum,
Summo iamdudum substringit lintea malo.
Sed lacrymæ atque ira mixtus dolor impulit omnes
Præcipitare latens fatum; lectique senatu,
Qui ductorem adeant: si perstet surdus in armis
Pactorum, vertant inde ad Carthaginis arces;
Nec Divûm oblitis indicere bella morentur.

Liber secundus

Cærulis provecta vadis, iam Dardana puppis
Tristia magnanimi portabat iussa senatus,
Primoresque Patrum. Fabius, Tirynthia proles,
Ter centum memorabat avos, quos turbine Martis
Abstulit una dies, cum Fors, non æqua labori,
Patricio Cremeræ maculavit sanguine ripas.
Huic comes æquato sociavit munere curas
Poplicola, ingentis Volesi Spartana propago.
Is, cultam referens insigni nomine plebem,
Ausonios atavo ducebat consule fastos.
Hos ut depositis portum contingere velis
Allatum Hannibali, consultaque ferre senatus,
Iam medio seram bello poscentia pacem,
Ductorisque simul conceptas fœdere pœnas;
Ocyus armatas passim per litora turmas
Ostentare iubet minitantia signa, recensque
Perfusos clypeos, et tela rubentia cæde.
Haud dictis nunc esse locum; strepere omnia, clamat,
Tyrrhenæ claugore tubæ, gemituque cadentûm.
Dum detur, relegant pontum, neu se addere clausis
Festinent: notum, quid cæde calentibus armis,
Quantum iræ liceat, motusve quid audeat ensis.
Sic ducis affatu per inhospita litora pulsi,
Converso Tyrios petierunt remige Patres.
Hic alto Pœnus fundentem vela carinam
Incessens dextra, Nostrum, pro Iupiter! inquit,
Nostrum ferre caput parat illa per æquora puppis.
Heu cæcæ mentes, tumefactaque corda secundis!
Armatum Hannibalem pœnæ petit impia tellus.
Ne deposce; adero: dabitur tibi copia nostri
Ante expectatum; portisque focisque timebis,
Quæ nunc externos defendis, Roma, penates.
Tarpeios iterum scopulos præruptaque saxa
Scandatis licet, et celsam migretis in arcem,
Nullo iam capti vitam pensabitis auro.
Incensi dictis animi, et furor additus armis.
Conditur extemplo telorum nubibus æther,
Et densa resonant saxorum grandine turres.
Ardor agit, provecta queat dum cernere muros,
Inque oculis profugæ Martem exercere carinæ.
Ipse autem incensas promissa piacula turmas
Flagitat, insignis nudato vulnere, ductor,
Ac repetens questus furibundo personat ore:
Poscimur, o socii! Fabiusque e puppe catenas
Ostentat, dominique vocat nos ira senatus.
Si tædet cœpti, culpandave movimus arma,
Ausoniam ponto propere revocate carinam.
Nil moror: evincta lacerandum tradite dextra.
Nam cur, Eoi deductus origine Beli,
Tot Libyæ populis, tot circumfusus Iberis,
Servitium perferre negem? Rhœteius immo
Imperet æternum, et populis sæclisque propaget
Regna ferox: nox iussa virum nutusque tremamus.
Effundunt gemitus, atque omina tristia vertunt.
In stirpem Æneadum, ac stimulant clamoribus iras.
Discinctos inter Libyas populosque bilingues,
Marmaricis audax in bella Œnotria signis
Venerat Asbyte, proles Garamantis Iarbæ.
Hammone hic genitus, Phorcynidos antra Medusæ,
Cinyphiumque Macen, et iniquo e sole calentes
Battiadas, late imperio sceptrisque regebat;

Cui patrius Nasamon, æternumque arida Barce,
Cui nemora Autololum, atque infidæ litora Syrtis,
Parebant, nullaque levis Gætulus habena.
Atque is fundarat thalamos Tritonide nympha;
Unde genus proavumque Iovem regina ferebat,
Et sua fatidico repetebat nomina luco.
Hæc, iguara viri, vacuoque assueta cubili,
Venatu et silvis primos [defenderat] annos:
Non calathis mollita manus, operatave fuso,
Dictynnam, et saltus, et anhelum impellere planta
Cornipedem, ac stravisse feras, immitis amabat.
Quales Threiciæ Rhodopen Pangæaque lustrant
Saxosis nemora alta iugis, cursuque fatigant
Hebrum innupta manus: spreti Ciconesque Getæque,
Et Rhesi domus, et lunatis Bistones armis.
Ergo, habitu insignis patrio, religata fluentem
Hesperidum dono crinem, dextrumque feroci
Nuda latus Marti, ac fulgentem tegmine lævam
Thermodontiaca munita in prœlia pelta,
Fumantem rapidis quatiebat cursibus axem.
Pars comitum biiugo curru, pars cætera dorso
Fertur equi; necnon Veneris iam fœdera passæ
Reginam cingunt: sed virgine densior ala est.
Ipsa autem, gregibus per longa mapalia lectos,
Ante aciem ostentabat equos, tumuloque propinquo
Dum sequitur gyris campum, vibrata per auras
Spicula contorquens summa ponebat in arce.
Hanc, hasta toties intrantem mœnia, Mopsus
Non tulit, et celsis senior Gortynia muris
Tela sonante fugat nervo, liquidasque per auras
Dirigit aligero letalia vulnera ferro.
Cres erat, ærisonis Curetum advectus ab antris,
Dictæos agitare puer levioribus annis
Penuata saltus assuetus arundine Mopsus.
Ille vagam cœlo demisit sæpe volucrem;
Ille procul campo liuquentem retia cervum
Vulnere sistebat; rueretque inopina sub ictu
Ante fera incauto, quam sibila poneret arcus.
Nec se tum pharetra iactavit iustius ulla,
Eois quamquam certet Gortyna sagittis.
Verum ut opum levior venatu extendere vitam
Abnuit, atque arctæ res exegere per æquor,
Conluge cum Meroe natisque; inglorius hospes
Intrarat miseram, fato ducente, Saguntum.
Coryti fratrum ex humeris calamique paterni
Pendebant, volucerque chalybs, Minoia tela.
Hic, medius iuvenum, Massylæ gentis in agmen
Crebra Cydoneo fundebat spicula cornu. (entes
Iam Garamum, audacemque Thyrum, pariterque ru-
Gisgonem, lævemque Bagam, indignumque sagittæ,
Impubem malas, tam certæ occurrere Lyxum,
Fuderat, et plena tractabat bella pharetra.
Tum, vultum intendens telumque in virginis ora,
Desertum non grata Iovem per vota vocabat.
Namque, ut fatiferos converti prospicit arcus,
Oppositu procul insidiis Nasamonias Harpe
Corpore præripuit letum; calamumque volantem,
Dum clamat, patulo excipiens transmisit hiatu;
Et primæ ferrum a tergo videre sorores.
At, comitis frendens casu, labentia virgo
Membra levat, parvaque oculos iam luce natantes
Irrorat lacrymis; totisque annita doloris
Viribus, intorquet letalem in mœnia cornum.
Illa volans humerum rapido transverberat ictu
Conantis Dorylæ (iunctis iam cornibus arcus,
Et ducti spatium nervi complente sagitta)
Exentere in ventos resoluto pollice ferrum.
Tum subitum in vulnus præceps devolvitur altis
Aggeribus muri; iuxtaque cadentia membra,
Effusi versa calami fluxere pharetra.
Exclamat paribus frater vicinus in armis
Icarus, ulciscique parat lacrymabile fatum:
Atque illum, raptim promentem in prœlia telum,
Hannibal excussi prævertit turbine saxi.
Labuntur gelido torpentia frigore membra;
Deficiensque manus pharetræ sua tela remisit.
At pater, in gemino natorum funere, Mopsus
Correptos arcus ter mœsta movit ab ira:
Ter cecidit dextra, et notas dolor abstulit artes.
Pœnitet, heu! sero, dulces liquisse penates:
Arreptoque avide, quo concidis, Icare, saxo,
Postquam ævum senior percussaque pectora frustra
Sentit, et, ut tantos compescat morte dolores,
Nil opis in dextra, vastæ se culmine turris
Præcipitem iacit, et delapsus pondere prono,
Membra super natí moribundos explicat artus.
Dum cadit externo Gortynius advena bello,
Iam nova molitus stimulato milite Theron,
Alcidæ templi custos aræque sacerdos,
Non exspectatum Tyriis effuderat agmen,
Et fera miscebat reserata prœlia porta.
Atque illi non hasta manu, non vertice cassis;
Sed, fixus latis humeris et mole iuventæ,
Agmina vastabat clava, nihil indigus ensis.
Exuviæ capiti impositæ, tegimenque leonis,
Terribilem attollunt excelso vertice rictum.
Centum angues idem Lernæaque monstra gerebat
In clypeo, et sectis geminam serpentibus Hydram.
Ille Iubam, Thapsumq: patrem, clarumq: Micipsam
Nomine avi, Maurumque Sacen, a mœnibus actos,
Palantesque fuga, præceps ad litora cursu
Egerat; atque una spumabant æquora dextra.
Nec contentus Idi leto, letoque Cothonis,
Marmaridæ nec cæde Rothi, nec cæde Iugurthæ,
Asbytes currum et radiantis tegmina lævæ
Poscebat votis, gemmataque lumina peltæ;
Atque in belligera versabat virgine mentem.
Quem ruere ut telo vidit regina cruento,
Obliquos detorquet equos, lævumque per orbem
Fallaci gyro campum secat, ac, velut ales,
Averso rapitur sinuata per æquora curru.
Dumque ea se ex oculis aufert, atque, ocyor Euro,
Incita pulveream campo trahit ungula nubem,
Adversum late stridens rota proterit agmen;
Ingerit et crebras virgo trepidantibus hastas.
Hic cecidere Lycus, Thamyrisque, et nobile nomen
Eurydamas, clari deductum stirpe parentis,
Qui, thalamos ausus quondam sperare superbos,
Heu demens! Ithacique torum: sed enim, arte pudica,
Fallacis toties revoluto stamine telæ
Deceptus, mersum pelago iactarat Ulyssem:
Ast Ithacus vero, ficta pro morte, loquacem
Affecit leto: tædæque ad funera versæ.
Gens extrema viri campis deletur Iberis,
Eurydamas, Nomados dextra; superinstrepit ater,
Et servat cursum perfractis ossibus, axis. (quam
Iamque aderat remeans virgo, inter prœlia post-
Distringi Therona videt, sævamque bipennem
Perlibrans mediæ fronti, spolium inde superbum,
Herculeasque tibi exuvias, Dictynna, vovebat.
Nec segnis, Theron tantæ spe laudis in ipsos
Adversus consurgit equos, villosaque fulvi
Ingerit obiectans trepidantibus ora leonis.
Attoniti terrore novo rictuque minaci,
Quadrupedes iactant resupino pondere currum.
Tum saltu Asbyten conantem linquere pugnas
Occupat, incussa gemina inter tempora clava;
Ferventesque rotas, turbataque frena pavore,

Disiecto spargit collisa per ossa cerebro;
Ac rapta properans cædem ostentare bipenni,
Amputat e curru revolutæ virginis ora.
Necdum iræ positæ: celsa nam figitur hasta
Spectandum caput; id gestent ante agmina Pœnum,
Imperat, et propere currus ad mœnia vertant.
Hæc, cæcus fati, Divùmque abeunte favore,
Vicino Theron edebat prœlia leto.
Namque aderat, toto ore ferens iramque minasque,
Hannibal, et cæsam Asbyten, fixique tropæum
Infandum capitis, furiata mente dolebat.
Ac, simul ærati radiavit luminis umbo,
Et concussa procul membris velocibus arma
Letiferum intonuere, fugam perculsa repente
Ad muros trepido convertunt agmina cursu:
Sicut agit levibus per sera crepuscula pennis
E pastu volucres ad nota cubilia Vesper;
Aut, ubi Cecropius formidine nubis aquosæ
Sparsa super flores examina tollit Hymettos,
Ad dulces ceras et odori corticis antra
Mollis apes gravidæ properant, densoque volatu
Raucum connexæ glomerant ad limina murmur.
Præcipitat metus attonitos, cæcique feruntur.
Heu blandum cœli lumen! tantone cavetur
Mors reditura metu, nascentique addita fata?
Consilium damnant, portaque atque aggere tuto
Erupisse gemunt: retinet vix agmina Theron:
Interdumque manu, interdum clamore minisque,
State, viri: meus ille hostis: mihi gloria magnæ,
State, venit pugnæ. Muro tectisque Sagunti
Hac abigam Pœnos dextra: spectacula tantum
Ferte, viri: vel, si cunctos metus acer in urbem
(Heu deforme!) rapit, soli mihi claudite portas.
At Pœnus rapido præceps ad mœnia cursu,
Dum pavitant trepidi rerum fessique salutis,
Tendebat: stat primam urbem murosque patentes,
Postposita cæde et dilata invadere pugna.
Id postquam Herculeæ custos videt impiger aræ,
Emicat, et velox formidine prævenit hostem.
Gliscit Elissæo violentior ira tyranno.
Tu solve interea nobis, bone ianitor urbis,
Supplicium, ut pandas, inquit, tua mœnia leto.
Nec plura effari sinit ira, rotatque coruscum
Mucronem: sed contortum prior impete vasto
Daunius huic robur iuvenis iacit; arma, fragore
Icta gravi, raucum gemuere; alteque resultant,
Ære illisa cavo, nodosæ pondera clavæ.
At, viduus teli, et frustrato proditus ictu,
Peruici velox cursu rapit incita membra,
Et celeri fugiens perlustrat mœnia planta.
Instat atrox, terga increpitans fugientia, victor.
Conclamant matres; celsoque e culmine muri
Lamentis vox mixta sonat: nunc nomine noto
Appellant, seras fesso nunc pandere portas
Posse volunt: quatit hortantûm præcordia terror,
Ne simul accipiant ingentem mœnibus hostem.
Incutit umbonem fesso, assultatque ruenti
Pœnus, et ostentans spectantem e mœnibus urbem,
I, miseram Asbyten leto solare propinquo.
Hæc dicens, iugulo optantis dimittere vitam
Infestum condit mucronem, ac regia lætus
Quadrupedes spolia, abreptos a mœnibus ipsis,
Quis aditum portæ trepidantûm sepserat agmen,
Victor agit, curruque volat per ovantia castra.
At Nomadum furibunda cohors miserabile human-
Deproperat munus, tumulique adiungit honorem,
Et rapto cineres ter circum corpore lustrat.
Hinc letale viri robur, tegimenque tremendum,
In flammas iaciunt; ambustoque ore genisque,
Deforme alitibus liquere cadaver Iberis.
Pœnorum interea quis rerum summa potestas,
Consultant bello super, et quæ dicta ferantur
Ausoniæ a populis; oratorumque minaci
Adventu trepidant. Movet hinc fœdusque fidesque,
Et testes Superi, iurataque pacta parentûm;
Hinc popularis amor cœptantis magna iuventæ;
Et sperare iuvat belli meliora. Sed, olim
Ductorem infestans odiis gentilibus, Hannon
Sic adeo increpitat studia, incautumque favorem:
Cuncta quidem, Patres (neque enim cohibere minan-
Iræ se valuere) premunt formidine vocem. (tum
Haud tamen absiterim, mortem licet arma propin-
Testabor Superos, et cœlo nota relinquam, (quent.
Quæ postrema salus rerum patriæque reposcit.
Nec nunc, obsessa demum et fumante Sagunto,
Hæc serus vates Hannon canit: anxia rupi
Pectora; ne castris innutriretur et armis
Exitiale caput, monui, et, dum vita, monebo,
Ingenitum noscens virus, flatusque paternos;
Ut, qui stelligero speculatur sidera cœlo,
Venturam pelagi rabiem Caurique futura
Prædicit miseris haud vanus flamina nautis.
Consedit solio rerumque invasit habenas.
Ergo armis fœdus, fasque omne, abrumpitur armis:
Oppida quassantur, longeque in mœnia nostra
Æneadum arrectæ mentes; disiectaque pax est.
Exagitant Manes iuvenem furiæque paternæ,
Ac funesta sacra, et conversi fœdere rupto
In caput infidum Superi, Massylaque vates.
An nunc ille, novi cæcus caligine regni,
Externas arces quatit? haud Tirynthia tecta,
(Sic propria luat hoc pœna, nec misceat urbis
Fata suis) nunc hoc, inquam, hoc in tempore muros
Oppugnat, Carthago, tuos, teque obsidet armis.
Lavimus Hennæas animoso sanguine valles,
Et vix conducto produximus arma Lacone.
Nos ratibus laceris Scyllæa replevimus antra,
Classibus et relluo spectavimus æquore raptis
Contorta e fundo revomentem transtra Charybdin.
Respice, pro, demens! pro, pectus inane Deorum!
Ægates, Libyæque procul fluitantia membra.
Quo ruis? et patriæ exitio tibi nomina quæris?
Scilicet immensæ, visis iuvenilibus armis,
Subsident Alpes, subsidet mole nivali,
Alpibus æquatum attollens caput Apenninus!
Sed campos fac, vane, dari; num gentibus istis
Mortales animi? aut ferro flammave fatiscunt?
Haud tibi Neritia cernes cum prole laborem.
Pubescit castris miles, galeaque teruntur,
Nondum signatæ flava lanugine, malæ.
Nec requies ævi nota; exsanguesque merendo
Stant prima inter signa senes, letumque lacessunt.
Ipse ego Romanas perfosso corpore turmas
Tela intorquentes correpta e vulnere vidi;
Vidi animos mortesque virûm, decorisque furorem.
Si bello absistis, nec te victoribus offers, (non?
Quantum, heu Carthago! donat tibi sanguinis Han-
Gestar ad hæc: namque, impatiens asperque, coque-
Iamdudum immites iras, mediamque loquentis (bat
Bis conatus erat turbando abrumpere vocem:
Concilione, inquit, Libyæ, Tyrioque senatu,
Pro Superi! Ausonius miles sedet? armaque tantum
Haud dum sumta viro? nam cætera non latet hostis.
Nunc geminas Alpes Apenninumque minatur,
Nunc freta Sicaniæ, et Scyllæi litoris undas;
Nec procul est, quin iam Manes umbrasque pavescat
Dardanias: tanta accumulat præconia leto
Vulneribusque virûm, ac tollit sub sidera gentem.

Mortalem, mihi crede, (licet formidine turpi
Frigida corda tremant) mortalem sumimus hostem.
Vidi ego, cum, geminas arctis post terga catenis
Evinctus palmas, vulgo traherotur ovante
Carceris in tenebras spes et fiducia gentis
Regulus Hectoreæ: vidi, cum, robore pendens,
Hesperiam cruce sublimis spectaret ab alta.
Nec vero terrent puerilia protenus ora
Sub galea, et pressæ properata cassidis malæ.
Indole non adeo segni sumus. Adspice, turmæ
Quot Libycæ certant annos auteire labore,
Et nudis bellantur equis. Ipse, adspice, ductor,
Cum primam tenero vocem proferret ab ore,
Iam bella et lituos, ac flammis urere gentem
Iurabat Phrygiam, atque animo patria arma movebat.
Proinde polo crescant Alpes, astrisque coruscos
Apenninus agat scopulos; per saxa nivesque, (tem
Dicam etenim, ut stimulent atram vel inania men-
Per cœlum est qui pandat iter: pudet Hercule tritas
Desperare vias, laudemque timere secundam.
Sed Libyæ clades et primi incendia belli
Aggerat, atque iterum pro libertate labores
Hannon ferre vetat. Ponat formidinis æstus,
Parietibusque domus imbellis femina servet (stem,
Singultantem animam: nos, nos contra ibimus ho-
Quis procul a Tyria dominos depellere Byrsa,
Vel Iove non æquo, fixum est. Sin fata repugnant,
Et iam damnata cessit Carthagine Mavors,
Occumbam potius; nec te, patria inclyta, dedam
Æternum famulam; liberque Acherunta videbo.
Nam quæ, pro Superi! Fabius iubet? Ocyus arma
Exuite, et capta descendite ab arce Sagunti;
Tum delecta manus scutorum incendat acervos,
Uranturque rates, ac toto absistite ponto.
Di, procul, o! (merita est nunquam si talia plecti
Carthago) prohibete nefas, nostrique solutas
Ductoris servate manus. Ut deinde resedit,
[Factaque censendi, Patrum de more, potestas;
Hic Hannon reddi propere certamine rapta
Instat; et auctorem violati fœderis addi.]
Tum vero attoniti, ceu templo irrumperet hostis,
Exsiluere Patres, Latioque id verteret omen,
Oravere Deum. At postquam discordia sentit
Pectora, et infidas ad Martem vergere mentes;
Non ultra patiens Fabius rexisse dolorem,
Concilium exposcit propere; Patribusque vocatis
Bellum se gestare sinu pacemque profatus,
Quid sedeat legere, ambiguis neu fallere dictis,
Imperat, ac, sævo neutrum renuente senatu,
Ceu clausas acies gremioque effunderet arma,
Accipite infaustum Libyæ, eventuque priori
Par, inquit, bellum, et laxos effundit amictus.
Tum patrias repetit, pugnandi nuntius, arces.
Atque ea dum profugæ regnis agitantur Elissæ,
Adcisis velox populis, quis ægra lababat
Ambiguo sub Marte fides, prædaque gravatus,
Ad muros Pœnus revocaverat arma Sagunti.
Ecce autem clypeum, sævo fulgore micantem,
Oceani gentes ductori dona ferebant,
Callaicæ telluris opus, galeamque coruscis
Subnixam cristis, vibrant cui vertice coni
Albentis niveæ tremulo nutamine pennæ;
Ensem una, ac multis fatalem millibus hastam;
Præterea textam nodis auroque trilicem
Loricam, nulli tegimen penetrabile telo.
Hæc, ære et duri chalybis perfecta metallo,
Atque opibus perfusa Tagi, per singula lætis
Lustrat ovans oculis, et gaudet origine regni.
Condebat primæ Dido Carthaginis arces;
Instabatque operi, subducta classe, iuventus.
Molibus hi claudunt portus, his tecta domusque
Partiris, iustæ Bitia venerande senectæ.
Ostentant caput effossa tellure repertum
Bellatoris equi, atque omen clamore salutant.
Has inter species, orbatum classe suisque,
Æneam, pulsum pelago, dextraque precantem,
Cernere erat. Fronte hunc avide regina serena,
Infelix, ac iam vultu spectabat amico.
Hinc et speluncam furtivaque fœdera amantum
Callaicæ fecere manus: it clamor ad auras,
Latratusque canum; subitoque exterrita nimbo,
Occultant alæ venantum corpora silvis.
Nec procul Æneadum, vacuo iam litore, classis
Æquora nequidquam revocante petebat Elissa.
Ipsa pyram super ingentem stans saucia Dido
Mandabat Tyriis ultricia bella futuris;
Ardentemque rogum media spectabat ab unda
Dardanus, et magnis pandebat carbasa fatis.
Parte alia supplex infernis Hannibal aris
Arcanum Stygia libat cum vate cruorem,
Et primo bella Æneadum iurabat ab ævo.
At senior Siculis exsultat Hamilcar in arvis;
Spirantem credas certamina anhela movere.
Ardor inest oculis, torvumque minatur imago.
Necnon et lævum clypei latus aspera signis
Imolebat Spartana cohors: hanc ducit ovantem
Ledæis veniens victor Xanthippus Amyclis.
Iuxta, triste decus, pendet sub imagine pœnæ
Regulus, et fidei dat magna exempla Sagunto.
Lætior at circa facies, agitata ferarum
Agmina venatu, et cælata mapalia fulgent.
Nec procul, usta cutem, nigri soror horrida Mauri
Assuetas patrio mulcet sermone leænas.
It liber campi pastor, cui, fine sine ullo,
Invetitum saltus penetrat pecus: omnia Pœnum
Armenti vigilem patrio de more sequuntur,
Gæsaque, latratorque Cydon, tectumque, focique
In silicis venis, et fistula nota iuvencis.
Eminet excelso consurgens colle Saguntos,
Quam circum immensi populi condensaque cingunt
Agmina certantum, pulsantque trementibus hastis.
Extrema clypei stagnabat Iberus in ora,
Curvatis claudens ingentem flexibus orbem.
Hannibal, abrupto transgressus fœdere ripas,
Pœnorum populos Romana in bella vocabat.
Tali sublimis dono, nova tegmina latis
Aptat concutiens humeris, celsusque profatur;
Heu, quantum Ausonio sudabitis, arma, cruore!
Quas, belli iudex, pœnas mihi, Curia, pendes!
Iamque senescebat vallatis mœnibus hostis,
Carpebatque dies urbem, dum signa manusque
Exspectant fessi socias. Tandem æquore vano
Avertunt oculos frustrataque litora ponunt,
Et propius suprema vident. Sedet acta medullis
Iamdudum, atque inopes penitus coquit, intima pe-
Est furtim lento misere durantia tabo (stis.
Viscera, et exurit siccatas sanguine venas,
Per longum celata, fames: iam lumina retro
Exesis fugere genis; iam lurida, sola
Tecta cute, et venis male iuncta trementibus, ossa
Extant, consumtis visu deformia membris.
Humentis rores noctis terramque madentem
Solamen fecere mali, cassoque labore
E sicco frustra presserunt robore succos.
Nil temerare piget: rabidi ieiunia ventris
Insolitis adigunt vesci, resolutaque, nudos
Linquentes clypeos, armorum tegmina mandunt.
Desuper hæc cœlo spectans Tirynthius alto

Illacrymat fractæ nequidquam casibus urbis.
Namque metus maguique tenent præcepta parentis,
Ne sævæ tendat contra decreta novercæ.
Sic igitur, cœpta occultans, ad limina sanctæ
Contendit Fidei, secretaque pectora tentat.
Arcanis Dea læta polo tum forte remoto
Cœlicolum magnas volvebat conscia curas:
Quam tali alloquitur Nemeæ pacator honore:
Ante Iovem genera ta, decus Divumque hominumque,
Qua sine non tellus pacem, non æquora norunt,
Iustitiæ consors, tacitumque in pectore numen,
Exitiumne tuæ dirum spectare Sagunti,
Et tot pendentem pro te, Dea, cernere pœnas
Urbem, lenta potes? Moritur tibi vulgus; et unam
Te matres, vincente fame, te mœsta virorum
Ora vocant, primaque sonant te voce minores.
Fer cœlo auxilium, et fessis da surgere rebus.
Hæc satus Alcmena: contra cui talia virgo: (pi;
Cerno equidem, nec pro nihilo est mihi fœdera rum-
Statque dies, ausis olim tam tristibus ultor.
Sed me, pollutas properantem linquere terras,
Sedibus his, tectisque novis succedere adegit
Fecundum in fraudes hominum genus: impia liqui,
Et, quantum terrent, tantum metuentia regna,
Ac furias auri, nec vilia præmia fraudum,
Et, super hæc, ritu horrificos, ac more ferarum
Viventes rapto populos, luxuque solutum
Omne decus; multaque oppressum nocte pudorem.
Vis colitur, iurisque locum sibi vindicat ensis;
Et probris cessit virtus. En, adspice gentes:
Nemo insons; pacem servant commercia culpæ.
Sed, secura tua fundata ut mœnia dextra
Dignum te servent memorando fine vigorem,
Dedita nec fessi transmittant corpora Pœno;
(Quod solum nunc fata sinunt, seriesque futuri)
Extendam læti decus, atque in sæcula mittam;
Ipsaque laudatas ad Manes prosequar umbras.
Inde severa, levi decurrens æthere, virgo
Luctantem fatis petit inflammata Saguntum.
Invadit mentes, et pectora nota pererrat,
Immittitque animis numen: tum fusa medullis,
Implicat, atque sui flagrantem inspirat amorem.
Arma volunt, tentantque ægros ad prœlia nisus.
Insperatus adest vigor, interiusque recursat
Dulcis honos Divæ, et sacrum pro virgine letum.
It tacitus fessis per ovantia pectora sensus,
Vel læto graviora pati, sævasque ferarum
Attentare dapes, et mensis addere crimen.
Sed prohibet culpa pollutam extendere lucem
Casta Fides, paribusque famem compescere membris.
Quam simul invisæ gentis conspexit in arce
Forte ferens sese Libycis Saturnia castris,
Virgineum increpitat miscentem bella furorem,
Atque, ira turbata gradum, ciet ocyus atram
Tisiphonem, imos agitantem verbere Manes;
Et palmas tendens; Hos, inquit, Noctis alumna,
Hos muros impelle manu, populumque ferocem
Dextris sterne suis; Iuno iubet: ipsa propinqua
Effectus studiumque tuum de nube videbo:
Illa Deos summumque Iovem turbantia tela, (dros,
Quis Acherunta moves, flammam immanesque chely-
Stridoremque tuum, quo territa comprimit ora
Cerberus, ac mixto quæ spumant felle, venena,
Et quidquid scelerum, pœnarum quidquid et iræ
Pectore fecundo coquitur tibi, congere præceps
In Rutulos, totamque Erebo demitte Saguntum.
Hac mercede Fides constet delapsa per auras.
Sic voce instimulans, dextra Dea concita sævam
Eumenida incussit muris; tremuitque repente
Mons circum, et gravior sonuit per litora fluctus.
Sibilat, insurgens capiti, et turgentia circum
Multus colla micat squalenti tergore serpens.
Mors graditur, vasto pandens cava guttura rictu,
Casuroque inhiat populo: tunc Luctus, et atri
Pectora circumstant Planctus, Mœrorque, Dolorque,
Atque omnes adsunt Pœnæ; formaque trifauci
Personat insomnis lacrymosæ ianitor aulæ.
Protinus adsimilat faciem mutabile monstrum
Tiburnæ, gressumque simul, sonitumque loquentis.
Hæc bello vacuos et sævi turbine Martis
Lugebat thalamos, Murro spoliata marito;
Clara genus, Daunique trahens a sanguine nomen.
Cui vultus induta pares, disiectaque crinem,
Eumenis in medios irrumpit turbida cœtus,
Et, mœstas lacerata genas, Quis terminus? inquit,
Sat Fidei proavisque datum! Vidi ipsa cruentum,
Ipsa meum vidi lacerato vulnere nostras
Terrentem Murrum noctes, et dira sonantem:
Eripe te, coniux, miserandæ casibus urbis.
Et fuge (si terras adimit victoria Pœni)
Ad Manes, Tiburna, meos. Cecidere penates;
Occidimus Rutuli; tenet omnia Punicus ensis.
Mens horret, nec adhuc oculis absistit imago.
Nullane iam posthac tua tecta, Sagunte, videbo?
Felix, Murre, necis, patriaque superstite felix.
At nos, Sidoniis famulatum matribus actas,
Post belli casus vastique pericula ponti,
Carthago adspiciet victrix, laudenique supremum,
Nocte obita, Libyæ gremio captiva iacebo.
Sed vos, o iuvenes, vetuit quos conscia virtus
Posse capi, quis telum ingens contra aspera mors est,
Vestris servitio manibus subducite matres.
Ardua virtutem profert via. Pergite primi,
Nec facilem populis, nec notam, invadere laudem.
His ubi turbatas hortatibus impulit aures,
Inde petit tumulum, summo quem vertice montis
Amphitryoniades spectandum ex æquore nautis
Struxerat, et grato cineres decorarat honore.
Excitus sede (horrendum) prorumpit ab ima
Cæruleus, maculis auro squalentibus, anguis.
Iguea sanguinea radiabant lumina flamma,
Oraque vibranti stridebant sibila lingua.
Isque inter trepidos cœtus, medianque per urbem
Volvitur, et muris propere delabitur altis,
Ac similis profugo, vicina ad litora tendit,
Spumantisque freti præceps immergitur undis.
Tum vero excussæ mentes, ceu prodita tecta
Expulsi fugiant Manes, umbræque recusent
Captivo iacuisse solo. Sperare saluti
Pertæsum, damnantque cibos; agit addita Erinnys.
Haud gravior duris Divûm inclementia rebus,
Quam leti proferre moras: abrumpere vitam
Ocyus attoniti quærunt, lucemque gravantur.
Certatim structus subrectæ molis ad astra
In media stetit urbe rogus; portantque trahuntque
Longæ pacis opes, quæsitaque præmia dextris,
Callaico vestes distinctas matribus auro,
Armaque Dulichia proavis portata Zacyntho,
Et prisca advectos Rutulorum ex urbe Penates:
Huc, quidquid superest captis, clypeosque simulque
Infaustos iaciunt enses, et condita bello
Effodiunt penitus terra, gaudentque superbi
Victoris prædam flammis donare supremis.
Quæ postquam congesta videt feralis Erinnys, (dis
Lampada flammiferis tinctam Phlegethontis in un-
Quassat, et inferna superos caligine condit.
Inde opus aggressi, toto quod nobile mundo
Æternum invictis infelix gloria servat,

Princeps Tisiphone, lentum indignata parentem,
Pressit ovans capulum, cunctantemque impulit en-
Et dirum insonuit Stygio bis terque flagello. (sem,
Invitas maculant cognato sanguine dextras,
Miranturque nefas aversa mente peractum,
Et facto sceleri illacrymant. Hic, turbidus ira,
Et rabie cladum perpessæque ultima vitæ,
Obliquos versat materna per ubera visus:
Hic, raptam librans dilectæ in colla securim
Coniugis, increpitat sese, mediumque furorem
Proiecta damnat, stupefactus membra, bipenni.
Nec tamen evasisse datur: nam verbera Erinnys
Incutit, atque atros insibilat ore tumores.
Sic thalami fugit omnis amor; dulcesque marito
Effluxere tori, et subiere oblivia tædæ.
Ille iacit, totis connisus viribus, ægrum
In flammas corpus, densum qua turbine nigro
Exundat fumum piceus caligine vertex.
At, medios inter cœtus, pietate sinistra,
Infelix Tymbrene, furis, Pœnoque parentis
Dum properas auferre necem, reddentia formam
Ora tuam laceras, temerasque simillima membra.
Vos etiam primo gemini cecidistis in ævo,
Eurymedon fratrem et fratrem mentite Lycorma,
Cuncta pares, dulcisque labor sua nomina natis
Reddere, et in vultu genitrici stare suorum.
Iam fixus iugulo culpa te solverat ensis,
Eurymedon, inter miseræ lamenta senectæ;
Dumque malis turbata parens, deceptaque visis,
Quo ruis? huc ferrum, clamat, converte, Lycorma;
Ecce simul iugulum perfoderat ense Lycormas.
Sed magno, Quinam, Eurymedon, furor iste? sonabat
Cum planctu, geminæque nota decepta figuræ,
Funera mutato revocabat nomine mater;
Donec, transacto tremebunda per ubera ferro,
Tunc etiam ambiguos cecidit super inscia natos.
Quis diros urbis casus, laudandaque monstra,
Et fidei pœnas, et tristia fata piorum,
Imperet, evolvens, lacrymis? Vix Punica fletu
Cessassent castra, ac miserescere nescius hostis.
Urbs, habitata diu Fidei, cœloque parentem
Murorum repetens, ruit inter perfida gentis
Sidoniæ tela, atque immania facta suorum,
Iniustis neglecta Deis: furit ensis et ignis;
Quique caret flamma, scelerum est locus! Erigit atro
Nigrantem fumo rogus alta ad sidera nubem.
Ardet in excelso proceri vertice montis
Arx, intacta prius bellis: hinc Punica castra,
Litoraque, et totam soliti spectare Saguntum:
Ardent tecta Deûm; resplendet imagine flammæ
Æquor; et in tremulo vibrant incendia ponto.
Ecce, inter medios cædum Tiburna furores,
Fulgenti dextram mucrone armata mariti,
Et læva infelix ardentem lampada quassans,
Squalentemque erecta comam, ac liventia planctu
Pectora nudatis ostendens sæva lacertis,
Ad tumulum Murri super ipsa cadavera fertur.
Qualis, ubi inferni dirum tonat aula parentis,
Iraque turbatos exercet regia Manes,
Alecto, solium ante Dei sedemque tremendam,
Tartareo est operata Iovi, pœnasque ministrat.
Arma viri, multo nuper defensa cruore,
Imponit tumulo illacrymans; Manesque precata,
Acciperent sese, flagrantem lampada subdit.
Tunc, rapiens letum, Tibi ego hæc, ait, optime, co-
Ad Manes, en, ipsa fero. Sic ense recepto, (niux,
Arma super ruit, et flammas invadit hiatu.
Semiambusta iacet nullo discrimine passim
Infelix obitus, permixto funere, turba,
Ceu, stimulante fame, cum victor ovilia tandem
Faucibus invasit siccis leo, mandit hianti
Ore fremens imbelle pecus; patuloque redundat
Gutture ructatus large cruor; incubat atris
Semesæ stragis cumulis, aut, murmure anhelo
Infrendens, laceros inter spatiatur acervos.
Late fusa iacent pecudes, custosque Molossus,
Pastorumque cohors, stabulique gregisque magister,
Totaque vastatis disiecta mapalia tectis.
Irrumpunt vacuatu Pœni tot cladibus arcem.
Tum demum ad Manes, perfecto munere, Erinnys,
Iunoni laudata, redit, magnamque superba
Exsultant rapiens secum sub Tartara turbam.
At vos, sidereæ, quas nulla æquaverit ætas,
Ite, decus terrarum, animæ, venerabile vulgus;
Elysium et castas sedes decorate piorum.
Cui vero non æqua dedit victoria nomen,
(Audite, o gentes, neu rumpite fœdera pacis,
Nec regnis postferte fidem!) vagus exsul in orbe
Errabit toto, patriis proiectus ab oris;
Tergaque vertentem trepidans Carthago videbit.
Sæpe, Saguntinis somnos exterritus umbris,
Optabit cecidisse manu; ferroque negato,
Invictus quondam Stygias bellator ad undas
Deformata feret liventi membra veneno.

Liber tertius

POSTQUAM rupta fides Tyriis, et mœnia castæ,
Non æquo Superûm genitore, eversa Sagunti;
Extemplo positos finiti cardine mundi
Victor adit populos, cognataque limina, Gades.
Nec vatum mentes agitare et præscia corda
Cessatum super imperio: citus æquore Bostar
Vela dare, et rerum prænoscere fata iubetur.
Prisca fides adytis longo servatur ab ævo,
Qua, sublime sedens, Cirrhæis æmulus antris,
Inter anhelantes Garamantas corniger Hammon
Fatidico pandit venientia sæcula luco.
Hinc omen cœptis, et casus scire futuros,
Ante diem, bellique vices novisse petebat.
Exin clavigeri veneratus numinis aras
Captivis onerat donis, quæ nuper ab arce
Victor fumantis rapuit semiusta Sagunti.
Vulgatum (nec cassa fides), ab origine fani
Impositas durare trabes, solasque per ævum
Condentum novisse manus. Hinc credere gaudent
Consedisse Deum, seniumque repellere templis.
Tum, quis fas et honos adyti penetralia nosse,
Femineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere sues: nec discolor ulli
Ante aras cultus; velantur corpora lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex.
Discinctis mos thura dare, atque, e lege parentum,
Sacrificam lato vestem distinguere clavo.
Pes nudus, tonsæque comæ, castumque cubile:
Irrestincta focis servant altaria flammæ.
Sed nulla effigies, simulacrave nota Deorum,
Maiestate locum et sacro implevere timore.
In foribus labor Alcidæ, Lernæa, recisis
Anguibus, hydra iacet; nexuque elisa leonis
Ora Cleonæi patulo cælantur hiatu.
At Stygius, sævis terrens latratibus umbras,
Ianitor, æterno tum primum tractus ab antro,
Vincla indignatur; metuitque Megæra catenas.
Iuxta traces equi, pestisque Erymanthia, et altos
Æripedis ramos superantia cornua cervi:
Nec levior vinci Libycæ telluris alumnus
Matre super; stratique genus deforme, bimembres
Centauri; frontemque minor nunc amnis Acarnan-

Inter quæ fulget sacratis ignibus Œte,
Ingentemque animam rapiunt ad sidera flammæ.
Postquam oculos varia implevit virtutis imago,
Mira dehinc cernit: surgentis mole profundi
Iniectum terris subitum mare, nullaque circa
Litora, et infuso stagnantes æquore campos.
Nam, qua cæruleis Nereus evolvitur antris,
Atque imo freta contorquet Neptunia fundo,
Proruptum exundat pelagus, cæcosque relaxans
Oceanus fontes, torrentibus ingruit undis.
Tum vada, ceu sævo penitus permota tridenti,
Luctantur terris tumefactum imponere pontum.
Mox remeat gurges, tractoque relabitur æstu,
Ac ratis erepto campis deserta profundo;
Et fusi transtris exspectant æquora nautæ.
Cymothoen regna vagæ, pelagique labores,
Luna movet: Luna, immissis per cærula bigis, thys.
Fertque refertque fretum, sequiturque reciproca Te-
Hæc propere spectata duci: nam multa fatigant.
Curarum prima exercet, subducere bello
Consortem thalami, parvumque sub ubere natum.
Virgineis iuvenem tædis primoque Hymenæo
Imbuerat coniux, memorique tenebat amore.
At puer, obsessæ generatus in ore Sagunti,
Bissenos lunæ nondum compleverat orbes.
Quos ut seponi stetit et secernere ab armis,
Affatur ductor: Spes o Carthaginis altæ,
Nate, nec Æneadum levior metus, amplior, oro,
Sis patrio decore, et factis tibi nomina condas,
Quis superes bellator avum; iamque ægra timoris,
Roma tuos numeret lacrymandos matribus annos.
Ni præsaga meos ludunt præcordia sensus,
Ingens hic terris crescit labor: ora parentis
Agnosco, torvaque oculos sub fronte minaces,
Vagitumque gravem, atq: irarum elementa mearum.
Si quis forte Deûm tantos inciderit actus,
Ut nostro abrumpat leto primordia rerum;
Hoc pignus belli, coniux, servare labora:
Cumque datum fari, duc per cunabula nostra;
Tangat Elissæas palmis puerilibus aras,
Et cineri iuret patrio Laurentia bella.
Inde, ubi flore novo pubescet firmior ætas,
Emicet in Martem, et, calcato fœdere, victor
In Capitolina tumulum mihi vindicet arce.
Tu vero, tanti felix quam gloria partus
Exspectat, veneranda fide, discede periclis
Incerti Martis, durosque relinque labores.
Nos clausæ nivibus rupes, suppostaque cœlo
Saxa manent; nos Alcidæ, mirante noverca,
Sudatus labor, et, bellis labor acrior, Alpes.
Quod si promissum vertat Fortuna favorem,
Lævaque sit cœptis, te longa stare senecta,
Ævumque extendisse velim: tua iustior ætas,
Ultra me improperæ ducant cui fila Sorores.
Sic ille. At contra Cirrhæi sanguis Imilce
Castalii, cui materno de nomine dicta
Castulo Phœbei servat cognomina vatis,
Atque ex sacrata repetebat stirpe parentes:
Tempore quo Bacchus populos domitabat Iberos,
Concutiens thyrso atque armata Mænade Calpen,
Lascivo genitus Satyro nymphaque Myrice,
Milichus indigenis late regnarat in oris,
Cornigeram attollens genitoris imagine frontem.
Hinc patriam clarumque genus referebat Imilce,
Barbarica paulum vitiato nomine lingua.
Quæ tunc sic, lacrymis sensim manantibus, iusit:
Mene, oblite tua nostram pendere salute,
Abiuris inceptis comitem? sic fœdera nota
Primitiæque tori, gelidos ut scandere tecum
Deficiam montes coniux tua? Crede vigori
Femineo: castum haud superat labor ullus amorem.
Sin solo adspicimur sexu, fixumque relinqui,
Cedo equidem, nec fata moror: Deus annuat, oro.
I felix, i numinibus votisque secundis;
Atque, acies inter flagrantiaque arma, relictæ
Coniugis et nati curam servare memento.
Quippe nec Ausonios tantum, nec tela nec ignes,
Quantum te, metuo: ruis ipsos acer in enses,
Obiectasque caput telis; nec te ulla secundo
Eventu satiat virtus: tibi gloria soli
Fine caret; credisque viris ignobile letum
Belligeris in pace mori. Tremor implicat artus:
Nec quemquam horresco, qui se tibi conferat unus.
Sed tu, bellorum genitor, miserere, nefasque
Averte, et serva caput inviolabile Teucris.
Iamque adeo egressi steterant in litore primo,
Et promota ratis, pendentibus arbore nautis,
Aptabat sensim pulsanti carbasa vento;
Cum, lenire metus properans, ægramque levare
Attonitis mentem curis, sic Hannibal orsus:
Omnibus parce et lacrymis, fidissima coniux!
Et pace et bello cunctis stat terminus ævi;
Extremumque diem primus tulit: ire per ora
Nomen in æternum paucis meus iguea donat,
Quos Pater æthereis Cœlestum destinat oris.
An Romana iuga, et famulas Carthaginis arces,
Perpetiar? Stimulant Manes, noctisque per umbras
Increpitans genitor: stant aræ atque horrida sacra
Ante oculos; brevitasque vetat mutabilis horæ
Prolatare diem. Sedeamne, ut noverit una
Me tantum Carthago? et, qui sim, nesciat omnis
Gens hominum? letique metu decora alta relinquam?
Quantum etenim distant a morte silentia vitæ?
Nec tamen incautos laudum exhorresce furores:
Et nobis est lucis honos; gaudetque senecta
Gloria, cum longo titulis celebratur in ævo.
Te quoque magna manent suscepti præmia belli:
Dent modo se Superi, Tibris tibi serviet omnis,
Iliacæque nurus, et dives Dardanus auri.
Dumque ea permixtis inter se fletibus orant,
Confisus pelago celsa de puppe magister
Cunctantem ciet: abripitur divulsa marito.
Hærent intenti vultus, et litora servant;
Donec, iter liquidum volucri rapiente carina,
Consumsit visus pontus, tellusque recessit.
At Pœnus belli curis avertere amorem
Apparat, et repetit properato mœnia gressu.
Quæ dum perlustrat crebroque obit omnia visu,
Tandem sollicito cessit vis dura labori,
Belligeramque datur somno componere mentem.
Tum Pater omnipotens gentem exercere periclis
Dardaniam, et fama sævorum tollere ad astra
Bellorum meditans, priscosque referre labores,
Præcipitat consulta viri, segnemque quietem
Terret, et immissa rumpit formidine somnos.
Iamque per humentem noctis Cyllenius umbram
Aligero lapsu portabat iussa parentis.
Nec mora: mulcentem securo membra sopore
Aggreditur iuvenem, ac monitis incessit amaris:
Turpe duci totam somno consumere noctem,
O rector Libyæ: vigili stant bella magistro.
Iam maria effusas cernes turbare carinas,
Et Latiam toto pubem volitare profundo,
Dum, lentus cœpti, terra cunctaris libera.
Scilicet id satis est decoris memorandaque virtus,
Quod tanto cecidit molimine Graia Saguntos?
En age, si quid inest animo par fortibus ausis,
Fer gressus agiles mecum, et comitare vocantem:

Respexisse veto; monet hoc Pater ille Deorum:
Victorem ante altæ statuam te mœnia Romæ.
Iamque videbatur dextram iniectare, graduque
Lætantem trahere in Saturnia regna citato,
Cum subitus circa fragor, et vibrata per auras
Exterrent sævis a tergo sibila linguis;
Ingentique metu Divum præcepta paventi
Effluxere viro; et turbatus lumina flectit.
Ecce, iugis rapiens silvas, ac robora vasto
Contorta amplexu, tractasque per invia rupes,
Ater letifero stridebat turbine serpens:
Quantus non æquas perlustrat flexibus Arctos,
Et geminum lapsu sidus circumligat anguis;
Immani tantus fauces diducit hiatu,
Attollensque caput nimbosis montibus æquat.
Congeminat sonitus rupti violentia cœli,
Imbriferamque hiemem permixta grandine torquet.
Hoc trepidus monstro (neque enim sopor ille, nec alVis aderat noctis; virgaque fugante tenebras (tæ
Miscuerat lucem somno Deus) ardua quæ sit,
Scitatur, pestis: terrasque urgentia membra
Quo ferat, et quosnam populos deposcat hiatu.
Cui gelidis almæ Cyllenes editus antris:
Bella vides optata tibi: te maxima bella,
Te strages nemorum, te moto turbida cœlo
Tempestas, cædesque virum, magnæque ruinæ
Idæi generis, lacrymosaque fata sequuntur.
Quantus per campos populatis montibus actas
Contorquet silvas squalenti tergore serpens,
Et late humectat terras spumante veneno;
Tantus, perdomitis decurrens Alpibus, atro
Involves bello Italiam, tantoque fragore
Eruta convulsis prosternes oppida muris.
His ægrum stimulis liquere Deusque soporque.
It membris gelidus sudor; lætoque pavore
Promissa evolvit somni, noctemque retractat.
Iamque Deum Regi, Martique, sub omine fausto
Instauratus honos; niveoque, ante omnia tauro
Placatus meritis monitor Cyllenius aris.
Extemplo edicit convellere signa; repensque
Castra quatit clamor permixtis dissona linguis.
Prodite, Calliope, famæ, quos horrida cœpta
Excierint populos, tulerintque in regna Latini;
Et quas indomitis urbes armarit Iberis,
Quasque Parætonio glomerarit litore turmas
Ausa sibi Libye rerum deposcere frenos,
Et terris mutare iugum. Non ulla, nec umquam
Sævior it trucibus tempestas acta procellis:
Nec bellum raptis [tam dirum] mille carinis
Acrius infremuit, trepidumque exterruit orbem.
Princeps signa tulit Tyria Carthagine pubes,
Membra levis, celsique decus fraudata superbum
Corporis, at docilis fallendi: et nectere tectos
Nunquam tarda dolos. Rudis his tunc parma, brevique
Bellabant ense; at vestigia nuda, sinusque
Cingere inassuetum; et rubræ velamine vestis
Ars erat in pugna fusum occuluisse cruorem.
His rector, fulgens ostro, super altior omnes
Germanus nitet Hannibalis, gratoque tumultu
Mago quatit currus, et fratrem spirat in armis.
Proxima Sidoniis Utica est effusa maniplis,
Prisca situ, veterisque ante arces condita Byrsæ.
Tum, quæ Sicanio præcinxit litora muro,
In clypei speciem curvatis turribus, Aspis.
Sed dux in sese converterat ora Sichæus,
Hasdrubalis proles, cui vano corda tumore
Maternum implebat genus, et resonare superbo
Hannibal haud unquam cessabat avunculus ore.
Adfuit undosa cretus Berenicide miles;
Nec tereti dextras in pugnam armata dolone,
Destituit Barce sitientibus arida venis.
Necnon Cyrene Pelopei stirpe nepotis
Battiadas pravos fidei stimulavit in arma;
Quos trahit, antiquo laudatus Hamilcare quondam,
Consilio viridis, sed belli serus, Ilertes.
Sabratha tum Tyrium vulgus, SarranaqueLeptis,
Œaque Trinacrios Afris permixta colonos,
Et Tingin rapido mittebat ab æquore Lixus.
Tum Vaga et antiquis dilectus regibus Hippo,
Quæque procul cavit non æquos Ruspina fluctus,
Et Zama, et uberior Rutulo nunc sanguine Thapsus.
Ducit tot populos, ingens et corpore et armis,
Herculeam factis servans ac nomine famam,
Autæus, celsumque caput super agmina tollit.
Venere Æthiopes, gens haud incognita Nilo,
Qui magneta secant: solis honor ille metalli,
Intactum chalybem vicino ducere saxo.
His simul, immitem testantes corpore solem,
Exusti venere Nubæ: non ærea cassis,
Nec lorica riget ferro; non tenditur arcus;
Tempora multiplici mos est defendere lino,
Et lino munire latus, sceleratque succis
Spicula dirigere, et ferrum infamare veneno.
Tum primum castris Phœnicum tendere ritu
Cinyphii didicere Macæ: squalentia barba
Ora viris, humerosque tegunt velamine capri
Setigero; pauda manus est armata cateia:
Versicolor contra cætra, et falcatus ab arte
Ensis Adyrmachidis, ac lævo tegmina crure.
Sed mensis asper populus victuque maligno;
Nam calida tristes epulæ torrentur arena.
Quin et Massyli fulgentia signa tulere,
Hesperidum veniens lucis domus ultima terræ.
Præfuit, intortos demissus vertice crines
Bocchus atrox, qui sacratas in litore silvas,
Atque inter frondes revirescere viderat aurum.
Vos quoque desertis in castra mapalibus itis,
Misceri gregibus Gætulia sueta ferarum,
Indomitisque loqui et sedare leonibus iras.
Nulla domus; plaustris habitant: migrare per arva
Mos, atque errantes circumvectare penates.
Hinc mille alipedes turmæ, velocior Euris
Et doctus virgæ sonipes, in castra ruebant:
Ceu pernix cum densa vagis latratibus implet,
Venator dumeta Lacon, aut exigit Umber
Nare sagax e calle feras, perterrita late
Agmina præcipitant volucres formidine cervi.
Hos agit, haud læto vultu nec fronte serena,
Asbytes nuper cæsæ germanus, Acherras.
Marmaridæ, medicum vulgus, strepuere catervis;
Ad quorum cantus serpens oblita veneni,
Ad quorum tactum mites iacuere cerastæ.
Tum, chalybis pauper, Baniuræ cruda iuventus.
Contenti parca durasse hastilia flamma,
Miscebant avidi trucibus fera murmura linguis.
Necnon Autololes, levibus gens ignea plantis,
Cui sonipes cursu, cui cesserit incitus amnis;
Tanta fuga est: certant pennæ; campumque volatu
Cum rapuere, pedum frustra vestigia quæras.
Spectati castris, quos succo nobilis arbor
Et dulci pascit lotos nimis hospita bacca.
Quique atro rabidas effervescente veneno
Dipsadas immensis horrent Garamantes arenis.
Fama docet, cæsæ rapuit cum Gorgonis ora
Perseus, in Libyam dirum fluxisse cruorem;
Inde Medusæis terram exundasse chelydris.
Millibus his ductor spectatus Marte Choaspes,
Neritia Meninge satus, cui tragula semper

Fulmineam armabat, celebratum missile, dextram.
Hinc coit æquoreus Nasamon, invadere fluctu
Audax naufragia, et prædas avellere ponto:
Hinc, qui stagna colunt Tritonidos alta paludis,
Qua virgo, ut fama est, bellatrix edita lympha
Invento primam Libyen perfudit olivo.
Necnon totus adest Vesper, populique reposti:
Cantaber ante omnes, hiemisque æstusque famisque
Invictus, palmamque ex omni ferre labore.
Mirus amor populo, cum pigra incanuit ætas,
Imbelles iamdudum annos prævertere saxo,
Nec vitam sine Marte pati: quippe omnis in armis
Lucis causa sita, et damnatum vivere paci.
Venit, et Auroræ lacrymis perfusus, in orbem
Diversum, patrias fugit cum devius oras,
Armiger Eoi non felix Memnonis Astyr.
His parvus sonipes, nec Marti natus: at idem
Aut incoucusso glomerat vestigia dorso,
Aut molli pacata celer rapit esseda collo.
Cydnus agit, inga Pyrenes venatibus acer
Metiri, iaculove extendere prœlia Mauro.
Venere et Celtæ sociati nomen Iberis.
His pugna cecidisse decus, corpusque cremari
Tale nefas: cœlo credunt Superisque referri,
Impastus carpat si membra iacentia vultur.
Fibrarum et pennæ divinarumque sagacem
Flammarum misit nives Callæcia pubem,
Barbara nunc patriis ululantem carmina linguis,
Nunc, pedis alterno percussa verbere terra,
Ad numerum resonas gaudentem plaudere cætras.
Hæc requies ludusque viris, ea sacra voluptas.
Cætera femineus peragit labor: addere sulco
Semina, et impresso tellurem vertere aratro,
Segne viris: quidquid duro sine Marte gerendum,
Callaici coniux obit irrequieta mariti.
Hos Viriathus agit, Lusitanumque remotis
Extractum lustris; primo Viriathus in ævo,
Nomen Romanis factum mox nobile damnis.
Nec Cerretani, quondam Tirynthia castra,
Aut Vasco, iusuetus galeæ, ferre arma morati.
Non, quæ Dardanios post vidit, Ilerda, furores,
Nec qui Massageten monstrans feritate parentem
Cornipedis fusa satiaris, Concane, vena.
Iamque Ebusus Phœnissa movet, movet Arbacus ar-
Aclyde vel tenui pugnax instare veruto: (ma,
Iam cui Tlepolemus sator, et cui Lindus origo,
Funda bella ferens Baliaris et alite plumbo;
Et quos nunc Gravios, violato nomine Graium,
Œneæ miserе domus Ætolaque Tyde.
Dat Carthago viros, Teucro fundata vetusto;
Phocaicæ dant Emporiæ: dat Tarraco pubem
Vitifera, et Latio tantum cessura Lyæo.
Hos inter, clara thoracis luce nitebat
Sedetana cohors, quam Sucro rigentibus undis
Atque altrix celsa mittebat Sætabis arce,
Sætabis et telas Arabum sprevisse superba,
Et Pelusiaco filum componere lino.
Mandonius populis, domitorque insignis equorum
Imperitat Cæso, et socio stant castra labore.
At Vettonum alas Balarus probat æquore aperto.
Hic adeo, cum ver placidum, flatusque tepescit,
Concubitus servans tacitos, grex perstat equarum,
Et Venerem occultam genitali concipit aura.
Sed non multa dies generi, properatque senectus;
Septimaque his stabulis longissima ducitur ætas.
At non Sarmaticos attollens Uxama muros
Tam levibus persultat equis: hinc venit in arma
Haud ævi fragilis sonipes, crudoque vigore
Asper frena pati, aut iussis parere magistri.
Rhyndacus his ductor: telum sparus: ore ferarum
Et rictu horrificant galeas; venatibus ævum
Transigitur, vel more patrum vis raptaque pascunt.
Fulgent præcipuis Parnassia Castulo signis,
Et celebre Oceano atque alternis æstibus Hispal,
Ac Nebrissa [Dionysæis concita] thyrsis,
Quam Satyri coluere leves, redimitaque sacra
Nebride et arcano Mænas nocturna Lyæo.
Arganthoniacos armat Carteia nepotes.
Rex proavis fuit humani ditissimus ævi,
Ter denos decies emensus belliger annos.
Armat Tartessos, stabulanti conscia Phœbo,
Et Munda, Emathios Italis paritura labores:
Nec decus auriferæ cessavit Corduba terræ.
Hos duxere viros flaventi vertice Phorcys,
Spiciferisque gravis bellator Arauricus oris,
Æquales ævi, genuit quos ubere ripa
Palladio Bætis umbratus cornua ramo.
Talia Sidonius per campos agmina ductor
Pulvere nigrantes raptat; lustransque sub armis,
Qua visu comprendere erat fulgentia signa,
Ibat ovans, longaque umbram tellure trahebat.
Non aliter, quoties perlabitur æquora curru,
Extremamque petit, Phœbea cubilia, Tethyn
Frenatis Neptunus equis, fluit omnis ab antris
Nereidum chorus, et, sueto certamine nandi,
Candida perspicuo connectunt brachia ponto.
At Pyrenæi frondosa cacumina montis
Turbata Pœnus terrarum pace petebat.
Pyrene celsa nimbosi verticis arce
Divisos Celtis late prospectat Iberos,
Atque æterna tenet maguis divortia terris.
Nomen Bebrycia duxere a virgine colles,
Hospitis Alcidæ crimen, qui, sorte laborum
Geryonæ peteret cum longa tricorporis arva,
Possessus Baccho sæva Bebrycis in aula
Lugendam formæ sine virginitate reliquit
Pyrenen; letique Deus, si credere fas est,
Causa fuit leti miseræ Deus. Edidit alvo
[Namque ut serpentem, patriasque exhorruit iras,]
Confestim dulces liquit turbata penates.
Tum noctem Alcidæ solis plangebat in antris,
Et promissa viri silvis narrabat opacis,
Donec mœrentem ingratos raptoris amores,
Tendentemque manus, atque hospitis arma vocantem,
Diripuere feræ. Laceros Tirynthius artus,
Dum remeat victor, lacrymis perfudit, et amens
Palluit invento dilectæ virginis ore.
At, voce Herculea percussa, cacumina montis
Intremuere iugis: mœsto clamore ciebat
Pyrenen; scopulique omnes, ac lustra ferarum,
Pyrenen resonant. Tumulo tum membra reponit,
Supremum illacrymans; nec honos intercidit ævo,
Delletumque tenent montes per sæcula nomen.
Iamque, per et colles et densos abiete lucos,
Bebryciæ Pœnus fines transcenderat nullo.
Inde ferox quæsitum armis per inhospita rura
Volcarum populatur iter, tumidique minaces
Accedit Rhodani festino milite ripas.
Aggeribus caput Alpinis et rupe nivali
Proserit in Celtas, ingentemque extrahit amnem
Spumanti Rhodanus proscindens gurgite campos,
Ac propere in pontum lato ruit incitus alveo.
Auget opes, stanti similis, tacitoque liquore
Mixtus, Arar, quem gurgitibus complexus anhelis,
Cunctantem immergit pelago, raptumque per arva
Ferre vetat patrium vicina ad litora nomen.
Invadunt alacres inimicum pontibus amnem;
Nunc celso capite et cervicibus arma tuentur,

Nunc validis gurges certatim frangitur ulnis.
Fluminea sonipes religatus ducitur alvo,
Bellua nec retinet tardante Libyssa timore;
Nam trabibus vada, et iniecta tellure repertum
Connexas operire trabes, ac ducere in altum
Paulatim ripæ resolutis aggere vinclis.
At, gregis illapsu fremebundo territus, atras
Expavit moles Rhodanus, stagnisque refusis,
Torsit arenoso minitantia murmura fundo.
Iamque Tricastinis intendit finibus agmen;
Iam faciles campos, iam rura Vocontia carpit.
Turbidus hic truncis saxisque Druentia lætum
Ductoris [vastavit] iter: namque, Alpibus ortus,
Avulsas ornos et adesi fragmina montis
Cum sonitu volvens, fertur latrantibus undis,
Ac vada translato mutat fallacia cursu,
Non pediti fidus, patulis non puppibus æquus;
Et, tunc imbre reccus fuso, correpta sub armis
Corpora multa virum spumanti vortice torquens,
Immersit fundo laceris deformia membris.
Sed iam præteritos ultra meminisse labores
Conspectæ propius demsere paventibus Alpes.
Cuncta gelu canaque æternum grandine tecta,
Atque ævi glaciem cohibent: riget ardua montis
Ætherei facies; surgentique obvia Phœbo,
Duratas nescit flammis mollire pruinas.
Quantum Tartareus regni pallentis hiatus
Ad Manes imos atque atræ stagna paludis
A supera tellure patet; tam longa per auras
Erigitur tellus, et cœlum intercipit umbra.
Nullum ver usquam, nullique æstatis honores.
Sola ingis habitat diris, sedesque tuetur
Perpetuas, deformis hiems: illa undique nubes
Huc atras agit, et mixtos cum grandine nimbos.
Iam cuncti flatus ventique furentia regna
Alpina posuere domo. Caligat in altis
Obtutus saxis; abeuntque in nubila montes.
Mixtus Athos Tauro, Rhodopeque adiuncta Mimanti,
Ossaque cum Pelio, cumque Hæmo cesserit Othrys.
Primus inexpertas adiit Tirynthius arces.
Sciudentem nubes, frangentemque ardua montis
Spectarunt Superi, longisque ab origine sæclis
Intemerata gradu magna vi saxa domantem.
At miles dubio tardat vestigia gressu,
Impia ceu sacros in fines arma per orbem,
Natura prohibente, ferant, Divisque repugnent.
Contra quæ ductor: (non Alpibus ille, nec ullo
Turbatus terrore loci; sed languida monstris
Corda virum fovet hortando, revocatque vigorem:
Non pudet obsequio Superum fessosque secundis,
Post belli decus atque acies, dare terga nivosis
Montibus, et segnes submittere rupibus arma?
Nunc, o nunc, socii, dominantis mœnia Romæ
Credita vos summumque Iovis conscendere culmen.
Hic labor Ausoniam, dabit hic in vincula Tibrim.
Nec mora: commotum promissis ditibus agmen
Erigit in collem, et vestigia liuquere nota
Herculis edicit magni, crudisque locorum
Ferre pedem, ac proprio turmas evadere calle.
Rumpit inaccessos aditus, atque ardua primus
Exsuperat, summaque vocat de rupe cohortes.
Tum, qua durati concreto frigore collis
Lubrica frustratur canenti semita clivo,
Luctantem ferro glaciem premit: haurit hiatu
Nix resoluta viros; altoque e culmine præceps,
Humenti turmas operit delapsa ruina.
Interdum adverso glomeratus turbine Corus
In media ora nives fuscis agit horridus alis:
Aut rursum, immani strideus avulsa procella,
Nudatis rapit arma viris, volvensque per orbem
Contorto rotat in nubes sublimia flatu.
Quoque magis subiere iugo, atque, evadere nisi,
Erexere gradum, crescit labor. Ardua supra
Sese aperit fessis, et nascitur altera moles,
Unde nec edomitos exsudatosque labores
Respexisse libet; tanta formidine plana
Exterrent repetita oculis, atque una pruinæ
Canentis, quacumque datur permittere visus,
Ingeritur facies. Medio sic navita ponto,
Cum dulces liquit terras, et inania nullos
Iuveniunt ventos securo carbasa malo,
Immensas prospectat aquas, ac, victa profundis
Æquoribus, fessus renovat sua lumina cœlo.
Iamque, super cautes atque importuna locorum,
Illuvie rigidæque comæ squalore perenni
Horrida semiferi promunt e rupibus ora,
Atque effusa cavis exesi pumicis antris
Alpina invadit manus, assuetoque vigore
Per dumos notasque nives atque invia pernix
Clausum montivagis infestat cursibus hostem.
Mutatur iam forma locis. Hic sanguine multo
Infectæ rubuere nives: hic, nescia vinci,
Paulatim glacies cœlit tepefacta cruore;
Dumque premit sonipes duro vestigia cornu,
Ungula perfossis hæsit comprensa pruinis.
Nec pestis lapsus simplex: abscisa relinquunt
Membra gelu; fractosque asper rigor amputat artus.
Bis senos soles, totidem per vulnera sævus
Emensi noctes, optato vertice sidunt,
Castraque prærruptis suspendunt ardua saxis.
At Venus, ancipiti mentem labefacta timore,
Affatur genitorem, et rumpit mœsta querelas:
Quis pœnæ modus, aut perennndi terminus, oro,
Æneadis erit? Et quando terrasque fretumque
Emensis sedisse dabis? Cur pellere nostros
A te concessa Pœnus parat urbe nepotes?
Alpibus imposuit Libyen, finemque minatur
Imperio: casus meluit iam Roma Sagunti.
Quo Troiæ extremos cineres, sacramque ruinam,
Assaracique larem, et Vestæ secreta, feramus,
Da sedem, genitor, tutisque iacere. Parumne est,
Exsilia errantes totum quæsisse per orbem?
Anne iterum capta repetentur Pergama Roma?
His Venus; et contra genitor sic deinde profatur:
Pelle metus, neu te Tyriæ conamina gentis
Turbarint, Cytherea: tenet, longumque tenebit
Tarpeias arces sanguis tuus. Hac ego Martis
Mole viros spectare paro, atque expendere bello.
Gens ferri patiens, ac læta domare labores,
Paulatim antiquo patrum desuescit honori;
Atque ille, haud unquam parcus, pro laude, cruoris,
Et semper famæ sitiens, obscura sedendo
Tempora agit, mutum volvens inglorius ævum,
Sanguine de nostro populus; blandoque veneno
Desidiæ virtus paulatim evicta senescit.
Magnæ molis opus, multoque labore parandum,
Tot populos inter, soli sibi poscere regna.
Iamque tibi veniet tempus, quo maxima rerum
Nobilior sit Roma malis. Hinc nomina nostro
Non indigna polo refert labor; hinc tibi Paulus,
Hinc Fabius, gratusque mihi Marcellus opimis.
Hi tantum parient Latio per vulnera regnum,
Quod luxu, et multum mutata mente, nepotes
Non tamen evertisse queant. Iamque ipse creatus,
Qui Pœnum revocet patriæ, Latioque repulsum
Ante suæ muros Carthaginis exuat armis.
Hinc, Cytherea, tuis longo regnabitur ævo.
Exin se Curibus virtus cœlestis ad astra

Efferet; et socris augebit nomen Iulis
Bellatrix gens baccifero nutrita Sabino.
Hinc pater ignotam donabit vincere Thulen,
Inque Caledonios primus trahet agmina lucos;
Compescet ripis Rhenum: reget impiger Afros:
Palmiferamque senex bello domitabit Idumen.
Nec Stygis ille lacus viduataque lumine regna,
Sed Superum sedes, nostrosque tenebit honores.
Tum iuvenis, magno præcelleus robore mentis,
Excipiet patriam molem, celsusque feretur,
Æquatum imperio tolleus caput. Hic fera gentis
Bella Palæstinæ primo delebit in ævo.
At tu transcendes Germanice, facta tuorum,
Iam puer auricomo præformidate Batavo.
Nec te terruerint Tarpeii culminis ignes:
Sacrilegas inter flammas servabere terris:
Nam te longa manent nostri consortia mundi.
Huic laxos arcus olim Gangetica pubes
Submittet; vacuasque ostendent Bactra pharetras,
Hic et ab Arctoo currus aget axe per Urbem;
Ducet et Eoos, Baccho cedente, triumphos.
Idem, indignantem transmittere Dardana signa,
Sarmaticis victor compescet sedibus Istrum.
Quin et Romuleos superabit voce nepotes,
Quis erit eloquio partum decus: huic sua Musæ
Sacra ferent, meliorque lyra, cui substitit Hebrus,
Et venit Rhodope, Phœbo miranda loquetur.
Ille etiam, qua prisca, vides, stat regia nobis,
Aurea Tarpeia ponet Capitolia rupe,
Et iunget nostro templorum culmina cœlo.
Tunc, o nate Deûm, Divosque dature, beatas
Imperio terras patrio rege. Tarda senectam
Hospitia excipient cœli; solioque Quirinus
Concedet, mediumque parens fraterque locabunt:
Siderei iuxta radiabunt tempora nati.
  Dum pandit seriem venturi Iupiter ævi,
Ductor Agenoreus, tumulis delatus iniquis,
Lapsantem dubio devexa per invia nisu
Firmabat gressum, atque humentia saxa premebat.
Non acies hostisve tenet, sed prona minaci
Prærupto turbant, et cautibus obvia rupes.
Stant clausi; mœrentque moras, et dura viarum.
Nec refovere datur torpentia membra quiete:
Noctem operi iungunt, et robora ferre coactis
Approperant humeris, ac raptas collibus ornos.
Iamque ubi nudarunt silva densissima montis,
Aggessere trabes; rapidisque, accensus in orbem,
Excoquitur flammis scopulus. Mox proruta ferro
Dat gemitum putris resoluto pondere moles,
Atque aperit fessis antiqui regna Latini.
His tandem ignotas transgressus casibus Alpes,
Taurinis ductor statuit tentoria campis.
  Interea, voces Iovis atque oracula portans,
Emensis aderat Garamantum lætus arenis
Bostar, et ut viso stimulabat corda Tonante:
Maxime Belide, patriis qui mœnibus arces
Servitium dextra, Libycas penetravimus aras.
Nos tulit ad Superos perfundens sidera Syrtis:
Nos pæne æquoribus tellus violentior hausit.
Ad finem cœli medio tenduntur ab orbe
Squalentes campi. Tumulum natura negavit
Immensis spatiis, nisi quem, cava nubila torquens,
Construxit turbo, impacta glomeratus arena:
Vel si, perfracto populatus carcere terras,
Africus, aut pontum spargens super æra Corus,
Invasere truces capientem prœlia campum,
Inque vicem ingesto cumularunt pulvere montes.
Has observatis valles cuavimus astris:
Namque dies confundit iter; peditemque, profundo
Errantem campo, et semper media arva videntem,
Sidoniis Cynosura regit fidissima nautis.
Verum, ubi defessi lucos, nemorosaque regna
Cornigeri Iovis, et fulgentia templa subimus,
Exceptos hospes tectis inducit Arisbas.
Stat fano vicina (novum et memorabile!) lympha:
Quæ nascente die, quæ deficiente, tepescit,
Quæque riget, medius cum sol accendit Olympum;
Atque eadem rursum nocturnis fervet in umbris.
Tum loca plena Deo, dites sine vomere glebas,
Ostentat senior, lætaque ita mente profatur:
Has umbras nemorum, et connexa cacumina cœlo,
Calcatosque Iovi lucos, prece, Bostar, adora.
Nam cui dona Iovis non divulgata per orbem,
In gremio Thebes geminas sedisse columbas?
Quarum, Chaonias pennis quæ contigit oras,
Implet fatidico Dodonida murmure quercum.
At quæ, Carpathium super æquor vecta, per auras
In Libyen nigris tranavit concolor alis,
Hanc sedem templo Cythereia condidit ales:
Hic, ubi nunc aram lucosque videtis opacos,
Ductore electo gregis, (admirabile dictu!)
Lanigeri capitis medio inter cornua perstans,
Marmaricis ales populis responsa canebat:
Mox subitum nemus atque annoso robore lucus
Exsiluit; qualesque premunt nunc sidera quercus,
A prima venere die: prisco inde pavore
Arbor numen habet, coliturque tepentibus aris.
Dumque ea miramur, subito stridore tremendum
Impulsæ patuere fores; maiorque repente
Lux oculos ferit. Ante aras stat veste sacerdos
Effulgens nivea, et populi concurrere certant.
Inde ubi mandatas effudi pectore voces,
Ecce intrat subitus vatem Deus. Alta sonoro,
Collisis trabibus, volvuntur murmura luco,
Ac maior nota iam vox prorumpit in auras:
Tenditis in Latium, belloque agitare paratis
Assaraci prolem, Libyes. Cœpta aspera cerno,
Gradivumque trucem currus iam scandere, et atram
In latus Hesperium flammam exspirare furentes
Cornipedes, multoque fluentia sanguine lora.
Tu, qui pugnarum eventus, extremaque fati,
Deposcis claroque ferox das vela labori,
Invade Ætoli ductoris lapyga campum:
Sidonios augebis avos; nullique relinques,
Altius Ausoniæ penetrare in viscera gentis;
Donec victa tibi trepidabunt Dardana regna,
Nec ponet pubes unquam Saturnia curam,
Dum carpet superas in terris Hannibal auras.
  Talia portabat lætis oracula Bostar,
Implebatque viros pugnæ propioris amore.

Liber quartus

Fama per Ausoniæ turbatas spargitur urbes,
Nubiferos montes et saxa minantia cœlo
Accepisse iugum, Pœnosque per invia vectos,
Æmulaque Herculei iactantem facta laboris
Descendisse ducem. Diros canit improba motus,
Et gliscit gressu; volucrique citatior Euro,
Terrificis quatit attonitas rumoribus arces.
  Adstruit auditis, docilis per inania rerum
Pascere rumorem vulgi pavor: itur in aeres
Bellorum raptim curas; subitusque per omnem
Ausoniam Mavors strepit, et ciet arma virosque.
Pila novant; ac, detersa rubigine, sævus
Induitur ferro splendor: niveumque repostæ
Instaurant galeæ coni decus: hasta iuvatur
Amento: revocantque nova fornace bipennes.
Conseritur tegimen laterum impenetrabile, multas

Passurus dextras atque irrita vulnera thorax.
Pars arcu invigilant; domitat pars verbere anhelum
Cornipedem in gyros, saxoque exasperat ensem.
Nec vero muris, quibus est luctata vetustas,
Ferre morantur opem: subvectant saxa, cavasque
Retractant turres, edit quas longior ætas.
Hinc tela accipiunt arces; ac robora portis,
Et fidos certant obices accessere silva:
Circumdant fossas. Haud segnis cuncta magister
Præcipitat timor, ac vastis trepidatur in arvis.
Deseruere larem: portant cervicibus ægras
Attoniti matres; ducentesque ultima fila
Grandævos rapuere senes: tum, crine soluto,
Ante agitur coniux: dextra lævaque trahuntur
Parvi non æquo comitantes ordine, nati.
Sic vulgus: traduntque metus: nec poscitur auctor.
At Patres (quamquam exterrent immania cœpta,
Inque sinu bellum, atque Alpes et pervia saxa
Decepere) tamen crudam contra aspera mentem,
Et magnos tollunt animos. Iuvat ire periclis
Ad decus, et dextra memorandum condere nomen,
Quale dedit nunquam rebus Fortuna secundis.
Sed Libyæ ductor tuto fovet agmina vallo,
Fessa gradum, multoque gelu torpentia nervos:
Solandique genus, lætis ostentat ad Urbem
Per campos superesse viam, Romamque sub ictu.
At non et rerum curas consultaque belli
Stare probat; solusque nequit perferre quietem.
Armiferæ quondam, prisca inter tempora, gentes
Ausonium invasere latus, sedesque beatas;
Et metui peperere manu. Mox impia bella
Tarpeius pater et capti sensere Quirites.
Hic dum sollicitat donis, et inania corda
Ac fluxam morum gentem fovet, armaque iungit,
Iam Consul, volucri pervectus litora classe,
Scipio Phocaicis sese referebat ab oris:
Ingentesque duces, pelagi terræque laborem
Diversum emensos, propiora pericula vallo
Iungebant, magnæque aderant primordia cladis.
Namque ut, collatis admoto Consule castris,
Sustulerat Fortuna moras, signumque furoris
Accensæ viso poscebant hoste cohortes:
Debellata procul, quæcumque vocantur Iberis,
Ingenti Tyrius numerosa per agmina ductor
Voce sonat: non Pyrenen Rhodanumve ferocem
Iussa adspernatos; Rutulam fumasse Saguntum;
Raptum per Celtas iter; et, qua ponere gressum
Amphitryoniade fuerit labor, isse sub armis
Pœnorum turmas; equitemque, per ardua vectum,
Insultasse iugo, et fremuisse hinnitibus Alpes.
Contra, pulchra suos vocat ad discrimina Consul:
Hostem, miles, habes fractum ambustumque nivosis
Cautibus, atque ægre torpentia membra trahentem,
Eu age qui sacros montes, rupesque profundas
Transiluit, discat, quanto stat celsius arce
Herculea vallum; et, maius sit, scandere colles,
An vestros rupisse globos. Det inania famæ;
Dum, magna fuso pugna, retroque ruenti,
Qua ventum est, obstent Alpes. Super ardua ductum
Huc egere Dei, Latios ut sanguine fines
Imbuoret, tellusque hostilis conderet ossa.
Scire libet, nova nunc nobis atque altera bellum
Carthago, anne eadem mittat, quæ, mersa sub æquor,
Ægates inter, vasto iacet obruta ponto.
Hæc ait; atque agmen Ticini flectit ad undas.
Cæruleas Ticinus aquas, et stagna vadoso
Perspicuus servat turbari nescia fundo,
Ac nitidum viridi lente trahit amne liquorem.
Vix credas labi; ripis tam mitis opacis,
Argutos inter volucrum certamine cantus,
Somniferam ducit lucenti gurgite lympham.
Iamque, sub extremum noctis fugientibus umbris,
Lux aderat, Somnusque suas confecerat horas.
Explorare locos Consul, collisque propinqui
Ingenium, et campis quæ sit natura, parabat.
Par studium Pœno, similesque in pectore curæ.
Ergo aderant, rapidis equitum comitantibus alis.
Verum, ubi commoto docuerunt pulvere nubes,
Hostem ferre gradum, et propius propiusque sonoro
Quadrupedum cornu tellus gemit, ac simul acer
Vincentum lituos hinnitus sævit equorum;
Arma, viri, rapite arma, viri! dux instat uterque.
Ambobus velox virtus, geminusque cupido
Laudis, et ad pugnas Martemque insania concors.
Haud mora: iam tantum campi dirimebat ab ictu,
Quantum impulsa valet comprendere lancea nodo;
Cum subitum, liquida, non ullis nubibus, æthra,
Augurium mentes oculosque ad sidera vertit.
Accipiter, medio tendens a limite solis
Dilectas Veneri, notasque ab honore Diones,
Turbabat violentus aves; atque unguibus idem,
Idem nunc rostro, duris nunc ictibus alæ,
Ter quinas dederat sæva inter vulnera leto.
Nec finis satiasve; novi sed sanguinis ardor
Gliscere; et urgebat trepidam iam cæde priorum,
Incertamque fugæ, pluma labente, columbam;
Donec Phœbeo veniens Iovis ales ab ortu
In tenues tandem nubes dare terga coegit.
Tum victrix lætos signa ad Romana volatus
Convertit; prolesque ducis qua parte decora
Scipio quassabat puerilibus arma lacertis,
Clangorem bis terque dedit, rostroque coruscum
Præstringens conum galeæ, se reddidit astris.
Exclamat Liger: (huic Superos sentire monentes
Ars fuit, ac penna monstrare futura magistra:)
Pœne, bis octonos Italis in finibus annos,
Audaci similis volucri, sectabere pubem
Ausoniam, multamque feres cum sanguine prædam:
Sed compesce minas: renuit tibi Daunia regna
Armiger, ecce, Iovis. Nosco te, summe Deorum,
Adsis o, firmesque tuæ, pater, alitis omen.
Nam tibi servantur, ni vano cassa volatu
Mentitur Superos præpes, postrema subactæ
Fata, puer, Libyæ, et maius Carthagine nomen.
Contra, læta Bogus Tyrio canit omina regi;
Et faustum accipitrem, cæsasque in nube volucres
Æneadis cladem, et Veneris portendere genti.
Tum dictis comitem contorquet primus in hostes,
Ceu suadente Deo, et fatorum conscius, hastam.
Illa, volans patuli longe per inania campi,
Ictum perdiderat spatio, ni, fusus habenas,
Dum primæ decus affectat decerpere pugnæ,
Obvia quadrupedis præceps Catus ora tulisset.
Sic elanguescens, ac iam casura, petitum
Invenit vulnus, cædemque accepit ab hoste,
Cornus, et oblatæ stetit inter tempora frontis.
Incurrunt acies, magnoque fragore per æquor
Suspendunt cuncti frenis sublime reductos
Cornipedes, ultroque ferunt. Erectus in auras
It sonipes; rapidaque volans per aperta procella,
Tenuia vix summo vestigia pulvere signat.
Boiorum, ante alias, Cryxo duce, mobilis ala
Arietat in primos, obicitque immania membra.
Ipse, tumens atavis, Brenni se stirpe ferebat
Cryxus, et in titulos Capitolia capta trahebat;
Tarpeioque iugo demens et vertice sacro
Pensantes aurum Celtas umbone gerebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,

Auro virgatæ vestes; manicæque rigebant
Ex auro; et simili vibrabat crista metallo.
Sternuntur impulsu vasto perculsa Camertum
Prima phalanx; spissæque ruunt conferta per arma
Undæ Boiorum: sociata examina densent
Infandi Senones; collisaque quadrupedantum
Pectoribus toto volvuntur corpora campo.
Arva natant; altusque virum cruor, altus equorum,
Lubrica belligeræ sorbet vestigia turmæ,
Seminecum letum peragit gravis ungula pulsu,
Et circumvolitans tetros a sanguine rores
Spargit humo, miserisque suo lavit arma cruore.
Spicula prima, puer, tumidi, Tyrrhene, Pelori
Purpureo morieus victricia sanguine tingis.
Nam tibi, dum stimulas cornu, atque in prœlia mentes
Accendis, renovasque viros ad vulnera cantu,
Hæsit barbaricum sub anhelo gutture telum;
Et clausit raucum letali vulnere murmur.
At sonus, extremo morientis fusus ab ore,
Flexa pererravit mutis iam cornua labris.
Cryxus Picentem, Laurumque, nec eminus ambo;
Sed gladio Laurum: Picenti rasilis hasta,
Ripis lecta Padi, letum tulit. Avia namque
Dum petit, ac lævo meditatur fallere gyro,
Hasta viri femur et pariter per anhela volantis
Ilia sedit equi, et geminam dedit horrida mortem.
Idem, sanguinea Venuli cervice revellens,
Sternit præcipitem tepido te, Farfare, telo:
Et te, sub gelido nutritum, Tulle, Velino,
Egregium Ausoniæ decus, ac memorabile nomen,
Si dent fata moras, aut servent fœdera Pœni.
Tum Remulum, atque olim celeberrima nomina bel-
Tiburtes Magios, Hispellatemque Metaurum, (lo,
Et Clanium, dubia meditatus cuspide vulnus.
Nec locus est Tyriis belli pugnæve; sed omnem
Celticus implevit campum furor; irrita nulli
Spicula torquentur; stat que omne in corpore ferrum.
Hic, inter trepidos, immane Quirinius audens,
Cui fugere ignotum, atque invicta mente placebat
Rebus in adversis exceptum pectore letum,
Cuspide flammat equum, ac dispergit gæsa lacerto;
Si reserare viam, atque ad regem rumpere ferro
Detur iter; certusque necis, petit omnibus ausis,
Quod nequeat sentire, decus. Cadit inguine fosso
Teutalus; et vasto quatitur sub pondere tellus.
Occumbit Sarmens, flavam qui ponere victor
Cæsariem crinemque tibi, Gradive, vovebat,
Auro certantem, et rutilum sub vertice nodum.
Sed Parcæ intonsa, non exaudita voventem,
Ad Manes traxere coma: per candida membra
It fumans cruor; et tellus perfusa rubescit.
At, non tardatus iaculo occurrente, Ligaunus
Irruit, adversumque viro rotat obvius ensem;
Et ferit insurgens, humero qua brachia lenti
Annectunt nervi; decisaque vulnere læva
Laxatis paulum moribunda pependit habenis:
Dumque micans tremulo conatu lora retentat,
Flectentem adsuetos imitatur nescia frenos.
Demetit aversi Vugesus tum colla, iubaque
Suspensam portans galeam, atque inclusa peremti
Ora viri, patrio Divos clamore salutat.
Dumque ea Gallorum populi dant funera campo,
Accitas propere castris in prœlia Consul
Raptabat turmas, primusque ruebat in hostem,
Candenti sublimis equo. Trahit undique lectum
Divitis Ausoniæ iuvenem, Marsosque, Coramque,
Laurentumque decus, iaculatoremque Sabellum,
Et Gradivicolam celso de colle Tudertem,
Indutosque simul gentilia lina Faliscos;
Quosque sub Herculeis taciturno flumine muris
Pomifera arva crnant Anienicolæ Catilli;
Quosque in prægelidis duratos Hernica rivis
Mittebant saxa, et nebulosi rura Casini.
Ibant in Martem terræ dominantis alumni,
Damnati Superis, nec iam reditura iuventus.
Scipio, qua medius pugnæ vorat agmina vortex,
Infert cornipedem, atque, instinctus strage suorum,
Inferias cæcis mactat Labarumque Padumque,
Et Caunum, et multo vix fusum vulnere Brencum,
Gorgoneoque Larum torquentem lumina vultu.
Occidis et tristi, pugnax Lepontice, fato.
Nam, dum frena ferox obiecto corpore prensat,
Atque æquat celsus residentis Consulis ora
Ipse pedes, frontem in mediam gravis incidit ensis,
Et divisum humeris iacuit caput. At Batus, amens,
Qui luctatur equo, parmaque incursibus obstat,
Ictu quadrupedis fulva porrectus arena,
Elisa incussis amisit calcibus ora.
Perfurit Ausonius turbata per æquora ductor,
Ceu Geticus Boreas, totum cum sustulit imo
Icarium fundo victor mare; navita vasto
Iactatur sparsus, lacerata classe, profundo:
Cunctaque canenti perfunditur æquore Cyclas.
Cryxus, ut in tenui spes, exiguumque salutis (quam)
[Iam videt esse super, mortemque adstare propin-
Armat contemtu mentem necis: horrida barba
Sanguinea rutilat spuma, rictusque furentis
Albet, et affuso squalent a pulvere crines.
Invadit Tarium, vicino Consule pugnas
Miscentem, sævisque virum circumtonat armis.
Volvitur ille solo: nam pronum effundit in armos,
Fata extrema ferens, abies, rapiturque pavore
Tractus equi vinctis connexa ad cingula membris.
Longa cruor sparso linquit vestigia campo,
Et tremulos cuspis ductus in pulvere signat.
Laudabat leti iuvenem, egregiosque parabat
Ulcisci Consul Manes: cum dira per auras
Vox venit, et Cryxum ferri clamoribus audit,
Haud notum vultu. Surgit violentior ira
Comminus, atque oculos optato in corpore figit.
Tum stimulans grato plausæ cervicis honore, (rem
Cornipedem alloquitur: Vulgum Martemque mino-
[Hactenus, et leto dedimus sine nomine gentem.]
Mox, Gargane, vocant Superi ad maiora. Videsne,
Quantus eat Cryxus? Iam nunc tibi præmia pono
Illum, Sidonio fulgentem ardore, tapeta,
Barbaricum decus; et fulvis donabere frenis.
Sic fatus, magno Cryxum clamore ciebat
In pugnam, ac vacuo poscebat prœlia campo.
Nec detrectantem par ira accenderat hostem.
Ut iussæ cessere retro, spatiumque dederunt
Hinc atque hinc alæ, et medio stetit æquore pugna;
Quantus Phlegræis telluris alumnus in arvis
Movit signa Mimas, et cœlum exterruit armis;
Tantus semifero Cryxus sub pectore murmur
Torquet, et horrisonis ululatibus erigit iras:
Nemone incensæ captæque superfuit urbi,
Ut tibi, quas Brenni populus ferremus in arma,
Narraret, dextras? Disce, en, nunc, inquit: et una
Contorquet nodis et obusto robore diram
Vel portas quassare trabem. Sonat illa tremendum,
Ac nimio iactu servasse improvida campi
Distantis spatium, propiorem transvolat hostem.
Cui Consul: Ferre hæc umbris proavoque memento,
Quam procul occumbas Tarpeia sede: tibique
Haud licitum sacri Capitolia cernere montis.
Tum nodo cursuque levi simul adiuvat hastam,
Dignum mole viri nisus. Fugit illa per oras

Multiplicis lini, subtextaque tegmina nervis,
Atque altum tota metitur cuspide pectus.
Procumbit lata porrectus in arva ruina,
Et percussa gemit tellus ingentibus armis.
Haud aliter, structo Tyrrhena ad litora saxo,
Pugnatura fretis subter cæcisque procellis,
Pila, immane sonans, impingitur ardua ponto:
Immergit Nereus, divisaque cærula pulsu
Illisum accipiunt irata sub æquora montem.
Ductore amisso, pedibus se credere Celtæ:
Una spes animis tantusque pependerat ardor.
Ac veluti summo venator densa Picano
Cum lustra exagitat, spissisque cubilibus atram
Immittit passim dumosa per invia pestem;
Dum tacitas vires et flammam colligit ignis,
Nigranti piceus sensim caligine vortex
Volvitur, et pingui contorquet nubila fumo;
Mox subita in toto lucent incendia monte;
Fit sonitus: fugere feræ, fugere volucres,
Atque ima longe trepidant in valle iuvencæ.
At Mago, ut vertisse globos, primumque laborem,
Qui solus genti est, cassum videt, arma suorum
Ac patrium in pugnas equitem vocat. Undique nudi
Adsiliunt frenis, infrenatique manipli.
Nunc Itali in tergum versis referuntur habenis,
Nunc rursus Tyrias retro pavor avehit alas:
Aut illi dextros lunatis flexibus orbes,
Aut illi lævos sinuant in cornua gyros:
Texunt alterno glomerata volumina cursu,
Atque eadem refuga cedentes arte resolvunt.
Hac pontum vice, ubi exercet discordia ventos,
Fert Boreas, Eurusque refert, molemque profundi
Nunc huc alterno, nunc illuc, flamine gestant.
Advolat aurato præfulgens murice ductor
Sidonius, circaque Metus, Terrorque, Furorque.
Isque ubi Callaici radiantem tegminis orbem
Extulit, et magno percussit lumine campos,
Spes virtusque cadunt; trepidaque a mente recedit
Vertere terga pudor: nec leti cura decori,
Sed fugere infixum est, terræque optantur hiatus.
Sic, ubi Caucasiis tigris se protulit antris,
Liquuntur campi, et tutas petit omne latebras
Turbatum insano vultu pecus: illa pererrat
Desertas victrix valles: iamque ora reducto
Paulatim nudat rictu, ut præsentia mandens
Corpora, et immani stragem meditatur hiatu.
Non illum Metabus, non illum celsior Ufens,
Evasere tamen; quamvis hic alite planta,
Hic, ope cornipedis, totis ferretur habenis.
Nam Metabum ad Manes demisit cuspide fulgens
Fraxinus; Ufentem collapsum poplite cæso
Ensis obit, laudemque pedum cum sanguine ademit.
Iamque dedit leto Sthenium, Laurumque, domoque
Collinum gelida, vitreo quem Fucinus antro
Nutrierat, dederatque lacum transmittere nando.
Fit socius leti coniecta Massicus hasta,
Vitiferi sacro generatus vertice montis,
Et Liris nutritus aquis, qui fonte quieto
Dissimulat cursum, ac, nullo mutabilis imbri,
Perstringit tacitas gemmanti gurgite ripas.
Exoritur rabies cædum, ac vix tela furori
Sufficiunt; teritur iunctis umbonibus umbo,
Pesque pedem premit, et nutantes casside cristæ
Hostilem tremulo pulsant conamine frontem.
Tergemini, primam ante aciem, fera prœlia fratres
Miscebant, quos Lelæo Sidonia Barce
Xanthippo, felix uteri, inter bella crearat.
Res Graiæ, ductorque parens, ac nobile Amyclæ
Nomen, et iniectus Spartanis colla catenis
Regulus, inflabant veteri præcordia fama!
Marte probare genus, factisque Lacona parentem,
Ardebant, gelidosque dehinc invisere montes
Taygeta, et tandem bellis innare subactis
Eurotan patrium, ritusque videre Lycurgi.
Sed Spartam penetrare Deus fratresque negarunt
Ausonii, totidem numero, quos miserat altis
Egeriæ genitos immitis Aricia lucis,
Ætatis mentisque pares: at non dabat ultra
Clotho dura lacus aramque videre Dianæ.
Namque, ut in adversos, impacti turbine pugnæ,
Eumachus et Critias et lætus nomine patris
Xanthippus iunxere gradus, ceu bella leones
Inter se furibunda movent, et murmure anhelo
Squalentes campos et longa mapalia complent;
Omnis in occultas rupes atque avia pernix
Maurus saxa fugit, coniuxque Libyssa profuso,
Vagitum cohibens, suspendit ab ubere natos;
Illi dira fremunt, perfractaque in ore cruento
Ossa sonant, pugnantque feris sub dentibus artus.
Haud secus Egeriæ pubes, hinc Virbius acer,
Hinc Capys, adsiliunt, paribusque Albanus in armis.
Subsidens paulum perfossa prorui alvo
Albanum Critias: (ast illi cuncta repente
Implerunt clypeum miserando viscera lapsu)
Eumachus iude Capyn: sed tota mole tenebat
Ceu fixum membris tegimen; tamen improbus ensis
Annexam parmæ decidit vulnere lævam:
Inque suo pressa est, non reddens tegmina, nisu
Infelix manus, atque hæsit labentibus armis.
Ultima restabat fusis iam palma duobus
Virbius. Huic, trepidos simulanti ducere gressus,
Xanthippus gladio, rigida cadit Eumachus hasta,
Et tandem æquatæ geminato funere pugnæ.
Inde alterna viris transegit pectora mucro,
Inque vicem erepta posuerunt prœlia vita.
Felices leti, pietas quos addidit umbris!
Optabunt similes venientia sæcula fratres,
Æternumque decus memori celebrabitur ævo,
Si modo ferre diem, serosque videre nepotes,
Carmina nostra valent, nec famam invidit Apollo.
At Consul toto palantes æquore turmas
Voce tenet, dum voce viget: Quo signa refertis?
Quis vos, heu, vobis pavor abstulit? Horrida primi
Si sors visa loci, pugnæque lacessere frontem;
Post me state, viri, et, pulsa formidine, tantum
Adspicite. Has dextras capti genuere parentes.
Quo fugitis? Quæ spes victis? Alpesne petemus?
Ipsam turrigero portantem vertice muros
Credite submissas Romam nunc tendere palmas.
Natorum passim raptus, cædemque parentum,
Vestalesque focos exstingui sanguine cerno.
Hoc arcete nefas! Postquam, inter talia, crebro
Clamore obtusæ crassoque a pulvere fauces,
Hinc læva frenos, hinc dextra corripit arma,
Et latum obiectat pectus, strictumque minatur
Nunc sibi, nunc trepidis, ni restent, comminus ensem.
Quas acies alto genitor dum spectat Olympo,
Consulis egregii movere pericula mentem.
Gradivum vocat, et patrio sic ore profatur:
Magnanimi me, nate, viri, ni bella capessis,
Haud dubie extremus terret labor: eripe pugnæ
Ardentem, oblitumque sui dulcedine cædum
Siste ducem Libyæ. Nam plus petit improbus uno
Consulis exitio, tota quam strage cadentum.
Præterea, (cernis) teneræ qui prœlia dextræ
Iam credit puer, atque annos transcendere factis
Molitur, longumque putat pubescere bello;
Te duce primitias pugnæ, te magna magistro

Audeat, et primum hoc vincat, servasse parentem.
Hæc rerum sator. At Mavors in prœlia currus
Odrysia tellure vocat: tum fulminis atri
Spargentem flammas clypeum, galeamque Deorum
Haud ulli facilem, multoque labore Cyclopum
Sudatum thoraca capit, quassatque per auras
Titanum bello satiatam sanguinis hastam,
Atque implet cursu campos. Exercitus una
Irarum, Eumenidesque simul, letique cruenti
Innumeræ facies, frenisque operata regendis,
Quadriiugos atro stimulat Bellona flagello.
Fertur ab immenso tempestas horrida cœlo,
Nigrantesque globos et turbida nubila torquens,
Involvit terras: quatitur Saturnia sedes,
Ingressu tremefacta Dei; ripasque relinquit,
Audito curru, fontique relabitur amnis.
Ductorem Ausonium telis Garamantica pubes
Cinxerat, et Tyrio regi nova dona parabat,
Armorum spolium, et rorantia Consulis ora.
Stabat Fortunæ non cedere certus, et acri
Mole retorquebat, crudescens cædibus, hastas.
Iamque suo, iamque hostili, perfusa cruore
Membra madent: cecidere iubæ; gyroque per orbem
Arctato, Garamas iaculis propioribus instat,
Et librat sæva coniectum cuspide ferrum.
Hic, puer ut patrio defixum corpore telum
Conspexit, maduere genæ, subitoque trementem
Corripuit pallor, gemitumque ad sidera rupit.
Bis conatus erat præcurrere fata parentis,
Conversa in semet dextra: bis transtulit iras
In Pœnos Mavors. Fertur per tela, per hostes,
Intrepidus puer, et Gradivum passibus æquat.
Continuo cessere globi, latusque repente
Apparet campo limes. Metit agmina tectus
Cœlesti clypeo, et sternit, super arma iacentum
Corporaque, auctorem teli, multasque, paternos
Ante oculos, animas, optata piacula, mactat.
Tunc, rapta propere duris ex ossibus hasta,
Innixum cervice ferens humeroque parentem,
Emicat. Attonitæ tanta ad spectacula turmæ
Tela tenent: ceditque loco Libys asper, et omnis
Late cedit Iber, pietasque insignis et ætas
Belligeris fecit miranda silentia campis.
Tum celso e curru Mavors, Carthaginis arces
Exscindes, inquit, Tyriosque ad fœdera coges:
Nulla tamen longo tanta exorietur in ævo
Lux tibi, care puer. Macte, o, macte indole sacra,
Vera Iovis proles: et adhuc maiora supersunt:
Sed nequeunt meliora dari. Tum nubila Mavors,
Ætheraque, emenso terras iam sole, capessit;
Et fessas acies castris clausere tenebræ.
Condebat noctem devexo Cynthia curru,
Fraternis afflata rotis; et ab æquore Eoo
Surgebant roseæ media inter cærula flammæ.
At Consul tristis, campos Pœnisque secundam
Planitiem metuens, Trebiam collesque petebat.
Iamque dies rapti cursu navoque labore,
Et medio abruptus fluitabat in amne solutis
Pons vinclis, qui Dardanium transvexerat agmen;
Eridani rapidas aderat cum Pœnus ad undas.
Dumque vada et molles aditus, per devia flexo
Circuitu, petit, et stagni languentia quærit,
Interdum, rapta vicinis saltibus alno,
Flumineam texit, qua transvehat agmina, classem;
Ecce aderat, Trebiæque simul vicina tenebat,
Trinacrio adcitus pes cærula longa Peloro,
Graechorum proles, Consul. Genus inclyta magno
Atque animosa viro; multusque in imagine claris
Præfulgebat avus titulis bellique domique.

Nec Pœni, positis trans amnem in gramine castris,
Deerant: iamque animos stimulabant prospera re-
Increpitansq: super ductor: Quis tertius Urbi (rum,
Iam superest Consul? Quænam altera restat in armis
Sicania? En omnes Latiæ, Daunique nepotum,
Convenere manus. Feriant nunc fœdera mecum
Ductores Italum, ac leges et pacta reposcant.
At tu, donata tela inter Martia luce,
Infelix animæ, sic, sic vivasque, tuoque
Des iterum hanc laudem uato: nec, fine sub ævi,
Oppetere in bello detur, cum fata vocabunt.
Pugnantem cecidisse meum est. Hæc personat ardens:
Inde levi iaculo, Massylumque impiger alis
Castra sub ipsa datis, irritat et elicit hostem.
Nec Latius vallo miles debere salutem
Fas putat, aut clausas pulsari cuspide portas:
Erumpunt, cunctisque prior volat aggere aperto
Degener haud Gracchis Consul. Quatit aura coman-
Cassidis Auruncæ cristas, humeroque refulget (tes
Sanguinei patrium saguli decus. Agmina magno
Respectans clamore vocat; quaque obvia densos
Arctat turba globos, rumpens iter, æquore fertur:
Ut torrens celsi præceps e vertice Pindi
Cum sonitu ruit in campos, magnoque fragore
Avulsum montis volvit latus: obvia passim
Armenta, immanesque feræ, silvæque, trahuntur.
Spumea saxosis clamat convallibus unda.
Non, mihi Mæoniæ redeat si gloria linguæ,
Centenasque pater det Phœbus fundere voces,
Tot cædes proferre queam, quot dextera magni
Consulis, aut contra Tyriæ furor edidit iræ.
Murranum ductor Libyæ, ductorque Phalantum
Ausonius, guaros belli, veteresque laborum,
Alter in alterius fuderunt comminus ore.
Monte procelloso Murranum miserat Anxur,
Tritonis niveo te sacra, Phalante, profundo.
Ut primum insigni fulsit velamine Consul,
Quamquam orbus partem visus, unoque Cupencus
Lumine sufficiens bellis, citat improbus hastam,
Et summæ figit tremebundam margine parmæ.
Cui Consul, namque ira coquit: Pone, improbe, quid-
Restat in ore fero, et truncata fronte relucet. (quid
Sic ait, intorquens directo turbine robur,
Et dirum tota transmittit cuspide lumen.
Nec levior dextra generatus Hamilcare sævit.
Huic cadit infelix niveis Varenus in armis.
Mevanas Varenus, arat cui divitis uber
Campi Fulginia, et patulis Clitumnus in arvis
Candentes gelido perfundit flumine tauros.
Sed tristes Superi, atque ingrata maxima cura
Victima Tarpeio frustra nutrita Tonanti.
Instat Iber levis, et levior discurrere Maurus.
Hinc pila, hinc Libycæ certant subtexere coruus
Densa nube polum: quantumque interiacet æqui
Ad ripas campi, tantum vibrantia condunt
Tela, nec arctatis locus est in morte cadendi.
Allius, Argyripa Daunique profectus ab arvis
Venator, rudibus inculis et Iapyge campum
Persultabat equo; mediosque invectus in hostes,
Appula non vana torquebat spicula dextra.
Huic horret thorax Samnitis pellibus ursæ,
Et galea annosi vallatur dentibus apri.
Verum, ubi turbantem, solo ceu lustra pererret
In nemore, aut agitet Gargano terga ferarum,
Hinc Mago, hinc sævus, pariter videre, Maharbal;
Ut, subigente fame, diversis rupibus ursi
Invadunt trepidum gemina inter prœlia taurum,
Nec partem prædæ patitur furor: haud secus acer
Hinc atque hinc iaculo devolvitur Allius acto.

It stridens per utrumque latus Maurusia taxus:
Obvia tum medio sonuerunt spicula corde;
Incertumque fuit, letum cui cederet hastæ.
Et iam, dispersis Romana per agmina signis,
Palantes agit, ad ripas (miserabile) Pœnus
Impellens trepidos, fluvioque immergere certat.
Tum Trebia infausto nova prœlia gurgite fessis
Inchoat, et precibus Iunonis suscitat undas.
Haurit subsidens fugientum corpora tellus,
Infidaque soli frustrata voragine sorbet:
Nec niti, lentoque datur convellere limo
Mersa pedum penitus vestigia: labe tenaci
Hærent devincti gressus, resolutaque ripa
Implicat, aut cæca prosternit fraude paludis.
Iamque alius super atque alius per lubrica surgens,
Dum sibi quisque viam per inextricabile litus
Præripit, et putri luctatur cespite, lapsi
Occumbunt, seseque sua pressere ruina.
Ille, celer nandi, iam iamque apprendere tuta
Dum parat, et, celso connisus corpore, prensat
Gramina summa manu, liquidisque emergit ab undis,
Contorta ripæ pendens affigitur hasta.
Hic hostem, orbatus telo, complectitur ulnis,
Luctantemque vado permixta morte coercet.
Mille simul leti facies. Ligus occidit arvis;
Sed proiecta viri lymphis fluvialibus ora
Sanguineum hauserunt longis singultibus amnem.
Enabat tandem medio vix gurgite pulcher
Irpinus, sociumque manus clamore vocabat,
Cum, rapidis illatus aquis, et vulnere multo,
Impulit asper equus, fessumque sub æquora mersit:
Accumulat clades, subito conspecta per undas,
Vis elephantorum turrito concita dorso.
Namque vadis præceps rapitur, ceu proruta cautes
Avulsi montis; Trebiamque insuetâ timentem
Præ se pectore agit, spumantique incubat alveo.
Explorant adversa viros, perque aspera duro
Nititur ad laudem virtus interrita clivo.
Namque inhonoratam Fibrenus perdere mortem,
Et famæ nudam, impatiens, Spectabimur, inquit;
Nec, Fortuna, meum condes sub gurgite letum.
Experiar, sitne in terris, domitare quod ensis
Non queat Ausonius, Tyrrhenave permeet hasta.
Tum iacit adsurgens, dextroque in lumine sistit
Spicula sæva feræ, telumque in vulnere linquit.
Stridore horrisono penetrantem cuspidis ictum
Bellua prosequitur, laceramque cruore profuso
Attollit frontem, ac lapso dat terga magistro.
Tum vero invadunt iaculis crebraque sagitta,
Ausi iam sperare necem; immensosque per armos,
Et laterum extentus, venit atra cuspide vulnus.
Stat multa in tergo et nigranti lancea dorso,
Ac silvam ingentem, concusso corpore, vibrat;
Donec, consumtis longo certamine telis,
Concidit, et clausit magna vada pressa ruina.
Ecce, per adversum, quamquam tardata morantur
Vulnere membra virum, subit implacabilis amnem
Scipio, et innumeris infestat cædibus hostem.
Corporibus clipeisque simul, galeisque cadentum,
Contegitur Trebia; et vix cernere linquitur undas.
Mazæus iaculo, Gestar prosternitur ense:
Tum, Pelopeus avis, Cyrenes incola, Telgon.
Huic torquet rapido correptum e gurgite pilum,
Et, quantum longo ferri tenuata rigore
Procedit cuspis, per hiantia transigit ora.
Pulsati ligno sonuere in vulnere dentes.
Nec leto quæsita quies. Turgentia membra
Eridano Trebia, Eridanus dedit æquoris undis.
Tu quoque, Thapse, cadis, tumulo post fata negato.
Quid domus Hesperidum, aut lucl luvere Dearum,
Fulvos aurifera servantes arbore ramos?
Intumuit Trebia, et stagnis se sustulit imis:
Iamque ferox totum propellit gurgite fontem,
Atque omnes torquet vires. Furit unda sonoris
Vorticibus; sequiturque novus cum murmure tor-
Sensit, et accensa ductor violentius ira, (rens.
Magnas, o Trebia, et meritas mihi, perfide, pœnas
Exsolves, inquit. Lacerum per Gallica rivis
Dispergam rura, atque amnis tibi nomina demam:
Quoque aperis te fonte, premam: nec tangere ripas,
Illabique Pado, dabitur. Quænam ista repente
Sidonium, infelix, rabies te reddidit amnem?
Talia iactantem consurgens agger aquarum
Impulit, atque humeros curvato gurgite pressit.
Arduus, adversa mole incurrentibus undis,
Stat ductor, clypeoque ruentem sustinet amnem.
Necnon a tergo fluctus stridente procella
Spumeus irrorat summas adspergine cristas.
Ire vadis, stabilemque vetat defigere gressum,
Subducta tellure, Deus: percussaque longe
Raucum saxa sonant; undæque, ad bella parentis
Excitæ, pugnant; et ripas perdidit amnis.
Tum madidos crines, et glauca fronte revinctum
Attollit cum voce caput: Pœnasne superbas
Insuper, et nomen Trebiæ delere minaris,
O regnis inimice meis? Quot corpora porto
Dextra fusa tua! Clypeis galeisque virorum,
Quos mactas, arctatus, iter cursumque reliqui.
Cæde (vides) stagna alta rubent, retroque feruntur.
Adde modum dextræ, aut campis incumbe propinquis.
Hæc, Venere adiuncta, tumulo spectabat ab alto
Mulciber, obscuræ tectus caligine nubis.
Ingravat ad cœlum sublatis Scipio palmis:
Di patrii, quorum auspiciis stat Dardana Roma,
Talin' me leto tanta inter prœlia nuper
Servastis? Fortine animam hanc exscindere dextra
Indignum est visum? Redde o me, nate, periclis;
Redde hosti. Liceat bellanti arcessere mortem,
Quam patriæ fratrique probem. Tum, percita dictis,
Ingemuit Venus, et rapidas direxit in amnem
Coniugis invicti vires. Agit undique flammam
Dispersus ripis ignis, multosque per annos
Nutritas fluvio populatur fervidus umbras.
Uritur omne nemus: lucosque effusus in altos
Immissis crepitat victor Vulcanus habenis.
Iamque ambusta comas abies, iam pinus, et alni;
Iam, solo restans trunco, dimisit in altum
Populus adsuetas ramis habitare volucres.
Flamma vorax imo penitus de gurgite tractos
Absorbet latices; sævoque urgente vapore,
Siccus inarescit ripis cruor. Horrida late
Scinditur in rimas, et hiatu rupta dehiscit,
Tellus; ac stagnis altæ sedere favillæ.
Miratur pater æternos cessare repente
Eridanus cursus: Nympharumque intima mœstus
Implevit chorus attonitis ululatibus antra.
Ter caput ambustum conantem attollere, iacta
Lampade, Vulcanus mersit fumantibus undis:
Ter correpta Dei crines nuda vit arundo.
Tum demum admissæ voces, et vota precantis;
Orantique datum ripas servare priores:
Ac tandem a Trebia revocavit Scipio fessas
Munitum in collem, Graccho comitante, cohortes.
At Pœnus, multo fluvium veneratus honore,
Gramineas undis statuit socialibus aras;
Nescius, heu! quanto Superi maiora moverent,
Et quos Ausoniæ luctus, Trasymene, parares.

Boiorum nuper populos turbaverat armis
Flaminius; facilisque viro tum gloria belli,
Corde levem atque astus inopem contundere gentem.
Sed labor haud idem Tyrio certasse tyranno.
Hunc, levis Urbi genitum ad fatalia damna
Omnibus, parat imperio Saturnia fesso
Ductorem, dignumque virum veniente ruina.
Inde, ubi prima dies iuris, clavumque regendæ
Invasit patriæ, ac sub nutu castra fuere;
Ut pelagi rudis, et ponlum tractare per artem
Nescius, accepit miseræ si iura carinæ,
Ventorum tenet ipse vicem, cunctisque procellis
Dat iactare ratem. Fertur vaga gurgite puppis
Ipsius in scopulos dextra impellente magistri.
Ergo agitur raptis præceps exercitus armis
Lydorum in populos, sedemque ab origine prisci
Sacratam Corythi, iunctosque a sanguine avorum
Mæonios Italis permixta stirpe colonos.
Nec regem Aſrorum nascenda ad cœpta moratur
Laude super tanta monitor Deus. Omnia somni
Condiderant, ægrisque dabant oblivia curis;
Cum Iuno in stagni numen conversa propinqui,
Et madidæ frontis crines circumdata fronde
Populea, stimulat subitis præcordia curis,
Ac rumpit ducis haud spernenda voce quietem:
O felix famæ, et Latio lacrymabile nomen,
Hannibal, Ausonia si te Fortuna creasset,
Ad magnos venture Deos! cur fata tenemus?
Pelle moras. Brevis est magni fortuna favoris.
Quantum vovisti, cum Dardana bella parenti
Iurares, fluet Ausonio tibi corpore tantum
Sanguinis, et patrias satiabit cædibus umbras.
Nobis persolves meritos securus honores. (bit
Namque ego sum celsis quem cinctum montibus am-
Tmolo missa manus, stagnis Trasymenus opacis.
His agitur monitis, et lætam numine pubem
Protinus aerii præceps rapit aggere montis.
Horrebat glacie saxa inter lubrica, summo
Piniferum cœlo miscens caput, Apenninus.
Condiderat nix alta trabes, et vertice celso
Canus apex structa surgebat ad astra pruina.
Ire iubet: Prior extingui labique videtur
Gloria, post Alpes si stetur montibus ullis.
Scandunt prærupti nimbosa cacumina saxi;
Nec superasse iugum finit mulcetve laborem.
Plana natant, putrique gelu liquentibus undis
Invia limosa restagnant arva palude.
Iamque ducis nudus tanta inter inhospita vertex
Sævitia quatitur cœli, manante per ora
Perque genas oculo. Facilis sprevisse medentes,
Optatum bene credit emi quocumque periclo
Bellandi tempus. Non frontis parcit honori,
Dum ne perdat iter: non cætera membra moratur
In pretium belli dare, si victoria poscat:
Satque putat lucis, Capitolia cernere victor
Qua queat, atque Italum feriat qua cominus hostem.
Talia perpessi tandem inter sæva locorum
Optatos venere lacus; ubi deinde per arma
Sumeret amissi numerosa piacula visus.
Ecce autem Patres aderant Carthagine missi:
Causa viæ non parva viris, nec læta ferebant.
Mos fuit in populis, quos condidit advena Dido,
Poscere cæde Deos veniam, ac flagrantibus aris
(Iufandum dictu!) parvos imponere natos.
Urna reducebat miserandos annua casus,
Sacra Thoanteæ ritusque imitata Dianæ.
Cui fato sortique Deûm de more petebat
Hannibalis prolem discors antiquitus Hannon.
Sed propior metus armati ductoris ab ira,
Et magna ante oculos stabat genitoris imago.
Asperat hæc, fœdata genas, laceratque crines,
Atque urbem complet mœsti clamoris, Imilce.
Edonis ut Paugæa super trieteride mota
It iuga, et inclusum suspirat pectore Bacchum.
Ergo inter Tyrias, facibus ceu subdita, matres
Clamat: Io, coniux! quocumque in cardine mundi
Bella moves, huc signa refer. Violentior hic est,
Hic hostis propior. Tu nunc fortasse sub ipsis
Urbis Dardaniæ muris vibrantia tela
Excipis increpidus clypeo, sævamque coruscans
Lampada Tarpeiis infers incendia tectis:
Interea tibi prima domus atque unica proles,
Heu! gremio in patriæ Stygias raptatur ad aras.
I nunc! Ausonios ferro populare penates,
Et vetitas molire vias: i, pacta resigna,
Per cunctos iurata Deos: sic præmia reddit
Carthago, et tales iam nunc tibi solvit honores.
Quæ porro hæc pietas, delubra adspergere tabo?
Heu! primæ scelerum causæ mortalibus ægris,
Naturam nescire Deûm. Iusta ite precari
Thure pio, cædumque feros avertite ritus.
Mite et cognatum est homini Deus. Hactenus, oro,
Sit satis ante aras cæsos vidisse iuvencos:
Aut si velle nefas Superis, fixumque sedetque,
Me, me, quæ genui, vestris absumite votis.
Cur spoliare iuvat Libycas hac indole terras?
Au flendæ magis Ægates, et mersa profundo
Punica regna forent, olim si sorte cruenta
Esset tanta mei virtus prærepta mariti?
Hæc dubios vario Divûmque hominumque timore,
Ad cauta illexere Patres; ipsique relictum,
Abnueret sortem, an Superum pareret honori.
Tum vero trepidare metu vix compos Imilce,
Magnanimi metuens immitia corda mariti.
His avide auditis, ductor sic deinde profatur:
Quid tibi pro tanto non impar munere solvat
Hannibal æquatus Superis? Quæ præmia digna
Inveniam, Carthago parens? Noctemque diemque
Arma feram; templisque tuis hinc plurima saxo
Hostia ab Ausonio veniat generosa Quirino.
At puer armorum et belli servabitur hæres.
Spes, o nate, meæ, Tyriarumque unica rerum,
Hesperia minitante, salus, terraque fretoque
Certare Æneadis, dum stabit vita, memento.
Perge, patent Alpes; nostroque incumbe labori.
Vos quoque, Dî patrii, quorum delubra piantur
Cædibus, atque coli gaudent formidine matrum,
Huc lætos vultus totasque advertite mentes.
Namque paro sacra, et maiores molior aras.
Tu, Mago, adversi conside in vertice montis:
Tu lævos propior colles accede, Choaspe:
Ad claustra et fauces ducat per opaca Sichæus.
Ast ego te, Trasymene, vago cum milite præceps
Lustrabo, et Superis quæram libamina belli.
Namque haud parva Deus promissis spondet apertis,
Quæ spectata, viri, patriam referatis in urbem.

Liber quintus

Cæperat Etruscos occulto milite colles
Sidonius ductor, perque alta silentia noctis
Silvarum anfractus cæcis insiderat armis.
At, parte e dextra, restagnans gurgite vasto
Effigiem in pelagi, lacus humectabat, inertis,
Et late multo fœdebat proxima limo:
Quæ vada Faunigenæ regnata antiquitus Anno,
Nunc, volvente die, Trasymeni nomina servant.
Lydius huic genitor, Tmoli decus, æquore longo
Mæoniam quondam in Latias advexerat oras

Tyrrhenus pubem, dederatque vocabula terris:
Isque insueta tubæ monstravit murmura primus
Gentibus, et bellis ignava silentia rupit.
Nec modicus voti natum ad maiora fovebat.
Verum ardens puero, castumque exuta pudorem,
(Nam forma certare Deis, Trasymene, valeres)
Litore correptum, stagnis demisit Agylle,
Flore capi iuvenum primævo lubrica mentem
Nympha, nec Idalia lenta incaluisse sagitta.
Solatæ viridi penitus fovere sub antro
Naides amplexus undosaque regna trementem.
Hinc dotale lacus nomen, lateque, Hymenæo
Conscia lascivo, Trasymenus dicitur unda.
Et iam curriculo nigram nox roscida metam
Stringebat, nec se thalamis Tithonia coniux
Protulerat, stabatque nitens in limine primo;
Cum minus abnuerit noctem desisse viator,
Quam cœpisse diem; Consul carpebat iniquas,
Prægrediens signa ipsa, vias; omnisque ruebat
Mixtus eques; nec discretis levia arma maniplis,
Insertique globo pedites, et inutile Marti
Lixarum vulgus, præsago cuncta tumultu
Implere, ac pugnam fugientum more petebant.
Tum super ipse lacus, densam caligine cæca
Exhalans nebulam, late corruperat omnem
Prospectum miseris; atque atræ noctis amictu
Squalebat pressum picea inter nubila cœlum.
Nec Pœnum liquere doli. Sedet, ense repsto,
Abditus; et nullis properantem occursibus arcet.
Ire datur; longeque patet, ceu pace quieta,
Incustoditum, mox irremeabile, litus.
Namque sub angustas arctato limite fauces
In fraudem ducebat iter; geminumque receptis
Exitium, hinc rupes, hinc undæ claustra premebant.
At cura umbroso servabat vertice montis
Hostilem ingressum, refugos habitura sub ictu.
Haud secus ac vitreas sollers piscator ad undas,
Ore levem patulo texens de vimine nassam,
Cautius interiora ligat, mediamque per alvum,
Sensim fastigans, compressa cacumina nectit;
Ac fraude arctati remeare foraminis arcet
Introitu facilem, quem traxit ab æquore, piscem.
Ocyus interea propelli signa iubebat
Excussus Consul fatorum turbine mentem;
Donec, flammiferum tollentes æquore currum,
Solis equi sparsere diem. Iamque, orbe renato,
Dilucrat nebulas Titan, sensimque fluebat
Caligo in terras, nitido resoluta sereno.
Tunc ales, priscum populis de more Latinis
Auspicium, cum bella parant, mentesque Deorum
Explorant super eventu, ceu præscia luctus,
Damnavit vesci, planctuque alimenta refugit.
Nec rauco taurus cessavit flebile ad aras
Immugire sono; pressamque ad colla bipennem
Incerta cervice ferens, altaria liquit.
Signa etiam affusa certant dum vellere mole,
Teter humo lacera nitentum erupit in ora
Exsultans cruor; et cædis documenta futuræ
Ipsa parens miseris gremio dedit atra cruento:
Ac, super hæc, Divûm genitor, terrasque fretumque
Concutiens tonitru, Cyclopum rapta caminis
Fulmina Tyrrhenas Trasymeni torsit in undas:
Ictusque ætherea per stagna patentia flamma,
Fumavit lacus, atque arserunt fluctibus ignes.
Heu vani monitus, frustraque morantia Parcas
Prodigia! heu fatis Superi certasse minores!
Atque hic, egregius linguæ, nomenque superbum,
Corvinus, Phœben sedet cui casside falva
Ostentans ales proavitæ insignia pugnæ,
Plenus et ipse Deum, et socium terrente pavore,
Immiscet precibus monita, atque his vocibus infit:
Iliacas per te flammas, Tarpeiaque saxa,
Per patrios, Consul, muros, suspensaque nostræ
Eventu pugnæ natorum pignora, cedas,
Oramus, Superis, tempusque ad prœlia dextrum
Opperiare. Dabunt idem camposque diemque
Pugnandi: tantum, ne dedignare secundos
Exspectare Deos. Cum fulserit hora, cruentam
Quæ stragem Libyæ portet, tum signa sequentur
Nulla vulsa manu; vescique interritus ales
Gaudebit; nullosque vomet pia terra cruores.
An te præstantem belli fugit, improba quantum
Hoc possit Fortuna loco? Sedet obvius hostis
Adversa fronte; at circa nemorosa minantur
Insidias iuga; nec læva, stagnantibus undis,
Effugium patet, et tenui stant tramite fauces.
Si certare dolis, et bellum ducere cordi est,
Interea rapidis aderit Servilius armis,
Cui par imperium, et vires legionibus æquæ.
Bellandum est astu. Levior laus in duce dextræ.
Talia Corvinus, primoresque addere passim
Orantum verba; et divisus quisque timore,
Nunc Superos, [ne] Flaminio, nunc deinde precari
Flaminium, ne Cœlicolis contendere perstet.
Acrius hoc accensa ducis surrexerat ira;
Auditoque furens, socias non defore vires:
Siccine nos, inquit, Boiorum in bella ruentes
Spectastis, cum tanta lues vulgusque tremendum
Ingrueret, rupesque iterum Tarpeia paveret?
Quas ego tunc animas dextra, quæ corpora fudi,
Irata tellure sata, et vix vulnere vitam
Reddentes uno! Iacuere ingentia membra
Per campos: magnisque premunt nunc ossibus arva.
Scilicet has sera ad laudes Servilius arma
Adiungat, nisi diviso vicisse triumpho
Ut nequeam, et decoris contentus parte quiescam?
Quippe monent Superi. Similes ne fingite vobis,
Classica qui tremitis, Divos. Sat magnus in hostem
Augur adest ensis; pulchrumque et milite dignum
Auspicium Latio, quod in armis dextera præstat.
An, Corvine, sedet, clausum se Consul inerti
Ut teneat vallo? Pœnos nunc occupet altos
Arreti muros, Corythi nunc diruat arcem?
Hinc Clusina petat? postremo ad mœnia Romæ
Illæsus contendat iter? Deforme sub armis
Vana superstitio est. Dea sola in pectore Virtus
Bellantum viget. Umbrarum me noctibus atris
Agmina circumstant, Trebiæ qui gurgite, quique
Eridani volvuntur aquis, inhumata iuventus.
Nec mora: iam medio cœtu, signisque sub ipsis,
Postrema aptabat, nulli exorabilis, arma.
Ære atque æquorei tergo flavente iuvenci
Cassis erat munita viro: cui vertice surgens
Triplex crista iubas effundit crine Suevo:
Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, sævosque canum pandebat hiatus:
Nobile Gargeni spolium, quod, rege superbus
Boiorum cæso, capiti illacerabile victor
Aptarat, pugnæque decus portabat in omnes.
Loricam induitur: tortos huic nexilis hamos
Ferro squama rudi, permixtoque asperat auro.
Tum clypeum capit, adspersum quem cædibus olim
Celticus ornarat cruor: humentique sub antro,
Ceu fetum, lupa permulcens puerilia membra,
Ingentem Assaraci cœlo nutribat alumnum.
Hinc ensem lateri, dextræque accommodat hastam.
Stat sonipes, vexatque ferox humentia frena,
Caucaseam hirsutus virgato corpore tigrim.

Inde exceptus equo, qua dant angusta viarum,
Nunc hos, nunc illos adit, atque hortatibus implet:
Vestrum opus est, vestrumque decus, suffixa per Urbem
Pœni ferre ducis spectanda parentibus ora.
Unum hoc pro cunctis sat erit caput. Aspera quisque
Hortamenta sibi referat: Meus, heu! meus atris
Ticini frater ripis iacet: at meus alta
Metitur stagna Eridani, sine funere, natus.
Hæc sibi quisque: sed est vestrum cui nulla doloris
Privati rabies, is vero ingentia sumat
E medio, fodiant quæ magnas pectus in iras,
Perfractas Alpes, passamque infanda Saguntum,
Quosque nefas vetiti transcendere nomen Iberi,
Tangere iam Tibrim: nam dum vos augur, et extis
Quæsitæ fibræ, vanusque moratur haruspex,
Solum iam superest, Tarpeio imponere castra.
Turbidus hæc, visoque arctis in millibus atras
Bellatore iubas aptante, Est, Orphite, munus,
Est, ait, hoc certare tuum, quis opima volenti
Dona Iovi portet feretro suspensa cruento.
Nam cur hæc alia pariatur gloria dextra?
Hinc prævectus equo, postquam inter prœlia notam
Accepit vocem, Procul hinc te Martius, inquit
Murrane, ostendit clamor; videoque furentem
Iam Tyria te cæde: venit laus quanta! sed, oro,
Hæc angusta loci ferro patefacta relaxa.
Tum Soracte satum, præstantem corpore et armis,
Æquanum noscens, (patrio cui ritus in arvo,
Cum pius Arciteneus accensis gaudet acervis,
Exta ter innocuos lætum portare per ignes)
Sic in Apollinea semper vestigia pruna
Inviolata teras, victorque vaporis, ad aras
Dona serenato referas sollemnia Phœbo:
Concipe, ait, dignum factis, Æquane, furorem,
Vulneribusque tuis. Socio te cædis et iræ,
Non ego Marmaridum mediam penetrare phalangem
Ciniphiæque globos dubitarim irrumpere turmæ.
Nec iam ultra monitus et verba morantia Martem
Ferre valet longo Æneadis quod flebitur ævo.
Increpuere simul feralia classica signum,
Ac tuba terrificis fregit stridoribus auras.
Heu dolor! heu lacrymæ, nec tot post sæcula seræ!
Horresco, ut pendente malo, ceu ductor ad arma
Exciret Tyrius: latebrosis collibus Astur,
Et Libys, et torta Balearis sævus habena,
Erumpunt, multusque Maces, Garamasque, Nomasque:
Tum, quo non alius venalem in prœlia dextram
Ocyor attulerit, conductaque bella probarit,
Cantaber, et galeæ contemto tegmine Vasco.
Hinc pariter rupes, lacus hinc, hinc arma, simulque
Consona vox urget, signum clamore vicissim
Per colles Tyria circumfundente corona.
Avertere Dei vultus, fatoque dederunt
Maiori, non sponte, locum. Stupet ipse tyranni
Fortunam Libyci Mavors, disiectaque crinem
Illacrymat Venus, et Delum pervectus Apollo
Tristem mœrenti solatur pectine luctum.
Sola, Apennini residens in vertice, diras
Exspectat cædes immiti pectore Iuno.
Primæ Picentum, rupto ceu turbine fusa
Agmina, et Hannibalem ruere ut videre, cohortes
Invadunt ultro, et pœnas pro morte futura,
Turbato victore, petunt accensa iuventus:
Et, velut erepto, metuendi libera, cœlo,
Manibus ipsa suis præsumta piacula mittit.
Fluditur unanimo nisu et concordibus ausis
Pilorum in Pœnos nimbus, fixosque repulsi
Submittunt clypeos curvato pondere teli.
Acrius hoc rursum Libys, ut præsentia sævi
Extimulat ducis: hortantes sequisque vicissim
Incumbunt, pressoque impellunt pectore pectus.
Ipsa, facem quatiens, ac flavam sanguine multo
Sparsa comam, medias acies Bellona pererrat.
Stridit Tartareæ nigro sub pectore Divæ
Letiferum murmur; feralique horrida cantu
Buccina lymphatas agit in certamina mentes:
His iras adversa fovent; crudusque, ruente
Fortuna, stimulus spem proiecisse salutis:
Hos dexter Deus, et læto Victoria vultu
Arridens acuit, Martisque favore fruuntur.
Abreptus pulchro cædum Lateranus amore,
Dum sequitur dextram, in medios penetraverat hostes.
Quem postquam florens æquali Lentulus ævo
Conspexit, nimium pugnæ, nimiumque cruoris,
Infestas inter non æquo Marte catervas
Fata irritantem; nisu se concitat acri;
Immitemque Bagam, qui iam vicina [ferebat]
Vulnera pugnantis tergo, velocior hasta
Occupat, et socium duris se casibus addit.
Tunc alacres arma agglomerant, geminaque corusci
Fronte micant: paribus fulgent capita ardua cristis.
Actus in adversos casu (namque obvia ferre
Arma quis auderet, nisi quem Deus ima colentum
Damnasset Stygiæ nocti?) præfracta gerebat
Syrticus excelso decurrens robora monte,
Et quatiens acer nodosi pondera rami,
Flagrabat geminæ nequidquam cædis amore.
Non hic Ægates, infidaque litora nautis,
O iuvenes, motumque novis sine Marte procellis
Fortunam bello pelagus dabit: æquoris olim
Victores, media sit qualis, discite, terra
Bellator Libys, et meliori cedite regno.
Ac simul infesto Lateranum vulnere truncæ
Arboris urgebat, iungens convicia pugnæ.
Lentulus huic, frendens ira: Trasymenus in altos
Adscendet citius colles, quam sanguine roret
Iste pio ramus: subsidensque ilia nisu
Conantis suspensa fodit: Tum fervidus atro
Pulmone exundat per hiantia viscera sanguis.
Nec minus, accensis in mutua funera dextris,
Parte alia campi sævit furor. Altus Iertes
Obtruncat Nerium: Rullo ditissimus agri
Occumbis, generose Volunx; nec clausa repostis
Pondera thesauris, patrio nec regia quondam
Præfulgens ebore, et possessa mapalia soli,
Profuerunt. Quid rapta iuvant? Quid gentibus auri
Nunquam exstincta sitis? Modo quem Fortuna fovendo
Congestis opibus donisque refersit opimis,
Nudum Tartarea portabit navita cymba.
Iuxta bellator iuvenilibus Appius ausis
Pandebat campum cæde: atque, ubi plurima virtus,
Nullique adspirare vigor, decus inde petebat.
Obvius huic Atlas, Atlas a litore Ibero,
Nequidquam extremæ longinquus cultor arenæ,
Impetit os hasta; leviterque e corpore summo
Degustat cuspis generosum extrema cruorem.
Intonuere minæ; violentaque lumina flammis
Exarsere novis: furit, et diffulminat omnem
Obstantum turbam: at clausum sub casside vultus
Martia commendat manantí sanguine membra.
Tum vero adspiceres pavitantem, et condere semet
Nitentem in sociis iuvenem; ceu tigride cerva
Hyrcana cum pressa fremit; vel territa pennas
Colligit, accipitrem cernens in nube, columba;
Aut dumis subit, albenti si sensit in æthra
Librantem nisus aquilam, lepus ore citato.
Ense ferit tum colla viri, dextramque micantem
Demetit; ac mutat, successu sævior, hostem.

Stabat, fulgentem portans in bella bipennem,
Cinyphius, socerique miser Magonis inire
Optabat pugnam ante oculos, spe laudis, Isalces,
Sidonia tumidus sponsa, vanoque superbus
Fœdere promissæ post Dardana prœlia tædæ.
Huic immittit atrox violentas Appius iras;
Conantique gravem fronti librare securim,
Altior insurgens, galeam super exigit ictum.
At fragilis valido conamine solvitur ensis
Ære in Cinyphio: nec dispar sortis Isalces
Umbonem incerto detersit futilis ictu.
Tum, quod humo haud unquam valuisset tollere sa-
Ni vires trux ira daret, contorquet anhelans (xum,
Appius, et lapsu resupino in terga cadentem
Mole premit scopuli, perfractisque ossibus urget.
Vidit, coniuncto miscens certamina campo,
Labentem socer, et lacrymæ sub casside fusæ
Cum gemitu, rapidusque ruit: data fœdera nuper
Accendunt animos, exspectatique nepotes.
Iamq: aderat: clypeumque viri, atque immania mem-
Lustrabat visu: propiorque a fronte coruscæ (bra,
Lux galeæ sævas paulum tardaverat iras.
Haud secus, e specula præceps delatus opaca,
Subsidens campo submissos contrahit artus,
Cum vicina trucis conspexit cornua tauri,
Quamvis longa fames stimulet, leo: nunc ferus alta
Surgentes cervice toros, nunc torva sub hirta
Lumina miratur fronte; ac iam signa moventem,
Et sparsa pugnas meditantem spectat arena.
Hic prior intorquens telum sic Appius infit:
Siqua tibi pietas, ictum ne desere fœdus,
Et generum comitare, socer. Per tegmina velox
Tunc, ærisque moras, lævo stetit hasta lacerto.
At contra, non dicta Libys, sed fervidus hastam
Perlibrat, magni donum memorabile fratris,
Cæso quam victor sub mœnibus ille Sagunti
Abstulerat Duria, ac spectatæ nobile pugnæ
Germano dederat portare in prœlia pignus
Telum ingens, perque arma viri, perque ora, doloris
Adiutum nisu, letalem pertulit ictum;
Exsanguesque viri conantis vellere ferrum
In vulnus cecidere manus. Iacet æquore nomen
Clarum Mæonio, atque Italæ pars magna ruinæ,
Appius: intremuere lacus, corpusque refugit
Contractis Trasymenus aquis: telum ore cruento
Exspirans premit, atque admorsæ immurmurat has-
Nec fati melior Mamercus corpore toto (tæ.
Exsolvit pœnas, nulli non saucius hosti.
Namque per adversos, qua Lusitana ciebat
Pugnas dira manus, raptum cum sanguine cæsi
Signiferi magna vexillum mole ferebat,
Et trepida infelix revocabat signa suorum.
Sed furiata cohors, ausisque accensa superbis,
Quodcumque ipsa manu gestabat missile, quidquid
Præbebat tellus, sparsis vix pervia telis.
Iniecit pariter, pluresque in corpore nullo
Invenere locum, perfossis ossibus, hastæ.
Advolat interea, fraterni vulneris ira
Turbatus, Libyæ ductor visoque cruore,
Num lateri cuspis, num toto pondere telum
Sedisset, fratremque amens sociosque rogabat.
Utque metum leti procul, et leviora pavore
Cognovit, proprio tectum gestamine præceps
Ex acie rapit, et tutis a turbine pugnæ
Constituit castris. Medicas hinc ocyus artes,
Et senioris opem Synhali, vocat: ungere vulnus
Herbarum hic succis, ferrumque e corpore cantu
Exigere, et somnum tacto misisse chelydro,
Anteibat cunctos; nomenque erat inde per urbes,
Perque Parætoniæ celebratum litora Syrtis.
Ipse olim antiquo primum Garamanticus Hammon
Scire pater dederat Synhalo morsusque ferarum,
Telorumque graves ictus, sedare medendo.
Atque is deinde suo, moriens, cœlestia dona
Monstravit nato; natusque hæredis honori
Transmisit patrias artes: quem deinde secutus
Haud levior fama Synhalus Garamantica sollers
Monstrata augebat studio, multaque vetustum
Hammonis comitem numerabat imagine patrem.
Tum, proavita ferens leni medicamina dextra,
Ocyus, intortos de more adstrictus amictus,
Mulcebat lympha purgatum sanguine vulnus.
At Mago, exuvias secum cæsique volutans
Hostis mente necem, fraternas pectore curas
Pellebat dictis, et casum laude levabat:
Parce metu, germane. Meis medicamina nulla
Adversis maiora feres: iacet Appius, hasta
Ad Manes pulsus nostra. Si vita relinquat,
Sat nobis actum est; sequar hostem lætus ad umbras.
Quæ dum turbatos avertunt æquore campi
Ductores, valloque tenent; ex agmine Pœnum
Cedentem Consul tumulo speculatus ab alto,
Atque atram belli castris se condere nubem,
Turbidus extemplo trepidantes milite mœsto
Invadit cuneos, subitoque pavore relaxat
Iam rarescentes acies: tum voce feroci
Poscit equum, ac mediæ ruit in certamina vallis
Sic, ubi torrentem crepitanti grandine nimbum
Illidit terris, molitus Iupiter altas
Fulmine nunc Alpes, nunc mixta Ceraunia cœlo;
Intremuere simul tellus, et pontus, et æther;
Ipsaque commoto quatiuntur Tartara mundo.
Incidit attonitis inopino turbine Pœnis
Haud secus improvisa lues, gelidusque sub ossa
Pervasit miseris conspecti Consulis horror.
It medius, ferroque ruens densissima, latum
Pandit iter. Clamor vario discrimine vocum
Fert belli rabiem ad Superos, et sidera pulsat.
Ceu pater Oceanus cum sæva Tethye Calpen
Herculeam ferit, atque exesa in viscera montis
Contortum pelagus latrantibus ingerit undis.
Dant gemitum scopuli, fractasque in rupibus undas
Audit Tartessos latis distermina terris:
Audit non parvo divisus gurgite Lixus.
Ante omnes, iaculo tacitas fallente per auras
Occumbit Bogus, infaustum qui primus ad amnem
Ticini rapidam in Rutulos contorserat hastam.
Ille sibi longam Clotho, turbamque nepotum,
Crediderat, vanis deceptus in alite signis.
Sed non augurio Parcarum impellere metas
Concessum cuiquam. Ruit inter tela, cruentis
Suspiciens oculis cœlum, Superosque reposcit
Tempora promissæ media iam morte senectæ.
Nec Pagaso exsultare datur, ne impune relictum,
Consulis ante oculos vita spoliasse Libouem.
Laurigeris decus illud avis navaque iuventa
Florebat: sed Massylus succiderat ensis
Pubescente caput mala, properoque virentes
Delerat leto bellator barbarus annos.
Flaminium implorasse tamen iam morte suprema
Haud frustra fuit: avulsa est nam protinus hosti
Ore simul cervix; iuvit punire feroci
Victorem exemplo, et monstratum reddere letum.
Quis Deus, o Musæ, paribus tot funera verbis
Evolvat? tantisque umbris in carmine digna
Quis lamenta ferat? certantes laude cadendi
Primævos iuvenes, mortisque in limine crudа
Facta virum, et fixis rabiem sub pectore telis?

Sternitur alterpus vastis concursibus hostis:
Nec spoliare vacat, prædæque advertere mentem.
Urget amor cædum, clausis dum detinet hostem
Fraternum castris vulnus: funditque, ruitque,
Nunc iaculis, nunc ense, modo inter millia Consul
Bellantum conspectus equo; modo, Marte feroci
Ante aquilas et signa pedes. Fluit impia rivis
Sanguineis vallis, tumulique et concava saxa
Armorum sonitus flatusque imitantur equorum.
Miscebat campum, membrorum in prœlia portans
Celsius humano robur, visaque paventes
Mole gigantei vertebat corporis alas
Othrys Marmarides: lati super agmen utrumque
Ingens tollebant humeri caput, hirtaque torvæ
Frontis cæsaries, et crinibus æmula barba
Umbrabat rictus: squalore huic hispida diro
Et villosa feris horrebant pectora setis.
Adspirare viro, propioremque addere Martem,
Haud ausum cuiquam. Laxo, ceu bellua, campo,
Incessebatur tutis ex agmine telis.
Tandem, vesanos palantum in terga ferenti
Cum fremitu vultus, tacita per nubila penna
Intravit torvum Gortynia lumen arundo,
Avertitque virum. Fugientis ad agmina Consul
Intorquet tergo iaculum, quod tegmine nudas
Irrupit costas, hirtoque a pectore primum
Mucronem ostendit. Rapidus convellere tentat,
Qua nasci ferrum fulgenti cuspide cernit;
Donec, abundanter defuso sanguine, late,
Procubuit moriens, et telum vulnere pressit.
Spiritus exundans vicinum pulvere moto
Perflavit campum, et nubem dispersit in auras.
Nec minor interea tumulis silvisque fremebat
Diversis Mavors, variaque per ardua pugna,
Et saxa et dumi rorantes cæde nitebant.
Exitium trepidis, letique et stragis acerbæ
Causa Sichæus erat: Murranum ille eminus hasta
Perculerat, quo non alius, cum bella silerent,
Dulcius Œagrios pulsabat pectine nervos.
Occubuit silva in magna, patriosque sub ipso
Quæsivit montes leto, ac felicia Baccho
Æquana, et Zephyro Surrentum molle salubri.
Addiderat misero comitem, pugnæque ferocis
Gaudebat tristi victor novitate Sichæus:
Palantes nam dum sequitur, pervaserat altam
In silvam, et priscæ recliuis ab fctibus ulmi
Terga tuebatur trunco, frustraque relictos
Tauranus comites suprema voce ciebat.
Transegit iuvenem, ac perfossis incita membris
Hæsit in opposito cuspis Sidonia ligno.
Quid vobis? Quæuam ira Deùm, vel mente sinistra
Quæ sedit formido, viri? qui Marte relicto,
Ramorum quæsistis opem. Non æquus in arctis
Nimirum rebus suasor metus. Arguit asper
Exitus evento pravi consulta timoris.
Annosa excelsos tendebat in æthera ramos
Æsculus, umbrosum magnas super ardua silvas
Nubibus insertans altis caput, instar (aperto
Si staret campo) nemoris, lateque tenebat
Frondosi nigra tellurem roboris umbra.
Par iuxta quercus, longum molita per ævum
Vertice canenti proferre sub astra cacumen,
Diffusas patulo laxabat stipite frondes,
Umbrabatque coma summi fastigia montis.
Huc Heunæa cohors, Triquetris quam miserat oris
Rex, Arethusa, tuus, defendere nescia morti
Dedecus, et mentem nimio mutata pavore,
Certatim sese tulit, adscendensque vicissim,
Pressit nutantes incerto pondere ramos.
Mox alius super atque alius consistere tuto
Dum certant, pars excussi (nam fragmine putri
Ramorum et senio malefida fefelleret arbor);
Pars trepidi celso inter tela cacumine pendent.
Turbatos una properatus consumere peste,
Corripit æratam iamdudum in bella bipennem,
Deposito clypeo mutatus tela, Sichæus.
Incumbunt sociæ dextræ, magnoque fragore
Pulsa gemit, crebris succumbens ictibus, arbos.
Fluctuat infelix concusso stipite turba:
Ceu Zephyrus quatit antiquos ubi flamine lucos,
Fronde super tremuli vix tota cacuminis hærens,
Iactatur, nido pariter nutante, volucris.
Procubuit tandem multa devicta securi
Suffugium infelix miseris et inhospita quercus,
Elisitque virum spatiosa membra ruina.
Inde aliæ cladum facies: contermina cædis,
Collucet, rapidoque involvitur æsculus igni.
Iamque inter frondes, arenti robore gliscens
Verticibus sævis, torquet Vulcanus anhelos
Cum fervore globos flammarum, et culmina torret.
Nec tela interea cessant. Semusta gementum,
Atque amplexa cadunt ardentes corpora ramos.
Hæc inter miseranda virùm certamina, Consul
Ecce aderat, volvens iram exitiumque Sichæo.
At iuvenis, dubio tantæ discrimine pugnæ,
Occupat eventum telo tentare priorem;
Cui medio leviter clypeo stetit æris in ora
Cuspis, et oppositas vetita est transmittere crates.
Sed non et Consul misso concredere telo
Fortunam optatæ cædis parat, ac latus ense
Haurit; nec crudæ tardarunt tegmina parmæ.
Labitur infelix, atque appetit ore cruento
Tellurem exspirans. Tum, diffundente per artus
Frigore se Stygio, manantem in viscera mortem
Accipit, et longo componit lumina somno.
Atque ea dum variis permixtus tristia Mavors
Casibus alternat, iam castris Mago relictis,
Iam Libyæ ductor, properantia signa citato
Raptabant cursu, et cessata reponere avebant
Tempora cæde virum, ac multo pensare cruore.
It globus intorquens nigranti turbine nubem
Pulveris, et surgit sublatis campus arenis:
Quaque ferens gressum flectit vestigia ductor,
Undanti circum tempestas acta procella
Volvitur, atque altos operit caligine montes.
Occubuere femur Fontanus, Buta canorum
Transfixi guttur, pressoque e vulnere cuspis
Prospexit terga. Hunc tristes luxere Fregellæ
Multiplicem proavis; hunc mater Anagnia flevit.
Haud dispar fortuna tibi, Lævine; sed auso
Non eadem: neque enim Tyrio concurrere regi
Tentas; sed lectus par ad certamen Ithemon;
(Autololum moderator erat) quem poplite cæso
Dum spolias, gravis immiti cum turbine costas
Fraxinus irrupit; collapsaque membra sub ictu,
Hoste super fuso, subita cecidere ruina.
Nec Sidicina cohors defit. Viridasius armat
Mille viros, nulli victus vel ponere castra,
Vel iunxisse ratem, duroque resolvere muros
Ariete, et in turrim subitos immittere pontes.
Quem postquam Libyæ ductor virtute feroci
Exsultare videt (namque illi, vulnere præceps,
Terga dabat levibus diffisus Arauricus armis)
Acrius hoc pulchro Mavorte accensus in iram,
Et dignum sese ratus in certamina sævo
Comminus ire viro, referenti e corpore telum
Advolat, et fodiens pectus, Laudande laborum,
Quisquis es, haud alia decuit te occumbere dextra.

Ad manes leti perfer decus. Itala gentis
Ni tibi origo foret; vita donatus abires.
Hinc Fadum petit, et veterem bellare Labicum,
Cui, Siculis quondam terris congressus, Hamilcar
Clarum spectato dederat certamine nomen.
Immemor annorum, senumque oblitus, in arma
Ille quidem cruda mente, et viridissimus iræ,
Ibat; sed vani frigentem in Marte senectam
Prodebant ictus: stipula crepitabat inani
Ignis iners, cassamque dabat sine robore flammam.
Quem postquam [adspexit] patrio monstrante super-
Armigero Pœnum ductor, Certamina primæ (bus
Hic lue nunc, inquit, pugnæ: te notus Hamilcar
Hac trahit ad Manes dextra. Tum librat ab aure
Intorquens iaculum, et versantem in vulnere sese
Transigit. Extracta fœdavit cuspide sanguis
Canitiem, ac longos finivit morte labores.
Nec minus Herminium primis obtruncat in armis,
Adsuetum, Trasymene, tuos prædantibus hamis
Exhaurire lacus, patriæque alimenta senectæ
Ducere suspenso per stagna iacentia lino.
Interea exanimem mœsti super arma Sichæum
Portabant Pœni, corpusque in castra ferebant.
Quos ubi conspexit tristi clamore ruentes
Ductor, præsago percussus pectora luctu,
Quinam, inquit, dolor, o socii? quenve ira Deorum
Eripuit nobis? Num te, dulcedine laudis
Flagrantem, et nimio primi Mavortis amore,
Atra, Sichæe, dies properato funere carpsit?
Utque dato gemitu lacrymæ adsensere ferentum,
Et dictus pariter cædis mœrentibus auctor;
Cernuo, ait, adverso pulchrum sub pectore vulnus
Cuspidis Iliacæ. Dignus Carthagine, dignus
Hasdrubale, ad manes ibis: nec te optima mater
Dissimilem lugebit avis, Stigiave sub umbra
Degenerem cernens noster vitabit Hamilcar.
At mihi Flaminius, tam mœsti causa doloris,
Morte sua minuet luctus: hæc pompa sequetur
Exsequias; seroque emtum volet impia Roma,
Non violasse mei corpus mucrone Sichæi.
Sic memorans torquet fumantem ex ore vaporem,
Iraque anhelatum proturbat pectore murmur:
Ut multo accensis fervore exuberat undis,
Clausus ubi exusto liquor indignatur aeno.
Tum præceps ruit in medios, solumque fatigat
Flaminium incessens: nec dicto segnius ille
Bella capessebat; propiorque insurgere Mavors
Cœperat, et campo iunctus iam stabat uterque;
Cum subitus per saxa fragor, motique repente
(Horrendum!) colles, et summa cacumina, totis
Intremuere iugis; nutant in vertice silvæ
Pinifero, fractæque ruunt super agmina rupes.
Immugit penitus convulsis ima cavernis
Dissiliens tellus, nec parvos rumpit hiatus:
Atque umbras late Stygias immensa vorago
Faucibus ostendit patulis; Manesque profundi
Antiquum expavere diem. Lacus ater, in altos
Sublatus montes, et sede excussus avita,
Lavit Tyrrhenas ignota adspergine silvas.
Iamque eadem populos magnorumque oppida regum
Tempestas et dira lues stravitque, tulitque.
Ac, super hæc, reflui pugnarunt montibus amnes,
Et retro fluctus torsit mare. Monte relicto
Apenninicolæ fugere ad litora Fauni.
Pugnabat tamen (heu belli vecordia!) miles,
Inclinatus titubante solo; tremebundaque tela,
Subducta tellure ruens, torquebat in hostem;
Donec pulsa vagos cursus ad litora vertit,
Mentis inops, stagnisque illata est, Daunia pubes.
Quis Consul terga increpitans, nam turbine motæ
Ablatis terræ inciderat, Quid deinde, quid, oro,
Restat, Io, profugis? Vos, en, ad mœnia Romæ
Ducitis Hannibalem: vos in Tarpeia Tonantis
Tecta faces ferrumque datis. Sta, miles, et acres
Disce ex me pugnas: vel, si pugnare negatum,
Disce mori. Dabit exemplum non vile futuris
Flaminius; ne terga Libys, ne Cantaber, unquam
Consulis adspiciat. Solus, si tanta libido
Est vobis rabiesque fugæ, tela omnia solus
Pectore consumo, et moriens, fugiente per auras
Hac anima, vestras revocabo ad prœlia dextras.
Dumque ea commemorat, densosque obit obvius hos-
Advolat ora ferus mentemque Ducarius: acri (tes,
Nomen erat gentile viro; fusisque catervis
Boiorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbaricæ mentis: noscensque superbi
Victoris vultus, Tune, inquit, maximus ille
Boiorum terror? Libet hoc cognoscere telo;
Corporis an tanti manet de vulnere sanguis.
Nec vos pœniteat, populares, fortibus umbris
Hoc mactare caput. Nostros hic curribus egit
Insistens victos alta ad Capitolia patres
Ultrix hora vocat. Pariter tunc undique fusis
Obruitur telis; nimboque ruente per auras
Contectus, nulli dextra iactare reliquit
Flaminium cecidisse sua. Nec pugna peremto
Ulterior ductore fuit: namque, agmine denso,
Primores iuvenum, læva ob discrimina Martis
Infensi Superis dextrisque, et cernere Pœnum
Victorem plus morte rati, super ocyus omnes
Membra ducis stratosque artus, certamine magno,
Telaque, corporaque, et non fausto Marte cruentas
Iniecere manus. Sic, densi, cædis acervo,
Ceu tumulo; texere virum. Tum, strage per undas,
Per silvas sparsa, perque altam sanguine vallem,
In medias fratre invectus comitante catervas
Cæsorum iuvenum Pœnus, Quæ vulnera cernis!
Quas mortes! inquit. Premit omnis dextera ferrum;
Armatusque iacet servans certamina miles.
Hos, en, hos obitus nostræ spectate cohortes.
Fronte minæ durant, et stant in vultibus iræ.
Et vereor, ne, quæ tanta creat indole tellus
Magnanimos fecunda viros, huic fata dicarint
Imperium, atque ipsis devincat cladibus orbem.
Sic fatus cessit nocti; finemque dedere
Cædibus, infusæ, subducto sole, tenebræ.

Liber sextus

Iam, Tartessiaco quos solverat æquore, Titan,
In noctem diffusus, equos iungebat Eois
Litoribus; primique novo Phaethonte retecti,
Seres lanigeris repetebant vellera lucis:
Et fœda ante oculos strages, propiusque patebat
Insani Mavortis opus: simul arma virique,
Ac mixtus sonipes, dextræque, in funere, cæsæ,
Hærentes hastis: passim clypeique inhæque,
Atque artus trunci capitum, fractusque iacebat
Ossibus in duris ensis: nec cernere deerat
Frustra seminecum quærentia lumina cælum.
Tum spumans sanie lacus, et fluitantia summo,
Æternum tumulis orbata cadavera ponto.
Nec tamen adversis fuerat fracta Itala virtus.
Bruttius ingenti miserandæ cædis acervo,
Non æquum ostentans confosso corpore Martem,
Extulerat vix triste caput, truncosque trahebat
Per stragem, nervis interlabentibus, artus;
Tenuis opum, non patre nitens, linguave; sed asper
Ense, nec e Volsca quisquam vir gente redemit

Plus ævi: nec magnanima puer addere sese,
Pubescente gena, castris optarat, et acri
Flaminio spectatus erat, cum Celtica victor
Obrueret bello Divis melioribus arma.
Inde honor, ac sacræ custodia Marte sub omni
Alitis: hinc causam nutrivit gloria leti.
Namque, necis certus, captæ prohibere nequiret.
Cum Pœnos aquilæ, postquam subsidere fata
Viderat, et magna pugnam inclinare ruina,
Occulere interdum et terræ mandare parabat.
Sed subitis victus telis, labentia membra
Prostravit super, atque iniecta morte tegebat.
Verum ubi lux nocte e Stygia miseroque sopore
Reddita, vicini de strage cadaveris hasta
Erigitur, soloque vigens conamine, late
Stagnantem cæde et facilem discedere terram
Ense fodit, clausamque aquilæ infelicis adorans
Effigiem, palmis languentibus æquat arenas.
Supremus fessi tenues tum cessit in auras
Halitus, et magnam misit sub Tartara mentem.
Iuxta cernere erat meritæ sibi poscere carmen
Virtutis sacram rabiem. Lævinus ab alto
Priverno, vitis Latiæ præsignis honore,
Exanimum Nasamona Tyren super ipse iacebat
Exanimis: non hasta viro, non ensis; in arctis
Abstulerat fors arma: tamen certamine nudo
Invenit Marti telum dolor: ore cruento
Pugnatum ferrique vicem dens præbuit iræ.
Iam laceræ nares, fœdataque lumina morsu,
Iam truncum raptis caput auribus, ipsaque diris
Frons depasta modis, et sanguine abundat hiatus:
Nec satias, donec mandentia linqueret ora
Spiritus, et plenos rictus mors atra teneret.
Talia dum præbet tristis miracula virtus,
Diverso interea fugientes saucia turba
Iactantur casu, silvisque per avia cæcis
Ablati furtim multo cum vulnere solos
Per noctem metantur agros: sonus omnis et aura
Exterrent, pennaque levi commota volucris.
Non sopor, aut menti requies: agit asper acerba
Nunc Mago attonitos, nunc arduus Hannibal hasta.
Serranus, clarum nomen, tua Regule, proles,
Qui, longum semper fama gliscente per ævum,
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis,
Flore niteus primo, patriis, heu! Punica bella
Auspiciis ingressus erat, miseramque parentem
Et dulces tristi repetebat sorte penates
Saucius: haud illi comitum super ullus, et atris
Vulneribus qui ferret opem, per devia, fractæ
Innitens hastæ, furtoque ereptus opacæ
Noctis, iter tacitum Perusina ferebat in arva,
Ac fessus parvi (quæcumque ibi fata darentur)
Limina pulsabat tecti: cum membra cubili
Evolvens non tarda Marus (vetus ille parentis
Miles, et haud surda tractarat prœlia fama)
Procedit renovata focis et paupere Vesta
Lumina prætendens: utque ora agnovit, et ægrum
Vulneribus duris, ac, lamentabile visu,
Lapsantes fultum truncata cuspide gressus,
Funesti rumore mali iam saucius aures,
Quod scelus, o nimius vitæ, nimiumque ferendis
Adversis genitus cerno? te, maxime, vidi,
Ductorum, cum captivo Carthaginis arcem
Terreres vultu, crimen culpamque Tonantis,
Occidere, atque ausi, quem non Sidonia tecta
Expulerint eversa meo de corde, dolorem.
Estis ubi, en, iterum, Superi? dat pectora ferro
Regulus, ac stirpem tantæ periura recidit
Surgentem Carthago domus. Inde ægra reponit
Membra toro, nec ferre rudis medicamina (quippe
Callebat bellis) nunc purgat vulnera lympha,
Nunc mulcet succis: ligat inde, ac vellera mo-
Circumdat tactu, et torpentes mitigat artus.
Exin cura seni tristem depellere fesso
Ore sitim, et parca vires arcessere mensa.
Quæ postquam properata, sopor sua munera tandem
Applicat, et mitem fundit per membra quietem.
Necdum exorta dies, Marus instat vulneris æstus
Expertis medicare modis, gratumque teporem,
Exutus seniuni, trepida pietate ministrat.
Hic iuvenis, mœstos tollens ad sidera vultus;
Cum gemitu lacrymisque simul: Si culmina nondum
Tarpeia exosus damnasti sceptra Quirini.
Extremas Italum res Ausoniamque ruentem
Adspice, ait, genitor: tandemque adverte procellis
Æquos Iliacis oculos. Amisimus Alpes,
Nec deinde adversis modus est, Ticinus, et ater
Stragibus Eridanus, tuque insignite tropæis
Sidoniis Trebia, et tellus lacrymabilis Auni...
Sed quid ego hæc? gravior quanto vis ecce malorum!
Vidi crescentes Trasymeni cædibus undas
Prostrataque virum mole: inter tela cadentem
Vidi Flaminium. Testor, mea numina, Manes,
Dignam me pœnæ tum nobilitate paternæ
Strage hostis quæsisse necem, ni tristia letum,
Ut quondam patri, nobis quoque fata negassent.
Cætera acerbantem questu lenire laborans
Effatur senior: Patrio, fortissime, ritu
Quicquid adest duri, et rerum inclinata feramus.
Talis lege Deum clivoso tramite vitæ
Per varios præceps casus rota volvitur ævi.
Sat tibi, sat magna, et totum vulgata per orbem
Stant documenta domus: sacer ille, et numine nullo
Inferior, tuus ille parens decora alta paravit
Restando adversis: nec virtutem exuit ullam
Ante, reluctantes liquit quam spiritus artus.
Vix puerile mihi tempus confecerat ætas,
Cum primo malas signabat Regulus ævo.
Accessi comes, atque omnes sociavimus annos,
Donec Dis Italæ visum est exstinguere lumen
Gentis, in egregio cuius sibi pectore sedem
Ceperat alma Fides, mentemque amplexa tenebat.
Ille ensem nobis magnorum hunc instar honorum
Virtutisque ergo dedit, et sordentia fumo
Quæ cernis nunc, frena, sed est argenteus ollis
Fulgor: nec cuiquam Marus est post talia dona
Non prælatus eques. Verum superavit honores
Omnes hasta meos: cui me libare Lyæi
Quod cernis latices, diguum est cognoscere causam.
Turbidus arentes lento pede sulcat arenas
Bagrada, non ullo Libycis in finibus amne
Victus limosas extendere latius undas,
Et stagnante vado patulos involvere campos.
Hic studio laticum, quorum est haud prodiga tellus,
Per ripas læti sævis consedimus arvis.
Lucus iners iuxta Stygium pallentibus umbris
Servabat sine sole nemus, crassusque per auras
Halitus erumpens tetrum exspirabat odorem.
Intus dira domus, curvoque immanis in antro
Sub terras specus, et tristes sine luce tenebræ.
Horror mente redit: monstrum exitiabile, et ira
Telluris genitum, cui par vix viderit ætas
Ulla virum, serpens centum porrectus in ulnas
Letalem ripam et lucos habitabat Avernos.
Ingluviem immensi ventris gravidamque venenis
Alvum deprensi satiabant fonte leones,
Aut acta ad fluvium torrenti lampade solis
Armenta, et tractæ fœda gravitate per auras

Ac tabe afflatus, volucres. Semesa incebant
Ossa solo informi, lateque repletus et asper
Vastatis gregibus, nigro ructabat in antro.
Isque ubi ferventi concepta incendia pastu
Gurgite mulcebat rapido et spumantibus undis,
Nondum etiam toto demersus corpore in amnem
Iam caput adversæ ponebat margine ripæ.
Imprudens tantæ pestis gradiebar, Aquino
Apenninicola atque Umbro comitatus Avente;
Scire nemus, pacemque loci explorare, libebat.
Iamque propinquantum tacitus penetravit in artus
Horror, et occulto riguerunt frigore membra.
Intramus tamen, et Nymphas numenque precamur
Gurgitis ignoti; trepidosque et multa paventes
Arcano gressus audemus credere luco.
Ecce, e vestibulo primisque e faucibus antri
Tartareus turbo, atque insano sævior Euro
Spiritus erumpit, vastoque e gutture fusa
Tempestas oritur, mixtam stridore procellam
Cerbereo intorquens. Pavefacti clade vicissim
Adspicimus; resonare solum, tellusque moveri,
Atque antrum ruere, et visi procedere Manes.
Quantis armati cœlum petiere Gigantes
Anguibus; aut quantus Lernæ lassavit in undis
Amphitryoniaden serpens; qualisque comantes
Auro servavit ramos Iunonius anguis;
Tantus, disiecta tellure, sub astra coruscum
Extulit adsurgens caput, atque in nubila primam
Dispersit saniem, et cœlum fœdavit hiatu.
Diffugimus, tenuemque metu conamur anheli
Tollere clamorem frustra: nam sibila totum
Implebant nemus. At, subita formidine cæcus,
Et facti damnandus, Avens (sed fata trahebant)
Antiquæ quercus ingenti robore sese
Occulit, infandum si possit fallere monstrum.
Vix ego met credo: spiris ingentibus arctæ
Arboris abstraxit molem, penitusque revulsam
Evertit fundo, et radicibus eruit imis.
Tum trepidum, ac socios extrema voce cientem,
Corripit, atque haustu sorbens et faucibus atris
(Vidi respiciens) obscœna condidit alvo.
Infelix fluvio sese et torrentibus undis
Crediderat, celerique fuga iam nabat Aquinus.
Hunc medio invasit fluctu, ripæque relatos
(Heu genus infandum leti!) depascitur artus.
Sic dirum nobis et lamentabile monstrum
Effugisse datur. Quantum mens ægra sinebat,
Appropero gressum, et ductori singula pando.
Ingemuit, casus iuvenum miseratus acerbos. (tem,
Utque erat in pugnas, et Martem, et prœlia, et hos-
Igneus, et magna audendi flagrabat amore,
Ocyus arma rapi, et spectatum Marte sub omni
Ire iubet campis equitem. Ruit ipse, citatum
Quadrupedem planta fodiens, scutataque raptim
Consequitur iusso manus, et muralia portat
Ballistas tormenta graves, suetamque movere
Excelsas turres immensæ cuspidis hastam.
Iamque ubi feralem strepitu circumtonat aulam
Cornea gramineum persultans ungula campum;
Percitus hinnitu, serpens evolvitur antro,
Et Stygios æstus fumanti exsibilat ore.
Terribilis gemino de lumine fulgurat ignis:
At nemus adrectæ et procera cacumina saltus
Exsuperant cristæ: trifido vibrata per auras
Lingua micat motu, atque assultans æthera lambit.
Ut vero strepuere tubæ, conterritus alte
Immensum attollit corpus, tergoque residens
Cætera sinuatis glomerat sub pectore gyris.
Dira dehinc in bella ruit; rapideque resolvens
Contortos orbes, directo corpore totam
Extendit molem, subitoque propinquus in ora
Lato distantum spatio venit: omnis anhelat,
Attonitus serpentis, equus, frenoque teneri
Impatiens, crebros exspirat naribus ignes.
Arduus ille super tumidis cervicibus altum
Nutat utroque caput: trepidos inde, incitus ira,
Nunc sublime rapit, nunc vasto pondere gaudet
Elisisse premens. Tunc, fractis ossibus, atram
Absorbet saniem, et, tabo manante per ora,
Mutat hians hostem, semesaque membra relinquit.
Cedebant iam signa retro, victorque catervas
Longius avectas afflatus peste premebat;
Cum ductor, propere revocatam in prœlia turmam
Vocibus impellens, Serpentine Itala pubes
Terga damus, Libycisque parem non esse fatemur
Anguibus Ausoniam? Si debellavit inertes
Halitus, ac viso mens ægra effluxit hiatu,
Ibo alacer, solusque manus componere monstro
Sufficiam. Clamans hæc, atque interritus, hastam
Fulmineo volucrem torquet per inane lacerto.
Venit in adversam non vano turbine frontem
Cuspis, et, haud paulum vires adiuta ruentis
Contra ardore feræ, capiti tremebunda resedit.
Clamor ad astra datur: vocesque repente profusæ
Æthereas adiere domos. Furit ilicet ira
Terrigena, impatiens dare terga, novusque dolori,
Et chalybem longo tum primum passus in ævo.
Nec frustra rapidi, stimulante dolore, fuisset
Impetus, ablato ni Regulus arte regendi
Instantem elusisset equo, rursusque secutum
Cornipedis gyros flexi curvamine tergi,
Detortis læva celer effugisset habenis.
At non spectator Marus inter talia segni
Torpebat dextra. Mea tanto in corpore monstri
Hasta secunda fuit. Iam iamque extrema trisulca
Lambebat lingua fessi certamine terga
Quadrupedis: torsi telum, atque urgentia velox
In memet sævi serpentis prœlia verto.
Hinc imitata cohors certatim spicula dextris
Congerit, alternasque ferum diducit in iras:
Donec murali ballista coercuit ictu.
Tum fractus demum vires: nec iam amplius ægra
Consuetum ad nisus spina præstante rigorem,
Et solitum in nubes tolli caput, acrius instat.
Iamque alvo penitus demersa falarica sedit,
Et geminum volucres lumen rapuere sagittæ:
Iam patulis vasto sub vulnere faucibus aer
Tabificam exspirat saniem: [spes ultima iamque
Ingentis caudæ,] et iaculis et pondere conti,
Hæret humi, lassoque tamen minitatur hiatu:
Donec, tormentis stridens, magnoque fragore,
Discussit trabs acta caput; longoque resolvens
Aggere se ripæ, tandem exhalavit in auras
Lividum nebulam fugientis ab ore veneni.
Erupit tristi fluvio mugitus, et imis
Murmura fusa vadis; subitoque et lucus, et antrum,
Et resonæ silvis ululârunt flebile ripæ.
Heu, quantis luimus mox tristia prœlia damnis!
Quantaque supplicia et quales exhausimus iras!
Nec tacuere pii vates; famulumque sororum
Naiadum, tepida quas Bagrada nutrit in unda,
Nos violasse manu, seris monuere periclis.
Hæc tunc hasta, decus nobis pretiumque secundi
Vulneris, a vestro, Serrane, tributa parente,
Princeps quæ sacro bibit e serpente cruorem.
Iamdudum vultus lacrymis atque ora rigabat
Serranus, medioque viri sermone profatur:
Huic si vita duci nostrum durasset in ævum,

Non Trebia infaustas superasset sanguine ripas;
Nec, Trasymene, tuus premeret tot nomina gurges.
Tunc senior, Magnas, inquit, de sanguine pœnas
Percepit Tyrio, et præsumta piacula mortis.
Nam, defecta viris, et opes attrita, supinas
Africa tendebat palmas, cum, sidere diro,
Misit Agenoreis ductorem animosa Therapne.
Nulla viro species, decorisque et frontis egenum
Corpus; in exiguis vigor (admirabile) membris
Vividus, et nisu maguos qui vinceret artus.
Iam Martem regere, atque astus adiungere ferro,
Et durus facilem per inhospita ducere vitam,
Haud isti, quem nunc penes est sollertia belli,
Cederet Hannibali. Vellem hunc, o tristia nobis
Taygeta! hunc unum non durassetis opacis
Eurotæ ripis. Vidissem mœnia flammis
Phœnissæ ruere; aut certe non horrida fata
Flevissem ducis, et nulla quos morte nec igni
Exutos servans portabo in Tartara luctus.
Consertæ campis acies, multusque per arva
Fervebat Mavors; nec mens erat ulla sine ira.
Hic, inter medios, memorandis Regulus ausis
Laxabat ferro campum, inque pericla ruebat,
Nec repetenda dabat letali vulnera dextra.
Sic, ubi nigrantem torquens stridentibus Austris
Portat turbo globum, piceaque e nube ruinam
Pendentem terris pariter pontoque minatur;
Omnis et agricola, et nemoroso vertice pastor,
Et pelago trepidat subductis navita velis.
At, fraudem nectens, socios ubi concava saxa
Claudebant, vertit subito certamine Graius,
Et dat terga celer, ficta formidine, ductor.
Haud secus ac, stabulis procurans otia, pastor
In foveam parco tectam velamine frondis
Ducit nocte lupos positæ balatibus agnæ.
Abripuit traxitque virum, fax mentis honestæ,
Gloria, et incerti fallax fiducia Martis.
Non socios, comitumve manus, non arma sequentum
Respicere; insano pugnæ tendebat amore
Iam solus: nubes subito cum deusa Laconum
Saxosis latebris intento ad prœlia circum
Funditur, et Pœna insurgit vis sæva virorum.
O diram Latio lucem, fastisque notandam!
Dedecus, o Gradive, tuum! Tibi dextera et urbi
Nata tuæ tristi damnatur sorte catenæ.
Haud unquam absistam gemitu. Te, Regule, vidit
Sidonius carcer? Tuque huic sat magna triumpho
Visa es, Carthago, Superis? Quæ pœna sequetur
Digna satis tali pollutos Marte Laconas?
At nova Elissæi iurato fœdera Patres
Consultant mandare duci, pacisque sequestrem
Mittere, poscentes vinctam inter prœlia pubem,
Captivumque manum, ductore rependere nostro.
Nec mora; iam stabat primis in litoris undis
Navali propulsa ratis: iam nautica pubes
Aut silvis stringunt remos, aut abiete secta
Transtra movant: his iutortos aptare rudentes,
His studium erecto componere carbasa malo.
Unca locant prora curvati pondera ferri.
Ante omnes, doctus pelagi rectorque cariuæ,
Puppim aptat clavumque Gothon. Micat æreus alta
Fulgor aqua trifidi splendentis in æquore rostri.
Tela simul variamque ferunt, contra aspera ponti,
Rerum ad tempus, opem. Mediæ stat margine puppis,
Qui voce alternos nautarum temperet ictus,
Et remis dictet sonitum, pariterque relatis
Ad numerum plaudat resonantia cœrula tonsis.
Postquam confectum nautis opus, horaque cursus,
Atque armata ratis, ventoque dedere profundum;
Omnis turba ruit, matres, puerique, senesque.
Per medios cœtus trahit, atque inimica per ora,
Spectandum Fortuna ducem. Fert lumina contra
Pacatus frontem; qualis, cum litora primum
Attigit appulsa rector Sidonia classe.
Accessi comes, haud ipso renuente; ratique
Impositus, mœstis socium me casibus addo.
Illuviem, atque inopes mensas, durumque cubile,
Et certare malis urgentibus, hoste putabat
Devicto maius; nec tam fugisse cavendo
Adversa egregium, quam perdomuisse ferendo.
Spes tamen una mihi (quamquam bene cognita et olim
Atrox illa fides) Urbem, murosque, domumque
Tangere si miseris licuisset, corda moveri
Posse viri, et vestro certe mitescere fletu.
Claudebam sub corde metus, lacrymasque putabam
Esse viro, et nostræ similem inter tristia mentem;
Cum tandem patrim Tiberino allabimur amni.
Servabam vultus ducis, ac prodentia sensum
Lumina, et obtutu perstabam intentus eodem.
Si qua fides, unum, puer, inter mille labores,
Unum etiam in patria, sævaque in Agenoris urbe,
Atque unum vidi pœnæ quoque tempore vultum.
Obvia captivo cuuctis simul urbibus ibat
Ausonia; et, campum turba vincente, propinqui
Implentur colles: strepit altis Albula ripis.
Ipsi Pœnorum proceres immitia corda
Ad patrios certant cultus revocare; togæque
Addebatur honos. Stetit, illacrymante senatu,
Et matrum turba, iuvenumque dolore profuso,
Inter tot gemitus immobilis. Aggere consul
Tendebat dextram, et patria vestigia primus
Ponentem terra occursu celebrabat amico.
Collegit gressum; monitusque recedere consul,
Nec summum violare decus: cingente superba
Pœnorum turba, captivoque agmine septus,
Ibat, et invidiam cœlo Divisque ferebat.
Ecce, trahens geminum natorum Marcia pignus,
Infelix nimia magni virtute mariti,
Squalentem crinem et tristes lacerabat amictus.
Agnoscisne diem? an teneris non hæsit in annis?
Atque ea, postquam habitu iuxta et velamine Pœno
Deformem adspexit, fusis ululatibus ægra
Labitur; et gelidos mortis color occupat artus.
Si qua Deis pietas, tales, Carthago, videre
Dent tibi Sidonias matres! Me voce quieta
Affatus, iubet et vestros et coniugis una
Arcere amplexus: [pal et] impenetrabilis ille
Luctibus, et nunquam submissus colla dolori.
Hic alto iuvenis gemitu, lacrymisque coortis,
Magne parens, inquit, quo maius numine nobis
Tarpeia nec in arce sedet, si iura querelis
Sunt concessa piis, cur hoc matrique mihique
Solamen, vel cur decus hoc, o dure, negasti,
Tangere sacratos vultus, atque oscula ab ore
Libavisse tuo? Dextram mihi prendere dextra
Non licitum? Leviora forent hæc vulnera quantum,
Si ferre ad Manes infixos mente daretur
Amplexus, venerande, tuos! Sed vana recordor
Ni, Mare, (nam primo tunc hærebamus in ævo)
Humana maior species erat: horrida cano
Vertice descendens ingentia colla tegebat
Cæsaries, frontique coma squalente sedebat
Terribilis decor, atque animi venerabile pondus.
Nil posthac oculis simile incidit. Excipit inde
Iam Marus, atque, inhibens convellere vulnera que-
Quid, cum præteritis invisa penatibus, inquit, (stu,
Hospitia et sedes Pœnorum intravit acerbas?
Affixi clypei, currusque, et spicula nota,

Ædibus in parvis, magni monimenta triumphi,
Pulsabant oculos, coniuxque in limine primo
Clamabat, Quo fers gressus? Non Punicus hic est,
Regule, quem fugias, carcer. Vestigia nostri
Casta tori, domus et patrium sine crimine servat
Inviolata larem. Semel hic, iterumque (quid, oro,
Pollutum est nobis?) prolem, gratante senatu
Et patria, sum cuixa tibi. Tua (respice) sedes
Hæc est, unde ingens humeris fulgentibus ostro
Vidisti Latios consul procedere fasces;
Unde ire in Martem, quo capta referre solebas,
Et victor mecum suspendere postibus arma.
Non ego complexus et sanctæ fœdera tædæ,
Coniugiumve, peto. Patrios damnare Penates
Absiste, ac natis fas duc concedere noctem.
Hos inter fletus, iunctus vestigia Pœnis,
Limine se clusit Tyrio, questusque reliquit.
Vixdum clara dies summa lustrabat in Œta
Herculei monimenta rogi, cum consul adire
Acciri que iubet Libyas. Tum limina templi
Vidimus intrantem. Quæ consultata senatus,
Quasve viri voces extremum Curia mœrens
Audierit, placido nobis ipse edidit ore.
Intulit ut gressus, certatim voce manuque
Ad solitam sedem et vestigia nota vocabant.
Abnuit, antiquumque loci adspernatus honorem est.
At circumfusi non secius undique dextram
Prensare, ac, patriæ ductorem nomine tanto
Redderet, orabant; captiva posse redemtum
Pensari turba: ac Tyrias tum iustius arces
Arsuras dextra, fuerit quæ vincta catenis.
Tum palmas simul attollens ac lumina cœlo:
Iustitiæ rectique dator, qui cuncta gubernas,
Nec levior mihi Diva Fides, Sarranaque luno,
Quos reditus testes iurata mente vocavi,
Si mihi fas me digna loqui, Latiosque tueri
Voce focos, ibo ad Tyrios non segnior, inquit,
Stante fide reditus, et salvo fœdere pœnæ.
Sic nobis rerum exitio desistite honorem
Tendere. Tot bellis, totque annis fregimus ævum:
Nunc etiam vinclis et longo carcere torpent
Captivo in senio vires. Fuit ille, nec unquam,
Dum fuit, a duro cessavit munere Martis,
Regulus. Exsangui spectatis corpore nomen.
At non Carthago, fraudum domus, inscia quantum
E nobis restet, iuvenes parat, aspera ferro
Pectora, captivos nostra pensare senecta.
Ite dolos contra: gensque astu fallere læta
Discat, me capto, quantum tibi, Roma, supersit.
Nec vero placeat, nisi quæ de more parentum
Pax erit. Exposcunt Libyes, nobisque dedere
Hæc referenda, pari libeat si pendere bellum
Fœdere, et ex æquo geminas conscribere leges.
Sed mihi sit Stygios ante intravisse penates,
Talia quam videam ferientes pacta Latinos.
Hæc fatus, Tyriæ sese iam reddidit iræ;
Nec monitus spernente graves fidosque senatu,
Pœnorum dimissa cohors. Quæ, mœsta repulsa,
Ac minitans capto, patrias properabat ad oras.
Prosequitur vulgus Patres; ac planctibus ingens
Personat et luctu Campus. Revocare libebat
Interdum, et iusto raptum retinere dolore.
At trepida, et subito ceu stans in funere, coniux,
Ut vidit puppi properantem intrare, tremendum
Vociferans, celerem gressum referebat ad undas:
Tollite me, Libyes, comitem pœnæque necisque.
Hoc unum, coniux, uteri per pignora nostri
Unum oro; liceat tecum quoscumque ferentem
Terrarum pelagique pati cœlique labores.
Non ego Amyclæum ductorem in prœlia misi,
Nec nostris tua sunt circumdata colla catenis.
Cur usque ad Pœnos miseram fugis? Accipe mecum
Hanc prolem. Forsan duras Carthaginis iras
Flectemus lacrymis: aut, si præcluserit aures
Urbs inimica suas, eadem tunc hora manebit
Teque tuosque simul: vel, si stat rumpere vitam,
In patria moriamur: adest comes ultima fati.
Has inter voces, vinclis resoluta, moveri
Paulatim, et ripa cœpit decedere puppis.
Tum vero infelix, mentem furiata dolore,
Exclamat, fessas tendens ad litora palmas:
En, qui se iactat Libyæ populisque nefandis
Atque hosti servare fidem! Data fœdera nobis,
Ac promissa fides thalamis ubi, perfide, nunc est?
Ultima vox duras hæc tunc penetravit ad aures:
Cætera percussi vetuerunt noscere remi.
Tum fluvio raptim ad pelagi devolvimur oras,
Ac legimus pontum, pinuque immane cavata
Æquor, et immensas curva trabe findimus undas.
Ludibrium necis horrescens, vis aspera ponti
Obrueret, scopulisque ratem furor improbus Euri
Frangeret, optabam: letum id commune fuisset.
Sed nos ad pœnam moderato flamine lenes
Vexerunt Zephyri, Tyrioque dedere furori.
Infelix vidi, patriamque remissus in urbem,
Narrator pœnæ, dura mercede reverti.
Nec tibi nunc, ritus imitantem irasque ferarum,
Pygmalioneam tentarem expromere gentem,
Si maius quidquam toto vidisset in orbe
Gens hominum, quam quod vestri veneranda parentis
Edidit exemplum virtus. Pudet addere questus
Suppliciis, quæ spectavi placido ore ferentem.
Tu quoque, care puer, dignum te sanguine tanto
Fingere ne cessa, atque orientes comprime fletus.
Præfixo paribus ligno mucronibus omnes
Armantur laterum crates, densumque per artem
Texitur erecti stantisque ex ordine ferri
Infelix stimulus; somnisque hac fraude negatis,
Quocumque inflexum, producto tempore, torpor
Inclinavit iners, fodiunt ad viscera corpus.
Absiste, o iuvenis, lacrymis. Patientia cunctos
Hæc superat curras. Longo revirescet in ævo
Gloria, dum cœli sedem terrasque tenebit
Casta Fides; dum virtutis venerabile nomen
Vivet; eritque dies, tua quo, dux inclyte, fata
Audire horrebunt, a te calcata, minores.
Hæc Marus, et mœsta refovebat vulnera cura.
Interea, rapidas perfusa cruoribus alas,
Sicut sanguinea Trasymeni tinxerat unda,
Vera ac ficta simul spargebat Fama per Urbem.
Allia, et infandi Senones, captæque recursat
Attonitis arcis facies. Excussit habenas
Luctificus pavor, et tempestas aucta timendo.
Hic raptim ruit in muros: vox horrida fertur,
Hostis adest; iaciuntque sudes et inania tela.
Ast aliæ laceris canentes crinibus alta
Verrunt tecta Deûm, et seris, post fata suorum,
Sollicitant precibus. Requiem tenebræque diesque
Amisere: iacent portis, ululantque dolore,
Dispersum vulgus; remeantumque ordine longo
Servat turba gradus: pendent ex ore loquentum;
Nec lætis sat certa fides; iterumque morantur
Orando, et, vultu interdum, sine voce, precati,
Quod rogitant, audire pavent. Hinc fletus, ubi aures
Percussæ graviore malo: metus inde, negatum
Si scire, et dubius responsi nuntius hæsit.
Iamque ubi conspectu redeuntum visa propinquo
Corpora, sollicita læti funduntur, et ipsis

Oscula vulneribus figunt, Superosque fatigant.
Hic, inter trepidos, curæ veneraudus, agebat
Serranum Marus: atque olim post fata mariti
Non egressa domum vitato Marcia cœtu,
Et lucem causa natorum passa, ruebat
In luctum similem antiquo: turbata repente,
Agnoscensque Marum, Fidei comes inclyte magnæ,
Hunc certe mihi reddis, ait. Leve vulnus? an alte
Usque ad nostra ferus penetravit viscera mucro?
Quidquid id est, dum non vinctum Carthago catenis
Abripiat, pœnæque instauret monstra paternæ,
Gratum est, o Superi. Quoties, heu, nate, petebam,
Ne patrias iras animosque in prœlia ferres,
Neu te belligeri stimularet in arma parentis
Triste decus. Nimium vivacis dura senectæ
Supplicia expendi. Quæso, iam parcite, si qua
Numina pugnastis nobis. At cladis acerbæ
Discussa ceu nube, Patres conquirere fessis
Iam rebus meditantur opem; atque ad munera belli
Certatur; pulsusque timor graviore periclo.
Maxima curarum, rectorem ponere castris,
Cui Latium et moles rerum quassata recumbat,
Spectante occasum patria. Iovis illa ruenti
Ausoniæ atque Italis tempus protendere regnis
Cura fuit: nam Tyrrhenos Pœnumque secundis
Albana surgens respexerat arce tumentem,
Qui ferre in muros victricia signa parabat.
Tum quassans caput, Haud unquam tibi Iupiter, in-
O iuvenis, dederit portas transcendere Romæ,
Atque inferre pedem. Tyrrhenas sternere valles
Cædibus, et ripas fluviorum exire Latino
Sanguine fas fuerit. Tarpeium accedere collem,
Murisque adspirare, veto. Quater inde coruscum
Contorsit dextra fulmen, quo tota reluxit
Mæonidum tellus; atramque per æthera volvens
Abrupto fregit cœlo super agmina nubem.
Nec Pœnum avertisse satis: dat, numine magno,
Æneadis gentem gremio deponere tuto
Romuleam tandem, Fabioque salutis habenas
Credere ductori. Cui postquam tradita belli
Iura videt; Non hunc, inquit, superaverit unquam
Invidia, aut blando popularis gloria fuco:
Non astus fallax, non præda, aliusve cupido.
Bellandi vetus, ac laudum cladumque quieta
Mente capax; par ingenium castrisque togæque.
Sic genitor Divûm, recipitque ad sidera gressum.
Hic, circumspectis nulli deprensus in armis,
Laudatusque Iovi, Fabius mirabile quantum
Gaudebat reducem patriæ annumerare reversus,
Duxerat egredieus quam secum in prœlia, pubem.
Nec membris quisquam natove pepercit amato
Acrius, aut vidit socium per bella cruorem
Tristior. Atque idem, perfusus sanguine victor
Hostili, plenis repetebat mœnia castris.
Stirpe genus clarum, cœloque affinis origo.
Nam remeans longis olim Tiryuthius oris,
Et triplicis monstri famam et spectacula captas
Mira boves hac, qua fulgent nunc mœnia Romæ,
Egit ovans. Tunc Arcadius (sic fama) locabat
Inter desertos fundata Palatia dumos
Paupere sub populo ductor; cum regia virgo,
Hospite victa sacro, Fabium de crimine læto
Procreat, et magni commiscet seminis ortus
Arcas in Herculeos mater ventura nepotes.
Ter centum domus hæc Fabios armavit in hostem,
Limine progressos uno; pulcherrima quorum
Cupiando Fabius superavit facta, ducemque
Hannibalem æquando. Tantus tunc, Pœne, fuisti.
Dum se perculsi renovant in bella Latini,
Turbatus Iove, et exuta spe mœnia Romæ
Pulsandi, colles Umbros atque arva petebat
Hannibal, excelso summi qua vertice montis
Devexum lateri pendet Tuder, atque ubi latis
Proiecta in campis nebulas exhalat inertes,
Et sedet ingentem pascens Mevania taurum,
Dona Iovi; tum Palladios se fundit in agros,
Picenum dives prædæ, atque, errantibus armis,
Quo spolia invitant, transfert populantia signa;
Donec pestiferos mitis Campania cursus
Tardavit, bellumque sinu indefensa recepit.
Hic dum stagnosi spectat templumque domosque
Literni ductor, varia splendentia cernit
Pictura, belli patribus monimenta prioris
Exhausti; nam porticibus signata manebant:
Quis inerat longus rerum et spectabilis ordo.
Primus bella truci suadebat Regulus ore;
Bella neganda, viro si noscere fata daretur.
At princeps Pœnis indicta more parentum
Appius adstabat pugna, lauroque revinctus
Iustum Sarrana ducebat cæde triumphum.
Æquoreum iuxta decus, et navale tropæum,
Rostra gerens, nivea surgebat mole columna:
Exuvias Marti donumque Duilius, alto
Ante omnes mersa Pœnorum classe, dicabat.
Cui, nocturnus honos, funalia clara sacerque
Post epulas tibicen adest; castosque penates
Insignis læti repetebat murmure cantus.
Cernit et extremos defuncti civis honores.
Scipio ductoris celebrabat funera Pœni,
Sardoa victor terra. Videt inde ruentem
Litoribus Libycis dispersa per agmina pubem:
Instabat crista fulgens, et terga premebat
Regulus: Autololes, Nomadesque, et Maurus, et Ham-
Et Garamas, positis dedebant oppida telis.
Lentus arenoso spumabat Bagrada campo
Viperea sanie, turmisque minantibus ultro
Pugnabat serpens, et cum duce bella gerebat.
Necnon proiectum puppi, frustraque vocantem
Numina, Amyclæum mergebat perfida ponto
Rectorem manus, et seras tibi, Regule, pœnas
Xanthippus digni pendebat in æquore leti.
Addiderant geminas medio consurgere fluctu
Ægates; laceræ circum fragmenta videres
Classis, et effusos fluitare in gurgite Pœnos.
Possessor pelagi, pronaque Lutatius aura
Captivas puppes ad litora victor agebat.
[Hæc inter cinctus legatorum ordine Hamilcar,]
Ductoris genitor, cunctarum ab imagine rerum
Totius in sese vulgi converterat ora.
Sed pacis faciem, et pollutas fœderis aras,
Deceptumque Iovem, ac dictantes iura Latinos,
Cernere erat. Strictas trepida cervice secures
Horrebat Libys; ac, submissis ordine palmis,
Orantes veniam, iurabant irrita pacta.
Hæc Eryce e summo spectabat læta Dione.
Quæ postquam infesto perceusuit omnia vultu
Arrideus Pœnus, lenta proclamat ab ira:
Non leviora dabis nostris inscribere tectis
Acta meæ dextræ; captam, Carthago, Saguntum
Da spectare, simul ferro flammaque ruentem:
Perfodiant patres natorum membra: nec Alpes
Exiguus domitas capiet locus: ardua celsis
Persultet iuga victor equis Garamasque Numasque.
Addes Ticini spumantes sanguine ripas,
Et nostrum Trebiam, et Trasymeni litora Tuscis
Clausa cadaveribus: ruat ingens corpore et armis
Flaminius: fugiat Consul, manante cruore,
Scipio, et ad socios nati cervice vehatur.

Hæc mitte in populos; et adhuc maiora dabuntur,
Flagrantem ellinges facibus, Carthago, Libyssis
Romam, et deiectum Tarpeia rupe Tonantem.
Interea vos, ut dignum est, ista, ocyus ite,
O iuvenes, quorum dextris mihi tanta geruntur,
In cineres monimenta date, atque involvite flammis.

Liber septimus

INTEREA trepidis Fabius spes unica rebus
Ille quidem socios atque ægram vulnere præceps
Ausoniam armabat; viridique ad dura laborum
Bellator senio, iam castra movebat in hostem.
Sed mens humana maior, nec tela nec enses,
Nec fortes spectabat equos. Tot millia contra
Pœnorum, invictumque ducem, tot in agmina, solus
Ibat, et in sese cuncta arma virosque gerebat.
Ac, ni sacra seni vis, impressumque fuisset,
Sistere Fortunam cunctando adversa fovente,
Ultima Dardanii transisset nominis ætas.
Ille modum Superis in Punica castra favoris
Addidit; et Libyæ finem inter prospera bella
Vincendi statuit. Tumefactum cladibus ille
Hesperiis lento Pœnum moderamine lusit.
Summe ducum, qui regna iterum labentia Troiæ,
Et fluxas Latii res, maiorumque labores,
Qui Carmentis opes, et regna Evandria servas,
Surge, age, et emerito sacrum caput insere cœlo.
At Libyæ ductor, postquam nova nomina lecto
Dictatore vigent, raptim mutata Latinis
Imperia haud frustra reputans, cognoscere avebat,
Quæ fortuna viro, quodnam decus; ultima fessis
Ancora cur Fabius, quem post tot Roma procellas
Hannibali putet esse parem. Fervore carentes
Augebant anni, fraudique inaperta senectus.
Ocyus accitum captivo ex agmine poscit
Progeniem ritusque ducis, dextræque laborem.
Cilnius, Arreti Tyrrhenis ortus in oris,
Clarum nomen erat: sed læva adduxerat hora
Ticini iuvenem ripis; fususque ruentis
Vulnere equi, Libycis præbebat colla catenis.
Hic, ardens extrema malis, et rumpere vitam:
Non cum Flaminio tibi res, nec fervida Gracchi
In manibus consulta, inquit. Tirynthia gens est:
Quam si fata tuis genuissent, Hannibal, oris,
Terrarum imperium Carthaginis arce videres.
Non ego te longa serie per singula ducam:
Hoc sat erit. Nosces Fabios certamine ab uno.
Veientum populi violata pace negabant
Acceptare iugum; ac vicino Marte furebat
Ad portas bellum, consulque ciebat ad arma.
Delectus vetiti, privataque castra penates
Herculei implevere: domo (mirabile) ab una
Patricius iunctis exercitus ibat in armis.
Ter centum exsiluere duces: quocumque liberet,
Uno non pavidus rexisses bella magistro.
Sed, dirum egressis omen, Scelerata minaci
Stridentis sonitu tremuerunt limina portæ;
Maximaque Herculei mugivit numinis ara.
Invasere hostem, numerarique aspera virtus
Haud est passa viros, et plures milite cædes.
Sæpe globo densi, sæpe et per devia passim
Dispersi subiere, vicis meritique labore
Æquato. Nulli quisquam virtute secundus,
Ducere ter centum Tarpeia ad templa triumphos.
Spes, heu! fallaces, oblitaque corda caducum,
Mortali quodcumque datur. Grex ille virorum,
Qui, Fabia gente incolumi, deforme putabat
Publica bella geri, pariter cecidere Deorum
Invidia, subitis circumvenientibus armis.
Nec tamen occisos est cur lætere. Supersunt,
Quod tibi sit Libyæque satis: certaverit unus
Ter centum dextris: tam vivida membra, laborque
Providus, et cauta sollertia tecta quiete.
Nec vero, calidi, nunc tu, cui sanguinis ætas,
Foderis in pugna velocius ilia planta
Bellatoris equi, frenisque momorderis ora.
Quem cernens avidum leti post talia Pœnus,
Nequidquam nostras, demens, ait, elicis iras,
Et captiva paras moriendo evadere vincla.
Vivendum est. Arcta serventur colla catena.
Hæc iuvenis, Divisque tumens ausisque secundis.
At Patres Latiasque nurus raptabat ad aras
Cura Deûm. Mœsto suffusæ lumina vultu,
Femineus matres graditur chorus; ordine longo,
Iunoni pallam conceptaque vota dicabant:
Huc ades, o regina Deûm, gens casta precamur;
Et ferimus, digno quæcumque est nomine, turba
Ausonidum, pulchrumque, et acu subtemine fulvo,
Quod nostræ nevere manus, venerabile donum.
Ac, dum decrescat matrum metus, hoc tibi, Diva,
Interea velamen erit. Si pellere nostris
Marmaricam terris nubem dabis, omnis in auro
Pressa tibi varia fulgebit gemma corona.
Necnon et proprio venerantur Pallada dono, (omen.
Phœbumque, armigerumque Deum, primamque Di-
Tanta adeo, cum res trepidæ, reverentia Divûm
Nascitur: at raræ fumant felicibus aræ.
Dum Roma antiquos templis indicit honores,
Iam Fabius, tacito procedens agmine, et arte
Bellandi lento similis, præcluserat omnes
Fortunæque hostique vias. Discedere signis
Haud licitum: summumque decus, quo tollis ad astra
Imperii, Romane, caput, parere docebat.
Verum, ubi prima satis conspecta in montibus altis
Signa procul, fulsitque novis exercitus armis,
Adrectæ spes Sidoniæ; fervetque secundis
Fortunæ iuvenis. Vincendi sola videtur,
Quod nondum steterint acies, mora: Pergite, clamat:
Ite citi; ruite ad portas; propellite vallum
Pectoribus. Quantum campi distamus, ad umbras
Tantum hosti superest. Resides ad bella vocantur,
Quis pudeat certare, senes. Quodcumque videtis,
Hoc reliquum est, primo damnatum, ut inutile, bello.
En, ubi nunc Gracchi, atque ubi nunc sunt fulmina
Scipiadæ? Pulsi Ausonia, non ante paventem (gentis
Dimisere fugam, quam terror ad ultima mundi
Oceanumque tulit: profugus nunc errat uterque,
Nomina nostra tremens, et ripas servat Iberi.
Est etiam, cur Flaminio mihi gloria cæso
Creverit, et titulis libeat cur figere nostris
Crudum Marte viri nomen. Quot demere noster
Huic annos Fabio gladius valet? et tamen audet.
Audeat. Haud ultra, faxo, spectetur in armis.
Talia vociferans, volucri rapit agmina cursu,
Ac, prævectus equo, nunc dextra provocat hostem,
Nunc voce increpitat: missa nunc eminus hasta,
Fertur ovans, pugnæque agitat simulacra futuræ:
Ut Thetidis proles Phrygiis Vulcania campis
Arma tulit, clypeo amplexus terramque polumque,
Maternumque fretum, totumque in imagine mundum.
Cassarum sedet irarum spectator, et alti
Celsus colle iugi, domat exsultantia corda;
Infractasque minas dilato Marte fatigat
Sollers cunctandi Fabius: ceu nocte sub atra
Munitis pastor stabulis per ovilia clausum,
Impavidus somni, servat pecus: effera sævit,
Atque impasta truces ululatus turba luporum
Exercet, morsuque quatit restantia claustra.

Irritus incepti, movet inde, atque Appula tardo
Arva Libys passu legit, ac nunc valle residit
Conditus occulta, si præcipitare sequentem,
Atque inopinata detur circumdare fraude:
Nunc nocturna parat cæcæ celantibus umbris
Furta viæ; retroque abitum fictosque timores
Assimulat: tum castra citus deserta relicta
Ostentat præda, atque invitat prodigus hostem:
Qualis Mæonia passim Mæandrus in ora,
Cum sibi gurgitibus flexis revolutus oberrat.
Nulla vacant incepta dolis: simul omnia versat,
Miscetque, exacuens varia ad conamina mentem:
Sicut aquæ splendor, radiatus lampade solis,
Dissultat per tecta, vaga sub imagine vibrans
Luminis, et tremula laquearia verberat umbra.
Iamque, dolore furens, ita secum immurmurat iræ:
Obvia si primus nobis hic tela tulisset,
[Nulla essent Trebiæ et Trasymeni nomina; nulli]
Lugerent Itali. Nunquam Phaethontius amnis
Sanguinea pontum turbasset decolor unda.
Inventum, dum se cohibet, terimurque sedendo,
Vincendi genus est. Quoties, velut obvius iret,
Discinxit ratione dolos, fraudesque resolvit!
Hæc secum, mediam somni cum buccina noctem
Divideret; iamque, excubias sortitus iniquas,
Tertius abrupta vigil iret ad arma quiete.
Vertit iter, Daunique retro tellure relicta,
Campanas remeat notus populator in oras.
Hic vero, intravit postquam uberis arva Falerni,
(Dives ea, et nunquam tellus mentita colono)
Addunt frugiferis inimica incendia ramis. (res,
Haud fas, Bacche, tuos tacitum transmittere hono-
Quamquam magna inceptavocant. Memorabere, sacri
Largitor laticis, gravidæ cui nectare vites
Nulli dant prelis nomen præferre Falernis.
Massica sulcabat meliore Falernus in ævo,
Ensibus ignotis, senior iuga. Pampinus umbras
Nondum uva virides nudo texebat in arvo;
Pocula nec norant succis mulcere Lyæi,
Fonte sitim et pura soliti defendere lympha.
Attulit hospitio, pergentem ad litora Calpes
Extremumque diem, pes dexter et hora Lyæum;
Nec pigitum parvosque lares humilisque subire
Limina cœlicolam tecti: cepere volentem
Fumosi postes, et, ritu pauperis ævi,
Ante focos mensæ: lætus nec senserat hospes
Advenisse Deum; sed enim, de more parentum,
Grato cursabat studio, instabatque senectæ;
Donec opes festas puris nunc poma canistris
Composuit, nunc irriguis citus extulit hortis
Rorantes humore dapes. Tum lacte favisque
Distinxit dulces epulas; nulloque cruore
Polluta castus mensa cerealia dona
Attulit, ac primum Vestæ decerpsit honorem
Undique, et in mediam iecit libamina flammam.
Deesse tuos latices, hac sedulitate senili
Captus, Iacche, vetas. Subito (mirabile dictu)
Fagina pampineo spumarunt pocula succo,
Pauperis hospitii pretium: vilisque rubenti
Fluxit mulctra mero; et, quercu in cratera cavata,
Dulcis odoratis humor sudavit ab uvis.
En, cape, Bacchus ait, nondum tibi nota, sedolim
Viticolæ nomen pervulgatura Falerni,
Munera; et haud ultra latuit Deus. Inde nitentem
Lumine purpureo frontem cinxere corymbi,
Et fusæ per colla comæ, dextraque pependit
Cantharus; ac vitis, thyrso delapsa virenti,
Festas Nysæo redimivit palmite mensas.
Nec facilis læto certasse, Falerne, sapori,
Postquam iterata tibi sunt pocula, iam pede risum,
Iam lingua titubante, moves; patrique Lyæo
Tempora quassatus, grates et præmia digna
Vix intellectis conaris reddere verbis:
Donec composuit luctantia lumina Somnus,
Somnus, Bacche, tibi comes additus. Hic, ubi primo
Ungula dispersit rores Phaethontia Phœbo,
Uviferis late florebat Massicus arvis,
Miratus nemora et lucentes sole racemos.
Id monti decus: atque ex illo tempore dives
Tmolus, et ambrosiis Ariusia pocula succis,
Ac Methymna ferox, lacubus cessere Falernis.
Hæc tum vasta dabat, terrisque infestus agebat
Hannibal, et sicci stimulabant sanguinis enses,
Ludificante ducem Fabio; iamque improba castris
Ausoniis vota, et pugnandi prava libido
Gliscebat; proni decurrere monte parabant.
Da famæ, da, Musa, virum, cui vincere bina
Concessum castra, et geminos domitare furores.
Fervida si nobis corda abruptumque putassent
Ingenium Patres, et si clamoribus, inquit,
Turbari facilem mentem; non ultima rerum
Et deplorati mandassent Martis habenas.
Stat pensata diu belli sententia: vincam
Servare invitos, urgentesque ultima fata.
Nulli per Fabium e vobis cecidisse licebit.
Si lucis piget, et supremis esse cupido est
Nominis Ausonii, tædetque in tempore tali
Nullum clade nova claraque fragore ruinæ
Insignem fecisse locum; revocandus ab atris
Flaminius vobis est sedibus. Ille ruendi
Iamdudum properans signum auspiciumque dedisset.
An nondum præceps, vicinaque fata, videtis?
Una, ut debellet, satis est victoria Pœno.
State, viri, et sentite ducem. Cum optabile tempus
Deposcet dextras, tunc ista ferocia dicta
Æquentur factis. Non est, mihi credite, non est
Arduus in pugnas ferri labor. Una reclusis
Omnes iam portis in campum effuderit hora.
Magnum illud, solisque datum, quos mitis euntes
Iupiter adspexit, magnum est, ex hoste reverti.
Fortunæ Libys incumbit, flatuque secundo
Fidit agens puppim. Dum desinat aura, sinusque
Destituat tumidos subducto flamine ventus,
In rem cunctari fuerit. Non ulla perenni
Amplexu Fortuna fovet. Iam copia quanto
Arctior est nullo Tyriis certamine! Quantum
Detritum est famæ! Quin, inter cætera, nostra
Haud laude abfuerit, modo qui.... Sed parcere dictis
Sit melius. Iam vos acies et prœlia et hostem
Poscitis? O, maneat, Superi, fiducia talis!
Interea, exclusa maioris sorte pericli,
Me solum, quæso, toti me opponite bello.
His dictis fractus furor, et rabida arma quierunt:
Ut, cum turbatis placidum caput extulit undis
Neptunus, totumque videt, totique videtur
Regnator ponto; sævi fera murmura venti
Dimittunt, nullasque movent in frontibus alas:
Tum, sensim infusa tranquilla per æquora pace,
Languentes tacito lucent in litore fluctus.
Sensit cura sagax Pœni, fraudisque veneno
Aggreditur mentes. Pauca, atque hæc ruris aviti
Iugera, nec multis Fabius vertebat aratris:
Massicus uviferis addebat nomina glebis.
Hinc pestem placitum moliri, et spargere causas
In castra ambiguas. Ferro flammisque pepercit,
Suspectamque loco pacem dedit, arte maligna:
Ceu clandestino traheretur fœdere bellum.
Intellectus erat Fabio, Tyriosque videbat

Dictator sævire dolos: at non vacat ægre
Invidiam, gladios inter lituosque, timere,
Et dubia morsus famæ depellere pugna;
Donec reptantem, et nequidquam sæpe trahendo
Huc illuc castra, ac scrutantem prœlia Pœnum,
Qua nemorosa iuga et scopulosi vertice colles
Exsurgunt, clausit, sparsa ad divortia turma.
Hinc Læstrygoniæ saxoso monte premebant
A tergo rupes, undosis squalida terris:
Hinc Literna palus: nec ferri aut militis usum
Poscebat regio. Septos sed fraude locorum
Arcta fames, pœnas miseræ exactura Sagunti,
Urgebat; finisque aderat Carthaginis armis.
Cuncta per et terras et lati stagna profundi,
Condiderat somnus, positoque labore dierum,
Pacem nocte datam mortalibus orbis agebat.
At non Sidonium curis flagrantia corda
Ductorem, vigilesque metus haurire sinebant
Dona soporiferæ noctis: nam membra cubili
Erigit, et fulvi circumdat pelle leonis,
Qua super instratos, proiectus gramine campi,
Presserat ante toros. Tunc ad tentoria fratris
Fert gressus vicina citos: nec degener illo
Belligeri ritus, taurino membra iacebat
Effultus tergo, et mulcebat tristia somno.
Haud procul hasta viri terræ defixa propinquæ,
Et dira e summa pendebat cuspide cassis:
At clypeus circa, loricaque, et ensis, et arcus,
Et telum Baleare, simul tellure quiescunt.
Iuxta lecta manus, iuvenes in Marte probati,
Et sonipes strato carpebat gramina dorso.
Ut pepulere levem intrantis vestigia somnum,
Heus! inquit, pariterque manus ad tela ferebat,
Quæ te cura vigil fessum, germane, fatigat?
Ac iam constiterat, sociosque in cespite fusos
Incussa revocat castrorum ad munera planta.
Cui Libyæ ductor: Fabius me, noctibus ægris,
In curas Fabius nos excitat: illa senectus,
Heu! fatis quæ sola meis currentibus obstat.
Cernis, ut armata circumfundare corona,
Et vallet clauso collectos miles in orbe.
Verum, age, nunc quoniam res arctæ, percipe porro,
Quæ meditata mihi. Latos correpta per agros
Armenta, adsueto belli de more, sequuntur.
Cornibus arentes edicam innectere ramos,
Sarmentique leves fronti religare maniplos:
Admotus cum fervorem disperserit ignis,
Ut passim exsultent stimulante dolore iuvenci,
Et vaga per colles cervice incendia iactent.
Tum, terrore novo trepidus, laxabit iniquas
Custos excubias maioraque nocte timebit.
Si cordi consulta, (moras extrema recusant)
Accingamur, ait. Gemino tentoria gressu
Inde petunt. Ingens, clypeo cervice reposta,
Inter equos, interque viros, interque iacebat
Capta manu spolia et rorantia cæde, Maraxes;
Ac dirum in somno, ceu bella capesseret, amens
Clamorem tum forte dabat, dextraque trementi
Arma toro et notum quærebat fervidus ensem.
Huic Mago, inversa quatiens ut dispulit hasta
Bellantem somnum: Tenebris, fortissime ductor,
Iras compesce, atque in lucem prœlia differ.
Ad fraudem occultamque fugam, tutosque receptus,
Nunc nocte utendum est. Arentes nectere frondes
Cornibus, et latis accensa immittere silvis
Armenta, oppositi reserent quo claustra maniipli,
Germanus parat atque obsessa evellere castra.
Emergamus; et hic Fabio persuadeat astus,
Non certare dolis. Nihil hinc cunctante, sed acris
Incepti læto iuvene, ad tentoria Acherræ
Festinant; cui parca quies, minimumque soporis;
Nec notum somno noctes æquare: feroci
Pervigil inservibat equo, fessumque levabat
Tractando, et frenis ora exagitata fovebat.
At socii renovant tela, arentemque cruorem
Ferro detergunt, et dant mucronibus iras.
Quid fortuna loci poscat, quid tempus, et ipsi
Quænam agiteut, panduut; et cœptis ire ministrum
Haud segnem hortantur. Discurrit tessera castris:
Intentique docent, quæ sint properanda, monentque
Quisque suos: instat trepidis, stimulatque ruentes
Navus abire timor, dum cæca silentia, dumque
Maiores umbræ. Rapida iam subdita peste
Virgulta atque altis surgunt e corubus ignes.
Hic vero ut, gliscente malo, et quassantibus ægra
Armentis capita, adiutæ pinguescere flammæ
Cœpere, et vincens fumos erumpere vertex;
Per colles dumosque (lues agit atra), per altos
Saxosi scopulos montis, lymphata feruntur
Corpora anhela boum, atque, obsessis naribus igni,
Luctantur frustra rabidi mugire iuvenci.
Per iuga, per valles, errat Vulcania pestis,
Nusquam stante malo; vicinaque litora fulgent:
Quam multa, affixus cœlo, sub nocte serena,
Fluctibus e mediis sulcator navita ponti
Astra videt; quam multa videt, fervoribus atris
Cum Calabros uruut ad pinguia pabula saltus,
Vertice Gargani residens incendia pastor.
At facie subita volitantum montibus altis
Flammarum, quis tunc cecidit custodia sorti,
Horrere, atque ipsos, nullo spargente, vagari
Credere, et indomitos pasci sub collibus, ignes.
Cœlone exciderint, et magna fulmina dextra
Torserit Omnipotens, an cæcis rupta cavernis
Fuderit egestas accenso sulfure flammas
Infelix tellus, media in formidine quærunt.
Iamque abeunt: faucesque viæ citus occupat armis
Pœnus, et in patulos exsultans enicat agros.
Huc tamen usque vigil processerat arte regendi
Dictator, Trebiam et Tusci post stagna profundi,
Esset ut Hannibali Fabium Romanaque tela
Evasisse satis. Quin et vestigia pulsi,
Et gressus premeret castris, nisi sacra vocarent
Ad patrios veneranda Deos. Tum, versus ad Urbem,
Alloquitur iuvenem, cui mos transmittere signa,
Et belli summam primasque iubebat habenas;
Atque his præformat dictis, fingitque monendo:
Si factis nondum, Minuci, te cauta probare
Erudiit Fortuna meis; nec ducere verba
Ad verum decus, ac pravis arcere valebunt.
Vidisti clausum Hannibalem: nil miles at alæ
Invere, aut densis legio conforta maniplis.
[Testor te, solus clausi; nec deinde morabor:]
Dis sine me libare dapem, et sollennia ferre.
Tunc iterum atque iterum vinctum vel montibus al-
Amnibus aut rapidis, modo pugna absistite, tradam.
Interea (crede experto; non fallimus) ægris
Nil movisse salus rebus. Sit gloria multis,
Et placeat, quippe egregium, prosternere ferro
Hostem; sed Fabio sic vos servasse triumphus.
Plena tibi castra, atque intactus vulnere miles
Creditur: hos nobis (erit hæc tibi gloria) redde.
Iam cernes Libycum huuc vallo adsultare leonem,
Iam prædas offerre tibi, iam vertere terga,
Respectantem adeo, atque irascum fraude coquentem
Claude, oro, castra; et cunctas spes eripe pugnæ.
Hæc monuisse satis. Sed, si compescere corda
Nou datur oranti, magno te iure pioque

Dictator capere arma veto. Sic castra relinquens
Vallarat monitis, ac se referebat ad Urbem.
Ecce autem flatu classis Phœnissa secundo
Litora Caietæ Læstrygoniosque recessus
Sulcabat rostris portusque intrarat apertos;
Ac totus multo spumabat remige pontus;
Cum trepidæ fremitu vitreis e sedibus antri
Æquoreæ pelago simul emersere sorores,
Ac possessa vident infestis litora proris.
Tum, magno perculsa metu, Nereia turba,
Attonitæ propere relluunt ad limina nota,
Teleboum medio surgunt qua regna profundo,
Pumiceæque procul sedes. Immanis in antro
Conditur abrupto Proteus, ac spumea late
Cautibus obiectis reiectat cærula vates.
Is postquam (sat guarus enim rerumque metusque)
Per varias lusit formas, et terruit atri
Serpentis squamis, horrendaque sibila torsit;
Aut fremuit torvo mutatus membra leone;
Dicite, ait, quæ causa viæ? Quisve ora repente
Pervasit pallor? Cur scire futura libido?
Ad quæ Cymodoce, Nympharum maxima natu
Italidum, Nosti nostros, præsage, timores.
Quid Tyriæ classes, ereptaque litora nobis,
Portendunt? Num migrantur Rhœteia regna
In Libyam Superis? Aut hos Sarranus habebit
Navita iam portus? Patria num sede fugatæ,
Atlantem et Calpen extrema habitabimus antra?
Tum sic, involvens repetita exordia, retro
Incipit ambiguus vates, reseratque futura:
Laomedonteus Phrygia cum sedit in Ida
Pastor, et, errantes dumosa per avia tauros
Arguta revocans ad roscida pascua canna,
Audivit sacræ lentus certamina formæ;
Tum matris currus niveos agitabat olores,
Tempora sollicitus litis servasse, Cupido.
Parvulus ex humero corytos et aureus arcus
Fulgebat, nutuque vetans trepidare parentem,
Monstrabat gravidam telis se ferre pharetram.
Ast alius nivea comebat fronte capillos;
Purpureos alius vestis religabat amictus;
Cum sic suspirans roseo Venus ore decoros
Alloquitur natos: Testis certissima vestræ,
Ecce, dies pietatis adest. Quis credere salvis
Hoc ausit vobis? de forma atque ore (quid ultra
Iam superest rerum?) certat Venus. Omnia parvis
Si mea tela dedi blaudo medicata veneno,
Si vester, cœlo ac terris qui fœdera sancit,
Stat supplex, cum vultis, avus, victoria nostra
Cypron Idumæas referat de pallade palmas;
De Iunone Paphos centum mihi fumet in aris.
Dumque hic aligeris instat Cytherea, sonabat
Omne nemus gradiente Dea. Iam bellica virgo,
Ægide deposita, atque adsuetum casside crinem
Involvi tum comta tamen, pacemque serenis
Condiscens oculis, ibat, lucoque ferebat
Prædicto sacræ vestigia concita plantæ.
Parte alia intrabat iussis Saturnia silvis,
Iudicium Phrygis et fastus pastoris et Iden
Post fratris latura toros: postrema nitenti
Affulsit vultu ridens Venus. Omnia circa
Et nemora et penitus frondosis rupibus antra
Spirantem sacro traxerunt vertice odorem.
Nec iudex sedisse valet; fessique nitoris
Luce cadunt oculi, ac metuit dubitasse videri.
Sed victæ fera bella Deæ vexere per æquor;
Atque excisa suo pariter cum iudice Troia est.
Tum pius Æneas, terris iactatus et undis,
Dardanios Itala posuit tellure Penates.

Dum cete ponto innabunt, dum sidera cœlo
Lucebunt, dum Sol ludo se litore tollet,
Hic regna, et nullæ regnis per sæcula metæ
At vos, o natæ, currit dum immobile filum,
Adriaci fugite infaustas Sasonis arenas:
Sanguineis tumidus ponto miscebitur undis
Ausidus, et rubros impellet in æquora fluctus:
Damnatoque Deûm quondam per carmina campo,
Ætolæ, rursus Teucris pugnabitis, umbræ.
Punica Romuleos quatient mox spicula muros;
Multaque Hasdrubalis fulgebit strage Metaurus.
Hinc ille e furto genitus patruique piabit
Idem ultor patrisque necem; tum litus Elissæ
Implebit flammis; avelletque itala Pœnum
Viscera torrentem, et propriis superabit in oris.
Huic Carthago armis, huic Africa nomine, cedet.
Hic dabit ex sese, qui tertia bella fatiget,
Et cinerem Libyæ ferat in Capitolia victor.
Quæ dum arcana Deûm vates evolvit in antro,
Iam monita et Fabium bellique equitumque magister
Exuerat mente, ac præceps tendebat in hostem.
Pascere nec Pœno pravum ac nutrire furorem
Deerat; et, ut parvo maiora ad prœlia damno
Eliceret, dabat interdum simulantia terga:
Non aliter, quam qui sparsa per stagna profundi
Evocat e liquidis piscem penetralibus esca.
Cumque levem summa vidit iam nare sub unda,
Ducit sinuato captivum ad litora lino.
Fama furit versos hostes, Pœnumque salutem
Invenisse fuga: liceat si vincere, finem
Promitti cladum: sed enim ditione carere
Virtutem, et pœnas vincentibus esse repostas.
Clausurum iam castra ducem, rursusque referri
Vaginæ iussurum enses, reddatur in armis
Ut ratio, et purget miles, cur vicerit hostem.
Hæc vulgus: necnon Patrum Saturnia mentes
Invidiæ stimulo fodit et popularibus auris.
Tunc indigna fide censent, optandaque Pœno,
Quæ mox haud parvo lucrent damnata periclo.
Dividitur miles: Fabioque equitumque magistro
Imperia æquantur penitus. Cernebat, et expers
Irarum senior, magnas ne ponderet alti
Erroris pœnas patria inconsulta, timebat.
Ac tum, multa putans secum, ut remeavit ab Urbe,
Partitus socias vires, vicina propinquis
Signa iugis locat, et specula sublimis ab alta,
Non Romana minus servat, quam Punica castra.
Nec mora: disiecto Minuci vecordia vallo,
Perdendi simul et pereundi ardebat amore.
Quem postquam rapidum vidit procedere castris
Hinc Libys, hinc Fabius; simul accendere sagaces
In subitum curas. Propere capere arma maniplis
Edicit, vallique tenet munimine turmas
Ausonius. Torquet totas in prœlia vires
Pœnorum ductor, propellitque agmina voce:
Dum dictator abest, rape, miles, tempora pugnæ.
Non sperata diu, plano certamina campo
Offert, ecce, Deus. Quoniam data copia, longum
Detergete situm ferro; multoque cruore
Exsatiate, viri, plenos rubiginis enses.
Atque ea Cunctator pensabat ab aggere valli,
Perlustrans campos oculis: tantoque periclo
Discere, quinam esset Fabius, te, Roma, dolebat.
Cui natus, iuncta arma ferens, Dabit improbus, in-
Quas dignum, pœnas; qui per suffragia cæca (quit,
Invasit nostros hæc ad discrimina fasces.
Insanæ, spectate, tribus! Pro lubrica Rostra,
Et vanis fora læta viris! Nunc munera Martis
Æquent imperio, et solem concedere nocti

Sciscant imbelles. Magna mercede piabunt
Erroris rabiem, et nostrum violasse parentem.
Tum senior, quatiens hastam, lacrymisque courtis:
Sanguine Pœnorum, iuvenis, tam tristia dicta
Sunt abolenda tibi. Patiarne ante ora manusque
Civem deleri nostras? Aut vincere Pœnum,
Me spectante, sinam? Nos æquavisse minori,
Solvetur culpa, si sunt mihi talia corda.
Iamque hoc (ne dubites) longævi, nate, parentis
Accipe, et æterno fixum sub pectore serva:
Succensere nefas patriæ: nec fœdior ulla
Culpa sub extremas fertur mortalibus umbras.
Sic docuere senes. Quantus qualisque fuisti,
Cum, pulsus lare et extorris, Capitolia curru
Intrares exsul! Tibi corpora cæsa, Camille,
Damnata quot sunt dextra! Pacata fuissent
Ni consulta viro, mensque impenetrabilis iræ;
Mutassentque solum sceptris Æneia regna,
Nullaque nunc stares terrarum vertice, Roma.
Pone iras, o nate, meas. Socia arma feramus;
Acceleremus opem. Iamque intermixta sonabant
Classica, procursusque viros colliserat acer.
Primus claustra manu portæ Dictator et altos
Disiecit postes, rupitque in prœlia cursum.
Non graviore movent venti certamina mole,
Odrysius Borea, et Syrtim tollere pollens
Africus: obnixi cum bella furentia torquent,
Distraxere fretum; ac diversa ad litora volvunt
Æquor quisque suum; sequitur, stridente procella,
Nunc huc, nunc illuc, raptum mare, et intonat undis.
Haud prorsus daret ullus honos, tellusque subacta
Phœnicum, et Carthago ruens, iniuria quantum
Orta ex invidia decoris tulit: omnia namque
Dura simul devicta viro, metus, Hannibal, iræ,
Invidia, atque una Fama et Fortuna subactæ.
Pœnus ab excelso rapidos decurrere vallo
Ut vidit, tremuere iræ, ceciditque repente
Cum gemitu, spes haud dubiæ præsumta ruinæ:
Quippe aciem denso circumvallaverat orbe,
Hausurus clausos coniectis undique telis.
Atque hic Dardanius pravo certamine ductor
Iam Styga et æternas intrarat mente tenebras.
Nam Fabium auxiliumque viri sperare pudebat;
Cum senior, gemino complexus prœlia cornu,
Ulteriore ligat Pœnorum terga corona:
Et modo claudentes aciem, nunc extima, cingens
Clausos ipse tenet. Maiorem surgere in arma,
Maioremque dedit cerni Tiryuthius. Altæ
Scintillant cristæ, et (mirum) velocibus ingens
Per subitum membris venit vigor: ingerit hastas,
Aversumque premit telorum nubibus hostem.
Qualis, post iuvenem, nondum subeunte senecta,
Rector erat Pylius bellis ætate secunda.
Inde ruens, Thurin, et Buten, et Narin, et Arsen,
Dat leto, fisumque manus conferre Mahalcen,
Cui decus insigne, et quæsitum cuspide nomen.
Tum Garadum, largumque comæ prosternit Adher-
Et geminas acies superantem vertice Thylin, (ben,
Qui summas alto prensabat in aggere pinnas.
Eminus hos; gladio Sapharum, gladioque Monæsum,
Et Morinum pugnas æris stridore cientem;
Dexteriore gena sedit cui letifer ictus;
Perque tubam fixæ decurrens vulnere malæ,
Extremo fluxit propulsus murmure sanguis.
Proximus huic iaculo Nasamonius occidit Idmon.
Namque super tepido lapsantem sanguine, et ægra
Lubrica nitentem nequidquam evadere planta,
Impacto prosternit equo, trepideque levantem
Membra afflicta solo pressu violentius hasta
Implicuit terræ, telumque in cæde reliquit.
Hæret humi cornus motu tremefacta iacentis,
Et campis servat mandatum affixa cadaver.
Necnon exemplo laudis furiata iuventus,
Sullæque, Crassique simul, iunctusque Metello
Furnius, ac melior dextræ Torquatus, iuibant
Prœlia, et unanimi vel morte emisse volebant
Spectari Fabio. Miser hinc vestigia retro
Dum rapit, et molem subducto corpore vitat
Intorti Bibulus saxi, atque in terga refertur,
Strage super lapsus socium, qua fibula morsus
Loricæ crebro laxata resolverat ictu,
Accepit lateri, penitusque in viscera adegit;
Exstabat fixo quod forte cadavere, ferrum.
Heu sortem necis! evasit Garamantica tela
Marmaridumque manus, ut inerti cuspide fusus
Occideret, telo non in sua vulnera misso.
Volvitur exanimis, turpatque decora iuventa
Ora novus pallor; membris dimissa solutis
Arma fluunt, erratque niger per lumina somnus.
Venerat ad bellum Tyria sidone, nepotum
Excitus prece, et auxilio socia arma ferebat,
Eoa tumidus pharetrati militis ala,
Gens Cadmi, Cleadas; fulva cui plurima passim
Casside, et aurato fulgebat gemma monili.
Qualis ubi Oceani renovatus Lucifer unda
Laudatur Veneri, et certat maioribus astris.
Ostro ipse, ac soni pes ostro, totumque per agmen
Purpura Agenoreis saturata micabat aenis.
Hic, avidum pugnæ, et tam clarum excindere nomen
Brutum exoptantem, varie nunc lævus in orbem,
Nunc dexter levibus flexo per devia gyris
Ludificatus equo, volucrem post terga sagittam
Fundit, Achæmenio detrectans prœlia ritu.
Nec damnata manus; medio sed flebile mento
Armigeri Cascæ penetrabilis hæsit arundo;
Obliquumque secans surrecta cuspide vulnus,
Uvenli ferrum admovit tepefacta palato.
At Brutus, diro casu turbatus amici,
Ausum multa virum, et spargentem in vulnera sævos
Fraude fugæ calamos, iam nullis cursibus instat
Prendere cornipedis, sed totam pectoris iram
Mandat atrox hastæ telumque volatile nodo
Excutit, ac summum, qua laxa monilia crebro
Nudabant versu, transmittit cuspide pectus.
Labitur intento cornu transfossus, et una
Arcum læva cadens, dimisit dextra sagittam.
At non tam tristi sortitus prœlia Marte
Phœbei Soractis honor Carmelus agebat:
Sanguine quippe suo iam Bagrada tinxerat ensem,
Dux rectorque Nubæ populi; iam fusus eidem
Zeusis, Amyclæi stirps impacata Phalanti,
Quem tulerat mater claro Phœnissa Laconi.
Talia dum metuit, nec pugnæ fisus in hoste
Tam rapido, nec deinde fugæ, suadente pavore,
Per dumos miser in vicina cacumina quercus
Repserat, atque alta sese occultabat in umbra
Hampsicus, insistens tremulis sub pondere ramis.
Hunc longa: multa orantem, Carmelus, et altos
Mutantem saltu ramos, transverberat hasta:
Ut, qui viscatos populatur arundine lucos,
Dum nemoris celsi procera cacumina sensim
Substructa certat tacitus contingere meta,
Sublimem calamo sequitur crescente volucrem.
Effudit vitam, atque alte manante cruore,
Membra pependerunt curvato exanguina ramo.
Iamque in palantes, ac versos terga feroces
Pugnabant Itali, subitus cum mole pavendo
Terrificis Maurus prorumpit Tunger in armis.

Nigra viro membra, et furvi inga celsa trahebant
Cornipedes; totusque novæ formidinis arte
Concolor æquabat liventia currus equorum
Terga; nec erectis similes imponere cristis
Cessarat pennas, aterque tegebat amictus.
Ceu quondam æternæ regnator noctis, ad imos
Cum fugeret thalamos, Hennæa virgine rapta,
Egit nigrantem Stygia caligine currum.
At Cato, tum prima sparsus lanugine malas,
Quod peperere decus Circæo Tuscula dorso
Mœnia, Laertæ quondam regnata nepoti,
Quamquam tardatos turbata fronte Latinos
Collegisse gradum videt, imperterritus ipse
Ferrata calce atque effusa largus habena
Cunctantem impellebat equum. Negat obvius ire,
Et trepidat cassa sonipes exterritus umbra.
Tum, celer in pugnam dorso delatus ab alto,
Alipedem planta currum premit, atque volanti
Adsilit a tergo. Cecidere et lora repente,
Et stimuli: ferrumque super cervice tremiscens,
Palluit infelix subducto sanguine Maurus.
Ora rapit gladio, præfixaque cuspide portat.
At, sævo Mavorte ferox, perrumpit anhelum
Dictator cum cæde globum. Miserabile visu,
Vulneribus fessum, ac multo labente cruore
Ductorem cernit suprema ac fœda precantem,
Manavere genis lacrymæ: clipeoque parentem
Protegit, et natum stimulans, Fortissime, labem
Hanc pellamus, ait; Pœnoque, ob mitia facta,
Quod nullos nostris ignes disperserit arvis,
Dignum expendamus pretium. Tunc, arte paterna
Ac stimulis gaudens, iuvenis circumdata Pœnum
Agmina deturbat gladio, campumque relaxat;
Donec Sidonius deceleret æquore ductor:
Ceu, stimulante fame, rapuit cum Martius agnum
Averso pastore lupus, fetumque trementem
Ore tenet presso; tum, si vestigia cursu
Auditis celeret balatibus obvia pastor,
Iam sibimet metuens, spirantem dentibus imis
Reiectat prædam, et vacuo fugit æger hiatu.
Tum demum turmis, quas circumfuderat atra
Tempestas, Stygiæ tandem fugere tenebræ.
Torpebant dextræ, et sese meruisse negabant
Servari; subitisque bonis mens ægra natabat.
Ut, qui collapsa pressi iacuere ruina,
Eruta cum subito membra, et nox atra recessit,
Connivent, solemque pavent agnoscere visu.
Quis actis, senior, numerato milite lætus,
Colles et tuto repetebat in aggere castra.
Ecce autem e media iam morte renata iuventus,
Clamorem tollens ad sidera, et ordine longo
Ibat ovans, Fabiumque decus, Fabiumque salutem,
Certatim, et magna memorabant voce parentem
Tum, qui partitis dissederat ante manipulis,
Sancte, ait, o genitor, revocato ad lucis honorem
Si fas vera queri, cur nobis castra virosque
Dividere est licitum? Patiens cur arma dedisti,
Quæ solus rexisse vales? Hoc munere lapsi,
Æternas, multo cum sanguine, vidimus umbras.
Ocyus huc aquilas servataque signa referte.
Hic patria est: murique Urbis stant pectore in uno,
Tuque dolos, Pœne, atque astus tandem exue notos:
Cum solo tibi iam Fabio sunt bella gerenda.
Hæc ubi dicta dedit, mille hinc venerabile visu
Cespite de viridi surgunt properantius aræ.
Nec prius aut epulas, aut munera grata Lyæi
Fas cuiquam tetigisse fuit, quam, multa precatus,
In mensam Fabio sacrum libavit honorem.

Liber octavus

Primus Agenoridum cedentia terga videre
Æneadis dederat Fabius: Romana parentem
Solum castra vocant, solum vocat Hannibal hostem:
Impatiensque moræ, fremit. Ut sit copia Martis,
Exspectanda viri fata, optandumque sub armis
Parcarum auxilium; namque, hac spirante senecta,
Nequidquam sese Latium sperare cruorem.
Iam vero concors miles, signisque relatis
Indivisus honos, iterumque et rursus eidem
Soli obluctandum Fabio, maioribus ægrum
Angebant curis. Lentando fervida bella,
Dictator, cum multa adeo, tum miles egenus
Cunctarum ut rerum Tyrius foret, arte sedendi
Egerat: et, quamquam finis pugnaque manoque
Haud dum partus erat, iam bello vicerat hostem.
Quin etiam, ingenio fluxi, sed prima feroces,
Vaniloquum, Celtæ, genus ac mutabile mentis,
Respectare domos. Mœrebant, cæde sine ulla
(Insolitum sibi) bella geri, siccasque cruore
Inter tela siti Mavortis hebescere dextras.
His super, internæ labes et civica vulnus
Invidia augebant: lævus conatibus Hannon
Ductor, non ulla domo submittere Patres
Auxilia, aut ullis opibus iuvisse, sinebat.
Quis lacerum curis et rerum extrema paventem,
Ad spes armorum et furialia vota reducit
Præscia Caunarum luno, atque elata futuris.
Namque hac accitam staguis Laurentibus Annam
Affatur voce, et blandis hortatibus implet:
Sanguine cognato iuvenis tibi, Diva, laborat
Hannibal, a vestro nomen memorabile Belo.
Perge, age, et insanos curarum comprime fluctus.
Excute sollicito Fabium: sola illa Latinos
Sub iuga mittendi mora. Iam discingitur armis.
Cum Varrone manus, et cum Varrone serenda
Prœlia. Ne desit fatis ad signa movenda.
Ipsa adero. Tendat iamdudum in Iapyga campum.
Huc Trebiæ rursum et Trasymeni fata sequentur.
Tum Diva, indigetis castis contermina lucis,
Haud, inquit, tua ius nobis præcepta morari.
Sit fas, sit tantum, quæso retinere favorem
Antiquæ patriæ, mandataque magna sororis:
Quamquam inter Latios Amæ stet numen honores.
Multa retro rerum iacet, atque ambagibus ævi
Oblegitur densa caligine mersa vetustas,
Cur Sarrana dicent Œnotri numina templo.
Reguisque Æneadum germana colatur Elissæ.
Sed pressis stringam revocatam ab origine famam
Narrandi metis, breviterque antiqua revolvam.
Iliaco postquam deserta est hospite Dido,
Et spes abruptæ, mediis penetralibus atram
Festinat furibunda pyram. Tum corripit ensem,
Certa necis, profugi donum exitiale mariti.
Despectus tædæ, regnis se imponit Iarbas,
Et tepido fugit Anna rogo. Quis rebus agenis
Ferret opem, Nomadum late terrente tyranno?
Battus Cyrenen molli tum forte fovebat
Imperio, mitis Battus, lacrymasque dedisse
Casibus humanis facilis. Qui, supplice viso,
Intremuit regum eventus, dextramque tetendit.
Atque ea, dum flavas bis toudet messor aristas,
Servata interea sedes: nec longius uti
His opibus Battoque fuit. Nam ferre per æquor
Exitium miseræ iam Pygmaliona docebat.
Ergo agitur pelago, Divis inimica sibique,
Quod se non dederit comitem in suprema sorori;
Donec iactatam, laceris miserabile velis,

Fatalis turbo in Laurentes expulit oras.
Non cæli, non illa soli, non guara colentum,
Sidonis in Latia trepidabat naufraga terra.
Ecce autem Æneas, sacro comitatus Iulo,
Iam regni compos, noto sese ore ferebat.
Qui terræ defixam oculos, et multa timentem,
Ac deinde allapsam genibus lacrymantis Iuli,
Attollit, mitique manu intra limina ducit.
Atque ubi iam casus adversorumque pavorem
Hospitii lenivit honos, tum discere mœsta
Exposcit cura letum infelicis Elissæ.
Cui sic, verba trahens largis cum fletibus, Anna
Incipit, et blandas addit pro tempore voces:
Nate Dea, solus regni lucisque fuisti
Germanæ tu causa meæ. Mors testis: et ille
(Heu! cur non idem mihi tum?) rogus. Ora videre
Postquam est ereptum miseræ tua, litore sedit
Interdum, stetit interdum; ventosque secuta
Infelix oculis, magno clamore vocabat
Æneam; comitemque tuæ se imponere solam
Orabat paterere rati. Mox turbida anhelum
Retulit in thalamos cursum, subitoque tremore
Substitit, et sacrum timuit tetigisse cubile.
Inde amens, nunc sidereum fulgentis Iuli
Effigiem fovet amplexu: nunc, tota repente
Ad vultus conversa tuos, ab imagine pendet,
Conqueriturque tibi, et sperat responsa remitti.
Non unquam spem ponit amor. Iam tecta domumque
Deserit, et rursus portus furibunda revisit,
Si qui te referant converso flamine venti.
Ad magicas etiam fallax atque improba gentis
Massylæ levitas descendere compulit artes.
Heu sacri vatum errores! Dum numina noctis
Eliciunt, spondentque novis medicamina curis,
Quod vidi, decepta, nefas! Congessit in atram
Cuncta tui monimenta pyram, et non prospera dona.
Tum sic Æneas, dulci repetitus amore:
Tellurem hanc iuro, vota inter nostra frequenter
Auditam vobis; iuro caput, Anna, tibique
Germanæque tuæ dilecti, invitus, Iuli,
Respiciens, ægerque animi, tum regna reliqui
Vestra, nec abscessem thalamo, ni, magna minatus,
Meque sua ratibus dextra imposuisset, et alto
Egisset rapidis classem Cyllenius Euris.
Sed cur (heu seri monitus!) cur, tempore tali,
Incustodito sævire dedistis amori?
Contra sic infit, volvens vix murmur anhelum
Inter singultus, labiisque trementibus, Anna:
Nigro forte Iovi, cui tertia regna laborant,
Atque atri sociæ thalami, nova sacra parabam,
Quis ægram mentem et trepidantia corda levaret
Infelix germana tori; furvasque trahebam
Ipsa manu, properans, ad visa pinuda, bidentes.
Namque asper somno dirus me impleverat horror,
Terque suam Dido, ter cum clamore vocarat;
Et læta exsultans ostenderat ora Sichæus.
Quæ dum abigomenti et sub lucem, ut visa secundent,
Oro cælicolas, ac vivo purgor in amni;
Illa cito, passu pervecta ad litora, mutæ
Oscula, qua steteras, bis terque infixit arenæ.
Deinde amplexa sinu late vestigia fovit;
Ceu cinerem orbatæ pressant ad pectora matres.
Tum, rapido præceps cursu, resolutaque crinem,
Evasit propere in celsam, quam struxerat ante
Magna mole, pyram: cuius de sede labatur
Cernere cuncta freta et totam Carthaginis urbem.
Hic, Phrygiam vestem et baccatum induta monile,
Postquam illum infelix hausit, quo munera primum
Sunt conspecta, diem, et convivia mente reduxit,
Festasque adventu mensas, teque ordine Troiæ
Narrantem longos, se pervigilante, labores,
In portus ameus rorantia lumina flexit:
[Atque hæc, sparsa coman, Divis in morte profudit:]
Di longæ noctis, quorum iam numina nobis
Mors instans maiora facit, precor, inquit, adeste,
Et placidi victos ardore admittite Manes.
Æneæ coniux, Veneris nurus, ulta maritum,
Vidi constructas nostræ Carthaginis arces:
Nunc ad vos magni descendet corporis umbra.
Me quoque fors dulci quondam vir notus amore
Exspectat, curas cupiens æquare priores.
Hæc dicens, ensem media in præcordia adegit,
Ensem Dardanii quæsitum in pignus amoris.
Viderunt comites, tristique per atria planctu
Concurrunt: magnis resonant ululatibus ædes.
Accepi infelix, dirisque exterrita fatis,
Ora manu lacerans, lymphato regia cursu
Tecta peto, celsosque gradus evadere nitor.
Ter diro fueram conata incumbere ferro;
Ter cecidi exanimæ membris revoluta sororis.
Iamque ferebatur vicina per oppida rumor.
Tum Cyrenæam, fatis agitantibus, urbem
Devenio: hinc vestris pelagi vis appulit oris.
Motus erat, placidumq: animum mentemque quie-
Troius in miseram rector susceperat Annam. (tam
Iamque omnes luctus omnesque e pectore curas
Dispulerat; Phrygiis nec iam amplius advena tectis
Illa videbatur. Tacito nox atra sopore
Cuncta per et terras et lati stagna profundi
Condiderat, tristi cum Dido, ægerrima vultu
Has visa in somnis germanæ effundere voces:
His, soror, in tectis longæ indulgere quieti,
Heu! nimium secura, potes? Nec, quæ tibi fraudes
Tendantur, quæ circumstent discrimina, cernis?
Ac nondum nostro infaustos generique soloque
Laomedonteæ noscis telluris alumnos?
Dum cælum rapida stellas vertigine volvet,
Lunaque fraterno lustrabit lumine terras,
Pax nulla Æneadas inter Tyriosque manebit.
Surge, age! Iam tacitas suspecta Laviniu fraudes
Molitur, dirumque nefas sub corde volutat.
Præterea (ne falsa putes hæc fingere somnum)
Haud procul hinc, parvo descendens fonte, Numicus
Labitur, et leni per valles volvitur amne.
Hic rapies, germana, viam, tutosque receptus.
Te sacra excipient hilares in flumina Nymphæ;
Æternumque Italis numen celebrabere in oris.
Sic fata, in tenuem Phœnissa evanuit auram.
Anna novis somno excutitur perterrita visis,
Itque timor totos gelido sudore per artus.
Tunc, ut erat, tenui corpus velamine tecta,
Prosiluit stratis, humilique egressa fenestra,
Per patulos currit plantis pernicibus agros;
Donec arenoso (sic fama) Numicius illam
Suscepit gremio, vitreisque abscondidit antris.
Orta dies totum radiis impleverat orbem,
Cum nullam Æneadæ thalamis Sidonida nacti,
Et Rutulum magno errantes clamore per agrum,
Vicini ad ripas fluvii manifesta sequuntur
Signa pedum: dumque inter se miranitur, ab alto
Amnis aquas cursumque rapit. Tum sedibus imis
Inter cæruleas visa est residere sorores
Sidonis, et placido Teucros affarier ore.
Ex illo, primis anni celebrata diebus,
Per totam Ausoniam veneranda numine culta est.
Hanc postquam in tristes Italam Saturnia pugnas
Hortata est, celeri superum petit æthera curru,
Optatum Latii tandem potura cruorem.

Diva Deæ parere parat, magnumque Libyssæ
Ductorem gentis, nulli conspecta, petebat.
Ille, virum cœtu tum forte remotus ab omni,
Incertos rerum eventus bellique volutans,
Anxia ducebat vigili suspiria voco.
Cui Dea sic dictis curas solatur amicis:
Quid tantum ulterius, rex o fortissime gentis
Sidoniæ, ducis cura ægrescente dolorem?
Omnis iam placata tibi manet ira Deorum;
Omnis Agenoridis rediit favor. Eia, age! segnes
Rumpe moras, rape Marmaricas in prœlia vires.
Mutati fasces. Iam bellum atque arma, senatus
Ex inconsulto, posuit Tirynthius heros;
Cunque alio tibi Flaminio sunt bella gerenda.
Me tibi, ne dubites, summi matrona Tonantis
Misit. Ego Œnotris æternum numen in oris
Concelebror, vestri generata e sanguine Beli.
Haud mora sit: rapido belli rape fulmina cursu,
Celsus Iapygios qua se Garganus in agros
Explicat. Haud longe tellus. Huc dirige signa.
[Hæc, ut Roma cadat, sat erit victoria Pœnis.]
Dixit, et in nubes humentia sustulit ora.
Cui dux, promissæ revirescens pignore laudis:
Nympha, decus generis, quo non sacratius ullum
Numen, ait, nobis, felix oblata secundes.
Ast ego te, compos pugnæ, Carthaginis arce
Marmoreis sistam templis, iuxtaque dicabo
Æquatam gemino simulacri munere Dido.
Hæc fatus, socios stimulat tumefactus ovantes:
Pone graves curas tormentaque lenta sedendi,
Fatalis Latio miles. Placavimus iras
Cœlicolum: redeunt Divi. Finita maligno
Hinc Fabio imperia, et mutatos Consule fasces,
Nuntio. Nunc dextras mihi quisque atque illa referto
Quæ, Marte exclusus, promittere magna solebas.
En, numen patrium spondet maiora peractis.
Vellantur signa, ac, Diva ducente, petamus,
Infaustum Phrygibus Diomedis nomine campum.
Dumque Arpos tendunt instincti pectora Pœni,
Subnixus rapte plebeii muneris ostro,
Sævit iam Rostris Varro, ingentique ruinæ
Festinans aperire locum, fata admovet Urbi.
Atque illi sine luce genus, surdumque parentum
Nomen, et immodice vibrabat in ore canoro
Lingua procax. Hinc auctus opes, largusque rapinæ,
Infima dum vulgi fovet, oblatratque senatum,
Tantum in quassata bellis caput extulit urbe,
Momentum ut rerum et fati foret arbiter unus,
Quo conservari Latium victore puderet.
Hunc, Fabios inter, sacrataque nomina Marti
Scipiadas, iuterque Iovi spolia alta ferentem
Marcellum, fastis labem suffragia cæca
Addiderant, Cannasque malum exitiale fovebat
Ambitus, et Graio funestior æquore Campus.
Idem, ut turbarum sator, atque accendere sollers
Invidiam, pravusque togæ, sic debilis arte
Belligera, Martemque rudis versare, nec ullo
Spectatus ferro, lingua sperabat adire
Ad dextræ decus, atque e Rostris bella ciebat.
Ergo alacer, Fabiumque moræ increpitare professus,
Ad vulgum in Patres et ovantia verba ferebat;
Vos, quorum imperium est, Consul præcepta mo-
Bellandi posco. Sedeone, an montibus erro, (dumque
Dum mecum Garamas et adustus corpora Maurus
Dividit Italiam? An ferro, quo cingitis, utor?
Exaudi, bone Dictator, quid Martia plebes
Imperitet. Pelli Libyas, Romamque levari
Hoste, iubet. Num festinant, quos plurima passos
Tertius exurit lacrymosis casibus annus?
Ite igitur, capite arma, viri. Mora sola triumpho,
Parvum iter est. Quæ prima dies ostenderit hostem,
Et Patrum regna et Pœnorum bella resolvet
Ite alacres: Latia devinctum colla catena
Hannibalem, Fabio, ducam, spectante, per urbem.
Hæc postquam increpuit, portis arma incitus effert,
Impellitque moras; veluti cum, carcere rupto,
Auriga indocilis totas effundit habenas,
Et, præceps trepida pendens in verbera planta,
Impar fertur equis; fumat male concitus axis,
Ac frena incerto fluitant discordia curru.
Ceruebat Paulus (namque huic communia Campus
Iura atque arma tulit) labi, mergente sinistro
Consule, res, pessumque dari: sed mobilis ira
Turbati vulgi, signataque mente cicatrix,
Undantes ægro frenabat corde dolores.
Nam, cum perdomita est armis iuvenilibus olim
Illyris ora viri, nigro allatraverat ore
Victorem invidia, et ventis iactarat iniquis.
Hinc inerat metus et duræ reverentia plebis.
Sed genus admotum Superis, summumque per altos
Attingebat avos cœlum. Numerare parentem
Assaracum retro præstabat Amulius auctor,
Assaracusque Iovem: nec, qui spectasset in armis,
Abnueret genus. Huic Fabius iam castra petenti:
Si tibi cum Tyrio credis fore maxima bella
Ductore, invitus vocem hanc e pectore rumpam,
Frustraris, Paule, Ausoniam. Te prœlia dira,
Teque hostis castris gravior manet: aut ego multo
Nequidquam didici casus prænoscere Marte.
Spondentem audivi, (piget, heu! tædetque senectæ,
Si, quas prospicio, restat passura ruinas)
Cum duce tam fausti Martis, qua viderit hora,
Sumturum pugnam. Quantum nunc, Paule, supremo
Absumus exitio, vocem hanc si Consulis ardens
Audivit Pœnus! iam latis obvia, credo,
Stat campis acies, exspectaturque sub ictu
Alter Flaminius. Quantos, insane, ciebis,
Varro, viros! Tu, pro Superi! tu protinus arma?
Tu campum noscas ante, exploresque trahendo,
[Qui ritus hostis.] Tu non, quæ copia rerum,
Quæ natura loci, quod sit, rimabere sollers,
Armorum genus? Et stantem super omnia tela
Fortunam adspicies? Fer, Paulle, in devia recti
Pectora: cur, uni patriam si affligere fas est,
Uni sit servare nefas? Eget improbus arcto
Iam victu Libys; et, belli fervore retuso,
Laxa fides socium est. Non hic domus hospita tecto
Invitat patrio; non fidæ mœnibus urbes
Excipiunt, renovatque pari se pube iuventus.
Tertia vix superest, crudo quæ venit Ibero,
Turba virum. Persta, et lenti meditamina belli
Cautus ama. Siqua interea invitaverit aura,
Annueritque Deus, velox accede secundis.
Cui breviter mœsto Consul sic ore vicissim:
Mecum erit hæc prorsus pietas, mentemque feremus
In Pœnos, invicte, tuam. Nec me unica fallit
Cunctandi ratio, qua, te grassante, senescens
Hannibal oppressum vidit considere bellum.
Sed quænam ira Deûm? Consul datus alter, opinor,
Ausoniæ est, alter Pœnis. Trahit omnia secum,
Et meluit demens, alio ne Consule Roma
Concidat. E Tyrio consortem accite senatu:
Non tam sæva volet. Nullus, qui portet in hostem,
Sufficit insano sonipes. Incedere noctis,
Quæ tardent cursum, tenebras dolet: itque superbus,
Tantum non strictis mucronibus, ulla retardet
Ne pugnas mora, dum vagina ducitur ensis.
Tarpeiæ rupes, cognataque sanguine nobis

Tecta Iovis, quæque arce sua nunc stantia linquo
Mœnia felicis patriæ, quocumque vocabit
Summa salus, testor, spreto discrimine, iturum.
Sed, si surda mihi pugnabunt castra monenti,
Haud ego vos ultra, uati, dulcemque morabor
Assaraci de gente domum: similemve videbit
Varroni Paullum redeuntem saucia Roma.
Sic tum, diversa turbati mente, petebant
Castra duces. At prædictis iam sederat arvis,
Ætolos Pœnus servans ad prœlia campos.
Non alias maiore virum, maiore sub armis
Agmine corripedum concussa est Itala tellus.
Quippe extrema simul gentique Urbique timebant;
Nec spes certandi plus uno Marte dabatur.
Faunigenæ socio bella invasere Sicano,
Sacra manus, Rutuli, servant qui Daunia regna,
Laurentique domo gaudent, et fonte Numici:
Quos Castrum, Phrygibusque gravis quondam Ardea
Quos celso devexa iugo Iunonia sedes (misit,
Lanuvium, atque altrix casti Collatia Bruti;
Quique immite nemus Triviæ, quique ostia Tusci
Amnis amant, tepidoque fovent Almone Cybeben.
Hinc Tibur, Catille, tuum, sacrisque dicatum
Fortunæ Præneste iugis, Antemnaque prisco
Crustumio prior, atque habiles ad aratra Labici:
Necnon sceptriferi qui potant Tibridis undam,
Quique Anienis habent ripas, gelidoque rigantur
Simbruvio, rastrisque domant Æquicula rura.
His Scaurus monitor: tenero tunc Scaurus in ævo;
Sed iam signa dabat nascens in sæcula virtus.
Non illis solitum crispare hastilia campo,
Nec mos pennigeris pharetram implevisse sagittis;
Pila volunt, brevibusque habiles mucronibus enses:
Ære caput tecti, surgunt super agmina cristis.
At quos ipsius mensis seposta Lyæi
Setia, et inclebri miserunt valle Velitræ,
Quos Cora, quos spumans immiti Signia musto,
Et quos pestifera Pomptini uligine campi
Qua Saturæ nebulosa palus restagnat, et atro
Liventes cœno per squalida turbidus arva
Cogit aquas Ufens, atque inficit æquora limo,
Ducit, avis pollens, nec dextra indignus avorum,
Scævola, cui diræ cælatur laudis honora
Effigie clypeus: flagrant altaribus ignes;
Tyrrhenum valli medio stat Mucius ira
In semet versa, sævitque in imagine virtus.
[Tunc, ictus specie, pavitare hoc bella magistro]
Cernitur effugiens ardentem Porsena dextram.
Quis Circæa iuga, et scopulosi verticis Anxur,
Hernicaque impresso raduntur vomere saxa,
Quis putri pinguis sulcaris Anagnia gleba,
Sulla Ferentinis Privernatumque maniplis
Ducebat simul excitis. Soræque iuventus
Addita fulgebat telis. Hic Scaptia pubes,
Hic Fabrateriæ vulgus; nec monte nivoso
Descendens Atina aberat, detritaque bellis
Suessa, atque a duro Frusino haud imbellis aratro.
At, qui Fibreno miscentem flumina, Lirim
Sulfurcum, tacitisque vadis ad litora lapsum,
Accolit Arpinas, accita pube Venafro
Ac Larinatum dextris: socia hispidus arma
Commovet, atque viris ingens exhaurit Aquinum.
Tullius æratas raptabat in agmina turmas,
Regia progenies et Tullo sanguis ab alto:
Indole, pro! quanta iuvenis, quantumque daturus
Ausoniæ populis ventura in sæcula civem!
Ille, super Gangen, super exauditus et Indos,
Implebit terras voce; et furialia bella
Fulmine compescet linguæ; nec deinde relinquet
Par decus eloquio cuiquam sperare nepotum.
Ecce inter primos, Therapnæo a sanguine Clausi,
Exsultat rapidis Nero non imitabilis ausis.
Hunc Amiterna cohors, et Bactris nomina ducens
Casperia, hunc Foruli, magnæque Reate dicatum
Cœlicolum Matri, necnon habitata pruinis
Nursia, et a Tetrica comitantur rupe cohortes.
Cunctis hasta decus, clypeusque refertur in orbem
Conique implumes, ac lævo tegmina crure.
Ibant, et læti pars Saucum voce canebant,
Auctorem gentis; pars laudes ore ferebant,
Sabe, tuas, qui, de proprio cognomine, primus
Dixisti populos magna ditione Sabinos.
Quid, qui Picenæ stimulat telluris alumnos,
Horridus et squamis et equina Curio crista?
Pars belli quam magna venit! Non æquore verso
Tam creber fractis albescit fluctus in undis:
Nec cœtu leviore, ubi mille per agmina virgo
Lunatis acies imitatur Martia peltis,
Perstrepit et tellus, et Amazonius Thermodon.
Hic et, quos pascunt scopulosæ rura Numanæ,
Et quis litoreæ fumant altaria Cupræ,
Quique Truentinas servant cum flumine turres,
Cernere erat: clypeata procul sub sole corusco
Agmina, sanguinea vibrant in nubila luce.
Stat fucare colus nec Sidone vilior Ancon,
Murice nec Libico; statque humectata Vomano
Adria, et inclemens hirsuti signifer Ascli.
Hoc Picus, quondam nomen memorabile ab alto
Saturno, statuit genitor, quem carmine Circe,
Exutum formæ, volitare per æthera iussit,
Et sparsit plumis croceum fugientis honorem.
Ante (ut fama docet) tellus possessa Pelasgis.
Quis Æsis regnator erat, fluvioque reliquit
Nomen, et a sese populos tum dixit Asilos.
Sed non ruricolæ firmarunt robore castra
Deteriore, cavis venientes montibus, Umbri.
Hos Æsis Sapisque lavant, rapidasque sonanti
Vortice contorquens undas per saxa Metaurus,
Et lavat ingentem perfundens flumine sacro
Clitumnus taurum, Narque albescentibus undis
In Tibrim properans, Tiniæque inglorius humor,
Et Clanis, et Rubico, et Senonum de nomine Sena.
Sed pater ingenti medios illabitur amne
Albula, et admota perstringit mœnia ripa.
His urbes Arna, et lætis Mevania pratis,
Hispellum, et duro monti per saxa recumbens
Narnia, et infestum nebulis humentibus olim
Iguvium, patuloque iacens sine mœnibus arvo
Fulginia: his populi fortes, Amerinus, et armis
Vel rastris laudande Camers, his Sassina dives
Lactis, et haud parci Martem coluisse Tudertes.
Ductor Piso viros spernaces mortis agebat,
Ora puer, pulcherque habitum: sed corde sagaci
Æquabat senium, atque astu superaverat annos.
Is primam ante aciem pictis radiabat in armis;
Arsacidum ut fulvo micat ignea gemma monili.
Iamque per Etruscos legio completa maniplos
Rectorem magno spectabat nomine Galbam.
Huic genus orditur Minos, illusaque tauro
Pasiphae: clarique deinc stant ordine patres.
Lectos Cære viros, lectos Cortona superbi
Tarconis domus et veteres misere Graviscæ.
Necnon Argolico dilectum litus Halceo
Alsium, et obsessæ campo squalente Fregellæ.
Adfuit et sacris interpres fulminis alis
Fæsula, et antiquus Romanis mœnibus horror,
Clusinum vulgus; cum, Porsena magne, iubebas
Nequidquam pulsos Romæ imperitare Superbos.

Tunc, quos a niveis exegit Luna metallis,
Insignis portu, quo non spatiosior alter
Innumeras cepisse rates, et claudere pontum,
Mæoniæque decus quondam Vetulonia gentis.
Bissenos hæc prima dedit præcedere fasces,
Et iunxit totidem tacito terrore secures.
Hæc altas eboris decoravit honore curules,
Et princeps Tyrio vestem præ exuit ostro:
Hæc eadem pugnas accendere protulit ære.
His mixti Nepesina cohors Æquique Falisci,
Quique tuos, Flavina, focos, Sabatia quique
Stagna tenent, Ciminique lacum, qui Sutria tecta
Haud procul, et sacrum Phœbo Soracte, frequentant.
Spicula bina gerunt; capiti cudone ferino
Sat cautum; Lycios damnant hastilibus arcus.
Hæ bellare acies norant. At Marsica pubes
Et bellare manu, et chelydris cantare soporem,
Vipereumque herbis hebetare et carmine dentem.
Æetæ prolem, Anguitiam, mala gramina primam
Monstravisse ferunt, tactuque domare venena,
Et lunam excussisse polo, stridoribus amnes
Frenantem, ac silvis montes nudasse vocatis.
Sed populis nomen posuit metuentior hospes,
Cum fugeret Phrygias trans æquora Marsya Crenas,
Mygdoniam Phœbi superatus pectine lotos.
Marruvium, veteris celebratum nomine Marri,
Urbibus est illis caput, interiorque per udos
Alba sedet campos, pomisque rependit aristas.
Cætera in obscuro famæ, et sine nomine, vulgi
Sed numero castella valent; coniungitur acer
Pelignus, gelidoque rapit Sulmone cohortes.
Nec cedit studio Sidicinus sanguine miles,
Quem genuere Cales. Non parvus conditor urbi
(Ut fama est) Calais, Boreæ quem, rapta per auras,
Orithyia vago Geticis nutrivit in antris.
Haud ullo levior bellis Vestina iuventus
Agmina densavit, venatu dura ferarum:
Quæ, Fiscelle tuas arces, Pinnamque virentem,
Pascuaque haud tarde redeuntia tondet Aveiæ;
Marrucina simul Frentanis æmula pubes
Corfini populos, magnumque Teate trahebat.
Omnibus in pugna fertur sparus, omnibus alto
Assuetæ volucrem cœlo demittere fundæ.
Pectora pellis obit cæsi venatibus ursi.
Iam vero, quos dives opum, quos dives avorum,
E toto dabat ad bellum Campania tractu,
Ductorum adventu vicinis sedibus Osci
Servabant; Sinuessa tepens, fluctuque sonorum
Vulturnum, quasque evertere silentia, Amiclæ,
Fundique, et regnata Lamo Caieta, domusque
Antiphatæ compressa freto, stagnisque palustre
Liternum, et quondam fatorum conscia Cyme:
Illic Nuceria, et Gaurus navalibus aptus;
Prole Dicarchea, multo cum milite Graia
Illic Parthenope, ac Pœno non pervia Nola,
Allifæ, et Clanio contemtæ semper Acerræ:
Sarrastes etiam populos, totasque videres
Sarni mitis opes: illic, quos sulfure pingues
Phlegræi legere sinus, Misenus, et ardens
Ore giganteo sedes Ithacesia Baii;
Non Prochyte, non ardentem sortita Typhoea
Inarime, non antiqui saxosa Telonis
Insula, nec parvis aberat Calatia muris;
Surrentum, et pauper sulci cerealis Abella:
In primis Capua, heu! rebus servare serenis
Inconsulta modum, et pravo peritura tumore.
Lætos rectoris formabat Scipio bello.
Ille viris pila, et ferro circumdare pectus
Addiderat; leviora domo de more parentum
Gestabant tela, ambustas sine cuspide cornos:
Aclydis usus erat, factæque ad rura bipennes.
Ipse, inter medios, venturæ ingentia laudis
Signa dabat, vibrare sudem, transmittere saltu
Murales fossas, undosum frangere nando,
Indutus thoraca, vadum: spectacula tanta
Ante acies virtutis erant. Sæpe, alite planta,
Ilia perfossum, et campi per aperta volantem,
Ipse pedes prævertit equum: sæpe arduus idem
Castrorum spatium et saxo transmisit et hasta:
Martia frons, facilesque comæ, nec pone retroque
Cæsaries brevior flagrabant lumina: miti
Adspectu, gratusque inerat visentibus horror.
Adfuit et Samnis nondum vergente favore
Ad Pœnos; sed nec veteri purgatus ab ira.
Qui Batulum, Nucrasque metunt, Boviania quique
Exagitant lustra, aut Caudinis faucibus hærent,
Et quos aut Rufræ, quos aut Æsernia, quosve
Obscura incultis Herdonia misit ab agris.
Bruttius haud dispar animorum, unaque iuventus
Lucanis excita iugis. Hirpinaque pubes
Horrebat telis, et tergo hirsuta ferarum.
Hos venatus ait. Lustra incoluere, sitimque
Avertunt fluvio; somnique labore parantur.
Additur his Calaber, Sallentinæque cohortes,
Nec non Brundisium, quo desinit Itala tellus.
Parebat legio audaci permissa Cethego;
Cui socias vires, atque indiscreta maniplis
Arma recensebant; nunc sese ostendere miles
Leucosiæ e scopulis, nunc quem Picentia Pæto
Misit, et exhaustæ mox Pœno Marte Cerillæ,
Nunc Silarus quos nutrit aquis, quo gurgite tradunt
Duritiem lapidum mersis inolescere ramis.
Ille et pugnacis laudavit tela Salerni,
Falcatos enses, et quæ Buxentia pubes
Aptabat dextris irrasæ robora clavæ.
Ipse, humero exsertus gentili more parentum,
Difficili gaudebat equo, roburque iuventæ:
Flexi cornipedis duro exercebat in orbe.
Vos etiam, accisæ desolatæque virorum
Eridani gentes, nullo attendente Deorum
Votis tunc vestris, casura ruistis in arma.
Certavit Mutinæ quassata Placentia bello:
Mantua mittenda certavit pube Cremonæ,
Mantua Musarum domus, atque ad sidera cantu
Evecta Aonio, et Smyrnæis æmula plectris.
Tum Verona Athesi circumflua, et undique sollers
Arva coronantem nutrire Faventia pinum.
Vercellæ, fuscique ferax Pollentia villi,
Et quondam Teucris comes in Laurentia bella
Ocni prisca domus, parvique Bononia Rheni.
Quique gravi remo, limosis segniter undis,
Lenta paludosæ proscindunt stagna Ravennæ.
Tum Troiana manus, tellure antiquitus orti
Euganea, profugique sacris Antenoris oris.
Necnon cum Venetis Aquileia superfluit armis.
Tum pernix Ligus, et sparsi per saxa Vagienni,
In decus Hannibalis duros misere nepotes.
Maxima tot populis rector fiducia Brutus
Ibat, et hortando notum accendebat in hostem.
Læta viro gravitas, ac mentis amabile pondus,
Et sine tristitia virtus. Non ille rigoris
Ingratas laudes, nec nubem frontis amabat,
Nec famam lævo quærebat limite vitæ.
Addiderat ter mille viros, in Marte sagittæ
Expertos, fidus Sicula regnator ab Ætna.
Non totidem Ilva viros, sed lætos stringere ferrum,
Armarat patrio, quo nutrit bella, metallo.
Ignosset, quamvis avido committere pugnam,

Varroni, quicumque simul tot tela videret.
Tantis agminibus Rhœteo litore quondam
Fervere, cum magnæ Troiam invasere Mycenæ,
Mille rates vidit Leandrius Hellespontus.
Ut ventum ad Cannas, urbis vestigia priscæ,
Defigunt diro signa infelicia vallo.
Nec, tanta miseris iamque impendente ruina,
Cessarunt Superi vicinas prodere clades.
Per subitum attonitis pila exarsere maniplis;
Et celsæ toto ceciderunt aggere pinnæ;
Nutantique ruens prostravit vertice silvas
Garganus; fundoque imo mugivit anhelans
Aufidus; et, magno late distantia ponto,
Terruerunt pavidos accensa Ceraunia nautas.
Quæsivit Calaber, subducta luce repente
Immensis tenebris, et terram et litora Sipus:
Obseditque frequens castrorum limina bubo.
Nec densæ trepidis apium se involvere nubes
Cessarunt aquilis: non unus crine corusco,
Regnorum eversor, rubuit letale cometes.
Castra quoque et vallum rabidæ sub nocte silenti
Irrupere feræ, raptique ante ora paventum
Adiunctos vigilis sparserunt membra per agros.
Ludificante etiam terroris imagine somnos,
Gallorum visi bustis erumpere Manes:
Terque quaterque solo penitus tremuere revulsæ
Tarpeiæ rupes, atque atro sanguine flumen
Manavit Iovis in templis, lacrymæque vetusta
Effigie patris large fluxere Quirini:
Maior et horrificis sese extulit Allia ripis.
Non Alpes sedere loco, non nocte dieve
Ingentes inter stetit Apenninus hiatus.
Axe super medio, Libyes a parte, coruscæ
In Latium venere faces; ruptusque fragore
Horrisono polus, et vultus patuere Tonantis.
Ætnæos quoque contorquens e cautibus ignes,
Vesbius intonuit; scopulisque in nubila iactis
Phlegræus tetigit trepidantia sidera vertex.
Ecce, inter medios, belli præsagus, et ore
Attonito sensuque simul, clamoribus implet
Miles castra feris, et anhelat clade futura:
Parcite, crudeles Superi! iam stragis acervis
Deficiunt campi; video per densa volantem
Agmina ductorem Libyæ, currusque citatos
Arma virum super atque artus et signa trahentem.
Turbinibus furit insanis, et prœlia ventus
Inque oculos inque ora rotat. Cadit immemor ævi
Nequidquam, Trasymene, tuis Servilius oris
Subductus. Quo, Varro, fugis? Pro Iupiter! ictu
Procumbit saxi, fessis spes ultima, Paulus.
Cesserit huic Trebia exitio. Pons ecce cadentum
Corporibus struitur; reicitque cadavera fumans
Aufidus, ac victrix insultat bellua campis.
Gestat Agenoreus nostro de more secures
Consulis, et sparsos lictor fert sanguine fasces.
In Libyam Ausonii portatur pompa triumphi.
O dolor! hoc etiam, Superi, vidisse iubetis?
Congesto, lævæ quodcumque avellitur, auro
Metitur Latias victrix Carthago ruinas.

Liber nonus

Turbato monstris Latio, cladisque futuræ
Signa per Ausoniam prodentibus irrita Divis,
Haud secus, ac si fausta forent et prospera pugnæ
Omina venturæ, Consul traducere noctem
Ex somnis, telumque manu vibrare per umbras,
Ac modo segnitiæ Paullum increpitare, modo acres
Exercere tubas nocturnaque classica velle.
Nec minor in Pœno properi certaminis ardor.
Erumpunt vallo, Fortuna urgente sinistra,
Consertæque manus: iam, sparsi ad pabula campis
Vicinis raptanda, Macæ fudere volucrem
Telorum nubem. Ante omnes invadere bella
Mancinus gaudens, hostilique ingere primus
Tela cruore, cadit; cadit et numerosa iuventus.
Nec, pecudum fibras, Varro, et contraria Paullo
Auspicia incusante Deûm, compesceret arma,
Ni sors alterni iuris, quo castra reguntur,
Arbitrium pugnæ properanti in fata negasset;
Quæ tamen haud valuit perituris millibus una
Plus donasse die. Rediere in castra, gemente
Haud dubie Paulo, qui crastina iura videret
Amenti cessura viro, frustraque suorum
Servatas a cæde animas: nam, turbidus ira,
Infensusque moræ, dilata ob prœlia, ductor:
Siccine, sic, inquit, grates pretiumque rependis,
Paulle, tui capitis? Meruerunt talia, qui te
Legibus atque urnæ dira eripuere minanti?
Tradant immo hosti revocatos ilicet enses,
Tradant arma, iube, aut pugnantum deripe dextris.
Sed vos, quorum oculos atque ora humentia vidi,
Vertere cum Consul terga, et remeare iuberet,
Ne morem et pugnæ signum expectate petendæ:
Dux sibi quisque viam rapito, cum spargere primis
Incipiet radiis Gargana cacumina Phœbus. (hunc
Pandam egomet propere portas. Ruite ocyus, atque
Ereptum revocate diem. Sic turbidus ægra
Pestifero pugnæ castra incendebat amore.
At Paulus, iam non idem nec mente nec ore,
Sed qualis stratis deleto milite campis
Post pugnam stetit, ante oculos atque ora futuro
Obversante malo; ceu iam spe lucis ademta,
Cum stupet exanimata parens, natique tepentes
Nequidquam fovet extremis amplexibus artus:
Per toties, inquit, concussæ mœnia Romæ,
Perque has, nox Stygia quas iam circumvolat umbra,
Insontes animas, cladi parce obvius ire:
Dum transit Divum furor, et consumitur ira
Fortunæ, novus, Hannibalis, sat nomina ferre
Si discit miles, nec frigidus adspicit hostem.
Nonne vides, cum vicinis auditur in arvis,
Quam subitus linquat pallentia corpora sanguis?
Quamque fluant arma ante tubas? Cunctator et æger,
Ut rere, in pugnas Fabius quoscumque sub illis
Culpatis duxit signis, nunc arma capessunt.
At, quos Flaminius . . . Sed dira avertite, Divi!
Sin nostris animus monitis precibusque repugnat;
Aures pande Deo. Cecinit Cumæa per orbem
Hæc olim vates; et te, præsaga, tuosque
Vulgavit terris, proavorum ætate, furores.
Iamque alter tibi, nec perplexo carmine, coram
Fata cano vates; sistis ni crastina signa,
Firmabis nostro Phœbeæ dicta Sibyllæ
Sanguine. Nec Graio posthac Diomede ferentur,
Sed te, si perstas, insignes Consule campi.
Hæc Paulus, lacrymæque oculis ardentibus ortæ.
Necnon et noctem sceleratus polluit error.
Xanthippo captus, Libycis tolerarat in oris
Servitium Satricus, mox inter præmia regi
Autololum dono datus ob virtutis honorem:
Huic domus et gemini fuerant Sulmone relicti
Matris in uberibus nati, Mancinus, et una
Nomine Rhœteo Solimus: nam Dardana origo,
Et Phrygio genus a proavo, qui, sceptra secutus
Æneæ, claram muris fundaverat urbem,
Ex sese dictam Solimon: celebrata colonis
Mox Italis, paulatim attrito nomine Sulmo.
Ac tum barbaricis Satricus cum rege catervis

Advectus, quo non spretum, si posceret usus,
Noscere Gætulis Latias interprete voces.
Postquam posse datum Peligna revisere tecta,
Et patrium sperare larem, ad conamina noctem
Advocat, ac furtim castris evadit iniquis.
Sed fugâ nuda viri: sumto nam prodere cœpta
Vitabat clypeo, et dextra remeabat inermi.
Exuvias igitur prostrataque corpora campo
Lustrat, et exutis Mancini cingitur armis.
Iamque metus levior: verum, cui demta ferebat
Exsangui spolia, et cuius nudaverat artus,
Natus erat, paulo ante Maca prostratus ab hoste.
Ecce, sub adventum noctis primumque soporem,
Alter natorum, Solymus, vestigia vallo
Ausonio vigil extulerat, dum sorte vicissim
Alternat portæ excubias, fratrisque petebat
Mancini stratum sparsa inter funera corpus,
Furtiva cupiens miserum componere terra.
Nec longum celerarat iter, cum tendere in armis
Aggere Sidonio venientem conspicit hostem.
Quodque dabat Fors in subitis necopina, sepulcro
Ætoli condit membra occultata Thoantis.
Inde, ubi nulla sequi propius pone arma, virumque
Incomitata videt vestigia ferre per umbras,
Prosiliens tumulo, contorquet nuda parentis (tum
In terga, haud frustra, iaculum; Tyriamque sequeu-
Satricus esse manum et Sidonia vulnera credens,
Auctorem cæci trepidus circumspicit ictus.
Verum, ubi victorem iuvenili robore cursus
Attulit, et notis fulsit lux tristis ab armis,
Fraternusque procul, luna prodente, retexit
Ante oculos sese, et radiavit comminus umbo;
Exclamat iuvenis, subita flammatus ab ira:
Non sim equidem Sulmone satus tua, Satrice, proles,
Nec frater, Mancine, tuus; fatearque nepotem
Pergameo indignum Solymo, si evadere detur
Huic nostras impune manus. Tu nobile gestes
Germani spolium ante oculos, referasque superba,
Me spirante, domus Pelignæ perfidus arma?
Hæc tibi, cara pareus Acca, ad solatia luctus,
Dona feram, nati ut figas æterna sepulcro.
Talia vociferans stricto mucrone ruebat.
Ast illi iam tela manu, iamque arma fluebant,
Audita patria, natisque, et coniuge, et armis;
Ac membra et sensus gelidus stupefecerat horror.
Tum vox semianimi miseranda effunditur ore:
Parce, precor, dextræ, non ut mihi vita supersit,
(Quippe nefas hac velle frui) sed sanguine nostro
Ne damnes, o nate, manus. Carthaginis ille
Captivus, patrias nunc primum advectus in oras,
Ille ego sum Satricus, Solymi genus. Haud tua, nate,
Fraus ulla est. Iaceres in me cum fervidus hastam,
Pœnus eram. Verum, castris elapsus acerbis,
Ad vos et caræ properabam coniugis ora.
Hunc rapui exanimi clypeum: sed iam, unice nobis,
Hæc fratris tumulis arma excusata reporta.
Curarum tibi prima tamen sit, nate, referre
Ductori monitus Paullo, producere bellum
Nitatur, Pœnoque neget certamina Martis.
Augurio exsultat Divûm, immensamque propinqua
Stragem acie sperat. Quæso, cohibete furentem
Varronem: namque hunc fama est impellere signa.
Sat magnum hoc miseræ fuerit mihi cardine vitæ
Solamen, cavisse meis. Nunc ultima, nate,
Invento simul atque amisso redde parenti
Oscula. Sic fatus, galeam exuit, atque rigentis
Invadit nati tremebundis colla lacertis;
Attonito et nitens verbis sanare pudorem
Vulneris impressi, telum excusare laborat:
Quis testis nostris, quis conscius, affuit actis?
Non nox errorem nigranti condidit umbra?
Cur trepidas? Da, nate, magis, da iungere pectus.
Absolvo pater ipse manum; atque, in fine laborum,
Hæc condas oculos dextra, precor. At miser, imo
Pectore suspirans, iuvenis non verba vicesque
Alloquio vocemve refert; sed sanguinis atri
Sistere festinat cursum, laceroque ligare
Ocyus illacrymans altum velamine vulnus.
Tandem inter gemitus miseræ erupere querelæ:
Siccine te nobis, genitor, Fortuna reducit
In patriam? sic te nato, natumque parenti,
Impia restituit? Felix, o, terque quaterque
Frater, cui fatis genitorem agnoscere ademtum!
Ast ego, Sidoniis imperditus, ecce, parentem
Vulnere cognosco. Saltem hoc, Fortuna, fuisset
Solamen culpæ, dubia ut mihi signa dedisses
Infausti generis. Verum linquetur iniquis
Non ultra Superis nostros celare labores.
Hæc dum amens queritur, iam, deficiente cruore,
In vacuas senior vitam disperserat auras.
Tum iuvenis, mœstum attollens ad sidera vultum:
Pollutæ dextræ et facti, Titania, testis
Infandi, quæ nocturno mea lumine tela
Dirigis in patrium corpus, non amplius, inquit,
His oculis et damnato violabere visu.
Hæc memorat, simul ense fodit præcordia, et, atrum
Sustentans vulnus, mananti sanguine signat
In clypeo mandata patris, Fuge prœlia, Varro:
Ac summi tegimen suspendit cuspide teli;
Defletumque super prosternit membra parentem.
Talia venturæ mittebant omina pugnæ
Ausoniis Superi; sensimque abeuntibus umbris,
Conscia nox sceleris roseo cedebat Eoo.
Ductor in arma suos Libys, et Romanus in arma
Excibant de more suos: Pœnisque redibat,
Qualis nulla dies omni surrexerit ævo.
Non verborum, inquit, stimulantum, Pœnus, egetis,
Herculeis iter a metis ad Iapygis agros
Vincendo emensi: nusquam est animosa Saguntos:
Concesserê Alpes: pater ipse superbus aquarum
Ausonidum, Eridanus captivo defluit alveo.
Strage virum [mersus] Trebia est, atque ora sepulto
Lydia Flaminio premitur; lateque refulgent
Ossibus, ac nullo sulcantur vomere campi.
Clarior his titulus, plusque allatura cruoris
Lux oritur. Mihi magna satis, sat vero superque
Bellandi merces sit gloria: cætera vobis
Vincantur. Quidquid diti devexit Ibero,
Quidquid in Ætnæis iactavit Roma triumphis;
Quin etiam Libyco siquid de litore raptum
Condidit, in vestros veniet sine sortibus enses.
Ferte domos, quod dextra dabit: nil, ductor honoris,
Ex opibus posco. Raptor per sæcula longa,
Dardanus edomitum vobis spoliaverit orbem.
Qui Tyria ducis Sarranum ab origine nomen,
Seu Laurens tibi, Sigeo sulcata colono,
Arridet tellus, seu sunt Byzacia cordi
Rura magis, centum Cereri fruticantia culmis,
Electos optare dabo inter præmia campos.
Addam etiam, flava Tibris quas irrigat unda,
Captivis late gregibus depascere ripas.
Qui vero, externo socius mihi sanguine, Byrsæ
Signa moves, dextram Ausonia si cæde cruentam
Attolles, hinc iam civis Carthaginis esto.
Neu vos Garganus Daunique fefellerit oru;
Ad muros statis Romæ: licet avia longe
Urbs agat, et nostro procul a certamine distet,
Hic hodie ruet. Atque ultra te ad prœlia, miles,

Nulla voco. Ex acie tende in Capitolia cursum.
Hæc memorat. Tum, propulso munimine valli,
Fossarum rapuere moras; aciemque, locorum
Consilio, curvis accommodat ordine ripis.
Barbaricus lævo stetit ad certamina cornu
Bellator Nasamon, unaque immanior artus (cesque,
Marmarides; tum Maurus atrox, Garamasque, Ma-
Et Massylæ acies, et ferro vivere lætum
Vulgus Adyrmachidæ pariter, gens accola Nili,
Corpora ab immodico servans nigrantia Phœbo:
Quis positum agminibus caput imperiumque Neal-
At, parte in dextra, sinuat qua flexibus undam (ces.
Aufidus, et curvo circumerrat gurgite ripas,
Mago regit: subiere leves, quos horrida misit
Pyrene, populi, varioque auxere tumultu
Flumineum latus: effulget cetrata iuventus;
Cantaber ante alios, nec tectus tempora Vasco,
Ac torto miscens Balearis prœlia plumbo,
Bætigenæque viri. Celsus media ipse coercet
Agmina, quæ patrio firmavit milite, quæque
Celtarum Eridano perfusis sæpe calervis.
Sed, qua se fluvius retro labentibus undis
Eripit, et nullo cuneos munimine vallat,
Turritæ moles, ac propugnacula dorso
Bellua nigranti gestans, ceu mobilis agger,
Nutat, et erectos attollit ad æthera muros.
Cætera iam Numidis circumvolitare, vagosque
Ferre datur cursus, et toto fervere campo.
Dum Libys incenso dispensat milite vires,
Hortandoque iterum atque iterum insatiabilis urget
Factis quemque suis, et se cognoscere iactat,
Qua dextra veniant stridentis sibila teli;
Promittitque viris, nulli se defore testem;
Iam Varro, exacta vallo legione, movebat
Cladum principia; ac, palleuti lætus in unda,
Laxabat sedem venturis portitor umbris.
Stant primi, quos sanguineæ pendente vetabant
Irenotæ clypeo, defixique omine torpent.
Iuxta terribilis facies; miseranda iacebant
Corpora in amplexu; natusque in pectore patris
Imposita vulnus dextra letale tegebat.
Effusæ lacrymæ, Maneiniique inde reversus
Fraterna sub morte dolor, tum triste movebat
Augurium, et similes defuncto in corpore vultus.
Ocyus erroris culpam deflendaque fata
Ductori pandunt, atque arma vetantia pugnam.
Ille, ardens animi, Ferte hæc, ait, omina Paullo:
Namque illum, cui femineo stant corde timores,
Moverit ista manus, quæ, cæde imbuta nefanda;
Cum Furiæ expeterent pœnas, fortasse paterno
Signavit moriens sceleratum sanguine carmen.
Tum minitans propere describit munera pugnæ;
Quaque feras sævus gentes aciemque Nealces
Temperat, hac sese Marso cum milite, cumque
Samnitum opponit signis, et Iapyge alumno.
At campi medio (namque hac in parte videbat
Stare ducem Libyæ) Servilius obvia adire
Arma, et Picentes Umbrosque inferre iubetur.
Cætera Paullus habet dextro certamina cornu.
His super, insidias contra Nomadumque volucrem
Scipiadæ datur ire manum: quæque arte dolisque
Scindent se turmæ, prædicit spargere bellum.
Iamque propinquabant acies: agilique virorum
Discursu, mixtoque simul calefacta per ora (mis,
Cornipedum hinnitu, et multum strepitantibus ar-
Errabat cæcum turbata per agmina murmur.
Sic, ubi prima movent pelago certamina venti,
Inclusam rabiem ac sparsuras astra procellas
Parturit unda freti; fundoque emota, minaces
Exspirat per saxa sonos, atque, acta cavernis,
Torquet anhelantem spumanti vertice pontum.
Nec vero, fati tam sævo in turbine, solum
Terrarum fuit ille labor: Discordia demens
Intravit cœlo, Superosque ad bella coegit.
Hinc Mavors, hinc Gradivum comitatus Apollo,
Et domitor tumidi pugnat maris: hinc Venus amens,
Hinc Vesta, et captæ stimulatus cæde Saguntì
Amphitryoniades, pariter veneranda Cybebe,
Indigetesque Dei, Faunusque, satorque Quirinus,
Alternusque animæ mutato Castore Pollux.
Contra, cincta latus ferro, Saturnia Iuno,
Et Pallas, Libycis Tritonidos edita lymphis,
Ac patrius flexis per tempora cornibus Hammon,
Multaque præterea Divorum turba minorum.
Quorum ubi mole simul venientum et gressibus alma
Intremuit tellus, pars implevere propinquos
Divisi montes, pars sedem nube sub alta
Ceperunt: vacuo descensum ad prœlia cœlo.
Tollitur immensus deserta ad sidera clamor,
Phlegræis quantas effudit ad æthera voces
Terrigena in campis exercitus; aut sator ævi
Quanta Cyclopas nova fulmina voce poposcit
Iupiter, exstructis vidit cum montibus ire
Magnanimos raptum cœlestia regna Gigantas.
Nec vero prima in tantis concursibus hasta
Ulla fuit. Stridens nimbus, certante furore,
Telorum simul effusus, cupidæque cruoris
Hinc atque hinc animæ gemina cecidere procella.
Acrius insanus dextra qua ducitur ensis,
Bellantum pars magna iacet. Super ipsa suorum
Corpora consistunt avidi, calcantque gementes.
Nec magis aut Libyco protrudi Dardana nisu
Avertive potest pubes, aut ordine pelli
Fixa suo Sarrana manus, quam vellere sede
Si cœptet Calpen, impacto gurgite, pontus.
Amisere ictus spatium; nec, morte peracta,
Arctatis cecidisse licet. Galea horrida flictu
Adversæ ardescit galeæ, clypeusque fatiscit
Impulsu clypei, atque ensis contunditur ense.
Pes pede, virque viro teritur: tellusque videri
Sanguineo perta nequit; cœlumque et sidera pendens
Abstulit ingestis nox densa sub æthere telis.
Quis adstare loco dederat Fortuna secundo,
Contorum longo et proceræ cuspidis ictu,
Ceu primas agitent acies, certamina miscent.
At quos deinde tenet retrorsum inglorius ordo,
Missilibus certant pugnas æquare priorum.
Ultra clamor agit bellum; milesque, cupiti
Martis inops, sævis impellit vocibus hostem.
Non ullum defit teli genus. Hi sude pugnas,
Hi pinu flagrante cient, hi pondere pili:
At saxis fundaque alius, iaculoque volucri.
Interdum stridens per nubila fertur arundo,
Interdumque ipsis metuenda falarica muris.
Speramusne, Deæ, quarum mihi sacra coluntur,
Mortali totum huic aperire in sæcula voce
Posse diem? Tantumne datis confidere linguæ,
Ut Cannas uno ore sonem? Si gloria vobis
Nostra placet, neque vos magnis avertitis ausis,
Huc omnes cautus Phœbumque vocate parentem.
Verum utinam posthac animo, Romane, secunda,
Quanto tunc adversa, feras! sitque hactenus, oro,
Nec libeat tentare Deis, an Troia proles
Par bellum tolerare queat. Tuque, anxia fati,
Pone, precor, lacrymas, et adora vulnera, laudes
Perpetuas paritura tibi: nam tempore, Roma,
Nullo maior eris. Mox sic labere secundis,
Ut sola cladum tuearis nomina fama.

Iamque, inter varias, Fortuna, utrimque virorum
Alternata vices, incerto eluserat iras
Eventu; mediaque diu pendente per ambas
Spe gentes, paribus Mavors flagrabat in armis.
Mitia ceu virides agitant cum flamina culmos,
Necdum maturas impellit ventus aristas,
Huc atque huc it summa seges, nutansque vicissim
Alterno lente motu incurvata nitescit.
Tandem barbaricis perfractam viribus aeri
Dissipat incurrens aciem clamore Nealces:
Laxati cunei, perque intervalla citatus
Irrupit trepidis hostis. Tum turbine nigro
Sanguinis exundat torrens: nullumque sub una
Cuspide procumbit corpus. Dum vulnera tergo
Bellator timet Ausonius, per pectora saevas
Exceptat mortes, et leto dedecus arcet.
Stabat cum primis mediae certamine pugnae,
Aspera semper amans, et par cuicumque periclo,
Scaevola; nec tanta vitam iam strage volebat,
Sed dignum proavo letum, et sub nomine mortem.
Is, postquam frangi res, atque augescere vidit
Exitium, Brevis hoc vitae quodcumque relictum,
Extendamus, ait: nam virtus futile nomen,
Ni decori sat sint pariendo tempora leti.
Dixit: et in medios, qua dextera concita Poeni
Limitem agit, vasto connixus turbine fertur.
Hic exsultantem Caralim, atque erepta volentem
Induere excelso caesi gestamina trunco,
Ense subit, capuloque tenus ferrum impulit ira.
Volvitur ille ruens, atque arva hostilia morsu
Appetit, et mortis premit in tellure dolores.
Nec Gabari Sicchaeque virum tenuere furentes
Concordi virtute manus; sed perdidit acer,
Dum stat, decisam Gabar inter proelia dextram.
At Sicchа auxilium, magno turbante dolore,
Dum temere accelerat, calcato improvidus ense,
Succidit, ac nudae sero vestigia plantae
Damnavit, dextraque iacet morientis amici.
Tandem convertit fatalia tela Nealcae
Fulmineï gliscens iuvenis furor. Exsilit ardens,
Nomine tam claro stimulante, ad praemia caedis.
Tum silicem scopulo avulsum, quem montibus altis
Depulerat torrens, raptum contorquet in ora
Turbidus. Incusso crepuerunt pondere malae,
Ablatusque viro vultus: concreta cruento
Per nares cerebro sanies fluit; atraque manant
Orbibus elisis et trunca lumina fronte.
Sternitur unanimo Marius succurrere Capro
Conatus, metuensque viro superesse cadenti. (bus
Lucis idem auspicium, ac patrium et commune duo-
Paupertas; sacro iuvenes Praeneste creati
Miscuerant studia, et iuncta tellure serebant.
Velle ac nolle ambobus idem, sociataque toto
Mens aevo, ac parvis dives concordia rebus.
Occubuere simul: votisque ex omnibus unum
Id Fortuna dedit, iunctam inter proelia mortem.
Arma fuere decus victori bina Symaetho.
Sed longum tanto laetari munere casus
Haud licitum Poenis. Aderat terrore minaci
Scipio, conversas miseratus terga cohortis,
Et cuncti fons Varro mali, flavusque comarum
Curio, et a primo descendens consule Brutus.
Atque, his fulta viris, acies repararet ademtum
Mole nova campum, subito ni turbine Poeus
Agmina freuasset iam procurrentia ductor.
Isque ut Varronem procul inter proelia vidit,
Et iuxta sagulo circumvolitare rubenti
Lictorem: Nosco pompam, atque insignia nosco:
Flaminius modo talis, ait. Tum fervidus acrem
Ingentis clypei tonitru praenuntiat iram.
Heu miser! aequari potuisti funere Paullo,
Si tibi non ira Superum tunc esset ademtum
Hannibalis cecidisse manu. Quam saepe querere,
Varro, Deis, quod Sidonium defugeris ensem!
Nam, rapido subitam portans in morte salutem
Procursu, coepta in sese discrimina vertit
Scipio. Nec Poenum, quamquam est ereptus opimae
Caedis honor, mutasse piget maiore sub hoste
Proelia, et erepti Ticina ad flumina patris
Exigere, oblato tandem certamine, poenas.
Stabant educti diversis orbis in oris,
Quantos non alio vidit concurrere tellus
Marte, viri, dextraque pares; sed cetera ductor
Anteibat Latius, melior pietate fideque.
Desiluere cava turbati ad proelia nube,
Mavors Scipiadae metuens, Tritonia Poeno;
Adventuque Deûm, intrepidis ductoribus, ambae
Contremuere acies. Ater, qua pectora flectit
Pallas, Gorgoneo late micat iguis ab ore;
Sibilaque horrificis torquet serpentibus aegis.
Fulgent sanguinei, geminum vibrare cometen
Ut credas, oculi: summaque in casside largus
Undantes volvit flammas ad sidera vertex.
At Mavors, moto proturbans aera telo,
Et clypeo campum involvens, Aetnaea Cyclopum
Munere fundentem loricam incendia gestat,
Ac pulsat fulva consurgens aethera crista.
Ductores, pugnae intenti, quantumque vicissim
Audere est, propius mensi, tamen arma ferentes
Sensere adveuisse Deos; et, laetus uterque
Spectari Superis, addebant mentibus iras.
Iamque ictu valido libratam a pectore Poeni
Pallas in obliquum dextra detorserat hastam:
Et Gradivus, opem Divae portare ferocis
Exemplo doctus, porgebat protinus ensem
Aetnaeum in pugnas inveui, ac maiora iubebat.
Tum virgo, ignescens penitus, violenta repente
Suffudit flammis ora, atque, obliqua retorquens
Lumina, turbato superavit Gorgona vultu.
Erexere omnes immania membra chelydri,
Aegide commota, primique furoris ad ictus
Rettulit ipse pedem sensim a certamine Mavors.
Hic Dea convulsam rapido conamine partem
Vicini montis, scopulisque horrentia saxa,
In Martem furibunda iacit; longeque relatus
Expavit sonitus, tremefacto litore, Sason.
At non haec Superum fallebant proelia regem.
Demittit propere succiuctam nubibus Irim,
Quae nimios frenet motus, ac talia fatur:
I, Dea, et Oenotris velox allabere terris,
Germanoque truces, dic, Pallas mitiget iras,
Nec speret fixas Parcarum vertere leges:
Dic etiam, Ni desistis, (nam virus et aestus
Flammifera novi mentis) nec colligis iram,
Aegide praecellant quantum horrida fulmina, nosces.
Quae postquam accepit dubitans Tritonia virgo,
Nec sat certa diu, patriis an cederet armis,
Absistemus, ait, campo: sed, Pallade pulsa,
Num fata avertet? coeloque arcebit ab alto
Cernere Gargani ferventia caedibus arva?
Haec effata, cava Poenum in certamina nube
Sublatum diversa tulit, terrasque reliquit.
At Gradivus atrox remeantis in aethera Divae
Abscessu revocat mentes, fusosque per aequor
Ipse manu magna, nebulam circumdatus, acri
Restituit pugnae. Convertunt signa, novamque
Instaurant Itali, versa formidine, caedem:
Cum ventis positus custos, cui flamina carcer

Imperio compressa tenet, cœlumque ruentes
Euriqueet Boreæ parent, Corique Notique,
Iunonis precibus, promissa haud parva ferentis,
Regnantem Ætolis Vulturnum in prœlia campis
Effrenat. Placet hic iræ exitiabilis ultor.
Qui, se postquam Ætnæ mersit candente barathro,
Concepitque igues, et flammea protulit ora,
Evolat horrendo stridore, ac Daunia regna
Perflat, agens cæcam glomerato pulvere nubem.
Eripuere oculos auræ, vocemque, manusque:
Vortice arenoso candentes (flebile dictu)
Torquet in ora globos Italum, et bellare maniplis
Iussa lætatur rabie. Tum, mole ruinæ,
Sternuntur tellure et miles et arma tubæque,
Atque omnis retro, flatu occursante, refertur
Lancea, et in tergum Rutulis cadit irritus ictus.
Atque idem flatus Pœnorum tela secundant;
Et, velut amento contorta, hastilia turbo,
Adiuvat, ac Tyrias impellit stridulus hastas.
Tum, denso fauces præclusus pulvere, miles
Iguavam mortem compresso mœret hiatu.
Ipse, caput flavum caligine conditus atra,
Vulturnus, multaque comam perfusus arena,
Nunc versos agit a tergo strideutibus alis,
Nunc, mediam in frontem veniens clamante procella,
Obvius arma quatit, patuloque insibilat ore.
Interdum intentos pugnæ, et iam iamque ferentes
Hostili iugulo ferrum, conamine ducto
Avertit, dextramque ipso de vulnere vellit.
Nec satis Ausonias passim fœdare cohortes;
In Martem vomit immixtas mugitibus auras;
Bisque Dei summas vibravit turbine cristas.
Quæ dum Romuleis exercet prœlia turmis
Æolius furor, et Martem succendit in iras,
Affatur virgo, socia Iunone, parentem:
Quantos Gradivus fluctus in Punica castra
(Respice) agit, quantisque furens se cædibus implet!
Nunc, quæso, terris descendere non placet Irim? (guet
Quamquam ego non Teucros, (uostro cum pignore re-
Roma, et Palladio sedes hac urbe locarim)
Non Teucros delere aderam; sed lumen alumnæ
Hannibalem Libyæ pelli, florentibus annis,
Vito, atque exstingui primordia tanta, negabam.
Excipit hic Iuno, longique laboris ab ira,
Immo, ait, ut noscant gentes, immania quantum
Regna Iovis valeant, cunctisque potentia quantum
Antistet, coniux, Superis tua, discute telo
Flagranti (nil oramus) Carthaginis arces;
Sidoniamque aciem vasto telluris hiatu
Tartareis immerge vadis, aut obrue ponto.
Contra quæ, miti respondet Iupiter ore:
Certatis fatis, et spes extenditis ægras.
Ille, o nata! libens cui tela inimica ferebas,
Contundet Tyrios iuvenis, ac nomina gentis
Induet, et Libycam feret in Capitolia laurum.
At, cui tu, coniux, cui das animosque decusque,
(Fata cano) avertet populis Laurentibus arma.
Nec longe cladis metæ: venit hora diesque,
Qua nullas unquam transisse optaverit Alpes.
Sic ait; atque Irim propere demittit Olympo,
Quæ revocet Martem, iubeatque abscedere pugna.
Nec velitis luctatus, abit Gradivus in altas
Cum fremitu nubes, quamquam lituique, tubæque,
Vulneraque, et sanguis, et clamor, et arma iuvarent.
Ut patuit liber Superum certamine tandem,
Laxatusque Deo campus, ruit æquore ab imo
Pœnus, quo sensim cœlestia fugerat arma,
Magna voce trahens equitemque, virosque, feræque
Turrigeræ molem, tormentorumque labores.
Atque, ubi turbantem leviores ense catervas
Agnovit iuvenem, scintillavitque cruentis
Ira genis, Quamnam Furiæ, quisve egit in hostem,
Eu, Minuci, Deus, ut rursum te credere nobis
Auderes? inquit. Genitor tibi natus ab armis
Ille meis, ubi nunc Fabius? Semel, improbe, nostras
Sit satis evasisse manus; atque inde superbis
Hasta comes dictis murali turbine pectus
Transforat, et voces venturas occupat ictu.
Nec ferro sævire sat est. Appellitur atra
Mole fera; et monstris componitur Itala pubes.
Nam, prævectus equo, moderantem cuspide Lucas
Maurum in bella boves stimulis maioribus ire,
Ac raptare iubet Libycarum armenta ferarum.
Immane stridens agitur, crebroque coacta
Vulnere, bellatrix properos fert bellua gressus.
Liventi dorso turris, flammaque virisque
Et iaculis armata, sedet: procul aspera grando
Saxorum super arma ruit, passimque volanti
Celsus telorum funditLibys aggere nimbum.
Stat niveis longum stipata per agmina vallum
Dentibus; atque, ebori præfixa comminus hasta,
Fulget ab incurvo derecta cacumine cuspis.
Hic, inter trepidos rerum, per membra, per arma,
Exigit Ufentis sceleratum bellua dentem;
Clamantemque ferens calcata per agmina portat.
Nec levius Tadio lævum qua tegmine thorax
Multiplicis lini claudit latus, improba sensim,
Corpore non læso, penetrarunt spicula dentis,
Et sublime virum clypeo resonante tuleruut.
Haud excussa novi virtus terrore pericli.
Utitur ad laudem casu, geminumque citato,
Vicinus frouti, lumen transverberat ense.
Exstimulata gravi sese fera tollit ad auras
Vulnere, et erectis excussam cruribus alte
Pone iacit volvens rellexo pondere turrim.
Arma virique simul, spoliataque bellua visu,
Sternuntur subita (miseranduin) mixta ruina.
Spargi flagrantes contra bellantia monstra
Dardanius tædas ductor iubet, et facis atræ,
Quos fera circumfert, compleri sulfure muros.
Nec iusso mora: collectis fumantia lucent
Terga elephantorum flammis; pastusque sonoro
Iguis edax vento per propugnacula fertur.
Non aliter, Pindo Rhodopeve iucendia pastor
Cum iacit, et silvis spatiatur fervida pestis,
Frondosi ignescunt scopuli; subitoque per alta
Collucet iuga dissultans Vulcanius ardor.
It fera, candenti torrente bitumine corpus,
Amens, et laxo diducit limite turmas.
Nec cuiquam virtus propiora capessere bella:
Longinquis nudent iaculis, et arundinis ictu.
Uritur impatiens, et, magni corporis æstu,
Huc atque huc iactas accendit bellua flammas;
Donec vicini tandem se fluminis undis
Præcipitem dedit, et, tenui decepta liquore
Stagnantis per plana vadi, tulit incita longis
Exstantem ripis flammam; tum denique sese
Gurgitis immersit molem capiente profundo.
At, qua pugna datur, necdum Maurusia pestis
Igne calet, circumfusi Rhœteia pubes
Nunc iaculis, nunc et saxis, nunc alite plumbo,
Eminus incessunt: ut qui castella per altos
Oppugnat munita locos, atque assidet arces.
Ausus digna viro, fortuna digna secunda,
Extulerat dextram atque adversum comminus ensem
Mincius, infelix ausi: sed stridula, anhelum
Fervorem effundens, monstri manus abstulit acri
Implicitum nexu, diroque ligamine torsit,

Et, superas alte miserum iaculata per auras,
Telluri elisis afflixit (flebile) membris.
Has inter clades, viso Varrone sub armis,
Increpitans Paullus, Quin imus comminus, inquit,
Ductori Tyrio, quem, vinctum colla catenis,
Staturum ante tuos currus promisimus Urbi?
Heu patria! heu plebes scelerata, et prava favoris!
Haud unquam expedies, tam dura sorte malorum,
Quem tibi non nasci fuerit per vota petendum,
Varronem, Hannibalemve magis. Dum talia Paullus,
Urget præcipites Libys, atque in terga ruentum
Ante oculos, cunctas ductoris concitat hastas.
Pulsatur galea, et quatiuntur Consulis arma.
Acrius hoc Paullus medios ruit asper in hostes.
Tum vero, excussus mentem, in certamina Paullo
Avia diducto, convertit Varro, manuque
Cornipedem inflectens, Das, inquit, patria, pœnas,
Quæ, Fabio incolumi, Varronem ad bella vocasti.
Quænam autem mentis, vel quæ discordia fati,
Parcarumque latens fraus est? Abrumpere cuncta
Iamdudum cum luce libet. Sed comprimit ensem
Nescio qui Deus, et meme ad graviora reservat.
Vivamne? et fractos, sparsosque cruore meorum,
Hos referam populo fasces? atque ora per urbes
Iratas spectanda dabo? et, quo sævius ipse
Hannibal haud poscat, fugiam, et te, Roma, videbo?
Plura indignantem telis propioribus hostes
Egere, et sonipes rapuit laxatus habenas.

Liber decimus

PAULLUS, ut adversam videt increbescere pugnam,
Ceu fera, quæ, telis circumcingentibus, ultro
Assilit in ferrum, et per vulnera colligit hostem,
In medios fert arma globos, seseque periclis
Ingerit, atque omni letum molitur ab ense.
Increpat horrendum, Perstate, et fortiter, oro,
Pectoribus ferrum accipite, ac sine vulnere terga
Ad Manes deferte, viri. Nisi gloria mortis,
Nil superest. Idem, sedes adeuntibus imas,
Hic vobis dux Paullus erit. Velocius inde
Hæmonio Borea, pennaque citatior, ibat,
Quæ redit in pugnas fugientis arundine Parthi;
Atque, ubi certamen primi ciet immemor ævi,
Fetus Gradivo mentem, Cato, fertur in hostes;
Ac iuvenem, quem Vasco levis, quem spicula densus
Cantaber urgebat, letalibus eripit armis.
Abscessere retro, pavidique in terga relatos
Abduxere gradus. Ut lætus, valle remota,
Cum capream venator agit, fessamque propinquo
Insequitur cursu, et sperat iam tangere dextra,
Si ferus adverso subitum se protulit antro,
Et stetit ante oculos frendens leo, deserit una
Et color, et sanguis, et tela minora periclo:
Nec iam speratæ cura est in pectore prædæ,
Nunc in restantes mucronem comminus urget,
Nunc trepidos, ac terga mala formidine versos,
Assequitur telis. Furere, ac decorare labores,
Et sævire iuvat: cadit ingens, nominis expers,
Uni turba viro; atque, alter si detur in armis
Paullus Dardaniis, amittant nomina Cannæ.
Tandem inclinato cornu, sine more ruebat
Prima acies, non parca fugæ. Labienus et Ocris
Sternuntur leto atque Opiter, quos Setia collo
Vitifero, celsis Labienum Cingula saxa
Miserunt muris. Iunxit fera tempora leti
Sidonius non consimili discrimine miles:
Nam Labienus obit penetrante per ilia cornu;
Fratres, hic humero, cecidere, hic poplite, cæsis.
Oppetis et Tyrio super inguina fixe veruto
Mæcenas, cui Mæonia venerabile terra,
Et sceptris olim celebratum nomen Etruscis.
Per medios agitur, proiecto lucis amore,
Hannibalem lustrans, Paullus. Sors una videtur
Aspera, si occumbat ductore superstite Pœno.
Quam metuens molem (neque enim, certamine sum-
Tempestas tanta et rabies impune fuissent)
In faciem pavidi Iuno conversa Metelli,
Quid vanos, inquit, Latio spes unica Consul,
Incassumque moves, fato renuente, furores?
Si superest Paullus, restant Æneia regna:
Sin secus, Ausoniam tecum trahis. Ire tumentem
Tu contra iuvenem, et caput hoc abscidere rebus
Turbatis, o Paulle, paras? Nunc Hannibal ipsi
(Tam lætus bello est) ausit certare Tonanti.
Et iam, conversis (vidi nam flectere) habenis,
Evasit Varro, ac sese ad meliora reservat.
Sit spatium fatis: et, dum datur, eripe leto
Hunc nostris maiorem animam; mox bella capesses.
Ad quæ suspirans ductor, Mortemne sub armis
Cur poscam, causa ista parum est, quod talia nostræ
Pertulerunt aures suadentem monstra Metelli?
I, demens, i, carpe fugam. Non hostica tela
Excipias tergo, Superos precor. Integer, oro,
Intactusque abeas, atque intres mœnia Romæ
Cum Varrone simul. Talin', pavidissime, dignum
Me vita, pulchraque indignum morte putasti?
Quippe furit Pœnus, qui nunc contraria bella
Ipsi ferre Iovi valeat! Pro degener altæ
Virtutis patrum! Quando certamen inire,
Cuive virûm mallem memet componere, quam qui
Et victus dabit et victor per sæcula nomen?
Talibus increpitat, mediosque aufertur in hostes:
Ac retro cursum tendentem ad crebra suorum
Agmina, et in densis furantem membra maniplis
Per conferta virûm et stipata umbonibus arma
Consequitur melior planta, atque obtruncat, Achi-
Ut canis occultos agitat cum Belgicus apros, (ram.
Erroresque feræ sollers per devia mersa
Nare legit, tacitoque premens vestigia rostro,
Lustrat inaccessos venantum indagine saltus;
Nec sistit, nisi, conceptum sectatus odorem,
Deprendit spissis arcana cubilia dumis.
At coniux Iovis, ut Paullum depellere dictis
Nequidquam fuit, et Consul non desinit iræ,
In faciem Mauri rursus mutata Gelestæ,
Avocat ignarum sævo a certamine Pœnum.
Huc tela, huc, inquit, dextram implorantibus affer,
O decus æternum Carthaginis! Horrida iuxta
Stagnantes Consul molitur prœlia ripas:
Et laus haud alio maior datur hoste peremto.
Hæc ait; et iuvenem diversa ad prœlia raptat.
Flumineo Libycam turbabat in aggere pubem:
Cristæ nomen erat. Bis terni iuncta ferebant
Arma, senem circa, nati; pauperque penatum, (bros
Sed domus haud obscura Tuder, notusque per Um-
Bellator populos, factis et cæde docebat
Natorum armigeram pugnas tractare cohortem.
Unanima inde phalanx, crudo ducente magistro,
Postquam hominum satiata nece est, prostraverat i-
Innumero cum turre feram; facibusque secutis (ctu
Ardentem monstri spectabat læta ruinam;
Cum subitus galeæ fulgor, conoque coruscæ
Maiore intremuere iubæ: nec tarda senectus;
(Agnovit nam luce virum) rapit agmine natos
Sæva parens ultro in certamina, et addere passim
Tela iubet, nec manantes ex ore feroci,
Aut quæ flagrarent galea, exhorrescere flammas.
Armiger haud aliter magni Iovis, auxia nido

Cum diguos nutrit gestanda ad fulmina fetus,
Obversam spectans ora ad Phaethontia prolem,
Explorat dubios Phœbea lampade natos.
Iamque suis daret ut pugnæ documenta vocatis,
[Stridentem gelidis vibravit viribus hastam,]
Quæ medias raptim velox prætervolat auras.
Hæsit multiplici non alte cuspis in auro,
Ac senium invalido dependens prodidit ictu.
Cui Pœnus: Quinam ad cassos furor impulit ictus
Exsanguem senio dextram? Vix prima momordit
Tegmina Callaici cornus tremebunda metalli.
En, reddo tua tela tibi: memorabilis ista
A nobis melius discet bellare iuventus.
Sic propria miseri transigit pectora corno.
At contra (horrendum) bis terna spicula dextra
Torta volant, paribusque ruunt conatibus hastæ.
Haud secus ac Libyca fetam tellure leænam
Venator premit obsesso cum Maurus in antro,
Invadunt rabidi iamdudum, et iuania tentant
Nondum sat firmo catuli certamina dente.
Consumit clypeo tela, et, collectus in arma,
Sustinet ingentes crepitantibus ictibus hastas
Sidonius ductor: nec iam per vulnera credit,
Aut per tot cædes, actum satis; iraque anhelat,
Ni leto det cuncta virûm, iungatque parenti,
Corpora, et excidat miseros cum stirpe penates. (ra
Tunc Abarim affatur; namque una hic armiger i-
Flammabat Martem, atque omues comes ibat in actus;
Suppedita mihi tela. Vadis liventis Averni
Demitti globus ille cupit, qui nostra lacessat
Tegmina; iam stultæ fructus pietatis habebit.
Hæc fatus, iaculo Lucam, qui maximus ævi,
Transadigit: pressa iuvenis cum cuspide labens
Arma super fratrum resupino concidit ore.
Mortiferum inde manu properantem vellere ferrum
Pilo Volsonem (namque hoc de strage iacentum
Fors dabat) affixa sternit per tegmina nare.
Tum Vesulum, calido lapsantem in sanguine fratrum,
Ense metit rapido: plenamque (heu barbara virtus!)
Abscisi galeam capitis, ceu missile telum,
Conversis in terga iacit. Telesinus, ad ossa
Illiso saxo; qua spina interstruit artus,
Occumbit; fratrisque videt labentia membra
Quercentis, quem funda procul per inane voluta
Sopierat, dum supremam Telesinus in auras
Exhalat lucem, et dubitantia lumina condit.
At fessus mœrore simul, cursuque, metuque,
Et tamen haud iræ vacuus, non certa per æquor,
Interdum insistens, Perusinus membra ferebat.
Hunc sude, quam raptam Libyci per terga iacentis
Armiger obtulerat monstri, super inguina fixum
Obtruncat, quercuque premit violentus obusta.
Tentarat precibus sævum lenire furorem:
Sed Stygius primos implevit fervor hiatus,
Et pulmone tenus demisit anhelitus ignem.
Tandem cum toto cecidit grege, nomen in Umbro
Clarum, Crista, diu populo. Ceu fulmine celsa
Æsculus, aut, proavis ab origine cognita, quercus
Cuni fumat percussa Iovi, sacrosque per ævum
Æthereo ramos populantur sulfure flammæ:
Donec, victa Deo, late procumbit, et omnem
Collabens operit spatioso stipite prolem.
Atque ea dum iuxta Tyrius stagna Aufida ductor
Molitur, Paullus, numerosa cæde futurum
Ultus iam mortem, ceu victor, bella gerebat
Inter mille viros. Iacet ingens Phorcys ab antris
Herculeæ Calpes, cælatus Gorgone parmam,
Unde genus tristique Doræ manabat origo.
Hunc obiectantem sese, atque antiqua tumentem
Nomina saxificæ monstrosa e stirpe Medusæ,
Dum lævum petit incumbens violentius inguen,
Detrahit, excelsi correptum vertice coni,
Afflictumque premens, tergo qua balteus imo
Sinuatur, coxaque sedet munimen utraque,
Coniecto fodit ense super: vomit ille calentem
Sanguinis effundens per hiantia viscera rivum,
Et subit Ætolos Atlanticus accola campos.
Has inter strages, rapido terrore coorti
Invadunt terga, atque averso turbine miscent
Bella inopina viri, Tyrius quos fallere doctos
Hanc ipsam pugnæ rector formarat ad artem;
Succinctique dolis, fugerent ceu Punica castra,
Dediderant dextras. Tum totis mentibus actam
In cædes aciem, pone atque in terga ruentes,
Præcipitant. Non hasta viro, non deficit ensis.
E strage est ferrum, atque evulsa cadavere tela.
Raptum Galba procul (neque enim virtutis amorem
Adversa exemisse valent) ut vidit ab hoste
Auferri signum, connisus corpore toto,
Victorem assequitur, letalique occupat ictu.
Ac, dum comprensam casso de corpore prædam
Avellit, tardeque manus moribunda remittit,
Transfixus gladio propere accurrentis Amorgi,
Occidit, immorieus magnis non prosperus ausis.
Hæc inter, veluti nondum satiasset Enyo
Iras sæva truces, sublatum pulvere campum
Vulturnus rotat, et candentes torquet arenas.
Iamque reluctantes stridens immane procella
Per longum tulit ad campi suprema, cavisque
Afflictos ripis tumidum demersit in amnem.
Hic tibi finis erat, metas hic Aufidus ævi
Servabat tacito, non felix Curio, leto.
Namque, furens animi dum consternata moratur
Agmina, et oppositu membrorum sistere certat,
In præceps magna propulsus mole ruentum,
Turbatis hauritur aquis, fundoque volutus,
Adriaca iacuit, sine nomine mortis, arena.
Ingens ferre mala, et Fortunæ subdere colla
Nescius, adversa fronte incurrebat in arma.
Vincentum Consul; pereundi Martius ardor,
Atque animos iam sola dabat fiducia mortis:
Cum Viriathus agens telis, regnator Iberæ
Magnanimus terræ, iuxta atque ora ante furentis
Obtruncat Paulli fessum certaminis hostem.
Heu dolor! heu lacrymæ! Servilius, optima belli,
Post Paullum belli pars optima, corruit ictu
Barbarico, magnamque cadens leto addidit uno
Invidiam Cannis. Tristem non pertulit iram
Consul; et, insani quamquam contraria venti
Exarmat vis, atque obtendit pulvere lucem,
Squalentem rumpens ingestæ torvus arenæ
Ingreditur nimbum, ac ritu iam moris Iberi
Carmina pulsata fundentem barbara cætra
Invadit, lævaque fodit vitalia mammæ.
Hic fuit extremus cædum labor. Addere bello
Haud ultra licuit dextram; nec tanta relictum est
Uti, Roma, tibi posthac ad prœlia Paullo.
Saxum ingens, vasto libratum pondere, cæca
Venit in ora manu, et, perfractæ cassidis ære
Ossibus infodiens, complevit sanguine vultus.
Inde pedem referens, labentia membra propinquo
Imposuit scopulo, atque, undanti vulnere anhelans,
Sedit terribilis clypeum super, ore cruento:
Immanis ceu, depulsis levioribus hastis,
Accepit leo cum tandem per pectora ferrum,
Stat, teli patiens, media tremebundus arena,
Ac, manante iubis rictuque et naribus unda
Sanguinis, interdum languentia murmura torquens,

Effundit patulo spumantem ex ore cruorem.
Tum vero incumbunt Libyes super: ipse citato
Ductor equo, qua flatus agit, qua pervius ensis,
Qua sonipes, qua belligero fera bellua dente.
Obrutus hic telis, ferri per corpora Piso
Rectorem ut vidit Libyæ, connisus in hastam
Ilia cornipedis subrecta cuspide transit,
Collapsoque super nequidquam incumbere cœptat:
Cum Pœnus, propere collecto corpore, quamquam
Cruuus inflexo sonipes effuderat armo;
Umbræne Ausoniæ rediviva in bella retractant
Post obitum dextras? nec in ipsa morte quiescunt?
Sic ait, atque ægrum cœptanti attollere corpus,
Arduus insurgens, totum permiscuit ensem.
Ecce, Cydonea violatus arundine plantam,
Lentulus effusis campum linquebat habenis;
Cum videt in scopulo rorantem saxa cruore,
Torvoque obtutu labentum in Tartara, Paullum.
Mens abiit; puduitque fugæ. Tum visa cremari
Roma viro, tunc ad portas iam stare cruentus
Hannibal; et totum tunc primum ante ora fuere
Sorbentes Latium campi. Quid deinde relictum,
Crastina cur Tyrios lux non deducat ad Urbem,
Deseris in tantis puppim si, Paulle, procellis?
Testor Cœlicolas, inquit, ni damna gubernas
Crudelis belli, vivisque in turbine tanto
Invitus, plus, Paulle, (dolor verba aspera dictat)
Plus Varrone noces. Cape, quæso, hunc, unice rerum
Fessarum, cape cornipedem: languentia membra
Ipse levabo humeris, et dorso tuta locabo.
Hæc inter, lacero manantem ex ore cruorem
Eiectans, Consul, Macte, o, virtute paterna!
Nec vero spes angustæ, cum talia restent
Pectora Romuleo regno. Calcaribus auser,
Qua vulnus permittit, equum; atque hinc ocyus Ur-
Claudantur portæ. Ruet hæc ad mœnia pestis. (bis.
Dic, oro, rerum Fabio tradantur habenæ.
Nostris pugnavit monitis furor. Amplius acta
Quid superest vita, nisi cæcæ ostendere plebi
Paullum scire mori? Feror an consumtus in Urbem
Vulneribus? Quantine emtum velit Hannibal, ut nos
Vertentes terga adspiciat? Nec talia Paullo
Pectora, nec Manes tam parva intramus imago.
Ille ego... Sed vano quid enim te demoror æger,
Lentule, querquestu? Perge, atque hinc cuspide fessum
Eripe quadrupedem propere. Tum Lentulus Urbem,
Magna ferens mandata, petit: nec Paullus inultum,
Quod superest de luce, sinit. Ceu vulnere tigris
Letifero cedens tandem, proiectaque corpus,
Luctatur morti, et languentem pandit hiatum
In vanos morsus: nec sufficientibus iræ
Ictibus, extrema lambit venabula lingua.
Iamque coruscanti telum, propiusque ferenti
Gressum exsultantem, et securo cædis hertæ
Non exspectatum surgens defixerat ensem;
Sidoniumque ducem circumspectabat, in illa
Exoptans animam certantem ponere dextra.
Sed vicere virum coeuntibus undique telis (stur.
Et Nomas, et Garamas, et Celtæ, et Maurus, et A-
Hic finis Paullo. Iacet altum pectus et ingens
Dextera, quem, soli si bella agitanda darentur,
Æquares forsan Fabio. Mors additur Urbi
Pulchra decus, misitque viri inter sidera nomen.
Postquam spes Italum mentesque in Consule lapsæ,
Ceu truncus capitis, sævis exercitus armis
Sternitur, et victrix toto fremit Africa campo.
Hic Picentum acies, hic Umber Martius, illic
Sicana procumbit pubes, hic Hernica turma.
Passim signa iacent, quæ Samnis belliger, et quæ
Sarrastes populi, Marsoque tulere cohortes;
Transfixi clypei, galeæque, et inutile ferrum,
Fractaque conflictu parmarum tegmina, et ore
Cornipedum derepta fero spumantia frena.
Sanguineus tumidas in campos Aufidus undas
Eiectat, redditque furens sua corpora ripis.
Sic Lagea ratis, vasto velut insula ponto
Conspecta, illisit scopulis ubi nubifer Eurus,
Naufragium spargens operit freta: iamque per undas
Et transtra, et mali, laceroque aplustria velo,
Ac miseri fluitant revomentes æquora nautæ:
At Pœnus, per longa diem certamina sævis
Cædibus emensus, postquam eripuere furori
Insignem tenebræ lucem, tum denique Martem
Dimisit, tandemque suis in cæde pepercit.
Sed mens invigilat curis, noctisque quietem
Ferre nequit. Stimulat, dona inter tanta Deorum,
[Hortatur nudi] portas intrasse Quirini.
Proxima lux placet: hinc strictos ferre ocyus enses,
Dum fervet cruor, et perfusæ cæde cohortes,
Destinat; ac iam claustra manu, iam mœnia flamma
Occupat, et iungit Tarpeia incendia Caunis.
Quo turbata viri coniux Saturnia cœpto,
Irarumque Iovis Latiique haud inscia fati,
Incautum ardorem, atque avidas ad futile votum
Spes iuvenis, frenare parat. Ciet inde quietis
Regnantem tenebris Somnum; quo sæpe ministro
Edomita inviti componit lumina fratris.
Atque huic arridens, Non te maioribus, inquit,
Ausis, Dive, voco: nec posco, ut mollibus aliis (di
Des victum mihi, Somne, Iovem. Non mille premen-
Sunt oculi tibi, nec, spernens tua numina, custos
Inachiæ multa superandus nocte iuvencæ.
Ductori, precor, immittas nova somnia Pœno;
Ne Romam et vetitos cupiat nunc visere muros,
Quos intrare dabit nunquam regnator Olympi.
Imperium celer exsequitur, curvoque volucris
Per tenebras portat medicata papavera cornu.
Ast ubi, per tacitum allapsus, tentoria prima
Barcæi petiit iuvenis, quatit inde soporas
Devexo capiti pennas, oculisque quietem
Irrorat, tangens Lethæa tempora virga.
Exercent rabidam truculenta insomnia mentem.
Iamque videbatur multo sibi milite Tibrim
Cingere, et insultans adstare ad mœnia Romæ.
Ipse refulgebat Tarpeiæ culmine rupis,
Elata torquens flagrantia fulmina dextra,
Iupiter; et lati fumabant sulfure campi,
Ac gelidis Anio trepidabat cærulus undis: (dum
Et densi ante oculos, iterumque iterumque, tremen-
Vibrabant ignes. Tunc vox effusa per auras:
Sat magna, o iuvenis! prensa est tibi gloria Cannis.
Siste gradum; neque enim sacris irrumpere muris,
Pœne, magis dabitur, nostrum quam sciudere cœlum.
Attonitum visis, maioraque bella paventem,
Post confecta, Sopor, Iunonia iussa, relinquit;
Nec lux terribili purgavit imagine mentem.
Quos inter motus somni vanosque tumultus,
Dedita per noctem, reliquo cum milite, castra
Nuntiat, et prædam pleno trahit agmine, Mago.
Huic ductor lætas Tarpeio vertice mensas
Spondenti, cum quinta diem nox orbe tulisset,
Celatis Superum monitis, clausoque pavore,
Vulnera et exhaustas sævo certamine vires,
Ac nimium lætis excusat fidere rebus.
Tum spe deiectus iuvenis, ceu vertere ab ipsis
Terga iuberetur muris, ac signa referre,
Tanta mole, inquit, non Roma, ut credidit ipsa,
Sed Varro est victus. Quonam tam prospera Martis

Munera destituis fato, patriamque moraris? 385
Mecum exsultet eques: iuro hoc caput, accipe muros
Iliacos, portasque tibi sine Marte patentes.
Dumque ea Mago fremit cauto non credita fratri,
Iam Latius sese Canusina in mœnia miles
Colligere, et profugos vicino cingere vallo, 390
Cœperat. Heu rebus facies inhonora sinistris!
Non aquilæ, non signa viris, non Consulis altum
Imperium, non subnixæ lictore secures.
Trunca atque ægra metu, ceu magna elisa ruina,
Corpora debilibus nituntur sistere membris. 395
Clamor sæpe repens, et sæpe silentia fixis
In tellurem oculis; nudæ plerisque sinistræ,
Detrito clypeo: desunt pugnacibus enses:
Saucius omnis eques: galeis carpsere superbum
Cristarum decus, et damnarunt Martis honores. 400
At multa thorax perfossus cuspide; et hærens
Loricæ interdum Maurusia pendet arundo.
Interdum mœsto socios clamore requirunt.
Hic Galba, hic Piso, et, leto non dignus inerti,
Curio, deflentur; gravis illic Scævola bello. 405
Hos passim; at Paulli pariter, ceu dira parentis
Fata gemunt: ut vera mali præsentia nunquam
Cessarit cauere, et Varronis sistere mentem;
Utque diem hunc toties nequidquam averterit Urbi;
Atque idem quantus dextra. Sed cura futuri 410
Quos premit, aut fossas instant præducere muris,
Aut portarum aditus (ut rerum est copia) firmant.
Quaque patet campus planis ingressibus hosti,
Cervorum ambustis imitantur cornua ramis,
Et stilus occulitur, cæcum in vestigia telum. 415
Ecce, super clades et non medicabile vulnus,
Reliquias belli, atque imperdita corpora Pœnis,
Impia formido, ac maior iactabat Erinnys.
Trans æquor, Tyrios enses atque arma parabant
Punica, et Hannibalem, mutato evadere cœlo. 420
Dux erat exsilio collectis Marte Metellus,
Sed stirpe haud parvi cognominis. Is mala bello
Pectora, degeneremque manum, ad deformia agebat
Consulta; atque alio positas spectabat in orbe,
Quis sese occulerent, terras: quo nomina nulla 425
Pœnorum, aut patriæ penetraret fama relictæ.
Quæ postquam accepit flammata Scipio mente,
Quantus, Sidonium contra, fera prœlia miscens,
Ductorem stetit in campis, rapit ocyus ensem, 429
Atque, ubi turpe malum Latioque extrema coquebant
Cœpta viri, ruptis foribus sese arduus infert.
Tum, quatiens strictum cum voce ante ora paventum
Mucronem, Tarpeia, Pater, qui templa secundam
Incolis a cœlo sedem, et Saturnia nondum
Iliacis mutata malis, tuque aspera pectus 435
Ægide Gorgoneos virgo succincta furores,
Indigetesque Dei, sponte inter numina nostra,
Perque caput, nullo levius mihi numine, patris
Magnanimi iuro, nunquam Lavinia regna
Linquam, nec linqui patiar, dum vita manebit. 440
Ocyus, en, testare Deos, si mœnia tædis
Flagrabunt Libycis, nullas te ferre, Metelle,
Ausurum in terras gressus. Ni talia sancis,
Quem tremis, et cuius somnos formidine rumpis,
Hannibal hic armatus adest: moriere; nec ullo 445
Pœnorum melior parietur gloria cæso.
His excussa incepta minis: iamque ordine iusso
Obstringunt animas patriæ, dictataque iurant
Sacramenta Deis, et purgant pectora culpa.
Atque eadum Rutulis turbata mente geruntur,
Lustrabat campos, et sævæ tristia dextræ 451
Facta recensebat, pertractans vulnera visu,
Hannibal, et, magna circumstipante caterva,
Dulcia præbebat trucibus spectacula Pœnis.
Quas strages inter, confossus pectora telis, 455
Semineccm extremo vitam exhalabat in auras
Murmure deficiens iam Cloelius, oraque nisu
Languida vix ægro et dubia cervice levabat.
Agnovit sonipes, arrectisque auribus acrem
Hinnitum effundens, sternit tellure Vagesum, 460
Quem tunc captivo portabat in agmina dorso.
Hinc, rapidum glomerans cursum, per lubrica pingui
Stante cruore soli et mulctata cadavera cæde,
Evolat, ac domini consistit in ora iacentis.
Inde, inclinatus colla, et submissus in armos, 465
De more inflexis præbebat scandere terga
Cruribus, ac proprio quodam trepidabat amore.
Milite non illo quisquam felicius acri
Insultarat equo, vel si resupina citato
Proiectus dorso ferret sua membra, vel idem 470
Si nudo staret tergo, dum rapta volucris
Transigeret cursu sonipes certamina campi.
At Libys, humanos æquantem pectore sensus
Haud parce miratus equum, quinam ille siuistræ
Depugnet morti iuvenis, nomenque decusque, 475
Erogitat, letique simul compendia donat.
Hic Cinna (ad Tyrios namque is sua verterat arma,
Credulus adversis, et tum comes ibat ovanti)
Auribus huic, inquit, ductor fortissime, origo est
Non indigna tuis. Quondam sub regibus illa, 480
Quæ Libycos renuit frenos, sub regibus olim
Roma fuit. Sed enim, solium indignata Superbi,
Ut sceptra exegit, confestim ingentia bella
Clusina venere domo: si Porsena fando
Auditus tibi, si Cocles, si Lydia castra: 485
Ille, ope Mæonia et populo succinctus Etrusco,
Certabat pulsos per bella reponere reges.
Multa adeo nequidquam ausi: pressitque tyrannus
Ianiculum incumbens. Ubi mox, iam pace probata,
Compressere odia, et positum cum fœdere bellum, 490
Obsidibusque obstricta fides, mansuescere corda
Nescia, pro Superi! et nil non immite parata
Gens Italum pro laude pati! Bis Cloelia senos
Nondum complerat primævi corporis annos,
Una puellarum Laurentum, et pignora pacis, 495
Inter virgineas regi transmissa catervas:
(Facta virum sileo) rege hæc, et fœdere, et amnis,
Et fluvio spretis, mirantem interrita Tiberim
Tranavit, frangens undam puerilibus ulnis.
Cui si mutasset sexum Natura, reverti 500
Forsan Tyrrhenas tibi non licuisset in oras,
Porsena. Sed iuveni (ne sim tibi longior) hinc est
Et genus, et clara memorandum virgine nomen.
Talia dum pandit, vicinus parte sinistra
Per subitum erumpit clamor. Permixta ruina 505
Inter et arma virûm et lacerata cadavera, Paulli
Eruerant corpus media de strage iacentum.
Heu quis erat! quam non similis modo Punica telis
Agmina turbanti! vel cum Taulantia regna
Vertit, et Illyrico sunt addita vincla tyranno! 510
Pulvere canities atro, arentique cruore
Squalebat barba, et perfracti turbine dentes
Muralis saxi, tum toto corpore vulnus.
Quæ postquam adspexit, geminatus gaudia, ductor
Sidonius; Fuge, Varro, inquit, fuge, Varro superstes,
Dum iaceat Paullus. Patribus, Fabioque sedenti, 516
Et populo, Consul totas edissere Cannas.
Concedam hanc iterum, si lucis tanta cupido est,
Concedam tibi, Varro, fugam. At, cui fortia, et hosta
Me digna, haud parvo caluerunt corda vigore, 520
Funere supremo et tumuli decoretur honore.
Quantus, Paulle, iaces qui tot mihi millibus unus

Maior lætitiæ causa es. Cum fata vocabunt,
Tale precor nobis, salva Carthagine, letum.
Hæc ait: et socium mandari corpora terræ,
Postera cum thalamis Aurora rubebit apertis,
Imperat; armorumque iubet consurgere acervos,
Arsuros, Gradive, tibi. Tum munera iussa,
Defessi quamquam, accelerant, sparsoque propinquos
Agmine prosternunt lucos: sonat acta bipenni
Frondosis silva alta ingis. Hinc ornus et albæ
Populus almæ comæ, validis accisa lacertis,
Scinditur, hic ilex proavorum condita sæclo.
Devolvunt quercus, et amantem litora pinum,
Ac, ferale decus, mœstas ad busta cupressos.
Funereas tum deinde pyras certamine texunt;
Officium infelix, et munus inane peremtis:
Donec anhelantes stagna in Tartessia Phœbus
Mersit equos fugiensque polo Titania cæcam
Orbita nigranti traxit caligine noctem.
Post, ubi fulserunt primis Phaethontia frena
Ignibus, atque sui terris rediere colores,
Supponunt flammam et manantia corpora tabo
Hostili tellure cremant. Subit horrida mentem
Formido incerti casus, tacitusque pererrat
Intima corda pavor, si fors ita Martis iniqui
Mox ferat, hac ipsis inimica sede iacendum.
Ast, tibi, Bellipotens, sacrum, constructus acervo
Ingenti, mons armorum surgebat ad astra.
Ipse, manu celsam pinum flammaque comantem
Attollens, ductor Gradivum in vota ciebat:
Primitias pugnæ, et læti libamina belli,
Hannibal Ausonio cremat hæc de nomine victor,
Et tibi, Mars genitor, votorum haud surde meorum;
Arma electa dicat spirantum turba virorum.
Tum, face coniecta, populatur fervidus ignis
Flagrantem molem; et, rupta caligine, in auras
Actus apex claro perfundit lumine campos.
Hinc citus ad tumulum donataque funera Paullo
Ibat, et hostilis leti iactabat honorem.
Sublimem eduxere pyram, mollesque virenti
Stramine composuere toros. Superaddita dona,
Funereum decus: expertis invisus et ensis, (bum,
Et clypeus, [terror Nomadum;] atque insigne super-
Tum laceri fasces, captæque in Marte secures.
Non coniux native aderant, non iuncta propinquo
Sanguine turba virum; aut celsis de more feretris
Præcedens prisca exsequias decorabat imago.
Omnibus exuviis nudo iamque Hannibal unus
Sat decoris laudator erat; fulgentia pingui
Murice suspirans inicit velamina, et auro
Intextam chlamydem, ac supremo affatur honore:
I, decus Ausoniæ, quo fas est ire superbas
Virtute et factis animas. Tibi gloria leto
Iam parta insigni. Nostros Fortuna labores
Versat adhuc, casusque iubet nescire futuros.
Hæc Libys; atque repens crepitantibus undique flam-
Æthereas anima exsultans evasit in auras. (mis,
Fama dehinc gliscente sono iam sidera adibat;
Iam maria ac terras primamque intraverat Urbem.
Diffidunt muris. Solam pavitantibus arcem
Speravisse sat est. Nec enim superesse iuventam,
Ac stare Ausoniæ vacuum sine corpore nomen.
Quodque adeo nondum portis irruperit hostis,
Contemtu cessare putant. Iam tecta cremari,
Ac delubra rapi, cædesque ante ora nefandæ
Natorum, septemque arces fumare videntur.
Lux una eversas bis centum in strage curules,
Ac iuvenum bis tricenis orbata gemebat
Millibus exhaustæ nutantia mœnia Romæ:
Atque ea, post Trebiam, post Tusci stagna profundi;
Nec socium numero pariter leviore peremto.
Sed vero, sed enim reliqui pia turba senatus
Munera sortito invadunt. Celer omnia lustrans
Clamitat attonitis Fabius: Non ulla relicta est
(Credite) cunctandi ratio. Approperemus: ut hostis
Nequidquam armatos ausit succedere muros.
Dura inter pavidos alitur fortuna sedendo,
Et gliscunt adversa metu. Ite ocyus, arma
Deripite, o pubes, templis. Vos atria raptim
Nudate, et clypeos in bella refigite captos.
Sat patriæ sumus, e numero si ad prælia nostro
Nil minuit pavor. In patulis illa horrida campis
Sit metuenda lues: muros haud fregerit unquam,
Exsultare levis nudato corpore, Maurus.
Dum Fabius lapsas acuit formidine mentes,
Varronem adventare vagus per mœnia rumor
Spargit, et occulto perfundit pectora motu.
Haud secus, ac fractæ rector si forte carinæ
Litoribus solus vacuis ex æquore sospes.
Adnatet, incerti trepidant, tendantve negentve
Iactato dextras: ipsamque odere salutem
Unius amissa superantis puppe magistri.
Quam restare vir labem, qui accedere portis
Audeat, ac dirum veniat pavitantibus omen!
Hos mulcens questus Fabius, deforme docebat
Cladibus irasci; vulgumque arcebat ab ira.
Adversis etenim frangi non esse virorum,
Qui Martem inscribant genti, non posse dolores
Condere, et ex pœna solatia poscere luctus.
Si vero exprobrare sinant, sibi tristius illum
Illuxisse diem, quo castris viderit ire
Varronem, quam quo videat remeare sine armis.
His dictis sedere minæ, et conversa repente
Pectora: nunc fati miseret; nunc gaudia Pœno
Consulibus reputant cæsis erepta duobus.
Ergo omne effundit longo iam se agmine vulgus
Gratantum; magnaque actum se credere mente
Testantur, quod, fisus avis sceptrisque superbis,
Laomedontiadum non desperaverit urbi.
Nec minus infelix culpæ, grandique pudore
Turbatus, Consul titubantem ad mœnia gressum
Portabat lacrymans: deiectum attollere vultum,
Ac patriam adspicere, et luctus renovare, pigebat.
Quod vero reduci tum se populusque Patresque
Offerrent, non gratari, sed poscere natos
Quisque suos, fratresque simul, miseræque parentes
Ire videbantur laceranda ad Consulis ora.
Sic igitur muto lictore invectus in Urbem,
Damnatum Superis adspernabatur honorem.
At Patres Fabiusque, procul mœrore remoto,
Præcipitant curas. Raptim, delecta iuventa,
Servitia armantur; nec claudit castra, saluti
Postpositus, pudor. Infixum est Æneia regna
Parcarum in leges quacumque reducere dextra,
Proque arce et sceptris, et libertatis honore,
Vel famulas armare manus. Primæva suorum
Corpora prætexto spoliant velamine, et armis
Insolitis cingunt. Puerilis casside vultus
Clauditur, atque hostis pubescere cæde iubetur.
Idem obsecrantes, captivum vulgus ut auro
Pensarent parvo, (nec pauca fuere precantum
Millia) murauti durarunt prodere Pœno.
Cuncta adeo scelera et noxam superaverat omnem,
Armatum potuisse capi. Tunc terga dedisse
Damnatis Siculas longe meritare per oras
Impositum, donec Latio decederet hostis.
Hæc tum Roma fuit; post te cui vertere mores
Si stabat fatis, potius, Carthago, maneres.

Liber undecimus

Nunc, age, quos clades insignis Iapyge campo
Verterit ad Libyam populos Sarranaque castra,
Expediam. Stat nulla diu mortalibus usquam,
Fortuna titubante, fides, adiungere dextras
Certavere palam rumpenti fœdera Pœno,
Heu! nimium faciles læsis diffidere rebus:
Sævior ante alios iras servasse repostas,
Atque odium renovare ferox in tempore, Samnis.
Mox levis, et sero pressurus fata pudore,
Bruttius, ambiguis fallax mox Appulus armis.
Tum gens Hirpini vana, indocilisque quieti,
Et rupisse indigna fidem: ceu dira per omnes
Manarent populos fœdi contagia morbi.
Iamque Atella suas, iamque et Calatia adegit,
Fas superante metu, Pœnorum in castra cohortes.
Inde Phalanteo levitas animosa Tarento
Ausonium laxare iugum. Patefecit amicas
Alta Crotonn portas, Afrisque ad barbara iussa
Thespiadum docuit submittere colla nepotes.
Idem etiam Locros habuit furor. Ora vadosi
Litoris, Argivos maior qua Græcia muros
Servat, et Ionio luitur curvata profundo,
Lætas res Libyæ et fortunam e more secuta,
Iuravit pavitans Tyrio sua prœlia Marti.
Iam vero, Eridani tumidissimus accola, Celtæ
Incubuere malis Italum, veteresque doloris,
Tota se socios properarunt iungere mole.
Sed fas id Celtis, fas impia bella referre
Boiorum fuerit populis: Capuæne furorem,
Quem Senonum genti, placuisse? et Dardana ab ortu
Mœnia barbarico Nomadum sociata tyranno
Quisnam, mutato tantum nunc tempore, credat?
Luxus, et insanis nutrita ignavia lustris,
Consumtusque pudor peccando, unisque relictus
Divitiis probrosus honor, lacerabat hiantem
Desidia populum; ac resolutam legibus urbem.
Insuper exitio truculenta superbia agebat.
Nec vitiis deerant vires. Non largior ulli
Ausoniæ populo (sic tum Fortuna fovebat)
Aurique argentique modus: madefacta veneno
Assyrio maribus vestis, medioque dierum
Regales epulæ, atque ortu convivia solis
Deprensa, et nulla macula non illita vita.
Tum populo sævi Patres, plebesque senatus
Invidia læta, et collidens dissona corda
Seditio. Sed enim interea temeraria pubis
Delicta augebat, pollutior ipsa, senectus.
Nec, quos vile genus despectaque lucis origo
Fundabat, sperare sibi et deposcere primi
Deerant imperia, ac patriæ pereuntis habenas.
Quin etiam exhilarare viris convivia cæde
Mos olim, et miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro, sæpe et super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.
Has, astu aggressus, quo verteret acrius ægras
Ad Tyrios mentes, quia nulla sorte daturam
Certus erat Romam, neque enim impetrata volebat,
(Pacuvio fuit haud obscurum crimine nomen)
Hortatur summi partem deposcere iuris,
Atque alternatos sociato consule fasces:
Et, si partita renuant sedisse curuli,
Æqualumque decus geminasque videre secures,
Ultorem ante oculos atque ora adstare repulsæ.
Ergo electa manus gressu fert dicta citato.
Astitit cunctis præcellens Virrius ore;
Sed genus obscurum, nullique furore secundus:
Qui postquam cœtu Patrum ingentique senatu
Impia dementis vulgi, ac vix tota, profudit
Consulta et tumidis incendit vocibus aures;
Concordi fremitu renuentum effunditur asper
Toto e concilio clamor. Tum quisque fatigat
Increpitans, vocumque tremit certamine templum.
Hic Torquatus, avum fronte æquavisse severa
Nobilis, Heu! Capua portantes talia dicta,
Romuleis durastis, ait, succedere muris?
Ad quos non ausi Carthago atque Hannibal arma
Post Cannas afferre suas? Nunquamne per aures
It vestras in Tarpeia cum sede Latini
Orarent paria, haud verbis, haud voce, sed acri
Propulsum dextra, qui tum mandata superbo
Ore apportabat, tanto per limina templi
Turbine præcipitem revoluti corporis actum,
Ut, sævo afflictus saxo, spectante piaret
Tristia dicta Iove, et lueret verba impia leto?
Eu, ego progenies eius, qui sede Tonantis
Expulit orantem, et nuda Capitolia consul
Defendit dextra. Rabidum hinc, palmasque virorum
Intentantem oculis, proavitaque facta parantem,
Ut vidit maiore adeo crudescere motu,
Excipit his frendens Fabius: Pro cuncta pudendi!
Sedes, ecce, vacat belli viduata procella:
Quem (quæso) e vobis huic imposuisse paratis?
Inque locum Paulli quemnam datis? An tua, Virri,
Prima atque ante alios sors, concedente senatu,
Te citat, ac nostris æquat iam purpura Brutis?
I, demens, i, quo tendis: tibi perfida fasces
Det Carthago suos. Medio fervore loquentis,
Impatiens ultra gemitu cohibere furorem,
Fulminea torvum exclamat Marcellus ab ira:
Quæ tandem, et quam lenta tenet patientia mentem,
O confuse nimis Gradivi turbine Varro,
Ut perferre queas furibunda insomnia consul?
Nonne exturbatos iamdudum limine templi
Præcipites agis ad portas? et discere cogis
Semiviros quod sit nostro de more creati
Consulis imperium? Non unquam sobria pubes,
Et peritura brevi, moneo, ocyus Urbe facesse.
Muros ante tuos (ut par est) debita ductor
Armatus responsa dabit. Consurgere cuncti
Hinc pariter, magnoque viros clamore premebant.
Necnon et foribus propere Campana iuventus
Extulit ipsa gradum; tantæque dolore repulsæ
Concitus, Hannibalem volvebat Virrius ore.
Fulvius, (huic nam spondebant præsagia mentis
Venturum decus; et Capuæ pereuntis imago
Iam tum erat ante oculos), Non, si Carthaginis, inquit,
Ductorem vestris devinctum colla catenis
Romam victor agis, posthac intrare Quirini
Sacratas dabitur sedes. Tende ocyus, oro,
Quo mens ægra vocat. Referunt hæc inde citati
Mixta minis et torva trucis responsa senatus.
Tantane, Omnipotens, caligine mersa latere
Fata placet? Veniet quondam felicior ætas,
Cum pia Campano gaudebit consule Roma,
Et, per bella diu fasces perque arma negatos,
Ultro ad magnanimos referet secura nepotes.
Pœna superborum tamen hæc durabit avorum,
Quod non ante suos Capua ad suffragia mittet,
Quam Carthago suos. Postquam nunc dicta senatus,
Nunc facta exposuit, tum veris falsa per artem
Virrius admiscens ceciuit fatale cruenti
Turbatis signum belli. Furiata iuventus
Arma, arma, Hannibalemque volunt. Ruit undique (vulgus,
Et Pœnos in tecta vocant: ingentia facta
Sidonii iuvenis celebrant, ut ruperit Alpes,
Herculei socius decoris, Divisque propinquas

Transierit cursu rupes: ut cæde referta
Clauserit Eridani victor vada: victor ut idem
Lydia Romano turbarit stagna cruore:
Ut Trebiæ ripas æterno nomine famæ
Tradiderit, Paullumque idem inter prœlia, et idem
Flaminium, proceres rerum, demiserit umbris.
His super, excisam primori Marte Saguntum,
Et iuga Pyrenes, et Iberum, et sacra parentis,
Iuratumque viro bellum puerilibus annis,
Accumulant. Unum, ducibus tot cæde peremtis,
Tot fusis acie, stare inter prœlia nullis
Attactum telis. Superum cum munere detur
Huic sociare viro dextras et fœdere iungi;
Fastus exsanguis populi vanumque tumorem,
Nimirum Capua, et dominatum perferat Urbis,
Ceu famulis, fasces æquataque iura negantis?
Prorsus enim tanto potiorem nomine habendum
Varronem, ut fugiat consul fulgentior ostro.
Talia iactantes iam lectam sorte parabant
Mittere, quæ Tyrios adiungat fœdere, pubem.
Sed non invictum ponebat pectore robur
Tum solum Decius Capuæ decus. Isque receptus
In medios cœtus, neque enim differre dabatur,
Itis, ait, cives, violanda ad iura parentum?
Damnatumque caput temerati fœderis aris
Iungitis hospitio? Quæ tanta oblivio recti?
Sacram atque in magnis positam populisque virisque
Adversam ostentare fidem? Nunc tempus inire
Prœlia pro Rutulis: nunc signa aciemque movere,
Dum trepidæ res, et medicinam vulnera poscunt:
Is locus officio, cum cessant prospera, cumque
Dura ad opem Fortuna vocat. Nam læta fovere,
Haudquaquam magni est animi decus: huc, age, adeste.
Novi Dis animas similes, et pectora magnis
Nunquam augusta malis: capiunt, mihi credite, Can-
Et Trasymena vada, et Paulli memorabile letum. (nas,
Hi sunt, qui vestris infixum mœnibus hostem
Deiecere manu, et Capuam eripuere superbis
Samnitum iussis. Hi sunt, qui iura dedere,
Terrore expulso, Sidicinaque bella remorunt.
Quos fugitis socios? quosve additis? Ille ego sanguis
Dardanius: cui sacra pater, cui nomina liquit
Ab Iove ducta Capys, magno cognatus Iulo;
Ille ego, semihomines inter Nasamonas, et inter
Sævum atque æquantem ritus Garamanta ferarum,
Marmarico ponam tentoria mixtus alumno?
Ductoremque feram, cui nunc, pro fœdere proque
Iustitia, est ensis, solæque e sangine laudes?
Non ita, non Decio permixtum fasque nefasque,
Hæc ut velle queat. Nullo nos invida tanto
Armavit Natura bono, quam ianua mortis
Quod patet, et vita non æqua exire potestas.
Hæc vana aversas Decius iactavit ad aures.
Ast delecta manus iungebant fœdera Pœno.
Iamque aderant, præmissa duci turbante tumultu,
Autololes, numerosa cohors. Ipse agmine magno
Festinata citus per campos signa movebat.
Et Decius, Nunc hora, viri, nunc tempus: adeste,
Dum Capua dignum, dum, me duce, dextera vindex
Molitur facinus: procumbat barbara pubes.
Pro se quisque acres rapite hoc decus. Hostis adire
Si parat, obstructas replete cadavere portas,
Et ferro purgate nefas. Hic denique solus
Eluerit sanguis maculatas crimine mentes.
Dumque ea nequidquam, non ulli læta, profatur,
Audita asperitate viri cœptoque feroci,
Multa feta gereus ira præcordia, Pœnus
Adstabat muris, propereque arcessere lectos
Immitem castris Decium iubet. Horrida virtus,
Armatumque fide pectus rectique cupido,
Et maior Capua mens imperterrita, mole
Invicta stabat, torvoque minacia vultu
Iussa ducis, verbisque etiam incessebat amaris.
Quem Libyæ rector, tot signa tot arma ferentes
Spernentem, increpitans magno clamore profatur:
Post Paullum, post Flaminium, componimur, eheu!
Vecordi Decio, mecum certasse volenti
In decus et famam leti. Rapite, ite citati,
Signa, duces. Pateatne mihi Campana vetante
Urbs Decio, explorare libet, nova bella moventi
Cui patuere Alpes, saxa impellentia cœlum,
Atque uni calcata Deo. Sufluderat ora
Sanguis; et a torvo surgebant lumine flammæ.
Tum rictus spumans, et anhelis faucibus acta
Versabant penitus dirum suspiria murmur.
Sic urbem invectus, toto comitante senatu,
Et vulgo ad spectanda ducis simul ora ruente,
Effundit cunctam rabiem, irarumque procellas.
Necnon et Decio propiora pericula mentem
Flammarant; tempusque adeo cernebat adesse,
Quo laudes ducis invicti superaret inermis.
Non illum fuga, non clausi occuluere penates:
Sed liber, veluti nullus penetrasset in urbem
Hannibal, intrepido servaverat otia vultu;
Cum iuvenem sævis, horrendum concitus armis
Invadunt globus, et pedibus sublime sedentis
Ductoris sistunt. Tonat inde ferocibus alte
Incessens victor dictis, Solusne ruentem
Fulcire, et revocare paras a funere, Romam?
O demens! en, qui Divum mihi munera tanta
Eripiat. Decio prorsus servabar inerti
Vincendus, Decio imbelli, cui femina nulla,
Orta in Agenoreis nostræ Carthaginis oris,
Cesserit: huic! agedum, (nam cur indigna feramus?)
Magnanime o miles, meritas innecte catenas.
Dixerat hæc: necdum finem convicia norant
[Cum fera gens Decii constanti pectore corpus
Invadit, vincitque manus post terga catenis.]
Illatus velut armentis super ardua colla
Cum sese imposuit, victorque immane sub ira
Infremuit leo, et immersis gravis unguibus hæsit,
Mandit anhelantem pendens cervice iuvencum.
At Decius, dum vincla ligant, Necte ocyus, inquit,
(Nam sic Hannibalem decet intravisse) catenas,
Fœderis infausti pretium. Sic victima prorsus
Digna cadat Decius. Nec enim te, sanguine lætum
Humano, sit fas cæsis placasse iuvencis.
En dextra! en fœdus! Nondum tibi Curia, necdum
Templorum intrati postes: iam panditur acri
Imperio carcer. Perge, ac primordia tanta
Accumula paribus factis. Mihi fama sub umbras
Te feret oppressum Capuæ cecidisse ruinis.
Nec plura effari concessum. Obnubitur atra
Veste caput trahiturque ferox ante ora suorum.
Exin victor ovans, sedato pectore tandem,
Spectandis urbis tectis templisque serenos
Lætus circumfert oculos, et singula discit:
Quis muris sator, et pubes sit quanta sub armis,
Quotque auri pateant bello argentique talenta.
Nunc, qualis frenata acies, nunc deinde pedestris
Copia quanta viris. Monstrant Capitolia celsa,
Stellatesque docent campos, Cereremque benignam.
Iamque diem ad metas defessis Phœbus Olympo
Impellebat equis, fuscabat et Hesperus umbra
Paulatim infusa properantem ad litora currum.
Instituunt de more epulas, festamque per urbem
Regifice exstructis celebrant convivia mensis.
Ipse, Deum cultu et sacro dignatus honore,

Præcipuis, multoque procul spleudentibus ostro,
Accipitur sublime toris: non una ministri
Turba gregis: posuisse dapes his addita cura;
His adolere focos, his ordine pocula ferre.
Necnon et certis struitur penus. Aspera mensa
Pondera cælati fulgent antiquitus auri.
Eripiunt flammæ noctem, strepituque moventum
Murmurat alta domus. Stupet inconsuetus opimæ
Sidonius mensæ miles, faciemque superbi
Ignotam luxus oculis mirantibus haurit.
Vescitur ipse silens, et tantos damnat honores
Esse epulis, facilesque coli tanto agmine mensas:
Donec pulsa fames, et Bacchi munera duram
Laxarunt mentem. Tum fronti reddita demum
Lætitia, et positæ graviores pectore curæ.
Personat Euboica Teuthras testudine, Cymes
Incola, et obtusas immiti murmure sævæ
Inter bella tubæ permulcet cantibus aures.
Iamque Iovem et lætos per furta canebat amores,
Electræque toros Atlantidos: unde creatus,
Proles digna Deûm, tum Dardanus: isque Tonanti
Ut det Erichthonium magna de stirpe nepotem.
Hinc Tros, hinc Ilus, generis tunc ordine longo
Assaracus, nulloque minor famave manuve
Tum Capys ut primus dederit sua nomina muris.
Concelebrant plausu pariter Sidonia pubes,
Campanæque manus. Ante omnes, ductor honori
Nominis augusto libat carchesia ritu:
Cætera quem sequitur, Bacchique ex more liquorem
Irrorat mensis turba, ardescitque Lyæo.
Interea, Tyrio resoluta in gaudia cœtu
Converso (neque enim, iuvenis non digne sileri,
Transmittam tua cœpta libens, famamque negabo,
Quamquam imperfectis, magnæ tamen indolis, ausis)
Mens una inviolata mero, nullisque venenis
Potando exarmata, decus pugnæque, necisque
Sidoniæ tacito volvebat pectore molem.
Quoque esset miranda magis tam sacra libido,
Pacuvio genitus, patrias damnaverat artes.
Is variis oneratum epulis, atque atria tardo
Linquentem gressu, comitatus pone parentem.
Postquam posse datum meditata aperire, novosque
Pandere conatus, et liber, parte relicta
Tectorum, a tergo patuit locus, Accipe digna
Et Capua et nobis, inquit, consulta: togaque
Armatum amota nudat latus. Hoc ego bellum
Conficere ense paro; atque avulsum ferre Tonanti
Rectoris Libyci victor caput. Hic erit ille,
Qui polluta dolis iam fœdera sanciet, ensis.
Si perferre nequit spectacula tanta senectus,
Et tremit inceptis lasso maioribus ævo,
At tu securis concede penatibus, et me
Linque meæ menti: summum quod credis, et æquas
Hannibalem Superis, o quantum nomine maior
Iam Pœno tibi natus erit! Vibrabat ab ore
Ignis atrox; animusque viri iam bella gerebat:
Cum senior, tanti pondus conaminis ægra
Iamdudum vix aure ferens; tremebundus ibidem
Sternitur, et pedibus crebro pavida oscula figens,
Per, siquid superest vitæ, per iura parentis,
Perque tuam nostra potiorem, nate, salutem,
Absiste inceptis, oro: ne sanguine cernam
Polluta hospitia, ac tabo repleta cruento
Pocula, et eversas pugnæ certamine mensas.
Tunc illum, quem non acies, non mœnia et urbes
Ferre valent, cum frons propior lumenque coruscо
Igne micat, tunc illa viri, quæ vertice fundit,
Fulmina pertuleris; si viso intorserit ense
Diram, qua vertit per campos agmina, vocem?
Fallit te, mensas inter quod credis inermem.
Tot bellis quæsita viro, tot cædibus armat
Maiestas æterna ducem. Si admoveris ora,
Cannas et Trebiam ante oculos, Trasymenaque busta
Et Paulli stare ingentem miraberis umbram.
Quid? tanto in casu, comitum iuxtaque iacentum
Torpebunt dextræ? Parce, oro, et desine velle,
Cui nequeas victor superesse. An tristia vincla,
Et Decius, non erudiunt componere mentem?
Talia commemorans, famæ maioris amore
Flagrantem ut vidit iuvenem, surdumque timori:
Nil ultra posco; refer in convivia gressum:
Approperemus, ait. Non iam tibi pectora pubis
Sidoniæ fodienda manu tutantia regem:
Hoc iugulo dextram explora. Namque hæc tibi fer-
Si Pœuum invasisse paras, per viscera ferrum
Nostra est ducendum. Tardam ne sperne senectam:
Opponam membra, atque ensem extorquere negatum
Morte mea eripiam. Lacrymæ tunc ore profusæ,
Et magna Superum cura servatus in arma
Scipiadæ Pœnus: nec tantum fata dederunt
Externa peragi dextra. Pulcherrimus iræ,
Et dignus fieri compos memorabilis ausi,
Amisit quantam posito conamine laudem,
Cui tantum est voluisse decus! Tum reddere sese
Festinant epulis, et tristia fronte serenant:
Donec læta virum solvit convivia somnus.
Postera lux Phaetontis equas proferre parabat,
Iam rapido summis curru splendente sub undis;
Et iuvenis, magno generatus Hamilcare, duras
Iamdudum excercet curas. Carthaginis arces
Ire ferox Mago, et Patribus portare iubetur
Nuntia facta ducis. Præda et captiva leguntur
Corpora, dereptæque viris sub Marte cruento
Exuviæ, fausti Superis libamina belli.
Altera curarum Libycis demittitur oris,
Heu! Decius, reduci lentas servatus ad iras,
Ni pœnæ iuvenem indignæ miseratus ab alto,
Iupiter antiquam Batti vertisset ad urbem.
Hic Pellea virum Ptolemæi sceptra vehentum
Eripuere minis, resolutaque vincula collo:
Atque eadem, vitæ custos, mox deinde quieto
Accepit tellus ossa inviolata sepulcro.
Nec Venerem interea fugit exoptabile tempus
Pœnorum mentes cæco per læta premendi
Exitio, et luxu corda importuna domandi,
Spargere tela manu passim falleutia natis
Imperat, et tacitas in pectora mittere flammas.
Tum pueris dulce arridens: Eat improba luno,
Et nos (nec mirum, quid enim sumus?) acta secundis
Despiciat. Valet illa manu; valet illa lacertis:
Parvula nos arcu puerili spicula sensim
Fundimus, et nullus nostro de vulnere sanguis.
Verum, agite, o mea turba, precor, nunc tempus, a-
Et Tyriam pubem tacitis exurite telis. (deste,
Amplexu, multoque mero, somnoque, virorum
Prolliganda acies, quam non perfregerit ensis,
Non igues, non immissis Gradivus habenis.
Combibat illapsos ductor per viscera luxus,
Nec pudeat picto fultum iacuisse cubili,
Nec crinem Assyrio perfundere pugnet amomo.
Ille, sub hiberno somnos educere cœlo
Iactator, tectis malit consumere noctes;
Ac ponat ritus vescendi, sæpe citato,
Dum residet sub casside, equo; discatque Lyæo
Imbellem donare diem. Tum deinde madenti
Post epulas sit grata chelys, seguisque soporas,
Aut nostro vigiles ducat sub numine noctes.
Hæc postquam Venus, applaudit lascivus; et alto

Mittit se cœlo niveis exercitus alis.
Sentit flammiferas pubes Maurusia pennas,
Et pariter fusis tepuerunt pectora telis.
Bacchi dona volunt, epulasque, et carmina rursus
Pieria liquefacta lyra. Non acer aperto
Desudat campo souipes: non ulla per auras
Lancea nudatos exercet torta lacertos.
Mollitæ flammis lymphæ languentia somno
Membra fovent; miserisque bonis perit horrida virtus.
Ipse etiam, afflatus fallente Cupidine, ductor
Instaurat mensas dapibus, repetitque volentum
Hospitia et patrias paulatim decolor artes
Exuit, occulta mentem vitiante sagitta.
Altera iam patria, atque æquo sub honore vocatur
Altera Carthago Capua; intactumque secundæ
Fortunæ ingenium vitia allatrantia quassant.
Nec luxus ullus mersæque libidine vitæ
Campanis modus: accumulant, variasque per artes
Scenarum, certant epulas distinguere ludo:
Ut strepit assidue Phrygiam ad Nilotica loton
Memphis Amyclæo passim lasciva Canopo.
In primis dulcem, Pœno lætante, per aures
Nunc voce infundi Teuthras, nunc pectine, cantum.
Isque ubi mirantem resonantia pollice fila
Ductorem vidit Libyæ, canere inde superbas
Aoniæ laudes sensim testudinis orsus,
Concordem citharæ movit per carmina linguam,
Vincere linquentes vitam quæ possit olores.
Atque hæc e multis carpsit mollissima mensæ
[Facta antiqua virum, placidas quis mulceat aures.]
Argolicis quondam populis (mirabile dictu!)
Exaudita chelys, lapidem testudine felix
Ducere, et in muros posuisse volentia saxa.
Hæc Amphionio vallavit pectine Thebas;
Ac, silice aggeribus per se scandente vocatis,
Iussit in immensum cantatas surgere turres.
Altera, turbatum plectro moderata profundum,
Et tenuit phocas, et in omni Protea forma
Traxit, et æquoreo portavit Arionа dorso.
Iam, quæ Peliaca formabat rupe canendo
Heroum mentes et magni pectora Achillis,
Centauro dilecta chelys compesceret iras,
Percussa fide, vel pelagi vel tristis Averni.
Namque chaos; cæcam quondam sine sidere molem,
Non surgente die, ac mundum sine luce canebat.
Tum, Deus ut liquidi discisset stagna profundi,
Tellurisque globum media compage locasset:
Ut celsum Superis habitare dedisset Olympum,
Castaque Saturni monstrabat sæcula patris:
Sed, quos pulsabat Rhipæum ad Strymona, nervi,
Auditus Superis, auditus Manibus Orpheus,
Emerito fulgent clara inter sidera cœlo.
Hunc etiam mater, tota comitante sororum
Aonidum turba, mater mirata canentem.
Non illo Pangæa iuga aut Mavortius Hæmus,
Non, illo modulante sonos, stetit ultima Thrace:
Cum silvis venere feræ, cum montibus amnes.
Immemor et dulcis nidi, positoque volatu,
Non mota volucris captiva pependit in æthra.
Quin etiam Pagasæa ratis, cum cœrula nondum
Cognita terrigenis, pontoque intrare negarent,
Ad puppim sacræ, citharæ elicieute, carinæ
Adductum cantu vidit mare. Pallida regna
Bistonius vates, flammisque Acheronta sonantem,
Placavit plectro, et fixit revolubile saxum.
O diræ Ciconum matres, Geticique furores,
Et damnata Deis Rhodope! tulit ora revulsa
In pontum, ripis utraque sequentibus Hebrus.
Tum quoque, cum rapidi caput a cervice recisum
Portarent fluctus, subito emicuere per undas
Ad murmur cete toto exsultantia ponto.
Sic tum Pierius bellis durata virorum
Pectora Castalio frangebat carmine Teuthras.
Interea placida attulerant iam flamina terris
Magonem Libycis. Lauro redimita subibat
Optatos puppis portus; pelagoque micabant
Captiva arma procul celsa fulgentia prora.
At, paulo surgens iamdudum ex æquore, late
Nauticus implebat resonantia litora clamor,
Et, simul adductis percussa ad pectora tonsis,
Centeno fractus spumabat verbere pontus.
Nec lentum in medios rapienda ad gaudia vulgus
Procurrit fluctus, elataque turba favore
Certatim ingenti celebrant nova gaudia plausu.
Æquatur rector Divis: illum undique matres,
Illum turba minor monitis gaudere nepotes,
Et senior manus; et iuxta populusque Patresque
Mactatis Superum dignantur honore iuvencis.
Sic patriam Mago et portas ingressus, ovantes
Fraternæ laudis fama. Ruit inde senatus,
Et multo Patrum stipatur curia cœtu.
Tum, Divos veneratus avum de more vetusto,
Martem, ait, egregium et fractas, quis Itala tellus
Nitebatur, opes, pars ipse haud parva laborum,
Nuntio. Pugnatum Superis in vota secundis.
Est locus, Ætoli signat quem gloria regis,
Possessus quondam prisca inter sæcula Dauno:
Humentes rapido circumdat gurgite campos
Aufidus, et stagnis intercipit arva refusis;
Mox fluctus ferit Adriacos, magnoque fragore
Cedentem impellit retrorsus in æquora pontum.
Hic Varro, et magnum Latia inter nomina Paullus
Nomen, quis rerum ducibus permissa potestas.
Vix dum depulsa nigræ caligine noctis,
Invadunt campum, et late fulgentibus armis
Accendunt ultro lucem surgentis Eni.
Nos contra, nam germanum furor acer agebat
Optatæ pugnæ castris cita signa movemus.
Intremit et tellus, et pulsus mugit Olympus.
Hic fluvium et campos abscondit cæde virorum
Ductor, quo nunquam maiorem ad bella tulerunt
Rectorem terræ. Vidi, cum turbine sævo
Ausonia, et soutu bellantis, fusa per agros,
Uni terga daret. Vidi, cum Varro citato
Auferretur equo; proiectis degener armis.
Quin et magnanimum, perfosso corpore telis,
Strage super socium, vidi te, Paulle, cadentem.
Ægates ille et servilia fœdera larga
Ultus cæde dies; non plus optasse liberet,
Quam tum concessit dexter Deus. Altera iam lux
Si talis redeat, populis sis omnibus una
Tum, Carthago, caput, terrasque colare per omnes.
Testes hi stragis, quos, signum illustre, superbis
Mos læva gestare viris. Tum funditur ante
Ora admirantum præfulgens annulus auro,
Datque fidem verbis haud parvo insignis acervo.
Hinc iterum repetens: Restat nunc sedibus imis
Vertenda atque æquanda solo iam subruta Roma.
Annitamur, ait, vires refovere tot hausias
Casibus, ut pateant non parca ieraria dextris,
Quas emimus bello. Defit iam bellua, tristis
Ausoniis terror: necnon alimenta fatigant.
Atque ea dum memorat, torvo conversus in ora
Hamonis vultu, quem gliscens gloria pravum
Ductoris studio iamdudum agitabat acerbo:
Iamne tibi dextras inceptaque nostra probamus?
Iam fas Dardanio me non servire colono?
Anne iterum Hannibalem dedi placet? Atra veneno

Invidiæ nigroque undantia pectora felle,
Tandem tot titulis totque exorata tropæis,
Infelix, muta. Dextra en, en dextera, quam tu
Æneadis lacerare dabas, et litora et amnes,
Et stagna et latos implevit sanguine campos.
Hæc Mago, atque animos favor haud obscurus alebat.
Cui, simul invidia atque ira stimulantibus, Hanno:
Talia vesani iuvenis convicia miror
Haud equidem: tumet ingenio; fraternaque corda
Non tarde agnoscas, et virus futile linguæ.
Quin, ne mutatum vanis absistere credat,
Nunc pacem orandum, nunc improba fœdere rupto
Arma reponendum, et bellum exitiale cavendum,
Auctor ego. Atque adeo vosmet perpendite, quæso.
Quid ferat: haud aliud nobis censere relictum est.
Tela, viros, aurum, classes, alimenta precatur,
Belligeramque feram. Victus [non plura dedissem.]
Sanguine Dardanio Rutulos saturavimus agros
Et iacet in campis Latium. Deponere curas
Tandem ergo, bone, da, victor; liceatque sedere
In patria: liceat non exhaurire rapacis
Impensis belli vacuatos sæpe penates.
Nunc en, nunc, inquam, falsa ut præsagia nostra
Sint, oro, mensque augurio ludatur inani,
Haud procul est funesta dies. Atrocia novi
Corda; ac prospicio natas e cladibus iras.
Vos ego, vos metuo, Cannæ. Submittite signa;
Atque adeo tentate, agedum, ac deposcite pacem:
Non dabitur. Parat ille dolor, mihi credite, maius
Exitium accepto; citiusque hæc fœdera victor,
Quam victus, dabit. Atque adeo, qui tanta superbo
Facta sonas ore, et spumanti turbine perflas
Ignorantum aures, dic, en, germanus in armis
Ille tuus, par Gradivo, per sæcula tellus
Cui similem nunquam ductorem in bella creavit,
Mœnia Romuleæ cur nondum viderit urbis?
Scilicet e gremio matrum rapiamus in hostem
Nondum portandis habiles gravioribus armis?
Æratas iussi texamus mille carinas,
Atque omnis Libyæ quæratur bellua terris:
Ut longa imperia, atque armatos proroget annos
Hannibal, et regnum trahat usque in tempora fati?
Vos vero (neque enim occulto circumdamur astu)
Ne dulces spoliate domos; castrisque potentum
Atque opibus saucite modum. Pax, optima rerum
Quas homini novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior: pax, custodire salutem
Et cives æquare potens revocetur in arces
Tandem Sidonias; et fama fugetur ab urbe
Perfidiæ, Phœnissa, tua. Si tanta libido
Armorum tenet, atque enses non reddere perstat
Poscenti patriæ; nil suppeditare furori
Hortor et hæc fratri Magonem dicta referre.
Plura annectentem (neque enim satiaverat iras
Dicendo) clamor turbat diversa volentum:
Si Libyæ decus, haud ulli superabilis armis,
Hannibal est iræ tibi, destituemus ad ipsas
Victorem metas, nec opum adiumenta feremus?
Invidia unius sceptra ut iam parta retardet?
Inde alacres tribuunt, quæ belli posceret usus:
Absentique suum iactant sub teste favorem.
Mox eadem terris placitum traducere Iberis,
Dum malus obtrectat facta immortalia livor.
Nec sinit adiutas ductoris crescere laudes.

Liber duodecimus

Iam terga glaciale caput, fecundaque nimbis
Tempora, et austrifero nebulosam vertice frontem,
Immitis condebat hiems; blandisque salubre
Ver Zephyris tepido mulcebat rura sereno.
Prorumpit Capua Pœnus, vicinaque late
Præmisso terrore quatit. Ceu condida bruma
Dum Rhipæa rigent Aquilonis flamina, tandem
Evolvit serpens arcano membra cubili,
Et splendente die novus emicat, atque coruscum
Fert caput, et saniem sublatis faucibus efflat.
At Libyci ducis ut fulserunt signa per agros,
Desolato metu cuncta, et, suadente pavore,
Vallo se clausere simul; trepidique salutis,
Exspectant ipsis metuentes mœnibus hostem.
Sed non ille vigor, qui ruptis Alpibus arma
Intulerat, dederatque vias, Trebiaque potitus
Mæonios Italo sceleravit sanguine fluctus,
Tunc inerat. Molli luxu madefacta meroque,
Illecebris somni torpentia membra fluebant:
Quis gelidas suetum noctes thorace gravatis
Sub Iove non æquo trahere, et tentoria sæpe
Spernere, ubi hiberna ruerent cum grandine nimbi,
Ac ne nocte quidem clypeive ensesve reposti,
Non pharetræ aut iacula; et pro membris arma fuere;
Tunc grave cassis onus, maioraque pondera visa
Parmarum, ac nullis fusæ stridoribus hastæ.
Prima instaurantem sensit certamina mitis
Parthenope, non dives opum, non spreta vigoris:
Sed portus traxere ducem, secura volentem
Æquora, quæ peteret veniens Carthagine puppis.
Nunc molles urbi ritus, atque hospita Musis
Otia, et exemtum curis gravioribus ævum.
Sirenum dedit una suum memorabile nomen
Parthenope muris Acheloias; æquore cuius
Regna vere diu cantus, cum dulce per undas
Exitium miseris caueret non prospera nautis.
Hæc pone aggressus (nam frontem clauserat æquor)
Mœnia, non ullas valuit perfringere Pœnus
Tota mole vias: frustraque, inglorius ausi,
Pulsavit quatiens obstructas ariete portas.
Stabat Cannarum Graia ad munimina victor
Nequidquam, et cautæ mentis consulta probabat
Eventu, qui, post Dauni stagnantia regna
Sanguine, Tarpeias ire abstinuisset ad arces.
En, qui nos segnes, et nescire addere cursum
Fatis iactastis, quod vobis scandere nuper
Non acie ex ipsa concessum mœnia Romæ;
Intrate, atque epulas promissas sede Tonantis
His, quæ Graia manus defendit, reddite tectis.
Talia iactabat, famæque pudore futuræ,
Irritus incepta primus si absisteret urbe,
Audebat cuncta, atque acuebat fraudibus enses.
Sed subitæ muris flammæ, totoque fluebant
Aggeris anfractu tela improvisa per auras.
Haud secus occuluit saxi quos vertice fetus
Ales fulva Iovis, tacito si ad culmina nisu
Evasit serpens, terretque propinquus hiatu;
Illa, hostem rostro, atque assuetis fulmina ferre
Unguibus, incessens, nidi circumvolat orbem.
Tandem ad vicinos Cumarum vertere portus
Defessum subiit, varioque lacessere motu
Fortunam, et famæ turbando obstare sinistræ.
Sed custos urbi Gracchus, tutela vel ipsis
Certior, arcebat, muris, iterumque sedere
[Portis,] atque aditus iterum sperare vetabat.
Lustrat inops animi, rimaturque omnia circum
Alite vectus equo, rursusque hortatibus infit
Laudum agitare suos: Pro Di, quis terminus, inquit,
Ante urbes standi Graias, oblite tuorum
Factorum miles? quis erit modus? Alpibus adstat
Nimirum maior moles, et scandere cœlum
Pulsantes iubeo scopulos: quamquam, altera detur

Si similis tellus, aliæque repente sub astra
Exsurgant rupes, non ibis, et arduus arma,
Me ducente, feres? Tene, heu! Cumanus hiantem
Agger adhuc murusque tenet? Gracchumque, moveri
Non ausum portis, parvo in discrimine cerno?
An vobis gentes, quæcumque labore parastis,
Casu gesta putent? Per vos, Tyrrhena faventum
Stagna Deum, per ego et Trebiam, cineresque Sagunti,
Obtestor, diguos iam vosmet reddite vestra,
Quam trahitis, fama, et revocate in pectora Cannas.
Sic ductor fessas luxu attritasque secundis
Erigere, et verbis tentabat sistere mentes.
Atque hic, perlustrans aditus, fulgentia cernit
Arcis templa iugo, quorum tum Virrius, altæ
Immitis ductor Capuæ, primordia pandit;
Non est hoc, inquit, nostri, quod suspicis, ævi:
Maiores fecere manus. Cum bella timeret
Dictæi regis, sic fama est, liuquere terras
Dædalus invenit, nec toto signa sequenti
Orbe dare, æthereas aliena tollere in auras
Ausus se penna, atque homini monstrare volatus.
Suspensum hic librans media inter nubila corpus
Enavit, Superosque novus conterruit ales.
Natum etiam docuit, falsæ sub imagine plumæ,
Attentare vias volucrum; lapsumque solutis
Pennarum remis, et non felicibus alis,
Turbida plaudentem vidit freta. Dumque dolori
Indulget subito, motis ad pectora palmis,
Nescius heu! planctu duxit moderante volatus.
Hic pro nubivago gratus pia templa meatu
Instituit Phœbo, atque audaces exuit alas.
Virrius hæc. Sed enim ductor numerabat inertes,
Atque actos sine Marte, dies; ac stare pudebat.
Ingemit adversis, respectansque irrita tecta,
Urbe Dicarchea parat exsatiare dolorem.
Hic quoque nunc pelagus, nunc muri saxea moles
Officit audenti, defensantumque labores.
Dumque tenet socios, dura atque obsepta viarum
Rumpere nitentes, lentus labor; ipse propinqua
Stagnorum terræque simul miracula lustrat:
Primores adsunt Capuæ; docet ille, tepentes
Unde ferant nomen Baiæ, comitemque dedisse
Dulichiæ puppis stagno sua nomina monstrat.
Ast hic Lucrino mansisse vocabula quondam
Cocyti memorat; medioque in gurgite ponti
Herculeum commendat iter, qua discidit æquor
Amphitryoniades, armenti victor Iberi.
Ille, olim populis dictum Styga, nomine verso, (num;
Stagna inter celebrem nunc mitia, monstrat Aver-
Tum, tristi nemore atque umbris nigrantibus hor-
Et formidatus volucri, letale vomebat (rens,
Suffuso virus cœlo; Stygiaque per urbes
Religione sacer, sævum retinebat honorem.
Hinc vicina palus (fama est, Acherontis ad undas
Pandere iter) cæcas stagnante voragine fauces
Laxat, et horrendos aperit telluris hiatus;
Interdumque novo perturbat lumine Manes.
At iuxta caligantes, longumque per ævum
Infernis pressas nebulis, pallente sub umbra
Cimmerias iacuisse domos, noctemque profundam
Tartareæ narrant urbis: tum sulfure et igni
Semper anhelantes coctoque bitumine campos
Ostentant. Tellus, atro exundante vapore,
Suspirans, ustisque diu calefacta medullis,
Æstuat, et stygios exhalat in aera flatus:
Parturit, et tremulis metuendum exsibilat antris.
Interdumque, cavas luctatus rumpere sedes,
Aut exire fretis, sonitu lugubre minaci
Mulciber immugit, laceratæque viscera terræ
Mandit, et exesos labefactat murmure montes.
Tradunt Herculea prostratos mole Gigantas
Tellurem iniectam quatere, et spiramine anhelo
Torreri late campos; quotiesque minantur
Rumpere compagem impositam, expallescere cœlum.
Apparet Prochyte, sævum sortita Mimanta:
Apparet procul Inarime, quæ turbine nigro
Fumantem premit Iapetum, flammasque rebelli
Ore eiectantem; et, si quando evadere detur,
Bella Iovi rursus Superisque iterare volentem.
Monstrantur Vesuina iuga, atque in vertice summo
Depasti flammis scopuli, stratusque ruina
Mons circum, atque Ætnæ fatis certantia saxa.
Necnon Misenum servantem Idæa sepulcro
Nomina, et Herculeos videt ipso in litore Baulos.
Miratur pelagique minas, terræque labores.
Quæ postquam perspecta viro, regressus ad altos
Inde Pherecyadum muros, frondentia læto
Palmite devastat Nysæa cacumina Gauri.
Hinc ad Calcidicam transfert citus agmina Nolam.
Campo Nola sedet, crebris circumdata in orbem
Turribus, et celso facilem tutatur adiri
Planitiem vallo: sed, qui non turribus arma
Defendenda daret, verum ultro mœnia dextra
Protegeret, Marcellus opem anxiliumque ferebat.
Isque, ubi Agenoream procul adventare per æquor,
Et ferri ad muros, nubem videt; Arma, cruentus
Hostis adest, capite arma, viri, clamatque, capitque.
Cincumstant rapidi iuvenes, aptantque frementi
Sanguineas de more iubas: sonat inde, citato
Agmina disponens passu, Tu limina dextræ
Servabis portæ, Nero: tu converte cohortes
Ad lævam patrias et Larinatia signa,
Clarum Volscorum, Tulli, decus: ast, ubi iusso,
Per tacitum ruptis subita vi fundite portis
Telorum in campos nimbum. Ferar ipse revulsa
In medios, equitumque trabam certamina, porta.
Dumque ea Marcellus, iam claustra revellere Pœni,
Et scalis spretos tentabant rumpere muros.
Insonuere tubæ passim, clamorque virorum,
Hinnitusque, simul litui, raucoque tumultu
Cornua, et in membris concussa furentibus arma.
Fertur acerba lues disiectis undique portis,
Effusæque ruunt inopino flumine turmæ;
Improbus ut fractis exundat molibus amnis,
Propulsum ut Borea scopulis impingitur æquor,
Ut rupto terras invadunt carcere venti.
Nec torrente, Libys, viso armorumque virumque,
Deiectus, sperare valet. Dux Dardanus instat
Attonito, prægressus equo, tergisque ruentum
Incumbens hasta, socios nunc voce fatigat.
Perge, age; fer gressus: dexter Deus; horaq: nostra est:
Hac iter ad muros Capuæ. Nunc rursus in hostem
Conversus, Sta. Quo raperis? Non terga tuorum,
Te, ductor Libyæ, increpito. Sta: Campus, et arma,
Et Mars in manibus. Dimitto a cæde cohortes:
Spectemur soli: Marcellus prælia posco.
Sic rector Latius: iuvenique invadere pugnam
Barcæo suadebat honor, pretiumque pericli.
Sed non hæc placido cernebat pectore Iuno;
Cœptoque avertit suprema in fata ruentem.
Sistere perculsos ille, et revocare, laborat:
Talesne e gremio Capuæ, tectisque sinistris,
Egredimur? State, o miseri! quis gloria summa
Dedecori est: Nil vos hodie (mihi credite) terga
Vertentes fidum exspectat. Meruistis, ut omnis
Ingruat Ausonia; et sævo Mavorte parastis,
Nequa spes fusos pacis vitæque maneret.
Vincebat clamore tubas, vocisque vigore

Quamvis obstructas sævus penetrabat in aures.
Polydamanteis iuvenis Pedianus in armis
Bella agitabat atrox, Troianaque semina et ortus,
Atque Antenorea sese de stirpe ferebat,
Haud levior generis fama, sacroque Timavo
Gloria, et Euganeis dilectum nomen in oris.
Huic pater Eridanus, Venetæque ex ordine gentes,
Atque Apono gaudens populus, seu bella cieret,
Seu Musas placidus doctæque silentia vitæ
Mallet, et Aonio plectro mulcere labores,
Non ullum dixere parem, nec notior alter
Gradivo iuvenis, nec Phœbo notior alter.
Qui postquam, effusis urgens vestigia frenis
Pœnorum, iuxta galeam atque insigne peremti
Agnovit spolium Paulli: puer illa gerebat,
Non parvo lætus ductoris munere, Cinyps,
Dilectus Pœno Cinyps, quo gratior ora
Non fuit, ac nulla nituit plus fronte decoris. (ra
Quale micat, semperque novum est, quod Tiburis au-
Pascit, ebur, vel qui, miro candoris honore,
Lucet in aure lapis, Rubris advectus ab undis.
Quem postquam, egregium cristis, et casside nota
Fulgentem, extremo Pedianus in agmine vidit,
Cen subita ante oculos Paulli emersisset imago
Sedibus infernis, amissaque posceret arma,
Invadit frendens: Tune, ignavissime, sacri
Portabis capitis, quæ non sine crimine vester,
Invidiaque Deùm, gestaret tegmina ductor?
En Paullus! Vocat inde viri ad spectacula Manes,
Et fugientis agit costis penetrabile telum.
Tum delapsus equo, galeam atque insignia magni
Consulis abrumpit dextra, spoliatque videntem.
Solvitur omne decus leto, niveosque per artus
It Stygius color, et formæ populatur honores.
Ambrosiæ cecidere comæ, violataque cervix
Marmoreum in iugulum, collo labente, recumbit.
Haud secus Oceano rediens Cytherceius ignis,
Cum sese Veneri iactat splendore refecto,
Si subita invadat nubes, hebetatur, et atris,
Decrescens, tenebris languentia lumina condit.
Ipse etiam capta, Pedianus, casside, nudos
Attonitus stupet ad vultus, irasque coercet.
Tum, galeam magno socium clamore reportans,
Immitem quatiebat equum, spumantia sævo
Frena cruentantem morsu, cui turbidus armis
Obvia Marcellus rapido tulit ora tumultu:
Agnoscensque, Decus macte, o, virtutis avitæ,
Macte, Antenoride; nunc, inquit, rapta petamus,
Quod superest, Libyci ductoris tegmina; et ardens
Terrificis sævam fundit stridoribus hastam.
Nec forsan voti vanus foret, obvia ni vis
Gestaris opposito tenuisset corpore telum.
Qui dum vicinis ductorem protegit armis,
Transabiit, non hunc sitiens gravis hasta cruorem;
Ingentesque minas mutata morte peregit.
Avehitur raptim ductor, discrimine leti
Turbatus, cursumque furens ad castra capessit.
Iamque, fugæ immodicus, tendit certamine gressum
Præcipitem versis Pœnorum exercitus armis.
Assequitur telis hostis, longasque viritim
Exsatiant iras cladum; cœloque cruentos
Certatim ostentant, et Dis ultoribus, enses.
Ille dies primus docuit, (quod credere nemo
Auderet Superis) Martis certamine sisti
Posse ducem Libyæ. Raptant currusque virosque,
Massylamque feram; et vivis avulsa reportant
Tegmina bellantum, atque abeunt, sub cuspide terga
Contenti vidisse ducis. Tum Martis adæquant
Marcellum decori. Graditur, comitante triumpho,
Maior, quam ferret cum victor opima Tonanti.
Inde furens, postquam vallo vix depulit hostem,
Ductor Agenoreus, Quando hanc, quantoque cruore
Hostili, labem eluerim? Mea terga videre
Contigit Ausoniæ? Mene, inquit, summe Deorum,
Post Trebiam, statuis tam turpi funere dignum?
Vosque, invicta diu, nunc, heu! sine Marte, iuventus
Debellata bonis Capuæ, non degener ipse
Gestorum, Ausoniis verti victricia signa;
Vobis terga dedi. Vidi, cum ad bella vocarem,
Non secus atque Italo fugere a ductore paventes.
Quid reliquum prisci Martis tibi, qui dare terga,
Me revocante, potes? Fundebat talia Pœnus:
Et Latiæ sese Nolana ad mœnia turmæ,
Portantes spolia insigni clamore, ferebant.
At, consueta graves per longum audire suorum
Eventus, Roma, et nunquam recreata secundis,
Allato tandem faustæ certamine pugnæ,
Erigitur, primoque Deùm se munere tollit.
Ante omnes pigra in Martem, fugiensque laborum,
Dum bellum tonat, et sese furata iuventus,
Dat pœnas latebræ: tum, qui dulcedine vitæ
Invenere dolos, iurataque fœdera Pœno
Corrupere, notant, et purgant crimine gentem.
Punitur, patriam meditati linquere terram,
Consilium infelix, sceleratque culpa Metelli.
Talia corda virum. Sed enim nec femina cessat
Mente æquare viros, et laudis poscere partem.
Omnis, præ sese portans capitisque manusque
Antiquum decus, ac derepta monilia collo,
Certatim matrona ruit, belloque ministrant.
Haud tanta cessisse viros in tempore tali
Laudis sorte piget; factoque in sæcula ituro
Lætantur tribuisse locum. Tum celsa senatus
Subsequitur turba. In medium certamine magno
Privatæ cumulantur opes. Nudare penates,
Ac nihil arcanos vitæ melioris ad usus
Seposuisse iuvat. Coit et sine nomine vulgus.
Corpore sic toto ac membris Roma omnibus usa,
Exsangues rursus tollebat ad æthera vultus.
Addunt spem miseris dulcem Parnassia Cirrha
Portantes responsa viri. Nam læta ferebant
Exaudisse adytis, sacra cum voce tonaret
Antrum, et mugiret Phœbo iam intrata sacerdos:
Solvite, gens Veneris, graviores corde timores:
Adversa, et quidquid duri sub Marte manebat,
Exhaustum est vobis. Restant leviora laborum,
Et sine pernicie terror. Dis vota precesque
Ferte modo, et tepidos aris libate cruores.
Neu date terga malis. Aderit Gradivus, et ipse
Delius avertet propiora pericula vates,
Troianos notus semper minuisse labores.
Sed vero, sed enim, ante omnes, altaria fument
Centum festa Iovi: centum cadat hostia cultris.
Ille trucem belli nubem sævasque procellas
In Libyam violentus aget; spectabitis ipsi
Ægida turbato quatientem in prœlia mundo.
Atque ea Parnassi postquam clamata sub antris
Allatum, vulgique Deus pervenit ad aures;
In Capitolinas certatim scanditur arces;
Sternunturq: Iovi, et delubrum sanguine honoraut,
Tum Pæana canunt, responsaque fida precantur.
Interea assuetis senior Torquatus in armis,
Sardoas patrio quatiebat milite terras.
Namque, ortum Iliaca iactans ab origine nomen,
In bella Hampsagoras Tyrios renovata vocarat.
Proles pulchra viro, nec tali digna parente,
Hostus erat; cuius fretus fulgente iuventa,
Ipse asper paci, crudos sine viribus annos,

Barbarici studio ritus, refovebat in armis.
Isque ubi Torquatum raptim properata ferentem
Signa videt, pugnæque avidas accendere dextras,
Fraude loci nota, latebrosa per avia saltus
Evolat, et, provisa fugæ compendia carpens,
Virgulta tegitur valle ac frondentibus umbris.
Insula, fluctisono circumvallata profundo,
Castigatur aquis, compressaque gurgite, terras
Enormes cohibet, nudæ sub imagine plantæ.
Inde Ichnusa prius Graiis memorata colonis,
Mox, Libyci, Sardus, generoso sanguine fideus
Herculis, ex sese mutavit nomina terræ.
Affluxere etiam, et sedes posuere coactas,
Dispersi pelago, post eruta Pergama, Teucri.
Nec parvum decus, advecto cum classe paterna
Agmine Thespiadum, terris, Iolae, dedisti.
Fama est, cum laceris Actæon flebile membris
Supplicium lueret spectatæ in fonte Dianæ,
Attonitum novitate mali fugisse parentem
Per freta Aristæum, et Sardoos isse recessus:
Cyrenen monstrasse ferunt nova litora matrem.
Serpentum tellus pura, ac viduata venenis;
Sed, tristis cœlo, et multa vitiata palude,
Qua videt Italiam, saxoso torrida dorso
Exercet scopulis late freta, pallidaque intus
Arva coquit nimium, Cancro fumantibus Austris.
Cætera propensæ Cereris nutrita favore.
Hoc habitu terræ, nemorosa per invia crebro
Torquatum eludens hostis, Sidonia pugnæ
Tela exspectabat, sociosque laboris Iberos.
Qui postquam appulsis animos auxere carinis,
Haud mora, prorumpit latebris; adversaque late
Agmina inhorrescunt, longumque coire videtur,
Et conferre gradum. Media intervalla patentis
Corripiunt campi properatis eminus hastis:
Donec ad exsertos enses, fidissima tela,
Perventum: dira inde lues; cæduntque, caduntque,
Alternique animas sævo in mucrone relinquunt.
Non equidem innumeras cædes, totque horrida facta,
Sperarim tanto digne pro nomine rerum
Pandere, nec dictis bellantum æquare calorem.
Sed vos, Calliope, nostro donate labori,
Nota parum magni longo tradantur ut ævo
Facta viri, et meritum vati sacremus honorem.
Ennius, antiqua Messapi ab origine regis,
Miscebat primas acies; Latiæque superbum
Vitis adornabat dextram decus: hispida tellus,
Miserunt Calabri; Rudiæ genuere vetustæ:
Nunc Rudiæ solo memorabile nomen alumno.
Is prima in pugna (vates ut Thracius olim,
Infestam bello quateret cum Cyzicus Argo,
Spicula deposito Rhopopeia pectine torsit)
Spectandum sese non parva strage virorum
Fecerat, et dextræ gliscebat cædibus ardor.
Advolat, æternum sperans fore, pelleret Hostus
Si tantam labem, ac perlibrat viribus hastam.
Risit, nube sedens, vani conamina cœpti,
Et telum procul in ventos dimisit Apollo.
Ac super his: Nimium, iuvenis, nimiumque superbi
Sperata hausisti. Sacer hic, ac magna sororum
Aonidum cura est, et dignus Apolline vates.
Hic canet illustri primus bella Itala versu,
Attolletque duces cœlo; resonare docebit
Hic Latiis Helicona modis, nec cedet honore
Ascræo famave seni. Sic Phœbus, et Hosto
Ultrix per geminum transcurrit tempus arundo.
Vertuntur iuvenis casu perculsa per agros
Agmina, et effusæ pariter dant terga catervæ.
Tum pater, audita nati nece, turbidus iræ,
Barbaricum atque immane gemens, transfigit anhe-
Pectus, et ad Manes urget vestigia nati. (lum
At Libyæ ductor, Marcello fractus, et acri
Contusus pugna, campos damnarat; et arma
Verterat ad miseras non æqui Martis Acerras.
Inde, ubi permisit flammis atque ensibus urbem,
Nuceriæ, nihilo levior nec parcior ira,
Incussit sese, atque æquavit mœnia terræ.
Post Casilina sibi, multum obluctatus iniquis
Defendentum armis, ægre reseraverat astu
Limina, et obsessis vitam pensaverat auro.
Iamque, in Dauniacos transfundens agmina campos,
Flectebat rabiem, quo præda vel ira vocasset.
Fumabat versis incensa Petilia tectis,
Infelix fidei, miseræque secunda Sagunto,
At quondam Herculeam servare superba pharetram.
Verterat et mentem Tyria ad conata Tarentus,
Portisque intrarant Pœni. Sed enim arce corusca,
Fisa loco, manus Ausoniæ stipata sedebat.
Hic, miranda movens, classem, quæ condita portu
Adstabat, (namque angustis e faucibus æquor
Erumpit, scopulos inter, paluloque recessu
Infundit campis secretum gurgite pontum)
Inclusas igitur, quibus haud enare dabatur,
Arce superposita, claustris maris extulit astu,
Perque aversa tulit portatas arva carinas.
Lubrica roboreis aderant substramina plaustris,
Atque, recens cæsi tergo prolapsa iuvenci,
Æquoream rota ducebat per gramina puppim.
Et iam, per colles dumosque ad litus adacta,
Iunabat pelago veniens sine remige classis.
Nuntius interea, vectis non more carinis
Terrentem freta, curarum fervoribus implet;
Dum procul Œbalios amet expugnare nepotes,
Et primus rostris sulcet navalibus arva,
Assessos Capuæ muros, claustra ipsa revelli
Portarum, ac totum miseris incurrere bellum.
Linquit cœpta ferox; pennasque addente pudore
Atque ira simul, immani per proxima motu
Evolat, et minitans avida ad certamina fertur.
Haud secus, amisso tigris si concita fetu
Emicet, attonitæ paucis lustratur in horis
Caucasus, et saltu transmittitur alite Ganges;
Donec fulmineo partus vestigia cursu
Colligat, et rabiem prenso consumat in hoste.
Obvius huic sparso Centenius agmine raptim
Funditur, audendi pravus, facilisque periclis.
Sed parvum decus Hannibali: nam, vitis honore
Perfunctus Latiæ, subito stimularat agrestes;
Semermemque manum sternendam obiecerat hosti.
Bis septem demissa neci, nec substitit agmen,
Millia; bis septem, quæ, non sollertior ense,
Sed genus insignis, iustis ducebat in armis
Fulvius; ast æque per corpora fusa iacentum
Raptum iter est, victorque morari non passus eundi.
Exsequiæ tantum famam nomenque volentem
Mitificæ mentis tenuerunt funere læto.
Namque per insidias (infandum!) et ab hospite cæsus,
Colloquium et promissa petit dum perfida gentis
Lucanæ, Gracchus, cæco circumdatus astu,
Occiderat. laudemque Libys rapiebat humandi.
Sed non, ut scitum celerare ad mœnia Pœnum,
Adstabat res ulla loco. Iam Consul uterque
Præcipites aderat; Nola vis omnis; et Arpis
Ævi floridior Fabius rapida arma ferebat;
Hinc Nero, et hinc volucres Silanus nocte dieque
Impellebat agens properata ad bella cohortes.
Undique conveniunt, pariterque opponere cunctos
Uni ductores iuveni placet. Arduus ipse

Tifata insidit, propior qua mœnibus iustat
Collis, et e tumulis subiectam despicit urbem.
Verum ubi, tot sese circumfundentibus armis,
Vallatas socium portas, unaque negari
Intravisse sibi, Capuæque erumpere, cernit,
Anxius adventus, nunc ferro frangere cœtum
Obstantum meditatur: iuit nunc avia cœpto
Consilia, atque astu quærit tot millia portis
Abstrahere arctatis, cinctosque resolvere muros.
Sic igitur secum, curasque ita corde fatigat:
Quo, mens ægra, vocas? Rursusne pericula sumam,
Non æquus regione loci? Capuaque vidente,
Terga dabo? an, residens vicini vertice montis,
Exscindi ante oculos patiar socialia tecta?
Non ita me experti Fabius Fabiique magister
Turbatum, Hesperio cum clausos milite colles
Evasi victor, sparsosque per arva iuvencos
Iactare accensis stimulavi cornibus ignes.
Haud dum omnes abiere doli. Defendere nobis
Si Capuam ereptumest, dabitur circumdare Romam.
Hæc postquam placita, et tenuit sententia mentem,
Non exspectato, Titan dum gurgite lucem
Spirantes proferret equos, impellit in agmen
Voce manuque viros, et cœpta immania pandit:
Perge, age! vince omnem, miles, virtute laborem;
Et, quantum humani possunt se tendere passus,
Arduus accelera. Romam petis. Hoc iter Alpes,
Hoc Cannæ, stravere tibi. Eia! incute muris
Umbonem Iliacis, Capuæque repende ruinas;
Quam tanti fuerit cadere, ut Palatia cernas,
Et demigrantem Tarpeia sede Tonantem.
Instincti glomerant gressus. Roma auribus hæret,
Roma oculis: creduntque ducis sollertibus actis
Aptius id cœptum, quam si duxisset ab ipso
Fatali Æneadis campo. Vulturna citata
Transmittunt alno vada, postremique relinquunt
Tardaudis Italis corruptas igne carinas.
Tum Sidicina legunt pernicibus arva maniplis,
Threiciamque Calen, vestras a nomine natæ,
Orithyia, domos. Hinc Allifanus Iaccho
Haud inamatus ager, Nymphisque habitata Casinis
Rura evastantur: mox et vicinus Aquinas,
Et, quæ fumantem texere giganta, Fregellæ,
Agmine carpuntur volucri. Fert concitus inde
Per iuga celsa gradum, duris qua rupibus hæret
Bellator Frusino, et surgit suspensa tumenti
Dorso frugiferis Cerealis Anagnia glebis.
Iamque adeo est campos ingressus et arva Labici,
Linquens Telegoni pulsatos ariete muros,
Haud dignam, inter tanta, moram. Nec amœna reten-
Algida, nec iuxta Iunonis tecta Gabinæ. (tant
Præceps ad ripas immani turbine fertur,
Sulfureis gelidus qua serpit leniter undis
Ad genitorem Anio labens, sine murmure, Tibrim.
Hic ut signa ferox dimensaque castra locavit,
Et ripas tremefecit eques, perterrita pulsis
Ilia prima vadis sacro se coniugis antro
Condidit, et cunctæ fugerunt gurgite Nymphæ.
At matres Latiæ, cui mœnia nulla supersint,
Attonitæ passim furibundis gressibus errant.
Ante oculos adstant laceræ trepidantibus umbræ,
Quæque gravem ad Trebiam, quæque ad Ticina fluen-
Oppetiere necem: Paullus Gracchusque cruenti, (ta
Flaminiusque simul, miseris ante ora vagantur.
Clausit turba vias. Stat celsus et asper ab ira,
Ingentemque metum torvo domat ore, Senatus.
Interdum tamen erumpunt sub casside fusæ
Per tacitum lacrymæ: quidnam Fortuna minetur,
Quidve parent Superi? Pubes dispersa per altas
Stat turres, atque huc ventum sub corde volutat,
Ut iam Roma satis credat defendere muros.
Pœnus ut ad somnos vix totam cursibus actæ
Indulsit pubi noctem, vigil ipse, nec ullam
Ad requiem facilis, credensque abscedere vitæ,
Quod sopor eripiat, tempus; radiantibus armis
Induitur, Nomadumque iubet prorumpere turmas.
Inde, levis frenis, circum pavitantia fertur
Quadrupedante sono perculsæ mœnia Romæ.
Nunc aditus lustrat, clausas nunc cuspide pulsat
Infesta portas, fruiturque timore paventum.
Nunc, lentus celsis adstans in collibus, intrat
Urbem oculis, discitque locos, causasque locorum.
Ac legeret visu cuncta, et penetraret in omnes
Spectando partes, ni magno turbine adesset
Fulvius, haud tota Capuæ obsidione relicta.
Tum demum castris turmas inflexit ovantes,
Spectata, ductor, satiatus pectora Roma.
Atque, ubi nox depulsa polo, primaque rubescit
Lampade Neptunus, revocatque Aurora labores,
Effundit rupto persultans agmina vallo,
Et, quantum clamare valet, Per plurima nostra,
O socii! decora, et sacras in sanguine dextras,
Vobis ite pares, et tantum audete sub armis, (lem;
Quantum Roma timet. Reliquam hanc exscindite mo-
Nil, quod vincatis, toto restabit in orbe.
Neu populi vos Martigenæ tardarit origo;
Intratam Senonum capietis millibus urbem,
Assuetamque capi. Fortasse curulibus altis,
Iam vos, exemplo proavorum, ad nobile letum
Exspectant de more senes, mortique parantur.
Talibus hinc Pœnus: sed contra Œnotria pubes
Non ullas voces ducis aut præcepta requirit.
Sat matres stimulant, natique, et cara supinas
Tendentum palmas lacrymantiaque ora parentum.
Ostentant parvos, vagituque incita pulsant
Corda virûm: armatis infigunt oscula dextris.
Ire volunt, et pro muris opponere densi
Pectora; respectantque suos, fletumque resorbent.
Ut vero impulso patefactæ cardine portæ,
Et simul erupit motis exercitus armis,
Funditur immixtus gemitu precibusque per altos
Ad cœlum muros plangor, sparsæque solutis
Crinibus exululant matres, atque ubera nudant.
Fulvius ante volans agmen, Quis nesciat, inquit,
Non sponte ad nostros Pœnum venisse penates?
A portis fugit Capuæ. Subnectere plura
Conantem tristis cœli cum murmure vasto
Turbavit fragor, et subita de nube procellæ.
Iupiter, Æthiopum remeans tellure, minantem
Romuleo Pœnum ut vidit succedere vallo,
Cœlicolis raptim excitis, defendere tecta
Dardana, et in septem discurrere iusserat arces.
Ipse e Tarpeio sublimis vertice cuncta,
Et ventos simul, et nubes, et grandinis iras,
Fulminaque, et tonitrus, et nimbos conciet atros.
Concussi tremuere poli, cœlumque tenebris
Clauditur; et terras cæco nox condit amictu.
Instat tempestas oculis, hostique propinquo
Roma latet. Iactæ in turmas per nubila flammæ
Stridorem servant, membrisque insibilat ignis.
Hinc Notus, hinc Boreas, hinc fuscis Africus alis,
Bella movent, quantis animos et pectora possint
Irati satiare Iovis. Fluit agmen aquarum,
Turbine confusum piceo et nigrante procella,
Atque omnes circa campos spumantibus undis
Involvit. Celsus, summo de culmine montis,
Regnator Superum sublata fulmina dextra
Libravit, clypeoque ducis, non cedere certi,

Incussit. Summa liquefacta est cuspis in hasta;
Et fluxit, ceu correptus fornacibus, ensis.
Ambustis sed enim ductor Sidonius armis
Sistebat socios, et, cæcum e nubibus ignem,
Murmuraque a ventis misceri vana, docebat.
Tandem, post clades socium, cœlique ruinam,
Non hoste in nimbis viso, non ense, referri
Signa iubet castris, mœstasque resuscitat iras:
Ventis debebis nimirum hiemisque procellis
Unum, Roma, diem: sed non te crastina nobis
Lux unquam eripiet; descendat Iupiter ipse
In terras, licet. Infrendens dum talia fatur,
Ecce serenato clarum iubar emicat axe;
Purgatusque nitet discussis nubibus æther.
Æneadæ sensere Deum, telisque repostis,
Submissas tendunt alta ad Capitolia dextras,
Et festa cingunt montis penetralia lauro.
Tum vultus, modo non parvo sudore madentes,
Nunc lætos, Iovis adspectant: Da, summe Deorum,
Da, pater, ut sacro Libys inter prœlia telo
Concidat: haud alia potis est occumbere dextra.
Sic adeo orantes pressere silentia, postquam
Abstulerat terras nigrantibus Hesperus umbris:
Quem simul, attollens rutilantem lampada, Titan
Obruit, et vitæ rediit mortalibus usus,
Pœnus adest, nec se castris Œnotria pubes (bat
Continet. Haud dum cuses stricti, mediumque iace-
Tantum ad bella loci, quantum transmittere iactæ
Sufficerent hastæ, cum fulgor hebescere cœli
Per subitum cœpit, densæque subire tenebræ;
Atque dies fugere, atque armari ad prœlia rursus
Iupiter. Incumbunt venti, crassusque, rotante
Austro, nimborum fervet globus. Intonat ipse, (tlas.
Quo tremat et Rhodope, Taurusque, et Pindus, et A-
Audivere lacus Erebi; mersusque profundis
Agnovit tenebris cœlestia bella Typhoeus.
Invadit Notus, ac, piceam cum grandine multa
Intorquens nubem, cunctantem et vana minantem
Circumagit, castrisque ducem succedere cogit.
Verum, ubi depositis sepsit sese aggere telis,
Læta serenati facies aperitur Olympi,
Nullaque tam miteu credas habuisse Tonantem
Fulmina, nec placido commota tonitrua cœlo.
Durat, et, affirmans, non ultra spondet in ipsos
Venturam cœli rabiem, modo patria virtus
In dextras redeat, nec Romam exscindere Pœni
Credant esse nefas. Ubi nam tunc fulmina tandem
Invicti latuisse Iovis, cum sterneret ensis
Ætolos campos? ubi, cum Tyrrhena natarent
Stagna cruore virûm? Pugnat pro mœnibus, inquit,
Si rector Superum tot iactis fulmine telis,
Inter tot motus cur me contra arma ferentem
Afflixisse piget? Ventis hiemique fugaces
Terga damus. Remeet, quæso, mens illa vigorque,
Qua vobis, cum pacta Patrum, cum fœdera adessent,
Integrare acies placitum. Sic pectora flammat,
Donec equum Titan spumantia frena resolvit.
Nec nox composuit curas, somnusve frementem
Ausus adire virum, et redeunt cum luce furores.
Rursus in arma vocat trepidos, clypeoque tremendum
Increpat, atque armis imitatur murmura cœli.
Ut vero accepit, tantum confidere Divis
Ausonios Patres, submissaque Bætis ad oras
Auxilia, et noctu progressum mœnibus agmen;
Sic agitare fremens obsessos otia, iamque
Securam Hannibalis Romam, violentior instat.
Iamque propinquabat muro, cum Iupiter ægram
Iunonem alloquitur curis, mulcetque monendo:
Nullane Sidonio iuveni, coniuxque sororque
Cara mihi, non ulla unquam sine fine feroci
Addes frena viro? Fuerit delere Saguntum,
Exæquare Alpes, imponere vincula sacro
Eridano, fœdare lacus: etiamne parabit
Nostras ille domos, nostras perrumpere in arces?
Siste virum. Namque, ut cernis, iam flagitat ignes,
Et parat accensis imitari fulmina flammis.
His dictis, grates agit, ac turbata per auras,
Devolat, et prensa iuvenis, Saturnia, dextra,
Quo ruis, o vecors? maioraque bella capessis,
Mortali quam ferre datum? Iuno inquit, et atram
Dimovit nubem, veroque apparuit ore.
Non tibi cum Phrygio res Laurentive colono.
En, age, (namque, oculis amota nube parumper,
Cernere cuncta dabo) surgit qua celsus ad auras,
Adspice, montis apex, vocitata Palatia regi
Parrhasio plena tenet et resonante pharetra,
Intenditque arcum, et pugnas meditatur, Apollo.
At, qua vicinis tollit se collibus altæ
Molis Aventinus, viden' ut Latonia virgo
Accensas quatiat Phlegethontis gurgite tædas,
Exsertos avide pugnæ nudata lacertos?
Parte alia, cerne, ut sævis Gradivus in armis
Implerit dictum proprio de nomine Campum.
Hinc Ianus movet arma manu, movet inde Quirinus,
Quisque suo de colle Deus. Sed enim adspice, quantus
Ægida commoveat nimbos flammasque vomentem
Iupiter, et quantis pascat ferus ignibus iras.
Huc vultus flecte, atque aude spectare Tonantem;
Quas hiemes, quantos, concusso vertice, cernis
Sub nutu tonitrus! oculis qui fulgurat ignis!
Cede Deis tandem, et Titania desine bella.
Sic effata, virum indocilem pacisque moliqne,
Mirantem Superum vultus et flammea membra,
Abstrahit, ac pacem terris cœloque reponit.
Respectans abit, et castris avulsa moveri
Signa iubet ductor, remeaturumque minatur.
Redditur extemplo flagrantior æthere lampas,
Et tremula infuso resplendent cœrula Phœbo.
At procul e muris videre ut signa revelli
Æneadæ, versumque ducem; tacita ora vicissim
Ostentant, nutuque docent, quod credere magno
Non audent hærente metu; nec abire volentis,
Sed fraudem insidiasque putant, et Punica corda:
Ac tacitæ natis infigunt oscula matres,
Donec procedens oculis sese abstulit agmen,
Suspectosque dolos, demto terrore, resolvit.
Tum vero passim sacra in Capitolia pergunt,
Inque vicem amplexi, permixta voce triumphum
Tarpeii clamant Iovis, ac delubra coronant.
Iamque omnes pandunt portas; ruit undique lætum,
Non sperata petens dudum sibi gaudia, vulgus.
Hi spectant, quo fixa loco tentoria regis
Adstiterint: hi, qua celsus de sede vocatas
Affatus fuerit turmas; ubi belliger Astur, (non.
Atque ubi atrox Garamas, sævusque tetenderit Hau-
Corpora nunc viva sparguntur gurgitis unda:
Nunc Anienicolis statuunt altaria Nymphis.
Tum festam repetunt, lustratis mœnibus, urbem.

Liber decimus tertius

Sedna iter emenso vix dum Tarpeia videri
Culmina desierant; torvos cum versus ad Urbem
Ductor Ageuoreus vultus, remeare parabat.
Castra locat, nulla lædens ubi gramina ripa
Tutia deducit tenuem sine nomine rivum,
Et tacite Tuscis inglorius affluit undis.
Hic modo primores socium, modo iussa Deorum,
Nunc sese increpitat; Dic o, cui Lydia cædc

Creverunt stagna, et concussa est Daunia tellus
Armorum tonitru, quas exanimatus in oras
Signa refers? Qui mucro tuum, quæ lancea tandem
Intravit pectus? Si nunc exsisteret alma
Carthago ante oculos, turrita celsa figura,
Quas abitus, miles, causas, illæse, dedisses?
Imbres, o patria, et mixtos cum grandine nimbos,
Et tonitrus fugio. Procul hanc expellite gentis
Femineam Tyriæ labem, nisi luce serena
Nescire, ac liquida Mavortem agitare sub æthra.
Terror adhuc ineratSuperum,ac redolentia in ar-
Fulmina, et ante oculos irati pugna Tonantis. (mis
Parendi tamen, et cuicumque incumbere iusso
Durabat vigor, ac, sensim diffusus ad aures,
Signa reportandi crescebat in agmine fervor.
Sic, ubi perrupit stagnantem calculus undam,
Exiguos format per prima volumina gyros;
Mox, tremulum vibrans motu gliscente liquorem,
Multiplicat crebros sinuati gurgitis orbes;
Donec postremo laxatis circulus oris
Contingat geminas patulo curvamine ripas. (que
At contra Argyripæ pravum decus, (inclyta nam-
Semina ab Œnea ductoris stirpe trahebat
Ætoli) Dasio fuit haud ignobile nomen;
Lætus opum, sed clauda fides, seseque calenti
Addiderat Pœno, Latiæ diffisus habenæ.
Is, volvens veterum memorata antiqua parentum,
Longo, miles, ait, quateret cum Teucria bello
Pergama, et ad muros staret sine sanguine Mavors,
Sollicitis Calchas (nam sic fortissimus heros
Poscenti socero sæpe inter pocula Dauno
Narrabat memori Diomedes condita mente)
Sed Calchas Danais, nisi clausum e sedibus arcis
Armisonæ curent simulacrum avellere Divæ,
Non unquam affirmat Therapnæis Ilion armis
Cessurum, aut Ledæ rediturum nomen Amyclas.
Quippe Deis visum, ne cui perrumpere detur,
Effigies ea quas unquam possederit, urbes.
Tum meus adiuncto monstratam evasit in arcem
Tydides Ithaco, et, dextra molitus in ipso
Custodes aditu templi, cœleste reportat
Palladium, ac nostris aperit mala Pergama fatis.
Nam, postquam Œnotris fundavit finibus urbem,
Æger delicti, Phrygium placare colendo
Numen, et Iliacos parat exorare Penates.
Ingens iam templum celsa surgebat in arce,
Laomedonteæ sedes ingrata Minervæ:
Cum, medios inter somnos altamque quietem,
Nec celata Deam, et minitans, Tritonia virgo:
Non hæc, Tydide, tantæ pro laudis honore
Digna paras: non Garganus nec Daunia tellus
Debentur nobis. Quære in Laurentibus arvis,
Qui nunc prima locant melioris mœnia Troiæ.
Huc vittas castumque refer penetrale parentum.
Quis trepidus montis Saturnia regna capessit.
Iam Phryx condebat Lavinia Pergama victor,
Armaque Laurenti figebat Troia luco.
Verum, ubi Tyrrheni perventum ad fluminis undas,
Castraque Tydides posuit fulgentia ripa,
Priamidæ intremuere metu. Tum, pignora pacis
Prætendens dextra ramum canentis olivæ,
Sic orsus Dauni gener, inter murmura Teucrum:
Pone, Anchisiade, memores iramque metusque:
Quidquid, ad Idæos Xanthum Simoentaque, nobis
Sanguine sudatum, Scææque ad limina portæ,
Haud nostrum est: egere Dei duræque Sorores.
Nunc, age, quod superest, cur non melioribus, ævi,
Ducimus auspiciis? Dextras iungamus inermes.
Fœderis, en, hæc testis erit: veniamque precatus,
Troianam ostentat trepidis de puppe Minervam.
Hic ausos Celtas irrumpere mœnia Romæ
Corripuit leto; neque tot de millibus unum
Ingentis populi patrias dimisit ad aras.
His fractus, ductor convelli signa maniplis
Optato lætis abitu iubet. Itur in agros,
Dives ubi ante omnes colitur Feronia luco,
Et sacer humectat fluvialia rura Capenas.
Fama est, intactas longævi ab origine fani
Crevisse, in medium congestis undique donis
Immensum per tempus opes, lustrisque relictum
Innumeris aurum, solo servante pavore.
Hac avidas mentes et barbara corda rapina
Polluit, atque armat contemtu pectora Divûm.
Avia tunc longinqua placent, quæ sulcat aratro
Ad freta porrectis Trinacria Bruttius arvis.
Dum Libys haud lætus Rhegina ad litora tendit,
Victor, submoto patriis a finibus hoste,
Fulvius infaustam Campana ad mœnia clausis
Portabat famam, miserisque extrema movebat. (mis,
Tum prensans passim, cuicumque est nomen in ar-
Dedecus hoc defende manu: cur perfida, et urbi
Altera Carthago nostræ, post fœdera rupta,
Et missum ad portas Pœnum, post iura petita
Consulis alterni, stat adhuc, et turribus altis
Hannibalem ac Libycas exspectat lenta cohortes?
Miscebat dictis facta; et nunc robore celsas
Educi turres, quis vinceret ardua muri,
Cogebat, nunc coniunctas adstringere nodis
Instabat ferroque trabes, quo fraugeret altos
Portarum postes; quateretque morantia claustra.
Hic latera intextus stellatis axibus agger,
Hic gravida armato surgebat vinea dorso.
At postquam properata satis, quæ commonet usus,
Dat signum, atque alacer scalis transcendere muros
Imperat, ac sævis urbem terroribus implet;
Cum subito dextrum offulsit conatibus omen.
Cerva fuit, raro terris spectata colore,
Quæ candore nivem, candore anteiret olores.
Hanc agreste Capys donum, cum mœnia sulco
Signaret, grato parvæ mollitus amore,
Nutrierat, sensusque hominis donarat alendo.
Inde, exuta feram, docilisque accedere mensis,
Atque ultro blanda attactu gaudebat herili.
Aurato matres assuetæ pectine mitem
Comere, et humenti fluvio revocare colorem.
Numen erat iam cerva loci: famulamque Dianæ
Credebant, ac thura Deûm, de more, dabantur.
Hæc, ævi vitæque tenax, felixque senectam
Mille indefessos viridem duxisse per annos,
Sæclorum numero Troianis condita tecta
Æquabat; sed enim longo nox venerat ævo.
Nam, subito incursu sævorum agitata luporum,
Qui noctis tenebris urbem (miserabile bello
Prodigium) intrarant, primos ad luminis ortus
Extulerat sese portis, pavidaque petebat
Consternata fuga positos ad mœnia campos.
Exceptam læto iuvenum certamine ductor
Mactat, Diva, tibi, tibi enim hæc gratissima sacra,
Fulvius, atque, adsis, orat, Latonia, cœptis.
Inde, alacer fidensque Dea, circumdata clausis
Arma movet, quaque obliquo curvantur in orbem
Mœnia flexa sinu, spissa vallata corona
Alligat, et telis in morem indaginis ambit.
Dum pavitant, spumantis equi fera corda fatigans,
Evehitur porta sublimis Taurea cristis
Bellator; cui Sidonius superare lacerto
Ductor et Autololas dabat et Maurusia tela.
Is, trepido ac lituum tinnitu stare neganti

Imperitans violenter equo, postquam auribus hostis
Vicinum sese videt, et clamore propinquo,
Claudius huic, inquit, (præstabat Claudius arte
Bellandi, et merita mille inter prœlia fama)
Huic, inquit, solum, si qua est fiducia dextræ,
Det sese campo, atque ineat certamina mecum.
Una mora Æneadæ, postquam vox attigit aures,
Dum daret auspicium, insque in certamina, ductor:
Prævetitum namque et capital, committere Martem
Sponte viris. Erumpit ovans, ut Fulvius arma
Imperio solvit; patulumque invectus in æquor,
Erigit undantem glomerato pulvere nubem.
Indignatus opem amenti, socioque iuvare
Expulsum modo iaculum, atque arcessere vires,
Taurea vibrabat nudis conatibus hastam.
Inde, ruens ira, telum contorquet in auras.
At non idem animus Rutulo: speculator, et omni
Corpore perlustrat, qua sit certissima ferro
In vulnus via. Nunc vibrat, nunc comprimit hastam,
Mentiturque minas; mediam tunc transiit ictu
Parmam: sed grato fraudata est sanguine cuspis.
Tum strictum propere vagina deripit ensem.
Et iam ferrata rapiebat calce volantem
Taurea cornipedem, fugiens minitantia fata.
Nec Rutulus levior cedentis [perdere] terga:
Nam profugo rapidus fusis instabat habenis.
Utque metus victum, sic ira et gloria portis
Victorem immisit, meritique cupido cruoris.
Ac, dum vix oculis, vix credunt mentibus, hostem
Confisum nullo comitante irrumpere tectis,
Per mediam propere trepidantum interritus urbem
Egit equum, adversaque evasit ad agmina porta.
Hinc ardore pari nisuque incurrere muris
Ignescunt animi, penetratoque tecta subire.
Tela simul flammæque micant. Tunc saxeus imber
Ingruit, et summis adscendunt turribus hastæ.
Nec pronum audendi virtute excellere cuiquam:
Æquarunt iræ dextras. Dictæa per auras
Tranat, et in medium perlabitur urbis, arundo.
Lætatur, non hortandi, non plura monendi,
Fulvius esse locum. Rapiunt sibi quisque laborem.
Quos ubi tam erectos animi videt, et superesse
Fortunæ sibi quemque ducem; ruit impete vasto
Ad portam, magnæque optat discrimina famæ.
Tres claustra æquævo servabant corpore fratres,
Quis delecta manus centeni cuique ferebant
Excubias, unaque locum statione tenebant.
Forma ex his Numitor, cursu plantaque volucri
Præstabat Laurens, membrorum mole Laburnus.
Sed non una viris tela. Hic mirabilis arcu,
Ille hastam quatere, ac medicatæ cuspidis ictu
Prœlia moliri, et nudo non credere ferro;
Tertius aptabat flammis ac sulfure tædas.
Qualis Atlantiaco memoratur litore quondam
Monstrum, Geryones, immane tricorporis iræ;
Cui tres in pugnam dextræ varia arma gerebant.
Una ignes sævos, ast altera pone sagittas
Fundebat; validam torquebat tertia cornum;
Atque uno diversa dabat tria vulnera nisu.
Hos ubi non æquis variantes prœlia Consul
Conspexit telis, et portæ limina circum
Stragem, ac perfusos subeuntum sanguine postes,
Concitat intortam furialis viribus hastam.
Letum triste ferens, auras secat Itala taxus,
Et, qua nudarat, dum fundit spicula ab alto,
Arcum protendens, Numitor latus, ilia transit.
At, non obsepto contentus limine Martem
Exercere levis bello, sed turbidus ausi,
Virrius incauto fervore eruperat ameus
Reclusa in campum porta, miseramque furori
Vincentum obtulerat pubem. Ruit obvia in arma
Scipio, et oblatum metit insatiabilis agmen.
Tifata umbrifero generatum monte Calenum
Nutrierant, audere trucem. Nec corpore magno
Mens erat inferior. Subsidere sæpe leonem,
Nudus inire caput pugnas, certare iuvenco,
Atque obliqua trucis deducere cornua tauri,
Assuerat, crudoque aliqua se attollere facto.
Is, dum præcipites expellit Virrius urbe,
Seu spreto, seu ne fieret mora, nudus in æquor
Thorace exierat, leviorque premebat anhelos
Pondere loricæ, et palantes victor agebat.
Iamque Veliternum media transegerat alvo,
Iam, solitum æquali ludo committere equestres
Scipiadæ pugnas, Marium tellure revulso
Perculerat saxo. Miser implorabat amicum, (tem.
Cum gemitu, exspirans; scopulusque premebat hian-
Sed, validas sævo vires duplicante dolore,
Effudit lacrymas pariter cornuaque sonantem
Scipio, solamen properans optabile in armis
Hostem prostrato morientem ostendere amico.
Tranavit, liquidas volucris ceu scinderet auras,
Hasta viri pectus, rupitque immania membra.
Quanta est vis agili per cærula summa liburnæ,
Quæ, pariter quoties revocatæ ad pectora tonsæ
Percussere fretum, ventis fugit ocyor, et se,
Quam longa est, uno remorum præterit ictu.
Ascanium Volesus, proiectis ocyus armis,
Quo levior peteret muros, per aperta volantem
Assequitur planta. Deiectum protinus ense
Ante pedes domini iacuit caput: ipse secutus
Corruit ulterior procursus impete truncus.
Nec spes obsessis ultra reserata tueri
Mœnia. Convertunt gressus, recipique precantes
(Infandum!) excludunt socios. Tum, cardine verso,
Obnixi torquent obices, munimina sera.
Acrius hoc instant Ituli, clausosque fatigant.
Et, ni cæca sinu terras nox conderet atro,
Perfractæ rapido potuissent milite portæ.
Sed non in requiem pariter cessere tenebræ.
Hinc sopor impavidus, qualem victoria [movit:]
At Capua, aut mœstis ululantum flebile matrum
Questibus, aut gemitu trepidantum exterrita patrum,
Tormentis finem, metamque laboribus erat.
Mussat, perfidiæ ductorque caputque senatus,
Virrius. A Pœno nullam docet esse salutem,
Vociferans, pulsis vivendi e pectore curis:
Speravi sceptra Ausoniæ, pepigique, sub armis
Si dexter Pœnis Deus et Fortuna fuisset,
Ut Capuam Iliaci migrarent regna Quirini:
Qui quaterent muros Tarpeiaque mœnia, misi:
Nec mihi poscendi vigor abfuit, alter ut æquos
Portaret fasces nostro de nomine consul.
Hactenus est vixisse satis. Dum copia noctis,
Cui cordi comes æterna est Acherontis ad undam
Libertas, petat ille meas mensasque dapesque:
Et, victus mentem fuso per membra Lyæo,
Sopitoque necis morsu, medicamina cladis
Hauriat, ac placidis exarmet fata venenis.
Hæc ait, et turba repetit comitante penates.
Ædibus in mediis consurgens ilice multa
Extruitur rogus, hospitium commune peremtis.
Nec vulgum cessat furiare dolorque pavorque.
Nunc menti seræ Decius redit, et bona virtus
Exilio punita truci. Despectat ab alto
Sacra Fides, agitatque virûm fallacia corda.
Vox occulta subit, passim diffusa per aures:
Fœdera, mortales, ne sævo rumpite ferro:

Sed castam servate Fidem. Fulgentibus ostro
Hæc potior regnis. Dubio qui frangere rerum
Gaudebit pacta, ac tenues spes linquet amici,
Non illi domus, aut coniux, aut vita manebit (per
Unquam expers luctus, lacrymæq. Aget, æquore sem-
Ac tellure premens, aget ægrum nocte dieque
Despecta ac violata Fides. Adit omnia iamque
Concilia, ac mensas contingit, et, abdita nube,
Accumbitque toris, epulaturque improba Erinnys.
Ipsa etiam Stygio spumantia pocula tabo
Porrigit, et large pœnas letumque ministrat.
Virrius interea, dum dat penetrare medullas (ret
Exitio, adscenditque pyram, atque amplexibus hæ-
Iungentum fata, et subici iubet ocyus ignes.
Stringebant tenebræ metas, victorque ruebat.
Iamque superstantem muro, sociosque Milonem
Voce attollentem, pubes Campana videbat.
Pandunt attoniti portas, trepidoque capessunt
Castra inimica gradu, quis leto avertere pœnas
Defuerant animi: patet urbs, confessa furorem,
Et reserat Tyrio maculatas hospite sedes.
Matronæ puerique ruunt, mœstumque senatus
Concilium, nullique hominum lacrymabile vulgus.
Stabant innixi pilis exercitus omnis,
Spectabantque viros, et læta et tristia ferre
Indociles, nunc propexis in pectora barbis
Verrere humum, nunc fœdantes in pulvere crinem
Canentem, et turpi lacryma precibusque pudendis
Femineum tenues ululatum fundere in auras.
Atque ea dum miles miratur inertia facta,
Exspectatque ferox sternendi mœnia signum,
Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Religio, et sævas componit numine mentes;
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem traxisse rogo. Subit intima corda,
Perlabens sensim, mitis Deus. Ille, superbæ
Fundamenta Capyn posuisse antiquitus urbi,
Non cuiquam visus, passim monet: ille, refusis
In spatium immensum campis, habitanda reliuqui
Utile tecta docet. Paulatim atrocibus iræ
Languescunt animis, et vis mollita senescit.
Pan Iove missus erat, servari tecta volente
Troia, pendenti similis Pan semper, et imo
Vix ulla inscribens terræ vestigia cornu.
Dextera lascivit cæsa Tegeaide capra
Verbera læta movens festa per compita cauda.
Cingit acuta comas, et opacat tempora, pinus;
Ac parva erumpunt rubicunda cornua fronte:
Stant aures, imoque cadit barba hispida mento.
Pastorale Deo baculum, pellisque sinistrum
Velat grata latus teneræ de corpore damæ.
Nulla in præruptum tam prona et inhospita cautes,
In qua non, librans corpus, similisque volanti,
Coruipedem tulerit præcisa per avia plantam.
Interdum inflexus, medio nascentia tergo
Respicit arridens hirtæ ludibria caudæ.
Obtendensque manum, solem infervescere fronti
Arcet, et umbrato perlustrat pascua visu.
Hic, postquam mandata Dei perfecta, malamque
Sedavit rabiem, et permulsit corda furentum,
Arcadiæ volucris saltus et amata revisit
Mænala; ubi argutis longe de vertice sacro
Dulce sonat calamis, ducit stabula omnia cantu.
At legio Ausonidum, flammas ductore iubente
Arceri portis, stantesque, relinquere muros,
(Mite decus mentis) condunt ensesque facesque.
Multa Deûm templis domibusque nitentibus auro
Egeritur præda, et victus alimenta superbi,
Quisque bonis periere, virûm de corpore vestes
Femineæ, mensæque alia tellure petitæ,
Poculaque Eoa luxum irritantia gemma.
Nec modus argento, cælataque pondera facti
Tantum epulis auri; tum passim corpora longo
Ordine captiva, et domibus depromta talenta,
Pascere longinquum non deficientia bellum,
Immensique greges famulæ ad convivia turbæ.
Fulvius, ut finem spoliandis ædibus, ære
Belligero revocante, dedit, sublimis ab alto
Suggestu, magnis fautor non futilis ausis,
Lanuvio generate, inquit, quem Sospita Iuno
Dat nobis, Milo, Gradivi cape victor honorem,
Tempora murali cinctus turrita corona.
Tum sontes procerum, meritosque piacula prima,
Acciit, et iusta punit commissa securi.
Hic atrox virtus, (nec enim occuluisse probarim
Spectatum vel in hoste decus) clamore feroci,
Taurea, Tune, inquit, ferro spoliabis inultus
Te maiorem animam? Et, iusso lictore recisa,
Ignavos cadet ante pedes fortissima cervix?
Haud unquam hoc vobis dederit Deus. Iude, minaci
Obtutu torvum contra et furiale renidens,
Bellatorem alacer per pectora transigit ensem.
Cui ductor, Patriam morieus comitare cadentem
Qui nobis animus, quæ dextera, quidve viritim,
Decernet Mavors. Tibi, si rebare pudendum
Iussa pati licuit pugnanti occumbere letum.
Dum Capua infaustam luit, haud sine sanguine cul-
Interea geminos terra crudelis Ilera (pam,
Fortuna abstulerat permiscens tristia lætis,
Scipiadas, magnumque decus, magnumque dolorem.
Forte Dicarchea iuvenis dum sedit in urbe
Scipio, post belli repetens extrema penates,
Huc tristis lacrymas et funera acerba suorum
Fama tulit. Duris quamquam non cedere suetus,
Pulsato lacerat violenter pectore amictus.
Non comites tenuisse valent, non ullus honorum
Militiæve pudor. Pietas, irata sinistris
Cœlicolis, furit; atque odit solatia luctus.
Iamque dies, iterumque dies absumta querelis,
Versatur species ante ora oculosque parentum.
Ergo excire parat Manes animasque suorum,
Alloquioque virûm tantos mulcere dolores.
Hortatur vicina palus, ubi signat Averni
Squalentem introitum stagnans Acherusius humor.
Noscere venturos agitat mens protinus annos.
Sic ad Cymæam, quæ tum, sub nomine Phœbi,
Autonoe tripodas sacros antrumque tenebat
Fert gressus iuvenis, consultaque pectoris ægri
Pandit et adspectus orat contingere patrum.
Nec cunctata diu vates. Mactare repostis
Mos umbris, inquit, consueta piacula, nigras
Sub lucem pecudes, reclusæque abdere terræ
Manantem iugulis spirantum cæde cruorem.
Tunc populos tibi regna suos pallentia mittent.
Cætera quæ poscis, maiori vate canentur.
Namque tibi Elysio repetita oracula campo
Eliciam, veterisque dabo inter sacra Sibyllæ
Cernere fatidicam Phœbei pectoris umbram.
Vade, age, et, a medio cum se nox humida cursu
Flexerit, ad fauces vicini castus Averni
Duc prædicta sacris duro placamina Diti:
Mella simul tecum, et puri fer dona Lyæi.
Hoc alacer monitu, et promisse nomine vatis,
Apparat occulto monstrata piacula cœpto.
Inde, ubi nox iussam procedens contigit horam,
Et spatia æquarunt tenebræ transacta futuras,
Consurgit stratis, pergitque ad turbida portæ
Ostia Tartareæ: penitus quis abdita vates

Promissa implerat, Stygioque sedebat in antro.
Tum qua se primum rupta tellure recludit
Invisum cœlo specus, atque eructat acerbam
Cocyti laxo suspirans ore paludem,
Inducit iuvenem, ferroque cavare refossam (lans,
Ocyus urget humum; atque, arcanum murmur anhe-
Ordine mactari pecudes iubet. Ater operto
Ante omnes taurus Regi, tum proxima Divæ
Cæditur Hennææ casta cervice iuvenca.
Inde tibi, Alecto, tibi, nunquam læta Megæra,
Corpora lanigerum procumbunt lecta bidentum.
Fundunt mella super, Bacchique et lactis honorem.
Sta, iuvenis; faciemque, Erebo quæ surgit ab omni,
Exclamat vates, patere. Accedentia cerno
Tartara, et ante oculos adsistere tertia regna.
Ecce ruunt variæ species, et quidquid ab imo
Natum hominum exstinctumque Chao est. Iam cuncta videbat,
Cyclopas, Scyllamque, et pastos membra virorum
Odrysiæ telluris equos. Contende tueri,
Eductumque tene vagina interritus ensem.
Quæcumque ante animæ tendent potare cruorem,
Disiice, dum castæ procedat imago Sibyllæ.
Interea cerne, ut gressus inhumata citatos
Fert umbra, et properat tecum coniungere dicta:
Cui datur, ante atros absumti corporis ignes,
Sanguine non tacto, solitas effundere voces.
Adspicit, et subito turbatus Scipio visu,
Quinam te, qui casus, ait, dux maxime, fessæ
Eripuit patriæ, cum tales horrida poscant
Bella viros? Nec enim dextra concesserit ulli
Appius, aut astu. Decimum lux rettulit ortum,
Ut te, cum Capua remearem, vulnera vidi
Mulcentem, hoc uno mœstum, quod adire nequires
Saucius ad muros, et Martis honore careres.
Contra quæ ductor: Fesso mi proxima tandem
Lux gratos Phaethontis equos avertit, et atris
Æternum demisit aquis. Sed lenta meorum,
Dum vanos ritus, cura, et sollemnia vulgi
Exsequitur, cessat flammis imponere corpus,
Ut portet tumulis per longum membra paternis.
Quod te per nostri Martis precor æmula facta,
Arce, quæ putres artus, medicamina, servant:
Daque vago portas quamprimum Acherontis adire.
Tum iuvenis: Gens o veteris pulcherrima Clausi,
Haud ulla ante tuam quamquam non parva fatigent,
Curarum prior exstiterit. Namque ista per omnes
Discrimen servat populos, variatque iacentum
Exsequias tumuli et cinerum sententia discors.
Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera,
Exanima obscœnus consumit corpora vultur.
Regia cum lucem posuerunt membra probatum est
Hyrcanis adhibere canes. Ægyptia tellus
Claudit odorato post funus stantia saxo
Corpora, et a mensis exsanguem haud separat umbram.
Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro
Ora virum, et longum medicata repouit in ævum.
Quid, qui reclusa nudos Garamantes arena
Infodiunt? Quid, qui sævo sepelire profundo
Exanimos mandant Libycis Nasamones in oris?
At Celtæ vacui capitis circumdare gaudent
Ossa (nefas!) auro, ac mensis en pocula servant.
Cecropidæ ob patriam Mavortis sorte peremtos
Decrevere simul communibus urere flammis.
At gente in Scythica suffixa cadavera truncis
Lenta dies sepelit, putri liquentia tabo.
Talia dum memorant, umbra veniente Sibyllæ,
Autonoe; Finem hic, inquit, sermonibus adde
Alternis, Hæc, hæc veri fecunda sacerdos:
Cui tantum patuit rerum, quantum ipse negarit
Plus novisse Deus. Me iam comitante tuorum
Tempus abire globo, et pecudes imponere flammis.
At gravida arcanis Cymes anus attigit ore
Postquam sacrificum, delibavitque, cruorem,
In decus egregiæ vultus intenta iuventæ,
Ætherea fruerer cum luce, haud segniter, inquit,
Cymæo populis vox nostra sonabat in antro.
Tunc te permixtum sæclis rebusque futuris
Æneadum cecini. Sed non sat digna mearum
Cura tuis vocum. Nec enim conquirere dicta,
Aut servare, fuit proavis sollertia vestris.
Verum age, disce, puer (quando cognoscere cordi est)
Iam tua, deque tuis pendentia Dardana fatis.
Namque tibi cerno properatum oracula vitæ
Hinc petere, et patrios visu contingere Manes.
Armifero victor patrem ulcisceris Ibero,
Creditus ante annos Marti; ferroque resolves
Gaudia Pœnorum, et missum lætabere bello
Omen, Iberiacis victa Carthagine terris.
Maius ad imperium post hæc capiere; nec ante
Iupiter absistet cura, quam cuncta fugarit
In Libyam bella, et vincendum duxerit ipse
Sidonium tibi rectorem. Pudet urbis iniquæ
Quod, posthæc, decus hoc patriaque domoque carebit
Sic vates, gressumque lacus vertebat ad atros:
Tum iuvenis, Quæcumque datur sors durior ævi,
Obnitemur, ait; culpa modo pectora cessent.
Sed, te oro, quando vitæ tibi causa labores
Humanos iuvisse fuit, siste, inclyta virgo,
Paulisper gressum, et nobis Manesque silentum
Enumera, Stygiæque aperi formidinis aulam.
Annuit illa quidem: sed, Non optanda recludis (bras,
Regna, ait. Hic tenebras habitant, volitantq: per umInnumeri quondam populi. Domus omnibus una.
In medio vastum late se tendit inane.
Huc, quidquid terræ quidquid freta, et igneus aer
Nutrivit primo mundi genitalis ab ævo,
(Mors communis agit) descendunt cuncta: capitque
Campus iners, quantum interiit, restatque futurum.
Cingunt regna decem portæ: quarum una receptat
Belligeros, dura Gradivi sorte creatos.
Altera, qui leges posuere atque inclyta iura
Gentibus, et primas fundarunt mœnibus urbes.
Tertia ruricolas Cereris, iustissima turba
Quæ venit ad Manes, et fraudum illæsa veneno.
Exin, qui lætas artes vitæque colendæ
Invenere viam, nec dedignanda parenti
Carmina fuderunt Phœbo, sua limina servant.
Proxima quos venti sævæque hausere procellæ,
Naufraga porta rapit; sic illam nomine dicunt.
Finitima huic, noxa gravido et peccasse fatenti,
Vasta patet populo. Pœnas Rhadamanthus in ipso
Expelit introitu, mortemque exercet inanem.
Septima femineis reseratur porta catervis,
[Liventes] ubi casta fovet Proserpina lucos.
Infantum hinc gregibus, versasque ad fauera tædas
Passis virginibus, turbæque in limine lucis
Est iter exstinctæ, et vagitu ianua nota.
Tum, seducta loco, et laxata lucida nocte,
Claustra nitent, quæ secreti per limitis umbram
Elysios ducunt campos. Hic turba piorum,
Nec Stygio in regno, cœli nec posta sub axe;
Verum, ultra Oceanum sacro contermina fonti,
Lethæos potat latices, oblivia mentis.
Extrema hinc, auro fulgens, iam lucis honorem
Sentit, et admoto splendet ceu sidere lunæ.
Hac animæ cœlum repetunt; ac, mille peractis,
Oblitæ Ditem, redeunt in corpora, lustris.

Has passim nigrum pandens Mors lurida rictum
Itque reditque vias, et portis omnibus errat.
Tum iacet in spatium sine corpore pigra vorago,
Limosique lacus: late exundantibus urit
Ripas sævus aquis Phlegethon, et turbine anhelo
Flammarum resonans, saxosa incendia torquet.
Parte alia torrens Cocytos sanguinis atri
Vorticibus furit, et spumanti gurgite fertur.
At, magnis semper Divis regique Deorum
Iurari dignata palus, picis horrida rivo,
Fumiferum volvit Styx inter sulfura limum.
Tristior his, Acheron sanie crassoque veneno
Æstuat; et, gelidam eructans cum murmure arenam,
Descendit nigra lentus per stagna palude.
Hanc potat saniem non uno Cerberus ore:
Hæc et Tisiphones sunt pocula; et atra Megæra
Hinc sitit, ac nullo rabies restinguitur haustu.
Ultimus erumpit lacrymarum fontibus amnis
Ante aulam, atque aditus, et inexorabile limen.
Quanta cohors, omni stabulante per atria monstro,
Excubat, et Manes permixto murmure terret!
Luctus edax, Maciesque, malis comes addita morbis
Et Mœror pastus fletu, et sine sanguine Pallor, (ctus
Curæque, Insidiæque, atque hinc queribunda Sene-
Hinc angens utraque manu sua guttura Livor,
Et deforme malum, ac sceleri proclivis, Egestas,
Errorque infido gressu, et Discordia gaudens
Permiscere fretum cœlo; sed et ostia Ditis
Centenis suetus Briareus recludere palmis,
Et Sphinx, virgineos rictus infecta cruore,
Scyllaque; Centaurique truces, umbræque Gigantum.
Cerberus hic ruptis peragrat cum Tartara vinclis,
Non ipsa Alecto, nec feta furore Megæra,
Audet adire ferum, dum, fractis mille catenis,
Viperea latrans circumligat ilia cauda.
Dextra vasta comas nemorosaque brachia fundit
Taxus, Cocyti rigua frondosior unda.
Hic diræ volucres, pastusque cadavere vultur,
Et multus bubo, ac sparsis strix sanguine pennis,
Harpyiæque fovent nidos, atque omnibus hærent
Condensæ foliis: sævit stridoribus arbor.
Has inter formas coniux Iunonis Avernæ,
Suggestu residens, cognoscit crimina regum.
Stant vincti, seroque piget sub iudice culpæ:
Circumerrant Furiæ pœnarumque omnis imago.
Quam vellent nunquam sceptris fulsisse superbis!
Insultant duro imperio non digna nec æqua
Ad superos passi, Manes: quæque ante profari
Non licitum vivis, tandem permissa queruntur.
Tunc alius sævis religatur rupe catenis:
Ast alius subigit saxum contra ardua montis:
Vipereo domat hunc æterna Megæra flagello.
Talia lethiferis restant patienda tyrannis.
Sed te maternos tempus cognoscere vultus,
Cuius prima venit non tardis passibus umbra.
Adstabat fecunda Iovis Pomponia furto.
Namque, ubi cognovit Latio surgentia bella
Pœnorum, Venus, insidias anteire laborans
Iunonis, fusa sensim per pectora patrem
Implicuit flamma. Quæ ni provisa fuissent,
Sidonia Iliacas nunc virgo accenderet aras.
Ergo, ubi gustatus cruor, admonuitque Sibylla,
Et dedit alternos ambobus noscere vultus;
Sic iuvenis prior: O, magni mihi numinis instar,
Cara parens! quam, te ut nobis vidisse liceret,
Optassem Stygias vel leto intrare tenebras!
Quæ sors nostra fuit, cui te, cum prima subiret,
Eripuit sine honore dies, et funere carpsit?
Excipit his mater: Nullos, o nate, labores
Mors habuit nostra: æthereo dum pondere partum
Exsolvor, miti dextra Cyllenia proles
Imperio Iovis Elysias deduxit in oras;
Attribuitque pares sedes, ubi magna moratur
Alcidæ genitrix, ubi sacro munere Leda.
Verum age, nate, tuos ortus, ne bella pavescas
Ulla, nec in cœlum dubites te tollere factis,
Quando aperire datur nobis, nunc denique disce.
Sola die caperem medio cum forte petitos
Ad requiem somnos, subitus mihi membra ligavit
Amplexus, non ille, meo veniente marito,
Adsuetus facilisque mihi: tum, luce corusca,
Implebat quamquam languentia lumina somnus,
Vidi, crede, Iovem. Nec me mutata fefellit
Forma Dei, quod, squalentem conversus in anguem,
Ingenti traxit curvata volumina gyro.
Sed mihi, post partum, non ultra ducere vitam
Concessum. Heu, quantum gemui, quod spiritus ante,
Hæc tibi quam noscenda darem, discessit in auras!
His alacer colla amplexu materna petebat:
Umbraque, ter frustra per inane petita, fefellit.
Succedunt simulacra virum concordia, patris
Unanimique simul patrui. Ruit ipse per umbram,
Oscula vana petens, iuvenis; fumoque volucri
Et nebulis similes, animas apprendere certat:
Quis te, care pater, quo stabant Itala regna,
Exosus Latium Deus abstulit? Hei mihi! nam cur
Ulla fuere adeo, quibus a te sævus abessem,
Momenta? Opposito mutassem pectore mortem.
Quantos funeribus vestris genus Itala passim
Dat gemitus! Tumulus vobis, censente senatu,
Mavortis geminus surgit per gramina campo.
Nec passi plura, in medio sermone loquentis
Sic adeo incipiunt; prior hæc genitoris imago:
Ipsa quidem virtus sibimet pulcherrima merces;
Dulce tamen venit ad Manes, cum gratia vitæ
Durat apud superos, nec edunt oblivia laudem.
Verum age, fare, decus nostrum, te quanta fatiget
Militia. Heu! quoties intrat mea pectora terror,
Cum repeto, quam sævus eas, ubi magna pericla
Contingunt tibi! Per nostri, fortissime, leti
Obtestor causas, Martis moderare furori.
Sat tibi sint documenta domus. Octava terebat
Arentem culmis messem crepitantibus æstas,
Ex quo cuncta mihi calcata, meoque subibat
Germano devexa iugum Tartessia tellus.
Nos miseræ muros et tecta renata Sagunto,
Nos dedimus Bætin nullo potare sub hoste.
Nobis indomitus convertit terque quaterque
Germanus terga Hannibalis. Pro barbara nunquam
Impolluta fides! Peterem cum victor adesum
Cladibus Hasdrubalem; subito venale, cohortes
Hispanæ, vulgus, [Libici quas fecerat auri]
Hasdrubal, abrupto liquerunt agmine signa.
Tunc hostis socio desertos milite, multum
Ditior ipse viris, spisso circumdedit orbe.
Non segnis nobis nec inultis, nate, peracta est
Illa suprema dies; et laude inclusimus ævum.
Excipit inde suos frater coniungere casus,
Excelsæ turris, post ultima, rebus in arctis
Subsidium optaram, suprema bella ciebam.
Fumantes tædas, ac lata incendia passim,
Et mille iniecere faces. Nil nomine leti (ero
De Superis queror. Haud parvo data membra sepul-
Nostra cremaverunt, in morte hærentibus armis.
Sed me luctus habet, geminæ ne clade ruinæ
Cesserit affusis oppressa Hispania Pœnis.
Contra quæ iuvenis turbato fletibus ore:
Di, quæso, ut merita est, dignas pro talibus ausis

Carthago expendat pœnas. Sed continet acres
Pyrenes populos, qui, vestro Marte probatus,
Excepit fessos, et notis Marcius armis
Successit bello. Fusos quoque fama ferebat
Victores acie, atque exacta piacula cædis.
His læti rediere duces loca amœna piorum;
Prosequiturque oculis puer advenerat us euntes.
Iamque aderat, multa vix agnoscendus in umbra,
Paullus, et epoto fundebat sanguine verba:
Lux Italum, cuius spectavi Martia facta,
Multum uno maiora viro, descendere nocti
Atque habitanda semel subigit quis visere regna?
Cui contra tales effundit Scipio voces:
Armipotens ductor, quam sunt tua fata per Urbem
Lamentata diu! Quam pæne ruentia tecum
Traxisti ad Stygias Œnotria tecta tenebras!
Tum tibi defuncto tumulum Sidonius hostis
Constituit, laudemque tuo quæsivit honore.
Dumque audit lacrymans hostilia funera Paullus,
Ante oculos iam Flaminius, iam Gracchus, et ægro
Absumtus Cannis stabat Servilius ore.
Appellare viros erat ardor, et addere verba:
Sed raptabat amor priscos cognoscere Manes.
Nunc meritum sæva Brutum immortale securi
Nomen, nunc Superos æquantem laude Camillum,
Nunc auro Curium non unquam cernit amicum.
Ora Sibylla docet venientum, et nomina paudit:
Hic fraudes pacis Pyrrhumque a limine portæ
Deiecit, visus orbus. Tulit ille ruentem
Tibridis in ripas regem, solusque revulso
Pone ferox ponte exclusit redeuntia regna.
Si tibi dulce virum, primo qui fœdera bello
Phœnicum pepigit, vidisse; hic inclytus ille
Æquoreis victor cum classe Lutatius armis (bram;
Si studium et sævam cognoscere Hamilcaris um-
Illa est, (cerne procul) cui frons, nec morte remissa,
Irarum servat rabiem. Si iungere cordi est
Colloquium; sine, gustato det sanguine vocem.
Atque, ubi permissum, et sitiens se implevit imago,
Sic prior increpitat non miti Scipio vultu:
Taliane, o fraudum genitor, sunt fœdera vobis?
Aut hæc Sicania pepigisti captus in ora?
Bella tuus toto natus, contra omnia pacta,
Exercet Latio, et, perruptis molibus, Alpes
Eluctatus, adest: fervet gens Itala Marte
Barbarico, et refluunt obstructi stragibus amnes.
Post quæ Pœnus ait: Decimum modo cœperat annum
Excessisse puer, nostro cum bella Latinis
Concepit iussu: licitum nec fallere Divos
Iuratos patri. Quod si Laurentia vastat
Nunc igni regna, et Phrygias res vertere tentat,
O pietas, o sancta fides, o vera propago!
Atque utinam amissum reparet decus! Inde citato
Celsus abit gressu, maiorque recessit imago.
Exin designat vates, qui iura sub armis
Poscenti dederint populo, primique petitas
Miscuerint Italis Piræo litore leges.
Lætatur, spectatque virum iusatiabilis ora
Scipio; et appellet cunctos, ni magna sacerdos
Admoneat turbæ innumeræ: Quot millia toto
Credis in orbe, puer, lustras dum singula visu,
Descendisse Erebo? Nullo non tempore abundans
Umbrarum huc agitur torrens; vectatque capaci
Agmina mole Charon, et sufficit improba puppis.
Post hæc, ostendens iuvenem, sic virgo profatur:
Hic ille est, tellure vagus qui victor in omni
Cursu signa tulit; cui pervia Bactra, Dahæque;
Qui Gangem bibit, et Pellæo ponte Niphaten
Adstrinxit; cui stant sacro sua mœnia Nilo.
Incipit Æneades: Libyci certissima proles
Hammonis, quando exsuperat tua gloria cunctos
Indubitata duces, similique cupidine rerum
Pectora nostra calent, quæ te via, fare, superbum
Ad decus et summas laudum pei duxerit arces.
Ille sub hæc: Turpis lenti sollertia Martis.
Audendo bella expedias. Pigra extulit arctis
Haud unquam sese virtus. Tu magna gerendi
Præcipita tempus: mors atra impendet agenti.
Hæc effatus abit. Crœsi mox advolat umbra,
Dives apud superos; sed mors æquarat egenis.
Atque hic, Elysio tendentem limite cernens
Effigiem iuvenis castam, cui vitta ligabat
Purpurea effusos per colla nitentia crines,
Dic, ait, hic quinam, virgo? nam luce refulget
Præcipua frons sacra viro, multæque sequuntur
Mirantes animæ, et læto clamore frequentant.
Qui vultus! quam, si Stygia non esset in umbra,
Dixissem facile esse Deum! Non falleris inquit
Docta comes Triviæ: meruit Deus esse videri;
Et fuit in tanto non parvum pectore numen.
Carmine complexus terram, mare, sidera, Manes,
Et cantu Musas et Phœbum æquavit honore.
Atque hæc cuncta, prius quam cerneret, ordine terris
Prodidit, et vestram tulit usque ad sidera Troiam.
Scipio, perlustrans oculis lætantibus umbram,
Si nunc fata darent, ut Romula facta per orbem
Hic caneret vates, quanto maiora futuros
Facta eadem intrarent, hoc inquit, teste nepotes!
Felix Æacide, cui tali contigit ore
Gentibus ostendi! Crevit tua carmine virtus.
Sed, quæ tanta adeo gratantum turba requirens,
Heroum effigies maioresque accipit umbras.
Inde viro stupet Æacide, stupet Hectore magno;
Aiacisque gradum, veneraudaque Nestoris ora,
Miratur; geminos adspectat latus Atridas,
Iamque Ithacum, corde æquantem Peleia facta.
Victuram hinc cernit Ledæi Castoris umbram:
Alternam lucem peragebat in æthere Pollux.
Sed subito vultus monstrata Lavinia traxit.
Nam virgo admonuit, tempus cognoscere Manes
Femineos, ne cunctantem lux alma vocaret.
Felix hæc, inquit, Veneris nurus ordine longo
Troiugenas iunxit sociata prole Latinis.
Vis et Martigenæ thalamos spectare Quirini?
Hersiliam cerne: hirsutos cum sperneret olim
Geus vicina procos, pastori rapta marito
Intravitque casæ, culmique e stramine fultum
Pressit læta torum, et soceros revocavit ab armis.
Adspice Carmentis gressus. Evandria mater
Hæc fuit, et vestros tetigit præsaga labores.
Vis et, quos Tanaquil vultus gerat? Hæc quoque castæ
Augurio valuit mentis, venturaque dixit
Regna viro, et dextros agnovit in alite Divos.
Ecce, pudicitiæ Latium decus, inclyta leti,
Fert frontem atque oculos terræ Lucretia fixos.
Non datur, heu! tibi, Roma, nec est, quod malle deco-
Hanc laudem retinere diu. Virginia iuxta (ret,
(Cerne) cruentato vulnus sub pectore servat,
Tristia defensi ferro monimenta pudoris,
Et patriam laudat miserando in vulnere dextram.
Illa est, quæ Tibrim, quæ fregit Lydia bella,
Nondum passa marem, quales optabat habere
Quondam Roma viros, contemtrix Cloelia sexus.
Cum, subito adspectu turbatus, Scipio poscit,
Quæ pœnæ causa, et qui sint in crimine Manes.
Tum virgo: Patrios fregit quæ curribus artus,
Et stetit adductis super ora trementia frenis,
Tullia, non ullos satis exhaustura labores,

Ardenti Phlegethonte natat. Fornacibus atris
Fons rapidus furit, atque ustas sub gurgite cautes
Egerit, et scopulis pulsat flagrantibus ora.
Illa autem, quæ tondetur præcordia rostro
Alitis, (eu, quantum resonat plangentibus alis
Armiger ad pastus rediens Iovis!) hostibus arcem
Virgo (immane nefas!) adamato prodidit auro
Tarpeia, et pactis reseravit claustra Sabinis.
Iuxta (nonne vides? neque enim leviora domantur
Delicta) illatrat iciunis faucibus Orthrus,
Armenti quondam custos immanis Iberi,
Et morsu petit, et polluto eviscerat ungue.
Nec par pœna tamen sceleri: sacraria Vestæ
Polluit, exuta sibi virginitate, sacerdos.
Sed satis hæc vidisse, satis: mox deinde videnti
Nunc animas tibi, quæ potant oblivia, paucas
In fine enumerasse paro, et remeare tenebris.
Hic Marius (nec multa dies iam restat ituro
Ætheream in lucem) veniet tibi origine parva
In longum imperium consul: nec Sulla morari
Iussa potest, aut amne diu potare soporo.
Lux vocat, et nulli Divûm mutabile fatum.
Imperium hic primus rapiet: sed gloria culpæ,
Quod reddet solus: nec tanto in nomine quisquam
Exsistet, Sullæ qui se velit esse secundum.
Ille, hirta cui subrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput: ille Deûm gens,
Stelligerum attollens apicem, Troianus Iulo
Cæsar avo; quantas moles, cum, sede reclusa
Hac, tandem erumpent, terraque marique movebunt!
Heu miseri! quoties toto pugnabitur orbe!
Nec leviora lues, quam victus, crimina victor.
Tum iuvenis lacrymans, Restare hæc ordine duro
Lamentor rebus Latiis: sed, luce remota,
Si nulla est venia, et merito mors ipsa laborat,
Perfidiæ Pœnus quibus aut Phlegethontis in undis
Exuret ductor scelus, aut quæ digna renatos
Ales in æternum lauiabit morsibus artus?
Ne metue, exclamat vates: non vita sequetur
Inviolata virum: patria non ossa quiescent.
Namque ubi, fractus opum, magnæ certamine pugnæ
Pertulerit vinci, turpemque orare salutem,
Rursus bella volet Macetum instaurare sub armis.
Damnatusque doli, desertis coniuge fida
Et dulci nato, linquet Carthaginis arces,
Atque una profugus lustrabit cærula puppe.
Hinc Cilicis Tauri saxosa cacumina viset.
Pro! quanto levius mortalibus ægra subire (que,
Servitia, atque hiemes, æstusque, fugamque, fretum-
Atque famem, quam posse mori! Post Itala bella,
Assyrio famulus regi, falsusque capiti
Ausoniæ motus, dubio petet æquora velo;
Donec, Prusiacas delatus seguiter oras,
Altera servitia imbelli patietur in ævo,
Et latebram, munus regui. Perstantibus inde
Æneadis, reddique sibi poscentibus hostem,
Pocula furtivo rapiet properata veneno;
Ac tandem terras longa formidine sólvet.
Hæc vates, Erebique cavis se reddidit umbris.
Tum lætus socios iuvenis portumque revisit.

Liber decimus quartus

Flectite nunc vestros, Heliconis numina, cantus
Ortygiæ pelagus Siculique ad litoris urbes.
Muneris hic vestri labor est, modo Daunia regna
Æneadum, modo Sicanios accedere portus,
Aut Macetum lustrare domos et Achoia rura,
Aut vagu Sardon vestigia tingere fluctu,
Vel Tyriæ quondam reguata mapalia genti,
Extremumve diem et terrarum invisere metas.
Sic poscit sparsis Mavors agitatus in oris.
Ergo, age, qua litui, qua ducunt bella, sequamur.
Ausoniæ pars magna iacet Trinacria tellus,
Ut semel, expugnante Noto et vastantibus undis,
Accepit freta, cæruleo propulsa tridente.
Namque per occultum cæca vi turbinis olim
Impactum pelagus laceratæ viscera terræ
Discidit, et, medio perrumpens arva profundo,
Cum populis pariter convulsas traustulit urbes.
Ex illo, servans rapidus divortia, Nereus
Sævo dividuos coniungi pernegat æstu.
Sed spatium, quod dissociat consortia terræ,
Latratus fama est (sic arcta intervenit unda)
Et matutinos volucrum transmittere cantus.
Multa solo virtus. Iam reddere fœnus aratris,
Iam montes umbrare olea, dare nomina Baccho,
Cornipedemque citum lituis generasse ferendis,
Nectare Cecropias Hyblæo accedere ceras.
Hic et Pæonios arcano sulfure fontes,
Hic Phœbo digna et Musis venerabere vatum
Ora excellentum, sacras qui carmine silvas,
Quique Syracosia resonant Helicona Camœna.
Promtæ geus linguæ: ast eadem, cum bella cieret,
Portus æquoreis sueta insiguire tropæis.
Post dirum Antiphatæ sceptrum et Cyclopia regna,
Vomere verterunt primum nova rura Sicani.
Pyrene misit populos, qui nomen ab amne
Adscitum patrio terræ imposuere vacanti.
Mox Ligurum pubes, Siculo ductore, novavit
Possessis bello mutata vocabula regnis.
Nec Cres dedecori fuit accola; duxerat actos
Mœnibus e centum non fausta ad prœlia Minos,
Dædaleam repetens pœnam. Qui fraude nefanda
Postquam perpetuas iudex concessit ad umbras
Cocalidum insidiis, fesso Minoia turba
Bellandi studio Siculis subsedit in oris.
Miscuerunt Phrygiam prolem Troianus Acestes,
Troianusque Helymus, structis qui, pube secuta,
In longum ex sese donarunt nomina muris.
Nec Zanclæa gerunt obscuram mœnia famam,
Dextera quam tribuit posito Saturnia telo.
Sed decus Hennæis haud ullum pulchrius oris,
Quam quæ Sisyphio fundavit nomen ab Isthmo,
Et multum ante alias Ephyræis fulget alumnis.
Hic Arethusa suum piscoso fonte receptat
Alpheon, sacræ portantem signa coronæ.
At non æquus amat Trinacria Mulciber antra.
Nam Lipare, vastis subter depasta caminis,
Sulfureum vomit exeso de vertice fumum.
Ast Ætna eructat tremefactis cautibus ignis
Inclusi gemitus; pelagique imitata furorem,
Murmure per cæcos tonat irrequieta fragores
Nocte dieque simul; fonte e Phlegethontis ut atro
Flammarum exundat torreus, piceaque procella
Semiambusta rotat liquefactis saxa cavernis.
Sed, quamquam largo flammarum exæstuet intus
Turbine, et assidue subnascens profluat ignis,
Summo cana iugo cohibet (mirabile dictu!)
Vicinam flammis glaciem; æternoque rigore
Ardentes horrent scopuli: stat vertice celsi
Collis hiems, calidaque nivem tegit atra favilla.
Quid referam Æolio regnatas nomine terras,
Ventorumque domos, atque addita claustra procellis?
Hic versi penitus Pelopea ad regna Pachyni
Pulsata Ionio respondent saxa profundo.
Hic contra Libyamque situm Caurosque furentes,
Cernit devexas Lilybæon nobile Chelas.
At, qua diversi lateris frons tertia terris

Vergit in Italiam prolato ad litora dorso,
Celsus arenosa tollit se mole Pelorus.
His longo mitis placide dominator in ævo
Præfuerat terris Hieron, tractare sereno
Imperio vulgum pollens, et pectora nullo
Parentum exagitare metu; pactamque per aras
Haud facilis temerare fidem, socialia iura
Ausoniis multos servarat casta per annos.
Verum, ubi fata virum fragili solvere senecta,
Primævo cessit sceptrum exitiale nepoti;
Et placida indomitos accepit regia mores.
Namque, bis octonis nondum rex præditus annis,
Caligare alto in solio, nec pondera regni
Posse pati, et nimium fluxis confidere rebus.
Iamque brevi nullum, delicta tuentibus armis,
Fas notum, ignotumque nefas: vilissima regi
Cura pudor. Tam præcipiti materna furori
Pyrrhus origo dabat stimulos, primavique superbum
Æacidæ genus, atque æternus carmine Achilles.
Ergo ardor subitus Pœnorum incepta fovendi;
Nec sceleri mora. Coniungit nova fœdera, pacto,
Cederet ut Siculis victor Sidonius oris.
Sed stabant pœnæ, tumulumque negabat Erinnys,
Qua modo pactus erat socium non cernere, terra.
Sævos namque pati fastus, iuvenemque cruento
Flagrantem luxu, et miscentem turpia diris,
Haud ultra faciles, quos ira metusque coquebat,
Iurati obtruncant: nec iam modus ensibus: addunt
Femineam cædem, atque insontum rapta sororum
corpora prosternunt ferro. Nova sævit in armis
Libertas, iactatque iugum. Pars Punica castra,
Pars Italos et nota, volunt: nec turba furentum
Defit, quæ neutro sociari fœdere malit.
Tali Trinacriæ motu, rebusque Sicanis
Exitio regis trepidis, sublimis honore
(Tertia nam Latios renovarat purpura fasces)
Marcellus classem Zanclæis appulit oris.
Atque, ubi cuncta viro, cædesque exposta tyranni,
Ambiguæque hominum mentes; Carthaginis arma
Quos teneant, et quanta, loco; quod vulgus amicum
Duret Troiugenis; quantos Arethusa tumores
Concipiat, perstetque suas non pandere portas;
Incumbit bello, ac totam per proxima raptim
Armorum effundit flammato pectore pestem.
Non aliter Boreas, Rhodopes a vertice præceps
Cum sese immisit, decimoque volumine pontum
Expulit in terras, sequitur cum murmure molem
Electi maris, et stridentibus affremit alis.
Prima Leontinos vastarunt prœlia campos,
Regnatam diro quondam Læstrygone terram.
Instabat ductor, cui tarde vincere Graias
Par erat, ac vinci, turmas. Ruit æquore toto;
(Femineum credas maribus concurrere vulgum)
Et Cereri placitos fecundat sanguine campos.
Sternuntur passim; pedibusque evadere letum
Eripuit rapidus Mavors. Ut cuique salutem
Promisit fuga, præveniens dux occupat ense.
Ite, gregem metite imbellem, ac succidite ferro,
Clamat, cunctantes urgens umbone catervas.
Pigro luctandi studio certamen in umbra
Molle pati docta, et gaudens splendescere olivo,
Stat, mediocre decus vincentum, ignava iuventus.
Hæc laus sola datur, si viso vincitis hoste.
Ingruit, audito ductore, exercitus omnis;
Solaque, quod superest, secum certamina morunt,
Quis dextra antistet, spoliisque excellat opimis.
Euboici non, per scopulos illisa Caphareo,
Euripi magis unda furit; pontumve sonantem
Eiicit angusto violentius ore Propontis;
Nec fervet maiore fretum rapiturque tumultu,
Quod ferit Herculeas extremo Sole columnas.
Mite tamen dextræ decus inter prœlia tanta
Enituit fama. Miles Tyrrhenus, (Asilo
Nomen erat) captus quondam ad Trasymena fluenta,
Servitium facile et dominantis mollia iussa
Expertus Beryæ, patrias remearat ad oras
Sponte faventis heri; repetitisque impiger armis
Tum veteres Siculo casus Mavorte piabat.
Atque is, dum, medios inter, fera prœlia miscet,
Illatus Beryæ, cui, pacta ad regia misso
Pœnorum a populis, sociataque bella gerenti,
Ærato cassis munimine clauserat ora.
Invadit ferro iuvenem, trepideque ferentem
Instabiles retro gressus prosternit arena.
At miser, audita victoris voce, trementem
Cunctantemque animam Stygia ceu sede reducens,
Cassidis a mento malefidæ vincula rumpit,
Iungebatque preces, atque addere verba parabat.
Sed, subito adspectu et noto conterritus ore,
Tyrrhenus ferrumque manu revocavit, et ultro
Talia cum gemitu lacrymis effudit obortis:
Ne, quæso, supplex lucem dubiusque precare:
Fas hostem servare mihi. Multo optimus ille
Militiæ, cui postremum est primumque, tueri
Inter bella fidem. Tu letum evadere nobis
Das prior, et servas, nondum servatus ab hoste.
Haud equidem indignum memet, quæ tristia vidi,
Abnuerim, dignumque iterum in peiora revolvi,
Si tibi, per medios ignes mediosque per enses,
Non dederit mea dextra viam. Sic fatur, et ultro
Attollit, vitaque exæquat munera vitæ.
At, compos Sicula primum certaminis ora
Cœpti, Marcellus victricia signa, quieto
Agmine progrediens, Ephyræa ad mœnia vertit.
Inde Syracosias castris circumdedit arces.
Sed ferri languebat amor. Sedare monendo
Pectora cæca virum, atque iras evellere, avebat.
Nec (renuant si forte sibi, et si mitia malle
Credant esse metum) laxis servatur omissa
Obsidio claustris; quin contra intentior ipse
Invigilat cautis, frontem imperterritus, armis:
Et struit arcana necopina pericula cura.
Haud secus Eridani stagnis ripave Caystri
Innatat albus olor, pronoque immobile corpus
Dat fluvio, et pedibus tacitas eremigat undas.
Interea, dum incerta labat sententia clausis,
Exciti populi atque urbes socia arma ferebant:
Incumbens Messana freto, minimumque revulsa
Discreta Italia, atque Osco memorabilis ortu:
Tum Catane, nimium ardenti vicina Typhoeo,
Et generasse Pios quondam celeberrima Fratres,
Et, cui non licitum fatis, Camarina, moveri.
Tum, quæ nectareis vocat ad certamen Hymetton,
Audax Hybla, favis, [palmæque] arbusta Selinus:
Et, iusti quondam portus, nunc litore solo
Subsidium insidum fugientibus æquora, Myle.
Necnon altus Eryx, necnon et vertice celso
Centuripæ, largoque virens Entella Lyæo,
Entella, Hectoreo dilectum nomen Acestæ.
Non Thapsos, non e tumulis glacialibus Acræ
Defuerunt: Agyrena manus, geminoque Lacone
Tyndaris attollens sese adluit. Altor equorum
Mille rapit turmam, atque hinnitibus aera flammat,
Pulvereamque volvens Agragas ad inania nubem.
Ductor Grosphus erat, cuius cælata gerebat
Taurum parma trucem, pœnæ monimenta vetustæ.
Ille, ubi torreret subiectis corpora flammis,
Mutabat gemitus mugitibus: actaque veras

Credere erat stabulis armenta effundere voces.
Haud impune quidem: nam diræ conditor artis
Ipse suo moriens immugit flebile tauro.
Venit, ab amne trahens nomen, Gela; venit Ha-
Et, qui præsenti domitant periura, Palici, (læsa,
Pectora supplicio Troianaque venit Acesta;
Quique per Ætnæos Acis petit æquora fines,
Et dulci gratam Nereida perluit unda.
Æmulus ille tuo quondam, Polypheme, calori,
Dum fugit agrestem violenti pectoris iram,
In tenues liquefactus aquas, evasit et hostem,
Et tibi victricem Galatea, immiscuit undam.
Necuon qui potant Hypsamque Alabimque sonoros,
Et perlucentem splendenti gurgite Achaten:
Qui fontes, vage Chrysa, tuos, et pauperis alvei
Hipparin, ac facilem superari gurgite parco
Pantagiam, rapidique colunt vada flava Symæthi.
Litora Thermarum, prisca dotata Camœna,
Armavere suos, qua mergitur Himera ponto
Æolio: nam dividuas se scindit in oras;
Nec minus occasus petit incita, quam petit ortus.
Nebrodes gemini nutrit divortia fontis,
Quo mons Sicanis non surgit ditior umbræ.
Henna Deûm lucis sacram dedit ardua dextram,
Hic specus, ingentem laxans telluris hiatum,
Cæcum iter ad Manes tenebroso limite pandit,
Qua novus ignotas Hymenæus venit in oras,
Hac Stygius quondam, stimulante Cupidine, rector
Ausus adire diem: mœstoque Acheronte relicto,
Egit in illicitas currum per inania terras.
Tum rapta præceps Hennæa virgine flexit
Attonitos cœli visu, lucemque paventes,
In Styga rursus equos, et prædam condidit umbris.
Romanos Petræa duces, Romana petivit
Fœdera Callipolis, lapidosique Enguion arvi,
Hadranum, Ergetumque simul, telaque superba
Lanigera Melite, et litus piscosa Calacte,
Quæque procelloso Cephalœdias ora profundo
Cæruleis horret campis pascentia cete,
Et qui, correptas sorbentem verticis haustu,
Atque iterum e fundo iaculantem ad sidera, puppes,
Tauromenitana cernunt de sede Charybdim.
Hæc Latium manus et Laurentia signa movebat.
Cætera Elissæis aderat gens Sicana votis.
Mille Agathyrna dedit, perflataque Trogilos Au-
Mille Thoantææ sedes Facelina Dianæ. (stris,
Tergemino venit numero fecunda Panormos,
Seu silvis sectere feras, seu retibus æquor
Verrere, seu cœlo libeat traxisse volucrem.
Non Herbesos iners, non Naulocha pigra pericli
Sederunt: non frondosis Morgentia campis
Abstinuit Marte infido: comitata Menæis
Venit Amastra viris, et parvo nomine Tisse,
Et Netum, et Mutyce, pubesque liquentis Achæti,
Sidonios Drepane, atque undæ clamosus Helorus,
Et mox servili vastata Triocala bello,
Sulonios Arbela ferox, et celsus Ietas,
Et bellare Tabas docilis, Cossyraque parva,
Nec maior Megara Mute, concordibus ausis
Iuvere, et strato Gaulum spectabile ponto,
Cum sonat Halcyones cantu, nidosque natantes
Immota gestat, sopitis fluctibus, unda.
Ipsa Syracusæ patulos urbs inclyta muros
Milite collecto variisque impleverat armis.
Ductores facilem impelli lætamque tumultus
Vaniloquo plebem furiabant insuper ore:
Nunquam hoste intratos muros, et quatuor arces;
Et Salaminiacis quantam Eoisque tropæis
Ingenio portus urbs invia fecerit umbram!
Spectatum proavis, ter centum ante ora triremes
Unum naufragium, mersasque impune profundo
Clade pharetrigeri subnixas regis Athenas.
Flammabant vulgum geniti Carthagine fratres,
Pœni matre genus; sed quos, sub crimine pulsus
Urbe Syracosia, Libycis eduxerat oris
Trinacrius genitor, geminaque a stirpe parentum
Astus miscebant Tyrios levitate Sicana.
Quæ ceruens ductor, postquam immedicabile visum
Seditio, atque ultro bellum surgebat ab hoste,
Testatus Divos Siculorum, amuesque, lacusque,
Et fontes, Arethusa, tuos, ad bella vocari
Invitum; quæ sponte diu non sumserit, hostem
Induere arma sibi; telorum turbine vasto
Aggreditur muros, atque armis intonat urbi.
Par omnes simul ira rapit; certantque, ruuntque.
Turris, multiplici surgens ad sidera tecto,
Exibat, tabulata decem cui crescere Graius
Fecerat, et multas nemorum consumserat umbras.
Armatam hinc igni pinum et devolvere saxa
Certabant, calidæque picis diffundere pestem.
Huic procul ardentem iaculatus lampada Cimber
Coniicit, et lateri telum exitiabile figit.
Pascitur adiutus Vulcanus turbine venti,
Gliscentemque trahens turris per viscera labem,
Perque altam molem et toties crescentia tecta,
Scandit ovans, rapidisque vorat crepitantia flammis
Robora; et, ingenti simul exundante vapore
Ad cœlum, victor nitentia culmina lambit.
Implentur fumo, et nebula caliginis atræ;
Nec cuiquam evasisse datur; ceu fulminis ictu
Correptæ rapido, in cineres abiere ruinæ.
Par contra pelago miseris fortuna carinis.
Namque, ubi se proprius tectis urbique tulere,
Qua portus muris pacatas applicat undas,
Improvisa novo pestis conterruit astu.
Trabs fabre teres, atque, erasis undique nodis,
Navali similis malo, præfixa gerebat
Uncæ tela manus: ea celso ex aggere muri
Bellantes curvi rapiebat in nera ferri
Unguibus, et mediam revocata ferebat in urbem.
Nec solos vis illa viros, quin sæpe triremem
Belligeræ rapuere trabes, cum desuper actum
Incuterent puppi chalybem morsusque tenaces.
Qui, simul affixo vicina in robora ferro
Sustulerant sublime ratem, (miserabile visu!)
Per subitum rursus laxatis arte catenis,
Tanta præcipiteu reddebant mole profundo,
Ut totam haurirent undæ cum milite puppim.
His super insidiis angusta foramina murus
Arte cavata dabat, per quæ confundere tela
Tutum erat, opposito mittentibus aggere valli.
Nec sine fraude labos, arcta ne rursus eodem
Spicula ab hoste via vicibus contorta redirent.
Calliditas Graia, atque astus pollentior armis,
Marcellum tantasque minas terraque marique
Arcebat; stabatque ingens ad mœnia bellum.
Vir fuit Isthmiacis decus immortale colonis,
Ingenio facile ante alios telluris alumnos,
Nudus opum; sed cui cœlum terræque paterent.
Ille, novus pluvias Titan ut proderet ortu
Fuscatis tristis radiis; ille, hæreat, anne
Pendeat instabilis tellus; cur fœdere certo
Hunc affusa globum Tethys circumliget undis,
Noverat, atque una pelagi lunæque labores,
Et pater Oceanus qua lege effunderet æstus.
Non illum mundi numerasse capacis arenas
Vana fides: puppes etiam constructaque saxa
Feminea traxisse ferunt contra ardua dextra.

Hic dum Italum ductorem astu Teucrosque fatigat,
Adnabat centum late Sidonia velis
Classis subsidio, et scindebat cærula rostris.
Erigitur subitas in spes Arethusia proles,
Adiungitque suas, portu progressa, carinas.
Nec contra Ausonius tonsis aptare lacertos
Addubitat, mersisque celer fodit æquora remis.
Verberibus torsere fretum: salis icta frequenti
Albescit pulsu facies; perque æquora late
Spumat canenti sulcatus gurgite limes.
Insultant pariter pelago: ac Neptunia regna
Tempestate nova trepidant. Tum vocibus æquor
Personat, et clamat scopulis clamoris imago.
Ac iam diffusus vacua bellator in unda
Cornibus ambierat patulos ad prœlia fluctus,
Navali claudens humentem indagine campum.
At simili curvata sinu, diversa ruebat
Classis, et arctabat lunato cœrula gyro.
Nec mora: terrificis sævæ stridoribus æris,
Per vacuum late cantu resonante profundum,
Increpuere tubæ, quis excitus æquore Triton
Expavit tortæ certantia murmura conchæ.
Vix meminere maris; tam vasto ad prœlia nisu
Incumbunt proni, positisque in margine puppis
Extremæ plantis, nutantes spicula torquent.
Sternitur effusis pelagi media area telis,
Celsaque anhelatis exsurgens ictibus alnus
Cærula nigranti findit spumantia sulco.
Ast aliæ latere atque incussi roboris ictu
Detergent remos: aliæ per viscera pinus
Transmissis ipso retinentur vulnere rostris,
Quo retinent. Medias inter, sublimior ibat
Terribilis visu puppis, qua nulla per omne
Egressa est Libycis maior navalibus ævum.
Sed quater hæc centum numeroso remige pontum
Pulsabat tonsis: veloque superba capaci
Cum rapidum hauriret Borean, et cornibus omnes
Colligeret flatus, lento se robore agebat,
Intraret fluctus solis si pulsa lacertis.
Procurrunt levitate agili, docilesque regentis
Audivisse manum, Latio cum milite, puppes.
Has ut per lævum venientes æquor Himilco
In latus obliquas iussamque incurrere proram
Conspexit, propere, Divis in vota vocatis
Æquoris, intento volucrem de more sagittam
Assignat nervo: utque oculis libravit in hostem,
Et calamo monstravit iter, diversa relaxans
Brachia, deduxit vultu comitante per auras
In vulnus telum, ac residentis puppe magistri
Affixit plectro dextram: nec deinde regenda
Puppe manus valuit, flectenti immortua clavo.
Dumque ad opem accurrit, ceu capta, navita, puppe,
Ecce iterum fatoque pari nervoque sagitta
In medium perlapsa globum, transverberat ictu
Orba gubernacli subeuntem munera Taurum.
Irrumpit Cumana ratis, quam Corbulo ductor
Lectaque complebat Stabiarum litore pubes.
Numen erat celsæ puppis vicina Dione.
Sed superingestis propior quæ subdita telis
Bella capessebat, media subsedit in unda,
Divisitque fretum. Clamantum spumeus ora
Nereus implet aquis, palmæque, trahente profundo,
Luctantum frustra summis in fluctibus exstant.
Hic, audax ira, magno per cærula saltu
Corbulo transgressus (nam textam robore turrim
Appuleranat nexæ ferri compage triremes)
Evadit tabulata super, flammaque comantem
Multifida pinum celso de culmine quassat.
Iude atros alacer pastosque bitumine torquet,
Amentante Noto, Pœnorum aplustribus ignes.
Intrat diffusos pestis Vulcania passim,
Atque implet dispersa foros: trepidatur omisso
Summis remigio; sed enim tam rebus in arctis
Fama mali nondum tanti penetrarat ad imos.
At rapidus fervor, per pingues unguine tædas
Illapsus, flammis victricibus insonat alveo.
Qua nondum tamen impulerat vim Dardana lampas,
Parcebatque vapor, saxorum grandine dirus
Arcebat, fatumque ratis retinebat, Himilco.
Hic miser, igniferam dum ventilat aere pinum,
Murali saxo per lubrica sanguine transtra
Volvitur in fluctus, Lychæi vulnere, Cydnus.
Fax nidore gravi fœdavit comminus auras,
Ambusto instridens pelago. Ferus inde citatum
Missile adorata contorquet Sabratha puppe:
Hammon numen erat Libycæ gentile carinæ,
Cornigeraque sedens spectabat cærula fronte.
Fer, pater, afflictis, fer, ait, Garamantice vates,
Rebus opem, inque Italos da certa effundere tela.
Has inter voces, tremulo venit agmine cornus,
Et Neptunicolæ transverberat ora Telonis.
Urgebant nihilo levius iam in limine mortis,
Quos fuga præcipites partem glomerarat in unam
Puppis, adhuc vacuam tædæ: sed, proxima cursu
Fulmineo populatus, inevitabilis ardor
Correptam flammis involvit ovantibus alnum.
Primus, ope æquorei funis delapsus in undas,
Qua nondum Stygios glomerabat Mulciber æstus,
Ambustus, socium remis aufertur Himilco.
Proxima nudarunt miserandi fata Batonis
Desertam ductore ratem. Bonus ille per artem
Crudo luctari pelago, atque exire procellas.
Idem, quid Boreas, quid vellet crastinus Auster,
Anteibat: nec pervigilem tu fallere vultum,
Obscuro quamvis cursu, Cynosura, valeres.
Is, postquam adversis nullus modus, Accipe nostrum
Hammon, sanguinem, ait, spectator cladis iniquæ:
Atque, acto in pectus gladio, dextra inde cruorem
Excipit, et large sacra inter cornua fundit.
Hos inter Daphnis, deductum ab origine nomen
Antiqua, fuit infelix; cui linquere saltus,
Et mutare casas infido marmore, visum.
At princeps generis quanto maiora paravit
Intra pastorem sibi nomina! Daphnin amarunt
Sicelides Musæ: dexter donavit avena
Phœbus Castalia, et iussit, proiectus in herba
Si quando caneret, lætos per prata, per arva,
Ad Daphnin properare greges, rivosque silere.
Ille ubi, septena modulatus arundine carmen,
Mulcebat silvas, non unquam tempore eodem
Siren assuetos effudit in æquore cantus:
Scyllæi tacuere canes: stetit atra Charybdis;
Et lætus scopulis [audivit] iubila Cyclops.
Progeniem hauserunt et nomen amabile flammæ.
Innatat ecce super transtris fumantibus asper
Ornytos, ac longam sibimet facit æquore mortem;
Qualis Oiliades, fulmen iaculante Minerva,
Surgentes domuit fluctus ardentibus ulnis.
Transigitur valida medius, dum se allevat, alni
Cuspide Marmarides Sciron. Pars subnatat unda
Membrorum, pars exstat aquis; totumque per æquor
Portatur, rigido (miserandum!) immortua rostro.
Accelerant puppes utrimque, atque ora ruentum
Sanguinei feriunt remorum adspergine rores.
Ipse adeo senis ductor Rhœteius ibat
Pulsibus, et valido superabat remige ventos.
Quam rapidis puppem manibus frenare Lilæus
Dum tentat, sæva truncatur membra bipenni;

Ac fert hærentes trabibus ratis inclita palmas.
Sicania Æoliden portabant transtra Podætum.
Hic, ævo quamquam nondum excessisset ephebos,
Seu lævi traxere Dei, seu fervida corda,
(Nec sat maturus laudum) bellique cupido,
Arma puer niveis aptarat picta lacertis,
Et freta gaudebat celsa turbare Chimæra.
Iamque super Rutula, super et Garamantide pinu,
Ibat ovans, melior remo meliorque sagitta:
Et iam turrigerum demerserat æquore Nessum:
(Heu puero malesuada rudi nova gloria pugnæ!)
Dum cristam galeæ trucis exuviasque precatur
De duce Marcello Superos temerarius, hasta
Excepit raptim vulnus letale remissa.
Pro qualis! seu splendentem sub sidera nisu
Exigeret discum, iaculo seu nubila supra
Surgeret, aligeras ferret seu pulvere plantas
Vix tacto, vel dimensi spatia improba campi
Transiret velox saltu, decuere labores.
Sat prorsus, sat erat decoris discrimine tuto,
Sat laudis. Cur fata, puer, maiora petebas?
Illum, ubi labentem pepulerunt tela sub undas,
Ossa Syracosio fraudatum naufraga busto,
Fleverunt freta; fleverunt Cyclopia saxa,
Et Cyane, et Anapus, et Ortygie Arethusa.
Parte alia Perseus (puppim hanc Tiberinus agebat)
Quaque vehebatur Crantor Sidonius, Io,
Concurrunt. Iniecta ligant hinc vincula ferri
Atque illinc, steteruntque rates ad prœlia nexæ.
Nec iaculo aut longe certatur arundine fusa;
Comminus at gladio terrestria prœlia miscent.
Perrumpunt Itali, qua cædes prima reclusit,
Monstravitque viam. Vastas hic mole catenas
Hortatur socios et vincla abrumpere ferri,
Ac parat hostili resoluta puppe receptos
Avehere, et paribus pelago diducere ab armis.
Ætnæo Polyphemus erat nutritus in antro;
Atque inde antiquæ nomen feritatis amabat.
Ubera præbuerat parvo lupa: corporis alti
Terribilis moles, mens aspera, vultus in ira
Semper, et ad cædes Cyclopia corde libido.
Isque, relaxatis membrorum pondere vinclis,
Impulerat puppim, et mergebat gurgite tonsas:
Duxisseque ratem, pressa Laronius hasta
Ni propere duro, nitentem exsurgere, velox
Affixet transtro. Vix morte incepta remittit.
Namque, manus servat dum suetos languida ductus,
Iguavum summa attraxit super æquora remum.
Perculsi cuneo Pœni densentur in unum,
Quod carethoste, latus: subito cum pondere victus,
Insiliente mari, submergitur alveus undis.
Scuta virum, cristæque, et inerti spicula ferro,
Tutelæque Deûm, fluitant. Hic robore fracto
Pugnat inops chalybis, seseque in prœlia rursus
Armat naufragio: remis male fervidus ille
Festinat spoliare ratem, discrimine nullo
Nautarum interdum convulsa sedilia torquens.
Non plectro ratis, aut frangendæ in vulnera proræ,
Parcitur; et pelago repetuntur nantia tela.
Vulneribus patulis intrat mare. Mox sua ponto
Singultante anima propulsa refunditur unda.
Nec desunt, qui correptos amplexibus arctis
Immergant pelago, et, iaculis cessantibus, hostem
Morte sua perimant. Remeantum gurgite mentes
Crudescunt, ac, pro ferro, stat fluctibus uti.
Haurit sanguineus contorta cadavera vortex.
Hinc clamor, gemitus illinc, mortesque, fugæque,
Remorumque fragor, flictuque sonantia rostra.
Perfusum bello fervet mare. Fessus acerbis,
Terga fuga celeri Libyæ convertit ad oras,
Exigua sese furatus Himilco carina.
Concessere mari tandem Graiusque Libysque;
Et iam captivæ vinclis ad litora longo
Ordine ducuntur puppes. Flagrantibus alto
Stant aliæ tædis. Splendet lucente profundo
Mulciber, et tremula vibratur imagine pontus.
Ardet nota fretis Cyane, pennataque Siren:
Ardet et Europe, nivei sub imagine tauri
Vecta Iovi, ac prenso transmittens æquora cornu:
Et quæ, fusa comas, curvum per cœrula piscem
Nereis humenti moderatur roscida freno.
Uritur undivagus Python, et corniger Hammon,
Et, quæ Sidonios vultus portabat Elissæ,
Bis ternis ratis ordinibus grassata per undas.
At vinclis trahitur cognata in litora Anapus,
Gorgoneasque ferens ad sidera Pegasus alas.
Ducitur et Libyæ puppis signata figuram,
Et Triton captivus, et ardua rupibus Ætne,
Spirantis rogus Enceladi, Cadmeaque Sidon.
Nec mora, quin trepidos hac clade irrumpere muros,
Signaque ferre Deûm templis, iam iamque fuisset,
Ni subito importuna lues inimicaque pestis,
Invidia Divûm pelagique labore parata,
Polluto, miseris rapuisset gaudia, cœlo.
Criniger æstiferis Titan fervoribus auras,
Et patulam Cyanen lateque palustribus undis
Stagnantem, Stygio Cocyti opplevit odore;
Temporaque auctumni, lætis florentia donis,
Fœdavit, rapidoque accendit fulminis igni.
Fumabat crassus nebulis caliginis aer:
Squalebat tellus, vitiato fervida dorso,
Nec victum dabat, aut ullas languentibus umbras:
Atque ater picea vapor exspirabat in æthra.
Vim primi sensere canes: mox nubibus atris
Fluxit deficiens, penna labente, volucris:
Inde feræsilvis sterni: tum serpere labes
Tartarea, atque haustis populari castra maniplis.
Arebat lingua, et gelidus per viscera sudor
Corpore manabat tremulo: descendere fauces
Abnuerant siccæ iussorum alimenta ciborum.
Aspera pulmonem tussis quatit, et per anhela
Igneus efflatur sitientum spiritus ora.
Lumina, ferre gravem vix sufficientia lucem,
Unca nare iacent, saniesque immixta cruore
Exspuitur, membrisque cutis tegit ossa peresis.
Heu dolor! insignis notis bellator in armis
Iguavo rapitur leto. Iactantur in ignem
Dona superba virûm, multo Mavorte parata.
Succubuit medicina malis. Cumulantur acervo
Labentum, et magno cineres sese aggere tollunt.
Passim etiam deserta iacent inhumataque late
Corpora, pestiferos tetigisse timentibus artus.
Serpit pascendo crescens Acherusia pestis;
Nec leviore quatit Trinacria mœnia luctu;
Pœnorumque parem castris fert atra laborem.
Æquato par exitio, et communis ubique
Ira Deûm, atque eadem leti versatur imago.
Nulla tamen Latios fregit vis dura malorum,
Incolumi ductore, viros; clademque rependit
Unum inter strages tutum caput. Ut gravis ergo
Primum letiferos repressit Sirius æstus,
Et minuere avidæ mortis contagia pestes;
Ceu, sidente Noto cum se maria alta reponunt,
Propulsa invadit piscator cœrula cymba;
Sic tandem ereptam morbis grassantibus armat
Marcellus pubem, lustratis rite maniplis.
Circumstant alacres signa; auditisque tubarum
Respirant læti clangoribus. Itur in hostem;

Et, si fata ferant, iuvat inter prœlia ferro
Posse mori. Socium miseret, qui, sorte pudenda
In morem pecudum effudere cubilibus atris
Illaudatam animam. Tumulos inhonoraque busta
Respiciunt, et, vel nullo iacuisse sepulcro,
Quam debellari morbis, placet. Ardua primus
Ad muros dux signa rapit. Tenuata iacendo
Et macie, galeis abscondunt ora; malusque,
Ne sit spes hosti, velatur casside pallor.
Infundunt rapidum convulsis mœnibus agmen,
Condensique ruunt: tot bellis invia tecta,
Totque uno introitu capiuntur militis arces.
Totum, qua vehitur Titan, non ulla per orbem
Tum sese Isthmiacis æquassent oppida tectis.
Tot delubra Deûm, totque intra mœnia portus;
Adde fora, et celsis suggesta theatra columnis,
Certantesque mari moles: adde ordine longo
Innumeras spatioque domos, æquare superbas
Rura. Quid, inclusos porrecto limite longis
Porticibus, sacros iuvenum certamine lucos?
Quid tot captivis fulgentia culmina rostris?
Armaque fixa Deis, aut quæ Marathonius hostis
Perdidit, aut Libya quæ sunt advecta subacta?
Hic Agathocleis sedes ornata tropæis:
Hic mites Hieronis opes: hic sancta vetustas
Artificum manibus. Non usquam clarior illo
Gloria picturæ sæclo. Non [æra iuvabat
Quem adcire ex Ephyre; fulvo certaverit auro]
Vestis, spirantes referens subtemine vultus,
Quæ radio cælat Babylon, vel murice picto
Læta Tyros, quæque Attalicis variata per artem
Aulæis scribuntur acu, aut Memphitide tela.
Iam simul argento fulgentia pocula, mixta
Quis gemma quæsitus honos; simulacra Deorum,
Numen ab arte datum servantia: munera Rubri
Præterea pouti, depexaque vellera ramis,
Femineus labor. His tectis opibusque potitus
Ausonius ductor, postquam sublimis ab alto
Aggere despexit trepidam clangoribus urbem,
Inque suo positum nutu, stent mœnia regum,
An nullos oriens videat lux crastina muros,
Ingemuit nimium iuris; tantumque licere
Horruit; et, propere revocata militis ira,
Iussit stare domos, indulgens templa vetustis
Incolere atque habitare Deis. Sic parcere victis
Pro præda fuit; et, sese contenta, nec ullo
Sanguine pollutis plausit Victoria pennis.
Tu quoque ductoris lacrymas, memorande, tulisti,
Defensor patriæ. Meditantem in pulvere formas,
Nec turbatum animi, tanta feriente ruina,
[Ignarus miles vulgi te sorte peremit.]
At reliquum vulgus, resoluta in gaudia mente,
Certarunt victi victoribus. Æmulus ipse
Ingenii Superum, servando condidit urbem.
Ergo extat sæclis, stabitque insigne tropæum,
Et dabit antiquos ductorum noscere mores.
Felices populi! si, quondam ut bella solebant,
Nunc quoque inexhaustas pax nostra relinqueret ur-
At, ni cura viri, qui nunc dedit otia mundo, (bes.
Effrenum arceret populandi cuncta furorem,
Nudassent avidæ terrasque fretumque rapinæ.

Liber decimus quintus

At nova Romuleum carpebat cura senatum,
Quis trepidas gentes Martemque subiret Iberum,
Attritis rebus. Geminus iacet hoste superbo
Scipio, belligeri, Mavortia pectora, fratres.
Hinc metus, in Tyrias ne iam Tartessia leges
Concedat tellus, propioraque bella pavescat.
Anxia turba Patrum quasso medicamina mœsti
Imperio circumspectant, Divosque precantur,
Qui laceris ausit ductor succedere castris.
Absterret iuvenem, patrios patruique piare
Optantem Manes, tristi conterrita luctu,
Et reputans annos, cognato sanguine turba:
Si gentem petat infaustam, inter busta suorum
Decertandum hosti, qui fregerit arma duorum,
Qui consulta ducum, ac flagret meliore Gradivo.
Nec promtum teneris immania bella lacertis
Moliri, regimenque rudi deposcere in ævo.
Has, lauri residens iuvenis viridante sub umbra,
Ædibus extremis, volvebat pectore curas;
Cum subito adsistunt, dextra lævaque per auras
Allapsæ, haud paulum mortali maior imago,
Hinc Virtus, illinc virtuti inimica Voluptas.
Altera Achæmenium spirabat vertice odorem,
Ambrosias diffusa comas, et veste refulgeus,
Ostrum qua fulvo Tyrium suffuderat auro:
Fronte decor quæsitus acu, lascivaque crebras
Aucipiti motu iaciebant lumina flammas.
Alterius dispar habitus, frons hirta, nec unquam
Composita mutata coma: stans vultus, et ore
Incessuque viro propior, lætique pudoris,
Celsa humeros, niveæ fulgebat stamine pallæ.
Occupat inde prior, promissis fisa, Voluptas:
Quis furor hic, non digne puer, consumere bello
Florem ævi? Caunæne tibi, graviorque palude
Mæonius Stygia lacus excessere, Padusque?
Quem tandem ad finem bellando fata lacesses?
Tune etiam tentare paras Atlantica regna,
Sidoniasque domos? Moneo, certare periclis
Desine, et armisonæ caput obiectare procellæ.
Ni fugis hos ritus, Virtus te sæva iubebit
Per medias volitare acies, mediosque per ignes.
Hæc patrem patrumque tuos, hæc prodiga Paullum,
Hæc Decios, Stygias Erebi detrusit ad undas;
Dum cineri titulum, memorandaque nomina bustis
Prætendit, nec sensuræ, quid gesserit, umbræ.
At, si me comitere, puer, non limite duro
Iam tibi decurrat concessi temporis ætas.
Haud unquam trepidos abrumpet buccina somnos:
Non glaciem Arctoam, non experiere furentis
Ardorem Cancri, nec mensas sæpe cruento
Gramine compositas: aberunt sitis aspera, et haustus
Sub galea pulvis, partique timore labores:
Sed current albusque dies, horæque serenæ;
Et molli dabitur victu sperare senectam.
Quantas ipse Deus lætos generavit in usus
Res homini, plenaque dedit bona gaudia dextra!
Atque idem, exemplar lenis mortalibus ævi,
Imperturbata placidus tenet otia mente.
Illa ego sum, Anchisæ Venerem Simoentis ad undas
Quæ iunxi, generis vobis unde editus auctor.
Illa ego sum, verti Superum quæ sæpe parentem
Nunc avis in formam, nunc torvi in cornua tauri.
Huc adverte aures. Currit mortalibus ævum,
Nec nasci bis posse datur: fugit hora, rapitque
Tartareus torrens; ac secum ferre sub umbras,
Siqua animo placuere, negat. Quis, luce suprema,
Dimisisse meas sero non ingemit horas?
Postquam conticuit, finisque est addita dictis,
Tum Virtus: Quasnam iuvenem florentibus, inquit,
Pellicis in fraudes annis, vitæque tenebras,
Cui ratio et magnæ cœlestis semina mentis
Munere sunt concessa Deûm? Mortalibus alti
Quantum Cœlicolæ, tantumdem animalibus isti
Præcellunt cunctis. Tribuit namque ipsa minores
Hos terris Natura Deo: sed fudere certo

Degeneres tenebris animas damnavit Avernis.
At, quis ætherei servatur seminis ortus,
Cœli porta patet. Referam quid cuncta domantem
Amphitryoniaden? quid, cui, post Seras et Indos,
Captivo Liber cum signa referret ab Euro,
Caucaseæ currum duxere per oppida tigres?
Quid suspiratos magno in discrimine nautis
Ledæos referam fratres, vestrumque Quirinum?
Noune vides, hominum ut celsos ad sidera vultus
Sustulerit Deus, ac sublimia finxerit ora,
Cum pecudes, volucrumque genus, formasque feraSegnem atque obscœnam passim stravisset in alvum?
Ad laudes genitum, capiat si munera Divum
Felix, ad laudes hominum genus. Huc, age, paulum
Adspice, (nec longe repetam) modo Roma minanti
Impar Fidenæ, contentaque crescere asylo,
Quo sese extulerit dextris: idem adspice, late
Florentes quondam luxus quas verterit urbes!
Quippe nec ira Deum tantum, nec tela, nec hostes,
Quantum sola noces animis illapsa Voluptas.
Ebrietas tibi fida comes, tibi Luxus, et atris
Circa te semper volitans Infamia pennis:
Mecum Honor, ac Laudes, et læto Gloria vultu,
Et Decus, ac niveis Victoria concolor alis.
Me cinctus lauro producit ad astra triumphus.
Casta mihi domus, et celso stant colle penates:
Ardua saxoso perducit semita clivo.
Asper principio (nec enim mihi fallere mos est)
Prosequitur labor. Annitendum intrare volenti;
Nec bona censendum, quæ Fors infida dedisse,
Atque eadem rapuisse, valet. Mox celsus ab alto
Infra te cernes hominum genus. Omnia contra
Experienda manent, quam spondet blanda Voluptas.
Stramine proiectus duro, patiere sub astris
Insomnes noctes; frigusque famemque domabis.
Idem iustitiæ cultor, quæcunque capesses,
Testes factorum stare arbitrabere Divos.
Tunc, quoties patriæ rerumque pericula poscent,
Arma feres primus: primus te in mœnia tolles
Hostica: nec ferro mentem vincere, nec auro.
Hinc tibi non Tyrio vitiatas murice vestes,
Nec donum deforme viro fragrantis amomi:
Sed dabo, qui vestrum sævo nunc Marte fatigat
Imperium, superare manu, laurumque superbam
In gremio Iovis excisis deponere Pœnis.
Quæ postquam cecinit sacrato pectore Virtus,
Exemplis lætum, vultuque audita probantem,
Convertit iuvenem. Sed enim indignata Voluptas
Non tenuit voces. Nil vos iam demoror ultra,
Exclamat. Venient, venient mea tempora quondam,
Cum docilis nostris magno certamine Roma
Serviet imperiis, et honos mihi habebitur uni.
Sic, quassans caput, in nubes se sustulit atras.
At iuvenis, plenus monitis, ingentia corde
Molitur, iussæque calet virtutis amore.
Ardua rostra petit, nullo fera bella volente;
Et gravia ancipitis deposcit munera Martis.
Arrecti cunctorum animi. Pars lumina patris,
Pars credunt torvos patrui revirescere vultus.
Sed, quamquam instinctis, tacitus tamen ægra peri-(clis
Pectora subrepit terror, molemque paventes
Expendunt belli, et numerat favor anxius annos.
Dumque ea confuso percensent murmure vulgus,
Ecce, per obliquum cœli, squalentibus auro
Effulgens maculis, ferri inter nubila visus
Anguis, et ardenti radiare per aera sulco,
Quaque ad cœliferi tendit plaga litus Atlantis,
Perlabi resonante polo. Bis terque corusco
Addidit augurio fulmen pater, et vaga late
Per subitum moto strepuere tonitrua mundo.
Tum vero capere arma iubent, genibusque salutant
Submissi augurium; ac ire, qua ducere Divos
Perspicuum, et patrio monstraret semita signo.
Certatim comites rerum bellique ministros
Agglomerant sese, atque acres sociare labores
Exposcunt, laudumque loco est isdem esse subarmis.
Tum nova cæruleum descendit classis in æquor.
It comes Ausonia, atque in terras transit Iberas.
Ut, cum sæva fretis immisit prœlia, Corus
Isthmon curvata sublime suborigit unda.
Et, spumante ruens per saxa gementia fluctu,
Ionium Ægæo miscet mare. Celsus in arma
Emicat, ac prima stans Scipio puppe profatur:
Dive tridentipotens, cuius maria ire per alta
Ordimur, si iusta paro, decurrere classi
Da, pater, ac nostros ne sperne iuvare labores.
Per pontum pia bella velio. Levis inde, secunda
Adspiraus aura, propellit carbasa flatus.
Iamque agiles, Tyrrhena sonant qua cærula, puppes
Ausonium evasere latus, Ligurumque citatis
Litora transmittunt proris. Hinc gurgite ab alto
Tellurem procul irrumpentem in sidera cernunt,
Aerias Alpes. Occurrunt mœnia, Graiis
Condita, Massiliæ. Populis hæc cincta superbis,
Barbarus immani cum territet accola ritu,
Antiquæ morem patriæ cultumque habitumque
Phocais armiferas inter tenet hospita gentes.
Hinc legit Ausonius sinuatos gurgite ductor
Anfractus pelagi. Nemoroso vertice celsus
Apparet collis, fugiuntque in nubila silvæ
Pyrenes: tunc Emporiæ, veteresque per ortus
Graiorum vulgus, tunc hospita Tarraco Baccho.
Considunt portu: securæ gurgite clauso
Stant puppes: positusque labor terrorque profundi.
Nox similes morti dederat placidissima somnos:
Visa viro stare effigies ante ora parentis,
Atque hac adspectu turbatum voce monere:
Nate, salus quondam genitoris, nate, parentis
Et post fata decus, bellorum dira creatrix
Evastanda tibi tellus, et cæde superbi
Ductores Libyæ cauta virtute domandi,
Qui sua nunc trinis diducunt agmina castris.
Si conferre manum libeat, cocantque vocatæ
Hinc atque hinc acies, valeat quis ferre ruentes
Tergemina cum mole viros? Absiste labore
Ancipiti; sed nec segnis potiora capesse.
Urbs colitur, Teucro quondam fundata vetusto,
Nomine Carthago; Tyrius tenet iucola muros.
Ut Libyæ sua, sic terris memorabile Iberis
Hæc caput est. Non ulla opibus certaverit auri,
Non portu, celsove situ, non dotibus arvi
Uberis, aut agili fabricanda ad tela vigore.
Invade aversis, nate, hanc ductoribus urbem.
Nulla acies famæ tantum prædæve pararit.
Talia monstrabat genitor, propiusque monebat;
Cum iuvenem sopor et dilapsa reliquit imago.
Surgit, et infernis habitantia numina lucis
Ac supplex patrios compellat nomine Manes:
Este duces bello, et monstratam ducite ad urbem:
Vobis ultor ego; et, Sarrano murice fulgens,
Inferias mittam, fusis insignis Iberis,
Et tumulis addam sacros certamine ludos.
Progreditur, celeratque vias, et corripit agmen
Pernici rapidum cursu, camposque fatigat.
Sic, ubi prosiluit Pisæo carcere præceps,
Non solum ante alios, sed enim (mirabile dictu!)
Ante suos, it victor equus; currumque per auras
Haud ulli durant visus æquare volantem.

Iamque Hyperionia lux septima lampade surgens
Sensim attollebat propius subeuntibus arces
Urbis; et admoto crescebant culmina gressu;
Ac, pelago vectus, servata Lælius hora,
Quam dederat ductor subigendæ ad mœnia classi,
A tergo affusis cingebat tecta carinis.
Carthago, impenso naturæ adiuta favore,
Excelsos tollit pelago circumflua muros.
Arctatas ponti fauces modica insula claudit,
Qua Titan ortu terras adspergit Eoo.
At, qua prospectat Phœbi iuga sera cadentis,
Pigram in planitiem stagnantes egerit undas,
Quas auget veniens refluusque reciprocat æstus.
Sed gelidas a fronte sedet sublimis ad Arctos
Urbs imposta iugo, pronumque excurrit in æquor,
Et tuta æterno defendit mœnia fluctu.
Audax, ceu plano gradiens victricia campo
Ferret signa, iugum certabat scandere miles.
Aris ductor erat, qui contra, amplexus in arctis
Auxilium atque excelsa loci, præsepserat arcem.
Pugnabat natura soli: parvoque superne
Ballantum nisu passim per prona voluti
Truncato instabiles fundebant corpore vitam.
Verum, ubi concessit pelagi revolubilis unda,
Et fluctus rapido fugiebat in æquora lapsu,
Quaque modo excelsæ sulcarant cærula puppes,
Hac impune dabat Nereus transcurrere planta;
Hinc tacite niteus informidatus adire
Ductor Dardanius, subitam trahit æquore pubem,
Perque undas muris pedes advolat. Inde citati
A tergo accelerant, qua fisus fluctibus Aris
Incustoditam sine milite liquerat urbem.
Tum prostratus humi, (miserandum!) victa catenis
Pœnus colla dedit, populumque addixit inermem.
Hanc orieus vidit Titan, cum surgeret, urbem
Vallari castris, captamque adspexit eamdem
Occyus, Hesperio quam gurgite tingeret axem.
Aurora ingredieus terris exegerat umbras.
Principio statuunt aras. Cadit ardua taurus
Victima Neptuno pariter, pariterque Tonanti.
Tum merita æquantur donis, ac præmia virtus
Sanguine parta capit. Phaleris hic pectora fulget;
Hic torque aurato circumdat bellica colla;
Ille nitet celsus muralis honore coronæ.
Lælius ante omnes, cui dextera clara domusque,
Ter dena bove et æquorei certaminis alto
Donatur titulo, Pœnique recentibus armis
Rectoris. Tunc hasta viris, tunc Martia cuique
Vexilla, ut meritum, et prædæ libamina, dantur.
Postquam perfectæ laudes hominumque Deumque,
Captivæ spectantur opes, digestaque præda.
Hoc aurum Patribus, bello hæc Martique talenta,
Hoc regum donis, Divum hoc ante omnia templis:
Cætera bellantum dextræ pulchroque labori.
Quinetiam accitus populi regnator Iberi,
Cui sponsa, et sponsæ defixus in ossibus ardor;
Hanc, notam formæ, concessit lætus ovansque
Indelibata gaudenti virgine dounm.
Tum, vacui curis, vicino litore mensas
Instituunt, festoque agitant convivia ludo.
Lælius affatur: Macte, o venerande, pudici,
Ductor, macte animi. Cedat tibi gloria lausque
Magnorum heroum, celebrataque carmine virtus.
Mille Mycenæus qui traxit in æquora proras
Rector, et Inachiis qui Thessala miscuit arma,
Femineo socium violarunt fœdus amore.
Nullaque tum Phrygio steterant tentoria campo,
Captivis non plena toris: tibi barbara soli
Sanctius Iliaca servata est Phœbade virgo.
Hæc, atque his paria, alterno sermone serebant;
Donec nox, atro circumdata corpus amictu,
Nigrantes invexit equos, suasitque quietem.
Emathio interea tellus Ætola tumultu
Fervebat, Macetum subitis perculsa carinis.
Proximus hunc hosti dextras iungebat Acarnan.
Causa novi motus, Pœnis regique Philippo
In bellum Ausonium sociatæ fœdere vires.
Hic, gente egregius, veterisque ab origine regni
Æacidum sceptris proavoque tumebat Achille.
Ille et nocturnis conterruit Oricon armis:
Quaque per Illyricum Taulantius incola litus
Exiguos habitat non ullo nomine muros,
Turbidus incessit telis. Ille, æquore vectus,
Nunc et Phæacum Thesprotiaque arva lacessens,
Epirum cassis lustrabat futilis ausis.
Nunc et Anactoria signa ostentavit in ora,
Ambraciosque sinus Pellæaque litora bello
Perfudit rapido. Pepulit vada fervida remis
Leucatæ, et Phœbi vidit citus Actia templa.
Nec portus Ithacæ, Laertia regna, Samenque
Liquit inaccessam, fluctuque sonantia cano
Saxa Cephallenum, et scopulosis Neriton arvis.
Ille etiam, Pelopis sedes et Achaia adire
Mœnia prægaudens, tristem Calydona Dianæ,
Œnéasque domos, Curetica tecta, subibat,
Promittens contra Hesperiam sua prœlia Graiis.
Tum lustrata Ephyre, Patræque, et regia Pleuron,
Parnassusque biceps, Phœboque loquentia saxa.
Ac, sæpe ad patrios bello revocante penates,
Cum modo Sarmaticus regna infestaret Orestes,
Aspera nunc Dolopum vis exundasset in agros,
Incepto tamen haud facilis desistere vano,
Belli per Graias umbram circumtulit oras:
Donec, nunc pelago, nunc terra exutus, omisit
Spem positam in Tyriis, et supplex fœdera sanxit
Dardana; nec legem regno accepisse refugit.
Tunc et Tyndarei Latias Fortuna Tarenti
Auxit opes laudemque simul. Nam perfida tandem
Urbs Fabio devicta seni, postremus in armis
Ductoris titulus cauti. Sollertia tutum (ris.
Tum quoque adepta decus, captis sine sanguine mu-
Namque, ut compertum, qui Punica signa regebat,
Feminea exuri flamma, tacitusque quietæ
Exin virtuti placuit dolus: ire sorori
(Nam castris erat in Rutulis) germanus amatæ
Cogitur, et magnis muliebria vincere corda
Pollicitis, si reclusas transmittere portas
Concedat Libycus rector; votique potitus,
Evicto Fabius Pœno circumdata telis
Incustodita penetravit mœnia nocte.
Sed quisnam aversos Phœbum tunc iungere ab urbe
Romulea dubitaret equos, qui tempore eodem
Marcellum acciperet letum oppetiisse sub armis?
Moles illa viri, calidoque habitata Gradivo
Pectora, et haud ullis unquam tremefacta periclis,
(Heu! quantum Hannibalem clara factura ruina!)
Procubuere. Iacet campis Carthaginis horror;
Forsan Scipiadæ confecti nomina belli
Rapturus, si quis paulum Deus adderet ævo.
Collis Agenoreum dirimebat ab aggere vallum
Ausonio: (Dauni Mavors consederat arvis:)
Curarum comes, et summi Crispinus honoris
Marcello socius, communia bella ciebat.
Ad quem Marcellus: Gestit lustrare propinquas
Mens silvas, medioque viros imponere monti,
Ne Libys occultis tumulum prior occupet ausis.
Si cordi est, te participem, Crispine, laboris
Esse velim: nunquam desunt consulta duobus.

Hæc ubi sedere, ardentes attollere sese
Iamdudum certant in equos. Marcellus, ut arma
Aptantem natum adspexit lætumque tumultu,
Vincis, ait, nostros mirando ardore vigores.
Sit præmaturus felix labor. Urbe Sicana
Qualem te vidi, nondum permitteret ætas
Cum tibi bella, meo tractantem prælia vultu.
Huc, decus, huc, nostrum, lateri te iunge paterno;
Et me disce novum Martem tentare magistro.
Tum, pueri colla amplectens, sic pauca precatur:
Summe Deum, Libyco, faxis, de præside, nunc his,
His humeris tibi opima feram! Nec plura; sereno
Sanguineos fudit cum Iupiter æthere rores,
Atque atris arma adspersit non prospera guttis.
Vixdum finitis intrarant vocibus arctas
Letiferi collis fauces, cum, turba volucris,
Invadunt Nomades iaculis, nimboque feruntur
Æthereo similes, cæca fundente latebra
Armatos in bella globos. Circumdata postquam
Nil restare videt virtus, quod debeat ultra
Iam Superis, magnum secum portare sub umbras
Numen mortis avet. Tortæ nunc eminus hastæ
Altius insurgit, nunc sævit comminus ense.
Forsan et euasset rapidi freta sæva pericli,
Ni telum adversos nati venisset in artus.
Tum patriæ tremuere manus; laxataque luctu
Fluxerunt rigidis arma infelicia palmis.
Obvia nudatum trasmittit lanceâ pectus;
Labensque impresso signavit gramina mento.
At, postquam Tyrius sæva inter prælia ductor
Infixum adverso vidit sub pectore telum,
Immane exclamat: Latias, Carthago, timere
Desine iam leges: iacet exitiabile nomen,
Ausonii columen regni. Sed dextera, nostræ
Tam similis, non obscuras mittatur ad umbras.
Magnanima invidia virtus caret. Alta sepulcri
Protinus exstruitur, cœloque educitur, ara.
Convectant silvis ingentia robora: credas
Sidonium cecidisse ducem. Tum thura dapesque,
Et fasces, clypeusque viri, pompa ultima, fertur.
Ipse, facem subdens, Laus, inquit, parta perennis:
Marcellum abstulimus Latio! Deponere forsan
Gens Italum tandem arma velit. Vos ite superbæ
Exsequias animæ, et cinerem donate supremi
Muneris officio: nunquam hoc tibi, Roma, negabo.
Alterius par atque eadem fortuna laborum
Consulis: exanimum sonipes ad signa revexit.
Talia in Ausonia. Sed non et talis Iberis
Armorum eventus campis. Carthaginis omnes
Per subitum raptæ permix victoria late
Terruerat gentes. Ducibus spes una salutis,
Si socias iungant vires. Ingentibus orsum
Auspiciis iuvenem, ceu patria gestet in armis
Fulmina, sublimi vallatam vertice montis
Ex oculis urbem, cumulatam strage virorum,
Non toto rapuisse die, qua Martius ille
Hannibal in terra consumto verterit anno,
Nec pube equandam, nec opum ubertate, Saguntum.
Proximus, applicito saxosis aggere silvis,
Tendebat, fratris spirans ingentia facta,
Hasdrubal. Hic robur, mixtusque rebellibus Afris
Cantaber, hic volucri Mauro pernicior Astur:
Tantaque maiestas terra rectoris Ibera,
Hannibalis quantus Laurenti terror in ora:
Forte dies priscum Tyriis sollemnis honorem
Rettulerat, quo, primum orsi Carthaginis altæ
Fundamenta, novam cœpere mapalibus urbem:
Et lætus, repetens gentis primordia, ductor
Festa coronatis agitabat gaudia signis,
Pacificans Divos. Fraternum læna nitebat
Demissa ex humeris donum, quam fœderis arcti
Trinacrius Libyco rex, inter munera, pignus
Miserat, Æoliis gestatum insigne tyrannis.
Aurata puerum rapiebat ad æthera penna
Per nubes aquila, intexto librata volatu.
Antrum ingens iuxta, quod acus simulavit in ostro,
Cyclopum domus. Hic recubans, manantia tabo
Corpora letifero sorbet Polyphemus hiatu.
Circa fracta iacent excussaque morsibus ossa.
Ipse manu extenta Laertia pocula poscit,
Permiscetque mero ructatos ore cruores
Conspicuus Siculi Tyrius subteminis arte,
Gramineas pacem Superum poscebat ad aras:
Ecce, inter medios, hostilia nuntius arma,
Quadrupedante invectus equo, adventare ferebat.
Turbatæ mentes, imperfectusque Deorum
Cessit honos: raptis linquunt altaria sacris;
Clauduntur vallo: tenuenque ut roscida misit
Lucem Aurora polo, rapiunt certamina Martis.
Audax Scipiadæ stridentem Sabbura cornum
Excepit; geminæque acies velut omine motæ.
Exclamat Latius ductor: Prima hostia vobis,
Sacrati Manes, campo iacet. En, age, miles,
In pugnam et cædes, qualis spirantibus ire
Adsueras ducibus, talis ruc. Dumque ea fatur,
Incumbunt. Myconum Lænas, Cirtamque Latinus,
Et Thysdrum Maro, et incestum Catilina Nealcen
Germanæ thalamo obtruncat. Cadit obvius acri
Carthalo Nasidio, Libycæ regnator arenæ.
Te quoque Pyrenes vidit conterrita tellus
Permixtum Pœnis, et vix credenda furentem,
Magnum Dardaniæ, Læli, decus; omnia felix
Cui natura dedit, nullo remente Deorum.
Ille, foro auditus, cum dulcia solverat ora,
Æquabat Pyliæ Neleia mella senectæ.
Ille, ubi suspensi Patres, et curia vocem
Posceret, ut cantu, ducebat corda senatus.
Idem, cum subitum campo perstrinxerat aures
Murmur triste tubæ, tanto fervore ruebat
In pugnam atque acies, ut natum ad sola liqueret
Bella: nihil vitæ peragi sine laude placebat.
Tunc e furtiva tractantem prælia luce
Deiecit Galam. Sacris Carthaginis illum
Supposito mater partu subduxerat olim.
Sed stant nulla diu deceptis gaudia Divis.
Tunc Alabim, Murrum, atque Dracen, demisit ad umbras,
Femineo clamore Dracen extrema rogantem:
Huius cervicem gladio, inter verba precesque,
Amputat: abscisoque durabant murmura collo.
At non ductori Libyco par ardor in armis.
Frondosi collis latebras ac saxa capessit
Avius: nec cædes extremave damna movebant
Agminis. Italiam profugus spectabat et Alpes,
Præmia magna fugæ. Tacitum dat tessera signum:
Dimissa in colles pugna silvasque ferantur
Dispersi, et summam, quicumque evaserit, arcem
Pyrenes culmenque petat. Tum primus, honore
Armorum exuto, et parma celatus Ibera,
In montes abit, atque volens palantia linquit
Agmina. Deserlis Latius victricia signa
Immittit miles castris. Non urbe recepta
Plus ulla partum prædæ; tenuitque moratas
A cæde, ut Libycus ductor proviserat; iras,
Fluminei veluti deprensus gurgitis undis,
Avulsa parte inguinibus causaque pericli,
Enatat intento prædæ fiber avius hoste.
Impiger occultis Pœnus postquam abditur umbris,
Saxosæ fidens silvæ, maiora petuntur

Rursus bella retro, et superari certior hostis.
Pyrenes tumulo clypeum cum carmine figunt,
HASDRUBALIS SPOLIUM GRADIVO SCIPIO VICTOR.
Terrore interea posito, trans ardua montis
Bebrycia populos armabat Pœnus in aula,
Mercandi dextras largus, belloque parata
Prodigere in bellum facilis. Præmissa feroces
Augebant animos argenti pondera et auri,
Parta metalliferis longo discrimine terris.
Hinc nova complerunt haud tardo milite castra
Venales animæ, Rhodani qui gurgite gaudent,
Quorum serpit Arar per rura pigerrimus undæ.
Iamque, hieme affecta, mitescere cœperat annus.
Inde, iter ingrediens rapidum per Celtica rura,
Miratur domitas Alpes, ac pervia montis
Ardua, et Herculeæ quærit vestigia plantæ;
Germanique vias divinis comparat ausis.
Ut vero ventum in culmen, castrisque resedit
Hannibalis, Quos Roma, inquit, quos altius, oro,
Attollit muros, qui, post hæc mœnia fratri
Victa meo, stent incolumes? Sit gloria dextræ
Felix tanta, precor: neve usque ad sidera adisse
Invideat lævus nobis Deus. Agmine celso
Inde alacer, qua munitum declivis ab alto
Agger monstrat iter, properatis devolat armis.
Non tanto strepuere metu primordia belli:
Nunc geminum Hannibalem, nunc iactant bina coire
Hinc atque hinc castra, et pastos per prospera bella
Sanguine ductores Italo coniungere Martem,
Et duplicare acies; venturum ad mœnia cursu
Hostem præcipiti, et visurum hærentia porta
Spicula, Elissæis nuper contorta lacertis.
His super infrendens sic secum Œnotria tellus:
Tantone, heu Superi! spernor contemta furore
Sidoniæ gentis, quæ quondam, sceptra timentem
Nati, Saturnum nostris considere in oris,
Et regnare, dedi? Decima hæc iam vertitur æstas,
Ex quo proterimur. Iuvenis, cui sola supersunt
In Superos bella, extremo de litore rapta
Intulit arma mihi; temeratisque Alpibus, ardens
In nostros descendit agros. Quot corpora texi
Cæsorum, stratis toties deformis alumnis!
Nulla mihi floret baccis felicibus arbor;
Immatura seges rapido succiditur ense;
Culmina villarum nostrum delapsa feruntur
In gremium, fœdantque suis mea regna ruinis.
Hunc etiam, vastis qui nunc sese intulit oris,
Perpetiar, miseras quærentem exurere belli
Reliquias? Tum me scindat vagus Afer aratro,
Et Libys Ausoniis commendet semina sulcis,
Ni cuncta, exsultant quæ latis agmina campis,
Uno condiderim tumulo. Dum talia versat,
Et thalamos clausit nox atra hominumque Deumque,
Tendit Amyclæi præceps ad castra nepotis.
Is tum, Lucanis cohibentem finibus arma,
Pœnum vicini servabat cæspite valli.
Hic iuvenem aggreditur Latiæ telluris imago:
Clausorum decus, atque erepto maxima Romæ
Spes Nero, Marcello, rumpe atque expelle quietem.
Magnum aliquid tibi, si patriæ vis addere fatis,
Audendum est, quod, depulso quoque mœnibus hoste,
Victores fecisse tremant. Fulgentibus armis
Pœnus inundavit campos, qua Sena relictum
Gallorum a populis servat per sæcula nomen.
Ni propere alipedes rapis ad certamina turmas,
Serus deletæ post auxiliabere Romæ.
Surge, age; fer gressus. Patulos regione Metauri
Damnavi tumulis Pœnorum atque ossibus agros.
His dictis, abit, atque abscedens visa paventem
Attrahere, et fractis turmas propellere portis.
Rumpit, flammato turbatus corde, soporem,
Ac supplex, geminas tendens ad sidera palmas,
Tellurem Noctemque, et cœlo sparsa precatur
Astra, ducemque viæ tacito sub lumine Phœben.
Inde legit dignas tanta ad conamina dextras.
Quaque iacet Superi Larinas accola ponti,
Qua duri bello gens Marrucina, fidemque
Exuere indocilis sociis Frentanus in armis;
Tum, qua vitiferos domitat Prætutia pubes,
Læta laboris, agros, et penna, et fulmine, et undis
Hibernis, et Achæmenio velocior arcu,
Evolat. Hortator sibi quisque: Age! perge! salutem
Ausoniæ ancipites Superi, et, stet Roma cadatne
In pedibus posuere tuis, clamantque, ruuntque.
Hortandi genus acer habet præcedere ductor.
Illum augent cursus annisi æquare sequendo,
Atque indefessi noctemque diemque feruntur.
At Roma, adversi tantum mala gliscere belli
Accipiens, trepidare metu, nimiumque Neronem
Speravisse queri, atque uno sibi vulnere posse
Auferri restantem animam. Non arma, nec aurum,
Nec pubem, nec, quem fundant, superesse cruorem.
Scilicet Hasdrubalem invadat, qui ad prœlia soli
Hannibali satis esse nequit? Iam rursus, ubi arma
Avertisse suo cognorit devia vallo,
Hæsurum portis Pœnum: venisse, superbo
Qui fratri certet, cui maxima gloria cedat
Urbis deletæ. Fremit amens corde sub imo
Ordo Patrum, ac magno interea meditatur amore
Servandi decoris, quonam se fine minanti
Servitio eripiat, Divosque evadat iniquos.
Hos inter gemitus, obscuro noctis opacæ
Succedit castris Nero, quæ coniuncta feroci
Livius Hasdrubali, vallo custode, tenebat.
Belliger is quondam, scitusque accendere Martem,
Floruerat primo clarus pugnator in ævo.
Mox, falso læsus non æqui crimine vulgi,
Secretis ruris tristes absconderat annos.
Sed, postquam gravior moles terrorque periclo
Poscebat propiore virum, revocatus ad arma,
Tot cæsis ducibus, patriæ donaverat iram.
At non Hasdrubalem fraudes latuere recentum
Armorum, quamquam tenebris nox texerat astus.
Pulveris in clypeis vestigia visa movebant,
Et, properi signum accursus, sonipesque virique
Substricti corpus; bis clarum buccina signum
Præterea gemino prodebant iuncta magistro
Castra regi. Verum, fratri si vita supersit,
Qui tandem licitum socias coniungere vires
Consulibus? Sed enim solum (dum vera patescant)
Cunctandi restare dolum, Martemque trahendi.
Nec consulta fugæ segni formidine differt.
Nox, somni genitrix, mortalia pectora curis
Purgarat, tenebræque horrenda silentia alebant:
Erepit, suspensa ferens vestigia, castris,
Et muta clabi tacito iubet agmina passu.
Illunem nacti per rura tacentia noctem,
Accelerant, vitantque sonos: sed percita falli
Sub tanto motu tellus nequit. Implicat actas
Cæco errore vias; umbrisque ferentibus, arcto
Circumagit spatio sua per vestigia ductos.
Nam, qua curvatas sinuosis flexibus amnis
Obliquat ripas, refluoque per aspera lapsu
In sese redit, hac, casso ducente labore,
Exiguum involvunt frustratis gressibus orbem;
Inque errore viæ tenebrarum munus ademtum.
Lux urget, pauditque fugam. Ruit acer apertis
Turbo equitum portis; atque omnis ferrea late

Tempestas operit campos. Nondum arma manusque
Permixtæ; iam tela bibunt præmissa cruorem.
Hinc, iussæ Pœnum fugientem sistere, pennæ
Dictææ volitant; hinc lancea turbine nigro
Fert letum cuicumque viro, quem prenderit ictus.
Deponunt abitus curam, trepidique coactas
Constituunt acies, et spes ad prœlia vertunt.
Ipse inter medios (nam rerum dura videbat)
Sidonius ductor, tergo sublimis ab alto
Quadrupedantis equi, tendens vocemque manusque,
Per decora, extremo vobis quæsita sub axe,
Per fratris laudes oro, venisse probemus
Germanum Hannibalis. Latio Fortuna laborat
Adversis documenta dare, atque ostendere, quantus
Verterit in Rutulos domitor telluris Iberæ,
Suetus ad Herculeas miles bellare columnas.
Forsitan et pugnas veniet germanus in ipsas.
Digna viro, digna, obtestor, spectacula pleno
Corporibus properate solo. Quicumque timeri
Dux bello poterat, fratri iacet: unica nunc spes,
Et pœna et latebris infracto Livius ævo
Damnatum offertur vobis caput. Ite, agite, oro:
Sternite ductorem, cum quo concurrere fratri
Sit pudor; et turpi finem donate senectæ.
At contra Nero: Quid cessas clusisse labores
Ingentis belli? Pedibus tibi gloria, miles,
Parta ingens: nunc accumula cœpta ardua dextra.
Heu! temere abducto liquisti robore castra,
Ni factum absolvit victoria. Præcipe laudem:
Adventu cecidisse tuo memorabitur hostis.
Parte alia, insignis nudatis cassidе canis,
Livius: Huc, iuvenes, huc me spectate ruentem
In pugnas: quantumque meus patefecerit ensis,
Tantum intrate loci; et tandem præcludite ferro
Iam nimium patulas Pœnis grassantibus Alpes.
Quod ni veloci prosternimus agmina Marte,
Et fulmen subitum Carthaginis Hannibal adsit,
Qui Deus infernis quemquam nostrum eximat um-
Hinc, galea capite accepta, dicta horrida ferro (bris?
Saucit, et, obtectus scutum, fera prœlia miscet.
Illum, per cuneos et per densissima campi,
Corpora tot dantem leto quot spicula torsit,
Turbati fugere Macæ, fugere feroces
Autololes, Rhodanique comas intonsa iuventus.
Fatidicis Nabis veniens Hammonis arenis
Improba miscebat securus prœlia fati,
Ceu tutante Deo; ac patriis spolia Itala templis
Fixurum vano tumidus promiserat ore.
Ardebat gemma Garamantide cærula vestis,
Ut cum sparsa micant stellarum lumina cœlo;
Et gemmis galeam, clypeumque accenderat auro.
Cassidе cornigera dependens infula sacros
Præ se terrores Divumque ferebat honorem.
Arcus erat pharetræque viro, atque incocta cerastis
Spicula; et armatus peragebat bella veneno.
Necnon, cornipedis tergo de more repostus,
Sustentata genu per campum pondera conti
Sarmatici prona adver os urgebat in hostes.
Tum quoque transfixum telo per membra, per arma,
Consulis ante oculos, magno clamore Sabellum
Asportabat ovans, et ovans Hammona canebat.
Non tulit hanc iram tantosque in corde tumores
Barbarico senior, telumque intorsit; et una
Prædam animamque simul victori victor ademit.
Adsilit, audito tristis clamore ruinæ,
Hasdrubal, et cœptantem Arabum raptare peremto
Gemmiferi spolium cultus, auroque rigentes
Exuvias, iaculum a tergo perlibrat ad ossa.
Iam correpta miser geminis velamina palmis
Carpebat propere, et tepidos nudaverat artus.
Concidit, et sacras vestes atque aurea fila
Reddidit exanimo, spoliatum lapsus in hostem.
At Canthus Rutulum, Canthus possessor arenæ
Qua celebre invicti nomen posuere Philæni,
Ditem ovium Rutulum obtruncat, cui mille sub altis
Lanigeræ balant stabulis. Ipse, otia molli
Exercens cura, gelido nunc flumine soles
Frangebat nimios pecori, nunc lætus in herba
Tondebat niveæ splendentia vellera lanæ,
Aut, pecus e pastu cum sese ad tecta referret,
Noscentes matrem spectabat ovilibus agnos.
Occubuit clypei transfixo proditus ære,
Et sero ingemuit stabulis exire paternis.
Acrius hoc Italum pubes incurrit, et urget:
Ut torrens, ut tempestas, ut flamma corusci
Fulminis, ut Boream pontus fugit, ut cava currunt
Nubila, cum pelago cœlum permiscuit Eurus.
Proceræ stabant, Celtarum signa, cohortes,
Prima acies; hos impulsu cuneoque feroci
Laxat vis subita, et fessus errore viarum,
Nec soli faciles, longique laboris anhelos,
Avertit patrius genti pavor. Addere tergo
Hastas Ausonius, teloque instare sequaci,
Nec donare fugam. Cadit uno vulnere Thyrmis,
Non uno Rhodanus; profligatumque sagitta
Lancea deturbat Morinum, et iam iamque cadentem.
Cedentes urget, totas largitus habenas,
Livius acer equo, et turmis abeuntibus infert
Cornipedem. Tunc aversi turgentia colla
Diripit ense Mosæ. Percussit pondere terram,
Cum galea ex alto lapsum, caput; ac residentem
Turbatus rapuit sonipes in prœlia truncum.
Hic Cato (nam medio vibrabat et ipse tumultu)
Si, primas, inquit, bello cum amisimus Alpes,
Hic iuveni oppositus Tyrio foret! Hei mihi! quanta
Cessavit Latio dextra! et quot funera Pœnis
Donarunt pravi suffragia tristia Campi!
Iamque inclinabant acies, cunctisque pavorem
Gallorum induerat pavor, et Fortuna ruebat
Sidonia; ad Rutulos Victoria verterat alas.
Celsus, ceu prima reflorescente iuventa,
Ibat Consul ovans, maior maiorque videri.
Ecce, trahens secum canentem pulvere turmam,
Ductor Agenoreus subit, intorquensque lacertis
Tela, sonat: Cohibete fugam! Cui cedimus hosti?
Nonne pudet? Conversa senex marcentibus annis (mis
Agmina agit: nunc, quæso, mihi nunc dextera in ar-
Degenerat, nostrique pigel? Mihi Belus avorum
Principium, mihi cognatum Sidonia Dido (dar
Nomen, et, ante omnes, bello annumerandus Hamil-
Est genitor: mihi, cui cedunt montesque lacusque,
Et campi atque amnes, frater: me magna secundum
Carthago putat Hannibali: me Bætis in oris
Æquant germano passæ mea prœlia gentes.
Talia dum memorat, medios ablatus in hostes,
Ut nova conspecti fulserunt Consulis arma,
Hastam præpropero nisu iacit. Illa, per oras
Ærati clypei et loricæ tegmina, summo
Incidit, haud felix, humero; parcèque petitum
Perstrinxit corpus, nec multo tincta cruore:
Vana sed optanti promisit gaudia Pœno.
Turbati Rutuli, confusaque pectora visu
Terrifico. Tunc increpitans conamina Consul:
Femineis læsum vana inter cornua corpus
Unguibus, aut palmis credas puerilibus ictum,
Ite, docete, viri, Romanæ vulnera suerint
Quanta afferre manus. Tum vero effunditur ingens
Telorum vis, et densa sol vincitur umbra.

Iamque per extentos alterna strage virorum
Corpora fusa iacent campos, demersaque in undam
Iunxerunt cumulo crescente cadavera ripas.
Ut, cum venatu saltus exercet opacos
Dictynna, et lætæ præbet spectacula matri,
Aut Pindi nemora excutiens, aut Mœnala lustrans,
Omnis Naiadum plenis comitata pharetris
Turba ruit, stridunt que sagittiferi coryti.
Tum per saxa feræ, perque ipsa cubilia fusæ,
Per valles, fluviosque, atque antra virentia musco,
Multa strage iacent: exsultat vertice montis
Gratam perlustrans oculis Latonia prædam.
Audito ante alios senioris vulnere, rumpit
Per medios Nero sævus iter, visaque virorum
Æquali pugna, Quid enim, quid deinde relictum est
Italiæ fatis? Hunc si non vincitis hostem,
Hannibalem vincetis? ait. Ruit ocyus amens
In medios: Tyriumq; ducem inter prima frementem
Agmina ut adspexit, rabidi ceu bellua ponti,
Per longum sterili ad pastus iactata profundo,
Cum procul in fluctu piscem male saucia vidit,
Æstuat, et, lustrans nautem sub gurgite prædam,
Absorbent late permixtum piscibus æquor.
Non telo mora, non dictis Haud amplius, inquit,
Elabere mihi. Non hic nemora avia fallent
Pyrenes; nec promissis frustrabere vanis,
Ut quondam, terra fallax deprensus Ibera,
Evasti nostram mentito fodere dextram.
Hæc Nero, et intorquet iaculum: nec futilis ictus.
Nam latere extremo cuspis librata resedit.
Invadit stricto super hæc interritus ense;
Collapsique premens umbone trementia membra,
Siqua sub extremo casu mandata referri
Germano vis forte tuo, portabimus, inquit.
Contra Sidonius: Leto non terreor ullo.
Utere Marte tuo, dum nostris Manibus adsit
Arctutum vindex. Mea si suprema referre
Fratri verba paras, mando, Capitolia victor
Exurat, cinerique Iovis permisceat ossa
Et cineres nostros. Cupientem annectere plura,
Ferventemque ira mortis, transverberat ense,
Et rapit, infidum victor caput. Agmina fuso
Sternuntur duce, non ultra fidentia Marti.
Iamque diem solisque vias nox abstulit atra;
Cum vires parco victu somnoque reducunt:
Ac, nondum remeante die, victricia signa,
Qua ventum, referunt clausis formidine castris.
Tum Nero, procera sublimia cuspide portans
Ora ducis cæsi, Caunas pensavimus, inquit,
Hannibal, et Trebiam, et Trasymeni litora tecum,
Fraterno capite. I, duplica nunc perfida bella,
Et geminas arcesse acies. Hæc premia restant,
Qui tua transmissis optarint Alpibus arma.
Compressit lacrymas Pœnus, minuitque ferendo
Constanter mala; et, inferias in tempore dignas
Missurum fratri, clauso commurmurat ore.
Tum, castris procul amotis, adversa quiete
Dissimulans, dubia exclusit certamina Martis.

Liber decimus sextus

Bruttia mœrentem casus patriæque suosque
Hannibalem accepit tellus. Hic, aggere septus,
In tempus posita ad renovandum bella coquebat:
Abditus ut silva, stabulis cum cesset ademtis,
Amisso taurus regno gregis, avia clauso
Molitur saltu certamina; iamque feroci
Mugitu nemora exterret, perque ardua cursu
Saxa ruit; sternit silvas, rupesque lacessit
Irato rabidus cornu; tremit omnis, ab alto
Prospectans scopulo, pastor nova bella parantem.
Sed vigor, hausurus Latium, si cætera Marti
Adiumenta forent, prava obtrectante suorum
Invidia revocare animos, ac stare negata
Cogebatur ope, et senio torpescere rerum.
Parta tamen formido manu, et tot cædibus olim
Quæsitus terror, velut inviolabile telis
Servabant sacrumque caput: proque omnibus armis,
Et castrorum opibus, dextrisque recentibus, unum
Hannibalis sat nomen erat. Tot dissona lingua
Agmina, barbarico tot discordantia ritu
Corda virum, mansere gradu; rebusque fetusis,
Fidas ductoris tenuit reverentia mentes.
Nec vero Ausonia tantum se lætus agebat
Dardanidis Mavors; iam terra cedit Ibera
Auriferis tandem Phœnix depulsus ab arvis.
Iam Mago, exutus castris, agitante pavore,
In Libyam propero transmisit cœrula velo.
Ecce, aliud decus, haud uno contenta favore,
Nutribat Fortuna duci. Nam concitus Hannon
Adventabat, agens crepitantibus agmina cetris
Barbara, et indigenas serus raptabat Iberos.
Non ars, aut astus belli, vel dextera deerat,
Si non Scipiadæ concurreret. Omnia ductor
Magna adeo Ausonius maiori mole premebat:
Ut Phœbe stellas, ut fratris lumina Phœben
Exsuperant, montesque Atlas, et flumina Nilus,
Ut pater Oceanus Neptunia cœrula vincit.
Vallantem castra (obscuro nam Vesper Olympo
Fundere non æquam trepidanti cœperat umbram)
Aggreditur Latius rector; subitoque tumultu
Cæduntur passim cœpti munimina valli
Imperfecta. Supercontexere herbida lapsos
Pondera, et in tumuli concessit cæspes honorem.
Vix uni mens digna viro, novisse minores
Quam deceat, pretiumque operis sit tradere famæ.
Cantaber ingenio membrorum et mole timeri,
Vel nudus telis, poterat Larus. Hic fera, gentis
More, securigera miscebat prœlia dextra:
Et, quamquam fundi se circum pulsa videret
Agmina, delecta gentilis pube catervæ,
Cæsorum implebat solus loca: seu foret hostis
Comminus, expleri gaudebat vulnere frontis
Adversæ: seu læva acies in bella vocaret,
Obliquo telum reflexum Marte rotabat.
At, cum pone ferox aversi in terga veniret
Victor, nil trepidans retro iactare bipennem
Callebat, nulla belli non parte timendus.
Huic ducis invicti germanus turbine vasto
Scipio contorquens hastam, cudone comantes
Disiecit crines. Namque altius acta cucurrit
Cuspis, et elata procul est eiecta securi.
At iuvenis, cui telum ingens accesserat ira,
Barbaricam, adsiliens magno clamore, bipennem
Incutit. Intremuere acies, sonuitque per auras
Pondere belligero pulsati tegminis umbo.
Haud impune quidem; remeans nam dextera ab ictu
Decisa est gladio, ac dilecto immortua telo.
Qui postquam murus miseris ruit, agmina concors
Avertit fuga confestim dispersa per agros.
Nec pugnæ species, sed pœnæ tristis imago,
Illa erat, hinc tantum cædentum, atque inde ruentum.
Per medios Hannon, palmas post terga revinctus,
Ecce trahebatur, lucemque (heu dulcia cœli
Lumina!) captivus, lucem inter vincla petebat.
Cui rector Latius: Tanta, en, qui regna reposcant,
Quis cedat toga et armiferi gens sacra Quirini!
Servitio si tam faciles, cur bella refertis?
Hæc inter, celerare gradum, coniugat ut arma,

Hasdrubalem, ignarum cladis, prænuntius affert
Explorator eques: raptat dux obvia signa.
At, postquam optatam lætus contingere pugnam
Vidit, et ad letum magno venientia cursu
Agmina, suspicieus cœlum, Nihil amplius, inquit,
Vos hostie posco, Superi. Protraxtis ad arma
Quod profugos, satis est. In dextra cætera nobis
Vota, viri: rapite! ite! precor. Vocat, ecce, furentes
Hinc pater, hinc patruus. Gemina o mihi numina belli!
Ducite, adeste; sequor. Dignas spectabitis, haud me
Prascia mens fallit, vestro iam nomine cædes.
Nam quis erit tandem campis telluris Iberæ
Bellandi modus? En, unquam lucebit in orbe
Ille dies, quo te armorum, Carthago, meorum
Adspiciam sonitus admotaque bella trementem?
Dixerat: et raucus stridenti murmure clangor
Increpuit: tonuere feris clamoribus astra.
Concurrunt: quantumque rapit violentia ponti,
Et Notus, et Boreas, et inexorabilis Auster,
Cum mergunt plenas tumefacta sub æquora classes;
Aut cum letiferos accendens Sirius ignes,
Torret anhelantem sævis ardoribus orbem;
Tantum acies hominumque ferox discordia ferro
Demetit. Haud ullus terrarum æquarit hiatus
Pugnarum damna: haud strages per inhospita lustra
Unquam tot dederit rabies horrenda ferarum.
Iam campi vallesque madent, hebetataque tela:
Et Libys occubuere et amantes Martis Iberi.
Stat tamen una loco perfossis debilis armis,
Luctaturque acies, qua concutit Hasdrubal hastam.
Nec finem daret ille dies animosaque virtus,
Ni perlapsa viro loricæ tegmine arundo,
Et parco summum violasset vulnere corpus,
Suasissetque fugam. Rapido certamina linquit
In latebras evectus equo, noctisque per umbram
Ad Tartessiacos tendit per litora portus.
Proximus in pugna ductori Marte manuque
Regnator Nomadum fuerat; mox fœdere longo
Cultuque Æneadum nomen Masinissa superbum.
Huic fesso, quos dura fuga et nox suaserat atra,
Carpenti somnos, subitus rutilante coruscum
Vertice fulsit apex, crispamque involvere visa est
Mitis flamma comam, atque hirta se spargere fronte.
Concurrunt famuli, et serpentes tempora circum
Festinant gelidis restinguere fontibus ignes.
At grandæva, Deûm prænoscens omina, mater,
Sic sit, Cœlicolæ: portentaque vestra secundi
Condite, ait. Duret capiti per sæcula lumen.
Ne vero, ne, nate, Deûm tu læta pavesce
Prodigia, aut sacras metue inter tempora flammas.
Hic tibi Dardaniæ promittit fœdera gentis;
Hic tibi regna dabit, regnis maiora paternis,
Ignis, et adiunget Latiis tua nomina fatis.
Sic vates, iuvenisque animum tam clara movebant
Monstra; nec a Pœnis ulli virtutis honores.
Hannibal ipse etiam iam iamque modestior armis
[Ire videbatur, Martisque liquescere fama.]
Aurora obscuri tergebat nubila cœli,
Vixque Atlantiadum rubefecerat ora sororum:
Tendit ad Ausonios, et adhuc hostilia castra.
Atque, ubi se vallo intulerat, ductorque benigno
Accepit Latius vultu, rex talibus infit:
Cœlestum monita et sacræ responsa parentis,
Dfsque tua, o Rutulum rector, gratissima virtus,
Avulsum Tyriis huc me duxere volentem.
Si tibi non segnes tua contra fulmina sæpe
Visi stare sumus, dignam te, nate Tonantis,
Afferimus dextram. Nec nos aut vana subegit
Incertæ mentis levitas, et mobile pectus;
Aut spes et læti sectamur præmia Martis.
Perfidiam fugio, et periuram ab origine gentem.
Tu, quando Herculeis finisti prœlia metis,
Nunc ipsam belli nobiscum invade parentem.
Ille tibi, qui iam gemino Laurentia lustro
Possedit regna, et scalas ad mœnia Romæ
Admovet, in Libyam flammis ferroque trahendus.
Sic Nomadum ductor. Tunc dextra Scipio dextram
Amplexus, Si pulchra tibi Mavorte videtur,
Pulchrior est gens nostra fide. Dimitte bilingues
Ex animo socios. Magna hinc te præmia clare
Virtutis, Masinissa, manent: citiusque vel armis,
Quam gratæ studio, vincetur Scipio, mentis.
Cætera quæ in Libyam portari incendia suades,
Expediet tempus: nec enim sunt talia rerum
Non meditata mihi, et mentem Carthago fatigat.
Hinc iuveni dona insiguem velamine picto
Dat chlamydem, stratumque ostro, quem ceperat ipse
Deiecto victor Magone, animique proharat,
Cornipedem: tum, qua Divum libabat ad aras
Hasdrubal, ex auro pateram, galeamque comantem.
Exin, firmato sociali fœdere regis,
Vertendas agitat iam nunc Carthaginis arces.
Massylis regnator erat ditissimus oris
Nec nudus virtute, Syphax: quo iura petebant
Innumeræ gentes, extremaque litore Tethys.
Multa viro terra, ac sonipes, et bellua, terror
Bellorum, necnon Marti delecta iuventus.
Nec foret, aut ebore aut solido qui vinceret auro,
Gætulisve magis fucaret vellus ahenis.
Has adiungere opes avidus, reputansque laborem,
Si vertat rex ad Pœnos, dare vela per altum
Imperat, atque animo iam tum Africa bella capessit.
Verum, ubi perventum, et portus tenuere carinæ,
Iam, trepida fugiens per proxima litora puppe,
Hasdrubal afflictis aderat nova fœdera quærens
Rebus, et ad Tyrios Massylia signa trahebat.
Audito, pariter populorum in regna duorum
Advenisse duces, qui tota mole laborent,
Disceptentque armis, terrarum uter imperet orbi,
Celsus mente Syphax acciri in tecta benigne
Imperat, et tanto regni se tollit honore.
Tum, lætos volvens oculos adversa per ora,
Sic Latium affatur iuvenem, ac prior incipit ultro:
Quam te, Dardanida pulcherrime, mente serena
Accipio, intueorque libens! quamque ora recordor
Lætus Scipiadæ! Revocat tua forma parentem.
Nam repeto, Herculeas Erythia ad litora Gades
Cum studio pelagi et spectandis æstibus undæ,
Venissem, magnos vicina ad flumina Bætis
Ductores miro quondam me cernere amore.
Tum mihi dona viri præda delecta tulere,
Arma simul, regnoque meo tum cognita primum
Cornipedum frena, atque arcus, qui cedere nostra
Non norunt iacula; veteres tribuere magistros
Militiæ, qui dispersas sine lege catervas
Vestro formarent ritu ad certamina Martis.
Ast ego, cum vestro (in nostris quæ copia regnis)
Nunc auri ferrem, nivei nunc munera dentis,
Nil valui precibus. Solos sibi cepit uterque,
Quos cohibebat ebur vaginæ sectilis, enses.
Quare, age, lætus habe nostros intrare penates,
Ac, mea quando affert Libycum fortuna per undas
Ductorem, facili, quæ dicam, percipe mente.
Et vos, qui Tyriæ regitis Carthaginis arces,
Hasdrubal, huc aures, huc, quæso, advertite sensus.
Quanta per Ausonios populos, torrentibus armis,
Tempestas ruat, et Latio suprema minetur,

Utque bibant Tyrium bis quinos sæva per annos
Sicana nunc tellus, nunc litora Ibera cruorem.
Cui nescire licet? Quin ergo tristia tandem
Considunt bella, et deponitis arma volentes?
Tu Libya, tu te Ausonia, cohibere memento.
Haud deformis erit vobis ad fœdera versis
Pacator mediusque Syphax. Subiungere plura
Non passus, gentis morem arbitriumque senatus
Scipio demonstrat; vanique absistere cœpti
Spe iubet; et Patres docet hæc expendere solos.
Suadendi modus hic: quodque est de parte dici
Exacti super, ad mensas et pocula vertunt.
Atque, epulis postquam finis, dant corpora somno,
Et dura in noctem curarum vincula solvunt.
Iamque novum terris pariebat limine primo
Egrediens Aurora diem, stabulisque subibant
Ad iuga solis equi, necdum ipse adscenderat axem,
Sed prorupturis rutilabant æquora flammis:
Exigit e stratis corpus, vultuque sereno
Scipio contendit Massyli ad limina regis.
Illi mos patrius fetus nutrire leonum,
Et catulis rabiem atque iras expellere alendo.
Tum quoque fulva manu mulcebat colla iubasque,
Et fera tractabat ludentum interritus ora.
Dardanium postquam ductorem accepit adesse,
Induitur chlamydem, regnique insigne vetusti
Gestat læva decus: cinguntur tempora vitta
Albente, ac lateri de more adstringitur ensis.
Hinc in tecta vocat, secretisque ædibus hospes
Sceptrigero cum rege pari sub honore residunt.
Tum prior his infit terræ pacator Iberæ:
Prima mihi, domitis Pyrenes gentibus, ire
Ad tua regna fuit properantem et maxima cura,
O sceptri venerande Syphax! nec me æquore sævus
Tardavit medio pontus. Non ardua regnis
Quæsumus aut inhonora tuis: coniunge Latinis
Unanimum pectus, sociusque accede secundis.
Non tibi Massylæ gentes, extentaque tellus
Syrtibus, et latis proavita potentia campis,
Amplius attulerint decoris, quam Romula virtus
Certa iuncta fide, et populi Laurentis honores.
Cætera quid referam? Non ullus scilicet ulli
Æquus Cœlicolum, qui Dardana læserit arma.
Audivit læto Massylus et annuit ore,
Complexusque virum, Firmemus prospera, dixit,
Omina; nec votis Superi concordibus absint;
Cornigerumque Iovem Tarpeiumque ore vocemus.
Et simul exstructis cæspes surrexerat aris;
Victimaque admotæ stabat subiecta bipenni,
Cum subito abruptis fugiens altaria taurus
Exsiluit vinclis, mugituque excita late
Implevit tecta, et, fremitu suspiria rauco
Congeminans, trepida terrorem sparsit in aula.
Vittaque, maiorum decoramen, fronte sine ullo
Delapsa attactu, nudavit tempora regis.
Talia Cœlicolæ casuro tristia regno
Signa dabant, sævique aderant gravia omina fati.
Hic fractum bello regem solioque revulsum,
Tempus erit, cum ducet agens ad templa Tonantis,
Qui tunc orabat socialia fœdera supplex.
His actis repetit portum, puppesque secundo
Dat vento, et notis reddit se Scipio terris.
Concurrere avidæ gentes, variosque subacta
Pyrene misit populos. Mens omnibus una.
Concordes regem appellant, regemque salutant.
Scilicet hunc summum norunt virtutis honorem.
Sed, postquam miti reiecit munera vultu,
Ausonio non digna viro, patriosque vicissim
Edocuit ritus, et Romam nomina regum
Monstravit nescire pati, tum versus in unam,
Quæ restat, curam nullo super hoste relicto,
Et Latios simul et vulgum Bætisque Tagique
Convocat, ac medio in cœtu sic deinde profatur:
Quando ita Cœlicolum nobis propensa voluntas
Annuit, extremo Libys ut deiectus ab orbe
Aut his occideret campis, aut, axe relicto
Hesperio, patrias exsul lustraret arenas;
Iam vestra tumulos terra celebrare meorum
Est animus, pacemque dare exposcentibus umbris.
Mente favete pari, atque aures advertite vestras.
Septima cum solis renovabitur orbita cœlo,
Quique armis ferroque valent, quique arte regendi
Quadrifugos pollent currus, quis vincere planta
Spes est, et studium iaculis impellere ventos,
Adsint, et pulchræ certent de laude coronæ.
Præmia digna dabo, e Tyria spolia inclyta præda:
Nec quisquam nostri discedet muneris expers.
Sic donis vulgum laudumque cupidine flammat.
Iamque dies prædicta aderat, cœtuque sonabat
Innumero campus simulatasque ordine iusto
Exsequias rector lacrymis ducebat obortis.
Omnis Iber, omnis Latio sub nomine miles,
Dona ferunt, tumulisque super flagrantibus addunt.
Ipse, tenens nunc lacte, sacro nunc plena Lyæo
Pocula, odoriferis adspergit floribus aras.
Tum Manes vocat excitos; laudesque virorum
Cum fletu canit, et veneratur facta iacentum.
Inde refert sese circo, et certamina prima
Inchoat, et rapidos cursus proponit equorum.
Fluctuat æquoreo fremitu rabieque faventum,
Carceribus nondum reseratis, mobile vulgus,
Atque fores oculis et limina servat equorum.
Iamque, ubi prolato sonuere repagula signo,
Et toto prima emicuit vix ungula cornu,
Tollitur in cœlum furiali turbine clamor.
Pronique, ac similes certantibus, ore sequuntur
Quisque suos currus, magnaque volantibus idem
Voce loquuntur equis. Quatitur certamine circus
Certantum, ac nulli mentem non abstulit ardor.
Instant præcipites, et equos clamore gubernant.
Fulvus, arenosa surgens tellure, sub auras
Erigitur globus, atque operit caligine densa
Cornipedumque vias, aurigarumque labores.
Hic studio furit acris equi, furit ille magistri.
Hos patriæ favor, hos accendit nobile nomen
Antiqui stabuli. Sunt, quos spes grata fatiget,
Et nova ferre iugum cervix. Sunt, cruda senectus
Quos iuvet, et longo sonipes spectatus in ævo.
Evolat ante omnes, rapidoque per æra cursu
Callaicus Lampon fugit, atque ingentia trahat
Exsultans spatia, et ventos post terga relinquit.
Conclamant, plausuque fremunt, votique peractam
Maiorem credunt præcepto limite partem.
At, quis interior cura, et prudentia circi
Altior, effusas primo certamine vires
Damnare et cassis longe increpitare querelis
Indispensato lassantem corpora nisu:
Quo nimius, quo, Cyrne, ruis? (nam Cyrnus agebat)
Verbera dimitte, et revoca moderatus habenas.
Heu surdas aures! Fertur securus equorum,
Nec meminit, quantum campi decurrere restet.
Proximus, a primo distans, quantum æquore currus
Occupat ipse, loci tantum, sed proximus ibat
Astur Panchates: patrium frons alba nitebat
Insigne, et patrio pes omnis concolor albo:
Ingentes animi, membra haud procera, decusque
Corporis exiguum; sed tum sibi fecerat alas
Concitus, atque ibat campo indignatus habenas.

Crescere sublimem, atque augeri membra putares.
Cinyphio rector cocco radiabat Iberus.
Tertius æquata currebat fronte Pelorus
Caucasus. Ipse asper, nec qui cervicis amaret
Applausæ blandos sonitus clausumque cruento
Spumeus admorsu gauderet mandere ferrum.
At, docilis freni, et melior parere, Pelorus
Non unquam effusum sinuabat devius axem:
Sed lævo interior stringebat tramite metam,
Insignis multa cervice, et plurimus idem
Ludentis per colla iubæ; mirabile dictu,
Nullus erat pater; ad Zephyri nova flamina campis
Vectorum eductum genitrix effuderat Harpe.
Nobilis hunc Durius stimulabat in æquore currum:
Caucasus antiquo fidebat Atlante magistro,
Ipsum Ætola, vago Diomedi condita, Tyde
Miserat: exceptum Troiana ab origine equorum
Tradebant, quos Æneæ, Simoentis ad undas,
Victor Tydides magnis abduxerat ausis.
Iamque, fere medium evecti certamine campum,
In spatia addebant: nisusque apprendere primos
Panchates animosus equos, super altior ire,
Et præcedentem iam iamque adscendere currum
Pone videbatur; curvatisque ungula prima
Callaicum quatiens pulsabat calcibus axem.
At postremus Atlas; sed non et segnior ibat
Postremo Durio: pacis de more putares
Æquata fronte et concordi currere freno.
Sensit ut exhaustas, qui proximus ibat, Iberus
Callaicas Cyrni vires, nec, ut ante, salire
Præcipitem currum, et fumantes verbere cogi
Assiduo violenter equos, ceu monte procella
Cum subita ex alto ruit, usque ad colla repente
Cornipedum protentus, et in capita ardua pendens,
Concitat ardentem, quod ferret lora secundus,
Panchaten, vocesque addit cum verbere mixtas:
Tene, Astur, certante, feret quisquis æquore palmam
Erepto? Consurge, vola; perlabere campum
Assuetis velox pennis. Decrescit anhelo
Pectore consumtus Lampon: nec restat hianti,
Quem ferat ad metas, iam spiritus. Hæc ubi dicta,
Tollit se sonipes, ceu tunc e carcere primo
Corriperet spatium, et, nitentem opponere curvos
Aut æquare gradus, Cyrnum post terga relinquit.
Confremit et cœlum, et percussus vocibus altis
Spectantum circus. Fertur sublime per auras,
Altius attollens cervicem victor ovantem,
Panchates; sociosque trahit prior ipse iugales.
At postremus Atlas, Durius postremus in orbem
Exercent artes; lævos nunc appetit ille
Conatus, nunc ille premit, certatque subire
Dexter; et alterni nequidquam fallere tentant:
Donec, confisus primævæ flore iuventæ
Obliquum Durius conversis pronus habenis
Opposuit currum, atque eversum propulit axem
Atlantis senio invalidi, sed iusta querentis:
Quo ruis? aut quinam hic rabidi certaminis est mos?
Et nobis et equis letum commune laboras.
Dumque ea proclamat, perfracto volvitur axe
Cernuus, ac pariter fusi (miserabile!) campo
Discordes sternuntur equi: quatit æquore aperto
Lora suis victor, mediaque Pelorus arena
Surgere nitentem fugiens Atlanta relinquit.
Nec longum Cyrni defessos prendere currus.
Hunc quoque, cunctantem, et sero moderamina equo-
Discentem, rapido prætervolat incitus axe: (rum
Impellit currum clamor vocesque faventum.
Iamque etiam dorso atque humeris trepidantis Iberi
Ora superposuit sonipes, flatusque vapore
Terga premi, et spumis auriga calescere sentit.
Incubuit campo Durius, misitque citatos
Verbere quadrupedes, nec frustra: æquare videtur,
Aut etiam æquavit, iuga præcedentia dexter.
Attonitus tum spe tanta, Genitore, Pelore,
Te Zephyro eductum, nunc nunc ostendere tempus.
Discant, qui pecudum ducunt ab origine nomen,
Quantum divini præcellat seminis ortus.
Victor dona dabis, statuesque altaria patri,
Et, ni successu nimio lætoque pavore,
Proditus elapso foret inter verba flagello,
Forsan sacrasset Zephyro, quas voverat, aras.
Tum vero infelix, veluti delapsa corona
Victoris capiti foret, in se versus ab ira,
Auratam medio discindit pectore vestem,
Ac lacrymæ simul et questus ad sidera fusi.
Nec iam subducto parebat verbere currus:
Pro stimulis, dorso quatiuntur inania lora.
Interea metis, certus iam laudis, agebat
Sese Panchates, et præmia prima petebat
Arduus. Effusas lenis per colla, per armos,
Ventilat aura iubas: tum, mollia crura superbi
Attollens gressus, magno clamore triumphat.
Par donum solido argento cælata bipennis
Omnibus, at vario distantia cætera honore.
Primus equum volucrem, Massyli munera regis
Haud spernenda, tulit: tulit huic virtute secundus,
E Tyria, quæ multa iacet, duo pocula, præda;
Aurifero perfusa Tago. Villosa leonis
Terga feri, et cristis horrens Sidonia cassis.
Tertius inde honor: et postremo munere Atlanta,
Quamvis perfracto senior subsederat axe,
Accitum donat ductor, miseratus et ævum
Et sortem casus. Famulus florente iuventa
Huic datur, adiuncto gentilis honore galeri.
His actis, ductor læta ad certamina plantæ
Invitat, positisque accendit pectora donis:
Hanc primus galeam; hac acies terrebat Iberas
Hasdrubal: hunc ensem, cui proxima gloria cursus,
Accipiet; cæso pater hunc detraxit Hyempsæ.
Tertius extremam tauro solabere palmam.
Cætera contenti discedent turba duobus
Quisque ferox iaculis, quæ dat gentile metallum.
Fulgentes pueri Tartessos et Hesperos, ora
Ostendere simul: vulgi clamore secundo.
Hos Tyria misere domo, patria inclyta, Gades.
Mox subit, adspersus prima lanugine malas,
Bæticus: hoc dederat puero cognomen ab amne
Corduba: et haud parvo certamina læta fovebat.
Inde, comam rutilus, sed cum fulgore nivali
Corporis, implevit caveam clamoribus omnem
Eurytus: excelso nutritum colle crearat
Sætabis, atque aderant trepidi pietate parentes.
Tum Lamus, et Sicoris, proles bellacis Herdæ,
Et Therou potator aquæ; sub nomine Lethes
Quæ fluit, immemori perstringens gurgite ripas.
Qui, postquam, adrecti plantis et pectora proni,
Pulsantesque æstu laudum exsultantia corda,
Accepere tubæ spatium, exsiluere per auras
Ocyus effusis, nervo extorbante, sagittis.
Diversa et studia et clamor, pendentque faventes
Unguibus; atque suos, ut cuique est gratia, anheli
Nomine quemque cient: Grex inclytus æquore fertur
Nullaque transmissa vestigia signat arena.
Omnes primævi, flaventiaque ora decori,
Omnes ire leves, atque omnes vincere digni.
Extulit, incumbens medio iam limite, gressum
Eurytus, et primus brevibus, sed primus, abibat
Præcedens spatiis. Instat non segnius acer

Hesperos, ac prima stringit vestigia planta
Progres-æ calcis. Satis est huic esse priori;
Huic sperare sat est, fieri se posse priorem.
Acrius hoc tendunt gressus, animique vigore
Corpora agunt: auget pueris labor ipse decorem.
Ecce, levi nisu, postremoque agmine currens,
Postquam sat visus sibi concepisse vigoris,
Celsus inexhaustas effundit turbine vires
Non exspectato, subitusque erumpit, et auras
Prævehitur Therou. Credas Cyllenida plantam
Æthereo nexis cursu talaribus ire.
Iamque hos, iamque illos, populo miraute, relinquit,
Et, modo postremus, nunc ordine tertia palma,
Hesperon infestat sua per vestigia pressum:
Nec iam, quem sequitur tantum, sed prima coronæ
Spes trepidat tantis venientibus Eurytus alis.
Quartus sorte loci, sed, si tres ordine servent
Inceptos cursus, nequidquam vana laborans,
Tartessos fratrem, medio Therone, premebat.
Nec patiens ultra, tollit sese æquore Theron
Igneus, et plenum prætervolat Hesperou iræ.
Unus erat super, et metæ propioribus ægros
Urebat finis stimulis: quascumque reliquit
Hinc labor, hinc penetrans pavor in præcordia, vires,
Dum sperare licet, brevia ad conamina uterque
Advocat. Æquantur cursus: pariterque ruebant.
Et forsan gemina meruissent præmia palma,
Pervecti simul ad metas, ni, terga secutus
Theronis, fusam late per lactea colla,
Hesperos ingenti tenuisset sævus ab ira,
Traxissetque comam. Tardato lætus ovansque
Eurytus evadit iuvene, atque ad præmia victor
Emicat, et galeæ fert donum insigne coruscæ.
Cætera promisso donata est munere pubes,
Intonsasque comas viridi redimita corona,
Bina tulit patrio quatiens hastilia ferro.
Hinc graviora virum certamina, comminus ensis
Destrictus, bellique feri simulacra cientur.
Nec, quos culpa tulit, quos crimina noxia vitæ,
Sed virtus animusque ferox ad laudis amorem,
Hi crevere pares ferro; spectacula digna
Martigena vulgo, suetique laboris imago.
Hos inter gemini (quid iam non regibus ausum?
Aut quod iam regnis restat scelus?) impia Circo
Innumero fratres, cavea damnante furorem,
Pro sceptro armatis inierunt prœlia dextris.
Is genti mos dirus erat: patriumque petebant
Orbati solium lucis discrimine fratres.
Concurrere animis, quantis confligere par est,
Quos regni furor exagitat: multoque cruore
Exsatiata simul portantes corda sub umbras,
Occubuere. Pari nisu per pectora adactus
Intima descendit mucro: superaddita sævis
Ultima vulneribus verba; et convicia volvens,
Dirus in invitas effugit spiritus auras.
Nec Manes pacem passi: nam corpora iunctus
Una cum raperet flamma rogus, impius ignis
Dissiluit cineresque simul iacuisse negarunt.
Cætera distincto donata est munere turba,
Ut virtus et dextra fuit. Duxere iuvencos
Impressis dociles terram proscindere aratris:
Duxere assuetos lustra exagitare ferarum
Venatu iuvenes, quos dat Maurusia præda.
Necnon argenti, necnon insignia vestis
Captivæ pretia, et soripes, et crista nitenti
Insurgens cono, spolia exuviæque Libyssæ.
Tum iaculo petiere decus, spectacula circi
Postrema; et metæ certarunt vincere finem
Barrus avis polleus, quem misit ripa metalli,
Qua Tagus auriferis pallet turbatus arenis,
Et Glagus, insignis ventos anteire lacerto;
Et, cuius nunquam fugisse hastilia cervi
Prærapida potuere fuga, venator Aconteus,
Indibilisque, diu lætus bellare Latinis,
Iam socius; volucresque vagas deprendere nube
Adsuetus iaculis, idem et bellator, Ilerdes.
Laus Burri prima, infixit qui spicula metæ;
Est donum serva, albentes invertere lanas
Murice Gætulo docta. At, quem proxima honorant
Præmia, vicinam metæ qui propulit hastam,
Accepto lætus puero discessit Ilerdes,
Cui ludus, nullam cursu non tollere damam.
Tertia palma habuit geminos insignis Aconteus
Nec timidos agitare canes latratibus aprum.
Quos postquam clamor plaususque probavit honores,
Germanus ducis, atque effulgens Lælius ostro,
Nomina magna vocant læti Manesque iacentum,
Atque hastas simul effundunt. Celebrare iuvabat
Sacratos cineres, atque hoc decus addere ludis.
Ipse etiam, mentis testatus gaudia vultu,
Ductor ut æquavit meritis pia pectora donis,
Et frater thoraca tulit multiplicis auri,
Lælius Asturica rapidos de gente iugales,
Contorquet magnis victricem viribus hastam
Consurgens, umbrisque dari testatur honorem.
Hasta volans (mirum dictu!) medio incita campo,
Substitit ante oculos, et terræ infixa cohæsit.
Tum subitæ frondes, celsoque cacumine rami,
Et latam spargens quercus, dum nascitur, umbram.
Ad maiora iubent præsagi tendere vates:
Id monstrare Deos, atque hoc portendere signis.
Quo super augurio, pulsis de litore cunctis
Hesperio Pœnis, ultor patriæque domusque
Ausoniam repetit, fama ducente triumphum.
Nec Latium curis ardet flagrantius ullis,
Quam iuveni Libyam et summos permittere fasces.
Sed frigens animis, nec bello prospera turba
Ancipiti senior temeraria cœpta vetabant,
Magnosque horrebant cauta formidine casus.
Ergo, ubi delato Consul sublimis honore
Ad Patres consulta refert, deturque potestas,
Orat, delendæ Carthaginis, altius orsus,
Hoc grandæva modo Fabius pater ora resolvit:
Haud equidem metuisse queam, satiatus et ævi
Et decoris, cui tam superest et gloria et ætas,
Ne credat nos invidiæ certamine consul
Laudibus obtrectare suis. Satis inclyta nomen
Gestat fama meum, nec egent tam prospera laude
Facta nova: verum et patriæ, dum vita manebit,
Deesse nefas, animumque nefas scelerare silendo.
Bella nova in Libyæ moliris ducere terras?
Hostis enim deest Ausoniæ: nec vincere nobis
Est satis Hannibalem! Petitur quæ gloria maior
Litore Elissæo? Stimuli si laudis agunt nos,
Hanc segetem mete. Composuit propioribus ausis
Dignum te Fortuna parem. Vult Itala tellus
Ductoris sævi, vult tandem, haurire cruorem.
Quo Martem, aut quo signa trahis? Restinguere pri-
Ardentem Italiam. Tu fessos obvius hostes (mum est
Deseris, ac septem denudas proditor arces!
Au, cum tu Syrtim ac steriles vastabis arenas,
Non dira illa lues notis iam mœnibus Urbis
Adsiliet? vacuumque lovem, sine pube, sine armis,
Invadet? Quanti, ut cedas, Romamque relinquas
Emerito, est? Tanto perculsi fulmine belli
Siccine te, ut nuper Capua est accitus ab alta
Fulvius, æquoreis Libyæ revocabimus oris?
Vince domi, et trinis mœrentem funera lustris

Ausoniam purga bello. Tum tende remotos
In Garamantas iter, Nasamoniacosque triumphos
Molire. Augustæ prohibent nunc talia cœpta
Res Italæ. Pater ille tuus, qui nomina vestræ
Addidit haud segnis genti, cum consul Iberi
Tenderet ad ripas, revocato milite, primus
Descendenti avide superatis Alpibus ultro
Opposuit sese Hannibali. Tu consul abire
A victore paras hoste, atque avellere nobis
Scilicet hoc astu Pœnum? Si deinde sedebit
Impavidus, nec te in Libyam tuaque arma sequetur,
Capta damnabis consulta improvida Roma.
Sed fac turbatum convertere signa, tuæque
Classis vela sequi; nempe idem erit Hannibal, idem,
Cuius tu vallum vidisti e mœnibus Urbis.
Hæc Fabius: seniorque manus paria ore fremebant.
Tum contra Consul: Cæsis doctoribus olim
Magnanimis leto gemino, cum tota subisset
Sidonium possessa iugum Tartessia tellus,
Non Fabio, non, quis eadem est sententia cordi,
Quoquam ad opem verso, fateor, primoribus annis
Excepi nubem belli; solusque ruenti
Obieci telo caput, atque in me omnia verti.
Tum grandæva manus, puero male credita bella,
Atque idem hic vates, temeraria cœpta canebat.
Dis grates laudemque fero, sub numine quorum
Gens Troiana sumus: puer ille, et futilis ætas,
Imbellesque anni, necdum maturus ad arma
Scipio, restituit terras illæsus Iberas
Troiugenis: pepulit Pœnos, solisque secutus
Extremas ad Atlanta vias, exegit ab orbe
Hesperio nomen Libyæ; nec rettulit [Urbi]
Signa prius, quam fumantes circa æquora vidit
Romano Phœbum solventem litore currus.
Adscivit reges idem. Nunc ultimus actis
Restat Carthago nostris labor: hoc sator ævi
Iupiter æterni monet. Hannibali ecce senectus
Intremit, aut ægros simulat mentita timores,
Ne finem longis tandem peperisse ruinis
Sit noster titulus. Certe iam dextera nobis
Experta, et robur florentibus auximus annis.
Ne vero fabricate moras; sed currere sortem
Hanc sinite, ad veterum delenda opprobria cladum,
Quam mihi servavere Dei. Sat gloria cauto
Non vinci pulchra est Fabio, peperitque sedendo
Omnia cunctator nobis: nec Mago, nec Hannon,
Nec Gisgone satus, nec Hamilcare, terga dedissent,
Si segnes clauso traheremus prœlia vallo.
Sidoniusne puer, vix pubescente iuventa,
Laurentes potuit populos et Troia adire
Mœnia, flaventemque sacro cum gurgite Tibrim?
Et potuit Latium longo depascere bello?
Nos Libyæ terris transmittere signa pigebit,
Et Tyrias agitare domos? Secura pericli
Litora lata patent, et opima pace quieta
Stat tellus. Timeat tandem Carthago, timeri
Assueta, et nobis, quamvis Œnotria nondum
Hannibale arva vacent, superesse intelligat arma.
Illum ego, quem vosmet cauti, consultaque vestra,
In Latio fecere senem, cui tertia large
Fundenti nostrum ducuntur lustra cruorem,
Illum ego ad incensas, trepidantem et sera paventem,
Avertam patriæ sedes. An Roma videbit
Turpia Agenoreæ muris vestigia dextræ?
Carthago immunis nostros secura labores
Audiet interea, et portis bellabit apertis?
Tum vero pulset nostras iterum improbus hostis
Ariete Sidonio turres, si templa suorum
Non ante audierit Rutulis crepitantia flammis.
Talibus accensi Patres; fatoque vocante,
Consulis annuerunt dictis, faustumque precati
Ut foret Ausoniæ, transmittere bella dederunt.

Liber decimus septimus

Hostis ut Ausoniis discederet advena terris,
Fatidicæ fuerant oracula prisca Sibyllæ,
Cœlicolum Phrygia Genitricem sede petitam
Laomedonteæ sacrandam mœnibus urbis:
Advectum exciperet numen, qui, lectus ab omni
Concilio Patrum, præsentis degeret ævi
Optimus. Heu nomen melius maiusque triumphis!
Iamque petita aderat, Latia portante, Cybebe,
Puppe; [atque innocuus, magno censente senatu,]
Obvius accitis properabat Scipio sacris,
Qui, genitus patruo ductoris ad Africa bella
Tunc lecti, multa fulgebat imagine avorum.
Isque ubi longinquo venientia numina ponto
Accepit supplex palmis, Tuscique sonora
Tibridis adducit sublimis ad ostia puppim,
Femineæ tum deinde manus subiere, per amnem
Quæ traherent celsam religatis funibus alnum.
Circum arguta cavis tinnitibus æra, simulque
Certabant rauco resonantia tympana pulsu;
Semivirique chori, gemino qui Dindyma monte
Casta colunt; qui Dictæo bacchantur in antro;
Quique Idæa iuga et lucos novere silentes.
Hos inter fremitus ac læto vota tumultu,
Substitit, adductis renuens procedere vinclis,
Sacra ratis, subitisque vadis immobilis hæsit.
Tum puppe e media magno clamore sacerdos:
Parcite pollutis contingere vincula palmis, (fanæ,
Et procul hinc, moneo, procul hinc, quæcumque pro-
Ferte gradus, nec vos casto miscete labori,
Dum satis est monuisse Deæ. Quod si qua pudica
Mente valet, si qua illæsi sibi corporis adstat
Conscia, vel sola subeat pia munera dextra.
Hic, prisca ducens Clausorum ab origine nomen,
Claudia, non æqua populi mala credita fama,
In puppim versis palmisque oculisque, profatur:
Cœlicolum Genitrix! numen, quod numina nobis
Cuncta creas, cuius proles terramque fretumque,
Sideraque et Manes, regnorum sorte gubernant,
Si nostrum nullo violatum est crimine corpus,
Testis, Diva, veni, et facili me absolve carina.
Tum secura capit funem: fremitusque leonum
Audiri visus subito, et graviora per auras,
Nulla pulsa manu, sonuerunt tympana Divæ.
Fertur prona ratis, (ventos impellere credas)
Contraque adversas ducentem prævenit undas.
Extemplo maior cunctis spes pectora mulcet,
Finem armis tandem, finemque venire periclis.
Ipse alacer Sicula discedens Scipio terra,
Abscondit late propulsis puppibus æquor:
Cui numen pelagi placaverat hostia taurus,
Iactaque cæruleis innabant fluctibus exta.
Tunc a sede Deûm purumque per æthera lapsæ
Armigeræ Iovis ante oculos cœpere volucres
Æquoreas monstrare vias, ac ducere classem.
Augurium clangor lætum dabat. Inde, secuti
Tantum progressos liquida sub nube volatus,
Quantum non frustra speculantum lumina servant,
Litora Agenoreæ tenuerunt perfida terræ.
Nec segnis, tanta in semet veniente procella,
Africa, terribilem magno sub nomine molem,
Regis opes contra et Massyla paraverat arma.
Spesque Syphax Libycis una, et Laurentibus unus
Terror erat. Campos pariter vallesque refusas,
Litoraque implerat, nullo decorare tapete

Cornipedem Nomas adsuetus; densæque per auras
Condebant iaculis stridentibus æthera nubes.
Immemoris dextræque datæ, iunctique per aras
Fœderis, et mensæ testes, atque hospita iura,
Fasque fidemque simul, prævertitur amore,
Ruperat, atque toros regni mercede parabat.
Virgo erat eximia specie claroque parente,
Hasdrubalis proles, thalamis quam cepit ut altis,
Cen face succensus prima tædaque iugali,
Vertit opes gener ad Pœnos, Latiæque soluto
Fœdere amicitiæ, dotalia transtulit arma.
Sed non Ausonio curarum extrema Syphacem
Ductori monuisse fuit, missique minantur
Observet fœdus, neu pacis iura resolvat;
Stet regno, reputet Superos, pacta hospita servet:
Longe coniugia, ac longe Tyrios hymenæos
Inter Dardanias acies fore. Sanguine quippe,
Si renuat, blando nimium facilique marito
Statura obsequia et thalami flagrantis amores.
Sic Latius permixta minis, at cassa, movebat
Ductor; nam surdas coniux obstruxerat aures.
Ergo asper, monitis frustra nitentibus, enses
Advocat, et, castas polluti fœderis aras
Testatus, varia Martem movet impiger arte.
Castra, levi calamo cannaque intexta palustri,
Qualia Maurus amat dispersa mapalia pastor,
Aggreditur, furtum arborum tutantibus umbris,
Ac tacita spargit celata incendia nocte.
Inde ubi collecti rapidam diffundere pestem
Cœperunt ignes, et se per pinguia magno
Pabula ferre sono, clare exspatiantur in auras,
Et frenos volucri propellunt lumine flammæ:
It totis inimica lues, cum turbine, castris,
Atque alimenta vorat strepitu Vulcanus anhelo
Avida; et ex omni manant incendia tecto.
Sentitur plerisque prius, quam cernitur, ignis
Excitis somno; multorumque ora vocantum
Auxilium invadunt flammæ. Fluit undique victor
Mulciber, et rapidis amplexibus arma virosque
Corripit: exundat pestis, semustaque castra
Ardenti volitant per nubila summa favilla.
Ipsius ingenti regis tentoria saltu,
Lugubre increpitans, late circumvolat ardor:
Hausissetque virum, trepidus ni clade satelles
E somno ac stratis rapuisset multa precantem.
Verum, ubi mox iuncto sociarunt aggere vires
Massylus Tyriusque duces, accitaque regno
Lenierat pubes infaustæ vulnera noctis,
Ira pudorque dabant, et coniux, tertius ignis,
Immanes animos: afflataque barbarus ora
Castrorum flammis, et se velamine nullo
Vix inter trepidas ereptum ex hoste catervas,
Frendebat minitans: sed enim non luce Syphacem,
Nec claro potuisse die, nec sole tuente,
A quoquam vinci: lactarat talia vecors:
Sed iam claudebat fatus, nec plura sinebat
Atropos, et tumidæ properantur stamina linguæ.
Namque, ubi prosiluit castris, ceu turbidus amnis,
Qui, silvas ac saxa trahens, per devia præceps
Volvitur, et ripas spumanti gurgite laxat,
Ante omnes prævectus equo, trahit agmina voce.
Contra nava manus Rutuli, celsusque ruebat,
Viso rege procul, raptis exercitus armis.
Ac sibi quisque, Videsne? videsne, ut in agmine pri-
Massylus volitet, deposcens prælia, rector?
Fac nostrum hoc, mea dextra, decus! Violavit et aras
Cœlicolum, et casti ductoris fœdera rupit.
Sit satis hunc castris semel effugisse cremantis.
Sic secum taciti, et certatim spicula fundunt.

Prima in cornipedis sedit spirantibus ignem
Naribus hasta volans, erexitque ore cruento
Quadrupedem, elatis pulsantem calcibus auras.
Corruit asper equus, confixaque cuspide membra
Huc illuc iactans, rectorem prodidit hosti.
Invadunt, vanumque fugæ, atque attollere fessos
Annitentem artus, revocato a vulnere telo,
Corripiunt: tum vincla viro manicæque (pudendum!)
Addita, et, exemplum non unquam fidere lætis,
Sceptriferas arcta palmas vinxere catena.
Ducitur ex alto deiectus culmine regni,
Qui modo sub pedibus terras et sceptra, patensque
Litora ad Oceani sub nutu viderat æquor.
Prostratis opibus regni, Phœnissa metuntur
Agmina, et invisus Marti, notusque fugarum,
Vertit terga citus damnatis Hasdrubal ausis.
Stabat Carthago, truncatis undique membris,
Uni nixa viro; tantoque fragore ruentem
Hannibal absenti retinebat nomine molem.
Id reliquum fessos opis auxiliique ciere
Rerum extrema iubent: huc confugere paventes,
Postquam se Superum desertos numine cernunt.
Nec mora: propulsa sulcant vada salsa carina,
Qui revocent, patriæque ferant mandata monentis,
Ne lentus nullos videat Carthaginis arces.
Quarta Aurora ratem Dauni devexerat oras,
Et fera ductoris turbabant somnia mentem.
Namque, gravis curis, carpit dum nocte quietem,
Cernere Flaminium Gracchumque, te cernere Paul-
Visus erat simul adversos mucronibus in se (lum,
Destrictis ruere, atque Itala depellere terra:
Omnisque a Cannis, Trasymenique omnis ab undis,
In pontum impellens, umbrarum exercitus ibat.
Ipse, fugam capiens, notas evadere ad Alpes
Quærebat, terræque, ulnis amplexus utrisque,
Hærebat Latiæ: donec vis sæva profundo
Truderet, et rapidis daret asportare procellis.
His ægrum visis adeunt, mandata ferentes,
Legati, patriæque extrema pericula pandunt:
Massyla ut ruerint arma, ut cervice catenas
Regnator tulerit Libyæ, letoque negato,
Servetur, nova pompa Iovi: Carthago laboret
Ut trepidi Hasdrubalis, qui rerum agitarit habenas,
Non una concussa fuga: se (triste profatu!)
Vidisse, arderent cum bina in nocte silenti
Castra, et luceret sceleratis Africa flammis.
Prærapidum iuvenem minitari, Bruttia servet
Litora dum Pœnus, detracturum ignibus atris,
In quam se referat, patriam, sumque inclyta facta.
Hæc postquam dicta, et casus patuere metusque,
Effundunt lacrymas, dextramque, ut numen, ado-
Audivit torvo obtutu defixus, et ægra (rant.
Expendit tacite cura secum ipse volutans,
An tanti Carthago foret: sic deinde profatur:
O dirum exitium mortalibus! o nihil unquam
Crescere, nec magnas patiens exurgere laudes,
Invidia! Eversam iampridem exscindere Romam,
Atque æquasse solo, potui, traducere captam
Servitum gentem, Latioque imponere leges.
Dum sumtus, dumque arma duci, fessosque secundis
Submisso tirone negant recreare manipios,
Dumque etiam Cereere et victu fraudasse cohortes
Hannoni placet, induitur tota Africa flammis:
Pulsat Agenoreas Rhœteia lancea portas.
Nunc patriæ decus, et patriæ nunc Hannibal unus
Subsidium: nunc in nostra spes ultima dextra.
Vertentur signa, ut Patres statuere; simulque
Et patriæ muros, et te servabimus, Hannon.
Hæc ubi detonuit, celsas e litore puppes

Propellit, multumque gemens movet æquora classem.
Non terga est ausus cedentum invadere quisquam,
Non revocare virum: cuncti præstare videntur,
Quod sponte abscedat, Superi, tandemque resolvat
Ausoniam. Ventos optant, et litora ab hoste
Nuda videre sat est. Ceu flamma comprimit Auster
Cum fera, et abscedens reddit mare, navita parco
Interea voto non auras poscit amicas,
Contentus caruisse Noto; pacemque quietam
Pro facili cursu reputat salis. Omnis in altum
Sidonius visus converterat undique miles;
Ductor defixos Itala tellure tenebat
Intentus vultus, manantesque ora rigabant
Per tacitum lacrymæ, et suspiria crebra ciebat.
Haud secum ac patriam pulsus dulcesque penates,
Linqueret, et tristes exsul traheretur in oras.
Ut vero affusis puppes procedere ventis,
Et sensim cœpere procul subsidere montes, (lus;
Nullaque iam Hesperia, et nusquam iam Daunia tel-
Hæc secum infrendens: Mentisne ego compos, et hoc
Indignus reditu, qui memet finibus unquam (nunc
Amorim Ausoniæ? Flagrasset subdita tædis
Carthago, et potius cecidisset nomen Elissæ.
Quid tunc? Sat compos, qui non ardentia tela
A Cannis in templa tuli Tarpeia, Iovemque
Detraxi solio? Sparsissem incendia montes
Per septem bello vacuos, gentique superbæ
Iliacum exitium et proavorum fata dedissem.
Cur porro hæc angant? Nunc, nunc invadere ferro
Quis prohibet, rursumque ad mœnia tendere gressus?
Ibo, et castrorum relegens monimenta meorum,
Qua via nota mihi est, remeabo Anienis ad undas.
Flectite in Italiam proras, avertite classem;
Faxo, ut vallata revocetur Scipio Roma.
Talibus ardentem furiis Neptunus ut alto
Prospexit, vertique rates ad litora vidit,
Quassans cæruleum genitor caput æquora fundo
Eruit, et tumidum movet ultra litora pontum.
Extemplo ventos, imbresque, et rupe procellas
Concitat Æolias, ac nubibus æthera condit.
Tum, penitus telo molitus regna tridenti
Intima, ab Occasu Tethyn impellit et Ortu,
Ac totum Oceani turbat caput. Æquora surgunt
Spumea, et illisu scopulos tremit omnis aquarum.
Primus, se attollens Nasamonum sedibus, Auster
Nudavit Syrtim correpta nubilus unda.
Insequitur sublime ferens nigrantibus alis
Abruptum Boreas ponti latus: intonat acer
Discordi flatu, et partem rapit æquoris, Eurus.
Hinc rupti reboare poli, atque hinc crebra micare
Fulmina, et in classem ruere implacabile cœlum.
Consensere ignes, nimbique, et fluctus, et ira
Ventorum; noctemque freto imposuere tenebræ.
Ecce, intorta Noto, veniensque a rupe, procella
Antennæ immugit, stridorque immite rudentum
Sibilat, ac similem monti, nigrante profundo,
Ductoris frangit super ora trementia fluctum.
Exclamat, volvens oculos cœloque freloque:
Felix, o frater, Divisque æquate cadendo,
Hasdrubal! egregium fortis cui dextera in armis
Pugnanti peperit letum, et cui fata dedere
Ausoniam extremo tellurem apprendere morsu.
At mihi Cannarum campis, ubi Paullus, et illæ
Egregiæ occubuere animæ, dimittere vitam
Non licitum; vel, cum ferrem in Capitolia flammas,
Tarpeio Iovis ad Manes descendere telo.
Talia dum mœret, diversis flatibus acta
In geminum ruit unda latus, puppimque sub atris
Æquoris aggeribus tenuit, ceu turbine, mersam.
Mox, nigris alte pulsa exundantis arenæ
Vorticibus, ratis æthereas remeavit ad auras,
Et fluctus supra, vento librante, pependit.
At geminas Notus in scopulos atque horrida saxa
Dura sorte rapit (miserandum et triste,) biremes.
Increpuere ictu proræ. Tum murice acuto
Dissiliens sonuit, rupta compage, carina.
Hic varia ante oculos facies: natat æquore toto,
Arma inter galeasque virum cristasque rubentes,
Florentis Capuæ gaza, et seposta triumpho
Laurens præda ducis, tripodes, mensæque Deorum,
Cultaque nequidquam miseris simulacra Latinis.
Cum Venus, emoti facie conterrita ponti,
Talibus alloquitur regem maris: Hoc satis iræ
Interea, genitor: satis ad maiora minarum.
Cætera parce, precor, pelago: ne tollat acerba
Hoc Carthago decus, nullo superabile bello
Progenuisse caput, nostrosque in funera Pœni
Æneadas undis totoque effusse profundo.
Sic Venus: et tumidi considunt gurgite fluctus;
Obviaque adversis propellunt agmina castris.
Dux, vetus armorum, scitusque accendere corda
Laudibus, ignifero mentes furiabat in iram
Hortatu, decorisque urebat pectora flammis:
Tu mihi Flaminii portas rorantia cæsi
Ora ducis: nosco dextram. Tu primus in ictus
Ingentis Paulli ruis, ac defigis in ossa
Mucronem. Tibi pugnacis gestantur opima
Marcelli, Gracchusque cadens tibi pronus ensem.
Ecce manus, quæ te pulsantem, belliger Appi,
Mœnia sublimis Capuæ de culmine muri
Excelso fusa moribundum propulit hasta.
Ecce aliud fulmen dextræ, quo, nobile nomen,
Fulvius excepit non unum pectore vulnus.
Huc prima te siste acie, cui Consul in armis
Crispinus cecidit. Me tu comitare per hostes,
Qui nobis (memini) ad Cannas, lætissimus iræ,
Servili fers ora ducis suffixa veruto.
Cerno flagrantes oculos, vultumque timendum
Non ipso minus ense tuum, fortissime Pœnùm
O iuvenis, qualem vidi, cum flumine sævo
Insignis Trebiæ, complexum ingentibus ulnis
Mersisti fundo luctantem vana tribunum.
At tu, qui gelidas Ticini primus ad undas
Scipiadæ patris tinxisti sanguine ferrum,
Incepta exsequere, et nati mihi redde cruorem.
Horrescamne ipsos, veniant ad prœlia, Divos,
Cum stetis turmæ, vidi certantia cœlo
Quas iuga calcantes, summas volitare per Alpes?
Cum videam, quorum ferro manibusque capaces
Arsere Argyripæ campi? Num segnior ibis
Nunc mihi, qui primus torques in mœnia telum
Dardana, nec nostræ facilis concedere laudi?
Te vero, te, te exstimulem, qui fulmina contra,
Et nimbos tonitrusque, ac summi numinis iras
Cum starem, perferre ferox hæc vana iubebas
Nubila, et ante ducem Capitolia celsa petebas?
Quid vos, quis claro delectum est Marte Saguntum,
Exhorter, quos nobilitant primordia belli?
Ut meque et vobis dignum, defendite, quæso,
Præteritas dextræ laudes. Divùm ipse favore,
Vincendoque senex, patriam post trina labantem
Lustra, et non visos tam longa ætate penates,
Ac natum, et fidæ iampridem coniugis ora,
Confisus vobis, repeto. Non altera restat
Iam Libye; nec Dardaniis pugna altera restat.
Certatus nobis hodie dominum accipit orbis.
Hannibal hæc: sed non patiens remorantia verba
Ausonius miles, quoties dux cœperat ora

Solvere ad affatus, signum pugnamque petebant.
Hæc procul aeria speculantem nube sororem
Ut vidit Divum genitor, mœstosque sub acri
Obtutu vultus, sic ore effatus amico est:
Qui te mentis edunt morsus, da noscere, coniux:
Num Pœni casus ducis, et Carthaginis angit
Cura tuæ? Sed enim reputa tecum ipsa furores
Sidonios, gentem contra et fatalia regna
Teucrorum quis erit, quæso, germana, rebelli
Fractis fœderibus populo modus? Ipsa malorum
Non plus Carthago tulit, exhausitque laboris,
Quam pro Cadmea tu exercita gente tulisti.
Turbasti maria ac terras, iuvenemque ferocem
Immixti Latio; tremuerunt mœnia Romæ;
Perque bis octonos primus fuit Hannibal annos
Humani generis. Tempus componere gentem.
Ad finem ventum: et claudenda est ianua belli.
Tum supplex Iuno: Neque ego, mutare laborans,
Quæ fixa est dies, pendenti nube resedi:
Nec revocare acies, bellumve extendere quæro,
Quæ donare potes, quoniam mihi gratia languet,
Et cecidit iam primus amor, nil, fila Sororum
Adversus, posco. Vertat terga Hannibal hosti
Ut placet, et cineres Troiæ Carthagine regnent.
Illud te, gemini per mutua pignora amoris,
Et soror et coniux oro, tranare pericla
Magnanimum patiare ducem, vitamque remittas,
Neve sinas captum Ausonias perferre catenas.
Stent etiam contusa malis mea mœnia, fracto
Nomine Sidonio, et nostro serventur honori.
Sic Iuno; et contra breviter sic Iupiter orsus:
Do spatium muris, ut vis, Carthaginis altæ;
Stent lacrymis precibusque tuis. Sed percipe, coniux,
Quatenus indulsisse vacet. Non longa supersunt
Fata urbi; venietque pari sub nomine ductor,
Qui, nunc servatas, evertat funditus arces.
Æthereas quoque, uti poscis, trahat Hannibal auras,
Ereptus pugnæ. Misceri hic sidera ponto,
Et terra implere volet redeuntibus armis.
Novi feta viri bello præcordia: sed lex
Muneris hæc esto nostri: Saturnia regna
Ne posthac videat, repetat neve amplius unquam
Ausoniam. Nunc instanti raptum avehe leto:
Ne, si miscebit latis fera prœlia campis,
Romulei nequeas iuvenis subducere dextræ.
Dum statuit fata Omnipotens urbique duciquo,
Invadunt acies pugnam, et clamore lacessunt
Sidera. Non alio graviores tempore vidit
Aut populos tellus, aut, qui patria arma moverent,
Maiores certare duces. Discriminis alta
In medio merces, quidquid tegit undique cœlum.
Ibat Agenoreus præfulgens ductor in ostro,
Excelsumque caput penna nutante levabat
Crista rubens. Sævus magno de nomine terror
Præcedit, Latioque micat bene cognitus ensis.
At contra ardenti radiabat Scipio cocco,
Terribilem ostentas clypeum, quo patris et una
Cælarat patrui spirantes prœlia dira
Effigies: flammam ingentem frons alta vomebat.
Sub tanta cunctis vi telorumque virumque,
In ducibus stabat spes et victoria solis.
Quin etiam, favor ut subigit plerosque metusve,
Scipio si Libycis esset generatus in oris,
Sceptra ad Agenoreos credunt ventura nepotes:
Hannibal Ausonia genitus si sede fuisset,
Haud dubitant terras Itala in ditione futuras.
Contremuere auræ, rapido vibrantibus hastis
Turbine, et horrificam traxere per æthera nubem.
Inde ensis, propiorque acies, et comminus ora
Admota, ac dira flagrantia lumina flamma.
Sternitur in medium comtemtrix turba pericli,
Quæ primis se præcipitem tulit obvia telis;
Gentilemque bibit tellus invita cruorem.
Fervidus ingenii Masinissa, et fervidus ævi,
In primas Macetum turmas immania membra
Infert, et iaculo circumvolat alite campum.
Cærulus haud aliter, cum dimicat, incola Thules
Agmina falcifero circumvenit arcta covino.
Graia phalanx patrio densarat more catervas,
Iunexisque adstat nulli penetrabilis hastis.
Immemor has pacti, post fœdus, in arma Philippus
Miserat, et quassam refovebat Agenoris urbem.
Rarescit multo laxatus vulnere miles,
Atque aperit patulas prostrato corpore late
Inter tela vias. Irrumpit mole ruinæ
Ausonius globus, et periuria Graia resignat.
Archemorum Rullus, Teucrum Norbanus, et ambo
Mantua labenti genitrix dimiserat ævo.
Obtruncat Samium bellacis dextra Caleni.
At Clytium Selius, Pellæum, et vana tumentem
Ad nomen patriæ Clytium; sed gloria Pellæ
Haud valuit misero defendere Daunia tela.
Sævior his Latios vastabat Bruttia signa,
Lælius increpitans: Adeone Œnotria tellus
Detestanda fuit, quam per maria aspera, perque
Insanos Tyrio fugeretis remige fluctus?
Sed fugisse satis fuerit. Latione cruore
Insuper externas petitis perfundere terras?
Hæc dicens Silarum, meditantem in prœlia, telo
Prævenit. Hasta volans imo sub gutture sedit,
Et vitæ vocisque vias simul incita clausit.
Virgilio Caudinus, acerbo Sarris Amano
Sternitur. Accendunt iras vultusque virorum,
Armorumque habitus noti, et vox consona linguæ.
Quos ubi nudantes conspexit Hamilcare cretus
Terga fugæ, State, ac nostram ne prodite gentem,
Vociferans subit, et convertit prœlia dextra.
Qualis in æstiferis Garamantum feta veneno
Attollit campis ferventi pastus arena
Colla Parætonius serpens, lateque per auras
Undantem torquet, perfundens nubila, tabem.
Continuo infesta portantem cuspide vulnus
Impedit antevolans Herium, cui nobile nomen
Marrucina domus, clarumque Teate ferebat.
Atque illi magnum nitenti, et laudibus hostis
Adrecto, capuli ad finem manus [incita sedit;]
Quærebatque miser morienti lumine fratrem;
Cum iuvenis subit, et, leto stimulatus acerbo,
Pleminius sævum mucronem ante ora coruscat,
Ac fratrem magno minitans clamore reposcit.
Huic proles Barcæ; Germanum reddere Averno
Si placet, haud renuo; maneant modo fœdera nostra,
Hasdrubalem revocari umbris. Egone aspera ponam,
Unquam in Romanos odia? aut mansuescere corda
Nostra sinam? parcamque viro, quem terra crearit
Itala? Tum Manes inimicus sede repellat
Æterna, socioque abigat me frater Averno.
Sic ait, et clypei propulsum pondere toto,
Lubrica qua tellus lapsantis sanguine fratris
Fallebat nisus, prosternit, et occupat ense.
Extendit labens palmas, Heriumque iacentem
Amplexus, iuncta lenivit morte dolorem.
Tum Libys invadit mixtæ certamina turbæ,
Convertitque ruens per longum hostilia terga:
Ut, cum fulminibus permixta tonitrua mundum
Terrificant, summique labat domus alta, Parentis,

Omne hominum in terris trepidat genus, ipsaque ob ora
Lux atrox micat; et præsens adstare viritim
Creditur intento perculsis Iupiter igne.
Parte alia, ceu sola forent discrimina campo,
Qua miscebat agens truculentus Scipio Martem,
Aspera pugna novas varia sub imagine leti
Dat formas. Hic ense iacet prostratus adacto;
Hic saxo perfracta gemit lacrymabilis ossa;
Atque hos (turpe!) pavor fusos proiecit in ora;
Horum adversa dedit Gradivo pectora virtus.
Ipse super strages ductor Rhœteius instat;
Qualis apud gelidum currus quatit altior Hebrum,
Et Geticas solvit ferventi sanguine Mavors
Lætus cæde nives, glacieque Aquilonibus actam
Perrumpit stridens sub pondere belliger axis.
Iamque ardore truci lustrans fortissima quæque
Nomina obit ferro: claris spectata per orbem
Stragibus occumbit late inter tela iuventus:
Qui muros rapuere tuos, miserasque nefandi
Principium belli fecere, Sagunte, ruinas;
Qui sacros, Trasymene, lacus, Phaethontia quique
Polluerant tabo stagna; ac fiducia tanta
Quos tulit, ut Superum regi soliumque domosque
Ireut direptum, mactantur comminus uno
Exitio; redduntque animas, temerata ferebant
Qui secreta Deum, et primo reserasse negatas
Gressibus humanis Alpes. Formidinis huius
Plena, acies propere retro exanimata ruebat.
Haud secus ac, tectis urbis Vulcania pestis
Cum sese infudit, rapidusque incendia flatus
Ventilat, et volucres spargit per culmina flammas;
Attonitum erumpit subita formidine vulgus,
Lateque ut capta passim trepidatur in urbe.
Verum, ubi cunctari tædet dispersa virorum
Prœlia sectantem, et leviori Marte teneri;
Omnes in causam belli auctoremque malorum
Vertere iam vires tandem placet: Hannibal unus
Dum restet, non, si muris Carthaginis iguis
Subdatur, cæsique cadant exercitus omnis,
Profectum Latio: contra, si concidat unus,
Nequidquam fore Agenoreis cuncta arma virosque.
Illum igitur lustrans, circumfert lumina campo,
Rimaturque ducem. Iuvat in certamina summa
Ferre gradum; cupereteque viro concurrere, tota
Spectante Ausonia. Celsus clamore feroci
Provocat increpitans hostem, et nova prœlia poscit.
Quas postquam audivit voces conterrita Iuno,
Ne Libyci ducis impavidas ferrentur ad aures,
Effigiem informat Latiam, propereque coruscis
Attollit cristis: addit clypeumque iubasque
Romulei ducis, atque humeris imponit honorem
Fulgentis saguli; dat gressum habitusque cientis
Prœlia, et audaces adhibet sine corpore motus.
Tum par effigies fallacis imagine vana
Cornipedis moderanda cito per devia passu
Belligeræ datur, ad speciem certaminis, umbræ.
Sic Pœni ducis ante oculos exsultat, et ultro
Scipio Iunoni simulatus tela coruscat.
At, viso lætus rectore ante ora Latino,
Et tandem propius sperans ingentia, Pœnus,
Quadrupedi citus imponit velocia membra,
Et iacit adversam properati turbinis hastam.
Dat terga, et, campo fugiens, volat ales imago,
Transmittitque acies. Tum vero, ut victor, et alti
Iam compos voti, ferrata calce cruentat
Cornipedem, et largas Pœnus quatit asper habenas.
Quo fugis, oblitus nostris te cedere regnis?
Nulla tibi Libyca latebra est, o Scipio, terra.
Hæc ait, et stricto sequitur mucrone volantem,
Donec longinquo frustratum duxit in arva
Diversa spatio procul a certamine pugnæ.
Tum fallax subito simulacrum in nubila cessit.
Fulmineus ductor, Quisnam se numine cæco
Composuit nobis, inquit, Deus? aut latet idem
Cur monstro? Tantumne obstat mea gloria Divis?
Sed non avelles unquam, quicumque secundus
Cœlicolum stas Ausoniæ, non artibus hostem
Eripies verum nobis. Frena inde citati
Convertit furibundus equi, campumque petebat,
Cum subito occultæ pestis collapsa tremore
Cornipedis moles ruit, atque efflavit anhelo
Pectore, Iunonis curis, in nubila vitam.
Tum vero impatiens, Vestra est hæc altera, vestra
Fraus, inquit, Superi: non fallitis. Æquore mersum
Texissent scopuli, pelagusque hausisset et undæ.
Anne huic servabar leto? Mea signa secuti,
Quis pugnæ auspicium dedimus, cæduntur, et absens
Accipio gemitus vocesque et verba vocantum
Hannibalem. Quis nostra satis delicta piabit
Tartareus torrens? Simul hæc fundebat, et una
Spectabat dextram, ac leti fervebat amore.
Tum Iuno, miserata virum, pastoris in ora
Vertitur, ac silvis subito procedit opacis,
Atque his alloquitur versantem ingloria fata:
Quænam te silvis accedere causa subegit
Armatum nostris? Num dura ad prœlia tendis,
Magnus ubi Ausoniæ reliquos domat Hannibal armis?
Si velox gaudes ire, et compendia grata
Sunt tibi, vicino in medios te tramite ducam.
Annuit, atque ouerat promissis pectora largis
Pastoris, Patresque docet Carthaginis altæ
Magna repensuros, nec se leviora daturum.
Præcipitem et vasto superantem proxima saltu
Circumagit Iuno, et, fallens regione viarum,
Non gratam invito servat celata salutem.
Interea Cadmea manus, deserta pavensque,
Non ullum Hannibalem, nusquam certamina cernit
Sævi nota ducis; pars ferro occumbere credunt,
Pars damnasse aciem, et Superis cessisse sinistris.
Ingruit Ausonius, versosque agit æquore toto,
Rector; iamque ipsæ trepidant Carthaginis arces.
Impletur terrore vago cuncta Africa pulsis
Agminibus, volucrique fuga sine more ruentes,
Tendunt attonitos extrema ad litora cursus,
Ac Tartessiacas profugi sparguntur in oras.
Pars Batti petiere domos, pars flumina Lagi.
Sic ubi, vi cæca tandem devictus, ad astra
Evomuit pastos per sæcula Vesbius ignes,
Et pelago et terris fusa est Vulcania pestis,
Videre Eoi (monstrum admirabile!) Seres
Lanigeros cinere Ausonio canescere lucos.
At fessum tumulo tandem regina propinquo
Sistit Iuno ducem, facies unde omnis, et atræ
Apparent admota oculis vestigia pugnæ.
Qualem Gargani campum, Trebiæque paludem,
Et Tyrrhena vada, et Phaetontis viderat amnem
Strage virûm undantem; talis (miserabile visu!)
Prostratis facies aperitur dira maniplis.
Tum superas Iuno sedes turbata revisit.
Iamque propinquabant hostes, tumuloque subibant,
Cum secum Pœnus: Cœlum licet omne soluta
In caput hoc compage ruat, terræque dehiscant,
Non ullo Cannas abolebis, Iupiter, ævo.
Decedesque prius regnis, quam nomina gentes
Aut facta Hannibalis sileant. Nec deinde relinquo

Securam te, Roma, mei: patriæque superstes,
Ad spes armorum vivam tibi. [Nam modo pugna
Præcellis, resident hostes:] mihi satque superque,
Ut me Dardaniæ matres atque Itala tellus,
Dum vivam, exspectent, nec pacem pectore norint.
Sic rapitur, paucis fugientum mixtus, et altos
Inde petit retro montes tutasque latebras.
Hic finis bello. Reserantur protinus arces
Ausonio iam sponte duci. Iura improba ademta,
Armaque, et incisæ leges, opibusque superbis
Vis fracta; et posuit gestatas bellua turres.
Excelsæ tum sæva rates spectacula Pœnis
Flammiferam accepere facem; subitaque procella
Arserunt maria, atque expavit lumina Nereus.
Mansuri compos decoris per sæcula rector,
Devictæ referens primus cognomina terræ,
Securus sceptri, repetit per cærula Romam,
Et patria invehitur sublimi tecta triumpho.
Ante Syphax, feretro residens, captiva premebat
Lumina, et auratæ servabant colla catenæ.
Hic Hannon, clarique genus Phœnissa iuventa,
Et Macetum primi, atque incocti corpora Mauri,
Tum Nomades, notusque sacro, cum lustrat arenas,
Hammoni Garamas, et semper naufraga Syrtis.
Mox victas tendens Carthago ad sidera palmas
Ibat, et effigies oræ iam lenis Iberæ,
Terrarum finis Gades, ac laudibus olim
Terminus Herculeis Calpe, Bætisque lavare
Solis equos dulci consuetus fluminis unda:
Frondosumque apicem subigens ad sidera, mater
Bellorum, fera Pyrene; nec mitis Iberus,
Cum simul illidit ponto, quos attulit, amnes.
Sed non ulla magis mentesque oculosque tenebat,
Quam visa Hannibalis campis fugientis imago.
Ipse, adstans curru, atque auro decoratus et ostro,
Martia præbebat spectanda Quiritibus ora.
Qualis odoratis descendens Liber ab Indis
Egit pampineos frenata tigride currus.
Aut, cum Phlegræis confecta mole Gigantum,
Incessit campis tangens Tirynthius astra.
Salve, invicte parens, non concessure Quirino
Laudibus, ac meritis non concessure Camillo!
Nec vero, cum te memorat de stirpe Deorum,
Prolem Tarpeii mentitur Roma Tonantis.

Digitized by Google

00563454

UB

Digitized by Google

Digitized by Google